I 31.639

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC

vol. IV
L—N

29.932

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
BUCUREȘTI, 2001

Mulțumim tuturor colaboratorilor și Regiei Autonome „Monitorul Oficial", îndeosebi Doamnei Director General, ing. Eugenia Ciubâncan, care ne-au ajutat la elaborarea și tipărirea acestui volum.

© Editura Enciclopedică, 2001
Comercializarea lucrării în afara granițelor țării fără acordul editurii este interzisă.

ISBN: 973-45-0143-7
973-45-0350-2, vol. IV (L—N)

COORDONARE GENERALĂ

MARCEL D. POPA

COORDONARE

RODICA CHIRIACESCU
ALEXANDRU STĂNCIULESCU
NICOLAE C. NICOLESCU
ANICUȚA TUDOR

AU COLABORAT

Marin Andrei, prof. univ., dr.
Mircea Anghelescu, prof. univ., dr.
Nadia Anghelescu, prof. univ., dr.
Mircea Babeș, prof. univ., dr.
Marin Bălan, dr.
Cornelia Bodea, acad.
Radu Bogdan, dr.
Gheorghe Brătescu, dr.
Monica Busuioc, dr.
Gheorghe Buzatu, prof. univ., dr.
Rodica Chiriacescu
Florin Constantiniu, m. coresp. al Acad.
Alesandru Duțu, col., dr.
Costin Feneșan, prof. univ., dr.
Gheorghe Firca, dr.
Mihai Alin Gherman, dr.
Dan Ghinea
Eliza-Daniela Ghinea
Dinu C. Giurescu, m. coresp. al Acad.
Teofil Gridan, dr.
Dan Grigorescu, m. coresp. al Acad.
Ladislau Gyémánt, prof. univ. dr.
Angela Hondru, dr.
Teodor Hristea, prof. univ., dr.
Radu Ionescu
Carol König, dr.
Gheorghe Lazăr
Gabriel-Florin Matei
Horia C. Matei
Carmen-Maria Mecu, dr.
Nicolae Mecu, dr.
Iulian Mircea
Adela Motoc
Cristina Muică, dr.
Mircea Mureșan, dr. doc.
Nicolae C. Nicolescu
Ludmila Patlangioglu, dr.
Mircea Păcurariu, prof. univ., dr.
Georgeta Penelea-Filitti, dr.
Irina Ruxandra Popa
Marcel D. Popa
Constantin Rezachevici, dr.
Dorina N. Rusu, dr.

Marcel Segărceanu, prof. univ., dr. ing.
Laurenţiu Staicu
Sorin V. Stan, dr.
Alexandru Stănciulescu
Dumitru Stănculescu
Gruia Traian Stoia
Nicolae Şerban-Pârâu
Oltea Şerban-Pârâu
Pavel Şuşară, dr.
Willy Tauwinkl
Şerban Toader
Anicuţa Tudor
Vasile Văcaru, dr., ing.
Şerban Velescu
Carmen Zgăvârdici, ing.

Paginare computerizată: Ofelia Coşman
Mihaela Mihalache

Tehnoredactare: Olimpiu Popa
Gabriela Iancu

Copertă şi supracopertă: Gheorghe Baltoc
Corectură: Daniela Cârligeanu
Mihai Grigorescu
Didona Ionescu

Cartografie: Vasile Mărgărit
Secretariat de redacţie: Vanda Anghel
Danny Maryvonne Moldovan

Culegere şi corectură computerizată:
Cristian Dragomir
Astrid Gheorghiu
Silviu Iordache
Adrian Istrate
Ştefania Manea
Mariana Mârzea
Cornelia Năstase
Ana Maria Vintilă

Serviciul difuzare:
Cătălin Macovei
Dumitru-Dorel Popa

ÎNDRUMĂRI PENTRU FOLOSIREA DICȚIONARULUI ENCICLOPEDIC

Structura articolelor

Definiția explicativă largă (urmată de informații enciclopedice) figurează de obicei la un singur reprezentant al familiei lexicale, cel mai răspândit.

La cuvintele cu mai multe sensuri, prezentarea explicativă pleacă de la sensul general, uzual, către cele speciale, filiația semantică făcându-se pe baza relațiilor logice. Contextele, exemplele au fost folosite pentru clarificarea sau completarea definiției. În interiorul unui articol, sensurile înrudite explicit sunt numerotate cu cifre arabe, iar cele mai îndepărtate cu cifre romane. Unitățile frazeologice care nu se subordonează unui sens principal figurează ca sensuri independente.

Definițiile sunt urmate de sinonime, când acestea există.

La numele de plante și de animale, definiția este urmată de numele științific (în latină) al speciei.

Semnul ✧ în interiorul unui articol marchează unitățile frazeologice (locuțiuni, expresii compuse etc.) subordonate unui sens principal, precum și unele schimbări stilistice sau gramaticale din cadrul unui sens, care nu cer o nouă definiție.

Semnul ✦ în interiorul unui articol marchează sensurile subordonate unui sens principal (notat cu cifre), pe alocuri și unitățile frazeologice mai îndepărtate de un sens principal.

Trimiterile pentru completarea informației se fac în două moduri: a) printr-un v., urmat de termenul la care se trimite, plasat la sfârșitul definiției unui cuvânt sau al unui sens; b) prin redarea unui termen (sau a unor termeni) din definiție cu caractere cursive.

Toate abrevierile folosite în cuprinsul lucrării sunt explicate în *Lista de abrevieri*. Se abreviază, de asemena, cuvântul-titlu în cuprinsul definiției ori în formularea unităților frazeologice dependente.

Accentul normativ este indicat printr-un punct plasat sub vocala respectivă din cuvântul-titlu **(CAIẹT)**. La cuvintele compuse care figurează ca articole independente este indicat numai accentul principal **(PIERDE-VẠRĂ, REA-CREDIṆȚĂ)**.

Numărul de ordine al omonimelor sau al omografelor este notat printr-un exponent pus după cuvântul-titlu **(MASĂ[1])**.

Formele concurente sunt înregistrate (în paranteză) alături de forma considerată recomandabilă: **AICI (ACI)**. Variantele lexicale cu circulație mai restrânsă nu figurează în lucrare. Parantezele au funcția de a izola elementele facultative sau explicative, dând definiției un plus de claritate. În cazul adjectivelor, definiția este precedată de indicația („despre lucruri"), („despre persoane"), arătând natura numelui al cărui calificativ este. Etimologiile sunt, în genere, cele admise în lucrările de specialitate. Câteva precizări se impun:

a) la cuvintele moștenite și la cele împrumutate este indicată limba (sau limbile) din care termenul provine în română;

b) la unele cuvinte recent împrumutate este menționată și circulația internațională a termenului respectiv {i}, crearea lui în terminologia de specialitate {s} ori formele

etimologice originare (cu explicarea lor), atunci când ele sunt utile pentru înțelegerea cuvântului românesc;

c) la cuvintele provenite prin derivare, compunere, regresiune etc. pe teren românesc este consemnat termenul de proveniență prin semnul < („provine din...").

Semnul * se folosește (la indicațiile etimologice) înaintea etimoanelor neatestate în texte (reconstituite).

Unitățile frazeologice figurează în principiu la termenul cel mai semnificativ din punct de vedere semantic (*acid clorhidric* — la **CLORHIDRIC**, *unghiuri adiacente* — la **ADIACENT** etc.).

Personalitățile aparținând aceleiași familii (ex.: membrii familiilor Asachi, Golescu sau Becquerel, Dumas ș.a.), regii (ex.: Carol — regi ai Spaniei, Carol — regi ai Suediei ș.a.), împărații (ex. Frederic — împărați germani), papii (ex. Grigore — numele a 16 papi), precum și denumirile geografice (ex.: Bistrița — râul ~, orașul ~; Mississippi — fluviul ~, statul ~), revistele (ex.: România literară — 1885, 1932, 1968; Contemporanul — 1891, 1946), ziarele (ex. Adevărul — 1888 și 1989) cu același nume sunt coordonate într-un singur articol.

Organizațiile, instituțiile etc. mai cunoscute prin forma lor abreviată sunt tratate în ordinea alfabetică a acestei forme și înregistrate sub denumirea integrală ca trimiteri (ex. **ASOCIAȚIUNEA TRANSILVANĂ...** v. **ASTRA**). Numele de organizații, societăți, periodice străine care nu au un corespondent în limba română sunt tratate cu numele lor original **(MONDE, Le ~)**.

Denumirile unor unități geografice care se găsesc pe teritoriul a două sau mai multe state au fost consemnate în formele oficiale corespunzătoare; ex.: **ELBA (ELBE, LABE), NEISSE (NYSA ŁUŻYCKA), DUNĂREA (DONAU, DUNAJ, DUNA, DUNAV, DUNAI), AMUR (HEILONGJIANG).**

Numirile oficiale duble **(ANTWERPEN = ANVERS, GENÈVE = GENF, LUIK = LIÈGE)** au fost înregistrate cu ambele forme.

Denumirile geografice, recent schimbate, sunt tratate la numele actual; ex.: **DAHOMEY** v. **BENIN, FORT-LAMI** v. **N'DJAMENA, SANTA ISABEL** v. **MALABO, VOLTA SUPERIOARĂ** v. **BURKINA FASO.**

Scrierea numelor proprii

În principiu, numele proprii străine apar înregistrate ca articole-titlu, în forma sub care au intrat în circulație în limba română.

Când limba română nu dispune de o formă consacrată, numele străine sunt scrise în forma lor originală sau într-o formă cât mai apropiată de aceasta, după sistemele de transcriere și transliterare recomandate de statele respective și de Academia Română, după cum urmează:

1 — Numele străine din limbile care folosesc grafia cu alfabet latin (ex.: limbile albaneză, cehă, croată, franceză, germană, poloneză, portugheză, spaniolă, suedeză, turcă, maghiară, vietnameză etc.) se scriu cu ortografia limbilor respective, folosind semnele diacritice specifice, iar, între paranteze drepte, se înregistrează pronunția.

2 — Numele străine din limbile cu alfabet nelatin sunt scrise astfel:

a) numele proprii din greaca veche (denumiri mitologice, alte denumiri din istoria antică, personalități etc.) sunt înregistrate în forma indicată de *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație,* întocmit de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" al Academiei Române, Editura Univers Enciclopedic, 1995, iar, în paranteze rotunde, este menționată transliterarea formei originale în alfabet latin;

b) numele proprii de persoane din limbile care folosesc alfabetul chirilic (ex.: rusa, bulgara) sunt consemnate în dicționar potrivit indicațiilor de transcriere cuprinse în *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație.* Pentru denumirile geografice se dă și o a doua formă, reprezentând transliterarea din „The World Atlas", 1967, Moscova, „Britannica Atlas", Londra, Chicago, 1994;

c) numele proprii de persoane din statele care utilizează alte alfabete (chinez, japonez, arab, persan, ebraic etc.) se redau în alfabet latin folosind sistemele internaționale de transliterare și transcriere (ISO, Hepburn, Pin-yin).

În cazul numelor proprii înregistrate cu două variante grafice, dintre care prima reprezintă transcrierea fonetică românească a celei de a doua, nu se mai indică pronunția (ex. *Șahtî—Šachty*).

Pentru redarea pronunției (atât pentru numele proprii, cât și pentru cele comune) se folosesc, pe cât posibil, semnele grafice din limba română. Pentru sunetele străine limbii române se apelează la următoarele semne speciale din scrierea fonetică internațională:

ã redă un *a* nazal, atunci când acesta este urmat de un *n* sau un *m* care nu se articulează; ex. **GALLAND** [galã]

ẽ redă un *e* nazal în aceleași condiții ca și ale lui *a*; ex. **TESSIN** [tesẽ]

æ redă un *e* foate deschis; ex. **BAFFIN** [bæfin], **KANSAS** [kænzəs]

õ redă un *o* nazal în condițiile lui *a* și *e*; ex. **GIRONDE** [ʒirõd]

ö și ü reprezintă sunetele cunoscute în limbile germană, maghiară ș.a.; ex. **JUSSIEU** [jüsiö]

ə redă un sunet asemănător cu *a* românesc, dar mai închis; ex. **GALLUP** [gələp], **GEIGER** [gaigər]

ə̃ redă un *a* nazal; ex. **CAMPOS** [kə̃pus]

j sunet asemănător cu *i* românesc, palatalizat, folosit înaintea vocalelor; ex.: **JACOBAEUS** [jakobe:us], **JACOBI** [jakobi]

ʒ sunet asemănător cu *j* românesc; ex.: **JACOB** [ʒakob], **JACQUARD** [ʒaka:r]

k sunet asemănător lui *c* românesc; ex. **JOLIOT-CURIE** [ʒolio-kuri]

λ redă un *l* muiat; ex. **MODIGLIANI** [modiλani]

ñ redă un *n* muiat; ex. **SEGNI** [señi]

ŋ sunet rostit ca *n* românesc din cuvintele *încă, lângă,* în care *n* nu se pronunță dental, ci își are punctul de articulație în vălul palatului; ex. **KINGSLEY** [kiŋsli]

θ sunet specific limbii engleze și spaniole, pronunțat ca un *s,* cu vârful limbii între dinți; ex. **JUAREZ** [huareθ], **THACKERAY** [θækəri]

ð sunet specific limbii engleze, pronunțat ca un *z,* cu vârful limbii între dinți; ex. **GALSWORTHY** [gɔ: lzwəði]

ʃ sunet care redă un *ș* românesc; ex.: **KIŠ** [kiʃ], **KOBAYASHI** [kobaiaʃi]

tʃ sunet asemănător cu *ci* românesc, dar mai aspru; ex. **KITSCH** [kitʃ]
dʒ sunet asemănător cu *gi* românesc, dar mai aspru; ex. **GEORGIA** [dʒɔ:rdʒe]
: indică lungimea vocalei precedente; ex. **KEATON** [ki:ten]

Semne convenționale*

□ orașe cu peste 1 mil. loc.
◎ orașe cu populația cuprinsă între 500 mii și 1 mil. loc.
◉ orașe cu populația cuprinsă între 100 mii și 500 mii loc.
o orașe sub 100 mii loc.
------ limită de graniță statală
..... limită de diviziune ad-tivă (stat, provincie, regiune, land, district etc.)
căi ferate
canale
ueduri
deșerturi
mlaștini

* Cu excepția hărților județelor României

LISTA DE ABREVIERI*

absol. = absolut
acad. = academie; academician
ad. = adâncime
adj. = adjectiv
adj. dem. = adjectiv demonstrativ
adj. inter.-rel. = adjectiv interogativ-relativ
adj. nehot. = adjectiv nehotărât
adj. pos. = adjectiv posesiv
ad-tiv = administrativ
adv. = adverb
afl. = afluent
AGR. = agricultură
AGRON. = agronomie
alb. = limba albaneză; albanez
alim. = alimentar
alt. = altitudine
ANAT. = anatomie
Antic. = Antichitate
ANTROP. = antropologie
APIC. = apicultură
arg. = termen (sau sens) de argou; argotic
arh. = arhipelag
ARHEOL. = arheologie
ARHIT. = arhitectură
art. = articol; articulat
art. adj. = articol adjectival
ARTE DEC. = arte decorative
ARTE PL. = arte plastice
art. hot. = articol hotărât
art. nehot. = articol nehotărât
art. pos. = articol posesiv
ASTR. = astronomie
AV. = aviație
bg. = limba bulgară; bulgar
BIBL. = bibliologie
BIOCHIM. = biochimie
BIOGEOGR. = biogeografie
BIOL. = biologie
BIOL. CEL. = biologie celulară
BIOL. MOL. = biologie moleculară
BIS. = biserică
BOT. = botanică
brit. = britanic
c. = circa
C. = (urmat de un nume propriu) câmpie
cap. = capitală
c. f. = căi ferate
cf. = confer, compară cu
C.F.A. = Comunitatea Financiară Africană
CHIM. = chimie
CIB. = cibernetică
CINEMAT. = cinematografie
com. = comună
concr. = concretizat
conf. = confecții
confl. = confluență
conj. = conjuncție
CONSTR. = construcții
constr. mașini = construcții de mașini
CONT. = contabilitate
COREGR. = coregrafie
cuv. = cuvânt
dan. = daneză
dat. = dativ
DEMOGR. = demografie
depr. = depresiune
deprec. = depreciativ
d. Hr. = după Hristos
DR. = drept
dr. = (referitor la un râu) pe dreapta
dr. = doctor
dr. doc. = doctor docent
DRUM. = drumuri
ebr. = ebraică
EC. = economie
ELECTR. = electricitate
ELT. = electrotehnică
EMBRIOL. = embriologie
engl. = limba engleză; englez
ENTOM. = entomologie
ETNOGR. = etnografie
ETOL. = etologie
Ev. Med. = Evul Mediu
ex. = (de) exemplu
expl. = exploatări
expr. = expresie
EXTR. = extracție; extractiv
f. = feminin
fam. = familiar
FARM. = farmacie, farmacologie
fig. = (sens) figurat; (folosire) figurată
FILAT. = filatelie
FILOL. = filologie
FILOZ. = filozofie
FIN. = finanțe; financiar
FITOPAT. = fitopatologie
FITOTEHN. = fitotehnie
FIZ. = fizică
FIZIOL. = fiziologie

* Nu au fost incluse în această listă abrevierile curente — nume de unități de măsură, de puncte cardinale etc.— și nici numele abreviate ale unor organizații, asociații, instituții etc.

fl. = fluviu
FOLC. = folclor
fr. = limba franceză; francez
G. = golf
gen. = (urmat de un nume propriu) general
GENET. = genetică
GEOCHIM. = geochimie
GEOFIZ. = geofizică
GEOGR. = geografie
GEOM. = geometrie
GEOMORF. = geomorfologie
germ. = limba germană; german
gr. = limba greacă (veche); grecesc
GRAM. = gramatică
gr. sp. = greutate specifică
HIDROTEHN. = hidrotehnică
HIST. = histologie
HORT. = horticultură
id., idem = același
IHT. = ihtiologie
Imp. = Imperiu (atunci când este urmat de alt cuvânt)
impr. = impropriu
ind. = industrie; industrial
INFORM. = informatică
ins. = (urmat de un nume propriu) insulă, insulele
interj. = interjecție
intranz. = intranzitiv
invar. = invariabil
ir. = ironic
IST. = istorie
it. = limba italiană; italienesc
izv. = izvor; izvorăște
î. Hr. = înainte de Hristos
încălț. = încălțăminte
înv. = învechit
jud. = județ
L. = (urmat de un nume propriu) lac
lat. = limba latină; latinesc
lat. = (precedat de o cifră) latitudine
lat. m. = latină medievală
lat. pop. = latină populară
lb. = limbă
LINGV. = lingvistică
LIT. = literatură
livr. = livresc
loc. = (după cifre) locuitori
loc. = (înaintea unei unități frazeologice) locuțiune
localit. = localitate
LOG. = logică
long. = longitudine
m. = masculin
M. = (urmat de un nume propriu) mare
m. al Acad. = membru al Academiei
m. coresp. al Acad. = membru corespondent al Academiei
magh. = limba maghiară; maghiar
MAT. = matematică
m. at. = masă atomică
mat. de constr. = materiale de construcție
max. = maxim; maximum
MED. = medicină
MED. VET. = medicină veterinară
METAL. = metalografie, metalurgie
METEOR. = meteorologie
METR. = metrologie
MICROBIOL. = microbiologie
mil. = milion
milen. = mileniu
MILIT. = militărie
min. = minereuri
MINER. = mineralogie
MITOL. = mitologie
m-ții = munții
MUZ. = muzică
n. = neutru
n. = (urmat de o cifră sau de un nume de localitate) născut
NAV. = navigație; naval
ngr. = limba neogreacă; neogrec
nr. = număr
nr. at. = număr atomic
num. = numeral
num. adv. = numeral adverbial
num. card. = numeral cardinal
num. col. = numeral colectiv
num. multipl. = numeral multiplicativ
num. nehot. = numeral nehotărât
num. ord. = numeral ordinal
Oc. = (urmat de un nume propriu) ocean
onomat. = onomatopee
op. = opere
op. pr. = operă principală sau opere principale
ORNIT. = ornitologie
PALEONT. = paleontologie
p. analog. = prin analogie
PARAZIT. = parazitologie
PEDAG. = pedagogie
PEDOL. = pedologie
peior. = peiorativ
pen. = peninsulă
pers. = persoană (verb, pronume)
PESC. = pescuit și instrumente de pescuit
PETROGR. = petrografie
p. ext. = prin extensie
p.f. = punct de fierbere
p. gener. = prin generalizare
piel. = pielărie
pl. = plural
pod. = podiș
POLIGR. = poligrafie
pol. = limba poloneză; polonez
POLIT. = politologie
pop. = popular
port. = limba portugheză
pr. = principal
pref. = prefix
prelucr. = prelucrare
prep. = prepoziție
p. restr. = prin restricție
prim.-min. = prim-ministru
prod. = producție
prof. univ. = profesor universitar
pron. = pronume
pron. dem. = pronume demonstrativ
pron. inter.-rel. = pronume interogativ-relativ
pron. întăr. = pronume de întărire
pron. nehot. = pronume nehotărât
pron. pers. = pronume personal
pron. pos. = pronume posesiv
pron. refl. = pronume reflexiv
prov. = provincie
PSIH. = psihologie
p. t. = punct de topire
refl. = reflexiv
refl. pas. = reflexiv pasiv
refl. recipr. = reflexiv reciproc
reg. = (cuvânt) regional
reg. = regiune
REL. = religie
rep. = republică
reșed. = reședință
REZ. MAT. = rezistența materialelor
rom. = limba română; român

rus. = limba rusă; rusesc
săs. = săsesc
scr. = limba sârbo-croată; sârbo-croat
SCULPT. = sculptură
sec. = secolul, secolele
Sf. = Sfântul, Sfânta
s.f. = substantiv feminin
sg. = singular
SILV. = silvicultură
sin. = sinonim
sl. = limba slavă; slav
s. m. = substantiv masculin
s. n. = substantiv neutru
SOCIOL. = sociologie
sp. = limba spaniolă; spaniol
STATIST. = statistică
stg. = (referitor la un râu) pe stânga
STIL. = stilistică
str. = (urmat de un nume propriu) străm-toare
STRAT. = stratigrafie
subst. = substantiv
suf. = sufix
supr. = suprafață
tăt. = limba tătară; tătăresc
tc. = limba turcă; turcesc
t.d.w. = tone deadweight
TEHN. = tehnică și tehnologie
TELEC. = telecomunicații
temp. = temperatură
terit. = teritoriu
TOPOGR. = topografie și geodezie
TRANSP. = transporturi
tranz. = tranzitiv
t.r.b. = tone registru brut
țig. = limba țigănească; țigănesc
ucr. = limba ucraineană; ucrainean
unipers. = unipersonal
URB. = urbanism
v. = vezi
vb. = verb
vf. = (urmat de un nume propriu) vârf
VITICULT. = viticultură
vol. = volum, volumele
v. sl. = limba veche slavă; vechi slav
ZOOL. = zoologie
ZOOTEHN. = zootehnie

HĂRŢI

Laos....32
Lesotho....84
Letonia....87
Liban....98
Liberia....100
Libia....102
Liechtenstein....108
Lituania....133
Luxembourg....185
Macedonia....194
Madagascar....202
Malawi....223
Malaysia....225
Maldive....226
Mali....229
Malta....233
Maramureş (jud.)....257
Marea Britanie....265
Maroc....284
Marshall, Insulele ~....288
Mauritania....309
Mauritius....310
Mehedinţi (jud.)....343
Mexic....377
Micronezia, Statele Federative ale Micronezie....389
Moldova, Republica ~....443
Monaco....449
Mongolia....455
Mozambic....490
Mureş (jud.)....505
Myanmar....517
Namibia....527
Nauru....541
Neamţ (jud.)....551
Nepal....573
Nicaragua....593
Niger....605
Nigeria....607
Norvegia....632
Noua Zeelandă....637

TABELE CU ÎMPĂRŢIREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ A STATELOR INDEPENDENTE

Laos....32
Lesotho....84
Letonia....87
Liban....98
Liberia....101
Libia....103
Liechtenstein....108
Lituania....133
Luxembourg....185
Macedonia....194
Madagascar....202
Malawi....223

Malaysia 225
Maldive 227
Mali 229
Malta 233
Marea Britanie 266–269
Maroc 285
Marshall, Insulele ~ 289
Mauritania 309
Mauritius 311
Mexic 378
Micronezia, Statele Federative ale Micronezie 389
Moldova, Republica ~ 442
Mongolia 456
Mozambic 491
Myanmar 518
Namibia 528
Nepal 573
Nicaragua 593
Niger 606
Nigeria 608
Norvegia 631
Noua Zeelandă 638

DESENE, GRUPAJE, PLANŞE, SCHEME, TABELE

Principalele lacuri naturale de pe Terra 5
Principalele lacuri naturale şi antropice din România 6
Latitudine 45
Lănţişor (4) 54
Legături (III) 66
Lied 109
Locomobil (2) 142
Londra 149
Longitudine (1) 151
Loxodromă 161
Lucarnă 164
Maree 271
Civilizaţia Maya 315
Mediană (MAT.) 337
Melc (2) 349
Menuet 357
Artă mesopotamiană 364
Cultura miceniană 384
Monedele naţionale şi subdiviziunile lor 453–454
Moscova 480
Motiv (II 1) 484
München 499
Neck 554
Neoclasicism 569
New York 590–591
Laureaţii Premiului Nobel 620–623
Normală la o suprafaţă 629
Normală la o curbă 629

PLANŞE COLOR

Măşti populare; Mamifere; Miniaturi persane

L

L s. m. invar. **1.** A cincisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul notat cu această literă (consoană sonantă lichidă laterală dentală). **2.** Cifră romană cu valoarea 50. **3.** (MED.) Abreviere pentru vertebră lombară sau rădăcină nervoasă lombară, urmată de număr. **4.** Formă neaccentuată (scurtă) de acuzativ a pronumelui personal *el*. **5.** Simbol pentru *liră*[2].

Ł, simbol pentru liră sterlină.

l (METR.), simbol pentru *litru*.

LA[1] (lat. *illac*) prep. I. **1.** Introduce atribute care exprimă locul *(rană la mână)*, poziția *(perete la răsărit)*, momentul *(începerea cursului la 1 octombrie)*, instrumentul *(cântatul la vioară)*, calitatea *(mers la pas)*, direcția *(urcușul la cabană)*, destinația *(bun la toate)*. **2.** Introduce complemente circumstanțiale de loc, care arată unde stă cineva sau unde se petrece o acțiune *(stă la umbră)*, direcția unei acțiuni *(merge la școală)*, limita în spațiu *(părul îi ajunge la călcâie)*, distanța *(locuiește la o azvârlitură de băț)*. **3.** Introduce complemente circumstanțiale de timp, care arată perioada, vârsta, momentul trecut sau prezent *(adună la tinerețe ca să ai la bătrânețe)*, prilejul *(este săritor la nevoie)*, momentul viitor *(va pleca la toamnă)*, periodicitatea *(călătorește o dată la trei ani)*. **4.** Introduce un complement circumstanțial de scop: *pune laptele la fiert*. ✧ Loc. *La ce?* = pentru ce? **5.** (Introduce un complement circumstanțial de cauză) Pentru... din cauza...; sub acțiunea *(la cea mai mică greșeală)*. **6.** Introduce complemente circumstanțiale de mod propriu-zis și de măsură *(citește la întâmplare; temperatura scade la 2°C)*. **7.** Introduce un complement circumstanțial instrumental *(vorbește la telefon)*. **8.** Introduce un complement circumstanțial de relație *(se potrivesc la gusturi)*. **9.** Introduce un complement indirect *(să nu spui la nimeni)*. **10.** Construit cu un substantiv (la pl.) exprimă o cantitate mare *(spune la prostii)*. ✦ (Adverbial) Cam, aproape. II. (În prep. compuse). **1.** *De la:* **a)** introduce atribute sau nume predicative *(vorbesc cu oameni de la noi)*; **b)** introduce un complement circumstanțial de loc *(vine de la teatru)*; **c)** introduce un complement circumstanțial de timp *(doarme de la prânz până seara)*. ✧ Loc. *De la o vreme* = de un timp încoace; într-un târziu; **d)** introduce un complement circumstanțial de mod, în locuțiuni: *de la sine* = fără ajutorul cuiva, neîndemnat de nimeni; **e)** introduce un complement indirect: *am învățat multe de la el*. **2.** *Pe la:* dă o nuanță de aproximație introducând un complement circumstanțial de loc *(vino pe la noi)* sau un complement circumstanțial de timp *(vino pe la prânz)*. **3.** *Până la:* **a)** introduce un complement circumstanțial de timp *(aștept până la vară)*; **b)** introduce un complement circumstanțial de loc *(apa i-a ajuns până la umeri)*; **c)** introduce un complement circumstanțial de mod *(oala s-a umplut până la refuz)*. ✧ Expr. *(Toți) până la unul* = absolut toți.

LA[2] (< it.) s. m. invar. (MUZ.) Una dintre cele șapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, introdusă de *Guido d'Arezzo* și folosită în țările latine, corespunzătoare notației literale A din limbile anglo-saxone. *La* din octava întâi, cu 440 de vibrații pe secundă, este folosită ca *diapazon*. ✦ Etalon pentru stabilirea înălțimii exacte a sunetelor muzicale (440 hertzi).

LA[3] (lat. *lavare*) vb. I tranz. și refl. (Pop.) A (se) spăla (pe cap); a (se) scălda, a (se) îmbăia.

La, simbol chimic pentru *lantan*.

LAAGE [la:ge], **Gerhart** (n. 1925), arhitect și urbanist german. Prof. univ. la Hanovra. Președinte al Federației Asociațiilor Arhitecților (1990–1992). Lucrări de orientare funcționalistă (Centrul spiritual-științific al Univ. din Göttingen, Muzeul de istorie a orașului Köln). Contribuții teoretice („Urbanism și coordonare", „Manualul proiectării arhitecturale").

LAAGEN v. **Lågen**.

LAALAND v. **Lolland**.

LA ASUNCIÓN [la asunsion], oraș în Venezuela, în ins. *Margarita* (Antilele Mici), centrul ad-tiv al statului Nueva Esparta; 16,6 mii loc. (1990). Piață agricolă.

LABADIE [labadi], **Jean de** (1610–1674), teolog și reformator religios francez. Iezuit, apoi jansenist, s-a convertit la calvinism (1650). A preconizat o reformă a Bisericilor protestante prin întoarcerea la creștinismul primar, numit *labadiśm* („Tratat asupra profeției", „Manual de pietate", „Reforma bisericii prin pastorat").

LABAN (< rus.) s. m. Pește teleostean marin din familia mugilidelor, de c. 25–50 cm lungime, de culoare cenușie-albăstruie (*Mugil cephalus*); chefal mare. Din M. Mediterană pătrunde în Marea Neagră, apoi în Delta Dunării și în lacurile litorale.

LABAN (în ebr. „cel alb") (în Vechiul Testament), fiul lui Batuel și fratele Rebecăi. Bogat crescător de vite la Harar. Fiicele sale, Lia și Rahila, au fost cele două soții ale lui *Iacov.* În tradiția iudaică este considerat un om viclean și rău. Numele lui înseamnă „alb", deoarece „strălucește de răutate".

LABAN [laban], **Rudolf von** (1879–1958), coregraf austriac de origine maghiară. A pus bazele dansului modern, în special a celui expresionist, subordonând mișcarea, ritmul, direcția categoriilor de forță, timp, spațiu, armonie și sensibilitate („Casanova", „Don Juan"). A creat un sistem de notație coregrafică, care-i poartă numele. Lucrări teoretice („Coregrafie").

LABARNAS (TABARNAS) (c. 1680–c. 1650 î.Hr.), rege hitit. Fondator al vechiului Regat hitit, cu capitala la Kussara (Anatolia centrală); și-a extins dominația până la M. Mediterană. Datorită bogatei sale activități de ctitor, numele său a intrat în titulatura tuturor suveranilor hitiți de mai târziu.

LABARUM (cuv. lat.) s. n. Stindard imperial roman, de culoarea purpurei; după victoria decisivă împotriva lui Maxențiu (312), Constantin cel Mare ar fi hotărât să fie împodobit cu o cruce și monograma lui Iisus Hristos, formată din inițialele numelui grecesc al acestuia X și P.

LABĂ (< magh.) s. f. **1.** Partea piciorului de la gleznă în jos, la om și la patrupede; partea piciorului pe care calcă păsările palmipede. ✦ Picior (în special la câine, pisică, urs etc.). ✦ (Fam.) Mână. ✧ Expr. *Laba gâștei* = ridurile formate în jurul ochilor. **2.** *Laba-ursului* = ciupercă saprofită, toxică, din genul *Clavaria,* cu ramificații cilindrice, scurte și groase, dispuse strâns, de culoare galben-aurie sau galben-portocalie *(Ramaria aurea).* Crește în pădurile de foioase și rășinoase, mai ales la sfârșitul verii și toamna.

LABE, denumirea cehă a fl. *Elba.*

LABÉ, Louise (supranumită *la Belle Cordière*) (c. 1524–1566), poetă franceză. Renumită prin frumusețea și spiritul ei. Lirică remarcabilă prin prospețime și sinceritate („Sonete", „Elegii"). Proză având ca temă dragostea („Disputa dintre nebunie și iubire").

LABĚLĂ (< fr., lat.) s. f. (BOT.) Petală mare, formând partea anterioară a corolei orhideelor.

LABELLE [lebel], **Patti** (pe numele adevărat *Patricia Holte*) (n. 1944), cântăreață americană de soul. Fondatoare, la începutul anilor '60, a grupului feminin afro-american The Blue Belles („Lady Marmalade"). În 1977, își începe cariera solistică (11 albume solo).

LABERIUS, Maximus Manius (sec. 1–2), general roman. Guvernator al prov. Moesia Inferior. Cunoscut datorită decretului său numit „Hotărnicia lui **L.**" (25 mart. 100 d.Hr.), prin care erau fixate hotarele cetății Histria, document important prin informațiile referitoare la viața economică a cetății în sec. 1 d.Hr.

LABFERMĚNT (< fr.) s. m. Cheag **(1),** lactoferment.

LABIĂL, -Ă (< fr. {i}; {s} lat. *labia* „buze") adj. Care ține de buze (ex. mușchi l.). ✦ (Și subst., despre sunete) Care se articulează cu participarea buzelor. Vocale **l.** sunt *o, u;* consoane l. sunt: *b, f, m, p* și *v.*

LABIALIZĂ (< fr.) vb. I tranz. A pronunța un sunet dându-i o valoare de labială printr-o articulare suplimentară de rotunjire a buzelor, ca pentru rostirea unui *u* sau *o.*

LABIAT, -Ă (< fr.; {s} lat. *labia* „buze") adj., s. f. **1.** Adj. (Despre corolă, caliciu) Prevăzut cu o prelungire (labiu). **2.** S. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau semiarbuști, bogate în uleiuri eterice, cu tulpina în patru muchii, cu frunze opuse, cu flori bilabiate, entomofile și cu fructe tetrachene. Unele specii de **l.** sunt plante aromatice (rozmarinul, busuiocul), uleioase (perila), medicinale și melifere (ex. levănțica, izma, talpa gâștei, salvia), altele sunt buruieni (ex. urzica-moartă, jaleșul).

LABICHE [labiʃ], **Eugène-Marin** (1815–1888), dramaturg francez. Comedii de moravuri și vodeviluri marcate de satira acidă la adresa unei societăți al cărei mobil suprem este interesul („Pălăria florentină" — capodopera sa, „Praf în ochi", „Călătoria d-lui Perrichon").

LĂBIE (< fr.; lat. *labium* „buză") s. f. (ANAT.) *Labia mare* = fiecare dintre cele două mari repliuri cutanate, ce delimitează intern, de fiecare parte, vestibulul vulvei și care sunt reunite posterior în comisura posterioară. *Labia mică* = fiecare dintre cele două repliuri cutanate ce delimitează intern, de fiecare parte, în raport cu labiile mari, vestibulul vulvei.

LABIENUS, Titus (c. 98–45 î.Hr.), om politic roman. Locotenent al lui Cezar în Galia, l-a abandonat în 50 î.Hr. pentru a se ralia partidei lui Pompei. A luptat la *Pharsalos* și la *Munda,* unde a murit.

LABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Nestatornic, schimbător. **2.** (Despre un sistem fizic) Care se află într-o stare de echilibru instabil.

LABILITĂTE (< fr.) s. f. **1.** Atitudine labilă, comportare schimbătoare, nestatornică. **2.** (FIZ.) Însușirea de a fi labil; instabilitate. **3.** (FIZIOL.) Proprietate a unui țesut sau a unui organ care reflectă viteza reacției la un excitant, precum și capacitatea restabilirii funcționale după trecerea procesului de excitație; mobilitate funcțională.

LABIODENTĂL, -Ă (< fr. {i}; {s} lat. *labia* „buze" + *dent-* „dinte") adj. (Și substantivat f., despre consoane) Care se articulează prin atingerea buzei inferioare de dinții incisivi superiori.

LABIOVELAR, -Ă (< fr. {i}; {s} lat. *labia* „buze" + *velum* „vălul palatului") adj. (Și substantivat f., despre consoane) Care se articulează prin rotunjirea buzelor concomitent cu atingerea vârfului limbii de vălul palatului.

LABIRĬNT (< fr., lat.; {s} gr. *labyrinthos* „loc întortocheat, plin de cotituri") s. n. **1.** Construcție cu foarte multe încăperi și galerii încât orientarea este dificilă (de ex. palatul Hampton Court, lângă Londra). **2.** (În arhitectura parcurilor) Alei întortocheate, mărginite de arbuști. ✦ Drumuri încâlcite; *p. ext.* problemă, situație încâlcită, greu de re-

Labirint

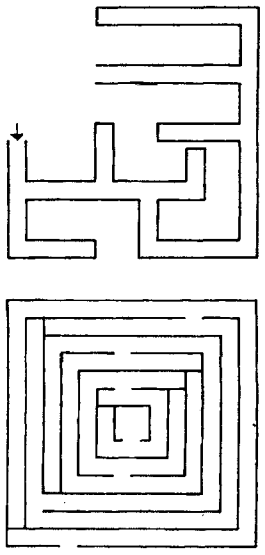

Nicolae Labiș

zolvat. **3.** (TEHN.) Sistem de etanșare folosit la unele mașini (motoare termice, turbine hidraulice, turbine cu gaze etc.) și instalații tehnice, care constă dintr-o cameră inelară compartimentată printr-o serie de șicane **(2)** și de fante înguste care disipează energia cinetică a fluidului. **4.** (ANAT.) Ansamblul cavităților care comunică între ele și formează urechea internă (melcul, vestibulul, canalele semicirculare).

LABIRINTIȚĂ (< fr. {i}) s. f. (MED.) Inflamație a labirintului **(4)**; este o formă de otită internă.

LABIRINTUL din Creta (în mitologia greacă), operă arhitecturală, alcătuită dintr-un număr foarte mare de încăperi și coridoare, cu o dispunere atât de complicată, încât ieșirea era aproape de negăsit. Construit de *Dedal,* în Creta, la porunca regelui Minos, pentru a-l închide pe *Minotaur. Teseu* a reușit să-l străbată ajutat de firul *Ariadnei.* Unul dintre simbolurile mitice ale **L.** este acela al lumii sau al vieții considerate o carceră, ale cărei drumuri întortocheate nu pot duce, în cele din urmă, decât către moarte.

LABIȘ, Nicolae (1935–1956, n. sat Poiana Mărului, com. Mălini, jud. Suceava), poet român. Lirică genuin romantică, remarcabilă prin autenticitate, evocând experiențe originare, într-o rostire oraculară, potrivit cu substanța vizionară și inițiatică a confesiunii („Primele iubiri", „Puiul de cerb"). Sfârșitul prematur și violent a făcut din **L.** simbolul tânărului geniu mort înainte de a-și fi actualizat potențialul creator.

LABIU (< fr. {i}; {s} lat. *labium* „buză") s. n. **1.** (ZOOL.) Piesă impară, inferioară, a aparatului bucal la insecte, deseori întărită de palpi labiali ori alungită printr-o prelungire în formă de buză. Conformată variabil, în funcție de modul de hrănire, este foarte dezvoltată la unele insecte (tăuni, țânțari). **2.** (BOT.) Formație caracteristică florii unor plante superioare (ex.: labiate), alcătuită din petale dispuse sub forma unor buze: *l. inferior* (buza de jos) rezultă din concrețerea a trei petale (petala anterioară împreună cu două petale laterale); *l. superior* (buza de sus) rezultă din concrețerea a două petale posterioare. ✦ Prelungire sau prelungiri foliacee în formă de buză ale părții superioare a tubului caliciului sau corolei (ex. la scrofulariacee).

LABLACHE [lablaʃ], **Luigi** (1794–1858), bas italian. A cântat pe marile scene ale Italiei (Torino, Veneția, Roma) și la Sankt-Petersburg, Viena, Londra, Paris ș.a. Roluri de excepție în: „Căsătorie secretă" de Cimarosa, „Don Pasquale" de Donizetti, „Othello" de Rossini.

LABÓ, Gaetano (1828–1889), scenograf italian. Stabilit în România (1859). Primul scenograf al Teatrului Național din București („Fântâna Blanduziei", „Ovidiu" de V. Alecsandri). A inițiat cursuri de pictură scenografică și de tehnică scenică.

LA BOÉTIE [la boesi], **Étienne de** (1530–1563), umanist și scriitor francez. Prieten cu Montaigne. La numai 18 ani a publicat tratatul „Discurs despre servitutea voluntară", scriere teoretică denunțând tirania. Autor de sonete.

LABORANT, -Ă (< germ.) s. m. și f. Persoană, în general cu pregătire medie, care lucrează într-un laborator și se ocupă cu întreținerea instalațiilor și a unor aparate, precum și cu efectuarea unor lucrări și operații simple.

LABORATOR (< fr., germ.; {s} lat. *laboro* „a lucra") s. n. Ansamblu de instalații, mașini, aparate și instrumente (inclusiv clădirile în care sunt amplasate) folosite pentru cercetări științifice, lucrări didactice, verificarea și încercarea unor mașini, aparate, mecanisme sau procese tehnologice, prepararea unor substanțe speciale etc.

LABORI [labori], **Fernand Gustav** (1860–1917), avocat francez. Celebru în epocă în urma proceselor Humbert, Rochefort, Caillaux și Dreyfus (în cursul acestuia apărându-l și pe scriitorul Émile Zola).

LABORIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. **1.** Care necesită multă muncă, efort, osteneală. **2.** Care lucrează mult, cu râvnă; sârguincios.

LABORIT [labori], **Henri** (1914–1995), medic și biolog francez. Cercetări privind utilizarea terapeutică a neurolepticelor, comportamentul uman („Biologie și structură", „Neurofiziologie. Aspecte metabolice și farmacologice", „Agresivitatea indirectă", „Inhibiția acțiunii").

LABOV [lęibəu], **William** (n. 1927), lingvist american. Prof. la Univ. Pennsylvania. Unul dintre principalii reprezentanți ai sociolingvisticii, domeniu pe care l-a dezvoltat, creând o școală. Contribuții fundamentale privind corelația dintre variațiile lingvistice și factorii sociali („Modele sociolingvistice", „Limbajul orașului", „Stratificarea socială a englezei la New York").

LABRADOR (< fr. {i}; {s} n. pr. *Labrador*) s. n. **1.** Mineral din grupa feldspaților, subgrupa plagioclazilor care conține între 50 și 70% anortit; are luciul sticlos, sidefiu, cu reflexe albăstrui și alcătuiește rocile labradorit, gabbro etc., fiind folosit ca piatră semiprețioasă. **2.** Rasă de câine prepelicar, de talie mare (60 cm), negru sau roșcat, folosit de poliție pentru detectarea drogurilor; dresat, este un excelent câine însoțitor pentru orbi.

LABRADOR 1. Peninsulă în NE Americii de Nord, în Canada, între G. Hudson (V), str. Hudson (NV), M. Labrador (N și NE) și G. Sf. Laurențiu (E); 1,6 mil. km^2. Țărmuri dantelate, cu mai multe golfuri (James, Ungava, Groswater ș.a.) și nenumărate insule mici. Relief predominant deluros, cu alt. medie de 200–800 m. Alt. max.: 1 652 m (vf. Caubvik din M-ții Torngat, în N). Numeroase lacuri (Melville, Smallwood Reservoir, Réservoir La Grande Deux, Réservoir La Grande Quatre, Réservoir Pimpuacan, Réservoir Gouin, Albanel ș.a.) și râuri scurte (Churchill, Koksaok, George, Kanairiktok, St.-Augustin, Aguanus ș.a.). Climă subpolară în N, cu vegetație de tundră, și temperată în S, cu păduri de conifere. Expl. de min. de fier, nichel, cupru și lemn. În pen. **L.** se află prov. Québec și cea mai mare parte a prov. Newfoundland. Orașe pr.: Québec, Battle Harbour, Hopedale, Gagnon, Salluit, Chicoutimi, Nain, Cartwright, Inukjuak, Chisasibi. În jurul anului 1000, navigatorul normand (viking) Leif Eriksson a atins țărmul de E al pen **L.**, în 1497, exploratorul John Cabot a descoperit-o, în 1500–1501 a fost vizitată de navigatorul portughez Gaspar Côrte-Real, iar în 1508 și 1534, Sebastian Cabot și, respectiv, Jacques Cartier i-au explorat țărmurile. **2. Curentul ~,** curent rece în NV Oc. Atlantic, care se formează în M. Baffin, tra-

versează str. Davis, se îndreaptă spre SE, pe lângă țărmul de N și NE al pen. **L.**, depășește ins. Newfoundland și ajunge până la aproximativ 42° lat. N, unde se întâlnește cu Golfstromul. Viteza: 1–2 km/h. Temp. apei: între –1°C și +5° C iarna și între 2°C și 10°C vara. Salinitatea: 31–34‰. Transportă aisberguri. **3. Marea ~**, mare în NV Oc. Atlantic, între pen. L., ins. Țara lui Baffin și ins. Groenlanda; 1,07 mii. km^2. Ad. max.: 4 316 m. Temp. apei: între 2 și 3,5°C. Salinitatea: 35‰. Pescuit.

LABRADOR, Luiz Enrique (1902–1992), scriitor cubanez. Influențat de suprarealism. Povestiri și romane pline de umor, caracterizate printr-o structură bizară, fantezie debordantă și sensibilitate deosebită („Labirintul din mine însumi", „Carnea himerei", „Sânge flămând"). Povești în dialect („Cocoșul în fața oglinzii").

LABRADOR|IT (< fr. {i}; {s} n. pr. *Labrador*) s. n. Rocă eruptivă bazică, intruzivă sau efuzivă, bogată în plagioclazul labrador, de culoare cenușie-neagră, cu reflexe sidefii-albăstrui, utilizată ca piatră de construcție și ca ornament la monumente, clădiri etc.

LA BROSSE [la broș], **Gui de** (?–1641), medic și botanist francez. A fondat (1635) și a condus Grădina Botanică (Jardin des Plantes) din Paris, viitorul Muzeu Național de Istorie Naturală. A cultivat peste 2 000 de plante, pe care le-a catalogat.

LABROUSSE [labruș], **Ernest** (1895–1988), istoric francez. Prof. univ. la Sorbona. Cercetări de istoria economiei și de sociologie („Criza economiei franceze la sfârșitul Vechiului Regim și la începutul Revoluției", „Istoria economică și socială a Franței"). M. coresp. al Acad. Române (1957).

LABROUSTE [labrust], **Henri (Pierre-François)** (1801–1875), arhitect francez. Precursor al funcționalismului. Unul dintre principalii reprezentanți ai școlii raționaliste franceze. Promotor al construcțiilor metalice aparente, a acordat prioritate elementelor structurale față de cele decorative (Biblioteca Sainte Geneviève și Biblioteca Națională din Paris — capodoperă a arhitecturii moderne).

LABRU (< fr.; {s} lat. *labrum* „buză") s. m. Pește de coastă care trăiește în zonele stâncoase, acoperite de alge ale M. Mediterane (c. 50 cm); are buze groase și culori sclipitoare (*Labrus bergylta*).

Jean de La Bruyère

LA BRUCHOLLERIE [la brüʃoleri], **Monique de** (1915–1972), pianistă franceză. Elevă a lui A. Cortot și a Isidorei Philippe. Prof. la Conservatorul din Paris. Carieră concertistică, turnee.

LABRUM (cuv. lat. „buză") **1.** (ANAT.) Structură anatomică în formă de buză. **2.** Buză superioară, tare, mediană și fără apendice, a capului antropodelor (miriapode, crustacee, insecte).

LA BRUYÈRE [la brüjer], **Jean de** (1645–1696), prozator francez. Reprezentant al clasicismului. Unul dintre cei mai importanți moraliști ai literaturii universale. Principala sa operă, „Caracterele sau Moravurile secolului nostru", alcătuită din portrete și maxime, este o satiră a moravurilor timpului, scrisă într-un limbaj viu, incisiv și concis.

LABUAN, insulă aparținând Malaysiei (din 1963), situată în partea de S a Mării Chinei de Sud, în G. Brunei, în apropierea țărmului de N al ins. Borneo; 92 km^2. Oraș pr.: *Victoria* (porto franco). Climă caldă și umedă. Păduri ecuatoriale. Cedată (1846) de sultanatul de Brunei Marii Britanii, ins. **L.** a fost (1946) inclusă în colonia britanică Borneo de Nord (azi statul federal Sabah). Din 1984, a devenit unitate ad-tivă cu numele de *Labuan Federal Territory.*

LABUAN FEDERAL TERRITORY [labu:an federl teritri], unitate ad-tivă (cu rang de stat federal) în Malaysia, înființată în 1984, cuprinzând ins. Labuan; 92 km^2; 54,3 mii loc. (1991). Centrul ad-tiv: *Victoria.* Zăcăminte de huilă. Culturi de orez. Plantații de arbori de cauciuc, de arbori de cacao, de mango etc. Creșterea bovinelor.

LABURISM (< engl., it., fr.), s. n. Doctrină politică și ideologică, de orientare social-democrată, apărută în Marea Britanie la sfârșitul sec. 19, care s-a extins în țările anglofone. A stat la baza înființării partidelor laburiste.

LABURIST, -Ă (< engl., it., fr.; {s} lat. *laborare* „muncă") adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține politicii sau ideologiei unui partid laburist, care se referă la acestea. ✧ *Partid l.* = denumire a unor partide politice de orientare social-democrată din unele țări (ex. Marea Britanie, Australia). **2.** S. m. și f. Membru al unui partid laburist.

LABYRINTHODONTE (< fr.) s. f. pl. Subclasă a amfibienilor fosili care au trăit din Devonianul superior până în Triasicul superior. Cuprinde majoritatea stegocefalilor.

LAC[1] (lat. *lacus*) s. n. Cantitate de apă naturală care stagnează într-o chiuvetă lacustră, având uneori scurgerea asigurată printr-un emisar (**II 2**). După originea chiuvetei lacustre, care are formă, suprafață și adâncime variabile, se deosebesc mai multe categorii: *l. tectonice,* situate în porțiuni scufundate ale scoarței terestre (ex.: Titicaca, Albert, Tanganyika, Baikal ș.a.), *l. vulcanice,* cantonate în craterele vulcanilor stinși (ex.: Sfânta Ana, Bolsena. Crater Lake, Kelud ș.a.), *l. de baraj natural,* situate în văile barate de lave vulcanice, de materiale provenite din alunecările de teren, din surpări sau prăbușiri de stânci (Lacu Roșu, Bălătău, Tana, Yellowstone, Myvatn ș.a.), *l. glaciare,* aflate în circurile glaciare sau în spatele pragurilor din lungul văilor glaciare (ex.: Bucura, Zănoaga, Bâlea, Lia, Viorica, Ana, Maggiore, Garda, Como, Geneva etc.), *l. carstice,* care ocupă doline, polii, uvale etc. din regiunile cu roci calcaroase, gipsuri, sare etc. (ex.: Buhui, Zăton, Ighiu ș.a.), *l. clastocarstice,* cantonate în crovuri (ex.: Ianca, Movila Miresii, Tătaru), *l. fluviatile,* formate în luncile râurilor prin bararea meandrelor și a brațelor secundare (ex.: Snagov, Oltina, Căldărușani, Iezeru, Mostiștei, Amara), *l. litorale,* create prin închiderea unor golfuri (ex.: Razim, Siutghiol, Sinoie) sau prin bararea unor văi (limane fluvio-maritime: Tașaul, Techirghiol, Mangalia), *l. artificiale,* construite de om în scopuri hidroenergetice, piscicole, pentru irigații, alimentare cu apă etc. (ex. Porțile de Fier I și II, Izvoru Muntelui, Vidraru, Drăcșani etc.). După compoziția chimică a apei din bazinul lacustru se deosebesc: *l. dulci* (cu salinitate mai mică de 0,3‰), *l. salmastre* (cu salinitate cuprinsă între 0,3 și 24,7‰) și *l. să-*

rate (cu salinitate mai mare de 24,7‰). Suprafața totală a lacurilor de pe glob ocupă 1,8% din suprafața uscatului. ✧ *L. de acumulare* = l. artificial realizat prin construirea unui baraj pe o albie de râu, în scopul formării unei rezerve de apă pentru a compensa debitul cursului de apă care alimentează o amenajare hidrotehnică (de ex.: centrală hidroelectrică, priză de apă pentru irigații etc.). ✦ Fig. Cantitate mare de apă sau de alt lichid.

PRINCIPALELE LACURI NATURALE DE PE TERRA
(în ordine alfabetică)

Denumirea	Țara (sau țările) în care se află	Suprafața (km^2)	Adâncimea maximă (metri)
Albert sau Albert-Nyanza fost Mobutu Sésé Séko	R.D. Congo, Uganda	5 299	51
Aral sau Marea ~	Kazahstan, Uzbekistan	66 457	69
Athabaska	Canada	8 081	60
Baikal	Federația Rusă	31 500	1 620
Balhaș	Kazahstan	18 428	26
Bangweulu	Zambia	variază între 4 900 și 15 000	5
Caspic sau Marea Caspică	Azerbaidjan, Iran, Kazahstan, Federația Rusă, Turkmenistan	376 000	1 025
Ciad	Ciad, Niger, Nigeria	variază între 9 842 și 25 641	4–11
Erie	S.U.A., Canada	25 719	64
Eyre	Australia	variază între 9 324 și 15 000	1
Gairdner	Australia	variază între 4 766 și 7 700	—
Huron	S.U.A., Canada	59 570	228
Issîk-Kul	Kîrgîzstan	6 236	668
Lacul Renului (Reindeer Lake)	Canada	6 390	—
Lacul Superior (Superior Lake)	S.U.A., Canada	82 414	406
Ladoga	Federația Rusă	17 703	230
Lop Nur (Lob Nor)	R.P. Chineză	c. 3 000	5
Malawi v. Nyassa			
Manitoba	Canada	4 706	7
Maracaibo	Venezuela	13 512	250
Marele Lac al Sclavului (Great Slave Lake)	Canada	28 438	614
Marele Lac al Ursului (Great Bear Lake)	Canada	31 792	413
Marele Lac Sărat (Great Salt Lake)	S.U.A.	variază între 2 700 și 5 200	1–11
Michigan	S.U.A.	58 016	281,5
Mweru	R.D. Congo, Zambia	4 920	26
Nicaragua	Nicaragua	8 262	70
Nyassa (Maiawi)	Malawi, Mozambic, Tanzania	29 604	704
Onega	Federația Rusă	9 690	127
Ontario	S.U.A., Canada	19 684	237
Tanganyika	Tanzania, R.D. Congo	32 893	1 436
Titicaca	Bolivia, Peru	8 288	281
Torrens	Australia	5 776	8
Turkana (Rudolf)	Kenya, Ethiopia	6 405	73
Urmia	Iran	variază între 4 700 și 6 000	15
Vänern	Suedia	5 545	98
Victoria (Victoria Nyanza)	Tanzania, Uganda	69 485	81
Winnipeg	Canada	24 514	18
Winnipegosis	Canada	5 447	12

PRINCIPALELE LACURI NATURALE ŞI ANTROPICE DIN ROMÂNIA
(în ordine alfabetică)

Denumirea	Judeţul în care se află	Suprafaţa (ha)	Volumul (mil. m^3)	Adâncimea maximă (m)	Originea cuvetei lacustre
Amara (Balta Amară)	Buzău	600	3,6	—	liman fluviatil
Balta Albă	Brăila, Buzău	1 012	5,1	4	liman fluviatil
Bâlea	Sibiu	4,7	0,2	11	lac în circ glaciar
Bistreţ	Dolj	1 867	28	—	lac de luncă
Brateş	Galaţi	2 111	30	5	lac de luncă
Bucura	Hunedoara	10,8	0,5	15,7	lac în circ glaciar
Căldăruşani	Ilfov	224	4,5	4	liman fluviatil
Dranov	Tulcea	2 170	21,7	—	lac în Delta Dunării
Drăgăneşti	Olt	1 080	76	—	antropic
Fântânele	Cluj	884	212,9	—	antropic
Frunzaru	Olt	1 280	96	—	antropic
Furtuna	Tulcea	977,5	9,8	2	lac în Delta Dunării
Gorgova	Tulcea	1 377,5	13,8	—	lac în Delta Dunării
Ianca	Brăila	322	1,6	—	lac de crov
Iezeru Mostiştei (sau Mostiştea)	Călăraşi	1 860	160	—	liman fluviatil
Ipoteşti	Olt	1 692	110	—	antropic
Izbiceni	Olt	1 095	74	—	antropic
Izvoru Muntelui	Neamţ	3 260	1 130	96	antropic
Jirlău	Brăila	890	5,6	—	liman fluviatil
Lacu Roşu	Harghita	12,6	0,7	10,5	lac de baraj natural
Lacu Roşu	Tulcea	1 445	21,7	—	lac în Delta Dunării
Lacu Rotund	Tulcea	219	2	—	lac de luncă
Lacu Sărat	Brăila	39	0,2	1	lac de crov
Lumina	Tulcea	1 367	20,5	—	lac în Delta Dunării
Mangalia	Constanţa	261	15,7	13	liman fluvio-maritim
Matiţa	Tulcea	652,5	9,8	3	lac în Delta Dunării
Merheiu Mare	Tulcea	1 057,5	15,9	—	lac în Delta Dunării
Mihăileşti	Ilfov	1 013	76,3	—	antropic
Mostiştea v. Iezeru Mostiştei					
Movila Miresii	Brăila	180	4,5	11	lac de crov
Oltina	Constanţa	2 509	60	1,5	liman fluviatil
Porţile de Fier I	Mehedinţi	10 000	2 400	—	antropic
Porţile de Fier II	Mehedinţi	40 000	800	—	antropic
Razim	Tulcea	41 500	909	3,5	lagună marină
Sfânta Ana	Harghita	22	0,7	7,1	lac în crater vulcanic
Sinoie	Constanţa	17 150	210,7	1,6	lagună marină
Siutghiol	Constanţa	1 900	88,7	18	lagună marină
Snagov	Ilfov	575	17,3	9	liman fluviatil
Stânca-Costeşti	Botoşani	14 000	1 400	—	antropic
Strejeşti	Olt	2 204	225	—	antropic
Suhaia	Teleorman	1 094	18	—	lac de luncă
Taşaul	Constanţa	2 335	57	3,5	liman fluvio-maritim
Tatlageac	Constanţa	178	14	2,5	liman fluvio-maritim
Techirghiol	Constanţa	1 161	41,8	9,7	liman fluvio-maritim
Vidra	Vâlcea	940	340	—	antropic
Vidraru	Argeş	893	465	155	antropic
Zănoaga	Hunedoara	6,5(9)	1	29	lac în circ glaciar
Zăton	Mehedinţi	20	1	—	lac în depresiune carstică

LAC[2] (< germ.; {s} persan *lakk* „culoare roşie") s. n. **1.** Soluţie a unor răşini, uleiuri sicative, nitroceluloză etc. într-un solvent volatil şi care, după aplicarea pe o suprafaţă, formează, prin evaporarea solventului, o peliculă capabilă să protejeze obiectele împotriva coroziunii, să le confere un aspect lucios, plăcut, proprietăţi electroizolante etc. **2.** (ARTE PL.) Soluţie colorată, pe bază de oxid de aluminiu, folosită în pictură. **3.** Substanţă obţinută din răşina unor plante, utilizată în arta decorativă din Extremul Orient; obiect obţinut din această substanţă. **4.** Piele naturală tăbăcită sau imitaţie de piele, cu faţa netedă acoperită cu un strat de lac[2] **(1)**.

LA CAILLE [la kai], **Nicolas Louis de, abate** (1713–1762), astronom și geodez francez. Lucrări de geodezie. Cu ocazia unei expediții la Capul Bunei Speranțe (1750–1754), a făcut observații asupra a c. 10 000 de corpuri cerești din emisfera sudică. A determinat, împreună cu J.-J. L. Lalande, paralaxa lunară și solară; este primul care a măsurat arcul de meridian sud-african *(Coelum Australe Stelliferum).*

LACAN [lakã], **Jacques** (1901–1981), psihanalist și psihiatru francez. A propus o hermeneutică psihanalitică, întemeiată pe analiza structurilor lingvistice și a structurii subiectului, cu aplicație asupra unor texte literare din Edgar Allan Poe și Marguerite Duras („Patru concepte fundamentale ale psihanalizei"). Lucrări de psihiatrie („Psihoza paranoică în raporturile sale cu personalitatea"). Ideile sale au influențat structuralismul francez și curentul postmodernist.

LA CÀPRIA, Raffaele (n. 1922), scriitor italian. Adept al existențialismului. A reluat, în romanele sale, tematica lui A. Moravia, prezentând într-o viziune tragică închistarea societății italiene din epoca postbelică, singura salvare fiind, după el, moartea („O zi de neliniște", „Rănit de moarte"). Eseuri („Flori japoneze", „Armonia pierdută").

LACASSAGNE [lakasañ], **Antoine Marcellin Bernard** (1884–1971), medic radiolog și biolog francez. Prof. la Collège de France. A obținut (1928) prima *imagine* audioradiografică. Cercetări asupra factorilor cancerigeni („Acțiunea radiațiilor asupra țesuturilor. Introducere în radioterapie"). M. de onoare al Acad. Române (1965).

LACAZE-DUTHIERS [lakaz-dütię], **Henri de** (1821–1901), zoolog francez. Profesor al lui Emil Racoviță. Fondator al stațiunilor zoologice maritime de la Roscoff și Banyuls. Studii privind anatomia moluștelor („Istorie naturală asupra coralilor").

LACCADIVE, MINICOY ȘI AMÎNDÎVI v. **Lakshadweep**.

LACĂT (< magh.) s. n. Dispozitiv pentru încuierea unei uși, a unui dulap etc., prevăzut cu o tijă încovoiată, care se trece prin două inele și se închide prin intermediul unui mecanism manevrat, în general, cu o cheie sau cifru.

LACEA, Constantin (1875–1950, n. Brașov), filolog și lingvist român. M. de onoare al Acad. (1939), prof. univ. la Cluj. *Studii de lingvistică și de istoria literaturii române vechi.* Principal colaborator la Dicționarul Academiei (a redactat în întregime primele trei litere). Autor de manuale.

LACEDEMONIA v. **Laconia**.

LA CEIBA [la seiba], oraș în partea de N a Republicii Honduras, port la M. Caraibilor (G. Honduras), la 193 km N de Tegucigalpa; 89,2 mii loc. (1995). Centru agricol (banane, nuci de cocos) și industrial (săpun, încălțăminte).

LACÉPÈDE [lasepęd], **Bernard-Germain-Étienne de la VILLE, conte de ~** (1756–1825), naturalist și om politic francez. Elev al lui Buffon. Idei evoluționiste („Istoria generală și particulară a patrupedelor ovipare și a șerpilor", „Istoria naturală a peștilor", „Istoria naturală a cetaceelor"). A scris și o „Istorie generală fizică și civilă a Europei". În timpul Revoluției Franceze a deținut funcții politice.

LACERAT, -Ă (< fr.; {s} lat. *lacerare* „a sfâșia, a rupe în bucăți") adj. (Despre frunze, sepale, petale) Cu marginea despicată în segmente subțiri, inegale, dense și neuniforme care ajung până la un număr de 118.

LACERTILIAN (< fr.; {s} lat. *lacerta* „șopârlă") s. m. (La pl.) Subordin de reptile ovipare, cu corpul alungit și acoperit cu solzi epidermici cornoși, fantă cloacală transversală și fosă temporală inferioară deschisă. Coada lor se poate rupe în mod reflex, într-un loc predeterminat, prin fenomenul de autotomie, pentru ca apoi să se regenereze. La anumite specii membrele sunt reduse sau chiar absente; (și la sg.) reptilă din acest ordin (șopârla, iguana, năpârca).

LA CHAISE (sau **LA CHAIZE** [la ʃęz]), **François D'Aix de** (zis *le Père de La Chaise*) (1624–1709), iezuit francez. Confesor al lui Ludovic XIV, a avut un rol important în relațiile Bisericii franceze cu Papalitatea. A luat apărarea hughenoților după revocarea *Edictului din Nantes* (1685). Numele său a fost dat celui mai mare cimitir din Paris.

LA CHAISE [laʃez], **Gaston** (1882–1935), sculptor american de origine franceză. Stabilit în S.U.A. (1906), naturalizat în 1916. Nuduri feminine în bronz, caracterizate prin simplitate și monumentalitate („Tors", „Femeie în picioare"). Basoreliefuri la Rockefeller Center din New York.

LA CHAUSSÉE [la ʃosę], **Pierre-Claude Nivelle de** (1692–1754), dramaturg francez. Considerat inițiatorul „*comediei lacrimogene*" („Falsa antipatie", „Mélanide", „Școala mamelor", „Guvernanta"). Precursor al dramei franceze burgheze moderne.

LACHENAL [laʃnạ], **Louis** (1921–1955), alpinist francez. Membru al expediției franceze, care, împreună cu Maurice Herzog, a escaladat vf. Annapurna I (3 iun. 1950), primul vârf de peste 8 000 m cucerit de om. A murit într-un accident în masivul Mont-Blanc, în zona Vallée Blanche.

LACHERDĂ (< ngr.) s. f. Produs alimentar obținut din pălămida[2] proaspătă, prin sărare și afumare.

LACHEU (< fr.) s. m. Valet, fecior de casă (îmbrăcat în livrea). ✦ Fig. Termen depreciativ pentru o persoană slugarnică.

LACHLAN [ląklen], râu în SE Australiei, afl. dr. al lui Murrumbidgee în aval de Oxley; 1 484 km. Izv. din M-ții Marii Cumpene de Ape (Great Dividing Range) și străbate câmpia Murray. Pe cursul superior s-a construit barajul Wyangala (58 m înălțime și 305 m lungime), datorită căruia s-a format lacul cu același nume. Seacă parțial vara. Primul râu din Australia, descoperit și explorat între 1815 și 1817 de către George William Evans și numit astfel în onoarea lui Macquarie L., guvernator al statului New South Wales.

LACHMANN [ląhman], **Karl Konrad Friedrich Wilhelm** (1793–1851), filolog german. Prof. univ. la Königsberg și Berlin. Fondator al criticii moderne de text din literatura clasică și germană. Ediții ale operelor lui Catul, Lucrețiu Properțiu.

LACHNER [ląhner], familie de compozitori germani. Mai important: **Franz Paul** (1803–1890), capelmaistru (1836–1865) și director muzical (1852) al Operei din München. Prieten apropiat al lui Fr. Schubert. Autor de opere („Catarina Cornaro", „Benvenuto Cellini"), oratorii, simfonii, cantate, mise în tradiția lui J.S. Bach.

LA CIERVA [la θierva] **Y CODORNÍU, Juan de la** (1893–1936), inginer spaniol. Constructor al unui aparat de zbor „Autogirul" (1924), precursor al elicopterului. Mort în accident de avion.

LACINIAT, -Ă (< fr.; {s} lat. *laciniatus* „tăiat în fâșii") adj. (Despre frunze, petale, sepale) Cu marginea despicată în fâșii înguste inegale, moi și rare (ex. la otrățelul de apă).

LACINIE (< lat.) s. f. (BOT.) Segment îngust, filiform și inegal de frunză, petală sau sepală.

LACINOV, Dmitri Aleksandrovici (1842–1902), fizician și electrotehnician rus. A demonstrat (1880) posibilitatea transmiterii energiei electrice la distanțe mari prin intermediul conductoarelor. Autor al unui procedeu electrolitic de obținere a hidrogenului și oxigenului în vid (1888).

LACIS [lațsis], **Vilis** (1904–1966), scriitor leton. Romane inspirate din viața cotidiană, cu conotații politice („Furtuna", „Fiul pescarului").

LACKFY [lokfi], familie de nobili maghiari din Transilvania. Mai important: **Andrei L.,** comite al secuilor și apoi voievod al Transilvaniei (1356–1359). În 1345, a condus o expediție a maghiarilor, secuilor și românilor împotriva tătarilor.

LACLOS [laklo], **Pierre-Ambroise-François CHODERLOS** [ʃoderlo] **de** (1741–1803), scriitor francez. Cunoscut îndeosebi pentru romanul epistolar „Legăturile primejdioase", o riguroasă analiză psihologică, relevând cu acuitate pervertirea sentimentală. Autor al unui tratat „Despre educația femeilor". Scrierile sale au avut o puternică influență asupra literaturii romantice din sec. 19.

LACOLIT (< fr. {i}; {s} gr. *lakkos* „cavitate" + *lithos* „piatră") s. n. Corp magmatic intrusiv, având, în general, o formă plan-convexă, cu boltire simetrică sau asimetrică, amplasat concordant în roci stratificate. Injecția magmei s-a făcut printr-un canal cilindric sau o fractură situată la baza corpului.

LĂCOM, -Ă (< sl.) adj. (Și adv.) Care mănâncă și bea mult și cu poftă exagerată; mâncăcios. ✦ Fig. Avid, nesățios, hapsân; cupid.

LA CONDAMINE [la kõdamin], **Charles Marie de** (1701–1774), matematician, geodez și călător francez. A participat la expediția din Anzii peruvieni pentru măsurarea lungimii unui arc de meridian de un grad pe Ecuator (1738–1743), descoperind cu acest prilej arborele de cauciuc; a efectuat primele explorări științifice în reg. Amazonului (1743). Independent de italianul Bianconi, a observat că viteza de propagare a sunetului depinde de temperatură.

LACONIA (LAKONIKE HORA, LAKEDAIMON, LACEDEMONIA), regiune istorică în S Greciei, în SE Peloponesului, unde dorienii, veniți în sec. 11–10 î.Hr., și-au impus hegemonia, întemeind orașul-stat *Sparta.*

LACONIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *lakonikos* „în maniera locuitorilor Laconiei, adică scurt, concis") adj., adv. **1.** Adj. Care este exprimat în cuvinte puține; concis, scurt **(I 1),** lapidar **(1),** succint. ✦ Care vorbește puțin (dar precis), scurt la vorbă. **2.** Adv. Care se exprimă în mod succint, concis.

LACONISM (< fr.) s. n. Însușirea de a fi laconic; exprimare laconică, concisă.

LACORDAIRE [lakordẹr], **Jean-Baptiste-Henri** (1802–1861), călugăr francez. Influențat de Chateaubriand. A susținut ideea despărțirii Bisericii de stat. Celebru datorită predicilor sale ținute la Notre-Dame din Paris. A condus Ordinul dominicanilor (1850–1854), contribuind la constituirea unui sistem educațional prin înființarea unor colegii. Ctitor al mai multor mănăstiri (la Nancy, 1843, Flavigny, 1848 și Paris, 1849). Autor al „Vieții Sfântului Dominic".

LA CORUÑA v. **Coruña, La ~.**

LACOSTE [lakost], **René** (1904–1996), tenisman francez. A câștigat de cinci ori consecutiv, cu echipa Franței, Cupa Davis (1928–1932). Victorii la simplu: Roland-Garros (1925, 1927, 1929), Wimbledon (1925, 1928), Forest Hills (1926, 1927). A creat o importantă industrie de echipament sportiv.

LACOUR-GAYET [lakur gaiẹ], **Georges** (1856–1934), istoric francez. A publicat mai multe studii despre români („Chestiunea românilor din Austro-Ungaria", „Românii din Transilvania sub jugul maghiar", „Trecutul României"); în timpul primului război mondial a susținut cauza unității politice a poporului român. M. de onoare al Acad. Române (1919).

LĂCOVIȘTE s. f. v. **lăcoviște.**

LĂCRĂ (< bg.) s. f. v. **racă.**

LACRETELLE [lakretẹl], **Jacques de** (1888–1985), scriitor francez. Romane caracterizate printr-un pesimism lucid, reprezentând o introspecție a sufletelor solitare și neliniștite sau a condiției umane („Viața agitată a lui Jean Hermelin", „Silbermann", „La Bonifas", ciclul „Poduri-Înalte").

LACRETELLE [lakretẹl], **Jean-Charles-Dominique de** (1766–1855), istoric și publicist francez. Prof. la Sorbona. Închis pentru convingerile sale monarhiste. Lucrări de istoria Franței, privind în special Revoluția, Primul Imperiu și Restaurația („Istoria Franței în secolul 18", „Istoria Adunării Constituante", „Istoria Consulatului și a Imperiului").

LACRIMA-CHRISTI (cuv. lat.) subst. Denumire a vinurilor italiene, albe, aromate, cu tărie alcoolică de 10,5–12%, produse în podgoriile de la poalele Vezuviului, reg. Torre del Greco.

LACRIMAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *lacrima* „lacrimă") adj. Care se referă la lacrimi și la secreția lor. ✧ *Căi lacrimale* = canale care conduc lacrimile la fosele nazale. *Canal l.* = conduct care face legătura între sacul lacrimal și fosele nazale. *Canalicule lacrimale* = mici conducte care conduc lacrimile către sacul lacrimal. *Glandă l.* = glandă care secretă lacrimile, situată în cavitatea orbitală, în unghiul orbitei, sub partea externă a pleoapei superioare. *Sac l.* = mic rezervor unde se reunesc canaliculele lacrimale.

LACRIMARIU (< fr., lat.) s. n. (La romani) Vas mic de sticlă sau de ceramică, de formă alungită, care se punea în mormânt, fiind destinat, simbolic, să primească lacrimile celor ce-l plângeau pe dispărut.

LACRIMĂ (lat. *lacrima*) s. f. **1.** Secreție a glandelor lacrimale, care constă dintr-un lichid incolor, alcalin care umezește suprafața globilor oculari, favorizând mișcarea acestora în orbită. În cazul excitărilor periferice (iritare fizică) sau centrale (emoții), cantitatea secretată crește, fiind eliminată sub formă de picături. ✦ Fig. Picătură, strop. **2.** (La pl.) Plâns.

LACRIMOGEN, -Ă (< fr.; {s} lat. *lacrima* „lacrimă" + gr. *gennaein* „a produce") adj. (Despre substanțe) Care pricinuiește o secreție exagerată de lacrimi (ex. gaz l., grenadă l.); *fig. ir.* care emoționează.

LACRIMOSO (cuv. it.) adv. (MUZ.; despre o indicație de execuție) Cu gravitate; plin de durere.

LACROIX [lakroa], **Alfred (François-Antoine)** (1863–1948), mineralog fran-

Alfred Lacroix

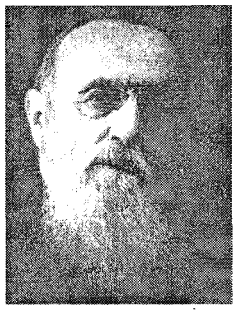

cez. Prof. la Muzeul de Istorie Naturală din Paris. Contribuții la cunoașterea vulcanismului, bazate pe erupțiile vulcanilor Pelée (din 1902) și Vezuviu (din 1906) („Muntele Pelée și erupțiile sale", „Mineralogia Madagascarului", „Mineralogia Franței și a coloniilor sale"). Cercetări asupra meteoriților. A descoperit mai multe minerale. M. de onoare al Acad. Române (1931).

LACROIX [lakroa], **Christian** (n. 1951), designer de modă francez. A devenit cunoscut prin colecția lansată la Paris, în 1982, ale cărei caracteristici — culori frapante, linia extravagantă, accesorii frivole — îl situează printre principalii exponenți ai curentului avangardist în modă.

LACTACIDEMIE (< fr.) s. f. Prezență a acidului lactic în sânge. Acumularea acidului lactic în timpul efortului muscular constituie unul dintre factorii umorali ai oboselii musculare.

LACTALBUMINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *lact-* „lapte" + fr. *albumine* „albumină") s. f. Substanță de natură proteică din lapte, asemănătoare ca structură și proprietăți cu albumina din plasma sangvină.

LACTAMĂ (< fr., germ. {i}; {s} lat. *lact-* „lapte") s. f. Compus organic ciclic, obținut prin deshidratarea internă, la încălzire, a unor aminoacizi (ex. caprolactama).

LACTANȚIU (Lucius Caecilius Firmianus, zis **Lactantius)** (c. 260–c. 325), retor latin. Unul dintre părinții Bisericii creștine. Prof. de retorică la Nicomedia, a fost supranumit de umaniștii Renașterii „Cicero al creștinătății" pentru eleganța stilului său. Inițial stoic, după convertirea la creștinism (303) este influențat de *euhemerism.* Lucrarea sa *Institutiones divinae* reprezintă prima încercare latină de sintetizare a doctrinei creștine, iar *De mortibus persecutorum* conține numeroase informații despre Imperiul Roman în timpul lui Dioclețian și Constantin cel Mare.

LACTĂRIU (< fr.) s. n. Centru de colectare și distribuire a laptelui matern, recoltat de la donatoare sănătoase, controlat chimic și bacteriologic, pasteurizat și păstrat la rece.

LACTAT, -Ă (< fr.; {s} lat. *lacteus* „de lapte") adj. Care are aspectul laptelui; făcut, preparat din lapte (ex. regim l.).

LACTAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri sau esteri ai acidului lactic. ✧ *Lactat de calciu* = sare de calciu a acidului lactic, utilizată în tratamentul bolilor care se manifestă prin lipsa de calciu (ex. spasmofilie, tetanie, rahitism etc.).

LACTAȚIE (< fr., lat.) s. f. Proces fiziologic de formare, secreție și excreție a laptelui prin glandele mamare. La femeie apare doar în graviditate, cu 1–2 luni înainte de naștere, menținându-se în perioada alăptării. La femelele mamiferelor apare după prima gestație, continuându-se pe durate diferite (c. 10 luni la vacă, 5 luni la oaie etc.) până la sterilitate.

LACTAZĂ (< fr. {i}; lat. *lact-* „lapte") s. f. Enzimă prezentă în intestin, mai ales la sugari, care descompune lactoza în glucoză și galactoză.

LACTENINĂ s. f. Substanță existentă în laptele crud, care manifestă o puternică acțiune de inhibiție asupra multor specii de germeni din lapte, mai ales asupra streptococilor.

LACTIC, -Ă (< fr.; {s} lat. *lact-* „lapte") adj. *Acid l.* = acid organic care se prezintă ca un lichid siropos, higroscopic, obținut prin fermentația lactică a zaharurilor din melasă, amidon sau zer. Este întrebuințat în industria alimentară, de medicamente, în vopsitorie etc. La nivel metabolic este principalul produs de degradare al glicogenului în anaerobioză; poate fi reutilizat de ficat pentru producerea de glicogen. *Bacil l.* v. *lactobacili. Fermentație l.* = transformarea lactozei în acid lactic prin intermediul bacteriilor, având ca efect acidificarea laptelui.

LACTO- (< fr.) Element de compunere însemnând „cu lapte", „pentru lapte", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

LACTOBACILI (< *lacto-* + *bacili*) s. m. pl. Gen de bacterii gram pozitive *(Lactobacillus),* ale căror specii sunt constituenți esențiali ai florei bacteriene digestive la mamifere; unii sunt folosiți la fabricarea iaurtului. Sin. *bacili lactici.*

LACTOBAR (< *lacto-* + *bar*) s. n. Local public unde sunt servite, în special, produse lactate (sau lacto-vegetariene).

LACTOBIOZĂ (< fr.) s. f. Lactoză.

LACTOFERMENT (< fr.) s. n. Cheag **(1).**

LACTOFERMENTATOR (< fr. {i}) s. n. Aparat folosit pentru controlul calității laptelui, al cărui principiu de funcționare se bazează pe faptul că, dintre diferitele calități de lapte încălzite până la o anumită temperatură, coagulează mai întâi laptele de calitate inferioară.

LACTOFILTRU (< *lacto-* + *filtru*) s. n. Aparat pentru determinarea cantității de impurități din lapte.

LACTOFLAVINĂ (< fr. {i}; {s} *lacto-* + lat. *flavus* „galben") s. f. Factor termolabil al complexului vitaminic B, care se găsește în lapte, cu acțiune importantă în cursul sarcinii și al lactației. V. *riboflavină.*

LACTOGEN, -Ă (< fr.) adj. (Despre hormoni) Care este secretat de placentă și stimulează lactația.

LACTOGLOBULINĂ (< fr.) s. f. Substanță din clasa globulinelor prezentă în lapte, care, sub forma colostrului, contribuie la transmiterea imunității pasive de la mamă la noul-născut.

LACTOMETRU (< fr. {i}; {s} *lacto-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument sau aparat de tipul areometrelor, cu ajutorul căruia se determină masa specifică a laptelui, respectiv puritatea acestuia.

LACTONE (< fr. {i}; {s} *lacto-*) s. f. pl. Nume generic dat esterilor ciclici intramoleculari ai hidroxiacizilor, prezenți în lapte și în alți compuși organici naturali.

LACTO-VEGETARIAN, -Ă (< *lacto-* + *vegetarian*) adj. (Despre regimuri alimentare) Care se compune din produse lactate, legume și fructe. ✦ (Despre localuri) Care servesc numai meniuri pe bază de produse lactate și vegetale.

LACTOZĂ (< fr. {i}; {s} *lacto-*) s. f. Dizaharid compus din glucoză și galactoză, prezent în laptele mamiferelor, folosit în industria farmaceutică la tabletarea unor medicamente; lactobioză.

LACTOZURIE (< fr.) s. f. Eliminare a lactozei prin urină. Este prezentă la femeia gravidă și la cea care alăptează sau la persoane cu intoleranță la lactoză.

LACUL CELOR PATRU CANTOANE (VIERWALDSTÄTTER SEE ([fi:rvaltʃtetr zee], germ. **LUZERN,** fr. **LUCERNE),** lac în partea central-nordică a Elveției, situat între cantoanele Lucerna, Schwyz, Uri, Nidwalden, la poalele Alpilor, la 434 m alt.; 114 km^2; lungime: 38 km; lățime max.: 4 km; ad. max.: 214 m. Traversat de râul Reuss (afl. dr. al râului Aare). Important obiectiv turistic. Pe malurile sale se găsesc mai multe stațiuni climaterice (Luzern,

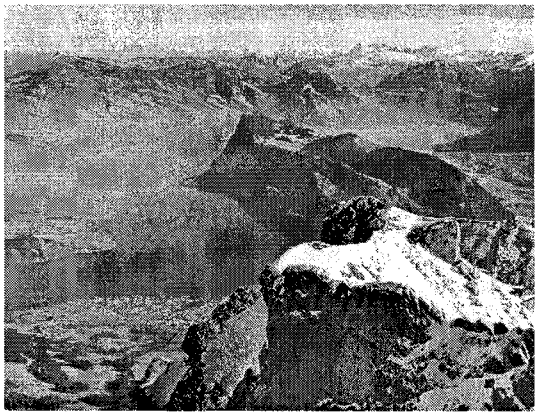

Lacul celor patru cantoane

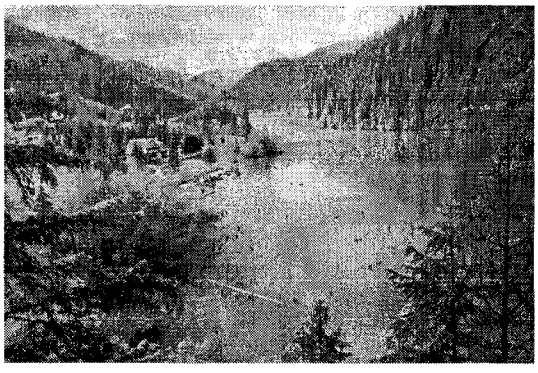

Lacu Roșu (1). Vedere generală

Lacu Roșu (3). Aspect din stațiune

Cham, Zug, Brunnen, Sisikon, Buochs, Stansstad).

LACUL CU MUȘCHI v. **Mohoș.**

LACUL FĂRĂ FUND, lac antroposalin, heliotermic, situat în perimetrul orașului Ocna Sibiului, format în cadrul unei saline părăsite în 1775. Supr.: 1 665 m^2; ad. max.: 32 m. Salinitatea apei la suprafață este de 96 g/l, iar la 6 m adâncime de 318 g/l. Pe timpul verii, temp. apei la suprafață este de 24,5°C, la 2,5 m adâncime atinge 31,4°C, iar la sub 3 m adâncime scade la 14–12°C, devenind constantă către fundul lacului. Declarat rezervație naturală hidrogeologică.

LACUL LUI BABAN v. **Gura Calițel.**

LACUL RENULUI (REINDEER LAKE [reindiə leik]**),** lac glaciar în partea centrală a Canadei, la granița provinciilor Saskatchewan cu Manitoba, la 350 m alt.; 6,39 mii km^2. Lungime max.: 230 km; lățime max.: 60 km. Comunică prin râul omonim cu râul Churchill.

LACUL SCLAVULUI (GREAT SLAVE LAKE [greit sleiv leik]**)** v. **Marele Lac al Sclavului.**

LACUL SUPERIOR (SUPERIOR LAKE [sepiəriə leik]**),** cel mai întins lac cu apă dulce din lume, situat în America de Nord, la granița Canadei (prov. Ontario) cu S.U.A. (statele Minnesota și Wisconsin), în sistemul Marilor Lacuri, la 183 m alt.; 82,4 mii km^2; lungime: 563 km; lățime max.: 257 km; ad. max.: 406 m. Comunică cu L. Huron prin râul St. Marys. Porturi pr.: Duluth (S.U.A.), Thunder Bay (Canada). Insule (Royale, Michipicoten, Saint Ignace, Simpson, Madeline ș.a.), peninsule (Keweenaw, Black Bay ș.a.) și golfuri (Whitefish, Agawa, Michipicoten, Thunder ș.a.).

LACUL URSULUI (GREAT BEAR LAKE [greit bɛər leik]**)** v. **Marele Lac al Ursului.**

LACU ROȘU 1. Lac de baraj natural situat pe cursul superior al râului Bicaz, la 980 m alt., format, în 1837, prin surparea unei porțiuni din muntele Piatra Ghilcoșului spre poalele masivului Suhard, opturând valea râului Bicaz. Supr.: 12,6 ha; lungimea: 2,5 km; lățimea: 100–200 m; ad. max.: 10,5 m. Denumirea lacului derivă de la argilele roșietice (cu oxizi de fier) aflate în suspensie în apă, transportate și depuse în lac de Pârâul Roșu. **L.R.** mai este cunoscut în literatura de specialitate și sub numele de *Ghilcoș* sau *Ucigașul.* Important obiectiv turistic. **2.** V. **Roșu (3). 3.** Localitate componentă a orașului Gheorgheni, stațiune climatericǎ și de odihnă cu funcționare permanentă, situată în jud. Harghita, într-o mică depresiune străjuită de munții Tarcău, Hășmaș, Giurgeu și masivul Suhard, pe malul lacului cu același nume, la 980 m alt. Climat montan, tonic, cu veri răcoroase (în iul. temp. medii multianuale de 15°C) și ierni friguroase (în ian. medii termice de –7°C). Precipitațiile însumează c. 1 000 mm anual. Stațiunea este indicată atât pentru odihnă, cât și pentru tratarea nevrozelor, a stărilor de debilitate, de surmenaj fizic și intelectual etc. Posibilități de practicare a schiului (iarna), a alpinismului (vara, în Cheile Bicazului) și a drumețiilor montane.

LACUNAR, -Ă (< fr.) adj. Care prezintă lacune.

LACUNĂ (< fr.; {s} lat. *lacuna* „gaură, orificiu") s. f. **1.** Lipsă, gol în continuitatea unui lucru; întrerupere într-un text (ex. într-un text de lege, a soluției într-o anumită problemă). ✦ Fig. Ceea ce lipsește pentru ca un lucru să fie considerat complet, bun, perfect. **2.** (MED.) Mic spațiu circumscris, anatomic sau patologic. ✦ Spațiu din matrice ocupat de o celulă cartilaginoasă sau de corpul unei celule osoase. **3.** (FIZ.) Gol **(II, 2). 4.** *L. stratigrafică* = lipsa depozitelor sedimentare dintr-o succesiune stratigrafică normală, din cauza întreruperii procesului de sedimentare în timpul ridicării și eroziunii unui pachet de strate. **5.** *L. legislativă* = lipsă de reglementare legală a unor (sau unei) relații sociale care ar trebui să fie reglementate. **6.** (ARTE PL.) Degradare pronunțată, specifică picturilor, constând în desprinderea unei porțiuni de culoare, cauzată de conservarea inadecvată, calitatea slabă a lianților etc.

LACU SĂRAT 1. Lac clastocarstic (de crov) cu apă sulfatată și nămol terapeutic, situat în NE Câmpiei Brăilei, la 25 m alt., la 5 km SV de municipiul Brăila. Supr.: 39 ha (la niveluri medii ale apei; în perioadele de secetă, suprafața lacului se reduce foarte mult); lungimea: 2 km; lățimea: 200–300 m; ad. max.: 1 m. Apa lacului are o mare concentrație de clorură de sodiu, de sulfat de sodiu și de magneziu (84 g/l). **2.** Stațiune balneoclimatică de interes general, cu funcționare permanentă, situată în jud. Brăila, în NE Câmpiei Brăilei, pe malul lacului cu același nume. Climat continental de stepă, cu amplitudini termice anuale mari (25,4°C). Temp. medie anuală este de 11°C; în iul. temp. medii peste 23°C, iar în ian. de –2,3°C. Precipitațiile însumează c. 400 mm anual. Stațiunea este indicată pentru tratarea afecțiunilor reumatice, ginecologice (insuficiență ovariană, cervicite cronice), dermatologice (psoriazis, ichtioze, keratodermatii etc.), endocrine (hipotiroidie benignă, hipoovarie etc.), neurologice periferice (pareze ușoare, nevrite, sciatică) etc. Complex balnear.

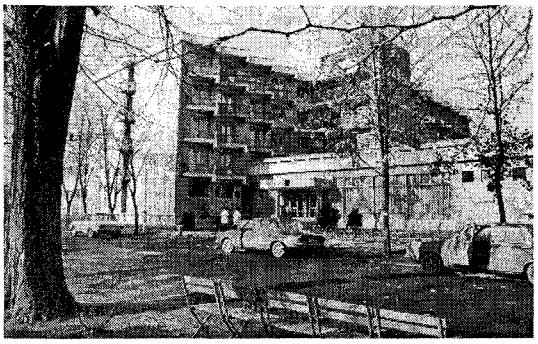

Lacu Sărat (2). Complexul balnear

LACUSTRU, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre un mediu de viață) Reprezentat de lacuri, bălți, mlaștini, șanțuri cu apă în care se dezvoltă o faună și o floră caracteristice. ✧ *Locuință l.* = locuință pe piloni, ridicată pe terenuri frecvent inundabile sau la suprafața apei unui lac; caracteristică epocilor preistorice, dar există și în prezent; locuință palustră.

LACU TĂBĂCĂRIEI, lagună marină situată în N municipiului Constanța, alimentată cu apă dulce din L. Siutghiol; 95 ha. Ad. max.: 6,4 m. Are scurgere spre Marea Neagră. Amenajat pentru agrement.

LADA, Jozef (1887–1957), pictor și desenator ceh. Ilustrație de carte remarcabilă prin umorul ei („Peripețiile bravului soldat Svejk în războiul mondial" de J. Hašek) și caricaturi.

LADAY, Ștefan (1873–1936), jurist român. Magistrat. Specialist în drept civil („Codul civil austriac în vigoare în Ardeal"). Autor al unor lucrări de drept penal și criminologie („Lupta contra criminalității minorilor"), de drept procesual penal („Procedura penală în Ardeal") și de drept procesual civil („Legea de execuție din Transilvania").

LĂDĂ (< germ.) s. f. Cutie de dimensiuni mari, din lemn, carton, tablă etc., uneori cu capac, în care se păstrează sau se transportă diferite obiecte, materiale etc. ✧ *L. de zestre* = piesă importantă din mobilierul rustic românesc, cu capac plan sau bombat, lucrată de obicei din lemn de fag și împodobită cu crestături sau cu picturi, destinată păstrării unor bunuri ale miresei (așternuturi, îmbrăcăminte, covoare etc.). *L. de Brașov* (sau *brașoveneasca*) este pictată mai ales cu elemente florale.

Romulus Ladea: „Horea"

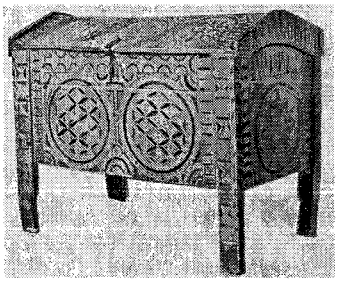

Ladă de zestre

LADD [læd], **George Trumbull** (1842–1921), psiholog american. Prof. univ. la Yale. A introdus psihologia experimentală în S.U.A., evidențiind interdependența dintre fenomenele psihice și factorii fiziologici („Elemente de psihologie fiziologică", „Filozofia religiei", „Secretul personalității").

LADEA, Romulus (1901–1970, n. sat Jitin, jud. Caraș-Severin), sculptor român. Prof. univ. la Cluj. Predilecție pentru tipurile populare, tratate patetic sau cu o notă de umor generos, într-o stilizare care amintește de arta țărănească integrată în sinteze moderne. Creația sa cuprinde portrete monumentale în bronz sau în lemn, mai ales ale unor eroi din lumea satului („Mama", „Ioan Iorgovan" „Țăran din satul meu", „Horea", „Cloșca").

LADIN, -Ă (< it.; {s} lat. *latinus* „latin") s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Grup lingvistic neolatin, ca-

re se extinde pe o arie cuprinsă între Alpii centrali și Vestul Mării Adriatice. Termenul derivă de la denumirea pe care locuitorii regiunii Engadine o dădeau propriei limbi (*ladin* din *latinum*); extins de G.I. Ascoli vorbitorilor din zona sudetă pentru a dovedi înrudirea și unitatea limbii lor. Se împarte în trei grupe: occidentală (romanșă), centrală (dolomitică) și orientală (friulană); *p. ext.* retoroman. ✦ Persoană care aparține acestor populații. **2.** Adj. Care aparține ladinilor **(1)**, referitor la ladini. ✦ (Substantivat, f.) Limbă de origine romanică vorbită de ladini **(1)**; *p. ext.* retoromană.

LADINIAN, etajul superior al Triasicului mediu din regiunile alpine, caracterizat prin faună de ceratiți, lamelibranhiate etc. Termenul derivă de la *ladini* și a fost introdus (1872) de Bittner.

LADISLAU (LÁSZLÓ), numele a cinci regi ai Ungariei și al unui pretendent. Mai importanți: **1. L. I cel Sfânt** (1077–1095). I-a înfrânt pe cumani (1085,1091) și a continuat politica de cucerire a Slavoniei (1089), Croației (1091–1095) și a Transilvaniei. Ales conducător al *Cruciadei I*, a murit înainte de a participa la ea. Pe plan intern, a combătut păgânismul și a contribuit la definitiva creștinare a ungurilor. Sanctificat. Sărbătorit la 27 iun. **2. L. IV Cumanul** (1272–1290). În timpul domniei lui se accentuează procesul de anarhie feudală. A luptat împotriva voievodului român Litovoi.

LADISLAU, regi ai Poloniei v. **Władysław.**

LADISLAU DE ANJOU DURAZZO, rege al Neapolelui (1386–1414). Fiul și succesorul lui Carol III de Anjou Durazzo. Profitând de criza Papalității (schisma Occidentului), a dus o politică de expansiune (din 1400) în teritoriile Bisericii (a ocupat Roma, Umbria și o parte din Lazio).

LADISLAU KÁN, voievod al Transilvaniei (1296–1315). S-a considerat independent de autoritatea regală ungară, a intervenit în luptele pentru succesiunea la tronul Ungariei după stingerea dinastiei arpadiene (1301) și s-a aflat în conflict cu regele *Carol I Robert de Anjou.*

LADOGA, lac navigabil în NV Federației Ruse, la NNE de Sankt-Petersburg, la 4 m alt.; 17,7 mii km^2 (cel mai mare lac de apă dulce din Europa). Lungimea: 219 km; lățimea max: 83 km; ad. max.: 230 m. Are c. 660 insule. Alimentat de multe (35) cursuri de apă (Svir, Paša, Volhov, Vuoksa ș.a.); din el izvorăște *Neva.* Prin intermediul unor râuri și canale comunică cu M. Baltică, Marea Albă și bazinul Volgăi. Îngheață în perioada dec.–apr. Pescuit. Turism.

LADON (în mitologia greacă), demon (dragon), paznic al merelor de aur din grădina *Hesperidelor.* A fost ucis de Herakles.

LADY [leidi] (cuv. engl.) s. f. Titlu dat în Marea Britanie unei soții sau fiice de lord. ✦ P. ext. Doamnă.

LADYSMITH [leidismiθ], oraș în partea de E a Rep. Africa de Sud (KwaZulu-Natal), pe râul Tugela, la 185 km NV de Durban; 30,1 mii loc. (1990). Nod rutier. Centru comercial. Produse textile și alim. Scena unui îndelungat asediu (nov. 1899–febr. 1900) efectuat de trupele britanice în timpul războiului cu burii.

LAE [laei], oraș în Papua—Noua Guinee, situat pe țărmul de E al ins. Noua Guinee, în G. Huon, la 320 km N de Port Moresby; 80,7 mii loc. (1990). Aeroport. Fabrici de sticlărie și de carton. Centru agricol (cafea). Universitate. Grădină botanică. Exportă cafea, cacao, lemn etc. Fundat în 1927.

LAENNEC [laenek], **René Théophile Hyacinthe** (1781–1826), medic francez. Prof. la Collège de France. Fondatorul medicinii anatomoclinice. A inventat stetoscopul pentru auscultația plămânului și a aparatului cardiovascular („Tratat de auscultație mediată"). A studiat ciroza atrofică de origine alcoolică *(ciroza lui L.).*

LAERTE (în „Odiseea"), rege în Itaca, tatăl lui *Ulise.* Întinerit de Atena la întoarcerea fiului său după zece ani de la terminarea Războiului Troiei, a putut lupta, alături de acesta și de

Marie-Joseph-Paul de La Fayette

nepotul său *Telemah*, împotriva rudelor pretendenților *Penelopei.*

LÆSØ [lɑsö], insulă daneză în partea de N a str. Kattegat, la NE de pen. Iutlanda (Jylland); 111 km^2. Orașe pr.: Vesterø Havn, Østerby Havn.

LAFARGE [lefarʒ] **1. John** L. (1835–1910), pictor american. Influențat de arta peisagistică franceză din sec. 19. Lucrări cu tematică religioasă (frescă în Biserica Trinității din Boston, frescă în biserica St. Toma din New York). Vitralii cu subiecte din viața lui Iisus Hristos (Capitoliul St. Pavel din Minnesota). Scrieri teoretice: „Considerații asupra picturii". **2. Oliver Hazard Perry** L. (1901–1963), publicist și antropolog american. Nepotul lui **L. (1).** Studii privind originea și obiceiurile indienilor americani („Toți bărbații tineri", „Dușmanii zeilor", „Băiatul care râde").

LAFARGUE [lafarg], **Paul** (1842–1911), om politic și publicist francez. Membru al Internaționalei a II-a. Căsătorit cu Laura, fiica lui K. Marx. Lucrări de popularizare a operelor lui Marx și Engels („Teoria plusvalorii", „Determinismul economic al lui Karl Marx"). Pamflete („Dreptul la trândăvie", „Religia capitalului").

LA FARINA, Giuseppe (1815–1863), om politic și istoric italian. Participant la Revoluția din 1848 din Sicilia. S-a alăturat lui C. Cavour pentru sprijinirea Casei de Savoia. De mai multe ori ministru. Lucrări: „Istoria Italiei (1815–1850)", „Istoria Revoluției italiene (1821–1848)".

LA FAYETTE [la faiet], **Marie-Joseph-Paul-Yves-Roch-Gilbert de MOTIER, marchiz de** (1757–1834), general și om politic francez. Participant la Războiul de Independență a Coloniilor Engleze din America de Nord (1775–1783), a avut un rol important în obținerea victoriei de la Yorktown (1781). Întors în țară, a luat parte la Revoluția Franceză (a organizat și condus Garda Națională, iul. 1789). Situându-se pe pozițiile monarhiștilor constituționali, în 1792, a intrat în conflict cu iacobinii, fiind silit să emigreze până în 1800. S-a opus regimului napoleonian. În 1830, l-a sprijinit pe Ludovic Filip să devină rege al Franței. Memorii.

LA FAYETTE (LA FAYETTE) [la faiet], **Marie-Madeleine** (n. **Pioche de la Vergne**), **contesă de** (zisă *Madame de ~*) (1634–1693), scriitoare franceză. Prietenă intimă cu La Rochefoucauld. Celebră în epocă datorită salonului literar pe care îl patrona. S-a impus prin

romanul psihologic „Principesa de Clèves", remarcabil prin densitatea stilului şi fineţea analizei pe care o face pasiunii erotice. Memorialistică.

LAFFITTE [lafit], **Jacques** (1767–1844), bancher şi om politic francez. Guvernator al Băncii Franţei (1814–1819). Lider al moderaţilor în timpul Revoluţiei din 1830, l-a sprijinit pe Ludovic Filip să devină rege al Franţei; prim-min. şi ministru de Finanţe (1830–1831).

LAFIA, oraş în partea central-sudică a Nigeriei (statul Benue), la 442 km NNE de Port Harcourt; 122,5 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Centru agricol şi comercial (bumbac, soia, yams ş.a.). Expl. de columbit în apropiere.

LAFITAU [lafito], **Joseph-François** (1670–1740), misionar francez. Iezuit. Creatorul etnologiei religioase şi al etnografiei comparate. A dezvoltat ipoteza conform căreia prin studiul populaţiilor contemporane (de ex. irochezii din Canada) pot fi cunoscute cele ale Antichităţii („Obiceiurile sălbaticilor americani în comparaţie cu cele ale timpurilor străvechi").

LA FLESCHE [lə fleʃə], **Francis** (1857–1932), etnolog american. Lucrări în care a susţinut drepturile indienilor nord-americani şi a prezentat viaţa acestora („Tribul Omaha", în colab., „Dicţionarul limbii osage", „Ceremoniile de război şi de pace ale indienilor osage").

LAFONTAINE [lafõtē], **Henri Marie** (1854–1943), jurist şi om politic belgian. Prof. univ. la Bruxelles. Unul dintre fondatorii Curţii Internaţionale de Justiţie. Preşedinte al Biroului Internaţional pentru Pace (1907–1943). Promotor al conferinţelor de la *Haga* (1899, 1907). Lucrări: „Bibliografia păcii şi a arbitrajului internaţional", „Marea soluţie". Premiul Nobel pentru pace (1913).

LA FONTAINE [la fõtē], **Jean de** (1621–1695), scriitor francez. Unul dintre cei mai mari fabulişti din literatura universală. Novator al structurii fabulei, dezvoltând motive antice (Esop, Fedru, Babrios) şi tradiţii folclorice, opera sa principală, „Fabule", se distinge prin schimbarea raportului dintre morală şi povestire în favoarea celei din urmă; atribuie eroilor din lumea animalieră sau vegetală particularităţi caracterologice de o mare diversitate, specifice societăţii umane. Stilul său lapidar se impune prin vioiciunea limbajului, umor şi lirism, spontaneitatea versificaţiei. A mai scris povestiri („Povestiri şi nuvele în versuri"), elegii, poeme („Adonis"), un roman („Iubirile lui Psyché şi Cupidon").

LAFONTAINE [lafõtē], **Sir Louis Hippolyte** (1807–1864), om politic canadian. Fondator al Partidului Conservator Francez din Canada (Québec). S-a pronunţat şi a susţinut folosirea limbii franceze în Parlament. A format, împreună cu R. Baldwin, primul guvern modern (1848–1851) al Canadei.

LAFORET, Carmen (n. 1921), scriitoare spaniolă. Proză realistă, uneori cu accente autobiografice, caracterizată prin economia naraţiunii, simplitatea limbajului, vioiciunea dialogului şi ritmul alert al acţiunii („Nimic", „Insula şi demonii ei", „Chemarea", „Femeia nouă", „Insolaţie").

LAFÔRET, Marie (pe numele adevărat *Maïtena Doumenach*) (n. 1940), cântăreaţă franceză. Debutează în cinema şi se lansează în cariera muzicală la începutul anilor '60. Voce cu

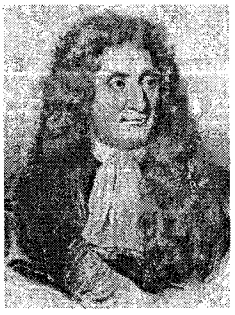

Jean de La Fontaine

Roger de La Fresnaye: „Cucerirea aerului"

mari disponibilităţi; repertoriu bazat pe un amestec între cântecul francez tradiţional şi muzica folclorică a lumii („Les vendanges de l'amour", „Viens sur la montagne", „Ivan, Boris et moi").

LAFORGUE [laforg], **Jules** (1860–1887), poet şi prozator francez. Lirică simbolistă, reflexivă, în vers liber, muzical, asociind sentimentul efemerului cu ironia dureroasă („Tânguiri", „Soborul feeric"). Povestiri („Moralităţi legendare").

LA FOSSE [lafos], **Charles de** (1636–1716), pictor francez. Elev al lui Charles Le Brun. Reprezentant al barocului, a excelat în pictura decorativă (cupola Domului Invalizilor din Paris, palatul Montagu din Londra), în culori vii, cu tematică religioasă sau mitologică („Sacrificiul Ifigeniei", „Naşterea Minervei").

LA FOURCADE, Enrique (n. 1927), scriitor chilian. Influenţat iniţial de esenţialismul francez, tratează în povestirile şi romanele sale problemele social-politice ale Americii Latine („Păcat de moarte"). Cunoscut datorită romanului „Sărbătoarea regelui Acab", având ca subiect dictatura lui R.L. Trujillo y Molina.

LA FRESNAYE [la frene], **Roger de** (1885–1925), pictor francez. Lucrări de inspiraţie cubistă în maniera grupului „Secţiunea de aur" („Artileria", „Ioana d'Arc", „Cucerirea aerului"); compoziţii cu figuri rigide şi stilizate („Omul aşezat", „Natură moartă cu cocotier"). A evoluat spre tradiţionalism („Autoportret", „Portretul lui Guynemer"). Grafică, ilustraţie de carte.

LAG (< engl.) s. n. Perioadă de latenţă în dezvoltarea unui fenomen. ✧ (GENET.) *L. mutaţional* = timp scurs de la acţiunea unui agent mutagen până la exprimarea fenotipică a mutaţiei produse.

LAGACHE [lagaʃ], **Daniel** (1903–1972), psihanalist francez. Prof. univ. la Strasbourg şi Sorbona. Unul dintre fondatorii (1958) Societăţii franceze de psihanaliză. Lucrări de psihologie clinică şi socială („Halucinaţiile verbale şi cuvântul", „Teoria transferului", „Psihanaliza").

LAGAŞ, oraş antic în Mesopotamia. Important centru al civilizaţiei sumeriene (milen. 4 î.Hr.). A cunoscut o înflorire economică, culturală şi politică mai ales sub domnia regelui *Gudea*. Distrus de elamiţi (sec. 21 î.Hr.), a cu-

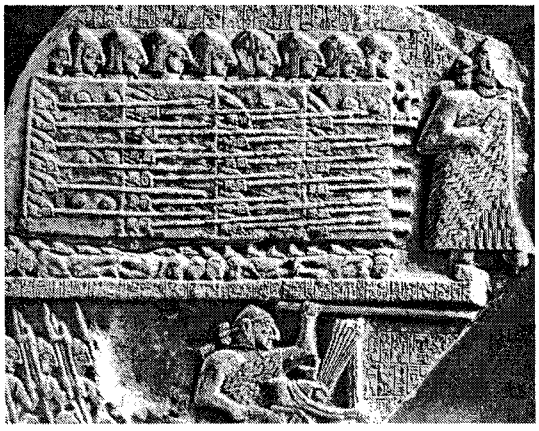

Lagaş. Stela vulturilor

Lagaş. Regele Gudea

noscut, treptat, o perioadă de declin. Azi *Tell al-Hibă* (Iraq).

LĄGĂR (< germ.) s. n. **I.** Loc unde sunt închiși prizonierii de război. ✧ *L. de concentrare* = (în regimurile totalitare) loc izolat în care sunt deținuți opozanții politici, religioși sau din considerente rasiale. Au cunoscut o largă răspândire îndeosebi în Germania nazistă și pe teritoriile ocupate de ea (ex. Auschwitz, Buchenwald, Dachau, Mauthausen ș.a.), precum și în U.R.S.S. (Karaganda, Vorkuta, Soloveţk, Norilsk ș.a.). V. și *gulag*. **II.** Organ de mașină care servește la rezemarea și la ghidarea unui arbore, a unui ax, a unei osii etc. care permit acestora o mișcare de rotație sau de oscilație și asigură ungerea suprafețelor în frecare.

LĄGEN [lǫgən] **(LAAGEN** sau **NUMEDALSLĄGEN),** fluviu în partea de S a Norvegiei; 341 km. Izv. din platoul Hardanger-vidda, curge pe direcție N–S și se varsă în str. Skagerrak, în aval de Larvik.

LAGERFELD [lągərfeld], **Karl-Otto** (n. 1938), designer de modă german. Și-a creat prima colecție personală în 1984. A realizat numeroase prezentări de modă, conferind o notă originală liniei exponatelor sale.

LAGERKVIST [lągərkvist], **Pär Fabian** (1891–1974), scriitor suedez. Literatură de investigație a problemelor existențiale și de afirmare a valorilor umane fundamentale. Drame simbolice și alegorice („Invizibilul", „Omul fără suflet", „Victorie în întuneric", „Piatra filozofală"), romane critice la adresa dictaturii, inspirate de ororile războiului („Călăul") sau cu tematică filozofico-religioasă („Piticul", „Barabbas", „Moartea lui Ahașver"). Lirică expresionistă („Motiv", „Neliniște", „Cântecele inimii"). Romanul memorialist cu titlu emblematic „Musafir în lume". Premiul Nobel pentru literatură (1951).

LAGERLÖF [lągərlövˈ], **Selma Ottiliana Lovisa** (1858–1940), scriitoare suedeză. Operă cu accente moral-educative, cultivând trecutul legendar, tradiția. Romane de factură epopeică, în care lirismul și fantezia se îmbină cu realitatea prezentă („Povestea lui Gösta Berling" — capodopera sa, trilogia „Inelul familiei Löwensköld" alcătuită din „Inelul generalului", „Charlotte Löwensköld" și „Anna Svärd") sau impregnate de umanitarism creștin („Minunile lui Anticrist", „Ierusalim", „Proscrisul"). Proză pentru copii în viziune poetică („Minunata călătorie a lui Nils Holgersson"). Nuvele („Lanțurile invizibile"). Premiul Nobel pentru literatură (1909).

LAGGINHORN v. **Laquinhorn.**

LAGIZI, dinastie macedoneană din Egiptul elenistic (305–30 î.Hr.), fondată de *Ptolemeu I Soter*.

LAGOFTALMIE (< fr. {i}; {s} gr. *lagos* „iepure" + *ophthalmos* „ochi") s. f. Poziție vicioasă a pleoapei superioare care nu acoperă complet ochiul, provocată de o paralizie a nervului facial; duce la ulcerații și infecții deoarece corneea nu se mai umezește.

LAGO MAGGIORE v. **Maggiore, Lago ~.**

LAGOMORFE (< fr.; {s} gr. *lagos* „iepure" + *morphe* „formă") s. f. pl. Ordin de mamifere având prima pereche de incisivi, pe ambele maxilare, cu creștere continuă. Prezintă fenomenul de cecotrofie (trecerea de două ori a alimentelor de-a lungul întregului tub digestiv). Au fost considerate multă vreme, datorită convergențelor anatomice, ca un subordin al ordinului rozătoarelor. Speciile actuale fac parte din două familii, una reprezentată de iepurii „șoareci" — *pikas (Ochtona),* care cuprinde 14 specii și o alta, care are 10 genuri, reprezentată în România prin iepurele de câmp *(Lepus europeus* — iepurele comun) și de vizuină *(Oryctolagus cunniculus)*.

LAGOS 1. Oraș în SV Nigeriei (statul Lagos), situat pe țărmul G. Benin

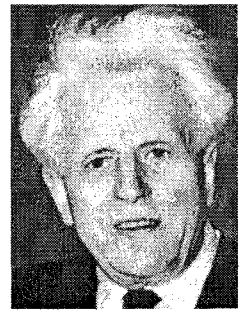

Pär Fabian Lagerkvist

Selma Lagerlöf

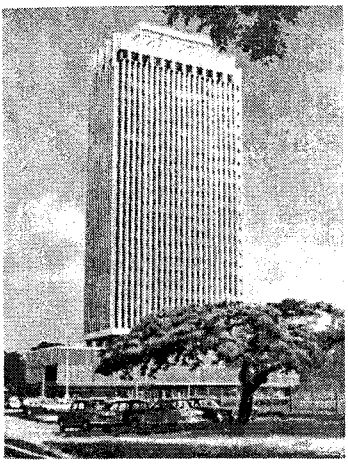

Palatul Independenței
Lagos (1)
Clădirea Parlamentului Federal

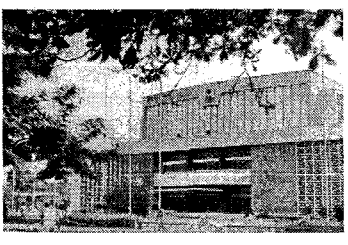

(Oc. Atlantic), în zona de vărsare a fl. Ogun în laguna Lagos; 1,5 mil. loc. (1996). Se extinde atât pe continent (cartierele Suru-Lere, Yaba, Apapa, Ebute-Metta ș.a.), cât și pe insulele din apropiere (Logos, Victoria, Iddo, Ikoyi ș.a.). Pr. port maritim al țării. Aeroport (Murtala Muhammed). Important centru industrial, comercial, cultural și de comunicații. Constr. și reparații navale; asamblare de automobile; ateliere feroviare. Ciment, cauciuc, încălțăminte, medicamente, cherestea; produse electrotehnice (aparate de radio, televizoare), petrochimice, textile și alim. (cafea, ulei de palmier, margarină, conserve de fructe și carne, bere etc.). Universitate (1962). Muzeul Național. Biblioteca Națională. Grădină botanică. Podul feroviar „Carter" (800 m lungime) leagă cartierul Ebute-Metta din zona continentală cu ins Iddo. Monumente: Palatul regilor („Iga Idunganran"), construit de portughezi în 1705; Palatul apei („Ilojo"), sec. 19; Arhiepiscopia catolică (1950). Fundat de portughezi în sec. 15, a devenit în sec. 19 principalul centru de comerț cu sclavi. Ocupat de Marea Britanie în 1851, a fost, din 1861, centrul ad-tiv al protectoratului și apoi (din 1914) al coloniei și protectoratului. În perioada 1960–1982, a fost capitala Republicii Federale Nigeria, dată după care capitala a fost transferată la *Abuja*. **2.** Stat federal în SV Nigeriei, pe țărmul G. Benin; 3,3 mii km^2; 6,4 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Ikeja*. Culturi de porumb, arahide ș.a. Plantații de palmieri.

LAGOSTOMIE (< fr.) s. f. Anomalie congenitală a buzei superioare, constând în creșterea ei parțială; *buză de iepure*.

LAGRANGE [lagrã:ʒ], **Albert** (pe numele religios *Marie Joseph*) (1855–1938), călugăr francez. Dominican. Fondator al Școlii practice pentru studii biblice din Ierusalim. A inițiat studiile critice asupra textelor biblice („Studii asupra religiilor semitice", „Mesianismul la evrei", „Metoda istorică, îndeosebi cu aluzie la Noul Testament").

LAGRANGE [lagrã:ʒ], **Joseph Louis, conte de** (1736–1813), matematician și mecanician francez. Prof. la Școala Regală de Artilerie și fondator al Academiei de Științe din Torino. Prof. la Academia de Științe din Berlin (unde i-a succedat lui Euler ca director al Secției de Matematică, 1766–1787) și apoi la Școala Normală și Școala Politehnică din Paris (din 1797). A pus bazele mecanicii analitice („Mecanica analitică") și ale calculului variațional, ocupându-se îndeosebi de integrarea ecuațiilor cu derivate parțiale („Teoria funcțiilor analitice"). Contribuții la teoria numerelor, în trigonometria sferică, mecanica cerească și analiza numerică („Tratat de rezolvare a ecuațiilor numerice de toate gradele"), unde a introdus polinoamele de interpolare care-i poartă numele. A studiat mișcarea planetelor sistemului solar, în special sateliții lui Iupiter. Președinte al comisiei de introducere a sistemului metric (1793).

Joseph Louis Lagrange

LAGRENEÉ, Louis Jean François (zis *Cel Bătrân*) (1725–1805), pictor francez. Chemat de Ekaterina a II-a, s-a stabilit la Sankt-Petersburg (1760), devenind prim-pictor al Academiei Ruse. Ulterior, a condus Academia Franceză de Pictură de la Roma (1781–1787). Fresce reprezentând scene istorice („Loialitatea unui satrap al lui Darius"), mitologice („Răpirea Deianirei de centaurul Nessus"). A decorat plafonul teatrului din palatul Micul Trianon („Apolo printre muze"). Opera sa prefigurează neoclasicismul.

LA GUARDIA, Fiorello Henry (1882–1947), om politic și jurist american. Republican. Primar al New York-ului (1934–1945). A realizat numeroase reforme prin care a încercat să stăvilească corupția din administrația marelui oraș, ceea ce i-a adus o imensă popularitate. Unul dintre principalele aeroporturi newyorkeze îi poartă numele.

LAGUERRE [lage:r], **Edmond Nicolas** (1834–1886), matematician francez. Lucrări privind geometria diferențială, algebra și analiza. Numele său este legat în special de studierea proprietăților ecuațiilor diferențiale (*ecuațiile lui L.*) și ale polinoamelor (*polinoame L.*), care își găsesc aplicație în mecanica cuantică, în analiza sistemelor dinamice.

LA GUMA, Alex (1925–1985), scriitor sud-african de expresie engleză. Proză ce exprimă suferința populației oprimate din țara sa, precum și experiența din timpul detenției („Plimbare în noapte", „Țara de piatră", „Întreita funie", „Vremea păsării migratoare"). Arestat pentru convingerile sale politice, a murit în exil.

LAGUNA, La ~, oraș în NE ins. Tenerife (arh. Canare, Spania), la 600 m alt., la 9 km NNV de Santa Cruz de Tenerife; 127,8 mii loc. (1996). Aeroportul Los Rodeos. Ind. pielăriei; produse alim. (coniac, tutun). Universitate (1701). Catedrală (sec. 16); biserica Buna Vestire (1502). Turism. Vechea denumire: *San Cristóbal de La Laguna*.

LAGUNAR, -Ă (< fr.) adj. Care ține de lagună, referitor la lagună.

LAGUNĂ (< it., fr.) s. f. Porțiune din bazinul unei mări sau al unui ocean, separată aproape complet printr-un cordon litoral (în cazul unui golf) sau printr-o barieră de corali (în cazul unui atol), având o salinitate variabilă. Ex.:

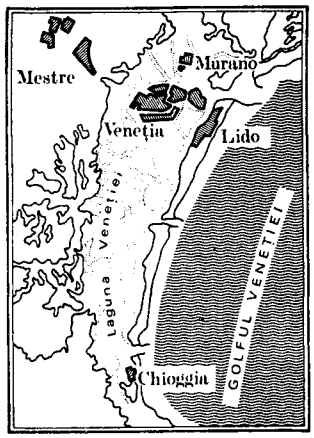

Laguna Veneţiei

Razim (Razelm), Siutghiol, Veneţia, Maracaibo ş.a.

LA HABANA v. **Havana**.

LAHAR (cuv. indonezian) s. n. Torent de noroi format din cenuşă vulcanică şi apă de ploaie; provocat uneori şi de golirea unui lac de crater.

LA HARPE [la arp], **Frédéric-César** (1754–1838), om politic elveţian. Preceptor al marilor duci Aleksandru şi Konstantin la Sankt-Petersburg (1783–1795). Întors în ţară, a fost acuzat de iacobinism; după ocuparea Elveţiei de trupele franceze devine unul dintre directorii Republicii Helvetice (1798–1800). La Congresul de la Viena (1814–1815) va obţine, graţie ţarului Aleksandru I, fostul său elev, neutralitatea Elveţiei şi independenţa cantonului Vaud. Memorii.

LA HARPE sau **LAHARPE** [la arp], **Jean François de** (pe numele adevărat *Delharpe* sau *Delaharpe*) (1739–1803), critic literar şi dramaturg francez. Promotor al clasicismului („Curs de literatură veche şi modernă", „Comentarii asupra lui Racine"). Tragedii („Warwick", „Coriolan", „Mélanie"). A influenţat ideologia literară a iluminismului românesc şi, mai ales, al lui I. Heliade-Rădulescu.

LAHBABI, Muhammad Aziz al ~ (1922–1992), scriitor marocan. A abordat problematica intelectualilor în lumea arabă contemporană („Personalismul musulman", „Lumea de mâine: lumea a treia acuză"). Poezii („Mizerii şi lumini").

LAHORE [lahor], oraş în NE Pakistanului, situat în apropierea graniţei cu India, pe stg. râului Rāvi, la 215 m alt.; 2,9 mil. loc. (1981). Nod de comunicaţii. Aeroport. Constr. de maşini agricole şi utilaj de transport; ind. metalurgică, electrotehnică, chimică (cauciuc), textilă (filaturi şi ţesături de bumbac), a pielăriei şi încălţămintei, sticlăriei, de prelucr. a lemnului şi alim. Piaţă agricolă. Centru religios şi cultural. Universitate (1882). Universitate de Inginerie şi Tehnologie (1950). Institut Politehnic (1961). Monumente din perioada mogulă: Fortul (1565), mausoleul lui Jahāngīr (1637), moscheile Wazīr Khan (1627–1634), Badshahi (1674), Moti Masjid (sec. 17), Grădinile Şahlimar (1637–1642), cu numeroase fântâni şi terase. Legendele hinduse atribuie fundarea oraşului lui Lava, fiul lui Rāma. Capitala dinastiei ghaznavide (1099–1114; 1153–1193); între 1524 şi 1707 a făcut parte din Imperiul Mogul, a trecut apoi sub dominaţie persană (1739–1740), afgană (1748) şi, ulterior, sub cea a Regatului sikh (1799–1849). Cucerit de trupele britanice (1846), a intrat sub suzeranitate britanică (1849), devenind capitala *Punjab*-ului; la împărţirea Peninsulei Hindustan (1947), a intrat în componenţa Pakistanului.

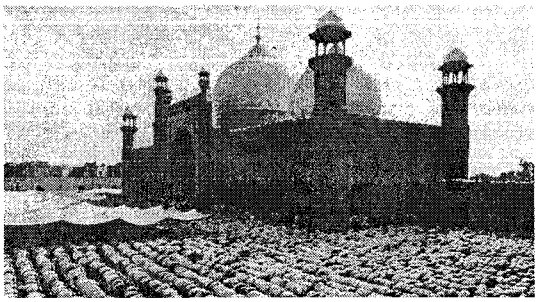

Moscheea Badshahi

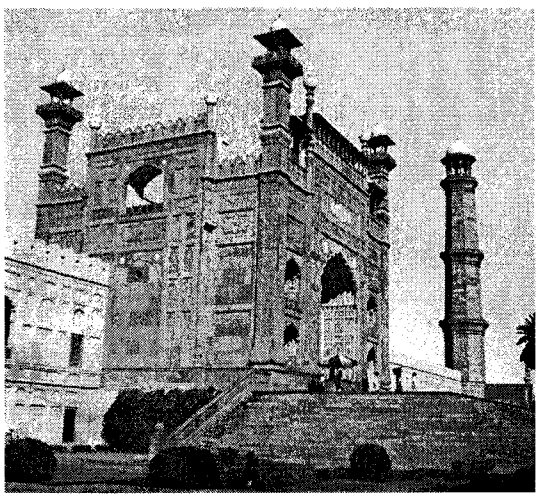

Lahore

Moscheea Wazīr Khan

LAHOVARI, familie de boieri români de origine greacă, stabilită în Ţara Românească în sec. 18, cu important rol politic şi cultural. Mai importanţi: **1. Alexandru N.L.** (1841–1897), jurist şi om politic. Frate cu **L. (2)** şi **(3)**. Orator de mare talent. Alături de P.P. Carp, a fost unul dintre cei mai importanţi lideri ai conservatorilor. Ministru de Justiţie (apr.—dec. 1870, 1873–1876) şi al Afacerilor Străine (1889–1895), calitate în care a promovat o politică externă de neutralitate, în conformitate cu interesele naţionale. **2. Ion N.L.** (1844–1915, n. Bucureşti), jurist şi om politic. Frate cu **L. (1)** şi **(3)**. Tatăl *Marthei Bibescu*. Conservator. Preşedinte al partidului (mai–iun. 1915). De mai multe ori ministru (Afaceri Străine 1899–1900 şi febr.–mart. 1907 şi Agricultură, Industrie, Comerţ, Domenii 1904–1907, 1910–1912). **3. Iacob L.** (1846–1907), general şi om politic. Frate cu **L. (1)** şi **(2)**. Conservator. Prof. la Şcoala Militară şi la Facultatea de Ştiinţe. Şef al Statului Major General al Armatei (1895–1896); comandant al Corpului I de armată

29.937

(1899). De mai multe ori ministru (de Război, 1891–1894 şi 1899–1901; al Afacerilor Străine, 1904–1907). S-a remarcat în timpul Războiului de Independenţă. **4. Alexandru Emanoil L.** (1855–1950?, n. Paris), jurist şi diplomat. Misiuni diplomatice la Constantinopol (1902–1906), Viena (1906–1908), Paris (1908–1917), Roma (1893–1896, 1917–1928).

LAHOVARI, Gheorghe Ioan (1838–1909, n. Râmnicu Vâlcea), inginer român. M. de onoare al Acad. (1901). Preşedinte al Înaltei Curţi de Conturi (din 1893). Ca director general al Poştelor şi Telegrafelor (1871–1876), a introdus cărţile şi mandatele poştale. Se numără printre fondatorii Societăţii Române de Geografie (1875), al cărui secretar general a fost, redactând şi „Buletinul Societăţii". Unul dintre conducătorii Societăţii pentru Învăţătura Poporului Român (1866). A tipărit şi îngrijit, în colab., „Dicţionarul geografic al jud. Argeş", „Marele dicţionar geografic al României" şi „Dicţionarul geografic al Basarabiei". Preocupări literare (povestirile „Moş Kivu", „Săptămâna Patimilor", „Hedwige"); traduceri.

LAHTI (LAHTIS), oraş în S Finlandei, situat pe ţărmul L. Vesi, la 100 km NNE de Helsinki; 95,5 mii loc. (1996). Nod feroviar. Ind. constr. de utilaj pentru ind. lemnului, de prelucr. a lemnului (cherestea, mobilă), celulozei şi hârtiei, textilă, a conf., încălţămintei, sticlăriei şi alim. Muzeu de artă populară. Centru turistic şi al sporturilor de iarnă. Primărie (1912). Fundat în 1878, capătă statut de oraş în 1905.

LAI [le] (cuv. fr.) subst. Gen poetic şi muzical de origine celtică în literatura franceză medievală, destinat a fi cântat sau declamat, cu acompaniament de harpă şi cultivat de truveri în N Franţei (pen. Bretania). Iniţial era o povestire scurtă de inspiraţie istorică, eroică sau romanescă, împletind miraculosul cu realul, cel mai de seamă reprezentant fiind Marie de France. Din sec. 13, termenul denumeşte o piesă lirică în care, de obicei, era cântată iubirea, cel mai cunoscut autor de **l.** din această perioadă fiind Guillaume de Machaut.

Gheorghe I. Lahovary

LAI, LAIE (probabil cuv. autohton) adj. (Pop.) Negru amestecat cu alb. ✧ Expr. *Că e laie, că-i bălaie* sau *ba e laie, ba-i bălaie* = aşa şi pe dincolo; ba una, ba alta.

LAIBACH v. **Ljubljana.**

LAIBĂR (< săs.) s. n. **1.** Haină ţărănească de postav, blană, catifea etc., scurtă până la talie, fără mâneci, strânsă pe corp; purtată în special de femei; pieptar, brasieră. **2.** Haină lungă şi largă, purtată odinioară de boieri.

LAIC, -Ă (< fr.; lat. *laicus*) adj. Lumesc, nebisericesc. ✦ (Substantivat) Orice credincios creştin în afara membrilor clerului hirotonit (diaconi, preoţi, episcopi) şi a stării călugăreşti recunoscute de Biserică; mirean.

LAICISM (< fr.) s. n. Mişcare anticlericală, de sorginte iluministă, susţinând independenţa de gândire şi acţiune faţă de autoritatea ecleziastică care se manifestă cu preponderenţă de la sfârşitul sec. 18. Astăzi, principiul neamestecului ierarhiei ecleziastice în treburile civile este împărtăşit chiar şi de Biserică.

LAICIZA (< fr.) vb. I tranz. A separa o instituţie (ex. învăţământul) de Biserică sau a o scoate de sub autoritatea acesteia.

LAIKA, rasă de câini, răspândită în Rusia şi Pen. Scandinavă, de mărime mijlocie (40–48 cm); folosită pentru vânătoare şi la tras săniile. Un câine cu numele **L.** a fost prima fiinţă trimisă în spaţiu (1958) pe un satelit artificial lansat de U.R.S.S.

LAING [læŋ], **Alexander Gordon** (1793–1826), explorator scoţian. A cercetat bazinele Nigerului şi Sénégalului, mergând până la izvoare. Este primul european care a ajuns la Tombouctou (plecând din Tripoli).

LAING [læŋ], **Ronald David** (1927–1989), psihiatru britanic. Creator, alături de D. Cooper, al curentului antipsihiatric. În 1965, a fondat prima comunitate terapeutică prin autosugestie. A criticat teoria clasică a schizofreniei, concepând nebunia ca o experienţă distorsionată a comunicării ce permite dispariţia eului social şi alienat („Raţiune şi violenţă" în colab., „Eu şi ceilalţi", „Echilibrul mental, nebunia şi familia", „Vocea experienţei").

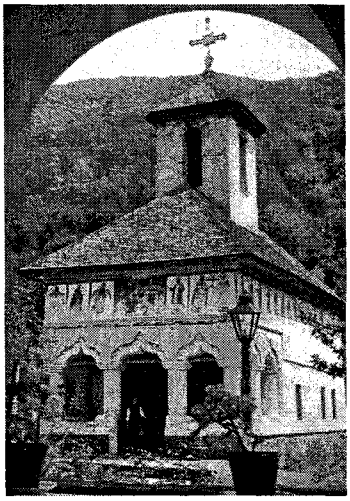

Lainici. Biserica având hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului

LAINICI, defileu şi trecătoare în Carpaţii Meridionali, între M-ţii Parâng la E şi M-ţii Vâlcan la V, pe valea Jiului, la 513 m alt. Defileul, cu o lungime de 30 km, este străbătut de şoseaua construită la sfârşitul sec. 19, şi de calea ferată (29 km) Bumbeşti—Livezeni (inaugurată în 1948), care trece prin 39 tuneluri, făcând legătura între depr. Petroşani şi Oltenia. În perimetrul defileului **L.**, în arealul satului Pleşa, care aparţine oraşului Bumbeşti-Jiu, se află mănăstirea Lainici (de călugări) cu biserica având hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (18 m lungime şi 8 m lăţime), ctitorie boierească din anii 1812–1817, care păstrează picturi murale interioare de factură postbrâncovenească. Renovată în 1984. Muzeu cu colecţii de icoane, cărţi vechi, obiecte de cult ş.a.

LAIOS (în mitologia greacă), rege legendar al Tebei, fiul lui Labdacos, soţul locastei şi tatăl lui *Edip*. Potrivit legendei, a fost omorât de fiul său, care nu ştia că se află în faţa propriului părinte.

LAIOTĂ BASARAB v. **Basarab cel Bătrân.**

LAISSEZ-FAIRE [lesę-fer] (loc. fr.) Doctrină economică apărută în Franţa, în sec. 17, atribuită lui Vincent de Gournay şi promovată de fiziocraţi. A cunoscut maxima dezvoltare în sec. 19 în Europa Occidentală. A susţinut politica economică a liberului schimb sau

a liberei concurenţe şi neintervenţia statului în economie.

LAITHWAITE [leiθweit], **Eric Robert** (n. 1921), inginer britanic. Prof. univ. la Londra. Contribuţii la dezvoltarea motoarelor electrice liniare. În timpul celui de-al doilea război mondial a lucrat în aviaţie, ocupându-se de pilotul automat.

LAITMOTIV (LEITMOTIV) (< germ.) s. n. (MUZ.) Formulă melodică, ritmică sau armonică, cu profil pregnant, care revine adesea în cursul unei compoziţii muzicale; are o anumită semnificaţie, legată de un sentiment, de o idee, de un personaj sau de o situaţie. Utilizat mai mult după 1850; dezvoltat în operele lui Wagner. ✦ Fig. Idee, formulă, frază într-o operă ştiinţifică sau literară, căreia autorul îi atribuie o anumită semnificaţie, revenind asupra ei de mai multe ori în cursul expunerii.

LAIŢĂ s. f. v. **laviţă**.

LAJHTA [loito] **László** (1892–1963), compozitor ungur. Elev al lui d'Indy. Influenţat de impresionismul francez şi de muzica folclorică maghiară. Simfonii, muzică de cameră, balete („Lysistrata"), suite pentru orchestră, opere religioase („Magnificat").

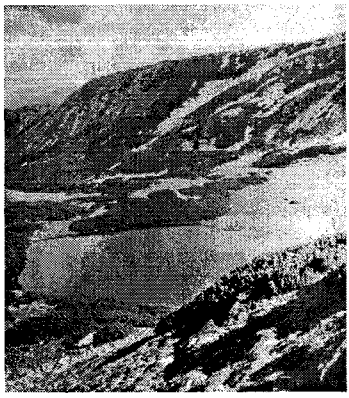

Lacul Lala Mare

Lacul Lala Mică

LAKATOS Imre (pe numele adevărat *I. Lipschitz*) (1922–1974), filozof şi istoric al ştiinţei ungur. Stabilit la Londra (1957). Studii asupra gândirii lui K. Popper, T. Kuhn şi P. Feyerabend. Autorul unei teorii epistemologice „anarhiste" tributară ideilor lui P. Feyerabend („Critica şi dezvoltarea cunoaşterii").

LAKE CLARK [leik klark], parc naţional în NV S.U.A. (Alaska), în M-ţii Alaska; 10,7 mii km^2. Include vulcanii activi Iliamna (3 053 m) şi Redoubt (3 108 m), lacurile Iliamna, Clark ş.a. Întemeiat în 1980.

LAKEMAN [leikmən], **Stephen Bartlett** (sec. 19), ofiţer şi diplomat britanic. A servit în armata turcă sub numele de *Mazar-Paşa*. După 1850 s-a stabilit la Bucureşti; în casa lui s-a constituit, în 1875, coaliţia grupărilor liberale („coaliţia de la Mazar-Paşa"), nucleul Partidului Liberal.

LAKE OF THE WOODS [leik əv ðə udz], lac în partea de S a Canadei, în SV prov. Ontario, la graniţa cu S.U.A. (Minnesota); 4 390 km^2; lungime: 116 km; lăţime: 16–97 km; ad. max.: 21 m. Legat de L. Winnipeg prin râul Winnipeg. Descoperit în 1688 de exploratorul francez Jacques de Noyon.

LAKE PLACID [leik plasəd], staţiune climaterică şi a sporturilor de iarnă, situată în NE S.U.A. (New York), în M-ţii Adirondack, la 568 m alt., în apropierea L. Placid, la 64 km SV de Plattsburg; 2,5 mii loc. (1990). Important centru turistic estival şi hibernal, cu numeroase bazine de înot, terenuri de tenis şi de golf, piste de schi etc. Aici au avut loc Olimpiadele de iarnă în anii 1932 şi 1980. Fundat în 1850.

LAKIŞTĂ (< fr.; {s} engl. *lake* „lac") adj. *Şcoală ~ (Lake school)* = şcoală literară romantică, apărută în Anglia la sfârşitul sec. 18—începutul sec. 19 (W. Wordsworth, S.T. Coleridge şi R. Southey), ca o reacţie faţă de formalismul clasicist, revenind la aspectele esenţiale ale existenţei umane, celebrarea naturii, a vieţii patriarhale şi autodesăvârşirea morală. A îmbogăţit limbajul liric, acordând valenţe poetice limbii curente.

LAKSHADWEEP [lakʃadwi:p], arhipelag alcătuit din 27 de mici insule coraligene, situat în SE Mării Arabiei, la V de coasta Malabar a pen. India. Ins. pr.: Kavaratti, Amini, Kadamatt, Kilttăn, Agatti. Constituie terit. unional indian cu acelaşi nume; 32 km^2; 56 mii loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Kavaratti*. Climat subecuatorial musonic. Nuci de cocos, batate, arbori de pâine. Pescuit. Până în 1973 s-a numit *Insulele Laccadive, Minicoy şi Amîndîvi*.

LAKŞMI (în mitologia vedică), zeiţa frumuseţii, a norocului şi fericirii, soţia lui *Vişnu*. Miturile târzii o consideră fiica înţeleptului Bhrigiu, protectoare a femeilor căsătorite. În India, **L.** a devenit ulterior un epitet pentru orice soţie frumoasă şi fidelă.

LALA, complex de lacuri glaciare în M-ţii Rodnei, format din L. Lala Mare (0,56 ha; ad. max.: 1,6 m) şi L. Lala Mică (0,16 ha; ad. max.: 0,40 m).

LA LAGUNA v. **Laguna, La ~**.

LALANDE [lalā:d], **André** (1867–1963), filozof francez. Prof. la Sorbona. Sub redacţia sa a apărut „Vocabularul tehnic şi critic al filozofiei".

LALANDE [lalā:d], **Joseph-Jérôme Lefrançois de** (1732–1807), astronom francez. Prof. la Collège de France. Studii asupra sistemului solar, a cometelor (în special Mercur), a poziţiei şi mişcării stelelor; observaţii asupra Lunii, a planetelor Venus şi Marte pentru a corela măsurarea distanţei dintre ele („Tratat de astronomie", „Bibliografie astronomică"). A determinat, împreună cu N.L. La Caille, paralaxa lunară şi solară. I se datorează un catalog ceresc care cuprinde 47 000 de stele („Istoria cerească franceză").

LALANDE [lalā:d], **Roger** (1893–1975), regizor şi scenograf de operă francez. Inovator, a realizat 20 de premiere absolute şi a pus în scenă numeroase lucrări vechi, rar cântate, din repertoriul francez. Susţinător al ideii trupei fixe a teatrului de operă. Director de operă la Lyon, Mulhouse, Strasbourg şi Bordeaux (1954–1970), unde impulsionează viaţa muzicală lirică. Montări în întreaga lume.

LALEA (< tc.) s. f. Plantă decorativă erbacee, vivace, din familia liliaceelor, originară din Europa, Africa de Nord, Asia Centrală şi de Est (având c. 100 de specii şi câteva mii de hibrizi), cu tulpina înaltă de 30–40 cm, frunze lanceolate, groase şi flori mari, simple sau învoalte, campanulate etc., având o gamă foarte mare de culori *(Tulipa)*. Se înmulţeşte de obicei prin bulbi, dar şi prin seminţe (mai ales în scopul obţinerii de noi soiuri). Înfloreşte primăvara devreme. În Europa este cultivată de c. 500 ani, cea mai importantă cultivatoare fiind Olanda, unde s-au obţi-

Traian Lalescu

nut şi un însemnat număr de noi soiuri.

LALESCU, Traian (1882–1929, n. Bucureşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti şi la Timişoara. Personalitate proeminentă a şcolii matematice româneşti. Contribuţii în multiple domenii ale matematicii pure şi aplicate; unul dintre fondatorii teoriei ecuaţiilor integrale („Introducere în teoria ecuaţiilor integrale", prima lucrare sintetică din literatura ştiinţifică universală). Studii în domeniul ecuaţiilor funcţionale, al seriilor trigonometrice, fizicii matematice, geometriei, algebrei, istoriei matematicii. Lucrări de referinţă („Calculul algebric", „Polinoame. Fracţiuni raţionale", „Tratat de geometrie analitică", „La géométrie du triangle"). M. post-mortem al Acad. (1990).

LALICI, Mihailo (1914–1993), scriitor muntenegrean. Romane în care sunt evocate evenimente ale războiului de eliberare naţională din 1941–1945 („Nunta", „Razia") sau de analiză a sufletului uman („Un petec de întuneric", „Deţinuţii").

LA LÍNEA v. **Línea de la Concepción**.

LALIQUE [laliḳ], **René** (1860–1945), bijutier, sticlar şi decorator francez. Reprezentant al curentului *Art nouveau,* a promovat un stil elegant, bazat pe simbolistica figurii feminine, a decorului vegetal sau zoomorf. Cunoscut datorită vaselor de sticlă obţinute cu ajutorul mulajelor.

LALITPUR, oraş în Nepal, situat pe râul Băghmatī, în apropierea părţii de S a oraşului Kāthmāndu; 190 mii loc. (1993). Ind. textilă (bumbac), mat. de constr. (cărămidă), de prelucr. a lemnului şi alim. Important centru religios budist. Temple budiste şi hinduse (sec. 15–17). Fundat în sec. 7. Vechea denumire: *Patan.*

LALLEMAND [lalemă], **André** (1904–1978), astronom francez. Inventator al unui convertizor de imagine fotoelectrică, ce i-a permis obţinerea unei imagini pe un ecran fluorescent sau pe o placă fotografică.

LALLY [lali], **Thomas-Arthur (baron de Tollendal, conte de ~)** (1702–1766), general francez de origine irlandeză. Guvernator al coloniilor franceze din India (1755). Asediat de englezi la Pondichéry, capitulează (1761). Învinuit de trădare, este condamnat la moarte şi executat (1766). Graţiat post-mortem prin decretul regal (1778) al lui Ludovic XVI.

LALO [lalo̯], **Édouard-Victor-Antoine** (1823–1892), compozitor francez de origine spaniolă. Unul dintre pionierii reînnoirii muzicii franceze camerale şi simfonice, în a doua jumătate a sec. 19. Creaţie de factură romantică, caracterizată prin melodicitate, claritate, fantezie ritmică şi colorit pitoresc (opera „Regele din Ys", baletul „Namuna", „Simfonia spaniolă" pentru vioară şi orchestră, concerte).

LALOŞU, com. în jud. Vâlcea, pe stg. râului Olteţ; 2 702 loc. (2000). Bisericile Sfinţii Voievozi (1850) şi Cuvioasa Parascheva (1859), în satele Berbeşti şi Mologeşti.

LALOU [lalu], **René-Albert** (1889–1960), critic literar şi eseist francez. Studiază evoluţia criticii, poeziei, romanului psihologic şi teatrului francez, de la romantism la simbolism („Romanul francez după 1900", „Cincizeci de ani de teatru francez"). I se datorează o „Istorie a literaturii franceze contemporane", rămasă multă vreme unică în acest gen.

LAM, Wifredo (1902–1982), pictor cubanez. Stabilit la Paris (1938), unde a lucrat cu Picasso. Iniţial adept al

Lalitpur. Templu hindus

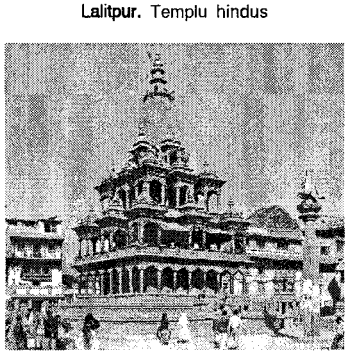

Édouard-Victor-Antoine Lalo

unei arte figurative, tradiţionale, a practicat ulterior suprarealismul. Pânzele sale prezintă creaturi hibride, schematizate, cu forme alungite şi ameninţătoare („Jungla", „Umbral").

LAMA (< fr. {i}; cuv. tibetan) s. m. Preot-călugăr budist de rit tibetan. ◇ *Marele l.* v. *dalai-lama.*

LAMA, Serge (pe numele adevărat *Serge Chauvier*) (n. 1943), cântăreţ şi compozitor francez. Debutează ca autor de texte muzicale. După un grav accident, revine ca solist, în anii '70 („Je suis malade", „À la vie, â l'amour"), scriind muzică plină de sensibilitate şi umor. După 1989, compune muzică de teatru.

LAMAHOS (c. 470–414 î.Hr.), general atenian. S-a distins, alături de Alcibiade şi Nicias, în expediţia din Sicilia (416–415). A fost ucis în luptă, la asediul Siracuzei (414 î.Hr.).

LAMA|ISM (< fr.) s. n. Variantă a budismului mahayana, răspândită printre tibetani, mongoli, kalmîci şi tuvini, conform căreia scopul suprem al existenţei este mântuirea pe calea desăvârşirii spirituale. Fundată în forma actuală de *bTsong-Ka pa* (1357–1419), care a creat secta gelugspa sau „tichiile galbene", simplificând cultul şi introducând în Tibet o teocraţie monahală. Kaganul mongol Altan Sutu (1507–1583) acordă, în 1578, lui bSod-nams rgya-mtsho, al treilea conducător al sectei dGe-lugs-pa, titlul de Dalai Lama, făcând din l. religia oficială. L. tibetan posedă şi o „carte a morţilor", care, conform tradiţiei, a fost dictată, succesiv, de diverşi lama propriilor discipoli.

LAMA|IST, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Adept al lamaismului. **2.** Adj. Care ţine de lamaism, referitor la lamaism.

LA MANCHA [la manʧa], regiune naturală în partea central-sudică a Spaniei, parte componentă a comunității autonome Castilia—La Mancha, situată la 680–710 m alt. Climă caldă (peste 20°C media anuală); precipitații reduse (400–500 mm anual). Culturi de cereale și de viță de vie. În această regiune se petrece acțiunea romanului „Don Quijote de La Mancha" de Cervantes.

LA MANCHE v. **Marea Mânecii**.

LAMANȚIN (< fr.) s. m. (ZOOL.) Gen de mamifere din ordinul sirenienilor, asemănătoare cu foca, cu corpul fusiform, vederea slabă, labele anterioare lipsă, adulții putând atinge 2,5–3 m lungime și greutatea de 700 kg (*Trichechus*). Trăiesc în fluvii și estuare (*T. inunguis* — Amazon, Orinoco; *T. senegalensis* — râuri din V Africii) și în zonele litorale tropicale din America de Nord și Sud (*T. manatus* — Oc. Atlantic). Strict ierbivore, nu au dușmani naturali, dar în unele locuri sunt vânate pentru carnea, grăsimea și pielea lor sau ucise de paletele bărcilor cu motor; întâlnite singure, în mici grupuri familiale sau în cârduri de 15–20; au fost introduse în canale de navigație pentru combaterea proliferării vegetației subacvatice. Sunetele scoase de aceste mamifere au stat la baza legendei sirenelor.

LAMARCK, Jean-Baptiste-Pierre-Antoine de Monet, cavaler de (1744–1829), naturalist francez. Prof. la Muzeul de Istorie Naturală și la Grădina Botanică din Paris. Redactor și colaborator la „Enciclopedia franceză". Contribuții în domeniul botanicii („Flora franceză", „Dicționar de botanică") și al studiului animalelor nevertebrate („Istoria naturală a animalelor nevertebrate"). Fondatorul zoopsihologiei, a elaborat prima teorie evoluționistă (teoria generației spontanee), care oferea și o explicație științifică a evoluției („Filozofia zoologică"). Creatorul primului sistem evoluționist de clasificare a animalelor și vegetalelor („Distribuția naturală și metodică a vegetalelor"). În 1802, a introdus termenul de „biologie", concomitent cu biologul german G.R. Treviranus.

LAMARCKISM (< fr.; {s} n. pr. *Lamarck*) s. n. (BIOL.) Teorie formulată de J.-B. Lamarck, în 1809, în lucrarea „Filozofia zoologică", conform căreia plantele și animalele se schimbă în permanență, devenind tot mai complicate ca organizare, datorită acțiunii factorilor mediului ambiant și a tendin-

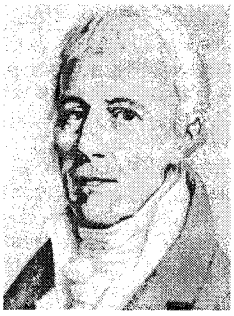

Jean-Baptiste Lamarck

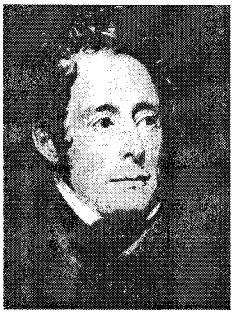

Alphonse-Marie-Louis de Lamartine

ței interne, proprie tuturor organismelor vii, de perfecționare. Susținând că principiile evoluției sunt o lege generală pentru natura vie, Lamarck n-a descoperit adevăratele cauze ale dezvoltării evoluționiste. Legile de bază ale l. au avut un rol important, influențând ulterior elaborarea teoriei evoluționiste a lui Darwin.

LAMARE (< *lamă*) s. f. (TEHN.) Operație prin care se prelucrează suprafața frontală, circulară, a unei găuri cu ajutorul unei lame speciale, prinsă într-un element de ghidaj; se aplică în cazuri în care strunjirea este dificilă.

LA MÀRMORA-FERRÉRO, Alfonso, marchiz di (1804–1878), general și om politic italian. Ca ministru de Război (1848–1859), a reorganizat armata piemonteză. În Războiul Sardo-Austriac (1848–1849) s-a afirmat în bătăliile de la Pastrengo (3 apr. 1848), Borghetto și Peschiera (mai 1848). Comandant al armatei Piemontului (1855–1856) în *Războiul Crimeii*. Prim-min. al Regatului Sardiniei (1859–1860) și al Italiei (1864–1866). Comandant șef al armatei în Războiul Prusiano-Italo-Austriac, a fost înfrânt la Custozza (24 iun. 1866).

LAMARR [ləmar], **Hedy** (pe numele adevărat *Hedwig Eva Maria Kiesler*) (1914–2000), actriță americană de film. Considerată cea mai frumoasă femeie a anilor '30, a abordat roluri de cuceritoare enigmatică, învăluitoare („Delir", „Frumoasa Tondelayo", „Femeia fără pașaport", „Spionul meu preferat").

LAMARTINE [lamartin], **Alphonse-Marie-Louis de PRÀT de** (1790–1869), scriitor și om politic francez. Unul dintre inițiatorii poeziei romantice franceze. Elegii cu caracter filozofic („Meditații poetice", „Noi meditații poetice"), poeme de inspirație religioasă („Armonii poetice și religioase", „Jocelyn", „Căderea unui înger") remarcabile prin lirismul melancolic și meditativ, prin sinceritatea sentimentelor și perfecta corespondență dintre starea sufletească a poetului și natură. Romane autobiografice („Raphäel", „Graziella"); un jurnal de călătorie din Orient. Lucrări istorice („Istoria girondinilor", „Istoria Revoluției de la 1848"). Ca om politic a fost inițial legitimist, apoi a devenit liberal moderat. Rol important în Revoluția din 1848; ministru de Externe în Guvernul provizoriu (1848), calitate în care i-a sprijinit pe revoluționarii din Principatele Române.

LAMASERIE (< fr.) s. f. Mănăstire lamaistă.

LAMĂ[1] (< fr.) s. f. **1.** Obiect de metal, de lemn etc. de forma unei plăci cu grosimea foarte mică în raport cu lungimea și cu lățimea; partea metalică și tăioasă a unui instrument (ex. l. de cuțit, l. de fierăstrău etc.). ✧ *L. de ras* = mică placă metalică dreptunghiulară, subțire, de obicei cu tăișul pe ambele laturi, care se adaptează la un aparat de ras. **2.** Dreptunghi de sticlă șlefuită de 1 mm grosime și perfect transparentă, pe care se întind germeni sau frotiuri de sânge pentru a fi colorate și examinate la microscop. **3.** (FIZ.) *L. sfert de undă* = plăcuță cristalină care introduce o diferență de drum optic de un sfert de lungime de undă între cele două raze produse prin fenomenul de dublă refracție. **4.** Suprafață foarte subțire de lichid. **5.** (MED.) *L. vertebrală* = parte osoasă care formează arcul posterior al vertebrelor, între apofiza articulară și apofiza spinoasă. **6.** (ANAT.) *L. perpendiculară* = partea verticală a etmoidului care separă fosele nazale. **7.** (HIST.) *L. bazală* = foiță alcătuită din substanțe bogate în polizaharide și în colagen, situată la baza a numeroase tipuri de celule.

LAMĂ[2] (< fr. {i}; sp. *llama*, împrumutat dintr-o limbă indigenă din Perú, în care toate animalele cu lână poartă acest nume) s. f. Mamifer rumegător, din familia canelidelor, înrudit cu cămilele, de c. 120 cm înălțime (*Lama*). Genul *Lama* cuprinde trei specii dintre care numai una, *L. guanicoë*, mai există în stare sălbatică, celelalte fiind deja domesticite când au ajuns primii spanioli în America de Sud. Trăiește în zonele muntoase. Localnicii le folosesc ca animale de povară și întrebuințează carnea lor, blana, grăsimea, părul (țesături, frânghii), bălegarul (pentru foc).

LAMB [læm], **Charles** (1775–1834), critic literar și eseist englez. A publicat, împreună cu sora sa, Mary (Ann) L. (1764–1847), „Povestiri după Shakespeare"; a avut un rol important în popularizarea operei marelui dramaturg. Lucrări de critică literară („Tragediile lui Shakespeare", „Asupra geniului și personalității lui Hogarth") și eseuri („Eseurile lui Elia").

LAMB [læm], **Sir Horace** (1849–1934), matematician și fizician britanic. Prof. la Univ. Victoria din Lancashire și la Univ. din Adelaide (Australia). Contribuții în domeniul hidrodinamicii; a corelat tratarea matematică a fenomenelor cu mișcarea fluidelor („Teoria matematică a mișcării fluidelor", „Hidrodinamicile"). Cercetări privind propagarea undelor, inducția electrică. A enunțat o teorie a vibrațiilor („Teoria dinamică a sunetului").

LAMB [læm], **Willis Eugene** (n. 1913), fizician american. Prof. la Univ. Yale. Contribuții în spectroscopia microundelor; a pus în evidență (1947)

Lamă[2]

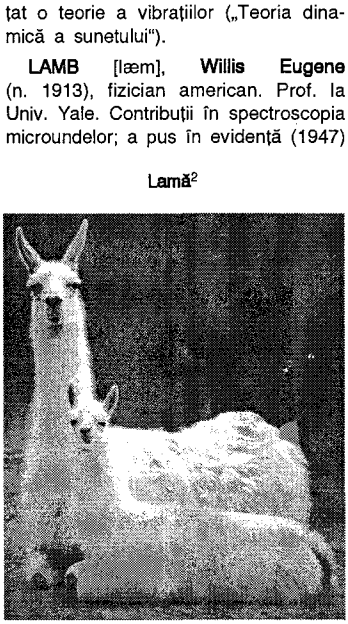

Willis Eugene Lamb

deplasarea nivelurilor energetice ale atomului de hidrogen prevăzute în teoria lui P.A.M. Dirac *(deplasarea L.)* și a precizat modalitatea de interacțiune între electroni și radiația electromagnetică, formulând conceptul de „moment magnetic anormal al electronului". A studiat structura fină a nivelelor energetice ale atomilor de hidrogen și deuteriu prin metode radiospectroscopice. Premiul Nobel pentru fizică (1955), împreună cu P. Kusch.

LAMBADA s. f. (cuv. port.) Dans modern de origine sud-americană, caracterizat prin mișcarea rapidă și ritmică a șoldurilor; melodie după care se execută acest dans.

LAMBĂ (< tc.) s. f. **1.** Partea proeminentă, cu profil trapezoidal, dreptunghiular, în semicerc etc., executată în lungul marginii unei scânduri sau a unei plăci, pentru ca aceasta să intre în ulucul cu profil corespunzător al altei scânduri sau plăci, realizându-se astfel îmbinarea celor două piese; feder. **2.** Lanț care leagă crucea protapului unui car cu capetele osiei.

LAMBERT (c. 635–c. 706), teolog german. Episcop de Maastricht. S-a consacrat luptei împotriva cultelor păgâne existente în regiune. Asasinat la Liège. Canonizat. Comemorat la 27 aug. și 17 sept.

LAMBERT (< fr., germ. {i}; {s} n. pr. *J.H. Lambert*) s. m. Unitate de măsură a strălucirii (simbol: La) în afara sistemului internațional (SI), egală cu $1/\pi$ Cd/cm^2 (candelă pe cm^2).

LAMBERT, ghețar în E Antarcticei; 450 km lungime (cel mai lung din lume); 30–120 km lățime; 20 mii km^2. Se termină în ghețarul de șelf Amery din Oc. Indian.

LAMBERT, Johann Heinrich (1728–1777), fizician, astronom, matematician și filozof german de origine elvețiană. A lucrat la Berlin sub patronajul regelui Frederic II cel Mare (din 1764). Unul dintre întemeietorii fotometriei („Fotometria") și ai pirometriei („Pirometria"). A pus bazele trigonometriei sferice, formulând cele două principii fundamentale ale acesteia *(legile lui L.)*, pe care a aplicat-o în domeniul cartografiei. Precursor al geometriei neeuclidiene („Teoria paralelelor"), și, alături de Leibniz, al logicii simbolice moderne („Noul Organon"), fiind unul dintre principalii reprezentanți ai raționalismului german. A demonstrat iraționalitatea numărului π (1768). Contribuții în astronomie privind orbitele cometelor și formarea Universului. În cinstea sa, o unitate de măsură a strălucirii îi poartă numele.

LAMBERTI, Niccolò (zis *il Pela*) (1370–1451), sculptor și arhitect italian. A cultivat neoclasicismul gotic, caracteristic sculpturii florentine de la sfârșitul sec. 13. Și-a desfășurat activitatea mai întâi la Florența („Sfântul Luca", „Sfântul Marcu"), apoi la Veneția („Sfântul Marcu venerat de îngeri", unele dintre statuile aflate în planul superior al bisericii San Marco), unde se afirmă și ca arhitect (i se atribuie altarul din Palatul Ducal).

LAMBLIAZĂ (< fr. {i}) s. f. Prezența în căile biliare și în intestinul subțire a *lambliei,* care provoacă, în special la copii, diverse tulburări digestive, scădere în greutate, paloare, astenie; giardioză.

LAMBLIE (< fr. {i}; {s} n. pr. W. *Lambl*) s. f. (PARAZIT.) Protozoar flagelat, parazit în intestinul subțire și în căile biliare la om, la șoareci, câini și pisici (*Lamblia* sau *Giardia intestinalis*). Provoacă la om boala numită *lambliază*, infestarea făcându-se prin apă sau prin alimente contaminate cu formele chistice ale l.

LAMBORGHINI, Ferruccio (1916–1993), industriaș american. În 1948 a înființat o fabrică de mașini agricole ce-i purta numele și care, începând din 1963, a fabricat autoturisme de lux; în 1987 a fost absorbită de firma americană *Crysler*, iar din 1998 a intrat în componența Audi-Volkswagen.

LAMBRECHIN (< fr.) s. n. **1.** Draperie așezată în partea superioară a unei deschideri (ușă, fereastră etc.) în scop decorativ. **2.** (CONSTR.) Element decorativ de lemn sau tablă, așezat vertical la marginea unei streșini, pe coama sau coronamentul unui chioșc, al unei verande etc. **3.** Ornament în formă de panglică lată pe care este

scrisă o deviză şi care împodobeşte un scut sau o stemă.

LAMBRINO, Scarlat (1891–1964, n. Bucureşti), istoric şi epigrafist român. Stabilit la Lisabona (1947). M. coresp. al Acad. (1934), prof. univ. la Bucureşti şi Lisabona. A condus Muzeul Naţional de Antichităţi (1935–1944) şi Şcoala Română din Roma (1941–1947). Studii în domeniul epigrafiei şi al antichităţii greco-romane („Contribuţii epigrafice privitoare la Asia Mică", „Arta greacă şi romană în România", „Fouilles d'Histria"). Autor al unei preţioase „Bibliographie de l'antiquité classique".

LAMBRIOR, Alexandru (1845–1883, n. Fălticeni), filolog şi lingvist român. M. coresp. al Acad. (1882). Membru al „Junimii". Preocupări în domeniul foneticii şi gramaticii istorice (introducere la antologia de texte vechi româneşti intitulată „Carte de citire"). A pledat pentru ortografia fonetică. Autor al unei gramatici descriptive publicate postum („Gramatica română. Fonetica şi morfologia"). Cercetările sale filologice şi lingvistice s-au bazat pe studierea folclorului, evidenţiind valoarea sa documentară pentru istorie şi lingvistică („Studii de lingvistică şi folcloristică", „Literatura poporană", „Obiceiuri şi credinţe la români").

Scarlat Lambrino

Alexandru Lambrior

LAMBRISA (< fr.) vb. I tranz. A acoperi cu lambriuri.

LAMBRIU (< fr.) s. n. Îmbrăcăminte din lemn, marmură sau stuc, mozaic, piele imprimată etc., care căptuşeşte pereţii interiori ai unei încăperi, în întregime sau până la o anumită înălţime de la pardoseală, în scopuri decorative sau de protecţie. Utilizată, mai ales în Evul Mediu, ca izolator termic.

LAMBROS, Spyridon (1851–1919), istoric şi om politic grec. Prof. univ. la Atena. Prim-min. (1916–1917). Germanofil. Fondatorul şcolii greceşti de bizantinologie („Istoria Greciei", „Catalogul manuscriselor greceşti de la Muntele Athos"). În 1904 a întemeiat revista „Néos Ellinomnímon".

LAMBRU, Fărâmiţă (1927–1974, n. Bucureşti), lăutar român. Solist al Teatrului de revistă „Constantin Tănase" (din 1951). Interpret de cântece din folclorul orăşănesc şi de cuplete de revistă. Virtuoz al acordeonului, a fost acompaniatorul preferat al Mariei Tănase, împreună cu care a făcut numeroase turnee.

LAMBRUSCHINI, Raffaello (1788–1873), preot catolic şi pedagog italian. A elaborat o metodă educativă care urmărea stabilirea unui raport de cooperare între elev şi profesor, în vederea favorizării procesului de învăţare, prin stimularea interesului şi obţinerea unei ascultări spontane, bazate pe sentimentul religios. Şi-a aplicat şi experimentat metoda în propria şcoală, înfiinţată la San Cerbone („Despre educaţie", „Despre autoritate şi libertate. Gândurile unui singuratic").

LAMÉ (cuv. fr.) s. n. Material textil din mătase naturală sau din fibre chimice, mai rar din bumbac sau din lână, ţesut cu fire metalice fine pentru obţinerea unui aspect estetic deosebit, strălucitor.

LAMÉ, Gabriel (1795–1870), inginer şi matematician francez. Prof. univ. la Paris. Unul dintre primii constructori ai căilor ferate franceze (Paris–Saint-Germain, 1832). Contribuţii la teoria numerelor, termodinamică şi matematici aplicate. Cercetări fundamentale privind teoria elasticităţii („Lecţii asupra teoriei matematice a elasticităţii corpurilor solide").

LAMEH (În „Biblie") **1.** Fiul lui Matusalem şi tatăl lui Noe. **2.** Fiul lui Matusalem şi tatăl lui Iabal, Iubal şi Tubalcain.

LAMELAR, -Ă (< fr.) adj. Cu structură în formă de lamele suprapuse (ex. atrofie **l.**); care se desface în lamele.

LAMELAT, -Ă (< fr.) adj. Compus din lamele; cu lamele.

LAMELĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Lamă[1] **(1, 2)** mică. **2.** Plăcuţă de sticlă foarte subţire care acoperă picăturile de sânge sau de suspensie microbiană puse pe lame pentru a putea fi observate la microscop în stare vie. **3.** (TEHN.) *L. de colector* = fiecare dintre piesele componente, conductoare sau izolante, ale colectorului maşinilor electrice. **4.** (TEHN.) Fiecare dintre piesele pentru controlul firelor de urzeală care servesc la oprirea războiului de ţesut mecanic când se rupe firul. **5.** (MED.) Lamă subţire de ţesut osos (ex: **l.** interstiţială). ✦ Expansiune celulară în formă de lamă. **6.** (BOT.) Fiecare dintre lamele care poartă himenul sporifer, situate sub pălăria ciupercilor. ✧ *L. mijlocie* = porţiunea centrală a membranei comune care separă două celule, formată din substanţe pectice. **7.** (IHT.) *L. branhială* = parte a branhiilor peştilor la nivelul căreia se realizează schimburile respiratorii.

LAMELIBRANHIAT, -Ă (< lat.) s. n., adj. **1.** S. n. (La pl.) Clasă de moluşte acvatice marine şi dulcicole, cu corpul cuprins într-o cochilie bivalvă şi cu branhii lamelare *(Lamellibranchiata)*; (şi la sg.) animal din această clasă (ex. scoica de râu, midia, stridia). Sin. *scoică, bivalv* **(3). 2.** Adj. (Despre moluşte) Cu branhiile în formă de lamele.

LAMELIFORM, -Ă (< fr.) adj. În formă de lamelă.

LA MENNAIS sau **LAMENNAIS** [lamnę], **Félicité de (Hugues-Félicité Robert de Lamennais)** (1782–1854), filozof, teolog şi publicist francez. Abate. Unul dintre fondatorii ziarului „L'Avenir" (1830). Dezavuat de papa Grigore XVI, în 1832, prin enciclica „Mirari

Félicité de La Mennais

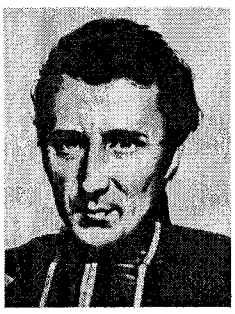

vos", pentru că făcuse apologia libertății religioase și pledase pentru separarea Bisericii de stat („Eseu asupra indiferenței în materie de religie") și pentru un umanitarism creștin-democrat („Cuvintele unui credincios", „Cartea poporului", „Schiță asupra unei filozofii"). A influențat literatură romantică, inclusiv cea română.

LAMENTA (< fr., lat.) vb. I refl. A se tângui, a se jeli, a se văita.

LAMENTABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Vrednic de plâns, dezolant; *p. ext.* deplorabil, mizerabil, rău, prost.

LAMENTAȚIE (< fr.; lat. *lamentatio*) s. f. **1.** Tânguire, văicăreală, lamentare. **2.** Cântec liric deplângând moartea cuiva, gen muzical răspândit până în sec. 17. **3.** Cântare religioasă pe texte din „Plângerile lui Ieremia".

LAMENTO (cuv. it.) s. n. Piesă vocală cu caracter trist, tânguitor, specifică operei italiene din sec. 17–18, plasată, de obicei, imediat înaintea deznodământului dramatic (ex. **I.** din opera „Ariana" de Monteverdi). Din sec. 19, termenul are doar sensul de „cântec trist", putând desemna o lucrare vocală sau instrumentală.

LAMENTOSO (cuv. it.) adv. (MUZ.; despre o indicație de execuție) Cu jale, cu tristețe; tânguitor.

LA METTRIE [la metri], **Julien Offray de** (1709–1751), medic și filozof francez. A emis ideea unei unități de structură în organizarea internă a vertebratelor (inclusiv a omului), pe care o punea în legătură cu originea lor comună. Din cauza materialismului excesiv, bazat pe fizica, chimia, anatomia și fiziologia din timpul său, a fost obligat să se exileze din Franța („Istoria naturală a sufletului"), din Olanda („Omul-mașină") ajungând la Curtea lui Frederic II cel Mare al Prusiei.

LAMI, Eugène-Louis (1800–1890), pictor și ilustrator francez. Elev al lui A. Gros și H. Vernet, a creat, în general, tablouri cu tematică istorică („Bătălia de la Cassano"). Se face însă cunoscut prin acuarelele sale ce prezintă viața mondenă pariziană (albumul „Călătorie la Londra", în colab. cu H. Monnier). A ilustrat opere de A. de Musset și P. Mérimée.

LAMIA (în mitologia greacă), nălucă monstruoasă, care răpea pruncii din leagăn. În superstiția folclorică, **I.** erau socotite duhuri feminine rele, care veneau noaptea pentru a bea sângele copiilor și adolescenților și a le devora inima. Erau numite **I.** și vrăjitoarele care se hrăneau cu părți din cadavrele omenești.

LAM'I ÇELEBI, Mahmud (1472–1532), poet turc. Volumul său „Anecdote" reprezintă o importantă culegere de tradiții orale, cunoscute în epocă. Traduceri din poezia persană, contribuind la difuzarea acesteia.

LAMINA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A prelucra un material prin deformare plastică, la cald sau la rece, cu ajutorul unui laminor. **2.** A efectua operația de subțiere treptată a păturilor, benzilor și semitorturilor pentru obținerea firelor textile, în cursul căreia fibrele sunt întinse, așezate paralel și omogenizate. **3.** (FIZ.) A reduce secțiunea de curgere a unui fluid.

LAMINAJ (< fr.) s. n. Indice care caracterizează gradul de subțiere prin laminare a unei înșiruiri de fibre textile.

LAMINAR, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** Compus din lame paralele (ex. scleroză **l.**). **2.** (TEHN.) *Curgere l.* = regim de curgere a unui fluid care se efectuează prin deplasări ale straturilor de fluid pe traiectorii paralele între ele și cu axa conductei, fără a se produce vârtejuri. **3.** (GEOL.) Tip de structură, specifică rocilor sedimentare și unor șisturi.

LAMINARIA (cuv. lat.) s. f. Gen de alge brune din mările reci, cu talul lung de peste 1 m, în formă de panglică, fixat de substrat *(Laminaria)*. Unele specii sunt comestibile, fiind bogate în glucide și gelozâ, iar altele se folosesc la extragerea iodului și bromului, în farmacologie sau ca îngrășământ organic.

LAMINAT, -Ă (< *lamina*) adj., s. n. **1.** Adj. Care a fost supus operației de laminare. **2.** S. n. Produs metalurgic obținut prin laminare (ex. blumuri, țagle, profiluri, table, benzi, sârmă etc.).

LAMINĂ (< engl.; {s} lat. *lamina* „lamă") s. f. **1.** (BOT.) Limb **(1)**. **2.** (MED.) Strat subțire care face parte din structura unei formațiuni anatomice compuse. **3.** (TEHN.) Corp în formă de lamă sau de fir.

LAMINECTOMIE (< fr. {i}; {s} lat. *lamina* „lamă" + gr. *ektome* „extirpare") s. f. Ablație a procesului spinos și a celor două lame adiacente, executată în cursul intervențiilor chirurgicale pe coloana vertebrală sau pe măduva spinării; poate fi practicată și în sens explorator.

LAMINOTOMIE (< fr. {i}; {s} lat. *lamina* „lamă" + gr. *ektome* „extirpare") s. f. Secțiune a uneia sau a mai multor lame vertebrale.

LAMINOR (< fr.) s. n. **1.** Instalație formată din doi sau mai mulți cilindri metalici, asamblați cu ajutorul unui cadru care formează o cajă *(cajă de l.)*. Materialul de laminat (în special metal) se trece printre cilindrii **l.**, aflați în mișcare de rotație, care se găsesc la o distanță reglabilă, în funcție de grosimea laminatului. Cilindrii **l.** pot fi netezi (pentru table, benzi etc.) sau profilați (pentru obținerea diverselor profiluri). **2.** Mașină de lucru care laminează **(2)** produsele de filatură.

LAMIZANA, Aboubakar Sangoulé (n. 1916), general și om politic din Burkina Faso. Prim.-min. (1966–1971, 1974–1978). Președinte al Republicii (1966–1980).

LAMJUNG, masiv muntos în Himalaya, situat pe terit. statului Nepal, la 145 km NV de Kāthmāndu. Alt. max.: 7 937 m (vf. Annapurna II).

LAMONT, Johann von (1805–1879), astronom german de origine scoțiană. Prof. univ. la München. Director al Observatorului Bogenhaufen (1835–1879). A calculat datele orbitale ale sateliților planetelor Saturn și Uranus (a cărui masă a determinat-o), a catalogat peste 34 000 de stele; a descoperit (1850) fluctuațiile câmpului magnetic al Pământului și existența (1862) curenților acestuia („Manual de magnetism terestru").

LA MOTHE LE VAYER [la mot lə vaie], **François de** (1588–1672), scriitor și filozof francez. Tutore (1652–1657) al regelui Ludovic XIV. Istoriograf al Franței desemnat de rege. Adept al scepticismului („Considerații asupra elocinței franceze a timpului nostru", „Asupra virtuții păgânilor").

LAMOTTE [lamɔt], **Étienne** (1903–1983), prelat catolic și indianist belgian. Prof. univ. la Louvain, unde a predat greaca, sanscrita, filozofia indiană și limba pāli. A tradus, a editat și a comentat texte budiste („Istoria budismului indian, de la origini până la epoca Sâke", „Spiritul budismului antic").

LA MOTTE-FOUQUÉ v. **Fouqué, Friedrich baron de La Motte.**

LA MOTTE-HOUDAR [la mɔt-udar], **Antoine de** (1672–1731), scriitor și teoretician literar francez. Tragedii („Inès de Castro"), ode, fabule. A redeschis polemica dintre „antici" și „moderni" („Reflecții asupra criticii", „Reflecții asupra tragediei").

LAMOUR [ləmu:r], **Dorothy** (pe numele adevărat *Mary Dorothy Kaumeyer*) (1914–1996), cântăreață și actriță americană de film. Supranumită „fata în sarong". Vedetă a filmului muzical și de inspirație exotică în anii '30–'40 („Regina junglei", „Uraganul", „Dansatoarea din Singapore", „Drumul spre Zanzibar", „Drumul spre Maroc").

LAMOUREUX [lamurø], **Charles** (1834–1899), violonist și dirijor francez. Inițiatorul concertelor care-i poartă numele (1881). Propagator al muzicii franceze (E. Lalo, d'Indy, E. Chabrier, E. Chausson) și al lui Wagner în Franța.

LAMPADAR (< fr.) s. n. **1.** Stâlp pe care sunt fixate una sau mai multe lămpi, utilizat la iluminatul străzilor, grădinilor, parcurilor etc. **2.** Mijloc de iluminat construit dintr-un complex de elemente, legate de un suport vertical. Folosit încă din Antichitatea romană, a cunoscut o continuă evoluție în privința formei și a materialului din care era făcut: de la cele mai simple forme și materiale (lemnul), până la **l.** grandioase, monumentale, în formă de cruce sau circulare, din bronz sau fier bătut, cu motive florale sau figurative (în perioada gotică și renascentistă), ulterior pictate, aurite, împodobite cu ghirlande de flori (în perioada barocă). **L.** de sticlă ajunge la modă în sec. 18 (arta venețienilor devenind celebră în acest sens), perioadă în care este destul de răspândit și **l.** din majolică sau porțelan. O dată cu sec. 19, forma și structura **l.** se modifică radical datorită folosirii gazului de iluminat și, ulterior, a curentului electric.

LAMPAGIU (< *lampă*) s. m. (Înv.) Cel care aprindea și stingea lămpile cu gaz și felinarele pe străzi.

LAMPANT (< fr.) adj. *Petrol* ~ = fracțiune lichidă obținută în procesul de distilare cu autoaprindere a țițeiului între c. 200 și 300°C. Se întrebuințează drept combustibil în lămpi de iluminat, în motoarele cu explozie cu raport de compresiune mic etc. Sin. *gaz* **(4).**

LAMPAS[1] (< fr.) s. n. Țesătură de mătase, originară din China, cu motive decorative mate pe fond satinat, folosit mai ales la capitonarea pieselor de mobilier.

LAMPAS[2] (< rus.) s. n. Panglică, șnur sau fâșie lată de postav sau mătase cusută pe latura exterioară, în lungimea pantalonilor, la unele uniforme sau costume de ceremonie; vipușcă.

LAMPĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Sursă artificială de lumină, destinată și semnalizării, controlului etc. ✧ *L. de iluminat* (destinată iluminării artificiale). Se folosesc: *l. cu combustibil* (cu flacără sau cu corp incandescent) și *l. electrice* (cu incandescență sau becuri electrice și cu descărcare în gaze). *L. fluorescentă* (electrică, cu descărcare într-un mediu de vapori de mercur, având aplicat pe fața interioară a tubului un strat de substanță fluorescentă). **2.** *L. de lipit* = **l.** cu combustibil folosită pentru încălzirea ciocanului de lipit sau a pieselor destinate lipirii. **3.** *L. de radio* = tub electronic.

LAMPEDUSA, insulă italiană în M. Mediterană, în arh. Pelagie, la 205 km SV de Sicilia; 20,2 km^2. Oraș pr.: Lampedusa. Pescuit. Stație radar. Turism.

LAMPEDUSA Giuseppe Tomasi di v. **Tomasi di Lampedusa, Giuseppe.**

LAMPI, Giovanni Battista, cel Bătrân (1751–1830), pictor italian. Portrete ale unor înalte personaje de la curțile din Viena, Sankt-Petersburg, Varșovia, într-un stil elegant și vioi, îmbinând cu măiestrie nuanțele de brun, albastru și verde („Arhiducesa Maria Cristina", „Ekaterina a II-a", „Portretul contesei Potocka, cu fiica ei").

LAMPION (< fr., it.) s. n. Felinar cu pereți de material translucid, colorat (hârtie cerată, țesături, pergament etc.), întrebuințat la iluminatul festiv al sălilor, parcurilor etc.; lanternă venețiană.

LAMPO, Hubert Léon (n. 1920), romancier, critic și eseist belgian de expresie flamandă. Reprezentant al realismului magic, combină cotidianul cu elemente fantastice și onirice pentru a ajunge la o nouă dimensiune psihologică a acestei realități („Călărind pe nori", „Diavolul și fecioara", „Reîntoarcere la Atlantida", „Sosirea lui Joachim Stiller" — capodopera sa).

Karl Gottfried Lamprecht

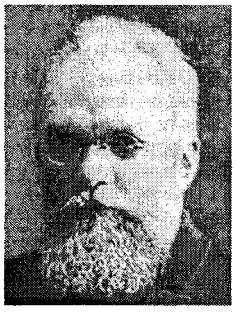

LAMPRECHT [lampreht], **Karl Gottfried** (1856–1915), istoric german. Prof. univ. la Marburg și Leipzig. Promotor al unei istoriografii germane riguroase (opuse celei promovate de Leopold Ranke), fiind preocupat îndeosebi de istoria civilizației („Introducere în gândirea istorică", „Metoda cultural-istorică"). Lucrări cu caracter economic („Viața economică germană în Evul Mediu"). Capodopera sa rămâne monumentala „Istoria Germaniei" (12 vol.). A inițiat publicarea în Germania a operelor lui N. Iorga „Istoria poporului român" și „Istoria Imperiului Otoman". M. de onoare al Acad. Române (1913).

LAMPREȚĂ (< germ., lat.) s. f. Pește marin *(Petromyzon marinus)* sau fluvial *(L. fluviatilis)*, cu corpul cilindric și gura circulară, asemănător cu anghila; lungime de c. 1 m.

LAMPROFIR (< fr. {i}; {s} gr. *lampros* „strălucitor" + *porphyra* „purpură") s. n. Rocă eruptivă de filon, de culoare gri închis, bogată în minerale feromagneziene, având în general o structură mărunt cristalizată sau porfirică.

LAMPUGNANI [lampuñani], **Giovanni Batista** (1708–c. 1788), compozitor italian. Muzică instrumentală (trei concerte pentru clavecin, două pentru flaut, sonate pentru vioară). Opere bufe („Artaxerxe", „Didona părăsită", „Contele Ceașcă") pe texte de Metastasio sau Goldoni.

LAMURĂ (lat. **lamnula*) s. f. Partea cea mai bună, mai curată, și mai aleasă dintr-un lucru; floarea, crema, fruntea unui lucru.

LAN (< ucr.) s. n. Teren agricol cultivat, de obicei cu cereale, într-o fază avansată de vegetație; ogor **(3).** ✦ P. ext. Plantele cultivate pe acest teren.

LANAI, insulă în arh. Hawaii (Oc. Pacific), în statul Hawaii (S.U.A.), situată la 11,5 km V de ins. Maui, de care este separată prin canalul Auau; 365 km^2. Relief predominant muntos, cu alt. max. în vf. Lanaihale sau Palawai (1 027 m). Plantații de ananas. În 1922, plantatorii de ananas au întemeiat orașul cu același nume și au construit portul Kaulamapau.

LANAMETRU (< fr.; {s} lat. *lana* „lână" + gr. *metron* „măsură") s. n. Aparat pentru determinarea finețiifibrelor textile prin proiectarea imaginilor mărite ale acestor fire pe un ecran gradat.

LANAO, lac vulcanic în Filipine, situat în partea central-vestică a ins. Mindanao, la poalele de V ale M-ților

Ragang, la 700 m alt.; 340 km^2; lungime: 35 km; lățime max.: 26 km. Cunoscut și sub numele de *Sultan Alonto*.

LANCANG JIANG, denumirea chineză a fl. *Mekong*.

LANCASTER [lænkəstə], oraș în partea central-vestică a Marii Britanii, pe canalul Lune, la 74 km N de Liverpool; 125,6 mii loc. (1991). Port. fluvial. Ind. chimică (mase plastice), textilă, a mobilei, hârtiei și alim. Universitate (1964). Castel (sec. 12); biserica St. Mary (sec. 15). Menționat documentar în 1193.

LANCASTER [lænkəstə], familie regală engleză. Ramură a familiei Plantagenet. Întemeiată de *Ioan de Gaunt*, fiul regelui Eduard III, duce de Lancaster (din 1362). Din dinastia de **L.** au făcut parte *Henric IV* (1399–1413), *Henric V* (1413–1422) și *Henric VI* (1422–1461, 1470–1471). Conflictul casei de **L.** cu casa de York (din 1399) a dus la *Războiul celor Două Roze* (1455–1485), încheiat cu victoria casei de York. Blazonul familiei **L.** a fost un trandafir roșu.

LANCASTER [lænkəstər], **Burt** (pe numele adevărat *Stephen Burton Lancaster*) (1913–1994), actor american de teatru și film. A debutat în 1946 în filmul „Ucigașii". Aspectul atletic și zâmbetul fermecător, la care se adaugă o mare expresivitate artistică, îl consacră ca vedetă în aproape toate genurile de film, de la cele de suspans și de aventură („Vera Cruz", „Profesioniștii"), până la drame psihologice („Omul care aduce ploaie", „Trapez", „Aeroportul", „Ghepardul", „Grup de familie într-un interior", „Păsărarul din Alcatraz"). Roluri în seriale TV („Moise", „Marco Polo", „Logodnicii"). Premiul Oscar: 1960 („Elmer Gantry").

LANCASTER [lænkəstə], **Sir James** (c. 1554–1618), navigator englez. În serviciul lui Sir Francis Drake împotriva *Invicibilei Armada* (1588). A condus prima expediție a Companiei Indiilor Orientale (1601). Convins de existența Pasajului de Nord-Vest, a susținut cercetările și călătoriile pentru descoperirea acestuia.

Burt Lancaster în filmul „Ghepardul"

LANCASTER [lænkəstə], **Joseph** (1778–1838), pedagog englez. În 1818 a emigrat în S.U.A. A fundat (1798) la Southwark prima școală de ajutor mutual, unde și-a pus în practică propria metodă educativă, organizând elevii în grupe sau clase, supravegheate de monitori (selectați dintre elevii buni), care trebuiau să asigure menținerea disciplinei și însușirea lecțiilor. Ideile sale novatoare (în competiție cu cele ale lui A. Bell, susținut de Biserică), expuse în „Sistemul de învățământ britanic", au influențat considerabil sistemul educațional englez din sec. 19.

LANCASTERIAN, -Ă (< fr., engl.) adj. Care ține de lancasterianism, referitor la lancasterianism.

LANCASTERIANISM (LANCASTRIANISM) (< fr., engl.; n. pr. *Lancaster*) s. n. Denumire dată sistemului de învățământ *Bell-Lancaster*, sistem monitorial. V. *monitor*.

LANCE (< it.) s. f. Veche armă de atac, formată dintr-un vârf ascuțit de metal montat la capătul unei prăjini de lemn. A fost folosită cu predilecție de cavalerie, precum și în turniruri.

LANCELOT [lɑ:nslət] (sec. 6), cavaler al „mesei rotunde", erou al mai multor romane medievale franceze din ciclul breton. Apropiat al regelui Arthur, devine amantul soției regelui, Guenièvre. Întruchipează tipul cavalerului viteaz, care se bazează pe puterea armelor și se dăruiește total femeii iubite.

LANCELOT [lãslo], **Claude** (c. 1615–1695), preot și gramatic francez. Jansenist. Autor al unor noi metode pentru învățarea limbilor latină, greacă, italiană și spaniolă, create pentru Școala de la Port-Royal. Împreună cu A. Arnauld, a elaborat „Gramatica generală și rațională", cunoscută sub numele de „Gramatica de la Port-Royal". Memorii.

LANCEOLAT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care are forma unui vârf de lance (ex. frunză **l.**). ✧ *Goticul l.* = prima perioadă a goticului, caracterizată prin arce și arcade foarte ascuțite și ornamente în formă de lance (ex. catedralele din Paris, Chartres ș.a.).

LANCHESTER [lænʧəstə], **Frederick William** (1868–1946), inginer britanic. Constructor de automobile și unul dintre creatorii aerodinamicii moderne. În 1894 a conceput teoria zborului expusă în „Zborul planat al păsărilor și posibilitățile zborului mecanic", pe care a dezvoltat-o ulterior („Aerodinamica" și „Aerodonetica").

LANCIA, Vincenzo (1881–1937), pilot de curse italian. A câștigat pentru *Fiat* numeroase competiții (Marele Premiu al Italiei, 1904). A fondat (1906), la Torino, fabrica de automobile care îi poartă numele, unde a introdus soluții tehnice de avangardă și a promovat o linie elegantă a autoturismelor; din 1969, face parte din grupul Fiat.

LANCIANI, Rodolfo Amadeo (1847–1929), arheolog italian. Prof. univ. la Roma. Importante descoperiri la Roma, Tivoli, Ostia, concretizate în numeroase lucrări („Roma antică în lumina descoperirilor moderne", „Distrugerea Romei antice. O schiță a istoriei monumentelor"). I se datorează harta detaliată a Romei („Forma Urbis Romae"), în care se reflectă întreaga istorie a procesului de urbanizare a orașului antic, medieval și modern. M. de onoare al Acad. Române (1920).

LANCISI, Giovanni Maria (1654–1720), medic și botanist italian. Prof. de anatomie la Colegiul Sapienței din Roma. Considerat primul igienist modern. A asociat existența malariei cu țânțarii, recomandând desecările ca măsură preventivă. Studii despre originea aneurismelor („De motu cordis et aneurysmatibus").

LANCRET [lãkrę], **Nicolas** (1690–1743), pictor, desenator și gravor francez. Scene galante, aspecte din lumea teatrului și din viața cotidiană într-un stil elegant, rafinat, plin de culoare și grație („Lecția de muzică", „Balansoarul", „Cele patru anotimpuri" — simbolizând etapele vieții), influențate de Watteau; ilustrație de carte.

LAND [lant] (cuv. germ.) s. n. (În Austria și în Germania) Unitate administrativă autonomă, având organ legislativ *(Landtag)* și guvern propriu.

LAND [lænd], **Edwin Herbert** (1909–1991), inventator american. Cercetări fundamentale și invenții în domeniul polarizării luminii; a inventat aparatul fotografic polaroid care permite obținerea rapidă a fotografiei, inițial în alb și negru (1947), apoi color (1963).

LANDAU, Edmund (1877–1938), matematician german. Contribuții la te-

Lev Davidovici Landau

oria numerelor şi a funcţiilor. A introdus un sistem de simboluri pentru a exprima relaţia dintre două funcţii *f* şi *g* în jurul unui punct comun *a (simbolurile lui L.).*

LANDAU, Lev Davidovici (1908–1968), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. Specialist în fizică teoretică şi magnetism, a emis, independent de L. Néel, ipoteza câmpului magnetic molecular negativ (1933). Contribuţii la teoria particulelor elementare (teoria neutrinului), în mecanica cuantică şi în fizica corpului solid; a pus bazele hidrodinamicii cuantice (teoria superfluidităţii heliului lichid). Premiul Nobel pentru fizică (1962).

LANDĂ (< fr.) s. f. Câmpie litorală de pe ţărmurile Oc. Atlantic (G. Biscaya) acoperită cu nisipuri fixate (prin vegetaţie) sau mobile.

LANDÉ, Alfred (1888–1975), fizician teoretician american, de origine germană. Prof. univ. la Tübingen. Din 1931 s-a stabilit în S.U.A., devenind prof. la Univ. Columbus (Ohio). Cercetări în spectroscopia atomică, a elaborat „teoria efectului Zeeman" (1921) şi a introdus, în mecanica cuantică, *factorul L.* (1922).

LANDER, Harald (pe numele adevărat *Alfred Bernhardt Stevnsborg*) (1905–1971), balerin şi coregraf danez. Stabilit în Franţa (1956). Elev al lui *M.M. Fokin.* Prim solist (1929–1945) şi director (1930–1951) al Baletului Regal Danez şi al Operei din Paris (1953–1962). Coregrafia unor balete cu temă folclorică sau în genul mimic („Bolero" după Ravel, „Primăvara la Viena" după Schubert, „Concertul stelelor" după Bartók). Contribuţii teoretice.

LANDET (LANDÉ), Jean Baptiste (?–1748), dansator şi coregraf francez. Maestru de balet la Curtea regală suedeză (1727). Din 1730, profesor de dans la Sankt-Petersburg, fiind unul dintre întemeietorii şcolii de dans de aici, nucleu al viitoarei Şcoli a Teatrului Imperial. A introdus dansul clasic în Rusia.

LANDGRAF (cuv. germ.) s. m. Titlu princiar acordat în perioada de început a Imperiului German, echivalent conţilor sau chiar ducilor.

LANDI, Stefano (1587–1639), compozitor italian. Creaţie polifonică (madrigale şi muzică sacră). Pionier al stilului monodic (cantate, muzică scenică). Opere („Moartea lui Orfeu").

LANDI, Stefano (pe numele adevărat *Stefano Pirandello*) (1895–1972), scriitor italian. Fiul lui *L. Pirandello.* Versuri („Formele") şi romane („Zidul casei", dar mai ales piese de teatru care prezintă, într-o atmosferă de mare tensiune dramatică, viaţa de familie („Casa cu două etaje", „O treaptă mai jos", „Şcoala taţilor"), precum şi aspecte vizând nedreptatea şi suferinţa („Cel mai mare sacrilegiu").

LANDINO, Francesco (c. 1325–1397), muzician şi poet italian. Supranumit „Francesco cel orb", a activat la Florenţa, ca fabricant de orgi, cantor, poet, compozitor şi organist. Principalul reprezentant al curentului „Ars nova" în Italia. Lucrări predominant vocale, deseori pe texte proprii. Creatorul genului *ballata.*

LANDIS [lændis], **John** (n. 1951), cineast american. Filme de mare succes, exploatând comicul „demenţial" („A râde pentru a râde", „Totul într-o noapte", „Principele îşi caută soţie", „Proştii").

LÄNDLER [lendlər] (cuv. germ.) s. n. Dans popular austriac şi bavarez, din sec. 18, premergător *valsului,* cu măsură ternară şi tempo moderat; melodia corespunzătoare acestui dans.

LANDOLFI, Tommaso (1908–1979), scriitor italian. Romane bazate pe jocul fanteziei şi al fascinaţiei pentru paradox, prezentând, într-o manieră accentuat ironică, conflictul dintre raţiune şi instincte („Piatra lunară", „O iubire din timpul nostru"). Eseuri („Coşul cu melci"). Traduceri din Gogol.

LANDOU (< fr.) s. n. **1.** Trăsură mare şi luxoasă, cu patru locuri aşezate faţă în faţă; coşul, format din două părţi, se poate ridica sau coborî după necesitate. Denumită după oraşul german *Landau,* unde a fost construită prima oară. **2.** Cărucior mare, acoperit, pentru copii.

LANDOWSKA [landofska], **Wanda Louise** (1879–1959), clavecinistă şi pianistă poloneză. Stabilită în Franţa (1900), apoi în S.U.A. (1941). Principala reprezentantă a curentului de reînnoire a muzicii şi instrumentelor vechi (din 1903); a înfiinţat (1925) lângă Paris o şcoală particulară de interpretare a muzicii vechi. A resuscitat interesul pentru clavecin, generând modernizarea acestuia, realizat tehnic de Pleyel (două claviaturi, 16 pedale) şi revitalizând maniera de interpretare, căreia i-a conferit potenţe coloristice şi inventivitate. Repertoriu amplu, înregistrări. Cursuri de măiestrie; studii îndeosebi despre creaţia lui J.S. Bach.

LANDOWSKI, Marcel (n. 1915), compozitor francez. Discipol al lui Honegger. Muzician independent, neînscriindu-se în curentele avangardei. Opere pe subiecte reflectând problemele contemporane, cu un limbaj relativ modern şi cu largă adresabilitate („Ventrilocul", „Nebunul").

LANDRAS (< engl.; cuv. danez „rasă de ţară") s. m. (ZOOT.) Rasă de porci creată în Danemarca. De culoare albă şi cu corpul foarte lung; bună producătoare de carne.

LANDSAT, program de lansare a unor sateliţi americani pe orbite plane (1972–1982), urmărind susţinerea unor cercetări ştiinţifice cu privire la mediu, geografie, geofizică, meteorologie şi fotogrammetrie.

LANDSBERG, Grigori Samuilovici (1890–1957), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. Contribuţii în optică şi spectroscopie („Optica"); împreună cu *L.I. Mandelştam* şi în paralel cu *C.V. Raman,* a cercetat fenomenele de difuzie combinată şi selectivă a luminii.

LANDSBERGIS, Vytautas (n. 1932), om politic şi muzicolog lituanian. Prof. la Conservatorul din Vilnius. Fondator şi animator al mişcării lituaniene de independenţă Sajudis. Preşedinte al Partidului Conservator (din 1993) şi al Adunării Naţionale (şeful statului 1990–1992).

LAND'S END [lændz end] (în engl. „capătul pământului"), cap în extremitatea de SV a pen. Cornwall (Marea Britanie), situat la 50°3' lat. N şi 5°44' long. V.

LANDSHUT [lantshu:t], oraş în SE Germaniei (Bavaria), pe râul Isar, la 393 m alt., la 55 km NE de München; 55,7 mii loc. (1992). Nod rutier. Constr. de maşini şi aparate electrice; produse textile, chimice (lacuri), de sticlărie şi

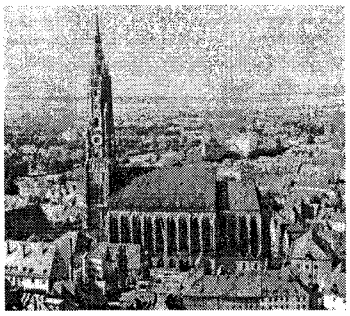

Landshut. Biserica Sankt Martin

alim. (bere, ciocolată, tutun). Mobilă. Aşezarea a fost întemeiată în 1204 în jurul unei cetăţi fortificate, Trausnitz, în interiorul căreia s-a construit capela Sankt Georg (1210–1220). A devenit oraş în 1279. Mănăstire dominicană (1271); bisericile cisterciană Seliqenthal (1232), Sankt Blasius (1271–1386) şi Sankt Martin (1390–1432), în stil gotic. Primărie (sec. 14); castel în stil renascentist (1536–1540, cu refaceri din 1780). Biserica Iezuiţilor (1631–1641). Între 1800 şi 1826 a fost sediul Universităţii bavareze.

LANDSKNECHT (cuv. germ.) s. m. (În sec. 15–17, în Germania) Soldat pedestru în slujba oraşelor sau a principilor; *p. ext.* mercenar.

LANDSMÅL [lạndsmo:l] (cuv. norvegian) subst. v. **riksmål**.

LANDSTEINER [lændʃtainər], **Karl** (1868–1943), chimist şi medic american de origine austriacă. Stabilit în S.U.A. (1922). Prof. univ. la Viena şi New York. Unul dintre fondatorii imunologiei. A descoperit (1900) grupele sangvine la om, pe care le-a clasificat în: A, B, AB, 0 (1909), punând bazele ştiinţifice ale tratamentului prin transfuzii şi a descoperit (1940, împreună cu A.S. Wiener) factorul Rhésus (Rh negativ şi pozitiv). A studiat poliomielita, demonstrând (1909, împreună cu E. Popper) natura infecţioasă a acesteia. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1930).

LANDŞAFT (< germ.) s. n. Porţiune din învelişul geosferic care posedă trăsături proprii, diferite de cele ale porţiunilor învecinate de care este despărţită prin limite naturale; se caracterizează printr-o anumită formă a interacţiunii dintre relief, climă, ape, soluri, vegetaţie, faună şi activitatea omului; peisaj geografic.

LANDTAG [lạntak] (cuv. germ.) s. n. **1.** (În Evul Mediu, în principatele germane) Adunarea reprezentanţilor pe stări (nobilimea, clerul şi oraşele). **2.** (În Germania până în 1934 şi în Austro-Ungaria) Organul reprezentativ al puterii. **3.** (În Austria şi Germania) Organul legislativ al unui land; dietă. **4.** Denumirea parlamentului din Liechtenstein.

LANFRANCO (LANFRANCHI) da Milano (?–1306), chirurg italian. Stabilit la Paris (1290). Fondatorul şcolii franceze de chirurgie. A introdus folosirea cuţitului, a cauterului, legarea arterelor, sutura organelor lezate, folosirea opiului pentru diminuarea durerilor la răniţi. Lucrări: *Chirurgia magna* şi *Chirurgia parva*.

LANFRANCO di Pavia (c. 1005–1089), călugăr benedictin italian. A învăţat la abaţia din Bec, al cărei prior a devenit (1046) şi unde a avut ca discipoli o serie de personalităţi ale epocii (Anselm de Canterbury). Consilier al lui William Cuceritorul, a devenit episcop de Canterbury (din 1070), contribuind la refacerea catedralei şi la reorganizarea Bisericii anglicane. Autor al unui tratat despre euharistie, devenit clasic în Evul Mediu („Liber de corpore et sanguine Domini").

LANG [læŋ], **Andrew** (1844–1912), etnograf, antropolog, folclorist, mitolog şi poet scoţian. Lucrări asupra folclorului şi miturilor („Cutumă şi mit", „Mit, ritual şi religie", „Formarea religiei", „Secretul totemului"). Versuri („Iarba Parnasului").

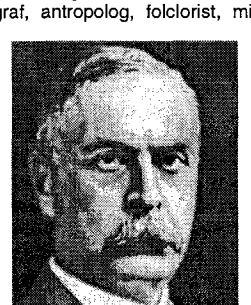

Karl Landsteiner

Fritz Lang

LANG, Fritz (1890–1976), regizor şi scenarist american de origine austriacă. Stabilit în S.U.A. (1934) şi naturalizat (1939). Promotor al expresionismului. Având ca teme predilecte moartea, destinul şi puterea, filmele sale realizate în Germania („Moartea obosită", „Dr. Mabuse", „Nibelungii", „Metropolis", „M — Un oraş îşi caută ucigaşul"), apoi în Franţa şi S.U.A. („Bestia umană", „Sunt nevinovat", „Şi călăii mor"), denunţă violenţa şi intoleranţa pe care le poate ascunde respectabilitatea burgheză şi instituţiile democratice.

LANGDON [læŋdn], **Harry** (1884–1944), actor, scenarist şi producător american de cinema. Provenit din music-hall, s-a afirmat în perioada comediei mute burleşti, creând tipul „inocentului" („Primii pantaloni lungi", „Sunt un vagabond", „Spectacolul străzii", „Legănându-se într-un curcubeu").

LANGE [lạŋə], **Cari Georg** (1834–1900), medic şi psiholog danez. Prof. univ. la Copenhaga. Independent de *W. James*, a elaborat teoria emoţiilor, cunoscută ca *teoria James-L.*

LANGE [lạŋə], **Christian Lous** (1869–1938), istoric, diplomat şi om politic norvegian. Prof. univ. la Oslo. Secretar general al Uniunii Interparlamentare (1909–1933). Unul dintre cei mai înverşunaţi susţinători ai mişcării pacifiste internaţionale Lucrări: „Arbitrajul internaţional obligatoriu", „Războiul civil european", „Istoria internaţionalismului". Premiul Nobel pentru pace (1921), împreună cu Karl Hjalmar Branting.

LANGE [lạŋə], **David Russell** (n. 1942), om politic neozeelandez. Laburist. De mai multe ori ministru şi prim-min. (1984–1989). A intervenit cu fermitate împotriva experienţelor nucleare care provocau daune sistemului ecologic al ţării sale.

LANGE [læŋ], **Dorothea** (1895–1965), fotograf american. Pionieră a reportajului socio-politic căruia îi conferă valoare de document istoric. Se remarcă cu reportajele din perioada 1935–1942 despre condiţiile de viaţă ale muncitorilor agricoli din statele sud-americane şi prin cele efectuate în Asia şi Orientul Apropiat („Un exod american", „Mamă emigrantă").

LANGE [lạngə], **Friedrich Albert** (1828–1875), filozof german. Prof. univ. la Zürich şi Marburg. Adept al neokantianismului, critică materialismul pentru încercarea de a da o explicaţie de ansamblu a realităţii, având astfel un caracter speculativ („Istoria materialismului").

LANGE [lænjə], **Jessica** (n. 1949), actriţă americană de film. Roluri în registrul dramatic şi comic, interpretate cu eleganţă şi delicateţe („King Kong", „Frances", „Poştaşul sună întotdeauna de două ori", „Promontoriul groazei"). Premiul Oscar: 1982 („Tootsie"), 1991 („Cer albastru").

LANGE [lạnə], **Martin** (1753–1792), medic german din Transilvania. Cercetări valoroase în domeniul bolilor epidemice, în special asupra ciumei şi hepatitei epidemice („Istoria icterelor epidemice").

LANGELAND [lạnəlan], insulă daneză în SV M. Baltice, între ins. Fionia la NV şi ins. Lolland la ESE, în partea de S a str. Storebælt; 285 km^2. Oraşe pr.: Bagenkop, Rudkøbing.

LANGEN [lạnən], **Eugen** (1833–1895), inginer german. A construit, împreună cu A.N. Otto, primul motor cu ardere internă, cu electroaprindere (1867).

LANGENSCHEIDT KG., holding al grupului de edituri cu acelaşi nume, fondat în 1856, la Berlin, de Gustav Langenscheidt (1832–1895), care a elaborat o serie de metode de învăţare a limbilor străine fără profesor şi, împreună cu Ch. Toussaint, o metodă cu sistem propriu de transcriere fonetică. Programul editorial este axat în special pe dicţionare şi lucrări de lingvistică (în 32 de limbi), casete audio şi video, soft-uri cu materiale didactice şi programe de training.

LANGER [lạnger], **František** (1888–1965), medic şi scriitor ceh. Povestiri inspirate din realităţile siberiene ale primului război mondial (a luptat în Legiunea cehoslovacă împotriva bolşevicilor în Războiul civil) sau din viaţa periferiei oraşului Praga („Lupul de fier", „Băieţii şi pumnalul"). Se afirmă în special ca dramaturg („Cămila trece prin urechea acului" — comedie, „Periferie", „Îngeri printre noi").

LANGERHANS [lạnərhans], **Paul** (1847–1888), patolog şi anatomist german. Prof. univ. la Freiburg. A descris celulele glandulare aflate în ţesutul pancreatic, care secretă glucagon şi insulină *(insulele L.)*.

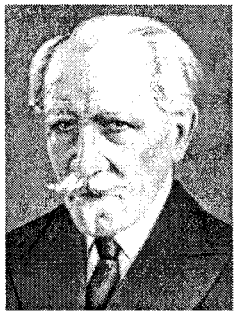

Paul Langevin

LANGERON [lãʒrõ], **Alexandre, conte de** (1763–1831), general rus de origine franceză. Participând la războaiele ruso-turce din 1787–1792, 1806–1812 şi 1828–1829, a cunoscut îndeaproape Ţara Românească şi Moldova, lăsând informaţii valoroase despre acestea.

LANGEVIN [lãʒəvĩ], **André** (n. 1927), scriitor canadian de limbă franceză. Romane sumbre scrise într-un stil realist, nervos şi precis, în care eroii sunt marcaţi de sentimentul înstrăinării şi de crize de conştiinţă („Pulbere peste oraş", „Timpul bărbaţilor", „Elanul Americii", „Un lanţ în parc").

LANGEVIN [lãʒevẽ], **Paul** (1872–1946), fizician francez. Persecutat de naziştі, a plecat (1944) în Elveţia, de unde, la sfârşitul aceluiaşi an, s-a reîntors la Paris. Prof. la Collège de France; a condus, după P. Curie (1904), Şcoala de fizică şi chimie industrială din Paris. Contribuţii în magnetism (o teorie a dia- şi paramagnetismului), în teoria cinetico-moleculară, a relativităţii, în studiul radiaţiilor X, la ionizarea gazelor. Primul care a utilizat ultrasunetele pentru semnalizarea subacvatică şi detectarea submarinelor (1916); a elaborat metoda de obţinere a ultrasunetelor cu ajutorul cuarţului piezo-electric (1917). Lucrări de filozofie a ştiinţelor.

LANGGÄSSER [lẹngeser], **Elisabeth** (1899–1950), scriitoare germană. Versuri („Tropicul mielului", „Poeziile zodiacului"). Romane într-un stil încărcat de simboluri, metafore şi elemente mitologice („Sigiliul de neşters", „Argonauţii din Brandenburg").

LANGGBEINIT (< fr. ⟨i⟩) s. n. Sulfat de potasiu şi magneziu cristalizat în sistemul cubic, incolor şi cu un luciu sticlos. Apare în zăcăminte evaporitice de săruri delicvescente (în România la Găleanu — Târgu Ocna).

LANGHANS 1. **Cari Gotthard L.** (1732–1808), arhitect german. Pionier al neoclasicismului, a fost inspirat de arhitectura greacă (Palatul Hatzfeld din Breslau (Wrocław), Poarta Brandenburg — capodopera sa — din Berlin, Palatul de marmură din Potsdam, teatrele din Charlottenburg, Potsdam şi Berlin). 2. **Carl Ferdinand L.** (1782–1869), arhitect german. Fiul lui L. **(1)**. Consilier regal. Specializat în construcţia de teatre. Lucrări pr.: Banca comercială, Biserica „Celor 11 000 de fecioare" la Breslau (Wrocław), reconstrucţia Operei din Berlin (după incendiul din 1843), teatrele din Stettin (Szczecin), Dessau, Liegnitz (Legnica), „Victoria" din Berlin, Noul teatru din Leipzig.

LANG [lən], **K.D.** (pe numele adevărat *Kathryn Dawn Lang*) (n. 1962), cântăreaţă canadiană. Se lansează în domeniul muzicii country, apoi se orientează către o muzică eclectică. Premii Grammy pentru albumele „Absolute Torch and Twang" şi „Ingenue". Ultimul L.P. „Invisible Summer".

LANGHIAN, etaj al Miocenului mediu dezvoltat în facies marin. Termen introdus (1865) de geologul italian Lorenzo Pareto pentru depozitele din colinele Langhe din N Italiei.

LANGLAIS [lãŋlẹ], **Jean** (1907–1991), organist şi compozitor francez. Orb din copilărie. Elev al lui Marcel Dupré şi Paul Dukas. Organist titular la Sainte-Clotilde, din 1945. Prof. la Schola cantorum din Paris. Virtuoz şi improvizator excepţional, a susţinut recitaluri în întreaga lume. Lucrări în manieră clasică, religioase sau dedicate orgii.

LANGLAND [lænŋlənd], **William** (c. 1330–c. 1400), poet englez. I se atribuie poemul de largă popularitate „Petre Plugarul", în care, sub forma unei viziuni alegorice ale cărei personaje simbol sunt Conştiinţa, Raţiunea, Regele şi Foamea, investighează profunzimile sufleteşti ale omului de rând, întruchipând aspiraţiile unei umanităţi revoltate de corupţie, necinste şi goana după îmbogăţire.

LANGLEY [lænŋli], vârf în M-ţii Sierra Nevada, în partea central-sudică a statului California (S.U.A.). Alt.: 4 276 m.

LANGLEY [lænŋli], **Samuel Pierpont** (1834–1906), astronom, fizician şi pionier al aviaţiei american. Director al Observatorului din Allegheny (Univ. Pennsylvania), prof. la Institutul Smithsonian din Washington. Cercetări privind petele solare şi stabilirea con-

Irving Langmuir

stantei solare. A inventat (1881) *bolometrul*, cu ajutorul căruia a studiat razele infraroşii. Contribuţii în aerodinamică; a construit (1896) un aeroplan, efectuând câteva zboruri.

LANGLOIS [lãgluą], **Jean Charles** (1789–1870), ofiţer şi pictor francez. Cunoscut pentru tablourile cu subiect militar într-o viziune panoramică („Bătălia Moscovei", „Incendiul Moscovei", „Cucerirea Malakofului"), aflate majoritatea la Versailles.

LANGMUIR [læŋmjuər], **Irving** (1881–1957), chimist şi fizician american. Contribuţii în tehnica vidului (pompa de difuzie cu mercur), electricitate (emisiunea termoelectronică, descărcări în gaze) şi la studiul sistemelor coloidale. Inventator al becului electric cu atmosferă gazoasă. I se datorează teoria valenţei electrochimice. A obţinut hidrogenul atomic (1912) şi a studiat absorbţia pe suprafaţa solidelor. Studii privind structura atomului de heliu; a obţinut temperaturi apropiate de zero absolut. Premiul Nobel pentru chimie (1932).

LANGØY [laŋloi], insulă norvegiană în arh. Vesterålen, în Marea Norvegiei, în apropierea ţărmului de NV al Norvegiei; 860 km^2. Relief deluros cu alt. max. de 760 m. Oraşe pr.: Sortland, Bø, Eidsfjörd.

LANGRES [lã:gr], **Plateau de ~**, regiune de podiş calcaros în partea central-estică a Franţei, la N de Dijon. Alt. max.: 516 m. Formează cumpăna de ape dintre bazinele fl. Sena şi a râului Saône. Climă continentală. De aici izv. Sena şi afl. său Marna, precum şi câţiva afl. ai râului Saône.

LANGUEDOC [lãgdọk], provincie istorică în partea de S a Franţei, situată între Masivul Central Francez (la N), fl. Rhône (E), G. Lion (SSE) şi fl. Garonne (V). Oraşe pr.: Toulouse, Nîmes, Montpellier, Castres ş.a. Expl. forestiere, de bauxită, plumb, zinc şi cărbuni. Cereale. Pomicultură şi viticultură (denumire a unor soiuri de vin celebre). Creşterea oilor. Pescuit.

LANGUROS, -OASĂ (fr.) adj. Sentimental, galeş, drăgăstos.

LANGUSTĂ (< fr.; {s} lat. *locusta* „lăcustă") s. f. Crustaceu decapod marin, de c. 30–50 cm lungime, cu carapacea acoperită de ţepi şi lipsită de rostru, antene lungi şi puternice şi fără cleşti *(Palinurus vulgaris)*. Trăieşte în Oc. Atlantic şi în M. Mediterană. Comestibilă, este pescuită intens.

LANIER [lənjər], **Sidney** (1842–1881), scriitor american. Romane inspirate din propria experienţă de război („Crinii tigraţi"). Versuri remarcabile prin sensibilitatea melodică şi intensitatea sentimentului transmis („Mlaştinile lui Glynn", „Simfonia"). Critică literară („Shakespeare şi predecesorii săi").

LANÍN 1. Vârf vulcanic în M-ţii Anzi, situat în parcul naţional cu acelaşi nume, la graniţa dintre Argentina şi Chile. Alt: 3 776 m. **2.** Parc naţional în NV Argentinei, la graniţa cu Chile, situat pe versantul de E al M-ţilor Anzi; 379 mii ha. Întemeiat în 1937. Cuprinde vârfuri semeţe, 25 de lacuri (Huechulafquén, Riñihue ş.a.), păduri şi o faună specific andină (puma, condor ş.a.). Turism.

LANITAL (< fr. {i}; {s} it. *lan*[a] *ital*[iana] „lână italiană") s. n. Fibră textilă chimică, obţinută din cazeina aflată în lapte, care, ca proprietăţi, se aseamănă cu lâna şi, în amestec cu aceasta sau cu alte fibre, se întrebuinţează la fabricarea unor ţesături şi tricotaje asemănătoare celor de lână; lână artificială.

LANKESTER [læŋkəstər], **Sir Edwin Ray** (1847–1929), zoolog britanic. Prof. univ. la Londra şi Oxford. Director la Muzeul Britanic de Istorie Naturală (1898–1907). Contribuţii în domeniile anatomiei comparate, parazitologiei şi antropologiei („Degenerarea", „Lucruri mari şi mici").

LANNER [la:nər], **Joseph Franz Karl** (1801–1843), compozitor şi violonist austriac. Autor a peste 200 de valsuri, galopuri ş.a. Considerat, alături de J. Strauss-tatăl, părintele valsului vienez. Iniţial, şi-a denumit lucrările *ländler*.

LANNES [lan], **Jean, duce de MONTEBBELLO** (1769–1809), mareşal francez. S-a remarcat în campaniile din Italia (1796–1797), în expediţia din Egipt (1798–1799) şi în bătăliile de la *Austerlitz* (1805), *Jena* (1806), *Friedland* (1807). Rănit mortal în bătălia de la *Essling*.

LANNOY [lanuą], **Ghillebert de ~** (1386–1462), cavaler burgund. Sol al ducelui Burgundiei şi al regelui englez Henric V. A călătorit prin mai multe state din Europa, ajungând, în 1421, şi la Curtea lui Alexandru cel Bun. Scrierile sale cuprind şi informaţii referitoare la Moldova şi îndeosebi descrierea Cetăţii Albe.

LANOLINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *lana* „lână" + *oleum* „ulei") s. f. Produs semisolid, gras-ceros, secretat de pielea oilor şi extras prin prelucrarea lânii acestora; se foloseşte în industrie, în industria farmaceutică şi cosmetică.

LANOUX [lanų], **Armand** (1913–1983), scriitor francez. Poeme influenţate de Verlaine şi Apollinaire („Îmblânzitorul de umbre"). Romane de mare popularitate, promovând un naturalism întârziat, într-o manieră romantică, în care face elogiul vieţii („Când marea se retrage", „Adio viaţă, adio dragoste"). Biografii romanţate („Bună ziua Domnule Zola").

LANSA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A pune în fabricaţie, în circulaţie etc.; a emite, a difuza, a răspândi ✦ Tranz. şi refl. A (se) face cunoscut, a (se) afirma. **2.** A arunca ceva cu putere. ✦ Refl. A se arunca, a se avânta; a se angaja cu îndrăzneală într-o acţiune. **3.** A face să pornească o navă cosmică; a trece în stare de plutire liberă o navă nouă sau care a fost ridicată din apă pentru reparare. **4.** (INFORM.) A porni un program.

LANSATOR (< *lansa*) s. n. Dispozitiv pentru lansarea bombelor, a rachetelor sau a torpilelor.

LANSBURY [lænsbəri], **Angela** (n. 1925), actriţă britanică de film. Roluri compuse cu acurateţe, fantezie şi vioiciune („Bufonul regelui", „Candidatul din Manciuria", „Femeia dispărută", „Oglinda spartă", „Doamna Arris la Paris"). Şi-a câştigat o mare popularitate prin serialul TV „Verdict: crimă".

Langustă

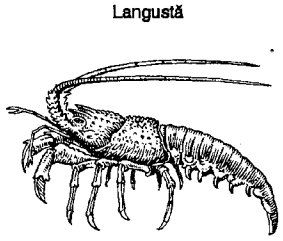

L'ANSE AUX MEADOWS [lans əu medəuz], sit în NE Canadei (Newfoundland). Aici se găsesc urme ale debarcării normanzilor; reprezintă prima aşezare a europenilor în Lumea Nouă. Declarat Parc Naţional Istoric (1977).

LANSEL [la:nsel], **Peider** (pseudonimul lui *P.I. Dérin*) (1863–1943), scriitor ladin. Prin lirica („Colanul de ambră", „Vechea călimară", „Fântâna care seacă") şi povestirile sale („Rododendronii albi şi alte povestiri"), a urmărit modernizarea formei şi a tematicii literaturii retoromane.

LANSEŢĂ (< fr.) s. f. Unealtă formată dintr-o vargă de pescuit având o structură specială din bambus sau fibre de sticlă şi mase plastice, care dă posibilitatea aruncării la distanţă mare. Are un mecanism de fixare a mulinetei şi inele pentru dirijarea firului în timpul lansării.

LANSING [lænsiŋ], oraş în NNE S.U.A., centrul ad-tiv al statului Michigan, situat în partea central-sudică a pen. Lower (aflată între lacurile Michigan şi Huron), la confl. râurilor Grand, Red Cedar şi Sycamore, la 130 km NV de Detroit; 125,7 mii loc. (1996). Aeroport. Piaţă agricolă. Ind. metalurgică. Constr. de automobile, camioane, tractoare, maşini-unelte, motoare Diesel, pompe, accesorii aeronautice ş.a. Produse chimice şi alim. Universitate (1855), Capitoliul (1873–1878). Fundat în 1847.

LANSING [lænsiŋ], **Robert** (1864–1928), jurist şi om politic american. Secretar de stat al S.U.A. (1915–1920). Rol important la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). A intrat în divergenţă cu preşedintele W. Wilson privind constituirea Societăţii Naţiunilor.

LANSKOY, André (1902–1976), pictor francez de origine rusă. Influenţat de abstracţionism. Lucrări nonfigurative, influenţate de arta populară rusă, în care accentul cade pe valoarea expresivă a culorii („Secerişul", „Logodnica în doliu", „Nopţi de mai"). Tapiserii.

LANSON [lāsō], **Gustave** (1857–1934), critic şi istoric literar francez. Prof. univ. la Sorbona. Întemeietor al şcolii de critică literară istoristă, obiectivă şi erudită („lansonismul"). În viziunea sa, critica literară trebuie să fie riguros ştiinţifică şi istorică, bazată pe o vastă documentare („Istoria literaturii franceze", „Manual bibliografic al literaturii franceze moderne de la 1500 până în zilele noastre", „Boileau", „Corneille", „Voltaire").

LANSTON [lænstən], **Tolbert** (1844–1913), inventator american. A construit maşina de tipărit monotip (1887).

LANTAN (< fr. {i}; {s} gr. *lanthano* „a fi ascuns") s. n. Element chimic (La; nr. at. 57, m. at. 138,91) din grupa pământurilor rare. Formează combinaţii în starea de valenţă 3. În diferite combinaţii se foloseşte la fabricarea sticlelor optice şi la construirea laserilor. A fost descoperit (1839) şi izolat de Carl G. Mosander.

LANTANOIDE (LANTANIDE) (< fr.) s. n. pl. Elemente cu numerele atomice 57–71 (lantan, ceriu, praseodim, neodim, prometiu, samariu, europiu, gadoliniu, terbiu, disprosiu, holmiu, erbiu, tuliu, yterbiu şi lutetiu) din grupa pământurilor rare. Au valenţa 3. Sunt foarte asemănătoare după structura învelişurilor electronice şi după proprietăţile fizice şi chimice.

LANTAU, insulă chineză în NV Mării Chinei de Sud (Hong Kong), la V de ins. Hong Kong, de care este separată prin canalul Lamma; 93 km^2. Relief deluros, cu alt. max. în vârful cu acelaşi nume (858 m). Oraşe pr.: Mui Wo, Tai O, Tung Chung.

LANTERNĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Aparat sau dispozitiv de iluminat, constituit dintr-o carcasă de metal sau material plastic, prevăzută la unul din capete cu un lăcaş care adăposteşte, în spatele unui geam transparent, o sursă de lumină (ex. l. fixe pentru iluminatul public, l. mobile de buzunar, l. montate pe locomotive, automobile, biciclete etc.). ✧ *L. veneţiană* = lampion. **2.** (FIZ.) *L. magică* = aparat de proiecţie primitiv, prevăzut cu o sursă de lumină şi cu una sau mai multe lentile care servesc la proiectarea figurilor desenate sau fotografiate pe plăci de sticlă. Inventarea ei (c. 1646) este atribuită lui *Athanasius Kircher.* **3.** (CHIM.) Aparat de control prevăzut cu vizor de sticlă, intercalat în conducte pentru urmărirea curgerii şi aspectului produselor lichide; felinar. **4.** (TEHN.) Mecanism de schimbare alternativă a sensului unei mişcări de rotaţie, folosit la unele maşini de tors fibre liberiene pentru înfăşurarea semitortului, la unele maşini de bobinat firul pe mosoare şi la unele mecanisme ale războaielor de ţesut (mecanisme Jacquard). **5.** (ZOOL.) *Lanterna lui Aristotel* = aparatul masticator al ariciului-de-mare. Este constituit din 20 de piese calcaroase acţionate de musculatură cu rol în triturarea hranei. **6.** *Peşte-lanternă* = nume generic pentru speciile de peşti mici (2,5–15 cm), de mare adâncime, din familia *Myctophidae,* cu gura şi ochii mari, organe luminoase pe cap, ventral şi la baza cozii; după modul de aranjare al acestora au fost identificate peste 150 de specii.

LANTERNOU (LANTERNON) (< fr.) s. n. (ARHIT.) (În arhitectura barocă) Mică turlă cu ferestre separate prin colonete, aflată la cheia unei cupole sau în partea superioară a unei scări spiralate care le luminează.

LANŢ (< bg.) s. n. **1.** Şir flexibil de inele, zale, plăci etc. asamblate între ele, folosit pentru legare, tracţiune, transmiterea mişcării etc. ✧ *L. de havat* = organ al unor maşini de havat care poartă cuţitele şi le imprimă mişcarea necesară pentru tăierea rocilor. *L. cinematic* = sistem de organe de maşină (elemente) legate prin cuple cinematice, care serveşte la trasmiterea sau/şi la transformarea mişcării. ✦ Lănţişor **(2).** ✦ Lucrătură cu croşeta constând din ochiuri simple, înlănţuite. **2.** Fig. Legătură puternică. ✦ Captivitate; robie. **3.** Şir continuu de elemente de acelaşi fel (ex.: l. de restaurante, l. de hoteluri); brâu **(5).** ✧ *L. de munţi* = catenă muntoasă, sistem muntos. *L. de trăgători* = formaţie de luptă în care militarii sunt dispuşi şi acţionează pe aceeaşi linie de front, la intervale de câţiva paşi unul de altul. **4.** (CHIM.) *Reacţie în lanţ* v. *reacţie.* **5.** Succesiune de evenimente legate între ele (ex. l. de dezintegrare nucleară), de obiecte aflate într-o relaţie unele cu altele sau de elemente anatomice asemănătoare (ex. l. ganglionar). **6.** (BIOL.) *L. trofic* = serie de organisme care, succesiv, în cadrul unui ecosistem, consumă sau sunt consumate la rândul lor; reprezintă calea prin care materia şi energia circulă prin ecosistem; lanţ alimentar (ex.: erbivor-carnivor, parazitar, detrital).

LANŢETĂ (< germ., fr.) s. f. **1.** (MED.) (Înv.) Instrument chirurgical având o lamă cu două tăişuri, care se folosea la vaccinări, incizii etc. **2.** Unealtă în formă de lopăţică utilizată în turnătorie pentru netezirea şi repararea formelor. **3.** (ZOOL.) Fiecare dintre fulgii lungi şi subţiri, cu un colorit viu, situaţi în jurul gâtului şi pe regiunea şalelor la unele păsări (ex. la cocoş).

LANUGO (< fr.; {s} lat. *lanugo* „tulei, puf") s. n. **1.** (ANAT.) Păr fin care acoperă unele regiuni ale corpului la făt şi la copilul nou-născut, exceptând pal-

mele și tălpile. **2.** (BOT.) Puf la plante sau la fructe.

LANÚS, oraș în Argentina, în conurbația Buenos Aires, situat la 9 km S de acesta; 466,8 mii loc. (1991). Ind. metalurgică, constr. de automobile, textilă, a hârtiei și alim. Fondat (1888).

LANZA [lantsa], **Mario** (pe numele adevărat *Alfredo Arnold Cocozza*) (1921–1959), tenor american de origine italiană. Maestru al belcantoului. Carieră internațională. A creat *Bel Canto Trio* (1947), formație cu care efectuează numeroase turnee. Voce caldă, de mare forță, dublată de un expresiv joc de scenă („Madame Butterfly"). Roluri în filme muzicale („Marele Caruso").

LANZA del Vasto (pe numele adevărat *Giuseppe Lanza di Trabia-Branciforte,* zis ~) (1908–1981), scriitor francez de origine italiană. Susținător fervent al nonviolenței și al unei concilieri între creștinism și învățătura lui Gandhi („Pelerinaj la izvoare", „Ce este nonviolența"). Versuri („Treapta regilor", „Pasiunea"). Volumul cu caracter polemic („Minciună și violență"). Memorii.

LANZAROTE [lanθarote], insulă vulcanică spaniolă, situată în extremitatea de ENE a arh. Canare, la 175 km NE de ins. Gran Canaria; 806 km^2. Relief bazaltic cu alt. max. de 670 m. Localit. pr.: *Arrecife.* Pomicultură; viticultură. Pescuit. Turism.

LANZHOU [landzou], oraș în partea central-nordică a Chinei, pe fl. Huang He, în apropierea Marelui zid chinezesc, centrul ad-tiv al prov. Gansu; 1,5 mii. loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Mari rafinării de petrol. Ind. siderurgică, chimică, electrotehnică, a mat. de constr., textilă, a pielăriei, sticlăriei, de prelucr. a tutunului și alim. Constr. de mașini de transport, de utilaj petrolier, mașini-unelte și material rulant feroviar. Fundat în sec. 6 î.Hr., a devenit, ulterior, un important nod comercial pe „Drumul mătăsii" între China și Imp. Roman.

LANZI [lantsi], **Luigi** (1732–1810), arheolog și istoric de artă italian. Abate. Președinte al Academiei della Crusca. Bun cunoscător al limbilor lumii antice („Studiul limbii etrusce și al altora vechi din Italia"). Lucrarea sa fundamentală, „Istoria picturală a Italiei...", importantă sursă de informație, reprezintă prima încercare de analiză complexă și detaliată a evoluției artelor în Italia.

LAO (< fr.) subst. **1.** Limbă din familia chino-tibetană, grupul thai, vorbită de c. 6 mil. de oameni; limbă oficială în Laos. **2.** Populație care locuiește în Laos și în E Thailandei.

LAOCOON (în mitologia greacă), fiul lui Priam, preot troian al zeului Apolo. Sugrumat, împreună cu fiii săi, de cei doi șerpi uriași trimiși de zeița Atena (care îi proteja pe greci), drept pedeapsă pentru că s-a opus aducerii în cetate a calului de lemn lăsat de ahei în fața acesteia. Reprezentat în celebrul grup statuar elenistic creat, în 42–21 î.Hr., de sculptorii Agesandros, Polydoros și Athenodoros (aflat în prezent la Muzeul Vaticanului).

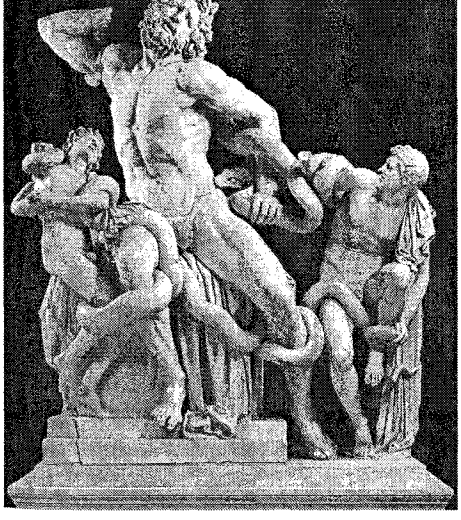

Laocoon (grup statuar elenistic din marmură)

LAODICEEA, numele mai multor orașe din Asia fondate în epoca elenistică de dinaștii Seleucizi și care sunt numite în onoarea unor regine din Egiptul elenistic.

LAODICEEA v. **Latakia.**

LAOLALTĂ (< *la* + *olaltă,* reg., „reciproc") adv. Împreună, la un loc.

LA OM, cel mai înalt vârf al masivului Piatra Craiului (2 238 m). Vegetație alpină de stâncărie, în cadrul căreia se remarcă prezența endemismului numit garofița Pietrii Craiului *(Dianthus callizonus),* declarată monument al naturii. Cunoscut și sub numele de *Baciu* sau *Piscul Baciului.*

LAOMEDON (în mitologia greacă), rege al Troiei, tatăl lui *Priam.* A construit zidurile cetății ajutat de Poseidon și de Apolo. Refuzând să plătească prețul convenit, Poseidon, drept pedeapsă, a trimis un monstru marin ca să distrugă cetatea, dar **L.** a acceptat ca fiica sa, Hesiona, să fie sacrificată. Herakles ucide însă monstrul, cucerește orașul și, pentru că nu a primit caii nemuritori promiși, îl omoară pe **L.** și pe fiii acestuia.

LAOS, Republica Democratică Populară ~ (Sathalanalat Paxathipatai Paxaxôn Lao), stat situat în Asia de Sud-Est (Pen. Indochina), fără ieșire la mare; 236,8 mii km^2; 5,12 mil. loc. (1997). Limba oficială: lao. Religia: budistă 58%, animistă 34%, creștină (catolici, protestanți) 2%, islamică 1%. Capitala: *Viangchan* (Vientiane). Orașe pr.: Savannakhét, Louangphrabang (Luang Prabang), Pakxé. Este împărțit în 16 provincii, o municipalitate (capitala) și o reg. specială. Relief predominant muntos cu două sectoare: în N o serie de platouri înalte, adânc fragmentate de chei și defilee săpate de fl. Mekong și afl. săi și dominate de masive muntoase (Phou Bia 2 819 m, alt. max din țară), iar în S Cordiliera Annamită, cu alt. de peste 2 000 m la granița cu Vietnamul, care coboară sub 500 m spre valea largă a Mekongului. Pr. fl. este Mekong, care formează pe o mare porțiune granița cu Thailanda. Climă tropicală, musonică, cu trei anotimpuri distincte, cu temperaturi medii lunare ridicate (14–34°C) și precipitații bogate (peste 1 000 mm/an). Vegetație de păduri tropical-musonice dese cu esențe valoroase (teck, mahon) — pădurile ocupă 54,4% din supr. țării. Faună bogată și variată (leoparzi, tigri, pantere, elefanți, crocodili). Țară cu o economie predominant agrară (agricultura contribuie cu 52%

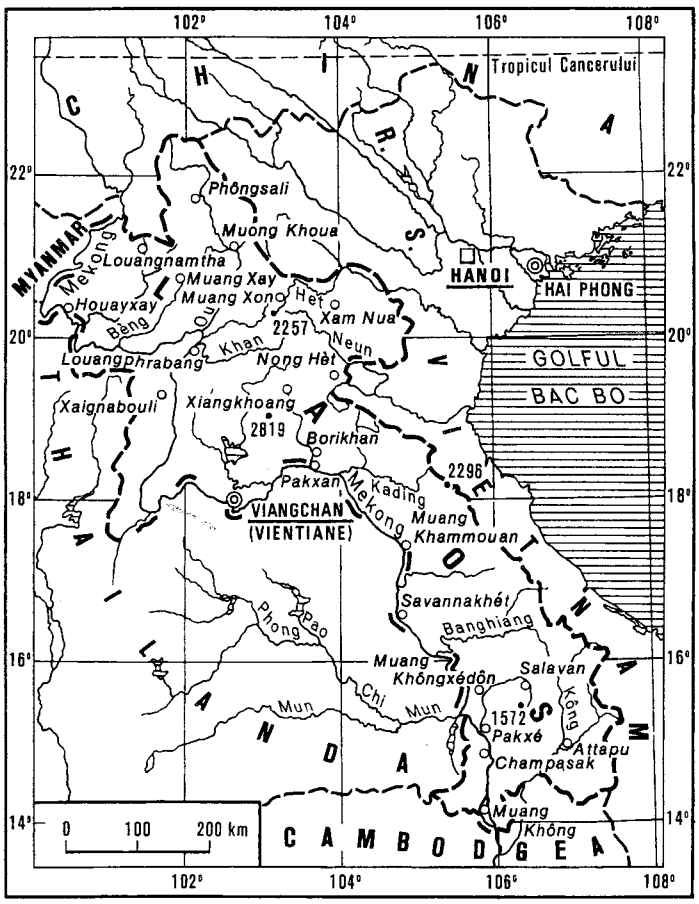

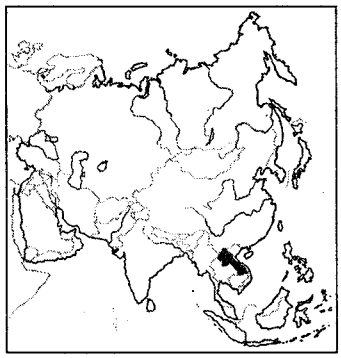

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincii	Suprafața (km^2)	Populația (1995)	Capitala
Attapu	10 320	87 700	Attapu
Bokèo	6 196	114 900	Houayxay
Bolikhamxai	14 863	164 900	Pakxan
Champasak	15 415	503 300	Pakxé
Houaphan	16 500	247 300	Xam Nua
Khammouan	16 315	275 400	Thakhèk
Louangnamtha	9 325	115 200	Louangnamtha
Louangphrabang	16 875	367 200	Louangphrabang
Oudômxay	15 370	211 300	Xay
Phôngsali	16 270	153 400	Phôngsali
Regiunea specială	7 105	54 200	—
Salavan	10 691	258 300	Salavan
Savannakhét	21 774	674 900	Savannakhét
Viangchan (Vientiane)	15 927	286 800	Muang Phôn-Hông
Viangchan/Vientiane (municipalitate)	3 920	531 800	Viangchan (Vientiane)
Xaignabouli	16 389	293 300	Xaignabouli
Xékong	7 665	64 200	Thong
Xiangkhouang	15 880	201 200	Phônsavan

la formarea PNB și antrenează 72% din populația activă). Expl. de staniu (687 t, 1995) și zăcăminte de min. de fier, huilă, gips (110 mii t, 1995), mangan, aur, pietre prețioase, săruri de potasiu. Ind. prelucrătoare participă cu 15,5% la formarea PNB și produce: energie electrică (908 mil. kWh, 1995), mase plastice, detergenți, lacuri și vopsele, ciment (59 mii t, 1995), confecții (11,5 mii. buc., 1995), produse alim. (bere 151 mii hl, 1995, țigarete 45 mil. pachete, 1995), săpun, băuturi răcoritoare. Se cultivă doar 3,9% din supr. țării, mai ales cu (mii t, 1996): orez (1 300), porumb, soia, susan, manioc (69), batate (111), cartofi și legume, ananas (35), bananieri (22), citrice (58, portocale, mandarine, lămâi, grapefruit), arahide, arbori de cafea (9), bumbac pentru semințe (18) și fibre (9), trestie de zahăr (63), tutun, pepeni galbeni (35). Sericicultură. Silvicultură: lemn (5,5 mil. m^3, 1995). Creșterea animalelor dezvoltată (mil. capete, 1996): bovine (1,2), bubaline (1,2), porcine (1,68), caprine. Pește: 40,3 mii t, 1995. Nu are c.f. Căi rutiere: 18,15 mii km (din care 14% pavate și 2 350 km asfaltate, 1996). Căi navigabile interne: 4,6 mii km. Principalele obiective turistice: capitala Viangchan cu Muzeul Național Ho Phakeo, templul That Luang (sec. 16), cel mai mare monument funerar budist din țară (stupa) cu două pagode, templul Phra-Kéo (sec. 16, refăcut în sec. 20) cu statui ale lui Buddha, complexul budist Si Sket (sec. 19), Palatul Prezidențial; vechea capitală Louangphrabang, cu palatul regal (1904) — azi muzeu național, templele Wat Chieng Thong și Wat Visunalot, peșterile Pak Ou, cascada Kuang Si, cele 10 rezervații naturale forestiere. Moneda: 1 kip = 100 at. Export (1996): lemn și produse din lemn (38,9%), confecții (20%), energie electrică (9,3%), cafea

(7,8%). Pr. parteneri: Vietnam (49,1%), Thailanda (30,2%), Franța. Import (1996): bunuri de larg consum (40,2%), mașini, utilaje și echipament ind. (40,2%). Pr. parteneri: Thailanda (45%), Japonia (7,6%), Vietnam, China, Singapore. — *Istoric.* **L.** a fost populat de grupuri ale populației thai, emigrate din SV Chinei (sec. 10). Teritoriul actualului stat a aparținut până în sec. 13 Imp. Khmer, apoi Regatului thai Sukhotai. În 1353 Phraya Fa Ngun, cu sprijin cambodgean, a fondat regatul Lan Xang (Regatul milionului de elefanți) cu capitala la Luang Prabang și a introdus budismul. Confruntat cu disputele dintre vecinii săi, Birmania și Siam, regele Setthathirat (1548–1571) a fost nevoit să mute capitala de la Luang Prabang la Vientiane (1563), regatul cunoscând în această perioadă maxima sa înflorire. După moartea sa, regatul a fost ocupat de birmanezi, înregistrându-se o perioadă de tulburări, până la venirea pe tron a lui Souligna Vongsa (1654–1694). În 1641, primul european, negustorul olandez Gerrit vân Wusthof, a vizitat Vientiane. Regatul s-a dezintegrat la începutul sec. 18, în condițiile unor lupte dinastice, luând naștere trei state — regatele de la Vientiane, Luang Prabang și Champasak, care, în scurt timp, au fost anexate de Siam (Champasak și Ventiane în 1778 și Luang Prabang în 1827). În sec. 19, profitând de instabilitatea Siamului, în conflict cu pirații din S Chinei, Franța și-a extins dominația asupra Luang Prabang-ului instituind, prin tratatul din 1893, protectoratul asupra **L.** și includerea acestuia în Indochina Franceză (1899). Între 1940 și 1945, **L.** a fost ocupat de japonezi. În urma răscoalei armate antijaponeze (aug. 1945), conduse de forțele armate comuniste, a fost proclamat (12 oct. 1945) statul independent Pathet Lao („Țara laoțienilor"). Trupele franceze reinstaurează (mai 1946) vechea autoritate, dar țara este confruntată cu un război civil. Constituția din 11 mai 1947 proclamă **L.** monarhie constituțională, sub protectorat francez (din 19 iul. 1949, stat autonom în cadrul Uniunii Franceze). În 1950 este creat Frontul de Eliberare al **L.** cu sprijin din partea R.D. Vietnam, R.P. Chineze și U.R.S.S. și este format un guvern în frunte cu prințul Souphanouvong, situație în care țara este din nou scena unui război civil. La 22 oct. 1953 Franța recunoaște independența **L.** consfințită pe plan internațional prin Acordurile de la Geneva (21 iul. 1954), care prevăd retragerea trupelor străine de pe teritoriul laoțian și obligația guvernului laoțian de a duce o politică de neutralitate. Încălcarea Acordului de la Geneva a dus la o nouă acutizare a războiului civil care durează, cu unele întreruperi, până în 1973, între grupările comuniste (sprijinite de R.D. Vietnam) pe de o parte, și cele de dreapta și neutraliste (sprijinite de țările occidentale, iar după 1970, de S.U.A.), pe de altă parte. La Geneva se desfășoară o nouă conferință internațională cu participarea a 14 state care semnează, la 23 iul. 1962, „Acordurile cu privire la **L.**", ce stipulează stricta neutralitate a țării. Nerespectarea lor și războiul din Vietnam readuc confuzie și război civil. Victoria comuniștilor și unificarea Vietnamului fac ca Partidul Popular Revoluționar Laoțian, cu sprijin extern comunist (50 000 de soldați vietnamezi), să preia controlul politic în țară, răsturnând monarhia și instaurând, la 2 dec. 1975, Republica Democratică Populară Laos; președinte, prințul Souphanouvong. În 1977, **L.** semnează un tratat de cooperare cu Vietnamul, prin care se angajează în accelerarea „marșului spre socialism". Represiunea severă a opozanților politici provoacă un aflux de refugiați în Thailanda și Uniunea Myanmar. Ultimii ani găsesc țara sub conducerea unui partid unic și cu încercări timide spre un regim democratic și economie de piață. Republică prezidențială, conform Constituției aprobate la 14 aug. 1991. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral, Adunarea Națională, iar cea executivă de către Consiliul de Miniștri, condus de un prim-min., numit de președinte cu aprobarea Adunării Naționale. Președintele este ales de Adunarea Națională pentru un mandat de 5 ani.

LAO SHE (SHU SHE-YII) (pe numele adevărat *Shu Qing-Chun*) (1899–1966), romancier și dramaturg chinez. Prof. univ. la Beijing și la Univ. Harvard. Romane cu accente satirice, influențate de Dickens sau în tradiția narațiunii clasice chineze („Filozofia bătrânului Chang", „Omul cu ricșa" — capodopera sa, „Patru generații sub același acoperiș"), ori de atitudine împotriva agresiunii japoneze („Furtuna galbenă"); piese de teatru („Groapa dragonului", „Ceainăria", „Omul din Beijing") evocând viața oamenilor din cartierele mărginașe ale marilor orașe. S-a sinucis în timpul revoluției culturale.

Lao Zi

LAOȚIAN, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Laosului sau populației lui, privitor la Laos sau la populația lui. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația Laosului.

LAO ZI [lau-dzî] **(LI-ER, LIDAN)** („Bătrânul maestru") (sec. 6 î.Hr.), filozof chinez. Contemporan cu Confucius; legenda consemnează o întâlnire dintre cei doi, în urma căreia Confucius, transfigurat, mărturisește discipolilor că acela pe care l-a întâlnit este „dragonul însuși". Lucrarea sa, numită „Lao Zi", marchează începutul tradiției filozofice taoiste. În taoismul religios cartea este intitulată „Dao de jing" („Scriptura despre Tao și lucrarea sa"), **L.Z.** fiind venerat ca încarnare divină. Exegeza plasează tradiția taoistă în contrast fie cu cea confucianistă, fie cu cea budistă; alteori este privită ca formând un trunchi comun împreună cu gândirea confucianistă. Există și tendințe unificatoare ale celor trei mari tradiții — taoismul, confucianismul și budismul.

LA PALMA (SAN MIGUEL DE LA PALMA), insulă vulcanică spaniolă, situată în extremitatea de V a arh. Canare, la 85 km VNV de ins. Tenerife; 663 km^2. Relief muntos, în cadrul căruia se remarcă craterele vulcanice Taburiente (2 426 m alt.) și Cumbre Vieja (ultima erupție în 1949). Climă caldă. Pomicultură. Localit. pr.: Santa Cruz de la Palma, Los Llanos. Observator astronomic.

LAPAROSCOPIE (< fr.) s. f. Celioscopie.

LAPAROTOMIE (< fr. {i}; {s} gr. *lapára* „abdomen" + *tomè* „tăiere") s. f. Deschidere chirurgicală a peretelui abdominal și a peritoneului, constituind primul timp într-un număr de operații ce vizează organe abdominale; celiotomie.

LA PAZ, oraș în Mexic, situat în partea de SE a pen. California, port la

G. La Paz (G. Californiei), centrul ad-tiv al statului Baja California Sur; 137,6 mii loc. (1990). Aeroport. Expl. de min. auro-argentifere. Pescuit de perle. Staţiune balneoclimatericǎ estivalǎ. Centru comercial. Turism. Întemeiat de spanioli în 1506.

LA PAZ (LA PAZ DE AYACUCHO) [la pas], capitala ad-tivă a Boliviei (sediul guvernului), situată într-o depresiune de la poalele de V ale Cordillerei Real (Anzii Centrali), la 3 630–4 100 m alt. (capitala aflată la cea mai înaltă altitudine din lume), pe râul La Paz, la SE de L. Titicaca, dominată de M-ţii Illimani (la S) şi Huayna Potosí (la N); 785 mii loc. (1993). Nod de comunicaţii pe şoseaua panamericană. Aeroportul El Alto. Pr. centru politic, economic, comercial, financiar, cultural şi turistic al ţării. Ind. chimică (mase plastice, produse farmaceutice), mat. de constr. (ciment, sticlă), de prelucr. a lemnului (mobilă, cherestea), a pielăriei şi încălţămintei, textilă (conf., ţesături), hârtiei şi alim. (zahăr, tutun ş.a.). Universitate (1830). Muzeu de arheologie (1846); muzeu de artă. Teatru. Monumente: biserica şi mănăstirea San Francisco (1778), Plaza Murillo (nucleul istoric) unde sunt grupate: Catedrala (1843–1940), Palatul Legislativ, Palatul Prezidenţial, casa în care a locuit Simón Bolívar ş.a. Întemeiat de Alonso de Mendoza în 1548, sub numele de *Nuestra Señora de La Paz,* pe locul unei vechi aşezări incaşe, oraşul a devenit reşedinţa prezidenţială şi sediul guvernamental (din 1898).

LAPEDATU 1. Alexandru I. L. (1876–1954, n. sat Cernat, azi înglobat în municipiul Săcele), istoric şi om politic liberal român. Acad. (1918); preşedinte al Acad. (1935–1938). Prof. univ. la Cluj. A desfăşurat o intensă activitate politică: în mai multe rânduri senator şi deputat; ministru al Cultelor şi Artelor (1923–1926, 1927–1928, 1934–1936), ministru secretar de stat (1933–1934, 1936–1937). Împreună cu I. Lupaş, a fondat Institutul de Istorie Naţională din Cluj (1920), pe care l-a condus până în 1938; director general al Arhivelor Statului (1923). Specialist în istoria Evului Mediu („Cum s-a alcătuit tradiţia naţională despre originea Ţării Româneşti"). Studii consacrate unor domni români (Radu cel Frumos, Ştefan cel Mare, Mihnea cel Rău ş.a.); monografii privind unele monumente feudale româneşti („Curtea de Argeş et ses monuments", „Monumentele noastre istorice în lecturi ilustrate"). Deţinut politic, a murit în închisoarea de la Sighetu Marmaţiei. **2. Ion** I. L. (1876–1951, n. sat Cernat, azi înglobat în municipiul Săcele), economist şi om politic liberal român. Frate geamăn cu **L. (1).** M. de onoare al Acad. (1936); prof. univ. la Cluj. A participat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 dec. 1918 şi la alcătuirea Consiliului Dirigent în calitate de secretar al Resortului Financiar. Rol important în unificarea monetară şi reorganizarea sistemului bancar. În mai multe rânduri deputat şi senator. Ministru de Finanţe (1926–1927). Guvernator al Băncii Naţionale a României (1944–1945). Activitate de cercetare în domeniul finanţelor („Adam Smith. Sistemul său de economie politică", „Politica de descont", „Problema datoriei publice şi reforma monetară", „Banca Naţională a României. Reforma din 1925", „Noţiuni fundamentale de ştiinţa finanţelor"). Memorii. Deţinut

Alexandru I. Lapedatu

Ion I. Lapedatu

politic, a murit în închisoarea de la Sighetu Marmaţiei.

LA PÉROUSE [la peru:z], **Jean François de Galaup, conte de ~** (1741–c. 1788), navigator şi explorator francez. A participat la campania împotriva englezilor din G. Hudson (1782), cucerind forturile Prince de Galles şi York şi a condus o expediţie de explorare în V Oc. Pacific (1785–c. 1788), descoperind (în 1787) strâmtoarea care-i poartă numele. A explorat coastele Australiei şi Tasmaniei şi a dispărut în zona arh. Noile Hebride. Rămăşiţe ale navelor au fost descoperite în ins. Vanikoro în anii 1826, 1828 şi 1962.

LA PÉROUSE [la peru:z] **(SŌYA),** strâmtoare în NV Oc. Pacific, între ins. Sahalin (la N) şi Hokkaidō (la S), care uneşte M. Ohotsk cu Marea Japoniei. Lungime: 101 km; lăţime max: 43 km; ad.: 51–118 m.

LAPESA, Rafael (pe numele adevărat *R.L. Melgar*) (n. 1908), filolog şi critic literar spaniol. Prof. univ. la Madrid. Contribuţii în domeniul lexicologiei (este însărcinat cu elaborarea „Dicţionarului istoric al limbii spaniole") şi al lingvisticii („Istoria limbii spaniole", „Studii de istorie a lingvisticii spaniole"). Critică literară („De la Evul Mediu la zilele noastre. Studii de istorie literară").

La Paz de Ayacucho. Vedere generală

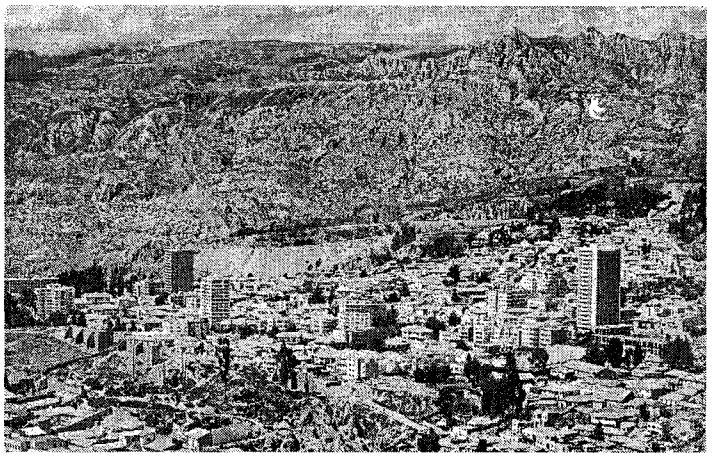

LAPICQUE [lapik] **1. Louis L.** (1866–1952), fiziolog francez. Prof. la Sorbona. Cercetări în domeniul electrofiziologiei. A introdus metoda cronaxiei (care măsoară excitabilitatea proprie fiecărui țesut). A studiat rolul fierului în organism („Mutațiile fierului asupra vertebrelor"). M. de onoare al Acad. Române (1936). **2. Charles L.** (1898–1988), pictor francez. Fiul lui **L. (1).** Lucrări influențate inițial de cubism și apoi de abstracționism, având o distribuție originală a tonurilor de roșu, portocaliu și galben („Băile lui Caracalla", „Marinari și regate", „Tigrii de China", „Invitație la fericire").

LAPIDA (< fr., lat.) vb. I tranz. A ucide prin lovituri cu pietre.

LAPIDAR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Livr.; despre inscripții, ornamente) Săpat în piatră. **2.** (Despre stil, expuneri etc.) Scurt, concis, laconic.

LAPIDARE (< *lapida*) s. f. Pedeapsă capitală, constând în omorârea condamnatului cu pietre, executată de întreaga comunitate. Gestul aruncării pietrei implică, potrivit tradiției, și alungarea spiritului malefic al celui condamnat.

LAPIDARIU (LAPIDARIUM) (< lat. *lapidarius* „de piatră") s. n. Colecție (muzeală) de pietre mari, gravate sau sculptate (pietre de mormânt, pisanii etc.); *p. ext.* loc în care se păstrează o astfel de colecție.

LAPIEZ (< fr.) s. n. Formă carstică elementară rezultată în urma eroziunii rocilor solubile de către apele de șiroire, care se dezvoltă pe povârnișuri de calcare, gips sau sare; are aspect de șănțulețe ramificate, despărțite prin creste; karren.

LAPILI (< fr.; it. *lapilli* „pietre mici") s. m. pl. Fragmente de lavă, de roci sau de cristale cu dimensiunile de 0,2–10 cm, expulzate în atmosferă în timpul erupțiilor vulcanilor și depuse în apropierea acestora.

Lapiți. Lupta unui centaur cu un lapit (reprezentare de pe friza frontonului Partenonului)

Pierre Simon Laplace

LAPIN (< fr.) s. m. Mamifer logomorf (*Lapparo*), înrudit cu iepurele comun, deosebindu-se de acesta atât prin dimensiuni (este mai mic, nu depășește cu mult 2 kg, are urechi mai mici), cât și prin obiceiuri (trăiește în colonii). Originar din Europa Occidentală și Africa de Nord. Din acest gen provin rasele domestice. În România a fost adus din Franța, în anii 1905–1907, pe o moșie a familiei Sturdza din apropierea Iașilor. De atunci nu s-a răspândit prea mult din cauza factorilor ecologici nefavorabili. Se mai numește *iepure de vizuină.*

LAPIS (< fr. {i}) s. n. Lazurit.

LAPISLAZULI (< fr., lat. {i}) s. n. Lazurit.

LAPIȚI (< fr.) s. m. pl. (În mitologia greacă) Populație de războinici din Tesalia. La nunta regelui lapit Piritou, unii dintre centauri au încercat s-o necinstească pe Hippodamia, mireasa acestuia, ceea ce a declanșat o crâncenă înfruntare în care **l.**, ajutați de Herakles și Teseu, i-au înfrânt pe centauri, izgonindu-i definitiv. Lupta **l.** cu centaurii este reprezentată pe frizele de pe frontonul Partenonului.

LAPLACE [laplas], **Pierre Simon, marchiz de** (1749–1827), matematician, astronom și fizician francez. Lucrări fundamentale în domeniul ecuațiilor diferențiale, al ecuațiilor cu derivate parțiale, al funcțiilor speciale (*transformanta lui L.*), al algebrei și al teoriei probabilităților („Teoria analitică a probabilităților"). Autorul (1796) unei cunoscute teorii cosmogonice („Kant—L.") și al unui „Tratat de mecanică cerească". Contribuții în domeniul electromagnetismului (*legea lui L.*). Cunoscut ca susținător al unui determinism riguros.

LA PLANCHE [la plãʃ] (pe numele adevărat *Van den Planken,* zis *de ~*) (1573–1627), tapiser francez de origine flamandă. S-a stabilit la Paris, chemat de regele Henri IV, înființând aici (1601) un atelier de tapiserie, din care se va dezvolta ulterior Atelierul regal de goblenuri.

LAPLANCHE [laplãʃ], **Jean** (n. 1924), medic și psihanalist francez. Prof. univ. la Paris. Membru fondator (1963) al Asociației de psihanaliză din Franța. A înființat (1970) laboratorul de psihanaliză al Univ. din Paris. Lucr. pr.: „Viață și moarte în psihanaliză". Coordonatorul noii versiuni a traducerii operelor complete ale lui S. Freud.

LAPLAND v. **Laponia.**

LA PLATA 1. Lanț muntos în partea central-vestică a S.U.A. (Colorado), în SSE M-ților Stâncoși (Rocky Mountains), cu alt. max. de 4 030 m (vf. Hesperus). **2.** Vârf în M-ții Sawatch (SSE M-ților Stâncoși), la 150 km SV de orașul Denver (Colorado); 4 370 m. **3.** Oraș în partea de E a Argentinei, la 56 km SE de Buenos Aires, port la estuarul Río de la Plata; 520,6 mii loc. (1991). Rafinării de petrol. Ind. chimică, electrotehnică, textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Export de carne și de piei. Universitate (1890). Muzeu de istorie naturală. Grădină zoologică. Fundat în 1882. Între 1952 și 1955, orașul a purtat numele *Eva Perón,* în onoarea soției președintelui Juan Perón.

LA PLATA v. **Río de la Plata.**

LA PLATA v. **Sucre.**

LAPON, -Ă (< fr., lat.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Populația indigenă din N Pen. Scandinave și din V pen. Kola, trăind pe terit. Norvegiei, Suediei, Finlandei și Federației Ruse. Cea mai mare parte a **l.** duc o viață stabilă, ocupându-se cu creșterea renilor, exploatarea lemnului, pescuitul și vânătoarea și fiind puternic influențați de popoarele țărilor din care fac parte. Vorbesc o limbă fino-ugrică. ✦ Persoană care face parte din această populație. **2.** Adj. Care se referă la laponi **(1),** caracteristic laponilor. ✦ (Substantivat, f.) Limbă (sau grup de limbi) din familia uralică, ramura fino-ugrică vorbită de laponi. Are trăsături arhaice și o mare fărâmițare dialectală. Prezintă influențe ale limbilor țărilor din care fac parte vorbitorii.

LAPONIA (în finlandeză **LAPPI,** în norvegiană **LAPLAND** și în suedeză **LAPPLAND**), regiune în extremitatea

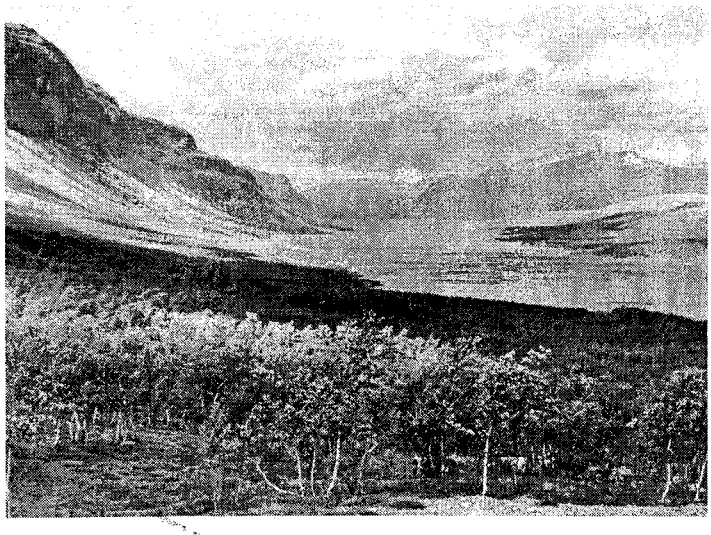

Laponia. Aspect din zona suedeză

de N a Europei, extinsă în N Pen. Scandinave şi în V pen. Kola, pe terit. Norvegiei, Suediei, Finlandei şi Federaţiei Ruse, situată în cea mai mare parte dincolo de Cercul Polar. Supr.: c. 388,5 mii km^2. Relief de podiş, cu roci dure, şlefuit de eroziunea glaciară, mai fragmentat în V. Climă arctică. Numeroase lacuri şi mlaştini. Vegetaţie predominant de tundră, iar în S păduri de conifere. Expl. de min. de fier, nichel, cupru, apatit. Creşterea renilor; expl. forestiere; vânătoare şi pescuit. Oraşe pr.: Narvik, Riksgrânsen, Lom, Mo (Norvegia), Kiruna, Gällivare, Åsele (Suedia), Muonio, Utsjoki, Lokka (Finlanda), Murmansk, Kola, Moncegorsk (Federaţia Rusă).

LAPOŞ, com. în jud. Prahova, situată la poalele de N ale Dealului Istriţa, pe cursul superior al râului Tisău; 1 561 loc. (2000). Biserică de lemn (1823), în satul Lăpoşel.

LAPOVIŢĂ (< bg., scr.) s. f. Precipitaţie atmosferică constituită dintr-un amestec de picături de ploaie şi fulgi de zăpadă; zloată. Frecventă în regiunile temperate şi submediteraneene în anotimpul rece.

LAPPI v. **Laponia.**

LAPPLAND v. **Laponia.**

LAPRADE [laprad], **Albert** (1883–1978), arhitect şi urbanist francez. Lucrări de orientare funcţionalistă (cartier nou în Casablanca, Rezidenţa generală din Rabat, garajul Marbeuf din Paris); construcţii industriale (barajele hidrocentralelor din Génissiat şi Donzère); preocupat de restaurarea unor vechi cartiere pariziene.

LA PRENSA, cotidian argentinian fondat, în 1869, de José Camilo Paz. De orientare liberală, are o largă circulaţie în America de Sud.

LAPSUS (< fr., lat.) s. n. Incapacitate momentană de a-şi aminti un lucru ştiut; folosirea, din neatenţie, a unui cuvânt în locul altuia.

LAPTE (lat. *lac, lactis*) s. n. **1.** Lichid secretat de glandele mamare ale femelelor mamiferelor. Este un aliment complet, cu mare valoare nutritivă; conţine grăsimi, proteine, zaharuri, lactoză, săruri minerale, vitamine; asigură viaţa şi creşterea puilor. Laptele unor animale domestice, mai ales laptele de vacă, atât în formă brută, cât şi prelucrat (unt, brânzeturi etc.) constituie un străvechi aliment al omului. ✧ *L. pasteurizat* = l. conservat în aparate speciale în scopul distrugerii bacteriilor. *L. condensat* = l. căruia i s-a redus conţinutul de apă prin evaporare la temperatură şi la presiune joasă. *L. praf* = produs obţinut din lapte proaspăt prin uscare pe valţuri încălzite sau prin pulverizare în turnuri de uscare. *L. acru* = l. fermentat; are gust acrişor. *L. bătut* = l. obţinut din coagul acru sau în urma frământării coagulului prin mijloace mecanice. *L. covăsit* = l. închegat şi acrit cu smântână sau cu covăseală. *L. de pasăre* = desert preparat din lapte, ouă şi zahăr. ✦ *Purcel (sau viţel) de lapte* = purcel (sau viţel) care nu a fost încă înţărcat. **2.** (BOT.) *Laptele-stâncii* = **a)** numele a două specii de plante erbacee perene din genul *Androsace,* familia primulaceelor, cu frunzele dispuse în rozete, răspândite pe stâncile din regiunea alpină. *(A. arachnoidea, A. lactea);* **b)** lăptişor **(2).** *Laptele-cucului* = alior; *laptele-câinelui* = alior. **3.** Denumire generică pentru lichidul care se găseşte în unele plante sau fructe, cu o compoziţie chimică complexă şi având aspectul şi consistenţa laptelui (ex. la lăptucă). ✧ Expr. (Despre cereale) *(A fi) în lapte* = (a fi) crud, necopt. **4.** Suspensie de pulbere fină în apă. ✧ *L. de ciment* = suspensie de ciment în apă. *L. de var* = suspensie de hidroxid de calciu în apă. *L. de malţ* = malţ sfărâmat şi amestecat cu apă, folosit la prepararea berii.

LAPTEV 1. Dmitri Iakovlevici (1701–1767), navigator şi explorator rus. A condus o expediţie (1736–1742) care a cercetat ţărmul Oc. Îngheţat, de la gura fl. Lena până la G. Anadîr, descoperind (1740) strâmtoarea care-i poartă numele. **2. Hariton Prokofievici** (1700–1763), navigator şi explorator rus. Văr cu **L. (1).** Conducător al „Marii Expediţii de Nord", care a cartografiat litoralul Oc. Îngheţat de la V de gurile fl. Lena (1737) şi până la râul Hatanga; primul cercetător (1739) al pen. Taimîr (a adunat un vast material geografic, cartografic şi etnografic). A participat la expediţia vărului său (1739–1742) de cercetare a ţărmului Oc. Îngheţat. În memoria sa, litoralul de V al pen. Taimîr, un cap din pen. Celiuskin şi o mare din Oc. Îngheţat îi poartă numele. **3.** Mare în bazinul Oc. Îngheţat, între ţărmul Asiei (la S) şi arh. Severnaia Zemlea (la V) şi arh. Novosibirsk (la E). Comunică prin strâmtoarea cu acelaşi nume cu Marea Siberiei Orientale şi prin str. Vilkiţki cu M. Kara; 662 mii km^2. Ad. medie: 519 m; ad. max.: 3 385 m. Salinitate: 20–34‰. În ea se varsă fl. Lena. **4.** Strâmtoare între ins. Bolşoi Lahovski (arh. Novosibirsk) şi continentul asiatic, care leagă M. Laptev cu Marea Siberiei Orientale. Lungime: 115 km; lăţime: 50–63 km; ad.: 10–16 m. Cea mai mare parte a anului este acoperită de gheţuri. Poartă numele lui **L. (1),** care a descoperit-o în 1740.

LAPTOP [læptop] (cuv. engl.) s. n. Computer personal, portabil, alimentat cu baterii sau curent electric.

LAPŢI (lat. *lactes*) s. m. pl. Glande sexuale masculine la peşti, care se prezintă ca o masă gelatinoasă alb-lăptoasă.

LAPWORTH [læpue:θ], **Arthur** (1872–1941), chimist britanic. Prof. univ. la Londra și Manchester. A elaborat, independent de Robert Robinson, teoria electronică a reacțiilor organice, fiind considerat unul dintre fondatorii chimiei fizice moderne.

L'AQUILA, oraș în Italia centrală, centrul ad-tiv al reg. Abruzzo, situat la poalele masivului Gran Sasso d'Italia, la 714 m alt., pe stg. râului Aterno, la 87 km NE de Roma; 69,4 mii loc. (1997). Ind. electrotehnică, chimică, a mat. de constr., textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Universitate. Bisericile Santa Maria di Collemaggio (1287–1294), San Bernardino (1454–1472) ș.a. Castel (1535–1549), fântână (1272). Stațiune climaterică. Turism. Fundat în 1240 din ordinul împăratului Frederic II.

LAQUINHORN (LAGGINHORN), vârf în Alpii Pennini, situat în S Elveției, în apropierea granței cu Italia, la S de pasul Simplon; alt.: 4 010 m.

LARA (în mitologia romană), nimfă a fluviului Tibru, care i-a dezvăluit lunonei infidelitățile soțului ei. Drept pedeapsă, Iupiter i-a smuls limba, apoi a încredințat-o lui Mercur ca s-o călăuzească la Hades. Pe drum, acesta a violat-o și **L.** a născut doi frați gemeni, *larii.*

LARA, stat în NV Venezuelei; 19,8 mii km^2; 1,4 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Barquisimeto.* Zăcăminte de cărbuni și de min. de mercur, argint, antimoniu. Trestie de zahăr, cafea, cereale, sisal. Creșterea extensivă a animalelor.

LARAMIC, -Ă (după fr. *laramien,* de la n. pr. *Laramie*) adj. (GEOL.) *Faza l.* = fază de mișcări tectonice care s-au manifestat în perioada de limită dintre Cretacic și Paleogen, intense în V Americii de Nord, Patagonia și partea de SV a geosinclinalului circumpacific. În *faza l.* a avut loc schițarea osaturii catenei alpino-carpatice.

LARAMIE [lærəmi], lanț muntos în partea central-vestică a S.U.A. (M-ții Stâncoși), extins în SE statului Wyoming și în N statului Colorado, pe c. 240 km lungime. Alt. max.: 3 132 m (vf. Laramie). S-a format în urma unor intense mișcări tectonice care au avut loc la limita dintre perioadele Cretacică și Paleogenă, fapt ce i-a determinat pe geologi să atribuie acest nume mișcărilor tectonice în ansamblu care au avut loc în această perioadă. Zăcăminte de min. de fier.

LARANDA v. **Karaman.**

LARARIU (< lat.) s. n. Încăpere mică în casele romane, unde se păstrau statuile divinităților protectoare ale casei (*larii* și *penații*).

LARBAUD [larbo], **Valéry-Nicolas** (1881–1957), scriitor francez. Eseuri și critică literară („Lectura — acest viciu nepedepsit"). Poeme și romane autobiografice de subtilă analiză psihologică („Fermina Márquez", „A.O. Barnabooth, poezii și jurnal intim"). Nuvele folosind tehnica monologului interior, inspirată de Joyce („Îndrăgostiți, fericiți îndrăgostiți"). Traduceri, note de călătorie („Galben, albastru, alb").

LARDERA, Berto (1911–1989), sculptor francez de origine italiană. Stabilit la Paris (1947). Depășind faza inițială a sculpturii bidimensionale („Miracol"), în care predomină suprafețele plane, adesea triunghiulare, trece la lucrări tridimensionale, de un echilibru monumental și un dinamism aproape violent („Ocazie dramatică", „Ritmuri").

LARDNER [lardnər], **Ring** (pseud. lui *Ringgold Wilmer* **L.**) (1885–1933), ziarist și scriitor american. Nuvele umoristice, cu tentă satirică, într-un limbaj viu, plin de savoare („Al, tu mă cunoști pe mine", „Cum să scrii multe povestiri", „Cuibul iubirii și alte povestiri"). Reportaje sportive, mai ales despre baseball.

LARESTAN v. **Laristan.**

LARG, -Ă (lat. *largus*) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care este extins în toate direcțiile; întins. ✧ Expr. *În lumea largă* = în locuri depărtate. **2.** De dimensiuni mari; lat; amplu; bogat. ✧ Loc. *Pe larg* = amănunțit. ✧ Expr. *Vederi largi* = lipsă de prejudecăți; concepție avansată, receptivitate la ceea ce este nou. **3.** Cu dimensiunea transversală mare; *p. ext.* încăpător, spațios. **II.** S. n. **1.** Lărgime, *p. ext.* toată suprafața unui loc. ✧ *În larg* = departe de țărm. **2.** Loc deschis în toate direcțiile; întindere mare, spațiu vast. ✧ *Largul văii* = locul unde o vale iese dintre doi munți. ✧ Expr. *A fi* (sau *a se simți*) *la* (sau *în*) *largul său* = a se simți liber și nestingherit. *A fi mână largă* = a fi darnic, generos.

LARGA (< fr.) vb. I tranz. A executa o largare.

LARGA, râu în Rep. Moldova, afluent stg. al Prutului; lungime: c. 30 km. Izv. din apropierea com. Lărguța (jud. Cahul), de la 200 m. alt. Pe râul **L.**, la 7 iul. 1770, armatele ruse, conduse de mareșalul P.A. Rumeanțev, i-au învins pe turci; alături de ruși au luptat și voluntari moldoveni.

LARGACTIL (< fr.) s. n. Clorpromazină.

LARGARE (< *larga*) s. f. **1.** Desprindere dintr-o aeronavă a unui obiect prin acționarea unui mecanism sau prin aruncare (ex. l. rezervoarelor de combustibil suplimentare). **2.** Îndepărtare a unei ambarcații de la chei sau de lângă o navă cu ajutorul cangei.

LARGHETTO (cuv. it.) adv. (MUZ.) Termen care indică o mișcare intermediară între *largo* și *andante.* ✦ (Substantivat, n.) (Partea dintr-o) compoziție muzicală concepută în această mișcare.

LARGHEȚE (< it.) s. f. Generozitate, dărnicie.

LARGILLIÈRE (sau **LARGILLIERRE**) [larʒilje:r], **Nicolas de ~** (1656–1746), pictor francez. Portretist influențat de Van Dyck și Rubens; s-a remarcat prin desenul sigur, prospețimea coloritului și finețea tușei (Voltaire, Le Brun, Iacob II, Ludovic XIV cu familia regală, portretul pictorului cu soția și fiica sa).

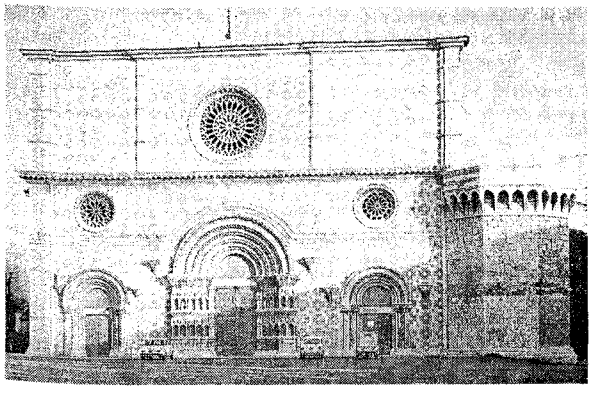

L'Aquila. Biserica Santa Maria di Collemaggio

Picturi religioase („Înălțarea crucii") și naturi moarte.

LARGO (cuv. it.) adv. (MUZ.) Termen care indică o mișcare amplă și lentă, cu caracter grav și solemn. ✦ (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziție muzicală concepută în această mișcare.

LARGO CABALLERO [kabaλero], **Francisco** (1869–1946), om politic spaniol. Lider al aripii de stânga a Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol. Prim-min. și ministru de Război (1936–1937) al guvernului republican spaniol. Exilat în Franța (1939), a fost internat în lagăr de naziști (1942–1945).

LARGU, com. în jud. Buzău, situată în C. Buzău-Călmățui, pe râul Călmățui; 1 686 loc. (2000). Necropolă sarmatică (sec. 2–3), cu inventar divers (vase ceramice, cercei de bronz, mărgele de sticlă și chihlimbar, oglinzi cu tamga, cuțite de fier, fusaiole de lut ș.a.), în satul Scărlătești. Biserica Sfinții Voievozi (1817), în satul Largu.

LARI (< lat.) s. m. pl. (În mitologia romană) Divinități protectoare ale familiei și căminului, ca și *penații, manii* și *geniile* **(II)**; întruchipau sufletele strămoșilor morți care vegheau asupra urmașilor. Potrivit mitului inițial, au existat doi zei lari, fiii gemeni ai nimfei *Lara* și ai zeului Mercur.

LARICE (< it., lat.) s. f. (BOT.) Zadă.

LARIFORME (< fr.) s. f. pl. Ordin de păsări acvatice palmipede, cu ciocul curbat, din care fac parte pescărușii *(Lariformes)*; (și la sg.) pasăre din acest ordin.

LARINGAL, -Ă (< fr., germ.) adj. (Despre sunete) Care se articulează în faringe (ex. consoana *h*).

LARINGE (< it.) s. n. Organul esențial al fonației, care produce vocea cu ajutorul coardelor vocale. Reprezintă primul segment al căilor respiratorii, fiind un conduct aerian, interpus între faringe și trahee, în partea mediană și anterioară a gâtului, format din mai multe cartilaje articulate între ele și puse în mișcare de un aparat muscular complex. Orificiul superior al **l.**, denumit *glotă,* este închis în momentul deglutiției de *epiglotă*. Sin. (pop.) *beregată.*

LARINGIAN, -Ă (< fr.) adj. Care aparține laringelui (ex. mucoasă **l.**).

LARINGITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamație acută sau cronică a mucoasei laringelui manifestată prin senzația de uscăciune, înțepături și dureri în gât, răgușeală, tuse, greutate respiratorie, uneori febră. Este provocată de factori infecțioși (în gripă, difterie, tuberculoză), toxici sau alergici.

LARINGOFON (< fr. {i}; {s} gr. *larygx* „laringe" + *phone* „sunet") s. n. Dispozitiv electroacustic de tipul microfonului, care, aplicat pe gâtul vorbitorului în dreptul laringelui, transmite direct vibrațiile coardelor vocale corespunzătoare vorbirii; se evită astfel captarea de către microfon a vibrațiilor acustice produse de zgomote; folosit la transmisiunile din tanc sau din avion.

LARINGOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *larygx* „laringe" + *logos* „studiu") s. f. Parte a otorinolaringologiei care studiază anatomia, fiziologia și patologia laringelui.

LARINGOPLEGIE (< fr.) s. f. Paralizie a mușchilor laringelui, completă sau incompletă, datorată unei leziuni a sistemului nervos central, ori unei leziuni a nervilor faringieni.

LARINGOSCOP (< fr. {i}) s. n. Instrument format dintr-o oglindă specială cu coadă lungă, cu ajutorul căruia se efectuează laringoscopiile.

LARINGOSCOPIE (< fr. {i}; {s} gr. *larygx* „laringe" + *skopein* „a examina") s. f. Examen vizual al laringelui efectuat cu laringoscopul.

LARINGOSPASM (< fr. {i}) s. n. (MED.) Contracție a mușchilor laringelui, care oprește trecerea aerului. Este cauzată, în general, de un mecanism de apărare, de o reacție alergică sau de o infecție locală acută; poate avea și o origine neurologică.

LARINGOTOMIE (< fr.) s. f. Operație chirurgicală care constă în deschiderea sau secționarea laringelui.

LARINGOTRAHEITĂ (< fr. {i}) s. f. (MED.) Afecțiune inflamatoare a mucoasei laringelui și a traheei, care este de obicei o consecință a *laringitei.*

LA RIOJA [la rioha], regiune istorică și comunitate autonomă în N Spaniei, pe cursul superior al fl. Ebru; 5 mii km^2; 264,9 mii loc. (1996). Centrul ad-tiv: *Logroño.* Cereale. Creșterea animalelor. Viticultură.

LARIONOV, Mihail Fiodorovici (1881–1964), pictor rus. Stabilit în Franța (1915). Unul dintre promotorii avangardismului în Rusia. Inițiator, alături de soția sa, *Natalia Gonciarova,* a *reionismului* (1910–1914). Pionier al picturii nonfigurative, a creat lucrări dinamice, cu structuri interpătrunse, redând impulsurile luminoase reflectate de obiect („Soldații", „Pisicile", „Reionism"). Decoruri pentru „Baletele ruse" și Opera din Paris.

LARISSA (LÁRISA), oraș în partea de E a Greciei, pe râul Piniós; 113,4 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Centru comercial. Ind. mat. de constr., textilă (țesături de bumbac și mătase) și alim. Prelucr. tutunului. Vestigii antice (templu, teatru). Distrus în mare parte de cutremurul din 1941. Întemeiat în sec. 7 î.Hr., s-a aflat până în sec. 4 sub stăpânirea familiei Alevadi. Cucerit și stăpânit de turci (1393–1881), a revenit Greciei (1881). Scena unor lupte sângeroase între armatele germană și greacă (apr. 1941).

LARISTAN (LARESTAN), regiune naturală și fostă provincie în partea de S a Iranului, cu ieșire la G. Persic; 216,5 mii km^2; 5,2 mil. loc. (1991). În arealul său se află în prezent prov. Būshehr, Fārs și Hormozgān. Relief predominant muntos (alt. max.: 3 202 m, vf. Kūh-e Kharmān), iar de-a lungul G. Persic se desfășoară o câmpie litorală. Climă secetoasă. Vegetație de stepă. Păstorit. Orașe pr.: Būshehr, Shīrāz, Bandar-e 'Abbās, Jahrom, Firūzābād.

LARIVEY [larivę], **Pierre de** (c. 1540–c. 1612), dramaturg francez de origine italiană. Rol important în dezvoltarea teatrului francez. A promovat în piesele sale un stil viu, caracteristic comediei italiene („Văduva", „Geloșii", „Înșelăciuni"). Traduceri.

LARKIN [la:kin], **Philip Arthur** (1922–1985), poet englez. Influențat inițial de W.B. Yeats și T. Hardy. Versuri într-un stil elegant, ironic, distant, ilustrând deziluzia omului însingurat în lumea modernă, inevitabilitatea bătrâneții, a bolii și a morții („Ferestre înalte", „O fată în iarnă").

LARMĂ (< magh., scr.) s. f. Zgomot mare, gălăgie.

LARMOR [la:mo:], **Sir Joseph** (1857–1942), fizician britanic. Prof. univ. la Cambridge. Lucrări în domeniile fizicii matematice, teoriei relativității, electrodinamicii și fizicii particulelor elementare; a elaborat (1900) teoria fenomenului de precesie a orbitei unei particule încărcate (ex.: electronul), survenită în prezența unui câmp magnetic static și uniform (*precesia L.*). Opera sa principală „Eter și materie" reprezintă una din lucrările fundamentale pentru fizica electronică.

LARNACA (LÁRNAKA în lb. turcă, **LÁRNAX** în lb. greacă), oraş în ESE ins. Cipru, la 37 km SE de Nicosia, port la G. Larnaca al M. Mediterane; 62,6 mii loc. (1990). Aeroport. Rafinărie de petrol. Produse chimice şi alim. (brânzeturi, ţigarete ş.a.). Fort turcesc (1625). Biserica Lazarus (886–912). Turism. Situat pe locul oraşului antic *Citium,* fundat de micenieni în sec. 13 î.Hr. şi reconstruit de bizantini. Ocupat de turci (1571–1878).

LA ROCHEFOUCAULD [roʃfukǫ], **François duce de** (1613–1680), scriitor şi moralist francez. A luptat în Italia (1629) şi Ţările de Jos (1635–1636); implicat în complotul împotriva lui Richelieu (1635). Participant la Fronda prinţilor (1650–1653) împotriva lui Mazarin. A frecventat saloanele literare ale vremii, mai ales cel al d-nei de La Fayette. În viziunea sa amorul-propriu este mobilul universal al conduitei noastre. Proză aforistică („Reflecţii sau sentinţe şi maxime morale") ce se remarcă prin acuitatea observaţiei caracterologice şi prin densitatea şi concizia stilului; memorialistică („Memorii asupra regenţei Anei de Austria").

LA ROCHELLE v. **Rochelle, La ~.**

LA ROCQUE [la rǫk], **François, conte de** (1885–1946), colonel şi om politic francez. Conducător (din 1931) al organizaţiei extremiste de dreapta „Crucile de foc", creată în 1927. În febr. 1934 a organizat o lovitură de stat la Paris, eşuată. Fondator (1936) al Partidului Social Francez. La început a sprijinit „regimul" de la Vichy, dar, din 1940, a participat la Rezistenţa franceză, fiind deportat de germani (1943). După război a fost acuzat de colaboraţionism; activitatea sa în cadrul Rezistenţei a fost recunoscută oficial după 1961.

LAROUSSE [larus], **Pierre-Athanase** (1815–1875), editor şi lexicograf francez. A înfiinţat la Paris (1852), împreună cu Augustin Boyer, casa de editură care-i poartă numele. A publicat manuale şcolare, majoritatea elaborate de el însuşi („Gramatica elementară lexicologică", „Tratat complet de analiză gramaticală", „Tratat complet de analiză şi sinteză logică"). Sub redacţia lui a început să apară „Marele dicţionar universal al sec. al XIX-lea" (15 vol., 1863–1876).

La Rochefoucauld

LAROUSSE, casă de editură franceză, înfiinţată la Paris, în 1852, de P.-A. Larousse şi A. Boyer, devenită în 1931 „Libraire Larousse", şi apoi, în 1991, „Larousse". A publicat iniţial manuale şcolare scrise de P.-A. Larousse. În 1863–1876 a apărut „Marele dicţionar universal al sec. al XIX-lea", apoi, în 1905, prima ediţie a „Micului Larousse" ilustrat. S-a specializat ulterior în lucrări de referinţă, în special dicţionare (generale, tematice, de limbă, bilingve etc.) şi enciclopedii, dar publică şi lucrări pentru copii. În 1996, a fuzionat cu casa de editură Bordas, formând societatea Larousse-Bordas.

LARRA Y SÁNCHEZ [lara i sanʧez] **DE CASTRO, Mariano José de** (cu pseud. *Figaro*) (1809–1837), ziarist şi scriitor spaniol. Unul dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai romantismului spaniol; considerat creatorul ziaristicii moderne spaniole. Cunoscut datorită articolelor sale virulente privind aspectele sociale ale societăţii contemporane lui („Spania de astăzi"). Drama istorică „Macías", romanul „Pajul lui Don Erique cel bolnav".

LARRETA, Enrique Rodríguez (1875–1961), prozator şi eseist argentinian. Exponent al modernismului. Romane cu tematică istorică inspirate din trecutul şi prezentul Spaniei („Faima lui Don Ramiro", „Tărmurile Ebrului") sau din realităţile argentiniene („Sub cerul liber", „Trebuia să se întâmple"), dar şi cu marcată tentă autobiografică („Timpuri luminoase"). Teatru; poezii („Calea morţii şi a vieţii").

LARREY [larę], **Dominique Jean, baron de** (1766–1842), chirurg militar francez. A participat la toate campaniile lui Napoleon. Considerat unul dintre fondatorii chirurgiei militare de campanie; a creat un sistem de evacuare rapidă a răniţilor încă din timpul desfăşurării bătăliei. A introdus (1793) ambulanţa de campanie. Memorii.

LARROCHA [laroha], **Alicia de** (pe numele adevărat *Y de la Calle)* (n. 1923), pianistă spaniolă. A debutat concertistic la 5 ani. Numeroase concerte cu soţul ei, pianistul Juan Torra, şi violoncelistul Gaspar Cassado. Carieră pedagogică. Repertoriu internaţional (Mozart, Chopin, Beethoven şi Fauré). Specializată în muzica spaniolă (Granados, Albéniz), căreia îi conferă o nouă strălucire prin interpretarea rafinată şi nuanţată.

LARSEN, Absalon Søren (1871–1957), fizician danez. Contribuţii în electroacustică; a descoperit efectul microfonic, care îi poartă numele.

LARSEN, Alf (1885–1967), poet şi critic literar norvegian. Influenţat de filozofia lui R. Steiner, versurile sale evocă existenţa cenuşie, dură a omului din popor („Ţinutul iernii") sau sugerează o cale de ieşire din întuneric, de evadare din infernul trăirilor sufleteşti („Şoapta vântului", „Visul pământului").

LARSEN ICE SHELF [larsən ais ʃelf], gheţar de şelf în NV M. Weddell, extins de-a lungul ţărmului de E al pen. Antarctica, pe c. 800 km lungime şi c. 200 km lăţime, între 62°30' şi 68°30' lat. S. Supr.: 88,3 mii km^2. Explorat pentru prima oară, în 1893, de expediţia norvegiană condusă de C.A. Larsen.

LARSSON, Cari Olof (1853–1919), pictor, grafician şi ilustrator suedez. Acuarelist. A înfăţişat căminul, viaţa de familie („Familia mea", „La pian"). Portrete ale unor contemporani („A. Strindberg", „Selma Lagerlöf").

LARTET [larţe], **Edouard Armand Isidore Hippolyte** (1801–1871), geolog şi arheolog francez. Prof. la Muzeul Grădinii Botanice din Paris. Unul dintre fondatorii paleoantropologiei. A întocmit prima cronologie paleontologică a omului fosil.

LA RUE [la rü], **Pierre de** (sau *Pieter van der Straeten*) (c. 1460–1518), compozitor franco-flamand. Unul dintre importanţii reprezentanţi ai şcolii contrapunctice franco-flamande. Stil auster, scriitură clară, cu o linie melodică foarte expresivă. Mise, motete, cântece.

LARVAE (cuv. lat.) s. f. pl. (MITOL.) Lemuri.

LARVAR, -Ă (< fr.) adj. (ZOOL.) Referitor la larvă; în stadiu de larvă; *p. ext.* în fază incipientă. ✦ Fig. Ascuns, latent.

LARVAT, -Ă (< fr., engl.) adj. (Despre o stare patologică) Care se manifestă incomplet; ale cărei manifestări nu sunt caracteristice (ex. epilepsie l.).

LARVĂ (< fr. {i}; {s} lat. *larva* „mască") s. f. (ZOOL.) Stadiu de dezvoltare individuală la pești, amfibieni și nevertebrate, în care aceștia duc o viață independentă de organismul matern; se deosebește de adult prin morfologie și mod de viață. Trecerea de la **l.** la adult se face prin *metamorfoză* (ex. mormolocul, omida).

LARVICID, -Ă (< fr.; {s} fr. *larve* „larvă" + lat. *-cida* „care ucide") adj., s. n. (Substanță) care distruge larvele.

LA SAL [lə sal], grup muntos în partea central-vestică a S.U.A, în SSE M-ților Stâncoși, extins pe terit. statelor Utah și Colorado. Alt. max.: 3 877 m (vf. Mt. Peale).

LA SALLE [la sal], **René Robert CAVELIER de** (1643–1687), explorator francez. Unul dintre primii călători care a explorat regiunea fl. St. Laurențiu și Marile Lacuri (1669–1670), precum și cursul fl. Mississippi (1678–1682) — a cărui zonă de vărsare a numit-o Louisiana în cinstea regelui Ludovic (Louis) XIV —, ajungând la G. Mexic (6 apr. 1682).

LA SCALA v. **Scala, La ~.**

LASCAR, masiv muntos vulcanic în partea de N a statului Chile, în reg. Puna de Atacama (M-ții Anzi). Alt.: 5 990 m.

LASCARIS, familie de nobili bizantini. Mai importanți: **Theodor I L.**, primul suveran (1204–1222, încoronat în 1208) al Imp. Bizantin de la Niceea; **Ioan III Vatatzes** (1222–1254), ginerele precedentului. Cel mai de seamă conducător al Imp. Bizantin de la Niceea.

LASCARIS (LASKARIS), Constantinos (1434–1501), umanist bizantin. După căderea Constantinopolului (1453), se refugiază în Italia, fiind profesor de limba greacă. Gramatica sa („Erotemata") este prima lucrare tipărită în limba greacă.

LASCARIS (LASKARIS), Iános (1445–1534), erudit bizantin. S-a refugiat mai întâi în Italia, la Florența, apoi la Roma, unde a fundat Colegiul grec, și ulterior în Franța. Aici, în timpul lui Carol VIII și Ludovic XI, a îndeplinit misiuni diplomatice. Profesor de greacă la Sorbona. Autor al unei „Antologii", importantă pentru cunoașterea limbii și literaturii grecești.

LASCARIS, Mihail (n. 1903), istoric grec. Prof. univ. la Salonic. Studii privind Imp. Bizantin și istoria popoarelor balcanice („Influențe bizantine în diplomația bulgară și slavo-română", „Grecia

Lascaux. Pictură rupestră

și Serbia în timpul războiului din 1885"). M. coresp. al Acad. Române (1933).

LAS CASAS, Bartolomé de (1474–1566), misionar dominican, istoric și umanist spaniol. Supranumit „Apostolul indienilor". Activitate misionară în Antile și America spaniolă. Apărător al drepturilor amerindienilor împotriva cuceritorilor spanioli, vizând o colonizare mai umană. Episcop de Chiapas, Mexic (1544–1547). Descurajat de autorități s-a întors în Spania (1547). Autor al unei monumentale „Istorii a Indiilor".

LAS CASES [las kɑ:z], **Emmanuel-Augustin-Dieudonné-Joseph, conte de** (1766–1842), memorialist francez. Secretar al lui Napoleon I, pe care l-a însoțit în exil. A redactat „Memorialul de la Sfânta Elena", importantă mărturie directă privind ultima perioadă din viața împăratului. Autor al unui atlas istoric.

LASCAUX [laskọ], peșteră în SV Franței, descoperită în 1940, situată pe terit. com. Montignac (Dordogne), renumită pentru picturile rupestre care datează din Paleoliticul superior. Ansamblul pictural reprezintă animale (bovine, cabaline, cervide, feline) și scene de vânătoare executate cu virtuozitate artistică, în colorit tricrom. După 1963, în scopul conservării picturilor, grota a fost închisă pentru public, iar pictura a fost supusă mai multor tratamente chimice de protecție.

LASCĂR, Ion (1904–1998, n. Galați), actor român. Prof. univ. la Iași. Printre elevii săi: Oct. Cotescu, P. Gheorghiu, E. Petruț, Tamara Buciuceanu. Creații remarcabile în roluri din dramaturgia națională și universală („O scrisoare pierdută" și „O noapte furtunoasă" de I.L. Caragiale, „Moartea unui comis voiajor" de A. Miller).

LASCĂR, Vasile (1854–1907, n. Târgu Jiu), jurist și om politic român. Membru al Partidului Național-Liberal. Primar al orașului Târgu Jiu (1878, 1883–1884). Lider, împreună cu P.S. Aurelian, al grupării liberalilor-democrați („drapeliștii", 1896). De mai multe ori ministru de Interne (1896–1897, 1902–1904).

LASCIV, -Ă (< fr.; {s} lat. *lascivus* „nebunatic, zburdalnic") adj. Senzual, voluptuos; excitant, lubric.

LASCIVITATE (< fr., lat.) s. f. Caracterul a ceea ce este lasciv; înclinare spre plăceri senzuale; voluptate, senzualitate.

LASCU, Nicolae (1908–1988, n. sat Benic, jud. Alba), istoric literar român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Clasicist, istoric al literaturilor latină și greacă („Ovidiu. Omul și poetul", „Călători și exploratori în Antichitate") și al influențelor clasiciste în cultura română („Clasicii antici în România", „Horațiu în literatura română"). Traduceri din autori latini.

LASDUN [læsdan], **Sir Denys (Louis)** (n. 1914), arhitect britanic. Prof. univ. la Leeds. Lucrări de orientare funcțională (construcții pentru universitățile din Cambridge, Liverpool, Leicester; ansamblul teatral de pe malul sudic al Tamisei, alcătuit din teatrele Olivier, Lyttleton și Cotesloe — capodopera sa). Colaborează cu Le Corbusier la construirea orașului indian Chandigarh.

LA SELLE v. **Morne la Selle.**

LASER (< fr. {i}; {s} engl. *L*[ight] *a*[mplification by] *s*[timulated] *e*[mission of] *r*[adiation] „amplificarea luminii prin emisia stimulată a radiației") s. n. și m. Dispozitiv amplificator sau generator cuantic de radiații electromagnetice din spectrele infraroșu, vizibil și ultraviolet, bazat pe emisia stimulată a luminii de către unele sisteme atomice în urma iradierii cu o sursă de radiații secundară; emisia cuantelor de lumină are loc în urma tranzițiilor secundare ale atomilor substanței folosite (cristal sau gaz), produse prin rezonanță de către radiația secundară. **L.** constituie o sursă de fascicule luminoase coerente, foarte intense și înguste, cu mare directivitate. Coerența radiației permite obținerea concentrării de energie, corespunzătoare unor temperaturi de

zeci de mii de grade. Proiectul realizării **I.** aparține fizicienilor americani A.L. Schawlow și C.H. Townes (1958), fiind realizat în 1960 de T.H. Maiman, el deschizând noi perspective în numeroase domenii. Astfel, în metalurgie este folosit la topirea locală a metalelor greu fuzibile și la perforarea celor dure, în fizica nucleară la dirijarea reacțiilor termonucleare, în chirurgie la bisturiul cu **I.**; are aplicații în telecomunicații, chimie, metrologie, în domeniul militar etc. Primul **I.** românesc a fost construit, în 1962, de un colectiv al Institutului de Fizică Atomică condus de prof. I. Agârbiceanu. V. și *maser*.

LA SERENA, oraș în Chile, pe țărmul Oc. Pacific; 118 mii loc. (1995). Aeroport. Expl. de cupru. Fabrică de ciment; prelucr. produselor agricole. Muzeu de Arheologie. Centru turistic. Fundat în 1543, a primit denumirea după locul nașterii conchistadorului Pedro de Valdivia. Are statut de oraș din 1552.

LASEȚĂ (< fr.) s. f. Obiect de pasmanterie, de forma unui cordon subțire, plat sau rotund, croșetat din ață pescărească, cu ajutorul căruia se confecționează un anume tip de dantelă.

LASHLEY [læʃli], **Karl Spencer** (1890–1958), neuropsiholog american. Prof. univ. la Harvard. Studii de pionierat asupra relației dintre mărimea creierului și capacitatea de învățare („Mecanismele creierului și inteligența"). A formulat teoria echipotențialității cortexului cerebral.

LASK, Emil (1875–1915), filozof german. Prof. univ. la Heidelberg. Reprezentant al mișcării neokantiene. A încercat să întemeieze o metafizică a cunoașterii, ca sinteză între criticismul kantian și intuiționismul fenomenologic al lui Husserl („Idealismul lui Fichte și istoria", „Filozofia dreptului", „Logica filozofiei și teoria categoriilor").

LASKER, Eduard (1829–1884), om politic german. Cofondator și lider (din 1866) al Partidului Național-Liberal. A contribuit, prin inițiativele sale legislative și administrative în Reichstag, la consolidarea Imperiului. În divergență cu *Bismarck* pe probleme financiare și economice.

LASKER, Emanuel (1868–1941), șahist german. Din 1933 s-a stabilit în S.U.A. Campion mondial (1894–1921); a pierdut titlul în meciul cu J.R. Capablanca. Lucrări teoretice.

LASKER-SCHÜLER, Else (1869–1945), poetă germană. Stabilită la Ierusalim (1937). Lirică impregnată de o intensă spiritualitate ebraică, reflectând pasiunile și aspirațiile sale poetice și religioase („A șaptea zi", „Balade ebraice", „Pianul meu albastru").

ŁASKI, Jan (c. 1456–1531), cleric și om politic polon. Cancelar regal (1503–1510), arhiepiscop de Gniezno și primat al Poloniei (din 1511). A publicat în 1506 o culegere a hotărârilor Seimului „Commune incliti Regni Poloniae privilegium..." și în 1525–1528 „Statua provinciae Gnesnensis antiqua".

LASKINE [laskin], **Lily** (1893–1988), harpistă franceză. Prof. la Conservatorul din Paris. Activitate concertistică de amploare. I se atribuie renașterea harpei ca instrument solist. Vitalitate și tinerețe spirituală ca pedagog și interpret. Repertoriu de muzică de cameră și concert, cuprinzând în special muzică franceză, inclusiv contemporană.

LASLEA, com. în jud. Sibiu, situată în zona de contact a Pod. Târnavelor cu Pod. Hârtibaciului, la confl. râului omonim cu Târnava Mare; 3 019 loc. (2000). Expl. de gaze naturale (în satul Nou Săsesc). În satul **L.**, menționat documentar, prima oară, în perioada 1308–1310, se află o biserică evanghelică (1828–1842), iar în satul Mălâncrav, atestat documentar în 1305, o biserică din prima jumătate a sec. 14 (azi biserică evanghelică), cu picturi murale interioare de factură gotică, executate după 1350.

LAS NAVAS DE TOLOSA, așezare în Spania (Andalusia), în apropierea căreia, la 16 iul. 1212, armatele unite ale Castiliei, Leónului, Aragónului și Navarrei, conduse de regele Castiliei, Alfons VIII, au înfrânt armata maură a Almohazilor, condusă de Muhammad an-Nasr ibn Iakub-al Mansur.

LASOU (< fr., sp.) s. n. Frânghie lungă de c. 30 m, terminată la un capăt cu un laț, folosită pe continentul american pentru prinderea animalelor de către *cowboy* și de *gaucho*.

LAS PALMAS DE GRAN CANARIA, oraș în Spania insulară, port pe țărmul de NE al ins. Gran Canaria (arh. Canare); 373,8 mii loc. (1995). Important nod pentru traficul de mărfuri transatlantic. Aeroportul Gando. Constr. și reparații navale. Rafinărie de petrol. Produse chimice (îngrășăminte), textile și alim. (zahăr, țigarete, conserve de pește ș.a.); sticlărie, pielărie, chibrituri. Exportă zahăr, banane, tomate, țigarete ș.a. Stațiune turistică. Muzeul Canarelor. Muzeu de Artă. Teatru. Catedrala Santa Ana (1497). Fundat în 1478 de Juan Rejón și vizitat de Columb în 1492.

LA SPEZIA v. **Spezia, La ~.**

LASSALLE [lasal], **Ferdinand** (1825–1864), socialist german. Unul dintre fondatorii Uniunii Generale a Muncitorilor Germani (1863) și ai Partidului Social-Democrat German (1875). Influențat de Hegel, s-a situat printre exponenții hegelienilor de stânga.

LASSELL [læsəl], **William** (1799–1880), astronom britanic. A construit Observatorul astronomic din Liverpool și a adus îmbunătățiri în construcția telescoapelor. A catalogat noi nebuloase și a descoperit mai mulți sateliți: Triton (1846, satelitul lui Neptun), Hyperion (1848, satelitul lui Saturn) și Ariel și Umbriel (1851, sateliții lui Uranus).

LASSEN, Christian (1800–1876), orientalist german de origine norvegiană. Prof. univ. la Bonn, unde a predat sanscrita și literatura indiană. Lucrări fundamentale în domeniul indologiei („Anthologia sanscritica glossario instructa", „Arheologia indiană").

LASSEN PEAK [læsn pi:k], vârf în N masivului Sierra Nevada, în partea de N a statului California, printre puținii vulcani activi din S.U.A. Alt.: 3 187 m. După 200 de ani de inactivitate, a erupt la 30 mai 1914, 19 mai 1915 și apoi, cu intermitențe, până în 1921. Numit inițial San José, vârful a fost rebotezat ulterior în onoarea danezului Peter Lassen, cel care a explorat valea Sacramento, de la poalele acestui vârf. Parcul Național Lassen (430 km^2), declarat în 1916, include vulcanul, precum și nenumărate izvoare sulfuroase, formațiuni de lavă solidificată. Aici trăiesc urși și alte animale de pădure etc.

LASSO, Orlando di (LASSUS, Roland de) (c. 1532–1594), compozitor franco-flamand. Capelmaistru la biserica Lateran din Roma (1553–1554) și

Orlando di Lasso

la capela de la Curtea ducelui Albert V de Bavaria (din 1563). Creaţia sa (peste 2 000 de lucrări religioase şi laice: mise, motete, madrigale, psalmi, vilanele) marchează, împreună cu aceea a lui *Palestrina,* punctul culminant al polifoniei vocale din sec. 16. Reunind tradiţiile mai multor ţări apusene, opera sa exploatează toate formele epocii, oferind genurilor existente noi dimensiuni.

LASSUS [lasü], **Jean-Baptiste Antoine** (1807–1857), arhitect şi teoretician de artă francez. A restaurat bisericile Sainte-Chapelle şi Saint-Séverin din Paris. A construit biserici în stil neogotic: Biserica L'Anunciation (Buna Vestire) din Paris şi biserica parohială din Belleville. Lucrări teoretice („Monografia Catedralei din Chartres", „Reacţia Academiei de Arte Frumoase împotriva artei gotice").

LASSWELL [læswel], **Harold Dwight** (1902–1978), sociolog american. Prof. univ. la Chicago şi la Univ. Yale. A studiat în special centralizarea puterii şi mecanismele procesului decizional în politică („Analiza comportamentului politic", „Putere şi personalitate", „Viitorul ştiinţei politice").

LAST, Jef (pe numele adevărat *Josephus Carel Franciscus L.*) (1898–1972), scriitor olandez. Participant la Războiul Civil din Spania de partea republicanilor, s-a alăturat Rezistenţei olandeze în timpul celui de-al doilea război mondial. Influenţat iniţial de idei socialiste, ulterior de Gide şi filozofia chineză, s-a orientat spre teme religioase. Versuri („Lumini la babord", „Eros eliberat"), romane („Zuiderzee"), publicistică („Tragedia spaniolă").

LASTARRIA, José Victorino (1817–1888), scriitor chilian. Considerat iniţiatorul romantismului şi al genului narativ în Chile. Povestiri istorice („Cerşetorul") sau redând atmosfera şi culoarea locală, uneori cu un pronunţat substrat politic ori moralizator („Călătoria unei ploşniţe americane").

LASTEX (< fr.) s. n. Fir de cauciuc, îmbrăcat de obicei în diferite fire textile şi utilizat în industria confecţiilor. ✦ Portjartier elastic.

LASTEYRIE [lasteri], **Ferdinand-Charles-Léon de** (1810–1879), istoric, arheolog şi om politic francez. Participant la Revoluţia din iul. 1830; în 1848 ales în Adunarea Constituantă. Cercetări de istoria artelor, arheologie şi istorie antică. A studiat Columna lui Traian („Încercare de reconstituire a unuia dintre scuturile dacice reprezentate pe basoreliefurile Columnei lui Traian"). M. de onoare al Acad. Române (1871).

LASTMAN, Pieter (1583–1633), pictor şi gravor olandez. Format la şcoala lui G. Sweelinck şi al lui A. Elsheimer, dar influenţat de Caravaggio, şi-a creat un stil caracterizat printr-o cromatică strălucitoare, o bogată varietate a formelor şi prin forţă dramatică („Sacrificiul lui Avraam", „Fuga în Egipt", „Botezul sclavului maur", „Ulisse şi Nausicaa").

LAS VEGAS [las vegəs], oraş în SV S.U.A. (Nevada), situat într-o zonă deşertică, la 35 km NV de *Hoover Dam* şi lacul de acumulare *Mead,* la 619 m alt.; 368,4 mii loc. (1995, cu suburbiile North Las Vegas, Winchester, Paradise, Sunrise Manor, Henderson). Aeroport. Centru de cercetări nucleare. Universitate. Ind. electrotehnică, chimică şi alim. Renumită staţiune balneoclimaterică şi turistică, cu numeroase cazinouri, hoteluri de lux, baruri, piscine, terenuri de golf etc., a cărui dezvoltare s-a accentuat după terminarea (în 1936) barajului Hoover şi a lacului de acumulare Mead, realizate pe fl. Colorado. Întemeiat de mormoni în 1855, pe locul unei aşezări mexicane, este declarat oraş în 1911.

LÁSZLÓ v. **Ladislau**.

LÁSZLÓ [la:slo:] **Francisc** (1873–1925), naturalist şi arheolog maghiar din România. A întreprins săpăturile de la Ariuşd („Tipuri de vase pictate ale culturii Ariuşd").

LAŞ, -Ă (< fr.) adj. (Despre oameni; şi substantivat) Care este lipsit de curaj şi de sentimentul onoarei; fricos, mişel, poltron; (despre atitudini) care denotă lipsă de bărbăţie, de curaj.

LAŞITATE (< fr.) s. f. Faptul de a fi laş; stare a celui laş. ✦ Atitudine, comportare, faptă de om laş; mişelie.

LAT, -Ă (lat. *latus*) adj., s. n., s. f. 1. Adj. Care are lăţime (mare). ✧ Loc. *Lat în spate* (sau *în spete*) = bine făcut, robust. ✦ (Fam.) Întins la pământ; fără simţire sau mort. ✧ Expr. *A fi lată (rău),* se spune în cazul unei situaţii care a luat proporţii grave, îngrijorătoare. (Fam.) *A o face lată (rău)* = **a)** a petrece strașnic; **b)** a face (fără voie) o gafă, o prostie. *A lăsa* (pe cineva) *lat* = **a)** a bate pe cineva foarte tare (lăsându-l în nesimţire); **b)** a impresiona, a uimi puternic pe cineva. **2.** S. n. Lăţime. ✧ *Un lat de mână* (sau *de palmă*) = măsură populară de lungime egală cu lăţimea unei palme cu degetele lipite. **3.** S. f. Scândură groasă cu muchiile drepte, folosită în construcţia de drumuri pentru operaţii de trasare, de nivelment şi de măsurare a denivelărilor îmbrăcămintilor rutiere.

LA TAILLE [la taj], **Jean de** (c. 1540–1607), poet şi dramaturg francez. În prefaţa dramei sale, „Saul furiosul", intitulată „Arta tragediei", enunţă (sub influenţa lui Socrate şi Aristotel) regulile de bază ale tragediei clasice.

LATAKIA (AL LĀDHĪQĪYAH), oraş în VNV Siriei, situat pe un promontoriu, la 180 km SV de Alep; 306,5 mii loc. (1994). Pr. port al ţării la M. Mediterană, prin care se exportă bitum, cereale, bumbac, fructe, tutun ş.a. Ind. constr. de maşini (electromotoare), textilă (produse din bumbac), de prelucr. a peştelui şi tutunului, alim. (ulei de măsline). Fundat de fenicieni sub numele de *Ramitha,* a primit numele de *Laodiceea* în cinstea mamei lui Seleucos I (sec. 4 î.Hr.). În 638 a fost cucerit de arabi, fiind disputat, în sec. 12, între *Saladin* şi cruciaţi. Cucerit de Imp. Otoman (sec. 15); a intrat în componenţa Siriei (1946).

LATÉCOÈRE [latekoer], **Pierre** (1883–1943), industriaş francez. Constructor al avioanelor Salmson, destinate armatei în timpul primului război mondial. A pus bazele liniei aeriene Franţa–Maroc (1919), prelungită (1925) până la Dakar şi (1930) până în Brazilia. În 1927, societatea sa devine Compania Generală Aeropoştală.

LA TÈNE [la ten], localitate în Elveţia, pe malul nordic al lacului Neuchâtel. Aici s-a descoperit (1858) o aşezare tipică pentru cea de-a doua Epocă a fierului în Europa, numită „epoca La Tène" (sec. 5 î.Hr.–1 d.Hr.). Pe terit. României, epoca **L.T.** corespunde aşa-numitei epoci clasice geto-dace (sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr.), oglindind stadiul de dezvoltare a societăţii geto-dacilor în vremea lui Burebista şi Decebal şi marele sincretism cultural care începe să caracterizeze întregul spaţiu carpato-danubian încă din sec. 2 î.Hr. Se caracterizează prin dezvoltarea puternică a metalurgiei fierului, apariţia de noi forme ceramice, datorate utilizării roţii olarului, dezvoltarea meşteşugurilor şi asimilarea celţilor sau lumii greceşti-elenistice.

LATENSIFICARE (< fr.; lat.) s. f. Mărire a densităţii optice a unei imagini fotografice latente prin prelucrarea materialului fotosensibil existent. Se

poate realiza, uneori, printr-o expunere suplimentară la lumină slabă.

LATENT, -Ă (< fr., lat. *latere* „a fi ascuns") adj. **1.** Care nu se manifestă, dar poate izbucni oricând. ✧ *Căldură l. (de topire* sau *de vaporizare)* = căldură **(1)** necesară efectuării unei transformări de stare la temperatură și presiune constante. (HORT.) *Ochi l.* = mugure la arborii cultivați, rămas mai mult timp în stadiu rudimentar. **2.** (BIOL.) (Despre un caracter virtual) Care se poate manifesta atunci când cauzele care i se opun au dispărut. ✧ *Caracter genetic l.* = caracter purtat de o genă recesivă, care nu se manifestă atâta timp cât este inhibată de o genă dominantă alelă opusă; se întâlnește la un organism heterozigot pentru acel caracter.

LATENȚĂ (< fr.) s. f. Stare latentă. ✧ *Perioadă de l.* = intervalul de timp dintre recepționarea unui stimul și începutul reacției organismului la respectivul stimul; timp de reacție.

LATERAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** De pe o latură, de pe laturi; lăturalnic, mărginaș. ✦ Fig. Care nu atinge miezul problemei; secundar, marginal. **2.** (LINGV.; despre consoane; și substantivat, f.) (Consoană) care se articulează prin aplicarea limbii pe palatul tare sau pe alveole, aerul scurgându-se de o parte și de alta a limbii (de ex. „l" este o consoană **l.**). **3.** (MAT.) *Suprafață l.* = suprafața unui corp geometric (ex. prismă, cilindru etc.), mai puțin suprafețele bazelor. *Arie l.* = mărimea suprafeței laterale a unui corp geometric.

LATERAN (LATERANO), complex arhitectonic monumental din Roma. Inițial proprietate a familiei nobiliare Laterano (de unde și denumirea), a fost dăruită de Constantin cel Mare papei Miltiades, devenind ulterior proprietatea statului Vatican. Include bazilica San Giovanni in Laterano (construită între 311–314; forma exterioară actuală aparținându-i lui A. Galilei — 1735, iar cea interioară, 1646–1649, lui Borromini), baptisteriul numit și San Giovanni in Fonte, palate apostolice (Palatul construit, 1586, de D. Fontana în timpul papei Sixtus V, azi complex muzeistic). Aici au avut loc cinci concilii ecumenice (1123, 1139, 1179, 1215, 1512–1517). — **Acordurile de la ~,** acord italo-papal semnat de Benito Mussolini și de cardinalul Pietro Gasparri (reprezentantul papei Pius XI), la 11 febr. 1929. După doi ani și jumătate de negocieri s-au încheiat trei documente: un tratat (care punea capăt definitiv „chestiunii romane", recunoscând Sf. Scaun, un mic teritoriu pe care s-a ridicat *Stato della Città del Vaticao*), un concordat (ce regla raporturile statului italian cu Biserica catolică) și o convenție financiară.

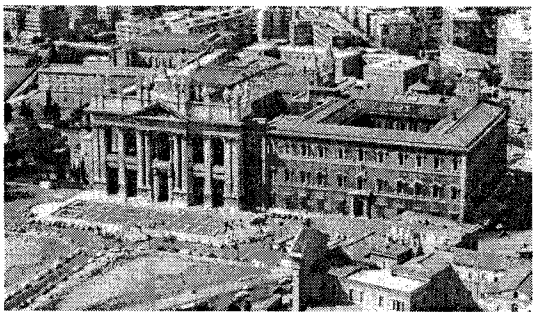

Lateran. Bazilica San Giovanni (stânga) și Palatul Laterano

LATERANUS (în mitologia romană), zeu ocrotitor al vetrei casnice și al căminului familial.

LATERIT (< fr. {i}; {s} lat. *later* „cărămidă") s. n. Depozit sedimentar eluvial (rezidual), format prin alterarea unor roci în condițiile climatului tropical și caracterizat prin îmbogățirea în hidroxizi de aluminiu și fier, pentru care poate fi exploatat; se mai utilizează ca material de construcție.

LATEX (cuv. lat. „lichid") s. n. Suc lăptos, alb, gălbui sau portocaliu, secretat de vasele laticifere ale unor plante (ex.: păpădia, laptele câinelui, arborele de cauciuc etc.). Are o compoziție chimică complexă (hidrați de carbon, acizi organici, proteine, săruri, grăsimi, zahăr, uleiuri eterice, rășini, cauciuc etc.). Folosit în medicină și farmacie la tratarea unor boli. ✧ *L. artificial* = suspensie coloidală de polimer, obținută la polimerizarea în emulsie.

LATHAM [leiθəm], **John** (1740–1837), ornitolog englez. Autor al unei monumentale „Istorii generale a păsărilor", pentru care a conceput și realizat el însuși ilustrația.

LATICE (< engl. „rețea", „structură") s. f. (MAT.) Mulțime ordonată având proprietatea că orice parte finită a sa are un majorant și un minorant.

LATICIFER (< fr. {i}; {s} lat. *latic-* „lichid" + *fero* „a purta") s. n. (BOT.) Vas tubular al unor tulpini, frunze, rădăcini etc., uni- sau pluricelular, ramificat, care conține latex; (adjectival) tub laticifer.

LATICLAVĂ (< fr., lat.) s. f. (La romani) Fâșie lată de purpură care împodobea, din sec. 1 î.Hr., ca un semn distinctiv, tunica purtată de senatori.

LATIFUNDIAR, -Ă (< *latifundiu*) s. m. și f. Proprietar de latifundiu. ✦ Mare moșier.

LATIFUNDIU (< lat. *latifundium*) s. n. Mare proprietate funciară privată.

LATIMER [lætimə], **Louis Howard** (1848–1928), inventator american. Cunoscut pentru lucrările sale în domeniul iluminatului public. Colaborator al lui A.G. Bell și T. Edison. A inventat filamentul de carbon al lămpilor electrice și a supravegheat instalarea iluminatului electric în unele mari orașe din S.U.A., Canada și Marea Britanie.

LATIN, -Ă (< fr., lat.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Populație indo-europeană care s-a stabilit la sfârșitul milen. 2 î.Hr. în provincia Latium (azi reg. Lazio) din Italia Centrală. ✦ Persoană care face parte din această populație. **2.** Adj. Care se referă la Latium, care provine din această provincie; *p. ext.,* care se referă la limba și la literatura romanilor; de origine romană. ✧ *Limba l.* (și substantivat, f.) = limbă indo-europeană din grupul italic. Vorbită de latini s-a extins în paralel cu expansiunea politică a Romei, în special ca limbă a administrației și culturii, în toată Italia și pe întreg teritoriul imperial, reușind să înlăture celelalte limbi din Italia (etrusca, osca) și din alte regiuni (ilira, celtica, retica), cu excepția limbii grecești. A fost limba oficială a Imp. Roman, vorbită din Bretania și Portugalia până la G. Persic. În Evul Mediu a reprezentat mijlocul principal de comunicare, ca limbă a științei, filozofiei și teologiei. Adoptată de Biserica catolică ca limbă liturgică — după traducerea Vulgatei a devenit a doua limbă internațională după greacă, fiind folosită în unele universități europene până în sec. 19. **L.** nu a avut dialecte, dar deosebirile regionale s-au accentuat continuu. Alături de **l.** literară (cristalizată în sec. 2–3), a

existat și o variantă populară, vorbită *(l. vulgară, populară),* din care s-au dezvoltat limbile romanice. *Alfabetul l.* = alfabet creat în sec. 7 î.Hr. pe baza celui etrusc. Are 23 de litere. Este folosit astăzi în scrierea multor limbi (ex. limbile romanice, germanice, finougrice etc.).

LATINĘSC, -EAȘCĂ (< *latin*) adj. Care se referă la limba și la literatura romanilor; latin **(2).**

LATINĘȘTE (< *latin*) adv. În limba latină.

LATINI, Brunetto (c. 1220–c. 1294), erudit și om politic florentin. Magistrul lui Dante. Poeme didactice, o lucrare enciclopedică în franceză („Cărțile comorii"). Partizan al grupării politice a guelfilor; între 1260 și 1266 a trăit în exil în Franța.

LATINISM (< fr., **2** < *latin*) s. n. **1.** Cuvânt, formă sau construcție sintactică împrumutate direct sau indirect din latină. **2.** Curent în lingvistica și filologia română din sec. 19 care a continuat unele idei ale *Școlii Ardelene,* aducând noi argumente în sprijinul originii latine a limbii române; a contribuit la generalizarea scrierii cu caractere latine. Pentru a demonstra caracterul latin al limbii române și din dorința de „a restabili puritatea ei integrală", a ajuns la exagerări ca: înlocuirea cuvintelor nelatine, modificarea formei cuvintelor latinești moștenite din latină potrivit unei ortografii latinizante. Reprezentanți: T. Cipariu, A.T. Laurian, I.C. Massim ș.a.

LATINIST, -Ă (< fr., **2** < *latinism*) s. m. și f. **1.** Specialist în filologia latină și în Antichitatea romană. **2.** Adept al latinismului **(2).** ✧ (Adjectival) *Curent l.* sau *școală l.* = curent format de adepții latinismului; latinism **(2).**

LATINITĂTE (< fr., lat.) s. f. Caracter, origine latină **(2).** ✦ Cultura și civilizația latină.

LATINIZĂ (< fr.) vb. I tranz. A introduce pe cale savantă cuvinte latine într-o limbă; a da o formă sau o terminație latină unui cuvânt.

LATINO-AMERICAN, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la America Latină, care aparține Americii Latine. ✧ *Muzică l.-a.* = denumire generică pentru muzica populară, pop, rock sau folk a țărilor și comunităților de limbă spaniolă sau portugheză din cele două Americi. *Artă l.-a.* = arta țărilor de limbă spaniolă sau portugheză din cele două Americi. Se caracterizează la început printr-o mare discrepanță între arta populară, autohtonă, aparținând civilizației indigene (țesături, ceramică, pictură) și cea cultă, legată de interesele Bisericii și ale guvernelor și influențată o lungă perioadă de modele europene. Abia în sec. 20, o dată cu redescoperirea valorilor locale și deplina afirmare a individualității naționale, are loc o revitalizare a artei tradiționale și dezvoltarea, în forme originale și autohtone, a artei culte. Primele realizări picturale, care datează de la sfârșitul sec. 16, au fost circumscrise artei sacre și se caracterizează prin elemente baroce importate din Europa o dată cu sosirea în America Latină a numeroși artiști (A. Vásquez, F. Zurbarán). Dintre numeroasele școli care se dezvoltă în sec. 17–18 în principalele centre se disting cele din Ciudad de México (cu reprezentanți ca J. Juárez, M. Cabrera), Bogotá (G. Vásquez Ceballos), Potosí (M. Pérez Holguín) etc., toate influențate puternic de barocul iberic și de școala de la Cuzco, dar și de arta autohtonă. Din punct de vedere urbanistic, primele orașe construite de coloni (Santo Domingo, Panamá, Ciudad de México) au o structură asemănătoare cu cele din Europa: un plan regulat, dreptunghic, cu o mare piață centrală pătrată, structură care s-a suprapus cu ușurință peste cea indigenă preexistentă. În arhitectură, predomină inițial edificiile religioase — catedralele din Santo Domingo, Antigua, Pueblo, Tunja, Quito, Potosí, care se impun prin grandoarea dimensiunilor, bogăția și amestecul de forme și ornamente ale barocului și rococoului iberic, având însă și unele trăsături originale, legate de folosirea materialelor locale (*tezontle* — varietate de piatră mexicană, lespezi de ceramică, folosirea din abundență a aurului și argintului) sau unele subiecte și decorații ale tradiției indigene (fructe și plante exotice, costume indiene etc.). Cele mai marcate trăsături locale le prezintă arta braziliană întrucât a fost folosită în special mâna de lucru mulatră. Mari biserici construite în Brazilia, la jumătatea sec. 18, sunt catedralele Sf. Cosma și Damian la Ignaraçu, Sf. Francisc la Olinda etc. Barocul brazilian din această perioadă este reprezentat de A.F. Lisboa. În sec. 19, o dată cu slăbirea puterii politice și a influențelor culturale europene, încep să se dezvolte mișcările culturale autonome, mult mai originale. Ca urmare a pătrunderii neoclasicismului și academismului francez, se dezvoltă un nou curent, constructivismul, având ca principal obiectiv revigorarea elementelor autohtone, fie ca subiecte, fie ca tehnici de lucru. Printre cei mai de seamă exponenți se numără columbianul R. Torres Méndez, peruvianul P. Fierro, mexicanii S. Herrán și J.M. Velasco. Un pronunțat caracter academic are opera mexicanului J.G. Posada, ca expresie directă de europenizare a artei, iar printre cele mai originale opere pot fi amintite lucrări ale pictorilor generației următoare: T. Junior, A. Junior, E. Visconte. Deplina afirmare a formelor autohtone are loc abia în primele decenii ale sec. 20, o dată cu mișcarea muraliștilor mexicani, ai cărei protagoniști, J.C. Orozco, D. Rivera și D.A. Siqueiros, au urmărit îndeosebi căutarea unor forme de largă audiență (decorația pereților Școlii pregătitoare naționale din Ciudad de México) și pentru „Săptămâna artei moderne", desfășurată în Brazilia (1922); organizată de pictorii cubiști Tarsile de Amaral, Vicente do Rego Monteiro și Di Calcacanti, a inaugurat un nou mod de a picta, influențând puternic generația următoare de pictori brazilieni (C. Portinari, R. Valentin), iar prin promovarea Bienalei de la São Paulo (1951), va contribui la afirmarea internațională a artei locale. Reprezentanții artei culte, mexicanul R. Tamayo, cubanezul W. Lam și guatemalezul C. Mérida, se inspiră din mișcările europene cubiste. O dezvoltare remarcabilă cunoaște curentul abstracționist (A. Otero în Venezuela, J.A. Fernández-Muro și S. Grillo în Argentina, E. Ramírez în Ecuador ș.a.). În sec. 19, în domeniul arhitecturii s-a menținut multă vreme influxul formelor europene, numeroasele edificii civile construite în principalele orașe fiind de inspirație neoclasică (Școala Minelor la Ciudad de México, 1803; Palatul Monedei la Santiago, 1805) și, succesiv, la începutul sec. 20, de *Art Nouveau* (Palatul Artelor Frumoase, 1904 și Spitalul Spaniol, 1908 din Ciudad de México), uneori cu elemente ale tradiției locale (Biblioteca din Ciudad de México, 1953). Arhitectura braziliană, influențată puternic de *Le Corbusier,* a urmat un proces aparte, care, după profunda reînnoire promovată de G. Vargas (Ministerul Educației și Ministerul Sănătății din Rio de Janeiro), a dus la conturarea unui stil în care cea mai mare importanță revine elementului formal, o atenție deosebită fiind acordată modalității de integrare a construcțiilor noi în peisajul urbanistic preexistent. Extinderea vertiginoasă a arealelor urbane datorită marii mase

de țărani veniți la oraș au determinat formarea unor cartiere periferice destul de sărace (*barriadas, favelas),* într-un contrast strident cu realizările unor măreț proiecte, ca noua capitală a Braziliei, concepută de *Oscar Niemeyer* și *Lucio Costa,* sau centrele orașelor Ciudad de México (Tlateloco) ori Caracas, inspirate direct după modele europene sau americane.

LATIN ROCK, stil muzical apărut în urma fuziunii între rock și ritmurile latino-americane. Exponent marcant al genului, Carlos Santana.

LATINUS, rege legendar al *Latiumului* și erou eponim al latinilor.

LATIR (< lat.; {s} gr. *lathyros* „măzăriche") s. m. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunze penat-compuse, inflorescență în racem pedunculat, flori violete, roz, albe sau galbene, care au porțiunea liberă a filamentelor staminelor de aceeași lungime. Pot fi furajere *(Lathyrus sativus),* ornamentale *(Lathyrus odoratus)* etc. Specia furajeră este foarte rezistentă la secetă și se cultivă mult în India, Spania și N Africii.

Latir

Latitudine (1)

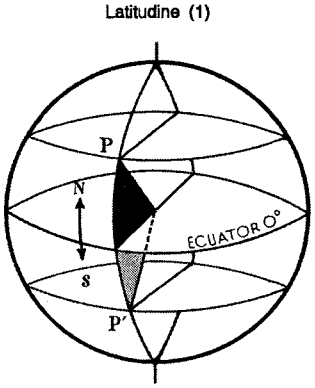

Georges Mesnil de La Tour: „Trișorul"

LATITUDINE (< fr., lat.) s. f. **1.** Distanța în grade, măsurată pe arcul de meridian, între punctul considerat și Ecuator (unghiul format de verticala locului cu planul ecuatorial), constituind, alături de *longitudine,* cele două *coordonate geografice.* V. *grad de latitudine.* **2.** (ASTR.) *L. astronomică* (sau *cerească*) = una dintre coordonatele ecliptice, exprimată prin unghiul cuprins între direcția către un astru și planul eclipticii. **3.** Fig. Libertate de alegere, de acțiune.

LATIUM v. **Lazio.**

LATÎNINA, Larisa (n. 1934), gimnastă rusă. Campioană a U.R.S.S. (1956–1964). Multiplă campioană olimpică (Melbourne, 1956; Roma, 1960; Tōkyō, 1964), europeană (1956–1962) și mondială (opt titluri în perioada 1958–1962). Arbitră internațională.

LATONA v. **Leto.**

LATORFIAN, etajul inferior al Oligocenului din estul și centrul Europei, caracterizat prin faună de numuliți, lamelibranhiate, gasteropode, echinide, mamifere etc.

LATORRE, Mariano (1886–1955), scriitor și critic literar chilian. Vastă operă narativă, într-un limbaj simplu, bogat în expresii populare și dialectale („Insula păsărilor", „Zurzulita", „Oameni și vulpi"). Critică literară („Literatura din Chile"). Lucrări autobiografice („Ceea ce îmi povestesc cărțile mele").

LA TORTUGA, insulă venezueleană în SE M. Caraibilor, la 88 km V de ins. Margarita și la 200 km NE de Caracas; 220 km^2.

LA TOUR [la tur], **Georges Mesnil de** (1593–1652), pictor francez. Influențat de arta lui Caravaggio. Compoziții simple, de un realism auster („Trișorul"); predilecție pentru efectele de lumină în scenele nocturne („Plângerea Sf. Sebastian", „Noul născut", „Lacrimile Sf. Petru", „Extazul Sf. Francisc").

LA TOUR [la tur], **Maurice Quentin DELATOUR,** zis **Maurice Quentin de** (1704–1788), pictor francez. Pictor de curte în timpul lui Ludovic XV. Maestru al pastelului. Portrete de o remarcabilă prospețime și autenticitate („Ludovic XV", „Mauriciu de Saxa", „Doamna de Pompadour", „Diderot", „Voltaire", „Autoportret").

LA TOUR DU PIN [la tur dü pẽ], **Patrice de** (1911–1975), poet francez. Creație de inspirație mistico-religioasă, dublată de neliniștea metafizică a însingurătului („Al doilea joc", „Cântarea bucuriei", „O luptă pentru viață").

LATREILLE [latrei], **Pierre-André** (1762–1833), călugăr și naturalist francez. Prof. la Muzeul de Istorie Naturală din Paris. Considerat unul dintre întemeietorii entomologiei moderne. A realizat prima clasificare detaliată a insectelor și crustaceelor („Istoria naturală generală și îndeosebi a crustaceelor și insectelor").

LATRINĂ (< lat., fr.) s. f. Closet rudimentar în localitățile lipsite de canalizare; (pop.) privată.

LATROBE [lətrəub], **Benjamin Henry** (1764–1820), inginer și arhitect american de origine britanică. Stabilit în S.U.A. (1796). Arhitect șef al orașului Washington (1803–1817). Reprezentant al neoclasicismului, a introdus stilul neogrec în America (Catedrala din Baltimore, Banca Pennsylvaniei din Philadelphia; a condus lucrările la Capitoliul din Washington).

LATRONES (cuv. lat.) s. m. pl. (La romani) Denumire dată hoților, sclavilor fugiți și soldaților care dezertau.

LATTRE DE TASSIGNY [latr de tasiñi], **Jean-Marie Gabriel de** (1889–1952), mareşal francez. General de divizie în timpul celui de-al doilea război mondial. Arestat de către autorităţile de la Vichy (1942–1943), a evadat şi s-a alăturat lui De Gaulle în Algeria. Comandant al Armatei 1 franceze (1944–1945) în operaţiuni militare desfăşurate în Franţa, Germania, Austria. A primit şi semnat, ca reprezentant al Franţei, actul de capitulare a Germaniei (9 mai 1945). În 1950–1952 a luptat în Indochina.

LĂTURĂ (lat. *latora*) s. f. **1.** Parte laterală a unui obiect; margine. ✧ Loc. *În lături* = la o parte, într-o parte. *Pe de lături* = pe alături, pe lângă; *fig.* pe ocolite. ✧ Expr. *A (nu) se da în lături* = a (nu) se codi, a (nu) se da înapoi (de la ceva). ✦ Fiecare dintre cele două părţi laterale ale corpului omenesc; coastă. **2.** Fig. Fiecare dintre aspectele diferite sub care poate fi privit un lucru. **3.** (Înv. şi pop.) Porţiune, zonă mărginaşă a unui teren, a unui ţinut; margine. **4.** (MAT.) Fiecare dintre segmentele de dreaptă care alcătuiesc un poligon rectiliniu; fiecare dintre arcele de curbă care alcătuiesc un poligon curbiliniu. ✦ Fiecare dintre semidreptele care alcătuiesc un unghi.

LATVIA v. **Letonia**.

LAŢ (lat. *laqueus*) s. n. Nod larg care se poate strânge în jurul unui punct fix; ochi. ✦ Nod marinăresc.

LAŢCU, domn al Moldovei (c. 1365–c. 1375), fiul lui Bogdan I. A consolidat poziţia internaţională a Moldovei, întreţinând relaţii cu Polonia şi favorizând propaganda catolică, prin înfiinţarea unei episcopii catolice la Siret (1371), unde mutase capitala.

LAŢE s. f. pl. Şuviţe de lână nepieptănate şi netoarse; *p. ext.* şuviţe de păr care atârnă în mod dezordonat.

LAUBE, Heinrich (Rudolf Constanz) (1806–1884), scriitor german. Reprezentant al şcolii literare de tendinţă liberală („Tânăra Germanie"). Ca director al Teatrului din Viena (1849–1867 şi 1871–1879) şi din Leipzig (1869–1870), a promovat creaţiile unor dramaturgi contemporani (H. Ibsen, V. Sardou). Autor al ciclului epic având ca tematică Războiul de 30 de Ani („Războiul german"); romane sociale (trilogia „Tânăra Europă"), drame de inspiraţie istorică („Contele Essex").

LAUBERT [lobeR], **Charles Jean** (1762–1834), farmacist francez. Contribuţii la descoperirea, pe cale sintetică, a chinchinei („Cercetări asupra chinchinei", „Câteva studii asupra rădăcinii chinchinei").

LAUD [lo:d], **William** (1573–1645), prelat englez. Fiu al unui maestru croitor, favorit al regelui Carol I, a fost numit episcop (1628) şi arhiepiscop de Canterbury (din 1633). Virtual primmin., împreună cu Sir Th. Strafford şi Carol I, a alcătuit un triumvirat care a urmărit întărirea rolului bisericii în consolidarea absolutismului. În dorinţa de a impune liturghia anglicană (1637), apropiată de catolicism, a reprimat pe puritani şi prezbiterieni, provocând o revoltă a scoţienilor. Învinuit de trădare de stat de către Parlamentul cel Lung, a fost închis (1641), judecat (mart.—nov. 1644), condamnat la moarte şi executat.

LAUDA, Andreas Nikolaus (Niki) (n. 1949), automobilist şi om de afaceri austriac. Campion mondial de Formula 1 (1975, 1977 — cu Ferrari şi în 1984, cu MacLaren). A câştigat mari circuite ale lumii (Indianapolis, 1982) şi 25 de Grand Prix-uri. A fundat (1979) compania aeriană „Lauda Air Luftfahrtgesellschaft mbH", cu sediul la Viena.

LAUDANUM (< fr.; {s} lat. *laudanum* „răşină aromatică") s. n. Produs derivat din opiu, utilizat, în prezent mai rar, ca analgezic sau antidiareic.

Max Theodor Felix von Laue

Charles Laughton

LAUDATIV -Ă (< fr., lat.) adj. Care laudă, care apreciază favorabil, care elogiază.

LAUDĂ (< *lăuda*) s. f. **1.** Faptul de a lăuda pe cineva; apreciere elogioasă la adresa cuiva sau a ceva, elogiu. **2.** (MUZ.) Gen muzical aparţinând tradiţiei catolice, apărut în sec. 13, iniţial monodic, ulterior polifonic; a dispărut în sec. 18. **3.** (REL.) Modalitate de venerare a divinităţii, sub formă de cântec sau spiritualizată ca jertfă. **4.** (La pl.) Compuneri religioase medievale, în versuri, uneori cântate, de slăvire a divinităţii. Printre cele mai cunoscute l. se numără: „Stabat Mater", „Dies irae", poemele Sf. Francisc („Lauda Fiinţelor") şi ale lui Iacopone da Todi („Laude"). Sin. *panegiric*.

LAUE [laue], **Max Theodor Felix von** (1879–1960), fizician german. Prof. univ. la Berlin şi Göttingen. Elev al lui Max Planck. A formulat (1931) teoria dinamică a interferenţelor, datorată reticulelor tridimensionale („Unde ale materiei şi interferenţele lor"). Contribuţii în optică, în istoria fizicii; a propus o metodă de cercetare cu ajutorul căreia a fost descoperită (1912) difracţia radiaţiilor X pe cristale (a introdus conceptul de *entropie*). Lucrări privind supraconductibilitatea, teoria relativităţii, teoria cuantică, fizica atomică, istoria fizicii („Teoria relativităţii", „Tabloul fizic al lumii"). Premiul Nobel pentru fizică (1914).

LAUGHTON [lo:tn], **Charles** (1899–1962), actor şi regizor britanic de film. Stabilit în S.U.A. (1950). Roluri de compoziţie, de o mare diversitate, construite cu inteligenţă şi pline de vitalitate („Mizerabilii", „Revolta de pe Bounty", „Rembrandt", „Cocoşatul de la Notre-Dame", „Martorul acuzării", „Furtuna de la Washington"). Ca regizor, a realizat „Noaptea vânătorului", „Moartea fuge pe râu". Premiul Oscar: 1934 („Viaţa particulară a lui Henric VIII") şi 1944 („Suspectul").

LAUGIER [loʒie], **Charles** (1875–1930), igienist român de origine franceză. Lucrări asupra prevenirii şi tratamentului pelagrei şi al malariei. Contribuţii în organizarea sistemului sanitar din România. Culegător de folclor.

LAUMONTIT (< fr. {i}; de la n. pr. *F. Laumont*) s. n. Silicat hidratat de calciu şi aluminiu, din grupa zeolitelor, cristalizat monoclinic, de culoare albcenuşie. În România se găseşte în vulcanitele neogene de la Baia Sprie şi Săcărâmb.

Luciano Laurana. Palatul ducal din Urbino

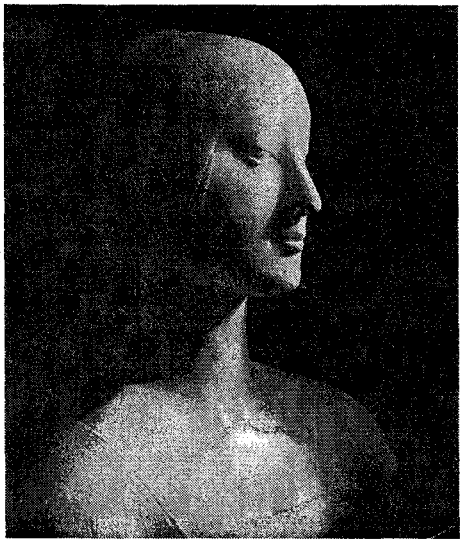

Francesco Laurana: „Eleonora de Aragon"

LAUPER [lopər], **Cindy** (pe numele adevărat *Cynthia Anne Stephanie Lauper*) (n. 1953), cântăreață americană de rock. Voce puternică, registru acut strălucitor. Se impune alături de pianistul John Turi, cu care înființează grupul „Blue Angel". După destrămarea formației, a compus și lansat piese celebre („She's So Unsual", „Time After Time", „True Colors").

LAUR (lat. *laurus*) s. m. **1.** Arbust înalt de peste 2 m, cu frunze persistente, pieloase, lucioase, spinos-dințate, cu flori mici, melifere și cu fructe roșii *(Ilex aquifolium).* Specie atlantică, spontană în România (în pădurea Dosul Laurului, satul Zimbru, lângă Arad), ocrotită prin lege. **2.** Dafin. ✦ (La pl.) Aranjament în formă de coroană, realizat din frunze de dafin (considerat ca plantă nobilă), care se punea în Antichitate pe capul poeților și învingătorilor; *p. ext.* glorie. ✧ Expr. *A culege lauri* = a se acoperi de glorie, a deveni celebru. *A se culca pe lauri* = a se mulțumi cu succesele obținute în trecut. **3.** Ciumăfaie.

LAURACEE (< fr.; {s} lat. *laurea* „dafin") s. f. pl. Familie de arbori și arbuști din regiunile tropicale și mediteraneene, cu frunze pieloase persistente, bogate în uleiuri eterice, cu flori mici, dispuse în inflorescențe, și cu fructe bace sau drupe. Cuprinde plante tehnice, medicinale și producătoare de mirodenii (ex. dafinul, arborele de camfor, avocado etc.).

LAURANA (LOVRANA sau **DI BRANA) 1. Luciano L.** (c. 1420–1479), arhitect italian de origine dalmată. Unul dintre cei mai originali arhitecți-urbaniști ai Renașterii italiene (Palatul Prefettizio din Pesaro, Palatul ducal din Urbino — capodopera sa, Palatul ducal din Gubbio). **2. Francesco L.** (c. 1430–1502), sculptor și medalist italian de origine dalmată. Probabil frate cu **L. (1)**. A îmbinat elemente ale clasicismului dalmat cu eleganța liniei și volumelor proprii artei italiene din vremea sa („Madona din domul din Palermo", elemente sculpturale ale Arcului de triumf al lui Alfonso de Aragon din Napoli, „Calvarul ducerii Crucii"). Alte opere: „Eleonora de Aragon", „Battista Sforza".

LAURASIA, continent ipotetic uriaș, existent în emisfera nordică de la mijlocul Paleozoicului, despărțit de *Gondwana,* din emisfera sudică, prin Marea Tetis. Pe la mijlocul Mezozoicului, s-ar fi rupt în două părți: nord-americană și eurasiatică, despărțite prin formarea Oc. Atlantic. Denumirea provine de la Scutul lui Laurențiu, actualmente Scutul canadian și Asia.

LAUREAT, -Ă (< fr.; lat. *laureatus* „încoronat cu lauri") s. m. și f. Persoană care a fost premiată pentru merite deosebite într-un anumit domeniu.

LAUREL [lo:rəl], **Stan** (pe numele adevărat *Arthur Stanley Jefferson*) (1890–1965), actor de film american de origine engleză. Împreună cu *O. Hardy* a creat celebrul cuplu cunoscut în România sub numele „Stan și Bran". V. *Hardy, Olivier.*

LAURENCIN [lorãsẽ], **Marie** (1885–1956), pictoriță franceză. Influențată de Apollinaire. Adeptă a cubismului, a realizat compoziții cu figuri feminine într-o stilizare grațioasă, folosind tonuri plăcute de cenușiu și culori pastelate. Ilustrație de carte (A. Gide, Lewis Caroll) și scenografie. Costume și scenografie pentru Comedia Franceză și Baletele Ruse.

LAURENS [lorã:s], **Henri** (1885–1954), sculptor, desenator și gravor francez. Influențat inițial de cubism, a folosit tehnica „papier collée" („Femeia cu pelerină") și a realizat basoreliefuri policrome. S-a orientat apoi spre o artă caracterizată prin linia suplă, elegantă, lirică și senzuală a formelor

Stan Laurel

(„Sirene", „Marele muzician", „Adio", „Micile ondine", „Marea amforă").

LAURENT [lorã], **Auguste** (1807–1853), chimist francez. Pionier al teoriei atomice. A descoperit antracenul, acidul ftalic şi, împreună cu J.B. Dumas, fenomenul de substituire atomică în reacţiile moleculare.

LAURENT [lorã], **Pierre-Alfonse** (1813–1854), matematician francez. Elev al lui A.L. Cauchy. Studii de analiză matematică. Contribuţii în domeniul dezvoltării în serie a funcţiilor. O serie de funcţii olomorfe de variabilă complexă îi poartă numele.

LAURENT [lorã], **Vitalien** (1896–1973), călugăr francez din congregaţia asumpţioniştilor. Istoric. A trăit o perioadă în România, unde a fost director al Institutului Francez de Studii Bizantine (1937–1947). Lucrări privitoare la istoria Bizanţului şi a ţărilor balcanice („Contribuţii la istoria relaţiilor bisericii bizantine cu biserica română la începutul sec. 15"). M. de onoare al Acad. Române (1940).

LAURENŢIU (c. 210 sau 220–258), martir creştin de origine spaniolă. Diacon al bisericii din Roma în timpul papei Sixtus al II-lea. Martirizat în timpul împăratului Valerian (potrivit tradiţiei a fost ars pe rug). Cultul lui era răspândit în Biserică încă din sec. 4. Mormântul său se află pe via Tiburtina, loc în care Constantin cel Mare a ridicat o bazilică. Canonizat. Comemorat de Biserica catolică pe 10 aug.

LAURENŢIU, Dan (pseud. lui *Laurenţiu Ciobanu*) (1937–1998, n. Podu Iloaiei, jud. Iaşi), poet român. Indiferentă la moda literară, opera lui L. se înscrie în tradiţia lirismului orfic, propunând un spaţiu sacru, de ceremonii grave, în care sentimentul morţii apropie contrariile, armonizându-le („Poziţia

Dan Laurenţiu

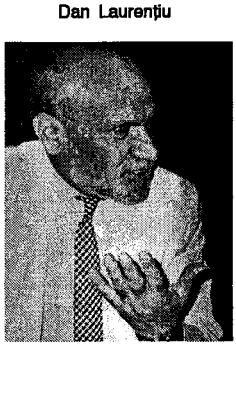

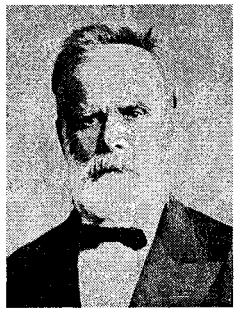

August Treboniu Laurian

Dimitrie August Laurian

aştrilor", „Călătoria de seară", „Imnuri către amurg", „Privirea lui Orfeu", „Mountolive", „Palatul metafizic"). Critică literară („Eseuri asupra stării de graţie").

LAURENŢIU MAGNIFICUL v. **Medici.**

LAURENZIANA, renumită bibliotecă din Florenţa, fondată (1444) de Cosimo de Medici şi îmbogăţită, apoi, de Laurenţiu Magnificul. Clădirea a fost proiectată de Michelangelo în anii 1524–1526 şi 1530–1534, la comanda papei Clement VII. Deschisă publicului (1571), adaosurile ulterioare sunt făcute de G. Vasari. L. posedă colecţia familiei Medici, numeroase manuscrise rare aparţinând Antichităţii, Renaşterii ş.a., printre care lucrări ale lui Vergiliu, Tacit, Dante, Petrarca, Boccaccio.

LAURIAN 1. August Treboniu L. (1810–1881, n. sat Fofeldea, jud. Sibiu), lingvist şi istoric român. Acad. (1867), prof. univ. la Bucureşti. A participat la Revoluţia de la 1848–1849 din Ţara Românească şi din Transilvania. Autor al lucrării de gramatică „Tentamen criticum" (Viena, 1840); în colaborare cu I.C. Massim, a alcătuit din însărcinarea Academiei Române „Dicţionariulu limbei romane", ilustrând principiile *latinismului*. Împreună cu N. Bălcescu, a întemeiat revista „Magazin istoric pentru Dacia". A scris „Românii din monarhia austriacă" şi „Istoria românilor". **2. Dimitrie August L.** (1846–1906, n. Bucureşti), ziarist şi pedagog român. Fiul lui **L.(1).** M. coresp. al Acad. (1877). Contribuţii la reforma învăţământului din 1898; a întocmit mai multe manuale („Carte de cetire pentru clasa II primară", „Manual de drept constituţional şi administrativ pentru clasa VIII liceală"). Publicistică. Traduceri.

LAURO, Achile (1887–1982), armator şi om politic italian. Fondatorul (1923) al celei mai mari companii private italiene de navigaţie. Primar al oraşului Napoli (1951–1954, 1956–1958).

LAUSANNE [lozan], oraş în SV Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului Vaud, situat pe ţărmul de N al L. Geneva, la 374 m alt., la 51 km NE de Geneva; 115,9 mii loc. (1996). Aeroport. Important nod feroviar pe traseele europene. Mare centru financiar, industrial, comercial şi turistic. Ind. de prelucr. a metalelor, chimico-farmaceutică, a maselor plastice, instrumentelor de precizie, poligrafică, textilă, a pielăriei şi alim. (ciocolată, bere, ţigarete etc.). Universitate (f. 1891, pe baza Academiei Tehnologice din 1537). Muzeu olimpic. Parcul Mon-Repos. Sediul Comitetului Olimpic Internaţional. Renumită staţiune balneoclimatică. Monumente: catedrala Notre-Dame, construită în stil gotic (1160–1275), cu refaceri din sec. 19 datorate lui Viollet-le-Duc; bisericile Saint-François (sec. 13–15) şi Saint-Laurent (sec. 18); castelul Sainte-Marie (1397–1406), azi sediul guvernului cantonal; Primăria (1458, refăcută 1673–1675). Castel (1397–1406); Palais de Rumine (1898–1906), în stil neorenascentist, azi muzeul cantonai. Veche aşezare romană sub numele de *Lausanium*; reşedinţă episcopală (594–1536) şi, din 1434, oraş liber. În sec. 17, loc de refugiu al hughenoţilor. Reşedinţă a cantonului Vaud (1803). La 18 oct. 1912 aici a fost semnat Tratatul de pace italo-turc, prin care Turcia a recunoscut Italiei stăpânirea asupra Tripolitaniei şi Cirenaicii. — **Conferinţa internaţională din 20 nov. 1922–24 iul. 1923,** cu participarea Marii Britanii, Franţei, Italiei, Japoniei, Greciei, României, Iugoslaviei, S.U.A. (cu un observator), U.R.S.S., Turciei şi Bulgariei. A adoptat Tratatul de la L., care prevedea anularea Tratatului de

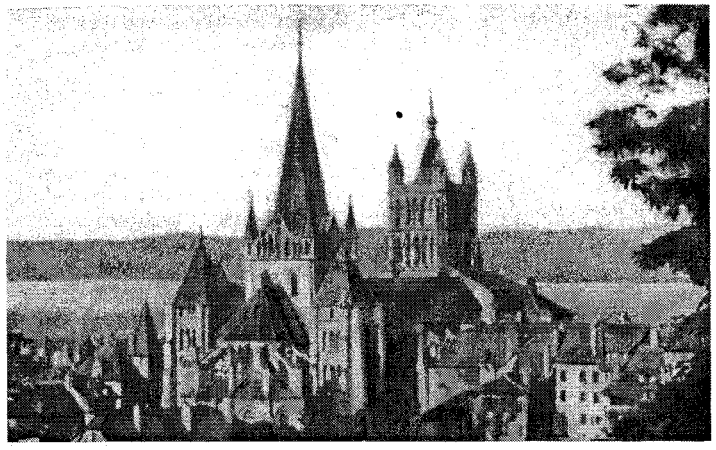

Lausanne. Catedrala Notre-Dame

la Sèvres și fixarea noii granițe pentru Turcia, iar în problema strâmtorilor Bosfor și Dardanele, o nouă convenție care acorda libertate de navigație pentru vasele comerciale și militare ale tuturor statelor în timp de pace și război. — **Conferința de la L. (16 iun.–9 iul. 1932),** cu participarea Marii Britanii, Franței, Belgiei, Italiei, a stabilit modalitatea de lichidare a reparațiilor datorate de Germania după primul război mondial.

LĂUTĂ (< germ.) s. f. Instrument vechi cu corzi ciupite, având cutia de rezonanță foarte bombată, gâtul lung, încovoiat; strămoș al mandolinei și chitarei. Utilizat inițial doar cu acompaniament pentru voce, apoi și solistic. De proveniență arabă *(al ûd)*, foarte răspândit în Europa în sec. 16–18. Repertoriul instrumentului a fost preluat de chitară.

LAUTH [lot], **Charles** (1836–1913), chimist francez. A perfecționat fabricarea porțelanului și a descoperit un nou colorant, din care derivă albastrul de metilen.

LAUTNER [lotner], **Georges Charles** (n. 1926), regizor francez de film. A realizat primul lung metraj în 1958, impunându-se prin producții de filme polițiste și de spionaj, uneori sub formă de parodii („Acnee juvenilă", „A fost odată un polițist", „Alibi pentru un prieten", „Polițist sau vagabond", „Room service", „Necunoscutul din casă").

LAUTRÉAMONT [lotreamõ], **conte de** (pseud. lui *Isidore-Lucien Ducasse*) (1846–1870), scriitor francez. Precursor al suprarealismului. Poeme în proză, de viziune romantic-fantastică („Cântecele lui Maldoror", „Poezii"), rod al unei imaginații stranii și delirante, care fac, într-un limbaj violent, un elogiu sarcastic al răului și exprimă sentimentul revoltei absolute.

LAVABIL, -Ă (< fr.) adj. (Despre diverse materiale, țesături etc.) Care poate fi spălat, fără a-și pierde calitățile.

LAVABOU (< fr.) s. n. Lavoar **(2).** ✦ P. ext. Încăpere utilată cu chiuvete și cu alte instalații sanitare, servind ca spălător comun.

LAVAL (VILLE DE LAVAL), oraș în SE Canadei (Québec), situat pe ins. Jésus (246 km^2; 32 km lungime; 12 km lățime), mărginită de brațele Rivière des Miile (la V și NV) și Rivière des Prairies (E și SE) ale fl. Sf. Laurențiu, la NV de Montréal; 314,4 mii loc. (1991). Nod rutier. Ind. metalurgiei feroase (oțel, fontă) și neferoase (aluminiu), chimico-farmaceutică, electrotehnică (aparate de radio și de televiziune), a hârtiei și alim. (produse lactate). A fost înființat în 1965, ca suburbie industrială a orașului Montréal.

LAVAL, Gustaf v. **De Laval.**

LAVAL, Pierre (1883–1945), om politic francez. Inițial deputat socialist, a evoluat treptat spre dreapta. De mai multe ori min. și prim-min. (1931–1932, 1935–1936, 1942–1944). A dus o politică de colaborare cu Italia și Germania. Împreună cu mareșalul Pétain, a condus guvernul de la Vichy (1940–1944). După eliberarea Franței, judecat pentru colaborationism, condamnat la moarte și executat.

LA VALETTE [la valeț], **Jean Parisot de** (1494–1568), comandant militar francez. Mare maestru (din 1557) al Ordinului cavalerilor de Malta. S-a remarcat în apărarea Maltei asediate de turci (mai—sept. 1565). Pentru a face față altor atacuri, a construit un nou oraș (1566), care îi poartă numele, actuala capitală a Maltei.

LAVALIERĂ (< fr. n. pr. *La Valière*) s. f. **1.** Cravată care se înnoadă în formă de fundă mare, cu capetele lăsate în jos. **2.** Microfon ce se fixează pe rever, bluză etc.

LA VALLÉE-POUSSIN [la vale puşẽ] **1. Charles de L.-P.** (1866–1962), matematician belgian. A demonstrat teoremele asupra integralelor lui Lebesgue și a obținut rezultate remarcabile în teoria aproximării funcțiilor algebrice și trigonometrice. **2. Louis de L.-P.** (1869–1938), orientalist belgian. Frate cu **L. (1).** Studii privind textele budiste și istoria Indiei („Budismul, opinii asupra istoriei dogmei", „Vedismul", „Brahmanismul", „Dinastiile și istoria Indiei de la Kamishka până la invaziile musulmane").

LA VALLETTA v. **Valletta.**

LA VALLIÈRE [la valier], **Louise Françoise de La Baume Le Blanc, ducesă de** (1644–1710), favorită a regelui Ludovic XIV. A avut împreună cu acesta trei copii. Părăsită pentru marchiza de Montespan, se retrage (1674) la Mănăstirea Carmelitelor. I se atribuie lucrarea „Reflecții asupra îndurării lui Dumnezeu".

LAVANDĂ (< fr.) s. f. *Apă* (sau *colonie*) *de* ~ = parfum extras din levănțică.

LAVATER, Johann Kaspar (1741–1801), filozof, teolog și poet elvețian de expresie germană. Influențat de *Sturm und Drang.* A susținut că între corp și suflet există o strânsă legătură, punând astfel bazele *fizionomiei* („Arta de a studia fizionomia"). Versuri („Imnuri religioase", „Cântece elvețiene").

Laută

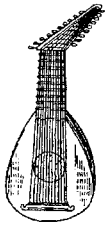

LAVĂ (< fr.) s. f. Masă magmatică incandescentă și fluidă (cu temp. de 750–1 350°), emisă fisural sau punctiform revărsată, sub formă de șuvoaie sau torenți, peste marginile craterului vulcanic, la suprafața Pământului, în urma unor erupții vulcanice, din care, prin consolidare, iau naștere rocile vulcanice (efuzive); se disting *l. acide*, puțin fluide (ex. l. riolitice) și *l. bazice*, mai fluide, care curg în pânze (ex. l. bazaltice).

LAVELLI, Jorge (n. 1931), regizor francez de origine argentiniană. Stabilit în Franța (1960). Stil scenografic foarte dinamic, la montarea unor piese de teatru sau opere, în care spațiul este adaptat muzicii și textului („Căsătoria" de Gombrowicz, „Medeea" de Seneca, „Faust" de Gounod, „Copilul și vrăjile" de Ravel).

LAVER [leivə], **Rodney George (Rod)** (n. 1938), jucător australian de tenis. Dublu câștigător al „Marelui șlem" (turneele de la Rolland Garros, Wimbledon, Forest Hills și Melbourne) în anii 1962 și 1969 și al altor numeroase turnee.

LAVERAN [lavră], **Charles-Louis-Alphonse** (1845–1922), medic militar francez. Prof. univ. la Paris. A studiat malaria în Algeria (1878–1883), descoperind agentul cauzal al acesteia („Tratat de paludism"). Din 1896, s-a dedicat cercetării bolilor tropicale în cadrul Institutului Pasteur. Alte lucrări: „Noi elemente de patologie și clinică medicală", „Tratat de igienă militară", „Tripanosome și tripanosomiaze". M. de onoare al Acad. Române (1914). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1907).

LAVERNA (în mitologia romană), zeița hoților și a câștigurilor necinstite sau obținute pe căi prea ușoare. Avea ridicat un altar la una din porțile Romei.

LAVETĂ (< fr.) s. f. Bucată de pânză (din in, bumbac, cânepă) sau o pensulă mare folosită pentru spălatul vaselor și al motoarelor mașinilor.

LAVIGNAC [laviñak], **Albert** (1846–1916), pedagog și muzicolog francez. Opera sa teoretică și didactică a contribuit la dezvoltarea învățământului muzical francez. A editat o enciclopedie muzicală.

LAVINĂ (< lat. *labina* „prăvălire", „surpare") s. f. (GEOGR.) Avalanșă.

LAVINIA (în „Eneida"), fiica lui Latinus, regele din Latium. Căsătorită de tatăl ei cu Enea, deși fusese promisă mai întâi lui Turnus, regele rutulilor, care, în cele din urmă, a fost înfrânt de Eneea. În onoarea ei Eneea a fondat cetatea Lavinium.

LAVISSE [lavis], **Ernest** (1842–1922), istoric și publicist francez. Prof. univ. la Sorbona și director la Școala Normală Superioară (1904–1919). A scris o „Istorie a Franței de la origini până la Revoluție" și o „Istorie contemporană a Franței de la Revoluție până la pacea din 1919". Împreună cu A. Rambaud, a condus publicarea unei „Istorii generale din sec. IV până în zilele noastre".

LAVIȚĂ (LAITĂ) (< bg.) s. f. **1.** Scândură lată, fixată pe țăruși, de-a lungul pereților în casele țărănești și folosită ca bancă. ✦ Bancă fixată la poarta caselor țărănești. **2.** (Reg.) Ladă de zestre pe care se poate sta.

LAVIU (< fr.) s. n. **1.** Procedeu, înrudit cu acuarela, de colorare monocromă a unui desen, cu tuș diluat, cu sepia sau o culoare de apă, pentru a se obține efecte de umbră și lumină, treceri la alte nuanțe etc. Folosit din sec. 15 (Leonardo da Vinci, Rembrandt, Tiepolo, Delacroix, N. Grigorescu, J.Al. Steriadi). **2.** Desen executat prin acest procedeu.

LAVOAR (< fr.) s. n. **1.** Mobilă de toaletă pe care se află ligheanul și celelalte obiecte necesare pentru spălat. **2.** Obiect sanitar, având scurgere, cu dop de închidere, racordată la canalul de evacuare și servind pentru spălat; lavabou.

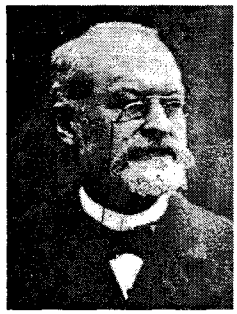

Charles-Louis-Alphonse Laveran

Antoine Laurent de Lavoisier

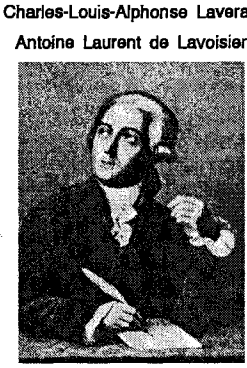

LAVOISIER [lavuazie], **Antoine Laurent de** (1743–1794), chimist francez. Unul dintre creatorii chimiei moderne. Cercetări asupra proceselor de ardere, care l-au condus la elaborarea teoriei arderii, foarte importantă pentru dezvoltarea ulterioară a chimiei. A formulat prima nomenclatură rațională a compușilor chimici. A studiat compoziția aerului, a descoperit rolul oxigenului în combustie și în respirația animalelor, a enunțat legea conservării masei. În lucrarea „Tratat elementar de chimie" a sistematizat toate realizările din domeniul chimiei până în acea vreme. Vastă activitate și în alte domenii (fizică, fiziologie, chimie agricolă, științe economice). Implicat în politică, în timpul Revoluției Franceze, a fost ghilotinat.

LAVRAC (< ngr.) s. m. Pește teleostean marin, de c. 12–15 cm lungime, de culoare cenușie-argintie, cu mici pete negre la indivizii tineri; operculele cu doi ghimpi sunt solzoase *(Morone labrax)*; lup-de-mare **(2 b.)**.

LAVRĂ (< sl.) s. f. Mănăstire mare ortodoxă (de călugări) din Egipt, mai târziu din Grecia și Rusia, ale cărei chilii, dispuse la o oarecare depărtare una de alta, formează o așezare de sine stătătoare.

LAVRENIOV, Boris Andreevici (1891–1959), scriitor rus. Povestiri romantice, scrise într-un ritm alert, cu personaje pasionale, capabile de cel mai sublim eroism („Vântul", „Al patruzeci și unulea", „Povestea unui lucru obișnuit", „Ruptura" — capodopera sa). Piese de teatru. Drame („Descătușarea", „Pentru cei de pe mare").

LAVRIC, Laura (n. 1946, satul Costișa, jud. Suceava), cântăreață română de muzică populară. Cultivă un repertoriu folcloric țărănesc autentic, reprezentativ pentru zonele Bucovinei. Valorifică, în cântecul de joc, elemente de virtuozitate prin „instrumentalizarea" vocii (dârlăit). Turnee în Europa, S.U.A., Canada, Australia.

LAVROV, Piotr Lavrovici (1823–1900), sociolog și publicist rus. Teoretician al narodnicismului. Participant la mișcarea insurecțională pariziană din 1871. A promovat o concepție antropologică de nuanță pozitivistă („Scrisori

istorice", „Eseu asupra istoriei gândirii în perioada modernă").

LAVROVSKI, Leonid Mihailovici (1905–1967), balerin şi coregraf rus. Prof. la Institutul de Stat al Artei Teatrale din Moscova. Coregraf la Leningrad (1938–1944), apoi la Teatrul Mare din Moscova (1944–1962), unde devine, în 1964, director artistic. A imaginat o nouă versiune coregrafică pentru baletele „Romeo şi Julieta", „Floarea de piatră", „Macul roşu".

LAW [lo:], **John** (1671–1729), economist şi finanţist scoţian. Stabilit în Franţa. Controlor general al finanţelor Franţei (ian. 1720). În 1716 a fundat, la Paris, Banca Generală, organizată după ideile sale formulate în „Consideraţii asupra monedei şi comerţului", iar în 1719, Compania Franceză a Indiilor. Activităţile sale speculative bancare, de mari proporţii, s-au soldat cu falimentul din oct. 1720. S-a exilat mai întâi la Bruxelles, apoi la Veneţia, unde a murit în mizerie.

LAWES [lo:z], familie de muzicieni englezi. 1. **Henry L.** (1596–1662), compozitor şi cântăreţ. Autor de psalmi, arii de spectacol. Stabileşte raporturile dintre ritmul limbii engleze şi muzică. Predecesor al lui *Purcell*. **2. William L.** (1602–1645), compozitor. Frate cu **L. (1)**. Muzică instrumentală (suite de dansuri, fantezii). Scrie arii şi muzică religioasă.

LAWRENCE [lorəns], **David Herbert** (1885–1930), scriitor englez. Proză de investigaţie psihologică, cu numeroase elemente autobiografice şi accente de critică socială. Romane („Curcubeul", „Fii şi îndrăgostiţi", „Femei îndrăgostite", „Şarpele cu pene", „Amantul doamnei Chatterley") şi nuvele („Vulpea", „Parfum de crizanteme") pledând pentru întoarcerea la natură, reintegrarea instinctului erotic printre valorile esenţiale ale umanităţii moderne, relevarea eternului contrast între instinct şi raţiune şi imposibilitatea stabilirii unor raporturi profunde între bărbaţi şi femei. Realismul crud al descrierilor a provocat o reacţie a cenzurii, care a contribuit însă la creşterea faimei scriitorului. Eseuri („Psihanaliza şi subconştientul", „Studii asupra literaturii americane clasice"); poeme („Poezii de dragoste"); note de călătorie („Apus de soare în Italia").

LAWRENCE [lorəns], **Ernest Orlando** (1901–1958), fizician american. Prof. univ. la Yale, Berkeley (California).

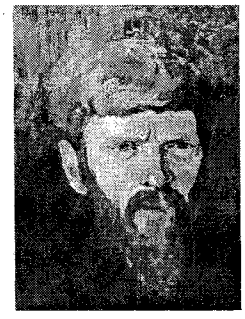

David Herbert Lawrence
(portret de Ian Juta)

Ernest Orlando Lawrence

Cercetări în domeniile radioactivităţii şi fotoelectricităţii (împreună cu colaboratorii săi a realizat o serie de descoperiri, între care izotopii radioactivi şi sinteza unor noi elemente transuranice); lucrări privind fizica nucleară şi aplicaţiile ei în biologie şi medicină. A construit (1930) primul ciclotron şi a perfecţionat acceleratorii de mare putere. Rol important în realizarea primei bombe atomice americane. În onoarea sa, elementul chimic 103 a fost numit *lawrenclu*. Premiul Nobel pentru fizică (1939).

LAWRENCE [lorəns], **Marjorie** (1909–1979), soprană australiană. Repertoriu complex, excelează în rolurile wagneriene. Carieră internaţională la care renunţă în urma unei poliomielite. Romanul autobiografic „Melodie întreruptă", ecranizat.

LAWRENCE [lorəns], **Sir Thomas** (1769–1830), pictor englez. Discipol al lui Reynolds, căruia i-a succedat ca pictor al Curţii regale (1792). Portrete realizate cu virtuozitate, în culori vii şi într-un cadru adeseori romantic („Ducele de York", „Regele George II", „Papa Pius VII", „Kemble în rolul lui Hamlet").

LAWRENCE [lorəns], **Thomas Edward** (zis **Lawrence al Arabiei**) (1888–1935), scriitor şi colonel britanic. În timpul primului război mondial a organizat şi condus (1916–1918) în Orientul Apropiat răscoala arabilor împotriva dominaţiei otomane, dobândind o faimă legendară. Jurnalul alcătuit cu această ocazie, apărut sub titlul „Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii" (în versiune prescurtată „Revoltă în deşert"), evocă, în stil simbolic, frământata sa experienţa de viaţă.

LAWRENCIU (< engl. {i}; {s} n. pr. *Lawrence*) s. n. Element chimic transuranic din grupa actinoidelor (Lr; nr. at. 103, m. at. 257), obţinut pe cale artificială în 1961 prin bombardarea californiului cu ioni de bor accelerati. Iniţial, simbolul a fost Lw.

LAWSON [lo:sn], **Henry Archibald** (pe numele adevărat *Henry Hertzberg Larsen*) (1867–1922), scriitor australian. Una dintre cele mai reprezentative personalităţi ale culturii australiene. Proză prezentând într-un stil concis, uneori brutal, cu dialoguri laconice, o galerie de personaje însingurate, părăsite, proiectate pe fundalul unui peisaj arid, dezolant, exasperant („Când ceaunul dă în clocot", „Ţinutul din care provin"). Versuri („În zilele în care lumea era mare şi alte versuri").

LAWSONIT (< fr. {i}; de la n. pr. *A.C. Lawson*), s. n. Silicat hidratat de calciu şi aluminiu, cristalizat rombic, de culoare alb-albăstruie, cu luciu sticlos. Mineral tipic pentru şisturi cristaline cu grad slab de metamorfism.

LAX, -Ă (< lat.) adj. (Livr.) Care nu este întins, strâns sau încordat; destins, lejer.

LAXATIV, -Ă (< fr.; lat. *laxativus* < *laxare* „a se relaxa, a se destinde") adj., s. n. **1.** Adj. Care produce purgaţie. **2.** S. n. Substanţă medicamentoasă care favorizează evacuarea conţinutului intestinului fără iritarea mucoasei acestuia (ex. uleiul de parafină, de ricin etc.).

LAXITATE (< lat.) s. f. (MED.) Mobilitate exagerată. ✧ *L. articulară* = mobilitate articulară, anormală ca amplitudine sau ca sens, cauzată de leziuni ligamentare, de paralizie sau fiind congenitală.

LAXNESS [lahnes], **Halldór Kiljan** (pseud. lui *Halldór Kiljan Guðjónsson)* (1902–1998), scriitor islandez. După începuturi moderniste şi traversarea unei experienţe religioase („Marele ţesător

Halldór Kiljan Laxness

din Kaşmir" — elogiat pentru noutatea tehnicii artistice), a scris romane de observaţie socială, dezvăluind conflictul între societatea lipsită de frumuseţe spirituală şi libertatea individului („Salka Valka", „Oameni independenţi", tetralogia „Lumina lumii", „Paradisul regăsit"), sau de inspiraţie istorică (trilogia „Clopotul din Islanda"); piese de teatru cu caracter umoristic şi satiric („Scurt-circuit", „Luna de argint"). Atras de ideologia comunistă, a scris în 1933 „Călătorie în Est", inspirată de vizitarea U.R.S.S. Ulterior, s-a distanţat de aceste idei în urma evenimentelor din Ungaria (1956) şi a procesului *Pasternak* („Evoluţia unui scriitor"). Eseuri. Premiul Nobel pentru literatură (1955).

LAZA, com. în jud. Vaslui, situată în zona Colinelor Tutovei, pe râul Racova; 6 533 loc. (2000). Creşterea bovinelor. Piscicultură (în lacul Puşcaşi). Centru de ceramică populară (în satul Poiana lui Alexa).

LAZĂNE (< it.) s. f. pl. Paste făinoase late, din aluat cu ou şi cu (sau) fără verdeaţă.

LAZARESCU, Vasile (1894–1969, n. Corneşti, jud. Timiş), teolog român. Prof. la Institutul Teologic din Sibiu şi la Academia Teologică din Oradea. Mitropolit al Banatului (1947–1961). Activitate publicistică. Lucrări: „Pârga darului. Cuvântări", „Praznic luminat. Gânduri de sărbători", „În ce ne deosebim...?"

LAZARET (< fr., it.) s. n. (Înv.) Spital izolat unde sunt ţinute în carantină persoanele presupuse a fi bolnave de boli contagioase. ✦ Infirmerie. Primul l. a funcţionat pe ins. veneţiană Santa Maria di Nazareth (1403) cu bolnavi de ciumă.

LAZAREV, Mihail Petrovici (1788–1851), explorator şi navigator rus. A întreprins trei călătorii în jurul lumii, în perioada 1813–1825. În prima călătorie (1813–1816) a descoperit arh. Suvorov, iar în cea de-a doua (1819–1821), ca participant la expediţia condusă de F.F. Bellingshausen, a descoperit Antarctica.

LAZAREV, Victor Nikitici (1897–1975), istoric rus de artă. Cercetător al istoriei artei universale, picturii murale, mozaicurilor bizantine şi a artei ruse vechi („Istoria picturii bizantine", „Arta Novgorodului", „Originile Renaşterii italiene", „Teofan Grecul şi şcoala sa", „Andrei Rubliov").

LAZAREVIĆ, Laza (1851–1890), prozator sârb. Nuvele de fină observaţie psihologică, având ca temă societatea sârbă aflată la răscrucea dintre viaţa patriarhală şi societatea modernă („Prima oară cu tata la utrenie", „Dar în ţara ta te vor acoperi cu aur").

LAZAROV, Valeriu (n. 1935, Bârlad) regizor român de televiziune. Stabilit în Spania (1968). A realizat programe speciale TV pentru Televiziunea Spaniolă din Madrid, pentru RAI-I, Canale 5 şi Rete 4 din Italia. Între 1990 şi 1994 este preşedinte şi, apoi, director general al postului privat Tele 5 din Spania. În 1994 înfiinţează propria sa companie, Prime Time Communications, în care produce emisiuni de mare succes, cu mari vedete, pentru toate posturile publice şi private din Spania, Portugalia, Venezuela şi România.

LAZARSFELD [leizərzfeld], **Paul Felix** (1901–1977), sociolog american de origine austriacă. Stabilit în S.U.A. (1934). Prof. la Univ. Columbia (New York). A folosit procedee matematice în cercetarea şi codificarea fenomenelor sociale („O introducere conceptuală în analiza structurii ascunse", „Votarea"). Interesat de problemele comunicării la nivelul maselor („Filozofia ştiinţelor sociale").

LAZARUS [læzərəs], **Emma** (1849–1887), poetă şi eseistă americană. Poeme („Admetus şi alte poeme"). Sonetul său „Noul Colos", închinat Statuii Libertăţii din New York, gravat pe soclul monumentului, este un cuvânt de bun-venit adresat emigranţilor sosiţi pe pământul american.

LAZARUS [latsarus], **Moritz** (1824–1903), psiholog german. Prof. univ. la Berna şi Berlin. Fondator, împreună cu H. Steinthal şi W. Wundt, al „psihologiei comparative" („Despre noţiunea şi posibilitatea unei psihologii a popoarelor ca ştiinţă"). Unul dintre profesorii lui C. Dimitrescu-Iaşi.

LAZĂR (în „Noul Testament"), sfânt, unul dintre cei 70 de ucenici. Fratele Martei şi al Mariei din Betania. Înviat de Iisus a patra zi după moarte. Prăznuit de Biserica ortodoxă la 17 oct. şi în sâmbăta dinaintea Duminicii Floriilor. A reprezentat un subiect mult valorificat în literatură (H. Sachs, E. O'Neill), muzică (F. Schubert, L. Perosi), artele plastice (Giotto, Caravaggio, Rubens, Rembrandt).

LAZĂR, Aurel (1874–1930, n. Oradea), avocat şi om politic român. Unul dintre conducătorii aripii de stânga a Partidului Naţional Român din Transilvania. Membru al Consiliului Naţional Român Central (oct. 1918) şi al Consiliului Dirigent (1918–1920). Preşedinte al Camerei Deputaţilor (1928).

LAZĂR, Dorina (n. 1940, Bucureşti), actriţă română. Roluri în care se remarcă prin forţă dramatică (în film: „Angela merge mai departe", „Crucea de piatră"; în teatru: „Năpasta"), dar şi creaţii în comedii realizate cu vervă şi culoare (Veta şi Ziţa în „O noapte furtunoasă" de I.L. Caragiale).

LAZĂR, Filip (1894–1936, n. Craiova), compozitor şi pianist român. Elev al lui Kiriac şi Castaldi. Carieră de pianist concertist. Membru fondator (1928) al societăţii muzicale „Triton" din Paris. Lucrări simfonice („Muzică pentru radio", „Concerto grosso", „Concerto da camera pentru baterie şi 12 instrumente", trei concerte pentru pian), piese vocale, corale şi instrumentale, balet, operă.

LAZĂR, Gheorghe (1779–1823, n. Avrig, jud. Sibiu), cărturar iluminist român. Propagator al ideilor Şcolii Ardelene în Ţara Românească, unde a fondat învăţământul în limba naţională. Prof. (1812–1816) la Seminarul Episcopiei ortodoxe din Sibiu. Întemeietor şi conducător al Şcolii de la Sf. Sava din Bucureşti (1818–1821), prima şcoală

Gheorghe Lazăr

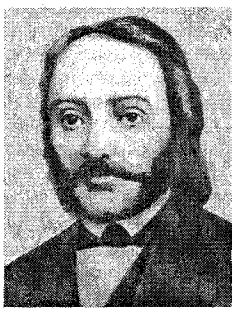

superioară românească. Prin manualele pe care le-a întocmit („Aritmetica matematicească", „Trigonometria cea dreaptă" ş.a.), a contribuit la crearea terminologiei ştiinţifice şi tehnice româneşti. Traduceri cu caracter moralizator. A sprijinit răscoala condusă de Tudor Vladimirescu.

LAZĂR, Ilie (1895–1976, n. Giuleşti, jud. Maramureş), om politic român. Membru al P.N.Ţ., în cadrul căruia a deţinut funcţii importante. Colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu. Luptător pentru idealurile naţionale ale poporului român, fiind unul dintre cei mai de seamă promotori ai doctrinei naţional-ţărăniste. Arestat, judecat şi condamnat pentru convingerile sale politice (1947–1964).

LAZĂR HREBELJANOVIĆ, cneaz al Serbiei (1371–1389). A dus o politică de centralizare a statului. În alianţă cu Ştefan Tvrtko, banul Bosniei, a luptat împotriva turcilor, pe care i-a înfrânt la Pločnik (1387), dar a fost învins în bătălia de la Kosovopolje (iun. 1389), luat prizonier şi executat. Legături cu domnii Ţării Româneşti, Nicolae Alexandru şi Mircea cel Bătrân, care l-au sprijinit cu corpuri de oaste în campania antiotomană.

LAZIO [lațsio] **(LATIUM),** regiune în Italia centrală; 17,2 mii km^2; 5,2 mil. loc. (1997). Reşed.: *Roma*. Oraşe pr.: Frosinone, Latina, Rieti, Viterbo. Cereale, citrice, măslini, viţă de vie. Creşterea ovinelor şi bovinelor. Turism. Reg. L. include prov. Frosinone, Latina, Roma şi Viterbo. Populată încă de la sfârşitul milen. 2 î.Hr. de latini, ea a constituit nucleul civilizaţiei romane de mai târziu.

LAZULIT (< fr.; lat. *lazulum* „azuriu, albastru deschis") s. m. Fosfat natural hidratat de aluminiu, magneziu, fier şi calciu, de culoare albastră, cristalizat în sistemul monoclinic; se utilizează ca abraziv la confecţionarea lentilelor.

LAZURI, com. în jud. Satu Mare, situată în Câmpia Someşului; 5 137 loc. (2000). Nod rutier. Pe terit. satului Lazuri, menţionat documentar în 1261, au fost descoperite vestigii dacice din sec. 3–2 î.Hr., precum şi urmele unei aşezări din sec. 3–4. Biserici reformate, în satele L. (sec. 16, cu transformări din sec. 19), Nisipeni (sec. 16) şi Bercu (1840) şi bisericile ortodoxe cu acelaşi hram — Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil — în satele Noroieni (1810) şi Peleş (1828).

LAZURI DE BEIUŞ, com. în jud. Bihor, situată în Depr. Beiuş, pe cursul superior al Crişului Negru; 1 973 loc. (2000). În satele L. **de B.** şi Hinchiriş, menţionate documentar în 1588, se află bisericile de lemn cu hramurile Pogorârea Duhului Sfânt (sec. 18, cu picturi interioare din sec. 19) şi, respectiv, Înălţarea Domnului (sec. 18, pictată în 1776, cu unele adăugiri din 1926).

LAZURIT (< fr. {i}; {s} lat. *lazuli* „azuriu, albastru deschis") s. m. Aluminosilicat şi sulfat natural de sodiu şi de calciu din grupa feldspatoizilor, opac, de culoare albastră-intens, care cristalizează în sistemul cubic; este utilizat ca piatră de ornament şi în vopselărie. Sin. *lapislazuli, lapis*.

LAZZINI, Joseph (n. 1926), dansator şi coregraf francez. Roluri de mare originalitate, sinteză a limbajului modern şi clasic („Iluminaţii", „Suită transoceanică", „Eppur si muove"). Creator (1969) al Teatrului Francez de Dans, cu spectacole de audienţă mondială („Ecce hommo", „Gestaţie").

LĂCĂR (< *lac*[1]) s. m. Pasăre călătoare, cântătoare, insectivoră, din genul *Acrocephalus* (ordinul paseriformelor), de mărimea unei vrăbii, având culoare brună pe spate şi albă-brună pe pântece, care trăieşte în stufăriş; cântecul ei variat şi melodios i-a adus şi denumirea de *privighetoare de stuf*.

LĂCAŞ s. n. v. **locaş**.

LĂCĂTUŞ (< magh.) s. m. Lucrător calificat care efectuează operaţii de ajustare, de asamblare a pieselor metalice, folosind unelte, maşini-unelte portative etc.

LĂCĂTUŞĂRIE (< *lăcătuş*) s. f. **1.** Meseria lăcătuşului. **2.** Atelier în care se efectuează lucrări de prelucrare (finisare sau retuşare) a pieselor de metal, efectuate în prealabil pe maşini-unelte.

LĂCĂTUŞU, Constantin (n. 1961, Piatra-Neamţ), alpinist român. Primul român care a urcat pe vf. *Everest* (1995); a escaladat şi vf. *Broad Peak* de 8 047 m (1992). Ascensiuni pe Kilimanjaro, Aconcagua, McKinley. Trofeul „Fair-play" (1994) al Comitetului Olimpic Român pentru participarea la acţiuni de salvare în Himalaya.

Lăcar

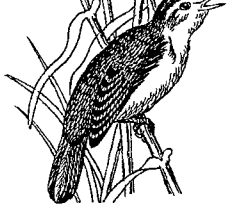

LĂCĂUŢ, M-ţii ~, culme muntoasă în NV M-ţilor Vrancea, cu orientare generală NV-SE, constituită predominant din fliş grezos cu intercalaţii şistoase, fliş bituminos cu gresie de Kliwa şi din conglomerate. În cadrul culmii L. se individualizează mai multe masive: L. cu vf. omonim (1 777 m), *Goru* (vf. Goru, 1 785 m, reprezintă alt. max. a M-ţilor L.), *Giurgiu* (1 721 m), *Furu* (vf. Furu Mare, 1 415 m). Nod hidrografic (de aici izv. râurile Putna, Bâsca Mare, Bâsca Mică, Zăbala, Năruja, Tişiţa, Coza ş.a.). Staţiune meteorologică de altitudine.

LĂCEANU, Ion (n. 1936, Săceni, jud. Teleorman), instrumentist român. Interpret de muzică populară la numeroase instrumente (fluier, caval, cimpoi, ocarină, solz, frunză). Practică un stil de concert cu multe elemente de virtuozitate. Turnee internaţionale ca solist al orchestrei „Virtuozii români", cu formaţiile Gheorghe Zamfir şi Radu Simion.

LĂCOMI (< *lacom*) vb. IV intranz. şi refl. A dori, a pofti ceva cu multă intensitate; a jindui, a râvni. ✦ Refl. A se lăsa stăpânit de lăcomie.

LĂCOMIE (< *lacom*) s. f. Poftă excesivă de mâncare; *fig.* dorinţă necumpătată de câştig, de avere etc.; aviditate, cupiditate.

LĂCOVIŞTE (LĂCOVIŞTE) (< *lac*[1]) s. f. Sol format pe terenuri cu exces de apă (stagnată la mică adâncime), situat frecvent în lunci, depresiuni etc.; folosit pentru cultură după eliminarea excesului de apă, este foarte fertil.

LĂCRIMA (LĂCRĂMA) (lat. *lacrimare*) vb. I intranz. A plânge. ✦ (Despre ochi) A se umple cu lacrimi.

LĂCRIMAR (< *lacrimă*) s. n. Mulură mică aşezată în partea inferioară a unei cornişe pentru ca apa de ploaie să se scurgă departe de zid; piesă de lemn sau de metal profilată şi fixată, în acelaşi scop, pe faţa exterioară a tocului unei ferestre sau uşi. Sin. *picurar*.

LĂCRIMIOARĂ (LĂCRĂMIOARĂ) (< *lacrimă*) s. f. Plantă erbacee perenă, din familia liliaceelor, spontană sau cultivată în scopuri decorative, cu frunze mari, ovat-eliptice, lucioase şi cu flori albe, plăcut mirositoare, de forma unor clopoţei arcuiţi în jos *(Convallaria*

majalis); mărgăritar. Răspândită în Europa și în zona temperată a Asiei și Americii de Nord. Specia spontană este ocrotită prin lege.

LĂCUI (< *lac*[2]) vb. IV tranz. A aplica un strat de lac pe suprafața unui obiect pentru a-i modifica aspectul, conductibilitatea electrică etc.

LĂCUSTAR (< *lăcustă*) s. m. Specie de pasăre călătoare din ordinul paseriformelor, înrudită cu sturzul, lungă de 21–23 cm, cu pene trandafirii pe piept, negre strălucitoare pe cap, gât, aripi și pe coadă, având un moț de pene pe cap *(Sturnus roseus)*. Se hrănește în special cu lăcuste. În România trăiește, în timpul verii, cuibărind în colonii pe locuri stâncoase sau maluri lutoase, în special în Dobrogea.

Lăcrimioară

Lăcustă

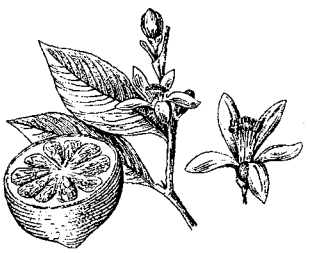

Lămâi

Lănțișor (4)

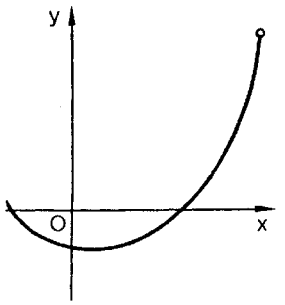

LĂCUȘTĂ (lat. *lacusta*) s. f. Denumire dată mai multor specii de insecte din ordinul ortopterelor, caracterizate prin antene lungi, picioare posterioare bine dezvoltate, adaptate pentru sărit, și cu ovipozitor la femele; sub formă gregară, provoacă invazii distructive pentru agricultură (ex.: l. migratoare, *Locusta migratoria;* l. italiană, *Calliptamus italicus* ș.a.).

LĂCUSTEANU, Grigore (1813–1883, n. București), memorialist român. Colonel, senator; adversar al Revoluției de la 1848. S-a impus prin talentul observației morale și al relatării neinfluențate de canoanele literare („Amintiri"). Elogiat de Camil Petrescu pentru „autenticitatea" narațiunii.

LĂDEȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în zona Piemontului Oltețului, pe râul Cerna (afl. al Oltețului); 2 288 loc. (2000). Nod rutier. Pomicultură (meri, pruni, peri).

LĂFĂI vb. IV refl. A sta comod, întinzându-și corpul în voie; *p. ext.* a huzuri.

LĂICER (LĂVICER) (< *la(v)iță*) s. n. (Reg.) Scoarță țărănească de lână, lungă și îngustă, ornamentată mai ales liniar, prin alternarea dungilor subțiri cu cele late, în două-trei tonuri de culoare; folosită mai ales în Moldova pentru a se acoperi lavițele, pereții sau dușumelele.

LĂLĂU, -ĂIE adj. Cu mișcări greoaie, leneșe, lipsite de grație; bleg, prostănac. ✦ P. ext. Neglijent, neîngrijit, prost (și murdar) îmbrăcat.

LĂMÂI (< *lămâie*) s. m. Arbust fructifer meridional peren, cultivat în regiunile subtropicale, din familia rutaceelor, înalt de 2–4 m, cu frunze oval-eliptice lucitoare, flori albe, plăcut mirositoare și fructul comestibil, galben *(Citrus limon)*. Originar din India, a fost introdus în Europa meridională începând din sec. 15; răspândit și ca plantă de apartament. Lemnul este folosit în industria mobilei.

LĂMÂIE (< ngr.) s. f. Fructul bacă al lămâiului, sferic-alungit, cu coaja galbenă, aromată, bogat în vitamina C și în acid citric; mai conține citrați de calciu și potasiu, săruri minerale de

Ion Lăncrănjan

sodiu, potasiu, calciu, fier, fosfor, oligoelemente etc. Folosită la prepararea sucurilor și băuturilor răcoritoare, în industria alimentară și farmaceutică.

LĂMÂIȚĂ (< *lămâie*) s. f. **1.** Arbust ornamental înalt de 1–3 m, cu frunze alungit-ovate și flori albe, plăcut mirositoare, grupate în raceme *(Philadelphus coronarius);* frunzele frecate în mână răspândesc un miros discret de lămâie. **2.** Floare artificială de ceară albă, din care se face coroniță pentru mireasă și cocardele pentru nuntași.

LĂMURI (< *lamură*) vb. IV 1. Tranz. și refl. A face pe cineva să înțeleagă sau a înțelege, a(-și) explica; a (se) edifica. ✦ Refl. recipr. A ajunge la înțelegere cu cineva, limpezind puncte de vedere contrare. **2.** Tranz. A clarifica, a desluși. ✦ Refl. A deveni clar, a căpăta înțeles. **3.** Refl. (Despre obiecte concrete) A apărea distinct vederii; a se contura.

LĂNCIER (< fr.; {s} lat. *lancearius*) s. m. Soldat din cavalerie care era înarmat cu o lance. Au apărut (sec. 18) în statele germane și Austria.

LĂNCRĂNJAN, Ioan (1901–1979, n. Sebeș, jud. Alba), preot român. Lucrări de morală religioasă („Încercări de reabilitare a gândirii creștine medievale", „Personalitatea morală a Sf. Ioan Hrisostom", „Probleme moral-religioase").

LĂNCRĂNJAN, Ion (1928–1991, n. satul Oarda de Sus, azi satul Oarda, jud. Alba), scriitor român. Nuvele („Ploaia de la miezul nopții", „Drumul câinelui") și romane („Cordovanii", „Caloianul", „Fiul secetei") axate pe fresca socială și analiza psihologică.

LĂNȚIȘOR (< *lanț*) s. n. **1.** Diminutiv pentru lanț. **2.** Obiect de podoabă în formă de lanț **(1)**, lucrat, de obicei, din metale prețioase. **3.** Cusătură elastică, făcută prin împunsături în lanț cu

un singur fir, care are pe o parte a materialului cusut formă de tighel, iar pe partea opusă aspectul unui lănțișor **(1). 4.** (MAT.) Curbă a cărei formă este dată de poziția de echilibru a unui fir omogen, flexibil și neextensibil, suspendat la capete.

LĂPTAR (< *lapte*) s. m. și n. **1.** S. m. Bărbat care se ocupă cu vânzarea laptelui. **2.** S. n. Vas de ceramică pentru lapte.

LĂPTAȘ (< bg.) s. n. Unealtă mare de pescuit, formată dintr-o plasă de cânepă în formă de sac cu gura foarte largă; este lestată cu greutăți sau lanț și tractată de două bărci.

LĂPTĂRIE (< *lăptar*) s. f. (Rar) Loc unde se colectează laptele; *p. ext.* magazin unde se vinde lapte și produse lactate.

LĂPTIȘOR (< *lapte*) s. n. **1.** Diminutiv pentru lapte. ✦ *Lăptișor-de-matcă* = produs secretat de glandele faringiene ale albinelor-doici pentru nutrirea larvelor viitoarelor lucrătoare în primele trei zile de dezvoltare și a mătcii pe tot timpul vieții; datorită conținutului de vitamine, hormoni și de substanțe active biostimulatoare este utilizat în medicina umană (tonifiant general, boli de stomac sau ficat etc.) și în cosmetică. **2.** Mică plantă erbacee din familia primulaceelor, cu tulpini ramificate, cu mai multe rozete de frunze lanceolate și cu flori albe dispuse în umbele *(Androsace chamaejasme)*. Crește în locurile stâncoase din regiunea alpină. Sin. *laptele stâncii* **(2b)**.

LĂPTOC (< ucr.) s. n. Jgheab care duce apa la roata morii; scocul morii, uluc.

LĂPTOS, -OASĂ (lat. *lactosus*) adj. **1.** (Despre animale) Care dă mult lapte, bun de lapte. **2.** De culoarea sau cu aspectul laptelui.

LĂPTUCĂ (lat. *lactuca*) s. f. Plantă legumicolă din familia compozitelor, cu frunze obovate sau lanceolate, întregi,

Lăptucă

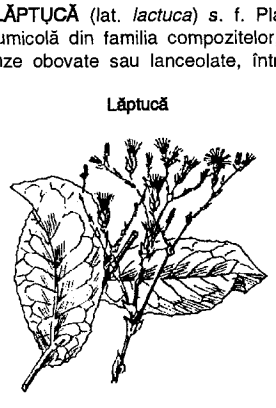

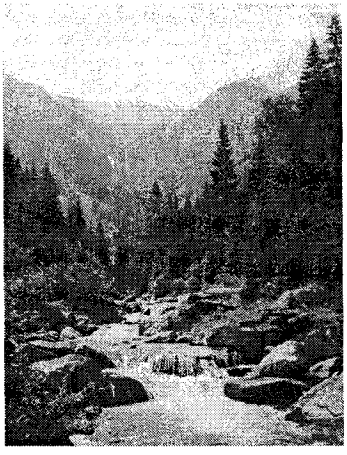

Lăpuș (3). Valea superioară

dispuse în rozetă sau, la unele varietăți, în căpățână, comestibile; salată *(Lactuca sativa)*. Unele varietăți sunt toxice. ✧ *L. dulce* = ciupercă comestibilă, întâlnită prin păduri, îndeosebi sub mesteceni, la sfârșitul verii și toamna; pălăria și piciorul au culoare roșie-brună sau gălbuie, pruinos-catifelată; carnea este compactă, albicioasă; conține latex abundent, alb și dulce *(Lactarius volemus)*.

LĂPUGIU DE JOS, com. în jud. Hunedoara, situată în Depr. Lăpugiu, la poalele de NV ale M-ților Poiana Ruscăi, pe Pârâul Lăpugilor; 1 667 loc. (2000). Stații de c.f. în satele **L. de J.** și Holdea și haltă de c.f. în satul Ohaba. În satul Lăpugiu de Sus, menționat documentar în 1439, se află un punct fosilifer cu faună marină datând din Miocen, iar în satul **L. de J.**, atestat documentar în 1439, există o biserică de lemn cu hramul Adormirea Maicii Domnului (sec. 18).

LĂPUȘ 1. M-ții ~, masiv muntos în NV Carpaților Orientali, în grupa munților vulcanici, situat între M-ții Gutâi (la VNV) și Țibleș (la ESE). Are mai multe culmi domoale, orientate spre S (Culmea Șatra, 1 041 m alt.) sau spre N, din care se detașează câteva vârfuri ce depășesc 1 300 m alt. (Neteda 1 322 m, Sermeteș 1 306 m, Secu 1 311 m). Alt. max.: 1 358 m (vf. Vărătec). M-ții **L.** sunt alcătuiți din roci eruptive (andezite, andezite bazaltoide, piroclastite) și sunt acoperiți cu păduri de fag în amestec cu rășinoase. Nod hidrografic (de aici izv. râurile Lăpuș, Botiz, Bloaja, Cavnic ș.a.). **2.** Depresiune intramontană, tectono-erozivă, delimitată de M-ții Gutâi și M-ții Lăpuș (la N), Țibleș (NE), culmea Breaza (S) și masivul Preluca (V), drenată de râul Lăpuș și afl. lui (Rotunda, Dobric, Suciu, Rohia). Supr.: c. 225 km^2. Relief colinar, cu alt. de 450–550 m, intens fragmentat de o rețea densă de văi, însoțite de terase și lunci. La contactul depresiunii cu zonele montane limitrofe se află glacisuri (Vima și Rohia în S) sau resturi piemontane (Piemontul Șatra în N). Climă temperat-moderată (temp. medie anuală 8–9°C); precipitații abundente (800–1 000 mm anual). Pomicultură (meri, pruni, peri). Cunoscută și sub numele de *Țara Lăpușului*. **3.** Râu, afl. dr. al Someșului; 112 km. Izv. din M-ții Lăpuș, de sub vf. Vărătec, de la 1 200 m alt., străbate depr. Lăpuș, trecând prin orașul Târgu Lăpuș, și străpunge partea de S a masivului Preluca, unde formează un sector de chei epigenetice, lung de 30 km. Afl. pr.: Rotunda, Suciu, Rohia, Cavnic, Săsar. **4.** Com. în jud. Maramureș, în partea de E a depr. Lăpuș, pe râul cu același nume; 3 925 loc. (2000). Expl. de argilă refractară, pomicultură. Muzeu etnografic și de artă populară. În satul **L.**, menționat documentar în 1505, se află biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 16, cu picturi interioare din 1697). Vestigii ale unei așezări din Epoca bronzului, cu o necropolă în care s-au găsit podoabe de aur, topoare, pumnale, fragmente ceramice ș.a.

LĂPUȘATA, com. în jud. Vâlcea, situată în zona Piemonturilor Oltețului, pe dr. râului Cerna (afl. al Oltețului); 2 347 loc. (2000). Reșed. com. **L.** este satul *Sărulești*. Centru pomicol. Creșterea ovinelor. Biserică de zid (1841), în satul Sărulești și biserică de lemn (1610, refăcută în 1885–1887), în satul Berești.

LĂPUȘNEANU 1. Alexandru L., domn al Moldovei (1552–1561 și

Alexandru Lăpușneanu
(portretul domnului pe un văl brodat)

1564–1568). A încercat să realizeze o coaliție antiotomană. În 1556 a trecut cu armata sa în Transilvania, contribuind la alungarea imperialilor și la reinstalarea lui Ioan Sigismund Zápolya. Pe plan intern, a luat măsuri de întărire a autorității centrale și a sprijinit dezvoltarea comerțului. A mutat capitala de la Suceava la Iași. **2. Bogdan L.**, domn al Moldovei (1568–1572). Fiul lui **L. (1).** Domnie influențată de interesele nobilimii polone.

LĂPUȘNICEL, com. în jud. Caraș-Severin, situată la poalele de NE ale M-ților Almăj, pe râul Globu; 1 482 loc. (2000). Expl. de azbest și talc (în satele Pârvova și Șumița). Pomicultură (meri, pruni).

LĂPUȘNICU MARE, com. în jud. Caraș-Severin, situată în depr. Almăj, la poalele de S ale M-ților Semenic, pe râul Lăpușnic; 2 180 loc. (2000). Expl. de azbest (în satul Moceriș). Pomicultură (meri, pruni). În satul **L.M.**, menționat documentar în 1540, se află biserica Pogorârea Duhului Sfânt (1770, pictată în 1878, restaurată în 1890 și 1934).

LĂRGI (< *larg*) vb. IV tranz. și refl. A (se) face mai larg, a (se) extinde; *fig.* a da sau a lua amploare.

LĂRGIME (< *larg*) s. f. **1.** Însușirea de a fi larg, întindere în toate direcțiile; spațiu vast. **2.** Lățime.

LĂRGIRE (< *lărgi*) s. f. Acțiunea de a (se) lărgi; mărire; dezvoltare. ✦ (TEHN.) Operație de prelucrare mecanică, efectuată cu lărgitorul **(1),** prin care se realizează mărirea diametrului unei găuri cilindrice.

LĂRGITOR (< *lărgi*) s. n. **1.** Sculă aschietoare cu mai multe tăișuri, utilizată pentru lărgirea unei găuri cilindrice. **2.** Unealtă de foraj utilizată pentru mărirea diametrului unei găuri de sondă pe o anumită porțiune din lungimea acesteia.

LĂRGUȚA, Tezaurul de la ~, tezaur descoperit în două etape (1956 și 1963) lângă satul **L.** (jud. Cahul). Conține 24 de obiecte din aur (o cupă cu 21 de monede bătute în timpul lui Filip II și Alexandru Macedon și două salbe în stil animalier) datând din a doua jumătate a sec. 4 î.Hr. Se păstrează la Muzeul de Stat din Chișinău.

LĂSA (lat. *laxare)* vb. I tranz. **1.** A elibera un lucru sau o ființă ținute strâns; a da drumul. ✦ A depune ceva undeva; a lepăda. **2.** Tranz. A da voie, a permite, a îngădui. ✦ A nu schimba, a nu modifica starea în care se găsește cineva sau ceva. ✦ A amâna; a păsui. ✦ Refl. A nu se opune, a suporta să..., a îngădui. ✦ Refl. (De obicei la imperativ și în construcții negative) A se da bătut, a ceda. **3.** Tranz. A se îndepărta (de cineva sau de ceva), a părăsi; a se dezinteresa de... ✦ A trece înaintea cuiva sau a ceva; a întrece. ✦ A nesocoti; a omite. ✧ Expr. (Intranz.) *Lasă că...* = în afară de faptul că... ✦ (Despre facultăți fizice sau intelectuale) A nu-și mai îndeplini funcția. ✦ (Despre obiecte de folosință) A se uza. ✦ (Despre dureri) A ceda, a trece. ✦ Refl. A se dezobișnui de ceva; a renunța la ceva. **4.** Tranz. A ceda ceva cuiva, a încredința; a transmite prin moștenire. ✧ Expr. *A lăsa cu limbă de moarte* = testament oral. ✦ A face să se mențină, să se răspândească în urma sa, a degaja. ✦ A da o poruncă, o dispoziție (la plecare); a hotărî, a dispune, a orândui. **5.** Refl. A merge la vale, a coborî. ✦ A se așeza pe ceva coborând din zbor. ✦ Fig. (Despre întuneric, frig etc.) A începe, a se așterne, a veni. **6.** Tranz. A da jos, a coborî, a apleca. ✦ Intranz. A cosimți să reducă prețul. **7.** Refl. (Despre lucruri) A se îndoi sub o povară. ✦ (Despre oameni) A se apleca; a se culca. ✧ Expr. *A se lăsa greu* = **a)** a apăsa cu tot corpul; **b)** *fig.* a consimți la ceva după multe ezitări sau stăruințe. **8.** Tranz. A se păza (pe cineva sau ceva). **9.** Tranz. (Imperativ) A amenința.

LĂSAT (LĂSATĂ s. f.) (< *lăsa*) s. n. Faptul de a lăsa. ✧ *Lăsatul* (sau *lăsata) secului* = (în religia creștină) ultima zi înainte de începerea unui post, îndeosebi a postului Paștelui; petrecerea care se face cu această ocazie.

LĂSĂTURI (< *lăsat*) s. f. (La pl.) Urme lăsate de animalele sălbatice pentru a marca teritoriul (ex.: elefanții își marchează teritoriul cu fecale). ✦ Termen pentru fecalele animalelor sălbatice.

LĂSCAIE (LEȚCAIE) (< ucr.) s. f. Monedă de aramă, de mică valoare, care a circulat și în Țările Române în a doua jumătate a sec. 18; *p. gener.* orice monedă de valoare foarte mică, ban mărunt.

LĂSNICIOR (< scr.) s. m. (BOT.) 1. Semiarbust din familia solanaceelor, ramificat de la bază, cu tulpina agățătoare, adesea culcată, cu flori violete, hermafrodite, grupate în cime și fructe bace roșii, otrăvitoare *(Solanum dulcamara).* Crește în locuri umede și umbroase, de la câmpie până în zona montană. Este răspândit în Europa, Africa de Nord și America de Nord. Tulpinile lui și vârfurile înflorite sunt folosite, sub formă de ceai, ca depurativ al sângelui, antireumatic, antiasmatic etc. **2.** Zârnă.

LĂSTAR (< bg.) s. m. Ramură tânără, care se dezvoltă dintr-un mugure aflat pe rădăcina sau pe tulpina unei plante. ✦ (La pl.) Copăceii tineri crescuți după tăierea unei păduri.

LĂSTĂRI (< *lăstar*) vb. IV **1.** Intranz. (Despre plante) A da lăstari; a înfrăți; *fig.* a încolți. **2.** Tranz. A suprima lăstarii de prisos.

LĂSTĂRIRE (< *lăstări*) s. f. Proces de regenerare a unei plante, atunci când tulpina a fost ruptă, tăiată sau degerat. Se întâlnește mai ales la foioase și la numeroase erbacee.

LĂSTĂRIȘ (< *lăstar*) s. n. Stadiu primar de dezvoltare a unui arboret provenit din lăstari; *p. ext.* pădure mică, tânără și deasă.

LĂSTUN (< sl.) s. m. Specie de pasăre călătoare din ordinul paseriformelor, înrudită cu rândunica, dar mai mică și cu coada mai puțin despicată. ✧ *L. de casă* = pasăre călătoare cu penaj negru-lucios, iar pieptul și burta complet albe, având o lungime de c. 14 cm *(Delichon urbica).* Cuibărește adesea în colonii, lipindu-și cuibul sub streșini și cornișe; are o mare viteză de zbor (300 km/oră). ✧ *L. de mal* = pasăre de vară în România, lungă de c. 13 cm, cu penajul cafeniu-cenușiu pe partea dorsală, alb pe partea ventrală și cu o bandă cafenie transversală pe piept *(Riparia riparia).* Își construiește cuibul în maluri abrupte, săpând galerii adânci și constituind uneori colonii cu exemplare numeroase.

LĂTĂREȚU, Maria (1911–1972, n. sat Bălcești, jud. Gorj), cântăreață și creatoare de folclor română. Desco-

Lăsnicior (1)

perită de Constantin Brăiloiu. S-a remarcat prin stilul lăutăresc țărănesc rafinat (cu elemente caracteristice zonei folclorice Gorj), prin căldura interpretării, precum și prin capacitatea de a recrea motive muzicale și poetice tradiționale în cântece noi. Carieră națională și internațională ca solistă a orchestrei „Barbu Lăutaru" (din 1949). Înregistrări antologice în arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu".

LĂTRA (lat. *latrare*) vb. I intranz. **1.** (Despre câini) A scoate sunete scurte, sacadate, caracteristice speciei; a hămăi. **2.** Fig. (*Deprec.*, despre oameni) A vorbi mult (și răstit), dar în zadar; a bate câmpii.

LĂTUNOAIE (LĂTUROAIE) (< *latură*) s. f. **1.** Defect care apare în timpul țesutului și constă într-o răritură la marginile pânzei din cauza ruperii unor fire de urzeală. **2.** Scândură cu o față plană și cealaltă convexă, tăiată din marginea unui buștean.

LĂTURALNIC, -Ă (< *latură*) adj. Care este așezat la margine; lateral; *p. ext.* izolat, dosnic, mărginaș. ✦ Ilicit, necinstit.

LĂTURAȘ, -Ă (< *latură*) adj., s. m. **1.** Adj. (Despre cai; și subst.) Înhămat în afara hulubelor, la dreapta sau la stânga calului (sau cailor) dintre hulube. **2.** S. m. (La pl.; în Evul Mediu, în Moldova) Țărani dependenți de pe domeniile feudale, care îndeplineau prestații în muncă, natură și bani în folosul proprietarului. Spre deosebire de *vecini*, aveau dreptul la strămutare.

LĂTURI (probabil lat. **lavatura*) s. f. pl. Apă murdară rămasă după spălatul vaselor. ✦ Resturi de mâncare, muiate în apă, folosite ca hrană pentru porci; *p. ext.* mâncare de proastă calitate.

LĂȚI (< *lat*) vb. IV refl. și tranz. **1.** A (se) face mai lat, mai turtit. **2.** A (se) face mai întins; a (se) mări, a (se) răsfira. ✦ Refl. Fig. A se răspândi, a se difuza (o știre, un zvon).

LĂȚIME (< *lat*) s. f. **1.** Cea mai mică dintre cele două dimensiuni liniare ale unui obiect dreptunghiular. **2.** Însușirea unui lucru de a fi lat.

LĂȚOS -OASĂ (< *lațe*) adj. (Despre animale și despre blana lor) Cu părul lung și moțos.✦ (Despre părul sau barba oamenilor; *p. ext.* despre oameni) Cu lațe lungi și în dezordine; nepieptănat, neîngrijit.

LĂUDA (lat. *laudare*) vb. I tranz. și refl. A spune despre cineva sau ceva

Barbu Lăzăreanu

ori despre sine cuvinte de prețuire, de laudă; a (se) elogia. ✧ Expr. (Refl.; fam.) *Cum te mai lauzi?* = ce mai faci? cum o mai duci? ✦ Refl. A se grozăvi.

LĂUDABIL, -Ă (< *lăuda*) adj. Care merită laude; meritoriu.

LĂUDĂROS, -OASĂ (< *lăuda*) adj. (Deprec.) Care are obiceiul să se laude; *p. ext.* mincinos.

LĂUDĂROȘENIE (< *lăudăros*) s. f. Laudă de sine, exagerare, supraapreciere a meritelor proprii; fanfaronadă.

LĂUNTRIC, -Ă (< *lăuntru*, rar „înăuntru") adj. Interior, intern; *p. ext.* intim.

LĂUTAR (< *lăută*) s. m. Muzicant popular român făcând parte de cele mai multe ori dintr-un taraf și cântând la diverse instrumente (vioară, acordeon, contrabas etc.), la petreceri, nunți, botezuri. De regulă, meseria se transmite din tată în fiu. Repertoriul variază în funcție de epocă sau regiune și cuprinde doine, cântece haiducești, de dragoste, jocuri și dansuri. V. *scripcar.*

LĂUTĂ (ALĂUTĂ) (< tc., ngr.) s. f. (Pop.) Vioară.

LĂUTĂRESC, -EASCĂ (< *lăutar*) adj. Caracteristic lăutarilor, de lăutar.

Cezar Lăzărescu.
Hotel „Europa" din Eforie Nord

LĂUZĂ s. f. v. **lehuză**.

LĂUZIE s. f. v. **lehuzie**.

LĂVICER s. n. v. **lăicer**.

LĂZAREA, com. în jud. Harghita, situată în Depr. Giurgeu, la 800 m alt., pe pârâul omonim; 3 641 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul **L.**). Nod rutier. Expl. de calcar cristalin (marmură inferioară). Tabără estivală de creație modernă (sculptură și pictură), din 1974, cu participare internațională. În satul **L.**, menționat documentar în 1566, se află un castel medieval, în stil renascentist, construit în etape (corpul vechi datează din 1532, iar restul clădirilor au fost adăugate în 1598, 1631–1632) și restaurat la mijlocul anilor '70 ai sec. 20. Muzeu de arte plastice, biserică romano-catolică fortificată (1235, zidul de incintă realizat în sec. 18), mănăstire franciscană în stil baroc (1669–1752) și capela Sf. Anton (1558), în satul **L.**

LĂZĂREANU, Barbu (1881–1957, n. Botoșani), istoric literar și publicist român. Acad. (1948). A organizat și condus în calitate de rector prima universitate muncitorească din România (1945–1948). Director al Bibliotecii Academiei Române (1948–1957). Scrieri documentare („Glose și comentarii de istoriografie literară").

LĂZĂRELUL (în mitologia românească), zeu al vegetației, celebrat în săptămâna Floriilor.

LĂZĂRENI, com. în jud. Bihor, situată în zona Dealurilor Hidișelului; 3 019 loc. (2000). Punct fosilier.

LĂZĂRESCU, Cezar (1923–1986, n. București), arhitect român. Prof. univ. la București. Adept al funcționaiismului. Autor al planurilor urbanistice ale unor orașe (Cernavodă, Năvodari și Constanța), al unor stațiuni balneare (Mamaia, Eforie Nord). A realizat proiecte pentru numeroase clădiri de importanță națională: hotel „Europa" din Eforie Nord, Sala „Omnia", Palatul Sporturilor și Culturii din București și, în colab., Aerogara București-Otopeni; clădirea ambasadei României de la Beijing, a Parlamentului din Khartoum (Sudan). Lucrări teoretice („Arhitectura românească în imagini", „Urbanismul în România").

LĂZĂRESCU, Dan A. (n. 1918, București), publicist, istoric și om politic român. Vicepreședinte al Partidului Național-Liberal (1990–1997). Redactor-șef (1946–1947) și director (1990–1993) al oficiosului P.N.L. „Liberalul". Contribuții privind istoria poporului român în context

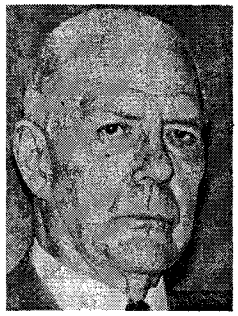

Dan A. Lăzărescu

european („Imaginea poporului român în conștiința europeană", „De-o fi una... De-o fi alta... De-o fi Yalta... De-o fi Malta"). Anglist („Introducere în Shakespeare"). Traduceri. Deținut politic (1958–1964).

LĂZĂRESCU, Emil (1913–1987, n. Constanța), istoric român. Studii și cercetări privind istoria artei medievale românești („Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche", „Data zidirii Coziei", „Biserica mănăstirii Argeșului"). Deținut politic (1947–1954).

LĂZĂRESCU, Ion (n. 1907, com. Voinești-Muscel, jud. Argeș), inginer român. Contribuții la dezvoltarea industriei miniere și de preparare a minereurilor auro-argentifere din România („Noutăți și controlul fluxului tehnologic în prepararea substanțelor minerale utile", în colab.; „Aurul și argintul", în colab.; „Aluminiul"). Activitate didactică și pentru pregătirea cadrelor din minerit.

LĂZĂRESCU, Vasile (1926–1989, n. București), geolog român. Prof. univ. la București. Contribuții în domeniul geologiei fizice, în studiul masivelor de sare și al cutremurelor. Autor al hărților tectonice ale României (1962) și Europei (1964), al hărții seismotectonice a României (1973–1974) și al hărții neotectonice și tectonica Pliocenului (1973–1974) — toate elaborate în cadrul proiectului UNESCO privind studiul seismicității regiunii balcanice.

LÂNA DE AUR (în mitologia greacă), lâna berbecului înaripat pe care au zburat Frixos și sora sa, Hele, pe deasupra Helespontului. Ajuns în Colhida (S Caucazului), Frixos sacrifică berbecul și dăruiește **L. de a.** regelui Aietes, care o consacră zeului Ares, atârnând-o de un stejar sacru. Dobândirea **L. de a.** a constituit apoi țelul expediției *argonauților*.

LÂNA DE AUR, ordin cavaleresc înființat în 1429, la Brugge, de către Filip cel Bun, duce de Burgundia, în onoarea iubitei sale Marie de Crumbrugge, care avea un păr auriu-roșcat. Alcătuit inițial din 24 de cavaleri, și-a mărit numărul la 50, mare maestru fiind ducele de Burgundia. În 1477, când Burgundia a intrat în stăpânirea Habsburgilor, împăratul a devenit mare maestru.

LÂNĂ (lat. *lana*) s. f. **1.** Fibră naturală care acoperă corpul unor animale (oi, lama), din care se obțin fibre textile; proprietățile textile diferă în funcție de rasă. ✦ Cantitatea de l. scoasă la o tunsoare de pe o oaie. **2.** (În sens larg) Orice fibră naturală de origine animală cu proprietăți textile (ex. părul de cămilă, de lamă, de iepure angora etc.) folosită la fabricarea și la confecționarea țesăturilor, a tricotajelor și a pâslelor. ✧ Loc. *Lână în lână* = **a)** (despre țesături) care are și urzeala și bătătura din lână; **b)** *fig.* de calitate superioară; veritabil, autentic. ✧ *L. artificială* = lanital. *L. regenerată* = fibră de l. provenită din zdrențe de stofe și tricoturi, rebuturi și deșeuri de fabricație etc. prin destrămarea și defibrarea lor; se cardează în amestec cu l. obișnuită și se folosește la fabricarea unor țesături și pâsle. **3.** (La pl.) Varietăți de lână **(2). 4.** *L. de lemn* = produs constituit din fâșii de lemn uscat care au fost în prealabil tăiate la mașini speciale. Se folosește pentru ambalaje, tapițerie, ca material termo- și fonoizolant etc.

LÂNĂRIE (< *lână*) s. f. **1.** Filatură de lână. 2. Obiecte de lână.

LÂNCED, -Ă (lat. *languidus*) adj. Lipsit de vlagă, de energie, de vioiciune; slăbit de boală.

Leagăn (1)

LÂNCEZI (< *lânced*) vb. IV intranz. A se afla într-o stare de slăbiciune fizică; a nu avea chef de nimic; a tânji. ✦ (Despre activități) A stagna.

LÂNGĂ (lat. *longum ad*) prep. **1.** (Introduce un complement circumstanțial de loc) Alături, în preajma..., în apropiere de... **2.** (În prep. compuse) *De lângă* = din preajma..., din apropierea..., din vecinătatea ... *Pe lângă* = în afară de..., în plus... *Pe lângă că...* = în afară de faptul că...

LEAC (< sl.) s. n. (Pop.) **1.** Medicament, doctorie; mijloc, remediu care poate vindeca o suferință fizică. ✧ *Iarbă* (sau *buruiană*) *de l.* = plantă medicinală. ✧ Expr. *A găsi* (cuiva) *leacul* = **a)** a găsi (cuiva) remediul pentru a se vindeca de o boală, de un viciu; **b)** a găsi posibilitatea de a stăpâni sau de a pedepsi pe cineva. **2.** *Fără leac* = **a)** care nu poate fi vindecat (de o boală sau de un obicei, viciu); **b)** care nu poate fi stăpânit, îndreptat. *(Nici) de leac* = absolut deloc; câtuși de puțin.

LEACOCK [li:kok], **Stephen Butler** (1869–1944), scriitor și economist canadian de limbă engleză. Prof. univ. la Montréal. Proză cu caracter umoristic („Lapsusuri literare", „Povești absurde"); eseuri. Lucrări de politică economică („Elemente de știința politicii", „Prosperitatea economică în Imperiul Britanic").

LEAFĂ (< tc.) s. f. (Înv.) Salariu. ✦ Soldă pe care o primeau lefegiii **(1).**

LEAGĂN (< *legăna*) s. n. **1.** Pătuc de lemn, de fier sau împletit din nuiele pentru copiii mici, construit special ca să se poată balansa. ✧ *Cântec de l.* v. *cântec.* ✧ Expr. *Din leagăn* = din fragedă copilărie; de la început. ✦ Fig. Loc de origine, obârșie. **2.** Instituție în care sunt crescuți copiii abandonați sau orfani. **3.** Scândură sau scăunel suspendat prin două frânghii sau lanțuri, pe care se așază cineva ca să se balanseze; *spec.* scrânciob.

LEAH (< ucr.) s. m. v. **leși.**

LEAHU, Gheorghe (1923–1992, n. Mărășești), actor român. Director al teatrelor din Craiova, Pitești și Timișoara. A excelat în roluri de dramă și comedie („Take, Ianke și Cadâr" de V.I. Popa, „Viforul" de B.Șt. Delavrancea, „Năpasta" de Caragiale; „Regele moare" de E. Ionescu, „Furtuna" de Shakespeare).

LEAKEY [li:ki], **Louis Seymour Bazett** (1903–1972), arheolog, antropolog și paleontolog britanic. Prof. univ. la Oxford și Univ. California. Director al Muzeului Național din Nairobi (1945–

Louis Seymour Bazett Leakey

1961). Unul dintre cei mai mari antropologi ai timpurilor moderne. Descoperirile sale, efectuate în Tanzania și Kenya, au dat la iveală resturi fosile ale unor hominizi (*Sinanthropus boisei, Homo habilis* ș.a.), care au întărit ipoteza că leagănul umanității ar fi continentul african. Lucrări: „Cultura epocii de piatră în Kenya", „Progresul și evoluția omului în Africa", „Africa epocii de piatră", „O nouă specie a omului în peștera din Olduvai".

LEAL, António Duarte Gomes (1848–1921), poet portughez. Versuri cu caracter satiric („Sfârșitul unei lumi"), evoluând spre romantism („Luminile Sudului") și simbolism („Foamea lui Camões").

LEAL, -Ă (< it.) adj. Cinstit, drept, corect; sincer, franc; fidel.

LEALITATE (< *leal*) s. f. Însușirea de a fi leal; corectitudine; sinceritate, franchețe.

LEALITĂȚII, Insulele ~ v. **Loyauté (Loyalty)**.

LEAN [li:n], **David** (1908–1991), regizor britanic de film. Personalitate marcantă a cinematografiei engleze. Ecranizări ale romanelor lui Dickens („Marile speranțe", „Oliver Twist"). Creator al unor superproducții cinematografice, adevărate capodopere („Dr. Jivago", „Fiica lui Ryan", „Un drum spre India"). Premiul Oscar: 1957 („Podul de pe râul Kwai" care a cumulat șapte premii Oscar) și 1962 („Lawrence al Arabiei").

LEANDRU (OLEANDRU) (< it.) s. m. Arbust ornamental originar din regiunile mediteraneene, înalt până la 5 m, cu frunze lanceolate, persistente și sesile și cu flori mari, albe, roșii, roz sau gălbui, plăcut mirositoare *(Nerium oleander)*.

LEANDRU v. **Hero**.

LEANG K'AI v. **Liang Kai**.

LEAOTA, masiv muntos cristalin în Carpații Meridionali, despărțit de Bucegi prin văile Ialomiței și Brăteiului, iar de Făgăraș și Piatra Craiului, prin culoarul Rucăr—Bran. Prezintă culmi domoale, cu întinse suprafețe de eroziune, desfășurate sub forma unor plaiuri situate la 1 600–1 700 m alt., dominate de mai multe vârfuri: Pietrele Albe (1 888 m), Cioara (1 853 m), Sf. Ilie (1 794 m) ș.a. Alt. max.: 2 133 m (vf. Leaota). Întinse pășuni alpine. Turism.

LEAR (LLYR), rege legendar breton, din sec. 13, a cărui viață a servit ca izvor de inspirație lui Shakespeare, în tragedia „Regele Lear".

LEAR [liə], **Amanda** (n. 1948), cântăreață britanică. Personaj controversat, de o creativitate deosebită, cu o voce foarte gravă, devine în anii '70 cântăreață de muzică disco („Follow Me", „I Am a Photographer", „Secret Passion"). Prietenă cu Dali, cochetează cu pictura și publică un roman („Nemuritoarea").

LEAR [liə], **Edward** (1812–1888), poet, pictor și ilustrator englez. A cultivat cu predilecție *limerick*-ul, specie lirică, de factură populară, cu mare succes la copii. Versuri pentru copii („Carte de absurdități", „Poezii de râs", „Cucuveaua și pisica"). Impresii de călătorie („Jurnale ilustrate de un pictor peisagist"). A fost profesorul de desen al reginei Victoria.

LEAȘĂ (< bg., srb.) s. f. **1.** Împletitură de nuiele folosită drept grătar pentru uscat fructe, legume, caș etc. sau pentru bătut fasolea, sau la construcția pătulelor. **2.** Instalație fixă, auxiliară, a gardurilor și a închiderilor pescărești pe gârlele de evacuare ale bălților, executată din nuiele împletite, din șipci sau din ghiondere. ✦ Coș de formă specială, confecționat din trestie legată sau din nuiele împletite, folosit pentru pescuitul în pâraie sau în râuri.

LEASING [li:siŋ] (cuv. engl.) s. n. Operațiune economică și juridică prin care o parte, numită locator/finanțator, transmite dreptul de folosință asupra unui bun aflat în proprietatea sa unei alte părți, numită utilizator, la solicitarea acesteia și pentru o anumită perioadă de timp, contra unei sume periodice, numită rată de **l.** La sfârșitul perioadei prevăzute în contractul de **l.**, locatorul/finanțatorul se obligă să respecte dreptul de opțiune al utilizatorului de a cumpăra bunul, de a prelungi contractul de **l.** sau de a înceta raporturile contractuale. Pot constitui obiect al unei operațiuni/contract de l. bunurile imobile și bunurile mobile de folosință îndelungată aflate în circuitul civil.

LEAT (< sl.) s. n., s. m. **1.** S. n. (Înv.) An. **2.** S. n. (Pop.) Contingent. ✧ Expr. *A fi leat cu cineva* = a avea aceeași vârstă cu cineva. **3.** S. m. (Fam.) Termen de adresare către un recrut sau soldat.

LEAȚ (< magh.) s. n. Șipcă fasonată de obicei în patru muchii, folosită la tâmplărie.

LÉAUTAUD [leoto], **Paul** (1872–1956), scriitor francez. Eseist („Poeții de azi") și critic teatral cu pseudonimul *Maurice Boissard*. Autor al unui roman cu caracter biografic („Micul prieten") și al unui monumental „Jurnal literar 1893–1956".

LEAVITT [livət], **Henrietta Swan** (1868–1921), astronom american. Expert în analiza fotografică a magnitudinilor stelelor variabile. Observând cefeidele din Norul mic al lui Magellan, a descoperit (1912) magnitudinea absolută a acestor stele, a stabilit existența unei relații între perioada variației de strălucire și magnitudinea absolută a cefeidelor, fapt care a permis determinarea distanței dintre roiurile stelare și galaxiile apropiate.

LEBAS (LE BAS) [ləba], **Louis Hippolyte** (1782–1867), arhitect francez. Prof. la Școala de Arte Frumoase din Paris. Lucrări în stil neoclasic (biserica Notre-Dame de Lorette și închisoarea Roquette, ambele la Paris).

LEBĂDA *(Cygnus)*, constelație din emisfera boreală în formă de cruce alungită, cu 11 stele de mărimile 4, 3, 2, 1, dintre care cele mai strălucitoare sunt Deneb (mărimea 1,26) și Albeiro, o stea dublă. În constelația **L.** au fost descoperite puternice surse de raze X, dintre care Cygnus X–1, descoperită în 1966, se presupune a fi o *gaură neagră* în Calea Lactee. Cunoscută odinioară sub denumirea de *Crucea Nordului*.

LEBĂDĂ (< sl.) s. f. Pasăre acvatică din genul *Cygnus*, ordinul anseriformelor, mai mare decât gâsca, cu gâtul lung, arcuit și cu penajul alb sau negru. ✧ *L. de vară* = pasăre albă, cu ciocul portocaliu-roșcat, cu o umflătură cornoasă la bază și gâtul în formă de S *(Cygnus olor)*; cucovă. În România vine în sezonul cald și cuibărește mai ales în Delta Dunării. *L. de iarnă* = pasăre albă cu ciocul galben (vârful negru) și gâtul drept *(Cygnus cygnus)*. Cuibărește în N Europei și Siberia; iernează mai ales în Delta Dunării și în zona complexului lacustru Razim, iar

primăvara se întoarce spre locurile nordice de cuibărit. *L. neagră* = pasăre care trăiește în Australia, având penajul negru, ochii de un roșu aprins, ciocul roșu (alb la vârf) și remigele primare albe *(Cygnus atratus).* Frecventă în grădinile zoologice ca pasăre decorativă. În grădina zoologică din București s-a reprodus și iarna, clocind la temperaturi foarte joase (–22° C). ✧ Expr. *Cântecul lebedei* = ultima operă sau manifestare publică a unui artist, muzician, scriitor ș.a. (aluzie la credința anticilor că lebăda ar cânta frumos înainte de moarte).

LEBĂRVURST (cuv. germ.) s. m. Preparat alimentar în formă de salam, făcut din pateu de ficat de porc.

LEBEDEV, Piotr Nikolaevici (1866–1912), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. Cercetări în domeniile opticii, acusticii și magnetismului terestru. A obținut pentru prima oară (1895) și a cercetat undele electro-magnetice scurte (6 mm); a măsurat presiunea luminii asupra corpurilor solide (1899) și asupra gazelor (1907) („Cercetări experimentale asupra presiunii luminii"), confirmând, cantitativ, teoria electromagnetismului asupra luminii.

Piotr Nikolaevici Lebedev

Henri-Léon Lebesgue

LE BEL, Joseph Achille (1847–1930), chimist francez. A elaborat teoria carbonului tetraedric și a explicat (1874) că aranjarea în spațiu a compușilor organici se datorează existenței unui carbon asimetric. Fondator, împreună cu J.H. Van't Hoff, al *stereochimiei.*

LEBENSRAUM (cuv. germ. „spațiu vital") subst. Concept politic care încerca să acrediteze ideea necesității expansiunii teritoriale spre E a germanilor. Introdus în 1870, a fost reluat de Germania nazistă sub vechea lozincă „Drang nach osten" pentru a încerca să justifice acțiunile militare de la începutul celui de-al doilea război mondial.

LEBESGUE [ləbęg], **Henri-Léon** (1875–1941), matematician francez. Prof. la Sorbona și la Collège de France. Unul dintre fondatorii teoriei funcțiilor de variabile reale, în special a teoriei măsurii; a definit un nou tip de integrală (care-i poartă numele), ceea ce a deschis un larg câmp de aplicații („Lecții asupra integralelor și a cercetării funcțiilor primitive"). Contribuții la definirea lungimii unui arc de curbă sau a unei arii. M. de onoare al Acad. Române (1923).

LEBLANC [ləblă], **Maurice (Marie-Émile)** (1864–1941), ziarist și scriitor francez. Autor de romane polițiste, creator al celebrului personaj Arsène Lupin („Arsène Lupin, gentlemenul hoț", „Dopul de cristal", „Dinții tigrului").

LEBLANC [ləblă], **Nicolas** (1742–1806), chimist francez. Cercetări în domeniul cristalizării. A inventat (1790) o metodă de preparare a carbonatului de sodiu (soda artificială), care îi poartă numele. Astăzi metoda L. a fost înlocuită cu procedeul Solvay.

LEBRUN [ləbrœ̃], **Albert** (1871–1950), inginer și om politic francez. Președinte al Franței (1932–1940). După înfrângerea militară în fața armatei germane, a demisionat din funcție, fiind înlocuit de generalul Pétain.

LE BRUN [lə brœ̃] **(LEBRUN), Charles** (1619–1690), pictor și desenator francez. Unul dintre întemeietorii Academiei de Pictură și Sculptură (1648). A condus manufacturile de la Gobelins. Influențat de N. Poussin. Picturi de șevalet, decorații interioare la palatele Versailles, Fontainebleau, Luvru, proiecte pentru tapiserii, proiecte de arhitectură („Scara ambasadorilor", la Versailles), de mobilier. În pictură a îmbinat repertoriul tematic și procedeele clasicismului cu patetismul și cu somptuozitatea barocului („Cancelarul Séguier și suita sa", „Anotimpurile", „Lunile", „Adorația magilor", seria de tablouri inspirate de Alexandru Macedon).

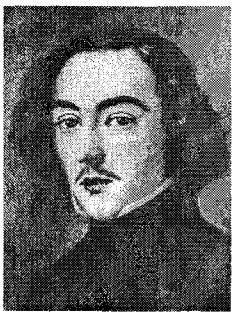

Constantin Lecca: „Autoportret"

LEBRUN VIGÉE, Elisabeth v. **Vigée-Lebrun.**

LE CARRÉ [lə karę], **John** (pseud. lui *David John Moore Cornwell*) (n. 1931), scriitor englez. Agent al serviciilor secrete britanice în Germania. Autor al unor romane de spionaj, cu tematică politică actuală, caracterizate printr-o fină analiză psihologică („Chemarea mortului", „Casa Rusia", „Vizitatorul secret", „Cârtița", „Oamenii lui Smiley").

LECCA, Constantin (1807–1887, n. Brașov), pictor român. A susținut cauza Revoluției de la 1848, unirea și independența Principatelor. Compoziții și portrete cu temă istorică, naive și schematice, dar având un anume farmec narativ („Uciderea lui Mihai Viteazul", seria de figuri de domni); portrete ale contemporanilor („Maria Trifu-Maiorescu", „Autoportret"). Pictor de icoane pe lemn (a realizat pictura tâmplei bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului).

LECCE, oraș în SE Italiei (Puglia), la V de str. Otranto; 100 mii loc. (1996). Constr. de mașini. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă) și tutunului, textilă, încălțămintei, și alim. (ulei vegetal, vin ș.a.). Ceramică. Universitate. Numeroase construcții medievale realizate în stil arhitectonic propriu, din piatră de Lecce. Monumente: ruinele amfiteatrului roman (sec. 2); biserica San Nicolò e Cataldo (1180, în stil romanic cu elemente maure, reconstruită în stil baroc); bazilica Santa Croce (1548–1646); Domul, construit în anii 1659–1670 pe locul unei catedrale romanice

din sec. 12; Palatul episcopal (1420–1428, reconstruit în 1632); Palatul Seminarului (1694–1709). — *Istoric.* Cunoscut în Antichitate (sec. 5 î.Hr.), când a făcut parte din Confederația mesapică, a devenit municipiu roman sub numele *Lupiae.* Disputat de bizantini, longobarzi și arabi, a fost cucerit de normanzi (1040); inclus în Regatul Neapolelui în 1463.

LECH, râu în Europa Centrală (Austria și Germania), afl. dr. al Dunării, în aval de Augsburg; 263 km. Izv. din Alpii Allgău, străbate partea de SV a Bavariei și trece prin Augsburg. Hidrocentrale. Pe câmpia de lângă râul **L.** *(Lechfeld),* la S de Augsburg, în 10 aug. 955, armatele germane și cehe, conduse de Otto I cel Mare, au înfrânt pe maghiari, punând capăt invaziilor acestora în Imp. German.

LE CHAPELIER [lə ʃapəliẹ], **Isaac René Guy** (1754–1794), jurist și om politic francez. Unul dintre întemeietorii (1794) Clubului Iacobinilor. Președinte al Adunării Constituante (1789); a propus o lege (1791) prin care se interzicea dreptul de asociere și de întrunire. Ghilotinat.

LE CHATELIER [lə ʃatəliẹ], **Henry-Louis** (1850–1936), chimist și metalurg francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări în domeniul echilibrelor chimico-fizice, domeniu în care a formulat legea generală a echilibrului termodinamic *(principiul lui Le Chatelier–Braun),* al metalurgiei și al materialelor de construcții.

LECHINȚA 1. Râu, afl. dr. al Mureșului în aval de Iernut; 60 km. Izv. din Colinele Mădărașului. Cunoscut și sub numele de *Comlod.* 2. Com. în jud. Bistrița-Năsăud, pe stg. râului Dipșa; 6 365 loc. (2000). Stație (în satul **L.**) și halte de c.f. (în satele Chiraleș, Sângeorzu Nou, Țigău și Vermeș). Nod rutier. Expl. de balast. Fabrică de zahăr. Centru viticol și pomicol. În satul **L.**, menționat documentar în 1335, se află o biserică fortificată (sec. 15), o biserică evanghelică, și un conac din sec. 18 (azi sediul Primăriei), iar în satul Bungard, o biserică de lemn cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1711). 3. Stațiune arheologică situată pe terit. satului **L.** (care aparține orașului Iernut), jud. Mureș, unde au fost descoperite vestigii de cultură din Epoca bronzului, din prima Epocă a fierului, din perioada stăpânirii romane și din sec. 9 și 11–12.

LECȚIT (< fr.) s. n. (La vechii greci) Vas mic din ceramică, de formă alungită, cu gâtul înalt, cu gura în formă de pâlnie și cu o singură toartă, decorat cu picturi sau reliefuri, folosit pentru păstrarea parfumurilor și a uleiurilor.

LECITINAZĂ (< fr.) s. f. (BIOCHIM.) Enzimă care hidrolizează lecitina, cu eliberare de acizi grași, constituind substratul activ din unele hemolizine și toxine microbiene.

LECITINĂ (< fr. {i}; {s} gr. *lekithos* „gălbenuș") s. f. (BIOCHIM.) Componentă principală a membranei celulare, substanță complexă din grupa fosfatidelor, care conține acizi grași, acid fosforic și colină[2], prezentă în cantități mai mari în țesutul nervos, lapți și în gălbenușul de ou. Obținută pe cale chimică, este folosită în industria alimentară, cosmetică, medicină (ca tonic general în caz de anemie, nevroze etc.), ca lubirfiant.

LECLAIR [ləklẹ:r], **Jean-Marie** (zis *cel Bătrân*) (1697–1764), compozitor și violonist francez. Prim balerin și coregraf la Teatrul Regio din Torino. Unul dintre fondatorii școlii violonistice franceze. Prin lucrările sale (opera „Sculla și Glaucus", sonate, muzică de cameră) a contribuit la cristalizarea clasicismului francez, excelând prin echilibru și renunțând la excesul de virtuozitate. Asasinat.

LECLANCHÉ [ləklãʃẹ], **Georges** (1839–1882), inginer francez. Inventatorul pilei electrice (1877) care-i poartă numele; este o variantă a bateriei folosită azi la lanterne, calculatoare, aparate de radio portabile ș.a.

LECLANT [ləklã], **Jean** (n. 1920), egiptolog francez. Prof. univ. la Strasbourg și Paris. A efectuat săpături arheologice la Saqqûrah, Karnak-Nord și la Tanis, în Delta Nilului. Studii consacrate arhitecturii egiptene, textelor din piramidele de la Saqqûrah și inscripțiilor din Nubia („Cultura vânătorilor de pe Nil și din Sahara", „Repertoriu analitic asupra lucrărilor privind răspândirea cultelor istorice"). M. de onoare al Acad. Române (1992).

LECLERC [ləklẹ:r], **Philippe Marie de HAUTECLOCQUE, viconte de** (1902–1947), mareșal francez. În timpul celui de-al doilea război mondial, s-a remarcat în campaniile din N Africii (1940–1943) și în campania din Franța de după debarcarea din Normandia (iun. 1944). A comandat trupele franceze care au eliberat Parisul. Mareșal post-mortem (1952).

LE CLÉZIO [lə klẹzio], **Jean-Marie Gustave** (n. 1940), scriitor francez. Reprezentant al Noului roman. Începând cu „Cartea subterfugiilor", folosește o tehnică liberă (colaje, substituiri de personaje etc.) și un ton personal (descrieri meticuloase, metafore vizionare) pentru a exprima revolta împotriva societății tehnocratice, ce are ca efect înstrăinarea umană („Proces-verbal", „Giganții", „Războiul", „Profețiile lui Chilam Balam"). Romanul „Căutătorul de aur", urmat de „Jurnalul Căutătorului de aur", reprezintă cheia universului său întunecat. Nuvele și povestiri („Febra", „Potopul", „Deșertul").

LECLUSE sau **LESCLUSE** [ləklȳs], **Charles de** (latinizat *Carolus Clusius*) (1526–1609), botanist francez. Considerat primul care a introdus cartoful în Europa. A publicat o istorie a plantelor rare („Rariorum plantarum historia").

LECOCQ [ləkọk], **Alexandre Charles** (1832–1918), compozitor francez. Reprezentant al operetei franceze clasice („Nevestica", „Fiica doamnei Angot", „Giroflé-Giroflà", „Ali-Baba"). Balete („Barbă-albastră", „Lebăda"). Lucrări pentru pian, coruri, romanțe.

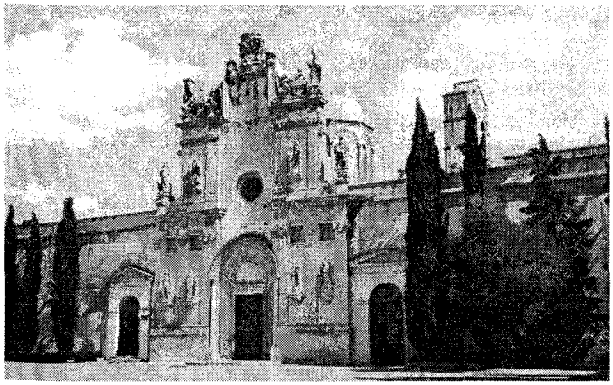

Lecce. Biserica San Nicolò e Cataldo

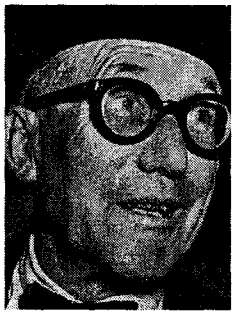

Le Corbusier

Le Corbusier. Biserica Notre-Dame-du-Haut din Ronchamp

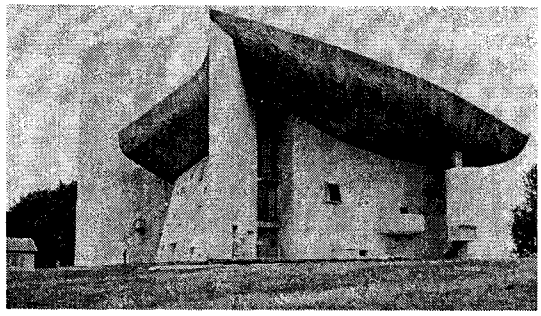

LECOMTE DU NOUŸ [ləkōt dü nuĭ], **Émile André** (1844–1914), arhitect francez. Elev al lui Viollet-le-Duc. A reconstruit, conform principiilor curente în epocă, cu modificări discutabile, biserica episcopală de la Curtea de Argeş, bisericile Trei Ierarhi şi Sfântul Nicolae Domnesc din Iaşi. M. coresp. al Acad. Române (1887).

LECONTE DE LISLE [ləkōt də lil] **(Charles Marie René LECONTE, zis ~)** (1818–1894), poet francez. Considerat şeful şcolii parnasiene. Versurile sale, voit impersonale şi de o perfecţiune sculpturală, evocă, într-o viziune solemnă, marcată de cultul pentru Antichitate, istoria umanităţii („Poeme antice", „Poeme barbare", „Poeme tragice"). Traduceri din clasicii greci. Scrieri istorice („Istoria Evului Mediu").

LECOQ DE BOISBAUDRAN [ləkok də boabodrā], **Paul Émile** (zis **François**) (1838–1912), chimist francez. A descoperit şi izolat galiul (1875), samariul (1879), disprosiul (1886).

LE CORBUSIER [lə korbüzię] (pseud. lui *Charles Édouard Jeanneret-Gris*) (1887–1965), arhitect, urbanist, designer, pictor şi teoretician de artă francez, de origine elveţiană. Adept al funcţionalismului. Unul dintre maeştrii arhitecturii moderne. A aplicat principiile unei arhitecturi raţionaliste, folosind formele geometrice simple şi unele elemente structurale inedite (piloţi, ferestre în bandă cu ramă metalică, peretele de sticlă, acoperişul în terasă) cu scopul de a realiza un maximum de confort în clădirile moderne (vila Savoye din Poissy, locuinţe la Marsilia, biserica Notre-Dame-du-Haut din Ronchamp, Pavilionul elveţian din Cetatea universitară din Paris, Palatul Congreselor din Strasbourg). Planurile oraşului indian Chandigarh. Şi-a expus principiile asupra arhitecturii moderne în numeroase lucrări („Manieră de a gândi urbanismul", „Oraşul radios", „Modulorul"). Împreună cu A. Ozenfant, a iniţiat purismul în pictură (1918).

LECOUVREUR [ləkuvrör], **Adrienne** (pseud. lui *A. Covreur*) (1692–1730), actriţă franceză. Deşi a avut o carieră scurtă, a fost una dintre cele mai mari tragediene ale vremii sale; a interpretat pe scena Comediei Franceze roluri din piesele lui Corneille, Racine şi Voltaire.

LECŢICĂ (< lat. *lectica*) s. f. (La romani) Un fel de scaun sau de pat, purtat de oameni, în care se aşeza cineva pentru a fi transportat. Folosit de greci din sec. 4 î.Hr.; la romani din sec. 1 — obiect de lux, cu unul sau, mai rar, cu două locuri, deschis sau închis, purtat de doi până la opt sclavi.

LECTOR[1], **-Ă** (< germ., rus.) s. m. şi f. **1.** Grad universitar în învăţământul superior, între asistent şi conferenţiar; persoană care are această funcţie. **2.** Membru al unui lectorat **(2).**

LECTOR[2], **-Ă** (< fr., lat.) s. m. şi f. Cititor. ✦ (INFORM.) Cititor de cartelă sau de bandă perforată.

LECTORAT (< germ.) s. n. **1.** Funcţia de lector[1] **(1). 2.** Catedră universitară pentru o limbă străină, funcţionând adeseori cu profesori străini.

LECTURĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a citi; citire, citit. ✧ *L. particulară* = ceea ce citeşte un elev în afara manualelor. **2.** (INFORM.) Operaţie de culegere a informaţiilor înregistrate în memoria calculatoarelor electronice.

LECŢIE (< germ.) s. f. **1.** Formă de bază a învăţământului, cu funcţii multiple: transmiterea cunoştinţelor teoretice şi practice, stimularea şi dezvoltarea facultăţilor spirituale creatoare ale elevilor, formarea convingerilor etc. **L.** constă, de regulă, din verificarea cunoştinţelor şi predarea materiei noi; se desfăşoară cu o clasă de elevi, sub conducerea unui învăţător sau profesor, în conformitate cu programa de învăţământ, cu orarul şcolar şi pe baza unui plan de **l.** ✧ Expr. *A scoate la lecţie* = a numi elevul care urmează să fie examinat. **2.** Materia şi temele indicate de profesor elevilor pentru a fi pregătite acasă. **3.** Mustrare, dojană; *p. ext.* bătaie. **4.** Fig. Învăţătură trasă de cineva din contactul cu lucrurile, cu oamenii în anumite împrejurări.

LECUI (< *leac*) vb. IV tranz. şi refl. A (se) trata cu leacuri; *p. ext.* a (se) însănătoşi; a (se) vindeca. ✦ Refl. Fig. A-i pieri cuiva cheful de ceva, a nu mai vrea, a nu mai dori să facă ceva (din anumite motive).

LED (*Light Emitting Diode*) subst. (În electronică) Diodă emiţătoare de lumină.

LEDA 1. (În mitologia greacă) Prinţesă legendară din Etolia, soţia lui Tindar, regele Spartei. Sedusă de Zeus, prin metamorfozarea amândurora în lebede; din cele două ouă produse de **L.** s-au născut două perechi de gemeni: Elena şi Pollux (atribuiţi lui Zeus) şi Castor şi Clitemnestra (atribuiţi lui Tindar). Tema **L.** şi a lebedelor a fost tratată de importanţi pictori, printre care: Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rubens, Correggio, Tintoretto, Veronese, Tiziano. **2.** Al treisprezecelea satelit al lui Iupiter, cu diametrul de 16 km, descoperit de Charles Kowal (1974). Are jumătatea orbitei de

Leda (1). Detaliu dintr-o pictură de Correggio

Joshua Lederberg

Lê Duc Tho

David Morris Lee

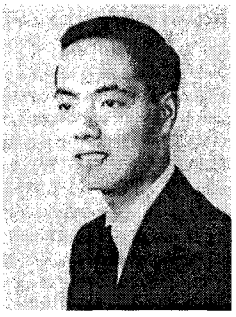

Tsung-Dao Lee

11 094 000 km; perioada de revoluție: 238,72 de zile.

LEDEBURIȚĂ (< fr. {i}; {s} n. pr. *Ledebur*) s. f. Constituent structural al fontelor, reprezentând un amestec mecanic de cementită și perlită.

LEDERATA, fortăreață în Moesia Superior, situată în apropiere de Dunăre, pe drumul imperial roman spre Tibiscum. Refăcută de Iustinian și inclusă sub jurisdicția diocezei și arhiepiscopiei *Iustiniana Prima.* Azi *Banatska Palanka,* Serbia.

LEDERBERG [lẹidəbə:g], **Joshua** (n. 1925), genetician american. Prof. la Univ. din Wisconsin, Stanford (California) și Columbia (New York). A descoperit, împreună cu E.L. Tatum, fenomenul de recombinare genetică la colibacilul *Escherichia coli,* apoi, împreună cu N.D. Zinder, transducția bacteriană sau transferul prin intermediul unui bacteriofag (virus bacterian) al informației genetice de la o bacterie la alta. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1958), împreună cu G.W. Beadle și E.L. Tatum.

LEDERMAN [lẹdəmən], **Leon Max** (n. 1922), fizician american. Prof. univ. la New York. Prin experiențele realizate împreună cu M. Schwartz și J. Steinberger (1962), a descoperit existența a două tipuri de neutrini, cel electronic și cel miuonic. Premiul Nobel pentru fizică (1988), împreună cu M. Schwartz și J. Steinberger.

LEDIAN, primul etaj al Eocenului superior, caracterizat prin numuliți, lamelibranhiate, gasteropode, echinide etc.

LEDOUX [lẹdụ], **Claude Nicolas** (1736–1806), arhitect și urbanist francez. Reprezentant al clasicismului. Construcții monumentale în forme geometrice simple, cu structuri vizibile, fără ornamente (Teatrul din Besançon, Palatul Montmorency și Castelul Bénouville din Paris, grajdurile de la Versailles, Salinele de la Arc-et-Senaus). Lucrări teoretice („Arhitectura privită în raport cu arta, moravurile și legislația").

LEDRU-ROLLIN [lẹdrỵ rolã], **Alexandre Auguste** (1807–1874), avocat și om politic francez. Fondator și conducător al ziarului „La Réforme". Unul dintre conducătorii radicali, împreună cu *L. Blanc* și *A. Lamartine,* ai Revoluției franceze de la 1848. Emigrat la Londra, a creat, împreună cu *Mazzini* și *Kossuth,* Comitetul Central Democratic European (1850).

LÊ DUC THO (1911–1990), om politic vietnamez. Fondator al Partidului Comunist din Indochina (1930) și al *Vietminh*-ului (1941). Unul dintre conducătorii războiului de independență. Din 1968, a condus tratativele de pace cu S.U.A. pentru încetarea războiului (Tratatul de la Paris, 1973). Premiul Nobel pentru pace (pe care l-a refuzat), împreună cu H.A. Kissinger (1973).

LED ZEPPELIN, grup rock britanic. Format (1968) din Robert Plant (voce, muzicuță), Jimmy Page (chitară), John Paul Jones (bas, claviaturi) și John Bonham (baterie). Considerat inventatorul *hard*-rockului. Numeroase discuri de platină. Capodopera grupului este albumul „Led Zeppelin IV", care cuprinde celebra baladă „Stairway To Heaven". Se destramă în 1980, ulterior Page și Plant continându-și cariera solo.

LEE [li:], **Brenda** (pe numele adevărat *Brenda Mae Tarpley*) (n. 1944), cântăreață americană de pop-rock. Lansată la 16 ani, cucerește un mare succes cu „Rockin' Around the Christmas Tree". Voce energică cu inflexiuni de blues. Numeroase turnee în S.U.A. și Europa. În anii '70 evoluează spre country. Vânzări discografice de peste 100 milioane de exemplare.

LEE [li:], **Bruce** (pe numele adevărat *Lee Yuen Kam*) (1940–1973), actor și regizor chinez din Hong Kong. Vedetă a filmelor cu arte marțiale, a impus acest gen pe plan mondial („Marele boss", „Drumul dragonului", „Fiul dragonului", „Jocul morții").

LEE [li:], **Cristopher** (n. 1922), actor britanic de film. Roluri de compoziție, cu predilecție personaje malefice sau vampiri („Dracula, prințul întunericului", „Câinele din Baskerville", „Mumia", „Camera de tortură", „Expresul groazei", „Sacrificiul sângelui").

LEE [li:], **David Morris** (n. 1931), fizician american. Studii asupra superfluidității în heliu. Premiul Nobel pentru fizică (1996), împreună cu D.D. Osheroff și C.R. Richardson.

LEE [li:], **Robert Edward** (1807–1870), general american. S-a distins în timpul Războiului Americano-Mexican (1846–1848). Comandant suprem al armatei sudiste în Războiul de Secesiune din S.U.A. (1861–1865); din 1862, a condus *de facto* operațiunile militare în calitate de consilier al președintelui Jefferson Davis. A capitulat la Appomattox, după o îndelungată rezistență (1865).

LEE [li:], **Tsung-Dao** (n. 1926), fizician american de origine chineză. Stabilit în S.U.A. (1946). Prof. la Univ. Columbia (New York). Cercetări de mecanică statistică, astrofizică și fizică nucleară; împreună cu C.N. Yang, a descoperit nerespectarea legii de conservare a parității în cazul interacțiunilor electromagnetice slabe. Premiul Nobel pentru fizică (1957), împreună cu Chen Ning Yang.

LEE [li:], **Yuan-Tseh** (n. 1936), chimist american de origine chineză. Prof. univ. la Berkeley (California). Contribuții la studiul dinamicii proceselor chimice elementare. În 1986, a realizat o fotodisociație selectivă. Premiul

Nobel pentru chimie (1986), împreună cu D.R. Herschbach și J.C. Polanyi.

LEEDS [li:dz], oraș în centrul Marii Britanii (Anglia), pe canalul Aire, la 58 km NE de Manchester; 726,9 mii loc. (1996). Împreună cu orașele Bradford, Halifax, Dewsbury, Wakefield formează conurbația West Yorkshire (2,1 mil. loc., 1996). Important centru comercial, de transport și industrial. Aeroport. Constr. de automobile, avioane, locomotive, mașini textile, motoare pentru avioane ș.a. Ind. electrotehnică, chimico-farmaceutică, mat. de constr., textilă (țesături din lână), a pielăriei, mobilei, hârtiei, poligrafică și alim. Universitate (1904). Galerie de Artă (1888). Muzeu municipal. Parcul Roundhay (257 ha), cel mai mare din oraș. Ruinele unei biserici cisterciene (Kirkstall Abbey), construită în anii 1147–1152; bisericile Sf. Ioan (1632–1634) și Sf. Petru (1841); clădirea Primăriei (1853–1858).

LEE KUAN YEW [le:kuan ju] (n. 1923), om politic din Singapore. Fondator al Partidului Acțiunii Populare (din 1954). Prim-min. (1959–1990). În 1965 a proclamat independența țării, căreia i-a asigurat o dezvoltare economică înfloritoare.

LEENHARD [lenar], **Maurice** (1878–1954), etnolog francez. Misionar în ins. Loyauté și în Noua Caledonie, unde, timp de 20 de ani, a strâns numeroase documente despre viața, limba, miturile și credințele melanezienilor („Documente neocaledoniene", „Note de etnologie caledoniană", „Do Kamo").

LEEUW [leu], **Gerardus van der** (1890–1950), antropolog și istoric olandez al religiilor. Prof. univ. la Groningen. Principalul reprezentant al interpretării fenomenologice a religiei („Fenomenologia religiei"). A acordat o importanță majoră cunoașterii miturilor („Omul primitiv și religia").

LEEUW [leu], **Ton de** (1926–1996), compozitor olandez. Studii cu Badings și Messiaen. Prof. de compoziție și etnomuzicologie. Pornind de la academismul serial, s-a îndreaptat către muzica orientală (opera „Visul"). Creații instrumentale, vocal-instrumentale și electronice. Lucrări de muzicologie („Muzica secolului XX").

LEEUWARDEN [le:varde], oraș în N Olandei, situat pe râul Ee, la intersecția cu canalul Harlinger-Trek; 88,5 mii loc. (1997). Aeroport. Centrul unei importante zone agricole. Ind. de prelucr. a metalelor și a maselor plastice, textilă (țesături din lână), a mobilei, hârtiei, încălțămintei și alim. Monumente: Grote Kerk (sec. 13–16), Cancelaria (1566–1571), Primăria (1715–1724), case din sec. 17–18.

LEEUWENHOEK [le:venhuk], **Antonie van** (1632–1723), naturalist olandez. Considerat părintele microscopiei. Din 1673, a construit o serie de microscoape cu putere de mărire însemnată, cu ajutorul cărora a descoperit și a descris protozoare, levuri, rotifere, spermatozoizi, globule roșii; a văzut pentru prima dată circulația sângelui în capilarele unei larve de anghilă.

LEEUWIN [lu:en], cap în extremitatea de SV a Australiei, la 34°22' lat. S și 115° long. E.

LEEWARD ISLANDS v. **Insulele de sub vânt**.

LE FANU [lefenju:], **Joseph Sheridan** (1814–1873), ziarist și romancier irlandez. Considerat unul dintre maeștrii literaturii *horror*. Balade, povestiri și romane fantastice, în care se relevă ca fin și abil evocator al unei atmosfere de suspans („Casa de lângă cimitir", „Unchiul Silas").

LEFÉBURE [lefebür], **Yvonne** (1898–1986), pianistă franceză. Elevă a lui Cortot. Prof. la Școala normală și Conservatorul din Paris unde a format mai multe generații de pianiști. Carieră concertistică internațională, sub bagheta celor mai mari dirijori. A cântat deseori cu P. Casals. Repertoriu amplu de concert (Ravel) și muzică de cameră (Beethoven). A înființat premiul Debussy (1968).

LEFEBVRE [lefe:vr], **Claude** (n. 1931), compozitor francez. Studii cu Milhaud și Boulez. Fondator, la Metz, al întâlnirilor internaționale de muzică nouă și al Centrului european de cercetări muzicale. Muzică instrumentală, vocal-instrumentală și electrocaustică.

Antonie van Leeuwenhoek

LEFEBVRE [lefe:vr], **Georges** (1874–1959), istoric francez. Prof. univ. la Lille, Strasbourg și Paris. Lucrări privind istoria Revoluției Franceze, în special structura ei socială și aspectele economice („Marea teamă", „Directoratul" „Termidorienii").

LEFEBVRE [lefe:vr], **Henri** (1901–1991), filozof și sociolog francez. Preocupat de influența lui Hegel asupra gândirii franceze și de problema alienării în marxismul contemporan („Logică formală și logică dialectică"). Studii asupra aspectului sociologic al vieții cotidiene („Critica vieții cotidiene"), în care dezvoltă o teorie a necesităților și dorințelor („Revoluția urbană").

LEFEGIU (< tc.) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova; la pl.) Mercenari. **2.** (Înv.) Slujbaș; funcționar.

LEFKÁS, LEVKÁS sau **LEUCAS,** insulă grecească în Ins. Ionice; 303 km^2. Oraș pr.: *Lefkás*. Relief muntos, cu alt. max. de 1 158 m. Vegetație de maquis și frigana. Culturi de măslini, citrice și viță de vie. Ulei de măsline. Pescuit.

LEFKOSIA v. **Nicosia**.

LE FLEM, Paul (1881–1984), compozitor și critic muzical francez. Elev al lui Lavignac și Roussel. Muzică impregnată de influența ținuturilor natale (Bretagne), marcată de Debussy și d'Indy, caracterizată de lirism și de coloritul armonic poetic. Culegeri pentru pian, muzică de cameră, orchestrală.

LE FORT [le fo:r], **Gertrude Freiin von** (1876–1971), scriitoare germană. Descendentă a unei familii protestante, s-a convertit (1926) la catolicism, care i-a marcat opera. Romane de inspirație religioasă și istorică („Giulgiul Veronicăi", „Papa ieșit din ghetou", „Nunta de la Magdeburg"). Poeme („Imnuri pentru Germania") și nuvele („Ultima pentru eșafod").

LEFTER, -Ă (< ngr.) adj. (Fam.) Care nu are nici un ban.

LEFTER, Meletie (supranumit *Brandaburul*) (1777–1848, n. Suceava), mitropolit al Moldovei (1844–1848). Episcop de Huși (1803–1826) și de Roman (1826–1844). A sprijinit (1848) acțiunea revoluționarilor moldoveni contra domnului Mihai Sturdza.

LEGĂ[1] (lat. *ligare*) vb. I **1.** Tranz. A împreuna strâns (printr-un nod) capetele unor fire de sfoară, de sârmă etc.; a înnoda. ✦ A închide gura unui sac, a unei pungi prin înfășurare strânsă cu

o sfoară care se înnoadă. ✦ A uni mai multe lucruri într-un mănunchi și a le strânge cu sfoară, sârmă etc.; a fixa ceva cu o sfoară, cu un șiret etc. ca să nu se clatine sau să se desfacă. ✦ (POLIGR.) A reuni între coperți colile tipărite, liniate etc. (care aparțin aceleiași lucrări) sub formă de carte, broșură, revistă, caiet etc. **2.** Tranz. și refl. A (se) înfășura o parte a corpului cu o legătoare care se înnoadă. ✧ Expr. (Tranz.) *A lega la ochi pe cineva* = a amăgi, a înșela pe cineva. ✦ A (se) pansa, a (se) bandaja. **3.** Tranz. A prinde, a agăța un obiect de altul cu o sfoară, cu un lanț. ✦ Fig. A înlănțui sunete sau cuvinte pentru a vorbi. ✦ Fig. A stabili o legătură între două puncte (depărtate). ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) apropia (ca idei, sentimente etc.); a(-și) stabili relații de prietenie, de dragoste. ✧ Expr. *A-și lega viața de a cuiva* (sau *de cineva*) = a se căsători, a întemeia un cămin cu cineva. ✦ Refl. Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") A plictisi pe cineva cu insistențele; a căuta ceartă cuiva. **4.** Tranz. A imobiliza pe cineva cu ajutorul unei frânghii, al unui lanț; a încătușa, a înlănțui. ✧ Expr. (Refl.) *A i se lega cuiva limba* = a nu mai putea vorbi; a amuți. ✦ A împiedica un animal să fugă, prinzându-l de ceva cu ajutorul unei funii, al unui lanț; a priponi. **5.** Refl. Fig. A se obliga, a făgădui. **6.** Tranz. (În superstiții) A opri din acțiune (vânturile, norii) prin vrăji, farmece. **7.** Intranz. (Despre plante) A prinde rod, a rodi. **8.** Refl. (Despre sosuri, dulcețuri) A se îngroșa, a se închega. **9.** Tranz. (TEHN.) A instala aparatele și dispozitivele necesare conectării la rețea a unei mașini, a unui aparat sau a unui element de circuit electric. ✦ A stabili o legătură conductivă permanentă sau demontabilă între două elemente ale unei instalații electrice, între un element al acesteia și priza de pământ.

LEGA[2] (< *legat*[2]) (DR.) vb. I tranz. A face un legat[3].

LEGAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se face în baza și cu respectarea legii.

LEGALITATE (< fr.) s. f. **1.** Principiu general de drept potrivit căruia autoritățile de stat, instituțiile publice și toți cetățenii sunt obligați să respecte legea, comportamentul lor să fie conform prevederilor acesteia; principiul consacră supremația legii în întreaga activitate socială. **2.** Faptul, însușirea de a fi legal.

LEGALIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** (DR.) A face un act de legalizare. **2.** A da caracter legal unui fapt, unei situații etc., a face să fie recunoscut în mod oficial.

LEGALIZARE (< *legaliza*) s. f. Acțiunea de a legaliza. ✦ (DR.) Atestare, de către un notar public sau de către un funcționar public anume împuternicit de lege, a autenticității semnăturii de pe un înscris și a calității semnatarului sau a conformității unei copii, a unei traduceri cu originalul etc.

LEGARE (< *lega*) s. f. Acțiunea de a lega. ✧ (REL.) *L. și dezlegare* = acțiuni cu rol important în magie, pornind de la ideea că legătura poate împiedica manifestarea forțelor magice. În mod simbolic, puterea de *l. și d.* a fost trecută asupra preotului.

LEGASPI (LEGAZPI) 1. Miguel López de ~ (c. 1510–1572), navigator și conchistador spaniol. A condus o expediție (1563–1564) pentru stabilirea unui drum comercial între America Centrală și Indiile de Est. Primul guvernator al Filipinelor (1565–1572). A cucerit și colonizat ins. Luzon (Filipine), întemeind orașul *Manila* (1571). **2.** Oraș în Filipine (Luzon), port pe țărmul G. Albay, situat la poalele de S ale vulcanului Mayon (2 462 m); 125,1 mii loc. (1994). Nod de comunicații. Aeroport. Prelucr. orezului, cânepei și nucilor de cocos. Exportă orez, cânepă, copra. Fundat în 1636, a fost denumit în onoarea lui L **(1)**. Distrus în mare parte de erupția din 1815 a vulcanului Mayon (peste 1 000 de victime).

LEGAT[1] s. n. **1.** Faptul de a (se) lega; strângere cu ajutorul unei legături a unor lucruri pentru a le împiedica să se desfacă. **2.** Broșare, cartonare a unei cărți. **3.** Rodire (a unei plante). **4.** (TEHN.) *Aparat de l.* = aparat care efectuează automat legarea snopilor la secerătorile-legători, la mașinile de recoltat etc., sau a baloturilor de paie sau fân la presele de balotat.

LEGAT[2] (< fr.; lat. *legatus*) s. m. **1.** (În Roma antică) Trimis al Senatului, al proconsulului, și, ulterior, al împăratului într-o provincie *(legatus Augusti pro praetore)*; comandant al unei legiuni. **2.** Reprezentant diplomatic al Sfântului Scaun.

LEGAT[3] (< fr.; lat. *legatum*) s. n. (DR.) Dispoziție cuprinsă într-un testament, prin care i se lasă unei persoane, cu titlu gratuit, fie un întreg patrimoniu *(l. universal)*, fie o fracțiune sau un grup de bunuri din acesta *(l. cu titlu universal)*, fie numai unul sau mai multe bunuri determinate *(l. cu titlu particular)*. **L.** poate fi pur și simplu sau afectat de modalități: *l. cu termen; l. cu sarcină; l. sub condiție* ✦ (Concr.) Bun transmis prin dispoziție testamentară. ✧ *L. conjunctiv* = **l.** în favoarea mai multor beneficiari care împart bunul între ei, dar fiecare dintre ei are vocație la dobândirea întregului bun (dacă ceilalți nu vor sau nu pot să primească). *L. de liberațiune* = **l.** prin care creditorul îl iartă de datorie pe debitorul său.

LEGAT[4] **-Ă** (< *lega*) adj., adv. **I.** Adj. **1.** Imobilizat printr-o legătură. **2.** Fig. Obligat, îndatorat; constrâns. **3.** Zdravăn, vânjos, voinic. **4.** (Despre sosuri, dulcețuri etc.) Devenit (mai) consistent, îngroșat. **II.** Adv. În mod coerent, cu continuitate, cu înțeles.

LEGATAR, -Ă (< *legat*[3]) s. m. și f. (DR.) Persoană în favoarea căreia se face un legat[3].

LEGATO (cuv. it.) adv. (Indică modul de executare a unui grup de note muzicale) Fără întrerupere între sunete, în mod continuu.

LEGAȚIE (< fr., lat.) s. f. (În dreptul internațional) Misiune diplomatică pe lângă un stat străin; de un rang inferior ambasadei, este condusă de un ministru plenipotențiar sau de un însărcinat cu afaceri; sediul acestei reprezentanțe.

LEGAZPI v. **Legaspi**.

LEGĂMÂNT (lat. *ligamentum*) s. n. **1.** Promisiune solemnă, angajament (de ex. **l.** de intrare într-un ordin monahal). **2.** Învoială, înțelegere; convenție.

LEGĂNA (lat. **liginare*) vb. I **1.** Tranz. A mișca, a balansa lin un copil pentru a-l adormi. ✦ Refl. Fig. A se amăgi, a-și face iluzii, speranțe deșarte. **2.** Tranz. și refl. A (se) clătina, a (se) balansa. ✦ Refl. A se da în leagăn **(3)**. ✦ Refl. A se mișca ritmic (în mers).

LEGĂNAT, -Ă (< *legăna*) adj. (Despre mers) Cu mișcări ritmice într-o parte și în alta. ✦ Fig. (Despre voce, vorbe) Tărăgănat.

LEGĂTOR, -OARE (< *lega*) subst. **I. 1.** S. m. Persoană specializată în legarea cărților. **2.** S. m. și f. Persoană care leagă snopii. **II.** S. f. **1.** Obiect cu care sau în care se leagă ceva. ✦ Mănunchi de fire de grâu cu ajutorul

căruia se leagă snopii. **2.** (Pop.) Cravată.

LEGĂTORIE (< *legător*) s. f. **1.** Ramură a industriei poligrafice care se ocupă cu legarea materialului tipărit. **2.** Atelier sau întreprindere în care se cartonează, se leagă în piele etc. o carte, o revistă etc. **3.** Meseria legătorului de cărți.

LEGĂTURĂ (lat. *ligatura*) s. f. I. **1.** Mod de reunire, de asamblare etc. a unor corpuri prin care se limitează mobilitatea lor relativă și care permite transmiterea unor forțe sau mișcări de la un corp la altul. ✦ Piesă, dispozitiv etc. cu ajutorul cărora se realizează o legătură **(I 1).** ✦ Spec. Dispozitiv cu care se atașază schiurile la picioare. **2.** (ELT.) Mod de conectare a mai multor elemente de circuit electric (rezistoare, bobine, condensatoare etc.). În cazul circuitelor de curent continuu și al celor monofazate, **l.** poate fi *în serie, în paralel* sau *mixtă,* iar în cazul circuitelor polifazate *în stea, în poligon* (la circuitele trifazate *în triunghi*), sau în *zig-zag.* ✧ *L. galvanică* = legătură conductivă. II. **1.** Obiecte legate împreună (într-o pânză, cu o sfoară etc.) pentru a se păstra la un loc sau pentru a se transporta mai ușor; balot, boccea; bucată de pânză, de cârpă etc. în care se pun aceste obiecte. ✦ Zarzavaturi legate în mănunchi (pentru a fi vândute sau păstrate). **2.** Frânghie, lanț etc. cu care este fixat sau imobilizat cineva ori ceva. **3.** Fașă, bandaj. **4.** Scoarțele și cotorul în care se fixează filele unei cărți, ale unui caiet etc. III. Mod de împletire, încrucișare, înlănțuire etc. a firelor textile, care determină aspectul, rezistența, extensibilitatea, elasticitatea, tușeul produsului textil respectiv. Se deosebesc *legături de țesătură, legături de împletitură* și *legături de tricot,* cu diferite variante și combinații. Sin. *armură* **(2).** ✧ *L. pânză* = **l.** cea mai simplă formată prin trecerea alternativă a firelor de urzeală peste și sub firul de bătătură. IV. **1.** Relație, conexiune între fenomene, persoane, colectivități etc. ✧ (FILOZ.) *L. universală* v. *interdependență.* **2.** Spec. Relație de rudenie, de prietenie, de dragoste. ✦ (La pl.) Relații, cunoștințe printre oamenii dintr-un anumit mediu. **3.** Contact stabilit și menținut permanent între persoane, grupări, unități, țări etc. **4.** Concordanță, continuitate între părțile unei expuneri, ale unei relatări etc. ✦ Expr. *În legătură cu...* = referitor la..., pornind de la... **V.** Ansamblu de mijloace care asigură realizarea unei comunicații rutiere, feroviare, navale, aeriene sau de telecomunicații. **VI.** (CHIM.) Forță care leagă între ei atomii unei molecule. ✧ *L. covalentă (homeopolară)* = covalență. *L. electrovalentă (ionică, heteropolară)* = electrovalență. *L. coordinativă* = legătură chimică la care ambii electroni ai legăturii provin de la un singur atom. Se întâlnește în combinațiile complexe și reprezintă o stare intermediară între **l.** covalentă și **l.** electrovalentă. *L. de hidrogen* = **l.** mijlocită de atomul de hidrogen între doi atomi electronegativi. Reprezintă o interacțiune electrostatică relativ slabă față de tăria legăturii chimice obișnuite. *Ordin de l.* = diferența între numărul de perechi de electroni care ocupă orbitalii moleculari de legătură și numărul de perechi de electroni care ocupă orbitalii moleculari de antilegătură. Permite să se aprecieze dacă prin combinarea orbitalilor atomici liberi se formează sau nu o moleculă stabilă.

LEGE (lat. *legem*) s. f. I. (FILOZ.) Regulă cu caracter imperativ stabilită de autoritatea supremă (divinitate, putere legislativă, știință etc.). ✧ *L. naturală* = tendința unui lucru de a acționa conform propriei sale naturi. *L. a naturii* = expresia științifică sau matematică a modului constant în care acționează corpuri naturale din aceeași clasă. *L. statistică* = **l.** care este stabilită și care are valoare numai statistic, adică oferă certitudine pentru un număr mare de cazuri considerate, dar pentru fiecare caz particular nu oferă decât o probabilitate mai mare sau mai mică. *L. morală* = principiu sau imperativ moral fundamental specific unei anumite societăți sau societății umane în general. De ex. „Să nu ucizi!" este un imperativ moral cu caracter de lege. (MAT.) *L. de compoziție (internă) pe o mulțime* = operație algebrică. (LINGV.) *L. fonetică* = modificare cu caracter regulat a unui sunet de-a lungul evoluției unei limbi; acționează într-o anumită epocă și în anumite condiții. (CHIM.) *Legea conservării masei* = **l.** conform căreia în orice reacție chimică suma maselor substanțelor care intră în reacție este egală cu suma maselor substanțelor care rezultă din reacție. *Legea acțiunii maselor* = **l.** conform căreia, în starea de echilibru chimic, raportul dintre produsul concentrațiilor substanțelor rezultate din reacție și produsul concentrațiilor reactanților (fiecare dintre concentrații fiind ridicată la o putere egală cu numărul moleculelor din fiecare substanță prezentă care ia parte la reacție) este constant. A fost descoperită de C.M. Guldberg și P. Waage în 1864. *Legea proporțiilor definite* = **l.** conform căreia, la formarea unei combinații chimice, elementele care reacționează se combină întotdeauna într-un raport constant. A fost descoperită de J.L. Proust în 1802. *Legea proporțiilor multiple* = **l.** conform căreia, dacă două sau mai multe elemente formează împreună mai multe combinații chimice, atunci cantitățile dintr-un element care se combină cu aceeași cantitate din celălalt element se află între ele în raporturi simple. A fost descoperită de J. Dalton în 1803. (BIOL.) *Legea biogenetică fundamentală* = **l.** formulată de F. Müller și E. Haeckel (1866), potrivit căreia în timpul dezvoltării embrionare (în ontogenie) se repetă principalele etape ale dezvoltării filogenetice. (ANAT.) *Legea corelației anatomice* = **l.** formulată de G. Couvier (1930), care afirma că specializarea unui organ din organismul animal la un anumit mod de viață antrenează numeroase modificări ale altor organe, ceea ce permite îndeplinirea unor anumite funcții (ex.: dinții canini și tăietori constituie un caracter de corelație anatomică). (BOT.) *Legea lui Liebig* = **l.** fundamentală a biociberneticii formulată de J. von Liebig, în 1940, conform căreia, aplicată strict la plante, creșterea acestora este limitată de elementul a cărui concentrație în sol este sub valoarea minimă necesară sintezei substanțelor obligatorii pentru supraviețuire. Sin. *legea minimului.* (EC. POL.) *L. economică* = **l.** stabilă, de dependență cauzală între actele și comportamentele oamenilor în cadrul vieții economico-sociale. În teoria economică, *l. e.* mai este numită și regulă generală sau principiu. Exemplul cel mai cunoscut sunt **l.** ofertei și cererii care reflectă relațiile dintre modificările cererii și ale ofertei, pe de o

Legături (III)

a–b: pentru țesături; c–d: pentru tricoturi

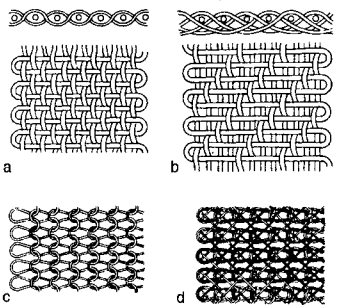

parte, și modificarea prețului de echilibru și al cantității de echilibru vândute și cumpărate, pe de altă parte. (PSIHOL.) *Legea efectului* = concepție formulată (1914) de psihologul E.L. Thorndike, potrivit căreia acțiunile care au ca efect imediat plăcerea sunt memorate și repetate, transformându-se în cele din urmă în habitudini, în timp ce acțiunile care au ca efect durerea sau neplăcerea sunt suprimate din memorie și evitate. **II. 1.** (DR.) Act normativ care emană de la organul legislativ al statului și prin care sunt reglementate anumite relații sociale; *p. gener.* orice act normativ. ✧ *L. fundamentală* = constituție. *L. constituțională* = **l.** de revizuire a Constituției. *L. organică* = **l.** care reglementează domenii importante de relații sociale, anume enumerate în Constituția țării (ex. sistemul electoral, partidele politice, regimul juridic general al proprietății și moștenirii, al raporturilor de muncă, al învățământului, al cultelor etc.) și care se adoptă cu votul majorității membrilor fiecărei camere. *L. ordinară* = **l.** obișnuită, care se adoptă cu votul majorității membrilor prezenți din fiecare cameră. *L. penală* = orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi sau decrete. *L. nescrisă* = tradiție. *Legi draconice* = primele norme de drept întocmite de *Dracon* (sec. 7 î.Hr.), proverbiale pentru asprimea lor; pentru cele mai mici infracțiuni ele prevedeau pedeapsa cu moartea. ✧ Expr. *În numele legii,* formulă întrebuințată când se invocă autoritatea legii. *Omul legii* = persoană care respectă cu strictețe prevederile legale. **2.** Legalitate. **3.** (Pop.) Religie; credință. ✦ Datină, obicei.

LEGENDA AUREA (sau **LEGENDA SANCTORUM),** culegere de scrieri cuprinzând viețile sfinților, întocmită de *Iacopo da Varagine,* în 1255, fiind cea mai cunoscută scriere hagiografică din Evul Mediu. Răspândită rapid în toată Europa catolică, a fost tradusă în diverse limbi și îmbogățită cu viețile unor sfinți locali. A servit ca izvor de informație pentru iconografia medievală occidentală.

LEGENDAR, -Ă (< fr.) adj. Cu caracter de legendă, de domeniul legendei; *p. ext.* care a intrat în legendă; extraordinar, faimos, fantastic.

LEGENDA SF. GERARD, scriere hagiografică în care este înfățișată viața lui Gerard, primul episcop de Cenad (1030–1046). Cuprinde informații cu caracter social și politic privitoare la societatea contemporană lui din Banat.

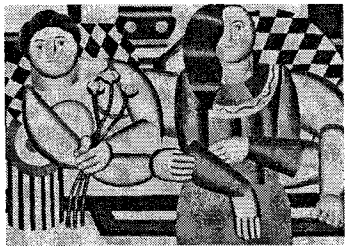

Fernand Léger: „Două femei"

LEGENDĂ (< fr.; lat. *legenda* „care trebuie citit") s. f. **1.** Specie a genului epic, în versuri sau în proză, în care se prezintă, apelându-se de obicei la fantastic, geneza unui lucru, a unei ființe, caracterul aparte al unui eveniment istoric, ori se evocă fapte neobișnuite ale unor eroi atestați sau nu de către documente. Termenul de **l.** a fost propus, în sec. 13, de teologul dominican *Iacopo da Varagine.* Indica, la origine, evenimente privind viețile sfinților, amplificate cu episoade inventate pentru a provoca mila. ✦ Compoziție muzicală, vocală sau instrumentală, care are ca subiect o legendă **(1). 2.** Text, inscripție prin care se explică imaginea dintr-o fotografie sau dintr-un desen, semnele convenționale de pe o hartă, de pe un plan etc., fără a repeta ceea ce se poate vedea ✦ Completare sub formă de memoriu anexată la o hartă, la o schemă etc., privind unele date care nu pot fi reprezentate grafic.

LEGENDRE [leʒãdr], **Adrien Marie** (1752–1833), matematician francez. Prof. la Școala Militară și, ulterior, la cea Normală din Paris. Contribuții în teoria numerelor (a enunțat legea distribuției numerelor prime), calculului integral („Elemente de geometrie", „Teoria numerelor") și în geodezie. Metode particulare de integrare a unor ecuații diferențiale („Tratat despre funcțiile eliptice și integralele euleriene"). A introdus polinoamele, care-i poartă numele.

LÉGER [leʒe], **Fernand** (1881–1955), pictor și decorator francez. Unul dintre promotorii cubismului. Influențat de *Matisse.* Desenul și efectele ritmice, realizate prin articularea planurilor viu colorate, au un rol preponderent în creația sa („Femeie în albastru", „Două femei", „Nunta", „Parisul prin fereastră", „Scara"). Obsedat de prezența tehnicii în viața cotidiană, a dat formelor un aspect metalic, iar figurii umane înfățișarea unui robot („Fumătorii", „Partida de cărți"), compozițiile sale devenind arhitecturale, monumentale („Marele dejun", „Lectura"). Vitralii, tapiserii, mozaic, ceramică policromă într-o viziune monumentală. Realizator al filmului „Baletul mecanic"; decoruri de teatru.

LEGER [leʒe], **Louis-Paul-Marie** (1843–1923), lingvist și istoric francez. Prof. la Sorbona și la Collège de France. Specialist în slavistică („Noi studii slave", „Lumea slavă în sec. 19", „Literatura rusă"). M. de onoare al Acad. Române (1894).

LEGHE (< it.) s. f. Unitate de măsură pentru distanțe în afara sistemului internațional, folosită în trecut: *l. terestră* 4 445 m, *l. marină* 5 555 m.

LEGHORN [leghɔ:n] (cuv. engl.) subst. (ZOOT.) Rasă de găini foarte bune producătoare de ouă (în medie 170–250 anual), obținută în S.U.A. Are mai multe varietăți de culoare, mai răspândită fiind cea albă. Își trage numele de la localitatea italiană Livorno (în engl. **L.**).

LEGIC, -Ă (< *lege*) adj. În conformitate cu legile; care are caracter de lege.

LEGIFERA (< fr.; {s} lat. *legifer* „legislator") vb. I tranz. (DR.) A adopta legi.

LEGIFERARE (< *legifera*) s. f. Activitate de adoptare a legilor de către Parlamentul țării, conform unei proceduri stabilite sau în baza abilitării acestuia, pe cale de ordonanțe, de către Guvern.

LEGIONAR (< fr., lat.) s. m. **1.** (În Roma antică) Militar care făcea parte dintr-o legiune. **2.** (În România, în deceniile 3–4 ale sec. 20) Membru al mișcării social-politice de extrema dreaptă, reprezentată de partidul *Garda de Fier.* **3.** Soldat în Legiunea Străină.

LEGISLATIV, -Ă (< fr.) adj. (DR.) Care privește legiferarea, referitor la legiferare, care legiferează (ex. organ **l.,** activitate **l.**). ✧ *Putere l.* = parte a puterii de stat, care, prin Parlament, realizează conducerea țării.

LEGISLATOR (< fr., lat.) s. m. Persoană care legiferează.

LEGISLATURĂ (< fr.) s. f. Perioadă de timp pentru care este ales sau în care funcționează organul legislativ.

LEGISLAȚIE (< fr., lat.) s. f. Totalitatea legilor dintr-o țară. ✦ Totalitatea legilor dintr-o anumită ramură de drept (ex. **l.** civilă, **l.** penală).

LEGIST (< fr.) adj., s. m. pl. **1.** Adj. *Medic l.* (și subst.) = medic însărcinat să facă anumite constatări care interesează justiția (ex. constatarea cauzelor unui deces, a urmelor unor lovituri sau răniri etc.). **2.** S. m. pl. Adepți ai unei școli filozofice chineze (școala legiștilor: *fa-tzia*), apărută în sec. 4–3 î.Hr., care preconiza, în opoziție cu confucianismul, un stat centralizat, guvernat exclusiv pe bază de legi și nu pe virtute; a constituit fundamentarea teoretică a guvernării absolute a dinastiei Qin. Reprezentant principal: *Han Fei.*

LEGITATE (< *lege,* după rus., germ.) s. f. Însușire a fenomenelor de a se desfășura în conformitate cu anumite legi; ansamblul legilor din natură, societate și gândire; ansamblul legilor care guvernează un anumit domeniu al realității.

LEGITIM, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (DR.) Care își găsește un temei în lege sau este recunoscut conform unui drept. ✧ *L. apărare* = situație a unei persoane care, pentru a înlătura un atac material, direct, imediat, injust și deosebit de grav, îndreptat împotriva sa, a altuia sau împotriva unui interes public, săvârșește o faptă prevăzută de legea penală, dar neconsiderată, în acest caz, infracțiune. Se află în *l.a.* și persoana care, din cauza tulburării sau temerii, depășește limitele unei apărări proporționale cu gravitatea pericolului și cu împrejurările în care s-a produs atacul. Constatarea *l.a.* are ca efect scoaterea de sub urmărire sau achitarea inculpatului. ✦ Care este realizat cu îndeplinirea formelor legale (ex. soție l.). **2.** Just, echitabil; justificat, îndreptățit.

LEGITIMA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. și refl. A(-și) stabili identitatea pe baza unui document legal. **2.** Tranz. A face un act de legitimare. **3.** Tranz. A justifica, a îndreptăți.

LEGITIMARE (< *legitima*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) legitima. **2.** (În trecut) Act juridic prin care un copil din afara căsătoriei dobândea situația juridică a unui copil născut din căsătorie.

LEGITIMAȚIE (< fr.) s. f. Document prin care se constată și se probează identitatea unei persoane.

LEGITIMISM (< fr., it.) s. n. Principiu monarhic afirmat în timpul mișcărilor revoluționare ale burgheziei din Europa, în special după înfrângerea lui Napoleon I, care proclamă „dreptul sfânt și inalienabil la tron al dinastiilor legitime". Principiul a fost realizat în practică în urma hotărârilor Congresului de la Viena (1814–1815).

LEGITIMIȘTI (< fr.) s. m. pl. Adepții dinastiilor „legitime", înlăturate în urma unor evenimente sociale și politice (ex. adepții dinastiei Bourbonilor din Franța, răsturnată de Revoluția din iul. 1830).

LEGITIMITATE (< fr.) s. f. Caracterul a ceea ce este legitim.

LEGIUITOR, -OARE (< *legiui*) adj., s. m. și f. (Persoană) care elaborează legi.

LEGIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** (În Roma antică) Unitate de bază a armatei romane, cu un efectiv variind între 4 200 și 6 000 de oameni, repartizați în cohorte, manipule, centurii. Pe terit. Daciei au staționat mai multe l., printre care și *Legiunea XIII-a Gemina,* cu sediul la Apulum, care a rămas aici pe toată perioada stăpânirii romane (106–275). **2.** (În sec. 16–19) Denumire dată unor diferite formații militare din Franța, Marea Britanie, Germania, Rusia. În Transilvania, oastea lui Avram Iancu în timpul Revoluției de la 1848–1849 era formată din l.

LEGIUNEA ARABĂ, organizație militară arabă creată, în 1921, din inițiativa Marii Britanii, pentru a apăra emiratul Transiordaniei. Din 1939 până în 1956, a fost condusă de Sir J.B. Glubb (Glubb pașa), care a intervenit în primul război israeliano-arab (1948–1949). Regele Hussein I-a înlăturat și expulzat pe Glubb pașa și a transformat **L.A.** într-un corp militar, care a constituit baza armatei regale iordaniene.

LEGIUNEA DE ONOARE, primul ordin național creat în 1802 de Napoleon Bonaparte, acordat celor cărora le erau recunoscute serviciile militare și civile aduse Franței. Cuprinde cinci clase: trei grade — cavaler, ofițer, comandor — și două demnități — înalt-ofițer și mare-cruce.

LEGIUNEA ARHANGHELUL MIHAIL v. **Garda de Fier.**

LEGIUNEA STRĂINĂ, formațiune militară franceză ai cărei membri sunt recrutați voluntar, în urma unei selecții dure, în cea mai mare parte, dintre străini. Creată de Ludovic Filip printr-un decret, în 1831, în Algeria (Sidi bel Abbès). A participat mai ales la acțiuni de peste mări (Mexic, Indochina, Africa de Nord, precum și în cele două războaie mondiale). În 1962, după proclamarea independenței Algeriei, și-a mutat sediul în Franța, fiind redimensionată și restructurată.

LEGNANI [leñia:ni], **Pierina** (1863–1923), balerină italiană. Primă balerină la Scala din Milano și la Teatrul din Sankt-Petersburg. Remarcabilă prin grație și virtuozitate tehnică („Lacul lebedelor", „Coppélia", „Pasărea albastră").

LEGNANO [leñia:no], oraș în NV Italiei (Lombardia), la 199 m alt., la 27 km NV de Milano; 53,3 mii loc. (1997). Metalurgie, constr. de mașini-unelte și aparate electrice; prelucr. lemnului; încălțăminte. Produse chimice, textile și alim. Monumente: castel (1250, reconstruit în sec. 16 și 17); biserica San Magno (1518–1529). Aici, armata Ligii lombarde a înfrânt (mai 1176), pe cavalerii germani, conduși de împăratul Frederic I Barbarossa, care urmărea să supună autorității sale orașele din N Pen. Italice.

LEGNICA [legnitsa], oraș în SV Poloniei, la 63 km VNV de Wrocław; 108 mii loc. (1996). Nod de c.f. Metalurgia cuprului; ind. de prelucr. a lemnului, electrotehnică, textilă, a hârtiei și alim. Constr. de piane. Monumente: biserică (sec. 14), castel (sec. 12 cu refaceri din sec. 15–17). A primit statut de oraș (1252). Aici, Frederic cel Mare al Prusiei a obținut o victorie asupra trupelor austriece (15 aug. 1760).

LEGO subst. invar. Denumire comercială a unui joc, care constă în construirea de figuri variate cu ajutorul unor module din material plastic.

LE GOFF [lə gof], **Jacques** (n. 1924), istoric francez. Prof. univ. la Paris. Studii asupra civilizației medievale, în special asupra aspectelor politice, economice, sociale și antropologice („Europa medievală și lumea modernă", „Civilizația Occidentului medieval", „Apogeul creștinității", „Ficțiunea medievală").

LEGRAND [legrã], **Émile** (1841–1903), elenist francez. Prof. la Școala

Legnano. Biserica San Magno

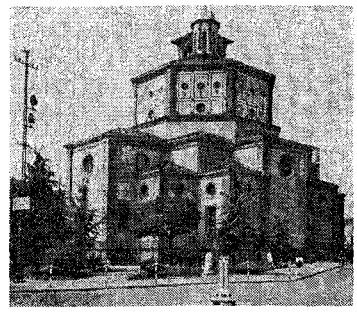

Franz Lehár

de limbi orientale din Paris. Studii asupra limbii greceşti moderne: o gramatică, un dicţionar francez-grec şi grec-francez. Opera sa cuprinde şi informaţii privitoare la istoria românilor („Culegere de poeme istorice în greaca populară privind Turcia şi Principatele dunărene"). M. coresp. al Acad. Române (1877).

LEGRAND [ləgrã], **Michel** (n. 1932), dirijor, compozitor, pianist şi cântăreţ francez. Aranjamente pentru orchestre de coarde. Muzică de film („Umbrelele din Cherbourg", „Domnişoarele din Rochefort", „Mesagerul"). Premiul Oscar: 1968 (pentru muzica filmului „Afacerea Thomas Crown").

LEGROS [ləgro], **Pierre** (1629–1714), sculptor francez. Elev al lui J. Sarazin. Reprezentant al clasicismului, a realizat opere caracterizate prin forme ample, calme, expresive. A colaborat la decorarea cu sculpturi a grădinilor de la Versailles („Apa", „Esop"). Lucrări pentru realizarea basoreliefului de la poarta Saint-Martin.

LEGUÍA Y SALCEDO, Augusto Bernardino (1863–1930), bancher şi om politic peruvian. Ministru de Finanţe (1903–1908). Preşedinte al ţării (1908–1912, 1919–1930). Reprezentant al Camerei de Comerţ a Americii Latine la Londra (1912–1919). Întors în Perú, l-a înlăturat, printr-o lovitură militară, pe J. Pardo y Barreda, asumându-şi funcţia de preşedinte. Înlăturat printr-o revoltă militară.

LE GUIN [lə gwin], **Ursula** (n. **Kroeber**) (n. 1929), scriitoare americană. Se afirmă cu trilogia „Fantezie", apoi se dedică romanului ştiinţifico-fantastic, prezentând stările conflictuale apărute ca urmare a inegalităţilor sociale sau a tehnologizării abuzive, ce duc la distrugerea naturii („Mâna stângă a întunericului", „Planeta iernii", „Planeta dezmoştenitilor").

LEGUMĂ (< lat. *legumen*) s. f. **1.** Nume generic dat plantelor ale căror părţi (frunze, rădăcini, tuberculi, fructe, seminţe etc.), consumate crude sau fierte (morcovi, cartofi, spanac, ridichi, ceapă etc.), intră în alimentaţia umană. Sin. *zarzavat*. **2.** Fig. Persoană redusă la o existenţă vegetativă.

LEGUMICOL, -Ă (< *legumă*) adj. Privitor la cultura legumelor, care aparţine culturii legumelor.

LEGUMICULTOR, -OARE (< *legumicol*) s. m. şi f. Cultivator de legume.

LEGUMICULTURĂ (< *legumă* + *cultură*) s. f. **1.** Ramură a ştiinţelor agricole care studiază biologia, ecologia şi metodele de cultură la plantele legumicole. **2.** Sector al producţiei agricole care cuprinde cultura legumelor.

LEGUMINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *legumen* „legumă") s. f. Globulină care se găseşte în seminţele leguminoaselor, mai ales în cele de soia.

LEGUMINOS, -OASĂ (< fr.) adj. (Despre plante) Al cărui fruct este o păstaie. ✦ (Substantivat, f. pl.) Familie de plante dicotiledonate erbacee, arbuşti şi arbori, cu frunze alterne, penat-, palmat- sau digitat-compuse (rar simple), flori zigomorfe, adesea papilionacee şi fructe păstăi. Se cunosc peste 17 000 de specii, răspândite pe tot globul. Spontane şi cultivate, sunt folosite ca plante alimentare, furajere, medicinale, melifere, industriale, ca îngrăşământ verde etc. (ex. fasolea, mazărea, lucerna, lupinul, trifoiul, soia, salcâmul etc.).

LEHAMITE (< bg.) s. f. (Pop.) Dezgust, silă; plictiseală. ✧ Expr. *A-i fi* (sau *a i se face cuiva*) *lehamite (de ceva)* = a-i fi (cuiva) silă, a se dezgusta, a se scârbi (de ceva).

Jean-Marie-Pierre Lehn

LEHÁR [le:har], **Franz** (1870–1948), compozitor austriac de origine ungară. Unul dintre cei mai de seamă creatori în domeniul operetei („Văduva veselă", „Dragoste de ţigan", „Contele de Luxemburg", „Paganini", „Ciocârlia", „Ţara surâsului"). Lucrările sale se caracterizează prin fantezie melodică, simţ al culorii orchestrale şi un pronunţat caracter dansant; a introdus în operetă elemente de folclor şi a dezvoltat rolul orchestrei.

Le HAVRE v. **Havre, Le ~.**

LEHLIU, com. în jud. Călăraşi, situată în Câmpia Bărăganului, pe râul Milotina; 2 887 loc. (2000).

LEHLIU-GARĂ, oraş în jud. Călăraşi, situat în Câmpia Bărăganului, la 55 m alt., la 65 km E de Bucureşti; 6 739 loc. (2000). Staţie de c.f. (inaugurată la 17 nov. 1886). Nod rutier. Fabrică de piese de schimb pentru combinatele siderurgice, de garnituri din cauciuc pentru nave fluviale, de tricotaje şi de prelucr. a legumelor. Obiecte de artizanat (împletituri de răchită, obiecte din ceramică). Declarat oraş în 1989.

LEHM s. n. Rocă sedimentară detritică *neconsolidată*, loessoidă, din care carbonatul de calciu a fost dizolvat de apele de infiltraţie.

LEHMANN [leimən], **Rosamund Nina** (1903–1990), scriitoare engleză. Romane de analiză psihologică inspirate din viaţa adolescentelor şi exprimând deziluziile unei generaţii („Pulbere", „Invitaţie la vals", „O notă muzicală"), dorinţa de independenţă („Arborele născut din mare"), sau cu note autobiografice („Lebăda serii").

LEHMBRUCK [le:mbruk], **Wilhelm** (1881–1919), sculptor şi grafician german. Reprezentant al expresionismului. Influenţat de Matisse, Brâncuşi, Modigliani. Lucrări caracterizate prin puritatea calmă a formelor, prin alungirea volumelor („Femeie îngenuncheată", „Bărbat prăbuşit").

LEHN [len], **Jean-Marie-Pierre** (n. 1939), chimist francez. Prof. univ. la Strasbourg şi Collège de France. Cercetări de pionierat în domeniul chimiei supramoleculare şi coordinative. Lucrări de electronică moleculară; a elucidat mecanismele de recunoaştere moleculară. M. de onoare al Acad. Române (1993). Premiul Nobel pentru chimie (1987), împreună cu D.J. Cram şi Ch.J. Pedersen.

LEHTONEN [lekto:nen], **Joel** (1881–1934), scriitor finlandez. Iniţial romantic

Gottfried Wilhelm Leibniz

(voi. de povestiri „Vioara diavolului", „Sălbaticul"), a evoluat ulterior spre un realism satiric și epopeic, cu o artă narativă de mare virtuozitate (romanele „Odată, vara", „Valea trestiilor" și vol. de povestiri „Merii în moarte"). Lirică („Tinerețe", „Chilia călugărului").

LEHUZĂ (LĂUZĂ) (< ngr.) s. f. Femeie în primele 6–8 săptămâni după naștere.

LEHUZIE (LĂUZIE) (< *lehuză*) s. f. Stare fiziologică a lehuzei, în timpul căreia organismul femeii revine treptat la starea anterioară gravidității.

LEIBL [laibəl], **Wilhelm** (1844–1900), pictor german. Unul dintre promotorii școlii realiste de pictură. Scene din viața țăranilor („Trei femei în biserică", „Politicienii satului"); portrete („Portretul tatălui", „Domnișoara Kirchhoffer").

LEIBNIZ [laibnits], **Gottfried Wilhelm** (1646–1716), filozof și matematician german. Spirit enciclopedic, a avut preocupări în multe domenii: teologie, filozofie, logică, matematică, științele naturii, drept, istorie etc. A deținut funcții diplomatice (din 1666) sub diferiți principi germani. La propunerea sa a fost creată Academia de Științe din Berlin (1700). A elaborat, independent de Newton, calculul infinitezimal, descoperire ce a influențat decisiv sistemul său logic și filozofic, care pune la baza existenței *monadele,* substanțe spirituale indivizibile, independente unele de altele și active („Monadologia"). Concordanța dintre monade este stabilită de monada supremă, Dumnezeu, lumea noastră fiind „cea mai bună dintre toate lumile posibile" („Teodiceea"). Critica făcută de **L.** teoriei lui Locke despre intelect, a influențat pe Kant și pe iluminiștii germani („Noi eseuri asupra intelectului uman"). În logică, **L.** a formulat principiul *rațiunii suficiente;* manuscrisele publicate în sec. 20 îl indică drept unul dintre întemeietorii logicii.

Vivien Leigh în filmul „Pe aripile vântului"

LEIBOWITZ [lebəvits], **René** (1913–1972), compozitor, dirijor și teoretician francez originar din Polonia. Elev al lui A. von Webern și A. Schönberg. Susținător și adept al dodecafonismului; muzică de cameră, lucrări simfonice, opere („Spaniolii la Veneția"); lucrări teoretice („Introducere în muzica dodecafonică", „Schönberg și școala sa", „Istoria operei").

LEICESTER [lestə], oraș în centrul Marii Britanii (Anglia), situat la 56 km ENE de Birmingham; 294,8 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Ind. electrotehnică, constr. de mașini textile, chimică (coloranți), textilă, a încălțămintei, produselor farmaceutice și alim. Universitate. Monumente: ruinele unui zid roman, înalt de 9 m; biserica St. Nicolas (nava și turnul construite în sec. 7, iar corul în sec. 13), în stil gotic primitiv; biserica St. Martin, în stil gotic primitiv, transformată în catedrală anglicană în 1926; Guildhall (sec. 13–17); Primărie (sec. 16); ruinele unui castel medieval (1645). Fundat în 1143 pe locul unei așezări antice, cunoscută sub numele de *Ratae Coritanorum.*

LEIDEN [laidn] **(LEYDA),** oraș în SV Olandei, port în delta Rinului, situat la 15 km NE de Haga; 117 mii loc. (1997). Mare centru al ind. textile. Constr. navale, prelucr. metalelor, produse electrotehnice, chimice, cosmetice (parfumuri), alim. ș.a. Vechi centru tipografic (în 1581, familia de tipografi Elzévir a întemeiat prima tiparniță). Universitate (1575). Muzeu municipal, cu opere aparținând lui Rembrandt, Lucas van Leyden, Dürer ș.a., muzee: de etnografie și militar. Grădină botanică (1587). Observator astronomic. La **L.** s-a născut Rembrandt. Monumente: vestigii romane; castel (sec. 12); bisericile Sint Pieter (1121, reconstruită în sec. 14), Sint Pancras (sec. 14) și Marekerk (1647); Primăria (sec. 16–17, distrusă de un incendiu în 1929 și refăcută ulterior); Gemeenlandshuis van Rijn (1596); Tuchhale (1639–1640). Întemeiat în sec. 10 pe locul anticei așezări *Lugdunum Batavorum,* **L.** s-a dezvoltat în jurul castelului fortificat, construit în sec. 12 ca avanpost împotriva incursiunilor normande; a obținut statut de oraș în 1266.

LEIDY [laidi], **Joseph** (1823–1891), zoolog american. Prof. la Univ. Pennsylvania. Pionier al cercetărilor de paleozoologie a vertebratelor („Despre caii fosili din America", „Despre mamiferele dispărute din Dakota și Nebraska"). Lucrări de parazitologie („Observații asupra paraziților și scorpionilor").

LEIF ERIKSSON *(Leif cel Fericit)* (c. 970–c. 1021), viking norvegian. Fiul lui *Eirik Torvaldssön.* A întreprins (luat de curenți) prima traversare cunoscută a Atlanticului, ajungând pe țărmul Americii de Nord (Noua Scoție), pe care l-a numit *Vinland.*

LEIGH [li:], **Vivien** (pe numele adevărat *Vivian Mary Hartley*) (1913–1967), actriță engleză de teatru și film. Personalitate proeminentă a teatrului shakespearian și a cinematografiei anglo-americane. Împreună cu Laurence Olivier, a format unul dintre cele mai celebre cupluri ale cinematografului anilor '30–'40. Înzestrată cu un temperament dramatic, capabil să ilustreze sensibilitatea pasională a personajelor întruchipate și cu toate atuurile feminității, a realizat creații memorabile în „Elisabeta, regina Angliei", „Podul Waterloo", „Cezar și Cleopatra", „Lady Hamilton", „Anna Karenina", „Corabia nebunilor" ș.a. Premiul Oscar: 1940 („Pe aripile vântului"), 1951 („Un tramvai numit dorință").

LEINBERGER [lainbergər], **Hans** (c. 1485–1530), sculptor german. Lucrările sale, aflate la granița dintre goticul târziu și barocul timpuriu, sugerează mișcarea și exprimă patosul unei neliniști interioare („Madona cu prunc", altarul Domului din Moosburg, statuia în bronz a contelui Albrecht von Habsburg pentru mormântul împăratului Maximilian I).

LEINO [la:no], **Armas Eino Leopold** (pseud. lui *E. Lönnbohm*) (1878–1926), scriitor finlandez. Opera sa reprezintă o fuziune a culturii de inspirație mitică cu cea legată de prezent. Balade („Simo Hurtta"), legende („Cântece pentru Helka") și poeme neoromantice („Noapte de iarnă", „Gerul" „Harfă în vânt"), de un puternic suflu liric. Drame

simbolice (ciclul „Măşti"); eseuri, traduceri.

LEIOMIOM (< fr.; {s} gr. *leios* „ţesut") s. n. Tumoră benignă alcătuită din ţesut muscular neted, care apare mai ales în uter (este numită, impropriu, *fibrom*).

LEIP [laip], **Hans** (1893–1983), grafician şi scriitor german. Autor al prezentării grafice a revistei „Simplicissimus" (1923), al cărei stil a influenţat grafica de ziar a epocii în multe ţări europene („stilul simplicissimus").

LEIPOLDT [leipo:lt], **Christian Frederick Louis** (1880–1947), ziarist şi scriitor sud-african, de limbă afrikaans. Vastă şi variată operă literară. Versuri („Unchiul Gert povesteşte", „Mângâierea frumuseţii"). Teatru („Vrăjitoarea", „Ultima seară"). Romane istorice („Hughenoţii") sau cu elemente autobiografice („Jan von Riebeek"); povestiri fantastice („Şobolanii roşii").

LEIPZIG [laiptsih], oraş în partea de E a Germaniei (Sachsen), situat la confl. râului Weisse Elster cu Pleisse; 457,2 mii loc. (1997). Important nod de comunicaţii. Aeroport. Constr. de maşini grele, utilaj ind., maşini-unelte, maşini tipografice, agricole şi de aparataj electrotehnic; ind. chimică (coloranţi), a maselor plastice, hârtiei, poligrafică, textilă, a încălţămintei şi alim. Producţie de instrumente muzicale. Mare centru comercial (târguri internaţionale anuale de mostre). Academia Saxonă de Ştiinţe. Academia de Arte Grafice (1764). Universitate (1409). Institute de geografie, de literatură ş.a. Monumente: Thomaskirche (sec. 14, restaurată în anii 1961–1964), în care se află mormântul lui J.S. Bach; Nikolaikirche (sec. 12, cu unele refaceri din sec. 15–18); Bursa şi Casa de comerţ (sec. 16–18); Primăria veche (sec. 16, restaurată în anii 1948–1950), azi muzeul oraşului. Monument închinat Bătăliei de la **L.** (1813). Menţionat ca oraş (Lipsk) în sec. 11. Important centru comercial. A avut de suferit în timpul Războiului de 30 de Ani. Cunoscut şi sub numele de *Lipsca*. — **Bătălia de la ~,** bătălie (16–19 oct. 1813) în care armata franceză, condusă de Napoleon I, a fost înfrântă de armatele coalizate ale Rusiei, Prusiei, Austriei şi Suediei comandate de L.L. Bennigsen, G.L. Blücher, K.P. von Schwarzenberg şi C.J.-B. Bernadotte şi silită să se retragă dincolo de Rin. Supranumită *Bătălia Naţiunilor*. În urma ei, Napoleon I a fost silit să abdice.

LEIRIS [leriş], **Michel** (1901–1990), etnolog şi scriitor francez. Adept al curentului suprarealist. Participă la misiunea Dakar—Djibouti (1934 — jurnalul de bord „Africa fantomă"). Lucrări de etnologie, privind arta şi societăţile africane („Vârsta omului", „Regula jocului").

LEISHMAN [li:ʃmən], **William Boog** (1865–1926), medic militar britanic. Prof. univ. la Londra. A lucrat în India şi Africa de Sud. În 1900 a descoperit, independent de Charles Donovan, un gen de protozoar (denumit după numele lor, *leishmania donovani*) care provoacă boala *kala-azar*.

LEISHMANIOZE [liʃmanioze] (< fr. {i}; {s} n. pr. *W.B. Leishman*) s. f. pl. Gen de boli cu localizare cutanată sau viscerală (printre care şi *kala-azar*) provocate de protozoare parazite intracelulare *(Leishmania)*, în celulele endoteliale sau în leucocitele din sânge. Sunt endemice în ţările calde (bazinul mediteranean, Africa Centrală şi Orientală, Extremul Orient, India, America de Sud) şi se întâlneşte la om şi la animale, fiind transmise prin rozătoare şi canide infectate. Unele l. evoluează către forme grave, cu metastaze ale pielii şi mucoaselor, provocând mutilări grave.

LEIT, -Ă (< sl.) adj. (Şi adv.) *A fi* (sau *a semăna*) *leit (cu...)* = a fi asemănător (cu...), a fi întocmai, aidoma (cu...).

LEITMOTIV s. n. v. **laitmotiv**.

LEITZ [laits], **Ernst** (1843–1920), optician german. Fondator (1869) al unei societăţi de instrumente optice (care-i poartă numele), unde, în 1924, a fost realizată prima cameră modernă de fotografiat, de mici dimensiuni (35 mm), denumită *Leica* şi proiectată de O. Barnack.

LEI ZU (în mitologia chineză), zâna mătăsurilor, soţia împăratului legendar *Huang Di*. Tradiţia o consideră cea dintâi persoană care a crescut, în China, viermi de mătase şi a ţesut o asemenea pânză.

LEJER, -Ă (< fr.) adj. (Mai ales despre îmbrăcăminte) Uşor, comod.

LE JEUNE [lə ʒön], **Claude** (c. 1530–1600), compozitor francez. Proeminent reprezentant al muzicii corale *a cappella* din epoca Renaşterii (mise, motete, chansons, psalmi, madrigale). Stilul lui de maturitate se bazează pe un limbaj armonic de un modernism evident. Creaţie de sinteză deschizând calea noilor forme ale sec. 17.

Primăria veche

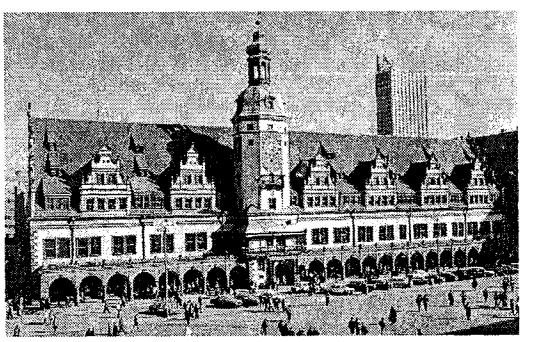

Leipzig

Thomaskirche

LEK (cuv. albanez) s. m. Unitate monetară în Albania.

LEKAIN [ləkɛ̃] (pe numele adevărat *Henri-Louis Cain*) (1729–1778), actor francez. Interpret al tragediilor lui Voltaire. A introdus firescul în interpretare, eliberându-se de convenționalismul clasic. Reformator al decorului și costumului teatral.

LELE (< bg., scr.) s. f. **1.** (Pop.) Termen respectuos de adresare folosit la țară pentru o femeie mai în vârstă. ✦ (În poezia populară) Femeie tânără, iubită. **2.** Femeie cu purtări rele. ✧ Expr. *A umbla în dorul lelii* = a umbla fără rost, haimana.

LELEASCA, com. în jud. Olt, situată în partea de N a Piem. Cotmeana; 2 033 loc. (2000). Pomicultură (meri, pruni, peri, cireși). În satul **L.** se află două biserici cu același hram — Adormirea Maicii Domnului —, una de lemn (1766–1771) și alta de cărămidă (1807, cu fresce originare); în satul Mierlicești există o biserică de lemn și cărămidă (Sf. Dumitru, 1850), iar în satul Afumați, biserica Adormirea Maicii Domnului (1857).

LELESE, com. în jud. Hunedoara, situată la poalele de E ale M-ților Poiana Ruscăi, pe râul Nădrab; 519 loc. (2000). Expl. de talc și steatit.

LELEȘTI, com. în jud. Gorj, situată în Depr. Subcarpatică Olteană, în zona de confl. a râului Suseni cu Șușița; 1 872 loc. (2000). Pomicultură (meri, pruni, cireși). Muzeu etnografic (inaugurat în 1977), în satul **L.** Bisericile de lemn cu hramurile Sf. Nicolae (1774) și Sf. Ioan Gură de Aur (1791), în satul Frățești, Sfinții Voievozi (1802) și Adormirea Maicii Domnului (1825), în satul Frățești și Sfinții Voievozi (1801), în satul Rasovița.

LELEWEL [lɛlevel], **Joachim** (1786–1861), istoric și om politic polonez.

Luis Federico Leloir

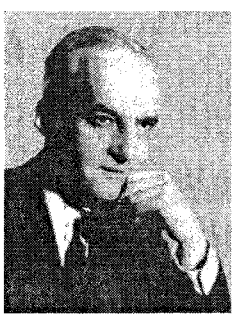

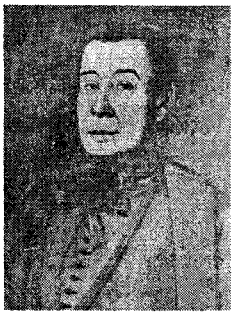

Ioan Lemeni

Unul dintre conducătorii răscoalei poporului polonez din 1830–1831, după înăbușirea căreia a trăit în Franța și în Belgia. Creatorul școlii romantice în istoriografia polonă („Istoria Poloniei").

LELOIR [lɛlwa:r], **Luis Federico** (1906–1987), biochimist argentinian de origine franceză. A stabilit mecanismul sintezei multor oligozaharide și polizaharide, izolând unele enzime cu rol catalitic determinant în aceste sinteze. A studiat și sinteza glicogenului. Premiul Nobel pentru chimie (1970).

LELOUCH [lɛluʃ], **Claude** (n. 1937), regizor francez de film. Creații prezentând dramele unor destine paralele, cu probleme de viață aproape identice („A trăi pentru a trăi", „Cel bun și cei răi", „Alt bărbat, altă femeie", „O viață nu e de ajuns"). Premiul Oscar: 1966 („Un bărbat și o femeie").

LELUPE v. **Lielupe.**

LEM (*L*unar *E*xcursion *M*odule), modul al navetei spațiale, proiectat să se desprindă de corpul principal al navei (care rămâne pe orbită) și să coboare pe Lună. A fost folosit pentru prima dată de misiunea americană Apollo 11 (1969), când *N. Armstrong* și *E. Aldrin* au pășit pe solul lunar.

LEM, Stanisław (n. 1921), scriitor polonez. Proză științifico-fantastică („Solaris", ecranizat și „Fiasco", „Guturaiul", „Insomnia"). Lucrări de critică („Teorie de caz", „Fantasticul și futurologia").

LE MAIRE [lə me:r], **Jakob** (1585–1616), navigator olandez. Împreună cu Willem Schouten, a cercetat mările australe (1615–1616) și a descoperit insulele Tonga (din arhipelagul cu același nume), Staten (Estados), situată la E de Țara de Foc, New Irleand și New Hanover (din arh. Bismarck) și strâmtoarea care-i poartă numele (aflată între Țara de Foc și ins. Staten).

LEMAÎTRE [ləmɛtr], **Antoine Louis Prosper** (zis *Frédérick*) (1800–1876), actor francez. A excelat în interpretarea unor roluri din teatrul shakespearian și romantic.

LEMAÎTRE [ləmɛtr], **Georges Henri** (1894–1966), astrofizician și matematician belgian. Prof. univ. la Louvain. Preot iezuit. Pionier al cosmologiei dinamice, a enunțat primul (1927) ideea expansiunii universului prin explozia unui gigant „atom primitiv", în care era concentrată inițial întreaga materie; a devenit mai târziu teoria *big-bangului* („Dezbateri asupra evoluției Universului", „Ipoteză asupra atomului primar").

LEMAÎTRE [ləmɛtr], **Jules (François-Élie)** (1853–1914), critic literar și scriitor francez. Unul dintre întemeietorii *impresionismului* în critica literară („Contemporanii", „Impresii din teatru"). Povestiri („Pe marginea cărților vechi"), comedii („Deputatul Laveau"), versuri parnasiene („Medalii").

LÉMAN [lemã], denumirea franceză a lacului *Geneva.*

LE MANS v. **Mans, Le ~.**

LEMASS [ləma:s], **Sean Francis** (1899–1971), om politic irlandez. Lider al partidului republican Fianna Fáil. De mai multe ori ministru și prim-min. al Rep. Irlanda (1959–1966). A susținut intrarea Irlandei în Comunitatea Economică Europeană.

LEMĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** (LOG.) Raționament ipotetic disjunctiv. Când premisa disjunctivă cuprinde două alternative, se numește *dilemă*, trei — *trilemă*, mai mult de trei — *polilemă*. **2.** (MAT.) Propoziție preliminară a cărei concluzie ușurează demonstrația unei teoreme.

LEMBERG v. **Lvov.**

LEMELIN [ləmlɛ̃], **Roger** (1919–1992), scriitor canadian de expresie franceză. Nuvele și romane satirice și psihologice, caracterizate printr-o intrigă stufoasă și un stil plin de vervă, abordând în special aspecte ale periferiei („La poalele pantei domoale", „Familia Plouffe", „Pierre magnificul").

LEMENI, Ioan (1780–1861, n. sat Dezmir, jud. Cluj), episcop greco-catolic român. Prof. la Seminarul din Blaj. A sprijinit dezvoltarea învățământului. Prin memoriile adresate Curții de la Viena (1834, 1842) cerea acordarea de drepturi politice și bisericești românilor din Transilvania. În timpul Revoluției de la 1848–1849 din Transilvania, a prezidat, împreună cu Andrei Șaguna,

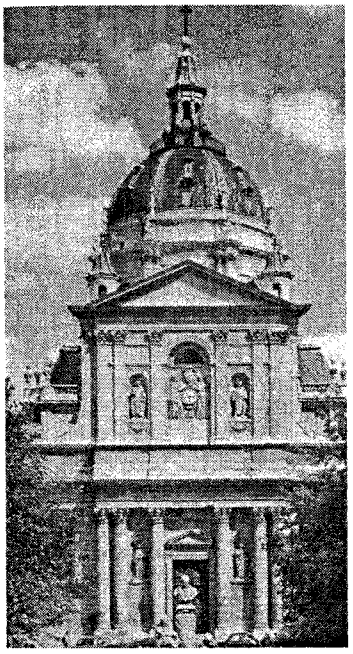

Jacques Lemercier: „Capela Universității Sorbona"

Adunarea din 3–5/15–17 mai 1848, de pe Câmpia Libertății de la Blaj.

LEMERCIER [ləmersje], **Jacques** (1585–1654), arhitect, sculptor și gravor francez. Prim-arhitect al lui Ludovic XIII (1618) și arhitect al Palatului Luvru, unde a construit Pavilionul Orologiului. A realizat Palatul cardinalului Richelieu, devenit Palatul Regal (reconstruit în sec. 18). Considerat, ca urmare a construcției capelei Universității Sorbona, unul dintre inițiatorii clasicismului francez.

LEMERCIER [ləmersje], **Louis Jean Népomucène** (1771–1840), scriitor francez. Adversar al dramei romantice. Versuri („Atlantida"). Drame („Carol cel Mare", „Cristofor Columb"); comedii istorice („Pinto"). Autor al unui „Curs analitic de literatură generală".

LEMESÓS v. **Limassol**.

LEMING (cuv. norvegian) s. m. Mamifer rozător asemănător cu hârciogul, de c. 15 cm lungime, cu blană deasă, brun-roșcată *(Lemmus lemmus)*. Trăiește în regiunile nordice circumpolare. Foarte prolifici; întreprind ciclic (la 3–4 ani), mari migrații spre coasta de sud unde, înotând în largul mării, se înecă în masă (cauzele acestui fenomen nu sunt încă complet cunoscute).

LEMMON [lemən], **Jack** (n. 1925), actor american de cinema. Interpret de comedie, dar și de dramă. A dat viață unor eroi moderni aflați în situații imprevizibile („Unora le place jazul", „Apartamentul", „Sindromul", „Dispărutul", „Așa e viața"). Premiul Oscar: 1955 („Mister Roberts"), 1973 („Salvați tigrul").

LEMN (lat. *lignum*) s. n. **1.** Țesut conducător și mecanic al plantelor superioare, format din vase (prin care circulă seva brută), traheide, parenchim (care servește ca țesut de depozitare) și fibre lignificate (cu rol de susținere). ✧ *L. primar* = țesut lemnos dispus în rădăcină sub formă de fascicule lemnoase, iar în tulpină și în frunze sub formă de fascicule libero-lemnoase. *L. secundar* = țesut lemnos dispus sub formă de pături concentrice *(inele anuale)* în tulpinile și rădăcinile plantelor lemnoase. **2.** Material provenit din **l. (1);** bucată (tăiată) din acest material. ✧ *L. aburit* = **l.** supus la acțiunea aburului pentru a deveni mai moale și mai ușor de prelucrat. *L. comprimat* = **l.** obținut prin comprimare perpendicular pe fibre. *L. impregnat* = **l.** în masa căruia s-a introdus o substanță antiseptică pentru protecția împotriva putrezirii sau o substanță ignifugă. **3.** (BOT.) *Lemn-câinesc* = arbust din familia oleaceelor, cu ramificația abundentă, frunze opuse, alungit-ovate sau lanceolate, flori albe urât mirositoare, în panicule terminale și fructe bace globuloase, negre *(Ligustrum vulgare)*. Crește prin păduri și tufărișuri, în regiunea de câmpie și de dealuri; cultivat mult pentru garduri vii în parcuri, fiind rezistent la ger, secetă și fum. Răspândit în Europa și Asia. Frunzele, florile și scoarța sunt folosite în medicina

Leming

Lemniscată

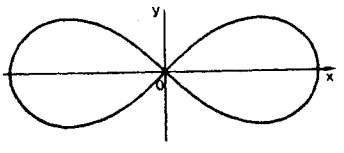

Jack Lemmon

umană și veterinară. *Lemn-dulce* = denumire dată plantelor erbacee perene sau subarbuștilor din genul *Glycyrrhiza*, familia leguminoaselor, cu frunze imparipenat-compuse, flori mici, liliachii și fructele spinos-păroase. Cresc mai ales în Europa și Asia. Rădăcinile și rizomii se folosesc în medicina umană și veterinară. *Lemn-galben* = dracilă. *Lemnul-domnului* = subarbust din familia compozitelor, originar din regiunea mediteraneană, înalt de 30–100 cm, cu flori galbene, cultivat pentru mirosul aromatic, asemănător cu al lămâii *(Artemisia abrotanum)*. Părțile aeriene conțin un ulei volatil. Florile sunt folosite în medicină ca antiluetic, febrifug și analgezic.

LEMNAR (< *lemn*) s. m., s. n. **1.** S. m. Lucrător calificat în prelucrarea lemnului; dulgher, tâmplar, **2.** S. n. Butuc pe care se așază lemnele pentru a fi crăpate. **3.** S. n. Daltă cu care se scobește în lemn.

LEMNĂRIE (< *lemn*) s. f. Material lemnos. ✦ Totalitatea pieselor de lemn dintr-o construcție.

LEMNIA, com. în jud. Covasna, situată în depr. Târgu Secuiesc, pe cursul superior al Râului Negru; 3 592 loc. (2000). Stație (în satul Mereni) și haltă de c.f. (în satul L.). Moară de apă (din sec. 19). Centru de țesături și cusături populare. În satul L., menționat documentar în 1332, se află o cetate țărănească (sec. 16) cu o biserică romano-catolică în incintă, în stil gotic (1510, cu transformări baroce din 1777).

LEMNISCATĂ (< fr. {i}; {s} lat. *lemniscus* „panglică") s. f. *Lemniscata lui Bernoulli* = curbă plană în formă de opt, pentru care produsul distanțelor de la un punct al său la două puncte fixe (numite focare) este constant și egal cu pătratul jumătății distanței dintre punctele fixe.

Antoine Le Nain: „Reuniune de familie"

LEMNISCUS (< lat.) s. n. Cale senzorială secundară a sistemului nervos central, care începe de obicei în măduvă sau în trunchiul cerebral și se termină în talamus.

LEMNOS (LÍMNOS), insulă grecească în N M. Egee; 476 km^2. Orașe pr.: Kástron (sau Mírina), Panayía și Moúdhros. Relief deluros, cu alt. max. de 430 m; țărmuri fragmentate. Grâu, măsline. Viticultură. Pomicultură. Pescuit. Creșterea ovinelor. Locuită din Neolitic, insula a fost cucerită de Miltiade, fiind din 477 î.Hr. membră a Ligii din Delos. Anexată succesiv de romani (197 î.Hr.), bizantini (sec. 4), venețieni (1204) și turcii otomani (1478–1913). După primul război mondial, a intrat în componența statului elen.

LEMNOS, -OASĂ (lat. *lignosus*) adj. (Despre țesuturile vegetale) De natura lemnului; care aparține lemnului, privitor la lemn. ✦ (ANAT.) Care are consistența lemnului (ex. flegmon l.).

LEMOND [lemənd], **Greg** (n. 1960), ciclist american. Campion mondial (1983, 1989), câștigător al Turului Franței (1986, 1989, 1990).

LEMPA, fluviu în America Centrală; 325 km. Izv. din zona muntoasă situată în partea de E a Guatemalei, traversează o mică porțiune a terit. de SV a Hondurasului, intră în El Salvador la Citală, iar după ce trece prin L. Guija curge pe direcția E–V pe c. 180 km, dar apoi își schimbă cursul către S, vărsându-se în Oc. Pacific, în apropiere de San Rafael Tasajera. Este singurul fluviu navigabil al Rep. El Salvador. Folosit pentru hidroenergie (în cursul superior).

LEMPIRA, unitate monetară în Honduras.

LEMURI (< fr., lat.) s. m. pl. (În tradiția romană) Suflete ale morților care bântuiau noaptea, căutându-și fostele cămine, sub formă de stafii sau fantome, considerate bune *(lari)* sau rele *(larvae)*. Sărbătorirea lor, *lemuria* (9, 11 și 13 mai) a fost organizată pentru prima dată de Romulus, în memoria uciderii fratelui său. În timpul lemuriei templele erau închise și nu se oficiau căsătorii.

LEMURIENI (< fr. {i}; {s} lat. *lemures* „lemuri") s. m. pl. Subordin de mamifere primate, asemănătoare maimuțelor, de talie mică. Sunt animale arboricole, nocturne, frugivore sau omnivore, cunoscute din Eocen prin forme care prezentau caractere de insectivore, de rozătoare și de primate (ex. lori — *Loris gracilis,* vari — *Lemar varius* ș.a.). Astăzi trăiesc în Madagascar și în alte regiuni tropicale ale Asiei și Africii; majoritatea speciilor sunt rare și amenințate cu dispariția. Sin. *prosimieni.*

Lemurieni

LENA, fluviu navigabil în E Siberiei (Federația Rusă); 4 400 km. Supr. bazinului: 2,5 mii. km^2. Izv. din M-ții Baikal (Baikalskii Hrebet), de la c. 1 800 m alt., având în cursul superior (până la confl. cu Vitim) o vale îngustă, iar apoi aceasta se lărgește până la c. 30 km în cursul mijlociu și inferior. Aproximativ jumătate din lungimea fluviului curge pe direcția SV–NE (de la izvor până la Iakutsk), iar restul pe direcție S–N, traversând regiunea centrală a Siberiei, unde separă Pod. Siberiei Centrale de culmile M-ților Verhoiansk, după care se varsă în M. Laptev printr-o deltă de c. 30 mii km^2. Afl. pr.: Kirenga, Vitim, Aldan, Viliui, Muna. Resurse hidroenergetice. Pescuit.

LE NAIN [lə nē], numele a trei pictori francezi, frați, ale căror opere, semnate întotdeauna cu numele de familie sunt greu de atribuit cu precizie unuia sau altuia dintre ei: **Antoine L.** (c. 1588–1648). Scene de gen și portrete de grup, remarcabile prin finețea observației („Reuniune de familie", „Binecuvântarea"). **Louis L.** (1593–1648). Unul dintre cei mai de seamă artiști realiști ai vremii sale. Scene de gen inspirate din viața țăranilor („Familia lăptăresei", „Masa țăranilor") și tablouri cu teme mitologice și religioase, caracterizate prin noblețea și simplitatea atitudinilor și prin finețea tonurilor. **Mathieu L.** (1607–1677). Scene mitologice („Venus în atelierul lui Vulcan") și de gen din viața nobilimii („Corpul de gardă", „Jucătorii de table"). Interpret delicat al scenelor cu copii („Lecția de dans", „Femeia cu cinci copii").

LENARD [le:nart], **Philipp Eduard Anton von** (1862–1947), fizician german. Prof. univ. la Breslau (Wrocław) și la Heidelberg. Cercetări asupra gazelor ionizate (comportamentul în aer, în afara tubului), fotoelectricității, fosforescenței și radiațiilor catodice *(radia-*

Philipp Eduard Anton von Lenard

ţiile L.). A demonstrat că electronii pot străbate straturi relativ groase de substanţă solidă, dovedind structura lacunară a atomilor. În cercetările sale a utilizat un tub de raze catodice, precursor al tubului cu raze X. Premiul Nobel pentru fizică (1905).

LENAU, Nikolaus (pe numele adevărat *Nikolaus Niembsch von Strehlenau*) (1802–1850, n. Ciata, azi Lenauheim, jud. Timiş), poet austriac. Unul dintre principalii reprezentanţi ai romantismului german. Lirică marcată de pesimism, de nelinişte şi disperare. A cântat dorul de libertate („Cântece pentru Polonia", „Cei trei indieni", „Cei trei ţigani"), lupta împotriva intoleranţei religioase („Savonarola", „Albigenzii"), setea de absolut („Faust" — poem dramatic) şi frumuseţile naturii („Cântece de pădure", „Cântec de toamnă").

LENAUHEIM, com. în jud. Timiş, situată în Câmpia Timişului; 5 722 loc. (2000). Staţii de c.f. (în satele Grabaţ, L. şi Bulgăruş). Produse alim. Creşterea bovinelor (L. şi Grabaţ) şi a ovinelor (Grabaţ). În satul L. (înainte de 1920 numit *Ciata* şi menţionat documentar în 1482) se află muzeul memorial „Nikolaus Lenau", un han de poştă (sec. 18), biserica romano-catolică Sf. Tereza (1778) şi statuia poetului Nikolaus Lenau, realizată de sculptorul Bella Radnay.

LENBACH [lenbah], **Franz von** (1836–1904), pictor german. Excelează ca portretist prin autenticitatea şi precizia caracterizării („Bătrânul orb", „Păstoraş pe fundalul cerului"), unele lucrări reprezentând personalităţi cunoscute ale vremii sale („Bismarck", „Wilhelm I", „Wagner", „Liszt", „Eleonora Duse").

LENCLOS [läklo:], **Anne** (zisă **Ninon de**) (1620–1705), scriitoare franceză. Celebră prin frumuseţea, spiritul şi fascinaţia pe care o exercita asupra interlocutorilor. Autoare a unor „Scrisori" şi a unor povestiri („Cocheta răzbunată"). Salonul ei literar a fost frecventat de mari personalităţi ale timpului (J. Racine, B. de Fontenelle, F. de La Rouchefoucauld, Molière ş.a.).

LENDL, Ivan (n. 1960), tenisman ceh. Stabilit în S.U.A. (1992). Câştigător al turneelor de la Roland-Garros (1984, 1986 şi 1987), de la Flushing Meadow (1985, 1986 şi 1987) şi a jocurilor internaţionale ale Australiei (1989, 1990).

LENE (< sl.) s. f. Lipsă a dorinţei (şi a voinţei) de a munci; inactivitate, lenevie, trândăvie; lâncezeală, indolenţă.

LENEŞ -Ă (< *lene,* **2** după fr., germ.) adj., s. m. **1.** Adj. (Şi subst.) Care e cuprins de lene, căruia nu-i place să muncească; trândav. ✦ Fig. Încet, domol. **2.** (ZOOL.) S. m. Animal edentat, cu regim alimentar fitofag *(Bradypodidae);* are corpul de c. 70 cm lungime, este adaptat la viaţa arboricolă. Foarte puţin mobil, stă de obicei atârnat de crengile copacilor, cu spatele în jos, blana fiind orientată ventrodorsal; astfel, în perii lungi ai blănii sale cresc alge verzi, care îl camuflează perfect. Trăieşte în pădurile tropicale din America de Sud. Sin. *tardigrad* **(3)**.

LENEVI (< sl.) vb. IV intranz. A fi inactiv, a pierde vremea, a trândăvi. ✦ Refl. A deveni leneş, a fi cuprins de lene.

LENI, Paul (1885–1929), regizor german de teatru şi film. Una dintre cele mai reprezentative personalităţi ale producţiei cinematografice expresioniste din epocă („Scara de serviciu", „Cabinetul figurilor de ceară", — capodopera sa, „Trei iubiri fantastice"). Stabilit în S.U.A. (1926), a realizat filme de groază şi suspans, fiind considerat unul dintre pionierii genului („Castelul fantomelor", „Omul care râde", „Ultimul avertisment").

LENICA [lenitza], **Jan** (n. 1928), grafician şi arhitect polonez. Afişe expresive consacrate unor filme („Salariul groazei", „Mandy", „Rio Escondido"). Pelicule de desen animat, desene satirice, ilustraţii.

LENIN, vârf în M-ţii Transalai (în NV Pamirului) la graniţa între Kîrgîstan şi Tadjikistan, reprezentând alt. max. a acestora (7 134 m), escaladat pentru prima oară, în 1928, de o expediţie germano-austriacă alcătuită din E. Allwein, E. Schneider şi K. Wien. Aici se află gheţarul Lenin (la 3 760 m alt.) cu o lungime de 13,5 km şi extins pe o suprafaţă de 55 km^2. Vechea denumire: *Kaufmann.*

LENIN (Ulianov), Vladimir Ilici (1870–1924), om politic rus. A luat contact cu mişcarea revoluţionară în timpul studenţiei, la Kazan. În 1893, s-a mutat la Sankt-Petersburg, unde a participat la crearea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" (1895). Arestat şi închis (1895), apoi deportat în Siberia (1897–1900), a emigrat în Elveţia (1900), unde a întemeiat ziarul „Iskra". La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. (1903), a pus bazele partidului comunist al bolşevicilor. După înfrângerea revoluţiei (1905–1907), a emigrat din nou în străinătate (1907–1917). La începutul revoluţiei în Rusia, a revenit la Petrograd (apr. 1917) şi s-a pronunţat în favoarea instaurării imediate a republicii sovietelor, ca formă de stat a dictaturii proletariatului („Tezele din aprilie"). Preşedinte al guvernului sovietic (Consiliul Comisarilor Poporului) (1917–1924), de numele lui L. fiind legate primele decrete ale Puterii sovietice („Decretul asupra păcii", „Decretul asupra pământului"). L. a recurs la aplicarea, pe scară largă, a violenţei şi cruntei represiuni împotriva forţelor politice de opoziţie, a clerului şi intelectualilor (arestări, execuţii, luări de ostatici). A iniţiat crearea *Internaţionalei a III-a Comuniste* (1919). Adept al ideilor lui Marx şi Engels, L. a militat pentru crearea „partidului de tip nou", în jurul unui nucleu al „revoluţionarilor de profesie", considerându-l cel mai important mijloc al luptei revoluţionare. L. credea că sistemul capitalist a intrat în ultimul său stadiu — imperialismul — şi că ţările dezvoltate din Europa sunt pregătite pentru revoluţia mondială, existând însă şi posibilitatea izbucnirii revoluţiei socialiste chiar şi într-o singură ţară înapoiată din punct de vedere politic şi economic, cum era Rusia. După instaurarea puterii sovietice din octombrie şi Războiul civil, în Rusia s-a declanşat o puternică criză economică şi politică, relevată de răscoala marinarilor din Kronstadt, susţinători, până atunci, ai puterii sovietice, ceea ce l-a determinat pe L. să renunţe la „comunismul de război", hotărând înlocuirea acestuia cu *N.E.P.*-ul. În nov. 1922, L. s-a îmbolnăvit grav (hemiplegie), iar din luna dec. nu a mai luat parte la activitatea politică. A murit dezamăgit de eşecul „revoluţiei comuniste" în Europa şi de

Vladimir Ilici Lenin

poziția proeminentă dobândită de Stalin, la a cărui ascensiune contribuise hotărâtor. Lucrări: „Ce-i de făcut", „Un pas înainte, doi pași înapoi", „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului", „Statul și revoluția".

LENINABAD v. **Hodjent**.

LENINAKAN v. **Kumairi**.

LENINGRAD 1. V. **Sankt-Petersburg**. **2. Bătălia de la ~** (10 iul. 1941–9 aug. 1944), luptă în care trupele germane, înfrângând rezistența trupelor sovietice (iul.–sept. 1941), au reușit să ajungă la periferia orașului L. și la Lacul Ladoga, întrerupând orice legătură a orașului cu restul țării. În cursul celor 900 de zile cât a durat blocada, trupele sovietice, cu sprijinul populației leningrădene, în ciuda violentelor bombardamente, a foamei și frigului, au respins repetatele atacuri ale inamicului în vederea ocupării L. Aprovizionarea armatei și a populației s-a făcut peste Lacul Ladoga („Drumul vieții"). La 11 ian. 1943, blocada a fost străpunsă (deschizând posibilitățile de aprovizionare pe uscat) și înlăturată definitiv la 27 ian. 1944. În cursul lunii mart., trupele germane au fost respinse la o distanță de 220–280 km față de L., iar în urma ofensivei sovietice de la Vîborg și Svirsk-Petrozavodsk (iun.–aug. 1944) au fost înfrânte și trupele finlandeze, fiind lichidată orice amenințare împotriva L.

LENINSK v. **Petrodvoreț**.

LENJEREASĂ (< *lenjerie*) s. f. Meseriașă care confecționează articole de ienjerie.

LENJERIE (< fr.) s. f. Rufe de corp sau de pat confecționate din bumbac, mătase și fire sintetice.

LENKISCH, Ștefan (1900–1991, n. Vatra Dornei), regizor român pentru teatrul de păpuși și marionete. Stabilit în Germania (1987). Prof. univ. la Berlin și Cairo. Numeroase spectacole la Teatrul Țăndărică din București și în străinătate (Suedia, Belgia, Danemarca, Ungaria, Egipt).

LENNON [lenən], **John Winston** (1940–1980), cântăreț, instrumentist și compozitor britanic de rock. Rezident în S.U.A. (1975). Lider al formației The *Beatles*. După destrămarea formației, în 1970, își continuă cariera solistică, în mare parte alături de soția lui, Yoko Ono (7 albume solo, printre care „Imagine"). Asasinat.

John Lennon

LENNOX [lenəks], **Annie** (n. 1954), cântăreață britanică de rock. Parteneră a lui Dave Stewart în cadrul grupului Eurythmics, se lansează în versiune solo cu „Diva" (1992). Voce „neagră", variantă feminină a lui Joe Cocker, își scrie singură textele și muzica, revenind cu „Medusa" (1995).

LENOIR [lənuar], **Étienne (Jean-Joseph)** (1822–1900), inginer francez. Inventator (1860) al primului motor cu combustie internă, în doi timpi și cu aprindere electrică; a realizat (1863) primul automobil echipat cu un motor cu gaz. A mai inventat semnalizarea la căile ferate și o frână electromagnetică pentru trenuri (1855).

LE NÔTRE [lə no:tr], **André** (1613–1700), arhitect francez. Creatorul stilului francez în peisagistică, bazat pe largi perspective evidențiate prin cursuri și ochiuri de apă (gruparea geometrică a elementelor de compoziție se face în lungul unor axe: alei liniare, bazine, grote). A realizat planurile pentru parcurile de la Versailles, Tuileries, Saint-Cloud.

LENT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se face, se execută sau acționează cu încetineală; încet, domol.

LENTICELĂ (< fr.; {s} lat. *lent-* „bob, linte") s. f. Por din scoarța arborilor și arbuștilor prin care se face schimbul de gaze între părțile interne ale tulpinii și atmosferă.

LENTICULAR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** De forma unei lentile. **2.** (ANAT.) *Nucleu l.* = aglomerare de substanță cenușie aparținând corpilor striați. *Os l.* = osișor al urechii medii care se articulează pe nicovală **(2)**.

LENTIGO (< fr.; {s} lat. *lentigo* < *lens, lentis* „linte") s. n. (MED.) Mic nev pigmentar, plan sau reliefat, ce apare mai ales pe față, mâini sau gât. Este o leziune benignă cauzată de creșterea numărului de melanocite.

LENTILĂ (< fr.) s. f. **1.** Piesă optică transparentă, de forma unui disc, având cel puțin una dintre suprafețe curbată (sferică, cilindrică etc.); poate produce convergența sau divergența razelor de lumină care o străbat; se utilizează în construcția lupelor, ochelarilor, microscopului, aparatului de fotografiat etc. ✧ *L. electronică* = dispozitiv format din sisteme de electrozi *(l. electrică)* sau din combinații de magneți și electromagneți *(l. magnetică)*; servește la focalizarea fasciculelor de electroni și se utilizează în construcția microscopului electronic. **2.** Inel metalic care etanșează, prin strângere, legătura dintre o țeavă și altă țeavă, sau un perete al unui recipient. **3.** (ANAT.) *Lentila cristalinului* = componentă transparentă a ochiului, în formă de lentilă, care focalizează razele luminoase pe retină. (MED.) *L. de contact* = l. fină aplicată direct pe globul ocular în dreptul irisului, pentru corectarea vederii. *L. intraoculară* = implant intraocular destinat să înlocuiască cristalinul. **4.** (ZOOL.) Porțiunea modificată a corneii din fiecare element al ochiului compus (ex. la insecte). ✦ Celule modificate ale organului luminiscent la unii pești abisali.

LENTO (cuv. it.) adv. (MUZ.) Termen care indică o mișcare lentă, rară, între *largo* și *adagio*. ✦ (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziție muzicală concepută în această mișcare.

LENȚEȘTI, localitate situată în apropiere de Cernăuți, unde, la 29 oct. 1497, o mică oaste moldovenească, condusă de vornicul Boldur, a învins un detașament polon venit în ajutorul regelui Ioan Albert, care invadase Moldova.

LENZ [lents], **Heinrich Friedrich Emil** (pe numele adevărat *Emil Hristianovici*) (1804–1865), fizician și electrotehnician rus de origine germană. Prof. univ. la Sankt-Petersburg. A studiat fenomenul inducției electromagnetice (1833), stabilind sensul curentului indus *(regula lui L.)* și efectul caloric al curentului electric *(efectul Joule-L.)*.

LENZ [lents], **Jakob Michael Reinhold** (1751–1792), scriitor german. Unul dintre promotorii mișcării „Sturm und Drang". Drame sociale, pledând pentru libertatea pasiunilor („Majordomul", „Preceptorul", „Soldații"). Proză autobiografică. Novator al tehnicii dra-

matice prin experimentarea unor mijloace scenice noi („Observații despre teatru").

LENZ [lents], **Siegfried** (n. 1926), prozator german. A abordat tematica responsabilității societății și a individului, a examenului de conștiință în serviciul adevărului și umanității după confruntările războiului. Romane („Ora de germană", „Modelul"), drame de idei („Vremea celor fără vină"), nuvele psihologice („Vânzătorul de zeflemele", „Vasul-far").

LEOAICĂ (< *leu*) s. f. Femela leului.

LEOARCĂ (< *liur,* înv., „vin slab, apos") adj. invar. Foarte ud, plin de apă.

LEOBEN [lȍbən], oraș în centrul Austriei (Styria), situat pe râul Mur, la 43 km NV de Graz; 28,9 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Expl. de cărbuni, grafit și oligist. Metalurgie; prelucr. lemnului, celuloză și hârtie, produse textile și alim. Universitate cu profil minier. Biserica Maria am Waasen (sec. 12, reconstruită în sec. 15), cu vitralii, și biserica iezuită (1660–1665), în stil baroc. Muzeu. Menționat ca așezare sub numele de *Liupina* (904), a devenit târg (1160) și a fost decretat oraș (1260). Aici a fost semnat (18 apr. 1797) tratatul preliminar de pace franco-austriac de la *Campo Formio.*

LEOCHARES (sec. 4 î.Hr.), sculptor grec. A lucrat, împreună cu Scopas, la decorația sculpturală a Mausoleului din Halicarnas (350 î.Hr.). I se atribuie „Apolo din Belvedere" și „Ganimede răpit de vultur". Din însărcinarea lui Filip II al Macedoniei, a realizat un grup statuar al familiei regale, instalat la Olimpia.

León (1). Domul

LEÓN, regiune istorică în NV Spaniei, cuprinzând comunitățile autonome León, Zamora și Salamanca. În sec. 8 a fost invadată de arabi. Pentru a se opune acestora, la începutul sec. 10, **L.** s-a unit cu Galicia și Asturiile. Ca urmare a testamentului regelui Alfonso III cel Mare, fiul său Garcia I a primit ca moștenire regatul L. (911), având drept capitală Oviedo (914), și, ulterior, Leónul (924). **L.** și Castilia au format temporar un regat (1037–1065 și 1070–1157), unindu-se definitiv în 1230.

LEÓN 1. Oraș în NV Spaniei, la 132 km NV de Valladolid; 145,2 mii loc. (1996). Nod feroviar. Aeroport. Expl. de antracit. Ind. metalurgică, de prelucr. a metalelor, chimico-farmaceutică, textilă, a lemnului, a pielăriei și alim. Monumente: biserica San Isidoro (sec. 11–12), catedrala Santa Maria (1199, terminată în sec. 15), în stil gotic, mănăstirea San Marcos (sec. 16), azi muzeu, Domul (sec. 13). Turism. Fundat în 882, din 924 capitala Regatului omonim. **2.** Oraș în centrul Mexicului (Guanajuato), situat la 1 884 m alt.; 1,0 mil. loc. (1995). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. textilă, a pielăriei și încălțămintei, chimică, a cimentului și alim. Artizanat. Numele complet: *León de los Aldama.* Fundat în 1576. **3.** Oraș în Nicaragua, la 80 km NV de Managua; 123,9 mii loc. (1995). Nod feroviar. Centru comercial. Fabrici de mobilă, de produse chimice, de prelucr. a pieilor și a produselor agricole (tutun, zahăr, bumbac). Universitate (1804). Fundat în 1524 cu numele *Santiago de los Caballeros de Léon.* Distrus în mare parte, în 1609, de erupția vulcanului Momotombo și de cutremur; refăcut în 1610. Până în 1855 a fost capitala țării.

LEON, numele a 13 papi. Mai importanți: **1. L. I cel Mare** (440–461). A afirmat primordialitatea Bisericii romane; adversar al *monofizismului și maniheismului.* În anul 452 l-a convins pe Attila să renunțe la expediția asupra Romei, iar în 455 a obținut de la Genseric, conducătorul vandalilor, salvarea vieții locuitorilor Romei. Sanctificat. **2. L. III** (795–816). Aflat în conflict cu nobilimea romană, s-a refugiat la Curtea lui *Carol cel Mare,* pe care l-a încoronat ca împărat al Occidentului (800). Sanctificat. **3. L. IV** (847–855). Angajat în lupta împotriva invaziei sarazinilor, a fortificat zidurile orașului. Sanctificat.

Leon I cel Mare (detaliu dintr-o miniatură)

Leon III (detaliu dintr-o miniatură)

Leon X (detaliu dintr-o pictură de Rafael)

4. L. IX *(Bruno conte de Egisheim-Dagsburg)* (1049–1054), primul papă reformator. În vremea pontificatului său a avut loc *Marea schismă* (1054). Sanctificat. **5. L. X** *(Giovanni de Medici)* (1513–1521). Fiul lui Laurențiu Magnificul. A încheiat cu Francisc I, regele Franței, Concordatul de la Bologna (1516). Din cauza vânzării de noi indulgențe, a intrat în conflict cu Luther, pe care l-a excomunicat în 1521. Protector al artelor și științelor. **6. L. XIII** *(Gioacchino Vincenzo Raffaelo Luigi Pecci)* (1878–1903). A promulgat enciclica *Rerum novarum* (1891), document de bază privind

Nae Leonard

poziția bisericii catolice în problemele sociale și politice. A deschis arhivele Vaticanului pentru cercetări.

LEON, numele a șase împărați bizantini. Mai importanți: **1. L. III Isaurianul** (717–741). Victorios asupra arabilor (care asediau Constantinopolul, 717–718, și la Akroînon, 739). A reorganizat armata și finanțele și a publicat Codul civil numit *Ecloga*. Prin edictele din 726/730 a interzis cultul icoanelor, ceea ce a declanșat mișcarea iconoclastă. **2. L. V Armeanul** (813–820). Salvator al Constantinopolului în fața atacului bulgar (813). În vremea sa a reizbucnit mișcarea iconoclastă. A fost asasinat în biserica Sfânta Sofia de partizanii lui Mihail de Amorion. **3. L. VI Filozoful** (sau **Înțeleptul)** (886–912, coîmpărat, împreună cu fratele său Alexandru). În timpul domniei lui, Bizanțul a suferit o grea înfrângere în luptele cu bulgarii (896) și a pierdut Sicilia în favoarea arabilor (902). A desăvârșit, prin lucrarea sa „Basilicalele" (887–893), opera legislativă a lui Vasile I.

LEÓN, Fray Luis de (1527–1591), scriitor catalan. Călugăr din Ordinul augustinilor. Prof. de teologie la Salamanca. Întemnițat de Inchiziție (1572–1576). Creație poetică renascentistă, cu caracter meditativ și religios („Sălașul ceresc", „Profeția râului Tajo"). Tratate de exegeză în proză („Numele lui Hristos", „Soția perfectă"). Traduceri din „Biblie", poeții elini, latini și italieni.

LEON, Gheorghe N. (1888–1949, n. Iași), economist și finanțist liberal român. Prof. univ. la București și Cluj. Director al revistei „Analele economice și statistice". Ministru al Economiei Naționale (iul.–nov. 1940). Contribuții importante în domeniile financiar și monetar („Problema financiară și chestiunea banului", „Elemente de știință financiară", „Capitalul național și capitalul internațional"). Studii privind economia națională și valorificarea resurselor naționale („Petrolul românesc și politica de stat"). Arestat pentru convingerile sale politice, a murit în închisoarea de la Aiud.

LEON, Nicolae (1862–1931, n. Botoșani), zoolog român. Prof. univ. la Iași. Elev și colaborator al lui E. Haeckel. Darvinist. Întemeietorul învățământului și cercetărilor românești de parazitologie — a descoperit glandele salivare ale țânțarului, contribuind astfel la lupta împotriva malariei („Entomologia medicală", „Contribuțiuni la studiul paraziților din România").

LEONARD, Nicolae (Nae L.) (1886–1928, n. Galați), tenor român. A debutat la 16 ani. Supranumit „prințul operetei românești", pentru deosebitele sale calități vocale și talentul scenic de excepție. A interpretat rolurile principale din „Pericola", „Mascota", „Liliacul", „Văduva veselă", „Contesa Maritza", „Baiadera" ș.a. Turnee internaționale, înregistrări pentru disc.

LEONARD, Ray Charles (supranumit *Ray Sugar*) (n. 1956), boxer american. Campion olimpic la categoria 63,5 kg (Montreal, 1976). După 1979 a trecut la profesionism, devenind campion mondial la mai multe categorii (1980–1990).

LEONARDESCU, Constantin (1846–1907, n. Craiova), filozof român. Prof. univ. la Iași. Membru al „Junimii". Lucrări de psihologie și estetică influențate de pozitivism și evoluționism („Principii de psihologie", „Principii de filozofia literaturei și a artei").

LEONARDI, Petru (1936–1966, n. Chișinău), balerin român. Solist al Teatrului de Operă și Balet din Chișinău. Roluri memorabile în „Antoniu și Cleopatra", „Giselle", „Frumoasa adormită", „Lacul lebedelor".

LEONARDO (FIBONACCI) v. **Fibonacci.**

LEONARDO DA VINCI (1452–1519), pictor, sculptor, arhitect, inventator și umanist italian. Întruchipare a tipului de „om universal" al Renașterii. Elev al lui Verrochio. Picturile sale sunt pătrunse de un adânc umanism, pline de poezie și de mister: portrete („Mona Lisa" sau „Gioconda", „Madona Litta", „Madona Benois", „Doamna cu hermina", „Buna Vestire"), compoziții („Sf. Ieronim în pustie", „Madona în grotă", „Sf. Ana cu Fecioara și Pruncul"), picturi murale („Cina cea de taină", „Adorația magilor", „Bătălia de la Anghiari"). Organizarea savantă a compoziției, desăvârșirea procedeului de topire a contururilor într-o atmosferă învăluitoare, de treceri subtile de la umbră la lumină (sfumato), care contribuie la reliefarea psihologiei personajului, îmbinarea perspectivei liniare cu cea cromatică, urmărind variațiile luminii pe chipuri și peisaj fac din creația lui una dintre culmile artei renascentiste. Desene, unele artistice (schițe, ca celebrul său „Autoportret", studii de expresie cum sunt „Portretele grotești" sau lucrări definitive), altele cu caracter științific. Ca

Leonardo da Vinci

„Autoportret"

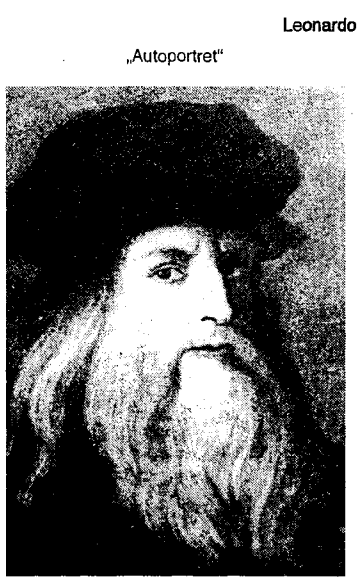

„Doamna cu hermina"

Ruggero Leoncavallo

Dimitrie Leonida

sculptor, a realizat statuia ecvestră a lui Francesco Sforza (neturnată în bronz). A lăsat un mare număr de schiţe şi proiecte de arhitectură şi urbanistică (proiectul unui oraş ideal în care a folosit cele mai noi soluţii arhitectonice şi inginereşti). Autorul unui celebru „Tratat despre pictură". Contribuţii şi anticipări în numeroase ramuri ale ştiinţei: mecanică (studii asupra frecării, căderii corpurilor, rezistenţei materialelor etc.), hidrotehnică (sisteme de irigaţie, canale, apeducte), optică (transparenţa culorilor, vederea binoculară, primele experienţe pentru determinarea intensităţii luminii în funcţie de distanţă etc.), cosmologie (principiul omogenităţii fizice a Universului), anatomie (prin efectuarea de disecţii), botanică (studii asupra heliotropismului şi geotropismului); a lucrat la construcţia unor aparate de zbor, formulând ideea paraşutei şi a elicopterului; a proiectat numeroase maşini (de săpat, tipografice etc.), cuptoare metalurgice etc.

LEONCAVALLO, Ruggero (1857–1919), compozitor italian. Iniţiator, alături de Mascagni, al *verismului* îndreptat împotriva romantismului din muzica italiană. Excelent versificator, şi-a scris singur libretele. Opere cu o dramaturgie solidă şi o vână melodică intensă şi sinceră, având pronunţate accente lirice („Paiaţe", „Zazà", „Boema"), baletul „Viaţa de marionetă", un poem simfonic, romanţe.

LEON DIACONUL (sec. 10), cronicar bizantin. A participat, alături de împăratul Vasile II, la campania din 986 împotriva bulgarilor. Lucrarea sa „Istoria în 10 cărţi" cuprinde perioada anilor 959–976.

LEONE s. m. Unitate monetară în Sierra Leone.

LEONE, Monte ~, vârf în Alpii Lepontini, la graniţa Italiei cu Elveţia, constituind alt. max. a acestora (3 552 m).

LEONE, Giovanni (n. 1908), jurist şi om politic italian. Prof. univ. la Napoli. Prim-min. (iun.–nov. 1963, iun.–dec. 1968) într-un guvern creştin-democrat. Preşedinte al statului (1971–1978).

LEONE, Sergio (1929–1989), regizor italian de film. Realizări gen western, pe care le eliberează de clişee, creând „westernul spaghetti" şi demitizând figura legendară a gangsterului („Pentru un pumn de dolari", „A fost odată vestul", „A fost odată în America").

LEONESCU, Vasile (1866–1927, n. Bucureşti), actor şi dramaturg român. Elev al lui Şt. Velescu. Debutează la Teatrul Naţional în roluri secundare. Ulterior, realizează creaţii de excepţie cu roluri ca Ruy Blas în „Ruy Blas", Hipolit din „Fedra", Leicester din „Maria Stuart", Petruchio din „Femeia îndărătnică".

LEONIDA (LEONIDAS), rege spartan (490–480 î.Hr.) A încercat, printr-o rezistenţă eroică, să oprească la *Termopile* invazia armatei persane în Grecia (480 î.Hr.). Atacat, pe la spate, de o formaţie duşmană condusă de trădătorul Efialte, a murit împreună cu cei 300 de hopliţi de sub comanda sa. Moartea sa eroică a devenit un simbol al spiritului de jertă.

LEONIDA 1. Dimitrie (1883–1965, n. Fălticeni), inginer energetician român. Prof. univ. la Timişoara şi la Bucureşti. A proiectat şi a condus lucrările de construire a centralei electrice Grozăveşti din Bucureşti şi a elaborat (1908) primul proiect de construcţie a unui baraj la Bicaz şi de amplasare a unei centrale hidroelectrice (cu unele modificări, proiectul a fost realizat în anii 1951–1960). Întemeietor al Muzeului Tehnic din Bucureşti (1908). **2. Eliza L.-Zamfirescu** (1887–1973, n. Galaţi), inginer român. Soră cu L. **(1).** Prima femeie inginer (1914) din România şi Europa. Lucrări despre bauxitele, cromitele şi pământurile colorate din România.

LEONIDAS din Rhodos (sec. 2 î.Hr.), atlet grec. Celebru erou al Jocurilor Olimpice ale Antichităţii (după 164 î.Hr. a obţinut 12 victorii consecutiv la alergări).

LÉONIN [leonẽ] **(Magister Leoninus)** (sec. 12), compozitor francez. Primul reprezentant al şcolii polifonice de la Notre-Dame din Paris. A compus *Magnus liber organi,* o colecţie de cântece religioase pentru întregul an liturgic.

LEONIN[1], **-Ă** (< fr., lat.) adj. (Livr.) Al leului[1], de leu, privitor la leu; ca al leului. ✧ (DR.) *Clauză l.* = clauză a unui contract de societate civilă prin care unul/unii dintre asociaţi îşi stipulează toate câştigurile sau se scutesc de a participa la pierderile rezultate din activitatea societăţii.

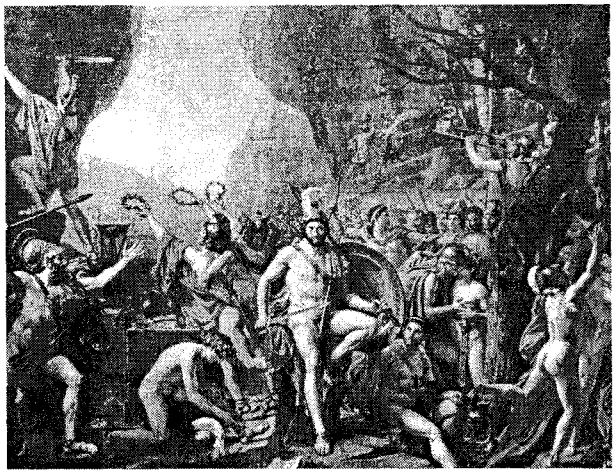

Leonida în lupta de la Termopile (pictură de J.L. David)

Wassily Leontief

LEONIN[2], **-Ă** (< fr.; {s}; n. pr. *Léon*, poet) adj. *Versuri leonine* = versuri ale căror emistihuri rimează. *Rimă l.* = rimă bogată, care cuprinde penultima și chiar antepenultima silabă.

LEONOV, Aleksei Arhipovici (n. 1934), cosmonaut rus. Primul om care a efectuat o ieșire în spațiul cosmic (de pe nava Voshod-2, 1965).

LEONOV, Leonid Maksimovici (1899–1994), scriitor rus. Romane de observație socială și analiză psihologică, originale prin compoziție și stil, dezvăluind evoluția gândirii sociale și artistice a epocii sale („Bursucii", „Pădurea rusă"); piese de teatru („Invazia", „Calea șca de aur").

LEONSKAIA, Elisabeta (n. 1945), pianistă sovietică. Stabilită la Viena în 1978. Studii la Moscova, cu Milstein. Numeroase premii internaționale. Carieră concertistică internațională.

LEONTIAZIS (< fr.) s. n. Aspect al feței caracterizat prin prezența unor infiltrate masive, întretăiate de șanțuri naturale. Întâlnit în lepră, sifilis, elefantiazisul facial.

LEONTIEF [lionțjef], **Wassily** (1906–1999), economist american de origine rusă. Prof. univ. la Harvard. A elaborat modelul „input-output (intrări-ieșiri)", și a fundamentat aplicarea tehnicii de analiză bazată pe acest model pentru înțelegerea mecanismelor interne ale unei economii și pentru realizarea unei politici economice adecvate („Analiza input-output", „Teoria interdependenței ramurilor economice"). Premiul Nobel pentru economie (1973).

LEON TOMȘA, domn al Țării Românești (1629–1632). A exercitat o politică fiscală apăsătoare și a favorizat clientela grecească adusă de el în țară. Urmărind o reconciliere cu boierimea și cu armata, a dat, la 15 iul. 1631, un așezământ prin care satisfăcea unele revendicări ale boierimii pământene. La 23 aug. 1631 a învins, lângă București, o oaste a boierilor pribegi; ulterior a fost înlăturat din domnie.

LEONTOVICI, Mihail Aleksandr (1903–1981), fizician rus. Cercetări privind fizica statistică, programarea undelor radio, teoria antenelor. Din 1951 a condus cercetările teoretice în domeniul fizicii plasmei și de sinteză termonucleară controlată.

LEOPARD (< fr., lat.) s. m. (ZOOL.) Panteră. ✧ *Leopardul zăpezilor* = irbis. *L. de mare* = focă din regiunile arctice și subarctice, de obicei solitară, care atinge 3,5 m lungime și 380 kg, denumită astfel datorită petelor negre de pe fondul gri al blănii *(Hydruruga leptomyx)*. Se hrănește cu pinguini sau cu foci tinere.

LEOPARDI, Giacomo (1798–1837), poet italian. Unul dintre cei mai mari poeți ai Italiei; romantic prin structură, bazându-se pe o vastă erudiție, este autorul unei lirici de o muzicalitate particulară, de o densitate și o ținută clasică, precisă și clară. Poezia sa, scrisă sub influența raționalismului francez și a mișcării de eliberare națională, cuprinde poeme patriotice („Italiei", „La mormântul lui Dante", „Lui Angelo Mai", „Cânturi") și de revoltă împotriva forțelor oarbe ale naturii („Ginestra"), lirică de meditație pesimistă și melancolică („Către Silvia", „Cântecul nocturn al unui păstor nomad din Asia"). Eseuri, memorii, corespondență. Autorul unei „Istorii a astronomiei de la origini până în 1811" și a unor „Studii filologice". Traduceri din literatura Antichității.

LEOPOLD, numele a doi împărați ai Sfântului Imp. Roman de Națiune Germană: **L. I,** din dinastia de Habsburg, rege al Ungariei (1655–1705) și Boemiei (1656–1705) și împărat (1658–1705). A purtat două războaie (1661–1664 și 1683–1699) împotriva Imp. Otoman, cel din urmă încheiat prin Tratatul de Pace de la *Karlowitz* (1699). Organizator (în 1686) al *Ligii de la Augsburg* împotriva Franței. La 4 dec. 1691 a semnat *Diploma leopoldină*. A participat la Războiul pentru Succesiunea la Tronul Spaniei (1701–1714). **L. II,** din dinastia de Habsburg-Lotharingia, mare duce al Toscanei ca **L. I** (1765–1790), rege al Ungariei, Boemiei și împărat (1790–1792). În timpul lui a început lichidarea reformelor preconizate de împăratul Iosif II, fratele său. Lui i-a fost înaintat, în mart. 1791, *Supplex Libellus Valachorum*. Împreună cu Frederic Wilhelm II al Prusiei, a lansat Declarația de la *Pillnitz* (27 aug. 1791), chemând la reprimarea Revoluției Franceze.

Leopold I

Giacomo Leopardi

LÉOPOLD, regi ai Belgiei din dinastia de Saxa-Coburg. Mai importanți: **1. L. II** (1865–1909). A acaparat numeroase teritorii în bazinul fluviului Congo, pe care le-a transformat în proprietate personală (recunoscută prin Conferința de la Berlin, 1884–1885); în 1908, în schimbul unor mari compensații, a transmis statului belgian „drepturile" sale asupra Congo-ului. **2. L. III** (1934–1951). După invadarea țării de către trupele germane (10 mai 1940), a semnat (27 mai) actul de capitulare necondiționată a Belgiei și s-a declarat prizonier de război. Încercarea sa de a se reîntoarce după război a fost privită cu ostilitate de propriul popor, fapt ce l-a determinat să abdice în favoarea fiului său *Baudouin*.

LEOPOLD [lieopelt], **Jan Hendrik** (1865–1925), poet olandez. Lirică simbolistă închinată bucuriei de a trăi („Versuri I", „Versuri II"). Poemul ermetic „Kheops" simbolizează singurătatea și izolarea eului.

LÉOPOLD II v. **Mai-Ndombe**.

LEOPOLDINA, denumire a Academiei germane a naturaliștilor, înființată în 1652, cea mai veche instituție științifică germană și una dintre primele academii din Europa. Denumită astfel după numele viitorului împărat Leopold I.

LEOPOLDVILLE v. **Kinshasa**.

LEORDA, com. în jud. Botoșani, pe Sitna: 2 676 loc. (2000). Stație de c.f. În satul Mitoc se află biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1792–1794, restaurată în 1866 și 1892).

LEORDENI, com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a Piemontului Cândești cu Câmpia Piteștiului, pe stg. râului Argeș; 5 741 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **L.**). Nod rutier. Expl. de petrol și balast. Produse alim. Iazuri și heleșteie pentru piscicultură și irigații. Centru viticol și pomicol. Complex avicol. În satul **L.** se află casa memorială „Dinu Lipatti" și biserica având dublu hram — Sf. Gheorghe și Sf. Ecaterina (1864); bisericile Cuvioasa Parascheva (1750) și Adormirea Maicii Domnului (1837), în satele Ciulnița și Budișteni; biserica de lemn Nașterea Domnului (1781), în satul Glâmbocata-Deal.

LEORDINA, com. în jud. Maramureș, pe Vișeu; 2 647 loc. (2000). Stație de c.f. Centru de arhitectură populară (porți) și de port popular. Satul **L.** este menționat documentar în 1411.

LEORDIȘ, vârf în M-ții Aninei, constituind altitudinea maximă a acestora (1 160 m).

LEP (*L*arge *E*lectron *P*osition Collider), numele celei mai mari mașini de studiat particulele elementare, aflată la Geneva; în funcțiune din 1989.

LEPANTO, vechea denumire a orașului Návpaktos din Grecia, pe țărmul de N al G. Corint. — **Bătălia de la ~,** aici, în apropiere de **L.,** într-o mare bătălie navală, flota venețiano-spaniolă, cu sprijin din partea Papalității, condusă de Don Juan de Austria, a înfrânt (7 oct. 1571) flota otomană, condusă de Ali pașa și de Uluj Ali.

LEPĂDA (lat. *lapidare*) vb. I (Pop.) **I. 1.** Tranz. A lăsa (din mână), a da la o parte; a arunca, a azvârli. ✧ Expr. *A nu fi de lepădat* = a fi vrednic de luat în seamă. ✦ A-și scoate veșmintele, încălțămintea; a se dezbrăca. ✦ (Despre animale cu blană, păsări, reptile) A năpârli. **2.** Tranz. absol. (Despre femei și despre femelele animalelor) A avorta. **II.** Fig. **1.** Tranz. A lăsa undeva; a îndepărta, a alunga. **2.** Tranz. și refl. A părăsi ceva definitiv; a renunța la... ✧ Expr. A se lepăda de moștenire = a renunța (prin abdicativ) la o moștenire. **3.** Refl. A nu recunoaște, a tăgădui.

LEPĂDARE (< *lepăda*) s. f. (REL.) Dezicere de diavol și de faptele sale, element al ritualului creștin al *botezului,* păstrat parțial și în protestantism.

LE PEN [lə pɛn], **Jean-Marie** (n. 1928), om politic francez. Președinte al Frontului Național (din 1972), partid de extrema dreaptă. Președinte al grupului de dreapta al Parlamentului European (1984–2000).

LÉPEȘ, familie nobiliară maghiară din Transilvania. Mai importanți: **1. Gheorghe L.,** episcop catolic (1427–1442) al Transilvaniei. Pretenția sa de a i se plăti în monedă nouă dijmele (nestrânse intenționat timp de trei ani) a constituit cauza imediată a izbucnirii Răscoalei de la 1437–1438; **2. Loránd L.,** vicevoievod (1415–1438) și guvernator (1444–1445) al Transilvaniei. Fratele lui **L. (1).** A patronat în sept. 1437 coaliția dintre nobilimea maghiară, patriciatul săsesc și fruntașii secuilor *(Uniunea de la Căpâlna).*

LEPEȘINSKAIA, Olga Vasilievna (n. 1916), balerină rusă. Interpretă de mare virtuozitate a rolurilor principale din „Coppelia", „Cenușăreasa", „Flăcările Parisului", „Macul roșu", „Călărețul de aramă".

LEPIDOCROCIT (< fr. {i}; {s} gr. *lepid-* „solz, placă" + *krokos* „șofran") s. n. Monohidrat natural de fier, cristalizat în sistemul rombic, având culoarea roșie-arămie spre neagră, uneori cu nuanțe aurii, urma portocalie sau roșie-cărămizie și luciul adamantin. Este un minereu de fier.

LEPIDODENDRON (< fr. {i}; {s} gr. *lepid-* „solz, placă" +*dendron* „arbore") s. m. Gen fosil de criptogame vasculare din Carbonifer și Permian, care cuprindea specii de arbori de 25–30 m înălțime, cu trunchiul cilindric și coroană în formă de umbrelă. Pe suprafața scoarței prezintă cicatrice foliare cu contur rombic.

LEPIDOLIT (< fr. {i}; {s} gr. *lepid-* „solz, placă" + *lithos* „piatră") s. n. Mică bogată în litiu și fluor, care are culoarea roz sau albă; se utilizează la prepararea sărurilor de litiu. Principalul minereu de litiu.

LEPIDOPTER (< fr. {i}; {s} gr. *lepid-* „solz" + *pteron* „aripă") s. n. (ZOOL.) Fluture.

LEPIDUS, Marcus Aemilius (c. 90–12 î.Hr.), om politic roman. În 43 î.Hr. membru al celui de-al doilea triumvirat, împreună cu Marc Antoniu și Octavian August. Guvernator al provinciilor din Africa, iar din 36 î.Hr. până la moarte, pontifex maximus.

LÉPINE [lepin], **Pierre** (1901–1989), medic francez. A realizat în cadrul Institutului Pasteur un tip de vaccin intramuscular contra poliomielitei.

LE PLAY [lə ple], **Pierre-Guillaume-Frédéric** (1806–1882), inginer, economist și sociolog francez. Inițiator al metodei monografice în sociologie, a efectuat anchete asupra vieții muncitorilor („Muncitorii europeni", „Reforma socială în Franța"). Principal reprezentant al catolicismului social de tendință conservatoare și tradiționalistă.

LEPONTINI, Alpii ~, culme muntoasă în M-ții Alpi, situată la granița Elveției cu Italia, între pasul Simplon (în V) și râul Hinterrhein (unul dintre izvoarele Rinului) în E, lungă de c. 130 km, alcătuită din granite, gnaisuri, șisturi cristaline și calcare. Alt. max.: 3 552 m (Monte Leone). Străbătută de șosele și c.f. prin pasurile Simplon și St. Gothard.

LEPRĂ (< ngr.) s. f. **1.** Boală infecțioasă cronică, cu localizare cutanată și viscerală, provocată de un bacil acidorezistent, numit *Mycobacterium leprae* sau *bacilul Hansen.* După un debut sub forma unor pete roșii, boala evoluează lent spre noduli ulceroși, care duc la mutilări locale (mai ales la față și la extremități). Endemică în numeroase țări tropicale sau subtropicale (America de Sud și Centrală, Africa,

Lepidodendron

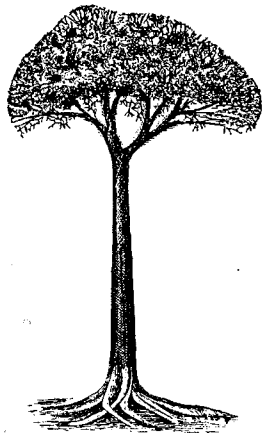

Asia). Boala afectează în jur de 11 mil. persoane, India fiind țara cu cel mai mare număr de bolnavi din lume. ✦ Fig. Racilă, plagă. **2.** Om fără caracter, fără scrupule; ticălos.

LEPROM (< fr.) s. n. Leziune tipică elementară a leprei, de forma unui tubercul infiltrat, consistență fermă, culoare roșie-brună-cenușie, care evoluează spre ulcerație.

LEPROMINĂ (< fr.) s. f. Extract preparat din țesuturile leproase, folosit ca antigen specific în testele cutanate pentru diagnosticarea leprei.

LEPROS, -OASĂ (< *lepră*) adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de lepră.

LEPROZERIE (< fr.) s. f. Loc unde sunt internați și izolați bolnavii de lepră pentru a fi tratați și a se împiedica infectarea persoanelor sănătoase.

LEPSIUS, Karl-Richard (1810–1884), egiptolog german. Prof. univ. la Berlin. Expediții științifice în Egipt și Sudan (1843–1845; 1866). Director al Bibliotecii Regale din Berlin (1873). Considerat întemeietor al egiptologiei moderne („Cronologia Egiptului", „Monumente egiptene și etiopiene").

LEPTO- (< fr.; {s} gr. *leptos* „subțire") Element de compunere cu sensul „subțire", „delicat", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

LEPTOCEFALIE (< fr.; {s} *lepto-* + gr. *kephale* „cap") s. f. Micșorare anormală a cutiei craniene.

LEPTODACTIL, -Ă (< fr.; {s} *lepto-* + gr. *daktylos* „deget") adj. (Despre persoane) Caracterizat prin subțierea anormală a degetelor de la mâini sau de la picioare.

LEPTODONT, -Ă (< fr.; {s} *lepto-* + gr. *odous* „dinte") adj. Caracterizat prin dinți anormali de subțiri.

LEPTOGENEZA („Mica Geneză"), scriere palestiniană de la sfârșitul sec. 2 î.Hr., în care sunt prelucrate unele fragmente din cărțile lui Moise; importantă pentru evidențierea modului de gândire israelit precreștin.

LEPTON (< germ., fr. {i}; {s} gr. *leptos* „mic") s. m. **1.** (În Grecia antică) Unitate monetară foarte mică. **2.** Unitate monetară în Grecia (lepta), egală cu a suta parte dintr-o drahmă. **3.** (FIZ.) Denumire generică dată particulelor elementare ușoare (ex. electronul, neutrinul, miuonul etc.).

LEPTOSOM (< fr. {i}; {s} *lepto-* + gr. *soma* „corp") s. m. (ANAT.) Longilin.

LEPTOSPIRĂ (< fr. {i}; {s} *lepto-* + gr. *speira* „buclă") s. f. Gen de bacterii din familia spirochetelor, în formă de filament spiralat, terminat la ambele capete cu câte un cârlig, foarte răspândite în natură. Mobilitatea lor este asigurată prin flageli dispuși în jurul celulei, inserați între membrana citoplasmatică și perete. **L.** sunt patogene pentru om și animale, răspândindu-se de la urina șobolanilor (gazda principală) și producând boli, ca leptospiroza icterohemoragică, febra de nămol etc.

LEPTOSPIROZĂ (< fr. {i}) s. f. Boală infecțioasă comună omului și animalelor, provocată de leptospiră.

LEPUI vb. IV tranz. A executa o lepuire.

LEPUIRE (< *lepui*) s. f. Operație de netezire avansată a suprafețelor pieselor metalice cu ajutorul unor granule abrazive foarte fine, în suspensie într-un lubrifiant, într-o pastă etc., folosind dispozitive speciale (mașini de lepuit), cu ajutorul cărora traiectoriile granulelor pe suprafețele de prelucrat nu se suprapun.

LER interj. Cuvânt care servește ca refren în colinde.

LERAY [lerę], **Jean** (n. 1906), matematician francez. Prof. univ. la Sorbona și Collège de France. Contribuții în topologia algebrică, analiza funcțională, teoria ecuațiilor diferențiale integrale cu derivate parțiale („Teoria punctelor fixe și aplicațiile sale în analiză", „Topologie și ecuații funcționale"). M. de onoare al Acad. Române (1991).

LEREȘTI, com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a Muscelelor Argeșului cu prelungirile de SE ale M-ților Iezer, pe cursul superior al Râului Târgului; 5 153 loc. (2000).

Mihail Iurievici Lermontov

Hidrocentrale în satele **L.** (19 MW) și Voinești (5,2 MW), intrate în funcțiune în 1987. Muzeu etnografic (în satul **L.**). În satul **L.** se află bisericile Sfinții Îngeri (1860) și Înălțarea Domnului (1927–1929, construită după planurile arhitectului D.I. Berechet).

LE RICOLAIS [lə rikolę], **Robert** (1894–1977), inginer și arhitect francez. Stabilit în S.U.A. (1951). Prof. univ. la Urbana și Philadelphia. Unul dintre inventatorii structurilor spațiale; a experimentat procedee de construcție bazate pe triangulație tridimensională (Hangarul de avion de la Yaoundé, Camerun, structura bisericii Saint-Waudrille din Belleville-en-Caux). A brevetat sistemul de transport în comun cu vehicule suspendate pe o singură șină „Skyrail" (1968).

LÉRIDA (LLEIDA), oraș în NE Spaniei (Catalonia), situat pe râul Segre, la 130 km VNV de Barcelona; 112 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Piață agricolă (vin, lână, piei, fructe). Produse chimice, textile, sticlărie și alim. Universitate (1300). Monumente: Catedrala veche (1203–1278), în stilul tranziției de la romanic la gotic; Catedrala nouă (1761–1781), în stil neoclasic; biserica San Lorenzo (sec. 13–14); palatul La Paheria (sec. 13); castelul La Alcazaba. Denumirea romană *Ilerola*. Aici Cezar a înfrânt legiunile lui Pompei din Hispania (49 î.Hr.). Cucerit de mauri (713), care i-au dat numele de *Lareda* sau *Lerita*, a fost recucerit de Ramón Berenguer IV al Aragonului (1149).

LERMONTOV, Mihail Iurievici (1814–1841), poet romantic rus. Militar de carieră, a murit într-un duel. Poeme epico-lirice de largă respirație, tinzând către o continuă perfecționare formală, străbătute de aspirația către libertate („Fugarul") și de patriotism („Borodino", „Patria"), având în prim plan eroi frământați, răzvrătiți, pasionali („Demonul", „Mțîri"); meditații pe tema condiției artistului, a surghiunului și a morții („Te apasă greu urâtul"); proză romantică și de investigație psihologică conturând „omul de nimic", individ de excepție, dar nefolositor societății, tip ce va domina mult timp romanul rus („Un erou al timpului nostru"); drame de inspirație schilleriană („Spaniolii", „Un om ciudat") sau cu implicații satirice („Mascarada").

LEROUX [lerų], **Gaston** (1868–1927), ziarist și scriitor francez. Romane polițiste, avându-l ca personaj principal pe Rouletabille, un jurnalist-detectiv („Misterul camerei galbene", „Parfu-

mul doamnei în negru", „Fantoma de la operă").

LEROUX [leru], **Maurice** (n. 1923), dirijor și compozitor francez. Studii cu O. Messiaen și R. Leibowitz. Carieră internațională de dirijor, axată pe muzica veche, rar cântată, și pe cea contemporană. Lucrări camerale, orchestrale, balete, muzică de scenă și, mai ales, de film. Susține muzica nouă și ca producător de emisiuni de televiziune („Arcana"). Lucrări de muzicologie.

LE ROY LADURIE [lə rua ladüri], **Emmanuel** (n. 1929), istoric francez. Prof. la Collège de France. Administrator general al Bibliotecii Naționale (1987–1994). Istoric al Revoluției Franceze. Studii de metodologie a cercetării istorice; unul dintre pionierii studiului culturii materiale. Lucrări: „Istoria climatului după anul o mie", „Montaillon, sat occitan între 1294 și 1324", „Banul, dragostea, moartea în ținutul Oc".

LESAGE [lesa:ʒ], **Alain René** (1668–1747), scriitor francez. Unul dintre precursorii romanului realist francez. Proză de factură picarescă vădind un remarcabil talent de portretizare („Diavolul șchiop", „Gil Blas de Santillana"); comedii satirice caracterizate prin verva dialogurilor („Turcaret", „Crispin, rival al stăpânului său").

LESBIAN, -Ă (< fr.; {s} *Lesbos*) adj., s. f. **1.** Adj. Referitor la lesbianism. **2.** S. f. Femeie care întreține relații sexuale cu altă persoană de același sex.

LESBIANISM (< *lesbiană*) s. n. Relații sexuale între persoane de sex feminin; poate fi o manifestare a unei deficiențe sexuale de ordin fiziologic care se remediază prin tratament endocrin. Sin. *safism, tribadism.*

LESBOS (LÉSVOS, MITILÍNI sau **MYTILENE),** insulă grecească în partea de E a M. Egee, lângă coasta de V a Asiei Mici; 1,6 mii km^2. Orașe pr.: Mitilíni, Míthimna, Andissa, Skópelos. Relief deluros, cu alt. max. de 968 m. Zăcăminte de magneziu, barită, plumb, crom. Expl. de marmură; izv. termale. Măslini, tutun, citrice. Viticultură. Pescuit. Locuită din Epoca bronzului. Pe la 1050 î.Hr., etolienii au întemeiat orașul Mytilene, care a fost disputat de atenieni, persani și spartani (sec. 6–4 î.Hr.). Cucerită de romani (196 î.Hr.) și ulterior de bizantini (1204), care au folosit-o ca loc de exil; din 1354, sub dominație genoveză și ulterior otomană între 1462 și 1911, când a intrat în componența statului elen.

Alain René Lesage

LESCAZE [leska:z], **William** (1896–1969), arhitect american de origine elvețiană. Stabilit în S.U.A. (1923). Reprezentant al funcționalismului, a contribuit la crearea unui stil de arhitectură modernă (Ambasada Elveției, Pavilionul aeronautic la Expoziția universală — ambele la New York, Longfellow Building — la Washington).

LESCOT [leskọ], **Pierre** (c. 1515–1578), arhitect renascentist francez. Unul dintre principalii exponenți ai clasicismului parizian (Hôtel de Ligneris, azi Muzeul Carnavalet). A colaborat cu sculptorul J. Goujon la refacerea aripii de SV a Palatului Luvru („Fântâna inocenților", „Sala cariatidelor", „Curtea pătrată — capodopera sa), ce se impun prin armonia proporțiilor.

LESKIEN [leski:n] **August** (1840–1916), lingvist și filolog german. Prof. univ. la Jena și Leipzig. Specialist în gramatica comparată a limbilor indoeuropene. S-a ocupat mai ales de slavistică („Manual de limba veche bulgară" — tradus fragmentar de M. Eminescu, „Gramatica limbii sârbo-croate").

LESKOV, Nikolai Semionovici (1831–1895), scriitor rus. Fin analist al sufletului uman, a scris povestiri („Îngerul pecetluit", „Pelerinul vrăjit") și romane („Războinica", „Soborenii"), ai căror eroi se află într-o permanentă căutare a adevărului. Proză umoristică („Izgonitorul diavolului", „Stângaciul"). Scrisă într-un limbaj apropiat de cultura populară, opera sa a influențat mulți scriitori ruși.

LẸSNE (< bg.) adv. Cu ușurință, fără osteneală; ușor.

LESNEA, George (1902–1979, n. Iași), poet român. Lirică de formulă tradiționalist-sentimentală, meditativă, social-umanitară, patriotică („Argint", „Ceaslov", „Treptele anilor"). Traduceri din Esenin, Lermontov, Puşkin.

LESNICIOS, -OASĂ (< *lesne*) adj. Care este ușor de făcut sau de urmat; care înlesnește efectuarea unei acțiuni.

LESOTHO, Regatul ~ (Kingdom of Lesotho, Muso oa Lesotho), stat în S Africii, în bazinul superior al fl. Orange, situat ca o enclavă în Rep. Africa de Sud; 30,35 mii km^2; 2,01 mil. loc. (1997). Limbi oficiale: se Sotho și engleza. Religia: creștină (catolici 39%, protestanți 14,1%, anglicani 12%), animistă 29,9%. Capitala: *Maseru.* Orașe pr.: Maputsoe, Mafeteng, Teyateyaneng, Mohale's Hoek. Este împărțit în 10 districte. Relief predominant muntos alcătuit din podișuri vulcanice înalte, în V, dispuse în trepte, și munții înalți Drakensberg (Munții Scorpiei), care culminează în vf. Thabana-Ntlenyana (3 482 m, alt. max. din țară). Altitudinea minimă din **L.** este de 1 381 m. Climă temperat-continentală cu puternice oscilații termice anuale. Precipitații variabile (c. 1 000 mm/an). Străbătut de cursul sup. al fl. Orange, care izvorăște din NE țării. Vegetație naturală predominant ierboasă (stepe înalte) și păduri restrânse. Faună relativ săracă. Economie bazată pe agricultură, care participă cu 10,5% la formarea PNB și antrenează 66,2% din forța de muncă. Expl. de diamante (11,4 mii carate, 1990) și roci de construcție. Industria și construcțiile participă cu 38,4% la formarea PNB și includ doar 7,1% din populația activă. Industria prelucrătoare produce: energie electrică, lemn (709 mii m^3, 1995), lână brută (3 mii t, 1996) și spălată, mohair (locul 4 în lume), mobilă, încălțăminte, produse textile (conf.), chimice și alim (carne, lapte, băuturi răcoritoare). Pe pășuni și fânețe (65,9% din supr. țării) se cresc extensiv (mii capete, 1996): mai ales ovine (1 200) și caprine (750), bovine (590), cabaline (273). Pescuit: 32 t pește, 1995. Culturile permanente de câmp cuprind: grâu, porumb (199 mii t, 1996), sorg, legume și leguminoase (mazăre și fasole), fructe. C.f.: 2,6 km (1996). Căi rutiere: 4 955 km (din care 18% pavate). Principalele obiective turistice: capitala Maseru cu Palatul Regal și Palatul Adunării Naționale (1910); munții pitorești Drakensberg. Moneda: 1 loti (plural maloti) = 100 lisente. Comerț exterior (1995) — uniune vamală cu Africa de Sud. Export: produse industriale 87,5% (confecții, mobilă, încălțăminte), lână și mohair 6,3%, produse alimentare și animale vii 5,5%, diamante. Pr. parte-

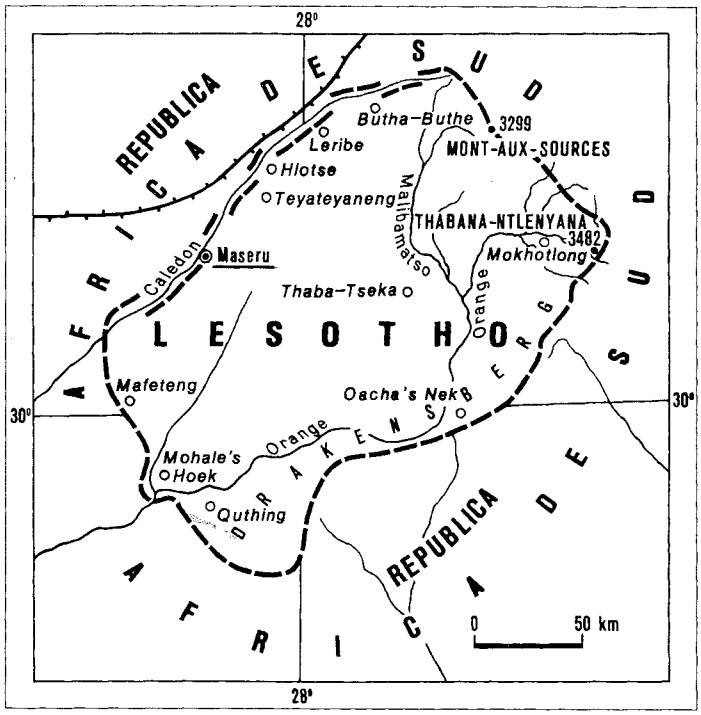

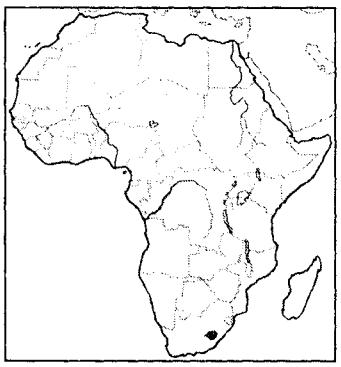

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Districte	Suprafața (km^2)	Populația (1995)	Capitala
Berea	2 222	206 200	Teyateyaneng
Butha-Buthe	1 767	135 400	Butha-Buthe
Leribe	2 828	349 500	Hlotse
Mafeteng	2 119	259 000	Mafeteng
Maseru	4 279	400 200	Maseru
Mohale's Hoek	3 530	231 300	Mohale's Hoek
Mokhotlong	4 075	100 300	Mokhotlong
Qacha's Nek	2 349	86 800	Qacha's Nek
Quthing	2 916	151 900	Quthing
Thaba-Tseka	4 270	136 200	Thaba-Tseka

neri: Africa de Sud (51,6%), unele state ale celor două Americi (37,6%), unele state europene (9,4%). Import: produse manufacturate (42,5%), animale vii și produse alim. (19,1%), mașini și utilaj de transport (15,3%), produse petroliere (8,6%). Pr. parteneri: Africa de Sud (90%), unele state ale Asiei (5,9%). — *Istoric.* Locuit în vechime de boșimani, **L.** este populat la începutul sec. 19 de triburi basuto (de origine bantu), refugiate aici în sec. 17 și 18 din fața invaziei triburilor zuluse. La mijlocul sec. 19, populația indigenă a încercat, sub conducerea regelui Moshoeshoe I (1838–1870), să se opună expansiunii bure. În 1868, teritoriul a devenit protectorat britanic sub denumirea de *Basutoland*, trecut în 1871 sub controlul Coloniei Capului, din 1884 administrat direct de guvernul britanic. Marea Britanie a inclus (1910) Basutolandul în Uniunea Sud-Africană. Intensificarea mișcării de eliberare națională a determinat Marea Britanie să acorde, treptat, autonomie internă prin constituțiile din 1959 și 1964. În 1965 Basutolandul obține autonomie internă, iar la 4 oct. 1966 se proclamă, sub actuala denumire, regat independent în cadrul Commonwealth-ului. Cea mai mare parte a locuitorilor lucrează în minele din Africa de Sud. *Moshoeshoe II* devine suveran al noului stat independent. Disputele dintre acesta și premierul Leabua Jonathan, care dorea o sporire a prerogativelor sale, creează o situație tensionată, caracterizată prin instabilitate politică. După renunțarea la tron în favoarea fiului său Letsie III (1990), în **L.** sunt organizate (1993) primele alegeri parlamentare libere, câștigate de Ntsu Mokhehle, care devine șef al guvernului, eveniment care evidențiază revenirea la o viață democratică. Revenit la putere (1995), regele moare (1996) într-un accident, fapt care marchează reluarea confruntărilor între monarhie și guvern. **L.** este o monarhie parlamentară ereditară, conform Constituției din mart. 1993. Activitatea legislativă este exercitată de un Parlament bicameral, iar cea executivă de un cabinet condus de prim-min. Șef al statului este regele Letsie III (din 1996).

LEȘPEDE s. f. Placă de piatră (prelucrată), poligonală, de dimensiuni mari, folosită la pavarea interioarelor de palate, biserici, a aleilor etc. ◇ *L. funerară* = placă de piatră care acoperă mormintele.

LESPEZI 1. Vârf în partea centrală a M-ților Făgăraș, alcătuit din șisturi cristaline. Alt.: 2 522 m. Cunoscut și sub numele de *Călțun.* **2.** Com. în jud. Iași, situată pe ambele maluri ale Siretului; 6 140 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **L.**). Nod rutier. Expl. de balast. Creșterea bovinelor. Abator. Centru de ceramică populară. Iarmaroc anual (la 20 iul.). Biserica Sf. Dumitru (sec. 19), în satul Heci.

LESSEPS [leseps], **Ferdinand Marie, viconte de** (1805–1894), diplomat și om de afaceri francez. Consul la Cairo (1833–1838). A înființat Compania internațională a Canalului Suez (1854), iar între 1859 și 1869 a dirijat lucrările de construcție a acestui canal. Din 1880, conducător formal al societății pe acțiuni pentru construcția Canalului Panamá, care a dat faliment în 1889.

LESSING, Doris May (n. 1919), scriitoare engleză de origine sud-africană. Amintirile tinereții petrecute în Rhodesia i-au inspirat ciclul epic „Copiii violenței". Romanul autobiografic „Carnetul de aur" tratează condiția femeii și criza intelectualilor într-o societate dominată de apartheid.

LESSING, Gotthold Ephraim (1729–1781), scriitor și filozof german. Reprezentant al iluminismului. Critic al clasicismului francez și al imitatorilor acestuia, căruia îi opune opera lui Shakespeare, a militat pentru o dramaturgie națională, înnoind construcția și tehnica dramatică („Scrisori privind literatura cea mai nouă", „Dramaturgia hamburgheză"), pe care le va ilustra în tragediile sale. Piesele sale, în care denunță despotismul și intoleranța religioasă („Minna von Barnhelm", „Emilia Galotti", „Nathan înțeleptul"), au inaugurat drama realistă în Germania. Admirator al lui Spinoza. Lucrări de estetică („Laocoon sau despre granițele picturii și ale poeziei").

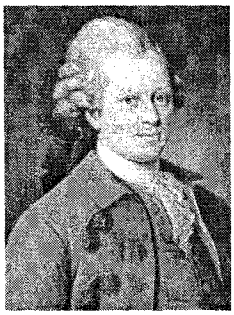

Gotthold Ephraim Lessing

LEST (< fr.) s. n. Greutate suplimentară (apă, nisip, plumb etc.) încărcată pe o navă de apă sau aeriană pentru a-i mări stabilitatea; balast. ✦ Fig. Lucru nefolositor, inutil, împovărător.

LESTER [lestər], **Richard** (n. 1932), regizor american de film. Își desfășoară activitatea în Marea Britanie. Filme caracterizate prin non-sens, simț ascuțit al ironiei și parodiei („Un șoarece pe lună", „Toți pentru unul", „Cei trei muschetari", „Se numea Milady", „Superman II și III").

LE SUEUR [lə süœr], **Eustache** (1616 sau 1617–1655), pictor clasicist francez. Elev al lui S. Vouet. Unul dintre fondatorii Academiei Regale de Pictură (1648), unde a și predat. Decorații mitologice și alegorice pentru „Cabinetul muzelor" din Palatul Lambert (Paris) și ciclul de picturi cu subiecte religioase „Sf. Paul predicând în Efes", „Viața Sf. Bruno".

LESUEUR (sau **LE SUEUR**) [lesüœr], **Jean François** (1760–1837), compozitor francez. Capelmaistru la Notre-Dame (1786–1787). Prof. al lui Berlioz și Gounod la Conservatorul din Paris. Opere („Peștera", „Paul și Virginia", „Osian sau Barzii"), cântece și imnuri revoluționare („Marșul triumfal"), oratorii, mise. Promotor al romantismului francez.

LÉSVOS v. **Lesbos**.

LESZCZYŃSKI [leʃtʃiński], **Stanisław**, rege al Poloniei (1704–1709), cu sprijinul regelui Suediei Carol XII și, în 1733–1736, cu ajutorul regelui francez Ludovic XV, și duce al Lorenei (1738–1766). Revenirea sa a provocat Războiul pentru Succesiunea Poloneză (1733–1735), în urma căruia pierde tronul, fiind despăgubit cu posesiunea viageră a ducatului Lorenei și a comitatului de Bar.

LEȘ (< tc.) s. n. Cadavru, hoit, stârv.

LEȘE, Grigore (n. 1954, sat Stoiceni, jud. Maramureș), muzician român. De formație academică și tradițională, instrumentist (fagot, tilincă, fluier, caval, percuție) și interpret vocal de folclor. Valorifică tehnici intonaționale arhaice, specifice Țării Lăpușului (ex.: horea cu „noduri" sau „în grumaz"), bazate pe frângerea emisiunii vocale prin utilizarea loviturii de glotă pe voce în falset. Turnee în Europa și S.U.A.

LEȘEASCĂ (< *leși*) adj. *Rață ~* = rasă de rațe, originară din America de Sud, de culoare neagră sau albă, crescută pentru producția de carne.

LEȘI (< ucr.) s. m. pl. (În Evul Mediu în Moldova) Nume dat polonilor.

LEȘIE (lat. *lixiva*) s. f. **1.** Soluție alcalină obținută prin dizolvarea hidroxidului de sodiu sau de potasiu în apă sau prin fierberea cu apă a cenușii de lemn. **2.** Soluție alcalină care conține, pe lângă hidroxid de sodiu sau de potasiu, și substanțe de altă natură. Se obține în anumite procese industriale (ex. l. naftenice). ✧ *L. naftenică* = soluție de hidroxid de sodiu, care conține naftenați de sodiu, obținută prin neutralizarea unor produse petrolifere bogate în acizi naftenici. *L.-sulfat* = soluție de hidroxid de sodiu și sulfură de sodiu, folosită la fabricarea celulozei de lemn. *L. bisulfitică* (sau *sulfit*) = soluție obținută prin tratarea calcarului cu dioxid de sulf și apă, folosită la fabricarea celulozei din lemn. *L. sulfitică* = reziduu obținut la fabricarea celulozei din lemn. Se folosește la fabricarea alcoolului industrial, a drojdiei de bere etc.

LEȘIN (< *leșina*) s. n. (MED.) **1.** Scurtă pierdere a cunoștinței, caracterizată prin rărirea bătăilor inimii, înce-

Vârful Lespezi (stânga)

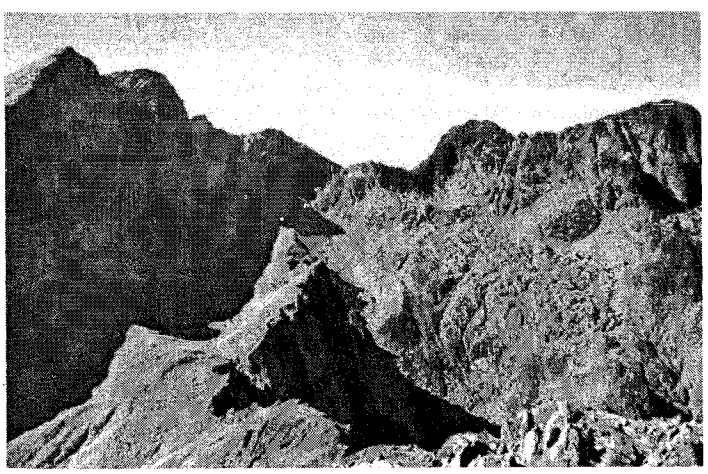

tinirii mișcărilor respiratorii cauzate de o scădere bruscă și temporară a irigației cerebrale. **2.** Senzație de slăbiciune, de sfârșeală provocată de foame, de sete etc.

LEȘINA (lat. **lacsionare*) vb. I intranz. A cădea în nesimțire, a-și pierde cunoștința; *p. ext.* a-și pierde puterile, a fi cuprins de sfârșeală.

LEȘU, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în depresiunea cu același nume de la poalele M-ților Bârgău, pe râul L.; 3 010 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul **L.**). Expl. și prelucr. lemnului. Centru de cusături populare. Festival etnofolcloric anual „Rapsodia trișcarilor" (în sept.).

LETAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *letum* „moarte") adj. Care provoacă moartea, mortal. ✧ *Gene letale* = factori ereditari care influențează în așa fel dezvoltarea individului încât îl fac neviabil. *Doză l.* v. *doză.*

LETALITATE s. f. v. **mortalitate.**

LETARGIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Care ține de letargie, care se referă la letargie.

LETARGIE (< fr., lat.; {s} gr. *lethargia* „somnolență") s. f. Somn profund, prelungit, însoțit de diminuarea funcțiilor vitale; se întâlnește și în encefalita letargică. Sin. *moarte aparentă.* ✦ Fig. Stare de apatie, de inactivitate totală.

LETCA, com. în jud. Sălaj, situată la poalele de ENE ale Culmii Prisnel, pe dr. râului Someș; 2 256 loc. (2000). Stații de c.f. (în satele **L.** și Cuciulat). Expl. de calcar și balast. Pomicultură (meri, pruni, peri). În arealul satului Cuciulat există o peșteră, în interiorul căreia au fost identificate picturi rupestre datând de la sfârșitul Paleoliticului (c. 12000–10000 î.Hr.), între care se remarcă imaginile unui cal (24,5 cm lungime și 12,5 cm înălțime) în mișcare și ale unei feline (80 cm lungime și c. 50 cm înălțime), asemănătoare picturilor rupestre de la Altamira (Spania). Bisericile de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (c. 1700, cu pridvor adăugat în 1864), Adormirea Maicii Domnului (începutul sec. 19) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1736, cu picturi interioare din 1863), în satele Toplița, Purcăreț și Șoimușeni. În satul **L.**, menționat documentar în 1405, se află bisericile de lemn Sfânta Maria (sec. 17) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18).

LETCA NOUĂ, com. în jud. Giurgiu, situată în Câmpia Găvanu-Burdea, pe râul Bratilov; 3 774 loc. (2000). Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981 a făcut parte din jud. Ilfov. Bisericile cu același hram — Sfinții Împărați Constantin și Elena —, în satele **L.N.** (1860) și Letca Veche (1880).

LEȚCON (< germ.) s. n. Unealtă pentru topirea cositorului, plumbului etc., în vederea lipirii, constând dintr-un corp de cupru (încălzit continuu, electric sau cu gaz, ori intermitent), prevăzut cu o tijă având un mâner termo- sau/și electroizolant; ciocan de lipit.

LETEA, grind fluvio-maritim în Delta Dunării, între brațele Chilia și Sulina, format prin îngemănarea mai multor grinduri alungite, separate prin zătoane. Supr.: 170 km^2; lungime: 20 km; lățime max.: 15 km; alt. max.: 12 m. Dune de nisip de peste 10 m înălțime. Aici se află o pădure de esență tare (Hasmacu Mare), cu numeroase specii de stejar, frasin, ulm, tei etc., cu o supr. de c. 700 ha, declarată rezervație naturală (1938). Complex de vegetație naturală cu aspect tropical, în care *Periploca graeca* (o specie de liană est-mediteraneană) atinge limita nordică a răspândirii ei europene. Aici s-a descoperit, pentru prima oară, ca specie nouă pentru flora Pământului, frasinul de baltă *(Fraxinus pallisae).* În pădurea **L.** trăiesc numeroase reptile, păsări și mamifere (mistreți, vulpi, pisici sălbatice, bizami, câinele enot etc.). Pe grindul **L.** se află cea mai bogată entomofaună din România.

LETEA VECHE, com. în jud. Bacău, situată în culoarul Siretului, la confl. râului Bistrița cu Siretul, la 6 km SE de municipiul Bacău; 3 895 loc. (2000). Haltă de c. f. (în satul **L. V.**). Hidrocentrală pe râul Bistrița (Bacău II, 30 MW), intrată în funcțiune în 1966. Creșterea bovinelor (în satul Radomirești). Legumicultură.

LE THANH-tong, împărat al Vietnamului (1460–1497). A introdus o administrație centralizată, de influență chinezească. În timpul său a fost elaborat un Cod civil și penal. Și-a extins stăpânirea spre sud.

LETHE (În mitologia greacă) **1.** Unul dintre cele cinci fluvii ale Infernului care separă Tartarul de Câmpiile Elizee. Sufletele morților, bând din apa **L.**, uitau pe loc trecutul, durerile și bucuriile existenței lor pământene. **2.** Zeița uitării, fiica zeiței discordiei, Eris.

LETIȚIA (LAETITIA) (în mitologia romană), zeița bucuriei exteriorizate.

LETO (în mitologia greacă), titanidă iubită de Zeus. Urmărită de gelozia Herei, s-a ascuns în ins. Delos, unde a născut după nouă zile și nouă nopți de chinuri pe gemenii Apolo și Artemis (Diana). La romani se numea *Latona.*

LETON, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a format ca națiune pe teritoriul Letoniei. Mai trăiesc în Federația Rusă, Lituania, Estonia, Belarus, S.U.A., Canada, Australia ș.a. De religie creștină (protèstanți). ✦ Persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține Letoniei sau letonilor, referitor la Letonia sau la letoni. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană din ramura baltică vorbită de letoni. Ortografie fonetică; alfabet latin.

LETONIA, Republica Letonă (Latvijas Republika), stat în partea central-nordică a Europei, cu largă ieșire la M. Baltică (peste 500 km de țărm); 64,61 mii km^2; 2,47 mil. loc. (1997). Limba oficială: letona. Religia: creștină (65% protestanți, îndeosebi luterani, catolici, ortodocși). Capitala: *Rīga.* Orașe pr.: Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Jūrmala, Ventspils, Rēzekne. Terit. **L.** este împărțit în 7 orașe cu rang republican și 26 districte. Relief predominant de câmpie joasă (57% din terit. sub 100 m alt.), modelată de eroziunea glaciară, cu coline în SV (Pod. Kursa), în centru (colinele Vidzeme, 312 m alt. max. din țară) și E (reg. Latgale). Climă temperată cu influențe maritime mai pronunțate în V (precipitații moderate, însumând 550–800 mm/an). Rețea hidrografică densă, cu râuri scurte (peste 12 mii cursuri de apă) și peste 3 000 lacuri. Pădurile de conifere ocupă 44,4% din terit., iar turbăriile și reg. mlăștinoase 10%. Faună bogată și variată (c. 14 mii specii). Țară cu economie industrial-agrară dezvoltată, bazată (40%) pe materii prime locale (roci de constr., resurse agricole și forestiere). Expl. de turbă (462,7 mii t, 1996), gips (77,2 mii t, 1996), dolomită, calcar, cretă. Ind. diversificată, dependentă însă de importurile de combustibil (mai ales din Rusia), de materii prime și semifabricate, contribuie cu 23,5% la formarea PNB (cu construcțiile), antrenând 22,1% din pop. activă. Ind. prelucrătoare produce (1995): energie electrică (3,98 md.kWh), laminate, mijloace de transport, motoare electrice, aparate de radio, de televiziune și de telefon, frigidere, ciment (204 mii t), îngrășăminte chimice, geamuri, fire și fibre sintetice, fire de lână, țesături de bumbac (2 mil.

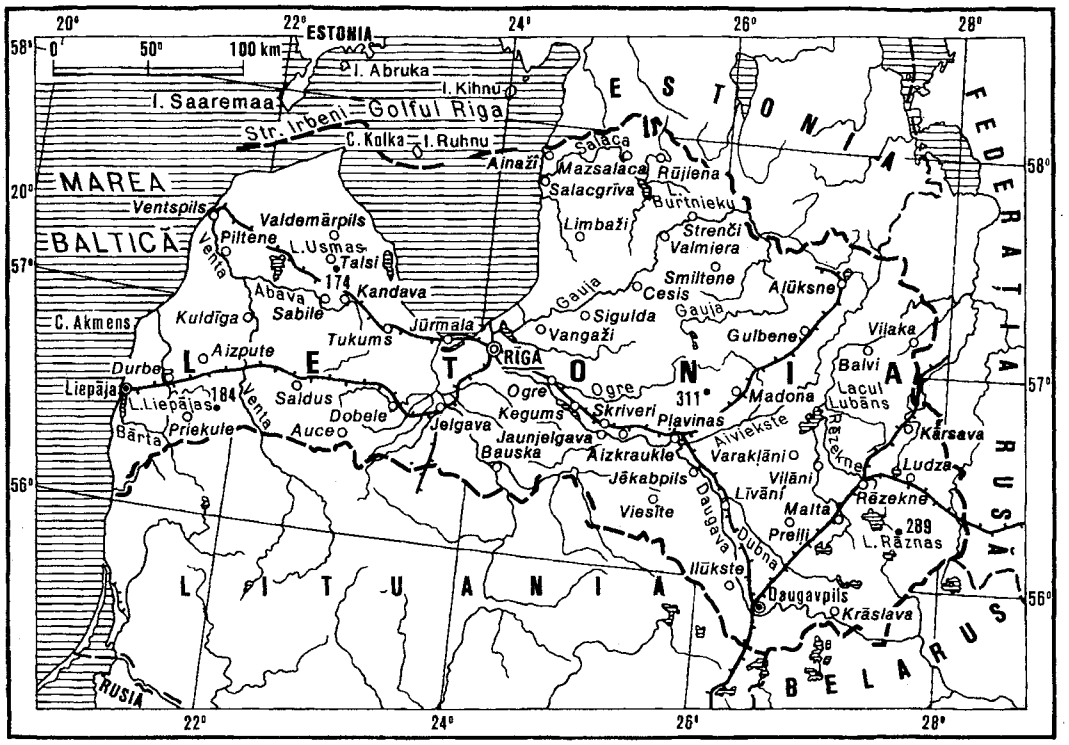

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

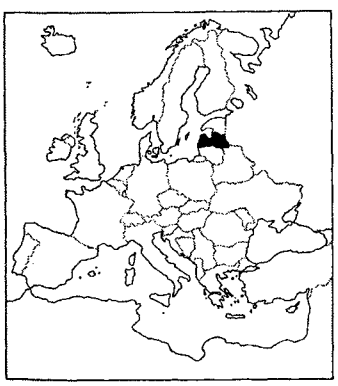

Orașe și Districte	Suprafața (km²)	Populația (1995)
Orașe		
Daugavpils	72	120 152
Jelgava	60	71 129
Jūrmala	100	59 247
Liepāja	60	100 271
Rēzekne	17	42 081
Rīga	295	839 670
Ventspils	46	47 005
Districte		
Aizkraukle	2 558	44 046
Alūksne	2 246	27 670
Balvi	2 384	32 715
Bauska	1 884	53 890
Cesis	3 062	62 043
Daugavpils	2 526	45 125
Dobele	1 680	41 513
Gulbene	1 876	29 797

Orașe și Districte	Suprafața (km²)	Populația (1995)
Jēkabpils	2 998	58 469
Jelgava	1 613	37 473
Krāslava	2 288	39 438
Kuldīga	2 503	41 047
Liepāja	3 589	51 677
Limbaži	2 602	41 258
Ludza	2 566	40 128
Madona	3 348	48 725
Ogre	1 816	63 870
Preili	2 042	43 656
Rēzekne	2 654	42 485
Rīga	3 094	145 499
Saldus	2 134	39 831
Talsi	2 748	50 406
Tukums	2 457	56 748
Valka	2 444	36 215
Valmeira	2 377	61 901
Ventspils	2 471	14 363

m²), celuloză și hârtie, tricotaje, produse alim. (bere 653 mii hl, zahăr, conserve, țigarete). Agricultura concentrează 17,2% din pop. ocupată și contribuie cu 8% la formarea PNB. Predomină creșterea bovinelor pentru lapte (70% din prod. agricolă) și a porcinelor. Pe terenuri agricole care ocupă 27% din supr. țării se cultivă (mii t, 1996): grâu (306), orz (384), ovăz, secară (111), in, cartofi (1 082), sfeclă de zahăr (258), legume și pepeni, fructe, plante furajere. Creșterea intensivă a animalelor (mii capete, 1996): bovine (537), porcine (553), ovine. Pescuit intens: 149,7 mii t pește, 1995. C.f.: 2,41 mii km (271 km linii electrificate).

Căi rutiere: 64,72 mii km (din care 12,1 mii km asfaltate, 1995). Căi navigabile interne: 106 km. Flota comercială maritimă: 798,1 mii t.d.w (1995). Porturi pr.: Rīga, Liepāja, Ventspils (pentru exportul petrolului din Rusia). Turism: 1,63 mil. turişti străini anual. Principalele obiective turistice: Rīga cu centrul său istoric (oraş hanseatic) cu Dom (sec. 13–19) şi castel, biserica Sf. Petru (sec. 13) cu un turn înalt de 123 m; renumita staţiune Jūrmala; castelul Dundaga (sec. 13), castelul medieval Bauska, palatul Rundāle (sec. 18), bazilica oraşului Anglona, biserica Mazsalca (sec. 13), ruinele castelului cavalerilor Ordinului livonian de la Cīsis; blocurile eratice (glaciare) de lângă Vandzene (400 t), Melkitaru şi Velna axmens (Piatra Diavolului), parcul naţional Ganja şi 5 rezervaţii naţionale (în total zonele protejate deţin 12,16% din supr. ţării). Moneda: 1 lats (plural lati) = 100 santimi. Export (1996): produse forestiere (24,4%), textile (16,9%), alim. şi agricole (16,4%), maşini şi aparate (9,7%). Pr. parteneri: Rusia (22,8%), Germania, Marea Britanie. Import (1996): produse minerale (22,2%), maşini şi echipament (16,8%), produse chimice (11%) şi textile (8%). Pr. parteneri: Rusia (20,2%), Germania, Finlanda, Suedia. — *Istoric.* Pe terit. **L.**, locuit din timpuri străvechi (milen. 8 î.Hr.), se stabilesc triburile protobaltice (milen. 3–2 î.Hr.), cărora le aparţin letonienii şi lituanienii de mai târziu. În sec. 10–13, pe terit. **L.** se constituie primele principate: Kocnesc, Ersica, Talava; în sec. 13–16, terit. **L.**, sub numele de *Livonia* (care includea şi Estonia), s-a aflat în stăpânirea cruciaţilor germani, timp în care se formează, treptat, o pătură conducătoare de origine germană. În 1282 Rīga, capitala Livoniei, aderă la *Hansă*. După victoria polono-lituaniană de la *Grünwald* (1410), este oprită expansiunea spre răsărit a ordinelor cavalereşti germane, iar arhiepiscopatul de Rīga realizează un echilibru politic între statele componente ale Livoniei letoniene. Răspândirea Reformei după 1522 şi trecerea la protestantism a reprezentanţilor Ordinului livonian (1560–1561) au ca urmare impunerea noii religii populaţiei autohtone de către baronii baltici, descendenţi ai vechilor cavaleri teutoni. Încă din primii ani ai *Războiului Livonian* (1558–1583) micile state livoniene se destramă; teritoriul **L.** de la N de Dvina apuseană a intrat în stăpânirea *Rzeczpospolitei*, iar terit. de la S de Dvina apuseană, cu excepţia fostului episcopat de Kurlanda, a devenit dependent de regele polon. În urma conflictului polono-suedez (1621–1629), încheiat prin armistiţiul de la Altmark (1629), Suedia anexează Rīga şi o parte a ducatului Pārdaugava, situat la N de **L.**, Rzeczpospolitei rămânându-i numai partea de S a **L.** Prin Tratatul de Pace de la Nystadt (1721), care punea capăt Războiului Nordului (1700–1721), se recunoştea Rusiei de către Suedia ocuparea unei mari părţi a **L.** (cu Rīga); în 1795, cu prilejul celei de-a treia împărţiri a Poloniei, ducatul Kurţeme (Kurlanda) intră în componenţa Rusiei. De la mijlocul sec. 19, în **L.** se afirmă o puternică mişcare de emancipare naţională, condusă de burghezia letoniană („Tinerii letonieni"). La începutul primului război mondial (1915), partea apuseană a **L.** este ocupată de trupele germane, iar în febr. 1918, întreaga ţară. După victoria revoluţiei bolşevice (1917), în trei judeţe din N **L.** este instaurată, în nov. 1917, Puterea sovietică, care a avut însă o existenţă de scurtă durată. Consiliul popular leton proclamă la 18 nov.1918 independenţa de stat a **L.**, dar, o lună mai târziu, bolşevicii din **L.**, cu sprijinul Armatei Roşii, proclamă Puterea sovietică (17 dec. 1918) în **L.**, trecând la aplicarea unor reforme radicale care provoacă, în ţară, declanşarea războiului civil. Trupe germane conduse de contele Rüdiger von der Goltz ocupă Rīga (mai 1919); forţele guvernului provizoriu al Republicii **L.** ies victorioase în războiul civil şi, la 11 aug. 1920, Tratatul de pace leto-no-sovietic marchează recunoaşterea independenţei **L.**, care devine, în 1921, membru al Societăţii Naţiunilor. În mai 1934, are loc o lovitură de stat în urma căreia este instaurat un regim autoritar-dictatorial (1934–1940) condus de fostul prim-min. Karlis Ulmanis. Prin protocolul secret al Pactului Molotov—Ribbentrop (23 aug. 1939), **L.** intră în sfera de influenţă sovietică, Stalin impunând, la 5 oct. 1939, printr-un acord, staţionarea de trupe pe teritoriul letonian. În urma notei ultimative a guvernului sovietic din 16 iun. 1940, **L.** este ocupată de către Armata Roşie, sub a cărei presiune este impus un nou guvern (20 iun.) şi ales un nou Parlament (14–15 iul.), care proclamă, la 21 iul. 1940, R.S.S. Letonă, încorporată, la 5 aug. 1940, în U.R.S.S. În iun. 1941, represiunea stalinistă culminează cu deportarea a 15 000 de letoni, istoria repetându-se în mart. 1949, când alţi 43 000 locuitori iau calea Siberiei, **L.** pierzând, prin emigrare şi represiune, c. 1/3 din populaţie. În timpul celui de-al doilea război mondial, **L.** este ocupată de trupe germane şi inclusă în cel de-al Treilea Reich (1941–1944). În sec. 20, **L.** suferă o adevărată transformare a caracterului etnic şi cultural, ca urmare a masivelor transferuri de populaţie, încât etnicii letoni au ajuns să reprezinte în 1989 c. 51% din numărul total al locuitorilor, iar ruşii — 34% (în zonele urbane fiind chiar majoritari). Sub presiunea Forumului Popular, constituit în 1988, Partidul Comunist din **L.** renunţă, în dec. 1989, la monopolul puterii, Sovietul Suprem local condamnă, în febr. 1990, anexarea **L.** din aug. 1940 de către U.R.S.S. şi adoptă la 4 mai 1990 declaraţia de independenţă a ţării, confirmată prin referendumul din 3 mart. 1991 şi reafirmată (21 aug. 1991) şi recunoscută de U.R.S.S. la 6 sept. 1991. La 17 sept. 1991, **L.** este admisă în O.N.U., fapt care consacră recunoaşterea internaţională a independenţei noului stat; la 31 ian. 1995 devine membră al Consiliului Europei. Primele alegeri libere de după 1940 au loc la 5–6 iun.1993, fiind câştigate de Partidul Calea Letoniei şi de Uniunea Fermierilor Letoni. La urne sunt admişi numai cei ce deţineau cetăţenia letonă la 17 iun.1940 (deci înainte de anexarea de către U.R.S.S.) sau descendenţii lor, ceea ce are ca urmare discriminarea a c. 40% din populaţie, îndeosebi cea de origine slavă. Preşedinte al statului este ales, la 7 iul. 1993, Guntis Ulmanis. La 31 aug. 1994 se încheie retragerea trupelor ruse din **L.**, diminuându-se astfel tensiunile cu Rusia. Acordul de asociere a **L.** cu Uniunea Europeană a intrat în vigoare la 1 febr. 1998. Republică parlamentară, potrivit Constituţiei din 1922 (reintrodusă în 1993). Activitatea legislativă este exercitată de un Parlament unicameral, iar cea executivă de un guvern numit de preşedinte.

LETOPISEŢ (< sl.) s. n. (În Evul Mediu la români şi la slavi) Scriere cu caracter istoric, în care înregistrarea evenimentelor se făcea pe ani, în ordine cronologică; cronică. Unii dintre cronicarii români (Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce) şi-au intitulat lucrările **l.**

LETOPISEŢUL ANONIM AL MOLDOVEI (1733–1774), cronică alcătuită în Moldova, în a doua jumătate a sec. 18, cu titlul „Letopiseţul Ţării Moldovei de la domnia întâi şi până la a patra

domnie a lui Constantin Mavrocordat". Atribuită o vreme, în mod eronat, lui Enache Kogălniceanu, care a fost de fapt numai copistul ei. Prezintă perioada de declin feudal şi de apogeu a fanarioţilor în Ţările Române, încheindu-se cu descrierea evenimentelor din timpul Războiului ruso-turc din 1768–1774.

LETOPISEŢUL ANONIM AL ŢĂRII MOLDOVEI (1661–1704), cronică scrisă în jurul anului 1712 şi intitulată „Letopiseţul Ţării Moldovei de la Ştefan sin Vasile Vodă, de unde este părăsit de Miron Costin logofătul". Cunoscută şi sub denumirea de *Pseudo-Nicolae Costin.* Autorul, care pare ataşat de familia Cantemireştilor, expune detaşat evenimentele interne, insistând asupra stării grele a poporului şi menţionând, uneori, chiar unele evenimente externe. Cronica se termină cu prezentarea celei de-a doua domnii a lui Mihai Racoviţă.

LETOPISEŢUL CANTACUZINESC (Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat pravoslavnicii creştini), cronică anonimă, cu caracter polemic, scrisă în a doua jumătate a sec. 17; a fost publicată pentru prima dată de N. Bălcescu şi A.T. Laurian în „Magazin istoric pentru Dacia" (1846–1847), sub titlul „Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat rumânii". Relatează, cu vădit caracter polemic, de pe poziţii favorabile grupării boiereşti a Cantacuzinilor, evenimentele petrecute de la „descălecatul" lui Negru Vodă (1290) până în 1690, doi ani după urcarea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu. Atribuită de unii lui Stoica Ludescu. Are meritul de a fi păstrat cele dintâi texte istoriografice ale Ţării Româneşti încorporate şi transformate în cuprinsul său.

LETOPISEŢUL DE LA BISTRIŢA (Letopiseţul de când s-a început, cu voia lui Dumnezeu, Ţara Moldovei), versiune a cronicii alcătuite, în limba slavonă, la Curtea lui Ştefan cel Mare, în a doua jumătate a sec. 15 şi începutul sec. 16; relatează evenimentele petrecute în istoria Moldovei între 1359 şi 1507, oprindu-se îndeosebi asupra domniei lui Ştefan cel Mare. Descoperit de I. Bogdan la Tulcea.

LETOPISEŢUL DE LA PUTNA (Povestire pe scurt despre domnii Moldovei), cronică anonimă în limba slavonă, scrisă probabil în timpul domniei lui Ştefăniţă Vodă (1517–1527). Păstrat în două variante: una prezentând evenimentele petrecute în istoria Moldovei

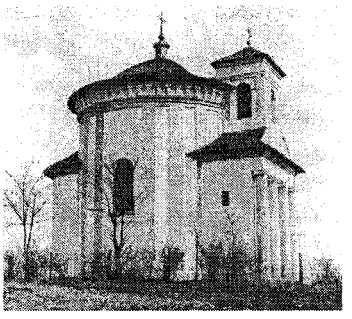

Leţcani. Biserica Sf. Spiridon-Rotundă

între 1359 şi 1518, iar alta între anii 1359 şi 1526, ambele fiind prelucrări independente ale Analelor curţii lui Ştefan cel Mare. Descoperite de I. Bogdan la Kiev şi, respectiv, la Sankt-Petersburg.

LETRINĂ (< fr.) s. f. Literă majusculă ornată, folosită la început de capitol sau paragraf în ediţii bibliofile.

LETRISM (< fr.; {s} fr. *lettre* „literă") s. n. Mişcare literară şi artistică iniţiată în Franţa de *Isidore Isou* („Introducere în noua poezie şi noua muzică", 1945), potrivit căreia poezia s-ar defini, în esenţă, exclusiv prin expresivitatea sonoră a literelor (sunetelor), îmbinate eufonic sau în chip arbitrar.

LEŢCAIE s. f. v. **iăscaie.**

LEŢCANI, com. în jud. Iaşi, pe Bahlui; 6 389 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul **L.**). Creşterea bovinelor. Viticultură. Izvoare cu ape minerale, predominant sulfuroase. În satul **L.**, menţionat documentar în 1516, se află bisericile Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1802) şi Sf. Spiridon-Rotundă, construită în 1795, în stil neoclasic, din iniţiativa soţilor Ana şi Constantin Balş, restaurată în 1924 şi pictată în 1936. Biserica Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (ante 1622), în satul Cucuteni şi biserica de lemn Naşterea Sf. Ioan Botezătorul (1848), în satul Cogeasca. Rezervaţia floristică şi faunistică Fânaţele de la Valea lui David (c. 50 ha) cuprinde peste 500 de specii de plante, cu multe raritâţi (amăreala/*Rumex tuberosus,* sânziana/*Asperula moldavica* ş.a.).

LEU[1] (< lat.) s. m. **1.** Mamifer carnivor din familia felidelor, de talie mare (c. 2,4 m lungime şi c. 280 kg), cu blană galbenă închisă, coadă lungă (până la c. 1 m), gheare puternice retractile *(Panthera leo).* Masculul are coama uneori mai închisă la culoare (chiar neagră) decât blana. În sălbăticie, rar ajunge să trăiască 8–10 ani, dar în captivitate ajunge până la vârsta de 35 de ani. Este un animal foarte puternic şi vorace (numit „regele animalelor"); trăieşte în grupuri (formate din 2–3 masculi şi 5–10 femele) în savanele africane şi, mai rar, în SV Asiei. Ocrotit prin lege în parcurile naţionale şi rezervaţiile din Africa Ecuatorială şi Asia de Sud-Vest. Se reproduce şi în captivitate (2–4 pui după trei luni de gestaţie). ✧ *L. de peşteră* = mamifer carnivor fosil din familia felidelor. A trăit până în a doua jumătate a Pleistocenului şi începutul Holocenului în Europa şi Asia de Nord, unde s-au găsit fragmente de schelet. *L. de mare* = mamifer carnivor piniped, cu o coamă asemănătoare leului **(1),** lung de c. 3,5 m *(Otaria byronia).* Trăieşte în regiunile de coastă ale Americii de Sud. *Leul furnicilor* = insectă răpitoare cu corpul subţire şi lung de c. 4 cm *(Myrmeleon formicarius).* Larva insectei face o gropiţă în formă de pâlnie în nisip, unde stă ascunsă şi mănâncă insectele care cad în ea. **2.** Fig. Om curajos, puternic. **3.** Al cincilea semn zodiacal, între Rac şi Fecioară, corespunzând perioadei 22 iulie–23 august.

LEU[2] (< *leu*[1]) s. m. Unitate bănească oficială a României, începând din 1867 şi a Republicii Moldova din 1993. Denumirea provine de la Löwentaler (talerul cu figura unui leu[1] pe revers), monedă de argint bătută în Ţările de Jos începând din sec. 16, ajunsă în Ţările Române şi folosită intens în circulaţie până în sec. 17, devenind apoi monedă de calcul.

LEU, com. în jud. Dolj, în Câmpia Romanaţi; 5 804 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul Leu). Nod rutier. Creşterea ovinelor; sericicultură. Viticultură; pomicultură (meri, pruni, piersici). Vestigii neolitice ale unei aşezări daco-romane şi ale unui castru roman din sec. 2–3 (în satul Leu). În satul **L.** se află bisericile Sf. Dumitru (1825, refăcută în 1868–1872), Sf. Gheorghe (1810, refăcută în anii 1861–1871 şi 1925–1926), Sf. Nicolae (1825, recon-

Leu[1] **(1)**

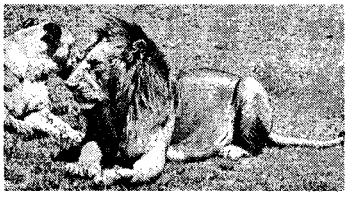

struită în 1913–1922) și Maica Precista (1839, reconstruită în 1905), iar în satul Zănoaga, biserica Sf. Nicolae (1814, refăcută în 1894).

LEU, Mihai (n. 1969, Hunedoara), boxer român. Primul român campion mondial la box profesionist (Hamburg, 1997, la categoria semimijlocie, versiunea WBO, în meci cu panamezul Santiago Samaniego). Retras din activitatea competițională în urma unei accidentări la mâna stângă, s-a dedicat curselor auto din România. Președinte al Federației Române de Box (din 2001).

LEUCAS v. **Lefkás.**

LEUCĂ (< bg.) s. f. Piesă de lemn încovoiată, cu un capăt îmbucat în osia carului, iar cu celălalt capăt prins de loitră pe care o sprijină.

LEUCEMIE (< fr. {i}; {s} *leuco-* + gr. *haima* „sânge") s. f. Boală de sânge neoplazică, acută sau cronică (mieloidă sau limfoidă), caracterizată printr-o creștere anormală, de obicei intensă, a leucocitelor (până la 500 000 pe mm^3) și prin prezența elementelor imature sau atipice, datorită tulburării procesului de maturație a acestor celule. Boala se manifestă prin anemie, febră, hemoragii, mărirea splinei și a ganglionilor limfatici, scăderea rezistenței la infecții etc. Sin. *leucoză, mieloză.*

LEUCINĂ (< fr. {i}; {s} *leuco-*) s. f. Aminoacid care intră în compoziția majorității proteinelor animale și vegetale; se găsește în splină, pancreas, ganglionii limfatici, melasa sfeclei de zahăr etc. Descoperit în 1819, este unul dintre aminoacizii esențiali pentru om. Folosit la tratarea bolilor de ficat, anemiilor și altor afecțiuni.

LEUCIP (LEUKIPPOS) (c. 460–370 î.Hr.), filozof grec. Elev al lui Zenon din Eleea. Considerat de Aristotel fondatorul *atomismului.* I se atribuie două lucrări, „Despre spirit" și „Marele sistem al lumii", care s-au pierdut (menționate de *Teofrast*). A susținut, împreună cu Democrit, că Universul este alcătuit din atomi și vid.

LEUCIT (< fr. {i}) s. n. (MINER.) Alumosilicat natural de potasiu din grupa feldspatoizilor, incolor, alb-cenușiu, sticlos, care cristalizează în sistemul pătratic; este folosit ca îngrășământ datorită conținutului ridicat în potasiu, la prepararea alaunilor etc.

LEUCKART [loikart], **Rudolf Karl Georg Friedrich** (1822–1898), zoolog german. Unul dintre pionierii parazitologiei moderne și ai ecologiei animale. A descris structura spongierilor, clasificându-i drept celenterate. Primul care a studiat ciclurile de viață ale unor specii de viermi paraziți („Paraziții umani și bolile pe care le provoacă").

LEUCO- ({s} gr. *leukos* „alb") Element de compunere cu sensul „alb", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

LEUCOBAZĂ (< germ.) s. f. (CHIM.) Leucoderivat.

LEUCOBLAST (< fr.; {s} *leuco-* + gr. *blastos* „germen") s. n. Celulă imatură din seria albă; ocupă o poziție de tranzit între mieloblast și promielocit.

LEUCOCIDINĂ (< fr.) s. f. Substanță toxică secretată de unele bacterii patogene (streptococ, stafilococ); distruge leucocitele.

LEUCOCIT (< fr. {i}; {s} *leuco-* + *cito-*) s. f. Celulă sangvină nucleată, cu aspect albicios, prezentă în sânge și limfă, cu rol în apărarea organismului împotriva agenților infecțioși (datorită funcțiilor de fagocitoză) și în procesul imunitar. Împreună cu eritrocitele și trombocitele constituie elemente figurative ale sângelui. Numărul normal al l. este de 5 000–7 000 pe mm^3 de sânge. L. sunt de mai multe feluri: granulocite (sau neutrofile), limfocite, monocite, eozinofile și bazofile. L. iau naștere în organele hematopoetice (măduva osoasă la adult, splină, ganglionii limfatici și măduva la făt), unde trec prin mai multe stadii evolutive. Sin. *globulă albă.*

LEUCOCITOPOEZĂ (< fr.) s. f. Leucopoeză.

LEUCOCITOZĂ (< fr. {i}) s. f. Creștere peste valorile normale a leucocitelor din sânge. Poate fi fiziologică (de ex. în timpul sarcinii, în reacții emoționale puternice) sau patologică (mai ales în bolile infecțioase).

LEUCOCITURIE (< fr.; {s} *leuco-* + *cito-* + *ouron* „urină") s. f. Prezența leucocitelor în urină, în număr mare, alterate și grupate.

LEUCODERIVAT (< fr., germ.) s. m. Substanță organică incoloră, ușor solubilă în apă, rezultată prin reducerea unor coloranți organici și care, prin oxidare, se transformă din nou în colorantul din care a fost obținută. L. apare ca o etapă intermediară în procesul de vopsire a fibrelor textile cu anumiți coloranți. Sin. *leucobază.*

LEUCODERMIE (< fr. {i}; {s} *leuco-* + gr. *derma* „piele") s. f. Afecțiune cutanată, congenitală sau dobândită, caracterizată prin absența totală sau parțială a pigmentului melanic al pielii. V. *vitiligo.*

LEUCOENCEFALITĂ (< fr.; {s} *leuco-* + gr. *enkephalos* „creier") s. f. Denumire generică pentru orice afecțiune cerebrală caracterizată prin leziuni inflamatorii la nivelul substanței albe din emisferele cerebrale și care determină demielinizarea fibrelor nervoase și proliferarea nevrogliei.

LEUCOGRAMĂ (< fr.; {s} *leuco-* + gr. *gramma* „desen") s. f. Examen de laborator care constă în numărarea leucocitelor prezente într-un mm^3 de sânge și în stabilirea procentelor relative ale acestora. Sin. *formulă leucocitară.*

LEUCOM (< fr. {i}; {s} *leuco-*) s. n. Cicatrice opacă, albicioasă, apărută pe cornee, care duce la orbirea parțială sau totală; (pop.) albeață.

LEUCOMETRU (< fr.; {s} *leuco-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Fotometru cu o celulă fotoelectrică de măsură și cu o celulă fotoelectrică de comparație, folosit pentru determinarea gradului de alb la materialele fibroase.

LEUCOMIELITĂ (< fr.; {s} *leuco-* + gr. *myelos* „măduvă") s. f. Inflamație a substanței albe din măduva spinării.

LEUCOPENIE (< fr.; {s} *leuco-* + gr. *penia* „sărăcie") s. f. Scăderea sub 4 000 pe mm^3 a leucocitelor din sânge. Se datorează unor infecții cauzate de virusuri sau protozoare, malnutriției, anemiei etc.

LEUCOPLAST (< germ.) s. n. Fâșie de pânză acoperită cu o substanță adezivă, folosită la fixarea de piele a pansamentelor.

LEUCOPLAȘTE (< fr. {i}) s. n. pl. Corpusculi microscopici din celulele plantelor, lipsiți de pigmenți.

LEUCOPLAZIE (< fr.; {s} *leuco-* + gr. *plasis* „formare") s. f. Transformare patologică a unei mucoase în țesut cornos de culoare albicioasă (ex. l. mucoasei bucale provocată de abuzul de tutun sau de o proteză dentară neajustată).

LEUCOPOEZĂ (< fr. {i}; {s} *leuco-* + gr. *poiesis* „creație") s. f. (HIST.) Proces de formare și de maturație a leucocitelor, care are loc în măduva osoasă, splină și ganglionii limfatici. Sin. *leucocitopoeză.*

LEUCOREE (< fr. {i}; {s} *leuco-* + gr. *rhein* „a curge") s. f. Scurgere vaginală albicioasă, uneori purulentă, provenită dintr-o secreție exagerată a

glandelor vulvovaginale sau provocată de infecții și leziuni locale; (pop.) poală-albă.

LEUCOSAFIR (< fr. {i}; {s} *leuco-* + gr. *sappheiros* „safir") s. n. Varietate transparentă și incoloră de corindon, utilizată ca piatră semiprețioasă.

LEUCOSARCOM (< fr.) s. n. Tumoare malignă având ca punct de plecare ganglionii, splina sau amigdalele (organe leucopoetice).

LEUCOTOXINĂ (< germ.) s. f. (MED.) Substanță polipeptidică prezentă în țesuturile inflamate, care mărește permeabilitatea capilară și favorizează afluxul leucocitelor.

LEUCOZĂ (< fr.) s. f. (MED.) Leucemie, mieloză.

LEUCTRA (LEUKTRA), localitate antică în Beoția. Aici, în 371 î.Hr., armata tebană, comandată de Epaminonda, a obținut o victorie strălucită asupra armatei spartane conduse de regele Cleombrotos, inaugurând, pentru o scurtă perioadă, hegemonia tebană în spațiul grec.

LEUCUȚIA, Traian (1892–1977, n. sat Călacea, jud. Timiș), medic român. După studii de specializare în radiologie la Paris (1920) și Londra (1921), se stabilește în S.U.A. Prof. univ. la Wayne University College of Medicine. Unul dintre primii care utilizează în S.U.A. tuburi Coolidge de mare voltaj pentru producerea razelor X. Autor a numeroase studii și articole consacrate diagnosticului radiologic al tumorilor canceroase și în tratamentul cu raze X și radium.

LEUL *(Leo)*, constelație zodiacală din emisfera boreală, situată în apropierea eclipticii. Se compune din 10 stele de mărimile 4, 3, 2, 1, dintre care cele mai strălucitoare sunt *Regulus* și Denebala. Numele popular: *Calul.*

LEUL MIC *(Leo Minor)*, constelație din emisfera boreală, situată între constelațiile Ursa Mare și Leul.

LEUNCLAVIUS, Johannes (Loewenklan Hans) (1533–1593), istoric și orientalist german. Autor al unei istorii a Imp. Otoman („Historiae Musulmanae Turcorum...") care cuprinde și informații din sec. 15–16 referitoare la istoria Țărilor Române.

LEURDĂ (cuv. autohton) s. f. Plantă erbacee perenă din familia liliaceelor, înaltă de 10–50 cm, având frunze ovat-lanceolate cu două nervuri paralele, flori albe grupate într-o inflorescență umbeliformă și fruct-capsulă, cu o sin-

Constantin Levaditi

gură sămânță în fiecare lojă *(Allium ursinum)*; toată planta are miros de usturoi. Este răspândită în Europa. Se folosește ca atare în alimentație și are utilizări terapeutice în medicina umană și veterinară.

LEURDEANU, familie de boieri din Țara Românească. Mai important: **Stroe L.** (?–c. 1679), mare dregător. Unul dintre cei mai influenți conducători ai facțiunii Bălenilor. Judecat pentru a fi cauzat moartea postelnicului Constantin Cantacuzino, a fost condamnat la moarte, apoi, iertat, călugărit și trimis în surghiun la mănăstirea Snagov în timpul domniei lui Antonie-Vodă din Popești (1669–1672), care reprezenta partida Cantacuzinilor. Revine ulterior în viața politică a Țării Românești.

LEUȘTEAN s. m. Plantă legumicolă perenă, aromată, cu miros caracterisitc, din familia umbeliferelor, originară din regiunea mediteraneană, înaltă de 1 m, cu frunze mari, alungite, verzi-brumării, rezistentă la temperaturi scăzute *(Levisticum officinale)*. Frunzele și semințele au un conținut bogat în uleiuri eterice; se folosește în alimentație. În medicină este utilizat intern în tratarea hipertensiunii, anorexiei, bronșitei, constipației etc.

LEUȘTEAN, Elena (n. 1935, sat Stupini, jud. Brașov), gimnastă română. Componentă a echipei care a cucerit medalia de bronz la Jocurile Olimpice de la Melbourne (1956), deschizând calea performanțelor pentru gimnastica românească.

LEUVEN [lövən], denumirea flamandă a orașului *Louvain.*

LEV (la pl. *leva*) (< bg.) s. n. Unitate bănească în Bulgaria.

LEVADITI, Constantin (1874–1953, n. Galați), inframicrobiolog român. M. de onoare al Acad. Române (1926), m. al Academiei Franceze de Medicină (1928); prof. univ. la Cluj. Șef de laborator la Institutul Pasteur din Paris. Cercetări originale în domeniul sifilisului (introducerea bismutului în terapeutică), poliomielitei („Studiu asupra poliomielitei epidemice"), encefalitei etc. Studii privitoare la sulfamide și antibiotice („Penicilina și aplicațiile sale terapeutice", „Antibiotice de origine fungică, bacteriană sau vegetală").

LEVANA (în mitologia romană), zeița ocrotitoare a noilor născuți, începând din momentul ceremoniei de recunoaștere paternă a acestora.

LEVANT (în it. „răsărit de soare") **1.** Denumire dată în trecut litoralului răsăritean al M. Mediterane (Asia Mică, Siria, Liban, Egipt), ocupat de musulmani și frecventat din sec. 11 de negustori creștini. Comerțul cu **L.** a fost dominat de negustorii italieni (din Veneția și Genova în special) până la sfârșitul sec. 15, când supremația a trecut de partea turcilor otomani. Din inițiativa lui Colbert a fost creată *Compania Levantului* (1670), companie franceză de comerț având scopul de a controla comerțul din bazinul oriental al M. Mediterane. Și-a încetat activitatea după 1678. **2.** Regiune geografică în E Spaniei, cuprinzând provinciile Castelón de la Plana, Valencia, Alicante și Murcia. Climat semiarid; culturi de măslini, viță de vie. Picturi rupestre din Epipaleolitic.

LEVANTIN, ultimul etaj (vârstă) al Pliocenului din România, în depozite lacustre, caracterizat prin lamelibranhiate, gasteropode și mamifere; uneori conține lignit.

LEVANȚIN, -Ă (< fr.) adj., subst. **1.** Adj. Originar din Levant, specific Levantului. **2.** S. m. și f. Locuitor din Levant; *spec.* negustor originar din Levant.

LEVASSOR [ləvasôr], **Émile** (1843–1897), inginer și industriaș francez. În 1886, a creat, împreună cu R. Panhard, societatea ce le poartă numele și care a construit primele modele de automobile, pe baza arhetipului inventat de el.

LEVATĂ (< fr.) s. f. **1.** Operația de scoatere a mosoarelor sau a țevilor pline de pe mașinile de semitors sau de filat; cantitatea de fir obținută prin această operație. **2.** Totalitatea cărților de joc, pe care le adună de pe masă unul dintre jucători, pe baza unei cărți mai mari sau a unui atu.

LE VAU [lə vo], **Louis** (1612–1670), arhitect francez. Arhitect de curte al lui Ludovic XIV. Maestru al arhitecturii clasice civile, a realizat lucrări ce se dis-

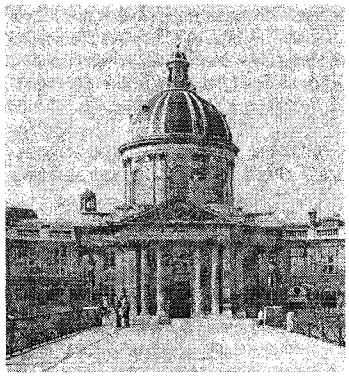

Louis Le Vau. Cupola Colegiului celor patru națiuni

ting prin monumentalitate, gustul pentru o scenografie somptuoasă și grija pentru comoditate (castelul de la Vaux-le-Vicomte, Colegiul celor patru națiuni – actualul Institut al Franței și o serie de reședințe particulare la Paris — Hôtel Lambert). Lucrări de modernizare și mărire la Luvru, Tuileries și Versailles. La unele dintre operele sale a fost ajutat de fratele său *François* (1613–1676).

LEVĂNȚICĂ (< *levantă*, înv., „id") s. f. Plantă perenă, spontană sau cultivată, din familia labiatelor, cu tulpini ramificate în tufă, înaltă de 30–70 cm, frunze mici, înguste și flori albastre parfumate, grupate în inflorescențe *(Lavandula angustifolia)*. Florile sunt folosite în parfumerie, la extragerea unui ulei eteric și în farmacie, ca sedativ.

LEVELLERI [levleri] (< engl.) s. m. pl. Membrii unei grupări democratice republicane, apărută în anii 1645–1647, care au avut un important rol politic în timpul Revoluției din Anglia. În programul lor prezentat Parlamentului (1646), cereau reforme sociale și economice, sufragiu universal și măsuri energice de limitare a prerogativelor regale. În 1649, din ordinul lui Cromwell, principalii lor lideri politici (John Lilburne, William Walwyn, John Willdman) au fost arestați, iar mișcarea a fost scoasă în afara legii.

LEVENȚI (LIVENȚI) (< tc.) s. m. pl. (În Evul Mediu) **1.** (În Țara Românească) Mercenari moldoveni. **2.** (În Imp. Otoman) Marinari turci din flota de război, originari din Levant.

LEVERKUSEN [le:vəkuzən], oraș în partea de V a Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), port pe dr. Rinului, la 12 km N de Köln; 162,3 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Ind. chimico-farmaceutică (uzinele „Farbenfabriken Bayer AG", „Agfa Gevaert" ș.a.) producătoare de medicamente, filme fotografice ș.a. Metalurgie, constr. de mașini, produse textile și alim. Parcuri. Orașul a luat naștere în 1930 prin unificarea localităților Schlebusch, Rheindorf și Steinbüchel cu orașul Wiesdorf. Denumit după numele lui Carl Leverkus (1804–1889), a cărui fabrică de vopsea a fost preluată de „Bayer AG".

LE VERRIER [lə verię], **Urbain Jean Joseph** (1811–1877), astronom francez. Prof. la Școala Politehnică din Paris. Director al Observatorului astronomic din Paris (1854–1870; 1873–1877). Studiind perturbațiile din mișcarea planetei Uranus (1845), a descoperit prin calcul (1846), independent de J.C. Adams, existența celei de-a opta planete, Neptun, descoperire confirmată ulterior de astronomul german J.G. Galle. Lucrări în domeniul mecanicii cerești.

LEVERTIN [le:vrtin], **Oscar Ivar** (1862–1906), scriitor suedez. Prof. univ. la Stockholm. Considerat unul dintre maeștrii criticii literare suedeze. După debutul cu nuvele și povestiri naturaliste („Dinspre țărm", „Conflicte"), devine unul dintre principalii opozanți ai acestui curent, adoptând o modalitate realist-psihologică („Dușmanii vieții", „Nuvele rococo"). Lirică simbolistă de inspirație romantică, biblică („Legende și cântece"). Studii critice („Teatrul și drama sub Gustav III", „Poeți și visători", „Istoria literaturii franceze").

LEVERTOV, Denise (1923–1997), poetă americană de origine engleză. Stabilită în S.U.A. (1948). Poemele ei, de o mare claritate a expresiei, proclamă o profundă încredere în valorile umaniste („Dubla imagine", „Scara lui Iacob", „Învățând din nou alfabetul").

LEVI (în „Vechiul Testament"), al treilea fiu al patriarhului Iacov. Urmașii săi formau tribul omonim, păstrător, prin excelență, al obiectelor și scrierilor de cult.

LEVI, Carlo (1902–1975), scriitor, pictor și medic italian. Tablouri influențate de avangarda franceză („Femeia cu eșarfă", „Portretul tatălui", „Omul roșu"). Proză neorealistă evocând sudul Italiei (romanul „Hristos s-a oprit la Eboli", vol. de reportaje „Cuvintele sunt pietre", „Viitorul are o inimă antică", „S-a terminat toată mierea") sau atmosfera Romei postbelice („Ceasornicul"). Eseuri antifasciste („Frica de libertate"); memorialistică.

LEVI, Rino (1901–1965), arhitect brazilian. Prof. univ. la São Paulo. Lucrări de orientare funcționalistă (cinematograful și hotelul „Ipiranga", Banca Paulistă a Comerțului, Institutul Central al Cancerului — toate în São Paulo).

LÉVI, Sylvain (1863–1935), orientalist francez. Prof. la Collège de France. Unul dintre marii specialiști în studiul budismului. Lucrări privind religiile, literatura și istoria Orientului, în special a Indiei.

LEVIATAN (< fr. {i}) s. n. (IND. TEXT.) Agregat cu funcționare continuă pentru spălarea industrială la cald a lânii brute, în scopul îndepărtării sărurilor minerale, a grăsimilor și a impurităților mecanice aderente.

LEVIATAN (LEVIATHAN) (în „Vechiul Testament"), monstru marin fabulos, stăpân al oceanului, simbol al colosalului și al puterii răului. Cu o constituție complexă și o forță extraordinară. Era căptușit cu zale, avea spinarea din scuturi solzoase și scotea flăcări pe gură și fum pe nări. Nici o armă nu-l putea atinge, fiind impenetrabil. Mișcările lui provocau clocotul mării și lăsau urme adânci. În epoca creștină este considerat una dintre ipostazele diavolului.

LEVI-CIVITA, Tullio (1873–1941), matematician italian. Prof. univ. la Padova și Roma. Persecutat de fasciști (din 1938). Contribuții la geometria diferențială și teoria relativității. Împreună cu Gregorio Ricci-Curbastro (1853–1925), a pus bazele calculului diferențial absolut („Metode de calcul diferențial absolut și aplicațiile lor"). Autor, împreună cu U. Amaldi, al tratatului „Mecanică rațională".

LEVIER (< fr.) s. n. **1.** (TEHN.) Bară rigidă care basculează în jurul unui punct de sprijin și este folosită pentru a ridica greutăți. **2.** Tijă de comandă a unui mecanism. **3.** (Fig.) Ceea ce servește la ridicarea, la depășirea unui obstacol, a unei rezistențe. **4.** (FIN.) *Efect de l.* = efectul pozitiv al finanțării unei întreprinderi și prin recurgerea la credite, asigurându-se astfel o rată a rentabilității financiare mai mare a capitalului față de situația în care nu s-ar fi apelat la credite; altfel spus, banii împrumutați produc un profit mai mare față de dobânda care trebuie plătită. **5.** (FIZ.) Corp rigid care se poate roti în jurul unei axe și asupra căruia acționează două forțe, una motrică și alta de rezistență.

LEVIGA (< fr., lat.) vb. I tranz. A transforma un material în pulbere fină, prin fărâmițare în apă sau în alt lichid, urmată de o sedimentare fracționată.

LEVIGARE (< *leviga*) s. f. Acțiunea de a leviga. ✦ Fenomen de transport în apa freatică a substanțelor din sol, manifestat în condițiile unui exces de apă care s-a infiltrat vertical.

LEVI-MONTALCINI, Rita (n. 1909), neurobiolog italian. Stabilită în S.U.A. (1947). Prof. la Univ. din Saint Louis. Cercetări asupra mecanismelor de reglare a creșterii celulelor nervoase, în urma cărora a descoperit substanța necesară dezvoltării normale a sistemului nervos (NGF—*N*erve *G*routh *F*actor). A publicat lucrarea „Elogiul imperfecțiunii", satiră a cercetărilor și a experienței sale de viață. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1986), împreună cu S. Cohen.

LEVINAS, Emmanuel (1906–1995), filozof francez de origine lituaniană. Comentator al filozofiei lui Husserl („Teoria intuiției în fenomenologia lui Husserl") și Heidegger („Descoperind existența împreună cu Husserl și Heidegger").

LEVINE [livain], **James** (n. 1943), dirijor și pianist american. Debutează la 10 ani. Din 1975, devine dirijor principal la Metropolitan Opera din New York, apoi director artistic. Repertoriu liric foarte amplu (operă italiană, germană, franceză).

Rita Levi-Montalcini

Claude Lévi-Strauss

LEVINȚA, Doina (n. 1939, București), scenograf și designer român. A creat costumele și scenografia unor spectacole de varietăți realizate la Televiziunea română de soțul său Al. Bocănet. Scenografie de film („Profetul, aurul și ardelenii", „Ultima noapte de dragoste") și teatru. Creatoare de modă, cu numeroase prezentări de colecții în țară și străinătate.

LEVIRAT (< lat. *levir* „fratele soțului") s. n. Obicei practicat la mai multe popoare, în special la evrei, conform căruia fratele mai mic era obligat să o ia în căsătorie pe văduva fratelui mai mare în cazul în care acesta nu avusese moștenitori de sex masculin la moartea sa, copiii născuți din această căsătorie fiind considerați ai fratelui defunct.

LÉVI-STRAUSS [levi-stro:s], **Claude** (n. 1908), antropolog francez de origine belgiană. Prof. la Collège de France și la São Paulo. Întemeietorul structuralismului în etnologie. Bazat pe structuralismul lingvistic și știința comunicării, a analizat miturile, totemismul, modul de gândire, raporturile de rudenie din societățile primitive, a stabilit modele cu ajutorul cărora a explicat formarea și evoluția deprinderilor în cadrul relațiilor sociale. Cercetări de antropologie în Amazonia. Lucrări: „Gândirea sălbatică", „Antropologia structurală", „Structurile elementare ale înrudirii", „Crudul și coptul", „Mitologice", „Totemismul azi".

LEVÎT (< fr.; cuv. ebr.) s. m. (În „Vechiul Testament") Membru al tribului lui Levi, din care se recrutau, la vechii evrei, preoții, având funcții administrative, juridice și muzicale.

LEVITAN, Isaak Ilici (1860 sau 1861–1900), pictor peisagist rus. Membru al grupării *peredvijnicilor;* influențat de Școala de la Barbizon. Imagini ale naturii ruse („Zi de toamnă", „Sokolniki", „Crângul de mesteceni", „Martie", „Lacul"), pictate într-o gamă luminoasă. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

LEVITAȚIE (LEVITAȚIUNE) (< fr.; {s} lat. *levitas* „ușurință") s. f. Capacitate de ridicare corporală în aer sau de a ridica diverse corpuri prin puterea voinței, fără mijloace mecanice, atribuită mai ales unor ființe mitice, yogini, sfinți, asceți. O serie de doctrine religioase susțin că această stare poate fi atinsă prin consecvența credinței și exercițiu ascetic.

LEVÎTĂ (< fr.) s. f. **1.** Model vechi de rochie largă și foarte lungă. **2.** Un fel de redingotă lungă, purtată de bărbați la sfârșitul sec. 18.

LEVITICUL (în „Vechiul Testament"), a treia carte din Pentateuh. Atribuită lui Moise, conține legi rituale și continuă narareа întâmplărilor prin care a trecut poporul lui Israel în Sinai. O atenție deosebită este acordată căsătoriei și castității, sfinteniei în viața de fiecare zi și atitudinii poporului lui Israel față de poruncile lui Dumnezeu.

LEVÎȚCHI, Leon (1918–1991, n. Edineța, jud. Hotin), anglist român. Prof. univ. la București. Autor de manuale, gramatici normative, dicționare și metodici de traducere. Exeget („Studii shakespeariene") și traducător din W. Shakespeare (coordonator al ediției „Opere complete"), J. Swift, U. Sinclair ș.a.; antologii de poezie engleză și americană.

LEVKÁS v. **Lefkás**.

LEVKOSIA v. **Nicosia**.

LEVOGÎR, -Ă (< fr.; {s} lat. *laevus* „stâng" + *gyro* „a învârti") adj. (FIZ.; despre o substanță optic activă) Care rotește planul de polarizare a luminii spre stânga (pentru observatorul către care se propagă lumina). V. și *dextrogir.*

LEVRIER (< fr.) s. m. Rasă de câini pentru vânătoare, foarte rapizi, longilini, cu înălțimea de 80 cm, pântece supt și picioare lungi, botul alungit și gură amplă. Are mai multe varietăți: greyhound, sloughi, barzoi și afghan.

LEVSKI, Vasil (1837–1873), om politic bulgar. Unul dintre conducătorii luptei de eliberare națională. Participant la organizarea Comitetului central revo-

Vasil Levski

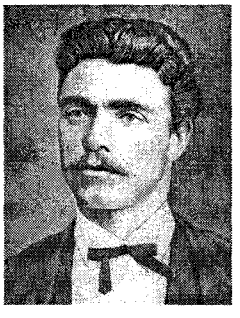

luționar bulgar (creat la București în 1870). S-a pronunțat pentru instaurarea în Bulgaria a unei republici. Prins de turci, în 1872, L. a fost spânzurat la Sofia.

LEVSTIK, Fran (1831–1887), scriitor sloven. Poezii epice, erotice („Poeziile Toniei") și satirice („Cavalcadă în Parnas"). Povestiri („Martin Krpan"), teatru satiric („Boier și slugă").

LEVULIC (< fr.) adj. *Acid* ~ = acid organic derivat din levuloză sau din alte monozaharide prin tratarea lor cu acizi diluați.

LEVULOZĂ (< fr. {i}) s. f. (BIOCHIM.) Fructoză.

LEVURĂ (< fr.) s. f. (BOT.) Drojdie **(1)**.

LÉVY, Lazare (1882–1964), pianist și compozitor francez. Prof. la Conservatorul din Paris (1921–1953), unde îi are ca elevi pe Cortot, Monique Haas, Yvonne Loriod. Carieră de pianist virtuoz (Beethoven, Schubert, Chopin). Creație pentru pian și muzică de cameră.

LÉVY, Paul (1886–1971), matematician francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări în analiză matematică, mecanică și analiză funcțională. Lucrări de calculul probabilităților: a introdus funcția de concentrație în problemele de convergență („Calculul probabilităților", „Procesul stocastic și mișcarea browniană").

LÉVY-BRUHL [levi-brül], **Lucien** (1857–1939), filozof, etnograf și sociolog francez. Prof. univ. la Sorbona. Cunoscut îndeosebi prin teoria sa, astăzi contestată, potrivit căreia „reprezentările colective" ale „primitivilor" s-ar caracteriza, datorită totemismului, printr-o gândire „prelogică", deosebită structural de gândirea oamenilor civilizați („Mentalitatea primitivă").

LEWIN [lu:in], **Kurt** (1890–1947), psiholog american de origine germană. Prof. univ. la Berlin și, după emigrarea în S.U.A. (1932), la Univ. din Iowa City. Unul dintre creatorii *gestaltismului,* pe care l-a aplicat la studiul personalității, al psihologiei voinței și afectelor și al dinamicii de grup („Teoria dinamică a personalității", „Viață și trebuință", „Principii de psihologie topologică").

LEWIS sau **LEWIS AND HARRIS** [lə:is ənd hæris], cea mai mare insulă din arh. *Hebride* (NE Oc. Atlantic); 2,1 mii km². Orașe pr.: Stornoway, Barvas, Tarbert. Alt. max.: 799 m (vf. Clisham). Țărmuri fragmentate, cu numeroase golfuri. Climă oceanică. Creșterea animalelor. Pescuit.

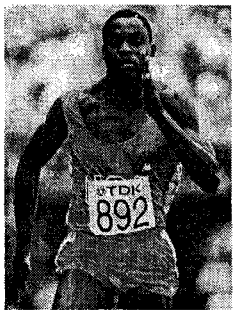

Carl Lewis

LEWIS [lu:is], **Carl** (pe numele adevărat *Carlton McHinley*) (n. 1961), atlet american. În 1984, la Jocurile Olimpice de la Los Angeles a câștigat patru medalii de aur (100 m, 200 m, 4 x 100 m și lungime) egalând recordul lui J. Owens (Berlin, 1936). Numeroase alte titluri olimpice și mondiale (Seul, 1988; Barcelona, 1992, Atlanta, 1996 ș.a.).

LEWIS [lu:is], **Clarence Irving** (1883–1964), logician american. Prof. univ. la Harvard. Recunoscut ca un critic al naturii extensionale a logicii moderne și drept părintele fondator al logicii modale („Memorie și ordinea lumii", „O cercetare de logică simbolică").

LEWIS [lu:is], **Clive Staples** (1898–1963), scriitor și critic literar englez. Studii de literatură engleză medievală și renascentistă („Alegoria iubirii", „Istoria literaturii engleze în sec. 16"). Autor de fabule și romane științifico-fantastice („Departe de planeta făcută").

LEWIS [lu:is], **David** (n. 1914), filozof american. Unul dintre metafizicienii cei mai influenți ai tradiției analitice. A reabilitat noțiunea de convenție („Convenția: un studiu filozofic") și a introdus conceptul de lumi posibile în abordarea enunțurilor contrafactuale („Contrafactualii"). Alte lucrări: „Pluralitatea lumilor", „Părți ale claselor".

LEWIS [lu:is], **Gilbert Newton** (1875–1946), chimist american. Prof. univ. la Berkeley (California). A explicat (1913) pe bază electronică natura legăturii electrovalente și covalente în combinațiile chimice („Valența și structura atomilor și moleculelor"). Cercetări în domeniul termodinamicii chimice și al teoriei acizilor și bazelor. A propus (1926) termenul de *foton* pentru cuanta de energie.

LEWIS [lu:is], **Jerry** (n. 1926), actor și regizor american de film. Creator al unui personaj burlesc, timid și complexat, neîndemânatic, ghinionist, în conflict cu societatea pe care nu o înțelege și care nu îl înțelege („Băiatul de serviciu", „Profesorul țicnit", „Infirmierul", „Regele comediei").

LEWIS [lu:is], **Jerry Lee** (n. 1935), cântăreț, pianist și compozitor american de rock. Manieră interpretativă vulcanică (poreclit „Ucigașul"), tehnică pianistică de improvizație unică. Personaj emblematic pentru rock and roll. Mari succese cu „Whole Lotta Shakin Going On", „Great Balls Of Fire". Film biografic („Great Balls of Fire").

LEWIS [lu:is], **John** (n. 1920), pianist, dirijor și compozitor american de jaz. Membru și director (1952–1974) al cvartetului „Modern Jazz", formație ce cânta jaz, dar și lucrări de influență clasică. Carieră pedagogică. Stil interpretativ bazat pe economia de mijloace.

LEWIS [lu:is], **Matthew Gregory** (cunoscut și sub numele de *Monk Lewis*) (1775–1818), prozator englez. Reprezentant al „romanului negru" („Ambrosio sau călugărul"). Balade și povestiri în versuri („Povești de groază"), melodrame („Spectrul castelului", „Jurnal postum").

LEWIS [lu:is], **Oscar** (1914–1970), etnolog și sociolog american. Lucrări despre minoritățile etnice și comunitățile frustrate („Copiii lui Sanchez, autobiografia unei familii mexicane").

LEWIS [lu:is], **Sinclair (Harry)** (1885–1951), scriitor american. Creator de atmosferă și de tipuri de o rară autenticitate, opera sa este o cronică satirică a vieții provinciale americane, remarcabilă prin precizia aproape documentară a descrierii mediilor și măiestria portretizării („Strada mare", „Babbitt" —

Sinclair Lewis

capodopera sa, „Martin Arrowsmith", „Dodsworth", „Elmer Gantry", „Pe aici nu e cu putință", „Părinții risipitori"). Eseuri („Omul de pe strada principală"). Premiul Nobel pentru literatură (1930).

LEWIS [lu:is], **Sir William Arthur** (1915–1991), economist britanic. Cercetări în domeniul creșterii economice și al problemelor aferente țărilor slab dezvoltate și în curs de dezvoltare („Teoria creșterii economice"). Premiul Nobel pentru economie (1979), împreună cu Th. Schultz.

LEWIS AND HARRIS v. **Lewis**.

LEWISITĂ (< fr. {i}; de la n. pr. *W.J. Lewis*) s. f. (CHIM.) Substanță lichidă, galbenă sau brună, toxică, în special vezicantă, insolubilă în apă, solubilă în majoritatea solvenților organici. Se obține prin acțiunea acetilenei asupra triclorurii de arsen, în prezența clorurii de aluminiu. Folosită ca substanță toxică de luptă.

LEWITT [lu:it], **Sol** (n. 1928), pictor și sculptor american. Exponent al artei minimale și conceptuale, consideră că arta este o idee și nu un obiect („5 Părți de piese «cuburi deschise» în formă de cruce").

LEXEM (< fr., it.) s. n. Unitate de bază a lexicului, care conține o semnificație autonomă. Sin. *semantem*.

LEXIC (< fr.) s. n. Vocabular.

LEXICAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține lexicului, privitor la lexic.

LEXICOGRAF, -Ă (< fr., it.) s. m. și f. Specialist în lexicografie; persoană care se ocupă cu întocmirea dicționarelor.

LEXICOGRAFIE (< fr. {i}; {s} gr. *lexikon* „dicționar" + *graphein* „a scrie") s. f. Disciplină a lingvisticii care stabilește principiile și metodele practice de întocmire a dicționarelor (selecția cuvintelor-titlu care determină mărimea și natura viitorului dicționar, aranjarea termenilor în funcție de o anumită ordine: cronologică, logică etc., stilul definițiilor, alegerea exemplelor — citate sau fraze elaborate de autor, modul de tratare al omonimiei, polisemiei, sinonimiei, introducerea neologismelor). Primele culegeri de cuvinte au fost întocmite încă în Antichitate, în special în mediul alexandrin, unde au fost întocmite liste cu termeni poetici. Acestora le-au urmat în mediul roman și bizantin diferite culegeri de cuvinte privind în special anumite discipline. Pentru perioadele următoare pot fi menționate în lumea europeană, lucrările: *Etimologicarum sive originum libri XX*, cunoscută ca *„Etymologiae"* a lui Isidor din Sevilla (sec. 6–7), cu un caracter universal și enciclopedic, întocmit pe baza lucrărilor fraților R. și H. Estienne, *Thesaurus Linguae Latinae* și *Thesaurus Linguae Grecae; Glossarium mediae et infimae latinitatis* (1678) de Ch. Du Cange, *Totius latinitatis lexicon* (1771) de E. Forcellini. Bazele l. moderne au fost puse de S. Johnson (pentru limba engleză), E. Littré și P. Larousse (pentru limba franceză). ✦ Totalitatea dicționarelor dintr-o epocă.

LEXICOLOG (< fr., it.) s. m. Lingvist specializat în lexicologie.

LEXICOLOGIE (< fr.; {s} gr. *lexikon* „dicționar" + *logos* „studiu") s. f. Disciplină a lingvisticii care studiază lexicul unei limbi în evoluția sa diacronică sub aspectele sale sincronice. În primul caz se urmărește stabilirea etimologiei unui cuvânt sau analizarea schimbărilor de sens intervenite în timp. În al doilea caz se are în vedere raportul dintre cuvânt și semnificația sa, o atenție specială fiind acordată sinonimiei, polisemiei, analizei structurale a lexicului și a elementelor sale componente.

LEXICON (< lat., fr.) s. n. **1.** Dicționar. **2.** Enciclopedie (dintr-un anumit domeniu de specialitate).

LEXICONUL DE LA BUDA, nume sub care este cunoscut „Lesiconul romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc", apărut la Buda în 1825. Elaborat de reprezentanți ai Școlii Ardelene (început de S. Micu, principalii autori au fost: P. Maior, I. Cornelli, V. Cologi, I. Teodorovici ș.a.). Marchează începutul lexicografiei românești moderne (are c. 10 000 articole-titlu și conține indicații etimologice), pe care a influențat-o în sens latinizant.

LEXINGTON [leksiŋtən] **1.** Oraș în E S.U.A. (Kentucky); 239,9 mii loc. (1996). Aeroport. Piață agricolă. Ind. automobilelor, electrotehnică, a tutunului, textilă (lână), a mobilei și alim. Universitățile Transylvania (1780) și Kentucky (1865). Fundat în 1775. **2.** Oraș în NE S.U.A. (Massachusetts), la 16 km NV de Boston; 29,0 mii loc. (1990). Ind. poligrafică. Universitate (1779). Aici a avut loc la începutul Războiului pentru Independența Coloniilor Engleze din America de Nord (1775–1783) prima ciocnire armată (19 apr. 1775) între miliția cetățenească americană și trupele engleze.

LEYDA v. **Leiden**.

LEYDIG [lidik], **Franz** (1821–1908), fizioiog german. Prof. univ. la Tübingen și Bonn. A descoperit celulele din țesutul interstițial și glandele din mezonefrosul vertebratelor și celulele mucoase din epiteliul peștilor, care-i poartă numele („Manual de histologie a omului și a animalelor", „Celulă și țesut").

LEYTE [leite], insulă în partea de E a arh. Filipine, între ins. Samar la N și ins. Mindanao la S; 8,0 mii km^2; 195 km lungime și 72 km lățime max. Orașe pr.: Tacloban, Maasin, Caridad. Relief vulcanic cu alt. max. de 1 349 m (Mt. Cancajanang). Climat subecuatorial, cu 2 000 mm precipitații anual. Păduri tropicale. Cocotieri, trestie de zahăr, porumb. Pescuit. În golful L. și în str. San Bernardino și Surigao s-a desfășurat una dintre cele mai mari bătălii aeronavale din Pacific (23–26 oct. 1944), în care forțele armate americane le-au înfrânt pe cele japoneze. La L. au fost folosite pentru prima oară de către japonezi avioanele kamikaze.

LEZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A răni. ✦ Fig. A jigni, a ofensa. **2.** A aduce (cuiva) un prejudiciu.

LEZAMA LIMA, José (1910–1976), scriitor cubanez. Personalitate proeminentă a literaturii latino-americane. Fondator al revistei „Origines" (1944–1958), cu un rol important în cultura hispano-americană. Lirică ermetică, delirant suprarealistă („Moartea lui Narcis", „Dador"). Romanul „Paradisul" — capodoperă a literaturii latino-americane —, în stil baroc, caracterizat prin inventivitate verbală și construit pe numeroase planuri alternante de semnificație (de la erotism și magie, la mitologie și autobiografie), dezvăluie un univers poetic de o riguroasă coerență.

LEZIUNE (< fr.; {s} lat. *laesio* „rană") s. f. **1.** Alterarea structurii unui țesut sau organ provocată de diferiți agenți fizici (arsuri, degerături), chimici (acizi sau baze tari), infecțioși, tumorali etc.; rană. **2.** (DR.) Prejudiciu material suferit de o parte dintr-un contract ca urmare a unei disproporții vădite între valoarea prestației la care s-a obligat și valoarea prestației pe care ar urma s-o primească în schimb.

LEZMAJESTATE (< fr.) s. f. (DR.; în țările monarhice) Crimă care constă în ofense aduse persoanei monarhului.

LHASA, oraș în V Chinei, centrul ad-tiv al reg. autonome Xizang Zizhiqu (Tibet), situat pe râul omonim (afl. stg. al fl. Yarlung Zangbo/Brahmaputra), la 3 606 m alt.; 106,9 mii loc. (1990).

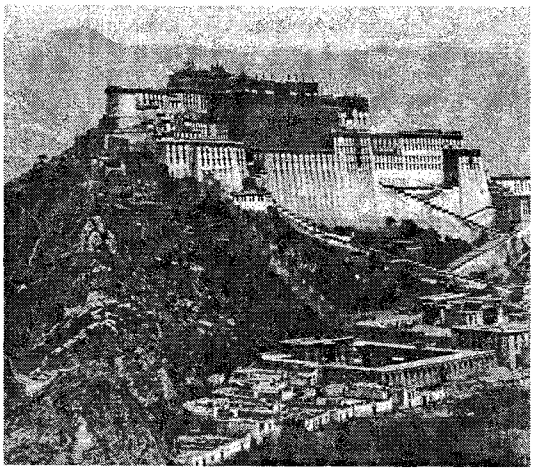

Lhasa. Palatul Potala

Aeroport. Reparații mecanice. Ind. de prelucr. a metalelor și a lemnului, chimică, textilă, a pielăriei și alim. Produse de artizanat. Important centru religios al lamaismului. Monumente: templele Jokhang (sec. 7) și Norbulingka (1755), mănăstirile Samye (sec. 8), Rmeru (sec. 9), Ganden (1409), Drepung (1414–1416), Sera (1417–1419); palatul Potala (reconstruit în sec. 17), reședința lui Dalai Lama din sec. 9 până în 1959 (azi muzeu).

L'HOSPITAL [lopital], **Guillaume François, marchiz de Sainte-Mesme** (1661–1704), matematician francez. Autorul primului manual de calcul diferențial („Analiza infinițiilor mici pentru interpretarea liniilor curbe"), precum și al unei teoreme, care-i poartă numele, din analiza matematică.

LHOTE [lot], **André** (1885–1962), pictor, critic de artă și estetician francez. Inițial adept al *fovismului,* a evoluat spre cubism. Opera sa, lucidă, intelectualistă, caută să integreze într-un mod absolut forma, lumina, spațiul, mișcarea și sensibilitatea („Femeie la oglindă", „Leda", „Rugby"). Lucrări despre artă („Tratat despre figură", „Tratat despre peisaj"); teoretician al cubismului („Scrieri despre pictură").

LHOTSE [lote], vârf în M-ții Himalaya, la granița dintre Nepal și China (Tibet), la SE de vf. Chomolungma/Everest. Alt.: 8 501 m. Cucerit la 18 mai 1956 de membrii expediției elveține, Ernest Reiss și Fritz Luchsinger.

Li, simbol chimic pentru *litiu.*

LI (în mitologia chineză), stăpânul focului; a contribuit la despărțirea Cerului de Pământ. Reprezentat călare pe un tigru.

LI (YI), dinastie de regi (1392–1897) fondată de Li Sŏng-gyo, și împărați (1897–1910), întemeiată de Kojong în Coreea. Înlăturată de la putere prin anexarea Coreii de Japonia.

LIA, lac glaciar în masivul Retezat, în căldarea Bucurei; 1,3 ha; ad. max.: 4,3 m.

LIADOV, Anatoli Konstantinovici (1855–1914), compozitor, dirijor și pedagog rus. Elev al lui Rimski-Korsakov. Prof. la Conservatorul din Sankt-Petersburg. Cercetări de folclor. Creație rezervată pianului („Lacul fermecat", „Baba-laga", „Kikimora") și orchestrei (poeme simfonice). Miniaturist de vocație, lucrări pline de colorit și farmec.

LIANĂ (< fr.) s. f. Nume dat plantelor cu tulpini foarte lungi, flexibile, cățărătoare, răspândite în pădurile tropicale (ex. vanilia), unde pot ajunge la peste 100 m; în România unele specii cresc spontan (ex. iedera, curpenul) sau se cultivă ca plante ornamentale (ex. caprifoiul, vița sălbatică) ori tehnice (ex. hameiul).

LIANG, numele a două dinastii chineze. Mai importantă este dinastia L. cu capitala la Nanjing, întemeiată de Xiao Yan în 502, înlăturată în 557.

LIANG KAI (LEANG K'AI) (c. 1140–c. 1210), pictor chinez din timpul dinastiei Song. Călugăr budist. Lucrări în tuș, inspirate din principiile budismului Zen, de mare expresivitate și o simplitate extremă, cu deosebită putere de evocare, concentrându-se asupra portretului („Portretul imaginar al poetului Li Bai", „Un nemuritor").

LIANT (< fr.) s. m. **1.** Material fluid sau adus în stare fluidă, întrebuințat pentru a lega între ele particulele unui aglomerat organic sau mineral (aflat sub formă de granule, fâșii etc.) prin formarea unei pelicule fine care se solidifică ulterior (ex. ipsosul, cimentul, asfaltul etc.); aglomerant. ✧ *L. aerian* = **l.** care se întărește în prezența aerului. *L. hidraulic* = **l.** care se întărește în prezența apei, iar după întărire rezistă la acțiunea acesteia. **2.** (POLIGR.) Lichid vâscos conținând în suspensie colorantul cu care formează cerneala de tipar. **3.** (IND. TEXT.) Substanță folosită în soluții sau dispersii la fixarea pigmenților coloranți fără afinitate pentru fibră.

LIANYUNGANG, oraș în E Chinei (Jiangsu), la 195 km ENE de Xuzhou; 354,1 mii loc. (1990). Nod de comunicații. Piață agricolă. Ind. constr. de mașini, de prelucr. a metalelor, chimică, textilă și alim.

LIAO (945–1125), dinastie chineză care a stăpânit Manciuria și o mică parte din NE Chinei. A fost fondată de kitani, care au adoptat denumirea chinezească de **L.** În urma războaielor pe care dinastia Sung le-a purtat în N Chinei, a fost înlăturată de la putere și înlocuită cu dinastia Chin.

LIAODONG 1. Golf în NV Mării Galbene, între țărmul continental și pen. Liaodong, parte a G. Bohai. Lungime: 220 km; lățime max.: 175 km; ad.: 10–50 m. **2.** Peninsulă în NE Chinei, între G. Coreii (la E) și **L. (1)** la V. Supr.: 53 mii km^2. Lungime: 225 km; lățime max.: 130 km. Relief colinar, alcătuit din formații nisipoase, cuarțifere, cristaline, bazalte etc., cu alt. max. de 1 132 m. Porumb. Pescuit. Orașe pr.: Haicheng, Dandong, Wafangdian, Dalian.

LIAO HE (XILIAO HE), fluviu navigabil în NE Chinei; 1 345 km. Izv. de pe pantele de E ale M-ților Guangtoushan și se varsă în G. Liaodong al Mării Galbene, la N de Yingkou. Resurse hidroenergetice. Navigabil pe 645 km, în aval de Shuanliar.

LIAONING, provincie în NE Chinei, la granița cu R.P.D. Coreeană; 145,7 mii km^2; 41,1 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Shenyang.* Expl. de cărbuni, min. de fier, bauxită, șisturi bituminoase. Mare bază a ind. grele. Cereale, sfeclă de zahăr, bumbac, soia, in, tutun. Creștere intensivă a animalelor.

LIAOYANG, oraș în NE Chinei (Liaoning), pe râul Taitzu (afl. stg. al râului Hun), la 50 km SSV de Shenyang; 492,6 mii loc. (1990). Nod

feroviar. Expl. de cărbuni şi min. de fier. Ind. constr. de maşini, metalurgică, textilă (in şi bumbac), a cimentului şi alim. Centru agricol (soia, mei, bumbac, fructe). Capitala Manciuriei (1615–1625).

LIAOYUAN v. **Shuangliao**.

LIAPUNOV 1. Aleksandr Mihailovici L. (1857–1918), matematician şi mecanician rus. Prof. univ. la Harkov. Cercetări fundamentale în problema stabilităţii soluţiilor ecuaţiilor diferenţiale (cu aplicaţii în statică şi dinamică), în teoria potenţialului newtonian şi în teoria probabilităţilor („Problema generală a stabilităţii mişcării"). **2. Serghei Mihailovici L.** (1859–1924), pianist şi compozitor rus. Frate cu **L. (1)**. Discipol al lui Balakirev. Prof. la Conservatorul din Sankt-Petersburg. Aparţine generaţiei epigonilor „Grupului celor cinci". Atras de folclor şi orientalism. Lucrări pentru pian şi orchestrale, influenţate de Liszt şi Balakirev.

LIAQUAT ALI KHAN, Nawabzada (1895–1951), om politic pakistanez. Secretar general al Ligii musulmane (1936–1947). Alături de *Mohammed Ali Jinnah*, a condus lupta pentru independenţa ţării. Primul prim-min. al Pakistanului (1947–1951). A promovat o politică de reconciliere cu India, motiv pentru care a fost asasinat de fanatici religioşi.

LIASIC, denumire dată Jurasicului inferior caracterizat prin amoniţi, belemniţi, lamelibranhiate, brahiopode etc.

LIAZE (< fr. {i}) s. f. pl. (BIOCHIM.) Clasă de enzime având un rol esenţial în celulă, prin catalizarea proceselor de sinteză ale compuşilor organici, pe baza energiei furnizate de diverse molecule ce pot ceda energie (ex. ATP).

LI BAI (LI TAIBO, LI TAI-PE) (c. 701–762), poet chinez din timpul dinastiei Tang. Considerat unul dintre principalii reprezentanţi ai liricii chineze. Spirit nonconformist; supranumit de contemporani „nemuritorul coborât din cer". Cântăreţ delicat al naturii, al dragostei şi al vinului, critic al moravurilor nobilimii, a alternat atitudinea euforică şi cea elegiacă în versuri simple şi sugestive, amintind de poezia populară, în imagini de o rară plasticitate şi armonie.

Li Bai

LIBAN, Republica ~ (Al-Jumhūrīyah al-Lubnānīyah), stat în Asia de Sud-Vest (Orientul Apropiat), cu ieşire largă (240 km) la ţărmul oriental al M. Mediterane; 10,4 mii km^2; 3,86 mil. loc. (1997). Limba oficială: araba. Religia: islamică (şiiţi 34%, sunniţi 21,3%, druzi 7%), creştină (catolici 25,1%, ortodocşi 11,7%, protestanţi 0,5%). Capitala: *Beirut (Bayrūt, Beyrouth).* Oraşe pr.: Tripoli (Ţarābulus ash Sham), Jūniyah, Zahlah (Zahlé), Şaydă (Sidon), Şūr (Tyre). Este împărţit în 5 guvernorate (muhafazats) şi, separat, capitala. Relieful cuprinde două lanţuri muntoase paralele cu ţărmul M. Mediterane: M-ţii Liban (Jabal Lubnān) alcătuiţi din şisturi cristaline (3 083 m vf. Qurnat as-Sawdā', alt. max. din ţară) şi M-ţii Antiliban (Jabal ash-Shaykh) cu masivul Hermon (2 814 m). Ei închid depr. fertilă Bekáa, drenată de râurile Orontes şi Litani. Câmpie litorală îngustă. Climă mediteraneană, cu temp. ridicate şi precipitaţii medii (760–1 000 mm/an în reg. montană şi 380–640 mm/an în depr. Bekáa). Păduri restrânse în M-ţii Antiliban (7,8% din supr. ţării) şi vegetaţie de stepă în depr. Bekâa. Faună relativ săracă. Economia, afectată de îndelungatul război civil (1975–1990), este într-o puternică revenire. Predomină comerţul, finanţele, turismul şi serviciile care contribuie cu 48% la crearea PNB şi deţin 55% din populaţia activă. Mici exploatări de sare, gips şi roci de constr. Industria prelucrătoare, diversificată, produce (1995): energie electrică (5,57 md. kWh), rafinează petrol din import, ciment (3,47 mil. t), îngrăşăminte fosfatice, hârtie, ţesături de bumbac şi lână, produse alim. (uleiuri vegetale, în special de măsline — 5 mii t, 1996, zahăr, conserve, produse lactate, bere — 130 mii hl, 1990, vin — 310 mii hl, 1996). Venituri importante din transportul de petrol prin conducte şi turism. Agricultura participă cu 4% la formarea PNB şi deţine 14% din populaţia activă. Se cultivă 29,9% din supr. ţării atât cu cereale (grâu, porumb, orez), cartofi (320 mii t, 1996), sfeclă de zahăr (235 mii t, 1996), legume (tomate, castraveţi, ceapă, leguminoase). Plantaţii de viţă de vie (350 mii t struguri, 1996), tutun, măslini (85 mii t, 1996), citrice (364 mii t, 1996, mai ales lămâi), bananieri, arbori fructiferi (mai ales meri, peri, piersici şi caişi). Se cresc mai ales (mii capete, 1996): ovine (246), caprine (425), bovine şi porcine. Pescuit intens de bureţi şi peşte. C.f.: 222 m (1994). Căi rutiere: 6,36 mii km (din care 6,04 mii km asfaltate). Flota comercială maritimă: 285 mii t.d.w. Porturi pr.: Beirut şi Tripoli. Turism: 410 mii turişti străini (1995). Principalele obiective turistice: capitala Beirut cu marea moschee Djami al-Kebir (sec. 13) şi moschea Djami al-Seraya (sec. 16), clădirea Parlamentului şi împrejurimi pitoreşti (staţiunile climaterice şi turistice Souk el Gharb, Aley, Adjeltouan, Aïn Sofar, apeductul roman Zebéidé); vestigii feniciene, elenistice şi romane la Byblos (azi Jubayl), Ba'albek, Sidon (azi Şaydă), Tyre (azi Şūr); oraşul Tripoli (Ţarābulus ash Sham) şi împrejurimile (castelul Akkar, templul Sfiré, staţiunea Sir); pădurile de cedru din M-ţii Liban şi Antiliban ocrotite în 4 parcuri naţionale şi mai multe rezervaţii naturale. Moneda: 1 liră libaneză = 100 piastres. Comerţ de tranzit dezvoltat (rezervele de aur se ridică la 9,22 mil. uncii, 1995). Export (1995): produse reexportate (27,7%), hârtie (21,8%), animale vii şi produse animaliere (14,5%), maşini şi echipament de transport (9,5%). Pr. parteneri: Emiratele Arabe Unite (28,8%), Arabia Saudită (11,2%), Siria (8,5%), Franţa. Import (1995): maşini, utilaje şi echipamente de transport (27%), metale şi produse metalice (9,8%), combustibili (8,8%). Pr. parteneri: Italia (13%), S.U.A. (10,6%), Germania (8,4%), Franţa. — *Istoric.* Centru al expansiunii feniciene, în **L.** s-au dezvoltat oraşe-stat puternice, cum ar fi Tir (Tyre), Sidon, Byblos, Ugarit. Stăpânit de egipteni, asirieni (sec. 8 î.Hr.), babiloneni (605 î.Hr.), perşi (539 î.Hr.), macedoneni (333 î.Hr.), romani (64 î.Hr.) şi de bizantini (395 d.Hr.). După cucerirea arabă (636), în regiune s-au aşezat comunităţi musulmane ale disidenţilor şiiţi şi druzi şi grupuri creştine-maronite, în timp ce pe litoral s-au format principate beduine sunnite. Sub dominaţia cruciaţilor (sec. 12–13), a intrat sub stăpânirea otomanilor (1516), existând însă încercări de obţinere a autonomiei, datorate unor dinastii druze (1585–1635 şi 1833–1840). Ca urmare a intervenţiei Franţei (1860) în conflictul dintre burghezia maronită

și autoritățile otomane este creată (1861), cu statut de guvernorat autonom creștin, provincia Mont-Liban, iar Beirutul devine porto-franco și principalul centru financiar și economic al regiunii. După primul război mondial, în urma destrămării Imp. Otoman, L., împreună cu Siria, este administrat (1920–1943) de Franța sub mandatul Societății Națiunilor. În 1926, L. se separă de Siria, iar după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, la 22 nov. 1941, se proclamă republică independentă (primul guvern național se constituie la 22 nov. 1943), rămânând însă, până în dec. 1946 sub ocupația trupelor anglo-franceze. Prin Constituția din 1943 se prevedea o proporție fixă de reprezentare în Parlament (la 6 creștini, 5 musulmani), șeful statului era creștin, prim-min. — musulman sunnit și președintele Parlamentului — musulman șiit. Creșterea din punct de vedere demografic a musulmanilor a rupt fragilul echilibru comunitar. L. a intrat în Liga arabă (1945) și a obținut recunoașterea independenței de către Franța (1946). L. participă la primul război arabo-israelian (1948–1949). Deși cunoaște o puternică dezvoltare economică, tensiunile de natură politică, socială, economică și religioasă au culminat cu o revoltă populară, care a adus la putere un nou regim (1958), condus de Camille Chamoun; acesta a solicitat intervenția pușcașilor marini ai S.U.A., în vederea consolidării regimului său. Accentuarea neînțelegerilor interne pe fondul pătrunderii refugiaților politici palestinieni a provocat izbucnirea unui război civil (1975) între facțiunile creștine și musulmane. I-a urmat intervenția militară siriană (1976) și ingerințe din partea statului Israel, care, în 1982, a invadat L. până la Beirut; în 1985 acesta s-a retras și a ocupat un important teritoriu în S L. (1 200 km^2), încurajând crearea miliților creștine în această parte a țării. Confruntările pe întregul teritoriu (într-un singur an — 1975–1976 — s-au înregistrat 60 000 morți, 170 000 răniți, 600 000 de refugiați și distrugeri de 20 miliarde de dolari) s-au cronicizat, făcând din L. cel mai complex focar de conflict din Orientul Mijlociu, în ciuda prezenței în L. a unei Forțe arabe de menținere a păcii, precum și a unei Forțe interimare a Națiunilor Unite. Proclamarea celei de-a doua republici (21 sept. 1990) și intervenția mai hotărâtă a Siriei au dus la restabilirea unui echilibru în viața politică și economică a țării, ceea ce a permis trecerea treptată la reconstrucția ei. Sub control israelian a

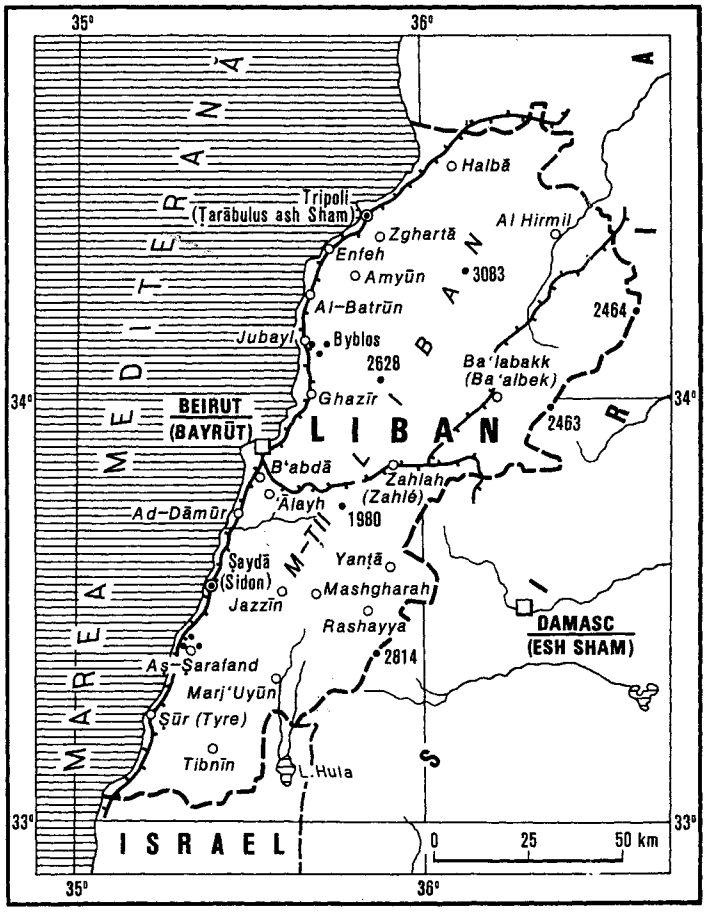

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincii (Muhafazats) sau Guvernorate	Suprafața (km^2)	Populația (1970)	Capitala
Beirut (Bayrūt) — capitala	18	474 870	Beirut (Bayrūt)
Al-Biqā'	4 280	203 520	Zahlah (Zahlé)
Jabal Lubnān	1 950	833 055	B'abdā
Al-Janūb	2 001	249 945	Ṣaydā (Sidon)
An-Nabaṭīyah	—	—	An-Nabaṭīyah
Ash-Shamāl	1 981	364 935	Ṭarābulus ash Sham (Tripoli)

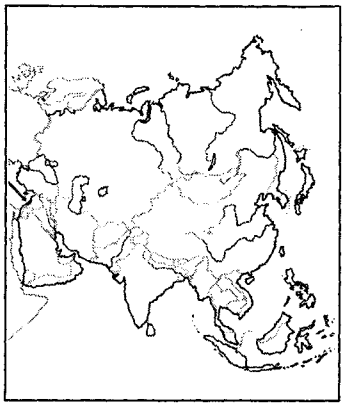

29937

mai rămas un teritoriu din S țării (fâșie de siguranță), folosită adeseori ca bază de gherilele palestiniene. În mai 2000, formațiunile paramilitare proisraeliene au intrat în dizolvție, armata israeliană retrăgându-se în cadrul frontierelor oficiale. Republică parlamentară conform Constituției din 23 mai 1926, în care activitatea legislativă este exercitată de un Parlament unicameral, Adunarea Națională, în care numărul de locuri este împărțit în mod egal între creștini și musulmani. Activitatea executivă este exercitată de un cabinet ales de președinte și de Adunarea Națională. **2. Munții (Jabal Lubnān),** culme muntoasă în SV Asiei (Liban), paralelă cu țărmul M. Mediterane. Lungime: 240 km; lățime max.: 45 km. Alt. max.: 3 083 m (Qurnat as-Sawdā'). Alcătuiți din șisturi cristaline. Depr. Bekâa (Al-Biqā') îi desparte de M-ții Antiliban și Hermon. Păduri de cedri. Minereuri polimetalice.

LIBANEZ, -Ă (< fr.; n. pr. *Liban*) s. m. și f. adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe teritoriul Libanului. De religie islamică și creștină. ✦ Persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține Libanului sau libanezilor, care se referă la Liban sau la libanezi.

LIBANIOS (314–393), sofist și retor grec. Prof. de retorică la Constantinopol, Niceea, Nicomedia (340–349). Unul dintre cei mai însemnați reprezentanți ai culturii antice a Răsăritului („Studii", „Exerciții de elocință"). Corespondența sa impunătoare, monument al Antichității, a constituit un model de formă artistică și de eleganță retorică și stilistică.

LIBÂRCĂ (< bg.) s. f. Gândac, mai ales nocturn, din ordinul ortopterelor, de culoare brună-roșcată, care trăiește mai ales în bucătării *(Blatta germanica)*; șvab.

LIBAȚIE (< fr., lat.) s. f. (În practicile religioase din Antichitate) Act ritual constând din umplerea unei cupe cu vin, untdelemn sau lapte, din gustarea și apoi din vărsarea ei ca un omagiu adus divinității; *p. ext.* închinarea paharului în cinstea cuiva la ospețe.

LIBBY [lìbi], **Willard Frank** (1908–1980), chimist american. Prof. univ. la Chicago și Los Angeles. A elaborat (1948) metoda de determinare a vârstei materialelor organice, bazată pe dozarea izotopului carbon 14, larg folosită în special în arheologie, antropologie și geologie. Pentru datarea apei, a vinului și a produselor agricole fosile

Willard Frank Libby

a utilizat tritiul. Premiul Nobel pentru chimie (1960).

LIBELULĂ (< fr.; {s} lat. *libella* „nivelă") s. f. Insectă din ordinul *Odonata;* are abdomenul lung și subțire, capul mare, cu ochi foarte mari și două perechi de aripi membranoase cu numeroase nervuri; calul-dracului sau calul-popii (ex. *Libellula depressa, Lestes fusca*). Larvele ei trăiesc în apă, printre plante.

LIBER[1] (< fr. lat.) s. n. Țesut conducător al plantelor superioare, format din vase, celule anexe, parenchim și uneori fibre. Prin **I.** circulă seva elaborată.

LIBER[2], **-Ă** (< fr., lat.) adj. **I. 1.** Care se bucură de libertate. ✦ Independent, neatârnat, autonom; neîngrădit. ✧ *Oraș l.* = oraș cu statut juridic propriu de independență, recunoscut printr-un tratat și cu un regim internațional special de demilitarizare. (EC. POL.) *L. concurență* v. *concurență.* **2.** Care are posibilitatea de a acționa după voința sa. ✦ (Despre părți ale corpului) Nestânjenit, neîmpiedicat în mișcări. **3.** (Despre acțiuni) Care nu este supus nici unei restricții. ✧ *Traducere l.* = traducere care redă conținutul textului tradus, fără a respecta riguros originalul. ✧ *Liber-profesionist* = persoană care practică o profesiune fără a fi angajat, pe baza unui contract de muncă, într-o instituție sau întreprindere. **II. 1.** Neangajat (într-o acțiune); disponibil. **2.** Neocupat, gol. **3.** Degajat, natural. ✧ Expr. *A vorbi liber* = a ține un discurs, o prelegere etc. fără a avea textul în față. *(A vedea) cu ochiul liber* = (a vedea) fără ajutorul unui instrument optic. *Desen l.* = desen (artistic) efectuat fără ajutorul unui instrument. **4.** (MAT.) *Termen l.* = expresie dintr-o ecuație care nu conține necunoscute (de obicei se aranjează în partea dreaptă a semnului egal). *Număr l. de pătrate* = număr întreg care nu se divide prin pătratul unui număr prim.

LIBER și **LIBERA** v. **Liber Pater.**

LIBERA, Adalberto (1903–1963), arhitect italian. Prof. univ. la Florența și Roma. Lucrări de orientare funcționalistă (Palatul Congreselor din cartierul EUR, Cinema „Airone" — ambele la Roma, casa scriitorului C. Malaparte la Capri).

LIBERA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** (Pop.) A lăsa la vatră. **2.** A elibera o țară, un popor etc. **3.** (DR.) A ierta (un debitor) de datorie.

LIBERAL, -Ă (< fr.) adj., s. m. **I. 1.** Adj. Care aparține liberalismului. ✧ *Partid l.* = partid politic având la bază doctrina liberalistă. **2.** Adj. Generos, cu vederi largi. **II.** S. m. Membru al unui partid liberal.

LIBERALE DA VERONA (1445–1529), miniaturist și pictor italian. Se remarcă prin miniaturi de un colorit deosebit și o mare capacitate de expresie (cărți liturgice) și prin frescele și picturile pe lemn („Sfântul Sebastian", „Adorația magilor").

LIBERALISM (< fr.) s. n. **1.** Doctrină politică și economică bazată pe ideea dreptului individului (dreptul la egalitate, proprietate, libertatea de expresie și acțiune, dreptul de a avea opinii politice proprii). Bazele teoretice ale **l.** au fost puse de iluminiștii francezi (Voltaire, Rousseau, Diderot ș.a.) și de economiștii clasici (Smith, Ricardo ș.a.). Ca doctrină economică, **l.** a proclamat principiul nonintervenției din partea statului în economie, susținând că ar exista o ordine naturală și o autoreglare a economiei de piață prin intermediul prețurilor, stabilite în mod liber în procesul de concurență. **2.** Atitudine tolerantă, împăciuitoristă.

LIBERALITATE (< fr., lat.) s. f. Însușirea de a fi liberal **(I 2).** ✦ (DR.) Act juridic prin care o persoană dispune de un bun al său în favoarea altei persoane, fără a urmări să primească de la aceasta un echivalent (donația și legatul). ✧ *L. excesivă* = **l.** a cărei valoare depășește cotitatea disponibilă și știrbește rezerva succesorală, putând fi supusă reducțiunii, după decesul dispunătorului, la cererea unui moștenitor rezervatar.

LIBERALIZA (< fr.) vb. I (Despre un regim politic, o activitate economică) A conferi un caracter liberal.

LIBERALIZARE (< *liberaliza*) s. f. Acțiunea de a liberaliza și rezultatul ei. ✦ Eliberarea pieților de reglementările care îngrădesc schimbul liber de mărfuri, servicii și capital. Are un rol important în circuitul economic internațional, constituind și premisa pentru asigurarea avantajelor diviziunii internaționale a muncii.

LIBER-ARBITRU (< *liber + arbitru*, după fr. *libre arbitre*) s. m. Capacitate a unei persoane de a se detașa de orice constrângere interioară și de a alege un curs al acțiunii din mai multe variante posibile. Teoria **l.-a.** afirmă că unele decizii se află sub controlul omului și nu sunt determinate în întregime de factori antecedenți.

LIBERARE (< *libera*) s. f. **1.** Acțiunea de a elibera. **2.** (DR.) *L. condiționată* = punere în libertate a condamnatului, înainte de executarea în întregime a pedepsei, cu condiția să fie stăruitor în muncă, disciplinat și să dea dovezi temeinice de îndreptare, dar numai după ce a executat cel puțin jumătate din pedeapsă (dacă a avut mai puțin de 10 ani) sau cel puțin două treimi (dacă a avut mai mult de 10 ani). *L. provizorie* = măsură dispusă de procuror sau de instanță de a pune în libertate provizorie un inculpat arestat într-o cauză penală. Ea se poate face sub control judiciar sau pe cauțiune.

LIBER-CUGETĂTOR (< *liber + cugetător*, după fr. *libre penseur*) s. m. Persoană care promovează o atitudine independentă față de orice tradiție și orice autoritate, cu deosebire religioasă. În sec. 17–18, **l.-c.** i se spunea *libertin*.

LIBEREC [liberet], oraș în partea de N a Republicii Cehe, pe râul Nysa Lużycka, la 88 km NE de Praga; 100,6 mii loc. (1996). Constr. de mașini textile; ind. textilă (conf., țesături din bumbac), a pielăriei și sticlăriei. Poligrafie. Fundat în sec. 13.

LIBERIA, Republica ~ (Republic of Liberia), stat în Africa de Vest, cu ieșire la Oc. Atlantic; 99,1 mii km^2; 2,6 mii. loc. (1997). Limba oficială: engleza. Religia: animistă 63%, creștină 21% (protestanți, catolici), islamică 16%. Capitala: *Monrovia*. Orașe pr.: Harper, Gbarnga, Buchanan. Este împărțit în 13 comitate. Relieful cuprinde în N un sector montan (M-ții Nimba, 1 752 m, alt. max. din țară), un podiș bazaltic înalt și accidentat (400–600 m alt.) tăiat de râuri ce formează cascade, care domină o câmpie litorală joasă și îngustă la țărmul Oc. Atlantic. Climă tropical-musonică, umedă și caldă cu un anotimp ploios (2 000–4 000 mm/an, valorile mari pe litoral) și altul secetos. Vegetație de pădure tropicală umedă (pădurile acoperă 47,8% din supr. țării, cu esențe prețioase) și savană; mangrove pe coastă. Faună bogată, ocrotită în 3 parcuri naționale. Țară cu o economie bazată pe agricultură care deține 34,4% din PNB și concentrează 68,1% din populația activă. Resurse de subsol variate (mil. t): minereu de fier (1,14, 1992), aur (500 kg, 1995), diamante (150 mii carate, 1993), mangan, titan, grafit, mercur. Vaste expl. forestiere (6,27 mil. m^3, 1996 — mahon, acajú ș.a.). Industria prelucrătoare, în curs de dezvoltare, produce: energie electrică (486 mil. kWh, 1995), produse petroliere, prelucrează primar minereul de fier și lemnul, ciment, cauciucul natural, produse alimentare — uleiuri vegetale (ulei de palmier 45 mii t, 1996, ulei de palmist), țigarete (22 mil. buc., 1992), bere (158 mii hl, 1988), zahăr, carne, produse lactate. Pe numai 3,8% din terit. țării se cultivă plante pentru consumul local (mii t, 1996): orez (55), manioc (450), batate, porumb, cassava (213), yams. Exlstă 31 mari plantații de arbori de cauciuc (mare producător mondial de cauciuc natural), de cafea, cacao, bananieri (85), nuci de palmier și de ulei, ananas, citrice. Se cresc (mii capete, 1996): caprine (220), ovine (210), porcine (120). Pescuit intens: 7,7 mii t (1995). C.f.: 493 km (1990). Căi rutiere: 10,3 mii km (din care 6% pavate). Flota comercială maritimă foarte dezvoltată, cea mai mare din lume, datorită taxelor foarte scăzute („pavilion de complezență"): 1 666 nave (1995) cu un tonaj total de 59,8 mil. t.d.w. Porturi pr.: Monrovia, Buchanan, Greenville, Harper. Principalele obiective turistice: capitala Monrovia cu Capitoliul (1956, copie a celui din Washington), reședința președintelui (Executive Mansion); parcurile naționale Mount Wutiwi, Tiempo și Bokoma; stațiunea balneoclimaterică Robertsport. Moneda: 1 dollar liberian = 100 cents. Balanță comercială puternic deficitară. Export (1996): min. de fier (55,1%), cauciuc natural (28%), lemn și cherestea (8,4%), diamante (2,1%), aur, cafea. Pr. parteneri: Belgia și Luxembourg (48%), Singapore (12%), Ucraina (11%), Norvegia, Malaysia. import (1996): mașini și echipament de transport (26,9%), petrol și produse petroliere (23,5%), produse alim. și animale vii (21,1%), produse manufacturate de

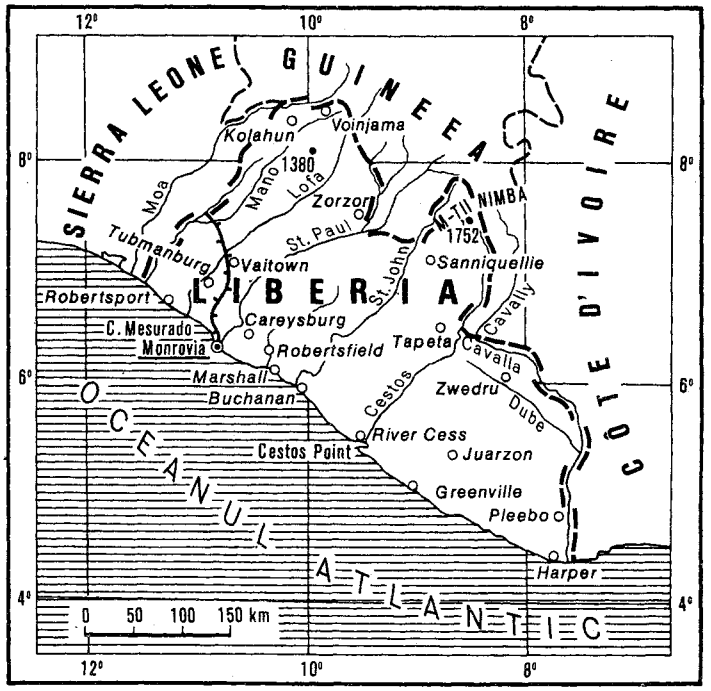

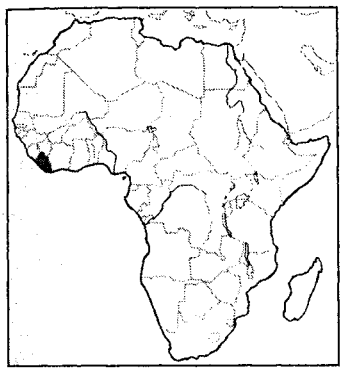

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Comitate	Suprafața (km^2)	Populația (1986)	Capitala
Bomi	1 955	67 300	Tubmanburg
Bong	8 099	268 100	Gbarnga
Grand Bassa	8 759	166 900	Buchanan
Grand Cape Mount	5 827	83 900	Robertsport
Grand Gedeh	17 029	109 000	Zwedru
Grand Kru*	—	—	Barclayville
Lofa	19 360	261 000	Voinjama
Margibi	3 263	104 000	Kakata
Maryland	5 321	137 700	Harper
Montserrado	2 740	582 400	Bensonville
Nimba	12 043	325 700	Sanniquellie
River Cess	4 385	39 900	River Cess City
Sinoe	10 254	65 400	Greenville

* Datele sunt incluse în comitatul Maryland

bază și chimice. Pr. parteneri: Coreea de Sud (25%), Japonia (24%), Franța (9%), Singapore (9%), Croația (8%). — *Istoric.* Terit. **L.,** explorat în sec. 15 de portughezi, a fost colonizat în 1822 cu negri din S.U.A., eliberați din sclavie; din 1824 are denumirea oficială de **L.;** la 26 iul. 1847 a fost declarată stat independent și proclamată republică. În sec. 19–20 a fost obiect de dispută între englezi, francezi și americani. După cel de-al doilea război mondial, W.V.S. Tubman a fost ales, între anii 1943 și 1971, de șase ori președinte. În acest răstimp s-au aplicat o serie de reforme (extinderea dreptului de vot la bărbați, în 1945, și la femei, în 1951, acordarea dreptului de organizare sindicală, în 1951 și 1960 etc.), în ciuda antagonismului dintre descendenții afro-americanilor și populațiile indigene. Deteriorarea situației economice și politice a dus în 1980 la prima lovitură de stat din istoria țării, soldată cu înlăturarea președintelui W.R. Tolbert Jr., interzicerea partidelor politice și cu instituirea unui regim militar condus de sergentul Samuel K. Doe. Regimul militar instaurat a înlăturat elementul afro-american de la putere, instaurând o dictatură sângeroasă și reînviind vechi disensiuni între grupările rivale. În 1989, un grup de liberieni, conduși de Charles Taylor, declanșează lupta armată împotriva regimului Doe, care degenerează într-un război civil, soldat cu uciderea președintelui Doe (sept. 1990). Puterea supremă este revendicată de Taylor, care se autoproclamă președinte interimar. Pe fondul continuării luptelor între grupările rivale conduse de Prince Johnson și Charles Taylor, o forță de menținere a păcii, alcătuită din militari din cinci state africane în frunte cu Nigeria, intervin în războiul civil pentru a i se pune capăt. După mai multe armistiții (încălcate), bilanțul distrugerilor este impresionant (150 000 de morți și jumătate din populație emigrată în statele vecine). În 1993 se semnează un acord de încetare a focului și de organizare de alegeri generale, iar în mart. 1994 se constituie un guvern național de tranziție. Alegerile prezidențiale și parlamentare din iul. 1997 sunt câștigate de Ch. Taylor, țara menținându-se însă într-o stare de instabilitate politică marcată. Republică prezidențială, conform Constituției din 6 ian. 1986, activitatea legislativă este exercitată de un Parlament bicameral, iar cea executivă de președinte, care numește și conduce cabinetul.

LIBERIAN[1], -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre țesuturile, vasele plantelor) Prin care circulă substanțele organice din frunze spre diverse părți ale plantei. **2.** (Despre fibrele plantelor) Care formează țesutul liberian **(1),** vasele liberiene.

LIBERIAN[2], -Ă (< n. pr. *Liberia*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Locuitor al Liberiei **2.** Adj. Care aparține Liberiei și liberienilor **(1),** care se referă la Liberia sau la liberieni **(1).**

LIBER PATER, vechi zeu italic al sporului și înmulțirii. Era asociat de obicei cu zeița *Libera,* ambii fiind divinități plebee. Le erau consacrate serbările Liberalia (17 mart.), originare din Latium. Mai târziu **L.P.** a fost identificat cu *Bachus,* iar Libera cu *Proserpina.*

LIBER-SCHIMBISM (< *liber + schimb,* după fr. *libre-échange*) s. n. Politică economică, opusă *protecționismului,* caracterizată prin neamestecul statului în viața economică în ceea ce privește schimbul de mărfuri.

LIBERO (cuv. it.) s. m. (În fotbal) Jucător în spatele liniei de fundași, ultimul apărător în fața porții, care nu are sarcini de marcaj.

LIBERT (< lat. *libertus*) s. m. (În Roma antică) Sclav eliberat care primea cetățenia romană și prenumele și numele stăpânului. Îi era interzis să acceadă la o carieră politică, dar putea să desfășoare activități comerciale, administrative și profesionale. Sub Claudiu I **l.** imperiali controlau întregul sistem administrativ al Imperiului.

LIBERTARIANISM (< engl.) s. n. **1.** (FILOZ.) Concepție potrivit căreia acțiunile nu sunt determinate cauzal, dar nici nu se desfășoară la întâmplare, fără nici o intervenție rațională, responsabilă. **2.** (POL.) Liberalism politic și economic integral, care presupune maximizarea drepturilor individului și minimizarea rolului statului.

LIBERTAS (în mitologia romană), zeiță personificând libertatea, mai întâi personală, apoi a statului. Atributele sale sunt cununa de lauri, sceptrul sau lancea. Reprezentată adesea pe monede.

LIBERTĂTE (< fr., lat.) s. f. **1.** Stare a unei persoane care se bucură de deplinătatea drepturilor politice și civile în stat; lipsă de exploatare și de asuprire. ✦ Stare a unei persoane nesupuse unui stăpân. ✦ Situație a unei persoane care nu se află închisă sau întemnițată. ✧ *L. negativă* = **l.** în sens restrâns, ca absență a constrângerii exterioare; **l.** de a face sau a nu face un anumit lucru. *L. pozitivă* = **l.** ca promovare efectivă a unei conduite favorite, condiție a ieșirii de sub auto-

ritatea forțelor sociale și culturale care ar îngrădi realizarea deplină a personalității. *L. de conștiință* = principiu formal în societatea modernă pluralistă, care face posibilă acțiunea în conformitate cu propria conștiință, în principal în ce privește religia. *L. de gândire* = drept al cetățeanului prevăzut de constituțiile democratice, nu de a gândi ceea ce se consideră adevărat, ci de a-și exprima gândirea sa în fața celorlalți și astfel încât să fie distinctă. *L. supravegheată* = măsură educativă luată de instanța de judecată față de minorul infractor, împotriva căruia a fost pornit un proces penal; acesta este lăsat în libertate, dar supravegheat de către părinți, tutore, o altă persoană fizică sau un organ specializat, după care, timp de un an, în funcție de comportarea sa, se hotărăște fie condamnarea, fie încetarea procesului penal. ✧ Expr. *A pune în libertate* = a da drumul din închisoare, din arest etc. **2.** (Mai ales la pl.) Drepturi cetățenești. ✧ *Libertăți democratice* = denumire dată unor drepturi fundamentale recunoscute prin Constituție cetățenilor, pentru a asigura dezvoltarea și libera manifestare a personalității lor (ex. libertatea conștiinței, libertatea întrunirilor, libertatea cuvântului, a presei). **3.** Posibilitate de a acționa după propria sa voință sau dorință. ✧ Loc. *În libertate* = după bunul plac, nestingherit. Expr. *A-și lua libertatea să...* (sau *de a ...*) = a-și îngădui, a-și permite să... **4.** (FIZ.) *Grad de libertate* v. *grad.*

LIBERTATE, FRATERNITATE, EGALITATE, deviza Republicii Franceze, adoptată în iunie 1793.

LIBERTATEA 1. Cotidian, organ de presă al Partidului Social Democrat din România. A apărut la București (aug. 1944–apr. 1945). Fondator: Constantin Titel Petrescu. Colaboratori: I. Pas, I. Iordan, I. Felea, T. Vianu. **2.** Cotidian, „primul ziar liber al Revoluției Române", apoi cotidian independent de informație și atitudine. Apare la București (din 22 dec. 1989). Primul redactor-șef: Octavian Andronic.

LIBERȚIN, -Ă (< fr., lat.) s. m., adj. 1. S. m. Membru al unei mișcări creștine din sec. 13, care revendica dreptul la libera interpretare a Sf. Scripturi. **2.** Adj. Ușuratic, desfrânat, indecent.

LIBERTINAJ (< fr.) s. n. Comportare de libertin; destrăbălare, desfrâu.

LIBERTY (< n. pr. *A. Lesenby Liberty*, rețea londoneză de magazine, specializate, la sfârșitul sec. 19, în produse artizanale, inspirate din mișcarea Arts and Crafts), stil apărut în Italia și S.U.A., la începutul sec. 20, privind inițial artele decorative, extins ulterior la toate genurile de artă și la arhitectură.

LIBIA 1. Jamahiria Arabă Libiană Populară Socialistă (Al-Jamāhīrīyah al-'Arabīyah al-Lībīyah ash-Sha'bīyah al-Ishitrākīyah), stat în N Africii cu largă ieșire (1 170 km) la M. Mediterană; 1,76 mil. km^2; 5,65 mil. loc. (1997). Limba oficială: araba. Religia: islamică (musulmani sunniți 97%). Capitala: *Tripoli (Ṭarābulus al-Gharb).* Orașe pr.: Benghāzī, Miṣrātah (Misurata), Az-Zāwiyah, Ṭubruq (Tobruk). Este împărțit în 13 baladīyāt (regiuni). Relieful este predominant deșertic, Sahara ajungând la M. Mediterană în dreptul G. Sirta (Sidra, Es Sudr, Surt) separând cele două zone populate și fertile: Tripolitania (V) și Cirenaica (E). În Tripolitania se află câmpia litorală Gefara și M-ții Jabal Nafūsah (alt. sub 1 000 m) cu văi fertile, iar în Cirenaica munții scunzi Jabal al-Akhdar („munții verzi"). În S țării se întinde deșertul propriu-zis, în V și NV deșerturile de piatră (hamade) Hamādat Zegher, Hamādat Marzūq, Hamādat Tinghert, al-Hamādah al-Hamrā, iar în E Deșertul Libiei, cu alt. ce cresc spre S în M-ții Tibesti (vf. Bette, 2 266 m alt.). Climă subtropicală în reg. M. Mediterane și tropical-deșertică, cu mare ariditate în rest. Precipitații mai bogate (până la 600 mm/an în NE, în reg. Cirenaica). Nu există cursuri de apă permanente, doar ueduri ce prind viață în timpul ploilor. În deșert apar numeroase oaze (Ghadāmis, Ghāt, Sebha, Kufrah). Vegetație semideșertică xerofită. Pâlcuri de păduri (0,5% din supr. țării) și pășuni puține (7,6% din terit.). Faună relativ săracă în specii și exemplare, cu animale adaptate la uscăciune (hiene, vulpi, reptile, scorpioni). Economia se bazează pe valorificarea imenselor resurse de petrol (locul 2 în Africa și 11

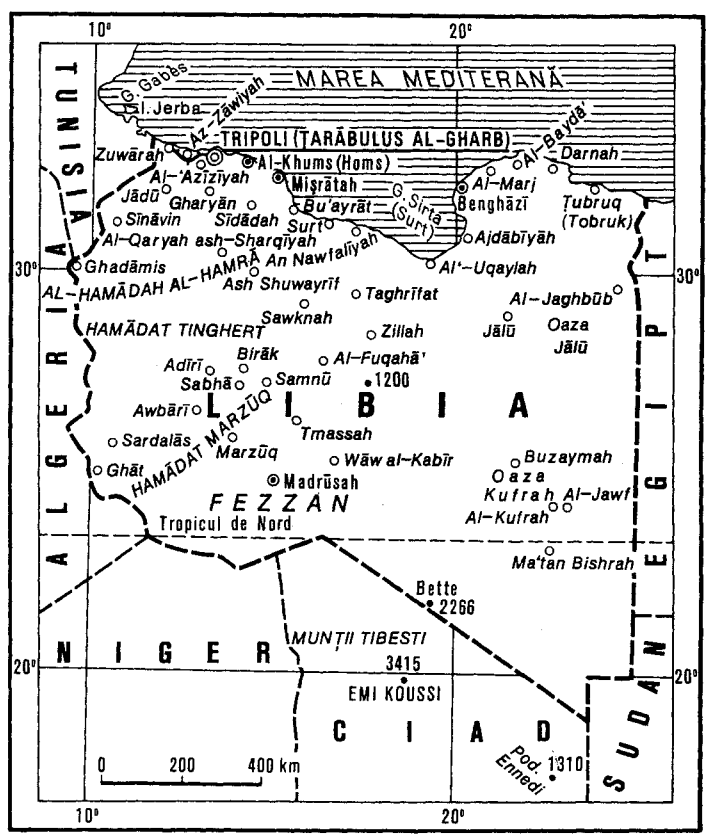

pe glob, 3 md. t, 1994) care contribuie cu 25,4% la formarea PNB şi antrenează (împreună cu industria şi construcţiile) 32% din populaţia activă. Resurse de subsol bogate şi variate: petrol (67,3 mil. t, 1995), gaze naturale (6,3 md. m^3, 1995), min. de fier, uraniu, sulf, fosfaţi naturali, sare, calcar şi gips. Industria prelucrătoare produce: energie electrică (18 md. kWh, 1995), produse siderurgice (oţel şi ţevi de oţel) şi petroliere (4,47 mil. t, benzină, 1996, gazolină), gaze naturale lichefiate, ciment (2,3 mil. t, 1994) şi materiale de construcţie, produse electrotehnice (cabluri electrice), îngrăşăminte azotoase (347 mii t, 1994), cherestea, hârtie, piei brute şi încălţăminte, ţesături şi confecţii, lână şi covoare, ţigarete (3,5 md. buc., 1994), produse alim. (lapte, carne, băuturi răcoritoare, ulei de măsline — 6 mii t, 1996). Meşteşuguri dezvoltate. Agricultura, practicată pe doar 1,2% din supr. ţării, mai ales în oaze, participă cu 7,5% la formarea PNB şi antrenează 10% din forţa de muncă. Se cultivă (mii t, 1996): grâu (168), orz (150), cartofi (130), legume (mai ales tomate, castraveţi, ceapă, pepeni verzi), leguminoase, pomi fructiferi (curmale 68, citrice, 86, mere, piersici şi caise), măslini (52), arahide, tutun, ricin, batate, migdali. Se practică viticultura şi apicultura. Se cresc mai ales (mii capete, 1996): ovine (4 400), caprine (800), cămile (130), bovine (100). Pescuit: 8,8 mii t peşte, 1994. Nu are c.f. Căi rutiere: 81,6 mii km (din care 56% asfaltate). Pipe-line-uri: 3 300 km. Flota comercială maritimă (1995): 153 nave cu 732,8 mii t.d.w. Porturi pr.: Tripoli, Benghāzī, Miṣrātah. Turism dezvoltat: 1,49 mii. turişti străini (1994). Principalele obiective turistice: capitala Tripoli cu statuia lui Septimius Sever şi arcul de triumf al lui Marc Aureliu (163 d.Hr.); oraşele antice romane Ṣabrātah, Leptis Magna, Cyrene, Oea, cu vestigii bine păstrate; atracţiile turistice din oazele Ghadāmis, Mizda şi Kufrah; cele 7 parcuri naturale din Cirenaica. Moneda: 1 dinar libian = 1 000 dirhams. Export (1996): petrol brut (99,8%), arahide, ulei de măsline, piei, curmale, iarba alfa, peşte. Pr. parteneri: Italia (41%), Germania (18%), Spania (10%), Turcia şi Franţa (câte 4,1%). Import (1996): produse industriale (78,3%), produse agricole (20,3%). Pr. parteneri: Italia (21,7%), Germania (13,9%), Marea Britanie (8,4%), Franţa (6,8%), Turcia. — *Istoric.* În Antichitate, terit. L., cunoscut şi sub denumirea de Cirenaica, a fost populat de triburile libienilor, care, în sec. 10–9 î.Hr., au avut un rol important în viaţa politică a Egiptului. Prin sec. 7 î.Hr. au fost fundate, în Tripolitania, oraşe-colonii feniciene, iar în Cirenaica oraşe-colonii greceşti care au fost cucerite, rând pe rând, de romani (sec. 2 î.Hr.), vandali (430), bizantini (534), arabi (641). Între 1551 şi 1912, terit. L. a făcut parte din Imp. Otoman. În c. 1710, un ienicer, Ahmed Paşa Karamanli, a fundat o dinastie care a cârmuit ţara până în 1835 (o cvasi-independenţă, cu paşale ereditare), dată la care administraţia directă a Istanbulului a fost restabilită. În urma Războiului italo-turc (1911–1912), Tripolitania şi Cirenaica au fost cucerite de Italia şi transformate în colonie. Rezistenţa triburilor berbere a fost înfrântă abia după 20 de ani şi, în 1943, prov. Tripolitania şi Cirenaica au fost unite sub denumirea de L. Teritoriu strategic de luptă în urma intervenţiei Aliaţilor în Africa de Nord, L. a fost teatrul mai multor bătălii. În 1943 trupele anglo-franceze, au alungat trupele italo-germane. Prin Tratatul de Pace de la Paris (1947), provinciile din L. devin teritoriu sub mandat britanic (Cirenaica şi Tripolitania) şi francez (Fezzan). Ca urmare a unei hotărâri din 1949 a Adunării Generale a O.N.U., L. se proclamă, în 1951, stat federal independent, cu numele de Regatul Unit al L., sub conducerea regelui *Idris I.* Tratatele încheiate cu Marea Britanie (1953) şi S.U.A. (1954) acordau acestora dreptul de a închiria baze militare pe terit. L.; în urma cererii Parlamentului (1964), unele dintre acestea au fost evacuate (Tripoli, 1966). Exploatarea zăcămintelor de petrol, descoperite în 1959, a făcut din L. în deceniile 7–8 unul dintre marii producători mondiali. În 1963 s-a desfiinţat sistemul federal, adoptându-se actuala împărţire ad-tivă unitară, şi s-a schimbat denumirea ţării în Regatul L. În sept. 1969, o lovitură de stat militară a înlăturat monarhia şi a proclamat Republica Arabă Libiană. Puterea a fost preluată de un Consiliu al Comandamentului Revoluţiei în frunte cu colonelul Mu'ammar al-Gaddafi. În 1971, bazele militare străine au fost închise, străinii expulzaţi, iar bunurile acestora confiscate; este creat partidul unic de guvernământ, Uniunea Socialistă Arabă, care se transformă, în 1976, în Congresul General al Poporului, deţinând autoritatea supremă în stat. În 1977 au fost adoptate noi principii şi structuri ale organizării interne, precum şi actuala denumire a ţării. L. a făcut în repetate rânduri propuneri de creare a unei uniuni cu Egiptul, Sudanul, Tunisia, Siria şi Marocul, rămase însă în stadiu de proiect. Colonelul Gaddafi se afirmă ca susţinător al mişcărilor

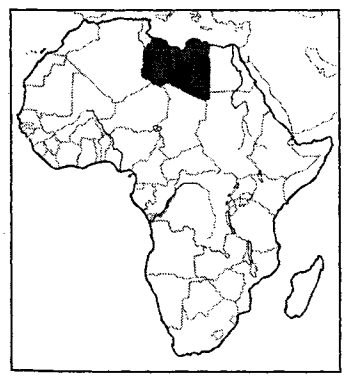

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Baladīyāt (Regiuni)	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1995)	Capitala
Benghāzī	15 000	665 615	Benghāzī
Al-Jabal al-Akhdar	37 000	381 165	Al-Baydā'
Al-Jabal al-Gharbī	87 000	316 970	Gharyān
Khalīj Surt	376 000	382 100	Surt
Al-Kufrah	484 000	39 335	Al-Kufrah
Margib	29 000	488 573	Al-Khums (Homs)
Marzūq	350 000	45 200	Marzūq
Nikāt al-Khums	101 000	196 000	Zuwārah
Sabhā	82 000	121 700	Sabhā
Ţarābulus al-Gharab (Tripoli)	3 000	1 313 996	Ţarābulus al-Gharab (Tripoli)
Ţubruq (Tobruk)	84 000	110 900	Ţubruq (Tobruk)
Wādī al-Ha'it	105 000	49 600	Awbārī
Az-Zāwiyah	4 000	517 395	Az-Zāwiyah

islamice legale sau subterane care luptă pentru unitatea lumii arabe și al organizațiilor extremist-naționaliste îndreptate împotriva statelor occidentale, în special a S.U.A., precum și a Israelului. Atitudinea sa a atras un embargou economic internațional (din 1981) și bombardarea de către aviația americană a numeroase obiective militare, țara devenind tot mai izolată pe scena politică internațională. În 1988, L. a fost implicată în atentatul terorist asupra unui avion american de pasageri, deasupra localității Lockerbie din Scoția. Deși inițial a refuzat să predea instanțelor internaționale pe cei doi cetățeni libieni acuzați de comiterea atentatului, guvernul libian a acceptat acest lucru în 1999, cu condiția ca judecata să se facă într-o țară neutră. În 2001, în urma procesului, unul dintre acuzați a fost condamnat la închisoare pe viață, celălalt fiind eliberat. Republică islamică. Activitatea legislativă este exercitată de Congresul General Popular, prin secretariatul său și de șeful statului, iar cea executivă este îndeplinită de Comitetul Popular General, numit de Congres. **2. Deșertul Libiei**, regiune deșertică în Africa, în NE Saharei (Libia, Egipt, Sudan), între M-ții Tibesti și valea Nilului; c. 2 mil. km^2. Relief de dune în N și de podiș pietros (hamade), cu unele masive izolate (Jabal al-'Uwaynāt, 1 934 m) în S. Climă tropicală uscată, cu numeroase oueduri. Pomicultură (curmali, piersici) și creșterea animalelor în oaze.

LIBIAN, -Ă (< fr.; n. pr. *Libia*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Libiei sau populației ei, privitor la Libia sau la populația ei. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația Libiei.

LIBIDA v. **Slava Cercheză.**

LIBIDINOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Obsedat de plăceri erotice; senzual, lasciv.

LIBIDO (cuv. lat. „dorință") s. n. (FIZIOL.; PSIH., după Freud) Energie psihică legată de impulsurile vitale, în special de cel sexual. ✦ (În sens larg; după Jung) Orice formă de energie psihică.

LIBITINA (în mitologia romană), zeiță a funeraliilor, care avea puterea de a lua viața oamenilor, oricând, fără alegere; mai târziu, prin extindere alegorică, Moartea. Patul pe care era culcat defunctul și rugul de incinerare se numeau tot L.

LIBRAR (< fr., lat.) s. m. Proprietar al unei librării; negustor de cărți; *p. ext.* vânzător într-o librărie.

LIBRAȚIE (< fr.; {s} lat. *libratio* „balansare") s. f. *Librația Lunii* = oscilație periodică a Lunii față de poziția sa medie, în cursul mișcării de revoluție, datorită căreia poate fi văzută de pe Pământ mai mult de jumătate (59%) din suprafața sa totală. Cauzele acestei oscilații sunt mișcarea neuniformă a Lunii pe orbită și faptul că axa sa de rotație nu este perfect normală pe planul orbitei.

LIBRĂRIE (< fr.) s. f. Magazin în care se vând cărți.

LIBRET (< it.) s. n. **1.** Text literar în versuri sau proză destinat punerii pe muzică într-o lucrare muzicală de proporții (operă, operetă sau oratoriu). După Wagner, unii compozitori și-au scris propriile librete. ✦ Scenariu pentru balet. **2.** *L. de economii* = carnet emis depunătorilor de către casele de economii, în care se înscriu toate operațiile în legătură cu economiile depuse de ei spre păstrare.

LIBRETIST (< it.) s. m. Autor de librete **(1)**.

LIBREVILLE [librəvil], capitala statului Gabon, situată în partea de V a țării, pe țărmul Oc. Atlantic, pe malul de N al estuarului Gabon, la 45 km N de Ecuator; 419,6 mii loc. (1993). Port. Aeroportul Leon M'Ba (la 11 km N de oraș). Pr. centru politic, economic, comercial și cultural al țării. Șantier naval. Ind. de prelucr. a metalelor, lemnului (mobilă, cherestea, furnir) și tutunului, ind. chimică, a cimentului, textilă (țesături din bumbac) și alim. Exportă lemn, bumbac, cafea, cacao, arahide, cauciuc. Universitate (1970). Catedrala Sainte Marie. Întemeiat în 1849, L. a devenit centrul ad-tiv al coloniei franceze Gabon (din 1878), iar din 1960, capitala Rep. Gabon.

LICANCÁBUR (LICANCAUR), masiv muntos vulcanic în M-ții Anzi, în partea de N a statului Chile, la granița cu Bolivia. Alt.: 5 930 m.

LICANTROPIE (< fr.; {s} gr. *lykanthropos* „om lup") s. f. Credință populară de origine slavă, care se regăsește la multe popoare, din Europa până în SE Asiei, potrivit căreia, în timpul nopții, omul poate să se transforme în lup, dobândind câteva caractere ale acestuia, printre care și dorința de a ucide.

LICĂR (< *licări*) s. n. v. **licărire.**

LICĂRI vb. IV intranz. A răspândi o lumină slabă, cu sclipiri ușoare și intermitente. ✦ A sclipi, a luci.

LICĂRIRE (< *licări*) s. f. Faptul de a licări; lumină slabă cu sclipiri ușoare, licăr. ✧ Sclipire, lucire.

LICEAL, -Ă (< *liceu*) adj. Care ține de liceu, care se referă la liceu.

LICEAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Elev de liceu.

LICENTIA (în mitologia romană), zeița desfrânării. Avea consacrat un templu, care amintea de un lăcaș al dezmățului.

LICENȚĂ (< fr., lat.) s. f. **I. 1.** Titlu obținut la trecerea examenului de absolvire a învățământului superior; examenul dat pentru obținerea acestui titlu. **2.** Autorizație eliberată de o autoritate administrativă prin care se permite practicarea unei anumite activități sau operațiuni (ex. I. de import sau export). **3.** Contract prin care se transmit drepturile aferente unui brevet de invenție sau prin care titularul unei mărci autorizează o terță persoană, numită licențiat, să utilizeze brevetul și, respectiv, să folosească marca, oricând în cursul duratei de protecție legală, ca să producă și comercializeze produsele și serviciile pentru care brevetul și marca au fost înregistrate. Poate fi exclusivă sau neexclusivă. **II. 1.** Purtare care întrece limitele bunului simț. **2.** *L. poetică* = abatere conștientă a poeților de la normele uzuale ale limbii, din necesități stilistice (rimă, ritm etc.) sau de conținut.

LICENȚIAT, -Ă (< fr.) s. m. și f. **1.** Persoană care a trecut un examen de licență. **2.** (DR.) Persoană autorizată printr-un contract de licență să utilizeze un brevet de invenție sau o marcă, de către titularii acestora.

LICENȚIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Care calcă regulile moralei și ale bunei-cuviințe; indecent, impudic.

LICEU (< fr., lat.) s. n. Ciclu de învățământ superior ciclului gimnazial, în care se predau cunoștințele necesare pregătirii cadrelor medii sau pentru continuarea studiilor în învățământul superior.

LICEUL v. **Lyceum.**

LICHEA (< tc.) s. f. Om de nimic; netrebnic; secătură.

LICHEFIA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) transforma din stare gazoasă în stare lichidă. ✦ (Rar) A (se) topi.

LICHENIFICARE (după fr. *lichénification*) s. f. (MED.) Leziune elementară primitivă sau secundară, constând

din îngroşarea exagerată a cutelor naturale ale pielii, care devine aspră, cu striuri adânci.

LICHELISM (< *lichea*) s. n. Atitudine, comportare de lichea.

LICHEN (< fr., lat.) s. m. **1.** (La pl.) Încrengătură de plante inferioare simbionte formate prin asocierea unei alge microscopice cu o ciupercă filamentoasă *(Lichenophyta)*. Pionieri ai vegetaţiei, pot fi întâlniţi la înălţimi foarte mari, în deşerturi, pe solul îngheţat din regiunile arctice unde sunt singura vegetaţie existentă. Cresc pe sol, pe stânci, pe scoarţa copacilor; din punct de vedere morfologic pot fi crustoşi, foliacei, ramificaţi etc. (ex.: mătreaţa-bradului, lichenul-de-piatră, lichenul-renului etc.). Au importanţă în procesul de formare a solului, în hrana animalelor, în medicina umană şi veterinară etc. **2.** (MED.) (Înv.) Nume dat unor dermatoze de natură diversă, caracterizate prin aspect papular.

LICHENOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul morfologiei, citologiei, sistematicii, filogeniei, răspândirii geografice şi importanţei practice a lichenilor.

LICHERUIRE s. f. Operaţie de tratare a pieilor fine (piei uşoare, piei cromate pentru încălţăminte, piei pentru haine etc.) în emulsii apoase şi calde de uleiuri şi grăsimi, în scopul asigurării menţinerii supleţei şi a hidrofobiei.

LICHID, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** S. n. Corp aflat într-o stare de agregare care se aseamănă cu cea gazoasă în privinţa fluidităţii şi cu cea solidă în privinţa densităţii şi a incompresibilităţii. L. este uşor deformabil, luând forma vasului în care se află; el prezintă culoare, miros, vâscozitate etc. Este alcătuit din molecule care exercită unele asupra altora forţe relativ puternice, dar care nu au poziţii stabile. ✧ (MED.) *L. amniotic* v. *amniotic. L. cefalorahidian* v. *cefalorahidian. L. sinovial* = sinovie. **2.** Adj. Care posedă proprietăţile şi structura unui lichid **(1). 3.** Adj. (Despre mijloacele de plată) De care se poate dispune oricând; (despre creanţe, efecte etc.) pentru care se pot obţine imediat bani prin vânzare. ✧ *Creanţă l.* = creanţă al cărei cuantum este precis determinat (o sumă de bani, o anumită cantitate de bunuri generice). *Activ l.* = activ sub formă de bani sau orice alt activ care poate fi convertit uşor în bani (de ex. stocuri, creanţe, certificate de trezorerie, cambii, certificate de depozit, acţiuni care pot fi vândute prin bursa de valori). **4.** Adj. *Consoană l.* (şi substantivat f.) = denumire a consoanelor laterale şi a celor vibrante.

LICHIDA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A pune capăt, a termina (o acţiune, un fapt, o activitate etc.). **2.** (DR.) A îndeplini formele pentru încetarea unei situaţii juridice sau financiare. ✦ A plăti (o datorie). **3.** (Arg.) A omorî, a asasina.

LICHIDARE (< *lichida*) s. f. **1.** Acţiunea de a lichida. ✧ Loc. adj. şi adv. *În lichidare* = (care este) în curs de desfiinţare. **2.** (FIN.) *L. (a bunurilor unui debitor)* = procedură aplicabilă comercianţilor — persoane fizice şi societăţi comerciale — care nu mai pot face faţă datoriilor lor comerciale (numite debitori) şi având ca scop plata pasivului debitorului, în încetare de plăţi, fie prin lichidarea unor bunuri din averea lui, conform unui plan de l., fie prin faliment, conform procedurilor legale. Esenţa l. constă în vânzarea activelor debitorului, încasarea creanţelor acestuia şi plata creditorilor. L. bunurilor din averea debitorului se face de către lichidator. **3.** (DR.) Operaţiune juridică şi economică prin care elementele active ale unui patrimoniu (în primul rând drepturile de creanţă) se transformă, de regulă, în lichidităţi (sume de bani sau alte bunuri generice), pentru a putea servi la satisfacerea creditorilor, prin plata pasivului patrimonial, fie cu ocazia unei persoane fizice, fie cu ocazia desfiinţării sau reorganizării unei persoane juridice. *L. judiciară* = operaţiune de lichidare a averii unui comerciant, persoană fizică sau juridică, aflat în stare de încetare a plăţilor, executată — potrivit procedurii anume reglementate de lege, la cererea debitorului însuşi sau a unuia dintre creditori, sub supravegherea unei instanţe judecătoreşti (prin judecătorul sindic) — de către un lichidator numit de acesta.

LICHIDATOR, -OARE (< fr.) s. m. şi f. Persoană fizică sau juridică autorizată, în condiţiile legii, să facă lichidarea bunurilor din averea debitorului şi să distribuie sumele realizate în urma lichidării unei societăţi comerciale.

LICHIDITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însuşirea de a fi lichid **(3). 2.** (FIN.) Capacitatea activelor de a fi convertite în bani, exprimată prin rapiditate şi prin certitudine. *L. întreprinderii* = disponibilitatea de active lichide suficiente pentru a face faţă obligaţiilor de plată, pe măsură ce acestea ajung la scadenţă. Se măsoară prin rata l. generale (raportul dintre activele curente şi datoriile curente) şi prin rata l. imediate (raportul dintre disponibilităţile băneşti şi acţiunile tranzacţionabile la bursă, incluse în activele circulante şi datoriile curente).

LICHIDUS (LIQUIDUS) (cuv. lat.) adj. *Curbă ~* (şi subst.)= loc geometric al punctelor de început de solidificare într-o diagramă de echilibru a unui sistem fizico-chimic (aliaj) binar.

LICHINE [laikin], **David** (1910–1972), balerin şi coregraf american de origine rusă. Unul dintre marii interpreţi ai Baletelor ruse. A creat coregrafia pentru „Francesca da Rimini" şi „Bal de absolvire".

LICHIOR (< fr.) s. n. Băutură alcoolică cu concentraţia alcoolului între 28 şi 45%, care conţine sirop de zahăr, suc de fructe, substanţe aromatizante şi substanţe colorante.

LICHIREŞTI v. **Călăraşi (1).**

LICHNEROWICZ [liʃnerovits], **André** (n. 1915), matematician francez. Prof. la Collège de France. Lucrări în domeniile fizicii matematice, al teoriei câmpului şi relativităţii („Algebră şi analiză liniară", „Geometrie a grupurilor de transformare").

LICHTENBERG [lihtənberg], **Georg Christoph** (1742–1799), savant german. Prof. univ. la Göttingen. Cercetări de astronomie (meteoriţi) şi fizică experimentală. Critică de artă („Explicaţie detaliată a gravurilor lui Hogarth"). Lucrarea sa „Aforisme" relevă calităţi de umorist, moralist şi stilist. Alte lucrări: „Scrisori din Anglia".

LICHTENSTEIN [liktnstain], **Roy** (n. 1923), pictor american. Reprezentant al pop-art-ului. Foloseşte tehnici grafice şi culori brutale pentru a crea reprezentări „lăturalnice" ale elementelor culturale („Natură moartă cu cupă de cristal") sau ale vieţii cotidiene americane (grafică şi colaje în filme de animaţie şi de reclamă).

LICINIU (Caius Licinius Stolon) (sec. 4 î.Hr.), om politic roman. Consul (361 î.Hr.). Tribun al plebei, a impus împreună cu L. Sextius Lateranus, în 367 î.Hr., „Leges Liciniae Sextiae", potrivit cărora plebeii au obţinut dreptul de a deţine magistratura de consul.

LICINIU (Flavius Valerius Licinianus Licinius), împărat roman (308–324) al provinciilor de răsărit ale Imperiului. Autor, alături de Constantin cel Mare, al *Edictului de la Milano* (313), prin care creştinismul era recunoscut ca religie egală în drepturi cu celelalte culte. Intrat în conflict cu Constantin cel Mare,

Irinel Liciu

Petre Liciu

din cauza poziției sale anticreștine de mai târziu, a fost înfrânt la Adrianopol și executat (325).

LICIT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care este conform legii.

LICITA (< fr., lat.) vb. I tranz. A vinde la licitație; (intranz.) a face oferte în cadrul unei licitații.

LICITANT, -Ă (< *licita*) s. m. și f. Persoană sau firmă care licitează.

LICITAȚIE (< fr., lat.) s. f. (DR.) **1.** Vânzare publică a unui bun care este atribuit (adjudecat) persoanei ce oferă, dintre toți participanții, prețul cel mai mare sau condițiile cele mai avantajoase, în cazul lucrărilor de proiectare-execuție sau servicii. **2.** *L. de cumpărare* = I. pentru achizițiile publice de bunuri și de servicii, finanțate integral sau parțial din bugetul de stat, din bugetele locale și din alte fonduri publice, prin care se selectează oferta cu prețul cel mai scăzut și care întrunește caracteristicile tehnice și de execuție minimale cerute prin caietul de sarcini.

LICIU, Irinel (n. 1928, Cluj), balerină română. Interpretă de înaltă tehnicitate și sensibilitate a marelui repertoriu („Coppelia", „Fântâna din Bahcisarai", „Lacul lebedelor", „Iancu Jianu").

LICIU, Petre (1871–1912, n. Focșani), actor român. A jucat pe scena Teatrului Național din București în roluri de dramă și comedie, cu o deosebită maleabilitate scenică (Shylock din „Negustătorul din Veneția" de Shakespeare, Hlestakov din „Revizorul" de Gogol, Ștefăniță din „Viforul" de Delavrancea).

LICOARE (< fr., lat.) s. f. **1.** Băutură fină, savuroasă. **2.** Lichid (medicamentos). **3.** Lichid folosit ca reactiv în anumite reacții chimice.

LICOFRON (LYKOPHRON) (c. 325–c. 250 î.Hr.), poet și filolog grec. Autorul tratatului „Despre comedie" (pierdut), primul studiu de gen și al monologului epico-liric „Alexandra", bogat în referințe erudite și locuțiuni rare. Tragedii („Andromaca", „Edip").

LICOPINĂ (< fr.) s. f. Pigment roșu întâlnit în flori, fructe, semințe (ex. la tomate, pepene roșu, măcește).

LICORN (< fr.) subst. Animal fabulos cu cap de cal, cap de taur și un corn lung în mijlocul frunții; inorog. În legendele medievale, simbol al purității și virginității. Subiectul unei suite de tapiserii de epocă, din sec. 15, păstrată la Muzeul Cluny din Paris („Femeia cu licornul").

LICORNUL *(Monoceros)*, constelație compusă din stele puțin strălucitoare; situată în regiunea ecuatorului ceresc între constelațiile Gemenii și Câinele Mare. Descoperită de *J. Hevelius*.

LICOSTOMO, numele sub care apare, uneori, *Chilia* în scrierile italiene.

LICTOR (cuv. lat.) s. m. (De obicei la pl.; în Roma antică) Purtător de fascii care însoțea înalții demnitari (consuli, pretori etc.); simboliza puterea și aveau sarcina de a îndepărta mulțimea.

LICUAȚIE (< fr., lat.) s. f. Proces de separare prin încălzire a unei substanțe ușor fuzibile de o substanță mai greu fuzibilă. Are un rol important în formarea rocilor și a zăcămintelor magmatice (de ex. formarea și concetrarea sulfurilor de fier în magmele bazice).

Licurici

LICURG (LYKURGOS) (sec. 8–7 î.Hr.), legiuitor legendar spartan. Tradiția îi atribuie crearea sistemului politic și militar spartan (a constituției spartane), plasând activitatea sa între sec. 11 și 8 î.Hr. Proclamat erou și zeu de către spartani.

LICURG (LIKURGOS) (390–c. 324 î.Hr.), orator și om politic atenian. Elev al lui Platon. Administrator al finanțelor ateniene (338–328 î.Hr.), reușind să mărească într-o măsură însemnată veniturile statului. A fost aliatul partidei antimacedonene condusă de Demostene împotriva lui Filip II al Macedoniei și al fiului său Alexandru. A scris 15 discursuri cu caracter juridic din care s-a păstrat „Contro Leocrate".

LICURICI (< *licuri,* înv. „a licări") s. m. Nume dat unor insecte coleoptere nocturne, carnivore de c. 1–2 cm; femelele au pe ultimele segmente abdominale organe care emit lumină fosforescentă; ouăle și larvele emit mai puțină lumină. Se cunosc peste 30 de specii; în România trăiesc genurile *Lampyris* și *Luciola.*

LICURICI, com. în jud. Gorj, situată în zona Dealurilor Amaradiei; 2 718 loc. (2000). În satul Totea se află biserica Sf. Nicolae (1735, cu picturi murale interioare originare), iar în satul L., biserica de lemn cu hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1776–1777).

LIDA, oraș în partea de V a Republicii Belarus; 100,9 mii loc. (1996). Nod feroviar. Constr. de mașini textile. Ind. electrotehnică, de prelucr. a lemnului, a încălțămintei și alim. Piață agricolă. Ruinele unei cetăți fortificate (sec. 14). Fundat în sec. 14.

LIDDEL HART [lidl ha:t], **Sir Basil Henry** (1895–1970), istoric și teoretician militar britanic. Corespondent de război. În lucrările sale de artă militară a avansat idei despre războiul-fulger și mecanizarea armatei („Istoria războiului mondial din 1914–1918", „Istoria mondială a strategiei", „Istoria celui de-al doilea război mondial"). Memorii.

LIDER (< engl.) s. m. **1.** Conducător al unui partid politic sau al unei organizații sindicale; personalitatea dominantă dintr-un grup. **2.** Echipă sau sportiv care se găsește în fruntea unei competiții.

LIDIA, regiune istorică și stat în V Asiei Mici. Întemeiat în sec. 8 î.Hr. de către triburile indo-europene ale lidienilor care pun bazele unui puternic regat, sub conducerea lui Gyges (680–

652 î.Hr.). Epoca de maximă înflorire economică și culturală este atinsă în timpul lui Cresus (562–544 î.Hr.). Cucerit în 547 î.Hr. de Cirus II, a fost transformat în provincie a Imp. Persan.

LIDIANĂ (< germ. {i}) s. f. Varietate de radiolarit negru, bogată în substanțe organice și minerale argiloase, asociată frecvent depozitelor de fliș.

LIDIC, -Ă (LIDIAN, -Ă) (< n. pr. *Lidia*) adj. (MUZ.) **1.** Mod antic grecesc cu finala pe do. **2.** Mod medieval cu finala pe fa.

LIDICE [lidițse], localitate în NV Republicii Cehe, la 16 km NV de Praga. Distrusă complet de către ocupanții germani (10 iun. 1942), drept represalii pentru că locuitorii așezării i-au ascuns pe patrioții cehi care l-au asasinat pe R. Heydrich, „protectorul" german al Cehiei și Moraviei. Muzeu memorial.

LIDIȚĂ (< fr. {i}; {s} n. pr. *Lydd*, oraș în Anglia) s. f. (PETROGR.) Rocă sedimentară, fin granulară, compactă, neagră-cenușie sau brună-verzuie, alcătuită în special din cuarț, calcedonie sau opal și formată prin silicifierea argilelor, tufurilor, calcarelor etc., deosebindu-se astfel net de rocile în care se găsește. Se utilizează uneori ca material abraziv fin.

LIDO (< fr. {i}; {s} n. pr. *Lido*) s. n. (GEOGR.) Cordon litoral îngust, alcătuit din nisipuri și aluviuni fine, caracteristic țărmurilor joase ale M. Adriatice (ex. Lido di Venezia separă laguna Veneția de M. Adriatică); perisip.

LIDOCAINĂ (< fr.) s. f. Compus organic sintetic, folosit mai ales sub formă de sare hidroclorică ca anestezic local. Produce o anestezie mai rapidă, mai intensă și de mai lungă durată decât procaina.

LIE [li:], **Jonas Lauritz Edemil** (1833–1908), scriitor norvegian. Proză realistă, de analiză a gravelor probleme sociale ale epocii și totodată a puterii pe care forțele misterioase și obscure ale destinului și ale naturii o au asupra omului („Vizionarul", „Condamnat pe viață", „Puteri malefice", „Vârtejul"). Ciclul de nuvele „Fantome".

LIE [li:], **Sophus Marius** (1842–1899), matematician norvegian. Prof. univ. la Christiania (Oslo) și la Leipzig. Creatorul teoriei clasice a grupurilor continue de transformări care-i poartă numele („Teoria grupurilor de transformări"). Lucrări fundamentale în domeniul geometriei diferențiale și al teoriei ecuațiilor diferențiale.

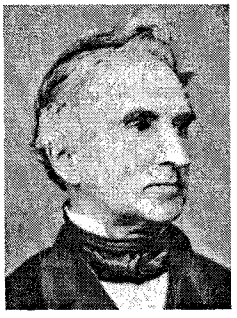

Justus von Liebig

LIE [li:], **Trygve Halvdan** (1896–1968), om politic social-democrat norvegian. Ministru de Justiție (1935–1939), al Afacerilor Străine (1941–1946). Primul secretar general al O.N.U. (1946–1952). A demisionat în urma divergențelor dintre U.R.S.S. și O.N.U. privind intervenția în războiul din Coreea.

LIEBERKÜHN [li:bərkün], **Johann Nathanael** (1711–1756), anatomist german. Cunoscut datorită studiilor asupra anatomiei și fiziologiei mucoasei intestinale; a demonstrat existența vidului pleural.

LIEBERMANN [li:bərman], **Max** (1847–1935), pictor și grafician german. Lucrări de gen, remarcabile prin realismul interpretării („Azilul de bătrâni din Amsterdam", „Înălbirea pânzei", „Băieți scăldându-se"); mai târziu, unul dintre reprezentanții curentului *Secession* în Germania, evoluând de la tonuri întunecate la un colorit viu.

LIEBHARD [li:phart], **Hans** (1899–1988, n. Timișoara), poet și publicist șvab din România. Lirică de evocare a lumii bănățene („Cronică șvăbească"; „Poezii în jurul lui Lenau"), de meditație („Miniaturi din patru decenii"). Nuvele („Comoara turcilor"); eseuri.

LIEBIG [li:bih], **Justus, baron von** (1803–1873), chimist german. Prof. univ. la Giessen, unde a înființat primul laborator didactic, și la München. A formulat teoria ciclului carbonului și azotului în natură, a inventat o metodă de dozare a carbonului și hidrogenului în substanțe organice, a izolat titanul, a descoperit cloroformul (1831) și cloralul (1832), fenomenul de izomerie (1823) și importanța îngrășămintelor minerale pentru agricultură (v. *legea lui Liebig* sau *legea minimului*).

LIEBKNECHT [li:pkneht] **1. Wilhelm** L. (1826–1900), publicist și om politic german. Alături de A. Bebel, unul dintre fondatorii Partidului Social-Democrat din Germania (1869) și al Internaționalei II. **2. Karl L.** (1871–1919), om politic german. Fiul lui **L. (1).** Unul dintre fondatorii Partidului Comunist din Germania. Implicat în evenimentele insurecționale din 1918–1919, a fost ucis.

LIEBLING, com. în jud. Timiș, în Câmpia Timișului; 3 711 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul L.). Creșterea bovinelor.

LIEBMANN [li:pman], **Otto** (1840–1912), filozof german. Unul dintre inițiatorii mișcării neokantiene dând primul impuls în această direcție prin lucrarea „Kant și epigonii" care se încheie cu celebra formulă „înapoi la Kant". Filozofia sa este o reconstrucție pe bazele criticismului kantian ca ontologie concepută teleologic și cu ajutorul modelului obiectelor matematice. Alte lucrări: „Contribuții la analiza realității", „Culminația teoriilor", „Gânduri și fapte".

LIECHTENSTEIN, Principatul ~ (Fürstentum Liechtenstein), stat în Europa central-sudică, în inima M-ților Alpi, între Austria și Elveția; 160 km^2; 31,4 mii loc. (1998). Limba oficială: germana. Religia: creștină (catolici 80%, protestanți 7,5%), islamică 3,3% ș.a. Capitala: *Vaduz*. Orașe pr.: Schaan, Balzers, Triesen. Este împărțit în 11 comune. Situat în Alpi, pe dreapta Rinului, aproape de intrarea acestuia în L. Constanța/Bodensee. Relieful este în general muntos, mai scund în V (Unterland) și mai înalt în E (Oberland), unde se află Alpii Vorarlberg și Rhătikon (2 599 m alt. max. din țară, vf. Grauspitz). Climă temperat-continentală de adăpost, cu precipitații de 1 000–2 000 mm/an. Principalele râuri sunt Rinul și Samina. Pădurile de foioase și conifere ocupă 34,8% din supr. țării. Pajiști alpine pentru creșterea animalelor în zona înaltă. Economia, puternic industrializată, deține, împreună cu construcțiile, 36,2% din forța de muncă, iar serviciile 28,2%. Paradis fiscal (peste 25 000 firme, locul 1 pe glob ca nr. de firme/loc.). Lipsit de resurse de subsol. Ind. prelucrătoare produce dinți artificiali și proteze dentare (locul 1 pe glob), mecanică de precizie (microscoape electronice, fibre optice, mașini-unelte, truse de scule), autospeciale, echipament electronic, pompe de vacuum, ceramică și hidroenergie (75,1 mii. kWh, 1996). Întreprinderi chimico-farmaceutice, textile, de prelucr. a lemnului și alim. (lapte). Emisiuni filatelice apreciate. Se cultivă

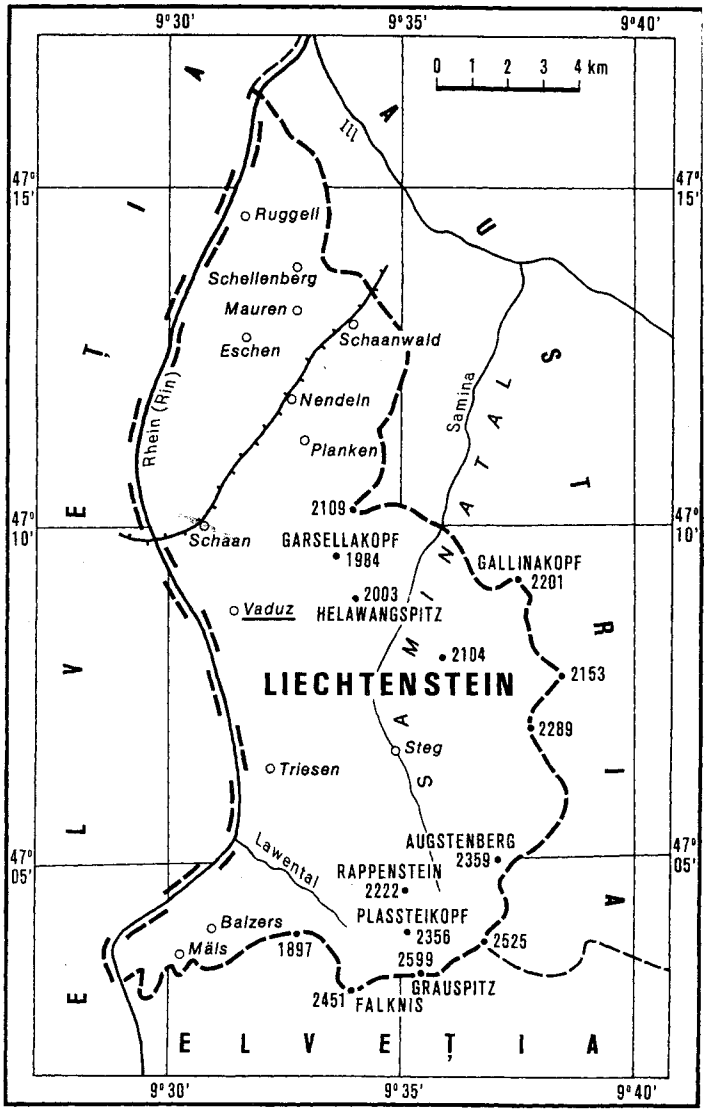

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Comune	Suprafața (km^2)	Populația (1997)
Balzers	19,6	3 972
Eschen	10,3	3 459
Gamprin	6,1	1 138
Mauren	7,5	3 088
Planken	5,3	333
Ruggell	7,4	1 642
Schaan	26,8	5 130
Schellenberg	3,5	909
Triesen	26,4	3 988
Triesenberg	29,8	2 467
Vaduz	17,3	5 017

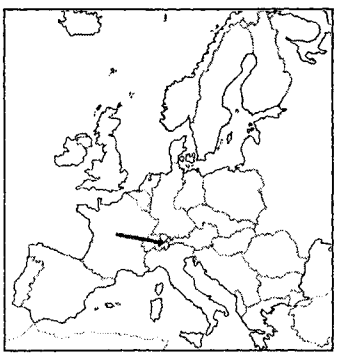

24,3% din supr. țării, mai ales cu cereale (grâu, porumb, orz), cartofi și plante furajere. Viticultură. Se cresc bovine (5,9 mii capete, 1996), ovine și porcine. Silvicultură: lemn (18,1 mii m^3, 1996). Transporturi de tranzit dezvoltate. C.f.: 18,5 km (1993). Căi rutiere: 323 km (1995). Căi navigabile interne: 26 km. Turism dezvoltat: 127,5 mii înnoptări (1995). Principalele obiective turistice: capitala Vaduz cu castelul princiar, muzeu poștal și galerii de artă; castelul Gutenberg și ruinele castelelor Old Schellenberg, Neu Schellenberg și Wildschloss, stațiuni de sporturi de iarnă (Malbun), 10 rezervații naturale floristice și faunistice. Moneda: 1 franc elvețian = 100 rappen. Balanță comercială externă excedentară (locul 3 în Europa și pe glob la PNB/loc.). Export (1995): mașini și mijloace de transport (46,9%), produse din metal (16,9%), bunuri industriale (12,1%), materiale de constr. (10,3%). Pr. parteneri: țările U.E. (39,6%), Elveția (14%), țările AELS (6%). Import (1995): mașini și echipament de transport (33,9%), bunuri finite (24,4%), produse din metal (14,1%). Pr. parteneri: Elveția, Germania, Franța. — *Istoric.* Constituit prin unirea senioriilor de Vaduz (întemeiată în 1342) cu Schellenberg (1699). În 1719, L. este ridicat la rangul de principat de către împăratul Carol VI. L. a făcut parte succesiv din Imp. Romano-German (până în 1806), din Confederația Rinului (1806–1814) și din Confederația Germană (1815–1866). Între 1876 și 1918 a fost în uniune vamală cu Austro-Ungaria. O Constituție după model elvețian intră în vigoare la 5 oct. 1921. În 1924 a încheiat o uniune vamală, monetară și poștală cu Elveția; aceasta din urmă îl reprezintă în relațiile externe. În urma referendumului din 1984, este acordat drept de vot femeilor. Monarhie (principat) constituțională, ereditară conform Constituției din 1921. Activitatea legislativă este exercitată de suveran și de un Parlament unicameral (Landtag), iar cea executivă de suveran și un guvern numit de suveran, la propunerea Parlamentului.

LIED [li:d] (cuv. germ.) s. n. Compoziție muzicală vocală cu acompaniament instrumental (de obicei la pian), cu caracter adesea liric, alcătuită din două episoade (A și B), care se succed în ordinea A—B—A și a cărei formă a fost preluată și de muzica instrumentală. Ca gen muzical s-a dezvoltat în Germania, în perioada clasică, avându-i ca principali reprezentanți pe

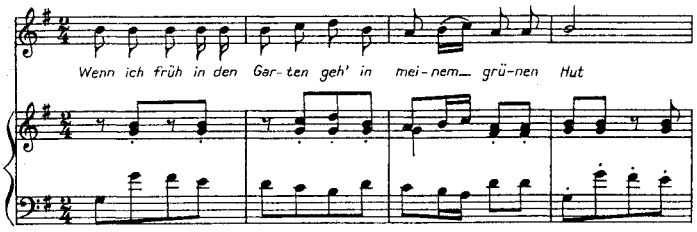

Lied

Glück, Haydn, Mozart, iar în epoca romantică pe Schubert, Schumann, Brahms și Wolf. În sec. 20 a evoluat către forme mai ample și acompaniamentul orchestral (R. Strauss, Mahler, Schönberg).

LIÈGE [liɛ:ʒ] **(LUIK),** oraș în E Belgiei, situat pe stg. fl. Meuse, în zona de confl. cu râul Ourthe, la capătul canalului Albert, care face legătura cu orașul Antwerpen; 190,5 mii loc. (1996). Nod feroviar și rutier. Port fluvial. Centru carbonifer. Ind. siderurgică (oțel), constr. de mașini (automobile, biciclete), chimică, electrotehnică, mat. de constr., textilă, sticlăriei și alim. Universitate (1817). Observator astronomic. Muzee de arheologie, de artă, de științele naturii ș.a. Monumente: Catedrala Saint-Paul (1232–1289), în stil gotic, cu unele refaceri renascentiste ulterioare; bisericile Saint-Denis (1011, reconstruită în stil gotic în sec. 15), Saint-Barthélemy (sec. 11–12), Saint-Jacques (sec. 11, reconstruită în anii 1513–1538), Sainte-Croix (sec. 13–15); Palatul Justiției (1526–1540, reconstruit în 1737), Palatul episcopal (1737), casa Curtius (1600–1606), în stil renascentist (azi Muzeu de arheologie); Primăria (1714–1718); Sala Congreselor (1962). Potrivit tradiției, a fost fundat, în sec. 7, de Sf. Lambert. Prima mențiune documentară la 721. Sediul episcopatului, a primit statut de oraș (1185), afirmându-se ca un prosper centru economic și cultural. Din 1408, a intrat sub stăpânirea ducatului Burgundiei. Anexat de Franța (1792–1793; 1795–1815); a intrat în componența Belgiei (1830).

LIELUPE (LELUPE), fluviu în Lituania și Letonia; 119 km. Se formează prin unirea (în aval de Bauska) râurilor Mūsa și Mēmele, trece prin Jelgava și se varsă în G. Riga, în aval de Jūrmala. Îngheață în perioada dec.–mart.

LIEPA, Marius-Rudolf Eduardovici (1936–1989), balerin și coregraf rus. A dansat pe scena Teatrului Mare din Moscova (1960–1984), impunându-se printr-o tehnică remarcabilă și talent dramatic („Spartacus", „Spectrul trandafirului"). A montat „Giselle", „Don Quijote", „Legenda iubirii".

LIEPĀJA [liepəiə], oraș în partea de V a Letoniei, port la M. Baltică; 98,5 mii loc. (1996). Nod feroviar. Metalurgie; constr. de mașini grele, constr. și reparații navale, prelucr. lemnului, lacuri și vopsele; fabrici textile, de zahăr, de conserve și de încălțăminte. Pescuit. Exportă lemn și produse agricole. Teatre. Muzeu de istorie. Bisericile Sf. Ana (sec. 17) și Sf. Treime (sec. 18). Stațiune balneoclimaterică. Fundat în 1253. Sediul unei fortărețe construite de cavalerii teutoni (1263). Oraș din 1625, a intrat sub stăpânirea Rusiei în 1795.

LIESTAL [li:stal], oraș în NNV Elveției, la 13 km SE de Basel, centrul ad-tiv al semicantonului Basel-Landschaft; 12,3 mii loc. (1994). Metalurgie. Textile, motoare, produse chimice. Poligrafie. Vinuri. Biserică romano-catolică (sec. 11–13). Primărie (sec. 16). Menționat documentar în 1189.

LIEȘTI, com. în jud. Galați, pe Bârlad; 11 141 loc. (2000). Stație de c.f. Fabrică de zahăr. Produse din răchită împletită. Centru pomicol (meri, peri, pruni) și viticol. Biserica Sf. Parascheva (1882).

LIETUVA v. **Lituania.**

LIÈVRE, Rivière du ~, râu în SE Canadei (Québec), afl. stg. al fl. Ottawa la Huli; 330 km. Izv. din Réservoir Gouin. Importantă sursă hidroenergetică (5 hidrocentrale).

LIEZI (LIEH-TZU) (c. sec. 4 î.Hr.), filozof chinez. Contribuții privind dezvoltarea premiselor de bază ale gândirii taoiste; presupusul autor al lucrării taoiste, ce-i poartă numele.

LIFAR, Serge (pe numele adevărat *Serghei Mihailovici L.*) (1905–1986), dansator și coregraf francez de origine rusă. Stabilit în Franța (1923). Solist al trupei Baletele ruse (1923–1929), apoi al Operei din Paris. Coregraf de tendință neoclasică, creator a numeroase balete („Suită în alb", „David triumfător", „Fedra", „Miraje"). A publicat „Manifestul coregrafului", „Tratat de dans academic", „Istoria baletului rus", în care a folosit pentru prima oară termenul de „neoclasicism".

LIFE [laif], hebdomadar american ilustrat de mare tiraj (1936–1972). Reapare lunar (din 1978).

Liège. Palatul episcopal

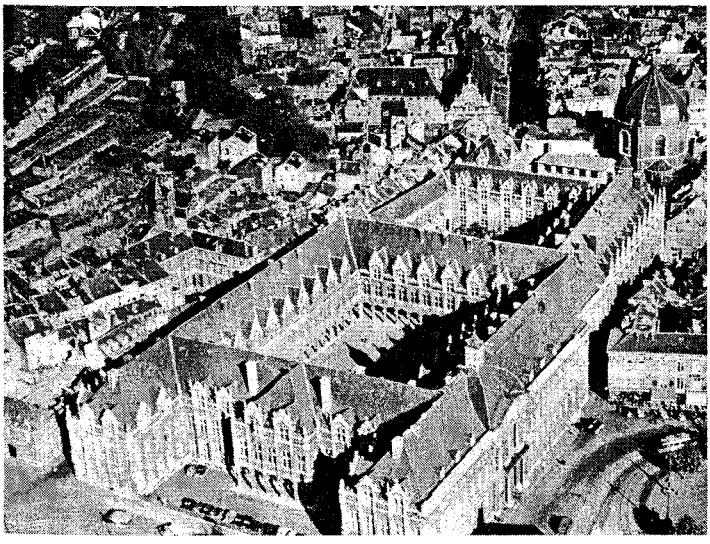

LIFOU (LIFU), cea mai mare insulă din arh. Loyauté, situată în SV Oc. Pacific, la 97 km E de ins. Noua Caledonie; 1 684 km^2. Lungime: 81 km; lățime: 16–24 km. Localit. pr.: Chépénéhé, Mou. Plantații de cocotieri. Dependentă de posesiunea franceză Noua Caledonie.

LIFT (< engl.) s. n. Ascensor.

LIFTĂ (< n. pr. *Litva,* numele slav al Lituaniei) s. f. (Înv.) Termen peiorativ dat în trecut de românii ortodocși celor de altă religie; *p. ext.* denumire atribuită cotropitorilor.

LIFTIER, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care manevrează un ascensor.

LIFTING (cuv. engl.) subst. (MED.) Intervenție chirurgical-estetică, care constă în întinderea unor segmente de cute și subcute, încercându-se astfel îndepărtarea ridurilor și a altor semne de îmbătrânire.

LIFU v. **Lifou.**

LIGA ARABĂ v. **Liga Statelor Arabe.**

LIGA COMUNIȘTILOR, prima organizație comunistă internațională, precursoare a *Internaționalei I.* Creată la Londra (iun. 1847) de K. Marx și F. Engels., a avut ca program Manifestul Partidului Comunist.

LIGA CULTURALĂ *(Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor),* asociație patriotică, înființată la București (17/29 dec. 1890), cu scopul de a susține lupta pentru realizarea unității politice a poporului român. Principalul ei animator a fost Nicolae Iorga (din iun. 1908). Și-a creat secțiuni în majoritatea orașelor din țară și în centre universitare din străinătate (Paris, Londra, Berlin, Anvers ș.a.). Sub auspiciile ei au fost înființate Universitatea populară de la Vălenii de Munte și Teatrul popular din București, devenit, mai târziu, Teatrul Ligii Culturale. Și-a încetat activitatea în 1940.

LIGAMENT (< fr. lat.) s. n. (ANAT.) Fascicul compact de fibre conjunctive, variabil ca formă și mărime, rezistent și puțin extensibil, care realizează legătura între oase la nivelul articulațiilor (**l.** articular) sau fixează anumite organe (ex. **l.** hepatic, **l.** splenic).

LIGAMENTOPEXIE (< fr.) s. f. Operație chirurgicală prin care sunt scurtate și fixate ligamentele rotunde ale uterului, în scopul corectării retroversiei sau retroflexiei.

LIGAMENTOPLASTIE (< fr.) s. f. Procedeu chirurgical de refacere a ligamentelor rupte sau relaxate ale unei articulații.

György Ligeti

LIGA NAȚIUNILOR v. **Societatea Națiunilor.**

LIGAND (< fr., lat.) s. m. (CHIM.) Molecula sau ionul care se unește direct cu atomul central în compușii complecși.

LIGARIDIS, Paisie (c. 1610–1668), erudit grec. Mitropolit al Gazei. Prof. la „Schola greca e latina" din Târgoviște (1646–1651). Împreună cu Daniil Panoneanu și Ignatie Petritzis, a tradus „Îndreptarea legii" (1652). A fost preceptorul domnului Șerban Cantacuzino.

LIGA SFÂNTĂ, denumire dată unor coaliții antiotomane din sec. 16–17 alcătuite din state creștine. **1. L.S.** de la sfârșitul sec. 16, cuprindea Imp. Habsburgic, Spania, Veneția, Toscana ș.a.; în 1594 s-a raliat și domnul Moldovei, Aron Tiranul. S-a destrămat la sfârșitul războiului antiotoman din 1606. **2. L.S.** constituită în 1684 prin aderarea Veneției la alianța austro-polonă; în 1686 i s-a alăturat și Rusia. Și-a încetat activitatea în urma încheierii cu turcii a Tratatului de Pace de la Karlowitz (1699).

LIGA SOCIETĂȚILOR DE CRUCE ROȘIE v. **Crucea Roșie internațională.**

LIGATURĂ (< fr. lat.) s. f. **1.** (MED.) Legare chirurgicală cu fire de catgut, mătase sau ață a vaselor sangvine, a uterului, a intestinului etc.; materialul utilizat pentru această operație. **2.** Aliaje auxiliare folosite pentru introducerea unor elemente de aliere în metalul lichid. ✦ Metale (ex. cupru, mercur etc.) care se introduc în metalele nobile pentru a le da unele proprietăți necesare (ex. duritatea) sau pentru a le ieftini. **3.** Literă sau semn de transcriere fonetică format prin îmbinarea a două litere sau semne de transcriere (ex. æ, œ). ✦ Combinație de litere ce redă îmbinarea a două litere, o silabă sau un cuvânt. **4.** (POLIGR.) Caracter tipografic realizat prin reunirea a două litere într-un singur semn grafic (ex.: Æ, Œ), folosit în unele limbi pentru a reda un singur sunet.

LIGA ȚĂRILOR ARABE, organizație guvernamentală regională creată la 22 mart. 1945, cu sediul la Tunis, cu scopul cooperării în probleme economice, financiare, culturale, juridice, sociale și al coordonării activității pe plan extern, pentru apărarea independenței și suveranității statelor membre. Membri fondatori: Arabia Saudită, Egipt (suspendat în 1979 și reintegrat în 1989), Iraq, Liban, Siria, Transiordania (azi Iordania) și Yemen (azi Rep. Yemen); au aderat ulterior: Libia (1953), Sudan (1956), Maroc și Tunisia (1958), Kuwait (1961), Algeria (1962), Yemenul de Sud (1967, azi Rep. Yemen), Bahrain, Oman, Qatar (1971), Emiratele Arabe Unite (1972), Mauritania (1973), Somalia (1974), Organizația pentru Eliberarea Palestinei (1976) și Djibouti (1977). Principalele organe sunt Consiliul, Secretariatul General, Consiliul Economic, Consiliul Unității Economice Arabe, comitetele permanente, agențiile și organizațiile specializate în diferite domenii.

LIGAZE s. f. v. **sinteaze.**

LIGĂ (< fr.) s. f. Uniune sau asociație de state, de orașe, de societăți sau de persoane fizice sau juridice (sindicate, federații sindicale sau sportive etc.), constituită în vederea realizării unui țel comun.

LIGETI [ligeti] **György** (n. 1923, Târnăveni), compozitor austriac de origine ungară. A emigrat în 1956, lucrând în Germania și Austria. Compune inițial într-un stil neobartokian, apoi scrie muzică serială și electronică („Articulație") și în cele din urmă se impune cu lucrări în stil static („Aparații" și „Atmosfere"). Opera „Marele Macabru" îmbină vocabulare eterogene și apelează la tehnica citatului. Carieră pedagogică; lucrări de muzicologie. **M.** de onoare al Acad. Române (1997).

LIGHEAN (< tc.) s. n. Vas de metal, porțelan, plastic etc., puțin adânc și larg, servind la spălatul corpului, al rufelor, al vaselor etc. ✦ Conținutul unui asemenea vas.

LIGHIOANĂ (< sl.) s. f. **1.** Animal (sălbatic). ✦ Spec. Vietate care trăiește pe lângă casă; pasăre de curte, orătanie. ✦ Spec. Insectă, gâză (vătămătoare). **2.** Fig. Epitet dat unui om de nimic; mișel, netrebnic.

LIGNICOL (< fr.) adj. (BIOL.) (Despre organisme animale și vegetale) Care trăiește pe lemne sau pe putregaiuri.

LIGNIFICARE (după fr. *lignification*; {s} lat. *lignum* „lemn" + *fico* „a face") s. f. (BOT.) Proces prin care membranele celulozice celulare ale plantelor superioare se impregnează cu lignină.

LIGNINĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță organică cu structură macromoleculară complexă, care se găsește în țesuturile plantelor lemnoase. Are rol în procesul de humificare; întrebuințată la obținerea unor mase plastice sintetice, a negrului de fum și ca înlocuitor al taninului vegetal.

LIGNIT (< fr. {i}; {s} lat. *lignum* „lemn") s. n. Varietate inferioară de cărbune, care păstrează parțial structura lemnoasă inițială. Este brun-negru, are o putere calorică de 2 600–4 100 kcal/kg și umiditatea, raportată la cărbunele natural, de 30–65%. Este larg utilizat drept combustibil energetic în termocentrale, în transporturi, la încălzirea imobilelor.

LIGNIVORE ({s} lat. *lignum* „lemn" + *vorare* „a devora") s. n. (La pl.) (BIOL.) Lignodestructori.

LIGNODESTRUCTORI ({s} lat. *lignum* „lemn" + *destructor)* s. m. pl. (BIOL.) Organisme (ciuperci, insecte) care se hrănesc cu lemn și provoacă distrugerea lui; au un rol pozitiv în ecosistemele naturale, mineralizând substanța lemnoasă, și negativ în construcțiile din lemn efectuate de om, pe care le pot distruge. Sin. *lignivore*.

LIGNOFOLIU (< germ.; {s} lat. *lignum* „lemn" + *folium* „frunză") s. n. Lemn stratificat, construit din plăci de furnire așezate cu fibrele paralel; are mare rezistență la întindere, compresiune și încovoiere.

LIGROINĂ (< fr. {i}) s. f. Benzină cu p.f. între 90 și 120°C, folosită în general ca solvent.

LIGULAT, -Ă (< fr.; {s} lat. *ligula* „lingură") adj. **1.** (Despre frunze) Care are la baza laminei un apendice membranos (ex. la graminee). **2.** (Despre flori gamopetale) Care are una dintre diviziunile corolei mult prelungită (ex. la compozite).

LIGULĂ (< lat.; diminutiv de la *lingua* „limbă") s. f. (BOT.) Formațiune membranoasă aflată la limita dintre teaca și limbul foliar al gramineelor și ciperaceelor; este lipită de tulpină, acoperind spațiul dintre aceasta și teacă, având un rol protector.

LIGUORI (Alphonse-Marie De), Sfântul (1696–1787), predicator și teolog napolitan. A fondat Congregația *redemptoriștilor* (1732). A elaborat un sistem de teologie morală cunoscut sub denumirea de echiprobabilism, care se situează între rigorism și laxismul probabiliștilor. Doctor al Bisericii. Canonizat. Sărbătorit la 1 aug.

LIGURI (< fr., lat.) s. m. pl. Populație preindo-europeană din NV Pen. Italice și SE Franței, asimilată de celți și de romani (sec. 6–3 î.Hr.).

LIGURIA, regiune în NV Italiei, la G. Genova, la granița cu Franța; 5,4 mii km^2; 1,6 mii. loc. (1997). Reșed.: *Genova.* Orașe pr.: Imperia, La Spezia, Savona. Puternică zonă ind. (metalurgie, constr. navale, utilaje electrice, produse chimice, textile etc.). Citrice, măslini, viticultură. Creșterea animalelor.

LIGURICĂ, Marea ~ (MARE LIGURE), mare în bazinul mediteranean, cuprinsă între țărmurile Italiei (la N și E), Franței (Riviera la NV), ins. Corsica și Elba (la S); c. 30 mii km^2. Ad. max.: 2 645 m. Salinitate: 38‰.

LIHNI vb. IV intranz. A simți sfârșeală, slăbiciune (din cauza foamei).

LI HONGZHANG (sau LI HUNG-CHANG) (1823–1901), om politic chinez. Împreună cu generalul *Gordon,* a înfrânt Răscoala *taipinilor.* A promovat o politică de modernizare, construind școli, căi ferate, șantiere navale și fabrici de armament. A negociat, din partea Chinei, Tratatul de la Shimonoseki (1895).

LIICEANU, Gabriel (n. 1942, Râmnicu Vâlcea), filozof și eseist român. Prof. univ. la București. Director al Editurii Humanitas (din 1990). Preocupări privind fenomenologia esteticului („Tragicul") și a condiției umane („Despre limită"), premisele și posibilitățile filozoficului („Încercare în politropia omului și a culturii", „Cearta cu filozofia") și scenariile de formare spirituală a omului prin cultura umanistă („Jurnalul de la Păltiniș"). Eseuri polemice pe teme moral-civice („Apel către lichele"). Traduceri din Platon, Schelling și Heidegger.

LIIV, Juhan (1864–1913), scriitor estonian. Povestiri având ca temă viața cotidiană („Zece povestiri"); lirică („Poezii"), miniaturi („Din adâncurile vieții").

LIKASI, oraș în SE Republicii Democratice Congo, la 1 270 m alt., la 95 km NV de Lumumbashi; 299,1 mii loc. (1994). Expl. min. de cupru și cobalt. Metalurgia cuprului, zincului și a cadmiului; produse chimice (acid sulfuric, sodă caustică ș.a.). Muzeu mineralogic. Fundat în 1917. Până în 1966 s-a numit *Jadotville.*

LIKUD (cuv. ebr. „uniune"), coaliție de partide israeliene de centru și centru dreapta, formată în 1973.

LILA (< fr.) adj. invar. (Livr.) Violet.

LILBURNE [lilbə:n], **John** (c. 1614–1657), pamfletar și om politic englez. Ideolog și conducător al grupării democratice republicane a *levellerilor* în timpul Revoluției din Anglia. Arestat în urma unui conflict cu O. Cromwell, a scris în închisoare (1645–1648) pamflete violente împotriva acestuia, printre care „Acordul poporului", devenit programul ideologic al levellerilor. Urmărit de presbiterieni și independenți, a fost expulzat din Anglia în 1652; s-a reîntors în 1653, dar a fost din nou întemnițat până în 1655.

LILIAC[1] (< tc.; cuv. persan *lilāk*) s. m. Arbust decorativ din familia oleaceelor (c. 4 000 specii), înalt până la 7 m, cu frunze ovate, cordate la bază și flori colorate în diferite nuanțe de violet, albastru sau alb, dispuse în panicule, plăcut mirositoare *(Syringa vulgaris).* Crește spontan în văile umede din munți *(Syringa josikaea).* Se cultivă în numeroase forme horticole, în Europa și Asia Mică. ✧ *L. transilvănean* = arbust indigen, endemic în Munții Carpați, înalt până la 4 m, cu ramuri groase, frunze eliptice, rotunjite la bază și flori violete slab-mirositoare, grupate în panicule mici și înguste *(Syringa josikaea).* Este rezistent la ger și poluanți atmosferici; folosit la lucrări de hibridizare cu alte specii.

LILIAC[2] (< bg.) s. m. Mamifer insectivor, crepuscular și nocturn, din ordinul chiropterelor, cu aripi formate dintr-o membrană care unește degetele membrelor anterioare, laturile corpului, membrele posterioare și coada. Se orientează în întuneric cu ajutorul ultrasunetelor, pe care le emit, urechea lor

Liliac[2]

Otto Lilienthal

fiind capabilă să perceapă undele reflectate de obstacole.

LILIACEE (< fr.; {s} lat. *liliaceus* „de crin") s. f. pl. Familie de plante erbacee sau lemnoase, perene (rar anuale sau bienale), monocotiledonate, cu bulbi, rizomi sau bulbotuberi, cu frunze alterne întregi și flori actinomorfe, variat colorate, compuse din șase foliole perigoniale și șase stamine (ex. ceapa, usturoiul, laleaua, crinul, zambila etc.).

LILIACHIU, -IE (< *liliac*[1]) adj. De culoarea florii de liliac; violet-deschis.

LILIENCRON, Detlev, baron von (pe numele adevărat *Friedrich Adolf Axel Freiherr von*) (1844–1909), scriitor german. Lirică impresionistă („Cavalcadele unui aghiotant"); poemul burlesc „Poggfred"; proză scurtă („Povestiri de război"), drame („Knut, stăpânul"); pagini autobiografice („Viață și minciună").

LILIENTHAL, Otto (1848–1896), inginer german. Unul dintre pionierii aviației mondiale. A construit planoare cu care a efectuat (începând din 1890) primele zboruri planate, imitând zborul păsărilor. Lucrarea sa „Zborul păsărilor ca bază a aviației" a constituit punctul de plecare pentru fundamentarea teoretică a zborului cu aparate mai grele decât aerul. A murit în timpul unui experiment de zbor.

LILIPUT (< *liliputan*) adj. invar. Liliputan.

LILIPUTAN, -Ă (după fr. *lileputien*; n. pr. *Lilliput*) adj., s. m. și s. f. **1.** Adj. De dimensiuni foarte mici; pitic. **2.** S. m. și f. Om de statură foarte mică. Denumirea provine de la locuitorii țării imaginare Lilliput din romanul lui *J. Swift* „Călătoriile lui Gulliver".

LILITH, inițial (la sumerieni) demon feminin al furtunii; preluat de tradiția iudaică drept fantomă ce populează minele și regiunile deșertice; considerată, conform Talmudului, ca fiind prima soție a lui Adam, dar nerecunoscută de Biblie.

LILLE [lil], oraș în N Franței (Nord-Pas-de-Calais), la 218 km NNE de Paris; 178,3 mii loc. (1990). Nod de comunicații. Centru al ind. textile (filaturi de bumbac și lână, țesătorii). Metalurgie. Constr. de mașini agricole și aparate electrocasnice; prelucr. tutunului; tananți, încălțăminte, produse chimice și alim. (zahăr, băuturi etc.). Academie. Universitate (1560). Monumente: bisericile Saint-Maurice (sec. 14), Sainte-Catherine (1538), Saint-Madeleine (1675, în stil baroc), Notre Dame de la Treille (1854), clădirea Bursei (1652), Citadela (1667), „Poarta Parisului" (1682–1695), construită în cinstea lui Ludovic XIV, fortificații (sec. 17). Muzee de artă și de etnografie. Fundat în sec. 11. Cucerit de francezi (1214), cedat Spaniei (1556), a revenit definitiv Franței prin Tratatul de la Utrecht (1713).

LILLE BÆLT v. **Beltul Mic.**

LILLEHAMMER, oraș în SSE Norvegiei, situat în zona de vărsare a râului Lågen în L. Mjøsa, la 137 km N de Oslo; 22,9 mii loc. (1991). Ind. textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Muzeu de artă populară în aer liber. Important centru turistic și al sporturilor de iarnă (aici s-au desfășurat Jocurile Olimpice de iarnă în 1994). Biserică (sec. 12).

LILLIANIT (< fr. {i}) s. n. Sulfură de plumb și bismut, cristalizează în sistemul rombic, de culoare cenușie, cu luciu metalic. Apare în flacoane hidrotermale asociată cu alte sulfuri.

Lille. Biserica Saint-Maurice

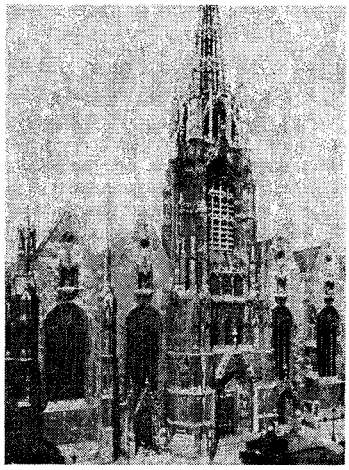

LILLO [lilou], **George** (1693–1739), dramaturg englez. Unul dintre inițiatorii dramei burgheze. Piese cu un pronunțat caracter moralizator, în care a introdus conflictul familial („Negustătorul din Londra sau Istoria lui George Barnwell", „Curiozitate fatală").

LILONGWE [lilonwei], capitala statului Malawi (din 1975), situată în partea de V a țării, pe râul cu același nume, la 1 067 m alt.; 446 mii loc. (1994). Nod de comunicații. Aeroport. Prelucr. tutunului, conf., mobilă, produse alim. Universitate.

LIMA (în mitologia romană), zeiță domestică, ocrotitoare a hotarului gospodăriei, având rolul de a supraveghea pe cei care trec pragul casei (lat. *limen* „prag").

LIMA, capitala statului Perú, situată în partea de V a țării, pe râul Rimac, la 12 km de țărmul Oc. Pacific; 5,7 mil. loc. (1993). Nod de comunicații. Aeroporturi (Miraflores și Jorje Chavez). Pr. centru economic, cultural și politic al țării. Ind. metalurgică, constr. de mașini, de prelucr. a lemnului (mobilă), chimică, textilă, a conf., pielăriei și încălțămintei, alim. (conserve de pește). Zece universități (din care Universidad Nacional de San Marcos de Lima, 1551, este cea mai veche din America Latină). Academie de științe. Teatre (unul întemeiat în 1563, cel mai vechi din America de Sud). Muzeu de artă peruviană. Parcul Las Leyndas. Monumente: Catedrala romano-catolică (1572–1603), distrusă de cutremurul din 1746 și refăcută ulterior (aici se află corpul mumificat al conchistadorului Francisco Pizarro); bisericile Santo Domingo (1549), San Pedro (1623–1638), San Francisco (1674), Santa Teresa (1683–1686). Întemeiată în 1535 de Francisco Pizarro, cu denumirea *Ciudad de los Reyes*. Capitala viceregatului Perú (1544–1821), iar din 1821 a Rep. Perú.

LIMA, Jorge Mateus de (1895–1953), scriitor brazilian. Reprezentant al modernismului. Versuri neoparnasiene („Alexandrini") și moderniste, de inspirație autohtonă („Poeme noi", „Poeme negre") sau biblico-religioasă („Timp și veșnicie"); ulterior, poezie de formă clasică („Carte de sonete", „Născocirea lui Orfeu"); romane („Calunga").

LIMACI (< fr., lat.) s. m. pl. Nume dat gasteropodelor terestre lipsite de cochilie, dăunătoare, cu corpul alungit, colorat în cenușiu, negru sau brun-roșcat și cu două perechi de tentacule pe

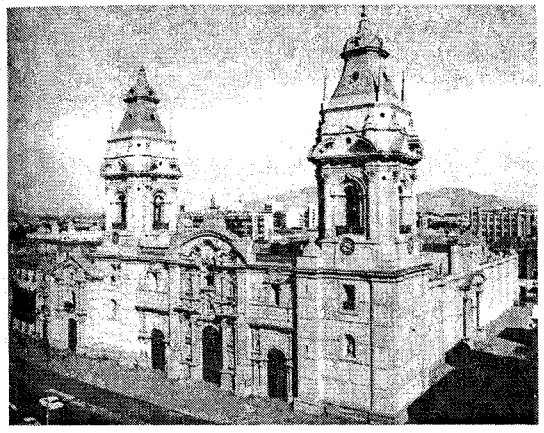

Catedrala romano-catolică

Biserica San Francisco

Lima

cap. Se mai numesc *melci fără casă* (ex. *Limax maximus*).

LIMAN (< tc.) s. n. **1.** Lac rezultat prin bararea cu aluviuni a gurii de vărsare a unui râu, respectiv bararea de către un grind fluviatil (rezultând *limane fluviatile*) sau de către un cordon marin (limane fluvio-maritime, care, uneori, pot comunica cu marea printr-o portiță). **L.** fluvio-maritime se formează, de obicei, pe țărmurile mărilor fără maree. Exemple de *limane fluviatile*: lezeru Mostiștei, Oltina, Snagov, Amara ș.a.; *limane fluvio-maritime:* Taşaul, Techirghiol, Mangalia, Tatlageac. **2.** Țărm, mal (al unei ape mari). ✧ Expr. *A ieși la liman* = **a)** a scăpa dintr-o primejdie; **b)** a ajunge la o situație mai bună. ✦ Fig. Loc de scăpare; adăpost, refugiu.

LIMAN, Horia (n. 1912, București), scriitor român. Stabilit în Elveția (1970). A făcut parte din cercul „Sburătorul". Redactor-șef al revistei „Contemporanul" (1946–1957). Romane („La foire aux jeunes filles"). Redactează „Antologia poeților români din Occident". Nuvele.

LIMANU, com. în jud. Constanța, situată pe țărmul Mării Negre și pe malul de S al L. Mangalia, la granița cu Bulgaria; 4 278 loc. (2000). Punct de frontieră (rutier) cu Bulgaria (în satul Vama Veche). Muzeu de artă. Stațiune balneoclimaterică estivală (satul 2 Mai). Rezervație complexă de dune marine (2 Mai—Vama Veche, c. 50 km^2) și rezervație forestieră (Pădurea Hagieni, 393 ha, ocrotită de lege din 1962), cu exemplare falnice de stejar brumăriu *(Quercus pedunculiflora)* și stejar pufos *(Quercus pubescens);* rezervație speologică (Peștera Limanu). Vestigii neolitice, aparținând Culturii Hamangia (în satul **L.**).

LIMASSOL (LEMESÓS), oraș situat în partea de S a ins. Cipru, port la G. Akrotiri; 143,4 mii loc. (1994). Ind. textilă, a pielăriei și încălțămintei, cosmetică (parfurmuri) și alim. (țigarete). Centru turistic. Muzeu de arheologie. Festivalul vinului (sept.). Castel (sec. 12). Bază militară engleză.

LIMAY, râu în partea central-sudică a Argentinei; 400 km. Izv. din L. Nahuel Huapí din M-ții Anzi și se unește cu râul Neuquén, în aval de orașul Neuquén, formând fl. Río Negro (640 km), care se varsă în Oc. Atlantic. Hidroenergie.

LIMB (< fr.; {s} lat. *limbus* „margine", **4.** fr., germ.) s. n. **1.** Partea lată a frunzei de deasupra pețiolului având forme foarte variate; lamină. **2.** Structură anatomică mărginită de un organ și având, în general, formă rotundă sau inelară (ex. **l.** corneean). **3.** Marginea gradată a cercului divizat al unui aparat de măsură. **4.** Navă mică de transport sau șlep folosite în operația de descărcare a unei nave, la trecerea printr-un loc cu adâncime mică și de reîncărcare a acesteia la adâncime mare. **5.** (În teologia catolică medievală) Tărâm de la marginea Infernului în care merg sufletele copiilor nebotezați și cele ale „păgânilor" virtuoși.

LIMBAJ (< *limbă,* după fr. *langage*) s. n. Unul dintre mijloacele activității de comunicare a oamenilor prin folosirea unui sistem de semne alcătuit din sunete articulate, care a apărut și s-a dezvoltat concomitent cu gândirea, reprezentând învelișul material al acesteia. **L.** îndeplinește o funcție de cunoaștere și de comunicare interumană. ✧ *L. natural* = fiecare dintre limbile naționale. ✧ *L. artificial* = orice sistem de semne nelingvistice care pot fi înțelese pe baza unor convenții. (LOG.) *L. formalizat* = **l.** artificial în care expresiile se formează pe baza unor reguli explicit formulate (ex. calculul matematic, calculul logic). (INFORM.) *L. de programare* = **l.** în care se pot scrie programe pentru calculatoare (ex. BASIC, FORTRAN, COBOL, APL, PASCAL etc.). *L. de mașină* = **l.** ale cărui instrucțiuni sunt date la nivelul de interpretare al calculatorului. *L. universal* = **l.** care nu depinde de structura calculatorului decât în mică măsură (de ex. pentru operațiile de transfer de date). ✦ Mod de folosire a unei limbi (în special a lexicului), specific anumitor profesiuni (ex. **l.** tehnic, **l.** medical), grupuri sociale (ex. **l.** argotic) etc. ✦ Mod caracteristic de exprimare a sentimentelor și a ideilor în cadrul limbii naționale. ✧ *L. comun* = **a)** fel de a se exprima simplu, nepretențios; **b)** *fig.* mijloc de înțelegere. ✦ P. ext. Sistem de semne, socialmente codificate, care nu fac apel la cuvinte sau scriere (ex. **l.** surdo-muților). ✦ Fig. Orice mijloc de exprimare a sentimentelor sau a ideilor.

LIMBARE (< *limbă*) s. f. Operație de descărcare și reîncărcare a unei nave pentru a-i permite trecerea pe porțiunile cu adâncime mică.

LIMBARIȚĂ (< *limbar,* reg., numele unei plante) s. f. Plantă erbacee perenă, acvatică, meliferă, cu rizom gros, tulpină dreaptă, ramificată, cu flori mici

albe sau roz, dispuse în racem *(Alisma plantago)*. Crește prin locuri umede.

LIMBA ROMÂNĂ, revistă a Academiei Române, care apare la București (din 1952). Publică studii și articole pe teme de lingvistică și filologie. Colaboratori: I. Iordan, Al. Rosetti, Al. Graur, I. Coteanu, B. Cazacu, Matilda Caragiu-Marioțeanu, M. Sala, Mioara Avram, Valeria Guțu-Romalo, Th. Hristea, M. Seche, Em. Vasiliu ș.a.

LIMBĂ (lat. *lingua*) s. f. **I.** Organ muscular situat în partea de mijloc a cavității bucale, format din 17 mușchi așezați longitudinal și transversal, acoperiți de o mucoasă în profunzimea căreia se găsesc papilele linguale, corpusculii gustativi și glande. **L.** este organul gustului și are un rol important în mestecarea și înghițirea alimentelor. La om, l. este organul principal al vorbirii. ✧ Expr. *A avea* (sau *a simți*) *mâncărime la limbă* = a fi foarte vorbăreț; a nu putea păstra un secret. *(A avea) limbă ascuțită* = **a)** (a fi) om răutăcios, malițios; **b)** a avea obiceiul să critice (cu răutate). *A i se dezlega cuiva limba* = a începe să vorbească. *A trage pe cineva de limbă* = a iscodi, a descoase pe cineva. **II. 1.** Limbajul unei comunități umane, istoricește constituită, caracterizat prin structură gramaticală, fonetică și lexicală proprie. Este cel mai important mijloc de comunicare între oameni, legat indisolubil de gândire, fiind, de asemenea, un mijloc social de păstrare și transmitere a informației. Se realizează prin *vorbire*. Limbile evoluează în timp după anumite legi, specifice fiecăreia, o dată cu progresul societății. Limbile lumii sunt grupate în mari familii, dintre care mai importante (ca număr de vorbitori) sunt: indo-europeana, hamito-semitica sau afro-asiatica, caucaziana, uralo-altaica, sino-tibetana, austro-asiatica, austroneziana sau malaio-polineziana. Printre alte familii mai mici se pot aminti: thai, dravidiana, japoneza, coreeana sau nigero-congoleza, nilo-sahariana și khoisan. ✧ *L. comună (de bază* sau *l.-mamă)* = **l.** veche din care provin limbile din aceeași familie sau din același grup (de ex. **l.** latină din care au provenit limbile romanice). *L. națională* = **l.** comună unei națiuni, constituită pe baza limbii unui popor în procesul de formare a acestuia ca națiune. *L. literară* = aspectul cel mai îngrijit al unei limbi, care se conformează în cel mai înalt grad tuturor normelor gramaticale fixate, folosit în scris și în mare măsură în vorbirea oamenilor instruiți. *L. diplomatică* = **l.** în care se întrețin relațiile oficiale diplomatice între două țări. La conferințele internaționale se stabilesc anumite *l. de lucru* (în care se poartă convorbirile) și *l. oficiale* (în care se redactează tratatele și alte documente internaționale). De ex. limbile oficiale ale O.N.U. sunt: engleza, franceza, spaniola, chineza, araba, rusa. *L. moartă* = **l.** care nu mai este vorbită din motive de ordin istoric, vorbitorii ei dispărând în timp sau suferind transformări radicale (de ex.: etrusca, greaca veche, slava veche, latina, dalmata). *L. vie* = **l.** folosită în momentul de față de către toți vorbitorii unui popor sau ai unei națiuni (de ex.: româna, franceza, engleza, germana, italiana). ✦ Mod de exprimare propriu unei persoane. ✦ Totalitatea mijloacelor de comunicare a gândurilor, a sentimentelor și a dorințelor (în afară de sunetele articulate). **2.** Vorbă, cuvânt; grai. ✧ Expr. *Cu limbă de moarte* = ca ultimă dorință exprimată pe patul morții. **III.** P. analog. Nume dat unor obiecte, unor instrumente etc. în formă de limbă **(I). 1.** Bară mobilă (de metal) atârnată în interiorul clopotului, care, prin mișcare, lovește în pereții acestuia făcându-l să sune. **2.** Fiecare dintre arătătoarele ceasornicului. ✦ Pendulul orologiului. **3.** (Fam.) Încălțător. **4.** Bucată de piele, de pânză etc. care închide deschizătura încălțămintei în locul în care ea se încheie cu șiretul. **5.** Lama de metal a unui obiect tăios. **6.** Flacără de formă alungită. ✦ Fâșie de lumină care se distinge într-un spațiu întunecos. **7.** Porțiune lungă și îngustă de pământ, de pădure. **8.** Gură, deschizătură la cotețul de pescuit. **IV.** Compuse: (BOT.) *limba-apei* = broscariță, notătoare; *limba-boului* = plantă erbacee meliferă din familia boraginaceelor, acoperită cu peri aspri și țepoși, cu flori violacee, rar roz sau albe *(Anchusa officinalis);* răspândită în Europa, în unele regiuni se folosește în alimentație și în medicina umană tradițională, având proprietăți diuretice, emoliente, antireumatice, antiinflamatorii etc.; *limba-câinelui* = plantă erbacee bienală, din familia boraginaceelor, înaltă până la 80 cm, cu frunzele acoperite de peri mătășoși, flori violete la început, apoi roșii-purpurii *(Cynoglossum officinale);* răspândită în Europa și Asia, are utilizări în medicina umană tradițională ca antidepresiv; *limba-cucului* = plantă erbacee perenă din încrengătura pteridofitelor, cu rizom scurt, târâtor, de obicei cu o singură frunză penat-compusă, purtând sporangii galbeni-bruni într-un panicul pedunculat *(Botrychium lunaria);* crește în regiunea de munte; *limba-oii* = **a)** plantă erbacee perenă din familia compozitelor, înaltă de 30–100 cm, cu frunze spinos-dințate și flori hermafrodite, roșii, dispuse în capitule *(Cirsium canum);* crește prin locuri umede; **b)** mică plantă erbacee perenă din familia plantaginaceelor, cu frunze așezate în rozetă bazală și flori roz, dispuse în spice *(Planttago gentianoides);* crește în regiunea de munte; *limba-peștelui* = plantă erbacee perenă cu frunze verzi-albăstrui și flori violete dispuse în panicul, răspândită prin locuri nisipoase și umede și prin sărături *(Limonium vulgare); limba-șarpelui* = mică plantă erbacee, perenă, din încrengătura pteridofitelor, cu rizomul lung, cu o singură frunză ovată întreagă și cu sporangi dispuși într-un spic terminal *(Ophioglossum vulgatum);* crește prin locuri umede; partea aeriană are proprietăți tonice și astringente; *limba-vrabiei* = mică plantă erbacee anuală, cu frunze liniar-lanceolate și flori axilare verzui *(Thymelaea passerina);* crește prin locuri aride; *limba-soacrei* = denumire dată speciilor de plante din genul *Opuntia*, familia cactaceelor, cu tulpina compusă din articole obovat-elipsoidale, turtite, cu spini roșii și flori albe sau galbene; cultivate uneori ca plante decorative. Sin. *opuntia.* (ZOOL.) *Limbă-de-mare* = pește teleostean marin cu corpul oval, puternic turtit lateral și asimetric, lung de 15–25 cm, cu ambii ochi pe partea stângă *(Solea nasuta).*

Limbă (IV). Limba-boului

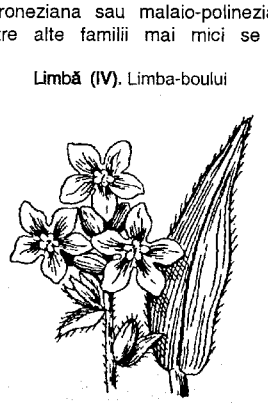

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ, revistă a Societății de Științe Filologice din România care apare, la București, anual (seria I: 1955–1957; 1960–1968; 1970); bianual (seria I: 1963–1965, seria a II-a: 1975–1977); trimestrial (seria I: 1966–1969; seria a II-a: 1972–1974; 1978–). Colaborări de ținută academică pe teme de istoria literaturii române,

lingvistică şi didactică modernă. Colaboratori: Perpessicius, T. Vianu, Ş. Cioculescu, Al. Graur, P. Haneş, I. Iordan, Al. Philippide, Al. Piru, D. Simonescu, O. Papadima, A. Marino, G.I. Tohăneanu, I. Rotaru, D. Micu, Mioara Avram, Luiza Seche ş.a.

LIMBOURG [lēbu:r], **fraţii de ~ (Pol, Jehannequin şi Hermant)** (sec. 14–15), pictori şi miniaturişti flamanzi. Au lucrat în Franţa (după 1400) anluminuri cu scene din viaţa cotidiană (munci agricole, scene de vânătoare etc.), plasate pe un fundal de arhitectură de epocă sau de peisaj, tratate cu un deosebit gust pentru detaliul sugestiv şi cu un accentuat simţ narativ, într-o cromatică rafinată şi preţioasă, anticipând arta Renaşterii („Ceaslovul ducelui de Berry", cuprinzând 60 de miniaturi; „Orele din Ailly").

LIMBRIC (lat. *lumbricus*) s. m. Nume dat unor viermi din clasa nematodelor, lungi de 15–30 cm, paraziţi în intestinul subţire la om (ex. *Ascaris lumbricoides*), la porc *(Ascaris suum)* etc.; ascarid.

LIMBURGIT (< fr. {i}), s. n. Rocă vulcanică având o structură hipocristalină, alcătuită preponderent din minerale fenice, prinse într-o masă sticloasă.

LIMBUT, -Ă (< *limbă*) adj. (Şi subst.) Vorbăreţ, guraliv, flecar.

LIMBUŢIE (< *limbut*) s. f. Înclinare spre vorbărie, spre flecăreală; logoree.

LIMEIRA, oraş în SE Braziliei (São Paulo), la 129 km NV de São Paulo; 207,4 mii loc. (1991). Ind. alim. Centrul unei regiuni de cultură a arborilor de cafea şi portocalilor, a bumbacului, trestiei de zahăr ş.a. A primit statut de oraş în 1863.

LIMERICK [liməŕik] (cuv. engl.) s. n. Formă a poeziei pentru copii, în cinci versuri, cu rimă, de obicei lipsită de sens. Atestată ca improvizaţie în folclorul irlandez, a devenit foarte cunoscută, la începutul sec. 19, datorită lui *E. Lear.*

LIMERICK [liməŕik] **(LUIMNEACH** [liməŕik]**),** oraş în SV Irlandei, port în estuarul fl. Shannon; 75,7 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. textilă, electrotehnică, optică, a pielăriei şi alim. Pescuit. Catedralele St. Mary's (sec. 12) şi St. John's (sec. 19). Castel (sec. 13, restaurat în sec. 17). Fundat în 1197. Vizitat de vikingi, care au început colonizarea (812); ulterior, a devenit centrul regatului L. Cucerit de anglo-normanzi (c. 1195).

LIMES (cuv. lat.) s. n. Complex, lanţ de fortificaţii (ziduri, valuri de pământ şi castre) construite la graniţele Imp. Roman, împotriva atacurilor popoarelor barbare. În Dacia, romanii au folosit pentru apărarea graniţelor obstacole naturale (ex. *Limes Alutanus*), de-a lungul cărora ridicau castre şi alte fortificaţii; au mai construit un l. de c. 4 km în faţa castrului şi a oraşului *Porolissum* şi altul de c. 235 km, de la Flămânda (pe Dunăre) până la pasul Bran *(Limes Transalutanus).*

LIMFADENITĂ (< fr. {i}; {s} *limfo-* + gr. *aden* „glandă") s. f. Inflamaţie a ganglionilor limfatici regionali, determinată de o infecţie acută sau cronică, care poate provoca necroza ţesutului limfoid; adenită.

LIMFANGIOM (< fr.) s. n. Tumoare benignă alcătuită din aglomerarea unor vase limfatice.

LIMFANGITĂ (< fr. {i}; {s} *limfo-* + gr. *angeion* „vas sanguin") s. f. Inflamaţie acută sau cronică a vaselor limfatice.

LIMFATIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** Care se referă la limfă, care conţine limfă (ex. ganglion l., vas l.). **2.** Care suferă de limfatism. ✦ Care are temperament flegmatic.

LIMFATISM (< fr. {i}) s. n. Stare constituţională, congenitală sau dobândită, întâlnită în special la copii, caracterizată prin hipertrofia organelor limfoide (amigdale, ganglioni limfatici, timus etc.), prin infiltrarea cu grăsime a ţesuturilor, prin slaba rezistenţă la infecţii etc.

LIMFĂ (< fr., lat.; {s} gr. *lympha* „apă") s. f. (BIOL.) Lichid incolor, uşor alcalin, din sistemul lacunar şi din vasele limfatice, care are rolul de transport de substanţe între sânge şi ţesuturi. L. conţine o cantitate mică de proteine şi diverse celule, în special limfocite, având aceleaşi componente ca serul sangvin. Cantitatea de l. din organismul uman este de 1–2 litri.

LIMFJORDEN [limfio:rən], strâmtoare în N pen. Iutlanda, care uneşte str. Kattegat cu Marea Nordului. Lungime: c. 180 km; lăţime: 21 km; ad.: 2,5–20 m. Pescuit.

LIMF(O)- (< fr., it.; {s} lat. *lympha-* „apă") Element de compunere cu sensul de „limfă", cu ajutorul căruia se formează substantive şi adjective.

LIMFOCIT (< fr. {i}; {s} *limfo-* + *cito-*) s. n. (HIST.) Varietate de leucocit care se găseşte în limfă (90%) şi în sânge (24%), cu rol important în imunitatea organismului (fabrică gammaglobulinele).

LIMFOCITOZĂ (< fr. {i}) s. f. Creştere a numărului limfocitelor din sânge peste valorile normale (1 500–4 000 pe mm^3).

LIMFOGRAFIE (< fr.) s. f. Examen radiologic al vaselor şi ganglionilor limfatici; se realizează prin injectarea în canalul limfatic sau în ţesutul interstiţial a unui lichid de contrast.

LIMFOGRANULOMATOZĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** *L. inghinală subacută* = boală ganglionară contagioasă, de origine venerianã, provocată de un virus. Se mai numeşte şi *boala lui Nicolas Favre.* **2.** *L. malignă* = boală de origine încă necunoscută, caracterizată prin hipertrofia ganglionilor limfatici, în special a celor cervicali şi axilari, însoţită de mărirea volumului splinei. Se mai numeşte şi *boala lui Hodgkin.*

LIMFOID (< fr. {i}) adj. Care are aspect de limfă. ✧ *Ţesut l.* = ţesut care produce şi în care se maturizează limfocitele, prezent în diverse organe şi ţesuturi cu structuri complexe: ganglionii limfatici, splina, timusul. Are un rol important în imunitatea organismului, deoarece aici se produc anticorpi.

LIMFOM (< fr.) s. m. Nume generic pentru proliferarea, adesea malignă, a unui ţesut limfoid. ✧ *L. mediteranean* = sindrom de malabsorbţie ce apare la tineri (15–30 de ani) din ţinuturile M. Mediterane, manifestat clinic prin diaree, dureri abdominale şi scădere importantă în greutate; evoluţia este mortală în 1–4 ani.

LIMFOPENIE (< fr. {i}; {s} *limfo-* + gr. *penia* „sărăcie") s. f. Scădere a numărului relativ sau absolut al limfocitelor sangvine sub procentele normale.

LIMFOPOEZĂ (< fr., engl. {i}; {s} *limfo-* + gr. *poiesis* „creare") s. f. Producerea şi dezvoltarea ţesutului şi a organelor limfatice, precum şi procesul de maturare a limfocitelor.

LIMFOSARCOM (< fr.; {s} *limfo-* + gr. *sarx* „carne") s. n. Tumoră malignă ce se dezvoltă la nivelul unui organ sau ţesut limfopoetic, la ganglionii periferici sau viscerali (ex. în tubul digestiv).

LIMICOL, -Ă (< fr.; {s} lat. *limus* „noroi" + *colere* „a locui") adj. (ZOOL.) Care trăieşte în (sau pe) mâlul de pe fundul apelor, pe malul râurilor, mărilor, în locurile mlăştinoase sau câmpii

umede. ✦ (Substantivat, f.) Caradriiforme.

LIMITÁ (< fr., lat.) vb. I tranz. și refl. A (se) fixa între anumite limite; a (se) mărgini, a (se) restrânge, a (se) îngrădi.

LIMITÁT, -Ă (< *limita*) adj. Restrâns între anumite limite. ✦ Fig. Cu posibilități intelectuale reduse, mărginit.

LIMITATÍV, -Ă (< fr.) adj. Care limitează, care fixează sau restrânge între anumite limite.

LIMITATÓR (< *limita*) s. n. Element, mecanism, aparat, dispozitiv etc. care împiedică în mod automat ca o mărime fizică (deplasare, viteză, cuplu, tensiune electrică etc.) să depășească o anumită valoare (maximă sau minimă).

LÍMITĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Punct extrem, margine. ✦ (MAT.) Valoare fixă către care tind valorile unei mărimi variabile. ✧ *L. a unui șir de puncte* = punct de care aproape toți termenii șirului (cu excepția unui număr finit) se apropie oricât de mult. *Limita unei funcții f într-un punct x* = limita *l* comună șirurilor de valori ale funcției pentru valori ale argumentului (elemente de șiruri care au limita în punctul X_0). Notație: lim. $x \to x_0$ f(x) = l. **2.** *L. teritorială* = linie care marchează granița unui stat, a unei provincii etc.; hotar. **3.** *L. stratigrafică* = suprafața de separare între două entități stratigrafice (lito-, bio- sau cronostratigrafice). **4.** Fig. Punct până la care pot ajunge posibilitățile, facultățile intelectuale sau mijloacele cuiva; punct până la care cineva își poate permite ceva.

LIMITE, revistă literară de atitudine anticomunistă, apărută la Paris (1969–1985), sub conducerea lui Virgil Ierunca și N. Petra. A publicat versuri, critică și istorie literară, amintiri, recenzii, cronici, articole ale scriitorilor români în exil. Colaboratori: Monica Lovinescu, Șt. Baciu, I. Negoițescu, Al. Lungu, I. Caraion, P. Goma, V. Tănase ș.a.

LIMITRÓF, -Ă (< fr.) adj. Care se învecinează cu..., vecin, mărginaș; de frontieră.

Limnea

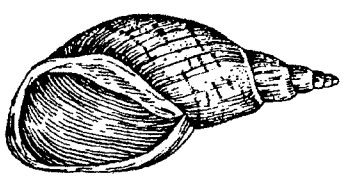

LIMIVÓRE (< fr.; {s} lat. *limus* „lămâie") s. f. pl. **1.** Microorganisme care trăiesc și se hrănesc în interiorul vaselor sangvine ale unui animal (ex. *Leishmania*, care provoacă leishmaniozele). **2.** Animale acvatice care se hrănesc cu mâl ce conține particule organice provenite din descompunerea oganismelor vii (ex. bivalve, polichete, izopode).

LIMNÉA (< fr. {i}; {s} gr. *limnaios* „din bălți, mlaștini") subst. Gen de gasteropode din ape dulci, cu cochilia elicoidală, ascuțită la vârf *(Limnaea).* Specia *L. truncatula* este gazdă intermediară pentru viermele de gălbează.

LIMNIGRÁF (< fr. {i}; {s} gr. *limne* „lac" + *graphein* „a scrie") s. n. Aparat pentru înregistrarea grafică automată a variațiilor de nivel ale unui curs de apă, ale unui lac sau ale unui rezervor de apă.

LIMNIMÉTRU (< fr. {i}; {s} gr. *limne* „lac" + *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea nivelului unui curs sau rezervor de apă; miră hidrometrică.

LIMNOBIÓS (< fr.) s. n. Ansamblul organismelor vegetale și animale din apele dulci, izvoare, râuri, lacuri, ape freatice.

LIMNOLOGÍE (< fr. {i}; {s} gr. *limne* „lac" + *logos* „studiu") s. f. **1.** Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul problemelor legate de regimul hidrologic, termic și hidrochimic al lacurilor, precum și cu geneza cuvetelor lacustre. **2.** Știință care se ocupă cu studiul apelor continentale, dulci, acide și salmastre, permanente și temporare, stătătoare și curgătoare, urmărind modul în care aspectele fizice, chimice și biologice ale acestora influențează viața organismelor acvatice.

LIMOGES [limo:ʒ], oraș în partea central-vestică a Franței (Limousin), situat într-o zonă de podiș (Plateau du Limousin), la 280 m alt., pe cursul superior al râului Vienne, la 374 km SSV de Paris și 177 km NE de Bordeaux; 136,4 mii loc. (1990). Nod de comunicații. Ind. ceramicii fine (porțelanuri), dezvoltată pe baza zăcămintelor de caolin descoperite în 1768, electrotehnică, a celulozei și hârtiei, textilă, a pielăriei și încălțămintei, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. (ciocolată, bere etc.). Poligrafie. Universitate (1808). Renumit centru pentru arta emailului (din sec. 11), aici fiind folosită pentru prima dată tehnica

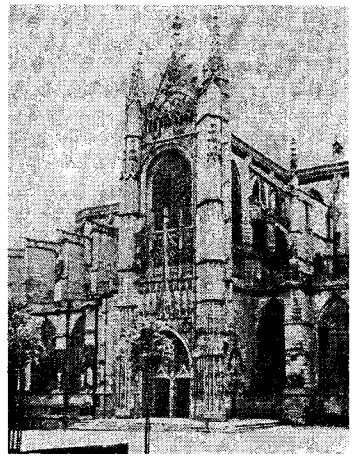

Limoges. Catedrala Saint-Étienne

champlevé de decorare a metalelor sau în sculptură. Muzeul național de porțelanuri „Adrien-Dubouché". Muzeul municipal de antichități egiptene și obiecte medievale. Monumente: Catedrala Saint-Étienne (1273, cu refaceri din sec. 19), în stil gotic, bisericile Saint-Pierre-du-Queyroix (sec. 12, restaurată în sec. 14, 16 și 19) și Saint-Michel des Lions (sec. 14–15), cu un turn de 65 m înălțime; Palatul episcopal (1792), poduri (sec. 13).

LIMÓN, José (1908–1972), balerin și coregraf mexican. A dansat în compania lui Doris Humphrey, apoi a fondat propria sa trupă. Coregraf original, a realizat o sinteză între dansul clasic și cel modern („Performanță", „Exilații", „Dansuri pentru Isadora").

LIMONÁDĂ (< fr., germ.) s. f. Băutură răcoritoare din suc de lămâie (sau un înlocuitor al ei), zahăr și apă (gazoasă).

LIMONÍT (< fr. {i}) s. n. Asociație de hidroxizi de fier de culoare galbenă, roșie sau brună, cu aspect compact, pământos, oolitic, stalactitic etc.; este un minereu de fier.

LIMOTERAPÍE (< fr.) s. f. Tratament constând în reducerea substanțială a alimentației.

LIMOUSIN [limuzẽ], provincie istorică în Franța centrală, în SV Masivului Central Francez. Oraș pr.: *Limoges.* Expl. forestiere și de min. complexe. Cereale. Creșterea animalelor.

LÍMPEDE (lat. *limpidus*) adj. **1.** (Despre lichide) Transparent, străveziu, clar. **2.** (Despre cer, timp etc.) Senin, luminos. ✦ (Despre ochi, privire) Clar;

pur. **3.** (Despre sunete sau despre glas) Care răsună distinct, desluşit; cristalin. **4.** (Şi adv.; despre mintea şi spiritul oamenilor) Care înţelege lucrurile în mod lămurit, clar; lucid. **5.** (Şi adv.; despre idei, gânduri etc.) Uşor de înţeles; clar, desluşit; logic. ✦ (Despre fapte, argumente, afirmaţii etc.) Neîndoios, sigur, evident.

LIMPEZI (< *limpede*) vb. IV **1.** Tranz. şi refl. A (se) face limpede **(1)**, transparent; a (se) curăţa de impurităţi. ✦ A (se) desluşi, a (se) lămuri, a (se) clarifica. **2.** Refl. A se însenina, a se lumina. ✦ (Despre privire) A deveni clar, curat, limpede. **3.** Refl. (Despre glas) A deveni clar, desluşit, limpede. **4.** Tranz. A clăti în apă (ceea ce fusese spălat cu săpun sau detergent); a spăla (uşor, superficial).

LIMPEZIME (< *limpezi*) s. f. **1.** Calitate (a unui lichid) de a fi limpede; claritate. **2.** Întindere senină a văzduhului; seninul cerului. **3.** Claritate, precizie (în scris, în exprimare).

LIMPEZIRE (< *limpezi*) s. f. **1.** Acţiunea de a (se) limpezi. **2.** Operaţie de îndepărtare, prin decantare sau prin tratamente fizice ori biochimice, a suspensiilor din vinuri, din sucuri de fructe etc.

LIMPID (< lat., fr., it.) adj. (Livr.) Limpede.

LIMPOPO, fluviu în SE Africii; 1 600 km. Izv. din M-ţii Witwatersrand, curge pe direcţie SV–NE, formând graniţa între Republica Africa de Sud şi Botswana (de la confl. cu Marico şi până la confl. cu Tuli), iar de aici se îndreaptă către E, marcând limita între Republica Africa de Sud şi Zimbabwe (între confl. cu Tuli şi localit. Pafúri) şi apoi curge către S–SE (pe terit. Mozambicului), vărsându-se în Oc. Indian la S de oraşul Xai-Xai. Irigaţii în cursul inferior. Navigabil pe c. 130 km. În 1497, Vasco da Gama a ancorat la gura acestui fluviu şi l-a numit *Rio do Espiritu Santo.* Explorat de St. Vincent Whitshed Erskine (1868–1869) şi de J.F. Elton (1870). În cursul superior, până la confl. cu Marico, poartă numele de *Râul Crocodililor.*

LIMULUS (cuv. lat.) s. m. Specie de artropod primitiv din apele litoralului atlantic al Americii şi pacific al Asiei, cu corpul lung până la 80 cm, format din cefalotorace şi abdomen, acoperit de o carapace chitinoasă şi terminat cu o coadă ca o spadă, pe care o foloseşte la apărare şi redresare atunci când cade pe spate *(Limulus polyphaemus)*; carnea este toxică. Este o adevărată fosilă vie, singurele animale înrudite cu el fiind dispărute în timpul Permianului. Se mai numeşte *crab de Moluce.*

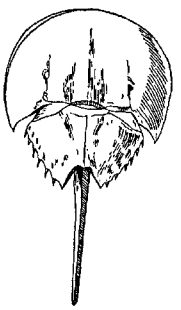

Limulus

LIMUZINĂ (< fr.; n. pr. *Limousine*) s. f. **1.** Caroserie închisă la autoturismele de clasă superioară, la care spaţiul din faţă (destinat şoferului) este separat de spaţiul pentru pasageri printr-un perete despărţitor de sticlă. ✦ P. ext. Autoturism cu o astfel de caroserie. **2.** Automobil de lux, nedecapotabil, cu trei geamuri laterale şi patru uşi.

LIN[1] (< bg.) s. m. Peşte teleostean dulcicol, din familia ciprinidelor, cu corpul gros, brun-roşcat, de 20–60 cm lungime, ajungând până la 7,5 kg, cu solzi mici, învelit într-un strat de mucus *(Tinca tinca).* Trăieşte în ape stătătoare din Europa şi Asia.

LIN[2] (< ngr.) s. n. **1.** Instalaţie de lemn în formă de jgheab, pe care se montează maşina de zdrobit strugurii. **2.** Vas în care fermentează materia primă folosită la fabricarea berii, a spirtului etc.

LIN[3]**, -Ă** (lat. *lenis*) adj. **1.** Care se mişcă sau se desfăşoară în mod egal, fără salturi şi treceri bruşte; domol, liniştit, potolit. ✦ (Despre ape) Fără valuri mari, cu un curs domol, liniştit. ✦ (Despre pante, drumuri) Cu înclinaţie mică, uşor de urcat. **2.** (Despre suprafeţe) Neted. **3.** Fig. (Despre sunete) Lipsit de asprime, blând, potolit; (despre lumină) cu strălucire domoală, blândă, odihnitoare. **4.** Fig. Calm, liniştit, molcom.

LINACEE (< fr.; {s} lat. *linum* „in") s. f. pl. Familie de plante erbacee dicotiledonate, entomofile sau autogame, în regiunile calde cu reprezentanţi arborescenţi, cu frunze întregi, de obicei alterne, flori hermafrodite, actinomorfe, albe, albastre sau gălbui şi fructe capsule. Are c. 300 de specii, între care se află importante plante textile şi oleaginoase (ex. inul).

LINARES, oraş în S Spaniei (Andaluzia), situat pe dr. văii Guadalquivir, la poalele de SE ale Sierrei Morena, la 418 m alt., la 39 km NNE la Jaén; 57,2 mii loc. (1990). Nod feroviar. Expl. de min. de plumb, zinc, cupru şi argint. Metalurgia neferoasă. Ind. constr. de maşini (jeepuri, maşini agricole, utilaj minier), chimică, textilă, pielăriei, de prelucr. a lemnului (mobilă) şi alim. Muzeu de arheologie. Biserica San Juan de Dios (sec. 17). Fundat (1755), cu denumirea de San Xavier de Bella Isla; din 1794, San Ambrosio de Linares, iar din 1875 a primit actualul nume.

LINARIŢĂ (< lat.) s. f. Gen de plante erbacee, anuale şi perene din familia scrofulariacee *(Linaria).* Are peste 150 de specii, răspândite în regiunile cu climă temperată din Europa, Asia şi America. Cea mai cunoscută este **l.** comună, plantă medicinală şi nectariferă. Unele specii sunt cultivate ca plante decorative.

LINAS [liná], **Charles-Louis-André de** (1812–1887), istoric francez. Lucrări despre obiecte de artă medievală, din metale preţioase („Orfevrăria merovingiană", „Emailuri bizantine"). A popularizat cercetările de arheologie şi artă românească în Franţa. M. de onoare al Acad. Române (1871).

LINCA, Nicolae (n. 1929, Cergău, jud. Alba), boxer român (categoria semi-mijlocie). Primul campion olimpic român la box (Melbourne, 1956); *medaliat cu bronz la campionatele europene* (1953 şi 1955).

LINCOLN (< engl.) subst. (ZOOT.) **1.** Rasă de porci creată în Anglia, de talie mare, de culoare alb-gălbuie,

Nicolae Linca

crescută în special pentru producţia de grăsime; are o prolificitate ridicată. **2.** Rasă de oi masive, creată în Anglia, cu lână foarte lungă, crescută pentru producţia de carne.

LINCOLN [liŋkən] **1. Abraham L.** (1809–1865), om politic american. Unul dintre creatorii Partidului Republican (1856). Preşedinte al S.U.A. (1861–1865); alegerea sa ca preşedinte a dus, datorită convingerilor sale abolioţioniste, la secesiunea statelor sudiste, şi la declanşarea *Războiului de Secesiune* din S.U.A. (1861–1865). Asasinat în 1865 de actorul sudist J.W. Booth. **2.** Oraş în partea central-nordică a S.U.A., centrul ad-tiv al statului Nebraska; 209,2 mii loc. (1995). Nod rutier. Aeroport. Constr. de maşini agricole, de automobile şi de echipament telefonic. Produse textile şi chimico-farmaceutice. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă), a pielăriei şi alim. (preparate din lapte). Două universităţi (1869, 1887). Capitoliu (1932), cu un turn de 120 m înălţime. Fundat în 1856. Vechea denumire (până în 1867) *Lancaster.* **3.** Vârf în SE M-ţilor Stâncoşi, în partea centrală a statului Colorado (S.U.A.). Alt.: 4 354 m. **4.** Complex de trei tuneluri subacvatice, plasate la 30 m sub fl. Hudson, asigurând legăturile rutiere între ins. Manhattan (respectiv strada 39 din New York) şi localitatea Weehawken din statul New Jersey. Lungime: 2 504 m. Prima galerie a fost inaugurată în 1937, a doua în 1954 şi a treia în 1957.

LINCRUST ({s} lat *linum* „in, pânză" + *crusta* „scoarţă") s. n. Hârtie sau ţesătură acoperită cu un strat subţire de masă plastică (0,5–1 mm), folosită la finisarea interioarelor clădirilor publice, a mijloacelor de transport ş.a.

LIND, Jenny (1820–1867), soprană suedeză. Stabilită în Marea Britanie (1856). Supranumită „privighetoarea suedeză". Voce remarcabilă prin puritate, cu o întindere excepţională pe trei octave, care a consacrat-o în roluri dramatice şi de coloratură (în opere de Puccini, Verdi, Bellini, Donizetti şi Meyerbeer).

LINDBERGH [liṇbərg], **Charles Augustus** (1902–1974), aviator american. A reuşit prima traversare a Atlanticului de la vest la est, într-un zbor fără escală New York–Paris (20–21 mai 1927, 5 800 km, în 33 ore 27 min.), cu un avion monoplan *(Spirit of St. Louis).* Memorii.

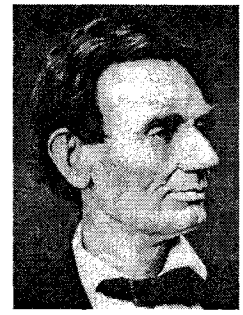

Abraham Lincoln

Jenny Lind

Charles Lindbergh

LINDBLAD [liṇdbla:d], **Bertil** (1895–1965), astronom suedez. Director al Observatorului Astronomic din Stockholm (1927–1965) şi prof. la Academia Regală Suedeză de Ştiinţe. Împreună cu J.H. Oort, a determinat (1927) mişcarea de rotaţie a Galaxiei.

LINDE, Carl Paul Gottfried von (1842–1934), inginer german. Prof. univ. la München. Cunoscut pentru experienţele sale de *criogenie,* prin care a căutat să obţină temperaturi cât mai joase. Autorul unui procedeu de lichefiere a aerului în mari cantităţi (1895) şi al unui aparat pentru separarea aerului în gaze componente (1902–1907).

LINDEGREN [liṇdəgre:n], **Erik Johan** (1910–1968), poet suedez. Lirică ermetică, cu accente suprarealiste, evoluând către o expresie liberă, muzicală („Omul fără itinerar", „Suite", „Sacrificiul iernii"). Traduceri.

LINDEMANN [liṇdəman], **Ferdinand (Carl Louis) von** (1852–1939), matematician german. Prof. univ. la Königsberg şi München. A demonstrat (1882) transcendenţa numărului π şi imposibilitatea cvadraturii cercului. Autor al unei metode de rezolvare a ecuaţiilor de orice grad cu ajutorul funcţiilor transcedentale.

LINDER [lēdę:r], **Max** (pe numele adevărat *Gabriel Leuvielle*) (1883–1925), actor francez de teatru şi film. Clasic al filmului comic, a creat un personaj tânăr şi elegant, opus lui Chaplin („Fii soţia mea", „Şapte ani de ghinion", parodia „Muşchetarul neîndemânatic", „Regele circului"). S-a sinucis împreună cu soţia sa.

LINDGREN, Astrid (n. 1907), scriitoare suedeză. Considerată una dintre cele mai importante autoare de literatură pentru copii, creatoare a unor personaje memorabile („Pippi Ciorapilungi", „Ronja, fiica brigandului", „Zozo vijelie").

LINDGREN [liṇrən], **Waldemar** (1860–1939), geolog american. Prof. univ. la Institutul Tehnologic din Massachusetts. S-a ocupat de studiul şi clasificarea zăcămintelor hidrotermale şi de procesele de metasomatoză („Depozite minerale").

LINDINĂ (LINDENĂ) (lat. **lendine*) s. f. Ou de păduche.

LINDNER [liṇdnər], **Richard** (1901–1978), pictor şi desenator american de origine germană. Stabilit în S.U.A. (1941). Ilustraţie de carte şi de revistă inspirată din spectacolul străzii americane. Pictură de şevalet, cu un desen precis şi culori vii, reprezentând mai ales copii graşi şi răi, adulţi nepăsători, în manieră caricaturală.

LINDSAY [lindzi], **Nicholas Vachel** (1879–1931), poet american. De inspirație populară, bazată pe improvizație, lirica sa, de obicei orală, recitată în aer liber cu acompaniament muzical (de percuție), se remarcă prin alternanța tonurilor delicate cu cele profetice, apocaliptice, a caracterului ironic sau fantastic cu cel de un duios sentimentalism („Congo și alte poeme", „Versuri în schimbul pâinii", „Fiecare suflet este o scenă", „Și totuși grifonul va fi blând"). Proză autobiografică.

LINDSEY [lindzi], **Mount ~,** masiv muntos în M-ții Stâncoși, în statul Colorado. Alt.: 4 280 m. Vechea denumire: *Old Baldy Peak.*

LINE [lain], arhipelag în centrul Oc. Pacific, situat de o parte și de alta a Ecuatorului, aparținând statului Kiribati; 496 km^2. Ins. pr.: Kiritimati (Christmas), Tabuaeran (Fanning), Teraina (Washington), la N de Ecuator și Malden, Starbuck, Caroline, Vostok, Flint, Palmyra, la S de Ecuator.

LÍNEA DE LA CONCEPCIÓN (LA LÍNEA) [conθepθion], oraș în S Spaniei (Andaluzia), port la M. Mediterană; 57,9 mii loc. (1991). Punct de trecere spre Gibraltar. Ind. de prelucr. a petrolului și a metalelor; ciment; confecții; produse alim. Comerț cu legume.

LINEAL (< germ.) s. n. **1.** Instrument în formă de bară metalică, cu muchii drepte, având o suprafață plană, utilizat pentru trasare, verificare, tușare etc. **2.** Dispozitiv pentru ghidarea materialului de laminat pe calea cu rulouri, la intrarea în unele laminoare de produse grele. **3.** Dispozitiv care servește la realizarea cusăturilor paralele cu marginea materialului, la mașina de cusut. 4. Dispozitiv folosit la reglarea grosimii foii de hârtie, montat la intrarea pastei fibroase pe sita plană a mașinii de fabricat hârtie.

LING, Frederick F. (n. 1927), inginer american de origine chineză. Stabilit în S.U.A. (1947). Prof. univ. la New York și Austin (Texas). Cercetări privind așchierea metalelor, frecarea uscată și statică; a dezvoltat numeroase tehnici de vârf pentru măsurarea temperaturilor, a tensiunilor și deformațiilor în regim static și dinamic. M. de onoare al Acad. Române (1994).

LING, Per Henrik (1776–1839), medic și scriitor suedez. Prof. la Univ. din Lund. A creat (1913) Institutul Regal Central de Gimnastică din Stockholm. Autor al unei epopei („Gylfe") și al unor tragedii romantice. Fondatorul sistemului suedez de gimnastică medicală („Fundamentele generale ale gimnasticii").

LINGĂU (< *linge*) s. m. Om lingușitor.

LINGE (lat. *lingere*) vb. III **1.** Tranz. A trece cu limba peste ceva; a lua cu limba resturi de mâncare. **2.** Tranz. și refl. (Despre animale) A-și spăla cu limba blana de pe corp, o rană etc. **3.** Tranz. (Fam.) A linguși.

LINGGA 1. Arhipelag coraligen indonezian, situat în partea de S a Mării Chinei de Sud, la E de ins. Sumatera, de care este separat prin str. Berhala; 2 180 km^2. Insule pr.: Lingga, Singkep, Sebangka, Bakung, Temiang. Expl. de staniu. Culturi de copra. **2.** Cea mai mare insulă a arh. omonim; 932 km^2; lungime: 64 km. Relief muntos, cu alt. max. de 1 163 m. Oraș pr.: Kerandin.

LINGOARE (lat. *languorem*) s. f. **1.** Stare de oboseală, de sfârșeală, de slăbiciune. **2.** (Pop.) Febră tifoidă.

LINGOTIERĂ (< fr.) s. f. Formă metalică, în special din fontă, în care se toarnă metalul sau aliajul lichid pentru a obține un lingou.

LINGOU (< fr.) s. n. Bloc de metal sau de aliaj (oțel, aur etc.) obținut prin turnare într-o lingotieră și destinat prelucrării ulterioare prin laminare, forjare, retopire sau electroliză.

LINGUAL, -Ă (< fr., lat. m.) adj. **1.** Care se referă la limbă (**I 1**), care aparține limbii (ex. arteră **l.**). *Mucoasă l.* = mucoasa limbii. *Papile linguale* = mici papile situate pe limbă, conținând mugurii gustativi (organe senzoriale gustative). *Nerv l.* = nerv senzitiv al limbii, ramură a nervului maxilarului inferior. **2.** (LINGV.; despre sunete) La articulare căruia limba are rolul principal.

Lingurar (2)

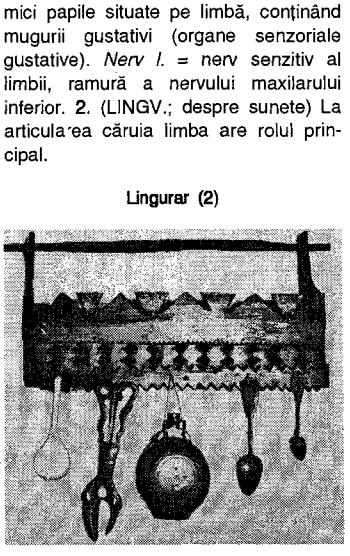

LINGULA (cuv. lat. „lingură") s. f. (ZOOL., PALEONT.) Gen de brahiopod nearticulat, cu cochilie mică, ovală și alungită, cu valvele aproape egale, netedă sau ornamentată cu striuri concentrice. Este cunoscut din Silurian și se menține neschimbat.

LINGURAR (< *lingură*) s. m., s. n. **1.** S. m. Persoană care lucrează și vinde linguri de lemn; rudar. ✦ Țigan. **2.** S. n. Poliță din mobilierul țărănesc, pe care se țin lingurile **(1)** sau diferite obiecte de bucătărie. **3.** S. m. (ZOOL.) *Rața-lingurar* = rață cu ciocul lung, lățit la capăt ca o lingură *(Anas clypeata)*; cuibărește relativ rar în România, mai ales în Delta Dunării, preferând zonele cu apă salmastră.

LINGURĂ (lat. *lingula*) s. f. **1.** Obiect de metal, lemn sau material plastic, de formă ovală scobită, cu coadă, folosit pentru a duce la gură, în general, mâncărurile lichide. ✦ Conținutul unei linguri **(1). 2.** Nume dat unor unelte, piese etc. care au o formă asemănătoare cu o **l. (1).** ✦ Unealtă în formă de tub cilindric închis la partea inferioară și prevăzut cu o supapă, folosită la sonde pentru extragerea unor cantități mici de fluide sau de materiale granulare (ex. **l.** de curățat, **l.** de lăcărit etc.).

LINGURIȚĂ (< *lingură*) s. f. **1.** Diminutiv al lui lingură **(1)**; lingură mică. **2.** *Linguriță-zânei* = ciupercă din familia poliporaceelor, brună-roșiatică, lucioasă, în formă de evantai, care crește vara pe trunchiurile și pe rădăcinile de stejar, mai rar pe alte esențe *(Ganoderma lucidum)*. Produce putregaiul alb al lemnului.

LINGUȘEALĂ (< *linguși*) s. f. Faptul de a (se) linguși; lingușire.

LINGUȘI (< *linge*) vb. IV tranz. și refl. A căuta să câștigi bunăvoința cuiva prin atitudini și vorbe măgulitoare, prin laude exagerate; a flata, a măguli; (fam.) a peria.

LINGUȘITOR, -OARE (< *linguși*) adj., s. m. și f. (Persoană) care (se) lingușește; lingău.

LINGVIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în lingvistică.

LINGVISTIC, -Ă (< fr.) s. f., adj. **1.** S. f. Știință care studiază limba și legile ei de dezvoltare. Preocupări privind limba au apărut încă din Antichitate, în India (Pănini), Grecia (Aristotel) sau Roma antică. În Evul Mediu asemenea preocupări se găsesc mai ales la arabi. Din perioada Renașterii datează interesul pentru studiul limbilor

europene, iar expansiunea colonială a dus la studierea, din motive practice, a limbilor indigene. **L.** ca știință s-a constituit în primul sfert al sec. 19, când s-au pus bazele cercetării istorice și comparative a limbilor (W. Jones, K.K. Rask, W. Humboldt, Fr. Bopp, frații Grimm ș.a.). În a doua jumătate a sec. 19 a luat naștere școala *neogramatică*. La începutul sec. 20 apar noi metode de cercetare: *geografia lingvistică* și *fonetica experimentală;* apar noi școli, cum sunt cea neolingvistică (B. Croce, M. Bartoli), funcțională (Cercul lingvistic de la Praga), generală (F. de Saussure). Dintre curentele lingvistice moderne mai importante sunt: structuralismul, semanticismul, lingvistica matematică, glosematica, transformaționismul. Discipline și domenii ale lingvisticii sunt: fonetica, fonologia, gramatica (morfologia și sintaxa), lexicologia, frazeologia, istoria limbii, dialectologia, stilistica ș.a. În cadrul **l.** se disting numeroase ramuri: psiholingvistica, sociolingvistica, geolingvistica ș.a. ✧ *L. generală* = studiul faptelor de limbă privite din punctul de vedere al trăsăturilor comune mai multor limbi (înrudite sau neînrudite). *L. diacronică* (sau *istorică*) = studiul faptelor dintr-o limbă sau din mai multe limbi privite în evoluția lor. *L. sincronică* (sau *descriptivă*) = studiul unei limbi așa cum se prezintă ea la un moment dat, fără luarea în considerație a fazelor anterioare. *L. comparativă* = studiul comparativ al concordanțelor fonetice, semantice și gramaticale din mai multe limbi, urmărind explicarea legăturilor lor istorice, cercetarea cauzelor dezvoltării lor paralele, a diferențierii și a influenței lor reciproce în cursul istoriei. *L. matematică* = disciplină care studiază limba cu mijloace matematice, ocupându-se de aspectele algebrice, cantitative și formale ale fenomenelor de limbă. **2.** Adj. Care aparține lingvisticii **(1),** privitor la lingvistică.

LINIA (< fr.) vb. I tranz. A trage linii **(1)** (drepte și regulate) pe hârtie.

LINIAMENT (< fr., după *linie*) s. m. Linie, trăsătură; prima schiță a unei lucrări.

LINIAR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** De forma unei linii **(1)** drepte; alcătuit din linii geometrice. ✧ *Desen l.* v. *desen. Perspectivă l.* v. *perspectivă.* ✦ (Adverbial) Rectiliniu. **2.** (MAT.; despre o funcție în raport cu o anumită variabilă) Care conține variabila respectivă numai la puterea întâi; (despre ecuații) care este de gradul întâi. ✧ *Spațiu l.* = *spațiu* vectorial.

LINIATURĂ (< germ.) s. f. Ansamblu de linii aplicate pe colile de hârtie pentru caiete, registre etc.

LINIAȚIE (< *linie*) s. f. Aspect structural al rocilor sedimentare și metamorfice determinat de tendința de grupare unidirecțională a mineralelor componente.

LINIE (< lat., it., germ., fr.) s. f. **1.** Trăsătură continuă trasată sau incizată pe o suprafață, având ca unică dimensiune lungimea. ✦ Figură geometrică cu o singură dimensiune; poate fi reprezentată de un punct aflat într-o mișcare continuă sau de intersecția a două suprafețe. V. *curbă.* **2.** Trăsătură (reală sau imaginară) care marchează o limită, o direcție etc. ✧ Loc. *În linie* = în șir drept. ✦ Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe termometre; liniuță **(1). 3.** (FIZ.) *L. de câmp* = **l.** de-a lungul căreia vectorul caracteristic al unui câmp fizic este în permanență tangent la ea; ex. *l. de forță* (în cazul unui câmp de forțe), *l. de curent* (în cazul câmpului de viteze al unui fluid în mișcare), *l. de curent electric* (în cazul câmpului densității de curent electric etc.). *L. spectrală* v. *spectral. Linii telurice* = linii de absorbție în spectrele surselor cosmice de radiație, care apar la trecerea radiației prin atmosfera Pământului. **4.** (NAV.) *L. de plutire* = **l.** obținută prin intersecția suprafeței exterioare a corpului unei nave cu planul orizontal al suprafeței libere a apei. *L. de încărcare* = **l.** care marchează intersecția bordajelor unei nave încărcate cu planul de plutire. **5.** (MILIT.) *L. de ochire* = **l.** imaginară care, trecând printr-un aparat de ochire, unește ochiul trăgătorului cu punctul ochit. **6.** (IHT.) *L. laterală* = **l.** vizibilă pe laturile corpului la pești, funcționând ca organ de simț care percepe sunete, temperatură, presiune etc. **7.** (La pl.) Contururile, desenul natural al unui obiect; trăsăturile unei figuri. ✦ Fig. Laturile principale, cadrul unei probleme. ✧ Expr. *În linii generale* (sau *mari*) = în general, fără amănunte. **8.** Fig. Orientare, direcție (de acțiune). ✦ Ramură, sector de activitate. **9.** Traseu al unei căi de comunicație. ✦ *L. de cale ferată* = cale de comunicație specială, amenajată și prevăzută cu șine metalice pentru deplasarea vehiculelor feroviare. **10.** *L. electrică* = ansamblul conductelor, dispozitivelor și construcțiilor care asigură trasmisiunea la distanță a energiei electromagnetice, fie pentru alimentarea unor consumatoare *(l.e. de energie),* fie pentru trasmisiunea unor semnale electromagnetice *(l.e. de telecomunicații). L. de contact* = **l.** electrică a vehiculelor cu tracțiune electrică (locomotive electrice, tramvaie etc.). *L. de radiocomunicație* = sistemul antenă-fider și mediul fizic care asigură în ansamblu transmiterea semnalelor radio; este parte componentă a unui canal de radiocomunicație. Cele mai răspândite sunt *l.de.r.* prin radiorelee și prin sateliții artificiali. **11.** (TEHN.) *L. tehnologică* = **a)** organizare a procesului tehnologic astfel încât operațiile să fie efectuate la locuri de muncă dispuse în succesiunea operațiilor de prelucrare; **b)** ansamblu de mașini, instalații și mijloace de transport dintr-o întreprindere industrială, dispuse în ordinea operațiilor prevăzute în procesul tehnologic. *L. automată* = **l.** tehnologică **(b)** în care operațiile de prelucrare, de transport și de asamblare a pieselor, a organelor de mașină, a materialelor etc. se execută automat. *L. de laminor* = ansamblu format din unul sau mai multe trenuri de laminare împreună cu dispozitivele și instalațiile de conducere, transport și manipulare a materiei prime și a laminatelor. **12.** Șir al strămoșilor sau al descendenților; filiație. **13.** (ZOOT.) Grup de animale din cadrul unei rase sau al unei varietăți, descendent dintr-un strămoș comun, creat prin intervenția directă a omului în scopul obținerii unor calități (producții ridicate, precocitate, colorit etc.). Indivizii din cadrul **l.** sunt asemănători întemeietorului acesteia în ce privește principalele însușiri morfologice și fiziologice. **14.** (GENET.) *L. pură* = totalitatea indivizilor homozigoți sau aproape homozigoți obținuți prin autopolenizare, la plante și prin consangvinizare, la animale. Noțiunea a fost introdusă de W. Johannsen. **15.** (POLIGR.) Lamă de metal folosită la tipărirea liniilor **(1)** de diferite lungimi și grosimi într-un text. **16.** Riglă. **17.** (METR.) Unitate de măsură folosită în trecut, egală cu a zecea parte dintr-un deget sau a douăsprezecea parte dintr-un palmac. ✦ Unitate de lungime în sistemul de măsuri englezesc, egală cu 0,21167 cm. **18.** (FIN.) *L. de credit* = aranjament de creditare a unui client de către o bancă, prin care se stabilește un plafon de credit, iar alocarea tranșelor de credit se face în mod succesiv, respectiv numai în măsura în care tranșele de credit acordate au fost utilizate pentru scopurile

convenite și situația financiară a clientului nu s-a deteriorat.

LINIOARĂ (< *linie*) s. f. **1.** Diminutiv al lui linie **(1)**; liniuță **(1). 2.** (GRAM.) *Liniuță* de unire.

LINIOMETRU (< fr.; {s} fr. *ligne* „linie" + gr. *metron* „măsură") s. n. Riglă cu secțiune triunghiulară sau pătrată, gradată pe fiecare muchie în puncte tipografice corespunzătoare câte unui corp de literă. Se folosește în tipografie, la numărarea rândurilor.

LINIȘTE (< *lin*[3]) s. f. **1.** Lipsă de zgomot; tăcere. **2.** Atmosferă calmă, fără mișcare; acalmie. **3.** Stare sufletească de destindere; calm, pace, tihnă.

LINIȘTI (< *liniște*) vb. IV refl. și tranz. A (se) astâmpăra, a (se) potoli. ✦ A (se) calma; a (se) tempera; ✦ (Despre vânt, furtună) A înceta, a (se) domoli.

LINIȘTIT, -Ă (< *liniști*) adj. **1.** Lipsit de zgomot, de mișcare; tăcut. **2.** Potolit, domol, lin. **3.** (Despre oameni) Calm, temperat; tihnit, împăcat.

LINIȘTITOR, -OARE (< *liniști*) adj. Care liniștește; calmant.

LINIȚĂ (< fr.; {s} gr. *linom* „țesut") s. f. Inflamație a țesutului celular al stomacului. ✧ *L. plastică* = inflamație cu caracter proliferativ a țesutului conjunctiv submucos al stomacului. În forma benignă are aspectul unei gastrite indurate; în forma malignă apar grupe celulare neoplazice, care duc la o infiltrare difuză a peretelui gastric și la un cancer schiros.

LINIUȚĂ (< *linie*) s. f. **1.** Linioară **(1).** ✦ Linie **(2). 2.** *L. de unire* = semn ortografic sau de punctuație folosit pentru a marca despărțirea în silabe a unui cuvânt sau pentru a uni două sau mai multe cuvinte legate între ele printr-un strâns raport lexical, morfologic sau sintactic; cratimă.

LINKAGE [liŋkidʒ] (< fr., engl.) subst. (GENET.) Tendința unor gene de a rămâne asociate pe cromozom și a se transmite așa, de-a lungul câtorva generații. Este *absolut* când genele manifestă tendința permanentă de a rămâne împreună în același membru al perechii de cromozomi omologi și *relativ*, când are loc schimbul sau crossing-over-ul între grupuri de gene corespunzătoare între cromozomii omologi.

LINKÖPING [liŋʧöpiŋ], oraș în SSE Suediei, situat în apropierea țărmului de SV al L. Roxen, la 177 km SV de Stockholm; 131,4 mii loc. (1997). Nod rutier. Aeroport. Ind. metalurgică, constr. de mașini (automobile, avioane), electronică, textilă, chimică, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. Universitate (1967). Muzeu de artă. Monumente: Catedrala St. Lars (1100–1187, reconstruită în sec. 15), cu un turn de 105 m înălțime; biserica dominicană St. Lars (sec. 13); castel (sec. 15–16, restaurat în sec. 17 și în 1931–1932).

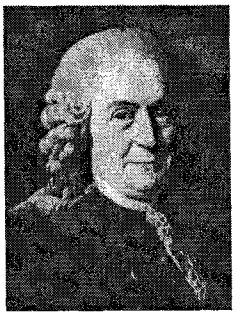

Carl von Linné

LINNA, Väinö (1920–1992), scriitor finlandez. Autodidact. Romanul său „Soldați necunoscuți", despre războiul fino-sovietic din 1941–1944, a avut un impact extraordinar în țările scandinave și a fost tradus în numeroase limbi. Trilogia „Aici, sub steaua polară", de largă respirație istorică, prezintă realitățile sociale dure din perioada 1880–1950 și evenimentele politice care vor conduce la independența Finlandei.

LINNÉ, Carl von (1707–1778), naturalist suedez. Prof. univ. la Uppsala. Fondator și președinte (1739) al Academiei Regale de Știință din Stockholm. A realizat clasificarea sistematică pe baza structurii organelor și a modului de reproducere a plantelor și animalelor, a introdus nomenclatura binară (1751) pentru desemnarea speciilor; a denumit și a descris peste 1 500 specii de plante și animale descoperite până la el („Systema naturae", „Genera plantarum", „Philosophia botanica", „Species plantarum"). A susținut teoria constanței și creaționismul. Opera sa, care permite definirea conceptului de specie, reprezintă sinteza *fixismului* în biologie.

LINNETT, John Wilfred (1913–1975), chimist britanic. Prof. univ. la Cambridge. Cercetări în spectroscopia și fotochimia metal-alchililor („Mecanica undelor și valența").

LINOGRAVURĂ (< fr.) s. f. **1.** Procedeu de reproducere și multiplicare pe hârtie sau pe material textil a unui desen gravat pe o placă de linoleum; este o variantă tehnică a xilogravurii. **2.** Imaginea obținută prin acest procedeu.

LINOLEAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. (CHIM.) Săruri ale acidului linoleic.

LINOLENIC (< fr. {i}) adj. *Acid ~* = acid gras nesaturat, care se găsește în uleiurile sicative.

LINOLEUM (< fr. {i}; {s} lat. *linum* „in" + *oleum* „ulei") s. n. Produs obținut prin aplicare pe un suport textil (țesătură de iută) a unui amestec de linoxină, plastifianți ș.a. și folosit pentru acoperirea meselor, a pardoselilor etc. Există și l. fără suport (cu unul sau mai multe straturi) și l. cu bază termoizolantă.

LINOLIC (LINOLEIC) (< fr. {i}) adj. *Acid ~* = acid gras nesaturat, care se găsește în uleiurile sicative.

LINOTIP (< fr. {i}; {s} lat. *linea* „linie" + *typos* „caracter") s. n. (Înv.) Mașină de cules și turnat caractere tipografice sub formă de rânduri monolite, cu suprafața de imprimare în relief. Este compus din: magazie de matrițe, claviatură, mecanism de transport al matrițelor, dispozitiv de turnare, pompă, roată de turnare și mecanisme de acționare, siguranță, control. **L.** a fost inventat de Ottwar Mergenthaler (S.U.A., 1884).

LINOTRON (< engl.) s. n. Mașină de cules fotografică cu tub catodic și cu portcaractere sub formă de cadru de litere, semne etc. Viteza de culegere: 300 de semne pe secundă. Inventată în Marea Britanie, în deceniul 7 al sec. 20.

LINOXINĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță rășinoasă obținută prin polimerizare termică, urmată de oxidarea uleiurilor nesaturate (ex. ulei de in). Este utilizată la fabricarea linoleumului.

LIN PIAO (LIN BIAO) (1908–1971), general și om politic chinez. Unul dintre principalii conducători ai luptei armate împotriva invaziei japoneze în China. În calitate de comandant al forțelor comuniste din NE Chinei, a contribuit substanțial la victoria în războiul civil împotriva lui Jiang Jieshi. După proclamarea R. P. Chineze a deținut funcții în armată și aparatul administrativ, fiind unul dintre promotorii Revoluției culturale. În 1971, a fost implicat într-o tentativă eșuată de

preluare a puterii. A murit într-un accident de avion.

LINS, -Ă (< *linge*) adj. (Despre păr) Netezit, întins, fără bucle.

LINSARE (< *lins*) s. f. (METAL.) Operație de netezire cu ajutorul uneltelor adecvate a suprafețelor formei sau ale miezului după scoaterea modelului și a miezului din cutia de formare.

LINȘA (< fr.) vb. I tranz. A ucide pe cineva prin linșaj.

LINȘAJ (< fr.) s. n. Uciderea fără judecată a unei persoane de către un grup sau o mulțime incitată; linșare.

LINT (< engl.) s. n. Fibre lungi de bumbac, extrase prin egrenare.

LINTE (lat. *lentem*) s. f. Plantă alimentară și furajeră din familia leguminoaselor, originară din Asia, înaltă de 20–50 cm, cu frunze compuse și flori albe-albăstrui *(Lens culinaris)*; fructul și sămânța acestei plante, de culoare galbenă-deschisă, are o valoare nutritivă ridicată. Cultivată în Italia, Spania ș.a.

LINTERS (< fr. {i}; {s} engl. *lint* „in") s. n. Fibrele scurte care rămân ca un puf dens pe semințele de bumbac după egrenare și care, separate prin lintersare, sunt folosite pentru fabricarea vatei, a mătăsii artificiale și a nitrocelulozei.

LINTERSARE (< *linters*) s. f. Delintersare.

LINTIȚĂ (< *linte*) s. f. Denumire dată plantelor anuale acvatice, din genul *Lemna,* cu tulpina mică și lățită, lipsite de frunze și adesea de rădăcini sau cu rădăcini mici, filiforme. Trăiește la suprafața apelor stătătoare sau lin curgătoare și se folosește uneori pentru hrana păsărilor înotătoare.

LINTON [lințn], **Ralph** (1893–1953), antropolog american. Cercetări de te-

Lintiță

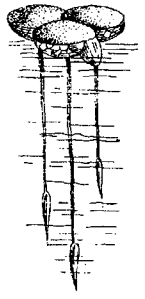

Linz. Catedrala veche

ren în America, Africa, în urma cărora a elaborat studii despre aculturație și etnopsihiatrie („Fundamentul cultural al personalității", „Arborele culturii").

LINȚOU (< fr.) s. n. Buiandrug.

LINȚIA, Dionisie (1880–1952, n. Cacova, azi Grădinari, jud. Caraș-Severin), ornitolog român. Autor al unui catalog (1928) al tuturor păsărilor, completat și revizuit (1944). A realizat un album al păsărilor, însoțit de un studiu comparativ despre păsările care trăiesc în România.

LINȚOLIU (< fr.) s. n. Giulgiu.

LINX (< fr., lat.) s. m. Râs[2].

LINXUL *(Lynx),* constelație din emisfera boreală, compusă din stele puțin strălucitoare situate între constelațiile Vizitiul și Ursa Mare.

LIN YU-TANG (1895–1976), scriitor și filolog chinez. Din 1936 a trăit mai mult în S.U.A. Romane de inspirație taoistă („Țara și poporul meu", „Importanța existenței", „Cu dragoste și ironie", „O frunză în furtună"); eseuri. A inventat sistemul de indexare chinez.

LINZ [lints], oraș în N Austriei, centrul ad-tiv al landului Austria Superioară, situat pe dr. Dunării, în zona de confl. cu râurile Traun și Krems, la 260 m alt., la 153 km VNV de Viena; 203,1 mii loc. (1991). Port fluvial. Nod de comunicații. Ind. metalurgică, constr. de mașini și de nave fluviale, electrotehnică, chimico-farmaceutică (îngrășăminte, medicamente), textilă, a sticlăriei, alim. Universitate (1967). Teatre. Muzee. Festivalul Bruckner (sept.). Monumente: biserica Sankt Martin (menționată documentar în 799); biserica comunală Mariä Himmelfahrt (sec. 13, refăcută în 1648–1656), Biserica Iezuiților (sec. 13, refăcută în stil baroc în 1752–1758), Catedrala veche (1669–1678), Primăria (1658), în stil baroc; Biserica Minoriților (1751), în stil rococo; Coloana Trinității (1723); Catedrala nouă (1862–1924, în stil neogotic); podul peste Dunăre (1938–1939). În Antichitate, aici a existat castrul roman *Lentia* (sec. 1 d.Hr.). Prin Pacea de la L. (29 aug. 1645), principele Transilvaniei primea comitatele Borsod, Abaúj, Zemplén, Ugocsa și Bereg în stăpânire viageră, iar Satu Mare și Szabolcs în stăpânire ereditară.

LIOFIL, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *lyo* „a desface" + *philos* „iubitor") adj. (Despre particule coloidale) Care are afinitate pentru mediul de dispersie. Când acest mediu este apa, coloidul este numit hidrofil.

LIOFILIZARE (< fr. {i}) s. f. Proces de evaporare în vid, la temperaturi foarte scăzute (–70°C), a suspensiilor microbiene sau a soluțiilor organice nestabile, pentru a le asigura păstrarea proprietăților timp îndelungat.

LIOFOB, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *lyo* „a desface" + *phobos* „frică") adj. (Despre particule coloidale) Care nu are afinitate pentru mediul de dispersie. Când acest mediu este apa, coloidul se numește hidrofob.

LIOGEL (< fr. {i}) s. n. Gel obținut prin răcirea unui sol liofil.

LION [liō], **Golful ~,** golf al M. Mediterane, pe coasta de S a Franței, între capul Creus la V și Delta Ronului la E. Lungime: 93 km; lățime la intrare: 245 km. Ad.: peste 1 000 m. În partea sa estică se varsă Ronul.

LIONS [liō] **1. Jacques Louis L.** (n. 1928), matematician și mecanician francez. Cercetări în domeniul teoriei ecuațiilor diferențiale, cu aplicații în mecanică și fizică. **2. Pierre-Louis L.** (n. 1956), matematician francez. Fiul lui **L. 1.** Lucrări în domeniul ecuațiilor cu derivate parțiale, al modelării matematice în diverse ramuri ale științei, tehnicii și economiei. Medalia Fields (1994).

LIOTARD [liota:r], **Jean-Étienne** (1702–1789), pictor elvețian. Remarcabil pastelist. Portrete ale papei Clement XII, împărătesei Maria Tereza împreună cu familia prințului de Wales

ş.a. Călătorii documentare în Europa şi în Orient (de unde supranumele de „pictorul turc"). În 1742, la invitaţia domnului Moldovei, Constantin Mavrocordat, a lucrat la Iaşi o serie de portrete ale voievozilor moldoveni; scene de gen. Autor al unui „Tratat privind principiile şi regulile picturii".

LIOTĂ (< bg., scr.) s. f. (Pop.) Mulţime, grămadă; droaie (de copii).

LIOUVILLE [liuvil], **Joseph** (1809–1882), matematician francez. Prof. la Şcoala Politehnică şi la Collège de France. Fondator (1836) şi editor al „Jurnalului de matematici pure şi aplicate". Lucrări în domeniul analizei matematice şi al teoriei ecuaţiilor diferenţiale. A determinat existenţa numerelor transcendentale, care-i poartă numele (1844).

LIOV v. **Lvov**.

LIPAN[1] (< scr.) s. m. Peşte teleostean dulcicol, asemănător cu păstrăvul, de c. 30–35 cm lungime *(Thymallus thymallus)*. Trăieşte în ape de munte. Carnea lui are gust de cimbrişor.

LIPAN[2] (< bg.) s. m. (BOT.) Brusture.

LIPARE sau **LIPARI, Insulele ~**, arhipelag vulcanic italian, situat în SE M. Tireniene, la N de Sicilia; 114,8 km^2. Insule pr. (km^2): Lipari (37,3), Salina (26,8), Vulcano (20,9), Stromboli (12,2), Filicudi (9,5), Alicudi (5,1), Panarea (3,3), dintre care Stromboli şi Vulcano au vulcani activi. Vegetaţie mediteraneană. Plantaţii de măslini şi smochini. Viticultură. Expl. de sulf. Pescuit. Turism. Cunoscute şi sub denumirea de *Ins. Eoliene*.

LIPARIT (< fr. {i}; {s} n. pr. *Lipari*) s. n. (PETROGR.) Riolit.

LIPATTI 1. Dinu L. (1917–1950, n. Bucureşti), pianist şi compozitor român. Prof. de pian la Conservatorul din Geneva. Elev al Floricăi Musicescu şi al lui M. Jora, la Bucureşti, şi al lui A. Cortot, P. Dukas, Nadia Boulanger, la Paris. Interpret de mare sensibilitate şi acurateţe tehnică, în special al lui Chopin, Bach, Grieg, Schumann şi Mozart, a fost unul dintre cei mai mari pianişti ai sec. 20. Carieră internaţională de concertist. Împreună cu G. Enescu, a susţinut recitaluri în România, în timpul războiului (1939–1943). Înregistrări cu valoare istorică (1946–1950). A compus suita simfonică „Sătrarii", „Concertino în stil clasic pentru pian", „Sonatina pentru mâna stângă". **2. Va-**

Dinu Lipatti

lentin L. (1923–1999, n. Bucureşti), eseist, istoric literar şi diplomat român. Frate cu **L. (1).** Prof. univ. la Bucureşti. Delegat permanent al României la UNESCO. A făcut parte din delegaţia României la Conferinţa de securitate şi cooperare în Europa de la *Helsinki*. Studii şi eseuri consacrate fenomenului literar francez şi italian („Istoria literaturii italiene", „Valori franceze", „Istoria literaturii franceze" — pentru uz universitar). Traduceri.

LIPAZE (< fr.; {s} gr. *lipos* „grăsime") s. f. pl. Enzime din clasa hidrolazelor, ce catalizează scindarea trigliceridelor până la glicerină şi acizii graşi. La om şi la animale se găseşte în ţesuturi şi în sucul pancreatic şi participă la digerarea hranei; au rol în

Jacques Lipchitz: „Marinar cu chitară"

descompunerea şi în metabolizarea lipidelor.

LIPĂ, Elisabeta (n. 1964, Siret), canotoare română. Multiplă campioană mondială şi olimpică (între 1984 şi 2000) la schif individual şi cu echipaje. În anul 2000, Federaţia Internaţională de canotaj a declarat-o cea mai bună canotoare din toate timpurile.

LIPĂNEŞTI, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpaţii Prahovei, pe râul Teleajen; 5 057 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul **L.**). În satul **L.** se află biserica Sf. Treime (1743), iar în satul Zamfira, mănăstirea cu acelaşi nume (de maici), ctitorie de la mijlocul sec. 19 a arhimandritului Eftimie, cu biserică având hramul Înălţarea Domnului (1855–1857), pictată de Nicolae Grigorescu în anii 1856–1857, din care se mai păstrează doar imaginile de pe catapeteasmă; biserica a fost consolidată şi renovată în perioadele 1941–1942, 1950–1960 şi 1986–1989 şi repictată în 1979. Muzeu cu colecţii de obiecte bisericeşti.

LIPCAN (< tc.) s. m. (În Evul Mediu) **1.** Curier oficial (turc sau tătar) în slujba domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei; *p. ext.* ştafetă de război (călare). **2.** Denumire dată tătarilor aduşi de turci din Lituania („Lipca") în raiaua Hotin.

LIPCHITZ [lipʃits], **Jacques** (pe numele adevărat *Chaim Jacob L.*) (1891–1973), sculptor francez originar din Lituania. Stabilit în Franţa (1909), apoi în S.U.A. (1941). După o fază influenţată de cubism („Cap"), a adoptat un stil mai dinamic, fiind preocupat de sugerarea mişcării („Prometeu în luptă cu vulturul", „Marinar cu chitară"). Ultima perioadă, influenţată din nou de cubism, se caracterizează prin monumentalism.

LIPEMIE (< fr. {i}; {s} gr. *lipos* „grăsime" + *haima* „sânge") s. f. Concentraţia lipidelor în sânge (normal 400–800 mgr ‰ cu creştere adecvată după consum de lipide). Patologic creşte în arterioscleroză, alcoolism cronic, în unele afecţiuni metabolice etc.; este scăzută în boli hepatice, mai ales în ciroză. Sin. *lipidemie*.

LI PENG (n. 1928), om politic chinez. Fiul adoptiv al lui Ciu En-lai (Zhou Enlai). Unul dintre promotorii luptei pentru independenţa Chinei. Prim-min. (1988–1998). Preşedinte al Adunării Naţionale a R. P. Chineze (din 1998).

LIPEȚK, oraș în Federația Rusă, pe râul Voronej; 474 mii loc. (1995). Aeroport. Ind. metalurgică; constr. de tractoare, mat. de constr. (ciment, sticlă, cărămidă), chimică (lacuri, vopsele), textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. Stațiune balneară (din 1803), cu ape minerale cloruro-sodice, sulfatate. Două teatre; muzee. Atestat în sec. 13.

LIPI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A realiza o îmbinare nedemontabilă între două piese, care pot fi sau nu din același material, prin intermediul unei substanțe peliculogene (ex. nitroceluloză, poliacetat de vinil, amidon, clei de oase, cauciuc, rășini etc.). ✦ A asambla nedemontabil două piese metalice în stare solidă cu ajutorul unui aliaj de adaos topit, având temperatura de fuziune mai joasă decât a metalelor de lipit. **2.** Refl. A fi cleios, aderent. ✦ (Despre pleoape, ochi) A nu se putea deschide decât cu greutate, incomplet, din cauza unei secreții vâscoase a ochiului; *fig.* a se închide de somn. **3.** Tranz. și refl. A (se) prinde de..., a (se) fixa, a (se) aplica pe... ✧ Expr. *A nu se lipi învățătura (de cineva)* = a nu avea înclinație, aplicație la învățătură, a prinde greu. ✦ Refl. (Despre alimente) A prii (cuiva). **4.** Tranz. și refl. A (se) apropia astfel încât să se atingă; a alătura strâns. ✦ Refl. Fig. A se lega, a se ataşa de cineva sau de ceva. **5.** Tranz. A întinde un strat de lut sau de pământ galben, frământat cu apă, pe pereți sau pe podeaua casei pentru a astupa crăpăturile; (reg.) a murui.

LIPICI (< *lipi*) s. n. **1.** Orice substanță cleioasă care servește la lipit (hârtia); clei. **2.** Fig. (Fam.) Putere de atracție, de seducție; farmec personal.

LIPICIOS, -OASĂ (< *lipi*) adj., s. f. **1.** Adj. Care se lipește; cleios, vâscos. **2.** Adj. (Pop.; despre boli) Contagios. **3.** Adj. Fig. (Fam.) Care se apropie, se ataşează uşor; prietenos. ✦ Atrăgător, simpatic. **4.** S. f. Plantă erbacee anuală, din familia rubiaceelor, cu tulpina ramificată, agățătoare, frunze liniar-lanceolate, flori albe, mici, dispuse în inflorescențe cimoase *(Galium aparine).* Răspândită în Europa și Asia, crește în locuri cultivate, pe lângă garduri, tufărișuri, la marginea pădurilor. Este folosită în medicină ca diuretic în afecțiuni renale, pentru combaterea obezității, ca sudorific etc.

LIPIDE (< fr.; {s} gr. *lipos* „grăsime" + *eidos* „aspect") s. n. pl. Clasă principală de compuși organici naturali, conținând grăsimi și lipoide, ce se găsesc în organismul viețuitoarelor. Sunt un component principal al membranei biologice și constituie rezerva energetică a organismului, participând la transmiterea impulsurilor nervoase, la formarea unor învelișuri hidrofuge și termoizolante etc. Au proprietatea de a se dizolva în solvenți organici (eter, cloroform) și de a fi insolubile în apă. Sunt clasificate în *l. simple* (grăsimi neutre, ceride, steride) și *l. complexe* (fosfatide, cerebrozide etc.). Din clasa **l.** mai fac parte sterolii și carotenii. Multe dintre ele sunt produse alimentare sau se folosesc în industria farmaceutică.

LIPIDEMIE (< fr., gr.) (MED.) Lipemie.

LIPIE (< scr.) s. f. Pâine, nedospită, rotundă și plată, cu miez puțin.

LIPIODOL (< fr.) s. n. (FARM.) Produs radioopac, obținut prin fixarea iodului pe o substanță uleioasă, folosit în efectuarea radiografiilor bronhiilor, căilor urogenitale etc.

LIPIT, -Ă (< *lipi*) adj. **1.** Îmbinat cu ceva, fixat, prins pe ceva prin lipire. ✦ (Despre pleoape, despre ochi) Încleiat de o secreție vâscoasă; *fig.* cârpit de somn. **2.** (Și adv.) În atingere, în contact cu..., strâns alăturat de cineva sau de ceva. ✧ Expr. *Sărac* (sau *calic*) *lipit (pământului)* = foarte sărac.

LIPITOARE (< *lipi*) s. f. **1.** Vierme anelid din apele dulci, cu corpul alungit, de 0,5–20 cm, turtit dorso-ventral, brun-verzui și cu câte o ventuză la cele două capete *(Hirudo medicinalis);* gura se află în mijlocul ventuzei anterioare și are trei maxilare tăioase; glandele lor salivare secretă hirudină, care împiedică coagularea sângelui. Este un parazit temporar, hrănindu-se cu sângele vertebratelor; este folosită în anumite tratamente (de ex. tromboflebită). Trăiește în bazinele de apă dulce și în cele marine. **2.** Pasăre călătoare arboricolă, nocturnă, insectivoră; este mai mică decât o turturică, are penajul brun-cenușiu cu pete brune și roșiatice *(Caprimulgus europaeus).* Ziua stă imobilă pe pământ sau pe crăcile arborilor, cu a căror culoare se confundă. Este oaspete de vară în România. Sin. *mulge-capre.*

Lipitoare (1)

LIPITURĂ (< *lipi*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) lipi și rezultatul ei; lipire. ✦ Locul de îmbinare între două piese metalice lipite. ✧ *L. moale* = **l.** la care piesele nu se încălzesc în prealabil. *L. tare* sau *brazură* = **l.** la care piesele se încălzesc la locul de îmbinare. ✦ Locul unde s-a făcut o lipire. **2.** Lut frământat cu apă care se lipește pe pereții caselor, ai prispei, pe jos etc.; (reg.) muruială.

LIPIȚAN (< germ.; n. pr. *Lipizza*) s. m. (ZOOT.) Rasă de cai de talie înaltă, cu fruntea bombată, folosită la tracțiune ușoară și călărie. Creată în Austria (c. 1580), dar menționată abia după 1700.

LIPMANN [lipmən], **Fritz Albert** (1899–1986), biochimist american de origine germană. Prof. la Harvard și la Univ. Rockefeller. Contribuții la elucidarea biochimiei transmiterii energiei în țesuturile vii; a descoperit coenzima A și importanța ei pentru metabolismul acizilor grași. Lucrări asupra proteinelor și biocatalizatorilor. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1953), împreună cu H.A. Krebs.

LIPNIC, localitate în Republica Moldova. În dumbrava de la **L.,** armata moldoveană condusă de Ștefan cel Mare a înfrânt la 20 aug. 1469/1470 armata tătarilor care invadaseră țara.

LIPNIȚA, com. în jud. Constanța, situată în SV Pod. Oltinei, pe dr. Dunării, la granița cu Bulgaria; 3 404 loc. (2000). Viticultură. Pe terit. satului Canlia au fost descoperite vestigiile mai multor așezări suprapuse, începând din prima Epocă a fierului (Hallstatt).

LIPO- (< fr., it.; {s} gr. *lipos* „grăsime") Element de compunere cu sensul de „grăsime", „referitor la grăsime", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

LI PO v. **LI Bal.**

LIPOCAIC ({s} *lipo-* + gr. *kaiein* „a arde") adj. (Despre hormoni pancreatici) Care contribuie la metabolizarea grăsimilor în ficat, prevenind astfel depozitarea lor și degenerescența grasă, secundară, a ficatului.

LIPOCROM (< fr.) s. n. Grup de pigmenți liposolubili, de culoare galbe-

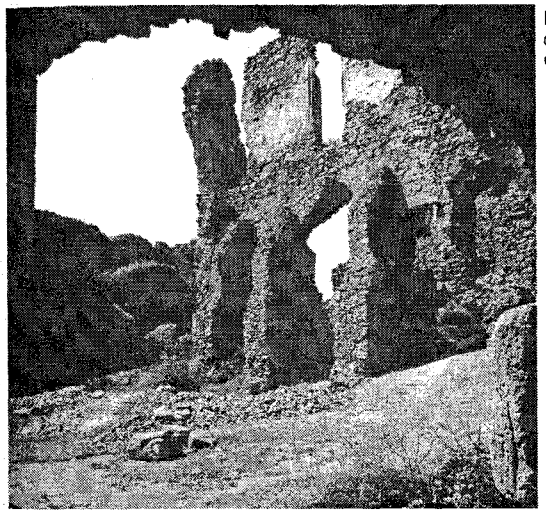

Lipova (2). Ruinele cetății medievale din Șoimoș

nă, aparținând grupei carotenoizilor, prezenți în grăsimea țesutului adipos.

LIPOGENEZĂ (< fr.; {s} *lipo-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. Formare de lipide fie prin dereglarea grăsimilor ingerate, fie prin conversia glucidelor și proteinelor.

LIPOIDE (< fr. {i}; {s} *lipo-* + gr. *eidos* „aspect") s. n. pl. Lipide complexe, insolubile în acetonă, cărora substanțele organice din constituția lor le conferă proprietăți diferite de ale lipidelor simple (ex. fosfatide, lecitine).

LIPOIDOZĂ (< fr. {i}) s. f. Încărcare cu grăsimi a celulelor unui organ (ex. l. hepatică, l. renală).

LIPOLIZĂ (< fr. {i}; {s} *lipo-* + gr. *lysis* „desfacere") s. f. (FIZIOL.) Descompunere, în intestinul subțire, a lipidelor în glicerină și acizi grași sub acțiunea fermenților pancreatici și intestinali.

LIPOM (< fr. {i}; {s} gr. *lipos* „grăsime") s. n. Tumoră benignă formată din țesut adipos. Este localizată, de obicei, în țesutul subcutanat al gâtului, cefei, spatelui, regiunii lombare.

LIPOMATOZĂ (< fr. {i}) s. f. Stare patologică caracterizată printr-o depunere anormală de grăsime în diferite regiuni ale corpului. L. poate fi localizată sau generalizată, difuză sau sub formă tumorală *(lipom)*.

LIPOPROTEINĂ (< fr.) s. f. Moleculă organică rezultată din asocierea unei proteine cu o lipidă specifică. L. constituie forma normală de transport a lipidelor în circulația sangvină.

LIPOSARCOM (< fr.; {s} *lipo-* + fr. *sarcome* „sarcom") s. n. Tumoră malignă formată în țesuturile grase.

LIPOSOLUBIL, -Ă (< fr.) adj. (CHIM.; despre substanțe) Care este solubil în grăsime (ex. vitamină l.).

LIPOTIMIE (< fr.; {s} gr. *leipein* „a lăsa" + *thymos* „spirit") s. f. Pierdere temporară a cunoștinței (1–3 minute) însoțită de tulburări respiratorii și cardio-vasculare (puls accelerat, respirație superficială, transpirație rece abundentă, paloare, greață etc.). Reprezintă o formă de criză vasculară vegetativă, care apare în urma traumelor psihice, a excitațiilor dureroase, a intoxicațiilor, hemoragiilor și a unor boli infecțioase. Este cauzată de spasme trecătoare ale arterelor cerebrale, însoțită de anemie cerebrală.

LIPOVA 1. Dealurile sau **Podișul Lipovei**, complex de dealuri cu aspect piemontan, situat în N Banatului, între Bega (la S) și Mureș (la N), extins pe c. 80 km lungime (E–V) și c. 20 km lățime max. Este parte componentă a Dealurilor Vestice (respectiv Dealurile bănățene), fiind formate din interfluvii largi, cu înclinare ușoară către V, alcătuite predominant din marne, argile, pietrișuri și nisipuri, cu intercalații de gresii și șisturi argiloase. Alt. medie: 200–250 m; alt. max.: 493 m (Dealul Fragulea). Acoperite cu păduri. Climă moderată, cu ușoare influențe mediteraneene. Pomicultură și viticultură. **2.** Oraș în jud. Arad, pe Mureș; 11 483 loc. (2000). Stație de c.f. Nod rutier. Expl. de balast și granit (Radna). Fabrică de strunguri și de vagoane de cale ferată. Prelucr. lemnului; conf., încălțăminte, mat. de constr. Îmbuteliere de ape minerale. Centru viticol și pomicol. Stațiune de cercetare și producție pomicolă. Muzeu de istorie, etnografie și artă medievală (inaugurat în 1952). Stațiune balneoclimaterică cu izv. de ape minerale carbogazoase, feruginoase, bicarbonatate, calcice, sodice, magneziene, slab radioactive indicate în tratarea bolilor cardiovasculare, a celor hepato-biliare ș.a. Localitatea apare menționată documentar în 1245, iar în 1440 devine oraș. Biserica având hramul Adormirea Maicii Domnului a fost construită în trei etape: în 1338 au fost realizate nava și pronaosul, în 1797 s-a ridicat turla, iar în 1928 s-au adăugat galeriile interioare (pictată în 1500 și 1732–1735); bazarul turcesc „Sub Dughene" (sec. 17); castel (sec. 19) în stil baroc. În localit. componentă Șoimoș se află ruinele unei cetăți medievale (sec. 13) și biserica Buna-Vestire (1792), iar în localit. componentă Radna există mănăstirea romano-catolică Sfânta Maria, întemeiată în 1551 de călugării franciscani, cu biserică zidită în anii 1756–1782 și pictată în 1902. **3.** Com. în jud. Bacău; 2 608 loc. (2000). Satul L. apare menționat documentar în 1531.

LIPOVĂȚ, com. în jud. Vaslui, situată în Colinele Tutovei, pe râurile Chițoc și Ghilanoiu; 4 204 loc. (2000). Satul L. apare menționat documentar în 1437. Bisericile de lemn Sf. Gheorghe (1628 sau 1711) și Sf. Nicolae (1792–1795), în satele L. și Căpușneni.

LIPOVEAN, -Ă (< rus) s. m. și f. (La m. pl.) Denumire dată rascolnicilor ruși care au plecat din Rusia în sec. 18, așezându-se în Bucovina, Moldova și în regiunea de la vărsarea Dunării în Marea Neagră. Și-au păstrat timp îndelungat obiceiurile, portul, modul de viață.

LIPOVEANCĂ (< *lipovean*) s. f. Lipoveană.

LIPOVU, com. în jud. Dolj, situată în Câmpia Desnățui, pe râul Desnățui; 3 324 loc. (2000). Centru viticol. Biserică cu dublu hram — Sf. Mucenic Dimitrie și Sf. Ștefan (1854), în satul L.

LIPPERSHEY [lipərshai], **Hans** (1570–1619), optician flamand. În 1608 a realizat unul dintre primele telescoape.

LIPPI 1. Fra Filippo L. (c. 1406–1469), pictor italian. Călugăr carmelit. Fresce valoroase prin finețea și precizia desenului și prin prospețimea și lu-

Fra Filippo Lippi: „Fecioara cu Pruncul"

minozitatea coloritului („Încoronarea Fecioarei", „Fecioara cu Pruncul", „Viața Sf. Ștefan și a Sf. Ioan Botezătorul", toate la domul din Prato, „Viața Fecioarei" la domul din Spoleto). **2. Filippino** L. (c. 1457–1504), pictor italian. Fiul lui **L. (1)**; elev al tatălui său și admirator al lui Botticelli. Lucrări de șevalet („Adorația păstorilor") și decorații murale (frescele „Viața Sf. Toma d'Aquino", de la biserica Santa Maria Sopra Minerva din Roma, „Viețile Sf. Filip și ale Sf. Ioan", de la biserica Santa Maria Novella din Florența) de o delicată armonie coloristică și dinamism expresiv.

LIPPMANN [lipmạn], **Gabriel-Jonas** (1845–1921), fizician francez. Prof. univ. la Sorbona. Cercetări în electrocapilaritate (1873, electrometrul capilar), termodinamică și optică („Curs de termodinamică", „Curs de acustică și optică"); a descoperit (1891) un procedeu de fotografiere în culori bazat pe fenomenul de interferență a luminii, obținând prima fotografie colorată a spectrului solar. M. de onoare al Acad. Române (1906). Premiul Nobel pentru fizică (1908).

LIPPMANN [lipmẹn], **Walter** (1889–1974), ziarist și politolog american. A scris editorialele ziarului „New York Herald Tribune" (1931–1967), contribuind la definirea tendințelor neoliberalismului în economie. Secretar al Comisiei de pregătire a Conferinței de Pace de la Paris (1918–1919). Lucrări: „Orașul liber", „Opinia publică", „Războiul rece".

LIPPOLD [lạipəld], **Richard** (n. 1915), sculptor și designer american. Prof. univ. la New York. Influențat de constructivism, a creat lucrări din fibre metalice complexe, reprezentând figuri geometrice elementare în raport sugestiv cu spațiul (Centrul Lincoln din New York, Catedrala St. Mary din San Francisco, Muzeul aerului și spațiului din Washington, Deutsche Bank din Frankfurt).

LIPPS, Theodor (1851–1914), filozof, estetician și psiholog german. Prof. univ. la Bonn, Breslau și München. Promotor al psihologismului în logică. Autor principal al teoriei „empatiei" *(Einfühlung)*, potrivit căreia esența emoției estetice rezidă în proiectarea trăirilor subiectului asupra obiectului artistic („Trăsăturile fundamentale ale logicii", „Despre simțire, voință și gândire", „Filozofie și realitate", „Estetica").

LIPRANDI, Ivan Petrovici (1790–1880), istoric rus. În anii 1820–1822 a locuit în Chișinău, publicând în studiile și memoriile sale informații referitoare la Moldova. Prieten apropiat al lui Pușkin.

LIPSĂ (< *lipsi*) s. f. **1.** Faptul de a lipsi **(1)**; absență ✧ Loc. *Din lipsă de...* = în absența a ceva, pentru că nu este ceva. ✧ Expr. *Mai bine lipsă* = mai bine nimic, mai curând renunț. ✧ (DR) *(Judecat) în lipsă* = în contumacie. **2.** Gol, lacună. **3.** Deficiență, scădere; defect. **4.** Sărăcie mizerie; (de obicei la pl.) privațiuni.

LIPSCA, vechea denumire (care a circulat în Țările Române) a orașului german *Leipzig*.

LIPSCAN (< n. pr. *Lipsca*) s. m. (În Evul Mediu) Nume dat de români negustorilor care desfăceau mărfuri aduse de la Lipsca (Leipzig).

Gabriel-Jonas Lippmann

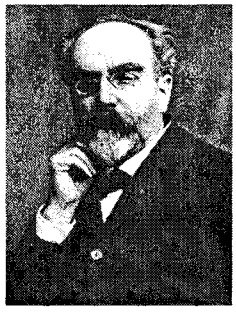

LIPSCHITZ [lipʃits], **Rudolf Otto Sigismund** (1832–1903), matematician german. Prof. univ. la Bonn. Lucrări asupra ecuațiilor diferențiale (a stabilit *condițiile lui L.*) și cu derivate parțiale; a descoperit (1869), împreună cu E.B. Christoffel (1829–1900), teoria formelor diferențiale cuadratice în spațiul *Riemann* și a stabilit o condiție de existență a soluțiilor ecuațiilor diferențiale.

LIPSCOMB [lipskoum], **William Nunn Jr.** (n. 1919), fizician și chimist american. Prof. la Univ. Harvard și la cea din Minnesota. Cercetări în domeniul structurii boranilor (hidrurile borului), prin determinări cu ajutorul radiațiilor X și al naturii legăturilor chimice („Hidruri ale borului", „Studii asupra rezonanței magnetice a borului și a componenților săi"). A studiat structura și mecanismul unor enzime. Lucrări privind modelarea cuantochimică a transformării moleculelor în procesele fermentative. Premiul Nobel pentru chimie (1976).

LIPSI (< ngr.) vb. IV **1.** Intranz. A nu fi, a nu se găsi (unde era de așteptat); a nu fi de față, a absenta. **2.** Intranz. (Construit cu pronumele în dativ) A nu avea, a nu dispune de... **3.** Intranz. A nu ajunge, a mai trebui (pentru completare). **4.** Refl. A se dispensa de ceva, a se lăsa păgubaș. **5.** Tranz. A priva pe cineva de ceva, a-l face să ducă lipsă de ceva.

LIPTON [liptən], **Sir Thomas Johnstone** (1850–1931), negustor și sportiv britanic. A deschis în Marea Britanie și, ulterior, în S.U.A., un lanț de magazine în care a comercializat ceai, cafea, cacao, obținute din plantațiile sale din *Ceylon*. Campion de yahting (a câștigat Cupa Americii de cinci ori între 1899 și 1930). Numele său a fost dat unei cunoscute mărci de ceai englezesc.

LIPURIE (< fr.) s. f. Eliminare de substanțe grase prin urină întâlnită în boli ale ficatului, pancreasului și rinichilor.

LIQUIDUS adj. v. **lichidus.**

LIRA *(Lyra)*, constelație din emisfera boreală, situată între constelațiile Lebăda și Hercule; are patru stele mai strălucitoare decât mărimea, cea mai cunoscută fiind *Vega*. Numele popular: *Ciobanul cu oile*.

LIRĂ[1] (< fr., lat.; {s} gr. *lyra* „liră") s. f. **1.** Străvechi instrument muzical, cunoscut din Antichitate în Egipt, Grecia

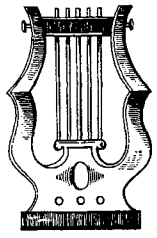

Liră[1] (1)

și Imperiul Roman, format dintr-un număr variabil de coarde, întinse între o traversă, cu două brațe în formă de coarne și cutia de rezonanță, ale cărui sunete se obțin prin ciupirea coardelor cu *plectrul*. Imaginea stilizată a l. este folosită ca emblemă a muzicii. ✦ (În Evul Mediu, în Europa Occidentală) Instrument muzical cu o coardă și arcuș. ✦ Simbol al inspirației (lirice), al poeziei **2.** (ORNIT.) *Pasărea-liră* v. *pasăre*. **3.** (TEHN.) Dispozitiv constituit dintr-o placă cu canale, în care se montează axele roților intermediare de schimb la mașini-unelte. **4.** (TEHN.) *L. de dilatație* = porțiune de conducă pentru fluide (apă, abur, gaz etc.), în formă de buclă, care se intercalează din loc în loc, pe o porțiune rectilinie a unei conducte, pentru a compensa deformațiile termice liniare ale acesteia.

LIRĂ[2] (< it.) s. f. Unitate monetară în Cipru, Irlanda, Italia, Jamaica, Liban, Libia, Malawi, Nigeria, Egipt, San Marino, Siria, Sudan, Turcia. ✧ *L. sterlină* = unitate monetară în Marea Britanie.

LIRIC, -Ă (< fr., lat.) adj., s. f. **1.** Adj. Sentimental; afectiv. ✧ *Gen l.* = unul dintre cele trei genuri literare de bază care cuprinde creațiile ce exprimă emoții, sentimente, gânduri legate de propria experiență a autorului. Caracteristica esențială a *g.l.* este meditația asupra condiției umane (efemeritatea vieții omului, aspirația spre nemurire, forța iubirii, bucuria de a trăi) exprimată la persoana întâi. Speciile *g.l.* sunt: elegia, meditația, pastelul, idila, sonetul, romanța, cântecul. **2.** S. f. Poezia lirică, genul liric. ✦ Opera lirică a unui popor, a unei epoci, a unui poet. În Grecia antică, termenul se referea la poezia destinată să fie acompaniată de instrumente cu coarde (liră, citeră etc.) și se deosebea de *l. monodică* (acompaniată de voce) sau de *l. corală* (acompaniată de cor). Concepută ca fiind în mod indispensabil legată de muzică și dans, trata teme diverse (politice, religioase, filozofice, morale, mitologice), într-o metrică foarte liberă, forma cea mai cunoscută fiind oda. ✧ *L. meditativă* = domeniu al genului liric ce include creații în care predomină interpretarea artistico-filozofică a unor probleme majore ale existenței umane. **3.** Gen folcloric care cuprinde cântecele și doinele. **4.** Adj. (Și subst.) Care compune poezii lirice. **5.** Adj. Care se referă la muzica de operă (artist l., teatru l.).

LIRISM (< fr.) s. n. Conținut liric; inspirație, atitudine lirică. ✦ (Fam.) Sentimentalism; căldură.

LISA (< fr.) vb. I tranz. A efectua operația de lisare.

LISA 1. Com. în jud. Brașov, situată în Depr. Făgăraș, pe râul omonim; 1 712 loc. (2000). Centru de cojocărit. Moară de apă și joagăr. Muzeu de istorie locală și etnografie (în satul Breaza). Satul L. este menționat documentar în 1527. **2.** Com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Boian, pe râul Călmățui și pe țărmul de N al L. Suhaia; 2 755 loc. (2000). Creșterea porcinelor. Piscicultură. Viticultură. Centru de cojocărit. În satul L. se află biserica Sf. Gheorghe (1825) și un conac (1900), azi sediul Primăriei, iar în satul Vânători, biserica Sfinții Voievozi (1846).

LISABONA (LISBOA [liʒboə]), capitala Portugaliei, port la gura de vărsare a fl. Tajo în Oc. Atlantic; 681,1 mii loc. (1991). Aeroportul Portela. Pr. centru economic, politic și ad-tiv al țării. Ind. metalurgică, constr. de nave și vagoane de cale ferată, electrotehnică, chimico-farmaceutică, de prelucr. a lemnului și petrolului, a sticlăriei, textilă, a celulozei și hârtiei, alim. (zahăr, bere, făină). Academie de științe (1779). Șase universități (cea mai veche fiind cea din 1288). Muzeul Național de Artă Veche; Biblioteca Națională (1796). Grădină botanică. Monumente: castelul fortificat São Jorge, în stil maur (sec. 14–

Lisabona

Vedere generală (în prim plan Piața Comerțului)

Turnul Belém

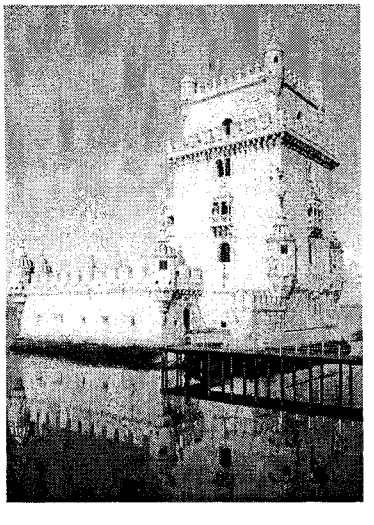

16, restaurat în anii 1938–1940); catedrală (1147, renovată în 1344 și reconstruită după cutremurul din 1755); biserica-hală Sé Patriarcal (1499–1571); bisericile São Roque (1566–1570) și São Vicente de Fora (1582–1627); Basilica da Estrela (1779–1790); Turnul (Torre) Belém (1515–1521); Palacio Real (1745–1750); clădirea Conservatorului (1835), a Teatrului Național (1841–1846), în stil neoclasic; Primăria (1865–1880); statuia ecvestră a lui José I (1775); Obeliscul independenței (1882) de 30 m înălțime; podul suspendat (2 770 m lungime) construit peste fl. Tajo în 1962–1966. Întemeiată de fenicieni, ulterior așezare a lusitanilor iberici *(Olisipo)*, **L.** a fost stăpânită succesiv de romani (sec. 2 î.Hr., *Felicitas Iulia*), suevi (sec. 5), vizigoți și arabi (din 714). Orașul a fost eliberat în 1147 de Alfons I Henriques. În 1245, viitorul rege Alfons III a mutat sediul reședinței sale de la Coimbra la **L.** În urma marilor descoperiri geografice, **L.** a cunoscut o perioadă de prosperitate, devenind un mare și puternic centru comercial. Aici s-a semnat tratatul din 13 febr. 1668 dintre Spania și Portugalia, mediat de Anglia, care consfințea independența Portugaliei, eliberată de sub stăpânirea Spaniei (1581–1640). În nov. 1755, **L.** a fost distrusă în cea mai mare parte de un cutremur; reconstruită la sf. sec. 18.

LISANDRU (LYSANDROS) (455–395 î.Hr.), general spartan. Conducător al flotei spartane în ultimii ani ai *Războiului Peloponesiac* (407–404 î.Hr.). A obținut victoriile de la Notion (406 î.Hr.) și *Aigos Potamoi* (405 î.Hr.), silind Atena să capituleze. Datorită creșterii influenței sale politice, a intrat în conflict cu regele Pausanias. A murit în campania antipersană la Heliartos, sprijinindu-l pe regele Agesilau II.

LISARE (< *lisa*) s. f. Operație de spălare și netezire, prin întindere și uscare, a benzilor de lână pieptănată, în scopul îndepărtării resturilor de grăsimi, a impurităților și a firelor cu ondulații naturale prea puternice.

LISĂ (< fr.) s. f. **1.** Bară metalică sau de lemn, montată perpendicular pe cadrele fuzelajului sau pe nervurile aripii avionului, având rol de fixare și de susținere a învelișului avionului. **2.** Bară orizontală de oțel sau de beton așezată între stâlpii unei balustrade.

LISBOA v. **Lisabona**.

LISERGIC (< fr., engl.) adj. *Acid* ~ = substanță halucinogenă experimentată în psihiatrie. Retrasă din uz, în 1966, din cauza toxicității sale. Abreviere: LSD.

Lisias

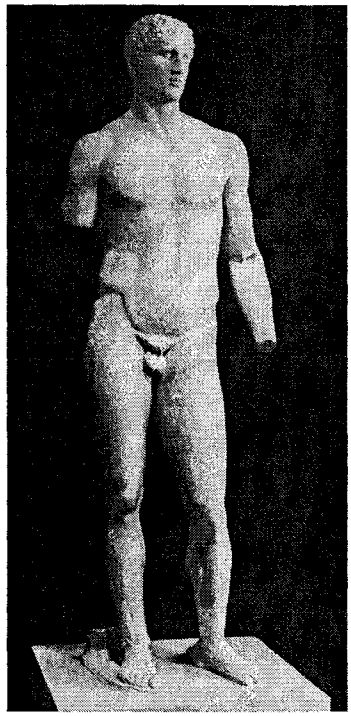

Lisip: „Agias"

LISEZĂ (< fr.) s. f. Mașină complexă folosită pentru spălarea și netezirea (uneori și pentru vopsirea) benzilor de lână fină pieptănată, în filaturile de lână.

LISIAS (LYSIAS) (c. 445–c. 380 î.Hr.), orator și retor grec. De la el s-au păstrat (incomplet) c. 40 din peste 200 de discursuri remarcabile prin sobrietatea argumentării, finețea analizelor, claritatea și eleganța stilului: „Contra lui Simon", „Pentru invalid", „Despre asasinatul lui Eratostene". Ultimul a fost inspirat de uciderea fratelui său Polemarh de către Eratostene, unul dintre „cei treizeci de tirani" stabiliți la Atena în 404 î.Hr. și ale căror abuzuri le-a combătut și în alte discursuri.

LISIMAH (LYSIMACHOS) (360–281 î.Hr.), general macedonean. Unul dintre diadohi. După moartea lui Alexandru cel Mare, a fost satrap (321–306 î.Hr.) și apoi rege (305–281 î.Hr.) al Traciei. Înfrânt în luptele cu geto-dacii conduși de *Dromichaites*. Învins de Seleucos I, a căzut în luptă.

LISIP (LYSIPPOS) (400/390–c. 310 î.Hr.), sculptor grec. Creator al unui canon mai zvelt decât al lui Policlet, caracterizat prin mișcare și spațialitate („Apoxyomenos"), este considerat cel mai important sculptor al perioadei de tranziție de la arta clasică la cea elenistică. Lucrările sale, majoritatea din bronz, depășind stadiul prezentării frontale, caracterizându-se prin tridimensionalitate, echilibrul proporțiilor și libertatea de mișcare a corpului („Herakles odihnindu-se", „Agias", „Venus", „Hermes legându-și sandaua"), au influențat arta elenistică. Pictor oficial al lui Alexandru Macedon, căruia i-a făcut mai multe portrete.

LISIȚKI, Lazăr Markovici (pseud. lui *El Lisițki*) (zis *El*) (1890–1941), arhitect, grafician și teoretician de artă rus. Prof. la Vitebsk și Moscova. În anii 1921–1925 a trăit în Germania și Elveția. Unul dintre reprezentanții constructivismului, ai avangardei artistice europene. Opera sa, în planuri geometrice denumite „Prooun", reprezintă o combinație între pictură și elemente în relief cu forme simple, abstracte. Autorul unor proiecte îndrăznețe cu structuri oblice de oțel („Tribună pentru orator", „Coloană–nori"). Desene în forme simple, geometrice („Cele două pătrate"), afișe și fotomontaje în care a recurs la diagonale și ritmuri asimetrice. Lucrări teoretice („Ismele artei", în colab. cu H. Arp).

LI SÎN-GHI (n. 1905), chimist coreean. Cercetări în domeniul fibrelor sintetice. În 1939, a obținut vinalonul.

LI SÎN-HUAN (1889–1971), geolog chinez. Autor al primei raionări tectonice și al unei lucrări de geologie a terit. R.P. Chineze.

LI SÎN MAN (SYNGMAN RHEE) (1875–1965), om politic coreean. Președinte al Republicii Coreea (1948–

1960). Confruntat cu războiul declanșat de nord-coreeni (iun. 1950), a fost silit să-și asume puteri dictatoriale. În fața unui val de nemulțumiri populare, a demisionat.

LISKAMM, masiv muntos în Alpi (Elveția). Alt.: 4 527 m.

LISP (prescurtare de la engl. *List Processing Language*) (INFORM.) Limbaj de programare computerizat de nivel înalt, destinat prelucrării listelor de instrucțiuni sau de date și domeniului inteligenței artificiale. A fost conceput în 1960 de *J. McCarthy*.

LISSAJOUS [lisaʒu], **Jules-Antoine** (1822–1880), fizician francez. A studiat compunerea vibrațiilor transversale sinusoidale printr-un procedeu optic *(curbele L.)*. I se datorează construirea unui telegraf optic, utilizat în timpul asediului Parisului (1870).

LIST, Georg Friedrich (1789–1846), economist german. Prof. univ. la Tübingen. A susținut uniunea vamală a statelor germane, ca prim pas al unificării țării („Sistem național de economie politică"), o politică protecționistă de industrializare a Germaniei și de expansiune economică. Condamnat pentru convingerile sale politice, a emigrat în S.U.A. (1828–1834), unde a

Georg Friedrich List

Sir Joseph Lister

Franz Liszt

elaborat o „Schiță a politicii economice americane".

LIST, Siegmund Wilhelm Walther (1880–1971), feldmareșal german. A comandat Armata a XIV-a în campania din Polonia (1939), Armata a XII-a în Franța (1940), Iugoslavia (1941) și pe frontul sovietic (1941–1942). După înfrângerea de la Stalingrad, a intrat în conflict cu Hitler, fiind silit să se retragă. Condamnat în procesul de la *Nürnberg*.

LISTARE (< *listă*) s. f. (INFORM.) Proces de înregistrare, de obicei la imprimanta unui calculator electronic, a datelor, rezultatelor și a programelor într-o formă direct accesibilă utilizatorilor.

LISTĂ (< fr.) s. f. Șir de nume, de date etc. notate într-un anumit scop și așezate de obicei unele sub altele. ◇ *L. de bucate* (sau *de mâncare*) = **l.** în care sunt trecute felurile de mâncare care pot fi servite într-un restaurant. *L. electorală* = **l.** în care sunt trecuți toți cetățenii cu drept de vot dintr-o anumită unitate administrativ-teritorială. *L. civilă* = totalul sumelor de bani pe care, în țările monarhice, le poate cheltui monarhul și familia sa din fondurile statului pentru nevoile personale. (Fig.) *L. neagră* = număr de persoane care sunt considerate nedemne de încredere, interzicându-se orice colaborare cu acestea.

LISTEL (< fr.) s. n. (ARHIT.) **1.** Mulură mică, de secțiune dreptunghiulară, care însoțește o mulură mai mare sau care separă două muluri cu profil concav ori convex. **2.** Suprafață plană care separă canelurile unei coloane.

LISTER [listə], **Sir Joseph, baron L. of Lyme Regis** (1827–1912), chirurg britanic. Prof. univ. la Londra, Glasgow și Edinburgh. Contribuții în histologie și bacteriologie. Inițiatorul (1867) asepsiei în chirurgia modernă (prin introducerea acidului carbolic ca antiseptic), care a marcat o etapă decisivă în dezvoltarea acesteia. A descoperit stimulatorul fermentației lactice.

LISTERIOZĂ (< fr.) s. f. Boală infecțioasă a animalelor domestice (mai frecventă la oi și la porci), provocată de microbul *Listeria monocytogenes* și manifestată prin tulburări nervoase, pleuropneumonii, angine, septicemie, avorturi. Este transmisibilă la om.

LISTON [listən], **Charles (Sonny)** (c. 1917–1970), boxer american. Campion mondial la categoria grea (1962) când l-a învins pe Floyd Patterson, titlu pe care l-a pierdut (1964) în meciul cu Cassius Clay (Muhammad Ali). Ca profesionist, a susținut 54 de meciuri, din care a câștigat 50 (39 prin K.O.).

LISZT [list] **Franz (Ferenc)** (1811–1886), pianist, compozitor și pedagog ungur. Prof. la Conservatorul de Muzică din Budapesta. Întemeietorul și primul președinte al Academiei de Muzică din Budapesta. Elev al lui K. Czerny și A. Salieri. Pianist virtuoz, a întreprins numeroase turnee în Europa interpretând muzică de Beethoven, Mozart, Berlioz, Schumann, Wagner ș.a. Reprezentant al romantismului, unul dintre cei mai însemnați inovatori pe tărâmul armoniei, a creat poeme simfonice („Tasso", „Mazepa", „Hamlet", „Ungaria", „Preludiile"), simfonii programatice („Faust", „Dante"); lucrările sale pentru pian (două concerte, 19 rapsodii, sonate, ciclul „Anii de pelerinaj") au lărgit posibilitățile tehnice și de exprimare ale artei pianistice, prin îmbogățirea paletei muzicale (ritm, cadență, armonie).

LIȘIȚĂ (< bg., ucr.) s. f. Pasăre călătoare acvatică din ordinul raliformelor, cu penajul cenușiu închis, aproape negru și cu o pată albă în frunte; se hrănește cu plante, insecte, mormoloci etc. *(Fulica atra)*. Cuibărește în păpu-

Lișiță

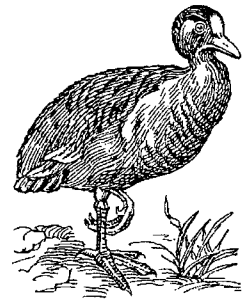

rișul inundat. Iernează în V Europei și în jurul Mării Mediterane. În România trăiește în număr mare în stufărișurile din bălțile Dunării. Se vânează.

-LIT (< fr.; {s} gr. *lytós* „care se descompune, se dizolvă") Element de compunere cu sensul de „produs de dizolvare, de descompunere" (ex. electrolit).

LI TAIBO v. **LI BAI.**

LITANI v. **Maroni.**

LITANIE (< sl.) s. f. **1.** Rugăciune dialogată (vorbită sau cântată alternativ de preot și de credincioși) constând dintr-o serie de scurte incantații. **2.** Fig. Expunere, relatare lungă, monotonă, plictisitoare.

LITARGĂ (< fr.) s. f. Oxid de plumb cristalizat, de culoare galbenă roșiatică, obținut prin trecerea unui curent de aer peste plumb topit. Este folosit în ceramică pentru smălțuit, la fabricarea sticlelor optice, în vopsitorie etc.

LITAS, unitate monetară în Lituania.

LITENI, com. în jud. Suceava, în apropiere de confl. Sucevei cu Siretul; 9 613 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul L.) și haltă de c.f. (în satul Corni). Nod rutier. Expl. de balast. Creșterea porcinelor. Centru pomicol. În satul L. se află biserica Sf. Nicolae (1782) și casa Vârnav—Liteanu (1790, cu unele modificări din anul 1900), iar în satul Corni, biserica Sfinții Voievozi (1838—1841).

LITERAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Cuvânt cu cuvânt; textual (ex. traducere l.). **2.** (Despre expresii matematice) Care conține mărimi notate cu litere.

LITERALMENTE (< fr.) adv. În adevăratul înțeles al cuvântului, exact așa cum s-a spus, întocmai; cu desăvârșire.

LITERAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la literatură, conform normelor literaturii. ✧ *Limbă l.* v. *limbă.*

LITERARITATE (< fr.; rus. *literaturnost*) s. f. (Livr.) Termen propus de școala formală rusă pentru a desemna totalitatea procedeelor prin care un text aparține artei (literaturii) și funcționării estetice a limbajului.

LITERARIZA (< *literar*) vb. I tranz. A da o formă literară unui cuvânt, unui text etc.

LITERAT, -Ă (< germ., lat.) s. m. și f. Om de litere; scriitor.

LITERATOR (< fr.) s. m. invar. (Și peior.) Termen folosit adesea pentru a sugera diletantismul, amatorismul unui om de litere.

LITERATORUL 1. Cenaclu literar, înființat și patronat de Al. Macedonski, care i-a imprimat o frapantă originalitate (insolitul decorului, al ritualurilor etc.). De-a lungul timpului, au participat la ședințele l.: D. Zamfirescu, C. Pavelescu, G. Galaction, Șt. Petică, T. Arghezi, E. Speranția, I. Minulescu, G. Bacovia, I. Pillat, N. Davidescu, T. Vianu, A. Maniu, I. Peltz ș.a. **2.** Revistă literară fondată și îndrumată de Al. Macedonski. A apărut la București, intermitent, între 1880 și 1919. Atitudine antijunimistă și propașoptistă. Împreună cu cenaclul omonim și revistele-anexă, are meritul de promotor al simbolismului în literatura română. Colaboratori: D. Zamfirescu, G. Bacovia, Al.T. Stamatiad, T. Vianu ș.a. Aici a debutat Ion Barbu (1918). **3.** Săptămânal de literatură și artă, editat de Ministerul Culturii, care apare din 1991, la Craiova; redactor-șef Marin Sorescu, iar din 1996 Fănuș Neagu. Promovează valorile culturii contemporane și un spirit polemic la adresa confuziei de criterii; publică memorii (P. Tutea, N. Steinhardt). Colaboratori: V. Cristea, E. Simion, Gh. Tomozei, Gr. Vieru, Cezar Baltag, D. Micu, Dan Grigorescu, Dan Mănucă ș.a.

LITERATURĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Artă al cărei mijloc de expresie este limba (cuvântul); beletristică. **2.** Ansamblul producției literare a unei epoci, țări, regiuni; diversele genuri și categorii specializate de opere literare, scrise sau orale. ✧ *L. populară* = creație literară apărută în popor, având un caracter oral, anonim, colectiv. V. *folclor. L. cultă* = creație literară a unor autori cunoscuți, transmisă prin scris. **3.** Ansamblul faptelor literare privite ca fenomen istoric distinct. **4.** (În sens larg) Totalitatea producțiilor scrise aparținând unei epoci, unei națiuni sau unui domeniu de activitate, care cuprinde opere științifice, politice, filozofice, publicistice etc. ✧ *L. de specialitate* = bibliografia unui domeniu științific, a unei probleme.

LITERATURĂ ȘI ARTĂ, revistă săptămânală a Uniunii Scriitorilor din Moldova. Apare la Chișinău din 1954. Redactor-șef: N. Dabija. Printre primele publicații care au adoptat, după 1989, alfabetul latin. Colaboratori: Gr. Vieru, Leonida Lari, A. Păunescu, M. Cimpoi, I. Ungureanu, Galina Furdui, D. Matcovski ș.a.

LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNĂ, revistă lunară, apărută, cu intermitențe la București, (1896–1910), sub direcția lui N. Petrașcu. A publicat literatură originală și eseuri. Colaboratori: G. Coșbuc, I.L. Caragiale, Șt. O. Iosif, D. Anghel, Duiliu Zamfirescu ș.a.

LITERĂ (< lat. *littera*) s. f. **1.** Fiecare dintre semnele care constituie alfabetul unei limbi și care corespunde de obicei unui fonem. Uneori, l. corespunde unui grup de foneme (ex. *x* notează grupurile *cs* și *gz*) sau are doar o valoare ajutătoare (ex. *h* în grupurile *che, chi, ghe, ghi*). ✧ *L. mare* = majusculă. *L. mică* = minusculă. ✧ Expr. *Litera cărții* (sau a *legii*) = exact cum scrie în carte (sau cum este prevăzut în lege), potrivit sensului literal, și nu al sensului profund, al spiritului ei; *p. ext.* în mod mecanic. *Literă cu literă* = (despre modul de a reproduce un text) întocmai, aidoma. *Literă moartă* = (despre o lege, o măsură etc.) căzută în desuetudine, abandonată. ✦ (POLIGR.) *L. tipografică* = piesă din aliaj tipografic, de formă paralelipipedică, care are la un capăt relieful unei litere **(1)** și care servește la imprimat. **2.** (La pl.) Studiul literaturii; literatură. ✧ *Om de litere* = literat; scriitor. **3.** (La pl.) Științele umaniste.

LITIAZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *lithos* „piatră") s. f. (MED.) Calculoză.

LITIE (< sl., ngr.) s. f. **1.** Slujbă religioasă ortodoxă constând din rugăciuni pentru înmulțirea roadelor muncii credincioșilor și din binecuvântarea prinoaselor aduse ca jertfă. **2.** Pâine binecuvântată la slujba litiei.

LITIER (< *litie*) s. n. Tavă ornamentată artistic pe care se pune litia **(2).**

LITIERĂ (< fr.) s. f. **1.** Lectică. **2.** (PEDOL.) Strat organic aflat îndeosebi la suprafața solurilor de pădure, alcătuit din frunze moarte, fructe, ramuri. Reprezintă o sursă importantă de substanțe organice rezultate din descompunere; are și rol de protecție mecanică față de ploi etc.

LITIGANT, -Ă (< fr., lat.) adj. (DR.) Care face parte dintr-un litigiu (ex. parte l.).

LITIGIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. (DR.) Care este sau poate fi în litigiu (ex. creanță l.).

LITIGIU (< fr., lat.) s. n. (DR.) Conflict supus sau susceptibil de a fi supus spre rezolvare unui organ de jurisdicție intern sau internațional.

LITISPENDENȚĂ (< fr., lat.) s. f. (DR.) Situație în care unul și același litigiu a fost adus spre soluționare în fața a două organe de jurisdicție de același grad.

LITIU (< fr. {i}; {s} lat. *lithium*, gr. *lithos* „piatră") s. n. Element chimic alb-argintiu (Li; nr. at. 3, m. at. 6,94; p.t. 179°C, p.f. 1 340°C), foarte ușor (gr. sp. 0,53), din grupa metalelor alcaline. Este monovalent în combinații și foarte activ din punct de vedere chimic. La temperaturi obișnuite se oxidează, intră în reacție cu azotul dând nitrura de **l.** Izotopul ^{6}Li este unica sursă industrială de producere a *tritiului*. Se întrebuințează la dezoxidarea, alierea și modificarea aliajelor, ca agent termic la reactoarele nucleare și, sub formă de săruri, în medicină; compușii lui se folosesc la fabricarea sticlei speciale, a ceramicii termostabile etc. Se găsește în minerale ca lepidolit, spodumen ș.a. A fost descoperit de chimistul suedez J.A. Arfvedson în 1817. În 1818, Sir H. Davy a izolat metalul prin electroliză.

LITKE (LÜTKE), Fiodor Petrovici, conte (1797–1882), navigator, explorator și geograf rus. Amiral. Participant la expediția condusă de V.M. Golovnin, care a făcut înconjurul lumii (1817–1819). A explorat coastele pen. Kamceatka și arh. Novaia Zemlea (1821–1824); a condus expedița rusă în jurul lumii pe nava „Seniavin" (1826–1829). Președinte (1845–1850 și 1857–1873) al Societății Geografice Ruse.

LITO- (< fr.; {s} gr. *lithos* „piatră") Element de compunere cu sensul „piatră", „de piatră", care servește la formarea unor substantive, adjective sau verbe.

LITOCERAS (< fr.; {s} *lito-* + gr. *keros* „corn") subst. Gen fosil de amoniți jurasici, caracterizat prin cochilia sa evolută, larg ombilicată și deschiderea aproape circulară.

Litoceras

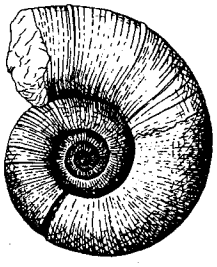

LITOFACIES (< fr. {i}) s. n. Totalitatea caracterelor litologice (mineralogice, chimice, structurale, texturale) ale unui strat sau secvențe litologice sedimentare prin care se individualizează față de alte strate sau secvențe. Reflectă condițiile sedimentalogice în care a avut loc formarea depozitelor respective.

LITOFIL, -Ă (< fr. {i}; {s} *lito-* + gr. *philos* „iubitor") adj. **1.** (Despre elemente chimice) Care s-au concentrat preferențial în învelișul de silicați al globului terestru și care, în majoritate, au afinitate mare pentru oxigen, cu care formează combinații: silicați, carbonați etc. (ex. siliciul, aluminiul, calciul, sodiul, potasiul, titanul ș.a.). **2.** (Despre plante) Care se dezvoltă pe stânci, pietre, grohotișuri (ex. licheni, alge).

LITOGENEZĂ (< fr. {i}; {s} *lito-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. Totalitatea proceselor de formare a sedimentelor și rocilor sedimentare; cuprinde alterarea și dezagregarea rocilor preexistente, transportul și acumularea materialului, precum și transformarea lui în roci. Factorii principali ai producerii **l.** sunt mișcările tectonice și clima. Există **l.** glaciară, humidă, aridă și sedimentar-vulcanogenă. În procesul de **l.** iau naștere și suferă modificări diferite zăcăminte sedimentare, cum sunt cele de petrol, gaze, sare, cărbuni, sulf, minerale de fier și mangan ș.a.

LITOGRAF, -Ă (< fr. {i}) s. m. și f. Specialist care practică tehnica litografiei.

LITOGRAFIA (< fr. {i}) vb. I tranz. A multiplica prin tehnica litografiei.

LITOGRAFIE (< fr. {i}; {s} *lito-* + gr. *graphein* „a scrie") s. f. **1.** Tehnică de imprimare a imaginii de pe suprafața tipografică plană direct pe foaia de hârtie trecută prin presă. Suprafața tipografică se execută pe o piatră litografică (calcar dens) sau pe o placă metalică (zinc, aluminiu). **L.** au fost făcute după opere ale unor artiști celebri ca: Matisse, Picasso, De Chirico etc. Inventat de germanul Alois Senefelder în 1796. S-a răspândit rapid în toată Europa și America datorită procedeului mai puțin laborios și calității efectelor de materialitate și expresivitate, apropiate de cele ale desenului. **2.** Lucrare obținută prin acest procedeu. ✦ Întreprindere sau atelier în care se execută astfel de lucrări.

LITOLATRIE (< fr.) s. f. Formă primitivă a cultului religios, constând în sacralizarea pietrelor. A fost prezentă în toată lumea, modurile de adorație fiind diferite, în funcție de timp și zonă geografică.

LITOLOGIE (< fr. {i}; {s} *lito-* + *logos* „studiu") s. f. **1.** Știința care se ocupă cu studiul rocilor sedimentare și al sedimentelor actuale, constituția mineralogică și structura lor, legitățile și condițiile de formare și modificare. Cercetările litologice ajută la stabilirea zonelor unde au existat condiții favorabile pentru formarea și acumularea zăcămintelor de substanțe minerale utile (petrol, cărbuni, sare etc.). **L.** s-a constituit ca știință la sfârșitul sec. 19, începutul sec. 20, datorită cercetărilor geologului german J. Walther, americanului W.H. Twenhofel, rusului I.V. Samoilov ș.a. **2.** Compoziția mineralogică și petrografică a rocilor de sedimentare.

LITOPON (< fr. {i}) s. n. Pigment alb anorganic, artificial, netoxic, compus din sulfat de bariu și sulfură de zinc. Se folosește, începând din primele decenii ale sec. 19, în pictură, înlocuind albul de plumb (ceruza) care este toxic.

LITORAL, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** S. n. Fâșie de teren situată de-a lungul țărmului unei mări (ex. **l.** Mării Negre) sau ocean. **2.** Adj. Care ține de țărm; referitor la țărm (ex. câmpie **l.**). ✧ *Cordon l.* v. *cordon* **(5).** *Zonă l.* = **a)** (GEOGR.) regiune de țărm a mării cuprinsă între limitele de maximă intensitate a fluxului și a refluxului și caracterizată prin intensa mișcare a apei, abundența luminii, variația mare a temperaturii și a salinității apei, variația mare a asociațiilor de animale și plante prin acumularea de material terigen nesortat etc.; **b)** (BIOL.) zonă care cuprinde totalitatea ecosistemelor existente între 0 și 200 m adâncime.

LITOSFERĂ (< fr. {i}; {s} *lito-* + gr. *sphaira* „sferă") s. f. Înveliș solid al globului terestru constituit din crustă și mantaua superioară, de grosime variabilă, între 70 km (sub oceane) și 150 km (sub continente). Datorită rigidității sale, undele seismice transversale se propagă cu viteză ridicată, astfel încât plăcile mobile din care este formată **l.** pot aluneca unele peste altele.

LITOSTATIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre o presiune exercitată asupra rocilor) Care se datorează greutății straturilor acoperitoare și se manifestă cu aceeași intensitate în toate direcțiile. ✧ *Presiune l.* = presiune determinată de grosimea și de greutatea specifică a coloanei de roci situate deasupra unui

punct din scoarța terestră; acționează ca unul dintre factorii procesului de metamorfism.

LITOTAMNIU (< fr.; {s} *lito-* + gr. *thamnos* „tufă") s. n. Gen de algă roșie din familia coralinaceelor, existentă din Cretacic, având aspectul unei tufe ramificate, noduroase, caracteristică, în general, mărilor calde, unde, împreună cu coralii pot forma recife *(Lithothamnion).*

LITOTĂ (< fr., lat.; {s} gr. *litótes* „simplitate") s. f. Figură de stil, opusă hiperbolei, care constă în atenuarea, comprimarea expresiei, cu scopul de a face să se înțeleagă cât mai mult, spunând cât mai puțin, sau pentru a sugera o idee prin negarea contrariului acesteia (ex. *Nu e frumoasă* în loc de *Este urâtă*).

LITOTIPOGRAFIE (< fr.) s. f. Sistem de reproducere în litografie a unui text imprimat cu caractere tipografice obișnuite.

LITOVOI (?–1277 sau 1279), voievod al țării *Litua.* Menționat pentru prima dată, în 1247, în „Diploma ioaniților". S-a aflat în conflict cu regele Ungariei, Ladislau IV Cumanul (din c. 1273), pentru unele teritorii asupra cărora regele ungur emitea pretenții de suzeranitate. A fost înfrânt și ucis în luptă.

LITRACEE (< lat.) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, care cuprinde ierburi, semiarbuști, arbuști și arbori *(Litraceae).* Se cunosc peste 550 de specii, dintre care unele se cultivă ca plante decorative. Cele mai multe dintre ele cresc pe malurile râurilor și iazurilor.

LITRAJ (< fr.) s. n. **1.** Capacitatea unui vas exprimată în litri. **2.** Capacitatea cilindrică a unui motor cu ardere internă exprimată în litri.

Litotamniu

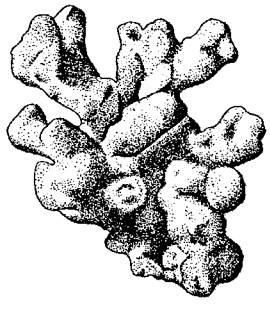

LITRĂ (< ngr.) s. f. **1.** Unitate de măsură pentru volum folosită în trecut, egală cu 0,322 l în Țara Românească și cu 0,380 l în Moldova. **2.** Unitate de măsură pentru masă folosită în trecut, egală cu 0,317965 kg în Țara Românească și cu 0,322750 kg în Moldova. **3.** (Pop.; impr.) Măsură de capacitate egală cu un sfert de litru.

LITRU (< fr.) s. m. Unitate de măsură pentru volum sau pentru capacitatea recipientelor (simbol: l) egală cu un decimetru cub; este aproximativ egală cu volumul unui kilogram de apă. ✦ Vas cu acest volum (care servește drept măsură pentru capacitate).

LITTERA, George (1941–2000, n. Caransebeș), filmolog și istoric de film român. Prof. univ. la București. Studii consacrate fenomenului cinematografic românesc și străin („Configurație ideologică și amprentă stilistică în arta filmului").

LITTIN, Miguel (n. 1942), regizor chilian de film și televiziune. Își desfășoară activitatea în Mexic. Cineast militant, prezintă critic în creațiile sale presa, justiția; ecranizări ale unor opere de referință ale literaturii sud-americane moderne („Pământul făgăduinței", „Recurs la metodă", „Văduva lui Montiel", „Naufragiații"). Filme documentare („Raport despre Chile").

LITTLE MISSOURI [litl məzuri], râu în NNV S.U.A.; 901 km. Izv. de pe pantele de E ale M-ților Bighorn (statul Wyoming), curge pe direcție S–N, traversând colțul de SE al statului Montana și apoi partea de V a statului Dakota de Nord, vărsându-se în L. Sakakawea de pe cursul superior al fl. Missouri.

LITTLE RICHARD [litl ritʃərd] (pe numele adevărat *Richard Wayne Penniman*) (n. 1935), cântăreț american de rock and roll. Unul dintre primii muzicieni de rock and roll afro-americani. Mari succese cu un *cover* al pieselor „Tutti Frutti", „Long Tall Sally", „Good Golly, Miss Molly", „Jenny, Jenny". Roluri în filme. Renunță la muzică și devine preot adventist.

LITTLE ROCK [litl rak], oraș în SSE S.U.A., pe râul Arkansas, centru ad-tiv al statului Arkansas; 175,8 mii loc. (1996). Centru de expl. a bauxitei și marmurei. Ind. aluminiului, electrotehnică, electronică, constr. aeronautice și de biciclete, chimică, textilă (conf., țesături din bumbac), a celulozei și hârtiei, de prelucr. a lemnului și alim. Universitate (1927). Fundat în 1821.

LITTLEWOOD [litlwud], **John Edensor** (1885–1977), matematician britanic. Prof. univ. la Cambridge. A colaborat cu *G.H. Hardy.* Lucrări privind teoria numerelor, teoria seriilor, funcția zeta a lui Riemann, teoria funcțiilor, ecuațiile diferențiale neliniare ș.a.

LITTRE [litr], **Alexis** (1654–1725), fizician și anatomist francez. Primul care a descris glandele mucoase uretrale, care îi poartă numele.

LITTRÉ, Émile (1801–1881), medic, lexicograf și filozof francez. Adept al pozitivismului lui A. Comte („A. Comte și filozofia pozitivistă", „Știința din punct de vedere filozofic"). Autor al unei „Istorii a limbii franceze" și al unui important „Dicționar al limbii franceze". Ediții de autori clasici.

LITUA, numele sub care este menționat, în 1247, voievodatul lui Litovoi. Se întindea pe ambii versanți ai Carpaților, cu centrul în depr. Târgu Jiu, mergând la apus până în depr. Tismanei, iar spre răsărit până la Olt.

LITUANIA, Republica ~ (Lietuvos Respublika), stat în partea central-nordică a Europei, cu ieșire la M. Baltică (lungimea țărmului: 99 km); 65,3 mii km^2; 3,7 mil. loc. (1998). Limba oficială: lituaniana. Religia: creștină (catolici 80%, ortodocși, protestanți). Capitala: *Vilnius.* Orașe pr.: Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys. Este împărțit în 10 provincii. Relief predominant de câmpie joasă, sub 100 m alt., modelat de glaciațiunea cuaternară, ce coboară către câmpia litorală Pajūrio. Coline morenice în V (Žemaitija), E și SE la granița cu Belarus (Juozapine, 294 m, alt. max. din țară). Climă temperată, în V cu nuanțe maritime și precipitații de 540–930 mm/an. Rețea hidrografică densă, cu o lungime totală de 63,7 mii km, cu râurile Nemunas/Neman, Neris și Venta. C. 3 000 de lacuri, majoritatea cantonate în cuvete glaciare. Pădurile, predominant de conifere, ocupă 30,4% din supr. țării. Faună foarte variată (70 specii de mamifere și c. 300 specii de păsări). Țară cu economie industrial-agrară, cu o puternică dezvoltare a serviciilor care contribuie cu 52% la formarea PNB, antrenând 14% din totalul forței de muncă. Țara este lipsită de resurse notabile de subsol. Expl. de calcar (3 mil. t, 1995), turbă (214 mii t, 1995), gips, dolomit, cretă, argilă și nisipuri cuarțoase, mici cantități de petrol. Ind. diversificată în care ramurile alimentară, ușoară și constr. de mașini contribuie cu peste 70%. În 1995 ind.

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincii	Suprafața (km^2)	Populația (1996)	Capitala
Alytus	5 425	202 600	Alytus
Kaunas	8 170	756 300	Kaunas
Klaipėda	5 746	415 800	Klaipėda
Marijampolė	4 463	198 500	Marijampolė
Panevėžys	7 880	323 600	Panevėžys
Šiauliai	8 751	401 700	Šiauliai
Tauragė	3 874	130 100	Tauragė
Telšiai	4 139	182 800	Telšiai
Utena	7 201	202 600	Utena
Vilnius	9 651	897 900	Vilnius

a participat cu 32,6% la formarea PNB (inclusiv construcțiile) antrenând 24% din pop. activă. Ind. prelucrătoare produce (mii t, 1995): energie electrică (13,9 md kWh, majoritatea în centrala nuclearo-electrică de la Ignalina — 2 370 MW putere instalată care produce 86,9% din prod. de energie electrică, locul 1 pe glob), utilaje diverse, nave, frigidere, televizoare, aparataj electrotehnic, mașini-unelte, produse chimice (acid sulfuric — 344, amoniac — 442, îngrășăminte azotoase și fosfatice — 401, fibre sintetice), țesături de bumbac, lână și in (55 mil. m^2), fire de bumbac, lână și in (15,5), încălțăminte, ciment (649), conserve, produse lactate, zahăr, bere (1,1 mii. hl), țigarete (4,87 mil. bucăți), hârtie, prelucrarea artizanală a chihlimbarului. Agricultura și sectorul forestier concentrează 22,4% din populația ocupată și contribuie cu 9,3% la formarea PNB și este specializată în creșterea animalelor, care asigură

2/3 din prod. agricolă globală. Pe 53,9% din supr. ţării se cultivă (mii t, 1996): grâu (838), orz (1 216), ovăz, secară (324, locul 8 pe glob), in, cânepă, sfeclă de zahăr (795), cartofi (2 023), legume; pomicultură (meri 85, peri 13, pruni 32); lemn (5,5 mil. m^3, 1995). Se cresc intensiv (mii capete, 1996): bovine (1 065), porcine (1 270), ovine şi cabaline. Pescuit: 49,5 mii t peşte, 1995. Sunt dezvoltate transporturile feroviare şi rutiere. C.f.: 2 mii km (dintre care 122 km electrificate). Căi rutiere: 61,44 mii km (din care asfaltate 53,1 mii km, 1996). Căi navigabile interne: 369 km. Flota comercială maritimă: 610,2 mii t.d.w. (1995). Porturi pr.: Klaipėda (feribot cu portul german Mukran), Palanga. Principalele obiective turistice: capitala Vilnius cu castelul lui Gediminas (sec. 14), bisericile Sf. Ana (sec. 16), Sf. Petru şi Pavel (sec. 14), palatul Rădvilu şi cel episcopal; oraşul Kaunas, cu cetate (sec. 13–17), Primărie (sec. 16), complexul arhitectural Pažaislis (sec. 17–18); castelele Medininkai şi Trakai (sec. 14–15), Liškiava (sec. 15), Biržai şi Raudone (sec. 16); Staţiunea Palanga cu muzeu al chihlimbarului şi Nida (cu casa scriitorului german Thomas Mann); parcurile naţionale Aukštaitija şi Žemaitija, rezervaţiile naturale Žuvintas şi Cepkeliai, rezervaţiile istorice şi peisagistice Punia şi Medvegalis. Moneda: 1 litas (plural litai) = 100 centai. Export (1995): produse textile (14,7%) şi chimice (12,2%), combustibili (11,9%), maşini şi echipament industrial (10,8%), produse animaliere (8,4%). Pr. parteneri: Rusia (20,4%), Belarus, Ucraina, Letonia. Import (1995): petrol şi gaze naturale (26,7%), maşini şi utilaje (16,5%), produse textile (9,3%) şi chimice (9%). Pr. parteneri: Rusia (31,1%), Germania, Marea Britanie şi Polonia. — *Istoric.* Pe terit. **L.**, locuit din timpuri străvechi (milen. 9–5 î.Hr.), au pătruns din direcţia S–V (începutul milen. 2. î.Hr.) triburile protobaltice. Prima menţiune documentară a **L.** datează din anul 1009. Principele Mindaugas a unit teritoriile locuite de lituanieni constituind, în c. 1240, Marele Ducat al **L.** (sec. 13–16), cu capitala la Vilnius (din 1323) şi s-a convertit la catolicism (populaţia rămâne însă păgână), fiind încoronat ca rege în 6 iul. 1253. În sec. 13–15, Marele Ducat al **L.** a avut de înfruntat expansiunea spre răsărit a ordinelor cavalereşti germane (teutonic, gladifer şi livonian) împotriva cărora a repurtat victorii în bătăliile de la Saulé (1236) şi Durbé (1260) şi apoi asupra mongolilor din Hoarda de Aur, în confruntarea de la „Apele Albastre" (1363). Marele duce Jogaila devine, în urma căsătoriei cu regina poloneză Jadwiga, în 1386, şi rege al Poloniei, ca Władisław II Jagiełło, reunind pentru prima dată sub sceptrul său cele două ţări vecine; în 1387, întreaga **L.** se converteşte la catolicism. În timpul domniei lui Vytautas (Witold) (1392–1430), **L.** devine unul dintre cele mai întinse şi puternice state europene (de la Marea Baltică la Marea Neagră, stăpânind terit. din actualele state Belarus, Ucraina şi părţi ale Rusiei). Prin victoria polono-lituaniană, în bătălia de la *Grünwald* (1410), asupra Ordinului teutonic se pune capăt expansiunii spre răsărit a cavalerilor germani. Confruntată în sec. 16 cu ascensiunea Rusiei moscovite şi minată de conflicte interne, **L.** acceptă, prin Uniunea de la Lublin (1569), unificarea sub acelaşi sceptru cu Polonia, punându-se, astfel, bazele statului dualist *Rzeczpospolita,* care durează până în 1795, când este împărţit între puternicii săi vecini Rusia, Prusia şi Austria. Între 1795 şi 1815 **L.**, cu excepţia regiunii Memel (Klaipeda), este inclusă în Imperiul Rus şi supusă unui proces de rusificare; în **L.** se stabileşte o puternică minoritate evreiască. Reprimarea sângeroasă a răscoalelor din 1830–1831 şi 1863–1864 din Polonia (la care au participat şi lituanieni) împotriva dominaţiei ruseşti nu a putut frâna renaşterea mişcării de emancipare naţională, care se afirmă după 1880. În timpul primului război mondial, **L.** este ocupată, în 1915, de trupe germane. În sept. 1917 se constituie, la Vilnius, cu sprijinul autorităţilor germane de ocupaţie, Consiliul lituanian care proclamă independenţa **L.** (16 febr. 1918). În teritoriul controlat de Armata Roşie, bolşevicii lituanieni instaurează Puterea sovietică şi proclamă, la 16 dec. 1918, Republica Sovietică Lituaniană. În condiţiile prezenţei străine în **L.**, puterea a fost preluată, în 1919, de reprezentanţii mişcării de emancipare naţională lituaniană. Tratatul de pace lituaniano-sovietic din 12 iul. 1920 recunoaşte independenţa **L.**, care devine în 1921 membru al Societăţii Naţiunilor. La 1 aug. 1922 se adoptă Constituţia, care declară **L.** republică parlamentară. Regiunea Memel (Klaipeda) din jurul portului omonim este atribuită în 1923 **L.** Prin lovitură de stat (17 dec. 1926), A. Smetona, liderul Partidului Naţionalist (Tautininku), instaurează în ţară un regim autoritar. La 22 mart. 1939 Germania ocupă regiunea Memel (Klaipeda). Prin protocolul secret al Pactului Molotov-Ribbentrop, din 23 aug. 1939, **L.** intră în sfera de influenţă germană, dar prin noul acord secret sovieto-german din 28 sept. 1939, este cedată Uniunii Sovietice. Stalin impune **L.**, la 10 oct. 1939, un acord în baza căruia trupe sovietice au intrat pe teritoriul lituanian. Totodată, în baza aceluiaşi acord, U.R.S.S. retrocedează **L.** oraşul şi regiunea Vilnius, aflate în componenţa Poloniei (oct. 1920–sept. 1939). În urma notei ultimative a guvernului sovietic din 14 iun. 1940, **L.** este ocupată de trupele sovietice, sub a căror presiune este impus, la 17 iun. 1940, un „guvern popular" care ţine alegeri parlamentare în 14–15 iul. 1940, noul Seim Popular proclamând la 21 iul. 1940 R.S.S. Lituaniană, înglobată la 3 aug. 1940 în U.R.S.S. A doua zi după izbucnirea războiului germano-sovietic, la Radio-Kaunas este declarată reinstaurarea **L.** independente (23 iun. 1941), dar guvernul provizoriu lituanian (24 iun.–5 aug. 1941) nu este recunoscut de Hitler. Între 1941 şi 1945, **L.** este ocupată de trupe germane. **L.** cunoaşte deopotrivă represiunea stalinistă şi nazistă; numai în iun. 1941 sunt deportate în Siberia c. 13 000 persoane, alte 3 600 fiind arestate; 200 000 de evrei lituanieni sunt exterminaţi în lagărele naziste, între 1941 şi 1952 numărul deţinuţilor politici şi al deportaţilor din ordinul lui Stalin sporind la 400 000. În timpul ocupaţiei sovietice, **L.** pierde aproape 1/4 din populaţia ţării. În perioada glasnostului gorbaciovian se pun bazele mişcării reformiste Sajūdis (fondată 1988). Sub presiunea populară, Sovietul Suprem lituanian abolește monopolul Partidului Comunist, introducând sistemul pluripartit (7 dec. 1989), iar în dec. 1989 Partidul Comunist Lituanian, condus de Algirdas Brazauskas, se desprinde de P.C.U.S., devenind independent. Prin actul din 11 mart. 1990 al noului Parlament (ales în febr. 1990 şi dominat de Sajūdis) este proclamată restabilirea suveranităţii naţionale şi este adoptată noua titulatură a statului — Republica **L.** (decizie nerecunoscută de autorităţile de la Moscova, care trec la aplicarea de sancţiuni economice). În plebiscitul organizat la 9 febr. 1991, 90,5% din voturile exprimate se pronunţă pentru o **L.** independentă şi democratică. Suveranitatea noului stat, intrată în vigoare la 21 aug. 1991, este

recunoscută de Consiliul de Stat al U.R.S.S. la 6 sept. 1991. Admiterea **L.** în O.N.U., la 17 sept. 1991, consacră recunoașterea internațională a independenței noului stat, care devine la 14 mai 1993 membru în Consiliul Europei. În primele alegeri libere de după 1940 (la 25 oct. și 8 nov. 1992) Partidul Democrat Muncitoresc Lituanian (de orientare social-democrată), condus de fostul lider comunist A. Brazauskas, ocupă 73 din cele 141 locuri ale parlamentului, iar Frontul Popular Sajūdis, aflat până atunci la guvernare, numai 28. Tot la 25 oct. 1992 este aprobată cu 83,5% din voturi noua Constituție a țării, iar A. Brazauskas este ales la 14 febr. 1993 președinte al statului. La 31 aug. 1993 trupele ruse își încheie retragerea lor de pe teritoriul lituanian, iar la 24 oct. 1997 se semnează un tratat cu Rusia privind delimitarea frontierei dintre cele două state. În ian. 1998, Valdas Adamkus, ales președinte, își propune ca sarcini prioritare ale mandatului său admiterea **L.** în Uniunea Europeană și NATO. Republică parlamentară, potrivit Constituției din 25 oct. 1992. Activitatea legislativă este exercitată de un Parlament unicameral, iar cea legislativă de un guvern numit de președinte.

LITUANIAN, -Ă (< fr.; n. pr. *Lituania*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe teritoriul Lituaniei. Mai trăiesc în Rusia, Letonia, Belarus, S.U.A., Canada, Polonia, Argentina ș.a. De religie creștină. Denumirea autohtonă: *lietuviai.* ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Lituania. **2.** Adj. Care aparține Lituaniei sau lituanienilor **(1)**, referitor la Lituania sau la lituanieni. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană din ramura baltică vorbită de lituanieni **(1)**. Este una dintre cele mai arhaice limbi indo-europene. Alfabet latin.

LITURGHIE (< sl., ngr.) s. f. **1.** (În Antichitate) Serviciile statului atenian în slujba cetățeanului. **2.** (În „Noul Testament") Serviciile de cult închinate divinității. **3.** (În accepția actuală) Termen generic pentru toate activitățile oficiate în zilele de sărbătoare (aflate într-o ordine prestabilită) care compun întregul serviciu divin (cu excepția predicii), în cadrul căreia are loc săvârșirea euharistiei și împărtășirea credincioșilor. În Biserica ortodoxă se oficiază în mod obișnuit trei liturghii: Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur (Ioan Hrisostom), Liturghia Sf. Vasile cel Mare și Liturghia darurilor mai înainte sfințite (numite și a Sf. Grigore Teologul). La catolici se numește *mesă.* ✦ Muzică scrisă pentru această slujbă, mai ales în Biserica ortodoxă.

LITURGHIER (< *liturghie*) s. n. Carte care cuprinde rânduiala slujbelor la vecernie, utrenie și cele trei liturghii ortodoxe, precum și a împărtășirii și a formulelor otpusturilor de peste an, a rugăciunilor pentru diferite trebuințe și sinaxarul.

LITURGIC, -Ă (< fr.) adj. Care ține de liturghie, privitor la liturghie.

LITVAK, Anatole (1902–1974), regizor american de film originar din Ucraina. Stabilit în S.U.A. (1936). A abordat majoritatea genurilor de succes, colaborând cu mari actori („Mayerling", „Anastasia", „Vă place Brahms?", „Noaptea generalilor").

LITVINOV, Maksim Maksimovici (pe numele adevărat *Maks Wallah*) (1876–1951), diplomat și om politic sovietic. Comisar al poporului pentru Afacerile Externe (1930–1939), înlocuit cu *V.M. Molotov.* A reprezentat U.R.S.S. la conferințele internaționale de la Genova (1922), Geneva (1927–1929), Montreux (1936), Moscova (1943) și la Societatea Națiunilor (1934–1938), fiind un fervent susținător al politicii de dezarmare internațională și de securitate colectivă. Ambasador în S.U.A. (1941–1943). Adept al înțelegerii cu Puterile occidentale în tentativa de barare a expansiunii Germaniei naziste.

LIȚA, com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Boian, pe râul Sâi; 3 484 loc. (2000). Stație de c.f. Moară de cereale (1900). Biserica Sf. Gheorghe (1870).

LIȚĂ (< germ.) s. f. (ELT.) Conductor electric multifilar, constituit din fire metalice subțiri (cu diametrul până la 0,3 mm), răsucite sau nerăsucite.

LIȚIU, Gheorghe (n. 1919, sat Roit, jud. Bihor), preot și istoric român. Contribuții la istoria locală („Românii arădani în frământările anilor 1849–1850", „Episcopia Aradului. Schiță istorică"). Arestat și deținut pentru convingerile sale politice (1960–1964).

LIUBIMOV, Iuri Petrovici (n. 1917), actor și regizor de teatru rus. Prof. univ. la Moscova. Din 1946, angajat al Teatrului Vahtangov. Director artistic al Teatrului Taganka (1964–1984 și din 1989). Influențat de Vahtangov, Meierhold și Brecht. Din cauza accentelor critice la adresa autorităților, spectacolele sale au fost interzise (1984–1989) și i s-a retras cetățenia sovietică. A pus în scenă: „Hamlet", „Maestrul și Margareta", „Casa de pe chei", „Boris Godunov", „Doctor Jivago" ș.a.

LIU CHI (1311–1375), pictor chinez. Stilul său realist („Flori, graminee și păsări sălbatice") a influențat pictura japoneză de paravan.

LIUPINA v. **Leoben.**

LIU SHAOQI (LIU ȘAO TZI) (1898–1974), om politic chinez. Membru fondator al Partidului Comunist Chinez (1921); secretar general al C.C. al P.C. Chinez (1943–1954). Vicepreședinte (1949–1959) și președinte al R.P. Chineze (1959–1968). În timpul războiului Civil din China a participat la organizarea Armatei Roșii. Acuzat de revizionism în timpul revoluției culturale din anii '60, a fost exclus din partid, îndepărtat din toate funcțiile politice (1968) și arestat. A murit în închisoare. Reabilitat post-mortem (1980).

LIUTPRAND, rege longobard (712–744). În timpul domniei sale, regatul longobard a atins apogeul puterii. A cucerit Ravenna (728). A asediat Roma (730) și, în alianță cu Carol Martel, i-a înfrânt pe ducii de Spoleto și Benevent, asediind din nou Roma (739). A promulgat codicele de legi numit *Edicta Liutprandi.*

LIUTPRAND (LIUDPRAND) (c. 920–c. 972), prelat și cronicar longobard. Episcop de Cremona (961–972). A scris „Antapodosis" (cuprinzând istoria Italiei între 886 și c. 952), „Relatio de Legatione Constantinopolitana" și „De rebus Gestis Ottonis Magni Imperatoris" (cu informații despre Imp. Bizantin din sec. 10).

LIU TSONGYUAN (ZONGYUAN) (773–819), scriitor chinez. Proză de reflecție filozofică, folosind fabula și parabola („Măgarul din Suiciou", „Șobolanii din Iunciou").

LIU XIANG (c. 77–c. 6 î.Hr.), poet și cărturar chinez. Poeme pe teme mitologice și povestiri („Extraordinarele însemnări", „Grădina mărturisirilor") evocând lumea împăraților legendari Yao și Shun. A îngrijit ediții de scrieri vechi.

LIUZHOU [liudʒou], oraș în S Chinei (Guangxi Zhuang), la NE de Nanning; 740 mii loc. (1990). Nod de comunicații. Ind. metalurgică, constr. de mașini, chimico-farmaceutică, textilă, de prelucr. a lemnului, celulozei și hârtiei și alim.

LIVADA 1. Com. în jud. Arad, în Câmpia Aradului; 3 058 loc. (2000).

Stație de c.f. (în satul L.). Nod rutier. Satul L. este menționat documentar în 1553. **2.** Com. în jud. Satu Mare, situată în Câmpia Someșului, pe râurile Egher și Racta; 7 038 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul L.). Fabrici de cărămidă, de tricotaje și conf. Centru de confecționare manuală a covoarelor și de prelucr. primară a fructelor. Creșterea bovinelor și ovinelor. Pomicultură (meri, pruni, peri). Vestigii din Epoca bronzului. Muzeu etnografic (în satul L.). În satul L., menționat documentar în 1270, se află o biserică reformată, construită în 1779, în stil gotic, un castel în stil baroc (1760), o biserică romano-catolică cu hramul Descoperirea Sfintei Cruci (1779) și o biserică ucraineană cu hramul Acoperământul Maicii Domnului (1700).

LIVADĂ (< bg., ucr.) s. f. **1.** Suprafață de teren plantată cu pomi fructiferi. **2.** Teren pe care se lasă să crească iarbă pentru cosit sau pentru pășunat.

LIVADIA, localitate în Ucraina, în partea de S a pen. Crimeea, la 3 km N de Ialta; stațiune balneoclimaterică. Aici s-a încheiat o înțelegere ruso-română (29 sept./11 oct. 1876), privind convenția semnată la 4/16 apr. 1877 la București, care prevedea eventuala trecere a armatelor ruse pe terit. României, în cazul unui război cu Turcia, Rusia obligându-se să respecte integritatea teritorială a statului român.

LIVADITTI, Niccolò (1804–c.1858), pictor italian. Carbonar. Stabilit la Iași (1830). Portretist de viziune naivă, cu calități de observație psihologică. A introdus la noi genul portretului de grup („Familia vornicului Alecsandri"). Miniaturi.

LIVAN (< sl., gr.) s. m. Denumire a unor arbuști exotici din Somalia *(Boswellia carteri),* India (Bengal) *(Boswellia serrata),* Ethiopia *(Boswellia papirifera),* de c. 3–6 m înălțime, cu frunze alterne imparipenat-compuse, flori alburii dispuse în raceme simple și fructul drupă. Din scoarța lor se extrage tămâia.

LIVE [laiv] (cuv. engl. „viu") adj. **1.** (Despre programele de radiotelevizIune) Transmise în direct sau înregistrate în prezența publicului. **2.** (Despre înregistrările muzicale) Realizate direct din concert, care pot deveni documente despre cariera unor artiști, căpătând și valoare comercială.

LIVENȚI s. m. pl. v. **leventi**.

LIVERPOOL [livəpu:l], oraș în partea de V a Marii Britanii (Anglia), situat pe țărmul nordic al estuarului fl. Mersey, în apropiere de vărsarea acestuia în M. Irlandei; 470,8 mii loc. (1995). Împreună cu suburbiile St. Helens și Wirral formează conurbația Merseyside de 1,3 mil. loc. Aeroport. Important centru comercial pentru bumbac, cereale și fructe. Mare centru ind. (metalurgie, constr. de mașini, motoare Diesel și de avion, constr. și reparații navale, aparataj electrotehnic, cauciuc, prelucr. petrolului, produse chimice, textile și alim.) și cultural (universitate 1903, galerie și muzeu de artă, Muzeul „Beatles", 1984, filarmonică, teatre ș.a.). La L. a luat naștere, în anii '60, formația The Beatles. Monumente: Speke Hall (sec. 15), Old Blue Hospital (1717), Primăria (1754); Palatul Municipal (1795–1802); catedrala anglicană, construită în stil neogotic în anii 1904–1926 și completată în perioada 1978–1980 (una dintre cele mai mari din Anglia); catedrala romano-catolică (1933–1967). Fundat în sec. 10, a căpătat statut de oraș în 1207.

Liverpool. Galeriile de Artă

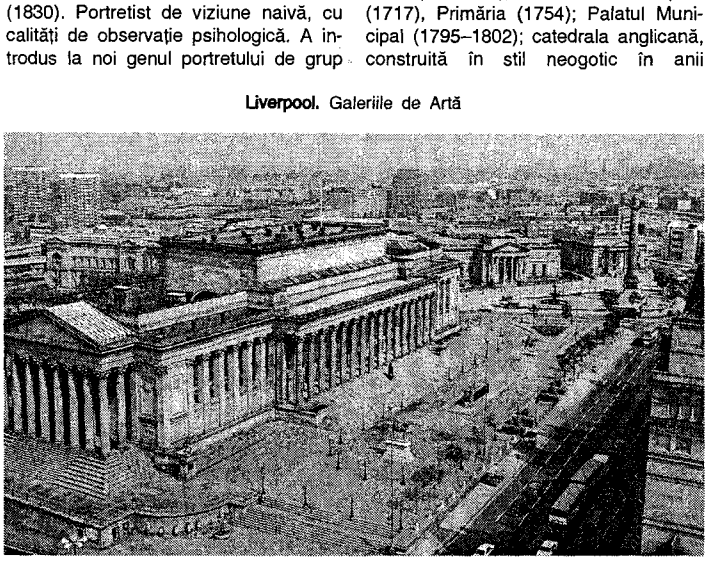

LIVESCU, Ion (1873–1944, n. Ismail), actor de teatru, regizor, publicist și dramaturg român. Prof. la Conservatorul din București. Animator al mișcării teatrale în perioada interbelică. Roluri de compoziție, interpretate cu mare prestanță din dramaturgia națională și universală („Apus de soare" și „Viforul" de B.Șt. Delavrancea, „Răzvan și Vidra" de B.P. Hasdeu, „Hedda Gabler" de H. Ibsen). Scrieri dramatice („Floarea din Firenze", „Cerșetorul", „Îngerii lui Rafael"). Memorialistică („Treizeci de ani de teatru").

LIVESCU, Jean (1906–1996, n. Burdujeni, jud. Suceava), germanist român. M. coresp. al Acad. (1965), prof. univ. la Iași și București. Rector al Universității din Iași (1949–1955) și al celei din București (1960–1963 și 1968–1972). Lucrări de istorie literară („Considerații asupra romantismului german"), didactice („Limba germană", în colab.) și lexicografice („Dicționar german-român").

LIVEZENI, com. în jud. Mureș, situată în zona Dealurilor Nirajului; 3 596 loc. (2000). Expl. de gaze naturale. Până la 1 ian. 1965, satul și com. L. s-au numit *Iedu.* În satul Corunca se află un castel (1830), iar în satul Sânișor, o biserică de lemn cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18).

LIVEZI 1. Com. în jud. Bacău, situată în depr. Tazlău-Cașin, pe râul Tazlău; 5 375 loc. (2000). În satul Bălăneasa se află o biserică de zid cu hramul Nașterea Maicii Domnului (ante 1809), iar în satul Poiana, o biserică de lemn cu hramul Sf. Dumitru (1814, cu adăugiri din 1912 și restaurată în 1989). **2.** Com. în jud. Vâlcea, situată în Piem. Oltețului, pe râul Olteț; 2 681 loc. (2000). Bisericile cu hramurile Întâmpinarea Domnului (1825) și Sf. Dimitrie (1840–1841), în satele Pârâienii de Jos și Pârâienii de Mijloc. În satul Părăușani se află o biserică cu dublu hram — Sf. Nicolae și Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1803–1807), iar în satul Pleșoiu, biserica de lemn Sf. Nicolae (1807).

LIVEZILE 1. Com. în jud. Alba, situată la poalele NNE ale M-ților Trascău, pe râul Aiudu de Sus; 1 688 loc. (2000). Expl. de calcar (în satul Poiana Aiudului). Până la 1 ian. 1965, satul și

com. L. s-au numit *Cacova*. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1611). **2.** Com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în depr. Bistrița, pe râul Bistrița (afluent al Șieului); 4 267 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul L.). Expl. de balast. Pomicultură. Muzeu cu colecții de ceramică populară, țesături și picturi pe lemn. Până la 1 ian. 1965, satul și com. L. s-au numit *Iad*. În satul L., atestat documentar în 1311, se află o biserică evanghelică (sec. 16) și un conac (sec. 18), iar în satul Dumbrava, o biserică ortodoxă de lemn cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18). **3.** Com. în jud. Mehedinți, pe cursul superior al râului Blahnița; 2 063 loc. (2000). Până la 1 ian. 1965, satul și com. L. s-au numit *Broscari*.

LIVID, -Ă (< fr., lat.) adj. Vânăt. ✦ Învinețit la față (de frig, de mânie). ✦ (Despre lumină) Palid, slab.

LIVIDITATE (< fr.) s. f. Paloare accentuată a feței.

LIVINGSTONE [liviŋstoun] **1. David L.** (1813–1873), explorator și misionar britanic. Consul la Quelimane, s-a opus comerțului cu sclavi. A întreprins trei expediții în Africa Centrală și de Sud, unde a petrecut 28 de ani. A efectuat ridicări topografice și a strâns numeroase date geologice și etnografice. A explorat deșertul Kalahari (1849) și a efectuat prima traversare (1854–1856) a continentului african de la Luanda (Angola) la Quelimane (Mozambic). A cercetat regiunea fl. Zambezi și a descoperit cascada Victoria („Călătoriile și cercetările unui misionar în Africa meridională"), precum și numeroase lacuri — Nyassa, Shirwa (1855). Explorând N Tanzaniei, a căutat izvoarele Nilului, fără să le găsească. În 1869, în cursul expediției la L. Tanganyika și la izvoarele fl. Congo, i s-a pierdut urma, în căutarea sa pornind o expediție organizată de jurnalistul H. Stanley; acesta l-a întâlnit în 1871, dar peste doi ani, L. a murit de friguri într-un sat din Zambia. **2.** V. **Maramba**.

LIVINGSTON [liviŋstən], **Milton Stanley** (1905–1986), fizician american. Prof. la Institutul Tehnologic din Massachusetts. Împreună cu E.O. Lawrence, a realizat (1932) un ciclotron, reușind să obțină primele transmutații care au produs deuteroni. Împreună cu fizicienii americani E.D. Courant, H. Snyder și grecul G. Christoforos a pus la punct (1952) metoda focalizării prin gradienți alternanți, care, permițând menținerea particulelor într-un fascicul îngust, a făcut posibilă realizarea de sincrotroane gigantice.

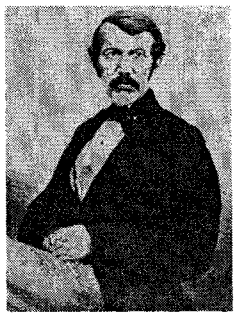

David Livingstone

LIVING THEATRE, The ~ [liviŋ θiətə], companie americană de teatru fondată, la New York, în 1947, de Julian Beck și soția sa Judith Malina. Sub influența ideilor lui B. Brecht și A. Artaud, a fost una dintre cele mai semnificative formații de avangardă din istoria spectacolului american de după război. A montat piese în care accentul era pus pe expresia corporală, pe improvizație și pe participarea publicului; a propagat ideile non-violenței și libertății sexuale.

LIVIUS ANDRONICUS, Lucius (c. 280–c. 200 î.Hr.), poet grec de limbă latină. Sclav la Roma. După cucerirea orașului natal — Tarent (272 î.Hr.) — este adus la Roma ca prizonier și vândut ca sclav unui membru al familiei Livia; fiind eliberat și-a luat numele de Livius. A avut un rol important în apariția dramaturgiei latine, ca poet epic și dramatic. Autor al unor tragedii inspirate din ciclul troian („Ahile", „Ajax", „Calul troian") sau pe teme mitologice („Danae", „Andromeda"). A tradus „Odiseea" în limba latină.

LIVIUS, Titus (c. 59 î.Hr.–17 d.Hr.), istoric latin. Autor al unei istorii a Romei („Ab urbe condita"), de la întemeiere până în anul 9 î.Hr., în 142 de cărți (35 păstrate aproape complet cuprinzând evenimentele până în 293 î.Hr. și din 218–168 î.Hr.); de o mare notorietate, această lucrare a fost o importantă sursă de inspirație pentru scriitori, retori, istorici din Antichitate până în epoca modernă, exercitând o profundă influență asupra Evului Mediu și Renașterii. Scrieri filozofice și retorice („Dialoguri filozofice", „O scrisoare despre elocință").

LIVLAND 1. (În sec. 13–16) Denumirea germană a *Livoniei*. **2.** (În sec. 17—începutul sec. 20) Denumirea oficială a Letoniei de Nord și a Estoniei de Sud.

LIVONIA (LIVLAND) 1. (În sec. 12—începutul sec. 13) Denumire a regiunii în care s-au așezat livii — populație de limbă finică de pe cursurile inferioare ale râurilor Daugava și Gauja. **2.** (În sec. 13–1561) Denumire a teritoriului pe care se află Letonia și Estonia de azi, cucerit de cavalerii teutoni; denumire a confederației celor cinci state: *Ordinul Livonian*, Arhiepiscopatul de Riga, episcopatele Kuržeme (Kurlanda), Derptsc și Ezelsc. **3.** (După constituirea în 1561 a Ducatului Kuržeme) Denumire a Letoniei de Nord și a Estoniei de Sud, aflate între 1561 și 1629 în stăpânirea *Rzeczpospolitei*, iar apoi în cea a Suediei. V. și **Livland**.

LIVONIAN, Ordinul ~, stat catolic și organizație a cavalerilor cruciați germani, constituit pe teritoriile letone și estone (1237–1561). A purtat numeroase războaie împotriva Lituaniei și Rusiei. Și-a încetat existența în urma înfrângerii de către Rusia în timpul Războiului livonian (1558–1583).

LIVOR (în mitologia romană), zeiță personificând invidia. I se aduceau jertfe pentru a nu fi potrivnică în diverse situații sau acțiuni.

LIVORNO, oraș în Italia centrală (Toscana), port la M. Mediterană; 167,4 mii loc. (1991). Rafinărie de petrol. Metalurgie. Constr. și reparații navale; ind. chimică și electrotehnică; instrumente de precizie, sticlărie și produse alim. Muzeu. Fortăreața Veche (1521–1534), Fortăreața Nouă (1590), Dom (1594–1595); biserica Buna Vestire (1605). Fundat în sec. 9; inițial un sat pescăresc, a intrat în posesia marchizilor de Toscana (sec. 12). Ulterior, a făcut parte din componența orașelor-state Pisa, Genova, Florența. Portofranco (1675–1860), a intrat în componența Italiei (1860).

LIVRA (< fr.) vb. I tranz. A furniza, a preda mărfuri, servicii etc.

LIVRĂ (< fr.) s. f. **1.** Funt. **2.** Veche monedă franceză de calcul; se diviza în 20 de sous.

LIVREA (< fr.) s. f. Uniformă (împodobită cu fireturi și galoane) purtată de personalul de serviciu din marile hoteluri, din restaurante sau din unele case particulare.

LIVRESC, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care se referă la carte; bazat exclusiv pe informația din cărți.✦ (Despre cuvinte, expresii) Folosit numai în cărți și în

limbajul oamenilor culți. **2.** (Peior.) Artificial, uscat (lipsit de sevă), în opoziție cu ceea ce este natural, trăit.

LIVRĘT (< fr.) s. n. **1.** *L. militar* = document eliberat celor care au satisfăcut serviciul militar; cuprinde situația militară și alte date privitoare la titular. **2.** *L. al utilajului* = document de evidență care cuprinde date referitoare la utilajul respectiv (privind denumirea, anul fabricației, producătorul, caracteristici tehnice, valoarea de inventar și de înlocuire, reparații, ore de funcționare, mutații etc.).

LI XIANNIAN (1909–1992), om politic chinez. Colaborator apropiat al lui Ciu En-lai (Zhou Enlai). Președinte al R. P. Chineze (1983–1988).

LIZĂ[1] **(LIZARE)** (< fr.; {s} gr. *lysis* „desfacere") s. f. Dezintegrare și dizolvare a diferitelor tipuri de celule (bacterii, hematii etc.) sub acțiunea factorilor fizici, chimici sau biologici. Sunt mai multe tipuri de l. (ex. dializă, electroliză, autoliză, bacterioliză, citoliză, hemoliză).

LIZĂ[2] s. f. Cărucior cu două roți, folosit în industria hârtiei și întreprinderile poligrafice pentru transportul topurilor, baloturilor și sulurilor de hârtie.

LIZIBIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi citit (cu ușurință); citeț.

LIZIERĂ (< fr.) s. f. **1.** Zonă de interferență la marginea pădurii cu terenul neîmpădurit. **2.** Margine a unei bucăți sau a unei benzi de țesătură, care are o altă legătură, o altă nuanță sau culoare decât restul benzii și pe care se imprimă, de obicei, marca fabricii și calitatea materialului. ✦ Bandă îngustă de stofă, de mătase etc. aplicată (ca garnitură) la marginile unor obiecte de îmbrăcăminte.

LIZIMĘTRU (< fr. {i}; {s} gr. *lysis* „dizolvare" + *metron* „măsură") s. n. Instalație specială care poate colecta și măsura apa infiltrată într-un anumit volum de sol, în vederea studierii capacității de înmagazinare a apei pe diferite tipuri de sol.

LIZINĂ (< fr. {i}) s. f. (BIOCHIM.) Aminoacid esențial conținut în cantități variabile în majoritatea proteinelor animale și vegetale; important factor de creștere.

LIZOL (< germ.) s. n. Dezinfectant extern, preparat din săpun și crezoli.

LIZOZIMĂ (< fr. {i}; {s} gr. *lysis* „dizolvare" + *zyme* „drojdie") s. f. Proteină cristalizabilă prezentă în salivă, în lacrimi, în albușul de ou, cu puternică activitate litic-enzimatică asupra unor germeni saprofiți și patogeni.

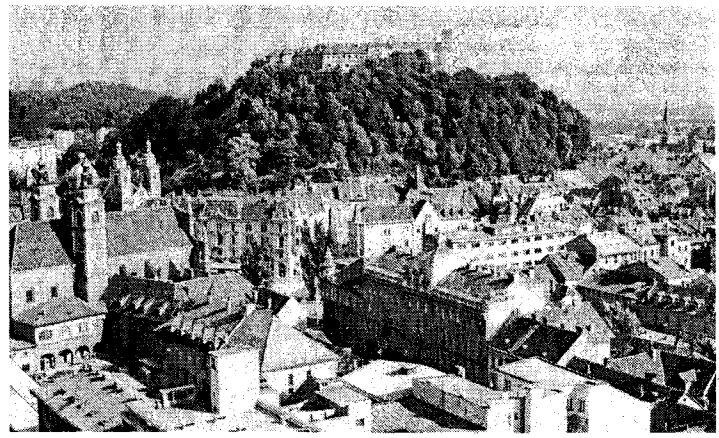

Ljubljana. Vedere generală (în plan îndepărtat: Castelul)

LIZOZOM (< fr.) s. n. Organit intracelular care conține îndeosebi enzime hidrolitice, eliberate în citoplasmă în cursul proceselor citolitice și care intervine în digestia bacteriilor fagocitate de leucocite.

LIZZANI, Carlo (n. 1922), regizor, scenarist și critic italian de film. Printre primii teoreticieni ai neorealismului; a scris o istorie a cinematografului italian. Realizator al unor filme de formulă neorealistă sau cu tematică actuală („Atenție, bandiți!", „Cronica amanților săraci", „Dragă Gorbaciov", „Captiva").

LJUBLJANA [lubljana], capitala Sloveniei, situată în partea central-vestică a țării, în Câmpia Savei, pe râul Ljubljanica, la 290 m alt.; 270 mii loc. (1995). Nod de comunicații. Constr. de turbine și mașini grele; ind. electrotehnică, textilă, a încălțămintei, chimică, de prelucr. a lemnului (mobilă), a celulozei și hârtiei și alim. Poligrafie. Academia de științe și arte (1938). Universitate (1919). Centru de cercetări nucleare. Teatre. Muzeul de artă (1888), Muzeul Național de Arheologie (1821). Monumente: castel (sec. 12, refăcut în sec. 16 și 18), biserică franciscană (sec. 17), dom (1714), primărie (1718). Târg internațional de mostre. În Antichitate, aici s-a aflat un castru roman care ulterior a devenit orașul *Emona* (sec. 1 d.Hr.), distrus în sec. 5 de vizigoți și apoi de huni. Atestat documentar în Evul Mediu, din 1144, ca făcând parte din stăpânirea ducilor Carintiei. Din a doua jumătate a sec. 13 – cu numele german de *Laibach* – primește dreptul de oraș și devine centrul administrativ al Krainei, împreună cu care trece, în 1335, la Habsburgi. Sediul unui episcopat (1461). Centru al mișcării de eliberare națională a slovenilor (sec. 19). Reședință (1809–1813) a guvernatorului general francez al Provinciilor ilirice. După Congresul de Pace de la Viena (1814–1815), L. a trecut din nou la Austria. În ian.–mart. 1821, aici, s-a desfășurat un congres al *Sfintei Alianțe*, care a hotărât măsurile de înăbușire a mișcărilor revoluționare din Regatul Neapolului, Spaniei și Greciei. În 1918, a intrat în componența Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor. În 1941 ocupat de italieni, apoi din 1943 de trupele germane; eliberat în mai 1945. Din 1993, capitala Sloveniei independente.

LLANO [lano] **ESTACADO (STAKED PLAIN** [steikt plein]), câmpie înaltă în S.U.A. (Texas, Oklahoma și New Mexico), cu aspect de platou; 90,6 mii km^2; alt.: între 300 și 1 500 m. Vegetație de semideșert. Zăcăminte de petrol și gaze naturale.

LLANOS [lanos] (cuv. sp.) s. n. Vastă regiune de savană în partea de N a Americii de Sud, extinsă în câmpia fluviului Orinoco și pod. Guyana; 582,8 mii km^2, din care c. 323,8 mii km^2 în Venezuela și c. 259 mii km^2 în Columbia.

LLEIDA v. **Lérida**.

LLERAS CAMARGO, Alberto (1906–1990), om politic liberal columbian. Președinte al țării (1945–1946 și 1958–1962). În 1958, a restabilit alternanța la putere a liberalilor și conservatorilor.

LLORENTE, Juan Antonio (1756–1823), preot și istoric spaniol. Secretar general al *Inchiziției* (1787–1801). Autor al unei cunoscute „Istorii critice a Inchiziției spaniole".

LLOSA VARGAS, Mario v. **Vargas Llosa, Mario.**

LLOYD [lọid], **Frank** (1889–1960), regizor american de film. Realizator al unor filme de largă audiență, cu montări spectaculoase, având reputația de specialist în bătălii navale („Hoarda de aur", „Vulturul mărilor"). Premiul Oscar: 1929 („Regina neîncoronată"), 1933 („Cavalcade"), 1935 („Revolta de pe Bounty").

LLOYD [lọid], **Harold** (pe numele adevărat *Harold Clayton L.*) (1893–1971), actor și producător american de film. Personalitate de seamă a școlii comice inițiate de Mack Senett, a creat tipul tânărului liniștit, timid, modest și tenace („Între cer și pământ", „Trăiască sportul", „Harold înfruntă pericolul"). Premiul Oscar special (1952).

LLOYD GEORGE [lọid dʒɔ:dʒ], **David, conte de Dwyfor** (1863–1945), om politic britanic. Lider al Partidului Liberal. Orator de mare talent. Ca ministru al Muniților (1915–1916), de Război (1916) și ca prim-min. (1916–1922) a avut un rol important în susținerea efortului de război britanic, apoi la Conferința de Pace de la Paris (1919) și la crearea sistemului tratatelor de la Versailles (1919–1920). În 1921, a recunoscut statul liber Irlanda. Memorii.

LLOYD'S [lọids], cea mai veche și mai importantă instituție mondială de asigurări. Creată la Londra (1686) de mai mulți armatori, obișnuiți ai cafenelei lui Edward Lloyd (?–1713), la început în domeniul asigurărilor navale (1726); recunoscută ca personalitate juridică în 1871. Din 1900, și-a extins activitatea și pentru calamități naturale, furturi, risc la maladii etc. și în domeniul informațiilor.

LLULLAILLACO [jujajako], vulcan în Anzi, la granița dintre Chile și Argentina. Alt.: 6 723 m.

LM (engl. *L*unar *M*odule), sigla folosită pentru vehicolul spațial de alunizare folosit de misiunea „Apollo".

LOACH [ləutʃ], **Kenneth** (n. 1936), regizor britanic de film. Realizator al unor pelicule în care abordează conflicte sociale și politice („Zbor înalt", „Agenda ascunsă", „Ladybird", „Pământ și libertate"), distinse cu numeroase premii.

LOAMNEȘ, com. în jud. Sibiu, situată în Pod. Hârtibaciuiui, pe stânga râului Visa; 3 020 loc. (2000). Stație (în satul L.) și halte de c.f. (în satele Hașag și Mândra). Nod rutier. Creșterea bovinelor. În arealul satului Hașag se află vulcani noroioși, incluși în cadrul unei rezervații geologice. În satul L., atestat documentar în 1320, există o biserică ortodoxă construită în 1810 pe locul uneia din 1600.

LOANGWA v. **Luangwa.**

LOARA (LOIRE [luar]) **1.** Cel mai lung fluviu al Franței; 1 020 km. Izv. din M-ții Cevenni, curge spre N, străbate Masivul Central și sudul bazinului parizian și se varsă în G. Biscaya printr-un estuar. Afl. pr.: Allier și Maine. Regim hidrologic variabil. Îndiguiri în cursul inferior. Legat prin canale cu Sena și Saône. Navigabil în aval de Nantes pentru vase oceanice, iar pentru vase fluviale în aval de Roanne. Trece prin Orléans, Blois, Tours, Saumur, Nantes, Saint-Nazaire. Pe valea L. se află numeroase castele (Langeais, Azay-le-Rideau, Amboise, Chenonceau, Chaumont, Blois, Chambord, Valençay) construite în sec. 15—16. **2.** Regiune ad-tivă în partea de V a Franței, cu ieșire la Oc. Atlantic (G. Biscaya), cuprinzând cinci departamente (Loire-Atlantique, Maine-et-Loire, Mayenne, Sarthe, Vendée); 32,1 mii km^2; 3,1 mil. loc. (1990). Centrul ad-tiv.: *Nantes*. Culturi de cereale; pomicultură; viticultură. Creșterea bovinelor, porcinelor etc. Turism.

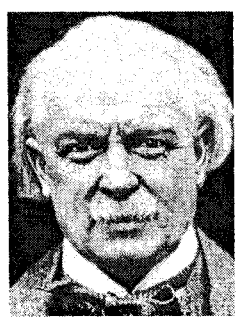

David Lloyd George

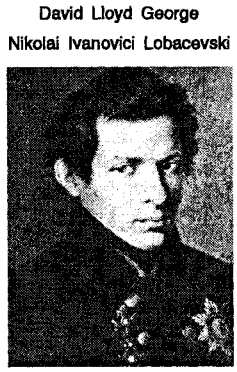

Nikolai Ivanovici Lobacevski

LOB[1] (< fr., gr.) s. m. **1.** (ANAT.) Diviziune anatomică și funcțională a unui organ marcată prin șanțuri sau scizuri, care pornesc de la suprafață spre profunzime (ex. l. pulmonar, l. hepatic, l. cerebral etc.); *spec.* partea inferioară a urechii externe. **2.** (BOT.) Diviziune, prelungire, excrescență rotunjită a unui organ (frunză, petală, sepală etc.). **3.** (ARHIT.) Element de arhitectură în formă de arc de cerc care, combinat cu alte elemente asemănătoare, formează un arc compus (trilobat, polilobat).

LOB[2] (< engl., fr.) s. n. (SPORT) Lovitură înaltă, peste capul adversarului, în special în tenisul de câmp.

LOBACEVSKI, Nikolai Ivanovici (1792–1856), matematician rus. Prof. univ. la Kazan. Unul dintre creatorii geometriei neeuclidiene, independent de Bolyai J., în cadrul căreia a înlocuit postulatul paralelelor cu afirmația că printr-un punct se pot duce două paralele la o dreaptă dată. Contribuții în domeniul algebrei și al analizei matematice. Studiile sale, publicate în limbile rusă, franceză și germană, au fost adunate în volumul „Pangeometria".

LOBAMBA, capitala legislativă (sediul Parlamentului) și reședința regală a Swazilandului, situată în partea central-vestică a țării, pe platoul Lubombo, la peste 1 100 m alt., la 20 km S de Mbabane; c. 10 mii loc. Centru cultural. Universitate (1964). Muzeu Național (1972).

LOBAT, -Ă[1] (< fr.) adj. Care are lobi; alcătuit din lobi. V. și *lob*[2].

LOBAȚĂ[2] (< engl., fr.) adj. f. (În jocurile sportive cu mingea) *Minge l.* = minge înaltă trimisă peste capul adversarului. V. și *lob*[2].

LOBBISM (< engl.; {s} engl. *lobby* „vestibul" în Parlamentul englez) s. n. Sistem de influențare a parlamentarilor sau a funcționarilor superiori de stat de către anumite grupuri de interese prin intermediul unor agenți (lobbiști), care își desfășurau activitatea, inițial, în pauzele diferitelor ședințe ale Camerelor, comisiilor etc. în vederea adoptării unor hotărâri favorabile acestor grupuri.

LOBBY [lọbi] (cuv. engl.) s. n. **1.** Încăpere a unei bănci în care se fac tranzacții financiare. **2.** Grup de persoane care influențează în parlament, în guvern etc. adoptarea unor hotărâri; *p. gener.* sistem sau grup de presiune (politică, diplomatică etc.).

LOBECTOMIE (< fr.) s. f. Extirpare chirurgicală a lobului unui organ (plămân, ficat, tiroidă).

LOBELINĂ (< fr. {i}) s. f. Alcaloid extras din planta *Lobelia inflata,* cu acțiune excitantă asupra centrului respirator, utilizat în tratamentul astmului, dispneei etc.

LOBITO, oraș în partea de V a Angolei, la 380 km S de Luanda, port la Oc. Atlantic (din 1905); 59,5 mii loc. (1990). Aeroport. Expl. min. de cupru. Constr. navale și de mașini; fabrici de ciment, de prelucr. a aluminiului și de rafinare a petrolului; produse alim. (conserve de pește). Export de fructe, sisal, cereale, arahide, cafea, bumbac ș.a. Fundat (1843) din inițiativa reginei Maria II a Portugaliei.

LOB NOR v. **Lop Nur.**

LOBODĂ (< sl.) s. f. Denumire dată speciilor de plante erbacee din genul *Atriplex,* familia chenopodiaceelor, dintre care specia *A. hortensis* este comestibilă.

LOBONȚI (< magh.) s. m. pl. (Sfârșitul sec. 17 și începutul sec. 18 în Ungaria și în Transilvania) Nume dat ostașilor care luptau pentru cauza Imp. Habsburgic în timpul mișcărilor antihabsburgice.

LOBOTOMIE (< fr.) s. f. Rezecție chirurgicală a unei părți dintr-un lob cerebral, în general cel prefrontal. Prima intervenție de acest gen a fost efectuată de A.C. Moniz (1933), ca posibil remediu în unele boli mintale ce priveau un comportament antisocial. Metoda a fost abandonată (deceniul 8) din cauza unor eventuale abuzuri și a ireversibilității leziunilor.

LOBUL (< fr.) s. m. (ANAT.) Subdiviziune anatomică și funcțională a unui lob; lob mic (ex. **l.** pulmonar, **l.** hepatic, **l.** cerebral etc.).

LOC (lat. *locus*) s. n. **I. 1.** Punct, porțiune determinată în spațiu. ✧ Loc. *Din* (sau *de pe*) *loc* = de acolo de unde se află cineva, fără a se deplasa. *În* (sau *pe*) *loc* = **a)** acolo unde se află cineva sau ceva; **b)** neclintit. ✧ Expr. *Pe loc repaus* = comandă militară care indică încetarea poziției de drepți și adoptarea unei poziții mai libere. *A-i veni* (cuiva) *inima* (sau *sufletul*) *la loc* = a i se potoli emoția, a se liniști; a-i trece spaima. *A nu-și (mai)* găsi (sau *afla*) *locul* sau *a nu-l mai încăpea* (ori *ține*) *pe cineva locul* = a nu avea astâmpăr; a fi nerăbdător. ✦ (Pop.) Bucată de pământ (cultivabil). ✧ *L. de casă* = teren destinat pentru construcție. *L. de veci* = teren într-un cimitir aflat în proprietatea cuiva și destinat pentru morminte și cavouri. ✦ Regiune, ținut. ✦ Așezare omenească, localitate; țara, regiunea, localitatea unde s-a născut cineva. ✦ Expr. *(A fi) de loc din...* = (a fi) originar din ... **2.** Spațiu ocupat de cineva sau de ceva. ✧ *L. de muncă* = întreprindere sau instituție în care o persoană își desfășoară în mod obișnuit activitatea. ✧ Expr. *A-și face loc* = a-și croi drum, a răzbate. *(A fi) la locul lui* = (a fi) așa cum se cuvine. *A pune pe cineva la locul lui* = a-l face pe cineva să fie cum se cuvine, a-l pune la punct. **3.** Pasaj într-o scriere; publicație în care a apărut o anumită relatare, informație etc. ✧ Expr. *Loc comun* v. *comun.* **4.** (MAT.) *L. geometric* v. *geometric.* **5.** *L. îngust* = parte dintr-un flux tehnologic (sector, loc de muncă etc.) în care capacitatea de producție, mai mică decât posibilitățile de producție coordonate ale celorlalte părți ale fluxului, determină reducerea capacității de producție pe întregul flux. **II. 1.** Slujbă, post; funcție. **2.** Situație socială a cuiva. ✧ Expr. *(A se pune) în locul cuiva* = (a se închipui) în situația cuiva (pentru a-l putea înțelege). **III.** Moment potrivit; ocazie, prilej. ✧ *A fi locul* = a fi cazul, a fi nimerit. *A avea loc* = a se întâmpla, a se produce. *A da loc la...* = a avea drept urmare, a determina. **IV.** *În loc să...* (sau *de a...*), se spune pentru a arăta raportul de opoziție între două idei.

LOCA s. f. (MED. VET.) Denumire dată unui grup de boli infecțioase ale puietului de albine, dintre care *l. americană* este provocată de *Bacillus larvae* și atacă larvele de 48–50 de ore, iar *l. europeană* („putrezirea puietului") este produsă de *Bacillus pluton* și atacă larvele de 3–4 zile.

LOCAL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Specific unui anumit loc; privitor la un loc determinat; dintr-un anumit loc. ✧ *Tratament l.* = tratament care se aplică direct pe locul bolnav. *Anestezie l.* = anestezie care se aplică părții corpului care trebuie supusă unei intervenții chirurgicale. ✦ (MAT.) Referitor la un singur punct sau la un mic domeniu din plan ori din spațiu. **2.** S. n. Clădire sau grup de încăperi de utilitate publică (ocupate de o instituție, de o întreprindere etc.); *spec.* restaurant, bodegă, birt.

LOCALITATE (< fr.) s. f. Așezare omenească (oraș, sat, comună etc.). ✧ Loc. *Din localitate* = din satul sau din orașul despre care este vorba.

LOCALIZA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) limita, a (se) restrânge la un spațiu determinat. ✦ Tranz. A determina în spațiu sau în timp un fapt, o acțiune etc. **2.** Tranz. (Despre opere literare, filme etc.) A da un caracter local, a adapta la condițiile specifice unei regiuni, unei epoci etc.

LOCALIZARE (< *localiza*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) localiza. **2.** Detectare și precizare a poziției unui obiect, a locului unui defect dintr-o piesă, a unui zăcământ în scoarța terestră, a unui post de radioemisiune etc. **3.** (BIOGEOGR.) Restrângere la o arie limitată, în distribuția biogeografică, a speciilor.

LOCALNIC, -Ă (< rus.) s. m. și f. Persoană considerată în raport cu localitatea în care trăiește; om din partea locului.

LOCARNO, oraș în SE Elveției (Ticino), pe malul de N al L. Maggiore, la gura de vărsare a râului Maggia, la poalele Alpilor Lepontini; 14,4 mii loc. (1990). Constr. de motoare. Renumită stațiune climaterică și turistică. Festival de film. Monumente: cetate (menționată în 988, distrusă în 1156 și reconstruită în sec. 15); castelul Visconti (1342); Casa del Negromante (c. 1500), Casa Rusca (sec. 17); bisericile Santa Maria del Selva (1425), Madonna del Sasso (1480–1616), Buna Vestire (1502), Sant Antonio (1668–1674), San Vittore în Muralto (sec. 17). Menționat documentar în

Locarno. Biserica Madonna del Sasso

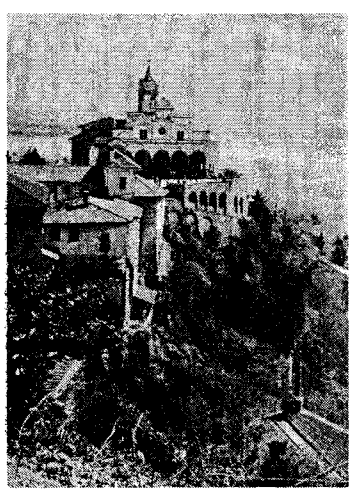

789, a intrat în posesia ducilor de Milano (1342) și a elveților (1513). — **Acordurile de la L.**, sistem de acorduri și convenții de arbitraj adoptate de Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, Belgia, Cehoslovacia și Polonia la Conferința de la L. (5–16 oct. 1925) și semnate la Londra (1 dec. 1925). Dintre acestea, cel mai important document a fost Pactul de Garanții Renan, privitor la inviolabilitatea granițelor franco-germane și germano-belgiene, stabilite prin sistemul tratatelor de pace de la Versailles și la menținerea zonei demilitarizate a Rinului. Garanții acestui pact au fost Marea Britanie și Italia. În mart. 1936, ocupând zona demilitarizată, germanii au denunțat pactul.

LOCAȘ (LĂCAȘ) (< magh.) s. n. **1.** (Astăzi rar) Casă, încăpere; locuință. ✧ *L. sfânt* (sau *dumnezeiesc*) = biserică; mănăstire. **2.** Cavitate sau degajare executată într-o piesă, într-un obiect etc. în care urmează să intre un element al unei alte piese, cele două piese fiind asociate în funcționare.

LOCATAR, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care are dreptul de a folosi sau ocupa o proprietate aflată în regimul unui contract de locațiune; chiriaș.

LOCATELLI, Pietro Antonio (1695–1764), violonist și compozitor italian. Elev al lui A. Corelli. Novator în tehnica viorii. Depășind formulele tradiționale, e considerat un precursor al lui Paganini. Piese pentru vioară, capricii, concerti grossi și „sonate â tre" executate cu virtuozitate.

LOCATIV[1] (fr. {i}; {s} lat. *locus* „loc") s. n. (LINGV.) Caz al declinării în unele limbi, care arată locul unde se săvârșește acțiunea verbului.

LOCATIV[2], **-Ă** (< fr.) adj. Privitor la spațiul locuibil (care se închiriază); privitor la locație, de locație (ex. legislație l., raporturi l.). ✧ *Fond l.* = totalitatea suprafețelor locative aflate în proprietatea statului și închiriate populației. ✧ *Spațiu l.* = suprafață, spațiu dintr-o clădire pentru care se încheie un contract de locație.

LOCATOR, -OARE (< lat.) s. m. și f. **1.** Persoană care deține titlul de proprietate și transferă dreptul de folosință sau de ocupare a proprietății aflată în regimul unui unui contract de locațiune sau de leasing. **2.** *L. radio* v. *radiolocator; radar.*

LOCAȚIE (LOCAȚIUNE) (< fr., lat.) s. f. **1.** Închiriere. ✦ (Concr.) Chirie plătită pentru anumite bunuri luate în

John Locke

folosință. ✧ *Taxă de l.* = sumă care se plătește drept sancțiune în caz de depășire a termenului de încărcare sau descărcare a vagoanelor de cale ferată. *Contract de l.* = contract prin care o persoană, numită *locator,* se obligă să asigure unei alte persoane, numită *locatar* (chiriaș), folosința temporară, totală sau parțială, a unui bun în schimbul unei sume de bani sau altei prestații numită chirie. În sfera contractelor de l. intră contractul de închiriere a spațiilor locative, arendarea și antrepriza. **2.** (INFORM.) *L. de memorie* = zonă a memoriei interne a unui calculator electronic căruia i se asociază o adresă și al cărei conținut poate fi utilizat în timpul rulării unui program.

LOCH (< fr.) s. n. Instrument cu care se măsoară viteza de deplasare a unei nave și distanța parcursă de aceasta.

LOCHNER [lọhnər], **Stephan** (c. 1400–c. 1451), pictor german. Reprezentant al școlii din Köln. Creația sa, care aparține stilului gotic târziu, aduce și elemente noi, de observație realistă, anunțând începuturile Renașterii (tripticul „Închinarea magilor" la Domul din Köln, „Judecata de Apoi").

LOCH NESS v. **Ness, Loch ~.**

LOCKE [lọk], **John** (1632–1704), filozof englez. Întemeietor al empirismului clasic britanic și al doctrinei liberalismului. Nemulțumit de vechea filozofie scolastică și neputând accepta reacția raționalistă a lui Descartes, L. face prima evaluare critică modernă a originilor, naturii și limitelor rațiunii omenești în limbaj empirist. Respingând doctrina adevărurilor înnăscute, el explică fundamentul cunoașterii cu ajutorul experienței care reflectă fidel realitatea („Eseu asupra intelectului omenesc"). Teoria politică a lui L. reprezintă o încercare de justificare a monarhiei constituționale și, deopotrivă, a libertății individului. Preluând sugestii din Hobbes, el susține că în starea de natură toți oamenii erau liberi și egali, după o lege a naturii instituită de Dumnezeu. Starea de natură fiind, însă, instabilă, tocmai pentru a li se garanta aceste drepturi inalienabile, oamenii sunt nevoiți să se unească printr-un contract social. Funcția suveranului era de a asigura, prin legi, condițiile în care oamenii să se bucure de drepturile lor, în caz contrar poporul având dreptul să-l înlăture („Două tratate asupra guvernării"). Multe din ideile politice ale lui L. s-au regăsit în programele revoluțiilor americană și franceză și în dezvoltarea democrației liberale.

LOCKHEED AIRCRAFT CORPORATION [lọkhi:d ẹəkra:ft kə:pərẹiʃn], societate aerospațială americană, fundată în 1932. Printre avioanele cele mai importante construite în anii '50–'60, se numără primul avion cu reacție, *F80 Shooting Star,* aflat în serviciul regulat al forțelor aeriene americane, *C130 Hercules* pentru transport, trireactorul civil *Tristan,* avionul de vânătoare antisumersibil *Viking,* cel de vânătoare „invizibil" *F117 A Stealth.* În 1994, a fuzionat cu societatea Martin Marietta, devenind *L.-Martin.*

LOCK-OUT [lọkaut] (loc. engl. „a da afară") subst. Închiderea unei întreprinderi, pe timp limitat, decisă de proprietarii acesteia ca ripostă la o mișcare grevistă sau revendicativă a personalului, considerată ca nefiind întemeiată.

LOCKYER [lọkiə], **Sir Joseph Norman** (1836–1920), astronom și fizician britanic. Prof. la Colegiul Regal de Știință din Londra. Pionier al astrospectroscopiei. Studii privind fizica Soarelui (între 1870 și 1905 a condus opt expediții în care a observat eclipsele solare); a descoperit (1868), independent de P. Janssen, liniile heliului în spectrul luminii solare („Chimia Soarelui", „Locul Soarelui în natură"). A fondat (1869) și editat revista „Natura".

LOCO (cuv. lat.) adv. (Folosit în adrese) În aceeași localitate cu expeditorul. ✦ (În legătură cu achiziția de mărfuri, urmat de determinări) În, la. *Loco producător.*

LOCOMOBIL, -Ă (< fr.; {s} lat. *locus* „loc" + *mobilis* „mobil") adj., s. f. **1.** Adj. (Despre mașini de forță sau prelucrătoare) Care poate fi deplasată (pe roți, pe tălpi, pe patine etc.) la locul de utilizare. **2.** S. f. Agregat deplasabil pe roți, format dintr-un generator de abur care folosește combustibili în-

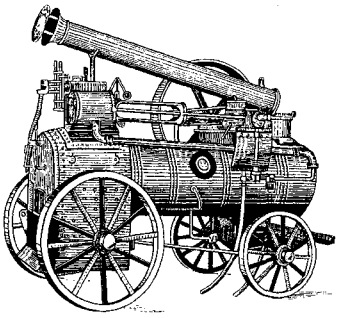

Locomobil (2)

feriori (paie, lemne etc.) și un motor cu abur utilizat pentru acționarea unor mașini de lucru (agricole, forestiere etc.).

LOCOMOTIVĂ (< fr., germ.; {s} lat. *locus* „loc" + *motivus* „mobil") s. f. Vehicul motor de cale ferată folosit pentru a remorca vagoanele (ex. **l.** cu abur, **l.** de mină, **l.** Diesel-hidraulică, **l.** Diesel-electrică, **l.** electrică). Prima **l.** cu abur a fost construită în Marea Britanie, în 1829, de George Stephenson și folosită pe linia Manchester—Liverpool; avea 12 CP și realiza o viteză de 22 km/oră. În România, prima **l.** cu abur s-a construit în 1872, la Reșița.

LOCOMOTOR, -OARE (< fr.) adj. De locomoție, pentru locomoție. ✧ (ANAT.) *Aparat l.* = ansamblu de organe, cu structură diferită, care ajută la deplasare.

LOCOMOȚIE (< fr.; {s} lat. *locus* „loc" + *motio* „mișcare") s. f. **1.** Mișcare efectuată în scopul deplasării dintr-un loc în altul. **2.** (BIOL.) Funcțiune a organismelor vii datorită căreia acestea se deplasează activ în spațiu. Se realizează prin mecanisme și organe speciale (cili, flageli, pârghii scheletice, picioare, aripi etc.).

LOCOTENENT (< it.) s. m. Al doilea grad de ofițer inferior; pe scară ierarhică urmează gradului de sublocotenent. Corespunde ca funcție de bază comandantului de pluton. ✦ Persoană care are acest grad. ✧ *L.-colonel* = al doilea grad de ofițer superior; pe scară ierarhică urmează gradului de maior. Corespunde ca funcție de bază comandantului de batalion.

LOCOTENENȚĂ (< it.) s. f. (Înv.) Funcția de locțiitor. ✧ (În epoca modernă în Țara Românească și în Moldova) *L. domnească* = căimăcămie **(1)**.

LOCOTRACTOR (< fr.; {s} lat. *locus* „loc" + *tractorius* „care trage") s. n. Locomotivă de mică putere, de obicei cu motor Diesel, folosită pentru manevre în stații, triaje, ateliere etc.

LOCRIC (LOCRIAN) (< n. pr. *Locri*) adj., s. n. (MUZ.) (Mod medieval) cu finala pe *si*.

LOCȚIITOR, -OARE (< *loc* + *țiitor*, după fr. *lieutenant*) s. m. și f. Persoană care ține locul alteia într-o funcție sau pentru realizarea unei sarcini.

LOCUI (< magh., după *loc*) vb. IV intranz. A-și avea domiciliul, a sta, a ședea undeva, a-și avea locuința într-un loc.

LOCUINȚĂ (< *locui*) s. f. Casă, încăpere în care se locuiește sau se poate locui. ✦ (DR.) Construcție alcătuită din una sau mai multe camere de locuit, cu dependințele, dotările și utilitățile necesare, care satisface nevoile de locuit ale unei persoane sau familii. ✧ *L. de intervenție* = **l.** destinată cazării personalului care, prin contractul de muncă, îndeplinește activități sau funcții ce necesită prezența permanentă sau în caz de urgență în cadrul unităților economice. *L. de necesitate* = **l.** destinată cazării temporare a persoanelor și familiilor ale căror locuințe au devenit inutilizabile în urma unor catastrofe naturale sau accidente, ori sunt supuse demolării, în vederea realizării de lucrări de utilitate publică sau lucrărilor de reabilitare ce nu se pot efectua în clădiri ocupate de locatari. *L. de protocol* = **l.** destinată utilizării de către persoane care sunt alese sau numite în unele funcții sau demnități publice, exclusiv pe durata exercitării acestora. *L. de serviciu* = **l.** destinată funcționarilor publici, angajaților unei instituții sau unor agenți economici, acordată în condițiile contractului de muncă, potrivit prevederilor legale. *L. socială* = **l.** care se atribuie, cu chirie subvenționată, unor persoane sau familii a căror situație economică nu le permite accesul la o locuință proprie sau închiriată în condițiile pieții.

LOCUITOR, -OARE (< *locui*) s. m. și f. Persoană care locuiește într-un oraș, într-o țară etc. în raport cu acestea.

LOCURILE SFINTE, ansamblu de localități și monumente celebrate de o religie în amintirea unor momente semnificative pentru propria istorie. În mod particular, această denumire este folosită în legătură cu locurile din Palestina care amintesc de prezența lui Iisus Hristos (Grota de la Bethlehem, Nazareth, muntele Tabor, Sfântul Mormânt ș.a.), venerate de religiile mozaică, creștină și musulmană. După începutul diasporei ebraice (135 d.Hr.) și al construirii (c. 330) în timpul lui Constantin cel Mare, a bisericilor creștine Sfântul Mormânt, la Ierusalim și a Nativității, la Bethlehem, regiunea a trecut sub dominația arabă (638). Recucerirea **L. s.** de către creștini a constituit principalul obiectiv al cruciadelor, care vor garanta trecerea Ierusalimului sub protecție occidentală, dar numai pentru scurte perioade (1099–1187 și 1229–1244). În timpul dominației mamelucilor (1260–1516), a fost fundată (1342) pe muntele Sion o mănăstire franciscană cu scopul apărării intereselor creștinătății. A urmat dominația otomană, care s-a prelungit până la sfârșitul primului război mondial, perioadă în care, conform unui acord diplomatic din 1535 și reconfirmat în 1673, 1690 și 1742, Franța a fost cea care a reprezentat interesele creștinătății. Între 1850 și 1853 a avut loc așa-numita „afacere a **L. s.**", care opune Franța Rusiei pentru preluarea tutelării acestora. În 1923, regiunea a trecut sub protectorat britanic. În 1947, O.N.U. a propus internaționalizarea **L. s.** și stabilirea unui statut adoptat de Adunarea Generală (1950). După războiul de 6 zile (1967), statul Israel are *de facto* controlul asupra tuturor **L. s.** din regiune.

LOCUS (cuv. lat.) s. m. (GENET.) **1.** Poziția unei gene pe cromozom (ex. genele alele ocupă același locus pe cromozomii omologi). **2.** (ANAT.) *L. niger* = structură nervoasă situată la baza pedunculilor cerebrali.

LOCUSTEANU, Alexandru (1848–1922), medic veterinar român. Prof. univ. la București. Organizator al învățământului și al serviciului sanitar veterinar din România. Unul dintre inițiatorii Institutului de Zootehnie (1895) și ai Asociației generale a medicilor veterinari (1914). Împreună cu I. Fometescu și I. Musceleanu, a întreprins, în țara noastră, primele cercetări asupra bovinelor infectate cu babesioză, afecțiune pe care a numit-o inițial gastero-entero-nefrită și apoi hemoglobinurie.

LOCUȚIUNE (< fr., lat.) s. f. (LINGV.) Grup de cuvinte care au înțeles unitar și care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire.

LOCVACE (< fr., lat.) (Livr.) Vorbăreț, limbut, guraliv.

LOCVACITATE (< fr., lat.) s. f. Calitatea de a fi locvace; limbuție, logoree.

LOCVEI, Munţii ~, masiv muntos în SV M-ţilor Banatului, între văile Dunării (la S) şi Nerei (la N), alcătuit din şisturi cristaline la V şi calcare în rest. Alt. medie: 300–400 m; alt. max.: 735 m (Corhanu Mare). Frecvente fenomene carstice. Climă cu influenţe mediteraneene, favorabilă pomiculturii şi viticulturii.

LOD (LYDDA), oraş în partea central-vestică a Israelului, la 20 km SE de Tel Aviv-Yafo şi 37 km NV de Ierusalim; 45,5 mii loc. (1992). Aeroportul Ben Gurion. Ind. electrotehnică (echipament şi aparatură telefonică), constr. de maşini şi alim. (ulei, ţigarete). Menţionat în *Biblie*. Cucerit de Vespasian (68), a devenit, mai târziu, sediul unui episcopat. În stăpânirea cruciaţilor (1099) şi al lui Saladin (1191), a fost devastat de mongoli (1221) şi a decăzut.

LODEN (< germ., fr.) s. n. Stofă groasă, păroasă, de obicei impermeabilă. ✦ Pardesiu confecţionat din această stofă.

LODGE [lodʒ] **1. Henry Cabot L.** (1850–1924), om politic american. Unul dintre liderii Partidului Republican. Favorabil intrării S.U.A. în primul război mondial, a condus curentul care se opunea participării S.U.A. la noua creata Societate a Naţiunilor; a participat la conferinţele de la Washington pentru limitarea armamentului (1915). Lucrări: „Senatul şi Societatea Naţiunilor". **2. Henry Cabot L.** (1902–1985), diplomat şi om politic american. Nepotul lui **L. (1).** Ambasador al S.U.A. la O.N.U. (1953–1960). Negociator şef din partea guvernului american la Conferinţa de la Paris asupra păcii în Vietnam (1969).

LODGE [lodʒ], **Sir Oliver Joseph** (1851–1940), fizician britanic. Prof. univ. la Liverpool şi Birmingham. Studii asupra electrolizei şi a forţei electromotoare. Cercetări privind undele electromagnetice şi telegrafia fără fir, care l-au dus la brevetarea unui sistem de sintonie (1897). Lucrări: „Privire modernă asupra electricităţii", „Omul şi Universul", „Atomi şi raze", „Evoluţie şi creaţie".

LODGE [lodʒ], **Thomas** (c. 1558–1625), scriitor englez. Autor al unui roman pastoral („Rosalinda"), care l-a inspirat pe Shakespeare în „Cum vă place". A considerat aventura ca ideal şi stil de viaţă.

LODI, oraş în NNV Italiei (Lombardia), pe stg. râului Adda, la 32 km SE de Milano; 42,2 mii loc. (1994). Ind. chimică, textilă, alim. Bisericile San Lorenzo (sec. 12–13), San Francesco (sec. 13–17), palatul Vistarini (sec. 14). La 9 apr. 1454 la L. s-a încheiat pacea care a pus capăt Războiului de Succesiune (1450–1454) pentru ducatul Milan-ului. Conflictul Florenţei, Genovei şi Mantovei împotriva Veneţiei, Neapolelui, Savoiei şi ducatul Montferrato s-a soldat cu recunoaşterea lui Francesco Sforza ca duce de Milano şi stabilirea graniţelor acestui ducat. Aici, armatele franceze, conduse de generalul Bonaparte, au înfrânt trupele austriece (10 mai 1796).

LODÎ, dinastie afgană de sultani din Delhi, fondată în 1451 de către Bahlul Şah Ghazi, care a durat până în 1526, când a fost înlăturată de Marii Moguli; în timpul ei au fost construite numeroase monumente arhitectonice.

LODÎGHIN, Aleksandr Nikolaevici (1847–1923), inginer electrotehnician rus. Inventatorul unei lămpi electrice cu fir de cărbune adus la incandescenţă (1874).

LODS [lod], **Marcel** (1891–1978), arhitect francez. Lucrări de orientare funcţionalistă, în care a iniţiat folosirea elementelor de construcţie prefabricate (Şcoala în aer liber din Suresnes, Casa Poporului din Clichy, în colab., Ansamblul rezidenţial Marly les Grandes-Terres, în colab.).

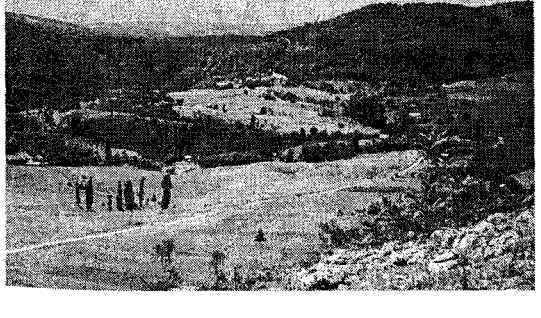

Munţii Locvei

ŁÓDŹ [u:dʒ], oraş cu regim de voievodat, situat în partea central-sudică a Poloniei, la 120 km SV de Varşovia; 825,6 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Aeroport. Pr. centru al ind. textile. Constr. de maşini textile, de transformatoare, de echipament electric, aparate de filmat; pielărie şi încălţăminte, produse chimice şi alim. Universitate (1945). În nov.–dec. 1914, în timpul primului război mondial, la L. s-au desfăşurat lupte grele, în care armata rusă a oprit ofensiva germană.

LOEB [leib], **Jacques** (1859–1924), biolog american de origine austriacă. Contribuţii la studiul comportamentului animalelor, regenerării ţesuturilor, partenogenezei experimentale („Concepţia mecanicistă a vieţii", „Organismul ca un tot").

LOERKE [lörkə], **Oscar** (1884–1941), poet german. Lirică expresionistă străbătută de sentimentul magic al naturii („Oraşul ascuns", „Respiraţia pământului", „Pădurea de scaieţi").

LOESS [lös] (< fr., germ.) s. n. Rocă sedimentară detritică, neconsolidată, în general nestratificată, galbenă-cenuşie roşcată, formată în special prin acumularea prafului fin silicios şi argilos transportat de vânt. Depozitele de l. conţin adesea concreţiuni calcaroase, sunt poroase, se desfac după fisuri verticale şi constituie o rocă-mamă foarte răspândită. În România, l. acoperă o mare parte din câmpiile Munteniei şi Olteniei, sudul Moldovei şi Dobrogea.

LOEWE [lövə], **Carl Johann Gotfried** (1796–1869), compozitor şi cântăreţ german. Organist şi cantor la Stettin. Muzică simfonică, balade romantice („Regele ielelor"), 5 opere, oratorii.

LOEWE [lou̯i], **Frederick** (1904–1988), compozitor american de origine austriacă. A creat cu precădere operete şi music-hall-uri („My Fair Lady", „Camelot"). Muzică de film.

LOEWI [lövi], **Otto** (1873–1961), biochimist american de origine germană. Stabilit în S.U.A. (1940). Prof. univ. la Graz şi la Colegiul de Medicină din New York. A studiat farmacologia substanţelor active asupra sistemului nervos vegetativ şi a stabilit natura chimică a procesului de transmitere a excitaţiei prin sinapse şi rolul acetilcolinei în acest proces. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1936), împreună cu Sir Henry H. Dale.

LOEWY [lö:vi], **Maurice** (1833–1907), astronom francez de origine

austriacă. Director ai Observatorului astronomic din Paris (din 1896). Studii asupra stelelor, meteoriților și cometelor, precum și a influenței planetelor asupra fotosferei solare. A inventat un tip de telescop ecuatorial. Împreună cu V. Puiseux, a realizat un atlas fotografic al Lunii (1894).

LOEWY [lǝui], **Raymond Fernand** (1893–1986), designer american de origine franceză. Stabilit în S.U.A. (1919). A debutat ca desenator de modă. În 1929, a fondat societatea sa de design, specializată în estetică industrială, activitate de pionierat în America. Lucrări teoretice („Estetica locomotivei", „Urâțenia nu se caută").

LÖFFLER [löflər], **Friedrich August Johannes** (1852–1915), bacteriolog german. Prof. univ. la Greifswald. Colaborator al lui R. Koch. A descoperit (1884) și izolat bacilul difteriei *(bacilul lui Klebs–L.)*.

LOFODONT, -Ă (< fr. {i}) subst., adj. (Tip de dentiție la unele mamifere imparicopitate și la proboscidiene) caracterizat prin lame sau creste drepte sau ondulate dispuse longitudinal sau transversal pe suprafața molarilor.

LOFOTEN [luțuten], arhipelag norvegian în NE Mării Norvegiei, în apropierea coastei nord-vestice a Scandinaviei, de care este despărțit prin G. Vestfjorden; 1,4 mii km^2. Insule pr.: Austvågøy, Gimsøy, Vestvågøy, Flakstadøy, Moskenesøya, Værøy, Røst. Țărmuri dantelate și relief muntos. Vegetație de tundră montană. Pescuit.

LOGAEDIC (< fr., lat.; {s} gr. *logaoidikósid*) adj. (Despre un sistem de versificație) Bazat pe o combinație de dactili și trohei sau anapești și iambi. Versificația l. a fost folosită în metrica antică; practicată și de Eminescu.

LOGAN, Mount ~ [maunt lougən], vârf în M-ții Saint Elias, în NV Canadei, alcătuit din granite. Alt. max.: 6 050 m (cel mai înalt din Canada și al doilea ca înălțime din America de Nord, după vf. McKinley, 6 194 m, din S.U.A.). Ghețari. Escaladat în premieră (1925) de o echipă de alpiniști americani (A.H. MacCarthy, H.F. Lambert, A. Carpé, N.H. Read, A. Tailor).

LOGAN [lougən], **Joshua** (1908–1988), regizor american de teatru și film. Creator al unor spectacole pe care le-a transpus pe Broadway („Picnic", „Sayonara", „Camelot", „Balada orașului fără nume").

Vârful Logan

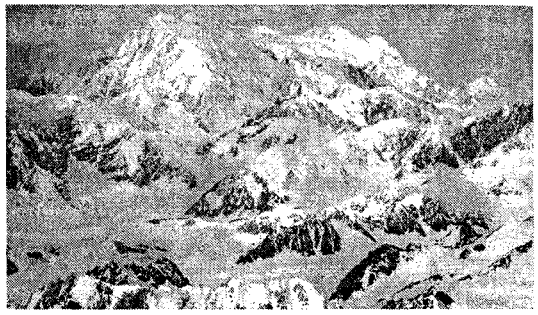

LOGARITM (< fr.; {i}; {s} gr. *logos* „raport" + *arithmos* „număr") s. m. *Logaritmul unui număr* = puterea la care trebuie ridicat un anumit număr pozitiv, numit bază, pentru a ne da numărul dat. *L. neperian* = l. a cărui bază este numărul transcendent *e* (*e* = 2,718...). *L. zecimal* = l. a cărui bază este numărul 10.

LOGARITMIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la logaritmi (ex. calcul l.), care cuprinde logaritmi. ✧ *Ecuație l.* = ecuație în care intră logaritmul necunoscutei. *Funcție l.* = funcție care asociază unui număr real *x*, strict pozitiv, valoarea logaritmului său într-o bază *a*, reală, strict pozitivă. Se notează: $f(x) = \log_a x$.

LOGATOM (< fr. {i}) s. m. (TELEC.) Cuvânt artificial monosilabic, fără semnificație, format din trei sunete (consoană–vocală–consoană), folosit pentru aprecierea calității unei transmisiuni telefonice sau a audiției într-o sală.

LOGGIA (cuv. it.) s. f. **1.** Galerie încorporată unei clădiri, acoperită și deschisă spre exterior printr-un șir de arcade sprijinite pe coloane (ex. l. palatului Mogoșoaia). **2.** Construcție de tipul l. **(1)**, independentă sau aparținând parterului unei clădiri; inițial a servit ca tribună (ex. l. dei Lanzi din Florența, l. campanilei bisericii San Marco din Veneția).

LOGGINS, Kenny (n. 1948), cântăreț și compozitor american. Înființează (1970), împreună cu Jim Messina, grupul folk-rock Loggins and Messina („Danny's Song", „Your Mama Don't Dance"). Piesele sale solo sunt incluse pe coloane sonore ale unor filme celebre („Top Gun"). Discuri de aur.

LOGHIN, Irina (n. 1939, Gura Vitioarei, jud. Prahova), cântăreață română de muzică populară. Remarcabilă prin calitățile vocale și prin căldura interpretării. Cultivă cântecul liric de stil modern din zona Prahovei, cântecul de cătănie, cel lăutăresc de oraș, romanța.

LOGIC, -Ă (< fr., lat.) s. f., adj. I. S. f. **1.** Știință a demonstrației care studiază condițiile, formele, tipurile și legile raționării corecte. În centrul atenției l. se află problema inferențelor, a stabilirii validității sau nevalidității lor. Întemeietorul l. este Aristotel, dar preocupări de l. au existat, în afară de gânditorii greci, și la aceia din China și India antică. În dezvoltarea sa, l. s-a constituit în două discipline fundamentale: a) l. formală clasică **(l.** generală), de tradiție aristotelică, care studiază formele logice fundamentale (noțiunea, judecata, raționamentul) și principiile (legea identității, a non-contradicției, a terțului exclus, a rațiunii suficiente); b) l. formală modernă **(l.** simbolică sau l. matematică-logistică), apărută în sec. 19, dar având precursori încă din Antichitate, care cercetează operatorii (functorii) logici și elaborează calcule logice (proporțional, funcțional sau al predicatelor, al relațiilor, al claselor ș.a.); își găsește importante aplicații în electronică, automatică, cibernetică, lingvistică, matematică ș.a. ✧ *Logica științei* = disciplină care studiază produsele activității științifice (ipoteze, teorii, concepte) și demersurile cunoașterii științifice (demonstrația, explicația, atenția ș.a.) sub aspectul reconstruirii lor formale și al explicitării structurii lor logice. *L. modală* = ramură a l. care studiază raporturile dintre necesitate, posibilitate, imposibilitate și contingență. *L. deontică* = aplicare a l. simbolice, prin intermediul l. modale moderne, în teoria acțiunii și în teoria normelor. *L. polivalentă* = sistem logic formalizat, în cadrul căruia expresiile comportă mai mult de două valori de adevăr. **2.** Gândire justă, raționament corect și temeinic. ✦ Fel de a gândi al cuiva. **3.** Temei, rațiune. **II.** Adj. **1.** Conform cu regulile logicii **(1)**; rațional, întemeiat,

corect, firesc. **2.** (TELEC.) *Circuit l.* = circuit electronic sau electromecanic folosit în tehnica calculatoarelor electronice, cu ajutorul căruia se pot efectua operații logice elementare, tipul operației depinzând de schema circuitului. **3.** (INFORM.) *Schemă l.* = reprezentare grafică a unui algoritm în vederea programării, folosind simboluri corespunzătoare operațiilor de executat.

LOGICIAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în logică **(l 1).**

LOGICISM (< fr. {i} s. n. Concepție potrivit căreia matematica poate fi dedusă din logică. Enunțată de Leibniz, ea a fost fundamentată și dezvoltată de G. Frege și B. Russell.

-LOGIE (< fr.; {s} gr. *logos* „cuvânt, știință") Element de compunere având semnificația de „știință", „studiu", „cunoștințe" (ex. filologie, fiziologie).

LOGISTICĂ (< fr. {i}; {s} gr. *logistike* „arta calculului") s. f. **1.** Logică simbolică (matematică). **2.** Ansamblu de operații care asigură desfășurarea unei acțiuni sau activități (în special militare) de amploare (mijloace de transport, de aprovizionare, depozitare, echipamente, hrană etc.).

-LOG[O]- (< fr., it.; {s} gr. *logos* „vorbire, cuvânt") Element de compunere cu sensul de „vorbire", „cuvânt", care servește la formarea unor substantive (ex. filolog, logoree).

LOGO (< fr.) s. m. (INFORM.) Limbaj de programare cu scop pedagogic și psihologic, realizat (1970) în laboratorul de inteligență artificială al Institutului Tehnologic din Massachusetts, sub direcția lui S. Papert. Oferă copiilor posibilitatea dobândirii în mod spontan a unor concepte matematice pe baza trasării pe ecran, cu ajutorul unor comenzi simple, a figurilor geometrice. A cunoscut un succes deosebit în anii '80.

LOGOCENTRISM (< fr., engl.) s. n. Termen folosit în scrierile postmoderne pentru a critica modalitatea culturală occidentală de înțelegere, care privilegiază mijloacele tradiționale de a distinge adevărul de fals.

LOGODI (< sl.) vb. IV refl. și tranz. recipr. A (se) lega prin logodnă; a (se) angaja pentru căsătorie.

LOGODNĂ (< sl.) s. f. Ceremonie religioasă care consfințește un angajament de căsătorie.

LOGODNIC, -Ă (< *logodnă*) s. m. și f. Persoană logodită cu cineva (în raport cu aceasta); (la pl.) perechea logodită.

LOGOFĂT (< ngr.) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească și Moldova) Mare dregător, membru al Sfatului domnesc; în Moldova era întâiul boier al Sfatului domnesc, iar în Țara Românească venea îndată după ban și vornic. Era ajutat de doi subalterni: al doilea și al treilea **l.** Ca șef al cancelariei domnești, avea în grija sa redactarea hotărârilor luate de domn și de Sfatul domnesc, pe care le întărea cu pecetea domnului. ✧ *L. de vistierie* = secretar al vistieriei domnești. *L. de obiceiuri* = dregător având atribuții de maestru de ceremonii. *L. de taină* = secretar particular al domnului. **2.** (Înv.) Scriitor de cancelarie, diac. **3.** Vătaf, supraveghetor la o moșie.

LOGOFOBIE (< fr.; {s} *logo-* + gr. *phobos* „teamă") s. f. Fobia de a pronunța cuvinte dificil de articulat, provocată de teama nereușitei.

LOGOGRAF (< fr.; {s} gr. *iogos* „proză" + *graphein* „a scrie") s. m. (În Grecia antică) **1.** (La pl.) Primii reprezentanți ai prozei istorice (sec. 6–5 î.Hr.). **L.** au prelucrat legende și poeme epice populare, încercând să reconstituie cu ajutorul acestora istoria triburilor și a orașelor grecești. **2.** Spec. Autor de discursuri, de pledoarii pentru alții, care, fiind implicați într-un proces și neputând să-și susțină singuri apărarea, își comandau pledoariile pe care apoi le rosteau în fața judecătorilor. Multe dintre pledoariile păstrate de la oratorii Lisias, Demostene, Isocrate ș.a. au fost scrise la cererea unui client.

LOGOGRIF (< fr. {i}; {s} *logo-* + gr. *gryphos* „enigmă") s. n. Joc distractiv care constă în a deduce un cuvânt din altul prin adăugarea, eliminarea ori inversarea unor sunete sau silabe. ✦ Fig. Lucru confuz, greu de descifrat.

LOGOMAHIE (< fr.; {s} *logo-* + gr. *machia* „luptă") s. f. Dispută privind semnificația unor cuvinte.

LOGOMETRU (< fr. {i}; {s} *logo-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Mecanism folosit la aparatele electrice de măsurat, care dă indicații referitoare la raportul dintre două mărimi electrice.

LOGONE, râu în partea central-nordică a Africii, afl. stg. al râului Chari la N'Djamena. Se formează prin unirea (în aval de Doba) râurilor Mbéré (care izv. de pe terit. Republicii Centrafricane) și Vina (care izv. din Camerun) și stabilește (în cursul inferior) granița dintre Camerun și Ciad; 965 km (de la izv. râului Mbéré). Prezintă sectoare mlăștinoase. Navigabil în cursul inferior, în sezonul ploios.

LOGOPATIE (< fr.; {s} *logo-* + *pathos* „boală") s. f. Tulburare a vorbirii ca urmare a unui viciu anatomic sau funcțional.

LOGOPEDIE (< fr.; {s} *logo-* + gr. *paideia* „educație") s. f. Ramură a pedagogiei speciale care se ocupă cu corectarea deficiențelor de vorbire.

LOGOREE (< fr.; {s} *logo-* + gr. *rhein* „a curge") s. f. (MED.) Vorbire excesivă, rapidă, incoerentă, nestăpânită, întâlnită în unele stări de excitație psihică (beție, manie etc.). ✦ (Fam.) Limbuție.

LOGOS (cuv. gr.) s. n. **1.** (FILOZ.) Una dintre noțiunile fundamentale ale filozofiei grecești antice. Termen introdus de Heraclit din Efes cu sensul de ordine necesară, proprie deopotrivă Cosmosului și gândirii omenești în forma ei superioară. Ulterior, i s-au atribuit sensuri diverse ca, de ex.: rațiune cosmică sau destin (stoicii), rațiune divină (Filon Ludeul), o ipostază a divinității, cuvânt divin (neoplatonismul și creștinismul), spirit și rațiune universală (idealiștii) ș.a. **2.** (Ir. sau glumeț) Cuvântare, discurs.

LOGOTIP (< fr.) s. n. Reprezentare grafică a unei mărci comerciale, a siglei unei societăți; prescurtare: *logo.*

LOGREȘTI, com. în jud. Gorj, situată în zona Dealurilor Amaradiei, pe cursul superior al râului Amaradia; 2 995 loc. (2000). Expl. de gaze naturale. Pomicultură (meri, pruni, peri). Muzeu etnografic și culă (1818), în satul Seaca. Reședința com. **L.** este satul *Târgu Logrești,* în care se află schitul **L.,** cu biserica de lemn având hramul Sfinții Voievozi (ante 1718, cu picturi originare), precum și bisericile de zid cu hramurile Sfinții Ioachim și Ana (1807) și Sf. Nicolae (1801).

LOGROÑO, oraș în NE Spaniei, situat pe fl. Ebru, la confl. cu Iregua, la 249 km NNE de Madrid; 123,8 mii loc. (1996). Ind. metalurgică, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, alim. (conserve, vin ș.a.). Centru comercial și agricol. Bisericile Santa Maria de Palacio (sec. 11, reconstruită în sec. 12), San Bartolomé (sec. 12–14), Santa Maria de la Redonda (sec. 15, refăcută în sec. 17), în stil gotic; ruinele unor ziduri medievale de fortificație.

LOGUNOV, Anatol Alekseevici (n. 1926), fizician rus. Prof. univ. la

Moscova. Primul director (din 1963; din 1974 conducător științific) al Institutului de Fizică a Energiilor Înalte din Protvino (Moscova). Lucrări privind teoria cuantică a câmpului și fizica particulelor elementare („Teoria relativistă a gravitației", „Principii privind teoria câmpului cuantic").

LOHENGRIN [lōəngrin], personaj central al unei legende germane din sec. 13, care a împrumutat unele teme din poemul francez „Cavalerul cu lebăda" și a fost ulterior inclusă în ciclul Graal. Tema a fost reluată de R. Wagner în opera omonimă.

LOHENSTEIN [lo:ənʃtain], **Daniel Casper von** (1635–1683), scriitor german. Poeme lirice în manieră eroică, evocând figuri legendare ale luptei pentru libertatea Germaniei („Generosul cavaler Arminius"). Unul dintre principalii creatori ai tragediei baroce („Cleopatra", „Agrippina").

LOHII (< fr., engl.) s. f. pl. Scurgere uterină sangvinolentă, apoi seroasă care are loc timp de 10–20 zile după naștere.

LOHINSZKY Lorand (n. 1924, Cluj), actor maghiar din România. Roluri pe scena Teatrului Național din Târgu Mureș, secția maghiară. Interpret cu o capacitate excepțională de metamorfozare în roluri din dramaturgia universală și românească („D'ale carnavalului" de Caragiale, „Regele Lear" de Shakespeare, „Tragedia omului" de Imre Madach, „Molière" de Bulgakov).

LOIAL, -Ă (LOIAL, -Ă) (< fr.) adj. Sincer; cinstit, leal.

LOIALITATE (< *loial*) s. f. Sinceritate, cinste, lealitate; respectarea cuvântului dat.

LOICHIȚĂ, Vasile (1881–1958, n. Jebel, jud. Timiș), teolog român. Prof. la Institutul Teologic-Pedagogic din Caransebeș și la Facultatea de Teologie din Cernăuți (mutată la Suceava). Lucrări de istorie și critică literară și de dogmatică („Chiliasmul [Milenarismul]. Expunere și critică dogmatică", „Doctrina Sf. Ioan Damaschin despre Maica Preacurată").

LOÍKAW, oraș în partea de E a Uniunii Myanmar, situat pe râul Nam Pilu, centrul ad-tiv al statului Kayah; c. 10 mii loc. Hidrocentrală. Expl. și prelucr. lemnului de teck. Centru comercial.

LOIRE v. **Loara.**

LOISY [luasi], **Alfred** (1857–1940), ecleziast și exegent biblic francez. Prof. la Institutul Catolic din Paris și la Collège de France. Reprezentant al curentului modernist din teologia catolică, a fost excomunicat (1908) pentru lucrarea „Evanghelia și biserica". Autor al unor lucrări de critică biblică („Nașterea creștinismului", „Originile Noului Testament", „Istorie și mit apropo de Iisus".

LOJTRĂ (< scr.) s. f. **1.** Scară folosită de armatele medievale la asaltul cetăților. **2.** Partea laterală, în formă de scară, a coșului carului.

LOJĂ (< fr.) s. f. **I. 1.** Fiecare dintre compartimentele amenajate pentru spectatori, situate în jurul incintei unei săli de spectacol și deschise spre scenă. ✧ *Loja orchestrei* = spațiul dintre scenă și primul rând de scaune (într-o sală de spectacol), amenajat sub nivelul scenei și al sălii, în care stă orchestra; fosa orchestrei. **2.** Mic compartiment la intrarea unei clădiri în care stă portarul în timpul serviciului. **II. 1.** (BOT.) Cavitate în interiorul unui ovar sau al unei antere. **2.** (ANAT.) Cavitate în care se află un organ sau o altă formație anatomică (ex. **l.** renală). **3.** (ZOOL.) Fiecare dintre cavitățile în care e împărțit corpul hexacoralierilor și madreporarilor. **III. 1.** Loc de întâlnire a francmasonilor. **2.** (Cu valoare de nume propriu) Grupare (celulă) de cel puțin șapte maeștri masoni conduși de un Venerabil. Toate **l.** regulare dintr-o țară constituie Marea Lojă Națională.

LOJNIȚĂ (< ucr.) s. f. (Pop.) Leasă de nuiele pe care se usucă sau se afumă fructele, cașul etc.

LOKĀYATA (cuv. sanscrit „învățătură populară") s. f. Școală filozofică indiană. Datorită ostilității ei față de brahmanism, a fost identificată cu *čarvaka.* Începând din sec. 5, autorii budiști și jainiști atribuie termenul **l.** concepțiilor materialiste și ateiste. Numită uneori și „părerile oamenilor simpli".

LOKI (în mitologia scandinavă), zeul focului, în același timp distrugător și creator. Dispune de forța metamorfozelor nelimitate; are înfățișare atractivă și este inventiv, dar trufaș, fără stăpânire de sine, cultivând perfidia, păcatul, răul universal, dar și căldura marilor pasiuni. **L.** este unul dintre cei mai enigmatici și contradictorii zei din panteonul universal; poate fi identificat, pe de-o parte, cu Satana, iar pe de alta, cu omul obișnuit, parcurgând o ascensiune de la primitivism la civilizație.

LOLLAND [lolan] sau **LAALAND** [lo:lan], insulă daneză în SV Mării Baltice, între ins. Langeland la VNV și ins. Falster la E; 1,2 mii km^2. Orașe pr.: Nakskov, Rødby, Nysted. Relief deluros cu alt. sub 50 m. Sfeclă de zahăr, grâu și orz. Creșterea animalelor.

LOLLARZI (< engl., germ.) s. m. pl. **1.** Termen folosit pentru desemnarea membrilor unei confrerii, apărută la începutul sec. 14 la Antwerpen și care se ocupa cu îngrijirea bolnavilor. **2.** (În Germania Inferioară și în Olanda) Termen folosit pentru credincioșii laici sau religioși care practicau ca formă de opoziție față de Biserică asceza cu penitență. **3.** (În Anglia) Discipoli ai lui J. Wycliffe responsabili de revolta țărănească, condusă de W. Tyler, din 1381. Reprimați cu duritate de Henric IV.

LOLLOBRIGIDA, Gina (n. 1927), actriță italiană de film. A debutat pe ecran în 1946, devenind treptat una dintre cele mai populare vedete. Roluri în care a impresionat prin frumusețe, vitalitate, senzualitate („Fanfan la Tulipe", „Trapez", „Frumoasele nopții", „Cocoșatul de la Notre Dame", „Acel noiembrie minunat"). Ulterior, s-a consacrat fotografiei profesioniste și teatrului.

LOM (< rus.) s. n. Rangă specială de oțel folosită în operațiile de așezare a șinelor de cale ferată.

LOMAMI, râu în partea central-estică a R.D. Congo, afl. stg. al fl. Congo, la c. 110 km V de Kisangani; 1 450 km. Izv. din Pod. Shaba (Katanga), curge pe direcția S–N, străbătând zona pădurilor ecuatoriale. Navigabil în aval de Likoto.

LOMBAGO s. n. v. **lumbago.**

LOMBALGIE (< fr., engl.) s. f. Durere localizată în regiunea lombară, provocată de o afecțiune a coloanei vertebrale lombare, a rinichilor, a organelor genitale feminine etc. V. și *lumbago.*

LOMBAR, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la regiunea șalelor, care ține de șale (ex. arteră **l.**, regiune **l.**).

LOMBARD (< germ., fr.) s. n. **1.** Instituție de credit care acordă împrumuturi garantate cu obiecte sau titluri de valoare. Se mai numește *casă de amanet.* Apărută în sec. 15, în Franța, fiind organizată de cămătari originari din Lombardia. **2.** Obiecte sau titluri de valoare depuse drept garanție pentru obținerea unui împrumut. ✧ *Credit l.*

Alf Lombard

(overdraft) = formă de refinanțare cu totul specială, acordată de banca națională a unei țări băncilor pentru asigurarea plăților zilnice ale acestora; creditul acordat de băncile comerciale unor clienți, în limita și pentru termenul stabilit printr-un contract, pentru a asigura achitarea obligațiilor la timp (în cazul apariției situației de descoperire de cont).

LOMBARD [lōba:r], **Alf** (1902–1996), lingvist suedez. Prof. univ. la Lund. Specialist în romanistică („Construcțiile nominale în franceza modernă", „Infinitivul de narațiune în limbile romanice"); s-a ocupat în mod deosebit de studiul limbii române („Pronunțarea limbii române", „Verbul românesc", „Limba română. Prezentare"). M. coresp. (1947) și de onoare (1992) al Acad. Române.

LOMBARD [lomba:r], **Carole** (1908–1942), actriță americană de film. Soția lui Clark Gable. Una dintre primele dive ale Hollywood-ului, s-a impus prin frumusețe, inteligență, extravaganță, mai ales în comedii („Valetul domnișoarei", „Nimic sacru", „A fi sau a nu fi"). A murit într-un accident de avion.

LOMBARDIA, regiune în N Italiei; 23,9 mii km^2; 9 mil. loc. (1997). Orașe pr.: Milano, Bergamo, Brescia. Puternică zonă ind. (metalurgie, constr. de automobile, avioane și echipament energetic, mașini-unelte, produse chimice, textile și alim.). Grâu și orez, fructe. Creșterea animalelor.

LOMBARDO, familie de arhitecți și sculptori italieni. Tatăl **Pietro L.** (1435–1515), a lucrat la Veneția, adaptând principiile arhitecturii clasice la gustul pentru policromie al venețienilor (Monumentul funerar al lui Niccolò Marcello, biserica Santa Maria dei Miracoli — capodopera sa, în colab. cu cei doi fii). Fiul său **Antonio L.** (1458–1516), este autorul capelei lui San Zeno din San Marco (Veneția), iar **Tullio L.** (c. 1455–1532), continuând opera fratelui, ajunge la un rafinat și original clasicism (Școala de la San Marco, Mormântul lui Guidarello Guidarelli la Ravenna).

LOMBARDO-VENEȚIAN, Regatul ~, regat format (1815) din Lombardia, Veneția și Friuli și atribuit Austriei de Congresul de la Viena. A fost desființat prin încorporarea Lombardiei (1859) și a Veneției (1866) la noul stat italian.

LOMBARTROZĂ (< fr.) s. f. Artroza coloanei vertebrale lombare.

LOMBLEN, insulă indoneziană în partea de E a arh. Sondele Mici, între ins. Adonara (la V) și ins. Pantar (la E); 1,3 mii km^2; lungime: 80 km; lățime max.: 35 km. Orașe pr.: Balaurin, Lewoleba. Relief predominant muntos, cu alt. max. de 1 644 m și vulcani activi (Lobetola).

LOMBOK, insulă indoneziană în arh. Sondele Mici, între ins. Bali (la V) și Sumbawa (la E); 4,7 mii km^2. Orașe pr.: Mataram, Bayan, Selong. Relief muntos, asociat cu podișuri și câmpii litorale. Alt. max.: 3 726 m (vulcanul Rindjani). Climat ecuatorial-musonic și păduri ecuatoriale. Orez, bumbac, porumb, trestie de zahăr, tutun. Pescuit.

Lomé. Clădirea Parlamentului

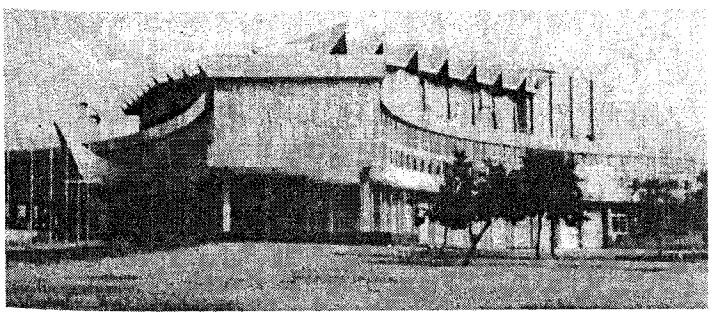

LOMBOSCIATICĂ (< fr., engl.) s. f. Asocierea durerilor lombare cu acelea ale nervului sciatic.

LOMBROSO, Cesare (pe numele adevărat *Ezechiele Mario*) (1835–1909), psihiatru și antropolog italian. Prof. univ. la Pavia și Torino. Întemeietorul școlii de antropologie criminală. Autor al teoriei „infractorului înnăscut", care poate fi recunoscut după anumite „stigmate" anatomice, fiziologice și patologice, azi pusă la îndoială („Omul delincvent", „Crima, cauzele și remediile ei", „Grafologia").

LOMÉ, capitala statului Togo, port la G. Benin (din 1925); 450 mii loc. (1990). Nod rutier. Aeroportul Tokoin. Pr. centru economic, comercial și cultural al țării. Termocentrală. Ind. chimică, de egrenare a bumbacului, de prelucr. a petrolului și marmurei, de încălțăminte, textilă și alim. (conserve, băuturi, săpun). Exportă marmură, fosforite, cafea, cacao, ulei de palmier și bumbac. Universitate (1965). Centrul ad-tiv al Protectoratului german Togo (1897–1914), apoi al teritoriului sub mandat francez (1920–1956), iar din 1960 capitală a Rep. Togo. Aici s-au semnat (1975, 1979, 1984 și 1989) patru acorduri între Comunitatea Europeană și 70 de state (cele mai sărace din lume) din Africa, Pacific și Caraibe privind acordarea de asistență economică și managerială.

LOMÉNIE DE BRIENNE [lomeni də briɛn], **Étienne Charles de** (1727–1794), prelat și om politic francez. Arhiepiscop de Toulouse (1763) și cardinal (1788). Succesor al lui C.A. Calonne (1787) la conducerea finanțelor statului. A încercat, fără succes, o serie de reforme fiscale, dar a fost înlăturat în urma izbucnirii Revoluției. Arestat (1793), a murit în închisoare.

LOMONOSOV 1. Mihail Vasilievici (1711–1765), savant enciclopedist și scriitor rus. A enunțat principiul conservării materiei și a mișcării; precursor al teoriei atomiste moderne și al teoriei cinetice a materiei. Cercetări asupra naturii aerului și a electricității. S-a preocupat de descrierea și explicarea originii cărbunelui, a petrolului, a filoanelor metalifere, dând indicații practice pentru descoperirea de noi zăcăminte minerale; a inventat mai multe aparate optice. Teoretician al literaturii clasice ruse, este unul dintre fondatorii versificației silabo-fonice („Epistola despre regulile prozodiei ruse", „Retorica"); poezie didactică („Epistola despre foloasele sticlei"), satirică („Imnul bărbii"),

Mihail Vasilievici Lomonosov

anacreontică; tragedii („Tamira și Selim"). A inițiat studiul științific al limbii ruse („Gramatica rusă"), contribuind la crearea limbii literare. Autor al unei „Istorii a Rusiei antice până în 1054". Din inițiativa lui L., în 1755, a fost fondată Universitatea din Moscova, care-i poartă numele. **2.** Lanț muntos subacvatic în Oc. Arctic, extins între partea de N a ins. Ellesmere (Canada) și arh. Novosibirsk (Federația Rusă), trecând pe lângă Polul Nord; c. 1 800 km lungime; lățime: 60–200 km; alt. medie: 3 000–3 700 m. Descoperit, în 1948, de o expediție sovietică.

LONDON [lʌndn] **1. V. Londra. 2.** Oraș în SE Canadei (Ontario), situat pe râul Thames, la 37 km N de țărmul L. Erie și la 160 km SV de Toronto; 303,2 mii loc. (1991). Aeroport. Nod de comunicații. Ind. siderurgică, constr. de mașini (locomotive Diesel, frigidere), de aparataj electric, chimică, de prelucr. a petrolului și a lemnului (mobilă), textilă, a hârtiei și alim. Universitate (1878). Muzeu de artă. Fundat în 1792.

LONDON [lʌndən] **1. Fritz Wolfgang** L. (1900–1954), fizician american de origine germană. Prof. univ. la Duke. Autor, împreună cu W. Heitler, al teoriei legăturii de valență bazată pe mecanica ondulatorie (1927); a elaborat prima teorie fenomenologică a proprietăților electrodinamice în starea de supraconductor (1934). Împreună cu H. London a dezvoltat teoria supraconductibilității și teoria suprafluidității. **2. Heinz L.** (1907–1970), fizician american de origine germană. Frate cu L. **(1).** Cercetări privind comportamentul electrodinamic și termodinamic al supraconductoarelor și a proprietăților heliului suprafluid.

LONDON [lʌndən], **Jack** (pseud. lui *John Griffith*) (1876–1916), scriitor american. Copilăria dură, mizeră și tinerețea aventuroasă (marinar, căutător de aur etc.) i-au marcat opera. Autodidact. Romane și nuvele realiste, exaltând natura sălbatică, spiritul de revoltă și de aventură și în care eroii sunt antrenați într-o luptă brutală pentru supraviețuire („Chemarea strămbunilor", „Omul cu cicatrice", „Dragoste de viață", „Povestiri din Mările Sudului", „Călcâiul de fier", „Martin Eden"). Excelent creator de literatură inspirată din viața animalelor („Colț alb", „Mihail, câine de circ"). Eseuri („Războiul claselor", „Revoluție și alte eseuri").

LONDON BRIDGE [lʌndn brɪdʒ], unul dintre cele mai vechi poduri rutiere de peste Tamisa, din Londra, construit în perioada 1176–1209 și reconstruit în anii 1824–1831 (după planurile lui Jolin Rennie), străjuit de un turn ridicat între 1886 și 1894. Asigura legăturile între străzile Borough High (din cartierul Southwark) și King William (din cartierul medieval City of London). A fost vândut, în 1968, unei companii americane, mutat pe râul Colorado, în Arizona, la intrarea în orășelul Lake Havasu.

LONDONDERRY [lʌndənderi], oraș în Marea Britanie (Irlanda de Nord/Ulster), port la gura de vărsare a fl. Foyle în G. Lough Foyle (Oc. Atlantic); 95,4 mii loc. (1991). Reparații navale. Ind. textilă, încălț., chimică și alim. (băuturi, făină). Locul unor incidente violente între protestanți și catolici după al doilea război mondial. Vechea denumire *Derby*.

LONDRA (LONDON [lʌndn]**),** capitala Marii Britanii, situată în SE țării, port pe Tamisa (unul dintre cele mai mari din lume, cu un trafic anual de c. 60 mil. tone mărfuri), la 45 km de vărsarea sa în Marea Nordului. Este constituită dintr-o zonă centrală *(City of London)* și din 32 de cartiere

Jack London

(boroughs) care includ suburbii și orașe-satelit (Barnet, Croydon, Ealing, Enfield, Greenwich, Harrow, Richmond upon Thames, Bromley, Havering, Hillingdon ș.a.), care formează o mare conurbație cunoscută sub numele de *Greater London* de 7 mil. loc. (1995). Important nod de comunicații. Aeroporturi (Heathrow, Harrow, Gatwick, Hendon). Cel mai mare centru ind. al țării, cu mari uzine constr. de avioane (50% din producția națională), automobile, locomotive și vagoane de cale ferată, nave, tractoare, mașini agricole, aparate de radio și de televiziune, motoare electrice etc.; se mai produc aparate optice și instrumente de măsurat, aparate și echipamente telefonice, conserve, zahăr, dulciuri, țesături din lână, bumbac, iută, confecții, mobilă; mari șantiere de reparații navale, mari rafinării de petrol (cu o capacitate anuală de 23 mil. t), uzine chimice, siderurgice, fabrici de medicamente, coloranți, cauciuc, situate mai ales în suburbii și de-a lungul cheiurilor Tamisei. Tipografii. Important centru al producției cinematografice. Mare centru comercial, bancar și financiar internațional și renumit centru cultural și științific: aici a funcționat renumitul Globe

London (2). Vedere generală

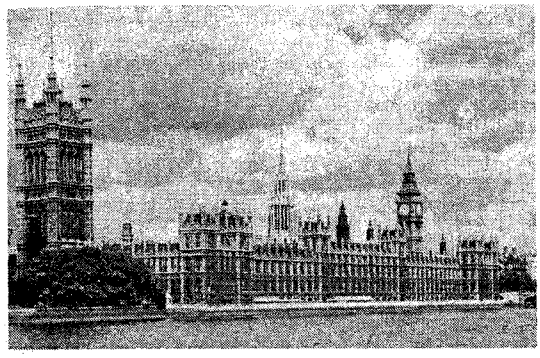

Palatul Parlamentului și Big Ben (în dreapta)

Buckingham Palace

Londra

British Museum

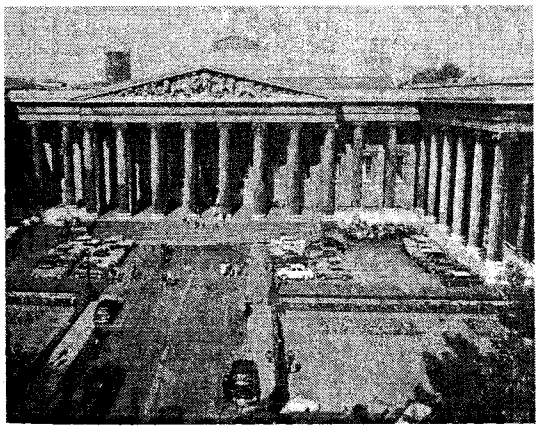

Catedrala St. Paul

Theatre (1599–1644), unde s-au jucat piesele lui Shakespeare, iar în prezent își desfășoară activitatea BBC Symphony London Philharmonic, Royal Philharmonic Orchestras, Royal Shakespeare Company, Opera House cu celebra scenă Covent Garden, Ballet Academy of Music, The Royal Society (1660), Academia Britanică (1901), Universitatea (1836) ș.a. Monumente: Turnul Londrei (sec. 11) de 96,3 m înălțime, Turnul cu ceas (renumitul Big Ben, 1858), Westminster Hall (1097–1099), Westminster Abbey (1394–1402), Biserica circulară, în stil gotic (1185), bisericile St. Bartolomew (sec. 12), St. Etheldreda (sec. 14), St. Mary-le-Strand (1714), catedrala St. Paul (1675–1715), care adăpostește *mormintele* ducelui de Wellington și amiralului Nelson, palatele Eltham (sec. 15), Whitehall (sec. 17, cu picturi de Rubens), Buckingham (sec. 18, renovat în anii 1825–1836), devenit din 1838 reședința familiei regale britanice, Westminster Palace/Palatul Parlamentului (1840–1863), Palatul Justiției (1868–1882), în stil neogotic, British Museum (1823–1847) în stil neoclasic, clădirea din Downing Street, nr. 10 (1732) în care se află reședința primului-ministru al Marii Britanii, statuia amiralului Nelson din Trafalgar Square ș.a. În partea de V a L. se află

Londra

Trafalgar Square, dominată de statuia lui Nelson

Piccadilly Circus

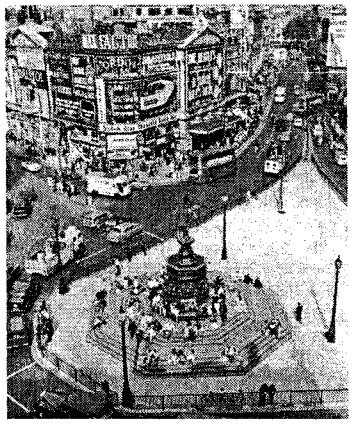

celebrul *Hyde Park* (255 ha), cunoscut pentru discursurile oratorilor de ocazie, susținute la tribune improvizate în locul numit „Speakers corner" (Colțul oratorilor). Mari muzee: British Museum (întemeiat în 1753, cuprinde importante colecții de artă greco-romană — sculpturi de la Partenon — și orientală; aici se află cea mai mare bibliotecă din Anglia — British Museum Library), Victoria and Albert Museum (fondat în 1852), National Gallery (1824), Tate Gallery (1897), Muzeul Geologic, Grădina botanică, Grădina Zoologică etc. În Antichitate, pe locul unde se află azi **L.** a existat o așezare celtică. Din sec. 1 a devenit centrul prov. romane Britannia, având numele de *Londinium*. De la începutul sec. 7, important centru al Regatului anglo-saxon Essex. Din sec. 11, **L.** este unul dintre cele mai mari orașe din Europa. La sfârșitul sec. 11 și începutul sec. 12 a devenit capitala oficială a Angliei. A avut un mare rol în lupta pentru crearea și întărirea parlamentului (convocat pentru prima oară în 1265). În secolele următoare, **L.** a fost principalul centru economic al țării și unul dintre cele mai importante centre comerciale și bancare ale Europei. A fost centrul și principalul sprijin al Revoluției din Anglia (sec. 17). Capitală a Marii Britanii (1707). În deceniul patru al sec. 19, la **L.** a început mișcarea cartistă. În timpul celui de-al doilea război mondial, **L.** a avut de suferit de pe urma bombardamentelor germane, inclusiv cu rachete V_1 și V_2. La **L.** au avut loc numeroase întâlniri diplomatice, consfătuiri și conferințe internaționale. — **Conferința internațională din 1827–1832,** cu participarea Franței, Marii Britanii și Rusiei, privind coordonarea acțiunilor comune în problema obținerii independenței Greciei. **Conferința internațională din 1830–1831,** cu participarea Franței, Marii Britanii, Rusiei, Austriei și Prusiei. A recunoscut independența Belgiei. **Convenția internațională din 13 iul. 1841,** cu participarea Rusiei, Marii Britanii, Franței, Austriei, Prusiei și Turciei, privind strâmtorile Bosfor și Dardanele. A stabilit închiderea strâmtorilor, atât în timp de pace, cât și în timp de război, pentru vasele militare ale tuturor statelor cu excepția Turciei. **Tratatul de pace din 30 mai 1913,** prin care se consfințea victoria Alianței Balcanice asupra Turciei în primul război balcanic. **Pactul din 5 sept. 1914,** prin care Marea Britanie, Rusia și Franța se angajau să nu încheie pace separată în cursul războiului. **Tratatul din 26 apr. 1915** între Italia și Tripla Înțelegere, prin care se fixau condițiile intrării Italiei în război de partea Triplei Înțelegeri. **Convențiile pentru definirea agresiunii din 3–5 iul. 1933** încheiate între U.R.S.S., Estonia, Letonia, Polonia, România, Turcia, Persia, Cehoslovacia, Afghanistan, Iugoslavia, Lituania; Finlanda a aderat la 31 ian. 1934. **Consfătuirea din febr.–iun. 1948** a reprezentanților S.U.A., Marii Britanii și Franței în problema fixării sectoarelor de influență ale celor trei state în Germania Occidentală. **Conferința din mai 1949,** privind crearea Consiliului Europei și a Adunării Consultative Europene. **Conferința din sept.–oct. 1954,** privind admiterea R.F.G. în NATO și încetarea regimului de ocupație a Germaniei Occidentale.

LONDRINA, oraș în SE Braziliei (Paraná), la 600 m alt., la 360 km NV de Curitiba; 405,1 mii loc. (1993). Centru comercial pentru cafea, bumbac și fructe. Ind textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă), alim. Universitate. Fundat în 1930–1932 pe baza unei colonii de germani și japonezi.

LONG [lɔŋ], **Crawford Williamson** (1815–1878), medic american. A fost primul care a folosit eterul ca anestezic (1842).

LONG [lɔŋ], **John Luther** (1861–1927), scriitor american. Povestirea sa „Madame Butterfly" a fost adaptată de David Belasco pentru scenă și folosită pentru libretul operei cu același nume de Puccini.

LONG [lō], **Marguerite** (1874–1966), pianistă franceză. Prof. la Conservatorul din Paris. Creatoare a unei școli pianistice, bazată pe claritate și naturalețe în tehnică și nuanțare. Interpretă în primă audiție a unor lucrări de Fauré, Debussy, Ravel. Inițiatoare (1943), împreună cu J. Thibaud, a concursului anual internațional de pian și vioară „M. Long-J. Thibaud".

LONG BEACH [lɔŋ bi:ʧ], oraș în V S.U.A. (California), în conurbația Los Angeles, port pe țărmul de N al G. San Pedro, la 32 km S de Los Angeles; 421,9 mii loc. (1996). Aeroport. Constr. navale, aeronautice, de automobile, de motoare ș.a. Ind. de prelucr. a petrolului, chimică, alim. etc. Universitate (1949). Centru turistic. Circuit automobilistic. Fundat în 1880.

LONGERON [lɔnʒerō] (cuv. fr.) s. n. Element de rezistență de forma unei grinzi din lemn sau din metal, așezat longitudinal în scheletul ori în cadrul unei mașini, al unei instalații, al unui agregat etc., cu scopul de a le mări rigiditatea.

LONGEVITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Durată de viață a unui individ, condiționată genetic și determinată de numeroși factori. La om, l. este determinată atât de particularitățile biologice ereditare ale fiecăruia, cât și de condițiile sociale (modul de viață, de alimentație, de muncă, odihnă etc.); vârsta medie a omului se situează în jurul a 70 de ani. Sunt plante, ca de ex. baobabul care trăiește 4–5 000 de ani; arborele-mamut, tisa și chiparosul 3 000 de ani; stejarul, castanul, nucul peste 2 000 de ani. Dintre animale, mai longevive sunt: broasca țestoasă (c. 150 de ani), moluștele și unii pești (până la 100 de ani), elefantul (60–70 ani), vaca (40–50 de ani) ș.a.; dintre păsări: bufnița și barza (până la 70 de ani), condorul (c. 40 de ani), lebăda, papagalul (c. 100 de ani) etc. **2.** Durata neobișnuit de mare a unui organism, care depășește media de vârstă normală.

LONGFELLOW [lonfelou], **Henry Wadsworth** (1807–1882), poet american. Prof. univ. la Harvard. Lirică idilică, narativă, melodioasă, uneori în spirit folcloric, pe un ton sentimental și adesea moralizator („Glasurile nopții", „Balade și alte poeme"); poeme epice mitico-legendare și istorice („Cântecul lui Hiawatha"). Romane („Hyperion", „Kavanegh"), drame în versuri („Studentul spaniol"). Traduceri.

LONGHENA, Baldassarre (1598–1682), arhitect italian. Reprezentant al barocului venețian (Catedrala din Chioggia, biserica Santa Maria della Salute, palatele Pesaro și Rezzonico, la Veneția).

LONGHI, Pietro (pseud. lui *P. Falca*) (1702–1785), pictor italian. Elev al lui *G.M. Crespi.* Tablouri care au ca subiect viața cotidiană venețiană („Pro-

Henry Wadsworth Longfellow

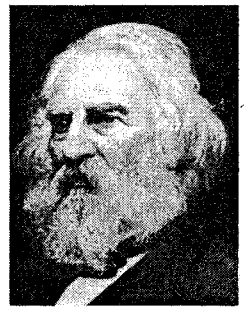

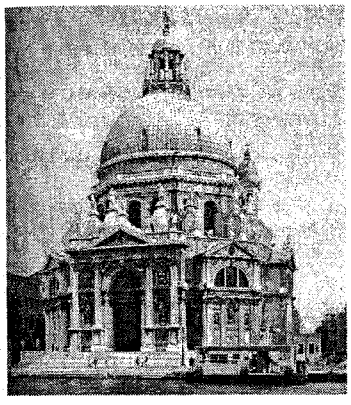

Baldassarre Longhena.
Biserica Santa Maria della Salute

fesorul de muzică", „Scenă în faţa tripoului", „Lecţia de dans", „Concertul").

LONGHI, Roberto (1890–1970), istoric şi critic de artă italian. Prof. univ. la Bologna şi Florenţa. Studii fundamentale despre arta italiană din sec. 15–17 („Piero della Francesca şi descoperirea picturii veneţiene", „Caravaggio", „Pictorii lombarzi ai realităţii").

LONGHIN, Scarlat (1899–1979, n. sat Dofteana, jud. Bacău), medic român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la Timişoara şi Bucureşti.

Ştefan Longinescu

Gheorghe Longinescu

Contribuţii în tratamentul biologic al dermatomicozelor; precursor al imunoterapiei în piodermite, dermatomicoze şi tuberculoze cutanate; a făcut o nouă clasificare a streptodermiilor, pe baza unor criterii patogenice şi clinice. Lucrări: „Dermatologie şi venerologie", „Medicaţia afecţiunilor dermatologice", „Fotodermatoze", „Vascularite alergice cutanate".

LONGILIN (< fr.; {s} lat. *longus* „lung" + fr. *ligne* „linie") adj. (ANTROP.) *Tip ~* = tip constituţional din clasificaţia Viola-Pende, caracterizat prin dezvoltarea preponderentă în lungime a segmentelor corporale; leptosom.

LONGIN (LONGINUS CASSIUS) (c. 210–273), retor grec. Autorul unui remarcabil „Tratat de retorică". Multă vreme i s-a atribuit, pe nedrept, tratatul „Despre sublim".

LONGINESCU 1. Ştefan L. (1865–1931, n. Focşani), jurist român. M. coresp. al Acad. (1910), prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Lucrări de istoria dreptului roman şi de istoria dreptului românesc („Elemente de drept roman", „Istoria dreptului românesc"). A publicat vechi pravile româneşti. **2. Gheorghe L.** (1869–1939, n. Focşani), chimist român. Frate cu **L. (1)**. M. coresp. al Acad. (1925), prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul chimiei analitice şi al chimiei fizice (a stabilit relaţia între temperaturile de fierbere a lichidelor organice, densitatea lor şi numărul de atomi din moleculă, folosită la calculul gradului de asociere şi al masei moleculare a lichidelor pure). Împreună cu G. Ţiţeica, a întemeiat revista „Natura". Manuale („Curs metodic de chimie şi mineralogie", în colab. cu C. Istrati; „Curs de chimie analitică"; „Curs de chimie neorganică").

LONGINUS (?–105 d.Hr.), general roman. Comandant de legiune în timpul celui de-al doilea război al lui Traian împotriva dacilor (105–106); făcut prizonier de Decebal, s-a sinucis.

LONG ISLAND [lon ailənd], insulă situată lângă coasta atlantică a S.U.A., în ESE oraşului New York, despărţită de ins. Manhattan prin golful cu acelaşi nume şi str. East River; 4,5 mii km^2. Lungime: 190,6 km; lăţime max.: 37 km. În V insulei se găsesc cartierele New York-ului, Brooklyn şi Queens. Explorată în 1609 de H. Hudson şi colonizată de olandezi (1623) şi englezi (1640). În aug. 1776, aici a avut loc prima mare confruntare din timpul Războiului pentru Independenţa Coloniilor Engleze din America de Nord, între trupele conduse de G. Washington şi cele ale lui W. Howe.

LONGITUDINAL, -Ă (< fr.) adj., s. f. **1.** Adj. Care se întinde de-a lungul, care este aşezat în direcţia lungimii. **2.** S. f. Nervură metalică aplicată în sens longitudinal **(1)** pe fundul unei nave, pe bordaje sau sub punte pentru a întări tablele învelişului.

LONGITUDINE (< fr., lat.) s. f. **1.** Distanţa în grade, măsurată pe Ecuator, dintre meridianul care trece printr-un punct dat şi primul meridian (meridianul 0, care trece prin Greenwich), constituind împreună cu latitudinea cele două coordonate geografice. **L.** se consideră de la 0° la 180° pozitivă către vest (**l.** vestică sau occidentală) şi negativă către est (**l.** estică sau orientală). V. *grad* de longitudine. **2.** (ASTR.) *L. cerească* = una dintre coordonatele ecliptice. *V. coordonată.* **3.** *L. geomagnetică* = unghiul diedru format de planul meridianului geomagnetic, ce trece prin punctul dat de intersecţia suprafeţei Pământului cu planul meridianului geomagnetic ce trece prin polul geografic.

LONGMEN (Grotele de la ~), ansamblu de grote (2 345) în apropiere de oraşul Luoyang, fosta capitală imperială chineză. Adăpostesc vestigii materiale (2 800 de sculpturi în piatră, 50 pagode şi mai mult de 10 000 statui etc.) datând din primele secole d.Hr.

LONGO, Luigi (1900–1980), om politic italian. Inspector general al brigăzilor internaţionale în timpul Războiului Civil din Spania (1936–1939). Conducător al mişcării de partizani din Italia de nord (1943–1945). Secretar general (1964–1972) şi preşedinte (1972–1980) al Partidului Comunist Ita-

Longitudine (1)

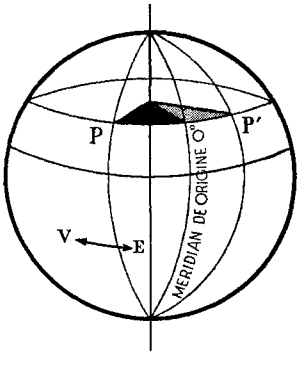

lian. Unul dintre reprezentanții eurocomunismului occidental.

LONGO [loŋgəu], **Robert** (n. 1953), pictor american. Lucrări patetic-teatrale ale unor personaje în situații limită („Acum toată lumea — pentru R.W. Fassbinder") sau prezentând, în accente brutale, lumea amenințată de ruină („Războaie comune"). Folosește în pictura sa huila, mulajele, fotografia.

LONGOBARD, -Ă (< lat.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La pl.) Triburi migratoare ale germanilor răsăriteni care au locuit în Antichitate în bazinul inferior al fluviilor Elba și Dunăre. S-au stabilit în sec. 6 în Panonia, de unde, sub conducerea lui Alboin, au invadat regiunile nordice și centrale ale Italiei, punând bazele unui regat cu capitala la Pavia, ajuns la maxima dezvoltare în timpul lui Liutprand și supus, în 774, de Carol cel Mare. Limba vorbită de **l.**, aparținând grupului dialectelor germanice de sud, a influențat ca superstrat dialectele italiene de nord. **2.** Adj. Care aparține longobarzilor **(1)**; privitor la longobarzi.

LONGOS (sec. 2–3), scriitor grec. Considerat fondator al romanului ca specie literară. Romanul său pastoral „Dafnis și Chloe", model clasic al romanului de dragoste și cel mai valoros al Antichității, se remarcă prin naturaleța elegantă a stilului.

LONGPERRIER [lõperię], **Henri-Adrien Prévost de** (1816–1882), istoric și arheolog francez. A înființat și condus numeroase publicații de arheologie. Lucrări de numismatică („Numismatica regilor Sasanizi și a regilor Arsacizi", „Observații asupra monedelor purtând efigia lui Traian tatăl"). M. de onoare al Acad. Române (1871).

LONGRINĂ (< fr.) s. f. Grindă de lemn, de oțel sau de beton armat care formează cofrajul lateral al unei îmbrăcăminți rutiere de beton. ✧ *L. de deraiere* = șină de oțel fixată paralel cu șinele căii ferate, pe poduri și la curbe, pentru a reduce pericolul de deraiere.

LONGS PEAK [loŋz pi:k], vârf în partea central-vestică a S.U.A., în N statului Colorado, în Front Range din M-ții Stâncoși, în cadrul Parcului Național Rocky Mountains. Alt.: 4 345 m.

LONGTIN [lõŋtẽ], **Michel** (n. 1946), compozitor canadian. Prof. univ. la Montreal. Muzică electroacustică („Trilogia muntelui"), de cameră („Pohjatuuli — Omagiu lui Sibelius") și pentru orchestră.

Elias Lönnrot

LONGUET-HIGGINS, Hugh Cristopher (n. 1923), chimist britanic. Prof. univ. la King's College din Londra și la Cambridge. Contribuții privind aplicarea analizei matematice și în particular a mecanicii statistice în chimie. A studiat inteligența artificială și sistemele de prelucrare a informației.

LONGYEARBYEN [loŋjiərbu:ən], localitate în arh. Spitsbergen, centrul ad-tiv al ins. Svalbard, port la Oc. Înghețat; c. 1 000 loc. Expl. de cărbuni.

LONJĂ (< fr.) s. f. Piesă (instalație) mobilă ajutătoare folosită în procesul de învățare sau de perfecționare a unor mișcări acrobatice în gimnastică, sărituri în apă etc.

LON NOL (1913–1985), mareșal și om politic cambodgean. Conservator. Comandant-șef al armatei, ministru și prim-min. (1966–1967, 1969–1970). Printr-o lovitură de stat (1970) l-a destituit pe prințul Norodom Sihanouk și a proclamat republica, acțiune ce a determinat începutul unui război civil. Președinte al republicii (din 1972), a guvernat țara prin măsuri forte, într-un climat de corupție. În apr. 1975, a fost silit să fugă din țară în S.U.A.

LÖNNROT, Elias (1802–1884), filolog și folclorist finlandez. Prof. univ. la Helsinki. Considerat părinteie literaturii finlandeze. A alcătuit epopeea „Kalevala", cuprinzând vechi cântece populare finlandeze, lucrare ce a avut un rol important în renașterea literaturii țării sale; culegeri folclorice, dicționare.

LONSDALE [loŋzdeil], **Dame Kathleen** (1903–1971), chimistă engleză. Prof. univ. la Londra. Specialistă în domeniul cristalografiei cu radiații X; cercetări asupra structurii moleculelor aromatice, prin care a confirmat valoarea teoriei orbitalilor moleculari.

LOO v. **Van Loo**.

LOOS, Adolf (1870–1933), arhitect austriac. Unul dintre pionierii funcționalismului. Lucrări cu forme geometrice simple din beton armat, printre primele în această tehnică, în care a îmbinat arhitectura vieneză clasică cu influențe *Secession* (casa Steiner și imobilele comerciale Goldman și Salatsch din Viena, casa lui Tristan Tzara de la Paris). Lucrări teoretice („Ornament și crimă").

LOPADEA NOUĂ, com. în jud. Alba, situată în Pod. Târnavelor; 3 164 loc. (2000). Centru viticol. În satul **L.N.**, atestat documentar în perioada 1202–1203, au fost descoperite vestigiile unei așezări din Epoca bronzului și din Hallstatt. Biserica de lemn Sf. Theodor Tiron (1733, cu modificări din 1847 și 1955 și picturi interioare din sec. 18), în satul Băgău.

LOPĂTĂ (< sl.) s. f. **1.** Unealtă formată dintr-o placă de tablă sau de lemn (ușor concavă), prevăzută cu o coadă de lemn, utilizată pentru ridicarea sau deplasarea unor materiale granulare, pulverulente etc. (ex. pământ, nisip, mortar etc.). ✦ Cantitate care poate fi luată o dată cu această unealtă. ✦ Unealtă de lemn cu ajutorul căreia se pune pâinea în cuptoarele mari. **2.** Vâslă.

LOPATKA, cap în S pen. Kamceatka, la 71°45' lat. N și 149°39' long. E.

LOPĂȚA (< *lopată*) vb. I tranz. A vâsli.

LOPĂȚAR (< *lopată*) s. m. **1.** Vâslaș; barcagiu. **2.** Pasăre călătoare din ordinul ciconiiformelor, de mărimea unei berze, de culoare albă, cu gâtul și picioarele lungi, cu ciocul lățit spre vârf ca o lopată și cu un moț de pene pe cap *(Platalea leucorodia);* cosar. Trăiește în colonii. Cuibărește în Delta Dunării și este ocrotit prin lege. Toamna migrează spre valea Nilului, Africa Centrală și de Sud-Est. ✧ *Cerb-lopătar* v. *cerb.*

LOPĂTARI, com. în jud. Buzău, situată la poalele dealului Bocu (Subcarpații Buzăului) și ale culmii Ivănețu

Lopătar (2)

(M-ţii Buzăului), pe cursul superior al râului Slănic (afl. al Buzăului); 4 853 loc. (2000). Pomicultură (meri, pruni, peri, nuci). Centru de dulgherit. Pe terit. satului Terca se află rezervaţia naturală „Focul viu".

LOPE DE VEGA (Lope Félix de Vega Carpio) v. **Vega, Lope de ~.**

LOPEZ 1. Carlos Antonio L. (1792–1862), om politic paraguayan. Preşedinte al ţării (1844–1862), a guvernat de o manieră dictatorială. Într-o ţară lovită de corupţie, a încercat un proces de modernizare şi de deschidere spre exterior. **2. Francisco Solano L.** (1827–1870), om politic paraguayan. Fiul lui L. **(1).** Preşedinte al ţării (1862–1870). În timpul său, coaliţia formată din Uruguay, Argentina şi Brazilia (1865–1870), a declanşat un război sângeros împotriva Paraguayului, care a provocat imense distrugeri materiale, mari pierderi de vieţi omeneşti (peste jumătate din populaţia ţării) şi serioase amputări teritoriale. Ucis în bătălia de lângă Cerro-Corá.

LOPEZ (LOPES), Fernão (1380/1390 – c. 1460), cronicar portughez. Fondator al istoriografiei naţionale şi unul dintre întemeietorii prozei portugheze. Lucrarea sa, neterminată, „Cronica generală a regatului Portugaliei" reprezintă un document important pentru cunoaşterea istoriei ţării (sfârşitul sec. 11 – începutul sec. 15) şi totodată o realizare valoroasă a literaturii portugheze, folosită ca izvor de inspiraţie în epoca romantică.

LÓPEZ, José Hilario (1798–1869), general şi om politic columbian. Participant la Războiul pentru Independenţa Coloniilor Spaniole din America. Preşedinte al Republicii Noua Granadă (1849–1853), viitoarea Columbie.

LÓPEZ DE AYALA, Pedro (1332–1407), general, istoric şi poet spaniol. Cancelar al Castiliei (1398–1407), calitate în care a iniţiat măsuri menite să contribuie la dezvoltarea economiei şi culturii naţionale. Principalul reprezentant al şcolii de poeţi eruditi laici din sec. 15–16. Autorul „Poemului palatului", satiră la adresa bisericii, a regilor, literaţilor şi negustorilor. Traduceri din Tit Liviu, Boccaccio ş.a.

LÓPEZ DE AYALA Y HERRERA, Adelardo (1828–1879), dramaturg şi om politic spaniol. Ministru al coloniilor (1875) în timpul lui Alfons XII; preşedinte al Cortes-urilor (1878). Piese de teatru („Rioja", „Noul Don Juan", „Cei doi Guzmani", „Consuelo").

LÓPEZ DE LEGASPI, Miguel v. **Legaspi.**

LÓPEZ-PICÓ, Josep María (1886–1959), poet spaniol. Unul dintre cei mai reprezentativi lirici catalani modernişti. Poezie cu tematică meditativ-religioasă, excelând prin varietatea ritmurilor („Cinci poeme", „Incantaţie seculară", „Asonanţe şi evaziuni"). Proză eseistică („Moralităţi şi pretexte"); studii critice („Scriitori străini contemporani").

LÓPEZ PORTILLO Y PACHECO, José (n. 1920), om politic mexican. Preşedinte al ţării (1976–1982). În primii ani ai conducerii sale, Mexicul a realizat importante beneficii ca urmare a explorării resurselor petroliere, dar spre sfârşitul mandatului ţara s-a confruntat cu o gravă criză financiară provocată de devalorizarea monedei naţionale.

LÓPEZ PUMAREJO, Alfonso (1888–1959), om politic liberal columbian. Preşedinte al ţării (1934–1938 şi 1942–1945). A promulgat o nouă Constituţie (1936).

LÓPEZ VELARDE, Ramon (1888–1921), poet mexican. Lirică pe teme patriotice („Dulcea patrie") sau erotico-sentimentale („Sângele cucernic", „Sunetul inimii").

LOP NUR (LOB NOR), lac în NV Chinei, în partea de E a Pod. Taklimakan, la 780 m alt., în Regiunea Autonomă Xinjiang Uygur, între M-ţii Kurug Tag (la N) şi Altun Shan (la S), înconjurat de zone mlăştinoase; c. 3 000 km^2. Lungime max.: 100 km; lăţime max.: 50 km; ad. max.: 5 m.

LOPOLIT (< fr. {i}) s. m. Corp magmatic intrusiv, de mari dimensiuni, alcătuit, în general, din roci bazice, de formă lenticulară, biconcavă, concordant cu structura în care se găseşte.

LORANTACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate primitive şi semiparazite, din care fac parte arbori şi arbuşti monoici sau dioici *(Loranthaceae).* Se cunosc peste 1 400 de specii, cele mai răspândite fiind în zonele tropicale. În România cresc, de ex., mărgăritarul, vâscul, care parazitează pe stejar, salcia etc.

LORÁNTFFY Susana (sec. 17), soţia principelui Transilvaniei Gh. Rákóczi I. A întemeiat, în 1657, o şcoală românească la Făgăraş (care pregătea preoţi şi grămătici), urmărind atragerea românilor la calvinism.

LORCA v. **Garcia Lorca, Federico.**

LORD (cuv. engl.) s. m. (În Anglia) **1.** (În Evul Mediu) Mare proprietar funciar *(landlord);* (în prezent) titlu nobiliar ereditar sau conferit de monarh; din sec. 19, titlul de l. se conferă, de asemenea, reprezentanţilor burgheziei, oamenilor de ştiinţă şi cultură, marilor sportivi; persoană care are acest titlu. **2.** Membru al camerei superioare a parlamentului (Camera Lorzilor). **3.** Termen care intră în componenţa titlului oficial al unor înalţi demnitari din Marea Britanie (ex. lord-cancelar, primul lord al amiralităţii).

LORDOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *lordosis* „gârbovire") s. f. (MED.) Curbură cu convexitate anterioară a coloanei vertebrale lombare. Este normală (fiziologică) în regiunea cervicală şi dorsolombară; este anormală când devine foarte accentuată sau este prezentă în altă regiune a coloanei vertebrale. Apare în rahitism, malformaţii, paralizii etc.; asociată uneori cu cifoza şi scolioza.

LOREDAN, Pietro (? – 1439), amiral venetian. Conducător al flotei veneţiene care a înfrânt flota otomană la Gallipoli (1416) şi pe cea genoveză la Rapallo (1431). A restabilit dominaţia veneţiană de-a lungul fluviului Po. Ucis în lupta pentru putere cu dogele Francesco Foscari.

LORELAI (LORELAY, LORELEY, LUREI) („stânca Elfilor"), denumire a unei stânci de 132 m înălţime, care simbolizează Rinul între Sankt Goar şi Oberwesel, periculoasă pentru navigatori. Potrivit unei vechi legende, aici a fost ascunsă comoara Nibelungilor. Motivul tinerei care locuind pe această stâncă, îi ademeneşte pe navigatori, provocându-le moartea, a apărut iniţial în balada lui Clemens Brentano „Die Lore Lay"; reluat de romanticii germani a devenit foarte cunoscut datorită baladei lui Heine, pusă pe muzică de F. Silcher.

LOREN, Sophia (pe numele adevărat *Sofia Villani Scicolone*) (n. 1934), actriţă italiană de film. A debutat pe

Sophia Loren

ecran în 1949. Roluri de femeie meridională frumoasă, plină de vitalitate, răzbătătoare, inteligentă în care s-a impus prin personalitate şi temperament („Căsătorie în stil italian", „Floarea-soarelui", „Călătoria", „O zi specială", „Sâmbătă, duminică şi luni"). Premiul Oscar: 1960 („Ciociara"), 1991 (pentru întreaga activitate).

LORENA (LORRAINE, LOTHARINGIA) **1.** Provincie istorică în NE Franţei. Oraş pr.: *Metz.* Expl. forestiere, de cărbuni şi min. de fier. Veche regiune ind. (metalurgie, produse chimice şi textile, constr. de maşini). Cereale. Pomicultură. Creştere intensivă a animalelor. Locuită în Antichitate de celţi, a fost cucerită de romani, făcând parte din provincia Gallia Belgica şi apoi de franci (sec. 5). Creat în 843 prin Tratatul de la Verdun, ducatul, a fost împărţit (870) între Carol cel Pleşuv şi Ludovic II Germanicul. În sec. 15, a fost încredinţată ca ducat al Imperiului familiei de Lorena, iar în 1552 a obţinut recunoaşterea independenţei. Henric II a ocupat o parte din **L.**, care a fost anexată la Franţa prin Pacea Westfalică (1648). Prin Tratatul de la Viena (1738) drepturile asupra **L.** au fost cedate viager lui *S. Leszczyński,* la moartea căruia (1766) este anexată Franţei. Prin Tratatul de la Frankfurt (1871) o mare parte din **L.** este anexată de Germania; revine la Franţa în 1919, prin Tratatul de la Versailles. Ocupată temporar (1940–1944) de germani în timpul celui de-al doilea război mondial. **2. Casa de ~,** familii domnitoare succesiv în ducatul de Lorena, înainte de urcarea pe tron a lui *Stanislav Leszczyński.* Acestea au fost: *Lorena-Alsacia* (1048–1431); *Lorena-Anjou* (1431–1473); *Lorena-Vaudémont* (1473–1738).

Hendrik Antoon Lorentz

Konrad Zacharias Lorenz

Pietro Lorenzetti: „Coborârea de pe cruce"

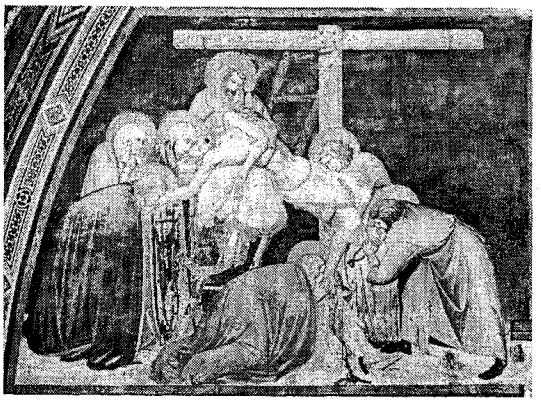

LORENTZ [lo:rents], **Hendrik Antoon** (1853–1928), fizician olandez. Prof. de fizică matematică la Univ. din Leiden. A elaborat (1909) teoria electronică a materiei („Teoria electronilor"), pe baza căreia a explicat un şir de efecte electrice şi optice, între care şi efectul Zeeman; a descoperit, împreună cu *L.V. Lorenz,* relaţiile dintre refracţia luminii şi densitatea corpurilor (relaţiile *L.-Lorenz*) şi a pus bazele electrodinamicii mediilor în mişcare, relevând aşa-numitele *transformări ale lui L.,* care au avut un rol esenţial în formularea teoriei relativităţii. M. de onoare al Acad. Române (1913). Premiul Nobel pentru fizică (1902), împreună cu P. Zeeman.

LORENZ [lo:rents], **Konrad Zacharias** (1903–1989), medic, psiholog şi etolog austriac. Prof. univ. la Viena şi Königsberg. În 1948, a creat la Altenberg un institut pentru cercetarea comportamentului animalelor. Studii de psihologie şi caracterologie animală bazate pe observaţii şi experienţe pe animale şi păsări, în care a extins legităţile biologice ale comportării animalelor asupra societăţii umane („Agresiunea, o istorie naturală a răului", „Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate"). Fondatorul *etologiei,* alături de N. Tinbergen. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1973), împreună cu K. von Frisch şi N. Tinbergen.

LORENZ, Ludvig Valentin (1829–1891), matematician şi fizician danez. Prof. univ. la Copenhaga. A conferit un aspect matematic formulării electromagnetismului. Împreună cu *H.A. Lorentz,* a formulat legea relaţiei dintre refracţia luminii şi densitatea corpurilor, demonstrând că intensitatea refracţiei nu depinde de starea fizică a substanţei.

LORENZETTI [lorentseti], familie de pictori italieni. **1. Pietro L.** (c. 1280–c. 1348), adept al şcolii sieneze. Tablouri de şevalet, altare şi fresce, remarcându-se prin dramatismul scenelor şi rafinamentul coloristic („Naşterea Fecioarei", frescele „Triumful morţii", „Coborârea de pe cruce" în biserica San Francesco din Assisi). **2. Ambrogio L.** (c. 1285–c. 1348), fratele lui **L. (1).** Cel mai de seamă reprezentant al şcolii sieneze. Elev al lui Duccio. A pictat personaje pline de graţie („Fecioara cu pruncul", „Madona alăptând", fresca „Buna şi proasta cârmuire" de la Palazzo Publico din Siena).

LORENZINI, Carlo v. **Collodi Carlo.**

LORENZO, Monaco (pe numele adevărat *Piero di Giovanni*) (1370–1424), pictor şi miniaturist italian. Călugăr în mănăstirea Santa Maria degli Angeli din Florenţa. Adept al şcolii sieneze, inspirată de Giotto. Operele sale se caracterizează printr-o suavă interpretare, transpusă într-un limbaj de influenţă gotică („Madona cu pruncul", fresce din „Viaţa Sfintei Fecioare", „Adoraţia Magilor").

LORENZO, Veneziano (sec. 14), pictor italian. Şi-a desfăşurat activitatea între 1356 şi 1372. Discipol al lui Paolo Veneziano. Operă cu influenţe ale goticului timpuriu („Sfântul Ioan",

„Madona îndurerată", polipticul din Santa Maria della Celestina, la Veneția).

LORIENT [loriã], oraș în V Franței (Bretagne), în partea de S a pen. Bretagne, port la G. Biscaya al Oc. Atlantic; 115,5 mii loc. (1990). Șantiere navale. Siderurgie, constr. de automobile și aparate electronice. Conserve de pește. Arsenal și bază aeronavală. Distrus aproape în întregime în timpul luptelor dintre Aliați și trupele germane (iun. 1944–mai 1945).

LÖRINCZI László (n. 1919, Țeline, jud. Sibiu), scriitor și traducător maghiar din România. Piese de teatru („Iubita"), note de drum („Zile în Italia"), eseuri. Traduceri din T. Arghezi, G. Călinescu, Fr. Munteanu, M. Sadoveanu, C. Pavese, S. Quasimodo, G. Ungaretti, G. Apollinaire.

LORIOD 1. Yvonne L. (n. 1924), pianistă și compozitoare franceză. Studii cu Lazare-Lévy și Messiaen (care va deveni soțul ei). Prof. la Conservatorul din Paris. Semnează numeroase prime audiții (Schönberg, Bartók, Jolivet, Messiaen, Boulez). Stăpânește un considerabil repertoriu tradițional (Mozart, Schumann, Debussy). Numeroase înregistrări. Lucrări camerale și orchestrale. **2. Jeanne L.** (n. 1928), instrumentistă franceză. Soră cu **L. (1).** Prof. la Conservatorul din Paris. Renumită pe plan internațional ca interpretă la unde *Martenot* (a înființat un cvartet, apoi un sextet).

LORME [lorm], **Marion de** (1611–1650), curtezană franceză. Renumită pentru frumusețea și inteligența sa. Implicată în tulburările Frondei, s-a otrăvit. Eroina dramei lui V. Hugo cu același nume.

LORNIȚĂ (< fr.) s. f. Binoclu mic (cu mâner) pentru teatru; *p. ext.* lornion.

Monaco Lorenzo: „Adorația Magilor"

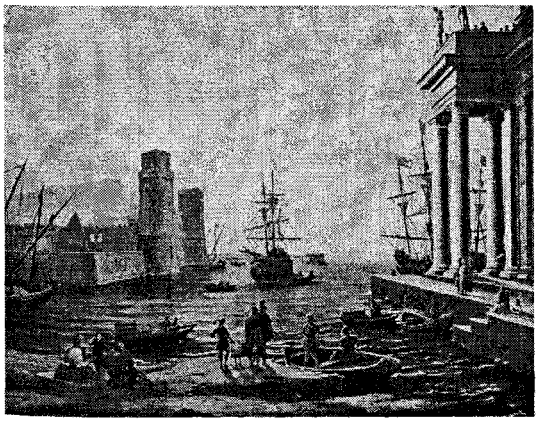

Claude Lorrain: „Port la mare în amurg"

LORNION (< fr.) s. n. **1.** Ochelari susținuți pe nas de un resort; pince-nez. **2.** Ochelari (plianți) cu mâner.

LORRAIN [lorẽ] **(LE LORRAIN), Claude** (pe numele adevărat *Claude Gellée*) (1600–1682), pictor și gravor francez. Stabilit la Roma (1627). Unul dintre principalii reprezentanți ai clasicismului. Peisaje marine scăldate într-o lumină crepusculară, care accentuează lirismul viziunii („Port la mare în amurg", „Dimineața", „Seara"). Scene mitologice și biblice în care personajele se integrează armonios într-o riguroasă compoziție („Judecata lui Paris", „Acis și Galateea", „Iacob și fiicele lui Laban"). A exercitat o puternică influență asupra picturii franceze, dar și engleze, din epoca sa.

LORRAINE v. **Lorena**.

LORTZING [lortsiŋ], **Gustav Albert** (1801–1851), compozitor, cântăreț, actor și dirijor german. Opere comice („Țar și dulgher", „Braconierul", „Armurierul"). Îmbină tradiția germană a *singspielului* cu aceea a operei comice franceze.

LOS ALAMOS [los æləməs], oraș în SV S.U.A. (New Mexico), situat pe platoul Pajarito din M-ții Jemez (SE M-ților Stâncoși), la 2 255 m alt., la 35 km NV de Santa Fe; 11,5 mii loc. (1990). Laborator de fizică nucleară în cadrul căruia a fost experimentată prima fisiune nucleară (16 iul. 1945) și a fost asamblată prima bombă cu hidrogen (1954).

LOS ANGELES [los ændʒələs], oraș în V S.U.A. (California), situat într-o regiune deluroasă, la poalele M-ților San Gabriel (la N), Santa Monica (NV) și Santa Ana (SE), la 25 km de țărmul G. Santa Monica al Oc. Pacific; 3,6 mil. loc. (1996). Împreună cu suburbiile Santa Monica, Beverly Hills, Glendale, Pasadena, East Los Angeles, Inglewood, Torrance, Long Beach, Hollywood, Anaheim, Orange, Santa Ana, Santa Clara ș.a. formează o conurbație cu c. 7 mil. loc. Porturi (Santa Monica, Long Beach) și aeroporturi (Los Angeles, Long Beach, Santa Clara). Important nod de comunicații și mare centru de prelucrare și chimizare a petrolului (18 rafinării cu o capacitate de c. 40 mil. t pe an). Ind. siderurgică și de prelucr. a aluminiului. Constr. de avioane și de rachete (uzine ale firmelor „Douglas", „Lockheed"), de nave, de utilaje petroliere și echipamente electronice. Fabrici de ciment, lacuri și vopsele, produse alim., textile și conf.,

Los Angeles. Vedere generală asupra părții centrale (în prim plan, stânga: Primăria orașului)

cosmetice și parfumuri. Cinci universități (cea mai importantă fiind University of California, fondată în 1919). Centrul producției cinematografice a S.U.A. (Hollywood, Burbank, Culver City). Observator astronomic. Muzee. Stațiuni balneare. Parcul de distracții pentru copii „Disneyland". Centru de cercetări spațiale (Pasadena) și de cercetări științifice. La **L.A.** s-au desfășurat Jocurile Olimpice de vară în anii 1932 și 1984. Întemeiat de spanioli, în 1781, cu numele *Señora Reina de Los Angeles*. Între 1821 și 1846 a fost în componența Mexicului. Din 1846, capitala Californiei independente; intră în componența S.U.A. în 1850. A avut de suferit de pe urma a numeroase cutremure (ultimul în 1994).

LOS ANGELES, Victoria de (pe numele adevărat *Victoria Lopez Garcia*) (n. 1923), soprană spaniolă. Muzicalitate rafinată, voce proaspătă, naturală. A cântat pe mari scene ale lumii, în roluri de soprană lirică din repertoriul francez și italian, dar și din Mozart, Wagner sau R. Strauss. Din anii '60 se consacră repertoriului de concert și recital, liedurile punând în valoare arta ei sobră, luminoasă.

LOSCHMIDT [loʃmit], **Joseph** (1821–1895), fizician și chimist austriac. Prof. univ. la Viena. Studii în domeniul fizicii moleculare; a dat prima evaluare a numărului de molecule dintr-un centimetru cub de gaz perfect la temperatura de 0°C și presiunea de 1 atm *(numărul lui L.)*, egal cu $2{,}687 \cdot 10^{19}$.

LOSEY [leuzi], **Joseph** (1909–1984), regizor britanic de teatru și film. Filme psihologice pe tema fragilității psihicului uman și a corupției morale, a inocenței și trădării („Accidentul", „Servitorul", „Pentru țară și rege", „Mesagerul", „Mr. Klein"). Maestru al interioarelor pentru definirea caracterelor.

LOȘINJ [loʃiñ], insulă croată în M. Adriatică, la SE de pen. Istria și în SV ins. Cres; 76,6 km²; lungime: 39 km; lățime max.: 5 km. Oraș. pr.: *Mali Lošinj*. Relief deluros cu alt. max. de 588 m. Pescuit. Cultura viței de vie și a măslinilor. Turism.

LOSSKI 1. Nikolai Onufrievici L. (1870–1965), filozof rus. Expulzat din țară (1922), a trăit în Cehoslovacia până în 1945, când s-a stabilit în S.U.A., unde a rămas până în 1952. Prof. univ. la Sankt-Petersburg și la New York. Creator al unui sistem filozofic cuprinzând elemente de platonism, personalism și mistică („Fundamentarea intuiționismului", „Lumea ca tot organic", „Premisele bunătății absolute", „Intuiția senzorială, intelectuală și mistică", „Istoria filozofiei ruse"). **2. Vladimir Nikolaevici L.** (1903–1958), teolog ortodox rus. Fiul lui **L. (1)** (din 1922 a trăit la Praga, apoi la Paris). A prezentat Occidentului tradiția dogmatică și mistică a ortodoxiei drept teologia prin excelență („Încercare asupra teologiei mistice a Bisericii Răsăritului", „Introducere în teologia ortodoxă").

LOS TEQUES [los tekes], oraș în N Venezuelei, centru ad-tiv al statului Miranda, situat la 1 169 m alt., la 25 km SV de Caracas; 162,2 mii loc. (1992). Ind. constr. de automobile, textilă și de prelucr. a produselor agricole. Centru comercial. Stațiune climatică.

LOSTRIȚĂ (cf. rus. *lososi* „somon") s. f. Pește teleostean dulcicol, din familia salmonidelor, răpitor, asemănător cu păstrăvul, lung de c. 60–80 cm, cu gura mare și dinți puternici *(Hucho hucho)*. Trăiește în apele de munte și este ocrotită prin lege.

LOT (în „Vechiul Testament"), fiul lui Haran și unul dintre nepoții lui Avraam, care își alege ca loc de pășune câmpia mănoasă a Iordanului, lângă Sodoma. Dumnezeu, care vrea să nimicească acest loc al desfrânării, și trimișii lui îl scot pe **L.** din cetate, împreună cu soția și fiicele sale. Deși este prevenită să nu privească înapoi, soția se întoarce și este prefăcută într-un stâlp de sare. **L.** va trăi cu fiicele sale într-o peșteră; acestea, fiindu-le teamă că semința lor va pieri își îmbată tatăl; fiecare va avea câte un copil, cea mare pe Moab, strămoșul moabiților, iar cea mică pe Ben-Ammi, strămoșul amoniților.

Lostriță

LOT (< fr.) s. n. **1.** Fiecare dintre porțiunile în care s-a împărțit un teren sau o pădure; parcelă. **2.** Grup de persoane. ✦ Mulțime de obiecte de același fel. **3.** Grup de produse identice sau asemănătoare, fabricate simultan sau succesiv, având timpul de pregătire și de încheiere a fabricației comun; grup de produse identice sau asemănătoare expediate în același timp sau sosite în același timp.

LOTCĂ (< ucr., rus.) s. f. Barcă pescărească ușoară, îngustă, cu forme fine, având prora și pupa ascuțite, iar carena pronunțată; își menține bine echilibrul pe timp de furtună și mare agitată.

LOTEANU, Emil (n. 1937, Clocușna, jud. Edineț, Basarabia), regizor român de film. Președinte al Uniunii Cineaștilor din Rep. Moldova (1968–1991). Predilecție pentru creații pitorești sau de mare amploare („Poienile roșii", „Lăutarii", „Șatra", „Anna Pavlova", „Găoacea", „Luceafărul").

LOTERIE (< fr.) s. f. Joc de noroc, cunoscut din Antichitate, care constă în emiterea unor bilete prevăzute cu numere sau combinații de numere, dintre care, prin tragere la sorți, unele sunt declarate câștigătoare, dând dreptul la premii; loto **(2)**. ✦ Fig. Întâmplare, situație în care hotărâtor este hazardul.

LOTHAR, numele a doi împărați ai Sfântului Imp. Roman. Mai importanți: **L. I,** împărat (840–855). Fiul lui Ludovic I cel Pios. Înfrânt la Fontenoy (841) de frații săi, Ludovic Germanicul și Carol cel Pleșuv. Prin Tratatul de la Verdun (843), încheiat cu aceștia, și-a păstrat titlul imperial, stăpânirea asupra regiunilor centrale ale imperiului, precum și asupra Pen. Italice. **L. II,** împărat (855–869), fiul lui **L. I.** La moartea tatălui său a moștenit regiunea dintre Vosgi și Frisia (Lotharingia). Regatul său a fost împărțit între *Ludovic Germanicul* și *Carol cel Pleșuv*.

LOTI [loti], **Pierre** (pseud. lui *Julien Viaud*) (1850–1923), scriitor francez. Ofiţer de marină. Romane exotice într-un stil simplu, sensibil, remarcabile prin descrierea peisajului („Pescar de Islanda", „Doamna Crizantema", „Ramuntcho"). Lucrări autobiografice („Romanul unui copil"). Volume de călătorii („India fără englezi", „Spre Ispahan").

LOTIFORM, -Ă (< fr., {i}; {s} lat. *lotus* „lotus" + *forma* „formă") adj. Care are forma unui boboc de lotus. Ornamentele l. sunt frecvente în arta decorativă egipteană (ex. capitel **l.**).

LOTKA, Alfred James (1880–1949), demograf şi statistician american de origine austriacă. Unul dintre fondatorii demografiei matematice. Studii asupra evoluţiei populaţiei, în care a introdus noţiunea de populaţie stabilă şi staţionară („Teoria analitică a asocierilor biologice").

LOTMAN, Iuri Mihailovici (1922–1993), critic literar şi semiolog rus. Prof. univ. la Tartu (Estonia). A studiat cultura şi literatura rusă din sec. 18–19. Întemeietor al „Şcolii de la Tartu"; importante contribuţii la abordarea structurală şi semiotică a literaturii şi artei („Lecţii de poetică structurală", „Structura textului poetic", „Cercetări semiotice", „Textul şi contratextul").

LOTO (< fr., *it.*) s. n. **1.** *Joc de* societate la care participanţii trebuie să completeze nişte cartonaşe, imprimate cu diverse numere, cu jetoane corespunzătoare, scoase la întâmplare dintr-un săculeţ; *p. ext.* piesele folosite la acest joc. **2.** Loterie.

LOTRIT (< n. pr. *Lotru*) s. n. Silicat natural hidratat de calciu, magneziu, aluminiu şi fier, cristalizat în sistemul monoclinic, de culoare verde; pumpelleyit. A fost descoperit, în 1900, de Gh. Munteanu-Murgoci pe valea Lotrului.

LOTRU (cf. srb. *lotra*) s. m. (Înv. şi pop.) Persoană care se ţine de hoţii şi tâlhării.

LOTRU 1. Râu, afl. dr. al Oltului în aval de Brezoi; 80 km. Izvorăşte din L. Gâlcescu (Masivul Parâng) şi drenează în cursul inferior depr. Ţara Loviştei. Pe cursul superior, la 1 300 m alt., s-a creat lacul de acumulare Vidra, iar în aval de acesta hidrocentrala Ciunget, cu o putere instalată de 519,3 MW, cea mai mare hidrocentrală de pe râurile interioare ale ţării. În arealul com. Malaia a fost construit lacul de acumulare Malaia-Brădişor şi, respectiv, hidrocentrala Brădişor (115 MW). **2. Munţii Lotrului,** masiv muntos în partea centrală a Carpaţilor Meridionali, situat între aliniamentul văilor Sebeş-Sadu (la N) şi Latoriţa-Lotru (la S), râul Olt (la E) şi M-ţii Parâng-Şureanu (la V), alcătuit din şisturi cristaline cu intruziuni granitoide, gnaisice, gnaisuri oculare şi amfibolite. Alt. max.: 2 242 m (vf. Ştefleşti). Păstrează urme ale glaciaţiei cuaternare (văi şi circuri glaciare) şi prezintă chei săpate de râuri (Cheile Latoriţei). Acoperit cu păduri de molid în amestec cu fag şi cu întinse păşuni alpine pe creste, la peste 1 800 m alt. În zona de izvor al râului Latoriţa se află rezervaţia forestieră Latoriţa (690 ha) alcătuită din arbori seculari de larice şi zâmbru. Expl. de grafit. **3.** Pas de înălţime în partea de V a M-ţilor Parâng, la 1 800 m alt., care asigură legătura între depresiunile Petroşani şi Loviştea.

LOTTI, Antonio (c. 1666–1740), compozitor italian. Unul dintre cei mai iluştri reprezentanţi ai şcolii veneţiene. *Muzică religioasă* (mise, motete, cantate, oratorii), într-un stil sever, remarcabilă prin bogăţia polifoniei. Organist, a creat o reputată şcoală de cânt şi compoziţie.

LOTTO, Lorenzo (c. 1480–1556), pictor renascentist italian. Reprezentant al şcolii veneţiene. Patetice compoziţii de altar, portrete şi peisaje luminoase, echilibrate, delicate („Buna-Vestire", „Logodna Sf. Ecaterina", „Crucificarea", „Portretul Laurei di Pola", „Bărbat tânăr

Munţii Lotrului

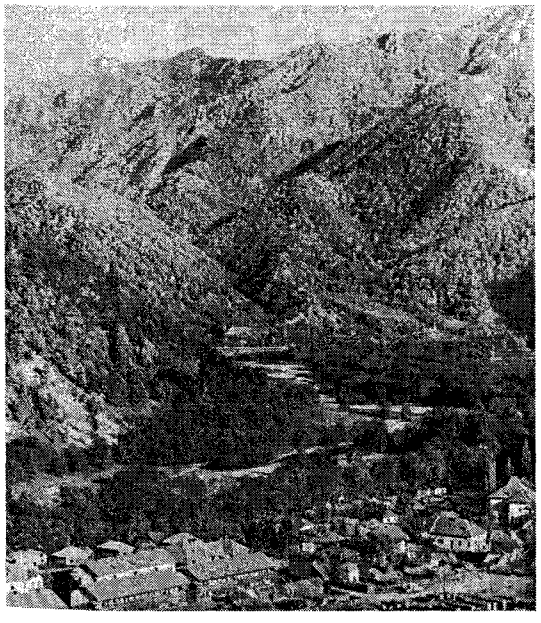

Valea superioară a Lotrului

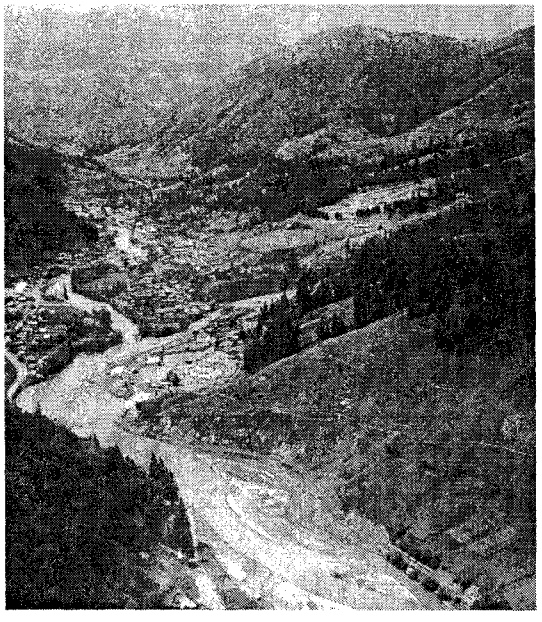

Lorenzo Lotto: „Bună-Vestire"

Louangphrabang. Pagoda aurită

cu beretă"). Prin dramatismul şi neliniştea care o caracterizează, opera sa anunţă barocul. Reprezentat în Muzeul Naţional de Artă al României („Sfântul Ieronim în deşert").

LOTUS (< fr., lat.) s. m. Nume dat mai multor plante acvatice din familia nimfeaceelor, cu flori albastre, mari, plăcut mirositoare *(Nymphaea coerulea* din apele Nilului), trandafirii *(Nelumbo nucifera)* sau albe (*Nymphaea lotus,* monument al naturii).

LOTZE [lǫtsə], **Rudolph Hermann** (1817–1881), filozof şi fiziolog german. Prof. univ. la Leipzig, Göttingen şi Berlin. Unul dintre fondatorii psihofiziologiei („Psihologia medicală sau fiziologia sufletului"). Influenţat de Leibniz şi de idealiştii germani, a iniţiat o reacţie împotriva naturalismului, construind o metafizică inductivă şi căutând să separe riguros domeniul logic de cel psihologic cu ajutorul conceptului de „valabilitate" („Logica" şi „Metafizica").

LOŢIUNE (< fr., lat.) s. f. Preparat cosmetic sau farmaceutic lichid folosit pentru îngrijirea pielii sau a părului.

LOUANGPHRABANG (LUANG PRABANG), oraş în NV Laosului, situat la poalele de NV ale colinelor Xiangkhoang, la 348 m alt., pe stg. fl. Mekong, la 210 km NNV de Vientiane; 68,4 mii loc. (1995). Aeroport. Centru comercial. Ind. textilă şi alim. Bibliotecă în care se păstrează manuscrise vechi în limbile tai şi pali. Pagode (Pagoda aurită) şi temple budiste (Wat Chieng Thong, sec. 16). Palatul regal (1904). Întemeiat în 1350. Reşedinţă regală (1946–1975).

LOUBET [lubę], **Émile** (1838–1929), om politic francez. Republican moderat. Prim-min. (febr.–nov. 1892) şi preşedinte al Republicii (1899–1906). L-a graţiat în 1899 pe *A. Dreyfus.* Rol important în încheierea Triplei Înţelegeri (Antanta).

LOUIS v. **Ludovic.**

LOUIS [lu:is], **Joe** (1914–1981), boxer american. Figură remarcabilă a pugilatului mondial, de o măiestrie inegalabilă în ring. Câştigător a 68 de meciuri, dintre care 54 prin knock-out. A cucerit titlul mondial la categoria grea în 1937; a apărat acest titlu timp de 12 ani (în 25 de meciuri) şi s-a retras, în 1949, neînvins.

LOUIS, Spiridon (1872–1940), atlet grec. Primul campion olimpic la maraton al Jocurilor Olimpice moderne (Atena, 1896); cursa s-a desfăşurat între vestita localitate Marathon şi Stadionul olimpic din Atena. În urma acestui succes, L. a fost declarat erou naţional.

Joe Louis

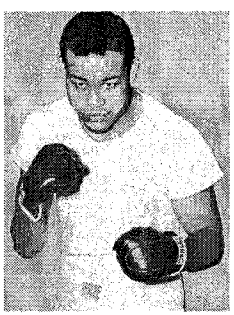

LOUISIADE [lui:zi:ad], arhipelag în componenţa statului Papua-Noua Guinee, situat în NE Mării Coralilor, la 200 km SE de ins. Noua Guinee, format din c. 80 de insule coraligene şi trei insule vulcanice (Tagula 800 km^2, Misima 250 km^2, Rossel 337 km^2); c. 2,2 mii km^2 (supr. uscatului). Extins în cadrul unei supr. acvatice de c. 26 mii km^2. Climă subecuatorială umedă. Cocotieri. Pescuit. Zăcăminte de aur (în ins. Tagula). Descoperit, în 1606, de Luis Vâez Torres şi explorat, în 1768, de Louis-Antoine de Bougainville, care i-a atribuit numele L. în onoarea regelui Ludovic (Louis) XV.

LOUISIANA [luiziænə], stat în S S.U.A., la G. Mexic; 123,6 mii km^2; 4,4 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Baton Rouge.* Oraşe pr.: New Orleans, Monroe, Shreveport. Expl. de petrol, de gaze naturale, de gips şi sare gemă. Produse chimice, utilaj de transport, prelucr. lemnului. Bumbac, soia, trestie de zahăr, viticultură şi pomicultură. Creşterea animalelor. În 1682, francezul *La Salle* a explorat regiunea, declarând-o posesiune a Franţei. S.U.A. a cumpărat acest teritoriu de la Franţa în 1803.

LOUISVILLE [lu:isvil], oraş în E S.U.A. (Kentucky), port pe Ohio; 260,7 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Aeroport. Important centru comercial. Ind. metalurgică, constr. aeronautice, de automobile şi maşini electrice, a aluminiului, chimică (cauciuc sintetic, mase plastice), de prelucr. a lemnului (mobilă), alim. Universitate (1798), muzeu de istorie, orchestră filarmonică. Fundat în 1779 şi numit astfel în cinstea regelui francez Ludovic (Louis) XVI.

LOURDES [lurd], oraş în SV Franţei (Hautes-Pyrénéea), situat pe cursul superior al râului Gave de Pau, la poalele de N ale M-ţilor Pirinei; c. 16,6 mii loc. (1990). Unul dintre cele mai importante locuri de pelerinaj din lume (c. 5 mil. pelerini anual). Aici, la 11 febr. 1858, o fetiţă de 14 ani, Bernadette Soubirous, a avut, lângă grota Massabielle, revelaţia apariţiei Sfintei Fecioare Maria (repetată de 18 ori). Credincioşii sunt atraşi de proprietăţile miraculoase ale apei care izvorăşte de aici. Din 1862, L. a fost recunoscut, oficial, de Papalitate ca loc de pelerinaj.

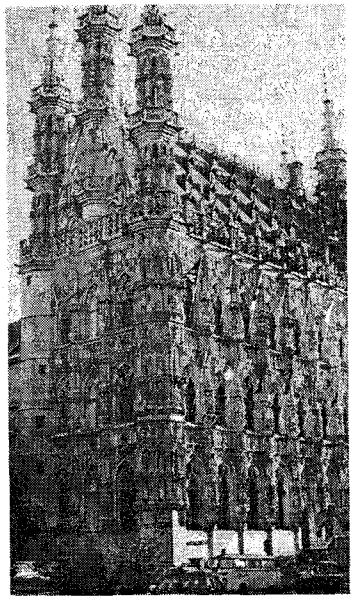

Louvain. Primăria

LOURENÇO MARQUES v. **Maputo**.

LOUVAIN [luvẽ] **(LEUVEN** [lǫ̈vən]), oraş în partea central-nordică a Belgiei, pe râul Dyle (Dijle), la 24 km ENE de Bruxelles; 87,2 mii loc. (1995). Ind. constr. de maşini şi prelucr. metalelor, electrotehnică, electronică, chimică, textilă, pielăriei şi a încălţămintei, de prelucr. a lemnului şi alim. Universitate (1425). Parc (sec. 16–18). Monumente: bisericile Notre-Dame aux Dominicains (1230), Saint Jacob (1350), Saint Peter (1425–1530), în stil gotic, Saint Michel (1650–1651). Primărie (1448–1463). Fundat în sec. 9.

LOUVET DE COUVRAY [luvę də kuvrę], **Jean-Baptiste** (1760–1797), scriitor şi om politic francez. Pamfletar. Autor al unui roman licenţios celebru „Amorurile cavalerului de Faublas". Deputat în Convenţie, orator strălucit al girondinilor, adversar al lui Robespierre. Memorii.

LOUVIER [luvie], **Alain** (n. 1945), compozitor francez. Preocupat de înnoirea tehnicii pianistice şi a clavecinului, conferă instrumentistului un rol de mim-actor, interesat de microintervale. Creaţie camerală.

LOUVOIS [luvuą], **François Michel Le Tellier, marchiz de** (1641–1691), om de stat francez. Ministru de Război (din 1677) al regelui Franţei Ludovic XIV. A reorganizat armata franceză (măsuri de întărire a disciplinei şi de îmbunătăţire a sistemului de recrutare), distingându-se în campania împotriva hughenoţilor (1688). Prin comportamentul său despotic, şi-a creat numeroşi adversari la Curte. Dizgraţiat în 1689.

LOUVRE v. **Luvru**.

LOUW, Nicolas Petrus van Wÿk (1906–1970), scriitor şi critic literar sud-african de limbă afrikaans. Lirică de confesiune erotică („Solilocviu", „Semicercul") şi pe motive livreşti (poemul epic „Raka"). Drame alegorice („Dreptul cel mai temeinic", „Germanicus").

LOUŸS [luj], **Pierre** (1870–1925), scriitor francez. Operă influenţată de simbolism şi parnasianism. Versuri („Astarte"), poeme în proză („Cântecele lui Bilitis") şi romane („Afrodita"), evocând moravuri ale Greciei antice. Romane psihologice („Femeia şi paiaţa") şi fanteziste („Aventurile regelui Pausol").

LOVECRAFT [lǫvkraft], **Howard Phillips** (1890–1937), scriitor american. Autor de poezii fantastice, cu o atmosferă onirică („Străinul", „Munţii halucinanţi", „Rechemarea lui Cthulhu"). A promovat în romanele sale genul *horror* („Dagon", „Mormântul").

LOVEJOY [lavdʒoi], **Arthur Oncken** (1873–1972), filozof american de origine germană. Prof. la Univ. Johns Hopkins. Apărător al dualismului epistemic („Revolta contra dualismului"). Este primul dintre iniţiatorii cercetării istoriografice a ideilor („Marele lanţ al fiinţei", „Eseuri asupra istoriei ideilor"). A fondat şi a condus „Jurnalul de istorie a ideilor".

LOVELL [lavl], **Sir Bernard Alfred Charles** (n. 1913), astrofizician britanic. A folosit tehnici radar pentru studierea roiurilor de meteori. Conducătorul lucrărilor de realizare a radioteiescopului parabolic de la Jodrell Bank din

Sir Bernard Lovell

Eugen Lovinescu

Cheshire, al cărui director a fost peste 30 de ani (1951). Lucrări: „Explorarea Universului", „Radioastronomia", „Ceea ce ştim astăzi despre Univers".

LOVETT [lǫvət], **William** (1800–1877), om politic britanic. Unul dintre fondatorii (1836) Asociaţiei muncitorilor din Londra; autor al Cartei Poporului (1838). Întemniţat pentru ideile sale cartiste (1839–1840). Lucrări: „Cartismul, o nouă organizaţie a poporului", în colab.

LOVI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz., intranz. şi refl. A (se) atinge puternic; a (se) izbi. ✦ Tranz. Fig. A aduce pagube sau prejudicii. ✦ Refl. A da peste o piedică; *fig.* a întâmpina dificultăţi. **2.** Tranz. şi intranz. A bate **(1)**. **3.** Tranz. A nimeri drept în ţintă (cu o săgeată, cu un proiectil etc.). **4.** (Despre stări fiziologice, despre boli etc.) A cuprinde brusc pe cineva. **5.** Refl. (Pop.) A se potrivi.

LOVINESCU 1. Eugen L. (1881–1943, n. Fălticeni), critic, istoric, literar şi prozator român. Fondator şi mentor al revistei şi cenaclului „Sburătorul" (1919), unde s-au afirmat Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, A. Holban, Vladimir Streinu, Ion Barbu, T. Vianu ş.a. Format la şcoala maioresciană şi a impresionismului critic francez (E. Faguet, J. Lemaître), a combătut sămănătorismul şi excesele poporaniste, sprijinind afirmarea poeziei moderniste şi a romanului citadin şi de analiză („Critice", „Istoria literaturii române contemporane"). Pornind de la G. Tarde, a analizat evoluţia societăţii române în sec. 19 din perspectiva încercărilor de a se sincroniza cu Occidentul („Istoria civilizaţiei române moderne"). Monografii, sinteze despre scriitori paşoptişti („Gr. Alexandrescu", „C. Negruzzi", „Gh. Asachi") şi un impunător ciclu junimist („T. Maiorescu", „T. Maiorescu şi posteritatea lui critică",

Horia Lovinescu

„T. Maiorescu şi contemporanii lui"), antologii. Proză scurtă („Nuvele"), un ciclu epic eminescian (romanele „Mite" şi „Bălăuca"), roman de analiză (ciclul „Bizu"), teatru (drama „De peste prag"). Memorialistică şi portretistică („Memorii" I–III, „Aqua forte", „Sburătorul [Agende literare]") de un interes excepţional, cu intuiţia justă a dominantei psihologice, frapant formulată, în pofida tendinţei caricaturale. Traduceri din Homer („Odiseea"), Vergiliu („Eneida"), Horaţiu („Ode", „Epode"), Tacit („Anale") ş.a. Manuale de latină. M. titular post-mortem al Acad. (1991). **2. Horia L.** (1917–1983, n. Fălticeni), dramaturg român. Nepotul lui **L. (1).** Piese axate pe conflicte sociale şi psihologice, tratând procesul destrămării familiei burgheze, problema puterii, drama creaţiei, raportul individ-societate („Citadela sfărâmată", „Surorile Boga", „Moartea unui artist", „Petru Rareş", „Jocul vieţii şi al morţii în deşertul de cenuşă"). **3. Monica L.** (n. 1923, Bucureşti), critic literar şi eseist român. Fiica lui **L. (1)** şi soţia lui Virgil Ierunca. Stabilită la Paris (1947). Prin colaborarea sa permanentă la Radio Europa Liberă (emisiunile săptămânale „Teze şi antiteze la Paris" şi „Actualitatea românească") a contribuit substanţial la informarea ascultătorilor din ţară şi la evaluarea corectă a literaturii române. Mai multe volume de cronici literare şi articole polemice („Unde scurte"). **4. Vasile L.** (1905–1984, n. Fălticeni), eseist român. Nepot al lui **L. (1).** Lucrări de hermeneutică a gândirii simbolice şi analogice, perspectivă din care sunt abordate miturile, basmele etc. („Dacia hiperboreeană", „Interpretarea ezoterică a unor basme şi balade româneşti", „Mitul sfâşiat", „Jurnal alchimic") şi operele unor scriitori ca I. Creangă şi Mateiu I. Caragiale („Creangă şi Creanga de aur", „Al patrulea hagialîc"), înţeleşi ca mari iniţiaţi.

LOVIRE (< *lovi*) s. f. **1.** Acţiunea de a (se) lovi. **2.** (DR.) Infracţiune care constă în atingerea corporală a unei persoane prin acte de violenţă fizică.

LOVIŞTEA (ŢARA LOVIŞTEI), depresiune intracarpatică de origine tectono-erozivă, situată între M-ţii Făgăraşului, Lotrului, Căpăţânii şi Cozia, împărţită de Olt în două subunităţi: Brezoi (drenată de Lotru) la V şi Titeşti la E. Supr.: c. 135 km^2. Relief de muncele, dominate de o ramă muntoasă de peste 1 000 m. Expl. forestiere, creşterea animalelor şi pomicultură. Cunoscută şi sub denumirea de *Brezoi-Titeşti.* Aici a existat, în sec. 10–13, o formaţiune statală românească.

LOVITURĂ (< *lovi*) s. f. **1.** Mişcare rapidă şi violentă, izbitură prin care un corp vine în contact cu altul; zgomot (puternic) cauzat de o asemenea izbitură. ✧ *L. de graţie* (care răpune definitiv, aducând sfârşitul). ✦ Fig. Durere sufletească; supărare, necaz. **2.** Bătaie. **3.** Descărcare a unei arme de foc şi efectul produs de aceasta; (MILIT.; concr.) ansamblul format din proiectilul de artilerie, focos şi încărcătura de azvârlire. **4.** (MILIT.) Acţiune puternică de luptă executată prin foc şi izbire asupra inamicului în scopul zdrobirii lui şi al capturării tehnicii sale de luptă. **5.** Atac îndrăzneţ venit prin surprindere. ✧ Expr. *A da lovitura* = a obţine un succes important (şi neaşteptat) într-o acţiune. **6.** *L. de stat* = acţiune rapidă care urmăreşte răsturnarea regimului politic existent şi preluarea, prin forţă, a puterii politice de stat de către persoane sau grupuri de persoane. **7.** *L. de berbec* = creştere a presiunii unui lichid dintr-o conductă forţată, produsă prin închiderea bruscă a unei vane, a unei supape etc. **8.** (SPORT; la unele jocuri) *L. de pedeapsă* = sancţionare de către arbitru a unei greşeli de joc, comisă de un jucător, prin acordarea unei lovituri, de la locul greşelii, echipei adverse. *L. de picior căzută* = dropgol.

LOVRIN, com. în jud. Timiş, în Câmpia Timişului; 8 943 loc. (2000). Staţie de c.f. Zăcăminte de petrol şi gaze naturale. Constr. de motoare electrice. Centru viticol (satul Tomnatic). În satul **L.,** menţionat documentar în 1466, se află un conac baroc (1792–1820).

LOWE [ləu], **Sir Hudson** (1769–1844), general britanic. Guvernator al Insulei Sf. Elena, a fost un paznic sever pentru Napoleon în timpul captivităţii sale. Suspectat de contemporani că ar fi contribuit la moartea împăratului, prin otrăvire lentă.

LOWELL [ləuəl], oraş în NE S.U.A. (Massachusetts), situat pe râul Merrymack, la 37 km NV de Boston; 101 mii loc. (1996). Ind. electrotehnică, chimică, textilă (ţesături din lână şi bumbac), încălţămintei, alim. Fundat în 1653.

LOWELL [ləuəl], **Amy** (1874–1925), poetă americană. Exponentă a imagismului („Bărbaţi, femei şi spectre", „Tăiş de spadă şi jumătate de mac").

LOWELL [ləuəl], **James Russell** (1819–1891), poet, editor şi critic literar american. Unionist şi abolиţionist, s-a făcut cunoscut prin „Documentele lui Biglow", lucrare satirică, scrisă în dialect yankeu rustic. Critic literar influent, s-a remarcat prin satira în versuri „O fabulă pentru critici". A promovat valorile autentice în publicaţiile sale: „The Pioneer", „North American Review", „The Atlantic Monthly".

LOWELL [ləuəl], **Percival** (1855–1916), astronom american. A studiat modificările periodice ale aspectului planetei Marte, legate de anotimpuri. Pe baza calculelor sale, efectuate în 1915, C.W. Tombaugh a descoperit în 1930 planeta Pluton. În 1893, a fondat Observatorul astronomic din Flagstaff (Arizona).

LOWELL [ləuəl], **Robert Traill Spence, Jr.** (1917–1977), poet american. Convertit la catolicism, a scris o poezie animată de un profund sentiment religios, abordând teme ca pacifismul, drepturile civice sau istoria culturii („Castelul lordului Weary", „Delfinul", „Carnet de note: 1967/68").

LOWER [ləuər], peninsulă în NNE S.U.A., situată între lacurile Michigan (la V) şi Huron (la E), pe terit. căreia se află statul Michigan. Oraşe pr.: Detroit, Lansing, Grand Rapids, Kalamazoo.

LOWIE [ləui], **Robert Harry** (pe numele adevărat *Robert Heinrich*) (1883–1957), antropolog american de origine austriacă. Stabilit în S.U.A. (1898). Prof. univ. la Berkeley. A cercetat viaţa indienilor din America de Nord („Societate primitivă", „Religie primitivă").

LOWRY [ləuri], **Malcolm** (pe numele adevărat *Clarence Malcolm*) (1909–1957), scriitor englez. Romanul autobiografic „La poalele vulcanului", expresie a solitudinii şi a disperării, prezintă viaţa sa tragică (ecranizat în

1984). Nuvele („O, Doamne, ascultă vocea noastră").

LOXODROMĂ (după fr. *loxodromie*; {s} gr. *loxos* „oblic" + *dromos* „alergare") s. f. Curbă de pe globul terestru care întâlnește toate meridianele sub același unghi. Se folosește în navigație și aeronavigație.

LOY [loi], **Myrna** (pe numele adevărat *Caterina Myrna Williams*) (1905–1993), actriță americană de film. Numeroase creații, mai ales în comedii („Umbra misterioasă", „Nuntă cu repetiție", „Nebunii de aprilie"). Premiul Oscar: 1990 (onorific).

LOYANG v. **Luoyang**.

LOYAUTÉ [luaiotę] sau **LOYALTY** [loialti] **(Insulele Loialității),** arhipelag coraligen format din trei insule mari (Lifou, Maré și Ouvéa) și numeroase insulițe extinse pe c. 100 km lungime, situat în SV Oc. Pacific, la E de ins. Noua Caledonie; 2,1 mii km^2. Palmieri de cocos. Copra. Dependent de posesiunea franceză Noua Caledonie. Descoperit, în 1792, de navigatorul francez Antoine Raymond Joseph d'Entrecasteaux.

LOYOLA, Ignațiu de ~ v. **Ignațiu de Loyola**.

LOZ (< germ.) s. n. Bilet de loterie.

LOZEAU [lozo], **Albert** (1878–1924), poet canadian de limbă franceză. Versuri intimiste pe tema prieteniei sau evocând frumusețea muzicii și a naturii („Suflet însingurat", „Oglinda zilelor").

LOZINCĂ (< germ.) s. f. Frază care exprimă lapidar o idee călăuzitoare de actualitate sau o chemare pentru îndeplinirea imediată a unui scop. ✦ Placardă pe care se află o inscripție cu un astfel de conținut.

LOZNA, com. în jud. Sălaj, situată în NNV Dealurilor Gârboului, pe stg. râului Someș; 1 124 loc. (2000). Vestigii din Epoca bronzului (arme, unelte etc.). În satul **L.**, menționat documentar în 1338, se află biserica de lemn Sf. Dumitru (1813).

Loxodromă

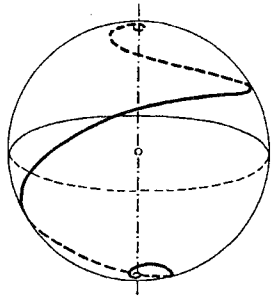

LOZOVAN, Eugen (1929–1997, n. București), istoric, filolog și lingvist român. Stabilit în Franța (1950), apoi în Danemarca (1957). Prof. univ. la Copenhaga. Studii publicate în prestigioase reviste de specialitate din Europa occidentală și America Latină despre călătorii nordici în Țările Române, despre Cantemir, Eminescu, Hasdeu ș.a. Colaborări la sintezele lui Franz Altheim „Istoria hunilor" și „Arabii în istoria lumii".

Lr, simbol chimic pentru *lawrenciu*.

LSD, abreviere pentru acidul *lisergic*.

Lu, simbol chimic pentru *lutețiu*.

LUA (în mitologia romană), zeița ispășirii pedepselor. Era socotită de romani o zeiță nefastă și, pentru a o împăca, i se aducea ofrande din prăzile și trofeele de război, crezând că astfel se ispășesc crimele comise.

LUA (lat. *levare*) vb. I tranz. **I. 1.** A prinde un obiect (în mână) pentru a-l ține, a-l pune în alt loc sau a se servi de el. ✧ Expr. *A lua pușca la ochi* = a se pregăti să tragă cu arma; a ochi. *A nu ști de unde să iei pe cineva* = a nu-ți aminti de unde cunoști pe cineva. ✦ A apuca, a ține pe cineva sau ceva (de...), a cuprinde cu brațul (pe după...); *p. ext.* a înhăța, a înșfăca. **2.** A pune, a îmbrăca. **3.** A scoate o porțiune, o cantitate din ceva. ✦ Spec. A mânca, a bea din ceva; a înghiți o doctorie. **4.** (Despre recipiente) A cuprinde. **II.** 1. A înlătura, a îndepărta. ✦ Refl. (Despre vopsele) A se dezlipi, a se desprinde; a se șterge. **2.** A lipsi, a deposeda pe cineva de ceva; a retrage un drept, o favoare. ✧ Expr. *A-i lua (cuiva) ochii* (sau *văzul, vederile*) = a impresiona foarte tare, a zăpăci, a ului pe cineva (prin strălucire). *A (-și) lua viața* (sau *zilele*) = a (se) omorî. **III.** 1. A-și însuși un lucru; a-și asuma o sarcină, o răspundere. ✦ A căpăta, a primi; a obține; a încasa o sumă de bani. **2.** A cumpăra. **3.** A cuceri, a cuprinde (un oraș, o țară). **4.** A angaja; a folosi pe cineva pentru un timp determinat contra plată. **5.** Tranz. și refl. A se căsători cu cineva. **6.** A contracta o boală contagioasă. **7.** Loc. *A lua parte* = a participa. *A lua loc* = a se așeza. *A lua ființă* = a se înființa, a se constitui. *A lua foc* = a se aprinde. **IV.** A duce cu sine. ✦ A alege pe cineva ca însoțitor la drum. ✧ Expr. (Refl.) *A se lua după cineva* (sau *ceva*) = a se orienta după cineva sau ceva; *fig.* a imita pe cineva. *A se lua cu cineva* = a se întovărăși, a se asocia cu cineva (la drum). **V.** A trata pe cineva, a proceda cu cineva sau cu ceva într-un anumit fel. ✧ Expr. *A lua pe cineva cu binele* (sau *cu binișorul, cu frumosul, cu încetișorul* etc.) = a proceda cu tact, cu blândețe, cu menajamente. ✦ A judeca, a considera, a aprecia. ✧ Expr. *A o lua de bună* = a primi, a accepta un lucru ca atare, așa cum se spune, cum apare. *A lua (pe cineva* sau *ceva) de* (sau *drept*)... = a confunda cu altcineva, sau cu altceva. **VI.** A începe, a se apuca să... ✧ Expr. (Refl.) *A se lua de gânduri* = a începe să fie îngrijorat, a se neliniști. ✦ A cuprinde, a copleși. *L-a luat groaza.* **VII.** (Construit cu pronumele „o" cu valoare neutră) A pleca, a porni. ✧ Expr. *A o lua din loc* (sau *la picior*) = a pleca repede, a fugi. ✦ A se îndrepta într-o anumită direcție; a coti spre...

LUACES, Joaquín Lorenzo (1826–1867), scriitor cubanez. Lirică anticipând parnasianismul și exaltând libertatea („Poezii"). Drame romantice („Cerșetorul roșu").

LUALABA, denumirea cursului superior al fl. Congo (fost Zair), de la izvor până la Kisangani; 1 800 km. Izv. din Pod. Shaba, de la 1 580 m alt., curge pe terit. R.D. Congo pe direcție S–N, străbătând mai întâi Pod. Manika, unde formează mai multe cascade și cataracte, iar apoi traversează zona pădurilor ecuatoriale. În cursul superior a fost construit lacul de acumulare Delcommune. Navigabil pe c. 1 000 km. Afl. pr.: Lubudi, Lufira, Lovoi, Luvua, Lukuga, Luama, Elila, Ulundi.

LUANDA (SÃO PAULO DE LOANDA), capitala R.P. Angola, situată în NV țării, pe țărmul G. Bengo (Oc. Atlantic); 2,1 mil. loc. (1995). Aeroport. Pr. port al țării. Centru comercial. Rafinărie de petrol. Ind. de prelucr. a aluminiului, textilă, a cimentului, chimică, a pielăriei și alim. (zahăr, bere, ulei).

Luanda. Vedere generală

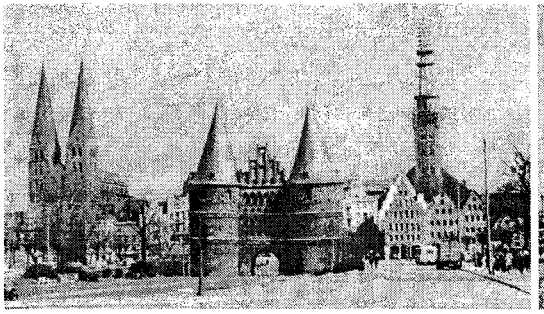

Lübeck. Poarta Holstentor şi Marienkirche (stânga)

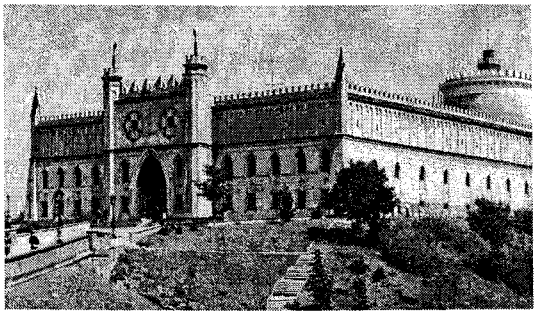

Lublin. Castelul

Export de cafea, bumbac, diamante, min. de fier. Universitate (1962). Muzeu de geologie şi etnografie. Fundat (1576) de portughezi sub numele de *São Paolo de Loanda*. Centru ad-tiv al posesiunii portugheze (din 1627), iar din 1975 capitala R.P. Angola.

LUANG PRABANG v. **Louangphrabang**.

LUANGWA (LOANGWA sau **RIO ARUÂNGUA),** râu în partea de E a Zambiei, afl. stg. al fl. Zambezi la Feira; 805 km. Izv. din M-ţii Muchinga, curge pe direcţie NE–SV, străbate, în cursul mijlociu, Parcul Naţional Luangwa (15,5 mii km^2; antilope, zebre, girafe, crocodili etc.) şi formează, pe c. 120 km, în cursul inferior, graniţa dintre Zambia şi Mozambic.

LUANSHYA [luanʃia], oraş în Zambia, la graniţa cu R.D. Congo; 184 mii loc. (1980). Expl. şi prelucr. cuprului. Constr. de maşini, conf. Centrul unei zone de creştere a animalelor.

LUAPULA, râu în partea de E a Africii, afl. dr. al lui Lualaba, considerat unul dintre izv. fl. Congo; 560 km. Izv. din L. Bangweulu, curge mai întâi pe direcţie N–S, până la Mukuku şi, după ce face un arc de cerc, îşi schimbă direcţia (la Mwenda) către N, traversând Pod. Luapula (delimitând Zambia de R.D. Congo) şi, după ce se varsă în L. Mweru, îşi continuă traseul către NV, sub numele *Luvua*, până la confl. cu Lualaba în localit. Ankoro.

LUBA subst. v. **baluba**.

LUBBOCK [lăbək], oraş în S S.U.A. (Texas); 186,2 mii loc. (1990). Nod feroviar. Ind. alim. (uleiuri vegetale şi abatoare) şi de egrenare a bumbacului. Expl. petrolului. Universitate (1923). Fundat în 1891.

LUBBOCK [lăbək], **Sir John, baron Avebury** (1834–1913), bancher, naturalist şi etnolog britanic. Prieten şi colaborator al lui Darwin. Studii asupra morfologiei miriapodelor şi lucrări de popularizare („Timpul preistoric", „Despre simţurile, instinctele şi inteligenţa animalelor").

LÜBECK, oraş în partea de N a Germaniei (Schleswig-Holstein), port la estuarul fl. Trave, în aval de confl. canalului Elba-Lübeck cu fl. Trave, la 56 km NE de Hamburg; 216,9 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Şantiere navale. Ind. metalurgică, chimică (cauciuc sintetic), electrotehnică, constr. de automobile, de tractoare şi avioane, de prelucr. a lemnului, textilă, a celulozei şi hârtiei, alim. (conserve de peşte). Export de cărbune, sare, oţel, produse chimice. Monumente: catedrală romanică (1173, reconstruită în stil gotic în sec. 13–14, cu unele transformări în sec. 16); Marienkirche (sec. 13–14), ridicată din cărămidă, în stil gotic, renovată în 1880; Katharinenkirche (1250–1350); Petrikirche (1305–1330); Jakobikirche (1334); mănăstirea Sankt Annen (1502–1515); spitalul Der Heilige Geist (sec. 13); Primăria (1298–1308), Poarta Holstentor (1477–1478). Oraşul vechi a fost declarat patrimoniu cultural mondial. Întemeiat în 1143 de Adolf II, conte de Holstein, devine oraş imperial liber în 1226. Negustorii din L. au avut un rol important în organizarea *Hansei*. Centru principal al comerţului hanseatic, L. a cunoscut o perioadă de maximă înflorire în sec. 14–15, pentru ca apoi să decadă. Aici s-a semnat, în 1629, pacea care punea capăt „perioadei daneze" (1625–1629) a Războiului de 30 de ani şi care sancţiona înfrângerea regelui danez Cristian IV. În 1815, L. intră ca oraş liber în Confederaţia Germană, în 1866 în Confederaţia Statelor Germane de Nord, iar în 1871 în Imperiul German; L. şi-a menţinut statutul de oraş liber până în 1937.

LUBENIŢĂ (< bg.) s. f. Pepene verde; (reg.) harbuz.

LUBIS, Mochtar (n. 1921), scriitor şi ziarist indonezian. Reportaje şi eseuri de critică a regimului Sukarno şi Suharto, pentru care a fost condamnat la închisoare. Romane („Drum fără întoarcere", „Crepuscul la Jakarta") şi nuvele („Femei", „Recidivista").

LUBITSCH [lubiţ], **Ernst** (1892–1947), regizor american de origine germană. Stabilit în S.U.A. (1923). Maestru al filmului muzical şi al comediei „de salon" („Parada dragostei", „Văduva veselă", „A opta nevastă a lui Barbă Albastră", „Ninotchka", „A fi sau a nu fi"). Premiul Oscar: 1947 (pentru contribuţia sa la arta filmului).

LÜBKE, Heinrich (1894–1972), om politic creştin-democrat german. Închis de nazişti (1933–1935). Preşedinte al R.F.G. (1959–1969). A promovat o politică economică şi socială vizând creşterea constantă a standardului de viaţă german.

LUBLIN, oraş în E Poloniei, la 153 km SE de Varşovia; 353,3 mii loc. (1996) Nod de comunicaţii. Constr. de autocamioane, maşini agricole şi aparataj electrotehnic; ind. textilă, mat. de constr., prelucr. lemnului, a pielăriei şi încălţămintei, alim. (zahăr, carne, băuturi, tutun). Universitate (1918). Muzeu de arheologie şi etnografie. Monumente: catedrală (1317, cu unele refaceri din sec. 16); castel (sec. 14, refăcut în stil neogotic în 1824–1826 şi renovat în 1954); Biserica dominicană, în stil gotic (1342–1574); Biserica Maicii Domnului Triumfătoare (1412); Biserica iezuită (1586–1596); Biserica Carmelitelor (sec. 17); Primăria (1389). Fundat în sec. 9, a primit statut de oraş în 1317. Anexat de Austria (1795) şi de Rusia (1815). — **Uniunea de la L.,** act prin care s-a stabilit în 1569

unirea Poloniei şi Lituaniei într-un singur stat, cunoscut sub numele de *Rzeczpospolita* (1569–1795).

LUBRIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Excesiv de senzual; libidinos. ✦ Excitant, lasciv.

LUBRICARE (după it. *lubricare;* cf. lat. *lubricus* „care alunecă") s. f. Operaţie de introducere a unui lichid într-un sistem tehnic (sondă, conductă etc.) aflat sub presiune.

LUBRICATOR (< germ., fr.) s. n. Dispozitiv de forma unui tub montat deasupra instalaţiei de siguranţă de la capul sondei, care serveşte la efectuarea operaţiei de lubricare.

LUBRICITATE (< fr., lat.) s. f. Senzualism exagerat; lascivitate.

LUBRIFIA (< fr.; {s} lat. *lubricus* „alunecos") vb. I tranz. (TEHN.) A unge.

LUBRIFIANT (< fr.; cf. lat. *lubricus* „alunecos") s. m. Material care se poate întinde între suprafeţele de contact a două corpuri aflate în mişcare relativă pentru a forma o peliculă subţire care să înlocuiască frecarea uscată cu o frecare fluidă, reducând uzura, încălzirea etc. Se folosesc *l. solizi* (grafitul, sulful etc.), *l. semifluizi* (seul, vaselina etc.) şi *l. fluizi* (uleiul, apa, aerul etc.).

LUBRIFICATOR (< fr.) s. n. Dispozitiv de ungere a coroanei şinelor de cale ferată pentru a micşora uzura şi rezistenţa la înscrierea în curbe a vehiculelor.

LUBUMBASHI [lubumbaşi], oraş în SE R.D. Congo, situat în Pod. Shaba, la 1 230 m alt., în apropiere de graniţa cu Zambia; 851,4 mii loc. (1994). Nod de comunicaţii. Aeroportul Luano. Centru comercial şi financiar. Expl. şi metalurgia cuprului; prelucr. lemnului şi tutunului; produse textile, chimice şi alim. Universitate (1955). Catedrală romano-catolică. Fundat în 1910 de belgieni ca centru de expl. a cuprului. Până în 1966 s-a numit *Elisabethville.*

LUCA (?–c. 70), apostol creştin, probabil de origine greacă. A practicat medicina. Autorul celei de-a treia evanghelii sinoptice „Faptele apostolilor". A trăit în Antiohia. A făcut parte dintre cei 70 de ucenici aleşi de Iisus. El şi Cleopa au fost cei dintâi care l-au văzut pe acesta înviat. L-a însoţit pe Pavel în călătoriile sale misionare (a doua şi a treia), fiind alături de el şi în perioada încarcerării de la Roma. A murit ca martir în Beoţia. Canonizat. Moaştele sale se găsesc la Constantinopol, în Biserica Sfinţii Apostoli. În reproducerile de artă este însoţit de un taur. Prăznuit la 18 oct.

LUCA (c. 1550–1629, n. Cipru), mitropolit al Ţării Româneşti (din 1602). Episcop de Buzău (1583–1602). A ctitorit schitul Izvorani (jud. Buzău). Trimis în mai multe misiuni diplomatice de Mihai Viteazul (Alba Iulia, 1595; Moscova 1597).

LUCA 1. Fănică L. (pseud. lui *Ştefan Iordache*) (1894–1968, n. Bucureşti), lăutar, cântăreţ şi naist român. Creator al şcolii româneşti de nai folcloric (a întemeiat prima catedră de nai la Liceul de muzică din Bucureşti, 1950). Solist al orchestrei „Barbu Lăutaru" (din 1948). Turnee în străinătate cu trupe folclorice. A cântat la Expoziţiile internaţionale de la Paris (1937) şi New York (1939). **2. Damian L.** (pe numele adevărat *Drăghici Gheorghe*) (n. 1936, Bucureşti), naist român. Nepot şi elev al lui **L. (1).** Stabilit în Belgia (1981), unde a înfiinţat o şcoală de interpretare şi învăţare a naiului. Solist al orchestrei „Barbu Lăutaru" (1959–1974) şi al ansamblului folcloric „Rapsodia Română" (1974–1981). Virtuoz al repertoriului tradiţional lăutăresc al naiului, cu adaptări din repertoriul clasic şi de café-concert internaţional. Compoziţii originale („Dublu concert pentru nai", „Trei concerte pentru nai şi orchestră simfonică").

LUCA (din Iclod) (sec. 17), zugrav român. Autor al celebrei icoane „Maica Domnului" (1681) de la Nicula, preluată ca model de iconarii de aici. Originalul se află la Muzeul de artă din Cluj-Napoca.

LUCA, Gherasim (pe numele adevărat *Salman Locker*) (1913–1994, n. Bucureşti), scriitor român de avangardă din grupul suprarealist. Proză şi versuri în limbile română şi franceză („Fata Morgana", „Le Vampire passif", „Le secret du vide et du plein"). În 1951, a emigrat în Israel şi apoi la Paris, unde a continuat să scrie o poezie a deconstrucţiei limbajului („Héros-limite", „Le chant de la carpe").

LUCA, Ion (1894–1972, n. Roman), dramaturg român. Teatru cu subiect istoric, tratat fie în viziunea mitologizantă („Icarii de pe Argeş", „Amon-Ra"), fie în reconstituiri de factură romantică, atente la culoarea epocii („Rachieriţa", „Cele patru Mării").

LUCA, Vasile (László Lucacs) (1898–1963, n. Cătălina, jud. Covasna), om politic român de origine maghiară. În 1919, a participat la insurecţia comunistă ungară, condusă de

Vasile Lucaciu

Béla Kun. Reîntors în ţară, a obţinut cetăţenia română şi s-a alăturat grupărilor comuniste. În anii 1940–1944, emigrant în U.R.S.S. Revenit în ţară (sept. 1944), a deţinut importante funcţii de partid şi de stat (ministru de Finanţe, 1947–1952), fiind unul dintre cei care au contribuit la comunizarea şi sovietizarea României. Împreună cu Ana Pauker şi Teohari Georgescu, a fost învinuit de „deviere de dreapta", exclus din partid, arestat (1952) şi condamnat la moarte, pedeapsa fiind comutată în muncă silnică pe viaţă. A murit în închisoare.

LUCACI, Constantin (1923–1994, n. Bocşa), sculptor român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Iniţial, a realizat portrete şi compoziţii în stil realist, apoi a creat, într-o viziune decorativă, forme monumentale din metal inoxidabil, preocupat de efectele luminii, în spiritul artei cinetice: „Fântână" (Constanţa), „Monumentul Independenţei" (Drobeta-Turnu Severin). Premiul Herder (1984).

LUCACIU, Teodora (1928–1986, n. Vulcan), soprană română. Vocea sa de mare întindere, cu un timbru pătrunzător şi însuşirile scenic-dramatice i-au permis abordarea unui larg repertoriu de operă (Verdi, Puccini, Gounod, Debussy, Poulenc) şi dé operetă.

LUCACIU, Vasile (1852–1922, n. Apa, jud. Satu Mare), om politic român. Preot greco-catolic (1875–1878) în Sâncraiu pe Grui, jud. Satu Mare şi Şişeşti, lângă Baia Mare (din 1885) şi prof. de religie şi română (1878–1885) la Gimnaziul Superior din Satu Mare. Ctitor al bisericii din Şişeşti, sfinţită la 15 aug. 1891. Unul dintre conducătorii luptei de eliberare naţională a românilor transilvăneni; ca secretar general al Partidului Naţional Român (din 1892), a fost unul dintre iniţiatorii şi redactorii „Memorandului" (condamnat în procesul de la Cluj la cinci ani închisoare). Deputat (1907–1910) în

Parlamentul de la Budapesta din partea Partidului Național Român, și, din 1919, în primul Parlament al României întregite. A organizat o mare adunare la Alba Iulia (1912), care a protestat împotriva înființării Episcopiei greco-catolice maghiare de la Hajdudorog. Președinte al Ligii pentru unitatea politică a tuturor românilor (1914–1918). Trimis în misiune de guvernul român în S.U.A., Franța, Italia, Elveția pentru a prezenta opiniei publice din țările respective revendicările românilor transilvăneni. Membru al Consiliului Dirigent (1919). Lucrări: „Instituțiuni filosofice...", 3 vol.

LUCAN (Marcus Annaeus Lucanus) (39–65 d.Hr.), poet latin. Nepotul lui Seneca. Poemul său epic neterminat „Pharsalia" evocă într-un stil sentențios războiul civil dintre Cezar și Pompei. Inițial apropiat al lui Nero, succesele sale literare i-au atras resentimentele împăratului, care i-a interzis apariția în public. Implicat în conspirația lui Calpurnius Piso, a fost silit să se sinucidă.

LUCAN, Mihai (n. 1948, Ștefănești, jud. Botoșani), medic român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Director (din 2000) al Institutului de Urologie și Transplant Renal din Cluj-Napoca. Specialist în urologie („Individualizarea tratamentului neoplasmului vezical în funcție de stadiul evolutiv", „Tratat de tehnici chirurgicale urologice", sub red.), a realizat peste 250 de operații de transplant renal.

LUCANI (< fr.) s. m. pl. Populație din ramura samnită, migrată în S Pen. Italice (antica Lucanie), venind dinspre Apeninii Centrali. Au intrat în contact cu coloniile grecești de pe terit. Pen. Italice, adoptându-le alfabetul. Amintiți documentar din sec. 5 î.Hr. Au susținut Roma împotriva Tarentului (299 î.Hr.), apoi au trecut de partea lui Pirus și Hannibal. Au primit cetățenia romană în 87 î.Hr. Renumiți prin austeritatea moravurilor, dar și prin ospitalitatea lor.

Chiril Lucaris

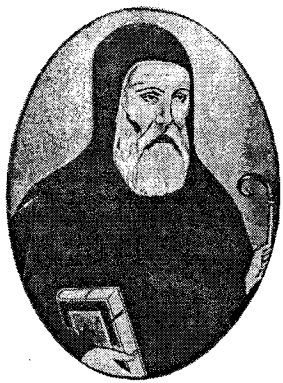

Lucca. Domul San Martino

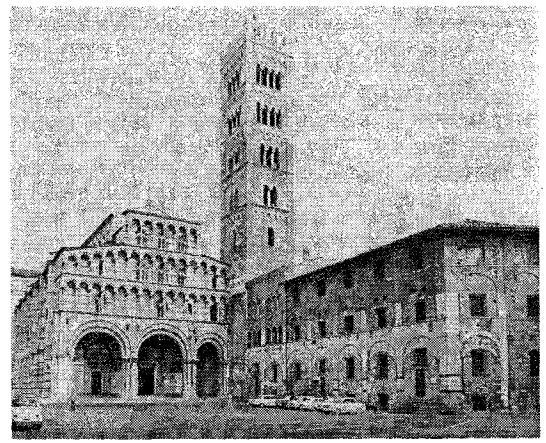

LUCANIA 1. Vârf în M-ții Saint Elias, în NV Canadei, în apropiere de granița cu S.U.A. (Alaska). Alt.: 5 226 m (al doilea ca înălțime din Canada, după vf. *Logan*). **2.** V. **Basilicata.**

LUCĂRII (< lat. *Lucaria*) s. f. pl. Sărbătoare a pădurilor sacre, pe care romanii o celebrau la 19 sau la 21 iulie.

LUCARIS, Chiril (1572–1638), prelat și erudit grec. Patriarh de Alexandria (1602–1620) și de Constantinopol (1620–1638, cu întreruperi). Lucrarea sa de susținere a calvinismului, „Mărturisire de credință", apărută la Geneva, în 1629, a provocat un lung conflict cu clerul ortodox. Denunțat ca trădător, a fost demis, apoi judecat și condamnat la moarte prin strangulare.

LUCĂRNĂ (< fr.) s. f. Fereastră mică, deschisă pe un versant de acoperiș, în scopul luminării și aerisirii spațiului de sub învelitoare. Au început să fie folosite din sec. 12 pe fleșele clopotnițelor și apar frecvent în perioada Renașterii franceze și în arhitectura sec. 19. La unele clădiri constituie un element arhitectonic decorativ.

LUCAS, George (n. 1944), regizor și producător american de film. După două filme care deschid noi drumuri în cinematograful american („THX–1138", „American Graffiti", seria de filme „Indiana Jones") se consacră unor creații cu efecte speciale computerizate („Războiul stelelor").

LUCAS, Robert Emerson Jr. (n. 1937), economist american. Prof. univ. la Chicago. Creator de școală. A evidențiat parametrii ce caracterizează sistemul economic. Contribuții importante privind teoria previziunilor rationale în economie și rolul agenților economici („Perspective raționale și practica econometrică", „Modele ale ciclului de afaceri"). Premiul Nobel pentru economie (1995).

LUCAS VAN LEIDEN (pe numele adevărat *Lucas Hugenszoon Van Leiden*) (1489 sau 1494–1533), pictor și gravor olandez. Influențat de Dürer. Operă variată ca gen și tematică, ce se distinge prin desenul delicat și coloritul luminos în tratarea unor subiecte religioase din perspectivă manieristă (tripticul „Judecata de Apoi", „Lot și fiicele", „Ispitele Sfântului Anton"). Unul dintre întemeietorii școlii olandeze de pictură („Jucătorii de șah", „Jucătorii de cărți").

LUCCA, oraș în partea de VNV a Italiei (Toscana), pe râul Serchio, la 20 km de țărmul M. Ligurice; 86,2 mii loc. (1991). Nod feroviar. Ind. constr.

Lucarnă

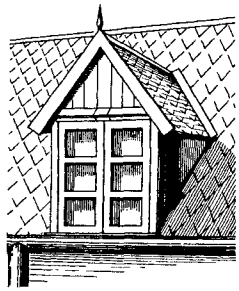

de mașini, de prelucr. a lemnului, textilă (iută), a tutunului, hârtiei, ceramicii și alim. (macaroane, ulei de măsline, vin). Pinotecă națională. Monumente: ruinele unui amfiteatru roman (sec. 2 d.Hr.), centura zidurilor de fortificație (1504–1645), domul San Martino (sec. 6, refăcut în 1090 și în sec. 13–15), bisericile San Michele in Foro (1143), San Giovanni (sec. 12), San Alessandro (sec. 12), San Cristoforo (sec. 13), Palazzo (sec. 14), Palazzo Pretorio (1501) și Villa Guinigi (sec. 15). Fundat de liguri (sec. 6 î.Hr.), ocupat de etrusci (sec. 5–4), devine colonie romană (180 î.Hr.). Cucerit de ostrogoți (552) și de longobarzi (sec. 6). Capitala Toscanei (sec. 9–10), a trecut (1314) sub controlul Pisei, apoi intră în componența Italiei (1860).

LUCEAFĂR (< lat.) s. m. 1. (ASTR.) Denumirea populară a planetei Venus. 2. Fig. Epitet dat unui om ilustru cu calități deosebite.

LUCEAFĂRUL (în mitologia românească), personaj demoniac realizat în folclor prin confuzia între *Lucifer* și astrul cu același nume. În literatura română, tema L. a fost folosită de M. Eminescu în poezia cu același nume.

LUCEAFĂRUL 1. Revistă de literatură și artă. A apărut bilunar la Budapesta (1 iul. 1902–15 oct. 1906), Sibiu (15 oct. 1906–15 aug. 1914; 1941–1944 lunar) și București (1 ian. 1919–sept. 1920) sub conducerea lui Al. Ciura, O. Goga, Oct. Tăslăuanu ș.a. A susținut interesele naționale ale românilor din Transilvania. Printre colaboratori: I. Agârbiceanu, L. Rebreanu, Gib Mihăescu, G. Galaction, Alice Călugăru, Elena Farago, I. Lupaș, V. Pârvan, G. Bogdan-Duică, N. Tonitza, M. Dragomirescu. 2. Revistă a Uniunii Scriitorilor din România. Apare la București (din 15 iul. 1958, inițial bilunar, apoi săptămânal (între 9 oct. 1965 și 1989), promovând îndeosebi creația scriitorilor tineri. Redactori-șefi: D. Deșliu (1958–1962), E. Barbu (1963–1968), Șt. Bănulescu (1968–1971), V. Teodorescu (1972–1974), N. Dragoș (1974–1979), N.D. Fruntelată (1980–1989). Au avut rubrici permanente M. Preda, M. Sorescu, N. Manolescu, F. Neagu, M. Ungheanu, D. Laurențiu, C. Ivănescu, I. Gheorghe, A.D. Munteanu ș.a. Aici au debutat: I. Naghiu, Al. George, Gabriela Adameșteanu, M. Pelin ș.a. Colaboratori: Gh. Tomozei, C. Baltag, L. Dimov, G. Dumitrescu, D. Pillat, A. Păunescu, Al. Piru, E. Simion ș.a. Serie nouă (din 1990), avându-l ca redactor-șef (1990–2000) pe L. Ulici. Colaboratori: D. Laurențiu, Șt. Aug. Doinaș, B. Nedelcovici, Ana Blandiana, Constanța Buzea, R. Vulpescu, M. Dinescu ș.a.

LUCERNA (LUCERNE [lüsern], **LUZERN** [lutsern]) **1.** Oraș în partea central-nordică a Elveției, pe țărmul de NV al Lacului celor Patru Cantoane, la gura de vărsare a râului Reuss, centru ad-tiv al cantonului cu același nume; 58,3 mii loc. (1997). Nod de comunicații. Ind. metalurgică, constr. de mașini, electrotehnică, mecanică fină, textilă, chimică, alim. Stațiune turistică. Monumente: Hofkirche Sankt Leodegar, construită în anii 1633–1644 pe locul unei biserici din sec. 8; Sankt Peter (1178, refăcută în 1750); Biserica iezuiților (1667–1677); Mariahilfe (1676–1681); Primăria în stil renascentist (1599–1606); podurile (peste râul Reuss) Kapell-Brücke (1333) și Spreuer-Brücke (1407), Turnul de apă (simbolul orașului). Fundat în sec. 8. A primit statut de oraș în c. 1178. Bastion al catolicismului, a condus coaliția cantoanelor catolice în războiul civil din 1847. **2.** Canton în partea central-nordică a Elveției; 1,5 mii km^2; 341,8 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Lucerna*. Expl. forestiere. Zonă de agricultură intensivă (cereale și creșterea animalelor).

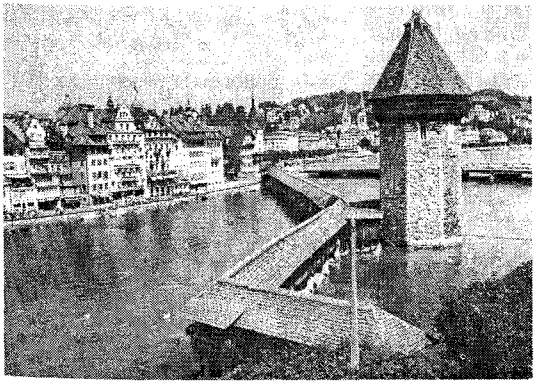

Lucerna (1). Turn fortificat și podul Kapell-Brücke

LUCERNĂ (< germ.) s. f. Plantă furajeră, perenă, din familia leguminoaselor, cu lăstari înalți până la 120 cm, frunze trifoliate și flori albastre-violacee *(Medicago sativa)*. Este rezistentă la ger și secetă, are o mare capacitate de producție și o valoare nutritivă ridicată.

LUCERNE 1. V. **Lacul celor Patru Cantoane. 2.** V. **Lucerna**.

LUCESCU, Mircea (n. 1945, București), fotbalist și antrenor român. Component al Clubului Dinamo, a demonstrat în jocul său viteză, disciplină și seriozitate. A avut 70 de prezențe în echipa națională. Ca antrenor, a calificat echipa României la turneul final al C.E. din Franța (1984). După 1990, a antrenat în Italia (Brescia, Internationale Milano), România (Rapid) și în Turcia (Galatsaray).

LUCHIAN, Nicolae (1821–1893, n. Iași), actor român. A debutat în 1938, desfășurându-și activitatea la Teatrul Național din Iași. Roluri comice din repertoriul național (V. Alecsandri, Alecu Russo, M. Millo ș.a.) și străin (E. Labiche, M. Michel). A tradus „Avarul" de Molière și a adaptat alte piese.

LUCHIAN, Ștefan (1868–1916, n. Ștefănești, jud. Botoșani), pictor român. Studii la București, München și Paris. Întors în țară, a fost unul dintre organizatorii expoziției artiștilor independenți, manifestare de protest împotriva artei oficiale, și membru fondator al „Tinerimii artistice". Sinteze cromatice proprii, deschizătoare de drumuri în pictura românească a sec. 20. Operele sale, executate în diverse tehnici (ulei, pastel), cuprind o tematică variată, care merge de la peisajul rustic („Fântâna de la Brebu", „Sălciile la Chiajna") și citadin („Ghereta din Filantropia") la portret („Un zugrav", „Mărița", „Safta florăreasa", „Autoportret"), compoziție („Lăutul", „La împărțitul porumbului") și natură statică, în care predominante sunt florile („Anemone", „Garoafe", „Maci"). Străbătută întotdeauna de o puternică emoție, simplă și rafinată totodată, arta lui L. reprezintă un moment de seamă în dezvoltarea picturii românești moderne. M. de

„Autoportret"

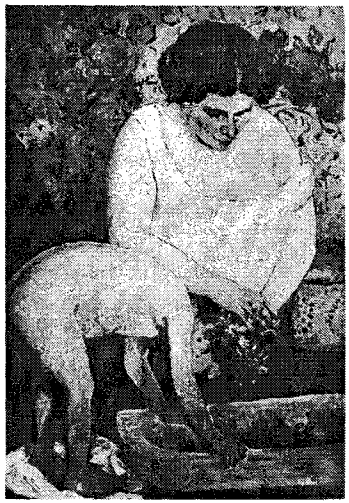

„Lăutul"

Ştefan Luchian

onoare post-mortem al Acad. (1948).

LUCI (lat. *lucire*) vb. IV intranz. **1.** A răspândi lumină, a străluci, a lumina. **2.** A sclipi, a scânteia.

LUCIA (c. 283–c. 304), martiră şi sfântă de origine siciliană. Întrucât a renunţat la căsătoria cu un păgân, deoarece făcuse un jurământ de castitate, a fost denunţată ca fiind creştină şi, potrivit unei vechi legende, i s-ar fi străpuns ochii. Datorită acestui lucru şi a unei etimologii populare care a legat numele ei de cuvântul „lumină", este considerată protectoarea vederii. Canonizată. Comemorată la 13 dec.

LUCIAN, Ion (n. 1924, Bucureşti), actor român. Interpret polivalent, a creat roluri de dramă, comedie, music-hall şi în piese pentru copii (Jean din „Rinocerii" de E. Ionescu, Masca în „Volpone" de B. Jonson, Kulîghin din „Trei surori" de A. P. Cehov). Roluri în filme („D-ale carnavalului", „Doi vecini", „Titanic-vals").

LUCIAN (LOUKIANOS) din Samosata (c. 125–c. 190), retor şi scriitor grec. Creator al dialogului satiric ca gen literar. Opera sa, prin excelenţă satirică, cuprinzând naraţiuni („Măgarul"), pamflete („Dialogurile zeilor", „Dialogurile morţilor"), atacă diversele religii (mitologia greco-romană şi creştinismul), moravurile şi oamenii vremii, amestecând fantezia cu un realism bazat pe observaţia strictă, într-un stil alert şi limbaj caustic.

LUCIANI, Sebastiano v. **Sebastiano Del Piombo**.

LUCID, -Ă (< fr., lat.) adj. Care are o minte clară, pătrunzătoare, care înţelege şi exprimă limpede lucrurile. ✦ (Şi adv.) În deplinătatea facultăţilor; conştient, perspicace, clar.

LUCIDITATE (< fr., lat.) s. f. Claritate în gândire. ✦ Deplinătate a funcţiunilor intelectuale; stare de conştienţă.

LUCIENI, com. în jud. Dâmboviţa, pe râul Dâmboviţa; 6 321 loc. (2000). Expl. de petrol (în satul Şuţa Seacă). Bisericile Cuvioasa Parascheva (1870) şi Duminica Tuturor Sfinţilor (1877), în satele **L.** şi Şuţa Seacă.

LUCIFER (lat. *Luciferus* „Purtătorul de lumină") **1.** (În mitologia romană) Zeu care personifică Luceafărul de Seară (planeta Venus); fiul Aurorei. Identificat la greci cu Hesperos. **2.** (În mitologia babiloneană) Rege care vrea să urce pe cel mai înalt tron ceresc, ceea ce îi aduce prăbuşirea în Infern. **3.** (În „Noul Testament") Denumire a căpeteniei îngerilor revoltată împotriva lui Dumnezeu; numele Diavolului sau al Satanei (Satanail). Simbol al îndoielii, al negaţiei sau al revoltei, evocat ca atare de scriitori romantici.

LUCIFERINĂ (< fr.; {s} lat. *lux, lucis* „lumină" + *fero* „a purta") s. f. Substanţă proteică cu proprietăţi luminiscente, activată de o enzimă oxidativă (luciferaza); este secretată de diferite animale (ex. licurici, peşti abisali, diverse genuri de bacterii etc.).

LUCILIUS, Caius (c. 180—c. 103 î.Hr.), poet latin. Creator al satirei romane („Satire"), pe care a ridicat-o la rangul unui gen literar distinct, specific latin. Cele 1 350 de versuri păstrate din opera lui vădesc un ascuţit simţ de observaţie, împletind ironia la adresa unor aspecte ale vieţii politice, sociale şi spirituale cu lecţii de morală, apropiate de înţelepciunea populară.

LUCINA, vârf în NNE Obcinei Mestecăniş, constituind alt. max. a acesteia (1 588 m). La poalele sale se află o turbărie (tinovul Găina), declarată rezervaţie naturală, care adăposteşte relicte glaciare, printre care mesteacănul pitic *(Betula nana)*.

LUCINSCHI, Petru (n. 1940, Rădulenii Vechi, jud. Soroca), om politic român. Preşedinte al Parlamentului Republicii Moldova (1993–1996) şi preşedinte al Republicii (1996–2001).

LUCIOS, -OASĂ (< *luciu*) adj. **1.** Care are luciu, care sclipeşte. **2.** (Rar) Care răspândeşte lumină; luminos.

LUCIŢĂ (< fr.) s. f. Leziune cutanată produsă de razele solare.

LUCITOR, -OARE (< *luci*) adj. **1.** Care luceşte **(1)**; strălucitor. **2.** Sclipitor; scânteietor.

LUCIU, -IE (< *luci*) adj., s. n. **1.** Adj. Care luceşte **(2)**; lucitor, lucios **(1)**. ✦ Neted, lustruit. ✧ Expr. *Sărăcie lucie* = mizerie mare. **2.** S. n. Sclipire; lustru. ✦ Fig. Splendoare, strălucire (aparentă).

LUCIU, com. în jud. Buzău, situată în Câmpia Buzău-Călmăţui, pe râul Călmăţui; 3 041 loc. (2000). Creşterea porcinelor (în satul Caragele).

LUCIUS, numele a trei papi. Mai important: **L. III** (pe numele laic *Ubaldo Allucingoli*), papă (1181–1185). În cadrul Conciliului de la Verona (1181) a pus bazele celei de-a treia cruciade.

Ion Lucian

LUCKNOW (LUKNAU) [lăknau], oraș în N Indiei, situat pe râul Gomati, la 434 km ESE de Delhi, centru ad-tiv al statului Uttar Pradesh; 1,6 mil. loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Metalurgia cuprului; constr. de mașini, produse chimice, textile și alim.; încălțăminte, hârtie. Poligrafie. Ateliere feroviare. Universitate (1921). Muzeu arheologic. Grădină botanică și grădină zoologică. Monumente: Marea moschee — Imâmbără (1784); Rumi Darwaza sau Poarta turcă (1784); Palatul guvernatorilor britanici (1800). Fundat în sec. 16.

LUCRA (lat. *lucubrare*) vb. I **1.** Intranz. și tranz. A munci. **2.** Intranz. A fi în mișcare, în acțiune; a funcționa. ✦ A fi eficient. **3.** Tranz. A face, a confecționa; a fabrica. ✦ Spec. A efectua un lucru de mână; a coase, a broda. **4.** Tranz. Fig. A unelti contra cuiva, a săpa pe cineva.

LUCRARE (< *lucra*) s. f. **1.** Acțiunea de a lucra și rezultatul ei. ✦ Scriere, studiu referitor la un subiect; operă artistică. ✦ Muncă, efort pentru realizarea a ceva; (concr.) lucru obținut printr-o muncă fizică sau intelectuală. **2.** (REL.) Dar al Duhului Sfânt. V. și **Harismă**. **3.** Spec. Operație sau ansamblu de operații efectuate cu ajutorul mașinilor, utilajelor etc. în vederea realizării, reparării, transformării unui sistem tehnic etc.; sistem tehnic realizat printr-o astfel de operație. **4.** *Lucrarea solului* = ansamblul lucrărilor de arat, grăpat, tăvălugit etc. executate cu scopul de a crea condiții optime de încolțire și de creștere a plantelor cultivate. **5.** *Lucrări publice* = lucrări de utilitate publică (șosele, poduri, canale etc.). **6.** Realizare, înfăptuire. **7.** Fig. (Fam.) Uneltire, intrigă.

LUCRATIV, -Ă (< fr., lat.) adj. Care aduce câștig; rentabil.

Lucrețiu

LUCRĂTOR, -OARE (< *lucra*) adj., s. m. și f. **I.** Adj. **1.** Care lucrează, care muncește; harnic. **2.** (Despre zile) În care se lucrează. **II.** S. m. și f. Persoană care muncește într-un anumit domeniu.

LUCRĂTORUL ROMÂN, gazetă săptămânală, organ al Asociației generale a lucrătorilor din România. A apărut la București (1872–1873), militând pentru ideea unirii lucrătorilor în organizații muncitorești.

LUCRĂTURĂ (< *lucra*) s. f. **1.** Mod de execuție a unei lucrări manuale; execuție. **2.** Fig. Uneltire, intrigă.

LUCREȚIA (?–509 î.Hr.), matroană romană. Celebră prin frumusețe și virtute. Soția lui Tarquinius Lucius Collatinus. Potrivit tradiției, s-a sinucis întrucât a fost răpită și violată de Sextus, fiul regelui Tarquinius Superbus. Acest fapt a determinat o revoltă a aristocrației, care a condus răscoala ce a pus capăt regalității, instituindu-se regimul republican roman.

LUCREȚIU (Titus Lucretius Carus) (c. 99–55 î.Hr.), poet și filozof latin. Poemul său didactic *De rerum natura* („Despre natura lucrurilor") care expune, în hexametri, filozofia și morala lui Epicur, se distinge prin bogăția și varietatea descrierilor, forța vizionară, clasicismul expresiei, bucurându-se de o largă audiență de-a lungul timpului.

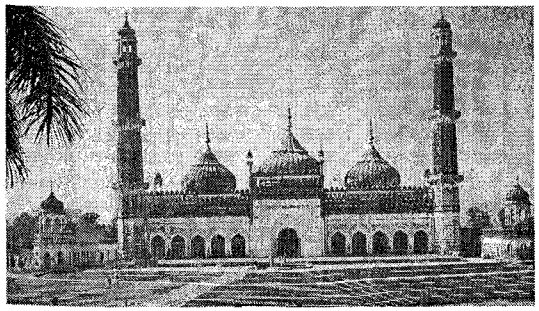

Lucknow. Marea moschee „Imâmbără"

LUCRU (< *lucra*) s. n. **I.** Tot ceea ce există în afară de ființe și care este conceput ca un obiect unic (concret, abstract, real, mintal). ✧ *L. în sine* = concept din filozofia kantiană care desemnează lucrul (lucrurile) așa cum este în sine, adică independent de cunoaștere, în opoziție cu „fenomenul", cu modul în care apare el facultății noastre de cunoaștere. După Kant, noi nu putem cunoaște niciodată lucrurile în sine, ci doar fenomenele, adică lucrurile așa cum ne sunt date în planul „experienței posibile". ✦ (De obicei la pl.) Obiect care aparține unei persoane sau unei colectivități. ✧ (DR.) *L. cert* = **I.** determinat prin caracterele sale individuale, specifice. *L. generic* = **I.** determinat numai prin caracterele categoriei din care face parte și se individualizează prin măsurare, cântărire sau numărare. *L. comsumptibil* = **I.** care este distrus sau înstrăinat de la prima întrebuințare potrivit destinației lui normale (ex. lemnele de foc). *L. necomsumptibil* = **I.** care poate fi întrebuințat în mod repetat, fără a fi distrus sau înstrăinat de la prima întrebuințare (ex. casele, mașinile). *L fungibil* = **I.** care, potrivit naturii sale sau convenției părților, poate fi înlocuit, în executarea contractului, cu un altul de aceeași categorie. *L. nefungibil* = **I.** care nu poate fi înlocuit, în executarea contractului, cu un altul de același fel. *L. divizibil* = **I.** care nu poate fi împărțit fără a-și schimba destinația. *L. mobil* (sau *mișcător*) = **I.** care poate fi mutat dintr-un loc într-altul. *L. nemișcător* = **I.** care, prin natura sa ori prin voința părților, nu poate fi strămutat dintr-un loc într-altul; imobil. *L. judecat* = soluție dată într-un litigiu și care se opune la introducerea unei noi acțiuni având același obiect, aceeași cauză juridică, aceleași părți, în aceeași calitate. ✦ Obiect nedeterminat. **II. 1.** Activitate, muncă depusă pentru a realiza ceva; acțiune, faptă. ✧ *Zi de lucru* = zi în care se lucrează. ✧ Expr. *A avea de lucru* = **a)** a fi (foarte) ocupat; **b)** a avea o ocupație, a fi în slujbă. ✦ (EC.) *L. pe bandă* v. *bandă*[1] **(1)**. *L. în lanț* = mod de organizare a producției în care între produsul de realizat și echipele de lucru există o mișcare relativă, după un ritm dinainte stabilit, operațiile succedându-se conform planului de desfășurare a procesului tehnologic. *Front de l.* = porțiune dintr-o construcție la care lucrează concomitent mai multe formații de lucru echi-

pate cu materialele şi utilajele necesare. **2.** Rezultatul muncii. **3.** (FIZ.) *L. mecanic* = energie dezvoltată de o forţă care acţionează asupra unui corp; este egal cu produsul dintre modulul componentei forţei pe direcţia de deplasare şi mărimea acestei deplasări. **III. 1.** Chestiune, problemă. **2.** Ceea ce are loc; fenomen; (la pl.) evenimente.

LUCULLUS, Lucius Licinius (c. 106–57 î.Hr.), general roman. L-a înfrânt pe Mitridate VI, regele Pontului (74–71 î.Hr.) şi pe Tigran, regele Armeniei (64 î.Hr.). Celebru prin luxul şi rafinamentul banchetelor sale din Roma.

LÜDA sau **LÜTA**, conurbaţie în NE Chinei (Liaoning), formată din oraşele *Lüshun şi Dalian*. Numele derivă de la combinaţia primelor două litere ale celor două oraşe.

LUDDISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Ned Ludd*, care a îndemnat la distrugerea maşinilor textile, c. 1779) s. n. Mişcare spontană de protest a muncitorilor britanici din a doua jumătate a sec. 18 şi începutul sec. 19, care a luat forma distrugerii maşinilor, în existenţa cărora aceştia vedeau cauzele şomajului, ale diminuării calităţii produselor şi ruinării micilor meseriaşi.

LUDE (< sl.) s. f. (În Evul Mediu, în Ţara Românească) Denumire a unităţii de contribuabili, alcătuită dintr-un număr variabil de birnici, după avere. În Transilvania se numea *poartă*.

LUDENDORFF, Erich (1865–1937), general german. În timpul primului război mondial a fost adjunct (1916–1918) al şefului Marelui Cartier General al armatei germane, *P. von Hindenburg*. A condus operaţiuni militare pe frontul răsăritean; l-a sprijinit pe Hitler, participând la puciul militarilor condus de W. Kapp (1920) şi la puciul „de berărie" (1923). Lucrări: „Războiul total".

Erich Ludendorff

LUDESCU, Stoica (sec. 17), logofăt şi cronicar din Ţara Românească. I se atribuie „Letopiseţul cantacuzinesc".

LUDEŞTI, com. în jud. Dâmboviţa, situată în SE Piem. Cândeşti, pe râul Potopu; 5 322 loc. (2000). Expl. de petrol. Pomicultură. Bisericile cu acelaşi hram — Adormirea Maicii Domnului —, în satele L. (1660–1682) şi Scheiu de Jos (1865–1875).

LUDHIĀNA, oraş în NNV Indiei (Punjab), situat pe stg. văii râului Sutlej, la 285 km NNV de Delhi; 1,0 mil. loc. (1991). Nod de comunicaţii. Laminoare; constr. de maşini-unelte şi maşini agricole. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă), încălţ. Artizanat. Universitate (1962). Fundat în 1480.

LUDIAN, ultimul etaj (vârstă) al Eocenului mediu, care, în depozite marine, este caracterizat prin fauna de numuliţi, echinide, moluşte etc., iar în depozitele lagunare şi lacustre prin mamifere; Vemelian.

LUDIC -Ă (< fr.) adj. Care se referă la joc.

LUDLOW [ladlou] (< germ.; n. pr. *Ludlow*) s. n. Maşină de turnat rânduri, asemănătoare cu linotipul, dar fără claviatură şi magazie de matriţe, folosită pentru culegerea de titluri, anunţuri, lucrări de ornament etc., cu corpuri de litere de la 12 până la 72 puncte.

LUDOŞ, com. în jud. Sibiu, situată în Pod. Hârtibaciului, pe râul Secaş; 719 loc. (2000). Satul L. apare menţionat documentar în 1330.

LUDOVIC (< n. pr. *Ludovic*) s. m. (În sec. 17–19 în Franţa) Monedă de aur cu efigia lui Ludovic XIII şi a succesorilor săi.

LUDOVIC (LOUIS), numele a 18 regi ai Franţei. Mai importanţi: **1. L. I cel Pios**, împărat (814–840) v. *Ludovic*, împăraţi şi regi germani. **2. L. VI cel Gros** (1108–1137). A promovat o politică de centralizare, restabilind ordinea în domeniul regal (mai ales în Île-de-France). A luptat împotriva regelui Henric I al Angliei şi a împăratului Henric V. **3. L. VII cel Tânăr** (1137–1180). A condus, fără succes, a doua cruciadă (1147–1149). În 1152, în urma divorţului de ducesa Aliénor d'Aquitania şi a căsătoriei acesteia cu regele englez Henric II, a pierdut Aquitania. **4. L. VIII Leul** (1223–1226). A luptat cu englezii, cucerind Poitou, Saintonge, Limousin, Périgord ş.a. **5. L. IX cel Sfânt** (1226–1270). A desfăşurat o politică de centralizare a statului, reorganizând justiţia, armata şi sistemul monetar. În urma luptelor cu englezii, prin Pacea de la Paris (1259) a obţinut Normandia, Anjou, Maine şi Poitou. A întreprins două cruciade; a şaptea (1248–1254) în Palestina, pentru a o elibera de sub dominaţia Egiptului şi a opta (1270, în Tunisia, unde moare de ciumă). Canonizat (1297), este comemorat la 25 aug. **6. L. XI** (1461–1483). A întărit considerabil puterea regală centrală, înfrângând, cu ajutorul cantoanelor elveţiene, o coaliţie a marilor seniori feudali francezi, în frunte cu Carol Temerarul. În urma Tratatului de la Arras (1482) a anexat ducatul Burgundiei. Adept al unei politici economice mercantiliste. **7. L. XII** (1498–1515). Printr-o serie de războaie a urmărit să anexeze teritorii în Italia, dar a fost înfrânt. **8. L. XIII** (1610–1643). A fost tutelat în actele sale de autoritate monarhică de cardinalul *Richelieu* şi de mama sa, Maria de Medici. În timpul său, Franţa a intrat în Războiul de 30 de Ani (1635). **9. L. XIV cel Mare** (supranumit *Regele Soare*) (1643–1715). În timpul minoratului său (până în 1661), statul a fost condus de cardinalul Mazarin şi de mama sa, Ana de Austria. Prin înăbuşirea *Frondei* şi datorită activităţii unor colaboratori iluştri, ca Mazarin, Louvois, Colbert, a netezit calea spre instaurarea absolutismului regal, care a atins apogeul în timpul domniei lui (îi este atribuită celebra expresie „statul sunt eu"). În 1685 a revocat *Edictul din Nantes*. A promovat o politică externă de anexiuni: Războiul de Devoluţie împotriva Spaniei, încheiat cu Tratatul de la *Aix-la-Chapelle* (1668), războiul împotriva Olandei, încheiat prin Pacea de la *Nijmegen* (1678), războiul cu *Liga de la Augsburg*, terminat prin Tratatul de la Ryswick (1697), *Războiul pentru Succesiunea la Tronul Spaniei*, sfârşit cu tratatele de la Utrecht (1713) şi *Rastatt* (1714). Aceste războaie şi luxul Curţii regale au ruinat Franţa. În timpul

Ludovic IX cel Sfânt

Ludovic XIII

Ludovic XIV

domniei lui au înflorit artele, literatura şi ştiinţa („secolul lui **L. XIV**"). **10. L. XV** (1715–1774). Sub regenţa lui Filip II duce de Orléans (1715–1723). În prima parte a domniei sale se remarcă guvernarea cardinalului de Fleury (1726–1743). A participat la Războiul de Succesiune la Tronul Poloniei (1733–1735), la Războiul de Succesiune la Tronul Austriei (1740–1748) şi la Războiul de 7 Ani (1756–1763). **11. L. XVI** (1774–1792). A încercat să stăvilească criza regimului feudal absolutist, dar a fost detronat (1792) de Revoluţia Franceză (1789–1794), condamnat şi ghilotinat (1793). **12. L. XVIII** (1814–1815 şi 1815–1824). A promovat o politică internă de restaurare a privilegiilor pierdute în timpul Revoluţiei Franceze şi a Imperiului. Unul dintre iniţiatorii *Sfintei Alianţe*. În ultimii ani, sub influenţa ultraregaliştilor conduşi de Villèle, a intervenit în Spania, înăbuşind revoluţia de aici.

LUDOVIC, numele mai multor regi şi împăraţi germani. Mai importanţi: **1. L. I cel Pios,** rege al francilor şi împărat al Occidentului (814–840, încoronat în 816). Domnia i-a fost tulburată de răscoala fiilor săi (Lothar, Pepin şi Ludovic Germanicul), provocată de problema succesiunii la tron. Detronat (830, 833) şi readus la tron. **2. L. II Germanicul,** rege al Germaniei (843–876). Împreună cu fratele său, Carol cel Pleşuv, a înfrânt pe Lothar I la Fontenoy (841). Prin tratatul de la Verdun (843) devine rege al părţii de est a fostului Imperiu Carolingian. A luptat în S Italiei împotriva longobarzilor. **3. L. IV de Bavaria,** rege al Germaniei şi împărat (1314–1347, încoronat în 1328), din dinastia de Wittelsbach. S-a aflat, între 1314 şi 1322, în conflict cu Frederic de Austria, pe care l-a învins şi l-a luat prizonier în bătălia de la Mühldorf (1322). A întreprins o campanie în Italia (1327–1330), a cucerit Roma şi a instalat în scaunul papal pe Pietro Rainalducci (antipapa Nicolae V).

LUDOVIC, numele a doi regi ai Ungariei. Mai important: **L. I de Anjou,** rege al Ungariei (1342–1382) şi al Poloniei (1370–1382). A purtat numeroase războaie împotriva Regatului Neapolelui (1347–1348, 1350), Veneţiei (1357–1358), Letoniei (1371, 1372 şi 1377), a cucerit Dalmaţia şi Croaţia şi a subordonat autorităţii sale Bulgaria, Bosnia şi Serbia.

LUDOVIC, numele a trei regi ai Bavariei din dinastia de Wittelsbach. Mai important: L. II (1864–1886). A luat parte la Războiul Austro-Prusian (1866) de partea Austriei, iar în 1870–1871 la Războiul Franco-Prusian de partea Prusiei. A sprijinit artele şi muzica. Admirator şi protector al lui R. Wagner. S-a sinucis.

LUDOVIC (Stilul ~), denumire dată unor stiluri în arhitectură, sculptură şi artele decorative în Franţa. Epocile de dezvoltare a unui stil nu se suprapun exact anilor de domnie a regelui al cărui nume îl poartă. **1. Stilul L. al XIII-lea,** ale cărui caracteristici apar din timpul domniei lui Henric al IV-lea, este o sinteză a barocului european, tranziţie de la Renaştere la epoca lui L. al XIV-lea. Arhitectura, dominată de Fr. Mansart şi de L. Le Vau, impune alternanţa pietrei cu cărămida. Sobrietăţii clădirilor li se opune bogăţia artelor decorative şi creaţiile manufacturilor Savonnerie şi Gobelins. **2. Stilul L. al XIV-lea** reprezintă răspunsul clasicizat la barocul din restul Europei. Regele, numit Regele Soare, impune o decoraţie somptuoasă clădirilor (Versailles, Luvru), realizându-se armonia între decoraţia arhitecturală şi mobilier. **3. Stilul L. al XV-lea** preia stilul rococo european, căruia îi imprimă o notă clasicizantă. Gustul nu mai este al marilor palate, ci al apartamentelor şi reşedinţelor confortabile, luminoase şi elegante. Liniile agitate ale mobilelor se vor simplifica, pregătind astfel epoca următoare. **4. Stilul L. al XVI-lea** este caracterizat printr-o largă inspiraţie din arta antică greco-romană, bogată sursă de elemente decorative. Sinteza, în arhitectură, este reprezentată de Micul Trianon şi hotelurile particulare din Place de la Concorde, ridicate de Y. Gabriel.

LUDOVIC BONAPARTE v. **Napoleon** III.

LUDOVIC FILIP I (LOUIS-PHILIPPE I), rege al Franţei (1830–1848), din familia Bourbon-Orléans. Supranumit „regele-bancher". A dobândit tronul în urma Revoluţiei din iul. 1830. A promovat o politică conservatoare, având ca principal sfetnic pe *Guizot*. Pe plan extern, a încurajat tendinţele de expansiune colonială. Înlăturat de Revoluţia din febr. 1848.

LUDOVIC MAURUL v. **Sforza, Lodovico.**

LUDUŞ 1. Colinele Ludușului, subunitate a Câmpiei colinare a Sărmaşului, situată între Pârâu de Câmpie (la E) şi râurile Valea Florilor şi Arieş (la V), alcătuită predominant din argile marnoase, nisipuri şi tufuri. **C.L.** apar în relief sub forma unor culmi prelungi, cu înălţimi de 400–500 m, cu pante domoale şi versanţi asimetrici, afectaţi de alunecări de teren şi ravene. Zăcă-

Luduş (2). Vedere generală

minte de gaze naturale. **2.** Oraș în jud. Mureș, situat la poalele de SE ale Colinelor Luduşului, la 274 m alt., pe dr. văii Mureşului, în zona de confl. cu Pârâu de Câmpie; 18 556 loc. (2000). Nod feroviar şi rutier. Expl. de gaze naturale. Construcţii de articole metalice de larg consum (mobilier metalic, sobe de încălzit). Fabrici de anvelope şi camere de aer, de prelucr. a lemnului (mobilier sanitar, de laborator, de birou etc.), de mat. de constr. (prefabricate din beton, cărămizi) şi de produse alim. (zahăr, preparate din lapte, băuturi alcoolice, panificaţie). Topitorie de in şi cânepă. Complex sericicol; fermă de creştere a porcinelor. Sere legumicole. Localitatea apare menţionată documentar ca sat în 1377 şi a fost declarată oraş în 1960. Castel (sec. 19) în localit. componentă Gheja.

LUDVIGIST (< n. pr. *Ludwig*) s. n. Borat natural de fier şi de magneziu, cristalizat în sistemul rombic; este negru-verzui, mătăsos şi se găseşte în unele skarne.

LUDWIG, Carl Friedrich Wilhelm (1816–1895), medic şi fiziolog german. Prof. univ. la Marburg, Zürich, Viena, Leipzig. Lucrări privind presiunea şi circulaţia sanguină, fiziologia inimii. („Manual de fiziologie a omului"). A utilizat printre primii chimograful (1847) pentru înregistrarea grafică a presiunii şi circulaţiei sângelui; a determinat compoziţia sângelui.

LUDWIG, Christa (n. 1928), mezzo-soprană germană. Debutează în domeniul liedului şi al operetei. Voce caldă, omogenă, tehnică excelentă, dublate de talent actoricesc. Carieră internaţională cu un repertoriu larg, de la „Carmen" de Bizet la Wagner, dar mai ales din Mozart şi Strauss, până la creaţia contemporană. În prezent, s-a consacrat liedului (în special Schubert).

LUDWIG, Emil (pseud. lui *E. Cohn*) (1881–1948), scriitor şi publicist german. Persecutat de naziști, s-a refugiat în Elveţia (1932) şi s-a stabilit în S.U.A. (1940). Biografii romanţate ale unor oameni celebri („Michelangelo", „Goethe", „Lincoln", „Bismarck", „Beethoven", „Napoleon", „Freud", „Trei dictatori: Hitler, Mussolini, Stalin").

LUDWIG, Ernest (1842–1915), chimist austriac. Prof. univ. la Viena. Lucrări în domeniul chimiei organice şi anorganice. A analizat compoziţia apelor minerale, printre care şi cele de la Vatra Dornei. Autorul unui manual de chimie medicală. M. de onoare al Acad. Române (1908).

LUDWIG, Otto (1813–1865), scriitor german. Prin dramele („Paznicul de vânătoare") şi romanele sale („Între cer şi pământ") este considerat precursor al realismului în literatura germană. Eseuri despre teatru („Studii shakespeariene").

LUDWIGSBURG, oraş în SV Germaniei (Baden-Württemberg), pe râul Neckar, la 13 km N de Stuttgart; 83,9 mii loc. (1992). Metalurgie; constr. de maşini-unelte şi de cabluri; produse electrotehnice, chimice, textile şi alim. Porţelanuri (din sec. 18). Instrumente muzicale. Monumente: fostul castel regal, construit în stil baroc în anii 1704–1733, în jurul căruia s-a dezvoltat ulterior oraşul; castelele Favorite (1715–1723), Monrepos (1764–1767) şi Emichsburg (1798); Biserica municipală (1718–1726); Biserica reformată (1722). Fundat în 1704.

LUDWIGSHAFEN [lu:dvigzhafən] **AM RHEIN** [rain], oraş în SV Germaniei (Renania-Palatinat), port pe stg. Rinului în faţa oraşului *Mannheim,* cu care formează o conurbaţie; 167,1 mii loc. (1997). Nod de comunicaţii. Ind. chimică (uzinele firmei „BASF/Badische Anilin und Sodafabrik AG"), metalurgică, constr. de maşini, a sticlăriei şi alim. Centru turistic. Pod peste Rin (1865–1867). Fundat în 1606, a primit actuala denumire în 1843, în onoarea regelui Bavariei, Ludovic I.

LUEMBE, râu în V Africii, în Angola şi R.D. Congo, afl. stg. al râului Kasai în amonte de Tshikapa; 560 km. Izvorăşte din zona înălţimilor aflate în E Angolei, curge pe direcţie S–N şi confluează cu Kasai pe terit. R.D. Congo, la c. 140 km de graniţa cu Angola. Afl. pr.: Luia, Luana.

LUES (< germ.; {s} lat. *lues* „boală", „calamitate") s. n. Sifilis.

LUETA, com. în jud. Harghita, situată în Subcarpaţii Homoroadelor, la poalele de SV ale M-ţilor Harghita, pe cursul superior al râului Homorodul Mic; 3 874 loc. (2000). Expl. de min de fier. Centru de prelucr. artistică a lemnului, de cusături şi ţesături populare. Piuă (sec. 19, reconstruită în 1921). Rezervaţia naturală Dumbrava Harghitei adăposteşte mai multe plante de mlaştină, între care se remarcă *Saxifraga hinculus.* Satul L. este menţionat documentar în 1332.

LUŢĂ (< fr.) s. f. (ANAT.) Omuşor **(2);** uvulă.

LUFAR s. m. Peşte teleostean marin, răpitor, cu corpul turtit lateral, de c. 30–40 cm lungime *(Pomatomus saltatrix);* are carnea fină şi gustoasă.

LUFĂ (< fr.) s. f. Plantă legumicolă anuală, originară din India, cu tulpina de 3–6 m şi numeroase flori galbene *(Luffa cylindrica).* Fructul se consumă înainte de maturitate; după coacerea deplină din el se separă buretele vegetal. Se cultivă în regiunile calde ale Asiei şi Africii. În medicina populară se foloseşte ca purgativ.

LUFT (< germ.) s. n. (SPORT; la unele jocuri cu mingea) Greşeală a unui jucător, care şutează pe lângă minge.

LUFTHANSA, societate germană de transporturi aeriene, creată în 1926. Şi-a întrerupt activitatea în anii celui de-al doilea război mondial, pe care şi-a reluat-o, diversificând-o, după 1955.

LUFTWAFFE (cuv. germ. „armată aeriană") subst. Nume dat de Göring, în 1935, aviaţiei militare în timpul celui de-al treilea Reich (denumire păstrată şi astăzi).

LUGAL s. m. (În Antichitate) Titlu purtat de unii demnitari ai oraşelor-state din Sumer.

LUGALZAGGISI, rege al oraşului-stat Umma (2373–2349 î.Hr.). A unificat Sumerul sub autoritatea sa, cucerind oraşele Lagaş, Uruk, Ur, Nippur, Larsa. Măsuri destinate încurajării agriculturii prin crearea unui vast sistem de canale de irigaţii; înfrânt de Sargon I, regele Akkadului.

LUGANO 1. Lac pe versantul sudic al Alpilor, la graniţa Elveţiei cu Italia, situat într-o veche vale glaciară, la

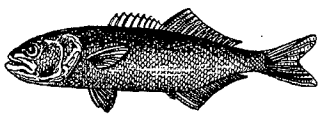

Lufar

Lufă

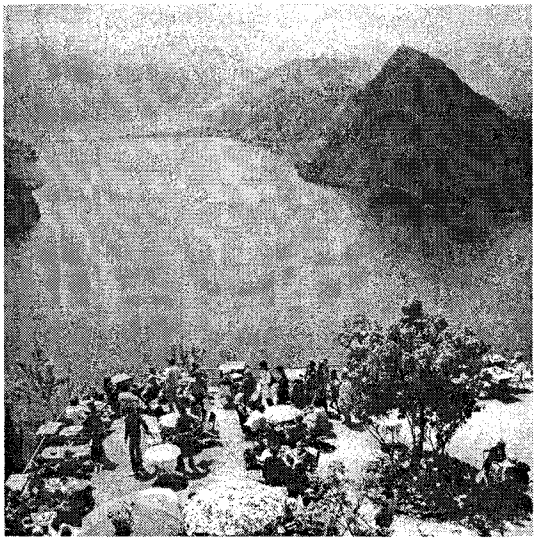

Lacul Lugano

274 m alt.; 50,5 km^2. Lungime: 14 km; lățime max.: 3 km; ad. max.: 288 m. Turism. Vechea denumire: *Ceresio*. **2.** Oraș în Elveția (Ticino), pe malul lacului cu același nume; 112 mii loc. (1995). Nod feroviar. Ciocolată, țigarete. Țesături de mătase. Pinacoteca „Thyssen-Bornemisza". Stațiune climatică. Turism. Monumente: catedrala romanică San Lorenzo (sec. 13); biserica franciscană Santa Maria degli Angeli (1499, cu fresce din 1529–1532); bisericile dell'Immacolata (sec. 16), San Antonio (1608), San Carlo (1640). Posesiune a ducilor de Milano (din sec. 12), a fost ocupat de francezi (1499), apoi de milițiile elvețiene (1512).

LUGANSK, oraș în partea de E a Ucrainei, situat la confl. râului Lugan cu Olhovka, la 161 km N de Rostov pe Don; 487 mii loc. (1996). Nod feroviar. Expl. de cărbune. Ind. metalurgică, constr. de mașini (locomotive, utilaj minier), chimică, de prelucr. a lemnului (mobilă), încălțămintei, textilă și alim. Fundat în 1795. S-a numit și *Vorošilovgrad* (1935–1958; 1970–1990).

LUGAȘU DE JOS, com. în jud. Bihor, situată în partea de V a depr. Vad-Borod, la poalele de SV ale M-ților Plopiș, pe dr. Crișului Repede; 3 175 loc. (2000). Hidrocentrală (18 MW), intrată în funcțiune în 1989. Pomicultură. În satul **L. de J.**, menționat documentar în perioada 1291–1294, se află o biserică de zid cu hramul Nașterea Maicii Domnului (sec. 17), o biserică de lemn cu hramul Buna Vestire (1720, cu picturi interioare din sec. 18) și un conac (1840).

LUGDUNUM v. **Lyon**.

LUGDUNUM BATAVORUM v. **Leiden**.

LUGÉON [lüʒeō], **Maurice** (1870–1953), geolog elvețian. Prof. univ. la Lausanne. A studiat Alpii occidentali și Carpații septentrionali, emițând noi concepții cu privire la structura Pământului („Baraje și geologie. Metodă de cercetare. Terasament și impermeabilizare", „Aluviunea Ronului valesan. Studii de determinare a grosimii prin metodă electrică"). M. de onoare al Acad. Române (1934).

LUGLI, Giuseppe (1890–1967), arheolog italian. Prof. univ. la Roma. Lucrări de topografie romană („Monumente antice din Roma și suburbii", „Trei semnificații: topografică, istorică și funerară ale Columnei lui Traian"). M. coresp. al Acad. Române (1926).

LUGNÉ-POE [lünje poe] (pe numele adevărat *Aurélien Marie Lugné*) (1869–1940), actor, regizor și scriitor francez. Fondator și director al Teatrului de l'Oeuvre (1893–1930), a făcut cunoscută în Franța opera marilor dramaturgi străini (H. Ibsen, A. Strindberg, H. von Hofmannsthal) și a încurajat pe tinerii dramaturgi francezi (H. Bataille, A. Jarry).

LUGO, oraș în NV Spaniei (Galicia), situat pe râul Miño, la 77 km SE de La Coruña; 82,7 mii loc. (1991). Centru comercial. Ind. tananților, a pielăriei, încălțămintei și alim. (conserve de carne). Izv. termale sulfuroase (44°C). Monumente: fragmentele zidurilor de fortificație (sec. 3 d.Hr.), cu turnuri de apărare de 11–14 m înălțime; catedrala Santa Maria (1129–1177), în stil romanic; bisericile San Francisco (sfârșitul sec. 13–începutul sec. 14), în stil gotic primitiv, și Santo Domingo (sec. 14); Primăria (1700). Capitală a provinciei romane Galicia. Denumirea veche: *Lucus Augusti*.

LUGOJ 1. Dealurile Lugojului, subunitate a Dealurilor Vestice (Dealurile Bănățene), situată la marginea de V și NV a M-ților Poiana Ruscăi, între văile superioare ale râurilor Bega (la N) și Timiș (la S), dominând Câmpia Lugojului (în S) și Depr. Făget (în N) cu peste 100 m. Alcătuite predominant din pietrișuri, nisipuri, argile și depozite loessoide, cu petice de cristalin, **D.L.** prezintă culmi netede și prelungi, cu înălțimi care oscilează între 200 și c. 500 m alt. (culmile Șura 223 m, Cârla 233 m, Fântânii 263, Poiana 306 m, Iricești 366 m ș.a.). Alt. max.: 496 m (Măgura Surduc, dezvoltată pe cristalin). Pomicultură. **2. Câmpia Lugojului,** subunitate a Câmpiei de Vest, situată între Pod. Lipovei (la N), Dealurile Lugojului (la E) și Dealurile Pogănișului (la S), drenată de râurile Timiș și Cerna cu afl. lor. Pătrunde în zonele limitrofe deluroase sub formă de golfuri, iar spre V se deschide larg către Câmpia Timișului. Acoperită cu soluri brune și brune podzolite, favorabile culturilor agricole. Alt. max.: 202 m. **3.** Municipiu în jud. Timiș, situat în Câmpia Lugojului, la 125–176 m alt., pe râul Timiș, la 60 km E de

Lugo. Catedrala Santa Maria

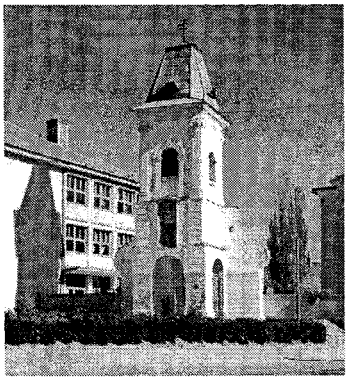

Turnul clopotniță al bisericii Sf. Nicolae
Lugoj (3)
Biserica Adormirea Maicii Domnului

Timișoara; 48 629 loc. (2000). Nod feroviar și rutier. Expl. de balast. Termocentrală. Constr. de utilaje și piese de schimb pentru ind. textilă și pentru ind. pielăriei, de utilaje pentru ridicat și transportat, de caroserii, de remorci și semiremorci, de produse metalice de larg consum. Fabrici de mobilă, încălțăminte (inclusiv calapoade), de prelucr. a maselor plastice și a cauciucului, de ceramică fină (faianță) și brută (cărămizi), de jucării și de produse alim. Filatură de mătase naturală și artificială. Țesătorie de bumbac. Tipografie. Muzeu de istorie, artă și etnografie. Teatru municipal. Vestigii neolitice și din epocile bronzului și fierului. Localitatea apare menționată documentar în 1334 cu numele *Sacerdos de Lucas,* în 1376 este consemnată cu toponimul *Castrum Lugas,* iar în 1542 capătă statut de oraș *(civitas)* pe lângă cetatea regală din sec. 14 (reconstruită în 1440). În 1551 i se acordă statut de oraș regal liber; la 17 febr. 1968 este declarat municipiu. Monumente: biserica Adormirea Maicii Domnului (1759–1766), în stilul barocului târziu, cu picturi murale originare și două turle de 57 m înălțime, refăcută după incendiul din 1842 și restaurată în 1937–1944; biserica fostei mănăstiri minorite (1733, cu unele transformări și adăugiri din 1796 și 1932); biserică greco-catolică (1853–1854); turnul clopotniță al bisericii Sf. Nicolae (1726–1728); birtul Poștei (1726); clădirea Teatrului municipal (1835).

LUGOL (< fr. {i}; {s} n. pr. *Lugol*) subst. *Soluție* ~ = soluție apoasă, de culoare maronie, care conține iod și iodură de potasiu, utilizată în tratamentul hipertiroidismului, având rol de a crește solubilitatea iodului. Introdusă în medicină, în 1829, de fizicianul francez Jean Lugol.

LUGONES, Leopoldo (1874–1938), scriitor și publicist argentinian. Inițial, reprezentant al modernismului sud-american, la care a renunțat ulterior în favoarea reprezentării realiste a tematicii naționale. Poemul în proză ritmică „Munții de aur"; sonete („Amurgurile grădinii"); lirică de inspirație melancolică, sarcastică sau patriotică („Calendar sentimental", „Ode seculare"). Povestiri („Războiul gauchesc"), romane („Îngerul întunericului"), eseuri („Cântărețul"). Traduceri din clasicii greci.

LUGOSI, Béla (1884–1956, n. Lugoj), actor american de origine maghiară. Stabilit în S.U.A. (1921). Devenit faimos în rolul lui Dracula (personaj pe care l-a lansat în lumea cinematografică) din filmul cu același nume. Alte filme: „Crimele din Strada Morgue", „Pisica neagră", „Omul lup".

LUGUBRU, -Ă (< fr., lat.) adj. Înfiorător, sinistru; macabru.

LUHMANN, Niklas (n. 1927), sociolog german. A aplicat teoria generală a sistemelor la studiul societății, al dreptului și politicii („Sociologia dreptului", „Iluminism sociologic", „Structura societății și semantica").

LU HSÜN v. **Lu Xün.**

LUICA, com. în jud. Călărași, în Câmpia Bărăganului; 2 293 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul L.). În 1962, aici a fost descoperit un tezaur monetar (sec. 1 î.Hr.).

LUICAN, Ion (1908–1992, n. Frumușani, jud. Călărași), cântăreț român de muzică ușoară, de romanțe și de muzică populară. Creatorul unui stil de concert în domeniul cântecului liric din zonele Olteniei și Munteniei. Turnee în străinătate.

LUIK, denumire flamandă a orașului *Liège.*

LUIMNEACH v. **Limerick.**

LUINI, Bernardino (c. 1480–1532), pictor italian. Elev al lui Leonardo da Vinci; reprezentant al clasicismului lombard. Tablouri și fresce, ușor arhaizante, caracterizate prin grația atitudinilor și armonia coloristică („Nașterea lui Hristos", „Fecioara cu pruncul", „Povestea Sfintei Ecaterina").

LUIZA DE MARILLAC [marijak] (1591–1660), călugăriță franceză. Cofondatoare, împreună cu St. Vincent de Paul, a comunității „Fiicele caritații", care promovează o formă de apostolat feminin așezat sub semnul smereniei și al devotamentului „anonim" în favoarea celor suferinzi. Canonizată. Comemorată la 15 mart.

LUIZI-CĂLUGĂRA, com. în jud. Bacău, situată în Subcarpații Tazlăului, la poalele de NE ale vf. Pietricica (586 m alt.); 5 354 loc. (2000). Biserică romano-catolică (1851).

LUJER s. m. Tulpină sau porțiune de tulpină subțire; ramură tânără (de 1–2 ani) la plantele lemnoase.

LUKÁCS [luka:tʃ] **György (Georg)** (1885–1971), filozof marxist ungur. Prof. univ. la Budapesta. A făcut parte din guvernul ungar în 1919 și apoi în 1956, retrăgându-se din politică după reprimarea Revoluției maghiare (1956). A considerat marxismul drept modalitatea de a depăși dualismul subiect—obiect, specific gândirii occidentale, experiența clasei muncitoare putând deveni atât subiectul cât și obiectul istoriei („Sufletul și formele", „Istoria și conștiința de clasă"). Studii de estetică și literatură („Estetica", „Teoria romanului").

ŁUKASIEWICZ [lukasiɐvitʃ], **Jan** (1878–1956), matematician și logician polonez. Prof. univ. la Lvov și Varșovia. A elaborat (1917) primul sistem de logică polivalentă („Asupra logicii

Lukács György

trivalente", „Sisteme de logică modală"); a susținut independența logicii matematice („În apărarea logisticii"). Comentator al lui Aristotel („Silogistica aristotelică din punctul de vedere al logicii formale moderne"). Alte lucrări: „Fundamentele logice ale calculului probabilităților".

LUKAȘENKO, Aleksandr Grigorevici (n. 1954), om politic belarus. Președinte al Republicii (din 1994). Contestat de opoziție, recurge la un referendum (nov. 1996), prin care obține puteri sporite în stat și prelungirea mandatului.

LUKENIE, râu în Africa Ecuatorială, pe terit. R.D. Congo, afl. dr. al râului Kasai în apropiere de Mushie; 880 km. Izv. din zona înaltă situată în partea de E a R.D. Congo, curge pe direcție E–V și, după ce trece prin extremitatea de S a lacului Mai-Ndombe (fost Leopold II), poartă numele de *Fimi*. Navigabil în aval de Lodja.

LUKNAU v. **Lucknow**.

LULEÅ [lü:ləo:], oraș în NNE Suediei, la gura fl. Lule Älv, port la G. Botnic; 71,2 mii loc. (1997). Nod de comunicații. Aeroport. Expl. de min. de fier și lemn. Oțelării. Constr. navale; celuloză. Export de min. de fier, lemn, celuloză. Muzeu etnografic. Biserică (sec. 15). Catedrală în stil neogotic (1904). Fundat în 1621 și declarat oraș în 1856.

LULEA (< tc.) s. f. Pipă.

LULE ÄLV [lü:leelv], râu în NNE Suediei; 450 km. Izv. din M-ții Sulitelma, traversează L. Lulevatten și Parcul Național Stora Sjöfallets, curge pe direcție NV–SE, trece prin orașul Boden și se varsă în G. Botnic printr-un mic estuar, în zona orașului Luleå. Hidrocentrale.

LULLUS, Raymundus (LÙLLO, Raimondo) (numele latinizat al lui *Lull Ramón*) (1232–1315), teolog și filozof franciscan catalan. „Doctor Illuminatus". A încercat să creeze un limbaj perfect din punct de vedere logic destinat demonstrațiilor corectitudinii creștinismului („Ars magna", „Ars inventiva", „Ars generalis ultima"). Unul dintre inițiatorii dialogului interreligios, având contacte mai ales cu musulmanii.

LULLY (LULLI) [lüli], **Jean-Baptiste (Giovanni-Battista)** (1632–1687), compozitor și violonist francez de origine italiană. Stabilit în Franța (1646). Numit de Ludovic XIV compozitor al Curții (1653). Creatorul tragediei lirice franceze, prin adaptarea tradiției italiene la

Jean-Baptiste Lully

spiritul francez („Alceste", „Teseu", „Atys", „Roland", „Proserpina", „Armida") și al uverturii clasice franceze. Balete („Triumful iubirii", „Nașterea lui Venus", „Anotimpurile", „Artele"), muzică de scenă, pastorale („Acis și Galateea"). A colaborat (1664–1670) cu Molière, creând muzica pentru o serie de comedii-balete („Amorul doctor", „Georges Dandin", „Burghezul gentilom" ș.a.). Muzică religioasă („Miserere", „Te Deum", „De profundis", „Dies irae").

LULUABOURG v. **Kananga**.

LUMAȘEL (< fr.) s. n. Rocă sedimentară calcaroasă, în general slab cimentată, alcătuită din fragmente de cochilii sau din schelete de organisme.

LUMÂNARE (lat. *luminaria*) s. f. **1.** Obiect cilindric de diferite dimensiuni, din ceară sau din înlocuitori ai acesteia, prevăzut în mijloc cu un fitil care, aprins, produce lumină; folosit sub diferite forme și culori în practicile religioase, decorația interioară; *p. ext.* lumina pe care o răspândește un astfel de obiect. **2.** (Înv.) Unitate de măsură pentru intensitatea luminoasă, aproximativ egală cu o candelă **(2)**.

LUMÂNĂRICĂ (< *lumânare*) s. f. Nume dat plantelor erbacee medicinale, bienale sau perene, din genul *Verbascum,* familia scrofulariaceelor, cu frunze alterne, cele bazale, de obicei, ordonate în rozetă, cu flori în general galbene, dispuse în raceme sau în spice și fructe capsule. ✧ *Lumânărica-pământului* = plantă erbacee perenă din familia gențianaceelor, înaltă de 20–60 cm, cu frunze opuse și flori albastre-azurii *(Gentiana asclepiadea).* Crește din regiunea dealurilor până în cea subalpină. Rădăcina și rizomul sunt folosite în infuzii pentru stimularea funcției ficatului și a sistemului nervos.

LUMBAGO (LOMBAGO) (< fr., lat.) s. n. Durere intensă localizată în regiunea lombară, cauzată de un efort fizic, expunere la frig sau de o leziune de disc vertebral; *p. ext.* orice durere (de obicei de natură reumatică) resimțită în regiunea lombară. V. și *lombalgie*.

LUME (lat. *lumen* „lumină"), s. f. **I. 1.** Tot ce există ca realitate (**I.** materială, **I.** lucrurilor) și ca reflectare a ei (**I.** spirituală, **I.** ideilor); univers, cosmos. **2.** Ansamblu format din Pământ și aștri vizibili, considerat ca un sistem organizat; sistem planetar, sistem solar. **3.** Vast domeniu al realității care se distinge de altele printr-una sau mai multe însușiri fundamentale (**I.** vie, **I.** organică, **I.** anorganică). **II. 1.** Suprafață terestră unde locuiesc oamenii, pământul locuit de om. ✧ *Lumea veche* = Asia, Europa și Africa. *Lumea nouă* = America și Oceania. **2.** Ansamblul oamenilor, societatea, comunitatea oamenilor care trăiesc pe pământ; umanitate. ✦ Grup social diferențiat pe baza unor criterii nedefinite riguros sau subiective. ✧ Expr. *Om* (sau *femeie*) *de lume* = persoană care are experiența vieții în societate, care-i cunoaște uzanțele. ✦ Mulțime, public, mediu social. ✧ Loc. *Ca lumea* = cum trebuie, cum e bine. ✧ Expr. *A ieși* (sau *a scoate capul*) *în lume* = a apărea în societate, a începe să frecventeze societatea. **3.** Mediu în care se desfășoară existența umană; viață, existență. ✧ Expr. *A veni pe lume* = a se naște. **4.** *Lumea albă* = (în basme) viața pământească. *Lumea neagră* = (în basme) viața subpământeană, în care trăiesc duhurile rele. *Lumea de Apoi* (sau *cealaltă, ceea lume*) = **a)** (în concepțiile religioase) viața de dincolo de moarte; **b)** (în basme) loc imaginar în afara lumii pământene unde trăiesc ființe deosebite de oameni. **5.** *Lumea a treia* = denumire generică dată unor țări din Asia, Africa și America Latină aflate în curs de dezvoltare.

LUMEA, revistă săptămânală de politică externă, editată de Uniunea Ziariștilor din România; primul redactor-șef: George Ivașcu. Apare la București (nov. 1963–sept. 1993). Printre redactori și colaboratori: Felicia Antip, Ion Cârje, Adrian Ionescu, George G. Potra, Liviu Rodescu, Corneliu Vlad, precum și ziariști străini: Walter Lippman, Art Buchwald, Stewart Alsop ș. a.

LUMEA NOUĂ, ziar socialist, organ al Partidului Social-Democrat din România. A apărut la București (nov. 1894–oct. 1900). Colaboratori: C. Mille, I. Nădejde, G. Diamandy, I.C. Frimu,

C.Z. Buzdugan, C. Dobrogeanu-Gherea ş.a.

LUMEN (cuv. lat. „lumină") s. m., s. n. **1.** S. m. Unitate de măsură a fluxului luminos (simbol: lm) egală cu fluxul luminos emis de către un izvor punctiform cu intensitatea de o candelă în unitatea de unghi solid (un steradian). ✧ *L.-secundă* = unitate de măsură în Sistemul Internaţional, egală cu energia luminoasă ce corespunde unui flux luminos de un l., emis sau recepţionat într-o secundă. **2.** S. n. Canal într-un organ anatomic cavitar (vas sangvin, intestin).

LUMENMĔTRU (< fr.) s. n. Aparat folosit pentru măsurarea fluxurilor luminoase; fotometru integrator. Se bazează pe compararea fluxului luminos dat cu un flux etalon.

LUMĔSC, -EAȘCĂ (< *lume*) adj. **1.** Care aparţine lumii **(II 2)**, privitor la lume, din lume. **2.** Pământesc, laic; *p. ext.* vesel, glumeţ.

LUMET [lu:mit], **Sidney** (n. 1924), regizor american de film. Unul dintre cei mai prolifici cineaşti contemporani, a abordat o tematică socială, cu precădere probleme de conştiinţă create de intoleranţă, injustiţie, discriminare („Doisprezece oameni furioşi", „Colina", „După-amiază de câine", „Reţeaua", „Dincolo de nevinovăţie").

LUMIÈRE [lümie:r], **Louis Jean** (1864–1948), inventator francez. Împreună cu fratele său **Auguste** (1862–1954), a inventat un aparat pentru filmarea şi proiecţia „fotografiilor în mişcare" (1895) pe care l-a numit „cinematograf". Primul film realizat a fost prezentat la Paris (1895). Lucrări asupra fotografiei în culori, în relief.

LUMINA (< *lumină*) vb. I **1.** Intranz. A emite, a răspândi lumină. **2.** Tranz. A (-şi) proiecta, a(-şi) arunca lumina asupra unui lucru sau a unei fiinţe; a risipi întunericul de undeva ... **3.** Refl. A se umple de lumină, a deveni luminos, a căpăta (mai multă) lumină. **4.** Tranz. şi refl. Fig. A învăţa (pe cineva) carte, a (se) instrui. ✦ A înţelege sau a face pe cineva să înţeleagă ceva. ✦ A (se) înveseli (la faţă). **5.** Refl. unipers. A se face lumină. ✧ Expr. *A se lumina de ziuă* = a se face ziuă, a se ivi zorile. ✦ A se însenina.

LUMINA 1. Lac în Delta Dunării, între braţele Sulina şi Sfântu Gheorghe; 13,68 km^2; voi.: 20,5 mii. m^3. Împreună cu lacurile Roşu, Vătafu, Iacob, Puiuleţ şi Puiu, cu care este legat prin canale, formează un complex lacustru. Piscicultură. **2.** Com. în jud. Constanţa, situată în partea de E a Pod. Carasu, pe ţărmul de NV al L. Siutghiol; 6 662 loc. (2000). Fabrică de nutreţuri concentrate. Creşterea porcinelor. Avicultură. Până în 1990, satul **L.** a fost în subordinea ad-tivă a oraşului Ovidiu, iar din 1990, împreună cu satele Oituz şi Sibioara, a fost trecut în categoria comunelor. Până la 1 ian. 1965, satul **L.** s-a numit *Valea Neagră.*

LUMINANŢĂ (< fr.; {s} lat. *lumin-* „lumină") s. f. (FIZ.) Mărime fotometrică egală cu raportul dintre intensitatea luminoasă emisă de o sursă luminoasă pe o anumită direcţie şi aria punctiformă a proiecţiei suprafeţei luminoase pe un plan perpendicular pe această direcţie; strălucire **(2)**. În Sistemul Internaţional se măsoară în *nit, lambert* sau *stilb.*

LUMINAT, -Ă (< *lumina*) adj. **1.** Care primeşte lumină, pe care cade lumină, în care este lumină. **2.** Fig. Cu (multă) ştiinţă de carte; învăţat, instruit. ✦ Lămurit, clarificat, edificat. **3.** Luminos **(1)**. ✦ Fig. Care radiază de mulţumire, de bucurie. 4. (Înv., ca epitet pentru capete încoronate) Înălţat, mărit.

LUMINATOR (< *lumină*) s. n. Dispozitiv constituit din panouri transparente sau translucide prin care se înlocuieşte o porţiune dintr-un zid, dintr-un plafon sau din învelitoarea unui acoperiş, în vederea asigurării unei luminări naturale într-o încăpere.

LUMINĂ (< *lume,* înv. „lumină") s. f. **I. 1.** Radiaţie de natură electromagnetică, care are capacitatea de a impresiona ochiul omenesc; lungimea sa de undă este cuprinsă între c. 4 000 Å (limita violetă) şi 7 500 Å (limita roşie). Se prezintă sub forma unui flux de fotoni care se propagă în vid şi în aer cu viteza de 300 000 km/s (mai precis 299 792,458 km/s, iar în medii mai dense, dar transparente, cu viteze inferioare). **L.** poate suferi fenomenele de reflexie, refracţie, interferenţă, difracţie etc. şi este capabilă să producă efecte fizice (presiune, încălzire, efectul fotoelectric ş.a.), chimice, biologice (ex. fotosinteza) etc. ✧ *L. albă* = l. mijlocie a zilei, cu un spectru continuu şi complet, alcătuit din culorile roşu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo şi violet. *L. rece* = l. neînsoţită de radiaţii infraroşii, cu un efect termic redus; poate fi produsă prin luminescenţă sau prin descărcări electrice în gaze. *L. naturală* = l. complet nepolarizată. V. *polarizat. L. zodiacală* = luminozitate a cerului nocturn datorată difuziei radiaţiei solare de către particulele pulverulente din spaţiul interplanetar. Se poate observa seara la vest sau dimineaţa la est. ✧ Loc. *Pe lumină* = până nu se înserează. *În lumina* = prin prisma..., din punctul de vedere al... ✧ Expr. *A ieşi la lumină* = a se dezvălui, a ieşi la suprafaţă. *A pune (ceva) în lumină* = a scoate în relief, a sublinia. *A vedea lumina tiparului* = a fi publicat, a apărea tipărit. *(Limpede) ca lumina zilei* = foarte clar, evident. ✦ Strălucire. **2.** Izvor, sursă de lumină. ✧ *L. electrică* v. *electric.* ✦ (Pop.). Lumânare. **3.** Principiu creator originar în unele tradiţii folclorice (zoroatrism, neoplatonism). **4.** Pupilă. *Lumina ochilor.* **II.** Fig. Ceea ce luminează mintea; cultură, învăţătură, educaţie. ✧ Expr. *A arunca (o) lumină (asupra a ceva)* sau *a aduce (o lumină într-o problemă)* = a clarifica ceva. *A se face lumină în capul* (sau *în mintea*) *cuiva* = a pricepe, a înţelege. **III. 1.** (CONSTR.) Deschidere liberă. **2.** Stăvilarul morii.

LUMINĂŢIE (< *luminat*) s. f. (Înv.; însoţit de un adj. pos.) Titulatură pentru domnii români şi familiile lor.

LUMINESCENT, -Ă (< fr.) adj. Care prezintă luminescenţă.

LUMINESCENŢĂ (fr. {i}; {s} lat. *lumen* „lumină") s. f. Emisie de iradiere luminoasă electromagnetică, fenomen caracteristic unor substanţe, a cărei intensitate pe anumite lungimi de undă este mai puternică decât iradierea termică şi care se datorează, în general, trecerii unui electron de la stadiul excitat la stadiul de bază (de ex. fluorescenţă, fosforescenţă, electroluminescenţă). **L.** poate fi observată în solide, lichide şi gaze, minerale sau organice, fiind provocată de luminarea materialului (fotoluminescent), accelerarea electronilor (catodoluminescenţă), frecare (triboluminescenţă), ori în timpul unei reacţii chimice (chemoluminescenţă sau bioluminescenţă observabilă la organismele vii – licurici, peşti abisali, ciuperci sau microorganisme).

LUMINISM (< fr.) s. n. **1.** (ARTE PL.) Varietate de clarobscur contrastant. **2.** Iluminism.

LUMINIŞ (< *lumină*) s. n. Suprafaţă mică, fără arbori, în interiorul unei păduri; poiană. ✦ Porţiune de cer senin.

LUMINIŢĂ (< *lumină*) s. f. Plantă erbacee meliferă, bienală, spontană sau cultivată, înaltă de 1 m, cu frunze alterne şi flori mari, galbene *(Oenothera biennis).* Originară din America

de Nord, crește în România în locuri nisipoase și umede.

LUMINOFOR (< fr., engl. {i}; {s} lat. *lumen* „lumină" + gr. *phoros* „purtător") s. n. Substanță organică sau anorganică având proprietatea de a emite lumină sub acțiunea unor factori externi. Se întrebuințează la analiza luminescentă, la prepararea vopselelor luminescente etc. (ex. cristalofosforul).

LUMINOS, -OASĂ (lat. *luminosus*) adj. **1.** Care răspândește lumină; strălucitor. ✦ Fig. Fericit, senin. **2.** În care intră multă lumină; plin de lumină. **3.** Fig. Care călăuzește, îndrumă. **4.** Fig. Clar, limpede.

LUMINOSCHEMĂ (< *lumină* + *schemă*) s. f. Tablou schematic luminos, prevăzut cu becuri colorate convențional, corespunzând elementelor unei instalații, care indică prin semnalizare luminoasă funcționarea corectă sau defectuoasă a acesteia.

LUMINOZITATE (< fr.) s. f. **1.** Fenomen caracteristic unor substanțe de a fi luminoase; strălucire. ✦ Caracteristică a instrumentelor optice, exprimată prin raportul dintre iluminarea imaginii unui obiect și strălucirea obiectului respectiv. **2.** Strălucire a stelelor, exprimată fie prin emisia totală de energie luminoasă pe secundă, fie în raport cu luminozitatea Soarelui, care este de $3{,}9 \cdot 10^{26}$ W.

LUMMER [lu:mər], **Otto** (1860–1925), fizician german. Prof. univ. la Berlin și Breslau. Cercetări asupra interferenței luminii în lamele subțiri. A studiat distribuția spectrală a energiei luminoase a corpului negru (1895). Împreună cu E. Brodhun, a construit un aparat pentru confruntarea directă a luminanței dintre două surse luminoase, numit *fotometrul lui L.-Brodhun*.

LUMPENPROLETARIAT (< germ., fr.) s. n. (În filozofia marxistă) Categorie socială formată din elemente declasate, aflate la periferia societății (vagabonzi, aventurieri etc.), care provin din grupuri sociale diferite.

LUMUMBA, Patrice (1925–1961), om politic congolez. Întemeietor al partidului Mișcarea Națională Congoleză (1958). Primul prim-min. (iun.—sept. 1960) după proclamarea independenței; a acționat pentru menținerea unității țării. Asasinat în urma unui complot ce urmărea secesiunea Congo-ului. Erou național.

LUNA, com. în jud. Cluj, situată în zona de contact a Câmpiei Turzii cu Colinele Ludușului, pe cursul inferior al râului Arieș; 4 486 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul **L.**). Expl. de dacite. Creșterea bovinelor. În satul **L.**, menționat documentar în 1270, se află Monumentul eroilor, iar în satul Luncani există o biserică în stil gotic timpuriu (1290–1299), o biserică ortodoxă cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 17) și un conac (1815) în stil baroc.

LUNACEARSKI, Anatoli Vasilievici (1875–1933), om politic, publicist, critic și teoretician literar rus. Comisar al poporului pentru învățământ în R.S.F.S. Rusă (1917–1929). Fondator, împreună cu A.A. Bogdanov, al mișcării proletcultiste. Studii literare („Scrisori despre literatura proletară", „Lenin și teoria literaturii", „Dialog despre artă").

LUNAHOD, denumire dată vehiculului automat sovietic folosit pentru sondaje științifice pe suprafața Lunii și adus aici de stația automată interplanetară Luna (L–17) în 1970.

LUNA PARK, parc de distracții în aer liber, oferind variate distracții; printre cele mai celebre din lume sunt: Coney Island (New York), Prater (Viena), Tivoli (Copenhaga), Battersea Park (Londra).

LUNAR, -Ă (< fr., lat.) adj. **I.** Referitor la intervalul de timp de o lună **(III, 2)**; (și adv.) care se produce o dată pe lună sau în fiecare lună; mensual. **II.** Al Lunii, privitor la Lună (ex. crater **I.**).

LUNATIC, -Ă (LUNATEC, -Ă) (< fr., lat.) adj. **1.** (Și subst.) Somnambul. **2.** Zănatic; sperios. **3.** (Rar) Fantastic; halucinant.

LUNATISM (< fr.) s. n. Somnambulism.

Patrice Lumumba

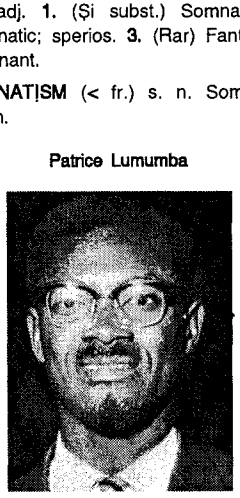

LUNAȚIE (< engl., lat.) s. f. Lună sinodică. V. *lună*.

LUNĂ (lat. *luna*) s. f. **I.** (Cu regim de nume propriu) Satelitul natural al Pământului, de formă aproape sferică, având diametrul de 3 476 km. Masa: 7,35 x 10^{22} kg (1,23% din cea a Pământului). Distanța medie de la Pământ 384 000 km (356 000 km la perigeu și 406 700 la apogeu). **L.** are o mișcare de revoluție în jurul Pământului a cărei durată este egală cu durata rotației în jurul propriei axe, astfel explicându-se de ce prezintă aceeași față spre Pământ. **L.** se vede pe cer datorită reflectării luminii primită de la Soare. Accelerația gravitației este de șase ori mai mică decât cea terestră. *Perioada sideral*ă a **L.** este de 27,321 661 zile solare medii, iar cea *sinodică* de 29,3 506 zile solare. Reliefu**l I.** este accidentat datorită numărului mare de cratere de proveniență meteoritică. Temperatura la suprafața **I.** variază între c. 130°C pe partea însorită și c. –150°C pe partea umbrită. În 1959, satelitul sovietic „Luna 2" a atins pentru prima dată suprafața **L.** Prima aselenizare lină a fost realizată de stația sovietică „Luna 9", la 31 ian. 1966, urmată de stația americană „Surveyor 1", la 30 mai 1966. La 21 iul. 1969, cosmonautul american Neil Armstrong, comandantul navei cosmice „Apollo 11", a făcut primii pași pe Lună. **II. 1.** Iluminare produsă de Lună pe Pământ, prin reflectarea luminii Soarelui; aspect al Lunii, față a acesteia. ✧ *L. nouă* = momentul când Luna este în conjuncție cu Soarele și se vede o mică porțiune din suprafața sa iluminată de acesta; aspectul Lunii în acest moment. *L. plină* = momentul când Luna este în opoziție cu Soarele și se vede întregul său disc iluminat de Soare; Luna văzută în întregime. V. *pătrar, crai-nou.* ✧ Expr. *A trăi în lună* sau *a fi căzut (parcă) din lună* = a nu ști ce se petrece în jurul său, a nu fi la curent; a fi rupt de realitate. ✦ Timpul cât Luna se află pe cer. ✦ (Adjectival) Foarte curat, strălucitor. (Adverbial) *Parchetul lustruit lună.* **III.** S. f. **1.** Perioadă de timp care corespunde unei revoluții a Lunii în jurul Pământului; lunație. ✧ *L. draconitică* v. *draconitic.* **2.** Fiecare dintre cele 12 diviziuni ale anului calendaristic, cu o durată de 28 până la 31 de zile. ✧ Loc. *Pe lună* = lunar **(1)**. *Cu luna* = cu plata lunară.

LUNCA 1. Com. în jud. Bihor, în SE Depr. Beiuş, pe Crişu Negru; 3 319 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul L.). Păstrăvărie. **2.** Com. în jud. Botoşani, în Câmpia Jijiei Superioare, pe râul Sitna; 4 949 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul Zlătunoaia). **3.** Com. în jud. Mureş, siuată în NV Dealurilor Mureşului; 3 017 loc. (2000). Centru de confecţionare a pieselor de port popular (în satul Logig). În satul Băiţa a fost identificată o necropolă birituală (cu morminte de înhumaţie şi de incineraţie), datând din Hallstatt-ul târziu, în care s-au găsti vase ceramice, brăţări de bronz, cercei din aur în amestec cu argint, pumnale (*akinakes*-uri) ş.a. Satul L., apare menţionat documentar în 1319. Biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1723), în satul Băiţa. **4.** Com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Boian, pe râul Sâiu; 6 831 loc. (2000). Nod rutier. Creşterea porcinelor. Până la 1 ian. 1965, satul şi com. L. s-au numit *Râioasa*. Conac (1930), în satul L.

LUNCA BANULUI, com. în jud. Vaslui, situată în lunca şi pe terasele Prutului; 3 920 loc. (2000).

LUNCA BRADULUI, com. în jud. Mureş, situată în depresiunea cu acelaşi nume, la poalele de N ale M-ţilor Gurghiu şi cele de S ale M-ţilor Căliman, pe cursul superior al Mureşului, în defileul Topliţa-Deda; 2 472 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul **L.B.**). Expl. forestiere şi de andezit. Prelucr. primară a lemnului.

LUNCA CERNII DE JOS, com. în jud. Hunedoara, situată la poalele de SE ale M-ţilor Poiana Ruscăi pe râul Cerna; 1 205 loc. (2000). Satul Lunca Cernii de Jos este menţionat documentar în 1360.

LUNCA CORBULUI, com. în jud. Argeş, situată în Câmpia Piteştiului, pe râul Cotmeana; 3 162 loc. (2000). Nod rutier. Popas turistic. Bisericile Sf. Maria, Sf. Nicolae şi Sfinţii Voievozi (sec. 18), în satul Pădureţi şi biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (sec. 19), în satul Catane.

LUNCA DE JOS, com. în jud. Harghita, situată la poalele M-ţilor Ciuc, în zona pasului Ghimeş, pe cursul superior al râului Trotuş; 5 379 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul **L. de J.**). Expl. şi prelucr. lemnului (cherestea). Fabrică de panouri de lemn. Moară de apă. Centru de prelucr. artistică a lemnului. Muzeu sătesc de istorie. Piuă pentru cergi. Bisericile de lemn Schimbarea la Faţă (sec. 19) şi Sf. Anton (sec. 20), în satul Valea Rece.

LUNCA DE SUS, com. în jud. Harghita, situată la poalele M-ţilor Ciuc, pe cursul superior al râului Trotuş, în zona pasului Ghimeş; 3 630 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul Păltiniş-Ciuc). Expl. de calcare dolomitice. Muzeu de istorie locală (în satul **L. de S.**).

LUNCA ILVEI, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, pe Ilva; 3 655 loc. (2000). Staţie de c.f. Expl. forestiere şi de andezit. Prelucr. lemnului (cherestea). Centru de artă populară. Pod de lemn (sec. 19, refăcut în 1930). Izv. cu ape minerale.

LUNCA MUREŞULUI, com. în jud. Alba, pe Mureş; 2 651 loc. (2000). Halte de c.f. (în satele **L.M.** şi Gura Arieşului). Expl. de balast (în satul Gura Arieşului). Creşterea bovinelor. În satul **L.M.**, menţionat documentar în 1291, se află biserica de lemn Pogorârea Duhului Sfânt (1723, pictată în 1810).

LUNCAVĂŢ, râu, afl. dr. al Oltului, pe terit. com. Băbeni; 57 km. Izv. din M-ţii Căpăţânii şi trece prin depr. Horezu.

LUNCAVIŢA 1. Com. în jud. Caraş-Severin, situată la poalele de E ale M-ţilor Semenic, pe cursul superior al râului Mehadica; 2 913 loc. (2000). Pomicultură (meri, pruni, peri). Satul L. apare menţionat documentar în 1440. **2.** Com. în jud. Tulcea, pe dr. Dunării, pe malul de S al L. Crapina, la poalele de NNV ale M-ţilor Măcin şi ale pod. Niculiţel; 7 146 loc. (2000). Nod rutier. Cherhana (în satul Văcăreni). Centru vititcol şi de vinificaţie. Olărit. Vestigii neolitice, aparţinând culturii Gumelniţa (milen. 4–3 î.Hr.). Rezervaţia forestieră Valea Fagilor (154,2 ha), alcătuită predominant din fag *(Fagus orientalis, Fagus taurica* — varietate meridională, *Fagus sylvatica).*

LUNCĂ (< sl.) s. f. Porţiune a fundului unei văi fluviatile cu pantă redusă, în care se acumulează aluviunile aduse de râu la viituri şi cele aduse de afluenţi; are o vegetaţie specifică.

LUNCĂ, Gabi (n. 1938, Vărbilău, jud. Prahova), cântăreaţă română de muzică lăutărească. Stil vocal caracteristic cântecului orăşenesc, cu particularităţi personale (valorifică fondul de cântece tărăneşti din zona folclorică Prahova).

LUNCHEVICI, Serghei (1934–1995, n. Chişinău), violonist şi dirijor român. Prim-violonist (din 1957) şi dirijor (1958–1995) al orchestrei de muzică populară „Fluieraş" din Chişinău. Interpret de mare virtuozitate al rolului principal din filmul „Lăutarii".

LUNCOIU DE JOS, com. în jud. Hunedoara; 1 985 loc. (2000). Satul **L. de J.** este atestat documentar în 1439.

LUND, oraş în SSV Suediei, la 17 km NE de Malmö; 96,6 mii loc. (1996). Nod feroviar. Ind. textilă (ţesături din lână şi bumbac), a hârtiei şi alim. (zahăr, produse lactate etc.). Universitate (1668). Muzeu de istorie. Catedrala Sankt Peters (1080–1145), în stil romanic. Fundat în 1020 de regele danez Knut cel Mare.

LUNDA v. **Balunda.**

LUNDA, podiş în Africa (R.D. Congo şi Angola), slab vălurit, cu înălţimi între 1 300 şi 1 500 m. Climat subecuatorial. Formează cumpăna de ape între bazinele fl. Congo (la N), Zambezi şi Cunene (la S). Vegetaţie de savane şi păduri rare. Zăcăminte diamantifere şi min. de mangan.

LUNDBERG [lundbərg], **Erik** (1907–1987), economist suedez. Cunoscut pentru teoria dinamică a echilibrului monetar, prin care face o analiză a rolului diferitelor tipuri de expansiune în ansamblul dezvoltării economice („Studii în teoria expansiunii economice").

LUNDKVIST [lundkvist], **Nils Artur** (1906–1991), scriitor suedez. Unul dintre principalii reprezentanţi ai avangardismului suedez. Lirică suprarealistă valorificând visul şi subconştientul şi exprimând dorinţa reîntoarcerii la natură („Jăratic", „Oraşul negru", „Cântecul

Lund. Catedrala Sankt Peters

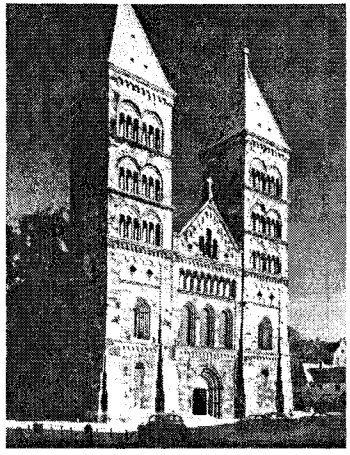

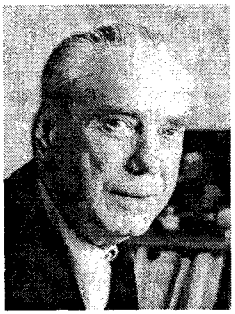

Nils Artur Lundkvist

sirenei") ori pe teme citadine sau rurale („Clipe și talazuri"); reportaje, eseuri („A călători în vis și în imaginație").

LUNDSTRÖM [lunström], **Johan Edvard** (1815–1888), inginer suedez. A inventat (1852) chibritul cu siguranță supranumit „suedez", asemănător celui folosit în zilele noastre.

LUNDY [landi], **Victor Alfred** (n. 1923), arhitect american. Lucrări de orientare funcționalistă: prima biserică unitariană din Westport (Connecticut), Biserica Învierii din Harlem (New York), Centrul comercial interamerican din Miami (Florida).

LUNECA vb. I v. **aluneca**.

LUNECARE (< *luneca*) s. f. (REZ. MAT.) Deformație care constă în modificarea unghiului format de două elemente liniare, concurente, din interiorul unui corp, ca urmare a acțiunii unor eforturi tangențiale.

LUNECOS, -OASĂ adj. v. **alunecos**.

LUNECUȘ s. n. v. **alunecuș**.

LÜNEN, oraș în VNV Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), în bazinul Ruhr, pe dr. râului Lippe, la 12 km NE de Dortmund; 88,4 mii loc. (1992). Nod feroviar. Expl. de cărbuni. Oțelării; constr. de mașini; metalurgia aluminiului și cuprului. Ind. chimico-farmaceutică, electrotehnică, a sticlei, încălțămintei, textilă și alim. Biserica Sankt Georg (1360–1366); castel (1845), azi muzeu. Teatru. Oraș din 1210.

LUNETĂ (< fr.) s. f. **1.** Instrument optic cu ajutorul căruia pot fi observate obiectele depărtate; formează imagini care sunt situate mai aproape decât obiectele și care se văd sub unghiuri mai mari decât s-ar vedea obiectele cu ochiul liber. Alcătuit din: obiectiv, ocular și sistemul de inversare; este parte componentă a telescoapelor, binocurilor, spectroscoapelor etc. Utilizată în astronomie, în topografie, în tehnica militară (pentru observare, ochire etc.), (ca accesoriu) în construcția anumitor aparate de laborator etc. **L.** a fost inventată în Olanda la începutul sec. 17; Galilei a construit mai multe **l.** (începând din 1609), cu ajutorul cărora a făcut numeroase descoperiri în astronomie. ✧ *L. topografică* = instrument pentru trasarea direcțiilor și determinarea diferențelor de nivel la ridicările topografice. **2.** Dispozitiv de susținere a pieselor lungi și relativ subțiri la prelucrarea lor pe strunguri. **3.** Element arhitectonic de forma unei bolți semicilindrice, care străpunge partea inferioară a unei cupole sau a unei bolți mai mari.

LUNETIST (< *lunetă*) s. m. Trăgător echipat cu o armă cu lunetă.

LUNÉVILLE [lünevil], oraș în NE Franței (Lorena), pe râul Meurthe, la confl. cu Vezouze, la 25 km SE de Nancy; 22,4 mii loc. (1990). Aparate electrice, constr. de mașini și material rulant feroviar, textile, faianță, dantelării, jucării. Muzee de istorie și de faianță. Castel (1702–1706) cu o grădină vastă. Biserica Saint-Jacques (1730–1747), în stil rococo. Aici s-a semnat la 9 febr. 1801, de către Franța și Austria un tratat care ratifica prevederile Păcii de la *Campo Formio*.

LUNG, -Ă (lat. *longus*) adj., s. n., adv. **1.** Adj. Ale cărui capete sunt depărtate unul de altul. ✧ Expr. *A avea mână lungă* (sau *degete lungi*) sau *a fi lung de mână* = a fi hoț, cleptoman. ✦ Înalt. **2.** Adj. (Despre suprafețe) Care se întinde pe o distanță mare. **3.** S. n. Lungime. ✧ Loc. *De-a* (sau *în*) *lung(ul)* = **a)** în sensul lungimii; de la un capăt la celălalt; **b)** pe lângă, pe marginea... ✧ Expr. *În lung și în lat* (sau *larg*) = în toate direcțiile, în lungiș și-n curmeziș; pretutindeni. 4. Adj. Care durează mult; îndelungat. ✧ Expr. *Zile* (sau *ani*) *lungi* = vreme îndelungată (care s-a scurs greu). ✧ *Silabă* (sau *vocală*) *l.* = silabă (sau vocală) a cărei pronunțare are o durată mai mare decât durata medie. **5** Adv. Mult, îndelung. **6.** Adj. (Despre mâncăruri, sosuri) Apos, diluat. ✧ Expr. *Zeamă* (sau *ciorbă*) *lungă* = **a)** mâncare proastă, slabă; **b)** vorbire anostă.

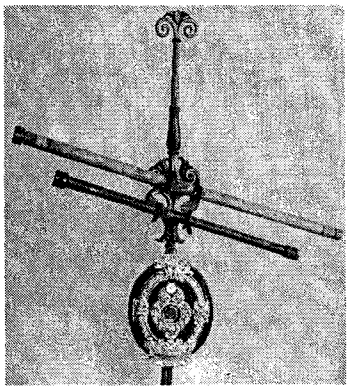

Luneta lui Galilei

LUNGAN -Ă (< *lung*) s. m. și f. Persoană înaltă și slabă, om deșirat.

LUNGANI, com. în jud. Iași, situată în Câmpia Jijiei Inferioare, pe dr. râului Bahlui; 4 732 loc. (2000). Iazuri pentru piscicultură. Viticultură. Satul **L.** este menționat documentar în 1490. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1813), în satul Goești.

LUNGEȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în SE Piem. Oltețului, pe râul Mamu; 3 765 loc. (2000). Viticultură. Centru de ceramică populară. În satul Stănești-Lunca se află bisericile Adormirea Maicii Domnului (1536, cu picturi murale originare, aparținând lui Pârvu Mutu, ctitorie a boierilor Buzești, rectitorită de Constantin Brâncoveanu în 1696; în pronaos se află mormântul stolnicului Stroe Buzescu) și Sf. Nicolae

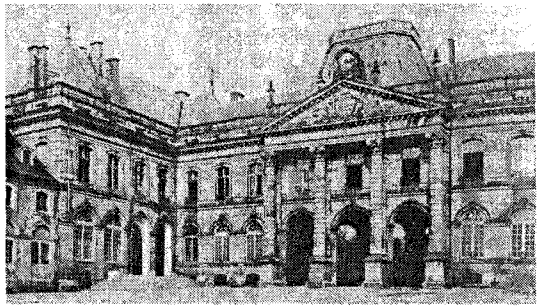

Lunéville. Castelul

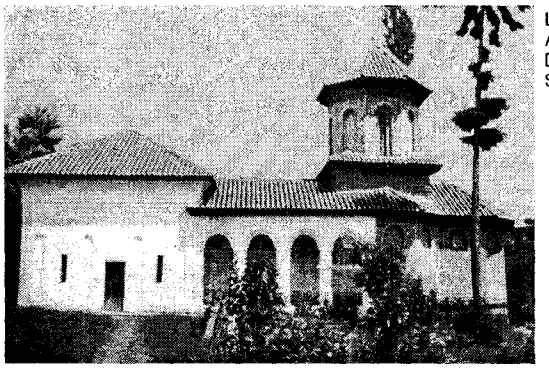

Lungeşti. Biserica Adormirea Maicii Domnului din satul Stăneşti-Lunca

(1696–1699), precum şi biserica de lemn Sfânta Treime (1833).

LUNGI (< *lung*) vb. IV **1.** Tranz. şi refl. A (se) face mai lung, a (se) întinde în lungime. ✧ Expr. *A lungi pasul* = a merge mai repede, a se grăbi. ✦ Refl. (Fam.) A se înălţa, a creşte. **2.** Refl. (Fam.) A se culca, a se întinde pe ceva. **3.** Tranz. şi refl. A face să dureze sau a dura (mai) mult; a (se) prelungi. ✧ Expr. *A (nu) lungi vorba* = a (nu) prelungi discuţia. **4.** Tranz. A spori o mâncare, o băutură punându-i mai multă apă.

LUNGIME (< *lung*) s. f. **1.** Dimensiunea cea mai mare a unui corp sau a unei suprafeţe plane dreptunghiulare. ✧ *Lungimea unui arc de curbă* = limită către care tinde suma lungimilor segmentelor de dreaptă care alcătuiesc un contur poligonal înscris în arcul de curbă atunci când numărul segmentelor respective creşte nemărginit. (FIZ.) *L. de undă v. undă.* **2.** Interval mare de timp; durată.

LUNGIRE (< *lungi*) s. f. **1.** Acţiunea de a (se) lungi. ✦ Operaţie de deformare plastică efectuată pentru a mări lungimea unei piese, micşorând dimensiunile transversale. **2.** Variaţie a lungimii unei bare ca urmare a unor solicitări simple de întindere (**l.** pozitivă-alungire) sau de compresiune (**l.** negativă-scurtare).

LUNGU, Alexandru (n. 1924, Cetatea Albă), medic şi poet român. Stabilit în Germania (1973). Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de endocrinologie, biometeorologie, biocronologie şi cibernetică medicală („Orologiile biologice", „Hormonii şi viaţa"). Lirică în descendenţa avangardei interbelice („Ora 25"), evoluând ulterior către meditaţia spirituală şi metapoetică („Dresoarea de fluturi", „Timpul oglinzilor", „Armura de aer", „Roua de apocalips"). A editat la Bonn revista de poezie „Argo" şi colecţia de versuri „Semne", în care şi-a publicat numeroase plachete.

LUNGU, Nicolae (1900–1993, n. satul Dobridor, jud. Dolj), dirijor şi compozitor român. Activitate didactică la Institutul Teologic din Bucureşti. Muzică psaltică şi corală religioasă, prelucrări („Liturghia psaltică", „Cântările sfintei liturghii", „Colinde", „Coruri"). Manuale, lucrări teoretice („Carte de muzică", în colab., „Tehnica recitativului liturgic", „Folclorul religios muzical").

LUNGU, Traian Florea (1927–1977, n. Putineiu, jud. Ilfov), istoric român. Prof. univ. la Craiova. Studii consacrate vieţii sociale şi politice din epoca modernă a României („Relaţii agrare şi mişcări ţărăneşti în România", în colab.; „Viaţa politică în România la sfârşitul secolului al XIX-lea, 1888–1899").

LUNGUIEŢ, -IAŢĂ (< *lung*) adj. Uşor alungit (ca formă).

LUNGULEŢU, com. în jud. Dâmboviţa, situată în Câmpia Titu, pe râurile Dâmboviţa şi Sabar; 5 714 loc. (2000). Expl. de petrol. Culturi de cartofi. În satul **L.** a fost descoperit (1958) un tezaur monetar (27 denari romani imperiali) datând din timpul domniei împăratului Traian (98–117) şi până în vremea împăratului Commodus (180–192). Bisericile Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1780–1790) şi Adormirea Maicii Domnului (1831–1832), în satele **L.** şi Serdanu.

LUNI (lat. pop. *lunis* [lat. clasică *lunae*] dies „ziua Lunii") s. f. Prima zi a săptămânii. ✦ (Adverbial) În timpul zilei de luni; (în forma *lunea*) în fiecare luni.

LUNIK, denumire a numeroşi sateliţi şi sonde sovietice lansate în scopul explorării Lunii (ex. *Lunik 3* a transmis primele fotografii ale feţei invizibile a Lunii, la 7 oct. 1959).

LUNTRAŞ (< *luntre*) s. m. **1.** Persoană care conduce o luntre; vâslaş. **2.** Barcagiu.

LUNTRE (lat. *lunter*) s. f. Ambarcaţie cu fundul plat şi cu prora şi pupa înclinate, folosită pentru ape liniştite. ✧ Expr. *A se face luntre şi punte* = a depune toate eforturile ca să obţină sau să realizeze ceva sau să împiedice realizarea a ceva.

LUNULĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Figură geometrică formată de două arce de cerc având aceleaşi extremităţi şi a căror convexitate e situată de aceeaşi parte. ✧ *Lunulele lui Hipocrate* = cele două suprafeţe cuprinse între semicercul care trece prin vârfurile unui trunghi dreptunghic şi arcele semicercurilor construite pe catete în exteriorul triunghiului; suma ariilor celor două **l.** este egală cu aria triunghiului. **2.** (ANAT.) Zonă în formă de semilună, de culoare albă, care se află la baza unghiei.

LUOYANG (LOYANG), oraş în E Chinei (Henan), pe Luo He (afl. dr. al fl. Huang He), la 195 km VSV de Kaifeng; 1,2 mil. loc. (1991). Nod rutier. Expl. de cărbuni şi min. de fier. Constr. de tractoare şi utilaj minier; ind. textilă, de prelucr. a lemnului şi alim. Temple din sec. 1 d.Hr. Peştera Longmen cu c. 100 000 imagini şi statui ale lui Buddha (sec. 5–7). Fundat în sec. 12 î.Hr. Vechea denumire: *Honan.*

LUP (lat. *lupus*) s. m. **1.** Mamifer carnivor canid, cu corpul de c. 150 cm lungime, 85 cm înălţime la greabăn şi 35–40 kg, acoperit cu blană de diferite culori, cu capul mare, botul ascuţit, urechile drepte, gâtul gros, picioarele înalte şi coada stufoasă *(Canis lupus).* Trăieşte în Europa, Asia şi în America de Nord. ✧ Expr. *Lup îmbrăcat în piele de oaie* sau *lup în pielea oii* = om rău care vrea să pară bun; prefăcut, şiret. *Vorbeşti de lup şi lupul la uşă* = vorbeşti despre cineva care tocmai apare. *A da oile în paza lupului* = a lăsa pe cineva la discreţia duşmanilor. *Foame de lup* = foame mare. **2.** *Lup-de-mare* = **a)** peşte teleostean de c. 1 m lungime, cu dinţi puternici, care trăieşte în Marea Nordului şi în N Oc. Atlantic *(Anarchichas lupus);* **b)** lavrac; **c)** pasăre acvatică din ordinul lariformelor, de mărimea unui uliu, cu penajul obişnuit brun, iarna devenind alb pe partea ventrală; cuibăreşte în ţinuturile nordice, iar în România

este oaspete de iarnă *(Stercorarius pomarinus)*. Se hrăneşte cu peşti şi păsări tinere; **d)** *fig.* marinar încercat, experimentat. *L. marsupial* = mamifer marsupial carnivor, de mărimea unui câine, cu blana cenuşie-brună, dungată cu negru pe spate; trăieşte în Tasmania *(Thylacinus cynocephalus)*. *Lupul-albinelor* = insectă coleopteră, frumos colorată cu negru, negru-albăstrui şi roşu, lungă de 10–16 mm, care trăieşte pe flori, iar ca larvă în stupi *(Trichodes apiarius)*. *Lupul-vrăbiilor* = sfârnciocul mare. **3.** (IND. TEXT.) *L. amestecător* = maşină de destrămat şi amestecat materia primă, care formează amestecul de fibre în filaturile de lână şi de vigonia. *L. bătător* = maşină care intră în componenţa utilajului din secţia de batere a filaturilor de bumbac şi care execută destrămarea şi curăţirea de impurităţi a bumbacului desfoiat în prealabil. *L. destrămător* = maşină pentru defibrarea deşeurilor de lână, a zdrenţelor de lână sau de amestec şi a deşeurilor de fire de lână în scopul regenerării fibrelor pentru a fi reintroduse în amestec.

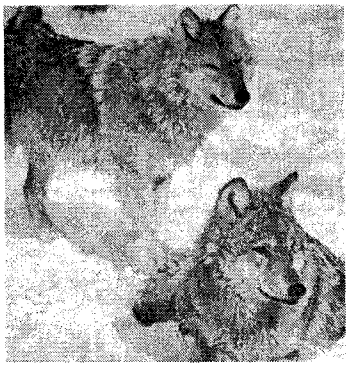

Lup (1)

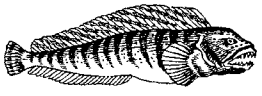

Lup-de-mare (2a)

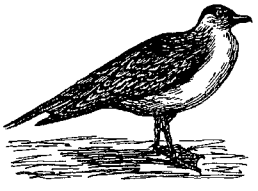

Lup-de-mare (2c)

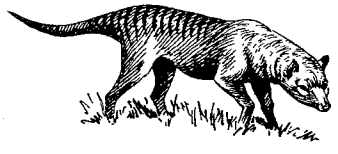

Lup marsupial

Lupul-albinelor

LUPAC, com. în jud. Caraş-Severin, în Depr. Caraşova, la poalele de E ale M-ţilor Dognecea; 2 958 loc. (2000). Expl. de huilă. Centru pomicol. Satul L. este atestat documentar în 1598.

LUPAN, Nicolae (n. 1921, Cepeleuţi, jud. Hotin), scriitor şi publicist român. Acuzat de „naţionalism românesc", a plecat în Occident (1974), stabilindu-se iniţial la Bruxelles, apoi la Paris. Colaborator la radio Europa Liberă şi la diverse periodice din exil. Fondator-animator al Asociaţiei mondiale „Pro Basarabia şi Bucovina" (1976), al filialei cu acelaşi nume din România (1990), precum şi al editurii „Nistru" din Bruxelles. Disident anticomunist, militant pentru reîntregirea României, căreia îi consacră întreaga activitate de după plecarea sa în Occident. Lucrări: „Basarabia — colonizări şi asimilare", „Plânsul Basarabiei"; „Bessarabie — terre roumain", „Scrisoare din închisoarea popoarelor", „Străin la mine acasă".

LUPANAR (< fr., lat.) s. n. Bordel.

LUPARA (< it.) s. f. Tip de încărcătură pentru puştile de vânătoare, formată din gloanţe de 8–9 mm diametru şi folosită în general la vânătoarea de lupi sau mistreţi. ✦ P. ext. Puşcă încărcată astfel, cu ţeava dublă, retezată, tipică pentru regiunile meridionale ale Italiei.

LUPAŞ, Ioan (1880–1967, n. Sălişte, jud. Sibiu), istoric şi om politic român. Preot. Acad. (1916), prof. univ. la Sibiu şi Cluj. Luptător pentru unirea Transilvaniei cu România. Participant la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia de la 1 dec. 1918. Membru al mai multor partide (P.N.L., Partidul Poporului, Partidul Naţional Agrar). Secretar general al Resortului Culte şi Instrucţiune Publică din Consiliul Dirigent. Ministru al Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale (1926–1927) şi al Cultelor şi Artelor (1937–1938). Deputat în Congresul Naţional Bisericesc din Bucureşti şi în Sinodul Eparhiei Cluj. A înfiinţat, împreună cu Al. Lapedatu, în 1920, Institutul de Istorie Naţională din Cluj, pe care l-a condus până în 1945. În lucrările sale a relevat contactul permanent pe plan economic, cultural şi politic dintre cele trei ţări române („Istoria bisericească a românilor ardeleni", „Cronicari şi istorici români din Transilvania", „Istoria Unirii românilor", „Studii, conferinţe şi comunicări istorice", „Studii istorice"). Monografii („Mitropolitul Andrei baron de Şaguna...", „George Barit", „Episcopul Vasile Moga şi profesorul Gheorghe Lazăr", „Avram Iancu", „Răscoala ţăranilor din Transilvania la 1784"). Deţinut la Sighet datorită convingerilor politice.

Ioan Lupaş

Gheorghe Lupaşcu

LUPAŞCU, Gheorghe (1908–1979, n. Botoşani), medic şi parazitolog român. M. coresp. al Acad. (1948), prof. univ. la Timişoara şi Bucureşti. Director ştiinţific al Institutului „Dr. I. Cantacuzino" din Bucureşti (1952–1954). Călătorii de studii pentru lupta împotriva malariei în ţări din Africa. Contribuţii la parazitologia şi epidemiologia malariei,

Ștefan Lupașcu

la bolile transmisibile prin vectori, la imunitate în boli parazitare („Principii și metode ale eradicării malariei", „Trichineloza", „Paraziți cu patogenie condiționată").

LUPAȘCU (LUPASCO), Ștefan (1900–1988, n. București), filozof francez de origine română. Stabilit în Franța (1916). Autor al câtorva zeci de lucrări în care filozofia și știința își reconciliază reciproc ambițiile într-o gândire comună având la bază principiul existenței universale și ireductibile a contradicției („Logică și contradicție", „Principiul antagonismului și logica energiei", „Energia și materia psihică. Logicile sale normale și patologice", „Energia și materia vie", „Psihism și sociologie", „Logica dinamică a contradictoriului"); cercetări ale raporturilor dintre știință și artă („Știință și artă abstractă"). M. post-mortem de onoare al Acad. (1991).

LUPĂ (< fr.) s. f. **1.** Lentilă sau sistem de lentile convergente, de distanță focală mică, care, fiind așezată în fața unui obiect, dă o imagine mărită a acestuia (de 40–50 ori). **2.** Fier spongios, având un conținut mic de carbon, siliciu, fosfor și sulf, cu incluziuni de zgură, care umple porii și cavitățile. Poate fi obținut direct din minereu (în cazul obținerii directe a fierului) sau din fontă.

LUPENI 1. Oraș în jud. Hunedoara, în Depr. Petroșani, la poalele de N ale M-ților Vâlcan, la 700 m alt., pe valea Jiului de Vest; 30 805 loc. (2000). Stație de c.f. Vechi (1881) și important centru al ind. carbonifere; expl. de huilă și ind. de brichetare a cărbunelui. Expl. lemnului; întreprinderi producătoare de fibre celulozice și mătase artificială. Țesătorie de mătase. Fabrică de oxigen. Punct de plecare spre cabana Straja (1 460 m alt.) din M-ții Vâlcan, deservită de un telescaun, dat în folosință în 1982 (lungimea cablului: 2 590 m), și trei teleschiuri. Așezarea a fost întemeiată în 1770; în 1941 apare consemnată ca oraș, în 1945 a fost trecută în categoria localităților rurale, iar în 1960 declarată oraș. La L. a avut loc (5–9 aug. 1929) o grevă a minerilor revendicând drepturi economice și sociale; în urma incidentelor cu forțele de ordine s-au înregistrat 22 de morți și 58 de răniți. La 2 aug. 1977 aici s-a desfășurat o grevă spontană, cu revendicări economice și sociale, reprimată de forțele de ordine. Biserica de lemn Pogorârea Duhului Sfânt (sec. 19). **2.** Com. în jud. Harghita, situată în zona de contact a Pod. Târnavelor cu prelungirile M-ților Gurghiu, pe râul Feernic; 4 652 loc. (2000). Nod rutier. În satul Firtușu a fost descoperit (1831) un tezaur monetar (300 monede de aur) datând din epocile romană și bizantină. Muzeu etnografic și biserică romano-catolică (sec. 13), în satul Bisericani; biserică reformată (1620), în satul Satu Mic.

LUPERCALII (< lat. *Lupercalia*) s. f. pl. Serbări religioase anuale care se celebrau la Roma, la 15 febr., în cinstea zeului (Faunus) Lupercus.

LUPERCUS (lat. „cel care apără de lupi") (în mitologia romană), zeu italic străvechi, protector al turmelor, identificat mai târziu cu zeul grec Pan.

LUPESCU (WOLF), Elena (1899–1977), amanta regelui Carol II. Căsătorită cu căpitanul Tempeanu, a divorțat după ce l-a cunoscut pe principele Carol. L-a însoțit pe acesta în exil la Veneția, Milano și apoi la Paris, unde a desfășurat o vie activitate de readucere a principelui pe tron. Revenită în secret în țară (aug. 1930), s-a situat în fruntea camarilei regale, care a influențat nefast, dar în chip decisiv, timp de un deceniu, actele de guvernământ ale lui Carol II. După abdicarea regelui (6 sept. 1940), l-a însoțit în exil în Mexic și Portugalia, iar la 7 iul. 1947 s-a căsătorit cu acesta, primind titlul de Alteța-Sa regală, principesa Elena a României. Este înmormântată în biserica Saõ Vicente din Lisabona, alături de regele Carol II.

LUPIN (< fr., lat.) s. m. Nume dat speciilor de plante din genul *Lupinus*, familia leguminoaselor, cu frunze și flori albastre *(L. angustifolius)*, galbene *(L. luteus)* sau albe *(L. albus)*, folosite ca furaj sau îngrășământ verde și ca plante ornamentale. Unele specii sunt folosite în medicina umană și veterinară.

LUPING (< engl.) s. n. Figură de zbor acrobatic, în care avionul execută o buclă în plan vertical sau oblic.

LUPINOZĂ (< fr. {i}) s. f. Intoxicație a animalelor în urma consumului unor specii de plante din genul *Lupinus*. Se manifestă prin febră, icter, diaree și tulburări nervoase, putând provoca moartea în masă la rumegătoare și cai.

LUPOAICĂ (< *lup*) s. f. Femela lupului.

LUPOAIE (< *lup*) s. f. Nume dat plantelor din genul *Orobanche*, parazite pe rădăcinile de floarea-soarelui, tutun, cânepă etc., din care își extrag hrana, cu ajutorul haustorilor, provocând reducerea recoltelor.

LUPȘA, com. în jud. Alba, situată în depresiunea cu același nume, în Țara Moților, pe râul Arieș; 3 716 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul L.) și haltă de c.f. (în satele Hădărău și Mușca). Expl. de calcar cristalin. Centru de dogărit. Muzeu etnografic și de artă populară (fondat în 1939), în satul L., cu colecții de icoane pe sticlă și pe lemn din sec. 18–19, tulnice, fluiere, pluguri etc. În satul L., atestat documentar în 1325, se află mănăstirea cu același nume (de călugări), cu biserica Sfântul Gheorghe, ctitorie din anii 1421–1429 a cneazului Vladislav, cu picturi murale din 1855, iar în satul

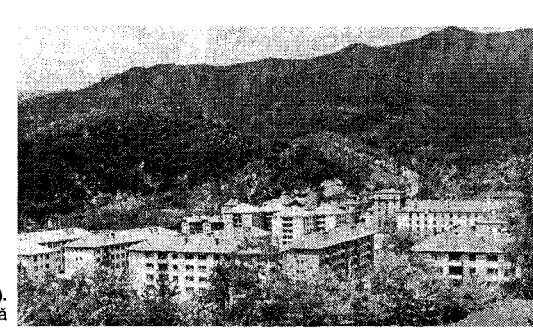

Lupeni (1). Vedere generală

Hădărău există biserica Pogorârea Duhului Sfânt (1770). Bisericile de lemn Sf. Nicolae (1429, restaurată în 1694) și Adormirea Maicii Domnului (1799), în satul Valea Lupșii.

LUPȘANU, com. în jud. Călărași; 3 618 loc. (2000). Nod rutier. Creșterea bovinelor.

LUPTĂ (lat. *luctare*) vb. I **1.** Refl. A se bate corp la corp cu cineva. ✦ Refl. și intranz. A fi în război cu cineva. ✧ Expr. *Se luptă ziua cu noaptea* = se face ziuă. **2.** Refl. și intranz. Fig. A face eforturi pentru a învinge un obstacol sau pentru a atinge un rezultat.

LUPTA 1. Ziar al Partidului Național Român. A apărut zilnic la Budapesta (24 dec. 1906–dec. 1910), condus de Al. Vaida-Voevod. Colaboratori: I. Slavici, N. Iorga, O. Goga, A. Cotruș. **2.** Ziar liberal apărut, cu intermitențe, la Iași și București (1884–1895), sub conducerea lui G. Panu. Colaboratori: D. Zamfirescu, N. Iorga, C. Mille ș.a.

LUPTĂ (lat. *lucta*) s. f. **1.** Înfruntare, bătaie (corp la corp) între două sau mai multe persoane (de obicei fără folosirea armelor). ✧ *L. dreaptă* v. *drept* **(6).** ✦ (La pl.) Ramură sportivă în care doi luptători se întrec, după anumite reguli. **L.** sunt organizate pe categorii, după greutatea luptătorilor (48, 52, 57, 61, 68, 74, 82, 90, 100 și 130 kg). Luptele libere s-au aflat în programul olimpic, de la prima ediție din 1896

Lupșa. Biserica Sfântul Gheorghe

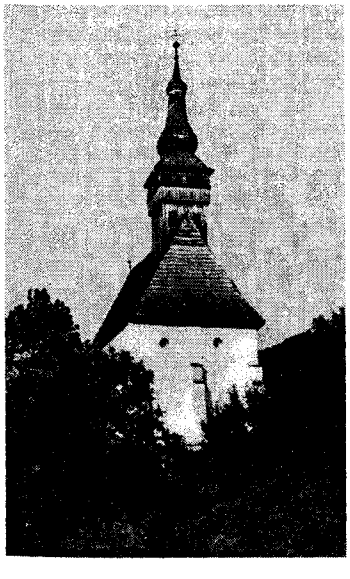

Nicolae Gh. Lupu

Radu Lupu

(Atena), iar cele greco-romane din 1908 (Londra). Primul campionat mondial s-a desfășurat la New York în 1885. În România luptele au o foarte veche tradiție: în 1902, în sala Eforie din București s-a desfășurat o mare competiție internațională. Sportivii români au început să se afirme în arena internațională începând cu 1956 (Olimpiada de la Melbourne). De-a lungul anilor ei au deținut supremația în multe competiții, prin sportivi ca: D. Pârvulescu, Gh. Berceanu, V. Bularca, N. Gingă, C. Alexandru, I. Draica ș.a. ✧ *Lupte greco-romane* = formă de lupte la care procedeele tehnice se aplică numai la partea superioară a corpului (de la linia de centură în sus). *Lupte libere* = formă de lupte la care procedeele tehnice de luptă se aplică la oricare din părțile corpului, putând fi executate și cu ajutorul picioarelor. **2.** Bătălie între două forțe armate inamice. ✦ Fig. Efortul pe care îl fac doi adversari sau două puteri rivale pentru a-și impune voința, pentru a triumfa interesele lor etc. ✧ *L. de clasă* = (în teoria marxist-leninistă) lupta desfășurată (pe plan economic, politic și ideologic) între clase cu interese fundamentale opuse. A fost folosită de regimurile comuniste pentru eliminarea adversarilor politici. **3.** (BIOL.) *Lupta pentru existență* = denumire dată de Darwin corelațiilor dintre organisme și mediu datorită cărora supraviețuiesc indivizii cu cele mai avantajoase caractere adaptative („lupta" organismelor cu mediul abiotic, dintre organismele aceleiași specii și dintre specii diferite).

LUPTĂTOR (< *lupta*) s. m. **1.** Persoană care (se) luptă. **2.** Sportiv care practică sportul luptelor (libere sau greco-romane).

LUPU 1. Nicolae L. (1876–1946, n. Arsura, jud. Vaslui), medic și om politic român. Membru al Partidului Liberal (din 1907). Președinte al Partidului Țărănesc (1924–1926), la care a aderat în 1918; în 1926 a fost vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc. În 1927 a părăsit P.N.Ț., creând, cu adepții săi, un nou partid țărănesc. A revenit în P.N.Ț., în 1934. A luat atitudine împotriva tendințelor autoritare ale lui Carol II. Ministru de Interne (1919–1920), al Instrucțiunii (4–20 iun. 1927), al Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale (1927–1928), calitate în care a contribuit la adoptarea unor legi privind ziua de lucru de 8 ore și protecția muncii femeilor și copiilor. În 1946 s-a desprins din P.N.Ț., formând Partidul Țărănesc-Democrat, care a susținut principalele măsuri inițiate de guvernul procomunist dr. Petru Groza. **2. Nicolae Gh. L.** (1884–1966, n. Arsura, jud. Vaslui), medic și om politic român. Frate cu **L. (1).** Acad. (1948), prof. univ. la București. După decesul fratelui său, a luat conducerea Partidul Țărănesc-Democrat (1946–1948). A înființat și condus (1948–1966) Institutul de Terapeutică. Lucrări în diferite domenii ale medicinii interne („Hematologie clinică", „Sclerozele pulmonare", „Insuficiența aortică latentă", „Boala reumatismală"). A promovat o mai bună organizare a învățământului medical și a muncii științifice, amenajând la Spitalul Colentina laboratoare pentru pregătirea studenților și pentru cercetare. Membru al mai multor academii și societăți științifice din străinătate.

LUPU, Niculaie Gh. (n. 1905, Bacău), arhitect român și istoric al arhitecturii. Prof. univ. la București. A construit imobile de locuit în București, Ploiești și Râmnicu Vâlcea și aripa dinspre Biserica Kretzulescu a Palatului Regal. Lucrări teoretice („Studii și elemente de arhitectură clasică").

LUPU, Radu (n. 1945, Galați) pianist român. Stabilit în Marea Britanie (1969). Elev al Floricăi Muzicescu și

Cellei Delavrancea. Studii la Moscova cu Heinrich Neuhaus. Carieră internațională ca solist al unor mari orchestre britanice sau americane. Unul dintre cei mai de seamă interpreți ai muzicii lui Beethoven, Brahms, Mozart și Schubert. Discografie bogată.

LUPU, Theodor (1899–1962), violoncelist și compozitor român. Bogată activitate concertistică. Membru al cvartetelor „Pro Musica", „George Enescu", al trioului „George Manoliu". Lucrări orchestrale, vocale, corale.

LUPU DIONISIE v. **Dionisie.**

LUPULINĂ (< fr.) s. f. Substanță organică aromatică, amară, secretată de perii bracteelor de pe inflorescențele femele de hamei; folosită la aromatizarea și conservarea berii.

LUPU MEHEDINȚEANU (?–1618), boier din Țara Românească. Mare paharnic (1612–1617). Conducător al mișcării din 1617–1618 împotriva politicii lui Alexandru Iliaș, pe care îl alungă de la domnie. Numit mare spătar de noul domn Gavril Movilă, a fost ucis de turci.

LUPUS (< fr. {i}) s. n. Grup de afecțiuni de etiologie variată, caracterizate prin leziuni ale pielii și ale mucoaselor care lasă cicatrice întinse, deformante, localizate de obicei pe față și având un caracter cronic evolutiv (ex. *l. eritematos, l. vulgar* sau *tuberculos*).

LURÇAT [lürsa] **1. Jean L.** (1892–1966), pictor francez. Inovator al artei tapiseriei. Lucrări concepute într-o viziune decorativă de mare inventivitate („Libertatea", „Cele patru anotimpuri", „Apocalipsa", „Cântecul lumii", „Grădina poetului"). **2. André L.** (1894–1970), arhitect și urbanist francez. Frate cu **L. (1).** Reprezentant al funcționalismului (Casele Bertrand, Huggler și Seurat din Paris, ansamblu rezidențial în Viena, Sala de sport din Saint-Denis). Lucrări teoretice („Arhitectura", „Urbanism și arhitectură", „Forme, compoziție și legi ale armoniei").

LUREX s. n. Bandă foarte fină de aur, argint sau cupru aurit, folosită pentru țesături de efect; țesătură sau tricot realizate de această bandă.

LURIA, Aleksandr Romanovici (1902–1977), psiholog rus. Prof. univ. la Moscova. Unul dintre fondatorii neuropsihologiei. Lucrări asupra funcțiilor vorbirii în procesele afective și asupra relațiilor dintre vorbire și dezvoltarea intelectuală a copilului. S-a axat pe studiul afaziei în cercetarea funcțiilor creierului („Creierul uman și procesele psihologice", „Natura conflictelor umane").

LURIA, Salvador Edward (1912–1991), virusolog și genetician american de origine italiană. Stabilit în S.U.A. (1940). Prof. la Institutul Tehnologic din Massachusetts. Unul dintre fondatorii geneticii microorganismelor. A studiat structura și mecanismul de reproducere a bacteriofagilor și virusurilor, descoperind efectul reactivării lor multiple. Fondator și director (1972–1985) al Centrului de cercetări asupra cancerului (Massachusetts). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1969), împreună cu M. Delbruck și A.D. Hershey.

LUSAKA, capitala Zambiei, situată în S țării, în pod. Bashkulumbe, la 1 280 m alt.; 982,4 mii loc. (1990). Nod de comunicații. Aeroport (inaugurat în 1967), la 23 km NE de oraș. Pr. centru economic, cultural și politic al țării. Fabrici de asamblat autovehicule, de ciment, mobilă, conf., încălțăminte, țigarete și alim. Universitate (1965). Institutul Etnografic „Livingstone". Catedrala anglicană Holly Cross (1961). Întemeiată în 1905, **L.** a devenit centrul ad-tiv al coloniei britanice Rhodesia de Nord (1935–1953). Din 1964, capitala Rep. Zambia.

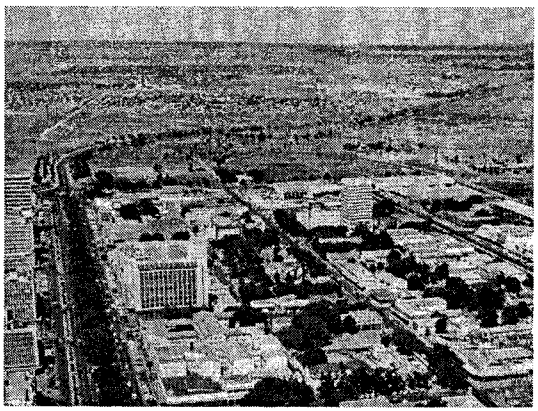

Lusaka. Vedere generală

LÜSHUN [lüʃun], oraș în NE Chinei (Liaoning), în conurbația Lüda, port la Marea Galbenă. (1957). Șantiere de reparații navale. Pescuit. S-a mai numit și *Port Arthur.* Ocupat de englezi (1858), japonezi (1894–1895), ruși (1898). Anexat (1905) de Japonia în urma unui sângeros asediu în timpul Războiului Ruso-Japonez (1904–1905). A revenit Chinei (în 1955).

LUSIGNAN [lüsiñă], familie nobiliară franceză, originară din Poitou. Membrii ei au participat la cruciade. O ramură a acestei familii a domnit în Cipru. Mai importanți: **1. Gui de L.,** rege al Ierusalimului (1186–1192) și al Ciprului (1192–1194). **2. Pierre II de L.,** rege al Ciprului (1369–1382).

LUSITAN, -Ă (< fr.) adj., s. m. pl. **1.** S. m. pl. Populație de origine iberică stabilită în SV Pen. Iberice. După un lung conflict cu romanii (192–137 î.Hr.) au fost supuși (definitiv în 61 î.Hr.) și înglobați, în timpul lui Augustus, în nou creata provincie imperială Lusitania (v. *Portugalia).* **2.** Adj. Din Lusitania, din Portugalia.

LUSITANIA, denumire antică a V Pen. Iberice (aproximativ Portugalia de azi), organizată ca provincie romană în timpul domniei împăratului Augustus (27 î.Hr.–14 d.Hr.).

LUSITANIAN, al treilea etaj (vârstă) al Jurasicului superior, caracterizat prin amoniți.

LUSIUS QUIETUS (?–118 d.Hr.), general roman de origine maură. Unul dintre colaboratorii apropiați ai împăratului Traian. Comandant al cavaleriei în timpul războaielor împotriva dacilor (101–102 și 105–106 d.Hr.) și în războiul împotriva parților (114–117 d.Hr.).

LUSTRA v. **Kaiserslautern.**

LUSTRAGIU (< *lustru*) s. m. Persoană care se ocupă cu curățitul și lustruitul încălțămintei; văcsuitor.

LUSTRAȚIE (< fr.) s. f. **1.** Rit roman de purificare, având ca scop eliberarea de influențele rele asupra unor oameni, a unui spațiu locuit sau cultivat. Se desfășoară ca procesiune însoțită de rugăciuni și litanii, urmată de o jertfă. ✦ (În mod curent) Purificare. **2.** P. ext. (După 1989, în unele state din Europa de Est) Perioadă (între 5 și 7 ani) în

care unui fost demnitar comunist cu funcții importante de stat sau în aparatul represiv i se interzice accesul la unele funcții în stat.

LUSTRĂ (< fr.) s. f. Lampă ornamentală cu mai multe brațe, suspendată de plafon. Cunoscută din sec. 9 în Orientul Mijlociu, a fost folosită mai ales în Spania și Italia. Inițial era alcătuită din patru brațe orizontale din lemn sculptat, așezate, de obieci, în formă de cruce, prevăzute cu locașuri pentru lumânări sau ulei.

LUSTRIN (< fr.) s. n. Țesătură fină de mătase sau de bumbac, cu un luciu special.

LUSTRU[1] (< fr.) s. n. Strălucire naturală sau artificială a unei suprafețe; luciu. ✦ Aspect lucios pe care îl capătă unele suprafețe ale obiectelor de îmbrăcăminte din cauza uzurii. ✦ Luciu imprimat fețelor obiectelor de încălțăminte printr-o prelucrare corespunzătoare. ✦ Fig. Falsă strălucire; superficialitate.

LUSTRU[2] (< fr., lat.) s. n. Sacrificiu purificator, de ispășire care se făcea la Roma o dată la cinci ani. ✦ (Azi) Perioadă de timp de cinci ani între două censuri.

LUSTRUI (< *lustru*) vb. IV **1.** Tranz. **1.** A da lustru (prin frecare), a face să sclipească. **2.** Tranz. și refl. Fig. A (se) găti, a (se) ferchezui; *p. ext.* a (se) pune într-o lumină favorabilă, a (se) lăuda.

LUSTRUIALĂ (< *lustrui*) s. f. **1.** Lustruire; *p. ext.* lustru. **2.** Fig. Aparență de cultură; spoială.

LUSTRUIRE (< *lustrui*) s. f. Acțiunea de a (se) lustrui. ✦ Operație de prelucrare foarte fină a pieselor cu ajutorul unor abrazivi fini, paste active etc. prin care suprafața acestora devine netedă și lucioasă, ceea ce asigură creșterea rezistenței la coroziune, micșorarea coeficientului de frecare etc. ✦ (ARTĂ POP.) Unul dintre cele mai vechi procedee de finisare a ceramicii, aplicat încă din Antichitate de greci și romani. În România este unul dintre procedeele de ornamentare specifice pentru ceramica neagră, constând în desenarea sau frecarea cu un corp tare (de obicei piatră) a pereților vaselor uscate, dar nearse.

LUT (lat. *lutum*) s. n. **1.** Material sedimentar format din amestec de argilă (7–30%), praf (28–50%) și nisip fin (sub 50%), friabil în stare uscată și plastic în stare umedă; formează substratul mineral al multor soluri; argilă.

Martin Luther

Prezența vânelor de **I.** în România a determinat dezvoltarea olăritului, în așezările subcarpatice și în zonele de podiș și deal, ca una dintre ocupațiile importante. **2.** Pământ.

LÜTA v. **Lüda**.

LUTĂRIE (< *lut*) s. f. Loc de unde se scoate lut.

LUTEINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *luteus* „galben") s. f. Pigment galben din corpul galben al ovarului, din gălbenuș etc.; progesteron.

LUTEOCIT (< fr.) s. n. Celula secretorie a corpului galben, care secretă progesteron.

LUTERAN, -Ă (< germ.; {s} n. pr. *Luther*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de luteranism. **2.** S. m. și f. Adept al luteranismului.

LUTERANISM (< fr.; {s} *Luther*) s. n. Doctrina protestantismului german, fundată de M. Luther în culegerea sa de scrieri din 1580 — „Liber concordiae", și sintetizată în Confesiunea de la Augsburg (1530). Consideră esențial pentru mântuire credința și nu cultul religios, pe care l-a simplificat. Proclamă autoritatea exclusivă a Bibliei, respinge tradiția sacră și recunoaște numai două taine: botezul și

Albert Luthuli

împărtășania. Inițial a fost introdus ca religie de stat în țările scandinave și în Prusia. Azi numeroase comunități luterane se află în vestul S.U.A. și în unele regiuni din Asia. Din 1947, a fost fundată Federația Luterană Mondială.

LUTETIA PARISIORUM v. **Paris**.

LUTEȚIAN, primul (după unii autori singurul) etaj (vârstă) al Eocenului mediu, caracterizat prin numuliți, lamelibranhiate, gasteropode, echinide etc.

LUTEȚIU (< fr. {i}; {s} *Lutetia* „Paris") s. n. Element chimic, metal alb-argintiu din familia lantanoidelor (Lu; nr. art. 71, m. at. 174,97). A fost descoperit (1906) de G. Urbain și, independent, de Auer von Welsbach. Sin. (înv.) *casiopeiu*.

LÜTFI (Hadji Lütfi-paşa bin Abdel-Muin) (?–c. 1562), om de stat, cărturar și istoriograf turc. Mare-vizir (1539–1541). L-a însoțit pe sultanul Soliman Magnificul în campania din Moldova (1538). Scrierile sale „Asafname" și „Tevarih-i Al-i Osman" cuprind și informații privitoare la istoria românilor.

LUTHER, Martin (1483–1546), reformator religios german. Călugăr augustin și preot. Prof. de exegeză a Bibliei la Univ. din Wittenberg. Întemeietorul protestantismului german. A intrat în contradicție cu Biserica catolică, atât în privința problemelor de dogmă, cât și de etică (vânzarea de indulgențe). La 31 oct. 1517, a făcut publice cele 95 de teze (puncte) care au marcat începutul Reformei. În cele trei opuscule, scrise în 1520 („Către nobilitatea creștină de naționalitate germană", „De captivitate babylonica ecclesiae praeludium", „De libertate christiana"), își prezintă propriile principii teologice de reformare a Bisericii, punând în discuție fundamentele credinței catolice și chiar structura papalității. În același an, arde în piață bula papală *Exsurge domine* ceea ce îi va atrage excomunicarea (1521) de către Vatican și condamnarea la ardere pe rug, împreună cu toate operele sale; a fost salvat, prin răpire, de electorul Saxoniei, Frederic Înțeleptul, protectorul său. A tradus Biblia (1521); a pus bazele normelor limbii literare moderne; a elaborat liturghia noii biserici („Mesa germană și ordinea cultului", „Micul și Marele catehism") recunoscută oficial la Dieta de la Augsburg (din 1530).

LUTHULI [luθu:li], **Albert John** (c. 1899–1967), om politic și scriitor

sud-african. Fruntaş al mişcării nonviolente împotriva discriminării rasiale. Căpetenie a populaţiei zulu (din 1935). Preşedinte al organizaţiei politice Congresul Naţional African (1952–1960). Premiul Nobel pentru pace (1960).

LUTIER (< fr.) s. m. Meşteşugar specialist în construirea şi repararea instrumentelor muzicale cu coarde.

LÜTKE, Fiodor Petrovici v. **Litke, Fiodor Petrovici.**

LUTON [lu:tn], oraş în Marea Britanie (Anglia) la 50 km NNV de Londra; 180,8 mii loc. (1994). Aeroport. Constr. de automobile (uzinele „Vauxhall") şi avioane. Instrumente de precizie, produse electrotehnice şi textile. Biserica St. Mary (sec. 13–15), în stil gotic.

LUTOS, -OASĂ (lat. *lutosus* sau din *lut*) adj. Care conţine lut, care are culoarea sau consistenţa lutului; argilos.

LUTOSŁAWSKI, Witold (1913–1994), compozitor şi dirijor polonez. Creaţie influenţată de Debussy, Stravinski, Bartók, Varèse şi Messiaen. Muzică de mobilitate extremă, cu un simţ deosebit al echilibrului. Lucrări cu elemente de folclor („Triptic silezian", „Concert pentru orchestră"), apoi impunând un limbaj personal, bazat pe totalul cromatic („Muzică funebră"), dar mai ales pe tehnicile aleatorii („Jocuri veneţiene"). Cofondator al festivalului „Toamna muzicală varşoviană".

LUTRU (< fr.) s. n. Blană de vidră.

LUTYENS [lʌtʃənz], **Sir Edwin Landseer** (1869–1944), arhitect şi urbanist britanic. Exponent al mişcării „Arts and crafts". A construit case la ţară, tradiţionaliste ca stil, concepţia spaţială fiind în acord cu peisajul. Edificii publice (Piaţa Centrală în cartierul grădinilor din Hampstead, Londra, Casa britanică şi Midland Bank, Londra). A conceput planul urbanistic al oraşului New Delhi şi reşedinţa de aici a viceregelui.

Witold Lutosławski

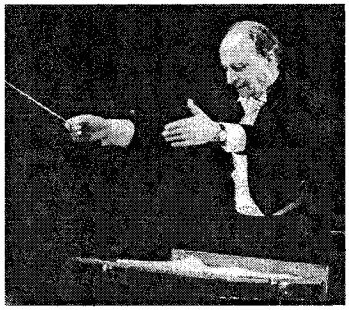

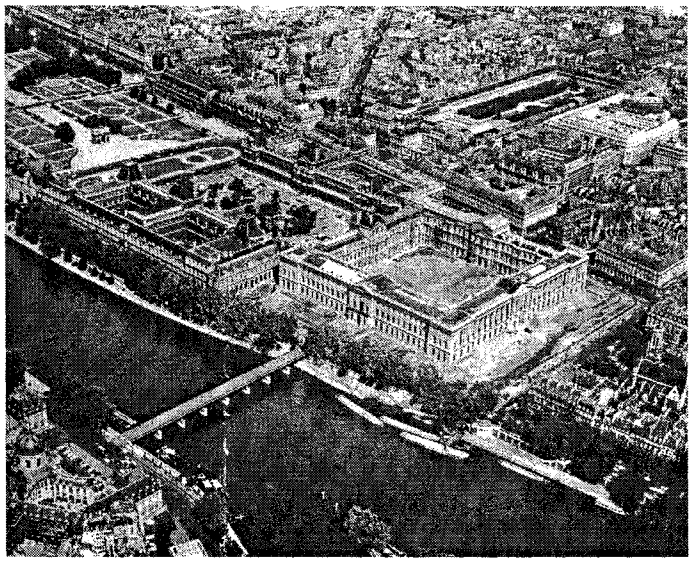

Luvru

LUTZ [luts] (< n. pr. *Lutz*) s. n. Figură în patinajul artistic (atât în proba obligatorie, cât şi în cea la alegere) constând într-o dublă sau triplă rotire, executată în spate, în aşa fel încât mişcarea este începută de pe un picior, dar aterizarea se face pe celălalt. Poartă numele unui sportiv austriac care a executat-o prima dată.

LÜTZEN [lu:tsen], localitate în E Germaniei, la SV de Leipzig. Aici au avut loc două importante bătălii: la 16 nov. 1632, în timpul Războiului de 30 de Ani, armata Imp. Romano-German, condusă de *A.W.E. Wallenstein,* a fost înfrântă de armata suedeză, condusă de regele Gustav II Adolf, care şi-a găsit moartea pe câmpul de luptă; la 2 mai 1813, în timpul războaielor napoleoneene, armata franceză a înfrânt armatele coalizate ale Prusiei şi Rusiei.

LUŢK, oraş în NV Ucrainei, în apropiere de graniţa cu Polonia; 219 mii loc. (1995). Nod rutier. Constr. de automobile şi aparate electrice; fabrici de materiale plastice, beton armat, mobilă, tricotaje, pielărie şi produse alim. Aici a fost semnat, la 2 apr. 1711, un tratat între Dimitrie Cantemir şi Petru cel Mare privind alianţa antiotomană.

LUVRU (LOUVRE [lu:vrə]**),** palat al regilor Franţei, la Paris, azi unul dintre cele mai mari muzee ale lumii (construcţia a început pe timpul lui Filip August — 1204). În sec. 13–15, castel fortificat şi închisoare politică. Reconstruit în sec. 16 de P. Lescot, din ordinul lui Francisc I, ca palat (în stilul Renaşterii) şi decorat de J. Goujon, a devenit reşedinţă regală. În sec. 17, J. Lemercier, L. Le Vau, Ch. Le Brun şi C. Perrault au mărit palatul în stilul clasicismului francez. În sec. 18, C. Percier şi P.F. Fontaine adaugă palatului o nouă aripă în stil Empire. Construcţia L. a continuat până în sec. 19, sub Napoleon III. L. a fost transformat în muzeu în 1793 şi conţinea iniţial picturi din colecţiile regale (cea mai veche a aparţinut lui Francisc I). Ulterior, s-a îmbogăţit prin achiziţionarea de obiecte antice (orientale, egiptene, greco-romane), prin donaţii de lucrări vechi şi de opere ale artiştilor moderni. Cabinetul de desene cuprinde peste 80 000 de piese. Pe lângă muzeu s-a deschis o bibliotecă de artă şi arheologie şi un laborator (Institutul Mainini, fundat în 1931) destinat studiului ştiinţific al lucrărilor, păstrării şi restaurării lor.

LUVUA, denumirea râului Luapula (unul dintre izv. fl. Congo) de la ieşirea din L. Mweru şi până la confl. cu Lualaba.

LUX[1] (cuv. lat. „lumină") s. m. Unitate de măsură a iluminării (simbol lx), egală cu iluminarea unei suprafeţe care primeşte un flux luminos de un lumen uniform repartizat pe o arie de un metru pătrat.

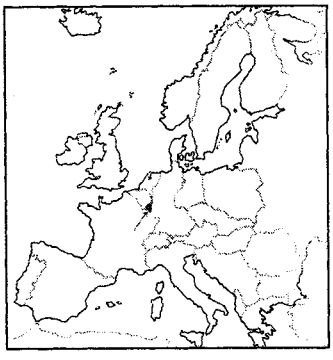

LUX[2] (< fr., lat.) s. n. **1.** Nivel de viaţă excesiv de costisitor; eleganţă, splendoare, fast. ✦ Expr. *A face lux* = a duce o existenţă fastuoasă; *spec.* a se îmbrăca extrem de elegant şi de costisitor. **2.** Fig. Risipă; exces.

LUXA (< fr., lat.) vb. I tranz. A-şi deplasa un os de la locul lui; a-şi scrânti o mână, un picior etc.

LUXAŢIE (< fr., lat.) s. f. Deplasare persistentă a extremităţii articulare a unui segment osos din poziţia normală faţă de articulaţia din care face parte. Este însoţită uneori de ruptura capsulei articulare şi a ligamentelor şi de ieşirea extremităţii unuia din oasele articulaţiei din capsulă. Provoacă o durere vie şi pierderea capacităţii funcţionale. Poate fi congenitală sau traumatică. Sin. *scrântitură, torsiune* **(3).**

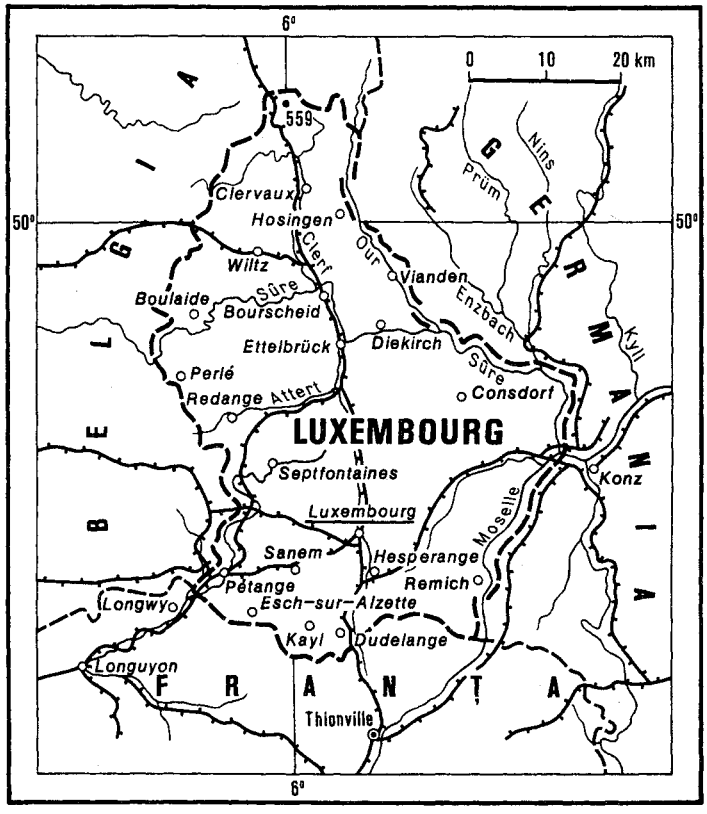

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Districte şi cantoane	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1995)
DIEKIRCH	**1 157**	**60 900**
Clervaux	332	11 300
Diekirch	239	24 600
Redange	267	12 000
Vianden	54	2 900
Wiltz	265	10 100
GREVENMACHER	**525**	**46 700**
Echternach	186	13 000
Grevenmacher	211	19 400
Remich	128	14 300
LUXEMBOURG	**904**	**298 000**
Capellen	199	34 200
Esch	243	122 700
Luxembourg	238	120 500
Mersch	224	20 600

LUXEMBOURG sau **LUXEMBURG 1. Marele Ducat de Luxemburg (Grand-Duché du Luxembourg, Grossherzogtum Lëtzebuerg, Grossherzogtum Luxemburg),** stat în Europa de Vest, fără ieşire la mare; 2 586,4 km^2; 420 mii loc. (1997). Limbi oficiale: luxemburgheza (luxembourgeois/lëtzebuergesch), limbă naţională, franceza şi germana. Religia: creştină (catolici 94,9%, protestanţi 1,1%). Capitala: *Luxembourg (Luxemburg, Lützelburg).* Oraşe pr.: Esch-sur-Alzette, Differdange, Dudelange, Pétange. Este împărţit în 12 cantoane, grupate în trei districte. Relief coborât în N, cu munţi erodaţi cu aspect de podiş colinar (reg. Oesling, un sector al Ardenilor cu alt. max. din ţară 559 m vf. Huldange), iar în S câmpia deluroasă Gutland (Bon Pays) — 270 m alt. — care ocupă 60% din supr. ţării. Climă temperată de tranziţie între cea maritimă şi cea semicontinentală. Principalul râu este Moselle, cu afl. său Sûre. Pădurea ocupă 34,2% din terit. ţării formată mai ales din stejar în Oesling şi fag în Gutland. Ţară cu o economie dezvoltată, în care serviciile deţin 31,3% din PNB şi 18,9% din populaţia ocupată (mai ales proprietari de firme şi operaţiuni bancare). Industria are ca principală ramură siderurgia care utilizează materie primă din import (ocupă locul 1 pe glob la produse siderurgice pe locuitor). Expl. de gips (420 mii t, 1997) şi roci de constr. Ind. prelucrătoare produce (1995): energie electrică

(1,24 md. kWh), oţel (2,5 mil. t, 1996), fontă şi feroaliaje (829 mii t, 1996), laminate, maşini şi utilaje de transport, aparatură, mase plastice şi cauciuc sintetic, anvelope, fire textile artificiale, ceramică, ciment (714 mii t), pielărie şi încălţăminte, produse alim., mai ales bere (518 mii hl), vin (150 mii hl), lapte (261,6 mii t), carne (23,1 mii t, 1994), conserve de fructe, ţigarete. Agricultura se bazează pe creşterea animalelor. Se cultivă 23,2% din supr. ţării cu (mii t, 1995): grâu (52,8), orz (63,3), ovăz, secară, cartofi (22,8), sfeclă de zahăr; pomicultură (mai ales mere şi pere) şi viticultură. Silvicultură: lemn (411,6 mii m^3, 1994). Floricultură (trandafiri). Se cresc mai ales (mii capete, 1995): bovine (214), porcine (73), ovine. Sunt dezvoltate transporturile rutiere şi feroviare. C.f.: 275 km (262 km electrificate). Căi rutiere: 5,16 mii km (1997), din care 118 km autostrăzi (1997). Căi navigabile interne: 37 km (1994). Turism: 766,8 mii turişti străini (1995). Principalele obiective turistice: capitala cu Palatul Marelui Duce (sec. 16–17), clădirea Municipalităţii (sec. 19), catedrala, biserica Sf. Mihail (sec. 10–16); castelele medievale din staţiunile Vianden, Clerf şi Wiltz, staţiunea balneoclimaterică Mendorf-les-Bains, staţiunea de vacanţă Echternach cu bazilică din sec. 11 şi abaţie din sec. 18. Moneda: 1 franc luxemburghez = 100 centimes. Comerţ exterior foarte dezvoltat (**L.** deţine locul 1 pe glob la PNB/loc., respectiv 123 000 $/loc., 1996). Export (1995): maşini, utilaje şi echipament de transport (55,1%), mase plastice şi produse din cauciuc (14,1%), produse textile (6,6%) şi alim. (6,6%). Pr. parteneri: Germania (28,3%), Franţa (19,7%), Belgia, Marea Britanie. Import (1995): maşini, utilaje şi echipament de transport (46,9%), produse alim. (11,4%), materii prime minerale (9,5%), produse chimice (8,3%). Pr. parteneri: Belgia (38,1%), Germania (29,8%), Franţa (12%), Olanda, S.U.A., Italia. — *Istoric.* Terit. **L.** a făcut parte din prov. romană Gallia Belgica, din regatul franc al lui Clovis, din Austrasia merovingiană, din imperiul lui Carol cel Mare şi din Lotharingia. În jurul castelului şi oraşului **L.** (numit iniţial Lützelburg), stăpânit de familia de **L.**, ia fiinţă în sec. 10 un comitat, ridicat în 1354 la rangul de ducat. Reprezentanţii familiei de **L.** dau, între 1308 şi 1437, o serie de regi Germaniei, Boemiei, Ungariei şi patru împăraţi Sfântului Imperiu Romano-German, dintre care cel mai important rămâne *Sigismund de L.* În sec. 15–18, **L.** aparţine Burgundiei, Spaniei, Franţei, Austriei şi din nou Franţei (1794–1814). Fortăreaţa **L.**, numită şi Gibraltarul nordului, este aprig disputată între statele combatante, fiind asediată şi distrusă de peste 20 de ori în patru secole. Prin „Actul final" al Congresului de la Viena (1814–1815), **L.** este ridicat la rangul de mare ducat autonom, legat timp de 75 de ani de Olanda printr-o uniune personală (suveranul Olandei era totodată şi mare duce de **L.**). Între 1815 şi 1866 este inclus în Confederaţia Germană. În 1831, partea de V a Marelui Ducat a fost inclusă în noul regat al Belgiei (provincia Luxembourg). Tratatul din 19 apr. 1839 fixează graniţele **L.** După destrămarea Confederaţiei Germane (1866), Tratatul internaţional de la Londra (11 mai 1867) recunoaşte independenţa **L.** şi proclamă neutralitatea perpetuă a statului (denunţată oficial de **L.** în 1948). Prin Constituţia din 1868, **L.** devine monarhie ereditară constituţională. La moartea regelui olandez Wilhelm III, **L.** denunţă uniunea personală cu Olanda, tronul Marelui Ducat de **L.** fiind ocupat de familia de Nassau (care domneşte şi în prezent). În pofida statutului său de neutralitate, **L.** este ocupat în cursul celor două conflagraţii mondiale de armatele germane. Legat din 1922 de Belgia printr-o uniune vamală, **L.** formează în 1947, împreună cu Belgia şi Olanda, uniunea vamală, apoi economică *Benelux.* Puternic industrializat, **L.** este astăzi unul dintre cele mai bogate state europene. Monarhie parlamentară ereditară. Puterea legislativă este exercitată de un parlament unicameral, Camera Deputaţilor. Unele funcţii legislative sunt îndeplinite de Consiliul de Stat. Puterea executivă, deţinută de suveran, este de fapt exercitată de Consiliul de Miniştrii condus de un prim-min. **2.** Capitala Marelui Ducat de **L.**, situată în S ţării, pe râurile Alzette şi Pétrusse; 78,3 mii loc. (1997). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru financiar şi comercial internaţional. Oţelărie. Ind. mobilei, chimică, textilă şi alim. Centru universitar (1969). Teatre. Muzeu Naţional. Galeria Municipală de Tablouri. Conservator. Bănci. La **L.** se află sediile Parlamentului Uniunii Europene şi al Curţii Europene de Justiţie. Monumente: biserica Saint-Michel (987); catedrala Notre-Dame (1613–1623), în stil gotic; Palatul Marelui Duce (1572–1621); Primăria (1830–1838). Menţionat pentru prima dată în 963, a primit dreptul de oraş în 1244. **3. Muzeul ~,** muzeu naţional la Paris, aflat în clădirea Palatului **L.**, încă din 1818, când Ludovic XVIII a amenajat aici o aripă cu funcţie de muzeu, destinată artiştilor contemporani. Înlocuit în 1939 de Muzeul naţional de artă modernă

Luxembourg (2)

Vedere generală

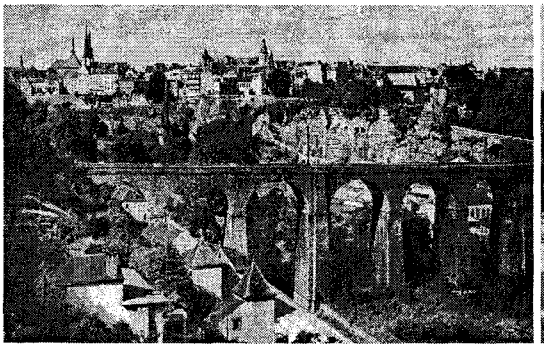

Palatul Marelui Duce

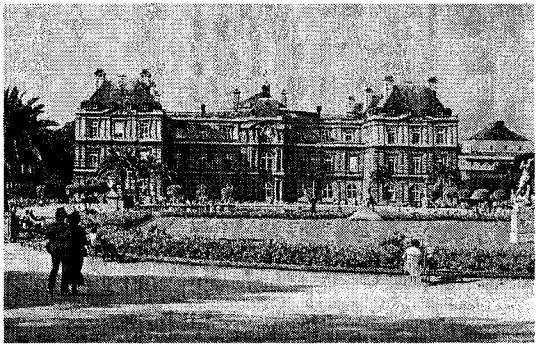

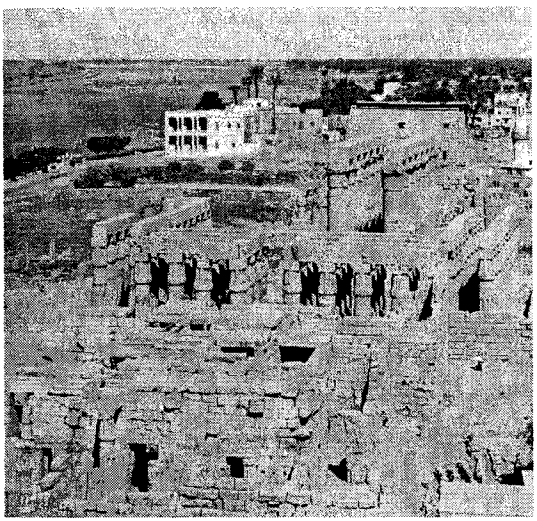

Luxor. Ruinele templului lui Amon

(astăzi la Centrul național de cultură și artă „G. Pompidou"), renovat în 1980, găzduiește expoziții temporare. **4. Palatul și grădina ~,** ansamblu realizat în timpul Mariei de Medici după modele florentine; cuprinde, alături de o vastă grădină în care se găsesc numeroase monumente și statui („Fântâna Medici" și „Silène" de J. Dalon), un palat (construit în principal de S. de Brosse, 1612–1620 și transformat ulterior de J.F. Chofgnin; a fost extins în 1836 cu un nou edificiu clădit în același stil, bolțile bibliotecii fiind decorate de Delacroix, 1840–1846, dar în 1860 a fost redus și reamenajat) și o galerie decorată de Rubens (frescă consacrată istoriei vieții Mariei de Medici, azi la Luvru).

LUXEMBURG, Rosa (1871–1919), militantă comunistă germană. A activat în tinerețe în Polonia. Unul dintre întemeietorii Partidului Social-Democrat Polonez (1893) și al Partidului Comunist din Germania — Liga Spartacus (1918). Criticând modelul leninist rigid de organizare a partidului, a deținut un rol important în evenimentele insurecționale din nov. 1918. Asasinată.

LUXEMBURGHEZ, -Ă (< n. pr. *Luxemburg*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune în Luxembourg. Mai trăiesc în Italia, Franța, Belgia. De religie creștină (catolici). ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Luxembourg. **2.** Adj. Care aparține Luxembourgului sau luxemburghezilor, care se referă la Luxembourg sau la luxemburghezi. ✦ (Substantivat, f.) Idiom indo-european din ramura germanică, având rolul de limbă oficială, alături de franceză și germană, în Luxembourg. La origine a fost un dialect al limbii germane medii. Limba scrisă a început să se dezvolte din 1820, iar literatura și presa în a doua jumătate a sec. 19. A devenit obiect de studiu în școala elementară în 1912.

LUXMĘTRU (< {i}; {s} lat. *lux* „lumină" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument fotometric care servește la măsurarea iluminării.

LUXOR (AL-UQSUR), oraș în ESE R.A. Egipt, pe dr. Nilului, la 674 km SE de Cairo; 155 mii loc. (1994). Aeroport. Centrul unei zone agricole. Turism. Aici se află vestigiile templului lui Amon, reconstruit și decorat cu reliefuri în timpul lui Amenhotep III (1400–1362 î.Hr.), precum și două obeliscuri (din care unul a fost transferat în 1831 în Place de la Concorde din Paris).

LUXOS, -OASĂ (< *lux,* după fr. *luxueux*) adj. Fastuos, somptuos; bogat. ✦ (Despre persoane) Care se îmbracă cu o eleganță costisitoare, care poartă lucruri scumpe.

LU XÜN sau LU HSÜN (pseud. lui *Zhou Zuren*) (1881–1936), scriitor chinez. A întemeiat „Liga scriitorilor de stânga". Unul dintre fondatorii literaturii chineze moderne prin inovațiile sale de stil, folosirea limbii vorbite și renunțarea la rigorile formale și canoanele clasice. În scrierile sale atrage atenția asupra confuziei și imobilismului societății chineze de la începutul sec. 20. Poezii în proză („Ierburi sălbatice"). Pamflete („Jurnalul unui nebun"), romane sociale („Medicina"), povestiri cu caracter satiric, antifeudal („Adevărata biografie a lui Ah Q"). Traduceri.

LUXURIANT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre vegetație) Extrem de abundentă.

LUYNES [lüinę], **Charles marchiz d'Albert, duce de L.** (1578–1621), om politic francez. Din ordinul lui Ludovic XIII a organizat asasinarea lui Concino Concini, preluând funcțiile lui în stat. Conetabil al Franței (1621). A dus o politică de forță împotriva marii nobilimi și a hughenoților.

LU YOU (1125–1210), poet chinez. Poeme patriotice și de evocare a muncilor agricole notabile prin expresivitatea stilistică și limbajul rafinat („Grădinile", „Suspin după vin", „Cartea ceaiului", „Cântecul secerișului").

LUYS [lüi], **Jules Bernard** (1828–1895), neuropsihiatru francez. A descris nucleii subtalamici *(corpii lui L.)* și centrul median talamic.

LUZERN 1. V. **Lacul celor Patru Cantoane. 2.** V. **Lucerna.**

LUZHOU [luʤou], oraș în centrul Chinei (Sichuan), pe Yangtze; 262,9 mii loc. (1990). Centrul unei zone agricole. Ind. constr. de mașini, textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Mare piață pentru sare.

LUZI, Mario (n. 1914), poet italian. Unul dintre cei mai reprezentativi poeți ermetici („Sosire nocturnă", „Caiet gotic", „Un toast"). Poeme dramatice („Ipazia"); eseuri („Discurs natural").

LUZIN, Nikolai Nikolaevici (1883–1950), matematician rus. Prof. univ. la Moscova. Lucrări de analiză matematică, teoria mulțimilor, geometrie diferențială, logică matematică („Lecții privind ansamblurile analitice și aplicațiile lor").

LUŽNICE [luʒnitse], râu în partea de S a Cehiei, afl. dr. al Vltavei; 208 km.

Lu Xün

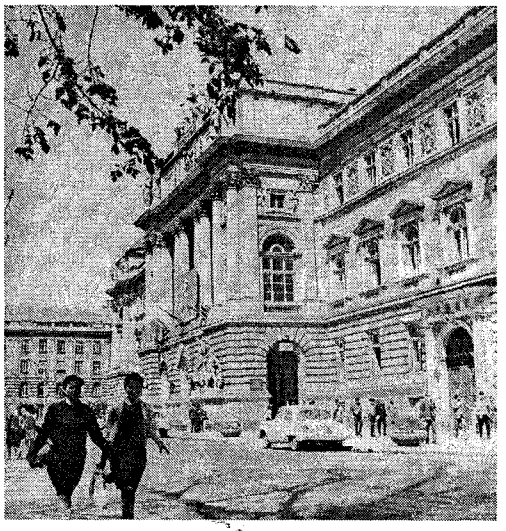

Lvov. Universitatea

Izv. din zona Friewald (Austria), curge pe direcţie S–N până în oraşul Tâbor, iar apoi îşi schimbă brusc cursul către SV şi confluează cu Vltava la Týn vad Vltavou.

LUZON, cea mai mare insulă a arh. Filipine; 108,2 mii km^2. Oraşe pr.: Manila, Quezon City, Baguio, Lucena, Naga, Legaspi. Relief muntos vulcanic, cu o cordilieră în centru. Alt. max.: 2 928 m (vf. Pulog). Îngustă câmpie litorală. Climat subecuatorial cu precipitaţii bogate (2 000–3 000 mm/an) şi cu vegetaţie caracteristică de păduri şi savane. Expl. de min. de fier, cupru, crom, mangan, aur, cărbuni, petrol şi gaze naturale. Trestie de zahăr, porumb, tutun, cocotieri, abaca.

LVOV (L'VIV), oraş în Ucraina; 802 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Constr. de automobile, maşini agricole, aparataj electrotehnic şi instrumente medicale; mat. de constr., produse farmaceutice şi alim., mobilă, sticlă, vopsele, tricotaje şi conf. Centru cultural. Universitate (1661). Muzee. Monumente: biserica Sviatîi Nikolai (sec. 13), catedrală dominicană (1785–1796), în stil gotic, capelele Kampianov şi Boimov (începutul sec. 17), catedrala armeană (sec. 14–15), biserica Uspenskaia (sec. 16–17), în stilul Renaşterii, clădiri baroce din sec. 17–18. Cunoscut de români în Evul Mediu sub numele de *Liov.* Menţionat în 1256, oraşul a fost întemeiat de cneazul de Halici, Daniil Romanovici; a cunoscut o dezvoltare rapidă, datorită situării sale la încrucişarea căilor comerciale care legau Marea Neagră cu Marea Baltică. A întreţinut strânse legături comerciale şi culturale cu Ţările Române (cu Moldova mai ales). L. a aparţinut pe rând Poloniei (1349–1772), Austriei (1772–1919), din nou Poloniei (1919–1939), Uniunii Sovietice (1939–1941, 1944–1991). Între 1941 şi 1944 ocupat de trupele germane. Din 1991, a intrat în componenţa Ucrainei. Denumirea germană: *Lemberg.*

LVOV, Aleksei Fiodorovici (1798–1870), compozitor rus. Dirijor al Corului Imperial (1837–1855). A compus muzica imnului imperial rus (versuri de Vasili Jukovski). Autor de opere („Undine"), muzică de cameră.

LVOV, Ghiorghi Evghienievici, prinţ ~ (1861–1925), cneaz rus. În timpul primului război mondial a condus Uniunea panrusă a zemstvelor. Prim-min. al primului guvern provizoriu (mart.–iul. 1916). După preluarea puterii de către bolşevici, a fost silit să emigreze.

LVOV-VARŞOVIA, Şcoala de la ~, şcoala poloneză de logică întemeiată după primul război mondial (A. Tarski, T. Kotarbiński, J. Łukasiewicz. K. Ajdukiewicz ş.a.). Contribuţii la dezvoltarea logicii moderne (semantică, logici polivalente ş.a.).

LWOFF [vof], **André Michael** (1902–1994), microbiolog şi medic francez. Prof. univ. la Paris. Studii asupra virusurilor; a descoperit şi a explicat fenomenul lizogeniei bacteriene. Lucrări asupra mecanismelor chimice ale transmiterii informaţiei genetice — rolul de mesager al acidului ribonucleic („Ordinul biologic", „Jocuri şi lupte"). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1965), împreună cu F. Jacob şi J. Monod.

LYALLPUR v. **Faisalabad.**

LYBI (LYBON, LINAM-VIET-DE), împărat vietnamez (544–548). A condus revolta antichineză, proclamându-se împărat şi punând bazele statului Van-Xuan (nordul şi părţi din centrul actualului Vietnam) şi a dinastiei Ly timpurie (544–603), cu capitala la Long-biên. Înfrânt de o armată chineză, a fugit în Laos, unde a murit în 549.

LYCEUM, denumire a şcolii de filozofie întemeiată de Aristotel la Atena, într-o clădire publică, în cinstea lui Apollo Lykios. Membrii acestei şcoli au fost numiţi *peripatetic*ieni.

LYCOPOLIS v. **Asyût.**

LYCRA (cuv. fr.) s. f. Fir de cauciuc artificial, acoperit cu fibre sau fire de natură diferită, utilizat în confecţionarea articolelor textile, având o mare elasticitate.

LYDDA v. **Lod.**

LYELL [lail], **Sir Charles** (1797–1875), geolog britanic. Prof. la King's College din Londra. În lucrarea sa „Principii de geologie" a formulat conceptul actualismului. Adept al evoluţionismului, a combătut catastrofismul („Elemente de geologie", „Vechimea omului").

LYLY [liii], **John** (c. 1553–1606), scriitor englez. Promotor al *eufuismului,* termen pe care l-a creat. Ficţiunile alegorice în stil manierist („Euphues, anatomia spiritului", „Euphues şi Anglia sa") inaugurează romanul modern în Anglia. Prin comediile sale de curte cu caracter mitologizant („Alexandre şi Campaspe", „Sapho şi Phaon", „Endymion") a contribuit la apariţia teatrului profan.

LUYMAN, Theodore (1874–1954), fizician american. Prof. univ. la

André Michael Lwoff

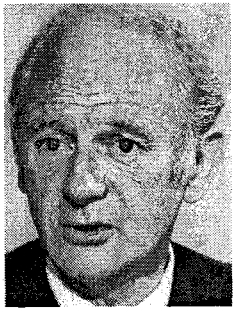

John Mary Lynch

Feodor Lynen

Harvard din Cambridge (Massachusetts). Cercetări şi lucrări de spectroscopie în spectrul ultraviolet.

LYME (< n. localit. *Lyme*) subst. *Boala ~* = afecţiune inflamatorie endemică, provocată de spirocheta *Borrelia burgdorferi* şi transmisă prin căpuşile din genul *Ixodes*. Se caracterizează prin eritem cronic, artrite, neuropatii şi meningoencefalită. A fost identificată în Lyme (Connecticut), în 1975; este răspândită în statele americane, Europa şi Australia.

LYNCH, Benito (1885–1951), scriitor argentinian. Romane inspirate de mediul provincial, descriind cu forţă conflicte dramatice, într-o construcţie narativă riguroasă („Şoimii Floridei", „Englezul cu oasele" — capodopera sa, „Cântecul unui Gaucho").

LYNCH [linţ], **David** (n. 1946), regizor american de film. Creaţii şocante, construite pe violenţă, sex, suspans („Catifeaua albastră", „Suflet sălbatic", „Twin Peaks" — serial T.V.).

LYNCH [linţ], **John Mary** (1917–1999), om politic irlandez. Lider al Partidului republican Fianna Fâil. Prim-min. al Rep. Irlanda (1966–1973, 1977–1979).

LYNEN, Feodor (1911–1979), biochimist german. Prof. univ. la München. A descoperit mecanismul de reglare a biosintezei şi degradării acizilor graşi în organism (a realizat biosinteza colesterolului). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1964), împreună cu K. Bloch.

LYON [liõ], oraş în partea centrală estică a Franţei (Lyonnais), la 460 km SE de Paris, port la confl. Ronului cu Saône; 1,6 mil. loc. (1990). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru ind., financiar şi cultural. Mare centru al ind. textile (mătase). Metalurgie. Uzine chimice (îngrăşăminte, mase plastice, produse farmaceutice), constr. de automobile, de maşini textile, cabluri, produse alim. Două universităţi (1809; 1875). Muzeu de istorie. Monumente: bazilica Sainte-Martin-d'Ainay (1107), în stil romanic, catedrala Saint-Jean (sec. 12–15), în stil gotic, bisericile Saint-Bonaventure (1315–1471), Saint-Paul (sec. 12–15), Saint-Bruno (sec. 17), în stil baroc, Notre-Dame de Fourvière (1871–1894), Primăria (1646–1665), Palatul Artelor, azi muzeu (sec. 17), Grand Théâtre (sec. 19). Fondat de romani *(Lugdunum)*, în 43 î.Hr. Capitala religioasă a galilor, a trecut la creştinism în sec. 3. Sub stăpânire burgundă şi francă, a devenit capitala Provenţei (879). În 1176 a fost centrul mişcării *valdensilor*. Din sec. 15, unul dintre principale oraşe ale finanţei şi comerţului european. Revolte sociale ale ţesătorilor (1831, 1843). Din 1863, în L. s-a înfiinţat una dintre marile bănci franceze (Credit Lyonnais). Centru al mişcării de rezistenţă antigermană în al doilea război mondial. La L. au avut loc trei importante concilii ale Bisericii catolice (1245, 1274 şi 1774).

LYONNAIS [lionę], provincie istorică în E Franţei. Oraş pr.: *Lyon*. Puternică zonă ind. a ţării (produse textile, automobile, produse chimice şi siderurgice). Viticultură. Cereale. Creşterea animalelor.

LYOT [liọ], **Bernard Ferdinand** (1897–1952), astronom francez. Inventatorul coronografului (1930), care a permis fotografierea coroanei solare în timpul eclipselor. În 1948 a obţinut primele imagini cinematografice ale erupţiilor solare. Studii de fizica Soarelui.

LYOTARD [liotar], **Jean-François** (1924–1998), filozof francez. Preocupat în principal de teoria artei, de gândirea şi opera lui Freud şi Marx („Plecând de la Marx şi Freud"), de evoluţia diferitelor forme de discurs, a încercat să arate că în spatele diverselor strategii din economia politică se ascund dorinţe inconştiente individuale („Economia libidinală"). Lucrări în domeniul fenomenologiei şi al filozofiei postmoderne („Fenomenologia", „Condiţia postmodernă").

ŁYSA-GÓRA (GÓRY SWIETOKRZYSKIE [gurî ʃviętotʃiʒskie]), masiv hercinic în SSE Poloniei, între Vistula (la E) şi Pilica (la V). Alt. max.: 611 m (vf. Łysica). Prezintă o creastă centrală, formată din cuarţite, mărginită de culmi joase, calcaroase şi grezoase. Zăcăminte de min. de fier, polimetalice şi marmură.

LYTTON [liţən], **Edward George, conte de Bulwer** (1803–1873), scriitor şi om politic englez. Membru al parlamentului (1852–1866), secretar colonial (1858–1859). Piese de teatru („Richelieu", „Banii"), romane cu caracter ocult, prototipic, istoric sau romantic („Paul Clifford", „Ultimele zile ale lui Pompei", „Rienzi" — a stat la baza libretului operei lui Wagner cu acelaşi nume, „Cursa care urmează").

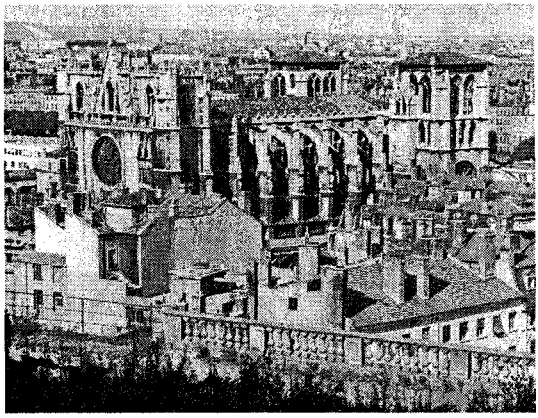

Lyon. Catedrala Saint-Jean

M

M s. m. invar. **1.** A saisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul notat prin această literă (consoană sonantă ocluzivă nazală bilabială). **2.** (METR.) Simbol pentru prefixul *mega-*. **3.** (FIZ.) Simbol pentru *mach*. **4.** Simbol pentru cifra romană cu valoarea 1 000. **5.** Simbol prin care se exprimă magnitudinea unui cutremur. **6.** (LOG.) Simbol pentru *termen mediu*.

m (METR.) **1.** Simbol pentru *metru*. **2.** Simbol pentru *mili-*.

m (FIZ.), simbol pentru *masă*.

mA, simbol pentru *miliamper*.

MA, Yo Yo (n. 1955), violoncelist american de origine chineză. S-a lansat la 8 ani, cântând sub bagheta lui L. Bernstein. Carieră concertistică internațională. Interpret de muzică de cameră, împreună cu pianistul Emmanuel Ax și în trio cu I. Stern și G. Kremer. Cântă pe un violoncel Montagnana și pe un Stradivarius.

MAAR (< germ.) subst. Lac instalat într-un crater de explozie. Craterul relativ circular, în formă de pâlnie, cu pereții abrupți, s-a format în urma unei explozii puternice a gazelor care au perforat stratele de suprafață, fără să fie urmate de erupții de lavă sau cenușă. Astfel de lacuri, cu adâncimi ce pot atinge 150 m, se întâlnesc în Germania (reg. Eifel), Franța (Masivul Central), Africa de Sud, Uganda, Mexic, Japonia, S.U.A.

MAARRÎ (AL-MAARRI), *Abū-al-Alā Ahmad ibn 'Abd Allāh al-Maarrī* (973–1057), poet clasic arab. Versuri cu caracter filozofic și satiric, remarcabile prin complexitatea rimei („Necesitatea inutilă"). Capodopera sa, „Epistola despre iertare", va fi percepută de criticii literari ca o „Divina Comedia".

MAAS v. **Meuse**.

MAASTRICHT [ma:strịht] **(MAESTRICHT),** oraș în SE Olandei, port pe Maas; 118,9 mii loc. (1997). Nod feroviar. Aeroport. Oțelării. Ind. constr. de mașini, chimică, a sticlăriei, ceramicii, hârtiei, cimentului și prelucr. tutunului (țigarete). Piață pentru cereale și unt. Muzeu de artă și arheologie. Monumente: catedrala Sint-Servaaskerk (Servatius), datând din sec. 6 (cea mai veche din Olanda), reconstruită în 1039, în stil romanic, cu adăugiri din sec. 12 și 14–15; Biserica Dominicană (sfârșitul sec. 12); bisericile Sint-Janskerk (sec. 14–15), în stil gotic, cu un turn înalt de 75 m, Sint-Mathiaskerk (sec. 14–15), în stil gotic, Sint-Augustinerkerk (1661), în stil baroc; Primăria veche (sec. 16); Primăria nouă (1659–1664). Fundat (sec. 4) pe locul unei vechi așezări fortificate construite de romani. Sediul unui arhiepiscopat (382–721), a intrat în stăpânirea ducilor de Brabant (1204). Anexat de Țările de Jos (1632), cucerit de francezi (1748, 1794); din 1815 inclus în Regatul Țărilor de Jos. După 1830 a revenit Olandei. — **Tratatul de la ~**, semnat la 7 febr. 1992, de către țările membre (12) ale Comunității Europene, intitulat Tratatul pentru Integrare Europeană, prin care se înființează Uniunea Europeană. Tratatul stabilea crearea unei regiuni fără frontiere, a unității politice, economice, monetare și preconiza introducerea (cel mai târziu până în 1999) a unei monede unice, politică externă și de securitate comună, sistem bancar centralizat și cetățenie unică europeană. A intrat în vigoare la 1 nov. 1993. În 1994 au fost semnate acordurile de aderare la Uniunea Europeană a Austriei, Norvegiei, Finlandei și Suediei.

Maastricht.
Primăria nouă

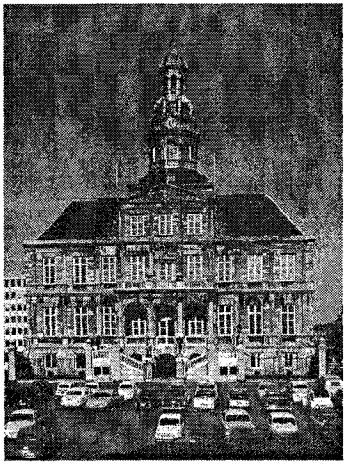

MAASTRICHTIAN, ultimul etaj al Cretacicului. Termenul a fost introdus în 1849 de Dumont și derivă de la numele orașului Maastricht din Olanda.

MAAT (în mitologia egipteană), zeița adevărului și a justiției, fiica zeului suprem Ra, soția lui Thot. Reprezentată printr-o femeie cu o pană de struț (greutatea etalon cu care se cântăresc inimile defuncților).

MAAZEL [ma:zl], **Lorin** (n. 1930), dirijor american. Director artistic al Operei (1965–1971) și al Orchestrei Simfonice

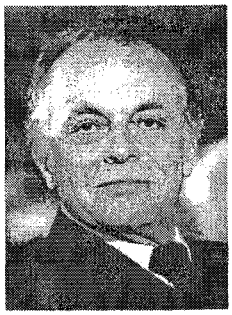

Lorin Maazel

Radio din Berlin (1965–1975), al Orchestrei Simfonice din Cleveland (1972–1982), al Filarmonicii din Londra (1976–1980), al Operei din Viena (1982–1986), al Orchestrei Naționale a Franței (1988–1991) și al Orchestrei Simfonice din Pittsburgh (1988–1996). Primul american care a dirijat la Bayreuth (1960). Repertoriu amplu și divers, cuprinzând și numeroase prime audiții sau înregistrări de coloane sonore de film („Don Giovanni", „Carmen", „Othello"). Iubitor de experiențe inedite (integrala simfoniilor de Beethoven într-o singură zi). Concerte în România.

MABILLON [mabijõ], **Jean** (1632–1707), erudit francez. Benedictin. Fondatorul paleografiei și al diplomaticii latine ca discipline auxiliare ale științei istorice și critice („De re diplomatica"). Alte lucrări: „Acta sanctorum ordinis Sancti Benedicti". Editor de documente ecleziastice.

MABLY [mabli], **Gabriel Bonnot de** (1709–1785), filozof moralist și istoric francez. Abate. Fratele lui *E.B. de Condillac.* Unul dintre precursorii socialismului comunitar. A relevat influența inegalității sociale asupra conștiinței și a acțiunii oamenilor („Convorbirile lui Phocion privind raportul dintre morală și politică"). Ideile lui au influențat conducătorii spirituali ai Revoluției Franceze din 1789. Alte lucrări: „Dreptul public european întemeiat pe tratate", „Despre drepturile și îndatoririle cetățeanului".

MABUSE [mabüz] (pseud. lui *Jan Gossaert* sau *Jenni Gossart* [hosart]) (c. 1478–c. 1532), pictor flamand. Influențat de Dürer și de pictorii italieni. Precursor al barocului. Lucrări cu subiecte religioase, mitologice și portrete („Adorația magilor", „Neptun și Anfitrita", „Danae", „Hercule și Deianira", „Carol de Burgundia", „Eleanor de Austria").

MAC (< engl.) Prefix de origine celtică, indicând apartenența de clan (fiul lui...), care precede multe nume irlandeze și scoțiene, scris uneori cu grafii diferite (Mc, dar și M' sau M'). V. și **Mc.**

MAC (< bg., srb.) s. n. Plantă anuală sau vivace, din familia papaveraceelor, cu tulpină înaltă până la 130 cm, frunze alungit-ovate, sectat-zimțate și flori mari albe, roz, roșii sau violete *(Papaver somniferum).* Se cultivă în Africa de Nord, Australia, Asia Centrală și de Est, Europa, având c. 100 de specii; în parcuri și grădini se cultivă în scop decorativ. Semințele conțin 45–60% ulei și sunt folosite ca atare în alimentație, industrie, bioterapie; din capsulele imature sau din cojile capsulelor mature se extrage opiul. ✧ *M. cornut* = denumire dată plantelor din genul *Glaucium,* familia papaveraceelor, cu latex galben, flori mari, lung pedunculate, galbene și cu fruct cilindric, lung până la 25 cm. Se cultivă în Europa și Asia; în România crește *Glaucium corniculatum,* cu flori portocalii roșiatice sau roșii și cu fructe foarte lungi, păroase și *Glaucium flavum,* cu flori galbene și fructe fără peri. *M. de munte* = endemism din familia papaveraceelor răspândit numai în munții Carpați, pe grohotișuri calcaroase și pe locuri stâncoase, din zonele alpine și subalpine *(Papaver corona-sancti-stephani).* Are frunzele simplu-penate, fără peri, dispuse în rozetă, iar florile sunt galbene. Ocrotit prin lege. *Macul ciorii* = zămoșiță.

MACABEI (MACCABEI), familie de sacerdoți iudei, a Asmoneilor, formată din șapte frați, cei mai importanți fiind: Matalia, Iuda, Ionatan și Simon. Au luptat împotriva dominației *Seleucizilor.* După obținerea independenței, au întemeiat o dinastie de regi (167–37 î.Hr.). În „Vechiul Testament" există trei cărți ale **M.**: *Cartea întâi,* scriere cu caracter istoric, necanonic, care relatează lupta evreilor, conduși de **M.**, împotriva sirienilor, pentru apărarea credinței și a independenței în perioada de început a domniei lui Alexandru cel Mare până la Hircan I (134–104 î.Hr.); *Cartea a doua,* scriere cu caracter istoric, prezentând aceleași evenimente ca și prima, dar relatate pe scurt; *Cartea a treia,* scriere necanonică; prezintă persecuția evreilor din Egipt în timpul lui Ptolemeu Philopator (221–204 î.Hr.). A fost întocmită de un iudeu din Egipt în limba greacă.

MACABRU, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la moarte sau la morți, care are caracter funebru; *p. ext.* care inspiră groază; sinistru, lugubru. ✧ *Dans m.* v. *dans.*

MACAC (< fr. {i}) s. m. Denumire generică pentru mai multe specii de maimuțe asiatice catariniene, din familia cercopitecidelor, omnivore, arboricole, dar și terestre, de c. 50–60 cm lungime, cu coada de lungime medie ori scurtă sau fără coadă *(Macacus).* Împerecherea se realizează tot timpul anului, gestația este de șase luni și se naște un pui care ajunge la maturitate sexuală la patru ani. Considerate sacre în India. Specia *Macaca mulatta* este folosită mult în experiențele de laborator.

MACADAM (< germ., fr.; {s} n. pr. *McAdam*) s. n. Îmbrăcăminte rutieră inventată de inginerul britanic John Loudon McAdam (1756–1836), al cărui nume îl poartă. Constă din mai multe straturi succesive de piatră spartă, așezarea fiecărui strat fiind urmată de o tasare cu un *compresor rutier.* După natura liantului folosit pentru mărirea rezistenței stratului, se deosebesc: **m.** asfaltic, **m.** cimentat, **m.** gudronat etc.

MACAGIU (< *macaz*) s. m. Muncitor care manevrează un macaz; acar.

MACAMA (< germ.) s. n. Gen literar în proză ritmată, propriu literaturii arabe (sec. 10–11), asemănător ca structură nuvelei și povestirii europene; a fost creat de *Hamadhānī.*

MACAO (SANTO NOME DE DEUS DE MACAU) v. **Aomen.**

MACAPÁ, oraș în N Braziliei, port pe stg. brațului Canal do Norte din delta Amazonului, centru ad-tiv al terit. federal Amapá; 146,5 mii loc. (1991). Aeroport. Expl. de mangan. Piață agricolă. Prelucr. lemnului. Exportă cauciuc, mangan ș.a. Fundat în 1752. Fort construit în 1782 de São José de Macapá.

MACARA (< tc.) s. f. Aparat, dispozitiv sau sistem tehnic, construit pe principiul scripeților, folosit pentru ridicarea, deplasarea și transportarea pe distanțe scurte a unor obiecte. **M.** pot fi stabile sau mobile. După felul în care sunt construite, se deosebesc: *m. capră, m. pivotantă, m.-portal, m.-turn* etc.

MACARENA (SERRANÍA DE LA MACARENA), lanț muntos în partea central-sudică a Columbiei (Cordillera Oriental), la c. 320 km S de Bogotá, extins pe direcția NNV–SSE, pe 240 km lungime, între râurile Duda (la V), Guejar (N și E) și Guayabero (S). Alt. max.: 3 050 m. Parc național

(501,3 mii ha), întemeiat în 1948 și declarat rezervație (1971), în care trăiesc urși, jaguari, reptile și c. 450 de specii de păsări.

MACARIE (1450/1455–c. 1521), ieromonah și tipograf sârb. Adus din Muntenegru în Țara Românească de domnul Radu cel Mare, a tipărit la Mănăstirea Dealu, în limba slavonă de redacție medio-bulgară, trei cărți de cult: „Liturghierul" (1508), „Octoihul" (1510) și „Tetraevanghelul" (1512) — primele tipărituri apărute pe teritoriul românesc. După 1512, mitropolit al Ungrovlahiei.

MACARIE (?–1558), cronicar moldovean. Episcop de Roman (1531–1548, 1551–1558). La cererea lui Petru Rareș, al cărui cronicar a fost, a scris în slavonă, o cronică în care prezintă istoria Moldovei între 1504 și 1551 și în care susține autoritatea centrală.

MACARIE Ieromonahul (c. 1780–1836, n. Perieți, jud. Ialomița), teoretician muzical, psalt și compozitor român. Prof. de muzică la școala lui Dionisie Lupu de la Mitropolie. A sistematizat cântările de strană și a tradus din limba greacă repertoriul de bază al slujbei religioase („Teoreticonul...").

MACARIE EGIPTEANUL (c. 301–c. 394), eremit care a trăit în deșertul egiptean. Îndrumător spiritual al creștinismului, a avut numeroși discipoli. Sanctificat. Sărbătorit la 2 ian.

MACAROANĂ (< ngr.) s. f. (Mai ales la pl.) Produs alimentar în formă de tuburi lungi și subțiri, preparat din aluat nedospit de făină albă de grâu cu mult gluten.

MACARONIC, -Ă (< fr., it.) adj. (Despre stil) Împestrițat de cuvinte și forme latinești sau latinizate. ✧ *Poezie m.* = gen de poezie burlescă, caracterizată printr-un amestec de cuvinte italiene și latine sau, mai târziu, prin întrebuințarea lexicului popular și dialectal italian, dar păstrând morfologia, sintaxa și metrica latină (latina macaronică). Inițiată în 1490 de poetul italian Tifi Odasi, a fost cultivată în sec. 16 în Italia *(T. Folengo)* și în alte țări europene, având o mare influență asupra unor umoriști din secolele următoare.

MACAROVICI 1. Constantin M. (1902–1984, n. Negrești), chimist român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la Cluj-Napoca. Studii asupra complecșilor anorganici și a oxizilor dubli. Cercetări pentru valorificarea dolomitelor și cenușilor piritoase. Lucrări în domeniul chimiei anorganice și analitice („Chimie analitică cantitativă. Gravimetria", „Chimie generală", „Chimia anorganică. Metale"). **2. Neculai M.** (1901–1979, n. Negrești), geolog român. Frate cu **M. (1).** M. coresp. al Acad. (1974), prof. univ. la Iași. Director al Muzeului Național de Istorie Naturală din Iași (1948–1969). Cercetări referitoare la stratigrafia și paleontologia depozitelor mio-pliocene dintre Siret și Prut. Studii paleontologice asupra mamiferelor neogene și cuaternare din România („Geologia Cuaternarului", „Paleontologia stratigrafică a României"). Cercetări asupra faunelor de moluște și mamifere din Sarmațian, Pliocen și Cuaternar.

MACARTHUR [məka:θə], **Douglas** (1880–1964), general american. Comandant suprem al forțelor aliate în Pacificul de SV (1942–1945) și al tuturor forțelor terestre americane și aliate din Pacific (din apr. 1945); a primit (2 sept. 1945) din partea Aliaților, capitularea Japoniei; comandant al forțelor de ocupație din Japonia (1945–1951) și al trupelor O.N.U. în Coreea (1950–1951) în timpul intervenției militare.

MACARTISM (engl., fr.; {s} n. pr. *McCarthy*) s. n. Denumire a campaniei anticomuniste, declanșate în S.U.A. de

Macarie.
Pagină din „Tetraevanghelul" din 1512

Constantin Macarovici

Neculai Macarovici

senatorul *J.R. McCarthy,* în perioada 1949–1954, care a cunoscut forme exacerbate, fiind îndreptată împotriva celor bănuiți că ar avea simpatii comuniste (în special scriitori, artiști, oameni de știință). Această „vânătoare de vrăjitoare" a provocat o energică reacție de protest din partea intelectualilor americani cu convingeri democratice.

MACASARĘZĂ (< fr.; n. pr. antic *Macassar*) s. f. Una dintre cele mai importante limbi indoneziene din familia austroneziană vorbită în regiunea Ujung Pandang (fost Macassar) din partea de S a prov. Sulawesi, având o scriere proprie și peste 1 milion de vorbitori.

MACASSAR v. **Ujung Pandang.**

MACAT (< tc.) s. n. Tip de țesături executate în două *culori*, din lână cu bumbac, răspândite azi în aproape toate zonele României, decorate cu motive simple care ies în relief.

MACAULAY [məkɔ:li], **Dame Emilie Rose** (1881–1958), scriitoare engleză. Considerată omologul feminin al lui Aldous Huxley. Poezii („Două țări oarbe", „Trei zile", „Poeme"), romane („Vârstă critică"); lucrări de critică și istorie literară („Unele elemente religioase în literatura engleză").

MACAULAY [məkɔ:li], **Thomas Babington, baron de** (1800–1859), om politic și istoric britanic. Adversar al mișcării cartiste. Autor al unei „Istorii a Angliei", precum și al unor „Eseuri critice și istorice", care au influențat mentalitatea contemporană lui; versuri.

MACAZ (< tc.) s. n. Dispozitiv care face parte din *schimbătorul de cale,* folosit pentru dirijarea materialului rulant (tren, tramvai, metrou) la bifurcarea căilor de rulare, constând dintr-o porțiune mobilă și reglabilă a șinelor. Comanda **m.** se poate face local sau centralizat, de la distanță. ✧ *M. aerian* = dispozitiv folosit la troleibuze, pentru trecerea de la o pereche de fire aeriene la o altă pereche, în scopul schimbării direcției vehiculului. ✧ Expr. *A schimba macazul* = **a)** a dirija în altă direcție cursul evenimentelor; **b)** a-și schimba atitudinea față de cineva sau ceva.

MACBETH [məkbeθ], nobil scoțian. Rege al Scoției (1040–1057) în urma uciderii regelui Duncan I. Înfrânt de Malcolm III, fiul lui Duncan I și, apoi, ucis. Eroul tragediei lui Shakespeare și al operei lui Verdi cu același nume.

MacBRIDE [məkbraid], **Séan** (1904–1988), jurist și om politic irlandez. Militant pe tărâm social. Ministru al Afacerilor Externe (1948–1951). Președinte al organizației Amnesty International (1963–1974). Președinte executiv (din 1973) al Biroului Internațional al Păcii (Geneva). Premiul Nobel pentru pace (1974).

MACCHIAIOLI (cuv. it.) s. n. pl. Denumire dată grupului de pictori italieni din Florența (T. Signorini, G. Fattori, S. Lega, D. Martelli, A. Cecioni ș.a.), care au cultivat, în a doua jumătate a sec. 19, o pictură antiacademică, bazată pe efectele petelor de culoare, accentuând, totodată, latura realistă a tematicii. Au manifestat un interes pronunțat pentru peisaj.

MACCLESFIELD [mąkəlsfi:ld], oraș în partea central-sudică a Marii Britanii (Anglia), pe râul Bollin, la 27 km SSE de Manchester; 147 mii loc. (1991). Vechi centru (din 1790) de țesături de mătase. Ind. electrotehnică, a încălțămintei, chimico-farmaceutică, a hârtiei și alim. Muzeu municipal (1898). Biserica St. Michael (1278); capelă unitariană (1689).

MACDIARMID [məkdərməd], **Hugh** (pe numele adevărat *Christopher Murray Grieve*) (1892–1978), scriitor scoțian. Promotor al renașterii culturale și al limbii naționale. Unul dintre fondatorii Partidului Național Scoțian. Poeme („Scoție liberi").

MACDONAGH [məkdɔnəg], **Thomas** (1878–1916), poet irlandez. Lirica sa, de o mare subtilitate, descinde din aceea a poeților metafizici englezi din sec. 17 („John-John", „Urări pentru fiul meu"). Fruntaș al mișcării de renaștere celtică și al luptei politice pentru independență. Participant la demonstrația din Duminica Paștelui (1916), care cerea independența Irlandei, a fost executat.

MACDONALD [məkdɔnəld], **Brian** (n. 1928), dansator și coregraf canadian. Unul dintre fondatorii Baletului Național Canadian. A creat balete ca: „Vă place Bach?", „Canto Indio", „Rose Latulipe" — primul balet de inspirație autohtonă.

MACDONALD, Étienne-Jacques Joseph Alexandre, duce de Tarent (1765–1840), mareșal francez. Unul dintre susținătorii loviturii din 18 brumar 1799 a lui Napoleon Bonaparte. A luptat în campania din Italia; s-a remarcat în bătălia de la Wagram (1809). Pair al Franței după căderea lui Napoleon.

MACDONALD [məkdɔnəld], **James Ramsay** (1866–1937), om politic britanic. Lider al Partidului Laburist. Prim-min. (ian.–nov. 1924, 1929–1931); între 1931 și 1935 a condus un guvern de coaliție, în care rolul conducător l-au avut conservatorii, promovând o politică reformatoare și de cooperare externă.

MacDONALD [məkdɔnəld], **Jeanette** (1901–1965), actriță și cântăreață americană. Roluri în comedii muzicale și operete („Parada dragostei", „Văduva veselă", „Serenadă pe Broadway").

MACDONALD [məkdɔnəld], **Sir John Alexander** (1815–1891), om politic canadian. Cel dintâi prim-min. al țării (1867–1873, 1878–1891). Contribuții importante la colonizarea teritoriilor din vest și la finalizarea căii ferate spre coasta Oc. Pacific.

MACDOWELL [məkdauəl], **Edward Alexander** (1861–1908), compozitor și pianist american. Creații romantice influențate de Grieg, Wagner, Liszt. Interesat de folclor. Poeme simfonice („Hamlet și Ofelia"), concerte și sonate pentru pian („Norvegiana", „Celtica"), cântece („Suită indiană"). Eseuri muzicale.

MACEA, com. în jud. Arad, situată în Câmpia Aradului; 6 362 loc. (2000). Fabrică de produse lactate. Creșterea bovinelor și porcinelor. Parc dendrologic (20 ha), cu peste 2 400 de unități taxonomice. Festival național anual de umor (salon de caricaturi), din 1995. În satul **M.**, atestat documentar în 1380, se află o biserică ortodoxă (1700) și un castel (sec. 19).

MACEDO [məsedu], **Joachim Manuel de** (1820–1882), scriitor brazilian. Considerat unul dintre creatorii romanului din țara sa, în care prezintă societatea contemporană lui („Brunetica", „Tânărul blond"). Drame („Lusbela").

MACEDONEAN, -Ă (< n. pr. *Macedonia*) subst., adj. **1.** S. m. pl. Popor indo-european, înrudit cu grecii, din *Macedonia* antică. **2.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor din ramura slavilor de sud, care locuiește în țările din Pen. Balcanică. De religie, în majoritate, creștină (ortodoxă), iar o mică parte, musulmană. ✦ Persoană care aparține acestui popor. **3.** S. m. și f. Locuitor al Macedoniei. **4.** Adj. Care aparține Macedoniei sau macedonenilor, referitor la Macedonia sau la macedoneni. ✧ *Limba m.*: **a)** (sau *veche m.*) limbă indo-europeană înrudită cu greaca veche; **b)** (și substantivat, f.) limbă indo-europeană, din grupul limbilor slave de sud, vorbită în Republica Mace-

donia, Bulgaria, Iugoslavia. Ortografie fonetică; alfabet chirilic.

MACEDONEANCĂ (< *macedonean*) s. f. Macedoneană.

MACEDONIA, stat antic în N Greciei, în regiunile muntoase ale Pen. Balcanice. În sec. 6 î.Hr. era împărțit în mai multe regate mici. Momente importante ale formării statului centralizat macedonean au fost domniile lui Alexandru I (c. 495–c. 454 î.Hr.) și Archelaos (414–399 î.Hr.). **M.** a ajuns la o mare înflorire în timpul lui Filip II (359–336 î.Hr.), când și-a impus hegemonia în lumea greacă, realizând unitatea politică a Eladei. Urmașul lui Filip II, Alexandru Macedon (336–323 î.Hr.), a creat, în urma numeroaselor campanii purtate, marele stat macedonean, care, o dată cu moartea sa, s-a destrămat în mai multe formațiuni cunoscute sub numele de statele elenistice. În epoca elenistică, **M.** și-a extins stăpânirea asupra întregii Tracii, devenind, mai ales sub Antigonos Gonatas (277–239 î.Hr.), o mare putere. La sfârșitul sec. 3 î.Hr., reprezintă ținta expansiunii romanilor în Balcani, intrând sub stăpânirea acestora în urma bătăliei de la Pydna (168 î.Hr.), fiind transformat în prov. romană (148 î.Hr.). După împărțirea Imp. Roman (395 d.Hr.), **M.** a fost inclusă în Imp. Roman de Răsărit. În sec. 6–7 în **M.** s-au așezat slavii.

MACEDONIA, Republica ~ (Republika Makedonija, Former Yugoslav Republic of Macedonia — FYROM — Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei), stat în S Europei (Pen. Balcanică), fără ieșire la mare; 25,7 mii km^2; 1,98 mil. loc. (1997). Limba oficială: macedoneana. Religia: creștină (ortodocși 54,2%), islamică (sunniți 30%). Capitala: *Skopje*. Orașe pr.: Bitolia (Bitola), Prilep, Kumanovo, Tetovo. Este

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Districte	Suprafața (km^2)	Populația (1994)
Berovo	806	19 737
Bitola	1 798	106 012
Brod	924	10 912
Debar	274	26 449
Delcevo	589	25 052
Demir Hisar	443	10 321
Gevgelija	757	34 767
Gostivar	1 341	108 189
Kavadarci	1 132	41 801
Kičevo	854	53 044
Kočani	570	48 105
Kratovo	376	10 855
Kriva Palanka	720	25 112
Kruševo	239	11 981
Kumanovo	1 212	126 543
Negotino	734	23 094
Ohrid	1 069	60 841
Prilep	1 675	93 248
Probištip	326	16 373
Radoviš	735	30 378
Resen	739	17 467
Skopje	1 818	541 280
Štip	815	50 531
Struga	507	62 305
Strumica	952	89 759
Sveti Nikole	649	21 391
Tetovo	1 080	174 748
Titov Veles	1 536	65 523
Valandovo	331	12 049
Vinica	432	19 010

împărţit în 30 de districte. Ţară cu relief predominant muntos, fragmentat de depresiuni şi culoare de vale cu aspect de câmpii înalte (Pelagonija, Polag, Ovče Pole) şi în N de depr. Vardar, de fapt o câmpie aluvială drenată de râul omonim şi având o seismicitate ridicată. Munţii aparţin Alpilor Dinarici în V ţării, cu alt. de peste 2 000 m (alt. max.: vf. Golemi Korab 2 764 m), iar în E M-ţii Sârbo-Macedoneni. Climat temperat-continental în valea Vardarului şi în regiunea cu lacuri din SV şi mediteranean în depresiuni şi câmpii, cu temperaturi medii anuale mai ridicate şi precipitaţii bogate în zonele montane (până la 2 000 mm/an). Râuri tributare M. Egee şi M. Adriatice. La graniţa cu Albania şi Grecia, două mari lacuri tectonice (Ohrid şi Prespa). Vegetaţie de păduri de foioase (supr. împădurită acoperă 38,9% din terit. ţării). Faună caracteristică Europei Centrale şi Mediteraneene. **M.** dispune de resurse minerale variate: lignit (7,25 mil. t, 1995), crom (4 mii t, 1995), cupru (40,7 mii t, 1995), plumb, zinc, nichel, mangan, minereu de fier, talc, gips. Industria, variată, asigură 25,8% din PNB şi antrenează 22,9% din populaţia activă. Se produce: energie electrică (6,11 md. KWh, 1995), fontă şi oţel, aluminiu, cadmiu, plumb, zinc, feronichel, maşini de uz gospodăresc, acid clorhidric şi sulfuric, îngrăşăminte azotoase, fosfatice şi potasice, sodă caustică, fire şi ţesături din bumbac şi lână, încălţăminte şi produse din piele, ciment (523 mii t, 1995), hârtie, bere (620 mii hl, 1995), vin (1,01 mii. hl, 1996), zahăr, se prelucrează tutunul. Agricultura, practicată pe 25,7% din supr. ţării, contribuie cu 10% la formarea PNB şi antrenează 9% din populaţia activă. Se cultivă (mii t, 1996): grâu (269), porumb (143), orz, cartofi (157), floarea-soarelui, sfeclă de zahăr, tutun (18, locul 9 în Europa), orez, viţă de vie (struguri, 215), fructe (mere), legume (tomate 146, castraveţi 116, varză, ardei iute). Păşunile şi fâneţele ocupă 24,7% din supr. ţării. Se cresc (mii capete, 1996): bovine (283), ovine (2 320), porcine (175). Pescuit în lacuri. C.f.: 922 km (dintre care 233 electrificate, 1994). Căi rutiere: 9,6 mii km (dintre care 5,22 mii km asfaltate, 1995). Principalele obiective turistice: capitala Skopje cu numeroase moschei (moscheea lui Isa-beg 1476, moscheea lui Mustafa-paşa), biserici (Sf. Spas), poduri (Dušan); peisajele montane cu parcuri naţionale şi rezervaţii naturale. Moneda: 1 denar macedonean = 100 deni. Export (1995): produse industriale (35%), maşini şi utilaj de transport (13%), produse alimentare (11%), minerale şi combustibili (8%), produse chimice (6%). Principalii parteneri: Germania (13%), Marea Britanie (7%), Italia (5%), Rusia (4%). Import (1995): maşini şi utilaj de transport (19%), produse alimentare (17%), bunuri manufacturate (16%), produse chimice (12%), produse petroliere (12%). Principalii parteneri: Germania (15%), Rusia (8%), Bulgaria (7%), Italia (7%), Marea Britanie (5%), Albania (4%). — *Istoric.* În sec. 7 î.Hr. triburile indo-europene ale macedonenilor pun bazele, în centrul Pen. Balcanice, a unui regat, care, sub *Filip II* (359–336 î.Hr.), devine hegemonul lumii greceşti, iar după destrămarea Imperiului lui Alexandru cel Mare, regatul **M.** se impune, în sec. 3–2 î.Hr., ca unul dintre cele mai puternice state elenistice. Înfrânt de Roma, regatul **M.** este transformat (148 î.Hr.) în provincie romană, iar din 395 d.Hr. este inclus în Imperiul Bizantin. În sec. 6–7, pe terit. **M.** s-au aşezat slavii, care au asimilat populaţia locală a iliro-tracilor. În sec. 7 are loc procesul de unificare a ţării sub denumirea de Sclavinia. Populaţia slavă se creştinează în sec. 9–10. **M.** s-a aflat, succesiv, în stăpânirea Primului Ţarat Bulgar (sec. 9), a Imp. Bizantin (începutul sec. 11–12), Bulgariei (sec. 13), Serbiei (sec. 14) şi Imp. Otoman (sec. 14–20). În acest răstimp are loc pătrunderea pe terit. **M.** a albanezilor şi turcilor, concomitent cu răspândirea islamului. În urma războaielor balcanice (1912–1913), **M.** a fost împărţită între Serbia (**M.** Vardar), Bulgaria (**M.** Pirin) şi Grecia (**M.** Egeică). Ocupată (1915–1918) de Bulgaria în timpul primului război mondial, **M.** sârbească este retrocedată (1919) Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor (din 1929, Iugoslavia). În anii 1941—1944, Bulgaria ocupă din nou **M.** iugoslavă şi **M.** egeică, teritorii retrocedate în 1945. Între 1946 şi 1992, **M.** a făcut parte din Republica Populară Federativă Iugoslavia (din 1963, R.S.F.I.). În condiţiile destrămării statului federal iugoslav, Parlamentul din Skopje proclamă (25 iun. 1991) suveranitatea Rep. Macedonia; din 15 sept. 1991 se declară, oficial, republică independentă. Noul stat întâmpină dificultăţi în recunoaşterea sa pe plan internaţional, mai ales din partea Greciei, care consideră inadmisibilă „uzurparea" numelui, care ar aparţine istoriei sale. **M.** este primită în O.N.U. (8 mart. 1993) sub numele de Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, iar din 17 oct. 1995 devine membru în Consiliul Europei. În urma alegerilor legislative (oct./nov. 1998), câştigate de opoziţie, se formează un guvern de coaliţie de centru-dreapta, iar candidatul noii majorităţi parlamentare, Boris Trajkoski, este ales (14 nov. 1999) preşedinte al ţării. Criza şi conflictul militar din Kosovo a pus la grea încercare stabilitatea internă a **M.** (în ţară se aflau, în 1999, peste 15 000 de militari N.A.T.O., plus unităţile KFOR şi 250 000 de albanezi kosovari). Republică parlamentară, conform Constituţiei din 17 nov. 1991. Activitatea legislativă este exercitată de Adunare (parlament unicameral), iar cea executivă de primul ministru, numit de preşedinte şi de un cabinet de miniştri.

MACEDONSKI 1. Dimitrie M. (c. 1780–1843), căpitan de panduri. Participant la revolta din 1821; adept al Eteriei, a luat parte la arestarea lui Tudor Vladimirescu. A participat la acţiunea revoluţionară din 1840 din Ţara Românească. **2. Alexandru M.** (1854–1920, n. Bucureşti), scriitor român. Nepotul lui **M. (1).** Format sub înrâurirea generaţiei de la 1848 şi nutrind cultul lui Heliade, încearcă să revitalizeze spiritul neolatin al limbii şi literaturii române, ca o reacţie la influenţa germană manifestată prin „Junimea". Fondează cenaclul şi revista „Literatorul" (1880), tribună a simbolismului (al cărui prim doctrinar şi promotor a fost) în România. Natură romantică, polemică şi exuberantă, trăind acut conflictul dintre ideal şi real, dintre creator şi lume, a scris o poezie vitalistă, cu infiltraţii parnasiene şi simboliste, îndeosebi în ultima ei fază, prin care depăşeşte retorica „poeziei sociale", identificând în natura paradisiacă şi în artă o cale profană de salvare („Excelsior", „Flori sacre"). Direcţie continuată

Alexandru Macedonski

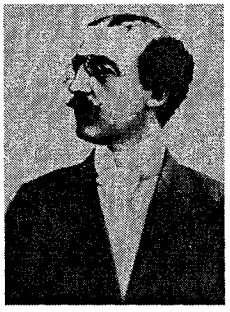

prin cultivarea unui limbaj ornamental, de mare virtuozitate și rafinament stilistic, disciplinat de rigorile formelor fixe de poezie („Poema rondelurilor"). Teme și atitudini similare în nuvele și poeme în proză („Cartea de aur"), roman („Thalassa"/„Le Calvaire de feu") și teatru („Moartea lui Dante"). Versuri în limba franceză („Bronzes").

MACEDOROMÂN, -Ă (< *macedo-[nean]* + *român*) s. m. și f., adj. Aromân.

MACEDOROMÂNCĂ (< *macedoromân*) s. f. Aromâncă.

MACEIÓ [masejo], oraș în ENE Braziliei, centru ad-tiv al statului Alagoas; 723,1 mii loc. (1996). Deservit de portul Jaraguá, situat la 2 km E de oraș, amplasat în Lagoa do Norte (sau Mundaú) de pe țărmul Oc. Atlantic. Aeroport. Ind. metalurgică, chimică, textilă, de prelucr. a tutunului și alim. (zahăr, bere, alcool). Produse din ceramică. Piață agricolă. Export de zahăr, rom și bumbac. Universitate (1961). Far maritim. Fundat în 1815.

MACEO [masẹo], **Antonio** (1848–1896), om politic cubanez. Unul dintre conducătorii răscoalei antispaniole din 1895–1898; a căzut în luptă.

MACERA (< fr., lat.) vb. I tranz. A ține un corp (plante, flori, fructe etc.) vreme îndelungată în contact cu un solvent pentru a-i dizolva părțile solubile.

MACERALE subst. pl. Constituenți microscopici ai cărbunilor humici și bituminoși care conferă acestora proprietăți distinctive (ex. vitrinit, exinit, intertinit).

MACEȚĂ (< sp.) s. f. Cuțit cu lamă lată, lungă și foarte ascuțită, cu mâner scurt, folosit în partea central-sudică a Americii pentru recoltarea trestiei de zahăr, dar și ca armă.

MACFERLAN (< fr.; n. pr. *MacFarlane,* creatorul acestui pardesiu) s. n. Pardesiu bărbătesc fără mâneci, cu două deschizături laterale prin care se scot brațele și cu o pelerină scurtă pe umeri.

MACGILLICUDDY'S REEKS [məkgilə'kədi:z ri:ks], lanț muntos în SV Irlandei, în pen. Iveragh. Alt. max.: 1 041 m (vf. Carrantuohill), cel mai înalt din țară.

MACH (< fr., engl. {i}; {s} n. pr. *Mach*) [mah] s. m. Unitate de măsură pentru viteză (simbol: M), utilizată în aerodinamică și în tehnica rachetelor; este egală cu 340 m/s, adică cu viteza sunetului în aer la temperatura de 15°C și la presiune atmosferică normală.

MACH [mah], **Ernst** (1838–1916), fizician și filozof austriac. Prof. univ. la Graz, Praga și Viena. Contribuții importante în mecanică și astronomie. Precursor al lui Einstein în critica principiilor mecanicii clasice. A propus determinarea vitezei radiale a stelelor cu ajutorul efectului Doppler-Fizeau. În domeniul aerodinamicii a introdus un număr adimensional, care-i poartă numele. În filozofie, este considerat principalul precursor al pozitivismului logic și unul dintre întemeietorii empiriocriticismului. Filozofia sa, cuprinsă în bună parte în scrierile științifice, este interpretată ca fiind radical empiristă: mintea poate cunoaște numai propriile senzații, iar teoria științifică nu este decât un mijloc de predicție a desfășurării lor („Cunoaștere și eroare"). — *Numărul lui M.* = raportul dintre viteza unui corp într-un fluid în repaus și viteza de propagare a sunetului în acest fluid (de ex., în funcție de valoarea acestui număr, vitezele avioanelor pot fi *subsonice* când *n. lui M.* < 1, sau *supersonice* când *n. lui M.* > 1).

MÁCHA [ma:ha], **Karel Hynek** (1810–1836), poet ceh. Influențat de Byron. Cel mai de seamă reprezentant al romantismului ceh. Poezie metafizică și cosmică, manifestând interes pentru macabru și nocturn. Creator al unui nou limbaj poetic și ai unei lumi de exaltare romantică în poemul epico-liric „Mai" și în „Jurnal de călătorie în Italia". Proză scurtă impregnată de lirism („Țiganii", „Marinka").

MACHADO DE ASSIS [maʃadu di asis], **Joaquim Maria** (1839–1908), scriitor brazilian. Lirică romantică și parnasiană („Crisalide", „Occidentale"); romane de analiză psihologică, distingându-se prin claritate stilistică, reflecții critice, uneori acide, alteori umoristice („Quincas Borba", „Don Casmurro"); povestiri („Istorii fără dată", „Relicve din casa veche"); studii critice.

MACHADO Y MORALES [maʃado], **Gerardo** (1871–1939), om politic cubanez. Unul dintre conducătorii răscoalei antispaniole (1895–1898). Ca președinte al Cubei (1925–1933), și-a asumat puteri dictatoriale și a instituit un program de reconstrucție economică a țării prin lucrări publice. Înlăturat de la putere printr-o lovitură de stat militară, a emigrat în S.U.A.

MACHADO Y RUIZ [maʃado i ruiθ] **1. Antonio M. y R.** (1875–1939), poet

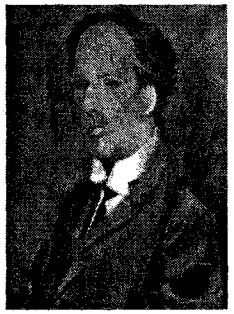

Antonio Machado y Ruiz, pictură de Alváro Delgado

spaniol. Partizan al republicanilor și adversar al lui Franco; a murit în exil, în Franța. Reprezentant al *generației de la '98.* Lirică meditativă de o rară discreție și sugestie a sentimentului, cu rădăcini în folclorul andaluz, dominată de nostalgia adolescenței, a dragostei pentru peisajul natal și tema morții („Singurătăți", „Câmpiile Castiliei", „Cântece noi"). Proză eseistică sau de confesiune („Abel Martin", „Juan de Mairena"). **2. Manuel M. y R.** (1874–1947), poet și dramaturg spaniol. Frate cu **M. (1).** Poezie pe teme autohtone și livrești, de o mare puritate formală, remarcabilă prin măiestria cizelării versului („Suflet", „Capricii", „Cântec profund", „Dragostea și moartea"). Împreună cu fratele său (dar cu o contribuție mai mare) a scris drame moderne și istorice („Nefericirile soartei", „Julianillo Valcarcel", „Lola se duce în port", „Omul care a murit în război").

MACHAIRODUS (< fr. {i}; {s} gr. *makhaira* „cuțit" + *odous* „dinte") subst. Gen fosil de mamifere carnivore, deosebit de feroce, cu caninii lungi de 20–30 cm și curbați. A trăit din Pliocen până în Cuaternar.

MACHALA [maʧala], oraș în SV Ecuadorului, în apropiere de țărmul G. Guayaquil (Oc. Pacific), la 121 km S de orașul Guayaquil; 197,4 mii loc. (1997). Deservit de portul Puerto Bolívar, situat la 6,5 km VSV de oraș. Nod rutier. Centru comercial al unei

Craniu de Machairodus

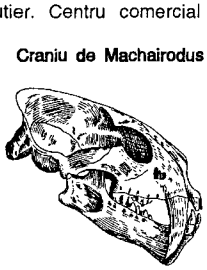

importante zone producătoare de cafea, banane și cacao, pe care le exportă.

MACHAR [ma:har], **Josef Svatopluk** (1864–1942), poet ceh. Lirică romantică, cu caracter meditativ („Confiteor") și cu tematică socială, națională, religioasă ori privind condiția femeii („Magdalena", „Golgota"). Eseuri, memorialistică.

MACHAULT [maʃo], **Guillaume de** v. **Guillaume de Machaut.**

MACHEL [maʃel], **Samora Móisês** (1933–1986), om politic mozambican. Președinte al Frontului de Eliberare a Mozambicului (FRELIMO, din 1970). Primul președinte al Mozambicului independent (1975–1986). Conducătorul luptei armate a insurgenților mozambicani (din 1964) împotriva portughezilor. Mort într-un accident de avion.

MACHETĂ (< *machetă*) vb. I tranz. A realiza o machetă.

MACHETĂ (< fr.) s. f. **1.** Reproducere plastică realizată din diverse materiale, la scară redusă, a unui ansamblu de arhitectură, a unei clădiri, a unei sculpturi, a unui decor de teatru, a unui proiect tehnic etc. ✦ (În tehnica dentară) Formă din ceară, de dimensiunile și conturul unei piese protetice, folosită pentru realizarea, prin învelire, a tiparului acestei piese. **2.** Text fragmentar, mai rar integral, al unei opere științifice sau literare, destinat discutării înainte de a fi tipărit. ✦ Proiect al unei lucrări complexe (enciclopedie, dicționar, album de artă etc.), având în general multe ilustrații, în care se indică amplasarea textelor, clișeelor, tabelelor și a celorlalte elemente componente, în vederea tipăririi definitive.

MACHIA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A(-și) corecta înfățișarea cu ajutorul fardului, a(-și) face machiajul; a (se) grima, a (se) farda.

MACHIAJ (< fr.) s. n. Operație de fardare minuțioasă a feței; în cazul unui actor (actriță), în scopul de a reproduce sau de a imita fizionomia caracteristică personajului interpretat; machiere; grimă.

MACHIAVELIC, -Ă (< fr., it.) adj. Care este în spiritul principiilor machiavelismului; *p. ext.* viclean, perfid.

MACHIAVELISM (< fr., it.) s. n. **1.** Sistemul politic al lui *Machiavelli*. **2.** Fig. Comportare lipsită de onoare și de scrupule; rea-credință, perfidie.

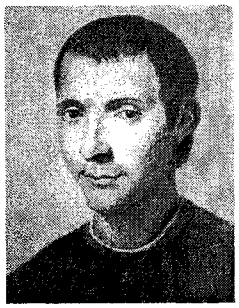

Niccolò Machiavelli

MACHIAVELLI, Niccolò (di Bernado dei) (1469–1527), om politic, scriitor și istoric renascentist italian din Florența. Secretar de stat al Consiliului seniorilor din Republica Florența (1498–1512); a îndeplinit misiuni diplomatice. Îndepărtat și exilat la San Casciano după revenirea familiei Medici. Adept al necesității realizării în Pen. Italică a unui stat național unitar, sub egida unei monarhii absolute. Opera sa fundamentală, „Principele", închinată lui Cesare Borgia, în care a zugrăvit cu luciditate epoca, arătând că în politică dictează interesele și forța, și nu considerentele morale, a adus un realism nou în studiul politicii. Prin „Istoriile florentine" (lucrare neterminată), este unul dintre creatorii istoriografiei renascentiste italiene. Comedii („Mătrăguna"), nuvele satirice („Belfegor arhidiavolul") ș.a. Condamnat de Papalitate, operele sale au văzut lumina tiparului abia după 1782.

MACHIDA, oraș în Japonia (Honshū), la poalele Dealurilor Tama, situat la 40 km SV de Tōkyō și 22 km V de Kawasaki; 360,4 mii loc. (1995). Ind. textilă.

MACH'INGKANGJIH v. **Maqên Gangri.**

MACHIOR (< fr.) s. m. Persoană care execută machiaje, specialist în machiaje; grimeur.

MACHISM (< rus., germ.; {s} n. pr. *E. Mach*) s. n. (FILOZ.) Empiriocriticism.

MACHU PICCHU [matʃu piktʃu], străvechi oraș incaș, abandonat la sfârșitul sec. 16 (din cauza distrugerilor provocate de conchistadorii spanioli), situat în M-ții Anzi (Cordillera Oriental), la 2 045 m alt., la poalele vârfurilor Machu Picchu și Huayna Picchu, la 80 km NV de Cuzco (Perú), dominând dinspre V valea râului Urubamba. Descoperit în 1911 de arheologul american Hiram A. Bingham (cercetările au continuat în 1940–1941), orașul **M.P.**, extins pe c. 13 km^2, este unul dintre puținele centre urbane incase precolumbiene ale cărui ruine s-au păstrat intacte. Dintre cele c. 150 de edificii culturale, rezidențiale etc. se remarcă Intihuatana, templul Tres Ventanas, el Palacio de las Ñustas, Mausoleo Real, Observatorul astronomic, Piața Sagrada etc., precum și numeroase fortificații, sanctuare, fântâni, sisteme de canalizare, grădini terasate cultivate ș.a.

Machu Picchu.
Vedere generală a ruinelor

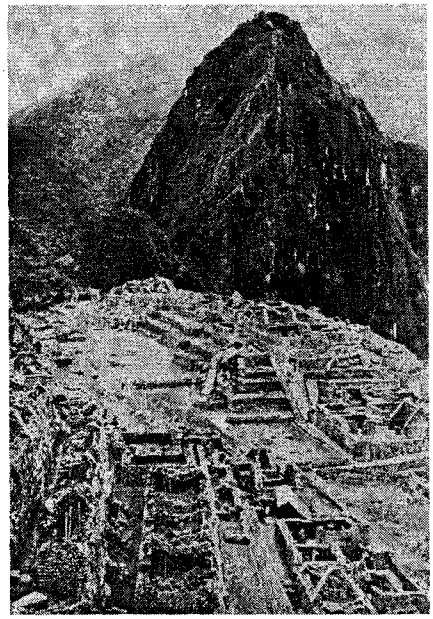

MACIAS, Enrico (pe numele adevărat *Gaston Ghrenassia*) (n. 1938), compozitor și solist vocal francez de origine algeriană. Stabilit în Franța în 1961. Voce caldă și melancolică. Premii și discuri de aur. Turnee în întreaga lume. Discografie selectivă: „La France de mon enfance", „Enrico à Olympia" etc. A concertat în România.

MACÍAS NGUEMA [maθjas ŋgue:ma], **Francisco** (1922–1979), om politic din Guineea Ecuatorială. Președinte al țării (1968–1979), a guvernat dictatorial. Înlăturat în urma unei lovituri de stat, a fost executat.

MACÍAS NGUEMA BIYOGO v. **Bioko**.

MACINTOSH [mækintoʃ], gamă de calculatoare, creată de Apple Computer, pe baza unei interfețe utilizator grafic, a ferestrelor, iconurilor, meniurilor derulante și a utilizării surselor introduse în 1984. Succesul **M.** s-a datorat ideii că un calculator nu este rezervat numai informaticienilor, ci trebuie să fie accesibil tuturor, grație facilității de utilizare.

MAC|SM (< sp. *macho* „masculin, puternic, aspru") s. n. Atitudine caracterizată prin accentuate sentimente de superioritate și pretenții de dominare a femeii. Se manifestă în mod deosebit în societățile latino-americane.

MACIU, Vasile (1904–1981, n. Caracal), istoric român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Director general al Arhivelor Statului (1953–1956). Specialist în istoria modernă a României („Condițiile interne ale proclamării independenței României", „Mouvements nationaux et sociaux roumains au XIX-ème siècle").

MACK [mak], **Heinz** (n. 1931), pictor, sculptor și grafician german. Unul dintre fondatorii grupului artistic „Zero". Sculpturi cinetice din metale reflectorizante și sticlă („Nor de apă" pentru Jocurile Olimpice de la München din 1972, obelisc de sticlă pentru fațada clădirii „Europa-Center" din Berlin).

Vasile Maciu

MACKAY [məkei], lac în partea de N a Canadei (Northwest Territories); 648 km². Legat cu L. Aylmer printr-un râu, iar de aici, prin intermediul unor lacuri și râuri mici, comunică cu Marele Lac al Sclavului.

MACKE, August (1887–1914), pictor și desenator german. Influențat de Matisse, a fost unul dintre promotorii grupării expresioniste „Der Blaue Reiter". Scene de stradă și peisaje cu o cromatică bazată pe contraste puternice („Fete în parc", „Copii în port", „Drum însorit"). A murit pe front, în Franța, în timpul primului război mondial.

MACKENSEN [mąkənzən], **August von** (1849–1945), feldmareșal german. În timpul primului război mondial a comandat trupele austro-germane în Galiția și Serbia (1915). Comandant al trupelor germano-bulgaro-turce, care au atacat România dinspre S (1916). A condus ofensiva de la Mărășești, înfrântă de armata română (aug. 1917). Supranumit „spărgătorul de fronturi", a fost folosit de comandamentul german pentru acțiuni de străpungere a liniilor de apărare inamice.

MACKENZIE [məkẹnzi], **Sir Alexander Campbell** (1847–1935), violonist, dirijor și compozitor britanic. Prof. univ. la Londra. Dirijor al Filarmonicii din Londra (1892–1899). Autor de lucrări simfonice („Rapsodii scoțiene"), de muzică de cameră, concerte pentru vioară, oratorii, opere comice, cântece.

MACKENZIE [məkẹnzi] **1. Sir Alexander M.** (1755 sau 1764–1820), explorator britanic. A cercetat partea septentrională a Americii de Nord, descoperind (1789) fluviul care-i poartă numele. A traversat (1792–1793) continentul nord-american, descoperind fl. Fraser și Columbia Britanică. **2.** Fluviu în NV Canadei, al doilea ca lungime din America de Nord (după Mississippi); 4 241 km. Supr. bazinului: 1,76 mil. km². Izv. din M-ții Stâncoși (Canada) sub numele de Athabaska, străbate L. Athabaska și apoi Marele Lac al Sclavului (de aici în aval se numește Mackenzie), după care se îndreaptă spre NV și se varsă printr-o deltă în golful **M.** al M. Beaufort (Oc. Înghețat). Navigabil în aval de Marele Lac al Sclavului și pe unele porțiuni din amonte (c. 2 000 km). Afl. pr.: Peace River, Finlay River. **3.** Golf al Mării Beaufort (Oc. Înghețat) care mărginește țărmul de NV al Canadei; 161 km lungime; 193 km lățime max. **4.** Lanț muntos în NV Canadei extins pe direcția NV–SE, pe c. 800 km lungime, la granița dintre Yukon Territory și Northwest Territories, reprezentând cumpăna de ape dintre fl. Mackenzie și Yukon. Alt. max.: 2 972 m (vf. Keele). Relief glaciar. Parcul Național Nahanni (476,5 mii ha), întemeiat în 1972.

MACKENZIE [məkẹnzi], **Sir Compton** (pseud. lui *Edward Montague C.*) (1883–1972), scriitor englez. Evocă experiența sa din timpul celui de-al doilea război mondial în autobiografia „Viața mea și timpul meu". Romane realiste („Viața ciudată a Sylviei Scarlet", „Cele patru valuri ale iubirii") sau umoristice („Nici carne, nici pește").

MACKENZIE KING, William Lyon v. **King.**

MACKINDER [məkində], **Sir Halford John** (1861–1947), geograf britanic. Prof. univ. la Oxford și Londra. Unul dintre fondatorii geografiei moderne în Marea Britanie („Cu privire la scopurile și metodele geografiei"). Preocupări în domeniul geopoliticii. A escaladat pentru prima oară vulcanul Kenya (1899).

MACKINTOSH [mækintoʃ], **Charles Rennie** (1868–1928), arhitect, designer și acuarelist britanic. Unul dintre principalii reprezentanți ai *Modern Style*-ului britanic, promotor al funcționalismului. Lucrări care au constituit un model de arhitectură modernă, împletind simplitatea cu tradiția castelelor scoțiene (biblioteca Școlii de artă „Tea Rooms" și vile, toate din Glasgow, „Hill House" în Helensburgh). A realizat decorații, mobilier și imprimeuri. Retras în sudul Franței (1920), s-a dedicat acuarelei.

MACLAINE [məklein], **Shirley** (n. 1934), dansatoare, cântăreață și actriță americană de film. Joc strălucitor, plin de dezinvoltură și sinceritate, cu bogate resurse în registru comic și dramatic („Can-can", „Apartamentul", „Doi pe un balansoar", „Camera în formă de L", „Madame Sousatzka", „O iubire veche"). Premiul Oscar: 1983 („Vorbe de alint").

MACLAURIN [məklo:rin], **Colin** (1698–1746), matematician scoțian. Prof. univ. la Aberdeen și Edinburgh. Lucrări de analiză matematică referitoare la teoria dezvoltării în serie a funcțiilor („Tratat asupra derivatelor").

MACLĂ (< fr.) s. f. Concreștere regulată și simetrică, după un plan sau ax de simetrie, a unor cristale de același fel; apare în timpul cristalizării substanței sau prin deformarea ei.

MACLEAN [məkli:n], **Alistair** (1922–1987), scriitor scoțian. Romane de război și aventuri de mare succes („Tunurile din Navarone", „The Golden Gate", „Santorini"). Numeroase ecranizări.

MACLEOD [məkląud], **John James Rickard** (1876–1935), medic și fiziolog britanic. Din 1918 a trăit în Canada. Prof. univ. la Cleveland, Toronto, Aberdeen. Cercetări asupra diabetului; contribuții la descoperirea și introducerea în terapeutică a insulinei. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1923), împreună cu Sir F.G. Banting.

MAC-MAHON [makmaō], **Patrice, duce de Magenta** (1808–1893), mareșal și om politic francez. A participat la Războiul Crimeii (1853–1856). În Războiul Franco-Sardo-Austriac a repurtat victoria de la *Magenta* (iun. 1859). A condus armata versailleză, care a înăbușit Comuna din Paris (1871). Guvernator al Algeriei (1864–1870). Ca președinte al Franței (1873–1879), a dus o politică antirepublicană, fiind silit să demisioneze.

MACMILLAN [məkmịlən], una dintre cele mai mari case editoriale britanice din lume, fondată (1843) de **Daniel M.** (1813–1857) asociat cu fratele său **Alexander M.** (1818–1896). A publicat inițial opere filozofice, științifice și didactice și, ulterior, ediții literare. Aparițiile editoriale se remarcă prin nume celebre ca: L. Carroll, A. Trollope, T. Hardy, H. James, T.H. Huxley, J.G. Frazer, W. Churchill, W. Yeats, R. Walpole.

MACMILLAN [məkmịlən], **Sir (Maurice) Harold, duce de Stockton** (1894–1986), om politic britanic. Lider al Partidului Conservator. De mai multe ori ministru și prim-min. (1957–1963). Ca urmare a unui scandal în care a fost implicat ministrul de Război, a demisionat și s-a retras din viața politică. Memorii.

MACORLAN [makorlă], **Pierre** (pseud. lui *P. Dumarchais*) (1882–1970), scriitor francez. Povestiri satirice și romane de aventuri din lumea piraților, a contrabandiștilor și a Legiunii străine („Cheiul cețurilor"). Ecranizări.

MACOVEI, Gheorghe (1880–1969, n. sat Tansa, jud. Iași), geolog român. Acad. (1939), prof. univ. la București. Studii asupra formațiilor cretacice, zăcămintelor de petrol din România, geologiei Dobrogei de S și a Carpaților Orientali („Geologia stratigrafică", „L'évolution géologique de la Roumanie. Crétacé", „Contribuția românească la cunoașterea petrolului").

MACOVEI, Ligia (1916–1998, n. București), graficiană și pictoriță română. Ilustrații de carte („Poezii" de Eminescu, „Poezii" de Quasimodo, „Poezii" de T. Arghezi). Interpretare sensibilă cu un desen fluid și delicat („Adolescenta", „Pălărie albă"). Înclinări expresioniste în pictură, uneori cu accente satirice.

MACOVESCU, George (n. 1913, Joseni, jud. Buzău), scriitor, ziarist și diplomat român. Prof. univ. la București. Ministru al Afacerilor Externe (1972–1978), președinte al Uniunii Scriitorilor (1977–1981). În perioada interbelică a colaborat în presa de stânga. Publicistică și memorialistică („Vârstele timpului", „Parfumul amar al pelinului"); versuri („Undeva, toamna, cândva").

MACOVSCHI, Eugen (1906–1985, n. Chișinău), biochimist român. Acad. (1948), prof. univ. la București. Cercetări asupra permeabilității membranelor lichide. A realizat modelul experimental fizico-chimic al aparatului branhial viu al peștilor. Autor al teoriei biostructurale, concepție originală despre natura și structura materiei vii. A elucidat raporturile acestei teorii atât cu

„Adolescentă"
Ligia Macovei

„Luceafărul"

Sir Harold Macmillan

Gheorghe Macovei

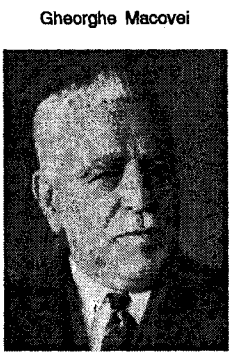

Eugen Macovschi

concepția moleculară, dominantă în biologia contemporană, cât și cu teoriile moleculare ale materiei vii. Studiile sale au deschis noi perspective în domeniul cancerogenezei, farmacologiei și ecologiei („Biostructura", „Natura și structura materiei vii", „Confirmarea teoriei biostructurale prin microscopia de înaltă tensiune").

MACPHERSON [məkfę:sn], **James** (1736–1796), scriitor scoțian. Celebru datorită prelucrării libere a unor legende celtice, publicate în culegerea „Poemele lui Ossian, fiul lui Fingal", pe care a atribuit-o legendarului bard Ossian, operă ce a exercitat o covârșitoare influență asupra preromantismului european.

MACQUARIE [məkwọri] **1.** Râu în SE Australiei, afl. stg. al râului Darling în aval de Brewarrina; 949 km. Izv. din Munții Marii Cumpene de Ape, curge pe direcția SE–NV, trece prin orașele Bathurst și Dubbo, iar înainte de confl. cu Darling traversează zona mlăștinoasă **M.** Pe cursul superior, în aval de Bathurst, a fost creat lacul de acumulare Burrendong. **2.** Arhipelag vulcanic situat în S Oc. Pacific, la 1 368 km SE de ins. Tasmania, alcătuit dintr-o insulă mai mare (ins. **M.**, 176 km^2) și patru insule mai mici; 230 km^2. Descoperit în 1810 de Frederick Hasselburg. Posesiune a Australiei, administrată de Tasmania. În 1911–1914, aici a fost baza de plecare a expedițiilor polare ale lui Sir Douglas Mawson (1882–1958). Pe ins. **M.** se află o rezervație naturală (foci, pinguini regali, elefanți de mare) inaugurată în 1933 și (din 1948) o stațiune de cercetări științifice.

MACRAMEU (< fr.; {s} cuv. arab. *mahrama* „nod") s. n. Produs decorativ de pasmanterie confecționat manual, prin împletirea și înnodarea aței pescărești din bumbac mercerizat în așa fel încât să formeze un model.

MACRĂ (lat. *macer, -cra*) adj. f. (Despre carne) Lipsită de grăsime și fără oase.

MACREA, Dimitrie (1907–1988, n. sat Fântâna, jud. Brașov), lingvist român. M. coresp. al Acad. (1965), prof. univ. la Cluj și București. Director al institutelor de lingvistică din București (1954–1958) și Cluj (1958–1966). Specialist în fonetică și istoria limbii române („Circulația cuvintelor în limba română", „Introducere în gramatica istorică a limbii române", „Lingviști și filologi români", „Studii de istorie a limbii și a lingvisticii române"). Contribuții în domeniul lexicografiei. A condus lucrările de elaborare a unor importante dicționare de limbă și enciclopedice: „Dicționarul limbii române literare contemporane", „Dicționarul limbii române moderne", „Dicționarul enciclopedic român".

MACREA, Mihail (1906–1967, n. sat Săcel, jud. Sibiu), istoric și arheolog român. Prof. univ. la Cluj. Specialist în istoria antică și arheologia clasică („Monedele și părăsirea Daciei", „Viața în Dacia romană").

MACRI-EFTIMIU, Agepsina v. **Eftimiu**.

MACRO- (< fr.; {s} gr. *makros* „mare") Element de compunere cu sensul de „mare", „foarte mare"; servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

MACROBIU (Ambrosius Macrobius Theodosius) (sec. 4–5), scriitor și gramatic latin de origine africană. Este autorul unui comentariu filozofic inspirat din Platon și Plotin la „Visul lui Scipio" de Cicero, cu influență asupra gândirii Evului Mediu, ca și al unor dialoguri („Saturnalii") conținând informații despre religia și obiceiurile romanilor.

MACROBRAHIE (< fr.; {s} *macro-* + lat. *brachium* „braț") s. f. Dezvoltare excesivă a brațelor.

MACROCEFAL, -Ă (< fr.) adj. Cu craniul mare; cu macrocefalie.

MACROCEFALIE (< fr. {i}) s. f. Malformație congenitală care constă în dezvoltarea excesivă a capului în raport cu corpul.

MACROCIT (< fr., engl.; {s} *macro-* + gr. *kytos* „cavitate") s. n. Eritrocit cu dimensiuni mai mari decât cele obișnuite, a cărui apariție în sângele periferic denotă o tulburare a eritropoezei (ex.: în anemia pernicioasă). Apare în mod normal la noul-născut.

Dimitrie Macrea

MACROCLIMAT (sau **MACROCLIMĂ** s. f.) (< fr.) s. n. Climatul unor regiuni vaste ale suprafeței terestre sau acvatice, care se formează sub acțiunea factorilor climatici principali: afluxul de energie solară, circulația generală a curenților atmosferici, corelația dintre suprafața apelor și cea a uscatului ș.a.

MACROCOSMOS (< fr. {i}; {s} *macro-* + gr. *kosmos* „lume") s. n. Universul exterior în raport analogic cu omul (microcosmos).

MACRODONȚIE (< fr.; {s} *macro-* + gr. *odous* „dinte") s. f. Anomalie care constă din dezvoltarea excesivă a dinților; macrodentism, megalodonție.

MACROECONOMIC, -Ă adj. Care se referă la macroeconomie.

MACROECONOMIE (< *macro-* + *economie*) s. f. Domeniu al teoriei economice care studiază modul în care funcționează ansamblul economic al unei țări, respectiv comportamentul unor variabile globale semnificative, numite agregate economice, ca: produsul intern brut, investițiile, consumul, exportul, masa monetară, rata dobânzii, gradul de ocupare a forței de muncă. Analiza macroeconomică are ca scop fundamentarea deciziilor politicii economice.

MACROELEMENT (< fr.) s. n. Element chimic care se află în natură și în corpul organismelor în doze de peste 0,01% din greutatea componentelor abiotice și biotice (oxigenul în scoarță 10%, în materia vie 62%).

MACROESTEZIE (< it.; {s} *macro-* + gr. *aisthesis* „sensibilitate") s. f. Tulburare a simțului tactil care constă în perceperea obiectelor din jur mai mari decât în realitate.

MACROEVOLUȚIE (< fr.) s. f. (BIOL.) **1.** Totalitate a proceselor evolutive care se extind pe mai multe ere geologice. **2.** Evoluție biologică pe scară largă, în care apar specii și genuri noi, ca urmare a mutațiilor ce produc schimbări evidente în structura și numărul cromozomilor, precum și în sistemele de reacție a organismelor.

MACROFAG (< fr., engl.; {s} *macro-* + gr. *phagein* „a mânca") s. m. **1.** (HIST.) Fagocit mare provenit din monocitele sangvine, din celulele conjunctive sau endoteliale, capabil să înglobeze și să digere bacteriile, resturile de celule și alte particule eterogene sau toxice pentru organism (ex. monocitele, histocitele ș.a.). Au rol important în apărarea organismului de infecții. **2.** (ZOOL.) Orice animal care se hră-

neşte cu cantităţi mari de hrană (ex. pelicanul, rechinul, carnivorele mari etc.).

MACROFAUNĂ (< fr.) s. f. (BIOL.) Termen general pentru fauna care este vizibilă fără instrumente de mărit; se foloseşte de obicei cu referire la animalele care au peste 1 cm, dar nu depăşesc lungimea unui vierme lat (ex. miriapode, gândaci, păianjeni).

MACROFOTOGRAFIERE (< fr.) s. f. Tehnică de obţinere a unei copii mult mărite a unui document grafic sau iconografic cu ajutorul unui aparat de fotografiat, având un obiectiv cu distanţă focală scurtă. Prin m. se pot izola detalii în vederea examinării.

MACROGENIE (< fr.; {s} *macro-* + gr. *geneion* „bărbie") s. f. Dezvoltare anormală a feţei din cauza creşterii exagerate a părţii sale inferioare; apare constant în acromegalie. Sin. *macrognaţie.*

MACROGLOBULINĂ (< *macro-* + *globulină*) s. f. Globulină plasmatică, de greutate moleculară mare şi viteză de sedimentare foarte mare; în mod normal există în ser în concentraţii foarte mici (ex.: anticorpii Wassermann).

MACROGLOSIE (< fr.; {s} *macro-* + gr. *glossa* „limbă") s. f. Mărire în volum a limbii cauzată de o hipertrofie musculară, de o tulburare metabolică sau de apariţia unor formaţiuni tumorale.

MACROGNAŢIE (< fr.; {s} *macro-* + gr. *gnatos* „falcă") s. f. Macrogenie.

MACROMASTIE (< fr.; {s} *macro-* + gr. *mastos* „mamelă") s. f. Dezvoltare excesivă a mamelelor.

MACROMICEŢE (< fr. {i}; {s} *macro-* + gr. *mykes* „ciupercă") s. f. pl. Grup de ciuperci ascomicete şi basidiomicete, cu corpul de fructificaţie mare, format din picior şi pălărie, de diferite culori; cresc pe pajişti, prin păduri etc. Pot fi comestibile sau toxice; unele sunt dăunătoare pădurilor sau pomilor pe care cresc.

MACROMOLECULAR, -Ă (< fr. {i}) adj. Care este alcătuit din macromolecule.

MACROMOLECULĂ (< fr., rus. {i}) s. f. Moleculă alcătuită dintr-un număr foarte mare de atomi, obţinută în general prin polimerizare sau prin policondensare.

MACROMUTAŢIE s. f. (GENET.) Mutaţie simultană a mai multor gene, deci a unui număr mai mare de caractere.

MACRONUCLEU (< fr.) s. n. (ZOOL.) Nucleu mare, asociat de obicei unuia sau mai multor nuclee mai mici, necesar pentru reproducere (conjugare sau autogamie). După procesul reproducerii, degenerează. Se formează iar în zigot din materialul nuclear.

MACROPSIE (< fr.; {s} *macro-* + gr. *opsis* „vedere") s. f. Tulburare a vederii cu caracter halucinator, constând în impresia de mărire a obiectelor şi a persoanelor privite.

MACRORELIEF (< fr.) s. n. Formă mare de relief a uscatului sau a fundului mărilor şi oceanelor, cu altitudini de la câteva sute, până la câteva mii de metri (lanţuri muntoase, podişuri, dealuri, depresiuni intramontane, câmpii etc.).

MACROSCOPIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (Despre obiecte) Care se poate vedea cu ochiul liber; de mari dimensiuni. ✦ (Despre teorii fizice) Care se referă la caracteristici ale fenomenelor şi ale obiectelor fără a lua în consideraţie faptul că toate corpurile au structură discontinuă, fiind alcătuite din atomi şi molecule.

MACROSCOPIE (< fr; {s} *macro-* + gr. *skopein* „a examina") s. f. Examinare cu ochiul liber, cu o lupă sau cu un aparat optic a suprafeţei pieselor, a structurii metalografice a metalelor şi aliajelor, a structurii superficiale a hârtiei şi a cartoanelor, precum şi a înfăţişării plantelor şi animalelor.

MACROSEISM (< fr.) s. n. Mişcare seismică a scoarţei terestre simţită de oameni fără ajutorul aparatelor.

MACROSOCIAL, -Ă (< fr. sau *macro-* + *social*) adj. (SOCIOL.) Care se referă la investigarea şi analiza unor procese şi structuri sociale relativ mari, precum şi la elaborarea unor teorii sociologice generale. Termenul a intrat în circulaţie în legătură cu creşterea interesului faţă de sistemele sociologice teoretice (P. A. Sorokin, T. Parsons, H. König).

MACROSPOR (< fr.) s. m. (BOT.) Spor al unor pteridofite care dă naştere unui protal femel. Celula-mamă a sacului embrionar al plantelor cu flori este omoloagă cu m.

MACROSPOROGENEZĂ (< fr.) s. f. Proces de diferenţiere, în ovul, a sacului embrionar sau a macrosporului, întâlnit la gimnosperme şi angiosperme.

MACROSTRUCTURĂ (< fr. {i}) s. f. Structură a unui corp (metal, aliaj, plantă, animal etc.) observată la suprafaţă, în spărtură sau în secţiune, cu ochiul liber sau cu lupa. ✦ Nivel al elementelor mari ale unei structuri.

MACROU (< fr.) s. m. **1.** Peşte de mare cu spatele albastru-verzui, cu dungi negre, care primăvara şi vara se apropie în bancuri de ţărm *(Scomber scomber).* ✦ Conservă din carnea acestui peşte. **2.** (La pl.) Subordin de crustacee decapode cu abdomenul alungit şi foarte musculos (ex. langustele, creveţii etc.).

MACTRA PODOLICA subst. Specie de lamelibranhiat heterodont fosil, cu cochilia triunghiulară, având partea anterioară rotunjită şi partea posterioară ascuţită; a trăit în Sarmaţian.

MACULA (< fr., lat.) vb. I tranz. (Livr.) A păta. ✦ Fig. A întina puritatea unei fiinţe, a unui sentiment etc.

MACULA LUTEA (expr. lat. „pată galbenă") subst. (ANAT.) Mică suprafaţă ovală situată pe retină, de partea temporală a nervului optic. Centrul ei nu conţine vase sangvine, fiind format numai din celule retiniere, aproape exclusiv celulele cu conuri, la acest nivel impresiile retiniere vizuale având maximum de precizie şi claritate. Prezintă o coloraţie gălbuie dată de un pigment galben.

MACULAT, -Ă (< *macula*) adj. Cu pete, pătat; murdar.

MACULATOR (< *macula*) s. n. Caiet (neliniat) folosit de elevi, de studenţi etc. pentru a lua notiţe la cursuri sau pentru a face diferite însemnări; caiet de notiţe.

MACULATURĂ (< germ., fr.) s. f. **1.** Hârtie de calitate inferioară, folosită pentru ambalaj sau, prin topire, ca materie primă pentru fabricile de hârtie. **2.** Hârtie prost tipărită, pătată, care se rebutează. **3.** Fig. Scriere lipsită de valoare.

MĂCULĂ (< lat.) s. f. Pată netedă a pielii cauzată de un eritem sau de o anomalie pigmentară.

Mactra podolica

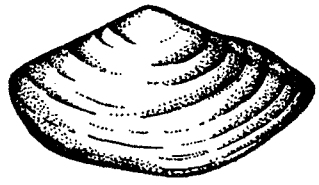

MACUMBA (cuv. sp.) s. f. Religie afro-americană din Brazilia, adusă aici din Angola și Mozambic în urma comerțului cu sclavi din aceste regiuni. A fost îmbogățită cu elemente creștine și amerindiene.

MADÁCH [moda:tʃ] **Imre** (1823–1864), poet ungur. Versuri, piese de teatru. Poemul dramatic „Tragedia omului" urmărește destinul ființei umane de-a lungul istoriei.

MADAGASCAR, Republica ~ (République de Madagascar, Repoblikan'i Madagasikara), stat insular african în V Oc. Indian și SE Africii, pe ins. omonimă; 587,1 mii km^2; 14,1 mil. loc. (1997). Limbi oficiale: malgașa și franceza. Religia: animistă (52%), creștină (catolici 21,3%, protestanți 19,7%), islamică (7%). Capitala: *Antananarivo (Tananarive).* Orașe pr.: Toamasina (fost Tamatave), Antsirabé, Mahajanga, Fianarantsoa, Antsiranana (fost Diégo-Suarez). Este împărțit în șase provincii. Relief accidentat, cu trei regiuni naturale principale dispuse longitudinal: un platou central cu alt. medie de 1 000 m, dominat de masive vulcanice (alt. max.: 2 886 m, vf. Maromokotro din masivul Tsaratanana), o câmpie litorală estică îngustă, cu lagune și podișuri vestice fragmentate de râuri scurte și repezi ce se varsă în Canalul Mozambic, care desparte insula de continentul african. Climă tropicală umedă cu precipitații bogate în E (3 500 mm/an) și sărace în SV (350 mm/an). Vegetație de păduri tropicale (abanos, palisandru) care ocupă 39,9% din supr. țării, înlocuite uneori cu pădurea secundară „savoka", de savană cu palmieri (câmpia litorală Mahajanga) și semideșertică, de scrub, în SV. Faună bogată și endemică (75% din lemurienii de pe glob). Resurse minerale de subsol variate, dar fără rezerve sau producții importante: cromite (74 mii t, 1995) cu 26 mii t concentrat

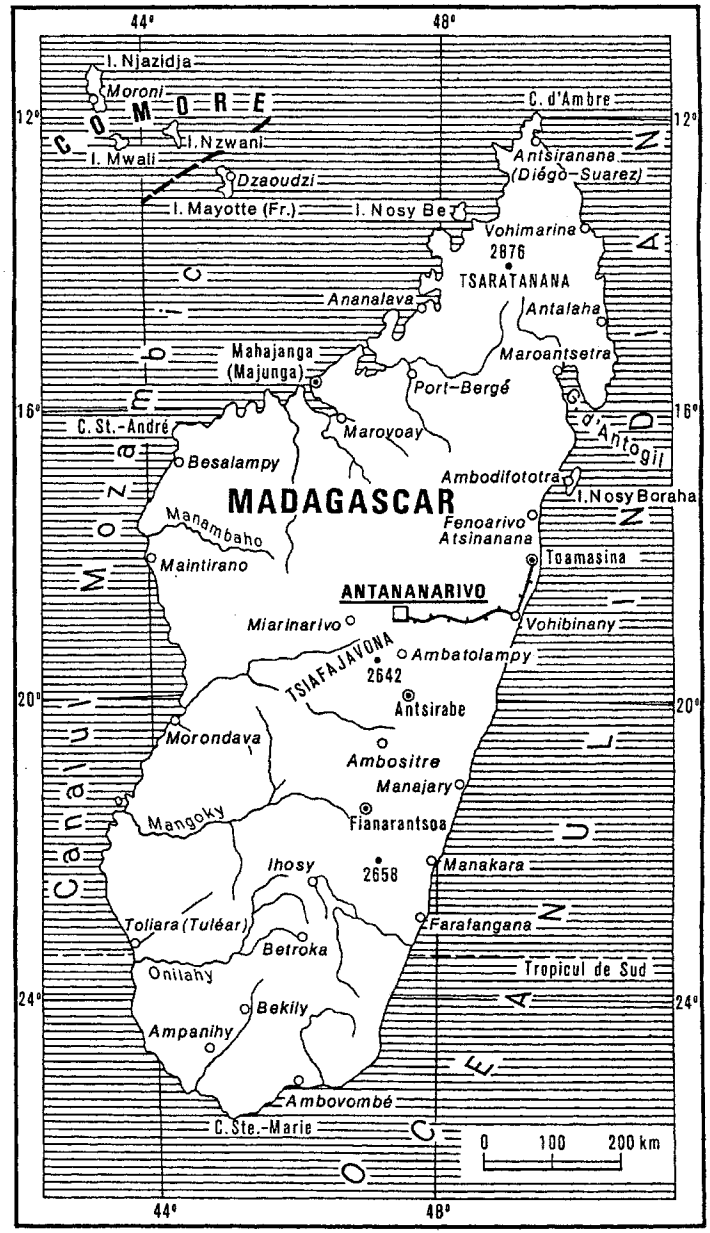

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincii	Suprafața (km^2)	Populația (1993)	Capitala
Antananarivo	58 283	3 483 236	Antananarivo
Antsiranana	43 046	942 410	Antsiranana
Fianarantsoa	102 373	2 671 150	Fianarantsoa
Mahajanga	150 023	1 330 612	Mahajanga
Toamasina	71 911	1 935 330	Toamasina
Toliara	161 405	1 729 419	Toliara

(locul 11 pe glob), grafit (13,9 mii t, 1995), uraniu, thoriu, aur, beriliu, minereu de fier, cărbune, pietre prețioase (zirconiu, turmalină, ametist), mică, marmură. Agricultura, deși se desfășoară doar pe 5,3% din supr. țării, este principala activitate economică care participă cu 32,6% la formarea PNB și antrenează 86,2% din forța de muncă. Se cultivă pentru consumul intern (1996): orez (2,6 mil. t, 40% din supr. cultivată), manioc sau cassava (2,45 mii. t), batate (500 mii t), cartofi (280 mii t), porumb (180 mii t), taro (140 mii t), mei, sorg. Există plantații de trestie de zăhăr (2,2 mil. t), bananieri (230 mii t), mangotieri (202 mii t), arbori de cafea (72 mii t), cacao și piper, kenaf, sisal, ananas, arahide, bumbac semințe (30 mii t), tutun, citrice, vanilie (locul 1 pe glob), mirodenii și plante aromate pentru parfumuri (ylang-ylang, nucșoară), palmieri de cocos (830 mii t nuci de cocos). Creșterea animalelor se practică mai ales în regiunea platourilor înalte (mil. capete, 1996): bovine (10,32), porcine (1,63), caprine (1,33), ovine (0,76). Expl. forestiere: 10,9 mil. m^3 lemn (1995). Pescuit. Industria, relativ diversificată, utilizează doar 50% din capacitățile productive și produce: zahăr (90 mii t, 1995), conserve de carne și pește, țigarete, săpun, copra, țesături de bumbac, ciment, bere (319 mii hl, 1995), produse petroliere, montaj de automobile, încălțăminte (972 mii perechi, 1995). C.f.: 1 095 km. Căi rutiere: 49,8 mii km (dintre care 5,35 mii km asfaltate, 1993). Căi navigabile interne: 432 km (1994). Porturi pr.: Toamasina, Mahajanga, Toliara. Turism: 74,6 mii vizitatori străini anual. Principalele obiective turistice: capitala Antananarivo cu palatele Rova (1839, azi muzeu), Manjakamiadana (Trianonul malgaș), Manampisoa, Tanovola; ins. Nosy Bé din N țării cu dotări adecvate turismului internațional, Mt. Ambre și Isalo, cele două parcuri naționale ale țării și cele 13 rezervații naturale. Moneda: 1 franc malgaș = 100 centimes. Export (1994): cafea (18%), vanilie (16,7%), creveți (13,2%), produse din bumbac (2,9%), boabe de piper, zahăr, tutun, orez, sisal, piei, plante aromate. Principalii parteneri: Franța (29,2%), S.U.A. (6,7%), Japonia (6,4%), Réunion (6,1%), Italia (5,6%) ș.a. Import (1994): mașini, utilaje și echipament de transport (20,2%), alimente (16,8%), din care orez (6,9%), țiței (11,4%), țesături, metale. Principalii parteneri: Franța (30,5%), Germania (10,3%), Iran (10,3%), Africa de Sud (6,5%), Japonia (6,1%). — *Istoric.* Ins. **M.** este puțin cunoscută înainte de venirea europenilor. Se consideră că **M.** a fost populat (începutul milen. 1 d.Hr.) de etnii asiatice din Indonezia, Malaysia, Melanesia, care s-au asimilat în populația aborigenă ca și cu cea africană și arabă imigrată ulterior. În sec. 10–11 în **M.** se răspândește islamul. Primul european care vizitează **M.** a fost navigatorul portughez Diego Diaz (aug. 1500), urmat de negustorii olandezi, francezi și englezi. În sec. 14–16, pe terit. **M.** au existat mai multe mici state, dintre care cel mai puternic a devenit regatul Imerina situat în partea centrală a insulei, care treptat și-a lărgit hotarele, reușind, în cele din urmă, sub regii Adrianampoinimerina (1787–1810) și Radama I (1810–1828) să unifice întreaga insulă, sub numele de Regatul **M.** Regina Ranavalona I (1828–1861) i-a alungat pe europeni (1845), pe care fiul ei, Radama II (1861–1863) i-a rechemat. În sec. 18—19 a fost obiectul luptei dintre Franța și Marea Britanie. În urma Războiului Franco-Malgaș (1883–1885), Franța și-a instituit protectoratul său asupra **M.**, pe care în 1896 l-a declarat colonie. În perioada interbelică a luat naștere o puternică mișcare de eliberare națională, care s-a intensificat după cel de-al doilea război mondial. **M.** a devenit, sub denumirea de Rep. Malgașă, stat autonom în cadrul Comunității Franceze (1958). La 26 iun. 1960 și-a proclamat independența. În urma manifestațiilor ostile guvernului, primul președinte al Rep. Malgașe, Phillibert Tsiranana, este silit să demisioneze (mai 1972). În urma unui referendum (oct. 1972), șef al statului și guvernului a devenit generalul Gabriel Ramanantsoa, care a dus o politică influențată de ideologia marxistă. În 1973, Rep. Malgașă părăsește zona francului și obține închiderea bazelor militare franceze din insulă; totodată, se retrage din Organizația Comună Africană, Malgașă și Mauritaniană (O.C.A.M.M.). Dificultățile economice și politice crescânde determină demisia șefului statului și preluarea acestei funcții de către colonelul R. Ratsimandrava (febr. 1975) care, însă, este asasinat după șase zile. Se constituie, imediat, un Directorat Militar condus de generalul G. Andriamahazo; activitatea partidelor politice a fost interzisă. În mai 1975, are loc o lovitură de stat. Puterea este preluată de un Consiliu Suprem al Revoluției (C.S.R.) al cărui președinte, Didier Ratsiraka, devine șeful statului din 1976 (și guvernului, până în 1993); se adoptă actuala denumire a țării. Programul C.S.R. a promovat consolidarea sectorului de stat prin naționalizări în industrie, în domeniul bancar și în cel al exploatării resurselor naționale, precum și alinierea la politica blocului sovietic. În oct. 1991, guvernul și opoziția semnează o convenție privind crearea unui guvern de tranziție al unității naționale și organizarea de alegeri libere multipartite. Prin referendum (aug. 1992) se adoptă o nouă Constituție, iar din sept. 1992, numele oficial al țării este de Rep. **M.** În 1993, candidatul opoziției Albert Zafy este ales președinte (destituit în 1996 de Curtea Constituțională); în urma alegerilor din febr. 1997 revine la conducerea statului Didier Ratsiraka. Republică prezidențială, conform Constituției (aug. 1992). Activitatea legislativă este exercitată de un Parlament bicameral (Senat și Adunarea Națională), iar cea executivă de primul-ministru, numit de președinte.

MADAM (cuv. fr.) s. f. **1.** Titlu onorific acordat unei femei din înalta societate. **2.** Titlu dat în semn de respect unei femei măritate sau nu. **3.** Titlu acordat stăpânei unei case.

MADAN, Gheorghe (1872–1944, n. Trușeni, Basarabia), folclorist și scriitor român. Editor al ziarului „Moldovanul" (din 1907). Proză tradiționalistă („Răsunete din Basarabia", „De la noi din Basarabia").

MADARA, sit în regiunea Varna (Bulgaria), în apropierea căruia, la baza platoului (434 m), se află basorelieful numit „Călărețul de la **M.**", care aparține artei vechi bulgare (începutul sec. 8) reprezentând o continuare a basoreliefurilor în stâncă din Asia Mică. Declarat de UNESCO ca aparținând patrimoniului cultural mondial.

MADARIAGA Y ROJO [madarjaga i roho], **Salvador de** (1886–1978), diplomat, eseist și scriitor spaniol. Eseuri filozofice și literare privind îndeosebi realitățile naționale („Spania", „Englezi, francezi, spanioli"); romane („Inimă de jad", „Dușmanul lui Dumnezeu", „Război în sânge"), versuri („Fântâni liniștite").

MADE IN [meid in] Expresie din limba engleză cu sensul „produs în", care, urmată de obicei de numele, în engleză, al unei țări, indică locul de fabricare a produsului.

MADEIRA 1. Arhipelag vulcanic în E Oc. Atlantic, situat la 545 km VNV de ţărmul marocan al Africii, constituind o provincie a Portugaliei; 797 km^2. Insule pr.: **M.** (740 km^2), Porto Santo (42,5 km^2), Ilhas Desertas (14 km^2), Ilhas Selvagens. Relief muntos, cu alt. max. de 1 861 m (Pico Ruivo de Santana). Climă subtropicală. Vinuri renumite, trestie de zahăr, citrice, porumb, bananieri. Pescuit. Staţiuni balneoclimaterice. Turism. Oraş pr.: *Funchal* (în ins. **M.**). Vizitat de navigatorii genovezi în 1351, a fost redescoperit şi cercetat de portughezii João Gonçalves Zarco şi Tristão Vaz în 1418; în sec. 16, Portugalia a început colonizarea lui. Cunoscut şi sub denumirea de *Madera*. **2.** Râu în America de Sud (Bolivia şi Brazilia), afl. dr. al Amazonului, format prin unirea râurilor Mamoré şi Beni, care izv. din Anzi; 3 239 km (împreună cu râul Mamoré). Navigabil până la Pôrto Velho (1 060 km). Cunoscut şi sub denumirea de *Rio Madeira*.

MADELIN [madlẽ], **Louis** (1871–1956), istoric francez. Contribuţii la istoria Revoluţiei Franceze şi a Imperiului („Danton", „Istoria Consulatului şi a Imperiului").

MADERNA, Bruno (1920–1973), compozitor şi dirijor italian. Activitate pedagogică şi dirijorală intensă. A înfiinţat, împreună cu Luciano Berio, Studioul de fonologie al Radioteleviziunii Italiene de la Milano (1954). Rol esenţial în renaşterea avangardei italiene. Lucrări în majoritatea genurilor („Hyperion", „Serenada per lustrum", „Musica sue dimensioni", „Continuo", „Studii pentru «Procesul» lui Kafka").

MADERNO (MADERNA sau MADERNI), Carlo (1556–1629), arhitect italian. Unul dintre marii maeştrii ai barocului timpuriu (faţada de vest a bazilicii San Pietro, biserica Santa Maria della Vittoria, palatele Barberini, Strozzi, Matei di Giove, toate din Roma).

MADERO, Francisco Indalécio (1873–1913), om politic mexican. Liberal. Se opune regimului dictatorial al lui P. Díaz, fiind silit să emigreze în S.U.A. (1910), de unde va conduce lupta de rezistenţă. Preşedinte al ţării (1911–1913), în urma revoluţiei din 1910, a iniţiat un program de reforme democratice, dar nu şi în domeniul agrar, ceea ce a stârnit nemulţumirea ţăranilor, care a luat forme violente. Asasinat în urma loviturii de stat a lui V. Huerta.

Virgil Madgearu

MADGEARU, Virgil N. (1887–1940, n. Galaţi), economist, sociolog şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Secretar al Partidului Ţărănesc, apoi al Partidului Naţional Ţărănesc. Ministru al Industriei şi Comerţului (1928–1929; iun.–oct. 1930; aug.–oct. 1932), al Finanţelor (1929–1930; 1932–1933), al Agriculturii şi Domeniilor (1930–1931). Deputat (1926–1938). Adversar al Gărzii de Fier, a fost asasinat de legionari. Contribuţii la elaborarea unei teorii economice privind specificul dezvoltării ţărilor agrare şi la fundamentarea doctrinei „statului ţărănesc" („Revoluţia agrară şi evoluţia clasei ţărăneşti"). În lucrările sale analizează evoluţia, structura şi perspectivele economiei româneşti („Agrarianism, capitalism, imperialism", „Contribuţii la studiul evoluţiei sociale româneşti", „Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial"); studii de politică financiară („Politica noastră financiară în cursul depresiunii economice", „Reorganizarea sistemului de credit", „Structura şi tendinţele băncilor populare în România"). M. post-mortem al Acad. (1990).

Carlo Maderno.

Faţada bazilicii San Pietro

MADH (cuv. arab) s. n. Panegiric în versuri, specific poeziei arabe clasice *(al-Mutanabbi)*.

MADHVA, Archarya (numit şi *Pūrnaprajña*) (c. 1199–1278), filozof hindus. A întemeiat şcoala pluralistă (Dvaita) Vedanta, filozofie dominantă în India. Concepţia lui **M.**, care diferă de cea a lui *Shankara* în privinţa relaţiei dintre Fiinţa Supremă (brahma) şi sufletul individului (atman), susţine că cele două entităţi sunt complet distincte. A postulat şi teza conform căreia lumea simţurilor posedă o realitate autonomă, în timp ce Shankara consideră că este o simplă iluzie (maya).

MĀDHYAMIKA (cuv. sanscrit „cale de mijloc") subst. Şcoală filozofică budistă întemeiată de Nāgārjuna. Promovează detaşarea de lumea reală, care este doar deşertăciune, considerând că adevărul se află dincolo de toate distincţiile şi opoziţiile dintre lucruri. A cunoscut o evoluţie îndelungată semnificativă.

MADHYA PRADESH [mədjə prə'de:ʃ], stat în centrul Indiei, în N Pod. Deccan; 443,4 mii km^2 (cel mai mare stat al Indiei, ca suprafaţă); 72,0 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Bhopāl*. Siderurgie, ind. constr. de maşini, textilă, alim. etc. Expl. de mangan, cărbuni şi minereu de fier. Cereale, bumbac, orez, trestie de zahăr; creşterea animalelor.

MADIANIŢI (< n. pr. *Madian*) s. m. pl. Populaţie antică nomadă din regiunea Madian, la SE de Palestina, descinzând, potrivit „Vechiului Testament" din *Madian,* al patrulea fiu al lui Avraam.

MADĪNAH, al ~ v. **Medīna.**

MADĪNAT ASH-SHA'B [mədinət aʃ ʃab], oraş în SV Republicii Yemen, situat pe ţărmul G. Aden, la 16 km V de Aden; c. 10 mii loc. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului şi alim. Între 1967 şi 1990 a fost capitala ad-tivă a R.D.P. Yemen. Vechiul nume: *al-Ittihād*.

MADIPOLON (< fr., rus.) s. n. Pânză de bumbac, deasă, uşoară şi fină, folosită pentru confecţionarea lenjeriei de pat şi de corp.

MADISON [mædisən] **1. James M.** (1751–1836), om politic american. Unul dintre autorii Constituţiei S.U.A. (1787). Întemeietor, împreună cu Th. Jefferson, al Partidului Democrat Republican

(1794). Secretar de stat (1801–1809). Președinte al S.U.A. (1809–1817). În timpul mandatului său, S.U.A. a fost implicată în războiul cu Marea Britanie (1812–1814). **2.** Oraș în N S.U.A., centru ad-tiv al statului Wisconsin; 197,6 mii loc. (1996). Nod feroviar. Aeroport. Constr. de mașini agricole, automobile, mașini-unelte și aparate medicale; produse chimice și alim. Piață agricolă. Universitate (1849). Biserica romano-catolică St. Raphael (1854), sinagogă (1858), capitoliu (1906–1917).

MADISON SQUARE GARDEN [mædisən skweər ga:dn], arenă sportivă cu o capacitate de 20 000 locuri, construită (1968) în orașul New York; celebră datorită întrecerilor sportive (baschet, box, hochei și turneele de tenis Masters, organizate aici începând din 1989).

MADIUN, oraș în Indonezia (Java), la 145 km VSV de Surabaya; 106,6 mii loc. (1995). Ateliere de reparații feroviare. Ind. textilă, de prelucr. a tutunului (țigarete) și alim. (zahăr). Piață pentru cafea, cacao, trestie de zahăr, bumbac. Teatru.

MADJAPAHIT (MAJAPAHIT), numele unui stat indonezian (1293–c. 1520) cu centrul în ins. Java, având capitala cu același nume. A cunoscut maxima înflorire în sec. 14.

MADJILIS v. **Mejlis.**

MADJUN și LAILA, pereche clasică de îndrăgostiți din literatura arabă, cunoscută și în alte literaturi orientale și care există și azi în poveștile populare arabe, persane și turcești.

MADONĂ (< it., fr.) s. f. (Cu valoare de nume propriu) Maica Domnului. ✦ Reprezentare plastică a Fecioarei Maria cu pruncul Iisus. ✦ Fig. Personificare a perfecțiunii feminine. ✦ (Ir.) Mironosiță.

MADONNA [mədonə] (pe numele adevărat *Louise Madonna Ciccone*) (n. 1958), cântăreață americană. Unul dintre fenomenele muzicale ale anilor '80–'90. Muzică marcată de soul și de disco, îmbinând diferitele tendințe la modă. Activitate cinematografică („Dick Tracy", „Evita", „Patru camere"). Discografie selectivă: „Like a Virgin", „True Blue", „Like a Prayer", „Erotica", „Bedtime Stories", „Ray of Light".

MADOSZ (în magh. *Magyar Dolgozók Országos Szövetsége*; Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România), organizație creată în aug. 1934 la Târgu Mureș de opoziția de stânga din Partidul Maghiar. În 1935–1937, **M.** a devenit o organizație satelită a P.C.R. Interzisă în 1938, **M.** și-a continuat activitatea sporadic. În 1943 a făcut parte din Frontul Patriotic Antihitlerist. După 23 aug. 1944, a participat la Frontul Național Democrat. În mai 1945 și-a schimbat denumirea în Magyar Népi Szövetség (MNSz; Uniunea Populară Maghiară); în 1953 s-a autodizolvat.

MADRAS 1. Vechea denumire a statului *Tamil Nadu.* **2.** Oraș în SE Indiei, centru ad-tiv al statului Tamil Nadu, port pe coasta Coromandel; 3,8 mil. loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroportul Meenambakka, situat la 16 km SV de oraș. Ind. textilă (bumbac), chimică (acid sulfuric), de prelucr. a metalelor, constr. de vagoane, motociclete și biciclete, montaje de automobile, produse alim., articole de piele, tipografii. Studiouri cinematografice. Centru cultural. Universitate (1857). Institut tehnic. Observator astronomic. Teatre. Parc (39 ha, înființat în 1859). Muzeu (fondat 1854). Monumente: templele Kapaliswarar și Parathasarathy (sec. 8); fortul St. George (1639); catedralele romano-catolice San Thomé (1504–1557, construită de portughezi), St. George (1816); St. Andrew (1821), biserica St. Mary (1680); sala de sport Victoria (1883–1888). Compania Engleză a Indiilor Orientale a fundat, în 1639, pe locul unei așezări pescărești autohtone (Madraspatam) și a unui mic comptoar portughez (1504) un fort și o factorie.

MADRE DE DIÓS, râu în America de Sud (Perú și Bolivia), afl. stg. al râului Beni în aval de Riberalta; 1 450 km. Izv. din Cordillera de Carabaya (Anzii Peruvieni).

Madras (2). Templul Parathasarathy

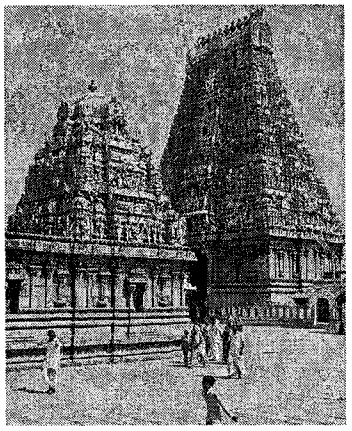

MADREPORARI (< fr.) s. m. pl. Ordin de hexacoralieri coloniali din clasa antozoarelor, cu schelet calcaros, care formează recife coraligene în mările tropicale.

MADRID 1. Capitala Spaniei și centru ad-tiv al comunității autonome cu același nume, situată în pod. Sierra de Guadarrama, la 640 m alt., pe râul Manzanares; 2,9 mil. loc. (1996). Important nod de comunicații. Aeroport (Barajas). Pr. centru politic, comercial, financiar, cultural și religios al țării. Siderurgie; constr. de automobile, camioane, locomotive, avioane, de aparataj electrotehnic și optic; produse chimice (cauciuc, mase plastice), farmaceutice, textile și alim.; prelucr. lemnului (mobilă); ind. pielăriei și încălțămintei; tipografii. Producție cinematografică. Universitate (1508). Academia de Științe (1713), Academia Regală de Muzică (1830), institute de cercetări științifice. Teatre. Numeroase muzee, printre care Muzeul Prado (1819), în stil neoclasic, celebru datorită galeriilor de artă, Muzeul Real (fondat în 1785), în stil neoclasic, Muzeul de Arheologie ș.a. Monumente: fortăreață (sec. 11), Plaza Mayor, cu statuia ecvestră a regelui Filip III (1617), Plaza de España, cu monumentul lui Cervantes și statuile ecvestre ale lui Don Quijote de la Mancha și Sancho Panza, catedrala iezuită San Isidro (1622–1664), bisericile San Francisco el Grande (1776–1785), în stil neoclasic și San Antonio de la Florida (1792–1798), Palatul Regal, construit în anii 1738–1764, după planurile arhitecților F. Juvara și G.B. Sacchetti, Banca Spaniei (1884–1891), Arcul de

Madrid. Monumentul lui Cervantes și statuile ecvestre ale lui Don Quijote și Sancho Panza din Plaza de España

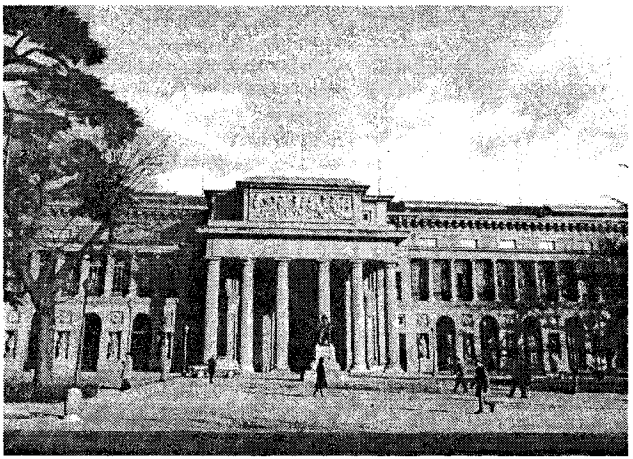

Muzeul Prado

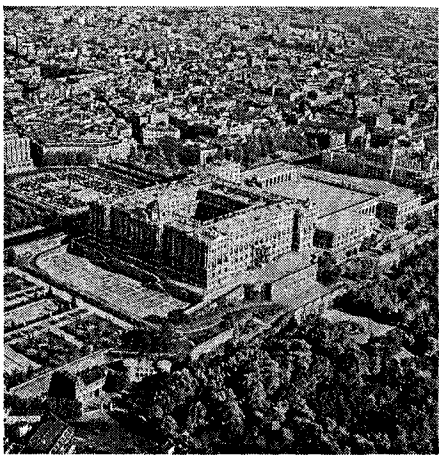

Palatul Regal

Madrid

Triumf (1778), Templul nubienilor de la Debod (sec. 4 î.Hr.), adus aici în 1970, ca dar din partea Egiptului, după ce fusese mutat în urma construcției barajului de la Assuan. Aici se află cel mai mare centru cultural islamic al lumii occidentale (deschis în 1990), cu moschee, minaret, sală de conferințe și concerte, bibliotecă, teatru, laborator lingvistic. Turism. Menționat în 932 ca cetate maură, dar având o existență anterioară (sub numele de Matricia). A fost cucerit de la arabi, în 1083, de regele Castiliei, Alfons VI. Reședință a regilor Castiliei (sec. 14–15). În 1561, regele Filip II și-a fixat aici reședința oficială, **M.** devenind capitala Spaniei. Între 1808 și 1814, a fost ocupat de trupele franceze. În sec. 19, a fost centrul unor importante mișcări populare. În timpul Războiului Civil (1936–1939), **M.** a fost sediul guvernului republican. Cucerit de armata franchistă (28 mart. 1939). **2.** Comunitate autonomă în Spania centrală; 8 mii km^2; 5,0 mil. loc. (1996). Centrul ad-tiv: *Madrid*. Culturi de cereale. Creșterea ovinelor.

MADRIGAL (< fr.) s. n. **1.** Specie a genului liric, de proporții reduse, cu conținut idilic sau galant, cultivată încă din sec. 14 în Italia (Petrarca); s-a răspândit în sec. 16–18 în Franța (C. Marot, B. de Fontenelle) și în alte țări europene. Cu timpul, a dobândit inflexiuni didactice și satirice. **2.** Cântec cu caracter pastoral, devenit în Evul Mediu cântec pe două sau trei voci cu refren, iar în sec. 16 compoziție muzicală polifonică pentru cor *a cappella*, scrisă pe text laic. Reprezentanți de seamă: G.P. Palestrina și F. Landino.

MADRIGAL, formație corală românească de cameră, creată în 1963 de Marin Constantin, pe lângă Conservatorul „Ciprian Porumbescu". Repertoriu renascentist și modern, interpretat cu mare acuratețe stilistică și perfecțiune sonoră. A susținut peste 3 000 de concerte în țară și în străinătate. Împreună cu dirijorul său, corul **M.** a realizat peste 40 de discuri și șapte compact-discuri.

MADURA, insulă în Arh. Indonezian, în partea de S a M. Java, în apropierea litoralului de NE al ins. Java; 5,5 mii km^2; 160 km lungime și 60 km lățime max. Orașe pr.: Pamekasan, Sumenep, Bangkalan. Relief deluros carstic, cu alt. până la 471 m. Climat ecuatorial musonic. Păduri ecuatoriale, savane. Orez, porumb, tutun, manioc. Pescuit. Turism.

MADURAI (MADURA), oraș în extremitatea de S a Indiei (Tamil Nadu), la 434 km SV de Madras; 940,9 mii loc. (1991). Nod feroviar. Centru comercial și cultural. Ind. textilă, metalurgică, de prelucr. a lemnului. Universitate (1958). Monumente arhitectonice medievale (templul Minakshi, 1600; templul lui Șiva Sundareswar, 1623–1639; pagode, palate). Turism.

Madurai.
Templul lui Șiva Sundareswar

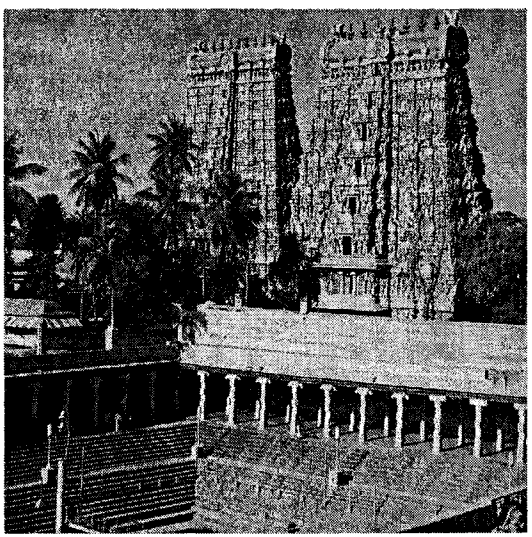

MAEBASHI [majebaʃi], oraș în Japonia (Honshū), la 100 km NV de Tōkyō, pe râul Tonegawa; 284,8 mii loc. (1995). Nod feroviar. Ind. constr. de mașini (motoare, mașini de transport) și de aparate electrice, de prelucr. a lemnului, textilă (mătase) și alim. Piață agricolă pentru orez. Universitate (1949).

MAEKAWA [majekawa] **(MAYEKAWA) Kunio** (1905–1986), arhitect japonez. Elev al lui Le Corbusier. Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai *brutalismului*. Lucrări de orientare funcționalistă, realizate din beton armat (Primăria din Fukushima, Centrul civic din Setagaya, Centrul tineretului din Kanazawa, Centrul cultural din Tōkyō).

MAE KLONG [me kloŋ] fluviu în partea de V a Thailandei; 402 km. Izv. din M-ții Dawna, curge pe direcția N–S, trece prin Kanchanaburi și se varsă în G. Thailandei. Afl. pr.: Khwae Noi, Taphoen.

MAELSTRÖM [mælstrəm] sau **MALSTRØM** [mælstrœm] (cuv. olandez *malen* „zdrobitor" și *ström* „curent") s. n. Curent turbionar în Marea Norvegiei, în apropierea țărmului de NV al Norvegiei, care se deplasează de la V la E, cu o viteză de c. 12 km/oră, pe o lățime de 8 km, între ins. Moskenesøya (N) și ins. Mosken (S) din arh. Lofoten. Se manifestă ca un curent superficial foarte puternic, provocat de accelerarea mareei și de năvălirea apelor hulei, asigurând circulația apelor între Marea Norvegiei și G. Vestfjorden. Vânturile locale violente și vârtejurile sunt foarte periculoase pentru navigație. Referiri despre **m.** apar în unele cărți ale lui Jules Verne și Edgar Allan Poe.

MAELZEL sau **MÄLZEL** [mɛltsəl], **Johann Nepomuk** (1772–1838), inventator și muzician german. Se consacră perfecționării instrumentelor mecanice. Inventatorul panharmoniconului (1805) și al metronomului, brevetat în 1816 (după planurile mecanicului D. Winkel din Amsterdam). A construit un cornet acustic pentru Beethoven.

MAES [ma:s] **(MAAS), Nicolaes** (1634–1693), pictor olandez. Elev al lui Rembrandt. Tablouri de gen remarcabile prin fermitatea tușei și a coloritului dominant roșu („Bătrână la vârtelniță", „Tânără la fereastră", „Jucătorii de cărți"). Portrete („Portret de bărbat").

MAESTOSO (cuv. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Maiestuos, cu măreție; solemn.

MAESTRICHT v. **Maastricht.**

MAESTRO (cuv. it.) subst. invar. Termen de curtoazie rezervat dirijorului de orchestră.

MAESTRU[1] (< it.) s. n. (CONT.) Cartea mare.

MAESTRU[2], **-Ă** (< it.) s. m. și f. **1.** Persoană care a adus contribuții valoroase într-un anumit domeniu, fiind adesea considerată îndrumător, creator al unui curent, șef al unei școli etc. ✧ *Concert-maestru* v. *concertmaistru*. ✦ (Și fam. sau ir.) Termen de adresare către o persoană care activează în domeniul artelor, al literelor sau al științei. ✦ Persoană îndemânatică, pricepută într-un anumit domeniu și care adesea instruiește pe alții în domeniul respectiv. **2.** (Ieșit din uz) Titlu dat profesorilor care predau discipline ca desenul, muzica etc. ✦ Nume dat în special antrenorilor care activează în atletica grea (box, lupte, haltere). **3.** Titlu ierarhic în anumite organizații militare, politice, inițiatice etc.; persoană care poartă acest titlu. ✧ *M. de ceremonie* (sau *de ceremonii*) = persoană care supraveghează desfășurarea unei ceremonii după protocol. **4.** *Maeștrii cântăreți* (în germ. *Meistersinger*) = membri ai unor confrerii religioase germane care, prin cântecul lor, contribuiau la înfrumusețarea oficierii serviciilor divine. La mijlocul sec. 16, aceste confrerii se transformă în adevărate asociații, cu reguli foarte stricte privind modul de interpretare a poeziei. Cele mai cunoscute școli de acest gen au funcționat la Ulm, Augsburg și Nürnberg, iar cei mai de seamă reprezentanți au fost: Heinrich von Meissen, Heinrich von Mügeln, Hans Folz, Hans Sachs.

MAETERLINCK [meterlẽ:k], **Maurice, conte** (1862–1949), scriitor belgian de limbă franceză. Cel mai de seamă dramaturg al simbolismului. Piesele sale sunt axate pe tema morții, a iubirii și a fericirii („Prințesa Maleine", „Intrusa", „Orbii", „Monna Vanna", „Pasărea albastră" — capodopera sa, „Pelléas și Mélisande"). Versuri simboliste („Serele calde", „Douăsprezece cântece"). Eseuri filozofice („Tezaurul celor umili", „Înțelepciunea și destinul"); lucrări științifice („Viața albinelor", „Inteligența florilor"). Premiul Nobel pentru literatură (1911).

Maurice Maeterlinck

MAETZ [mets], **Friedrich C.W.** (1847–1896, n. Mediaș), arhitect austriac din Transilvania. La Cluj, unde a deschis o școală de arhitectură (1886), a fost și arhitect-șef al orașului (1887–1893). Lucrări de orientare eclectică (clădirile fostului Institut de Chimie și ale facultăților de anatomie și psihologie din Cluj, Cazarma de infanterie din Orăștie, Muzeul de științe naturale din Sibiu).

MAEZTU [maje0tu] **Y WHITNEY, Ramiro de** (1875–1936), scriitor și ziarist spaniol. A sprijinit politica dictatorială a lui *J.A. Primo de Rivera*. În opera sa exaltă valorile tradiționale („Către o nouă Spanie", „Criza umanismului", „În apărarea hispanității"). Împușcat de republicani la începutul Războiului Civil.

MAFDET (în mitologia egipteană), zeița puterii punitive, având înfățișarea unei feline; reprezentată uneori cu o unealtă de execuție. Ca dușman al șerpilor veninoși, îi ajută pe cei răposați în drumul subpământean întunecat.

MAFFEI, Scipione Francesco, marchiz di ~ (1675–1755), literat și erudit italian. Unul dintre fondatorii (1710) revistei „Giornale de'letterati d'Italia", în care se pronunță pentru reînnoirea și deprovincializarea culturii italiene. Autor al tragediei „Merope", considerată un model pentru dramaturgia clasică a epocii.

MAFIA, organizație de origine siciliană, apărută în 1282 sub domnia sângeroasă a lui Carol I de Anjou, când țăranii au creat o armată proprie denumită M.A.F.I.A. (*M*orte *a*lla *F*rancia, *I*talia *a*nela/Moarte Franței, strigă Italia) după strigătul lor de luptă. Până în sec. 19 a luptat împotriva tiraniei și pentru păstrarea tradițiilor locale; ulterior, **m.** s-a îndreptat împotriva ineficienței administrației, recurgând, adesea, la forme cu caracter banditesc. După 1930, **M.** s-a extins și în S.U.A., sub denumirea de „Cosa Nostra", patronând crima organizată. În timp, **M.** și-a modificat modul de manifestare, prosperând în special la orașe pe seama speculațiilor practicate în procesul de urbanizare, a contrabandei și a taxelor de protecție percepute pe activitățile economice. Acționând și în

alte regiuni italiene, a stabilit legături cu alte organizații criminale, infiltrându-se adânc în sistemul relațiilor sociale. În ultimele decenii, **M.** și-a extins sfera de activitate, devenind un flagel internațional, realizând câștiguri fabuloase prin traficul de droguri, contrabanda cu arme, pariuri clandestine și bazându-se în special pe corupția aparatului politico-administrativ și juridic. Numeroase personalități publice au fost acuzate de legături sau de favorizare a **M.** Lupta împotriva **M.** a cunoscut unele succese (arestarea în 1993–1995 a unor conducători ca: S. Riina și L. Bagarella), dar și numeroase victime (magistrații Giovanni Falcone și Paolo Borsellino, 1992 ș.a.).

MAFIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la minerale transparente, dar închise la culoare, bogate în magneziu și fier (ex. biotit, amfiboli, piroxeni, olivină).

MAFIE (< it.; n. pr. *Mafia*) s. f. Grup de persoane care își urmărește prin orice mijloace propriile interese, chiar în dauna celor publice.

MAFIOT, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Membru al Mafiei; *p. ext.* individ corupt și șantajist. **2.** Adj. Tipic Mafiei.

MAG (< si.) s. m. **1.** Preot zoroastrist la mezi și perși; *p. ext.* astrolog, vrăjitor. **2.** (În religia creștină) Fiecare dintre cei trei regi mitici: Melchior, Gaspar și Baltazar *(cei trei crai de la Răsărit)*, care au venit, călăuziți de o stea, să se închine lui Iisus Hristos la nașterea sa, recunoscând astfel că acesta este Mesia.

MAGADAN, oraș în Federația Rusă, în Extremul Orient, port la M. Ohotsk; 128 mii loc. (1995). Aeroport. Expl. de minereuri de aur. Construcții navale și de utilaj minier; metalurgie neferoasă. Teatru. Muzeu. Fundat în 1933.

MAGADHA, stat în N Indiei antice. Constituit la începutul milen. 1 î.Hr. pe valea Gangelui mijlociu. În jurul acestuia s-a unificat, în vremea dinastiei Maurya (324–187 î.Hr.), întreaga Indie de Nord și Centrală. Capitala la Pātaliputra.

MAGADI, lac în partea de S a Kenyei, în apropiere de granița cu Tanzania, la 80 km SV de Nairobi; 622 km^2; lungime: 48 km. Expl. de carbonat de sodiu.

MAGALHÃES [magaλãiʃ], **Domingo José Gonçalves de** (1811–1882), poet, dramaturg și diplomat brazilian. Lirică romantică, cu trăsături clasice și predilecție pentru meditația filozofică („Mistere", „Urania"). Tragedii („Antonio José"). Autor al unei istorii a literaturii braziliene. Ambasador la Napoli, Viena, Washington.

MAGALHÃES, Fernão v. **Magellan (1).**

MAGALLANES, Fernando de ~ v. **Magellan (1).**

MAGAZIE (< ngr.; {s} cuv. arab, la pl., *makhāzin* „depozit, hambar") s. f. **1.** Clădire sau încăpere pentru păstrarea materialelor, a alimentelor, a mărfurilor etc.; depozit de mărfuri. **2.** Dependință în care se țin unelte, lemne, diverse obiecte. **3.** Locaș la unele arme, unde sunt introduse cartușele care urmează să fie încărcate unul câte unul pe țeavă.

MAGAZIN[1] (< fr.; cuv. arab.) s. n. Local (mare) în care se expun spre vânzare cu amănuntul diferite mărfuri; prăvălie (mare).

MAGAZIN[2] (< fr., engl.) s. n. Publicație periodică ilustrată cuprinzând materiale din domenii variate sau (cu determinări) dintr-un anumit domeniu (ex. „Magazin istoric"). Prima publicație europeană de acest gen a apărut în Marea Britanie (1731) și s-a numit „Gentelman's Magazine", fiind editată de Edward Cave. În România, în secolul trecut, termenul a fost folosit și cu sensul de revistă specializată în studii de istorie, literatură, știință etc. (ex. „Magazin istoric pentru Dacia").

MAGAZINAJ (< fr.) s. n. **1.** Depozitare spre păstrare a unor mărfuri într-o magazie; înmagazinare. **2.** Timpul cât rămâne depozitată marfa respectivă; *p. ext.* taxă care se plătește pentru păstrarea mărfii.

MAGAZINER, -Ă (MAGAZIONER, -Ă) (< fr.) s. m. și f. Persoană care are în răspundere gestiunea unei magazii.

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, la București, din apr. 1967. Director: Dumitru Almaș. Între 1969 și 1999, conducerea revistei a fost asigurată de Cristian Popișteanu; din 1999, redactor-șef: Dorin Matei. Colaboratori: Șt. Pascu, D. Pippidi, V. Cândea, D. Berindei, C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, R. Vulpe, Șt. Ștefănescu, M. Petrescu-Dâmbovița ș.a.

MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA, revistă de istorie, editată la București între 1845 și 1848 de Aug. Treboniu Laurian și N. Bălcescu. După 1846, de editarea revistei se ocupă numai A.T. Laurian, care în 1851 va încerca să continue tipărirea ei (într-o formă schimbată) la Viena, din care scoate însă doar un singur volum. Rol însemnat în cristalizarea ideologiei pașoptiste și în crearea istoriografiei moderne românești.

MAGAZINUL, revistă lunară pentru literatură, artă și turism, apărută la București (1930–1945). Director: A. Maniu. Colaboratori: Al.A. Philippide, I. Minulescu, T. Arghezi, G. Topîrceanu, Gh. Brăescu, F. Aderca ș.a.

MAGDALENA, fluviu în NV Americii de Sud (Columbia); 1 538 km. Izv. din Cordiilera Central (Anzii Columbieni), de la 3 500 m alt., curge spre N de-a lungul unei depresiuni tectonice și se varsă printr-o deltă în M. Caraibilor. Afl. pr.: Cauca. Navigabil pe două tronsoane (în total 1 496 km). Trece prin Neiva, Soledad și Baranquilla.

MAGDALENIAN, cultură aparținând Paleoliticului superior, în care apar primele elemente ale activității umane (15 000–9 000 î.Hr.). Numită astfel după situl La Madeleine (Dordogne, Franța), de pe râul Vézère, unde s-au descoperit (1863) picturi rupestre. Celebre picturi rupestre din **M.** au fost descoperite și la *Altamira* și *Lascaux.*

MAGDEBURG, oraș în Germania (Saxonia Superioară), situat la 131 km SV de Berlin, port pe Elba; 251 mii loc. (1997). Nod feroviar. Aeroport. Ind. metalurgică; constr. de mașini grele și de instalații și utilaje industriale; șan-

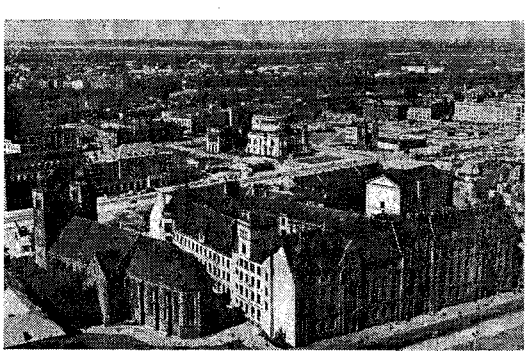

Magdeburg.
Vedere generală (în prim plan catedrala gotică)

tiere navale; mecanică de precizie; produse chimico-farmaceutice, textile și alim. (zahăr); sticlărie. Centru cultural. Institut politehnic (1953). Monumente: Catedrala gotică (1220–1240), singurul monument vechi rămas în urma bombardamentelor din al doilea război mondial. La **M.**, Otto von Guericke a efectuat (1654) faimosul experiment cu emisferele de **M.**, demonstrând existența presiunii atmosferice. Menționat documentar în 805.

MAGELLAN 1. (sp. **MAGALLANES** [magajanes], **Fernando de ~** sau port. **MAGALHÃES** [məgəλɐ̃iʃ], **Fernão)** (c. 1480–1521), navigator portughez. În căutarea unui drum prin V spre ins. Moluce (de unde portughezii aduceau mirodenii), a întreprins, cu cinci nave, prima călătorie în jurul Pământului (1519–1522), în serviciul regelui spaniol Carol I, ocolind America pe la S. În cursul acestei călătorii a descoperit strâmtoarea care îi poartă numele (1520), a traversat Oc. Pacific și a debarcat în ins. Filipine, unde a fost ucis (27 apr. 1521), expediția continuând sub conducerea lui Juan Sebastián *El Cano* care, ocolind Africa, s-a întors în Spania, ajungând la Sevilla (9 sept. 1522) cu o singură navă și 18 supraviețuitori. Istoricul italian Antonio Pigafetta, participând la expediția lui **M.**, a relatat marea aventură a călătoriei în lucrarea „Relatare asupra primei călătorii în jurul lumii" (1525). **2.** Strâmtoare între extremitatea continentală sudică a Americii de Sud și ins. Țara de Foc, care unește Oc. Atlantic cu Oc. Pacific. Lungime: 563 km; lățimea minimă: 3,3 km; lățimea max.: 38 km. Ad. max.: 1 170 m. Port pr.: *Punta Arenas*. Navigație dificilă din cauza stâncilor subacvatice, a vânturilor puternice și a ceții. **3.** Sondă americană automată pentru explorarea planetei Venus, lansată la 5 mai 1989. După ce a realizat 15 000 de revoluții în jurul lui Venus și a cartografiat 98% din suprafața planetei, informație transmisă pe Pământ, s-a prăbușit pe suprafața venusiană la 12 oct. 1994.

MAGENDIE [maʒădi], **François** (1783–1855), fiziolog și neurolog francez. Prof. la Collège de France. Unul dintre inițiatorii metodei experimentale în medicină și fiziologie („Elemente de fiziologie"). A demonstrat diferența între rădăcinile motorii și cele senzitive ale nervilor spinali. Fondatorul primului periodic (1821) de fiziologie experimentală.

MAGENTA, localitate în N Italiei (Lombardia); 22,9 mii loc. (1990). Fabrică de chibrituri; ind. chimică, textilă, alim. Trupele franco-sarde au învins aici la 4 iun. 1859 pe cele austriece. Adăugându-se celei de la *Solferino* (24 iun. 1859), această victorie a silit Austria să cedeze Lombardia Franței care, la rândul ei, a cedat-o Italiei.

MAGENTA (< it., fr.; n. pr. *Magenta*) s. f. **1.** Culoare roșie purpurie aprinsă. **2.** Denumire standard pentru culoarea violet-roșiatică, numită și *violet de Magenta*. **3.** (În tehnica fotografică) Culoare obținută din combinarea roșului cu albastru.

MAGERØY [mągərøj], insulă norvegiană în M. Barents; 287 km^2. Lungime: 35 km; lățime max.: 26 km. Relief de platou cristalin, cu alt. max. de 417 m. Pescuit. Aici se află cel mai nordic punct al Europei, Capul Nord (71°11' lat. N și 25°48' long. E).

MAGGIORE, Lago ~, lac prealpin la granița Italiei cu Elveția, situat pe bordura sudică a Alpilor Lepontini, într-o vale glaciară, la 194 m alt.; 212,2 km^2. Lungime: 66 km; lățime max.: 12 km; ad. max.: 372 m. Străbătut de râul Ticino. Pe malul său se află stațiunile climaterice Ascona, Verbania, Baveno, Stresa, Cerro, Laveno, Luino, Locarno. Vechiul nume: *Verbano*.

MAGHERU, familie de boieri din Oltenia. Mai importanți: **1. Gheorghe M.** (1802–1880, n. sat Bârzeiu de Gilort, jud. Gorj), general și om politic român. Unul dintre conducătorii Revoluției de la 1848 din Țara Românească; apropiat de Nicolae Bălcescu. Membru în Guvernul provizoriu; a organizat tabăra militară de la Râureni (lângă Râmnicu Vâlcea); luptător pentru unirea Principatelor. **2. Ion (Ioniță) M.**, comandant de panduri în timpul revoltei de la 1821. Frate cu **M. (1)**. Participant la Revoluția de la 1848.

MAGHIAR, -Ă (< magh.) subst., adj. **1.** S. m. pl. Populație de origine fino-ugrică, care a migrat dinspre E, ajungând la sfârșitul sec. 9 în Câmpia Panonică, unde a format statul maghiar, cunoscut sub numele de Ungaria. **2.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune în Ungaria. Mai trăiesc în România, Iugoslavia, Croația, Slovacia, Austria, Ucraina, Federația Rusă, S.U.A., Canada etc. De religie creștină. Sin. *ungur.* ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Ungaria. **3.** Adj. Care aparține Ungariei sau maghiarilor **(1)**, referitor la Ungaria sau la maghiari. ✦ (Substantivat, f.) Limbă fino-ugrică, vorbită de maghiari. Limbă oficială în Ungaria. Alături de finlandeză, cea mai importantă limbă fino-ugrică. Ortografie fonetică fixată în sec. 17. Alfabet latin (din sec. 11).

MAGHIRAN (MAGHERAN) (< germ.) s. m. Plantă erbacee din familia labiatelor, înaltă de 20–30 cm, cu flori roșietice sau albe; datorită mirosului plăcut, uleiul de **m.** este utilizat în farmacie și în parfumerie *(Majorana hortensis)*. Cultivată din timpuri străvechi, este folosită în alimentație drept condiment, iar în medicina tradițională ca sedativ sau diuretic și în combaterea insomniei și a migrenei.

MAGHREB (MAGHRIB) (cuv. arab „Soare-apune"), nume dat din Evul Mediu, de geografii și istoricii arabi, regiunii din NV Africii (Maroc, Algeria, Tunisia și uneori Libia).

MAGIC, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care ține de magie, privitor la magie; ocult. ✧ (MAT.) *Pătrat m.* = tablou ale cărui căsuțe conțin numere care dau aceeași sumă pe fiecare rând, coloană și diagonală. *Lanternă m.* v. *lanternă*. (FIZ.) *Număr m.* = număr de protoni sau de neutroni ce conferă nucleului (care îi conține) o stabilitate deosebită. (LIT.) *Realism m.* = formă modernă de ficțiune literară în care realul se juxtapune fantasticului, visului, mitului, basmului etc. (ex. J.L. Borges, G. Garcia Márquez, M. Bontempelli, I. Calvino,

Fernando de Magellan

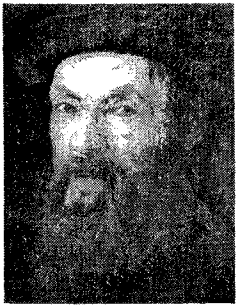

Gheorghe Magheru

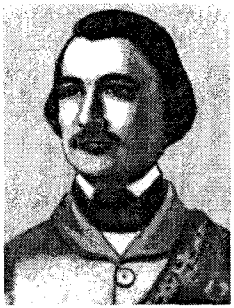

G. Grass, H. Alain-Fournier). **2.** Fig. Fermecător, încântător; feeric.

MAGICIAN (< fr.) s. m. Persoană care se ocupă cu magia; vrăjitor. ✦ Fig. Virtuoz; artist desăvârșit.

MAGIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Ansamblu de procedee, formule sau rituri, mai mult sau mai puțin secrete, prin care se utilizează forțe misterioase pentru obținerea unor rezultate contrare celor posibile prin tehnici obișnuite. **M.** implică o credință într-o continuitate confuză între cosmos și psihismul uman, ca și cum ar fi traversate de același curent de forțe. Etnologii disting: *m. albă* = **m.** bună, obișnuită, care manevrează realitatea prin procedee precum forța sonoră a rostirii, forța creatoare a imaginii etc., servind interesului comunității sau persoanei pentru alungarea spiritelor rele, vindecarea victimelor vrăjilor etc.; *m. neagră* = **m.** rea, care invocă demonii spre a cauza moartea sau nenorocirea unei persoane. Tradițional, evoluția gândirii omenești este înfățișată în ordinea: **m.**–religie–știință, **m.** fiind interpretată ca o formă primitivă de religie și ca o pseudoștiință. **M.** a jucat un rol mai important în religiile primitive, dar nu este cu totul exclusă în timpurile moderne; anumite fenomene atribuite **m.** sunt de netăgăduit; încă neexplicate de știință, ele țin de competența cunoașterii *esoterice*. **2.** Fig. Putere de atracție deosebită; farmec, încântare, seducție (ex. **m.** muzicii).

MAGIERU, Andrei (pe numele religios **Aurelian**) (1891–1960, n. Saturău, azi Brazii, jud. Arad), teolog român. Prof. la Academia Teologică din Oradea. Episcop al Aradului (1935–1960). Cursuri universitare, studii despre „Noul Testament".

MAGINOT [maʒino], **André** (1877–1932), om politic francez. Ca ministru de Război (1922–1924; 1929–1932), a propus construirea unei linii de fortificații la granița de NE a Franței („Linia **M.**", realizată în 1927–1936).

MAGISTRAL, -Ă (< fr., **3** < rus.) adj. **1.** Care caracterizează pe un maestru[2] **(1)**, de maestru; perfect, desăvârșit. **2.** (Despre ton, ținută etc.) Impunător, solemn. **3.** (Despre conducte, drumuri etc.) Principal. ✦ (Substantivat, f.) Arteră principală de comunicație rutieră, feroviară etc. **4.** (Despre un preparat medicamentos) Care are o compoziție prescrisă de medic, spre deosebire de medicamentele cu nume comercial.

MAGISTRAT (< fr., germ., lat.) s. m. **1.** (DR.) Denumire dată judecătorilor și procurorilor. În România, au calitatea de **m.** și fac parte din corpul **m.** judecătorii de la toate instanțele judecătorești, procurorii din cadrul parchetelor de pe lângă acestea, precum și **m.** asistenți ai Curții Supreme de Justiție. Sunt asimilați **m.** ministrul Justiției, locțiitorii săi și personalul de specialitate juridică din Ministerul Justiției, pe durata îndeplinirii funcției. Numirea și eliberarea din funcție a **m.** se face prin decret al președintelui țării. **M.** nu pot fi cercetați, reținuți sau arestați fără avizul ministrului Justiției. **2.** Funcționar superior sau înalt demnitar. **3.** (În Roma antică) Denumire dată persoanelor care aveau o înaltă autoritate publică (ex. consul, pretor, cenzor, edil, chestor ș.a.).

MAGISTRATURĂ (< germ., fr.) s. f. **1.** (În Roma antică) Funcție de stat; existau **m.** superioare (dictator, decemvir, consul, pretor, cenzor) și **m.** inferioare (tribun al poporului, edil, chestor etc.). **2.** (DR.) Totalitatea, corpul magistraților. ✦ Demnitatea, funcția de magistrat; durata exercitării acestui mandat.

MAGISTRU (< lat. *magister*) s. m. (LIVR.) Profesor (în raport cu elevii săi); dascăl. ✦ Maestru; model de urmat.

MAGIUN (< tc.) s. n. Produs alimentar sub formă de pastă, obținut prin fierberea, terciuirea și uneori strecurarea fructelor bogate în zaharuri, în special a prunelor, a strugurilor, fără a se adăuga zahăr.

MAGLAVIT, com. în jud. Dolj, situată în Câmpia Desnățui, pe stg. Dunării; 5 727 loc. (2000). Nod rutier. Creșterea bovinelor și porcinelor. Viticultură; sericicultură. În satul **M.** se află biserica Sf. Nicolae (ante 1845) și mănăstirea **M.** (de călugări), cu biserica Izvorul Tămăduirii, a cărei construcție a început în 1935 și a rămas neterminată; lucrările de înălțare ale bisericii și chiliilor au fost reluate în 1990.

MAGMATIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la fenomenul de apariție a magmei și la produsele acesteia. ✧ *Rocă m.* (sau *eruptivă*) = rocă provenită din procesul de consolidare a magmei; sunt intrusive, abisale sau plutonice când iau naștere în adâncurile scoarței terestre și efuzive sau vulcanice când se formează la suprafața acesteia. *Zăcământ m.* = zăcământ care este legat, ca proveniență, de activitatea magmatică. *Bazin m.* v. *bazin*. Sin. *cameră magmatică*.

MAGMATISM (< fr. {i}) s. n. Totalitatea proceselor care conduc la apariția, deplasarea și consolidarea magmelor în scoarța Pământului.

MAGMATOGEN, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *magmat-* „pastă întărită" + *gennaein* „a produce") adj. (Despre procese geologice și zăcăminte de substanțe minerale utile formate în cadrul lor) Care sunt legate de activitatea magmatică, incluzând atât procesul lichid-magmatic, cât și pe cele ulterioare lui: pegmatitic, pneumatolitic, metasomatic și hidrotermal.

MAGMĂ (< fr. {i}; {s} gr. *magma* „pastă întărită") s. f. Topitură de silicați din interiorul Pământului, prin consolidarea căreia iau naștere rocile și minereurile magmatice. Soluțiile reziduale fierbinți legate de **m.** conduc și ele la formarea unor zăcăminte magmatogene. După compoziție se disting *m. bazaltice,* aflate în învelișul simic al Pământului, și *m. granitice,* aflate în învelișul sialic.

MAGNA CHARTA LIBERTATUM, denumire a actului semnat de regele Angliei, Ioan Fără de Țară, la 15 iun. 1215. Impusă regelui de baronii, cavalerii și orășenii răsculați, **M.C.L.** stipula, în 63 de articole, limitarea autorității regale, care era trecută sub controlul marii nobilimi și garantarea de privilegii pentru participanții la răscoală.

MAGNA CUM LAUDE (expr. latină „cu mare laudă") subst. (Livr.) Apreciere superlativă acordată la trecerea unui examen (de obicei de absolvire) în învățământul universitar.

MAGNANI [mañani], **Anna** (1908–1973), actriță italiană de film. Interpretă remarcabilă a cinematografiei neorealiste, a creat personajul femeii meridionale, energice, curajoase, de o mare noblețe sufletească („Roma, oraș deschis", „Amore", „Orfeu în infern", „Mama Roma", „Secretul de la Santa Vitto-

Magnani Anna

ria"). Premiul Oscar: 1955 („Trandafirul tatuat").

MAGNASCO [mañasko], **Alessandro** (numit *il Lissandrino*) (1667–1749), pictor italian. A abordat subiecte religioase, viața mănăstirilor, a spitalelor, dezastrele provocate de război, într-o viziune stranie („Bătrâna și țiganii", „Scenă macabră"). Tușă nervoasă, cromatică, dominată de verde-brun. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României și în Muzeul Brukenthal („Spitalul").

MAGNAT (< lat. *magnus* „mare") s. m. **1.** (În Evul Mediu în Ungaria și în Polonia) Titlu dat marilor proprietari de pământ. **2.** Mare proprietar al capitalului industrial și financiar. *Prin ext.,* personalitate de vârf din domeniul finanțelor, afacerilor, industriei, presei.

MAGNEȚ (< ngr., germ.) s. m. Corp fero- sau ferimagnetic aflat în stare de magnetizare. **M.** produce în spațiul înconjurător un *câmp magnetic,* în care se exercită forțe (de atragere sau respingere) asupra altor **m.,** asupra conductoarelor parcurse de curenți electrici sau asupra particulelor încărcate electric în mișcare. **M.** prezintă două regiuni, numite *poli magnetici* (nord și sud), în care valoarea câmpului magnetic este maximă. **M.** pot fi *temporari* sau *permanenți* și *naturali* sau *artificiali.*

MAGNȚTIC, -Ă (< fr., germ.) adj. Referitor la magnetism sau la magnet; (despre corpuri) care poate fi magnetizat. ✧ *Câmp m.* = spațiu în jurul unui magnet sau al unui conductor parcurs de curent electric, în care se pot exercita acțiuni de atracție, de respingere sau de orientare asupra magneților ori asupra curenților electrici. *Fluid m.* = forță prin care se explică, în științele oculte, fenomenele hipnotice și telepatice. *Pol. m.* v. *pol.* ✦ Fig. Care exercită o atracție irezistibilă; care magnetizează.

MAGNETISM (< fr., germ. {i}) s. n. **1.** Proprietate fizică fundamentală a materiei, care se manifestă ca o formă specifică de interacțiune între curenții electrici, între curenți electrici și magneți sau între magneți; se poate prezenta sub următoarele forme: diamagnetism, paramagnetism, antiferomagnetism, ferimagnetism și metamagnetism. **M.** corpurilor își are explicația la scară microscopică în **m.** de spin și orbital al electronilor și al nucleelor atomice. ✧ *M. terestru* = câmpul magnetic permanent al Pământului, de mică intensitate și dirijat către cei doi poli, a cărui cauză nu este pe deplin cunoscută; are importanță pentru orientarea cu ajutorul busolei, pentru prospecțiunile geologice etc. ✦ Capitol al fizicii care studiază proprietățile magnetice ale materiei. **2.** Fig. Fascinație, atracție irezistibilă. **3.** *M. animal* = proprietate a organismelor vii de a fi sensibile la emanații ale aștrilor sau ale altor organisme vii ori de a emite un fluid care poate sensibiliza alte organisme. În cazul oamenilor, receptarea acestui fluid poate avea efecte terapeutice.

MAGNETIT (MAGNETITĂ s. f.) (< fr. {i}) s. n. Oxid natural de fier cristalizat în sistemul cubic, negru, metalic, magnetic; apare în cristale octoedrice sau în agregate grăunțoase și este unul dintre principalele minereuri de fier.

MAGNETIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** Tranz. A face ca un corp să dobândească, permanent sau temporar, proprietăți magnetice. ✦ Fig. A exercita o atracție puternică asupra cuiva. **2.** Refl. (Fam.) A se ameți cu băutură alcoolică.

MAGNETIZARE (< *magnetiza*) s. f. Acțiunea de a magnetiza; polarizare magnetică. ✦ Stare a unui corp care posedă însușiri magnetice. ✧ *Intensitate de m.* = magnetizație.

MAGNETIZAȚIE (< fr.) s. f. Mărime vectorială prin care se caracterizează starea de magnetizare a unui corp; intensitate de magnetizare.

MAGNETO- (< fr.; {s} gr. *magnes, magnetos* „magnet") Element de compunere cu sensul de „magnetic", cu ajutorul căruia se formează substantive, adjective și verbe.

MAGNETOBIOLOGIE (< *magneto- + biologie*) s. f. Ramură a biofizicii care studiază efectul câmpului magnetic asupra materiei vii.

MAGNETOCHIMIE (< fr. {i}) s. f. Capitol al chimiei fizice care se ocupă cu studiul relațiilor dintre structura moleculară a substanțelor și proprietățile lor magnetice.

MAGNETODIELECTRIC s. n. Magnetoizolant.

MAGNETOFON (< fr. {i}; {s} *magneto-* + gr. *phone* „sunet") s. n. Aparat de înregistrare și redare a sunetelor cu ajutorul unui purtător de sunet cu proprietăți magnetice, de forma unui fir de oțel sau a unei benzi din material plastic, acoperite cu un strat fin de substanță feromagnetică. Înregistrarea se face prin magnetizarea variabilă, comandată de obicei de un microfon, a purtătorului de sunet.

MAGNETOGRAF (< fr. {i}; {s} *magneto-* + gr. *graphein* „a scrie") s. n. Magnetometru înregistrator folosit pentru studierea variației în timp a intensității câmpului magnetic terestru.

MAGNETOGRAMĂ (< fr. {i}) s. f. Diagramă realizată de un magnetograf.

MAGNETOHIDRODINAMIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține magnetohidrodinamicii. ✧ *Generator m.* = generator electric în care se realizează transformarea directă a energiei termice în energie electrică, prin separarea, cu ajutorul unui câmp magnetic, a ionilor de semne contrare dintr-un jet de gaz ionizat prin încălzire (plasmă), electrolit sau metale topite.

MAGNETOHIDRODINAMICĂ (< fr.) s. f. Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fluidelor electroconductoare (plasma, metalele topite) în interacțiune cu câmpul magnetic; prezintă importanță pentru explicarea unor fenomene astrofizice și geofizice, pentru transformarea energiei termice în energie electrică, la realizarea condițiilor pentru producerea reacțiilor termonucleare dirijate, pentru rachetele cu plasmă etc.

MAGNETOIZOLANT (< *magneto + izolant*) s. m. Material dielectric format din pulberi feromagnetice (alsifer, permalloy etc.) presate cu lianți izolanți; se folosește (sub formă de bastonașe) ca miez în bobinele de înaltă frecvență și sub formă lichidă la realizarea unor ambreiaje electromagnetice; magnetodielectric.

MAGNETOMETRIE (< fr. {i}) s. f. **1.** Parte a geofizicii care studiază câmpul magnetic al Pământului și anomaliile acestuia. **2.** Metodă geofizică de prospecțiune bazată pe studiul deosebirilor dintre însușirile magnetice ale rocilor și cele ale minereurilor, prin care se urmărește evidențierea zonelor de anomalie, unde există în subsol cantități mari de elemente sau de minerale magnetice. Ca urmare a dezvoltării geomeagnetismului și a prospecțiilor geomagnetice, folosirea termenului de **m.** este din ce în ce mai rară.

MAGNETOMETRU (< fr. {i}; {s} *magneto-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea intensității, direcției și gradientului câmpului magnetic. Există **m.** magnetostatice, magnetodinamice, electromagnetice, cu inducție, cuantice (supraconductoare).

MAGNETON (< fr. {i}) s. n. Unitate de măsură pentru magnetismul electronului *(m. Bohr-Procopiu)* sau al nucleelor atomice *(m. nuclear).*

MAGNETOOPTICĂ (< fr. {i}) s. f. Capitol al fizicii care studiază feno-

menele produse la interacția undelor electromagnetice luminoase cu câmpurile magnetice (ex. *efectul Zeeman*).

MAGNETOPAUZĂ (< *magneto* + *pauză*) s. f. Zonă a spațiului extraterestru în care nu se manifestă câmpul magnetic al Pământului.

MAGNETOSCOP (< fr. {i}; {s} *magneto-* + gr. *skopein* „a privi") s. n. Aparat de înregistrare și de redare a imaginilor pe o bandă magnetică.

MAGNETOSFERĂ (< *magneto-* + *sferă*) s. f. Regiune a spațiului în jurul Pământului sau al oricărei alte planete, în care câmpul magnetic propriu este delimitat, în exterior, de vântul solar.

MAGNETOSTATICĂ (< fr. {i}) s. f. Capitol al electromagnetismului care studiază câmpul magnetic invariabil creat de curenți electrici staționari sau de magneți permanenți.

MAGNETOSTRICȚIUNE (< fr. {i}) s. f. Fenomen de deformare a unui corp sub influența unui câmp magnetic (**m.** directă) sau de magnetizare a acestuia în urma unei deformări (**m.** inversă); se produce datorită schimbării stării energetice a rețelei cristaline în câmpul magnetic și, ca urmare, a distanțelor dintre nodurile rețelei; are aplicații în procesul de producere și receptare a ultrasunetelor.

MAGNETOTERAPIE (< fr.) s. f. Procedeu fizioterapeutic realizat cu ajutorul câmpurilor magnetice.

MAGNETOU (< fr.) s. n. Generator electric constituit dintr-un inductor cu magnet permanent, o înfășurare de joasă tensiune și una de înaltă tensiune, folosit mai ales pentru producerea scânteilor necesare aprinderii carburantului la anumite motoare cu electroaprindere.

MAGNETRON (< fr. {i}; {s} *magneto-* + fr. *[élec]tron* „electron") s. n. Tub electronic cu catod axial și anod cilindric, generator de oscilații de foarte înaltă frecvență (unde centimetrice și milimetrice), al cărui flux de electroni este comandat printr-un câmp magnetic axial de o valoare critică, aleasă astfel încât la variații mici ale tensiunii anodice să corespundă variații mari ale curentului anodic. Se folosește, mai ales, la aparatura de radiolocație, precum și la instalațiile de încălzire de frecvență supraînaltă.

MAGNEZIE (< fr., lat.) s. f. Oxid de magneziu. ✧ *Magnezia usta* = oxid de magneziu calcinat, utilizat în medicină ca purgativ.

MAGNEZIEMIE (< fr.) s. f. Concentrația de magneziu din sânge sau din serul sangvin. La om este normal c. 35 mg la litrul de sânge sau 20–25 mg la litrul de ser.

MAGNEZIT (MAGNEZITĂ s. f.) (< fr. {i}) s. n. Carbonat natural de magneziu, care cristalizează în sistemul romboedric; apare în mase grăunțoase, compacte, de culoare albă-cenușie; este un mineral refractar, utilizat în metalurgie, industria cimentului, electrotehnică, alimentară, a cauciucului etc.

MAGNEZIU (< fr. {i}) s. n. Element chimic din grupa a doua a sistemului periodic (Mg; nr. at. 12, m. at. 24,305, gr. sp. 1,74, p.t. 650°C, p.f. 1 100°C), metal alb-argintiu, maleabil și ductil, foarte ușor și rezistent, care, sub formă de strujitură sau praf, arde în aer, degajând o lumină albă orbitoare. Se găsește în natură sub formă de săruri. În toate combinațiile sale este bivalent. Constituent important al plantelor; este prezent în organismul animal în diverse țesuturi, în plasmă, în lichidul extracelular, având rol în echilibrul osmotic; intervine, de asemenea, în metabolismul muscular. Carența sa în organism duce la hiperexcitabilitate musculară; prezența în exces provoacă depresiuni ale sistemului nervos central. Folosit la fabricarea aliajelor ușoare, utilizate în constr. aeronautice (rachete), la dezoxidarea și desulfurarea unor metale, la fabricarea proiectilelor luminoase și incendiare etc. Minerale: magnezit, dolomit, carnalit. A fost obținut prin electroliză pentru prima oară de Sir Humphry Davy (1808).

MAGNIFIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Măreț, grandios; superb, minunat.

MAGNIFICAT (< fr.) s. m. invar. Compoziție polifonică răspândită după anul 1400, preluată în repertoriul de concert. Au compus **m.** Monteverdi, Bach, Mozart, Penderecki ș.a.

MAGNIFICENȚĂ (< fr., it.) s. f. Grandoare, strălucire, măreție, fast.

MAGNITOGORSK, oraș în Federația Rusă, în SE M-țiior Ural, pe fl. Ural, construit între 1929 și 1931; 427 mii loc. (1995). Expl. de magnetită. Mare centru al ind. siderurgice, cocsochimice; constr. de utilaj minier, de transport și de instalații siderurgice. Fabrici de ciment, sticlă, conf. și încălț. Teatre. Muzee.

MAGNITUDINE (< fr., lat.) s. f. **1.** (ASTR.) *Mărime* stelară. **2.** Intensitate a unui cutremur de pământ, măsurată pe scările *Mercalli* și *Richter*.

MAGNOLIACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de arbori exotici (210 specii), cu flori mari, plăcut mirositoare și cu frunzele permanent verzi.

MAGNOLIE (< germ., fr. {i}; {s} n. pr. *P. Magnol,* medic și botanist francez 1638–1715) s. f. Denumire dată unor specii de arbori exotici din genul *Magnolia*. Majoritatea sunt originare din Extremul Orient și S Americii de Nord și sunt cultivate ca plante decorative, datorită florilor mari și frumos colorate. Rezistente la ger și înghețuri, dar și la secetă și temperaturi ridicate. În România au fost introduse în parcuri și grădini. Lemnul este folosit pentru lambriuri și în tâmplăria artistică.

MAGNUS, numele a șapte regi ai Norvegiei. Mai importanți: **1. M. I Olavsson,** supranumit *cel Bun,* rege al Norvegiei (1035–1047) și al Danemarcii (1042–1047). A realizat uniunea danezo-norvegiană. **2. M. VI Lagabøter (Legislatorul),** rege al Norvegiei (1263–1280). A promovat o nouă legislație unitară, acordând autonomie orașelor și stabilind ereditatea succesiunii. **3. M. VII Eriksson,** rege al Norvegiei (1319–1355) și al Suediei (1319–1363), sub numele de **M. II**. A realizat unitatea Pen. Scandinave, dar a fost silit de marea nobilime să renunțe la ambele coroane.

MAGNUS, Heinrich Gustav (1802–1870), fizician și chimist german. Prof. univ. la Berlin. Lucrări în domeniile termodinamicii, electrolizei, aerodinamicii; a cercetat acțiunea unui curent de fluid asupra unui corp în rotație, descoperind efectul ce-i poartă numele. — *Efectul M.* = apariția unei forțe asupra unui corp în rotație (cilindru, sferă etc.), care se deplasează într-un fluid, ca urmare a diferenței de presiune care apare prin suprapunerea peste curentul de fluid a unui curent circular produs de corpul în rotație; drept urmare corpul deviază de la traiectoria normală. *Efectul M.* face ca o minge aruncată sau lovită cu „efect" să devieze de la traiectoria normală.

MAGNUSSON, David (n. 1925), psiholog suedez. Prof. univ. la Stockholm. Specialist în studiul personalității. Contribuții în psihometrie și elaborarea modelelor, precum și în metodologia cercetării dezvoltării individului („Dezvoltarea umană", „Psihologie interacțională și personalitate", „Probleme curente în psihologia internațională"). M. de onoare al Acad. Române (1992).

MAGOG v. **Gog și Magog**.

MAGOT (< fr. {i}) s. m. Maimuță catariniană de c. 75 cm lungime, fără coadă, cu fața roșie *(Macacus sylvanus)*; trăiește în N Africii și în Gibraltar (unica specie din Europa).

MAGRITTE [magrit], **René** (1898–1967), pictor belgian. Reprezentant de seamă al suprarealismului, a pictat obiecte şi forme disparate, prezentate naturalist, în contexte compoziţionale neaşteptate, creând o atmosferă stranie („Condiţia umană", „Treptele verii", „Traversare dificilă", „Cutia Pandorei", „Drepturile omului"). Creaţia lui a influenţat profund avangarda din anii '50–'60, mai ales arta pop.

MAGWE 1. District în partea central-vestică a Uniunii Myanmar, pe cursul mijlociu al fl. Irrawaddy; 44,8 mii km^2; 4,1 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Magwe*. Expl. de petrol, tungsten şi forestiere. Culturi de bumbac, tutun şi orez. Creşterea bovinelor. **2.** Oraş în Uniunea Myanmar, pe stg. fl. Irrawaddy, la 233 km SV de Mandalay, centru ad-tiv al prov. omonime; 54,9 mii loc. (1983). Centru comercial.

MAHĀBHĀRATA (în sanscrită „marele poem al bharaţilor"), epopee sanscrită (sec. 4 sau 3 î.Hr.) atribuită lui *Vyāsa*; cea mai amplă din literatura mondială, se constituie într-o adevărată enciclopedie a societăţii hinduse, fiind cel mai vechi monument literar indian (peste 200 000 de versuri). În centrul naraţiunii se află ostilităţile dintre două ginţi pentru stăpânirea Hāstinapurei (azi Delhi).

MAHACIKALA, oraş în Federaţia Rusă, capitala Daghestanului, port petrolier la M. Caspică; 339,3 mii loc. (1995). Aeroport. Ind. constr. de maşini, de prelucr. a petrolului şi a lemnului, chimică, textilă (tricotaje), a încălţămintei, alim. (conserve de peşte şi de fructe). Universitate (1957). Teatre, muzee, filarmonică. Întemeiat în 1844 şi declarat oraş în 1857 sub numele de *Petrovsk-Port* (denumirea actuală din 1922).

MAHAL, Taj (pe numele adevărat *Henry St. Claire Fredericks*) (n. 1942), cântăreţ american. Repertoriu cuprinzând orientări country-blues, ragtime, reggae, rhythm & blues, jaz şi folk. Studii privind muzica afro-americană. Discografie selectivă: „Rising Sons", „The Best of Taj Mahal", „Taj's Blues", „Mulebone" etc.

MAHALA (< tc.) s. f. Cartier mărginaş al unui oraş; populaţia unui astfel de cartier. ✧ Loc. *De mahala* = care aparţine sau este specific mahalalei; *p. ext.* de rând, vulgar, grosolan.

MAHALAGISM (< *mahala*) s. n. Faptul de a colporta informaţii răutăcioase la adresa cuiva.

MAHALEB (< tc.) s. m. Specie de prun, decorativă, care înfloreşte primăvara, cu flori mici, albe, plăcut mirositoare şi fructe negre, sferice, mici, amare; folosit ca portaltoi *(Prunus mahaleb)*. Sin. *vişin turcesc*.

MAHALLAH AL-KUBRĀ, Al ~, oraş în Egipt, în delta Nilului, pe canalul Bahr Hallah, la 113 km N de Cairo; 408 mii loc. (1992). Nod feroviar. Piaţă pentru bumbac, orez, fructe. Ind. textilă (prelucr. bumbacului şi a lânii) şi alim. Legat prin pipe-line cu Alexandria.

MAHĀNADI, fluviu în partea de E a Indiei, în NE pod. Deccan; c. 900 km. Izv. din Gaţii de Est şi se varsă în G. Bengal printr-o deltă de 15 mii km^2. Navigabil în sezonul ploios pe cursul inferior. Irigaţii. Trece prin Cuttack. În cursul mijlociu, în amonte de oraşul Sambalpur, a fost construit barajul Hīrākud (inaugurat în 1956), lung de 4 800 m şi înalt de 61 m, în urma căruia s-a format lacul Hīrākud (56 km lungime; 8 mil. m^3). Hidrocentrală.

MAHĀRĀDJĀH (< fr.; cuv. sanscrit *mahā* „mare" + *rājā* „rege") s. m. (În unele state indiene) Titlu purtat de prinţii suverani (până în 1956); persoană care deţinea acest titlu.

MAHĀRĀNĪ (< fr.; cuv. sanscrit) s. f. invar. Soţia maharadjahului.

MAHĀRĀSHTRA [məharaʃtra], stat în partea central-vestică a Indiei, cu ieşire la Marea Arabiei; 307,7 mii km^2; 85,6 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Bombay*. Expl. forestiere, de cărbuni, mangan şi bauxită. Ind. textilă şi electrotehnică. Bumbac, arahide, in, orez. Creşterea animalelor.

MAHATHIR BIN MOHAMAD, Dato'Seri (n. 1925), om politic malaisian. Preşedinte al partidului Organizaţia Naţională Malaisiană Unită (din 1981). Prim-min. (din 1981).

MAHĀTMĀ (< fr.; cuv. sanscrit „suflet mare") subst. Titlu dat în India asceţilor, sfinţilor şi persoanelor cu mari merite spirituale (de ex. **M.** Gandhi).

MAHĀVASTU (în sanscrită „Cartea marilor întâmplări"), veche culegere de legende indiene, elaborată între sec. 2 î.Hr. şi sec. 4 d.Hr., care a servit ca sursă de inspiraţie pentru importante lucrări literare.

MAHAWELI GANGA, fluviu în partea central-estică a Rep. Sri Lanka, cel mai mare din ţară; 335 km. Izv. din masivul Kirigalpotta (Platoul Hatton) şi se varsă în G. Bengal. Irigaţii în cursul inferior. Afl. pr.: Ambon Ganga.

MĀHĀYĀNA (< fr.; cuv. sanscrit „calea lungă a mântuirii") s. f. (REL.) Orientare preponderentă în sânul budismului, apărută în NV Indiei în sec. 1 d.Hr. şi răspândită mai ales în China, Coreea, Japonia, Nepal, Mongolia. A introdus dogma mântuirii, a răsplătirii după moarte (rai şi iad) şi un ritual fastuos prin ceremonial şi prin arhitectura, sculptura şi muzica auxiliare. V. *hīnayāna*.

MAHDĪ (< fr.; cuv. arab „cel bine condus de Dumnezeu") s. m. invar. **1.** (În islam) Conform unei credinţe populare la sunniţi, personaj care la sfârşitul lumii va veni pe Pământ pentru a extirpa definitiv răul şi a întrona aici pacea şi dreptatea lumii islamice. La şiiţi este identificat cu cel de-al 12-lea imam, dispărut misterios în c. 874. De-a lungul istoriei, mai mulţi şefi musulmani s-au proclamat „Mahdī". **2.** Titlu pe care-l iau unii conducători arabi.

MAHÉ, insulă în arh. Seychelles, în VNV Oc. Indian; 145 km^2 (lungime: 26 km; lăţime max.: 8 km). Oraş pr.: *Victoria*. Relief deluros cu alt. max. de 912 m. Plantaţii de cocotieri, arbori de vanilie ş.a.

MAHFŪZ, Najib (n. 1911), scriitor egiptean. Romane de investigaţie socială şi familială (trilogia „Între două palate") sau abordând problematica vieţii contemporane („Prepeliţa şi toamna", „Drumul", „Cerşetorul", „Hoţul şi câinii", „Pasajul miracolelor"); romanul alegoric „Copiii din cartierul nostru"; povestiri („Ziua în care a fost omorât preşedintele"). Premiul Nobel pentru literatură (1988).

MAHI, fluviu în partea de V a Indiei; 580 km. Izv. din masivul Vindhya, din apropiere de oraşul Sardārpur şi se

Najib Mahfūz

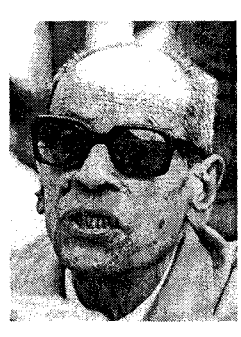

varsă în G. Khambhăt al Mării Arabiei. Irigații în cursul inferior.

MAHLER [mạ:lər], **Gustav** (1860–1911), compozitor și dirijor austriac. Elev al lui A. Bruckner. Din 1908 a trăit în S.U.A. Creația sa, impresionantă, cuprinde simfonii monumentale, dintre care unele cu soliști vocali și cor, cicluri de lieduri cu acompaniament de orchestră („Cântecele ucenicului pribeag", „Cântecele copiilor morți", „Cântecul pământului"). Opera sa sintetizează trăsături ale simfonismului romantic și face legătura cu noua școală vieneză. Originalitatea muzicii lui **M.** este dată de antinomii și paradoxuri, de conflicte intime și viziuni metafizice; a reușit să unească în opera sa toate elementele spectacolului liric: muzica, drama, poezia, decorul. Remarcabil orchestrator. A format dirijori iluștri, între care B. Walter și O. Klemperer; a dirijat orchestrele simfonice din Viena, Praga, Hamburg, New York. A editat opera completă a lui Weber și a terminat opera acestuia „Cei trei Pintos".

MAHMUD, numele a doi sultani otomani: **M.** I (1730–1754). A purtat războaie cu persanii (1730–1736 și 1743–1746) și a încheiat victorios, prin Pacea de la Belgrad (1739), războiul împotriva Austriei și Rusiei (1736–1739). A încurajat dezvoltarea artelor. **M.** II (1808–1839). În timpul său au avut loc două războaie cu Rusia (1806–1812 și 1828–1829) încheiate cu tratatele de pace de la București (1812) și Adrianopol (1829), în urma cărora au fost zdruncinate pozițiile Imp. Otoman în Balcani și în Orientul Apropiat. A desființat corpul ienicerilor și a instituit armata regulată (1826). A înfrânt unele mișcări feudale (răscoala lui Ali, pașă de Ianina, și cea a lui Mehmet Ali, vicerege al Egiptului). În 1829, în urma Războiului de eliberare a grecilor (1821–1829), a fost silit de Marea Britanie, Franța și Rusia să recunoască independența Greciei.

Gustav Mahler

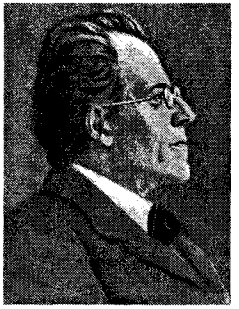

MAHMUD din Ghazna (Iamin ad-Daula Abu'l-Kasim Mahmud ibn Sebüktegin), sultan al Ghaznavizilor (998–1030). A extins stăpânirile sale din Afghanistan până în Punjab (pe care l-a anexat), ducând numeroase războaie de cucerire în India (1001—1027). A islamizat regiunea. În timpul său, artele au cunoscut o mare dezvoltare, capitala statului, Ghazna, devenind unul dintre cele mai mari centre ale culturii Orientului islamic.

MAHMUDEA (< tc.) s. f. Monedă de aur turcească din timpul sultanului Mahmud II, care a circulat și în Țările Române în prima jumătate a sec. 19.

MAHMUDIA, com. în jud. Tulcea, pe brațul Sf. Gheorghe, la poalele de E ale Dealului Beștepe; 5 035 loc. (2000). Port fluvial. Expl. de calcar și dolomit. Creșterea bovinelor. Pescuit. Pepinieră piscicolă (sturioni). Vestigiile unei cetăți getice din sec. 4–3 î.Hr., cunoscută în perioada stăpânirii romane sub numele de *Salsovia.*

MAHMUD KAȘGARI (sec. 11), savant filolog din Asia Mijlocie. În anii 1072–1074, a elaborat „Dicționarul graiurilor turcice", cel mai important monument al dialectologiei turcice.

MAHMUR, -Ă (< tc.) adj. (Și subst.) Care nu și-a revenit complet dintr-o beție sau din somn, care se simte cu capul tulbure, prost dispus.

MAHMUREALĂ (< *mahmur*) s. f. Stare a celui mahmur; indispoziție; buimăceală.

MAHNO, Nestor Ivanovici (1888–1934), om politic ucrainean. Anarhist. A organizat rezistența împotriva trupelor de ocupație austro-germane (1918–1919) și a forțelor lui A.I. Denikin și P.N. Vranghel, iar după aceea și împotriva puterii sovietice. Înfrânt de trupele bolșevice, a emigrat la Paris (1921).

MAHOMED (în arabă *Mohammed* „Cel lăudat") (c. 570–632), reformator religios arab. Fondatorul *islamismului* (mahomedanismului). Propagator și autor parțial al textelor coranice; considerat ultimul dintre profeți care încheie revelația inițiată de „Vechiul Testament" și completată de Evanghelii. Probabil, personaj istoric, n. la Mecca (Arabia), predicator din 610 la Mecca, refugiat *(hegira)* la Medina în 622, dată considerată ca începutul erei musulmane; a provocat un „război sfânt" *(jihad)* de convertire a întregii Arabii, neapucând să vadă însă izbânda totală. Potrivit tradiției, **M.** ar fi scris „Coranul" dictat de Allah sau l-ar fi primit gata scris pentru el și transmis prin îngerul Gabriel, originalul păstrându-se în cer. Mormântul lui **M.** de la Medina este loc de pelerinaj pentru musulmanii din întreaga lume.

MAHOMED v. **Mehmed.**

MAHOMEDAN, -Ă (< n. pr. *Mahomed*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține mahomedanismului, privitor la mahomedanism. **2.** S. m. și f. Adept al mahomedanismului; *p. restr.* turc.

MAHOMEDANISM (< fr.) s. n. Islam.

MAHON (< tc.) s. m. **1.** Denumire dată mai multor specii de arbori tropicali din familia maliacee, cu înălțimi de c. 15 m (**m.** de Antile, *Swietenia mahagoni;* **m.** african, *Khaja senegalensis*) cu lemnul de culoare brun-roșcată, lucios, foarte rezistent. Este folosit la confecționarea mobilelor fine, a ambarcațiilor, a elicelor de avioane etc. Sin. *acaju.* **2.** Lemn de mahon **(1).**

MAHORAIS sau **MAHORÉ** v. **Mayotte.**

MAHORCĂ (< ucr., rus.) s. f. **1.** Plantă anuală din familia solanaceelor, înaltă de c. 100 cm, cu frunze mari, pețiolate, bogate în nicotină și acid citric, dar lipsite de finețea și de aroma frunzelor de tutun *(Nicotiana rustica).* **2.** Tutun de calitate inferioară.

MAHORÉ v. **Mayotte.**

MAI[1] (lat. *magis*) adv. **1.** Servește la formarea comparativului și, precedat de „cel", „cea", a superlativului relativ: *fii mai îngăduitor decât am fost eu; sunt cea mai mare dintre surori.* **2.** (Atenuează ideea exprimată de cuvântul determinat) În parte, oarecum, puțin, întrucâtva. ✧ Expr. *Mai așa* = nu tocmai bun, nu tocmai bine. *Mai altfel* = nu chiar așa (de rău) cum se prezintă. ✦ Întărește înțelesul vag, neprecis al unor noțiuni temporale: *mai adineauri.* ✧ Loc. *Mai ieri (-alaltăieri)* = nu de mult. **3.** (Exprimă ideea de aproximație) Aproape; cam, aproximativ. ✦ (Urmat de verbe la modul conjunctiv, adesea repetat) Pe punctul..., gata..., cât pe-aci. **4.** (Cu sens durativ) Mai departe, în continuare, încă. ✧ Expr. *Mai e vorbă?* = fără îndoială, sigur, neapărat. **5.** (Arată repetarea acțiunii) Din nou (încă o dată), iarăși. **6.** (Cu sens cumulativ) Încă, și. ✦ (În enumerări) În afară de, în plus, pe deasupra.

MAI[2] (lat. *malleus*) s. n. **1.** (Reg.) Ciocan (de lemn). ✦ Măciucă. **2.** Unealtă manuală sau mecanizată,

de obicei tronconică, folosită în construcția drumurilor pentru compactarea terasamentelor, a betoanelor etc. **3.** (Reg.) Lopățică cu care se bat rufele la spălat.

MAI[3] (lat. *Maius*) s. m. A cincea lună a anului; are 31 de zile; (pop.) florar.

1 MAI, sărbătoarea internațională a muncii hotărâtă la Congresul I de constituire a Internaționalei a II-a (1889), în amintirea grevei muncitorilor din Chicago (1 mai 1886).

1 MAI, denumirea com. *Pardina*, jud. Tulcea, între 13 oct. 1983 și 20 mai 1996.

MAIA 1. (În mitologia greacă) Zeița fidelității, a credinței. A șaptea fiică a titanului Atlas, era cea mai frumoasă dintre Pleiade. Din dragostea ei cu Zeus s-a născut *Hermes*. **2.** Zeiță italică, ocrotitoare a recoltelor de fructe. Era sărbătorită la 1 mai (după unii filologi, numele ei este etimonul lunii mai). Cunoscută și sub numele de *Maiestas*.

MAIA, râu în Federația Rusă, în Extremul Orient, afl. dr. al râului Aldan, în amonte de Ust Maia; 1 053 km. Izv. de pe pantele de S ale culmii Suntar Haiata, trecând prin Nelkan și Aim.

MAIA[1] (< tc.) s. f. Mediu nutritiv sterilizat, cu rol de cultură pentru microorganismele de fermentație; este folosit pentru provocarea procesului de fermentație în industria vinului, a panificației, la fabricarea oțetului etc. ✦ Drojdie; porțiune dintr-o masă fermentată.

MAIA[2] s. f. Țesătură subțire de bumbac de tipul stambei, folosită ca material pentru confecționarea rochiilor ușoare de vară.

MAIA[3] subst., adj. v. **maya**[1].

MAIAKOVSKI, Vladimir Vladimirovici (1893–1930), scriitor rus. Inițial futurist, a evoluat ulterior spre o lirică militantă. Poet al Revoluției, a cântat orașul, viitorul, dragostea de țară, apropiind limbajul liric de realitatea cotidiană. Poeme patetice de largă respirație, impunând o structură formală dinamică, voit dură, abruptă, cu asonanțe ingenioase și aliterații sugestive („Norul în pantaloni", „Omul", „150 000 000", „E bine"); piese de teatru în care satirizează lumea creată de revoluția bolșevică, într-un pronunțat stil publicistic („Ploșnița", „Baia"). Caricaturi și afișe cu caracter agitatoric. S-a sinucis.

MAIANO, familie de arhitecți și sculptori italieni. **1. Benedetto da M.** (1442–1497), reprezentant al noii școli florentine. Capodopera sa în sculptură este amvonul bisericii Santa Croce din Florența. Monumente funerare și portrete („Filippo Strozzi"). Autorul celui mai important palat florentin din sec. 15 (Palatul Strozzi). **2. Giuliano da M.** (1432–1490), frate cu **M. (1).** Influențat de Brunelleschi și Michelozzo. Rafinate decorații la biserica Santa Maria del Fiore din Florența. Numeroase opere arhitectonice în multe orașe italiene (Palazzo Spannocchi din Siena, domul din Faenza, Porta Capuana din Napoli).

MAICAN, Ion Aurel (1893–1952, n. Avrig), regizor român de teatru. Activitatea sa, la teatrele naționale din Cernăuți și Iași, se înscrie pe linia tradiției inaugurate de Paul Gusty. Repertoriu clasic și modern („Romeo și Julieta" de Shakespeare, „Crimă și pedeapsă" de Dostoevski).

MAICĂ (< bg., srb.) s. f. **1.** Mamă. **2.** Termen de adresare față de o femeie în vârstă. ✦ Termen cu care o femeie în vârstă se adresează, în semn de afecțiune, unei persoane mai tinere. **3.** Călugăriță **(1).**

MAICU, Horia (1905–1975, n. Constanța), arhitect român. Prof. univ. la București. În prima parte a activității sale (1931–1940) realizează la Constanța numeroase hoteluri, vile și locuințe, iar apoi autor, în colab., al Casei Presei Libere, Sălii Palatului, Teatrului Național, toate la București.

MAIDAN (< tc.) s. n. Teren deschis, loc viran situat în interiorul sau la marginea unei localități.

MAIDUGURI, oraș în NE Nigeriei, capitala statului Borno, situat pe râul Ngadda, la 507 km E de Kano; 320 mii loc. (1996). Aeroport. Nod rutier. Abator. Prelucr. arahidelor, bumbacului, a pieilor de animale și de crocodil.

Vladimir Vladimirovici Maiakovski

Centru comercial pentru porumb, orez, bumbac, indigo, cacao ș.a. Moschee. În 1957, în cadrul **M.** a fost inclusă suburbia Yerwa formând Yerwa-**M.**

MAIERU, com. în jud. Bistrița-Năsăud, pe Someșu Mare; 7 471 loc. (2000). Stații de c.f. (în satele Anieș și **M.**). Expl. de grafit și dacit (în satul Anieș) și de calcar cristalin (cariera Valea Caselor). Izvoare cu ape minerale carbogazoase. Muzeu etnografic. Ruinele unei cetăți din sec. 11 (Anieș). În satul **M.**, menționat documentar în 1440, se află biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1817–1818).

MAIESTATE (MAJESTATE) (< lat., fr.) **1.** Titlu care se dă monarhilor. **2.** Caracter maiestuos; grandoare, măreție.

MAIESTUOS, -OASĂ (MAIESTOS, -OASĂ, MAJESTOS, -OASĂ) (< it., fr.) adj. (Și adv.) Măreț, impunător; grandios; solemn.

MAIEUTICĂ (< fr.; {s} gr. *maieutikê* „priceperea de a moși") s. f. (La Socrate) Arta de a scoate la iveală în cursul discuțiilor filozofice, prin întrebări meșteșugite, adevărul, pe care interlocutorul se presupune că l-ar poseda fără să-și dea seama.

MAIKOP, oraș în Federația Rusă, în NV M-ților Caucaz, pe dr. râului Belaia, centru ad-tiv al reg. autonome Adîghei; 165 mii loc. (1995). Important centru al expl. și prelucr. petrolului. Ind. constr. de utilaj petrolier, de prelucr. a lemnului (mobilă, parchet), textilă (tricotaje), a încălțămintei și alim. Izv. minerale. Filarmonică; muzeu de istorie. Fundat în 1857.

MAIKOV, Apollon Nikolaevici (1821–1897), poet rus. Adept al artei pentru artă. Versuri de o mare perfecțiune plastică, cântând frumusețea naturii, iubirea, Antichitatea clasică („Schițe din Roma", „Album napolitan", „Trei morți"). Drama lirică „Două lumi" este construită pe tema decăderii păgânismului și triumful creștinismului.

MAILATH Ștefan, voievod al Transilvaniei (1534–1538, iar în 1538–1540, împreună cu Emeric Balassa). Recunoscut de turci ca principe al Transilvaniei (1540). Urmărind realizarea autonomiei Transilvaniei cu sprijinul Habsburgilor, a fost mazilit și dus la Constantinopol (1541).

MAILER [meilər], **Norman** (n. 1923), prozator, ziarist și actor american. Unul dintre precursorii postmodernismului. Participarea la cel de-al doilea război

Norman Mailer

mondial i-a inspirat romanul „Cei goi și cei morți". Într-un stil de un realism brutal, reportericesc, insistând asupra detaliilor, abordează în romanele sale teme privitoare la realitățile cotidiene ale vieții americane ca: politica, războiul, sexualitatea („Parcul căprioarelor", „Avertismente pentru mine", „Un vis american", „De ce ne-am dus în Vietnam?", „Veritabilii duri nu dansează"). Eseuri („Geniu și voluptate", „Prizonier al sexului").

MAILLART [majar], **Robert** (1872–1940), inginer și arhitect elvețian. Prof. univ. la Zürich. Unul dintre principalii utilizatori ai betonului armat atât ca invenție tehnică, cât și ca valoare estetică (numeroase poduri: peste Rin la Tavanasa, cel feroviar de la Landquart-Klosters, viaductul dintre Altendorf și Lachen). Capodopera sa este Pavilionul cimentului de la Expoziția națională din Zürich (1939).

MAILLECHORT [majeʃor] (< fr.; {s} n. pr. *Mailleſt]* + *Chorſier]*) s. n. Denumire a unei serii de aliaje din cupru, zinc și nichel în proporții diferite, de culoare argintie și cu rezistență mare față de agenții externi; sunt folosite la fabricarea aparatelor de precizie, a instrumentelor medicale, a tacâmurilor. După compoziție, aliajul se numește *alpaca, argentan* etc.

MAILLOL [majol], **Aristide** (1861–1944), desenator, sculptor și gravor francez. Lucrări echilibrate, de o puritate clasică, reprezentând cu predilecție nuduri feminine, caracterizate prin volum și monumentalitate („Anotimpuri", „Cele trei grații", „Flora", „Râul", „Île-de-France", „Noaptea", „Acțiunea în lanțuri"). Cicluri de gravuri inspirate de operele lui Vergiliu, Ovidiu și Verlaine.

MAILLY [maj], **Jean de** (1911–1975), arhitect și urbanist francez. Lucrări de orientare funcționalistă (planul de reconstrucție al orașului Toulon, Centrul național al industriilor și tehnicilor de la Défense, lângă Paris, în colab.).

MAIMAN [meiman], **Theodore Harold** (n. 1927), fizician american. Prof. la Univ. Columbia. Lucrări de fizica semiconductorilor. A construit (între 1955 și 1961) primul laser cu cristal artificial de rubin, obținând astfel, cel dintâi, lumină coerentă.

MAIMAROLU, Dimitrie (1859–1926, n. București), arhitect român. Concepție înrudită cu cea a școlii academice franceze (fostul Palat al Parlamentului, preluat, în 1998, de Patriarhie, Cercul Militar Național, Biserica armenească, toate la București).

MAIMONIDE, Moise (în ebr. *Moshe ben Maimon,* zis *Ramban* [*Rabi Moșe ben Maimon*], în arabă *Abū 'Imrān Mūsā ibn Maymūn*) (1135–1204), medic, teolog și filozof evreu. Născut la Córdoba (Spania), s-a refugiat cu familia în Africa de Nord, stabilindu-se la Cairo, unde a devenit medicul sultanului și apoi șeful comunității evreiești. Autorul unei sinteze în 13 puncte a crezului iudaismului, utilizată și în prezent în cadrul religiei mozaice. Ca filozof, este cunoscut mai ales pentru lucrarea „Călăuza celor rătăciți", o „călăuză" pentru cei care cred în Lege, dar rămân nedumeriți în fața sensului diferitilor termeni biblici. Sprijinindu-se exclusiv pe principii aristotelice, a susținut că numai filozofia poate duce la o înțelegere adecvată a naturii lui Dumnezeu și a lumii, dar, conștient de limitele rațiunii umane, a adăugat că Dumnezeu nu poate fi cunoscut decât prin termeni negativi.

Aristide Maillol: „Île-de-France"

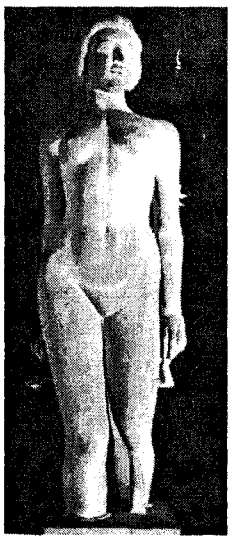

MAIMUȚĂ (< ngr., tc.) s. f. **1.** Subordin de mamifere din ordinul simienilor, cu corpul lung de la 15 cm până la 2 m, cu labele membrelor anterioare și posterioare prehensile, terminate cu unghii, cu capacitate craniană de cel mult 800 cm^3 și cu fața fără păr, expresivă, fruntea și barba teșite, ochii cu vedere binoculară; inteligente și sociabile, în general vegetariene (ex. gorila, urangutanul, cimpanzeul). Duc o viață în colectivitate, mai ales arboricolă și diurnă, având un sistem ierarhic de subordonare; folosesc diverse mijloace de comunicare (sunete, mimică, gesturi). Trăiesc în Asia, Africa și America de Sud, fiind cunoscute peste 150 de specii. **2.** Fig. Om care împrumută gesturile, atitudinile altora.

MAIMUȚĂRI (< *maimuță*) vb. IV **1.** Tranz. A imita pe cineva (pentru a-l lua în râs). **2.** Refl. A gesticula sau a vorbi afectat; a se strâmba, a se schimonosi.

MAIMUȚĂREALĂ (< *maimuțări*) s. f. **1.** Faptul de a (se) maimuțări, de a imita pe cineva. **2.** Gest sau atitudine afectată; grimasă, schimonoseală.

MAIN, râu în partea central-sudică a Germaniei, afl. dr. al Rinului la Mainz; 524 km. Izv. din M-ții Bavariei (Fränkische Alb), curge pe direcția generală E–V, formând ample meandre și trece prin Bayreuth, Schweinfurt, Würzburg, Lohr, Frankfurt am Main. Cursul superior al râului a fost legat cu cel al Dunării (în zona Regensburg) printr-un canal navigabil (inaugurat la 25 sept. 1992) — canalul Main–Dunăre — care asigură circulația navelor fluviale (prin intermediul Rinului și Dunării) între Marea Nordului și Marea Neagră.

MAINARDI, Enrico (1897–1976), violoncelist și compozitor italian. Prof. la Academia de Muzică „Santa Cecilia" din Roma. Bogată activitate concertistică în trio (cu E. Fischer și Kulen Kampff) și ca solist. Interpretarea lui se distingea prin sunetul cald și limpede și prin tempourile lente. A realizat o ediție critică Bach și a înregistrat suitele acestuia. Lucrări pentru violoncel și orchestră. Concerte în România.

MAI-NDOMBE, lac tectono-glaciar în Africa Centrală (R.D. Congo), la 340 m alt., drenat de râurile Lokoro (în N) și *Lukénié* (în S); 2 325 km^2 (în sezonul

ploios poate ajunge la 8,2 mii km^2). Ad. variază între 2,5 și 5 m. Maluri joase cu păduri ecuatoriale. Vechiul nume: *Léopold II.*

MAINE 1. [men] Provincie istorică în NV Franței, străbătută de Loara. Oraș pr.: *Le Mans.* Cereale. Pomicultură (meri). Creșterea intensivă a animalelor (bovine, porcine). **2.** [mein] Golf al Oc. Atlantic, pe țărmul Americii de Nord (S.U.A. și Canada), mărginit de pen. Noua Scoție (la NNE) și capul Cod (la SSV). În partea de N, în G. Fundy, mareele ating înălțimea medie de 16,3 m (cea mai mare de pe Pământ). Porturi pr.: Boston, Portland (S.U.A.), Saint John (Canada). **3.** [mein] Stat în NE S.U.A.; 85,8 mii km^2; 1,2 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Augusta.* Expl. forestiere. Ind. pielăriei, a încălțămintei, celulozei, hârtiei și alim. Cartofi, cereale. Pomicultură: Creșterea intensivă a bovinelor. Avicultură. Pescuit. Zonă turistică.

MAINE DE BIRAN [men də birā], **François Pierre Gontier** (1766–1824), filozof francez. A formulat o filozofie a voinței prin care a propus un program de afirmare a reflexivității: eu-l nu mai este efectul acțiunii obiectelor, ci condiția sub care se constituie experiența exterioară cu acestea („Memoriu asupra obișnuinței", „Memoriu asupra descompunerii gândirii", „Memoriu asupra apercepției nemijlocite", „Eseu asupra fundamentelor psihologiei"). Ultimele scrieri sunt dominate de filozofia religiei.

MAINLAND [mẹinlənd], insula principală a arh. Shetland (Marea Britanie); 522 km^2. Oraș pr.: *Lerwick.* Creșterea ovinelor și cabalinelor.

MAINTENON [mẽtənõ], **Françoise d'Aubigné, marchiză de** (1635–1719), scriitoare franceză. Nepoată a lui Agrippa d'Aubigné și soția poetului P. Scarron. Guvernantă a copiilor naturali ai regelui Ludovic XIV cu marchiza de Montespan. Ca urmare a căsătoriei morganatice cu regele (1683), a avut un rol important la Curte, impunând un stil de viață mai auster. După moartea regelui (1715), se retrage la Saint-Cyr, unde fondase, în 1686, o școală pentru educarea tinerelor fete din familiile nobililor scăpătați. A lăsat mai multe volume de „Scrisori și conversații".

MAINZ [maints], oraș în Germania, port pe stg. Rinului, situat în zona de confl. cu râul Main, la 82–135 m alt., centru ad-tiv al landului Renania-Palatinat; 184,8 mii loc. (1997). Nod feroviar. Aeroport. Siderurgie; ind. chimică, constr. de automobile (uzinele firmei „Opel" din suburbia Rüsselsheim) și vagoane, fabrici de aparate optice, de prelucr. a lemnului, de ciment, de sticlărie, textile, hârtie, cosmetice și alim. Ind. poligrafică. Piață agricolă, vestită pentru vinurile de Rin. Institutul „Max-Planck" pentru chimie. Universitate (1476–1816, redeschisă în 1946). Academia de Științe și Literatură și Institutul de Istorie Europeană. Muzeul Gutenberg. Monumente: Coloana lui Iupiter (58 d.Hr.), Arcul lui Davitius-Victor (sec. 3 d.Hr.), Domul cu dublu hram Sankt Martin și Sankt Stephan (975–1009 — unul dintre cele trei domuri imperiale renane), bisericile Sankt Stephan (1257–1328), Sankt Quintin (1288–1330), a Carmelitelor (1326–1404), Sankt Peter (1749–1756), Sankt Ignaz (1763–1773); palat în stil renascentist (1627–1678) ș.a. Centru turistic. Sediu arhiepiscopal din sec. 7 și al dietelor imperiale din sec. 10 și 13. Oraș liber imperial (din 1118). A fost integrat în Imp. German după Congresul de la Viena (1814–1815) și ocupat de trupe franceze după primul război mondial (1918–1930).

Mainz. Domul

MAIOLUS (< n. pr. *Maiolus*) s. n. Denumire dată legăturilor de carte lucrate, în sec. 16., pentru colecționarul francez Thomas Mahieu (Maiolus), secretar al Caterinei de Medici. Legăturile **m.** se remarcă prin efectul plastic imprimat compoziției de împletituri aurite.

MAIONEZĂ (< fr.) s. f. Sos rece, preparat din gălbenuș de ou (sau ou întreg) frecat cu untdelemn, la care se adaugă muștar și zeamă de lămâie.

MAIOR (< rus., germ.) s. m. Primul grad de ofițer superior; pe scară ierarhică urmează gradului de căpitan. Corespunde ca funcție de bază comandantului de batalion (de divizion, la artilerie). ✦ Persoană care poartă acest grad.

MAIOR, Augustin (1882–1964, n. Reghin), fizician român. Prof. univ. la Cluj. Contribuții în fizica teoretică (teoria relativității, a gravitației, termodinamică). Creator al telefoniei multiple („Telegrafie, telefonie multiplă cu înaltă frecvență").

MAIOR, George (1855–1927, n. Șercaia, jud. Brașov), agronom român. Prof. univ. la București. Contribuții în domeniul agriculturii generale, fitotehniei și economiei agrare („Manual complet de agricultură").

MAIOR, Grigore (1715–1785, n. sat Sărăuad, jud. Satu Mare), prelat român. Episcop unit de Făgăraș (1772–

1782). Luptător pentru emanciparea socială și națională a românilor din Transilvania. Contribuție importantă la organizarea învățământului sătesc în limba română și a școlilor din Blaj.

MAIOR, Liviu (n. 1940, Beclean), istoric și om politic român. Prof. univ. la Cluj-Napoca și București. Specialist în istoria modernă a României. („Mișcarea națională românească din Transilvania", „Memorandul. Filosofia politico-istorică a petiționarismului românesc", „1848-1849. Români și unguri în revoluție"). Ministru al Învățământului (1992–1996).

MAIOR, Petru (c. 1761–1821, n. sat Căpușu de Câmpie, jud. Mureș), istoric și filolog român. Reprezentant de frunte al Școlii Ardelene. Studii la Târgu Mureș, Sibiu, Blaj, la Colegiul „De propaganda fide" din Roma și la Viena. Lucrările sale („Istoria pentru începutul românilor în Dacia", cu studiile anexă: „Disertație pentru începutul limbei românești" și „Disertație pentru literatura cea veche a românilor", precum și „Orthografia romana sive latino-valachica" cu studiul anexă „Dialog între nepot și unchi pentru începutul limbei române") susțin originea pur romană a poporului român, unitatea și continuitatea lui în Dacia. Remarcă, spre deosebire de S. Micu și Gh. Șincai, că limba română este continuatoarea latinei populare. Succesor al lui S. Micu la elaborarea *Lexiconului de la Buda*. Adversar al catolicismului de pe poziții iluministe („Procanon"). Luptător pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania, a participat la redactarea memoriului „Supplex Libellus Valachorum".

MAIORESCU 1. Ion M. (pe numele adevărat *I. Trifu*) (1811–1864, n. sat Bucerdea Grânoasă, jud. Alba), om politic, filolog și publicist român. Urmaș, pe linie maternă, al lui Petru Maior. Prof. la Colegiul Național din Craiova. Agent diplomatic al guvernului revoluționar de la 1848 al Țării Românești pe lângă Dieta germană de la Frankfurt am Main. Orientare moderată, apropiată de aceea a lui Heliade-Rădulescu. Contribuții lingvistice („Itinerar în Istria și vocabular istriano-român"). **2. Titu M.** (1840–1917, n. Craiova), critic, teoretician literar și om politic român. Fiul lui **M. (1)**. Studii la Viena, Berlin și Paris. Acad. (1867), prof. univ. de istorie, filozofie și logică la Iași și la București. Membru marcant al Partidului Constituțional (Junimist), iar ulterior al Partidului Conservator (al cărui președinte a fost în 1913–1913). De mai multe ori ministru în cabinete conservatoare (ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, 1874–1876, 1888–1889, 1890–1891; al Justiției, 1888, 1900–1901; al Afacerilor Străine, 1910–1913) și prim-min. (1912–1914). S-a pronunțat pentru orientarea politicii externe românești spre Puterile Centrale. În timpul mandatului său, **M.** a optat pentru calea militară de rezolvare a diferendului de frontieră româno-bulgar, România fiind antrenată în cel de-al doilea război balcanic. Mentor spiritual al *Junimii*. În filozofie, rolul său este mai mult de natură didactică, cea mai importantă contribuție fiind manualul de logică de influență herbartiană („Logica"); meritul său constă însă în faptul că a sprijinit formarea unor filozofi reprezentativi: C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, S. Mehedinți, I. Petrovici ș.a. A abordat câteva probleme fundamentale ale culturii naționale (limba, literatura, folclorul), dându-le o rezolvare modernă, susținând principiul autonomiei estetice, iar prin teoria „formelor fără fond" a denunțat transplantarea formală a unor instituții, principii și reforme inadecvate momentului istoric românesc; a combătut superficialitatea și pseudocultura („Beția de cuvinte"), introducând criteriul estetic în judecarea valorii literare („O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867", „Direcția nouă în poezia și proza română"). A contribuit la elucidarea problemelor legate de scrierea limbii române, înlăturând etimologismul latinist, italienismul, calcurile neavenite după germană („Despre scrierea limbei române", „Limba română în jurnalele din Austria") și a combătut purismul latinist în lexic („Neologismele"). S-a aflat printre cei care au pus în valoare cele mai reprezentative figuri ale literaturii române: Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, Goga, Sadoveanu („Critice"). A încurajat culegerea și cercetarea folclorului („Asupra poeziei noastre populare"). Orator de mare talent („Discursuri parlamentare"); vastă și importantă operă memorialistică („Jurnal") și epistolară. Traduceri (Goethe, Schopenhauer, Ibsen, Maeterlinck ș.a.).

MAIOU (< fr.) s. n. Articol de lenjerie sau de echipament sportiv cu sau fără mâneci și, de obicei, decoltat. ✦ Costum pentru gimnastică sau balet.

MAIPO (MAIPÚ) 1. Vârf vulcanic în M-ții Anzi, situat la granița dintre Chile și Argentina, la 105 km SE de Santiago; alt.: 5 323 m. **2.** Pas în M-ții Anzi, la granița dintre Chile și Argentina, în zona vulcanului cu același nume, la 3 449 m.

MAISKY, Mischa (n. 1948), violoncelist israelian originar din Letonia. A emigrat în Israel (1972). Elev al lui M. Rostropovici. Repertoriu de concert, cameral, de sonate sau trio, împreună cu Martha Argerich, Ivry Gitlis, Radu Lupu ș.a. Concerte în România.

MAISTRE [mestr] **1. Joseph, conte de M.** (1753–1821), scriitor, filozof și om politic francez. Ministru plenipotențiar (1802–1817) al regelui Sardiniei

Petru Maior

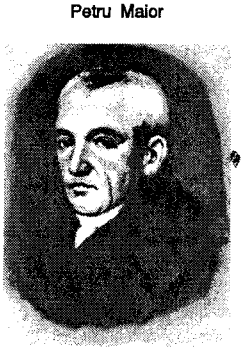

Ion Maiorescu
(portret de C. Lecca)

Titu Maiorescu

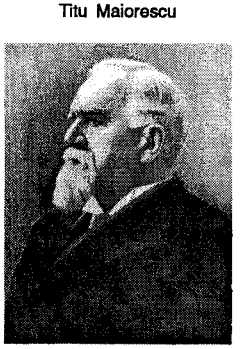

Victor Emmanuel în Rusia. Teoretician al Restaurației, a criticat lumea modernă, opunând adevărul rațiunii celui al credinței. Opere: „Considerații despre Franța", „Studii asupra suveranității", „Despre papă". **2. Xavier, conte de M.** (1763–1852), scriitor francez. Frate cu **M. (1).** Proză de reflecție și fantezie („Călătorie în jurul camerei mele"), nuvele („Prizonierii din Caucaz", „Tânăra siberiană").

MAISTRU (< germ.) s. m. Meseriaș cu calificare superioară, căruia, de obicei, i se încredințează conducerea și organizarea activității de producție într-un anumit sector al unei întreprinderi.

MAISÚR v. **Mysore.**

MAIȘĂ s. f. Soluție de apă cu malț măcinat (folosită la fabricarea berii) ori cu amidon provenit din dezagregarea prin fierbere a cartofilor sau a porumbului (utilizată la fabricarea spirtului, a drojdiei etc.), capabilă să întrețină activitatea drojdiilor și a microorganismelor de fermentație.

MAITANI, Lorenzo (1275–1330), sculptor și arhitect italian. Unul dintre principalii reprezentanți ai goticului italian, de influență franceză. A realizat proiectul castelului din Montefalco și fațada domului din Orvieto, pe care a înfrumusețat-o cu numeroase sculpturi („Fecioara pe tron", „Îngeri și Evangheliști").

MAITEC, Ovidiu (n. 1925, Arad), sculptor român. M. coresp. al Acad. (1992). Folosește materiale consacrate (bronzul, piatra), dar este atras, în mod special, de lemn, reușind să creeze o nouă școală în sculptura românească. Formele sale predilecte sunt cele construite pe alternanța plinului cu golul. Compoziții („Coloana cu aripi", „Meșterul Manole", „Pădureanca") și lucrări abstracte („Cub"), pline de sobrietate și finețe.

Ovidiu Maitec

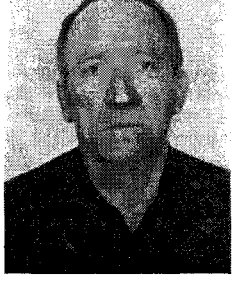

MAITREYA (în religia budistă), mântuitorul care urmează să vină, Buddha al viitorului. La chinezi este reprezentat ca un rege indian cu multe bijuterii, fiind patronul orfevrilor. În budismul japonez, **M.** apare (sub numele de *Miroku*) în compunerea unei triade alături de Buddha și Amida.

MA IUAN (MA YÜAN) (c. 1160–1225), pictor chinez. Împreună cu Xia Gui (Hsia Kuei), a întemeiat școala Ma-Hsia. Peisaje și flori considerate capodopere ale picturii academice din epoca Song („Primăvara timpurie", „Primăvara pe o cărare de munte", „Cei patru înțelepți din Shang-Shan").

MAIZENĂ (< germ.; {s} sp. *maiz* „porumb") s. f. Amidon de porumb, modificat și purificat printr-un tratament alcalin special, care este folosit în alimentația sugarilor, a copiilor, a bolnavilor de ulcer sau cu alte afecțiuni gastro-intestinale, precum și în alimentația obișnuită; zeamil.

MAJARCĂ s. f. Soi românesc de viță de vie, cu ciorchini cilindrici și boabe mari, verzui, cu pete ruginii, răspândit pe terenuri nisipoase; din el se obțin vinuri de masă de calitate superioară.

MAJAPAHIT v. **Madjapahit.**

MAJĂ (< magh.) s. f. **1.** Veche unitate de măsură pentru greutăți, variind după epoci și regiuni, între 50 kg și c. 120 kg (100 de ocale). **2.** Năvod.

MAJDANEK [maidanek], localitate în Polonia, în apropiere de Lublin, unde a existat cel mai mare lagăr de concentrare și de exterminare, după Auschwitz, înființat de naziști (1940). Aici au pierit peste 50 000 de deținuți.

MAJOLICĂ (< fr., it.; {s} n. pr. *Majorca*) s. f. Faianță italiană cu glazură plumbiferă, realizată în timpul Renașterii sub influența celei hispano-maure, provenită din ins. Mallorca (Majorca); se caracterizează prin smaltul metalic. ✦ P. ext. Ceramică executată în Țările de Jos, Franța, Anglia etc.

MAJOR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre persoane) Ajuns la majoritate civilă. **2.** Foarte însemnat, foarte important; principal **3.** (LOG.) *Termen m.* = predicatul concluziei unui silogism (notat P). *Premisă m.* = premisă care conține termenul major al silogismului. **4.** (MILIT.) *Sergent major* v. *sergent. Plutonier major* (și substantivat, m.) v. *plutonier.* **5.** (MUZ.) *Gamă m.* sau *mod m.* = gamă sau mod din cinci tonuri și două semitonuri, acestea din urmă fiind dispuse între treptele III–IV și VII–VIII. *Acord m.* = acord format dintr-o terță mare, peste care se suprapune o terță mică.

MAJOR [meidʒə], **John** (n. 1943), om politic britanic. Lider al Partidului Conservator, i-a succedat Margaretei Thatcher în funcția de prim-min. (1990–1997).

MAJORA (< fr.) vb. I tranz. A face mai mare, a spori, a urca un preț, o taxă, a mări o retribuție etc.

MAJORANA [maiorana] **1. Quirino M.** (1871–1957), inginer și fizician italian. Cercetări asupra razelor catodice, a efectului Volta și a constanței vitezei luminii. A realizat primele imagini fotografice a proiectilelor în mișcare și un sistem de telefonie fără fir. **2. Ettore M.** (1906–1938), fizician italian. Nepotul lui **M. (1).** Elev al lui E. Fermi. A formulat o teorie asupra forțelor de schimb și a stabilității nucleului („Asupra teoriei nucleelor", „Teoria simetrică a electronului și a pozitronului").

MAJORANT (< fr.) s. n. (MAT.) ~ *al unei mulțimi* = element al unei mulțimi ordonate E căruia îi este inferior orice element al unei submulțimi P a lui E.

MAJORARE (< *majora*) s. f. Acțiunea de a majora și rezultatul ei; mărire. ✦ (FIN.) Sumă încasată în plus de la cei care întârzie plata impozitelor, a taxelor, a contribuțiilor la buget etc.

MAJORAT[1], **-Ă** (< *majora*) adj. **1.** (Despre prețuri, impozite etc.) Mărit, sporit. **2.** (MAT.) *Mulțime m.* = mulțime care admite cel puțin un majorant.

MAJORAT[2] (< fr., germ.) s. n. (DR.) Majoritate civilă.

MAJORCA v. **Mallorca.**

MAJORDOM (< fr.) s. m. **1.** Intendent al domeniilor și al palatului regilor franci din dinastia Merovingilor, cu important rol politic și militar. **2.** Persoană însărcinată cu administrarea unui palat regal sau princiar; *p. ext.* șeful personalului de serviciu din casele nobililor sau ale marilor bogătași.

MAJORETĂ (< fr.) s. f. Fiecare dintre tinerele care, îmbrăcate în uniforme asemănătoare celei de toboșar, preced o defilare ori un cortegiu, deschid un spectacol, susțin o echipă sportivă, executând în ritmul muzicii pași de dans sau figuri de jonglerie.

MAJORITAR, -Ă (< fr.) adj. Care face parte din majoritate, care reprezintă cel mai mare număr; care deține majoritatea.

MAJORITATE (< fr., lat., germ.) s. f. **1.** Cea mai mare parte sau cel mai mare număr dintr-o colectivitate. ✦ Superioritate numerică cerută (prin lege) sau obținută în alegeri. ✧ *M. absolută* = număr de voturi reprezentând minimum jumătate plus unu din totalul voturilor exprimate. *M. relativă* = număr de voturi care întrece numărul de voturi obținut de oricare dintre ceilalți candidați. ✦ Numărul de voturi cu care organizații, instituții etc. (ex. Parlamentul) iau hotărâri în probleme de competența lor. **2.** (DR.) *M. civilă* = situație juridică a unei persoane care a împlinit vârsta prevăzută de lege pentru dobândirea deplinei capacități de exercițiu; majorat[2]. În România se obține la vârsta de 18 ani.

MAJUBA HILL, loc în Africa de Sud (Kwazulu-Natal), unde armata burilor a obținut o victorie importantă împotriva trupelor britanice (27 febr. 1881).

MAJUSCULĂ (< fr.) adj. (Și subst.) (Literă) care se notează printr-un semn grafic de formă și mărime deosebite față de cel al literei mici corespunzătoare și care se folosește ca inițială a primului cuvânt dintr-o propoziție, a numelor proprii, după punct și după semnele de exclamație și întrebare; literă mare; capitală[2] **(2).**

MAKĀLU, vârf în partea centrală a M-ților Himalaya, situat în Nepal la granița cu China, la SE de Chomolungma/Everest; alt.: 8 481 m. Cucerit la 15 mai 1955 de J. Couzy și L. Terray, membrii ai expediției franceze condusă de J. Franco.

MAKARENKO, Anton Semionovici (1888–1939), pedagog și scriitor rus. Unul dintre fondatorii metodei de educație comunistă bazată pe exigențele colectivității; primul care a condus mai multe colonii de muncă pentru reeducarea delincvenților minori. A considerat că munca productivă obligatorie, disciplina, autocontrolul, simțul datoriei și al onoarei, spiritul de emulație sunt elementele fundamentale pentru coeziunea unui grup („Poemul pedagogic", „Cartea pentru părinți", „Steaguri pe turnuri").

MAKARIOS III (numele laic *Mihail Khristodolou Mouskos*) (1913–1977), arhiepiscop și om politic cipriot. Șef al Bisericii ortodoxe din Cipru (1950–1977). Conducător al mișcării *énosis* (de unire cu Grecia). A acceptat un compromis cu cipriotii turci, ceea ce a dus la obținerea independenței Ciprului (1959). Președintele republicii (1959–1974, 1974–1977).

MAKAROV, Stepan Osipovici (1849–1904), oceanograf, constructor de nave și amiral rus. A condus expediții în jurul lumii (1886–1889; 1894–1896), soldate cu descoperiri oceanografice în Pacificul de Nord. A construit primul spărgător de gheață *(Ermak)*, cu care a realizat cercetări în Arctica (1899–1901). Comandant al escadrei ruse din Oc. Pacific, la Port Arthur, în timpul Războiului Ruso-Japonez (1904–1905).

MAKAROVA, Natalia Romanova (n. 1940), balerină americană de origine rusă. Prim-balerină (1955–1970) a Teatrului de operă și balet „Kirov" (Leningrad), a Baletului Regal din Londra (1970) și apoi a Teatrului American de Balet din New York (1970–1980). În 1980 și-a fondat propria companie. Roluri de referință în „Giselle", „Mefisto", „Lacul lebedelor", „Carmen", „Frumoasa din pădurea adormită".

MAKART, Hans (1840–1884), pictor austriac. Influențat de Tiziano și Rubens. Portrete și tablouri cu tematică istorico-alegorică, în manieră barocă („Caterina Cornaro", „Triumful Ariadnei", „Intrarea lui Carol V în Antwerpen"). Ca decorator și designer de modă a realizat un stil propriu *(stilul M.)*.

MAKASSAR 1. Strâmtoare între ins. Borneo și Sulawesi, care unește M. Sulawesi cu M. Java. Lungime: 724 km; lățime: c. 250 km; ad. max.: 2 458 m. **2.** V. **Ujung Pandang.**

MAKATI, oraș în Filipine, în ins. Luzon, suburbie a orașului Manila, la 6 km SE de acesta; 484 mii loc. (1995). Ind. de prelucr. a metalelor și alim.

MAKEBA, Zensi Myriam (n. 1932), cântăreață sud-africană. Lansată de Harry Belafonte, a devenit cea mai cunoscută reprezentantă a „chanson"-ului african negru (în special xhosa și zulu) pe plan internațional.

Makarios III

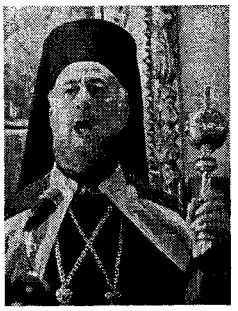

MAKEEVKA, oraș în Ucraina, în bazinul Donețk; 409 mii loc. (1996). Expl. de cărbune. Mare centru siderurgic; ind. constr. de utilaj greu și minier, de aparataj electrotehnic, cocso-chimică, a încălțămintei, alim. Fundat în 1777; declarat oraș în 1925. Între 1920 și 1931 s-a numit *Dmitrievsk*.

MAKE-UP (cuv. engl. „machiaj", „deghizare", „fard") subst. Înfrumusețare cosmetică a feței. ✦ Denumire pentru anumite preparate cosmetice.

MAKINE [makin], **Andrei** (n. 1957), scriitor francez de origine rusă. Stabilit în Franța (1988). Romane de mare succes („Fiica unui erou al Uniunii Sovietice", „Confesiunea unui stegar destituit", „Pe vremea fluviului Amur"). „Testamentul francez", care a obținut mai multe premii literare (Goncourt, Medici ș.a.), este în esență un roman filozofic, având ca temă nemurirea, văzută prin ochii unui copil.

MAKKAH v. **Mecca.**

MAKSIMOV, Vladimir Emilianovici (pe numele adevărat *Lev Alekseevici Samsonov*) (1932–1995), scriitor rus. Persecutat politic, s-a refugiat la Paris (1974), devenind unul dintre conducătorii scriitorilor ruși din emigrație. Fondator și redactor șef al revistei „Kontinent" (1974–1992). Romane de analiză psihologică și de investigație socială („Cele șapte zile ale creației", „Carantina", „Arca nechemaților").

MAKSIMOVA, Ekaterina Sergheevna (n. 1939), balerină rusă. Elevă a Galinei Ulanova. Prim-solistă a Teatrului Bolșoi (1958–1988), pe scena căruia a realizat roluri de excepție în „Floarea de piatră", „Don Quijote", „Giselle", „Romeo și Julieta", alături, în principal, de soțul ei, Vladimir Vasiliev.

MAKUA v. **Oubangui.**

MAKURDI, oraș în S Nigeriei, la 300 km NE de Enugu, pe cursul inferior al râului Benue, centru ad-tiv al statului Benue; 123,1 mii loc. (1996). Port fluvial. Aeroport. Centru agricol și comercial pentru yams, orez, arahide, soia, bumbac ș.a.

MAL (cuv. autohton) s. n. **1.** Porțiune îngustă de teren în pantă accentuată, de-a lungul unei ape; țărm; *p. ext.* regiune de lângă o apă. **2.** Margine înaltă, perete al unei gropi, al unui șanț. ✦ Râpă. **3.** (Reg.) Deal.

MALA (< tc.) s. f. Unealtă alcătuită dintr-o placă de lemn cu o față netedă, având pe fața opusă unul sau două

mânere, folosită de zidari la întinderea și la nivelarea stratului de mortar.

MALABAR, Coasta ~, nume sub care este cunoscută coasta de SV a pen. India, la Marea Arabiei, cuprinsă între orașul Panaji la N și capul Comorin la S și dominată la E de Gații de Vest; lungime: 1 400 km. Câmpie litorală cu țărm lagunar. Orez, cocotieri, piper, susan. Pescuit. Orașe pr.: Mangalore, Kozhikode, Cochin, Trivandrum ș.a.

MALABO, capitala Guineei Ecuatoriale, situată pe țărmul de N al ins. Bioko, port la G. Guineea; 58 mii loc. (1991). Aeroport. Pr. centru politic și economic al țării. Ind. de prelucr. a lemnului și alim. Piață agricolă. Exportă boabe de cacao și cafea, fructe și cherestea. Localitatea a fost întemeiată de englezi în 1827. Capitală din 1968. Până în 1973 s-a numit *Santa Isabel.*

MALABSORBȚIE (< fr.) s. f. (MED.) Deficit în absorbția digestivă a grăsimilor, proteinelor, glucidelor, vitaminelor (în special B_{12}), care poate duce la tulburări grave în organism, manifestându-se chimic prin denutriție. V. *malnutriție.*

MALAC, -Ă (< bg.) s. m. și f. **1.** Pui de bivoliță până la vârsta de 1 an. **2.** Fig. Om mătăhălos, greoi.

MALACCA 1. Peninsulă în SE Asiei, în extremitatea de S a pen. Indochina, situată între Marea Chinei de Sud și G. Thailandei (la E) și M. Andaman și str. Malacca (la V), unită cu continentul prin istmul Kra; 190 mii km^2. Lungime: 1 300 km; lățime max.: 320 km. Relief muntos cu alt. max. de 2 190 m (vf. Tahan). Climă ecuatorială. Păduri sempervirescente. Zăcăminte de staniu, wolfram, bauxită. Plantații de cauciuc, cocotieri, orez. Partea de N a **M.** (c. 1/3) aparține Thailandei, iar restul (c. 2/3 spre SE) Malaysiei. Orașe pr.: Surat Thani, Nakhon Si Thammarat, Songkhla, Hat Yai (Thailanda), Kota Baharu, Alor Setar, Kuala Terengganu, Ipoh, Kuantan, Kuala Lumpur, Johor Baharu (Malaysia). Cunoscută și sub numele de *Malay* sau *Malaya.* **2.** Strâmtoare între pen. Malacca și ins. Sumatera, care leagă M. Andaman cu Marea Chinei de Sud. Lungime: 800 km; lățimea variază între 64 km în S și 480 km în N; ad. max.: 200 m. Porturi pr.: Melaka, Singapore. **3.** Denumirea engleză a statului și orașului *Melaka* din Malaysia.

MALACHIT s. n. v. **malahit.**

MALACIE (< fr.; {s} gr. *malakia* „înmuiere") s. f. Diminuarea sau pierderea consistenței unui organ sau țesut; ramolisment.

MALACOF (MALACOV) (< fr.; {s} n. pr. *Malakov,* fortificație din Sevastopol, Crimeea sau *Malakoff,* cartier parizian) s. n. Crinolină.

MALACOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *malakos* „moale" + *logos* „studiu") s. f. Ramură a zoologiei care studiază moluștele.

MALADETA, masiv muntos în Pirineii centrali (Spania), alcătuit din granite. Alt. max.: 3 404 m (Pico de Aneto). Acoperit cu zăpezi veșnice și ghețari.

MALADIE (< fr.) s. f. Boală. ✧ *M. albastră* = termen general pentru malformațiile cardiovasculare congenitale cianogene, provocate de amestecul sângelui venos cu cel arterial.

MALADIV, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care are un aspect sau un caracter nesănătos (ex. paloare **m.**); bolnăvicios, predispus la îmbolnăviri. **2.** Excesiv, anormal, mai ales în comportamentul psihic.

MALAEZ, Arhipelagul ~, cel mai mare arhipelag de pe glob, alcătuit din c. 10 mii de insule, situat în V Oc. Pacific, între Asia și Australia, cuprinzând arh. Sondele Mari, Sondele Mici, Moluce, ins. Filipine, Noua Guinee și numeroase grupuri mai mici de insule. Este extins de-a lungul Ecuatorului, de o parte și de alta a acestuia, pe c. 6 100 km lungime și c. 3 500 km lățime; c. 2,5 mil. km^2. Relief predominant muntos, a cărui înălțime max. atinge 5 030 m (vf. Jaya) în NV ins. Noua Guinee. Vulcanism intens (c. 330 vulcani). Climă ecuatorială în partea centrală și subecuatorială în N și S. Precipitații abundente (1 000–5 000 mm/an). Păduri tropicale umede, sempervirescente. Cunoscut și sub numele de *Insulinda.*

MALAEZ, -Ă (< n. pr. *Malaysia*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Locuitor al Federației Malaysia. **2.** Adj. Care aparține Federației Malaysia, care se referă la aceasta sau la populația sa.

MÁLAGA, oraș în S Spaniei (Andaluzia), la 544 km S de Madrid, port la M. Mediterană; 532,4 mii loc. (1995). Nod de comunicații. Aeroport. Șantier naval. Siderurgie; ind. chimică (îngrășăminte), mat. de constr., textilă, alim. (ulei de măsline, vin, bere). Celebră piață pentru vinuri. Importă petrol și exportă vinuri, ulei de măsline, cereale, citrice, măsline și minereu de fier. Muzeu de artă cu piese din sec. 17. Universitate (1972). Renumit centru de ceramică (din sec. 13). Principalul centru turistic și balnear de pe Costa del Sol. Oraș vechi, cu importante monumente istorice și arhitectonice: ruinele amfiteatrului roman, fortăreața maură Alcazaba (sec. 9–11, reconstruită în sec. 20), biserica San Pedro de Alcântara (sec. 6), castelul Gibralfaro (inițial fortăreață maură, reconstruită în sec. 13–14), azi muzeu de Arheologie, catedrală (1522–1528), biserica Nuestra Señora de la Victoria (1693),

Malaga. Catedrala

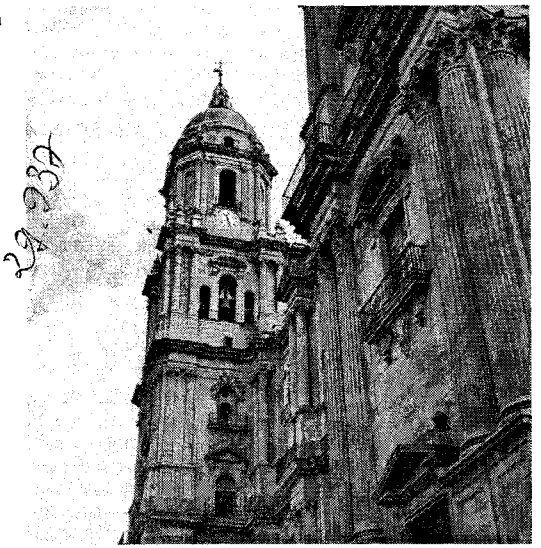

Primăria (1924). Fundat de fenicieni (sec. 11 î.Hr.), a intrat sub stăpânirea romană (205 î.Hr.), apoi arabă (din 711). În 1487 a fost recucerit de Ferdinand de Aragón şi Isabela de Castilla.

MÁLAGA (< sp., fr.) s. f. Vin de calitate superioară, produs în podgoriile din împrejurimile oraşului Málaga.

MALAGUEÑA [malageña] (cuv. sp.; {s} n. pr. *Málaga*) s. f. Dans spaniol, cu măsură ternară şi mişcare domoală, care se dansează pe melodii vocale improvizate pe texte populare; *p. ext.* melodia corespunzătoare acestui dans.

MALAHIT (MALACHIT) (< fr.) s. n. Carbonat natural bazic de cupru, cristalizat în sistemul monoclinic, de culoare verde şi luciu sticlos până la diamantin. Formează agregate stalactitice, reniforme sau cruste, adesea cu structură zonară sau radiară. Este folosit ca minereu de cupru sau ca piatră de ornament. Din **m.** se confecţionează diferite obiecte (casete, cupe) sau podoabe.

MALAIA, com. în jud. Vâlcea, situată pe râurile Lotru şi Latoriţa, la poalele de N ale M-ţilor Căpăţânii şi cele de S ale M-ţilor Lotru; 2 077 loc. (2000). Hidrocentralele „Brădişor" (115 MW), intrată în funcţiune în 1982, şi „Malaia" (18 MW), dată în folosinţă în 1978. Lacul de acumulare Malaia-Brădişor, construit pe valea Lotrului, are o supr. de 230 ha şi un vol. de apă de 38 mil. m^3. În arealul com. **M.** se află o rezervaţie forestieră (Pădurea Latoriţa, 690 ha) cu exemplare seculare de larice şi zâmbru. În satul **M.** se află o biserică de lemn cu dublu hram — Sf. Nicolae şi Cuvioasa Parascheva (1807) — şi un conac al familiei Brătianu (sec. 19), iar în satul Ciungetu, biserica de lemn Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1865, cu picturi interioare originare).

MALAITA, insulă vulcanică în SE arh. Solomon (SV Oc. Pacific), la 80 km SE de ins. Santa Isabel şi 50 km ENE de ins. Guadalcanal; 4 843 km^2; 180 km lungime; lăţime max.: 24 km. Relief predominant muntos, cu alt. max. în vf. Mount Ire (1 433 m). Păduri de mangrove. Plantaţii de cocotieri şi arbori de cacao. Localit. pr.: Auki, Dala, Bina, Oteotea.

MALAKULA v. **Malekula.**

MALAMUD [mæləməd], **Bernard** (1914–1986), scriitor american. Opera sa îmbină, într-un stil umoristic, tradiţiile romanului realist şi ale povestirii fantastic-realiste iudaice cu experienţa vieţii moderne, caracterizată uneori prin izolare, înstrăinare şi dezorientare. Preocupat de păstrarea integrităţii morale şi a umanismului într-un mediu ostil, lipsit de sentimente, în care iudaismul devine simbolul marginalizării. Romane („O nouă viaţă", „Omul din Kiev"), nuvele („Butoiul magic").

MALAN, Daniel François (1874–1959), pastor şi om politic sud-african. Împreună cu J.B. Hertzog, a fondat Partidul Naţionalist (1914). Ca prim-min. (1948–1954), a promovat politica de *apartheid.*

MALANG, oraş în Indonezia, în ins. Java, situat la poalele de NV ale vulcanului Semeru, la 450 m alt., la 85 km S de Surabaja; 763,4 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. metalurgică, textilă, de prelucr. a lemnului şi tutunului. Ceramică. Piaţă pentru cauciuc, tutun, trestie de zahăr, orez, porumb, cherestea. Universitate (1957). Grădină botanică. Staţiune climaterică.

MALAPARTE, Curzio (pe numele adevărat *Kurt Erich Suckert*) (1898–1957), scriitor şi publicist italian. Iniţial adept al fascismului, pe care îl exaltă în primele sale scrieri („Italia contra Europei", „Nunţile eunucilor"), dar îl dezavuează ulterior, scriind „Tehnica loviturii de stat". Între 1933 şi 1938 a avut domiciliu forţat. În 1940 pleacă pe frontul francez, apoi pe cel rus, în calitate de corespondent. Reportajele sale, crudă evocare a Italiei contemporane, cuprind tablouri macabre, de un umor rece („Kaputt", „Soarele e orb", „Pielea" — capodopera sa). Regizor de film („Christ prohibit").

MALAR (< fr.; {s} lat. *mala* „obraz") s. n. *Os ~* = os al scheletului feţei, care se află sub orbită.

MÄLAREN [mɛlarən] **(MÄLAR),** lac tectono-glaciar în SE Suediei; 1,14 mii km^2; ad. max.: 64 m. Legat prin canale cu M. Baltică şi prin râul Eskilstuna cu L. Hjälmaren. Pe malul său se află oraşul Stockholm. Are peste 1 260 de insule.

MALARIC, -Ă (< it.) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care se referă la malarie; paludic. **2.** Adj., s. m. şi f. (Persoană) care suferă de malarie.

MALARIE (< it.) s. f. Boală provocată de infecţia sângelui cu hematozoarul palustru, transmis de femela ţânţarului *anofel;* friguri (palustre); paludism. Se caracterizează prin febră intermitentă, anemie, hipertrofia splinei şi a ficatului. Este răspândită în regiunile intertropicale sau în zonele mlăştinoase.

MALARIOTERAPIE (< fr.; {s} it. *malaria* + gr. *therapeia* „tratament") s. f. Tratament al unor forme de neurosifilis (tabes, paralizie generală progresivă) cu ajutorul malariei, provocată bolnavilor prin inocularea parazitului acesteia. Acţiunea favorabilă a **m.** se datorează şocurilor termice din timpul acceselor.

MALASPINA, gheţar pe pantele de S ale M-ţilor St. Elias (Alaska), format prin contopirea a 12 gheţari montani. Lungimea: 145 km; supr.: 3,9 mii km^2; grosimea gheţii: 300 m; coboară până la 96 km de ţărmul Oc. Pacific.

MALATESTA, familie nobiliară italiană, cu însemnat rol politic la Rimini, în sec. 13–16. Mai important: **Sigismondo Pandolfo M.** (1417–1468), patron al artelor şi literaturii şi talentat comandant militar, adversar al Papalităţii; a fost excomunicat (1461).

MALATYA, oraş în SE Turciei, la 180 km NE de Gaziantep; 314,5 mii loc. (1995). Nod de comunicaţii. Ind. bumbacului, a tutunului, cimentului şi alim. (zahăr). Piaţă agricolă (cereale, bumbac). Ruinele unui palat hitit; vestigii romane. Moschee (1247–1273) şi caravanserai (sec. 13). Oraşul modern a fost fundat în 1838. În Antichitate s-a numit *Melitene.*

MALAWI 1. Republica ~ (Republic of Malawi, Mfuko la Maiawi), stat în SE Africii, pe ţărmul vestic al L. Malawi (Nyassa), fără ieşire la mare; 118,5 mii km^2; 9,61 mil. loc. (1997). Limba oficială: engleza; limba vorbită: chichewa. Religia: creştină (protestanţi 34%, catolici 28%), islamică (20%), animistă (10%) ş.a. Capitala: *Lilongwe.* Oraşe pr.: Blantyre, Mzuzu, Zomba. Este împărţit în 24 districte, grupate în 3 regiuni. Relief de podiş înalt care domină, prin versanţi abrupţi, L. Malawi (Nyassa) situat în extremitatea sudică a marii depresiuni tectonice Rift Valley (Marele Graben Est African). Alt. max.: 3 000 m (vf. Mulanje). Climă tropicală caldă atenuată de altitudine (c. 750–2 500 mm/an precipitaţii). Pădurea cu esenţe preţioase (teck, mahon, cedru, acajú) ocupă c. 1/3 din supr. ţării, restul fiind savană cu o bogată faună de talie mare. Economie slab dezvoltată, bazată pe agricultură care realizează 43,4% din PNB, concentrează 85,8% din populaţia activă şi asigură majoritatea exporturilor. Se cultivă (mii t, 1996): porumb (1 793, peste 1/2 din supr. cultivată în ţară),

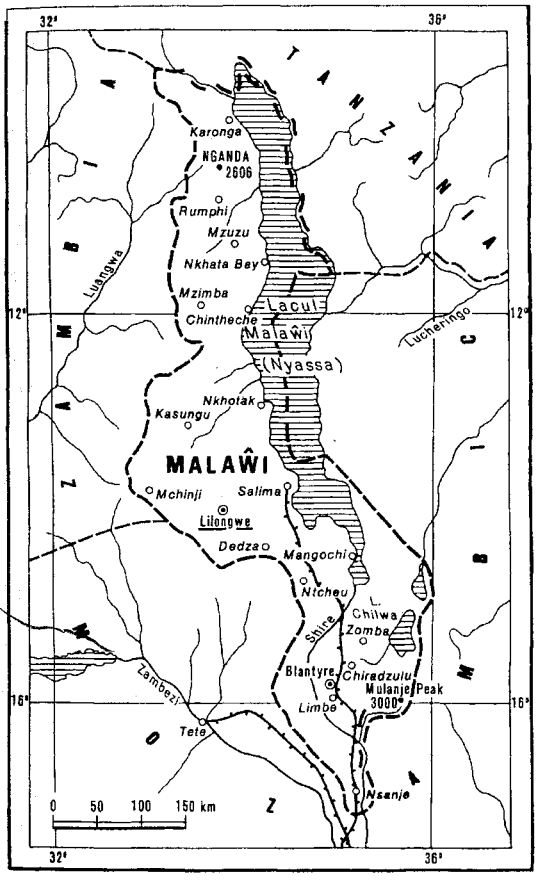

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni şi Districte	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1990)	Capitala
CENTRAL	**35 592**	**3 409 600**	**Lilongwe**
Dedza	3 624	475 000	Dedza
Dowa	3 041	393 500	Dowa
Kasungu	7 878	309 600	Kasungu
Lilongwe	6 159	1 119 700	Lilongwe
Mchingi	3 356	252 300	Mchingi
Nkhotakota	4 259	150 000	Nkhotakota
Ntcheu	3 424	360 100	Ntcheu
Ntchisi	1 655	139 400	Ntchisi
Salima	2 196	210 000	Salima
NORD	**26 931**	**909 600**	**Mzuzu**
Chitapa	3 504	101 000	Chitapa
Karonga	2 956	150 100	Karonga
Mzimba	10 430	422 100	Mzimba
Nkhata Bay	4 089	148 400	Nkhata Bay
Rumphi	5 952	87 900	Rumphi
SUD	**31 752**	**3 969 700**	**Blantyre**
Blantyre	2 012	588 300	Blantyre
Chikwawa	4 755	279 900	Chikwawa
Chiradzulu	767	254 100	Chiradzulu
Machinga	5 964	492 200	Machinga
Mangochi	6 272	435 200	Mangochi
Mulanje	3 450	688 300	Mulanje
Mwanza	2 295	103 200	Mwanza
Nsanje	1 942	156 800	Nsanje
Thyolo	1 715	463 700	Thyolo
Zomba	2 580	507 700	Zomba

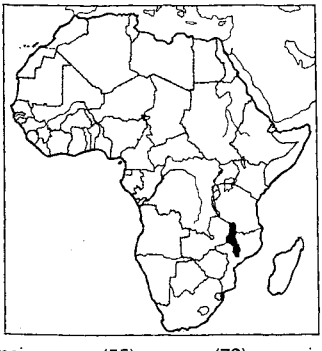

mei, sorg (55), orez (73), manioc (220), batate (380), grâu, floarea-soarelui, cartofi, năut, legume (tomate 35, fasole 80). Pe plantaţii se cultivă (mii t, 1996): ceai (37, locul 12 pe glob), tutun (142, locul 7 pe glob, principalul articol de export, al doilea exportator african), arbori de cafea, bumbac (22), trestie de zahăr (1 860), mango (34), arahide (40), tung, bananieri. Creştere extensivă a animalelor (mii capete, 1996): caprine (1 257), bovine (700), ovine (101), porcine (220). Pescuit intens în L. Malawi: 45,4 mii t peşte, 1995. Mici expl. de cărbune (55 mii t, 1993), bauxită, uraniu şi pietre preţioase (550 kg, 1995; rubine, safire, acvamarin). Mici întreprinderi producătoare de energie electrică (803 mil. kWh, 1995), cherestea (10,5 mil. m^3, 1995, lemn), ciment (120 mii t, 1995), sulfat de nicotină, ulei de tung, produse chimice, hârtie, textile, zahăr (218 mii t, 1996), ţigarete (1,1 md. bucăţi, 1994), bere (811 mii hl, 1994), carne, lapte, unt, băuturi nealcoolice. C.f.: 789 km (1994). Căi rutiere: 27,88 mii km (din care 5 100 km asfaltate). Căi navigabile interne: 1 434 km. Principalele obiective turistice: capitala Lilongwe cu clădirea Guvernului, fosta capitală Zomba, oraşul Blantyre cu monumente istorice şi muzee; lacul Malawi, valea râului Shire, parcul naţional Malawi, 5 rezervaţii de vânătoare (safari). Moneda: 1 malawi kwacha = 100 tambala. Export (1995): tutun (63,2%), ceai (6,7%), zahăr (6,5%), bumbac, lemn, piei, arahide, porumb. Principalii parteneri: Africa de Sud (16,2%), Germania (14,7%), Japonia (11,1%), S.U.A. (10,9%). Import (1995): utilaj de transport (9,2%), produse petroliere (8,3%), confecţii, produse farmaceutice. Principalii parteneri: Africa de Sud (44,4%), Germania (4,5%), Marea Britanie (4,3%), S.U.A. (3,7%). — *Istoric.* Terit. ţării a fost locuit din vechime de triburile bantu. În sec. 15 s-a format pentru scurtă vreme regatul **M.** Navigatori portughezi au vizitat terit. **M.** în sec. 17. Cercetările efectuate (1859–1863) de exploratorul şi navigatorul englez David Livingstone în zona lacului Nyassa, marchează începutul pătrunderii europenilor în **M.** În 1891 terit. **M.** a devenit protectorat britanic, iniţial sub denumirea de Africa Centrală Britanică, iar din 1907 sub aceea de *Nyassaland.* Populaţia băştinaşă s-a

răsculat în repetate rânduri împotriva stăpânirii britanice. În 1944 a fost creată prima organizație politică, partidul Congresul Național African din Nyassaland, care și-a propus lărgirea drepturilor politice pentru populația băștinașă. În 1953, terit. este inclus în Federația Africii Centrale (Federația Rhodesia-Nyassaland), colonie britanică ce obține (1956) autonomie internă. În 1959, medicul Hastings Kamuzu Banda înființează Partidul Congresului din **M.**, care se pronunță pentru independența Nyassalandului. Ulterior, Nyassaland obține autonomie internă (febr. 1963) în cadrul Federației, apoi se retrage din aceasta (dec. 1963) și redevine colonie autonomă; la 6 iul. 1964, sub vechea denumire de **M.**, devine stat independent cu statut de dominion. După proclamarea independenței H.K. Banda, liderul Partidului Congresului din **M.** (partid unic în noul stat), devine prim-min. (1964–1966), apoi, după proclamarea republicii (1966), președinte (din 1971, președinte pe viață) și instaurează în țară un regim dictatorial. Printr-un referendum (14 iun. 1993), în ciuda opoziției prezidențiale, populația se pronunță pentru introducerea unui sistem politic pluripartit. La 17 mai 1994, sunt organizate primele alegeri libere parlamentare și prezidențiale, câștigate de Bakili Muluzi, care devine președinte al statului (reales în 1999, rezultat contestat de opoziție). Republică prezidențială, potrivit Constituției din mai 1995. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral — Adunarea Națională, iar cea executivă de președinte și de un cabinet, numit și condus de acesta. **2.** Denumirea sub care mai este cunoscut L. *Nyasa (Nyassa).*

MALAXA (< fr.) vb. I tranz. A amesteca și a frământa un material care se prezintă sub formă de bulgări, granule sau pastă, pentru obținerea unui amestec omogen.

MALAXOR (< fr.) s. n. Mașină de lucru destinată amestecării sau omogenizării unor materiale granulare ori păstoase; este format dintr-un recipient pentru materiale, un agitator și un sistem de antrenare. Se deosebesc: **m.** pentru argilă, **m.** pentru mortar, **m.** pentru asfalt etc.

MALAY v. **Malacca (1).**

MALAYA v. **Malacca (1).**

MALAYSIA, Federația ~ (Federation of Malaysia, Persekutuan Tanah Malaysia), stat federal în Asia de Sud-Est, constituit din două sectoare, separate de Marea Chinei de Sud, unul continental (**M.** Occidentală), corespunzând părții sudice a pen. Malacca, și altul insular (**M.** Orientală), ocupând partea de NV a ins. Borneo; 329,73 mii km^2; 21,77 mil. loc. (1997). Limba oficială: malaeza. Religia: islamică (52,9%), budistă (17,3%), culte tradiționale chineze (11,6%), hinduistă (7%), creștină (6,4%) ș.a. Capitala: *Kuala Lumpur.* Orașe pr.: Ipoh, Johor Baharu, Melaka, Petaling Jaya. Este împărțit în 13 state — „daerah" (din care 11 în **M.** Occidentală și două în **M.** Orientală, respectiv, Sabah și Sarawak) și două teritorii federale. Relieful sectorului continental (Malaya) este format dintr-un lanț muntos cu direcția N–S (alt. max.: 2 190 m vf. Gunong Tahan), mărginit de câmpii litorale joase, iar cel al sectorului insular (Sabah și Sarawak) este format din munți înalți în Sabah (vf. Kinabalu: 4 101 m alt. max. din țară) și o câmpie litorală aluvială în Sarawak. Râuri scurte și cu debite bogate (Pahang, Perak, Rapang). Climă ecuatorial-oceanică, cu precipitații care însumează 1 500–2 000 mm/an, iar în zonele montane depășesc 5 000 mm/an. Floră și faună deosebit de bogate ocrotite în 14 parcuri naționale. Pădurea tropicală densă ocupă 67,6% din supr. țării, cu o mare varietate de arbori (c. 600 de specii), liane, orhidee (800 specii), peste 500 specii de păsări. Păduri de mangrove pe coaste. Resurse minerale bogate: staniu (39,4 mii t, 1995, locul 3 pe glob și 5,17 mii t concentrate, 1996, locul 2 pe glob), petrol (33,33 mil. t, 1995, cu rezerve de 600 mil. t, 1994), gaze naturale (26,2 md. m^3, 1995, rezerve de 1 400 md. m^3), bauxită (184 mii t, 1995), minereu de fier (325,1 mii t, 1996), concentrate de cupru (87,6 mii t, 1996), cărbune, ilmenit (157,7 mii t, 1995), tungsten, zirconiu, aur (3,2 t, 1995), argint, antimoniu, mangan, columbit, fosfați naturali, baritină, caolin (22 mii t, 1995), wolfram. Țară cu una dintre cele mai dezvoltate economii din Asia (rezerve valutare interne 30,2 md. dolari, 1994, locul 11 pe glob). Industria prelucrătoare produce: energie electrică (46,63 md. kWh, 1995), staniu metalic (39,43 mil. t, 1995 locul 1 pe glob), concentrate de cupru, aluminiu, montaj de autovehicule (241 mii autoturisme, 1995 și 168,34 mii autovehicule comerciale, 1995), aparate de radio (38,77 mil. bucăți, 1995, locul 1 pe glob), televizoare (4,84 mil. bucăți, 1991, locul 5 pe glob), nave, vagoane, semiconductori, produse petroliere, anvelope (11,37 mil. bucăți, 1995), îngrășăminte azotoase, fire și fibre sintetice, fire și țesături de bumbac, cherestea, ciment (10,71 mil. t, 1995), zahăr (113 mii t, 1996), țigarete (16 md. bucăți 1996), hârtie (665 mii t, 1995), bere (1,41 mil. hl, 1991), tutun, lapte și lapte condensat, carne (950 mii t, 1996), conserve de ananas, uleiuri comestibile, copra (locul 4 pe glob). În total, industria contribuie cu 34,5% la formarea PNB și antrenează 26,3% din forța de muncă a țării. Terenurile arabile ocupă 23% din supr. țării, iar agricultura, îndeosebi de plantație, rămâne o ramură importantă a economiei, contribuind cu 12,7% la formarea PNB și antrenând 16,4% din populația activă a țării. Se cultivă (mii t, 1996): porumb, orez (2 065), manioc (440), batate, legume, soia. Există plantații de (mii t, 1996): arbori de cacao (cacao 125, locul 7 pe glob), palmier de ulei (8 385 ulei de palmier, locul 1 pe glob, 50% din producția mondială), acajú, trestie de zahăr (1 600), arbori de cauciuc (1 089 cauciuc natural, locul 3 pe glob), arbuști de ceai (6), bananieri (530 banane), ananas (200), tutun, arbori de cafea, arahide, mango, citrice (portocale, lămâi, grapefruit), cocotieri (1 022 nuci de cocos), palmist (miez de palmist locul 1 pe glob), palmier de sago. Mari exploatări forestiere (45,57 mil. m^3, lemn, 1996). Creșterea animalelor (mii capete, 1996): bovine (720), bubaline (157), porcine (3 282), ovine și caprine (581). Pescuit foarte dezvoltat (1,24 mil. t pește, 1995). C.f.: 1 791 km (1995). Căi rutiere: 94 mii km (dintre care asfaltate 48,52 mii km, 1995). Căi navigabile interne: 7,3 mii km (1994). Flota maritimă comercială: 685 nave cu 3,28 mil. t.d.w. (1995). Porturi pr.: Pinang, Kelang, Melaka, Johor Baharu. Turism: 7,47 mil. vizitatori străini (1995). Principalele obiective turistice: capitala Kuala Lumpur cu moscheea Sri Mahamariamman, Templul celor 1 000 de Buddha, edificii în stil maur și chinezesc, palate moderne (Parlamentul 1963, Palatul Alb 1960), Petronas Twin Towers (452 m); localitatea Bukit Fraser cu amenajări turistice, rezervație naturală, peșterile Batu; orașele George Town și Melaka cu pagode, temple, porturi, catedrale și Johor Baharu cu palate și moschei; zona montană Cameron Highland cu amenajări turistice; Kota Kinabalu și Kuching (cu bazar și muzeu); zone pentru vânătoare și pescuit; cele 14 parcuri naționale (mai ales Taman

Negara și Kinabalu). Moneda: 1 ringgit (malaysian dollar) = 100 sen. Export (1996): mașini, utilaje și echipament de transport (49%), produse manufacturate de bază (8,9%), combustibili minerali (7%), uleiuri vegetale și animale (2,3%), lemn, cauciuc natural, cositor, mirodenii. Principalii parteneri: S.U.A. (20,7%), Singapore (20,3%), Japonia (12,7%), Hong Kong (5,3%), Marea Britanie (4%), Thailanda (3,9%) ș.a. Import (1996): mașini, echipament și utilaje de transport (60%), produse manufacturate de bază (18%), produse chimice (7%), alimente (4,1%). Principalii parteneri: Japonia (28,1%), S.U.A. (16,6%), Singapore (12,4%), Taiwan (5,1%), Germania (4,6%), Coreea de Sud (4%) ș.a. — *Istoric.* Pe terit. **M.**, locuit din timpuri străvechi, au apărut puternice centre comerciale, prin care se făcea comerț între India și China. În sec. 8–13 statele indoneziene Srivijaya și Madjapahit și-au extins stăpânirile asupra pen. Malacca. În 1160 și, respectiv, c. 1253 malaiezienii înființează primele orașe-stat: Singapore și Malacca. În sec. 13–15 s-a constituit statul feudal Malaya, cu capitala la Malacca, care cuprindea aproape întreaga pen. Malacca. În sec. 13–14, islamul devine religie dominantă. În 1511 sultanatul Malacca a fost cucerit de portughezi, iar în 1641 de către olandezi. În sec. 16–18 sultanatul Johore, devenind centrul statului malaez, a încercat să restabilească unitatea țării. De la sfârșitul sec. 18 a început destrămarea sultanatului, ceea ce a înlesnit ocuparea **M.** de către englezi (în 1786 ins. Penang, iar în 1796 posesiunile olandeze, dobândite definitiv prin Tratatul de la Londra, 1824). În 1825, Singapore, Penang și Malacca sunt unite în „Straits Settlements", care din 1867 a devenit colonie a Coroanei britanice. În ultimele trei decenii ale sec. 19, Marea Britanie și-a extins protectoratul asupra principatelor malaeziene: Perak, Selangor, Negri Sembilan. În 1909 Marea Britanie și-a instituit stăpânirea sa asupra sultanatelor nordice: Kedah, Perlis, Kelantan și Trengganu cedate de Siam. În timpul celui de-al doilea război mondial, **M.** a fost ocupată de Japonia. După capitularea Japoniei s-a constituit, sub protectorat britanic, Federația Malaya, formată din 11 state (1946–1948), devenită independentă (31 aug. 1957). În sept. 1963 Federația Malaya formează, împreună cu Sarawak, Sabah și Singapore (acesta se retrage în aug. 1965,

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

State („Daerah")	Suprafața (km^2)	Populația (1991)	Capitala
Johor	18 986	2 069 740	Johor Baharu
Kedah	9 426	1 302 241	Alor Setar
Kelantan	14 920	1 181 315	Kota Baharu
Melaka	1 651	529 199	Melaka
Negeri Sembilan	6 643	692 897	Seremban
Pahang	35 964	1 045 003	Kuantan
Perak	21 005	1 877 471	Ipoh
Perlis	795	183 824	Kangar
Pulau Pinang (Penang)	1 030	1 064 166	George Town (Penang)
Sabah	73 619	1 734 685	Kota Kinabalu
Sarawak	124 449	1 642 771	Kuching
Selangor	7 955	2 297 159	Shah Alam
Terengganu	12 955	766 244	Kuala Terengganu
Teritorii federale			
Kuala Lumpur	243	1 145 342	—
Labuan	92	54 241	Victoria

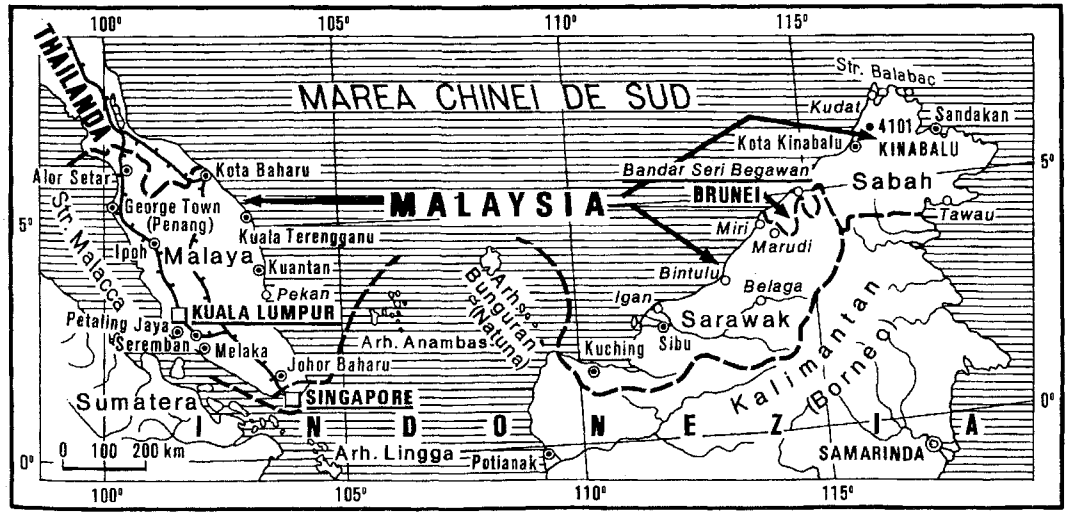

proclamându-şi independenţa ca stat de sine stătător), un nou stat federal — Federaţia **M.** În 1967, **M.** aderă la ASEAN. După proclamarea independenţei, situaţia internă a fost marcată de tensiunile dintre malaezieni (care deţin puterea politică) şi minoritatea chineză (reprezintă 1/3 din populaţia ţării), la care s-a adăugat şi raporturile încordate cu Indonezia şi Filipine, care revendică terit. Sarawak şi, respectiv, Sabah. Sub raport economic, mai ales după 1971, graţie investiţiilor străine, dar şi bogăţiei resurselor naturale, **M.** cunoaşte o curbă ascendentă care o apropie de nivelul ţărilor dezvoltate din Asia de Sud-Est. La 26 febr. 1999, sultanul din Selangor, Salahuddin Abdul Aziz Şah Alhaj este ales, pe o durată de 5 ani, monarh suprem al **M.** Membră în Commonwealth. Monarhie parlamentară, electivă, stat federal, conform Constituţiei din aug. 1957. La nivelul întregii ţării, activitatea legislativă este exercitată de şeful statului şi de un parlament federal bicameral (Senat şi Camera Reprezentanţilor), iar cea executivă de suveran şi de un cabinet condus de un prim-min., numit de suveran, dar răspunzător în faţa Parlamentului.

MALCOLM [mælkəm], numele a patru regi scoţieni (sec. 10–12). Mai important: **M. III Mac Duncan** (zis *Canmore*), rege al Scoţiei (1058–1093). L-a învins şi ucis pe *Macbeth*, ocupând tronul. În urma războaielor cu englezii, s-a declarat vasal al lui William Cuceritorul.

MALCOLM X (pseud. lui *Malcolm Little*, zis ~) (1925–1965), om politic şi militant religios american. Orator strălucit. A aderat la mişcarea negrilor musulmani (1952), devenind exponentul său principal. În 1964 fondează mişcarea „Organizaţia unită afro-americană", bazată pe o ideologie extremistă. Asasinat. Memorii.

MALCZEWSKI [maucefski], **Antoni** (1793–1826), poet polonez. Ofiţer, a demisionat din armată, călătorind în Europa. Prieten cu Byron, a scris sub influenţa acestuia poemul romantic şi pesimist „Maria" (considerat capodopera byronismului polonez), evocând viaţa Poloniei din sec. 17.

MALCZEWSKI [maucefski], **Jacek** (1854–1929), pictor polonez. Compoziţii consacrate luptei de eliberare naţională („Moartea deportatei"). În ultima perioadă a creaţiei sale s-a apropiat de simbolism.

MALDĂR s. n. **1.** Grămadă de tulpini de plante, nuiele, crengi, lucruri etc. **2.** Lucruri multe (în dezordine). **3.** Grămadă de fân, de iarbă cosită, de paie etc. **4.** Unitate de măsură a stufului sau a papurei, reprezentată de o legătură a cărei circumferinţă are c. 1 m.

MALDIVE, Republica ~ (Divehi Rājjē ge Jumhūriyyā), stat insular în S Asiei, ocupând arhipelagul cu acelaşi nume din N Oc. Indian, la SV de India şi la 643 km SV de Sri Lanka; 298 km²; 267 mii loc. (1997). Limba oficială: divehi (un dialect singhalez). Religia: islamică (musulmani sunniţi 100%). Ca-

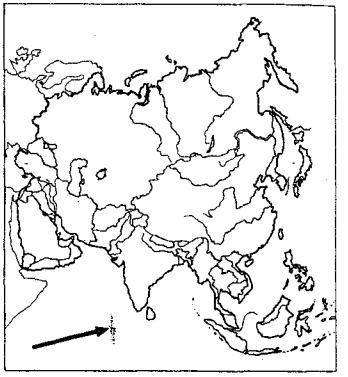

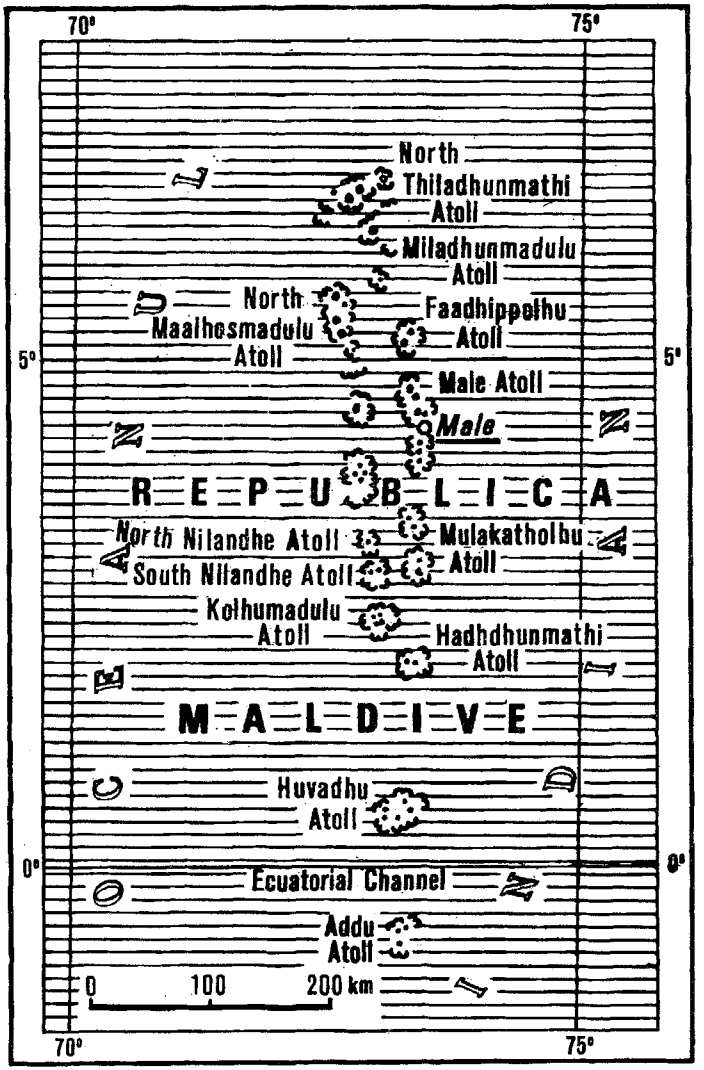

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Atoli	Suprafața (km^2)	Populația (1995)	Capitala
Addu Atoli (Seenu)	—	17 648	Hithadhoo
Ari Atoll Dhekunu Gofi (Alifu)	—	6 404	Mahibadhoo
Ari Atoll Uthuru Gofi (Alifu)	—	5 340	Rasdhoo
Faadhippolhu Atoli (Lhaviyani)	—	8 847	Naifaru
Felidhu Atoli (Vaavu)	—	1 779	Felidhoo
Foammulah (Gnyaviyani)	—	6 971	Foammulah
Hadhdhunmathi (Laamu)	—	10 192	Hithadhoo
Kolhumadulu Atoll (Thaa)	—	9 651	Veymandoo
Male Atoll (Kaafu)	—	11 650	Thulusdhoo
Mulakatholhu Atoll (Meemu)	—	4 810	Muli
North Huvadhu Atoll (Gaafu-Alifu)	—	8 164	Viligili
North Maalhosmadulu Atoli (Raa)	—	12 528	Ugoofaaru
North Miladhunmadulu Atoll (Shaviyani) Farukolhufunadhoo	—	10 642	
North Nilandhe Atoll (Faafu)	—	3 167	Magoodhoo
North Thiladhunmathi (Haa-Alifu)	—	13 657	Dhidhdhoo
South Huvadhu Atoll (Gaafu-Dhaalu)	—	11 984	Thinadhoo
South Maalhosmadulu (Baa)	—	8 727	Eydhafushi
South Miladhunmadulu (Noonu)	—	10 096	Manadhoo
South Nilandhe Atoll (Dhaalu) Kudahuvadhoo	—	4 825	
South Thiladhunmathi (Haa-Dhaalu) Nolhivaranfaru	—	14 769	
Male	—	62 973	—

pitala: *Male*. Administrativ, este împărțit în 20 de atoli și capitala. Cuprinde două șiruri de insule, orientate N–S, în reg. Ecuatorului, cu o lungime de c. 760 km și o lățime de 130 km (în total 1 196 insule coraligene și atoli, din care 203 locuite), proeminențe ale unui platou submarin discontinuu. Este țara cu cea mai redusă alt. medie din lume (c. 2–2,5 m). Nu există rețea hidrografică. Climat tropical cald cu umiditate excesivă a aerului, moderat de brize marine și cu precipitații bogate (peste 2 000 mm/an), aduse de musonul de SV. Vegetație de palmieri (manghierul, arborele de pâine, cocotieri). Faună cu specii de pești (thon) și păsări. Economie bazată pe turismul de cură heliomarină (contribuie cu c. 80% la formarea PNB) și pescuit. Mici exploatări de mică și corali. Industria prelucrătoare deține 6,2% din PNB, concentrează 15,8% din populația activă și produce: energie electrică (46 mii. kWh, 1994), componente electronice, confecții și produse textile (frânghii din fibre de cocotier), conserve de pește, copra (2 mii t, 1994), ulei de cocos, conserve de fructe. Meșteșuguri dezvoltate (vase pescărești și reparații, covoare, lacuri). Se cultivă 10% din supr. țării, agricultura participând cu 18,2% la formarea PNB și concentrând 25% din forța de muncă. Se produc legume și pepeni (24,3 mii t, 1996), fructe (8,6 mii t, 1996, mai ales ananas și papaya), nuci de cocos (13 mii t, 1996), cassava, batate, yams, taro, manioc, banane, porumb, citrice. Pescuit foarte intens: 105,4 mii t pește, 1996. Nu există c.f.. Tonajul flotei comerciale: 79 mii t.d.w. Aeroport pr.: Hulule (al capitalei Male). Turism foarte intens (combinat cu excursii în Sri Lanka): 338,7 mii turiști străini (1995). Pr. obiective turistice: capitala cu moschei și mausoleul lui Abdul Barahatul Barbar (sec. 12); plajele cu nisip alb și fin, formațiunile coraligene din lagune, peisajul exotic; 37 ministațiuni de vacanță (ex. ins. Bandos). Moneda: 1 rufiyaa (rufie) = 100 laari. Export (1996): pește și produse din pește (59,5%), confecții (17,4%), componente electronice, copra și nuci de cocos. Principalii parteneri: Marea Britanie (21,7%), Sri Lanka (18,3%), Germania (10,8%), Japonia (10,6%), S.U.A. (10,2%). Import (1996): mașini și echipament de transport (27,9%), produse industriale de bază (23,7%), produse agricole și animale vii (21,4%), produse petroliere (9,1%). Principalii parteneri: Singapore (32%), India (12%), Malaysia (8,5%). — *Istoric.* Locuite din timpuri străvechi de populații venite din Ceylon, India meridională (budiști singalezi) și Arh. Malaiez, ins. **M.** sunt ocupate apoi de negustori arabi care pun bazele unui sultanat (vasal în sec. 16 suveranilor ceylonezi din Kandy), ce va dăinui până în 1968. În sec. 12 islamismul devine religie dominantă în **M.** În 1558 au debarcat în **M.** portughezii care, nereușind să supună populația băștinașă, s-au retras la 20 iul. 1573 (de atunci această dată a devenit sărbătoarea națională a **M.**). **M.** s-au aflat sub protecție olandeză (sec. 16—18). În 1887 sultanatul **M.** intră sub protectorat britanic, legat administrativ, până în 1948, de Ceylon. Lupta de eliberare duce la proclamarea independenței de stat (26 iul. 1965), apoi **M.** se proclamă republică (11 nov. 1968), condusă de președintele Ibrahim Nasir, iar din nov. 1978 de Maumoon Abdul Gayyoom (reales în sept. 1998, pentru a 5-a oară succesiv). Membră în Commonwealth. Republică prezidențială, conform Constituției din 1 sept. 1998. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral (Consiliul Cetățenilor), iar cea executivă de președinte și de un cabinet numit de președinte, dar răspunzător în fața parlamentului.

MALE, capitala Republicii Maldive (din 1965), port la Oc. Indian, situată în insula cu același nume; 62,9 mii loc. (1995). Aeroport. Pr. centru politic și comercial al țării. Reparații navale. Prelucr. peștelui, conserve de fructe, ulei de cocos. Produse meșteșugărești (plase de pescuit, frânghii, coșuri, țesături). Pescuit. Palatul sultanului (sec. 19), în stil arab, Marea moschee, mausoleul lui Abdul Barahatul Barbar (sec. 12).

MALEABIL, -Ă (< fr.; {s} lat. *malleus* „ciocan, mai") adj. **1.** (Despre materiale) Care poate fi lesne modelat; *spec.* (despre metale) care poate fi prelucrat prin forjare, laminare etc., fără a se fisura; care poate fi tras în foi foarte subțiri. **2.** Fig. (Despre oameni și despre firea lor) Care se adaptează cu

ușurință la împrejurări; adaptabil; docil; *fig.* mlădios, suplu.

MALEABILITATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi maleabil. ✦ Fig. Capacitate, ușurință de adaptare; docilitate.

MALEABILIZA (< *maleabil*) vb. I tranz. A face ca un material să devină maleabil.

MALEABILIZARE (< *maleabiliza*) s. f. Tratament termic aplicat fontei albe pentru transformarea în fontă maleabilă, constând în încălzirea și menținerea ei îndelungată la o temperatură ridicată, urmată de o răcire lentă.

MALEAHI (ebr. „trimisul meu") (sec. 4 î.Hr.), ultimul dintre „micii profeți", din seminția lui Levi. A profețit în timpul lui Ezdra. Preocupat de conflictele din interiorul comunității, în special de problema căsătoriilor mixte. Este prăznuit pe 3 ian. ✧ *Cartea lui M.* = (în „Vechiul Testament"), carte a profetului cu același nume (trei capitole), care relatează mustrările pe care Dumnezeu le adresează lui Israel, prin intermediul lui **M.**, îndemnându-l la pocăință.

MALEBRANCHE [malbrã:ʃ], **Nicolas de** (1638–1715), teolog și filozof francez. Atașat cartezianismului, el însuși a avansat teoria despre raportul dintre spirit și corp, cunoscută sub numele de *ocazionalism:* nu există nici un fel de comunicare între spirit și obiectele din afară, întrucât acestea nu pot produce idei, nefiind evidente în ele însele și, ca atare, toate ideile noastre se află în substanța lui Dumnezeu, de unde faimoasa teză că „vedem toate lucrurile în Dumnezeu" („Despre căutarea adevărului", „Meditații creștine", „Tratat despre natura grației", lucrare pusă la index de Inchiziție, „Dialoguri asupra metafizicii și religiei").

MALEC, Ivo (n. 1925), compozitor și dirijor francez de origine croată. Stabilit în Franța (1959). Prof. la Conservatorul din Paris. Creația sa realizează o sinteză între muzica electroacustică și scriitura pentru voci și instrumente tradiționale. Lucrări instrumentale, vocal-instrumentale, de teatru instrumental și electroacustice („Dodecameron", „Actuor", „Sigma", „Vox vocis").

MALEDICȚIE (cf. fr. *malédiction*) s. f. (Livr.) Blestem; nenorocire, fatalitate.

MALEFIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Care are influență nefastă, care produce răul.

MĂLEGAON, oraș în partea central-vestică a Indiei, pe râul Girna, la 257 km NE de Bombay; 342,4 mii loc. (1991). Ind. textilă (produse din bumbac și mătase). Centru agricol.

MALEINĂ (< fr.) s. f. Substanță obținută din cultura în bulion a microbului morvei, folosită pentru diagnosticul acestei boli la cai.

MALEKULA sau **MALAKULA,** insulă vulcanică în arh. Noile Hebride (SV Oc. Pacific), în Rep. Vanuatu, la 40 km SE de ins. Espíritu Santo; 2 023 km^2; lungime: 80 km; lățime max.: 37 km. Relief deluros, cu alt. max. de 891 m. Orașe pr.: Port Sandwich, Port Stanley, Lakatoro. Culturi de arbori de cafea, de cocotieri ș.a.

MALEMBACH v. **Sebeș (3).**

MALENKOV, Gheorghi Maksimilianovici (1902–1988), om politic sovietic. Membru al Biroului Politic al P.C.U.S. (din 1946). După moartea lui Stalin (1953), a preluat pentru scurt timp puterea, împreună cu L. Beria. Președinte al Consiliului de Miniștri (până în 1955). Exclus din C.C. al P.C.U.S. (1957), fiind denunțat ca membru al unui grup antipartinic.

MALEOLĂ (< fr.) s. f. Proeminență osoasă a tibiei și peroneului, aflată la extremitatea inferioară a gambei. **M.** externă formează partea externă a gleznei, iar **m.** internă, fața internă a acesteia.

MALET [malę], **Léon** (zis *Léo*) (1909–1996), scriitor francez. Influențat de suprarealism. Autor prolific de romane polițiste („120, strada Gării", „Noile Mistere ale Parisului"), în care îmbină umorul romanului popular cu caracteristicile romanului negru. Creatorul personajului Nestor Burma.

MALEVICI, Kazimir Severinovici (1878–1935), pictor și teoretician de artă rus de origine poloneză. Întemeietorul *suprematismului,* expresie radicală a formei abstracte („Pătrat negru pe fond alb", „Pătrat alb pe fond alb", „Triunghi albastru și dreptunghi negru", „Compoziție suprematistă"). Unul dintre pictorii care au revoluționat arta modernă. Manifeste, studii despre artă („De la cubism la suprematism", „Suprematismul ca model al non-reprezentării", „Lumea fără obiect").

MALFORMAȚIE (< fr.) s. f. Anomalie morfologică congenitală a unui organ, a unei părți a corpului sau a întregului organism (ex. buză de iepure, sindactilie), mai mult sau mai puțin remediabilă.

MALGAȘ, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. (La m. pl.) Locuitori ai insulei Madagascar, aparținând în cea mai mare parte rasei mongolide. ✦ Persoană care face parte din această populație. 2. Adj. Care aparține malgașilor (1), care se referă la malgași. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din familia austroneziană, ramura indoneziană, vorbită în ins. Madagascar și Comore de c. 6,5 mil. de oameni. Limbă oficială a Rep. Madagascar, alături de franceză. Alfabet latin, adoptat în 1823 (unele dialecte îl mai păstrează pe cel arab, introdus în sec. 12); ortografie aproape fonetică (stabilită de misionarii englezi).

MALHERBE [malerb], **Daniel François** (1881–1969), scriitor sud-african de limbă afrikaans. Lirică simbolistă („Flori de buruiană", „Campanule"); epopeea patriotică „Pentru libertate". Romanele sale istorice, de inspirație biblică (trilogia „Inima lui Moab", „Saul, eroul luptător", „Profetul"), marchează o etapă importantă în evoluția prozei afrikaans. Drame neoromantice cu tematică rurală („Oameni din Groenkloof", „Meester", „Pe cărare").

MALHERBE [malerb], **François de** (c. 1555–1628), poet și critic literar francez. Cunoscut mai ales prin teoriile sale, care au deschis calea clasicismului („Comentarii asupra lui Desportes"). Opunându-se Pleiadei, a contribuit la reformarea poeziei și a limbii franceze, cărora le-a adus claritate, logică, armonie, disciplină. Ode, elegii, sonete, remarcabile sub aspectul formei.

MALI, Republica ~ (République du Mali), stat în Africa Occidentală, în bazinele superioare ale Nigerului și Sénégalului, fără ieșire la mare; 1,25 mil. km^2; 9,95 mil. loc. (1997). Limba oficială: franceză; uzuale: limbi sudaneze. Religia: islamică (90%), animistă (9%), creștină (catolici 1%). Cap.: *Bamako.* Orașe pr.: Ségou, Mopti, Sikasso, Gao. Este împărțit în 8 regiuni și un district urban al capitalei. Relief puțin accidentat, format dintr-un sector al deșertului Sahara (în N) și un întins podiș colinar în rest (500–960 m în prelungirile masivului Fouta Djalon). Pr. cursuri de apă sunt fl. navigabile Niger (1 782 km pe terit. țării) și Sénégal. Climă deșertică cu precipitații reduse (50—1 500 mm/an) și vegetație sărăcă și tropicală în rest, cu două anotimpuri; vegetație de savană cu baobab și faună bogată de talie mare. Economie slab dezvoltată, bazată pe agricultură, care participă cu 40,5% la formarea PNB și concentrază 82,2% din popu-

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni şi Districte	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1995)	Capitala
Gao	170 572	408 000	Gao
Kayes	119 743	1 245 000	Kayes
Kidal	151 430	—	Kidal
Koulikoro	95 848	1 462 000	Koulikoro
Mopti	79 017	1 423 000	Mopti
Ségou	64 821	1 579 000	Ségou
Sikasso	70 280	1 521 000	Sikasso
Tombouctou (Timbuktu)	496 611	462 000	Tombouctou (Timbuktu)
District urban			
Bamako	252	913 000	Bamako

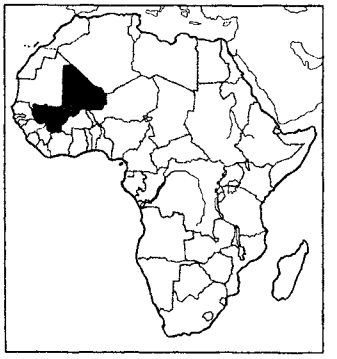

laţia activă, asigurând majoritatea exporturilor, dar fiind condiţionată de precipitaţii (secete frecvente). Se cultivă doar 2% din supr. ţării (irigaţii), atât cu plante de subzistenţă (mii t, 1996): mei (707, locul 6 pe glob), sorg (710), porumb (264), orez (463), manioc, grâu, batate, igname, legume (tomate, ceapă), cât mai ales cu culturi de export: bumbac pentru fibre (169) şi seminţe (211), trestie de zahăr (293), arahide (157), tutun, fructe (mango, 51). Păşunile şi fânaţele ocupă 24,6% din supr. ţării. Şeptelul este variat şi important (mii capete, 1996): caprine (7 748), ovine (5 431), bovine (5 708), cămile (260), cabaline şi asini (712), porcine. Pescuit în cele două fluvii (133 mii t peşte, 1995). Industria extractivă dispune de variate resurse de subsol nevalorificate: min. de fier, mangan, cupru, bauxită, fosfaţi naturali, aur (7,5 mii kg, 1995), argint, diamante, sare, gips, roci de construcţie. Industria prelucrătoare produce: energie electrică (189 mil. kWh, 1995), derivate petroliere, ciment, cherestea (6,54 mil. m^3 lemn, 1996), fire şi fibre de bumbac, lână brută şi ţesături, încălţăminte (111 mii perechi, 1995), piei brute şi produse alim. (zahăr, unt, ulei de arahide, carne, lapte, bere, ţigarete — 22 mil. buc., 1995, băuturi răcoritoare) şi săpun. C.f.: 642 km (1994). Căi rutiere: 14,78 mii km (din care 2 500 km asfaltate, 1994). Căi navigabile interne (1994): 1 815 km. Principalele obiective turistice: capitala Bamako, cu Marea Moschee, Catedrala catolică, clădirea Parlamentului (1950), Palatul Culturii, Muzeul Naţional; oraşele Djenné, Tombouctou, Gao şi Mopti cu moschei şi monumente arabe vechi, Ségou (cu vestigii ale civilizaţiei Bambara); sectoare ale fl. Niger şi Sénégal; parcul naţional

Boucle du Baoulé cu o faună bogată şi alte 5 rezervaţii faunistice. Moneda: 1 C.F.A. franc = 100 centimes. Export (1995): bumbac brut şi produse din bumbac (55,5%), animale vii (19,8%), aur (14,7%), peşte, arahide, produse animaliere. Principalii parteneri: China (12,6%), Belgia şi Luxembourg (8,7%), Spania, Franţa, Côte d'Ivoire. Import (1995): maşini, utilaje şi echipament de transport (33,1%), produse alim. (13,4%), materiale de constr. (10,2%), produse chimice (9,2%) şi petroliere. Principalii parteneri: Côte d'Ivoire (22,6%), Franţa (17,3%), Marea Britanie, China, Germania. — *Istoric.* Locuit din timpuri străvechi, pe terit. de azi al Rep. **M.** au existat cele mai vechi state din Africa Occidentală, din care cele mai puternice au fost Imp. Ghana (sec. 4–11), Imp. Mali (sec. 11–13) şi Imp. Songhai (sec. 13–16). În sec. 11 se răspândeşte islamul, care devine religie dominantă. În a doua jumătate a sec. 19, Franţa a ocupat ţara şi a transformat-o într-o colonie (1904), pe care, sub denumirea de Coloniile Franceze ale Sénégalului Superior şi Nigerului, iar din 1920 sub cel de Sudanul Francez, a inclus-o în Africa Occidentală Franceză. În sept. 1958 devine republică autonomă în cadrul Comunităţii Franceze. În ian. 1959, împreună cu Sénégal, Dahomey şi Volta Superioară constituie Federaţia **M.**; după ce, scurt timp de la înfiinţare, ultimele două se retrag, Federaţia **M.** devine stat independent, membru al Comunităţii Franceze (20 iun. 1960). Ulterior se retrage şi Sénégalul, iar Sudanul Francez se proclamă stat suveran sub denumirea de Republica **M.** (22 sept. 1960). Preşedinte devine Modibo Keita, liderul partidului Uniunea Sudaneză, care optează pentru calea de dezvoltare socialistă, întreţinând strânse relaţii cu ţările comuniste din Europa, dar şi cu R.P. Chineză. În nov. 1968 are loc o lovitură de stat militară; Adunarea Naţională este dizolvată. Puterea este preluată de un Comitet Militar de Eliberare Naţională al cărui preşedinte, Moussa Traoré, a devenit şeful statului; acesta va fi înlăturat, în mart. 1991, tot printr-o lovitură de stat. În perioada 1990–1995, autorităţile din **M.** s-au confruntat cu rebeliunea tuaregilor în N ţării. În 1992 se instituie, prin alegeri parlamentare şi prezidenţiale, un regim civil în cadrul unui sistem politic pluripartit, preşedinte este ales Alpha Oumar Konaré (reales în 1997). Republică prezidenţială. Activitatea legislativă, conform Constituţiei din 12 ian. 1992, este exercitată de un parlament unicameral (Adunarea Naţională), iar cea executivă de preşedinte şi Consiliul de Miniştri, condus de un prim-min. numit de acesta.

MALIBRAN (pe numele adevărat *María de la Felicidad García*, zisă *La ~*) (1808–1836), mezzo-soprană franceză de origine spaniolă. Carieră scurtă, dar extrem de prolifică în întreaga lume. Interpretă celebră în epoca romantică. Repertoriu foarte variat, bazat în special pe opera italiană. Iniţial voce de contralto, extinsă spre acut până la soprană; excelent joc dramatic.

MALIBÚ, staţiune balneoclimaterică în VSV S.U.A., situată pe ţărmul de N al G. Santa Monica al Oc. Pacific, la V de Los Angeles; 7 mii loc. (1990). Universitate (1937). Muzeul memorial J. Paul Getty. Windsurfing.

MALIC adj. (CHIM.) *Acid m.* = acid organic care se găseşte în mere şi în multe vegetale.

MALIETOA TANUMAFILI II (n. 1913), rege (din 1963) al statului independent Samoa (în 1962–1963, şef de stat asociat).

MALIGN, -Ă (< fr.; lat. *malignis* „rău, dăunător") adj. (Despre boli sau procese patologice) Care evoluează spre agravare (ex. tumoră **m.**); *p. restr.* care se referă la o boală canceroasă. ✦ Rău, cu influenţă vătămătoare.

MALIGNIZARE (< *malign*) s. f. Transformarea unei celule, iniţial benigne, în celulă caracteristică tumorilor maligne.

MĀLIK ibn Anas (pe numele întreg *Abū 'Abd Allāh Mālik ibn Anas ibn al-Hārith al Asbahī*) (c. 715–795), teolog musulman. Fondator al şcolii malikite. Autor al primului compendiu de legi islamice privind probleme civile şi religioase („Drumul netezit"), cel mai vechi tratat de drept musulman.

MALIK-SHĀH, sultan al turcilor selgiucizi (1073–1092). Şi-a extins imperiul, cucerind Mesopotamia, Azerbaidjan, Siria, Palestina şi instituind un control asupra locurilor sfinte, Mecca şi Medina. În timpul lui a fost reformat calendarul (1079).

MALINAS v. **Mechelen.**

MALINCHE sau **MATLALCUÉYATL,** masiv muntos vulcanic în partea central-sudică a Mexicului, în Sierra Madre Oriental, la 20 km de Puebla; 4 461 m.

MALINOVSKI, Rodion Iakovlevici (1898–1967), mareşal sovietic. În timpul celui de-al doilea război mondial, comandant al Armatei II gardă (1942–1943), al Frontului de Sud-Vest (1943–1944), apoi comandant al fronturilor 3 (oct. 1943–1944) şi 2 ucrainene (1944–1945), precum şi al Frontului Transbaikalian (1945) împotriva japonezilor. Ministru al Apărării (1957–1967). Memorii.

MALINOWSKI, Bronisław (1884–1942), etnograf, antropolog şi sociolog britanic de origine poloneză. Prof. univ. la Londra şi la Univ. Yale. Întemeietor al Şcolii funcţionaliste; a efectuat studii în lumina psihanalizei şi a analizei funcţionale: societatea este „suma indivizilor". Cercetări în ins. Trobriand (SV Oc. Pacific), urmărind în special magia, religia, mitul şi viaţa erotică la sălbatici („O teorie ştiinţifică a culturii", „Sexualitatea şi reprimarea ei în societăţile primitive", „Libertate şi civilizaţie").

MALINSCHI, Vasile (1912–1992, n. Râbniţa, Bălţi), economist român. Acad. (1955), prof. univ. la Bucureşti. Ministru al Comerţului Interior (1949–1954). Lucrări de economie agrară („Studii economice", „Studii agrare", „Aspecte actuale ale rentei funciare", „Agricultura şi relaţiunile agrare din Japonia"); monografii („Profesorul V. Madgearu. Contribuţii la dezvoltarea gândirii economice", „Economiştii la Academia Română").

MALIPIERO, Gian Francesco (1882–1973), compozitor, muzicolog şi pedagog italian. Reprezentant de seamă al neoclasicismului italian. Opere („Virgilii Aeneis", „Orfeida", „Filomela"), balete („Stradivario"), muzică simfonică, oratorii („Sf. Francisc d'Assisi"), concerte, cvartete, piese vocale şi instrumentale.

Vasile Malinschi

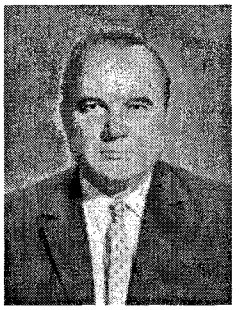

Editor al creației preclasicilor italieni (Monteverdi, Vivaldi).

MALIȚA, Mircea (n. 1927, Oradea), matematician, diplomat și eseist român. Acad. (1991), prof. univ. la București. Ministru al Învățământului (1970–1972). Ambasador al României în Elveția și la O.N.U. (1980–1982), ambasador în S.U.A. (1982–1984). Studii de prognoză socială, de istoria civilizațiilor și a diplomației („Diplomația română. O perspectivă istorică", „Teoria grafurilor cu aplicații în științele sociale"). Eseuri („Aurul cenușiu", „Idei în mers").

MALIȚIE (< fr., lat.) s. f. Malițiozitate.

MALIȚIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. (Și adv.) Răutăcios, caustic; mușcător.

MALIȚIOZITATE (< *malițios*) s. f. Înclinarea de a fi malițios, caustic; ironie răutăcioasă, înțepătură, sarcasm; răutate, maliție.

MALIUC, com. în jud. Tulcea, situată în Delta Dunării, pe canalul Sulina; 1 137 loc. (2000). Port fluvial. Pescuit. Pepinieră piscicolă. Popas turistic. Important punct de plecare pentru excursii în Delta Dunării.

MALLARMÉ, Stéphane (1842–1898), poet francez. Format sub influența lui Baudelaire, a aderat un timp la parnasianism, fiind mai târziu considerat drept unul dintre maeștrii simbolismului. A cultivat o poezie cerebrală, ermetică, bogată în sensuri filozofice, de o rară muzicalitate și forță sugestivă. Creația sa („Herodiada" — capodoperă a școlii parnasiene, „După-amiaza unui faun", „O aruncătură de zar nu va aboli niciodată hazardul"), constituind o expresie viguroasă și originală a poeziei moderne, a avut o influență covârșitoare asupra poeticii și liricii sec. 20. Eseuri („Divagații"); corespondență; traduceri.

MALLE [mal], **Louis** (1932–1995), regizor francez de film. Reprezentant al „noului val" francez, a creat filme moderne, sensibile, transpunând pe ecran subiecte dificile, șocante („Ascensor spre eșafod", „Amanții", „Viață particulară", „Focul fatidic", „Lacombe Lucien", „Iubire inimaginabilă").

MALLEA [maȷea], **Eduardo** (1903–1982), prozator argentinian. Romane de introspecție psihologică și de analiză a mentalității argentiniene („Orașul de pe râul nemișcat", „Povestea unei pasiuni argentiniene", „Golful tăcerii", „Dușmanii sufletului"). Eseuri („Postavul și purpura").

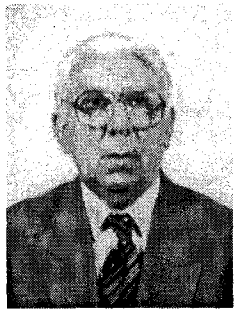

Mircea Maliţa

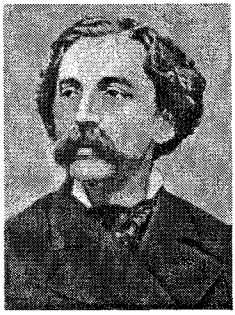

Stéphane Mallarmé

MALLET-JORIS [malɛ ʒɔri], **Françoise** (n. 1930), scriitoare franceză de origine belgiană. Cunoscută inițial prin subiecte șocante (erotice), este preocupată ulterior de redarea unor trăiri interioare și de interpretarea mistică a realității („Scrisori către mine-însămi", „Semne și minuni"). Romane cu tentă realistă și naturalistă, analizând sentimentele și destinele unei societăți în plină transformare („Casa de hârtie", „Minciunile", „Tristețea zmeului", „Împărăția Cerului").

MALLET-STEVENS [malɛ stevɛ̃], **Robert** (1886–1945), arhitect și decorator francez. Lucrări de avangardă, realizate cel mai adesea în beton armat, cu forme cubice sau cilindrice (locuințe în Auteuil și Paris, Castelul lui Paul Poiret din Mézy-Moulins, Pavilionul transporturilor la Expoziția internațională a artelor decorative de la Paris, Magazinul Bally și imobilul Alfa-Romeo — ambele în Paris).

MALLORCA [maʎorka] **(MAJORCA** [madʒorca]), cea mai mare insulă a arh. Baleare (în V M. Mediterane), aparținând Spaniei, situată la 233 km E de țărmul acesteia; 3,6 mii km^2. Orașe pr.: Palma de Mallorca, Alcúdia, Calvia. Relief muntos (în V și NV), cu alt. max. de 1 445 m (vf. Puig Mayor), iar în zona centrală și de E o câmpie înaltă, irigată (cereale, măslini, migdali, viticultură). Creșterea animalelor. Pescuit. Expl. de sare marină. Turism.

MALLORY [mæləri], **George Herbert Leigh** (1886–1924), alpinist britanic. În 1922, a escaladat Everestul (până la 8 000 m). Împreună cu A. Irvine, a dispărut într-o altă ascensiune (la 8 500 m) a aceluiași munte.

MALM, etajul superior al Jurasicului, caracterizat prin amoniți, belemniți, lamelibranhiate, gasteropode, brahiopode, echinide etc. Cuprinde trei subetaje: Oxfordian, Kimmeridgian și Portlandian. Termenul a fost introdus în 1856 de Albert Oppel.

MALMAISON v. **Rueil-Malmaison.**

MALMÖ, oraș în S Suediei, port la str. Øresund, vizavi de Copenhaga, de care este legat prin feribot; 248 mii loc. (1997). Nod de comunicații. Aeroportul Sturup. Centru comercial și ind. Șantiere navale. Constr. de utilaj electrotehnic și de vagoane; ind. chimică,

Malmö. Vedere generală

textilă, de prelucr. a lemnului, a cimentului şi alim. Pescuit. Centru cultural. Monumente: biserica St. Peter (sec. 14) în stil gotic, primărie (sec. 16), castelul Malmöhus (sec. 15–16, azi muzeu). Fundat în sec. 12.

MALNAŞ, com. în jud. Covasna, situată în depresiunea cu acelaşi nume, la 505 m alt., pe cursul superior al Oltului; 5 040 loc. (2000). Reşed. com. este în satul *Micfalău.* Staţii de c.f. în satele Bixad şi Malnaş-Băi şi haltă de c.f. în satul **M.** Nod rutier. Expl. de balast, andezit, piatră ponce (în satul Bixad) şi de argilă. Fabrici de spirt şi de cărămizi. În satul Bixad au fost descoperite vestigii neolitice (vase ceramice pictate, figurine din lut) şi urmele unei aşezări dacice (sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr.). În satul **M.**, menţionat documentar în 1366, se află biserica Sf. Gheorghe (1834).

MALNAŞ-BĂI, sat în com. Malnaş, jud. Covasna, staţiune balneoclimaterică de interes general, situat la 505 m alt., în defileul Oltului, care separă M-ţii Bodoc de M-ţii Baraolt, la 22 km N de municipiul Sfântu Gheorghe. Staţie de c.f. Numeroase izvoare cu ape minerale carbogazoase, feruginoase, bicarbonatate, sodice, calcice, magneziene, folosite în cură internă pentru tratarea afecţiunilor tubului digestiv (gastrite cronice), a celor hepato-biliare (dischinezie biliară, colecistite, hepatită cronică, pancreatită cronică), a bolilor metabolice şi de nutriţie (diabet zaharat).

MALNUTRIŢIE (< fr.) s. f. Stare de nutriţie nesatisfăcătoare a organismului. Este provocată în general de subalimentaţie, dar poate proveni şi din supraalimentaţie, alimentaţie dezechilibrată sau asimilare incompletă (malabsorbţie).

MALOFAG (< fr. {i}; {s} gr. *mallos* „păr" + *phag* „a mânca") adj. *Păduche ~* = insectă din ordinul *Mallophaga,* mică, lipsită de aripi, turtită dorso-ventral, cu aparat bucal masticator, care parazitează păsările şi mamiferele hrănindu-se cu penele şi părul acestora; păduche de pene şi păr.

MALONEST, -Ă (< it.) adj. (Livr.) Incorect, necinstit.

MALORY [mæləri], **Sir Thomas** (c. 1408–1471), scriitor englez. Opera sa „Moartea lui Arthur", prelucrare şi modernizare a legendelor din ciclul Mesei Rotunde, este considerată primul roman în proză din literatura engleză.

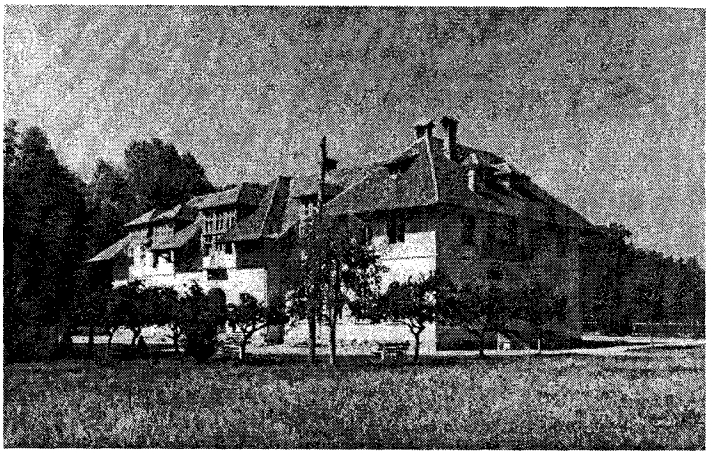

Malnaş-Băi. Pavilionul central

MALOT [malo], **Hector** (1830–1907), scriitor francez. Romancier fecund, de orientare umanitarist-romantică („Romain Kalbris", „Fără familie", „În familie", „Singur pe lume"), având ca teme predilecte viaţa copiilor năpăstuiţi şi triumful adevărului.

MALOVĂŢ, com. în jud. Mehedinţi, situată în SE Pod. Mehedinţi; 2 939 loc. (2000). Moară de cereale (1900), în satul Colibaşi. Creşterea păsărilor. Prelucr. artistică a lemnului (în satul Bobaiţa). Culă (1850), în satul Lazu.

MALPIGHI, Marcello (1628–1694), medic italian. Prof. univ. la Bologna şi Messina. Unul dintre fondatorii anatomiei microscopice; a folosit prima oară microscopul în cercetările anatomice, constatând existenţa vaselor capilare. A elaborat primul studiu anatomic complet asupra tuturor stadiilor de dezvoltare ale unui artropod. Studii fundamentale despre creier, rinichi, limbă, retină, organe tactile, nervi etc. — *Corpusculii lui M.* v. *corpuscul. Glomerul lui M.* v. *glomerul. Nodulii lui M.* = mici corpusculi limfatici încastraţi în pulpa splinei. *Piramidele lui M.* = formaţiuni conice ale rinichilor care conţin aparat excretor urinar. *Tubulii lui M.* = organe excretoare ale insectelor, care se deschid în tubul digestiv.

MALRAUX [malro], **André** (1901–1976), scriitor şi om politic francez. Inspirată în mare parte din experienţa de revoluţionar şi de militant umanist, proza sa, remarcabilă prin acuitatea analizei şi tensiunea dezbaterilor etice, relevă aspecte ale luptei pentru libertate a popoarelor („Cuceritorii", „Calea regală", „Condiţia umană", „Timpul disprefului", „Speranţa"), dezbătând marile probleme ale conştiinţei moderne. Studii de estetică („Vocile tăcerii"; „Muzeul imaginar", „Metamorfoza zeilor"). Memorialistică („Antimemorii"). A îndeplinit numeroase misiuni diplomatice în străinătate; ministru al Informaţiilor (1945–1946) şi al Afacerilor Culturale (1958–1969).

MALTA 1. Republica ~ (Repubblika ta'Malta, Republic of Malta), stat insular, ocupând arh. omonim din partea central-sudică a M. Mediterane, la 90 km S de ins. Sicilia (Italia) şi 290 km de ţărmul Africii (Tunisia); 316 km^2; 375 mii loc. (1997). Limbi oficiale: malteza şi engleza. Religia: creştină (catolici 93,4%, protestanţi). Capitala: *Valletta.* Oraşe pr.: Birkirkara, Qormi, Zabbar, Mosta, Hamrun, Sliema. Este împărţit în 6 regiuni. Arhipelagul cuprinde 6 ins.: **M.** (cea mai mare 246 km^2), Gozo (Ghawdex), Comino (Kemmuna), Cominotto, Filfla, St. Paul (ultimele 3 nelocuite). Relieful constă dintr-un podiş calcaros scund

André Malraux

(alt. max.: 417 m, în ins. Gozo), fragmentat de văi orientate SV–NE şi terminate sub formă de rias. Climă subtropicală, mediteraneană cu veri toride şi ierni blânde şi umede (560 mm precipitaţii anual). Vegetaţia naturală cu smochini şi roşcovi a fost înlocuită cu plante de cultură. Faună relativ săracă (păsări migratoare). Economie dezvoltată, cu industrie diversificată, care contribuie cu 24% la formarea PNB şi antrenează 23,1% din populaţia activă. Industria prelucrătoare produce: energie electrică (1,5 md. kWh, 1994), nave, montaj de vehicule (autobuze), aparate electronice, produse chimice, textile şi farmaceutice, mobilă, ciment, mase plastice, hârtie, vin, bere şi băuturi nealcoolice, ţigarete, lapte, carne, conserve de peşte, paste făinoase. Se extrag mici cantităţi de sare şi calcar. Activitate financiară dezvoltată. Agricultura antrenează doar 1,9% din forţa de muncă, contribuie cu 2,9% la formarea PNB şi asigură 30% din necesarul intern. Se cultivă 40,6% din supr. ţării (13 000 ha), în special cu cartofi şi legume extratimpurii (pentru export), dar şi grâu, citrice, măslini, migdali, bumbac, viţă de vie (toate pe terenuri irigate). Se cresc mai ales (mii capete, 1996): porcine (69), bovine (21), ovine şi caprine (25). Pescuit intens. Floricultură dezvoltată. Căile ferate lipsesc. Căi rutiere: 1 604 km (din care asfaltate 1 500 km, 1994). Flotă comercială maritimă („pavilion de complezenţă"): 1 164 nave cu 17,86 mil. t.d.w. (locul 11 pe glob, 1995). Turism foarte dezvoltat, care contribuie cu c. 25% la exporturile de bunuri şi servicii (1,12 mil. turişti străini, 1995). Principalele obiective turistice: capitala Valetta cu numeroase urme ale prezenţei cavalerilor ioaniţi (de Malta), clădirea Parlamentului (sec. 16, fostul sediu al Templierilor), teatrul Manoel (fondat 1731), catedrala Sf. Ioan (sec. 16, cu un celebru tablou de Caravaggio), Muzeul Naţional (sec. 16); templele megalitice (2000–1500 î.Hr.) de la Tarxien, Hagar Qim, Mnajdra (ins. **M.**) şi Ggantija (ins. Gozo); Mdina — vechea capitală cu catedrala Sf. Paul (sec. 17–18); Mosta (catedrală, a 4-a cupolă din Europa); bazilica Ta'Pinu (ins. Gozo); palatul Verdala cu grădina publică Buskett; oraşul Rabat cu vila romană, muzeu şi citadelă; peşterile Ghar Dalam şi Ghar Hasan; rezervaţia naturală Ghadira; ins. St. Paul. Moneda: 1 liră **M.** = 100 cents. Export (1995): utilaje şi mijloace de transport (62,1%), produse manufacturate (32,6%), produse chimice (2,5%) şi alim., animale vii (1,9%), băuturi, tutun, flori. Principalii parteneri: Franţa (16,1%), Germania (15,1%), S.U.A. (14,7%), Italia (12,5%), Marea Britanie (8,4%). Import (1995): utilaje şi mijloace de transport (48,2%), produse fabricate şi semifabricate (25,9%), produse alim. (9,2%) şi chimice (7,4%), combustibili (5,4%). Principalii parteneri: Italia (19,6%), Franţa (15,8%), Marea Britanie (14,2%), Germania (9,4%). — *Istoric.* Terit. **M.**, locuit din timpuri străvechi, a fost stăpânit succesiv de fenicieni (sec. 10–8 î.Hr.), de cartaginezi (sec. 5–3 î.Hr.), romani (218 î.Hr.–395 d.Hr.), de vandali şi ostrogoţi (sec. 5–6), bizantini (533–870), arabi (870–1090) şi normanzii conduşi de Roger Guiscard, care a ataşat-o Regatului Siciliei (din 1090). În 1530 a fost cedată, de Carol Quintul, Ordinului cavalerilor ioaniţi (Ordinul de Malta) care resping încercarea Imp. Otoman de a o ocupa (în 1565 oraşul La Valetta a fost supus unui asediu îndelungat din partea turcilor). Cucerită de Napoleon Bonaparte (1798), a fost ocupată de comandantul Al. Ball în numele regelui Neapolului (1800). În urma Tratatului de la Paris (1814), a fost cedată Marii

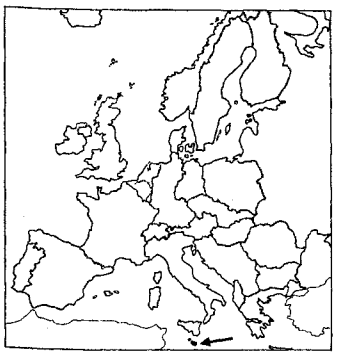

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1991)
Gozo şi Comino	70	27 760
Inner Harbour	15	102 663
Northern	78	37 045
Outer Harbour	32	108 032
South Eastern	53	47 876
Western	69	48 754

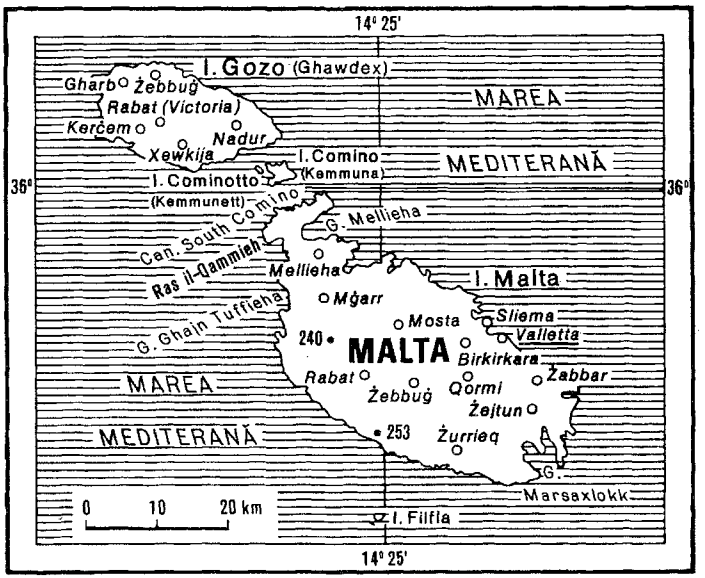

Britanii, care i-a dat statut de colonie a Coroanei (1815) şi a transformat-o într-o puternică bază militară maritimă, iar mai târziu şi aeriană. **M.** a dobândit în 1921 autonomie internă limitată. În timpul celui de-al doilea război mondial a suferit bombardamente masive (peste 1 200 de raiduri) din partea aviaţiei germane şi italiene. În 1961, prin noua Constituţie (din 1947), **M.** îşi schimbă denumirea în Statul Malta şi dobândeşte deplină autonomie internă. La 21 sept. 1964, **M.** devine stat independent, iar la 21 dec. 1974 se proclamă republică asociată la Commonwealth. Prim.-min. Dom Mintoff (1971—1984) a promovat o politică de neutralitate şi nealiniere. În 1979, ultimele forţe militare engleze sunt retrase din **M.**, punându-se astfel capăt unei prezenţe armate străine, care a durat 164 ani. În oct. 1996, au avut loc alegeri parlamentare, în urma cărora puterea este preluată de un guvern laburist care se pronunţă pentru o politică de neutralitate în zona Mediteranei, renunţând la cererea de aderare (iul. 1990) la Uniunea Europeană. După alegerile legislative anticipate (sept. 1998), guvernul este format de liderul Partidului Naţionalist, E.F. Adami, care, între altele, şi-a propus reînnoirea cererii de aderare a **M.** la Uniunea Europeană. Republică parlamentară, potrivit Constituţiei din 13 dec. 1974. Membră în Commonwealth. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral (Camera Reprezentanţilor), iar cea executivă de un cabinet condus de un prim-min. numit de preşedinte. **2.** Insulă în M. Mediterană, aparţinând statului cu acelaşi nume; 246 km^2. Oraşe pr.: Valetta, Sliema, Mosta, Rabat. Relief de podiş, cu alt. max. de 253 m. Grâu, citrice, măslini. Viticultură. Creşterea animalelor. **3. Ordinul de M.** v. **ioaniţi.**

MALTĂZĂ (< fr., germ.) s. f. Enzimă cu acţiune asupra maltozei, pe care o desface în moleculele de glucoză componente. Există o **m.** salivară şi una intestinală, având un rol important în hidroliza completă a amidonului alimentar.

MALTEZ, -Ă (< it.) s. m. şi f. adj. **1.** S. m. şi f. Locuitor al statului Malta. **2.** Adj. Care aparţine Maltei sau populaţiei ei, care se referă la Malta sau la populaţia ei. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din familia afro-asiatică, ramura semitică, dialect al arabei maghrebiene. Din 1934, a devenit limbă oficială a statului Malta (alături de engleză) înlocuind italiana. Alfabet latin.

MALTHUS [mælθəs], **Thomas Robert** (1766–1834), cleric şi economist britanic. Autor al influentului şi controversatului „Eseu asupra legii populaţiei", în care susţine că omenirea este în primejdie din cauză că populaţia creşte în progresie geometrică, iar producţia de alimente, în progresie aritmetică. Principala măsură de contracarare ar fi restricţia naşterilor. Alte lucrări: „Principii de economie politică".

MALTHUSIANISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Malthus*) s. n. Doctrina elaborată de Th.R. Malthus. ✦ P. ext. Astăzi, restricţia sistematică a naşterilor cu ajutorul procedeelor anticoncepţionale. ✧ *M. economic* = restricţia sistematică a producţiei şi chiar distrugerea unei părţi a producţiei pentru ca, prin reducerea ofertei, să se menţină preţurile.

MALTOZĂ (< fr., germ. {i}) s. f. Dizaharid compus din două molecule de glucoză. În organismele vii se formează prin scindarea amidonului şi glicogenului sub acţiunea amilazelor. Este prezent într-un mare număr de alimente de origine vegetală (boabe încolţite de orez şi de alte cereale, legume şi fructe). Se mai numeşte *zahăr de malţ.*

MALTRATA (< fr., it.) vb. I tranz. A trata pe cineva cu brutalitate, a-l supune la chinuri fizice sau morale; a brutaliza, a molesta.

MALŢ (< germ.) s. n. Produs obţinut prin germinarea artificială a unor seminţe de cereale, în special de orz, care se foloseşte la fabricarea berii şi a alcoolului, iar prăjit, la prepararea surogatului de cafea.

MALŢIFICA (< *malţ*) vb. I tranz. A transforma orzul sau alte cereale în malţ.

MALU CU FLORI, com. în jud. Dâmboviţa, situată pe cursul superior al Dâmboviţei; 2 924 loc. (2000). Muzeu cu colecţii de istorie şi etnografie (în satul **M. cu F.**). Pomicultură. Biserici cu acelaşi hram, Sf. Nicolae, în satele **M. cu F.** (1857) şi Capu Coastei (1878).

MALUKU v. **Moluce.**

MALU MARE, com. în jud. Dolj, situată în Câmpia Romanaţi, pe stg. Jiului; 4 753 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul **M. M.**). Creşterea porcinelor. Viticultură. În satul Preajba se află casa lui Stan Jianu (sec. 18) şi biserica având dublu hram — Sf. Ştefan şi Sf. Gheorghe (1778–1779, refăcută în 1833), cu picturi murale interioare de factură brâncovenească.

MALUS [malüs], **Étienne-Louis** (1775–1812), fizician francez. Cercetări în optică (reflexia şi refracţia luminii); a descoperit polarizarea luminii şi a stabilit prima lege a acestui fenomen *(legea lui M.),* referitoare la intensitatea fluxului de lumină care străbate un dispozitiv polarizor-analizor.

MALVA v. **Romula.**

MALVACEE (< fr.; {s} lat. *malva* „nalbă") s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu frunze alterne, simple, prevăzute cu stipele, cu flori hermafrodite, actinomorfe, solitare sau grupate în inflorescenţe şi cu fruct capsulă (ex. nalba, bamele, bumbacul etc.).

MALVERSAŢIE (< fr., it.) s. f. (Livr.) Delapidare, fraudă din banii publici.

MALVINAS, denumirea spaniolă a arh. *Falkland.*

MAMAIA, staţiune balneoclimaterică estivală (din 1906), situată pe ţărmul Mării Negre, pe un cordon litoral care desparte L. Siutghiol de Marea Neagră, la 5 km N de Constanţa, căreia îi este subordonată ad-tiv. Are o plajă întinsă (c. 10 km lungime şi 50–250 m lăţime) cu nisip foarte fin. În lunile de vară, plaja este scăldată de Soare timp de 12–14 ore pe zi. Anual, pe scena Teatrului de vară din **M.** are loc

Malu Mare. Biserica cu dublu hram – Sfântul Ştefan şi Sfântul Gheorghe

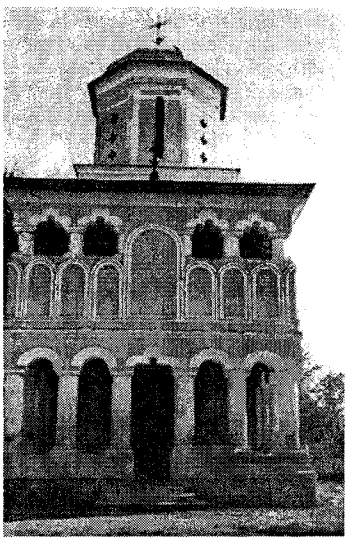

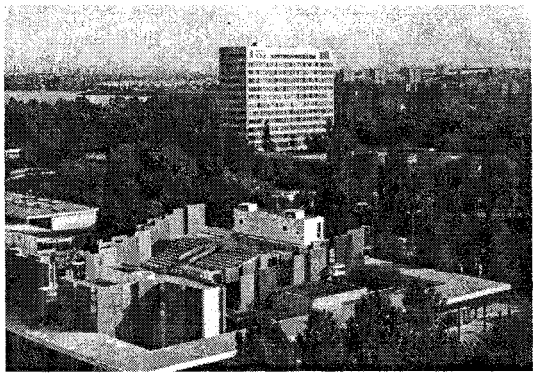

Mamaia

Vedere generală (în prim plan hotel Parc) Teatrul de vară și hotel Perla

Festivalul de muzică ușoară românească (din 1963), iar în perioada mai–oct. funcționează (din 22 iun. 1967) postul local „Radio Vacanța", care emite programe de știri și divertisment în cinci limbi (română, engleză, franceză, germană și rusă) pentru toate stațiunile litoralului românesc.

MAMALOGIE (< fr.; {s} lat. *mammalia* „mamifer" + gr. *logos* „studiu") s. f. Parte a zoologiei care se ocupă cu studiul mamiferelor.

MAMAR, -Ă (< fr.; {s} lat. *mamma* „mamelă") adj. Referitor la mamelă, de mamelă; mamelar. ✧ *Glandă m.* = organul secreției lactate la mamifere.

MAMĂ (lat. *mamma*) s. f. **1.** Femeie considerată în raport cu copiii ei. ✧ *M. mare* (sau *bătrână*) = bunică. *M. soacră* = soacră. Expr. *(De) mama focului* = grozav, teribil; în mare zor. *O mamă de bătaie* = o bătaie grozavă. ✦ Fig. Început; obârșie. **2.** Termen cu care femeia se adresează copiilor ei și, *p. ext.*, unei persoane mai tinere. **3.** Termen de politețe, folosit (mai ales la țară) față de o femeie în vârstă. **4.** *Mama* (sau *muma*) *pădurii* = **a)** v. *muma pădurii*; **b)** (BOT.) plantă parazită pe rădăcinile arborilor de pădure, lipsită de clorofilă și de frunze, cu tulpina solzoasă și cu flori purpurii, dispuse în racem *(Lathraea squamaria)*.

MAMBO (cuv. sp.) s. n. Gen muzical originar din Cuba (1940), preluat de orchestrele americane, ca alternativă a jazului. Descinde din alte dansuri cubaneze (son, danzón) și este caracterizat de ritmul binar și sincopat și de mișcarea rapidă. A cunoscut o largă circulație datorită lui Perez Prado, apoi formațiilor lui Tito Rodriguez și Tito Puente.

MAMECTOMIE (< fr.) s. f. Mastectomie.

MAMELAR, -Ă (< fr.) adj. (Rar) Mamar.

MAMELĂ (< fr.) s. f. Ansamblu caracteristic mamiferelor constituit din glanda mamară, pielea care o acoperă și stratul intermediar de țesut adipos; sân (numai pentru oameni), piept; (pop.) țâță.

MAMELON (< fr.) s. n. **1.** (ANAT.) Sfârcul glandei mamare, unde se deschid canalele galactofore. Este înconjurat de o zonă inelară pigmentată, numită *areolă*. **2.** (GEOMORF.) Formă pozitivă de relief, bine individualizată, cu vârf rotunjit și cu pante relativ simetrice și divergente.

MAMELUC (< fr.; cuv. arab „sclav", „rob") s. m. **1.** Membru al unui corp de oaste special, creat în Egipt, la c. 1230, de sultanul Malik as-Salik, în timpul dinastiei Aiubizilor (1171–1252). În 1250, m. au răsturnat ramura egipteană a Aiubizilor și au înființat dinastia sultanilor m. care au domnit, până în 1517, în statul ce includea Egiptul și Siria, fiind înlăturați de turcii otomani; m. au avut un rol important în istoria politică a Egiptului în timpul dinastiilor Bahrizilor (1250–1382) și Burdjizilor (1382–1517). Corpul m. a fost desființat în 1811 de Mehmet Ali, vicerege al Egiptului. **2.** Soldat aparținând unei companii din timpul expediției lui Napoleon în Egipt și pe care acesta i-a integrat (1804) în garda imperială.

MAMIFERE (< fr.; {s} lat. *mamma* „mamelă" + *fero* „a purta") s. n. pl. Clasă de vertebrate superioare, caracterizate prin prezența mamelelor, având corpul acoperit cu păr, cavitatea toracică separată de cea abdominală, respirație pulmonară, inima cu patru camere, encefalul dezvoltat (emisferele cerebrale prezentând scoarță), temperatura corpului relativ constantă și fiind în general vivipare *(Mammalia)*; se împart în *monotreme, marsupiale* și *placentare*.

MAMIN-SIBIREAK, Dmitri Narkisovici (1852–1912), scriitor rus. Schițe, nuvele și romane dezvăluind conflicte și înfruntări dramatice în lupta pentru putere și bogăție a oamenilor din Ural și Siberia la sfârșitul sec. 19 („Milioanele lui Privalov", „Frații Gordeev", „Aurul", „Pâinea"). Literatură pentru copii.

MAMITĂ (< fr. {i}; {s} lat. *mamma* „mamelă") s. f. (MED. VET.) Inflamație a ugerului la femelele în lactație, de cele mai multe ori de natură infecțioasă. Poate fi provocată de bacilul tuberculozei, de streptococi, de colibacili etc. ✧ *M. gangrenoasă* = boală a oilor, provocată de *Staphylococcus pyogenes*, manifestată prin gangrenarea ugerului.

MAMMOTH CAVE v. **Mamut, Peștera ~.**

MAMMOTH HOT SPRINGS [mæməθ hot sprinz], zonă vulcanică în Parcul Național Yellowstone (Wyoming, S.U.A.) care conține c. 70 de izvoare termale, cu temperaturi cuprinse între 15° și 80°C, extinse pe 80 ha. Terase acoperite cu depozite calcaroase.

MAMOGRAFIE (< fr.) s. f. Radiografie a glandei mamare, care se realizează fără o pregătire prealabilă (nu este necesară opacifierea cu produs de contrast). Are un rol important în

depistarea precoce a tumorilor mamare, reducând riscul cancerelor de sân.

MAMONA (cuv. arameic) subst. (Cu valoare de nume propriu) Denumire biblică a diavolului, personificând bogăția și lăcomia de bani. ✦ P. gener. Diavol. ✦ P. restr. Căpetenia diavolilor; satana.

MAMORÉ, râu în America de Sud (Bolivia), unul dintre izvoarele râului Madeira; c. 1 930 km. Izv. din Cordillera Oriental (Anzi) și formează pe o porțiune granița dintre Bolivia și Brazilia. Navigabil pentru vase mici. În cursul superior poartă numele *Río Grande* sau *Guapay.*

MAMOȘ (< ngr.) s. m. (Pop.) Medic specializat în obstetrică și ginecologie.

MAMOULIAN [mamuljan], **Rouben** (1898–1987), regizor american originar din Georgia. Stabilit în S.U.A. (1923). A pus în scenă opere, operete și music-hall-uri („Porgy și Bess", „Oklahoma!"). Din 1931, la Hollywood, a regizat filme de mare succes („Regina Cristina", „Dr. Jekyll și Mr. Hyde", „Semnul lui Zorro", „Arene însângerate", „Frumoasa din Moscova").

MAMŪN, al- (Abū al-'Abbas Abd Allah ~), calif (813–833) din dinastia Abbasizilor. Fiul lui Hārūn ar-Rașīd. A sprijinit filozofia și astronomia, precum și traducerea în arabă a operelor filozofice grecești; a favorizat dezvoltarea artelor.

MAMUȚ (< fr.) s. m. Specie de elefant fosil din a doua jumătate a Pleistocenului, contemporan cu omul cavernelor; a fost găsit sub formă congelată, în ghețurile siberiene. Era un animal mare (5 m lungime și 4 m înălțime), acoperit cu păr lung, de culoare brun-roșcată sau galben-cenușie, cu urechi mici, adaptate la climatul rece, având mari defense curbate *(Elephas primigenius).* A dispărut la sfârșitul Pleistocenului.

Mamut

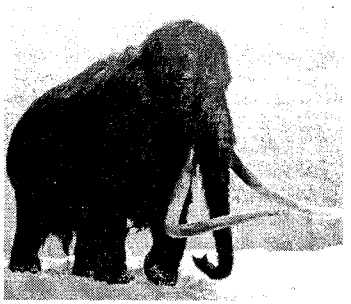

MAMUT, Peștera ~ (MAMMOTH CAVE [mæməθ keiv]), cea mai mare peșteră din lume, situată în partea central-estică a S.U.A., în SV statului Kentucky, în platoul Cumberland, la 45 km ENE de Bowling Green. Este formată din 23 de avene, 47 săli uriașe, legate între ele prin 225 galerii, cu o lungime totală de 480 km (din care 240 km explorate), dispuse pe cinci niveluri, până la o adâncime de 300 m. Conține numeroase râuri subterane, lacuri, domuri (între care se remarcă Domul Mamut/Mammoth Dome, lung de 164 m, lat de 61 m și înalt de 36 m), stalactite, stalagmite, flori de gips și diverse concrețiuni. Bogată faună cavernicolă (greieri, crustacee, viermi etc.). Descoperită în 1797 de vânătorul american Hutchins și explorată prima oară în 1809. În jurul peșterii a fost creat (1926) un parc național extins pe 21,3 mii ha. Turism.

-MAN ({s} gr. *mania* „nebunie, patimă, pasiune") Element de compunere cu sensul de „amator", „pasionat de" cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive (ex. meloman, piroman, cleptoman).

MAN [mæn], insulă în Arh. Britanic, în Marea Irlandei, situată la 48 km V de țărmul Angliei; 572 km^2. Oraș pr.: *Douglas.* Relief deluros, modelat de eroziunea glaciară (alt. max.: 621 m). Climă temperat-oceanică. Expl. de plumb, fier, zinc. Creșterea ovinelor și bovinelor. Ovăz și cartofi. Pescuit. Turism. Subordonată Coroanei engleze (din 1765); statut de autonomie.

MANA (< fr. {i}) subst. (În credința melanezienilor și polinezienilor) Forță supranaturală, care există în om și în natură, total desprinsă de lumea fizică, producând în egală măsură binele și răul; cine o deține și o poate controla este un privilegiat.

MANADO, oraș în Indonezia, situat pe țărmul de NE al ins. Sulawesi, port la M. Sulawesi; 398,9 mii loc. (1995). Aeroport. Universitate (1961). Piață agricolă (cafea, cereale, lemn, copra). Centru comercial. Prelucr. lemnului și a produselor agricole. Întemeiat de olandezi în 1657.

MANAGEMENT [mænidʒmənt] (cuv. engl.) 1. Ansamblul activităților de organizare și conducere prin care se determină obiectivele unei firme/întreprinderi, resursele și procesele de muncă necesare realizării lor și execuția acestora, prin care se integrează și se asamblează munca salariaților, utilizând mai multe tehnici și metode adecvate pentru realizarea scopurilor funcționării firmei/întreprinderii. **2.** P. ext. Disciplină economică având drept scop studierea proceselor și relațiilor de **m. (1)** din cadrul firmei/întreprinderii, în vederea evidențierii regulilor (principiilor) generale care le guvernează și elaborarea de sisteme, metode, tehnici și modalități noi de conducere, menite să asigure creșterea competitivității.

MANAGER (< engl.) s. m. **1.** Persoană care exercită, în mod permanent, conducerea unei entități economice, îndeplinind, integral sau parțial, funcțiile de previziune și organizare a activității, de coordonare și antrenare a personalului subordonat și de control asupra îndeplinirii obiectivelor propuse. **2.** Persoană care se ocupă cu problemele administrative și organizatorice ale unui sportiv sau ale unei echipe sportive ori ale unui colectiv artistic.

MANAGUA 1. Lac tectonic în America Centrală (Nicaragua), situat la poalele de SE ale vulcanului Momotombo (1 280 m alt.), la 50 m alt.; 1 130 km^2; lungime: 61 km; lățime max.: 26 km; ad. max.: 20 m. Drenat

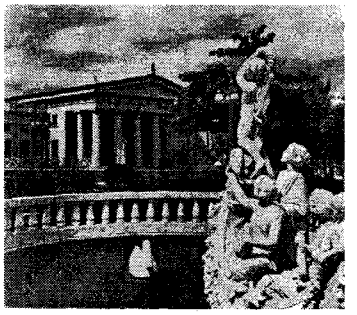

Primăria

Managua (2)

Catedrala

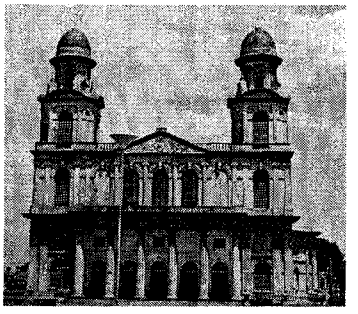

de râul Tipitapa care se varsă apoi în L. Nicaragua. Navigabil pentru vase mici. Aligatori. Cunoscut şi sub denumirea amerindiană de *Xolotlán*. **2.** Capitala statului Nicaragua (din 1858), situată pe ţărmul de SE al lacului cu acelaşi nume; 864,2 mii loc. (1995). Nod de comunicaţii pe autostrada panamericană. Aeroporturi (Las Mercedes, Xolotlán). Pr. centru politic şi comercial al ţării. Ind. pielăriei şi încălţămintei, textilă şi alim. (conserve de carne şi fructe, lapte praf, zahăr, ulei, băuturi); fabrici de ciment şi ţigarete. Rafinărie de petrol. Universitate (1952). Muzeu naţional (fundat în 1896). Catedrală (sec. 20), monumentul poetului Rubén Darío. Aşezare întemeiată de spanioli în sec. 16, devine oraş în 1846. Distrus în mare parte de cutremurele din 31 mart. 1931 şi 23 dec. 1972.

MANAHIKI v. **Manihiki Islands**.

MANAMA (AL-MANĀMAH), capitala statului Bahrain, situată pe ţărmul de NE al ins. Bahrain, port pentru exportul petrolului la G. Persic; 148 mii loc. (1995). Aeroport. Centru comercial. Rafinărie de petrol cu capacitate anuală de 10,3 mil. t, care prelucrează şi petrolul adus din Arabia Saudită. Ind. aluminiului, cimentului. Reparaţii navale; produse alim. Pescuit de perle.

MĀNASA (în mitologia vedică), zeiţa ocrotitoare a şerpilor, dar şi vindecătoare a muşcăturilor de şarpe. Potrivit tradiţiei, este fiica lui Şiva, născută de gândul acestuia (în sanscrită, *mānasa* „spirit, gând").

MANASE (în „Vechiul Testament"), rege al ludeii (687–642 î.Hr.), fiul lui Ezechiel; vasal asirienilor, a favorizat introducerea riturilor politeiste ale acestora. Luat prizonier de asirieni şi dus în Babilon, s-a căit de faptele sale, cerându-şi iertare de la Dumnezeu *(rugăciunea lui M.)* şi astfel şi-a recăpătat tronul.

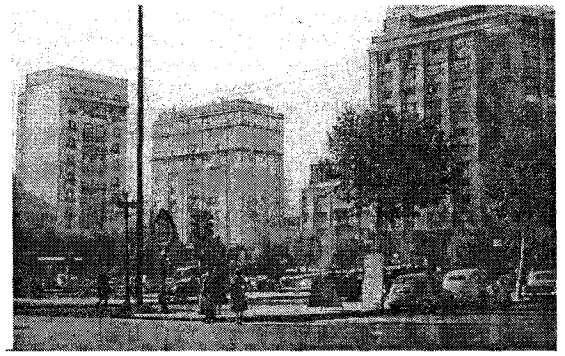

Manaus. Centrul oraşului

MANASIA, com. în jud. Ialomiţa, situată în Câmpia Bărăganului, pe stg. râului Ialomiţa; 4 851 loc. (2000). Staţie de c.f. Creşterea păsărilor. Prelucr. cauciucului; covoare; mobilier. Viticultură. Biserica Înălţarea Domnului (1842–1852) şi conacul Hagienoff (1899–1900).

MANĀSLŪ, vârf în M-ţii Himalaya, în partea de N a statului Nepal, la c. 130 km NV de Kāthmāndu; 8 156 m. Cucerit, prima oară, la 9 mai 1956 de o expediţie japoneză condusă de Maki Yuko.

MANASSES, Constantin (?–1187), cronicar bizantin. Mitropolit de Navpaktós. Principala sa scriere, „Istoria sinoptică", un cronograf în versuri de la „facerea lumii" până la 1081, a circulat în Ţările Române într-o traducere medio-bulgară din c. 1331–1340, folosind drept model unor cronicari ca: Moxa, Macarie, Azarie ş.a.

MANÁ-TARÁ, Cerro ~, vârf în NV Venezuelei, în M-ţii Serranía de Perijá, la V de L. Maracaibo. Alt.: 3 731 m.

MANAUS [manaus], oraş în NV Braziliei, port pe Rio Negro, la 19 km de confl. acestuia cu Amazonul, centru ad-tiv al statului Amazonas; 1,0 mil. loc. (1991). Aeroport. Termocentrală. Ind. de prelucr. a petrolului, a cauciucului, lemnului, pieilor şi iutei. Pr. centru pentru reexportul de petrol (din Perú), cauciuc, lemn, fructe şi cacao. Universitate (1965). Teatru de operă/ Teatro Amazonas (1896, refăcut în 1929 şi 1974). Grădină botanică. Turism. Întemeiat în 1660 de exploratorul portughez Francisco da Motta Falcão, cu numele *São José de Rio Negro*. Ulterior, a fost numit *Villa da Barra, Barra do Rio Negro,* iar din 1850 poartă numele actual.

MANĂ (< sl., ngr.) s. f. **1.** Lichen comestibil, bogat în amidon şi în mucilagii, răspândit în Asia şi în Africa de Nord *(Lecanora esculenta)*. Când uscăciunea e mare, talul se rupe şi este dus de vânt, constituind „ploaia de **m.**". **2.** Fig. Belşug, rodnicie; *concr.* rodul câmpului, al stupilor; produsul în lapte al animalelor mulgătoare, frupt. **3.** *Mană-de-apă* = plantă erbacee perenă din familia gramineelor, toxică, stoloniferă, înaltă de 1–2 m, cu florile dispuse în spiculeţe formând un panicul *(Glyceria aquatica)*. Creşte în preajma apelor. **4.** Boală infecţioasă şi contagioasă a plantelor, provocată de unele ciuperci parazite (*Plasmopara viticola* la vita de vie, *Phytophtora infestans* la cartof etc.). **5.** Exudaţie mai mult solidă a scoarţei unor arbori, formată din gume şi alte polizaharide. **6.** Mierea secretată

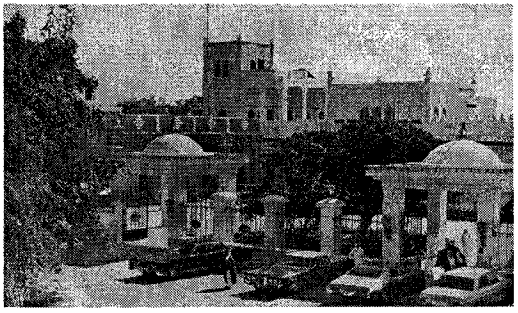

Manama. Reşedinţa emirului

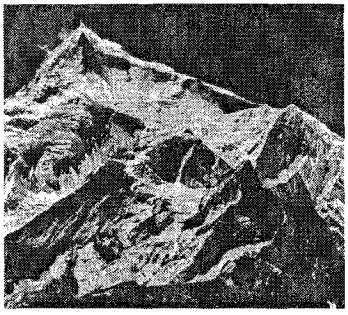

Vf. Manāslū

de unele coccide (insecte sedentare, dăunătoare, ce trăiesc pe arbori). **7.** Ploaie cu soare care dăunează recoltei.

MANCANDO (cuv. it.) adv. (Ca indicație pentru executarea unei bucăți muzicale) Prin rărirea tempoului și diminuarea simultană a intensității.

MANCHA, La ~ v. **La Mancha.**

MANCHESTER [mænʧistə] **1.** Oraș în centrul Marii Britanii (Anglia), la 48 km E de Liverpool, la poalele de V ale M-ților Pennini, port fluvio-maritim pe canalul *Liverpool–Manchester;* 432,6 mii loc. (1995). Important nod de comunicații. Aeroport (Ringway). Șantiere navale. Constr. de avioane (uzinele concernului „Vickers"), automobile, locomotive, aparataj electrotehnic, utilaje miniere și textile. Ind. chimică (uzinele firmei „Imperial chemical" — mase plastice), de prelucr. a petrolului și lemnului, textilă (bumbac, lână) și alim. Mari tipografii. Important centru comercial și financiar. Universitate (1880). Teatre. Muzee. Galerie de artă. Catedrală (începutul sec. 15), biserica St. Anne (1709), Primăria (1877). Biblioteci. Reconstruit în 920 pe locul unei străvechi așezări. De la sfârșitul sec. 18, devine un important centru industrial și comercial, iar de la mijlocul sec. 19, un puternic centru al mișcării muncitorești. — **Școala de la ~,** grup de economiști liberali, partizani ai liberului schimb, a căror doctrină a dominat gândirea economică din Marea Britanie în sec. 19. Reprezentanți principali: J. Bright și R. Cobden. **2.** Oraș în NE S.U.A. (New Hampshire), pe râul Merrimack; 101 mii loc. (1996). Nod feroviar. Ind. textilă, metalurgică, constr. de mașini (automobile, electrotehnică), radioelectronică, a cauciucului, poligrafică, a pielăriei, textilă și alim. Fundat în 1722–1723.

MANCIURIA, denumirea istorică a părții de NE a Chinei.

MANCIURIAN, -Ă (< n. pr. *Manciuria*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Populație care trăiește în NE Chinei (Dunbei). ✦ Persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține Manciuriei sau manciurienilor **(1),** privitor la Manciuria sau la manciurieni. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din familia altaică, ramura tungusă, pe cale de dispariție. Mai are c. 200 000 vorbitori în China.

MANCO (< it.) s. n. Ceea ce lipsește; *spec.* lipsă de bani constatată la încheierea unei socoteli; pierdere dintr-o marfă oarecare cu prilejul transportului, al desfacerii etc.

MANCO CAPAC (în inca: *Manqo Qhapaq*). **1.** Fondator legendar al dinastiei inca din Perú (c. 1200). **2. Yupanqui M.** (1513–1537), ultimul împărat inca (1533–1536). S-a urcat pe tron cu ajutorul conchistadorului F. Pizarro, dar intrând în conflict cu acesta a fost înlăturat și ucis.

MANDALA (cuv. sanscrit „cerc") s. f. Mulțime de cercuri și pătrate combinate în mod variat, pentru a construi o diagramă, care, în unele religii orientale, reprezintă un simbol al cosmosului și diversele conexiuni cu divinitatea; folosită adeseori ca suport pentru concentrare și meditație. În psihologia abisală a lui G. Jung, **m.** sunt interpretate ca simboluri ale individualității.

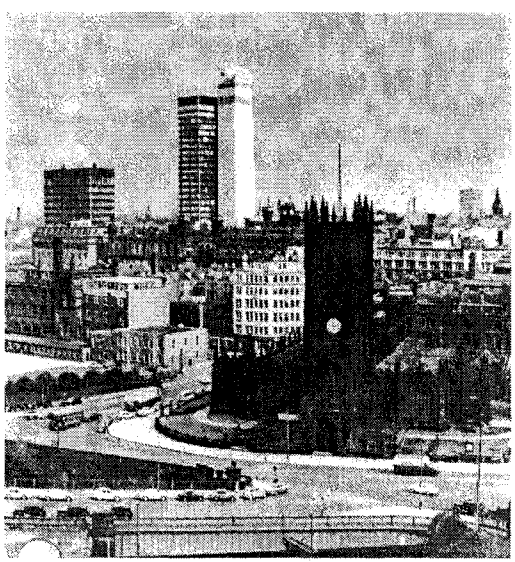

Manchester. Catedrala (în prim plan)

MANDALA, vârf în E M-ților Maoke, în partea central-nordică a ins. Noua Guinee, în prov. Irian Jaya (Indonezia). Alt.: 4 760 m.

MANDALAY [mændəlei] **1.** Oraș în partea central-sudică a Uniunii Myanmar, la 587 km N de Yangôn, port pe fl. Irrawaddy, centru ad-tiv al districtului cu același nume; 532,9 mii loc. (1983). Nod de comunicații. Aeroport. Constr. navale. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului, alim. Piață agricolă. Centru cultural și religios. Numeroase mănăstiri și temple budiste. Universitate (1958). Fundat în 1857 de regele Mindon Min. Capitala țării (1860–1886). **2.** District în Uniunea Myanmar, pe cursul mijlociu al fl. Irrawaddy; 37,0 mii km^2; 5,8 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Mandalay.* Expl. de cupru, cositor și forestiere. Culturi de mei, orez, bumbac, arahide.

MANDANT, -Ă (< it., fr.) s. m. și f. Persoană pentru care (uneori și în numele căreia) se încheie acte juridice în temeiul contractului de mandat.

MANDARIN[1] (< fr.) s. m. **1.** Nume dat de către portughezi demnitarilor indigeni din Indochina, extins apoi de către europeni la înalții funcționari publici din China feudală. **2.** Fig. (Ir.) Persoană importantă și influentă.

MANDARIN[2] (< *mandarină*) s. m. Specie de pomi și arbuști fructiferi din genul *Citrus,* familia rutacee, originari din China, înalți de 3–4 m, cu frunze lanceolate, persistente, cu flori albe, mici și parfumate și cu fructe sferice *(Citrus nobilis).* Crește în regiunile tropicale și subtropicale.

MANDARINĂ (< fr.) s. f. Fructul mandarinului[2], dulce-acrișor, sferic, puțin turtit, de culoare oranj, asemănător cu al portocalului, dar mai mic decât acesta, cu un conținut bogat în vitamine

MANDAT (< fr., germ.; {s} lat. *mandatum* „însărcinare") s. n. **1.** Ordin, dispoziție; document care certifică anumite împuterniciri sau drepturi ale purtătorului. ✧ *M. de aducere* = ordin scris dat de un organ de jurisdicție sau de urmărire penală către un organ de poliție de a aduce în fața sa, în vederea unor probe sau lămuriri, o persoa-

nă învinuită, un martor sau un expert. *M. de arestare* = ordin scris dat de un organ judiciar pentru arestarea de către poliție a unui învinuit, inculpat sau condamnat. *Contract de m.* = contract prin care o persoană împuternicește pe alta să încheie acte juridice pentru ea (și uneori în numele ei). **2.** *M. poștal* = scrisoare (pe formular tip) pentru expedierea banilor sau a coletelor prin poștă. **3.** *M. de deputat (senator)* = împuternicire dată de cetățeni celor aleși de ei pentru a-i reprezenta în Parlament. **4.** *Teritoriu sub m.* = formă de administrare aplicată de puterile învingătoare în primul război mondial coloniilor și teritoriilor care au aparținut țărilor învinse și instituită, în 1919, de Societatea Națiunilor. Azi, marea majoritate a fostelor *t. sub m.* sunt state independente; restul sunt teritorii sub *tutelă internațională*.

MANDATA (< fr.) vb. I tranz. A încredința cuiva un mandat **(3)**; a împuternici. ✦ A dispune, a ordonanța plata unei sume de bani.

MANDATAR, -Ă (< fr., germ.) s. m. și f. Persoană care încheie acte juridice pentru o altă persoană (uneori și în numele acesteia) în temeiul unui contract de mandat.

MANDEAL, Cristian (n. 1946, Rupea), dirijor român. Studiază cu C. Bugeanu și S. Celibidache. Dirijor al orchestrelor filarmonicilor din Târgu Mureș, Cluj-Napoca (1982–1987) și București (din 1987). Director al Filarmonicii „G. Enescu" din București (din 1990). Amplă activitate de dirijor-invitat la mai multe orchestre din lume. Repertoriu clasic și modern.

MANDELA, Nelson Rolihlahla (n. 1918), om politic sud-african. Lider al Congresului Național African și al luptei împotriva apartheid-ului, a fost închis între 1962 și 1990. Președinte al țării (1994–1999), a devenit unul dintre promotorii procesului de reconciliere națională, reușind o tranziție de putere, fără convulsii, către un stat democratic. Premiul Nobel pentru pace (1993), împreună cu F. de Klerk.

MANDELBROT, Benoît (n. 1924), matematician francez de origine poloneză. Prof. univ. la Lille, Paris, New Haven și la Univ. Harvard. A dezvoltat, în 1975, teoria structurilor (obiectelor) fractate. A construit, pe calculator, *mulțimile lui M.*, cu aplicații în studiul „haosului determinist".

MANDELȘTAM, Leonid Isaakovici (1879–1944), fizician rus. Unul dintre fondatorii școlii ruse de radiofizică. Contribuții în spectroscopie, interferometrie și electromagnetism; împreună cu G.S. Landsberg și, în același timp, cu fizicianul indian C.V. Raman, a cercetat fenomenul de difuzie combinată a luminii, iar împreună cu N.D. Papeleksi a efectuat cercetări fundamentale privind oscilațiile neliniare.

MANDELȘTAM, Osip Emilievici (1891–1938), scriitor rus. Unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai *akmeismului*. Culegeri de versuri („Piatra", „Tristia"). Nuvele („Zgomotul timpului"). După apariția volumului „Călătorie în Armenia", a fost arestat și internat în lagărul de concentrare de la Voronej; aici a scris „Caietele de la Voronej" (publicate postum în 1966). Arestat din nou, în 1938, moare în drum spre lagărul de la Vladivostok.

MANDER [mandər], **Karel van** (numit *cel Bătrân*) (1548–1606), pictor flamand. Șef al grupului de manieriști flamanzi (școala de la Haarlem) influențați de pictura italiană. A scris „Cartea pictorilor", inițiind astfel istoriografia de artă în Țările de Jos.

MANDEVILLE [mændəvil], **Bernard de** (1670–1733), medic și filozof englez de origine olandeză. Cunoscut îndeosebi pentru lucrarea „Fabula albinelor sau vicii private, beneficii publice", unde analizează modul în care viciile (vanitatea, snobismul, nevoia de lux), dau naștere unor beneficii publice, cum ar fi apariția de noi locuri de muncă, ele reprezentând astfel unicul motor al activităților economice profitabile. Doctrina sa a exercitat o influență evidentă asupra lui A. Smith și a anticipat teoria consumului ostentativ (Th.B. Veblen).

MANDIBULĂ (< fr.) s. f. **1.** Os mobil în formă de potcoavă (la om) sau de V (la celelalte vertebrate), situat în partea anteroinferioară a craniului; pe marginea lui superioară sunt situate arcada dentară inferioară și două ramuri ascendente articulate cu osul temporal; maxilar inferior. **2.** Fiecare dintre cele două părți ale ciocului păsărilor. **3.** Fiecare dintre cele două piese bucale chitinoase la insecte, servind la supt, mestecat, înțepat sau ca armă de atac.

MANDIBULOMETRU (< fr.) s. n. Instrument folosit mai ales în antropologie și stomatologie pentru determinarea dimensiunilor și unghiurilor mandibulei.

MANDICEVSCHI, familie de muzicieni români. **1. Eusebie M.** (1857–1929, n. Cernăuți), compozitor, dirijor de cor și muzicolog. Prof. univ. la Viena. Arhivar și bibliotecar la Societatea „Prietenii muzicii" din Viena. Muzică de cameră, instrumentală și vocală. Studii de muzicologie și ediții critice (Bach, Beethoven, Haydn, Schubert, Brahms). Lucrări de muzicologie („Cântecele populare rusești și corul bisericesc slav"). **2. Gheorghe M.** (1870–1907, n. Maloghia, Bucovina), compozitor și pedagog. Frate cu **M. (1).** Muzică de teatru (vodevilul „Piatra în casă"), de cameră și corală.

Cristian Mandeal

Nelson Mandela

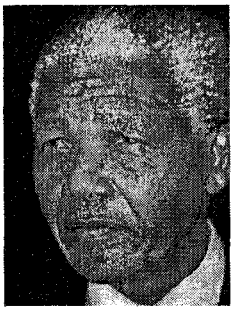

Eusebie Mandicevschi

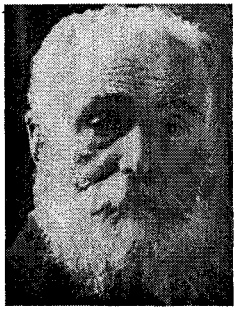

MANDÍNGO (< fr.) subst. Grup de populații africane cu peste 3 mil. de oameni, care trăiesc în Guineea, Gambia, Sénégal, Mali. Vorbesc o limbă aparținând grupului sudanez, dar care are numeroase dialecte. De religie musulmană. Principalele subgrupe: bambara, soninke, malinke.

MANDOLĂ (MANDORĂ) (< it.) s. f. **1.** Străvechi instrument muzical cu coarde, asemănător lautei. **2.** Variantă a mandolinei.

MANDOLÍNĂ (< fr., it.) s. f. Instrument muzical din familia lautei, având cutia de rezonanță foarte boltită și corzi de metal grupate câte două, care produc sunete prin atingerea cu un plectru. Cel mai răspândit tip de **m.** este cel „napolitan", cu opt coarde. Folosită ca instrument solistic sau de ansamblu.

MÁNDRĂ (< ngr.) s. f. Îngrăditură de stuf, nuiele, șipci etc. instalată în bălți pentru prinderea și păstrarea peștelui viu (până la transportarea lui).

MANDREA, George (1855–1916, n. Focșani), arhitect român. Construcții în stil neoromânesc (Biserica Delea Veche, Foișorul de Foc, actualmente Muzeul Pompierilor, două aripi ale spitalului Colțea — toate la București; noua biserică a Mănăstirii Sinaia, Pavilionul central al băilor Călimănești).

MÁNDRIL (< fr. {i}) s. m. Specie de maimuță terestră, cu fața dungată (nasul roșu și ochii albaștri) și cu blana brună-măslinie *(Mandrillus sphinx)*. Animal omnivor, activ ziua, organizat în grupuri conduse de masculi. Trăiește în Africa Ecuatorială.

MANDRÍN (< fr.) s. n. **1.** (TEHN.) Unealtă calibrată, cu cap tronconic sau în formă de paraboloid, care se folosește pentru lărgirea sau fasonarea găurilor în piese tubulare sau inelare. **2.** (MED.) Tijă metalică, de grosimi diferite, folosită la desfundarea sau curățirea interioară a acelor pentru injecții sau a altor instrumente metalice sau din cauciuc. Introducerea seringilor de unică folosință face, în prezent, inutilă folosirea **m.** la acele pentru injecții.

MANDRINÁ (< fr.) vb. I tranz. A efectua operația de mandrinare.

MANDRINÁRE (< *mandrina*) s. f. Operație de lărgire a găurilor unor piese, a capetelor unor țevi și, în general, de deformare plastică cu ajutorul mandrinului.

MANDRÍNĂ (< fr.) s. f. Dispozitiv de prindere a piesei de prelucrat sau a sculei de prelucrare, folosit la mașini-unelte (strung, mașină de găurit etc.). Poate fi acționată manual ori printr-un dispozitiv hidraulic, pneumatic sau electromagnetic.

MANEA (sec. 17), meșter constructor român. Principalul realizator al ansamblului monastic Hurez (1690–1697); i se atribuie conducerea lucrărilor bisericii și a hanului Sf. Gheorghe Nou din București.

MANEA, Gheorghe (1904–1978, n. Râmnicu Sărat), inginer român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Contribuții la studiul proceselor curgerii prin rotoarele turbinelor de apă; cercetări în domeniul lagărelor hidrostatice, al organelor de mașini și maselor plastice („Elemente de amenajare, organizare și exploatare a fabricilor", „Organe de mașini", „Prelucrarea prin injecție a maselor plastice").

MANEA, Norman (n. 1936, Suceava), scriitor român. Emigrant în Germania, apoi stabilit în S.U.A. (1986). Nuvele („Octombrie ora opt") și romane („Captiv", „Cartea fiului", „Plicul negru") într-o formulă narativă modernă. Eseuri („Anii de ucenicie ai lui August Prostul", „Despre clovni: dictatorul și artistul"); traduceri.

MANECHÍN (< fr.; de la olandezul *mannekijn* „omuleț") s. n. **1.** Figură de carton presat, lemn, ceară, mase plastice etc. asemănătoare corpului omenesc sau numai unei părți a lui (bust, picioare etc.), care servește ca suport pentru a proba, a potrivi sau a expune un obiect de îmbrăcăminte. **2.** Persoană care prezintă modele noi de îmbrăcăminte în fața comisiilor tehnice sau a publicului. **3.** Fig. Om lipsit de personalitate, ușor de condus, influențabil.

MANÉJ (< fr.) s. n. **1.** Pistă sau teren pe care se efectuează dresajul sau antrenamentul cailor, se dau lecții de călărie etc. ✦ Arenă (la circ) pentru prezentarea numerelor cu animale dresate. **2.** Sistem de antrenare, cu ajutorul animalelor de tracțiune, a unor mașini de lucru (agricole, textile, roți de apă, pompe etc.), format dintr-o pârghie de lemn, legată de o roată dințată orizontală angrenată cu una verticală. S-a folosit în trecut. **3.** Dresaj, antrenament al cailor.

MÁNES, familie de pictori cehi. **1. Antonín M.** (1784–1843). Prof. la Academia din Praga. A orientat peisagistica cehă spre realism. **2. Vaclav M.** (1793–1858). Compoziții pe teme religioase și istorice. **3. Josef M.** (1820–1871). Unul dintre inițiatorii școlii moderne de pictură cehă, a elaborat o tematică și o viziune nouă, valorificând tezaurul artistic național.

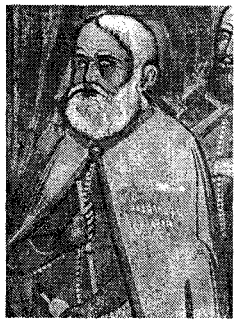

Meșterul Manea

Gheorghe Manea

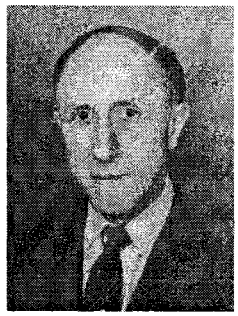

Mandolină

Mandril

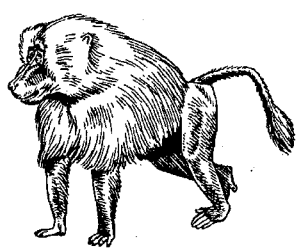

MANESSIER [manesie], **Alfred** (1911–1993), pictor francez. Autor de tapiserii şi vitralii cu tematică inspirată din Evanghelie şi din cărţile de patristică, în culori exaltate şi tuşă vehementă („Crist şi Veronica"). Naturi moarte şi peisaje abstracţioniste.

MANET [mane], **Édouard** (1832–1883), pictor şi desenator francez. Unul dintre promotorii picturii moderne. Precursor şi adept al impresionismului. Admirator al artei veneţienilor din sec. 16, al lui Rubens, Velásquez şi Goya. **M.** opune artei academiste o pictură în tuşe largi şi energice, cu forme delimitate de contururi vibrante, în care culoarea intensă şi strălucitoare capătă, prin jocul contrastelor, valoare spaţială. Compoziţii („Dansatoare spaniolă", „Dejunul pe iarbă", „Olympia", „Balconul", „Barul de la Folies-Bergère", „Cursele de la Longchamp", „Execuţia împăratului Maximilian al Mexicului"), portrete („Femeia cu pălărie neagră", „Zola", „Mallarmé"), peisaje („Argenteuil"), naturi moarte. În ultimii ani, paralizat, s-a consacrat pastelului.

MANEŢĂ (< fr.) s. f. Pârghie mică de mână, cu o mişcare limitată de rotaţie sau/şi de translaţie, folosită la punerea în funcţiune, oprirea sau reglarea unor mecanisme, aparate, maşini etc. (ex. **m.** schimbătorului de viteze).

MANETHON (sec. 3 î.Hr.), istoric egiptean. Originar din Sebennytos. Preot la Heliopolis. Autor al unei istorii a Egiptului antic (scrisă în lb. greacă, la cererea lui Ptolemeu al II-lea), în care împarte epoca faraonilor în 30 de dinastii, periodizare acceptată până în zilele noastre.

MANETON (< fr.) s. n. (TEHN.) Fusul cotului unui arbore cotit, pe care se articulează capul bielei.

MANETTI, Antonio di Tuccio (1423–1497), arhitect, matematician, astronom şi scriitor italian. A ilustrat „Divina Comedie" şi a scris „Viaţa lui Brunelleschi".

MANEVRA (< fr.) vb. *I* **1.** Intranz. (Despre un tren) A executa o manevră. **2.** Intranz. (MILIT.) A deplasa rapid trupe pe unul din flancurile unui dispozitiv sau dintr-o regiune într-alta, în scopul de a deruta dispozitivul inamic de apărare sau de a anihila atacul acestuia. **3.** Intranz. Fig. A unelti. **4.** Tranz. A manipula, a mânui un aparat, un dispozitiv tehnic etc. ✦ A mânui bani.

MANEVRARE (< *manevra*) s. f. Acţiunea de a manevra. ✦ (TEHN.) Operaţie de punere în stare de funcţionare sau de repaus a unui aparat, a unei instalaţii, a unei maşini etc.; manipulare, mânuire.

MANEVRĂ (< fr.) s. f. **1.** (MILIT.) Deplasare rapidă de trupe efectuată în scopul surprinderii inamicului. ✦ (La pl.) Aplicaţii de mare amploare, executate cu mari unităţi în condiţii asemănătoare cu cele de luptă. ✦ *M. de foc* = concentrare succesivă a focului artileriei şi a altor mijloace de foc pe diferite obiective, fără schimbarea poziţiilor de tragere. **2.** Fig. Uneltire, intrigă în vederea atingerii unui scop; manoperă **(3). 3.** Ansamblu de operaţii destinate compunerii şi decuplării trenurilor, ataşării şi detaşării vagoanelor etc. ✦ Ansamblu de operaţii pentru acostarea, ancorarea, plecarea de la chei etc. a unei nave. **4.** Parâmă folosită pentru fixarea unui arbore ori a unui bompres de pe o navă sau pentru acţionarea velelor sau a verigilor.

MANFREDI, Bartolomeo (1580–c. 1620), pictor italian. Discipol şi urmaş al lui Caravaggio, a contribuit la răspândirea stilului acestuia. A cultivat genul anecdotic („Jucătorii de cărţi").

MANFREDI, Nino (*n.* 1921), actor italian de film. Roluri, mai ales, în farse şi comedii satirice, în care se identifică cu personajul italianului mediu, în lupta pentru supravieţuire („Tată de familie", „Miracolul", „Pâine şi ciocolată", „În numele papei rege", „Aventurierii").

MANGAL (< tc.) s. n. **1.** Cărbune de lemn obţinut prin arderea mocnită a lemnului sau ca produs secundar la distilarea uscată a lemnului, folosit la fabricarea cărbunelui activ, a pulberii negre etc. **2.** Vas metalic în care se aprind cărbuni pentru încălzire.

MANGALIA 1. Liman maritim în SE Pod. Dobrogei de Sud, în apropierea municipiului cu acelaşi nume; 261 ha. Lungime: 9,5 km; lăţime medie: 0,3 km; ad. max.: 13 m; vol.: 15,7 mil. m^3. Din malul lacului izvorăsc ape sulfuroase termale (21–28°C), cunoscute de pe vremea romanilor. **2.** Municipiu în jud. Constanţa, situat pe litoralul Mării Negre, la 44 km S de Constanţa; 44 041 loc. (2000). Port maritim. Staţie finală de c.f. Şantier naval. Ind. textilă (confecţii, tricotaje) şi alim. Pomicultură (piersici). Herghelie. Far maritim. Muzeu de arheologie. Staţiune balneoclimatică de interes general, cu funcţionare permanentă, indicată pentru tratarea afecţiunilor reumatismale, neurologice periferice (paralizii, polineuropatii ş.a.), ginecologice, dermatologice, en-

Édouard Manet

„Barul de la Folies-Bergère"

„Olympia"

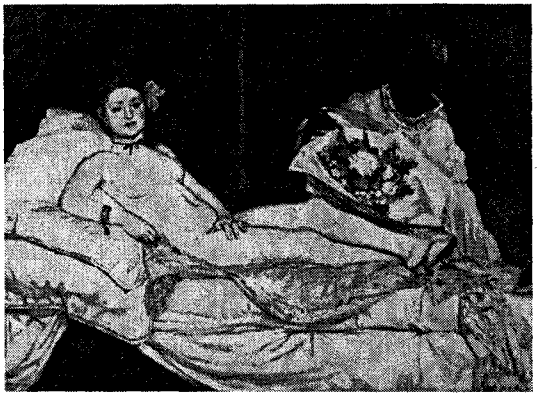

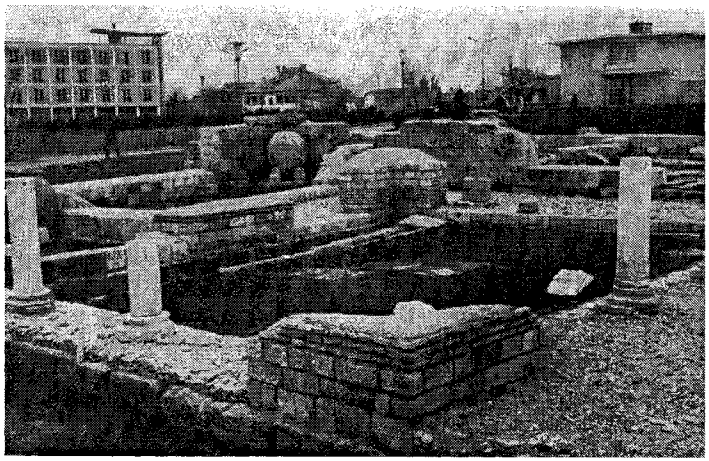

Mangalia

Ruinele orașului antic

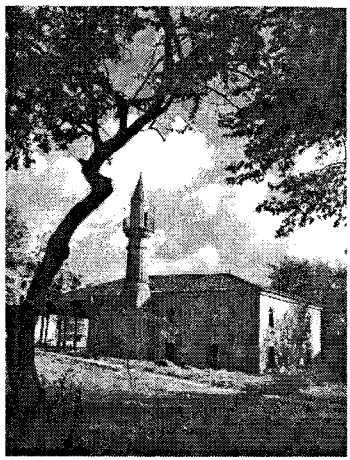

Geamia Esmahan Sultan

docrine, otorinolaringologice etc. La N de municipiu s-au dezvoltat mai multe stațiuni balneoclimaterice estivale (Saturn, Venus, Cap Aurora, Jupiter, Neptun, Olimp), care aparțin ad-tiv de Mangalia. Întemeiat de coloniștii dorieni din Heracleea Pontica, în sec. 6 î.Hr., cu numele de *Callatis* („cea cu ziduri puternice"), a făcut parte din Liga atică (sec. 5 î.Hr.). La începutul sec. 2 d.Hr. este atestat portul orașului Callatis, iar în a doua jumătate a aceluiași secol s-au construit incinta cetății, Templul lui Dionysos, Templul Concordiei, o școală și un amfiteatru. Începând din sec. 11, orașul apare consemnat cu numele greco-bizantin *Pangalia* sau *Pancalia*, menționat ca atare, în sec. 12, pe o hartă din Pisa. În sec. 14, primește denumirea de Mangalia, fiind menționat documentar cu acest nume în 1593. Declarat municipiu la 18 ian. 1995. Monumente: ruinele orașului antic Callatis; mormântul scitic (descoperit în 1959); geamia Esmahan Sultan (1590); biserica Sf. Gheorghe (1914–1929).

MANGALIȚĂ (< magh.) s. f. Rasă de porci de mărime mijlocie, cu părul des și creț, crescută pentru producția de grăsime. Are patru varietăți: blondă (cea mai răspândită), roșie, neagră și albă cu negru.

MANGALORE [mangelu:r], oraș în SV Indiei (Karnătaka), port pe Coasta Malabar; 272,8 mii loc. (1991). Ind. constr. de mașini, chimică, textilă, alim. (cafea, zahăr, uleiuri vegetale); ceramică; reparații navale. Pescuit. Export de cafea, lemn de santal și pește. Fundat în 1596.

MANGAN (< germ.) s. n. Element chimic (Mn; nr. at. 25, m. at. 54,938, gr. sp. 7,2, p.t. 1 247°C, p.f. 2 030°C), metal alb-cenușiu, foarte dur și foarte sfărâmicios, care se găsește în natură sub formă de oxizi. Formează combinații în stările de valență 2, 3, 4, 6 și 7. Se întrebuințează la fabricarea unor oțeluri speciale. Este un oligoelement indispensabil vieții, fiind prezent în țesuturile animale și vegetale. Organismul uman conține c. 30 mg de **m.** Multe săruri ale **m.** sunt folosite în terapeutică. Mari cantități de **m.** se află pe fundul oceanelor. A fost izolat (1774) de J.G. Gahn.

MANGANAL s. n. Aliaj cu 0,6–0,9 carbon, 12% mangan, 3% nichel și restul fier. Are rezistență excepțională la uzură, tenacitate mare și rezilință bună.

MANGANAȚI (< fr.) s. m. pl. Săruri ale acidului manganic; se cunosc numai **m.** ai metalelor alcaline.

MANGANIC, -Ă (< fr.) adj. Care conține mangan, care este format din mangan. ◇ *Acid m.* = acid oxigenat al manganului hexavalent. Nu este cunoscut în stare liberă.

MANGANIN (< fr. {i}) s. n. Aliaj de cupru-mangan-nichel, cu rezistivitate electrică mare, folosit la fabricarea rezistențelor electrice-etalon și a reostatelor.

MANGANISM (< fr.) s. n. Intoxicație cronică cu mangan, în general profesională, caracterizată, în special, prin tulburări de tip parkinsonian. Apare la persoane care lucrează în industria metalurgică, a sticlei, a coloranților etc.

MANGANIT (< fr. {i}) s. n. Oxid natural hidratat de mangan, cristalizat în sistemul monoclinic; are culoarea neagră, urma brună și luciul semimetalic. Este un minereu de mangan.

MANGANO [mañano], **Silvana** (1930–1989), actriță italiană de film. Roluri în filme neorealiste („Orez amar", „Oameni și lupi"), apoi actrița preferată în filmele lui Visconti („Moarte la Veneția", „Grup de familie într-un interior", „Procesul de la Verona", „Ochii negri").

MANGANOMETRIE (< fr., germ. {i}) s. f. Metodă de analiză volumetrică, bazată pe acțiunea oxidantă a permanganatului de potasiu, care permite dozarea substanțelor cu caracter reducător față de permanganat.

MANGERON, Dumitru Ioan (1906–1991, n. Chișinău), matematician român. M. coresp. al Acad. (1990), prof. univ. la Iași. Cercetări în studiul ecuațiilor cu derivate parțiale liniare sau

Dumitru Ioan Mangeron

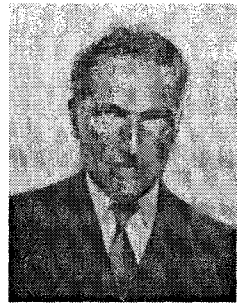

neliniare de ordin superior *(ecuația lui M.)*. Lucrări privind fundamentele mecanicii, mecanica neliniară a vibrațiilor, rolul matematicii în gândirea științifică și tehnică („Din problemele actuale ale mecanicii neliniare a vibrațiilor", „Fundamentele mecanicii", „Mecanica rigidelor cu aplicații în inginerie").

MANGIUCA, Simeon (1831–1890, n. Broșteni, jud. Caraș-Severin), folclorist român. Intensă activitate publicistică. Studii asupra obiceiurilor populare și colindelor („Moșii sau sacrificiul morților", „Colinda. Originea și însemnătatea ei astronomică și calendaristică"), asupra practicilor funebre și a bocetelor („Strigarea zorilor la mort", „Petrecerea mortului"). Cercetări de folclor comparat („Păcală de origine din Italia"). Lucrări de etnobotanică („Despre însemnătatea botanicei românești").

MANGÎȘLAK, peninsulă în partea de E a M. Caspice, în Rep. Kazahstan, cu o lungime de 250 km. Importante zăcăminte de petrol.

MANGO (< fr.) s. m. **1.** Arbore tropical din familia anacardiaceelor, de 15–18 m înălțime, cu frunze lanceolate, flori mici, roz, parfumate și fructe comestibile *(Mangifera iudica)*. Originar din India, crește în țările tropicale din Africa și America. **2.** Fructul arborelui **m. (1)**, cu un sâmbure central, pulpa galbenă până la portocalie, parfumată și suculentă. Foarte bogat în vitaminele B, C și D, este unul dintre fructele tropicale cele mai larg cultivate. Are forme și dimensiuni variate.

MANGOLD (< germ.) s. m. Plantă legumicolă bienală din familia chenopodiaceelor, cultivată pentru frunzele ei mari, ondulate, cu nervura mediană foarte dezvoltată, folosite în alimentație *(Beta vulgaris* var. *cicla)*. Sin. *sfeclă pentru frunze și pețiol*.

MANGOP (THEODORO-MANGOP), principat în SE Crimeii, constituit în sec. 13. În 1475, a fost cucerit de turcii otomani. De aici era Maria de **M.**, a doua soție a lui Ștefan cel Mare, sora principelui Alexandru, adept al luptei antiotomane.

MANGRA, Vasile v. **Vasile Mangra**.

MANGROVE (< fr. {i}) s. f. pl. Fitocenoză tropicală de arbori și arbuști cu rădăcini adventive, caracteristică țărmurilor marine mlăștinoase, inundate în timpul fluxului. Se mai numesc și *paletuvieri*.

MANGUSTĂ (< fr.; sp. *mangosta* < *mangus*, cuv. indian) s. f. Denumire generală pentru mai multe genuri de

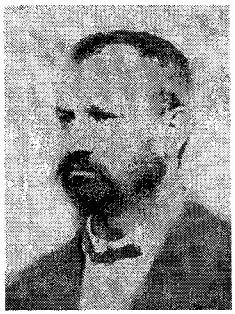

Simeon Mangiuca

mamifere carnivore din familia viveridelor din care cel mai cunoscut este genul *Herpestes*, având 13 specii răspândite din Europa (Spania) până în Asia (India, pen. Malaya); are c. 50–60 cm lungime fără coadă, cele asiatice fiind mai mari; blana cenușie-gălbuie, cafenie. În sudul Asiei au fost tolerate pe lângă casă pentru combaterea șoarecilor și a șerpilor veninoși, dovedindu-se însă și un dușman al păsărilor domestice.

MANHATTAN [mænhætn], insulă lângă coasta atlantică a S.U.A., cuprinsă între fl. Hudson (la V), G. New York (la SSV), str. East River (la S și SE) și Duyvil Creek Harlem River (la E și NE); 60 km^2; lungime: 22 km; lățime max.: 3,6 km. Descoperită în 1524 de navigatorul florentin Giovanni da Verrazano, vizitată de exploratorul Henry Hudson în 1609 și cumpărată în 1626 de la indieni (pentru 24 de dolari) de către Compania Indiilor de Vest, care a construit aici Fort Amsterdam și apoi (1637) așezarea New Amsterdam. În 1664, insula a fost cucerită de englezi, iar așezarea a primit numele de New York. În prezent, ins. **M.** constituie zona centrală a orașului New York, fiind legată de continent și de ins. Long Island prin numeroase poduri și tunele. Aici se află Palatul O.N.U., Metropolitan Museum of Art, Metropolitan

Mangustă

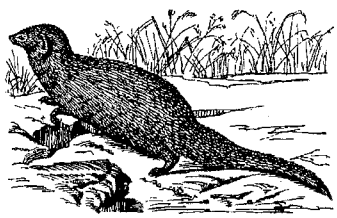

Opera, Columbia University, celebrul Broadway, Empire State Building ș.a.

MANHATTAN TRANSFER, grup vocal american, constituit în 1969, la New York, avându-i în componență pe Tim Hauser, Laurel Masse (înlocuit de Cheryl Bentyne), Alan Paul și Janis Siegel. Repertoriu instrumental de jaz în versiune vocală și gospel. Tehnică remarcabilă. Discografie selectivă: „Bodies and Soul", „The Offbeat of Avenues", „The Best Of" etc.

MANI (MANES sau **MANIHEUS)** (c. 216–275), probabil nobil persan. Întemeietorul *maniheismului*. Și-a expus doctrina într-un lung șir de predici în Persia, Asia Mică, India și China, apoi în șapte scrieri. Deși s-a bucurat de un mare prestigiu, nu a reușit să impună doctrina sa ca religie oficială. Suveranul sasanid, Bahram I (273–276), sub presiunea preoției mazdeiste, a decis încarcerarea lui **M.** care moare în temniță.

MANI (< lat.) s. m. pl. (În mitologia romană) Sufletele celor morți, considerate divinități ocrotitoare ale familiei. Cultul zeilor **m.** a avut o mare amploare și persistență, lor fiindu-le consacrată sărbătoarea *Parentalia* (18–21 febr.).

MANIABIL, -Ă (< fr.) adj. Ușor de mânuit.

MANIABILITATE (< fr.) s. f. Calitatea de a fi maniabil.

MANIAC, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de o manie; *p. ext.* persoană care se preocupă în mod exagerat de ceva; tipicar.

MANIAMENT (< fr.) s. n. (ZOOT.) Loc unde se depozitează grăsimea sub piele la animale (ex. salba, capul pieptului, spata, șoldul, baza cozii). Prin palparea **m.** se apreciază gradul de îngrășare.

MANICATIDE, Mihail (1867–1954, n. Giurgiu), medic pediatru român. Prof. univ. la Iași și București. Cercetări în domeniul meningitei cerebrospinale la copii, a seroterapiei tusei convulsive („Asupra cauzelor mortalității copiilor", „Patologia medicală infantilă").

MANICHIURĂ (< germ.) s. f. Îngrijire specială a unghiilor de la mâini prin tăierea și curățirea pielițelor (și prin lăcuire).

MANICHIURIȘTĂ (< *manichiură*) s. f. Persoană care se ocupă cu efectuarea manichiurei.

MANIE (< ngr., fr.) s. f. Boală mintală caracterizată printr-o continuă

excitație psihică, manifestată prin euforie, succesiune rapidă și incoerentă a ideilor (fuga de idei), vorbire excesivă și fără șir (logoree) și creșterea activității psihomotorii, mergând până la agitație. **M.** poate surveni periodic, alternând uneori cu melancolia. ✦ (Sens curent, atenuat) Preocupare exagerată și obsedantă pentru ceva; apucătură bizară, ciudățenie, toană.

MANIERAT, -Ă (< *manieră*) adj. Politicos, binecrescut, educat, stilat.

MANIERĂ (< fr.) s. f. **1.** Fel de a se purta în societate; comportare elegantă, corectă și cuviincioasă. **2.** Mod, chip, procedeu. ✦ Ansamblul mijloacelor de expresie și al procedeelor caracteristice unui artist, scriitor etc. ✧ *Maniera greacă* = expresie întrebuințată de G. Vasari pentru a desemna stilul bizantin în pictura italiană din sec. 12 (dinaintea goticului). *Maniera neagră* = mezzo-tinto.

MANIERISM (< fr., it.) s. n. **1.** Lipsă de naturalețe; afectare, artificialitate. **2.** Noțiune folosită pentru a desemna fie copierea sau combinarea eclectică a mijloacelor de expresie ale unuia sau ale mai multor maeștri, fie repetarea propriilor procedee artistice. **3.** Curent artistic apărut în orașele italiene și în alte prestigioase centre culturale ale Europei (Madrid, Fontainebleau, Praga, Monaco) în sec. 16 (la sfârșitul Renașterii și în perioada premergătoare barocului), caracterizat printr-o cântare programatică a virtuozității stilistice și a eleganței formale, prin cultivarea unei arte rafinate și prețioase. Printre cei mai de seamă pictori manieriști: Parmigianino, G. Romano, Tintoretto, R. Fiorentino, G. Vasari, G. Bassano; ca arhitecți și decoratori: G. Romano, J. Vignola, B. Buontalenti, iar ca sculptori: B. Cellini, B. Bandinelli, Giambologna. Literatura manieristă include în general toate tendințele ce se opun clasicismului, refuzând canonul materialist-mimetic. Printre cei mai importanți reprezentanți: T. Tasso, B. Guarini, A. Caro, G. Bruno, B. Cellini. În accepțiunea acreditată de E.R. Curtius și G.-R. Hocke, **m.** cuprinde întreaga artă și literatură barocă, definită în opoziție cu cea clasică, prin gustul asimetricului, bizarului, enigmaticului, artificialului etc. Figura emblematică a **m.** astfel înțeles este labirintul. În Italia, o variantă a **m.** se va numi *marinism,* în Franța, *prețiozitate,* în Anglia, *eufuism,* în Spania, *gongorism.*

MANIERIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Propriu manierismului. **2.** S. m. și f. Adept al manierismului.

MANIFEST, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** S. n. Document care conține o expunere teoretică și programatică a unei personalități sau grupări politice, artistice, literare etc. („Manifestul Partidului Comunist" redactat de Marx și Engels în 1848, „Manifestele suprarealismului" — 1924 și 1962, de *A. Breton*). **2.** Adj. (Și adv.) Evident, vizibil, clar, vădit.

MANIFESTA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A exprima, a arăta prin comportare, prin atitudine etc. un sentiment, o tendință. ✦ Tranz. și refl. A (se) face cunoscut, a (se) vădi, a (se) exterioriza. **2.** Intranz. A participa la o manifestație; a demonstra.

MANIFESTANT, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care ia parte (activă) la o manifestație.

MANIFESTARE (< *manifesta*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) manifesta și rezultatul ei. **2.** Exteriorizare, exprimare a gândurilor, a sentimentelor, a personalității cuiva etc.; dovadă, semn, indiciu. ✦ Spec. Spectacol.

MANIFESTAȚIE (< fr.) s. f. Demonstrație (publică) de masă în semn de simpatie, atașament sau protest, dezaprobare față de un eveniment de interes general sau față de o persoană.

MANIHEISM (< fr. {i}) s. n. Mișcare religioasă al cărei nume provine de la întemeietorul său *Mani.* Doctrinar, **m.** încorporează elemente zoroastriste, budiste și creștine și este radical dualist, reprezentând lumea și îndeosebi omul ca o luptă continuă între două principii total independente, al binelui și al răului (al luminii și al întunericului, al lui Dumnezeu și al diavolului). Mântuirea omului nu este posibilă decât alegând să fie de partea luminii, să practice ascetismul sau cel puțin să respecte o morală strictă și să se pregătească, prin rugăciune și pioșenie, pentru judecata de apoi, când nemaniheii vor cădea definitiv pradă întunericului. **M.** a atins perioada de maximă înflorire în sec. 3–4, după care a cunoscut prigonirea de către creștini (sec. 5) și islamiști (sec. 8–9).

MANIHIKI (MANAHIKI) ISLANDS [manəhiki ailəndz], grup de șapte insule coraligene și vulcanice (Penrhyn/Tongareva 10 km^2, Manihiki 5,5 km^2, Pukapuka 5 km^2, Rakahanga 4 km^2, Palmerston 3 km^2, Nassau, Suwarrow), situat în partea central-sudică a Oc. Pacific, în N arh. Cook; 36,4 km^2. Localit. pr.: Tukao, Tauhunu (în ins. **M.**). Plantații de cocotieri. Pescuit de perle. Turism. Descoperit în 1822 de marinari americani și anexat (protectorat) de Marea Britanie în 1889. În 1901, a trecut sub administrația Noii Zeelande, care în 1965 i-a acordat statutul de autoguvernare. Vechea denumire: *Humphrey.*

MANILA (< fr. {i}; {s} n. pr. *Manila*) s. f. Fibră textilă extrasă din frunzele tinere și din trunchiul unui bananier cu fructe necomestibile, originar din Filipine; se folosește pentru fabricarea sforilor, a frânghiilor și a unor țesături pentru mobilă.

MANILA 1. Golf al Mării Chinei de Sud, pe coasta de SV a ins. Luzon; 1 994 km^2; circumferința: 193 km; ad. max.: 40 m. Adăpostește orașul cu același nume. La intrarea în golf se află ins. Corregidor. **2.** Capitala Republicii Filipine, situată în SV ins. Luzon, pe râul Pasig, port la golful cu același nume, prin care se efectuează 80% din importurile și 1/3 din exporturile țării; 1,6 mil. loc. (1995). Important nod

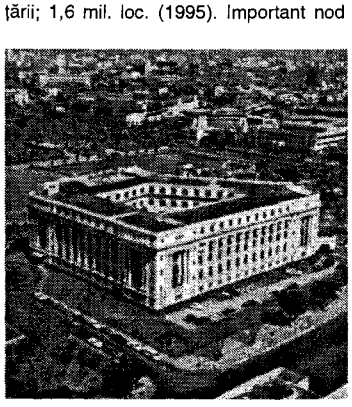

Palatul Parlamentului

Manila (2)

Biserica San Augustín

de comunicații. Aeroport. Pr. centru politic, financiar-bancar, comercial, industrial, cultural și de învățământ al țării. Ind. metalurgiei neferoase (aluminiu); șantiere navale; ind. constr. de mașini (automobile), de prelucr. a petrolului și lemnului, chimică, textilă (cânepă) și alim. (zahăr, ulei, conserve de pește, decorticarea orezului). Fabrici de ciment, hârtie, cauciuc, încălțăminte și țigarete. 13 universități (cea mai veche Santo Thomás, 1611). Monumente din epoca colonială spaniolă: fragmente ale zidurilor (intramuros) de fortificație (1582), bisericile San Augustín (1599–1606, restaurată în 1875) și San Sebastián (1890, în stil neogotic), catedrală (1751) ș.a. Teatre, muzee. Localitatea a fost întemeiată în 1571 de Miguel López de Legaspi, devenind capitala coloniei spaniole. Ocupată de englezi (1762–1764), a fost cucerită și stăpânită succesiv de S.U.A. (1898–1942), Japonia (1942–1945). Capitală a Rep. Filipine (1946–1948 și din 1976). La 8 sept. 1954, la **M.** a fost semnat Pactul de înființare a Organizației Tratatului Asiei de Sud-Est (A.S.E.A.N.).

MANILIUS, Marcus (sec. 1 d.Hr.), poet latin. Influențat de filozofia stoicilor. Autor al poemului didactic „Astronomica", dedicat lui Tiberiu, scris în hexametri, una dintre creațiile reprezentative ale epocii augustane.

MANIN, Daniele (1804–1857), om politic italian. Luptător pentru cauza națională, împotriva stăpânirii austriece. Președinte al Republicii San Marco (1848–1849). A promovat o politică de reforme liberale. În urma înfrângerii de la Novara (1849), a fost silit să emigreze.

MANIN, Ludovico (1726–1802), ultimul doge al Veneției (1787–1797). Înlăturat în urma campaniei militare a lui Napoleon Bonaparte din Italia. Memorii.

MANIOC (< fr.) s. m. Plantă tropicală din familia euforbiaceelor, din ai cărei tuberculi (mari) se prepară *tapioca*, o făină bogată în amidon *(Manihot esculenta)*. Este cultivată în special în Brazilia, indonezia, Madagascar.

MANIPUL (< lat. *manipulus*) s. m. (În Roma antică) Unitate tactică de bază în armata romană, echivalentă cu 1/30 dintr-o legiune (200 de soldați).

MANIPULA (< fr.) vb. I tranz. A mânui, a manevra. ✦ Fig. A influența prin diverse mijloace modul de a gândi și de a acționa al unei persoane sau al unor colectivități.

MANIPULANT, -Ă (< germ., fr.) s. m. și f. Persoană care mânuiește aparate, mecanisme, sisteme tehnice etc.; manipulator **(3)**; *spec.* conducător de tramvai; vatman.

MANIPULARE (< *manipula*) s. f. Influențare a opiniei publice printr-un ansamblu de mijloace (presă, radio, televiziune) prin care, fără a se apela la constrângeri, se impune acesteia anumite comportamente, cultivându-i-se impresia că acționează în concordanță cu propriile interese. În societatea modernă, metoda este utilizată, mai ales, în scopuri politice.

MANIPULATOR, -OARE (< fr.) subst. **1.** S. n. Mecanism care realizează acțiuni analoge celor ale mâinii unui om, la comanda unui manipulant. Este utilizat în special la efectuarea unor lucrări în condiții periculoase sau grele (ex. în minerit, la centralele atomo-electrice). **M.** automate (inclusiv cele cu comandă programată) au căpătat în deceniul 8 al sec. 20 denumirea de roboți industriali. **2.** S. n. (TELEC.) Dispozitiv folosit în telegrafie la formarea impulsurilor de transmitere a telegramelor (cu ajutorul alfabetului Morse), prin întreruperea și restabilirea unui circuit electric. **3.** S. n. (METAL.) Unealtă pentru manevrarea pieselor calde într-o uzină sau într-un atelier. ✧ *M. de forjă* = sistem format dintr-un cadru metalic montat pe roți și dintr-un clește de apucat piesa sau lingoul pentru introducerea, manevrarea și scoaterea pieselor dintr-un cuptor de forjare. **4.** S. m. și f. Manipulant.

MANIPUR 1. Stat în ENE Indiei; 22,3 mii km²; 2,0 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Imphāl*. Expl. forestiere; orez, trestie de zahăr, tutun, bumbac. Creșterea extensivă a animalelor. **2.** V. **Imphāl.**

MANISA, oraș în extremitatea de V a Turciei, pe stg. râului Gediz, la 32 km NE de Izmir; 191,3 mii loc. (1995). Nod de comunicații. Expl. de min. de fier, mercur, zinc. Ind. constr. de mașini, textilă, alim., de prelucr. a lemnului și de încălțăminte. Piață agricolă (cereale, tutun). Monumente: Marea Moschee (1366); moscheile Hatuniye (1485), Muradiye (1583–1586).

MANIȚĂ (< fr. {i}; {s} lat. *manna* „mană [cerească]") s. f. Substanță zaharată extrasă din numeroase plante cu acțiune laxativă.

MANITOBA [mænitəubə] **1.** Lac în S Canadei, în partea de S a provinciei cu același nume, la 248 m alt., la 72 km V de L. Winnipeg, de care este legat prin râul Dauphin; 4 706 km²; lungime: 225 km; lățime max.: 45 km; ad. max.: 7 m. Descoperit în 1738 de călătorul francez Pierre de la Vérendrye, care i-a atribuit numele de Lacul Preriilor. Numele actual, care s-a impus ulterior, derivă de la *Manitu*. Pescuit. **2.** Provincie în partea central-sudică a Canadei, cu ieșire la G. Hudson; 650 mii km²; 1,1 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Winnipeg*. Expl. forestiere și de petrol, cupru, zinc, nichel, aur, crom și beriliu. Siderurgie; ind. electrotehnică, chimică, alim. Culturi de cereale. Pescuit. Hidroenergie.

MANITOL (< fr., engl.) s. n. Alcool obținut din manoză, utilizat la măsurarea filtrării glomerulare (prin glomerulul renal). Este administrat intravenos, în terapeutică, pentru activarea diurezei sau pentru prevenirea edemului cerebral.

MANITU (la indienii algonkini), denumire a unei forțe impersonale desemnând puterea sacră, care permite ca realitatea lumii să se manifeste în obiecte, animale și persoane. Este atribuită divinității, în special Marelui Spirit, *Kitchi Manitù*.

MANIU 1. Adrian M. (1891–1968, n. București), poet român. M. coresp. al Acad. (1933). După debutul caracterizat printr-o atitudine de frondă, parodică și demitizantă (vol. de poeme în proză „Figurile de ceară" și poemul în versuri „Salomeea"), a combinat în poezia sa temele tradiționaliste cu expresia modernistă. Lirică peisagistică și erotică, valorificând filonul baladesc și mitologia populară, în viziuni picturale stilizate, ce sugerează naivitatea, rusticul și hieratismul icoanelor bizantine („Lângă pământ", „Cartea țării") sau exprimând în manieră expresionistă neliniștile din sufletul poetului („Cântece de dragoste și moarte", „Drumul spre

Adrian Maniu

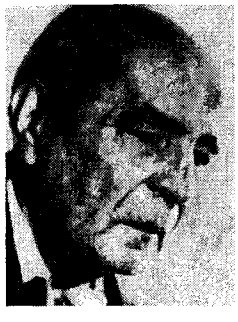

stele"). Proză lirică („Din paharul cu otravă", „Jupânul care făcea aur"), teatru de factură expresionistă („Meșterul", „Lupii de aramă"); eseuri („Theodor Aman", „La gravure sur bois en Roumanie") și cronici de artă plastică; numeroase traduceri. Premiul Național (1938). **2. Rodica M.** (1892–1958, n. București), pictoriță română. Soră cu **M. (1).** Scene de muncă din viața țărănească și peisaje, într-o construcție viguroasă susținută de sobrietatea armoniei cromatice („Cules de vie", „Peisaj corsican", „Sighișoara").

MANIU, Iuliu (1873–1953, n. Șimleu Silvaniei), om politic român. M. de onoare al Acad. (1919). Personalitate marcantă a vieții politice românești, a fost unul dintre cei mai de seamă conducători ai luptei de eliberare națională a românilor transilvăneni și unul dintre făuritorii României Mari din 1918. Deputat (1906–1910) în Parlamentul de la Budapesta unde, cu energie și curaj, a afirmat și apărat drepturile și interesele legitime ale românilor transilvăneni. Aflat la Viena (oct. 1918), ca locotenent de artilerie în Regimentul 64 Orăștie, a trecut, în condițiile efervescenței naționale și revoluționare din Imperiu, la organizarea militară a românilor din armata austro-ungară, înființând (31 oct.) Senatul (Sfatul) Militar, ca secție militară a Comitetului Național din Bucovina, Ardeal și Ungaria (30 oct.), cu sediul la Viena, contribuind astfel la preluarea puterii politice și administrative de către Consiliul Național Român Central (29 oct.). Ca delegat (deputat), **M.** a avut un rol important în elaborarea *Rezoluției,* în care se cerea ca Unirea să se facă fără condiții și fără un regim de autonomie națională sau teritorială. Președinte și ministru al resortului de Interne (1918–1920) al Consiliului Dirigent, calitate în care s-a preocupat de preluarea întregii administrații a Transilvaniei de către autoritățile românești; președinte al Partidului Național Român (1919–1926) și al Partidului Național-Țărănesc (1926–1933, 1937–1947). Prim-min. (1928–1930, iun.–oct. 1930, 1932–1933); ministru ad-interim la Finanțe (oct. 1929) și Război (apr. 1930), ministru secretar de stat (aug.–nov. 1944). Partizan consecvent al democrației, **M.** a condamnat regimurile autoritare, dictatoriale și totalitar-comuniste din România. A protestat energic împotriva cedării Basarabiei (iun. 1940) și a cotropirii Bucovinei de N., a Dictatului de la Viena (aug. 1940), iar în condițiile regimului antonescian, a încălcării

Iuliu Maniu

drepturilor libertăților fundamentale ale cetățenilor. În împrejurările declanșării conflagrației mondiale, a susținut acțiunile militare ale armatei române pentru eliberarea teritoriilor românești ocupate în 1940 de Uniunea Sovietică și Ungaria, dar s-a opus continuării operațiunilor militare dincolo de Nistru. În întreaga perioadă a războiului, **M.** a menținut strânse legături cu Aliații tradiționali, cerându-le, în repetate rânduri, garanții cu privire la restaurarea regimului democratic în România, iar pe plan intern a luat parte la pregătirile pentru înfăptuirea actului de la 23 aug. 1944 și de reorientare a politicii externe românești spre Națiunile Unite. După 23 aug. 1944, ca oponent consecvent al comunismului, a criticat măsurile economice, politice și sociale ale guvernului Groza, care avea drept țel comunizarea și sovietizarea țării. În spiritul indicațiilor venite de la Moscova de lichidare a forțelor de opoziție din statele în care-și exercita dominația, guvernul Groza, pretextând „încercarea de fugă a grupului național-țărănist de la Tămădău", a trecut, la 14 iul. 1947, la arestarea lui **M.** și altor lideri ai P.N.Ț. și la înscenarea unui simulacru de proces (oct.–nov. 1947), în urma căruia **M.** a fost condamnat (1 nov.) la

Vasile Maniu

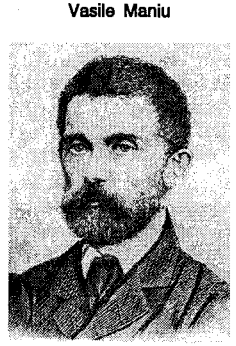

temniță grea pe viață; a murit în închisoarea de la Sighet, iar trupul a fost aruncat într-o groapă comună. Lucrări: „Discursuri parlamentare", „Ardealul în timpul războiului", „Chestiunea Banatului", „Problema minorităților", „România și revizuirea tratatelor".

MANIU, Vasile (1824–1901, n. Lugoj), scriitor și istoric român. Acad. (1876). Participant la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. Drame („Amelia sau Victima amorului", „Conjurația lui Catilina", „Proscrisul"). A cercetat originea poporului român, încercând să definească conceptul de națiune română („Disertațiune istorico-critică și literară, tratând despre originea românilor din Dacia Traiană", „Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților din punctul de vedere istoric, juridic și politic", „La mission de l'Occident latin dans l'Orient de l'Europe").

MANIVELĂ (< fr.) s. f. **1.** Pârghie cotită sau curbă, alcătuită dintr-un braț și un mâner la un capăt și solidarizată la celălalt capăt cu un ax pe care-l pune în mișcare de rotație. Folosită la acționarea (cu precădere manuală) unor mașini, aparate sau ustensile casnice. **2.** Element al mecanismului bielă-manivelă, care transformă o mișcare rectilinie alternativă într-o mișcare de rotație sau invers.

MANIZALES [manisales], oraș în partea de V a Columbiei, la poalele Cordillerei Central din M-ții Anzi, la 2 153 m alt., la 177 km VNV de Bogotá; 358,2 mii loc. (1997). Nod de comunicații. Aeroport. Expl. de min. auro-argentifere și de mercur. Prelucr. cafelei; ind. constr. de mașini agricole, textilă, chimică, a pielăriei și încălțămintei, a mat. de constr. Piață agricolă. Universitate (1943). Catedrală.

MANKIEWICZ [mænkiwits], **Joseph Leo** (1909–1993), regizor american de film. Creații pline de dramatism, în care pune un mare accent pe scenariu („Julius Caesar", „Contesa desculță", „Era un ticălos"). Premiul Oscar: 1949 („Scrisoare către trei neveste"), 1950 („Totul despre Eva"), 1970 („Copoiul").

MANN [mæn], **Anthony** (pe numele adevărat *Emil Anton Bundsmann*) (1906–1967), regizor american de film. Maestru al westernului psihologic („Țara îndepărtată", „Omul din Laramie", „Steaua de tinichea"). Superproducții („Cidul", „Căderea Imperiului Roman").

MANN 1. Heinrich M. (1871–1950), scriitor german. Persecutat de naziști,

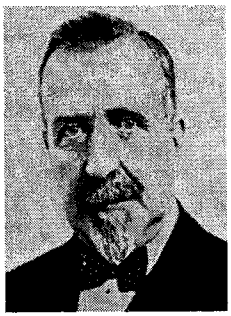

Heinrich Mann

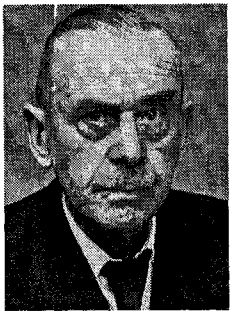

Thomas Mann

Carl Gustaf Mannerheim

a emigrat în Franța, apoi în S.U.A. Romane social-politice, de formulă realist-satirică, relevând tipologii specifice Germaniei imperiale („Profesorul Unrat", trilogia „Supusul", „Săracii" și „Capul"); evocări istorice („Tinerețea regelui Henric al IV-lea", „Maturitatea și destinul lui Henric al IV-lea"), remarcabile prin acuitatea observației caracterologice. Eseuri de orientare democratică („Dictatura rațiunii", „Șapte ani", „Spirit și faptă", „Ura"). **2. Thomas M.** (1875–1955), prozator german. Frate cu **M. (1)**. În timpul dictaturii naziste, s-a exilat în Elveția, apoi în S.U.A. Operă relevabilă prin complexitatea și profunzimea ei, prin realismul viziunii și calitatea expresiei. Nuvele („Tonio Kröger", „Moartea la Veneția", „Mario și vrăjitorul") și romane parabolice („Doctor Faustus") denunțând, prin destinul eroului de geniu, paradoxul și cataclismul societății germane în pragul nazismului; proză de analiză psihologică pe tema existenței („Lotte la Weimar", „Muntele vrăjit") sau de observație socială, urmărind declinul unei vechi familii burgheze, incapabilă să se acomodeze la specificul vieții moderne („Casa Buddenbrook"); scrieri de inspirație biblică (tetralogia „Iosif și frații săi"), dezbătând idealuri etice; eseuri („Dostoevski", „Nietzsche în lumina experienței noastre"). Publicistică antifascistă. Premiul Nobel pentru literatură (1929).

MANNERHEIM [mănerheim], **Carl Gustav Emil, baron von** (1867–1951), feldmareșal și om politic finlandez. După o carieră excepțională în armata rusă (Războiul Ruso-Japonez, 1904–1905, primul război mondial), a revenit în Finlanda. A înăbușit încercarea comuniștilor finlandezi de a prelua puterea (1918). Regent al Finlandei (1918–1919). Comandant al Consiliului de Apărare (1931–1939), a organizat realizarea unei linii de apărare *(linia M.)* la granița cu U.R.S.S. Comandantul armatei finlandeze în războaiele împotriva Uniunii Sovietice (1939–1940 și 1941–1944). Președinte al Finlandei (1944–1946).

MANNESMANN, Max (1857–1915), inginer și inventator german. Împreună cu fratele său, **Reinhard** (1856–1922), a inventat procedeul de laminare și laminorul de țevi continue fără sudură. Inventii în domeniile cementării oțelului, telefoniei etc. A fondat (1890), împreună cu frații săi, concernul **M.**, care și-a diversificat preocupările luând o mare amploare.

MANNHEIM [mănhaim], oraș în SV Germaniei (Baden-Württemberg), la confl. Rinului cu Neckar, la 71 km VSV de Frankfurt am Main, vizavi de orașul Ludwigshafen, împreună cu care formează o conurbație; 317,3 mii loc. (1996). Port fluvial. Nod feroviar. Aeroport. Centru financiar și comercial. Siderurgie. Constr. de automobile (Daimler-Benz), de mașini agricole, de aparataj electrotehnic, mașini-unelte, mecanică de precizie. Rafinărie de petrol. Ind. celulozei și hârtiei, chimico-farmaceutică, textilă și alim. Universitate (1907). Muzeu. Festival folcloric anual (în luna mai). Monumente: Primăria veche (1701–1723, renovată în 1954–1955), castel în stil baroc (1720–1760), fosta biserică a iezuiților

Mannheim

Teatrul Național

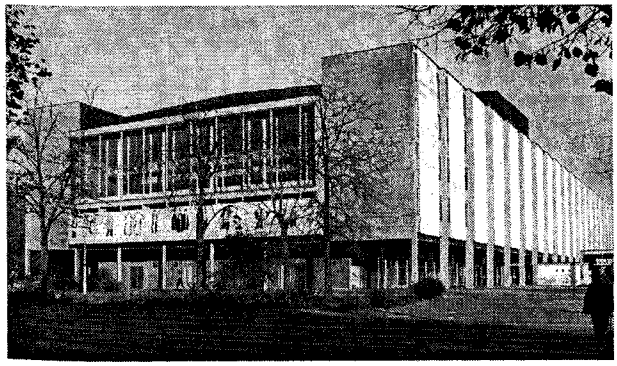

Biserica parohială (fosta biserică a iezuiților)

(1733–1738), azi biserică parohială, Teatrul Național (1778, refăcut în 1954–1957), Arsenalul (1777–1779), Palatul Bretzenheim (1782–1788). Menționat documentar în anul 766. — **Școala de la ~**, grup de compozitori (J. Stamitz, F.X. Richter, Chr. Cannabich ș.a.) care au avut, pe la mijlocul sec. 18, un rol important în evoluția orchestrei, a orchestrației și a simfoniei.

MANNHEIM [manhaim], **Karl** (1893–1947), sociolog german. În 1933, a emigrat în Marea Britanie. Prof. univ. la Frankfurt am Main și Londra. Unul dintre întemeietorii „sociologiei cunoașterii"; a cercetat, influențat de Hegel și parțial de marxism, determinarea socială a cunoașterii; a preconizat însă ameliorarea societății nu prin schimbare, căci altfel ar fi posibile noi utopii, ci printr-o reformă graduală („Ideologie și utopie", „Omul și societatea într-o epocă de reconstrucție", „Eseuri de sociologie și psihiatrie socială").

MANNINEN, Otto (1872–1950), poet finlandez. Versuri impregnate de melancolie („Strofe", „Ape moarte"). Traduceri din greacă („Iliada", „Odiseea", „Oedip rege").

MANNOURY [mannuri], **Gerrit** (1867–1956), matematician, logician și filozof olandez. A elaborat o metodă specială psiholingvistică, denumită semnifică, de analiză a conceptelor de bază ale matematicii și ale altor științe („Bazele psiholingvistice ale matematicii", „Significa").

MANOGRAF (< fr., germ., engl. {i}; {s} fr. *mano [mètre]* + gr. *grapho* „a scrie") s. n. Manometru înregistrator.

MANOILESCU, Mihail (1891–1950, n. Tecuci), inginer, economist și om politic român. Prof. univ. la București. Orator de mare talent. Unul dintre întemeietorii neoliberalismului în România, considerat o autoritate științifică în acest domeniu pe plan internațional („Neoliberalismul", „Țărănism și democrație", „Rostul și destinul burgheziei românești"). Principalul ideolog al corporatismului din România (în nov. 1933 a înființat Liga Națională Corporatistă), **M.** a elaborat teoria corporatismului integral și pur („Le siècle du corporatisme", „Protecționismul"). Contribuții de excepție în explicarea schimburilor comerciale neechivalente dintre țările cu productivitate a muncii scăzută (cu o economie preponderent agrară) și țările cu o productivitate a muncii ridicată. A elaborat teoria generală a protecționismului cu taxe vamale pentru ramurile

Mihail Manoilescu

în care se realizează cea mai ridicată productivitate a muncii („Forțele naționale productive și comerțul exterior. Teoria protecționismului și a schimbului internațional", „Europa sud-estică în marele spațiu economic european"). Membru al Partidului Poporului (1926–1927) și al Partidului Național-Țărănesc (1927–1931). Apropiat al principelui Carol, **M.** s-a numărat printre liderii politici favorabili readucerii pe tron a acestuia, în care scop a plecat la Paris (iun. 1927). La revenirea în țară (oct. 1927), **M.**, acuzat de guvernul liberal de complot împotriva ordinii de stat, este arestat, închis la Jilava, apoi judecat, dar achitat. După urcarea pe tron a regelui Carol II (8 iun. 1930), **M.** este promovat în funcția de ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (iun.–oct. 1930), al Industriei și Comerțului (1930–1931). Guvernator al Băncii Naționale (iul.–nov. 1931), funcție din care a fost destituit de rege, fapt care marchează răcirea relațiilor dintre cei doi. Ca ministru al Afacerilor Externe (iul.–sept. 1940) în guvernul Gigurtu, în fața presiunilor Germaniei și Italiei, **M.** a acceptat semnarea Dictatul de la Viena (aug. 1940). Arestat de autoritățile comuniste (1944–1945 și din 1948), a murit în închisoarea de la Sighet. Memorii.

MANOLACHE, Constantin (1906–1977, n. Bârlad), biolog român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la București. Studii de morfologie, ecologie și combatere a insectelor dăunătoare. A coordonat o serie de lucrări legate de dinamica actuală a faunei dăunătoare. A elaborat un „Tratat de zoologie agricolă".

MANOLE, constructorul legendar al bisericii episcopale din Curtea de Argeș (1512–1517). V. și *Meșterul Manole*.

MANOLE (sec. 18–19), zugrav român din Craiova. A pictat mai multe biserici din jud. Vâlcea (Urșani, Copăceni), lucrările sale ilustrând, prin culoare și tendința spre decorație, pătrunderea viziunii artei populare locale în stilul brâncovenesc.

MANOLEASA, com. în jud. Botoșani, pe râul Volovăț; 3 609 loc. (2000). Până la 17 febr. 1968, satul și com. **M.** s-au numit *Manoleasa-Volovăț*. Bisericile de lemn cu hramurile Sf. Nicolae (1804, refăcută în 1876), Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1821–1824, reparată în 1864) și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1830, refăcută în 1877), în satele **M.**, Bold și Șerpenița; biserica de cărămidă Sf. Nicolae (1851), în satul Liveni.

MANOLESCU, Grigore (1857–1892, n. București), actor român. Roluri variate din repertoriul clasic național și universal (Hamlet, Romeo, Ruy Blas, Dragomir din „Năpasta", Ovidiu din piesa omonimă a lui Alecsandri ș.a.). Interpretare expresivă, sobră.

Constantin Manolache

Grigore Manolescu
(în rolul lui Ovidiu)

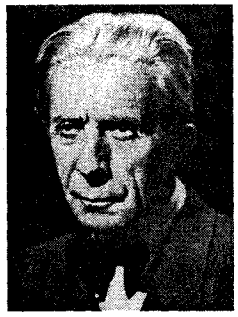

Ion Manolescu

Nicolae Manolescu

MANOLESCU, Ion (1881–1959, n. Breaza), actor român. Elev al lui C. Nottara. Prof. univ. la Bucureşti. S-a relevat printr-o deosebită forţă dramatică, putere de interiorizare şi frazare impecabilă („Moartea civilă", „Strigoii", „Cadavrul viu", „Hamlet", „Richard al III-lea", „Suflete tari").

MANOLESCU, Nicolae (n. 1939, Râmnicu Vâlcea), critic, istoric literar şi om politic român. M. coresp. al Acad. (1997), prof. univ. la Bucureşti. Director al revistei „România literară" (din 1990). Ca titular, timp de peste trei decenii, al rubricii „Cronica literară" a săptămânalelor „Contemporanul" şi „România literară", s-a impus drept principal formator de opinie, prin independenţa şi siguranţa judecăţii critice. Lucrări despre literatura română modernă şi contemporană („Lecturi infidele", „Metamorfozele poeziei", „Teme" I–VII), monografii („Contradicţia lui Maiorescu", „Introducere în opera lui Odobescu", „Sadoveanu sau utopia cărţii"), sinteze („Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc" I–III, „Despre poezie", „Istoria critică a literaturii române" I); o antologie a poeziei româneşti de la G. Bacovia la E. Botta. Articole pe teme politice şi civice („Dreptul la normalitate").

MANOLESCU, Nicolae I. (1907–1993, n. Adjudu Vechi, jud. Vrancea), inginer român. M. coresp. al Acad. (1991), prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul transporturilor feroviare şi al sintezei numerice, structurale şi cinematice ale mecanismelor („Cinematostatica şi dinamica mecanismelor şi a maşinilor", „Manualul inginerului mecanic").

MANOLESCU, Nicolae M. (n. 1936, Strunga, jud. Iaşi), medic veterinar român. M. coresp. al Acad. (1992), prof. univ. la Bucureşti şi Timişoara. Creator al şcolii româneşti de hematologie şi citologie veterinară, al celei de oncologie şi de microscopie electronică Scanning. A identificat şi a descris celulele sangvine normale, leucemice şi sacromatoase la om şi la animale. Lucrări: „Manual de diagnostic şi epizoologie a pestei porcine clasice", „Ghid hematologic al animalelor în creşterea intensivă", „Tratat de oftalmologie", „Oncologie veterinară comparată".

MANOLESCU 1. Nicolae M. (1850–1910, n. sat Şarânga, jud. Buzău), oftalmolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul acuităţii vizuale, a miopiei; a elaborat o tehnică nouă de extirpare a irisului şi una de tratament al conjunctivitei granuloase. **2. Dimitrie N.M.** (1885–1974, n. Bucureşti), oftalmolog român. Fiul lui **M. (1)**. Prof. univ. la Bucureşti. Numeroase studii privind chirurgia strabismului, conjunctivita blenoragică, tulburările oftalmologice în tifosul exantematic („Manifestările oculare ale tifosului exantematic").

MANOLESCU, Radu (n. 1929, Bucureşti), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul istoriei relaţiilor comerciale, culturii medievale româneşti, precum şi a civilizaţiei europene („Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul [secolele XIV–XVI]", „Scrierea latină în evul mediu", în colab., „Societatea feudală în Europa apuseană").

MANOLESCU, Şerban (n. 1932, Focşani), arhitect şi urbanist român. Lucrări de orientare funcţionalistă (a realizat, în colab., sistematizări în staţiunile Venus, Neptun, Olimp; hotelul Sanatoriului de Geriatrie de la Otopeni, Hotelul Flora din Bucureşti).

MANOLESCU-STRUNGA, Ion (1899–1951, n. Bucureşti), om politic român. Liberal. Ministru subsecretar de stat (1933–1935; nov–dec. 1937); membru în numeroase consilii de administraţie ale unor instituţii financiare şi industriale. Iniţiatorul unor reforme în domeniul economiei („Problema economiei noastre").

MANOLIU, George (1911–1997, n. Bacău), violonist şi pedagog român. Prof. la Conservatorul din Bucureşti. Renumit pedagog al viorii. Studii asupra violonisticii enesciene.

MANOLIU, Lia (1932–1998, n. Chişinău), atletă română. Campioană olimpică la aruncarea discului (Mexico, 1968), medalie olimpică de bronz (Roma, 1960 şi Tokyō, 1964). A avut o longevitate sportivă de excepţie, deţinând recordul absolut al participărilor la Jocurile Olimpice: şase prezenţe consecutive între 1952 şi 1972. Preşedinta Comitetului Olimpic Român (1992–1998). Premiul Fair-Play (1974). Ordinul Olimpic (1975). Complexul sportiv naţional din Bucureşti îi poartă astăzi numele.

Nicolae M. Manolescu

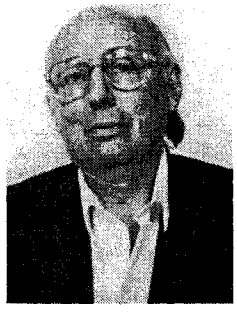

Nicolae I. Manolescu

Lia Manoliu

MANOLIU-MANEA, Maria (n. 1934, Galaţi), lingvistă română. Stabilită în S.U.A. (1979). M. de onoare a Acad. (1993), prof. univ. la Bucureşti, Chicago şi la Univ. Davis (California). Lucrări de romanistică („Introducere în lingvistica romanică", „Gramatica comparată a limbilor romanice", „Structuralismul lingvistic", „Tipologia e historia: Elementos de sintaxis comparada romanica").

MANOMẸTRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care aparţine manometriei sau manometrului, referitor la manometrie sau la manometru.

MANOMETRIE (< fr. {i}) s. f. Domeniu al metrologiei care studiază metodele măsurării presiunii fluidelor.

MANOMẸTRU (< fr. {i}; {s} gr. *manos* „rarefiat" + *metron* „măsură") s. n. Instrument de măsură a presiunii fluidelor sau a diferenţei de presiune, bazat pe deformarea unei piese elastice, pe diferenţa de nivel a unei coloane de lichid (mercur, alcool, apă etc.), într-un tub de sticlă (adesea în formă de U), pe modificarea conductibilităţii electrice sau termice a gazelor etc. **M.** sunt folosite şi în medicină pentru măsurarea presiunii arteriale sau intracardiace, a presiunii lichidului cefalorahidian etc.

MANOPERĂ (după fr. *manoeuvre;* {s} lat. *manus* „mână" + *opera* „muncă") s. f. **1.** Muncă (manuală) necesară pentru producerea unui obiect, pentru executarea unei lucrări sau a unei operaţii. **2.** (DR.) *Manopere frauduloase* = mijloace (acte, fapte) folosite de o persoană pentru a săvârşi o fraudă. **3.** Fig. Intrigă, uneltire; manevră **(3)**.

MANOZĂ (< fr., engl. {i}; {s} lat. *manna* „mană [cerească]") s. f. Substanţă organică din clasa monozaharidelor, izomeră cu glucoza. În natură se găseşte numai sub formă de polizaharide de origine bacteriană, vegetală şi animală, precum şi în stare liberă în citrice ş.a.

MAN RAY [mæn rei] (pe numele adevărat *Emmanuel Radensky*) (1890–1976), pictor, fotograf şi cineast american. Experimentează tehnici noi, afirmându-se drept cel mai de seamă exponent al dadaismului american. Stabilit la Paris (1921), inventează procedeul *rayografului* (obţinerea unei fotografii prin apăsarea obiectului direct pe emulsia sensibilă). Se alătură suprarealiştilor ca regizor („Întoarcerea la raţiune", „Steaua de mare") şi pictor („Peştii").

MANRIQUE [manrike], **Jorge** (c. 1440–c. 1479), poet spaniol. Poezii

Le Mans. Catedrala Saint-Julien

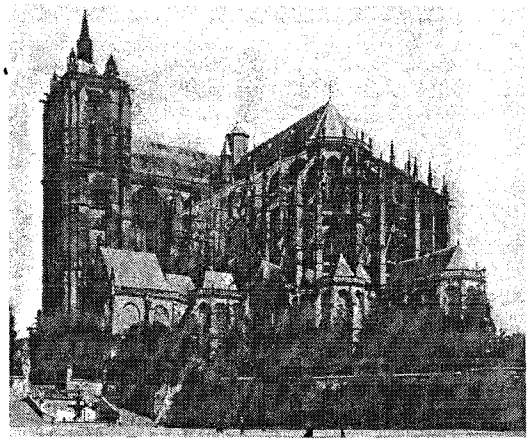

burleşti, alegorice, elegii („Stanţele lui Jorge Manrique la moartea tatălui său"), ce se disting prin muzicalitatea şi sobrietatea expresiei.

MANS [mă], **Le ~**, oraş în NV Franţei (Maine), pe râul Sarthe, la 211 km SV de Paris; 189,1 mii loc. (1990). Nod feroviar. Aeroport. Metalurgie, constr. aeronautice, de tractoare şi automobile, de material rulant şi aparataj electronic; produse textile, chimice şi alim. Centru comercial şi turistic. Monumente: vestigii galo-romane (285–315), biserica Notre-Dame de la Couture (sec. 11–12), catedrala Saint-Julien cu vitralii vestite (sec. 11–15), biserica Vizitaţiunii (1730), primărie (sec. 18). Muzee. Celebră pistă de automobilism (din 1923), pe care se dispută anual cursa de automobile de 24 de ore.

MANSARDĂ (< fr.; {s} n. pr. *F. Mansart*) s. f. Încăpere sau ansamblu de încăperi locuibile, situate sub acoperişul cu pantă frântă al unei clădiri.

MANSART [măsa:r] **1. François M.** (1598–1666), arhitect francez. Unul dintre fondatorii clasicismului. Lucrări caracterizate prin echilibru şi eleganţă (aripa Orléans de la castelul din Blois, castelul din Maisons, reşedinţe particulare, proiectul pentru bisericile Val-de-Grâce şi Vizitaţiunii din Paris, hotelul la Vrillière, actuala Bancă a Franţei). **2. Jules Hardouin-M.** (1646–1708), arhitect francez. Strănepotul lui **M. (1).** A realizat ansamblul de lucrări

Jules Hardouin-Mansart: „Domul invalizilor din Paris"

comandate de Ludovic XIV la Versailles, Marele Trianon, pavilioanele regale de la Marly, Domul invalizilor (Paris).

MANSFIELD [mænsfi:ld], **Katherine** (pseud. lui *Kathleen Beauchamp*) (1888–1923), scriitoare engleză. Nuvelele sale („Fericire", „Preludiul", „Garden-Party", „Cuibul porumbiței") au adus, printr-o delicată introspecție, prin laconismul mijloacelor de expresie și prin juxtapunerea planurilor temporale, contribuții importante în arta prozei scurte engleze; versuri („Poeme"); memorialistică („Jurnal"), corespondență.

MANSON [mænsn], **Sir Patrick** (1844–1922), parazitolog britanic de origine scoțiană. În fruntea unei misiuni baptiste a deschis un spital la Hong Kong (1883). Reîntors la Londra a fondat o „Școală de medicină tropicală". A enunțat primul ipoteza că țânțarul anofel inoculează malaria. Considerat părintele medicinei tropicale.

MANSTEIN [manʃtain], **Erich von LEWINSKI von ~** (1887–1973), feldmareșal german. Cunoscut prin executarea unor operații de anvergură cu trupe motorizate și de blindate. Rol important în întocmirea planului de operații împotriva Franței (1940). Comandant al corpurilor de armată „Don" și „Sud" (1942–1944) pe Frontul de Est. A încercat să degajeze trupele germane încercuite la Stalingrad (1942), dar a fost înfrânt. Condamnat (1949) pentru crime de război, de un Tribunal militar britanic la 18 ani închisoare, a fost eliberat în 1953. Memorii.

MANSUETUDINE (< fr., lat.) s. f. Înclinația de a ierta cu generozitate; mărinimie, indulgență.

MANȘUR, al- ~ (Abu Djafar Abdallah al ~, ibn Muhammad), calif (754–775) din dinastia Abbasizilor. A fundat orașul Bagdad (762), unde a mutat capitala califatului. Protector al științelor, a sprijinit traducerea clasicilor greci și latini în limba arabă.

MANȘUR, al- ~ (Muhammad ibn-abū-'Āmir) (938–1002), demnitar la curtea califului Hakam II al Córdobei. Regent în timpul califului Hisham II, a fost adevăratul conducător al statului. A purtat războaie cu regatele spaniole din N Pen. Iberice.

MANȘURAH, Al ~, oraș în NNE R.A. Egipt, în delta Nilului, pe malul dr. al brațului Damietta; 371 mii loc. (1992). Nod feroviar. Ind. alim. și textilă. Piață agricolă (orez, bumbac, trestie de zahăr). Universitate (1972). Fundat, în 1221, de sultanul al-Malik al-Kāmil.

MANȘĂ (< fr.) s. f. **I.** Pârghie folosită de pilot pentru comanda eleroanelor și profundorului unui avion. ✧ *M.* (sau *mânecă*) *de vânt* = dispozitiv pentru indicarea direcției vântului, format dintr-un sac de pânză tronconic, îngust, deschis la ambele capete și care se poate roti în jurul unui ax vertical; se instalează pe aerodromuri într-un loc vizibil. **II.** (SPORT) Fiecare dintre etapele în care se împart unele probe sportive (ex. probele de tir, de motociclism, de schi etc.).

MANȘETĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Garnitură mai strâmtă, uneori sub forma unei benzi detașabile, de la extremitatea mânecii unei cămăși bărbătești, a unei bluze, pantalon etc. ✦ Partea superioară, elastică a unui ciorap. **2.** (TEHN.) Garnitură de etanșare în formă inelară sau cilindrică, confecționată din piele sau din cauciuc. **3.** (POLIGR.) Titlu scris cu caractere mari, de obicei pe prima pagină a unui ziar. ✦ (PRESĂ) Text rezumativ pe prima pagină a unui periodic, ce atrage atenția asupra unui articol sau anunț deosebit. ✦ Notă tehnoredacțională pe fiecare exemplar al unui periodic, care cuprinde: adresa redacției, componența colegiului de redacție etc.

MANȘON (< fr.) s. n. **1.** Obiect accesoriu de îmbrăcăminte feminină, confecționat din blană sau din stofă, în care se țin mâinile pentru a le apăra de frig. **2.** Piesă în formă de tub scurt, folosită la îmbinarea sau la ramificarea țevilor, a cablurilor etc.; partea lărgită de la capătul unui tub prin care acesta se îmbină cu un alt tub; mufă. **3.** Înveliș confecționat din postav, din piele, din cauciuc etc. care se aplică pe un material sportiv (suliță, ramă, ghidon etc.) pentru realizarea unei prize sau evitarea unei eroziuni etc.

MANTA (< fr.) s. f. **1.** Haină lungă (cu mâneci), care se poartă peste celelalte haine pentru a apăra de frig sau de ploaie. ✧ Expr. *Manta de vreme rea,* se spune despre cineva care nu este luat în seamă decât la nevoie. ✦ Mantie. **2.** Îmbrăcăminte de tablă, de material plastic etc. care servește la protecția unui sistem tehnic (mașină, cazan, rezervor etc.). **3.** (GEOL.) Înveliș al planetei Pământ, cuprins între c. 70 și 2 900 km adâncime, format din oxizi și sulfuri ale metalelor grele. **4.** (ZOOL.) Formațiune întâlnită la încrengătura moluștelor constituită din unul sau două pliuri care provin din peretele corpului; are rol în protejarea masei viscerale, secretarea cochiliei, la unele moluște servind ca organ respirator. Sin. *pallium.* ✧ *Cavitatea mantalei* = spațiu dintre **m. (4)** și peretele corpului, unde sunt situate branhiile și alte organe; cavitate paleală.

MANTA (sec. 16), boier din Țara Românească. Mare dregător în timpul domniei lui Mihai Viteazul. A înfrânt pe tătari la *Șerpătești* (ian. 1595) și a cucerit Brăila (mart. 1595) de la turci.

MANTEGNA [manteña], **Andrea** (c. 1431–1506), pictor, gravor și sculptor italian din școala padovană. Operă impresionantă prin expresivitate și tensiune dramatică, prin desenul riguros și

Andrea Mantegna

„Hristos mort"

„Sfântul Sebastian"

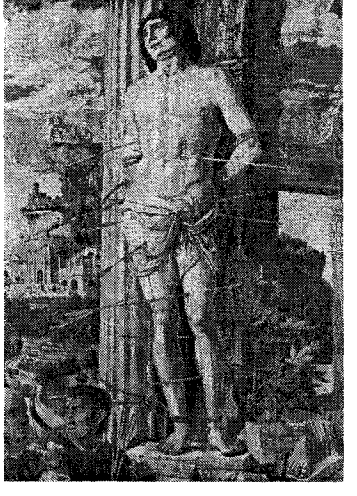

prin sculpturalitatea formelor („Moartea fecioarei", „Sfântul Sebastian", „Triumful lui Cezar"). În compoziții, a introdus cadrul de arhitectură romană. Pictură de șevalet și fresce (decorații în Camera soților din Palatul ducal de la Mantova). În „Hristos mort" a folosit cu îndrăzneală racursiul. Unul dintre primii gravori pe metal din Italia. Colecționar de antichități.

MANȚICĂ (< it., fr.; {s} gr. *mantikos* „profet, ghicitor") s. f. Arta prezicerii viitorului, a ghicitului în credințele religioase ale populațiilor primitive pornind de la semnele cerești, zborul păsărilor, fenomenele naturale etc.

MANTIE (< sl., rus.) s. f. Veșmânt asemănător cu o pelerină lungă și largă care se purta peste celelalte haine.

MANTILĂ (< fr.) s. f. **1.** Pelerină scurtă până la genunchi, purtată în trecut de femei. **2.** Eșarfă lungă de mătase sau de dantelă purtată de femei în Spania.

MANTINEEA, oraș antic în Arcadia (Grecia). Aici, în 362 î.Hr., armata tebană a înfrânt armata spartană, punând capăt hegemoniei Spartei în Grecia.

MANTINELĂ (< it., germ.) s. f. **1.** Bordură (gard, zid) cu colțurile rotunjite, care înconjură un patinoar și delimitează câmpul de joc la hochei pe gheață. **2.** Marginea internă a unei mese de biliard.

MANTISĂ (< fr.; lat. *mantissa* „adunare, adaos") s. f. Partea zecimală pozitivă a unui logaritm.

MANTOU (< fr.) s. n. Palton sau pardesiu pentru femei.

MANTOVA, oraș în N Italiei (Lombardia), pe râul Mincio, la 129 km VSV de Veneția; 49,2 mii loc. (1997). Nod feroviar. Ind. constr. de mașini agricole, petrochimică, de prelucr. a lemnului (mobilă), a ceramicii, hârtiei, zahărului și textilă. Piață agricolă. Numeroase monumente: Biserica romanică (sec. 11), bisericile Santa Maria di Gradaro (1256–1295) și San Sebastiano (1460), bazilica San Andrea (1470, terminată în sec. 17), palatul Ragione (1250), Palatul ducal (sec. 15–18, cu fresce de A. Mantegna), castelul San Giorgio (sec. 14), Palatul de Justiție (1620) ș.a. Fundat probabil de etrusci, a fost ocupat de galii cenomani (sec. 5 î.Hr.); colonie romană (din 214 î.Hr.), apoi comună liberă (din sec. 12), a ajuns în stăpânirea familiei Gonzaga (1328–1708); cucerit de Habsburgi (1708–1866, cu întreruperi). În 1866 a intrat în componența Regatului Italiei.

MANTRA (cuv. sanscrit „instrument de gândire") s. f. Formulă căreia în unele practici și religii orientale (yoga, budism, hinduism, tantrism) i se atribuie o valoare educativă, cvasimagică. Cea mai cunoscută este **m.** „Om Mani Padme Hum" (în sanscr. „O, tu, giuvaer din floarea de lotus"), care are un rol foarte important în budismul tibetan. Recitarea unei **m.** este asociată cu meditația (practicată îndeosebi în tantrism).

MANU, familie de boieri din Țara Românească. Mai importanți: **1. Ioan M.** (1803–1874, n. București), om politic. Prefect de poliție (agă) în timpul domniei lui Gh. Bibescu. A organizat primul corp al pompierilor. Participant la Revoluția de la 1848. Ca membru al Căimăcămiei de Trei (1858–1859), a fost partizan al alegerii ca domn al lui Gh. Bibescu. Unul dintre fondatorii Societății Filarmonice. **2. Gheorghe M.** (1833–1911, n. București), general și om politic. Fiul lui **M. (1)**. Prof. la Școala militară din București. Membru marcant al Partidului Conservator. Primar al Capitalei (1874–1877). Prim-min. (1889–1891) și ministru de Interne (ian.–iul. 1900), ministru de Război (1869–1870; 1904–1907), al Agriculturii, Domeniilor, Industriei și Comerțului (nov.–dec. 1891), al Finanțelor (1899–1900). În timpul Războiului de Independență (1877–1878) a fost comandant al Diviziei a 4-a Infanterie. A condus artileria română în luptele de la Nicopole și Pievna.

MANU (cuv. sanscrit „om primordial") (în mitologia vedică), strămoșul

Gheorghe Manu

neamului omenesc, citat în *Rigveda* ca inițiator al unor ceremonii religioase. Potrivit unei tradiții ulterioare, nume purtat de cei 14 strămoși ai omenirii, din care primul, considerat fiul zeului Brahma, este autorul celui mai important cod de legi civile și religioase *(Mānavadharmasāstra)* ale Indiei antice. Păstrat într-o versiune din sec. 2 î.Hr.–2 d.Hr., cuprinde dogmele brahmanismului; a contribuit la consolidarea regimului de caste.

MANU, Ion (1891–1968, n. Botoșani), actor român. Virtuoz al rolurilor secundare, a strălucit în comedie prin calitățile de mim și volubilitate cuceritoare (în teatru: Agamiță Dandanache din „O scrisoare pierdută", Rică Venturiano din „O noapte furtunoasă", „Catindatul din „D'ale carnavalului", Leonida din „Conu' Leonida față cu reacțiunea"; în film: „Păcală și Tândală", „Darclée", „Pașii spre lună"). A scris „Memoriile unui uituc".

MANU, Sanda (n. 1933, București), regizoare română. Prof. univ. la București. A abordat domenii diferite, de la

Mantova

Castelul San Giorgio

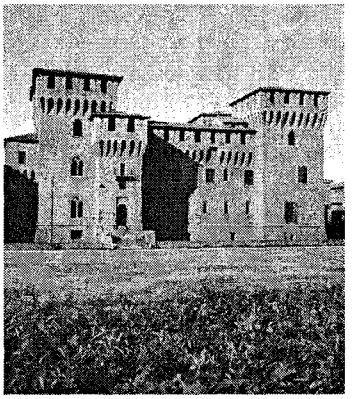

Bazilica San Andrea

drama psihologică până la musical sau show-ul de televiziune (în teatru: „Într-o singură seară" de I. Naghiu, „Mincinosul" de Goldoni, „Romulus cel Mare" de Dürrenmatt, „Pygmalion" de G.B. Shaw, musicalul „Alcor și Mona" după M. Sebastian și la televiziune „Gaițele" de A. Kiriţescu, „Apollon de Bellac" de Girandoux, „Pădurea" de Ostrovski).

MANUAL, -Ă (< fr., lat., it.) s. n., adj. **1.** S. n. Carte în care sunt expuse sistematic elementele fundamentale ale unei științe, ale unei arte sau ale unei îndeletniciri practice, folosită mai ales în instituțiile de învățământ. **2.** S. n. (MUZ.) Ansamblu al claviaturilor orgii (la care se cântă cu mâna, spre deosebire de pedalier) sau ale clavecinului. **3.** Adj. Care se execută cu mâna; de mână. ✦ (Despre îndeletniciri sau profesiuni) Care se efectuează prin muncă fizică sau cu unelte acționate cu mâna. ✦ Care execută lucrări de mână, care lucrează cu mâinile.

MANUBRIU (< fr. {i}; {s} lat. *manubrium* „mâneri") s. n. **1.** (ZOOL.) Formație tubulară a corpului meduzelor, pe care se află orificiul bucoanal. **2.** (ANAT.) *M. sternal* = partea superioară a sternului, articulată cu cele două clavicule și cu primele două cartilagii costale.

MANUC, Hanul lui ~, unul dintre cele mai vechi hanuri păstrate în București. Construit în 1808 prin strădania și pe cheltuiala negustorului armean Emmanuel Mârzaian (supranumit Manuc Bei), hanul este conceput de plan patrulater, curtea centrală având dispuse în jurul ei, pe două niveluri, camere de locuit, de recepție, bucătării. Prispa, pe toată lungimea, amintește de arhitectura populară muntenească.

MANUEL, numele a doi împărați bizantini: **M. I Comnen** (1143–1180). A luptat pentru supremație în Pen. Italică și și-a impus suzeranitatea asupra turcilor selgiucizi (1161), Ungariei (1164), Serbiei (1172), dar apoi a fost înfrânt la Myriokephalon (sept. 1176) de selgiucizi. **M. II Paleolog** (1391–1425). A vizitat, între 1399 și 1403, Italia, Franța și Anglia, urmărind obținerea de ajutoare pentru lupta împotriva turcilor otomani. După înfrângerea lui Baiazid I (1402), a încetat de a mai plăti tribut turcilor otomani (până în 1424).

MANUEL, numele a doi regi portughezi: **M. I Cel Mare (M. el Afortunado „Cei Fericit")** (1495–1521). A expulzat pe evrei și musulmani. În timpul domniei lui, navigatorii portughezi (Vasco da Gama, Corte-Real, Cabral, Albuquerque ș.a.) au făcut importante descoperiri geografice și au cucerit teritorii în Africa, India, Indochina și Arh. Malaez, marcând începutul expansiunii coloniale în aceste regiuni. A promulgat un cod de legi și a sprijinit dezvoltarea arhitecturii (stilul manuelin). **M. II,** ultimul rege (1908–1910). Înlăturat printr-o lovitură de stat militară, s-a refugiat în Marea Britanie, iar Portugalia s-a proclamat republică.

MANUEL, Niklaus Deutsch (c. 1484–1530), pictor și gravor elvețian. Elev al lui Tiziano. Adept al Reformei. Opere cu subiecte religioase și mitologice, inspirate din tradiția germană („Dansul morții", „Piran și Tisbe", „Sabia Sf. Anton").

MANUELIN (< fr.; {s} n. pr. *Manuel*) adj. *Stil ~* = denumire dată artei și arhitecturii dezvoltate în Portugalia către sfârșitul sec. 15 și începutul sec. 16 și care au ajuns la apogeu în timpul domniei lui Manuel I cel Mare. Se caracterizează prin bogăția sculpturii ornamentale, plasată pe structuri gotice și marcată de influențe romanice, maure și orientale (ex. mănăstirea din Belém).

MANUFACTURA (< fr.) vb. I tranz. A produce bunuri, obiecte de manufactură.

MANUFACTURĂ (< fr.; {s} lat. *manufactura* „muncă manuală") s. f. **1.** Proces de prelucrare cu mâna sau cu mașina, organizat pe baza diviziunii muncii. **2.** Produs obținut din prelucrarea unor materii prime. **3.** Denumire folosită uneori pentru a desemna o întreprindere, o ramură industrială (ex. m. de tutun, m. de porțelan).

MANUFACTURIER, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Privitor la manufactură, care ține de manufactură. **2.** S. m. și f. (Rar) Proprietar al unei manufacturi **(3).**

MANUKAU, oraș în Noua Zeelandă, în North Island, situat în G. Manukau, la 19 km SE de Auckland; 254,6 mii loc. (1996). Aeroport. Producție de aluminiu, ciment, mase plastice, fibre sintetice și articole textile.

MANUS, insulă vulcanică în arh. Bismarck (Insulele Amiralității), în Oc. Pacific, aparținând statului Papua-Noua Guinee; 1,6 mii km^2; 80 km lungime; 27 km lățime max. Relief deluros cu alt. max. de 719 m. Oraș pr.: Lorengau.

MANUSCRIPT (< lat.) s. n. Manuscris.

MANUSCRIPTUM, revistă trimestrială editată de Muzeul Literaturii Române din București (din oct./dec. 1970). Director fondator: D. Panaitescu-Perpessicius (1970–1972). Redactor-șef (din 1992) Dan Condeescu. Specializată în publicarea de scrieri și documente literare inedite. Colaboratori: Ș. Cioculescu, Al. Piru, P. Cornea, R. Vulpescu, N. Manolescu, M. Zaciu, N. Florescu, D. Simonescu, D. Vatamaniuc, P. Creția ș.a.

MANUSCRIS (< *manuscript,* după *scris*; {s} lat. *manus* „mână" + *scriptus* „scris") s. n. **1.** Denumire generală pentru orice text scris de mână. Semnificația cea mai importantă este aceea de carte veche scrisă sau copiată înainte de apariția tiparului. Cele mai vechi m. au fost scrise pe papirus; din sec. 3–4, au fost strânse în codexuri. Principalele centre de scriere și copiere au fost mănăstirile, unde, treptat, scrierea și decorarea acestor **m.** cu miniaturi și litere aurite a devenit o adevărată artă. Sin. *manuscript.* **2.** Prima formă autografă sau dactilografiată (procesată) a unei lucrări pregătite pentru publicare. ✧ Loc. *În manuscris* = în formă netipărită.

MANUSCRISELE DE LA MAREA MOARTĂ (QUMRAN), texte străvechi scrise în ebraică, arameică, nabateică, greacă, latină, siriano-palestiniană și arabă, datând din sec. 2 î.Hr.–2 d.Hr. Cuprind date prețioase privind esenianismul și geneza creștinismului primitiv. Descoperite în 1947 în peșterile din regiunea de NV a Mării Moarte, în apropiere de Qumran (unde în sec. 2 î.Hr.–2 d.Hr. și-a avut centrul o comunitate religioasă, probabil, a esenienilor).

MANUTANȚĂ (< fr.) s. f. Locul și instalațiile necesare fabricării pâinii pentru militari și depozitării cerealelor. ✦ Serviciu militar specializat în fabricarea pâinii pentru trupă.

MANUZIO [manutsio] **(sau MANUCCI; lat. MANUTIUS),** familie de tipografi și editori umaniști italieni (sec. 15–16). Mai importanți: **1. Aldo M.** (diminutivul din *Teobaldo;* lat.: *Aldus*) **cel Bătrân** (c. 1450–1515), a editat și tipărit la Veneția clasici antici, folosind, pentru prima oară, caracterul de literă îngroșată, numit, după prenumele său, *aldin.* **2. Paolo M.** (1512–1574), fiul lui **M. (1).** A editat și tipărit îndeosebi pe Cicero și Petrarca și scrieri ale Părinților Bisericii apusene. **3. Aldo M. cel Tânăr** (1547–

1597), fiul lui **M. (2).** A condus, din 1588, tipografia Vaticanului.

MANYO-SHU (cuv. japonez „o mie de pagini"), cea mai veche antologie oficială de lirică japoneză, publicată în 808. Cuprinde aproximativ 4 500 de poeme, atribuite unui număr de 550 autori, unii anonimi, scrise între sec. 7 și 8. Întocmită probabil de cinci scriitori, care figurează și ei în cadrul antologiei, dintre care: Ōtomo no Yakamochi, Kakinomoto no Hitomaro, Nukata no Ōkimi, Takahashi no Mushimaro.

MANZANILLO [mansaniio], oraș în S Cubei, port la G. Guacanayabo al M. Caraibilor; 107,6 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Expl. de zinc și de cupru. Constr. navale. Ind. textilă, a pielăriei și încălțămintei, zahărului, tutunului, de prelucr. a lemnului. Piață agricolă (zahăr). Exportă zahăr, melasă, tutun, lemn. Fundat în 1784.

MANZIKERT (MALAZGIRT), localitate în Asia Mică (E Turciei), unde, la 19 aug. 1071, împăratul bizantin Roman IV Diogenes, a fost înfrânt și luat prizonier de sultanul selgiucid Alp Arslan. În urma acestei lupte, Selgiucizii au pus stăpânire pe o mare parte a Asiei Mici.

MANZONI [mandzo:ni], **Alessandro** (1785–1873), scriitor italian. Celebru îndeosebi prin romanul „Logodnicii", capodoperă a literaturii italiene, frescă istorică ce reflectă cu o mare veridicitate realitatea socială milaneză dintr-o scurtă perioadă (1628–1630) a îndelungatei epoci de ocupație spaniolă (1556–1707). Poezie romantică cu nuanțe religioase („Imnuri sacre") și patriotice („Cinci Mai", „Câteva versuri inedite"); tragedii istorice („Contele de Carmagnola"). Teoretician al romantismului („Scrisoare asupra romantismului", „Despre romanul istoric"). Preocupat de problemele limbii literare, a recomandat cultivarea ei pe baza dialectului toscan

Alessandro Manzoni

(„Despre limba italiană", „Despre unitatea limbii și despre mijloacele de răspândire a ei").

MANZÙ, Giacomo (pseud. lui *Giacomo Manzoni*) (1908–1991), sculptor și pictor italian. Creația sa, influențată de Donatello, dominată de figura umană, se caracterizează prin sugestiva stilizare și finețea tratării suprafețelor. A decorat cu reliefuri noile uși ale Porții Morții în catedrala San Pietro din Roma, ușile domului din Salzburg și ale bisericii Sankt Laurenz din Rotterdam. Sculpturi în bronz, de expresie clasică („Cardinal", „Variațiuni pe o temă").

MAOISM (< n. pr. *Mao*) s. n. Gândire și practică politică inspirate din teoria marxistă a lui *Mao Zedong*, bazându-se pe o cale specifică de construcție a socialismului în China. În Occident, **m.** a îmbrăcat forme de extremă stângă, mult îndepărtate de esența filozofiei originale.

MAOKE (PEGUNUNGAN MAOKE), lanț muntos în Indonezia (Irian Jaya), în NV ins. Noua Guinee, extins pe direcția E–V, pe 680 km lungime, până la granița Indoneziei cu Papua-Noua Guinee. Cuprinde două șiruri de munți, respectiv culmile Sudirman (în V) și Djajawidjaja (în E), cu numeroase vârfuri de peste 4 000 m alt. (Trikora 4 750 m, Mandala 4 760 m ș.a.). Alt. max.: 5 030 m (vf. Jaya, cel mai înalt din ins. Noua Guinee).

MAORI (< fr. *i*) s. m. pl. Populație băștinașă din Noua Zeelandă, constituită din două grupuri etnice: unul care prezintă caracterele atenuate ale melanezienilor și altul, mult mai numeros, pe cele ale polinezienilor.

MAO TUN (MAO DUN) (pseud. lui *Shen Yen-Ping*) (1896–1981), scriitor și om politic chinez. Influențat de Lu Xün. Ministru al Culturii (1949–1965). Romane și nuvele în care evocă în manieră realistă evenimente ale Chinei contemporane („Eclipsa", „Întunecare", „Zorile"); piese satirice („Până la sărbătoarea morților și după"). Eseuri; lucrări de critică literară.

MAO ZEDONG (MAO TZEDUN) (1893–1976), om politic chinez. Participant la mișcările studențești din mai 1919. Unul dintre întemeietorii Partidului Comunist Chinez (1921). S-a alăturat inițial Gomindan-ului (1923–1927), cu care, ulterior, a intrat în conflict armat deschis și a luptat împotriva expansiunii japoneze (1931–1947). A condus armata revoluționară chineză în Marșul cel lung (1934–1935), câștigând astfel noi poziții militare împotriva dușmanilor. La 1 oct. 1949, a proclamat R.P. Chineză. Președinte al C.C. al P.C. Chinez și al Comisiei Militare a C.C. a P.C. Chinez (1943–1976). Președinte al Republicii Populare Chineze (1949–1959). Președinte de onoare al Comitetului pe întreaga Chină al Consiliului Consultativ Politic Popular (1954–1976). În 1957, a renunțat la modelul sovietic de dezvoltare a industriei, promovând „marele salt înainte", o tentativă infructuoasă de descentralizare a economiei și un nou sistem de organizare socială a comunelor populare. În 1966–1969, a lansat „revoluția culturală", cu scopul de a revitaliza principiile revoluționare în cadrul partidului comunist și al statului, o linie politică dură (voluntarism extrem, cult al personalității pronunțat). Ideolog al marxismului chinez („Cu privire la practică", „Cu privire la contradicții", „Despre dictatura democrației populare"). Lirică meditativă.

MAPAMOND (< it., ngr.) s. n. **1.** (GEOGR.) Planiglob; planisferă. **2.** (ASTR.) *M. ceresc* = harta cerului, pe care sunt însemnate stelele, constelațiile etc.

MAPĂ[1] (< germ.) s. f. Obiect de birou, confecționat din carton, piele, material plastic etc., în care se păstrează hârtii, file volante; dosar special în care se păstrează hârtii, desene, acte; copertă de protecție pentru o carte, un manuscris etc. ✦ Servietă (plată).

MAPĂ[2] (< it., lat.) s. f. (Rar) Hartă geografică.

MAPUTO, capitala statului Mozambic, situată în S țării, pe țărmul G. Delagoa al Oc. Atlantic; 2 mii. loc. (1993). Port maritim. Aeroport. Pr. centru politic, economic și cultural al țării. Reparații navale. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, a încălțămin-

Mao Zedong

Maputo. Vedere generală

tei, mat. de constr. (ciment, ceramică) şi alim. Cauciuc sintetic. Export de cărbune, bumbac, zahăr, copra, lemn preţios. Centru balnear şi turistic. Universitate (1962). Oraşul s-a dezvoltat în jurul unei fortăreţe ridicate de portughezi în 1787. Până în 1976, s-a numit *Lourenço Marques*.

MAQAMA (cuv. arab) s. f. invar. Gen literar al tradiţiei arabe, răspândit în special în sec. 10–11, care constă dintr-o scurtă proză narativă rimată, caracterizată printr-un rafinament formal deosebit.

MAQÊN GANGRI (MACH'INGKANGJIH), vârf în masivul Anyêmaqên Shan, în partea central-vestică a Chinei. Alt.: 6 282 m.

Marabu (II)

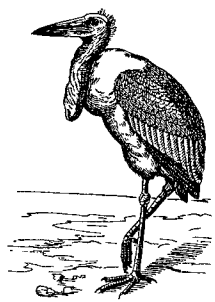

MAQUIS [maki] (cuv. fr.) s. n. **1.** Fitocenoză de tufişuri şi de arbuşti veşnic verzi, cu înălţimi de 6–11 m, adaptaţi la clima uscată, caracteristică regiunilor mediteraneene. Plante caracteristice: roşcovul, mirtul, măslinul sălbatic etc. **2.** P. ext. Denumire a mişcării partizanilor francezi care au luat parte la Rezistenţa antihitleristă (1941–1944).

MARABU (< fr.) s. m. I. **1.** Membru al unui ordin religios musulman medieval din N Africii; murabit. **2.** Moschee mică în care oficia un marabu (I 1). II. Pasăre foarte vorace din ordinul ciconiiformelor, mai mare decât barza, cu gâtul şi capul golaşe, cu ciocul şi cu picioarele puternice *(Leptoptilus crumeniferus)*. Trăieşte în Africa şi în Asia ecuatorială.

MARACAIBO 1. Lagună pe ţărmul de NV al Venezuelei, situată într-o depresiune tectonică, în S G. Venezuela, cu care comunică printr-un canal de 53 km lungime; 13,5 mii km^2; ad. max.: 250 m; lungime: 214 km; lăţime max.: 116 km. Litoral mlăştinos. Mare regiune petroliferă. **2.** Oraş în NV Venezuelei, centru ad-tiv al statului Zulia, port pe canalul care leagă laguna cu acelaşi nume de G. Venezuela; 1,4 mil. loc. (1990). Nod de comunicaţii. Aeroport. Prelucr. petrolului şi a metalelor; ind. electrotehnică, chimică, textilă, a pielăriei şi încălţămintei, cosmetică şi alim. Centru financiar şi comercial. Export de petrol. Universitate (1964). Fundat în 1571 de călătorul spaniol Alonso Pacheco cu numele de *Ciudad Rodrigo,* denumire schimbată în 1574 în *Nueva Zamora*, iar apoi în **M.**

MARACANA, cel mai mare stadion din lume, având c. 200 000 de locuri, construit la Rio de Janeiro (Brazilia).

MARACAS (cuv. sp.) s. n. Instrument de percuţie de origine sud-americană, având forma unei cochilii cu mâner, în interiorul căreia se găsesc bile. Se utilizează în pereche.

MARACAY, oraş în partea de N a Venezuelei, centru ad-tiv al statului Aragua, situat pe râul cu acelaşi nume, la 4 km de ţărmul lacului Valencia, la 445 m alt., pe şoseaua panamericană; 384,8 mii loc. (1992). Nod rutier. Aeroport. Ind. alim. (preparate din carne, zahăr), textilă, mat. de constr., a hârtiei, pielăriei şi încălţămintei, chimică, de prelucr. a lemnului. Piaţă agricolă (cafea, cacao, trestie de zahăr, tutun). Fundat de călătorul spaniol Pérez de Almarza în sec. 17.

MARADONA, Diego Armando (n. 1960), fotbalist argentinian. Unul dintre cei mai mari jucători ai lumii, cu o tehnică desăvârşită şi cu o fantezie debordantă. A jucat la echipele Boca Juniors, Barcelona, Napoli şi Sevilla. A condus echipa Argentinei la victoria din Cupa Mondială (1986). Distins cu titlul de cel mai valoros fotbalist al sec. 20, împreună cu Pele.

MARAFEŢ (< ngr.) s. n. **1.** (Fam.; mai ales la pl.) Lucruri mărunte şi fără importanţă, fleacuri, chiţibuşuri, dichisuri. ✦ Podoabe (pretenţioase). **2.** (Mai ales la pl.) Fasoane, mofturi, nazuri, ifose. **3.** (Înv. şi pop.) Meşteşug; dibăcie, iscusinţă. ✦ Procedeu, mijloc; *concr.* dispozitiv ingenios. ✦ Truc, artificiu.

MARAGALL Y Gorina, Joan (1860–1911), poet şi eseist spaniol. Unul dintre cei mai importanţi postromantici catalani. Lirică panteistă şi patriotică („Poezii", „Viziuni şi cântece", „Secvenţe"). Eseuri în care pledează pentru asimilarea culturii europene moderne şi pentru reînvierea valorilor hispanice tradiţionale; traduceri.

MARAIS, Eugene Nielen (1872–1936), scriitor sud-african de limbă afrikaans. Lirică inspirată de folclorul negru („Poezii") şi proză fantastică („Casa celor patru vânturi", „Leii din Maguba").

MARAIS [mareʒ], **Jean** (pe numele adevărat *J. Villain-Marais*) (1913–1998), actor francez. Dotat cu un fizic atrăgător, a abordat mai ales roluri de romantic îndrăgostit sau de aventurier („Legenda îndrăgostiților", „Frumoasa și bestia", „Orfeu", „Taifun la Nagasaki", „Cocoșatul", „Piele de măgar", „Fantomas", „Masca de fier"). Carieră remarcabilă și în teatru („Părinți teribili" de J. Cocteau).

MARAJÓ, insulă în estuarul Amazonului (Brazilia), mărginită de Amazon în V și Pará în S și E; 40,2 mii km^2; lungime: 295 km; lățime max.: 198 km. Plantații de cauciuc; păduri ecuatoriale. Creșterea animalelor. Inundată în mare parte de creșterile de nivel. Cea mai mare insulă fluvială din lume.

MARAMĂ (< tc.) s. f. Țesătură dreptunghiulară de borangic alb sau gălbui-crem (lungă de 3–5 m și lată de c. 0,50 m), împodobită cu motive geometrice sau florale, uneori colorate; piesă componentă a costumului popular din Oltenia și Muntenia, cu care femeile își înfășoară capul, lăsând marginile să atârne până aproape de pământ.

MARAMBA, oraș în partea de SSV a Zambiei, pe stg. fl. Zambezi, la granița cu Zimbabwe, la 940 m alt., la 7 km de cascada Victoria; 82,2 mii loc. (1990). Aeroport. Reparații feroviare; asamblare de automobile. Ind. de prelucr. a lemnului (cherestea) și a tutunului, textilă (țesături) și alim. Muzeul „Livingstone" cu colecții de istorie, arheologie și etnografie. Fundat în 1905, a fost capitala Rhodeziei de Nord (1907–1935). Până în 1968 s-a numit *Livingstone*. Turism.

MARAMUREȘ 1. Munții Maramureșului, grup de munți în N Carpaților Orientali, la granița cu Ucraina, alcătuit dintr-o culme principală orientată NV–SE, care formează cumpăna de ape dintre bazinele Tisei superioare și Ceremușului. Format din șisturi cristaline, roci sedimentare (gresii, marne, conglomerate) și roci eruptive. Fragmentat de râurile Vaser și Ruscova în masivele Pop Ivan (1 937 m), Toroiaga (1 930 m), Pietrosu (1 850 m) ș.a. Alt. max.: 1 957 m (vf. Farcău). Expl. de pirite cuprifere și sulfuri complexe. Păduri de molid și de fag. **2.** Depresiune intramontană, de origine tectono-vulcanică, situată în N Carpaților Orientali, între M-ții Oaș, Gutâi, Țibleș, Rodnei și Maramureșului, străbătută de Tisa cu afl. săi Vișeu, Iza și Mara. Supr.: c. 3 800 km^2. Relief deluros, cu alt. medii de 600–800 m, în care râurile au sculptat văi largi, cu terase și lunci. Climă umedă și răcoroasă (temp. medie anuală 6–8°C); precipitații bogate (800–1 200 mm/an). Păduri de fag și conifere. Livezi, pășuni și fânețe naturale. Izv. minerale. Importantă și originală zonă folclorică și etnografică, cu obiecte de port popular, cântece și dansuri populare specifice, numeroase biserici de lemn (Ieud, Rozavlea, Bogdan Vodă, Bârsana ș.a.), porți și case țărănești, având stâlpi din lemn cu sculpturi și incrustații. Turism. Comunică cu zonele învecinate prin intermediul pasurilor Prislop (spre Depr. Dornelor), Șetref (spre Depr. Bistrița), Botiza (spre Țara Lăpușului), Gutâi (spre Depr. Baia Mare) și Huta (spre Depr. Oaș). **3.** Veche provincie românească, situată în N României. În Antichitate a fost locuită de daci, care au venit în contact cu civilizația și cultura romană. Menționată documentar în 1199. Voievodat, district și apoi comitat liber, a fost inclusă, în 1543, în Principatul Transilvaniei. Populația românească din **M.**, rezistentă față de elementul cuceritor maghiar, și-a menținut vreme îndelungată forme de organizare proprii. Românii de aici au participat la luptele împotriva tătarilor, iar *Dragoș* a fost numit conducător al unei formațiuni statale, nucleul viitorului stat feudal Moldova. În c. 1363, voievodul *Bogdan* din **M.** trece în Moldova, devenind, cu sprijinul populației locale, primul domn independent al țării. În **M.** au existat mai multe mănăstiri (ex. *Peri*) cu rol cultural important. În dec. 1918, o dată cu Transilvania, **M.** s-a unit cu România. **4.** Județ în N României, la granița cu Ucraina; 6 304 km^2 (2,64% din supr. țării); 530 955 loc. (2000), din care 53,3% în mediul urban; densitatea: 84,9 loc./km^2. Reședința: municipiul *Baia Mare*. Orașe: Baia Sprie, Borșa, Cavnic, Seini, Sighetu Marmației (municipiu), Târgu Lăpuș, Vișeu de Sus. Comune: 62. *Relief* predominant muntos (43% din supr. județului), reprezentat prin lanțul munților vulcanici Gutâi-Lăpuș-Țibleș în partea centrală a județului, cu altitudini variind între 1 300 și 1 839 m (vf. Țibleș) și prin

Maramă din Oltenia (Vâlcea)

Munții Maramureșului

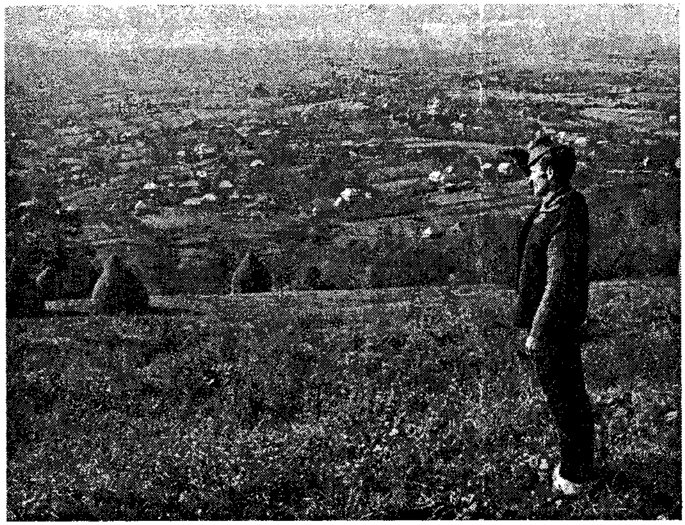

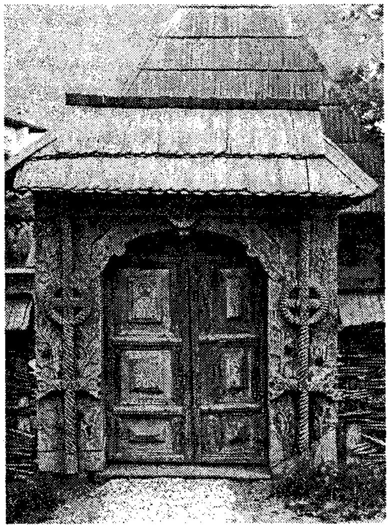

Depresiunea Maramureș

Vedere generală

Poartă maramureșeană

lanțul cristalin al M-ților Maramureș și Rodna (prelungirile sale nordice), în partea de E a județului, în care se înregistrează cea mai mare altitudine de pe terit. jud. **M.** și, totodată, din Carpații Orientali (2 303 m, vf. Pietrosu din masivul Rodna). Zona de dealuri și podișuri (Dealurile Codrului, Chioarului, Asuajului, Podișul Boiu, culmea Breaza ș.a.), extinsă în partea de S a jud. **M.** ocupă 30% din supr. sa, iar regiunile de depresiuni (Maramureș, Baia Mare, Lăpuș, Copalnic ș.a.) se extind pe 27% din supr. județului. *Climă* temperat-continentală, cu ierni aspre și veri răcoroase. Valorile medii ale temp. aerului variază între 0°C în zonele montane înalte și 9,4°C în depresiuni, iar regimul precipitațiilor oscilează între 700 mm în reg. depresionare și deluroase și 1 400 mm anual pe crestele montane înalte. Vânturile predominante bat dinspre V, SV și N. *Rețeaua hidrografică* este bogată și densă, fiind tributară direct sau indirect celor două râuri mari — Tisa în NV (ce formează granița cu Ucraina pe o distanță de 62 km) și Someș (care drenează partea de SV a jud. **M.** pe o lungime de 36 km). Cele mai importante râuri din bazinul Tisei sunt Vișeu (cu afl. săi, Vaser, Ruscova, Bistra ș.a.), Iza (cu afl. Boicu, Ieud, Slătioara, Mara ș.a.) și Săpânța, iar din bazinul Someșului sunt Lăpuș (cu afl. Libotin, Suciu, Rohia, Cavnic, Săsar), Bârsău, Asuaj, Ci-

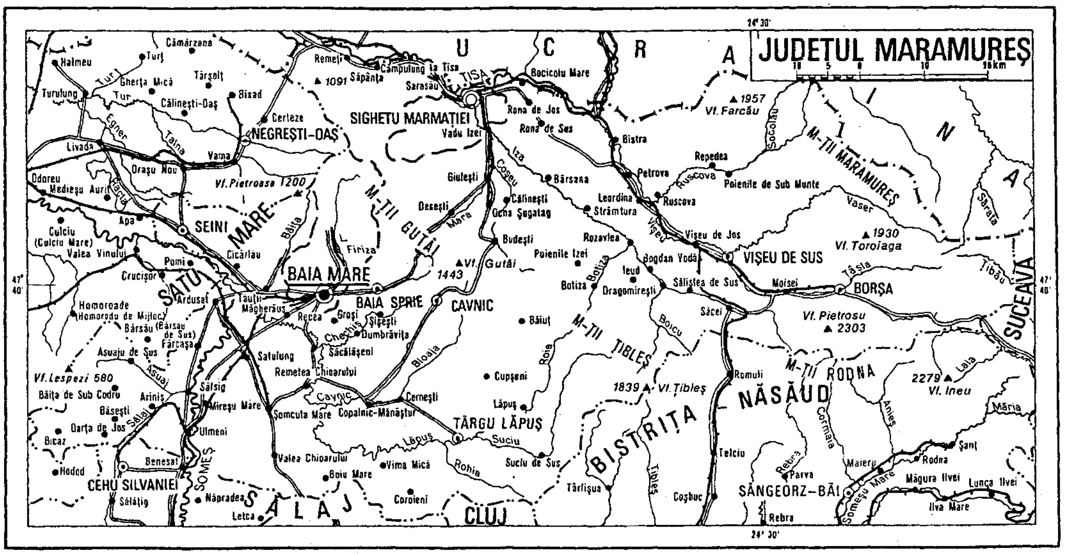

cârlău ş.a. Pe terit. jud. **M.** sunt câteva lacuri glaciare în M-ţii Rodnei (lezerele Buhăescu, Tăul Pietrosu, Tăurile Negoiescu), câteva lacuri sărate cantonate în ocnele de sare părăsite (Ocna Şugatag, Coştiui), precum şi lacul de acumulare Firiza. *Resurse naturale:* minereuri auro-argentifere (Săsar, Şuior, Valea Roşie, Dealu Crucii), minereuri complexe (plumb, zinc, cupru) la Cavnic, Băiuţ, Baia Sprie, Herja, Nistru, Poienile de Sub Munte, minereuri cuprifere (Băile Borşa, Ilba, Toroiaga, Burloaia), zăcăminte de mică (Răzoare), gips (Dumbrăviţa), sare (Ocna Şugatag). Expl. de marmură (Borşa, Cufoaia), andezit (Seini, Blidari, Săpânţa, Cicârlău), bentonit (Răzoare), dolomit (Măgureni), gresie (Ţicău, Răzoare), caolin (Şuior), calcar (Săcel, Buciumi, Şomcuta Mare), nisip cuarţos (Curtuiuşu Mare) ş.a. Păduri (289 185 ha, 1997). Izvoare cu ape minerale, numite borcuturi (Borşa, Săpânţa). *Industria* este axată, în principal, pe sectoarele primare de expl. şi prelucr. a materiilor prime (minereuri polimetalice neferoase) şi a resurselor de masă lemnoasă. Principalele centre de preparare a minereurilor neferoase şi de metalurgie neferoasă sunt Baia Mare, Săsar, Cavnic, Borşa, Băiuţ. Ind. constr. de maşini, cu centre la Baia Mare şi Sighetu Marmaţiei, produce utilaj minier, maşini-unelte, maşini şi utilaje agricole şi forestiere, accesorii şi scule, piese de schimb auto etc. Prelucr. lemnului se realizează la Sighetu Marmaţiei, Baia Mare, Baia Sprie, Vişeu de Sus, Câmpulung la Tisa, Borşa, Târgu Lăpuş, Seini, Coştiui ş.a. Întreprinderi textile (confecţii, tricotaje, covoare, filaturi, ţesături) se găsesc la Baia Mare, Sighetu Marmaţiei, Baia Sprie, Târgu Lăpuş, Şomcuta Mare. Alte produse: articole de blănărie (Baia Mare), mat. de constr. (faianţă, cărămizi, prefabricate din beton, teracotă, şamotă) la Baia Mare, Baia Sprie, Sighetu Marmaţiei, sticlă (Fărcaşa), încălţăminte (Sighetu Marmaţiei), preparate din carne şi lapte, conserve de legume şi fructe, băuturi alcoolice, sucuri naturale, nectar, oţet, drojdie, produse de panificaţie etc. (Baia Mare, Sighetu Marmaţiei, Baia Sprie, Cavnic, Seini, Târgu Lăpuş, Borşa, Şomcuta Mare ş.a.). În cadrul producţiei meşteşugăreşti se remarcă olăritul (Târgu Lăpuş, Săcel, Băiţa de sub Codru), prelucr. artistică a lemnului (vestitele porţi maramureşene, unelte, mobilier ţărănesc, lăzi de zestre, cruci pictate) la Deseşti, Vadu Izei, Giuleşti, Plopiş, Săpânţa, Băiţa de sub Codru, prelucr. lânii (cergi, sumane ş.a.) la Săpânţa, Fereşti, Hoteni, Vişeu de Sus ş.a. *Agricultura* dispunea la sfârşitul anului 1997 de un fond funciar de 311 226 ha terenuri agricole (din care 260 578 ha în proprietate privată), 289 185 ha acoperite cu păduri, 5 650 ha cu ape şi 24 375 ha alte suprafeţe. Din totalul supr. agricole 83 603 ha sunt terenuri arabile, 101 139 ha păşuni, 120 199 ha fâneţe naturale, 6 039 ha livezi şi pepiniere pomicole şi 246 ha vii şi pepiniere viticole. În 1997, terenurile arabile erau cultivate cu porumb (24 942 ha), plante de nutreţ (20 671 ha), cartofi (13 565 ha), grâu, ovăz, orz şi orzoaică ş.a. Pomicultura (meri, peri, pruni, piersici, nuci ş.a.) ocupă suprafeţe compacte în arealele localit. Baia Mare, Sighetu Marmaţiei, Şomcuta Mare, Mireşu Mare ş.a. În perimetrele localit. Baia Mare, Tăuţii de Sus, Cicârlău ş.a. există condiţii optime de dezvoltare a plantaţiilor de castan comestibil. La începutul anului 1998, sectorul zootehnic cuprindea 118 mii capete bovine şi bubaline (din care 116 mii în sectorul privat), predominant din rasa Bruna de Maramureş, 119 mii capete porcine (113 mii în sectorul privat), 196 mii capete ovine (integral în sectorul privat) ş.a. Avicultură (1 483 mii capete păsări); apicultură (19 mii familii de albine, integral în sectorul privat). *Căi de comunicaţie* (1998): 231 km căi ferate, cu o densitate de 36,6 km/1 000 km^2 (segmentul de c.f. dintre Vişeu de Jos şi Salva, lung de 61 km, a fost construit în 1948 cu ajutorul brigăzilor voluntare de tineret), 1 501 km drumuri publice, din care 502 km modernizate, cu o densitate de 23,8 km/100 km^2. Transporturile aeriene sunt deservite de aeroportul din com. Tăuţii-Măgheruş, situat la 10 km V de Baia Mare. *Unităţi de învăţământ, cultură şi artă* (1997–1998): 290 grădiniţe de copii, 305 şcoli generale, 29 licee, 18 şcoli profesionale, patru şcoli de maiştri, trei institute de învăţământ superior cu opt facultăţi, 3 147 studenţi şi 189 profesori. Activitatea de promovare a culturii, ştiinţei, artei etc. o desfăşoară Teatrul de Stat din Baia Mare (fundat în 1952), cu secţii de dramă şi de păpuşi, Filarmonica, cele opt muzee şi opt case memoriale, nouă cinematografe, 389 biblioteci, cu 2 941 000 volume, şapte case de cultură, numeroase cluburi, cămine culturale, ansambluri folclorice ş.a. *Turism.* Pe lângă frumuseţile sale peisagistice (văi şi circuri glaciare, cascada Cailor, rezervaţiile complexe Pietrosu Rodnei, Creasta Cocoşului din M-ţii Gutâi, platoul vulcanic Ţibleş ş.a.), jud. **M.** dispune de importante monumente şi locuri istorice, monumente de artă şi ansambluri arhitecturale, monumente de arhitectură populară (peste 200), precum şi de renumite zone etnografice şi folclorice, care şi-au păstrat aproape nealterată arta populară extrem de originală (case, biserici, porţi, ceramică, ţesături, unelte, datini, obiceiuri, muzică, dans etc.). Arhitectura populară tradiţională se remarcă prin vestitele porţi monumentale maramureşene şi mai ales prin sveltele biserici de lemn de la Deseşti, Ieud, Bogdan Vodă, Bârsana, Giuleşti, Budeşti, Fereşti, Vadu Izei, Rozavlea ş.a. Staţiunile climaterice (Borşa, Izvoarele, Mogoşa) şi balneoclimaterice (Ocna Şugatag, Cărbunari, Dăneşti), precum şi obiectivele turistice din Baia Mare, Sighetu Marmaţiei, Târgu Lăpuş, Săpânţa (cimitirul vesel), Moisei (ansamblul monumental realizat de Vida Gheza) ş.a. completează gama variată a locurilor care pot fi vizitate. Indicativ auto: *MM.*

MARAMUREŞEAN, -Ă (< n. pr. *Maramureş*) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană din Maramureş sau originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Maramureşului sau maramureşenilor, privitor la Maramureş sau la maramureşeni.

MARAMUREŞEANCĂ (< *maramureşean*) s. f. Femeie din Maramureş.

MARAN [mară], **René** (1887–1960), scriitor de limbă franceză din Africa Centrală. Născut în Martinica. Romane despre viaţa indigenilor, cu accente umanitare („Batouala", „Cartea junglei"). Versuri parnasiene („Viaţa interioară", „Frumoasele imagini").

MARANGOZ (< tc.) s. m. Dulgher specializat în prelucrarea lemnăriei pentru nave sau ambarcaţii de lemn.

MARANHÃO [marəñəu], stat în NE Braziliei; 329,6 mii km^2; 4,9 mil. loc. (1991). Centrul ad-tiv: *São Luis.* Expl. de petrol. Trestie de zahăr, bumbac, cafea, cacao, porumb, manioc, arahide, cocotieri şi palmieri de ulei. Creşterea animalelor. Pescuit.

MARAÑON [marañon], denumirea cursului superior al Amazonului, de la izv. până la confl. cu Ucayali; 1 650 km. Navigabil (pe c. 800 km).

MARAÑÓN Y POSADILLO [marañon i posadiλo], **Gregorio** (1887–1960), medic şi istoric spaniol. Prof. univ. la Madrid. Unul dintre fondatorii endocri-

nologiei. Cercetări privind insuficiența glandelor suprarenale, tiroida, hormonii genitali („Studii de endocrinologie", „Manual de diagnostic etiologic"). Lucrări cu caracter istoric („Viața lui Henric al IV-lea de Castilia și timpul său", „Liberalism și comunism. Privire asupra războiului civil", „Elogiu și nostalgie despre Toledo").

MARASCHINO (< it.) s. n. Lichior din vișine sau din cireșe amare.

MARASM (< fr., ngr., germ.) s. n. **1.** (Livr.) Demoralizare, decădere morală și spirituală. **2.** Stare de stagnare a unei activități generale (economice, sociale etc.). **3.** (MED.) Formă gravă de denutriție, manifestată prin slăbire extremă, iar la copii și prin întârzieri în creștere. ✦ Epuizare fizică, extenuare, sfârșeală.

MARAȘ v. **Kahramanmaraș**.

MARAT [mara], **Jean Paul** (1743–1793), medic, publicist și om politic francez. Participant la Revoluția Franceză. În coloanele ziarului său „L'Ami du peuple", a dus o susținută campanie împotriva politicii capitulante a girondinilor. Ca președinte al Clubului iacobinilor, a avut un rol important în răscoala din 31 mai–2 iun. 1793, soldată cu excluderea girondinilor din Convenția Națională și cu instaurarea dictaturii iacobine. Asasinat de Charlotte Corday.

MARATON (< fr.; {s} n. localit. *Maraton*) s. n. Probă de atletism, care constă în alergarea pe o distanță de 42,195 km. Inclusă în programul Jocurilor Olimpice de la prima ediție modernă, din 1896, la Atena (câștigată de un tânăr țăran, Spiridon Louis, devenit erou național). Această probă, a celei mai lungi alergări, și-a câștigat o extraordinară popularitate, răspândindu-se în toată lumea, unele concursuri devenind tradiționale, cu mii de participanți, bărbați și femei (m. de la New York, de la Tōkyō, Rio de Janeiro etc.).

Jean Paul Marat

MARATON (MARATHON), localitate în N Aticii, la 42,2 km NE de Atena. Pe câmpia de lângă **M.**, a avut loc, la 12 sept. 490 î.Hr., o bătălie în care atenienii și plateenii, conduși de *Miltiade,* au obținut o strălucită victorie asupra armatei persane. Victoria atenienilor a fost vestită la Atena de un hoplit, Filipides, care a parcurs, alergând, distanța dintre **M.** și Atena și care, după ce a rostit, „Bucurați-vă, am învins", a murit pe loc, răpus de oboseală.

MARATONIST (< *maraton*) s. m. Persoană care practică maratonul.

MARATTA (sau MARATTI), Carlo (1625–1713), pictor italian. Elev al lui A. Sacchi. Ultimul reprezentant important al barocului, făcând trecerea spre neoclasicism, sub influența lui Rafael și a familiei Carracci. Unul dintre conducătorii Școlii de pictură de la Roma. Portrete („Clement al IX-lea"), lucrări cu subiecte religioase („Adorația magilor", „Buna Vestire").

MARAȚI (< fr.) s. m. pl. Populație din statul indian Mahārāshtra. Sivāji Bhonsle s-a autoproclamat rege (1674–1680), urmărind să revigoreze vechile tradiții hinduse. Încercând să oprească expansiunea Marilor Moguli, urmașii săi au format o confederație (1732–1738), care a intrat în conflict armat cu Afghanistanul (înfrânți în 1761), fiind ulterior supuși de britanici, în urma a trei războaie (1779–1782, 1802–1804 și 1817).

MARBÉ, Myriam (1931–1998, n. București), compozitoare română. După 1990, s-a stabilit în Olanda. Studii cu M. Jora și L. Klepper. Prof. univ. la București. Creație ce reprezintă o sinteză între rigoarea extremă și aleatorism („Ritual pentru setea pământului", „Jocus secundus", „Păsările artificiale", „Timpul regăsit", „Concertul pentru viola da gamba, tenor și orchestră" etc.). Muzică pentru ansambluri sau pentru orchestră de cameră și corală. Lucrări de muzicologie.

MARBELLA, oraș în partea de S a Spaniei (Andaluzia), pe țărmul M. Alboran (M. Mediterană), la 48 km SV de Mâlaga, una dintre cele mai importante stațiuni balneoclimaterice de pe Costa del Sol; 80,6 mii loc. (1991). Centru viticol și de vinificație. Turism. Cunoscut în Antichitate sub numele de *Salduba.*

MARBOD, rege al marcomanilor (18 î.Hr.–37 d.Hr.). A întemeiat un regat (9 d.Hr.) bazat pe uniunea mai multor triburi germanice (longobarzi, quazi, semnoni, hermunduri), cu o forță armată de c. 70 000 de pedeștri și 4 000 de călăreți. După ce a fost înfrânt (17 d.Hr.) de cherusci, conduși de Arminius, a trăit în exil la Ravenna.

MARBURG v. **Maribor**.

MARBURG AN DER LAHN [ma:rburk an der la:n], oraș în partea central-vestică a Germaniei (Hessen), pe Lahn, la 74 km N de Frankfurt am Main; 75,3 mii loc. (1992). Nod feroviar. Ind. de prelucr. a metalelor, constr. mecanice, electrotehnică, chimico-farmaceutică, textilă și alim. Fabrică de mobilă. Ceramică. Vechi centru cultural. Universitate (1527). Monumente: Elisabethkirche (1235–1238), biserica Sankt Johannes Evangelist (sfârșitul sec. 15), clădirea Universității (1300–1320), Primăria (1512–1514), castel (1260, cu refaceri din sec. 15). Artizanat. Turism. A primit statut de oraș în 1227. Unul dintre marile centre ale protestantismului german. — **Școala de la ~**, una dintre principalele orientări ale neokantianismului, de la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20, reprezentantă de H. Cohen, P. Natorp, E. Cassirer, A. Liebert ș.a. Orientată îndeosebi spre teoria cunoașterii și logică și caracterizată printr-un antipsihologism pronunțat. A relevat constructivismul gândirii în elaborarea teoriilor științifice.

MARC (< fr.) s. n. Produs semifabricat, în formă de terci, obținut din fructe proaspete și folosit ca materie primă în industria alimentară.

MARC, Franz (1880–1916), pictor și grafician german. Alături de Kandinsky și de A. Macke, principalul reprezentant al grupării „Der Blaue Reiter". În lucrările sale, animalul apare ca simbol al existenței inocente și al vieții tainice a naturii, în culori strălucitoare și în forme geometrizate („Mari cai albaștri", „Capre în pădure", „Tigrul"). Tendințe de abstractizare („Forme în luptă").

MARCA (< germ, fr.) vb. I tranz. **1.** A aplica cuiva sau pe ceva un semn distinctiv; a însemna. ✦ A imprima în relief, pe un obiect de metal prețios, semnul (oficial al) autenticității lui. **2.** Fig. A constitui o notă specifică; a reprezenta, a ilustra. ✦ A scoate în evidență; a sublinia, a releva. ✦ A constitui o dovadă; a indica, a arăta. **3.** Fig. A afecta psihic sau fizic, temporar sau permanent o persoană. **4.** A delimita prin linii, prin semne etc. o suprafață, un teren. **5.** A înscrie un punct (coș, gol etc.) în jocurile sportive. **6.** A supraveghea, a anihila acțiunile adver-

sarului direct în jocurile sportive de echipă.

MARCA, com. în jud. Sălaj, pe cursul superior al râului Barcău, în zona în care acesta și-a sculptat un frumos defileu în rocile cristaline; 2 798 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul Port). Vestigii ale unei așezări dacice din sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr. Satul **M.** apare menționat documentar în 1314. Biserica de lemn cu hramul Înălțarea Domnului (1792), în satul Port.

MARCAJ (< fr.) s. n. **1.** Semn distinctiv aplicat pe ceva; *spec.* semn făcut pe copaci, pe stânci, pe tăblițe pentru a indica turiștilor un drum; *p. ext.* totalitatea semnelor care indică un drum turistic; *spec.* semn convențional pentru anunțuri, indicații, informații etc. pe un drum rutier, pe o suprafață etc. **2.** Procedeu tactic de apărare în unele jocuri sportive de echipă, potrivit căruia jucătorul defensiv stă cât mai aproape de jucătorul atacant advers, împiedicându-l să acționeze în voie. **3.** Sistem de delimitare a spațiilor sau a traseelor rezervate întrecerilor sportive, după specificul fiecărei ramuri sau probe. **4.** *Tabelă de m.* = tabelă pe care se înregistrează punctele înscrise într-o competiție sportivă.

MARCÂNDO (cuv. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Marcând, scoțând în evidență, subliniind.

MARCANT -Ă (< fr., germ.) adj. Care iese în evidență, care se distinge prin valoare, prin importanță etc.; de seamă, remarcabil.

MARCARE (< *marca*) s. f. **1.** (MED.) Procedeu de studiu folosit pentru punerea în evidență a unor celule (de obicei sangvine), prin fixarea locală a unei substanțe radioactive. **2.** (SILV.) *Marcarea arborilor* = operație de înscriere a numerelor de ordine, o dată cu măsurarea diametrelor arborilor, pentru a cunoaște volumul de lemn dintr-o pădure înainte de exploatare. **3.** *Marcarea animalelor* = individualizare a cailor, cornutelor și a porcilor prin însemnare cu cifre sau semne convenționale, tatuaje, crestări la urechi pentru a ține evidența lor. Practicarea *m.a.* la animalele sălbatice permite studierea deplasării acestora. **4.** *M. radioactivă* = aplicarea unui semn distinctiv reprezentat de o moleculă radioactivă pe o moleculă specifică, în scopul observării sau dozării sale.

MARCASIT (< fr., germ.) s. n. Bisulfură naturală de fier, cristalizată în sistemul rombic. Este asemănător cu pirita, dar apare frecvent sub formă de concrețiuni în agregate radiare, mase reniforme, cruste etc.; se utilizează la fabricarea acidului sulfuric. Unele forme cristalizate sunt folosite ca pietre semiprețioase.

MARCAT, -Ă (< *marca*) adj. **1.** Căruia i s-a aplicat un semn distinctiv sau prin care i se garantează calitatea și autenticitatea. **2.** Fig. Care iese în evidență; accentuat, reliefat; distinct, nuanțat.

MARCATO (cuv. it.) adv. (MUZ; ca indicație de execuție) Marcând, evidențiind notele din punct de vedere dinamic.

MARCATOR, -OARE (< *marca*) s. m. și f., s. n. **1.** S. m. și f. Persoană care marchează obiecte. **2.** S. m. și f. Sportiv care marchează goluri, puncte, coșuri etc. **3.** S. n. Unealtă folosită în agricultură pentru trasarea rândurilor și pentru marcarea cuiburilor în care se pun răsadurile sau sămânța. **4.** S. n. Dispozitiv al mașinilor de semănat, plantat etc., care servește la menținerea distanței constante între rândurile extreme, la trecerile succesive ale agregatului.

MARCAȚIE (< fr., it.) s. f. Marcare, marcă.

MARC AURELIU (Marcus Aurelius Antonius), împărat (161–180 d.Hr.) și filozof roman. A purtat războaie la Dunăre împotriva cvazilor și marcomanilor (războaiele marcomanice, 166–180), în timpul cărora a și murit. Faima de filozof stoic se datorează reflecțiilor personale și aforismelor scrise pentru propria edificare și strânse în cele 12 cărți intitulate „Către mine însumi" sau „Meditațiile".

MARCĂ[1] (< germ.) s. f. Timbru emis de către organele centrale poștale ale unei țări, care, aplicat pe corespondență sau pe colete, face dovada plății anticipate a costului transportului. **M.** poștală a fost introdusă pentru

Marcasit

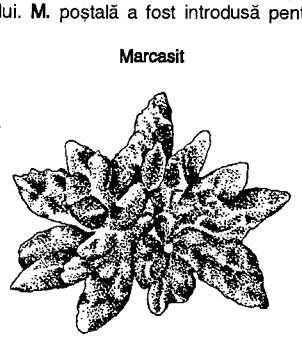

Marc Aureliu

prima oară în Marea Britanie (1840). Cele mai vechi **m.** poștale românești au fost emise în Moldova (1858). În urma unificării tarifelor poștale în Principatele Unite, au fost emise o serie de mărci poștale cu reprezentarea celor două steme: bourul pentru Moldova și vulturul pentru Țara Românească, cunoscute sub numele de „Emisiunea Principatelor Unite" (1862–1864). V. *cap de bour.*

MARCĂ[2] (< ngr., fr.) s. f. Semn susceptibil de reprezentare grafică, servind la deosebirea produselor sau a serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele aparținând altor persoane; semnele distinctive care pot fi înregistrate ca **m.** sunt cuvinte, inclusiv nume de persoane, desene, litere, cifre, elemente figurative, forme tridimensionale și, în special, forma produsului sau a ambalajului său, combinații de culori, precum și orice combinație a acestor semne. Dreptul la **m.** aparține persoanei fizice sau juridice care a depus cererea de înregistrare a **m.** la autoritatea națională investită prin lege cu procedura de înregistrare a **m.** (în România există Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci — OSIM). **M.** reprezintă un activ necorporal inclus în categoria proprietății intelectuale. ✦ Fișă (ex. fișă numerotată cu ajutorul căreia fiecare lucrător își marchează, pe un panou special amenajat, prezența la lucru). ✦ (INFORM.) Număr sau cuvânt asociat unei instrucțiuni, care o distinge de celelalte instrucțiuni ale programului.

MARCĂ[3] (< germ.) s. f. Unitate monetară în Germania și Finlanda.

MARCĂ[4] (< germ.) s. f. **1.** (În Evul Mediu în Europa apuseană) Denumire a obștii sătești, în care pământul arabil era proprietatea privată a membrilor ei, iar izlazurile, pădurile și alte bunuri agricole erau în proprietatea și folo-

sința colectivă a întregii obști. 2. (În Evul Mediu, în statul franc și în Germania) Denumire dată comitatelor de frontieră.

MARCEAU [marso], **Félicien** (pseudonimul lui *Louis Carette*) (n. 1913), scriitor francez de origine belgiană. Autor de comedii pline de vervă și ironie („Oul" — prin care inaugurează piesa monolog, „Bărbatul în chestiune", „Viață de artist"), romane („Creazy", „Trupul dușmanului meu", „O pasăre pe cer"), eseuri („O libertate neobrăzată").

MARCEAU [marso], **Marcel** (pe numele adevărat *Marcel Mangel*) (n. 1923), mim francez. Se afirmă inițial în stilul arlechinului. În 1947, își creează propria companie și propriul personaj — Bip, cu o extraordinară expresivitate. În 1958, a fundat la Paris o școală de mimi.

MARCEL [marsel], **Étienne** (c. 1316–1358), staroste al negustorilor din Paris. Conducător al răscoalei din 1356–1358. Aflat în fruntea opoziției orășenești din cadrul Statelor Generale, a impus delfinului Carol publicarea „Marii ordonanțe din martie" (1357), prin care se urmărea limitarea puterii regale. Asasinat.

MARCEL [marsel], **Gabriel-Honoré** (1889–1973), dramaturg și filozof francez. Catalogat existențialist, deși a preferat să fie considerat neosocratic, pentru a deosebi abordarea sa teistă de existențialismul ateist al lui J.-P. Sartre. Tratează în general teme religioase (s-a convertit la catolicism în 1929), cum sunt omul ca pelerin („Homo viator") și absolutul ca ființă personală, iubitoare. Lucrări filozofice („Jurnal metafizic", „A fi și a avea", „Misterul ființei"). Piese de teatru cu subiect religios („Setea", „Roma nu se mai află în Roma").

MARCELLO, familie nobiliară venețiană. Mai importanți: **1. Lorenzo M.** (1603–1656), comandant al flotei care a învins-o pe cea otomană, condusă de Sinan Pașa, la Dardanele; a murit în timpul bătăliei. **2. Alessandro M.** (1684–1750), compozitor. Cea mai cunoscută lucrare a sa este „Concertul pentru oboi și orchestră în re minor", transcris de Bach pentru clavecin. **3. Benedetto M.** (1686–1739), compozitor. Frate' cu **M. (2).** Carieră de avocat, de muzician și de scriitor. Lucrări instrumentale și vocale extrem de elaborate, caracteristice pentru apogeul barocului italian („Concerti a cinque", culegerea de parafraze după psalmi, „Estro poetico armonico", oratorii, mise, opere, muzică de cameră).

MARCELLUS, Marcus Claudius (c. 270—c. 208 î.Hr.), general roman. De origine plebeiană. Consul de cinci ori între 228 și 208 î.Hr. A luptat împotriva galilor la Clastidium (222 î.Hr.). Rol important în războiul împotriva lui Hannibal, pe care l-a înfrânt la Nola (212 î.Hr.). A cucerit Siracusa după un lung asediu (211 î.Hr.) și a organizat onoruri funerare pentru Arhimede, ucis de un soldat roman.

MARCESCENT, -Ă (< fr.) adj. (BOT.; despre frunze) Care nu cad toamna, rămânând uscate pe ramuri în timpul iernii și desprinzându-se după o anumită perioadă de timp (ex. la cer[1]).

MARCGRAF s. m. v. **margraf.**

MARCH v. **Morava (1).**

MARCH [mark], **Ausiàs** (1397–1459), poet catalan. Unul dintre cei mai importanți lirici ai Renașterii, influențat de Petrarca și Dante. Poezie de un violent realism, într-un stil concis, remarcabilă prin sinceritatea, puritatea și subtilitatea meditației („Cântece de moarte", „Cântece de iubire", „Cântece morale", „Cântec spiritual").

MARCH [marʃ], **Fredric** (pe numele adevărat *Frederick Ernest McIntyre Bickel*) (1897–1975), actor american de film. Carieră impresionantă prin longevitate și diversitate; a excelat în roluri de compoziție, mai ales în filme psihologice („Moartea unui comis-voiajor", „Procesul maimuțelor", „Sechestratul din Altona"). Premiul Oscar: 1931 („Dr. Jeckyll and Mr. Hyde"/Bestia), 1946 („Cei mai frumoși ani ai vieții noastre").

MARCHAIS [marʃe], **Georges** (1920–1997), om politic francez. Secretar general al Partidului Comunist Francez (1972–1994; între 1970 și 1972, secretar general adjunct). Membru al Parlamentului European (1979–1989). Unul dintre promotorii *eurocomunismului.*

MARCHAND [marʃã], **Étienne** (1755–1793), navigator francez. Descoperitorul (1791) insulelor septentrionale ale arh. Marchize.

MARCHAND [marʃã], **Jean-Baptiste** (1863–1934), general și explorator francez. A cercetat Africa, urmând cursul fl. Niger până la izvoarele acestuia și a explorat reg. Coastei de Fildeș. Comandant al expediției care a traversat Africa de la Tombouctou la Djibouti. În sept. 1898, întâlnirea detașamentului condus de el cu trupele britanice conduse de H.H. Kitchener a provocat „incidentul de la *Fashoda*". Comandant al unei divizii în timpul primului război mondial.

MARCHE [marʃ], provincie istorică în centrul Franței (c. 5 000 km^2). Oraș pr.: *Guéret.* Expl. de cărbuni. Cartofi; creșterea animalelor. Renumită (din sec. 15) pentru tapiseriile din centrele sale manufacturiere (Felletin, Aubusson ș.a.).

MARCHE, regiune în partea central-estică a Italiei, la M. Adriatică; 9,7 mii km^2; 1,4 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Ancona.* Porumb, secară, tutun. Pomicultură și viticultură. Creșterea animalelor. Pescuit. Zonă turistică, cu numeroase stațiuni balneoclimaterice (Fano, Falconara).

MARCHETĂRIE (< fr.) s. f. **1.** Tehnică în arta decorativă și în arhitectură, folosită de obicei la ornamentarea mobilierului, care constă în aplicarea pe suprafața lemnului a unor bucăți de placaj de diferite esențe, de fildeș, de bronz etc., obținându-se un decor geometric, floral sau o compoziție complexă. V. și *incrustație, intarsie.* **2.** Obiect decorat sau lucrare de artă obținute prin această tehnică.

MARCHIZ (< fr.) s. m. (În Evul Mediu în Europa apuseană) **1.** Conducător militar al unei mărci[4] **(2);** margraf. **2.** Titlu nobiliar inferior celui de duce și superior celui de conte.

MARCHIZĂ (< fr.) s. f. I. Soție de marchiz **(2).** II. **1.** Mic acoperiș fixat în consolă deasupra intrării principale a unei clădiri și executat din sticlă susținută de o armătură metalică, din placă de beton armat etc. **2.** Construcție închisă în geamlâc, alipită de fațadă pentru a proteja de intemperii intrarea într-o clădire. **3.** Cabină pentru mecanic la locomotivele cu abur.

MARCHIZE (MARQUISES, Îles ~ [i:l markĭ:z]), arhipelag vulcanic în centrul

Marcel Marceau în rolul lui Bip

Oc. Pacific, în Polinezia Franceză, alcătuit din 10 ins. (Nuku-Hiva, Ua-Pou, Hiva-Oa, Tahuata, Fatu-Hiva, Ua-Uka ș.a.); 1,3 mii km^2. Centrul ad-tiv: *Taiohae* (în ins. Nuku-Hiva). Relief muntos vulcanic, cu alt. max. de 1 260 (în ins. Hiva-Oa). Climă tropicală umedă. Păduri tropicale, cu lemn de esențe prețioase. Palmieri, bumbac, cafea, vanilie. Pescuit de perle. Descoperit în 1595 de exploratorul spaniol Álvaro de Mendaña de Neira (partea de S) și vizitat de James Cook în 1774; în 1791, navigatorul francez Étienne Marchand descoperă insulele din partea de N a arhipelagului. Anexat de Franța în 1842.

MARCHIZET (< germ.) s. n. Țesătură subțire, ușoară și transparentă fabricată din fire de bumbac pieptănat și răsucit, din fire cuproamoniacale sau vâscoză și întrebuințată pentru confecționarea rochiilor, a perdelelor etc.

MARCIAN (MARCIANUS), împărat bizantin (450–457). Fiu de soldat, proclamat împărat de Senat și armată. La Conciliul de la Calcedon (451) a încercat să obțină o împăcare între ortodoxism și monofizitism.

MARCIANO [ma:sjænəu], **Rocky** (pe numele adevărat *Rocco Francis Marchegiano*) (1923–1969), boxer american de origine italiană. Campion al lumii la categorie grea (1952–1956), perioadă după care se retrage, fără a fi vreodată înfrânt în cele 49 de întâlniri susținute.

MARCION din Sinope (c. 85–c. 160), teolog grec. S-a alăturat (140) comunității creștine din Roma. Preocupat de contradicția paulinică dintre Lege și Evanghelii, a repudiat-o complet pe prima și nu a acceptat decât Evanghelia după Luca. Poziția sa intransigentă a dus (144) la ruperea cu Biserica creștină și la întemeierea în Orient a unei secte gnostice proprii, vehement combătută pentru erezie. I se atribuie tratatul „Antiteze", azi pierdut.

MARCIUK, Gurii Ivanovici (n. 1925), matematician rus. Prof. univ. la Moscova. Cercetări de analiză numerică și modelare matematică („Metodele calculării reactorilor nucleari", „Metode de calcul în mecanica aplicată", „Metode de analiză numerică"). Unul dintre autorii noii direcții în matematicile aplicate privind modelarea matematică în imunologie și medicină. M. de onoare al Acad. Române (1991).

MARCODAVA, davă geto-dacică aflată, potrivit izvoarelor antice, în Transilvania centrală. Situată ipotetic în apropierea orașului Ocna Mureș (jud. Alba).

MARCOMANI (< fr., germ.) s. m. pl. Numele unor triburi germanice, așezate la începutul erei noastre pe cursul superior al Dunării. Aliați cu quazii, au purtat în sec. 1–2 d.Hr. numeroase războaie împotriva Imp. Roman (războaie marcomanice). V. și *Marbod.*

MARCONI, Guglielmo (1874–1937), fizician și inventator italian. Unul dintre promotorii radiotehnicii. În 1894, a realizat o transmisie radiotelegrafică cu un aparat propriu, brevetat în 1896, iar în 1901, prima radiocomunicație telegrafică transatlantică. A mai inventat un detector magnetic (1902) și o antenă direcțională orizontală (1905). Premiul Nobel pentru fizică (1909), împreună cu K.F. Braun.

MARCOS, Ferdinando Edralin (1917–1989), jurist și om politic filipinez. Președinte (1965–1986) și șef al guvernului (1965–1981) Republicii Filipinelor. Președinte al partidului Mișcarea pentru Noua Societate (1978–1986). Politica sa dictatorială, valul de nemulțumire populară, precum și asasinarea liderului opoziției, B. Aquino, au precipitat criza sistemului. Tendințele separatiste ale populației din sud și războiul de gherilă declanșat în 1969 de o stângă extremistă comunistă l-au obligat să abandoneze puterea și să se exileze în Honolulu. În deciziile sale politice, a fost influențat de soția sa, Imelda Romualdez (n. 1930).

MARCOTĂ (< fr.) vb. I tranz. A înmulți vegetativ plante, în special vița de vie, prin înrădăcinarea unei ramuri aplecate și îngropate în pământ cu vârful afară.

MARCOTAJ (< fr.) s. n. Tehnică horticolă de multiplicare vegetativă a plantelor care presupune separarea organelor vegetative de planta mamă numai după înrădăcinarea lor, obținută prin marcotare. Poate fi *natural* (ex. la mur, iederă etc.) sau *artificial,* atunci când ramura ce urmează să servească înmulțirii este pusă de către cultivator în contact cu solul pentru a da rădăcini adventive și apoi separată de planta mamă (ex. la vița de vie).

MARCOTĂ (< fr.) s. f. Lăstar care, în urma înrădăcinării și desprinderii de planta-mamă, formează o nouă plantă. Poate rămâne prins de planta-mamă timp îndelungat în cazul marcotajului natural. ✦ Plantă obținută prin marcotaj.

MARCOUSSIS [markusi], **Louis** (pe numele adevărat *Ludwik Casimir Markus*) (1878–1941), pictor și gravor francez de origine poloneză. Adept al cubismului. Picturi pe sticlă, portrete și ilustrații de carte pentru T. Tzara și G. Apollinaire. Lucrări într-o tehnică rafinată și sobră, construite cu rigoare și eleganță, într-un colorit subtil („Port la Kenitry", „Interioare", „Personaje", „Autoportret", „Natură moartă cu tablă de șah").

MARCOVICI, Silvia (n. 1952, Bacău), violonistă română. Studiază cu Ștefan Gheorghiu. Premiul I la Concursul „Enescu" (1970). Concertează la Londra (1971). În 1976 se stabilește în Israel și începe o carieră internațională. Ulterior, își desfășoară activitatea în Germania, apoi în Franța. Tehnică ireproșabilă și acurateță în exprimare; a concertat sub bagheta unor mari dirijori: Z. Mehta, M. Rostropovici, S. Comissiona ș.a.

MARCOVICI 1. Simion M. (1802–1877), cărturar român, iluminist. Prof. la Colegiul „Sf. Sava". Promotor al predării matematicii în limba română în România. Autorul unui „Curs de retorică"; traduceri. **2. Alexandru Simion M.** (1835–1886, n. București), medic ro-

Rocky Marciano

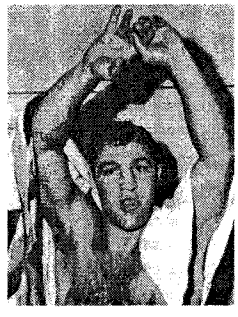

Guglielmo Marconi

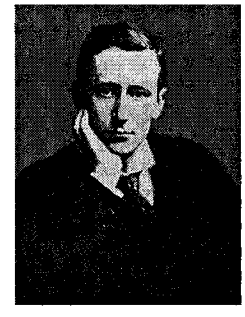

mân. Fiul lui **M. (1)**. Întemeietorul învățământului de clinică medicală în România. Studii privind pleurezia, febra tifoidă, boala lui Addison etc.

MARCU (în „Noul Testament"), unul dintre cei patru evangheliști, supranumit *Ioan*. I-a însoțit pe Barnaba și pe apostolul Pavel în activitatea lor de misionari. A fondat biserica din Alexandria, unde a fost și martirizat. *Evanghelia după Marcu,* a fost redactată în limba greacă (înainte de 70 d.Hr.). Moaștele sale se află la Veneția, oraș al cărui patron este (fiind reprezentat simbolic în steaua Republicii Veneției printr-un leu). Prăznuit la 25 apr.

MARCU, Alexandru (1894–1955, n. Burdujeni, jud. Suceava), italienist român. M. coresp. al Acad. (1940), prof. univ. la București. Lucrări privind literatura și arta italiană și relațiile culturale italo-române („Istoria literaturii italiene", „Romanticii italieni și români", „De la Tasso la Eminescu: coincidențe tematice", „Renașterea românească și Italia"). Traduceri. Arestat pentru convingerile sale politice, a fost deținut la închisoarea Văcărești, unde a și murit.

MARCU, Duiliu (1885–1966, n. Craiova), arhitect român. Acad. (1955), prof. univ. la București. Director general al Direcției Monumentelor Istorice (1953–1965). Lucrări realizate într-un spirit modern și caracterizate prin armonia ritmurilor, liniile viguroase (Hotelul Athénée Palace (azi Athénée Palace-Hilton), clădirile Academiei Române, clădirile guvernului din Piața Victoriei, Academia Militară, Palatul C.F.R., azi Ministerul Transporturilor — toate la București, Opera și Institutul Politehnic din Timișoara). A elaborat studii de sistematizare a Pieței Victoriei și Pieței Palatului din București. Lucrări teoretice („Estetica orașelor", „Arhitectura, monografia lucrărilor realizate").

MARCUS, Manole (1928–1994, n. București), regizor român de film. Pelicule inspirate din viața cotidiană în perioada ante- și postbelică din România („Străzile au amintiri", „Canarul și viscolul", „Puterea și Adevărul", „Actorul și sălbaticii", „Mitică Popescu").

MARCUS [mą:kəs], **Rudolph Arthur** (n. 1923), chimist american de origine canadiană. Prof. univ. la Institutul Tehnologic din California. Cercetări fundamentale în domeniul reacțiilor chimice bazate pe transferul de electroni și al cineticii de reacție. Premiul Nobel pentru chimie (1992).

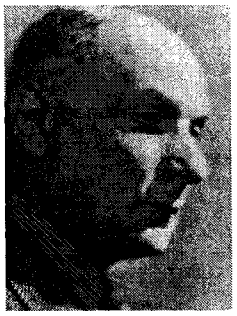

Duiliu Marcu

Solomon Marcus

MARCUS, Solomon (n. 1925, Bacău), matematician român. M. coresp. al Acad (1993), prof. univ. la București. Lucrări de analiză matematică, lingvistică și poetică matematică, semiotică, filozofia și istoria științei, matematica dezvoltării sociale („Noțiuni de analiză matematică", „Lingvistică algebrică", „Poetica matematică", „Din gândirea matematică românească", „Semiotica matematică a artelor vizuale", „Paradoxul", „Invenție și descoperire").

MARCUSE [markuzə], **Herbert** (1898–1979), filozof și sociolog german. Stabilit în S.U.A. (1934). Prof. univ. la San Diego (California). Exponent al „teoriei critice" a Școlii de la Frankfurt. Preocupat de elaborarea unei viziuni de natura filozofiei sociale, a încercat, în scrierile din tinerețe, să apropie mai multe curente filozofice contemporane: marxism, fenomenologie, existențialism („Contribuții la o fenomenologie a materialismului istoric", „Rațiune și revoluție"), pentru ca, apoi, să schițeze, în „Eros și civilizație", folosind elemente freudiene, o societate nerepresivă, iar în „Omul unidimensional", o societate conformistă, fără componente critice.

MARDARIE COZIANUL (sec. 17), călugăr la mănăstirea Cozia. Autor al unui lexicon slavo-român (manuscris din 1649), cea mai veche lucrare lexicografică păstrată.

MAR DEL PLATA, oraș în partea de E a Argentinei, la 360 km SSE de Buenos Aires, port la Oc. Atlantic; 519,7 mii loc. (1991). Aeroport. Ind. textilă, a încălțămintei, hârtiei, tutunului și alim. (conserve de pește). Piață agricolă. Pescuit. Celebră stațiune balneoclimatică. Festival internațional al filmului.

MARDONIOS (?–479 î.Hr.), general persan. Nepot și ginere al regelui *Darius I.* Unul dintre comandanții armatei persane în timpul războaielor medice. A cucerit Macedonia (492). După

Mar del Plata. Plaja

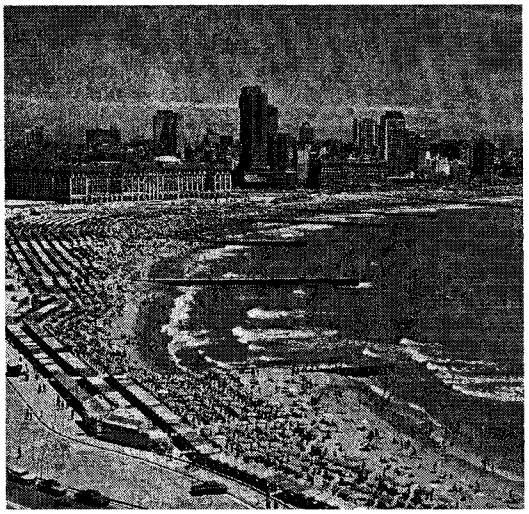

ce a pustiit Atica şi a cucerit Atena, a fost învins şi ucis la *Plateea* (în Beoţia) de armatele unite ale oraşelor greceşti.

MARDUK v. **Bel-Marduk**.

MARE[1] (probabil cuv. autohton sau < lat. *mas, maris*) adj. **1.** Care depăşeştre dimensiunile obişnuite, care are dimensiuni considerabile. ✧ *Degetul (cel) m.* = degetul cel gros de la mână sau de la picior. (MILIT.) *M. unitate* = formă organizatorică în armată cu caracter permanent, care întruneşte sub o comandă unică mai multe unităţi de arme diferite. (ZOOT.) (Substantivat, m.) *Marele alb* = rasă de porci creată în Anglia, de talie mare şi de culoare albă; este reprezentativă pentru producţia de carne. Sin. *york mare.* (Substantivat, m.) *Marele negru* = rasă de porci creată în Anglia, de talie mare şi de culoare neagră; este crescut pentru producţia de carne. Sin. *cornwall.* ✧ Loc. *În mare* = **a)** după un plan vast; **b)** în linii generale, în rezumat. ✧ Expr. *A fi cu gura mare* = a fi certăreţ, scandalagiu. ✦ (Despre suprafeţe) Întins, vast. ✧ (Servind la formarea unor toponime) *Baia Mare.* ✦ (Despre încăperi, vase etc.) Cu volum apreciabil; încăpător, spaţios. ✦ (Despre lucruri sau fiinţe) Lung, înalt. ✦ (Despre ape, gropi, prăpăstii) Adânc. ✦ Lat. ✦ Gros (ex. *buze mari*). **2.** (Despre fiinţe) Care a depăşit copilăria; adult, matur; vârstnic. ✧ *Fată m.* = fată la vârsta măritişului; fecioară, virgină. ✦ (La comparativ sau la superlativul relativ) (Cel) mai în vârstă. **3.** (Despre unităţi de timp) De lungă durată, îndelungat, lung. **4.** În cantitate însemnată, abundent, mult; numeros. ✧ Expr. (Despre ape curgătoare) *A veni mare* = a creşte, a se umfla; a inunda. ✦ (Despre preţuri) Ridicat. **5.** (Despre stări psihice, sentimente etc.) Intens, puternic, tare; profund. ✧ *Ziua mare* = moment al dimineţii când lumina devine deplină. *Ziua în amiaza mare* = la amiază, în toiul zilei. ✦ (Despre fenomene atmosferice) Aprig, violent, năprasnic. ✦ (Despre calamităţi, dezastre) Grozav, cumplit. **6.** De valoare, de însemnătate deosebită; însemnat, important. ✧ *Prânzul (cel) mare* = a doua masă pe care o iau ţăranii aflaţi la muncă; masa principală de la amiază; timpul zilei când se ia această masă. ✧ Expr. *De zile mari* = deosebit, solemn; excepţional. *Cuvinte* (sau *vorbe*) *mari* = cuvinte bombastice, promisiuni goale. ✦ Uimitor, impresionant. ✧ Expr. *Mare minune* sau *minune mare* = **a)** (cu valoare exclamativă) exprimă uimire, admiraţie etc.; **b)** (ir.) lucru nesemnificativ. ✦ (Despre ospeţe, serbări) Plin de strălucire, fastuos, pompos. ✦ Deosebit de ales, distins. **7.** Cu calităţi excepţionale, ilustru, vestit, celebru. ✦ Ieşit din comun, deosebit. ✦ Întemeiat, evident. *Am avut mare dreptate.* **8.** Care ocupă un loc de frunte într-o ierarhie; sus-pus, cu vază. ✧ *Socru* (sau *soacră*) *mare* = tatăl (sau mama) mirelui. ✦ De familie bună, nobil. ✦ (Subst.) Conducător, şef. ✦ (Substantivat) *Mai-marele* = superior ierarhic, şef. ✦ Superior în ceea ce priveşte calităţile morale. ✧ Expr. *Mare la suflet* (sau *la inimă*) = generos, bun, mărinimos.

MARE[2] (lat. *mare*) s. f. Vastă întindere de apă sărată care se deosebeşte de ocean prin supr. mai mică, inexistenţa gropilor abisale, prin întinse platforme continentale, prin variaţii mai mari ale salinităţii etc. Comunică de obicei cu oceanul prin intermediul unor strâmtori sau peste praguri submarine. După poziţie se deosebesc: *m. interioară* (sau *continentală*), pătrunsă adânc în uscat, uneori separând continente şi comunicând cu Oceanul Planetar prin strâmtori (ex.: Marea Mediterană, Marea Roşie ş.a.); *m. marginală* (sau *bordieră*), aflată la marginea continentului, comunicând larg cu oceanul (**m.** marginale deschise) sau separată de ocean prin insule şi peninsule (m. marginale semiînchise; ex.: Marea Chinei de Est, Marea Timor, Marea Nordului); *m. interinsulară,* înconjurată de şiruri de insule (ex.: Marea Java, Marea Banda, Marea Flores). După geneză se deosebesc: *m. epicontinentală* sau *de transgresiune,* situată pe platforma continentală (Marea Nordului, Marea Mânecii, Marea Azov), şi *m. de ingresiune* (de prăbuşire), formată prin prăbuşirea unor porţiuni din uscat (Marea Marmara, Marea Egee, Marea Japoniei). ✧ *Mări de pietre* = denumire dată îngrămădirilor dezordonate de fragmente de rocă şi blocuri colţuroase provenite prin dezagregare, datorită repetării îndelungate a fenomenului de îngheţ-dezgheţ; se mai numesc şi *câmpuri de pietre.* ✦ (DR.) *M. internă (închisă)* = mare înconjurată de ţărmurile unuia sau ale mai multor state şi care se află în folosinţa exclusivă a statului sau a statelor riverane, dacă nu are comunicare cu alte mări sau este liberă pentru pescuitul şi navigaţia comercială a tuturor statelor, dacă are o asemenea comunicare (ex. Marea Neagră, Marea Mediterană). *M. liberă (deschisă)* = mare care nu face parte din apele teritoriale sau interne ale unei ţări şi deci nici un stat nu-şi poate exercita suveranitatea asupra ei. *M. teritorială* = ape teritoriale. ✧ Expr. *Marea cu sarea* = foarte mult, imposibilul. ✦ Fig. Întindere mare, vastitate; număr mare, imensitate.

MARÉ, Rolf de (1888–1964), filantrop suedez. A creat compania Baletelor suedeze (1920). Împreună cu Pierre Tugal, a fondat Arhivele Internaţionale ale Dansului (1931–1947), care au organizat primul concurs internaţional al coregrafilor (1932).

MAREA ALBĂ (BELOE MORE), mare în bazinul Oc. Îngheţat, între peninsulele Kola şi Kanin. Comunică larg cu M. Barents, cu M. Baltică (prin intermediul L. Onega, a râului Neva şi a unui canal navigabil cu 19 ecluze, lung de 227 km, dat în folosinţă în 1933), precum şi cu mările din S (M. Azov, Marea Neagră, M. Caspică) prin intermediul căii de navigaţie Volga-Balica; 90 mii km^2. Ad. max.: 350 m; ad. medie: 67 m. Temp. medie: −1,7°C (iarna) şi 11°C (vara). Salinitatea: 24—24,5‰. Numeroase insule. Pescuit intens. Îngheaţă în perioada sept.–mai. Porturi pr.: Arhanghelsk, Onega, Belomorsk, Kandalaşka.

MAREA BARIERĂ DE CORALI (GREAT BARRIER REEF [greit bæriə ri:f]**),** lanţ de recife şi insule coraligene (cea mai mare aglomerare de corali din lume), care se întinde pe c. 2 300 km în lungul coastei de NE a Australiei, pe marginea platformei continentale. Lăţime: 2–150 km. Obstacol pentru navigaţie. Declarat parc maritim (1983).

MAREA BRITANIE 1. Cea mai mare insulă a Arh. Britanic, înconjurată de M. Mânecii, M. Nordului, Oc. Atlantic şi M. Irlandei; 229,9 mii km^2. Cuprinde *Anglia, Scoţia* şi *Ţara Galilor.* Ţărmuri crestate cu peninsule, golfuri şi estuare. Munţi puternic erodaţi şi faliaţi. Alt. max.: 1 343 m (vf. Ben Nevis). Climă temperat-oceanică, cu vânturi puternice. Râuri scurte, legate prin canale. **2. Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland),** stat în Europa Occidentală, care cuprinde insulele Arh. Britanic şi partea de N a Irlandei (Ulster); 244,11 mii km^2; 58,92 mil. loc. (1997). Limba oficială: engleza. Religia: creştină (protestanţi 90% — între care anglicani 43,5%, presbiterieni 4,5%, metodişti 2,2% —, catolici 9,8%, ortodocşi 1%),

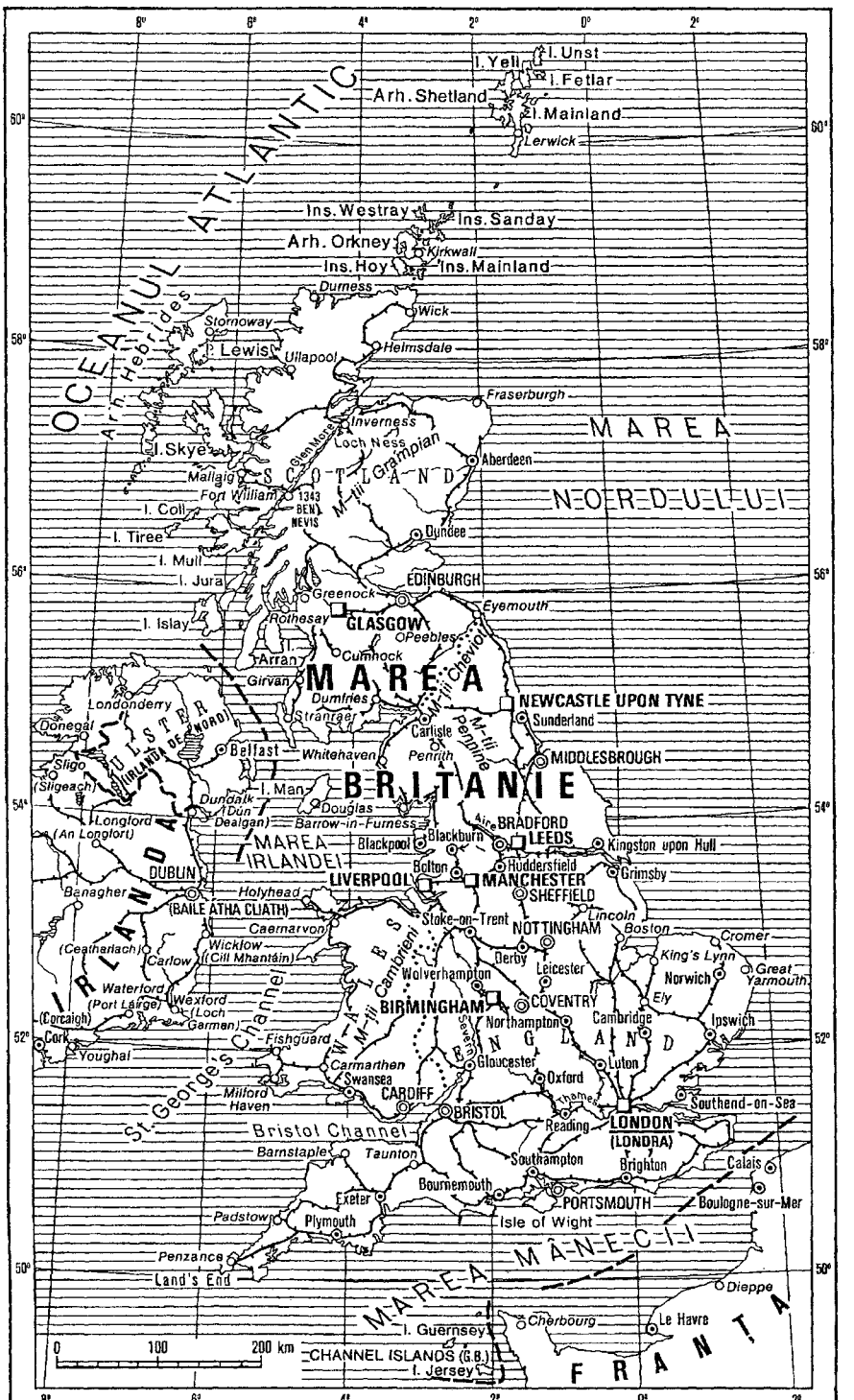
OCEANUL ATLANTIC
I. Yell
I. Unst
I. Fetlar
Arh. Shetland
I. Mainland
Lerwick
Ins. Westray
Ins. Sanday
Arh. Orkney
Kirkwall
Ins. Hoy
Ins. Mainland
Durness
Wick
Stornoway
Lewis
Ullapool
Helmsdale
Fraserburgh
Inverness
Loch Ness
Aberdeen
I. Skye
Mallaig
Fort William
1343 BEN NEVIS
I. Coll
I. Tiree
I. Mull
I. Jura
I. Islay
Dundee
EDINBURGH
Greenock
Eyemouth
GLASGOW
Peebles
Rothesay
Cumnock
Arran
Girvan
Dumfries
Stranraer
Carlisle
Penrith
Whitehaven
Belfast
Londonderry
Donegal
Sligo
(Sligeach)
I. Man
Douglas
Dundalk
Dún Dealgan)
Barrow-in-Furness
Longford
(An Longfort)
Blackpool
Blackburn
Bolton
LIVERPOOL
Holyhead
DUBLIN
Banagher
(BAILE ÁTHA CLIATH)
Caernarvon
Wicklow
(Cill Mhantáin)
Carlow
(Ceatharlach)
Waterford
(Port Láirge)
Wexford
(Loch Garman)
(Corcaigh)
Cork
Youghal
Fishguard
Swansea
Carmarthen
Milford Haven
CARDIFF
BRISTOL
Bristol Channel
Barnstaple
Taunton
Exeter
Plymouth
Padstow
Penzance
Land's End
St. George's Channel
IRLANDA
MAREA IRLANDEI
ULSTER
(IRLANDA DE NORD)
MAREA BRITANIE
NEWCASTLE UPON TYNE
Sunderland
MIDDLESBROUGH
Pennine
Aire
BRADFORD
LEEDS
Kingston upon Hull
Huddersfield
MANCHESTER
Grimsby
SHEFFIELD
Stoke-on-Trent
NOTTINGHAM
Lincoln
Boston
Cromer
Derby
Leicester
King's Lynn
Norwich
Great Yarmouth
Ely
Wolverhampton
BIRMINGHAM
COVENTRY
Northampton
Cambridge
Ipswich
Severn
Gloucester
Oxford
Luton
ANGLIA
Thames
Southend-on-Sea
Reading
LONDON (LONDRA)
Southampton
Brighton
Calais
Bournemouth
PORTSMOUTH
Boulogne-sur-Mer
Isle of Wight
MÂNECHI
MAREA
Dieppe
Cherbourg
Le Havre
I. Guernsey
CHANNEL ISLANDS (G.B.)
I. Jersey
FRANȚA
0 100 200 km
60°
58°
56°
54°
52°
50°
8°
6°
4°
2°
0°
2°

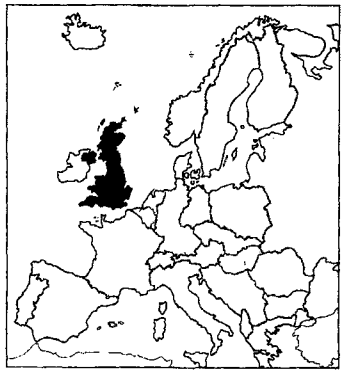

islamică (2,6%), mozaică (0,5%), ş.a. Capitala: *Londra (London).* Oraşe pr.: Birmingham, Leeds, Glasgow, Sheffield, Bradford, Liverpool, Edinburgh, Manchester, Bristol, Cardiff, Coventry, Leicester, Nottingham, Belfast. Este împărţit în 35 de comitate, 27 districte unitare, şase comitate metropolitane şi Marea Londră (în Anglia), 22 de districte unitare în Walles, 32 districte unitare în Scoţia şi 26 districte în Irlanda de Nord. Ţara include ins. *Marea Britanie* (Great Britain), NE ins. Irlanda (Ireland) şi o mulţime de insule şi insuliţe (c. 5 000), toate situate pe o platformă continentală aflată la mai puţin de 200 m sub nivelul mării. Ins. Marea Britanie, despărţită de continentul european prin str. Dover sau Pas de Calais (35 km lăţime) şi M. Mânecii, este cea mai extinsă (217,8 mii km^2) şi se desfăşoară pe o lungime de c. 900 km şi o lăţime variind între 70 şi 500 km. Relieful cuprinde două reg. distincte: una mai înaltă, muntoasă în NV şi alta joasă cu câmpii şi dealuri în SE. Munţii vechi, puternic erodaţi, se prezintă sub forma unor lanţuri orientate în general SV–NE: Grampian (alt. max. vf. Ben Nevis, 1 343 m) în Scoţia, Pennine în Anglia şi Cambrieni în Ţara Galilor (vf. Snowdon, 1 085 m). În S şi E Angliei apare o câmpie sedimentară. Relieful Irlandei de Nord constă într-o depresiune înconjurată de masive muntoase granitice. Clima, datorită influenţei curentului cald Golfstrom (Gulf Stream), este temperat-oceanică, cu umiditate şi nebulozitate mari, cu ierni blânde şi precipitaţii în general bogate, respectiv peste 2 000 mm/an în V şi 600–750 mm/an în SE. Ţărmurile sunt joase, cu estuare adânci. Numeroase fluvii scurte, dar navigabile (Tamisa, Severn, Trent) şi lacuri (Loch Ness, Lough Neagh ş.a.). Vegetaţia, relativ săracă

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Comitate (Counties) Districte unitare (Unitary Districts) şi Comitate metropolitane (Metropolitan Counties)	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1995)	Capitala
COMITATE			
Bedfordshire	1 235	545 700	Bedford
Berkshire	1 257	783 200	Reading
Buckinghamshire	1 883	665 900	Aylesbury
Cambridgeshire	3 409	693 900	Cambridge
Cheshire	2 329	978 100	Chester
Cornwall (include şi ins. Scilly)	3 564	482 700	Truro
Cumbria	6 810	490 300	Carlisle
Derbyshire	2 631	957 900	Matlock
Devon	6 711	1 058 800	Exeter
Dorset	2 654	678 700	Dorchester
Durham	2 436	607 700	Durham
East Sussex	1 795	730 900	Lewes
Essex	3 672	1 577 500	Chelmsford
Gloucestershire	2 643	552 700	Gloucester
Hampshire	3 777	1 616 700	Winchester
Hereford and Worcester	3 927	694 300	Worcester
Hertfordshire	1 634	1 011 200	Hertford
Kent	3 731	1 551 300	Maidstone
Lancashire	3 064	1 426 000	Preston
Leicestershire	2 553	923 000	Leicester
Lincolnshire	5 915	611 800	Lincoln
Norfolk	5 368	772 400	Norwich
Northamptonshire	2 367	599 300	Northampton
Northumberland	5 032	307 300	Morpeth
North Yorkshire	8 309	730 600	Northallerton
Nottinghamshire	2 164	1 031 900	Nottingham
Oxfordshire	2 608	598 400	Oxford
Shropshire	3 490	419 900	Shrewsbury
Somerset	3 451	481 000	Taunton
Staffordshire	2 716	1 056 400	Stafford
Suffolk	3 797	656 800	Ipswich
Surrey	1 679	1 044 400	Kingston Upon Hill
Warwickshire	1 981	498 700	Warwick
West Sussex	1 989	731 500	Chichester
Wiltshire	3 480	590 600	Trowbridge
DISTRICTE UNITARE			
Anglia (England)			
Bath and NE Somerset	—	164 600	—
Bournemouth	—	160 900	—
Brighton and Hove	—	400 700	—
Bristol	—	400 700	—
Darlington	—	100 600	—
Derby	—	231 900	—
East Riding of Yorkshire	—	308 400	—
Hartlepool	—	92 200	—
Isle of Wight	—	125 100	—

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE (continuare)

Comitate (Counties) Districte unitare (Unitary	Suprafața (km^2)	Populația (1995)	Capitala
Kingston upon Hull	—	268 600	—
Leicester	—	295 700	—
Luton	—	181 400	—
Middlesbrough	—	147 500	—
Milton Keynes	—	192 900	—
North Lincolnshire	—	152 100	—
North-East Lincolnshire	—	160 100	—
North-West Somerset	—	183 800	—
Poole	—	138 900	—
Portsmouth	—	189 900	—
Redcar and Cleveland	—	141 400	—
Rutland	—	34 600	—
Southampton	—	213 400	—
South Gloucestershire	—	233 200	—
Stockton-on-Tees	—	178 100	—
Stoke-on-Trent	—	254 300	—
Swindon	—	173 800	—
York	—	174 400	—
Țara Galilor (Wales)			
Anglesey	—	67 200	—
Blaenau Gwent	—	73 200	—
Bridgent	—	130 700	—
Caerphilly	—	169 900	—
Cardiff	—	309 400	—
Carmarthenshire	—	169 500	—
Ceredigion	—	70 200	—
Conway	—	111 200	—
Denbighshire	—	91 600	—
Flintshire	—	145 700	—
Gwynedd	—	118 000	—
Merthyr Tydfil	—	58 700	—
Monmouthshire	—	85 600	—
Neath and Port Talbot	—	139 600	—
Newport	—	137 200	—
Pembrokeshire	—	113 500	—
Powys	—	122 300	—
Rhondda, Cynon, Taff	—	239 000	—
Swansea	—	230 600	—
Torfaen	—	90 400	—
The Vale of Glamorgan	—	118 800	
Wrexham	—	123 400	—
Scoția (Scotland)			
Aberdeen City	—	219 100	—
Aberdeenshire	—	226 500	—
Angus	—	111 800	—
Argyll and Bute	—	90 000	—
City of Edinburgh	—	447 600	—
Clackmannanshire	—	47 700	—
Dumfries and Galloway	—	147 900	—
Dundee City	—	151 000	—
East Ayrshire	—	124 000	—

în specii, este variată și dominată de păsuni. Pădurile, îndeosebi de foioase, ocupă suprafețe restrânse (10,4% din suprafața **M.B.**). Faună săracă în specii de mamifere, dar bogată în păsări și pești. Numeroase zone ocrotite (rezervații naturale și parcuri naționale). Țară cu o economie dezvoltată (locul 7 pe glob ca volum al PNB), în care industria (locul 6 pe glob la cea minieră și 5 la cea producătoare) și serviciile, mai ales comerțul, băncile și turismul, dețin rolul principal. Resurse minerale variate, cu o puternică bază energetică: huilă și antracit (49,3 mil. t, 1996, locul 5 în Europa), petrol (121,8 mil. t, 1995, locul 9 în lume; rezerve 0,6 md. t, 1994, cu mari depozite în Marea Nordului), gaze naturale (115,85 md. m^3, 1996, locul 2 în Europa și locul 5 în lume); magneziu (1,38 mil. t, 1994), pirite (4,6 mil. t, 1990), fluorite (64 mii t, 1995), argint, sare (7,1 mii. t, 1995), caolin (3,6 mii. t, 1994). Industria prelucrătoare, foarte dezvoltată și diversificată, concentrează 14,4% din populația ocupată și contribuie cu 21,3% la formarea PNB, remarcându-se ramurile siderurgică, constr. de mașini, petrochimică, textilă. **M.B.** produce: energie electrică (334,5 md. kWh, 1995, locul 4 în Europa și 9 pe glob, 21,9% din energia electrică obținută în centrale electronucleare operaționale, locul 8 pe glob), oțel brut (17,99 mil. t, 1996, locul 6 în Europa), fontă și feroaliaje (12,83 mil. t, 1996, locul 9 pe glob și 4 în Europa), cocs metalurgic (6,02 mii. t, 1995), aluminiu (519,6 mii t, 1995, locul 4 în Europa), nichel (35,1 mii t, 1995, locul 6 pe glob), plumb (309,7 mii t, 1995, locul 3 pe glob), cupru (55 mii t, 1995), zinc (106 mii t, 1995), mașini agricole, tractoare (82,6 mii bucăți 1990, locul 9 pe glob), autoturisme (1,53 mii. bucăți, 1995, locul 7 pe glob și 4 în Europa), vehicule comerciale (233 mii bucăți, 1995), nave (125,77 mii t.r.b., 1995), telefoane (12,6 mii. bucăți, 1993), locomotive, vagoane de cale ferată, avioane, aparate de radio, mașini textile, de cusut, de scris, diverse alte tipuri de mașini și utilaje; rafinăriile de petrol (cu o capacitate de 94,4 mil. t, 1995, locul 4 în Europa) produc benzină (28 mil. t, 1990, locul 4 pe glob), uleiuri ușoare și grele; alte produse: acid clorhidric (176,2 mii t, 1995), acid sulfuric (1,29 mil. t, 1995), acid fosforic (404 mii t, 1992), amoniac (1 mil. t, 1995), cauciuc sintetic (319,8 mii t, 1995), anvelope auto (33,8 mil. bucăți, 1995, locul 4 în Europa și locul 6 pe

glob), îngrăşăminte azotoase (803 mii t, 1995), îngrăşăminte potasice (580 mii t, 1995), îngrăşăminte fosfatice (90 mii t, 1995), mase plastice şi răşini sintetice, medicamente, tanin (1,4 mil. t, 1993), fire şi fibre sintetice (151,1 mii t, 1994), fire artificiale (67,1 mii t, 1995), celuloză (639 mii t, 1995), hârtie (6,1 mil. t, 1995, din care hârtie de ziar 873 mii t, 1995, locul 7 în Europa şi 10 pe glob), ciment (11,8 mil. t, 1995, locul 9 în Europa), asfalt (2,46 mil. t, 1995), fire de bumbac, fire de lână (18,3 mii t, 1996), fire de in, ţesături de bumbac (185 mii t, 1991), ţesături de lână şi de mătase naturală, ţesături artificiale, porţelanuri, cristaluri, pielărie şi încălţăminte (43 mil. perechi, 1992), tutun de pipă (10,2 mii t, 1994), ţigări de foi, ţigarete (107,9 md. bucăţi, 1994), lapte şi lapte condensat, unt (125 mii t, 1996), brânzeturi (355 mii t, 1996, locul 8 pe glob şi 6 în Europa), zahăr (1,41 mil. t, 1996, locul 8 în Europa), margarină, carne (3,38 mil. t, 1996, locul 6 în Europa), lână spălată (47 mii t, 1996, locul 6 pe glob), bere (70,8 mil. hl, 1990, locul 4 pe glob), alte băuturi (whisky, gin etc.). Agricultura intensivă, de mare randament, mecanizată, concentrează doar 1% din populaţia ocupată, participă cu 1,8% la formarea PNB şi acoperă doar 50% din necesităţile de produse alimentare ale ţării. Pe suprafaţa arabilă (24,5%) se cultivă (1996): grâu (16,03 mil. t, locul 5 în Europa), orz (7,77 mil. t, locul 6 în Europa şi 8 pe glob), ovăz (6,08 mil. t, locul 10 în Europa), secară (în total cereale 24,5 mil. t, 1996, locul 6 în Europa), cartofi (7,22 mil. t, locul 7 în Europa şi 10 pe glob), sfeclă de zahăr (9,55 mil. t, locul 8 în Europa), rapiţă (1,41 mil. t, locul 3 în Europa), leguminoase (locul 2 pe glob la mazăre verde), hamei (locul 3 pe glob), legume (ceapă 257 mii t, tomate 132 mii t, morcovi, locul 3 pe glob), fructe (mere, pere, prune, fragi, zmeură, coacăze), miere de albine. Creşterea animalelor contribuie cu peste 65% la producţia globală agricolă. Peste 45,3% din supr. ţării este ocupată de păşuni şi fâneţe. Se cresc (mil. capete, 1996): bovine (11,62, locul 6 în Europa), porcine (7,53), ovine (28,8, locul 2 în Europa şi 10 pe glob), cabaline şi asini (183 mii capete). Pescuit (1 mil. t, 1995). Reţea de transport foarte dezvoltată şi diversificată. C.f.: 17,1 mii km (din care electrificate 5,1 mii km, 1994); căi rutiere: 391,1 mii km (1995), toate asfaltate. Autostrăzi: 3,3 mii km. Autovehicule în

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE (continuare)

Comitate (Counties) Districte unitare (Unitary	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1995)	Capitala
East Dumbartonshire	—	110 000	—
East Lothian	—	88 800	—
East Renfrewshire	—	88 800	—
Falkirk	—	142 800	—
Fife	—	351 600	—
Glasgow City	—	616 400	—
Highland	—	207 500	—
Inverclyde	—	89 400	—
Midlothian	—	79 900	—
Moray	—	87 200	—
North Ayrshire	—	139 000	—
North Lanarkshire	—	326 800	—
Orkney Islands	—	19 700	—
Perth and Kinross	—	130 700	—
Renfrewshire	—	177 000	—
Scottish Borders	—	105 300	—
Shetland Islands	—	23 100	—
South Ayrshire	—	114 000	—
South Lanarkshire	—	307 500	—
Stirling	—	81 600	—
West Dumbartonshire	—	97 800	—
Western Isles	—	29 400	—
West Lothian	—	148 200	—
Irlanda de Nord			
Antrim	—	48 500	—
Ards	—	66 700	—
Armagh	—	52 500	—
Ballymena	—	57 500	—
Ballymoney	—	24 600	—
Banbridge	—	37 300	—
Belfast	—	296 700	—
Carrickfergus	—	34 900	—
Castlereagh	—	63 400	—
Coleraine	—	54 100	—
Cookstown	—	31 300	—
Craigavon	—	78 100	—
Derry	—	102 800	—
Down	—	60 700	—
Dungannon	—	46 800	—
Fermanagh	—	54 700	—
Lame	—	30 000	—
Limavady	—	30 900	—
Lisbum	—	106 000	—
Magherafelt	—	37 000	—
Moyle	—	14 800	—
Newry and Mourne	—	84 100	—
Newtownabbey	—	78 600	—
North Down	—	74 400	—
Omagh	—	46 900	—
Stabane	—	36 100	—

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE (continuare)

Comitate (Counties) Districte unitare (Unitary	Suprafața (km^2)	Populația (1995)	Capitala
COMITATE METROPOLITANE			
Greater London	—	7 007 100	—
Greater Manchester	—	2 578 600	—
Merseyside	—	1 427 300	—
South Yorkshire	—	1 304 000	—
Tyne and Wear	—	1 130 900	—
West Midlands	—	2 637 100	—
West Yorkshire	—	2 105 800	—

circulație: 28,2 mil., din care 24,5 mil. autoturisme (locul 3 în Europa). Înmatriculare de autovehicule noi: 1,5 mil. bucăți (1992, locul 6 pe glob). Flota comercială maritimă: 1 454 nave cu 4,41 mil. t.d.w. (1995). Porturi pr.: Londra, Liverpool, Manchester, Bristol, Middlesbrough, Southampton, Newcastle-upon-Tyne, Dover, Tees-Hartlepool, Swansea, Newport, Port Talbot, Glasgow, Edinburgh ș.a. Turism foarte dezvoltat: 24 mil. turiști străini (1995). Principalele obiective turistice: Londra și reg. înconjurătoare, având ca axă zona Tamisei (principalele puncte de interes: Eton, Windsor, Oxford, Cambridge, Stratford-upon-Avon, cheile Cheddar etc.); coasta estică a Angliei cu stațiuni și plaje (Whittey Bay, South Shields, Whitby, Scarborough, Great Yarmouth); coasta sudică a Angliei cu stațiunile Eastbourne, Brighton, Southsea, Bexhill și Isle of Wight; districtele Cornwall, Devon și Somerset cu pen. Gower, Lake District (cu munți lacuri și stațiuni); în Scoția — coasta vestică, apoi Glasgow și Edinburgh cu împrejurimile, valea Tweed, reg. naturală Highlands; Channel Island (mai ales ins. Guernsey) și Isle of Man. Balanță comercială echilibrată; prin volumul comerțului exterior ocupă unul dintre primele locuri în lume: export (locul 5 pe glob și 3 în Europa), import (locul 4 pe glob și 3 în Europa). Rezerve mari de aur (18,42 mii. uncii, 1997, locul 6 în Europa și 10 pe glob) și valutare (35,22 md. $, 1997, locul 4 în Europa și 8 pe glob). Mari societăți industriale transnaționale (British Petroleum, Royal Dutch Shell ș.a.). Moneda: 1 liră sterlină (pound sterling) = 100 new pence (pennies). Export (1996): mașini, utilaje și echipament de transport 44,1% (din care echipament electric 19,8%, vehicule 8,6%), produse chimice (13,3%), petrol și produse petroliere (6,2%), alimente (4,2%), oțel și produse siderurgice (2,4%). Principalii parteneri: Germania (12,3%), S.U.A. (11,8%), Franța (10,2%), Olanda (8%), Irlanda (5,2%), Belgia și Luxemburg (5,1%), Italia (4,8%), Spania (4%) ș.a. Import (1996): mașini și echipament de transport 42,2% (din care echipament electric 19,8%, vehicule 11,2%), produse chimice 10% (din care mase plastice 2,4%), alimente și produse alimentare (7,9%), țesături și încălțăminte (4,3%), textile (2,8%), hârtie (2,7%) ș.a. Principalii parteneri: Germania (14,7%), S.U.A. (12,4%), Franța (9,6%), Olanda (6,8%), Japonia (4,9%), Italia (4,8%), Belgia și Luxembourg (4,7%), Elveția (2,9%), Spania (2,7%). — *Istoric.* Locuit din timpuri străvechi de triburi galice, terit. **M.B.** a fost invadat pe la mijlocul milen. 1 î.Hr. de celți, iar între 43 și 410 o mare parte (până la râul Clyde) a fost ocupat de romani și transformat în prov. romană *(Britannia).* În sec. 5–6, pe terit. **M.B.** (cu excepția Țării Galilor și a Scoției), cucerit de triburile germanice ale anglilor, iuților și saxonilor, s-au constituit câteva mici formațiuni statale, unificate, la începutul sec. 9 de către Egbert de Wessex și Alfred cel Mare, în regatul cunoscut sub numele de *Anglia.* După o scurtă dominație daneză (1016–1042), are loc cucerirea Angliei de către normanzi (1066), conduși de William Cuceritorul. Pentru vastele domenii pe care Plantageneții le aveau pe continent, în Franța, ei erau vasali Capetingilor (începând din sec. 12). În a doua jumătate a sec. 12, Anglia a început cucerirea Irlandei, intensificată în sec. 16–17, ceea ce a provocat numeroase răscoale ale irlandezilor, culminând cu cea izbucnită în 1641, reprimată violent (1649–1652) de Cromwell. După înfrângerea de la Bouvines (1215), regele Ioan Fără de Țară este constrâns să dea baronilor revoltați „Magna Charta Libertatum" (1215), iar mai târziu, Henric III acordă „proviziunile de la Oxford" (1258). În urma războiului civil din anii 1263–1265, s-a instituit practica convocării Parlamentului (1265), care pe la mijlocul sec. 16 s-a împărțit în Camera Lorzilor și Camera Comunelor. În urma Războiului de 100 de Ani (1337–1453), Anglia a pierdut toate posesiunile din Franța (stăpânite din sec. 12 de dinastia Plantagenet), cu excepția portului Calais, care a rămas în stăpânirea ei până în 1558. În 1381 a avut loc în Anglia o puternică răscoală țărănească condusă de W. Tyler. Ridicarea nobilimii mici și mijlocii și dezvoltarea elementelor capitaliste au contribuit la decăderea vechii nobilimi feudale, care a pierit în mare parte în timpul Războiului Celor Două Roze (1455–1485), și la instaurarea absolutismului Tudorilor (1485–1603), urmat de cel al Stuarților (1603–1688). Începând din sec. 16, are loc procesul acumulării primitive a capitalului, la baza căruia au stat împrejmuirile (alungarea în masă a țăranilor de pe pământurile lor, care au fost transformate în pășuni pentru oi). În perioada Reformei (sec. 16) se pun bazele Bisericii anglicane, suveranul devenind capul acesteia, iar după înfrângerea flotei Spaniei, „Invincibila Armada", ale puterii maritime engleze. În sec. 17 a avut loc Revoluțiua din Anglia, încheiată cu proclamarea republicii (1649); puterea politică a fost preluată de burghezie și de noua nobilime îmburghezită. În 1653 a fost instaurat protectoratul lui O. Cromwell (până în 1658), iar în 1660 a fost restaurată dinastia Stuarților, răsturnată, din nou, în urma loviturii de stat din 1688 („revoluția glorioasă"), stathuderul Olandei Wilhelm III de Orania, devenind rege al Angliei (1689–1702). La sfârșitul sec. 17 s-au constituit partidele politice *tory* și *whig.* În 1707 a avut loc unirea definitivă a Angliei cu Scoția în Regatul Unit al Marii Britanii, iar din 1801, după includerea oficială și a Irlandei, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei; în 1714 a fost adusă la tronul Angliei dinastia de Hanovra. Lupta pentru supremația comercială și colonială desfășurată între **M.B.** și Franța (sec. 17–18) s-a încheiat cu victoria **M.B.**, care, acaparând întinse teritorii în Asia și în America de Nord, a pus bazele imperiului său colonial. În urma Războiului pentru Independență a Coloniilor Engleze din America de Nord (1775–1783), cele 13 colonii s-au desprins de **M.B.**, formând Statele Unite ale Americii. La sfârșitul sec. 18 și la începutul sec. 19, **M.B.** a

fost inițiatoarea și organizatoarea principală a coaliților împotriva Franței revoluționare, iar apoi împotriva lui Napoleon I. În ultimul pătrar al sec. 18 și prima jumătate a sec. 19, în **M.B.** a avut loc revoluția industrială, în urma căreia a devenit o mare putere industrială. În deceniile 4 și 5 ale sec. 19, în **M.B.** a avut loc prima mișcare politică a muncitorilor englezi — *cartismul*. În prima jumătate a sec. 19, **M.B.** a început colonizarea Australiei și a Noii Zeelande și a ocupat întinse teritorii în Asia și Africa de Sud; a purtat războaie împotriva Chinei (1840–1842 și 1856–1860), a reprimat răscoalele irlandezilor (1848, 1867), răscoala șipailor din India (1857–1859) și mișcările de eliberare națională din alte posesiuni coloniale. Ultimul pătrar al sec. 19 din istoria **M.B.** s-a caracterizat printr-o vastă expansiune colonială: a obținut controlul asupra Canalului Suez (1875), a ocupat ins. Cipru (1878), Egiptul (1882), iar în urma Războiului Anglo-Bur (1899–1902), republicile bure din S Africii. În 1904 a încheiat un acord cu Franța, iar în 1907 cu Rusia, constituind Antanta, care a înfruntat în primul război mondial (1914–1918) forțele armate ale Puterilor Centrale. Ca rezultat al mișcării de eliberare națională dusă de irlandezi, prin acordul anglo-irlandez de la Londra (6 dec. 1921), cea mai mare parte a Irlandei obține statut de dominion, partea de NE (Ulster) rămânând în componența **M.B.** În urma Conferinței de Pace de la Paris (1919–1920), **M.B.** obține coloniile germane Africa de Est, Togo, Camerun și, spre administrare, ca teritorii sub mandat al Societății Națiunilor, Palestina, Transiordania și Iraq. În mai 1926 a avut loc o grevă generală, la care au luat parte c. 6 mil. de muncitori. Criza economică mondială (1929–1933) s-a repercutat grav și asupra economiei **M.B.** În sept. 1931 s-au stabilit, prin „Statutul de la Westminster", noi raporturi între **M.B.** și dominioane. În sept. 1938, **M.B.** a semnat Acordul de la München. La 3 sept. 1939, **M.B.** a declarat război Germaniei care atacase Polonia (1 sept. 1939), iar în dec. 1941 a intrat în război împotriva Japoniei. Trupele britanice au luptat pe fronturile Africii, Asiei și Europei împotriva armatelor statelor Axei. În iun. 1944, trupele britanice, alături de cele ale S.U.A., au debarcat în Normandia, deschizând al doilea front în Europa. După al doilea război mondial, în condițiile prăbușirii sistemului colonial, imperiul **M.B.** se destramă; încercând să-și salveze interesele, **M.B.** reformează, în 1947, *Commonwealth-ul* (constituit în 1931). **M.B.** este unul dintre cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate al O.N.U. (de la înființarea sa). În 1948, **M.B.** semnează Tratatul de la Bruxelles și în 1949 devine membru al NATO, apoi aderă la SEATO și la Uniunea Europei Occidentale (1954), CENTO (1955), AELS (1959) și, în 1972, la C.E.E. (retrăgându-se din AELS). După al doilea război mondial continuă alternanța la conducerea statului între Partidul Laburist (1945–1951, 1964–1970, 1974–1979, 1997–) și Partidul Conservator (1951–1964, 1970–1974, 1979–1997). În 1952, în urma morții regelui George VI, tronul **M.B.** este ocupat de fiica sa, Elisabeta II. Criza Suezului din 1956 marchează sfârșitul politicii de intervenție, iar 1971 este anul retragerii trupelor britanice „de la E de Suez". Politica laburiștilor în perioada postbelică se caracterizează prin inițierea unui amplu program de naționalizări în domeniul industriei și de lărgire a protecției sociale. În 1979, puterea este preluată de conservatori, care desemnează ca prim-min. pe Margaret Thatcher; aceasta s-a remarcat prin inițierea și aplicarea fermă a unui vast program de reforme radicale, menite să contribuie la sporirea rolului inițiativei particulare. În 1982, în timpul ministeriatului Thatcher, a avut loc conflictul militar cu Argentina pentru insulele Falkland (Malvine), încheiat cu victoria engleză. Din 1969, **M.B.** s-a confruntat cu ciocniri violente între protestanți (care se pronunță pentru menținerea statutului de provincie britanică) și catolici (care susțin unirea cu Irlanda de Nord), soldate cu numeroase victime și imense pagube materiale (v. Irlanda de Nord — Ulster). În condițiile manifestării naționalismelor regionale, Scoția și Țara Galilor obțin în 1997 o largă autonomie, cu parlamente și guverne locale, rămânând în atribuțiile guvernului central de la Londra apărarea, politica economică și cea externă. În urma alegerilor parlamentare (mai 1997), câștigate, după 18 ani de opoziție, de laburiști, este desemnat Anthony (Tony) Blair cu formarea guvernului. Monarhie constituțională ereditară. **M.B.** nu are Constituție, principiile de guvernare bazându-se pe tradiție, convenții și precedente. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament bicameral (Camera Comunelor și Camera Lorzilor), iar cea executivă de un guvern, condus de un prim-min.

MAREA CÂMPIE CHINEZĂ, câmpie vastă în partea de E a Chinei, una dintre cele mai mari din Asia, extinsă pe c. 1 000 km lungime, de la țărmurile Mării Galbene și Mării Chinei de Est către interior; c. 325 mii km^2; alt: c. 100 m. Alcătuită din depozite aluviale. Climă subtropical-musonică, cu veri umede și ierni relativ uscate și friguroase. Drenată în principal de fl. Huang He și Chang Jiang (Yangtze) cu afluenții lor. Reprezintă una dintre cele mai dens populate zone ale țării.

MAREA CHINEI DE EST (DONGHAI), mare în V Oc. Pacific, cuprinsă între țărmurile orientale ale Chinei și arh. Ryukyu și Kyūshū (Japonia). Comunică direct cu Marea Galbenă și prin str. Coreii cu Marea Japoniei, iar cu Marea Chinei de Sud prin str. Taiwan; 1,2 mii. km^2. Ad. medie: 349 m; ad. max.: 2 717 m. Temp. medie a apei: 7–16°C în febr. și 28°–30°C în aug. Salinitatea: 32,5‰. În ea se varsă fl. Chang Jiang (Yangtze). Pescuit. Pr. porturi: Shanghai, Hangzhou, Ningbo, Keelung, Nagasaki.

MAREA CHINEI DE SUD, mare în V Oc. Pacific, între țărmul de SE al Asiei, pen. Malacca, ins. Borneo, arh. Filipine și ins. Taiwan. Comunică cu Marea Chinei de Est prin str. Taiwan, cu M. Sulu și M. Java prin numeroase strâmtori; 3,48 mil. km^2. Ad. medie: 1 140 m; ad. max.: 5 420 m. Temp. medie a apei: 20°C în febr. și 27°C în aug. Salinitatea: 32,5–34,2‰. Porturi pr.: Da Nang, Kuala Terengganu, Kuantan, Kota Kinabalu.

MAREA GALBENĂ (HUANGHAI), mare în V Oc. Pacific cuprinsă între pen. Coreea și țărmul continentului asiatic de la N de gura fl. Chang Jiang (Yangtze). În S comunică larg cu Marea Chinei de Est; 417 mii km^2. Ad. max.: 106 m; ad. medie: 40 m. Temp. medie a apei: 5°C în febr. și 27°C în aug. Salinitatea: 29‰. Pescuit. Porturi pr.: Lianyungang, Qingdao, Dalian, Haeju, Inch'ŏn.

MAREA INTERIOARĂ v. **Setonaikai.**

MAREA MÂNECII (fr. **LA MANCHE** [la mãʃ], engl. **ENGLISH CHANNEL** [iŋliʃ tʃænl]), mare a Oc. Atlantic, cuprinsă între țărmul de N al Franței și litoralul sudic al Marii Britanii. Legată de Marea Nordului prin str. Pas de Calais; 78 mii km^2. Ad. max.: 172 m; ad. medie: 86 m. Temp. medie a apei: 8°C (în febr.) și 16°C (în aug.). Salinitatea: 35‰. Pescuit. Porturi pr.: Portsmouth, Brighton, Boulogne-sur-Mer, Dieppe, Le Havre. Pe sub **M.M.**

a fost construit (1988–1994) un tunel rutier şi feroviar (inaugurat la 6 mai 1994), lung de 50 km (din care 38 km sub apă), alcătuit din două galerii feroviare paralele, cu diametrul de 7,60 m fiecare, plasate la 30 m distanţă una de cealaltă şi o galerie rutieră, cu un diametru de 4,80 m, situată între ele. Terminalul de pe ţărmul francez se află la Coquelles (lângă Calais), iar cel de pe ţărmul englez la Sheriton (lângă Folkestone).

MAREA MOARTĂ (YAM HAMELAH, AL-BAHR AL-MAYYIT), lac sărat în Orientul Apropiat, între Israel şi Iordania, pe fundul depr. tectonice Ghor, la 408 m sub nivelul mării; 1 020 km^2; lungime: 82 km; lăţime max.: 18 km. Ad. max.: 356 m. Salinitate: 260‰ (de 7,5 ori mai mare decât aceea a Oceanului Planetar). În el se varsă fl. Iordan. Expl. de săruri de potasiu. Se mai numeşte *Lacul Asfaltit.* În peşterile din regiunea de NV a mării au fost descoperite *Manuscrisele de la M.M. (Qumran).*

MAREA NEAGRĂ, mare intercontinentală situată între Europa de SE şi Asia Mică, scăldând ţărmurile României (234 km), Ucrainei, Rusiei, Georgiei, Turciei şi Bulgariei; 413 488 km^2; lungimea: 1 148 km; lăţimea max.: 606 km. Ad. medie: 1 282 m; ad. max.: 2 245 m. Comunică prin str. Bosfor cu M. Marmara şi mai departe cu Marea Egee prin str. Dardanele, iar prin str. Kerci cu M. Azov. Are o formă ovală, cu ţărmuri puţin crestate, cu numeroase limane în NV. Întinsă platformă continentală (c. 36% din supr. reliefului submarin). În **M.N.** se varsă Dunărea, Nistrul, Niprul, Bugul, Kızıl-Irmak ş.a. Salinitate scăzută: 15–22‰. Temp. medie: 12–14°C în febr. şi 20–22°C în aug. Sub influenţa vânturilor se formează un curent circular care, datorită pen. Crimeea, se împarte în două ramuri închise: estică şi vestică. Prin str. Bosfor circulă un curent de suprafaţă dinspre **M.N.** Flora săracă, de origine mediteraneană, este reprezentată prin alge şi iarbă de mare. Faună bogată (c. 1 500 specii) litorală (moluşte, crustacee amfipozi, acul de mare, căluţul de mare), bentonică (calcan, limbă de mare), pelagică (hamsii, heringi, scrumbii, stavrizi, sturioni, delfini). Sub 200 m, din cauza lipsei oxigenului, trăiesc doar bacterii sulfuroase. Litoralul **M.N.** constituie o importantă zonă balneoclimaterică, de-a lungul căreia s-au dezvoltat staţiunile Mamaia, Constanţa, Eforie Nord, Eforie Sud, Costineşti, Olimp, Neptun, Jupiter, Cap Aurora, Venus, Saturn, Mangalia, 2 Mai, Vama Veche (România), Varna, Nisipurile de Aur, Albena (Bulgaria), Soci (Federaţia Rusă), Ialta (Ucraina), Suhumi, Batumi (Georgia). Ţările riverane, precum şi alte state din aria de influenţă a **M.N.**, au aderat la programul de Cooperare Economică a Mării Negre (lansat în 1992), care urmăreşte stimularea creşterii economice, amplificarea relaţiilor comerciale şi asigurarea dezvoltării durabile a zonei, în condiţiile unor măsuri eficiente de protejare a mediului marin. Porturi. pr.: Constanţa, Odessa, Sevastopol, Novorossiisk, Batumi, Trabzon, Samsun, Burgas, Varna. Denumirea antică: *Pontus Euxinus.*

MAREA NORDULUI, mare în NV Europei, în bazinul Oc. Atlantic, cuprinsă între Arh. Britanic, Scandinavia, pen. Iutlanda şi ţărmul Ţărilor de Jos. În N comunică cu Marea Norvegiei, în E, prin strâmtorile daneze Skagerrak şi Kattegat, cu Marea Baltică, iar în SV, prin str. Pas de Calais, cu Marea Mânecii; 575 mii km^2; lungimea: 970 km; lăţimea max.: 560 km. Ad. medie: 94 m; ad. max.: 809 m. Temp. medie a apei: 5,5°C în febr. şi 15°C în aug. Salinitatea: 32‰. În S se dezvoltă *Dogger Bank.* În ea se varsă Elba, Rinul, Tamisa. Pescuit şi navigaţie intense. Porturi pr.: Aberdeen, Middlesbrough, Haga, Esjberg, Stavanger, Bergen.

MAREA ROŞIE (AL-BAHR AL-AHMAR), mare intercontinentală a Oc. Indian, situată între Africa şi pen. Arabia, care comunică prin canalul Suez (în N) cu M. Mediterană şi în S, prin str. Bab el-Mandeb, cu G. Aden al Mării Arabiei; 450 mii km^2; lungime: 1 930 km; lăţimea max.: 380 km. Ad. medie: 491 m; ad. max.: 3 039 m. Salinitatea: 40‰ (cea mai mare dintre mările deschise). Temp. medie a apei: 32°C (cea mai ridicată de pe glob). Aici s-a înregistrat (1956) cea mai ridicată temp. a apei de pe glob (56°C). Numeroase colonii de corali. Datorită canalului Suez, este o importantă cale de navigaţie, care asigură legăturile între Oc. Atlantic şi Oc. Indian. Este singura mare în care nu se varsă nici un râu permanent. Pescuit. Porturi pr.: As-Suways (Suez), Jiddah, Port Sudan, Al-Hudaydah.

MAREA SCHISMĂ 1. Numele sub care este cunoscută separarea definitivă dintre bisericile romano-catolică şi cea ortodoxă, provocată de bula de excomunicare de la 16 iul. 1054, depusă în numele papei Leon IX, împotriva patriarhului Cherularie, care, la rândul său, a excomunicat delegaţia papală prezentă la Constantinopol. Această separare a afectat de-a lungul secolelor relaţiile dintre cele două mari biserici creştine. **2.** Perioada luptelor dintre papii de la Roma şi cei de la Avignon (1378–1417).

MAREA TETHYS v. **Tethys.**

MARECHAL, Leopoldo (1900–1970), scriitor argentinian. Lirică de o mare forţă imaginativă („Puii de vultur", „Zile ca săgeţile", „Labirintul dragostei", „Centaurul"). Romane simbolic-introspective („Adân Buenosayres", cea mai însemnată operă a literaturii moderne argentiniene).

MAREE (< fr.) s. f. Oscilaţie ritmică a nivelului Oceanului Planetar, datorată forţei de atracţie exercitată de Lună şi de Soare, materializată prin *flux* şi *reflux.* Unda de **m.** se deplasează în

Maree

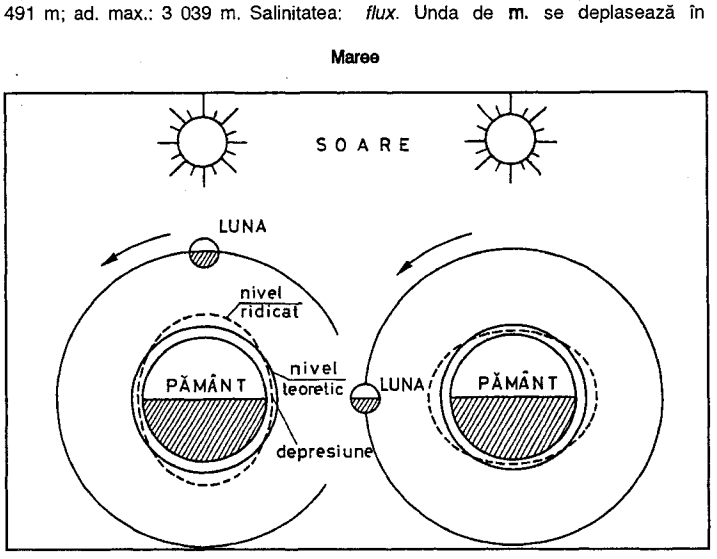

jurul Pământului, fluxul producându-se în general de două ori în 24h şi 50', urmărind cu oarecare întârziere trecerea Lunii la meridianul locului şi la meridianul opus. Când Soarele şi Luna acţionează conjugat (la Lună nouă şi la Lună plină), **m.** atinge cea mai mare amplitudine *(apele vii),* pe când la primul şi la ultimul pătrar, **m.** atinge cea mai mică amplitudine *(apele moarte).* Înălţimea **m.** este mai mică în largul oceanelor şi creşte de-a lungul ţărmurilor, în strâmtori şi în golfurile înguste (ex. pe coastele statului Maine, S.U.A. şi în golful Fundy, Canada, **m.** ating înălţimea medie de 16,3 m, cea mai mare pe pe glob). Sub acţiunea forţelor de atracţie ale Lunii şi Soarelui, precum şi a forţei centrifuge a Pământului au loc deformări ale părţii solide a Pământului, cunoscute sub numele de m. ale Pământului. **M.** constituie importante surse de energie. ✧ *M. atmosferică* = variaţie periodică a presiunii atmosferice datorită atracţiei exercitate de Lună şi de Soare asupra atmosferei terestre. *M. neagră* = peliculă de petrol ajunsă pe suprafaţa apei marine sau oceanice accidental (de la petroliere avariate sau naufragiate, de la erupţii ale sondelor petroliere marine etc.), care pluteşte o perioadă şi atinge în final zona litorală.

MARÉES, Hans von (1837–1887), pictor german. După 1864, şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii în Italia. Lucrări cu tematică religioasă, alegorice sau simbolice, cu caracter idilic, în tonalităţi calde şi vibrante (frescele de la Staţiunea zoologică din Napoli, „Hesperidele", „Judecata lui Paris", „Cele trei vârste ale vieţii").

MAREGRAF (< fr.; {s} fr. *marée* „maree" + gr. *graphein* „a scrie") s. n. Aparat pentru măsurarea şi înregistrarea variaţiei nivelului apelor mării; mareometru.

MARELE BAZIN (GREAT BASIN [greit beisn]), podiş în V S.U.A., între pod. Columbiei (la N), M-ţii Cascadelor şi Sierra Nevada (la V), M-ţii Stâncoşi (la E) şi pod. Colorado (la S); 489,5 mii km^2. Alt. medie: 1 300 m (la N) şi 350 m (la S). Regiune deşertică cu precipitaţii sub 250 mm anual, străbătută de culmi muntoase cu depr. şi lacuri sărate (Marele Lac Sărat). Zăcăminte de metale neferoase şi potasiu. Cele mai ridicate temperaturi din emisfera occidentală (56,7°C în Valea Morţii). Explorat în 1843–1845 de J.C. Frémont. Parc Naţional (307 km^2), inaugurat în 1986 (în statul Nevada), cu lacuri, peşteri, pajişti etc.

MARELE CANAL (DA YUNHE), canal navigabil în E Chinei, care porneşte de la Beijing, interesectează fl. Huang He şi Chang Jiang (Yangtze) şi ajunge la Marea Chinei de Est, la Hangzhou, trecând prin Tianjin, Hangzhou, Dezhou, Jining, Suzhou ş.a. Lungimea: 1 782 km. Construit între sec. 6 î.Hr. şi 13 d.Hr. Este cel mai vechi canal de navigaţie şi irigaţii din toate timpurile.

MARELE CANION (GRAND CANYON [græn kænjən]), canion în S.U.A., format în Pleistocen, pe cursul mijlociu al fl. Colorado, tăiat în rocile sedimentare şi cristaline ale pod. Colorado. Lungime: 451 km (cel mai lung din lume); lăţime: 6–29 km; ad. max.: 1 800 m. Obiectiv turistic (c. 3 mil. vizitatori pe an). Declarat monument al naturii (1908); Parc Naţional (1919) extins pe 492,9 mii ha.

MARELE DEŞERT DE NISIP (GREAT SANDY DESERT [greit sændi dezət]), deşert situat în NV Australiei, la N de Tropicul Capricornului; c. 360 mii km^2. Dune, lacuri sărate (Dora, Auld ş.a.).

MARELE DEŞERT VICTORIA (GREAT VICTORIA DESERT [greit viktoriə dezət]), deşert în SV Australiei, extins pe 725 km de la E la V; c. 300 mii km^2. Dune.

MARELE DRUM MARITIM DE NORD, cale maritimă navigabilă care leagă oceanele Atlantic şi Pacific, trecând prin mările mărginaşe ale Oc. Îngheţat. Primul care a realizat acest drum a fost N.A.E. Nordenskjöld (1878–1879) cu vasul „Vega". După 1935, trecerea pe acest drum se face în mod regulat, datorită spărgătoarelor de gheaţă, unind partea europeană a Federaţiei Ruse cu porturile Extremului Orient. Se mai numeşte şi *Pasajul de Nord-Est.*

MARELE GOLF AUSTRALIAN (GREAT AUSTRALIAN BIGHT [greit ostreiliən bait]), golf al Oc. Indian, situat în S Australiei, între capurile Pasley (în V) şi Carnot (în E); 484 mii km^2; ad. max.: 5 080 m.

MARELE GRABEN EST-AFRICAN, importantă zonă de ruptură a scoarţei terestre în Africa. Amplitudinea faliilor ajunge la 2 000 m. Se desfăşoară de la Marea Roşie până la cursul inf. al fl. Zambezi. Zona este alcătuită din două şiruri de grabene, pe direcţia aproximativă N–S, şi este însoţită de vulcanii Meru, Kilimanjaro şi Kenya. Aici se găsesc lacurile Malawi, Tanganyika, Kivu, Edward, Albert, Turkana ş.a.

MARELE LAC AL SCLAVULUI (GREAT SLAVE LAKE [greit sleiv leik]), lac tectonoglaciar în partea central-vestică a Canadei, în prov. Northwest Territories, la 156 m alt.; 28,4 mii km^2; lungime: 480 km; lăţimea max.: 80 km; ad. max.: 614 m. Numeroase insule. În el se varsă Râul Sclavului şi din el izv. fl. Mackenzie. Îngheaţă în perioada oct.–iun. Descoperit în 1771 de exploratorul Samuel Hearne.

MARELE LAC AL URSULUI (GREAT BEAR LAKE [greit beə leik]), lac tectonoglaciar în NV Canadei, în prov. Northwest Territories, la 119 m alt.; 31,8 mii km^2; lungime: 309 km; lăţimea max: 190 km; ad. max.: 413 m. Ţărmuri stâncoase şi fragmentate. Îngheaţă în perioada oct.–iul. Port pr.: Fort Franklin. Comunică cu fl. Mackenzie prin râul Great Bear River (113 km lungime). Descoperit în 1800 şi explorat în 1825 de Sir John Franklin.

MARELE LAC SĂRAT (GREAT SALT LAKE [greit solt leik]), lac în V S.U.A., situat într-o zonă deşertică a Pod. Marelui Bazin, la 1 282 m alt. Supr. variază între 2,7 şi 5,2 mii km^2; ad. max.: 11 m (vara scade la 1 m). Lungimea max.: 130 km; lăţimea max.: 55 km. Salinitatea: 200–270‰. Depuneri de sare pe maluri, datorită evaporării excesive.

MARELE ZID CHINEZESC v. **chinezesc.**

MARENGO, localitate în N Italiei (Piemonte), la S de Alessandria. Aici, în timpul campaniei din Italia, armata franceză comandată de Napoleon I, a repurtat o mare victorie asupra celei austriece (14 iun. 1800), impunând Austriei Tratatul de la Lunéville (1801).

MARENZIO [marentsio], **Luca** (1553–1599), compozitor italian. Cel mai important reprezentant al madrigalului polifonic. Scriitură de mare virtuozitate şi sobrietate expresivă, de un lirism rafinat, acordând atenţie supleţei şi simetriei ritmice, făcând apel la texte valoroase (Petrarca, Tasso). A mai compus muzică sacră şi muzică de scenă.

MAREOMETRU (< fr.) s. n. Maregraf.

MARE PREOT, rang preoţesc israelit, ereditar, cristalizat definitiv după întoarcerea din exil, când, datorită ten-

dinţei de a li se atribui sacerdoţilor puteri politice, **M.P.** ar fi avut şi funcţia de şef al statului. După căderea căpeteniilor preoţeşti iudaice (hasmonei), **M.P.** nu a mai implicat decât funcţia de şef al *sinedriului,* care reprezenta totuşi cea mai înaltă autoritate în stat. Rangul de **M.P.**, periclitat după ocupaţia romană, dispare definitiv o dată cu distrugerea în 70 d.Hr. a celui de-al doilea Templu.

MAREŞAL (< fr.) s. m. Cel mai mare grad al ierarhiei militare în unele state; persoană care are acest grad. ✦ *M. al palatului* = şeful administraţiei unei case regale sau imperiale. ✦ În Polonia, preşedinte al *Seimului.*

MAREŢKAIA, Vera Petrovna (1906–1978), actriţă rusă de teatru şi film. Disponibilităţi largi, atât în registrul dramatic, cât şi în cel comic (în teatru: Mirandolina din „Hangiţa" de C. Goldoni, Maşenka din piesa cu acelaşi nume de A. Afinoghenov; în film: „Învăţătoarea din Şatrii", „Mama").

MAREY [mare], **Étienne Jules** (1830–1904), medic şi fiziolog francez. A studiat mişcările de locomoţie, construind pentru înregistrarea acestora cronofotograful, considerat strămoş al aparatelor de filmat („Fiziologia mişcării: zborul păsărilor").

MARFĂ (< magh.) s. f. Bun destinat vânzării–cumpărării. În teoria economică, **m.** reprezintă elementul de bază al producţiei şi schimbului.

MARG [mark], **Wolkwin** (n. 1936), arhitect şi urbanist german. Prof. univ. la Hamburg. A efectuat o serie de sistematizări în oraşul Hamburg. Lucrări de orientare funcţionalistă (Direcţia generală a poştelor şi Banca regională din Hamburg, Casa Parohială la Stade).

MARGA, com. în jud. Caraş-Severin, situată în Culoarul Bistra, la poalele de N ale Măgurii Marga; 1 320 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul **M.**). Expl. de talc şi mică. În satul **M.**, menţionat documentar în 1470, se află biserica Sf. Ilie (1830).

MARGA, Andrei (n. 1946, Bucureşti), filozof şi om politic român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Cercetări privind raţionalitatea, metodologia şi argumentarea filozofică din perspectivă pragmatist-critică („Raţionalitate, comunicare, argumentare", „Reconstrucţia pragmatică a filosofiei", „Philosophy in the Eastern Transition"). Ministru al Educaţiei Naţionale (1997–2000). Preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin Democrat (din 2001).

MARGARETA (MUŞATA) (sec. 14), mama domnului Moldovei Petru I. A sprijinit propaganda catolică în Moldova. De numele ei este legată denumirea dinastiei *Muşatinilor.*

MARGARETA (MARGRETHE) II (n. 1940), regină a Danemarcii (din 1972).

MARGARETA (MARGUERITE) D'ANGOULÊME [dăguleṃ] sau **DE NAVARRA** (1492–1549), scriitoare franceză. Regină a Navarrei (din 1544). Soră a regelui Franţei, Francisc I, la Curtea căruia a exercitat o mare influenţă. A protejat reforma religioasă şi cultura renascentistă. Nuvele de moravuri („Heptameronul"), poezii („Oglinda sufletului păcătos").

MARGARETA DE AUSTRIA (MARGARETA DE SAVOIA) (1480–1530), fiica împăratului Maximilian I şi a Mariei de Burgundia. Guvernatoare a Ţărilor de Jos (1507–1530). A negociat Liga de la Cambrai (1508), precum şi Pacea de la Cambrai (1529, „Paix de Dames").

MARGARETA DE DANEMARCA (1353–1412), regină a Danemarcii şi Norvegiei (din 1387) şi a Suediei (din 1389). Fiică a regelui Valdemar IV al Danemarcii. Supranumită „Semiramida Nordului". A realizat, în 1397, Uniunea de la Kalmar dintre Danemarca, Suedia şi Norvegia.

MARGARETA DE PARMA (MARGARETA DE AUSTRIA) (1522–1586), guvernatoare a Ţărilor de Jos (1559–1567). Fiică a lui Carol Quintul. În timpul guvernării ei a izbucnit Revoluţia din Ţările de Jos.

MARGARETA DE VALOIS [valua] **(MARGARETA DE FRANŢA)** (1553–1615), fiica regelui Henric II al Franţei şi a Caterinei de Medici. Prima soţie (între 1572 şi 1599) a lui Henric IV, regele Franţei şi al Navarrei. Cunoscută în istorie şi sub numele de *Regina Margot.* Proză („Memorii", „Scrisori").

MARGARETĂ (< germ., fr.) s. f. Plantă decorativă perenă, spontană sau cultivată, din familia compozitelor, cu capitule compuse din flori centrale tubuloase, galbene, şi flori marginale liguate, albe *(Chrysanthemum leucanthemum).* Răspândită în Europa şi Asia. Frunzele şi florile sunt folosite în medicina tradiţională pentru proprietăţile cicatrizante şi dezinfectante.

MARGARINĂ (< fr. {i}) s. f. Produs alimentar obţinut dintr-un amestec de grăsimi animale şi vegetale sub formă de emulsie în zer sau în lapte smântânit, cu consistenţa, aspectul, gustul şi mirosul untului natural.

MARGARIT (< fr.) s. n. (MINER.) Cristale de globulit dispuse în şiraguri.

MARGARITA, insulă în SV arh. Antilelor Mici (M. Caraibilor), în NE litoralului Venezuelei, de care aparţine; 1 072 km^2. Lungime: 170 km; lăţime: 35 km. Oraşe pr.: La Asunción, Porlamar. Relief muntos cu alt. până la 1 160 m. Climă subecuatorială. Expl. de magneziu. Cafea, cacao. Pescuit de perle. Descoperită de Cristofor Columb în 1498.

MARGGRAF, Andreas Sigismund (1709–1782), chimist german. Director al Laboratorului de chimie din Berlin (din 1753). A obţinut pentru prima oară (1747) cristale de zahăr în stare solidă din sfecla de zahăr şi a descoperit acidul formic (1749) din anhidridă şi acid fosforic.

MARGHERITA, vârf în masivul Ruwenzori, situat la graniţa dintre Uganda şi R.D. Congo, constituind alt. max. a acestuia (5 109 m).

MARGHILAN, oraş în Uzbekistan, în Depr. Fergana; 124,9 mii loc. (1991). Important centru de prelucr. a mătăsii. Bazar; moschei. Fundat în sec. 10.

MARGHILĂ s. f. Formă de microrelief periglaciar înierbat, cu aspect de moviliţă. Se mai numeşte şi *muşuroi înierbat.*

MARGHILOMAN (< n. pr. *Marghiloman*) s. n. Cafea turcească fiartă cu rom sau cu coniac.

MARGHILOMAN, Alexandru (1854–1925, n. Buzău), jurist şi om politic român. Membru marcant al Partidului Conservator al cărui preşedinte a fost (1914–1925). La începutul activităţii sale politice a făcut parte din gruparea conservatoare junimistă. Ministru al Justiţiei (mart.–nov. 1888; dec. 1891–oct. 1895), al Lucrărilor Publice (nov.

Alexandru Marghiloman

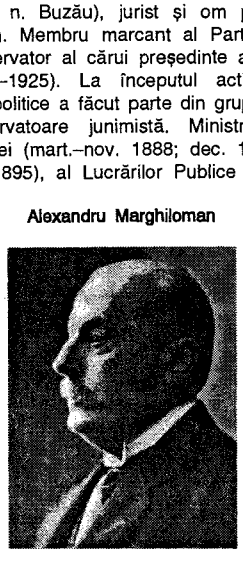

1888–mart. 1889; nov. 1889–mart. 1890), al Afacerilor Străine (iul. 1900–febr. 1901), al Internelor (dec. 1910–mart. 1912), Finanțelor (oct. 1912–dec. 1913). Prim-min. (mart.–oct. 1918). Partizan al intrării României în război alături de Puterile Centrale; obligat de situația politică creată în urma înfrângerii României, și-a sacrificat cariera politică semnând cu Germania Pacea impusă de la Buftea–București (1918). Memorialistică („Note politice").

MARGHITA, oraș în jud. Bihor, pe Barcău; 18 739 loc. (2000). Expl. de petrol și de argile. Constr. de mașini, unelte (freze) și de piese de schimb pentru automobile. Fabrici de conf., încălțăminte, mat. de constr. și prelucr. lemnului. Stațiune balneară (băi termale). Biserica romano-catolică Sf. Maria (1772), biserica reformată (sec. 17), castel (sec. 18). Menționat documentar în 1216 și declarat oraș în 1967.

MARGINA, com. în jud. Timiș, situată în partea de E a Pod. Lipovei, pe cursul superior al râului Bega; 2 399 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.**) și halte de c.f. (în satele Coșteiu de Sus și Nemeșești). Fabrică de distilare chimică a lemnului. Muzeu etnografic. În satul **M.**, menționat documentar în 1365, se află ruinele unei fortificații din sec. 15 și biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1737, cu picturi de factură populară pe pereții interiori, din sec. 18). Biserici de lemn cu hramurile Adormirea Maicii Domnului (1741, pictată în a doua jumătate a sec. 18), Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1776), Sf. Nechita Romanul (1798) și Sf. Ioan Teologul (1820), în satele Groși, Coșevița, Nemeșești și Bulza.

MARGINAL, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care se află la margine; *spec.* scris pe marginea unui text manuscris sau tipărit. ✦ Fig. (Despre probleme, situații etc.) Secundar, fără importanță. **2.** (EC. POL.) *Analiză m.* = tehnică de analiză a modificării unei variabile dependente cauzată de modificarea unei variabile independente (de ex. costul **m.** este costul suplimentar necesar pentru a asigura creșterea cu o unitate a volumului producției față de un nivel predeterminat al acestuia).

MARGINALIA (< lat., it.) subst. **1.** (Livr.) Note scrise pe marginea unui manuscris sau a unei cărți de către un cititor. V. și *adnotare.* **2.** Comentarii pe marginea unei opere.

MARGINALISM (< fr.) s. n. Concepție economică apărută între 1871 și 1874, ca alternativă a marxismului, creată și dezvoltată în mod independent de W.S. Jevons, A. Marshall (Marea Britanie), C. Menger (Austria), L. Walras (Elveția), pe baza studiilor unor economiști ca: A. Cournot, J. Dupuit, J.H. von Tünen, considerată a fi o „revoluție marginalistă" în gândirea economică. Ideea esențială a **m.** este faptul că fundamentul valorii unei mărfi este utilitatea acesteia, care are un caracter subiectiv, în opoziție cu punctul de vedere al școlii clasice a valorii, conform căreia mărimea valorii este dată de cantitatea de muncă încorporată în unitatea de marfă produsă. **M.** susține rolul cheie al psihologiei consumatorilor în explicarea funcționării economiei în ansamblul ei. Totodată, **m.** a produs o modificare a metodelor de analiză prin introducerea calculului marginal.

MARGINALIZA (< *margina*) vb. I tranz. A lăsa în mod intenționat pe cineva sau ceva în afara preocupărilor importante; a nu promova, a nu aprecia după merite; a înlătura. ✦ A reduce voit și în mod nedrept valoarea unei fapte, a unei idei etc.

MARGINE (lat. *marginem*) s. f. **1.** Partea extremă a unei suprafețe; capăt, extremitate. ✧ Expr. *(De) la margine* (sau *marginile*) *pământului* (sau *lumii*) = (de) foarte departe. ✦ Fig. Limită, punct extrem până la care se poate admite sau concepe ceva. **2.** (Pop.) (Teritoriu de) graniță; frontieră, hotar. ✦ Periferie. ✦ Mal, țărm. **3.** Fiecare dintre cele două părți laterale ale unui drum; *p. ext.* porțiunea din imediata lui apropiere. ✧ Expr. *A ține marginea* = a merge, a înainta pe (sau aproape de) extremitatea unei suprafețe, a unui drum. **4.** (Pop.) Flanc, aripă a unei formații de luptă. ✧ Expr. *A ține* (sau *a bate*) *marginile* = a se feri de treburile grele, a se eschiva. **5.** Extremitate laterală a unui obiect, latură, muchie, partea lui de sus sau de jos, capăt. ✦ Ceea ce rămâne din ceva, rest. ✦ Porțiune (laterală) lăsată nescrisă dintr-o foaie de hârtie, de carte etc. ✦ Scândură de calitate inferioară (tăiată de pe laturile bușteanului). **6.** Limita superioară a pereților unei cavități, a unui recipient etc.; gură, buză. ✧ Expr. *A se afla (a fi) pe* (sau *la*) *marginea prăpastiei* = a se afla într-un moment critic, a fi în primejdie. ✦ Capăt, sfârșit.

MARGINEA, com. în jud. Suceava, pe râul Sucevița; 9 244 loc. (2000). Expl. și prelucr. lemnului. Centru de ceramică neagră și de ceramică roșie smălțuită. Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1849).

MARGRAF (MARCGRAF) (< germ., fr.) s. m. Marchiz **(1).**

MARGRAFIAT (< fr.) s. n. Domeniul unui margraf; demnitatea de margraf.

MARGUS v. **Morava (2).**

MARI, oraș-stat în Mesopotamia antică, pe cursul mijlociu al fl. Eufrat, distrus în c. 1758 î.Hr. de *Hammurabi.* Săpăturile întreprinse în 1933 au scos la lumină un imens palat din milen. 2 î.Hr., un zigurat, temple ale zeiței Ișțar și mii de tăblițe de lut cu scriere cuneiformă („arhiva regală din Mari"). Azi *Tell Hariri.*

MARI, republică autonomă în Federația Rusă, locuită în principal de populația mari, vorbitoare a unei limbi din familia fino-ugrică; 23,2 mii km^2; 766 mii loc. (1995). Capitala: *Ioșkar-Ola.* Expl. și prelucr. lemnului. Grâu, porumb, secară, in, cânepă, cartofi. Creșterea bovinelor și porcinelor.

MARIA (NĂSCĂTOAREA DE DUMNEZEU, FECIOARA MARIA, SFÂNTA FECIOARĂ, MAICA DOMNULUI, MADONNA) (reprezintă forma gr.-lat. a ebr. *Miriam* „doamna/stăpâna"), mama lui *Iisus Hristos,* născut prin puterea Duhului Sfânt. Fiica lui Ioachim și a Anei, originară din Galileea, care nu au avut copii până la o vârstă înaintată. Rudă cu Elisabeta, mama lui *Ioan Botezătorul.* La vârsta de 3 ani, a fost adusă la Templu și lăsată aici până la vârsta de 12 ani, când a fost logodită cu mai vârstnicul Iosif, care i-a respectat legământul de a rămâne veșnic fecioară. Primește apoi de la arhanghelul Gavriil vestea că va naște un fiu, „Fiul Celui Preaînalt", care va primi tronul lui David. Potrivit tradiției, ca urmare a ordinului împăratului roman August de a se efectua numărătoarea populației, se reîntoarce în Bethlehem, cetatea ei de baștină. Aici îl va naște pe Iisus (Mesia). Datorită poruncii lui Irod (care se temea că-și va pierde tronul prin nașterea lui Mesia) de a fi uciși toți pruncii mai mici de doi ani, **M.** și Iosif, împreună cu pruncul lor, s-au refugiat în Egipt, de unde au revenit, după trei ani, în Nazaret, unde Iisus a trăit până la vârsta de 30 de ani, când și-a început misiunea de mântuire. După cum cereau legile religioase evreiești, când Iisus a împlinit 12 ani, **M.** și Iosif l-au prezentat la Templul din Ierusalim, unde Simeon le-a proorocit că fiul lor

„Madonna cu Pruncul" (pictură de Carlo Crivelli, aflată la Pinacoteca din Milano)

Maica Domului cu Pruncul (icoană de la mănăstirea Sihăstria, pictată de Irinel Protcenecu)

este Mântuitorul. **M.** a fost adeseori alături de fiul ei (la nunta din Cana, pe Golgota, unde, împreună cu alte femei și cu ucenicii, s-a aflat sub Crucea Răstignirii, când Iisus a încredințat-o discipolului său Ioan, spre a-i purta de grijă). Potrivit „Noului Testament", după Răstignirea și Învierea lui Iisus, **M.** a mai trăit 11 ani, alături de grupul apostolilor din Ierusalim, fiind, probabil, martora Pogorârii Duhului Sfânt. Conciliul de la Efes (431) i-a conferit **M.** calitatea de „Maică a Domnului", atribuindu-i o contribuție proprie la lucrarea dumnezeiască a mântuirii. De atunci, dar mai ales, în sec. 17–19, sărbătorile în onoarea ei se înmulțesc, religia catolică dezvoltând în teologie ideea *Imaculatei Concepțiuni,* care, în 1854, a fost adoptată ca dogmă prin bula papală *Inefabilis* (dată de Pius IX). Conciliul Vatican II (1862–1865) îi conferă titlul de „Mamă a Bisericii". Biserica ortodoxă o prăznuiește în patru zile din an: Nașterea Maicii Domnului (8 sept.), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 nov.), Buna-Vestire (25 mart.) și Adormirea Maicii Domnului (15 aug.).

MARIA (în „Vechiul Testament"), sora Martei și a lui Lazăr. L-a chemat la mormântul fratelui ei pe Iisus, care l-a înviat pe Lazăr a patra zi după moarte. **M.** i-a uns picioarele lui Iisus cu mir de nard și i le-a șters cu părul ei, când acesta era răstignit pe cruce. Este prăznuită la 9 iun., împreună cu sora sa, Marta.

MARIA (în „Vechiul Testament"), soția lui Cleopa, verișoară primară cu Maica Domnului. A făcut parte din grupul mironosițelor, femei care l-au urmat pe Iisus pe Golgota și apoi până la mormânt. Este prăznuită la 23 mai.

MARIA (Alexandra Victoria de Saxa Coburg) (1875–1938, n. Eastwell Park, Anglia), principesă de Marea Britanie și Irlanda, regină a României (1914–1927). M. de onoare al Acad. (1915) și m. coresp. al Acad. Franceze de Belle Arte (1919). Romancieră și memorialistă. Fiica lui Alfred, duce de Edinburgh și de Saxa-Coburg (fiul reginei Victoria) și a Mariei Aleksandrovna (fiica țarului Aleksandru II). Căsătorită (1892) cu principele moștenitor Ferdinand de Hohenzollern. Identificându-se cu interesele țării adoptive, **M.**, alături de alți oameni politici, s-a pronunțat pentru intrarea României în război de partea Antantei, în vederea realizării unității naționale. În anii războiului, prin activitățile de caritate în sprijinul răniților și a celor loviți de dezastrele războiului, precum și prin credința fermă în victoria Antantei, **M.** a contribuit la ridicarea moralului populației și al armatei. Autoare a unor lucrări de memorialistică valoroase din punct de vedere literar și documentar: „Povestea vieții mele", 1892–1918, editată în engleză și concomitent în mai multe limbi străine și „Însemnări zilnice" (1918–1938), reprezentând o vastă

Maria, Regina României

frescă a societății românești de la sfârșitul sec. 19 și din prima jumătate a sec. 20. Povestiri și romane („Povestea unui dor neatins", „Cartea de basme a reginei României", „Visătorul de vise", „Crinul vieții", „Măști", „Sămânța înțelepciunii"). După urcarea pe tron (1930) a fiului său Carol II, care a dus o politică de marginalizare a membrilor familiei regale, s-a retras la Balcic. Este înmormântată la Mănăstirea Curtea de Argeș, iar inima, închisă într-o raclă de sticlă, a fost depusă la Castelul de la Balcic, iar după cedarea Cadrilaterului (1940) a fost mutată la Castelul Bran.

MARIA ANTOANETA (1755–1793), regină a Franței. Fiica împăratului Francisc I și a împărătesei Maria Tereza. Soția (din 1770) a viitorului rege Ludovic XVI. A devenit impopulară, datorită frivolității și a respingerii oricăror inițiative de reformă. Fuga familiei regale la Varennes și încercarea acesteia de a provoca o intervenție a forțelor străine în Franța au stârnit mânia maselor populare. A fost închisă, condamnată la moarte și ghilotinată.

MARIACHI [marjatʃi] subst. (În Mexic) Denumire a formațiilor de cântăreți a căror interpretare are un pronunțat specific național, aceștia folosind instrumente tradiționale și fiind îmbrăcați în costume populare.

MARIA DE MANGOP (?–1477), a doua soție a lui Ștefan cel Mare. Făcea parte din familia care stăpânea principatul Theodoro-Mangop din Crimeea.

MARIA DE MEDICI (1573–1642), regină a Franței (din 1600), prin căsătoria ei cu Henric IV. După moartea acestuia (1610), a fost recunoscută ca regentă (1610–1617) a fiului ei, Ludovic XIII. A condus cu ajutorul favoritului ei, Concini, marchiz D'Ancre. S-a aflat în conflict cu fiul său (1617–1620). Exilată din țară în 1631, în urma intervenției lui Richelieu.

MARIAJ (< fr.) s. n. Căsătorie, căsnicie.

MARIA-LUIZA DE HABSBURG-LORENA (1791–1847), soția lui Napoleon și împărăteasă a Franței (1810–1814). A avut un fiu, Napoleon II, viitorul rege al Romei. După abdicarea împăratului, s-a întors în Austria.

MARIA MAGDALENA (în „Noul Testament"), discipolă a lui Iisus Hristos. Potrivit Evangheliei după Luca, Iisus a eliberat-o de duhurile rele (scoțând din ea șapte draci). A făcut parte din grupul mironosițelor, fiind cea dintâi care l-a văzut pe Iisus înviat. Este prăznuită la 22 iulie.

MARIAN, Simeon Florea (1847–1907, n. Ilișești, jud. Suceava), folclorist și etnograf român. Acad. (1881). Ample lucrări de sinteză care îmbrățișează, pentru prima oară în folcloristica românească, întreaga cultură populară, de la poezie lirică, descântece, colinde, vrăji, cimilituri, snoave și proverbe până la legende istorice, datini, credințe, mituri, botanică, zoologie („Ornitologia poporană română", „Nunta la români", „Nașterea la români", „Înmormântarea la români", „Sărbătorile la români", „Poezii poporale române", „Vrăji, farmece și descântece"). Sub influența lui Hasdeu, a fost unul dintre cei care au pus bazele etnografiei românești, prin lucrarea de sinteză „Chromatica poporului român", prima cercetare românească asupra unei probleme de industrie populară.

MARIANAO, oraș în NV Cubei, suburbie rezidențială a orașului Havana, situat la 16 km SV de acesta, lângă plaja La Playa; 133,7 mii loc. (1990). Cazino. Ind. textilă, chimică, de prelucr. a tutunului și lemnului (mobilă), a pielăriei, hârtiei și alim. (bere, produse de panificație). Fundat în 1726.

MARIANE 1. Insulele ~, arhipelag în V Oc. Pacific, în NV Microneziei, la 2 400 km E de Filipine, extins sub forma unui arc de cerc lung de 900 km; 1 018 km^2. Este format din 15 insule vulcanice mari și numeroase insulițe coraligene, dintre care cele mai importante sunt: Guam (541 km^2), Saipan (181 km^2), Sarigan, Anatahan, Pagan, Guguan, Arihan, Aguijan, Tinian și Rota. Centrul ad-tiv: *Susupu* (ins. Saipan). Climă tropical-oceanică. Păduri tropicale umede și savane. Cocotieri, bumbac, citrice, banane, trestie de zahăr. Pescuit. Zăcăminte de sulf, minereu de fier și mangan. Descoperit de Magellan în 1521 și numit de acesta *Islas de los Ladrones,* denumire schimbată în 1668 — Las Mariana — în onoarea reginei Spaniei, Mariana de Austria, văduva lui Filip IV. Vândute de Spania germanilor (1899), au trecut sub mandat japonez (1919). Teritoriu aflat sub tutela O.N.U. (1947–1975), administrat de S.U.A. (1947–1986), cu excepția ins. Guam (posesiune a S.U.A., din 1898); din 1976, devine stat liber asociat cu S.U.A. În timpul celui de-al doilea război mondial, în apele teritoriale ale **M.** s-a desfășurat (iun.–iul. 1944) o puternică bătălie navală între flota americană și cea japoneză, încheiată cu victoria celei dintâi. **2.** Fosă oceanică în V Oc. Pacific, cu

Maria Antoaneta

Maria de Medici

Simeon Florea Marian

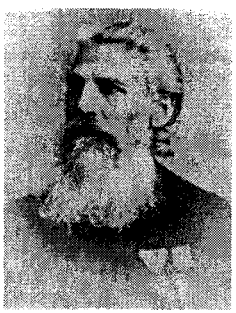

o lungime de 2 550 km; ad. max.: 11 033 m (descoperită în 1951 de nava americană „Challenger" și măsurată ca având această adâncime de către vasul sovietic „Viteaz", în anul 1957). În 1960, J.L. Piccard și D. Walsh, la bordul batiscafului „Trieste", au atins adâncimea de 11 520 m.

MARIANNE [mariá], reprezentare alegorică a Republicii Franceze, sub forma unei tinere cu bonetă frigiană și cocardă tricoloră.

MARIANO, Luis (pe numele adevărat *Mariano Eusebio Gonzales*) (1914–1970), cântăreț spaniol. Celebru datorită timbrului cald al vocii și fiziculuí plăcut; s-a consacrat prin interpretarea a numeroase operete („Frumoasa din Cadix", „Secretul lui Marco Polo", „Prințul din Madrid", „Caravela de aur").

MARIÁNSKÉ LÁZNĚ, oraș în V Cehiei, la 628 m alt., la 40 km SSV de Karlovy Vary; 15,4 mii loc. (1991). Renumită stațiune balneoclimaterică cu izv. minerale sulfuroase-carbonatate și alcaline. Ind. de prelucr. a lemnului, pielăriei și alim. Aeroport. Până în 1918 a purtat numele german de *Marienbad.* Biserica Sf. Maria (1844–1848).

MARIA I STUART, regină a Scoției (1542–1567). A domnit efectiv din 1561. Căsătorită (1558) cu delfinul Franței, viitorul rege Francisc II, a rămas văduvă (1560) și s-a înapoiat în Scoția. A luptat împotriva Reformei, ceea ce a provocat răscoala calvinilor (1567), în urma căreia a fost nevoită să renunțe la tron și să se refugieze în Anglia. Acuzată de complot împotriva reginei Elisabeta I, a fost executată (1587).

MARIAȘ (< magh.) s. m. Monedă de argint austriacă, adesea cu efigia Mariei Tereza; a circulat și în Țările Române în sec. 18 și la începutul sec. 19.

MARIA TEREZA (Maria Theresia), împărăteasă a Imperiului Roman de Națiune Germană (1740–1780) și regină a Ungariei și Cehiei din dinastia de Habsburg. Tatăl ei, Carol VI, i-a asigurat prin „Pragmatica sancțiune", dreptul la succesiune. În războiul provocat de urcarea ei pe tron (Războiul de Succesiune la Tronul Austriei, 1740–1748), pierde câteva posesiuni din Italia, precum și Silezia, pe care încearcă să o recucerească, fără a reuși, în *Războiul de Șapte Ani* (1756–1763). A participat la prima împărțire a Poloniei (1772), ocupând Galiția. În 1775, în ciuda protestelor vehemente ale Moldovei, Austria ocupă Bucovina. Urmărind întărirea alianței franco-austriece, și-a căsătorit fiica, Maria Antoaneta, cu viitorul rege al Franței, Ludovic XVI. Pe plan intern a realizat, cu ajutorul fiului său, Iosif II, asociat la tron din 1765 și al cancelarului Kaunitz, o serie de reforme în spiritul absolutismului luminat.

MARIA I TUDOR, regină a Angliei și Irlandei (1553–1558). Căsătorită cu regele Filip II al Spaniei. A restabilit catolicismul ca religie oficială (1555) și a desfășurat o politică religioasă intolerantă, combătând Reforma și făcând numeroase victime printre protestanți, fapt ce i-a adus denumirea de *Maria cea Sângeroasă.*

MARIBOR, oraș în NE Sloveniei, pe Drava, în apropiere de granița cu Austria, la 105 km NE de Ljubljana; 153,1 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Hidrocentrală. Constr. de autobuze, automobile, vagoane, mașini agricole și aparataj electrotehnic. Ind. metalurgiei feroase și neferoase (aluminiu, cupru), de prelucr. a lemnului, chimică, textilă, a pielăriei, ceramicii și alim. Piață agricolă (cereale, animale, fructe). Monumente: catedrală (sec. 12–17), castel (sec. 15). Muzee. Centru turistic. Cunoscut și sub denumirea germană de *Marburg.*

Mariánské Lázně. Colonada pavilionului balnear (1889)

Maria I Stuart

Maria Tereza

Maria I Tudor

MARICA (în mitologia romană), nimfă, soția zeului Faunus și mama eroului Latinus.

MARICA, George Em. (1904–1981, n. Horezu, jud. Vâlcea), sociolog român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Preocupări în domeniul sociologiei culturii și al psihologiei sociale („Conducerea la copii", „Statul ca structură psihică și socială", „Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania", în colab.).

MARIE [mari], **Pierre** (1853–1940), medic francez. Prof. univ. la Paris. A

descoperit o serie de sindroame neurologice care-i poartă numele: osteoartropatia hipertrofică generalizată *(sindromul lui M.-Bamberg)*, amiotrofia Charcot-**M.** etc. („Lecții asupra maladiilor măduvei"). Împreună cu Gh. Marinescu, a descris acromegalia. M. de onoare al Acad. Române (1912).

MARIE BYRD (LAND ~) [məri bə:d lænd], **Țara ~**, vastă regiune a Antarctidei, situată între M. Ross (la SE) și M. Amundsen (la NV), acoperită de calota glaciară. Pe litoral și în interior sunt munți vulcanici (vf. Sidley, 4 181 m). Descoperită (1929) de exploratorul american Richard E. Byrd.

MARIE DE FRANCE [mari də frãs] (1154–1189), prima poetă franceză cunoscută. A creat tipul de poem narativ „lai", cu o largă răspândire ulterioară („Caprifoiul", „Lanval"). Prelucrări ale fabulelor lui Esop.

MARIENBAD, denumirea germană, până în 1918, a orașului ceh *Mariánské Lázně.*

MARIENBURG, cetate a Ordinului teutonic, la asediul căreia, din 1422, alături de polonii, a luptat și un corp de oaste românesc, trimis de *Alexandru cel Bun.* Azi *Malbork* (Polonia).

MARIENESCU, Atanasie Marian (1830–1914, n. Lipova), folclorist și etnograf român. Acad. (1881). Culegeri de folclor adunate mai ales din Banat și Transilvania, prin corespondență. A publicat prima culegere de colinde („Poezia poporală. Colinde culese și corese"); studii teoretice; cercetări de lingvistică.

MARIETTE [mariet], **Auguste** (1821–1881), egiptolog francez. A efectuat săpături în Egipt, descoperind în 1851 serapeumul din Saqqărah. Întemeietorul muzeului din Boulaq (1858), nucleul actualului Muzeu Național din Cairo. Op. pr.: „Abydos", „Papirusuri egiptene în muzeul din Boulaq".

MARIGNAC [mariñak], **Jean Charles GALISSARD** [galisar] **de** (1817–1894), chimist elvețian. Prof. univ. la Geneva. A descoperit yterbiul și, împreună cu Lecoq de Boisbaudran, gadoliniul. A studiat combinațiile staniului, wolframului și niobiului.

MARIGNANO [mariñano], așezare în Lombardia, pe Lambro. În timpul Războaielor Italiene, aici a avut loc, la 13–14 sept. 1515, o bătălie în care armata franceză condusă de Francisc I a înfrânt armata mercenarilor elvețieni a ducelui de Milano. Actuala denumire *Melegnano.*

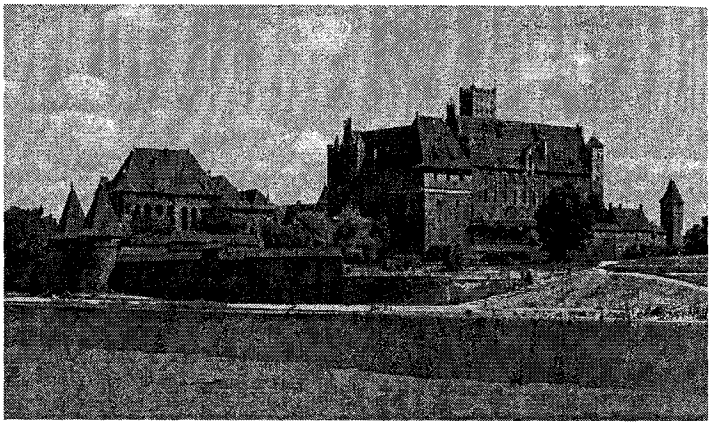

Cetatea Marienburg

MARII MOGULI, dinastie de cârmuitori ai așa-numitului Imp. Mogul (1526–1858) din India. Întemeiată de *Babur.* Reprezentanți de seamă: *Akbar, Jahāngīr, Shah-Djahan, Aurangzeb* ș.a. În 1858 colonizatorii englezi au suprimat oficial dinastia, trecând și India sub cârmuirea directă a Coroanei engleze.

MARIJUANA [marihuana] (cuv. sp.) s. f. Stupefiant asemănător hașișului prin efecte și utilizări, preparat din florile și frunzele uscate de cânepă indiană *(Cannabis sativa* var. *indica)* și folosit sub formă de țigarete.

MARILE LACURI (GREAT LAKES [greit leiks]), grup de cinci lacuri în E Americii de Nord, la granița dintre S.U.A. și Canada, reprezentând cea mai mare acumulare de apă dulce de pe glob; 245,3 mii km^2. Cuprinde lacurile tectono-erozive modelate de glaciația cuaternară: Superior, Huron, Michigan, Erie și Ontario. Prin fl. Sfântul Lawrențiu sunt legate de Oc. Atlantic, iar printr-o rețea de canale cu bazinele fl. Mississippi și Hudson. Pescuit. Important sistem hidroenergetic. Cel mai mare sistem de navigație continentală de pe glob (13 mii km). Pr. porturi: Milwaukee, Chicago, Detroit, Buffalo, Hamilton, Toronto.

MARIMBA (< fr.) s. f. (MUZ.) Balafon.

MARIN, -Ă (< fr.) adj. Care ține de mare^2, privitor la mare; caracteristic mării. ✦ (Despre plante și animale) Care crește sau trăiește în mare. ✦ (Și substantivat, f.) (Pictură) care înfățișează un peisaj maritim. ✦ Maritim **(2).**

MARIN, Alexe (1814–1895, n. Craiova), pionier al învățământului chimic din țara noastră. Prof. univ. la București. Traduceri de manuale.

MARIN, Constantin (n. 1925, sat Urleta, jud. Prahova), dirijor român de cor. Fondator al Corului Național de cameră „Madrigal". Stil remarcabil, cultivând acuratețea și puritatea sunetului. A realizat, împreună cu formația corală „Madrigal", peste 40 de discuri și șapte compact-discuri. Autor (împreună cu Iosif Sava) al volumului „Constelația Madrigal" și al lucrării „Arta construcției

Atanasie Marian Marienescu

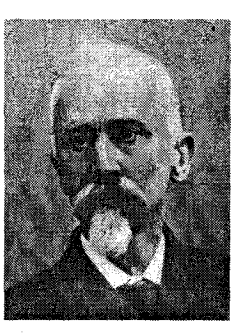

Marin Constantin

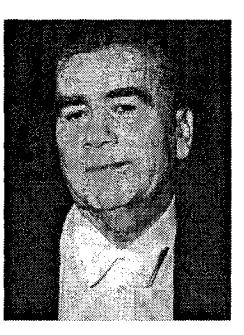

și interpretării corale", editată în 10 compact-discuri (în română, engleză și spaniolă). Numeroase turnee în țară și străinătate.

MARIN, Filip (1865–1927, n. București), sculptor și pictor român. A sculptat mai ales portrete ale contemporanilor („C.A. Rosetti", „V. Alecsandri") și lucrări alegorice. A realizat masca mortuară a lui M. Eminescu. Pictor peisagist.

MARIN [mərin], **John Cheri** (1870–1953), pictor american. Influențat de fovism și cubism, a fost unul dintre pionierii artei moderne a acuarelei în S.U.A., cu largi ecouri în Marea Britanie și Franța. Celebru datorită acuarelelor semiabstracte cu subiect marin, influențate de J. Whistler („Dragul meu Manhattan", „Insula Maine", „Podul Brooklyn", „Munții Tunk").

MARIN, Vasile (1904–1937, n. București), avocat, om politic și publicist român. Din 1932, în Mișcarea Legionară; șef al organizației legionare din București; comandant legionar. Unul dintre fondatorii publicațiilor „Axa" și „Vestitorii", colaborator al „Cuvântului" editat de Nae Ionescu. Voluntar în Războiul Civil din Spania (1936–1939) de partea forțelor naționaliste ale generalului Franco. A căzut în bătălia de pe frontul Madridului, la Majadahonda (13 ian. 1937), fiind decorat post-mortem de generalul Franco cu Crucea de Război. În 1970, autoritățile spaniole au ridicat, la Majadahonda, un monument în memoria lui **M.** și Moța. Lucrări: „Fascismul", „Crez de generație".

MARINA (< fr., germ.) vb. I tranz. A prepara prin marinare carne, pește etc.

MARINAR (< *marină*, după fr. *marinier* sau germ. *Mariner*) s. m. Membru al echipajului unei nave; matroz, matelot.

MARINARE (< *marina*) s. f. Procedeu de preparare a cărnii, a peștelui, a legumelor și a unor fructe în scopul conservării lor, bazat pe acțiunea acidului acetic, singur sau asociat cu sare de bucătărie; uneori se mai adaugă diferite condimente, sos de tomate, zahăr etc.

MARINATĂ (< ngr., it.) s. f. Conservă sau mâncare de legume, pește sau carne preparată prin marinare.

MARINATOS, Spyridon Nikolaou (1901–1974), arheolog grec. Prof. univ. la Atena. Director al antichităților și monumentelor din Grecia. A descoperit locul bătăliei de la Termopile. Autor al unor lucrări privind civilizația cretană („Civilizația cretană", „Creta și Micene").

MARINĂ (< fr., it.) s. f. Totalitatea navelor și a unităților aferente pe uscat și pe mare ale unei țări, precum și a personalului de servire a acestora. ✧ *M. militară* = forțe maritime militare.

MARINĂRESC, -EASCĂ (< *marinar*) adj. De marinar, caracteristic marinarilor sau marinei.

MARINER, denumire a unui program spațial american (1962–1973), în cadrul căruia au fost trimise sonde spațiale și stații automate interplanetare, purtând același nume, spre Marte, Venus și Mercur în scopul studierii lor.

MARINESCU, Constantin (1891–1982, n. Șerbănești–Poduri, azi în Pucioasa), istoric român. M. coresp. al Acad. (1928), prof. univ. la Cluj și București. Director al Institutului de Istorie Universală din Cluj (1925–1943) și al Școlii române din Franța (1941–1948), unde s-a și stabilit. Studii privind istoria medievală românească și străină („Jacques Basilicos «le despot» prince de Moldavie [1561–1563]") și a Imp. Bizantin („De nouveau sur les relations de Manuel II Paléologue [1391–1425] avec l'Espagne"). Membru al mai multor societăți științifice internaționale.

MARINESCU, Dumitru (1882–1916, n. București), publicist și om politic român. Tipograf. Membru al Comitetului Executiv al Partidului Social-Democrat din România (din 1910), iar din 1914, secretar permanent al P.S.D.R. Participant la Conferința socialistă interbalcanică (iul. 1915). Mobilizat și trimis pe front în 1916, a căzut prizonier și a fost executat.

MARINESCU, Gheorghe (1863–1938, n. București), medic român. Acad. (1905), prof. univ. la București. Fondatorul școlii românești de neurologie. A aplicat, printre primii din lume în neurologie, metode histologice și metoda anatomoclinică în cercetarea științifică. Contribuții originale în domeniul fiziologiei, histologiei și clinicii sistemului nervos (ex. teoria troficității reflexe, chinetoplasma, cromatoliza, neuronofagia). Deschizător de drumuri în cercetarea histochimică a sistemului nervos. Printre primii, a folosit metoda encefalografică în studiul fiziologiei și al fiziopatologiei sistemului nervos, precum și metoda reflexelor condiționate în studiul isteriei, epilepsiei, nevrozelor („Studii asupra evoluției și involuției celulei nervoase", „Celula nervoasă", „Date și cercetări noi asupra biologiei celulei nervoase"). A utilizat primul radiografia pentru studierea scheletului

Gheorghe Marinescu

mâinii în acromegalie (1896) și pentru prima dată în lume, cinematografia în cercetarea științifică, studiind tulburările mersului (1898). A folosit metoda reflexelor condiționate (primul după Pavlov) în aprofundarea studiilor de dinamică a proceselor neuropsihice („Les reflexes conditionnés"). Concepția sa biologică și filozofică asupra mecanismelor îmbătrânirii a fost prezentată într-o serie de lucrări („Bătrânețe și reîntinerire", „Materia, viața și celula", „Determinism și cauzalitate în domeniul biologiei"). Monografii („Viața, sufletul și opera lui Pasteur").

MARINESCU, Gheorghe D. (1919–1987, n. Pitești), matematician român. Acad. (1974), prof. univ. la București. Studii în domeniul analizei funcționale, al teoriei spațiilor pseudotopologice, cunoscute sub numele de *spațiile M.* („Spații vectoriale normate", „Spații vectoriale topologice și pseudotopologice"), al calculului probabilităților, al teoriei distribuției („Unele aplicații ale teoriei distribuțiilor"). Contribuții în mecanică, în teoria ecuațiilor cu diferențe finite și în analiza numerică („Probleme de analiză numerică").

MARINESCU, Ion (n. 1930, Craiova), actor român de teatru și de film. Talent viguros cu disponibilități multiple

Gheorghe D. Marinescu

deopotrivă în registrul grav şi cel disimulat ironic; roluri în piese de Camil Petrescu, Cehov, A. Miller, S. Mrožek. Roluri în film („Gioconda fără surâs", „Evadarea", „Drumul oaselor").

MARINESCU, Matei (1903–1983, n. Bucureşti), inginer român. M. coresp. al Acad. (1948), prof. univ. la Bucureşti. invenţii (microfon multicelular brevetat în ţară şi în străinătate) şi lucrări teoretice în domeniul electroacusticii, al maşinilor electrice, al termochimiei şi termoelectricităţii („Amplificatori magnetici", „Difuzoare electrodinamice", „Teoria circuitelor de comutaţie", „Realizări în domeniul pilei de combustie").

MARINESCU, Şerban (n. 1956, Piteşti), regizor şi scenarist român. Ecranizări inspirate din literatura română, care se disting prin vigoarea epică, frumuseţea plastică a imaginii, analiza psihologică profundă susţinută de arta unor mari actori („Moara lui Călifar", „Cei care plătesc cu viaţa", „Domnişoara Aurica", „Cel mai iubit dintre pământeni").

MARINESCU, Voinea (1915–1973, n. Somovit, Bulgaria), medic român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la Bucureşti. Ministru al Sănătăţii şi Prevederilor Sociale (1954–1961, 1965–1966). Contribuţii în chirurgia experimentală a plămânilor, a aparatului circulator, a transplanturilor de ţesuturi şi organe, a chirurgiei cardio-vasculare la om, concretizate într-o serie de tehnici şi metode proprii. Lucrări: „Resuscitarea respiratorie şi cardiacă", „Organe artificiale şi grefe de organe", „Fibrinoliza".

MARINETTI, Filippo Tommaso (1876–1944), scriitor italian. Fondator şi teoretician al *futurismului* prin publicarea în 1909, în „Figâro", a primului manifest al curentului („Futurismul"), pe care îl teoretizează în „Manifest tehnic al literaturii futuriste". Poeme programatice („Cuvinte în libertate"). Romane („Mafarka futuristul", „Aeroplanul Papei"). Versuri simboliste („Distrugere").

MARIN FIRMILIAN (numele de botez **Nicolae**) (1901–1972), mitropolit român. Prof. la seminarele din Cernica, Bucureşti şi Craiova. Arhiepiscop al Craiovei (1947–1949); mitropolit al Olteniei (1949–1972).

MARINI, Marino (1901–1980), sculptor italian. Restrânsă tematic, creaţia sa (dansatoare, jongleuri, cavaleri), străbătută de un intens dramatism, este inspirată de arta statuară clasică: forme simplificate, tratare frustă a suprafeţelor. Portrete.

MARINISM (< fr., it.) s. n. Mişcare poetică italiană (sec. 17), iniţiată de Giovanbattista Marino, caracterizată prin gustul pentru metaforă, conceptualism, abundenţa epitetelor, descriptivism exagerat, răsturnarea schemelor şi situaţiilor poetice clasice, dezvoltarea tematicii amoroase, îmbogăţită cu o nouă senzualitate. Reprezentanţi: G. Lubrano, G. Preti, C. Achillini, F. Mennini ş.a. V. *gongorism* şi *eufuism*.

MARINIZI (MERINIZI), dinastie (1196–1465) care a condus un stat din N Africii, constituit, în parte, din posesiunile *Almohazilor;* a cuprins în hotarele sale cea mai mare parte din actualul Maroc şi V Algeriei. Capitala la Fès. A fost denumită după tribul berber banu-marin.

MARINO, Adrian (n. 1921, Iaşi), teoretician şi istoric literar român. Sub influenţa lui G. Călinescu, abordează iniţial monografia literară („Viaţa lui Alexandru Macedonski", „Opera lui Alexandru Macedonski"). După 1964, ample studii erudite de hermeneutică şi critica ideilor literare, unele apărând şi în străinătate („Dicţionar de idei literare", „Hermeneutica ideii de literatură", „Hermeneutica lui Mircea Eliade", „Biografia ideii de literatură"). Contribuţii teoretice în literatura comparată („Comparatism şi teoria literaturii"). Publicistică şi memorialistică pledând pentru deschiderea europeană a culturii române („Prezenţe româneşti şi realităţi europene", „Pentru Europa"). Ediţia critică Al. Macedonski (în colab.). A coordonat (1973–1980) „Cahiers roumains d'études littéraires". Deţinut politic (1949–1963). Premiul „Herder".

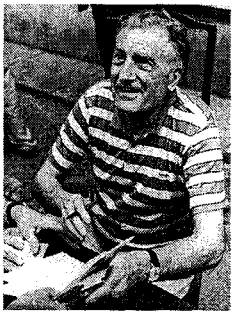

Adrian Marino

MARINO, Giovanbattista (1569–1625), poet italian. Fondator al *marinismului.* Autorul poemului mitologic „Adonis", caracterizat printr-un stil excesiv metaforic şi preţios. Sonete şi madrigaluri, cântând iubirea senzuală („Lira", „Galeria") sau abordând teme biblice şi bucolice („Uciderea pruncilor", „Cimpoiul").

MARINO-MOSCU, Constanţa (1875–1940, n. sat Filioara, jud. Neamt), scriitoare română. Nuvele având ca tematică viaţa de provincie, sufocată de prejudecăţi („Ada Lazu", „Făclii în noapte"). Memorialistică.

MARINOS DIN TYR (sfârşitul sec. 1 –începutul sec. 2), geograf grec. Alături de Eratostene şi de Hiparh, este unul dintre fondatorii geografiei matematice. Lucrarea sa „Îndreptare a hărţii geografice", azi pierdută, a constituit principalul izvor al operei lui Claudius Ptolemeu.

MARIONETĂ (< fr.) s. f. **1.** (În teatrul de păpuşi) Păpuşă de lemn sau de carton manevrată direct cu mâna sau cu ajutorul unor sfori. **2.** Fig. (Şi adj.) Om lipsit de personalitate, care execută servil ceea ce i se cere.

MARION şi PRINCE EDWARD, insule nelocuite în S Oc. Indian, la c. 2 000 km SE de Capetown; 255 km^2 (Marion) şi 55 km^2 (Prince Edward). Anexate de Rep. Africa de Sud în anii 1947–1948.

MARIOTTE [marioţ], **Edme** (c. 1620–1684), fizician francez. Contribuţii în domeniul deformaţiei elastice a

Matei Marinescu

Voinea Marinescu

solidelor şi optică („Studii asupra naturii aerului"). A descoperit, independent de R. Boyle (1676), legea transformării izoterme a gazelor perfecte (legea *Boyle-M.*).

MARIS (MARISIA), numele antic al *Mureşului.*

MARITAIN [maritẽ], **Jacques** (1882–1973), filozof şi eseist francez. Stabilit în S.U.A. (1933). Prof. univ. la Paris şi la Princeton. Protestant convertit la catolicism, devine ambasadorul Franţei la Vatican (1945–1948). Reprezentant principal al *neotomismului* („Filozofia morală", „Antimodern"). Reformulând, în termenii lumii moderne, gândirea lui Toma d'Aquino, **M.** a fost, iniţial, combătut de mulţi teologi şi chiar de papii Pius XI şi Pius XII, dar o dată recunoscut de Papa Paul VI drept maestru al său, a devenit o autoritate în Biserica catolică. În filozofie, faima şi-o datorează lucrării „Gradele cunoaşterii", în care susţine că senzaţia, raţiunea, revelaţia şi extazul mistic indică genuri diferite de cunoaştere, dar la fel de semnificative, astfel încât ştiinţa şi credinţa sunt compatibile dacă se operează distincţiile cuvenite. Alte lucrări: „Umanism integral", „Artă şi scolastică".

MARIŢIM, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care se află pe ţărmul mării sau în apropierea ei; de mare, al mării; marin. **2.** Care este în legătură cu navigaţia pe mare, care se referă la marină; marin.

MARITIMI, Alpii ~, lanţ muntos în Franţa şi Italia, alcătuit din granite (masivul Mercantour) şi fliş. Alt. max.: 3 297 m (vf. Argentera). Vegetaţie de gariga şi maquis. Pe culmi sunt gheţari şi zăpezi veşnice.

MARIŢA (gr. **EVROS,** tc. **MERIÇ** [meritʃ]), fluviu navigabil în Pen. Balcanică (Bulgaria, Grecia şi Turcia); 480 km. Izv. din NE masivului Rila Planina, formează pe o porţiune graniţa dintre Grecia şi Turcia şi se varsă în M. Egee. Afl. pr.: Arda, Tundja. Trece prin Plovdiv. Iirigaţii. Denumirea antică: *Hebrus.* La 26 sept. 1371, la Cîrmen, pe **M.**, armata sârbo-macedoneană, condusă de despotul Vukašin şi de fratele său Uglieša, alături de care se aflau detaşamente de bosniaci, bulgari, români, unguri ş.a., a fost înfrântă de turcii otomani. În urma acestei lupte, turcii au cucerit o mare parte din Macedonia, Serbia şi Bulgaria.

MARIUPOL, oraş în ESE Ucrainei, port pe ţărmul de N al M. Azov; 522 mii loc. (1991). Ind. metalurgică, cocsochimică, constr. de maşini, alim. Pescuit. Staţiune balneoclimatericâ. Fundat în 1779. Între 1949 şi 1989 s-a numit *Jdanov.*

MARIUS, Caius (c. 157–86 î.Hr.), general şi om politic roman. A realizat o importantă reformă militară, creând o armată alcătuită din soldaţi de profesie. A înfrânt în Africa (111–105 î.Hr.) pe lugurta şi în N Pen. Italice pe teutoni şi pe cimbri (102 şi 101 î.Hr.). În timpul războiului civil din Roma, a devenit conducătorul partidei popularilor, adversară partidei optimaţilor (aristocraţi), în frunte cu *Sylla.*

MARIUS (MAIR, MAYR, MAYER), Simon (1573–1625), astronom german. A observat, independent de *Galilei,* cei patru sateliţi principali ai lui Iupiter, pe care i-a şi denumit. Este primul care a menţionat existenţa galaxiei Andromeda.

MARIUS VICTORINUS AFER CAIUS (280–363), retor şi teolog latin. Prof. de retorică la Roma, unde a dus polemică anticreştină. Ulterior, convertit la creştinism (355), a încercat să introducă neoplatonismul porfirian în teologia creştină („Despre naşterea cuvântului divin"). A combătut arianismul („Împotriva lui Arie").

MARIVAUX [marivo], **Pierre CARLET DE CHAMBLAIN** [carlę də şâblę] **de** (1688–1763), scriitor francez. Comedii pline de vervă şi de fantezie, analizând minuţios sentimentul iubirii („Surprizele dragostei", „Jocul dragostei şi al întâmplării", „Dubla nestatornicie", „Falsele confidenţe"). Romane („Viaţa Mariannei", „Ţăranul ajuns") care marchează trecerea de la proza picarescă la romanul sentimental. Stilul şi cazuistica sa rafinată au creat noţiunea de *marivodaj.*

MARÎ, oraş în Turkmenistan, situat într-o oază formată de râul Murgab, la 290 km E de Aşhabad; 94,4 mii loc. (1991). Nod de comunicaţii. Ind. constr. de maşini, a pielăriei, a bumbacului şi alim. (uleiuri vegetale, conserve, produse lactate). Fundat în 1884. Până în 1937 s-a numit *Merv.*

MARKELIUS, Sven Gottfrid (1889–1972), arhitect şi urbanist suedez. Adept al funcţionalismului. Influenţat de opera lui E.G. Asplund construieşte Pavilionul suedez al Expoziţiei Universale de la New York. Ca arhitect şef al oraşului Stockholm, a promovat planul regulat (1952). Alte lucrări (Kollektivhuset şi Teatrul Municipal din Stockholm, sistematizarea şi proiectarea oraşului satelit Vällingby, Sala de concerte din Helsingborg).

MARKER (< fr.) subst. **1.** Substanţă uşor identificabilă datorită proprietăţilor sale (fluorescenţă, radioactivitate, afinitate pentru anumite ţesuturi sau celule), introdusă în organism sau într-un produs organic pentru exploatări funcţionale şi morfologice precise (ex.: iodul radioactiv injectat în sânge se fixează în glanda tiroidă). **2.** Factor genetic identificat. **3.** Genă cu localizare cunoscută, al cărei efect face posibilă determinarea altor gene cu acţiune mai puţin evidentă.

MARKETING (cuv. engl., de la *market* „piaţă") s. n. **1.** Ansamblul activităţilor (procedeelor) prin care producţia este orientată şi adaptată cererilor

Sven Gottfrid Markelius. Sala de concerte din Helsingborg

prezente şi viitoare ale consumatorului, pentru satisfacerea integrală, la timpul şi locul dorit, cu mărfurile cerute de acesta, în condiţiile rentabilităţii întreprinderii producătoare sau comerciale. **M.** reprezintă o concepţie economică nouă, privind orientarea şi mobilizarea întreprinderilor pentru obţinerea de beneficii, prin satisfacerea cerinţelor pieţei interne şi externe pe calea adaptării diferitelor elemente (calitatea produselor, distribuţia, diferenţierea preţurilor, a ambalajelor, metodelor de vânzare, a formelor de comerţ şi de promovare a desfacerilor etc.) la cererea specifică a consumatorului. **2.** Disciplină ştiinţifică care studiază **m. (1)**.

MARKEVITCH [markievitʃ], **Igor** (1912–1983), compozitor şi dirijor francez de origine rusă. Stabilit în Elveţia. Limbaj componistic eclectic („Rebus", „Zborul lui Icar", „Psalm", „Paradisul pierdut"). Carieră de dirijor după al doilea război mondial (Stockholm, Paris, Montréal, Madrid, Monte Carlo, Roma). Numeroase prime audiţii cu creaţii contemporane. Lucrări de muzicologie, o ediţie enciclopedică a celor nouă simfonii de Beethoven.

MARKHAM 1. Vârf în partea central-vestică a Antarcticii (Victoria Land), descoperit în 1902 de R.F. Scott. Alt.: 4 350 m. **2.** Oraş în SE Canadei (Ontario), pe râul Rouge, la 27 km NE de Toronto; 153,8 mii loc. (1991). Produse lactate, cherestea.

MARKOV, Andrei Andreevici (1856–1922), matematician rus. Prof. univ. la Sankt-Petersburg. Lucrări în domeniul teoriei probabilităţilor, unde a introdus noţiunea de „lanţ **M.**". Contribuţii în domeniul teoriei numerelor şi al teoriei funcţiilor („Calculul probabilităţilor").

MARKOV, Gheorghi (1929–1978), scriitor bulgar. Stabilit la Londra (1970). În exil susţine la BBC, Radio Europa Liberă şi Deutsche Welle emisiuni de dezvăluire a crimelor regimului comunist din Bulgaria („Reportaje în contumacie despre Bulgaria"). Romane („Acoperişul"), piese de teatru („Eu eram El") şi eseuri autobiografice („Intim") de aceeaşi orientare. Eseuri despre Soljeniţîn, Pasternak, Orwell ş.a. Ucis de serviciile secrete bulgare.

MARKOVA, Alicia (pe numele adevărat *Lilian A. Marks*) (n. 1910), balerină britanică. Remarcabilă interpretă a unui repertoriu romantic. A lucrat cu S. Deaghilev şi a fondat, împreună cu A. Dolin, o companie (1935–1939) şi un festival de dans (1950), devenit apoi „London Festival Ballet". Bogată activitate didactică (Londra, Paris).

MARKOVIĆ [markoviʧ], **Franjo** (1845–1914), scriitor şi estetician croat. Lirică romantică („Patria şi universul"), drame celebrând marile idealuri romantice („Karlo Drački", „Zvonimir"). Lucrări teoretice („Evoluţia şi sistemele de estetică generală").

MARKOVIĆ [markoviʧ], **Svetozar** (1846–1875), eseist, critic literar şi militant socialist sârb. Întemeietorul primului ziar socialist din Balcani („Radenik", 1871–1872). A contribuit la promovarea realismului sârb prin eseurile sale („Versificatorul şi ideea", „Realismul în poezie").

MARKOVNIKOV, Vladimir Vasilievici (1837–1904), chimist rus. Prof. univ. la Moscova. Studii asupra influenţei reciproce dintre atomi în moleculele compuşilor organici; a descoperit o serie de reguli în desfăşurarea reacţiilor chimice de substituţie, de adiţie şi de scindare. A descoperit izomeria acizilor graşi (1865) şi naftenele (c. 1880).

MARKOWITZ [mærkovits], **Harry Max** (n. 1927), economist american. Prof. univ. la Los Angeles. Contribuţii privind stabilirea unei noi metodologii pentru determinarea riscului investiţiei (problemele funcţionării pieţelor financiare — teoria alegerii prototipului, a finanţării corporaţiilor şi a valorii companiilor pe piaţă). Lucrări: „Eficienţa diversificării în investiţii". Premiul Nobel pentru economie (1990), împreună cu M.H. Miller şi W. Sharpe.

MARLBOROUGH [mo:lbərə], **John Churchill, duce de** (1650–1722), general englez. Rol important în „revoluţia glorioasă" din 1688–1689, încheiată cu urcarea pe tronul Angliei a dinastiei de Hanovra. A participat la Războiul pentru Succesiunea la Tronul Spaniei (1701–1714), obţinând victoriile de la Blenheim (1704), Ramillies (1706), Oudenaarde (1708) şi la bătălia de la Malplaquet (1709) împotriva francezilor.

MARLEY [ma:li], **Bob** (pe numele adevărat *Robert Nesta Marley*) (1944–1981), cântăreţ jamaican de reggae. A introdus elemente etnice originare într-o muzică fluidă, de mare popularitate. Discografie selectivă („African Herbsman", „Catch a Fire", „Burnin", „Rastaman Vibration", „Survival").

MARLIN, Josef (1824–1849), scriitor şi publicist german din Transilvania. Înflăcărat poet paşoptist („Cruciade politice în ţara saşilor"); nuvele („Baba Novac valahul") şi romane istorice („Horia"), drame („Decebal", „Harteneck"). Publicistică militantă. Culegeri de poezii populare germane şi româneşti.

MARLOWE [ma:lou], **Christopher** (1564–1593), scriitor englez. Precursor al lui W. Shakespeare. Dramaturg cu o imaginaţie debordantă şi creator de personaje titanice („Tamerlan cel Mare", „Tragica istorie a doctorului Faust", „Masacrul din Paris"). A introdus versul alb în drama engleză. Traduceri din literatura latină.

MARMARA 1. Marea ~ (MARMARA DENIZI), mare interioară, între Asia Mică şi Pen. Balcanică, care comunică cu M. Egee prin str. Dardanele, iar cu Marea Neagră prin str. Bosfor; 11,5 mii km^2; ad. max.: 1 355 m; ad. medie: 357 m. Pe ţărmul de NE se află oraşul Istanbul. **2. (Marmara Adasi)** Arhipelag turcesc în marea cu acelaşi nume. Cea mai mare ins. (Marmara) are 130 km^2 şi 669 m alt. Cultura viţei de vie. Plantaţii de măslini. Pescuit. Expl. de marmură. Turism.

MARMELADĂ (< fr., germ.) s. f. Pastă alimentară obţinută prin fierberea fructelor proaspete, la care se adaugă zahăr (eventual şi diferite substanţe auxiliare, ca glucoză sub formă de sirop, pectină, acizi organici, coloranţi etc.).

MARMITĂ (< fr.) s. f. **1.** Cazan pentru fiert alimente, funcţionând cu ajutorul aburului de joasă presiune, introdus între pereţii dubli ai acestuia. **2.** Scobitură în patul albiei unui râu, datorită eroziunii în vârtej a apei şi a pietrişului, localizată mai ales în partea inferioară a unei cascade.

MÁRMOL, José (1818–1871), scriitor argentinian. În timpul dictatorului Rosas (1835–1852), a trăit în emigraţie. Poezie romantică în versuri fluide şi spon-

Christopher Marlowe

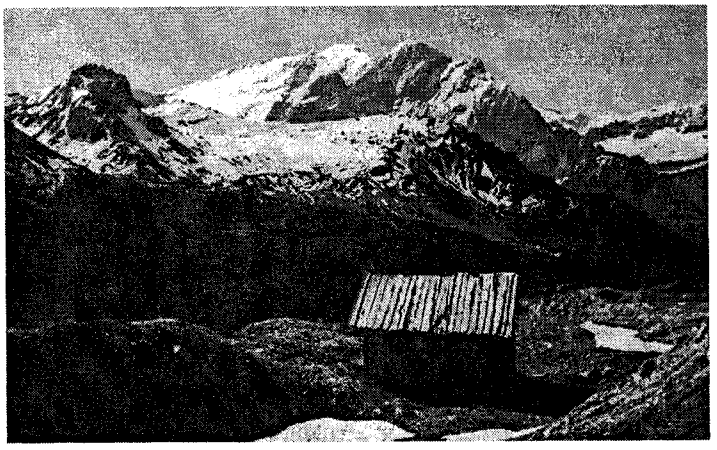

Masivul Marmolada

tane („Cântecele peregrinului", „Armonii"). Autor al unuia dintre primele romane istorice argentiniene („Amalia").

MARMOLADA, masiv muntos calcaros în Alpii Dolomitici (NE Italiei). Alt. max.: 3 342 m. Ghețari.

MARMONT [marmõ], **Auguste Frédéric Louis VIESSE de, duce de Raguza** (1774–1852), mareșal francez. Participant la campaniile napoleoneene. Guvernator al Dalmației (din 1806) și al Provinciilor Ilire (din 1809). După Restaurație, a devenit comandant al gărzii regale și guvernator al Parisului. Memorii.

MARMONTEL [marmõtel], **Antoine** (1816–1898), pianist și pedagog francez. Profesor reputat, a format un mare număr de pianiști (Bizet, Albéniz, Debussy, Marguerite Long ș.a.). Numeroase compoziții pentru pian. Lucrări muzicologice („Gramatica populară a muzicii", „Pianiști celebri", „Istoria pianului").

MARMONTEL [marmõtel], **Jean-François** (1723–1799), scriitor francez. Autor al articolelor de literatură din „Enciclopedia franceză", adunate ulterior în volumul „Elemente de literatură". Romane în care pledează pentru toleranță religioasă („Bélisaire") și se pronunță împotriva sclaviei („Incașii"). Librete pentru opere și operete (Rameau, Dauvergne, Grétry, Cherubini, Puccini), publicate în „Povestiri morale". Memorii.

MARMORA (< *marmoră*) vb. I tranz. A da (unui material) aspectul marmurii.

MARMORE, Cascata delle ~, cascadă în partea centrală a Italiei (Umbria), pe râul Velino (afl. al râului Nera), la E de orașul Terni, creată artificial în anul 271 î.Hr. din ordinul consulului Manlius Curius Dentatus, prin construirea unui canal care să dreneze mlaștinile Rieti; 165 m înălțime. Conținutul mare de săruri de calciu al apei a determinat formarea unor concrețiuni neobișnuite.

MARMOREAN, -Ă (< fr.) adj. Care are aspectul sau culoarea *marmurii* **(1).**

MARMOTĂ (< fr., it.) s. f. Mamifer rozător, plantigrad, din familia sciuridelor, cu corp greoi, de c. 50 cm lungime, cu blană cenușie, întâlnit la altitudini de 1 600–2 000 m *(Marmota).* Trăiește în Eurasia și în America de Nord, fiind un animal colonial diurn, hibernant. Apreciat atât pentru blană și carne, cât și pentru grăsimea sa, folosită în medicina tradițională pentru tratarea afecțiunilor reumatice, respiratorii și a colicilor etc. În România viețuiește în Munții Rodnei, Făgăraș și Retezat, iar în prezent își extinde continuu arealul.

Marmotă

MARMURĂ (MARMORĂ) (lat. *marmor, -oris*) s. f. **1.** Rocă metamorfică complet cristalizată, alcătuită în cea mai mare parte din calcit sau dolomit, albă sau colorată, datorită impurităților, în roz, cenușiu, verde, negru etc. Se utilizează ca material de construcție, în sculptură, la fabricarea diverselor obiecte decorative etc. **2.** Bucată de marmură **(1)** prelucrată (ex. statuie, element de arhitectură etc.).

MARNA (MARNE [marn]), râu navigabil în NE Franței, afl. dr. al Senei, în apropiere de Paris; 525 km. Izv. din Pod. Langres și este legat prin canale cu Rinul și Saône. Navigabil pe c. 350 km. — **Bătăliile de pe ~,** prima mare bătălie din timpul primului război mondial (5–12 sept. 1914), cu participarea a c. 2 000 000 de oameni, în care armatele aliate franco-engleze, comandate de mareșalul J. Joffre, au oprit ofensiva germană, condusă de feldmareșalul H. Moltke. În 25 iul.— 7 aug. 1918, pe **M.** a avut loc o a doua bătălie în care armatele franceze, comandate de mareșalul F. Foch, au înfrânt pe cele germane.

MARNĂ (< fr., it.) s. f. Rocă sedimentară constituită în proporții variabile din carbonat de calciu (25–75%) și material argilos, uneori și cu resturi de organisme calcaroase etc. Este cenușie, verzuie, negricioasă etc. și se utilizează la fabricarea cimentului Portland.

MARO (< fr.) adj. invar. Care are culoarea castanei coapte; brun-roșcat, castaniu.

MAROC, Regatul ~ (Al Mamlakah al-Maghribīyyah), stat în NV Africii, cu largă ieșire la M. Mediterană în N (540 km) și Oc. Atlantic în NV (2 450 km); 458,73 mii km^2; 27,23 mii. loc. (1997). Limba oficială: araba. Religia: islamică (sunniți 99,8%), creștină (catolici 0,1%). Capitala: *Rabat.* Orașe pr.: Casablanca (Dar el-Beida), Marrakech, Fès, Oujda, Agadir, Meknès, Kénitra, Tétouan, Safi. Este împărțit în 16 regiuni, fiecare cuprinzând una sau mai multe provincii și una sau mai multe prefecturi (în total 41 de provincii și 25 de prefecturi). Relief variat constituit din deșert, câmpii, podișuri și munți. Paralel cu țărmul atlantic, în partea centrală, se desfășoară M-ții Atlas, pe direcție NE–SV (alt. max.: 4 165 m vf. Jbel Toubkal, cel mai înalt

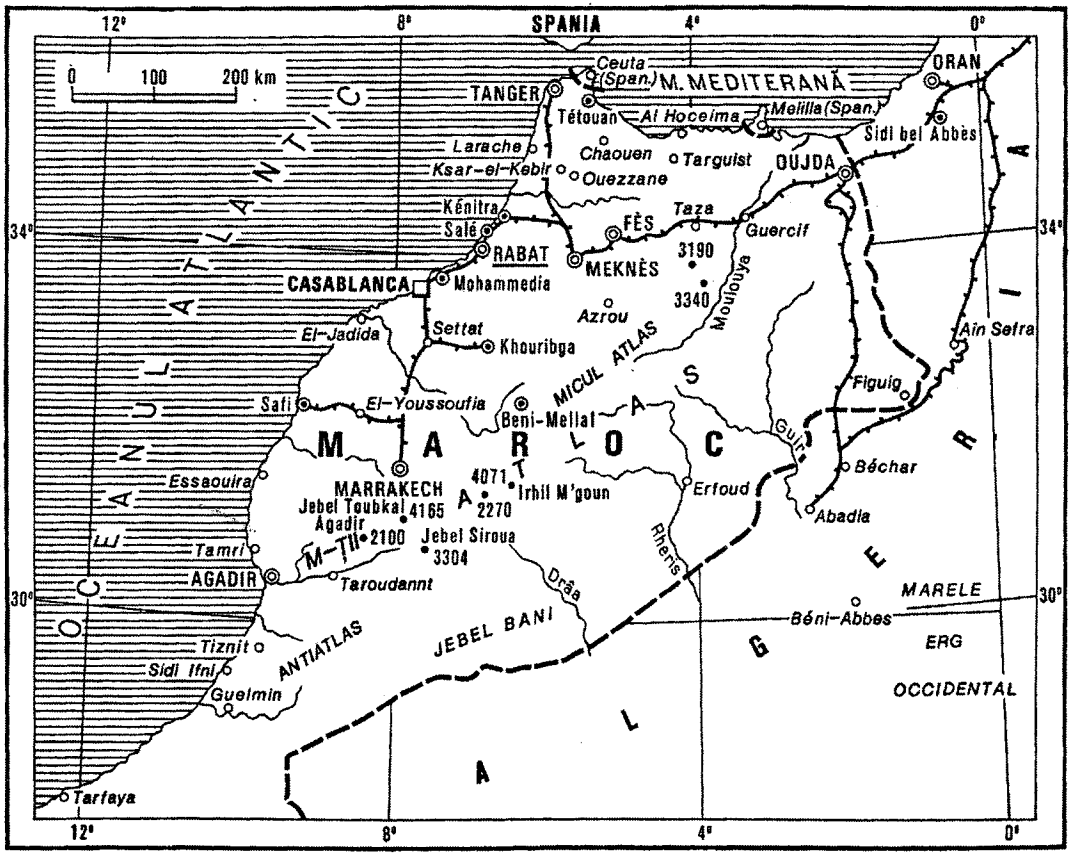

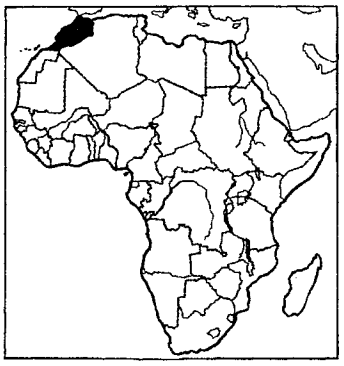

din Africa de Nord), care domină câmpia înaltă Moulouya. Atlasul este format din Jbel Sagho, Atlasul Înalt şi Atlasul Mijlociu. Spre V, se întinde Pod. Marocan (1 300 m alt.), care domină câmpia atlantică, unde locuieşte 1/3 din populaţia ţării. În N, de-a lungul Mediteranei se întind M-ţii Rif (alt. max.: 2 465 m vf. Jbel Tidirhine), cu lanţuri paralele. Climă variată: deşertică în S (cu precipitaţii sub 100 mm/an), relativ secetoasă în podişurile interioare, mediteraneană pe coasta nordică şi oceanică în câmpia litorală atlantică (precipitaţii 500–1 000 mm/an). Principalele râuri sunt Drâa, Oum Rbiâ, Sebou, Moulouya, Tensift. În deşert vegetaţie săracă sau absentă, stepică pe platouri (cu iarba alfa); păduri (stejar de plută în câmpiile litorale din NV şi pe versanţii munţilor, cedru atlantic în Atlasul Înalt şi în N) ce acoperă 20,1% din supr. ţării. Faună diversificată în funcţie de climă şi vegetaţie. Resurse minerale variate (cea mai dotată dintre ţările Maghrebului): fosfaţi naturali (20,31 mii. t, 1995, locul 3 pe glob şi cel mai mare exportator mondial), plumb (70,1 mii t, 1995, locul 9 pe glob), zinc (79,5 mii t, 1995), mangan (15,7 mii t, 1994), minereuri de fier, pirite, cupru, nichel, staniu, minerale rare (antimoniu, cobalt, molibden, wolfram), mici exploatări de petrol şi gaze naturale, argint (330 t, 1995), barită (265 mii t, 1995), fluorite, sare, şisturi bituminoase (12 md. t, rezerve), uraniu. Industria prelucrătoare, relativ dezvoltată şi variată, contribuie (împreună cu sectorul minier şi construcţiile) cu 32,9% la formarea PNB şi antrenează 31% din populaţia activă. Produce (1995): energie electrică (11,72 md. kWh), fontă şi feroaliaje, plumb (65,4 mii t), sulf şi staniu, montaj de autovehicule (81,73 mii bucăţi, 1993), produse petroliere, acid sulfuric şi fosforic, îngrăşăminte azotoase (275 mii t, 1994) şi fosfatice (530 mii t), anvelope (1,1 mil. bucăţi), cherestea, celuloză şi hârtie, ciment (6,4 mii. t), fire şi ţesături de bumbac, lână brută (17 mii t) şi spălată, fire şi ţesături de lână, covoare, ţesături de mătase naturală, pielărie, ţigarete (515 mil. bucăţi,

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni	Populaţia (1999)	Oraş principal
Oued Eddahab-Lagouira	46 000	Dakhla
Laâyoune-Boujdour-Sakia El Hamra	202 000	Laâyoune
Guelmim-Es-Semara	417 000	Guelmim
Souss-Massa-Drâa	2 903 000	Agadir
Gharb-Chrarda-Beni Hssen	1 774 000	Kénitra
Chaouia-Ouardigha	1 622 000	Settat
Marrakech-Tensift-El Haouz	2 911 000	Marrakech
Oriental	1 860 000	Oujda
Casablanca	3 359 000	Casablanca
Rabat-Salé-Zemmour-Zaër	2 227 000	Rabat
Doukkala-Abda	1 908 000	Safi
Tadla-Azilal	1 416 000	Beni Mellal
Meknès-Tafilalet	2 038 000	Meknès
Fès-Boulemane	1 483 000	Fès
Taza-Al Hoceima-Taounate	1 799 000	Taza
Tanger-Tétouan	2 273 000	Tanger

1992), tutun, lapte, brânzeturi, unt, carne (474 mii t, 1996), conserve de peşte şi legume, ulei de măsline (86 mii t, 1996), zahăr (438 mii t, 1996), vin (280 mii hl, 1996), bere. Exploatări forestiere (2,35 md m^3 lemn, 1995). Cultura plantelor se practică pe 20,8% din supr. ţării. Agricultura contribuie cu 14,4% la formarea PNB şi antrenează 34% din forţa de muncă a ţării, **M.** fiind unul dintre principalii producători africani. Se cultivă (mii t, 1996): grâu (5 916) şi orz (3 831) — împreună 60% din supr. cultivată, ovăz, porumb (235), sorg, cartofi (1 125), orez, floarea-soarelui, sfeclă de zahăr (2 717), trestie de zahăr (899), bumbac seminţe şi fibre, tutun, năut, legume (tomate 935, castraveţi 230, ceapă 360, morcovi 300, fasole, mazăre, linte, bob, anghinare), fructe (mere 360, prune, piersici, caise), struguri (270), banane (88), curmale (81), citrice (1 403, principalul producător african), măsline (800), arahide. Sectorul zootehnic beneficiază de păşuni şi fâneţe naturale (47% din supr. ţării). Se cresc extensiv (mil. capete, 1996): bovine (2,42), ovine (16,27), caprine, asini şi catâri (540, locul 6–7 pe glob), cămile. Pescuit important în Oc. Atlantic (846,2 mii t peşte, 1995). C.f.: 1 907 km (dintre care electrificate 1 003 km, 1994). Căi rutiere: 60,51 mii km (dintre care 30,26 mii km asfaltate, 1995). Flotă comercială maritimă: 475 nave cu 382,6 mii t.d.w. (1995). Porturi pr.: Rabat, Casablanca, Safi, Mohammédia, Nador, Kénitra, Tanger. Turism foarte dezvoltat: 2,6 mil. turişti străini (1995). Principalele obiective turistice: capitala Rabat cu cetatea Kasba-Oudaïa (sec. 12), cu numeroase porţi, Marea Moschee (sec. 14), moscheile Yakoub el-Mansour (sec. 18) şi Moûlay-Sliman (sec. 19), Palatul Regal (sec. 18–20); marile oraşe (Marrakech, Meknès, Fès); ruinele de la Volubilis (Ksar-Pharoun, prima capitală a provinciei romane Mauritania Tingitana); împrejurimile capitalei — plajele Bou Knadel, Temara, Sehb Edheb; Casablanca — plaja Tomaris, staţiunea Dar Bonazza; Tanger şi împrejurimile cu staţiunile balneoclimaterice mediteraneene Cabo Negro, Restinga, localităţile Larache, Lix, Ksar el Kebir; coasta mediteraneană Tétouan—Al Hoceima—Nador; traseul turistic Safi—Essaouira—Agadir—Tiznit; staţiunea de sporturi de iarnă Azrou. Moneda: 1 dirham marocan = 100 franci marocani. Export (1995): produse alimentare (30,8%), bunuri de larg consum (23,7%), minereuri (10%). Principalii parteneri: Franţa (29,7%), Spania (9,4%), Japonia (7,7%), India (5,4%), Italia (5,2%). Import (1995): maşini şi utilaje de transport (22,3%), alimente, băuturi şi tutun (16%), materii prime energetice (13,8%), bunuri de larg consum (11%). Principalii parteneri: Franţa (21,8%), Spania (8,5%), S.U.A. (6,5%), Germania (6,3%). — *Istoric.* Pe terit. **M.**, locuit din timpuri străvechi de triburi berbere, fenicienii au înfiinţat în sec. 12–10 î.Hr. o serie de colonii, care au trecut, în sec. 6–3 î.Hr., în stăpânirea Cartaginei. Partea de N a **M.** a fost cucerită succesiv de romani (sec. 1 î.Hr.–4 d.Hr.), de vandali (sec. 5), de bizantini (sec. 6) şi de arabi (sec. 8). În sec. 8–17, **M.** s-a aflat pe rând în stăpânirea dinastiilor Idrisidă, Fatimidă, Almoravidă, Almohadă, Marinidă, Wattasidă şi Saadită. În sec. 15 a început pătrunderea europenilor pe terit. **M.** Portughezii cuceresc oraşele Ceuta, Arsila şi Tanger, iar spaniolii Melilla. Moulay ar-Rashid, care în 1666 devine sultan al **M.**, cu reşedinţa în oraşul Fès, întemeiază dinastia Alaouită, care domneşte până astăzi. În sec. 17–18, **M.** a ajuns la apogeul puterii, reuşind în timpul sultanilor Ismail as-Samin (1672–1727) şi Mohammed III ibn Abdallah (1757–1790) să alunge din ţară (cu excepţia oraşelor Ceuta şi Melilla) pe europeni. În sec. 18–19, sultanii **M.** au fost nevoiţi să încheie acorduri cu unele state străine (1767 — cu Franţa şi Spania, 1805 — cu Imperiul Austriac, 1825 — cu Sardinia, 1836 — cu S.U.A. şi 1856 — cu Marea Britanie), prin care se instituie în **M.** regimul capitulaţiilor. Rivalitatea dintre Franţa şi Germania pentru stăpânirea **M.** a dat naştere, în 1905–1906 şi în 1911, unor acute conflicte diplomatice franco-germane, intrate în istorie sub numele de crizele marocane. În 1906, la Algeciras, a avut loc o conferinţă internaţională care a rezolvat în favoarea Franţei şi Spaniei rivalitatea cu Germania pentru stăpânirea **M.** În 1912, prin Tratatul de la Fès, se instituie protectoratul Franţei asupra **M.**, o mică parte din teritoriu (în N, Rif şi în S, Ifni) intră în stăpânirea Spaniei, iar oraşul Tanger cu împrejurimile este declarat zonă internaţională. În perioada 1912–1934 în **M.**

au avut loc numeroase răscoale anticoloniale, culminând cu răscoala condusă de Abd el-Krim și crearea Republicii Rif (1921) înfrântă, în 1926, de trupele spaniole și franceze. În perioada interbelică, Franța înfrânge rezistența berberilor din M-ții Atlas, extinzându-și stăpânirea asupra întregii țări. Manifestații anticoloniale, conduse de partidul Istiqlal, au loc în 1934 și 1937. La 2 mart. 1956, în urma Tratatului Franco-Marocan, **M.** își declară independența, iar zona de N, protectorat spaniol, se alătură noului stat în apr. 1956; statutul internațional al Tangerului este abolit în oct. 1956. Partea de S, protectorat spaniol, intră în componența **M.** în 1958, dar enclavele Ceuta și Melilla în N și Ifni în S, ca și terit. sahariene din S rămân sub control spaniol. La 14 aug. 1957, **M.** devine regat, sultanul Mohammed V luând titlul de rege. În anii celui de-al doilea război mondial și mai ales după acesta, mișcarea naționalistă condusă de Partidul Istiqlal ia amploare, căpătând, în 1953, forma luptei armate. În aceste condiții, autoritățile franceze l-au detronat și scos din țară (aug. 1953) pe Mohammed V (readus pe tron, sub presiunea populară, în nov. 1955), deoarece sprijinea lupta pentru independență. După decesul regelui Mohammed V, tronul este ocupat (26 febr. 1961) de fiul său Hassan II, care inițiază promulgarea unei noi Constituții (dec. 1962), prin care **M.** devine monarhie constituțională. Regele a promovat o politică de unitate națională, eliberând prizonierii politici, abolind cenzura și recunoscând partidele din opoziție, inclusiv Istiqlal. Din 1958, în atenția politicii externe a stat problema *Saharei Occidentale*, revendicările marocane asupra acesteia provocând un conflict cu luptătorii saharieni din Frontul POLISARIO, susținuți de Algeria. În 1963, au loc disensiuni, pe probleme de frontieră, între **M.** și Algeria. În 1996 are loc o reformă constituțională menită să ancoreze regimul în modernitatea politică și economică, împotriva presiunilor integriste. La 23 iul. 1999, după încetarea din viață a regelui Hassan II, urmează la tron fiul său, Sidi Mohammed, sub numele de Mohammed VI. Monarhie constituțională ereditară, conform Constituției din 4 sept. 1992. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament bicameral (Camera Reprezentanților și Camera Consiliilor), iar cea executivă de rege, care numește pe primul ministru.

MAROCAN, -Ă (< fr.; n. pr. *Maroc*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune în Maroc. Sunniți. ✦ Persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține Marocului sau marocanilor **(1)**, privitor la Maroc sau la marocani **(1)**.

MAROCHIN (< fr., it.; n. pr. *Maroc*) s. n. Piele fină de capră, tăbăcită vegetal și folosită la confecționarea articolelor de marochinărie și la legarea cărților; imitație obținută din piele de oaie sau de vițel.

MAROCHINĂRIE (< fr.) s. f. **1.** Ramură sau întreprindere în industria pielăriei, care se ocupă cu confecționarea diferitelor articole din piele sau din înlocuitori ai acesteia. **2.** Obiecte confecționate din marochin sau, *p. ext.*, din piele ori din înlocuitori ai acesteia; magazin unde se vând astfel de obiecte.

MAROCHINER (< fr.) s. m. Lucrător specializat în marochinărie.

MARONI (în olandeză **MAROWIJNE**), fluviu în partea de N a Americii de Sud, la granița dintre Surinam și Guyana Franceză; 720 km. Izv. de pe versantul nordic ale M-ților Tumuc-Humac, din apropiere de granița cu Brazilia, curge pe direcția S–N și se varsă în Oc. Atlantic. Afl. pr.: Tapanahony. Cursul superior este numit *Litani* (în olandeză) și *Itany* (în franceză).

MARONIȚI (< fr. {i}; {s} n. pr. *Maron*, legendarul întemeietor al credinței) s. m. pl. Adepți ai unei biserici monotelite catolice orientale din Siria și Liban, constituită în sec. 5, într-un patriarhat autonom, în jurul mănăstirii Saint-Maron (aproape de Antiohia). Unită cu Roma în sec. 12, când riturile lor au suferit influența latină; organizarea actuală datează din 1736, când a avut loc sinodul de la Mont-Liban. Limba liturgică este siriaca. Estimați la 1,5 mii. credincioși (c. 50% în Liban, iar restul în Africa și America).

MAROT [maro], **Clément** (c. 1496–1544), poet francez. A cultivat formele poetice medievale (balada, rondelul); autor al primului sonet în franceză; s-a dovedit un elegant poet de Curte („Templul lui Cupidon", „Adolescență indulgentă"), îmbinând spiritul cu sensibilitatea (epistole, elegii, epigrame); s-a ridicat spre un lirism abstract prin versificarea *Psalmilor*. Poemul satiric „Infernul" este o reprezentare alegorică a experienței sale din închisoare.

MAROTĂ (< fr.) s. f. **1.** Sceptru de bufon reprezentând un cap caraghios împodobit cu zorzoane; atribut al nebuniei. **2.** Fig. (Fam.) Idee fixă, manie, obsesie.

MARPOD, com. în jud. Sibiu, situată în Pod. Hârtibaciului; 806 loc. (2000). Expl. de gaze (în satul Ilimbav). În satul **M.**, menționat documentar în 1349, se află o cetate (sec. 15–16) cu o biserică evanghelică de incintă (sec. 18–19), iar în satul Ilimbav, atestat documentar în 1375, există o biserică ortodoxă cu hramul Sf. Nicolae (1825–1835) și o biserică de lemn cu hramul Înălțarea Domnului (1852).

MARQUET [markę] **Albert** (1875–1947), pictor francez. Peisaje („Bulevardul Madeleine"), portrete („Doamna Marquet"), compoziții bazate pe esențializarea formei, tonuri de o mare finețe, pastă subțire și mată. Reprezentat în Muzeul Colecțiilor de Artă, București.

MARQUEZ, Gabriel GARCIA v. **Garcia Marquez, Gabriel.**

MARQUINA, Eduardo (1879–1946), scriitor spaniol. Teatru neoromantic în versuri, de inspirație istorică și națională („Fiicele Cidului", „În Flandra a apus soarele"); drame rurale („Schitul, izvorul și râul"), comedii sentimentale („Când vor înflori trandafirii"). Lirică bucolică („Ode", „Egloge") și pe teme istorice („Elegii", „Pământuri ale Spaniei").

MARQUISES, Îles ~ v. **Marchize.**

MARRAKECH [marakeʃ], oraș în partea central-vestică a Marocului, la poalele masivului Atlasul Mare; 621,9 mii loc. (1994). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. de prelucr. a lemnului, chimică (mase plastice), textilă, a pielăriei și alim. Producție de covoare. Moschei: al-Kutubiyya (1190), cu un minaret de 70 m înălțime, Băb Dukkăla (sec. 16). Palatul Badî (sec. 16). Mausoleele aparținând dinastiei Saadite. Muzeu. Întemeiat în 1062 de către emirul almoravid Iusuf ibn Taşfin; capitală a Almoravizilor până în 1147, iar apoi a Almohazilor (1147–1269). Important centru comercial, avea, la mij-

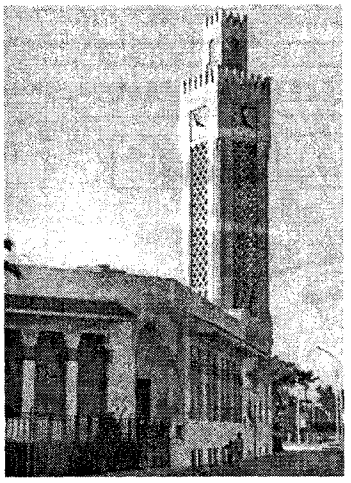

Marrakech. Minaretul moscheii al-Kutubiyya

locul sec. 12, c. 100 mii loc. Cucerit de Marinizi (sec. 13), oraşul a decăzut, cunoscând o nouă înflorire în sec. 16, sub dinastia Saidită.

MARRANI (< germ. {i}) s. m. pl. Nume depreciativ dat evreilor iberici, convertiţi cu forţa la catolicism, în sec. 14–15, suspectaţi de a fi continuat practicarea propriei religii. Au fost persecutaţi şi după creştinare.

MARRINER, Sir Neville (n. 1924), dirijor şi violonist britanic. Studiază la Londra şi Paris, apoi în S.U.A., cu P. Monteux. Părăseşte treptat vioara în favoarea baghetei, iar în 1959 înfiinţează, la Londra, Academy of St. Martin in the Fields, orchestră cu care realizează numeroase turnee şi înregistrări discografice (în principal cu muzică din sec. 18).

MARSALA, oraş în Italia, în extremitatea de V a ins. Sicilia, în zona capului Boeo, port la M. Mediterană; 80,7 mii loc. (1996). Mare centru al producţiei de vinuri. Piaţă agricolă. Pescuit. Export de vinuri celebre, legume şi fructe. Centru turistic. Ruinele unor edificii termale (sec. 3), cu mozaicuri refăcute în sec. 18; Domul, de origine normandă (refăcut în sec. 18); Biserica Carmelitelor (sec. 16). Fondat de cartaginezi cu numele de Lilibeo (sec. 4 î.Hr.), a fost colonie romană (din 241) şi apoi cucerit de arabi, care l-au numit Mersà Alí (portul lui Ali). În 1860 a fost înglobat la Italia.

MARSALIS, Wynton (n. 1961), trompetist american. În 1980 se lansează în cariera de jaz, impunându-se în ambele domenii (clasic şi jaz) şi realizând o inedită sinteză între acestea. Virtuozitate uimitoare. Înregistrări („Recorded Live at Bubba's", „An American Hero", „Think of One", „Hot House Flowers").

MARSEILLAISE [marseje:z] **(La ~),** cântec revoluţionar francez, imnul naţional al Franţei. Compus (text şi muzică) în 1792 de Claude Joseph Rouget de Lisle sub titlul „Cântec de război pentru armata Rinului". A primit actuala denumire după un batalion al marsiliezilor, care l-au adoptat drept cântec de luptă.

MARSEILLE v. **Marsilia.**

MARSHALL [ma:ʃəl], **Insulele ~, Republica Insulelor M. (Republic of the Marshall Islands, Majōl),** stat situat în arhipelagul omonim, în Pacificul Central (Micronezia), la SV de arh. Hawaii şi la SE de ins. Guam; 181,5 km^2; 60,3 mii loc. (1997). Limbi oficiale: engleza şi marshalleza. Religia: creştină (protestanţi 62,8%, catolici 7,1%, mormoni 3,1%). Capitala: *Dalap-Uliga-Darrit* (pe atolul Majuro). Localit. pr.: Ebeye, Jahrit. Este împărţit în 26 districte electorale. Cuprinde două lanţuri insulare, totalizând 32 atoli şi 867 recifi coraligeni: Ralik în V (cu atolii Kwajalein 29 km^2, Eniwetok 27 km^2, Jaluit 17 km^2, Rongelap) şi Ratak în E (atolii Majuro 30 km^2, Maloelap, Wotje, Mili, Likiep, Aur, Bikini etc.). Climă tropical-oceanică cu temperaturi medii anuale ridicate şi precipitaţii bogate (până la 4 000 mm/an). Vegetaţia arborescentă este dominată de palmieri şi bananieri. Faună bogată în specii de peşti şi păsări. Economie slab dezvoltată, bazată pe asistenţa financiară americană şi pe veniturile din înregistrarea de companii navale străine. Agricultura, de subzistenţă, deţine 14,9% din PNB şi concentrează 18,7% din populaţia activă. Se cultivă taro (1 300 t, 1991), batate, manioc, legume (mai ales varză şi dovleci), fructe (arborele de pâine, papaya, bananieri, pandanus), palmieri de cocos, arbori de piper şi de cacao. Se cresc (mii capete, 1994): porcine (12,35). Pescuit (260 t peşte, 1995). Se exploatează fosfaţi naturali pe atolul Ailinglaplap. Se produce copra (5,55 mii t, 1991), ulei de cocos (7,73 mii t, 1995), bărci de pescuit, confecţii şi ţesături, energie electrică, se prelucrează peştele. Nu are c.f., ci doar o mică infrastructură rutieră. Port şi aeroport pe atolul Majuro. Turism: c. 8 000 turişti străini anual. Principalele obiective turistice sunt plajele cu nisip fin, umbrite de cocotieri. Moneda: 1 dollar S.U.A. = 100 cents. Export (1995): peşte (38,8%), ulei de cocos (18,2%), copra, fructe. Principal partener: S.U.A. (c. 80%). Import (1995): produse alimentare, băuturi şi tutun (28,2%), maşini şi utilaje de transport (24,6%), combustibili şi uleiuri (24%), produse manufacturate (8,9%). Principalii parteneri: S.U.A. (51%), Guam (14,5%), Japonia (7,5%), Australia. — *Istoric.* Descoperite în 1529 de navigatorul spaniol Miguel de Saavedra, insulele

Marsala. Domul

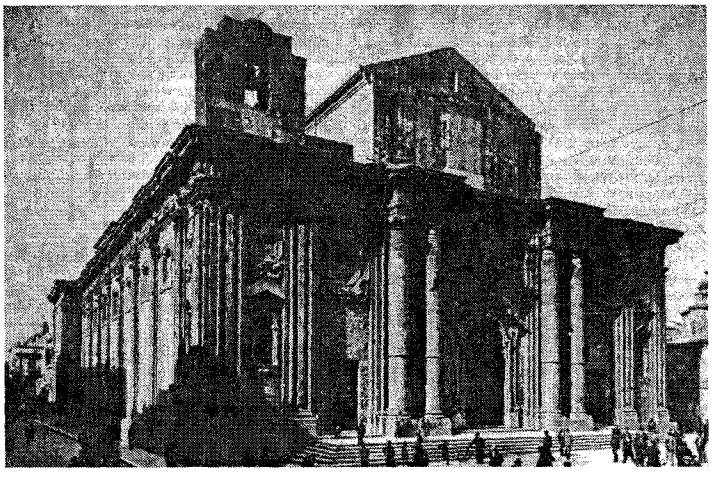

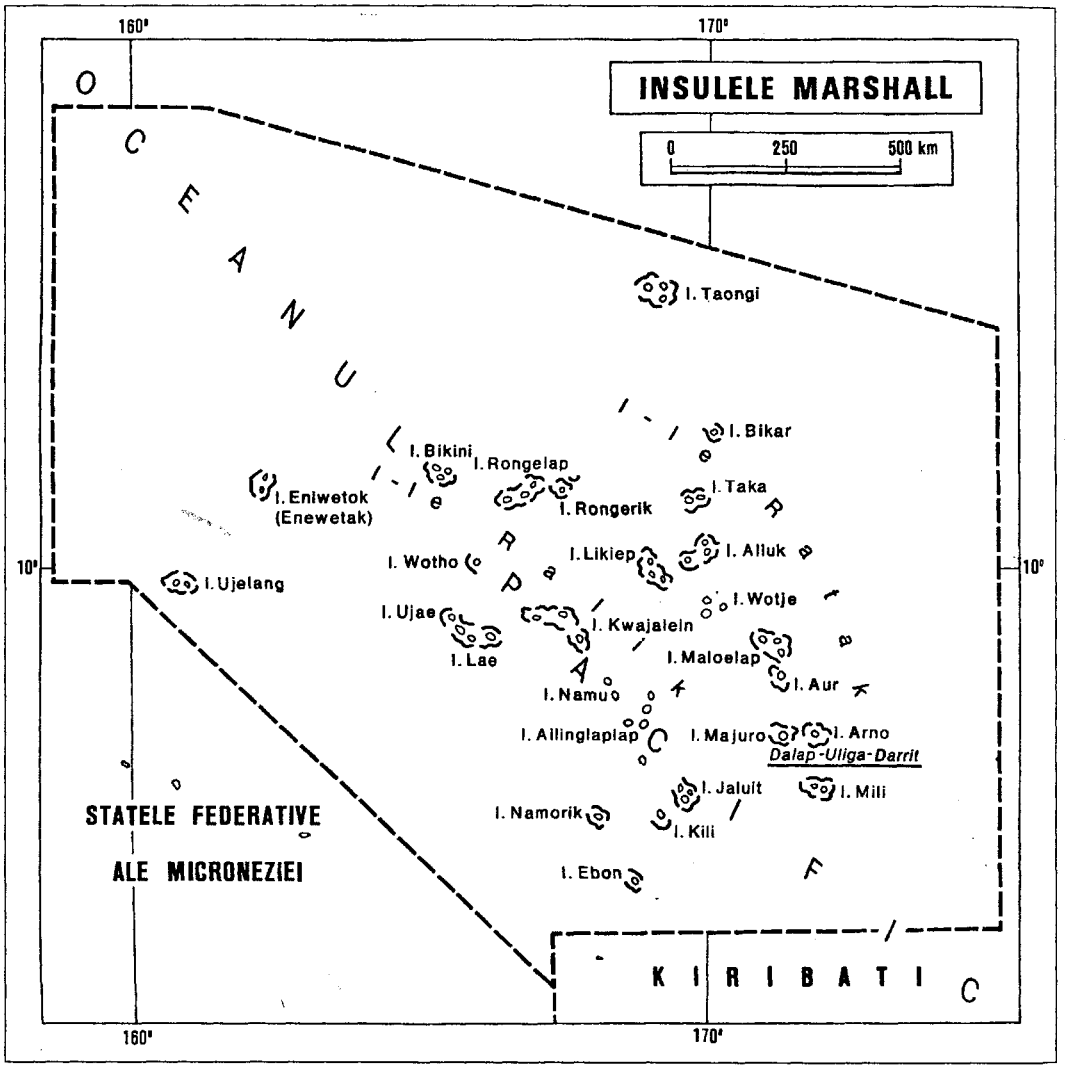

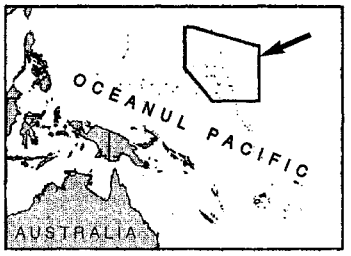

au fost cercetate de-abia în 1788 de către căpitanul englez John Marshall, de unde provine și denumirea lor. În sec. 17–19, insulele au aparținut Spaniei; în 1885, s-au aflat în stăpânirea Germaniei, iar din 1914 sub cea a Japoniei, care, în 1920, a primit din partea Societății Națiunilor mandat de administrare asupra lor. În timpul celui de-al doilea război mondial au fost ocupate de S.U.A. și incluse, în 1947, împreună cu insulele Mariane de Nord și insulele Micronezie, în componența Teritoriului sub mandat al insulelor din Oceanul Pacific, administrat de S.U.A. sub tutela O.N.U. În anii 1946–1956, S.U.A. au efectuat în atolii Bikini și Eniwetok 67 de explozii nucleare, iar, ulterior, atolul Kwajalein a fost folosit ca poligon pentru testele cu rachete intercontinentale. La 1 mai 1979, insulele **M.** adoptă o Constituție, care proclamă Rep. Insulelor **M.** În oct. 1982, S.U.A. semnează cu aceasta un acord (aprobat prin referendum în 1983 și intrat în vigoare în 1986), potrivit căruia insulele devin un stat suveran, responsabilitatea pentru relațiile externe și de apărare revenind guvernului american. La 22 dec. 1990, Consiliul de Securitate al O.N.U. a decis abrogarea mandatului de tutelă exercitat de S.U.A., **M.** fiind admisă în O.N.U. ca membru cu drepturi depline. Republică prezidențială, potrivit Constituției din mai 1979. Activitatea legislativă este

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Districte electorale	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1988)
Ailinglaplap	14,68	1 715
Ailuk	5,36	488
Amo	12,95	1 656
Aur	5,62	438
Bikini	6,01	10
Ebon	5,75	741
Eniwetok (Enewetak)	5,85	715
Jabat	0,57	112
Jaluit	11,34	1 709
Kili	0,93	602
Kwajalein	16,39	9 311
Lae	1,45	319
Lib	0,93	115
Likiep	10,26	482
Majuro	9,71	19 664
Maloelap	9,71	796
Mejit	1,86	445
Mili	15,93	854
Namorik	2,77	814
Namu	6,27	801
Rongelap	7,95	0
Ujae	1,86	448
Ujelang	1,74	0
Utrik	2,43	409
Wotho	4,32	90
Wotje	8,18	646

exercitată de un parlament unicameral, iar cea executivă de un cabinet, condus şi numit de preşedinte.

MARSHALL [mɑ:ʃəl], **Alfred** (1842–1924), economist britanic. Reprezentant al curentului neoclasic, cel mai de seamă exponent al şcolii de la Cambridge. A încercat să îmbine teoria obiectivă a determinării preţurilor (pe baza consumului de factori de producţie) cu teoria subiectivă (pe baza utilităţii marginale), prin introducerea orizontului de timp (termen scurt şi termen lung), în care este analizat factorul determinant al formării preţurilor. **M.** a introdus în teoria economică termenul de externalităţi. Lucrări: „Principiile economiei politice", „Banii, creditul şi comerţul".

MARSHALL [mɑ:rʃəl], **George Catlett** (1880– 1959), general şi om politic american. Şeful Statului Major al armatei americane în timpul celui de-al doilea război mondial (1939–1945); secretar al Departamentului de Stat al S.U.A. (1947– 1949). — **Planul ~**, plan de sprijinire a refacerii şi dezvoltării economiei ţărilor europene după cel de-al doilea război mondial. Prezentat (iun. 1947) de către G. Marshall, a fost adoptat la Conferinţa de la Paris (iul. 1947) de către Austria, Belgia, Danemarca, Elveţia, Franţa, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia, Luxembourg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda,

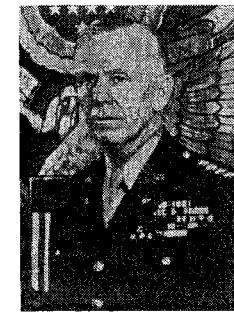

George Catlett Marshall

Portugalia, Suedia, Turcia şi în apr. 1948, de Germania Federală. Legea de ajutorare economică a statelor străine a fost semnată de preşedintele S.U.A., H. Truman (apr. 1948). În perioada aplicării „planului **M.**" (1948–1952), guvernul american a acordat ţărilor din Europa Apuseană credite şi subvenţii de c. 15 miliarde de dolari.

MARSIGLI [marsiʎi] **(MARSILI), Luigi Ferdinando** (1658–1730), călător şi ofiţer italian. Unul dintre fondatorii oceanografiei. Bogată corespondenţă cu stolnicul Constantin Cantacuzino; a îndeplinit misiuni diplomatice pe lângă Constantin Brâncoveanu (1691–1692). Informaţii despre Ţările Române („Dunărea panonico-moesică" şi „Starea militară a Imperiului Otoman, progresele sale şi decadenţa sa").

MARSILIA (MARSEILLE [marseı̯]), oraş în S Franţei (Provence), pr. port al ţării la M. Mediterană; 807,7 mii loc. (1990). Important nod de comunicaţii. Aeroportul Marignane. Metrou. Mare centru industrial, financiar şi comercial. Şantiere navale. Uzine constr. de maşini şi de aparataj electrotehnic; metalurgia cuprului şi a aluminiului; prelucr. şi chimizarea petrolului; fabrici textile (in, cânepă, bumbac, iută şi mătase),

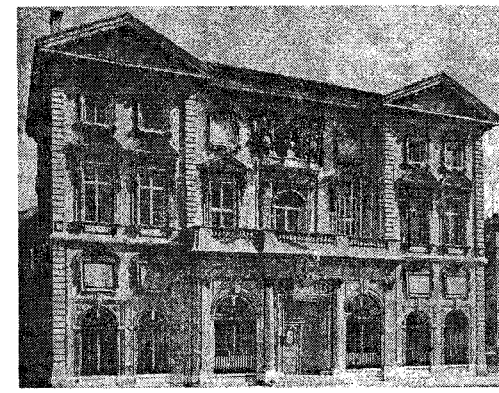

Marsilia. Primăria

de ciment și alim. Import de petrol, materii prime textile și metale neferoase. Export de produse petroliere și industriale. Academie de științe și arte. Vestigii romane (teatrul, vechiul port), biserici (Saint Victor — sec. 12–13, Notre-Dame-de-la-Garde — sec. 19), primărie (sec. 17), Castelul Borély (sec. 18), forturi. Muzee. În sec. 18, renumite manufacturi de faianță. Centru turistic. Stațiune baleneoclimaterică. În Antichitate, colonia grecească Massiia, întemeiată în sec. 6 î.Hr. de foceeni a fost un important centru economic și cultural, concurentă a Cartaginei. Cucerită de romani în 49 î.Hr. În sec. 6, a intrat în componența statului franc, iar în 1481, împreună cu întreaga regiune Provence, a intrat în stăpânirea regelui Franței. Declarat porto-franco (1669). În sec. 20, a devenit unul dintre cele mai înfloritoare porturi.

MARSILIO DA PADOVA (c. 1280–1342 sau 1343), filozof și om politic italian. Prof. de filozofie la Paris. În lucrarea sa, „Defensor pacis", una dintre cele mai importante opere de filozofie politică din Evul Mediu (publicată inițial anonim), se opune pretențiilor Papalității la puterea lumească, susținând că autoritatea aparține poporului, iar biserica trebuie să se subordoneze neconditionat statului, care îi oferă autoritatea, atât spirituală, cât și temporală. Declarat eretic și excomunicat (1327) de papa Ioan XXII. **M.** s-a refugiat în Germania la Curtea lui Ludovic al IV-lea al Bavariei.

MARSMAN, Hendrik (1899–1940), scriitor olandez. Lirică gravă, dominată de sentimentul singurătății, al dezamăgirii și spaimei de moarte, atenuată ulterior de idealul armoniei („Paradisul recucerit", „Templul și crucea"). Romane impregnate de lirism („Moartea Angelei Degroux", „Azi eu, mâine tu", „Vera").

MARSTON MOOR [mai:stən mue] localitate în V Angliei. Locul bătăliei dintre trupele lui Cromwell și armata regalistă, soldată cu victoria primului (2 iul. 1644). A reprezentat un moment de cotitură în mersul războiului.

MARSUIN (< fr.) s. m. Mamifer cetaceu din familia delfinidelor, cu dinți izodonți, aplatizați lateral, cu vârfuri crenelate, fără un rostru distinct, având 1,30–1,80 m lungime *(Phocaena phocaena)*. Trăiește în Oc. Atlantic, M. Mediterană și Marea Neagră; specie bentonică, prezentă în apropierea țărmului, mai ales vara. Sin. *porc de mare*.

MARSUPIALE (< fr.) s. n. pl. Ordin de mamifere inferioare (ex. cangurul, oposum-ul), caracterizate prin prezența marsupiului. Trăiesc în Australia și (numai câteva specii) în America.

MARSUPIU (< fr.) s. n. (ZOOL.) **1.** Pungă abdominală la femelele din ordinul marsupialelor, în care sunt adăpostiți puii după naștere. În **m.** se găsesc mameloanele. **2.** Sac, cavitate incubatoare la nevertebrate (ex. la crustacee).

MARSYAS (în mitologia greacă), satir din Frigia. A inventat flautul (sau a găsit flautul aruncat de Atena) și l-a provocat la o întrecere muzicală pe Apolo. Fiind învins, pentru a i se pedepsi cutezanța, a fost jupuit de viu de către zeu.

MARȘ (< fr., germ.) s. n., interj. I. S. n. **1.** Deplasare a trupelor pe jos sau cu autovehicule rutiere. ✧ *M. forțat* = m. executat cu o viteză mărită față de cea normală. **2.** Probă din atletism, care constă în deplasarea pas cu pas a sportivului, în așa fel, încât să mențină un contact neîntrerupt cu solul. Se desfășoară pe pistă (pe distanțe de 3, 5 și 10 km) și pe șosea (pe distanțe de 20 și 50 km). **3.** Compoziție muzicală cu caracter energic, în ritm vioi, cadențat și măsură binară, menită inițial să însoțească o deplasare în grup. Există mai multe tipuri de **m.**: *m. militar, m. de defilare, m. nupțial, m. funebru.* **4.** Compoziție literară în versuri, destinată unei arii de marș **(I 3). II.** Interj. **1.** Cuvânt folosit pentru a se ordona plecarea unei unități militare. **2.** Cuvânt cu care se alungă un câine. ✦ Termen peiorativ adresat unei persoane pe care vrei s-o alungi; pleacă, (fam.) șterge-o.

MARȘARIER (< fr.) s. n. Mers înapoi al unui autovehicul. ✦ Dispozitiv aflat în cutia de viteze care permite manevra înapoi.

MARȘĂ (< germ.) s. f. (GEOGR.) Porțiune de câmpie joasă (în Olanda, Danemarca și în E și V Germaniei) scoasă de sub regimul inundațiilor (cauzate de existența pânzei freatice aproape de suprafață) prin desecări și îndiguiri. V. *polder*.

Marsuin

MARTALOGI (< tc.) s. m. pl. (În sec. 17–18, în Țara Românească) Slujitori domnești care aveau funcția de păzitori ai hotarelor țării.

MARTE 1. (În mitologia romană) Zeul războiului, al primăverii și al agriculturii. Una dintre cele trei divinități protectoare ale Romei (alături de Iupiter și de Quirinus). Numele său a fost dat primei luni din calendarul roman. Identificat de timpuriu cu *Ares* din mitologia greacă. **2.** Cea de-a patra planetă a sistemului solar, situată la o distanță medie de 237,9 mil. km de Soare. Distanța față de Pământ variază între 52 și 101 mii. km. **M.** are un diametru de 6 786 km, masa de 6,39 x 10^{25} kg și densitatea de 3,94 g/cm^3. Perioada de revoluție (anul marțian) este de 686 zile 23h 31'12", iar perioada de rotație (ziua marțiană), 24h 37'26,4". **M.** prezintă anotimpuri similare cu cele terestre (dar cu o durată aproape dublă). Solul planetei este asemănător cu cel al Lunii, cu un conținut mare de compuși ai siliciului și ai fierului, care îi dau culoarea roșie-portocalie. Nucleul central al planetei, cu un diametru de 1 300–2 400 km, este metalic (fier și sulfuri de fier). Atmosfera, foarte rarefiată, conține 95,3% dioxid de carbon, 2,7% azot, 1,6% argon și urme de oxigen, apă ș.a. Presiunea atmosferică este de 6,3 milibari (0,7% din cea terestră). Cu toate acestea, vânturile cu viteze de peste 100 km/oră ridică praful marțian la înălțimi de 50 km acoperind, uneori, întreaga planetă. Temperatura medie a planetei este de –50°C, cu variații mari în funcție de sezon și latitudine. La Ecuator, în perioada solstițiului marțian, poate atinge 30°C ziua, iar noaptea coboară la –100°C. La poli s-au înregistrat valori de –125°C. Regiunile polare se acoperă iarna cu calote de gheață carbonică și obișnuită, care în timpul verii se reduc ca dimensiuni. **M.** are doi sateliți: Phobos și Demidos, situați la distanță de 9 380 km și, respectiv, 23 400 km. Explorarea planetei **M.** a început la 1 nov. 1962 prin lansarea, de către U.R.S.S., a stației „Marte 1", urmată de lansarea de către S.U.A., în 1964, a stației „Mariner 4" și, în 1969, a stațiilor „Mariner 6" și „Mariner 7", care au transmis fotografii luate de la o distanță de 3 000 km. În 1971, stația „Mariner 9" a fost plasată pe o orbită în jurul planetei și a transmis peste 7 000 de imagini. În 1975, au

fost lansate navele spațiale „Viking 1" și „Viking 2", de pe care au coborât, pe suprafața planetei, module cu stații de cercetare (primul la 20 iul. și al doilea la 7 aug. 1976). Datele culese și rezultatele analizelor efectuate au fost transmise pe Pământ până în nov. 1982. În 1996, a fost lansată nava „Mars Pathfinder" (**M.** Exploratorul), care, la 4 iul. 1997, a lansat pe solul planetei o stație complexă de cercetare, înzestrată și cu un robot mobil (Sojourner); aceasta a explorat peste 200 m^2 din terenul din jurul punctului de „amartizare". Din 1999 a început misiunea „Mars Global Surveyor" cu program de cartare a suprafeței planetei. Cantitatea de informații transmisă pe Pământ este de ordinul a 2,3 x 10^9 biți. Printre rezultatele cercetărilor de până acum se semnalează ca în urmă cu 1,8–3,5 x 10^9 ani, planeta a fost brăzdată de cursuri mari de apă, cu lungimi de mii de km și lățimi de până la 200 km. Activitatea vulcanică a fost intensă (în special în emisfera nordică), dând naștere la munți vulcanici printre care „Olimpus Mons" (Muntele Olimp), cu un diametru la bază de 500–600 km și lățimea de 25 km (cel mai mare vulcan cunoscut din sistemul planetar). Unul dintre obiectivele cercetărilor a fost depistarea unor forme de viață, însă rezultatele de până acum sunt incerte. Cercetările planetei **M.** continuă și se preconizează ca până la sfârșitul primului deceniu al sec. 21 să se aducă pe Pământ probe de sol, iar în următorul deceniu, să se trimită expediții cu echipaje umane. Există studii privind readucerea la viață a planetei **M.**

MARTENOT [martənọ], **Maurice** (1898–1980), inginer și muzician francez. Inventatorul instrumentului electronic cu claviatură, numit *undele M.*, pe care l-a perfecționat între 1928 și 1954. A înființat o clasă de *unde M.* la Conservatorul din Paris (1947–1970) și a elaborat o metodă de învățare, bazată pe practica cântecului și jocului (*Metoda M.*, 1952).

MARTENS, Wilfried (n. 1936), om politic belgian. Președinte (1972–1979) al Partidului Social Creștin (flamand). Prim-min. (1979–mart. 1981 și dec. 1981–1992). Președinte al Uniunii Creștin-Democrate Europene (1993–1996).

MARTENSÍTĂ (< fr. {i}; {s} n. pr. *A. Martens*) s. f. Constituent al oțelului călit, caracterizat prin duritate foarte mare. Este formată din granule fine de ferită **(2)**, care conține carbon în soluție metastabilă; are aspect acicular.

MARTIE (< sl.; {s} lat. *Mars, Martis* „Zeul Marte") s. m. A treia lună a anului, de 31 de zile; (pop.) mărțișor.

MARTIN, numele a cinci papi. Mai important: **M.V** *(Oddone Colonna)* (1417–1431). Ales la Conciliul de la Constanța (1414–1418), a pus capăt *Marii schisme* din sânul Bisericii catolice, întărind puterea Papalității și a restabilit reședința pontificală la Roma. Adversar al mișcării husite.

MARTIN [ma:tin], **Archer John Porter** (n. 1910), biochimist britanic. Contribuții importante în domeniul cromatografiei pe hârtie, care au permis separarea aminoacizilor din proteine de cei din materia vie. Premiul Nobel pentru chimie (1952), împreună cu R. Synge.

MARTIN, Aurel (1926–1990, n. Jibou, jud. Sălaj), critic și istoric literar român. Director al Editurii Minerva (1969–1987). Comentarii critice asupra liricii actuale („Poeți contemporani"); studii („Introducere în opera lui N. Filimon", „Metonimii", „Acolade").

MARTIN [mą:tin], **Dean** (pe numele adevărat *Dino Paul Crocetti*) (1917–1995), actor de film și cântăreț american. Apropiat al lui Frank Sinatra. Interpret al unor balade devenite celebre („That's amore", „Volare", „Love Me"). Ca actor, a jucat mai ales în comedii, dar și în filme psihologice („Artiști și modele", „Rio Bravo", „Aeroportul", „Cu cărțile pe față").

MARTIN [martę], **Frank** (1890–1974), compozitor elvețian. La început influențat de impresioniști, apoi adept al dodecafonismului. Temperament grav și meditativ, a realizat o sinteză între elementele latine și cele germanice. Muzică simfonică („Mica simfonie concertantă"), opere („Furtuna"), oratorii („In terra pax", „Golgotha"), balete ș.a.

MARTIN, Karl Heinz (1886–1948), regizor german de teatru. Spectacole de factură expresionistă, în care tensiunea dramatică este concentrată pe jocul actoricesc și rostirea cuvântului („Moartea lui Danton" de Büchner, „Opera de trei parale" de Brecht, „Azilul de noapte" de Gorki).

MARTIN, Mircea (n. 1940, Reșița), critic și teoretician literar român. Prof. univ. la București. Director al Editurii Univers (1990–2001). Lucrări consacrate îndeosebi poeziei și criticii moderne românești și europene, într-un demers riguros și elevat („Generație și creație", „Dicțiunea ideilor", „Singura critică", „Introducere în opera lui B. Fundoianu"). Un amplu studiu despre „G. Călinescu și «complexele» literaturii române".

MARTIN [martę], **Pierre** (1824–1915), inginer francez. A introdus procedeul de elaborare a oțelului din fontă și fier vechi, inventat de Siemens și l-a perfecționat (1865) prin aplicarea principiului preîncălzirii combustibilului gazos (procedeul Siemens–**M.**).

MARTIN DU GARD [martę dü ga:r], **Roger** (1881–1958), scriitor francez. Format sub influența lui Zola și a raționalismului umanitarist. Romane realiste, unind observația socială cu cea psihologică, în care dezbate condiția intelectualului și problemele fundamentale ale culturii („Jean Barois") sau urmărește cu minuțiozitate criza politică și socială a Franței înainte de primul război mondial (ciclul „Familia Thibault"), evocând luptele dintre protestanți și catolici, dintre conservatori și revoluționari, conflictele dintre frați; construite solid și echilibrat, într-un stil modern, romanele sale se remarcă prin dialogul frecvent și rapid și prin surprinderea atmosferei. Farse țărănești („Testamentul lui moș Leleu", „Pompa"). Corespondență („Note asupra lui André Gide"). Premiul Nobel pentru literatură (1937).

MARTIN și **GHEORGHE** din Cluj (sec. 14), sculptori și giuvaergii originari din Transilvania. Exponenți ai stilului gotic, autorii monumentului ecvestru al regelui Ladislau cel Sfânt, al statuilor regilor unguri Ștefan, Emeric și Ladislau. Singura lucrare păstrată — statuia „Sf. Gheorghe omorând balaurul", bronz, se află la Muzeul din Praga, iar o copie la Cluj-Napoca.

MARTINET [martinę], **André** (n. 1908), lingvist francez. Influențat de Cercul lingvistic de la Praga, a stabilit metodele și principiile lingvisticii funcționale. Lucrări de fonologie și lingvistică generală („Tratat de fonologie diacronică", „Elemente de lingvistică generală", „Sintaxă generală").

MARTÍNEZ DE IRALA, Domingo v. **Irala.**

MARTÍNEZ DE PERÓN [martines], **María Estela Isabelita** (n. 1931), om politic argentinian. Soția președintelui Argentinei, Juan Domingo *Perón*. Președintă a Consiliului Național al Partidului Justițialist (1974–1985) și a Republicii Argentina (1974–sept. 1975 și oct. 1975–1976). Înlăturată printr-o lovitură de stat.

MARTINEZ ESTRADA, Ezequiel (1895–1964), scriitor argentinian. Studii asupra culturii și tradițiilor populare din

America latină („Radiografia pampei"). Proză scurtă („Trei povestiri fără iubire", „Moartea și transfigurarea lui Martin Fierro").

MARTINGALĂ (< fr.) s. f. **1.** Curea componentă a hamului, în formă de furcă, care nu permite calului să se ridice pe picioarele de dinapoi. **2.** Formă a pariurilor la cursele de trap, care urmărește asigurarea beneficiului prin mărirea progresivă a mizei. **3.** Bară așezată sub bompres, servind la dirijarea și la întinderea parâmelor de fixare a bompresului la navele cu pânze.

MARTINI, Francesco di Giorgio (1439–1502), arhitect, pictor și sculptor italian. În serviciul ducelui Federico da Montefeltro din Urbino. Importante realizări arhitectonice, în care modelele tradiționale sunt interpretate potrivit unui clasicism personal (biserica Santa Maria delle Grazie al Calcinaio, de lângă Cortona). A realizat sculpturi pentru Domul din Siena și părțile laterale de altar („Încoronarea", „Nașterea"). Autor al unui „Tratat de arhitectură civilă și militară".

MARTINI, Giovanni Battista (cunoscut și sub numele de *Padre M.*) (1706–1784), teoretician, muzicolog și compozitor italian. Om de vastă cultură și pedagog strălucit (i-a avut ca elevi pe J.Chr. Bach, Mozart). Autor al unor lucrări de muzicologie („Istoria muzicii").

MARTINI, Simone (c. 1284–1344), pictor și miniaturist italian din Renașterea timpurie. Stil caracterizat prin eleganță, desen sinuos și somptuozitate a coloritului („Maestà" din Siena și „Buna Vestire" din Florența).

MARTINICA (MARTINIQUE), insulă în arh. Antilelor Mici, în partea de N a lanțului Insulele Vântului; 1,1 mii km^2. Centrul ad-tiv: *Fort-de-France.* Relief vulcanic, cu alt. max. de 1 397 m (vf. Montagne Pelée). Climă tropicală umedă. Pădurile ocupă 24% din supr. insulei. Trestie de zahăr (1/5 din supr. cultivată), bananieri, arbori de cafea, cacao, ananas. Creșterea bovinelor. Pescuit. Ind. zahărului și a romului. Descoperită în 1502 de Cristofor Columb, **M.** a devenit, în 1635, posesiune franceză. În urma unor puternice răscoale ale sclavilor negri (1822, 1824), în **M.** a fost desființată sclavia (1848). În 1946, **M.** a fost declarată „departament de peste mări" al Franței. În 1982, în cadrul procesului de reorganizare, a fost creat un Consiliu regional cu misiunea de a administra departamentul.

MARTINS, Peter (n. 1946), balerin și coregraf danez. Reprezentant al clasicismului. Prim-solist al Baletului Regal danez (din 1965), apoi al Baletului din New York (din 1969), unde (din 1983) a devenit director artistic. A realizat coregrafia a numeroase musicaluri pe Broadway („Pe urmele tale", „Cântec și dans" ș.a.).

MARTINSON, Harry Edmund (1904–1978), poet suedez. Lirică străbătută de obsesia peregrinării (văzută ca o condiție esențială a existenței), de experiența naturii și, îndeosebi, a mării („Corabia fantomelor", „Nomad"). Poeme cosmice („Aniara"); romane autobiografice („Călătorii fără țintă", „Drumul către Klockerike", „Capul Bunei Speranțe"). Eseuri politice în care condamnă totalitarismul („Realitatea care ucide"). Premiul Nobel pentru literatură (1974), împreună cu E. Johnson.

MARTINŮ, Bohuslav (1890–1959), compozitor american de origine cehă. Fondator, împreună cu C. Beck, T. Harsanyi și M. Mihalovici, al Școlii pariziene. Influențat de folclorul ceh. Simfonii, concerte, opere, balete, piese orchestrale („Lidice") și instrumentale, muzică de cameră, cântece; muzică de scenă și de film.

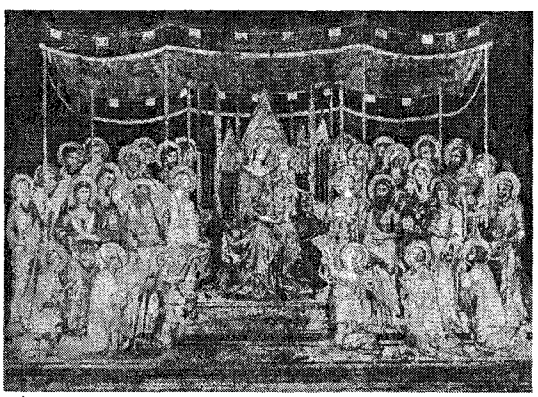

Simone Martini: „Maestà"

Harry Edmund Martinson

MARTINUZZI [martinuțsi], **Gheorghe** (1482–1551), episcop de Oradea și guvernator al Transilvaniei (1541–1551). Unul dintre principalii consilieri ai lui Ioan Zápolya, a impus țării un regim de spoliere. Pe plan extern, a dus o politică duplicitară între Imperiul Habsburgic și cel Otoman, ceea ce a provocat moartea sa, din ordinul generalului Castaldo.

MARTIN Y SOLER, Vicente (1754–1806), compozitor spaniol. Activitate componistică în mai multe capitale europene. S-a stabilit la Sankt-Petersburg (1788), unde a fost capelmaistru al teatrelor Curții imperiale (1790–1794). Autor a c. 20 de opere („Ifigenia în Aulida").

MARTIR, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care se jertfește conștient pentru convingerile sale, pentru o anumită cauză (ex. progresul științei, eliberarea socială și națională etc.) sau pentru apărarea unei credințe religioase; mucenic. ✦ P. ext. Persoană care îndură persecuții din partea altei persoane.

MARTIRIU (< it., lat.) s. n. Suferință, tortură, supliciu, moarte îndurată de cineva pentru convingerile sale, pentru o credință. ✦ Fig. Suferință morală; calvar, tortură.

MARTIRIZA (< fr.) vb. I tranz. A supune pe cineva martiriului; *p. ext.* a chinui, a maltrata, a tortura. ✦ A trece pe cineva în rândul martirilor.

MARTÍ Y PÉREZ, José Julián (1853–1895), scriitor și om politic cubanez. Fondator al Partidului Revoluționar Cubanez (1892). Unul dintre organizatorii și conducătorii răscoalei antispaniole din 1895–1898; a căzut eroic în luptă. Precursor al modernis-

José Julián Martí y Pérez

Emmanuel de Martonne

mului. Poezii străbătute de accente fraterne, simbolizând lupta pentru unitate și independență („Versuri libere", „Ismaelillo", „Versuri simple") și drame în versuri („Abdala", „Iubirea cu iubire se plătește") de factură patriotică; eseuri.

MARTON Éva (pe numele adevărat *Éva Heinrich*) (n. 1943), soprană ungară. Își începe cariera la Opera din Budapesta (1968–1972). Cântă (din 1971) pe cele mai mari scene ale lumii și participă la numeroase festivaluri. Repertoriu amplu (Beethoven, Verdi, Wagner).

MARTONNE [marton], **Emmanuel de ~** (1873–1955), geograf francez. Prof. univ. la Sorbona. Organizator al învățământului universitar geografic francez de la începutul sec. 20. Intense cercetări de teren în România („Cercetări asupra evoluției morfologice a Alpilor Transilvaniei"). Autor al unui „Tratat de geografie fizică". A contribuit la formarea tinerei generații de geografi români. M. corespondent (1912) și de onoare (1919) al Acad. Române.

MĂRTOR (< lat. *martyr*) s. m. **1.** Persoană care a fost prezentă la un eveniment, o întâmplare, la o discuție etc. și care poate să dea relații, dacă este cazul, despre acestea. **2.** Persoană chemată în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală pentru a face anumite declarații și a da anumite lămuriri în legătură cu fapte la care a asistat sau de care a luat cunoștință prin propriile sale simțuri și care pot servi la aflarea adevărului în procesul penal sau civil. ✦ Persoană solicitată să fie de față la încheierea unui act, pe care îl și iscălește în această calitate. ✦ Fiecare dintre reprezentanții celor care urmează să se bată în duel. ✧ Expr. *A trimite martori* = a provoca la duel. **3.** *Martorii lui Iehova* (sau *studenții în Biblie, iehoviștii*) = membri unei secte milenariste, desprinse din creștinism, fundate de Charles Taze Russell (1852–1916), în Brooklyn, statul New York, în 1874. Preconizează un stat teocratic al adepților sectei. **4.** Dispozitiv de ipsos, sticlă sau hârtie folosit pentru observarea evoluției fisurilor dintr-un element de construcție. **5.** Probă de referință folosită într-o experiență de laborator. ✦ Lot de animale sau de plante pe baza căruia se face comparația în experiențe medicale, agricole etc. **6.** (GEOMORF.) *M. de eroziune* = formă pozitivă de relief, cu dimensiuni variabile, reprezentând un rest al vechii suprafețe topografice atacate de eroziune.

MARTOV, L. (pe numele adevărat *Iulii Osipovici Țederbaum*) (1873–1923), om politic social-democrat rus. Unul dintre fondatorii ziarului „Iskra" (1900). Lider al menșevicilor (din 1903), iar, din 1917, al aripii de stânga a acestora. A considerat Revoluția din Octombrie o catastrofă inevitabilă și a criticat politica internă a bolșevicilor, de instituire a „terorii roșii". A emigrat (1920). Memorii.

MART (< tc.) subst. *A face* (sau *a fi, a rămâne*) ~ = a câștiga (sau a pierde) la unele jocuri, în special la table, în condiții în care se punctează dublu; *fig.* a învinge (sau a fi învins), a fi pus în situația de a nu mai putea replica.

MARȚI (lat. *martis*) s. f. A doua zi a săptămânii. ✦ (Adverbial) În cursul zilei de marți; (în forma *marțea*) în fiecare marți.

MARȚIAL, -Ă (< fr., it.) adj. **1.** Care ține de război; războinic. ✧ *Curte m.* = tribunal militar în timp de război sau de stare excepțională. *Lege m.* = lege care prevede folosirea forței armate în anumite împrejurări. ✦ Care are un aer solemn, grav. **2.** *Arte marțiale* = tehnici de luptă și sporturi, care-și au originea în Japonia și China (ex. judo, karate, kendo, aikido).

MARȚIAL (Marcus Valerius Martialis) (c. 40–c. 104), poet latin. Prin epigramele sale („Liber spectaculorum"), remarcabile prin pitoresc, verva mușcătoare și acuitatea observației, a contribuit la definirea genului și a satirizat moravuri ale timpului.

MARȚIAN, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Referitor la planeta Marte. **2.** S. m. și f. Presupus locuitor al planetei Marte.

MARȚIAN, Iulian (Iuliu) (1867–1937, n. Mintiu, jud. Bistrița-Năsăud), istoric român. M. de onoare al Acad. (1933). A descoperit manuscrisul miscelaneu din sec. 17, cunoscut sub numele de „Codicele Marțian". Lucrări privind săpăturile arheologice din Transilvania („Repertoriu arheologic pentru Transilvania").

MARȚIAN-POP, Dionisie (1829–1865, n. Ponor, jud. Alba), economist și statistician român. A înființat și a condus primele publicații periodice de economie și de statistică. Adept al protecționismului, s-a pronunțat pentru crearea unei industrii naționale, pentru dezvoltarea comerțului, organizarea sis-

Martor (6).
Martor de eroziune pe valea Slănicului

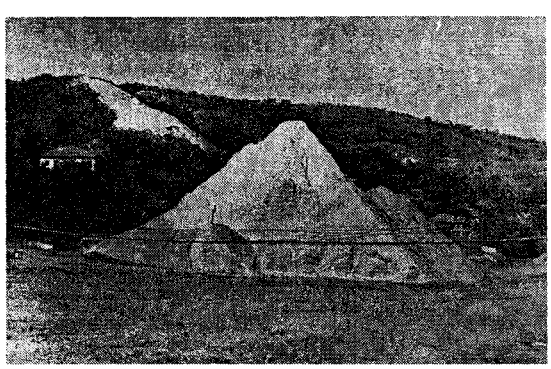

temului de credit, construirea de căi ferate, adoptarea sistemului modern de măsuri și greutăți, dezvoltarea învățământului de toate gradele, îndeosebi tehnic și economic. Lucrări: „Studii sistematice în economia politică. Partea primă. Economia socială. Sarcina prima", „Coloniștii germani și România".

MARȚOLEA sau **MĂRȚOAIA** (în mitologia românească), divinitate nefastă, imaginată ca o babă slută, ce pedepsește femeile care lucrează marțea, de obicei omorându-le copiii. Concepția folclorică a amplificat superstiția, considerând ziua de marți ca neprielnică, ca ziua în care sunt „trei ceasuri rele".

MARUFLAJ (< fr.) s. n. Maruflare.

MARUFLARE (< *marufla*) s. f. Procedeu de fixare a unei pânze pictate, de obicei de dimensiuni mari, pe un suport fix (perete, panou de lemn etc.); maruflaj. În arta populară, pânza este lipită de pereții monumentelor de lemn, pentru a obține o suprafață netedă, potrivită pentru realizarea picturii.

MARUȘLU (< fr.) s. n. Clei special de origine organică sau sintetică, deosebit de adeziv, extras din semințele de secară, folosit pentru lipirea pe suport a pânzelor pictate.

MARVIN [ma:vin], **Lee** (1924–1987), actor american de film. Interpret redutabil al filmelor de acțiune, în roluri de personaje dure („Revolta de pe Caine", „Corabia nebunilor", „Duzina de ticăloși", „Vânătoare sălbatică", „Duel în Pacific", „Canicula", „Gorki Park"). Premiul Oscar: 1965 („Cat Ballou").

MARX, frații ~, actori americani de film: **Chico** (pe numele adevărat *Leonard*) **M.** (1891–1961); **Harpo (Adolph) M.** (1893–1964); **Groucho (Julius Harry) M.** (1895–1977); **Zeppo (Herbert) M.** (1901–1979). Reprezentanți ai genului burlesc, înclinați spre clovnerie și comic absurd. Remarcabili în „Supa de rață", „O noapte la operă", „O zi la curse", „Căutătorii de aur", „O noapte la Casablanca".

Lee Marvin în filmul „Gorki Park"

MARX, Karl (1818–1883), teoretician social și economist german. Fondatorul mișcării comuniste revoluționare, al cărei program l-a elaborat împreună cu Fr. Engels, în 1848, în „Manifestul Partidului Comunist". Organizator și lider al *Internaționalei I.* Preocupat în principal de știința economică și de istorie. Punctul de plecare pentru concepția lui **M.** îl constituie ideea de dialectică derivată din Hegel și transformată de el în dialectică materialistă, care-l va conduce la așa-numita interpretare materialist istorică a dezvoltării societății. Înțelegând economia ca studiu al relațiilor dintre oameni în procesul de producție și, în ultimă instanță, dintre clase, **M.** a insistat asupra importanței factorului economic în istorie, a ajuns să considere cultura, religia și instituțiile ca „suprastructură" a „bazei economice". Opera sa principală este „Capitalul" (voi. II și III, postum, fiind publicate de Engels, iar vol. IV — „Teorii asupra plusvalorii" apărut după moartea lui Engels). Alte lucrări: „Sfânta familie", „Ideologia germană", „Mizeria filozofiei", „Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte", „Războiul civil din Franța", „Critica programului de la Gotha". V. și *marxism.*

MARXIAN, -Ă (< fr.) adj. Termen introdus pentru a distinge ceea ce aparține propriu-zis lui Marx de ceea ce aparține marxismului dezvoltat de liderii comuniști, în special sovietici.

MARXISM (< n. pr. *Marx*) s. n. Doctrină formulată inițial de K. Marx și Fr. Engels, având trei surse – filozofia clasică germană (G. W. Fr. Hegel, L. A. Feuerbach), economia politică engleză (A. Smith) și socialismul utopic francez (Cl. H. Saint-Simon și Ch. Fourier) – și trei părți constitutive: materialismul dialectic și istoric, economia politică marxistă și doctrina politică, întemeiată pe lupta de clasă. **M.** absolutizează rolul antagonismelor sociale, lupta de clasă și violența, neagă posibilitatea evoluției progresiste a societății burgheze, exagerează rolul „istoric" al proletariatului, susține necesitatea lichidării proprietății private, a instituției parlamentare și a separației puterilor în stat. Ulterior, **m.** a fost preluat și prelucrat de unii lideri politici comuniști, precum V.I. Lenin, I.V. Stalin, Mao ZeDong ș.a., drept concepție a claselor exploatate care realizează revoluția, dar și de gânditori din Occident, în principal, în direcție revizionistă (Ed. Bernstein, Fr. Mehring), kantiană (O. Bauer, M. Adler), hegeliană (G. Lukâcs), antropologizantă (H. Marcuse), critică (Școala de la Frankfurt).

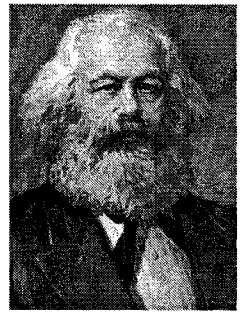

Karl Marx

MARXIST, -Ă (< fr., rus.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține marxismului, privitor la marxism. **2.** S. m. și f. Adept al marxismului.

MARYLAND [meriland], stat în E S.U.A., pe coasta Oc. Atlantic; 27,1 mii km^2; 5,1 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Annapolis.* Expl. de cărbuni. Metalurgie; utilaj de transport; ind. chimică și electrotehnică. Cereale, cartofi, tutun. Pomicultură și legumicultură. Creșterea intensivă a animalelor. Pescuit.

MASA[1] (< fr.) vb. I tranz. A face masaj; a fricționa.

MASA[2] (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) aduna în număr mare, în grup compact, a (se) îngrămădi.

MASACCIO, Tommàso di sèr Giovanni di Mône Cassai, zis ~ (1401–1428), pictor italian. Reprezentant al școlii florentine. Continuator al lui Giotto. Viziune dramatică, personaje puternic individualizate. Prin figurarea adâncimii spațiului, prin reliefarea volumelor și prin expresivitatea figurilor a contribuit la cristalizarea mijloacelor de expresie ale picturii Renașterii italiene

Tommàso Masaccio:

„Adam și Eva alungați din paradisul terestru"

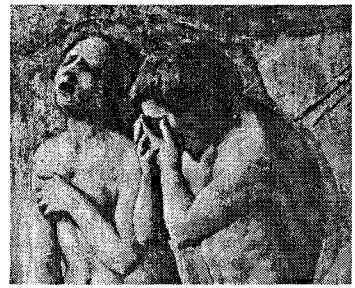

(frescele din capela Brancacci a bisericii Santa Maria del Carmine din Florenţa — „Adam şi Eva alungaţi din paradisul terestru"), care au stat la baza dezvoltării ulterioare a întregii picturi europene.

MASACRA (< fr.) vb. I tranz. A măcelări, a ucide cu sălbăticie (oameni care nu se pot apăra); a extermina. ✦ Fig. A denatura, a strica, a descompleta o lucrare, un text etc.

MASACRU (< fr.) s. n. Omor (în masă); măcel.

MASADA (MASSADA), fortăreaţă situată în Deşertul Iudeii, pe ţărmul occidental al Mării Moarte, la 15 km NE de Arad (Israel), construită (sec. 1 î.Hr.) de dinaştii iudei elenistice şi extinsă de Irod cel Mare (36–30 î.Hr.). După cucerirea Ierusalimului de către Titus, **M.** a fost ultimul bastion de rezistenţă antiromană a iudeilor. Cei o mie de apărători au preferat să se sinucidă pentru a nu cădea în mâinile învingătorului (73 î.Hr.). Gestul lor a căpătat valoare de simbol.

MÁS AFUERA, insulă chiliană în arh. *Juan Fernández,* cunoscută şi sub numele de Alexander Selkirk.

MASAI (MASSAI) (< fr.) subst. Populaţie negridă din Africa Orientală (Kenya şi Tanzania), aparţinând familiei de limbi nilote; sunt în principal păstori nomazi.

MASAJ (< fr.) s. n. Procedeu mecanoterapeutic care constă în frecarea, ciocănirea, ciupirea manuală sau mecanică a tegumentelor şi ţesuturilor moi subiacente. Folosit pentru atenuarea durerilor, relaxare, combaterea celulitei, **m.** determină activarea circulaţiei locale şi generale, intensificarea metabolismului etc. ✧ *M. cardiac* = metodă de reanimare folosită în cazurile de stop cardiac sau fibrilaţie ventriculară; se poate face prin **m.** direct (presiuni ritmice) pe cord, în cazul unui torace deschis sau **m.** extern, prin apăsări puternice şi ritmice pe stern.

MASAN, oraş în partea de SE a Coreii de Sud, port la str. Coreii; 441,1 mii loc. (1995). Constr. de maşini, produse textile, chimice şi alim. Şantiere navale. Pescuit.

MASANIELLO (*Tommaso Aniello* zis ~) (1620–1647), pescar italian. Conducătorul răscoalei antifeudale şi antispaniole (1647–1648) din Napoli, prin care răsculaţii cereau înlăturarea noilor impozite, egalitatea poporului cu nobilimea ş.a. Ucis în urma unei trădări.

MASANOBU Okumura (1686–1764), maestru al stampei şi editor japonez. Contribuţie importantă la dezvoltarea stampei policrome, cu formate şi subiecte diferite (mai ales femei, actori de teatru kabuki). A inventat stampa cu perspectivă *(uki-eul).*

MASARYK, Thomáš Garrigue (1850–1937), om politic cehoslovac. Prof. univ. la Praga. Lider al Partidului Popular Ceh. În timpul primului război mondial, a organizat unităţi militare cehoslovace în Marea Britanie, Franţa, Italia şi Rusia. Preşedinte al Republicii Cehoslovace (1918–1935). A dus o politică externă de apropiere de puterile occidentale. Preocupări filozofice („Bazele logicii concrete") şi de critică literară („Despre studiul poeziei"). Memorii. M. de onoare al Acad. Române (1934).

MÁS A TIERRA sau **ROBINSON CRUSOE,** insulă chiliană în arh. *Juan Fernández.* Marinarul scoţian, Alexander Selkirk, care a trăit pe această insulă între 1704 şi 1709, a fost eroul romanului Robinson Crusoe de Daniel Defoe.

MASĂ[1] (lat. *mensa*) s. f. **1.** Mobilă formată dintr-o placă dreptunghiulară, pătrată sau rotundă, sprijinită pe unul sau pe mai multe picioare. ✧ *M. verde* = **a)** masă pe care se joacă jocuri de noroc, *p. ext.* jocuri de noroc; **b)** = masă în jurul căreia se duc tratative diplomatice. *M. rotundă* = practică protocolară a conferinţelor internaţionale, la care, pentru respectarea egalităţii în drepturi, fiecare dintre părţi, aşezată în jurul unei mese, ocupă prin rotaţie postul de preşedinte; *p. ext.* dezbatere liberă a unei probleme în cadrul unei întâlniri ad-hoc, la care participă persoane competente în problema respectivă. *Sală de mese* = încăpere în care se serveşte mâncarea la o cantină, într-o şcoală, cazarmă etc. ✧ Expr. *Capul mesei* = loc de cinste la o masă, la un ospăţ. ✦ (Cu sens colectiv) Persoanele care mănâncă la aceeaşi masă **(1);** meseni. **2.** Micul dejun; prânz; cină; *p. ext.* ospăţ, banchet. ✧ Loc. *Înainte de masă* = înainte de amiază, în cursul dimineţii, până la prânz. *După masă* = **a)** după-amiază, după prânz; **b)** (adverbial) în fiecare după-amiază. ✧ Expr. *A sta* (sau *a şedea*) *la masă* sau *a lua masa* = a mânca. ✦ Ceea ce se mănâncă la o masă **(1);** mâncare, bucate.

Thomáš Garrigue Masaryk

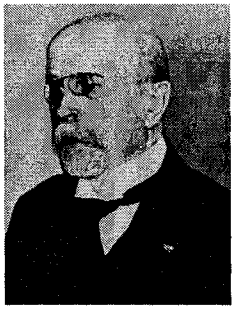

MASĂ[2] (< fr., germ.) s. f. **I. 1.** Mărime fizică ce caracterizează cantitatea de materie din care este alcătuit un corp; este dată de raportul dintre mărimea unei forţe care se exercită asupra corpului şi acceleraţia pe care acesta o dobândeşte sub acţiunea forţei respective. **M.** este o măsură a inerţiei corpurilor *(m. inertă),* precum şi a capacităţii acestora de a crea în jurul lor câmpuri gravitaţionale şi de a fi acţionate de asemenea câmpuri *(m. grea).* Conform teoriei relativităţii, **m.** unui corp creşte indefinit atunci când viteza acestuia devine egală cu viteza luminii. ✧ *M. de repaus* = **m.** unui corp (particulă) în raport cu un sistem de referinţă inerţial, faţă de care corpul (particula) se află în repaus. *M. critică* = masa minimă a unui material fisionabil pentru a susţine o reacţie în lanţ într-un reactor nuclear sau într-o armă nucleară. **2.** *M. atomică* v. *atomic. M. moleculară* v. *molecular.* **3.** *M. de aer* = porţiune imensă, relativ omogenă, a troposferei, cu proprietăţi distincte faţă de porţiuni înconjurătoare. Se datorează repartiţiei diferite a energiei solare pe glob şi naturii suprafeţei terestre. De obicei, *m. de a.* sunt despărţite între ele prin fronturi atmosferice. Pot fi: *m. de a.* oceanice, continentale, arctice sau antarctice, temperate, tropicale, ecuatoriale etc. **4.** *M. continentală* = continent. **5.** (GEOL.) *M. fundamentală* = materialul interstiţial al unei roci vulcanice, cu structură porfirică, în care se regăsesc fenocristale. **6.** (TEHN.) Subansamblu al maşinii-unelte servind fie la fixarea sau la sprijinirea piesei de prelucrat, fie la deplasarea acesteia în timpul prelucrării. **7.** (ELT.) Corp metalic masiv la care se leagă electric anumite puncte ale unei reţele, maşini sau aparat electric, pentru evitarea supratensiunilor dintre aceste puncte sau dintre ele şi corpul masiv (masă). **8.** *M. plastică* = material plastic. **II. 1.** Cantitate mare de ceva. ✧ *În masă* = cu toţii; în proporţie foarte ma-

re. **2.** (Cu referire la persoane) Un mare număr de indivizi consideraţi ca formând un tot, fie ca urmare a câtorva caracteristici comune (**m.** electoratului, **m.** şomerilor etc.), fie că se găsesc reuniţi ca într-o mulţime; opus elitei. **3.** (DR.) *M. succesorală* = totalitatea bunurilor, drepturilor şi obligaţiilor patrimoniale care alcătuiesc moştenirea unei persoane fizice decedate. *M. patrimonială* = grupă distinctă de bunuri având acelaşi regim juridic în patrimoniul unei persoane (ex. masa bunurilor proprii ale unuia dintre soţi; masa bunurilor comune ale soţilor etc.). *M. credală* = (înv.) totalitatea creditorilor declaraţi şi verificaţi ai unui falit; adunarea generală a creditorilor. **4.** (FIN.) *M. monetară* v. *monetar.*

MASBATE, insulă în partea centrală a arh. Filipine, la SSE de ins. Luzon şi la NE de ins. Panay; 3,3 mii km^2; lungime: 140 km; lăţime: 15–72 km. Oraşe pr.: Masbate, Mandaon, Gumahang. Relief deluros cu alt. max. de 697 m. Climă tropicală musonică. Expl. forestiere, de aur, mangan, cărbune. Orez, porumb, tutun, trestie de zahăr, palmieri.

MASCĂ (< fr.) vb. I **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) pune o mască **(1)** pe faţă. **2.** Tranz. A ascunde privirilor, a sustrage vederii; *p. ext.* a disimula. ✦ Spec. A ascunde de inamic trupele, tehnica de luptă şi alte obiective.

MASCA DE FIER (?–1703), supranumele unui personaj misterios din Franţa, obligat să poarte tot timpul o mască de catifea (cu articulaţii de fier), deţinut, succesiv, în mai multe închisori, ultima fiind Bastilia, unde a murit. Stabilirea identităţii sale a dat naştere unor ipoteze, mai mult sau mai puţin fanteziste (de ex. fratele geamăn al regelui Ludovic XIV).

MASCAGNI [maskaṇi], **Pietro** (1863–1945), compozitor şi dirijor italian. Figură reprezentativă a verismului. Supus unor influenţe diverse, colorist abil, a scris opere („Cavaleria rusticană", „Amicul Fritz", „Guglielmo Ratcliff", „Iris", „Măştile"), muzică simfonică, o operetă, caracterizate prin melodicitate, dramatism şi expresivitate.

MASCARADĂ (< fr.) s. f. (Înv.) Petrecere, bal mascat; ceată de oameni mascaţi. ✦ Fig. Acţiune sau atitudine falsă, ipocrită; farsă; înscenare.

MASCARENE, arhipelag vulcanic în Oc. Indian, la 650–800 km E de ins. Madagascar, format din ins. Réunion, Mauritius, Rodrigues, Agalega, Cargados, Carajos ş.a.; 4,6 mii km^2. Oraşe pr.: *Port Louis* (Mauritius), *Saint-Denis* (Réunion). Climă tropicală umedă. Trestie de zahăr, plantaţii de ceai, cafea, vanilie, cocotieri.

MASCARON (< fr.) s. n. Figură, mască fantastică sau grotescă, folosită ca element decorativ în arhitectură (la cheile arcelor, console etc.), la mobilier, în ceramica ornamentală etc.

MASCAT, -Ă (< *masca*) adj. **1.** Care poartă mască **(1),** cu faţa acoperită de mască. **2.** Ascuns privirilor; camuflat.

MASCAT (MASQAT sau **MUSCAT),** capitala sultanatului Oman, situată în SE Pen. Arabia, în NE ţării, port pe ţărmul G. Oman; 380 mii loc. (1990, cu suburbiile Matrah, Ruwi, Sib, Madinat el-Qabus). Aeroport. Nod caravanier. Ind. chimică. Producţie meşteşugărească. Export de curmale, fructe şi peşte uscat. Fundat în sec. 15; capitală din 1971.

MĂSCĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Figură umană sau animalieră, simbolică sau alegorică, confecţionată din diverse materiale, care îndeplinea funcţii magice sau cultice în cadrul unor ceremonii sau ritualuri în societăţile primitive. Folosită în teatrul antic, apoi în cel medieval şi în commedia dell'arte, se mai păstrează în unele reprezentaţii ale teatrului asiatic, în dansurile rituale ale unor popoare (africane, indiene, polineziene), în teatrul popular şi, într-o formă simplificată, ca mijloc de deghizare. ✦ Bucată de stofă, dantelă, carton etc., reprezentând o faţă umană sau de animal cu care cineva îşi acoperă faţa (doar ochii fiind descoperiţi) pentru a nu fi recunoscut (de ex. la balurile mascate). ✦ Obiect de apărare a feţei sportivului (la scrimă, hochei etc.). ✧ *M. mortuară* = mulaj în gips sau ceară luat după chipul unei persoane imediat după deces. ✧ Expr. *A-i cădea cuiva masca* = a se arăta aşa cum este, a i se dezvălui prefăcătoria. *A-şi scoate* (sau *a-şi lepăda*) *masca* sau *a smulge cuiva masca* = a (se) demasca. ✦ Machiaj; fizionomie a unui actor machiat. ✦ Preparat cosmetic care se aplică pe faţă pentru îngrijirea şi întreţinerea tenului. ✦ Ceea ce serveşte pentru a ascunde, a camufla ceva. ✦ Înfăţişare falsă. ✦ Persoană care poartă o mască; actor care joacă cu o mască. **2.** (TEHN.) Aparat de protecţie prin care se evită efectele unor acţiuni fizice exterioare, ca radiaţii, scântei, împroşcare cu granule etc. ✧ *M. de gaze* = aparat adaptat etanş pe faţa unui om pentru a evita contactul direct cu mediul contaminat cu gaze, fum sau alţi agenţi dăunători. După caz, se foloseşte **m.** cu aer, la care legătura cu exteriorul se face printr-un tub flexibil, **m.** cu filtru sau **m.** cu oxigen. **3.** Lucrare genistică folosită pentru mascare.

MASCHERONI, Lorenzo (1750–1800), matematician italian. Lucrări referitoare la probleme de construcţii de geometrie plană numai cu compasul („Geometria compasului"). Contribuţii în domeniul analizei matematice. A calculat cu 32 de zecimale o constantă, denumită azi *constanta lui Euler-M.*

MASCON (< engl.) subst. Formaţiune structurală din scoarţa Lunii, cu o densitate mai mare decât densitatea formaţiunilor înconjurătoare; provoacă variaţie gravimetrică.

MASCOTĂ (< fr.) s. f. **1.** Fiinţă sau obiect considerate ca purtătoare de noroc. **2.** Numele unei prăjituri preparate din cremă de ciocolată şi cu glazură tot din ciocolată.

MASCUL (< lat., fr.) s. m. Denumire generică dată animalelor de sex bărbătesc; (adjectival) individ mascul.

MASCULIN, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** De sex bărbătesc; *p. ext.* care este propriu indivizilor de sex bărbătesc. ✦

Pietro Mascagni

Mascaron

Alcătuit din bărbați, de bărbați. ✧ *Gen m.* (și subst. n.) = gen gramatical care cuprinde nume de ființe de sex bărbătesc sau nume de lucruri, care prin tradiție, sau prin analogie, cu cele dintâi, sunt socotite de același sex. **2.** (Despre rime) Cu accentul pe ultima silabă.

MASCULINIZA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A produce, a căpăta sau a favoriza apariția unor elemente, trăsături masculine.

MASCULINIZARE (< *masculiniza*) s. f. Apariție și dezvoltare a caracterelor sexuale secundare masculine la o persoană de sex feminin, ca urmare a unor tulburări endocrine.

MASEFIELD [meisfi:ld], **John Edward** (1878–1967), scriitor englez. Supranumit „poet al mării". Poeme de evocare realistă, cu implicații fantastice, a vieții marinarilor („Baladele mării", „Eternă îndurare"), drame („Tragedia lui Nan"), romane de aventuri pentru copii („Căpitanul Margareta", „Pasărea zorilor"); pagini autobiografice („O experiență îndelungată"); eseuri critice („William Shakespeare").

MASELOTĂ (< fr.) s. f. Surplus de metal lăsat intenționat la turnarea unei piese, în care se adună zgură, aer și gaze și care se îndepărtează după solidificare; denumit și *corp pierdut.*

MASELOTIERĂ (< fr.) s. f. Partea superioară a unei lingotiere în care se formează maselota. Este căptușită cu material refractar, pentru a păstra oțelul cât mai mult timp în stare lichidă.

MASER (< engl. *m[icrowave] a[mplification by] s[timulated] e[mission of] r[adiation]* „amplificarea microundelor prin emisia stimulată a radiației") s. m. Dispozitiv pentru amplificarea sau generarea radiațiilor electromagnetice cu lungimea de undă de ordinul milimetrilor și centimetrilor; este bazat pe același principiu de funcționare ca și laserul și se utilizează în radiolocație, în radioastronomie etc.

MASEREEL [masərel], **Frans** (1889–1972), grafician, pictor și sculptor belgian. Operă pătrunsă de umanism, caracterizată prin claritatea expresiei și prin tensiunea dramatică (ciclul de gravuri „Patimile unui om", „Tinerețe", „Ecce homo", „Soarele", ciclurile de desene „Destine" și „Ține minte"). Ilustrații de carte („Elogiul nebuniei" de Erasmus, „Bătrânul și marea" de Hemingway, „Prometeu înlănțuit" de Eschil); portrete și peisaje.

MASERU [mazəru:], capitala statului Lesotho, pe râul Caledon, la 1 509 m alt.; 297 mii loc. (1995, cu suburbiile). Nod rutier. Aeroportul Leabua. Pr. centru politic al țării. Piață agricolă. Prelucr. diamantelor. Producție meșteșugărească. Universitate (1964). Clădirea Adunării Naționale (1910). Fundat în 1868, a devenit centru ad-tiv al protectoratului britanic Basutoland. Capitala Regatului independent Lesotho din 1966.

MASEȚER (< fr.) s. n. Mușchi al feței, ridicător al mandibulei, cu rol important în masticație.

MASEZĂ (< fr.) s. f. Femeie specializată în practica masajului.

MASHERBRUM, vârf în M-ții Karakorum, la c. 30 km SV de vf. K2; 7 821 m. Escaladat prima oară în 1960. Pe pantele de N se află ghețarul Baltoro.

MASHHAD (MESHED), oraș în NE Iranului, situat la poalele de S ale M-ților Kopetdag, la 985 m alt., pe dr. văii Kashaf Rūd; 1,9 mii. loc. (1994). Nod de comunicații. Aeroport. Centru comercial. Ind. mat. de constr., textilă, a pielăriei și încălțămintei, de prelucr. a tutunului, alim. Covoare. Universitate (1956). Moscheile Gawhar Shah (sec. 15) și Imam Reză (sec. 17), mausoleul imamului Ali ar-Rezā (sec. 9). Centru religios și de pelerinaj.

MASINA, Giulietta (1921–1994), actriță italiană de film. Carieră legată de cea a soțului său, regizorul F. Fellini. Roluri remarcabile în filme neorealiste

Giulietta Masina în filmul „La strada"

(„La strada", „Nopțile Cabiriei", „Julieta și spiritele", „Ginger și Fred").

MASIRE, Quett Ketumile Jonny (n. 1925), om politic din Botswana. Membru fondator (1962) și președinte al Partidului Democrat (din 1980). Președinte (în 1966–1980, vicepreședinte) și șef al guvernului Republicii Botswana (1980–1998).

MASIV, -Ă (< fr., germ.) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care constituie o masă unitară și compactă. ✦ (Despre obiecte și materiale) Format dintr-un material compact, fără goluri; plin. **2.** Mare, solid, voluminos. **3.** Care e făcut pe scară largă; amplu. **II.** S. n. *M. muntos* = element orografic cu caractere morfologice proprii, unitar ca structură geologică și bine individualizat față de celelalte elemente ale catenei muntoase căreia îi aparține sau față de celelalte forme de relief care-l înconjură.

MASIVITATE (< fr.) s. f. Calitatea de a fi masiv (**I 2**).

Maseru. Vedere generală

MASIVUL CENTRAL (MASSIF CENTRAL [masif sătrăl]**),** masiv muntos hercinic în partea central-sudică a Franței; 80 mii km^2. Alcătuit din formații cristaline cu intruziuni vulcanice, este înconjurat de depr. Rhône-Saône (în E), bazinul Bretaniei (în V), câmpia Languedocului (în S) și bazinul Parisului (în N). Transformat în podiș din cauza eroziunii; în centru este dominat de masivele vulcanice Cantal, Mont Doré și Puy de Dôme. Alt. max.: 1 885 m (vf. Puy de Sancy). Nod orohidrografic. Acoperit cu păduri de foioase (până la 1 400 m alt.) și de conifere (la peste 1 400 m). Largă dezvoltare a formelor carstice în pod. Causses (în S).

MASIVUL ȘISTOS RENAN (RHEINISCHES SCHIEFERGEBIRGE [rainiʃəs ʃi:fərgəbirgə]**),** masiv muntos hercinic în partea de V a Germaniei, străbătut de cursul mijlociu al Rinului și format din șisturi devoniene și lave vulcanice. Nivelat de eroziune, s-a reînălțat de-a lungul unor linii de falie. Se prezintă ca un podiș vălurit, cu alt. medii de 500–700 m. Alt. max.: 818 m (vf. Erbeskopf, din masivul Hunsrück). Format din masivele Hunsrück, Eifel (în V) și Taunus, Westerwald, Sauerland (în E). Acoperit de păduri și pășuni. Expl. de cărbune și min. de fier. Izvoare termale. Turism.

MASKELYNE [mæskəlin], **Nevil** (1732–1811), astronom britanic. Director al Observatorului Greenwich (din 1765). A realizat măsurători precise ale poziției planetelor și a elaborat metode de determinare a longitudinii pe mare prin observarea fazelor Lunii. Cercetările sale au fost publicate în „Anuarul Maritim Britanic" și în „Almanahul nautic".

MASLOW [mæsləu], **Abraham** (1908–1970), psiholog american. Unul dintre reprezentanții psihologiei umaniste. A studiat ierarhizarea motivelor, metatrebuințele cognitive, morale și estetice, personalitățile superioare care își autostimulează toate potențialitățile, „experiențele de vârf" („Motivație și personalitate").

MAȘLU (< sl.) s. n. (În religia creștină) Taină care, prin rugile preoților (în număr de 7, 5 sau 3) și ungerea cu untdelemn sfințit, acordă credincioșilor tămăduirea de bolile trupului și iertarea păcatelor, pentru a li se ușura trecerea spre viața de apoi.

MASOCHISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Sacher-Masoch*, romancier austriac din sec. 19, care a descris în romanele sale această perversiune erotică) s. n. Comportament sexual caracterizat prin apariția plăcerii numai în urma provocării unor suferințe fizice sau morale, flagelarea fiind mijlocul cel mai frecvent folosit.

MASOLINO DA PANICALE (Tommaso di Cristoforo Fini, zis ~) (1383–c. 1447), pictor italian. Maestrul lui Masaccio. Legat de gotic prin cromatică și grația personajelor, se arată preocupat și de ritmarea spațiului din punct de vedere al perspectivei. A lucrat la Florența (decorații la biserica Santa Maria del Carmine), Roma și, probabil, la Oradea și la Timișoara, unde a fost adus de condotierul Pippo Spano.

MASON (< fr.) s. m. Francmason.

MASON [meisn], **James** (1909–1984), actor britanic de film. Carieră îndelungată, în care a interpretat mai ales roluri dramatice, distingându-se prin sobrietate, prestanță, inteligență („Fugarul", „Lolita", „Legătură de sânge", „Verdictul").

MASONERIE (< fr.) s. f. Francmasonerie.

MASOR (< fr.) s. m. Specialist în practicarea masajului.

MASORA (MASSORAH) (cuv. ebr. „tradiție"), denumirea dată studiilor filologice și critice a textelor „Vechiului Testament", efectuate de exegeții iudei și babilonieni (masoreți), în sec. 6–10.

MASOREȚI (< fr. {i}) s. m. pl. Savanți evrei care au alcătuit în sec. 6–10 „Masora" (exegeză a textului ebraic al Bibliei).

MASPÉRO [maspero], **Gaston** (1846–1916), egiptolog francez. Prof. la Collège de France. Director general al Muzeului din Cairo (1881–1886, 1889–1914). A degajat Sfinxul din Giseh (1886) și templul din Luxor. A explorat piramida lui Zoser din Saqqarah, în ale cărei încăperi a descoperit cele mai vechi texte religioase egiptene cunoscute. Lucrări: „Istoria antică a popoarelor din Orient", „Studii de mitologie și arheologie egipteană", „Inscripțiile piramidelor de la Saqqarah".

MASQAT v. **Mascat.**

MASSACHUSETTS [mæsətʃu:sits], stat în NE S.U.A., pe coasta Oc. Atlantic; 21,4 mii km^2; 6,1 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Boston*. Veche zonă industrială a țării (textilă, poligrafică, constr. de mașini electrice, încălțăminte). Cereale, plante furajere, cartofi. Legumicultură și pomicultură. Creșterea intensivă a animalelor. Pescuit. Zonă turistică.

MASSADA v. **Masada.**

MASSAI v. **Masai.**

MASSARI, Lea (pe numele adevărat *Anna Maria Massatani*) (n. 1933), actriță italiană de film. Roluri de subtilă compoziție și rafinată interpretare („O viață grea", „Amantul", „Vise în sertar", „Femeia în albastru"). Filme TV („Căpitanul Fracasse", „Anna Karenina").

MASSÉNA, André, duce de Rivoli, prinț de Essling (1758–1817), mareșal francez. Participant la războaiele napoleoneene, s-a remarcat în luptele de la Rivoli (1797), Essling (1809) și Wagram (1809). În 1814, l-a părăsit pe Napoleon și a trecut de partea Bourbonilor.

MASSENET [masnę] **Jules** (1842–1912), compozitor francez. Prof. la Conservatorul din Paris. Printre elevii săi: G. Enescu. Opere („Manon", „Werther", „Cidul", „Thaïs"), oratorii, lucrări orchestrale, balete, coruri, piese instrumentale și vocale. Melodist rafinat, cu un remarcabil simț dramatic și scenic.

MASSIM, Ioan C. (1825–1877, n. Gropeni, jud. Brăila), lingvist român. Acad. (1867), prof. la Școala Normală Superioară din București. Unul dintre ultimii reprezentanți ai curentului latinist; a elaborat, împreună cu I. Heliade-Rădulescu și Al. Roman, proiectul ortografiei bazate pe principiul etimologic, adoptat în 1869 de Academie. Autor, împreună cu A.T. Laurian, al „Dicționarului limbei române". Manuale de gramatică („Rapeda ideea de gramatica macedo-romanesca", „Elemente de gramatică elenică").

MASSINGER [mæsindʒə], **Philip** (1583–1640), dramaturg englez. Autor al unor piese de teatru de o savantă construcție și un accentuat caracter paradigmatic („Ducele din Milano", „Un nou mod de plată a vechilor datorii", „Doamna din oraș").

MASSINI, Egizzio (1894–1966), dirijor român de origine italiană. Prof. la Conservatorul din București. A sus-

Ioan C. Massim

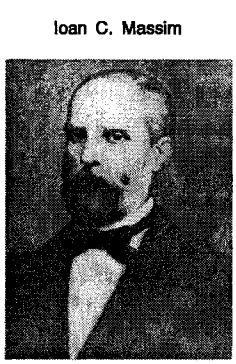

ţinut înfiinţarea Operei Române, unde a fost dirijor (1919–1949) şi director general (1945–1949). Repertoriu de operă şi simfonic. Premiere de opere şi balete româneşti.

MASSINISSA, rege al Numidiei (207–148 î.Hr.). Aliat al Romei (din 206 î.Hr.) în războaiele împotriva Cartaginei. I-a ajutat pe romani să-l înfrângă pe Hannibal la *Zama* (202 î.Hr.). Îşi extinde stăpânirea asupra celei mai mari părţi a Numidiei, punând bazele unui stat de sine stătător organizat după modelul monarhiilor elenistice.

MASS-MEDIA [mæs-mi:diə] (loc. engl.) subst. Termen care desemnează ansamblul mijloacelor şi modalităţilor tehnice moderne de informare şi influenţare a opiniei publice (ex. radioul, televiziunea, imprimatele de mare tiraj, Internet-ul, discul etc.); mijloace de comunicare în masă.

MASSOFF, Ioan (1904–1985, n. Bucureşti), istoric român al teatrului. Lucrări monografice şi de sinteză privind viaţa artistică românească în sec. 19–20 („Istoria Teatrului Naţional din Bucureşti", „Teatrul românesc. Privire istorică", „Constantin Nottara"); publicistică.

MASSON [masõ], **André** (1896–1987), pictor, gravor şi decorator francez. După o perioadă cubistă, devine unul dintre principalii exponenţi ai suprarealismului („Cele patru elemente", „Copii mâncând un peşte", „Panică"). Aflat în S.U.A. (1942–1945), a exercitat o importantă influenţă asupra artiştilor din şcoala „Action painting". A realizat o nouă decoraţie pentru plafonul teatrului Odéon din Paris. Ilustraţie de carte.

MASSON [masõ], **Antoine** (1806–1860), fizician francez. A realizat (1836) curenţi induşi de înaltă tensiune. Împreună cu L. Breguet, a construit (1836) un telegraf electric şi prima bobină de inducţie (1841), pe care a folosit-o înaintea lui H. Geissler ca să obţină descărcări electrice în gazele rarefiate.

MAST (< germ.) s. n. (EXPL. PETR.) Construcţie metalică de suprafaţă, aşezată deasupra găurii de sondă ca element de susţinere a echipamentului de manevră la sondele cu adâncime relativ mică.

MASTABA (cuv. arab „bancă") s. f. Construcţie funerară egipteană, de forma unui trunchi de piramidă, formată de obicei din trei încăperi: de sacrificiu, votivă şi mortuară.

MASTECTOMIE (< fr.) s. f. Ablaţia glandei mamare.

MASTER [ma:stə], **William Howell** (n. 1915), medic şi sexolog american. Împreună cu soţia sa, Virginia E. *Johnson,* iniţiază terapiile impotenţei şi frigidităţii („Dizarmoniile sexuale şi tratamentul lor", „Dragoste şi sexualitate").

MASTER (< engl.) s. n. Titlu acordat de o şcoală superioară sau de o universitate după terminarea unei specializări profesionale postuniversitare.

MASTERAT (< *master*) s. n. An de studiu pentru perfecţionarea postuniversitară; titlu obţinut după aceste studii.

MASTERS [ma:stəz], **Edgar Lee** (1869–1950), poet american. Cunoscut mai ales prin „Antologia orăşelului Spoon River", capodoperă a poeziei „antilirice", care uneşte îndrăzneţul realism psihologic cu satira socială. Biografii ale unor personalităţi celebre („Lincoln", „Whitman", „Mark Twain"); eseuri, memorialistică.

MASTIC (< fr. {i}) s. n. **1.** Amestec de materii minerale şi vegetale cu o vâscozitate foarte ridicată şi proprietăţi adezive, folosit la umplerea golurilor dintre piesele în contact, la etanşarea îmbinărilor, la lipire etc. **2.** Pastă de colofoniu, ceară, seu şi alte substanţe, cu care se ung locurile de altoire sau de rănire la pomii fructiferi. **3.** *Răşină-mastic* = răşină naturală de origine vegetală, cu miros aromatic, provenită dintr-un arbust asiatic *(Pistacia lentiscus),* care serveşte la fabricarea masticii, a unor lacuri etc.

MASTICARE (< *mastica,* verb rar folosit) s. f. Operaţie de amestecare prin care se supune cauciucul la deformaţii plastice repetate, în scopul micşorării vâscozităţii, prin ruperea şi aglomerarea moleculelor cu catene lungi, astfel încât la sfârşit să poată fi tras în foi.

MASTICATOR, -OARE (< fr.) adj. Care serveşte la masticaţie, care se referă la masticaţie. ✧ *Muşchi m.* = muşchi care intervine în procesul de masticaţie prin mişcările pe care le imprimă mandibulei (ex. temporalul, maseterul, pterigoidianul intern şi extern etc.).

Mastodont

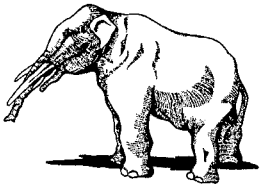

MASTICAŢIE (< fr., lat.) s. f. Proces de fragmentare şi de triturare a alimentelor în cavitatea bucală, care se efectuează, la om şi la mamifere, cu ajutorul dinţilor, al limbii şi al muşchilor masticatori.

MASTICĂ (< tc., ngr.) s. f. Băutură alcoolică aromatizată cu mastic **(3).**

MASTITĂ (< fr. {i}; {s} gr. *mastos* „mamelă") s. f. Inflamaţie acută sau cronică a glandei mamare, care apare de obicei la începutul perioadei de alăptare.

MĂSTLIN, Michael (1550–1631), erudit german. Prof. de matematică la Heidelberg şi Tübingen. Elev şi discipol al lui *Copernic* şi profesor al lui *Kepler.* A explicat, pentru prima oară, lumina voalată a părţii de Lună care nu este luminată de Soare.

MASTOCIT (< fr., engl.) s. n. Element celular din măduva osoasă, care conţine în citoplasmă granulaţii bazofile de diferite dimensiuni, ce secretă diverşi mediatori chimici (ex.: histamină, heparină).

MASTODONT (< fr.; {s} gr. *mastos* „mamelă" + *odont-* „dinte") s. m. Mamifer fosil din ordinul proboscidienilor, cu o talie apropiată de a mamuţilor, care avea pe fiecare maxilar câte o pereche de defense inegal dezvoltate. A trăit în stepele şi silvostepele Miocenului şi Pliocenului din Eurasia, Africa şi America.

MASTOIDĂ (< fr. {i}; {s} gr. *mastos* „mamelă" + *eidos* „aspect") s. f. Proeminenţă a osului temporal, situată în partea postero-inferioară a conductului auditiv extern, alcătuită din numeroase cavităţi de dimensiuni variabile, care comunică între ele şi cu casa timpanului.

MASTOIDITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamaţie acută sau cronică a mastoidei. Este una dintre complicaţiile frecvente ale otitei acute.

MASTOLOGIE (< fr.) s. f. Studiul glandei mamare, al funcţiilor, anomaliilor şi bolilor sale.

MASTOPATIE (< fr.) s. f. Denumire generică pentru orice afecţiune a mamelei.

MASTROIANNI, Marcello (1923–1996), actor italian de film. Interpret preferat al regizorului F. Fellini, pentru

multiplele sale resurse actoricești. Registru interpretativ larg, de la comedie la dramă și de la filmul de epocă la cel de actualitate („La dolce vita", „Opt și jumătate", „Noaptea", „Căsătorie în stil italian", „Divorț italian", „Ultimul Leo", „Drama geloziei", „Terasa", „Orașul femeilor", „Ginger și Fred", „Ochi negri", „Dincolo de nori", „Trei vieți și o singură moarte").

MASTURBAȚIE (< fr., lat.) s. f. Provocarea propriei plăcerii sexuale sau a unei alte persoane prin excitarea manuală a organelor sexuale externe. Nu este considerată un fenomen patologic decât dacă, acompaniată de fantasme, este preferată coitului normal. Fenomen tranzitoriu în adolescență, mijloc terapeutic folosit de sexologi în disfuncțiile sexuale. V. *onanie*.

MASUDI, Abu al-Hassan 'Ali Ibn Hussein al- (c. 900–956), călător și istoric arab. Din călătoriile sale, prin Orientul Apropiat și Mijlociu, India, Ceylon și Africa Orientală, a adunat bogate informații geografice, istorice și etnografice („Noutățile timpurilor", „Pășunile de aur și minele de diamante").

MASUR, Kurt (n. 1927), dirijor german. Repertoriu amplu, simfonic și de operă. Carieră internațională, la pupitrul marilor orchestre ale lumii. A preluat (din 1970) conducerea orchestrei Gewandhaus din Leipzig, iar din 1996 a devenit directorul ei muzical, susținând numeroase turnee și înregistrări, care au readus formația în prim-planul vieții muzicale internaționale. Director muzical și dirijor al Filarmonicii din New York și dirijor al Orchestrei Filarmonice din Londra (din 1991).

MAȘICUL (< fr.) s. n. Deschidere amenajată într-o podea ieșită în consolă sau la partea superioară a unui zid de cetate ori de castel medieval, prin care se aruncau asupra asediatorilor bolovani, smoală, apă clocotită; galerie la partea superioară a construcțiilor defensive medievale, cu deschideri practicate în același scop. Se mai numește și *gură de aruncare*.

MAȘINAL, -Ă (< fr.) adj. (Și adv.) Care se face mecanic, automat, inconștient.

MAȘINAȚIE (< fr., it.) s. f. Intrigă, uneltire, complot.

MAȘINĂ (< fr., germ.) s. f. **I.** Sistem tehnic format din organe și mecanisme care execută mișcări determinate pentru a transforma o formă de energie în energie mecanică *(m. de forță)* sau pentru a efectua lucru mecanic util *(m.*

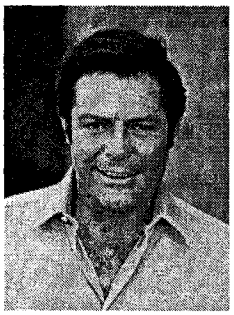

Marcello Mastroianni

de lucru). În general o **m.** este formată dintr-un batiu, cadru sau carcasă pe (sau în) care sunt montate mecanismele sau/și organele care execută mișcările funcționale, mecanismele sau motoarele de antrenare (în cazul **m.** de lucru), echipamentul de comandă și echipamentele (sau sistemele) anexe (de alimentare, de ungere, de răcire etc.). **M.** de forță pot fi *generatoare* sau *motoare*. După utilizare, principalele **m.** de lucru sunt: *m. agricolă* = **m.** folosită pentru efectuarea lucrărilor agricole: semănătoarea, stropitoarea, prăfuitoarea (pentru combaterea dăunătorilor), cositoarea, presa de balotat, secerătoarea, batoza, combina de recoltate etc.; *m. de construcții* = **m.** folosită pentru prelucrarea materialelor de construcție și pentru efectuarea unor lucrări de construcții industriale, hidrotehnice etc.; *m. de ridicat* = **m.** de transport compusă dintr-un organ de apucare (ex. cârlig, gheară), un cablu de tracțiune, un organ de acționare și înfășurare a cablului și un motor de acționare; *m. de transport* = **m.** folosită la deplasarea materialelor sau a persoanelor pe distanțe relativ reduse (ex. banda transportoare, conveierul, elevatorul, funicularul etc.); *m. minieră* = **m.** folosită în lucrările de subteran sau de la suprafață, atât pentru operațiile de abataj (de perforare și detașare a rocilor), cât și pentru cele de mărunțire, preparare și transport al materialelor la suprafață. ✦ *M. electrică* = **m.** de forță care transformă energia mecanică în energie electrică (ex. generatoarele electrice) sau energia electrică în energie mecanică (ex. motoarele electrice). *M. hidraulică* = **m.** de forță care transformă energia hidraulică în energie mecanică (ex. roțile hidraulice, turbinele) sau invers (ex. pompele hidraulice). *M. pneumatică* = **m.** de forță care transformă energia unui gaz sub presiune în energie mecanică (ex. ciocanul pneumatic, presa pneumatică) sau energia mecanică în energie a unui gaz sub presiune (ex. compresorul). *M. sonică* = **m.** de forță generatoare ce transformă energia mecanică în energia unor unde de presiune, care sunt transmise prin conducte fie la un motor sonic, fie la diferite mașini-unelte. *M. termică* v. *motor termic*. **II.** Sistem tehnic format din unul sau mai multe mecanisme destinate efectuării unor lucrări de birou, laborator etc. (ex. mașina de scris, calculator mecanic, mașină de cifru (pentru scris cifre și descifrat). *M. de calcul* = **a)** v. *calcul*. **b)** calculator **(2)**. ✦ P. restr. Aparat, dispozitiv, instrument. ✦ Spec. Automobil. ✦ Spec. Locomotivă. ✦ *M. de gătit* = sobă (de bucătărie).

MAȘINĂRIE (< *mașină*, după fr. *machinerie*) s. f. Mecanism **(1)**; *p. ext.* ansamblu funcțional alcătuit din mai multe piese și sisteme; mașină.

MAȘINISM (< fr.) s. n. Utilizarea pe scară largă a mașinilor în procesele de producție. Constituie baza tehnică a marii producții industriale, create pentru întâia dată ca urmare a primei revoluții industriale.

MAȘINIST (< fr., germ.) s. m. Muncitor care conduce și repară o mașină sau care supraveghează funcționarea unei mașini; mecanic **(3)**. ✦ Persoană care așază decorurile pe scenă, mânuiește instalațiile de luminat sau de producere a efectelor sonore etc.

MAȘLOC, com. în jud. Timiș; 3 939 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul Remetea Mică) și halte de c.f. (în satele Alioș și Fibiș). În satul **M.**, menționat documentar în 1326, se află un conac din 1855.

MAȘTERĂ s. f. (Reg.) Mamă vitregă.

MAT[1] (< germ., fr.) s. n. Situație în care un jucător de șah atacă regele jucătorului advers, punându-l pe acesta în imposibilitatea de a mai fi apărat sau mutat, determinând prin aceasta câștigarea jocului. ✧ Expr. *A face* (pe cineva) *mat* = a învinge pe cineva (într-o luptă, într-o dispută etc.).

MAT[2]**, -Ă** (< fr., germ.) adj. Fără luciu, fără strălucire, opac. ✦ (Despre sticlă) Lipsit de transparență; *spec.* translucid. ✦ (Despre suprafețe) Care împrăștie lumina incidentă în toate direcțiile; difuzant. ✦ (Despre sunete) Lipsit de rezonanță.

MATA (MATALE) (< *dumneata*) pron. pers. (Fam.) Dumneata.

MATA'AFA FIAME FAUMINA MULINU'U II (1921–1975), om politic din Samoa de Vest. Prim-min. (1959—1962 al coloniei autonome; 1962–1970 şi 1973–1975 al regatului independent).

MATACHE, Ion (1905–1957, n. sat Vâlcelele, jud Argeş), lăutar şi cântăreţ român de muzică populară. Reprezentativ ca repertoriu şi stil pentru zona Muscel. Şef de taraf la Bucureşti (1928). Unul dintre membrii fondatori şi primii dirijori ai Orchestrei de muzică populară a Radiodifuziunii Române (1949).

MATADI, oraş în partea de SV a R.D. Congo, la 336 km SV de Kinshasa, port fluvio-maritim pe fl. Congo, la 130 km de vărsarea lui în Oc. Atlantic; 172,7 mii loc. (1994). Aeroport. Expl. şi prelucr. lemnului; constr. navale. Ind. poligrafică, chimico-farmaceutică şi alim. (prelucr. peştelui). Export de bumbac, cafea, cupru, zahăr, lemn.

MATADOR (cuv. sp., de la *matar* „a ucide") s. m. Cel care, în desfăşurarea unei coride, trebuie să dea taurului lovitura de graţie.

MATAHALĂ s. f. **1.** Fiinţă sau lucru de proporţii exagerate; namilă, colos. ✦ Fiinţă fantastică, enormă şi cu înfăţişare îngrozitoare; arătare, nălucă. **2.** Sperietoare, momâie.

MATA HARI (pe adevăratul nume *Margaretha Geertruida Zelle*) (1876–1917), dansatoare olandeză. Învinuită în Franţa de spionaj în favoarea Germaniei, a fost executată.

MATAMOROS, oraş în NE Mexicului (Tamaulipas), la graniţa cu S.U.A., port pe Río Bravo; 363,5 mii loc. (1995). Nod rutier. Aeroport. Piaţă agricolă. Ind. constr. de maşini, electrotehnică, textilă, a pielăriei, alim. şi chimică. Export de cafea, bumbac, zahăr şi piei.

MATANZAS [matansas], oraş în NV Cubei, la 100 km E de Havana, port la str. Florida; 123,8 mii loc. (1994). Centru comercial. Ind. textilă, chimică (îngrăşăminte chimice, fire sintetice), a pielăriei şi încălţămintei, a mat. de constr., cauciucului, tutunului şi alim. (alcool, zahăr). Chibrituri. Pescuit. Export de zahăr, rom, conserve. Castelul San Severino (sec. 17), catedrala San Carlos (sec. 18). Fundat de spanioli (1693).

MATAPAN (în lb. greacă: **ÁKRA TAÍNARON) 1.** Cap în S Pen. Peloponeş, la 36°22' lat. N şi 22°30' long. E, punctul cel mai sudic al Europei continentale. În largul capului M. a avut loc, la 28 mart. 1941, în timpul celui de-al doilea război mondial, o bătălie navală în care flota britanică a provocat grele pierderi celei italiene. **2.** Fosă marină, în apropierea capului **M.**, având cea mai mare adâncime din M. Mediterană (5 121 m).

MATARE (după fr. *mattage*) s. f. (TEHN.) Ştemuire.

MATASĂ (MĂTASĂ), Constantin (1878–1971, n. Răpciuni, azi Ceahlău, jud. Neamţ), preot şi arheolog român. Protopop al jud. Neamţ (1909–1912; 1940–1945); iniţiator al lucrărilor de construcţie a bisericii Precista (1915). A efectuat săpături arheologice la Frumuşica, Podei-Târgu Ocna, Dealul Viei, Izvoare ş.a. Lucrări: „Palatul cnejilor", „Câmpul lui Dragoş. Toponimie veche şi actuală a judeţului Neamţ", „Prin Moldova de sub munte".

MATA-UTU (MATAOUTOU), localitate în arh. Wallis (SV Oc. Pacific), situată pe ins. coraligenă Uvea, centru ad-tiv al posesiunii franceze Wallis şi Futuna; 815 loc. (1983). Export de copra, banane, nuci de cocos. Pescuit.

MATAVULJ, Simo (1852–1908), scriitor sârb. Povestiri („Din Muntenegru şi de pe litoral") şi romane („Fra' Brne bogătaşul") de observaţie psihologică a societăţii sârbo-dalmate. Pagini autobiografice („Însemnările unui scriitor").

MATĂ (< fr.) s. f. Produs metalurgic intermediar între minereul brut şi produsul finit, conţinând sulfuri ale mai multor metale. Prin prăjire parţială se concentrează treptat sulfura metalului căutat.

MATCA, com. în jud. Galaţi, situată în Câmpia Tecuci, pe râul Corozel; 11 830 loc. (2000). Nod. rutier. Creşterea bovinelor şi a păsărilor. Viticultură. Biserica Sf. Nicolae (1856).

MATCĂ (< bg., srb.) s. f. **1.** Unica femelă din familia de albine, cu organele sexuale complet dezvoltate. Are, în colonia de albine, rolul de a depune ouă (150 000–200 000 într-un sezon), din care ies albinele lucrătoare, cât şi trântorii. Este recunoscută de albine după un miros specific. Sin. *regină* **(4). 2.** Albie minoră a unei ape curgătoare; *p. ext.* apa râului. **3.** Obârşie, origine, izvor; *spec.* locul de naştere, familia din care se trage cineva.

MATCOVSCHI, Dumitru (n. 1939, Basarabia), scriitor român. Lirică baladescă („Maci în rouă", „Melodica", „Armonii"). Proză de confesiune lirică („Toamna porumbeilor albi", „Focul din vatră"). Drame pe teme etico-morale („Cântec de leagăn pentru bunici", „Troiţa"). Literatură pentru copii („Clopoţel", „Hora mare").

MATÉ (< fr.; cuv. peruvian) subst. Arbust originar din America de Sud, înalt de 3–6 m, cu frunze persistente (din care se prepară ceaiul de Paraguay), flori albicioase şi fructe bace roşii; yerba maté *(Ilex paraguayensis).*

MATEESCO-MATTE, Nicolas (n. 1913, Craiova), jurist român. Stabilit în Canada (1950). M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la Montréal. Fondator (1976) şi director al Institutului de Drept Aerian şi Spaţial al Universităţii McGill din Montréal. Lucrări despre dreptul aerospaţial şi spaţial („Dreptul aerospaţial. Despre explorarea ştiinţifică şi folosirea comercială", „Drept aerospaţial. Telecomunicaţiile prin satelit", „Controlul armelor şi dezarmarea în spaţiul extraatmosferic").

MATEESCU, Cristea (1894–1979, n. Caracal), inginer român. Acad. (1974), prof. univ. la Bucureşti. Lucrări privind proiectarea şi execuţia construcţiilor hidraulice, construcţia barajelor de beton („Consideraţii critice asupra calculului barajelor de beton", „Probleme de profilare economică a

Nicolas Mateesco-Matte

Cristea Mateescu

construcţiilor hidroenergetice"), amenajarea integrală a apelor („Studii hidroelectrice. Râul Prahova", „Amenajarea raţională a Ialomiţei superioare"). Şef de proiect al complexului hidroenergetic Vidraru-Corbeni.

MATEESCU, Dan (n. 1911, Călăraşi), inginer român. Acad. (1974), prof. univ. la Timişoara. Studii teoretice şi experimentale în domeniul construcţiilor metalice (cupola Pavilionului expoziţional naţional, structura metalică a centralei hidroenergetice de la Porţile de Fier, sălile de sport din Timişoara, Arad, Baia Mare). Lucrări teoretice („Studii privind alcătuirea cupolelor cu nervuri şi inele", „Calculul şi proiectarea elementelor din oţel", „Construcţii metalice pretensionate").

MATEESCU, Gheorghe D. (n. 1928, Piteşti), chimist american de origine română. Stabilit în S.U.A. (1967). Lucrări fundamentale privind spectroscopia în infraroşu („Spectroscopia în infraroşu. Aplicaţii în chimia organică"). Contribuţii în chimia ciclobutadienei, în domeniul sărurilor de piriliu şi al rezonanţei magnetice nucleare. M. de onoare ai Acad. Române (1995).

MATEESCU, Mihai (1858–1891, n. Bucureşti), actor român. Numele său este legat de afirmarea pe scenă a dramaturgiei caragialiene. Creaţii memorabile în premieră: Cetăţeanul turmentat („O scrisoare pierdută"), Rică Venturiano („O noapte furtunoasă"), Catindatul („D-ale carnavalului"), Efimiţa — în travesti („Conu' Leonida faţă cu reacţiunea").

MATEESCU, Petre (1821–1873, n. satul Tutana, jud. Argeş), pictor şi grafician român. Participant la Revoluţia din 1848. Portrete („Dora d'Istria") şi litografii („Generalul Gh. Magheru") în spirit academic.

MATEEŞTI, com. în jud. Vâlcea, situată în zona de contact a Piemontului Oltetului cu Subcarpaţii Olteniei, pe

Dan Mateescu

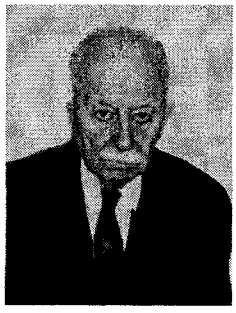

Alexei Mateevici

râul Târâia; 3 416 loc. (2000). Pomicultură. În satul **M.** se află biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1720, refăcută în 1852), iar în satul Turceşti bisericile cu dublu hram — Cuvioasa Parascheva şi Duminica Tuturor Sfinţilor (1833, cu picturi originare) şi Sf. Nicolae şi Sf. Gheorghe (1859).

MATEEVICI, Alexei (numele adevărat *Mateescu Alecu*) (1888–1917, n. Căinari, Tighina), preot şi poet român. Prof. la Seminarul din Chişinău. Preot militar, a murit pe front. Poezii cu tematică religioasă, patriotică şi socială („Cântecul zorilor", „Ţara", „Mama"). Autorul unei cunoscute poezii închinate limbii române („Limba noastră"). Traduceri din literatura rusă (Puşkin, Lermontov, Cehov).

MATEI, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată în zona Dealurilor Lechinţei, pe cursul superior al râului Meleş; 2 976 loc. (2000). Expl. de gaze naturale. În satul **M.**, menţionat documentar în 1391, se află o biserică reformată (sec. 17) şi castelul Haller (sec. 17), în stil baroc, iar în satul Bidiu o biserică ortodoxă, de lemn, cu hramul Cuvioasa Parascheva (sec. 17).

MATEI (în „Noul Testament"), apostol creştin originar din Galileea, chemat chiar de Iisus alături de El, unul dintre cei patru evanghelişti. Identificat în mod curent cu *Levi*, vameş pe vremea regelui Irod Antipa. Potrivit tradiţiei, a propovăduit creştinismul în Ethiopia şi Persia. Evanghelia sa (Evanghelia după Matei) scrisă în arameică (43–44 d.Hr.) s-a păstrat doar într-o copie tradusă în limba greacă. Structura ei urmează desfăşurarea cronologică a evenimentelor. Probabil martirizat în Ethiopia. Canonizat. Comemorat pe 16 nov.

MATEI, Ilie (1895–1969, n. Cernicari, jud. Galaţi), chimist român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la Iaşi. Director al Institutului de Chimie

Ilie Matei

Macromoleculară „P. Poni" din Iaşi (1951–1963). Lucrări în domeniul chimiei organice. Studiile sale privind compoziţia uleiurilor eterice din conifere au stat la baza valorificării acestora în România. A realizat în laborator fenoplastele de turnare experimentate în producţie.

MATEI, Mircea (n. 1929, Bucureşti), arheolog şi istoric român. Cercetări privind geneza şi evoluţia oraşului medieval românesc („Contribuţii arheologice la istoria oraşului Suceava", „Geneză şi evoluţie urbană în Moldova şi Ţara Românească. Până în secolul al XVII-lea").

MATEI AL MIRELOR (c. 1550–1624, n. Pogoniani, Epir-Grecia), mitropolit, caligraf, miniaturist şi istoric grec. Stabilit în Ţara Românească (c. 1603/1605), unde a fost egumen al Mănăstirii Dealu până la moarte. Mitropolit onorific de Mira Lichiei (din 1605). A lăsat o serie de Evanghelii în greceşte, caligrafiate şi împodobite cu miniaturi. Lucrări: cronica rimată „Istoria celor petrecute în Ţara Românească. Începând de la Şerban Voievod până la Gavriil Voievod", „Sfaturi către Alexandru Iliaş".

MATEIAŞ, masiv muntos situat la N de zona Muscelelor Argeşului, la mar-

Mateiaş. Mausoleul eroilor

ginea culoarului Rucăr-Bran, dominând depr. Câmpulung. Alcătuit din calcare tithonice. Alt. max.: 1 241 m. Vegetație saxatilă. Expl. de calcare. Mausoleu închinat eroilor din timpul primului război mondial.

MATEI BASARAB, domn al Țării Românești (1632–1654), din familia Craioveștilor. După o lungă carieră de mic dregător (1593–1627), ajuns mare agă (1627–1630), fuge în Transilvania devenind pretendent domnesc (1630–1631); ocupă domnia, după mazilirea lui Leon vodă, cu sprijinul lui Gheorghe Rákóczi I, al lui Mehmed Abaza pașa de Silistra și al boierilor din dreapta Oltului care l-au „ales" domn. A dus o politică internă echilibrată față de toate categoriile sociale, a întărit armata, sporind numărul slujitorilor de țară și străini, și al roșiilor, însă a sporit fiscalitatea, introducând „sama talerului", pentru a-și consolida visteria. În domeniul juridic a tipărit *Pravila de la Govora* (1640) și *Îndreptarea legii* (1652). A sprijinit tiparul bisericesc în mai multe centre și învățământul superior la Târgoviște, dar mai cu seamă a fost cel mai mare ctitor și restaurator de biserici și mănăstiri dintre domnii Țării Românești. **M.B.** a păstrat întotdeauna relații bune cu Poarta, prin mijloace diplomatice, dar vădind și fermitate militară (1636, 1637), gata însă pe ascuns să participe la proiecte de luptă antiotomană alături de popoarele sud-dunărene, de imperiali (1635), transilvăneni (1636) sau poloni (1647). Și-a bazat politica externă pe înțelegerile cu principii Gheorghe Rákóczi I (1633, 1635, 1636, 1640) și Gheorghe Rákóczi II (1650, 1651). A respins, cu sprijinul diplomatic al Porții și cel militar al principilor ardeleni, încercările lui Vasile Lupu de a-l înlocui în scaun cu fiul său Ioan (1637), apoi chiar de către domnul Moldovei, înfrânt la Nănișori-Ojogeni (1639) și ulterior la Finta (1653). Bătrân și rănit la Finta, **M.B.** n-a putut însă opri cele două valuri de mișcări sociale, având în frunte pe dorobanți și seimeni, de la mijlocul lui 1653 și din august 1653–apr. 1654; a murit la 9/19 aug. 1654 la curtea din Târgoviște.

MATEI CORVIN v. **Matia I Corvin.**

MATEJKO [mateiko], **Jan** (1838–1893), pictor polonez. Prof. la Academia de Artă din Cracovia, în cadrul căreia a reorganizat învățământul artistic. Compoziții istorice ample, evocând momente din trecutul național al Poloniei („Kościuszko în bătălia de la Raclawice", „Uniunea din Lublin").

MATELOT (< fr.) s. m. Marinar, matroz.

Matei Basarab

MATEMATIC, -Ă (< fr., it.) adj. Referitor la matematică sau la metodele sale. ✦ (Adverbial) Riguros, precis, exact.

MATEMATICĂ (< fr., lat., it.) s. f. Știință care studiază, cu ajutorul raționamentului deductiv, proprietățile entităților de natură abstractă (ex. numere, puncte, mulțimi etc.), precum și relațiile dintre acestea. Noțiunile cu care operează matematica sunt obținute prin abstractizarea proprietăților calitative specifice ale obiectelor și fenomenelor din lumea înconjurătoare, nedepinzând deci de conținutul concret al acestora. Definirea noțiunilor și a relațiilor dintre ele se face cu precizie maximă, iar concluziile și rezultatele la care se ajunge sunt valabile numai dacă au fost riguros demonstrate. V. *algebră, analiză, geometrie.*

MATEMATICIAN, -Ă (< fr.) s. m. Specialist în matematică.

MATERIAL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** (FILOZ.) Care aparține materiei, în opoziție cu spiritual sau formal; obiectiv **(II 1).** ✧ *Cultură m.* v. *cultură.* **2.** Care constă în bunuri ce pot servi la desfășurarea unei activități, la asigurarea traiului etc.; care ține de aspectul economic sau pecuniar. ✧ *Bază m.* = totalitatea mijloacelor, bunurilor etc. care servesc la desfășurarea unei activități (economice, științifice etc.). **II.** S. n. **1.** Materie primă, semifabricat etc. din care sau cu ajutorul căruia se obțin produse; materie **(3).** ✧ *M. de bază* (sau *principal*) = **m.** care intră, la obținerea unui produs, în substanța principală a acestuia. *Materiale de construcții* = **m.** care se încorporează într-o clădire și includ bunurile atașate unei clădiri, în așa fel încât să nu poată fi desprinse decât numai prin producerea unor daune cu o valoare mai mare decât a **m.** obținute prin înlăturare. ✦ Țesătură, stofă. **2.** (CHIM.) *M. de umplutură* = inele, bile, cilindri etc. de diferite mărimi, confecționate din sticlă, cuarț, metal ș.a., care se utilizează la umplerea coloanelor de distilare, de extracție sau de absorbție. ✧ *M. plastic* = denumire generică a materialelor **(II 1)** de sinteză, care prezintă anumite particularități de structură, de compoziție și fizico-mecanice, constituite în principal dintr-un produs macromolecular la care se adaugă diferite ingrediente (plastifianți, coloranți, stabilizatori etc.). *M.p.* se împart în: *polimerizate, policondensate* și *modificate chimic,* după procedeul de sinteză prin care a fost obținut componentul macromolecular, *plastomeri* și *elastomeri,* după comportarea la deformare, *termoplaste* și *termorigide,* după comportarea la încălzire. Sunt materiale solide, cu greutate specifică mică, cu rezistență mecanică ridicată, cu conductibilitate termică și electrică foarte mică, rezistente din punct de vedere chimic, frumos colorate, unele prezentând și o bună transparență optică. Au proprietatea de a fi prelucrate cu ușurință (sub acțiunea presiunii și a temperaturii). Înlocuiesc metalele, lemnul, pielea ș.a. în confecționarea unei game variate de produse (ex. *m.p.* pe bază de polietilenă, de policlorură de vinii, poliesteri, fenoplaste etc.). Unele *m.p.* sunt denumite curent *rășini sintetice.* Sin. *masă plastică.* **3.** Totalitatea documentelor, informațiilor și datelor care folosesc la elaborarea unei lucrări științifice, literare etc.

MATERIALICEȘTE (< *material*) adv. Din punct de vedere material, în ceea ce privește starea materială; bănește.

MATERIALISM (< fr., germ.) s. n. Punct de vedere potrivit căruia lumea este alcătuită în întregime din materie; toate evenimentele, actele și stările de lucruri fie sunt subordonate, fie pot fi reduse complet la obiecte materiale și la conexiunile dintre ele. Forme ale **m.** se găsesc cel puțin la Democrit și Epicur, care au încercat să descrie procesele naturale și experiența umană prin dispunerea și mișcările atomilor în vid. Ideile materialiste au fost revigorate începând din sec. 17, în legătură cu noua fizică a lui Galilei și Newton, de către Th. Hobbes, La Mettrie, d'Holbach, acum conturându-se proiectul unei concepții științifice despre lume. **M.** din sec. 17 și 18 nu admitea însă decât schimbări cantitative ale materiei. În sec. 19, Marx și Engels au încercat să înlocuiască vechiul **m.,** calificat drept „mecanicist", cu propriul lor *m. dialectic,* potrivit căruia materia și mișcarea ei sunt guvernate de legi obiec-

tive (preluate din Hegel): transformarea cantităţii în calitate, şi invers; legea întrepătrunderii contrariilor; legea negării negaţiei. Concomitent, ei au afirmat şi un *m. istoric,* tează după care condiţiile economice condiţionează viaţa socială, politică şi culturală, primele constituind „baza", iar ultimele „suprastructura".

MATERIALIST, -Ă (< fr., germ.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Adept al materialismului. **2.** Adj. Care aparţine materialismului, privitor la materialism. **3.** S. m. şi f., adj. (Persoană) lipsită de idealuri înalte, preocupată în mod exagerat de probleme practice, materiale.

MATERIALITATE (< fr., germ.) s. f. Caracterul a ceea ce este material, de natură materială.

MATERIALIZA (< fr.) vb. I tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni material **(I 1);** a (se) concretiza.

MATERIE (< lat., it., germ., rus.) s. f. **1.** (FILOZ.) În mod tradiţional, ceea ce este opus formei, la vechii greci: materialul primar sau substanţa din care sunt compuse diferitele elemente ale lumii, analog lemnului prelucrat de meşteşugari (Aristotel desemna **m.** prin cuvântul grec *hyle,* care, ia origine, însemna „lemn de pădure, neprelucrat"); sau ceea ce este opus spiritului, în gândirea modernă post-cartezian㠄substanţa întinsă", corpusculii şi atomii. Apoi, s-a impus distincţia dintre **m.** şi energie, **m.** în sens newtonian fiind caracterizată prin masă şi întindere, atât **m.** cât şi energia având principii proprii de conservare. În sec. 20, o dată cu A. Einstein, şi această distincţie a fost pusă sub semnul întrebării, **m.** şi energia putând fi transformate una în alta în anumite circumstanţe. Fizica atomică a schimbat radical ideile tradiţionale despre **m. 2.** (FIZ.) Substanţa din care sunt compuse corpurile perceptibile prin simţuri; include orice entitate care posedă masă de repaus ce poate fi detectată şi măsurată. ✦ Element, corp privit din punctul de vedere al compoziţiei sale. **3.** Material **(II 1).** ✧ *Materii prime* = bunurile rezultate din procese de producţie sau de prelucrare anterioare, care participă direct la fabricarea produselor şi se regăsesc în produsul finit integral sau parţial, fie în starea lor iniţială, fie transformată. **4.** Conţinut, fond, esenţă. ✧ Expr. *A intra în materie* = a începe discutarea sau tratarea subiectului, a fondului problemei. **5.** Problemă, chestiune; *p. ext.* domeniu de cercetare, de cunoaştere. ✧ *În materie* = în problema respectivă. *În materie de...* = în ceea ce priveşte..., cu privire la... **6.** Disciplină şcolară (**m.** de învăţământ); obiect (de învăţământ).

MATER MATUTA (sau **MATUTA)** (în mitologia romană), zeiţă a luminii din zori. Preluată din religiile populaţiilor din Italia arhaică, romanii i-au adăugat şi atributul de ocrotitoare a naşterilor. Îi era consacrată ziua de 11 iun., sărbătoarea Matralia, când femeile se rugau pentru copiii surorilor lor. Într-o epocă târzie, simboliza numai zorile, fiind complet identificată cu *Aurora.*

MATERN, -Ă (< lat., it.) adj. Care aparţine mamei, de mamă, care provine de la mamă. ✧ *Limbă m.* = limbă pe care o învaţă cineva din prima copilărie, de la părinţi. ✦ (Adverbial) Ca o mamă, cu sentimente de mamă.

MATERNITATE (< fr.) s. f. **1.** Starea, calitatea de a fi mamă. ✦ (DR.) Legătură juridică de descendenţă dintre un copil şi mama care l-a născut. **M.** poate fi stabilită pe cale de *recunoaştere* (prin declaraţie la serviciul de stare civilă, prin act autentic sau prin testament) sau pe cale de *acţiune în justiţie,* atunci când nu s-a întocmit ori nu se poate procura un certificat de naştere, sau când se contestă realitatea acestuia. Recunoaşterea care nu corespunde realităţii poate fi contestată în faţa instanţelor de judecată de către orice persoană interesată. Nimeni însă nu poate contesta starea civilă a copilului care are folosinţa unei stări civile conforme cu certificatul său de naştere. ✦ (Rar) Sarcină. ✦ Instinct matern. **2.** Spital pentru îngrijirea femeilor în timpul şi după naştere.

MATERNIZARE (după fr. *maternage*) s. f. (În psihanaliză) Metodă psihoterapeutică folosită pentru a stabili între terapeut şi pacient o relaţie asemănătoare cu cea dintre o mamă bună şi copilul ei.

MATHER [mæðər], **Cotton** (1663–1728), scriitor şi teolog american. Reprezentant de seamă al puritanismului din Noua Anglie (amplul poem narativ „Miracolele lumii invizibile"). Unul dintre conducătorii acţiunilor pentru dobândirea autonomiei administrative. Anchetator în celebrul proces de vrăjitorie de la Salem (1692), s-a opus însă barbarelor metode folosite de acuzatori.

MATHIEU [matjö], **Émile Léonard** (1835–1890), matematician francez. A studiat polarizarea luminii, mecanica cerească, teoria elasticităţii, folosind funcţiile pentru rezolvarea unor probleme particulare *(funcţiile lui M.),* soluţii periodice ale *ecuaţiilor diferenţiale ale lui M.*

MATHIEU [matjö], **Mireille** (n. 1947), cântăreaţă franceză. Considerată „sora mai mică a lui Piaf". Din 1966, carieră internaţională de mare profesionalism.

Mireille Mathieu

Discografie selectivă: „Les plus grands succes de Mireille Mathieu", „Vous lui direz..."

MATHURA, oraş în N Indiei (Uttar Pradesh), la 48 km NV de Ăgra, port pe Yamuna; 226,9 mii loc. (1991). Nod de comunicaţii. Ind. chimică, textilă, alim. Muzeu de arheologie. Unul dintre vechile şi marile centre religioase ale ţării. Considerat ca loc de naştere a lui Krişna. Importantă şcoală de sculptură în sec. 2–6. Păstrează numeroase opere ale statuarei din perioada Gupta (sec. 4–5). Moschee (1669).

MATIA I CORVIN (Matei Corvin), rege al Ungariei (1458–1490). Fiul lui Iancu de Hunedoara. A urmărit întărirea autorităţii centrale, bazându-se pe nobilimea mică şi mijlocie şi pe oraşe, cărora le-a acordat importante privilegii. Nemulţumită, marea nobilime din Transilvania s-a răsculat, în 1467, urmărind scopuri separatiste. Politică antiotomană şi de bună vecinătate cu Ţara Românească şi Moldova (cu excepţia campaniei din nov.–dec. 1467, încheiată cu înfrângerea de la Baia, aceasta fiind ultima încercare a unui rege maghiar de a supune Moldova). S-a aflat în conflict (1468–1470) cu regele Poloniei, Cazimir IV, pentru tronul Boemiei, cucerind Moravia şi Silezia. În 1485 a ocupat o mare parte din domeniile

Matia I Corvin

austriece, inclusiv Viena, unde și-a stabilit reședința până la moarte. În timpul domniei lui, curtea regală a devenit un centru de cultură umanistă (fondarea Universității din Pozsony, azi Bratislava, 1465; a sprijinit introducerea tiparului și a contribuit la înființarea bibliotecii Corvina). Sub **M.I C.**, regatul maghiar a ajuns la o epocă de înflorire maximă, dar lupta împotriva expansiunii otomane a fost lăsată pe plan secundar.

MATIGNON [matiñõ], **Camille** (1867–1934), chimist francez. Prof. la Collège de France. Lucrări privind termodinamica, metalele rare, prepararea clorurilor anhidre, a catalizoarelor sintezei de amoniac.

MATINAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține dimineții, al dimineții, care se petrece dimineața. ✦ (Despre oameni) Care se scoală de dimineață.

MATINEU (< fr.) s. n. Spectacol care are loc dimineața sau la primele ore ale după-amiezii.

MATISA (după fr. *matir*) vb. I tranz. A executa operația de matisare.

MATISARE (< *matisa*) s. f. Operație de finisare a țesăturilor de mătase artificială prin care li se atenuează luciul.

MATISIRE (< după fr. *matisage*) s. f. (NAV.) Împreunare a două capete de frânghie sau a două cabluri prin împletirea șuvițelor care le compun.

MATISSE [matis], **Henri** (1869–1954), pictor, sculptor și desenator francez. A reinterpretat spațiul plastic dintr-o perspectivă ce va fundamenta o direcție a artei sec. 20. Reprezentant al fovismului („Dansul", „Atelierul roșu"), pe care l-a depășit, făurindu-și un stil ce se definește prin acordul perfect dintre culoarea strălucitoare, pură și desenul sintetic, suplu, sugestiv și prin decorativismul rafinat („Bluza românească", „Marele interior roșu", „Femeie în fața ferestrei"). Maestru al colajului („Boxerul negru") și al ilustrației de carte (Ch. d'Orléans, Baudelaire, Mallarmé). Sculpturi în bronz („Spate"). Vitralii. Reprezentat în Muzeul Colecțiilor de Artă, București.

MATITATE (< fr.) s. f. (MED.) Senzație sonoră fără rezonanță, percepută la percuția organelor pline, lipsite de gaze (ficat, inimă, splină) și a unor cavități (pleurală, pericardică, peritoneală) în care apare, patologic, un lichid (ex. în pleurezie, pericardită).

MATIȚA, lac în Delta Dunării, între brațele Chilia și Sulina, încadrat de grindurile Chilia la V și Letea la E; 6,53 km^2. Este legat prin canale de lacurile Babina, Merheiu Mare și Trei lezere. Ad. max.: 3 m. Pescuit.

MATIȚĂ (< bg., srb.) s. f. Partea centrală a năvodului, care în momentul colectării peștelui ia forma de pungă; este confecționată dintr-o plasă de bumbac sau din fire de masă plastică.

MATLASA (< fr.) vb. I tranz. A căptuși un material textil sau un articol de îmbrăcăminte din stofă, mătase, tricot etc., cu un material mai gros (lână, vată, vatelină, tricot scămoșat etc.), întins sub suprafața primului și fixat cu ajutorul unor cusături care scot, în relief, un anumit model.

MATOCIKIN ȘAR, strâmtoare între Insula de Nord și Insula de Sud a arh. Novaia Zemlea, care unește M. Barents cu M. Kara. Lungimea max.: 98 km; lățimea minimă: 0,6 km; ad. max.: 12 m. Țărmuri înalte. Acoperită de ghețuri o mare parte din an.

MATO GROSSO 1. Vast podiș în V Braziliei, cuprins între cursurile superioare ale fl. Paraná și Paraguay, alcătuit din formații vechi cristaline, puternic metamorfozate. Alt. medie.: 500–700 m. Păduri tropicale în N; vegetație de campos în S. Regiune inaccesibilă (multe mlaștini), puțin cunoscută. **2.** Stat în V Braziliei, în podișul cu același nume; 901,4 mii km^2; 2,3 mii. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Cuiabá*. Expl. forestiere. Mari rezerve de min. de mangan și fier, de diamante și șisturi bituminoase. Orez, tutun, trestie de zahăr, porumb și manioc.

Henri Matisse: „Spate"

MATO GROSSO DO SUL, stat în SV Braziliei; 357,5 mii km^2; 1,9 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Campo Grande*. Expl. de min. de fier și mangan. Creșterea bovinelor. Culturi de cafea, trestie de zahăr, bumbac.

MATOR (< fr.) s. n. Instrument folosit în legătoria de artă pentru imprimări pe piele.

MATOŠ, Antun Gustav (1873–1914), scriitor croat. Promotor al modernismului, a reprezentat un punct de referință pentru tinerii scriitori. Opera sa, alcătuită din versuri („Poezii"), povestiri („Schije", „Noi schije") și eseuri („Studii și călătorii"), este străbătută de sentimentul conștiinței naționale.

MATOSTAT (< ngr.) s. n. Varietate de calcedonie de culoare verde; este o piatră semiprețioasă.

MÁTRA, masiv muntos în N Ungariei, format din andezite și tufuri vulcanice. Alt. max.: 1 015 m (vf. Kékes). Expl. de lignit, min. de plumb și zinc. Puternic fragmentat. Acoperit cu păduri de foioase și conifere. Viticultură. Turism. Aici s-au desfășurat, între oct. 1944 și ian. 1945, lupte grele între trupele româno-sovietice și cele germane.

MATRAPAZLÂC (< tc.) s. n. (Fam.) Faptă necinstită, șarlatanie, escrocherie, fraudă.

MATRIARHAL, -Ă (< fr.) adj. Referitor la matriarhat.

MATRIARHAT (< fr., germ.) s. n. (În Comuna primitivă) Formă de organizare socială în care apartenența la gintă se stabilea pe linia descendenței materne. Se caracterizează prin situația dominantă a femeii, prin moștenirea matrimonială a averii sociale.

MATRICE (< fr., lat.) s. f. **1.** (MAT.) O funcție A definită pe produsul cartezian a două mulțimi finite, de *m*, respectiv *n* elemente, Mx N, cu valori într-un inel oarecare R. Valorile ei se dispun într-un tablou cu *m* linii și *n* coloane.

$$A = \begin{Vmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mm} \end{Vmatrix}$$

Dacă $m = n$, matricea se numește *pătratică*. Calculul matricial a fost creat de matematicianul englez A. Cayley și este larg utilizat în toate domeniile matematicii fundamentale și aplicate. **2.** (LOG.) Tabel reprezentând valoarea de adevăr a unui enunț pe baza valorii de adevăr a elementelor sale componente. **3.** (ANAT.) Uter; (fig.) obârșie. **4.** (HIST.) Substanța fundamentală a țesutului conjunctiv. **5.** (BIOL. CEL.)

Substanța fundamentală a citoplasmei, plastidelor, mitocondriilor. **6.** (PALEONT.) Substanță în care se află inclusă o fosilă. **7.** (PETROGR.) Liant al rocilor sedimentare psefitice (conglomerate, brecii) și pramitice (gresii), de natură alogenă (minereuri argiloase, mice, clorite, micrite carbonatice).

MATRICID, -Ă (< fr.) adj., subst. **1.** Adj., s. m. și f. (Persoană) care-și omoară mama. **2.** S. n. Crima celui care își ucide mama.

MATRICOL, -Ă (< it., fr., lat.) s. f., adj. **1.** S. f. Condică, registru în care se înscriu numele persoanelor a căror evidență este necesară; registru în care se înscriu datele personale și situația școlară a elevilor; *p. ext.* număr de ordine purtat de elevi pe mâneca uniformei. ✦ Număr de ordine sub care sunt înscriși soldații în registrul unui regiment; *p. ext.* ștampila cu acest număr ce se aplică pe diferitele obiecte ale soldatului. **2.** Adj. De matricolă.

MATRIMONIAL, -Ă (< fr.) adj. Privitor la căsătorie. ✧ *Regim m.* = totalitatea normelor juridice referitoare la relațiile dintre soți pe timpul căsătoriei, în special cu privire la bunurile lor. În prezent, regimul **m.** legal, unic și obligatoriu, este acela al *comunității* bunurilor dobândite în timpul căsătoriei (cu excepția bunurilor declarate expres de lege ca fiind proprii ale unuia dintre soți). ✧ *Convenție m.* = convenție încheiată între viitorii soți, cu ocazia sau în vederea încheierii căsătoriei, prin care ei își aleg unul dintre regimurile **m.** reglementate de lege sau își reglementează altfel (în limitele îngăduite de lege) raporturile lor privitoare la bunuri. În diferite țări, sau în diferite perioade istorice, soții pot/puteau alege între regimul *dotal* sau diferite alte regimuri (de *comunitate*, de *separație*), fiecare legislație stabilind, de regulă (cu titlu supletiv), un anumit regim **m.**, aplicabil în lipsă de *c.m.* contrară.

MATRIMONIU (< lat., it.) s. n. Căsătorie.

MATRIȚA (< *matriță*) vb. I tranz. A prelucra un material prin deformare plastică (forjare), cu ajutorul unei matrițe, la rece sau la cald.

MATRIȚĂ (< germ.) s. f. **1.** (TEHN.) Unealtă alcătuită dintr-una sau din mai multe părți, folosită pentru fasonarea unui material prin deformarea lui plastică sub presiune. Se deosebesc **m.** de forjat, **m.** de presat, **m.** de injectat mase plastice etc. **2.** (POLIGR.) *M. de linotip* = **m.** folosită la turnarea literelor la linotip. *M. de monotip* = **m.** paralelipipedică care are gravată pe una din fețele frontale floarea literei; se folosește la turnarea literelor. *M. de stereotipie* = **m.** confecționată din carton special, pe care se imprimă forma inversă formei tipografice.

MATRIȚER (< *matriță*) s. m. Muncitor care lucrează la matrițe.

MATROANĂ (< fr., lat., it., germ.) s. f. Soție a unui cetățean roman; *p. ext.* femeie căsătorită. ✦ (Ir.) Femeie matură și grasă.

MATRONIMIC (< it.) adj. *Nume ~* = nume dat după mamă.

MATROZ (< rus., germ.; de la cuv. olandez *matroos*) s. m. Marinar, matelot; *p. restr.* (ieșit din uz) soldat în serviciul marinei militare.

MATSUDO, oraș în Japonia, în extremitatea de E a ins. Honshū, la 20 km NE de Tōkyō, port pe fl. Edogawa; 461,5 mii loc. (1995). Ind. metalurgică, constr. de mașini, alim. Este o suburbie rezidențială a orașului Tōkyō.

MATSUYAMA [matsuiama], oraș în Japonia, în partea de V a ins. Shikoku, port la Marea Interioară a Japoniei (Setonaikai); 461 mii loc. (1995). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. chimică, textilă (mătase, bumbac), a hârtiei, metalurgică, constr. de mașini agricole, de rafinare a petrolului. Centru de producție artizanală (din bumbac, lemn, hârtie). Piață agricolă. Muzeu. Turism. Castel (1603).

MATSYS [mațseis] **(MASSYS** [mașeis], **METSYS** [mețseis], **METZYS), Quentin** (c. 1466–1530), pictor și gravor flamand. Pictură de altar și de șevalet, făcând trecerea spre arta Renașterii, caracterizată prin nota gravă a expresiei, claritatea compoziției, simțul detaliilor și coloritul cald („Plângerea lui Hristos", „Legenda Sf. Ana", „Zaraful și soția lui", „Magdalena").

MATTA (pseud. lui *Roberto Sebastian Echaurren*) (n. 1911), pictor chilian. Sosit în Europa în 1933, se alătură grupului suprarealiștilor (S. Dali, A. Breton), apoi, din 1940, grupului dadaist din S.U.A. (M. Duchamp). Opera sa, cu un caracter ironic și polemic, evocă o lume primordială, populată de creaturi enigmatice, jumătate antropomorfe, jumătate mecanice („Prizonierul luminii", „Vertijul eroului").

MATTAGAMI, râu în SE Canadei, în partea de ENE a prov. Ontario; 443 km. Izv. din lacul omonim, curge pe direcția S–N și după ce confl. cu râul Missinaibi poartă numele Moose, vărsându-se în G. James (al G. Hudson) la Moosonee. Amenajări hidroelectrice (Smoky Falls, Wawaitin Falls, Harmon, Kipling ș.a.).

MATTEI, Enrico (1906–1962), industriaș italian. A promovat cercetările privind hidrocarburile din câmpia Padului. Fondatorul (1953) și primul președinte al Societății Naționale de Hidrocarburi — ENI, pe care, ulterior, a reorganizat-o. A încheiat acorduri cu producători din Orientul Mijlociu și cu U.R.S.S. Mort într-un accident de avion.

MATTEOTTI, Giacomo (1885–1924), om politic italian. Secretar al Partidului Socialist Unitar Italian (din 1922). După cucerirea puterii de către fasciști, a fost unul dintre șefii opoziției în Parlament. Răpit și ucis de fasciști.

MATTERHORN, denumirea germană a masivului *Monte Cervino.*

MATTEUCCI, Carlo (1811–1868), fizician și chimist italian. A formulat, independent de M. Faraday, legile electrolizei. Contribuții privind magnetismul și curenții induși; cercetări asupra electricității („Studiul fenomenelor electrice la animale").

MATTHAU [mæθau], **Walter** (1920–2000), actor american de teatru și film. A debutat pe Broadway (1948), impunându-se ca un mare comic, favorizat în mare parte de fizicul corpolent și stilul molatec și de o figură imobilă, care face față oricărei situații critice („Șarada", „O pereche ciudată", „Hello, Dolly", „Floarea de cactus", „Buddy Buddy", „Drăcușorul").

MATTHESON [mațəzon], **Johann** (1681–1764), compozitor și teoretician german. Organist de la vârsta de 9 ani. Activitate interpretativă complexă (cântăreț, instrumentist, dirijor). Opere, oratorii, cantate, sonate, suite. Scrieri teoretice („Manualul organistului perfect", „Capelmaistrul desăvârșit", „Fundația unui arc de triumf").

Walter Matthau

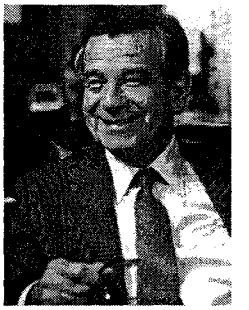

MATTHEWS [mæθju:z], **Sir Stanley** (1915–2000), fotbalist englez. Foarte bun dribleur, a jucat ca extremă dreaptă până la vârsta de 50 de ani, record de longevitate sportivă în fotbal. De 84 de ori internațional.

MATTIS-TEUTSCH [toitʃ], **Hans** (1884–1960, n. Brașov), pictor, sculptor și grafician german din România. Picturi și gravuri în diferite tehnici, relevând tendințe constructiviste și ecouri expresioniste („Flori sufletești", „Peisaje brașovene"); sculpturi de vitrină („Dansatoare", „Nud").

MATUR, -Ă (< lat., it.) adj. Ajuns la deplină dezvoltare (fizică și intelectuală); cu judecată, cu experiență; (despre un organism) ajuns la dezvoltare completă. Sin. *adult.* ✦ (Despre judecată, acțiuni etc.) Care denotă seriozitate, profunzime. ✦ Care a fost bine judecat, chibzuit. ✦ Fig. Care posedă o bogată experiență, multe cunoștințe etc.; dezvoltat, evoluat.

MATURA (în mitologia romană), zeiță care are în grijă coacerea fructelor (lat. *maturare* „a coace").

MATURAȚIE (< fr.) s. f. **1.** (BIOL.) Proces prin care un produs al organismului (gonade etc.) ajunge la maturitate. **2.** (IND. ALIM.) Fază de transformare fizică, chimică sau de altă natură pe care o suferă anumite substanțe ori sisteme coloidale, până la obținerea unor proprietăți sau caracteristici optime (ex. **m.** berii).

MATURÍN, oraș în NE Venezuelei, centru ad-tiv al statului Monagas; 276,8 mii loc. (1990). Nod de comunicații. Aeroport. Centru comercial (cereale, bumbac, cacao, vite) și expl. petroliere. Ind. textilă și alim. Fundat în 1710 de misionari capucini.

MATURITÁTE (< fr., lat.) s. f. **1.** Calitatea de a fi matur, stare de deplină dezvoltare (fizică și intelectuală); *p. ext.* perioadă din viața omului între tinerețe și bătrânețe. ✦ (BIOL.) Stare de dezvoltare deplină a unui organ sau a organismului întreg. ✧ *M. sexuală* = stare a organismelor vii de deplină dezvoltare a organelor genitale; în general, se referă la momentul în care organismele vii sunt apte fizic și psihic de reproducere. ✦ Stare de deplină dezvoltare a plantelor; coacere. ✦ Fig. Stadiu înaintat de experiență, de însușire a cunoștințelor. **2.** Seriozitate, profunzime.

MATURIZÁ (< *matur*) vb. I refl. și tranz. A deveni sau a face să devină matur; a atinge maturitatea (**1**); *p. ext.* a căpăta sau a face să capete seriozitatea omului matur.

MATUSALEM (în „Vechiul Testament"), patriarh. Bunic al lui Noe; a trăit 969 de ani. Simbol al longevității.

MATUSALEMICĂ (< n. pr. *Matusalem*) adj. *Vârstă* ~ = vârstă foarte înaintată.

MATUTA v. **Mater ~.**

MATUTE, Ana María (n. 1926), scriitoare spaniolă. Romane de evocare a copilăriei și a Războiului Civil (trilogia „Neguțătorii" alcătuită din „Prima amintire", „Soldații plâng noaptea", „Capcana"). Povestiri pentru copii.

MAȚ (lat. *matia*) s. n. **1.** (Pop.) Intestin. ✦ (Pop.) Pântece. **2.** Tub (elastic) cu diverse întrebuințări; furtun.

MAUCHLY [mokli], **John William** (1907–1980), inginer electronist american. Prof. univ. la Collegeville (Pennsylvania). A construit (1946) calculatorul electronic ENIAC (Electrical Numerical Integrator and Computer). În 1948, împreună cu John Eckert, a pus bazele unei companii de calculatoare.

MAUDELEY [mo:dzli], **Henri** (1771–1831), inginer britanic. Considerat părintele industriei de mașini-unelte. A inventat: filetarea pe strung (1794), strungul cu cărucior (1797), mecanismul bielă-manivelă (1807), prima macara pivotantă (1826) și șurubul micrometric (1829).

MAUGHAM [mo:m], **William Somerset** (1874–1965), scriitor englez. Romane psihologice cu implicații etice („Liza din Lambeth", „Robii") sau inspirate din biografia unor artiști („Luna și doi bani jumate", „Hora dragostei"); maestru al nuvelei exotice („Persoana întâi singular", „A tremurat o frunză"), comedii spirituale („Cercul", „Lady Frederick", „Scrisoarea"). Memorialistică.

William Somerset Maugham

MAUI, insulă în arh. Hawaii; 1,9 mii km^2. Orașe pr.: Wailuku, Kahului. Relief muntos vulcanic, cu alt. max. de 3 055 m (masivul Haleakala). În SE se găsește parcul național *Haleakala*. Trestie de zahăr.

MAUNA KEA, vulcan stins în ins. Hawaii, cu numeroase conuri parazite. Alt. max.: 4 205 m. Acoperit cu zăpezi; spre poale, păduri tropicale și savane. Rezervație naturală. Observator astronomic, cu unul dintre cele mai mari telescoape din lume (15 m diametru).

MAUNA LOA, vulcan în ins. Hawaii. Alt. max.: 4 169 m. Prin înălțimea sa reală (inclusiv soclul submers, care are 4 500 m) și prin volumul său, este cel mai înalt vulcan de pe Pământ. Stațiune vulcanologică. Cea mai puternică erupție: 6 ian. 1949. Parc național (92,8 mii ha), inaugurat în 1916.

MAUPASSANT [mopasă], **Guy de** (1850–1893), scriitor francez. Format sub îndrumarea lui Flaubert, ulterior influențat de naturalism, devine unul dintre reprezentanții cei mai importanți ai acestei școli. Maestru al povestirii și nuvelei, în care evocă scene de război, viața țăranilor normanzi și a micilor burghezi, a ființelor declasate („Bulgăre de seu", „Domnișoara Fifi", „Casa Tellier", „Miss Harriet", „Frumusețe inutilă"). Câteva dintre romanele sale („O viață", „Bel-Ami", „Pierre și Jean") sunt capodopere ale literaturii franceze. Arta sa se caracterizează prin precizia observației, sobrietatea analizei psihologice, finețea ironiei, claritatea și simplitatea clasică a expresiei. Versuri, teatru („Pacea căminului"), însemnări de călătorie.

MAUPERTUIS [mopertüi], **Pierre Louis Moreau de** (1698–1759), matematician francez. A realizat una dintre primele măsurători exacte ale unui arc meridian; a enunțat principiul minimei acțiuni în mecanică. Lucrări privind cuadraturile, problemele de extrem, singularitățile curbelor algebrice.

Guy de Maupassant

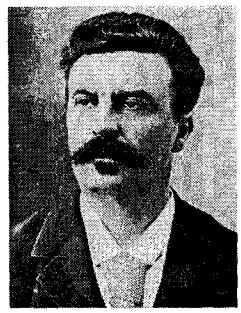

MAUR, -Ă (< lat., germ., fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. (La m. pl.) (În Antichitate) Numele dat de cartaginezi și de romani băștinașilor din N Africii (berberi); (în Evul Mediu) denumire generală a tuturor cuceritorilor arabi din Maghreb și din Spania; nume dat triburilor din Mauritania de pe malul drept al Senegalului. ✦ Persoană care face parte dintr-una din aceste populații. **2.** Adj. Care aparține maurilor **(1)**, privitor la mauri.

MAURER, Ion Gheorghe (1902–2000, n. București), avocat și om politic român. Acad. (1955). Președinte de onoare al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale. Membru al P.C.R. din 1936. Unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Gh. Gheorghiu-Dej, pe care l-a consiliat în promovarea relațiilor cu Occidentul și mediera conflictului sovieto-chinez. Membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1946–1947). Ministru al Afacerilor Externe (1957–1958). Președinte (1958–1961) al Prezidiului Marii Adunări Naționale. Președinte al Consiliului de Miniștri (1961–1974). După moartea lui Gheorghiu-Dej (1965), din considerente ale carierei politice, l-a sprijinit pe N. Ceaușescu, pentru ca să acceadă la funcția de prim-secretar al P.C.R. În 1974, a demisionat din toate funcțiile și s-a retras din viața politică din cauza unor divergențe cu N. Ceaușescu, păstrându-și însă o serie de avantaje.

MAURIAC [moriak], **François** (1885–1970), scriitor francez. Remarcabil stilist, opera sa este profund marcată de imaginea locurilor natale și de educația creștină, cu nuanțe de puritanism. Romane caracterizate prin frecvența motivului păcatului trupesc, al cuplului sfâșiat de neînțelegeri sau al femeii umilite și răzvrătite („Sărutul dat leprosului", „Génitrix", „Pustiul dragostei, „Cuibul de vipere", „Thérèse Desqueyroux"). Teatru („Asmodée"); eseuri („Voltaire contra lui Pascal", „Trei oameni mari în fața lui Dumnezeu", „Pământuri franciscane", „Cuvinte catolice"). Scrierile sale autobiografice („Memorii interioare", „Noi memorii interioare") au ridicat genul la nivelul meditației spirituale. Angajat politic, alături de generalul de Gaulle, a desfășurat o intensă activitate publicistică. A luat atitudine împotriva ocupației germane („Caietul negru"). Premiul Nobel pentru literatură (1952).

MAURICIU (Flavius Tiberius Mauricius), împărat bizantin (582–602). A urmărit consolidarea stăpânirii bizantine în Occident prin crearea exarhatelor de Ravenna și de Cartagina. A reluat cu succes ofensiva împotriva perșilor (din 583), punând apoi capăt îndelungatului război cu aceștia (572–591). Generalul său, Priscus, a luptat la Dunăre în 593 și 601 împotriva avarilor, slavilor ș.a. Detronat și ucis de centurionul Focas. I se atribuie tratatul de tactică militară „Strategikon".

MAURICIU, duce al Saxoniei (1541–1553). Deși luteran, se aliază cu Carol Quintul, luptând împotriva principilor protestanți la Mühlberg (24 apr. 1547); principe-elector (din 1548). Modul absolutist de guvernare al lui Carol Quintul îl determină să se îndepărteze de Habsburgi și să se alieze cu principii protestanți și cu regele Franței, participând la războiul din 1552–1556. Cu toate că a fost victorios în lupta de la Sievershausen (9 iul. 1553), rănit grav, a murit după două zile.

MAURICIU, conte de Saxa (1696–1750), mareșal francez de origine germană. Fiul electorului de Saxa, Frederic-August. A servit în armata polonă și cea rusă, trecând în 1720 în serviciul Franței. S-a remarcat ca tactician în Războiul de Succesiune la Tronul Austriei (1740–1748). Autor al unui celebru tratat de istorie militară.

MAURICIU DE NASSAU (1567–1625), stathuder (1585–1625) al Provinciilor Unite (Olanda) din dinastia de Orania; comandant suprem al forțelor armate în războiul împotriva spaniolilor. A obținut victoriile de la Turnhout (1597) și Nieuport (1600), încheind eliberarea părții de S a Olandei de sub stăpânirea spaniolă și obligând Spania să recunoască, prin armistițiul din 1609, încheiat pe 12 ani, independența Republicii Provinciilor Unite. În 1621, a reluat războiul împotriva Spaniei.

MAURITANIA, Republica Islamică ~ (Al Jumhūrīyah al-Islāmīyah al-Mūrītānīyah), stat în NV Africii cu ieșire la Oc. Atlantic; 1 030,7 mii km^2; 2,41 mil. loc. (1997). Limba oficială: araba; limba uzuală: franceza. Limbi naționale: wolof, soninke, poular (fulani). Religia: islamică (musulmani sunniți 99,5%), creștină (catolici 0,2%). Capitala: *Nouakchott.* Orașe pr.: Nouadhibou, Kaédi, Zouérat, Rosso, Kiffa. Este împărțit în 12 regiuni și districtul capitalei. Relief deșertic (60% din supr. țării) făcând parte din „Sahara atlantică", de fapt o câmpie întinsă, dominată de unele podișuri din gresie: Adrar (în NV) și El Hank (în N), Adafer și El Mrayer (în centru și E) și Assaba (în S). Peisaj cu dune de nisip, orientate de vânturi puternice. Climă tropicală deșertică extrem de aridă (5–10 mm/an), cu excepția treimii sudice (de-a lungul fl. Sénégal — 1 700 km), unde precipitațiile depășesc 600 mm/an. Vegetație xerofită în Sahara, de stepă ierboasă în Sahel și de savană cu pâlcuri de păduri tropicale în sudul extrem. Faună adaptată la seceta sahariană (insecte, reptile) sau de ierburi de savană. Cel mai important loc de cuibărit și de iernat pentru c. 1 mil. de păsări de apă de pe țărmul atlantic al Africii — parcul național Banc d'Arguin.

Ion Gheorghe Maurer

François Mauriac

Mauriciu de Nassau

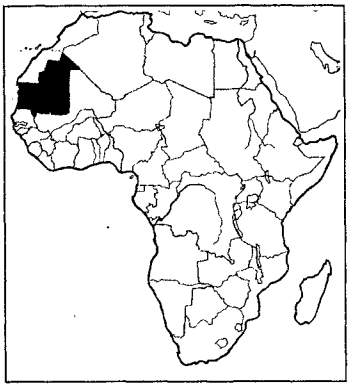

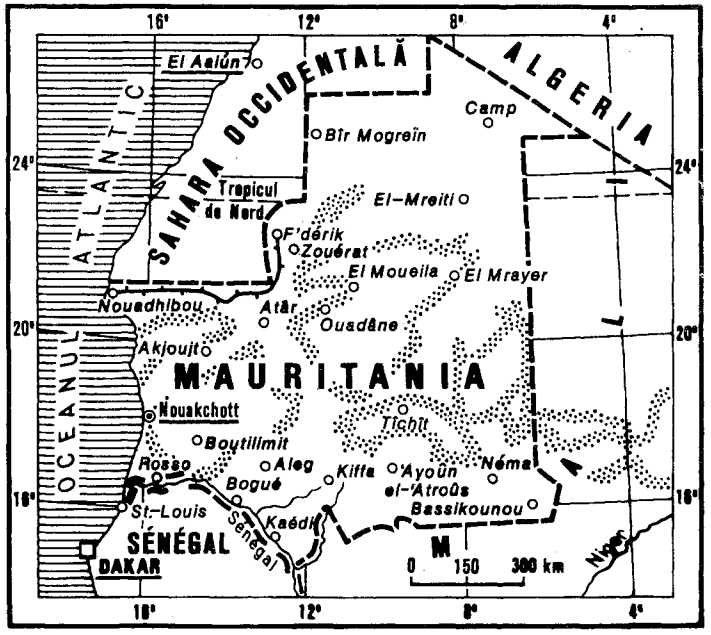

Economia se bazează pe industria extractivă şi prelucrătoare a min. de fier şi pe pescuit, produse care asigură totalitatea exporturilor ţării. Resurse de subsol variate (mil. t, 1996): min. de fier (11,36), aur (1,21 mii kg, 1995), cupru, wolfram, gips, fosfaţi naturali, diamante, ilmenit, sare. Industria prelucrătoare (împreună cu mineritul) asigură 19,7% din PNB şi concentrează doar 2,1% din forţa de muncă. Se produce: energie electrică (148 mii. kWh, 1994), ciment (375 mii t, 1995), produse petroliere, zahăr, covoare, lapte (168 mii t, 1994), carne (61 mii t, 1994), cărămizi, produse din metal, covoare, piei, brânzeturi, unt, peşte congelat, sărat şi afumat (10 mii t, 1994). Pe numai 0,2% din supr. ţării se cultivă mai ales produse de consum curent (mii t, 1996): porumb, mei, orez (53), sorg (145), igname, arahide, batate, cartofi şi legume, gumă arabică (450 t, 1990), curmali în oaze. 38,1% din supr. ţării este acoperită cu păşuni şi fâneţe, pe baza cărora se cresc (mil. capete, 1996): ovine (6,2), caprine (4,13), cămile (1,09), bovine (1,31), cabaline şi asini (173 mii capete). În total, agricultura participă cu 22,1% la formarea PNB şi concentrează 38% din populaţia activă. Pescuit intens, mai ales de thon, cefalopode şi moluşte: 90 mii t, 1995. C.f.: 704 km (pentru transportul min. de fier). Căi rutiere: 7 636 km (din care 840 km asfaltate). Flotă comercială maritimă (1995): 119 nave cu 39,45 mii t.d.w. Porturi pr.: Nouadhibou, Nouakchott, Cansado. Principalele obiective turistice: capitala Nouakchott cu Palatul Prezidenţial, Casa Radioului şi Casa Televiziunii; oraşul Atâr, fosta capitală a regatului Almoravizilor, localitatea Chinguetti din reg. Adrar — al şaptelea „oraş sfânt" al Islamului (moschei din sec. 13); zona de-a lungul fl. Sénégal cu faună de savană şi parcul naţional Banc d'Arguin. Moneda: 1 ouguiya = 5 khoums. Export (1996): peşte şi produse din peşte (57%, din care cefalopode 28,8%), min. de fier (42,7%). Principalii parteneri: Japonia (27%), Italia (18%), Franţa (12%), Spania (11%). Import (1996): produse petroliere (30,5%), alim. (22,4%), industriale şi miniere (20,8%). Principalii parteneri: Franţa (24%), Spania (8%), S.U.A. (7%). — *Istoric.* Populaţiile negride aşezate (sec. 8) pe terit. de azi al **M.** au fost islamizate sub influenţa berberilor (sec. 11–12) şi, apoi, a arabilor (sec. 13). În cursul Evului Mediu, **M.** s-a aflat în componenţa unor state din Africa Occidentală. În sec. 15 şi-au făcut apariţia negustorii de sclavi portughezi; ulterior, în **M.** au pătruns olan-

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni şi Districte	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1992)	Capitala
Adrar	215 300	62 906	Atâr
Assaba (El'Açâba)	36 600	185 574	Kiffa
Brakna	33 800	207 590	Aleg
Dakhlet Nouadhibou	22 300	83 246	Nouadhibou
Gorgol	13 600	201 300	Kaédi
Guidimaka	10 300	129 797	Sélibaby
Hodh ech-Chargui	182 700	234 011	Néma
Hodh el-Gharbi	53 400	175 089	'Ayoûn el-'Atroûs
Inchiri	46 800	13 630	Akjoujt
Tagant	95 200	67 939	Tadjikdja
Tiris Zemmour	252 900	37 534	Zouérate
Trarza	67 800	217 867	Rosso
Districtul capitalei			
Nouakchott	1 000	480 395	Nouakchott

dezii, englezii și francezii. Aceștia din urmă, după 1858, pornind din Sénégal, au ocupat progresiv, până în 1902, reg. centrală și de N a **M.**, instituind asupra acesteia protectoratul Franței; în 1920, **M.** a fost declarată colonie franceză și inclusă în Africa Occidentală Franceză. În 1958, **M.** a devenit republică autonomă în cadrul Comunității Franceze și în 1959 a adoptat prima Constituție și actuala denumire. La 28 nov. 1960 s-a proclamat independentă. Islamul sunnit este declarat (1961) religie de stat. După proclamarea independenței, viața economică și politică a țării a fost dominată de președintele Moktar Ould Daddah (introduce sistemul monopartid, naționalizează minele de fier și cupru, iar pe plan extern se distanțează de Franța și se apropie de țările din Liga Arabă) până în iul. 1978, când a fost înlăturat printr-o lovitură de stat, urmată în timp și de alte numeroase puciuri militare, care s-au repercutat extrem de grav asupra economiei și vieții politice. Implicată în problema Saharei Occidentale, **M.** semnează, la Alger, un acord cu frontul POLISARIO, prin care autoritățile mauritaniene renunță la orice revendicări asupra acesteia. Din 1984, colonelul Maawia Ould Sid' Ahmed Taya devine conducătorul statului (ales președinte în 1992, reales în 1997); promovează un proces de democratizare a vieții politice, care și-a găsit expresia în alegerile parlamentare din 1992, desfășurate în cadrul unui sistem pluripartit. Republică islamică prezidențială, potrivit Constituției din 12 iul. 1991. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament bicameral (Senatul și Adunarea Națională), iar cea executivă de președinte, care numește primul ministru.

MAURITIUS, Republica ~ (Republic of Mauritius), stat insular în Oc. Indian, în SE Africii, la 885 km E de Madagascar, cuprinzând arh. Mascarene (ins. **M.** și dependențele Rodrigues, Saint Brandon, Agalega ș.a.); 2 040 km^2; 1,14 mii. loc. (1997). Limba oficială: engleza. Religia: hindusă (50,6%), creștină (catolici 27,2%, protestanți 5,2%), islamică (16,3%), budistă. Capitala: *Port Louis.* Orașe pr.: Beau Bassin-Rose Hill, Vacoas-Phoenix, Curepipe, Quatre Bornes. Este împărțit în nouă districte geografice și două dependințe. Insula **M.** are o formă triunghiulară și un relief de origine vulcanică, format dintr-un podiș ce coboară treptat spre N și cade brusc spre țărmurile sudice și vestice, cu numeroase cratere vulcanice stinse (Mt. Peter Both, 826 m, alt. max. a țării). Climă subtropicală musonică, cu temperaturi medii ridicate la nivelul mării și precipitații bogate (până la 5 000 mm/an) în sezonul ploios. Violente taifunuri în mijlocul verii australe. Pădurea tropicală, cu specii de lemn prețios, acoperă 21,7% din terit. țării. Faună bogată în specii de păsări și mai săracă în mamifere. Economie în creștere, cu predominarea industriei și a construcțiilor care asigură 26,6% din PNB și concentrează 35,9% din populația activă și a turismului (c. 10% din PNB). Se exploatează sare. Industria prelucrătoare produce: energie electrică (1,12 md. kWh, 1995), derivate petroliere, produse electronice (ceasuri și aparate optice), îngrășăminte azotoase, fire și fibre textile, confecții, copra și produse alimentare (lapte, carne, ulei, zahăr — 623 mii t 1996, rom, bere — 309 mii hl 1995, țigarete — 1,2 mil. bucăți 1995). Șantiere navale. Expl. forestiere (12 mii m^3 lemn, 1995). Terenurile agricole ocupă 52,2% din supr. țării, agricultura participând cu 8,6% la formarea PNB și antrenând

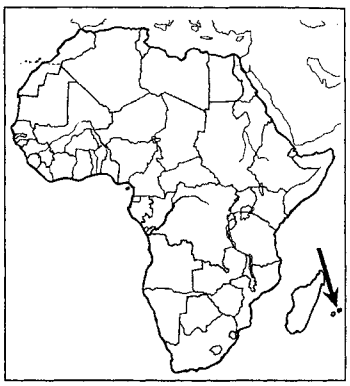

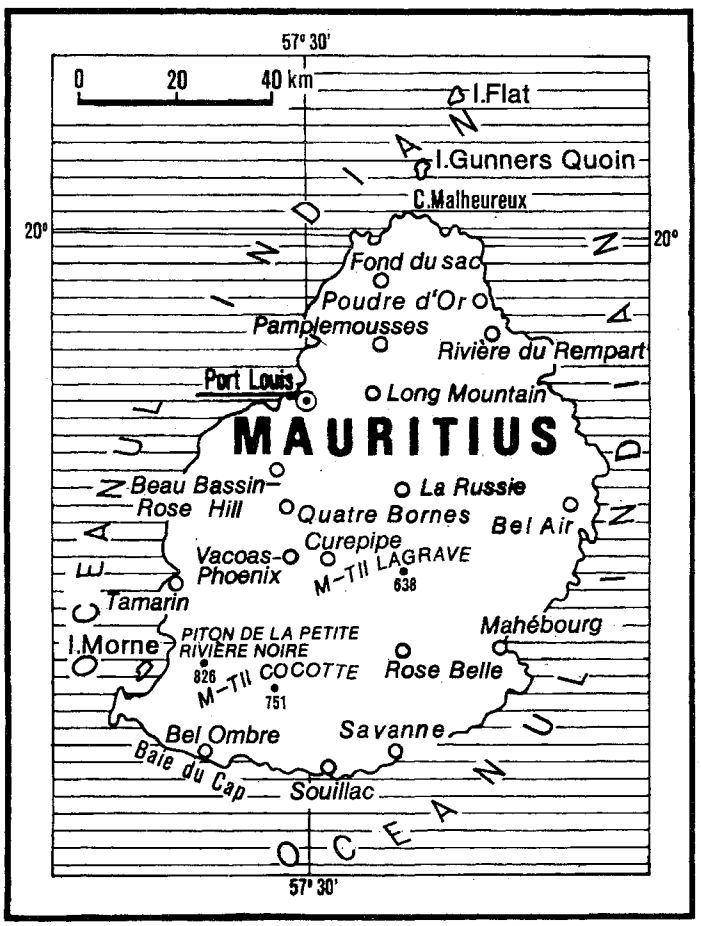

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Districte geografice şi Dependinţe	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1996)
Black River	259	48 819
Flacq	298	119 845
Grand-Port	260	103 068
Moka	231	70 801
Pamplemousses	179	111 328
Plaines Wilhems	203	344 958
Port Louis	43	136 638
Rivière du Rempart	148	93 850
Savanne	245	64 123
Dependinţe		
Agalega; Cargados, Carajos, Shoals (Saint Brandon)	71	170
Rodrigues	104	34 828

13,7% din forţa de muncă. Cultura trestiei de zahăr predomină (c. 75% din supr. cultivată), constituind un exemplu tipic de monocultură (5,6 mil. t, 1996). Se mai cultivă (mii t, 1995): cereale (porumb, orez), cartofi, manioc, batate, legume (tomate), tutun. Plantaţii de cafea, arahide, ceai, ananas, arbori de vanilie, palmieri de cocos. Se cresc mai ales (mii capete, 1996): caprine (98), bovine (34), ovine şi porcine. Pescuit: 17 mii t peşte, 1995. Nu are c.f. Căi rutiere: 1,9 mii km (1996). Flotă comercială maritimă (1995): 48 nave cu 238,3 mii t.d.w. Pr. port: Port Louis. Turism dezvoltat. Principalele obiective turistice: capitala cu Citadela (1838), Fort Adélaide (sec. 19), catedralele St. Louis şi St. James, statuia vicontelui Mahé de la Bourbonnais (sec. 18); oraşele Curepipe şi Mahébourg; localitatea Pamplemousses, unde Bernardin de Saint-Pierre a scris romanul „Paul şi Virginia"; conurile şi craterele vulcanice; cele nouă rezervaţii naturale cu păsări endemice. Moneda: 1 mauritian rupee = 100 cents. Export (1995): ţesături (54,2%), zahăr şi melasă (23,1%), fire şi fibre textile, copra, vanilie, rom, cafea, tutun. Principalii parteneri: Marea Britanie (33,6%), Franţa (20,7%), S.U.A. (14,5%). Import (1995): produse manufacturate (34,4%), maşini şi utilaj de transport (25,8%), produse alimentare (13,6%) şi chimice (7,8%), petrol şi produse petroliere (7%). Principalii parteneri: Franţa (12,9%), Africa de Sud (11,1%), India (8,4%), Marea Britanie (6,6%). — *Istoric.* Descoperită de portughezul Pedro Mascarenhas, în 1507 (nelocuită până la venirea europenilor), insula devine posesiune a Olandei (1598–1710), fiind numită **M.** în cinstea stathuderului Mauriciu de Nassau, apoi franceză (1715–1810) sub denumirea de Ile de France, iar din 1814, colonie britanică (rebotezată **M.**). După desfiinţarea sclaviei (1835), pe plantaţiile de trestie de zahăr sunt aduşi muncitori din India, ai căror urmaşi constituie c. 70% din populaţia insulei. În 1961, **M.** obţine autonomia internă, iar la 12 mart. 1968, independenţa de stat ca dominion în cadrul Commonwealth-ului; la 12 mart. 1992, **M.** se proclamă republică. Ca urmare a stabilităţii politice, în ciuda structurării vieţii interne pe comunităţi etno-confesionale sau istorice, economia ţării a înregistrat un continuu progres, fapt pentru care **M.** este considerat „unicul nou stat industrializat" al continentului african. O coaliţie, reprezentând îndeosebi interesele populaţiei de origine indiană, a deţinut (din 1991), în mai multe rânduri, puterea; din 1995, prim-min. laburistul Navin Chandra Ramgoolam. Republică parlamentară, conform Constituţiei din mart. 1968 (amendată în 1992). Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral (Adunarea Naţională), iar cea executivă de primul ministru şi de un Consiliu de Miniştri, numiţi de preşedinte, dar răspunzători în faţa Adunării Naţionale.

MAUROIS [moruą], **André** (pseud. lui *Émile Herzog*) (1885–1967), scriitor francez. Romane psihologice („Climate", „Cercul familiei"). Celebru mai ales datorită biografiilor literare („Lélia sau Viaţa lui George Sand", „Prometeu sau Viaţa lui Balzac") şi prin scrierile istorice („Istoria Angliei", „Istoria Statelor Unite"). Memorii.

MAUROLICO, Francesco (1494–1575), matematician şi erudit italian de origine greacă. Contribuţii în matematică şi astronomie. În cartea sa, „Arithmeticorum libri duo", a introdus pentru prima oară principiul conjecturii matematice. A descoperit mecanismul vederii (1575). A reconstituit şi tradus „Fenomenele" lui Euclid, „Sferele" lui Teodosio şi „Connicele" lui Apollonios din Perga.

MAUROVLAH -Ă s. m. şi f. adj. **1.** S. m. şi f. (La m. pl.) Populaţie românească din partea de V a Pen. Balcanice, cuprinsă între coasta dalmată, Drava şi Morava. ✦ Persoană care face parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine maurovlahilor **(1)**, privitor la maurovlahi.

MAUROVLAHIA, denumire dată Moldovei medievale, mai ales în actele Patriarhiei din Constantinopol.

MAURY [mo:ri], **Matthew Fontaine** (1806–1873), oceanograf şi meteorolog american. Cercetări asupra vânturilor şi curenţilor din oceanele Atlantic, Pacific şi Indian. A pregătit harta fundului Oc. Atlantic, pentru montarea cablului telefonic submarin între S.U.A. şi Europa. Autor al „Geografiei fizice a mării", prima lucrare de oceanografie modernă.

MAURYA, dinastie de regi în India antică (324–187 î.Hr.), în statul Magadha, întemeiată de *Chandragupta.*

MAUSER [mauzer] **1. Wilhelm von M.** (1834–1882), armurier german. A realizat pistolul automat **M.**, calibru 7,9 mm cu autoîncărcare. În 1872 a înfiinţat o fabrică de arme. **2. Paul von** (1838–1914), armurier german. Frate

André Maurois

cu **M (1).** Inventatorul unui model de închizător pentru puștile cu glonț, care îi poartă numele, adoptat întâi de armata prusacă, apoi de cea a altor țări, precum și de constructorii de carabine de vânătoare cu țeavă fixă.

MAUSOL (MAUSOLOS), satrap al Cariei (377–353 î.Hr.). Subordonat Imperiului Persan, reușește să obțină independența, extinzându-și controlul asupra unei părți a Lidiei și Liciei, precum și a unor orașe grecești (Halicarnas — pe care îl desemnează capitala regatului său, Milet și Efes). Soția sa, Artemisa, va construi aici, după moartea lui, un celebru monument funerar, devenit una dintre cele șapte minuni ale lumii antice.

MAUSOLEU (< fr., lat., germ.) s. n. Monument funerar de dimensiuni mari, ridicat în memoria unei personalități, a unor eroi etc. Numit astfel după mormântul de la Halicarnas, ridicat de Artemisa soțului ei, Mausol.

MAUSS [mos], **Marcel** (1872–1950), etnolog, sociolog și istoric francez al religiilor. Prof. univ. la Paris. Discipol și colaborator al lui E. Durkheim. Director al Institutului de etnologie al Universității din Paris. A cercetat modul în care simbolicul se inserează în viața socială, fenomenele acesteia neputând fi reduse la utilitar și rațional („Teoria generală a magiei", „Eseu despre dar. Formă și motiv al schimbului în societățile arhaice", „Sociologie și antropologie").

MAUTHAUSEN [mauthauzən], localitate în Austria Superioară, pe Dunăre, în aval de Linz; c. 4,4 mii loc. Aici a existat (1938–1945) un lagăr nazist de concentrare și de exterminare a oponenților politici, unde au pierit peste 120 000 de oameni. Azi muzeu.

MAVKI (< sl. *Navi* „moartea") subst. pl. Spirite malefice, aducătoare, de obicei, de moarte. Sunt reprezentate cu trup omenesc numai în față, din spate văzându-li-se măruntaiele. În varianta ucraineană, toți copiii care mor nebotezați devin **m.**

MAVROCORDAT, familie de fanarioți originară din Chios, cu important rol politic și cultural în sec. 17–18. Înrudită cu boieri români. Mai importanți: **1. Alexandru M. (Exaporitul)** (1641–1709), medic fiziolog și filozof. Prof. la Academia din Istanbul și mare dragoman al Porții Otomane (din 1673). A negociat Tratatul de Pace de la Karlowitz (1699). În „Instrumentul pneumatic al circulației sângelui" a susținut, printre primii, teoria lui W. Harvey cu privire la circulația sângelui. **2. Nicolae M.**, domn al Moldovei (1709–1710, 1711–1715) și al Țării Românești (1715–1716, 1719–1730). Fiul lui **M. (1).** Inaugurează regimul fanariot în Moldova și Țara Românească. A unit toate dările într-una singură, plătibilă în patru rate. În a doua domnie în Țara Românească, a reintrodus darea pe vii, pogonăritul și văcăritul. S-a îngrijit de dezvoltarea învățământului. **3. Ioan M.**, domn al Țării Românești (1716–1719). Fiul lui **M. (1).** Ca plenipotențiar al Imp. Otoman a tratat Pacea de la Passarowitz (1718) cu Imp. Habsburgic și cu Veneția. **4. Constantin M.**, domn al Țării Românești (1730, 1731–1733, 1735–1741, 1744–1748, 1756–1758 și 1761–1763) și al Moldovei (1733–1735, 1741–1743, 1748–1749 și 1769). Fiul lui **M. (2).** A înfăpuit o serie de reforme (a justiției, a fiscalității, a armatei, a introdus salarizarea funcționarilor statului), prin care a încercat modernizarea statului, pe linia centralizării. Cea mai importantă reformă efectuată de el a fost cea socială, prin care s-a înfăptuit eliberarea personală a *rumânilor* (1746) și a *vecinilor* (1749) și a fost introdusă claca (fixată la 12 zile pe an în Țara Românească și 24 de zile în Moldova). Preocupat de organizarea învățământului și a activității tipografice. Din 1741 datează cea mai veche colecție tipărită de documente românești, publicată din inițiativa sa.

MAVRODIN, com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Găvanu-Burdea, pe Râul Câinelui; 5 871 loc. (2000). În satul **M.** se află biserica Schimbarea la Față (1835) și Conacul Lițu (1930), iar în satul Nenciulești, o biserică din 1723.

MAVRODIN, Irina (n. 1929, Oradea), scriitoare română. Prof. univ. la București. Versuri („Poeme", „Reci, limpezi cuvinte", „Vocile", „Punere în abis") și eseuri („Spațiul continuu", „Romanul poetic", „Poietică și poietică", „Mâna care scrie. Spre o poietică a hazardului"). Traduceri (Proust, „În căutarea timpului pierdut" ș.a.).

MAVROFOR (< ngr. *mavroforos* „îmbrăcat în negru") s. m. Luptător grec din „batalionul sacru" al Eteriei, care avea uniformă neagră.

MAVROGHENI, Nicolae, domn al Țării Românești (1786–1790). De origine greacă. În lupta împotriva marii boierimi, care îi era ostilă, a căutat sprijinul celorlalte categorii sociale, cărora le-a făcut unele înlesniri. Cu toate că a fost credincios turcilor, pe care i-a susținut cu trupe în Războiul Ruso-Austro-Turc (1787–1791), a fost mazilit și apoi ucis.

MAVROKORDATOS, Alexandros (1791–1865), om politic grec. Participant la lupta pentru independența națională a Greciei (1821–1829). Prim.-min. (1833–1834, apr.–aug. 1844, 1854–1855). A prezidat prima Adunare Națională (Epidaur, 1822).

MAVROS, Nicolae (1782–1868), general și om politic român de origine greacă. Arheolog amator; a dăruit colecția sa de antichități Muzeului Național de Istorie din București.

MAWENZI v. **Kilimanjaro.**

MAWLAMYINE v. **Moulmein.**

MAWȘIL, Al ~ v. **Mosul.**

MAXENȚIU (Maxentius Marcus Aurelius Valerius), împărat roman (306–312). Fiul lui *Maximian.* Proclamat împărat de pretonieni, domnia sa a fost marcată de instabilitate internă; detronat de Constantin. A murit înecat în Tibru.

MAXI[1]- (< fr.) Element de compunere cu sensul „(foarte) mare", care servește la formarea unor substantive.

MAXI[2] (< fr.) adj. invar., subst. **1.** Adj. invar. (Despre rochie, fustă etc.) Care este foarte lungă (până la glezne). **2.** Subst. Fustă, rochie, pardesiu etc. foarte lungi.

Constantin Mavrocordat

Maxențiu

MAXILAR (< lat., fr.) s. n. Os pereche care face parte din oasele feței; prezintă pe marginea inferioară alveolele dentare. ✧ *M. inferior* = mandibulă.

MAXILĂ (< lat.) s. f. (ZOOL.) Fiecare dintre piesele bucale chitinoase situate în spatele mandibulelor la artropode, la unii viermi și moluște; falcă **(1)**.

MAXIM[1] (< *maximum*) s. n. Maximum. ✦ (MAT.) Valoare a unei funcții într-un punct, mai mare decât valorile funcției în punctele vecine, aflate într-un domeniu în care funcția e definită.

MAXIM[2], **-Ă** (< lat., fr.) adj., s. f. **1.** Adj. Care are cea mai mare dimensiune, durată, intensitate etc.; foarte mare. **2.** S. f. (MAT.) Cea mai mare valoare pe care o poate avea într-un anumit interval o funcție sau o cantitate variabilă. ✦ Cea mai înaltă temperatură care se înregistrează într-o perioadă dată (ex. **m.** zilei, **m.** anului).

MAXIM din Hrisopolis (Mărturisitorul) (580–662), călugăr și martir bizantin. Adversar al monotelismului, a apărat, cu prețul martiriului, ortodoxia. Lucrări de controversă teologică („Răspunsuri către Talasie", „Dialog cu Pyrrhus"), de exegeză ascetică și de liturghie, un scurt tratat „Despre suflet", o carte de comentarii teologice („Despre câteva locuri deosebit de grele din Dionisie și Grigorie de Nazianz", cunoscută, în traducerea lui Eurigena, sub numele de „Ambigua", aceasta din urmă foarte importantă pentru Evul Mediu).

MAXIM [mæksim], **Sir Hiram Stevens** (1840–1916), inventator american de origine engleză. Industriaș în domeniul tehnicii militare. A inventat (1883) mitraliera încărcată automat prin efectul reculului („mitraliera **M.**"), a perfecționat pușca automată, tunul și mitraliera grea.

MAXIM, Mihai (n. 1943, Vorniceni, jud. Botoșani), istoric român. Prof. univ. la București și Istanbul. Orientalist. Contribuții privind relațiile Țărilor Române cu Imperiul Otoman („Țările Române și Înalta Poartă", „L'Empire Ottoman au Nord du Danube et l'autonomie des Principautés Roumaines au XVI-ème siècle. Etudes et documents").

MAXIMAL, -Ă (< fr.) adj. Maxim[2] **(1)**.

MAXIMĂ (< fr., lat.) s. f. Enunț concis, exprimând o normă de conduită, o regulă logică sau metodologică; aforism, sentință **(2)**, apoftegmă.

MAXIMIAN (Marcus Aurelius Valerius Maximianus), împărat roman (286–305). Dintr-o familie de țărani săraci, a parcurs toate treptele ierarhiei militare, fiind desemnat cezar, la 1 apr. 285, de către Dioclețian, iar la 1 apr. 286, august și coîmpărat, încredințându-i-se provinciile occidentale ale Imperiului. A căutat să consolideze limesul african, amenințat de barbari. A abdicat împreună cu Dioclețian, dar s-a autoproclamat august (307); obligat să renunțe la titlu și constrâns de Constantin să se sinucidă (310).

MAXIMILIAN, numele a doi împărați germani: **M. I,** rege roman (1486–1519) și împărat al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană (1493–1519). A dus o politică de întărire a autorității centrale, iar pe plan extern, de extindere a dominației habsburgice în Europa apuseană. Prin tratate și căsătorii, a pregătit intrarea sub dominația casei de Habsburg a Spaniei (inclusiv posesiunile italiene și coloniile), a Boemiei și Ungariei. În timpul său, au început războaiele cu Franța pentru stăpânirea Italiei (Războaiele italiene, 1494–1559). **M. II,** rege roman (din 1562), rege al Boemiei, Ungariei și împărat al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană (1564–1576). În Ungaria, s-a lovit de opoziția nobilimii, partizană a lui Ioan Sigismund Zâpolya. În 1573, a înăbușit o puternică răscoală țărănească în Croația. Politică de toleranță religioasă față de protestanți.

Maximilian I

Constantin Maximilian

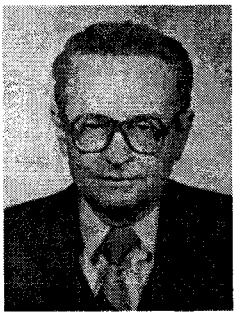

MAXIMILIAN, Constantin (1928–1998, București), medic român. M. coresp. al Acad. (1992). A organizat primul laborator de genetică medicală din România (1958), iar după 1962, un centru de sfaturi genetice. Lucrări de antropologie, bioetică, genetică umană etc. („Introducere în antropologie", „Ereditatea umană", „Genetica umană", „Impactul social al geneticii", „Dicționar enciclopedic de genetică", „Un genetician privește lumea", „Fascinația imposibilului", „Bioetica").

MAXIMILIAN, Ferdinand Joseph de HABSBURG, arhiduce de Austria (1832–1867), împărat al Mexicului (1864–1867), s-a menținut la putere sprijinindu-se pe conservatori și pe trupele franceze trimise de Napoleon III, devenind impopular. Prins și executat de patrioții mexicani, conduși de Benito Juárez.

MAXIMILIAN, Velimir (1882–1959, n. Buzău), actor român. Roluri de operetă, comedie și dramă. Prin calitățile

Maximilian II

Sir Hiram Maxim

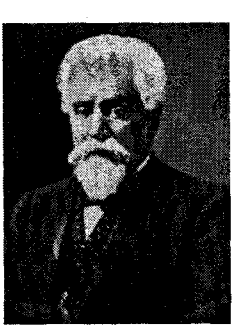

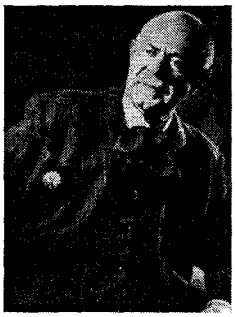

Velimir Maximilian

sale de comic, prin discreție și măsură, a dat viață unor tipuri memorabile din teatrul lui I.L. Caragiale („O noapte furtunoasă"), M. Pagnol, M. Gorki („Azilul de noapte"). Eseuri („Teatru, actor și public"). Amintiri.

MAXIMIN TRACUL (Caius Iulius Verus Maximinus Thrax), împărat roman (235–238). Originar din Tracia, a fost proclamat împărat de trupele de la Rin. Aflat în conflict cu Senatul, în timp ce purta lupte grele la Dunăre împotriva carpilor (238), a fost alungat de pe tron. Ca răspuns, a invadat italia, dar a fost învins și ucis la Aquileia.

MAXIMIZA (< fr.) vb. I tranz. A determina valorile variabilelor independente pentru care o funcție atinge valoarea sa maximă.

MAXIMUM (< fr., lat.) s. n. Punct limită, fază reprezentând limita superioară; maxim[1]. ✧ Loc. *La maximum* = în cel mai înalt grad. ✦ Cea mai mare cantitate, valoare, intensitate.

MAXIN, Leonid (pe numele adevărat *Leonid Fiodorovici Miasin*) (1896–1979), balerin și coregraf american de origine rusă. Stabilit în S.U.A. (1944). A dansat la Teatrul Mare din Moscova și în trupa Baletelor ruse. Realizatorul unor spectacole de avangardă („Paradă" — scenografia P. Picasso), suprarealiste („Mad Tristan", libretul și scenografia S. Dali). A pus în scenă celebre spectacole la Scala din Milano („Maria și Magul", „Degețica").

MAXWELL [mæksuəl] (< fr. {i}; {s} n. pr. *Maxwell*) s. m. Unitate de măsură a fluxului magnetic (simbol: Mx), egală cu 10^{-8} Wb.

MAXWELL [mæksuəl], **James Clerk** (1831–1879), fizician britanic de origine scoțiană. Prof. univ. la Aberdeen, Londra și Cambridge. Contribuții la teoria cinetico-moleculară a gazelor (legea de distribuție a vitezelor) și în electromagnetism. A alcătuit un sistem de ecuații care sintetizează toată gama de fenomene ale electricității și magnetismului (*ecuațiile M.*). Pe baza acestuia, a elaborat teoria electromagnetică a luminii și a dedus existența undelor electromagnetice („Tratat de electricitate și magnetism"). Prin cercetările sale de astronomie, a demonstrat că inelele planetei Saturn sunt compuse din particule discrete.

MAXY, Max Hermann (1895–1971, n. Brăila), pictor român. Peisaje urbane, naturi moarte („Natură moartă cu motive grecești"), compoziții de tendință cubistă, evoluând spre constructivism, adesea cu accente sociale („Piața Sf. Gheorghe în cârje", „Biliardul", „Bogăția apelor noastre"). Portrete de scriitori și artiști.

MAY [maj], **Ernst** (1886–1970), arhitect și urbanist german. Unul dintre reprezentanții funcționalismuiui. A construit numeroase cartiere rezidențiale la Frankfurt am Main: Römerstadt, Praunheim, Westhausen, Höhenblick și a participat la planurile de extindere edilitară a Moscovei. Ulterior, a lucrat în Kenya, Uganda și apoi din nou în Germania (Hamburg).

James Clerk Maxwell

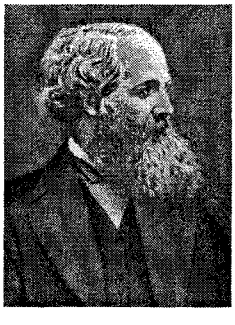

Karl May

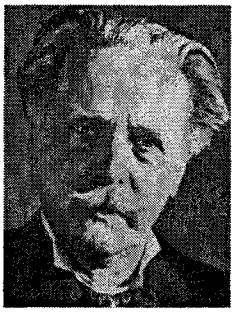

MAY [maj], **George II** (sec. 17–18), meșteșugar sas din Transilvania. Staroste al breslei argintarilor din Brașov. Între 1695 și 1709, a lucrat pentru Constantin Brâncoveanu (ferecături de cărți, candele), adaptând elementele de decorație barocă cerințelor artistice din Țara Românească.

MAY [maj], **Karl** (pseud. lui *Karl Hohenthal*) (1842–1912), scriitor german. Romane de aventuri, evocând mai ales lumea indienilor americani („Comoara din lacul de argint", „Winnetou", „Old Shurehand").

MAYA[1] (< fr., sp.) subst., adj. **1.** Subst. Denumire a triburilor de amerindieni din America Centrală, care vorbesc limba maya; azi puțin numeroși (c. 2 mil.), sunt regrupați în principal în Yucatán (Mexic). Fondatori ai unei civilizații precolumbiene (v. *precolumbian*) foarte evoluate, ce acoperea teritoriul actualelor state Mexic, Guatemala, Honduras și Belize, ale cărei origini urcă până în sec. 4 î.Hr. Se disting două mari perioade: Vechiul Imperiu (320–987) și Nouă Imperiu (987–1697), care sunt urmarea unei perioade zisă „formativă" (sec. 4 î.Hr.–4 d.Hr.). Apogeul acestei civilizații a fost atins în sec. 7–9; principalele așezări: Chichén-Itza, Copan, Mayapán, Uxmal, Tikal. **2.** Subst. (LINGV.) Limbă a populației maya **(1)**, vorbită și astăzi de unii locuitori din pen. Yucatân. **3.** Adj. *Artă maya* v. *artă precolumbiană*.

MĀYĀ[2] (< fr.; cuv. sanscrit „iluzie") subst. (În filozofia indiană) Forță miraculoasă; uneori, aparență înșelătoare, iluzie.

MĀYĀ (în brahmanism), zeiță creată de Vișnu, ca o forță primordială feminină din care se naște lumea.

MAYAGÜEZ, oraș în partea de V a ins. Puerto Rico, port la Canal de la Mona; 101 mii loc. (1996). Aeroport. Constr. de mașini și unelte agricole. Ind. electrotehnică, textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. (bere, lichior, țigarete). Universitate (1911). Fundat în 1763 cu numele de *Nuestra Señora de la Candelaria de Mayagüez* și declarat oraș în 1877.

MAYALL [mejəl], **John** (n. 1933), cântăreț și instrumentist britanic de blues și rock. Carieră solo și împreună cu grupul The Bluesbreakers. Considerat părintele blues-ului britanic. Discografie selectivă: „Bluesbreakers — John Mayall with Eric Clapton", „Turning Point", „The 1982 Reunion Concert", „Spinning Coin" etc.

MAYAPÁN, așezare situată în pen. Yucatân (Mexic) datând din perioada

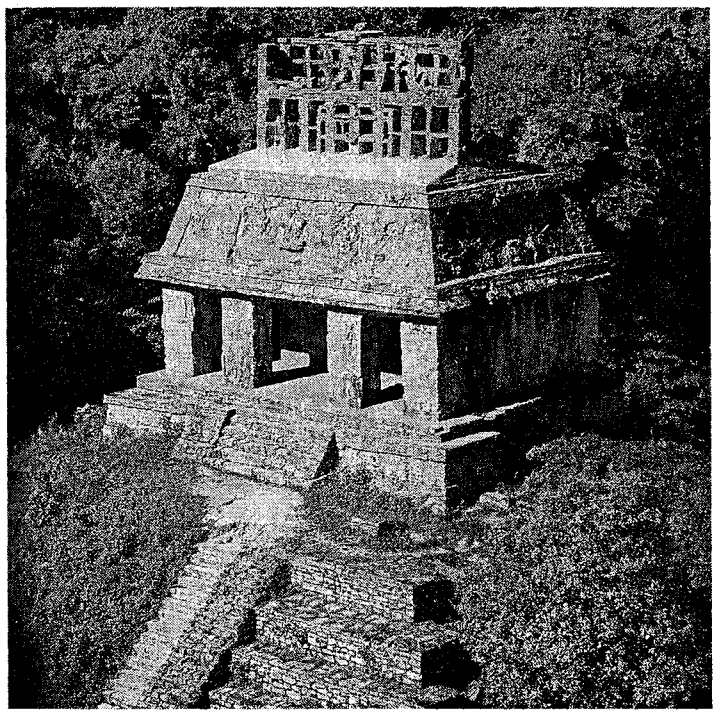

1

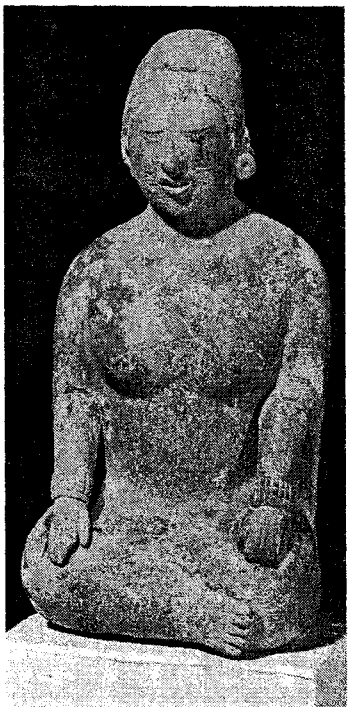

2

3

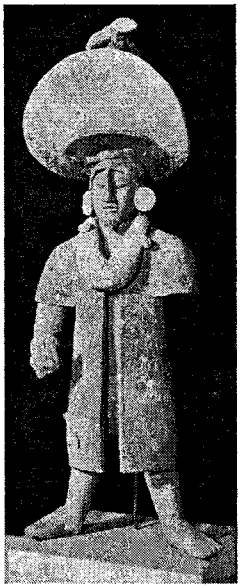

4

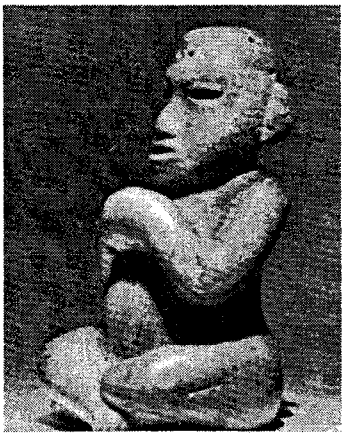

5

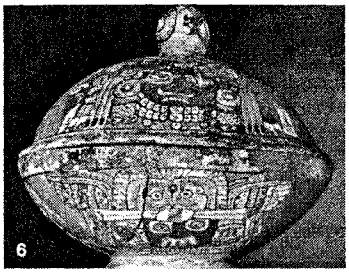

6

Civilizaţia Maya

1. Templul Soarelui din Palenque (Mexic); 2. Statueta unei femei şezând; 3. Vas decorativ; 4. Personaj mascat; 5. Figură masculină; 6. Vas cu capac

Julius Robert von Mayer

Octav Mayer

post-clasică a civilizației maya (950–1500). Aici au fost descoperite vestigiile unui oraș fondat în 1007 și părăsit în c. 1450. Era înconjurat cu ziduri de apărare în interiorul cărora se aflau numeroase temple.

MAYBACH, Wilhelm (1846–1929), inginer și inventator german. Concepe și realizează (1883), împreună cu G. Daimler, motorul cu explozie și combustibil lichid (petrol). În 1901, în cadrul companiei Daimler-Benz, a proiectat primul automobil Mercedes. A folosit duraluminiul la fabricarea dirijabilelor Zeppelin.

MAYER [maiər], **Johann Tobias** (1723–1726), cartograf, astronom și matematician german. Prof. la Göttingen. Director al Observatorului astronomic din Göttingen. A calculat cu precizie poziția axei de rotație a Lunii și a întocmit tabelele lunare (într-o lucrare postumă, 1770). A adus îmbunătățiri tehnicilor de elaborare a hărților suprafeței Lunii. Autor al unui catalog cuprinzând 998 de stele zodiacale.

MAYER, Julius Robert von (1814–1878), medic și fizician german. Unul dintre întemeietorii termodinamicii. A fundamentat principiul transformării și conservării energiei (1840) și a determinat (1867) echivalentul mecanic al caloriei („Mecanica căldurii").

MAYER, Octav (1895–1966, n. Mizil), matematician român. Acad. (1955), prof. univ. la Cernăuți și Iași. Primul doctor în matematică pură din România (1920). Lucrări de geometrie diferențială și geometrie proiectivă *(suprafețele M.)*, publicate postum în volumele: „Opera matematică" și „Teoria funcțiilor de o variabilă complexă". Principalul creator al geometriei diferențiale centroafine. Lucrări didactice („Curs de geometrie analitică").

MAYER-GOEPPERT, Maria v. **Goeppert-Mayer, Maria.**

MAYERLING, localitate în Austria, la 40 km S de Viena. Aici, într-un pavilion de vânătoare (pe locul căruia a fost zidită o biserică), au fost găsite (30 ian. 1889) cadavrele arhiducelui Rudolf de Habsburg și al baroanei Maria Vetsera, care s-au sinucis deoarece legătura lor de dragoste nu se putea concretiza într-o căsătorie recunoscută de Curtea imperială.

MAYFLOWER [meiflaue], navă engleză, plecată din Southampton (16 sept. 1620) cu 102 emigranți, care au fondat (26 dec.) prima colonie engleză în America de Nord (Plymouth, Noua Anglie).

MAYO [meiau], **George Elton** (1880–1949), sociolog american de origine australiană. Stabilit în S.U.A. în 1922. Prof. univ. la Harvard. Inițiator al unei orientări psihologiste în cadrul sociologiei industriale și al programului denumit „al relațiilor umane" („Problemele umane ale unei civilizații industriale").

MAYON, vulcan activ în Filipine, în SE ins. Luzon, considerat unul dintre cele mai reprezentative conuri vulcanice din lume, cu o circumferință de 130 km. Erupții în anii 1814, 1947, 1968, 1984 și 23 febr. 2000.

MAYOR ZARAGOZA, Federico (n. 1934), biochimist spaniol. Prof. univ. la Granada și Madrid. Director general al UNESCO (1987–1999). Contribuții originale de referință în domeniul biochimiei („Efecte ale acidului nicotinic și prezentarea compușilor ketonei din metabolismul organismului"). M. de onoare al Acad. Române (1992).

MAYOTTE [majot] **(MAHORAIS** sau **MAHORÉ),** insulă vulcanică în arh. Comore (Oc. Indian); 374 km^2. Centrul ad-tiv: *Dzaoudzi.* Alt max.: 660 m. Trestie de zahăr, sisal, arahide, arbori de vanilie, cocotieri. Pescuit. Descoperită de portughezul Diego Ribeiro (1527). Administrată de Franța (1843–1975). La 8 febr. 1976, Franța a organizat un referendum în ins. **M.** (parte integrantă a Rep. Comore), majoritatea locuitorilor ei pronunțându-se pentru menținerea statutului de „colectivitate teritorială" (referendumul a fost condamnat de O.N.U.). În 1979, Parlamentul francez a aprobat statutul de „teritoriu de peste mări" al Franței.

MAYR [maiər], **Ernst** (n. 1904), ornitolog și biolog american. A propus o definiție a speciei (1940), fondată pe criteriul interfecundității și studiul speciației determinate de existența unei bariere geografice temporare sau permanente între două populații ale aceleiași specii; aceasta a contribuit la elaborarea *teoriei sintetice a evoluției.* Lucrări: „Păsările Pacificului de sud-vest", „Speciile animale și evoluția".

MAZAGRAN (< fr.; n. pr. *Mazagran,* localit. în Algeria) s. n. Băutură răcoritoare preparată din cafea foarte concentrată cu bucățele de gheață.

MAZĂR-E-SHARÎF [mazar-i-ʃarif], oraș în N Afghanistanului, la 306 km NV de Kabul; 127,8 mii loc. (1990). Nod rutier. Centru comercial și meșteșugăresc (covoare, produse din piele și metal). Fabrică de egrenare a bumbacului. Țesături de mătase. Moscheea albastră.

Vulcanul Mayon

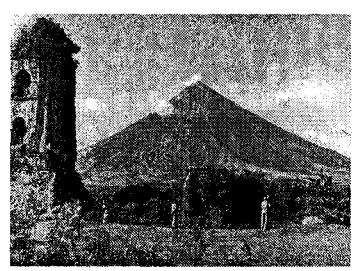

Mazăr-e-Sharîf. Moscheea albastră

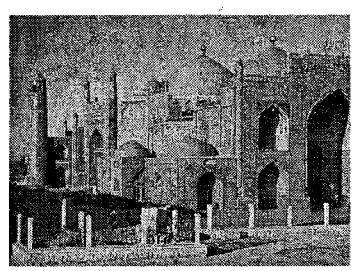

MAZARIN [mazarẽ], **Jules** (1602–1661), om politic și diplomat francez. Originar din Italia. Nunțiu papal la Paris (1634–1636), a intrat în serviciul lui Richelieu, cu sprijinul căruia a devenit cardinal (1641) și căruia i-a urmat ca prim-min. (1643–1661). În timpul minoratului lui Ludovic XIV, a deținut, împreună cu Ana de Austria, conducerea *de facto* a Franței, continuând, prin înăbușirea mișcărilor populare și a răzvrătirilor feudale (Fronda, 1648–1653), prin înăsprirea fiscalității și întărirea autorității centrale, politica predecesorului său de consolidare a absolutismului regal. Remarcabil diplomat, a dus o politică externă abilă (Pacea din Westfalia, 1648 și Tratatul de la Pirinei, 1659), consacrând hegemonia Franței în Europa.

MAZAR-PAȘA v. **Lakeman, Stephen Bartlett**.

MAZATLÁN, oraș în partea de V a Mexicului (Sinaloa), pe țărmul G. Californiei; 357,6 mii loc. (1995). Port. Aeroport. Constr. navale. Ind. metalurgică, textilă și alim. (conserve, zahăr, țigarete). Pescuit. Importantă stațiune turistică și balneară. Carnaval anual.

MĂZĂRE (cuv. autohton) s. f. Plantă alimentară și furajeră, anuală, din familia leguminoaselor, cu frunze compuse din 2–3 perechi de foliole, flori albe și fructul o păstaie cu 3–9 semințe *(Pisum sativum).* Are o perioadă scurtă de vegetație (60–120 zile). **M.** verde conține proteine, hidrați de carbon, sodiu, potasiu, calciu, fier, vitaminele A, B_1, B_2, C etc. Originară din Afghanistan, India și de pe țărmurile M. Mediterane, este cultivată în Europa cu c. 5 000 de ani î.Hr. În România, a fost introdusă în cultură în sec. 17. ✦ Păstăile sau semințele acestei plante; mâncare preparată din aceste semințe.

MAZDAKIȚI (< fr.) s. m. pl. Adepții unei mișcări populare cu caracter egalitarist din statul persan condus de dinastia Sasanizilor, îndreptată împotriva marilor proprietari de pământ; a fost inițiată, sub influența ideilor maniheiste, de reformatorul persan Mazdak (executat în 528/529). V. *pavliceni.*

MAZDEISM (< fr.; {s} cuv. zend *mazda* „atotștiutor") s. n. Religie a vechilor persani (milen. 2 î.Hr.—sec. 7 d.Hr.) bazată pe dualismul binelui și răului, preluat și dezvoltat de zoroastrism.

MAZEPA, Ivan Stepanovici (1644–1709), hatman al Ucrainei (1687–1709). A întreținut legături secrete cu Polonia și Suedia, în vederea separării Ucrainei de Rusia. În 1708, a trecut de partea regelui Suediei, Carol XII, împotriva lui Petru I; după înfrângerea suedezilor la Poltava (1709), s-a refugiat, împreună cu Carol XII, la Bender (azi Tighina), unde a și murit.

MAZETĂ (< fr.) s. f. Jucător prost, neîndemânatic, nepriceput (mai ales la jocul de cărți); *p. ext.* ageamiu.

MAZIL (< tc.) s. m. **1.** (Și adj.) Demnitar turc din Imp. Otoman sau domn din Țara Românească ori din Moldova scos din slujbă sau din domnie; mazilit. **2.** (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Descendent al unei familii boierești de rangul al doilea.

MAZILESCU, Virgil (1942–1984, n. Corabia), poet român. Valorificând, într-un mod singular în poezia contemporană, jocul intertextual și mijloacele de deconstrucție și de ermetizare a limbajului, prin care își ocultează emoția, versurile sale sunt o meditație gravă pe tema angoasei existențiale și a morții (*„Versuri"*, „Fragmente din regiunea de odinioară", „Va fi liniște va fi seară", „Guillaume poetul și administratorul").

MAZILI (< *mazil*) vb. IV tranz. A scoate din domnie sau din slujbă un domn, un boier; (astăzi, fam.) a destitui pe cineva dintr-o funcție. ✦ Fig. A alunga, a îndepărta.

MAZILU, Panaite (n. 1915, Broșteni, jud. Vrancea), inginer român. M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la București. Cercetări și studii privind teoria elasticității și statica construcțiilor („Statica construcțiilor", „Teoria și calculul plăcilor curbe subțiri", „Aplicarea teoriei elasticității și a plăcilor în calculul construcțiilor"). A proiectat structura de rezistență a Casei Scânteii, azi Casa Presei Libere, a gării Brașov etc.

MAZILU, Teodor (1930–1980, n. București), dramaturg și prozator român. Schițe și nuvele („Insectar de buzunar", „Soarele și ambianța"); romane („Bariera", „Într-o casă străină"). Piese de teatru, configurând cu mijloacele grotescului, o remarcabilă tipologie („Proștii sub clar de lună", „Tandrețe și abjecție", „Mobilă și durere", „Don Juan moare ca toți ceilalți").

MAZU (MATSU), divinitate feminină taoistă, cu atribute materne. Potrivit legendei, s-a născut (960) în provincia chineză Fujian, dovedind din tinerețe calități mistice și de vindecătoare. Este venerată ca protectoare a marinarilor. Cultul său s-a extins în Asia de Est și de Sud-Est. Mai este numită Tian Fei („Regina Celestă"), Tian Hou („Împărăteasa Celestă") și Tianshang Shengmu („Muma Sfântă din Ceruri").

MAŽURANIĆ [mazuraniț], **Ivan** (c. 1814–1890), poet și om politic croat. Prim-cancelar al Croației și Sloveniei (1861), ban al Croației (1873–1880). Poemul epic „Moartea agăi Ismail Čengiça", scris în versuri lapidare, evocă un moment al luptei antiotomane; romanul „Privire asupra Bosniei".

MAZURCĂ (< rus., pol.; n. pr. *Mazuria*) s. f. Dans popular polonez (din sec. 16), devenit cu timpul dans de salon, cu ritm ternar și mișcare moderată; melodia corespunzătoare acestui dans. Devenit celebru ca gen muzical datorită creației lui Chopin.

MAZURIA (MAZURI), regiune naturală în NE Poloniei, cuprinsă între Vistula, granița cu Rusia și câmpia litorală baltică. Relief de acumulare glaciară cu numeroase lacuri (c. 2 700), în special în zona centrală. Creșterea ani-

Jules Mazarin

Panaite Mazilu

malelor. Culturi agricole (secară, cartofi).

MAZURKIEWICZ [mazurkievit/], **Ștefan** (1888–1945), matematician polonez. Lucrări privind calculul probabilităților, teoria mulțimilor, topologia („Bazele calculului probabilităților"). M. de onoare al Acad. Române (1934).

MAZUT (< germ.) s. n. Păcură.

MAZZINI [matsi:ni], **Giuseppe** (1805–1872), om politic și publicist italian. Unul dintre conducătorii mișcării de eliberare a poporului italian (Risorgimento). În tinerețe a fost carbonar. A organizat în emigrație, la Marsilia, societatea revoluționară „Tânăra Italie" (1831). Rol însemnat în Revoluția de la 1848–1849 din Italia; membru al triumviratului care a condus Republica romană (mart.–iul. 1849). După înfrângerea revoluției, a emigrat în Anglia, unde, împreună cu Kossuth și Ledru-Rollin, a întemeiat Comitetul Central Democratic European (1850). Adept al unificării Italiei pe cale revoluționară, a sprijinit efectiv expedițiile lui G. Garibaldi. Memorialistică.

MĂ interj. v. **măi**.

MĂCAR (< ngr.) adv. Cel puțin, barem; chiar (și), fie (și). ✧ Loc. *Măcar de* (sau *să, dacă*) = și dacă, chiar dacă. *Măcar că* = deși, cu toate că. ✦ Chiar, încă.

MĂCĂLEANDRU (< ucr.) s. m. Mică pasăre migratoare, cântătoare, cu penajul cenușiu și cu fruntea, părțile laterale ale capului, ale gâtului și pieptului roșii-galbene; gușă-roșie *(Erithacus rubecula)*. În România se întâlnește în tot timpul anului, vara în pădurile de munte, iar iarna în pădurile de șes; populațiile de iarnă sunt deseori formate din exemplare nordice. Unele populații iernează în S Europei, N Africii și SV Asiei.

MĂCEAȘĂ (< *măceș*) s. f. Fructul *măcețului*, de formă lunguiață sau

Giuseppe Mazzini

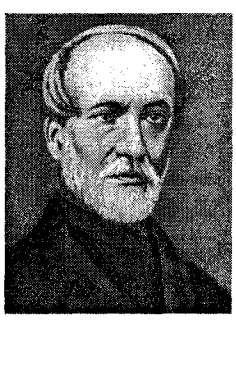

ovală și coajă tare, cu gust acrișor, bogat în vitamina C. Folosit în industria alimentară la fabricarea siropurilor, sucurilor, marmeladelor, lichiorurilor. În medicina umană este utilizat ca vitaminizant, astringent, antidiareic, colagog, vasodilatator arterial etc. În ind. farmaceutică este folosit pentru extragerea vitaminei **C**.

MĂCEL (< *măcelări*) s. n. Acțiune sângeroasă (îndreptată împotriva unei mulțimi fără apărare); masacru, omor (în masă). ✦ Război, luptă aprigă.

MĂCELAR (lat. *macellarius*) s. m. Persoană care se ocupă cu tăierea vitelor pentru consum sau cu vânzarea cărnii acestora. ✦ (Fam.) Om crud, brutal; ucigaș sângeros.

MĂCELARIU, Ilie (1822–1891, n. Miercurea Sibiului, jud. Sibiu), om politic român. Participant ca tribun la Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania. Deputat în Dieta de la Sibiu (1863–1864), de la Cluj (1865) și în cea de la Budapesta (1867), a fost unul dintre fruntașii românilor în lupta pentru obținerea drepturilor naționale. Primul președinte al Partidului Național Român din Transilvania (1869) și unul dintre inițiatorii tacticii „pasivismului". Unul dintre fondatori și președinte al Institutului de Credit și Economie „Albina" (din 1871).

MĂCELĂRI (< *măcelar*) vb. IV tranz. **1.** (Rar) A tăia vite pentru consum; *p. ext.* a sfârteca, a ciopârți. **2.** A ucide cu sălbăticie și în masă (oameni fără apărare); a extermina, a masacra.

MĂCELĂRIE (< *măcelar*) s. f. Magazin pentru vânzarea cărnii destinate consumului.

MĂCEȘ (MĂCIEȘ) s. m. Denumire dată speciilor spontane de plante din genul *Rosa*, familia rozaceelor, cu tulpini alungite grupate în tufe, ramificate, înalte până la 3 m, cu frunze imparipenat-compuse, cu flori albe, roz sau galbene, solitare sau grupate câte 2–3 în inflorescențe și cu fructe achene păroase, mici, roșii; se mai numește trandafir de munte sau de pădure (*R. canina, R. pendulina* ș.a.). Sin. *răsură*[1].

MĂCEȘU DE JOS, com. în jud. Dolj, situată în Câmpia Desnățui, pe malul de E al lacului Bistreț; 1 736 loc. (2000). Pescuit. Biserica Sf. Nicolae (1833), în satul Măceșu de Jos.

MĂCEȘU DE SUS, com. în jud. Dolj, situată în Câmpia Desnățui; 1 768 loc. (2000).

MĂCIN 1. Munții ~, masiv muntos de vârstă hercinică, în partea de NV a Dobrogei, puternic peneplenizat, situat la E de brațul Măcin al Dunării, separat de pod. Niculițel (din E) prin valea superioară a râului Taița, iar de pod. Babadag (din SSE), prin înșeuarea Cerna–Horia. Este cea mai veche unitate de relief din România, alcătuită predominant din granite, șisturi, cuarțite și conglomerate. Active procese de dezagregare, cu numeroși martori de eroziune. Are o culme principală, cu direcția NV–SE, extinsă pe 65 km lungime, din care se desprind o serie de culmi secundare (Bugeac, Pricopan, Iacobdeal, Priopcea), care închid între ele golfuri depresionare (Jijila, Greci, Cerna, Mircea Vodă). Alt. max.: 467 m (vf. Țuțuiatu). Cunoscut și sub numele de *M-ții Dobrogei.* **2.** V. **Dunărea Veche. 3.** Oraș în jud. Tulcea, port pe dr. brațului Dunărea Veche, la poalele M-ților Măcin; 11 678 loc. (2000). Centru piscicol. Expl. de granite și caolin. Fabrici de conf. și tricotaje, de prelucr. a lemnului (cherestea, parchete, ambalaje), de fermoare, articole de ambalaj din material plastic și de produse alim. Ferme de creștere a porcinelor și ovinelor. Centru viticol. Atestat documentar cu numele *Arrubium* în jurul anului 100 d.Hr. Ruinele unei cetăți romano-bizantine; geamie (1860); han (sec. 18).

MĂCINA (lat. *macinare*) vb. I tranz. **1.** A efectua operația de măcinare **(1). 2.** (Despre agenți fizici) A mânca, a roade prefăcând în pulbere; a săpa **(4)**, a distruge. **3.** Fig. A neliniști, a chinui, a consuma.

MĂCINARE (< *măcina*) s. f. **1.** Operație de sfărâmare și mărunțire a unor materiale friabile (minereuri, semințe etc.) cu ajutorul morii. **M.** poate fi: grosieră, fină, foarte fină și coloidală. **2.** Fig. Zbucium, agitație, frământare.

MĂCINIȘ (< *măcina*) s. n. **1.** Ansamblu de operații și de procese executate într-o anumită succesiune, în scopul transformării boabelor de cereale în făină de diferite calități. **2.** Cerealele duse la moară. ✦ Produse obținute prin măcinarea boabelor de cereale, și anume: făina, uruiala, grișul, dunstul, tărâțele etc.

MĂCIUCA, com. în jud. Vâlcea, situată în Piem. Oltețului, pe râul Cerna; 2 220 loc. (2000). Reșed. com. este satul *Oveselu.* Bisericile cu același hram — Sf. Nicolae, în satele Botorani (1797, refăcută în 1872), Zăvoieni (1842–1844, cu fresce originare) și Ștefănești (1844).

MĂCIUCĂ (lat. **matteuca*) s. f. Bâtă lungă și groasă cu măciulie (ferecată) la unul dintre capete, folosită în trecut și ca armă de luptă; ghioagă. ✦ Obiect de forma unei **m.** mici, folosit într-una din probele gimnasticii ritmice.

MĂCIULIE (< *măciu[că]* + *[gămă]lie*) s. f. Capătul îngroşat (şi rotunjit) al unor obiecte; gămălie, măciucă. ✦ (Bot.; pop.) Capsulă.

MĂCRIŞ s. m. **1.** Plantă legumicolă perenă, din familia polygonacee, înaltă de 1 m, cu frunze alungite, cu gust acrişor, folosite în alimentaţie şi flori mici unisexuate *(Rumex acetosa).* Creşte spontan pretutindeni, preferând locurile mai umede. Se cultivă pe suprafeţe reduse. Folosită în medicina umană pentru tratarea scorbutului, a unor intoxicaţii, ca depurativ şi diuretic etc. Poartă mai multe nume: acriş, dragavei, glojdani, iarbă măcriş, măcriş de munte, ştevie ş.a. ✧ *M. mărunt* = mică plantă erbacee (8–16 cm), răspândită pe tot globul, dioică, verde sau roşiatică, cu frunze acre la gust, folosite în alimentaţie şi flori roşiatice *(Rumex acetosella). M. spinos* = dracilă. *Măcrişul-calului* = plantă erbacee perenă, înaltă de 30–70 cm, cu frunze încreţite mărunt pe margini şi cu flori bisexuate verzui *(Rumex conglomeratus). Măcrişul-iepurelui* = mică plantă erbacee perenă (c. 15 cm), din regiunea de munte, cu frunze trifoliate, cu gust acrişor, răcoritor, folosite în alimentaţie şi cu flori albe, mai rar purpurii, liliachii sau albăstrui *(Oxalis acetosella).* Părţile aeriene au utilizări în medicina umană tradiţională, cu acţiune diuretică, antidiareică, antiscorbutică etc. **2.** (CHIM.) *Sare de măcriş* v. *sare.*

MĂDĂRAŞ, com. în jud. Bihor, situată în Câmpia Crişurilor, pe canalul Crişurilor, la graniţa cu Ungaria; 2 945 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul **M.**). Aviculturâ. Satul **M.** apare menţionat documentar în perioada 1291–1294. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1836–1837, pictată în 1846), în satul Homorog.

MĂDÂRJAC, com. în jud. Iaşi, situată în Pod. Central Moldovenesc, pe râul Sacovăţ; 1 606 loc. (2000). Expl. de argile şi gresii. În satul **M.**, menţionat documentar în 1497, se află biserica de zid Adormirea Maicii Domnului (ante 1785) şi biserica de lemn Sf. Grigore Boguslavul (1816).

MĂDESCU, Mihai (n. 1936, Dridu, jud. Ialomiţa), scenograf român. Maestru în construcţia decorurilor, foloseşte cu precădere lemnul brut, natur şi metalul, care conferă spectacolelor rigoare şi echilibru („Istoria hieroglifică" după D. Cantemir, „Dimineaţa pierdută" după Gabriela Adameşteanu, „Antigona" de Sofocle, „Caligula" de A. Camus).

MĂDULAR (lat. *medullaris*) s. n. (Pop.) Fiecare dintre membrele sau, *p. ext.,* organele unei fiinţe.

MĂDULARI, com. în jud. Vâlcea, situată în Piemontul Oltetului; 1 978 loc. (2000). Viticultură. Până în 1968, satul şi com. **M.** s-au numit *Hălești.* Bisericile de lemn Sf. Nicolae (1891) şi Sf. Dumitru (1894), în satele Mamu şi Dimuleşti.

MĂDUVĂ (lat. *medulla*) s. f. **1.** (ANAT.) Porţiunea centrală, de obicei moale, din interiorul unui organ. ✧ *M. osoasă* = ţesut moale, de culoare roşie sau galbenă, situat în cavităţile oaselor la animale vertebrate şi om (cel roşu, prezent mai ales la făt şi copil, având un important rol în *hematopoeză*). *Măduva spinării* = partea inferioară a axului cerebrospinal, situată în canalul rahidian şi limitată în partea superioară de bulbul rahidian. Cuprinde în mijloc substanţa cenuşie, în care sunt localizaţi centrii segmentari şi intersegmentari ai reflexelor necondiţionate somatice şi vegetative medulare, iar la periferie, substanţa albă formată din căile ascendente senzitive spinoencefalice şi descendente motorii encefalospinale. În dreptul fiecărei vertebre, *m.s.* dă naştere unei perechi de nervi micşti rahidieni, care inervează segmentul corporal corespunzător. Sin. *rahis* **(1). 2.** (Înv.) Fig. Partea esenţială a unui lucru, fondul unei probleme, al unei opere etc.; miez, esenţă, nucleu. **3.** (BOT.) Ţesut parenchimatic situat în cilindrul central al rădăcinii şi tulpinii (ex. la floarea-soarelui, ramuri anuale la soc). ✧ *Măduva-lemnului* = ţesut parenchimatic aflat în centrul tulpinilor şi rădăcinilor unor plante.

MĂERIŞTE, com. în jud. Sălaj, situată în zona Dealurilor Crasnei, pe cursul superior al râului Crasna; 3 509 loc. (2000). Halte de c.f. (în satele Uileacu Şimleului şi Giurtelecu Şimleului). Creşterea ovinelor. Satul **M.** apare menţionat documentar în 1351. Biserică fortificată (1260–1300, refăcută în sec. 18), în stil romanic, în satul Uileacu Şimleului.

MĂGAR (cuv. autohton) s. m. Mamifer imparicopitat din familia ecvidelor, mai mic decât calul, cu urechile lungi, cu coama bogată şi aspră, coada mică şi picioarele scurte *(Equus asinus);* asin. Originar din Asia (Mongolia, Tibet, Siria) şi din N şi E Africii, în prezent este răspândit în toată lumea datorită domesticirii. Folosit ca animal de povară; rezistent la condiţii grele de muncă, cu un minimum de hrană. ✦ Epitet dat unui om obraznic sau lipsit de bun-simţ.

MĂGĂRIŢĂ (< *măgar*) s. f. Femela măgarului.

MĂGEŞTI, com. în jud. Bihor, situată în Depr. Vad-Borod, pe stg. Crişului Repede; 2 855 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul Butani). Biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (sec. 18), în satul Josani.

MĂGHERANI, com. în jud. Mureş, pe cursul superior al râului Niraju Mic; 2 610 loc. (2000). În satul Bereni a fost descoperit un tezaur (inel şi brăţară din bronz, 57 de monede romane din bronz) de la sfârşitul sec. 1 î.Hr.— prima jumătate a sec. 1 d.Hr. Satul **M.** apare menţionat documentar în 1567.

MĂGIREŞTI, com. în jud. Bacău, situată în Depr. Tazlău, pe râul Tazlău Sărat; 4 472 loc. (2000). Expl. de petrol (în satul Stăneşti). Muzeu etnografic şi grădină botanică (în satul Prăjeşti). Biserica de lemn Sf. Gheorghe (1648, restaurată în 1924), în satul Şesuri. Bisericile cu acelaşi hram — Sfinţii Voievozi, în satele Valea Arinilor (c. 1800, restaurată în 1922), Prăjeşti (1845, restaurată în 1914– 1915) şi **M.** (ante 1809, restaurată în 1920 şi 1934).

MĂGULI (< sl.) vb. IV Tranz. A satisface pe cineva în orgoliul său; a flata, a linguşi.

MĂGULITOR, -OARE (< *măguli*) adj. (Şi adv.) Care linguşeşte, flatează.

MĂGURA 1. Masiv deluros în Dealurile Năsăudului, între râurile Sălăuţa (la V), Telcişor (la N) şi Gersa (la E). Alt. max.: 1 112 m (vf. Măgura). Alcătuit din argile marnoase, conglomerate şi nisipuri. **2.** Vârf în M-ţii Berzunţi; alt.: 984 m. **3.** Peşteră în VNV M-ţilor Bihor, pe dr. văii Sighiştel; lungimea galeriilor: 1 500 m. Labirint de galerii cu numeroase concreţiuni, stalactite, stalagmite şi coloane uriaşe (ex. coloana

Măgura (3). Sala Marelui Gur

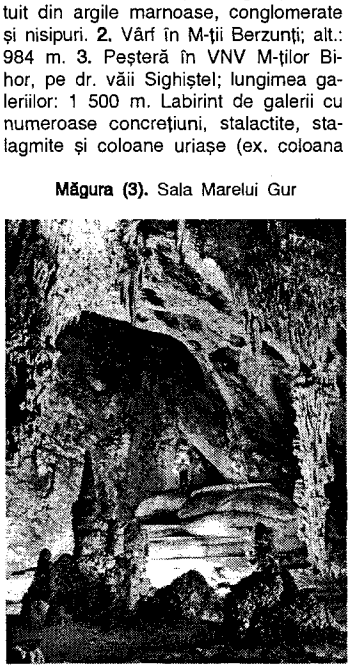

„Palmier"). Faună fosilă (oase de *Ursus spelaeus*) și actuală (insecte). Monument al naturii. **4.** Com. în jud. Bacău, pe dr. văii Bistriței; 3 684 loc. (2000). Expl. de petrol. Până în 1965, satul și com. **M.** s-au numit *Călugăra*. Biserica Sf. Nicolae (c. 1786) și conac (1904), în satul **M. 5.** Com. în jud. Buzău, la poalele dealului Ciolanu, pe râul Buzău; 4 594 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.**) și haltă de c.f. (în satul Unguriu). Expl. de calcar. Pomicultură. Tabără estivală de sculptură în aer liber (din 1969) pe Dealul Ciolanu. Biserica Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1762), în satul Ciuta. Până în 1965, satul și com. **M.** s-au numit *Atârnați*. **6.** Com. în jud. Teleorman, în Câmpia Găvanu-Burdea, la confl. râului Clanița cu Teleorman; 3 182 loc. (2000). Viticultură.

MĂGURA BEIUȘELE, vârf în SE M-ților Pădurea Craiului, reprezentând alt. max. a acestora (1 004 m).

MĂGURA CODLEI, masiv muntos izolat, situat în S M-ților Perșani, alcătuit din calcare jurasice. Domină dinspre V Depr. Brașovului și orașul Codlea. Alt. max.: 1 292 m.

MĂGURA ILVEI, com. în jud. Bistrița-Năsăud, pe râul Ilva; 3 655 loc. (2000). Expl. de dacit. Stații de c.f. (în satele **M.I.** și Poiana Ilvei).

MĂGURA ODOBEȘTILOR, masiv deluros în Subcarpații Vrancei, între văile Putnei (la N) și Milcovului (la S), alcătuit dintr-o culme masivă, înaltă, cu direcția NV–SE (în componența căreia intră pietrișuri, nisipuri, argile), dominată de mai multe vârfuri (Coarnele Măgurii: 912 m, Dealul Gorunului: 926 m ș.a.). Alt. max.: 996 m, cea mai înaltă din Subcarpații Vrancei.

MĂGURA PRIEI, vârf în M-ții Meseș, alcătuit din șisturi cristaline. Alt.: 996 m.

MĂGURA SLĂTIOAREI, masiv deluros în zona subcarpatică olteană, situat între cursurile superioare ale văilor Cerna (la V) și Luncavăț (la E), alcătuit din depozite argiloase și nisipoase. Mărginește la SV depr. Horezu. Alt. max.: 769 m.

MĂGURA ȘIMLEULUI, masiv deluros situat la E de Dealurile Crasnei, în marea buclă formată de cursul superior al râului Crasna, dominând la N și E Depr. Șimleului și orașul Șimleu Silvaniei. Are aspectul unui „muncel" izolat, cu o culme netedă, mărginită de văi adânci. Alcătuit din șisturi cristaline. Alt.: 597 m. Acoperit cu păduri de gorun și carpen pe versantul de N și cu vii și livezi pe cel de S.

MĂGURĂ (cuv. autohton) s. f. Formă pozitivă de relief, bine individualizată față de zona înconjurătoare, provenită din fragmentarea transversală a unei culmi deluroase sau muntoase de către apele curgătoare.

MĂGURELE 1. Com. în jud. Ilfov, situată în Câmpia Română, pe stg. văii Ciorogârla; 8 608 loc. (2000). Ferme legumicole și zootehnice. Aici se află Institutul de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei". Complex turistic. Com. **M.** a fost declarată oraș la 18 apr. 1989 și apoi trecută din nou în categoria comunelor la 22 ian. 1990. Până la 17 febr. 1968, satul și com. **M.** s-au numit *Oteteleșanu*, iar între 23 ian. 1981 și 12 apr. 1996, a făcut parte din Sectorul Agricol Ilfov. Bisericile Sfinții Împărați Constantin și Elena (sec. 18), Sf. Treime-Gherman (1797), Sfinții Ioachim și Ana (sec. 19), în satele **M.**, Alunișu și Vârteju. **2.** Com. în jud. Prahova, în Subcarpații Prahovei, pe râul Teleajen; 4 919 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.**). Pomicultură. Prelucr. fructelor. În satul Coada Malului a fost descoperit (1932) un tezaur dacic (sec. 1 î.Hr.) alcătuit dintr-o pereche de fibule, o brățară spiralică, fragmente dintr-un lănțișor ș.a. Han (sec. 19).

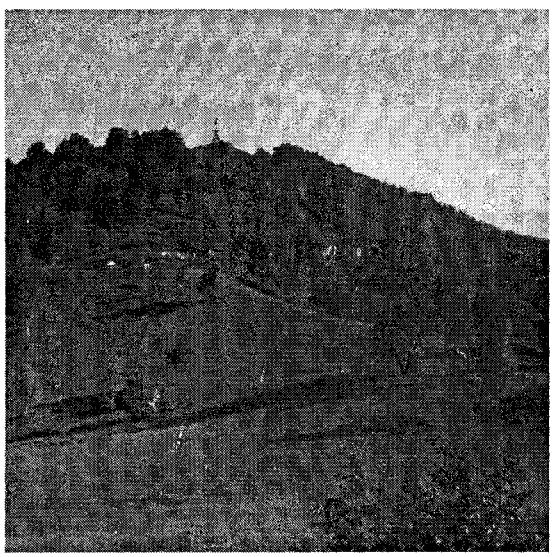

Măgura Odobeștilor

MĂGURENI, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Prahovei, pe râul Provița; 6 719 loc. (2000). În satul **M.** se află ruinele unui conac din 1670 și biserica Sf. Treime (1671–1674), cu picturi murale interioare realizate de Pârvu Mutu în anii 1693–1694.

MĂGURI-RĂCĂTĂU, com. în jud. Cluj, situată la poalele M-ților Gilău, pe cursul superior al râului Someșu Rece; 2 242 loc. (2000). Expl. și prelucr. lemnului (cherestea). Biserica de lemn Sf. Treime (sec. 18), în satul Muntele Rece.

MĂI (MĂ) interj. (Fam.) **1.** Cuvânt de adresare către una sau mai multe persoane de sex masculin, mai rar feminin. **2.** Exclamație care exprimă admirație, mirare, nedumerire, nemulțumire.

MĂICĂNEȘTI, com. în jud. Vrancea, pe râul Râmnic; 5 364 loc. (2000). Viticultură. Biserica Sf. Nicolae (1809), în satul Belciugele.

MĂICUȚĂ (< *maică*) s. f. **1.** Diminutiv al lui maică; mamă; măiculiță. ✦ Termen de adresare către o femeie mai în vârstă; apelativ cu care o femeie se adresează copilului ei sau unei persoane dragi. **2.** Călugăriță **(1).**

MĂIERUȘ, com. în jud. Brașov, în partea de N a depr. Brașov, pe stg. văii Oltului; 2 508 loc. (2000). Haltă de c.f. (în saul **M.**). Creșterea bovinelor. Pomicultură. În satul **M.**, menționat documentar în 1377, se află o biserică fortificată din sec. 14 (azi biserică reformată), refăcută după incendiul din 1573 și o biserică ortodoxă cu hramul Adormirea Maicii Domnului (sec. 18).

MĂIESTRIE (< *măiestru*) s. f. Pricepere deosebită, talent, artă, ingeniozitate, iscusință; *p. ext.* îndeletnicire, profesiune etc. care cere o astfel de

Iepure de câmp

Veveriță

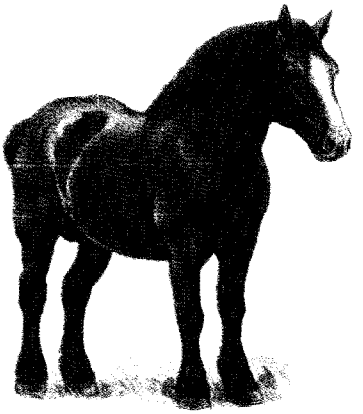

Cal

Lup

Cămilă

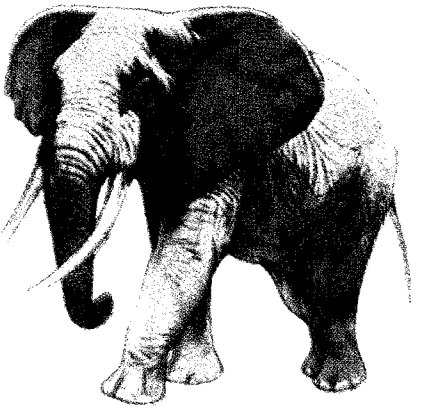

Elefant african

MAMIFERE

Capucin

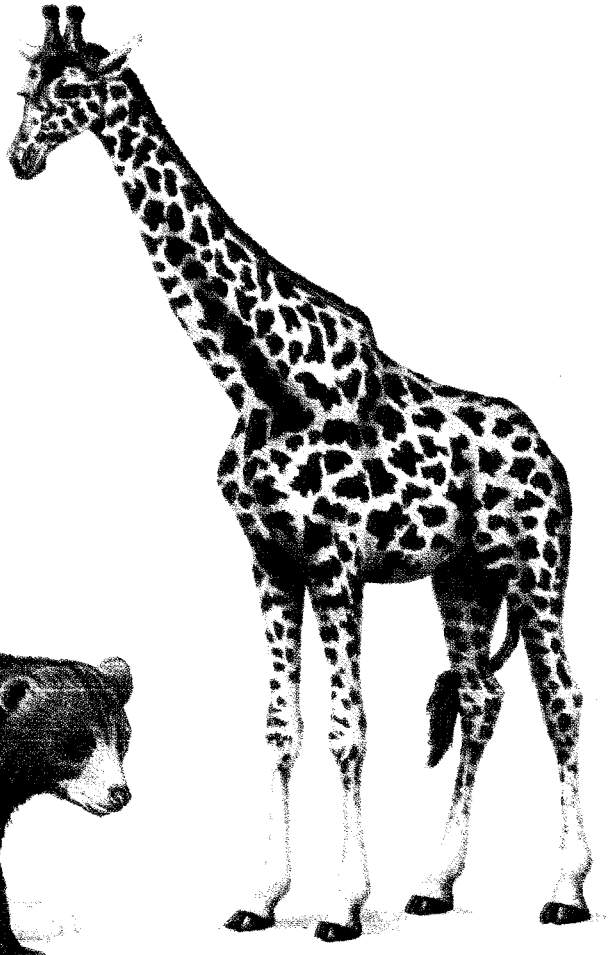

Girafă

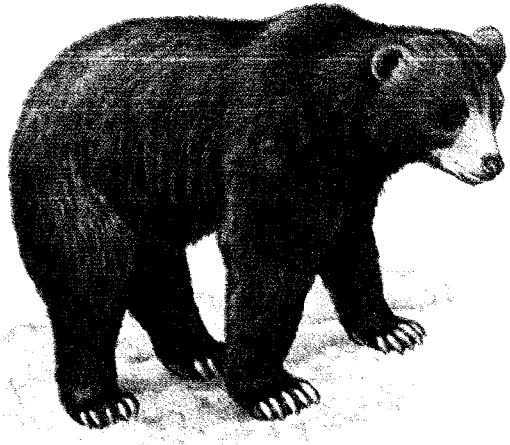

Urs brun

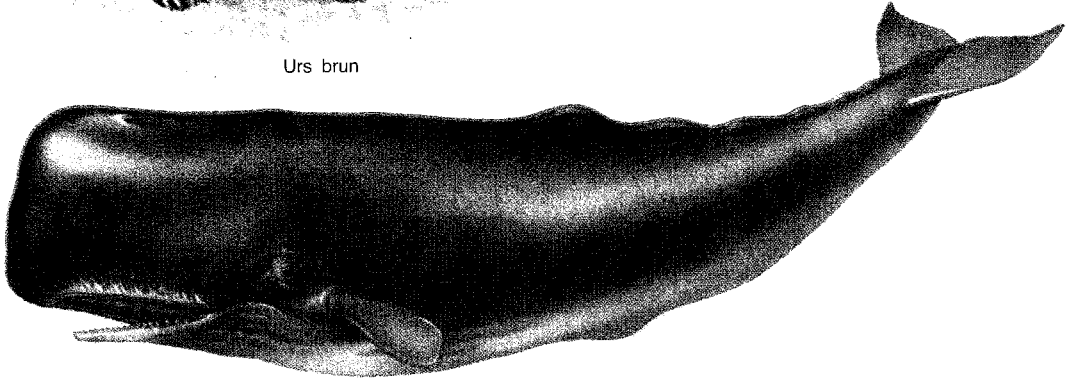

Cașalot

MINIATURI PERSANE

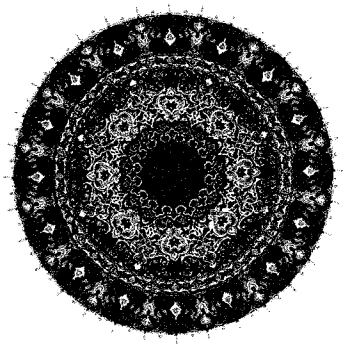

pricepere. ✦ Artă, pricepere cu care este realizată o lucrare.

MĂIESTRIT, -Ă (< *măiestrie*) adj. Lucrat sau executat cu măiestrie; frumos, desăvârșit, minunat.

MĂIEȘTRU, MĂIASTRĂ (lat. *magister*) **1.** Iscusit, abil, talentat la lucru. **2.** Lucrat sau executat cu măiestrie; frumos. **3.** (În basme) Înzestrat cu însușiri miraculoase; năzdrăvan, fermecat.

MĂIUG (< *mai*[2]) s. n. Diminutiv al lui mai[2]. ✦ Unealtă de lemn cu care se bate inul sau cânepa.

MĂJĂRIT (< *măjar,* înv. „pescar") s. n. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Dare plătită domniei de către cei care pescuiau în bălțile Dunării.

MĂLAI s. n. **1.** Făină obținută prin măcinarea boabelor de porumb și folosită în alimentație, mai ales la prepararea mămăligii; făină de porumb. **2.** Turtă făcută din făină de mei, de porumb etc.; un fel de prăjitură făcută din făină de porumb. **3.** (Reg.) Porumb. **4.** (Reg.) Mei. **5.** *Mălaiul-cucului* = mică plantă erbacee (10–30 cm), cu frunze liniare și flori brune sau gălbui, dispuse în spice *(Luzula campestris).*

MĂLĂELE, Horațiu (n. 1952, Târgu Jiu), actor român. Interpret carismatic, abordează o gamă largă a comicului, de la buf la grotesc și absurd (în teatru: „Scapino" după Molière, „Slugă la doi stăpâni" și „Mincinosul" de Goldoni, „Șase personaje în căutarea unui autor" de Pirandello, „Sinucigașul" de N. Erdman, „Unde-i revolverul" de Gergely Gabor; în film: „Gloria nu cântă", „Secretul lui Bacchus", „Casa din vis", „Această lehamite").

MĂLĂERU, Mircea, țăran român. Deputat în Adunarea Ad-hoc a Țării Românești (1857). Conducător al mișcării țărănești din ian. 1862.

MĂLĂIEȚ, -IAȚĂ (< *mălai*) adj. (Despre legume, fructe etc.) Cu carnea moale și cu aspect făinos.

MĂLĂNCIOIU, Ileana (n. 1940, Godeni, jud. Argeș), poetă română. Lirică gravă, oraculară, cu dimensiuni metafizice, pe tema iubirii, solitudinii și morții („Către Ieronim", „Crini pentru domnișoara mireasă", „Peste zona interzisă", „Sora mea de dincolo") sau cu adresă antitotalitară („Urcarea muntelui"). O lucrare de estetică („Vina tragică"), eseuri și publicistică („Crimă și moralitate", „Cronica melancoliei", „Călătorie spre mine însămi").

MĂLÂIA, vârf în M-ții Siriu, constituind alt. max. a acestora (1 663 m).

MĂLDĂENI, com. în jud. Teleorman; 4 935 loc. (2000). Stație de c.f. Fermă avicolă.

MĂLDĂREȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în Subcarpații Olteniei, la poalele de ENE ale Măgurii Slătioarei, pe râul Luncavăț; 2 166 loc. (2000). În satul **M.** se află un muzeu etnografic și de artă medievală (fondat 1960), biserica cu dublu hram — Sf. Nicolae și Sfinții Voievozi (1774–1790), ctitorie a pitarului Mălădărescu, culele „Greceanu" (Cula Veche, sec. 18) și „Duca" (Cula Nouă, 1823–1827) și un conac din sec. 19 (azi sanatoriu T.B.C.).

MĂLIN (< *mălină*) s. n. Arbore melifer din familia rozaceelor, înalt până la 15 m, cu frunze eliptice, dințate, cu flori albe puternic parfumate, mici, în *raceme* și cu *fruct drupă globuloasă* mică, neagră; crește spontan în regiunea de dealuri și uneori se cultivă în scopuri decorative *(Prunus padus).* Scoarța are proprietăți diuretice și calmante.

MĂLINĂ (< bg., ucr.) s. f. Fructul mălinului, drupă sferică neagră, cu gust amar. Se consumă în stare proaspătă sau sub formă de sucuri, paste etc.

MĂLINEANU, Henri (1920–2000, n. București), compozitor și dirijor român de muzică ușoară. Numeroase șlagăre („Aș vrea iar anii tinereții", „O fată mai găsești, dar un prieten nu"), spectacole de revistă, musical-uri („Au fost odată... două orfeline", „Bună seara domnule Wilde"), muzică de teatru și film.

MĂLINESCU, Vasile (1817–1866, n. Valea Seacă, azi Valea Moldovei, jud. Suceava), om politic și publicist român. Unul dintre conducătorii „Asociației patriotice" (1846). Participant la

Ileana Mălăncioiu

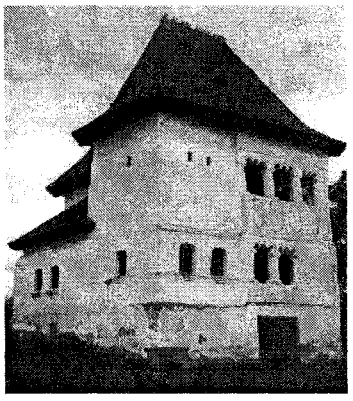

Măldărești. Cula „Greceanu"

Revoluția de la 1848 din Franța, apropiat al lui N. Bălcescu în anii exilului. Membru în Adunarea Ad-hoc a Moldovei (1857), în care a cerut împroprietărirea clăcașilor. A editat, împreună cu M. Kogălniceanu și N. Ionescu, ziarul unionist „Steaua Dunării" (1857–1860).

MĂLINI, com. în jud. Suceava, pe râul Suha Mare; 7 324 loc. (2000). Pomicultură. Muzeu memorial „Nicolae Labiș" (în satul Poiana Mărului). Biserică (sfințită în 1761) în satul Mălini.

MĂLURĂ (< ngr.) s. f. Boală a grâului, a secarei, a orzului și a unor graminee furajere provocată de ciuperci din genul *Tilletia* și manifestată prin prezența în boabe a unei mase pulverulente de culoare brună.

MĂLURENI, com. în jud. Argeș, în zona Dealurilor Argeșului, pe râul Vâlsan; 4 640 loc. (2000). Pomicultură. Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1641) și Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1800), în satul **M.**, Adormirea Maicii Domnului-Bohari (1641, cu picturi murale interioare din sec. 18 și exterioare din sec. 19), în satul Bunești și Sf. Nicolae (1910), în satul Zărnești.

MĂLUȘTENI, com. în jud. Vaslui, situată în Colinele Fălciului, pe râul Horincea; 2 681 loc. (2000). Rezervație geologică (punct fosilier), cu resturi de mamifere din Pliocen. În satul Ghireasca se află biserica Sf. Gheorghe (1750, cu adăugiri din 1945), iar în satul **M.**, biserica de lemn Sf. Nicolae (1814, cu pridvor adăugat în 1895).

MĂMĂLIGĂ s. f. Aliment preparat din făină de porumb (mai rar de mei, hrișcă etc.) fiartă în apă.

MÂNA (< *mană*) vb. I refl. (Despre unele plante și culturi) A căpăta mană **(4)**.

Rodica Mănăilă

MĂNĂILĂ, Rodica (n. 1935, București), fizician român. M. coresp. al Acad. (1992). Lucrări privind semiconductorii amorfi și lichizi, materialele amorfe oxidice, supraconductorii cu temperatură critică ridicată etc. („Structura semiconductorilor amorfi", „Difracția razelor X și a neutronilor").

MĂNĂSTIRE (< sl.; {s} gr. *monastêrion* „locuință izolată") s. f. Așezământ religios în care trăiesc, după anumite reguli ascetice, călugări sau călugărițe; ansamblu de clădiri care alcătuiesc un astfel de așezământ. În cultul ortodox, **m.** are în centrul de compoziție biserica, în jurul căreia se află construcțiile anexe: chiliile, trapeza, arhondaricul, paraclisul, cuhnia, turnul-clopotniță (acesta fiind, de obicei, și turn de poartă); uneori, din complexul **m.** face parte și o casă domnească (de ex. la Probota, Hurez). Acest ansamblu este înconjurat, în general, cu ziduri de apărare (de ex. Sucevița, Dragomirna, Brebu ș.a.); la unele **m.** există o bolniță (spital) cu un paraclis. **M.** de cult catolic au biserica pe una dintre laturile curții interioare, în jurul căreia se află dormitoarele, refectoriul, sala capitulară. Primele **m.** creștine au fost construite în sec. 4 în Egipt și Siria. În Evul Mediu, **m.** au devenit mari proprietari funciari și deținătoare de adevărate tezaure; în acea epocă, multe dintre ele au constituit centre de cultură și de artă. Numeroase **m.** sunt monumente de arhitectură (ex. **m.** de la Muntele Athos — Grecia; Cluny — Franța; Pavia — Italia; Escorial — Spania; Westminster — Marea Britanie; Novodevici — Rusia etc.). Printre **m.** din România: *Hodoș-Bodrog* (jud. Arad) — prima **m.** de pe teritoriul României (1177), *Tismana, Cozia, Neamț, Peri* (Maramureș), *Snagov, Putna, Agapia, Varatec, Moldovița, Sucevița, Voroneț, Humor, Arnota, Bistrița* (Vâlcea), *Dealu, Curtea de Argeș, Dragomirna, Hurez, Cernica, Pasărea* ș.a.

MĂNĂSTIREA CAȘIN, com. în jud. Bacău; 5 472 loc. (2000). În satul **M.C.** se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil a unei foste mănăstiri, construite în anii 1655–1657 prin grija domnului Gheorghe Ștefan. Aici, armata română a desfășurat înverșunate bătălii de apărare, în timpul primului război mondial (dec. 1916—ian. 1917).

MĂNĂSTIREA HUMORULUI, com. în jud. Suceava, pe râul Humor; 3 655 loc. (2000). Centru de țesături populare. Muzeu de artă medievală. În satul **M.H.** se află mănăstirea Humor (de maici), întemeiată în jurul anului 1415 de vornicul Ivan (Oană), cu biserica Adormirea Maicii Domnului, zidită în 1530, prin strădania logofătului Teodor Bubuiog, cu picturi murale interioare și pe fațade executate în 1535 de Toma zugravul din Suceava. Tabloul votiv înfățișează pe Teodor Bubuiog cu soția Anastasia și pe Petru Rareș cu familia. Turn-clopotniță (1641). Mănăstirea Humor a fost desființată în 1786 (rămânând în funcțiune biserica de mir) și reînființată în 1990. Biserica, renovată în mai multe rânduri (ultima în 1971–1972), este declarată monument UNESCO.

MĂNĂSTIRENI, com. în jud. Cluj; 1 838 loc. (2000). Centru de cojocărit și de prelucr. a lemnului. În satul **M.**, menționat documentar în 1332, se află o biserică din sec. 13 (azi biserică reformată), amplificată în anul 1400 (i s-a adăugat pronaosul). Biserica de lemn Înălțarea Domnului (1765, cu picturi pe pereții interiori din 1770), în satul Deretea.

MĂNĂȘTIUR, com. în jud. Timiș, pe Bega; 1 637 loc. (2000). Fabrică de cherestea. Stație de c.f. Pomicultură. Satul **M.** apare menționat documentar în 1427. Biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Garviil (sec. 18, cu picturi pe pereții interiori din 1746), în satul Topla.

MĂNECIU, com. în jud. Prahova, pe Teleajen; 11 477 loc. (2000). Reședința com. este satul *Măneciu-Ungureni.* Stații de c.f. (în satele Măneciu-Ungureni și Măneciu-Pământeni). Expl. de gips și balast. Hidrocentrală (10 MW) dată în folosință în 1989. Fabrică de cherestea. Pomicultură. Punct de plecare spre masivul Ciucaș. Stațiune climaterică și de odihnă în satul *Cheia.* Centru de telecomunicații și releu de televiziune prin satelit (în satul Cheia), dat în folosință la 19 dec. 1991. În satul Mănăstirea Suzana se află mănăstirea Suzana (de maici), întemeiată în 1740 de către Stanca Arșica (călugărită cu numele Suzana). Biserica actuală, cu hramul Sf. Nicolae, a fost zidită în anii 1880–1882 și păstrează picturi murale interioare originare, restaurate în 1976. Muzeu de artă religioasă. În satul Cheia există mănăstirea cu același nume (de călugări), întemeiată în sec. 17 și incendiată în 1788 în timpul Războiului Turco-Austriac. Refăcută în 1792, biserica Sf. Treime a

Mănăstirea Humorului. Biserica Adormirea Maicii Domnului

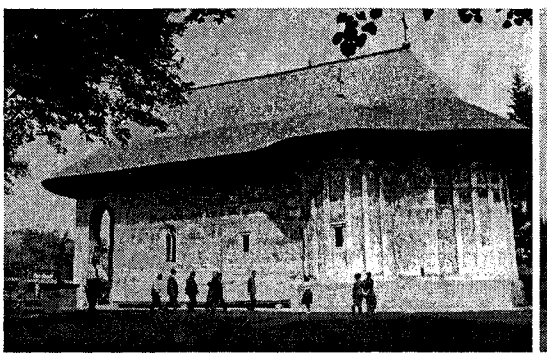

Măneciu. Biserica Sfânta Treime a mănăstirii Cheia

fost distrusă în mare parte de incendiul din 1830 și refăcută în anii 1835–1839.

MĂNESCU, Corneliu (1916–2000, n. Ploiești), diplomat și om politic român. Ministru de Externe (1961–1972). Președinte al Adunării Generale a O.N.U. (1967–1968). Semnatar al scrisorii celor șase (1989), și-a atras ostilitatea lui N. Ceaușescu, fiind obligat să suporte un regim de detenție la domiciliu.

MĂNESCU, Manea (n. 1916, Brăila), economist și om politic român. Prof. univ. la București. Prim.-min. (1974–1979). Unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui N. Ceaușescu. Arestat, judecat și condamnat la închisoare pe viață (1990) fiind acuzat de complicitate la genocid; pedeapsa a fost comutată, în 1993, la închisoare pe termen de 10 ani (ulterior, din motive de sănătate, a fost pus în libertate).

MĂNEȘTI 1. Com în jud. Dâmbovița, pe Dâmbovița; 4 761 loc. (2000). Pomicultură. Bisericile Sf. Gheorghe (1874–1881) și Sf. Treime (1854), în satele **M.** și Drăgănești-Ungureni. **2.** Com. în jud. Prahova, pe râurile Prahova și Provița; 7 466 loc. (2000). În satul Coada Izvorului au fost identificate (1895) urmele unei *dava*, iar în anii 1963–1969, au fost descoperite vestigiile unei fortificații din sec. 4–1 î.Hr. Castel (1882–1892) și biserică (1892), în satul **M.**; biserica Sf. Nicolae (1716), în satul Băltița.

MĂNIUȚIU, Mihai (n. 1954, Cluj), regizor român. Repertoriu divers, în care folosește montări cu combinații surprinzătoare de elemente culturale și teatrale. Creează spectacole-joc sau de ceremonie în care pivotul central este actorul („O noapte furtunoasă" de Caragiale, „Lecția" de E. Ionesco, „Antigona" de Sofocle, „Richard al II-lea" și „Richard al III-lea" de Shakespeare, „Cu ușile închise" de J.P. Sartre).

MĂNOS, -OASĂ (< *mană*) adj. (Despre pământ) Favorabil pentru culturi; *p. ext.* fertil, roditor; (despre recolte) îmbelșugat, abundent. ✦ Fig. Care aduce câștig mare; rentabil, productiv.

MĂNUILĂ (MANUILA), Sabin (1894–1964, n. sat Sâmbăteni, jud. Arad), medic, demograf și statistician român. Stabilit în S.U.A. (1948). M. coresp. al Acad. (1938), prof. univ. la Cluj. Fondator și director al Institutului Central de Statistică. A participat la anchete demografice efectuate de Institutul Social Român. Lucrări în domeniul medicinei, antropologiei, epidemiologiei, sociologiei, demografiei și statisticii („Recensământul populației din 1930", „Statistica sanitară a României", „Studiu etnografic asupra populației României", „Rolul statisticii în organizarea statului modern", „Românii din Timoc", în colab.).

MĂNUNCHI (lat. *manuclus*) s. n. **1.** Cantitate de fire de grâu, iarbă etc. care poate fi cuprinsă cu mâna; mână, (pop.) mănușă. ✦ Buchet de flori. **2.** Legătură formată din mai multe obiecte de același fel strânse laolaltă.

MĂNUȘĂ (< *mână*) s. f. Obiect de îmbrăcăminte, tricotat din lână, bumbac sau confecționat din piele, cauciuc etc.; protejează mâinile de vânt, frig etc. sau de acțiunea unor agenți specifici în cazul unor ocupații ori profesiuni ce presupun muncă manuală directă (ex. **m.** de doctor, **m.** de sudor, **m.** de turnător etc.). ✧ *Mănuși liturgice* = mănuși folosite de înaltul cler catolic în timpul oficierii serviciului religios. Confecționate din țesături fine, sunt deseori brodate pe față. ✧ Expr. *A umbla* (sau *a se purta*) *cu mănuși* = a se purta cu atenție și îngăduință, cu multă politețe. *A arunca* (cuiva) *mănușa* = a provoca pe cineva la duel; *p. ext.* a provoca pe cineva.

MĂR[1] (lat. *malus*) s. m. Arbore fructifer din familia rozaceelor, înalt până la 10 m, cu frunze mari, eliptice, flori roz și fructe globuloase turtite, comestibile, bogate în vitamine *(Malus domestica)*. Este cultivat în numeroase soiuri, dintre care, în România, cele mai răspândite sunt: ionatan, pătul, crețesc, domnesc, parmen auriu. ✧ *M. pădureț* = arbore din familia rozaceelor, înalt până la 15 m, cu ramuri spinoase și fructe mici astringente. Crește prin păduri, în regiunea de câmpie și de dealuri și este folosit ca portaltoi pentru măr *(Malus sylvestris)*. Fructele sunt folosite la fabricarea țuicii, a oțetului, a pastelor și gemurilor, a sucurilor etc. *Mărul-lupului* = plantă erbacee perenă, înaltă de 30–70 cm, cu frunze ovat-cordate, flori galbene și fructe mari în formă de pară *(Aristolochia clematitis)*.

MĂR[2] (lat. *malum*) s. n. Fructul mărului[1], globulos, cu o mică adâncitură la ambele capete, având mărimi și culori diferite după soi (roșu, galben, verde-auriu etc.). Conține apă, zaharuri, acizi organici, vitaminele C, A, B și PP, săruri etc. În coaja lui se află mai multe vitamine decât în pulpă. Se consumă în stare proaspătă sau prelucrată. În industrie este folosit la prepararea compoturilor, a gemurilor, a oțetului, țuicii, șampoanelor etc. ✦ *Mărul discordiei* = motivul, obiectul neînțelegerii sau al dușmăniei dintre mai multe persoane. *Mărul lui Adam* = denumire populară pentru *prominentia laryngea;* nodul gâtului.

MĂRAR (cuv. autohton) s. m. Plantă legumicolă, anuală și bienală, aromatică, cultivată sau spontană, din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă până la 120 cm, cu frunze fine, liniare având segmentele filiforme și cu flori galbene *(Anethum graveolens)*. Fructul este o achenă ovală, turtită, cu marginile în formă de aripi și conține ulei eteric. Frunzele sunt folosite la condimentarea și aromatizarea mâncărurilor. Semințele și frunzele au întrebuințări variate în medicina umană.

MĂRAȘU com. în jud. Brăila, pe brațul Vâlciu al Dunării; 3 375 loc. (2000). Cherhana (satul Țăcău).

MĂRĂCINAR (< *mărăcine*) s. m. Nume dat speciilor de păsări mici, călătoare, din genul *Saxicola,* cu penajul castaniu-închis și cu gâtul negru *(m. negru — Saxicola torquata)* sau cenușiu *(Saxicola rubetra)*. Se hrănesc cu insecte, ascunzându-se prin mărăcini spre a-și prinde prada.

MĂRĂCINE (lat. *marrucina*) s. m. Nume generic dat unor plante a căror tulpină este acoperită cu spini; fructul țepos al unor asemenea plante. ✦ Mărăciniș.

MĂRĂCINEANU, Valter (1840–1877), militar român. Căpitan. Erou al Războiului de Independență. A căzut

Sabin Mănuilă

Valter Mărăcineanu

eroic la 30 aug./11 sept. 1877, în fruntea batalionului său, la asaltul redutei Grivița 2.

MĂRĂCINENI 1. Com. în jud. Argeș, situată în SV Piem. Cândești, pe Râu Doamnei; 4 437 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul Argeșelu). Expl. de balast. Pomicultură. Institut de cercetare și producție pomicolă. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1785), în satul Argeșelu. **2.** Com. în jud. Buzău, situată în Câmpia Buzăului, pe stg. văii Buzăului; 6 831 loc. (2000). Expl. de balast. Satul **M.** apare menționat documentar în 1597.

MĂRĂSCU, Tudor (n. 1940, București), regizor român. Prof. univ. la București. Abordează o operă diversă, în care neliniștile omului modern sunt exprimate în forme care îmbină realismul psihologic cu fervoarea ludică, evocările precise cu metafora poetică (în teatru: „Descăpățânarea", de Al. Sever, „Visul unei nopți de vară", de Shakespeare; în televiziune: „Întoarcerea tatălui risipitor", de I. D. Sârbu; în film: „Bună seara, Irina", „Învingătorul").

MĂRĂȘESCU, Nicolae (n. 1937, București), antrenor român de atletism. Printre elevele sale s-au aflat multiplele campioane de talie internațională Natalia Andrei, Fița Lovin, Doina Melinte ș.a. A practicat atletismul, remarcându-se în proba de triplu salt.

MĂRĂȘEȘTI, oraș în jud. Vrancea, situat în lunca Siretului; 13 107 loc. (2000). Important nod feroviar și rutier. Hidrocentrală (44 MW), în satul Călimănești, intrată în funcțiune în 1995. Lacul de acumulare (1984–1994), de 10,5 km lungime, 800 m lățime și un volum de c. 44 mii. m^3, constituie, totodată, și sursa de alimentare a canalului de irigații Siret–Dunăre. Ateliere de reparații feroviare. Fabrici de sticlă, prefabricate din beton, de produse chimice (îngrășăminte, vopsele, coloranți, detergenți, săpun) și alim. Fermă de creștere a bovinelor. Localitatea apare menționată documentar în 1455 și declarată oraș în 1908. Aici a avut loc, la 24 iul./5 aug.–6/19 aug. 1917, o mare bătălie, „Bătălia de la **M.**", în care Armata 1 română (cinci divizii), după lupte grele, a zdrobit puternica ofensivă germană (12 divizii), declanșată cu scopul scoaterii definitive a României din război. Ansamblu comemorativ cu un mausoleu ce păstrează osemintele ostașilor căzuți în aceste lupte. Mausoleul, construit în două etape (1922–1924 și 1936–1938), a fost inaugurat la 18 sept. 1938. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1830–1835, pictată în 1928).

Mărășești. Mausoleul eroilor

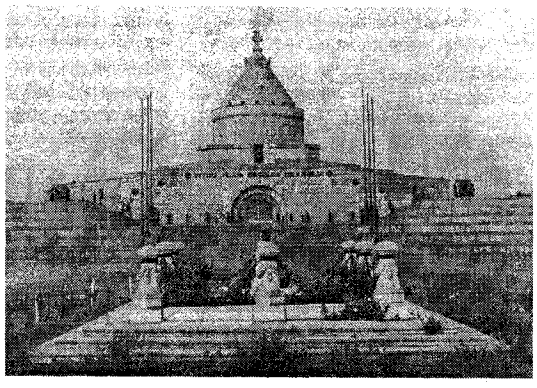

MĂRĂȘTI, sat în com. Răcoasa (jud. Vrancea). Aici a avut loc, la 11/24 iul.–19 iul./1 aug. 1917, o mare bătălie în cadrul ofensivei române de pe valea Șusiței, „Bătălia de la **M.**", în care Armata 2 română a repurtat, împreună cu o parte a Armatei 4 ruse, o importantă victorie împotriva armatei germane.

MĂRDĂRESCU, Gheorghe D. (1866–1938, n. Iași), general și om politic român. Comandant al Școlii Superioare de Război (1915–1916). Șef de stat major al armatelor 3 (aug. 1916) și 2 (1916–1918) în timpul primului război mondial. S-a remarcat în campaniile de la Dunăre și din Carpații Meridionali (1916) și în bătălia de la *Mărăști*. Comandant al comandamentului trupelor din Transilvania (1919–1920). Ministru de Război (1922–1926). Lucrări de teorie militară („Lecțiuni de tactică", „Regina bătăliilor").

MĂREȚ, -EAȚĂ (< *mări*) adj. Care trezește admirație, care impresionează, care se impune prin calități excepționale; grandios, falnic, maiestuos. ✦ (Pop.) Mândru, semeț; îngâmfat, trufaș.

MĂREȚIE (< *măreț*) s. f. Ansamblu de calități care trezesc admirația, care impresionează; grandoare. ✦ Atitudine plină de mândrie; semeție, trufie.

MĂRFAR (< *marfă*) s. n. Tren de marfă.

MĂRGĂRIT, Apostol (1836–1903, n. Abdela, Grecia), pedagog român. M. coresp. al Acad. (1889). A susținut pe lângă guvernul român necesitatea deschiderii unei școli românești la Vlaho-Clisura. Ca inspector al școlilor din Macedonia (1878–1902), a contribuit la înființarea a peste 100 de școli primare și secundare. A promovat cauza românească prin lucrări publicate în străinătate („Études historiques sur les Valaques du Pinde, par un Valaque Epirote").

MĂRGĂRITAR (< ngr.) s. n. **1.** Perlă. ✦ Fig. Lucru de mare valoare. **2.** Pietriș mărunt din granule între 7 și 15 mm, folosit la betoane pentru fațade, la mozaicuri sau pentru a fi așternut pe alei în parcuri ori în grădini. **3.** (BOT.) Lăcrămioară. **4.** (BIS.; la pl.) Colecție de cuvântări și învățături bisericești, având caracter dogmatic și didactic (ex. **M.** de la București, 1691).

Gheorghe Mărdărescu

Apostol Mărgărit

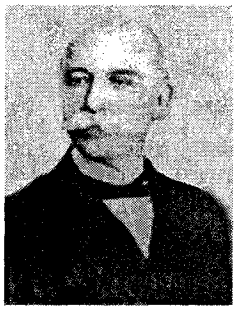

MĂRGĂRITEȘTI, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpații Buzăului, la poalele Dealului Blăjani, pe cursul superior al râului Călnău; 876 loc. (2000). Biserica Sf. Nicolae (1812–1816), în satul Câmpulungeanca.

MĂRGĂU, com. în jud. Cluj, situată la poalele Măgurii Călățele, pe cursul superior al râului Hent; 1 702 loc. (2000). În satul **M.**, menționat documentar în 1408, se află o biserică ortodoxă, cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 19), iar în satul Răchițele, o biserică de lemn (sec. 18).

MĂRGEA (lat. *margella*) s. f. **1.** Boabă mică de sticlă, de piatră etc. de diferite forme și culori, folosită ca podoabă (în șiraguri, cusute pe îmbrăcăminte etc.). **2.** (La pl.) Protuberanțe (în formă de bobițe roșii) pe capul și pe gâtul curcanului.

MĂRGEAN (< tc.) s. n. (ZOOL.) Coral.

MĂRGINEAN, Viorel (n. 1933, Cenade, jud. Alba), pictor român. Atras mai ales de peisajul subcarpatic, pe care-l recompune în panorame ale căror elemente figurative sunt redate cu migală. Interioare țărănești, naturi moarte, compoziții (ciclurile: „Cenade", „Filipeștii de Pădure", „Târnovo"). Ministru al Culturii (1995–1996).

MĂRGINEANU, Nicolae (1905–1980, n. satul Obreja, jud. Alba), psiholog român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Lucrări de psihologie teoretică și aplicată („Psihologia persoanei", „Psihotehnica"), de teoria culturii și a științei („Național și universal în cultura românească", „Natura științei", „Condiția umană"). Sinteze asupra psihologiei contemporane din Franța și Germania. Deținut politic (1948–1964). Memorii.

MĂRGINEANU, Nicolae (n. 1938, Cluj), cineast român. După ce se afirmă ca operator, semnează ca regizor pelicule cu o structură clasică și epică solidă, în care modernitatea este dată de jocul actorilor și senzualitatea poetică a imaginii. Filme realizate ca operator („Explozia", „Muntele ascuns", „Tănase Scatiul") și regizor („Ștefan Luchian", „Pădureanca", „Întoarcerea în iad", „Undeva în Est", „Privește înainte cu mânie", „Faimosul paparazzo").

MĂRGINENI 1. Com. în jud. Bacău, la poalele de NE ale culmii Pietricica, pe râul Trebiș; 7 287 loc. (2000). Creșterea bovinelor. Biserica de lemn Intrarea în Biserică a Maicii Domului (1777), în satul Luncani. Rezervația forestieră Arsura (34,5 ha). **2.** Com. în jud. Neamț, situată în Subcarpații Neamțului; 4 180 loc. (2000). Biserica Adormirea Maicii Domnului (1768–1769), în satul **M.**, reparată în 1926 și repictată în 1928. **3.** Mănăstire în com. Filipești de Târg, jud. Prahova. Întemeiată de marele vornic Drăghici Mărgineanul din familia Filipeștilor. În sec. 19, a servit drept închisoare. Aici a fost închis timp de trei ani N. Bălcescu, în urma descoperirii mișcării din 1840. Azi dispărută.

MĂRGINI (< *margine*) vb. IV **1.** Tranz. A forma, a constitui marginile, limitele unui lucru, unei suprafețe; a limita, a contura. ✦ Refl. A avea hotar comun cu..., a se învecina. **2.** Tranz. și refl. A (se) reduce, a (se) limita; a (se) restrânge.

MĂRGINIMEA SIBIULUI sau **DEPRESIUNEA MĂRGINIMII,** denumire atribuită de geograful Vintilă Mihăilescu celor două depresiuni (Sălișteși Sibiu) de la poalele Carpaților Meridionali, separate de Măgura Beleunța (630 m alt.), ce grupează laolaltă o extinsă ghirlandă de sate mari ale mărginenilor (nume sub care era cunoscută, în secolele trecute, populația românească din această zonă, proprietari de mari turme de oi). **M.S.**, limitată la N de anticlinalul de la Ocna Sibiului, este considerată de tip subcarpatic, fiind, totodată, o importantă zonă etnografică și folclorică.

MĂRGINIT, -Ă (< *mărgini*) adj. **1.** Redus, limitat, restrâns. **2.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de inteligență, prost, redus. **3.** (MAT.) *Funcție m.* = funcție pentru care valoarea sa, în orice punct din domeniul său de definiție, e majorată de un număr fix. *Mulțime m.* = mulțime de elemente cu proprietatea că orice element al său este mai mic decât un element fix și mai mare decât un alt element fix.

MĂRI (< *mare*[1]) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A crește sau a face să crească în dimensiune, în număr, în cantitate etc.; a spori sau a face să sporească, a (se) înmulți; a (se) extinde. ✦ (MAT.) A acorda o valoare mai mare unei cantități. ✦ (MUZ.) A crește intervalul cu un semiton cromatic. ✦ Refl. (Despre ființe) A crește, a se face mai mare. ✦ Tranz. A ridica, a crește (prețul, valoarea). **2.** Tranz. și refl. A (se) intensifica, a (se) dezvolta. **3.** Tranz. și refl. A (se) prelungi în timp.

MĂRIE (< *mare*) s. f. (Înv.) **1.** (Însoțit de pron. posesiv *ta, sa* etc.) Termen de reverență pentru o persoană de rang înalt; înălțime, domnie, maiestate. **2.** Rang, demnitate.

MĂRIME (< *mare*[1]) s. f. **1.** Dimensiune, întindere (mare), volum, cantitate **(2)**; proporție, valoare. ✦ Importanță, însemnătate, gravitate. ✦ Loc de frunte într-o anumită ierarhie (socială); rang, demnitate; *concr.* persoană care deține un rol important în ierarhia socială; fruntaș, demnitar. **2.** (MAT.) Generalizare a unor noțiuni concrete, ca: lungime, arie, masă etc. Alegând o **m.** de genul dat ca unitate de măsură, se poate exprima numeric raportul oricărei **m.** de acest fel față de unitate. **3.** (FIZ.) Proprietate fizică a corpurilor sau a fenomenelor care implică un aspect calitativ legat de natura și de însușirile specifice ale acestora, precum și (ceea ce este caracteristic) un aspect cantitativ al lor, legat de posibilitatea formulării unui criteriu de comparație, pe baza căruia se stabilește o unitate și un procedeu de măsură. V. *scalar, vectorial.* **4.** (STATIST.) *M. medie* = expresie numerică obținută ca medie prin procedee de prelucrare și de calcul, cu ajutorul căreia se poate caracteriza o colectivitate statistică, calitativ omogenă, din punctul de vedere al unei caracteristici cu niveluri individuale diferite. *M. absolută* = expresie numerică, în unități de măsură naturale sau valorice, care caracterizează concret **m.** (volumul) unui fenomen dintr-un anumit loc, într-un anumit mo-

Viorel Mărginean

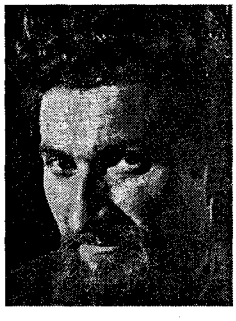

Nicolae Mărgineanu

ment sau într-o anumită perioadă. *M. relativă* = expresie numerică, calculată sub formă de *coeficient, procent, promilă* etc., care caracterizează raportul dintre două **m.** absolute. **5.** (ASTR.) *M. stelară* = măsură a strălucirii aparente a unei stele sau a altui obiect ceresc, exprimată printr-un număr (de obicei zecimal și care este cu atât mai mic cu cât strălucirea astrului este mai mare, putând avea și valori negative), a cărui valoare depinde de iluminarea produsă de astrul respectiv. Noțiunea de *m.s.* a apărut în Antichitate, când stelele vizibile cu ochiul liber au fost împărțite (de Hiparcus) în șase clase, începând cu cele mai strălucitoare. Ulterior, a fost definită o scară de *m.s.*, conform căreia variația de strălucire pentru o diferență de 5 *m.s.* este dată de raportul 100/1; aceasta este o scară logaritmică care arată că o stea de *m.s.* 1 este de 2,512 ori mai strălucitoare decât o stea de *m.s.* 2 ($2{,}512 \approx$ rădăcina de ordinul 5 din 100; $\sqrt[5]{100}$). Telescoapele moderne pot fotografia stele cu *m.s.* de până la 29 (telescopul spațial Hubble).

MĂRINIMIE (< *mare*[1] + *inimă*, după lat. *magnanimitas*) s. f. Generozitate, bunătate; înțelegere, bunăvoință.

MĂRINIMOS, -OASĂ (< *mare*[1] + *inimos*, după lat. *magnanimus*) adj. Care este plin de bunăvoință, de înțelegere, de bunătate, de generozitate.

MĂRIRE (< *mări*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) mări. ✦ Loc de frunte într-o anumită ierarhie (socială); rang, demnitate; *concr.* persoană care ocupă o funcție înaltă în ierarhia socială; fruntaș, demnitar. ✦ Grandoare, strălucire, măreție. ✦ Slavă, glorie. ✦ (Înv.) Putere, autoritate. **2.** (FIZ.) *M. liniară* = raportul dintre dimensiunile imaginii unui obiect obținute cu ajutorul unui instrument optic (ex. aparatul de proiecție) și dimensiunile reale ale obiectului; putere măritoare liniară. *M. unghiulară* = grosisment. **3.** (POLIGR.) Operație de copiere fotografică prin proiecție, în scopul obținerii unor pozitive sau negative de dimensiuni mai mari decât cele copiate.

MĂRIȘEL, com. în jud. Cluj, situată la poalele de N ale M-ților Gilău, pe cursul superior al Someșului Cald, pe malul de E al lacului de acumulare Fântânele; 1 699 loc. (2000). Hidrocentrală (220 MW), intrată în funcțiune în 1977. Prelucr. lemnului (unelte). Numele satului **M.** a fost atribuit unei suprafețe de eroziune din M-ții Apuseni.

MĂRIȘELU, com. în jud. Bistrița-Năsăud, pe Șieu; 2 662 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.**) și halte de c.f. (în satele Bârla și Domnești). Pomicultură. Satul **M.** apare menționat documentar în 1243. Biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18), în satul Domnești.

MĂRIȘESCU, Theodor (?–1501), diacon, caligraf și miniaturist român. A lucrat la Mănăstirea Putna, unde a copiat cinci tetraevanghele (1491–1500) și un „Apostol", pentru ctitoriile lui Ștefan cel Mare, pe care le-a împodobit cu frontispicii și miniaturi.

MĂRIT, -Ă (< *mări*) adj. **1.** Devenit mai mare[1]; crescut. **2.** (Înv. și pop.) Slăvit, înălțat, măreț; cinstit.

MĂRITA (lat. *maritare*) vb. I **1.** Refl. (Despre femei) A se căsători. ✦ Tranz. A da o fată în căsătorie. **2.** Tranz. (Fam.) A vinde ceva (cu un preț derizoriu); a se descotorosi de ceva.

MĂRITOR, -OARE (< *mări*) adj. (FIZ.) Care mărește. ✧ *Putere m. liniară* = mărire liniară. *Putere m. unghiulară* = grosisment.

MĂRȘĂLUI (< *marș*) vb. IV intranz. A se deplasa în marș. ✦ (Fam.) A face un drum lung, obositor.

MĂRTINEȘTI, com. în jud. Hunedoara, situată la poalele de NV ale M-ților Șureanu; 1 086 loc. (2000). Satul **M.** apare menționat documentar în 1405. În satul Jeledinți a fost descoperit un tezaur (58 denari romani) din sec. 1–2.

MĂRTINIȘ, com. în jud, Harghita, situată în Depr. Homoroadelor, pe râul Homorodu Mare; 2 931 loc. (2000). Zăcăminte de sare gemă (în satul Sânpaul). Moară de vânt (sec. 19), în satul Călugăreni. Vestigiile unei așezări civile romane și ale unui castru roman cu ziduri de piatră, datând din sec. 2–3. În satul **M.**, menționat documentar în 1333, se află ruinele unei cetăți din sec. 15, o biserică unitariană (1889) și un conac (1790). Rezervația ornitologică „Popasul păsărilor", în satul Sânpaul.

MĂRTURIE (< *martur*, înv. „martor") s. f. **1.** Declarație făcută de o persoană pentru a adeveri un lucru sau pentru a-și susține părerile. ✦ (DR.) Depoziție de martor. ✧ *M. mincinoasă* = infracțiune constând în aceea că martorul ascultat într-o cauză penală, civilă, disciplinară face afirmații mincinoase sau nu spune tot adevărul privind împrejurările esențiale ale producerii unei fapte; se pedepsește cu închisoare și interzicerea unor drepturi. **2.** Dovadă, probă, atestare.

MĂRTURISI (< sl., ngr.) vb. IV **1.** Tranz. A declara, a spune, a face cunoscut ceea ce știe, simte sau gândește cineva. ✦ (DR.) A face o mărturisire. **2.** Tranz. și intranz. A demonstra, a dovedi, a proba. **3.** Tranz. A recunoaște (ca adevărat), a admite, a accepta. **4.** Tranz. și refl. A (se) destăinui. **5.** Refl. (REL.) A se spovedi.

MĂRTURISIRE (< *mărturisi*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) mărturisi și rezultatul ei; confesiune. **2.** (DR.) **a)** Declarație făcută de o persoană în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală despre faptele pe care le-a săvârșit; **b)** Mijloc de probă în procesul civil constând în recunoașterea, de către una din părți, a faptelor sau împrejurărilor pe care cealaltă parte își întemeiază pretențiile sau apărările, recunoaștere de natură a produce efecte juridice împotriva autorului ei. **M.** poate fi *judiciară* (când este făcută în fața judecătorului, în cadrul procesului în care urmează a fi folosită ca probă) sau *extrajudiciară* (în celelalte cazuri); aceasta din urmă este admisibilă ca probă numai în cazurile în care este admisibilă și proba cu martori. **M.** judiciară poate fi *spontană* sau poate fi provocată prin *interogatoriul* luat părții în instanța civilă. **M.** este *simplă* când conține o recunoaștere deplină, fără rezerve, a faptelor; este *calificată* când i se adaugă afirmarea unor fapte concomitente celui recunoscut, de natură a-i schimba acestuia semnificația juridică; este *complexă* când recunoașterii i se adaugă fapte sau împrejurări posterioare, care ar fi restrâns sau anihilat efectele juridice ale faptului recunoscut. **M.** simplă și cea calificată sunt *indivizibile*, dar cea complexă poate fi scindată, reținându-se faptul recunoscut, dar împrejurarea ulterioară trebuind să fie dovedită (și) cu alte probe. Puterea doveditoare a **m.** este lăsată la aprecierea judecătorului. **3.** Destăinuire, confidență. **4.** (REL.) Spovedanie.

MĂRȚIȘOR (< *mart*, înv. „martie") s. m., s. n. **1.** S. m. Numele popular al lunii martie. **2.** S. n. Mic obiect de podoabă legat de un fir împletit, roșu cu alb, care se oferă, ca semn al sosirii primăverii, persoanelor de sex feminin, la 1 martie. **3.** S. m. Mică plantă erbacee, perenă, înaltă de 3 până la 20 cm, din familia rozaceelor, cu tulpina uniflră, foarte rar cu două

flori galbene *(Geum montanum).* Creşte prin pajişti, în zona alpină.

MĂRUNT, -Ă (lat. *minutus*) adj. **1.** De dimensiuni, de proporţii reduse, (foarte) mic. ✦ Cu elementele componente foarte mici; fin. ✦ (Despre scris) Cu litere foarte mici. **2.** (Despre bani, folosit şi substantivat) (Cu) monede divizionare de valoare mică. **3.** De statură mică, scund, mic. ✦ Scurt. **4.** (Despre mers) Cu paşi mici (şi grăbiţi). **5.** Fig. Care are o valoare, o importanţă redusă; neînsemnat, minor. ✧ Expr. *Multe şi mărunte* = lucruri de tot felul şi fără importanţă. **6.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de generozitate, cu orizont îngust. ✦ Care se află pe o treaptă inferioară într-o ierarhie; de rând.

MĂRUNTAIE (lat. *minutalia*) s. f. **1.** Organe interne la om şi la animale; viscere; *p. restr.* organele interne aflate în cavitatea abdominală. **2.** Fig. Partea din interior, din adânc a unui lucru; mijloc; adâncime.

MĂRUNŢEI, com. în jud. Olt, pe râul Olt; 4 496 loc. (2000). Viticultură. În satul Bălăneşti au fost descoperite (1966) vestigiile unei aşezări dacice din sec. 5–4 î.Hr. şi un tezaur din argint (brăţară spiralică, două fibule, un lănţişor împletit, doi cercei ş.a.) datând din sec. 1 î.Hr. Conac (sec. 18) şi biserica Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1820), în satul Bălăneşti şi biserica Cuvioasa Parascheva (1860), în satul **M.**

MĂRUNŢELUL (< *mărunţel*) s. m. art. Dans popular românesc din Bihor; se joacă de către perechi care execută învârtiri şi bătăi în contratimp; are ritm binar şi mişcare rapidă; învârtita. ✦ Melodia corespunzătoare acestui dans.

MĂRUNŢI (< *mărunt*) vb. IV tranz. A tăia, a împărţi, a sfărâma în bucăţi mici; a pisa.

MĂRUNŢIŞ (< *mărunt*) s. n. **1.** (La pl.) Lucruri de mică importanţă, fără valoare; *spec.* obiecte de mercerie. ✦ Fig. Amănunte, fleacuri, nimicuri. **2.** (Cu sens colectiv) Monede (de metal) de valoare mică; mărunt **(2).**

MĂRUŢĂ, George (1909–1968, n. Bucureşti), actor român de teatru şi de film. Joc interiorizat, de mare eleganţă şi expresivitate scenică („Zoo", de Vercors, „Opera de trei parale" de Brecht) şi în filme („Setea", „Omul de lângă tine", „Străinul").

MĂSĂLAR s. m. Numele popular al lunii *august.*

MĂSCĂRICI (< *măscări* „a certa") s. m. **1.** Actor de comedie în teatrul popular (de circ, bâlci etc.) care execută, pe lângă rolurile de comedie, şi acrobaţii, dresură, numere muzicale etc.; saltimbanc, paiaţă, clovn. **2.** (În Evul Mediu) Bufon **(1).** La curţile domneşti din Ţările Române (în sec. 16), **m.** făceau parte din suita domnului; soitar.

MĂSEA (lat. *maxilla*) s. f. **I. 1.** Molar. ✧ *M. de minte* = fiecare dintre ultimele măsele care apar, de obicei, la sfârşitul adolescenţei pe ambele maxilare. **2.** (BOT.) *Măseaua-ciutei* = mică plantă erbacee perenă, înaltă de 10–30 cm, din familia liliaceelor, cu frunze pătate în roşu-brun şi cu flori violacee, roz, gălbui sau albe *(Erythronium denscanis).* **II.** Nume dat diferitelor părţi ale unor obiecte, unelte etc. asemănătoare cu măseaua **(I 1); a)** fiecare dintre penele de lemn dreptunghiulare prinse în jurul obezilor roţii de moară; **b)** fiecare dintre penele grindeiului la piuă; **c)** fiecare dintre colţii grapei; dinte; **d)** colţul de sus al leucii care intră în cercul (veriga) ce prinde loitra de leucă; **e)** cui cu floarea colţuroasă care se fixează pe marginea tălpilor la bocanci.

MĂSELARIŢĂ (< *măsele*) s. f. Plantă erbacee, din familia solanaceelor, înaltă de 20–100 cm, cu flori galbene, cu nervuri violete; organele vegetative şi seminţele tuturor speciilor de **m.** sunt toxice (conţin atropină, scopolamină şi hiosciamină); extractele din frunze de **m.** au o acţiune analgezică şi spasmolitică; nebunariţă *(Hyoscyamus niger).* Cunoscută din Antichitate ca plantă medicinală.

MĂSELAT (< *măsea*) adj. (Reg.) *Porumb ~* = porumb cu bobul mare şi alb; porumb românesc.

MĂSLIN (< *măslină*) s. m. Arbore fructifer, mediteranean, din familia oleaceelor, înalt de 10–20 m, cu frunze persistente (verzi tot timpul anului), lanceolate, pieloase, lucitoare şi flori albe, grupate în panicule axilare *(Olea europaea);* **m.** este cultivat pentru lemnul şi fructele sale. Anticii îl considerau simbol al păcii, iar cel ce avea de făcut o propunere de împăcare sau o rugăminte se înfăţişa cu o ramură de **m.**

MĂSLINĂ (< sl.) s. f. Fructul măslinului, mic, de formă ovoidă, brun-verzui, bogat în ulei comestibil. Conservat în saramură sau ulei este folosit în alimentaţie. Uleiul de **m.** are utilizări terapeutice în medicina umană cultă şi tradiţională, iar fructele în medicina veterinară.

MĂSLINIU, -IE (< *măslină*) adj. De culoarea măslinei; negricios.

MĂSLUI (< *maslă,* rar „culoare la jocul de cărţi") vb. IV tranz. A face semne de recunoaştere pe dosul cărţilor de joc sau a le aranja în scopul de a câştiga. V. *trişa.* ✦ P. ext. A ticlui, a falsifica.

MĂSTĂCANI, com. în jud. Galaţi, pe râul Chineja; 5 292 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul Chiraftei). Viticultură. Bisericile cu acelaşi hram — Sfinţii Voievozi, în satele **M.** (1802–1803) şi Chiraftei (1828).

MĂSURA (lat. *mensurare*) vb. I **1.** Tranz. A determina valoarea unei mărimi (lungime, masă, greutate, tensiune electrică etc.) prin comparare cu o mărime de aceeaşi natură, luată drept unitate de măsură, folosind în acest scop instrumente sau aparate de măsură, etaloane etc. **2.** Tranz. A străbate, a parcurge (pe jos) o distanţă, un spaţiu. **3.** Tranz. A cerceta cu privirea; a examina **(2),** a scruta. ✦ A privi pe cineva insistent, cercetător (şi cu dispreţ). **4.** Refl. A se compara cu cineva, a se înfrunta. ✦ A se lua la întrecere cu cineva. **5.** Tranz. Fig. A chibzui, a cumpăni cuvintele, gesturile; a înfrâna, a modera poftirile, sentimentele etc.

MĂSURARE (< *măsura*) s. f. Acţiunea de a măsura; determinare a valorii unei mărimi; măsură **(1),** măsurătoare. ✧ *M. directă* = **m.** efectuată prin compararea nemijlocită a mărimii de măsurat cu unitatea sa de măsură sau prin evaluarea directă a unui efect produs de mărimea respectivă. *M. indirectă* = determinare a valorii unei formule, în care se introduc valorile altor mărimi, obţinute prin măsurări directe.

MĂSURAT, -Ă (< *măsura*) adj. **1.** (Despre corpuri, fenomene, dimensiuni) Supus operaţiei de măsură **(1);** determinat, evaluat. **2.** (Mai ales despre timpul de care dispune cineva) Limitat; mărginit. 3. Moderat, ponderat, cumpătat.

MĂSURĂ (lat. *mensura*) s. f. **1.** Măsurare, determinare. ✧ *Instrument* (sau *aparat*) *de m.* = instrument pentru efectuarea măsurărilor. *Procedeu de m.* = totalitatea operaţiilor efectuate pentru aflarea valorii unei mărimi. *Unitate de m.* v. *unitate.* **2.** Mărime; valoare numerică a unei mărimi, însoţită de indicarea unităţii de măsură; dimen-

siune **(3)**. **3.** (MAT.) Funcție aditivă cu valori numerice reale și pozitive, definită pe o familie de părți ale unei mulțimi care verifică anumite condiții (trib borelian). ✧ Loc. *După* (sau *pe*) *măsură* = (despre îmbrăcăminte sau încălțăminte) potrivit cu dimensiunile corpului. *Pe măsură ce...* = cu cât... ✧ Expr. *A lua (cuiva) măsură* (sau *măsuri*) = a măsura diferite dimensiuni (ale corpului cuiva) în vederea confecționării unor obiecte de îmbrăcăminte (sau încălțăminte). **4.** Corp, dispozitiv etc. care concretizează o unitate de **m.** (ex. kilogramul, metrul, litrul etc.). ✧ Expr. *Cu aceeași măsură* = în același fel; deopotrivă. **5.** (MUZ.) Unitate ritmică divizată în timpi egali ca durată, plasată între două bare; se notează cu o fracție plasată la începutul lucrării sau fragmentului vizat *(m. binare, ternare, simple, compuse)*. ✧ *Bară de m.* = liniuță verticală care taie portativul, divizând durata piesei muzicale în unități metrice egale. **6.** (LIT.) Unitate metrică dintr-un anumit număr de silabe accentuate și neaccentuate sau (în metrica antică) dintr-un anumit număr de silabe lungi și scurte, care determină ritmul unui vers. **7.** (FILOZ.; în dialectica hegeliană și marxistă) Intervalul în limitele căruia schimbările cantitative pe care le suferă un anumit lucru nu duc la o transformare a calității lui sau a cărui depășire duce la o schimbare calitativă (de ex. 0 și 100°C exprimă **m.** stării calitative de lichid a apei). **M.** exprimă legătura dialectică dintre cantitate și calitate. **8.** Fig. Limită, proporție firească, cuvenită a lucrurilor. ✧ Loc. *Peste măsură* = prea mult, exagerat. ✦ Simț al proporțiilor; moderație. **9.** Fig. Capacitate; valoare. ✧ Expr. *A fi în măsură (să)...* = a avea calitatea, posibilitatea (de a...), a fi indicat (să...). **10.** Fig. Dispoziție, prevedere; procedeu folosit în vederea realizării unui anumit scop.

MĂSURĂTOARE (< *măsurat*) s. f. Măsurare, determinare.

MĂȘCAT, -Ă (< *măciucă*) adj. (Reg.; despre cereale) Cu bobul mare, bombat, plin.

MĂTANIE (METANIE) (< sl.) s. f. **1.** (În unele practici religioase) Închinare până la pământ, făcută de credincioși în semn de venerație și de pocăință. **2.** Plecăciune adâncă; temenea, ploconeală. **3.** (La pl.) Șirag de mărgele din os, din lemn de măslin etc., pe care călugării sau credincioșii mireni numără rugăciunile rostite.

MĂTASĂ, Constantin v. **Matasă**.

MĂTASE (lat. *metaxa*) s. f. **1.** Fibră textilă naturală, de borangic prelucrat, produsă de larva fluturelui *Bombyx mori*. Se obține mai întâi sub formă de **m.** crudă din gogoașa de **m.**, iar pentru a fi folosită în industria textilă și ca ață, **m.** crudă se curăță, se dublează, se torsionează și se mulinează. ✧ *M. artificială* = fibră textilă fabricată prin diferite procedee chimice (ex. fibră de nitrat de celuloză, vâscoză, fibră de cazeină etc.). **2.** Țesătură fină, cu desime mare și greutate mică, executată din fibre de mătase **(1)**, din care se confecționează lenjerie și îmbrăcăminte de calitate superioară, rezistente și aspectuoase; (la pl.) varietăți de țesături de acest fel. **3.** *Mătasea porumbului* = firele subțiri cafenii-gălbui (stigmatele), care învelesc știuletele porumbului și care ies din pănuși în formă de smoc. **4.** (BOT.) *Mătasea-broaștei* = denumire dată unor alge verzi, filamentoase, care formează mase plutitoare în apele dulci sau sărate (ex. *Cladophora, Spirogyra* etc.).

MĂTĂCIUNE (MĂTĂCINE) (< bg., srb.) s. f. Plantă erbacee, aromatică, meliferă din familia labiatelor, cu frunze lanceolate și cu flori albe sau albastre violacee *(Dracocephalum moldavica)*. Din frunzele ei se prepară „apa de melisă".

MĂTĂSAR (< *mătase*) s. n. Pasăre din ordinul paseriformelor, mai mare decât vrabia, brună-cenușie pe spate, roșie-cenușie pe pântece și cu un moț de pene pe cap *(Bombycilla garrulus)*. Cuibărește în ținuturile nordice ale Asiei, Europei și Americii; în România este, uneori, oaspete de iarnă. Se mai numește *pasărea-frigului*.

MĂTĂSARI, com. în jud. Gorj, situată în zona Piemontului Motrului, pe cursul superior al râului Jiltu; 6 183 loc. (2000). Expl. de lignit. În satul **M.** se află o biserică de lemn datând din 1897, iar în satul Runcurel, o biserică de lemn din 1836 și o culă din sec. 19.

MĂTĂSARU, com. în jud. Dâmbovița, situată în Câmpia Titu, pe râul Potopu; 5 863 loc. (2000). Reșed. com. este satul *Tețcoiu*. Stație de c.f. (în satul **M.**). Expl. de petrol și de balast. Creșterea porcinelor. Popas turistic. Bisericile Sf. Nicolae (1842), Sf. Grigore Teologul (1854) și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1871), în satele Tețcoiu, **M.** și Poroinica. În apropierea com. **M.** a fost descoperită o așezare cu locuiri succesive datând din Neolitic, Bronzul timpuriu, Hallstatt și cultura Militari–Chilia (sec. 2–4) și din epoca feudală (sec. 17–18).

MĂTĂȘICĂ (< *mătase*) s. f. Țesătură subțire de mătase vegetală, amestecată cu bumbac.

MĂTĂȘOS, -OASĂ (< *mătase*) adj. Moale, neted, lucios (ca mătasea).

MĂTRĂGUNĂ (cuv. autohton; cf. alb. *matërgonë*) s. f. Plantă erbacee medicinală, otrăvitoare, din familia solanaceelor, înaltă de 0,5–1,5 m, cu flori brune-violete și cu fructe bace negre, lucitoare. Conține alcaloizi (atropină, scopolamină) cu acțiune antispastică, cardio-acceleratoare etc. Utilizată în industria farmaceutică pentru fabricarea unor pilule și țigări antiasmatice, a unor medicamente (extractul alcoolic și tinctura de **m.**) pentru tratarea bronșitelor, encefalitei, a colicilor etc. Teofrast (sec. 3 î.Hr.) a numit-o *mandragora*, Chesius (sec. 17), *beladona*, Linnè, *Atropa belladonna*. ✧ Expr. *Parcă i-a dat cineva* (sau *a mâncat*) *mătrăgună* = parcă e nebun.

MĂTREAȚĂ (lat. **matricia*) s. f. **1.** (MED.) Pitiriazis. **2.** (BOT.) *Mătreața bradului* = gen de licheni cu talul lung, filamentos și ramificat; cresc pe ramurile uscate ale coniferelor *(Usnea)*, producând pagube pădurilor prin sufocarea copacilor sau prin adăpostirea insectelor dăunătoare.

MĂTUIRE (< *mat*[1]) s. f. Operație de prelucrare a suprafeței unui obiect, prin care aceasta devine mată.

MĂTURA (< *mătură*) vb. I **1.** Tranz. și intranz. A curăța de praf, de gunoi etc. cu mătura; a strânge, a îndepărta praful, gunoaiele etc. cu mătura. **2.** Tranz. P. analog. (Despre vânt, ape) A înlătura ducând cu sine praf, gunoaie etc.; a străbate cu repeziciune o suprafață îndepărtând totul din cale. **3.** Tranz. Fig. A înlătura pe cineva; a alunga, a goni.

MĂTURĂ (probabil cuv. autohton) s. f. **1.** Plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, originară din S Europei, cu tulpina foarte ramificată, stufoasă, de peste un metru înălțime și cu frunze mici, alungite *(Kochia scoparia)*; se folosește la confecționarea măturilor **(2)**. **2.** Obiect de uz casnic, confecționat din tulpini de mătură **(1)** sau din nuiele, paie etc., cu care se mătură. **3.** (FITOPAT.) *Mături-de-vrăjitoare* = hipertrofii ale ramurilor unor pomi fructiferi și ale unor arbori de pădure, cauzate de unele ciuperci microscopice sau de bacterii; se manifestă prin apariția pe ramurile atacate

a unor smocuri de ramuri subțiri, moi, fragile și dese ca niște mături; (pop.) patul-vântului.

MĂTURELE (< *mătură*) s. f. pl. Plantă erbacee, albă-păroasă, din familia compozitelor, cu tulpina ramificată și cu flori roz, dispuse în capitule solitare *(Centaurea jurineaefolia)*.

MĂTURICĂ (< *mătură*) s. f. Mătură mică pentru periat hainele.

MĂTUȘĂ (lat. *amita*) s. f. **1.** Sora tatălui sau a mamei unei persoane; verișoara unuia dintre părinți sau soția unchiului; tanti. **2.** (Pop.) Termen de respect folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie mai în vârstă; *p. gener.* femeie în vârstă.

MĂȚĂU, masiv deluros situat în Muscelele Argeșului, cu aspect de culme prelungă, cuprins între Râu Târgului (la V) și Argeșel (la E). Alcătuit din fliș grezos cu intercalații șistoase, din gresii, șisturi și argile. Acoperit cu fânețe și livezi. Alt. max.: 1 017 m. Releu de televiziune. Sate extinse până aproape de culme.

MĂURENI, com. în jud. Caraș-Severin, situată în Câmpia Bârzavei, pe râul Bârzava; 2 664 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul **M.**). Creșterea bovinelor.

MĂXINENI, com. în jud. Brăila, pe dr. văii Siretului; 3 455 loc. (2000). Creșterea ovinelor.

MĂZĂRAT, -Ă (< *mazăre*) adj. (Despre semințe sau granule de sol) Asemănătoare, ca mărime și formă, boabelor de mazăre.

MĂZĂREANU, Vartolomei (c. 1720—c. 1790, n. probabil la Slătioara, lângă Câmpulung Moldovenesc), cărturar român. M. de onoare al Acad. Teologice din Kiev. Arhimandrit (c. 1755), egumen al mănăstirilor Putna (1757–1768) și Solca (1768–1774). Inspector („îndreptător") al școlilor domnești, episcopești și mănăstirești din Moldova. A scris condici de mănăstiri (Voronet, Solca, Humor). Traduceri de cărți bisericești și laice, printre care „Apoftegmata" din rusă (o culegere de maxime și anecdote) și o „Esopie".

MĂZĂRICHE (< *mazăre*) s. f. **1.** Denumire dată mai multor specii de plante furajere anuale din genul *Vicia*, familia leguminoaselor. În cultură se află **m.** de primăvară *(Vicia sativa)*, **m.** panonică *(Vicia pannonica)* și **m.** păroasă *(Vicia villosa)*. **2.** (METEOR.) Precipitație atmosferică sub formă de bobițe de gheață, cu diametrul de 2–5 mm, de culoare alb-opacă, cu aspect buretos; cade în special la sfârșitul iernii, spre primăvară.

MĂCIU, Mircea (n. 1928, Căldăraru, jud. Argeș), sociolog și editor român. Director al Editurii Științifice și Enciclopedice (1975–1987). Monografii și antologii („Sociologia lui Petre Andrei", „Știința valorilor în spațiul românesc", „Antologie de filosofie românească").

MÂHNI vb. IV tranz. și refl. A (se) supăra, a (se) necăji; a (se) indispune, a (se) întrista.

MÂINE (lat. *mane*) adv. În ziua care urmează după cea de azi; a doua zi. ✧ Expr. *Ca mâine(-poimâine)* sau *mâine-poimâine* = peste puțin timp, în curând. ✦ În viitorul apropiat, curând; în viitor, cândva.

MÂL (< ucr.) s. n. (GEOL.) Sediment acumulat pe fundul bazinelor marine (*m. marine*, de ex. cele cu globigerine, cu radiolari, cu diatomee, **m.** calcaroase etc.) sau al celor lacustre și fluviatile *(m. continentale)*, alcătuit din particule argiloase, îmbibate cu apă și cu alte substanțe fluide. Prin compactizare se transformă în roci argiloase, calcaroase etc., uneori bogate în hidrocarburi. Sin. *nămol*.

MÂLC (< *mîlci*, reg., „a încremeni") adv. *A tăcea ~* = a nu spune nici un cuvânt, a nu scoate o vorbă; a tăcea chitic.

MÂNA (lat. *minari*) vb. I tranz. **1.** A îndemna, a stimula la mers un animal (determinându-l să urmeze o anumită direcție); a dirija un vehicul (cu tracțiune animală). ✦ A determina, a sili pe cineva să meargă într-o anumită direcție sau spre o țintă determinată; (pop.) a trimite pe cineva undeva sau după ceva. **2.** A pune în mișcare, a acționa; a împinge, a deplasa. *Vântul mână norii.*

MÂNĂ (lat. *manus*) s. f. **1.** Fiecare dintre cele două membre superioare ale corpului omenesc de la umăr până la vârful degetelor; *spec.* extremitatea antebrațului care se termină cu cele cinci degete, având o față palmară și una dorsală. ✧ Loc. *De mâna întâi* = de calitatea sau de categoria întâi. *Pe sub mână* = pe ascuns, în secret; în mod clandestin. *Peste mână* = incomod, anevoios, greu. *Mână în mână* = în perfect acord, în colaborare; împreună. ✧ Expr. *Din mână în mână* sau *dintr-o mână în alta* = de la unul la altul; din om în om. *Cu amândouă mâinile* = din belșug; *fig.* din toată inima, bucuros. *A bate* (sau *a da*) *mâna* = **a)** a cădea la învoială, a face un târg, a se înțelege; **b)** a se angaja (la ceva), a promite. *Cu mâinile încrucișate* (sau *în sân*) = inactiv; fără nici o grijă, impasibil. *Cu mâna pe inimă* = cu convingerea fermă că e adevărat, cu conștiința curată. *A pune mâna (la ceva)* = a face, a întreprinde ceva, a acționa. *A ridica mâna asupra cuiva* = a amenința pe cineva cu bătaia; a fi agresiv. *A se spăla pe mâini* sau *a-și spăla mâinile* = a refuza să-și ia răspunderea, a nu se amesteca. *A cere mâna cuiva* = a cere în căsătorie. *A avea* (sau *a lăsa, a da cuiva*) *mână liberă* = a acționa (sau a lăsa pe cineva să acționeze) cum vrea, în toată libertatea. *A fi mâna dreaptă (a cuiva)* = a fi ajutorul, omul de încredere (al cuiva). *A întinde cuiva mâna* (sau *o mână de ajutor*) = a ajuta, a sprijini pe cineva. *Mână de fier* (sau *forte*) = om energic și foarte autoritar. *A-i da mâna* = a putea, a-i permite situația, împrejurările să facă ceva, a-i conveni să... ✦ *M. de lucru* = forță de muncă. **2.** Cantitate mică din ceva (atât cât încape într-o palmă); grup mic (de oameni). ✦ (Pop.) Mănunchi.

MÂNĂSTIREA, com. în jud. Călărași, situată în Câmpia Bărăganului, pe malul lacului Mostiștea; 6 016 loc. (2000). Viticultură. Pescuit. Centru de împletituri din nuiele. Vestigii neolitice (în satul Sultana). Biserica Sf. Nestor (1660) în satul **M.**

MÂNĂTARCĂ (< bg.) s. f. (BOT.) Hrib.

MÂNCA (lat. *manducare*) vb. I tranz. (și absol.) **1.** A ingera alimente pentru satisfacerea necesităților nutritive ale organismului; a consuma. ✧ Expr. *A-și mânca de sub unghii* = a fi foarte zgârcit. *A (-și) mânca averea* (sau *banii*) *cu lingura* = a cheltui peste măsură, a risipi. *A(-și) mânca viața* (sau *zilele, tinerețea*) cu *(cineva* sau *ceva)* = a-și irosi, a-și distruge viața cu... *(Îți vine) să-l* (sau *s-o*) *mănânci (din ochi)*, se spune despre o persoană frumoasă, atrăgătoare. *A fugi* (sau *a alerga*) *mâncând* (sau *de mănâncă*) *pământul* = a fugi foarte repede, în mare goană. (Refl.) *A crede că tot ce zboară se mănâncă* = a-și face iluzii, a fi naiv. ✦ Intranz. A se hrăni, a se nutri, a se alimenta. ✦ Fig. (Fam.) A omite litere, cuvinte, sunete în vorbire sau în scris. **2.** (Despre insecte) A pișca, a ciupi. ✦ (Despre corp sau părți ale corpului) A produce o senzație de mâncărime însoțită de nevoia de a se scărpina. ✧ Expr. *A-l mânca pe cineva*

tălpile = a nu avea astâmpăr, a fi nerăbdător să plece. **3.** (Despre agenți fizici, chimici etc.) A roade, a distruge. *Rugina mănâncă fierul.* ✦ (Despre boli, stări sufletești etc.) A distruge (treptat), a măcina. **4.** Refl. recipr. Fig. (Despre oameni) A se certa, a se dușmăni; a-și face rău unul altuia. **5.** (Despre foc) A mistui, a înghiți, a nimici.

MÂNCARE (< *mânca*) s. f. **1.** Acțiunea de a mânca. ✧ Expr. *Poftă de mâncare* = apetit. *De-ale* (sau *de-a*) *mâncării* = hrană, alimente. ✦ Prânz, cină, masă. **2.** (Concr.) Ceea ce se mănâncă; alimente, bucate; *spec.* hrană gătită.

MÂNCĂCIOS, -OASĂ (< *mânca*) adj. Care mănâncă mult, cu poftă de mâncare; gurmand.

MÂNCĂRIME (< *mâncare*) s. f. Senzație specifică la nivelul pielii, produsă de o iritație, de o alergie etc. și care declanșează nevoia de a se scărpina; prurit.

MÂNDRA 1. V. **Parângu Mare. 2.** Com. în jud. Brașov, situată în Depr. Făgăraș, pe stg. Oltului, la confl. cu Sebeș; 2 962 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.**). Expl. de turbă. Creșterea bubalinelor. În satul **M.**, menționat documentar în 1400, se află biserica Înălțarea Domnului (1779), în satul Râușor există bisericile Cuvioasa Parascheva (de Sus, 1698) și Cuvioasa Parascheva (de Jos, 1758), iar în satul Șona, biserica Adormirea Maicii Domnului (1706).

MÂNDRESCU, Simion (1868–1947, n. satul Râpa de Jos, jud. Mureș), lingvist și folclorist român. Prof. univ. la București. Luptător pentru desăvârșirea statului național unitar român (în 1918 a organizat în Italia legiunile române). Specialist în germanistică („Germana medie de sus", „Din istoria literaturii germane: Klopstock"). Culegeri de folclor („Strigături sau chiuituri poporane"). S-a ocupat cel dintâi de elementele maghiare din limba română („Elemente ungurești în limba română").

MÂNDREȚE (< *mândru*) s. f. Frumusețe, strălucire, splendoare; *concr.* ființă sau lucru cu aspect deosebit de frumos; minune **(2)**, minunăție **(2)**.

MÂNDRI (< *mândru*) vb. IV refl. **1.** A fi mândru **(1)**, a se lăuda, a se făli. **2.** (Înv. și pop.) A se îngâmfa, a fi orgolios, trufaș.

MÂNDRIE (< *mândru*) s. f. **1.** Faptul de a fi mândru; sentiment de mulțumire, satisfacție, demnitate, de încredere în calitățile proprii. ✦ Măreție, falâ. ✦ Ceea ce constituie prilej de laudă, de falâ, de mulțumire. **2.** Orgoliu, îngâmfare, semeție, trufie.

MÂNDRU, -Ă (< sl.) adj., s. m. și f. **I.** Adj. **1.** Mulțumit, satisfăcut, plin de încredere în calitățile proprii. **2.** Orgolios, trufaș, îngâmfat, fudul. **3.** (Înv. și pop.) Frumos, încântător, minunat; falnic, măreț. **II.** S. m. și f. **1.** (Pop.) Iubit, drag. **2.** (Articulat pl. f.) Iele.

MÂNDRULIȚĂ (< *mândră*) s. f. (Pop.) Mândră **(II 1)**.

MÂNEA (lat. *manere*) vb. II intranz. (Înv. și pop.) A petrece noaptea undeva; a rămâne, a dormi undeva peste noapte; a se opri, a poposi undeva.

MÂNECA (lat. *manicare*) vb. I intranz. și refl. (Înv. și pop.) **1.** A se scula în zori, dis-de-dimineață. **2.** A porni, a pleca în zori; *p. ext.* a se duce, a se îndrepta spre...

MÂNECAR (< *mânecă*) s. n. **1.** Haină țărănească scurtă, confecționată din blană sau stofă, cu mâneci. **2.** Pernită sau scândură îmbrăcată în pânză pe care croitorii calcă mânecile hainelor.

MÂNECĂ (lat. *manica*) s. f. Parte a îmbrăcămintei care acoperă brațul (în întregime sau în parte). ✧ Expr. *A o băga pe mânecă* = a se speria (de consecințele unei fapte săvârșite); a o sfecli.

MÂNECĂRI (< *mânecă*) s. f. pl. Manșete confecționate din stofă, catifea sau împletite din lână colorată, bogat ornamentate cu broderii. Purtate de feciorii din Maramureș, în zilele de sărbătoare, au fost introduse în costumul popular după al doilea război mondial.

MÂNECUȚE (< *mânecă*) s. f. pl. Manșete detașabile, încheiate cu un șnur trecut printr-un șir de inele, care fac parte din costumul liturgic al arhimandriților și se poartă peste mânecile stiharului. Deseori, **m.** sunt valoroase piese de broderie, fiind țesute cu mătase și reprezentând cel mai adesea

Mânecări din Maramureș

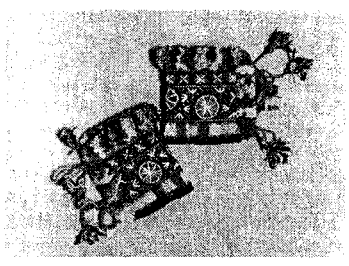

imaginea Bunei-Vestiri (ex. **m.** de la mănăstirea Bistrița-Vâlcea de la c. 1500).

MÂNER (< *mână*) s. n. Parte a unui obiect (unealtă, instrument, vas etc.) cu o formă specială, pentru ca acesta să poată fi mânuit mai ușor.

MÂNGÂIA (lat. **manganeare*) vb. I tranz. **1.** A căuta să aline mâhnirea, durerea, suferința cuiva; a încuraja, a îmbărbăta, a consola. ✦ Refl. A se împăca cu o idee, cu o situație; a se consola. ✦ A bucura, a desfăta, a încânta. **2.** A atinge ușor cu palma în semn de dragoste; a dezmierda, a alinta. ✦ A atinge, a netezi cu palma sau cu degetele.

MÂNGÂIERE (< *mângâia*) s. f. **1.** Încurajare, îmbărbătare, consolare; ajutor, sprijin. **2.** Satisfacție, mulțumire; bucurie, încântare. ✦ Dezmierdare, alinare.

MÂNGÂIETOR, -OARE (< *mângâia*) adj. **1.** Care mângâie, îmbărbătează, consolează. **2.** Care desfată, încântător, plăcut; dezmierdător, drăgăstos.

MÂNIA (< *mânie*) vb. I tranz. și refl. A-și ieși sau a face să-și iasă din fire; a (se) a înfuria, a (se) enerva.

MÂNIE (lat. *mania*) s. f. **1.** Enervare nestăpânită, furie, supărare mare. ✧ Loc. *lute* (sau *grabnic, rău*) *la mânie*, se spune despre un om care se înfurie ușor, iritabil, irascibil. **2.** Supărare, necaz; ciudă.

MÂNIOS, -OASĂ (< *mânie*) adj. **1.** Plin de mânie **(1)**; furios, supărat. ✦ Care exprimă, care trădează mânie, supărare, necaz. **2.** Supărat, necăjit; înciudat.

MÂNJI (< sl.) vb. IV tranz. și refl. A (se) murdări, a (se) păta.

MÂNTUI (< magh.) vb. IV **1.** Tranz. și refl. (Înv. și pop.) A (se) salva (dintr-o primejdie, dintr-o nenorocire, din robie etc.). **2.** Tranz. și refl. (În religia creștină) A (se) curăța de păcate, a (se) izbăvi. **3.** Tranz., refl. și intranz. (Pop.) A (se) termina, a (se) încheia, a (se) sfârși, a (se) isprăvi.

MÂNTUIALĂ (< *mântui*) s. f. *De ~* = superficial; făcut în grabă.

MÂNTUITOR, -OARE (< *mântui*) adj. **1.** (Și subst.) Care mântuie **(1)**. **2.** (În limbajul bisericesc) Care mântuie **(2)**; izbăvitor. **3.** (Art.; folosit ca nume propriu) Denumire sub care este cunoscut Iisus Hristos.

MÂNUI (< *mână*) vb. IV tranz. **1.** A folosi un instrument, o unealtă etc. cu

ajutorul mâinilor. **2.** A manipula (o substanță, un material etc.) ✦ A administra bani sau fonduri, a ține o gestiune.

MÂNUIRE (< *mânui*) s. f. **1.** Acțiunea de a mânui. **2.** Ansamblu de mișcări pe care le efectuează un muncitor pentru a pregăti și executa o operație pe o mașină-unealtă. **3.** Administrare, manipulare a unei gestiuni (publice).

MÂNZ (cuv. autohton) s. m. **1.** (ZOOT.) Puiul de sex masculin al iepei (de la naștere până la înțărcare — în jurul vârstei de un an). **2.** (Fam.) Epitet pentru un copil (zburdalnic) sau, *p. ext.*, pentru un tânăr.

MÂNZARE (cuv. autohton; cf. alb. *mëzore*) s. f. (ZOOT.; pop.) Oaie care a fătat și are lapte.

MÂNZAT, -Ă (cuv. autohton; cf. alb. *mëzat*) s. m. și f. (ZOOT.) Viței înțărcat (până la vârsta de un an).

MÂNZĂ (< *mânz*) s. f. (ZOOT.) Puiul de sex feminin al iepei.

MÂNZĂLEȘTI, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpații Buzăului, pe râul Slănic; 3 016 loc. (2000). Pomicultură. Centru de ceramică populară. Zonă de carst dezvoltat pe sare, declarată regiune ocrotită (1973). În satul **M.**, menționat documentar în 1532, se află mănăstirea Gâvanu (de călugări), cu biserica Adormirea Maicii Domnului (1707), incendiată de turci în 1821 și refăcută în 1828. Bisericile de lemn Sfinții Voievozi (1822–1823, reparată în 1868 și 1894) și Adormirea Maicii Domnului (1828), în satele Apostari (sat desființat și unificat cu satul Beșlii) și Jghiab.

MÂNZĂRAR (< *mânzare*) s. m., s. n. **1.** S. m. (Pop.) Cioban care păzește mânzările. **2.** S. n. Loc sau despărțitură în care stau mânzările în strungă.

MÂNZEȘTE (< *mânz*) adv. *A râde* (sau *a zâmbi*) ~ = a râde (sau a zâmbi) forțat, silit, nenatural.

MÂRÂI (onomat.) vb. IV intranz. **1.** (Despre câini) A scoate sunete guturale, aspre, hârâite. **2.** P. analog. (Despre oameni) A emite un zgomot surd; a vorbi neclar, printre dinți, ca semn de enervare, de nemulțumire; *p. ext.* a bombăni, a mormăi. ✦ Tranz. A spune ceva pe un ton morocănos, nemulțumit, în silă; a protesta, a cârti.

MÂRCED, -Ă (lat. *marcidus*) adj. (Reg.) **1.** (Despre plante) Veșted, ofilit. ✦ (Despre lemne) Îmbibat cu apă, putregăios. **2.** (Despre oameni) Slab, uscățiv; sleit de puteri, vlăguit.

MÂRLIȚĂ s. f. (Reg.) Știucă.

MÂRȘA, com. în jud. Giurgiu, situată în Câmpia Găvanu-Burdea, pe râul Dâmbovnic; 2 976 loc. (2000). Expl. de petrol și gaze naturale. Biserica Sf. Nicolae (1890) și două conace din sec. 19.

MÂRȘANI, com. în jud. Dolj, situată în Câmpia Romanați; 5 158 loc. (2000). Viticultură. Muzeu etnografic. Bisericile Sf. Ioan Botezătorul (1793, reparată în 1896) și Sf. Nicolae (1831).

MÂRȘAV, -Ă (< sl.) adj. Lipsit de scrupule, josnic, infam, ticălos.

MÂRȘĂVIE (< *mârșav*) s. f. Atitudine sau faptă mârșavă; josnicie, ticăloșie.

MÂRZA (sec. 16–17), căpitan în oastea lui Mihai Viteazul și apoi în cea a lui Radu Șerban. S-a remarcat în timpul bătăliilor de la Ogretin (1602) și de lângă Brașov (1603).

MÂRZA, Vasile (1902–1995, n. Șipote, jud. Iași), medic și biolog român. Acad. (1948), prof. univ. la Iași și București. Ministru al Sănătății (1948–1952), președinte al Crucii Roșii din România (1952–1957). Cercetări în domeniile histochimiei („Histochimie du spermatozoïde") și histofiziologiei. A studiat biomorfologia celulelor sexuale („Histophysiologie de l'ovogénèse", „Morfogeneza vitelusului", în colab.), problema formelor precelulare ale substanței vii. Studii privind reglarea neuroendocrină a dinamicii celulare în procesele digestive și de imunitate condiționată.

MÂRZAC (< tăt.) s. m. (În Evul Mediu) Nobil tătar, căpetenie de ceată ostășească.

MÂRZĂNEȘTI, com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Burnaz, pe râul Teleorman; 4 369 loc. (2000). Moară de cereale (1900). Bisericile de lemn cu același hram — Sf. Nicolae, în satele Teleormanu (1815) și **M.** (1826).

Vasile Mârza

MÂRZESCU, George G. (1876–1926, n. Iași), jurist și om politic liberal român. Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1869–1870, 1896–1897), al Agriculturii și Domeniilor (1916–1918), al Internelor (1918–1919), al Muncii și Ocrotirii Sociale (1922–1923) și al Justiției (1923–1926). A inițiat o serie de legi, între care și aceea privind reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice (1924).

MÂSÂR s. m. v. **misir.**

MÂȚ (< *mâță*) s. m. (Pop.) Cotoi, motan; pisoi (de sex masculin) al pisicii.

MÂȚĂ (onomat.; cf. și alb. *mica*) s. f. **1.** (Pop.) Pisică; *p. restr.* pui (de sex feminin) de pisică. ✧ Expr. *A umbla* (sau *a prinde pe cineva*) *cu mâța-n sac* = a umbla (sau a prinde pe cineva) cu înșelăciuni. *(A fi) mâță blândă* = (a fi) prefăcut, ipocrit, fățarnic. *Ca o mâță plouată* = **a)** abătut, descurajat; **b)** rușinat, umilit. *A trage mâța de coadă* = a o duce greu, a fi sărac, nevoiaș. **2.** Nume dat unor obiecte, instrumente, dispozitive etc. de forma unei gheare. ✦ (MIN.) Dispozitiv de siguranță pentru oprirea din cădere a coliviei de ascensor, în cazul ruperii cablului ei. E construit din două gheare, acționate de un sistem de pârghii, care se prind în ghidajele coliviei când cablul nu o mai susține.

MÂȚELOR, Lacul ~, lac antroposalin, helioterm, situat în perimetrul orașului Ocna Sibiului; 1 235,5 m^2. Ad. max.: 74,7 m; salinitatea la supr. ajunge la 34‰, iar la 8,5 m ad. atinge 323‰. Temp. apei la supr. (în timpul verii) este de 24,8°C, iar la 1,5 m ad. de 36,3°C.

MÂZGĂ (< sl., bg.) s. f. **1.** Noroi moale, lipicios și alunecos. **2.** (Reg.) Pojghiță moale și cleioasă care se formează pe suprafața unor alimente sau pe pereții vaselor în care au fost anumite alimente. **3.** (Pop.) Strat (de alge, mușchi ș.a.) care acoperă pietrele expuse la umezeală.

MÂZGĂLI (< *mâzgă*) vb. IV tranz. **1.** A scrie, a desena sau a picta urât, stângaci, murdar; *p. ext.* a scrie, a desena sau a picta fără pricepere, fără talent. **2.** A murdări, a păta, a mânji.

MÂZGĂLITURĂ (< *mâzgăli*) s. f. Faptul de a mâzgăli; scriere, pictură sau desen executate neîndemânatic și murdar; *fig.* operă literară sau plastică lipsită de valoare.

MBABANE, capitala statului Swaziland, situată în NV ţării, la 1 150 m alt.; 47 mii loc. (1990). Nod de comunicaţii. Pr. centru politic şi comercial al ţării. În apropiere se expl. min de fier şi de staniu, bauxită, azbest ş.a. Egrenarea bumbacului. Prelucr. primară a azbestului şi a lemnului; ind. hârtiei, poligrafică şi alim. (ulei, zahăr, bere, conserve de fructe). Cazinouri. Turism. Centru ad-tiv. al protectoratului britanic Swaziland (din 1906), **M.** a devenit capitala regatului independent Swaziland (din 1968).

MBANDAKA, oraş în partea de V a R.D. Congo, situat pe Ecuator, pe stg. fl. Congo, la confl. cu Ruki, la 700 km NNE de Kinshasa; 169,8 mii loc. (1994). Aeroport. Port fluvial. Ind. de prelucr. a metalelor, farmaceutică şi alim.; reparaţii navale. Piaţă agricolă (cafea, orez, cauciuc, lemn). Export de lemn preţios şi produse agricole. Întemeiat, în 1883, de H.M. Stanley cu numele de *Équateurville*. Ulterior, s-a numit *Coquilhatville* (1886–1966).

MBOMOU (M'BOMU sau **BOMU),** râu în partea centrală a Africii (800 km), considerat unul dintre izvoarele râului *Oubangui,* formând pe o porţiune graniţa între Republica Centrafricană şi R.D. Congo.

MBUJI-MAYI, oraş în partea central-sudică a R.D. Congo, pe cursul inf. al râului Bushimaie; 806,5 mii loc. (1994). Aeroport. Expl. şi prelucr. diamantelor industriale; ind. alim. Piaţă agricolă. Fundat de europeni în 1909 datorită exploatării diamantelor din zonă. Până în 1966 s-a numit *Bakwanga.*

McADAM [məkædəm], **John Loudon** (1756–1836), inginer constructor scoţian. Inspector general al drumurilor (1827). Inventatorul tipului de îmbrăcăminte rutieră *macadam.*

McCAREY [məkæri], **Leo** (1898–1969), cineast american. Scenarii pentru filmele cu Stan şi Bran. Din 1929, a realizat lung-metraje, devenind specialist în comedii („Extravagantul domn Ruggles", „O iubire splendidă"). Premiul Oscar: 1937 („Oribilul adevăr") şi 1944 („Drumul meu").

McCARTHY [məkɑ:θi], **Joseph Raymond** (1909–1957), jurist şi om politic american. În fruntea comisiei senatoriale pentru cercetarea activităţii antiamericane, a promovat o politică anticomunistă dusă până la extrem.

McCARTHY [məkɑ:θi], **Mary** (n. **Ludwig)** (1912–1989), scriitoare americană. Lucrări de analiză lucidă a conformismului american, a emancipării femeii, a căsătoriei şi a rolului intelectualilor în societate („O viaţă blestemată", „Păsările Americii", „Canibali şi misionari", „Cum am crescut").

McCARTNEY [məkɑ:tni], **Sir Paul** (n. 1942), cântăreţ şi compozitor britanic. Membru al grupurilor Beatles (1962–1970) şi Wings (1971–1979). Ulterior, carieră solistică şi de duet (cu Stevie Wonder, Michael Jackson). Compozitor de melodii, dar şi de lucrări mai pretenţioase (oratorii). Record mondial la vânzări de discuri (200 de milioane, în 1979). Discografie solo selectivă: „McCartney", „Flowers in The Dirt", „Off the Ground", „Ram" etc.

McCLINTOCK [məklintək], **Barbara** (1902–1992), biolog şi genetician american. Cercetări experimentale asupra diferitelor specii de porumb care au dus la cunoaşterea mecanismului mobilităţii structurilor masei genetice prin aşa-numitele „gene saltatorii". Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1983).

McCLURE [məkluə], **Sir Robert John Le Mesurier** (1807–1873), navigator britanic. Amiral. A parcurs pentru prima dată Pasajul de Nord-Vest (1850–1854), conducând o expediţie de căutare a lui *J. Franklin,* ale cărui urme le descoperă în 1859.

McCORMICK [məkɔ:mik], **Cyrus Hall** (1809–1884), inventator şi industriaş american. Constructorul primei secerători mecanice pentru cereale păioase (1831 şi patentată în 1834), pe care a fabricat-o în serie începând din 1847; în 1873 realizează prima secerătoare-legătoare. În 1847 a fondat compania care i-a purtat numele, devenită, în 1902, sub conducerea fiului său, Cyrus Hall **M.** (1859–1936), „International Harvester Company".

McCOY [məkɔi], **Horace** (1897–1955), scriitor american. Autor al unor romane cu mare impact la public, având ca subiect predilect violenţele din societatea contemporană, unele dintre ele ecranizate („Şi caii se împuşcă, nu-i aşa?", „Giulgiurile nu au buzunare", „Bisturiul").

McCULLERS [məkʌlərz], **Carson** (n. **Smith)** (1917–1967), prozatoare americană. Romane („Inima este un vânător singuratic", „Reflexii într-un ochi de aur", „Orologiul fără limbi") şi nuvele („Balada cafelei triste") marcate de freudism, într-un stil concentrat, sugestiv, creând o atmosferă depresivă.

McDONALD v. **Heard şi McDonald.**

Sir Paul McCartney

Barbara McClintock

McDONNELL-DOUGLAS [məkdonəldagləs], grup industrial american, unul dintre cei mai mari producători de avioane civile şi militare. S-a format în 1967, prin fuzionarea societăţilor McDonnel Aircraft (fondată 1939) şi Douglas Aircraft (fondată 1921). Dintre modelele cele mai cunoscute: DC-9, DC-10, MD-11 ş.a. În 1996, a fost absorbit de Boeing.

McENROE [mækənrəu], **John Patrick** (n. 1959), tenisman american. Câştigător al turneelor de la Wimbledon (1981, 1983, 1984) şi al campionatelor internaţionale ale S.U.A. (1979, 1980, 1981, 1984). Calităţile sale tehnice au adus în jocul de tenis spectaculozitate, dar şi extravaganţă şi nonconformism.

McEWAN [məkju:ən], **Ian** (n. 1948), scriitor englez. Lucrările sale fac o rece şi nemiloasă prezentare a realităţii contemporane. Povestiri („Prima iubire, ultimele rituri"), romane („Grădina de ciment", „Copii în timp", „Câinii negri", „Făuritorul de vise", „Iubire fatală"). Preocupări în domeniul teatrului, scenarii de film şi de televiziune.

McFERRIN [məkfərin], **Bobby** (n. 1950), cântăreţ american de jaz. Inovator în tradiţia jazului vocal, cu performanţe tehnice originale. Devenit

foarte cunoscut o dată cu piesa „Don't Worry, be Happy" (5 premii Grammy). Discografie selectivă: „I Feel Good", „The Voice" etc.

McGRAW HILL [mẹgro: hil], prestigios grup editorial american, fondat în 1909, la New York de James H. McGraw și J.A. Hill. Publică lucrări din domeniul științelor exacte și umaniste, informaticii, economiei.

McKAY [məkei], **Claude** (1890–1948), scriitor american de origine jamaicană. Considerat drept unul dintre cei mai valoroși exponenți ai poeziei negre contemporane („Cântece din Jamaica", „Umbrele Harlemului"); romane („Banjo", „Banana Bottom").

McKENZIE [məkẹnzi], **Roderic Duncan** (1885–1940), sociolog american. Prof. la Univ. Michigan. Unul dintre întemeietorii „ecologiei umane", al cărei concept central îl formează concurența, ca tip fundamental de interacțiune între oameni („Comunitatea metropolei").

McKINLEY [məkịnli], vârf în M-tii Alaska, alcătuit din granite și acoperit de zăpezi veșnice. Alt.: 6 194 m (cea mai mare înălțime din America de Nord). Parc național. Se mai numește și *Denali*.

McKINLEY [məkịnli], **William** (1843–1901), jurist și om politic american. Republican. Președinte al S.U.A. (1897–1901). A promovat o politică de expansiune teritorială (anexarea ins. Hawaii și a Filipinelor). A proclamat doctrina „porților deschise" în China. Asasinat.

McLAREN [məklærən], **Norman** (1914–1987), cineast britanic. Stabilit în Canada (1940). A revoluționat tehnica filmului de animație utilizând tehnici noi: pastelul, gravura direct pe peliculă, sunetul sintetic („Allegro", „Mierla", „Găinușa cenușie", „Blinkity blank", „Pas de deux"). Premiul Oscar: 1952 („Vecinii").

McLAUGHLIN [məkḷọklin], **John** (n. 1942), chitarist și compozitor englez de jaz. Influențat de Miles Davis. Muzician eclectic, evoluând către free-jaz. În 1971, înființează „Mahavishnu Orchestra", cu care cântă un amestec de jaz, rock și muzică indiană. Discografie selectivă: „Turn it Over", „Inner Worlds", „Friday Night in San Francisco", împreună cu Al di Meola și Paco de Lucia ș.a.

McLUHAN [məklu:ən], **Herbert Marshall** (1911–1980), istoric și sociolog canadian. Prof. univ. la Toronto.

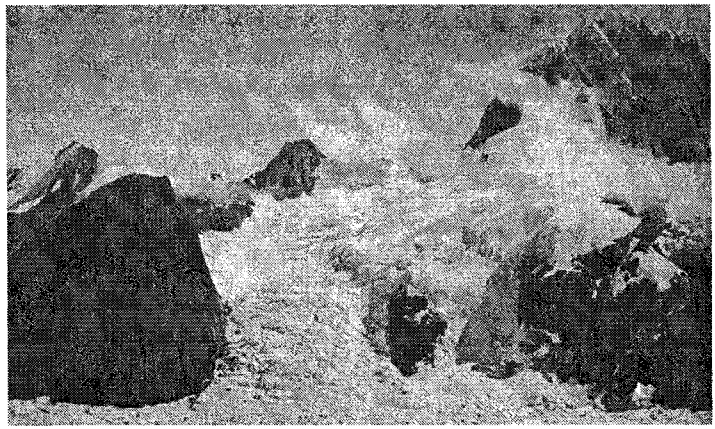

Vârful McKinley

În cadrul studiilor de istoria civilizațiilor și culturii, și-a îndreptat atenția spre cercetarea rolului mijloacelor de comunicare în masă — „medium"-urile („Galaxia Gutenberg", „Despre instrumentele de comunicare", „Medium-ul este mesajul", „Orașul ca aulă").

McMILLAN [məkmịlən], **Edwin Mattison** (1907–1991), fizician american. Prof. univ. la Berkeley (California). Cercetări în domeniul acceleratorilor de particule. Unul dintre inventatorii sincrotronului (1945). A sintetizat (1940), împreună cu Philip H. Abelsov, primul element transuranian, neptuniul-239 și a izolat (1941), împreună cu G.T. Seaborg, plutoniul-239 bombardând uraniul cu neutroni. Premiul Nobel pentru chimie (1951), împreună cu G.T. Seaborg.

McNAMARA [mæknəmạ:rə], **Robert Strange** (n. 1916), om politic și industriaș american. Președinte al Companiei Ford Motor (1960–1961). Secretar de stat al Apărării (1961–1968), s-a evidențiat prin fermitate în timpul „crizei rachetelor cubaneze". A intrat în conflict cu președintele L.B. Johnson în privința eficacității bombardamentelor americane în Vietnamul de Nord, în urma căruia a demisionat. Președinte al B.I.R.D. (1968–1981).

McQUEEN [məkwị:n], **Steve** (pe numele adevărat *Terence Stephen*) (1930–1980), actor american de cinema. Roluri în filme de acțiune, reprezentând tipul „antieroului" singuratic, dar într-o lume în care lupta pentru existență reprezintă o confruntare continuă cu societatea ostilă („Cei șapte magnifici", „Cincinnati Kid", „Marea evadare", „Locotenentul Bullitt", „Papillon", „Vânătorul").

McTAGGART [məktægət], **John Ellis** (1866–1925), filozof britanic. Prof. univ. la Cambridge. Pornind de la idealismul hegelian, a elaborat o formă extremă de idealism, după care obiectele materiale, spațiul și timpul nu sunt decât aparențe, reale fiind numai spiritele individuale aflate într-o relație de dragoste directă („Studii asupra dialecticii hegeliene", „Natura existenței").

Robert Strange McNamara

Steve McQueen

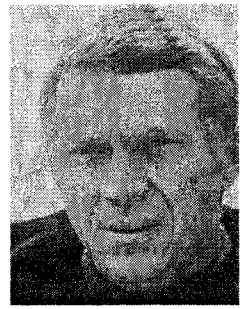

Md, simbol chimic pentru *mendeleeviu.*

MEAD, Lacul ~ v. **Hoover Dam.**

MEAD [mi:d], **George Herbert** (1863–1931), psihosociolog și filozof american. Puternic influențat de darvinism, a criticat însă multe din tezele behaviorismului la care a condus acesta. A dezvoltat o concepție originală asupra emergenței și noutății prezente în procesele naturale. Psihologia sa socială, îndeosebi teoria asupra eu-lui, a exercitat o influență considerabilă în epocă („Filozofia prezentului", „Filozofia actului").

MEAD [mi:d], **Margaret** (1901–1978), antropolog american. Curator la Muzeul American de Istorie Naturală (1926–1969) și prof. la Universitatea Columbia. A inițiat cercetările interculturale privind dezvoltarea personalității și diferențierea comportamentelor de sex („Ajungerea la majorat în Samoa", „Sex și temperament în trei societăți primitive", „Cultură și responsabilitate"). Studii asupra modelelor sociale ale unor culturi occidentale („Masculul și femela", „Femeile americane") și asupra problemelor ambientale și de supraîncărcare populare mondială („Să ne gândim la autor").

MEADE [mi:d], **James Edward** (1907–1995), economist britanic. Prof. univ. la Cambridge. Cunoscut pentru lucrările sale privind teoria creșterii economice, a relațiilor economice internaționale și a raportului dintre comerțul exterior și dezvoltare („Creșterea economică", „Economia controlată", „Sisteme alternative de organizare a întreprinderii", „Teoria neoclasică a creșterii economice", „Teoria politicii economice internaționale"). Premiul Nobel pentru economie (1977), împreună cu V. Ohlin.

MEANDRU (< fr.) s. n. **1.** (GEOGR.) Sinuozitate a cursului unei ape curgătoare, cu albia în pantă lină. Se disting *m. divagante* (în cazul unui râu cu vale largă, în câmpie) și *m. încătușate* (sinuozitățile întregii văi). Denumirea de **m.** derivă de la fl. *Menderes,* numit în trecut Meandru. ✦ P. analog. Sinuozitate, cotitură (a unui drum). **2.** Motiv ornamental alcătuit din linii drepte care urmează un traseu frânt în unghiuri drepte, cu aspect de cârlige care se întrepătrund. Există **m.** spiral și **m.** în val constituite din linii curbe urmând un traseu sinuos. Cunoscut din Antichitate, a fost foarte mult folosit în ornamentica medievală.

MEASKOVSKI, Nikolai Iakovlevici v. **Miaskovski, N.I.**

MEAT (< fr.; {s} lat. *meatus* „canal"), s. n. **1.** (ANAT.) Canal sau orificiul acestuia, aflat în diferite organe (**m.** nazofaringian, **m.** urinar). **2.** Spațiu între celulele unui țesut vegetal.

MECANIC[1], -Ă (< fr., lat., it., germ.) adj. **1.** Care aparține mecanicii **(1, 2),** care se referă la fenomenele studiate de mecanică **(1);** de mecanică. **2.** (Și adv.) Care este acționat de o mașină sau de un mecanism; care se face cu ajutorul mașinilor sau al mecanismelor; mecanizat. **3.** (BOT.) *Țesut m.* = țesut specializat, de susținere a plantelor, reprezentat de colenchim și sclerenchim. **4.** (Și adv.) Făcut fără participarea conștiinței, a voinței; automat, mașinal. ✦ Care aplică o teorie, o teză, o dispoziție cu caracter normativ etc., fără a ține seama de specificul concret sau individual al situației, fenomenului, cazului respectiv; simplist, schematic, rigid, dogmatic.

MECANIC[2], -Ă (< fr., lat.) s. f. și m. **1.** S. f. Știință al cărei obiect de studiu îl constituie mișcarea sau echilibrul corpurilor sub acțiunea forțelor exercitate asupra lor. Mișcarea corpurilor macroscopice, efectuată cu viteze mici în comparație cu viteza luminii, face obiectul așa-numitei *m. clasice,* care cuprinde statica, cinematica și dinamica; mișcările efectuate cu viteze apropiate de viteza luminii fac obiectul *dinamicii relativiste.* V. *relativitate.* ✧ *Mecanica fluidelor* se divide în hidrostatică, aerostatică, hidrodinamică, aerodinamică. *M. cuantică* = ramură a fizicii teoretice care studiază legile de mișcare a particulelor elementare (electroni, mezoni, nucleoni) sau a sistemelor de astfel de particule (nuclee atomice, atomi, molecule). Apărută la începutul sec. 20 datorită cercetărilor lui Max Planck și dezvoltată ulterior de N. Bohr, L. de Broglie, E. Schrödinger, M. Born, W. Heisenberg, P. Dirac ș.a., *m.c.* a permis explicarea în mod unitar a ansamblului de fenomene ce se petrec la scară atomică și subatomică. A fost lămurită natura legăturilor chimice și a fost explicată structura periodică a elementelor. Legile *m.c.* stau la baza înțelegerii unor importante fenomene macroscopice ca: proprietățile corpului solid, feromagnetismul, supraconductibilitatea, suprafluiditatea, energia nucleară etc. *M. cerească* = ramură a astronomiei care studiază mișcarea corpurilor cerești sub acțiunea atracției universale. **2.** S. f. Disciplină tehnică al cărei obiect îl constituie construcția și funcționarea mașinilor, îndeosebi a pieselor și a mecanismelor care servesc la transmiterea mișcării. **3.** S. m. Persoană care efectuează operații de montaj, de reparare sau de întreținere a utilajelor. ✦ Persoană care supraveghează sau conduce un vehicul sau un motor cu instalațiile anexe; mașinist.

MECANICISM (< *mecanic;* cf. și it. *meccanicismo*) s. n. (FILOZ.) Punct de vedere conform căruia toate fenomenele naturale pot fi explicate în termenii interacțiunilor cauzale dintre particulele materiale fără nici o referire la teleologie, după modelul concepțiilor din sec. 17, dezvoltate de Descartes și Hobbes.

MECANICIST, -Ă (< *mecanic*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care este în conformitate cu principiile mecanicismului, care se referă la mecanicism. **2.** S. m. și f. Adept al mecanicismului.

MECANISM (< fr., germ.) s. n. **1.** Sistem tehnic format din elemente (organe de mașini), dintre care unul fix (numit bază sau batiu), legate între ele și care au mișcări determinate. **M.** servește la transmiterea sau la transformarea unei mișcări, respectiv la transmiterea forțelor și a momentelor de la elementul conducător la elementul condus. ✧ *M. bielă-manivelă* = **m.** plan format dintr-o bielă și o manivelă servind la transformarea mișcării de rotație în mișcare rectilinie alternativă sau invers. *M. cu camă* = **m.** plan sau spațial format dintr-o camă și un tachet. Mișcarea tachetului depinde de profilul camei. **2.** (FIZ., CHIM.) Modul de desfășurare a unui fenomen (îndeosebi a reacțiilor), cuprinzând aspectele esențiale și etapele succesive ale evoluției sale. ✦ P. analog. Mod de organizare sau de funcționare administrativă, socială, politică etc.

MECANIZA (< fr.) vb. I tranz. A efectua o mecanizare.

MECANIZARE (< *mecaniza*) s. f. Introducere și folosire a mașinilor, aparatelor etc. pentru executarea unor operații, activități productive sau neproductive, în scopul de a înlocui ori de a face mai eficientă munca fizică sau intelectuală a omului sau de a substitui munca animalelor. Începuturile **m.** sunt legate de *revoluția industrială,* de trecerea la producția mașinistă. **M.** constituie, în condițiile contemporane, o direcție principală a progresului tehnic. O treaptă superioară a **m.** o constituie *automatizarea.* ✧ *Mecanizarea agricul-*

turii = introducerea și folosirea tractoarelor și a altor mașini agricole în procesul de producție agricol, în scopul înlocuirii tracțiunii animale și a muncii umane, a creșterii producției și productivității, a utilizării judicioase a suprafețelor agricole, a efectuării lucrărilor de îmbunătățiri funciare etc. *M. a.* a permis reducerea populației active din agricultură, în țările dezvoltate, de la 75–85%, la sfârșitul sec. 19, la 2–5% la sfârșitul sec. 20.

MECANIZAT, -Ă (< *mecaniza*) adj. Care se efectuează cu ajutorul unor mecanisme, dispozitive, mașini etc., omul având un rol de conducere și de întreținere.

MECANO- (< fr.; {s} lat. *mechanicus* „mecanic") Element de compunere care înseamnă „mecanic" și care servește la formarea unor substantive și adjective.

MECANOGLIFE ({s} *mecano-* + gr. *gliphein* „a sculpta") s. f. pl. (GEOL.) Termen general care indică structurile suprafețelor de strat, de natură mecanică. Din punct de vedere genetic se disting: *m. de eroziune* = turboglife; *m. de târâre* = xinmoglife; *m. de curgere* = reoglife; *m. de tasare* = teggoglife.

MECANORECEPTOR (< *mecano-* + *receptor*) s. m. (FIZIOL.) Organ de simț care recepționează acțiuni mecanice (atingere, presiune, tracțiune). **M.** sunt situați în piele, mușchi, tendoane, organe interne și pereții vaselor sangvine.

MECANOSTRICȚIUNE (< fr.; {s} *mecano-* + lat. *strictio, strictionis* „contracție, îngustare") s. f. Deformație a unor corpuri (mai ales fero- și ferimagnetice) ce apare la aplicarea unor tehnici mecanice care le schimbă starea magnetică.

MECANOTERAPIE (< fr. {i}; {s} *mecano-* + gr. *therapeia* „tratament") s. f. Procedeu terapeutic aplicat mai ales în boli osteo-articulare sau neuromusculare, care utilizează masajul, gimnastica medicală sau diverse aparate speciale.

MECCA (MEKKA, MAKKAH), oraș în V Arabiei Saudite, în reg. Hijaz, la 72 km E de țărmul Mării Roșii; 630 mii loc. (1991). Nod rutier. Aeroport. Centru comercial (animale, piei, cafea). Cel mai important centru religios și oraș sfânt al islamului; pelerinaj anual (peste 2,5 mil. de pelerini la *Kaaba*); considerat ca loc de naștere al Profetului Mahomed. Locuit de tribul kureișiților. O dată cu apariția religiei islamice, a devenit principalul centru al cultului musulman. După dezmembrarea Califatului de Bagdad, **M.** a intrat în stăpânirea dinastiilor Fatimizilor, Aiubizilor și apoi a mamelucilor, iar între 1517 și 1916, a Imp. Otoman. În 1916, devine capitala regatului Hijaz. Cucerit în 1924 de armatele lui Ibn Saud, a fost inclus, în 1932, în Arabia Saudită.

MECENA (Caius Cilnius Maecenas) (c. 70–8 î.Hr.), om politic și istoric roman. Prieten și sfetnic al împăratului August. S-a înconjurat de un cerc de poeți și de scriitori (Horațiu, Vergiliu, Properțiu), numele său devenind sinonim cu acela de protector și de sprijinitor al literaturii și artelor.

MECENA (< n. pr. *Mecena*) s. m. invar. Protector al artelor, literaturii și științelor.

MECENAT (< it.) s. n. Protecție și sprijinire acordate artelor, literaturii și științelor din partea unui *mecena*.

MECET (< bg., rus.; cf. și tc. *mesçit*) s. n. (Înv.) Casă de cult musulmană; moschee mică. ✦ Cimitir turcesc.

MÉCHAIN [meʃẹn], **Pierre** (1744–1804), geodez și astronom francez. I se datorează o nouă măsurare a lungimii arcului de meridian dintre Dunkerque și Barcelona. A descoperit c. 12 comete și a completat catalogul nebuloaselor descoperite de Ch. Messier.

MECHELEN [mẹhẹlẹn] **(MALINES** [maliṇ]), oraș în N Belgiei, la 25 km N de Bruxelles, port pe Dyle; 75,7 mii loc. (1995). Nod feroviar. Vechi centru al ind. textile (dantele, covoare, tapiserii). Ind. constr. de mașini de transport și material rulant, chimică, metalurgică, de prelucr. a lemnului (mobilă) și a tutunului, a pielăriei. Producție de ceasuri. Piață agricolă (legume). Monumente: Catedrala Sint Rombaut (sec. 13–15, cu picturi de Van Dyck), Halele (sec. 14), biserică (sec. 16–17, cu picturi de Rubens), Palatul de Justiție (1507–1517), Primăria (1526). Muzee. Centru turistic. Fundat în sec. 11, a devenit seniorie a ducilor de Burgundia (1356), atingând apogeul dezvoltării sub Margareta de Austria (1493). Sediul unui arhiepiscopat (1559).

MECHITARIȘTI (< n. pr. *Mechitar* „consolatorul") s. m. pl. Membrii unei congregații monastice armenești, fondată în 1701 la Pera (Istanbul), de abatele Manuk (zis *Mechitar*) și aprobată, în 1711, de papa Clement XI. A dus o intensă activitate de misionarism, de salvare și răspândire a culturii și literaturii armene.

MECHTHILD din Magdeburg (c. 1241–c. 1291), autoare mistică germană. Cartea sa „Lumina fluidă a dumnezeirii" conține relatări ale unor viziuni, pilde și reflecții psihologice.

MECI (< engl.) s. n. Întrecere sportivă disputată între două persoane sau între două echipe; întâlnire, partidă, joc.

MEČIAR, Vladimir (n. 1942), om politic slovac. Liderul mișcării pentru o Slovacie Democrată (din 1990). Prim-min. federal al Slovaciei (1990–1991; 1992–1998, cu excepția perioadei mart.–dec. 1994). A negociat împărțirea Cehoslovaciei și a devenit (1993) primul prim-min. al Slovaciei independente.

MECINIKOV, Ilia Ilici (1845–1916), microbiolog rus. Prof. univ. la Odessa. Stabilit în Franța (1882), unde a colaborat cu Pasteur. Unul dintre fondatorii patologiei comparate, microbiologiei, imunologiei și embriologiei evoluționiste. A descoperit (1882) fenomenul fagocitozei și a emis teoria fagocitară a

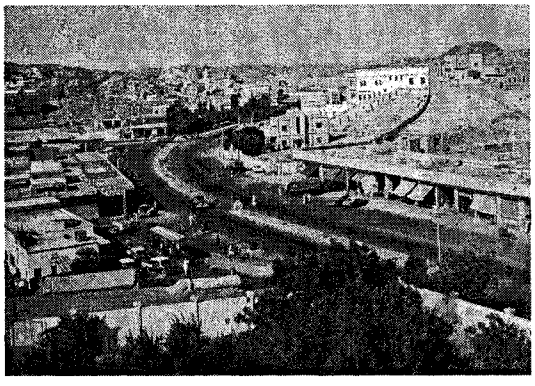

Mecca. Vedere generală

Ilia Ilici Mecinikov

imunității. Cercetări originale în problema bătrâneții. A subliniat influența nocivă a toxinelor florei bacteriene și a propus utilizarea alimentelor bogate în bacterii lactice ca antidot împotriva acestora. Lucrări: „Fagocitoza musculară", „Imunitatea în maladiile infecțioase", „Studii biologice asupra bătrâneții", „Profilaxia sifilisului", „Studii asupra florei intestinale". M. de onoare al Acad. Române (1911). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1908), împreună cu P. Ehrlich.

MECONINĂ (< fr. {i}; {s} gr. *mekonion* „opiu") s. f. Alcaloid obținut prin hidroliza narcotinei; este lactona acidului hemipic. Are acțiune convulsivantă.

MECONIU (< fr., lat.) s. n. **1.** Suc de mac; opiu. **2.** Primele evacuări intestinale ale noului-născut, alcătuite dintr-o materie moale, de culoare brun-verzuie.

MEDALIA (< *medaliat*) vb. I tranz. A distinge cu o medalie, a decora.

MEDALIE (< it.) s. f. **1.** Mică piesă de metal sau, uneori, de marmură, de regulă cu *avers* și *revers*, purtând inscripții sau basoreliefuri, emisă în cinstea unei personalități sau în amintirea unei acțiuni glorioase. ✧ Expr. *Reversul medaliei* = aspectul complementar (adeseori neplăcut) ai unui lucru, al unei situații. **2.** Piesă de metal (cu inscripții și figuri), oferită în semn de distincție sau ca premiu (de ex. **m.** olimpică).

MEDALION (< it., fr.) s. n. **1.** Bijuterie în formă de cutiuță, cu aspect oval sau circular, în care se păstrează un portret, o șuviță de păr etc.; se poartă de obicei la gât. **2.** Element decorativ de formă circulară sau ovală, folosit în arhitectură, mobilier, ceramica ornamentală etc. și cuprinzând un basorelief sau o inscripție. **3.** Scriere literară în proză, de mici dimensiuni, în care se schițează portretul unei personalități. ✦ Scurt articol în care se creionează trăsăturile fundamentale ale vieții și operei unei personalități.

MEDALISTICĂ (< *medalist*) s. f. Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu identificarea, originea, autenticitatea și clasarea medaliilor.

MEDAN, oraș în Indonezia, în NV ins. Sumatera, pe Deli, la 24 km amonte de gura de vărsare în str. Malacca; 1,7 mil. loc. (1990). Nod feroviar. Aeroport. Centru comercial (tutun, ceai, sisal, cafea, cauciuc). Ind. de prelucr. a metalelor și a lemnului, alim. și textilă. Export de cauciuc, tutun, petrol, ceai. Două universități (1952 și 1954). Palatul sultanal (sec. 19).

MEDAWAR [medəuə], **Sir Peter Brian** (1915–1987), biolog și imunolog britanic. Prof. univ. la Birmingham și Londra. Studii în domeniul culturilor de țesuturi și al grefelor de piele. A descoperit toleranța imunologică câștigată. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1960), împreună cu F.M. Burnet.

MEDEBACH [medebah], **Girolamo** (1706–1790), actor italian. Conducătorul unei companii teatrale. Pentru el, C. Goldoni a scris unele dintre capodoperele sale („Hangița", „Familia anticarului").

MEDEEA (în mitologia greacă), fiica lui Aietes, regele Colhidei. Vrăjitoare vestită din legenda argonauților. După ce l-a ajutat pe argonautul Iason să dobândească Lâna de aur, s-a căsătorit cu el. Părăsită de acesta, pentru fiica regelui Corintului, și-a ucis rivala, precum și propriii copii. Legenda ei a inspirat tragediile scrise de Euripide, Seneca și Corneille.

MEDELLÍN [meðejin], oraș în NV Columbiei, la poalele Cordillerei Central, la 1 500 m alt., pe Río Porce; 1,97 mil. loc. (1993). Nod de comunicații. Aeroport. Expl. de aur și argint. Ind. metalurgică, constr. de mașini, chimico-farmaceutică, textilă, a pielăriei și încălțămintei, sticlăriei, ceramicii, cimentului și de prelucr. a cafelei. Centru financiar și comercial. Universitatea „Bolívar" (1936). Biserici din sec. 17. Fundat de spanioli în 1675. În anii '80 ai sec. 20, aici a fost înființat Cartelul de la **M.**, implicat în vânzarea drogurilor.

MEDELNICER (< *medelniță*) s. m. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Dregător la curte care turna domnului apă ca să se spele pe mâini și care servea bucatele. În sec. 18, **m.** făcea parte dintre boierii veliți.

MEDELNIȚĂ (< sl.) s. f. (Înv.) Lighean în care domnul și invitații săi își spălau mâinile înainte și după masă.

MEDGIDIA, municipiu în jud. Constanța, situat în Pod. Carasu, pe canalul Dunăre—Marea Neagră, la 41 km VNV de Constanța; 46 381 loc. (2000). Port. Nod feroviar și rutier. Oțelărie. Fabrici de ciment, var, ipsos, cărămidă și țiglă. Constr. de mașini agricole, de utilaje tehnologice pentru ind. chimică și siderurgică, de remorci autobasculante și de utilaje pentru recoltat stufuf; piese de schimb pentru tractoare și diferite mașini agricole; aparate de uz casnic. Fabrică de spirt și drojdie; produse lactate (brânzeturi); întreprindere de morărit. Centru pomicol și viticol. Muzeu de artă (fondat 1964). Geamie (1859–1865), biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1872). Localitatea a luat naștere în 1840 prin colonizarea cu tătari, aduși din Crimeea de sultanul Abdul Medjid. Declarat oraș în 1968 și municipiu în 1994.

MEDIA, regiune istorică și stat antic, cu centrul la Ecbatana, constituit în sec. 8–7 î.Hr., în NV Iranului, de către mezi. Cucerit în 550 î.Hr. de Cirus II, a devenit o satrapie a Imp. Persan.

MEDIA (< lat.) vb. I tranz. A mijloci; a face un act de mediație.

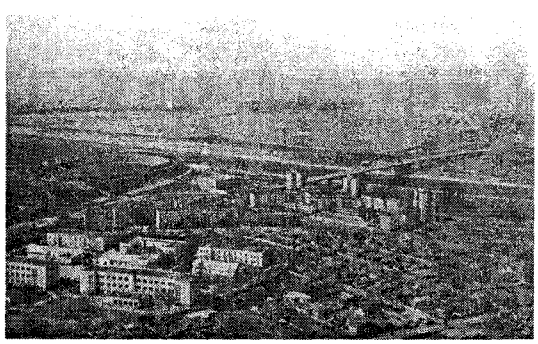

Medgidia. Vedere generală

MEDIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Median. ✧ *Vocală m.* v. *vocală.*

MEDIAN, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se găsește la mijloc; medial. ✧ (ANAT.) *Nerv m.* = ramura terminală a plexului brahial care asigură inervația motrice a unei mari părți a antebrațului și a mâinii. ✦ (MAT.) Situat în mijlocul unei figuri geometrice. ✦ (Substantivat, f.) Fiecare dintre dreptele care unesc un vârf al unui triunghi cu mijlocul laturii opuse vârfului.

MEDIANTĂ (< fr.) s. f. (MUZ.) Treapta a treia *(m. superioară)* sau a șasea *(m. inferioară)* a modurilor major și minor.

MEDIAȘTIN (< fr.) s. n. (ANAT.) Cavitate naturală cuprinsă între cei doi plămâni și care conține inima și timusul *(m. anterior)*, esofagul, aorta și canalul toracic *(m. posterior)*, numeroase vase limfatice, ganglioni simpatici și nervi.

MEDIAȘ, municipiu în jud. Sibiu, situat în Pod. Târnavelor, pe Târnava Mare; 61 786 loc. (2000). Expl. de gaze naturale. Constr. de mașini (autocisterne, remorci, furgonete) și de utilaje pentru foraj. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă), a sticlăriei (geamuri, cristale), chimică (industrializarea gazului metan), textilă (tricotaje, țesături de lână și bumbac), a pielăriei și încălțămintei, alim. Fabrici de biciclete pentru copii și de vase emailate pentru uz casnic. Vechi oraș, cu turnuri și ziduri ale cetății medievale; biserica fortificată Sfânta Margareta (sec. 14–15), cu un valoros ansamblu de pictură murală (sec. 16), biserică franciscană (1444), casa Krug (1531), Primăria Veche (1616), casa Schuller (1588), clădire (han) în stilul Renașterii (sfârșitul sec. 16). Muzeu. Casa memorială „S.L. Roth" (1796), inaugurată ca muzeu memorial în 1969. Menționat în 1267. În 1317, aici au fost colonizați sași, în 1319, localitatea a fost declarată oraș *(civitas)*, iar în 1968, municipiu.

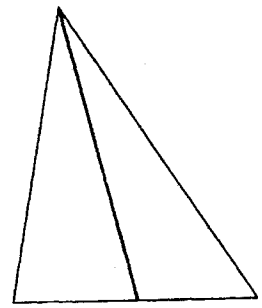

Mediană (MAT.)

MEDIAT -Ă (< fr.) adj. (Și adv.) Care are legătură indirectă cu un anumit lucru; care se efectuează prin intermediar, mijlocit.

MEDIATECĂ (< fr.) s. f. Spațiu într-o bibliotecă, unde sunt amplasate mijloacele audiovizuale, folosite, în special, pentru învățarea limbilor străine.

MEDIATIZA (< fr.) vb. I tranz. A face cunoscut prin *mass-media.*

MEDIATOR, -OARE (< lat.) subst. **1.** S. m. și f. Persoană care face un act de mediație. V. *mijlocitor.* **2.** S. n. (BIOCHIM.) Intermediar chimic al sinapselor și al plăcilor neuromusculare (acetilcolina, noradrenalina etc.), asigurând transmiterea interneuronală și intercelulară a influxului nervos. **3.** S. f. Perpendiculară ridicată pe mijlocul unui segment de dreaptă; locul geometric al punctelor egal depărtate de capetele segmentului.

MEDIAȚIE (< fr., lat.) s. f. Acțiunea de a media; mediere, mijlocire. ✦ Intervenția unui stat, a unei organizații internaționale ori a unei persoane oficiale pentru rezolvarea pașnică a conflictelor dintre state, care poate oferi soluții de rezolvare a diferendului.

Mediaș. Biserica Sfânta Margareta

MEDIC[1] (< lat.) s. m. Persoană care practică medicina pe baza unor studii superioare de specialitate, în urma cărora a obținut o diplomă; doctor. ✧ *M. de familie* (sau *curant*) = **m.** care acordă asistență medicală și îngrijiri, în mod constant, unui bolnav sau unei familii, în baza unui contract de asigurări sociale. V. și *medicină.*

MEDIC[2]**, -Ă** (< *med* v. *mezi*) adj. Care aparține mezilor (și perșilor), privitor la mezi (și la perși).

MEDICAL -Ă (< fr.) adj. Care este în legătură cu medicul sau cu medicina; de medic, de medicină. ✧ *Concediu m.* = concediu care se acordă în caz de boală. *Gimnastică m.* v. *gimnastică.*

MEDICAMENT (< fr., lat.) s. n. Substanță naturală sau de sinteză, utilizată în scopul vindecării sau ameliorării unei maladii; doctorie; (pop.) leac.

MEDICAȚIE (< fr.) s. f. Tratament medical (cu medicamente), administrat pentru tratarea unei persoane bolnave.

MEDICI, familie italiană ai cărei membri s-au aflat (cu întreruperi) la conducerea Florenței și a aproape întregii Toscane între 1434 și 1737. În sec. 15, una dintre cele mai bogate familii de bancheri din Europa. Mai importanți: **1. Giovanni dei Bicci de M.** (1360–1429), negustor florentin, întemeietorul familiei și al averii acesteia, care a fondat, în 1397, Banca **M. 2. Cosimo de M. (Cosimo cel Bătrân)** (1389–1464), bancher. Fiul lui **M. (1).** Primul membru al familiei care a ajuns la conducerea Republicii florentine (din 1434), instaurând tirania după înlăturarea familiei Albizzi. Protector al literaturii și artelor, întemeietor al bibliotecii „Laurenziana". **3. Lorenzo de M. (Lauren țiu Magnificul)** (1449–1492), conducător (din 1469) al Florenței, sprijinitor al artelor și literaturii. Nepotul lui **M. (2).** A consolidat tirania și a urmărit să asigure Florenței un loc preponderent între statele italiene. S-a aflat în conflict cu familia Pazzi și cu papa *Sixtus IV.* Poet neoplatonic („Pădurile iubirii", „Venus și Marte", „Laude", „Triumful lui Bachus și al Ariadnei") și filozof, a atras la Curtea sa numeroși artiști și umaniști, făcând din Florența adevăratul centru al Renașterii italiene. **4. Pietro de M.** (1472–1503). Fiul lui

Giovanni dei Bicci de Medici

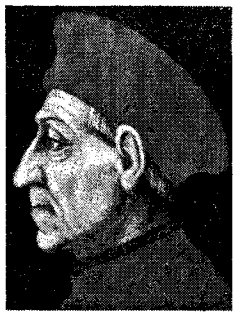

Cosimo de Medici cel Bătrân

Cosimo I de Medici

M. (3). A condus Florența din 1492. Izgonit în 1494, ca urmare a mișcării conduse de Savonarola. Dominația Medicilor a fost restabilită la Florența cu sprijin spaniol (1530). **5. Giovanni M.** (1475–1521). Fiul lui **M. (3).** Devine, în 1513, papă sub numele de Leon X. **6. Giulio M., duce de Nemours** (1478–1534). Fiul lui **M. (3).** Devine papă, în 1523, sub numele de Clement VII. **7. Cosimo I de M. (Cosimo cel Mare)** (1519–1574). Fiul lui **M. (5).** Duce al Florenței (1537–1569) și mare duce al Toscanei (1569–1574). Creatorul statului modern centralizat și absolutist. A urmărit să asigure prosperitatea economică a Florenței, precum și expansiunea ei teritorială. Protector al științelor. **8. Ferdinando I de M.** (1549–1609). Fiul lui **M. (7).** Mare duce (1587–1609). L-a sprijinit cu ostași pe Mihai Viteazul în luptele din 1595. **9. Gian Gastone** (1671–1737). Mare duce al Toscanei (1723–1737). La moartea sa marele ducat a trecut în posesia lui Francisc I de Habsburg-Lorena. Din această familie au mai făcut parte și reginele Franței, *Caterina de M.* și *Maria de M.*

MEDICI FĂRĂ FRONTIERE, asociație nonguvernamentală, fondată în 1971, formată din medici și personal auxiliar, având ca scop acordarea de asistență medicală unor populații care au ori au avut de suferit de pe urma războaielor sau a unor calamități naturale.

MEDICINAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care este folosit ca medicament, care are proprietăți asemănătoare cu ale medicamentelor (ex. ceai **m.**). ✧ *Plante medicinale* = grup de plante din familii diferite, cultivate sau spontane, care, datorită compoziției lor chimice, au proprietăți terapeutice (ex. măselariță, izma, anghinarea etc.). Sin.: (pop.) *buruiană de leac.*

Lorenzo de Medici

MEDICINĂ (< lat., germ., rus.) s. f. **1.** Știință care are ca obiect conservarea și restabilirea sănătății omului și care studiază în acest scop procesele fizice, chimice și biologice ale vieții, structurile și funcțiunile normale și patologice ale organismului și relațiile sale cu mediul înconjurător, cauzele și mecanismele de producere a bolilor, simptomele clinice și de laborator ale acestora, precum și mijloacele de a le diagnostica, trata și preveni. La baza **m.** moderne stau fizica, chimia, biologia, anatomia, fiziologia, bacteriologia, farmacologia și toxicologia, precum și psihologia și sociologia. Se deosebesc: *m. umană* (vindecarea oamenilor), *m. veterinară* (vindecarea animalelor) și *fitomedicina* (combaterea bolilor la plante). *M. umană* se împarte în mai multe specialități: **m.** internă, chirurgie, obstetrică și ginecologie, pediatrie, neurologie, psihiatrie, O.R.L., oftalmologie, **m.** nucleară, **m.** legală, stomatologie ș.a. ✧ *M. curativă* stabilește diagnosticul și tratamentul unei boli; *m. preventivă* are ca obiect studierea și aplicarea mijloacelor de prevenire a bolilor; *m. internă* se ocupă cu studiul bolilor organelor interne și cu terapeutica nechirurgicală: cardiologia, gastroenterologia, hematologia, reumatologia, nefrologia etc.; *m. judiciară* sau *legală* se ocupă cu efectuarea expertizelor și examenelor medicale, în scopul clarificării unor cazuri de omor, loviri etc.; *m. experimentală* se ocupă cu experimentul acut sau cronic pe animale pentru lămurirea diverselor probleme medicale. *M. tradițională* = ansamblul cunoștințelor populare empirice cu ajutorul cărora, pe cale practică, sunt identificate, prevenite sau vindecate boli fizice, mentale sau sociale; se bazează pe tradiție, experiențe trăite, observație și se transmite mai ales oral sau în scris din generație în generație. De-a lungul secolelor, au fost acumulate mijloace terapeutice și metode practice care, mai târziu, au intrat parțial în **m.** științifică. **2.** *M. veterinară* = ramură a **m.** care, având ca scop apărarea sănătății animalelor, urmărește preîntâmpinarea bolilor acestora și tratamentul lor, protecția mediului înconjurător, precum și aplicarea unui ansamblu de măsuri împotriva epizotiilor și pentru protecția sănătății oamenilor față de bolile ce se pot transmite de la animale; totodată, supraveghează calitatea produselor animale din punct de vedere sanitar.

MEDICINIST, -Ă (< *medicină*) s. m. și f. Student la medicină.

MEDICO- (< fr.; {s} lat. *medicus* „medical") Element de compunere care înseamnă „(cu caracter) medical" și care servește la formarea unor adjective.

MEDICO-FARMACEUTIC, -Ă (< *medico-* + *farmaceutic*) adj. Care se referă la medicină și la farmacie, cu caracter medical și farmaceutic (ex. institut **m.-f.**).

MEDICO-LEGAL, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la medicina judiciară (ex. institut **m.-l.**).

MEDICO-MILITAR, -Ă (< *medico-* + *militar*) adj. Care se referă la problemele medicale ale armatei (ex. institut **m.-m.**).

MEDICO-SANITAR, -Ă (< *medico-* + *sanitar*) adj. Care are caracter medical și sanitar; privitor la personalul medical și sanitar.

MEDIERE (< *media*) s. f. Mijlocire; mediație.

MEDIEȘU AURIT, com. în jud. Satu Mare, situată în Câmpia Someșului, pe dr. văii Someșului; 6 674 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.A.**). Expl. de balast (în satul Iojib). În satul **M.A.**, menționat documentar în 1271, se află o biserică în stil gotic (sec. 15) și un castel (1620–1657) în stilul Renașterii transilvănene, rămas în ruină după al doilea război mondial. Pe terit. ei s-a descoperit o importantă așezare și o necropolă, aparținând dacilor liberi din NV Daciei romane (sec. 3).

MEDIEVAL -Ă (< fr.) adj. Referitor la Evul Mediu, din Evul Mediu.

MEDIEVIST (< fr.) s. m. Istoric care se ocupă cu studiul Evului Mediu.

MEDINA (AL-MADĪNAH an-NABĪ = *Orașul Profetului*), oraș în V Arabiei Saudite, în reg. Hijāz, la 800 m alt.; 400 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. alim. și textilă; ceramică. Piață agricolă (fructe, cereale). Universitate (1962). Al doilea oraș sfânt al islamului, cu numeroase moschei, între care se remarcă Marea moschee fundată în sec. 7, reconstruită succesiv și extinsă în sec. 20; adăpostește mormântul Profetului Mahomed, care, potrivit *hegirei,* s-a adăpostit aici, fiind alungat din Mecca (622), precum și mormântul Fatimei, fiica sa. Centru turistic și de pelerinaj.

MEDINET HABU (MADINAT HABU), complex religios, în apropiere de Luxor, pe malul stâng al Nilului, care include templul celei de-a 18-a dinastii, precum și templele lui Ramses III (sec. 12 î.Hr.), importante pentru mărturiile despre luptele purtate de faraon împotriva libienilor și a „popoarelor mării".

MEDIOCRITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Stare, calitate a ceea ce este mediocru. **2.** Persoană lipsită de calități intelectuale deosebite; om mediocru.

MEDIOCRU, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se menține între două extreme; mijlociu, de mijloc, mediu, modest, potrivit. ✦ Care nu iese din comun; de mică valoare.

MEDIOLANUM, denumirea romană a orașului *Milano.*

MEDITA (< fr., lat.) vb. I **1.** Intranz. A cugeta (îndelung) asupra unui lucru; a gândi, a reflecta. **2.** Tranz. A da lecții particulare unui elev.

MEDITATIV, -Ă (< fr., lat.) adj. Înclinat spre meditație **(1)**; căruia îi place să mediteze **(1)**; gânditor.

MEDITATOR, -OARE (< *medita*) s. m. și f. Persoană care meditează **(2)** un elev.

MEDITAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a medita **(1)**; gândire, cugetare profundă; reflecție. ✦ Stare de concentrare mentală sau spirituală (descrisă variat de diverse religii sau mistici) care are ca scop, după atingerea unor nivele succesive, obținerea eliberării spirituale (ex. **m.** budistă, **m.** isihastă etc.). **2.** Specie a genului liric cuprinzând reflecții asupra existenței umane; a cunoscut o deosebită circulație în preromantism și romantism (au scris **m.** Th. Gray, Young, Lamartine, Leopardi, Lermontov, Gr. Alexandrescu, Eminescu ș.a.). **3.** Pregătire a lecțiilor cu un meditator; lecție particulară dată de un meditator unui elev. ✧ *Sală de m.* = sală într-un internat unde elevii își pregătesc lecțiile.

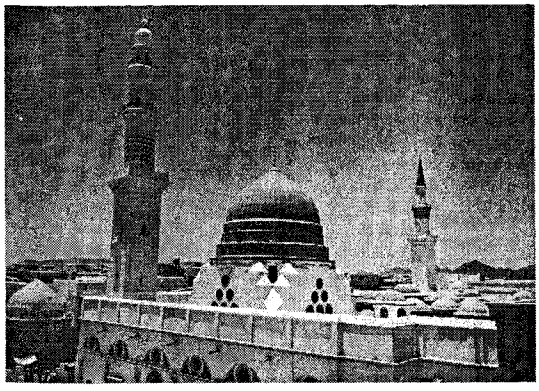

Medina. Marea moschee

MEDITERANA (MAREA MEDITERANĂ), mare intercontinentală situată între Europa (la N), Africa (la S) și Asia (la E), care comunică cu Oc. Atlantic prin str. Gibraltar, cu M. Marmara prin str. Dardanele (în continuare cu Marea Neagră prin str. Bosfor) și cu Marea Roșie (în continuare cu Oc. Indian) prin Canalul Suez; 2,5 mil. km^2; lungimea: 3 700 km; ad. medie: 1 498 m; ad. max.: 5 121 m (în fosa Matapan, la S de Peloponez). Țărmul nordic este sinuos, cu mari peninsule (Iberică, Italică, Balcanică), mări mărginașe (Ligurică, Adriatică, Ionică, Egee) și golfuri (Valencia, Lion, Genova, Veneția ș.a.). Pen. Italică și ins. Sicilia împart **M.** în două bazine pr.: *M. Apuseană* (mările Ligurică, Sardiniei, Tireniană) și *M. Răsăriteană* (mările Adriatică, Ionică, Egee). În ea se varsă Nilul, Ebrul, Ronul, Padul, Tibrul, Marița. Salinitate: 36–39‰. Influențează zonele învecinate prin clima sa cu ierni blânde și umede. Zonă de intensă navigație și de pescuit. Porturi pr.: Barcelona, Marsilia, Genova, Napoli, Palermo, Alger, Tripoli, Alexandria, Port Said, Haifa, Beirut. Insule pr.: Baleare, Corsica, Sardinia, Sicilia, Creta, Cipru, Malta ș.a. Renumite stațiuni balneoclimaterice pe *Coasta de Azur.*

MEDITERANA JAPONEZĂ v. **Setonaikai.**

MEDITERANEAN, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care se află cuprins în zona M. Mediterane sau în zona limitrofă; care se referă la această mare sau la regiunile limitrofe. **2.** Adj. Care se referă la formația sau vârsta Miocenului inferior și superior. **3.** S. n. *Mediteranean I* = etajul (vârsta) inferior al Miocenului. *Mediteranean II* = etajul (vârsta) mediu al Miocenului.

MEDIU[1] (< lat.) s. n. **1.** Totalitatea condițiilor (relief, climă, ființe vii etc.) în care trăiesc organismele; complex teritorial în care se îmbină elementele de relief, structura geologică și resursele subsolului, apele și condițiile de climă, solul, vegetația și fauna și care constituie cadrul natural de desfășurare a vieții materiale a societății omenești; reprezintă baza naturală a procesului de producție și a diviziunii sociale a muncii, favorizând sau frânând dezvoltarea societății, fără a avea însă un

rol determinant în această dezvoltare. ✧ *M. înconjurător* = totalitatea factorilor naturali și a celor creați prin activități umane care, în strânsă interacțiune, asigură menținerea echilibrului ecologic, determină condițiile de viață pentru om și de dezvoltare a societății. *Protecția mediului înconjurător* = acțiune organizată de stat sau de o instituție națională ori internațională în scopul păstrării echilibrului ecologic, menținerii și ameliorării calității factorilor naturali, asigurării unor condiții de viață și de muncă tot mai bune. ✦ Societatea, lumea în mijlocul căreia trăiește cineva; ambianță. ✧ *M. social* = totalitatea elementelor și structurilor economice, juridice, politice, culturale etc., care formează cadrul specific al desfășurării activității membrilor unei societăți concret determinate, pe o anumită treaptă a dezvoltării ei istorice, și care, la rândul său, este permanent schimbat, modelat de această activitate. **2.** (MED.) *M. intern* = totalitatea umorilor care scaldă celulele organismului (sângele, limfa). *M. de cultură* = soluție nutritivă sterilizată utilizată pentru multiplicarea microbilor în laborator în diverse scopuri (preparare de vaccinuri etc.). *M.* (sau *mijloc*) *de contrast* = substanță care poate face vizibile, în radiologie, diferite structuri ale corpului prin contrastul realizat (ex. soluția de bariu). **3.** (FIZ., CHIM.) Substanță solidă, lichidă sau gazoasă, vid, câmp electromagnetic sau gravitațional etc., în care se află corpurile sau în care se desfășoară fenomenele fizice și chimice. **4.** (În spiritism și în alte practici oculte; și în forma *medium*) Persoană despre care se crede că poate comunica cu „spiritele" și care poate fi intermediar între ele și o anumită persoană. **5.** (GEOL.) *M. de sedimentare* = domeniu, zonă sau areal caracterizat de un complex de factori fizico-chimici și biotici care controlează procesul de sedimentare dintr-un anumit loc într-un anumit timp.

MEDIU[2], **-IE** (< lat.) adj., s. f. **1.** Adj. Care se găsește la mijloc; de mijloc, mijlociu. ✧ *Urechea m.* v. *ureche.* (LOG.) *Termen m.* = termen al silogismului (notat M), care apare în ambele premise, dar nu și în concluzie, mijlocind legătura dintre termenul major (predicatul concluziei) și termenul minor (subiectul concluziei). ✦ Fig. Moderat, ponderat. **2.** Adj. Care prezintă o medie **(3). 3.** S. f. (MAT.) Valoare numerică, asociată unui grup de mărimi numerice de același fel, cuprinsă între cea mai mică și cea mai mare valoare numerică a mărimilor considerate. Pentru n mărimi a_1, a_2, ... a_n, media aritmetică este:

$$m_{arit} = \frac{a_1 + a_2 + \ldots + a_n}{n} = \frac{\sum_{i=1}^{n} a_i}{n},$$

media armonică este:

$$m_{arm} = \frac{n}{\frac{1}{a_1} + \frac{1}{a_2} + \ldots + \frac{1}{a_n}},$$

pentru două mărimi a_1 și a_2 media armonică este:

$$m_{arm} = \frac{2a_1 a_2}{a_1 + a_2},$$

iar media geometrică este:

$$m_{geom} = \sqrt[n]{a_1 a_2 \ldots a_n}.$$

Media proporțională este media geometrică a două mărimi pozitive oarecare. ✧ Loc. *În medie* = ca măsură intermediară între cantitățile diferitelor elemente componente; una cu alta, una peste alta. ✦ Rezultat obținut din adunarea notelor primite de un elev sau student (într-un trimestru, semestru, an școlar sau cu ocazia unui examen) și împărțirea sumei obținute la numărul notelor.

MEDREA, Corneliu (1889–1964, n. Miercurea Sibiului, jud. Sibiu), sculptor român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la București. Operă de viziune amplă, cu o mare forță expresivă și cu un simț excepțional al monumentalului și plasticității formelor. A abordat toate genurile sculpturii („Pornind în bejenie", „Michelangelo" „Ghimpele", „Dans țărănesc", „Rugă", „Părintele Lucaci", monumentul de la Buzău închinat răscoalei țărănești din 1907). Compoziții premiate în străinătate („Dragoș Vodă și zimbrul", „Cultura"). Numeroase expoziții în țară, în marile capitale europene și în S.U.A. În București se află muzeul care-i poartă numele, donația sa.

MEDREȘĂ (< *arabă*) s. f. **1.** Școală islamică de învățământ superior religios. **2.** Edificiu destinat să adăpostească o **m. (1).**

MEDTNER [mętnər], **Nikolai Karlovici** (1880–1951), pianist și compozitor rus de origine germană. În 1921 emigrează, stabilindu-se, din 1936, în Marea Britanie. Carieră de virtuoz și de pedagog. Turnee în întreaga lume. Creație dedicată în special pianului, influențată de romanticii germani.

MEDULAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la măduva spinării sau măduva oaselor.✧ *Canal m.* = canal aflat în interiorul coloanei vertebrale, în care se află măduva spinării; canal rahidian.

MEDULOGRAMĂ (< fr., lat.) s. f. Mielogramă.

MEDULOSUPRARENALĂ (< engl.) s. f. Porțiunea centrală a glandei suprarenale, care secretă adrenalina și derivatul ei, noradrelina.

MEDULOTRANSFUZIE (< fr.) s. f. Transfuzie efectuată cu măduvă osoasă, pentru regenerarea acesteia la bolnavii cu anemie gravă aplastică, cu boală de iradiere etc.

MEDUZA (în mitologia greacă), una dintre cele trei *Gorgone*; singura muritoare. Inițial, o încântătoare tânără, a fost transformată de Atena, din gelozie sau ca pedeapsă pentru relația sa cu Poseidon, într-o ființă cu chip înspăimântător, având un cap înconjurat de șerpi și a cărui vedere împietrea pe orice muritor. Perseu i-a tăiat capul în

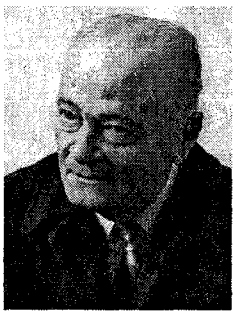

Corneliu Medrea

Corneliu Medrea: „Rugă"

somn, ajutat de Atena care i-a ținut scutul ei drept oglindă. Capul **M.** a fost fixat de Atena pe scut (egidă). Din sângele **M.** ucise s-au născut calul înaripat Pegas și uriașul Chrysaor.

MEDUZĂ (< fr. {i}; {s} gr., lat. *Medusa*) s. f. Denumirea generică a celenteratelor marine, reprezentând generația sexuată a hidrozoarelor și scifozoarelor. Iau naștere prin înmulțirea indivizilor generației asexuate, fixați pe substrat. Corpul lor, cu diametrul de la câțiva mm până la 2–3 m, este gelatinos, are forma unei ciuperci, cu tentacule pe margini și este transparent (ex. *Aurelia aurita* din Marea Neagră). **M.** sunt înzestrate cu celule urzicătoare (nematoriste).

MEERUT, oraș în N Indiei (Uttar Pradesh), la 64 km NE de Delhi; 753,8 mii loc. (1991). Ind. chimică, textilă și alim. (zahăr, făină, ulei). Universitate (1965). Temple și moschei. Mausoleu ridicat de sultanul Aibak în 1194.

MEES [mi:s], **Charles E. Kenneth** (1882–1960), chimist american. Director de cercetări la compania E. Kodak (din 1912). A creat primele plăci fotografice sensibile la razele infraroșii.

MEFISTO (MEFISTOFELES), personaj diavolesc dintr-o veche legendă germană; tema a fost folosită în multe opere literare, cea mai cunoscută fiind *Faust* de Goethe, unde eroul principal își vinde sufletul în schimbul eternei tinereți.

MEFISTOFĘLIC, -Ă (< fr.; de la n. pr. *Mefistofeles,* numele demonului din legenda lui Faust) adj. Care amintește de Mefistofeles. ✦ P. ext. (Livr.) Diabolic, drăcesc; răutăcios, perfid.

MEFIȚIC, -Ă (< fr., lat., germ.) adj. (Livr.) Cu miros urât; infect, puturos, fetid, pestilențial.

MEGA- (< fr.; {s} gr. *megas* „mare") Element de compunere cu sensul de „mare", iar în fizică de „un milion de ori" (10^6), folosit pentru formarea denumirii multiplilor unor unități de măsură; are simbol „M", care se scrie înaintea simbolului unității de măsură (ex. megawatt, megatonă ș.a.).

MEGACICLU (< fr.) s. m. (METR.) Megahertz.

MEGACOLON (< fr.; {s} *mega-* + gr. *kolon* „intestinul gros") s. n. Dilatare pronunțată a intestinului gros, dobândită sau congenitală.

MEGAELECTRONVOLT (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru ener-

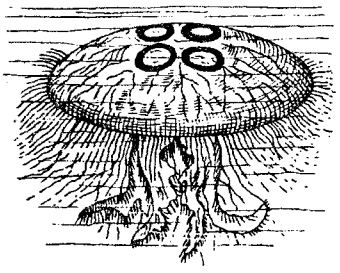

Meduză

gie, egală cu un milion de electrovolți (simbol: MeV).

MEGAFON (< fr. {i}); {s} *mega-* + gr. *phone* „sunet") s. n. **1.** (TELEC.) Difuzor de mare putere pentru transmiterea programelor sonore în piețe, stadioane etc. **2.** (NAV.) Ansamblu format dintr-un microfon, un amplificator și un difuzor având forma unei pâlnii, folosit pentru a face să se audă la distanță comenzile; portavoce.

MEGAHERTZ [megahərts] (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru frecvență, egală cu un milion de hertzi (simbol: MHz); megaciclu.

MEGALIT (< fr. {i}; {s} *mega-* + gr. *lithos* „piatră") s. n. Nume dat unor monumente preistorice (milen. 3–2 î.Hr.), cu funcție necunoscută (probabil funerară sau de cult), alcătuite fie dintr-un bloc mare, fie din suprapunerea unor blocuri sau dale mari de piatră sumar prelucrată. Formele cele mai obișnuite de **m.** sunt *menhirul, cromlehul* și *dolmenul.* Răspândiți în Europa de Vest (Irlanda, Marea Britanie, Pen. Scandinavică, Pen. Iberică). Monumente de tip **m.** se găsesc și în Palestina, India, pen. Coreea, Japonia, Ucraina, Caucaz, Siberia, Africa de Nord.

MEGALITIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Referitor la megaliți sau la epoca lor.

MEGAL(O)- (< fr.; {s} gr. *megas, megale* „mare") Element de compunere însemnând „mare", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

MEGALOBLAST (< fr.) s. n. Celulă mare, asemănătoare eritroblastului, care apare în măduva osoasă în cursul anemiilor provocate de carența vitaminei B_{12} (anemii megaloblastice).

MEGALOCIT (< fr. {i}; {s} *megalo-* + *cito-*) s. n. Celulă roșie, mare (10–20μ), anucleată, care apare în sânge în cursul anemiei pernicioase sau în măduva osoasă în anemiile provocate de carența vitaminei B_{12}.

MEGALODONȚIE (< fr.) s. f. Macrodonție.

MEGALOMAN -Ă (< fr. {i}) adj., s. m. și f. **1.** (Persoană) care suferă de megalomanie **(1). 2.** (Persoană) care are o părere exagerat de bună despre sine; grandoman.

MEGALOMANIE (< fr. {i}; {s} *megalo-* + gr. *mania* „nebunie") s. f. **1.** Manifestare psihică patologică, întâlnită în unele boli mintale (paranoia, schizofrenie) și care constă dintr-un delir de grandoare, bolnavul având impresia că este un personaj important. **M.** este adesea asociată cu delirul de persecuție. **2.** Faptul de a fi megaloman **(2);** grandomanie.

MEGALOMELIE (< fr.; {s} *megalo* + gr. *melos* „extremitate") s. f. Gigantismul unuia sau al ambelor membre superioare.

MEGALOPOLIS (< fr.) s. n. Mare aglomerație urbană alcătuită din mai multe orașe, fără discontinuitate. Termenul a fost introdus de J. Gottmann, în anii '60 ai sec. 20, pentru a denumi aria metropolitană din NE S.U.A., respectiv Boston–New York–Philadelphia.

MEGAMONONUCLEOZĂ (< *mega-* + *mono-* + *nucleoză*) s. f. Sindrom sangvin descris de Șt.S. Nicolau, caracterizat prin monocitoză și apariția de celule tinere, determinat de diverse stări de intoxicație.

MEGARA, oraș-stat în Grecia antică, în partea de NE a istmului Corint. Important centru meșteșugăresc și comercial în sec. 6–5 î.Hr., când a jucat și un rol major în marea colonizare elenă. Printre ctitoriile sale au fost Megara Hybleea în Sicilia, Byzantion și Calcedon în Bosfor, Heracleea Pontica în Marea Meagră. Metropolă a numeroase colonii (printre care și Callatis). Din sec. 4 î.Hr. decade.

MEGARICI (< fr.) s. m. pl. Membri ai școlii filozofice întemeiate de Euclid din Megara (c. 450–374 î.Hr.) și continuatori ai acestuia, numiți, din cauza predilecției lor pentru controverse logice subtile, și *euristici.* Principali exponenți: Diodor Cronos, Eubulide din Milet, Stilpon din Megara.

MEGARON (< fr.) s. n. Sală de formă rectangulară delimitată, la intrare, de două ziduri sau două șiruri de coloane care formează o verandă. Încăperea centrală, de mari proporții, este uneori flancată de camere mai mici

create în interiorul aceloraşi ziduri. Alcătuia nucleul palatelor miceniene şi este atestat la Troia, la mijlocul milen. 3 î.Hr.

MEGATERIU (< fr., lat., germ. {i}; {s} *mega-* + gr. *therion* „fiară") s. m. Gen fosil de mamifer edentat, de talie mare (4–4,5 m), erbivor, care a trăit în Cuaternar în America de Sud *(Megatherium).*

MEGATONĂ (< fr. {i}) s. f. (FIZ.) Unitate de măsură a puterii explozive a bombelor nucleare, echivalentă cu un milion de tone de trinitrotoluen. Simbol: Mt.

MEGAWAT (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru putere, egală cu un milion de waţi (simbol: MW).

MEGHĂLAYA, stat în NE Indiei, în pod. Shillong, creat în 1972; 22,4 mii km²; 1,96 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Shillong.* Expl. de cărbune şi forestiere. Culturi de ceai şi tutun.

MEGIDDO, oraş-stat în NV Palestinei, fondat în milen. 4 î.Hr. Aici, faraonul *Tutmes III* a repurtat o victorie, prin care a impus dominaţia egipteană în spaţiul siriano-palestinian. Din 733 î.Hr., reşedinţa unei provincii asiriene. Decade în sec. 6–4 î.Hr. Azi *Tell el-Mutesellim,* Israel, important sit arheologic.

MEGIEŞ, -Ă (< srb., magh.) subst., adj. **1.** S. m. (În Evul Mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) Ţăran liber stăpân de pământ (fie în devălmăşie, fie al unui lot hotărnicit din moşia satului). **2.** S. m. şi f., adj. (Pop.) Vecin.

MEGLENIT, -Ă (< n. pr. *Meglen*) s. m. şi f., adj. Meglenoromân.

MEGLENOROMÂN, -Ă (< n. pr. *Meglen* + *român*) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia romanică aflată în S Pen. Balcanice, în reg. Meglen şi care vorbeşte dialectul meglenoromân. **M.** au migrat prin sec. 11–12 în această regiune. **2.** Adj. Care aparţine meglenoromânilor **(1),** privitor la meglenoromâni. ✦ (Substantivat, f.) Dialectul vorbit de meglenoromâni.

MEGOHM (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru rezistenţa electrică, egală cu un milion de ohmi (simbol: MΩ).

MEGOHMMETRU (< fr. {i}) s. n. Instrument gradat în megohmi, folosit pentru măsurarea rezistenţelor electrice mari, cum sunt rezistenţele de izolaţie.

MEHADIA 1. Depresiune intramontană tectono-erozivă, în S culoarului Timiş-Cerna, între M-ţii Cernei şi M-ţii Almăjului. Supr.: c. 210 km². Relief colinar. Drenată de râurile Mehadica, Bela Reca şi Globu (afl. ai Cernei). Climă blândă (temp. medie anuală 9–10°C). Păşuni şi fâneţe naturale. Pomicultură (meri, pruni). Cunoscută şi sub numele de *Mehadica.* **2.** Com. în jud. Caraş-Severin, situată în depresiunea cu acelaşi nume, pe râul Bela Reca; 4 638 loc. (2000). Centru pomicol. Staţie de c.f. (în satul **M.**). Expl. de lignit şi gresii. Prelucr. lemnului (cherestea, parchet). Castru roman din sec. 2–3 refăcut, probabil, în sec. 4 de Constantin cel Mare (în satul Plugova). Cetate din sec. 13 şi biserica Adormirea Maicii Domnului (1791–1794).

MEHADICA, com. în jud. Caraş-Severin, situată în culoarul Timiş—Cerna, pe râul Mehadica; 866 loc. (2000). Pomicultură. Muzeu etnografic. În satul **M.,** menţionat documentar în perioada 1440–1444, se află biserica Naşterea Maicii Domnului (1769).

MEHEDINŢI 1. Munţii ~, grup de munţi în SV Carpaţilor Meridionali, la E de valea Cernei, alcătuit din şisturi cristaline, calcare jurasice şi fliş cretacic. Au aspectul unei culmi, cu alt. cuprinse între 1 000 şi 1 400 m. Alt. max.: 1 466 m (Vârfu lui Stan). Bine împăduriţi. **2. Podişul ~,** podiş situat în V Olteniei, fiind o continuare spre E a M-ţilor **M.** Constituit din gresii, gnaisuri, micaşisturi, cuarţite, calcare şi şisturi cristaline. Afectat de fenomene carstice de suprafaţă şi de adâncime. Alt. medie: 400–700 m. Alt. max.: 887 m (vf. Paharniculuí din dealurile Isvernei). Păduri de liliac sălbatic. Cunoscut şi sub denumirea de *Plaiul Mehedinţilor.* **3.** Judeţ în SV României, pe stg. Dunării, la graniţa cu Iugoslavia şi Bulgaria; 4 933 km² (2,07% din supr. ţării); 321 853 loc. (2000), din care 48,7% în mediul urban; densitatea: 66,4 loc./km². Reşed.: municipiul *Drobeta-Turnu Severin.* Oraşe: Baia de Aramă, Orşova (municipiu), Strehaia, Vânju Mare. Comune: 59. *Relieful* este format din trei trepte distincte: în NV zona M-ţilor **M.** şi culmile estice ale M-ţilor Almăj, zonă în care se încadrează şi defileul Dunării de la Cazane-Porţile de Fier; în centru se află Pod. **M.** şi Platforma Strehaiei, cu depr. de contact, iar în SV şi S, Câmpia Blahniţei şi terasele Dunării. *Climă* temperat-continentală, cu ierni blânde (temp. medie a lunii ian. oscilează între −1°C şi −4°C, mai coborâtă în zonele montane) şi precipitaţii moderate, care variază altitudinal (500–1 200 mm/an); vânturi predominante dinspre V şi NV. *Reţeaua hidrografică* este dominată de Dunăre, care formează limita sudică a jud., colectând toate râurile mici (Cerna, Topolniţa, Blahniţa, Drincea etc.). La limita de NE a jud. curge Motru cu afl. lui, Peşteana, Coşuştea ş.a. În defileul Dunării, la Cazane şi Porţile de Fier, la 7 sept. 1964, a început amenajarea complexă a zonei, în colab. cu Iugoslavia, în vederea realizării nodului hidroenergetic şi de navigaţie Porţile de Fier I, care a intrat în funcţiune cu

Munţii Mehedinţi. Vedere generală

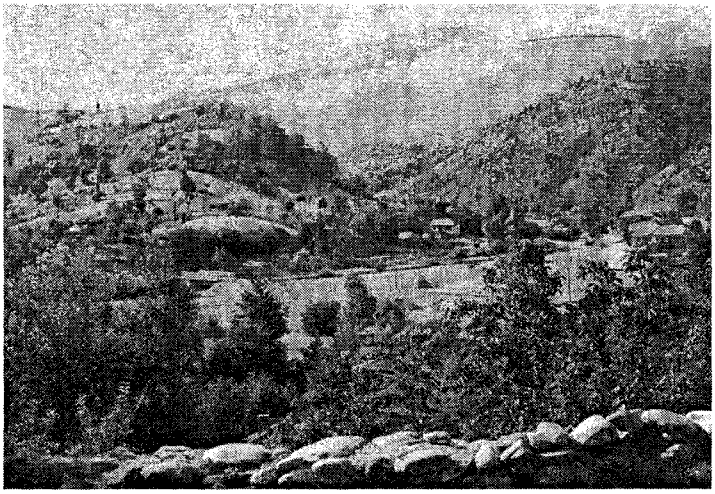

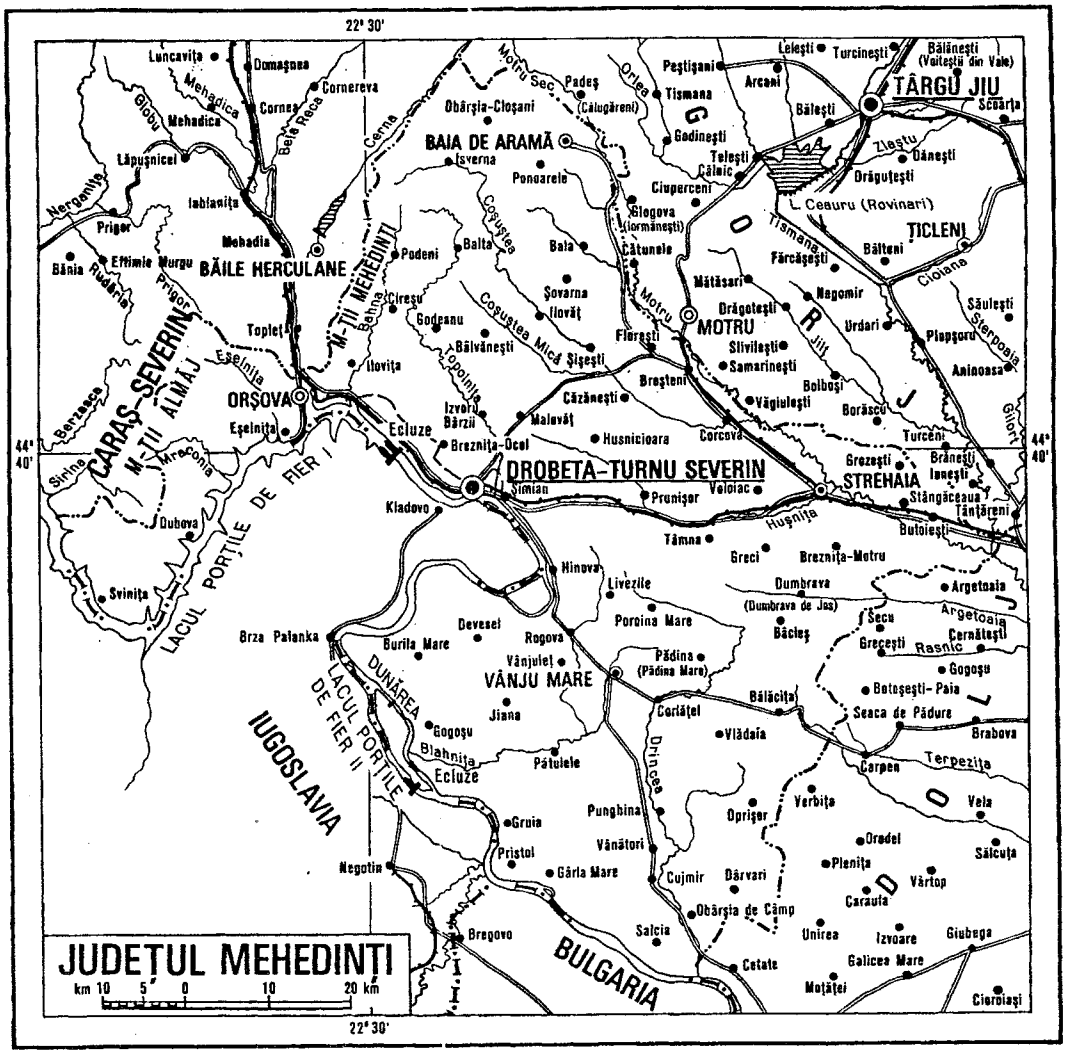

întreaga capacitate (hidrocentrala are o putere instalată de 2 100 MW, din care 1 050 MW revine României) în 1971. Lacul de acumulare format aici are o lungime de 130 km, o supr. de c. 700 km^2 și un volum de c. 2,1 miliarde m^3. Tot pe terit. jud. M., în zona Ostrovu Mare din perimetrul com. Gogoșu, a fost construit complexul hidroenergetic Porțile de Fier II (dat în folosință în 1985), în colab. cu Iugoslavia. *Resurse naturale:* huilă (Baia Nouă, Eibenthal), pirite cuprifere (Moldova Nouă), min. de crom (Dubova), azbest (Dubova, Baia Nouă, Eibenthal, Podeni), feldspat (Eșelnița), calcare (Gura Văii, Vărănic), granit, argile, piatră de var, ape minerale sulfuroase (Bala), păduri (149 426 ha, 1995). *Industria* produce energie electrică, nave fluviale, barje și material rulant feroviar (Drobeta-Turnu Severin, Orșova), motoare generatoare și transformatoare electrice (Orșova), armături industriale și robineți (Strehaia), anvelope, aparate de măsură și control, apă grea (Halânga), celuloză și hârtie (Drobeta-Turnu Severin), mobilă și cherestea, țesături, confecții, mat. de constr., produse alim. etc. *Agricultura* dispune de 294 520 ha terenuri agricole (1998), din care 186 420 ha supr. arabile, 78 906 ha pășuni, 10 783 ha fânețe, 10 130 ha vii și pepiniere viticole și 8 281 ha livezi și pepiniere pomicole. Terenurile arabile sunt cultivate cu porumb (67 533 ha, 1997), grâu și secară (66 126 ha), plante de nutreț (11 896 ha), plante uleioase (9 214 ha), floarea-soarelui, orz, ovăz, cartofi ș.a. În 1998, sectorul zootehnic, privatizat în proporție de peste 87%, cuprindea 46 mii bovine, 80 mii porcine, 155 mii ovine, 31 mii caprine, 13 mii cabaline; avicultură (1 113 mii capete păsări); apicultură (15 mii familii de albine). *Căi de comunicație* (1998): 129 km căi ferate (în totalitate electrificate), cu o densitate de 26,2 km/1 000 km^2 și 1 874 km drumuri publice, din care 417 km modernizate, cu o densitate de 38 km/

100 km^2. Transportul fluvial se realizează pe Dunăre, toate operațiile legate de acesta fiind asigurate de porturile Drobeta-Turnu Severin și Orșova. *Unități de învățământ, cultură și artă* (1997/1998): 230 grădinițe de copii, 296 școli generale, 17 licee, 10 școli profesionale, un teatru, patru cinematografe, patru muzee, patru case de cultură, 104 cămine culturale, 216 biblioteci, cu 1,7 mii. volume etc. *Obiective turistice:* defileele Dunării de la Porțile de Fier și Cazane, podul natural de la Ponoarele (61 m lungime, 8 m lățime, 9,7 m înălțime), peșterile Topolnița, Bulba, Peștera lui Epuran, Cheile Topolniței, Cașuștei, Bulbei, ins. Șimian, rezervațiile naturale de la Cazanele Mari și Mici, pădurea de liliac de la Ponoare, ruinele castrului roman și ale Podului lui Traian de la Drobeta-Turnu Severin, ruinele mănăstirii Vodița, mănăstirea Strehaia etc. Indicativ auto: *MH.*

MEHEDINȚI, Simion (1868–1962, n. Soveja, jud. Vrancea), geograf, teoretician al culturii și pedagog român. Acad. (1915), prof. univ. la București, unde a inaugurat prima catedră de geografie. Director al „Convorbirilor literare" (1907–1923), președinte al Comitetului de redacție al „Buletinului Societății Regale Române de Geografie" (1921–1942). Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (mart.–oct. 1918). *Contribuții la stabilirea obiectului* geografiei și la precizarea locului ei în sistemul științelor, ia determinarea legilor, a categoriilor și metodelor ei de cercetare („Locul geografiei între științe", „Terra — Introducere în geografie ca știință"). Lucrări de etnografie geografică, de geografie economică și regională („Observări asupra Dobrogei", „Premise etnografice la istoria României"). A elaborat și a susținut, pentru învățământul secundar, o pedagogie tradițională *(metoda M.)* în spiritul școlii muncii („Școala muncii. Altă creștere. Către tânăra generație"), preconizând predarea de la îndepărtat la apropiat. A formulat legile subordonării cauzale a învelișurilor planetare, a zonelor geografice și a categoriilor geografice („Stereogeneitatea celor patru sfere"). Creatorul și organizatorul învățământului geografic modern din România. Influențat de Spengler, definește psihologist cultura, pe care o reduce la tehnica materială („Coordonate etnografice. Civilizația și cultura").

MEHESI, Iosif (sec. 18), om politic român. Funcționar la Cancelaria aulică de la Viena. Luptător pentru emanciparea românilor din Transilvania; a îndrumat pe conducătorii moților veniți în audiență la Curtea imperială și a participat la elaborarea și susținerea memoriului *Supplex Libellus Valachorum.*

MEHMET (MAHOMED, MOHAMMED, MEHMED), numele a șase sultani otomani: **M. I** (1413–1421). A pus capăt luptelor pentru tron (izbucnite în 1403) și a înfrânt răscoalele din Asia Mică și Pen. Balcanică. **M. II Cuceritorul** (1451–1481), cuceritorul Constantinopolului (1453). A purtat numeroase războaie, supunând Serbia (1456–1459), Despotatul de Morea (1460), Imperiul de Trapezunt (1461), stăpânirile din Asia Mică ale hanului Uzun-Hasan, cetățile genoveze din Crimeea, Hanatul Crimeii devenind dependent de imperiu (1475). A luptat împotriva Veneției, Albaniei (condusă de Skanderbeg), a lui Iancu de Hunedoara, de care a fost înfrânt la Belgrad (1456), apoi împotriva lui Vlad Țepeș (1462) și Ștefan cel Mare, care l-a învins la Vaslui (1475). **M. III** (1595–1603). A înăbușit răscoala din Asia Mică (1595–1598). Armata sa a fost învinsă de Mihai Viteazul, în 1595, la Călugăreni. În 1596, a obținut victoriile de la Eger și Mezökeresztes asupra armatelor imperiale și transilvănene. **M. IV** (1648–1687). Sub sultanatul său, imperiul a fost guvernat de marii viziri Mehmed, Ahmed Köprülü și Kara Mustafa, care au încercat prin reforme să consolideze situația internă, iar pe plan extern, să reia politica expansionistă. În timpul lui au avut loc, între 1657 și 1661, războiul antiotoman al Țărilor Române, condus de Gh. Rákóczi II, Mihnea III și Constantin Șerban, Războiul Turco-Austriac (1663–1664), în care turcii au fost biruiți la Saint-Gothard (aug. 1664), Războiul Turco-Polon (1672–1676), Războiul Turco-Rus (1676–1681) și primul asediu al Vienei (iul.–sept. 1683) din cadrul Războiului Turco-Austriac (1683–1699). **M. V** (1909–1918). Urcat pe tron în urma Revoluției „Junilor turci", a acceptat introducerea regimului de guvernare constituțională. După înfrângerea în Războiul Italo-Turc (1911–1912), în primul război balcanic (1912–1913) și în primul război mondial (1914–1918), la care a participat de partea Puterilor Centrale, Imp. Otoman s-a dezmembrat. **M. VI** (1918–1922), ultimul sultan al Turciei. Înlăturat prin rezoluția Marelui Medjilis Național care abolea sultanatul (nov. 1922).

MEHMET, Ağa (Ăghă) (sec. 16–17), constructor otoman. Ca arhitect al sultanului (din 1606), a realizat (1609–1616) Sultan Ahmed Camii (Moscheea Albastră).

MEHMET, Mustafa (n. 1924, Ghiurghenli, jud. Caliacra, Cadrilater), istoric român de naționalitate turcă. Turcolog orientalist („Istoria turcilor", „Documente turcești privind istoria românilor", „Cronici turcești privind țările române", în colab.).

MEHMET ALI (MOHAMMED ALI) (1769–1849), general turc de origine albaneză. Vicerege al Egiptului (1805–1848). A desființat corpul mamelucilor

Simion Mehedinți

Mehmet II Cuceritorul

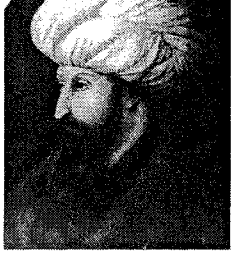

Mehemet Ali

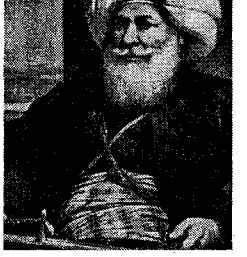

(1811) și a reorganizat armata și flota egipteană pe baze moderne. A extins teritoriul statului, purtând războaie împotriva sultanului Mahmud II, suzeranul său (1831–1833, 1839) și a obținut pentru fiul său, Ibrahim, dreptul la succesiune.

MEHRING [me:riŋ], **Franz** (1846–1919), istoric și publicist german. Militant comunist. Unul dintre conducătorii grupului *Spartacus*. Studii și articole de filozofie, istorie, literatură, artă militară („Legenda lui Lessing", „Despre materialismul istoric", „Istoria social-democrației germane", „Viața lui Marx").

MEHTA, Zubin (n. 1936), dirijor indian. Director al Orchestrei Simfonice din Montréal (1961–1967), al Orchestrei Filarmonice din Los Angeles (1962–1978) și al celei din New York (1978–1991); director muzical (din 1969), numit pe viață (din 1981) al Orchestrei Filarmonice a Israelului; director al Operei de Stat din Bavaria (din 1998). Carieră internațională, cu un repertoriu amplu, simfonic și de operă, cu numeroase prime audiții absolute. Concerte în România.

MEHTUP (< tc.) s. n. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Scrisoare oficială; adresă, raport.

MEHTUPCIU (< tc.) s. m. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Funcționar într-o cancelarie (domnească).

MÉHUL [meül], **Étienne-Nicolas** (1763–1817), compozitor și organist francez. Autor a numeroase opere („Euphrosine și Corradin", „Uthal", „Joseph"), balete, simfonii, cantate și imnuri cu caracter revoluționar („Cântec de plecare"). Inovații în domeniul operei (orchestrație, procedee de declamare etc.).

MEI (lat. *milium*) s. m., s. n. **1.** S. m. Plantă anuală furajeră din familia gramineelor, înaltă de 50–150 cm, cu frunze liniare, late, acoperite cu peri pe partea inferioară și cu semințe mici, oval-rotunde *(Panicum miliaceum)*. Este una dintre cele mai vechi plante de cultură (cu 2 700 ani î.Hr.); în China se cultiva, alături de orez, ca plantă alimentară. O dată cu introducerea porumbului, a început să fie cultivat pe suprafețe tot mai mici. ✧ *M. mărunt* = specie de **m.** cu mici spiculețe, lungi de 1–2 *mm*, care formează o inflorescență compusă *(Panicum capillare)*. ✦ *M. păsăresc* = plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu corola alb-verzuie, comună în liziera pădurilor din regiunea de câmpie și de dealuri *(Lithospermum officinale)*. Părțile aeriene și semințele au proprietăți diuretice, antiinflamatorii, febrifuge etc. **2.** S. n. Semințe de **m. (1)** folosite ca hrană pentru vite și păsări.

MEIER [maier], **Richard** (n. 1934), arhitect american. Influențat de mișcarea modernistă și de raționalismul reprezentat, în special, de Le Corbusier și G. Terragni. Importante lucrări la: New York (Centrul rezidențial Twin Parks), Frankfurt am Main (Muzeul de Artă Decorativă), Atlanta (Muzeul de Artă), Paris (sediul Canalului de Televiziune Plus) și Barcelona (Muzeul de Artă Contemporană).

MEIERHOLD, Vsevolod Emilievici (1874–1940), regizor, actor, pedagog și teoretician de teatru rus. Unul dintre reformatorii teatrului. A promovat un repertoriu modern, a experimentat o regie antinaturalistă, bazată pe ideea de stilizare și convenție sub denumirea de „teatru convențional" („Hedda Gabler" de Ibsen, „Don Juan" de Molière, „Mascarada" de Lermontov, „Misterul buf" de Maiakovski). Fondator al teatrului TIM, unde a pus în scenă piese influențate de constructivism („Trimisul", „Inspectorul general"). Lucrări („Despre teatru", „Reconstrucția teatrului"). Persecutat (din 1939), a fost arestat și împușcat în închisoare.

MEIJE, masiv muntos în Alpii francezi (Dauphiné Alpes), în SE Franței. Alt. max.: 3 983 m. Escaladat, prima oară, în 1877, de E. Boileau de Castelnau și P. Gaspard.

MEIJI [meidʒi] (numele postum al lui **MUTSU-HITO** [mutsuhito]), împărat al Japoniei (1867–1912). A suprimat shogunatul (1868) și a inițiat o Constituție (1889), punând bazele dezvoltării moderne a Japoniei prin acceptarea unor idei și tehnologii occidentale. A mutat capitala țării la *Edo*, pe care a denumit-o Tōkyō. Pe plan extern, a promovat o politică expansionistă: Războiul Chino-Japonez (1894–1895), Războiul Ruso-Japonez (1904–1905) și anexarea Coreii (1910).

MEIJI [me:iʒi], perioadă din istoria *Japoniei, marcată de revoluția din* 1867–1868 și care corespunde, în linii generale, domniei împăratului Meiji (1867–1912). Se caracterizează prin înlăturarea shogunatului, restaurarea puterii imperiale și prin realizarea unor reforme care au asigurat modernizarea Japoniei.

MEILHAC [mejak], **Henri** (1831–1897), dramaturg și libretist francez. În colaborare cu L. Halévy, a scris librete pentru Offenbach, Bizet, Massenet ș.a. Celebru pentru verva satirică.

MEILLET [meje], **Antoine** (1866–1936), lingvist francez. Prof. univ. la Sorbona. Contribuții fundamentale în gramatica comparată a limbilor indo-europene („Introducere în studiul comparativ al limbilor indo-europene", „Dialectele indo-europene", „Tratat de gramatică comparată a limbilor clasice") și în lingvistica generală („Lingvistică istorică și lingvistică generală"); a perfecționat metoda comparativ-istorică („Metoda comparativă în lingvistica istorică"). A condus, împreună cu

Zubin Mehta

Meiji

Antoine Meillet

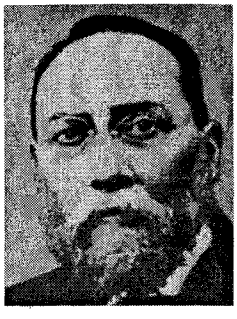

M. Cohen, elaborarea lucrării „Limbile lumii". M. de onoare al Acad. Române (1923).

MEINECKE [maineke], **Friedrich** (1862–1964), istoric german. Prof. univ. la Strasbourg, Freiburg și Berlin. Editor al „Arhivelor istorice" (1893–1935). Unul dintre cei mai importanți exponenți ai istoriografiei de idei și ai istorismului, interesat în special de raportul dintre rațiunea de stat și etică („Ideea rațiunii de stat în istoria modernă", „Originile istorismului", „Catastrofa germană").

MEINHOF [mainhof], **Carl** (1857–1944), lingvist german. Fondator al gramaticii comparate a limbilor africane (a reconstituit limba bantu comună).

MEININGEN [mainiŋən], oraș în partea centrală a Germaniei (Turingia), pe cursul superior al râului Werra, la 64 km SV de Erfurt; 25,0 mii loc. (1992). Constr. mecanice; ind. hârtiei, de prelucr. a lemnului și alim. — **Școala de la M.**, mișcare teatrală inițiată de compania constituită, în 1870, de ducele Georg al II-lea, care a reformat arta scenică a timpului printr-un stil de interpretare realist. Turneele trupei în Europa au influențat mișcarea teatrală a continentului, în special dezvoltarea ulterioară a „naturalismului", practicat de *André Antoine*.

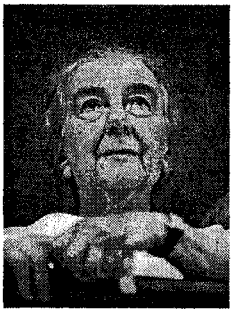

Golda Meir

MEINONG [mainoŋ], **Alexius** (1853–1920), filozof austriac. Prof univ. la Graz, unde a înființat un laborator de psihologie experimentală. Discipol al lui *Fr. Brentano*. **M.** s-a consacrat îndeosebi problemelor cunoașterii, elaborând așa-numita „teorie a obiectelor" („Cercetări asupra teoriei obiectului și asupra psihologiei", „Poziția teoriei obiectului în sistemul științelor", „Despre asumții", „Despre posibilitate și probabilitate"). Gândirea lui **M.** a influențat deopotrivă filozofia analitică și fenomenologia.

MEIOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *meiosis* „diminuare") s. f. (HIST.) Tip de diviziune celulară care implică două fisiuni ale nucleului, în urma cărora dintr-o celulă diploidă (cu număr dublu de cromozomi) rezultă patru celule fiice haploide (având jumătate din numărul de cromozomi ai celulei inițiale); proces caracteristic organismelor care se reproduc sexuat, celulele haploide rezultante se numesc spori la plante și gameți la animale. Sin. *diviziune reductionaiă*.

MEIR, Golda (pe numele adevărat *Goldie Mabovici*) (1898–1978), om politic israelian. Secretar general al Partidului Muncii (1966–1968). Ministru al Muncii și Asigurărilor Sociale (1949–1956) și de Externe (1956–1966); prim-min. (1969–1974). A adoptat, în 1970, planul american privind încheierea unui armistițiu limitat cu vecinii săi arabi. După războiul de Yom Kippur (1974), din cauza unor divergențe în politica internă, se retrage din viața politică.

MEISSEN [maisən], oraș în partea de E a Germaniei, pe fl. Elba, la 23 km NV de Dresda; 34,0 mii loc. (1992). Siderurgie; ind. sticlei, a ceramicii și porțelanului, constr. de mașini, electrotehnică, chimică, textilă, a pielăriei, încălțămintei și alim. (bere, zahăr). Fabrică de mobilă. Monumente: catedrală (sec. 13–14), biserica franciscană (1447–1457), castelul Albrechtsburg (sec. 15). Celebre manufacturi de porțelan (întemeiate în 1710, unde s-a

Meissen

Statuetă din porțelan de Meissen

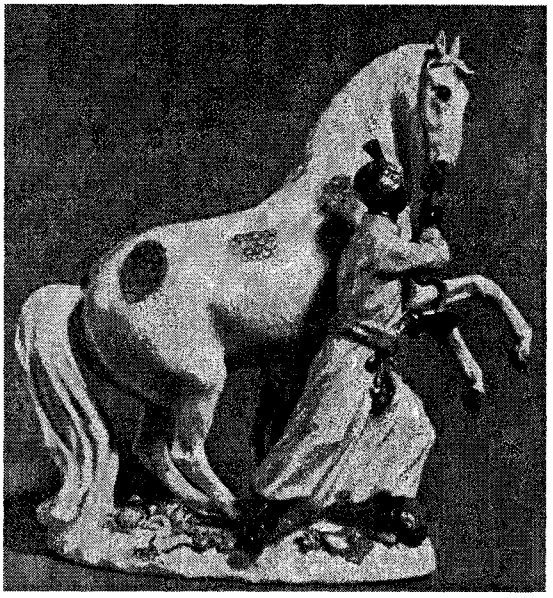

Vedere spre catedrală

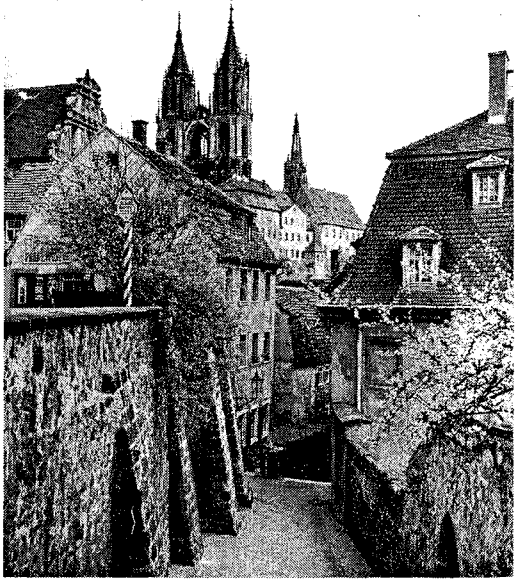

produs, pentru prima oară în Europa, porțelanul alb, cunoscut sub denumirile de porțelan de **M.** sau de Saxa).

MEISSNER, Constantin (1854–1942, n. Iași), pedagog și om politic român. M. de onoare al Acad. (1934). Membru al *Junimii*. Ministru al Industriei și Comerțului (mart.–iun. 1918) și al Lucrărilor Publice (1926–1927). Contribuții la dezvoltarea școlii și pedagogiei românești („Educația și viața socială", „Pe marginea Codului penal în legătură cu problema minorilor culpabili").

MEISSNER [maisnər], **Georg** (1829–1905), fiziolog și anatomist german. Prof. univ. la Basel, Freiburg și Göttingen. A pus în evidență corpusculii simțului tactil (1825) situați în piele, mai ales în zonele foarte sensibile la atingere, cum sunt: palma, degetele, nasul, fața *(corpusculii lui M.)*.

MEISSONIER [mesonie], **Jean-Louis-Ernest** (1815–1891), pictor francez. Tablouri de gen („Amatorii", „Pictorul de firme"), portrete („Portretul lui Alexandre Dumas fiul") și, mai ales, scene militare inspirate din campaniile lui Napoleon I și Napoleon III, pictate cu o minuțiozitate de miniaturist.

MEIȘOR (< *mei*) s. m. **1.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina lucitoare și flori verzi-deschis, mai rar violete, reunite într-un panicul *(Milium effusum)*. **2.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze păroase și flori violacee, alcătuind spice așezate digitat *(Digitaria sanguinalis)*.

MEIT [mait], **Konrad** (1480–1550), sculptor german. Elev al lui Cranach cel Bătrân. Portrete-bust de un mare rafinament („Mehmet Ali") și monumente funerare (mormintele Margaretei de Bourbon și al Margaretei de Austria).

MEITNER [maitnər], **Lise** (1878–1968), fiziciană suedeză de origine austriacă. Prof. univ. la Berlin. Stabilită în Suedia (din 1938), apoi în Marea Britanie (din 1960). Asistentă a lui Max Planck. Importante cercetări în domeniul radioactivității; a izolat, împreună cu O. Hahn, protoactiniul (1918). A lucrat împreună cu O. R. Frisch în domeniul fizicii nucleare, explicând pentru prima dată experiențele lui O. Hahn și F. Strassmann privind fisiunea nucleelor de uraniu prin bombardarea cu neutroni (1939).

MEJILIS (MADJILIS), denumire a Adunării Consultative Islamice din Iran.

MEKKA v. **Mecca**.

MEKNÈS, oraș în Maroc, la 200 km E de Rabat; 188,2 mii loc. (1994). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. de

Constantin Meissner

prelucr. a lemnului, mat. de constr. (ciment), textilă și alim. (conserve de fructe, ulei de măsline). Piață agricolă. Moschei, palate, ziduri fortificate, poarta monumentală Bab-al-Mansûr (sec. 18). Producție de covoare. Muzeu. Centru turistic. Fundat în sec. 10.

MEKONG (chineză **LANCANG JIANG),** fluviu în SE Asiei; 4 500 km. Izv. din Pod. Tibet (culmea Tanggula), străbate R.P. Chineză, R.D.P. Laos (formând granița cu Myanmar și Thailanda), Cambodgea și R.S. Vietnam și se varsă printr-o deltă întinsă (70 mii km^2) în Marea Chinei de Sud. Are un curs meandrat și trece prin Louangphrabang, Vientiane, Phnom-Penh ș.a. Navigabil pe sectoare, în funcție de anotimp (în sezonul ploios până la Vientiane; 1 600 km). Chei și praguri în cursul superior. Irigații.

MELAFIR (< fr. {i}; {s} gr. *melan* „negru" + *phyro* „a amesteca") s. n. Rocă vulcanică bazică preterțiară, cu structură porfirică, adesea cu textura vacuolară, alcătuită din labrador și augit, uneori și olivină.

MELAKA 1. Oraș în Malaysia, situat în SV pen. Malacca, la 150 km SE de Kuala Lumpur, port la str. Malacca, centru ad-tiv al statului cu același nume; 296,9 mii loc. (1991). Metalurgia cositorului; ind. de prelucr. a cauciucului și alim. (conserve de pește). Piață agricolă. Bisericile St. Paul (construită de portughezi în 1521) și St. Peter (1710), Primăria (mijlocul sec. 17) în stil arhitectonic olandez, templul Cheng Hoon Teng (sec. 14, cel mai vechi templu chinezesc din Malaysia). Fundat în 1400. **2.** Stat federal în Malaysia, situat în SV pen. Malacca, cu ieșire la str. Malacca; 1 651 km^2; 529,2 mii loc. (1991). Centrul ad-tiv.: *Melaka*. Expl. de bauxită, de min. de staniu și forestiere. Plantații de arbori de cauciuc, de cocotieri ș.a. Culturi de cereale, orez ș.a.

MELALGIE (< fr.; {s} gr. *melos* „extremitate" + *algos* „durere") s. f. Durere cu caracter nevralgic a membrelor, îndeosebi a celor inferioare.

MELAMINĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță chimică organică (p.t. 354°C), obținută prin polimerizarea cianamidei. Este folosită, împreună cu formaldehida, la fabricarea unor materiale plastice (rășini de **m.**).

MELA(NO)- (< fr.; {s} gr. *melas, melanos* „negru") Element de compunere cu sensul „negru", „(de culoare) închisă", cu ajutorul căruia se alcătuiesc adjective și substantive.

MELANĂ (denumire comercială) s. f. Fibră textilă sintetică, cu proprietăți asemănătoare lânii, obținută prin polimerizarea nitrilului acrilic.

MELANCHTHON (pe numele adevărat *Philipp Schwarzert, zis* ~) (1497–1560), teolog și reformator religios german. Colaboratorul principal al lui M. Luther și, după moartea acestuia, conducătorul mișcării protestante (1546). A realizat o sinteză a principiilor protestante în *Loci communes rerum theologicarum* și apoi în „Confesiunea de la Augsburg" (1530). Creatorul primului sistem de învățământ public din epoca modernă. În comparație cu intransigențele doctrinei lui Luther, **M.** a reprezentat linia moderată a protestantismului, încercând să stabilească, fără succes, un dialog cu Biserica catolică.

MELANCOLIC, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Și adv.) Care predispune la melancolie **(1)**, care trezește melancolie; trist, posomorât. **2.** (Despre oameni) Înclinat spre melancolie, cuprins de melancolie. ◇ *Temperament* (sau *tip*) *m.* = unul dintre cele patru tipuri de temperament din clasificarea lui Hipocrat, caracterizat prin sensibilitate și inhibiție. **3.** (MED.) *Care suferă de melancolie* **(2)**.

Melanchthon

MELANCOLIE (< fr., lat.; {s} *mela-* + gr. *khole* „fiere") s. f. **1.** Stare de tristeţe (uşoară), însoţită de dorinţa de visare şi de singurătate, fără o cauză aparentă. **2.** Boală psihică caracterizată printr-o continuă depresiune, prin tristeţe adâncă, indiferenţă faţă de societate, ritm lent al ideilor, vorbire şi activitate psihomotorie redusă, anxietate, tendinţă de sinucidere. **M.** poate surveni periodic, alternând uneori cu *mania*.

MELANEZIA, una dintre principalele grupări insulare ale Oceaniei, în SV Oc. Pacific, formată din insule şi arhipelaguri cu direcţia NV–SE, extinsă pe c. 5 000 km lungime. Cuprinde ins. Noua Guinee, arh. Bismarck, ins. Solomon, Noua Caledonie, Noile Hebride, Fiji, Vanuatu, Santa Cruz ş.a.; c. 967 mii km^2 (supr. uscatului). Relief variat, predominant muntos, cu numeroşi vulcani activi. Alt. max.: 5 030 m (vf. Jaya) în Noua Guinee. Climă ecuatorială (în N) şi tropicală (în S). Păduri tropicale şi tărmuri cu mangrove. Endemisme de floră şi de faună. Cocotieri, sagotieri şi bananieri; arbori de cauciuc. Pescuit.

MELANEZIAN, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. (La m. pl.) Populaţie negridă din Melanezia; în cadrul tipului **m.** se disting mai multe subtipuri: a) *pigmeu,* b) *papuaş,* c) *melanezian* propriu-zis, d) *neocaledonian.* ✦ Persoană care aparţine tipului melanezian. **2.** Adj. Care aparţine Melaneziei sau melanezienilor **(1),** privitor la Melanezia sau la melanezieni.

MELANIC, -Ă (< fr.) adj. Care conţine melanină.

MELANINĂ (< fr. {i}; {s} *melano-*) s. f. Pigment organic de culoare brună-închisă, care conţine sulf şi fier, prezent în celule conjunctive speciale şi distribuit în organism în piele, păr, coroida oculară şi în anumite regiuni din sistemul nervos central.

MELANISM (< fr.) s. n. **1.** Culoare anormal de închisă a pielii sau a blănii animale; poate fi, parţial, sub formă de pete congenitale. **2.** Melanodermie.

MELANIT (< fr.) s. n. Varietate de androdit (granat), de culoare neagră, bogată în titan.

MELANJ (< fr.) s. n. **1.** (Rar) Amestec. **2.** Fir obţinut dintr-un amestec de fibre de lână de diferite sorturi şi culori sau din fibre de lână amestecate cu fibre sintetice etc., astfel ca fibrele componente să fie asemănătoare ca lungime şi grosime; *p. ext.* ţesătură lucrată din astfel de fire.

MELANOBLAST (< fr.) s. n. Celulă care elaborează melanina.

MELANOCIT (< fr.) s. n. Celulă matură care produce sau conţine melanină. La om, **m.** se găsesc mai ales în derm, în stratul epidermic bazal şi în coroidă.

MELANOCRAT, -Ă (< fr.) adj. (Despre minerale) De culoare închisă (cenuşie, neagră, verde, brună).

MELANODERMIE (< fr. {i}; {s} *melano-* + gr. *derma* „piele") s. f. Pigmentare patologică, brună sau neagră, localizată sau generalizată, care apare în unele boli cronice ca malaria, tuberculoza, diabetul bronzat etc. sau în intoxicaţii (cu săruri de arsen, de aur, de argint etc.); melanism **(2).**

MELANOM (< fr.) s. n. Tumoră care se formează din celule ce elaborează melanină, localizată mai ales pe piele şi la ochi şi, în mod excepţional, în centrii nervoşi şi meninge. Poate fi benignă (ex.: un nev) sau malignă (ex.: la nivel cutanat ori în globul ocular).

MELANOSARCOM (< fr.; {s} *melano-* + gr. *sarkoma* „tumoră cărnoasă") s. n. Tumoră malignă constituită din celule care conţin melanină, localizată în piele, coroidă sau retină; are o evoluţie foarte rapidă.

MELANTERIT (< fr. {i}) s. n. Sulfat natural hidratat de fier, cristalizat în sistemul monoclinic. Are culoarea verde-deschis, mai rar, cenuşie sau neagră, luciul sticlos şi este uşor solubil. În industrie se utilizează **m.** fabricat artificial.

MELASĂ (< fr., it., germ.) s. f. Lichid siropos de culoare brună-neagră, rezultat din fabricarea zahărului, în componenţa căruia se găsesc zaharuri, apă, substanţe organice, substanţe minerale etc. Se foloseşte ca materie primă pentru fabricarea spirtului, a romului etc. şi ca nutreţ pentru vite.

MELBA [mẹlbə], **Dame Nellie** (pe numele adevărat *Helen Porter Mitchell*) (1861–1931), soprană australiană. Carieră internaţională îndelungată. Una dintre cele mai cunoscute soprane ale epocii. Timp de aproape 40 de ani, „prima dona assoluta" la Covent Garden. Repertoriu italian („Lucia di Lammermoor", „Traviata", „Rigoletto", „Boema") şi francez („Faust"). Vocea de o mare frumuseţe, tehnica excepţională, puritatea stilistică şi dicţia perfectă, compensau răceala jocului actoricesc.

MELBOURNE [mẹlbən], oraş în SE Australiei, centrul ad-tiv al statului Victoria, port pe ţărmul G. Port Phillip; 3,2 mii. loc. (1995). Nod feroviar. Aeroport. Cea mai mare piaţă mondială a lânii. Constr. navale, de automobile, maşini-unelte, aparataj electrotehnic, maşini agricole; prelucr. şi chimizarea petrolului (patru rafinării); ind. textilă (lână, conf.), alim., a pielăriei şi încălţămintei, sticlăriei, cauciucului. Centru financiar. Trei universităţi (1853, 1958, 1964). Conservator. Muzee. Grădină botanică. Centru turistic şi al sporturilor nautice; locul de desfăşurare a Jocurilor Olimpice de vară (1956). Fundat în iun. 1835 de John Battman şi John Fawkner. Capitala Australiei între 1901 şi 1927.

MELC s. m. **1.** Moluscă târâtoare, cu piciorul în formă de talpă, cap cu tentacule şi cu masa viscerală cuprinsă într-o cochilie, de obicei răsucită în spirală *(Gastropoda).* Unele specii sunt comestibile. Trăieşte pe uscat şi în ape. Sin. *gasteropod.* ✧ Loc. *Ca melcul* = **a)** răsucit în spirală; **b)** foarte

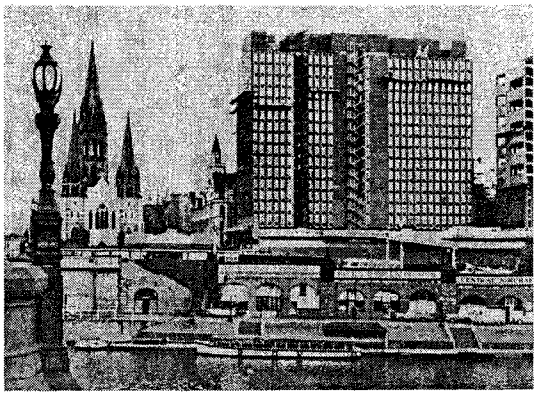

Melbourne. Centrul oraşului

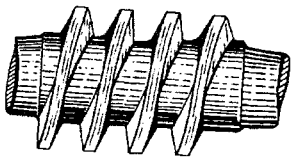

Melc (2)

încet. **2.** (TEHN.) Organ al unui angrenaj elicoidal care, împreună cu roata melcată, servește la transmiterea mișcării între doi arbori necoplanari. **3.** (TEHN.) Organ al unor pompe sau transportoare elicoidale, folosit pentru a deplasa și a transporta materiale granuloase, pastoase, sau pulverulente, printr-o conductă sau jgheab. Este format dintr-un arbore echipat cu o paletă sau nervură elicoidală. **4.** Șuviță de păr răsucită în formă de inele. **5.** (ANAT.) Partea anterioară a urechii interne, răsucită în spirală, cu rol esențial în fiziologia auditiei.

MELCHIOR (în „Vechiul Testament"), unul dintre cei trei magi.

MELCHIOR [melki:o:r], **Lauritz** (pe numele adevărat *Hommel Lebrecht*) (1890–1973), tenor american de origine daneză. Celebru interpret al repertoriului wagnerian („Tristan", „Siegfried"). A cântat la Bayreuth, Covent Garden și la Metropolitan Opera din New York.

MELCHIOR, Paul (n. 1925), geodez, geofizician și astronom belgian. Prof. univ. la Liège. Director al Observatorului regal din Bruxelles (din 1964). Cercetări și studii privind perturbațiile rotației Pământului și mareele terestre („Despre o nouă metodă de analiză a mișcării polului la suprafața Terrei", „Noi cercetări teoretice asupra mareelor scoarței și a variațiilor de latitudine"). Alte lucrări: „Astronomie meridiană și geofizică", „Fizică și dinamică planetară". M. de onoare al Acad. Române (1992).

MELCHISEDEC (Mihail Ștefănescu) (1823–1892, n. Gârcina, jud. Neamț), prelat și istoric român. Acad. (1870), prof. la Seminarul de la Socola și la cel din Huși. Unionist. A inițiat, împreună cu M. Kogălniceanu, legea secularizării averilor mănăstirești. Episcop al Dunării de Jos (1865–1879) și al Romanului (1879–1892). Editor de izvoare istorice („Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman"). Manuale („Introducere în sfintele cărți ale Vechiului și Noului Testament").

MELCHIȚI s. m. pl. Creștini de origine arabă de rit bizantin. Aparțineau patriarhatelor din Antiohia, Ierusalim și Alexandria, în comuniune cu patriarhul ortodox din Constantinopol; în sec. 17, un grup de **m.** a restabilit unitatea cu Biserica catolică. Astăzi, în Siria și Egipt, mai trăiesc c. un milion de **m.** de rit catolic-oriental și c. 800 000 de **m.** de rit ortodox.

MELEAG (< magh.) s. n. Loc, ținut, regiune; împrejurime, vecinătate.

MELEGNANO v. **Marignano**.

MELENĂ (< fr. {i}; {s} gr. *melas, melanos* „negru") s. f. Eliminare a unui scaun negru, conținând sânge provenit din părțile superioare ale tubului digestiv, în urma unei hemoragii.

MELÉNDEZ VALDÉS, Juan (1754–1817), poet spaniol. Lirică erotică și bucolică, ode și balade, prin care a dat o nouă flexibilitate metricii spaniole („Batilo", „Poezii"). Exilat în Franța din cauza simpatiei pentru Napoleon Bonaparte.

MELETIE (MELETIUS) (?–381), prelat grec. Episcop al Sebastei (358) și Antiohiei (360). În conflict cu adepții *arianismului*. A condus lucrările Conciliului de la Constantinopol, în timpul căruia a murit. Canonizat. Sărbătorit la 12 febr.

MELETIE Macedoneanul (sfârșitul sec. 16—după 1642), călugăr aromân. Călugărit la Mănăstirea Zografu de pe Muntele Athos. Stabilit în Țara Românească, a fost numit de Matei Basarab egumen la Mănăstirea Govora. Aici a inițiat tipărirea multor cărți, printre care „Psaltirea" slavonă, „Ceaslovul" slavon, „Pravila cea mică", „Evanghelia cu învățătură".

MELEU (< fr.) s. n. (La rugbi) Grămadă spontană sau organizată.

MÉLIÈS [meliɛs], **Georges** (1861–1938), cineast francez. Pionier al artei cinematografice. Iluzionist la teatrul „Robert Houdin" din Paris. În studiourile construite de el (1897), la Montreuil, a realizat peste 400 de filme, utilizând procedee ale artei sale de prestidigitator. Inventator al trucului cinematografic. Predilecție pentru feerie și genul științifico-fantastic („Călătoriile lui Gulliver", „Afacerea Dreyfus", „Călătoria în lună", „Aventurile baronului Münchhausen", „La Polul Nord").

MELIFAG, -Ă (< fr.) adj. (Despre unele specii) Care se hrănește cu miere (ex. fluturele cap-de-mort).

MELIFER, -Ă (< fr.; {s} lat. *mel* „miere" + *fero* „a purta") adj. (Despre plante) Care are flori cu nectar, din care albinele pregătesc mierea (ex. salcâmul, teiul etc.). ✦ (Despre regiuni, locuri) Bogat în plante melifere.

MELIK, Ioan M. (1840–1889, n. București), matematician și inginer român. Prof. univ. la Iași. Membru al „Junimii". Manuale didactice („Elemente de geometrie", 10 ed. între 1869 și 1899; „Elemente de topografie").

MELILLA [meliλa], oraș și comunitate autonomă spaniolă pe terit. de NE al Marocului, sub forma unei enclave, extinsă pe 12 km^2, port la M. Mediterană; 59,6 mii loc. (1996). Nod rutier. Aeroport. Ind. alim. (conserve de pește), a mat. de constr. Reparații și constr. navale. Export de min. de fier. Turism. Fundat de fenicieni cu numele de *Rusadir*, a devenit colonie romană în timpul împăratului Vespasian. Ocupat de spanioli în 1497. Revolta garnizoanei militare din **M.** a marcat începutul Războiului Civil din Spania (1936).

MELINESCU, Gabriela (n. 1942, București), scriitoare română. Stabilită în Suedia (1975). Lirică erotică și de evocare a candorilor adolescenței în decorul Bucureștiului natal (ediția antologică „Jurământ de sărăcie, castitate și supunere" ș.a.), povestiri, nuvele și

Melchisedec (Mihail Ștefănescu)

Georges Méliès

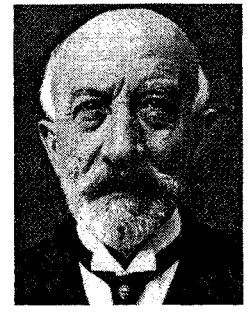

Gabriela Melinescu

romane în română („Bobinocarii"), franceză („Regina străzii") şi suedeză; jurnale şi publicistică. Traduceri.

MELINEŞTI, com. în jud. Dolj, situată în zona Dealurilor Amaradiei, pe râul Amaradia; 4 279 loc. (2000). Expl. de petrol. Prelucr. artistică a lemnului. Bisericile Sfinţii Voievozi (1774), Schimbarea la Faţă (1812), Adormirea Maicii Domnului (1854), Sf. Treime (1895) şi Sf. Ioan Botezătorul (1899), în satele Negoieşti, Bodăieşti, Godeni, Valea Mare şi Bodăieştii de Sus. Conac (1695–1705), în satul Negoieşti.

MELINIŢĂ (< fr., germ.; {s} lat. *melinus* „de culoarea gutuii") s. f. Exploziv puternic, având drept component principal acidul picric, folosit la fabricarea fitilurilor detonante.

MELINTE, Doina (n. 1956, Hudeşti, jud. Botoşani), atletă română. Campioană olimpică la proba de 800 m şi vicecampioană la cea de 1 500 m (Los Angeles, 1984). Campioană mondială la proba de 1 500 m (Roma, 1987) şi 1 500 m indoor (Indianapolis, 1987 şi Budapesta, 1989).

MELIORISM (< fr. {i}; {s} lat. *melior* „mai bine") s. n. (FILOZ., SOCIOL.) Termen pus în circulaţie de scriitoarea engleză George Eliot şi folosit de

Doina Melinte

H. Spencer, J. Dewey ş.a. pentru a desemna acea concepţie potrivit căreia lumea nu este nici cea mai bună cu putinţă (optimismul lui Leibniz), nici iremediabil rea, ci poate fi ameliorată de om sau este în curs de ameliorare.

MELISMĂ (< fr.) s. f. Termen ce desemnează în muzica vocală un grup de sunete alăturate unui sunet principal, reunite pe o singură silabă. A deţinut un rol important în cântul gregorian şi bizantin; frecventă în folclor. Prin analogie, se foloseşte şi în muzica instrumentală.

MELISSOS din Samos (sec. 5 î.Hr.), om de stat şi filozof eleat grec. A comandat flota din Samos care i-a învins pe atenieni (441/440 î.Hr.). Abordând epistemologic problema eleată a unităţii şi imobilităţii fiinţei, a făcut o critică a cunoaşterii empirice, vizate fiind speculaţiile fiziologiştilor asupra experienţei multiple şi schimbătoare.

MELITENE v. **Malatya.**

MELITOPOL, oraş în SE Ucrainei, pe râul Molocinaia; 173 mii loc. (1997). Ind. constr. de maşini (agregate pentru automobile, compresoare, aparate frigorifice), alim., textilă, de prelucr. a lemnului. Centru comercial. Fundat în 1784. Până în 1841, s-a numit *Novoaleksandrovskaia Sloboda.*

MELIŢĂ (< *meliţă)* vb. I **1.** Tranz. A zdrobi cu meliţa tulpinile de cânepă sau de in, pentru a alege fuiorul. **2.** Intranz. Fig. (Deprec.) A vorbi fără încetare; a trăncăni, a flecări.

MELIŢĂ (< bg.) s. f. **1.** Unealtă prevăzută cu un cuţit de lemn, acţionat manual, folosită în gospodăriile ţărăneşti pentru zdrobirea tulpinilor de cânepă sau in. ✦ Maşină folosită în industria textilă pentru operaţia de melităre. **2.** Fig. (Depr.) Gură. ✧ Expr. *A-i merge* (sau *a da cu*) *meliţa* = a trăncăni, a flecări, a vorbi fără rost, vrute şi nevrute.

MÉLIUSZ [melius], **József** (1909–1995, n. Timişoara), scriitor şi ziarist maghiar din România. M. coresp. al Acad. (1974), prof. univ. la Cluj. Corespondent pentru Ardealul de Nord (1940–1944) al agenţiilor de presă din Londra şi Paris. Lirică cu influenţe expresioniste şi suprarealiste („Cântec despre anul 1437", „Arena"). Romane („Oraş pierdut în ceaţă", „Destin şi simbol"), eseuri („Cafeneaua Tranzit"), publicistică. Traduceri din literatura română.

MELLON [melən], **Andrew William** (1855–1937), bancher, industriaş şi om politic american. Secretar al Trezoreriei S.U.A. (1921–1932). Ambasador în Marea Britanie (1932–1933). A donat statului o importantă colecţie de opere de artă, care a format nucleul iniţial al Galeriei Naţionale din Washington.

MELNICOVIT ({i}; {s} n. pr. *Melnikov*) s. n. Bisulfură naturală, coloidală sau metacoloidală, care apare sub formă de mase negre, uneori slab magnetice.

MELNIKOV, Abram Ivanovici (1784–1854), arhitect rus. Prof. univ. la Sankt-Petersburg. Reprezentant al stilului empire târziu. Lucrări de orientare neoclasică (biserica Sf. Nicolae din Sankt-Petersburg, biserica Slavă lui Hristos din Nijni Novgorod).

MELNIKOV, Konstantin Stepanovici (1890–1974), arhitect rus. Exponent al constructivismului. Autorul unor clădiri din materiale prefabricate (Pavilionul Expoziţiei agricole şi al artizanilor din Moscova şi cel al Expoziţiei internaţionale de arte decorative din Paris — capodopera sa) şi al unor case de cultură muncitoreşti de la periferia Moscovei (Clubul Rusakov).

MELO- (< fr.; {s} gr. *melos* „cântec") Element de compunere cu sensul de „muzică" servind la formarea unor substantive şi a unor adjective.

MELO (MELLO), Francisco Manuel de ~ (1608–1666), scriitor portughez. Versuri („Opere metrice") şi farse („Ucenicul gentilom"), reflectând gustul timpului său. „Istoria războiului Cataluñiei" reprezintă o capodoperă a prozei clasice. Autor al unui „Ghid pentru soţi".

MELODIC, -Ă (< fr.) adj., s. f. **1.** Adj. Melodios, armonios. **2.** S. f. Ramură a teoriei muzicale care se ocupă cu studiul melodiei. **3.** Adj. Variantă a modurilor major şi minor.

MELODIE (< ngr., it., fr.) s. f. Succesiune organizată de sunete cu înălţimi şi durate diferite, formând o unitate cu un sens expresiv; **m.** este elementul principal al muzicii. Principalele tipuri de **m.**: vocală şi instrumentală. ✦ P. ext. Compoziţie muzicală, cântec. ✦ Fig. Muzicalitate.

MELODIOS, -OASĂ (< it.) adj. Care emite, care conţine sunete armonioase, plăcute auzului.

MELODRAMATIC, -Ă (< fr., it.) adj. Cu caracter de melodramă **(3)**; *deprec.* de un patetism exagerat, fals.

MELODRAMĂ (< fr.; {s} *melo-* + fr. *drame*) s. f. **1.** (În tragedia antică greacă) Dialogul cântat dintre corifeu și un personaj. **2.** Dramă care utilizează acompaniamentul muzical, în special pentru a marca intrarea sau ieșirea personajelor din scenă. **3.** Specie dramatică apărută la sfârșitul sec. 18, înglobând procedee și teme specifice tragediei, dramei și pantomimei, caracterizată prin acțiune complicată, adesea neverosimilă, prin psihologia convențională a personajelor, scene de un patetism violent și peripeții neprevăzute. A pregătit apariția dramei romantice.

MELOMAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care iubește muzica.

MELON (< fr.) s. n. Gambetă.

MELONIDĂ (< fr.; {s} gr. *melon* „poamă" + *eidos* „aspect") s. f. Fruct asemănător cu baca, cu epicarpul tare la maturitate și mezocarpul cărnos și suculent; caracteristic plantelor din familia cucurbitaceelor (pepene, dovleac); peponidă.

MELOPEE (< fr.; {s} *melo-* + gr. *poiein* „a face") s. f. **1.** (La grecii antici) Ansamblul regulilor referitoare la cânt. **2.** Declamație muzicală de formă liberă; *p. ext.* melodie lentă, monotonă, tărăgănată.

MELOS (cuv. gr. „cântec") s. n. **1.** (La grecii antici) Melodie; *p. ext.* muzică. **2.** Noțiune generică desemnând aspectul cantabil, melodic al muzicii.

MELOTERAPIE (< fr.; {s} gr. *melos* „cântec" + *therapia* „îngrijire") s. f. Tratament al afecțiunilor fizice sau psihice prin intermediul unei muzici adecvate.

MELOZZO DA FORLI (Melozzo degli Ambrosi, zis ~) [melotso] (1438–1494), pictor italian. Probabil discipol al lui Piero della Francesca. A folosit perspectiva și racursiul (frescele „Sixtus IV inaugurând Biblioteca Vaticanului"; „Înălțarea" pentru biserica Sfinții Apostoli, la Roma).

MELPOMENE (în mitologia greacă), muza tragediei. În reprezentările plastice, ține în mână o mască tragică.

MELURG (< ngr.) s. m. Autor al melodiei imnurilor în muzica bizantină.

MELVILLE [melvil] **1.** Peninsulă în N Canadei, între G. Foxe la E și G. Committee la V, legată de continent prin istmul Rae; 63 mii km². Relief colinar cu alt. de 200–500 m. Litoral mlăștinos. **2.** Insulă nelocuită în V Arh. Arctic Canadian (arh. Parry), la N de ins. Victoria; 42,4 mii km². Lungime: 322 km; lățime max.: 209 km. Relief de platou, cu alt. până la 1 000 m. Vegetație arctică. Descoperită în 1819 de Sir William Parry. **3.** Golf al M. Baffin, pe coastele de NV ale Groenlandei, cu adâncimi până la 1 000 m. Pe litoral există ghețari (aici se formează c. 20% din aisbergurile ce se întâlnesc în Oc. Atlantic). **4.** Lac în partea de E a Canadei, în NE pen. Labrador, legat de G. Hamilton printr-o strâmtoare; 2 935 km². În el se varsă râul Churchill.

MELVILLE [melvil], **Herman** (1819–1891), scriitor american. Călătoriile sale pe mări și oceane au constituit sursa de inspirație a majorității povestirilor sale, pline de exotism sau a celor de factură simbolică, arhetipală, pornind de la încleștarea dramatică dintre om și natură („Taipi", „Omoo, povestirea aventurilor în mările Sudului", „Redburn", „Tunica albă", „Povestirile din Piazza", „Moby Dick" — capodopera sa). Versuri în care celebrează eroi din războiul civil („Poezii despre bătălii și viziuni din război") sau evocă peisajul marin („John Marr și alți marinari"); meditații lirico-filozofice („Timoleon").

MELVILLE [melvil], **Jean-Pierre** (pe numele adevărat *J.P. Grumbach*) (1917–1973), regizor francez de film. Precursor al „noului val"; a realizat mai ales filme polițiste, remarcabil construite dramatic („Copiii teribili", „Leon Morin, preot", „Denunțătorul", „Samuraiul", „Polițistul").

MEMBRANĂ (< fr., it., lat.) s. f. **1.** (ANAT.) Țesut subțire și suplu care

Melozzo da Forlì:
„Sixtus IV inaugurând Biblioteca Vaticanului"

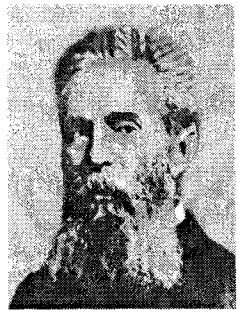

Herman Melville

delimitează, acoperă și susține organele (ex. **m.** mucoasă, **m.** seroasă). ✧ *M. plasmatică (celulară)* = țesut care delimitează citoplasma, format dintr-un strat bimolecular de fosfolipide, delimitat de un strat, extern și intern, de molecule proteice. La plante, *m.p.* este celulozică. V. și *plasmalemă.* **2.** (TEHN.) Placă subțire și elastică care poate vibra, producând sau transmițând sunete. **3.** Foiță subțire care separă două medii (gazoase, lichide sau păstoase). ✧ (CHIM., FIZ.). *M. semipermeabilă* = membrană care permite trecerea prin ea a dizolvantului, dar oprește trecerea moleculelor substanței dizolvate sau a substanțelor în stare coloidală. Se folosește pentru determinarea presiunii osmotice a soluțiilor, la purificarea coloizilor prin dializă etc. **4.** (Înv.) Pergament (pentru scris).

MEMBRANOFON (< fr.) adj. (Despre un instrument, inclusiv de percuție) Care utilizează ca rezonator o membrană.

MEMBRANOS, -OASĂ (< fr.) adj. Format dintr-una sau din mai multe membrane; cu aspect de membrană.

MEMBRU, -Ă (< fr., lat.) subst. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte dintr-o colectivitate organizată; fiecare dintre persoanele sau unitățile înscrise într-o (sau asociate la o) organizație, grupare etc., considerată în raport cu organizația sau gruparea respectivă. **2.** S. n. (La om și la unele animale) Prelungire articulată și pereche a corpului, care servește la locomoție, la apucare etc. (ex. piciorul, mâna, aripa). ✧ *M. superior* = mână. *M. inferior* = picior. *M. fantomă* = senzație anormală de prezență a unui membru sau segment de membru care a fost amputat. ✦ Penis. **3.** S. m. (MAT.) Expresie ce se găsește de aceeași parte a semnului egal (mai mare sau mai mic) într-o egalitate (inegalitate). **4.** S. n.

Fiecare dintre părțile unei propoziții, unei fraze sau unei perioade.

MEMEL v. **Klaipėda.**

MEMENTO (cuv. lat. „amintește-ți") s. n. **1.** Notă, însemnare sau semn distinctiv care reamintește ceva. **2.** Carte care rezumă esențialul unei discipline, al unei științe etc. **3.** Listă a spectacolelor sau a conferințelor, publicată în presa zilnică.

MEMFIS, oraș în Egiptul antic situat la 20 km S de Cairo, capitală în timpul Regatului Vechi (2686–2180 î.Hr.). Fundat, potrivit tradiției, de faraonul Menes, unificatorul statului. Inițial (sfârșitul milen. 4 î.Hr.) o fortăreață sub denumirea de „Zidul Alb", devine reședință regală în timpul dinastiilor 3–6 și va avea un rol administrativ și religios până în sec. 4, când, după triumful creștinismului, va începe să decadă, fiind complet abandonat după cucerirea arabă (640). Azi, *Mit Ruhaynah,* sit arheologic.

MEMLING (MEMLINC), Hans (c. 1433–1494), pictor flamand. Supranumit „Fra Angelico al Nordului" pentru grația și suavitatea melancolică a figurilor din tablourile sale. A lucrat mai ales la Brugge. Pictură de altar, compoziții cu teme religioase („Judecata de Apoi", „Patimile", „Căsătoria mistică a Sfintei Ecaterina") și portrete („Portret de bărbat", „Bărbat citind", ultimul în Muzeul Național de Artă al României).

MEMNON (în mitologia greacă), fiul zeiței Eos (Aurora), rege legendar al etiopienilor. În fruntea acestora, a participat la Războiul troian de partea Troiei. A fost ucis de Ahile. Zeus, impresionat de lacrimile mamei acestuia, l-a făcut nemuritor. Numele lui a fost dat unei statui uriașe a faraonului Amenhotep III din Teba.

Hans Memling:

„Portret de bărbat"

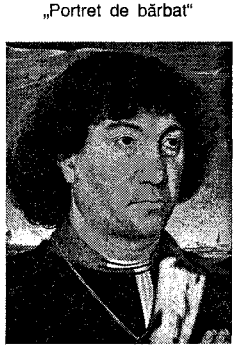

MEMORA (< fr., lat.) vb. I tranz. A întipări, a păstra în memorie; a memoriza.

MEMORABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Demn de ținut minte; *p. ext.* important, însemnat; remarcabil.

MEMORANDUL DIN 1892, document întocmit de fruntașii Partidului Național Român din Transilvania (Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Eugen Brote, Septimiu Albini ș.a.), prin care se denunța politica de asuprire națională, promovată de guvernul de la Budapesta. Constituie unul dintre cele mai importante momente ale luptei de eliberare națională și socială a românilor transilvăneni. Conducătorii acestei mișcări au fost arestați (1894) și condamnați la închisoare pe diferite termene. Acțiunea „memorandiștilor" și procesul care i-a urmat au avut un larg răsunet în țară și în străinătate.

MEMORANDUM (MEMORAND) (< lat., germ., fr.) s. n. (DR.) Document care cuprinde expunerea faptelor sau argumentelor juridice care privesc relațiile dintre state și care formează obiectul unor tratative.

MEMORATOR (< fr.) s. n. Lucrare tipărită, de obicei, în format mic și care cuprinde, în formă rezumativă, tabele, formule sau noțiuni dintr-una sau din mai multe discipline.

MEMORIAL (< fr.) s. n. **1.** Scriere care consemnează retrospectiv fapte, locuri și personaje memorabile pe care autorul le-a cunoscut direct pe parcursul vieții. Pe lângă valoarea documentară, **m.** are de obicei și una literară (ex. E. Lovinescu, C. Argetoianu, M. Eliade). O specie a genului, bogat ilustrată, este m. de călătorie (ex. Dinicu Golescu, Gr. Alexandrescu, N. Filimon, N. Iorga). **2.** Termen folosit pentru a desemna un monument sau o clădire (de obicei cu caracter muzeal), menite să amintească un eveniment sau o personalitate (ex. **m.** de la Auschwitz, **m.** de la Yad Vashem din Ierusalim, **m.** de la Sighet).

MEMORIALIST (< fr.) s. m. Autor de memoriale **(1)** sau de memorii **(2).**

MEMORIALISTIC, -Ă (< *memorial*) s. f., adj. **1.** S. f. Totalitatea lucrărilor care conțin memorii. **2.** Adj. Care aparține memorialisticii, privitor la memorialistică; cu caracter de memorii **(2)** sau de memorial **(1).**

MEMORIE (< lat., it., fr.) s. f. **1.** Proces psihic care constă în întipărirea, păstrarea, recunoașterea și reproducerea experienței din trecut (percepțiile, ideile, emoțiile, mișcările anterioare). **M.** poate fi mecanică sau logică, involutară sau voluntară, de scurtă sau de lungă durată. ✦ Minte (considerată ca centru al procesului de memorizare). ✧ Loc. *Din memorie* = din aducere aminte; pe de rost. **2.** Aducere-aminte, amintire. ✦ Spec. Amintire pe care o păstrează posteritatea despre oameni sau despre evenimente (de seamă). **3.** *M. imunologică* = capacitate a unui organism sau a unei celule imunocompetente de a răspunde mai rapid și, în mod deosebit, mai intens, la o nouă stimulare cu antigenul întâlnit anterior. **4.** (INFORM.) Subsistem sau echipament funcțional aparținând unui sistem de calcul, care permite păstrarea, stocarea și redarea informațiilor. În funcție de locul ocupat în sistemul de calcul, se disting *m. principală* (numită și centrală, internă sau operativă) și *m. externă* (secundară, auxiliară). **M.** principală păstrează programele (pe durata executării lor de către unitatea centrală) și informațiile folosite de acestea (date, rezultate), prezența ei fiind o condiție esențială pentru sistemul de calcul (v. și *R.A.M.; R.O.M.*). **M.** externă are rolul de a păstra (pe unități de disc sau de bandă) cantități mari de informație și programe folosite frecvent pentru a putea fi aduse, într-un timp scurt, în **m.** internă în vederea prelucrării.

MEMORIU (< fr., lat.) s. n. **1.** Expunere scrisă, amănunțită și documentată, asupra unei probleme, a unei situații etc. ✧ *M. de titluri și lucrări* = document în care o persoană își consemnează titlurile și lucrările proprii, de specialitate. *M. de activitate* = expunere scrisă care cuprinde date asupra activității desfășurate de cineva într-un anumit domeniu. ✦ (La pl.) Colecție de conferințe, comunicări, discuții și dezbateri ale unei societăți științifice. **2.** (La pl.) Lucrare beletristică cu caracter evocativ, care cuprinde relatări ale unor evenimente importante din timpul vieții autorului. **3.** Petiție, cerere, uneori colectivă, în care sunt expuse pe larg motivele.

MEMORIZA (< fr.) vb. I tranz. A învăța (ceva) pe de rost; *p. ext.* a memora.

MEMPHIS [mẹmfis], oraș în ESE S.U.A. (Tennessee), port pe Mississippi; 596,7 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Aeroport. Constr. de aparataj electrotehnic și de mașini agricole și textile; montaj de automobile, meta-

lurgie, produse textile, chimico-farmaceutice şi alim., prelucr. lemnului (mobilă). Centru financiar. Piaţă pentru bumbac, cherestea şi animale. Universităţi (1848, 1909). Muzeul memorial „Elvis Presley". În 1797, pe locul unei vechi aşezări indiene, a fost ridicat un fort, în jurul căruia a luat naştere (1819) oraşul de astăzi.

MENA (în engl. *M*iddle *E*ast *N*ews *A*gency, Agenţia de Presă pentru Orientul Mijlociu), agenţie de presă a guvernului egiptean, înfiinţată în 1955, cu sediul la Cairo.

MENA, Juan de ~ (1411–1456), poet spaniol. Secretar al regelui Ioan (Juan) II al Castiliei. Poemul alegoric inspirat de Dante, „Labirintul Fortunei" (sau „Cele trei sute" — cunoscut astfel în popor datorită celor 300 de versuri), ca şi lirica erotică („Clarobscurul") şi meditativă („Gâlceavă înţeleaptă cu moartea") îl situează între cei mai cunoscuţi poeţi spanioli. Traduceri din Homer.

MENADĂ (< fr., lat.) s. f. Bacantă **(1)**.

MENAJ (< fr.) s. n. **1.** Administrare a treburilor casnice; activitate a gospodinei; gospodărie **(2)**. ✧ *Obiect de m.* = obiect de uz casnic. *A face m.* (cuiva) = a avea grijă de gospodăria cuiva. **2.** Căsnicie. ✦ Familie.

MENAJA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A trata pe cineva sau ceva cu grijă şi îngăduinţă; a cruţa. **2.** Refl. A-şi cruţa forţele, sănătatea; a se îngriji, a se feri.

MENAJAMENT (< fr.) s. n. Grijă, tact faţă de susceptibilităţile şi sensibilităţile unei persoane.

MENAJER, -Ă (< fr.) s. f., adj. **1.** S. f. Femeie angajată să îngrijească de gospodăria cuiva; îngrijitoare. **2.** Adj. Privitor la menaj; de uz casnic.

MENAJERIE (< fr., germ.) s. f. Loc special amenajat în care sunt ţinute şi expuse publicului animale sălbatice; totalitatea animalelor dintr-un asemenea loc.

MENAM (thai CHAO PHRAYA, MAE NAM), fluviu în Thailanda, principala cale de transport a ţării; 1 200 km. Izv. din N ţării (M-ţii Den-Lao), străbate o câmpie aluvială şi se varsă printr-o întinsă deltă (20 000 km^2) în G. Siam al Mării Chinei de Sud. Navigabil pe 400 km, iar în sezonul ploios pe c. 750 km. Irigaţii. În delta fluviului se află oraşul Bangkok.

MENANDRU (342–293 î.Hr.), dramaturg grec. Elev al lui Teofrast. Reprezentantul prin excelenţă al comediei noi („Ursuzul", „Fata cu cosiţa tăiată", „Împricinaţii", „Scutul", „Omul din Sikyon"). A scris peste 100 de lucrări, aducând importante inovaţii comediei clasice, renunţând la cor, mărind numărul personajelor şi introducând în centrul acţiunii intriga iubirii.

MENCHÚ, Rigoberta (n. 1959), luptătoare pentru drepturile omului din Guatemala. Indiană maya, exilată în Mexic după masacrarea familiei sale, a militat pentru respectarea drepturilor populaţiei indigene în cadrul Comitetului de Unitate a Ţăranilor. Premiul Nobel pentru pace (1992).

MENCIUS v. **Meng Tzi**.

MENCKEN [mɐŋkən], **Henry Louis** (1880–1956), editor, critic literar şi eseist american. Editor de periodice, în care a publicat articole şi pamflete antipuritane, satirice şi parodice („Prejudecăţi", „În apărarea femeilor"). Memorii („Amintiri din gazetărie"); eseuri („G.B. Shaw: teatrul său", „Filozofia lui Fr. Nietzsche"). Lucrări filozofice („Tratat despre zei", „Tratat despre bine şi rău") şi filologice, în care susţine ideea unei limbi americane diferită de cea engleză („Limba americană").

MENDAÑA DE NEIRA, Álvaro de ~ (1541–1595), navigator şi explorator spaniol. A întreprins o călătorie în Oc. Pacific (1567–1569), pornind de la Callao (Perú) spre V, în timpul căreia a descoperit o parte din arh. Solomon; în a doua călătorie (1595), a descoperit arh. Marchize, căţiva atoli din arh. Tokelau şi ins. Santa Cruz.

MENDEL [mendəl], **Gregor Johann** (1822–1884), naturalist austriac. Considerat întemeietorul geneticii, a realizat primele experienţe de hibridare la mazăre (1856–1865), în curtea mănăstirii Ordinului augustinilor din Brünn (azi Brno), unde era preot, iar din 1868, abate; pe baza observaţiilor şi prin aplicarea cunoştinţelor sale de matematică, a formulat legea uniformităţii primei generaţii hibride, legea segregării sau disjuncţiei factorilor ereditari în generaţia a doua hibridă, legea segregării independente a perechilor de caractere (denumite *legile lui M.*). Lucrarea sa „Experimente cu plante hibride" a rămas fără ecou în epocă, fiind apreciată pentru valoarea sa la începutul sec. 20, când a fost descoperită de *H. de Vries*. Precursor al aplicării statisticii în biologie.

Rigoberta Menchú

Gregor Johann Mendel

MENDELE MOIHER, Sforim (pseud. lui *Şolom Iakov Abramovici*) (1835–1917), scriitor evreu. A trăit în Rusia. Părintele literaturii idiş. Proză alegorică („Zvonul") sau de factură picarescă („Fişke şchiopul", „Călătoriile lui Beniamin III", „Inelul magic"), remarcabile prin fineţea observaţiei.

MENDELEEV, Dmitri Ivanovici (1834–1907), chimist rus. Prof. la Institutul Tehnologic, apoi la Univ. din Sankt-Petersburg. A descoperit legea periodicităţii şi a ordonat elementele chimice într-un tabel, numit sistemul periodic al elementelor (1869, care-i

Dmitri Ivanovici Mendeleev

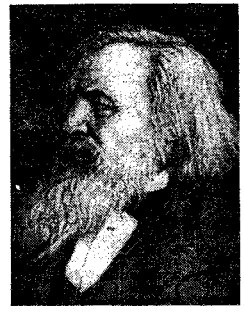

poartă numele); a corectat totodată masa atomică a unor elemente şi le-a precizat proprietăţile, punând în evidenţă existenţa altora, încă necunoscute în vremea aceea (galiu, germaniu, scandiu). Cercetări în domeniul soluţiilor, al tehnologiei ţiteiului, al gazificării subterane a cărbunelui etc. Autor a peste 500 de lucrări („Bazele chimiei") V. *sistemul periodic al elementelor.*

MENDELEEVIU (< fr. {i}; {s} n. pr. *Mendeleev*) s. n. Element chimic transuranic (Md.; nr. at. 101, m. at. 258). A fost obţinut pe cale artificială în 1955. Izotopul cel mai stabil, cu o perioadă de înjumătăţire de 56 zile.

MENDELISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Mendel*) s. n. (BIOL.) Concepţie referitoare la transmiterea ereditară a caracterelor, care are la bază legile formulate de Mendel în 1865: legea puritătii gameţilor (v. *puritate*) şi legea segregării independente a perechilor de caractere (v. *segregare*). M. stă la baza teoriei cromozomiale a eredităţii (formulată de *Th.H. Morgan*), valabilitatea şi larga lui aplicabilitate fiind atestate de numeroase experienţe şi de numeroşi cercetători contemporani.

MENDELSOHN [mendəlson], **Alfred** (1910–1966, n. Bucureşti), compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Balete („Harap-Alb", „Călin"), o operetă, nouă simfonii, lucrări vocal-simfonice (oratoriile „Horea" şi „1907"), piese orchestrale şi concertante, muzică de cameră, de scenă şi de film („Darclée"), piese corale. Lucrări de muzicologie („Melodia şi arta înveşmântării ei").

MENDELSOHN [mendəlzo:n], **Erich** (1887–1953), arhitect german. Stabilit la Londra (1933), apoi în S.U.A. (1941); a lucrat foarte mult la Ierusalim. Promotor al arhitecturii moderne de orientare expresionistă, apoi organică (Turnul Einstein la Potsdam, Casa Columbus în Berlin, Universitatea ebraică şi Centrul medical „Hadassah", ambele în Ierusalim, spitale în Haifa, sinagogile din Saint Louis, Saint Paul, Cleveland, Michigan ş.a.). Lucrări teoretice.

MENDELSSOHN [mendəlszo:n], **Moses** (pe numele adevărat *Moses Dessau*) (1729–1786), filozof german de origine iudaică. Prieten cu Lessing. Exponent al iluminismului moderat german. Adept al teoriilor lui Leibniz, promotor al toleranţei religioase. Cunoscut îndeosebi pentru studiul său despre estetică, care a exercitat o anumită influenţă asupra lui Kant. S-a străduit să reformeze şi să modernizeze iudaismul. Lucrări: „Dialoguri filozofice", „Asupra principiilor fundamentale ale artelor frumoase şi ale ştiinţelor".

Alfred Mendelsohn

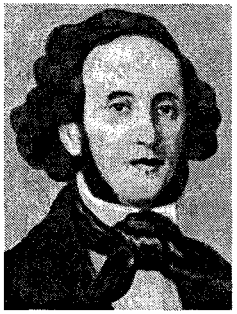

Felix Mendelssohn-Bartholdy

MENDELSSOHN-BARTHOLDY [mendəlszo:n], **Felix** (1809–1847), compozitor, dirijor şi pianist german. Nepotul lui *Moses Mendelssohn.* S-a creştinat în copilărie. Prof. şi fondator al Conservatorului (1843) şi şef al orchestrei „Gewandhaus", din Leipzig. Opere, oratorii („Paulus", „Elias"), simfonii („Italiana", „Scoţiana"), uverturi programatice („Visul unei nopţi de vară"), concerte, ciclul pentru pian „Cântece fără cuvinte", muzică de cameră ş.a. A integrat spiritul romantic în forma sa tradiţională, cu o inspiraţie profund originală, rafinament al scriiturii şi uşurinţă tehnică. Unul dintre marii compozitori romantici, îmbinând cultura muzicală germană cu cea italiană şi engleză. Ca dirijor, a introdus în circuitul muzical opera lui Bach.

MENDERES (BÜYÜK MENDERES), fluviu în V Turciei; 390 km. Izv. din Pod. Anatoliei şi se varsă printr-o deltă de 300 km^2 în M. Egee. Datorită cursului său sinuos, după vechea denumire a râului — *Meandru* — s-a generalizat denumirea de *meandre.*

MENDERES, Adnan (1899–1961), om politic turc. Fondator şi lider al Partidului Democrat (din 1946). Prim-min. (1950–1960). Înlăturat de o lovitură de stat militară, a fost judecat şi executat. Reabilitat (1990), i s-au organizat funeraliile naţionale.

MENDES, Murilo Monteiro (1901–1975), poet brazilian. Lirică modernistă punctată de umor („Poeme"), apoi cu preocupare pentru cosmic şi iubirea universală, în imagini suprarealiste („Timp şi veşnicie", „Poezia în panică", „Convergenţă", „Metamorfoze").

MENDES, Sergio (n. 1941), cântăreţ şi instrumentist brazilian de jaz. Stabilit în S.U.A. (1964). Muzician provenit din mişcarea bossa-nova. Aplică muzicii braziliene reţeta americană. Discografie

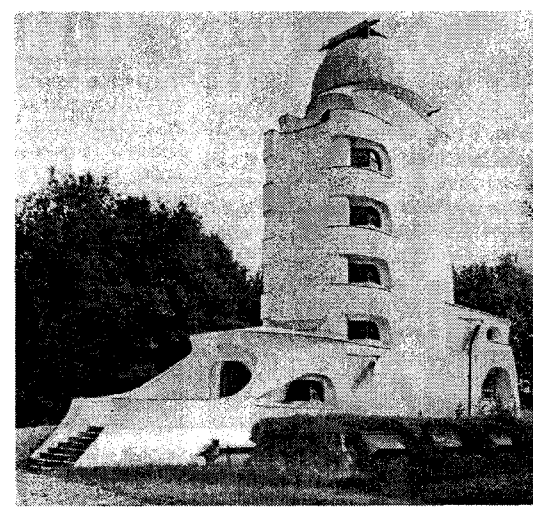

Erich Mendelsohn. Turnul Einstein

selectivă: „Brasileiro", „The Greatest Hits of Sergio Mendes" etc.

MENDOZA [mendoșa], oraș în V Argentinei, la poalele Anzilor, la 761 m alt., la 100 km SE de vulcanul Aconcagua; 121,7 mii loc. (1991). Nod feroviar. Aeroport. Ind. alim., textilă, a cimentului. Rafinărie de petrol. Centru viticol. Piață agricolă (vinuri, cereale, fructe, animale). Universitate (1939). Fundat în 1561 de spaniolul Pedro de Castillo. Distrus în mare parte de cutremurul din 1861 și refăcut în 1863.

MENDOZA [mendóθa], **Pedro de ~** (1487–1537), conchistador și explorator spaniol. Numit guvernator (1535) al regiunii Rio de la Plata, a organizat și condus împreună cu fratele său, **Diego**, una dintre cele mai mari expediții din Lumea Nouă pentru cucerirea teritoriului cuprins între paralele de 25° și 36° lat. S. Ajuns aici, în 1536, a fundat pe țărmul estuarului La Plata așezarea *Nuestra Senóra Santa Maria del Buen Aire,* viitorul oraș, Buenos Aires.

MENELAU (MENELAOS) (în mitologia greacă), regele Spartei, fiul lui Atreu și fratele lui Agamemnon, unul dintre eroii „Iliadei". Răpirea Elenei, soția sa, de către Paris, a dus la Războiul troian. Învingător, **M.** și-a redobândit soția și, după ce a pribegit șapte ani, a reușit să revină în Sparta.

MENELAU (MENELAOS) (sec. 1 î.Hr.), matematician și astronom grec din Alexandria. Contribuții în trigonometria sferică („Sfaerica") și în geometria plană, unde a enunțat o teoremă cu privire la patrulaterul complet, care-i poartă numele.

MENELIK II, împărat (negus-negesti) al Abisiniei (Ethiopia) (1889–1913). A inițiat o serie de reforme administrative, urmărind întărirea puterii centrale. În timpul său, a avut loc Războiul Italo-Abisinian (1895–1896), terminat cu înfrângerea Italiei la *Aduwa* (1 mart. 1896) și câștigarea independenței de stat.

MENEM, Carlos Saúl (n. 1935), om politic argentinian. Președinte al Partidului Justițialist (Peronist) și al țării (1989–1999). Aplicând măsuri liberale și dinamizând procesul de privatizare, a reușit să scoată Argentina dintr-o prelungită criză economică.

MENÉNDEZ PIDAL [menendeθ], **Ramón** (1869–1968), filolog, lingvist și istoric literar spaniol. Prof. univ. la Madrid. Fondator al „Revistei de filologie spaniolă" (1914). Studii fundamentale de istorie a limbii („Manual de gramatică istorică spaniolă", „Originile limbii spaniole", „Toponimia preromanică hispanică"). Exegeze valorificând începuturile literaturii spaniole („Romancero. Teorii și cercetări", „Relicve ale poeziei epice spaniole", „Cântecul Cidului", „Poezia arabă și poezia europeană"). Ediții de texte vechi. M. de onoare al Acad. Române (1965).

MENÉNDEZ Y PELAYO [menendeθ], **Marcelino** (1856–1912), eseist, critic și istoric literar spaniol. Prof. univ. la Madrid. Studii de sinteză de mare originalitate a ideilor și riguroasă fundamentare științifică („Istoria heterodocșilor spanioli", „Istoria ideilor estetice în Spania", „Originile romanului spaniol"); antologii („Antologia poeților hispano-americani").

MENENIUS LANATUS AGRIPPA CAIUS (sec. 6–5 î.Hr.), om politic roman. Consul în 503 î.Hr. Potrivit legendei, în timpul secesiunii plebeilor și a retragerii lor pe „Muntele sacru" (494–493 î.Hr.), a mediat înțelegerea dintre aceștia și patricieni.

MENES, faraon legendar (c. 3100 î.Hr.). Fondatorul statului egiptean antic, prin unirea regatelor Egiptului de Sus cu cel de Jos; a concentrat în mâinile sale autoritatea politică și pe cea religioasă. A întemeiat orașul *Memfis,* stabilind aici și capitala statului.

MENESTREL (< fr.) s. m. Muzicant de curte care asigura acompaniamentul instrumental al *trubadurilor* sau al *truverilor,* uneori și recitând producțiile acestora.

MENGELBERG [meŋelberh], **Willem Josef** (1871–1951), dirijor, pianist și compozitor olandez. Prof. univ. la Utrecht. Conducătorul Orchestrei simfonice din Amsterdam (1895–1945). Dirijor al orchestrelor filarmonice din Londra (1911–1914), New York (1921–1930) ș.a. Personalitate puternică, stil original cu o tehnică perfectă. Interpret al muzicii lui Mahler, R. Strauss, Debussy și al unor compozitori contemporani. A compus muzică vocală.

Ramón Menéndez Pidal

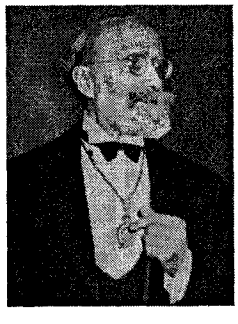

MENGER [meŋər], **Carl von** (1840–1921), economist austriac. Prof. univ. la Viena. Unul dintre întemeietorii școlii economice austriece. Fondator, împreună cu E. von Böhm-Bawerk și F. von Wieser, al teoriei utilității marginale („Principii de economie pură", „Principiile economiei politice", „Cercetări cu privire la metoda științelor sociale și în special a economiei politice").

MENGHINĂ (< tc.) s. f. Dispozitiv de prindere a unor piese care urmează să fie prelucrate, de obicei manual, alcătuit din două fălci și dintr-un șurub-manivelă, cu ajutorul căruia se efectuează apropierea sau depărtarea fălcilor.

MENGISTU, Hailé Mariam (n. 1937), militar și om politic etiopian. A condus lovitura de stat (sept. 1974) împotriva lui Haile Selassie și, ca președinte al unui Consiliu Militar Administrativ Provizoriu (1977–1987) și președinte al Republicii (1987–1991), a transformat Ethiopia într-o „republică socialistă", ceea ce a dus la o stare de sărăcie accentuată a țării. Cu sprijin străin, a purtat război cu Somalia (1977–1978). Pierzând sprijinul militar sovietic și cubanez, în fața unei iminente explozii populare, a fugit din țară (1991), stabilindu-se în Zimbabwe.

MENGLI-GHIRAI I ibn Hadji (MENGLÎ-GHERAI), han al Crimeii (1466/1467–1515, cu întreruperi). În timpul domniei lui, Hanatul Crimeii s-a separat definitiv de Hoarda de Aur, dar, în 1475, a intrat în dependență vasalică față de Imp. Otoman. A luptat împotriva Marii Hoarde și, în alianță cu țarul Rusiei, Ivan III, împotriva statului polono-lituanian. A stabilit relații cu Ștefan cel Mare, domnul Moldovei.

MENGS, Anton Raphael (1728–1779), pictor și teoretician de artă german. Prin scrierile („Reflecții asupra frumuseții") și lucrările sale monumentale, caracterizate prin exactitate și retorism (fresca „Parnasul", Villa Albani din Roma), a avut un rol esențial în orientarea artei din a doua jumătate a sec. 18 spre imitarea Antichității clasice. Portrete („Portretul tatălui", „Autoportret").

MENG ZI (MENG-TZU, MENG KE), latinizat **MENCIUS** (c. 372–c. 289 î.Hr.), filozof chinez. Cel mai de seamă re-

prezentant al confucianismului. A susținut că natura umană este originar bună, fiecare individ având patru sentimente înnăscute: compătimirea, rușinea și aversiunea, respectul și considerația, binele și răul; acestea pot fi dezvoltate sub forma a patru virtuți morale: bunăvoința, corectitudinea, simțul proprietății și înțelepciunea. Învățăturile sale, adunate în cartea care-i poartă numele, au exercitat o influență considerabilă asupra filozofiei chineze, alături de trei cărți clasice ale confucianismului.

MENHIR (< fr.; {s} cuv. breton *menhir* din *men* „piatră" + *hir* „înalt") s. n. Monument megalitic de la sfârșitul Neoliticului și începutul Epocii bronzului, cu semnificație probabil de cult, construit din blocuri înalte de piatră (c. 20 m) necioplită. **M.** se găsesc izolate sau grupate în alinieri ori în cercuri *(cromlehuri)*. Se găsesc răspândite pe o arie foarte întinsă, mai ales în insulele britanice, S Scandinaviei, V Germaniei, Țările de Jos, Franța, Pen. Iberică și ins. Baleare, S Italiei, V Africii, Siria, Palestina, Caucaz, India, Japonia, Polinezia. Cel mai mare **m.** (20,5 m) se află în Franța la Locmariaquer (pen. Bretania). V. și *megalit.*

MENI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A hotărî de mai înainte; a destina, a sorti. ✦ (În credințele populare) A predestina, a ursi. ✦ A prezice, a prevesti, a ghici. **2.** (În superstiții) A descânta, a vrăji.

MENILIT (< fr. {i}) s. n. Rocă sedimentară silicioasă, adeseori șistoasă, alcătuită din opal, argilă, hidroxizi de fier și substanțe organice și provenită din transformarea unor depozite diatomitice; este neagră sau brună cu aspect vărgat.

MENINGE (< fr., engl.; {s} gr. *meninx* „membrană") s. n. (ANAT.) Nume dat fiecăreia dintre cele trei membrane care învelesc creierul și măduva spinării (duramater, arahnoida și piamater).

MENINGISM (< fr., engl.) s. n. Ansamblul simptomelor asemănătoare celor de meningită, dar mai puțin exprimate și fără existența leziunilor meningelor. Sunt provocate de toxine sau reacții de tip alergic (ex.: la copilul infestat cu viermi intestinali).

MENINGITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamație a meningelui. Se manifestă prin dureri de cap, vărsături, înțepenirea cefei, fotofobie, febră. Poate fi de natură microbiană (**m.** meningococică sau epidemică, **m.** pneumococică, **m.** tuberculoasă, **m.** sifilitică etc.), virotică, toxică sau alergică.

MENINGOCOC (< fr. {i}) s. m. Diplococ gram-negativ, agent patogen al meningitei cerebrospinale epidemice, prezent în lichidul cefalorahidian al bolnavilor. Apare și la purtători sănătoși, la nivelul faringelui.

MENINGOENCEFALITĂ (< fr.) s. f. Inflamație concomitentă a meningelui și a creierului, cauzată de un agent infecțios (microbian sau virotic), toxic sau alergic.

MENINK v. **Jerba**.

MENIRE (< *meni*) s. f. Acțiunea de a meni; rost, chemare, predestinare; soartă, ursită, destin.

MENISC (< fr. {i}; {s} gr. *meniskos* „lună mică") s. n. **1.** (FIZ.) Lentilă subțire, concavă pe o față și convexă pe cealaltă. **2.** (FIZ.) Curbură (concavă sau convexă) a suprafeței unui lichid, care apare din cauza aderenței sau a lipsei de aderență în punctele de contact cu un corp solid (de ex. într-un tub capilar **m.** este concav când lichidul udă peretele tubului și convex când nu-l udă). **3.** (ANAT.) Disc fibrocartilaginos care se află între articulații (ex. **m.** genunchiului).

MENIT, -Ă (< *meni*) adj. Hotărât, destinat, sortit. ✦ (În superstiții) Vrăjit, fermecat; descântat.

MENIU (< fr.) s. n. **1.** Totalitatea felurilor de mâncare servite la o masă. ✦ Lista pe care sunt scrise mâncărurile care se servesc, într-o anumită zi, la un restaurant; listă de bucate. **2.** (INFORM.) Listă de opțiuni afișată pe monitorul calculatorului și care oferă utilizatorului posibilitatea de a selecta pe cea necesară.

Menhir (Franța)

MENKES, Benedict (1904–1987, n. Rădăuți), medic și biolog român. M. coresp. al Acad. (1952), prof. univ. la Timișoara. Cercetări în domeniul morfologiei și al embriologiei experimentale, în ontogeneza embrionului („Cercetări de embriologie experimentală", „Biologie medicală", „Probleme de morfopatologie", „Anatomia topografică a embrionului uman"). Manuale universitare („Curs de biologie generală").

MENON, Mambillikalathil Govind Kumar (n. 1928), fizician indian. Lucrări privind fizica particulelor elementare și razele cosmice.

MENONIȚI (< fr.) s. m. pl. Adepți ai unei secte anabaptiste fondate de reformatorul olandez Menno Simonsz (c. 1496–c. 1561) și răspândită azi, mai ales în Olanda, S.U.A. și Germania.

MENOPAUZĂ (< fr.; {s} gr. *men* „lună" + *pausis* „încetare") s. f. Fenomen fiziologic complex, care constă în încetarea definitivă a menstruației la femei, ca urmare a suprimării funcției ovariene. Apare în mod normal la vârsta 45–50 de ani. Necesită con-

Benedict Menkes

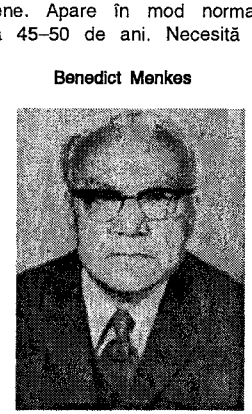

siliere psihologică și asistență medicală adecvată.

MENORAGIE (< fr. {i}; {s} gr. *men* „lună" + *rhag-* „a țâșni") s. f. Menstruație prelungită sau foarte abundentă.

MENORAH (cuv. ebr.) subst. invar. Sfeșnic iudaic cu șapte brațe; simbol al templului și al prezenței lui Dumnezeu și al vieții veșnice; emblema statului Israel.

MENORCA (MINORCA), insulă spaniolă în NE arh. Baleare; 689 km^2. Orașe pr.: Mahón, Ciutadella. Relief carstic, cu alt. max. în vf. Toro (358 m). Vegetație de maquis și gariga. Viticultură și pomicultură. Cereale, legume. Creșterea ovinelor. Pescuit. Piatră megalitică sub forma literei T.

MENOTTI, Gian Carlo (n. 1911), compozitor, libretist și regizor italian. Stabilit în S.U.A. (1928). Opere („Mediumul", „Telefonul" „Consulul"), balete, lucrări instrumentale. Primele opere le-a scris special pentru radio („Fata bătrână și hoțul") sau televiziune („Sfântul din Bleecker Street"). Fondatorul (1957) și președintele festivalului celor două lumi (muzica italiană și cea americană) de la Spoleto. Carieră internațională de regizor de operă.

MENOU (< fr.) s. n. Element de construcție profilat vertical sau orizontal care servește la împărțirea unei deschideri (fereastră, ușă) în mai multe părți. Folosit mai ales în arhitectura gotică.

MENSTRUAȚIE (< fr. {i}; {s} lat. *menstruus* „lunar") s. f. Hemoragie fiziologică ce apare la femeia adultă în mod regulat și periodic (aproximativ la patru săptămâni), având sursa în mucoasa uterină. **M.** durează 3–6 zile, apare la pubertate, se întrerupe temporar în cursul perioadelor de sarcină și, adeseori, de alăptare și dispare definitiv la menopauză. Sin. *ciclu menstrual*; (pop.) *period.*

MENSUAL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Livr.) Care are loc sau care apare la interval de o lună; lunar.

MENȘEVIC, -Ă (< rus. *menșevik* „minoritar") adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de menșevism, privitor la menșevism. **2.** S. m. și f. Adept al menșevismului.

MENȘEVISM (< rus.) s. n. Curent politic apărut în cadrul social-democrației ruse, care se opunea prevederilor programatice ale socialismului, principiilor teoretice, ideologice, organizatorice, tactice ale partidului de tip comunist. Denumirea de **m.** este legată de faptul că, la Congresul al II-lea al P.M.S.D. din Rusia (1903), grupul respectiv a fost în minoritate la alegerea organelor centrale de partid. Principalii lideri-ideologi: L. Martov, A.S. Martinov, P.D. Akselrod, Gh.V. Plehanov.

MENȘIKOV, familie nobiliară rusă. Mai importanți: **1. Aleksandr Danilovici M.** (1673–1729), om de stat și militar. Generalisim. Colaborator apropiat al țarului Petru cel Mare. În bătălia de la Poltava (1709), a contribuit hotărâtor la victoria asupra suedezilor. Conducătorul de fapt al Rusiei în timpul Ecaterinei I (1725–1727). După moartea acesteia, a fost exilat. **2. Aleksandr Sergheevici M.** (1787–1869), general. Nepotul lui **M. (1).** A comandat trupele rusești (1853–1855) în timpul Războiului Crimeii. S-a remarcat la apărarea Sevastopolului.

MENTAL, -Ă adj. v. **mintal, -ă.**

MENTALITATE (< fr.) s. f. Fel particular de a-și reprezenta lumea al unui individ sau al unei colectivități; psihologie **(2).**

MENTĂ (< sl.) s. f. (BOT.) Izmă.

MENTOL (< fr.) s. n. Ulei extras din mentă sau preparat sintetic, folosit ca antiseptic și calmant.

MENTOLAT -Ă (< fr.) adj. Care conține mentol, cu mentol.

MENTOR (în „Odiseea"), prieten credincios al lui Ulise, căruia acesta, plecând la război împotriva Troiei, i-a încredințat administrarea casei și a bunurilor sale, precum și educația fiului său, Telemah. Zeița Atena ia de mai multe ori înfățișarea lui, pentru a-l sfătui și încuraja pe Telemah.

MENTOR (< fr., lat., germ.; {s} n. pr. *Mentor* din „Odiseea") s. m. Conducător spiritual, povățuitor, îndrumător; educator, preceptor.

MENTUHOTEP, numele a patru faraoni ai Egiptului antic, din Regatul Mijlociu, dinastia a 11-a (2133–1991 î.Hr.). Mai important: **M.** II (c. 2060–2009 î.Hr.). A înfrânt statul heracleopolitan și a restabilit unitatea Egiptului, punând bazele Regatului Mijlociu.

MEN ȚZÎ v. **Meng Zi**

MENȚINE (< *ține*, după fr. *maintenir*) vb. III tranz. A păstra ceva în aceeași stare sau formă în care se afla la un moment dat, a lăsa neschimbat. ✦ Refl. A rămâne neschimbat; a dura, a dăinui.

MENȚIONA (< fr.) vb. I tranz. A semnala un lucru, a pomeni, a aminti. ✦ A specifica, a consemna, a preciza.

MENȚIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Semnalare, pomenire; specificare, precizare. **2.** Distincție onorifică (mai mică decât premiul), acordată elevilor merituoși, concurenților la o competiție, la un concurs etc.

MENUET (< fr.) s. n. Vechi dans francez originar din Poitou, cu caracter ceremonios, cu ritm ternar și mișcare moderată, devenit în sec. 17 dans de curte și considerat model al dansurilor de salon; melodia corespunzătoare acestui dans. ✦ A treia parte a simfoniei clasice, în succesiunea **m.**-trio-**m.**

MENUHIN, Sir Yehudi (1916–1999), violonist și dirijor american. Elev al lui L. Persinger, A. Busch și G. Enescu. Cel mai cunoscut violonist al secolului; s-a remarcat prin virtuozitate, profunzime expresivă, o viziune asupra muzicii și un stil interpretativ atemporale, repertoriu imens (de la Bach la contemporani, numeroase prime audiții absolute, lucrări scrise special pentru el). Carieră concertistică internațională; adesea acompaniat la pian de sora sa *Hephzibah* (1920–1981). Preocupări pedagogice. Fondatorul Festivalului de la Gstaad (1958). Președinte și dirijor asociat al Orchestrei Filarmonice Re-

Sir Yehudi Menuhin

Menuet

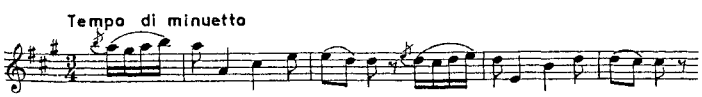

gale din Londra (din 1981). Director de onoare al Festivalului „Enescu" (după 1990). Activităţi umanitare; preşedintele Consiliului internaţional pentru muzică UNESCO (1969–1975). Lucrări teoretice şi autobiografice: („Muzica omului", „Conversaţii cu Menuhin", „Călătorie neterminată").

MENUMORUT (sec. 9–10), voievod român din Crişana. Stăpân peste teritoriul cuprins între râurile Someş şi Mureş, cu centrul în cetatea Biharea. Menţionat de Anonymus în legătură cu dârza sa rezistenţă în faţa invaziei maghiare în Transilvania.

MENZEL [mențsəl], **Adolph von** (1815–1905), pictor şi gravor german. Reprezentant al artei realiste germane din sec. 19. Scene din viaţa muncitorilor industriali şi tablouri inspirate din istoria Germaniei şi a vieţii lui Frederic II („Funeraliile celor căzuţi în martie 1848", „Un concert la Sans-Souci", „Bătălia de la Hochkirch"). Peisaje ample („Piazza d'Erbe din Verona"). Ilustraţie de carte.

MENZEL [mențsəl], **Donald Howard** (1901–1976), astrofizician american. Director al Observatorului Harvard (1952–1966). Lucrări privind cromosfera solară (care au revoluţionat astronomia Soarelui), astrospectroscopia şi propagarea undelor radio.

MENZEL [mențsəl], **Jiří** (n. 1938), regizor şi actor de teatru şi film ceh. A realizat filme pline de vervă satirică, cu acţiune situată întotdeauna într-un anumit context politic („Vară capricioasă", „Ciocârlii pe sârmă", „În liniştea pădurii", „Sfârşitul vremurilor vechi"). Roluri de visător timid şi generos („Incineratorul", „Micul apocalips"). Premiul Oscar pentru film străin: 1968 („Trenuri bine păzite").

MENZIES [menziz], **Sir Robert Gordon** (1894–1978), om politic australian. Lider al Partidului Liberal al Australiei (1944–1966; în 1939–1941 şi 1943–1944, al Partidului Australiei Unite). Prim-min. (1939–1941 şi 1949–1966). A sprijinit militar intervenţia S.U.A. în Vietnam.

MENZIL (< tc.) s. n., s. m. (În sec. 17–18, în Ţara Românească şi în Moldova) **1.** S. n. Nume dat serviciului de poştă (pentru călători şi corespondenţă). **2.** S. m. Curier, ştafetă.

MEOŢIAN, primul etaj (vârstă) al Miocenului din România, caracterizat prin faună de lamelibranhiate, gasteropode, mamifere etc.; uneori conţine zăcăminte şi de petrol şi gaze.

MEPACRÎNĂ s. f. (FARM.) Atebrină.

MEPLAT (< fr.) s. n. Plan intermediar care asigură, în sculptură, tranziţia între două suprafeţe plate; basorelief foarte puţin înalt. Tehnica decorativă a **m.** a fost folosită în arta pietrelor de mormânt din Moldova şi Ţara Românească (ex.: piatra de mormânt a lui Radu de la Afumaţi, 1529, de la Curtea de Argeş).

MERA, com. în jud. Vrancea, situată în Subcarpaţii Vrancei, pe râul Milcov; 4 035 loc. (2000). Expl. lemnului. Pomicultură. Viticultură. Centru de prelucr. artistică a lemnului. Muzeu în satul Vulcăneasa. În satul **M.**, menţionat documentar în 1688, se află mănăstirea cu acelaşi nume (întemeiată în 1683–1685), cu o biserică de lemn, ctitorită de Dimitrie Cantemir. În 1705, Antioh Cantemir a sprijinit construirea bisericii de cărămidă, cu hramul Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, terminată în 1735 prin strădania arhimandritului Mitrofan Calerghi. Tablou votiv înfăţişând familia Cantemir. Ansamblul monahal a fost restaurat în anii 1974–1976.

MERA, Juan León (1832–1894), scriitor ecuadorian. Exponent al curentului indianist (poemul narativ „Fecioara Soarelui" şi romanul „Cumandá sau o dramă între sălbatici"). Studii critice asupra poeziei ecuadoriene.

MERBABU, vulcan activ în partea centrală a ins. Java (Indonezia), care domină oraşele Magelang şi Salatiga. Alt.: 3 150 m. Erupţii: 1994, 1998, febr. 2001.

MERCADANTE, Saverio (1795–1870), compozitor italian. Elev al lui N.A. Zingarelli. Director al Conservatorului din Napoli (1840–1862). Compozitor „elegant", a realizat tranziţia între moştenirea prerossiniană şi spiritul nou, romantic. A compus 60 de opere („Jurământul"), lucrări religioase, muzică de cameră şi mai multe concerte în maniera lui Haydn şi Mozart.

MERCALLI, Giuseppe (1850–1914), vulcanolog şi seismolog italian. A întocmit prima hartă seismică a Italiei. Autor (1902) al unei scale (divizată iniţial în 10°, ulterior în 12°), pentru măsurarea intensităţii cutremurelor, care-i poartă numele. Alături de scara Richter, este folosită la măsurarea activităţii seismice.

MERCANTIL, -Ă (< fr.) adj. (Livr.) Comercial, negustoresc. ✦ (Peior.; despre oameni) Care urmăreşte în mod exagerat câştigul material, care se preocupă de interese materiale; (despre acţiuni, sentimente etc.) orientate înspre realizarea unui profit.

MERCANTILAJ (< *mercantil*) s. n. Imprimat (formular, factură, etichetă) folosit în activităţile comerciale.

MERCANTILISM (< fr.) s. n. Prima teorie economică modernă, dominantă între anii 1500 şi 1800 în ţările europene, îndeosebi în Anglia şi Franţa, a cărei problemă esenţială a constituit-o găsirea celor mai adecvate mijloace de creştere a avuţiei naţionale a unei ţări, reprezentată numai de banii din metale preţioase (aur şi argint). Mijlocul de sporire a avuţiei naţionale, preconizat de **m.**, l-a constituit creşterea producţiei şi exportului, limitarea importurilor şi acumularea de bani din metale preţioase, rezultaţi în urma realizării unei balanţe comerciale excedentare. **M.** a pus bazele politicii externe sub forma protecţionismului vamal. Reprezentanţi: J. Bodin, Th. Munn, Th. Gresham ş.a.

MERCAPTAN (< fr. {i}; fr. *mer[cure]* + *capt[er]* „a capta") s. m. Substanţă organică R-SH, derivată de la acidul sulfhidric, prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu un radical organic. **M.** sunt lichide cu miros neplăcut şi foarte persistent. Se folosesc la sinteza medicamentelor, insecticidelor, pentru inhibiţia reacţiilor cu radicali, pentru odorizarea gazelor de uz casnic ş.a. Sin. *tiol, tioalcool.*

MERCATOR, Gerardus (numele latinizat al lui *Gerhard Kremer*) (1512–1594), geograf, matematician şi cartograf flamand. A realizat hărţile Palestinei (1537), a Lumii (1538), Flandrei (1540), precum şi globurile terestru (1541) şi ceresc (1551). Unul dintre fondatorii geografiei matematice moderne. A elaborat un nou sistem de întocmire a hărţilor (proiecţia cilindrică ce-i poartă numele, 1569), utilizat în navigaţie. A elaborat lucrarea *Atlas sive cosmographicae meditationes de fabrica mundi et fabricati figura* (1585), o culegere de hărţi ale ţărilor europene, reprezentând o sinteză a cunoştinţelor geografice ale vremii.

Gerardus Mercator

MERCEA, Victor (1924–1987, n. Turnu Severin), fizician român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la Cluj-Napoca. Director al Institutului de Izotopi Stabili (din 1970). Lucrări în domeniile fizicii moleculare, mecanicii fluidelor („Curgere capilară de gaze", „Fizica moleculei", „Introducere în spectrometria de masă").

MERCEDARIO, Cerro ~, vârf în M-ţii Anzi, în partea de V a Argentinei, la graniţa cu Chile, la N de vulcanul Aconcagua. Alt.: 6 770 m.

MERCEDES [mersedes], oraş în Uruguay, port pe Río Negro, la 249 km NV de Montevideo; 37,1 mii loc. (1990). Constr. şi reparaţii navale; tananţi, produse alim. Piaţă pentru cereale, animale, fructe şi vinuri. Staţiune balneară. Turism. Fundat în 1781.

MERCENAR (< fr., lat.) s. m. Ostaş angajat cu leafă într-o armată străină (pentru prima dată în Imp. Roman); *p. ext.* persoană care, pentru bani sau pentru alte avantaje materiale, se face adeptul oricărei convingeri, se pune în slujba oricăror interese.

MERCEOLOG (< *merceologie*) s. m. Specialist în merceologie.

MERCEOLOGIE (< it.; {s} lat. *merx „marfă"* + gr. *logos* „studiu") s. f. Disciplină care studiază proprietăţile fizice şi chimice ale mărfurilor, calitatea şi sortimentul acestora, în strânsă conexiune cu ambalarea, păstrarea, manipularea, transportul şi comercializarea.

MERCERIE (< fr.) s. f. Ansamblu de articole auxiliare pentru croitorie (nasturi, aţă, pasmanterie etc.). ✦ Magazin în care se vând aceste articole.

MERCERIZA (< fr.) vb. I tranz. A efectua operaţia de mercerizare.

MERCERIZARE (< *merceriza*) s. f. Operaţie de finisare a firelor sau a ţesăturilor de bumbac prin tratarea lor cu soluţii de sodă caustică; se efectuează uneori concomitent cu tensionarea lor, mărindu-le rezistenţa şi luciul şi făcându-le mai netede, mai mătăsoase şi mai compacte.

MERCIA [mə:ʃə], regat anglo-saxon în partea central-estică a Angliei, fondat în sec. 6. A atins maxima expansiune în sec. 9. Reşedinţa regală: *Tamworth.* Anexat în 919 de regatul Wessex.

MERCIER [mersie], **Désiré-Joseph** (1851–1926), filozof şi prelat belgian. Prof. univ. la Louvain şi fondator al Institutului Superior de Filozofie (1894). Cardinal (din 1907). Promotor al adaptării filozofiei scolastice a lui Toma d'Aquino la gândirea modernă. În timpul primului război mondial a reprezentat simbolul rezistenţei populare în faţa trupelor germane, criticând public excesele trupelor de ocupaţie.

MERCKX [merks], **Eddy** (n. 1945), ciclist belgian. Considerat cel mai mare ciclist al tuturor timpurilor. Campion mondial (1967, 1971, 1974); a câştigat de cinci ori turul Franţei (1969–1972; 1974); recordman mondial al orei (49,431 km, 1972, Ciudad de Mexico). În anul 1974 a câştigat succesiv turul Italiei, al Elveţiei şi al Franţei, performanţă unică în acest sport.

MERCOURI [merkuri], **Melina** (pe numele adevărat *Maria Amalia Merkoúri*) (1923–1994), actriţă, cântăreaţă şi om politic grec. Soţia regizorului Jules Dassin. S-a autoexilat în timpul „dictaturii coloneilor". Ministru al Culturii (1981, 1985–1990, 1993–1994). Roluri în care dezvăluie o personalitate vulcanică („Ţiganca şi gentlemanul", „Niciodată duminica", „Fedra", „Topkapi").

MERCUR (< fr., germ. {i}; {s} lat. *Mercurius* „Mercur") s. n. Element chimic (Hg.; nr. at. 80, m. at. 200,59, gr. sp. 13,59, p.t. –38,87°C, p.f. 356,58°C); este un metal lichid (cel mai greu lichid), de culoare albă-argintie, cu luciu puternic, destul de volatil, care se găseşte în natură sub formă de sulfură (cinabru) şi mai rar în stare nativă. În combinaţii funcţionează mono- şi bivalent; cu unele metale formează aliaje, numite amalgame. Se întrebuinţează la fabricarea unor aparate din fizică (termometre, barometre ş.a.), la extragerea aurului şi argintului, în medicină etc. **M.** şi unii compuşi ai săi sunt toxici. Este cunoscut din Antichitate. Sin. *hidrargir;* (pop.) *argint-viu.*

MERCUR 1. V. *Hermes.* **2.** Prima planetă a sistemului solar, situată la o distanţă medie de Soare de 58 343 169,3 km (70 310 998,9 km la afeliu şi 46 375 339,7 km la periheliu). Are un diametru de 4 880 km şi masa de $3{,}28 \cdot 10^{23}$ kg (0,055 din masa Pământului), cu o densitate de 5,42 g/cm^3 (a doua ca mărime după cea a Pământului). Perioada de revoluţie (anul mercurian): 87,97 zile terestre; perioada de rotaţie: 58,64 zile (o zi pe **M.** durează doi ani mercurieni). Temperatura în timpul zilei atinge 700 K (427°C), iar în timpul nopţii 100 K (–173°C). Suprafaţa planetei, fotografiată de nava spaţială Mariner 10, în anii 1974 şi 1975, prezintă regiuni foarte accidentate, cu numeroase cratere având diametre cuprinse între 100 m şi 30–40 km. Datorită, probabil, impactului cu un asteroid, în urmă cu c. $3{,}8 \cdot 10^9$ ani, a fost format un crater cu diametrul de 1 300 km (Bazinul Caloris), care a lăsat urme şi la antipod. **M.** are o atmosferă extrem de rarefiată (presiunea este de 10^{-7} din cea terestră), cu urme de sodiu, oxigen, heliu, potasiu şi hidrogen. Nucleul planetei, cu un diametru de c. 3 600 km este metalic (fier, nichel ş.a.) şi constituie 70% din masa planetei. Nava spaţială Mariner 10 a detectat şi un câmp magnetic mult mai slab decât cel terestru (1974–1975).

MERCURIAL[1] (< it., fr.) s. n. Lista zilnică, oficială, a preţurilor, dintr-un anumit loc sau perioadă, care se afişează în piete, în târguri sau se publică în ziare.

MERCURIAL[2] **-Ă** (< fr., lat.) adj. Care conţine mercur, care este pe bază de mercur (ex. alifie **m.**).

MERCURY [mə:kjuri], primul program spaţial american, folosit pentru punerea pe orbită a unei navete cu un om la bord. Programul a inclus două zboruri suborbitale (1961) şi patru zboruri orbitale (1962–1963), ultimul fiind de 22 rotaţii pe orbită.

MERCURY [mə:kjəri], **Freddie** (pe numele adevărat *Frederick Bulsara*) (1946–1991), cântăreţ şi compozitor britanic de rock. Solist al grupului Queen. Atracţie pentru îmbinarea ge-

Eddy Merckx

Freddie Mercury

nurilor: rock, operă, jaz, vals, disco etc. Discografie solo: „My Bad Guy", „The Freddie Mercury Album", „We are the Champions". Dispariția sa prematură (a murit de SIDA) i-a sporit popularitatea, făcând din el un simbol al libertății spirituale și unul dintre cei mai ascultați interpreți.

MER-DE-GLACE [mer-də-gla:s], ghețar pe versantul nordic al masivului Mont Blanc (Alpii Francezi), care coboară până la 1 150 m alt.; 15 km lungime și 2 km lățime; supr. 41 km^2. Zonă turistică.

MEREDITH [mərədiθ], **George** (1828–1909), scriitor englez. Romane de analiză, cu elemente satirice la adresa societății victoriene („Calvarul lui Richard Feverel", „Cariera lui Beauchamp", „Egoistul"); sonete elegiace („Dragoste modernă") și poeme de factură spiritualistă („Poezii și cântece despre bucuria pământului").

MEREI, com. în jud. Buzău, situată în Câmpia Săratei, la poalele Dealului Istrița, pe cursul superior al râului Sărata; 6 784 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul Sărata-Monteoru). Expl. de petrol. Viticultură. Stațiune balneoclimaterică în satul *Sărata-Monteoru,* unde au fost descoperite vestigii datând din Epoca bronzului (milen. 2 î.Hr.), în cadrul unei așezări fortificate, cu mai multe cimitire, specifice Culturii Monteoru (inele din aur, topor din bronz, amfore, cești etc.). Biserica Sf. Troiță (1813), în satul Izvoru Dulce.

MEREJKOVSKI, Dmitri Sergheevici (1865–1941), filozof și scriitor rus. Stabilit în Franța (1919). Teoretician al neocreștinismului. Romane de evocare istorică încercând să concilieze, conform metafizicii sale teologice, creștinismul cu idealul frumuseții antice (trilogia „Hristos și Antihrist", „Leonardo da Vinci"); eseuri critice („L. Tolstoi și Dostoevski"); scrieri istorico-filozofice („Iulian Apostatul"). Lirică decadentă („Simboluri", „Poezii noi"). În emigrație, a publicat „Fețele sfinților. De la Iisus la noi", „Dante" etc.

MERENGUE (cuv. sp.) s. n. Gen muzical caracterizat printr-un ritm frenetic, apărut la începutul secolului 20 în Santo Domingo (Juan Luis Guerra). Ritm binar și dansant. A fost preluat de muzicienii portoricani și cubanezi.

MERENI 1. Com. în jud. Constanța, în Pod. Cobadin; 4 319 loc. (2000). **2.** Com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Găvanu-Burdea, pe râul Glavacioc; 3 319 loc. (2000). Reșed. com. este satul *Merenii de Jos.* Expl. de petrol (în satul Merenii de Sus). Biserică (ante 1840), în satul Ștefeni.

MEREOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură a logicii dezvoltată de logicianul polonez Stanisław Lésniewski ce fundamentează relațiile dintre părți și întreg, de pildă dintre Unu (principiul, substanța critică care stă la baza lumii) și Multiplu (diversitatea fenomenală).

MEREȘTI, com. în jud. Harghita, situată la poalele M-ților Harghita, pe cursurile superioare ale râurilor Vârghiș și Homorodu Mic; 1 500 loc. (2000). Expl. de calcar. Muzeu etnografic. În satul **M.,** menționat documentar în 1333, se află ruinele unei cetăți medievale și o biserică unitariană (1786–1793). Cheile Vârghișului în arealul comunei.

MEREU adv. Fără întrerupere, necontenit, întruna; la intervale foarte scurte; totdeauna.

MERGE (lat. *mergere* „a se scufunda") vb. III intranz. **I. 1.** A se mișca dintr-un loc într-altul; a se deplasa; a umbla. ✦ (Despre vehicule) A circula. ✦ (Despre ape curgătoare, *p. ext.* despre lichide) A curge; a se scurge. **2.** A pleca, a porni, a se duce, a se îndrepta (spre...). **3.** Expr. (Pop.) *A merge după cineva* = (despre femei) a se mărita. *A merge mână la mână* (cu...) = a se afla în strânsă legătură; a se desfășura concomitent. **II. 1.** (Despre drumuri, întinderi de pământ etc.) A se întinde până la...; a duce la... **2.** (Despre știri, evenimente etc.) A se extinde, a se răspândi; a se propaga. ✧ Expr. *Merge vorba* = se spune, se vorbește. **III. 1.** (Despre acțiuni, procese, evenimente) A evolua, a decurge. ✦ (Despre mecanisme) A funcționa. **2.** (Despre ființe) A o duce, a-i fi bine (sau rău). ✦ A izbuti, a reuși. **3.** A înainta, a progresa; a se dezvolta. ✧ Expr. (Impers.) *De ce* (sau *pe zi ce*) *merge* = pe măsură ce trece timpul; tot mai mult. **IV.** (Despre materiale) A fi necesar; a se consuma, a se întrebuința. ✦ (Despre numere) A se cuprinde, a intra (în alt număr). **V. 1.** A se potrivi, a fi posibil; a se putea, a se accepta, a se admite. ✧ Expr. *Așa mai merge* = așa e bine, se potrivește, îmi convine. *Treacă (și) meargă* = fie! să zicem că se poate! **2.** (Despre retribuții și alte venituri) A-i reveni cuiva, de drept; în mod regulat. **3.** A fi valabil, a avea curs. **VI.** (Despre culori, piese de îmbrăcăminte) A se potrivi, a se asorta.

MERGENTHALER [mə:rgənθalər], **Ottmar** (1854–1899) inventator american de origine germană. Stabilit în S.U.A. (1872). A inventat (1884) și a perfecționat linotipul, care a revoluționat lumea tiparului și a publicațiilor.

MERGHINDEAL, com. în jud. Sibiu, situată în Pod. Hârtibaciului, pe râurile Hârtibaci, Valea Rorii și Albac; 1 339 loc. (2000). În satul **M.,** menționat documentar în 1332/1335, se află o biserică din sec. 13 (azi biserică evanghelică), amplasată în interiorul unei cetăți din sec. 15–16, iar în satul Dealu Frumos există o biserică din sec. 13 (azi biserică evanghelică), înconjurată de un zid, cu turnuri de apărare la colțuri (1522), o biserică ortodoxă cu hramul Sf. Nicolae (1626) și casa „Hohner" (1783).

MERGUI, arhipelag în partea de E a M. Andaman, alcătuit din 200 de ins. aparținând Uniunii Myanmar, extins între 9 și 13° lat. N, în apropierea țărmului de S al Uniunii Myanmar. Ins. pr.: Kadan (442 km^2), Mali, Thayawthadangyi, Saganthit, Bentinck, Kanmaw, Letsôk-aw, Lanbi, Zadetkyi. Oraș pr.: *Kyat-aw* (în ins. Kadan). Zăcăminte de wolframit.

MERHEIU MARE, lac în partea de N a Deltei Dunării, între brațele Chilia și Sulina, la V de grindul Letea;

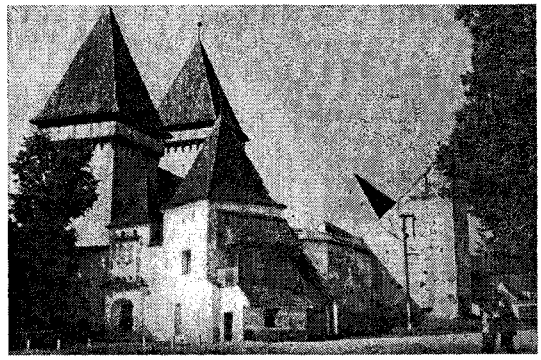

Merghindeal. Biserica evanghelică din satul Dealu Frumos

10,58 km^2. Legat prin canale de lacurile Matiţa, Babina şi Trei lezere. Piscicultură. Loc de cuibărit al pelicanilor.

MERIÇ, denumirea turcă a fl. *Maritza.*

MÉRIDA 1. Cordillera de ~, culme muntoasă în Anzi (în NV Venezuelei), cu direcţia SV-NE, alcătuită din granite, gnaisuri şi şisturi cristaline. Lungime: c. 400 km; alt. max.: 5 007 (Pico Bolívar). Pante acoperite cu păduri ecuatoriale, apoi cu stepe înalte, iar la peste 4 600 m, cu zăpezi veşnice. În partea de SV se află Teleferico Mérida, cel mai lung teleferic de persoane din lume (12,8 km), care leagă oraşul **M. (4),** situat la 1 641 m alt., de Pico Espejo (4 836 m alt.), fiind situat la cea mai mare altitudine din lume. **2.** Oraş în Spania (Extremadura), pe Guadiana, la 53 km ENE de Badajos; 47,9 mii loc. (1991). Nod feroviar. Ind. metalurgică, a cimentului, bumbacului, pielăriei şi alim. Dopuri de plută. Piaţă agricolă. Ruine romane (amfiteatru, apeduct, arcul lui Traian, teatru). Centru turistic. Colonie romană (25 î.Hr.) sub numele de *Emerita Augusta.* **3.** Oraş în SE Mexicului, centru ad-tiv al statului Yucatân; 349,8 mii loc. (1995). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. cimentului, a tutunului, de prelucr. a pieilor, textilă, alim.; constr. mecanice. Centru comercial (zahăr, cânepă, sisal). Universitate (1624). Catedrală (sec. 16). Muzeu. Turism. Fundat în 1542. **4.** Oraş în NV Venezuelei, centru ad-tiv al statului cu acelaşi nume, la 1 641 m alt.; 188,1 mii loc. (1992). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului, alim. (conserve, ulei, cafea). Piaţă agricolă. Universitate (1785). Fundat în 1558. Distrus în mare parte de cutremurele din 1812 şi 1894. **5.** Stat în NV Venezuelei; 11,3 mii km^2; 686,7 mii loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Merida.* Expl. forestiere. Trestie de zahăr, cereale, cafea, cacao şi bumbac. Creşterea animalelor.

MERIDIAN, -Ă (< fr., lat., it.) s. n., adj. **1.** S. n. (GEOGR.) Fiecare dintre cele 360 de linii imaginare care rezultă din intersecţia suprafeţei Pământului cu un semiplan sprijinit pe axa polilor geografici, tăind Ecuatorul şi paralelele în unghi drept; **m.** servesc la stabilirea *longitudinii* geografice. Se mai numeşte *m. geografic* sau *terestru.* ✦ *M. de origine* = meridianul folosit ca origine pentru măsurarea longitudinilor geografice; se mai numeşte *primul m.* sau *m. zero.* A fost adoptat pentru aceasta, în mod convenţional, **m.** care trece prin oraşul Greenwich (Marea Britanie). **2.** S. n. (ASTR.) *M. ceresc* = cercul după care se intersectează sfera cerească cu oricare plan care trece prin axa lumii. *Meridianul ceresc al locului* = **m.** ceresc care conţine zenitul locului respectiv. *Meridianul locului* = linia de intersecţie a planului **m.** ceresc al locului respectiv cu planul orizontului. *M. nordic* = arcul de **m.** limitat de zenit şi nadir, care trece prin polul nord ceresc. **3.** Adj. Referitor la un **m. (1, 2),** care trece printr-un **m.** ✧ *Planul m.* = planul oricărui meridian. *Lunetă m.* = lunetă care se poate roti doar în planul meridian al locului şi cu care se observă aştrii în momentul trecerii lor la **m.** locului; instrument de pasaj. *Înălţime m.* = unghiul făcut cu orizontul locului de direcţia spre un astru, în momentul când acesta trece la **m.** ceresc al locului.

MERIDIONAL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care este (de) la sud (în raport cu un punct de reper dat); sudic. ✦ Care este specific ţărilor sau popoarelor sudice. **2.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a unei ţări, a unei regiuni sudice sau este originară de acolo.

MÉRIMÉE [merimę], **Prosper** (1803–1870), scriitor francez. Romantic prin personajele, conflictele pasionale şi gustul pentru exotism, aparţine tradiţiei clasice prin sobrietatea compoziţiei şi concizia stilului. Piese romantice („Teatrul Clarei Gazul"), romane istorice („Cronica domniei lui Carol IX"). Considerat creatorul nuvelei romantice franceze („Carmen", „Colomba", „Tamango", „Matteo Falcone", „Arsène Guillot"). Versuri („Guzla"); impresii de călătorie, vastă corespondenţă. Relaţii de prietenie cu V. Alecsandri.

Prosper Mérimée

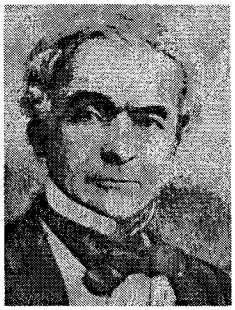

MERINDAR (< *merinde*) s. n. Şervet mic, brodat cu alesături, care acoperă coşul de mâncare pentru câmp.

MERINDE (lat. *merenda*) s. f. (Pop.) Hrană rece pe care o ia cineva când pleacă la drum sau la lucru; *p. ext.* mâncare, hrană, alimente.

MERINOS (< fr.) subst., adj. invar. **1.** Subst. Rasă de oi de talie mijlocie, producătoare de lână fină; masculii au capul masiv, coarnele bine dezvoltate. Pielea formează în jurul gâtului o salbă de cute caracteristice („cravate"). ✧ *M. de Palas* = rasă de ovine crescută pentru lână şi carne, creată în staţiunea experimentală Palas din Dobrogea. Se caracterizează printr-o producţie ridicată (în medie c. 9 kg de lână, cu recordul de 22,4 kg) şi o mare fineţe a lânii (diametrul firului 20–24μ). **2.** Adj. invar. (Despre lână) Care este obţinută de la rasa de oi **m. (1).**

MERISTEM (< fr. {i}; {s} gr. *meristos* „divizibil") s. n. (BOT.) Ţesut formativ cu caracter embrionar, provenit din ţesutul embrionar iniţial (unitar la începutul dezvoltării), care la planta adultă, alcătuită din ţesuturi definitive, se repartizează şi se localizează în vârfurile axelor supra- şi subterane (ex. cambiu).

MERIŞANI, com. în jud. Argeş, situată în partea de S a Dealurilor Argeşului, în zona de confl. a râului Vâlsan cu Argeşul; 4 039 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul Vâlcelele) şi halte de c.f. (în satele **M.** şi Borleşti). Expl. de petrol şi de balast. Hidrocentrală (11,5 MW) intrată în funcţiune în 1976. Fermă avicolă. Pomicultură. În satul **M.,** menţionat documentar în 1428, se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1808). Bisericile Cuvioasa Parascheva (1653), Sf. Nicolae (1751–1753), Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1809–1810) şi Sf. Nicolae (1868), în satele Vărzaru, Borleşti, Dobrogostea şi Vâlcelele.

MERIŞESCU, Smaranda v. **Mirişescu, Smaranda.**

MERIŞOR[1] (< *măr*[1]) s. m. Mic arbust melifer (5–30 cm), din familia ericacee, din regiunea de munte, cu frunze totdeauna verzi, flori albe sau roşiatice şi fructe comestibile *(Vaccinium vitis-idaea).* Din frunze se face un ceai diuretic. Sin: *afin roşu.*

MERIŞOR[2] (< *măr*[2]) s. n. **1.** Diminutiv al lui măr[1]. **2.** (La pl.) Fructele merişorului[1] mici, roşii, folosite pentru compoturi.

MERIŞOR, trecătoare în Carpaţii Meridionali, între culmile de S ale M-ţilor Şureanu şi cele de N ale M-ţilor Retezat, care permite legătura între Depr. Petroşani şi Haţeg-Pui. Străbătută de o cale ferată şi o şosea modernizată. Alt.: 759 m. Cunoscută şi sub numele de pasul *Băniţa.*

MERIŞOREANU, Elena (n. 1951, Paroşeni), cântăreaţă de muzică populară. Valorifică repertoriul ţărănesc şi pastoral din subzonele Hunedoarei şi Ţara Moţilor. Solistă a ansamblului folcloric „Rapsodia Română" (1968–1996).

MĘRIT (< fr., lat.) s. n. **1.** Calitate, însuşire remarcabilă care face pe cineva sau ceva să fie vrednic de stimă, de laudă, de răsplată; valoare **(1), 2.** (REL.) Faptă împlinită conform legilor divine şi căreia i se cuvine o răsplată deosebită de cea obişnuită. Fenomenul **m.** este larg răspândit în religiile lumii (în creştinism, mai puţin, în protestantism, în budismul Mahayana, în şintoism etc.).

MERITĄ (< fr., lat.) vb. I tranz. A fi vrednic (de răsplată sau de pedeapsă); a avea dreptul să primească, a i se cuveni ceva. ✦ A justifica, a îndreptăţi interesul, grija sau preţuirea care i se acordă.

MERITORIU, -IE (< fr., lat.) adj. Care are merite, care este vrednic de apreciere, de laudă, de stimă; care este destul de bun, de valoros; merituos.

MERITUOS, -OASĂ (< *merit*) adj. Meritoriu.

MERLE [merl], **Robert** (n. 1908), scriitor francez. Cunoscut prin romanul „Week-end la Zuydcoote", având ca tematică războiul. Istorii romanţate („Idolul"); literatură science-fiction („Un animal înzestrat cu raţiune").

MERLEAU-PONTY [merlo-pōti], **Maurice** (1908–1961), filozof francez. Prof. la Sorbona şi Collège de France. Editor, împreună cu Sartre, al revistei „Les temps modernes". Aplicând metodele fenomenologiei lui Husserl în studiul relaţiei dintre conştiinţă şi lume, **M.-P.** a respins atât teoriile dualiste despre suflet şi corp, cât şi dihotomia tradiţională între elementele obiective şi subiective ale experienţei umane, preconizând o „filozofie a ambiguităţii": obiectele experienţei noastre sunt prin natura lor enigmatice („Fenomenologia percepţiei", „Vizibilul şi invizibilul", „Structura comportamentului").

MERLIN [mę:lin], personaj din ciclul breton al „Cavalerilor mesei rotunde". Este magul şi profetul regelui Arthur.

MERLO, oraş în partea de E a Argentinei, la 37 km V de Buenos Aires, în aria metropolitană a acestuia; 390,1 mii loc. (1991). Aeroport. Fundat în 1730 cu numele de *Villa de San Antonio del Camino.*

MERLOT (< fr.) s. m. Soi francez de viţă-de-vie cu ciorchini cilindrici, boabe mici, negre şi rotunde; produce vinuri roşii superioare.

MEROVEU (MEROVECH), rege al francilor (?–c. 457). Potrivit tradiţiei, a fost conducător al francilor salieni din NE Galliei şi a fundat dinastia Merovingilor. El ar fi participat alături de *Aetius* la bătălia de pe Câmpiile Catalunice (451) împotriva lui Attila.

MEROVINGI, prima dinastie de regi ai statului franc. Întemeiată, potrivit legendei, de *Meroveu.* Mai importanţi: **1.** *Childeric I* (457–481/482), întemeietorul de fapt al dinastiei; **2.** *Clovis I* (481/482–511); **3.** *Chilperic I* (561–584); **4.** *Clothar II* (584–629); **5.** *Dagobert I* (629–639); **6.** *Childeric III* (743–751), ultimul suveran din dinastia **M.,** depus de majordomul *Pepin cel Scurt,* în 751.

MERRIFIELD [męrifi:ld], **Robert Bruce** (n. 1921), chimist american. Prof. şi cercetător la Univ. Rockefeller din New York. Studii privind sinteza peptidelor. A descoperit metodologia sintetizării moleculelor organice mari. Premiul Nobel pentru chimie (1984).

MERS (< *merge*) s. n. **1.** Deprindere motorie prin care se realizează, în mod obişnuit, locomoţia pe uscat a corpurilor vii care au membre; faptul de a merge; deplasare, mişcare dintr-un loc în altul. ✧ Loc. *Din mers* = în timpul deplasării, fără a se opri, mergând. ✦ Fel de a merge al cuiva, umblet, pas. **2.** Fig. Evoluţie, dezvoltare, desfăşurare (a unui fenomen, a unui proces etc.); curs. ✧ *M. înainte* = progres. **3.** (Regim de) funcţionare a unui sistem tehnic care are sau nu organe în mişcare (de ex. **m.** al unui transformator, al unui ceasornic). ✧ *M. în gol* = regim de funcţionare în care un sistem tehnic (motor, maşină de lucru etc.) nu debitează putere sau nu produce lucru mecanic util. *M. în sarcină* = regim în care un sistem tehnic furnizează putere sau produce lucru mecanic util.

MERSEBURG [męrzəburk], oraş în partea central-estică a Germaniei, pe Saale, la 29 km V de Leipzig; 42,2 mii loc. (1992). Expl. de lignit. Constr. de maşini, metalurgia aluminiului; ind. textilă, chimică, a pielăriei, alim. (bere), a celulozei şi hârtiei. Dom (început în 1015, reconstruit în sec. 13–16), castel (1480–1489), Vechea primărie (1475), Hallenkirche (1432–1501). Centru turistic. Fundat în anul 800.

MERSENNE [mersęn], **Marin** (1588–1648), matematician, teolog şi filozof francez. Cunoscut îndeosebi pentru corespondenţa purtată cu personalităţi din epocă (în special Descartes). Preocuparea sa principală în filozofie a fost găsirea unui fundament teoretic pentru respingerea scepticismului şi interpretarea corectă a rezultatelor cercetării ştiinţifice („Adevărul ştiinţelor contra scepticilor").

MERSEY [mę:zi], fluviu în V Marii Britanii; 113 km. Izv. din M-ţii Pennini, trece prin Liverpool şi se varsă în Marea Irlandei printr-un estuar lung de 25 km. Legat prin canale de Trent şi Severn.

MERSEYSIDE [mę:zisaid], arie metropolitană (conurbaţie), în partea de V a Marii Britanii, formată (1974) din oraşele *Liverpool, Wirral* şi *St. Helens;* 1,3 mil. loc. (1995).

MERSI interj. (Franţuzism) Mulţumesc.

MERSIN v. **Içel.**

Merseburg. Domul

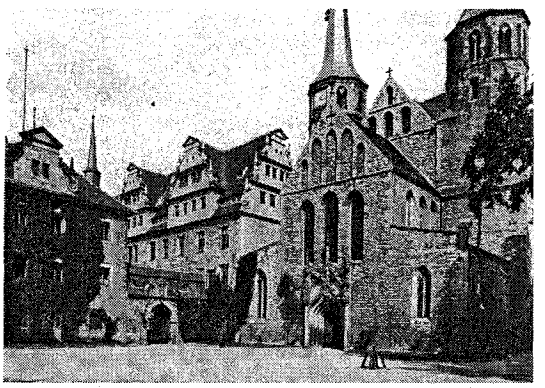

MERSOL (< fr.) s. m. Produs obținut prin tratarea alcanilor superiori din fracțiunile de petrol și motorină cu un amestec de dioxid de sulf și de clor. Se folosește la fabricarea mersolatului.

MERSOLAT (< fr.) s. m. Produs cu proprietăți detergente, obținut prin tratarea mersolilor cu o soluție concentrată de hidroxid de sodiu. Este folosit în industria textilă (pentru spălare, curățire etc.).

MERȚIC (< magh.) s. n. Măsură veche pentru cereale, egală cu c. 1–2 ocale; cantitatea de cereale, de făină etc. corespunzătoare acestei măsuri. ✦ (Înv.) Dijmă care se lua la mori pentru măcinat.

MERTON [mə:rtn] **1. Robert King M.** (n. 1910), sociolog american. Prof. la Columbia University. Promotor al analizei structural-funcționale. A introdus noțiunea de „disfuncție", care permite explicarea conflictelor sociale. Constatând ruptura dintre cercetarea empirică și teoria sociologică, a formulat „teoria razei medii de generalizare" aplicată la un număr limitat de fapte și a propus „codificarea", ordonarea logică sub formă de model al teoriei sociologice construit numai din concepte riguros definite („Teorie socială și structură socială", „Metrica științei", „Sociologia științei"). **2. Robert M.** (n. 1944), economist american. Fiul lui **M. (1).** Prof. univ. la Harvard. Contribuții importante în domeniul financiar; a stabilit o nouă metodă de determinare a valorii unor instrumente financiare derivate („Teoria determinării raționale a prețului unei opțiuni", „Sistemul financiar global. O perspectivă funcțională"). Premiul Nobel pentru economie (1997).

MERZLOTĂ (< rus.) s. f. (GEOMORF.) Mollisol.

MERU, vulcan activ în E Africii, în partea de NE a Tanzaniei, la 68 km V de Kilimanjaro. Alt.: 4 566 m. Acoperit, până la 1 100 m alt., cu vegetație de stepă și păduri savaniere, apoi până la 1 800 m, cu plantații de cafea, bumbac, bananieri, iar între 1 800 și 3 000 m cu păduri tropicale și mai sus cu pajiști alpine.

MERV v. **Marv.**

MESADĂ (MISADĂ) (< ngr.) s. f. Blană confecționată din mai multe piei cu care se dublează hainele de iarnă.

MESAGER (< fr., it.) s. m. **1.** Persoană însărcinată să ducă un mesaj; trimis, sol, vestitor, crainic. ✦ (LIT.; în tragedia greacă, engleză elisabetană și franceză clasică) Personaj care intră în scenă pentru a anunța sau relata un eveniment petrecut în altă parte. **2.** (GENET.) *Mesager ARN (ARNm)* = tip de acid ribonucleic sintetizat în procesul transcripției mesajului genetic din catena de ADN.

MESAGERIE (< fr., it.) s. f. Sistem de transport al mărfurilor la destinație cu trenul, vaporul, autocamionul. ✦ Oficiu prin care se dirijează expedierea și primirea mărfurilor.

MESAJ (< fr.) s. n. **1.** Apel orar sau scris (cu caracter oficial) adresat poporului, armatei etc. **2.** Însărcinare de a comunica ceva; *concr.* ceea ce se predă sau se comunică; știre, veste, comunicare. **3.** Document de corespondență diplomatică între șefii de stat sau de guvern, sub forma unei scrisori personale, aducând în discuție probleme foarte importante sau urgente. **4.** (LINGV.) Informația comunicată de un enunț. **5.** (LIT., ARTĂ) Semnificația a ceea ce comunică o operă; conținutul de idei al acesteia. **6.** *M. genetic* = informație genetică înregistrată biochimic în moleculele de acid dezoxiribonucleic (ADN) sau în cele de acid ribonucleic mesager (ARNm) sub forma unei secvențe de codoni, alcătuiți fiecare din trei nucleotide dispuse într-o anumită ordine.

MEȘĂ (< it., fr., germ.) s. f. **1.** (La catolici și luterani) Liturghie. **2.** (MUZ.) Misă.

MESCALÍNĂ (< fr. {i}) s. f. Alcaloid care dă halucinații vizuale; se extrage dintr-o plantă cactacee din Mexic și este utilizată ca stupefiant.

MESCHENDÖRFER [meʃəndörfər], **Adolf** (1877–1963, n. Brașov), scriitor german din România. Romane de evocare a vieții burgheziei săsești („Lenore"), drame istorice („Michael Weiss"); nuvele („Povestiri transilvănene").

MESCHIN, -Ă (< fr.) adj. Preocupat de interese mărunte, lipsit de generozitate, de noblețe sufletească; egoist, zgârcit, josnic. ✦ Mic, neînsemnat, lipsit de importanță; banal, nesemnificativ.

MESCHINĂRIE (< fr.) s. f. Lipsă de generozitate, de noblețe sufletească; (mai ales la pl.) atitudine, gest, faptă de om meschin. ✦ Lipsă de importanță, de semnificație.

MESEAN (< *masă*[1]) s. m. Fiecare dintre persoanele care participă la un banchet, la o masă[1]; comesean, conviv.

MESEMBRIA (MESAMBRIA), colonie grecească, situată pe litoralul nordic al G. Burgas (Bulgaria). Întemeiată în c. 520 î.Hr. de grecii din Calcedon, cu ajutorul celor din Megara și Byzantion, a făcut parte din Comunitatea Cetăților Pontice. Numeroase edificii de cult bizantine. Azi *Nesebăr.*

MESERIAȘ, -Ă (< *meserie*) s. m. și f. Persoană care are calificare pentru practicarea unei meserii.

MESERIE (< *mesereare,* înv. „slujbă") s. f. **1.** Complex de cunoștințe și deprinderi obținute prin școlarizare și prin practică, care permit celui care le posedă să execute anumite operații de transformare și de prelucrare a obiectelor muncii sau să presteze anumite servicii; îndeletnicirea meseriașului. **2.** P. gener. Profesiune, meșteșug **(1).** ✦ Ocupație, preocupare.

MESEȘ, Munții ~, culme muntoasă cristalină în N M-ților Apuseni, între văile Crasnei, Crișului Repede și Agrijului, orientată SV-NE. Alt. max.: 996 m (Măgura Priei). Fragmentată de ape, slab împădurită cu păduri de fag, carpen și gorun și cu pășuni și culturi.

MESEȘENII DE JOS, com. în jud. Sălaj, situată în depr. Șimleu, la poalele de NV ale M-ților Meseș; 2 961 loc. (2000). Centru etnografic și folcloric. Izvoare cu ape minerale carbogazoase și sulfuroase. În satul **M. de J.,** menționat documentar în 1341, se află o biserică din sec. 15. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **M. de J.** s-au numit *Cățălușa.*

MESETA ALGERIANĂ, regiune de podiș în NV Africii (Algeria), cuprinsă între culmile Micului Atlas (în N), Hodna (în E) și Atlasul Saharian (în S). Alt. medii: 1 000–1 200 m. Precipitații: 400 mm/an. Ueduri. Creșterea animalelor. Păduri de stejar de plută.

MESETA MAROCANĂ, regiune de podiș în NV Africii (Maroc), cuprinsă între lanțul M-ților Rif (în N), țărmul Oc. Atlantic (în V) și M-ții Atlas (în E și S). Zăcăminte de fosfați.

MESHED v. **Mashhad.**

MESIA (în ebr. *Mashiah* „Unsul lui Iahve") **1.** (În „Vechiul Testament") Denumire pentru regii Israelului aflați la putere sau pentru marii profeți. **2.** (În Cărțile profeților) Nume rezervat trimisului lui Dumnezeu ca mântuitor, mesager divin esențial, așteptat într-un viitor nedefinit, apariția sa pe Pământ marcând triumful poporului evreu (al lui Iahve) asupra inamicilor și începutul unei era pașnice de prosperitate. **3.** (În sens curent, în creștinism) „Mântuitorul" omenirii, salvatorul de esență divină al obștei, „Unsul Domnului", adică Iisus Hristos.

MESIANIC, -Ă (< fr.) adj. Referitor la Mesia; *p. ext.* care cuprinde o prezicere, profetic.

MESIANISM (< fr.) s. n. **1.** Credință mozaică și creștină într-un mântuitor divin al lumii (Mesia). Se întâlnește sub diferite forme și în budism (Maitreya), hinduism (încarnările succesive ale lui Vișnu), precum și la unele secte islamice (Mahdi). **2.** P. ext. Termen desemnând orice doctrină sau atitudine caracterizată prin așteptarea unui regim nou, a unei perioade noi care ar bulversa în întregime relațiile stabilite pentru a instaura o ordine a dreptății, păcii și fericirii, întemeiată pe alte principii decât cele actuale.

MESIOTA (MEȘOTĂ), Ioan G. (1837–1878, n. Dârste, jud. Brașov), istoric și publicist român. M. coresp. al Acad. (1877), prof. și director (1861–1878) al Gimnaziului român din Brașov. Publicist înzestrat, a abordat în studiile sale probleme de istorie, geografie, pedagogie („Dacii și războaiele lui Traian în Dacia", „Școlile reale în paralel cu liceul", „Creșterea națiunii").

MESITILENĂ (< fr.) s. f. Hidrocarbură aromatică mononucleară, lichidă, izolată din gudroane. Se utilizează ca dizolvant și în industria coloranților. Sin. *trimetilbenzen simetric.*

MESMER, Franz Anton (1734–1815), medic german. Fondatorul teoriei magnetismului animal, care-i poartă

Ioan G. Mesiota

numele și pe baza căruia s-a creat metoda terapeutică numită *mesmerism.*

MESOHIPPUS (< fr. {i}; {s} gr. *mesos* „mediu" + *hippos* „cal") s. m. Gen fosil de mamifere ecvide, strămoșul direct al calului. Avea talia unui câine ciobănesc și trei degete funcționale la picioare; a trăit în turme, în Oligocenul inferior și mediu.

MESOLÓNGION v. **Missolonghi.**

MESONERO ROMANOS, Ramón de (1803–1882), eseist și publicist spaniol. Volumele sale de eseuri reconstituie, cu umor și autenticitate, viața și moravurile epocii („Panorame madrilene", „Scene madrilene", „Tipuri și caractere"). Scrieri autobiografice („Memoriile unui septuagenar").

MESOPOTAMIA („Țara dintre fluvii"), regiune naturală în VSV Asiei, în Orientul Apropiat și Mijlociu, cuprinsă între Tigru și Eufrat, cu aspectul unui culoar lung de c. 1 000 km și lat de c. 200 km. Cuprinde o zonă mai înaltă, cu masive muntoase în N, și alta mai joasă, inundabilă și cu mlaștini în S. Constituie o zonă de coborâre permanentă a scoarței Pământului. Culturi neolitice de tip El-Obeid, Uruk și Djemedet-Nasr. În milen. 3 î.Hr., au apărut în **M.** primele orașe-state sclavagiste (Kiș, Lagaș, Uruk, Ur, Larsa), iar mai târziu, cele de tipul uniunilor de orașe (Summer și Akkad). În milen. 2 î.Hr., în **M.** s-au creat statele Babilon și Mitanni, orașul-stat Mari. Cucerită de perși (538 î.Hr., a devenit prov. a Imp. Ahemenid), apoi de Alexandru Macedon (331 î.Hr.). Integrată în Imp. Seleucid (321 î.Hr.), a căzut sub dominația parților (141 î.Hr.); organizată, temporar, în prov. romană (117 d.Hr.), a fost stăpânită de arabi între 637 și 641. Azi face parte din Iraq. V. *mesopotamiană, artă ~.*

MESOPOTAMIAN, -Ă (< fr.) adj. Care aparține Mesopotamiei, care se referă la Mesopotamia. ✧ *Artă m.* =

Artă mesopotamiană

Capul lui Gudea
(sfârșitul milen. 3 î.Hr., Lagaș)

Vas de alabastru
(sfârșitul milen. 3 î.Hr.)

Leoaică rănită (basorelief, sec. 7 î.Hr., Ninive)

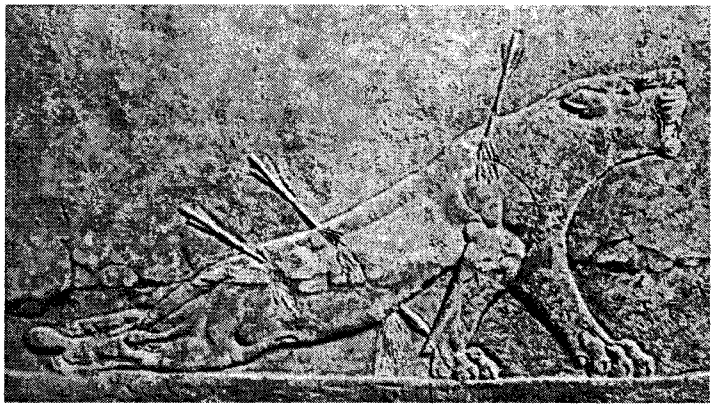

artă dezvoltată în Antichitate în Mesopotamia. A cunoscut patru etape principale: sumero-akkadiană (sfârşitul milen. 4–milen. 3 î.Hr.), cu oraşele-stat Ur, Uruk, El-Obeid, Lagaş ş.a., babiloneană (sec. 18–16 î.Hr.), asiriană (sec. 12–7 î.Hr.) şi neobabiloneană (7–6 î.Hr.). Deşi s-a dezvoltat în cadrul unor formaţiuni statale diferite, arta **m.** prezintă unele caracteristici generale. În arhitectură, construcţia cea mai însemnată este palatul, aşezat pe o terasă artificială şi înconjurat de ziduri fortificate; specific arhitecturii **m.** este *ziguratul.* În construcţii, era folosită cărămida nearsă. Pereţii erau decoraţi cu ceramică smălţuită policrom, cu picturi murale şi cu basoreliefuri (palatul sumero-akkadian din Ur, palatul asirian al lui Sargon II de la Dur-Şarrukin, sec. 8 î.Hr., palatul neobabilonean de la Ninive). În sculptură, după admirabilele statui-portrete sumeriene, s-a dezvoltat cu precădere basorelieful. Opere remarcabile: Stela Vulturilor, Stela lui Naram-Sin, statuile lui Gudea din Lagaş (sumero-akkadiană), Stela lui Hammurabi (babiloneană), taurii înaripaţi de la palatul Dur-Şarrukin şi reliefurile cu scene de vânătoare de la palatul din Ninive (creaţii asiriene), ansamblul de decoraţii în cărămidă policromă smălţuită de la poarta zeiţei Ştar, din Babilon (neobabiloneene).

MESOSAURI (< fr., it.) s. m. pl. Grup primitiv de reptile acvatice, cu corpul alungit, bune înotătoare şi prădătoare, care au trăit în Permian.

MESPLÉ, Mady (pe numele adevărat *Magdeleine M.*) (n. 1931), soprană franceză de coloratură. Repertoriu liric („Rigoletto", „Lakmé", „Bărbierul din Sevilla", „Povestirile lui Hoffmann", „Flautul fermecat", „Lucia di Lammermoor"). Reputată pentru precizia intonaţiei şi registrul supraacut.

MESROB (MESROP), zis şi **Maştoţ** (361–440), cărturar armean. Episcop. Împreună cu catolicos-ul Sahak, a inventat alfabetul armean. A înfiinţat şcoli naţionale şi a tradus, împreună cu elevii săi, „Biblia" şi alte scrieri religioase greceşti şi siriene. Autor a numeroase cântece religioase. Sanctificat. Prăznuit la 19 febr.

MESSALINA, Valeria (c. 25–48 d.Hr.), a treia soţie a împăratului roman *Claudiu,* cu care a avut doi copii: Octavia şi Britannicus. Renumită prin viciile şi cruzimea ei. Simbol al desfrâului. Executată din ordinul soţului său pentru a fi complotat împotriva sa.

MESSERSCHMITT [meserʃmit], **Willy** (1898–1978), constructor de avioane şi industriaş german. În 1923, a deschis o uzină în care a creat avionul de transport Me-18 (1926), Me-109 de luptă (1935), perfecţionat ca Me-262 (1944) şi Me-163 Komet (1938). Aparatele sale au adus superioritate aeriană Germaniei în prima fază a celui de-al doilea război mondial. După 1956, a realizat modele noi de avioane de instrucţie, de luptă şi cu decolare verticală.

MESSIAEN [mesjã], **Olivier** (1908–1992), compozitor, organist şi critic muzical francez. Prof. la Conservatorul din Paris. Elev al lui M. Dupré şi P. Dukas. Lucrări pentru orchestră („Chronochromie", „Turangalîla-Symphonie", „Deşteptarea păsărilor"), pentru orgă („Cartea orgii"), pentru pian („Catalog de păsări"), piese vocale ş.a. Inovator în domeniul orchestraţiei, tehnicii instrumentale, al căutărilor timbrale, pe baza studiului muzicilor exotice şi a fenomenelor sonore din natură. Scrieri teoretice („Tehnica limbajului meu muzical").

MESSIER [mesie], **Charles** (1730–1817), astronom francez. Autorul unui catalog de roiuri stelare şi nebuloase. A descoperit 20 de noi comete şi peste 100 de nebuloase.

MESSINA 1. Strâmtoare între Pen. Italică şi ins. Sicilia, care leagă M. Tireniană cu M. Ionică. Lungime: 33 km; lăţime: 3–16 km. Ad. min.: 85 m; ad. max.: 1 240 m. Curentul mareic foarte puternic, care provoacă dificultăţi în navigaţie, a dat naştere în Antichitate legendei despre Scylla şi Charibda. **2.** Oraş în Italia (Sicilia), port la str. cu acelaşi nume; 262,2 mii loc. (1997). Centru comercial. Şantiere navale. Ind. chimico-farmaceutică, textilă, alim.

Olivier Messiaen

(conserve, ulei de măsline, citrice, vinuri). Universitate (1548). Institut de biologie marină. Catedrală (sec. 12), biserica Annunziata dei Catalani (sec. 12). Muzeu. Este legat prin feribot cu Reggio di Calabria. La 28 dec. 1908, **M.** a avut de suferit de pe urma unui devastator cutremur (c. 60 000 de victime). Fundat (sec. 8 î.Hr.) de colonişti din Kyme, sub numele de Zancle, aşezarea cunoaşte o deosebită prosperitate, devenind, la rândul său, întemeietoare de noi colonii (Region şi Himera, 649–648 î.Hr.). Din sec. 5 î.Hr., îşi schimbă numele în Messene. Distrus de cartaginezi (396 î.Hr.), a intrat sub stăpânire romană (din 264 î.Hr.), devenind o importantă colonie romană (sec. 3–2 î.Hr.). Ocupat de musulmani (843–1038), **M.** a fost unul dintre centrele principale ale comerţului mediteranean. În 1860, a intrat în componenţa Italiei.

MESSMER [mesmę:r], **Pierre Auguste Joseph** (n. 1916), om politic francez. Ofiţer de carieră, a deţinut înalte funcţii militare în timpul celui de-al doilea război mondial. Importantă activitate

Messina (2). Biserica Annunziata dei Catalani

diplomatică în teritoriile franceze de peste mări (1947–1959). Prim-min. (1972–1974). Lucrări: „Regimul administrativ al împrumuturilor coloniale", „Serviciul militar", „Scrierile militare ale lui Charles de Gaulle". M. de onoare al Acad. Române (2000).

MESTA (NÉSTOS), fluviu navigabil în Pen. Balcanică (Bulgaria și Grecia); 246 km. Izv. de pe versantul sudic al M-ților Rila și se varsă în M. Egee. Irigații.

MESTEACĂN (lat. *mastichinus*) s. m. Arbore forestier și ornamental din familia betulaceelor, înalt până la 25 m, cu scoarța albă, netedă în stadiul tânăr și negricioasă, crăpată la arborii bătrâni, frunze romboidale și flori unisexuate, grupate în amenți *(Betula pendula)*; fructele samare sunt mici, prevăzute cu două aripioare. Lemnul moale, elastic, putrezește ușor la umezeală; este folosit la furnire și placaje, la fabricarea schiurilor și a paturilor de armă. Scoarța este foarte bogată în tanin. Frunzele, mugurii și scoarța au utilizări în medicina umană și veterinară. ✧ *M. pitic* = specie de **m.** având înălțimea până la un metru *(Betula nana)*.

MESTECA (lat. *masticare*) vb. I tranz. A sfărâma, a mărunți alimentele în gură cu ajutorul dinților și al limbii. ✦ A învârti ceva (cu limba) în gură.

MESTECĂNIȘ (< *mesteacăn*) s. n. Pădure în care predomină mesteacănul; grup de mesteceni.

MESTECĂNIȘ 1. Trecătoare în N Carpaților Orientali, între culmile de S ale Obcinei **M.** și cele de NV ale masivului Giumalău. Face legătura între Depr. Câmpulung Moldovenesc și Depr. Dornelor. Alt.: 1 096 m. Străbătută de o cale ferată și o șosea modernizată (Vatra Dornei-Câmpulung Moldovenesc). **2. Obcina ~** v. **Obcinele Bucovinei.**

MESTGHANEM v. **Mostaganem.**

MEŠTROVIĆ [meʃtroviʧ], **Ivan** (1883–1962), sculptor, pictor și gravor croat. Stabilit în Marea Britanie (1914), apoi în S.U.A. (1947). Prof. univ. la Zagreb și Univ. Notre Dame din South Bend (S.U.A.). Fondator al Academiei din Zagreb (1909). Statuară monumentală inspirată din istoria națională („Ciclul de la Kosovo"), statui ecvestre („Marko Kraljević"), reliefuri, portrete („Mama mea", „Michelangelo", „Autoportret") și compoziții sculptate („Pietá", „Fântâna vieții"), caracterizate prin tensiune interioară, concizie și puritate a formei, robustețe a volumelor și echilibru clasic al compoziției. A realizat la București statuile lui Carol I și I.I.C. Brătianu și monumentul lui Ferdinand I. M. de onoare al Acad. Române (1940).

Ivan Meštrović: „Ion I. C. Brătianu"

Ivan Meštrović: „Psiche"

MEȘĂ (< fr.) s. f. **1.** Șuviță de păr (de altă culoare); șuviță falsă de păr. **2.** (MED.) Fâșie de tifon introdusă în plăgi traumatice sau operatorii pentru a favoriza eliminarea puroiului, în scop hemostatic, cicatrizant etc.

MEȘINĂ (< tc.) s. f. Piele de oaie sau de capră, tăbăcită vegetal și folosită la căptușirea încălțămintei, a articolelor de marochinărie, a pălăriilor, în legătoria de carte etc.

MEȘTER (< magh.) s. m. **1.** Meseriaș calificat care îndrumă și alți lucrători în activitatea lor; persoană care are (și practică) o meserie, meseriaș. ✦ Maistru. ✦ Proprietar al unui atelier (în raport cu angajații săi). **2.** (Și adj.) Persoană pricepută, iscusită, îndemânatecă.

MEȘTERGRINDĂ (< magh., după *grindă*) s. f. (Pop.) Grindă principală, la casele țărănești, pe care se sprijină grinzile transversale.

MEȘTERI (< *meșter*) vb. IV tranz. (Pop.) **1.** A executa un obiect (cu pricepere); a face, a realiza. **2.** A pune la punct, a aranja, a potrivi; a repara, a meșteșugi.

MEȘTERUL MANOLE, baladă, capodoperă a poeziei populare românești, care evocă, dezvoltând motivul creației condiționate de jertfă, legenda ridicării mănăstirii Curtea de Argeș. Colinda, forma mai veche a baladei, prezintă jertfa zidirii, fără localizare. Datată în ultimele decenii ale sec. 17, a fost culeasă de G. Dem. Teodorescu și publicată în 1884 de Gr. Tocilescu. Reprezintă un motiv de inspirație pentru numeroase creații culte (C. Bolliac, L. Blaga, A. Maniu ș.a.).

MEȘTEȘUG (< magh.) s. n. **1.** Meserie, profesiune (bazată îndeosebi pe o muncă manuală calificată). **2.** Pricepere, iscusință; îndemânare, abilitate. ✦ Artă, măiestrie. **3.** Mijloc, procedeu practic; metodă. **4.** (Pop.) Viclenie, tertip, înșelătorie.

MEȘTEȘUGAR (< *meșteșug*) **s.** m. Persoană calificată într-un meșteșug **(1)**; persoană care are (și practică) o meserie, un meșteșug, producând bunuri destinate vânzării, folosind propriul său capital și munca sa (eventual fiind ajutat de membrii familiei).

MEȘTEȘUGI (< *meșteșug*) vb. IV tranz. A face, a executa un lucru cu pricepere, cu meșteșug. ✦ A meșteri **(2).** ✦ Tranz. și intranz. A unelti, a plănui, a urzi (împotriva cuiva).

MEȘTEȘUGIT, -Ă (< *meșteșugi*) adj. **1.** Lucrat cu artă, cu iscusință, cu talent. **2.** (Despre acțiuni, vorbe etc.) Iscusit, abil, dibaci.

META- (< fr.; {s} gr. *meta* „după") **1.** Element de compunere folosit pen-

tru formarea denumirilor unor substanțe chimice (ex.: acid metafosforic, metadifenol, metaaldehidă etc.). **2.** Element de compunere însemnând „după" (ex.: metafizică) sau exprimând noțiunea de transformare, de schimbare, folosit la formarea unor substantive și a unor adjective.

METAALDEHIDĂ (METALDEHIDĂ) (< fr. {i}) s. f. Alcool solidificat.

METABIOZĂ (< fr. {i}) s. f. (BIOL.) **1.** Comensualism. **2.** Condiție de trai a unui organism numai după ce altul i-a pregătit ambianța. **3.** Schimbare a condițiilor de viață datorită unor cauze externe (de ex. mutațiile bacteriene provocate de radiații).

METABOLĂ (< fr.; {s} gr. *metabole* „schimbare") s. f. (În retorică) Denumire generică pentru figurile de stil făcute prin schimbarea topicii normale (ex. inversiunea, hiperbatul etc.). ✦ (În general) Orice figură retorică, orice schimbare față de normele limbii.

METABOLISM (< fr. {i}; {s} gr. *metabole* „transformare") s. n. (FIZIOL.) Ansamblul de procese complexe de sinteză, cu transformare și înmagazinare de energie (*asimilație* sau *anabolism*) și de degradare, însoțită de eliberare de energie (*dezasimilație* sau *catabolism*), pe care le suferă substanțele dintr-un organism viu. ✧ *M. bazal* = cantitatea de calorii produse într-o oră, necesare garantării funcționării complete a organismului în condiții de repaus, raportată la un metru pătrat de suprafață corporală.

METABOLIT (< fr. {i}; {s} gr. *metabole* „transformare") s. m. Produs intermediar apărut în organism, în timpul unui proces metabolic, prin transformarea unei substanțe chimice.

METACARP (< fr.) s. n. Parte a scheletului mâinii situată între carp și falange.

METACARPIAN, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care se referă la metacarp, care ține de metacarp. **2.** S. n. Fiecare dintre cele cinci oase care alcătuiesc metacarpul.

METACENTRU (< fr.) s. n. (NAV.) Punctul de a cărui poziție depinde stabilitatea echilibrului unui corp plutitor. Pentru un corp cu planul de simetrie longitudinal, **m.** este punctul de intersecție a acestui plan cu rezultata forțelor de presiune a lichidului asupra corpului.

METACERCAR (< fr.) s. m. (PARAZIT.) Formațiune închistată, de formă rotundă și transparentă, care rezultă din evoluția cercarilor unor trematode, după ce acestea și-au pierdut coada, iar celulele chistogene au secretat substanța necesară formării membranei chistului.

METACRILAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. (CHIM.) Săruri sau esteri ai acidului metacrilic. ✧ *Metacrilat de metil* = ester al acidului metacrilic cu alcoolul metilic; lichid incolor, inflamabil. Se prepară din acetonă, acid cianhidric și alcool metilic. Polimerizează ușor. Se folosește la fabricarea sticlei organice (plexiglas).

METACRILIC (< fr., engl.) adj. *Acid* ~ = acid organic monocarboxilic nesaturat; lichid incolor cu miros neplăcut. Se fabrică din acetonă și acid cianhidric.

METAETICĂ (< fr.) s. f. Ramură a eticii filozofice care studiază semnificația propozițiilor morale și principiile prin care judecățile morale pot fi justificate. **M.** oferă, de asemenea, o descriere a limbajului moral și a folosirii lui.

METAFAZĂ (< fr., engl.; {s} *meta-* + gr. *phasis* „fază") s. f. Stadiu mijlociu al unei mitoze sau meioze, care urmează profazei și precede anafaza. Se caracterizează prin deplasarea cromozomilor sau tetradelor către planul de simetrie a fusului celular acromatic, aceștia formând coroana (placa) ecuatorială.

METAFILOZOFIE (< fr.) s. f. Ramură a filozofiei care încearcă să determine natura, scopurile, metodele, condițiile și limbajul filozofiei însăși.

METAFIZĂ (< fr., engl.) s. f. Parte a unui os lung ce face legătura între epifiză și diafiză. În mijlocul ei, transversal, se află cartilajul de conjugare care asigură creșterea în lungime a osului.

METAFIZIC, -Ă (< ngr., lat., fr., germ.; {s} gr. *meta physika* „după fizică") s. f., adj. **1. S.** f. Inițial, denumire dată celor 14 cărți din *corpus*-ul operelor lui Aristotel editat de Andronicos din Rhodos (sec. 1 î.Hr.) plasate după cărțile de fizică. De la greci încoace, **m.** trece drept elementul central al filozofiei europene, având accepții diferite de-a lungul timpului: știința despre ființă ca ființă (Aristotel și tradiția aristotelică); cercetare a domeniului suprasensibilului, de dincolo de lumea experienței (Thoma d'Aquino și tradiția scolastică, în special Duns Scotus); încercare de stabilire a unor principii prime indubitabile ale existenței și cunoașterii (Descartes, Spinoza, Leibniz); cercetare critică a condițiilor de posibilitate a gândirii noastre (Kant și tradiția critică); examinarea supozițiilor cunoașterii omenești (R.G. Collingwood, W. Quine ș.a.); cercetare a individualității subiective unice (tradițiile fenomenologică și existențialistă); joc de limbaj (L.J.J. Wittgenstein) etc. **2.** Filozofia speculativă, în general. **3.** Judecată dificilă, abstractă, subtilă, plină de distincții și vizând mai mult idei decât fapte și obiecte.

METAFONIE (< fr.; {s} *meta-* + gr. *phone* „sunet") s. f. (LINGV.) Modificarea timbrului unei vocale sub influența unui sunet dintr-o silabă învecinată.

METAFORĂ (< fr., lat., it.; {s} gr. *metaphora* „transfer") s. f. Figură de limbaj complexă, constând în descrierea unui obiect în termenii altuia și având ca efect punerea în lumină, simultan, atât a asemănărilor, cât și a diferențelor dintre proprietățile celor două obiecte, privite din perspectiva anumitor contexte culturale. Teoreticianul român al culturii L. Blaga distinge între **m.** „plasticizată" (care compară un obiect din lumea noastră, cunoscută, cu un alt obiect cunoscut, din aceeași lume) și **m.** „revelatorie" (care compară un obiect cunoscut, din lumea noastră, cu unul intuit, întrevăzut, dintr-o altă lume, diferită de a noastră și necunoscută, revelându-ne astfel noi dimensiuni ale existenței). Constituie una dintre căile de formare a sensurilor, de îmbogățire permanentă a limbajului. În sens larg, prin **m.** se înțelege însăși poezia. Geneza, funcțiile, clasificarea **m.** sunt probleme fundamentale ale esteticii și lingvisticii.

METAFORIC, -Ă (< germ., fr. {i}) adj. Care ține de metaforă, care este exprimat prin metafore, bogat în metafore; *p. ext.* figurat.

METAFOSFAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri ale acidului metafosforic. ✧ *Metafosfat de sodiu* = sare de sodiu a acidului metafosforic. Este un polimer cu formula generală $(NaPO_3)n$, în care *n* poate avea anumite valori, în special 3 și 4. Se prezintă sub forma unei mase amorfe, sticloase și funcționează ca un schimbător de ioni. Este utilizat la dedurizarea apei, în tăbăcărie etc.

METAFOSFORIC (< fr., engl.) adj. *Acid* ~ = acid oxigenat al fosforului $(HPO_3)n$, în care *n* poate avea valorile 3 și 4. Are proprietățile unui polimer; se prezintă ca o masă sticloasă incoloră, solubilă în apă, cu caracter acid destul de pronunțat.

METAFRAZĂ (< fr.) s. f. **1.** Transpunere a unei poezii în proză. **2.** *Anaforă* care folosește sinonimele pentru a evita repetiția monotonă.

METAGALAXIE (< fr. {i}) s. f. (ASTR.) Porțiunea din Univers accesibilă în prezent observațiilor.

METAGENES (sec. 6 î.Hr.), arhitect grec. A continuat construcția Templului Artemisei din Efes, una dintre cele șapte minuni ale lumii, începută de tatăl său, Chersiphron.

METAGENEZĂ (< fr. {i}; {s} *meta-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. (BIOL.) Înmulțire în care alternează o generație sexuată cu alta asexuată (ex. la unii spongieri, viermi etc.).

METAISTORIE (< fr.) s. f. **1.** (În sens larg) Filozofia istoriei. **2.** (În sens restrâns) Teorie care conferă ordine și înțeles consemnărilor istorice (ex. filozofiile istoriei lui Hegel, Marx, Spencer.

METAL (< fr., germ.) s. n. Element chimic cu luciu caracteristic, bun conducător de căldură și de electricitate, maleabil și ductil, care formează ioni pozitivi. Toate **m.** sunt solide la temperatura obișnuită, cu excepția mercurului, care este lichid. Cu oxigenul formează de obicei oxizi cu caracter bazic. ✧ *M. alcalin* v. *alcalin. M. alcalino-pământos* v. *alcalino-pământoase. M. feros* = material metalic ce cuprinde ca element de bază fierul (fonte, oțeluri). *M. dur* = aliaj cu duritate foarte mare, cu punct de topire ridicat. Conține, în general, carburi de crom, de wolfram, de titan etc. Se folosește la fabricarea sculelor aşchietoare. *M. prețios* = denumire pentru unele metale nobile (aurul, platina, argintul). *M. nobil* = **m.** care se oxidează greu, foarte rezistent din punct de vedere chimic (ex. aurul, argintul, metalele din familia platinei). *M. rar* = **m.** relativ nou în tehnică, care se găsește în cantități mici sau în stare dispersă în scoarța Pământului. În număr de peste 50, se deosebesc *m. r.* ușoare, greu fuzibile, radioactive, disperse. Se folosesc în tehnica modernă ca atare sau în aliaje (ex. seleniul, germaniul, beriliul, molibdenul, wolframul, litiul, actiniul, zirconiul, hafniul etc.). Conținutul de *m. r.* din scoarța Pământului (în raport cu masa ei) este de 0,53% (din care 0,41% revine titanului). *M. greu* = metal cu greutate moleculară mare, în general toxic pentru plante și animale chiar în concentrații mici (ex. mercurul, cromul, cadmiul, plumbul, cuprul). *M. nativ* = **m.** prețios (aur, argint, platină) ce se găsește izolat în masa unui zăcământ primar sau aluvionar. Masa lui variază de la câteva grame până la câteva zeci de kg. Cea mai mare bucată de aur nativ a fost găsită în Austria (285 kg împreună cu cuarț). *Metale tranziționale* = elemente chimice care ocupă o poziție de tranziție între metale și nemetale (ex. actinoidele, lantanoidele etc.). Au unele proprietăți specifice comune (de ex., formează compuși complecși). Se mai numesc *elemente tranziționale. Arta metalului* = realizarea unor obiecte de artă din **m.** prin modelarea artistică a acestuia. Se obțin prin ștemuire (obținerea unor piese decorative în relief), turnare (executarea unei sculpturi în metal după un mulaj în gips), feronerie (realizarea unor grilaje ornamentale, balustrade etc. prin ciocănire sau deformare plastică la cald) etc.

METALAZBEST (< germ.) s. n. Material termorezistent și cu coeficient de frecare ridicat, constituit dintr-o țesătură de fire metalice și azbest, folosit ca garnitură la discurile de ambreiaj, la saboții de frână etc. Sin. *ferodou.*

METALEPSĂ (< fr.) s. f. Figură de stil înrudită cu metonimia, constând în exprimarea antecedentelor prin consecințe sau a consecințelor prin antecedente (ex. *El nu mai este* în loc de *El a murit*).

METALIC, -Ă (< it., fr., lat.) adj. **1.** Făcut din metal, de metal. **2.** Care are însușiri de metal. ✧ *Luciu m.* = luciu caracteristic mineralelor cu indice de refracție mai mare de 3. ✦ (Despre sunete, zgomote) Care este produs prin lovirea obiectelor de metal, cu rezonanță de metal; *fig.* pătrunzător; aspru, strident, dur.

METALICI, Munții ~ (ERZGEBIRGE [e:rtsgebirge] sau **KRUŠNÉ HORY** [kruʃne hori]), masiv muntos hercinic în Europa Centrală, la granița Cehiei cu Germania. Alcătuit din gnaisuri, micașisturi și granite. Alt. max.: 1 244 m (vf. Klinovec). Culmi netede cu aspect de platouri. Expl. de min. feroase și neferoase (wolfram, bismut, uraniu, staniu, plumb, zinc).

METALIFER, -Ă (< fr.; {s} gr. *metallon* „metal" + lat. *fero* „a purta") adj. (Despre minerale, minereuri și zăcăminte ale acestora) Care conține metale (adesea exploatate și extrase pe cale industrială), bogat în metale.

METALIFERI, Munții ~, masiv muntos în S M-ților Apuseni, între valea Ampoiului și Valea Roșie (afl. dr. al Mureșului), cu altitudini ce variază între 500 și 1 000 m; alt. max.: 1 170 m (vf. Fericeli). Constituiți din fliș cretacic (gresii, marne, argile, conglomerate), șisturi cristaline, calcare, piroclastite vulcanice. Relief vulcanic și carstic, cu conuri distruse de eroziune; depresiuni intramontane (Zlatna, Băița, Luncoiu, Ilia ș.a.). Expl. de aur, argint, mercur, pirite și sulfuri complexe. Păduri de foioase.

METALIMBĂ (METALIMBAJ) (< *meta-* + *limbă,* după fr. *métalangue*) s. f. (LOG.) Totalitatea enunțurilor despre o anumită limbă (naturală sau formalizată), care este supusă analizei; limba cercetată este denumită în raport cu **m.**, *limbă obiect.*

METALIZA (< fr.) vb. I tranz. A executa operația de metalizare.

METALIZARE *(< metaliza)* s. f. Operație de acoperire a suprafeței unor obiecte cu un strat de metal sau de aliaj, pentru a le conferi noi proprietăți fizice, chimice sau mecanice. Există **m.** electrolitică, chimică sau prin pulverizare.

METALLICA, grup american de hard-rock și trash-metal. Constituit în 1981, în California, în jurul lui Lars Ulrich și James Alan Hetfield. Simbolul unei generații ale cărei angoase se reflectă într-o muzică densă, vindicativă, dar extrem de elaborată. Texte cu mesaj social. Discografie selectivă: „Metallica", „Live Shit, Binge and Purge" etc.

METALO- (< fr.; {s} gr. *metallon* „metal") Element de compunere cu sensul de „metalic" sau „care conține metal" cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

METALOCERAMICĂ (< fr. {i}) s. f. Ramură a metalurgiei care se ocupă cu obținerea pulberilor metalice și cu transformarea lor în corpuri compacte prin presare și încălzire. Produsele, obținute prin **m.** din aliaje greu fuzibile, au proprietăți deosebite și forme cu dimensiuni precise care nu mai necesită prelucrări ulterioare. Sin. *metalurgia pulberilor.*

METALOFIZICĂ (< *metalo-* + *fizică*) s. f. Ramură a fizicii care studiază structura și proprietățile metalelor și aliajelor, condițiile de echilibru termodinamic și caracterul proceselor ce au loc în ele (difuzia, transformările de fază etc.). În cadrul **m.** sunt cercetate rezistența, plasticitatea, conductibilitatea electrică etc. și alte proprietăți ale metalelor și aliajelor.

METALOFON adj. (MUZ.) (Despre un instrument de percuție) Construit din corpuri sonore metalice (clopote, celestă etc.).

METALOGENIE (< fr.) s. f. Ramură a geologiei care se ocupă de studiul legilor de formare și repartiție a zăcămintelor metalifere în crusta terestră.

METALOGICĂ (< fr.) s. f. Disciplină care studiază fundamentele logicii, sistemele logice, expresiile logice și raporturile dintre acestea.

METALOGRAFIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține metalografiei, referitor la metalografie.

METALOGRAFIE (< fr. {i}; {s} *metalo-* + gr. *graphein* „a scrie") s. f. **1.** Ramură a metalurgiei care studiază structura metalelor și a aliajelor, precum și legătura dintre structura și proprietățile lor fizice. **2.** (POLIGR.) Procedeu de tipar înalt care folosește clișee metalice gravate cu dalta (pentru tipărirea bancnotelor, acțiunilor, timbrelor etc.).

METALOGRAVURĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** Procedeu de gravare cu dalta a clișeelor metalice, folosit în poligrafie. **2.** Clișeu metalic gravat prin procedeul de mai sus.

METALOID (< fr. {i}; {s} *metalo-* + gr. *eidos* „aspect") s. m. (CHIM.) Element (chimic) care prezintă caracteristicile externe ale unui metal, dar se comportă chimic atât ca un metal, cât și ca un nemetal (ex. arsenicul și antimoniul). Sunt rele conducătoare de căldură și electricitate. Fac parte din blocul *p* al sistemului periodic și se situează deasupra diagonalei care unește borul cu astatiniul. Sin. (înv.) *nemetal*.

METALOLOGIE (< fr.; {s} *metalo-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Știință care studiază legătura dintre componența, structura și proprietățile metalelor și legitățile variației acestor proprietăți sub influența acțiunilor mecanice, termice, chimice etc. Constituie baza științifică a obținerii materialelor metalice cu proprietăți prestabilite, fiind strâns legată de *metalofizică*.

METALOOPTICĂ (< *metalo-* + *optică*) s. f. Ramură a fizicii care studiază interacțiunea metalelor cu undele electromagnetice, dintr-un domeniu larg de lungimi de undă, inclusiv domeniul optic.

METALOPLASTIE (< fr.) s. f. Operație de acoperire a unei plăci metalice (din oțel, aluminiu, titan etc.), pe una sau pe ambele părți, cu o peliculă de polimer (ex. polietilenă, fluoroplast etc.). Materialele obținute, fiind rezistente la coroziune, sunt folosite la finisarea decorativă a pereților și a perișurilor, la fabricarea caroseriilor de automobile etc.

METALOTERAPIE (< fr. {i}; {s} *metalo-* + gr. *therapeia* „tratament") s. f. Tratament cu diferiți compuși metalici (ex. săruri de fier), utilizat în unele boli (anemie, reumatism etc.).

METALOTERMIE (< fr. {i}; {s} *metalo-* + gr. *therme* „căldură") s. f. Procedeu de obținere a unor metale din compușii lor (oxizi, sulfuri, cloruri etc.) prin reducerea acestora cu ajutorul unui alt metal, a cărui afinitate față de oxigen, sulf etc. este mai mare decât a metalului care se extrage. În timpul acestei reduceri are loc o degajare de căldură (ex. *aluminotermie*).

METALURGIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține metalurgiei, privitor la metalurgie, folosit în metalurgie.

METALURGIE (< fr.; {s} lat. *metallurgia* și gr. *metallurgein* „a extrage minereuri", „a prelucra metale") s. f. **1.** Tehnica extragerii metalelor, a elaborării aliajelor (industriale), precum și a prelucrării lor în semifabricate (pentru laminare și forjare). Procesele metalurgice se aplică și pentru producerea materialelor nemetalice, inclusiv a semiconductorilor. **M.** este una dintre ramurile principale ale industriei moderne. **2.** Știință care are ca obiect studiul proprietăților fizice și chimice ale metalelor și aliajelor lor, precum și al proceselor fizico-chimice care intervin în operațiile din cadrul **m. (1).** ✧ *Metalurgia pulberilor* = metaloceramică.

METALURGIST (< fr.) s. m. Persoană calificată pentru prelucrarea industrială a metalelor; specialist în metalurgie.

METAMAGNETISM (< fr. {i}) s. n. (FIZ.) Formă specifică de magnetism, prezentată de unele substanțe (ex. elementele din familia pământurilor rare); se manifestă în intervale limitate de temperatură, apărând adesea ca stadiu intermediar între feromagnetism și paramagnetism.

METAMATEMATICĂ (< fr. {i}) s. f. Știință care cercetează teoriile și adevărurile matematice din punctul de vedere al logicii matematice (de pildă în sensul formalismului lui D. Hilbert). În sens restrâns, termenul se folosește ca sinonim al *teoriei demonstrațiilor*.

METAMER (< fr. {i}; {s} *meta-* + gr. *meros* „parte") s. n. **1.** (ZOOL.) Fiecare dintre elementele constitutive ale corpului viermilor anelizi și artropodelor, asemănătoare ca structură și orânduite succesiv; segment. **2.** (EMBRIOL.) Segment primitiv al embrionului.

METAMERIE (< fr. {i}) s. f. **1.** (ZOOL.) Împărțire a corpului unor animale în metamere **(1).** **2.** (EMBRIOL.) Divizare a mezodermului și a corpului în metamere **(2).**

METAMICTIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre un compus anorganic sau mineral cristalizat) Care are tendința de a trece din stare cristalină în stare amorfă, sub acțiunea razelor alfa provenite prin dezintegrarea radioactivă a elementelor radioactive pe care le conțin.

METAMORFIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (Despre minerale, roci, formații geologice, zăcăminte de substanțe minerale utile) Care provine din metamorfism, care se datorează metamorfismului. ✦ Privitor la metamorfism. ✧ *Proces m.* = metamorfism. *Rocă m.* = rocă născută prin transformarea în stare solidă a unor roci preexistente sub influența temperaturii ridicate *(r.m. de contact termic)*, a soluțiilor fierbinți metamorfozante *(r.m. de contact metasomatic)*, datorate apropierii corpurilor eruptive fierbinți sub influența presiunii ridicate *(r.m. cataclastice)* sau a presiunii și temperaturii *(r.m. cristaline)* din zonele mobile ale scoarței terestre. ✧ *Zăcământ m.* = zăcământ născut ca atare, direct, prin procesele de metamorfism.

METAMORFISM (< fr. {i}; {s} *meta-* + gr. *morphe* „formă") s. n. (GEOL.) Transformarea în stare solidă a rocilor (mineralogică, chimică și structurală) sub influența temperaturii *(m. de contact termic)*, a presiunii din zonele de dislocație *(m. dinamic)*, a soluțiilor metamorfozante *(m. metasomatic)* sau a acțiunii combinate a presiunii și a temperaturii din zonele de orogeneză *(m. dinamometric* sau *regional)*. În procesele de **m.** iau naștere rocile metamorfice (corneene, skarne, șisturi cristaline) și zăcăminte de substanțe minerale utile. ✧ *M. regional* = cel mai important proces de metamorfism, prin care, în zonele de orogeneză, iau naștere șisturile cristaline (filite, cuarțite, micașisturi, gnaisuri, amfibolite, calcare cristaline etc.), roci intens transformate și cutate. *M. retrograd* = retromorfism, diaftoreză.

METAMORFOZA (< fr.) vb. I refl. **1.** (BIOL.) A se dezvolta prin metamorfoză. **2.** A se transforma schimbându-și înfățișarea sau, *fig.*, caracterul, comportarea. ✦ Refl. și tranz. (MITOL.) A se preface prin mijloace supranaturale în animal, plantă sau lucru neînsuflețit.

METAMORFOZAT -Ă (< *metamorfoza*) adj. **1.** (GEOL.) Care a suferit un metamorfism, care a fost afectat de metamorfism. ✧ *Zăcământ m.* = zăcământ care, format inițial prin diferite procese, și-a schimbat structura sau compoziția sub influența metamorfismului. **2.** Care a suferit o metamorfoză; schimbat, transformat, modificat.

METAMORFOZĂ (< fr.; {s} gr. *metamorphosis* „transformare") s. f. **1.** (ZOOL.) Ansamblu de transformări succesive morfofiziologice și comportamentale în dezvoltarea individuală a unor animale (viermi, insecte artropode, moluște, batracieni etc.) de la ieșirea din ou și până la stadiul adult. **2.** (BOT.) Transformare morfologică și funcțională a unor organe ale plantelor (ex. a frunzei în bractee, sepale, petale etc.). **3.** Transformare, schimbare a înfățișării sau, *fig.* a caracterului, a comportării cuiva. ✦ (MITOL.) Transformare, prefacere a unei ființe umane, a unei zeități, prin mijloace supranaturale, în plantă, în animal sau în lucru neînsuflețit.

METAN (< fr. {i}) s. n. Hidrocarbură saturată aciclică. Gaz incolor și inodor care arde în aer cu flacără albăstruie. Se degajă din materiile organice în putrefacție și constituie grizu în minele de cărbuni. Este întrebuințat drept combustibil gazos cu putere calorică mare și la fabricarea negrului de fum. În industria petrochimică, gazul metan este valorificat prin chimizare, pentru obținerea amoniacului, acetilenei, acidului cianhidric, metanolului, aldehidei formice etc.

METANARAȚIUNE (< *meta* + *narațiune*) s. f. Modalitate de relatare a unor evenimente, prezentă în literatura postmodernă, în care fragmentele urmează o ordine aleatorie.

METANIE s. f. v. **mătanie**.

METANOL (< fr.) s. m. (CHIM.) Lichid incolor, cu p.f. 65,5°C, inflamabil, toxic (provoacă orbirea și moartea), folosit ca dizolvant la fabricarea formaldehidei, în industria coloranților, la lichid antigel etc.; alcool metilic.

METAPLASMĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** (LINGV.) Schimbare survenită în forma unui cuvânt prin adăugarea sau prin înlăturarea unui sunet; formă a cuvântului rezultată din această schimbare. **2.** (MED.) Incluziune elaborată în protoplasma celulară.

METAPLAZIE (< fr. {i}; {s} gr. *metaplasso* „a transforma") s. f. Transformare a unui țesut în altul cu o structură morfologică diferită, anormal prin localizarea sa (ex. **m.** mucoasei gastrice în mucoasă intestinală).

METAPOLITICĂ (< *meta-* + *politică*) s. f. Teoria despre știința politică, având ca obiect analiza limbajului, scopurile și limitele acestei științe.

METAPSIHIC, -Ă (< fr.) adj. Termen caracterizând un fenomen psihic neobișnuit sau care încă nu și-a găsit o explicație științifică.

METAPSIHOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Studiul fenomenelor metapsihice; parapsihologie. ✦ (La S. Freud) Sistem de concepte care permit abordarea teoretică a proceselor psihice.

METASOMATOZĂ (< fr. {i}; {s} *meta-* + gr. *somat-* „corp") s. f. (PETROGR.) Proces de substituire, moleculă cu moleculă, a elementelor dintr-un mineral cu altele noi aduse de soluții sau topituri magmatice; ca rezultat al **m.** apar skarnele, uneori și concentrații însemnate de minereuri de fier, polimetalice, de metale rare sau prețioase etc.

METASTABIL, -Ă (< fr., după *stabil*) adj. (FIZ.; despre echilibru) Care aparent este stabil, dar se distruge cu ușurință la o mică perturbație exterioară.

METASTASIO, Pietro (numele grecizat al lui *P. Trapàssi zis il ~*) (1698–1782), scriitor italian. Poet oficial al Curții imperiale din Viena. Elev al clasicistului G.V. Gravina. Abil versificator. Creator al melodramei („Didona părăsită", „Clemența lui Titus", „Olimpiadele", „Temistocle", „Artaxerxe", „Regele cioban"). Eseuri critice („Extras din «Arta poetică» a lui Aristotel", „Observații asupra teatrului grec"). Pe baza libretelor sale au creat opere Händel, Mozart, Haydn, în care a cântat prietena sa, Marianna Benti Bulgarelli.

METASTAZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *metastasis* „schimbare", „deplasare") s. f. **1.** (MED.) Apariția în cursul unei boli a unui focar patologic secundar într-o regiune a corpului situată la distanță de focarul patologic primar. **M.** poate fi infecțioasă sau canceroasă. În cazul cancerului, focarul apare prin proliferarea celulelor provenind dintr-o tumoară primitivă, care circulă printr-un conduct natural (ex.: bronhie) sau, cel mai adesea, pe cale sangvină ori limfatică. **2.** (LINGV.) Faza finală a articulării unui sunet.

METATARS (< fr. {i}) s. n. Parte a scheletului piciorului situată între tars și falange.

METATARSIAN, -Ă (< fr., engl.) adj., s. n. **1.** Adj. Care se referă la metatars. **2.** S. n. Fiecare dintre cele cinci oase care alcătuiesc metatarsul.

METAȚECT s. n. (GEOL.) Masă mobilizată prin topirea parțială a rocilor magmatice, metamorfice și sedimentare afectate, prin îngropare, de procese de ultrametamorfism. Prin consolidare *in situ* sau prin injectare în structurile superioare rezultă migmatite. Sin. *neosom.*

METATEORIE (< fr.) s. f. (LOG.) Teorie care studiază structura, sistemul conceptual și metodele unei teorii date (ex. **m.** logicii sau metalogica, **m.** matematicii sau metamatematica) în scopul stabilirii limitelor valabilității și a celor ale domeniului de aplicabilitate a respectivei teorii, precum și a găsirii metodelor de construire mai rațională a acesteia.

METATERIENI (< fr.) s. m. pl. Subclasă de mamifere primitive, caracterizate prin absența placentei. Cuprinde marsupialele.

METAȚEZĂ (< fr.) s. f. Modificare fonetică produsă prin schimbarea locului sunetelor sau al silabelor dintr-un cuvânt.

METATORACE (METATORAX) (< fr.) s. n. (ENTOM.) Al treilea segment al toracelui la insecte, care de obicei poartă a doua pereche de aripi.

METAXÁS, Ioánnis (1871–1941), general și om politic grec. Fondator al Partidului Monarhist Liberal (1920). Prim-min. al Greciei (apr.-aug. 1936), a instituit un regim militar autoritar (aug. 1936–ian. 1941). A fost silit să părăsească puterea în urma intervenției trupelor Axei în Grecia.

METAZOARE (< fr.; {s} *meta-* + gr. *zoon* „animal") s. n. pl. Subregn de animale constituite dintr-un număr mare de celule, variate ca structură și specializate funcțional (ex. spongieri, celenterate, viermi, moluște, artropode, echinoderme, cefalocordate, tunicieri, vertebrate).

METEAHNĂ s. f. **1.** Defect, cusur, lipsă, imperfecțiune; *fig.* patimă, slăbiciune, viciu, **2.** Boală; infirmitate.

METEȘCI (< fr.; gr. *metoikos*) s. m. pl. Categorie socială în Grecia antică având unele prerogative juridice, dar lipsită de drepturi politice, din care făceau parte străinii stabiliți într-un *polis*.

METELLUS, numele unei familii nobiliare de origine plebeiană din Roma antică. Mai importanți: **1. Lucius Caecilius M.** (?–221 î.Hr.), general roman în timpul primului război punic (264–241 î.Hr.). Consul (251–241 î.Hr.). **2. Quintus Caecilius M. Macedonicus** (190–115 î.Hr.), general. Praetor (148 î.Hr.). A înăbușit răscoala antiromană, condusă de Andriscus (146 î.Hr.), ocupând Grecia centrală și Megara. Consul (143 î.Hr.) și proconsul în *Hispania Citerior.* Adversar al fraților Gracchi. **3. Quintus Caecilius M. Numidicus** (?–91 î.Hr.), consul (109 î.Hr.) și comandant a trei expediții (111–105 î.Hr.) împotriva lui Iugurta, regele Numidiei.

METEMPSIHOZĂ (< ngr., fr.) s. f. Credință privind transmigrația sufletelor individuale, care ar străbate, în vederea purificării, un lung ciclu de încarnări succesive în plante, animale și oameni (ex. religia hindu, religia Egiptului antic, orfismul, pitagoreismul și unele religii primitive din America de Nord și din Australia).

METENCEFAL (< fr.) s. n. Parte a creierului embrionar din care derivă cerebelul, protuberanța cerebrală și ventriculul al 4-lea cerebral.

METEOR (< it., ngr., fr., germ.) s. m. **1.** Fenomen atmosferic de natură apoasă (*hidrometeor,* de ex. brumă, chiciură, polei, rouă, ceață etc.), electrică (ex. fulgere, trăsnete) sau optică (ex. crepuscul, curcubeu, halou, miraj, rază verde etc.). **2.** Fenomen luminos în atmosfera superioară a Pământului, care se ivește noaptea pe cer și se deplasează cu mare viteză, lăsând o dâră ce dispare după scurt timp; apare datorită pătrunderii în atmosferă a corpurilor solide din spațiul cosmic, care, din cauza vitezei mari (11–72 km/s) și a frecării cu aerul, sunt incendiate și volatilizate, provocând ionizarea aerului; ajung numai rareori până la sol. Sin. *stea căzătoare.*

METEORA, zonă stâncoasă pe care se află un complex de mănăstiri, situată în reg. *Tesalia* din Grecia centrală. Primul schit (Dupiani) a luat ființă în sec. 11, iar biserica acestuia, cu hramul Sf. Gheorghe, a fost construită la începutul sec. 13 (renovată în 1867 și 1974). Alte mănăstiri: *Russano,* cu biserica Metamorfosis (Schimbarea la Față), construită, în 1288, de călugării Nicodim și Benedict (cu fresce interioare din 1552 și 1580), pe vârful stâncii Plati Litho (Piatra Lată), la 613 m alt. În 1344, călugărul Athanasios (sau mucenicul Athanasios Meteoritis) a întocmit un regulament după care se desfășoară și astăzi viața monahală; *Kalambaka,* cu biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 11, cu fresce din sec. 12 și din 1573), în stil bizantin; *Sf. Ștefan,* cu bisericile Sf. Ștefan, ctitorie călugărească din 1192, refăcută în sec. 14, și Sf. Haralambie (1798); *Varlaam,* cu bisericile Sf. Trei Ierarhi (sec. 14, refăcută în 1518 și renovată în 1627) și Duminica Tuturor Sfinților (1542–1562).

METEORIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** Care aparține meteorilor **(1)**, referitor la aceștia. ✧ *Apă m.* = apa care provine din precipitații atmosferice. **2.** Care aparține meteorilor **(2)**, privitor la aceștia. ✦ Fig. Trecător, efemer.

METEORISM (< fr. {i}; {s} gr. *meteorismos* „umflare") s. n. Mărirea volumului abdomenului provocată de acumularea de gaze în stomac sau în intestin și care dă senzația de balonare; flatulență.

METEORIT (< fr. {i}) s. m. Fragment de corp ceresc provenit din spațiul cosmic, care poate străbate atmosfera Pământului ajungând până la sol (ex. aeroliții, tectitele etc.). În funcție de compoziția lor chimică există *sideriți* sau **m.** metalici (conținând în principal fier și nichel), *sideroliți,* cu compoziție mixtă (metalico-pietroasă) și *aeroliți* sau **m.** litoizi, având în compoziție numai silicați. Impactul acestora cu solul produce (uneori) explozii, cratere, cutremure și incendii (ex. **m.** tungus). Se apreciază că anual cad pe Pământ c. 20 000 t de **m.** În apropiere de Grootfontein (Namibia) au fost găsite, în 1920, rămășițele celui mai mare **m.** din lume (Hoba West), având greutatea de c. 60 t.

METEORITIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care aparține meteoriților, privitor la meteoriți.

METEOROGRAF (< fr. {i}; {s} fr. *météoro[logique]* „meteorologic" + gr. *graphein* „a scrie") s. n. Aparat complex care măsoară și înregistrează, simultan și continuu, presiunea atmosferică, temperatura și umiditatea aerului.

METEOROLOG (< fr. {i}) s. m. Specialist în meteorologie.

METEOROLOGIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține meteorologiei, privitor la meteorologie.

METEOROLOGIE (< fr.) s. f. Știință care studiază proprietățile atmosferei și fenomenele care se petrec în cadrul acesteia. După problemele pe care le studiază, se deosebesc: *m. generală* (cercetează și interpretează ansamblul fenomenelor din atmosferă), *m. sinoptică* (studiază macroprocesele circulației generale a atmosferei, respectiv formarea cicloanelor, fronturile atmosferice ș.a. și efectuează cercetări, pe baza analizei hărților sinoptice și a informațiilor furnizate de stațiile meteorologice, în scopul elaborării prevederilor de timp), *m. dinamică* (studiază mișcările maselor de aer), *fizica atmosferică* (studiază compoziția și structura atmosferică, circulația căldurii și regimul termic din atmosferă și de la supr. Pământului), *aerologia și climatologia.* ✧ *M. agricolă* = disciplină care stu-

Meteora. Mănăstirea Varlaam

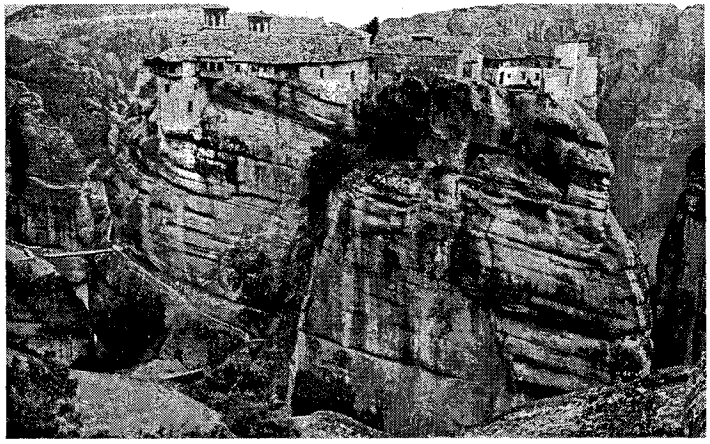

diază influențele fenomenelor meteorologice asupra vegetației cultivate, în diferite perioade ale dezvoltării plantelor. *M. spațială* = ansamblu de activități meteorologice care folosesc tehnologie spațială de tipul sateliților meteorologici.

METEOROPAT, -Ă (< fr.) adj. (Despre o persoană) Care reacționează patologic la schimbările de vreme.

METEOROPATOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul stărilor patologice provocate sau influențate de factorii meteorologici.

METEOROSENSIBILITATE (< fr.) s. f. Fenomen biologic general caracterizat prin sensibilitate la schimbarea vremii (ex. insomnie, somnolență, stare de tensiune, diverse dureri etc.); poate duce chiar la declanșarea unei boli.

METEOROTROPISM (< fr.) s. n. (MED.) Particularitate a unor boli de a prezenta exacerbări ale simptomatologiei subiective și obiective sub influența factorilor meteorologici (ex. în boli reumatismale sau cardio-vasculare ca: hipertensiunea arterială, angina pectorală; în boli digestive ca: ulcerul).

METEREZ (< tc.) s. n. **1.** Val de pământ, întărit cu nuiele sau cu alt material lemnos, prevăzut din loc în loc cu mici deschizături (creneluri) pentru tragere; val[2]. **2.** Partea superioară a unui turn sau a unui zid de apărare, prevăzută cu deschizături pentru trageri.

METEȘ, com. în jud. Alba, situată la poalele de S ale M-ților Trascău, pe râurile Ampoi și Ampoița; 3 163 loc. (2000). În satul **M.**, menționat documentar în 1338, au fost descoperite urmele unei necropole din milen. 3 î.Hr., iar în satul Ampoița, vestigiile a două așezări de tip Coțofeni, ale uneia de tip Wietenberg și ale unei așezări romane. Bisericile cu același hram — Adormirea Maicii Domnului, în satele Ampoița (sec. 17), **M.** (1780) și Poiana Ampoiului (1780). În arealul com. **M.** se află un izbuc și două rezervații geologice (calcarele de la Ampoița și Piatra Corbului).

METEȘ, Ștefan (1886/1887–1977, n. sat Geomal, jud. Alba), istoric român. M. coresp. al Acad. (1919). Director al Arhivelor Statului din Cluj (1922–1947), instituție pe care a organizat-o, contribuind la achiziționarea a numeroase documente. Studii de istorie socială și în domeniul istoriei bisericii („Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria", „Păstorii ardeleni în Principatele Române", „Emigrări românești din Transilvania în sec. XIII–XIX", „Din istoria artei religioase la români"). Arestat de autoritățile comuniste și deținut în închisoarea de la Sighet (1950–1955).

METHEMOGLOBINĂ (< fr.) s. f. Produs de oxidare a hemoglobinei în care fierul, ce trece din stare feroasă în stare ferică (sub acțiunea unor oxidanți ca anilina, acidul acetilisalicilic, cianura de potasiu etc.), pierde puterea de a fixa oxigen (nu mai realizează schimburile respiratorii). În mod normal, sângele conține 2% **m.**

METICULOS, -OASĂ (< fr.) adj. Care lucrează cu multă atenție și finețe, preocupat de un lucru până la amănunt; scrupulos, pedant. ✦ (Și adv.) Făcut cu multă atenție și migală, minuțios, amănunțit.

METICULOZITATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi meticulos; pedanterie; minuțiozitate.

METIL (< fr. {i}) s. m. Radical organic monovalent ($-CH_3$), derivat din metan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

METILCELULOZĂ (< fr.) s. f. Eter metilic al celulozei, obținut prin tratarea celulozei, în mediu alcalin, cu sulfat sau clorură de metil. Se utilizează ca apret în industria textilă; tiloză.

METILEN (< fr., germ. {i}; {s} gr. *methy* „băutură alcoolică" + *hyle* „lemn") s. m. Radical organic bivalent ($= CH_2$), derivat din metan prin îndepărtarea a doi atomi de hidrogen.

METILETILCETONĂ (< fr. {i}) s. f. Compus organic lichid cu miros caracteristic, utilizat ca solvent și ca intermediar la fabricarea unor medicamente, rășini sintetice ș.a.

METILIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre compuși) Care derivă din metan. ✧ *Alcool m.* = metanol.

METILMORFINĂ (< *metil* + *morfină*) s. f. (FARM.) Codeină.

METILORANJ (< fr. {i}) s. n. Substanță organică din clasa coloranților azoici, folosită ca indicator **(II 3)**. Este galben într-o soluție bazică, portocaliu într-o soluție neutră și roșu într-o soluție acidă. Sin. *heliantină.*

METIONINĂ (< fr. {i}) s. f. Aminoacid esențial pentru procesele vitale, conținând cantități mari de sulf, folosit ca medicament în tratamentul afecțiunilor hepatice.

METIS, -Ă (< fr.) s. m. și f. **1.** Descendent provenit din încrucișarea a două persoane de rase diferite, dar în cadrul aceleiași specii (europid cu negrid, europid cu mongolid etc.). **2.** (Și adj.) (Animal) provenit din încrucișarea a doi indivizi de rase diferite.

METISAJ (< fr.) s. n. Încrucișare, amestec de rase animale sau vegetale. ✦ (ZOOL. și BOT.) Hibridare.

METOC (MITOC) (< sl., ngr.) s. n. Mănăstire mică, subordonată administrativ unei mănăstiri mai mari. ✦ Cătun mănăstiresc pe lângă o mănăstire, locuit de călugări (în trecut și de robi mănăstirești).

METODĂ (< fr., lat., germ.) s. f. **1.** Mod de cercetare, de cunoaștere și de transformare a realității; mod de a proceda, procedeu sau ansamblu de procedee folosite în vederea cunoașterii unui obiect *(m. de cunoaștere).* ✧ (LINGV.) *M. comparativ-istorică* = metodă de cercetare care constă în compararea faptelor similare din limbi care derivă din aceeași limbă de bază. Când pentru limba de bază nu există texte, metoda își propune reconstituirea ei. **2.** Cale, procedeu, ansamblu sau succesiune de procedee urmate în vederea obținerii unui rezultat; metodologie **(4)**. ✦ Manieră de a proceda. **3.** Mod organizat, sistematic de lucru, de gândire; alcătuire, desfășurare sistematică a unei lucrări. V. *sistem.* **4.** Totalitatea procedeelor practice folosite la predarea unei discipline. ✦ Manual cuprinzând regulile de învățare a unei limbi, a unui instrument muzical etc.

Ștefan Meteș

METODIC, -Ă (< fr., lat.) adj. (Și adv.) Care este alcătuit după o metodă, care se desfășoară după un plan organizat; sistematic.

METODICĂ (< germ., rus.) s. f. (PEDAG.) Parte a didacticii generale care studiază metodele și formele de predare, adaptate la specificul fiecărui obiect de învățământ. ✦ Carte care normează aceste metode și forme.

METOD|ISM (< fr. {i}) s. n. (REL.) Confesiune protestantă rigoristă, care s-a separat de Biserica anglicană, fondată în sec. 18 de frații John și Charles *Wesley;* promovează o viață ascetică cu respectarea posturilor și studiul „metodic" al învățăturilor „Bibliei". Azi este răspândită în special în S.U.A.

METOD|IST[1], **-Ă** (< *metodă*) s. m. și f. Specialist în metodică.

METOD|IST[2], **-Ă** (< fr. {i}) s. m. și f. Adept al metodismului.

METODIU (820–885), cărturar slav originar din Salonic. Împreună cu fratele său, Chiril, a creat alfabetul chirilic și a răspândit creștinismul (din 863) în Moravia și, după moartea lui Chirii, în Panonia; a început să traducă „Biblia" în limba slavă. Episcop de Sirmium. Canonizat. Prăznuit la 14 iun.

METODOLOGIC, -Ă (< fr., germ.) adj. Care aparține metodologiei, privitor la metodologie.

METODOLOG|IE (< fr. {i}; {s} gr. *methodos* „metodă" + *logos* „studiu") s. f. **1.** Parte a filozofiei care studiază metodele de cunoaștere; știință sau teorie despre metodă **(1). 2.** Ansamblul metodelor de cercetare folosite într-o știință (ex. **m.** fizicii). **3.** Metodă de cunoaștere cu maximum de generalitate; metoda cea mai generală de cunoaștere. **4.** Metodă **(2).**

METOHIA v. **Kosovo și Metohia.**

METOL (< fr., germ. {i}) s. m. (CHIM.) Genol.

METONIMIC, -Ă (< fr.) adj. Care are caracterul unei metonimii, care se bazează pe metonimie.

METONIM|IE (< fr.) s. f. Figură de stil constând dintr-o inversare voluntară a categoriilor logice. **M.** poate exprima cauza prin efect, efectul prin cauză, abstractul prin concret, moralul prin fizic, posesorul prin lucrul posedat, partea prin întreg. V. *sinecdocă.*

METOPĂ (< fr., lat.) s. f. Element al frizei unui templu doric cuprins între triglife, constând dintr-o placă, de obicei decorată cu basoreliefuri.

METOXIBENZEN (< fr.) s. n. (CHIM.) Anisol.

METRAJ (< fr.) s. n. Lungime a unui obiect (măsurată în metri); *spec.* cantitatea de material, în special de țesături, care se măsoară cu metrul. ✧ *(Film de) scurt m.* = film care are o lungime de maximum 1 500 m de peliculă. *(Film de) lung m.* = film care are o lungime mai mare de 1 500 m de peliculă.

MÉTRAUX [metro], **Alfred** (1902–1963), etnolog elvețian. Prof. univ. la Tucumân. A studiat istoria religiilor și modul de viață a populațiilor din America Latină și în special a amerindienilor voodoo din Haiti („Insula Paștelui", „Civilizația materială a triburilor tupi-guarani", „Istoria voodoo haitian").

METRIC, -Ă (< fr., germ.) adj., s. f. **I.** Adj. **1.** (Despre sisteme de unități de măsură) Care are metrul **(1)** drept unitate fundamentală pentru lungime. **2.** (MAT.; despre mărimi) Care are calitatea de a admite o măsură **(3).** ✧ *Relații metrice* = relații între valorile segmentelor de dreaptă ale unei figuri geometrice. *Spațiu m.* = mulțime de elemente sau de puncte în care se asociază, la orice pereche de puncte, (sau elemente) ale sale un număr numit distanța dintre cele două puncte. **3.** (STIL.) Care se referă la metru **(2),** compus într-un anumit metru **(2). II.** S. f. **1.** Ramură a poeticii care studiază structura versurilor și a unităților prozodice. **2.** Ramură a muzicii care se ocupă cu studiul metrului **(3). 3.** (MAT.) Funcție care asociază fiecărei perechi de puncte ale unui spațiu un număr egal cu măsura distanței dintre cele două puncte.

METRITĂ (< fr. {i}; {s} gr. *metra* „uter") s. f. Inflamație acută sau cronică a uterului, manifestată prin dureri, hemoragii, febră etc.

METRO[1]**- (-METRIE, -METRU)** (< fr.; {s} gr. *metron* „măsură") Element de compunere cu sensul de „măsură, măsurare", „aparat de măsură", „unitate de măsură în sistemul metric" și care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

METRO[2] s. n. v. **metrou.**

METRO-GOLDWYN-MAYER [metrəu gəuldwin meiər] **(MGM),** una dintre cele mai cunoscute case de film americane. Fondată (1924) la Hollywood, s-a remarcat prin promovarea „star-sistemului" (Greta Garbo, F. Astaire, Elisabeth Taylor ș.a.).

METROANEXITĂ (< fr.; {s} gr. *metra* „uter" + fr. *annexite* „anexită") s. f. Inflamație acută sau cronică a uterului și a anexelor acestuia (trompe și ovare).

METROLOGIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care aparține metrologiei, privitor la metrologie.

METROLOG|IE (< fr. {i}; {s} *metro-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Știință care se ocupă cu măsurătorile fizice precise, cu unitățile și procedeele de măsură cu elaborarea metodelor de determinare a preciziei măsurătorilor, a bazelor de asigurare a unității măsurătorilor și a uniformității mijloacelor de măsură etc. ✦ Ansamblul activităților legale și administrative privind păstrarea și reproducerea etaloanelor, verificarea măsurilor și a instrumentelor de măsură etc.

METRONOM (< fr. {i}; {s} *metro-* + gr. *nomos* „regulă") s. n. Instrument (inventat de muzicianul german J.N. Maelzel în 1816) care, prin bătăile regulate ale unui pendul, marchează intervale de timp egale, de regulă un timp muzical. Are o frecvență de 40–208 oscilații pe minut.

METRONOM|IE (< fr. {i}) s. f. Ramură a metrologiei care se ocupă cu studiul și cu perfecționarea etaloanelor de măsură.

METROPOLĂ (< fr.) s. f. **1.** Oraș-stat în Antichitate, considerat în raport cu coloniile sale. **2.** Stat considerat în raport cu coloniile subordonate lui. **3.** Denumire dată marilor orașe.

METROPOLITAN -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care aparține unei metropole **(3);** care are caracter de metropolă; originar dintr-o metropolă. **2.** S. n. (Rar) Metrou.

METROPOLITAN MUSEUM OF ART [metrəpolitən mjuziəm əv a:t], cel mai important muzeu din S.U.A. și unul dintre cele mai mari din lume. Fondat în 1870, la New York, în Central Park, s-a dezvoltat și s-a extins continuu, fiind unul din cele mai bogate din lume, datorită donațiilor particulare și a creșterii numărului de co-

lecții. Cuprinde secțiuni de artă orientală, egipteană, greacă, romană, din Extremul Orient, picturi (multe capodopere), sculpturi, lucrări de artă decorativă, artă contemporană, costume, arme și armuri etc.

METROPOLITAN OPERA [metrəpolitən opərə], teatru liric din S.U.A. (New York), înființat în 1883. După 1966, instalat în „Lincoln Center". Capacitate de 3 800 locuri. Spectacolele cântate frecvent în limba originară sunt susținute de cântăreți și dirijori de renume mondial.

METRORAGIE (< fr.; {s} gr. *metra* „uter" + *rhag* „a țâșni") s. f. Hemoragie uterină în afara ciclului menstrual.

METRORE (< fr.) s. f. Scurgere apoasă (lichid amniotic), mucoasă sau purulentă, provenind din cavitatea uterină.

METROU (METRO) (< fr.) s. n. Mijloc de transport în comun pe cale ferată urbană, cu precădere subterană, cu trenuri rapide, alcătuite obișnuit din 3–8 vagoane. În **m.** subterane, calea ferată se montează în tuneluri care au adâncimi de până la 60 m. Primul **m.** din lume a fost construit la Londra (1860–1863). Cele mai extinse rețele de **m.** sunt: la New York (1868, peste 500 km), Londra (408 km), Paris (1900, peste 300 km), Berlin (1902, 235 km), Moscova (1935, 230 km), Tōkyō (1927, 155 km), Ciudad de Mexico (1902, peste 140 km), Seul (1972, 120 km). **M.** din Moscova transportă cei mai mulți călători (mai mult de 2 miliarde pe an). În România, construcția primei linii de **m.** a început în anul 1975, în București, fiind dată în folosință la 16 nov. 1979; ulterior, s-au construit încă două magistrale, în prezent rețeaua având o lungime de peste 60 km. Sin. *metropolitan* **(2)**.

METRU (< fr., lat.) s. m. **1.** Unitate de măsură fundamentală pentru lungime (simbol: m); potrivit definiției adoptate în 1983 de Conferința XVII generală de măsuri și greutăți, **m.** este egal cu distanța parcursă de lumină în vid în 1/299 792 458 secunde. Prima definiție a **m.** ca „a zecea milioana parte din lungimea sfertului meridianului terestru" datează din 1791. În 1889, a fost definit ca „lungimea prototipului internațional" de platină iradiată, denumit *m. etalon,* păstrat la Sèvres (Franța). În 1960, **m.** a fost definit ca fiind egal cu 1 650 763,73 lungimi de undă

Gabriel Metsu: „Copil bolnav"

Quentin Metsys: „Cămătarul și soția sa"

în vid ale radiației care corespunde tranziției atomului de kripton 86 între nivelele energetice $2p_{10}$ și $5d_5$. ✧ *M. pe secundă* (simbol: m/s) = unitate de măsură pentru viteză. *M. pe secundă la pătrat* (simbol: m/s^2) = unitate de măsură pentru accelerație. **V.** *cub, pătrat.* ✦ Riglă de lemn, de metal, de material plastic etc., grup de rigle articulate, bandă metalică etc., care au, de regulă, lungimea de un **m. (1)** și sunt divizate în centimetri sau milimetri, servind la efectuarea măsurătorilor. ✦ Bucată de lemn (de foc) lungă de un **m. (1)**, stivă de lemn (de foc) înaltă și lată de c. un **m. 2.** Grup de silabe, constituind unitatea de măsură a unui vers; *p. ext.*, ritm determinat de împărțirea unui vers în silabe. **3.** (MUZ.) Ordinea succesiunii unităților de timp, determinată, de obicei, de accente tari sau slabe.

METSU [mețü], **Gabriel** (1629–1667), pictor olandez. Scene din viața cotidiană olandeză („Negustorii de păsări", „Piața de legume", „Copil bolnav", „Dejunul"), în care se remarcă prin virtuozitatea redării bogăției costumelor și a detaliilor de interior, ca și prin rafinamentul coloristic.

METSYS [mețseis], **Quentin** (1466–1530), pictor flamand. A activat în special la Anvers. Autor al unei vaste opere ce cuprinde portrete, scene de interior, picturi cu subiecte religioase, compoziția reprezentând o simbioză perfectă între spațiu și figura umană („Fecioara cu copilul", „Cămătarul și soția sa", „Adorația magilor").

METTERNICH [mețernih] **(METTERNICH-WINNEBURG), Klemens, prinț Wenzel Lothar von** (1773–1859), om politic austriac. Ministru de Externe (1809–1848) și cancelar (1821–1848) al Austriei. A negociat căsătoria lui Napoleon I cu Maria Luiza (1810). Inițial favorabil unei înțelegeri cu Franța, ulterior s-a alăturat adversarilor lui Napoleon (după 1813). După Congresul de la Viena (1814–1815), la care a avut un rol important și după formarea Sfintei Alianțe (1815), a devenit unul dintre arbitrii politici ai Europei, militând pentru menținerea sistemului politic creat la acest congres; adversar înverșunat al mișcărilor revoluționare și de eliberare națională. Înlăturat de la putere de revoluția din mart. 1848, a fugit la Londra (1848–1851). „Memoriile" sale, publicate de fiul său (în 1880–1884), au o mare valoare documentară.

METZ [mets], oraș în NE Franței (Lorena), port pe Moselle; 197,1 mii loc. (1990). Nod feroviar. Aeroport. Expl. de min. de fier. Siderurgie; constr. de automobile și de aparataj electrotehnic; produse chimice și alim.; ciment, încălțăminte. Centru comercial. Catedrala Saint-Martin (sec. 13–16), biserica Saint-Vincent (sec. 13), ansamblul arhitectural din Place des Armes (sec. 18). Muzeu. În Antichitate, s-a numit *Mediomatrici.* La începutul sec. 6, devine capitala Austrasiei. În 870, a intrat în componența regatului francilor de E. Din sec. 13 oraș imperial liber, alipit la regatul francez în 1552 (definitiv în sec. 17) și trans-

Jean Metzinger: „Femeie tricotând"

format într-o puternică fortăreață. În timpul Războiului Franco-Prusian, mareșalul francez A.F. Bazaine a fost încercuit cu o parte din trupe în fortăreață și silit să se predea la 27 oct. 1870. În 1871–1918 și 1940–1944, a aparținut Germaniei.

METZINGER [metsẽʒę], **Jean** (1883–1956), pictor francez. Împreună cu A. Gleizes, a publicat „Despre cubism", prima carte care explica noua orientare artistică. Lucrări în forme geometrice, plasate pe multiple planuri, în tonuri fine („Femeie, față-profil", „Femeie tricotând", „Femei cu ghitară").

METIANU, Ioan (1826–1916, n. Zărnești, jud. Brașov), mitropolit român. Unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Andrei Șaguna. Episcop al Aradului (1875–1898), arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria (1899–1916). Organizator și îndrumător al școlilor primare românești confesionale. A inițiat și condus lucrările de construire a catedralei mitropolitane din Sibiu (1902–1906). A apărat drepturile limbii materne în școlile românești.

METIANU, Nicolae I. (1881–1965, n. Odobești), medic român. Prof. univ. la București. Specialist în otorinolaringologie. A introdus noi metode și instrumente chirurgicale; a inițiat în România examenele endoscopice.

MEU, MEA (lat. *meus, mea*) pron. pos., adj. pos. **I.** Pron. pos. (Precedat de art. „al", „a", „ai", „ale") Înlocuiește

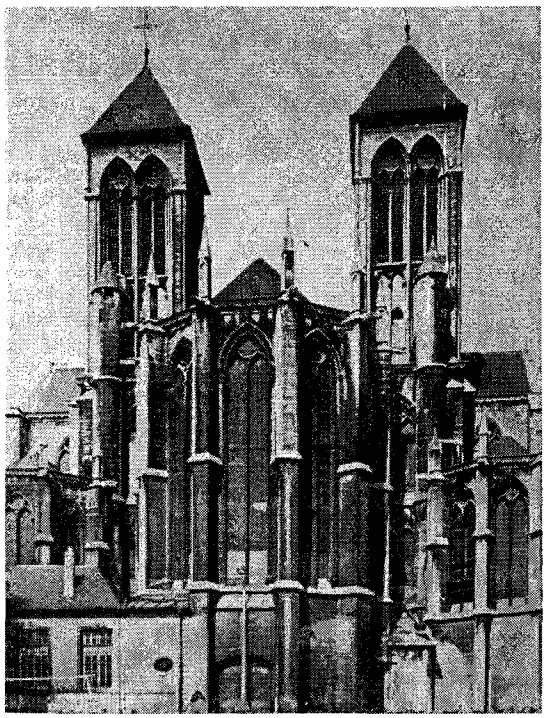

Metz. Biserica Saint-Vincent

Klemens Metternich

numele obiectului posedat de vorbitor și numele vorbitorului: *nu-mi place să scriu cu alte creioane, decât cu ale mele.* ✦ (Pop.) Indică soțul sau soția persoanei care vorbește: *al meu e om bun.* ✦ (La m. pl.) Indică familia sau rudele vorbitorului; *ai mei au plecat.* ✦ (La f. pl.) Indică preocupările, bunurile, obiceiurile vorbitorului; *și eu le am pe ale mele.* **II.** Adj. pos. **1.** (Indică posesiunea) Care aparține vorbitorului. *Hainele mele sunt curate.* **2.** (Indică dependența, legătura de înrudire, de prietenie etc.) *A sosit tatăl meu.* **3.** (Indică apartenența) *Conștiința mea.*

MEÙCCI, Antonio (1808–1889), inventator italian. Prieten cu G. Garibaldi, după evenimentele din 1831 este nevoit să emigreze în S.U.A. Interesat de electricitate și magnetism, a construit (1857) primul aparat telefonic alcătuit dintr-o diafragmă legată de un magnet, brevetat în 1871. În disputa cu *N.G. Bell* pentru prioritatea brevetului este declarat câștigător în 1886.

MEUNIER [mönię], **Constantin** (1831–1905), sculptor și pictor belgian. Tablouri sumbre și tragice („Episod din războiul țărănesc", „Martiriul Sf. Ștefan", „Peisaj industrial"). Tema principală a operei sale de sculptor o constituie figurile de muncitori, evocați cu o vigoare adeseori dramatică („Basorelief pentru Monumentul muncii din Bruxelles", „Hamal", „Semănătorul", „Miner").

MEUSE [möz] **(MAAS)**, râu în V Europei (Franța, Belgia, Olanda); 950 km. Izv. din Pod. Langres (Franța) și se varsă în delta Rinului pe un braț al acestuia. Comunică prin canale cu râurile vecine, formând sistemul de navigație din N Franței. Trece prin Verdun, Namur, Liège, Maastricht. În timpul primului război mondial, trupele franceze

au dezlănțuit, pe valea râului **M.**, o puternică ofensivă (26–28 aug. 1917), silind trupele germane să se retragă.

MeV (METR.), simbol pentru *mega-electronvolt.*

MEXIC 1. Statele Unite Mexicane (Estados Unidos Mexicanos), stat în America de Nord, cu largă ieșire la Oc. Pacific și Oc. Atlantic (G. Mexic); 1 958,2 mii km^2; 95,83 mil. loc. (1998). Limba oficială: spaniola. Religia: creștină (catolici 90,4%, protestanți și evanghelici 3,8%). Capitala: *Ciudad de México.* Orașe pr.: Gudalajara, Mexicali, Hermosillo, Netzahualcóyotl, Monterrey, Puebla, Ciudad Juárez, León, Tijuana, Mérida, Chihuahua. Împărțit în 31 de state federale și un district federal. Relief variat, cu lungi lanțuri muntoase („sierras"), podișuri întinse („mesetas"), câmpii („llanuras") și depresiuni. Terit. țării este constituit dintr-un sector al Cordilierilor, care desfășoară pe direcția NV–SE, cu două mari lanțuri muntoase: Sierra Madre Occidental (alt. max.: 3 992 m, în vf. Cerro de Mohinora), cu văi de tip canion, mai abrupți spre V și cu pante domoale spre E și Sierra Madre Oriental, cu alt. medii mai scăzute (2 000–2 500 m, dar cu alt. max.: 4 056 m, vf. Peña Nevada). Acestea închid, în partea centrală, Pod. Mexican, înalt, cuprinzând o serie de bazine, dominate de masive muntoase, cu sectorul sudic reprezentând cea mai populată regiune a țării; acesta este limitat spre S de lanțul muntos Sierra Volcanica Transversal, care atinge cele mai mari alt. din țară în vulcanii activi Orizaba sau Citlaltépetl (5 700 m), Popocatépetl (5 452 m), Iztaccíhuatl (5 286 m). În V țării, despărțită de restul teritoriului prin G. Californiei, se desfășoară pen. California (Baja California) de 1 330 km lungime și 90 km lățime medie, cu un relief muntos (3 078 m, Cerro de Encantada). Climă variată, mult influențată de altitudine: tropicală, subtropicală — specifică celei mai mari părți a Pod. Mexican cu temp. medii de 15–22°C și precipitații de 700 mm/an — și temperată în sectoarele înalte ale Pod. Mexican, cu temp. moderate și precipitații scăzute. În perioada iun.–nov. coastele G. Mexic sunt afectate de uragane. Râurile (cel mai mare fiind Río Bravo sau Río Grande, 2 870 km) nu formează bazine importante. Vegetație variată: pădure tropicală umedă cu esențe prețioase (în zonele joase), savană cu ierburi rezistente (în câmpia G. Mexic), stepă în sectoarele înalte ale podișului și faună caracteristică acestora, în general bogată. Numeroase zone ocrotite (47 de parcuri naționale și numeroase rezervații naturale). Economie agro-industrială, în curs de dezvoltare. O mare bogăție a **M.** o reprezintă resursele minerale (se exploatează c. 40 de minerale și minereuri), ind. minieră participând cu 1,7% la formarea PNB. Se exploatează (1995): huilă (8,89 mil. t), petrol (136,5 mil. t, locul 7 pe glob, cu rezerve de 7,1 md. t, 1994, locul 8 pe glob și rezerve probabile de c. 42 md. t, locul 2 pe glob după Arabia Saudită; reprezintă 10,9% din exportul țării), gaze naturale (38,45 md. m^3, locul 9 pe glob), minereu de fier (5,54 mil. t), mangan (174 mii t, locul 8 pe glob), minereu de cinabru (15 t), tungsten, minereuri neferoase (unul dintre marii producători mondiali): cupru (331,9 mii t), zinc (363,7 mii t, locul 6 pe glob), plumb (164,3 mii t, locul 6 pe glob), concentrate de staniu (800 t), aur (19,9 t), argint (2 325 t, 1995, locul 1 pe glob; cea mai mare mină de argint din lume: Real de Angeles), baritină (248 mii t), fluorite (523 mii t), fosfați naturali (620 mii t), uraniu (15 mii t rezerve sigure și 150 mii t rezerve potențiale), cadmiu, stibiu, grafit (44 mii t), gips (5,53 mil. t, 1994), sare (7,67 mil. t), sulf (102 mii t, 1992), caolin (189 mii t), marmură (1,1 mil. m^3, 1994), arsen. Ind. prelucrătoare, care cunoaște o puternică diversificare, dezvoltare și descentralizare, este una dintre cele mai puternice din America Latină, participă cu 18,7% la formarea PNB și folosește 14,5% din populația ocupată. Ca ramuri predomină siderurgia (locul 2 în America Latină), constr. de mașini, chimică (mai ales petrochimia), textilă. Ind. produce (1995): energie electrică (150,82 md. kWh), oțel (13,23 mil. t, 1996), fontă și feroaliaje (3,66 mil. t), cocs metalurgic (2,32 mil. t), plumb (195,6 mii t, locul 9 pe glob), zinc (354,6 mii t, locul 5 pe glob), cupru (546,3 mii t, locul 10 pe glob), aluminiu (161,7 mii t), staniu, sulf recuperat (2,92 mil. t, 1994), autoturisme (699,1 mii bucăți), vehicole comerciale (237,4 mii bucăți), biciclete (679 mii bucăți), tractoare (7,3 mii bucăți), aparate de radio și televizoare, frigidere, mașini de spălat rufe, benzină (20,74 mil. t, 1993, locul 7 pe glob), anvelope (9,29 mil. bucăți), sodă caustică (424 mii t), sodă calcinată (450 mii t), acid clorhidric, acid sulfuric (375 mii t, 1994), amoniac (2,1 mil. t), cauciuc sintetic (104 mii t), clor, îngrășăminte azotoase (2,96 mil. t, locul 9 pe glob), îngrășăminte fosfatice (829 mii t), fibre artificiale și sintetice (227 mii t), fire sintetice (279,9 mii t), ciment (25,3 mil. t), celuloză (422 mii t), hârtie (3,05 mil. t), fibre de bumbac (379 mii t, locul 10 pe glob), fire și țesături de bumbac și lână, fire de iută, bere (44,2 mil. hl, locul 7 pe glob), vin (1,7 mil. hl, 1996), țigarete (56,82 md. bucăți), zahăr (4,66 mil. t, 1996, locul 10 pe glob), carne (3,57 mil. t, 1994), miere de albine (62 mii t, 1996, locul 9 pe glob). Agricultura se practică pe 12,6% din teritoriul țării (supr. arabilă), în cadrul ei lucrând 23,6% din populația activă și contribuie cu doar 5,8% la formarea PNB, punând accent pe culturile de subzistență, de slab randament (total cereale 26,33 mil. t, 1994) și mai puțin pe cele destinate exportului. Se cultivă (mii t, 1996): grâu (3 560), porumb (17 300, locul 4 pe glob), orz (616), orez (455), ovăz, sorg (4 820, locul 5 pe glob), manioc, trestie de zahăr (49 980), ricin, bumbac (596), in, agave, iarba alfa, tutun (13), arbori de cafea (325, locul 4 pe glob) și cacao (53), soia (350), arahide (95), susan, batate, ananas (181), cocotieri (1 169) și copra (204); producții de miez de palmist, nuci de mango (1 420, locul 3 pe glob), fructe (locul 2 în America Latină și 10 pe glob), citrice (5 190) din care lămâi (700, 1994, locul 3 pe glob), portocale, mandarine și grapefruit, banane (2 158, locul 7 pe glob), papaya, avocado (locul 1 pe glob), mere (645), pere, caise, piersici (140), prune (64), fragi, struguri (135), stafide, măsline (21), pepeni (680), legume, din care tomate (2 145), cartofi (1 231), castraveți (490), ardei iute (904), fasole uscată (1 495) și verde, bob, năut. Creșterea animalelor constituie un sector tot mai important (mil. capete, 1996): bovine (28,14, locul 8 pe glob), porcine (18, locul 8 pe glob), ovine (5,9), caprine (10,5), cabaline (6,25, locul 3 pe glob), asini și catâri (6,52, locul 2 pe glob); avicultură (30,2, locul 7 pe glob). Pescuit dezvoltat: 1,36 mil. t, 1995. Pădurile ocupă 24,9% din supr. țării, obținându-se 22,48 mil. m^3 lemn (1995). Rețeaua de transport, deficitară, este dominată de cea rutieră

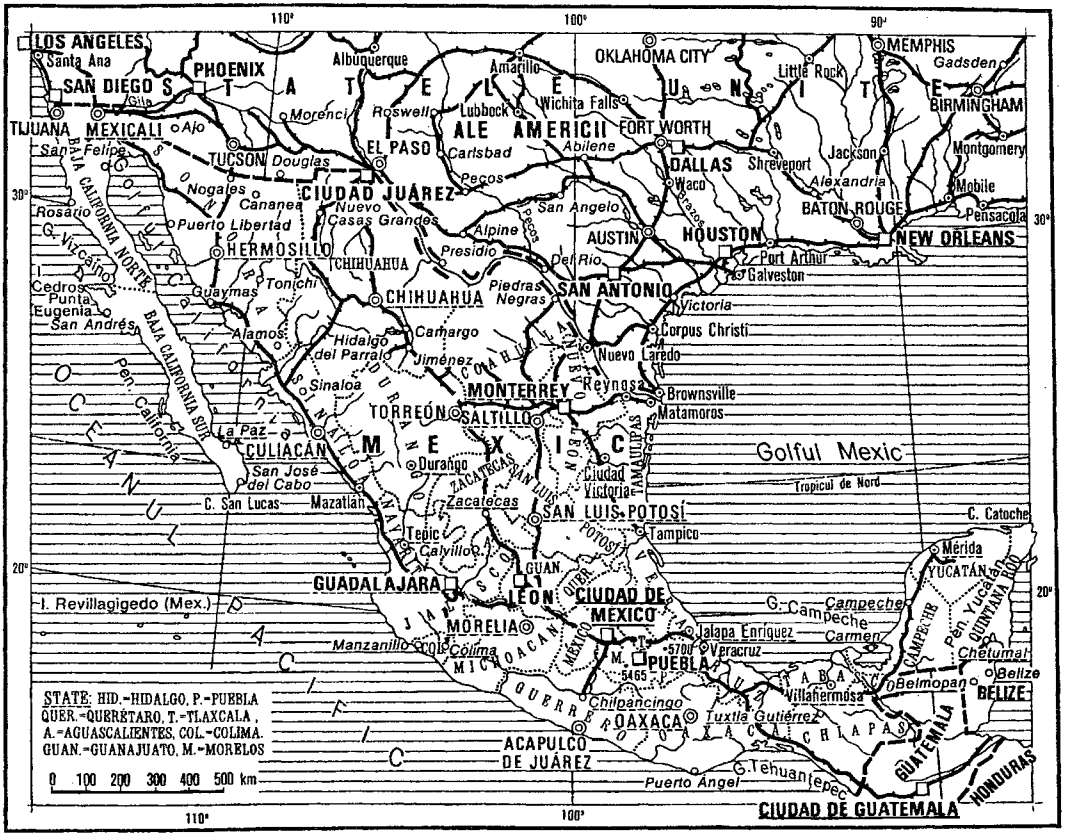

(c. 2/3 atât la mărfuri, cât şi ia călători). C.f.: 26,62 mii km (1995). Căi rutiere: 312,3 mii km, 1996 (din care asfaltate 36%, 1993). Autostrăzi: 6 368 km (1995), majoritatea fiind constituită din autostrada panamericană. Căi navigabile interne: 2,9 mii km (1994). Flota comercială maritimă: 630 nave cu 1,13 mil. t.d.w. (1995). Porturi pr.: Veracruz, Tampico, Acapulco de Juárez, Mérida, Coatzacoalcos, Progreso. Turism dezvoltat: 20,16 mii. turişti străini (1995). Principalele obiective turistice: centrul ţării, cu vestigii şi monumente precolumbiene (toltece şi aztece la Teotihuacán, Tula, Cholula ş.a.), monumente (catedrale, biserici, palate şi case vechi ş.a.) din perioada colonială (Ciudad de México, Guadalajara, Puebla, Veracruz, Toluca de Lerdo, Queretaro, Zacatecas), vulcani, lacuri, staţiuni balneare şi climaterice; pen. Yucatán, cu vestigii şi monumente maya (Cichén-Itzá, Uxmal, Mayapal); monumente şi muzee deosebite au şi Chihuahua, Oaxaca şi împrejurimile, Villahermosa; coasta pacifică, îndeosebi pentru staţiunile balneoclimaterice (Acapulco de Juárez, Manzanillo, Mazatlán); staţiunea balneoclimatericâ Cancún de pe ţărmul G. Mexic; pen. Baja California cu multe staţiuni; parcurile naţionale (îndeosebi Cumbres de Monterrey, Barranca de Cupatitzio, Iztaccíhuatl-Popocatépetl, Molino de las Flores, Los Remedios). Moneda: 1 nuevo peso mexicano = 100 centavos. Balanţă comercială echilibrată, predominând totuşi exportul. Export (1996): bunuri manufacturate (82,1%), ţiţei (10,9%), produse agricole (3,7%). Principalii parteneri: S.U.A. (84%), Japonia (1,4%), Canada (1,2%), Italia (1,2%), Spania (1%), Germania (0,7%). Import (1996): bunuri de primă necesitate (80,4%), bunuri de larg consum (3,4%), materii prime (12,2%). Principalii parteneri: S.U.A. (75,6%), Japonia (4,4%), Germania (3,5%), Canada (1,9%), Coreea de Sud (1,3%), Franţa (1,1%). — *Istoric.* Terit. M. a fost populat din timpuri străvechi de triburile indienilor (amerindieni) *maya* (în S), *tolteci* şi apoi *azteci* (în centrul şi E), care au creat o strălucită civilizaţie. În sec. 14–15, aztecii au cucerit o mare parte a terit. M., punând bazele unui puternic stat (în 1325 au fundat oraşul *Tenochtitlán*). În sec. 16 a început cucerirea M. de către conchistadorii spanioli, timp în care, impunând autohtonilor un regim de muncă şi trai de maximă

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

State şi Districte	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1995)	Capitala
Aguascalientes	5 471	862 720	Aguascalientes
Baja California Norte	69 921	2 112 140	Mexicali
Baja California Sur	73 475	375 494	La Paz
Campeche	50 812	642 516	Campeche
Chiapas	74 211	3 584 786	Tuxtla Gutiérrez
Chihuahua	244 938	2 793 537	Chihuahua
Coahuila	149 982	2 173 775	Saltillo
Colima	5 191	488 028	Colima
Durango	123 181	1 431 748	Durango
Guanajuato	30 491	4 406 568	Guanajuato
Guerrero	64 281	2 916 567	Chilpancingo
Hidalgo	20 813	2 112 473	Pachuca [de Soto]
Jalisco	80 836	5 991 176	Guadalajara
México	21 355	11 707 964	Toluca de Lerdo
Michoacán	59 928	3 870 604	Morelia
Morelos	4 950	1 442 662	Cuernavaca
Nayarit	26 979	896 702	Tepic
Nuevo León	64 924	3 550 114	Monterrey
Oaxaca	93 952	3 228 895	Oaxaca
Puebla	33 902	4 624 365	Puebla
Querétaro	11 449	1 250 476	Querétaro
Quintana Roo	50 212	703 536	Chetumal
San Luis Potosí	63 068	2 200 763	San Luis Potosí
Sinaloa	58 328	2 425 675	Culiacán
Sonora	182 052	2 085 536	Hermosillo
Tabasco	25 267	1 748 769	Villahermosa
Tamaulipas	79 384	2 527 328	Ciudad Victoria
Tlaxcala	4 016	883 924	Tlaxcala
Veracruz	71 699	6 737 324	Jalapa Enríquez
Yucatan	38 402	1 556 622	Mérida
Zacatecas	73 252	1 336 496	Zacatecas
Distrito Federal	1 479	8 489 007	Ciudad de México

duritate, populaţia amerindiană a scăzut de la 20–25 mil. (1519) la c. 2 mil. în 1610. În sec. 18, stăpânirea spaniolă s-a extins la N de fluviul Río Grande, pe terit. actual al S.U.A. În timpul Războiului pentru Independenţa Coloniilor Spaniole din America (1810–1826), în **M.** a avut loc (1810–1815), sub conducerea lui Miguel Hidalgo y Costilla şi apoi a lui José Maria Morelos y Pavón, o puternică răscoală ţărănească, înăbuşită de spanioli cu sprijinul moşierilor creoli. La 28 sept. 1821, **M.** se proclamă independent faţă de Spania. Generalul Agustín de Itúrbide, printr-o lovitură de stat, se proclamă împărat (1821–1823), sub numele de Agustín I şi include în imperiul său statele actuale: Costa Rica, Guatemala, Nicaragua, Honduras şi San Salvador. Sub presiunea mişcării republicane, împăratul abdică (mart. 1823), iar **M.** se proclamă (4 oct. 1824) republică federativă independentă. În 1845 S.U.A. anexează Texasul, iar în urma Războiului Americano-Mexican (1846–1848), încheiat prin Tratatul de Pace de la Guadelupe Hidalgo, **M.** a pierdut c. 55% din terit. său (California Superioară, New Mexico, Texas, regiunile nordice ale provinciilor Sonora, Coahuila şi Tamaulipas). În condiţiile izbucnirii unei puternice mişcări sociale, generalul A. Lopéz de Santa Anna preia puterea (1853), instaurând în ţară un regim dictatorial; la cererea S.U.A., generalul vinde acesteia un teritoriu de c. 120 000 km^2 pentru suma de 10 mil. dolari. După înlăturarea de la putere a generalului A. Lopéz de Santa Anna, în **M.** izbucneşte un război civil (1857–1860) între conservatori şi liberali, încheiat cu victoria acestora din urmă; preşedinte al ţării devine Benito Pablo Juaréz Garcia, care iniţiază un larg program de reforme: naţionalizarea bunurilor imobile ale clerului, separarea bisericii de stat, confiscarea şi vânzarea marilor latifundii ş.a. În anii 1861–1867 are loc intervenţia anglo-franco-spaniolă în **M.**, în timpul căreia francezii instalează ca împărat (1864) pe arhiducele austriac Maximilian de Habsburg. În urma luptei poporului mexican în frunte cu preşedintele Benito Pablo Juárez Garcia (1857–1872), intervenţia străină a eşuat, împăratul Maximilian fiind capturat şi împuşcat (1867). În 1876, puterea este preluată de generalul Porfirio Díaz (preşedinte al **M.** până în 1911, cu excepţia anilor 1880–1884), timp în care are loc o masivă pătrundere a capitalului nord-american în economia ţării, mai ales în vederea exploatării zăcămintelor petrolifere. În 1910–1917, în **M.** are loc o revoluţie, în care se afirmă conducători populari ca: Emiliano Zapata, Francisco (Pancho) Villa, Venustiano Carranza, care a răsturnat regimul dictatorial instaurat de Diaz. În perioada postbelică, în condiţiile unei accentuate instabilităţi politice, preşedinţii Álvaro Obregón (1920–1924) şi Plutarco Elías Calles (1924–1928) promovează un şir de măsuri menite să ducă la întărirea poziţiilor capitalismului în **M.** În 1929 a fost creat Partidul Revoluţionar Instituţional, care va exercita puterea până în anul 2000, din rândurile sale fiind alese majoritatea personalităţilor politice. Preşedintele Lázaro Cárdenas (1934–1940), a iniţiat o serie de reforme (exproprierea parţială a marilor

proprietăți funciare, naționalizarea unor companii petroliere străine), care accelerează modernizarea statului și consolidează independența economică și politică. În mai 1942, **M.** a declarat război Germaniei, Italiei și Japoniei. După cel de-al doilea război mondial, în **M.** s-a continuat aplicarea reformei agrare și naționalizarea unor companii particulare, s-au acordat drepturi cetățenești femeilor (1953) și s-au rezolvat în mod pașnic unele diferende de frontieră cu S.U.A. (1962). Totodată, are loc o puternică împletire a intereselor capitalului național cu cel străin (îndeosebi nord-american). **M.** a participat activ la crearea Asociației Latino-Americane a Liberului Schimb (1950). În 1962–1964 s-a opus excluderii Cubei din Organizația Statelor Americane (O.S.A.) și a refuzat să aplice sancțiunile votate de aceasta contra Cubei. După boomul petrolier din anii '70, **M.** a trecut prin grave crize financiare; în 1982, moneda națională a cunoscut o devalorizare de 50%, situație repetată în 1994. Datoria externă a țării (1998) este de 147 miliarde dolari, fiind cea mai mare datorie înregistrată de un stat în curs de dezvoltare. În dec. 1992, **M.** a semnat *NAFTA*. Alegerile din anul 2000 au adus la putere o coaliție de dreapta. Republică prezidențială, stat federal, conform Constituției din 5 febr. 1917. La nivel federal, activitatea legislativă este exercitată de un parlament bicameral (Congresul și Camera Federală a Deputaților), iar cea executivă de președinte, împreună cu un cabinet numit de acesta. **2.** Golf al Oc. Atlantic, cuprins între S.U.A., Mexic și arh. Antile; 1,5 mil. km^2. Extins pe 1 600 km de la V la E și pe 1 250 km de la N la S; ad. max.: 4 376 m. Spre continent se desfășoară o întinsă platformă continentală cu țărm lagunar. În el se varsă Mississippi. Salinitate: 33–36‰. De aici se formează Golfstromul. Porturi principale: Galveston, Tampico, Veracruz, Campeche. **3. Podișul Mexican,** podiș în S Americii de Nord încadrat de Sierra Madre Occidental, Sierra Madre Oriental și Sierra Madre del Sur și care comunică în N cu pod. Colorado; c. 1,2 mil. km^2. În N regiunii apar culmi muntoase cu alt. de 900–1 200 m, în centru platouri vulcanice de 2 000–2 500 m, mărginite de culmi muntoase sau depresiuni tectonice, iar în S numeroși vulcani activi și stinși. Alt. max.: 5 700 m (vf. Citlaltépetl/Orizaba). Climă tropicală. Vegetație xerofită, iar pe pantele munților păduri. Expl. de min. de argint, aur, plumb, antimoniu, zinc, mercur, mangan, fier, cupru.

MEXICALI, oraș în NV Mexicului, centru ad-tiv al statului Baja California Norte, la granița cu S.U.A.; 696 mii loc. (1995). Nod feroviar. Aeroport. Centru comercial (piață pentru bumbac, animale). Ind. textilă, constr. de mașini. Universitate (1957). Turism.

MEXICAN, -Ă (< n. pr. *Mexic*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe teritoriul Mexicului. Mai trăiesc în S.U.A. De religie creștină (majoritatea catolici); vorbesc limba spaniolă. ✦ Persoană care aparține acestui popor sau care este originară din Mexic. **2.** Adj. Care aparține Mexicului sau mexicanilor **(1)**, referitor la Mexic sau la mexicani **(1)**.

MÉXICO [mehiko], stat în centrul Mexicului; 21,4 mii km^2; 11,7 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Toluca de Lerdo*. Bumbac, floarea-soarelui, tutun. Creșterea animalelor. Turism.

MÉXICO, MEXICO CITY v. **Ciudad de México**.

MEYER [maiər], **Adolf** (1881–1929), arhitect german. Prof. la Școala Bauhaus din Weimar. Unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai raționalismului german. În colab. cu W. Gropius, a proiectat și realizat unele dintre cele mai semnificative opere de arhitectură modernă (Machinenhalle la expoziția de la Köln, casa Sommerfeld la Berlin, proiectul concursului pentru Chicago Tribune Tower).

MEYER [maiər], **Conrad Ferdinand** (1825–1898), scriitor elvețian de limbă germană. Lirică parnasiană, cu inflexiuni moderne, apropiate de simbolism („Poezii lirice") și poeme epice, remarcabile prin plasticitatea imaginii și expresivitatea simbolurilor („Romanțe și imagini", „Douăzeci de balade ale unui elvețian"). Romane („Amuleta", „Jürg Jenatsch"); nuvele istorice („Angela Borgia", „Nunta călugărului").

MEYER [maiər], **Hannes** (1889–1954), arhitect elvețian. Prof. la Școala Bauhaus din Dessau și la Moscova. Adept al funcționalismului, a promovat o arhitectură nemonumentală, dezvoltând, o tehnologie constructivă standardizată și industrializată. A construit clădiri populare (cartierul Freidorf din Basel). Împreună cu H. Wittwer, a elaborat proiectul pentru Peterschule din Basel și pentru Palatul Națiunilor din Geneva. A lucrat în U.R.S.S., contribuind la planul de reconstrucție a Moscovei.

MEYER [maiər], **Julius Lothar** (1830–1895), chimist german. Prof. univ. la Karlsruhe și Tübingen. Cercetări fundamentale privind structura atomică a elementelor chimice, pe bază cărora a întocmit un tabel periodic asemănător celui lui Mendeleev („Teoria modernă a chimiei"). Studii asupra fiziologiei sângelui.

MEYER [maiər], **Viktor** (1848–1897), chimist german. Prof. univ. la Zürich, Göttingen și Heidelberg. A elaborat o metodă de determinare a densității vaporilor și a masei moleculare a compușilor organici.

MEYER [maiər], **Wilhelm Friedrich Cari** (?–1852), arhitect peisagist austriac. Din 1843, a lucrat la București, unde, împreună cu grădinarul Franz Hörer, a proiectat și executat Grădina Cișmigiu și parcul din B-dul Kiseleff, punând bazele peisagisticii moderne în România.

MEYERBEER [maiərbe:r], **Giacomo** (pseud. lui *Jakob Liebmann Meyer Beer*) (1791–1864), compozitor german. Creație prin excelență romantică. Reprezentant de seamă al stilului de operă francez din sec. 19, caracterizat prin grandios și orchestrație somptuoasă, a acordat o mare importanță laturii interpretative („Robert Diavolul", „Hughenoții", „Africana"). A mai compus cantate, lucrări simfonice, marșuri, muzică bisericească.

MEYERHOF [maiərho:f], **Otto** (1884–1951), medic german. Între 1938 și 1940 s-a stabilit la Paris, apoi în S.U.A. Prof. univ. la Kiel, Heidelberg și Philadelphia. Cercetări în domeniul conversiei energetice și fiziologiei musculare („Transformarea energiei în mușchi"). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1922), împreună cu A.V. Hill.

MEYER-LÜBKE [maiər lübkə], **Wilhelm** (1861–1936), lingvist german de origine elvețiană. Prof. univ. la Jena, Viena și Bonn. A condus institutul de limba română de pe lângă Univ. din Viena. Specialist în romanistică („Gramatica limbilor romanice",

Wilhelm Meyer-Lübke

„Introducere în studiul lingvisticii romanice", „Dicționar etimologic romanic"). Lucrări fundamentale despre unele limbi romanice („Gramatica istorică a limbii franceze"). Studii despre limba română („Româna, limbile romanice, albaneza", „Româna și limbile romanice"). M. de onoare al Acad. Române (1906).

MEYERSON [meiersõ], **Émile** (1859–1933), filozof francez originar din Polonia. Împotriva convenționalismului și a pozitivismului, a susținut ideea cunoașterii științifice vizând explicarea fenomenelor, a cauzelor efective („Identitate și realitate", „Despre explicație în științe", „Deducția relativistă", „Despre progresul gândirii").

MEZALIANȚĂ (< fr.) s. f. Căsătorie cu o persoană de condiție socială considerată inferioară.

MEZANIN (< fr., it., germ.) s. n. Etaj situat între parter și primul etaj; antresol.

MEZAT (< tc.) s. n. Vânzare publică (a bunurilor unui datornic); licitație. ✧ Expr. *A scoate la mezat* = a scoate la licitație.

MEZEL (< tc.) s. n. (Mai ales la pl.) Produs alimentar de tip salam, preparat din carne tocată de vită sau de porc și diferite condimente, fierte și afumate sau numai fierte, și introduse în membrane naturale (intestine) sau artificiale.

MEZELIC (< tc.) s. n. Gustare, aperitiv. ✦ Mâncare frugală.

MEZEN, fluviu în N părții europene a Federației Ruse; 966 km. Izv. din Colinele Timan și se varsă în G. Mezen al Mării Albe. Navigabil în cursul inferior. Înghează în perioada nov.–apr.

MEZENCEFAL (< fr. {i}; {s} gr. *mesos* „de la mijloc" + *enkephalos* „creier") s. n. (ANAT.) Segment al creierului corespunzând părții superioare a trunchiului cerebral, situat între metencefal și diencefal. Cuprinde pedunculii cerebrali, tuberculii cvadrigemeni și pedunculii cerebeloși superiori.

MEZENCHIM (< fr. {i}; {s} gr. *mesos* „de mijloc" + *enkhyma* „țesut") s. n. (HIST.) Țesut conjunctiv embrionar, la majoritatea animalelor pluricelulare și la om, format din celule fuziforme sau stelate înglobate într-o substanță fundamentală omogenă, alcătuind cea mai mare parte a mezodermului. Din **m.** se formează ulterior vasele sangvine și limfatice, țesutul conjunctiv (inclusiv oasele și cartilajele).

MEZENTER (< fr., lat. {i}; {s} gr. *mesos* „de mijloc" + *enteron* „intestin") s. n. Foiță a peritoneului, ce învelește și leagă intestinul subțire de peretele abdominal posterior și în care sunt incluse vase sangvine și limfatice, nervi și ganglioni limfatici.

MEZENTERIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține mezenterului, privitor la mezenter.

MEZI[1] (< fr., lat.) s. m. pl. Triburi indo-europene așezate la începutul mileniului 1 î.Hr. în NV Persiei, unde (sec. 8–7 î.Hr.) au întemeiat statul Media. Din sec. 6 î.Hr., **m.** au intrat în componența statului persan.

MEZI[2] (< *mediu*[2]) s. m. pl. (MAT.) ~ *ai unei proporții* = termenii din mijloc ai unei proporții (ex.: în proporția $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$ mezii sunt *b* și *c*).

MEZIAD, peșteră în V M-ților Apuseni, pe versantul sudic al M-ților Pădurea Craiului. Se desfășoară pe trei niveluri. Lungimea totală a galeriilor: 4 750 m. Resturi fosile de *Ursus spelaeus*. Obiectiv turistic.

MEZIN, -Ă (< sl.) adj., s. m. și f. (Fratele, sora) cel mai tânăr dintre mai mulți frați și surori.

MEZO- (< fr.; {s} gr. *mesos* „de la mijloc, mijlociu") Element de compu-

Peștera Meziad

Lapiezuri

Stalactite și stalagmite

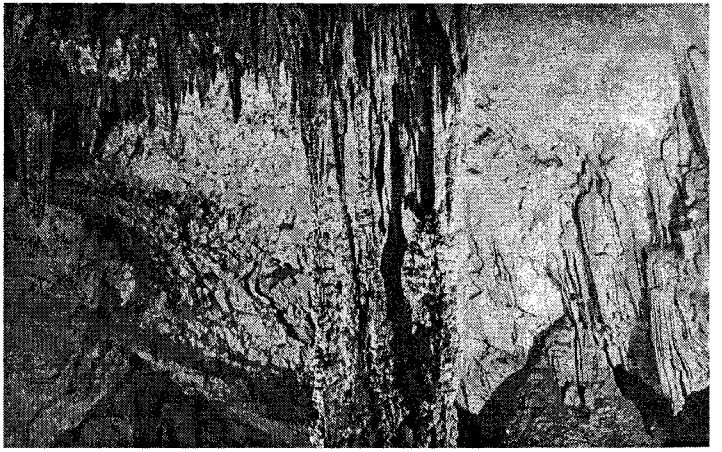

nere cu sensul „de la mijloc, mijlociu", „moderat", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

MEZOATOM (< *mezo-* + *atom*) s. n. Sistem atomoid în care forțele de atracție electrostatică leagă nucleul pozitiv cu unul sau mai mulți miuoni (atom miuonic) sau adroni (atom endronic) încărcați negativ. **M.** poate conține și electroni.

MEZOCARP (< fr. {i}) s. n. (BOT.) Partea mijlocie a *pericarpului.*

MEZODERM (< fr. {i}; {s} *mezo-* + gr. *derma* „piele") s. n. (EMBRIOL.) Foiță embrionară situată între ectoderm și endoderm, formată în cea mai mare parte din mezenchim.

MEZOFIL (< fr. {i}; {s} *mezo-* + gr. *phyllon* „frunză") s. n. Țesut din limbul frunzei, situat între epiderma superioară și cea inferioară, format din celule cu cloroplaste.

MEZOFILE (< fr. {i}) s. f. pl. Microorganisme care se dezvoltă la temperaturi medii de +3 până la 45°C (ex. bacterii saprofite, ciuperci, unele bacterii patogene).

MEZOFITĂ (< fr. {i}; {s} *mezo-* + gr. *phyton* „plantă") adj., s. f. (Plantă) care crește în condiții de umiditate moderată și suficientă, în regiunile temperate (ex. foioasele, ierburile, principalele plante agricole etc.).

MEZOINOZITOL s. n. (CHIM.) Inozită.

MEZOLITIC, epoca de mijloc din evoluția culturii preistorice situată între Paleolitic și Neolitic, aproximativ între 10 000 și 6 500 î.Hr., caracterizată prin obiecte cu grad avansat de prelucrare (arcul, săgeata, microlite); în această epocă câinele era folosit la vânătoare; Epipaleolitic.

MEZOMERIE (< fr.) s. f. (CHIM.) Teorie potrivit căreia structura electronică reală a unor molecule este una intermediară între structuri limită. V. *rezonanță.*

MEZON (< fr., germ. {i}; {s} *mezo-*) s. m. (FIZ.) **1.** Particulă elementară (boson) instabilă, neutră sau cu sarcină electrică, având masa de repaus cuprinsă între cea a electronului și cea a protonului; se cunosc mezoni μ *(miuoni),* mezoni π *(pioni)* și mezonul K *(kaoni).* **2.** Denumire generică dată mezonilor π și K, cu masa de repaus cuprinsă între cea a leptonilor și cea a barionilor.

MEZONIC, -Ă (< *mezon*) adj. Referitor la mezoni, care aparține mezonilor.

MEZOSFERĂ (< fr.) s. f. Strat al atmosferei cuprins între stratosferă și ionosferă, respectiv între c. 50 și 85 km înălțime. Se caracterizează prin variații ale temperaturii cuprinse între +20 și +30°C, în partea inferioară și −100°C, în partea superioară.

MEZOTELIU (< *mezo-* + *epiteliu*) s. n. Epiteliu plat unistratificat al membranelor seroase, care căptușesc *celomul.*

MEZOTERMAL, -Ă (< fr.: {s} *mezo-* + gr. *thermos* „cald") **1.** Adj. (Despre o treaptă a procesului hidrotermal) Care se referă la stadiul depunerii mineralelor din soluții fierbinți, cu temperatura cuprinsă între 175 și 300°C. În aceste condiții se formează minereurile de cupru, plumb, zinc etc. **2.** Referitor la ape sau izvoare ieșite la suprafață cu temperaturi cuprinse între 37 și 42°C.

MEZOTORACE (< fr.; {s} *mezo-* + gr. *thorax* „torace") s. n. (ENTOM.) Al doilea segment al toracelui la insecte; poartă prima pereche de aripi.

MEZOTORIU (< fr. {i}; {s} *mezo-* + gr. *thorium* „toriu") s. n. (FIZ., CHIM.) Element din familia radioactivă a toriului care, în seria de transformare radioactivă a acestuia, apare între toriu și radiotoriu.

MEZOZOIC, a doua eră (grupă) geologică din istoria Pământului, caracterizată prin faună și floră intermediare între cea paleozoică și cea neozoică. Cuprinde sistemele (perioadele) Triasic, Jurasic și Cretacic. Sin. *Eră secundară.*

MEZOZONĂ (< fr.; {s} *mezo-* + fr. *zone* „zonă") s. f. Zonă de metamorfism caracterizată prin condiții de temperatură și presiune specifice adâncimilor medii de îngropare a rocilor, cu formarea de șisturi cristaline cu grad mediu de metamorfism (micașisturi, gnaisuri, amfibolite etc.).

MEZZA-VOCE [metsa-] (cuv. it.) adv. (Indică modul de execuție a unui fragment muzical) Cu intensitate pe jumătate.

MEZZO-FORTE [metso-] (cuv. it.) adv. (Indică modul de executare a unui fragment muzical) Cu intensitate mijlocie, între forte și piano.

MEZZOGIORNO, denumire generică folosită în Italia pentru regiunile aflate la S de Roma, caracterizate printr-o mai slabă dezvoltare economică în raport cu N Italiei.

MEZZO-SOPRANĂ [metso-] (< it.) s. f. Voce a unei interprete situată ca registru între soprană și contralto; cântăreață cu o asemenea voce.

MEZZO-TINTO [metso-] (cuv. it.) subst. Tehnică a gravurii pe metal, prin care se granulează placa cu un instrument special, astfel încât să se obțină gradații treptate de luminozitate și nuanțe de negru intense și catifelate. Inventată de germanul Ludwig von Siegen (1609–1673); prima lucrare în care a folosit-o: „Portretul Ameliei Elisabetha" (1642). Lucrări remarcabile în **m.**, au fost realizate în sec. 20, de italianul Mario Avati. Sin. *manieră neagră.*

Mg, simbol chimic pentru *magneziu.*

MHO [mo] (< fr. {i}; {s} fr. *ohm,* prin anagramare) s. m. (METR.) Siemens.

MI (< it., fr.) s. m. invar. (MUZ.) Una dintre cele șapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, corespunzătoare notației literale E.

MIA (lat. *agnella*) s. f. Puiul de sex feminin al oii; oaie tânără.

MIALGIE (< fr. {i}; {s} gr. *mys* „mușchi" + *algos* „durere") s. f. Durere musculară; apare după eforturi fizice mari sau în diferite boli (gripă, reumatism etc.).

MIAMI [maiæmi], oraș în SE S.U.A. (Florida), port pentru pasageri la G. Biscayne al Oc. Atlantic; 358,5 mii loc. (1,99 mil. loc., 1994, cu suburbiile Miami Beach, Palm Beach, Hialeah,

Miami Beach. Vedere generală

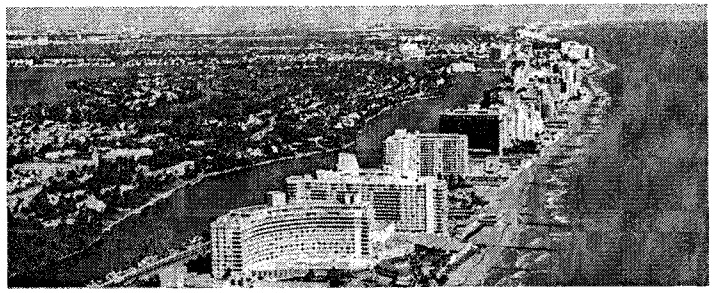

North Miami, Coral Gables, Miami Springs ş.a.). Aeroport. Produse electronice, chimice (mase plastice) şi alim. (conserve, ţigarete). Cinci universităţi. Muzee. Teatre şi festivaluri artistice naţionale. Renumită zonă balneoclimatică, cu o plajă de 11 km lungime. Fundat de spanioli în 1567. Afectat frecvent de uragane (1926, 1935, 1999).

MIASKOVSKI, Nikolai Iakovlevici (1881–1950), compozitor şi pedagog rus. Prof. la Conservatorul din Moscova, printre elevii săi numărându-se Haciaturian, Kabalevski, Muradeli. Ancorat în clasicismul rus, s-a dedicat în special simfoniei (26), multe dintre lucrările sale fiind legate de istoria şi literatura rusă. Muzică de cameră (13 cvartete, sonate), limbaj muzical cu influenţe folclorice.

MIASMĂ (< fr.) s. f. Emanaţie rău mirositoare; duhoare, putoare, exalaţie.

MIASNIKOV, Aleksandr Leonidovici (1899–1965), medic rus. Prof. univ. la Novosibirsk şi Moscova. Lucrări de cardiologie, patologie, arterioscleroză („Teoria modernă despre hipertensiune", „Epidemiile de hepatită"). M. coresp. al Acad. Române (1957).

MIASS, oraş în Federaţia Rusă, la E de M-ţii Ural, la 96 km SV de Celeabinsk; 172,4 mii loc. (1992). Nod feroviar. Expl. de aur, talc şi marmură. Constr. de automobile. Ind. de prelucr. a lemnului şi electrotehnică. Combinat de talc. Muzeu mineralogic.

MIASTENIE (< fr. {i}; {s} gr. *mys* „muşchi" + fr. *asthénie* „astenie") s. f. Boală neurologică gravă, caracterizată prin slăbiciune musculară excesivă, până la epuizare, la eforturi minime, care survine adesea prin puseuri. **M.** afectează cu predilecţie anumite grupe musculare (muşchii globilor oculari, muşchii pleoapelor etc.).

MIAULIS (Andreas VÓKOS, zis ~) (1768–1835), amiral grec. Erou naţional. Comandant al forţelor navale ale insurgenţilor greci din 1821, în timpul Războiului pentru Independenţă (1821–1829); a respins atacul turcilor asupra Samosului (1825).

MIAZĂ (< it.) s. f. Denumire dată bolilor provocate de larvele unor insecte, care se localizează în ţesuturi sau cavităţi (ex. hipodermoza, gastrofiloza etc.).

MIAZĂNOAPTE (lat. *mediam noctem*) s. f. **1.** Nord; *p. ext.* parte a Pământului, a unui continent, a unui oraş etc. situată spre acest punct cardinal. ✦ P. ext. Lumea, popoarele din ţările, ţinuturile etc. situate în (sau spre) nord. **2.** Miezul nopţii.

MIAZĂZI (lat. *mediam diem*) s. f. Sud; *p. ext.* parte a Pământului, a unui continent, a unui oraş etc. situată spre acest punct cardinal. ✦ P. ext. Lumea, popoarele din ţările, ţinuturile etc. situate în (sau spre) sud.

MIC, -Ă (lat. **miccus*) adj. **1.** Care este sub dimensiunile obişnuite, de proporţii reduse. ✧ *Literă m.* = minusculă. *Degetul (cel) m.* = degetul cel mai scurt şi mai subţire, aşezat lângă inelar. ✧ Loc. *În mic* = pe scară redusă. ✦ Puţin întins sau puţin încăpător; strâmt. ✦ Scurt; mărunt, scund. ✦ *Micul alb* = rasă de porci de talie scundă, cu corpul scurt şi râtul concav, crescută pentru producţia de grăsime; york mic. A fost crescut în Anglia. ✦ (Substantivat, m.) Un fel de cârnăcior din carne tocată de vacă, porc sau oaie, condimentată, care se consumă fript la grătar; mititel. ✦ (Despre ape, gropi, prăpăstii etc.) Puţin adânc. ✦ Subţire; îngust. **2.** Puţin numeros; redus. **3.** (Despre sunet, glas etc.) Slab, încet, stins, scăzut. ✦ Puţin intens. **4.** (Despre zi, noapte etc.) Care durează puţin, scurt. **5.** De vârstă fragedă; nevârstnic, tânăr. ✦ (Substantivat) Copil; tânăr. ✧ Loc. *De mic* = de copil, din copilărie. ✧ Expr. *Cu mic, cu mare* = toată lumea. **6.** Fără (prea) mare valoare; neînsemnat, neimportant. ✧ Expr. *A se face* (sau *a deveni*) *(mai) mic* = a ceda. **7.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de noblete, meschin, josnic. **8.** Care se află pe o treaptă inferioară într-o ierarhie. ✧ *Socru m.* = tatăl miresei. *Soacră m.* = mama miresei.

MICA 1. Com. în jud. Cluj, situată la poalele Dealurilor Jimborului, în zona de confl. a Someşului Mic cu Someşu Mare; 3 690 loc. (2000). Pomicultură. Satul **M.** apare menţionat documentar în 1330. În satul Mănăstirea se află o biserică din sec. 13, în stil romanic, biserica ortodoxă Sf. Nicolae (1520) şi un castel (1593) în stilul Renaşterii transilvănene. **2.** Com. în jud. Mureş, situată în Pod. Târnavelor, pe râul Târnava Mică; 4 609 loc. (2000). Halte de c.f. (în satele **M.** şi Deaj). Viticultură. În satul **M.**, menţionat documentar în 1376, se află un conac din sec. 18, în satul Abuş există un castel în stil baroc (sec. 17), o biserică de lemn cu hramnul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (sec. 18) şi o casă din 1820. La 13 sept. 1944, în arealul com. **M.** au avut loc puternice lupte ale unităţilor armatei române cu cele germane.

MICA, Alexandru (n. 1945, com. Putineiu, jud. Giurgiu), etnolog şi cântăreţ de muzică populară. Prof. univ. la Bucureşti. Autor al antologiei „Cinci veacuri din istoria cântecului popular românesc".

MICACEU, -EE (< fr.) adj. (Despre minerale, roci, formaţii geologice) Care face parte din grupa micelor sau care conţine mică.

MICAFOLIU (cf. fr. *mica en feuille*) s. n. Material electroizolant obţinut din foi de mică aşezate prin lipire pe o bandă de hârtie. Se foloseşte în construcţia maşinilor electrice.

MICA ÎNŢELEGERE (MICA ANTANTĂ), organizaţie de securitate regională, alcătuită din România, Iugoslavia şi Cehoslovacia prin convenţii bilaterale de alianţe între Cehoslovacia şi Iugoslavia (14 aug. 1920), România şi Cehoslovacia (23 apr. 1921) şi România-Iugoslavia (7 iun. 1921). Avea ca obiectiv principal respectarea prevederilor tratatelor de pace de la sfârşitul primului război mondial şi menţinerea *statu-quo*-ului teritorial. S-a destrămat după cotropirea Cehoslovaciei de către trupele germane (sept. 1938—mart. 1939).

MICANITĂ (< fr. {i}) s. f. Material electroizolant obţinut din foiţe de mică lipite între ele, în straturi, cu lianţi organici. Are largă utilizare în construcţia maşinilor şi a aparatelor electrice.

MICASAJ (< *mică*) s. n. Procedeu folosit de olarii români pentru acoperirea exteriorului vaselor de pământ cu nisip bogat în mică. La ardere, nisipul se topeşte, iar bucăţelele de mică rămân strălucitoare. Exemplare deosebite de cahle micsate au fost create în cuptoarele din Ţara Oltului şi Mărginimea Sibiului.

MICAŞIST (< fr.) s. n. Rocă metamorfică şistoasă, alcătuită în special din mice (biotit, muscovit) şi cuarţ, uneori granaţi, amfiboli, grafit, staurolit, disten etc. şi formată prin procesul de metamorfism regional, în condiţiile unei presiuni litostatice şi temperaturi moderate, dar al unui stress (presiune orientată) ridicat (în mezozonă).

MICĂ (< fr.) s. f. **1.** Grupă de alumosilicaţi naturali de potasiu cu un conţinut variabil de magneziu, fier, mai rar, litiu, mangan, crom, titan, vanadiu ş.a., cristalizaţi în sistemul monoclinic. **M.** au luciul sticlos sidefos, se desfac în foi subţiri şi elastice după clivaj şi au culori diferite, datorate chimismului variabil; albă la muscovit, neagră la biotit, galbenă-brună la flogopit, roz-violetă la lepidolit, verde la fluxit (mică cromiferă) etc. Component important al unor roci eruptive şi metamorfice. Utilizări diverse în industria electrotehnică, a unor materiale de construcţie, la fa-

bricarea unor sorturi de hârtie şi vopsele, a unor absorbanţi şi lubrifianţi ai sărurilor de litiu etc. 2. *M. casantă* = grupă de alumosilicaţi hidrataţi de aluminiu, calciu şi fier, asemănătoare cu mica (1), dar cu duritatea ridicată şi casantă (ex. margaritul alb şi cloritoidul galben-verzui); componentă a unor roci metamorfice.

MICĂSASA, com. în jud. Sibiu, situată în Pod. Târnavelor, pe râul Târnava Mare; 2 289 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul **M.**). În satul **M.**, menţionat documentar în 1267, se află o biserică romano-catolică din sec. 13, reconstruită în sec. 14–15, cu unele transformări din sec. 18, Castelul Brukenthal (1500, cu transformări din sec. 18). Aici, în 1787, Gh. Şincai a înfiinţat o şcoală în care predarea se făcea în limba română.

MICĘLĂ (< fr., germ. {i}; {s} lat. *mica* „părticică") s. f. Complex care se formează în soluţiile coloidale, constituit dintr-o particulă coloidală şi dintr-un strat dublu de ioni de semne contrare, distribuiţi în jurul particulei.

MICĘLIU (< fr. {i}; {s} gr. *mykes* „ciupercă") s. n. (BOT.) Sistem de filamente subţiri şi ramificate (hife) sau având un aspect dens, care alcătuiesc aparatul vegetativ al majorităţii ciupercilor.

MICENE (MYKENAI), oraş străvechi în N Argolidei (Grecia). Centrul principal al „culturii miceniene" (milen. 2 î.Hr.). Potrivit „Iliadei", a fost reşedinţa lui Agamemnon, conducătorul expediţiei aheilor împotriva Troiei. Distrus de dorieni (sec. 12 î.Hr.). În 1876, arheologul german H. Schliemann a scos la iveală ruinele acestui oraş care adăposteşte numeroase vestigii antice: mormântul lui Atreu, zidul ciclopic „Poarta leilor", necropola regală, palate etc.

MICEŞTI, com. în jud. Argeş, situată în S Dealurilor Argeşului, pe Râu Doamnei; 3 834 loc. (2000). Pomicultură. În satul Păuleasca se află un conac (ante 1746) şi biserica Adormirea Maicii Domnului (1796), iar în satul Purcăreni, biserica Sf. Nicolae (1779).

MICEŞTII DE CÂMPIE, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată în zona Colinelor Comlodului; 1 322 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul **M. de C.**). Satul **M. de C.** apare menţionat documentar în 1329, iar satul Fântâniţa în 1297.

MICHAEL [maikəl], **George** (pe numele adevărat *Georgios Kyriacos Panayiotou*) (n. 1963), cântăreţ britanic. Membru al grupului Wham (1982–1987), apoi carieră solo. Muzică pop cu influenţe soul, evoluând spre jazzy/ house. Discografie selectivă: „Faith", „Listen without Prejudice", „Older" etc.

MICHAELIS, Karin (pe numele adevărat *Katharina Bech-Bröndum*) (1872–1950), prozatoare daneză. Romane cu caracter autobiografic, analizând destinul femeii, scrise în tehnica fluxului conştiinţei („Copilul", „Vârsta periculoasă", „Poemul binelui şi al răului"). Literatură pentru adolescente (ciclul „Bili-Bøgerne").

MICHAIL, Dumitru (1886–1956), oftalmolog român. Prof. univ. la Cluj. Studii asupra trahomului, biochimiei şi patologiei cataractei, tuberculozei oculare („Tratat de oftalmologie").

MICHALS [maikəls], **Duane** (n. 1932), fotograf american. Lucrări sugerând un univers oniric, în care artistul se întreabă şi observă lumea (albumul „Visuri adevărate", „Portretul lui John Shea şi flori").

MICHAUX [miʃo], **Henri** (1899–1984), scriitor francez de origine belgiană. Lirica sa uneşte luciditatea cu vizionarismul, într-un limbaj liric de mare fantezie verbală („Proprietăţile mele", „Un oarecare domn Plume", „În ţara magiei"). Proză fantastică („Călătorie în Grande Garabagne"). Memorii de călătorie („Un barbar în Asia").

MICHĂILESCU, Ştefan C. (1846–1899, n. Bucureşti), naturalist şi pedagog român. Realizator al unei analize documentate asupra situaţiei şcolilor din România („Încercări critice asupra învăţământului nostru primar"). A expus, într-un limbaj accesibil, probleme de fizică, mecanică, ştiinţe naturale, psihologie, filozofie („Influenţa luminii asupra vieţii", „Introducere la psihofizică").

MICHEL [miʃel], **André** (1853–1925), publicist şi istoric de artă francez. Sub direcţia sa, a apărut „Istoria artei de la începutul creştinismului până în zilele noastre".

MICHEL, Hartmut (n. 1948), chimist german. Împreună cu J. Deisenhofer, a elucidat (1985) structura tridimensională a centrului de reacţie a fotosintezei, constituind astfel prima determinare a structurii unei proteine membranoase. Premiul Nobel pentru chimie (1988), împreună cu J. Deisenhofer şi R. Huber.

MICHELANGELO (Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni) (1475–1564), sculptor, pictor, arhitect şi poet italian. S-a format în atelierul lui Ghirlandaio şi sub influenţa maeştrilor Academiei platonice florentine. Unul dintre

Pietà

Michelangelo

David

artiştii care întruchipează idealul de universalitate al Renaşterii italiene. Sprijinit de familia Medici, în special de Lorenzo Magnificul, a realizat lucrări de

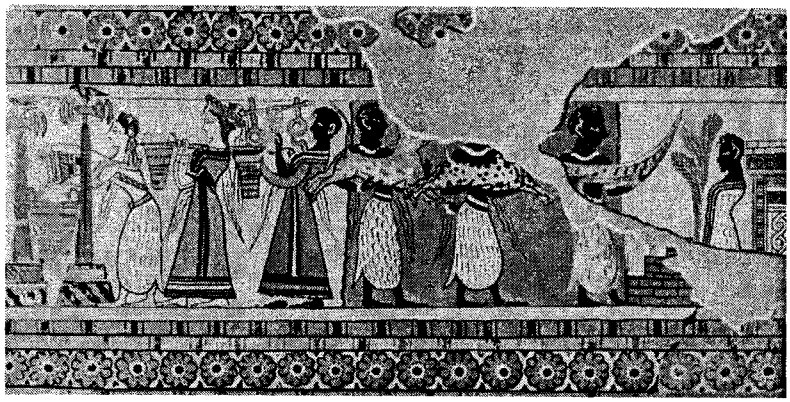

1

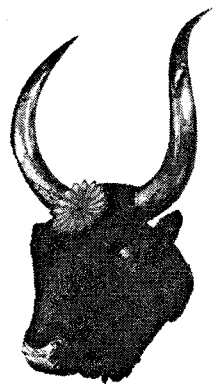

2

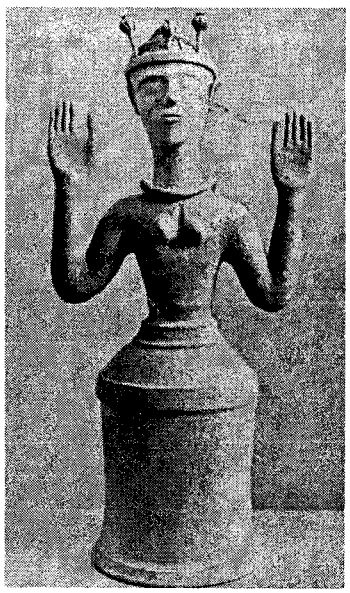

3

4

5

6 7

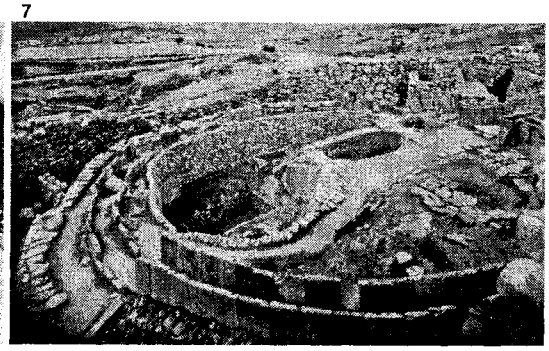

Cultura miceniană

1. Detaliu de pe sarcofagul descoperit la Haghia Triada (ins. Creta); 2. Rhyton din argint găsit în mormântul nr. 4 din cercul mormintelor de pe Acropola din Micene; 3. Idol de lut; 4. „Poarta leilor"; 5. Figurină din faianță reprezentând o preoteasă cu șerpi; 6. Ruinele palatului de la Haghia Triada; 7. Cercul mormintelor de pe Acropola din Micene

o inegalabilă măiestrie și originalitate. Chemat de papa Iuliu II (1505), s-a aflat apoi în serviciul papilor Leon X și Clement VII. Permanent frământat de căutări, de contradicția dintre materie și spirit și de dorința de desăvârșire, a creat sculpturi care, prin dinamismul ritmurilor și expresia forței, a pasiunii sau a suferinței, prevestesc, ca și în tablouri, stilul baroc (figurile de sclavi, „Moise", „David", „Pietà" — 1498–1499 —, aflată în prezent în catedrala Sf. Petru din Roma, „Pietà Rondanini" — 1552–1564 —, azi în Museo del Castello din Milano, ansamblul funerar al Medicilor cu statuile lui Giulio, viitorul papă Clement VII, și Lorenzo, și cele patru alegorii: Aurora, Amurgul, Ziua și Noaptea). În pictură (bolta Capelei Sixtine, „Judecata de Apoi" de pe peretele de altar al Capelei Sixtine, „Crucificarea Sf. Petru"), dominată de viziunea sculpturală, realizează o sinteză între formă și culoare, accentul fiind pus pe desenul care conturează puternic anatomia, sugerând mișcarea, energia și forța patetică. Ca arhitect, a creat proiectele pentru fațada bisericii San Lorenzo din Florența și pentru Piața Capitoliului din Roma, macheta cupolei bazilicii San Pietro din Roma și a construit Biblioteca Laurenziana din Florența. Opera poetică: „Rime" (apărută postum).

MICHELET [miʃlę], **Jules** (1798–1874), istoric și publicist francez de orientare romantică. Prof. la École Normale Supérieure și la Collège de France. Principalul exponent al istoriografiei romantice franceze. Patriot, liberal și anticlerical. A considerat istoria ca o luptă permanentă a omului pentru a-și câștiga libertatea. Lucrări monumentale („Istoria Franței"; „Istoria Revoluției franceze"). Susținător al ideilor pașoptiste, a popularizat în presa franceză Revoluția de la 1848 din Țările Române și Unirea Principatelor.

MICHELIN [miʃlę], familie de industriași francezi. Frații **André** (1853–1931) și **Edouard** (1859–1940) au creat (1888) o societate care a produs pneuri de bicicletă și, ulterior, de automobil (din 1894), care au devenit renumite datorită calității lor. André a publicat în 1900 primul ghid turistic **M.**

Jules Michelet

MICHELOZZO [mikelǫtso] **(Michelozzo di Bartolomeo Michelozzi, zis ~)** (1396–1472), arhitect, decorator și sculptor italian. Elev al lui Ghiberti, colaborator al lui Donatello, a fost protejat de Cosimo de Medici. După planurile sale a fost construit (1444–1459) palatul Medici-Riccardi la Florența (prototip al palatului florentin din Renaștere, în care introduce bosajele rustice și concepe curtea interioară ca operă de artă), precum și mănăstirea și biserica San Marco (1436–1443, cu o impunătoare bibliotecă), caracterizate prin eleganța și claritatea compoziției. Alte lucrări: capela Medici în biserica Santa Croce, Palatul Rettorale din Ragusa, Palatul vechi din Florența.

MICHELSEN, Christian (pe numele adevărat *Peter Christian Hersleb Kjerschow*) (1857–1925), jurist și om politic norvegian. A militat pentru desfacerea uniunii cu Suedia, devenind primul premier al Norvegiei independente (1905–1907).

MICHELSON [maikelsn], **Albert Abraham** (1852–1931), astronom și fizician american. Prof. univ. la Chicago. Contribuții în interferometrie, spectroscopie și astronomie; a construit (1891) un interferometru, care-i poartă numele (cu ajutorul căruia s-a realizat, în 1881, cunoscuta experiență pentru detectarea eterului și a măsurat, în 1887, viteza luminii, cercetări care i-au servit lui Einstein la fundamentarea teoriei relativității). Premiul Nobel pentru fizică (1907).

MICHELUCCI, Giovanni (1891–1990), arhitect și urbanist italian. Unul dintre reprezentanții arhitecturii moderne, a realizat lucrări de orientare funcționalistă (Gara Santa Maria Novella și Casa de economii din Florența, Biserica de pe Autostrada Soarelui de lângă Florența — operă de mare plasticitate arhitecturală și sculpturală).

MICHIGAN [miʃigən] **1.** Lac în America de Nord, în NE S.U.A., în sistemul Marilor Lacuri, la 177 m alt.; 58,1 mii km^2. Ad. max.: 281,5 m.; lungime: 517 km (de la N la S); lățime max.: 190 km. Comunică prin str. Mackinac cu L. Huron și printr-un canal navigabil cu fl. Mississippi. Pe malurile sale se află orașele Chicago și Milwaukee. **2.** Stat în NNE S.U.A., în pen. Lower; 250,5 mii km^2; 9,8 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Lansing*. Expl. forestiere, de min. de fier, cupru, petrol, gaze naturale, gips, sare (locul întâi pe țară). Puternică zonă ind. (siderurgie, constr. de automobile, mașini agricole, mașini-unelte, avioane, aparataj electrotehnic; produse chimice etc.). Pescuit. Creștere intensivă a animalelor. Legumicultură și pomicultură. Cereale; sfeclă de zahăr. Turism în zona Marilor Lacuri.

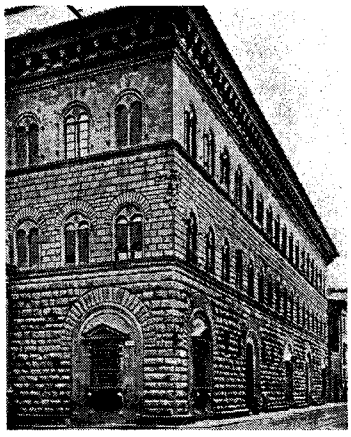

Michelozzo. Palatul Medici-Riccardi

MICHOACÁN [miʧoakan], stat în SV Mexicului; 59,9 mii km^2; 3,9 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Morelia*. Expl. forestiere și de min. de fier. Trestie de zahăr. Citrice. Creșterea animalelor.

MICIA v. **Vețel**.

MICIMAN (< rus.) s. m. (Ieșit din uz) Grad de subofițer în marină; persoană cu acest grad. În armata română a fost înlocuit, în 1959, cu gradul de plutonier major de marină.

MICIME (< *mic*) s. f. Însușirea de a fi mic; *fig.* josnicie, meschinărie.

MICIURIN, Ivan Vladimirovici (1855–1935), biolog și selecționator practicant rus. Creator a peste 300 de soiuri de plante pomihorticole, în special pomi fructiferi (meri, peri, caiși, pruni), pe baza metodei hibridării îndelungate. A susținut teoria, depășită astăzi, potrivit căreia mediul înconjurător exercită influență asupra caracterelor ereditare ale plantelor.

MICKIEWICZ [mitskievič], **Adam Bernard** (1798–1855), poet și patriot polonez. Prof. univ. la Lausanne și la Collège de France. Militant pentru renașterea Poloniei, a fost arestat și deportat în Rusia (1824). În 1829 pleacă în Occident, stabilindu-se, în 1832, la Paris. În 1848, a organizat în

Adam Bernard Mickiewicz

Italia o legiune poloneză. Lirică romantică, cu substrat folcloric („Balade și romanțe"); poeme istorice de largă respirație, străbătute de suflu mesianic și populate de eroi titanici („Konrad Wallenrod", „Strămunii", „Pan Tadeusz"). Opera sa a îmbogățit universul tematic și imagistic al poeziei poloneze, eliberând-o de convenționalism și dând limbii literare o expresivitate și o eleganță deosebită. Considerat a fi cel mai mare poet al țării sale, a avut o influență majoră asupra contemporanilor și urmașilor.

MICLE 1. Ștefan M. (1820–1879, n. Feleacu, jud. Cluj), fizician și chimist român. Prof. univ. la Iași. Lecții de popularizare a chimiei, fizicii și științelor naturii. **2. Veronica M.** (1850–1889, n. Năsăud), poetă română. Soția lui **M. (1).** A făcut parte din cercul „Convorbirilor literare", rămânând în conștiința publică prin dragostea pe care i-a inspirat-o lui Eminescu, a cărui prietenă a fost. Poetă sensibilă, a cultivat o lirică erotică de influență eminesciană („Poezii").

MICLE, Veniamin (nume de botez *Valer*) (n. 1939, Plopiș, jud. Maramureș), teolog român; arhimandrit. Prof. la institutele teologice din Sibiu, Craiova și București. Preot slujitor la Mănăstirea Cozia (1979–1982), stareț al Mănăstirii Bistrița-Vâlcea (1983–1992), unde a fost și preot slujitor (din 1992). Lucrări: „Sfântul Grigorie Decapolitul. Viața și minunile", „Trepte spre amvon", „Studii omiletice", „Inițieri catehetice".

MICLEA, Ion (1931–2000), artist fotograf român. Numeroase albume foto, remarcabile prin sensibilitate și diversitate tematică („S.U.A.", „Pekin", „Dulce Bucovină", „Delta Dunării", „Iașii marilor iubiri"). Laureat de două ori al „World Press Photo", cel mai important premiu fotografic internațional.

MICLESCU, familie de boieri din Moldova. Mai importanți: **1. Gavriil M.,** mare dregător la începutul sec. 18. **2. Sofronie M.** (c. 1790–1861), mitropolit al Moldovei (1851–1860). Președinte al Divanului ad-hoc al Moldovei (sept.–dec. 1857) și al Adunării Elective, care a ales domn în Moldova pe Al.I. Cuza. Ca mitropolit, a sprijinit editarea de lucrări bisericești („Viețile sfinților"). **3. Calinic M.** (nume de botez *Constantin*) (1822–1886), mitropolit al Moldovei (1865–1875), apoi mitropolit primat al României (1875–1886). La stăruințele sale, s-au deschis cursurile Facultății de Teologie din București (1881) și a fost recunoscută autocefalia Bisericii Ortodoxe Române (1885).

MICLEȘTI, com. în jud. Vaslui, situată în Pod. Central Moldovenesc, pe stg. râului Vaslui; 2 951 loc. (2000). Pomicultură. Rezervația botanică Movila lui Burcel. Bisericile Pogorârea Duhului Sfânt (1809–1810) și Sf. Nicolae (1830), în satele Chircești și **M.** Biserica de lemn Sf. Ioan Botezătorul (1795), în satul Popești.

MICLOȘI, Corneliu (1887–1963, n. Covăsînț, jud. Arad), inginer român. Acad. (1955), prof. univ. la Timișoara. Director al Centrului de cercetări tehnice din Timișoara (1955–1963). Cercetări în domeniul tehnologiei materialelor, mai ales privind sudarea oțelului („Tehnologia mecanică", „Sudarea metalelor", „Procedeele industriale de sudură"). A elaborat o teorie nouă a căii ferate fără joante („Linii ferate sudate").

Veronica Micle

Corneliu Micloș.

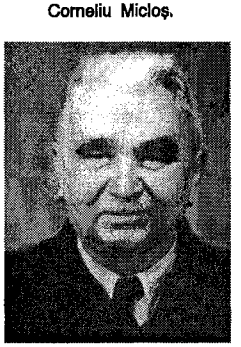

MICO- (< fr.; {s} gr. *mykes* „ciupercă") Element de compunere indicând relația cu ciupercile, cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

MICOBACTERIE (< fr., engl.) s. f. Bacil acidoalcoolo-rezistent, saprofit sau patogen pentru om și animale *(lycobacterium).* Acestui gen îi aparțin bacilul tuberculos și cel al leprei.

MICOFLORĂ (< *mico-* + *floră*) s. f. Totalitate a speciilor de ciuperci care cresc pe un anumit teritoriu.

MICOLOGIE (< fr. {i}; {s} *mico-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ciupercilor.

MICORIZĂ (< fr. {i}; {s} *mico-* + gr. *rhiza* „rădăcină") s. f. Simbioză a rădăcinii plantelor superioare cu miceliul unei ciuperci, în care ciuperca furnizează acestora apă și săruri minerale, iar planta oferă ciupercii produși sintetizați, ca urmare a fotosintezei (glucide, lipide proteine).

MICOSTEROLI (< fr.) s. m. pl. (BIOCHIM.) Steroli prezenți în ciuperci și în unele mucegaiuri, cu rol important în procesele celulare esențiale.

MICOTOXICOZĂ (< *mico-* + *toxicoză*) s. f. (MED. VET.) Intoxicație care apare la animale în urma consumului de furaje infectate cu unele ciuperci microscopice.

MICOTOXINĂ (< fr., engl.) s. f. Substanță toxică apărută în cursul metabolismului unor specii de ciuperci microscopice, care se dezvoltă în resturile alimentare. Consumul acestor alimente mucegăite este nociv.

MICOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *mykes* „ciupercă") s. f. **1.** (MED.) Boală infecțioasă, de obicei cutanată, provocată de ciuperci microscopice parazitare la oameni și animale; microsporie. **2.** (FITOPAT.) Boală infecțioasă și contagioasă a plantelor, provocată de ciuperci parazite (ex. rugina, mana etc.).

MICRIT (< fr.) s. n. Termen folosit pentru rocile sedimentare carbonatice pentru a defini varietățile fin-granulare (mai mici de 10 microni) de calcit și dolomit.

MICRO- (< fr.; {s} gr. *mikros* „mic") **1.** Element de compunere cu sensul „mic", „de dimensiuni mici", care ser-

veşte la formarea unor substantive. **2.** Element de compunere cu sensul de „o milionime" (10^{-6}) folosit pentru alcătuirea denumirii submultiplilor unităţilor de măsură; are simbolul „μ", care se scrie înaintea simbolului unităţii de măsură (ex. microfarad: μF).

MICROAMPĘR (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu o milionime de amper (simbol: μA).

MICROAMPERMĘTRU (< fr. {i}) s. n. Instrument pentru măsurarea curenţilor electrici foarte slabi (de ordinul milionimilor de amper).

MICROANALIZĂ (< fr. {i}) s. f. Analiză chimică în care se lucrează cu cantităţi foarte mici de substanţă, de ordinul unui miligram.

MICROB (< fr.; {s} *micro-* + gr. *bios* „viaţă") s. f. Fiinţă vie unicelulară, microscopică, care trăieşte în sol, în apă, în aer, în corpul plantelor sau al animalelor. Dintre **m.** fac parte bacteriile (bacili, coci, spirochete etc.) şi protozoarele, patogene pentru organismul în care se dezvoltă. În textele ştiinţifice moderne, termenul de **m.** este tot mai des înlocuit cu cel de *microorganism.*

MICROBALANŢĂ (< fr.) s. f. Balanţă mai sensibilă decât cea analitică, destinată cântăririi cantităţilor foarte mici de substanţă.

MICROBAR (< engl. {i}; {s} *micro-* + fr. *bar*) s. m. (METR.) Barie.

MICROBIAN, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la microbi, cauzat de microbi,

MICROBIOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Ştiinţă care studiază morfologia, fiziologia, biochimia, genetica, sistematica, răspândirea în natură şi rolul microorganismelor în circuitul substanţelor, precum şi rolul lor ca agenţi patogeni; s-a diferenţiat în câteva mari domenii: virusologie, bacteriologie, micologie, algologie, protozoologie. ✧ *M. agricolă* (studiază microorganismele utile sau dăunătoare agriculturii). *M. marină* (studiază microorganismele din mări şi oceane). *M. medicală* (studiază microorganismele implicate în procesele fiziologice sau fiziopatologice animale, inclusiv umane).

MICROBISM (< fr.) s. n. Prezenţa în organism a unor germeni patogeni, uneori în formă latentă, inactivă, ca urmare a unui proces de rezistenţă naturală sau dobândită.

MICROBIST, -Ă (< *microb*) s. m. şi f. (Fam.) Spectator al unei întreceri sportive (mai ales de fotbal), foarte pasionat.

MICROBUZ (< fr.; {s} *micro-* + fr. *[auto]bus*) s. n. Autobuz pentru un număr mic de pasageri.

MICROCALCULATOR (< it.) s. n. Calculator realizat pe baza unui microprocesor. Deşi nu ajung la nivelul minicalculatoarelor sau al calculatoarelor mari (mainframe), **m.** au devenit, în ultimul timp, aparate foarte puternice, capabile să execute operaţii complexe. Datorită progresului rapid al tehnologiei, un **m.** de vârf este la fel de puternic ca un calculator mare, fabricat în urmă cu câtiva ani. Sin. *calculator personal.*

MICROCEFALIE (< fr. {i}; {s} *micro-* + gr. *kephale* „cap") s. f. Malformaţie congenitală constând în dezvoltarea insuficientă a craniului şi a creierului. **M.** este adesea însoţită de oligofrenie.

MICROCENOZĂ (< fr.; {s} *micro-* + gr. *kainos* „comun") s. f. (BIOL.) Biochorie.

MICROCENTRALĂ (< fr.) s. f. Centrală electrică sau centrală de termoficare de putere mică.

MICROCHIRURGIE (< fr.) s. f. Chirurgie care se practică la microscop.

MICROCHIMIE (< fr.) s. f. Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul reacţiilor chimice dintre cantităţi foarte mici de substanţă. Poate fi preparativă (de sinteză) şi analitică (microanaliză).

MICROCIRCUIT (< *micro-* + *circuit*) s. n. *M. integrat* = dispozitiv electronic microminiatural cu elementele unite indivizibil din punct de vedere constructiv, tehnologic şi electric. După modul de integrare a elementelor se deosebesc: *m. i. cu semiconductori* sau *monolitice, peliculare* şi *hibride* (cu mai multe cristale); după tipul informaţiei de prelucrat se deosebesc: *m. i. numerice* şi *analogice*; după gradul de integrare a elementelor avem: *m. i. mici, medii, mari* şi *superioare.*

MICROCIT (< fr., engl.) s. n. Eritrocit mai mic decât dimensiunea medie.

MICROCLIMAT (< fr.) s. n. (ECOL.) Termen folosit de ecologi pentru a indica climatul din imediata apropiere a unui organism sau a unui grup de organisme, cu care vin în contact direct. ✧ *M. urban* = climat specific ecosistemelor antropogene urbane, rezultat al interacţiunii climatului zonal cu cel creat prin intervenţia umană (construcţii de case, blocuri, complexe industriale etc.).

MICROCLIMĂ (< germ.) s. f. (METEOR.) Variaţia elementelor meteorologice în stratul de aer din imediata apropiere a solului (cu o înălţime de 1,5–2 m), cu particularităţi determinate de condiţiile geografice locale; climă locală.

MICROCLIN (< fr. {i}) s. n. Mineral din grupa feldspaţilor potasici, cristalizat în sistemul triclinic, de culoare roz, galbenă, roşiatică sau verde; este un constituent important al unor roci eruptive şi metamorfice. Se utilizează în industria ceramicii, iar varietatea verde (amazonitul) ca piatră semipreţioasă.

MICROCOCI (< fr., engl. {i}; {s} *micro-* + gr. *kokkos* „grăunte") s. m. pl. Bacterii izolate sau grupate, care au formă sferică (ex. stafilococi, streptococi). Sunt rareori patogene şi pot fi izolate din produse lactate, din tubul digestiv, piele şi cavităţi naturale.

MICROCONDUCTOR (< *micro-* + *conductor*) s. n. Conductor emailat cu diametrul mai mic de 50 microni. Din **m.** se execută înfăşurările pentru micromaşini elecrice, bobine pentru diverse aparate de măsură şi reglaj.

MICROCOSMOS (< fr., lat.) s. n. **1.** (FIZ.) Lumea obiectelor submicroscopice, a moleculelor şi atomilor, a particulelor elementare etc., în care se petrec fenomene calitativ diferite de cele din lumea obiectelor macroscopice. **2.** (În filozofia medievală şi a Renaşterii) Termen folosit pentru a desemna omul sau organismul omenesc, considerat ca un „mic univers", analog cu *macrocosmosul,* cu Universul.

MICROCRISTALIN, -Ă (< fr. {i}; {s} *micro-* + *krystallos* „cristal") adj. (Despre agregatele mineralelor şi structura rocilor) Care este alcătuit din cristale mici, adesea microscopice.

MICROECONOMIE (< *micro* + *economie*) s. f. Domeniu al teoriei economice, care, în opoziţie cu *macroeconomia,* studiază comportamentul unităţilor economice individuale (consumator, lucrător, firmă). **M.** interpretează comportamentul întreprinderilor şi indivizilor care se informează, iau decizii şi stabilesc strategii. De ex., pentru o firmă problemele esenţiale ale analizei la nivel microeconomic sunt: ceea ce produce, preţul de vânzare a produselor, repartizarea veniturilor.

MICROELECTRONICĂ (< *micro-* + *electronică*) s. f. Ramură a electronicii care se ocupă de crearea subansamblelor şi blocurilor pe bază de micro-

circuite integrate și a elementelor de construcție auxiliare microminiaturale (plachete cu cablaj imprimat, cablu flexibil, microfișe, microcomutatoare etc.), precum și cu folosirea acestora la aparatura radioelectronică. Apărută în deceniul 7 al sec. 20, s-a dezvoltat în direcția micșorării elementelor circuitelor integrate și a măririi gradului de integrare. Se mai numește *electronică integrată*.

MICROELEMENT (< fr. {i}) s. n. Element chimic care se găsește în cantități foarte mici în sol și în organism. **M.** intră în compoziția hormonilor, a enzimelor, a fermenților ș.a. (ex. iod, fier, zinc, cupru etc.). La animalele superioare, absența lor poate duce la tulburări de creștere, de reproducere și în activitatea sistemului nervos. Sin. *oligoelement*.

MICROFAG (< fr.) s. n. (HIST.) **1.** Denumire pentru un granulocit neutrofil migrat în țesuturi. **2.** Fagocit mic.

MICROFARAD (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu o milionime de farad (simbol: μF).

MICROFAUNĂ (< *micro-* + *faună*) s. f. Totalitatea animalelor microscopice de pe glob, dintr-o regiune sau dintr-un spațiu restrâns.

MICROFILM (< fr., germ. {i}) s. n. Film fotografic pe care sunt copiate documente sau cărți la o scară foarte mică, obținându-se o mare economie de spațiu.

MICROFLORĂ (< *micro-* + *floră*) s. f. Flora microscopică dintr-o biocenoză alcătuită din bacterii, alge și ciuperci.

MICROFON (< fr., germ. {i}; {s} *micro-* + gr. *phone* „sunet") s. n. Aparat care transformă vibrațiile sonore în oscilații electrice, folosit în studiouri de înregistrări, radio-televiziune, telecomunicații etc.

MICROFOTOGRAFIE (< fr., it.) s. f. **1.** Fotografie obținută de pe un microfilm. **2.** Reproducere fotografică a unei imagini furnizate de un microscop.

MICROFOTOMETRU (< fr. {i}) s. n. Aparat utilizat în spectroscopie pentru măsurarea pe zone foarte mici a opacității plăcilor fotografice.

MICROGRAM (< fr. {i}) s. n. Gama **(2)**.

MICROLIT (< fr., germ. {i}; {s} *micro-* + gr. *lithos* „piatră") s. n. **1.** (MINER.) Cristal cu dimensiuni sub 0,1 mm, alungit sau tubular, format prin cristalizarea topiturilor magmatice și frecvent în compoziția pastei rocilor vulcanice terțiare. **2.** (În Comuna primitivă, mai ales în Mezolitic; la pl.) Unelte și arme mici din piatră (vârfuri de săgeată, lamele etc.).

MICROMETEORIT (< *micro-* + *meteorit*) s. m. Meteorit de dimensiuni foarte mici.

MICROMETRIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre șuruburi) Al cărui filet este foarte fin și precis prelucrat, putând fi utilizat în construcția instrumentelor de măsură.

MICROMETRU (< fr. {i}; {s} *micro-* + gr. *metron* „măsură") s. n., s. m. **1.** S. n. (TEHN.) Instrument pentru efectuarea unor măsurători directe de lungimi cu precizia sutimilor și chiar a miimilor de milimetru. ◇ *M. ocular* (sau *obiectiv*) = plăcuță de sticlă divizată în zecimi sau în sutimi de milimetru, care se atașează la ocularul (respectiv obiectivul) unui microscop, servind la măsurarea dimensiunilor obiectelor studiate. **2.** S. m. (Rar) Micron.

MICROMICEȚE (< fr. {i}; {s} *micro-* + *myket-* „ciuperci") s. f. pl. Ciuperci mici, parazite sau saprofite, care nu pot fi văzute decât cu ajutorul aparatelor de mărit (lupă, microscop etc.).

MICROMELIE (< fr.; {s} *micro-* + gr. *melos* „extremitate") s. f. Dimensiune anormal de mică a membrelor, dar cu prezența tuturor segmentelor.

MICROMIELIE (< fr.; {s} *micro-* + gr. *myelos* „măduvă"), s. f. Dezvoltare incompletă în lungime a măduvei spinării.

MICROMOTOR (< fr.) s. n. Motor electric de putere mică (de la o fracțiune de watt până la c. 500 W).

MICROMUTAȚIE (< *micro-* + *mutație*) s. f. Schimbare ereditară care afectează un singur locus de pe genă. Se mai numește: mutație punctuală, genovariație, transgenație, mutație genetică.

MICRON (< fr., germ. {i}; {s} gr. *micro-*) s. m. Unitate de măsură pentru lungimi (simbol: μ), egală cu a mia parte dintr-un milimetru, adică 10^{-6} m; micrometru **(2)**.

MICRONEZIA, Statele Federate ale Microneziei (The Federated States of Micronesia), stat insular în Pacificul Central (Micronezia), la E de arh. Filipine; 707,4 km^2; 109 mii loc. (1997). Limba oficială: engleza. Religia: creștină (catolici 52,9%, protestanți 47,1%). Capitala: *Palikir* (pe ins. Pohnpei). Localități pr.: Weno (Moen), Tol, Kolonia. Este împărțit în patru state (grupuri insulare), situate în sectorul estic al arh. Caroline, respectiv arh. Senyavin, care cuprinde ins. Pohnpei (fost Ponape) și 162 insulițe coraligene înconjurătoare, arh. Chuuk (Truk) cu 294 insulițe (în total 127,2 km^2), arh. Kosrae (Kusaie) cu cinci insule (109,6 km^2) și arh. Yap (patru insule muntoase și 141 insulițe coraligene, 118,9 km^2). Clima tropical-oceanică, cu temperaturi medii anuale ridicate și precipitații bogate (până la 4 000 mm/an). Vegetația arborescentă este dominată de palmieri și bananieri. Faună bogată în specii de păsări și pești. Economie slab dezvoltată, bazată pe asistența financiară americană. Agricultura, de subzistență, deține 42,2% din PNB și concentrează împreună cu pescuitul 26,7% din populația activă. Se cultivă batate, taro, manioc, cassava, fructe (arborele de pâine, pandanus, papaya, bananieri), arbori de piper, palmieri de cocos. Se cresc mai ales porcine și păsări. Pescuit intens (21,2 mii t pește, 1995). Industria este absentă, cu excepția prelucrării peștelui, producției de copra (c. 4 mii t/an); energie electrică și exploatarea materialelor de construcție. Se produc, artizanal, bărci de pescuit, țesături și confecții. Nu are c.f. Căi rutiere: 226 km (1990). Turism dezvoltat: 23,2 mii vizitatori străini (1990), mai ales din S.U.A. și Japonia. Principalele obiective turistice sunt plajele cu nisip fin, umbrite de cocotieri și lagunele coraligene (pescuit subacvatic). Moneda: 1 dollar S.U.A. = 100 cents. Export (1994): produse marine (94,3%), produse textile și confecții (2,8%), produse agricole (2,1%), mai ales banane și copra. Principalii parteneri: Japonia (80%), S.U.A. (9,3%), Guam (8,3%). Import (1994): produse manufacturate (32%) și alim., băuturi și tutun (24,3%), mașini și utilaj de transport (23,5%), combustibili minerali (14,3%). Principalii parteneri: S.U.A. și Guam (56,1%), Japonia (32%), Australia. — *Istoric.* Populată de melanezieni din cele mai vechi timpuri. În sec. 16, a fost vizitată de navigatori spanioli; Francisco Lazeano a explorat (1686) ins. Yap și a dat numele de „La Carolina" întregului arhipeleag în cinstea regelui spaniol *Carol II.* În 1686 devine posesiune spaniolă. În 1885, Germania ocupă ins. Marshall, iar în 1899 cumpără de la Spania, pentru suma de 25 mil. de pesetas, ins. Caroline și Mariane. La începutul primului război mondial (1914) Japonia

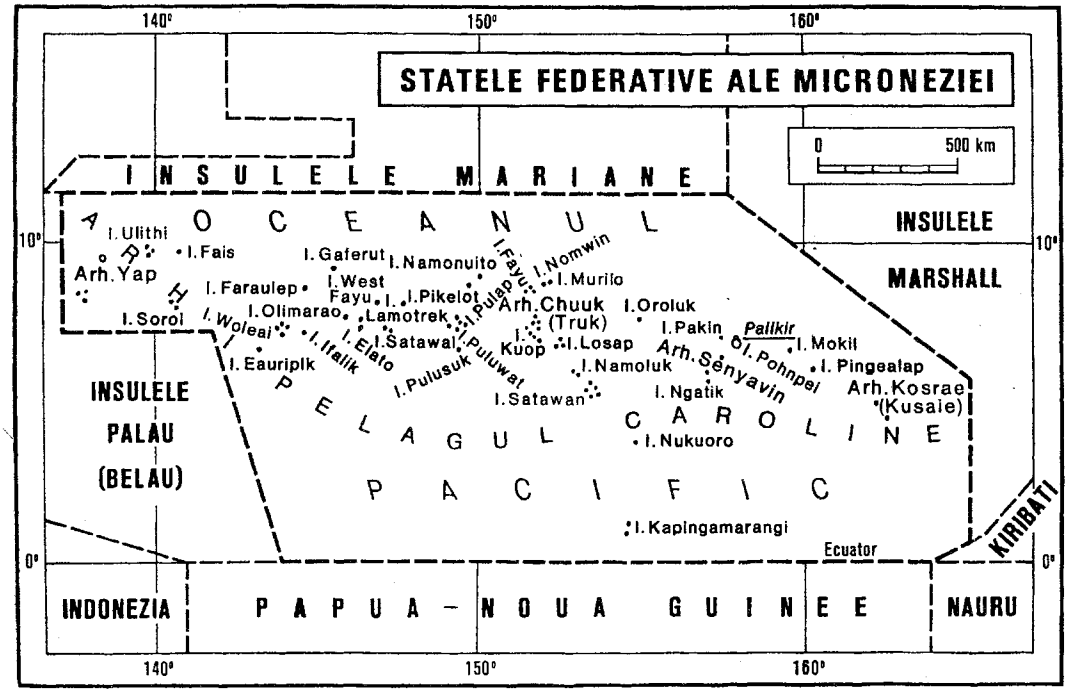

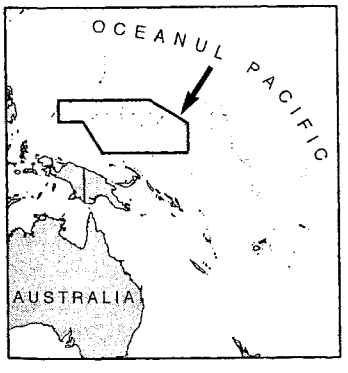

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

State	Suprafața (km^2)	Populația (1994)
Chuuk	127,2	53 319
Kosrae	109,6	7 317
Pohnpei	345,2	33 692
Yap	118,9	11 178

ocupă **M.**, iar în 1920 primește din partea Societății Națiunilor mandat de administrare a acesteia. Ocupată la sfârșitul celui de-al doilea război mondial (1944–1945) de S.U.A., **M.** este inclusă în 1947, împreună cu ins. Palau, Marshall și Mariane de Nord, în „Teritoriu sub mandat al insulelor din Oceanul Pacific", sub tutelă O.N.U., administrat de S.U.A. Între 1978 și 1981, în urma încheierii unor acorduri de liberă asociere cu S.U.A., insulele își dobândesc deplina autonomie. Cu sprijinul S.U.A., **M.** a fost împărțită în patru formațiuni statale: Statele Federative ale **M.**, Republica Insulelor Marshall, Comunitatea Insulelor Mariane de Nord și Rep. Palau. Potrivit acordului de liberă asociere semnat cu S.U.A. în 1982 și intrat în vigoare în 1986, **M.** devine un stat suveran, S.U.A. răspunzând numai de apărare și relații externe. În dec. 1990, Consiliul de Securitate al O.N.U. abrogă tratatul de tutelă exercitat de S.U.A., **M.** fiind primită în O.N.U. (sept. 1991) ca membru cu drepturi depline. Republică prezidențială, stat federal, conform Constituției din 10 mai 1979. Fiecare din cele patru state (Yap, Chuuk, Pohnpei și Kosrae) care compun federația au propria constituție, parlament și guvernator. La nivel federal, activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral (Congresul), iar cea executivă de președinte și de un cabinet.

MICRONEZIAN, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Populație din Micronezia, care vorbește o limbă din familia de limbi malaezo-polineziene. ✦ Persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține micronezienilor **(1)**, privitor la micronezieni.

MICRONUCLEU (< fr.) s. n. Paranucleu **(1)**.

MICROOBIECT (< *micro-* + *obiect*) s. n. Obiect sau sistem fizic de dimensiuni foarte mici, care prezintă dualismul undă–corpuscul și a cărui comportare este descrisă de mecanica cuantică (ex. electronii, pozitronii etc.).

MICROORGANISM (< fr. {i}) s. n. Denumire generală pentru organismele animale sau vegetale de dimensiuni microscopice (ex. bacterii, ciuperci, virusuri etc.). Sunt foarte răspândite în aer, apă, sol și au un rol important în circuitul substanțelor în natură. Sunt utilizate în industria alimentară, farmaceutică (ex. la coacerea pâinii, prepararea antibioticelor și a vitaminelor, a proteinelor etc.) și în ingineria genetică. Unele **m.** alcătuiesc microflora și microfauna din sol; **m.** patogene provoacă boli ale plantelor, animalelor și oamenilor. Termenul tinde să-l înlocuiască pe cel de *microb*.

MICROPALEONTOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură a paleontologiei care se ocupă cu studiul organismelor fosile de talie redusă. Termenul a fost introdus de naturalistul francez Alcide d'Orbigny.

MICROPARTICULĂ (< *micro-* + *particulă*) s. f. Particulă cu masa foarte mică (ex. particulele elementare, nucleele atomice, atomii, moleculele).

MICROPIL (< fr. {i}; {s} *micro-* + gr. *pyle* „canal") s. n. Canal microscopic situat în partea apicală a ovulului plantelor superioare, prin care tubul polinic pătrunde la oosferă.

MICROPOROS (< fr.) s. n. Material sintetic poros din care se execută talpa pentru obiecte de încălțăminte.

MICROPROCESOR (< engl.) s. n. Unitate centrală de prelucrare (CPU) a unui calculator realizată adesea pe o singură plăcuță de siliciu sau alt material semiconductor (chip), care în prezent poate avea peste un milion de tranzistoare. **M.** efectuează operațiile esențiale de prelucrare și controlează celelalte elemente ale sistemului de calcul. **M.** constutuie „creierul" calculatorului.

MICRORADIOGRAFIE (< fr.) s. f. Radiografie efectuată pe un film special, de dimensiuni reduse, în condiții care să permită examinarea ulterioară sau mărirea acesteia până la dimensiunile necesare; se utilizează în special pentru depistarea afecțiunilor pulmonare într-o colectivitate.

MICRORAION (< *micro-* + *raion*) s. n. Element constitutiv al unei zone de locuit, cu o arie de 20–50 ha și 5 000–15 000 locuitori, care cuprinde locuințe și edificii de primă necesitate (creșe, cămine, școli, magazine etc.).

MICRORECEPTOR (< *micro-* + *receptor*) s. n. Ansamblu format din microfonul și receptorul telefonic cu legăturile aferente, reunite printr-un măner și legate de aparatul telefonic printr-un cordon.

MICRORIL (< germ.) s. n. Microsion.

MICROSCOP (< fr., germ. {i}; {s} *micro-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Instrument optic folosit pentru observarea obiectelor foarte mici. Cu ajutorul lui se pot obține imagini ale obiectelor mărite de c. 2 000 de ori și se pot distinge detalii de ordinul miimilor de milimetru. Puterea măritoare a unui **m.** depinde de tipul respectiv, cea mai mare fiind a **m.** electronic. A fost inventat de Z. Jansen (c. 1590). ✧ *M. electronic* = instrument analog **m.** optic, în care rolul razelor de lumină este îndeplinit de un fascicul de electroni care traversează mai multe lentile electronice; poate mări imaginea obiectelor până la un milion de ori, permițând distingerea detaliilor de ordinul ângströmilor.

MICROSCOPIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** De dimensiuni infime; care nu poate fi văzut decât la microscop. **2.** Care aparține microscopului, privitor la microscop. **3.** (Despre teorii fizice) Care ia în considerație faptul că toate corpurile au structură discontinuă, fiind alcătuite din atomi și din molecule.

MICROSCOPIE (< fr., germ. {i}) s. f. Tehnica observării și studierii obiectelor și fenomenelor cu ajutorul microscopului. ✧ *M. optică* = totalitatea modelelor de examinare a microobiectelor cu ajutorul diferitelor microscoape optice.

Microscop

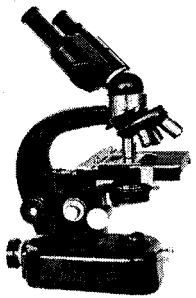

MICROSEISM (< fr.; {s} *micro-* + gr. *seismos* „cutremur") s. n. Cutremur de pământ de slabă intensitate, înregistrat numai de aparate.

MICROSFIGMIE (< fr.; {s} *micro-* + *sphygmos* „puls") s. f. Amplitudine redusă a pulsului întâlnită în leziunile miocardice, colaps, stenoză aortică sau mitrală.

MICROSION (< fr.; {s} *micro-* + fr. *sillon* „brazdă") s. n. Disc muzical de calitate superioară, având șanțul de înregistrare foarte îngust (0,07 mm) și turația redusă; microril.

MICROSOCIOLOGIE (< fr.) s. f. Curent în sociologie întemeiat în S.U.A. de J. Moreno, care a inițiat studiul formelor elementare de sociabilitate (oamenii dintr-un atelier sau birou, dintr-o echipă, elevii dintr-o clasă etc.), cercetând relațiile afective (simpatie, antipatie, indiferență) și aplicând la studiul acestor relații metode cantitative *(sociometrie)*. Într-un sens mai larg, **m.** este tendința de a limita studiul sociologic la cercetarea formelor elementare de sociabilitate; **m.** nu se poate substitui însă sociologiei ca atare, reprezentând doar un capitol al acesteia.

MICROSOFT, societate americană producătoare de software, constituită în anii '70 de Bill Gates. Este lider mondial în sistemele de operare. Elaborează o serie de programe operative pentru calculatoare Windows și MS-DOS.

MICROSPOR (< fr.) s. m. Spor al unor pteridofite, care dă naștere unui protal mascul. Polenul este omolog cu **m.**

MICROSPORIE (< fr. {i}) s. f. (MED.) Micoză **(1)**.

MICROSTRUCTURĂ (< fr.) s. f. Structură de amănunt a unui material, observată cu ajutorul microscopului sau prin alte procedee.

MICROTECTONICĂ (< fr.) s. f. Ramură a geologiei structurale care are ca obiect studiul microstructurilor rocilor, urmărind mecanismul (procesul) de deformare a acestora în timp.

MICROTOM (< fr. {i}; {s} *micro-* + gr. *tome* „tăietură") s. n. Aparat special de secționat preparatele anatomice în felii subțiri de câțiva microni pentru a fi examinate la microscop.

MICROTRON (< fr., germ. {i}; {s} *micro-* + fr. *[élec]tron*) s. n. (FIZ.) Accelerator ciclic de electroni, în care creșterea energiei se realizează la trecerea repetată (de 20–50 ori) a acestora prin câmpul electric oscilant al

unei cavități rezonante. Energia câștigată la fiecare trecere a electronilor prin cavitatea rezonantă este de c. 0,4 MeV.

MICROUNDĂ (< fr.) s. f. (FIZ.) Undă hertziană a cărei lungime este cuprinsă între 1 cm și 1 m.

MICROVOLTMETRU (< fr.) s. n. Instrument de măsură a tensiunilor joase, de ordinul milionimilor de volt.

MICROZOM (< fr.) s. m. Ribozom.

MICSANDRĂ s. f. Plantă decorativă anuală, din familia cruciferelor, înaltă până la 75 cm, cu frunze lanceolate și flori albe, roz, roșii sau violete, parfumate; micșunică *(Matthiola incana).* ✧ *M. sălbatică* = denumire dată speciilor de plante erbacee, anuale sau perene, din genul *Erysimum,* familia cruciferelor, cu frunze alterne simple, întregi sau dințate și flori galbene; răspândite în toate continentele în afară de Australia.

MICȘORA (< *micșor,* diminutivul lui *mic*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) face mai mic (ca dimensiune, volum, intensitate etc.); a (se) diminua. ✦ Tranz. (MAT.) A da unei cantități o valoare mai mică decât o are. ✦ (MUZ.) A diminua un interval cu un semiton cromatic. **2.** Tranz. A reduce, a scădea prețul, valoarea etc.; *spec.* a reduce ca număr, ca plafon etc.

MICȘUNEA (cf. tc. *menekșe*) s. f. Plantă ornamentală din familia cruciferelor, originară din S Europei, cu tulpina înaltă de 40–80 cm și flori parfumate, galbene-aurii, grupate în raceme *(Cheiranthus cheiri).*

MICȘUNICĂ (< *micșunea*) s. f. (BOT.) Micsandră.

MICȚIOMETRU (< fr., engl.) s. n. Instrument cu ajutorul căruia se reproduce grafic micțiunea (diagrama debitului urinar).

MICȚIUNE (< fr.) s. f. Emisie spontană de urină.

MICU (CLAIN) 1. Ioan Inocențiu (1692–1768, n. Sadu, jud. Sibiu), iluminist român, deschizătorul luptei politice a românilor din Transilvania. Fiu de oier. Studii la Cluj și Târnavia (azi Trnava, în Slovacia). În calitate de episcop greco-catolic (1729–1751), pornind din cadrele bisericii, a întreprins o complexă și cutezătoare luptă pentru ridicarea poporului său sub toate raporturile, înainte de toate politice,

Ioan Inocențiu Micu (Clain)

pentru încetarea situației lui numai de „tolerat" pe pământul patriei și ridicarea acestuia la condiția de națiune politică, în virtutea numărului și a sarcinilor pe care le poartă, a greutății și utilității lui în stat. Dar și în temeiul dreptului său istoric: originea romană, prioritatea și continuitatea vieții sale pe acest pământ. În consecință, a militat pentru reprezentarea lui corespunzătoare în organele de guvernământ, în dietă, în instituții. A luptat pentru ridicarea și dotarea clerului, pentru drepturile poporului la meserii, la școală, la funcții, pentru ușurarea sarcinilor iobăgești, reducerea robotei. Venind cu un nou concept de națiune, incluzând în ea și masele aservite, cu revendicarea ridicării la națiune politică a unui popor repudiat până aci de națiunile politice consacrate ale țării, a trebuit să înfrunte 15 ani în șir ostilitatea lor acerbă, prin nesfârșite petiții, întâmpinări, demersuri personale, memorii, inclusiv un amplu „Supplex Libellus", la Guvern, în dietă, la Curte. Lupta sa însă depășind mult și intențiile regimului imperial, agitând și masele populare, **I.M.** a devenit în cele din urmă incomod, indezirabil. Chemat în 1744 la Viena și pus sub acuzație, a luat în taină, spre a cere sprijinul papei, drumul Romei, de unde apoi împărăteasa nu i-a mai îngăduit, împotriva tuturor insistențelor sale și ale poporului său, nicicând revenirea; a rămas un exilat, iar în 1751 a fost silit să abdice. A continuat însă și din depărtare să agite lupta de acasă. **I.M.** a conceput programul politic al românilor din Transilvania, el i-a fixat, durabil, și argumentele fundamentale. Programul său politic a indicat și sarcinile științei Școlii Ardelene; pe firul lui va apărea, după 50 de ani, *Supplex Libellus Valachorum* de la 1791. **2. Samuil M.** (1745–1806, n. Sadu, jud. Sibiu), filolog și istoric iluminist român. Nepotul lui **M. (1).** Unul dintre corifeii Școlii Ardelene. Studii la Blaj și la Institutul Pazmanian din Viena. Prof. la Blaj. Coautor la *Supplex Libellus Valachorum* și autor a peste 60 de lucrări pe teme diverse. Scrieri istorice („Brevis historica notitia origines et progressu nationis daco-romanae...", „Scurtă cunoștință a istoriei românilor" și „Istoria și lucrurile și întâmplările românilor...") în care susține originea romană și continuitatea neîntreruptă a poporului român pe acest teritoriu. Autor al primei gramatici tipărite a limbii române („Elementa linguae daco-romanae sive valachicae", în colab. cu Gh. Șincai). În „Carte de rogacioni..." (1779) a folosit, pentru întâia oară în istoria tipăriturilor românești, alfabetul latin. A redactat un dicționar român-latin care a stat la baza „Lexiconului de la Buda". Traduceri și prelucrări de opere iluministe, științifice, filozofice („Loghica", „Legile firei", „Învățătura metafizicii", „Politica sau filozofia cea lucrătoare") și literare; dintre cele religioase, cea mai importantă este „Biblia" (1795).

MICU, Dumitru (n. 1928, Bârsa, jud. Sălaj), critic și istoric literar român. Prof. univ. la București. Monografii („G. Călinescu — între Apollo și Dionysos"), sinteze („Început de secol", „Gândirea și gândirismul", „În căutarea autenticității", „Scurtă istorie a literaturii române"). Versuri.

MICU, Mircea (n. 1937, Vărșand, jud. Arad), scriitor român. Versuri („Poeme pentru mama", „Murind pentru prima oară") și proză („Patima", „Semnul șarpelui") în care tratează temele grave ale existenței într-un registru ironic. Dramaturgie („Avram Iancu"). Parodii.

MICULA, com. în jud. Satu Mare, situată în Câmpia Someșului, pe râul Tur; 4 006 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.**). Crescătorie de fazani (în pădurea Foieni). Rezervație de cerbi lopătari. În satul **M.**, menționat documentar în 1216, se află o biserică reformată (1838).

MICULESCU, Constantin (1863–1937, n. Crevenicu, jud. Teleorman), fizician român. Prof. univ. la București. Unul dintre întemeietorii cercetării științifice românești. Studii în domeniile termodinamicii, opticii, acusticii; a efectuat (1891) o determinare precisă a echivalentului mecanic al caloriei prin

Constantin Miculescu

metoda circulației apei în calorimetru („Mesure de l'équivalent mécanique de la chaleur").

MICULI (MIKULI), Carol (1821–1897, n. Cernăuți), compozitor, profesor și pianist român. Elev al lui Fr. Chopin. Pianist concertist de talie internațională. Piese instrumentale, vocale (lieduri) și corale; culegeri de folclor; ediție adnotată a operei lui Chopin.

MIDAS (în mitologia greacă), rege al Frigiei. Potrivit unei legende, Dyonisos i-a îndeplinit dorința de a transforma tot ce atinge în aur, dar acest har a început să-l nemulțumească, deoarece și mâncarea se transforma în aur. La sfatul lui Dyonisos, s-a scăldat în râul Pakatos, căruia i-a aurit apele, dar a scăpat de nefericitul har. După o altă legendă, ales judecător într-o întrecere muzicală dintre Pan și Apolo, pentru că l-a preferat pe primul, Apolo s-a răzbunat făcând să-i crească urechi de măgar. Numai bărbierul său cunoștea această taină, deoarece **M.** și le ascundea sub o bonetă; neputând păstra secretul, el a intrat într-o grotă rostind: regele **M.** are urechi de măgar. Trestiile crescute deasupra grotei au divulgat tuturor secretul.

MIDDLESBROUGH [mịdlzbrə], oraș în partea de E a Marii Britanii (Anglia), în conurbația Teesside, la 54 km SE de Newcastle upon Tyne, port la estuarul Tees (Marea Nordului); 141 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Mare centru siderurgic. Rafinărie de petrol. Constr. de aparataj electrotehnic, produse chimice. Șantiere navale. Export de cărbune. Muzeu dedicat exploratorului James Cook.

MIDDLETON [mịdltən], **Thomas** (1570–1627), dramaturg englez. Împreună cu S. Rowley sau singur, a scris drame și comedii realiste, inspirate din viața Londrei („Un truc pentru a păcăli un bătrân", „Care sunt femeile ce provoacă alte femei", „Tiganul spaniol", „Orice pentru o viață liniștită").

MIDHAT PAȘA, Ahmed (1822–1883), om politic turc. Mare-vizir al Imp. Otoman (iul.–oct. 1872, 1876–1877). A încercat să modernizeze statul prin realizarea unor reforme liberal-moderate. Conducătorul mișcării „Noii osmani" pentru transformarea Imp. Otoman într-o monarhie constituțională. Autor al primei constituții turce (1876). Exilat în Arabia, a fost asasinat din ordinul sultanului Abdul-Hamid II.

MIDI (< fr., engl.) adj. invar., subst. **1.** Adj. invar. (Despre lungimea fustei, a rochiei, a paltonului etc.) Care ajunge până la jumătatea gambei. **2.** Subst. Fustă, rochie, palton etc. cu lungimea **m. (1)**.

MIDIA, cap pe litoralul românesc al Mării Negre, situat la N de Constanța. Separă două tipuri esențiale de țărmuri: cel înalt, cu faleză (în S) și cel jos, cu plajă, cordoane, perisipuri și lagune (în N). Aici debușează canalul Poarta Albă—Năvodari—Midia (ramificație a canalului Dunăre—Marea Neagră).

MIDIE (< ngr., tc.) s. f. Lamelibranhiat marin comestibil, cu cochilie aproape triunghiulară, brună-violacee *(Mytilus galloprovincialis)*. Trăiește în Marea Neagră și în alte mări în bancuri, fixată de substrat.

MIDRIAZĂ (< fr.) s. f. Mărire a diametrului pupilei. Poate surveni fiziologic (la întuneric), patologic (în paralizia fibrelor longitudinale ale irisului), ori ca efect al administrării unor medicamente (ex. atropina).

MIDWAY [mịdwei], două insule coraligene mici (Eastern Island și Sand Island) în Oc. Pacific, la c. 2 100 km NV de arh. Hawaii; 5,2 km^2. Aeroport. Nod de cabluri transoceanice. Aparțin S.U.A. (din 1867). În largul insulelor **M.**, armata americană a obținut o importantă victorie aeronavală asupra celei japoneze (4–6 iun. 1942).

MIE (lat. *milia*) num. card. **1.** Număr egal cu zece sute. ✦ Cu valoare adjectivală: *o mie de ani.* ✦ (La pl.) Indică un număr (foarte) mare, nedeterminat de ființe, obiecte etc.: *mii de oameni.* ✦ Loc. *Cu miile* = în cantitate sau în număr foarte mare. **2.** Numărul abstract corespunzător; *mia se află între 999 și 1001.* **3.** Intră în componența numeralelor adverbiale: *de o mie de ori.*

MIED (< sl.) s. n. Vin obținut din miere; hidromel.

MIEL (lat. *agnellus*) s. m. Puiul oii (indiferent de sex), în primele luni după fătare. ✧ *Omătul* (sau *zăpada*) *mieilor* = zăpada care cade uneori primăvara târziu. ✧ (REL.) *Mielul lui Dumnezeu* = denumire dată lui Iisus Hristos în reprezentările lui Iahve, în ipostaza de păstor, dar și de rob al Domnului, care se jertfește precum un miel. Ioan Botezătorul îl consideră mielul care va lua asupra sa păcatul întregii omeniri.

MIELĂREA (< *miel*) s. f. Arbust ornamental înalt de 1–4 m, cu frunze digitate, foliole lanceolate și flori mici, violacee *(Vitex agnus castus)*.

MIELINĂ (< fr. {i}; {s} gr. *myelos* „măduvă") s. f. Complex lipoidic constituit din fosfolipide, cerebrozide, colesterol și acizi grași care intră în componența fibrei nervoase.

MIELINIC (< *mielină*) adj. *Nerv* ~ = nerv învelit într-o teacă de mielină.

MIELINIZARE (< fr.) s. f. Proces în timpul căruia fibrele nervoase se învelesc cu mielină, pe parcursul dezvoltării nervilor.

MIELITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamație a măduvei spinării provocată de viruși neurotropi (**m.** primară) sau apărută ca o complicație a altor boli infecțioase (**m.** secundară). Se manifestă prin febră, paralizie, tulburări ale sensibilității, dereglări trofice.

MIELO- (< fr.; {s} gr. *myelos* „măduvă") Element de compunere cu sensul „referitor la măduvă", „măduvă", „medular", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

MIELOBLAST (< fr., engl. {i}; {s} *mielo-* + gr. *blastos* „mugure") s. m. Celulă imatură din măduva osoasă hematopoetică, care dă naștere, printr-o serie de transformări celulare intermediare, leucocitelor granulocitare din sânge. **M.** se găsește în sângele periferic numai în leucemia mieloidă.

MIELOCIT (< fr., engl.) s. n. Celulă a măduvei osoase provenită din mioblast, care dă naștere granulocitelor din sânge. După felul granulațiilor din citoplasmă, se disting următoarele tipuri de **m.**: neutrofile, eozinofile și bazofile. **M.** sunt prezente în număr foarte mare în unele forme de leucemie.

MIELOGRAFIE (< fr.) s. f. Examen radiologic al canalului rahidian și al măduvei spinării realizat cu ajutorul injectării unui produs de contrast în spa-

țiile subarahnoidiene sau prin puncție lombară ori suboccipitală.

MIELOGRAMĂ (< fr.; {i} *mielo-* + gr. *gramma* „inscripție") s. f. Determinare cantitativă și calitativă a elementelor celulare din măduva hematopoetică, utilizată pentru stabilirea diagnosticului în numeroase boli de sânge; medulogramă.

MIELOM (< fr. {i}; {s} *mielo-*) s. n. Boală malignă având-și originea în măduva osoasă, caracterizată prin apariția unor tumori la nivelul oaselor late (cutia craniană, vertebre, coaste, stern, bazin). O formă gravă este **m.** multiplu sau boala Rustițki-Kahler.

MIELOPATIE (< fr. {i}; {s} *mielo-* + gr. *pathos* „suferință") s. f. Denumire generică pentru bolile măduvei spinării sau ale măduvei osoase.

MIELOZĂ (< fr.) s. f. (MED.) Leucemie.

MIERCUREA-CIUC, municipiu în jud. Harghita, în Depr. Ciuc, pe stg. Oltului, reședință a jud. Harghita; 46 021 loc. (2000). Expl. de andezit (Jigodin-Băi), argile caolinoase și caolin (Harghita-Băi). Constr. de tractoare și subansamble pentru tractoare, de utilaje și piese de schimb pentru ind. forestieră; ind. metalurgică, poligrafică, chimică, de prelucrare a lemnului (mobilă), de conf. și tricotaje, de industrializare a laptelui și cărnii; îmbutelierea apelor minerale. Filatură de lână pieptănată. Institut de învățământ superior, din 1976. Patinoar artificial (4 000 locuri). Muzeul secuiesc al Ciucului, cu secții de arheologie și istorie, artă plastică, etnografie, științele naturii. Stațiuni balneoclimaterice în localitățile componente Jigodin-Băi și Harghita-Băi. Turism. Menționat documentar ca sat în 1427, apoi ca *oppidum* la 5 aug. 1558. Declarat municipiu la 27 iul. 1979. Monumente: cetatea Mikó, de fapt un castel construit în anii 1611–1621 (refăcut în perioada 1714–1716) cu turnuri de apărare; mănăstirea franciscană Șumuleu, cu o biserică ctitorită în 1444 de Iancu de Hunedoara și terminată în 1448, demolată în 1802 și reconstruită în anii 1804–1835, în stil neoclasic; capela Sf. Anton (1661); clădirea Primăriei vechi (1884); biserica ortodoxă Sf. Nicolae (1929–1935, cu picturi murale originare, restaurată în anii 1988–1990), devenită (din 1994) catedrală episcopală.

MIERCUREA NIRAJULUI, com. în jud. Mureș, pe râul Niraj; 5 981 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.N.**) și haltă de c.f. (în satul Tâmpa). Expl. de gaze naturale. Prelucr. primară a inului și cânepii. Viticultură. Centru de ceramică populară. În satul **M.N.** se află o biserică din sec. 15 (azi biserică reformată) și o biserică ortodoxă, de lemn, cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1843), iar în satul Moșuni, o biserică reformată (1760).

MIERCUREA SIBIULUI, com în jud. Sibiu, situată în Pod. Secașelor, pe râul Secaș; 4 298 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.S.**). Produse lactate. Pomicultură. Viticultură. Stațiune balneoclimaterică sezonieră, cu izvoare de ape minerale clorurate, sodice, iodurate, slab bromurate, recomandate în afecțiuni reumatismale, vasculare, genitale ș.a. În satul Apoldu de Sus au fost descoperite vestigii neolitice, hallstattiene și un tezaur monetar imperial roman (499 de monede din perioada 189–180 și din 41 î.Hr.). În satul **M.S.**, menționat documentar în perioada 1290–1301, se află o biserică din sec. 13 (azi biserică evanghelică), o cetate țărănească (sec. 16–19), o biserică ortodoxă cu hramul Sf. Ilie (sec. 19) și casa memorială „Cornel Medrea".

MIERCURI (lat. *mercuris*) s. f. A treia zi a săptămânii. ✦ (Adverbial) În cursul zilei de miercuri; (în forma *miercurea*) în fiecare miercuri.

MIERE (lat. *mel*) s. f. **1.** Substanță rezultată din nectarul floral, culeș și prelucrat de albine. Este foarte bogată în zaharuri (glucoză și fructoză), vitamine, săruri minerale și enzime. Are consistență semilichidă, gust dulce și aroma specifică florilor din care a fost culeș nectarul. Constituie un valoros aliment. V. și *apicultură.* ✧ *Luna de m.* = cea dintâi lună după căsătorie. ✦ Nectarul florilor. **2.** *Mierea-ursului* = denumire dată speciilor de plante erbacee perene din genul *Pulmonaria,* familia boraginaceelor, cu frunze păroase și flori roșii, albastre-cerulee sau albastre-violacee.

MIEREANU, Costin (n. 1943, București), compozitor francez de origine română. Prof. univ. la Paris. Urmărește obținerea unor forme poliartistice, unind sunetul, gestul, imaginea. Lucrări electroacustice; studii de muzicologie.

MIERLĂ (lat. *merula*) s. f. Specie de pasăre, din ordinul paseriformelor, sedentară în România; masculul este negru cu cioc galben, iar femela, brună cu cioc brun *(Turdus merula);* se hrănește mai ales cu insecte. ✧ *M. gulerată* = specie de **m.** cu penajul brun și cu un desen alb în formă de semilună pe piept *(Turdus torquatus).* Trăiește în Alpi și în munții Europei Centrale și Sudice, iarna migrând spre S. *M. de pârâu* = pescărel.

MIERLOI (< *mierlă*) s. m. Bărbățușul mierlei.

MIERLUȚĂ (cf. germ. *Miere*) s. f. Denumire dată speciilor de plante erbacee, mai rar semiarbuști mici, din genul *Minuartia,* familia cariofilaceelor, cu tulpina ramificată, frunze opuse și flori albe, roz sau verzui. Crește, de obicei, în locuri stâncoase.

MIEROS, -OASĂ (< *miere*) adj. (Și adv.) Care arată o amabilitate exagerată, falsă.

MIERȚĂ (< magh.) s. f. Unitate de măsură a volumului, folosită în trecut în Moldova și Transilvania pentru cereale, egală cu 21,5 l.

MIESCHER [mi:ʃər], **Johann Friedrich** (1844–1895), fiziolog elvețian. Prof. univ. la Basel. Fondator al primului institut fiziologic din Elveția (1885). A descoperit (1869) și izolat (1874) acidul nucleic, prezentând rolul

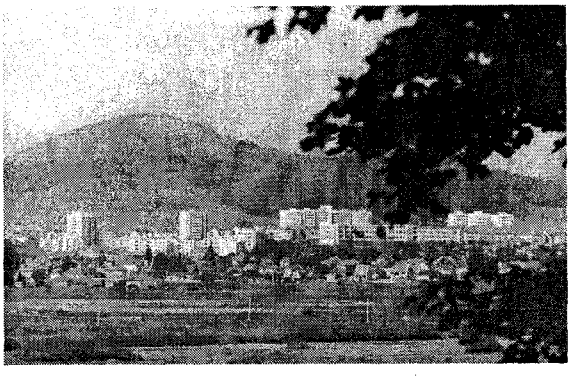

Miercurea-Ciuc. Vedere generală

acestuia în transmiterea caracterelor ereditare.

MIES VAN DER ROHE [mi:s fan dər ro:ə], **Ludwig** (1886–1969), arhitect german. Stabilit în S.U.A. (1937). Prof. univ. la Chicago. Unul dintre reprezentanții concepției structurale în arhitectură, promotor al tehnologiei moderne în acest domeniu. Lucrări de mare puritate și de o maximă perfecțiune tehnologică, bazate pe ideea spațiului interior continuu, pe compoziția modulată a peretelui de sticlă sau de cărămidă și a planșeului de beton, susținute de o osatură metalică, complet lipsite de decorație (Pavilionul Germaniei la Expoziția Internațională de la Barcelona din 1929, Institutul de Tehnologie din Chicago, Casa Farnsworth din Fox River, Illinois, Seagram Building din New York).

MIESZKO [mjeʃko], numele a doi suverani polonі din dinastia *Piasti*. Mai important: **M. I**, primul cneaz polon atestat (c. 960–992). A adoptat (în 966) creștinismul. Întemeietor al statului polon, a unificat teritorii din Galiția și Pomerania, sub coroana sa, în granițele statului actual.

MIEZ (lat. *medius*) s. n. 1. Partea interioară (moale) a unui fruct (cărnos), a pâinii etc. ✦ Partea din interior, comestibilă, a unei nuci. **2.** Partea interioară centrală a unui obiect; nucleu **(1). 3.** (TEHN.) Corp detașabil folosit în turnătoria de piese pentru obținerea golurilor de turnare. ✦ (ELT.) *M. feromagnetic* = parte dintr-un circuit magnetic executată din oțel masiv sau lamelar și înconjurată cel puțin parțial de o înfășurare electrică, constituind un element important al mașinilor și aparatelor electrice. **4.** Fig. Partea esențială, fundamentală a unei probleme, a unei lucrări etc.; esență, fond. ✦ Valoare, sens, tâlc, semnificație (adâncă). **5.** (În legătură cu noțiuni temporale) Mijloc, toi. **6.** Mijloc, centru al unui spațiu, al unei întinderi etc.

MI FU sau **MI FEI** (1051–1107), pictor și caligraf chinez. A realizat noi tehnici în pictură, opera sa deosebindu-se de stilul academic al contemporanilor. Autor al unor eseuri și al lucrării „Despre pictură", importantă pentru critica artei din epoca Song. Excelent peisagist, celebru literat și estet.

MIFUNE Toshiro (1920–1997), actor japonez de film. Interpret preferat al filmelor lui A. Kurosawa. A excelat în pelicule de epocă, personificând samuraiul, dar și în filme de actualitate, asiatice sau occidentale („Rashomon", „Cei 7 samurai", „Omul cu ricșa", „Barbă roșie", „Tronul însângerat", „Ultimul samurai", „Provocarea", „În umbra lupului").

MIG (abreviere de la *A.I.* Mikoian și *M.I.* Gurevici, numele creatorilor), firmă sovietică, care începând din 1940 a construit avioane de interceptare, de atac, de recunoaștere și de antrenament purtând acest nume. Cu asemenea avioane au fost echipate forțele aeriene ale U.R.S.S. și ale statelor care au aparținut Pactului de la Varșovia.

MIGĂLĂ (< *migăli*) s. f. Minuțiozitate și scrupulozitate în efectuarea unei munci.

Ludwig Mies Van der Rohe. Vile de locuit la Stuttgart

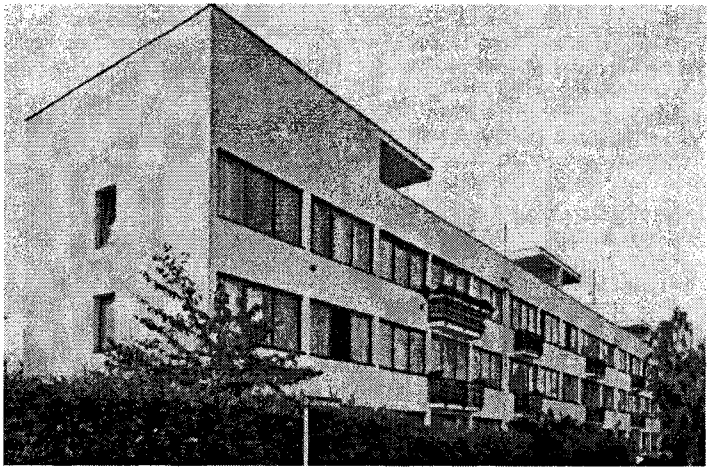

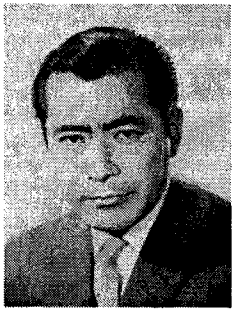

Toshiro Mifune

MIGĂLI vb. IV tranz. și intranz. A lucra cu răbdare și minuțiozitate (adesea fără spor).

MIGĂLOS, -OASĂ (< *migală*) adj. **1.** Care lucrează cu migală. **2.** Care cere migală.

MIGDAL (< sl.) s. m. Arbore fructifer mediteranean, din familia rozaceelor, înalt de 6–8 m, cu frunze lanceolate și fructe drupe comestibile *(Prunus amygdalus* sin. *Amygdalus communis).* Este puțin rezistent la ger și pretențios la căldură; se cultivă și în regiunile sudice ale României.

MIGDALAT, -Ă (< *migdală*) adj. (Despre ochi) De forma migdalei; alungit, codat.

MIGDALĂ (< *migdal*) s. f. Fruct al migdalului, oval-alungit, cu sâmburele comestibil, bogat în ulei (55%), folosit în industria farmaceutică și în cosmetică.

MIGJENI [migheni] (pseud. lui *Milosh Gjergj Nikolla*) (1911–1938), scriitor albanez. Lirică romantică de inspirație revoluționară („Versuri libere"), schițe și povestiri cu caracter social („Micul Luli").

MIGMATIT (< fr. {i}; {s} gr. *migmat-* „amestec") s. n. Rocă ultrametamorfică cu caracter mixt și aspect gnaisic, formată prin pătrunderea magmei granitice între roci de proveniență sedimentară.

MIGNARD [miña:r], **Pierre** (1612–1695), pictor francez. Elev al lui S. Vouet. Exponent al esteticii neoclasice. Format la Roma (1635–1657), a revenit în Franța la chemarea lui Ludovic XIV, excelând în portrete alegorice, preluate din arta italiană a Renașterii timpurii („Madame de La Vallière", „Madame de Sévigné", „Colbert", „Bossuet"). A susținut colorismul venețian. Ilustrație de carte.

MIGNE [miñe], **Jacques Paul** (1800–1875), abate și erudit francez. A

editat cea mai mare şi cea mai completă colecţie de texte patristice, intitulată *Patrologiae cursus completus,* în două serii: *Series graeca,* în 161 volume, text grec cu traducere latină, de la Părinţii Apostolici până la Conciliul de la Ferrara – Florenţa (1438–1445) şi *Series latina,* în 221 volume, de la Tertulian până la papa Innocentiu III (m. 1216); ediţia e însoţită de un considerabil aparat critic.

MIGNET [miñe], **Auguste** (1796–1884), istoric şi publicist francez. Colaborator al lui Thiers. Orientare liberală, potrivnică Restauraţiei. Contribuţii la istoria Franţei („Istoria Revoluţiei franceze", „Istoria rivalităţii dintre Francisc I şi Carol Quintul").

MIGNON -Ă [miñon] (< fr.) adj. (Adesea substantivat) Micuţ, drăguţ, delicat.

MIGRA (< *migraţie*) vb. I intranz. **1.** A se deplasa în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o ţară într-alta. **2.** (FIZ.; despre particule) A se deplasa într-o anumită direcţie, sub acţiunea unei diferenţe de concentraţie, de potenţial sau a altor factori.

MIGRATOR, -OARE (< fr.) adj. Care migrează.

MIGRAŢIUNE (MIGRAŢIE) (< fr., lat.) s. f. **1.** Deplasare voluntară a unor indivizi, a unor populaţii dintr-o ţară în alta sau dintr-o regiune în alta, determinată de factori economici, sociali, politici, culturali sau naturali. Frecventă în timpul Comunei primitive, în Antichitate şi în Evul Mediu (ex. marea migraţiune a popoarelor din sec. 4–7). **2.** Deplasarea în masă a animalelor provocată de schimbarea condiţiilor de existenţă sau de ciclul de dezvoltare. În primul caz, poate fi regulată (sezonieră sau nictemerală) ori neregulată (ca urmare a secetei, inundaţiilor, incendiilor etc.); în al doilea caz, **m.** contribuie la răspândirea speciilor (la animalele fixate de substratul de existenţă, la spongieri, corali are loc în *stadiul larvar*). *Unele varietăţi parcurg* în timpul **m.** mii de km (ex. anghila, barza), altele doar câţiva (ex. cârţiţa, 20 km). **M.** animalelor este un fenomen complex, la multe dintre ele fiind ereditară. **3.** (BOT.) Schimbare naturală, accidentală sau controlată de om în repartiţia geografică a unei specii vegetale. **4.** (CHIM.) Deplasare a unui radical într-o moleculă ✦ (FIZ.; în teoria reactorilor nucleari) Deplasare a neutronilor în cursul micşorării vitezei sau a difuziunii lor. **5.** (STATIST.) Mişcare **(5).** ✧ *M. alternantă* = deplasare a unor persoane între locul de muncă

Mihai I

şi reşedinţa lor făcută cu regularitate (zilnic, săptămânal). **6.** (EC. POL.) *Migraţia capitalului* = procesul mişcării capitalurilor dintr-o ramură în alta în cadrul economiei naţionale şi dintr-o ţară în alta. **7.** (GEOL.) Proces de deplasare a hidrocarburilor (ţiţei, gaze) din roca în care s-au format (rocă generatoare) spre rocile în care se pot acumula (roci colectoare), formând zăcăminte.

MIGRENĂ (< fr.; {s} lat. m. *hemicrania* „[durere] într-o jumătate a craniului") s. f. Durerea de cap care, de obicei, afectează o singură parte a capului şi care survine în accese ce pot dura între 12 şi 24 ore; este însoţită de greaţă, de vărsături şi tulburări oculare.

MIHAI I (n. 1921, Sinaia), rege al României (1927–1930, sub regenţă şi 1940–1947). Stabilit în Elveţia. Fiul lui Carol II şi al reginei Elena, principesă de Grecia. Căsătorit (iun. 1948) cu Anna de Bourbon-Parma, prinţesă de Danemarca, cu care are cinci copii: Margareta, Elena, Irina, Sofia şi Maria. La începutul celei de-a doua domnii, deşi marginalizat de către „conducătorul statului", **M.** a sprijinit campania militară din Est pentru eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord ocupate de sovietici. În anii 1943–1944, în condiţiile previzibilei victorii a Aliaţilor, **M.** şi apropiaţii săi, împreună cu liderii politici ai principalelor partide democrate, unele cercuri din armată etc. întreprind demersuri politico-diplomatice, pe plan intern şi extern, pentru ieşirea din război, ruperea alianţei cu Germania şi alăturarea României Naţiunilor Unite. În faţa deteriorării rapide a situaţiei de pe front, mareşalul Ion Antonescu refuzând ieşirea imediată din Axă şi încheierea armistiţiului fără avertizarea lui Hitler, are loc lovitura de stat (23 aug. 1944), prin care **M.**, potrivit atribuţiilor sale constituţionale, dispune arestarea lui Ion şi Mihai Antonescu, numirea *unui nou prim-ministru în persoana* generalului Constantin Sănătescu, iar, apoi, printr-o proclamaţie, se adresează naţiunii române, care este anunţată de ruperea relaţiilor diplomatice cu Germania şi încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite. Lovitura de stat de la 23 aug. 1944 a precipitat prăbuşirea Reichului, mutarea frontului cu 500 km spre vest şi implicit scurtarea războiului cu cel puţin şase luni. Ca o recunoaştere a acestui fapt, **M.** a fost decorat de sovietici cu Ordinul „Victoria" (iul. 1945) şi de americani cu cea mai înaltă distincţie de război a S.U.A., Legiunea Meritului, în cadrul de cavaler (mai 1947). La cererea expresă a lui A.I. Vîşinski şi sub presiunea militară sovietică, **M.** este nevoit să accepte numirea dr. Petru Groza ca prim-ministru, care formează un nou guvern (6 mart. 1945) a cărui activitate se caracterizează printr-un şir de măsuri antidemocratice. În aceste condiţii, **M.** a încercat să înlăture guvernul Groza, cerându-i (20 aug.) să demisioneze, iar în urma refuzului acestuia, a hotărât să nu mai semneze decretele-legi, urmărind să facă inoperantă activitatea guvernului („greva regală"). Demersul Regelui Mihai (aug.–dec. 1945) s-a constituit în ultima încercare de revenire la un regim parlamentar, cu guvern şi opoziţie, pe temeiul Constituţiei din 1923, teoretic încă în vigoare în 1945. Sub ameninţarea declanşării unui război civil, **M.** a fost silit de comunişti să abdice (30 dec. 1947) în numele său şi al urmaşilor săi şi să părăsească ţara (ian. 1948), fapt care a marcat suprimarea totală a vieţii constituţionale în România. A revenit, împreună cu familia regală, pentru prima dată, într-o scurtă vizită în România, cu prilejul Sărbătorilor de Paşti (1992); cu ocazia vizitei din 1997, i s-a redat cetăţenia română, retrasă, în 1948, de către autorităţile comuniste. În cadrul unor misiuni diplomatice, **M.** a efectuat o serie de turnee în ţările europene cu regim monarhic, pentru a susţine cauza României de a fi inclusă în NATO.

MIHAI BRAVU **1.** Com. în jud. Giurgiu, situată în Câmpia Burnas, pe dr. râului Neajlov, pe malul de SV al lacului Comana; 2 608 loc. (2000). Staţie de c.f. Biserica Cuvioasa Parascheva (1884). **2.** Com. în jud. Tulcea, la poalele de NE ale Pod. Babadag,

pe dr. râului Taița; 2 810 loc. (2000). Expl. de calcar și porfir.

MIHAI EMINESCU, com. în jud. Botoșani, pe cursul superior al râului Drăcșani; 6 512 loc. (2000). Reșed. com. este în satul *Ipotești.* Vestigii neolitice și din Epoca fierului. Parc dendrologic. Muzeu memorial „Mihai Eminescu" (în satul Ipotești). Bisericile Sf. Nicolae (1818–1819, reclădită în 1855–1856) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1825), în satele Cucorăni și Ipotești; biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1787), în satul Cervicești. Festival folcloric anual (iul.), în satul Baisa.

MIHAIL (în religiile mozaică, creștină și mahomedană), arhanghel, cel dintâi și cel mai ales dintre îngeri. Tradiția creștină îl consideră stegar al lui Iisus în armata îngerilor și, prin aceasta, sfânt protector al Bisericii, al oastei creștine și al tuturor popoarelor. Este reprezentat ca fiind înarmat cu o sabie de foc.

MIHAIL, numele a opt suverani ai Imp. Bizantin. Mai importanți; **1. M. II** (820–829). A înăbușit răscoala condusă de *Toma Slavul.* În timpul domniei lui, arabii cuceresc Creta și încep cucerirea Siciliei. **2. M. IV Paphlagonianul** (1034–1041). În timpul domniei lui, a avut loc răscoala muntenegrenilor (1035–1042) și a bulgarilor (1040–1041), iar bizantinii înfrâng pe arabii din Sicilia. **3. M. VIII Paleolog,** împărat al Niceii (1258–1261) și al Bizanțului (1261–1282). Fondatorul dinastiei Paleologilor. În iul. 1261, generalul său Strategopulos a cucerit Constantinopolul de la latini, restabilind Imp. Bizantin. A acordat negustorilor genovezi importante privilegii (1261) și cartierul Galata (1267). A încercat, fără a reuși, să-și impună autoritatea asupra statelor din Pen. Balcanică și a acceptat, din motive politice, supremația papei.

MIHAIL, Jean (1896–1963, n. Hălăucești, jud. Iași), regizor român de film. Prof. univ. la București. Pionier al artei cinematografice românești („Păcat", „Manasse", „Trenul fantomă"). Filme de atmosferă dramatică („Râpa dracului"). Memorialistică („Filmul românesc de altădată").

MIHAIL, Gheorghe (1887–1982, n. Brăila), general român. Șef al Marelui Stat Major (aug.–oct. 1944), inspector general al infanteriei (1944–1945). Apropiat al lui Carol II, a fost trecut în rezervă (1940) de mareșalul Antonescu. A luat parte la pregătirea trecerii României de partea Aliaților. Singura personalitate militară care a cerut ca armata română să nu treacă granița de Vest a țării. A protestat în fața abuzurilor repetate ale sovieticilor de a-și subordona trupele române pe front, prezentându-și de mai multe ori demisia. Arestat și condamnat, a fost deținut din motive politice (1948–1957).

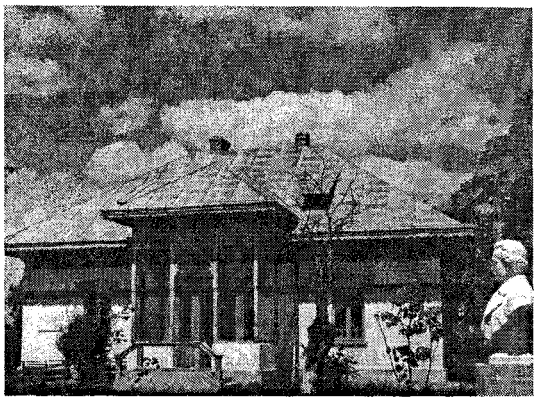

Mihai Eminescu. Muzeul memorial „Mihai Eminescu"

MIHAIL I, domn al Țării Românești (1418–1420), urmașul legitim al lui Mircea cel Bătrân. Ca și acesta, a înfruntat cu vitejie „expedițiile sfinte" conduse de Mehmed I în 1419 și 1420 pentru supunerea Țării Românești. În 1419 a promis doar plata unui haraci (acțiune socotită pe nedrept de cronicile turcești ulterioare ca o „închinare" a țării), în toamnă ridicându-se din nou la luptă antiotomană. A murit în luptă cu Mehmed I în vara anului 1420.

MIHAIL III FIODOROVICI, țar al Rusiei (1613–1645). Întemeietorul dinastiei Romanov. Ales țar de către Zemski Sobor, bolnav și incapabil, a cârmuit inițial (1613–1619) sub influența mamei, apoi (1619–1633) a tatălui său, patriarhul Filaret. A purtat lupte cu suedezii (1614–1617) și cu polonii (1632–1634).

MIHAIL KOGĂLNICEANU 1. Com. în jud. Constanța; 9 857 loc. (2000). Aeroport care deservește municipiul Constanța. Preparate din carne și lapte. Fermă avicolă. **2.** Com. în jud. Ialomița, în Câmpia Bărăganului, pe cursul inf. al Ialomiței; 6 230 loc. (2000). Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1854–1862), în satul Luciu. În același sat a fost descoperit un opaiț din bronz (sec. 6). **3.** Com. în jud. Tulcea, situată la poalele Dealurilor Tulcei, pe râul Telița; 3 733 loc. (2000). Stație de c.f. Aeroport care deservește municipiul Tulcea. Expl. de calcar. Creșterea bovinelor. Produse alim. Centru de încercare a soiurilor de cereale. În arealul com. a fost descoperit un tezaur compus din 25 000 monede din argint, 200 perperi bizantini din aur, peste 100 de lingouri din argint și obiecte de podoabă, datând de la sfârșitul sec. 13 și începutul sec. 14.

MIHAILOVGRAD, oraș în NV Bulgariei, în Platforma Prebalcanică la 80 km N de Sofia; 56,7 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Ind. electrotehnică, textilă, constr. de aparate și instrumente de măsură, alim. Piață agricolă.

MIHAILOVIĆ, Dragoljub (zis **Draža**) (1893–1946), general sârb. Fondator al organizației naționaliste a cetnicilor, a colaborat cu guvernul profascist sârb al lui M. Nedić. Acuzat de colaboraționism a fost arestat, judecat, condamnat la moarte și executat.

MIHAILOVIĆ, Dragoslav (n. 1930), scriitor sârb. Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai neorealismului în literatura sârbă (romanul „Ghirlanda lui Petrija").

MIHAILOVSKI, Nikolai Konstantinovici (1842–1904), critic literar și sociolog rus. Teoretician al narodnicismului, a exercitat o mare influență asupra mișcării intelectuale din Rusia („Eroul și mulțimea"). Studii filozofico-sociologice („Ce este progresul?", „Lupta pentru individualitate", „Ce este fericirea?").

Mihail Kogălniceanu (2). Opaiț din bronz descoperit pe terit. satului Luciu

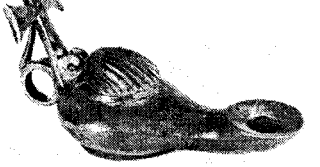

Critică literară despre Turgheniev, Dostoevski şi Tolstoi.

MIHAI VITEAZU 1. Com. în jud. Cluj, pe râul Arieş; 5 838 loc. (2000). Expl. de gips (în satul Cheia). Creşterea bovinelor. Pomicultură. În satul **M.V.**, menţionat documentar în 1332, se află o biserică reformată (1674–1684), una romano-catolică (sec. 19) şi alta unitariană (sec. 18–19), iar în satul Cornești, biserica romano-catolică Sf. Emilia (1774). **2.** Com. în jud. Constanţa, pe ţărmul de V al lacului Sinoie; 3 350 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul **M.V.**). Creşterea ovinelor.

MIHAI VITEAZUL, domn al Ţării Româneşti (1593–1601), al Transilvaniei (1599–1600) şi al Moldovei (1600). Fiu al lui Pătraşcu cel Bun. A urmărit întărirea autorităţii centrale şi consolidarea poziţiilor acelei părţi din boierime care îi era credincioasă, în frunte cu boierii olteni. A dat un aşezământ prin care ţăranii dependenţi rămâneau pe moşiile unde erau stabiliţi, stăpânii de la care fugiseră nemaiputându-i revendica. În condiţiile existenţei unei situaţii internaţionale complicate, **M.V.**, înzestrat cu un extraordinar spirit de inventivitate în strategia alianţelor, îmbinând talentul diplomatic cu acţiunea militară, a reuşit să pună bazele unui sistem de alianţe antiotomane, capabil să ducă la creşterea roiului Ţării Româneşti pe plan extern. Începând războiul de eliberare de sub dominaţia Imp. Otoman (1594), a atacat cetăţile stăpânite de turci pe linia Dunării şi apoi a înfrânt câteva oşti tătărăşti şi turceşti la Putinei, Stăneşti şi Şerpăteşti (1595). Graţie atât însuşirilor sale de mare strateg, cât şi vitejiei şi spiritului de eroism, **M.V.** a învins marea oaste otomană, condusă de Sinan Paşa, la Călugăreni (13/23 aug. 1595) şi la Giurgiu (oct. 1595). Prin victorioasele campanii antiotomane întreprinse la S de Dunăre (1596, 1598), a încurajat rezistenţa popoarelor de aici, care năzuiau dobândirea eliberării lor de sub dominaţia Porţii. În 1599 l-a învins pe voievodul Andrei Báthori la Şelimbăr şi a pus stăpânire pe Transilvania, iar în mai 1600, după o campanie fulgerătoare, şi pe Moldova, realizând prima unire politică a celor trei ţări române, intitulându-se „domn al Ţării Româneşti, al Transilvaniei şi a toată ţara Moldovei". Deşi unirea realizată de **M.V.** nu a putut dăinui în condiţiile istorice din acel timp, ea a reprezentat o expresie firească a legăturilor neîntrerupte — umane, politice, economice, culturale şi militare — existente de-a lungul veacurilor între cele trei ţări

Mihai Viteazul

româneşti. Biruit la Mirăslău (sept. 1600) de nobilimea maghiară, ajutată de imperiali şi apoi de poloni, care, ocupând Moldova au pătruns şi în Ţara Românească, a fost nevoit să apeleze la ajutorul împăratului Rudolf II. Dar, după ce, împreună cu generalul Basta, a înfrânt armata nobiliară la Guruslău (1601), a fost asasinat (9/19 aug. 1601). A ctitorit cea de-a doua biserică a Mitropoliei ortodoxe de la Alba Iulia. Considerat în epocă, potrivit mărturiilor externe, ca fiind „unul din cei mai viteji, puternici, valoroşi şi înţelepţi principi", **M.V.**, prin opera sa, a întruchipat pentru generaţiile ce i-au urmat, simbolul luptei pentru independenţă şi unitate, iar programul său politic şi militar a avut un rol covârşitor în formarea conştiinţei unităţii de neam şi de limbă a poporului român.

MIHALACHE, Ion (1882–1963, n. Topoloveni), om politic român. Unul dintre doctrinarii statului ţărănesc. A participat la Războiul de întregire a ţă-

Ion Mihalache

rii, fiind decorat pentru faptele de arme cu ordinul „Mihai Viteazul" în gradul de cavaler. Preşedinte (1925–1926) al Partidului Ţărănesc (creat din iniţiativa sa în dec. 1918) şi al Partidului Naţional-Ţărănesc (1933–1937), fiind unul dintre principalii artizani ai fuziunii (oct. 1926) dintre ţărănişti şi naţionali. Ministru al Agriculturii şi Domeniilor (1919–1920, 1928–1930), calitate în care s-a ocupat de elaborarea proiectului legii agrare în Vechiul Regat, precum şi de iniţierea şi adoptarea legii pentru libera circulaţie a terenurilor dobândite prin împroprietărire. Ca ministru de Interne (1930–1931, 1932–1933) a dispus dizolvarea Gărzii de Fier. S-a numărat printre oamenii politici care au susţinut aducerea pe tron a principelui Carol. A protestat împotriva cedării fără luptă a Basarabiei şi Bucovinei de Nord, precum şi a părţii de nord a Transilvaniei şi a Dobrogei de Sud. Sub pretextul de a fi participat ca voluntar pe Frontul de Est, autorităţile comuniste l-au împiedicat să candideze în alegerile parlamentare din 1946. După 23 aug. 1944, s-a împotrivit procesului de comunizare şi sovietizare a ţării. În urma acţiunii provocatoare de la Tămădău, **M.**, împreună cu alţi fruntaşi ţărănişti, a fost arestat (iul. 1947), judecat şi condamnat la muncă silnică pe viaţă, fiind închis la Galaţi, Sighet şi Râmnicu Sărat, unde a şi murit.

MIHALCEA (CARAGEA) (?–1601), boier din Ţara Românească, de origine grec. Mare ban. Trimis al lui Mihai Viteazul în solie la împăratul Rudolf II; locţiitor al domnului în Transilvania, în timpul campaniei din Moldova. Ucis din ordinul generalului Basta.

MIHALKOV 1. Serghei Vladimirovici (n. 1913), scriitor rus. Versuri („Unchiul Stiopa"), fabule („Iepuraşul încrezut", „Vulpea şi castorul") şi piese pentru copii („Vreau acasă"). Comedii satirice („Racii", „Sălbaticii"). Unul dintre autorii versurilor imnului de stat al Uniunii Sovietice (1943). **2. Andrei Sergheevici M.-KONCEALOVSKI** (n. 1937), regizor rus de film. Fiul lui **M (1).** Creaţii în care se dovedeşte un excelent portretist al sufletului rus, mai ales în ecranizările după Cehov şi Turgheniev („Un cuib de nobili", „Unchiul Vania", „Siberiada", „Romanţa îndrăgostiţilor"). În S.U.A. a realizat: „Iubiţii Mariei", „Trenul evadării", „În cerc restrâns", „Riaba, găinuşa mea". **3. Nikita Sergheevici M.** (n. 1945), actor şi regizor rus de film. Fiul lui **M (1).** Puternică personalitate a cinematografului sovietic, căruia i-a deschis drumul spre circuitul inter-

național în anii '70–'80. Autorul unor remarcabile pelicule de epocă și de actualitate, axate pe tema eșecului și a singurătății („Sclava iubirii", „Piesă neterminată pentru pianină mecanică", „Câteva zile din viața lui Oblomov", „Rubedeniile", „Ochi negri", „Aproape de cer"). Actor polivalent, a creat personaje memorabile („Gară pentru doi", „Fata fără zestre"). Premiul Oscar pentru film străin: 1994 („Soare înșelător").

MIHALOVICI, Marcel (1898–1985, n. București), compozitor francez de origine română. Elev al lui D. Cuclin și V. d'Indy. Membru al Școlii de la Paris și unul dintre fondatorii asociației „Triton", care grupa compozitori importanți de muzică contemporană. Opere („Fedra"), balete („Tezeu în labirint"), lucrări simfonice și vocal-simfonice, muzică instrumentală de cameră, de film. Atracție pentru structurile solide, influență a ritmurilor din folclorul românesc.

MIHALȚ s. m. Pește teleostean dulcicol, răpitor, de c. 25–40 cm lungime, de culoare brună-verzuie, cu solzi mărunți *(Lota lota)*. Trăiește mai ales în râuri de munte.

MIHALȚ, com. în jud. Alba, pe Târnava; 3 580 loc. (2000). Expl. de nisipuri. Aici a avut loc, la 21 mai/2 iun. 1848, o ciocnire sângeroasă între țăranii români și oastea nemeșimii maghiare („Măcelul de la Mihalț").

MIHALYI de Apșa, veche familie nobiliară română din Maramureș. Mai importanți: **1. Ioan M. de A.** (1844–1914, n. Apșa, azi în Ucraina), om de cultură. M. coresp. al Acad. (1901). Preocupări în domeniile diplomaticii, numismaticii și arheologiei, urmărind să strângă argumente privitoare la continuitatea românilor în Maramureș („Diplome maramureșene din sec. XIV și XV"). **2. Victor M. de A.** (1841–1918, n. Ieud, jud. Maramureș), prelat. M. de onoare al Acad. (1894), prof. la Seminarul teologic din Gherla. Mitropolit greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș (din 1894, instalat în 1895). Îndrumător al școlilor românești din Blaj. **3. Teodor M. de A.** (1855–1934, n. sat Prislop, jud. Maramureș), om politic. Sprijinitor al luptei pentru emanciparea politică și națională a românilor transilvăneni, a făcut parte din comisia care a redactat *Memorandul* și din delegația care a mers la Viena pentru a-l prezenta împăratului. Vicepreședinte al Adunării de la Alba Iulia (1 dec. 1918).

MIHĂESCU, Eugen (n. 1937, București), pictor și grafician român. Stabilit în Elveția (1967), apoi în S.U.A. (1981). M. de onoare al Acad. (1993). Grafică publicistică (în „Le Monde", „Le Figaro", „The New York Times", „Times" ș.a.). Expoziții în mari orașe ale lumii (Barcelona, Bordeaux, Buenos Aires, Geneva, Paris, New York ș.a.).

MIHĂESCU, Gib I. (1894–1935, n. Drăgășani), prozator român. Nuvele („La Grandiflora", „Vedenia") și romane („Rusoaica", „Zilele și nopțile unui student întârziat", „Donna Alba") de analiză a stărilor obsesive, mai ales erotice; teatru („Pavilionul cu umbre").

MIHĂESCU, Haralambie (1907–1985, n. Udești, jud. Suceava), lingvist și filolog român. M. coresp. al Acad. (1965), prof. univ. la Iași. Specialist în limbile clasice („Istoria literaturii latine", „Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman", „Les éléments latins de la langue albanaise", „Influența grecească în limba română până în sec. al XV-lea"). Ediții critice.

MIHĂESCU, Nicolae C. (1863–1934, n. Târgoviște), arhitect român. Prof. la Școala de Arhitectură din București. Unul dintre reprezentanții stilului neoromânesc (clădirea Ministerului Învățământului din str. general Berthelot, Biserica Bradu-Boteanu, în București, Tribunalul și Școala Comercială din Târgoviște, Catedralele din Sulina și Drăgășani). A executat restaurări la mănăstirile Agapia, Văratec, Neamț, Hurez, Căldărușani.

MIHĂEȘTI 1. Com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a Piemontului Cândești cu Dealurile Argeșului, pe Râul Târgului; 5 721 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul Furnicoși). Pomicultură. Parc dendrologic (57,5 ha), creat în anii 1895–1900, cu exemplare de brad caucazian, stejar roșu, gorun, arborele pagodelor *(Ginkgo biloba)* ș.a. Bisericile Sf. Nicolae (1767) și Sf. Ioan Botezătorul (1810), în satele Valea Bradului și Furnicoși. **2.** Com. în jud. Olt, în Câmpia Boian; 2 171 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M.**). Centru de confecționat covoare. Viticultură. Bisericile Sf. Nicolae (1847) și Adormirea Maicii Domnului (1864–1869), în satele Bucșa și **M. 3.** Com. în jud. Vâlcea, în Subcarpații Olteniei, pe dr. Oltului; 6 229 loc. (2000). Reședința com. M. este în satul *Buleta*. Stație de c.f. (în satul Govora). Centrală electrică și de termoficare (207,5 MW), hidrocentrală (45 MW) și uzină de produse sodice (în satul Govora). Fermă avicolă (în satul Buleta). Sanatoriu T.B.C. În satul Govora se află mănăstirea cu același nume (de maici), cu biserica Adormirea Maicii Domnului, construită în anii 1492–1496 prin grija domnului Vlad Călugărul și terminată de Radu cel Mare. Ansamblul monahal a fost renovat de Matei Basarab în anii 1640–1645, care a instalat aici o tiparniță de sub teascurile căruia au ieșit primele legiuiri în limba română („Pravila de la Govora", 1640, „Îndreptarea legii", 1652), precum și cărți de slujbă în limba slavonă („Psaltirea", 1637). În 1710–1711, Con-

Victor Mihalyi de Apșa

Eugen Mihăescu

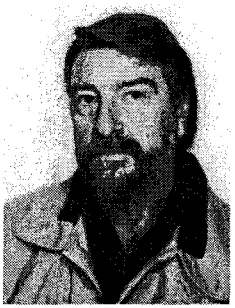

Haralambie Mihăescu

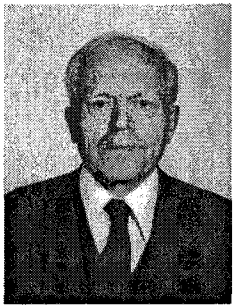

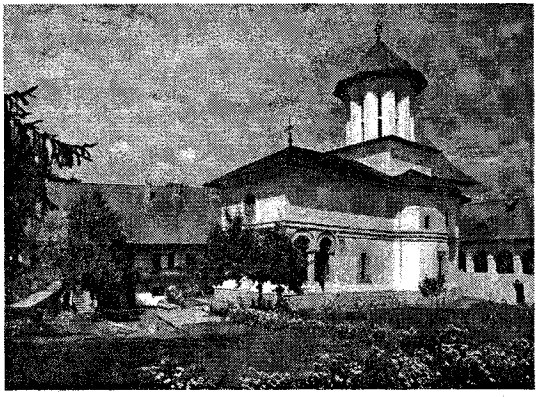

Mihăeşti (3). Biserica mănăstirii Govora, cu hramul Adormirea Maicii Domnului

stantin Brâncoveanu a amplificat complexul monastic şi a reconstruit biserica pe care a împodobit-o cu picturi murale interioare executate de zugravii Iosif, Hranite, Teodosie, Ştefan ş.a. Mănăstirea Govora a fost renovată în perioada 1957–1969.

MIHĂILĂ, Gheorghe (n. 1930, sat Dăişoara, jud. Braşov), lingvist şi istoric literar român. M. coresp. al Acad. (1993), prof. univ. la Bucureşti. Lucrări privind raporturile lingvistice şi literare slavo-române, cultura şi literatura română veche, lingvistica română („Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi", „Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti", „Cultura şi literatura română veche în context european. Studii şi texte", „Studii de lingvistică şi filologie"). Ediţii critice („Ioan Bogdan. Scrieri alese").

MIHĂILĂ, Mihai (n. 1948, Faraoanele, jud. Vrancea), inginer român. M. coresp. al Acad. (1999). Cercetări în domeniul mecanismelor de zgomot electronic în semiconductoare, dispozitive semiconductoare şi metale; a descoperit fononii în zgomot 1/f şi spectroscopia de zgomot 1/f („Phonon observations in the 1/f noise of bipolar transistors", „Phonon fine structures in the 1/f noise of copper, silver and silicon").

MIHĂILEANU, numele a trei dintre primii actori români ai Teatrului Naţional; **Costache** (1800–1855); **Ştefan** (1821–1909); **Raliţa** (1816–1881), foarte înzestrată atât pentru comedie, cât şi pentru rolurile de compoziţie.

MIHĂILENI 1. Com. în jud. Botoşani, situată pe stg. văii Siretului; 4 686 loc. (2000). Centru de ceramică roşie. Bisericile de lemn cu acelaşi hram — Sfinţii Voievozi, în satele Talpa (1772, restaurată în 1860), Cândeşti (1777) şi Călineşti (sec. 19) şi bisericile de zid cu hramurile Sfinţii Voievozi (1795), Sf. Nicolae (1839–1842, restaurată în 1875), Adormirea Maicii Domnului (1853, restaurată în 1892) şi Buna Vestire (1857), în satele Pârâu Negru, **M.**, Cândeşti şi Viţcani. **2.** Com. în jud. Harghita, în NE Depr. Ciuc, pe Olt; 2 642 loc. (2000). Staţii de c.f. (în satele **M.** şi Nădejdea). În satul **M.**, menţionat documentar în 1333, se află o biserică romano-catolică (sec. 15), un conac (sec. 19) şi o moară de apă (începutul sec. 19). **3.** Com. în jud. Sibiu, în Pod. Hârtibaciului; 1 013 loc. (2000). Satul **M.**, apare menţionat documentar în 1382. Cetate ţărănească (sec. 15–16) cu biserică evanghelică de incintă (1863), în satul Metiş.

MIHĂILESCU, Corneliu (1887–1965, n. Bucureşti), pictor şi grafician român. Artist de avangardă, s-a afirmat prin viziunea cubistă, din care reţine ulterior numai rigoarea geometrică a formelor. Pastă bogată, tonuri grave, pensulaţie puternică („Pastorală", „Arlechiniada", „Buna Vestire").

MIHĂILESCU, Cristian (1944, n. Buzău), tenor şi regizor român de operă. Director al Operei din Constanţa, unde a adus un suflu nou şi susţine desfăşurarea anuală a unui prestigios festival internaţional de gen. A cântat pe scenele mai multor teatre de operă din ţară, apoi s-a îndreptat către regie („Othello").

MIHĂILESCU, Eugen (n. 1913, Iaşi), logician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul calculului propoziţional şi în teoria deciziei („Sisteme logice şi forme normale în calculul propoziţional bivalent", „Logica matematică. Elemente de calcul cu propoziţii şi predicate").

MIHĂILESCU, Florin (n. 1943, Bucureşti), cineast român. Prof. univ. la Bucureşti. Operator şi producător de film; maestru al imaginii, a creat peliculе de referinţă ale cinematografului românesc („De ce trag clopotele, Mitică?", „Filip cel Bun", „Iacob", „Secvenţe", „Vulpe, vânător").

MIHĂILESCU, Vintilă (1890–1978, n. Bucureşti), geograf român. Acad. (1974), prof. univ. la Bucureşti. A pus bazele geografiei aşezărilor urbane şi rurale, a iniţiat şi dezvoltat studiile de regionare geografică şi a contribuit la organizarea cercetărilor de geografie aplicată în România. A introdus noţiunile de zonă preorăşenească şi topo-

Gheorghe Mihăilă

Mihai Mihăilă

Vintilă Mihăilescu

climă sau spațiu microclimatic. Contribuții în aproape toate ramurile geografiei („Geografia fizică a României", „Carpații sud-estici de pe teritoriul R.P. Române", „Geografia teoretică", „Elemente de morfologie teoretică regională", „Cercetări antropo-geografice", „Dealurile și câmpiile României").

MIHĂILESCU-BRĂILA, Ștefan (1925–1996, n. Brăila), actor român. Spontaneitate și expresivitate, în roluri de factură comică-dramatică (în piese: „Ascensiunea lui Arturo Ui poate fi oprită" de B. Brecht, „Regele moare" de E. Ionescu, „Ordinatorul" de P. Everac și în filme: „Comoara din Vadul Vechi", „A fost prietenul meu", „Secretul lui Bachus").

MIHĂILEȘTI 1. Oraș în jud. Giurgiu, situat în Câmpia Găvanu-Burdea, pe dr. văii Argeșului; 7 108 loc. (2000). Țesătorie de mătase; produse alim. Ferme de creștere a bovinelor și păsărilor. Lac de acumulare (1 013 ha), construit în anii '80. Vestigii din epocile bronzului și fierului și din perioada geto-dacică (în satul Popești). Declarat oraș la 18 apr. 1989. Biserica Sfinții Voievozi (1714) și conac (sec. 19); bisericile Sf. Treime (1688–1689), Adormirea Maicii Domnului (sec. 17) și Sf. Nicolae (1870), în satele Popești, Novaci și Drăgănescu. **2.** Com. în jud. Buzău, în V Câmpiei Bărăganului, pe râul Sărata și pe malul lacului Amaru; 3 634 loc. (2000). Creșterea porcinelor.

MIHĂLĂȘENI, com. în jud. Botoșani; 2 508 loc. (2000). Iazuri și heleșteie. Conac (sec. 19).

MIHĂLCESCU, Irineu (numele de botez **Ioan**) (1874–1948, n. sat Valea Viei, jud. Buzău), prelat român. Prof. la facultățile de teologie din București și Chișinău. Mitropolit al Moldovei (1939–1947). Studii de dogmatică, apologetică și istoria religiilor („Studii asupra raportului dintre religiune și moralitate", „Două schițe apologetice", „Compendiu de teologie simbolică", „Teologia dogmatică specială", „Catehismul creștinului ortodox", „Istoria religiunilor lumii"). Traduceri.

MIHEȘU DE CÂMPIE, com. în jud. Mureș; 2 447 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul **M. de C.**). Iazuri și heleșteie. Satul **M. de C.** apare menționat documentar în 1293.

MIHNEA III (MIHAIL RADU), domn al Țării Românești (1658–1659). A dus o politică de consolidare a autorității domnești și de luptă deschisă împotriva marii boierimi. Coordonându-și acțiunile cu cele ale principelui Transilvaniei, Gh. Rákóczi II, a început în 1659 războiul antiotoman, obținând asupra turcilor victorii la Frătești și Călugăreni, cucerind Brăila și Giurgiu, și făcând chiar incursiuni în S Dunării. Atacat de turci și de tătari (din spate) și având împotrivă întreaga boierime, s-a retras în Transilvania.

MIHNEA TURCITUL, domn al Țării Românești (1577–1583 și 1585–1591). A dus o politică fiscală apăsătoare, extinsă și asupra unor categorii privilegiate, pentru a putea face față cererilor turcești și pentru a-l înlătura pe Petru Cercel, competitorul său. Mazilit în 1591, a trecut la mahomedanism, primind sangeacatul de Nicopole.

MIHOC, Gheorghe (1906–1981, n. Brăila), matematician român. Acad. (1963), prof. univ. la București. Președinte al Acad. (1980–1981). Rector al Universității din București (1963–1968), director general al Institutului Central de Statistică (1948–1951) și al Centrului de Statistică al Acad. (1964–1975). Împreună cu O. Onicescu, este considerat creatorul școlii românești de teoria probabilităților și de statistică matematică, domenii în care a elaborat lucrări fundamentale („Tratat de statistică matematică", în colab., „Teoria probabilităților și statistica matematică", „Calculul probabilităților și aplicații", „Teoria matematică în operațiile financiare", „Programarea matematică").

MIHRAB (< tc.) s. n. Altar într-o moschee, de forma unei nișe, orientat spre Mecca, având funcție de sanctuar și fiind bogat ornamentat cu stalactite sculptate în lemn sau piatră.

MIHU, mare boier din Moldova, logofăt (1443–1456, cu întreruperi). În primăvara anului 1456, a fost trimis cu haraciul Moldovei la sultanul otoman. După urcarea în scaun a lui Ștefan cel Mare, a fugit în Polonia.

MIHU, Iulian (1926–1999, n. București), regizor român de film. Creații în care realismul se îmbină cu elemente fantastice („Viața nu iartă", „Procesul alb", „Felix și Otilia", „Lumina palidă a durerii", „Dublu extaz").

MIHUL, Constantin (1897–1986, n. Cioc-Maidan, Basarabia), fizician român. Prof. univ. la Iași. Contribuții în spectroscopie, la studiul gazelor ionizate, al propagării undelor electromagnetice și al spectrului oxigenului.

MIHUȚ, Mariana (n. 1942, Chișinău), actriță română. Creații pline de sensibilitate și forță dramatică (în teatru: „Interviu" de E. Oproiu, „Ciuta" de V.I. Popa, „O scrisoare pierdută", de I.L. Caragiale, „Furtuna" de W. Shakespeare; în filme: „Capcana", „Ultima frontieră a morții", „De ce trag clopotele, Mitică?").

Gheorghe Mihoc

MIILEA, MIA (< *mie*) num. ord. Care se află între al nouă sute nouăzeci și nouălea și al o mie unulea.

MIME (< *mie*) s. f. **1.** Fracțiune dintr-un întreg obținută prin împărțirea lui într-o mie de părți egale. **2.** Unitate de măsură pentru unghiuri. ✧ *M. naturală* = unghiul sub care se vede un segment de dreaptă lung de 1 m de pe un punct al mediatoarei sale situat la distanța de 1 000 m. *M. instrumentală* (sau *obișnuită*) = unghi obținut prin împărțirea cercului în 6 400 sau, mai rar, în 6 000 de părți egale.

MIJI (< bg.) vb. IV intranz. **1.** A începe să se zărească, a se ivi, a apărea, a se arăta. ✧ Expr. (Intranz. și refl. impers.) *A (se) miji de ziuă* = a se face ziuă, a se lumina, a se crăpa de ziuă. ✦ (Despre plante) A răsări, a încolți. **2.** A închide ochii pe jumătate spre a vedea mai bine sau spre a se acomoda cu lumina ori cu întunericul. ✦ (Despre ochi) A se închide (de somn sau de oboseală).

MIJLOC (lat. *medius locus*) s. n. **I. 1.** Punct, loc situat la egală distanță de punctele periferice, de extremități; *p. ext.* loc situat în interior, la oarecare distanță de margine; intervalul dintre două extremități sau dintre două obiecte. ✧ Loc. *De mijloc* = care se situează între limita superioară și cea inferioară ca dimensiune, calitate, valoare. ✧ Expr. *A fi la mijloc* = a fi în cauză, în joc. *A fi ceva la mijloc,* se spune pentru a sugera intervenția unui factor necunoscut în desfășurarea lucrurilor. *A sta* (sau *a se pune*) la mijloc = a media o înțelegere. *Drum* (sau

cale) *de mijloc* = soluție moderată sau de compromis; atitudine ponderată. **2.** Parte a corpului omenesc situată între torace și șolduri; talie, brâu **(2).** **3.** Moment (aproximativ) egal depărtat de începutul și de sfârșitul unui interval de timp, al unui proces în desfășurare. ✧ *Veacul* (sau *vârsta*) *de m.* = Evul Mediu. ✧ Loc. *În mijlocul ...* = în timpul ..., în cursul ..., în toiul ... ✦ Partea centrală a unei comunicări, a unei povestiri. **II. 1.** Ceea ce servește pentru realizarea unui scop; *p. ext.* procedeu, modalitate, metodă; chip, fel. ✧ (MED.) *M. de contrast* v. *mediu* de contrast. (DR.) *M. (legal) de probă* = orice act sau fapt care servește, în condițiile legii, la dovedirea unei împrejurări de fapt sau de drept de natură a permite soluționarea corectă a unui proces penal sau civil. Asemenea *m. de p.* pot fi: declarațiile învinuitului, ale părții vătămate și ale martorilor, înscrisurile, înregistrările audio-video, fotografiile, expertizele medico-legale, tehnice, științifice etc. ✦ Posibilitate, putință. **2.** (Concr.; la pl.) Resurse, bunuri, bani, unelte, utilaje, obiecte ale muncii etc. cu ajutorul cărora se asigură desfășurarea unei activități sau existența cuiva. ✧ (CONT.) *Mijloace fixe* = categorie distinctă de active corporale de natura capitalului imobilizat, reprezentate de obiectul sau complexul de obiecte ce se utilizează ca atare și îndeplinește cumulativ două condiții: are o valoare de intrare mai mare decât limita stabilită prin hotărâre a Guvernului și are o durată normală de utilizare mai mare de un an. Se clasifică în grupe, subgrupe, clase, subclase, iar pentru unele, și în familii. (FIN.) *Mijloace de plată* = totalitatea modalităților și instrumentelor de plată/decontare utilizate pentru achitarea datoriilor persoanelor fizice și juridice, contractate în relațiile lor pe plan intern și internațional, constituite din numerar, cecuri, cambii, bilete la ordin, ordine de plată, dispoziții de plată valutară, acreditive documentare, incasso, mandate. (TRANSP.) *Mijloace de circulație* (sau *de locomoție*) = autovehicule care servesc pentru transportul persoanelor sau al obiectelor. (MILIT.) *Mijloace de luptă* = **a)** tehnică de luptă; **b)** totalitatea procedeelor și acțiunilor prin care se urmărește nimicirea inamicului.

MIJLOCAȘ, -Ă (< *mijloc*) adj., s. m. **1.** Adj. De mijloc, mijlociu. **2.** S. m. Jucător care face parte dintr-o echipă sportivă și este intercalat între linia de apărare și cea de atac, asigurând o legătură permanentă între acestea; half.

MIJLOCI (< *mijloc*) vb. IV **1.** Intranz. A interveni, a sta pe lângă cineva (în favoarea cuiva); a intermedia. ✦ A media. **2.** Tranz. (FILOZ.; despre termeni) A realiza relația dintre alți doi termeni; a media.

MIJLOCIRE (< *mijloci*) s. f. Acțiunea de a mijloci; intervenție **(1)**; mediere, mediație. ✦ (FILOZ.) Relație între doi termeni care se realizează prin intermediul unui al treilea termen; acțiunea termenului prin intermediul căruia se realizează relația dintre alți doi termeni; mediere.

MIJLOCITOR, -OARE (< *mijloci*) s. m. și f. **1.** Persoană care mijlocește **(1)**; intermediar **(2).** V. *mediator.* **2.** Persoană fizică sau juridică care efectuează operații (retribuite) care facilitează, prin intermediere, încheierea de tranzacții comerciale între părțile interesate; intermediar. V. *broker.*

MIJLOCIU, -IE (< *mijloc*) adj. **1.** Care se găsește la mijloc (în spațiu). ✧ *Deget m.* (și subst., n.) = deget situat între degetul arătător și cel inelar. ✦ (Și subst.) Al doilea născut dintre trei frați în raport cu aceștia. **2.** Care se situează între extrema superioară și cea inferioară în ceea ce privește dimensiunea, calitatea, valoarea; de mijloc; mediu[2] **(1). 3.** (SPORT) *Categorie m.* (și subst., f.) = categorie de greutate la box, lupte și haltere, situată între semi-mijlocie și semi-grea. La box, cuprinde sportivi între 71 și 75 kg, la lupte, juniori între 73 și 79 kg și seniori între 82 și 90 kg, iar la haltere sportivi între 76 și 83 kg. Se mai numește și *mijlocie mare.* În boxul profesionist, greutatea sportivilor este între 72,575 și 76,204 kg. *Categorie m. mică* (și subst., f.) = categorie de greutate care cuprinde sportivi între 67 și 71 kg la box, și 68 și 73 la lupte juniori. În boxul profesionist greutatea sportivilor este între 69,583 și 72,575 kg.

MIKADO (< fr.; cuv. japonez) s. m. **1.** Palat imperial japonez. **2.** Nume dat de europeni împăratului Japoniei. În japoneză, împăratul se numește *tenno.*

MIKI Takeo (1907–1988), om politic japonez. Președinte al Partidului Liberal-Democrat, a fost de mai multe ori ministru și prim-min. (1974–1976).

MIKLOSICH [miklosiţ], **Franz** (1813–1891), lingvist și filolog sloven. Prof. univ. la Viena. Unul dintre întemeietorii școlii de studiere comparativ-istorică a gramaticii și a lexicului limbilor slave. Lucrări fundamentale pentru studiul tuturor limbilor slave („Gramatica comparată a limbilor slave" „Lexicon vechi slav-grecesc-latinesc", „Dicționar etimologic al limbilor slave"). Studii speciale consacrate legăturilor dintre lb. română și lb. slave („Elemente slave în limba română") și limbii române în general („Cercetări românești: Monumente de limbă istro- și macedoromâne", „Contribuții la fonetica dialectelor românești"). M. de onoare al Acad. Române (1880).

MIKLUHO-MAKLAI, Nikolai Nikolaevici (1846–1888), etnograf și antropolog rus. În perioada 1870–1880, a întreprins o serie de călătorii în Pacific, în cursul cărora a studiat viața și cultura popoarelor din Noua Guinee (a papuașilor), Australia, pen. Malacca și Polinezia. Însemnări de călătorie.

MIKOIAN, Artem Ivanovici (1905–1970), inginer armean. Unul dintre pionierii construcției de avioane de vânătoare cu reacție MIG-15 în U.R.S.S. A construit (împreună cu M.I. Gurevici) mai multe tipuri de avioane de vânătoare (printre care MIG-3, folosit în timpul celui de-al doilea război mondial); ulterior a realizat avioanele supersonice MIG-19 și MIG-21.

MIKOLÁ, Andrei (1884–1970, n. sat Peleș, jud. Satu Mare), pictor român. A evoluat de la o viziune expresionistă („Autoportret") spre o pictură de peisaj realistă („Duminică în parcul de la Baia Mare").

MIKOLAIV (NICOLAEV), oraș în partea de S a Ucrainei, port fluvio-maritim la limanul Bugului de Sud al Mării Negre, la 113 km NE de Odessa; 513 mii loc. (1995). Nod de comunicații. Șantier naval. Constr. de mașini și utilaje industriale (pompe); ind. chimică, textilă (tricotaje), de prelucr. a lemnului (mobilă), a încălțămintei și alim. Centru cultural (teatre, muzee). Fundat în 1788.

MIKOŁAJCZYK [mikowaiţik], **Stanisław** (1901–1966), om politic polonez. Lider al Partidului Țărănesc Polonez. Prim-min. (1943–1944) al guvernului polonez în emigrație și, apoi, vicepreședinte și ministru al Agriculturii în guvernul de coaliție al Poloniei (1945–1947). A emigrat în S.U.A.

MIKSZÁTH [miksa:t] **Kálmán** (1847–1910), scriitor ungur. Unul dintre fondatorii prozei realiste din țara sa. Romane de observație socială și de evocare istorică („Orașul negru", „Umbrela Sfântului Petru", „Căsătorie ciudată");

nuvele („Compatrioții mei slovaci") și povestiri („Seniori și țărani").

MIL, Mihail Leontievici (1909–1970), constructor rus de elicoptere. Sub conducerea sa au fost realizate mai multe tipuri de elicoptere (Mi-1, Mi-6, Mi-10, V-12) cu care a stabilit numeroase recorduri mondiale.

MILACOP s. m. Pește teleostean din M. Mediterană și M. Neagră, de c. 25–50 cm lungime, de culoare argintie dungată cu brun și cu solzi mari *(Sciaena cirrosa)*. Este relativ rar.

MILAGRO, oraș în partea de V a Ecuadorului, la 40 km E de Guayaquil; 119,4 mii loc. (1997). Fabrică de zahăr. Centru comercial pentru cafea, cacao, fructe.

MILANEZ, -Ă (< n. pr. *Milano*) s. m. și f. **1.** S. m. și f. Persoană care locuiește în orașul Milano sau este originară de acolo. **2.** S. f. Tricot fabricat la mașini speciale, folosit la confecționarea lenjeriei. ✧ (Adjectival) *Cămașă milaneză.*

MILANGULAR, -Ă (< fr.) adj. (Despre o figură geometrică plană închisă) Care are 1 000 de unghiuri interioare (fiind astfel aproape identică cu un cerc).

MILANO, oraș în N Italiei, centrul ad-tiv al reg. Lombardia; 1,3 mil. loc. (1997). Important nod de comunicații. Aeroport (Linate). Metrou. Puternic centru industrial, comercial și financiar. Siderurgie; constr. de automobile (uzinele firmelor „Lancia" și „Alfa Romeo", absorbite de firma Fiat, 1969 și, respectiv, 1986), tractoare, avioane, motoare, utilaj metalurgic, motociclete, biciclete, de aparataj electrotehnic, material feroviar, mașini-unelte; produse chimice (fabricile firmelor „Montecatini-Edison" și „Pirelli"), textile și alim. Ind. poligrafică. Mare centru cultural și științific: Academia de Științe, cinci universități, institut politehnic (1863). Celebrul teatru de operă „La Scala" (1778). Monumente: Domul — cea mai mare construcție gotică din Italia (sec. 14–19), bisericile San Lorenzo (sec. 4–12), San Ambrogio (sec. 4–12), San Eustorgio (1335–1339), Santa Maria delle Grazie (1464–1490), în refectoriul căreia se află celebra pictură „Cina cea de taină" de Leonardo da Vinci, Castelul Sforza (sec. 15, reconstruit în sec. 19), palatele Marino (1557), Litta (sec. 16), Brera (sec. 17–18) și Dugnani (sec. 18, cu fresce de Tiepolo). Biblioteca Ambrosiana. Muzee, pinacoteci. Galerie de artă modernă. Orașul a fost întemeiat la sfârșitul sec. 5 și începutul sec. 4 î.Hr. A intrat în stăpânirea Romei (din 196 î.Hr.), sub numele de *Mediolanum*. În timpul stăpânirii longobarde, a fost reședință ducală. Unul dintre centrele mișcării patare (sec. 11); s-a proclamat comună în 1097–1098. Cucerit în 1158 de Frederic I Barbarossa, în 1162 a fost în întregime distrus de armatele imperiale. Refăcut ulterior. S-a aflat sub conducerea familiilor *Visconti* (din 1329) și *Sforza* (1450–1535, cu întreruperi), fiind din 1395, capitala ducatului cu același nume. În urma Războaielor italiene (1494–1559), a intrat în stăpânirea Franței (1499–1513), Spaniei (din 1535), iar mai târziu în stăpânirea Austriei (1706–1733, 1736–1796). Ocupat de Napoleon I, **M.** a devenit în 1797 capitala Republicii Cisalpine, dependente de Franța, apoi a Regatului Italiei (1805–1815). După Congresul de la Viena (1814–1815), **M.** devine capitala Regatului lombardo-venețian, dependent de Imp. Austriac. În 1848 și 1853 la **M.** au loc puternice răscoale împotriva stăpânirii austriece. Eliberat în 1859, **M.**, împreună cu întreaga Lombardie, a intrat în componența Regatului Sardiniei și a Regatului Italiei (din 1861). — **Edictul din Milano,** edict promulgat în anul 313 d.Hr. de împăratul Constantin care consfințea libertatea cultului creștin în Imp. Roman.

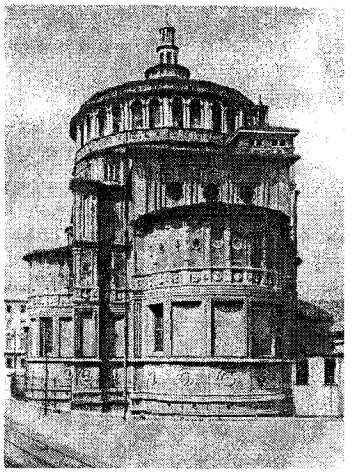

Milano

Biserica Santa Maria delle Grazie

MILAREPA sau **MI-LA-RAS-PA** (1040–1123), poet și călugăr tibetan. Discipol al lui Mar-pa („interpretul"), a fondat o școală mistică lamaistă. Lirică ocazională de mare circulație în lumea tibetană („O sută de mii de cântece", adunate de discipolii săi), considerată tezaur al eposului național. O autobiografie („Viața lui Mi-la-ras-pa").

MILAȘ, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în partea de SE a Dealurilor Lechinței, pe cursurile superioare ale râurilor Lechința și Archiud; 1 408 loc.

Milano

Domul

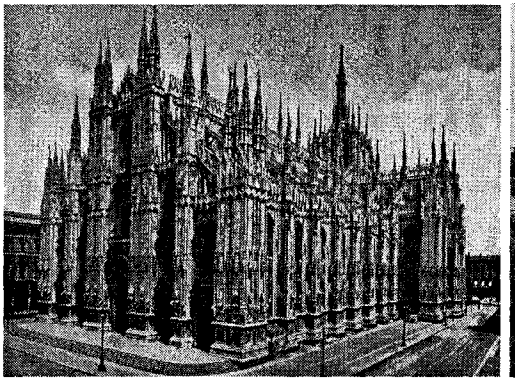

Bazilica San Ambrogio

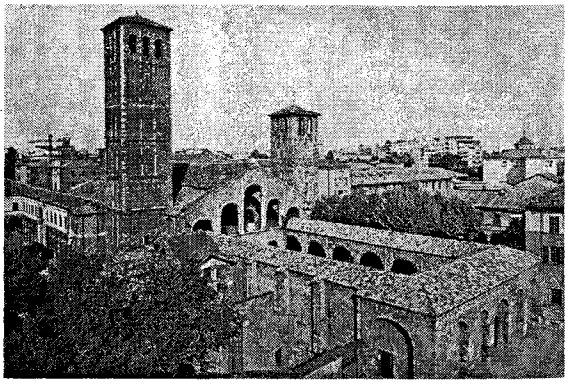

(2000). Haltă de c.f. (în satul **M.**). Satul **M.** apare menționat documentar în 1315. În satul Comlod se află o biserică reformată (sec. 17), o biserică ortodoxă cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 17) și un castel din sec. 17.

MILĂ[1] (< sl.) s. f. **1.** Sentiment de părere de rău și de înțelegere, de compasiune față de suferința sau de nenorocirea cuiva. ✧ Expr. *De milă* sau *de mila cuiva* = din compătimire (față de cineva). *De silă, de milă* sau *de milă, de silă* = de voie, de nevoie; vrând-nevrând. *(Ți-e) mai mare mila,* se zice despre cineva sau ceva care se află într-o stare demnă de compătimit. **2.** (Înv. și pop.) Ajutor, binefacere; *concr.* pomană. ✧ Expr. *A cere milă* = **a)** a cerși; **b)** a cere îndurare, iertare. **3.** Bunăvoință, bunătate; îngăduință, blândețe, duioșie. ✧ *Mila lui Dumnezeu* = ajutor, grație divină.

MILĂ[2] (< pol.) s. f. Unitate de măsură pentru distanțele terestre (simbol: mi), egală cu 1 609,344 m. ✧ *M. marină* = unitate de măsură pentru distanță, folosită în navigația maritimă (simbol: Mm), egală cu 1 851,85 m (practic cu 1 852 m = lungimea medie a unui minut de meridian terestru).

MILCOIU, com. în jud. Vâlcea, situată la poalele Dealului Negru, pe dr. râului Topolog; 1 274 loc. (2000). În satul **M.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1875), iar în satul Izbășești biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (sec. 18).

MILCOV 1. Râu, afl. dr. al Putnei, în Câmpia Siretului Inferior; 68 km. Izv. din Subcarpații Vrancei, de la 720 m alt., străbate zona piemonturilor înalte și trece prin Odobești și pe la S de Focșani. Din cauza infiltrațiilor puternice din cursul inferior, seacă în verile secetoase. Până la Unirea Principatelor, a format hotarul dintre Țara Românească și Moldova. 2. Com. în jud. Olt, situată în Câmpia Boian, pe stg. Oltului; 3 047 loc. (2000). Reșed. com. este în satul *Ulmi.* Haltă de c.f. (în satul Milcovu din Deal). Hidrocentrală (53 MW), în satul Ipotești. Creșterea porcinelor (Ipotești). Biserica Sf. Dumitru (1781, cu adăugiri din 1831), în satul **M.**

MILCOVUL, com. în jud. Vrancea, pe Milcov; 9 659 loc. (2000). Biserica Sf. Ecaterina (sec. 19, cu picturi murale executate de Sava Henția), în satul **M.**

MILCU, Ștefan-Marius (1903–1997, n. Craiova), medic, biolog și antropolog român. Acad. (1948), prof. univ. la București. Președinte al Secției de Științe Medicale a Academiei (1974–1990). Rector al Institutului de Medicină și Farmacie din București (1953–1955); director al Institutului de Endocrinologie „C.I. Parhon" (1957–1977). Creatorul endocrinologiei moderne în România; pionier al aplicării izotopilor radioactivi în endocrinologie. Cercetări teoretice, experimentale și clinice în domenii ca: biologia epifizei, timusului, tiroidei, gonadelor, gușii endemice („Gușa endemică", „Bolile endocrine", „Terapeutica bolilor endocrine"). Lucrări de genetică („Genetica umană", „Endocrinopatiile genetice"). A introdus în antropologie metoda de investigare medico-socială („Introducere în antropologie", „Antropologia în contextul culturii"). Membru al unor academii și societăți științifice străine.

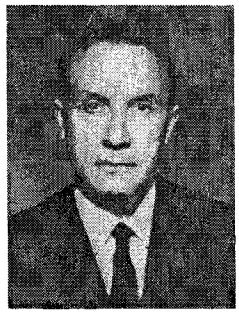

Ștefan-Marius Milcu

MILEANCA, com. în jud. Botoșani; 3 209 loc. (2000). Centru de artă populară. Biserica Sf. Nicolae (sec. 18, restaurată în 1857 și 1910), în satul **M.**

MILEA-VIFORÂTA, Rezervația ~ v. **Penteleu.**

MILENAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care există, care datează de o mie de ani, care durează de un mileniu; *p. ext.* care există de mii de ani.

MILENARISM (< fr. {i}; {s} lat. *millenarius* „de o mie") s. n. (REL.) Chiliasm.

MILENIU (< lat.) s. n. Perioadă de timp de o mie de ani; *p. ext.* (la pl.) perioadă extrem de lungă, de mii de ani.

MILESCU, Nicolae Spătarul (1636–1708), boier și cărturar umanist din Moldova. Participând la un complot eșuat împotriva domnului Ștefăniță Lupu (1659–1661), a fost silit să ia drumul pribegiei. A peregrinat în Germania, Franța (unde a îndeplinit o misiune diplomatică), Suedia (de unde a trimis janseniștilor un tratat teologic în latinește, care reprezintă prima lucrare a unui român tipărită la Paris, în 1669) și s-a stabilit în Rusia (1671), devenind șef al corpului de tălmaci de pe lângă consiliul diplomatic din Moscova. A tradus și compilat în limba română lucrări cu caracter istoric, religios, educativ și filologic („Catehismul ortodox" al patriarhului Atanasie al Alexandriei, „Vechiul Testament" în 1667 și o primă istorie a Imp. Otoman), în latină și rusă. Între 1675 și 1678, a îndeplinit, din însărcinarea țarului Aleksei Mihailovici, o misiune diplomatică la Beijing, în urma căreia a scris un „Jurnal de călătorie în China" și „Descrierea Chinei", lucrări valoroase sub raport literar și, mai ales, documentar.

MILESTONE [mailstəun], **Lewis** (1895–1980), regizor american de film. Realizări în toate genurile cinematografice („Oameni și șoareci", „Melba", „Mizerabilii", „Revolta de pe Bounty"). Premiul Oscar: 1927 („Frați de arme"), 1930 („Nimic nou pe frontul de vest").

MILET, oraș grecesc, fundat la sfârșitul milen. 2 î.Hr. de ionieni, pe coasta apuseană a Asiei Mici, mare centru comercial, meșteșugăresc și cultural al Antichității. A întemeiat c. 80 de colonii pe coastele M. Mediterane (Naucratis) și ale Pontului Euxin (Histria, Tomis,

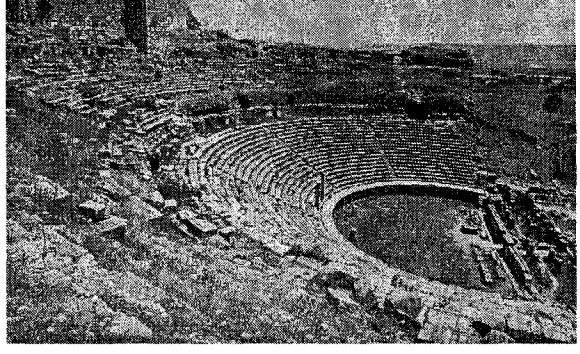

Milet. Ruinele Teatrului

Odessos, Olbia). Distrus de perși în timpul răscoalei antipersane a orașelor grecești din Asia Mică (500–494 î.Hr.) și refăcut în 479 î.Hr. Cucerit de Alexandru cel Mare (334 î.Hr.); înglobat în prov. romană Asia (133 î.Hr.). În perioada elenistică cunoaște o nouă epocă de înflorire. Intrat după 133 î.Hr. sub dominația Romei. — **Școala din ~,** grup de filozofi greci presocratici, din sec. 7–6 î.Hr., alcătuit din Tales, Anaximandru și Anaximene. Ei inaugurează filozofia greacă, fiind primii cercetători ai naturii lucrurilor luate în ansamblu. V. *ioniană, școala ~.*

MILETIĆ [miletitʃ], **Svetozar** (1826–1901), om politic sârb. Lider al Partidului Liberal (creat în 1869). A militat pentru unificarea tuturor teritoriilor sârbe, stăpânite de Austro-Ungaria, în jurul principatului Serbiei.

MILETIN, râu, afl. dr. al Jijiei, în Câmpia Moldovei; 79 km. Izv. din Șaua Bucecii.

MILHAUD [miɔ], **Darius** (1892–1974), compozitor, dirijor și critic muzical francez. Prof. la Conservatorul din Paris. Membru al „Grupului celor șase". Opere („Nenorocirile lui Orfeu" „Bietul matelot"), balete („Facerea lumii", „Trenul albastru"), simfonii, muzică de cameră, de scenă și de film, piese instrumentale („Scaramouche") și vocale, caracterizate prin primatul melodiei și politonalitate. Muzică trepidantă, de un farmec particular și un lirism bogat.

MILI- ({s} lat. *mille* „o mie") Element de compunere cu sensul „o miime de", folosit pentru alcătuirea denumirii submultiplilor zecimali ai unităților de măsură; are simbolul „m", care se scrie înaintea simbolului unității de măsură (ex. miliamper: mA).

MILIAMPER (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu o miime de amper (simbol: mA).

MILIAMPERMETRU (< fr.) s. n. Ampermetru sensibil care se utilizează pentru măsurarea curenților electrici de slabă intensitate, gradat în miliamperi.

MILIAR, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. (Stâlp sau piatră) care este așezată din milă în milă de-a lungul șoselelor publice romane, pentru a indica distanțele.

MILIARD (< fr.) num. card. Număr egal cu o mie de milioane.

MILIARDAR -Ă (< fr.) s. m. și f. (Și adj.) Persoană care posedă o avere evaluată în miliarde.

MILIARDIME (< *miliard*) s. f. Fracțiune dintr-un întreg, obținută prin împărțirea lui într-un miliard de părți egale.

MILIBAR (fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru presiune, egală cu o miime de bar.

MILIEU (< fr.) s. n. Șervețel de pânză (cu broderii) sau de dantelă, care se așază pe o masă sau pe altă mobilă.

MILIGRAM (< fr. {i}) s. n. Unitate de măsură pentru masă, egală cu o miime de gram (simbol: mg).

MILILITRU (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru volum, egală cu o miime de litru, adică 1 cm^3 (simbol: ml).

MILIMETRIC, -Ă (< fr.) adj. **1.** Exprimat în milimetri, de mărimea unui milimetru; *p. ext.* foarte mic. ✦ (Adverbial) Cu o mare exactitate. **2.** (Despre scări) Gradat în milimetri. ✧ *Hârtie m.* = hârtie pe care sunt imprimate linii verticale și orizontale, distanțate între ele cu un milimetru; este utilizată în desenul tehnic sau pentru trasarea graficelor și a diagramelor.

MILIMETRU (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu a mia parte dintr-un metru (simbol: mm). ✧ *M. coloană de mercur* = unitate de măsură pentru presiune (simbol: mm Hg), egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm; este echivalentă cu torrul (1 mm Hg = 133,322 pascali).

MILIOLIDE (< fr.) s. f. pl. Familie a foraminiferelor care grupează genuri marine, bentonice, caracteristice zonelor recifale.

MILION (< fr. {i}) num. card. Număr egal cu o mie de mii.

MILIONAR, -Ă (< fr., germ.) s. m. și f. (Și adj.) Persoană care posedă o avere evaluată în milioane.

MILIONIME (< *milion*) s. f. Fracțiune dintr-un întreg obținută prin împărțirea lui într-un milion de părți egale.

MILIȘĂUȚI, com. în jud. Suceava, situată în N Pod. Sucevei, în zona de confl. a râului Sucevița cu Suceava; 8 704 loc. (2000). Reședința com. **M.** este în satul *Bădeuți.* Până la 7 sept. 1976, com. **M.** s-a numit *Bădeuți,* iar între 7 sept. 1976 și 20 mai 1996 a purtat numele *Emil Bodnaraș.* Biserica Sf. Procopie, ctitorie din 1487 a lui Ștefan cel Mare, în satul Bădeuți.

MILITA (< fr., lat.) vb. I intranz. A desfășura o activitate intensă într-un domeniu social, politic, cultural; a lupta pentru un principiu, o cauză etc.

MILITANT, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care militează pentru un principiu, pentru o cauză, care desfășoară o activitate intensă într-un domeniu social, politic, cultural; luptător, combatant.

MILITAR -Ă (< fr., lat., germ.) s. m., adj. **1.** S. m. Persoană care face parte din cadrele armatei sau care este chemată în armată pentru efectuarea stagiului militar, la concentrare sau la mobilizare. **2.** Adj. Care se referă la armată sau la militari **(1),** care aparține armatei sau militarilor, care este destinat armatei sau militarilor (ex.: uniformă **m.,** clădire **m.,** teren **m.,** formație **m.** etc.); milităresc, ostășesc. ✧ *Stagiu m.* = stagiu pe care trebuie să-l presteze în cadrele armatei fiecare cetățean valid al unei țări. ✦ Realizat sau efectuat prin sau de către armată (ex. ofensivă **m.,** intervenție **m.,** cucerire **m.** etc.).

MILITARI-CHILIA, cultură a dacilor liberi din Muntenia (sec. 2–3 d.Hr.), denumită astfel după așezările descoperite în cartierul Militari (municipiul București) și în satul Chilia, com. Făgețelu (jud. Olt). Descoperite în peste 30 de localități din țară, așezările de tip **M.-C.** se caracterizează, pe lângă creații originale ale populației autohtone, și prin puternice influențe din Imp. Roman.

MILITARISM (< fr., germ.) s. n. Politică de subordonare a activității de stat și, prin aceasta, a întregii vieți sociale intereselor de mărire a potențialului militar și de pregătire pentru război.

MILITARIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Propriu, caracteristic militarismului. **2.** S. m. și f. Persoană care susține militarismul.

MILITARIZA (< fr.) vb. I tranz. A subordona întreprinderi, teritorii etc. unui regim militar (uneori direct armatei) și a le folosi în scopuri militare.

MILITARIZARE (< *militariza*) s. f. Faptul de a militariza. ✧ *Militarizarea economiei naționale* = subordonarea dezvoltării economice în primul rând necesității pregătirii militare, de război.

MILITĂREȘC, -EASCĂ (< *militar*) adj. Militar **(2).**

MILITĂRIE (< *militar*) s. f. Serviciu sau stagiu militar; viață, profesiune de militar; disciplină militară; armată.

MILITĂROS, -OASĂ (< *militar*) adj. (Despre ținută, comportare) Specific militarilor, de militar; *p. ext.* aspru, rigid.

MILIȚIAN, -Ă (< *miliție*, după fr. *milicien*) subst. **1.** S. m. și f. Angajat al miliției **(1)**. **2.** S. m. Soldat din miliție **(2)**.

MILIȚIE (< lat., rus.) s. f. **1.** (În unele foste țări socialiste) Instituție de stat având drept scop menținerea ordinii publice și respectarea regulilor de conviețuire socială; reprezentanții acestei instituții; *p. ext.* clădirea în care își avea sediul această instituție; poliție. **2.** (În Europa, în sec. 18) Trupe nepermanente sau de rezervă din orașe sau parohii cuprinzând și unele corpuri speciale pentru susținerea armatei. ◆ (Pop.) Serviciu militar; militărie. **3.** *Armată de miliții* = armată bazată pe principiul soldatului-cetățean, foarte rapid mobilizabilă, care are frecvente perioade de instrucție (ex. armata Elveției). **4.** *M. privată* = organizație paramilitară interzisă de lege.

MILIUKOV, Pavel Nikolaevici (1859–1943), istoric și om politic rus. Lider al Partidului Constituțional Democrat (cadeții). Ca ministru de Externe în Guvernul Provizoriu (1917), a fost adept al continuării războiului alături de Antantă. După Revoluția din Octombrie, căreia i-a fost ostil, a trăit în emigrație. Lucrări privind istoria Rusiei în sec. 18–20.

MILIUM (< fr., engl., lat.) subst. Mici granulații albe alcătuite din chisturi intraepidermice sau intradermice localizate pe față (mai ales pe pleoape) sau la organele genitale; rezultă din dilatarea canalelor sudoripare sau a foliculilor piloși.

MILIVOLT (< fr. {i}) s. m. Unitate de măsură pentru tensiunea electrică, egală cu o miime de volt (simbol: mV).

MIŁKOWSKI, Zygmunt Fortunat (pseud. *Teodor Tomasz Jeż[jeʃ]*) (1824–1915), scriitor polonez. Participant la revoluția ungară de la 1848–1849 și la mișcarea revoluționară polonă din 1863, a fost nevoit să trăiască în exil (mai ales în Elveția). Romane istorice („Fugarii") remarcabile prin forța caracterizării personajelor și culoarea locală, ce au influențat literatura slavă din S Europei. Memorii.

MILL, Cecil B[lount], De (1881–1959), cineast american. Contribuție importantă la înființarea și dezvoltarea companiei Paramount. Montări spectaculoase, cu decoruri de amploare și de mare fast, abordând cele mai diverse genuri („Stigmatizata", „Cele zece porunci", „Regele regilor", „Semnul crucii", „Seceră vântul sălbatic"). Premiul Oscar: 1949 (pentru întreaga activitate), 1952 („Cel mai mare spectacol").

MILL 1. James M. (1773–1836), economist, istoric și filozof englez. Discipol al lui J. Bentham și unul dintre liderii grupului liberal-utilitarist „Radicalii filozofici". Cele mai multe dintre lucrările sale sunt aplicații ale principiilor utilitariste la subiecte practice, precum educația, guvernarea, libertatea presei. Este un continuator al psihologiei asociaționiste a lui Hume și Hartley („O analiză a fenomenelor minții omenești"). Alte lucrări: „Elemente de economie politică". **2. John Stuart M.** (1806–1873), filozof și economist englez. Fiul lui **M. (1).** Unul dintre cei mai mari economiști ai sec. 19, cu contribuții importante în dezvoltarea teoriei cererii și ofertei, a mecanismului prin care, în economia de piață, acestea influențează asupra nivelului prețului și a cantității de produse vândute („Principii de economie politică"). Autorul a două lucrări clasice de etică: „Utilitarismul", în care sunt reformulate principiile utilitarismului lui J. Bentham, respingând interesul personal ca fiind un criteriu al binelui și făcând compatibile obligațiile împărtășite de oameni cu principiul maximei fericiri și „Despre libertate", o pledoarie pentru cele trei libertăți fundamentale ale individului (libertatea opiniei, a gesturilor și a îndeletnicirilor și asocierilor cu alții), puse în legătură cu puterile autorității și cu exigențele sociale. Opera sa „Sistemul logicii", cuprinde o analiză a fundamentelor cunoașterii și inferenței; distincțiile sale între termeni generali și singulari, termeni abstracți și concreți, conotație și denotație au influențat semanticile ulterioare (G. Frege), iar studiul asupra inducției complete constituie încă baza metodologiei descoperirii legilor cauzale.

MILLAIS [miˈlei], **Sir John Everett** (1829–1896), pictor englez prerafaelit. Compoziții cu subiecte religioase, istorice și alegorice, peisaje și portrete într-o atmosferă romantică („Proscrisul regalist", „Hristos în casa părinților", „Meri înfloriți").

MILLAND [miləndˈ], **Ray** (1905–1986), actor britanic de film. June-prim al anilor '30, s-a făcut apoi remarcat în roluri dramatice („Doctorul se însoară", „Seceră vântul sălbatic", „Afacerea Concorde", „Șarpele de mare"). Premiul Oscar: 1945 („Vacanță pierdută").

MILLE, Constantin (1861–1927, n. Iași), ziarist și scriitor român. A frecventat cercurile socialiste de la Iași, Paris, Bruxelles, București. Format ca gazetar la școala lui C.A. Rosetti și G. Panu. A lucrat în redacția ziarelor „Românul", „Lupta", „Munca", „Lumea nouă", a contribuit la înființarea cercului de studii sociale de la București și la apariția primului ziar socialist, „Drepturile omului". Ulterior, a condus „Adevărul" (1895–1926). Versuri militante; romane autobiografice („Dinu Milian", „O viață").

Pavel Nikolaevici Miliukov

John Stuart Mill

Constantin Mille

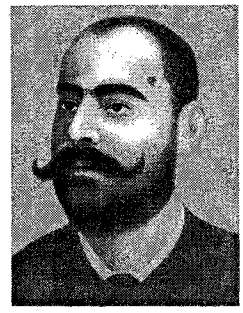

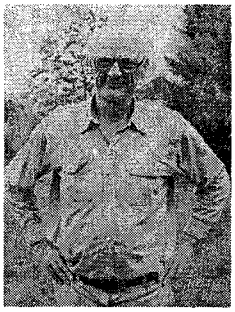

Arthur Miller

Henry Miller

MILLER [mĭlər], **Arthur** (n. 1915), dramaturg american. Autor al unui teatru viguros, ancorat în problemele responsabilității sociale, a abordat teme ca mutilarea și decăderea personalității umane în societatea contemporană („Moartea unui comis-voiajor", „Vedere de pe pod"), drama războiului („Toți fiii mei"), teroarea exercitată asupra spiritului („Vrăjitoarele din Salem"), dramele de conștiință („După cădere", „Prețul", „Incident la Vichy" — scrise pentru soția sa Marilyn Monroe). A realizat în piesele sale o sinteză originală a epicului, liricului și dramaticului, prin îmbinarea desfășurării paralele a acțiunii cu reprezentarea scenică a monologului interior, a evocării, a reamintirii. Romane („Focus"), povestiri („Nu mai am nevoie de el").

MILLER [mĭlər], **Glenn** (1904–1944), dirijor, orchestrator și trombonist de jaz american. Cântă în diverse orchestre de dans (1926–1937), apoi își constituie propriul *big band* (1938), care devine una dintre cele mai populare orchestre de swing ale epocii („In the Mood", „Moonlight Serenade", „Tuxedo Junction", „Chatanooga Choo-Choo"). Conducător al orchestrei Forțelor Aeriene ale armatei S.U.A. în Europa, moare într-un accident de aviație.

MILLER [mĭlər], **Henry** (1891–1980), prozator american. Precursor al prozei postmoderniste. De condiție modestă, a evocat în vaste romane autobiografice, cu elemente șocant naturaliste, climatul de coșmar al cartierelor sărace, făcând rechizitorii la adresa societății tehnocrate, ce împiedică afirmarea individului („Tropicul Cancerului", „Tropicul Capricornului", „Coșmarul cu aer condiționat", trilogia „Crucificare trandafirie"). Eseuri („Rimbaud", „Stai nemișcat ca o pasăre-muscă"). Memorialistică; corespondență celebră cu Lawrence Durrell și Anaïs Nin.

MILLER [mĭlər], **Merton Howard** (n. 1923), economist american. Prof. univ. la Chicago. Împreună cu F. Modigliani, a analizat structura capitalului unei companii, elaborând reguli generale în domeniul finanțării întreprinderilor cu capitaluri proprii sau împrumutate („Politica de dividende, creșterea și evaluarea acțiunilor", „Teoria finanțelor"). Premiul Nobel pentru economie (1990), împreună cu M. Markovitz și W. Sharpe.

MILLER, Oskar von (1855–1934), inginer electrotehnician german. Contribuții în transmiterea energiei electrice de înaltă tensiune la mari distanțe. A organizat Muzeul tehnic din München (1882). Președinte al unor mari societăți germane de distribuție a electricității.

MILLERAND [milră], **Alexandre** (1859–1943), om politic și publicist francez. Radical, apoi socialist la începutul activității politice, a evoluat spre poziții de dreapta. Prim-min. (ian.–sept. 1920) și președinte al Franței (1920–1924).

MILLERIT (< fr. {i}; {s} n. pr. W.H. *Miller*) s. n. Sulfură naturală de nichel, cristalizată în sistemul romboedric. Are culoarea galbenă ca alama, urmă neagră-verzuie și luciu metalic puternic. Este unul dintre cele mai bogate minerale de nichel.

MILLES [mĭ:lləs], **Carl** (pe numele adevărat *Vilhelm Carl Emil Anderson*) (1875–1955), sculptor american de origine suedeză. A emigrat în S.U.A. (1945). Prof. univ. la Stockholm și la Academia Cranbrook (Michigan). Operă monumentală („Urși jucându-se" și „Fântâna lui Orfeu", în Stockholm, „Poseidon", fântână în fața muzeului din Göteborg, „Întâlnirea dintre ape", fântână în Saint Louis).

MILLET [milę], **Gabriel** (1867–1953), istoric francez. Prof. univ. la Collège de France. Contribuții la istoria artei bizantine („Monumente bizantine de la Mistra", „Monumente de la Athos"). M. de onoare al Acad. Române (1921).

MILLET [milę], **Jean-François** (1814–1875), pictor și gravor francez. Retras în 1849 la Barbizon, nu reprezintă școala în plein-air de aici, ci devine un maestru al realismului, influențat de Daumier. Portrete, peisaje și mai ales scene din viața de muncă a țăranilor francezi, adesea de o solemnitate gravă („Semănătorul", „Culegătoarele de spice", „Vecernia", „Angelus"). Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

MILLIKAN [milikən], **Robert Andrews** (1868–1953), fizician american. Prof. univ. la Chicago și la Institutul Tehnologic (California). Cercetări asupra structurii atomului, radiației cosmice și efectului fotoelectric. A determinat sar-

Glenn Miller

Merton Howard Miller

Robert Andrews Millikan

cina electronului (1911), folosind metoda picăturilor de ulei *(experiența lui M.)*, precum și constanta lui Planck pe cale fotoelectrică. Premiul Nobel pentru fizică (1923).

MILLO, Matei (1814–1896, n. Stolniceni-Prăjescu, jud. Iași), actor și autor dramatic român. Prof. de mimică și declamație la Conservatorul din București. Interpret, mai ales în travesti, al unor roluri din piesele lui Alecsandri (Coana Chirița, Mama Angheluța ș.a.), dar și din piese de Molière, Beaumarchais, Cervantes; creator de școală, s-a impus asupra manierei romantice a timpului. Ca director de trupă, a susținut un repertoriu național, axat pe comedii satirice și vodeviluri. Autorul primei operete românești („Baba Hârca"). Scenete comice în versuri („Un poet romantic"), comedii, vodeviluri („Zavistia", „Conița doarme").

MILLÖCKER, Karl (1842–1899), compozitor și dirijor austriac. A condus opera din Viena (1869–1883). Autor a peste 20 de operete caracterizate printr-o melodicitate specific vieneză („Studentul cerșetor", „Gasparone", „Sărmanul Jonathan"). A mai compus farse muzicale, piese pentru pian.

MILLS [milz], **Charles Wright** (1916–1962), sociolog american. Prof. la Univ. Columbia. A criticat în lucrări de răsunet („Gulerele albe. Clasele mijlocii americane", „Elita puterii") societatea americană contemporană, elitele conducătoare, conformismul claselor de mijloc.

MILNE-EDWARDS [miln-eduars], **Henri** (1800–1885), naturalist francez. Profesor la Sorbona. Contribuții în domeniul anatomiei și al fizologiei comparate („Lecții de anatomie comparată și de fiziologie"). Studii asupra moluștelor și crustaceelor („Istoria naturală a crustaceelor").

MILNES [milnz], **Sherrill** (n. 1935), baritorn american. Unul dintre cei mai mari baritoni verdieni, cu o personalitate scenică impunătoare. Își începe cariera în S.U.A., lansându-se în 1966 la Metropolitan Opera, cu „Luisa Miller" și „Trubadurul".

MILNOR [milnər], **John** (n. 1931), matematician american. Prof. univ. la Princeton. Lucrări de topologie diferențială. Medalia Fields (1962).

MILON din Crotona (sec. 6 î.Hr.), atlet grec. De o forță fizică excepțională, a învins de șase ori la lupte în Jocurile Olimpice și tot de șase ori la Jocurile Pythice. Legenda spune că,

Matei Millo

bătrân fiind, și-a prins mâna în despicătura unui trunchi și, nemaiavând forță să o scoată, a fost sfâșiat de lupi.

MILONGA (cuv. sp.) subst. Formă muzicală ce precedă pe cea a tangoului, întâlnită în Uruguay, Paraguay, Argentina și Chile. Apare ca mijloc de expresie în duetele vocale, în care textele, cu caracter lejer, îmbracă forma de întrebare și răspuns.

MILONIT (< fr. {i}; {s} gr. *myle* „piatră de moară") s. n. Rocă metamorfică cataclastică (zdrobită), formată prin metamorfismul dinamic din zonele de intensă dislocare a scoarței Pământului și caracterizată prin existența unui material sfărâmat cimentat și dispus în benzi paralele sau în formă de lentile.

MÍLOS, insulă vulcanică, grecească, în M. Egee (arh. Ciclade); 158 km^2. Localit. pr.: *Mílos* și *Adamas*. Relief muntos cu alt. de 776 m. Climă și vegetație mediteraneene. Grâu, porumb, măslini. Pescuit. Expl. de marmură. Izv. termale. Aici a fost descoperită, în 1820, celebra statuie „Venus din Milo" (azi în Muzeul Luvru).

MILOȘ, -OASĂ (< *milă*[1]) adj. **1.** Care are milă[1] **(1)** de necazurile sau de nenoricirile altuia; milostiv; înțelegător, îndurător, blând, bun. **2.** (Rar) Care face milostenii; darnic.

MILOŠEVIĆ [miloʃevitʃ], **Slobodan** (n. 1941), om politic iugoslav. Președinte al Partidului Socialist din Serbia (din 1990). Președinte al Serbiei (1989–1997, în 1989–1990 în cadrul fostului stat iugoslav) și al R.F. Iugoslavia (1997–2000). În procesul de dizoluție al R.S.F. Iugoslavia, a devenit principalul exponent al creării unei „Serbii Mari", fapt ce a dus la grave conflicte militare cu celelalte foste republici federale. În 1999, în condițiile eșuării Conferinței pentru Kosovo de la Rambouillet, în Serbia și Muntenegru a avut loc intervenția aeriană a NATO.

MILOSTENIE (< sl.) s. f. Binefacere, pomană; *concr.* ceea ce se dă de pomană. ✦ Danie făcută unei mănăstiri, unei biserici etc. sau slujitorilor acestora.

MILOSTIV, -Ă (< sl.) adj. **1.** Milos **(1)**, îndurător, blând, bun. ✦ (În credințele religioase; despre divinitate) Binevoitor; îngăduitor, iertător. **2.** Care dă ajutoare materiale, care face milostenii; darnic.

MILOSTIVI (< *milostiv*) vb. IV refl. A i se face milă[1] **(1)** de cineva, a se arăta milosiv, bun; a se îndura, a se îndupleca; a se înduioșa.

MIŁOSZ [miwoʃ], **Czesław** (n. 1911), scriitor polonez. A emigrat în Franța (1951) și apoi în S.U.A. (1960). Lirică marcată de presentimentul unei catastrofe („Zorile", „Tratat poetic", „Trei

Milos. „Venus din Milo"

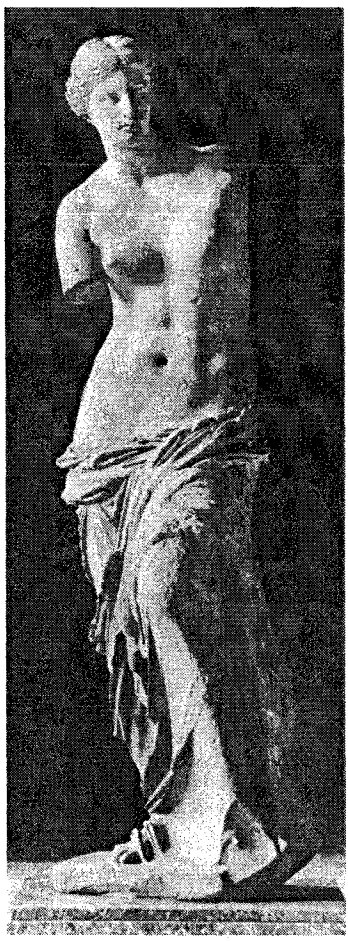

Czesław Miłosz

ierni", „Poem despre timpuri încremenite"). Eseuri având ca temă totalitarismul și locul intelectualului în sistemul lumii comuniste („Minte înlănțuită"). Romane tratând critic regimul comunist polonez („Luarea puterii", „Valea Isei"). Studii de istorie și critică literară („Despre poezie", „Istoria literaturii poloneze"). Premiul Nobel pentru literatură (1980).

MILOSZ [miwoʃ], **Oscar Vladislas de Lubicz-M.** (1877–1939), scriitor francez de origine lituaniană. Lirică simbolistă („Poemul decadenților", „Cele șapte solitudini") și de inspirație mistică („Epistolă de la Storge"); eseuri metafizice în proză („Ars magna"); romane („Inițierea adoratoarei"), drame („Miguel Manara"). Studii asupra textelor sacre.

MILOȘESCU, Nicu D. (1858–1924, n. Cerneți, jud. Mehedinți), tipograf, librar și editor român. A înființat prima tipografie la Târgu Jiu (1880), în care a scos reviste, ziare, scrieri ale autorilor români (Al. Vlahuță, G. Coșbuc, L. Rebreanu, P. Istrati, I. Vulcan ș.a.) și manuale școlare.

MILOȘEȘTI, com. în jud. Ialomița, situată în Câmpia Bărăganului; 2 987 loc. (2000).

Lavinia Miloșovici

MILOȘOVICI, Lavinia (n. 1976, Lugoj), gimnastă română. Dublă campioană olimpică (Barcelona, 1992), campioană mondială (Indianapolis, 1991, Birmingham, 1993) și campioană europeană (Paris, 1992).

MILSTEIN [milstain], **César** (n. 1927), microbiolog britanic de origine argentiniană. Prof. univ. la Buenos Aires și Cambridge. Împreună cu G. Köhler, a elaborat biotehnologia obținerii anticorpilor monoclonali secretați de hibrizii celulari. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1984), împreună cu G. Köhler și N. Jerne.

MILSTEIN [milstain], **Nathan** (pe numele adevărat *Natan Mironovici*) (1904–1992), violonist american de origine ucraineană. Stabilit în S.U.A. (1928). A debutat (1929) cu Orchestra din Philadelphia. Exemplu unic de longevitate violonistică. Temperament impetuos, eleganță, virtuozitate, pusă întotdeauna în slujba expresiei. Repertoriu mergând de la suitele de Bach, la concertele lui Prokofiev, trecând prin concertele romantice, pentru care a scris cadențe proprii. Membru al unui trio celebru, alături de V. Horowitz și G. Piatigorski. A cântat pe o vioară Stradivarius, din 1716. Concerte în România.

MILTIADE (550–489 î.Hr.), om politic și general atenian. Ales strateg la Atena, a fost comandantul armatei ateniene și plateene care a învins armata persană la *Maraton* (490 î.Hr.).

MILTON [miltən], **John** (1608–1674), poet și om politic englez. Participant la Revoluția din Anglia, a militat, în pamflete și eseuri, pentru libertatea cuvântului și pentru ideea de republică („Despre reformă în Anglia", „Împuternicirile regelui și ale magistraților", „Pentru republica poporului englez"). Ode și elegii de substanță umanist renascentistă („Comus", „Lycidas"), sonete erotice și

Nathan Milstein

politice. Poeme biblice celebrând valoarea simbolică a răzvrătirii satanice („Paradisul pierdut") sau setea umană de libertate („Paradisul regăsit"). Prin forța tragică, prin frumusețea limbii, aceste ultime scrieri, dictate în ultima perioadă a vieții, când era sărac și orb, se numără printre capodoperele literaturii universale. Opera sa a exercitat o puternică influență asupra romantismului european.

MILTON KEYNES [miltən keinz], oraș nou (întemeiat în 1967) în partea de S a Marii Britanii (Anglia), la 80 km NV de Londra; 188,4 mii loc. (1994). Ind. ușoară. Universitate (1969).

MILU, Matei (1725 sau c. 1750–1801, n. sat Spătărești, jud. Suceava), scriitor român. Precursor al poeziei satirice, având ca subiect moravurile epocii, prin creionarea unor portrete caracterologice (înfumuratul, zgârcitul, cocheta bătrână etc.). Versuri erotice anticipându-l pe C. Conachi.

MILUI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A da cuiva de pomană. **2.** A se arăta milostiv **(1)** față de cineva, a se îndura de cineva, a ajuta pe cineva (din milă[1]).

MILVA (pe numele adevărat *Maria Ilva Biolcati*) (n. 1939), cântăreață și actriță italiană. Lansată în anii '60 ca interpretă de muzică ușoară („Mama-Luc", „Notturno in blu"). Dotată cu o voce bogată, puternică, a abordat apoi un repertoriu divers. Roluri în teatru („Opera de trei parale", „Lulu", „Adevărata poveste") și în filme. A concertat în România (1965).

MILWAUKEE [milwọ:ki], oraș în N S.U.A. (Wisconsin), la 150 km N de Chicago, port la L. Michigan; 590,5 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Două aeroporturi. Siderurgie. Constr. de aparataj electrotehnic, mașini-unelte, automobile, motociclete; produse chimice, alim. și textile. Tipografii. Centru comercial și financiar. Două universități (1857, 1956). Muzee. Teatre. Întemeiat în 1835 prin unirea localităților Juneautown și Kilbourtown.

MIM (< fr.) s. n., s. m. **1.** S. n. Scurtă comedie la greci și la romani, alcătuită din scene comice simple. **2.** S. m. Actor care interpreta un mim **(1)**. **3.** S. m. Actor de pantomimă.

MIMA (< fr.) vb. I tranz. A reprezenta situații, sentimente etc. prin gesturi, fără cuvinte. ✦ A imita pe cineva prin gesturi, atitudine, mimică.

MĪMĀMSĀ (< fr.; cuv. sanscrit „cercetare") s. f. Unul din cele şase sisteme ale filozofiei indiene sistematizate (înainte de sec. 2 î.Hr.) de semilegendarul Jaimini, în lucrarea „Mimāmsa-Sūtra", care cuprinde două părţi: purva-mimāmsa şi uttara-mimāmsa. A promovat atomismul în cadrul unei concepţii dualiste şi a abordat probleme ale teoriei cunoaşterii.

MIMĘSIS (cuv. gr. „imitaţie") subst. Concept estetic conform căruia arta este imitarea realului. Formulat de Platon şi Aristotel, **m.** a fost adoptat ca un principiu fundamental al esteticii europene pentru a defini realismul, înţeles ca transfigurare artistică a ceea ce este semnificativ în realitate (vezi E. Auerbach, „Mimesis").

MIMĘTIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la mimetism, care se caracterizează prin mimetism.

MIMETIȘM (< fr.; {s} gr. *mimetis* „imitator") s. n. Proprietate a unor specii de animale (insecte, bacterieni, reptile, păsări) sau plante, dobândită în cursul selecţiei naturale, de a se identifica cu mediul în care trăiesc (forma corpului, colorit) sau cu alte specii de animale care dispun de mijloace de apărare (comportare, colorit). V. şi *cameleonism* **(1).**

MIMIC, -Ă (< fr.) adj., s. f. **1.** Adj. Care ţine de exprimarea prin gesturi şi prin expresia feţei; care se referă la mim **(2, 3)**, de mim. **2.** S. f. Arta de a exprima pe scenă, prin mişcările feţei şi prin gesturi, sentimente şi idei. ✦ Ansamablu de modificări ale fizionomiei, care exteriorizează anumite emoţii sau gânduri.

MIMNERM (MIMNERMOS) din Colofon (sfârşitul sec. 7–6 î.Hr.), poet grec. Creator al elegiei erotice (culegerea intitulată „Nanno"). Unul dintre primii autori de elegii narative (poemul eroico-genealogic „Smirnèis").

MIMODRAMĂ (< fr.) s. f. Operă dramatică în care actorii interpretează rolurile prin pantomimă.

MIMOZĂ (< fr., lat. {i}; {s} lat. *mimus* „mim") s. f. Denumire dată unor specii de plante erbacee sau lemnoase din genul *Mimosa*, familia leguminoaselor, cu sau fără spini, cu frunze compuse, care la cea mai mică atingere se repliază şi flori mici roz, dispuse în capitule sau spice *(Mimosa pudica)*. Creşte în America, Africa, Asia tropicală. În România este cultivată în sere. ✦ Floarea acestor plante. ✦ Fig. Fiinţă deosebit de gingaşă.

min (METR.), simbol pentru *minut*.

MINA (< fr.) vb. I tranz. A aşeza mine[1] **(2)** pe un teren sau într-o apă (râu, mare, lac); a depune o încărcătură de exploziv într-o clădire, sub un pod, pe o cale ferată etc. pentru a le arunca în aer. ✦ Fig. A slăbi, a distruge treptat; a măcina.

MINA (sec. 16), zugrav român. L-a însoţit pe Mihai Viteazul în numeroase campanii. Autor al picturilor murale de la biserica Mănăstirii Căluiu (1594), ce constituie un valoros document de epocă (tablourile votive ale lui Petru Cercel, Mihai Viteazul şi ale familiei Buzeştilor).

MINA (pseud. *Annei Maria Mazzini*) (n. 1940), cântăreaţă italiană de muzică uşoară. S-a afirmat la sfârşitul anilor '50 printr-un repertoriu divers şi de mare popularitate („Tintarella di Luna", „Grande grande grande", „Parole parole").

MINA, Francisco ESPOZ Y (1781–1836), general spaniol. A condus unităţile spaniole de guerilă în timpul ocupaţiei franceze (1808–1814). Participant la revoluţia spaniolă din 1820–1823; ulterior, a condus armata spaniolă împotriva încercării de lovitură de stat a carliştilor (1834).

MINAMOTO, familie nobiliară japoneză de descendenţă imperială. A instituit shogunatul (sfârşitul sec. 12), la capătul unei îndelungi rivalităţi cu familia Taira, pe care a înfrânt-o în lupta de la Danno Ura (1185). Mai important: **Yoritomo M.** (1147–1199), primul shogun (din 1192), după ce a câştigat confruntarea cu familia Taira. Marchează începutul unei perioade noi în istoria Japoniei (epoca Kamakura), în care shogunul va fi suveran *de facto*, împăratul rămânând suveran nominal, sistem ce va dura până în 1868.

MINARET (< fr., germ.; {s} arab *manara* „far") s. n. Turn înalt, anexă a unei moschei, având în partea superioară un balcon circular de unde muezinul cheamă credincioşii la rugăciune. Primele **m.** apar în Siria (sec. 7).

MINAS GERAIS [ʒerais], stat în E Braziliei; 586,6 mii km^2; 16,5 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Belo Horizonte*. Expl. de min. de fier, mangan, grafit, beriliu, diamante, nichel, wolfram, aur, bauxită şi forestiere. Tutun, orez, porumb. Creşterea animalelor. Pescuit.

MINAVEŢ (cf. pol. *menwet*) s. n. Flaşnetă.

MINĂ[1] (< fr., germ.) s. f. **1.** Ansamblul lucrărilor miniere şi al instalaţiilor din subteran şi de la suprafaţă

Yoritomo Minamoto

destinate exploatării, cu ajutorul puţurilor şi galeriilor, a unui zăcământ de substanţe minerale; baie[2]. ✦ Fig. Rezervor nesecat (de bogăţie). **2.** Armă de luptă, formată dintr-un corp încărcat cu exploziv şi prevăzută cu un dispozitiv de dare a focului, folosită la distrugerea unor obiective terestre (infanterie, vehicule etc.) sau acvatice (ambarcaţii, nave de transport sau de luptă etc.). Ca urmare a folosirii pe scară largă a minelor antipersonal în timpul unor conflicte militare zonale (Afghanistan, Mozambic, Bosnia şi Herţegovina, R.D. Congo ş.a.) a luat naştere, sub egida O.N.U., o mişcare

Minaret

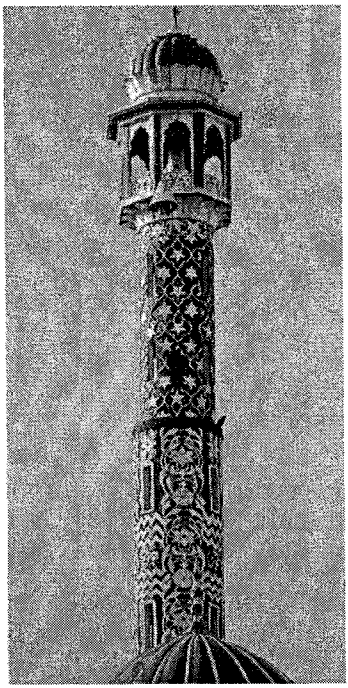

internațională de protest, materializată prin semnarea de către 135 de state, inclusiv România, a unei Convenții (intrată în vigoare la 1 mart. 1999) privind interzicerea producerii și folosirii acestora. **3.** Vergea de grafit folosită la confecționarea creioanelor.

MÎNĂ[2] (< fr.) s. f. Expresie a feței; fizionomie, chip, figură. ✧ Expr. *A avea mină bună* (sau *rea*) = a arăta bine (sau rău), a părea sănătos (sau bolnav).

MINCIAKI, Matvei Liovevici (sec. 19), consul general rus la București. Președinte al Comisiei de redactare a Regulamentului Organic.

MINCINOS, -OASĂ (< *minciună*) adj. **1.** (Și subst.) Care este înclinat să spună minciuni; care minte; care nu se ține de cuvânt. **2.** Fals, neadevărat, neîntemeiat. **3.** Fig. Amăgitor, înșelător; himeric.

MINCIOG (cf. ucr. *misok* „săculeț") s. n. Plasă de dimensiuni reduse, în formă de coșuleț, agățată de un băț, care se folosește pentru a scoate din apă peștele prins cu undița.

MINCIUNĂ (lat. *mentio, -onis*) s. f. Afirmație prin care se denaturează în mod deliberat adevărul; neadevăr. ✦ Deprindere de a minți. ✦ Plăsmuire a imaginației; ficțiune; amăgire.

MINCIUNELE (< *minciună*) s. f. pl. Prăjituri făcute din bucățele de aluat nedospit, prăjite în multă grăsime.

MINCU, Ion (1852–1912, n. Focșani), arhitect român. Prof. la Școala Superioară de Arhitectură din București. Întemeietor al școlii naționale de arhitectură, a valorificat, printr-o interpretare modernă, elemente de construcție și decorație ale arhitecturii feudale și populare românești (foișoare, stâlpi de lemn, arcade, capiteluri), folosind materiale tradiționale (ceramică smălțuită, lemn, piatră). Lucrări importante: Casa Lahovari (azi Spitalul Dr. I. Cantacuzino), Casa Vernescu, Școala Centrală, „Bufetul" de la Șosea (azi restaurantul „Doina"), toate în București.

Ion Mincu

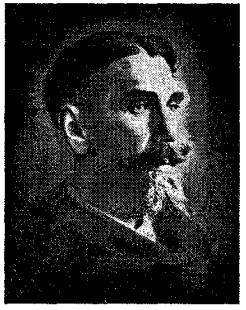

MINCU, Iulian (n. 1927, sat Olteni, jud. Dâmbovița), medic și om politic român. Prof. univ. la București. Membru fondator și președinte (1974–1999) al Societății de diabet, nutriție și boli metabolice. A înființat (1993) Institutul „N. Paulescu". Printre primii care fundamentează conceptul de alimentație rațională la români. Cercetări și studii în domeniul diabetului, nutriției și bolilor metabolice („Diabetic Macro- and Microangiopathy", „Dislipidemiile", „Hipoglicemiile", „Universalitatea alimentației. Istoria și particularitățile alimentației la români"). Ministru al Sănătății (1992–1996).

MINDANAO, insulă în S arh. Filipine; 99,1 mii km^2. Relief predominant muntos cu vulcani activi. Alt. max.: 2 954 m (vf. Apo). Orașe pr.: Zamboanga, Davao, Butuan, Iligan. Câmpie litorală îngustă. Climă subecuatorială. Păduri tropicale. Expl. de aur, fier, cupru, cromite, cărbuni. Palmieri de cocos, cânepă de Manila, orez, porumb, ananas.

MINDEL, a doua glaciație cuaternară alpină.

MINDEL-RISS, a doua interglaciație cuaternară alpină.

MINDLIN, Henrique Ephim (n. 1911), arhitect și urbanist brazilian. Lucrări de orientare funcționalistă (ansamblul plajei Pernambuco-Guaruja, São Paulo, imobilul de pe Avenida Central — cel mai înalt edificiu din Rio de Janeiro, Centrul turistic de lângă Lisabona, Portugalia). Scrieri („Arhitectura modernă braziliană").

MINDORO, insulă în arh. Filipine, la SV de ins. Luzon; 9,7 mii km^2. Oraș pr.: *Calapan*. Relief muntos cu alt. max. de 2 585 m (Mt. Halcón). Expl. forestiere și de aur, platină și cupru. Orez, porumb, banane, cacao, trestie de zahăr.

MINDSZENTY [mindsenti] **József** (pe numele adevărat *József Pehm*) (1892–1975), prelat ungur. Arhiepiscop de Esztergom și primat al Ungariei (din 1945); cardinal (1946). A condus opoziția anticomunistă din țara sa, luând atitudine împotriva secularizării școlilor catolice și a proprietăților lor. Arestat (1948) și condamnat (1949) la închisoare pe viață. Eliberat în timpul Revoluției maghiare (1956), a trăit până în 1971 în ambasada S.U.A. din Budapesta, unde a cerut azil politic. În emigrație la Viena, din 1971. Reabilitat (1989).

MINEA 1. Ilie (1881–1943, n. sat Turcheș, azi înglobat în Săcele), istoric român. Prof. univ. la Iași. Specialist în istoria Evului Mediu românesc („Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului...", „Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund"). Monografii („Despre Dimitrie Cantemir. Omul, scriitorul, epoca"). **2. Ioan** (1878–1941, n. sat Turcheș, azi înglobat în Săcele), medic român. Frate cu **M. (1).** Prof. univ. la Cluj. Elev al lui Gh. Marinescu. Studii asupra celulei nervoase normale și patologice, asupra fenomenului de regenerare și degenerare nervoasă; tratamente originale ale sclerozei în plăci („Recherches sur la régénérescence de la moelle", în colab.).

MINEI (MINEU) (< sl.) s. n. Carte bisericească ortodoxă în care sunt indicate, pe luni și pe zile, slujbele religioase, în legătură cu sfinții și evenimentele sărbătorite. Cele mai vechi **m.** românești au fost scrise la Mănăstirea Putna, în sec. 15.

MINER (< fr.) s. m. Muncitor calificat care lucrează într-o exploatare minieră.

MINERAL, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** S. n. Corp natural, mai mult sau mai puțin omogen din punct de vedere fizic și chimic, component al rocilor și al minereurilor, reprezentat frecvent printr-o combinație chimică și, mai rar, prin elemente native, formate în urma proceselor geologice; cele mai multe **m.** sunt anorganice, solide și cristalizate. Sunt cunsocute peste 2 000 de **m.**, dintre care silicații reprezintă c. 34%, oxizii și hidroxizii, c. 25%, iar sulfurile, c. 20% ✧ *Minerale grele* = minerale stabile din punct de vedere fizic și chimic, cu greutate specifică peste 3, acumulate în rocile detritice și provenite din alterarea sau dezagregarea rocilor eruptive și metamorfice; concentrațiile mai însemnate reprezintă zăcăminte sedimentare de metale utile prețioase (ex. aur, diamante, granați, zirconiu, monozit, magnetit etc.). **2.** Adj. Care se referă la minerale **(1)**, care conține minerale. ✧ *Regnul m.* = totalitatea mineralelor **(1)**. *Apă m.* v. *apă*.

MINERALCORTICOIZI (< *mineral* + *corticoizi*) s. m. pl. Denumire generală pentru hormonii corticosuprarenali, cu acțiune principală asupra metabolismului mineral (retenție de sodiu și ex-

creție de potasiu). Principalii hormoni **m.** sunt aldosteronul și corticosteronul.

MINERALIER (< fr.) s. n. Navă de construcție robustă, cu mare rezistență longitudinală, specializată pentru transportul minereurilor în vrac.

MINERALIZA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) transforma în mineral **(1)**.

MINERALIZAT, -Ă (< *mineraliza*) adj. Care s-a transformat în mineral **(1)**; care a fost substituit de un mineral.

MINERALIZATOR, -OARE (< *mineraliza*) s. n., adj. **1.** S. n. Substanță volatilă aflată în magmă (ex. vapori de apă, dioxid de carbon, fluor, clor, bor etc.), care ușurează cristalizarea acesteia prin reducerea vâscozității ei sau printr-o acțiune catalitică. Favorizează apariția unor roci bine cristalizate (ex. pegmatitele) și a unor minerale bogate în mineralizație. **2.** S. n. pl. Bacterii și ciuperci microscopice cu rol în reducerea substanțelor eliberate de descompunători în compuși minerali azotați sau sulfați, utilizabili de către producătorii primari (organismele autotrofe); au importanță esențială la realizarea ciclurilor biogeochimice în natură. **3.** Adj. (Despre soluții hidrotermale) Care determină sau favorizează apariția și cristalizarea unor minerale **(1)**.

MINERALIZAȚIE (< fr., rus.) s. f. Acumulare de minerale **(1)** utile din soluții în fisurile și porii rocilor; mineralizare. ✧ *Mineralizația unei ape subterane* = cantitatea de substanțe minerale dizolvate într-o apă subterană (cloruri, sulfați, carbonați etc.). După gradul de **m.** se deosebesc: ape dulci (sub 1 g/l de săruri), ape sărate (1–50 g/l de săruri) și ape foarte sărate peste (50 g/l de săruri).

MINERALOGIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la minerale **(1)**, care aparține mineralelor; care ține de mineralogie.

MINERALOGIE (< germ., rus., fr. {i}; {s} lat. *mineralis* „minier" + gr. *logos* „studiu") s. f. Știință care se ocupă cu studiul complex al mineralelor **(1)**, cu structura și compoziția lor, caracterele fizice și aspectul lor morfologic, modul de formare și de asociere, clasificarea și posibilitățile de utilizare practică a lor etc.

MINEREU (< fr.) s. n. Acumulare de unul sau de mai multe minerale **(1)**, din care se pot extrage pe scară industrială, în mod rentabil, unul (**m.** simple) sau mai multe componente utile (cel mai frecvent metale) sau combinații ale acestora (**m.** complexe). **M.** este însoțit adesea de minerale nemetalifere de gangă.

MINERIT (< *mineri*, rar, „a lucra în mină") s. n. **1.** Ramură a industriei extractive care se ocupă cu exploatarea zăcămintelor de minerale **(1)** și a masivelor de roci. **2.** Îndeletnicirea minerului.

MINERVA (în mitologia romană), una dintre cele mai vechi zeițe, asimilată la greci cu *Atena*; era venerată ca zeiță a războiului și a orașelor. Alături de Iupiter și Iunona, face parte din triada capitolină. Protectoare a Romei, a artelor, științei, meșteșugurilor, simboliza cunoașterea și înțelepciunea. Era reprezentată cu un coif pe cap, iar în mână avea un scut, cu chipul Medeei în mijloc, sau o lance.

MINEȚE (< fr. {s}) s. f. pl. Roci sedimentare oolitice, feruginoase, alcătuite în special din limonit, hematit, siderit și clorit ferifer; sunt minereuri de fier.

MING, ultima dinastie de împărați chinezi de origine etnică han (1368–1644). Întemeiată de Zhu Yuanzhang, unul dintre conducătorii răscoalei „turbanelor roșii", împotriva dominației mongole care își va lua titulatura imperială de Taizu (1368–1399). În timpul acestei dinastii, Imp. Chinez, cu capitala la Nanjing (Capitala de Miazăzi) și apoi la Beijing (Capitala de miazănoapte), din 1409, a cunoscut o perioadă de prosperitate economică, de înflorire a științelor și artelor. A instaurat monarhia absolută, care, a decăzut apoi, în favoarea creșterii autorității eunucilor. Detronată în urma unei puternice răscoale și a atacurilor manciuriene (începute în 1628). A fost înlocuită de dinastia Ming de Sud (Nanming 1645–1662) și de dinastia Qing (Manciuriană, 1644–1911).

MINGE (cf. sl. *mêč*) s. f. Obiect sferic (rar ovoidal) de dimensiuni și greutăți variabile, confecționat din cauciuc, piele, celuloid, fibre sintetice etc. și umplut cu aer, păr, iarbă de mare etc.; se folosește în jocurile sportive, distractive și în gimnastica medicală.

MINGUS [miŋəs], **Charles** (zis *Charlie*) (1922–1979), contrabasist, dirijor și compozitor american de jaz. Basist inovator, a fost sursă de inspirație pentru mulți muzicieni, devenind o figură marcantă în istoria jazului. Discografie selectivă: „Abstractions", „Pithecanthropus Erectus", „Charles Mingus presents Charles Mingus" etc.

MINI[1]**-** (< fr.) Element de compunere care înseamnă „mic" și care servește la formarea unor substantive.

MINI[2] (< fr.) adj. invar., subst. **1.** Adj. invar. (Despre lungimea fustei) Foarte scurtă (deasupra genunchiului). **2.** Subst. Fustă, rochie, palton etc. (foarte scurte), mini[2] **(1)**.

MINIATURAL, -Ă (< *miniatură*) adj. Care se referă la miniaturi **(2)**; care are dimensiunile unei miniaturi; *p. ext.* de proporții mici.

MINIATURĂ (< fr., it., germ. {i}) s. f. **1.** Pictură de manuscris al cărei nume vine de la roșul de *miniu*, cu care se scriau unele litere în manuscrisele medievale; anluminură. ✦ Arta de a decora un manuscris. Ilustrarea textelor este cunoscută din Antichitate. În primele secole d.Hr., romanii ornau unele scrieri celebre (Terențiu, Vergiliu) cu inițiale, portrete ale autorilor și scene legate de conținut. Arta **m.** a fost cunoscută și în Orientul antic, ulterior în Persia, India și America precolumbiană. Epoca de aur a **m.** a fost Evul Mediu. Atelierele din mănăstiri sau cele laice, precum și artiștii în slujba suveranilor ori a marilor colecționari, umpleau spațiile lăsate de copiști cu imagini și ornamente. Decorul esențial erau literele ornate, la care se adăugau frontispicii, chenare, viniete. Meșteșugul **m.** s-a mutat din Bizanț în răsăritul și apusul Europei, fiind marcat de particularitățile stilurilor naționale. Până în sec. 14, erau împodobite cu **m.** cărțile bisericești, apoi au început să fie ilustrate și cărțile laice (cronici,

Miniatură (1). Evangheliarul de la Humor ilustrat de Nicodim

romane cavalerești) cu imagini adaptate la text. După generalizarea tiparului, gravura pe lemn și metal a înlocuit **m.** Pe terit. României, cel mai vechi manuscris cu **m.** este „Tetraevanghelul" slavo-grec, caligrafiat și pictat în 1429, la mănăstirea Neamț, de *Gavriil Uric*, întemeietorul școlii moldovenești de **m.** Foarte importantă a fost activitatea lui *Anastasie Crimca*, de la începutul sec. 17, care a fundat la mănăstirea Dragomirna o școală de caligrafi și miniaturiști; el a împodobit o serie de manuscrise cu zeci de **m.** de inspirație biblică. În Țara Românească, „Evangheliarul slavon" de la mănăstirea Bistrița (Vâlcea), de la începutul sec. 16, este decorat cu **m.** reprezentând scene biblice. În sec. 18, au fost executate **m.** în manuscrisele cărților populare („Alexandria", „Esopia" ș.a.), unul dintre cele mai valoroase fiind „Erotocritul" lui Petrache Logofătul. **2.** Pictură de mici dimensiuni, executată cu finețe, în tempera sau ulei, pe pânză, pergament, hârtie, fildeș etc.; *p. ext.* piesă artistică de proporții mici, reprezentând reproducerea la scară redusă a unui obiect. ✧ Loc. *În miniatură* = **a)** mic, miniatural; **b)** pe plan restrâns, în mic. **3.** (În arta smalțurilor) Pictură pe o placă de metal, realizată prin suprapunerea culorilor vitrifiabile. **4.** (MUZ.) Piesă muzicală de dimensiuni reduse, pentru diverse instrumente, solistică sau cameral㠄

MINIATURIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. Artist care execută miniaturi.

MINIATURISTICĂ (< *miniatură*) s. f. Arta de a executa miniaturi. ✦ Disciplină a istoriei care studiază miniaturile de pe vechile manuscrise.

MINIATURIZARE (< fr.) s. f. Reducere a dimensiunilor și a greutăților specifice ale produselor, prin folosirea unor materiale noi și adoptarea unor soluții constructive și tehnologice speciale.

MINICALCULATOR (< fr.) s. n. Calculator de nivel mediu destinat efectuării de calcule complexe și prelucrării unui mare volum de date primite de la și transmise utilizatorilor conectați prin terminale. La origine, termenul se referea la calculatoarele din generația a III-a. În prezent, ca urmare a progresului tehnologic, termenul devine imprecis. V. *calculator, microcalculator, supercalculator.*

MINIER, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care se referă la mină[1] **(1)**, care ține de mină; în care se practică mineritul. **2.** (ZOOL.) *Insecte miniere* = insecte coleoptere, lepidoptere, himenoptere sau diptere care sapă galerii în frunzele sau scoarța plantelor; foarte cunoscute ca dăunători ai pădurilor (ex. coleopterul *Ips tipographus* care sapă galerii în scoarța arborilor pentru a depune ouă; molia minieră, *Coleophora laricella*, care sapă în frunzele arborilor de pădure etc.).

MINIJUPĂ (< fr.) s. f. Fustă foarte scurtă, mult deasupra genunchilor.

MINIM[1] (< *minimum*) s. n. Minimum **(2)**. ✧ *M. de trai* = cantitate de bunuri și de servicii strict necesare întreținerii vieții unei persoane sau a unei familii, la un anumit grad de dezvoltare a societății.

MINIM[2], -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care are cea mai mică dimensiune, durată, intensitate etc.; minimal. **2.** (MAT.) S. n. Punct în care o funcție ia o valoare mai mică decât în punctele vecine. **3.** S. n. Cea mai mică valoare pe care o poate lua o funcție sau o variabilă. **4.** S. n. (BIOL.) *Legea minimului* = legea lui Liebig (v. *lege*).

MINIMAL, -Ă (< fr.) adj. Minim[2] **(1)**.

MINIMALIZA (< *minimal*) vb. I tranz. A diminua, a reduce (la minimum) valoarea, importanța cuiva sau a ceva; a subaprecia.

MINIMĂTRU (< fr.; {s} lat. *minimus* „foarte mic" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument de precizie pentru măsurarea lungimilor, indicând abaterile lor față de un etalon de comparație.

MINIMIZA (< fr.) vb. I tranz. (MAT.) A da cea mai mică valoare unei funcții.

MINIMUM (< lat., fr.) s. n. **1.** Punct, limită inferioară. **2.** Cea mai mică cantitate, valoare, intensitate; minim[1]. ✦ (Adverbial) Cel puțin..., pe puțin...; măcar.

MINIORDINATOR (< fr.) s. n. Ordinator de slabă intensitate, cu o capacitate de memorie medie, dar cu o bună performanță, utilizat în mod autonom sau ca periferic al unui ordinator central de mare putere ori ca parte componentă a unei rețele informatice.

MINISTER (< fr.) s. n. Organ central al administrației de stat, care conduce o anumită ramură a activității; *p. ext.* sediul acestei instituții. ✧ *M. public* = reprezentant al societății în activitatea juridică, care apără interesele generale ale societății, ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor, exercitându-și atribuțiile prin procurori. Este independent în relațiile cu celelalte autorități publice și își exercită atribuțiile numai în temeiul legii și pentru asigurarea respectării acesteia.

MINISTERIABIL (< *minister;* cf. și fr. *ministrable*) s. m. Persoană susceptibilă a fi aleasă într-o funcție de ministru.

MINISTERIAL, -Ă (< fr.) adj. Care privește un minister sau un ministru, care aparține unui minister sau unui ministru, care este emis de minister sau de ministru (ex. decizie **m.**). ✦ *Coală* (sau *hârtie*) *m.* sau *format m.* = coală de format obișnuit pentru cereri. *Plic m.* = plic de format mare, pentru acte.

MINISTERIAT (< fr.) s. n. (În Franța, în vechea formă de guvernământ) Sistem de guvernare care a consacrat prioritatea unui ministru, purtând titlul de prim-ministru sau „ministru principal de stat" (ex. Richelieu sub Ludovic XIII, Mazarin pentru Ana de Austria, cardinalul de Fleury sub Ludovic XV).

MINISTRU (< fr., lat.) s. m. Membru al guvernului, cu funcții politice și administrative, conducător al unui organ central al administrației de stat (minister). ✧ *M. fără portofoliu* = persoană care are funcția de ministru într-un guvern, fără a fi însă titularul unui minister. *M. plenipotențiar* = diplomat cu rang imediat inferior ambasadorului. *M. secretar de stat* = membru al guvernului cu rang de ministru, care nu este titularul unui minister și îndeplinește funcții de conducere a unui departament sau a unui domeniu de activitate; este primul locțiitor al ministrului.

MINIU (< fr., lat.) s. n. Oxid de plumb, de culoare roșie-portocalie, insolubil în apă. Este folosit în vopsitorie.

MINKOWSKI, Hermann (1864–1909), matematician și fizician german de origine lituaniană. Prof. univ. la Göttingen. Lucrări în domeniul teoriei numerelor („Geometria numerelor"), în fizica matematică și în hidrodinamică. A adaptat formalismul quadridimensional la teoria relativității restrânse a fostului său elev Einstein *(spațiu-timp M.)* („Spațiul și timpul").

MINNA, oraș în partea central-vestică a Nigeriei, la SV de Kaduna, centru ad-tiv al statului Niger; 136,9 mii loc. (1996). Centru agricol (bumbac, arahide, yams).

MINNEAPOLIS [miniæpəlis], oraș în N S.U.A. (Minnesota), port pe Mississippi, formând o aglomerație urbană împreună cu *Saint Paul*; 358,8 mii. loc. (1996). Nod de comunicații. Aeroport.

Mare piață de grâu și porumb. Centru financiar. Constr. de mașini agricole și de transport și de utilaj electrotehnic. Ind. chimică și petrochimică, electrotehnică, de prelucr. a lemnului, hârtiei și alim. (morărit, carne, produse lactate). Instrumente de precizie. Poligrafie. Universitate (1851). Muzee; teatre, orchestră simfonică.

MINNELLI, familie de artiști americani de origine italiană. Mai importanți: **1. Vincente M.** (1910–1986), regizor de film. A revoluționat musicalul anilor '40–'50 („Ziegfeld Follies", „Orchestra ambulantă"). S-a remarcat și în comedie, dramă, film biografic etc. („Cei 4 cavaleri ai Apocalipsei", „Van Gogh", „Adio Charlie", „Cavalerul nisipurilor"). Premiul Oscar: 1951 („Un american la Paris"), 1958 („Gigi"). **2. Liza M.** (n. 1946), cântăreață, dansatoare și actriță de film. Fiica lui **M. (1)** și a actriței Judy Garland. Artistă completă, dotată cu un deosebit talent, s-a făcut remarcată mai ales în filme muzicale („New York, New York", „În pași de dans", „Valsul din Cartierul de Vest"). Personaj emblematic al musicalului american, are numeroase discuri („The Act", „Maybe this Time", „Results"). Premiul Oscar: 1972 („Cabaret").

MINNESÄNG [minezaŋ] (cuv. germ.) s. n. Poezie lirică de Curte, creată de cavalerii și de cântăreții germani medievali (sec. 12–14), după model folcloric și sub influența trubadurilor provensali; celebra, în forme de versificație fixe, iubirea și viața cavalerească. Printre principalii săi reprezentanți se numără: H. von Morungen, Reinmar der Alte, W. von Wogelweide, W. von Eschenbach.

MINNESÄNGER [minezenger] (cuv. germ.) s. m. Cântăreț medieval german, autor și interpret al *minnesäng-ului.*

MINNESOTA [minisęuta] (cuv. engl.) s. f. Rasă de porci creată în America și crescută pentru producția de carne.

MINNESOTA [minisęuta], stat în N S.U.A., la granița cu Canada, cu ieșire la Lacul Superior; 225,2 mii km^2; 4,7 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Saint Paul.* Expl. de min. de fier și forestiere. Constr. de mașini; celuloză și hârtie; ind. alim. Grâu, porumb, soia, sfeclă de zahăr. Creșterea animalelor.

MINO DA FIESOLE (1429–1484), sculptor italian din școala florentină. Lucrări funerare (mormântul papei Paul II) și decorative, portrete (Pietro de Medici, Niccolò Strozzi) și medalii („Fecioara cu pruncul"), caracterizate prin eleganta unduire a formelor. A folosit adesea policromia.

MINOR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Și subst.) Care nu a ajuns la vârsta majoratului. **2.** De importanță redusă, de puțin interes; *p. ext.* șters, slab. **3.** (LOG.) *Termen m.* = subiectul concluziei unui silogism (notat S). **4.** (MAT.) *Determinant m.* (și subst. m.) = determinant atașat unei matrice cu *n* linii și *n* coloane, obținut dintr-o altă matrice cu (*n* + 1) linii și (*n* + 1) coloane, prin ștergerea unei linii și a unei coloane. **5.** (MUZ.) *Gamă m.* sau *mod m.* = gamă sau mod formate din cinci tonuri și două semitonuri, acestea din urmă fiind dispuse între treptele II–III și V–VI. *Acord m.* = acord format dintr-o terță mică peste care se suprapune o terță mare.

MINORANT (< *minor*) s. m. (MAT.) Element al unei mulțimi ordonate E, căreia îi este superior orice element al unei submulțimi P a lui E.

MINORAT, -Ă (< *minor*) s. n., adj. **1.** S. n. (DR.) Minoritate **(1). 2.** Adj. (MAT.) *Mulțime m.* = mulțime care admite cel puțin un minorant.

MINORCA v. **Menorca.**

MINORCA (< n. pr. *Menorca*) s. f. Rasă de găini bună producătoare de ouă; prezintă varietăți de culoare neagră (cea mai răspândită), albă, galbenă și pestriță.

MINORITAR, -Ă (< germ., fr.) adj. (Și subst.) Relativ la o minoritate, care aparține unei minorități. ✧ (FIN.) *Poziție m.* = orice participare la capital care conferă deținătorului sau deținătorilor acesteia mai puțin de jumătate din totalul drepturilor de vot, neputând astfel să influențeze politica societății comericale.

MINORITATE (< fr., lat. m.) s. f. **1.** Perioada (de regulă, până la împlinirea vârstei de 18 ani) în care persoana fizică este minoră; situația juridică a minorului; minorat **(1). 2.** Partea mai puțin numeroasă a membrilor unei colectivități (care se deosebește în păreri, în atitudini de partea cea mai mare); cei mai puțini, cele mai puține. ✧ Loc. *În minoritate* = în inferioritate numerică; în număr insuficient pentru a-și impune punctul de vedere.

MINORIȚI s. m. pl. v. **franciscani.**

MINOS (în mitologia greacă), rege al Cretei. Fiul lui Zeus și al Europei, soțul lui Pasifae, tatăl lui Androgeu, al Ariadnei și al Fedrei. Era considerat constructorul *Labirintului* și autorul înțelept al legislației cretane. După moarte, a devenit unul dintre cei trei judecători din Infern.

MINOT [mainət], **George Richards** (1885–1950), fiziolog american. Prof. univ. la Harvard. Cercetări originale asupra bolilor de sânge. A descoperit un tratament al anemiei pernicioase. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1934), împreună cu W.P. Murphy și G.H. Whipple.

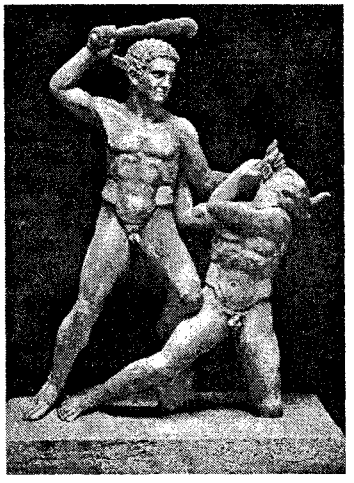

Teseu în luptă cu Minotaurul

MINOTAURUL (în mitologia greacă), monstru cu trup de om și cap de taur. Zămislit de regina Pasifae, soția lui Minos, cu taurul sacru trimis împotriva lui Minos de zeul Poseidon. Minos l-a închis în Labirint și i-a obligat pe atenieni să-i trimită la fiecare nouă ani șapte tineri și șapte tinere pentru a fi devorați de acesta. Atena, aflându-se printre aceștia, a fost salvată de Teseu, care, ajutat de Ariadna, l-a ucis.

MINOVICI 1. Mina M. (1858–1933, n. Brăila), medic legist român. Prof. univ. la București. Fondatorul școlii române de medicină legală; întemeietorul și directorul Institutului Medico-Legal (1924–1933) și al serviciului antropometric din București. Cercetări importante în problema putrefacției cadaverice,

Mina Minovici

Ştefan Minovici

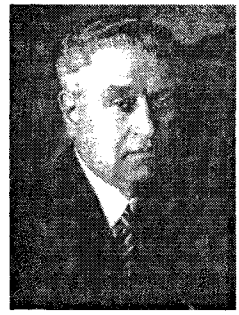

Nicolae Minovici

a bolilor mintale simulate, a antropologiei criminale. Lucrări didactice („Tratat complet de medicină legală"). **2. Ştefan M.** (1867–1935, n. Râmnicu Sărat), chimist român. Frate cu **M. (1).** M. coresp. al Acad. (1925), prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre organizatorii învăţământului farmaceutic universitar din România. Studii şi cercetări privind rolul colesterolului în organismul animal. Lucrări în domeniul chimiei toxicologice analitice, organice şi biologice („Tratat de chimie analitică", „Manual practic de chimie organică"). **3. Nicolae M.** (1868–1941, n. Brăila), medic legist român. Frate cu **M. (1)** şi **M. (2).** Prof. univ. la Cluj şi la Bucureşti. Studii în domeniile histologiei şi histochimiei putrefacţiei, a morţii prin spânzurare. Lucrări didactice („Manual tehnic de medicină legală"). Colecţia sa de artă populară a stat la baza întemeierii Muzeului de la Vila **M.**

MINSK, capitala Rep. Belarus, situată pe râul Svisloci, afl. al Berezinei; 1,7 mil. loc. (1995). Important nod de comunicaţii. Două aeroporturi. Constr. de automobile, tractoare, strunguri, motociclete şi aparate electronice; mecanică de precizie (ceasuri); ind. textilă, poligrafică, alim., de încălţăminte, de prelucr. a lemnului şi chimico-farmaceutică. Centru comercial. Universitate (1921). Academie de ştiinţe; studiouri cinematografice şi de televiziune. Teatre. Muzee. Monumente: catedrala Mariinski (1615), Mănăstirea bernardină (sec. 17). Menţionat pentru prima oară în 1067 sub numele de *Menesk.* Aparţine Lituaniei şi apoi Poloniei din sec. XIV; a intrat în componenţa Imp. Rus în 1793. Capitala R.S.S. Belarus (1919–1991) şi a Rep. Belarus din 1991. La **M.**, s-a desfăşurat o bătălie importantă în al doilea război mondial (28 iun.–3 iul. 1941), soldată cu victoria germanilor. Recucerit de Armata Roşie (5 iul. 1944). Reconstruit, deoarece în anii războiului (1941–1944) fusese distrus în proporţie de 80%.

MINŢAL, -Ă (MENŢAL, -Ă) (< fr., lat.) adj. Care aparţine minţii **(1, 2)**, care se referă la minte; care se produce, se petrece în minte. ✧ *Boală m.* = boală psihică; nebunie.

MINTE (lat. *mentem*) s. f. **1.** Facultatea de a gândi, de a judeca; raţiune; intelect **(1).** ✧ *Filozofia minţii* = încercare de a explica natura şi funcţiile minţii, ca şi conceptele angajate în actele mentale: gândire, senzaţie, experienţă, amintire, inteligenţă, sentiment etc. Dominante în prezent sunt variante ale *f.m.* influenţate de fizicalism şi funcţionalism. ✧ Expr. *A fi în toate minţile* = a fi în deplinătatea facultăţilor mintale; *p. ext.* a fi matur. *A-i sta cuiva mintea în loc*, se spune când cineva rămâne uluit în faţa unui lucru (pe care nu-l poate pricepe). ✦ Fig. *Om*, persoană (care raţionează). **2.** Gând, cuget; imaginaţie, memorie. ✧ Loc. *În minte* = în gând. ✧ Expr. *A-i veni (cuiva, ceva) în minte* = a-şi aminti (deodată) de ceva. **3.** Înţelepciune, chibzuinţă; cumpătare; cumineţenie, prudenţă. ✧ Expr. *A-i veni (cuiva) mintea* (sau *minţile*) *acasă* (sau *la loc, la cap*) sau *a-şi băga* (sau *a-şi vârî*) *minţile* (sau *mintea*) *în cap* = a se cumineţi, a deveni mai înţelept; *p. ext.* a se maturiza. *A (se) învăţa minte* = a trage sau a face să tragă învăţătură dintr-o întâmplare neplăcută, a deveni sau a face să devină prevăzător. ✦ Inteligenţă, perspicacitate, capacitate intelectuală; cap. **(4).** ✧ Expr. *A nu-l ajuta (pe cineva) mintea* = a nu fi în stare să judece, să înţeleagă ceva. *A fi* (sau *a ajunge, a da, a cădea*) *în mintea copiilor* = a avea judecata slăbită (din cauza bătrâneţii), a-şi pierde maturitatea de gândire. *La mintea omului* (sau, *fam., a cocoşului*) = uşor de înţeles, evident.

MINTEAN (< tc.) s. n. (În portul popular) Haină bărbătească de aba (dimie), scurtă, cu mâneci, împodobită cu găitane negre sau colorate. ✦ (În trecut) Pieptar sau tunică din stofă colorată purtată de arnăuţi sau de alte categorii de ostaşi.

MINTIU GHERLII, com. în jud. Cluj, situată în partea de NV a Dealurilor Jimborului, pe Someşu Mic; 3 699 loc. (2000). Halte de c.f. (în satele Bunesti şi Nima). Pomicultură. În satul **M.G.**, menţionat documentar în 1304, se află o biserică din sec. 13, iar în satul Nima, atestat documentar în 1225, o biserică de lemn cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1774).

MINTOFF, Dominic (Dom) (n. 1916), om politic maltez. Lider al Partidului Laburist (din 1949). Prim-min. (1971–1984; în 1955–1958, al coloniei britanice Malta), a promovat o politică de neutralitate şi nealiniere.

MINTZ [mint∫], **Shlomo** (n. 1957), violonist şi dirijor american originar din Rusia. Debut la Carnegie Hall, în 1973. Dirijor şi director muzical al Orchestrei de Cameră a Israelului. Se impune pe plan internaţional, cu un repertoriu de recital (Bach sau Paganini) şi muzică de cameră.

MINŢI (lat. *mentire*) vb. IV **1.** Intranz. A denatura în mod intenţionat adevărul; a spune minciuni. **2.** Tranz. A induce în eroare, a înşela, a amăgi.

Minsk. Sediul Consiliului de Miniştri

Ion Minulescu

MINULESCU, Ion (1881–1944, n. Bucureşti), poet, prozator şi dramaturg român. A condus două publicaţii simboliste: „Revista celorlalţi" (1908) şi „Insula" (1912). Director al Teatrului Naţional din Bucureşti (1926). Debutul lui **M.** reprezintă un moment novator în evoluţia liricii româneşti prin practica versului liber, regenerarea lexicului poetic şi impunerea simbolismului. Lirică a sonorităţilor muzicale de un sentimentalism exuberant, celebrând, într-un limbaj alegoric, cu melancolie şi umor, marea, erosul, mirajul depărtărilor, stările sufleteşti enigmatice („Romanţe pentru mai târziu", „De vorbă cu mine însumi", „Strofe pentru toată lumea", „Nu sunt ce par a fi"). Proză de atmosferă fantastico-simbolistă („Casa cu geamurile portocalii", „Cetiţi-le noaptea"), romane („Roşu, galben şi albastru", „Corigent la limba română", „Bărbierul regelui Midas"). Piese de teatru („Pleacă berzele", „Manechinul sentimental"). Premiul Naţional (1928).

MINUNA (< *minune*) vb. I refl. şi tranz. A fi sau a face pe cineva să fie cuprins de mirare, de admiraţie, a rămâne sau a face pe cineva să rămână uimit, uluit, surprins. ✦ Refl. A-şi manifesta uimirea, admiraţia, surpriza; a se mira.

MINUNAT, -Ă (< *minuna*) adj. **1.** Care iese din comun; deosebit, aparte; *p. ext.* admirabil, încântător, excepţional. ✦ (Adverbial) Extraordinar, grozav. **2.** (În basme) Care face minuni **(1)**, care este înzestrat cu puteri supranaturale.

MINUNĂŢIE (< *minunat*) s. f. **1.** Lucru ieşit din comun, inexplicabil, curios; ciudăţenie. **2.** Fapt, fenomen, lucru etc., care trezeşte admiraţie, care încântă; minune **(2)**.

MINUNE (lat. **mirionem*) s. f. **1.** (În credinţele religioase şi în superstiţii) Fenomen uimitor, suprinzător, care se produce împotriva cursului obişnuit al naturii, împotriva legilor ei cunoscute, prin intervenţia divinităţii, a zeilor sau a altor fiinţe supranaturale; miracol; *p. ext.* lucru, fapt curios, inexplicabil. **2.** Lucru, fapt extraordinar, care stârneşte admiraţie; minunăţie **(2)**. ✧ *Cele şapte minuni (ale lumii)* = şapte dintre operele celebre ale Antichităţii (Piramida lui Kheops, Grădinile suspendate ale Semiramidei, Colosul din Rodos, Farul din Alexandria, Mausoleul din Halicarnas, Statuia lui Zeus din Olimpia, Templul Artemisei din Efes). ✧ Expr. *Minunea minunilor*, formulă care exprimă aprecierea superlativă la adresa cuiva sau a ceva. *Mare minune*, se spune pentru a exprima surprinderea sau neîncrederea faţă de cele văzute sau auzite. ✦ Persoană cu calităţi excepţionale; *spec.* persoană excepţional de frumoasă. **3.** (Rar) Mirare, uimire. ✧ Loc. *De minune* = **a)** admirabil, perfect; **b)** în mod excepţional, grozav.

MINUNIŢĂ (< *minune*) s. f. Pasăre nocturnă de pradă, sedentară, de talie mică, din ordinul strigiformelor, cu corpul cafeniu şi pete deschise, mai albicios pe partea inferioară *(Aegolius funereus)*. Este întâlnită rar în Carpaţi, în pădurile de conifere, iar în iernile foarte aspre coboară spre pădurile de amestec; uneori, iarna, apar şi exemplare nordice. În România este foarte rară.

MINUS (< lat.) s. n., adv. **1.** S. n. Numele semnului matematic „–", cu care se reprezintă operaţia de scădere (ex. *a – b*) ori prin care se notează numerele sau mărimile negative (ex. –5; $-ax^2$; –13°C), precum şi electricitatea, potenţialele sau electrozii negativi. **2.** Adv. Mai puţin, fără. **3.** S. n. Lipsă, deficit.

MINUŞCUL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. f. **1.** Adj. De dimensiuni (foarte) mici; miniatural. **2.** S. f. Literă folosită pentru a scrie cuvintele în interiorul unei fraze; mic, de rând.

MINUT (< fr., it., rus., germ.) s. n. **1.** Unitate de măsură pentru timp (simbol: min), egală cu 60 de secunde. ✦ Răstimp foarte scurt; clipă, moment. ✧ Loc. *La minut* = (care se execută) imediat, pe loc. *Din minut în minut* = dintr-un moment în altul. **2.** Unitate de măsură pentru unghiuri, egală cu a 60-a parte dintr-un grad. V. *centezimal, sexagesimal.*

MINUTAR (< *minut*) s. n. Acul ceasornicului care indică minutele. ✦ P. gener. (La pl.) Fiecare dintre cele două ace ale ceasornicului.

MINUŢĂ (< fr., it., rus., germ.) s. f. **1.** Înscris prin care se consemnează cele discutate într-o şedinţă. **2.** (DR.) Dispozitivul unei hotărâri judecătoreşti (sau a altui organ jurisdicţional), care se redactează şi semnează (sub pedeapsa nulităţii) de judecător şi de grefier şi care consemnează, pe scurt, soluţia adoptată de majoritatea completului (şi, dacă e cazul, şi părerea minorităţii) îndată după deliberare şi care se pronunţă în şedinţă publică, chiar şi în lipsa părţilor. **3.** (TOPOGR.) Original, executat în creion, al unui plan, al unei hărţi sau ridicări topografice, pe baza căruia se realizează harta sau planul topografic definitv.

MINUŢIE (< fr.) s. f. Minuţiozitate ✧ Loc. *Cu minuţie* = minuţios, amănunţit.

MINUŢIOS, -OASĂ (< fr.) adj. Care cercetează lucrurile în amănunt. ✦ (Şi adv.) Făcut cu multă atenţie, cu migală; meticulos.

MINUŢIOZITATE (< *minuţios*) s. f. Însuşirea de a fi minuţios; meticulozitate; minuţie.

MINYA, EL ~, oraş în Egipt, pe dr. Nilului, la 235 km S de Cairo; 208 mii loc. (1995). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. zahărului şi a bumbacului. Piaţă agricolă. Centru turistic. Muzeu arheologic.

MIO- (< fr.; {s} gr. *mys, myos* „muşchi") Element de compunere cu sensul de „referitor la muşchi", cu ajutorul căruia se formează adjective şi substantive.

MIOARĂ (< *mia*) s. f. (ZOOT.) Femelă din specia ovină de la vârsta de un an până la doi ani; mieluţă. ✦ Oaie tânără care încă nu a fătat.

MIOARELE, com. în jud. Argeş, situată în zona Muscelelor Argeşului, la poalele şi pe pantele Dealului Mătău, pe dr. râului Argeşel; 1 790 loc. (2000). Reşed. com. **M.** este satul *Mătău*. Pomicultură. Rezervaţie paleontologică (peşti fosili din Oligocen), în satul Suslăneşti. Biserica Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel (1881–1883), în satul Mătău.

MIOATROFIE (< *mio-* + *atrofie*) s. f. Scădere a volumului unui muşchi în urma tulburărilor metabolice locale, cauzate de inactivitate (imobilizare), procese distrofice, inflamaţii, procese neurotrofice (poliomelita).

MIOCARD (< fr. {i}; {s} *mio-* + gr. *kardia* „inimă") s. n. Muşchiul inimii,

constituit din fibre musculare striate. Este dublat spre interior de *endocard* și spre exterior de *epicard* și *pericard*.

MIOCARDITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamație acută sau cronică a miocardului; apare în unele boli infecțioase sau toxice (reumatism poliarticular acut, difterie, tifos exantematic etc.).

MIOCARDIOPATIE (< fr.; {s} *mio-* + gr. *kardia* „inimă" + *pathos* „boală") s. f. Orice afecțiune cardiacă produsă printr-o tulburare primitivă a mușchiului cardiac (fără leziuni endocardice sau valvulare), care antrenează, în general, o creștere de volum a inimii, cu semne de insuficiență cardiacă. Există forme grave, obstructive sau neobstructive a căror cauză nu este cunoscută ori forme secundare provocate de o carență nutrițională, o boală endocrină sau o afecțiune musculară. Se mai numește *cardiomiopatie*.

MIOCEN, seria (epoca) inferioară a Neogenului, caracterizată prin floră și faună apropiată de cea actuală; uneori conține sare, petrol, gaze naturale, cărbuni, gips etc. Cuprinde trei subdiviziuni mari: **M.** superior, **M.** mediu și **M.** inferior.

MIOCIT (< fr.) s. n. Celulă musculară.

MIOCLONIE (< fr. {i}; *mio-* + gr. *klonos* „agitație") s. f. Contracție musculară involuntară, bruscă, localizată la unul sau mai mulți mușchi, întâlnită în unele boli nervoase.

MIOFIBRILĂ (< fr. {i}; {s} *mio-* + fr. *fibrille* „fibrilă") s. f. Fragment lung și subțire, contractil, element caracteristic al fibrei musculare care, prin contractarea lui, determină contracția mușchilor.

MIOGEN (< fr. {i}; {s} *mio-* + gr. *gennaein* „a produce") s. n. Compus albuminos solubil, coagulabil spontan, care constituie o parte relativ redusă din proteina musculară.

MIOGLOBINĂ (< fr., engl. {i}) s. f. Proteină globulară care asigură depozitarea oxigenului în țesutul muscular la om și animale.

MIOGRAF (< fr. {i}; {s} *mio-* + gr. *graphein* „a scrie") s. n. (FIZIOL.) Aparat cu care se înregistrează grafic contracțiile musculare.

MIOGRAFIE (< fr.) s. f. (FIZIOL.) Înregistrare grafică a contracțiilor musculare.

MIOLOGIE (< fr. {i}; {s} *mio-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul naturii, structurii și funcțiilor mușchilor.

MIOM (< fr. {i}; {s} *mio-*) s. n. Tumoră benignă a țesutului muscular neted (leiomiom) sau striat (rabdomiom).

MIOP, -OAPĂ (< fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de miopie. ✦ Fig. (Persoană) cu vederi înguste, lipsită de orizont, de perspicacitate.

MIOPATIE (< fr. {i}; {s} *mio-* + *pathos* „suferință") s. f. Orice afecțiune a sistemului muscular, în special de natură degenerativă, cu localizări diverse, având, mai ales, caracter familial și ereditar, unele forme fiind foarte grave și manifestându-se prin atrofii și hipotonii musculare.

MIOPIE (< fr.) s. f. Tulburare a vederii caracterizată prin imposibilitatea de a vedea clar obiectele situate la distanță. Este cauzată de un viciu de refracție sau de o alungire a globului ocular, datorită cărora imaginea unui obiect îndepărtat se formează înaintea retinei; se corectează cu lentile divergente. ✦ Fig. Incapacitate de a vedea lucrurile în ansamblu, în perspectivă; îngustime de vederi.

MIORIȚA, baladă populară românească din ciclul pastoral având ca primă etapă în geneza ei o colindă transilvăneană ce cuprindea numai elementul justițiar. Ulterior, în mediul folcloric moldovenesc, balada s-a îmbogățit cu episodul „oii năzdrăvane", apoi cu cel al „maicii bătrâne", ultima etapă în procesul de închegare a temei fiind introducerea motivului „moarte-însurătoare". Se consideră că nucleul baladei a fost conceput în sec. 16, motivul mioritic având-și originea în relațiile păstorești de transhumanță. Pornind de la concepția străveche potrivit căreia viața după moarte este, în fapt, o continuare a celei terestre, **M.** afirmă dragostea eroului față de existența pământeană și față de propria-i îndeletnicire. Prin profunzimea gândirii poetice, prin desăvârșita cizelare artistică, **M.** constituie una din capodoperele reprezentative ale folclorului românesc. Prima variantă a **M.** a fost publicată de V. Alecsandri în 1850.

MIOSOTIS (MIOZOTIS) (< fr.) s. f. (BOT.) Nu-mă-uita.

MIOTOMIE (< fr. {i}; {s} *mio-* + gr. *tome* „tăiere") s. f. Secționare a unui mușchi.

MIOTONIE (< fr. {i}; {s} *mio-* + gr. *tonos* „încordare") s. f. Boală caracterizată prin tulburări în contracția mușchilor (excitabilitate și contractilitate anormală); are adesea un caracter ereditar familial.

MIOU-MIOU [mju-mju] (pe numele adevărat *Sylvette Hery*) (n. 1950), actriță franceză de film. Talent nativ, creează roluri de factură complexă, atât în comedie, cât și în dramă („Fenta", „Josépha", „Dragoste la prima vedere", „Germinal", „A opta zi").

MIOVENI, denumirea (din 20 mai 1996) orașului *Colibași,* jud. Argeș.

MIOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *meiosis* „micșcare") s. f. Contracție exagerată a pupilei, temporară (fiziologică, de ex. reacția la lumină puternică) sau permanentă (patologică, de ex. paralizia mușchiului dilatator al irisului).

MIOZINĂ (< fr. {i}) s. f. (BIOCHIM.) Proteină de tipul globulinelor, care se găsește în țesutul muscular; are un rol important în contracția musculară, deoarece este componentă principală a miofibrilelor.

MIOZITĂ (< fr. {i}; {s} *mio-*) s. f. Inflamație acută sau cronică a unuia sau a mai multor mușchi scheletici.

MIOZOTIS s. f. v. **miosotis.**

MIPOLAM (< fr. {i}) s. m. Denumire comercială pentru polimerul mixt al clorurii de vinil cu esterii acidului acrilic sau cu acetatul de vinil. Este un material plastic folosit la izolarea cablurilor electrice, la pardoseli de laborator etc.

MIQUE [mik], **Richard** (1728–1794), arhitect, decorator și peisagist francez. Prim-arhitect al regelui Ludovic XVI, începând din 1774. A construit, la Versailles, Mănăstirea Ursulinelor (azi liceul „Hoche"), Biserica Carmelitelor din Saint-Denis. La Micul Trianon a realizat decorația interioară, a amenajat grădinile, a edificat „cătunul" Mariei Antoaneta după modelul grădinilor engleze și a transformat micile apartamente ale reginei în „Templul dragostei".

MIQUELON [miklõ], insulă în NV Oc. Atlantic, la 20 km S de ins. Newfoundland (Canada); 216 km^2. Pescuit. Turism. Posesiune franceză. V. *Saint-Pierre* și *Miquelon.*

MIR[1] (< sl.) s. n. (REL.) Untdelemn aromat și sfințit, folosit la săvârșirea unor ritualuri în biserica creștină.

MIR[2] (< sl.) s. n. *De ~* = (despre clerici) care nu face parte din tagma călugărească; (despre biserici) care nu depinde de o mănăstire.

MIR, stație spațială rusă lansată pe orbită la 20 febr. 1986, fiind prima bază permanentă în spațiul extraterestru. Greutate: c. 40 t; lungime: c. 40 m. Accesul la ea se face cu ajutorul capsulelor Soiuz. Constituie cel mai mare laborator spațial. Autoritățile ruse au decis scoaterea dirijată de pe orbită a stației (2001).

MIRA (lat. *mirari*) vb. I refl. și tranz. A fi sau a face să fie nedumerit, surprins; a (se) minuna. ✧ Expr. *Te miri cine* (sau *ce*) = un oarecare, oricine, oricare. ✦ Refl. A-și manifesta uimirea, admirația.

MIRABEAU [mirabo] **1. Victor RIQUETI** [ricti], **marchiz de M.** (1715–1789), economist francez. Unul dintre principalii reprezentanți ai școlii fiziocrate alături de Fr. Quesnay. Lucrări: „Amicul oamenilor sau Tratat asupra populației", „Teorie asupra impozitului". **2. Honoré Gabriel RIQUETI, conte de M.** (1749–1791), om politic francez. Fiul lui **M. (1).** Orator de mare talent. Participant la Revoluția Franceză (1789–1794). Președinte al Adunării Constituante (1791); adept al regimului monarhic-constituțional, a reprezentat aripa moderată din Constituantă.

MIRABILIT (< engl. {i}; {s} lat. *mirabilis* „minunat") s. n. Sulfat natural hidratat de sodiu cristalizat în sistemul monoclinic, incolor (uneori variat colorat), transparent, cu luciu sticlos, ușor solubil. Este folosit la prepararea sodei, a sticlei, a unor vopsele, în medicină etc. Sin. *sarea lui Glauber.*

MIRA CETI, stea din constelația Balena, a cărei strălucire este variabilă între mărimile 1,7 și 9,6, cu o perioadă de 332 ± 9 zile. Prima stea variabilă cunoscută; a fost descoperită, în 1596, de astronomul german D. Fabricius.

MIRACOL (< it., fr., lat.) s. n. **1.** Minune **(1);** *p. ext.* fenomen neobișnuit, care pare sau este considerat inexplicabil pe baza datelor și a legilor cunoscute, fără a fi considerat însă supranatural (ex. „miracolul grec"). **2.** Reprezentare teatrală de inspirație religioasă asemănătoare *misterului* **(3),** apărută în Franța în sec. 13 și răspândită în sec. 14–15 în toată Europa Occidentală. În sec. 15, locul **m.** l-au luat *misterele* **(3).**

MIRACOVICI, Paul (1906–1973, n. București), pictor român. Peisaje, naturi moarte, portrete, realizate cu un acut simț al decorativului („Copii din Țara Moților", „Zi de sărbătoare la Gura Humorului"). Pictură murală (Hotel Internațional din Mamaia). Unul dintre creatorii afișului românesc modern (mai ales turistic, în anii '30).

Mirabeau (2)

MIRACULOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. **1.** Care are caracterul unui miracol, care este (sau pare a fi) rezultat al unui miracol; minunat, uimitor, extraordinar. **2.** Care are efecte excepționale, care face minuni **(2).**

MIRA DE AMESCUA, Antonio (1574–1664), prelat și dramaturg spaniol. Operă dramatică punând accentul pe amploarea intrigii și complicațiile subiectului. Comedii pe teme istorice, religioase, de moravuri și *autos sacramentales* („Sclavul demonului" — capodopera sa, versiune a legendei lui Faust, „Roata norocului", „Hangița cerului").

MIRADOR (< fr.; cuv. sp. din *mirar* „a privi") s. n. (În arhitectura spaniolă) *Belvedere* pe terasele palatelor. ✦ Observator militar temporar, amenajat mai ales în arbori.

MIRAGE [miraʒ], numele unei serii de aparate de zbor realizate de firma franceză „Dassault" (creată de *M. Dassault* în anii '80). Au fost construite în special avioane de interceptare și atac (**M.** III, **M.** V, **M.** 50, **M.** F-1, **M.** 2000, **M.** 2000-5), dar și bombardiere strategice (**M.** IV, **M.** 2000 N, **M.** 2000 D).

MIRAJ (< fr.) s. n. **1.** Fenomen optic care apare mai ales în deșert sau pe mare și se datorează refracției treptate a razelor de lumină când străbat straturi de aer cu temperaturi și cu densități diferite, constând în observarea unei imagini răsturnate, mai mult sau mai puțin clare, a obiectelor depărtate, situate la orizont sau dincolo de acesta. V. *fata morgana.* **2.** Fig. Iluzie, închipuire. **3.** Fig. Atracție, fascinație. **4.** (ZOOT.) *Mirajul ouălor* = operație de examinare a ouălor supuse incubației pentru a se urmări dezvoltarea embrionului. Se efectuează cu ajutorul *ovoscopului.*

MIRANDA, satelit al planetei Uranus, descoperit în 1948 de G.P. Kuyper. Axa orbitală, de mărime mijlocie, are 130 000 km; perioada de revoluție siderală: 1,41 zile; diametru: 480 km. Are o suprafață eterogenă (cratere formate de ghețari topiți, falii uriașe sau abrupte etc.) pusă în evidență, în 1986, de sonda americană Voyager 2.

MIRANDA, stat în N Venezuelei, cu ieșire la Marea Caraibilor; 7,9 mii km^2; 2,3 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Los Teques.* Cafea, cacao, banane. Creșterea animalelor.

MIRANDA, Francisco (1750–1816), general și om politic venezuelan. După un îndelungat exil în mai multe țări (1783–1810), s-a reîntors în țară și a condus lupta împotriva dominației spaniole. În 1812, s-a proclamat dictator al Venezuelei; înfrânt de trupele spaniole, a fost prins și închis la Cádiz (Spania), unde a și murit.

MIRARE (< *mira*) s. f. Faptul de a (se) mira; nedumerire, surprindere; uimire. ✧ Expr. *N-ar fi de mirare să...* = e posibil să..., ne putem aștepta să...

MIRĂ (< fr.) s. f. **1.** (TOPOGR.) Riglă gradată, cu înălțimea de 2–4 m și divizată în cm, utilizată în măsurătorile topografice și de nivelment și în măsurătorile indirecte ale distanțelor. ✧ (HIDROL.) *M. hidrometrică* = riglă gradată din 2 în 2 cm, fixată în albia râurilor sau în cuveta unui lac și utilizată pentru citirea variației nivelului apei; limnimetru. **2.** (TEHN.) Imagine de televiziune standardizată, transmisă pe ecranul receptor pentru verificarea parametrilor imaginii urmărite de către telespectatori și pentru reglarea aparatelor de televiziune; imagine de reglaj.

MIRĂSLĂU, com. în jud. Alba, situată în zona Dealurilor Aiudului, pe dr. văii Mureșului; 2 345 loc. (2000). Halte de c.f. (în satele **M.** și Decea). Expl. de nisip cuarțos (în satul Ormeniș). Pomicultură. Vestigii neolitice (în satul Decea). Aici, la 18 sept. 1600, armata condusă de Mihai Viteazul a fost învinsă de armata imperială a generalului Basta, unită cu armata nobilimii maghiare din Transilvania.

MIRCEA CEL BĂTRÂN, comandant de oști și domn al Țării Românești (1386–1418). În 1388 **M. cel B.** a ocupat fosta stăpânire de sorginte bizantină a lui Dobrotici, precum și Silistra, organizând apărarea acestora și a liniei Dunării în fața marii ofensive a lui

Murad I, condusă de vizirul Ali Çandarli. A rezistat la primul *akîn* (atac cu trupe de jefuitori) asupra Țării Românești organizat de Hoça Firuz bei între 1389 și 1391, și a contraatacat în 1393, distrugând baza achingiilor de la Karinova (în Bulgaria), cea mai adâncă ofensivă românească în teritoriul stăpânit de otomani. A purtat nenumărate lupte cu sultanul Baiazid I, victoria sa de la Rovine, sau de pe apa Argeșului, datată din 1394 sau 1395, ca și participarea sa la cruciada de la Nicopole (1396) fiind doar momente de vârf ale unui efort militar cu totul deosebit. Stăpânind o Țară Românească cu cel mai întins teritoriu medieval, cuprinzând și Făgărașul, banatul de Severin (unde a creat dregătoria românească a banilor), Țara Carvunei, Silistra, Podunavia (numele bizantin al viitoarei Dobrogi), și „părțile tătărești" de la N Dunării (în principal Bugeacul), până la „Marea cea Mare", **M. cel B.** a purtat cel mai cuprinzător titlu domnesc cunoscut, s-a îngrijit de organizarea armatei (neadmițând nici o scutire de la „oastea cea mare") și este singurul domn român care nu a fost vasal nimănui. Cu Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, a cărui pretenții de dominație nu le-a tolerat și care a adăpostit pe rivalul său Vlad I (1396), a încheiat un singur tratat de alianță antiotomană în 1395, preferând legăturile diplomatice cu regele Poloniei Vladislav Jagełło (1391, 1403, 1411), îndreptate în principal împotriva lui Sigismund. Susținut în relațiile cu Polonia de domnul Moldovei Petru al Mușatei, ulterior, la rândul său, sprijinind pe Alexandru cel Bun, **M. cel B.** a fost o prezență importantă în relațiile internaționale ale vremii, delegația sa participând la conciliul general al lumii creștine de la Konstanz (în 1414–1418), la congresele de familie ale regilor Jagełloni etc. **M. cel B.** s-a implicat în luptele dintre fiii rivali ai lui Baiazid I, în alianță cu beiul de Kastamonu (în N Anatoliei), impunând în Rumelia stăpânirea protejatului său Musa Celebi (1411–1413), apoi candidatura lui Mustafa Celebi (1416), care venea de la curtea sa, sprijinind mișcarea scribului Bedr-ed-din Mahmud împotriva sultanului Mehmed I, în final respingând la Dunăre expediția acestuia din 1417 împotriva Țării Românești. A acordat atenție sistemului intern de cetăți (Severin, Heraclea-Enisala ș.a.), înălțând puternica cetate

Mircea cel Bătrân

insulară de la Giurgiu, care i-a devenit o a doua reședință, cu scopul apărării liniei Dunării și a drumului comercial care trecea pe aici și în legătură cu care acordă primul privilegiu comercial negustorilor din Liov, în realitate din întreaga Polonie și Lituanie. Ctitor al mănăstirilor Brădet și Cozia (la aceasta din urmă i se află mormântul). Fără rezistența antiotomană a lui **M. cel B.** statutul politic al Țărilor Române față de Înalta Poartă ar fi fost altul.

MIRCEA CIOBANUL, domn al Țării Românești (1545–1552, 1553–1554, 1558–1559). Primul domn numit direct de Poartă fără acordul boierilor. Ostil marii boierimi, a încercat să-și atragă celelalte categorii sociale, făcându-le concesii. În 1548, a înfrânt la Periș o puternică oaste adusă de boierii fugiți în Transilvania, pentru a-l înlătura. A susținut activitatea tipografică a lui Dimitrie Liubavici și Coresi și s-a preocupat de refacerea Curții Domnești, ctitorind biserica acesteia, cea mai veche păstrată în București.

MIRCEA VODĂ 1. Com. în jud. Brăila, situată în Câmpia Brăilei, pe dr. văii Buzăului; 3 532 loc. (2000). Creșterea porcinelor (în satul Dedulești). **2.** Com. în jud. Constanța, situată în Pod. Carasu, pe canalul Dunăre—Marea Neagră; 6 315 loc. (2000). Stații de c.f. (în satele **M.V.** și Saligny). Expl. de argile caolinoase. Fabrică de șuruburi, buloane, lanțuri și arcuri (în satul Saligny). Pomicultură. Viticultură. Pe teritoriul ei, s-a descoperit o inscripție slavă din anul 943, care face cunoscut numele lui jupan Dimitrie, un conducător dobrogean.

MIRCEȘTI, com. în jud. Iași, situată în lunca și pe terasele de pe dr. râului Siret; 7 200 loc. (2000). Stație de c.f. Expl. de balast. În satul **M.,** menționat documentar în 1455, se află bisericile Sfinții Voievozi (ante 1809) și Adormirea Maicii Domnului (1875) și Muzeul memorial „Vasile Alecsandri", organizat (1975) în casa părintească unde a locuit poetul (1865–1890).

MIRE (probabil cuv. autohton) s. m. Nume dat unui bărbat în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale. ✦ (La pl.) Nume dat în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei celor două persoane care se căsătoresc.

MIREA 1. George Demetrescu M. (1852–1934, n. Câmpulung), pictor academist român. Director al Școlii de Arte Frumoase din București. Înzestrat cu calități de portretist („Al. Odobescu", „C.I. Stăncescu") și cu simț pentru compoziția istorică („Mihai Viteazul primind capul lui Andrei Báthory"). A făcut o serie de concesii gustului vremii, pictând nenumărate portrete idealizate

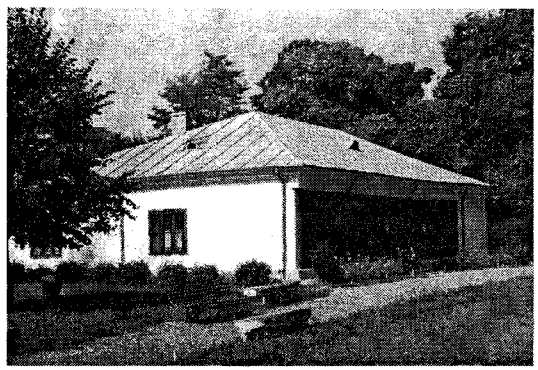

Mircești. Muzeul memorial „Vasile Alecsandri"

și compoziții convenționale („Vârful cu dor", „Bacantă și satir"). Compoziții murale (la Universitatea din Iași). **2. Dimitrie M.** (1864–1942, n. Câmpulung), sculptor român. Frate cu **M. (1)**. Unul dintre întemeietorii grupării „Tinerimea artistică". Plastică mică de vitrină, într-o viziune realistă, cu elemente de pitoresc („Mocan călare", „Țărancă cu cocoș").

MIREAN, -Ă (< sl.) s. m., adj. **1.** S. m. Credincios care nu aparține clerului; laic. **2.** Adj. De lume, lumesc; laic.

MIREASĂ (< *mire*) s. f. **1.** Nume dat femeii în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale. ◇ *Mireasa lui Dumnezeu* (sau *a lui Hristos*) = călugăriță. **2.** Plantă erbacee perenă ornamentală din familia labiatelor, înaltă de 50–80 cm, cu frunze alungit-ovale, cu o pată centrală roșie-închis și cu flori pestrițe albe cu albastru, purpurii și mov *(Coleus blumei)*; urzicuță. Originară din Africa și Asia tropicală, are peste 120 de specii. Cultivată în grădini ca plantă de mozaic sau borduri.

MIREASMĂ (< sl.) s. f. **1.** Miros deosebit de plăcut (al florilor); aromă, parfum. **2.** (La pl.) Uleiuri sau substanțe aromatice folosite pentru ungerea trupului, pentru parfumarea aerului etc.; balsam **(1)**.

MIREȘU MARE, com. în jud. Maramureș, situată în Depr. Baia Mare, la confl. râului Tulgheș cu Someșul; 5 080 loc. (2000). Stație de c.f. Creșterea bovinelor. Biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1800), în satul Stejera.

MIRIADĂ (< fr.) s. f. Număr sau cantitate foarte mare (nedeterminată).

MIRIAPODE (< fr. {i}; {s} gr. *mirio* „foarte mulți" + *pod-* „picior") s. n. pl. Denumire a patru clase de artropode terestre (chilopode, diplopode, simfile și pauropode), cu multe picioare, corespunzătoare numărului mare de segmente ale corpului (ex. scolopendra, urechelnița). Cuprinde peste 50 000 de specii, dintre care *Julus carpathius* este endemică în M-ții Carpați.

MIRICIOIU, Nelly (n. 1952, Adjud), soprană română. Stabilită la Londra (1981). Debut cu rolul Reginei nopții din „Flautul fermecat" de Mozart, pe scena teatrului liric din Brașov. Carieră internațională pe scenele de la Covent Garden, La Scala din Milano, Paris,

Nelly Miricioiu

Frankfurt („Traviata", „Tosca", „Manon Lescaut").

MIRIFIC, -Ă (< fr.) adj. (Și adv.) Minunat, măreț; admirabil, uluitor.

MIR ISKUSSTVA (în rusă *Lumea artei*), asociație artistică (1898–1924) din Sankt-Petersburg, înscrisă în cadrul tendințelor novatoare ale *Artei 1900*; a apărut ca o reacție împotriva *academismului*, precum și a tendențiosismului peredvijnicilor, militând pentru cunoașterea vechii arte ruse și pentru fundamentarea teoretică a creației. A stat la baza multora dintre programele artei de avangardă. Printre membrii și susținătorii tendințelor promovate de **M.I.** s-au aflat: S.P. Deaghilev, Al.N. Benois, L.S. Bakst, K.A. Somov, M.A. Vrubel, M.V. Nesterov.

MIRIȘESCU (MERIȘESCU), Smaranda (1823–1878, n. Iași), actriță română. Roluri de comedie, în special din repertoriul românesc, mai ales V. Alecsandri și C. Negri („Coana Chirița în Iași", „Coana Chirița în provincie", „Muza de la Burdujeni" ș.a.).

MIRIȘTE (< bg.) s. f. Suprafață de teren pe care au rămas, imediat după recoltare, părțile inferioare ale tulpinilor de la cereale sau de la alte plante cultivate; părțile inferioare ale acestor tulpini, rămase în pământ după recoltare.

MIRMECOFAG, -Ă (< fr.) adj. (Despre organisme) Care se hrănesc cu furnici (ex. coleopterul, pasărea kiwi, furnicarul, pangolinul etc.).

MIRIVILIS, Stratis (pe numele adevărat *Stratis Stamatopoulos*) (1892–1969), prozator grec. Romane având ca temă războiul („Viața în mormânt") sau viața societății elene („Maestrul ochilor de aur", „Madona Gorgona"), notabile prin bogăția elementelor lirice și stil. Povestiri („Cartea albastră").

MIRMECOFIL, -Ă (< fr.; {s} gr. *myrmex* „furnică" + *philos* „iubitor") s. f. pl., adj. **1.** (Plante) în care trăiesc furnici (ex. unele specii ecuatoriale de *Acacia*). **2.** (Animale) care trăiesc în furnicare (ex. unele specii de coleoptere).

MIRMIDON (< fr.) s. m. **1.** (La pl.) Populație antică care ar fi trăit în Tesalia și al cărei rege ar fi fost Achile. **2.** P. ext. Persoană de mică înălțime; pitic. ✦ Fig. Om fără importanță, fără valoare.

MIRNÎI, Panas (pseud. lui *Afanasi Iakovlevici Rudcenko*) (1849–1920), prozator ucrainean. Inițiator al romanului de critică socială („Desfrânata", „Mizerie veche și actuală").

MIRÓ, Joan (1893–1983), pictor, sculptor, grafician și ceramist spaniol. Unul dintre cei mai importanți artiști ai suprarealismului. Creator al unei lumi imaginare, plină de umor și de poezie,

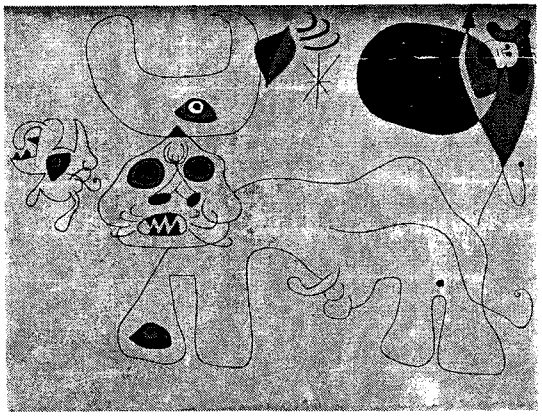

Joan Miró: „Lupta cu taurul"

Miron Radu

Miron Cristea

Atanasie Mironescu

în care a folosit semne, simboluri și figuri ce amintesc de desenele copiilor („Arlechinadă", „Mamă și copil", „Lupta cu taurul"). Decorul în ceramică „Soarele și Luna" pentru clădirea UNESCO, din Paris. În litografie și gravură a experimentat materiale neașteptate (seria „Constelații"). Realizările sale în sculptură sunt ansambluri de elemente eterogene sau lucrări monumentale.

MIROBOLANT, -Ă (< fr.) adj. Minunat; fantastic, ireal.

MIRODAN, Alexandru (n. 1927, București), dramaturg român. Înainte de 1989 emigrează în Israel. Comedii satirice și lirice, într-o formă realistă și parabolică, folosind în construcția textelor elemente de tehnică ale teatrului modern („Ziariștii", „Șeful sectorului Suflete", „Transplantarea inimii necunoscute").

MIRODENIE (< *mirodie*, înv., „balsam, mireasmă") s. f. **1.** Nume dat unor substanțe aromatice cu miros plăcut. ✦ P. ext. Parfum, aromă, mireasmă. **2.** Condiment aromat preparat dintr-o plantă exotică. **3.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, având flori galbene cu nervuri violete *(Hesperis tristis)*. Se cultivă uneori ca plantă ornamentală, având miros de zambilă.

MIRÓ FERRER, Gabriel (1879–1930), scriitor spaniol. Rafinat stilist, s-a făcut remarcat printr-o proză poetică contemplativă, în care personajele au destine dramatice („Romanul prietenului meu", „Cireșele cimitirului", „Chipurile patimilor Domnului", „Episcopul lepros").

MIRON (MYRON) din Eleuteral (c. 480—c. 430 î.Hr.), sculptor grec. Unul dintre corifeii sculpturii grecești din perioada clasică timpurie. Maestru al redării corpului în mișcare. În creația sa, expresia figurii se umanizează, traducând fie seninătatea interioară (zeița din grupul „Atena și Marsyas"), fie tensiunea („Discobolul"). Operele lui ne-au parvenit numai sub forma unor copii romane.

MIRON, Paul (n. 1926, Fălticeni), lingvist, filolog și scriitor român. Stabilit în Germania. Prof. univ. la Bonn, Köln, Tübingen și Freiburg im Breisgau. Redactor și director (1973–1981) al revistei „Dacoromania", apărută la Freiburg im Breisgau. Studii de lingvistică și literatură română, precum și de filologie romanică („Dicționarul lui Tiktin", „Gramatica română"). Studii despre Cantemir și Eminescu.

MIRON, Radu (n. 1927, Codăești, jud. Vaslui), matematician român. Acad. (1993), prof. univ. la Iași. Contribuții în domeniile geometriei diferențiale și al aplicațiilor ei în fizica teoretică, în fundamentele geometriei și algebrei și topologia algebrică („Geometrie diferențială", „Geometria analitică și diferențială", „Topologia algebrică", „Fibrate vectoriale"). Numeroase noțiuni îi poartă numele (reper **M.**, spații **M.**, conexiuni **M.** etc.).

Miron: „Discobolul"

MIRON CRISTEA (1868–1939, n. Topliță), primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1925–1939) și om politic. M. de onoare al Acad. (1919). Episcop al Caransebeșului (1910–1919), mitropolit primat al României întregite (1919–1925). Participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (1 dec. 1918). A realizat unificarea bisericească și a organizat Biserica ca Patriarhie. Membru al Regenței în timpul primei domnii a lui Mihai I (1927–1930). Prim-min. (1938–1939) în timpul regimului de autoritate a lui Carol II. A sprijinit tipărirea de cărți teologice (Biblia sinodală și „Noul Testament"). Lucrări („Iconografia și întocmirile din internul bisericei răsăritene", „Cuvântări și predici ale unui teolog...", „Pastorale, predici și cuvântări", „Viața și opera lui Eminescu", în lb. maghiară).

MIRONEASA, com. în jud. Iași, situată în Pod. Central Moldovenesc; 4 452 loc. (2000). Expl. de gresii. Viticultură. Pomicultură. În satul Schitu Hadâmbului se află mănăstirea Hadâmbu (de călugări), cu biserica Nașterea Maicii Domnului (1659).

MIRONESCU, Atanasie (numele de botez **Alexandru**) (1856–1931, n. sat Trohan, jud. Vaslui), prelat român. M. de onoare al Acad. (1909), prof. la Facultatea de Teologie din București. Episcop al Râmnicului (1898–1909), mitropolit primat (1909–1911). Lucrări de istorie și morală bisericească („Etica evoluționistă și etica creștină. Studiu critic asupra eticei lui Herbert Spencer", „Manual de teologie morală",

„Morala pentru copii", „Sfânta Episcopie a eparhiei Râmnicului Noul Severin în trecut și acum", în colab., „Istoria mănăstirii Cernica"). Traduceri, ediții critice.

MIRONESCU, Gheorghe Gh. (1874–1949, n. Vaslui), jurist și om politic român. M. de onoare al Acad. (1939), prof. univ. la București. Unul dintre liderii Partidului Național-Țărănesc. Adept al readucerii pe tron a lui Carol II (1930). Ministru al Instrucțiunii (1921–1922), al Afacerilor Străine (1928–1931), al Finanțelor (iun.–oct. 1932), al Internelor (ian.–nov. 1933). Ca prim-min. (iun. 1930, oct. 1930–1931), a prezidat actul restaurației lui Carol II și a luat unele măsuri pentru limitarea efectelor crizei economice mondiale. Lucrări de drept („Enciclopedia dreptului", „Orientări în filosofia dreptului").

MIRONESCU, I. I. (pseud. lui *Eugen M.*) (1883–1939, n. Tazlău, jud. Neamț), scriitor român. Medic, prof. univ. la Iași. A făcut parte din cercul „Vieții românești". Nuvele de observație a vieții țărănești („Furtună veteranul", „Oameni și vremuri", „Tulie Radu Teacă", „Într-un colț de rai").

MIRONOSIȚĂ (< sl.) s. f. (REL.) Fiecare dintre femeile care, după „Noul Testament", au dus balsamuri la mormântul lui Hristos pentru a-i unge trupul înainte de înmormântare; *p. ext.* femeie cucernică, smerită. ✧ Expr. *A face pe mironosița* = a lua aere de nevinovăție, a simula pietate. ✦ (Ir.) Femeie fățarnică, prefăcută.

MIROS (< *mirosi*) s. n. (FIZIOL.) **1.** Simț prin care organismul percepe proprietățile unor substanțe, venind în contact cu vaporii acestora. La om și la vertebratele superioare, receptorii pentru **m.** sunt localizați în mucoasa nazală. Sin. *olfacție*. ✦ Fig. Intuiție, fler, perspicacitate. **2.** Proprietate a unor substanțe volatile de a excita receptorii mirosului **(1). 3.** Emanație plăcută sau neplăcută pe care o degajă unele corpuri; senzație olfactivă provocată de această emanație.

Gheorghe Gh. Mironescu

MIROSI (< sl.) vb. IV **1.** Intranz. A avea (și a răspândi) un miros **(3). 2.** Intranz. și tranz. A percepe cu simțul mirosului **(1)**, a simți un miros. ✦ Tranz. A apropia nasul de ceva inspirând adânc pentru a-i simți mirosul; (despre animale) a adulmeca. **3.** Intranz. și tranz. Fig. A-și da seama, a simți (din vreme) cum se desfășoară lucrurile; a intui; a presimți, a bănui.

MIROSITOR, -OARE (< *mirosi*) adj. Care are sau care răspândește un miros.

MIROSLAVA, com. în jud. Iași, situată în zona Coastei Iașilor, pe râul Bahlui; 6 280 loc. (2000). Pomicultură. Creșterea păsărilor și a ovinelor. Apicultură. Iazuri pentru piscicultură (Ciurbești). Muzeu memorial „Dimitrie Anghel" (în satul Cornești). Rezervație forestieră (Uricani). Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1745), Sfinții Voievozi (1769), Sf. Nicolae (ante 1776) și Nașterea Maicii Domnului (c. 1811, zidită în 1850), în satele Voroveșți, Ciurbești, Valea Adâncă și **M.**; bisericile de lemn Sfinții Voievozi (1751–1752, restaurată în 1893) și Sf. Gheorghe (1768), în satele Balciu și Voroveșți.

MIROSLOVEȘTI, com. în jud. Iași, situată în SE Pod. Fălticeni, pe stg. râului Moldova; 6 950 loc. (2000). Fabrică de cărămidă și teracotă. În satul **M.**, menționat documentar în 1429, se află biserica Cuvioasa Parascheva (1535, cu adăugiri din 1755), iar în satul Ciohorăni, biserica Sf. Nicolae (1860–1864).

MIROȘI, com. în jud. Argeș, situată în Câmpia Găvanu-Burdea, pe râul Burdea; 2 852 loc. (2000). Stație de c.f. Expl. de petrol și gaze. Creșterea bovinelor. Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1906–1908), în satul **M.**

MIRȘID, com. în jud. Sălaj, situată în zona de contact a M-ților Meseș cu Dealurile Sălajului; 2 409 loc. (2000). Stație de c.f. Satul **M.** apare menționat documentar în 1219. Pe terit. satului Moigrad-Porolissum au fost descoperite vestigii neolitice și din Epoca bronzului, precum și un tezaur monetar (peste 1 000 de drahme grecești), un tezaur de aur (sec. 5) compus din trei brățări, cataramă și aplică; tot aici au fost identificate urmele fragmentare ale *limes*-ului de NV al Daciei și al unei importante așezări civile urbane și militare romane, numită *Porolissum,* dezvoltată pe locul unei așezări dacice.

MIRT (< fr., lat., germ.) s. m. Arbust ornamental mediteranean din familia mirtaceelor, înalt de 5 m, cu frunze alungite, persistente, aromatice și cu flori mici albe *(Myrtus communis).*

MIRTACEE (< fr.; {s} gr. *myrtos* „mirt") s. f. pl. Familie de arbori sau de arbuști din regiunile calde, de obicei cu pungi secretoare de uleiuri eterice, aromate. Au frunze opuse, adesea sempervirescente, flori solitare sau în inflorescențe și fructul drupă, bacă, capsulă sau nucă (ex. mirtul).

MIRUI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** (REL.) A unge pe credincioșii creștini cu mir[1]. ✦ A consacra, a consfinți în funcție pe un domnitor, rege, împărat sau cleric prin ungerea cu mir[1]. **2.** Fig. (Fam.) A lovi pe cineva în cap.

MIRUȚĂ (< *mieriu*, reg., „albastru, violet") s. f. Denumire dată speciilor de plante erbacee din genul *Anchusa,* familia boraginaceelor, cu frunze aspru-păroase și cu flori violacee-albastre.

MISADĂ s. f. v. **mesadă**.

MISAIL CĂLUGĂRUL (a doua jumătate a sec. 17), cărturar din Moldova. Amintit de Miron Costin și Ion Neculce pentru interpolările sale referitoare la cucerirea Daciei de către Traian, precum și la informații ulterioare privind domniile lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare.

MIȘĂ (< lat.) s. f. Compoziție muzicală alcătuită din mai multe părți *(Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei)* pentru cor și soliști, cu sau fără acompaniament instrumental, scrisă pe textul tradițional al liturghiei catolice; mesă **(2)**. ✦ *M. funebră* = recviem.

MISCELANEU, -EE (< lat., fr.) adj., s. n. (Volum, publicație, rubrică în unele periodice) care cuprinde articole variate ale unuia sau ale mai multor autori. ✧ *Manuscris m.* = manuscris vechi cu conținut variat.

MISCHABEL [miʃabəl], grup muntos în Alpii Pennini, în partea central-sud-vestică a Elveției, alcătuit din gnaisuri, serpentinit ș.a., cu alt. max. în vf. Dom (4 545 m).

MISCHII, com. în jud. Dolj, situată în S Dealurilor Amaradiei, pe râul Teslui; 1 787 loc. (2000). Expl. de

petrol și gaze. Bisericile Sf. Dumitru (ante 1845, refăcută în 1875, restaurată în 1935), Nașterea Maicii Domnului (1850) și Sf. Nicolae (1864), în satele Mlecănești, Urecheşti și M.

MISCIBIL, -Ă (< fr.; {s} lat. *misceo* „a amesteca") adj. (Despre substanțe) Care prezintă miscibilitate.

MISCIBILITATE (< fr.) s. f. Proprietate a două sau mai multor substanțe de a putea forma împreună un amestec omogen.

MISERERE (cuv. lat. „îndură-te!") subst. (MUZ.) Începutul psalmului 50, considerat prototipul cântărilor de penitență și deseori transpus în muzică (Josquin des Prés, G. Allegri). ✦ Imn catolic pe mai multe voci.

MISES [mi:zes], **Ludwig Edler von** (1881–1973), economist american de origine austriacă. Apărător al liberalismului și adept al monetarismului, a elaborat o teorie a ciclurilor economice, bazată pe rolul creditului, al ofertei și al cererii de monedă („Teoria monedei și a creditului", „Teoria monetară și teoria conjuncturală").

MISHIMA [miʃima] **Yukio** (pseud. lui *Hiraoka Kimitake*) (1925–1970), scriitor japonez. Romane („Pavilionul de aur", „După banchet", „Moartea în vară", „Tumultul valurilor") și nuvele („Confesiunea unei măști") cu subiecte de actualitate, îmbinând direcțiile literaturii clasice japoneze cu tendințele estetizante și psihanalitice ale romanului modern european. Naționalist intransigent, s-a sinucis în public (făcându-și harakiri), după eșecul unei lovituri de stat al cărei inspirator a fost.

MISIMA, insulă vulcanică în arh. Louisiade, la 200 km SE de Noua Guinee; 250 km². Lungime: 40 km; lățime 2–6 km. Relief muntos, cu alt. max. de 1 050 m (Mt. Oiatau). Localitate pr.: *Bwagaoia*. Aparține statului Papua-Noua Guinee.

MISIONAR, -Ă (< it., fr.) s. m. și f. (REL.) Persoană care propagă creștinismul (în țări cu altă religie). ✦ Fig. Persoană care acționează cu abnegație pentru o cauză, pentru susținerea unei idei etc.

MISIONARISM (< *misionar*) s. n. Formă de activitate a reprezentanților organizațiilor religioase, cu scopul de a propaga o anumită religie în rândurile populațiilor de altă credință.

MISIR (MÎSÎR) (< n. pr. *Misr*, denumirea turcească a Egiptului) s. m. **1.** Monedă de aur turcească bătută la Cairo; a circulat și în Țările Române în sec. 18 și prima jumătate a sec. 19. **2.** (Înv. și pop.) Cal de rasă (originar din Egipt).

MISIT (< ngr.) s. m. Mijlocitor comercial; samsar. V. și *broker*.

MISIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însărcinare de a face ceva, sarcină pe care o primește sau și-o asumă cineva. ✦ Rol, rost, menire. **2.** *M. diplomatică* = oficiu sau reprezentanță diplomatică cu grad de ambasadă sau de legație; este creată prin acordul între state, în urma stabilirii relațiilor diplomatice. **3.** (Cu sens colectiv) Preoți trimiși spre a propaga creștinismul la populații de altă credință; *p. ext.* numele centrului religios dintr-o țară cu altă religie întemeiat de misionari în vederea acestui scop.

MISIVĂ (< fr.) s. f. Scrisoare, bilet.

MISKOLC [miʃkolts], oraș în N Ungariei, cu regim de comitat; 178 mii loc. (1997). Important nod de comunicații. Aeroport. Siderurgie; uzine cocso-chimice, constr. de utilaj greu, de aparataj electrotehnic, mașini-unelte, fabrici textile și alim. (vin). Stațiune balneoclimaterică. Universitate politehnică (1949). Teatrul Național (sec. 19). Muzeu. Colonie de graficieni și pictori. Biserica Sf. Ștefan (sec. 13), castelul Diósgyör (sec. 12–15).

MISKOLCZY [miʃkoltsi] **Dezső** (1894–1978), medic ungur. Prof. univ. la Szeged, Cluj și Târgu Mureș. Studii privitoare la anatomia și la fiziologia sistemului nervos central, la anatomia patologică a psihozelor, a tumorilor hipofizei („Histopatologia neuronilor"). M. de onoare al Acad. Române (1965).

MISOANDRIE (< fr.; {s} gr. *misein* „a urî" + *andros* „bărbat") s. f. Aversiune morbidă față de sexul masculin.

MISOGIN (MISOGHIN) (< fr., germ.; {s} gr. *misein* „a urî" + *gyne* „femeie") s. m. Cel care are aversiune sau dispreț față de femei. ✦ (Adjectival) Care manifestă, exprimă, reflectă aversiune, dispreț față de femei.

MISPICHEL (< fr. {i}) s. n. Sulfoarseniură naturală de fier care cristalizează în sistemul rombic. Are culoare albă-argintie, luciu metalic și urma neagră-cenușie; este un minereu principal de arsen.

MISR, denumirea arabă a Egiptului.

MISS (cuv. engl.) s. f. **1.** Domnișoară. **2.** (De obicei, urmat de determinări) Titlu acordat de un juriu celei mai frumoase femei care participă la un concurs de frumusețe (mondial sau național).

MISSIR, Petru Th. (1856–1929, n. Roman), jurist și publicist român. M. de onoare al Acad. (1926), prof. univ. la Iași și București. Intensă activitate publicistică. Membru al „Junimii". Lucrări cu caracter juridic și legislativ („Efectele popririlor", „Dreptul de moștenire"). Critică literară („Din literatura periodică", „Generațiunea noastră", „Junimism").

MISSISSAUGA [misisaga], oraș în SE Canadei (Ontario), situat pe râul Cookville, la 30 km SV de Toronto; 463,4 mii loc. (1991). Constr. aeronautice, de motoare pentru autovehicule și de turbine; ind. siderurgică, chimico-farmaceutică, a cauciucului, mat. de construcții (ciment), a încălțămintei, materialelor sportive și tipografice, alim. Așezarea a luat naștere la începutul sec. 19 prin stabilirea aici a indienilor mississauga. În 1934, s-a extins spre E, până pe țărmul lacului Ontario, încorporând localit. Port Credit, iar în 1958, spre V, înglobând așezarea Streetsville. Biserica Sf. Andrei aparținând comunității românești.

Mishima Yukio

Petru Th. Missir

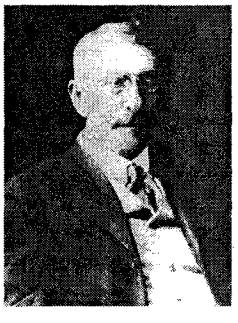

MISSISSIPPI [misəsipi] **1.** Fluviu în partea central-estică a S.U.A.; 3 779 km; supr. bazinului: 3,2 mil. km^2. Izv. din lacul Itasca, din partea de N a statului Minnesota, de la 450 m alt., străbate S.U.A. de la N la S și se varsă în G. Mexic printr-o deltă digitată, extinsă pe 3,8 mii km^2, care înaintează anual cu 50–100 m datorită aluviunilor transportate. Are numeroase meandre, bălți și brațe secundare. Uneori provoacă inundații catastrofale. Pr. afl.: Missouri, Arkansas, Red River, Wisconsin, Illinois și Ohio. Importantă arteră navigabilă (3 000 km), care trece prin Minneapolis, Saint Paul, Davenport, Saint Louis, Memphis, Baton Rouge și New Orleans; legat prin canale de Marile Lacuri. **2.** Stat în SSE S.U.A., la E de cursul inf. al fl. Mississippi și la N de G. Mexic; 123,5 mii km^2; 2,7 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Jackson*. Expl. de petrol și gaze naturale. Constr. de aparataj electric; ind. chimică și de prelucr. lemnului. Bumbac; porumb, batate, orez, grâu, soia. Creșterea bovinelor.

MISSOLONGHI (MESOLÓNGION), oraș în S Greciei, la G. Patras; 12,7 mii loc. (1991). Vin. Pescuit. În timpul Războiului pentru Independență (1821–1829), a rezistat asediului armatelor turce și apoi al armatelor turco-egiptene (1822–1826); simbol al eroismului poporului grec. Aici a murit în luptă Byron.

MISSOURI [məzu:ri] **1.** Râu în partea central-nordică a S.U.A., pr. afl. dr. al fl. Mississippi; 4 317 km; supr. bazinului 1,4 mil. km^2. Izv. din M-ții Stâncoși, de la 1 219 m alt., trece prin regiunea preriilor și confluează la 16 km amonte de Saint Louis. Afl. pr.: Yellowstone, Little Missouri, James, Platte, Kansas. Navigabil pe cursul mijlociu și inferior. Hidrocentrale. Trece prin Great Falls, Omaha, Kansas City. Explorat de M. Lewis și W. Clark (1804–1806). **2.** Stat în centrul S.U.A.; 180,5 mii km^2; 5,4 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Jefferson City*. Expl. de min. de zinc, plumb, cărbuni și petrol. Constr. de mașini și echipament de transport; ciment; produse chimice. Grâu, porumb, soia, ovăz, bumbac. Creșterea animalelor. Avicultură.

MISTAGOG (< fr.; {s} gr. *mystes* „inițiat" + *agogos* „conducător") s. m. (În Antichitate, la greci) Preot care iniția în misterele sacre.

MISTASSINI, lac în ESE Canadei, în partea central-sudică a prov. Québec; 2 176 km^2; lungime: 160 km; lățime: 19 km. Legat de G. James al L. Hudson prin râul Rupert. Descoperit în 1672 de Charles Albanel.

MISTELĂ (< fr., it.) s. f. Must de struguri la care s-a adăugat alcool de vin pentru oprirea fermentației. Este folosit la fabricarea lichiorului, vermutului etc.

MISTER (< fr., lat.; {s} gr. *mysterion* sau *mystes* „inițiat") s. n. **1.** Ceea ce este (încă) nedescoperit sau neînțeles; taină, enigmă. **2.** (La pl.) Practici rituale de cult cu caracter esoteric, folosite în Antichitate, în lumea greco-orientală și, în special, în statele elenistice și Roma antică, la care luau parte numai inițiații și al căror ceremonial consta, în primul rând, dintr-o reprezentație teatrală evocând mituri legate de diverse zeități (ex. *m. eleusine*, consacrate zeiței Demeter și fiicei sale Persefona, care se celebrau la Eleusis în Atica; *m. orfice*, consacrate lui Dionysos și Orfeu; **m.** lui Osiris și Isis, în Egiptul antic; **m.** lui Bachus, în Roma antică; **m.** Mithrei, în Persia). **3.** (La pl.) Scrieri dramatice medievale în versuri, inițial cu caracter religios (creștin), apoi conținând și elemente laice, răspândite în Franța între sec. 14 și 16. La sfârșitul sec. 15 i se adaugă cântăreții, devenind astfel un strămoș al oratoriului. Se numesc și *autos sacramentales* (în Spania), *sacre reppresentazioni* (Italia). Alunecarea spre burlesc și grosolănie au dus la decăderea **m.** în Franța, fiind interzise de Parlamentul parizian (1548).

MISTERIOS, -OASĂ (< fr., it.) adj. **1.** (Și adv.) Care este necunoscut sau greu de înțeles; tainic, ascuns. **2.** Enigmatic, înconjurat de mister.

MISTI, vulcan inactiv în S Perú-ului, în cadrul Cordilierei vestice andine. Alt. max.: 5 822 m. Zăpezi perene. La poalele sale se află orașul Arequipa. Ultima erupție în 1600.

MISTIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *mystikos* „relativ la mistere") adj., subst. **1.** Adj. Irațional sau inexplicabil pe cale rațională. **2.** Adj. Care aparține misticismului sau misticii **(4)**; care vădește misticism. **3.** S. m. și f. Adept al misticii **(4)** sau al misticismului. ✦ Cel care a trecut dincolo de credință, într-o experiență directă, suprasensibilă și supraintelectuală a realității divine, experiență acordată prin har. **4.** S. f. Practică religioasă ce tinde să obțină retrăirea în stare de extaz a „unirii" nemijlocite cu Dumnezeu sau a înălțării omului în Dumnezeu, în care se anulează raportul eu-tu; comportă o ascеză ca pregătire pentru experiența mistică propriu-zisă care este, de fapt, efectul harului. Conform modelului trasat de Dionisie (Pseudo-)Areopagitul, ea se realizează în mai multe trepte: purificare—iluminare—unire. ✦ Totalitatea doctrinelor filozofice și teologice care susțin și încearcă să explice această practică. V. și *misticism*.

MISTICISM (< fr.) s. n. Totalitatea atitudinilor și învățăturilor care rezultă din afirmația că realitatea autentică este inaccesibilă conștiinței și poate fi pătrunsă doar prin metodele intuitiv-extatice ale misticii.

MISTIFICA (< fr., it.) vb. I tranz. A induce în eroare, a înșela. ✦ P. ext. A denatura adevărul, a falsifica realitatea.

MISTIFICAȚIE (< fr.) s. f. Înșelare; denaturare, falsificare a adevărului.

MISTINGUETT [mistĕgeț], **(Jeanne BOURGEOIS** [burʒoa], zisă ~) (1875–1956), cântăreață franceză de music-hall. Numeroase roluri în teatru și cinema. A cunoscut o glorie extraordinară între cele două războaie mondiale, interpretând muzică de café-concert pe mari scene pariziene (Eldorado, Moulin-Rouge, Folies-Bergère, Casino de Paris).

MISTRA (MYSTRA) v. **Morea (1).**

MISTRAL (< fr.) s. n. Vânt violent, rece și uscat, care bate iarna în Franța, de-a lungul văii Ronului, spre M. Mediterană.

MISTRAL, Frédéric (1830–1914), scriitor francez de limbă provensală. Întemeietor al mișcării literare a *felibrilor*. Poeme romantice de substanță mistică și folclorică, elogiind trecutul, dragostea și natura rustică: „Miréio" („Mireille"), „Poemul Ronului"; drame istorice („Regina Jeanne"). Dicționarul său provensal-francez („Tezaurul felibrilor") este o adevărată enciclopedie a limbii d'oc. Memorii. Relații cu V. Alecsandri. Premiul Nobel pentru literatură (1904), împreună cu J. Echegaray y Eizaguirre.

Frédéric Mistral

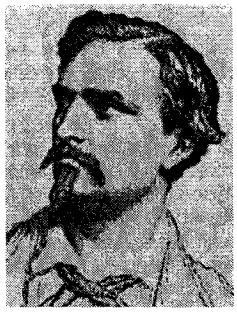

Gabriela Mistral

MISTRAL, Gabriela (pseud. *Lucilei Godoy y Alcayaga*) (1889–1957), poetă chiliană. Activitate diplomatică (1924–1946). Lirică meditativă cu inflexiuni neoromantice și simboliste, închinată valorilor spirituale creștine, pământului natal, copilăriei și tinereții, dragostei, morții, istoriei și viitorului țării într-un stil personal, simplu și emoționant („Sonetele morții", „Dezolare", „Tandrețe", „Așchie"). Premiul Nobel pentru literatură (1945).

MISTRAL, Jorge (pe numele adevărat *Modesto Llosas Rosell*) (1920–1972), actor spaniol de film. Interpret de melodrame, mai ales în roluri de seducător pasional („Nebunia dragostei", „Dreptul de a te naște", „Carmen de la Ronda", „Șeherezada").

MISTREȚ (lat. *mixticius*) adj. **1.** *Porc mistreț* (și subst. m.) = mamifer artiodactil de c. 1,5 m lungime, 1 m înălțime și 200 kg greutate, cu capul mare, caninii lungi și tăioși, păr aspru, de culoare sură-neagră *(Sus scrofa)*. Trăiește în păduri. Este strămoșul porcului domestic. Sin. *porc sălbatic*. **2.** (Pop.) Care rezultă dintr-un amestec de rase, corcit; amestecat, pestriț.

MISTRIE (< ngr.) s. f. Unealtă de zidărie formată dintr-o lamă triunghiulară sau trapezoidală de oțel, o tijă și un mâner, care servește la așezarea mortarului și la întinderea lui pe zid.

MISTUI (< magh.) vb. IV **1.** Tranz. A digera alimentele. **2.** Tranz. A face să nu mai existe; a nimici, a distruge; a consuma; a cheltui. ✦ Refl. A dispărea, a pieri. **3.** Tranz. și refl. Fig. A (se) chinui, a (se) zbuciuma. **4.** Tranz. și refl. A (se) face nevăzut; a (se) ascunde, a (se) dosi.

MISTUITOR, -OARE (< *mistui*) adj. Care mistuie, care distruge; nimicitor, distrugător; chinuitor.

MIȘCA vb. I **1.** Intranz., refl. și tranz. A ieși sau a face să iasă din starea de repaus, de imobiliate, a(-și) schimba locul sau poziția, a (se) deplasa. ✦ Tranz. A pune în funcție un mecanism, o mașină etc. ✦ Refl. și intranz. A trăi, a viețui. **2.** Refl. și intranz. A porni din loc, a pleca, a merge, a se duce, a înainta. **3.** Refl. și intranz. A ieși din pasivitate, a acționa, a activa; a munci, a se strădui. ✦ (Despre grupuri, colectivități) A se agita, a se revolta, a se răscula. **4.** Intranz. Fig. (Fam.) A dovedi oarecare pricepere într-o anumită treabă, a face față, a se descurca (binișor). **5.** Tranz. Fig. A determina pe cineva să facă ceva, a îndemna, a îmboldi. **6.** Tranz. Fig. A impresiona, a emoționa; a înduioșa.

MIȘCA, com. în jud. Arad, situată în Câmpia Crișurilor, pe cursul inf. al râului Teuz; 3 286 loc. (2000). Haltă de c.f. (Satul Nou). Centru viticol. Satul **M.** apare menționat documentar în 1249.

MIȘCARE (< *mișca*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) mișca și rezultatul ei. **2.** (FIZ.) Variație în timp a poziției unui corp față de un sistem de referință, caracterizată de doi parametri: traiectorie și viteză. *M. browniană* v. *browniană*. **3.** (FILOZ.) Categorie care desemnează totalitatea schimbărilor, transformărilor, proceselor ce au loc în Univers, în și între sistemele materiale, interacțiunea în general; modul de existență al materiei, atributul ei esențial, inalienabil. **M.** este absolută, veșnică, necreată, se desfășoară în spațiu și timp, prezintă o nesfârșită varietate calitativă a formelor ei, de la cele simple, inferioare (ex. deplasare în spațiu) la cele complexe, superioare (ex. mișcarea socială, reflectarea psihică, gândirea), între care există o legătură genetică și structurală. Izvorul **m.** este, de aceea, automișcarea materiei. **4.** (BIOL.) *M. amiboidală* = mod de deplasare a amibei care se efectuează cu ajutorul pseudopodelor; *p. ext.*, mișcare asemănătoare cu cea a amibei. **5.** (STATIST.) Schimbare intervenită în numărul și structura unei colectivități. ✧ *M. migratorie (migrație)* = deplasare a persoanelor dintr-o localitate, o țară etc. în alta, cu schimbarea definitivă sau provizorie a domiciliului stabil. *M. naturală a populației* = schimbare intervenită în numărul populației ca urmare a nașterilor și deceselor; *p. ext.* cuprinde și căsătoriile și divorțurile. **6.** (MUZ.) Gradul de accelerare sau de încetinire a unei măsuri, indicate prin termeni italieni și precizate printr-un număr corespunzător unei gradații de metronom; tempo. ✦ Parte a unei lucrări muzicale ample (ex. a doua mișcare a unei simfonii, în general o mișcare lentă, un adaggio). **7.** Acțiune care antrenează un număr mare de oameni în sprijinul unei idei, al unui scop comun.

MIȘCĂTOR, -OARE (< *mișca*) adj. **1.** Care se mișcă, se deplasează. (DR.) *Bun m.* = bun mobil. **2.** Fig. Care impresionează; emoționant, tulburător; înduioșător.

MIȘEL, -EA (lat. *misellus*) adj., s. m. și f. **1.** (Pop.) (Om) de nimic, ticălos, nemernic; laș, fricos. **2.** (Înv.) (Om) de rând; sărac, nevoiaș. ✦ (Om) vrednic de plâns.

MIȘELIE (< *mișel*) s. f. Caracterul celui mișel **(1)**, josnicie; lașitate; *p. ext.* ticăloșie, infamie.

MIȘINĂ (MIȘUNĂ) (cf. rus. *mîșina*) s. f. (ZOOT.) Scobitură mică, de forma unei cupe, în dinții calului și ai altor erbivore. După gradul de „tocire" a **m.**, se poate determina vârsta animalului.

MIȘMAȘ (< germ.) s. n. **1.** Amestec de elemente eterogene, amestecătură; *spec.* amestec de băuturi. **2.** Afacere necinstită, bazată pe înșelătorie; învârteală.

MIȘUNA (< *mișină*, înv., „grămadă, mulțime") vb. I intranz. (Despre ființe) A umbla de colo până colo; a forfoti, a viermui.

MIT (< fr., ngr.; {s} gr. *mythos* „povestire, narațiune") s. n. **1.** (În sens propriu; accepție religioasă) Povestire din lumea sacrului, a divinității, a zeilor și eroilor destinată să explice originea zeilor, a lumii și a fenomenelor ei, originea, desăvârșirea și destinul omului. Spre deosebire de legendă, **m.** are întotdeauna funcție relgioasă, zeii despre care povestește fiind aceiași cu cei veneraţi de om în culte; adesea, **m.** este parte integrantă a cultului. **2.** P. ext. (În accepție profană) Construcție a spiritului pur imaginară. La Platon, **m.** este o parabolă sau alegorie folosită pentru a ilustra un adevăr ori pentru a-l demonstra pe cale analogică (ex. **m.** peșterii). În unele teorii sociale și politice, **m.** este tratat drept credință, speranță, vis, ideal împărtășite în prezent de oameni. **3.** Reprezentare falsă, dar în general admisă de toți membrii unui grup (ex.: **m.** calmului englezesc, **m.** egalității etc.).

MITANNI, stat antic, în NV Mesopotamiei, întemeiat în sec. 17 î.Hr. A

atins apogeul în sec. 15 î.Hr. Cucerit în sec. 13 î.Hr. de Asiria.

MITAU (MITAVA) v. **Jelgava**.

MIȚĂ (< sl.) s. f. Sumă de bani sau orice alte avantaje patrimoniale care au fost primite, promise, oferite sau date unui funcționar (sau unui alt angajat) spre a îndeplini, a nu îndeplini sau a întârzia efectuarea unui act privitor la îndatoririle sale de serviciu, ori spre a face un act contrar acestor îndatoriri.

MITCHEL [miʧəl], **John** (1815–1875), om politic și ziarist irlandez. Militant al mișcării de eliberare națională irlandeze, unul dintre conducătorii societății „Tânăra Irlandă".

MITCHELL [miʧəl], **Arthur** (n. 1934), dansator și coregraf american. Primul artist de culoare angajat într-o companie de dans americană, a debutat în 1955 la New York City Ballet. Fondator, în 1970, al celei dintâi trupe de balet clasic a negrilor (Dance Theatre of Harlem), unde a creat „Rythmetron", „Biosfera", „Suita Holberg".

MITCHELL [miʧəl], **Joni** (pe numele adevărat *Roberta Joan Anderson*) (n. 1943), cântăreață americană. Stăpânește perfect stilurile country, rock, folk, jaz și blues. A colaborat cu cei mai mari muzicieni de rock și jaz. Discografie selectivă: „Clouds", „Court & Spark", „Hejira", „Night Ride Home" etc.

MITCHELL [miʧəl], **Margaret** (1900–1949), scriitoare americană. Cunoscută prin romanul de mare succes „Pe aripile vântului", evocare a Sudului în anii Războiului Civil, care a cunoscut și o excepțională ecranizare (1939).

MITCHELL [miʧəl], **Mount ~**, cel mai înalt vârf al m-ților Apalași, alcătuit din cuarțite, situat în S lanțului montan (masivul Blue Ridge). Alt.: 2 037 m. Acoperit pe pante cu păduri, iar pe culmi cu pajiști alpine.

Margaret Mitchell

MITCHELL [miʧəl], **Peter Dennis** (n. 1920–1992), biochimist britanic. Prof. univ. la Edinburgh. Studii asupra proceselor bioenergetice din celulă. Contribuții fundamentale la formularea teoriei chimico-osmotice, care a permis înțelegerea mecanismului de transfer al energiei biologice. Premiul Nobel pentru chimie (1978).

MITCHELL [miʧ(ə)l], **Reginald Joseph** (1895–1937), inginer britanic. Specialist în aeronautică. A construit (1931) hidroavionul supermarin S-6B care dezvolta o viteză de 640 km/h, record mondial pentru acel tip, iar în 1936 avionul de vânătoare „Spitfire", cu rol important în câștigarea „Bătăliei pentru Anglia".

MITCHELL [miʧəl], **Wesley Clair** (1874–1948), economist și statistician american. Unul dintre principalii reprezentanți ai conjuncturismului. A elaborat un sistem de procedee statistice pentru cercetarea ciclurilor economice. Lucrări: „Istoria bancnotelor", „Pierderea îndemânării de a cheltui bani", „Prețurile și salariile de aur subordonate bancnotei standard".

MITCHUM [miʧəm], **Robert** (1917–1997), actor american de film. Carieră impresionantă ca longevitate, complexitate și diversitate; a jucat în peste 100 de filme. Roluri de bărbat dur, nonșalant chiar în situații critice, sigur pe el („Marele furt", „Noaptea vânătorului", „Doi pe un balansoar", „Adio, iubito", „Promontoriul groazei", „Călătorie spre eternitate").

MITENĂ (< fr.) s. f. Mănușă care acoperă palma și degetele până la jumătatea lor.

MITHRA, divinitate adorată în vechea Persie și Indie. Zeu al luminii cerești, al Soarelui, al purității și adevărului. Spre sfârșitul milen. 1 î.Hr., cultul lui **M.** s-a răspândit larg în Asia Mică, Grecia și pe tot teritoriul Imp. Roman. V. *mithraism.*

Robert Mitchum

MITHRAISM (< engl.; n. pr. *Mithra*) s. n. (În Antichitate) Cult al zeului persan Mithra, extins din Asia Mică în întreg Imp. Roman. A influențat creștinismul primitiv, care a împrumutat de la acesta unele dintre dogmele și ritualurile sale principale (sărbătorirea zilei de duminică, a Crăciunului, împărtășania etc.).

MITIC, -Ă (< fr.) adj. Care ține de mit, referitor la mit; legendar, fabulos.

MITILÍNI v. **Lesbos**.

MITING (< engl., fr.) s. n. Întrunire publică (de masă) la care se dezbat probleme sau evenimente social-politice, luându-se atitudine față de ele. ✦ Reuniune sportivă (ex. **m.** aviatic).

MITO, oraș în Japonia (Honshū), situat pe cursul inf. al râului Naka, la 97 km NE de Tōkyō; 246,4 mii loc. (1995). Nod de comunicații. Ind. metalurgică, constr. de instrumente de precizie, textilă (mătase), a mobilei, hârtiei și alim. (conserve). Piață agricolă. Parcul Tokiwa.

MITOC s. n. v. **metoc**.

MITOC, com. în jud. Botoșani, pe Prut; 1 962 loc. (2000). Muzeu de istorie și arheologie. Importante descoperiri din Paleolitic.

MITOCAN (< *mitoc* „metoc") s. m. Persoană cu comportări grosolane; bădăran, mojic.

MITOCONDRIE (< fr. {i}; {s} gr. *mitos* „fir" + *chondrion* „granulă") s. f. (BIOL.) Organit celular, granular, filamentos sau bastonaș, cu structură specifică având posibilitatea de autoreplicare. **M.** au rol important în respirația celulară și formarea ATP (acidul adenozin trifosforic, acumulatorul de energie chimică potențială în celulă).

MITOCU DRAGOMIRNEI, com. în jud. Suceava, situată în Pod. Dragomirnei; 4 007 loc. (2000). Rezervația forestieră „Făgetul Dragomirnei" (131 ha). În satul Dragomirna să află mănăstirea *Dragomirna.*

MITOLOGIE (< fr.; {s} gr. *mythos* „povestire" + *logos* „cuvânt") s. f. **1.** Totalitatea miturilor create de un popor sau de un grup de popoare înrudite (ex. *m. greacă, m. romană*). **2.** Disciplină care studiază geneza și evoluția miturilor, a semnificației simbolurilor vehiculate de ele. **3.** Ansamblu de mituri create de o personalitate despre un fenomen social, despre o temă, o doctrină etc. (ex. **m.** unei vedete).

MITOGRAFIE (< fr.) s. f. Descrierea miturilor așa cum o practicau vechii greci.

MITOMAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care suferă de mitomanie.

MITOMANIE (< fr.; {s} gr. *mythos* „povestire, mit" + *mania* „manie") s. f. Boală mintală caracterizată ca o tendință constituțională patologică a unor persoane de a altera adevărul, de a fabula, de a inventa minciuni și povești imaginare care îi descriu ca martori și de obicei într-o poziție avantajoasă. Termen introdus de medicul francez Ernest Dupré în 1905.

MITOTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (HIST.) Care aparține mitozei; care se referă la mitoză.

MITOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *mitos* „fir") s. f. (HIST.) Proces de diviziune a celulei, în cursul căreia au loc apariția cromozomilor și împărțirea materialului celular în două celule-fiice, ambele cu același număr de cromozomi. Are cinci faze: interfaza, profaza, metafaza, telofaza; cariochineză.

MITRAL, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. 1. Adj. Care se referă la valvula orificiului auriculoventricular stâng al inimii sau la orice afecțiune datorată unei leziuni a acestei valvule. ✧ *Stenoză m.* v. *stenoză*. 2. S. m. și f. (În limbajul clinic) Persoană ce suferă de o afecțiune a valvulei mitrale.

MITRALIA (< fr., it.) vb. I tranz. A supune (un obiect) tirului de mitralieră.

MITRALIE (< fr., it.) s. f. Proiectil de artilerie cu pereți subțiri, plin cu gloanțe, care explodează la foarte scurt timp după ieșirea din țeava tunului sau a obuzierului.

MITRALIERĂ (< it.) s. f. Armă automată care execută foc continuu sau în rafale, destinată pentru lovirea obiectivelor terestre, marine și aeriene. Inventată în anii '80 ai sec. 19. Există puști-**m.**, **m.** grele (**m.** montate pe afet), **m.** ușoare și **m.** de calibru mare (12,7–14,5 mm). Folosită din primul război mondial.

MITRALIOR (< fr.) s. m. Militar instruit și specializat în trageri cu mitraliera.

MITRĂ[1] (< sl., ngr.) s. f. 1. Acoperământ pentru cap, înalt, ornamentat cu broderii și cu pietre prețioase, purtat de arhierei și de unii arhimandriți și arhiprezbiteri, la slujbele religioase. Este de origine veche-persană. La ortodocși, m. are o formă globulară, iar la catolici, este triunghiulară. Confecționate din țesături fine, cu broderii de aur și aplicații de pietre prețioase, unele **m.** sunt remarcabile opere de artă (ex. **m.** Mitropoliei din București, lucrată din aur la c. 1770 într-un atelier venețian). ✦ Acoperământ al capului la vechile popoare orientale, mai ales la vechii perși. 2. Mic acoperiș construit deasupra coșurilor de fum.

MITRĂ[2] (< ngr.) s. f. (Pop) Uter.

MITRE, Bartolomé (1821–1906), om politic și istoric argentinian. Președinte al republicii (1862–1868). A condus trupele aliate ale Argentinei, Braziliei și Uruguayului în războiul împotriva Paraguayului (1865–1870). Studii („Istoria lui Belgrano și a independenței argentiniene", „Istoria lui San Martin și a emancipării sud-americane").

MITREA, Ilarion (Ilarie) (1842–1904, n. Rășinari, jud. Sibiu), medic, naturalist, călător și explorator român. Primul român care a călătorit în Australia, ca medic pe vasul „Peter Godefroy" și ofițer medic (1866–1867), în corpul expediționar austriac trimis în sprijinul lui Maximilian de Habsburg, împăratul Mexicului, iar apoi (din 1869) în Indiile Olandeze (Indonezia), unde a rămas cu mici întreruperi, timp de 25 de ani. Explorând insulele Java, Kalimantan, Sulawesi (1870–1890) ș.a., a colectat un bogat material geologic, etnografic, botanic și zoologic, donat Muzeului de istorie naturală „Grigore Antipa".

MITRENI, com. în jud. Călărași, situată în Câmpia Mostiștei, pe stg. râului Argeș; 4 864 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul Valea Roșie). Fabrică de conserve din legume și fructe și de supe concentrate. Vestigii ale Culturii Sântana de Mureș (sec. 3–4), în satul **M.** Rezervația forestieră Ciornuleasa (75,2 ha) și rezervație cinegetică (fazani, mistreți, căprioare).

Mitră (1)

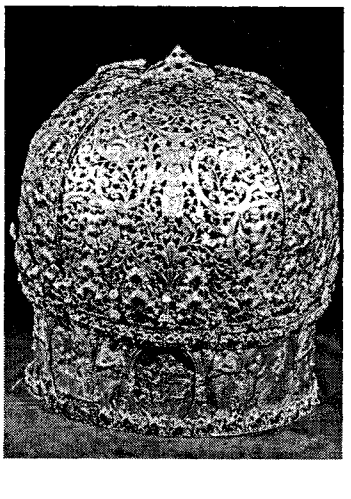

MITRICĂ (< pol.) s. f. Condică a unei biserici în care sunt înregistrate nașterile, căsătoriile, decesele.

MITRIDATE (MITHRIDATES, MITHRADATES), numele a cinci regi ai Parției din dinastia Arsacizilor. Mai importanți: **1. M. I** (171–138 î.Hr.). A pus bazele statului part pe un vast teritoriu de la Amu-Daria la Eufrat. **2. M. II** (123–88 î.Hr.). A restabilit, după o invazie a sciților, granițele statului part, acesta atingând în timpul domniei sale apogeul expansiunii teritoriale.

MITRIDATE (MITHRIDATES, MITHRADATES) VI Eupator, rege elenistic al Pontului (112–63 î.Hr.). Unul dintre marii oameni de cultură ai vremii și ultimul mare om politic al lumii elenistice. Cucerește puterea în urma unei revoluții de palat, după care își execută mama și fratele, instituind o domnie autoritară. Fiindu-i teamă de unele represalii, a învățat să devină imun la otrăvire. Adversar înverșunat al Romei în Asia Mică. A purtat trei războaie împotriva romanilor, extinzându-și autoritatea și asupra țărmurilor de N și V ale Mării Negre. Numeroase cetăți grecești, printre care Tyras, Histria, Tomis și Callatis, i-au recunoscut suzeranitatea, fiind incluse în uniunea mithridatică (sec. 1 î.Hr.). În urma celui de-al treilea război cu romanii (74–63 î.Hr.), **M. VI** a pierdut teritoriile cucerite și s-a sinucis.

MITRIDATIZARE (după fr. *mithridatisation*; {s} n. pr. *Mithridates*) s. f. Imunitate față de o anumită otravă, datorită ingerării ei în cantități progresive. Denumirea termenului provine de la Mitridate VI Eupator, care, potrivit tradiției, din teama de a nu fi otrăvit, s-a obișnuit treptat cu veninul.

MITROFAN (?–1702, n. în Moldova), prelat și tipograf român. Episcop de Huși (1682–1686) și de Buzău (1691–1702). A condus tipografia domnească din București unde a tipărit o serie de lucrări bisericești și cărți grecești. A înființat la Buzău prima tipografie din acest oraș, unde a imprimat „Pravoslavnica Mărturisire a lui Petru Movilă", cele 12 „Mineie", „Octoihul", „Liturghierul" ș.a. Ctitor al schitului Bonțești (Vrancea).

MITROFANOVICI, Vasile (1831–1888, n. Crasna—Bucovina), teolog român. Prof. univ. la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Rector al Universității din Cernăuți (1877–1878).

Deputat în Parlamentul de la Viena (1880–1885). Lucrări de omiletică, liturgică şi pastorală („Omiletica Bisericii dreptcredincioase răsăritene", „Prelegeri academice despre Liturgica Bisericii dreptcredincioase răsăritene").

MITROPOLIE (< sl.) s. f. **1.** Unitate administrativă bisericească ortodoxă, corespunzătoare unei provincii sau unei ţări, care are în frunte un mitropolit. **2.** Biserica şi ansamblul de clădiri anexe care constituie sediul unei mitropolii **(1)**.

MITROPOLIT (< sl., ngr.) s. m. Înalt cleric ortodox, conducător al unei mitropolii, inferior în ierarhia administrativă patriarhului şi superior episcopului. ✧ *M. primat* = primul mitropolit al unei ţări, având reşedinţa în capitală.

MITROPOLITAN, -Ă (< *mitropolit*) adj. Care aparţine mitropoliei sau mitropolitului, privitor la mitropolie sau la mitropolit.

MITROPOULOS [mitropulos], **Dimitri** (1896–1960), dirijor, pianist şi compozitor american de origine greacă. Stabilit în S.U.A. (1936). Prof. univ. la Atena. A dirijat mari orchestre europene şi nord-americane (Orchestra Simfonică din Minneapolis, 1937–1949). Director al Filarmonicii din New York (1949–1958) şi la Metropolitan Opera (1954–1960). Opere („Sora Beatrice"), muzică simfonică, de scenă şi de cameră, lieduri.

MITSCHERLICH [miʃərlik], **Eilhardt** (1794–1863), chimist german. Prof. univ. la Berlin. A descoperit: fenomenul de izomorfism (1818), sulfura monoclinică (1823), acidul selenic (1827); a sintetizat nitrobenzenul (1832) din care a obţinut benzen (1834).

MITTELLANDKANAL [mitelland], canal navigabil în NNV Germaniei, construit în etape, între 1905 şi 1939, care face legătura între Dortmund-Ems-Kanal şi Weser-Elbe-Kanal; 323 km. Pe el se află oraşele Lübbecke, Minden, Wunstorf, Hanovra, Peine, Wolfsburg.

MITTELEUROPA (cuv. german „Europa Centrală"); doctrină politică, folosită de diplomaţia germană care viza unirea Germaniei şi Austriei într-un bloc economic (îndeosebi vamal) şi politic pentru dominarea spaţiului dintre Marea Nordului şi Golful Persic. A apărut după Războiul Franco-German (1870).

MITTERRAND [miterã], **François Maurice Marie** (1916–1996), om politic francez. Prim-secretar al Partidului Socialist Francez (1971–1981). Preşedinte al Republicii Franceze (1981–1995). Vicepreşedinte al Internaţionalei Socialiste (1972–1981). De mai multe ori ministru. Ca preşedinte, a dus o politică economică de austeritate în perioada crizei din anii '80, de diminuare a şomajului şi de relansare a situaţiei social-economice din ţară. Memorii şi eseuri politice.

MITUI (< *mită*) vb. IV tranz. A da cuiva mită.

MIŢĂ (lat. **agnicia*) s. f. Lână cu lungimea de 3–4 cm, provenită de la prima tunsoare a mieilor; lână (de calitate inferioară) tunsă de pe capul, coada şi picioarele oilor. ✦ Fire din blana animalelor, crescute mai lung (şi formând cârlionţi).

MIŢOS, -OASĂ (< *miţă*) adj. (Despre blănuri, obiecte de lână etc.) Cu fire lungi (creţe) şi bogate, cu miţe; păros.

MIŢUI (< *miţă*) vb. IV tranz. A tunde părţial mieii proveniţi din fătări timpurii, când ajung la vârsta de 3–4 luni.

MIUON ({s} *mü*, numele literei greceşti μ) s. m. (FIZ.) Nume dat mezonului μ.

Dimitri Mitropoulos

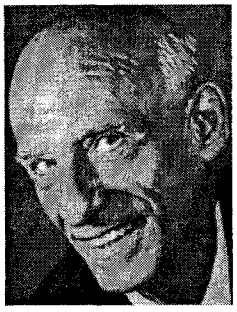

François Mitterand

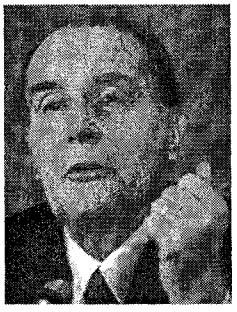

MIX, Tom (pe numele adevărat *Thomas Edwin*) (1880–1940), actor american de film. Iniţial, artist de circ, a interpretat în cinema tipul cow-boy-ului justiţiar şi simpatic, totdeauna dispus la cascadorii, nedespărţit de calul său („La nord de golful Hudson", „Furtul marelui diamant", „Destry călăreşte din nou", „Călăreţul misterios").

MIXA (< *mixaj*) vb. I tranz. A efectua un mixaj.

MIXAJ (< fr., engl.) s. n. (CINEMA) Procedeu de suprapunere pe o singură pistă sonoră a sunetelor corespunzătoare imaginilor unui film (dialoguri, muzică, zgomote).

MIXCO, oraş în partea de S a Guatemalei, suburbie a capitalei ţării, Ciudad de Guatemala; 413 mii loc. (1994).

MIXEDEM (< fr. {i}; {s} gr. *myxa* „mucus" + *oidema* „umflătură") s. n. (MED.) Boală endocrină, congenitală sau dobândită, cauzată de o insuficienţă tiroidiană gravă şi caracterizată printr-un edem dur al ţesutului subcutanat, prin tulburări neuropsihice şi viscerale, prin anemie, hipotermie etc.

MIXER (< fr., engl.) s. n. **1.** (TELEC.) Circuit electronic căruia i se aplică la intrare două semnale de frecvenţe diferite, la ieşire rezultând un semnal de frecvenţă egală cu o combinaţie a frecvenţelor de la intrare. **2.** (IND. EXTR.) Amestecător hidraulic folosit la prepararea laptelui de ciment pentru cimentarea sondelor. **3.** Aparat electric (casnic), având un cuţit-elice cu trei viteze, folosit la amestecarea alimentelor, la prepararea cremelor etc.

MIXOM (< fr.) s. n. Tumoră cu aspect gelatinos, formată prin proliferarea celulelor conjunctive nediferenţiate, de tip embrionar, într-o substanţă fundamentală bogată în mucus. ✧ *M. odontogen* = tumoră dentară bogată în mucus. Invadează deseori ţesuturile moi înconjurătoare şi osul maxilar; este dificil de îndepărtat datorită limitelor sale imprecise.

MIXOMATOZĂ (< fr.) s. f. (MED. VET.) Boală contagioasă a iepurilor de casă, provocată de un virus, manifestată prin inflamarea mucoaselor nazale şi oculare şi prin tumori în diferite regiuni ale corpului.

MIXOMICEŢE (< fr. {i}; {s} gr. *myxa* „mucus" + *mykes* „ciupercă") s. f. pl.

(BOT.) Încrengătură de plante inferioare, saprofite, lipsite de clorofilă, cu corpul format dintr-un plasmodiu gelatinos inform, mobil, alb, galben, roşu etc. *(Myzophyta).* Se hrănesc cu substanţe vegetale în descompunere.

MIXT, -Ă (< fr., lat.) adj., s. f. **1.** Adj. Alcătuit din elemente deosebite; amestecat, eterogen. ✧ *Număr m.* = număr compus din numere întregi şi din fracţii ordinare. **2.** S. f. pl. (IND. EXTR.) Produse miniere naturale, constituite din mai multe minerale concrescute şi care trebuie sfărâmate pentru separarea substanţelor utile. ✦ Produse intermediare care conţin atât materiale utile, cât şi sterile şi care trebuie supuse unor operaţii de concentrare pentru a separa materialul util.

MIXTECI (< fr.) s. m. pl. Populaţie amerindiană din Mexic care trăieşte azi în statele Guerrero şi Oaxaca (c. 200 000 oameni). Primele mărturii despre **m.** datează din sec. 8, aceştia ajungând la o maximă înflorire politică, culturală şi artistică în sec. 10–15. Creaţiile lor artistice au influenţat puternic arta aztecilor. Principalele centre, Monte Albán şi Mitla, erau renumite în arta prelucrării aurului şi în ceramică.

MIXTURĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Amestec eterogen; amestecătură. **2.** Medicament preparat prin amestecarea mai multor substanţe, de obicei sub formă lichidă (ex. tincturile). **3.** (CONSTR.) Amestec de materiale minerale granulare folosit la fabricarea unor mortare, îmbrăcăminţi rutiere etc.

MIZA (< fr.) vb. I tranz. A depune ca miză, a juca pe..., a ponta. ✦ Fig. A se bizui pe..., a conta pe...

MIZANSCENĂ (< fr.) s. f. Realizarea scenică a unui spectacol; punere în scenă.

MIZANTROP, -OPĂ (< fr.; {s} gr. *misein* „a urî" + *anthropos* „om") s. m. şi f. (Rar la f.) Persoană stăpânită de mizantropie; *p. ext.* om neprietenos, necomunicativ, ursuz.

MIZANTROPIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la mizantrop sau la mizantropie; de mizantrop; care denotă mizantropie, determinat de mizantropie.

MIZANTROPIE (< fr., ngr.) s. f. Neîncredere, dispreţ, ură faţă de oameni; tendinţă de a evita societatea, de a se izola de oameni.

MIZAR, stea spectroscopic dublă, de mărime stelară 2,3; a patra ca strălucire din constelaţia Ursa Mare. Formează o pereche optică (nu un sistem binar, ci mai mult o coincidenţă a liniei de observaţie) cu steaua de mărime stelară 4 *Alcor.*

MIZĂ (< fr.) s. f. Sumă de bani pe care o depune, la unele jocuri de noroc, fiecare dintre participanţi. ✦ P. ext. Lucru deosebit de important pentru o persoană sau un grup de persoane, care, uneori, poate constitui obiectul unei dispute.

MIZER, -Ă (< lat., it.) adj. Sărman, nenorocit. ✦ Care denotă o situaţie materială extrem de proastă, mizerabilă; *p. ext.* sărac.

MIZERABIL, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Şi subst.) Ticălos, nemernic, infam. **2.** Care se află într-o stare foarte proastă, vrednic de plâns; lamentabil, jalnic, nenorocit. **3.** De calitate foarte proastă, inferior.

MIZERICORDIE (< lat.) s. f. (Livr.) Îndurare, milostivire; milă[1].

MIZERIE (< lat., fr.) s. f. **1.** Stare de extremă sărăcie; situaţie jalnică, vrednică de plâns. ✦ Aspect exterior care denotă o mare sărăcie, murdărie sau dezordine. **2.** (Mai ales la pl.) Ceea ce decurge dintr-o stare de extremă sărăcie; lipsuri, supărări, griji, necazuri. **3.** (Fam.) Lucru fără valoare, de proastă calitate.

MIZIDE (< fr. {i}) s. n. pl. Ordin de crustacee marine salmastricole şi dulcicole, asemănătoare crevetilor, de c. 3–50 mm lungime *(Mysidacea).*

MIZIL, oraş în jud. Prahova, situat în Câmpia Săratei, la poalele Dealului Istriţa, pe cursul superior al râului Ghighiu; 16 981 loc. (2000). Nod feroviar şi rutier. Fabrici de mobilă, poliuretan, saltele, stofe pentru mobilă şi produse alim. (conserve de legume şi fructe, preparate din carne). Filatură de lână. Centru viticol şi de vinificaţie. Vestigii din Epoca bronzului. Localitatea apare menţionată documentar la 6 iul. 1585, cu numele de Istau. În sec. 18–19, aici a funcţionat o staţie de poştă cu cai *(menzil)* pe drumul dintre Buzău şi Ploieşti, fapt ce a determinat schimbarea numelui localităţii din Istau în **M.** Declarat oraş în 1870. Bisericile Sf. Ioan (1857) şi Adormirea Maicii Domnului (1865).

MIZOFOBIE (< fr.; {s} gr. *mysos* „murdărie" + *phobos* „frică") s. f. Teama exagerată de a se murdări prin atingerea obiectelor; teama de murdărie în general.

MIZOGUCHI [mizoguʧi] **Kenji** (1898–1956), regizor japonez de film.

Kenji Mizoguchi

Creaţia sa este considerată o chintesenţă a spiritului japonez, temele sale predilecte fiind condiţia femeii, contrastele vieţii japoneze, iubirea înfrântă („Cei 47 de ronini", „Povestirile lunii palide după ploaie", „Guvernatorul Sanshō", „Strada rușinii"). Unul dintre marii portretişti ai femeii în film („Fecioara din Oyuki", „Elegia Naniwei", „Dragostea actriţei Sumaku", „Viaţa curtezanei O'Haru").

MIZORAM, stat în NE Indiei (din 1986), la graniţa cu Bangladesh şi Uniunea Myanmar; 21,1 mii km^2; 775 mii loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Aizawl.* Expl. forestiere. Între 1972 şi 1986, a avut statut de teritoriu federal.

MJØSA [mjersa], lac în S Norvegiei, la 56 km NNE de Oslo; 362 km^2; lungime: 105 km; lăţime max.: 15 km; ad. max.: 449 m. În el se varsă râul Lågen şi izv. râul Vorma (afl. al lui Glåma). Importantă zonă turistică (sporturi nautice, pescuit). Pe ţărmul de N se află staţiunea Lillehammer.

MKINVARI v. **Kazbek.**

MLADA BOLESLAV, oraş în Cehia, la 52 km N de Praga; 44,5 mii loc. (1991). Nod feroviar. Constr. de automobile (uzinele „Škoda"). Catedrală (sec. 15). Castel medieval. Fundat în sec. 10.

MLĂDĂ (< sl., bg.) s. f. **1.** Lăstar sau ramură tânără crescută din trunchiul sau din rădăcina unui copac; mlădiţă. **2.** Vegetaţie arborescentă; lăstăriş; pădure tânără şi deasă; *spec.* mlajă **(2).**

MLADENATZ, Gromoslav (1892–1958), economist român. Prof. univ. la Bucureşti. Teoretician al cooperatismului („Tratat general de cooperaţie", „Istoria gândirii cooperative").

MLADENOV, Ştefan (1880–1963), lingvist bulgar. Prof. univ. la Sofia. Specialist în istoria limbii bulgare

(„Istoria limbii bulgare", „Dicționarul etimologic și ortografic al limbii literare bulgare", „Gramatica limbii bulgare").

MLADIN, Nicolae (1914–1986, n. Abrud), prelat și teolog român. Prof. la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. Arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului (1967–1981). Militant pentru cauza ecumenismului, a scris lucrări de morală, predici, monografii („Biserica lui Dumnezeu în lumina Sfintei Scripturi", „Prin sbuciumul vremii. Predici", „Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile", „Samuil Micu Clain teologul", „Studii de teologie morală").

MLAJĂ (< *mladă*) s. f. **1.** (BOT.) Răchită. ✦ Ramură tânără de mlajă **(1)** sau, *p. gener.*, de tei, de salcie etc., folosită la împletitul coșurilor, la legatul viței de vie etc. **2.** Tufiș sau pădurice de mladă **(1)** sau, *p. gener.*, de salcie; mladă **(2)**.

MLAȘTINĂ (< sl.) s. f. Teren lipsit de scurgere, intens umezit prin aportul de apă (din precipitații, pânza freatică, inundații etc.) care depășește evaporația, având o vegetație hidrofilă. Se deosebesc: *m. oligotrofă* (înaltă), alimentată cu apă din precipitații, cu predominarea mușchiului *Sphagnum;* tinov; *m. eutrofă* (joasă), alimentată cu apă din precipitații și din apele subterane, unde crește o vegetație de baltă (rogoz, stuf, papură etc.); *m. mezotrofă*, cu regim intermediar și *m. distrofă*, aproape complet lipsită de substanțe nutritive. În **m.** are loc procesul de formare și de acumulare a turbei, care se poate exploata din **m.** oligotrofe și eutrofe.

MLĂDIA (< *mlădiu*) vb. I **1.** Refl. și tranz. A (se) îndoi (ușor), a (se) legăna într-o parte și în alta. **2.** Tranz. și refl. Fig. (Despre sunete, glas) A (se) modula. **3.** Tranz. și refl. A (se) modela, a (se) adapta; a deveni (sau a face să devină) maleabil.

MLĂDIOS, -OASĂ (< *mlădia*) adj. **1.** Care se apleacă, se îndoaie cu ușurință; flexibil, elastic; (despre ființe) cu mișcări grațioase; suplu, zvelt, mlădiu. **2.** (Despre sunete, glas etc.) Plăcut la auz; melodios; armonios. **3.** Fig. Care cedează, care se adaptează ușor; maleabil, conciliant.

MLĂDIȚĂ (< bg., scr.) s. f. Lăstar, mladă **(1)**. ✦ Fig. Descendent, urmaș.

MLĂDIU, -IE (< *mladă*) adj. Suplu, grațios, mlădios.

MLĂȘTINIȚĂ (< *mlaștină*) s. f. Nume dat plantelor erbacee din genul *Epipactis*, familia orhidaceelor, cu frunze lanceolate și flori albe, roz, verzui și roșii. Crește prin fânețe mlăștinoase, prin păduri umbroase și umede etc.

MLĂȘTINOS, -OASĂ (< *mlaștină*) adj. (Despre un teren) Acoperit de mlaștini; noroios, mocirlos.

Mn, simbol chimic pentru *mangan.*

MNEMOSINA (MNEMOSYNE) (în mitologia greacă), zeița memoriei, fiica lui Uranus și a Geei; mama celor nouă muze, pe care le avea de la Zeus.

MNEMOTAXIE (< fr.) s. f. (ETOL.) Locomoție dirijată de stimuli memoriali, care permite animalului să se reîntoarcă la locul său de hrănire sau de adăpost. Stă la baza fenomenului de *teritorialitate.*

MNEMOTEHNIC, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *mneme* „memorie" + fr. *technique* „tehnic") s. f., adj. **1.** S. f. Ansamblu de procedee care ușurează memorarea și reproducerea unor cunoștințe. **2.** Adj. Privitor la **m. (1)**.

MNESICLES (sec. 5 î.Hr.), arhitect grec. A construit Propileele de pe Acropola Atenei (437–432 î.Hr.).

MNEZIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la memorie.

MNOUCHKINE [mnuʃkin], **Ariane** (n. 1939), regizoare franceză. Creează (1964) renumita companie „Théâtre du Soleil", unde se afirmă ca spirit novator, reușind să creeze un nou raport între actor și text, între public și scenă („Bucătăria" de A. Wesker, „Mefisto" de Klaus Mann, „Richard al II-lea" de Shakespeare, „Tartuffe" de Molière). Filme („Molière").

Mo, simbol chimic pentru *molibden.*

MOACȘA, com. în jud. Covasna, situată în depr. Târgu Secuiesc, pe Râu Negru; 2 094 loc. (2000). Stație de c.f. Creșterea bovinelor. Herghelie (în satul Dalnic) specializată în creșterea rasei Lipițan. Vestigii ale Culturii Precucuteni. Satul **M.** apare menționat documentar în 1332. Plantație de castani, declarată monument al naturii (în satul Pădureni). Biserică fortificată (sec. 14–15), conac (sec. 19) și parc dendrologic (în satul Dalnic).

MOALE (lat. *mollis*) adj. **1.** Care cedează ușor la apăsare (modificându-și forma); *p. ext.* afânat, pufos. ✦ (Substantivat) Partea moale **(1)** a unui lucru. ✧ *Moalele capului* = fontanelă bregmatică; *p. ext.* creștetul capului. ✦ (Despre gură, buze) Cărnos, fraged. ✦ (Despre pâine, cozonac etc.) Proaspăt. ✦ (Despre fructe) Zemos, mălăieț. ✦ Flexibil, elastic. ✦ (Despre pământ) Înmuiat de apă, de umezeală. **2.** (Despre metale, aliaje etc.) Lipsit de duritate. **3.** Fig. (Despre ființe) Fără rezistență, fără putere; debil, slab, plăpând. ✦ Sleit de puteri; istovit, vlăguit. **4.** Fig. (Despre oameni; și adv.) Lipsit de energie, de voință; apatic, bleg, nehotărât, influențabil. ✦ Domol, blând. ✦ (Despre mișcări) Lipsit de vlagă; slab, încet, lent. **5.** Cu suprafața fără asperități; neted. ✦ Catifelat, mătăsos. **6.** (Despre sunete, lumină, culori etc.) Lipsit de stridență, cu intensitate scăzută; domol, potolit. ✧ (LINGV.) *Consoană m.* = consoană palatalizată. *Poziție m.* = poziția unui sunet urmat în cadrul unui cuvânt de o silabă care conține o vocală palatală. ✦ (Despre vreme) Călduț (și umed); *p. ext.* plăcut, blând.

MOAR (< fr.) s. n. Țesătură al cărei aspect imită efectul optic obținut prin suprapunerea a două țesături rare și transparente.

MOARA, com. în jud. Suceava, situată în Pod. Sucevei, pe râul Șomuzu Mare; 4 249 loc. (2000). Reședință com. este satul *Moara Nica.* Biserica armeano-gregoriană Adormirea Maicii Domnului-Hagigadar (1512), în satul Bulai și biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1774), în satul Moara Nica.

MOARA SĂRACĂ v. **Moara Vlăsiei.**

MOARA VLĂSIEI, com. în jud. Ilfov, situată în Câmpia Vlăsiei, pe râul Cociovaliștea; 5 560 loc. (2000). Stații de c.f. (în satele **M.V.** și Căciulați). Fabrică de băuturi răcoritoare. Sericicultură. Până la 17 febr. 1968 s-a numit *Moara Săracă.* Palatul „Ghica" (1822–1828), în stil neoclasic, în satul Căciulați.

MOARĂ (lat. *mola*) s. f. Mașină folosită la mărunțirea, până la obținerea unei pulberi fine, a unor cereale, materiale, minereuri, produse chimice etc.; *p. ext.* instalație care cuprinde asemenea mașini. După modul de construcție se deosebesc: *m. cu bile,* la care măcinarea se produce prin căderea și rostogolirea unor bile metalice; *m. cu discuri* (sau cu pietre), la care materialul se macină între două pietre din care una fixă și alta mobilă; *m. cu ciocane*, care acționează prin lovire; *m. cu cilindru*, care acționează prin presare etc. ✧ Expr. *Ca la moară* = **a)** pe rând, în ordinea sosirii; **b)** într-un continuu du-te-vino. (Livr.) *A se bate* (sau *a se lupta*) *cu morile de vânt* = a întreprinde acțiuni inutile,

imposibil de realizat. ✦ Epitet depreciativ pentru gură sau pentru o persoană care vorbește neîncetat; meliță.

MOARTE (lat. *mortem*) s. f. **1.** Încetare a tuturor proceselor vitale la nivelul țesuturilor și organelor, fază în care sistemul nervos central prezintă leziuni ireversibile și reanimarea nu mai este posibilă; sfârșit al vieții. V. *deces*. La organismele unicelulare, **m.** se manifestă prin diviziunea celulei, care duce la întreruperea existenței individului și la formarea a doi indivizi. **M.** animalelor homeoterme, inclusiv a omului se manifestă prin încetarea respirației și a circulației sangvine. ✧ Loc. *Fără (de) moarte* = **a)** veșnic, nemuritor; **b)** (despre obiecte) foarte durabil. ✧ Expr. *Pe viață și pe moarte* = cu înverșunare, din toate puterile. *Cu moartea-n suflet* = foarte mâhnit, îndurerat; desperat, deznădăjduit. *A se da de ceasul morții* = a depune eforturi desperate. ✧ *M. aparentă* = letargie. *M. clinică* = încetarea funcțiilor vitale ale inimii, a circulației sângelui, respirației și a sistemului nervos central. *M. fiziologică* = **m.** a vârstelor înaintate; deces prin uzură avansată a întregului organism, fără o boală dominantă, determinantă. *M. subită* = **m.** prin microtraumatism (de obicei, șoc) fără leziuni evidente. *M. maternă* = decesul unei femei în timpul sarcinii sau în intervalul de 42 de zile de la naștere. *M. violentă* = **m.** provocată de un factor extern: traumatic, fizic, chimic, mecanic sau psihic. ✦ (DR.) *M. declarată* = situație juridică, creată prin hotărâre judecătorească, a unei persoane dispărute în împrejurări care fac să se prezume moartea sa fizică; **m.** prezumată. *M. fizică constatată* = **m.** constatată prin acte de deces. ✦ (Personificat) Ființă imaginată ca un schelet omenesc cu coasa în mână, care ia viața omului. ✦ Fig. Dispariție. ✦ (REL.) Trecere între două moduri de viață, încetarea definitivă a tuturor funcțiilor corpului neantrenând în mod necesar sfârșitul întregii vieți a omului. Problema este care va fi „celălalt" mod de viață. În religiile orientale, sufletele transmigrează din corp în corp, până la perfecțiunea finală. În religiile monoteiste, sufletele supraviețuiesc în condiții diferite, în funcție de concepțiile despre rai și iad. ✦ *Moartea lui Dumnezeu* = formulă având ca obiect, conform lui Nietzsche, persoana divinității, dar nu și transcendența sa; pe de o parte, ea conține o critică a reprezentărilor antropomorfe ale lui Dumnezeu, pe de altă parte, exprimă încrederea în omul care vrea să se afirme matur și respinge tutela unui părinte. **2.** Omor, ucidere; crimă, asasinat; *p. ext.* masacru. **3.** Ceea ce pricinuiește moartea **(1)** cuiva. **4.** (BOT.) *Moartea puricelui* = plantă erbacee meliferă, din familia compozitelor, cu tulpina păroasă, înaltă de 20–100 cm și flori galbene, dispuse în capitule *(Inula conyza)*. **5.** *Moartea termică a Universului* = teorie elaborată în a doua jumătate a sec. 19 de către unii savanți, care are la bază extinderea neîntemeiată a celui de al doilea principiu al termodinamicii, propriu sistemelor închise, la Univers, considerat sistem deschis.

MOAȘĂ (cf. *moș*) s. f. Femeie cu pregătire specială din personalul mediu sanitar, care asistă și îngrijește femeile la naștere.

MOAȘTE (< sl.) s. f. pl. **1.** (În religia creștină) Rămășițele și obiectele unei persoane considerate sfântă. ✦ P. ext. Veșmânt sau obiect care a aparținut acestei persoane (căruia i se atribuie puteri supranaturale). **2.** P. gener. Corp mumificat; mumie. **3.** Rămășițe ale trecutului.

MOAVIA (Muawiyah ibn Abī Sufyān), calif (661–680), întemeietorul dinastiei Omeiazilor. Guvernator al prov. Siria (din 639), a intrat, începând din 657, în luptă pentru califat cu Ali. A organizat mai multe expediții împotriva Imp. Bizantin (din 669). Remarcabil diplomat și administrator, a stabilit ereditatea califatului și a mutat capitala statului la Damasc.

MOAZĂ (< fr.) s. f. **1.** (CONSTR.) Ansamblu format din două grinzi de lemn strânse între ele cu șuruburi, servind ca element de consolidare a unei construcții de lemn. **2.** (IND. EXTR.) Fiecare dintre grinzile de compartimentare a puțului de extracție care servesc la prelucrarea sarcinilor transmise prin ghidaj de vasele de extracție.

MOBERG [mu:beri], **Carl Artur Vilhelm** (1898–1973), scriitor suedez. Romane configurând realist viața țărănimii („Dați-ne pământ"), opoziția sa față de fascism („Călare noaptea aceasta") și drama emigranților suedezi în America (ciclul „Emigranții", „Vechiul regat", „Țărani pe mare"). Piese de teatru („Odaia fecioarei").

MOBIL, -Ă (< fr.; lat. *mobilis* „mobil, care se mișcă") adj., s. n. **1.** Adj. Care se mișcă sau care poate fi mișcat dintr-un loc într-altul. ✦ S. n. Corp în mișcare. **2.** Adj. Nestabil; schimbător, variabil. ✧ *Substantiv m.* = substantiv care își poate crea formă de feminin de la cea de masculin, sau formă de masculin de la cea de feminin. **3.** S. n. (În psihologie și etică) Imbold care determină pe cineva la o acțiune; motiv; impuls. **4.** S. n. (În sculptură) Operă de artă constând în asamblarea unor forme de lemn sau metal, legate între ele cu sârme sau cabluri, în așa fel încât cea mai ușoară atingere determină mișcarea lor tridimensională, într-o permanentă schimbare a planurilor și a culorilor. Inventat de A. Calder (1932) a fost denumit astfel de M. Duchamp.

MOBILA (< *mobilă*) vb. I tranz. A aranja sau a înzestra cu mobila necesară o încăpere sau o locuință.

MOBILĂ (< fr., it., germ.) s. f. Ansamblu de obiecte din lemn, metal sau din alt material, având o funcție determinată, destinat amenajării interiorului încăperilor (**m.** de dormitor, de bucătărie, de birou etc.). ✦ (DR.) *Mobile și obiecte ale gospodăriei casnice* = parte a moștenirii lăsate de o persoană căsătorită care, dacă nu există descendenți, se cuvine exclusiv soțului supraviețuitor (sau soției supraviețuitoare) și nu trebuie împărțită și cu ceilalți moștenitori (ascendenți sau colaterali).

MOBILE [moubi:l] 1. Golf în partea de N a G. Mexic, adâncit pe o lungime de 56 km în interiorul statului Alabama (S.U.A.); lățime: 13–19 km. În el se varsă fl. Alabama. Aici a avut loc (5–23 aug. 1864) o bătălie navală în timpul Războiului de Secesiune. **2.** Oraș în SSE S.U.A. (Alabama), pe țărmul de NV al golfului omonim; 204,5 mii loc. (1994). Port. Aeroport. Metalurgia aluminiului. Constr. navale, produse textile și chimice; fabrici de ciment, de prelucr. a lemnului, de celuloză și hârtie. Rafinărie de petrol. Universitate (1963). Vizitat de coloniști francezi (1702), a devenit capit. Louisianei (1702–1720).

MOBILIAR, -Ă (< it., fr.) adj. (Despre bunuri sau averi) Care poate fi transportat; mobil. ✧ (FIN.) *Valori mobiliare* = instrumente negociabile emise în formă materială sau evidențiate prin înscrieri în cont, care conferă deținătorilor lor drepturi patrimoniale asupra emitentului, conform legii și în condițiile specifice de emisiune a acestora. Valorile mobiliare pot fi financiare derivate sau orice alte titluri de credit.

MOBILIER (< fr.) s. n. Ansamblul mobilelor dintr-o încăpere. ✦ Ansamblul mobilelor caracteristic unui stil sau unei epoci.

MOBILITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Capacitatea de a fi mobil **(1)**, de a-și schimba locul sau poziția; proprietatea de a fi mișcat, deplasat. ✦ Ușurință în mișcări; vioiciune, degajare. ✦ Capacitate a feței de a-și schimba ușor expresia. ✦ Nestatornicie, instabilitate.

✦ Schimbare, transformare; variabilitate. **2.** (FIZ.) Mărime egală cu viteza unei particule, într-un câmp de forță având valoare egală cu unitatea. **3.** (FIZIOL.) *M. funcțională* = vitalitate. **4.** *M. a populației* = schimbare a unor caracteristici ale populației cum sunt domiciliul stabil, profesiunea sau clasa socială, în decursul unei perioade, ca urmare a influenței diferiților factori social-economici. *M. socială* = schimbarea poziției unor grupuri sociale sau a unor indivizi în cadrul unor structuri și al unui complex de împrejurări date, fie prin trecerea acestora dintr-o categorie sau pătură într-alta, fie prin deplasarea lor în cadrul aceloraşi categorii sau clase sociale. *M. profesională* = ansamblu al deplasărilor în structura și dinamica profesiunilor și specialităților corespunzătoare, sub influența progresului tehnico-științific și a diviziunii sociale a muncii.

MOBILIZA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A trece forțele armate la starea de război prin completarea efectivelor cu rezerviști și dotarea corespunzătoare cu tehnică de luptă. ✦ A chema (pe cineva) cu un anumit scop; a convoca, a întruni. ✦ A antrena o colectivitate la o acțiune de interes general. **2.** Refl. A-și impune un efort sau o concentrare maximă pentru realizarea unui scop, a unei acțiuni etc.

MOBILIZABIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi mobilizat.

MOBILIZARE (< *mobiliza*) s. f. (MED.) **1.** Punerea în mișcare a unuia sau a mai multor membre sau articulații. Poate fi activă (executată de către subiect) sau pasivă (cu ajutorul unui terapeut). **2.** Eliberarea unui organ sau a unei structuri organice de aderențele sale. **3.** Transformarea substanțelor de rezervă din organism în substanțe utilizabile (ex. m. glicogenului care este transformat în glucoză).

MOBILIZATOR, -OARE (< *mobiliza*) adj. Care mobilizează **(2)**, care poate să mobilizeze; antrenant, stimulator.

MÖBIUS, August Ferdinand (1790–1868), matematician și astronom german. Prof. la Leipzig și director al Observatorului astronomic (din 1848). Lucrări de geometrie, teoria numerelor, mecanică teoretică, mecanică cerească, optică („Elemente de mecanică a Cerului"). A inventat în topologie o suprafață cu o singură față *(banda lui M.)*.

MÖBIUS, Karl August (1825–1908), zoolog și ecolog german. Prof. la Kiel. Director al Muzeului de Istorie Naturală din Berlin (1887–1905). Unul dintre pionierii studiilor de ecologie; a creat noțiunea de *biocenoză* (1877), devenită un concept central al acestei științe.

MOBUTU SÉSÉ SÉKO KUKU NGBENDU WA ZA BANGA (Joseph-Désiré Mobutu) (1930–1997), mareșal și om politic congolez. Președinte fondator al partidului Mișcarea Populară a Revoluției (din 1967). Președinte al Zairului (azi R.D. Congo, 1965–1997) și prim.-min. (1966–1977). A patronat un regim totalitar corupt, bazat pe exacerbarea cultului personalității, fapt ce a condus la declanșarea unei revolte populare soldate cu înlăturarea sa de la putere.

MOBUTU SÉSÉ SÉKO, lac tectonic în E Africii (Marele Graben Est-African), la granița dintre R.D. Congo și Uganda, la 619 m alt.; 5,3 mii km². Ad. max.: 51 m; lungime: 180 km; lățime max.: 48 km. Salinitate: 7‰. Aici își are obârșia unul dintre izvoarele Nilului (Bahr-el-Jebel). Pescuit. Navigație. Descoperit de exploratorul britanic Sir Samuel White Baker (1864). Până în 1973 s-a numit: *Albert (Albert-Nyanza)*, iar din 1998 a revenit la această denumire.

MOÇAMBIQUE v. **Mozambic**.

MOCAN (< *moacă*, pop. „măciucă") s. m. Locuitor din regiunile muntoase (în special ale Transilvaniei), care posedă turme de oi; *spec.* cioban din aceste regiuni.

MOCANCĂ (< *mocan*) s. f. Femeie originară dintr-o regiune de munte (în special din Transilvania); soție sau fiică de mocan.

MOCANU, Diana (n. 1984, Brăila), înotătoare română. Dublă campioană olimpică la 100 m și 200 m spate (Sydney, 2000). Prima campioană olimpică din istoria natației românești.

MOCANU, Petru (n. 1931, Brăila), matematician român. M. coresp. al Acad. (1992), prof. univ. la Cluj-Napoca. Lucrări didactice, monografii, studii în domeniul teoriei geometrice a funcțiilor analitice, în special a funcțiilor univalente („Analiză matematică. Funcții complexe", „Analiza complexă. Aspecte clasice și moderne", „Asupra razei de stelaritate a funcțiilor univalente").

MOCASIN (< fr.) s. m. **1.** Încălțăminte din piele netăbăcită, purtată de amerindieni. **2.** Încălțăminte din piele, foarte suplă, cu talpa plată.

MOCĂI vb. IV intranz. și refl. (Pop.) **1.** A lucra încet și fără spor; a (se) moșmondi. **2.** A pierde vremea cu nimicuri, a tândăli.

MOCĂNAȘ (< *mocan*) s. m. **1.** Diminutiv al lui mocan. **2.** (La pl.; art.) Dans popular cu caracter dramatic, inspirat din viața pastorală, răspândit în trecut în anumite zone din Moldova și Dobrogea; melodia corespunzătoare acestui dans.

MOCĂNEȘC, -EASCĂ (< *mocan*) adj. s. f. **1.** Adj. Privitor la mocani, de mocan, specific mocanilor. **2.** S. f. art. Numele unui dans popular românesc asemănător cu hora; melodia corespunzătoare acestuia.

MOCĂNIȚĂ (< *mocan*) s. f. **1.** Mocancă. **2.** (Fam.) Tren de linie îngustă care circulă în regiunile de munte.

MOCCA (MOCHA, MOKHA, MOKKA, AL-MUKHĀ), oraș în SV Republicii Yemen, port la Marea Roșie; c. 10 mii loc. Centru comercial (activitate cunoscută încă din sec. 16, dar care a stagnat în ultimii ani). Important centru pentru exportul de cafea. A dat numele unei celebre cafele bogată în cofeină.

MOCEALOV, Pavel Stepanovici (1800–1848), actor rus. Reprezentant de seamă al romantismului în teatrul rus. Repertoriu din dramaturgia clasică rusă („Prea multă minte strică") și universală („Regele Lear", „Hamlet", „Othello", „Hoții", „Intrigă și iubire").

MOCHA v. **Mocca**.

MOCHETĂ (< fr.) s. f. Material textil pluşat, cu urzeală de lână și cu bătătură de in, cânepă sau material plastic, folosit ca stofă de mobilă sau pentru covoare.

Petru Mocanu

Diana Mocanu

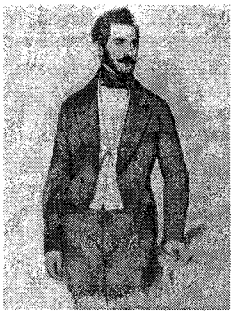

Andrei Mocioni

MOCIONI (MOCSONYI), familie de oameni politici români din Banat. Mai importanți: **1. Petru M.** (1807–1858, n. Budapesta), participant la congresele bisericești care luptau pentru independența Bisericii Ortodoxe Române. Membru al unor delegații la Viena, care cereau drepturi pentru românii din Imp. Habsburgic. Asasinat la Budapesta. **2. Andrei M.** (1812–1880), frate cu **M. (1)**. Acad. (1866). Membru al Senatului imperial de la Viena (1860–1867) în timpul „regimului liberal", calitate în care a susținut reorganizarea statului pe principii naționale. Luptător pentru emanciparea românilor din Imp. Habsburgic; a trimis împăratului un memoriu cu 12 000 de semnături, prin care cerea declararea Banatului ca provincie aparte sau alipirea lui la Transilvania. Împreună cu Andrei Șaguna, a susținut înființarea mitropoliei române. **3. Alexandru M.** (1841–1909), nepot al lui **M (1)** și **M. (2)**, unul dintre conducătorii luptei de emancipare a românilor din Banat și din V Transilvaniei; deputat în Parlamentul de la Budapesta (1865–1874). Primul președinte al Partidului Național al Românilor din Banat și Ungaria (creat în 1869) și unul dintre promotorii unirii acestuia cu Partidul Național Român din Transilvania. Președinte al organizației culturale ASTRA (1901–1903). Primul președinte al băncii *Albina*.

MOCIRLĂ (cf. bg. *močilo*) s. f. Întindere de apă stătătoare, plină de noroi și mâl; noroi mare, adânc. ✦ Fig. Decădere morală, corupție; mediu decăzut.

MOCIRLOS, -OASĂ (< *mocirlă*) adj. Mlăștinos, noroios, mâlos.

MOCIU, com. în jud. Cluj, situată în Câmpia Fizeșului; 3 744 loc. (2000). Satul **M.** apare menționat documentar în 1219. În satul Crișeni a fost descoperit (1965) un tezaur, alcătuit din 82 monede din argint, datând din a doua jumătate a sec. 3 î.Hr. Biserici în satele Boteni (sec. 13, cu modificări gotice din sec. 15 și baroce din sec. 18) și Chesău (sec. 15–16, cu arhitectură gotică). Biserică de lemn cu hramul — Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, în satul Crișeni (1791).

MOCNI (< sl.) vb. IV intranz. **1.** (Despre foc) A arde înăbușit, fără flacără. **2.** Fig. A nutri în ascuns sentimente de ură, de revoltă etc., a sta gata să izbucnească. **3.** Fig. A sta inactiv; a vegeta.

MOCNIT, -Ă (< *mocni*) adj. **1.** (Și adv.) (Care arde) înăbușit, înfundat. **2.** Fig. Închis în sine, tăcut, nemulțumit, posomorât. ✦ (Despre sentimente, manifestări ale oamenilor) Reținut, ascuns, tăinuit. ✦ Lipsit de vioiciune; inactiv. **3.** Fig. Apăsător, trist. **4.** (Despre ploaie; și adv.) Încet și liniștit, dar persistent.

MOCULESCU, Horia (n. 1937, Râmnicu Vâlcea), compozitor român de muzică ușoară. Carieră de interpret. Muzică de film și de televiziune („Pistruiatul"), spectacole de revistă; autor de șlagăre („De-ai fi tu salcie", „Nu te enerva" etc.).

MOD (< lat., it.) s. n. **1.** Fel, chip (de a fi, de a se manifesta, de a se desfășura al unei activități). ✧ (LINGV.) *Adverb de m.* = adverb care arată felul cum se desfășoară acțiunea, cum este starea sau însușirea exprimată de verb. *Complement circumstanțial de m.* = complement circumstanțial care arată cum sau în ce măsură se desfășoară ori apare la un moment dat o acțiune, o stare sau o însușire. *Propoziție circumstanțială de m.* = propoziție subordonată care arată felul cum se desfășoară acțiunea din regentă sau cum se înfățișează o calitate din regentă. ✦ Procedeu, modalitate, metodă. **2.** *M. de viață (de trai)* = fel de a concepe și a trăi viața; conținutul și formele specifice de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale ale diferitelor grupuri sociale, în funcție de nivelul de trai, de tradiții, obiceiuri și mentalități. **3.** (LINGV.) Categorie gramaticală, specifică verbului, prin care se exprimă felul cum prezintă vorbitorul acțiunea; fiecare dintre formele flexionare ale verbului prin care se exprimă această categorie. **4.** (MUZ.) Sistemul raporturilor dintre sunetele muzicale, care determină dependența sunetelor instabile de cele stabile (ex. **m.** major și minor). În afara muzicii tonale există numeroase alte moduri (ex. **m.** grecești, gregoriene, bizantine, indiene, populare românești etc.). V. *gamă, tonalitate.* **5.** (LOG.) *M. silogistic* = forma concretă pe care o ia fiecare *figură silogistică* în funcție de calitatea și de cantitatea premiselor; deoarece unele dintre combinațiile posibile contravin regulilor silogismului, rămân 19 *m. s.* valide.

MODAL, -Ă (< fr., germ.) adj. **1.** (LINGV.) Care aparține modului **(3)**, care se referă la mod. **2.** (LINGV.) Care se referă la mod **(1)**, care indică modul; de mod. **3.** (MUZ.) Care se referă la mod **(4)**.

MODALITATE (< fr.) s. f. **1.** Procedeu, mijloc, metodă folosită pentru realizarea unui scop; mod **(1)**, manieră **(1). 2.** (LOG.) Felul în care poate fi caracterizat adevărul unei propoziții (necesar sau contingent, posibil sau imposibil). **3.** (DR.) Element suplimentar adăugat unui act juridic, ce constă într-o împrejurare viitoare care poate influența fie însăși existența raportului juridic stabilit între părți, fie poate afecta doar executarea obligațiilor și exigibilitatea drepturilor părților. Actele juridice cu titlu gratuit mai pot fi afectate și de **m.** numită sarcină, care constă într-o obligație impusă de dispunător gratificatului, a cărei neîndeplinire îndreptățește pe dispunător să ceară revocarea judecătorească a donației sau legatului testamentar. Alte elemente suplimentare ce constituie *m. ale obligațiilor* pot privi fie obiectul acestora (putând exista unele obligații alternative, sau altele facultative) sau subiectele plurale ale acestora, în care obligațiile pot fi conjuncte și divizibile, sau pot fi indivizibile, ori solidare (fie activ, fie pasiv).

MODĂ (< it., germ., fr., ngr.) s. f. Ansamblu de gusturi, preferințe, deprinderi care predomină la un moment dat într-un mediu social, privind îmbrăcămintea, ținuta, comportarea. ✧ Loc. *La modă* = **a)** care corespunde gustului, care se folosește frecvent la un moment dat; modern, actual; **b)** (despre oameni) care are un mod de comportare conform gustului și preferințelor unui anumit mediu social, la un moment dat. ✧ Expr. *De modă veche* = **a)** depășit, demodat, desuet, care nu mai corespunde gustului de moment; **b)** (despre oameni) cu concepții vechi, depășite, cu principii învechite. *Casă de m.* = atelier (de lux) în care se confecționează îmbrăcăminte la comandă. *Revistă de m.* = revistă în care sunt publicate modele noi de îmbrăcăminte și încălțăminte.

MODEL (< fr., it. *ỉ*) s. n. **1.** Tot ceea ce servește sau poate servi ca obiect de imitație; *p. ext.* exemplu, pildă. ✦ Ceea ce întrunește calitățile tipice ale unei categorii; tip reprezentativ; prototip. **2.** (În știință și tehnică) Sistem construit în vederea studierii unui alt sistem complex, cu care prezintă analogie din anumite puncte de vedere. **M.** pot fi *ideale*, când este

vorba de o reprezentare sau construcție logică-matematică (ex. **m.** nucleului atomic) sau *materiale* (ex. macheta unei nave). ✧ *M. matematic* = sistem matematic cu ajutorul căruia pot fi studiate proprietățile unui alt sistem din natură sau un alt sistem teoretic din anumite puncte de vedere *(matematice). M. economic* = reprezentare formală, simbolică a unui fenomen sau proces economic. *M.e.* sunt, de regulă, modele matematice și se împart în două categorii principale: *microeconomice* și *macroeconomice*. Dintre **m.** macroeconomice, cele ale creșterii economice evidențiază relațiile dintre resursele economice alocate și oferta agregată (v. *econometrie*). **3.** Obiect reprezentând tipul original, după care sunt reproduse obiecte de același fel. ✦ (METAL.) Obiect (de lemn, de metal) având o anumită formă, ce, prin imprimare într-un material plastic, formează un tipar după care, prin turnare, se realizează alte obiecte de aceeași formă. **4.** Persoană care pozează unui sculptor sau unui pictor.

MODEL [mɔdəl], **Walther** (1891–1945), feldmareșal german. Participant la primul război mondial, a devenit după preluarea puterii de către Adolf Hitler unul dintre fidelii săi. A comandat mari unități de blindate germane pe Frontul de Est, în bătălia Moscovei (dec. 1941–febr. 1942) și în cea de la Kursk-Orel (iul.–aug. 1943). Pe Frontul de Vest, a respins atacurile Aliaților la Arnhem (sept. 1944), dar a fost înfrânt în bătălia pentru Ruhr (mart.–apr. 1945). S-a sinucis.

MODELA (< fr., it.) vb. I tranz. A executa din pământ, ceară sau alte materiale plastice o formă oarecare; a efectua operația de modelare. ✦ Fig. A educa, a forma, a influența o persoană după anumite principii.

MODELAJ (< fr.) s. n. Modelare **(2, 3)**.

MODELARE (< *modela*) s. f. **1.** Acțiunea de a modela. **2.** (În știință și tehnică) Metodă de studiu bazată pe folosirea *modelelor*; reproducerea schematică a unui obiect sau sistem sub forma unui sistem similar sau analog, efectuat în scopul studierii sistemului original; modelizare. ✦ Reproducere schematică a unui obiect sau sistem, pentru a-i putea studia comportarea și a modifica, în consecință, unele dimensiuni sau caracteristici ale prototipului; modelaj. ✦ Confecționarea de modele **(2). 3.** Reproducere în relief a formelor (planuri, volume) în sculptură și încercarea de a le sugera în pictură; modelaj. **4.** (ARTĂ POP.) Operație prin care se dă formă lutului. În arta populară românească se practică trei tipuri de **m.**: *cu mâna* (la vasele în suluri, la fluierici și la realizarea ornamentelor în relief), *cu roata* (la vasele din lut) și *în tipar* (la cahle, în Transilvania). **5.** *Modelarea reliefului* = ansamblul proceselor de eroziune și de acumulare care schimbă necontenit înfățișarea reliefului. După agentul principal, deosebim: *m. fluvială, m. nivală* și *m. eoliană*.

MODELATOR (< *modela*) s. m., s. n. **1.** S. m. Persoană care execută lucrări decorative din materiale plastice. **2.** S. m. Meseriaș care execută, după un model dat, modelări de motive pentru mulajele necesare multiplicării. **3.** S. n. Unealtă pentru modelare.

MODELEU (< fr.) s. n. Relief al formelor în sculptură și crearea impresiei de relief într-o pictură.

MODELIZARE (< *model*) s. f. Modelare **(2)**.

MODELOR (< fr.) s. n. Lucrător care confecționează modele **(2)**.

MODELU, com. în jud. Călărași, situată în Câmpia Bărăganului, pe brațul Borcea al Dunării; 10 830 loc. (2000). Creșterea porcinelor. Pescuit. Mănăstirea Radu Negru (de călugări), înființată în anii 1992–1995, cu biserica Sf. Gheorghe (1903–1913, restaurată în 1989–1990).

MODEM (< fr., engl.; prescurtare de la *mo*dulator–*dem*odulator) s. n. (INFORM.) Dispozitiv electronic utilizat în telecomunicații și în transmiterea datelor, care asigură modularea semnalelor emise și demodularea semnalelor primite. Permite, în special, schimbul de informații rapide între ordinatoare prin rețeaua telefonică. **M.** performante transmit datele cu o viteză de 150–2 500 de biți/secundă.

MODENA, oraș în Italia (Emilia-Romagna); 175,2 mii loc. (1997). Nod de comunicații. Metalurgie. Constr. de automobile (uzinele firmei „Ferrari"), de tractoare, autobuze, material rulant, mașini agricole, mașini-unelte și tipografice; ind. electrotehnică, chimică, a pielăriei și încălțămintei, de prelucr. a lemnului, cimentului, tutunului, textilă

Modena

Palatul ducal

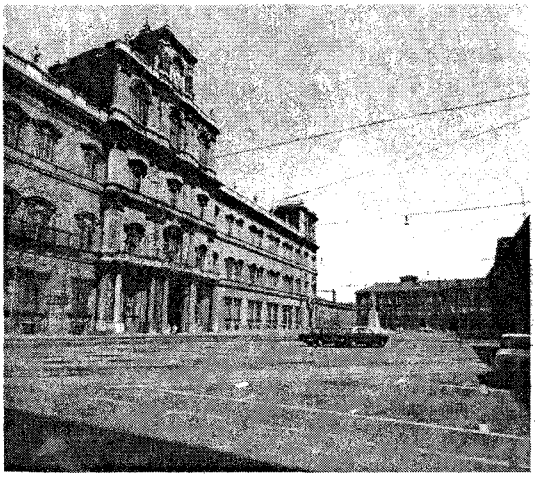

Catedrala romanică

și alim. Piață agricolă. Universitate (1175). Academie de arte și literatură (1680). Oraș vechi, cu multe monumente: Primăria (1194, renovată în 1624), catedrală romanică (1099–1323), bisericile San Pietro (1476–1506), San Domenico (1708–1731), Santa Maria (1717–1719), Palatul ducal (sec. 17). Muzee. Centru turistic. Vechi oraș celtic, apoi roman *(Mutina)*, alipit la Toscana (961–1115). Aflat în stăpânirea familiei d'Este (1288–1859, cu întreruperi), a devenit (1598) capitala ducatului omonim creat în 1452. S-a unit cu Regatul Sardiniei (1860).

MODENATURĂ (< fr.) s. f. Denumire dată diferitelor muluri profilate care decorează un element de arhitectură (ex. **m.** cornișei).

MODERA (< fr., lat.) vb. I **1.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni mai cumpătat; a (se) stăpâni, a (se) înfrâna; a (se) tempera. **2.** Tranz. A micșora, a reduce; a împuțina. **3.** Tranz. (FIZ.) A micșora de la nivelul la care sunt produși prin fisiune până la nivelul termic energia neutronilor dintr-un reactor nuclear prin ciocniri cu atomii anumitor substanțe puțin absorbante. **4.** A conduce, la o emisiune de radio sau televiziune, la o dezbatere publică etc., un dialog prin întrebări adecvate, adresate participanților și prin ponderarea intervențiilor acestora.

MODERAT, -Ă (< *modera*) adj. **1.** De mărime sau intensitate mijlocie; micșorat; redus. ✦ (Despre prețuri) Convenabil, nu prea mare. **2.** Ponderat, cumpătat.

MODERATO (cuv. it.) adv. (Indică modul de executare a unei lucrări muzicale) În tempo mai rapid decât andante și mai lent decât allegro.

MODERATOR, -OARE (< fr., lat., it.) adj., s. *m.* și *f.*, s. *n.* **1.** Adj., s. m. și f. (Element) care moderează, potolește, frânează. **2.** S. m. Persoană care moderează cu imparțialitate o dezbatere publică, o masă rotundă, o emisiune radio sau de televiziune cu mai mulți participanți. **3.** S. n. Dispozitiv de siguranță care reduce automat viteza unui mecanism. **4.** S. n. (FIZ.) Substanță folosită pentru micșorarea energiei neutronilor la reactoarele nucleare (ex. grafitul, apa grea, apa obișnuită, unii compuși ai beriliului etc.).

MODERAȚIE (< fr., lat., it.) s. f. Însușirea de a fi moderat; atitudine moderată; cumpătare, măsură.

MODERN, -Ă (< fr., it.; lat. med. *modo* „recent, chiar acum") adj. **1.** Care aparține epocii actuale, care ține de prezent sau de trecutul apropiat; nou, recent; care corespunde stadiului actual al progresului; care este diferit de tradiție, prin opoziție cu care **m.** se și definește ca atitudine demitizantă, refractară convențiilor și dogmelor. ✧ *Limbă m.* = limbă vorbită în zilele noastre sau într-o epocă apropiată nouă. *Epoca m.* = perioadă începând după Renaștere, care cuprinde cele trei secole (16, 17 și 18) numite clasice. ✦ (Despre învățământ, clase, licee etc.) Care pune accentul pe studiul limbilor și al disciplinelor umanistice; umanistic. **2.** Care este în concordanță cu moda zilei; la modă.

MODERNISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Preferință față de tot ceea ce este nou, modern. **2.** Nume generic dat mișcărilor, tendințelor, experimentelor literare și artistice novatoare, manifestate începând din ultimele decenii ale sec. 19 până în cea de-a doua jumătate a sec. 20 și caracterizate prin exacerbarea modernității, respingerea tradiționalismului și academismului și prin proclamarea exclusivistă a unor noi principii de creație. Cuprinde simbolismul, expresionismul, constructivismul și curentele de avangardă. În literatura română, **m.** este asociat îndeosebi ideologiei literare lovinesciene, care preconiza integrarea tradiției într-o formulă estetică sincronă cu spiritul timpului. **3.** (REL.) Denumire sub care au fost condamnate, în 1907, de către Biserica romano-catolică orientările progresist-liberale care încercau să înnoiască dogmatica, știința Bibliei și eclesiologia catolică; cei mai de seamă reprezentanți: A.F. Loisy în Franța, G. Tyrrell în Anglia și R. Murri în Italia.

MODERNIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține modernismului, privitor la modernism. **2.** S. m. și f. Adept al modernismului.

MODERNITATE (cf. fr. *modernité*) s. f. Caracterul a ceea ce este modern. ✦ Calitate a unui autor sau a unei opere de a fi moderne; în concordanță cu spiritul și grila de valori moderne. ✦ Ansamblul trăsăturilor care definesc epoca sau spiritul modern.

MODERNIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A adapta la realitățile, la cerințele prezentului; a înnoi; a face să corespundă stadiului contemporan al progresului. ✦ A modifica un text, o ediție etc. pentru a fi în conformitate cu normele limbii actuale. **2.** A înzestra (o fabrică, o uzină etc.) cu instalații și utilaje moderne **(1)**; a înlătura uzura și a apropia parametrii tehnici și economici ai utilajelor de tip mai vechi de parametrii utilajelor moderne, prin lucrări de îmbunătățire a echipării lor, efectuarea de modificări constructive etc. ✦ A modifica un proces tehnologic (cu schimbarea utilajelor, a dispozitivelor, a metodelor de lucru etc.) pentru a-l face să corespundă realizărilor tehnice curente.

MODERN-STYLE [modən stail] (loc. engl.) s. n. Stil în artele decorative, dezvoltat în Marea Britanie în perioada 1895–1910 și caracterizat prin fantezie exuberantă, prin predominarea elementelor de inspirație florală, cu contururi pline de grație. **M.-S.** a avut ca echivalent curentele: *Jugendstil* (Germania), *Art Nouveau, Style 1900* (Franța), *Secession* (Austria), stil „Floreale" (Italia), stil „Joventud" (Spania). V. și *Arta* 1900 (sau *Arta nouă*).

MODEST, -Ă (< lat., fr., it.) adj. **1.** Lipsit de îngâmfare, nepretențios; *p. ext.* măsurat în comportare și în pretenții. ✦ Simplu, neimpozant. **2.** De valoare redusă, ieftin, neînsemnat, mediocru.

MODESTIE (< lat., fr., it.) s. f. Însușirea de a fi modest; discreție și rezervă în modul de a vorbi despre sine și de a se comporta față de alții. *Falsă m.* = apreciere rezervată și chiar nedreaptă privind propria persoană, dar lipsită de sinceritate, întrucât are ca scop mai mult sau mai puțin conștient să provoace flatări din partea celorlalți.

MODIANO [modjanǫ], **Patrick** (n. 1945), scriitor francez. Romane într-un stil de mare simplitate, descriind ambianța Parisului ocupat de naziști („La Place de l'Étoile"), apoi lucrări relevând o sensibilitate rănită („O tinerețe") sau de reevocare existențială („Rond de noapte", „Strada prăvăliilor obscure", „Duminici de august", „Un circ trecut", „Câine de primăvară", „Dora Bruder").

MODIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Neînsemnat, de mică valoare (ex. preț **m.**, resurse **m.**).

MODIFICA (< lat.) vb. I tranz. A schimba (aspectul, forma etc.); a prefface, a transforma; a îndrepta, a corecta, a rectifica.

MODIFICARE (< *modifica*) s. f. **1.** Acțiunea de a modifica și rezultatul ei; schimbare, transformare; modificație. **2.** (METAL.) Procedeu de îmbunătățire a structurii unor aliaje prin adăugarea unor mici cantități de modificatori **(2)** puțin înainte de turnare.

MODIFICATOR, -OARE (< fr., lat., it.) adj., s. m. **1.** Adj. Care modifică,

care transformă. **2.** S. m. Adaos folosit la elaborarea fontei sau a altor aliaje pentru îmbunătățirea structurii (ex. carbură de siliciu, aluminiu, magneziu etc.). **3.** (GENET.) Genă care schimbă funcția unei alte gene situate pe un locus diferit.

MODIFICAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Modificare **(1)**. ✧ *M. alotropică* v. *alotropic*. **2.** (BIOL.) Variație neereditară provocată de influența condițiilor de mediu (temperatură, umiditate ș.a.) reprezentând diverse fenotipuri ale aceluiași genotip.

MODIGLIANI [modiλani], **Amedeo** (1884–1920), pictor și sculptor italian. Din 1906 a lucrat la Paris. Influențat în pictură de Cézanne, iar în sculptură de Brâncuși, care l-a îndrumat spre o stilizare expresivă („Cap de femeie"). Nuduri și portrete realizate cu o linie sigură, delicată și flexibilă, în care formele alungite, distorsionate și stilizate după un canon propriu, dau chipurilor un aer detașat, elegant, languros și melancolic („Fetița în albastru", „Portretul poetului Max Jacob", „Portretul lui Zborowski", „Nud culcat", „Elvira").

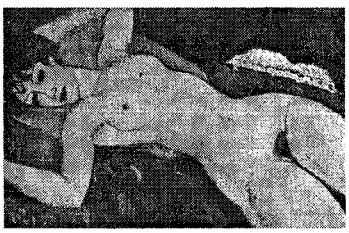

„Nud culcat"
Amedeo Modigliani

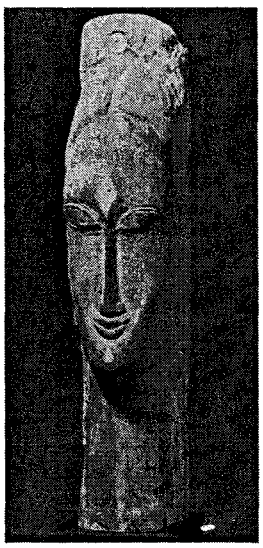

„Cap de femeie"

MODIGLIANI [modiλani], **Franco** (n. 1918), economist american de origine italiană. Contribuții la revizuirea teoriei keynesiste prin relevarea importanței preferințelor pentru lichiditați. Împreună cu M.H. Miller, a elaborat o teorie asupra irelevanței politicii dividendelor într-o piață perfectă și a analizat într-o nouă viziune structura capitalului unei companii („Preferința pentru lichiditate și teoria dobânzii și banilor", „Economisiri, deficite, inflație și teoria financiară"). Premiul Nobel pentru economie (1985).

MODILION (< it., fr.) s. n. (ARHIT.) Consolă mică din piatră, cu două volute, plasată sub cornișă; foarte mult folosită în arhitectura romanică.

MODISTĂ (< fr.) s. f. Femeie care confecționează sau vinde pălării de damă, precum și diverse accesorii folosite ca podoabă.

MODOLA, Doina (n. 1947, Cluj), teatrolog român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Studii consacrate dramaturgiei românești și metamorfozelor din teatrul contemporan („Dramaturgia românească: 1908–1918", „Lucian Blaga și teatrul. Insurgentul", „Actor pe scena lumii — Printemps de la Liberté").

MODO TRANSILVANO, denumire sub care este cunoscută, în documentele medievale (începând cu 1508), tehnica specială de decorare a pieselor de argintărie, constând din combinarea filigranului cu smaltul opac. Numeroase potire de epocă gotică, provenind din centrele transilvănene (Sibiu, Brașov, Cluj), au fost decorate în această tehnică.

MODUGNO [moduño], **Domenico** (1938–1994), cântăreț italian. Debutează pe scenă ca actor. Se impune în muzică în anii '50, când câștigă premiul Festivalului de la San Remo. Printre cântecele care l-au făcut celebru se numără: „Volare", „Piove", „Ninna Nanna".

MODUL (< fr.) s. n. **1.** *M. (de bază)* = unitate de măsură convențională folosită pentru proporționarea diferitelor elemente ale unui edificiu; în arhitectura greco-romană era egal de obicei cu semidiametrul bazei inferioare a fusului coloanei. **2.** (TEHN.) Raportul dintre diametrul cercului de divizare a unei roți dințate și numărul de dinți ai acesteia. **3.** (REZ. MAT.) *M. de elasticitate* = raportul dintre efortul unitar normal și lungimea specifică corespunzătoare, în cazul unei piese solicitate la întindere sau la încovoiere. *M. de rezistență* = raportul dintre momentul de inerție în raport cu axa neutră a secțiunii transversale (axa care trece prin centrul de greutate) a unei grinzi și distanța de la axa neutră până la fibra cea mai depărtată de această axă. Se folosește pentru calculul pieselor solicitate la încovoiere. **4.** (MAT.) Valoare absolută. ✦ Număr pozitiv egal cu rădăcina pătrată a sumei pătratelor componentelor unui număr complex. **5.** (TELEC.; INFORM.) Parte componentă de sine stătătoare care asigură executarea unei anumite funcții a sistemului și care poate fi înlocuită cu altă componentă care execută o funcție asemănătoare. **6.** (INFORM.) Ansamblu de rutine și structuri de date care execută o anumită aplicație sau subprogram ori introduce un anumit tip de date. **7.** *M. lunar* = parte componentă a navei spațiale Apollo destinată coborârii astronauților pe Lună și revenirii la **m.** de comandă. *M. de comandă* = cabina spațială a navelor cosmice, care asigură zborul în spațiul extraterestru al unui echipaj format, de obicei, din trei astronauți. *M. de serviciu* = complex al motoarelor-rachetă atașate unui **m.** de comandă, care asigură revenirea acestuia pe Pământ. *M. de reintrare* = sector al unui vehicul spațial destinat frânării în atmosferă, astfel ca echipamentele și ființele vii care au participat la explorarea spațiului cosmic să poată reveni pe Pământ.

MODULA (< fr.) vb. I **1.** Intranz. (MUZ.) A trece dintr-o tonalitate în alta, a face modulații **(1)**. **2.** Tranz. A emite cu modulații **(1)** un sunet, un cuvânt. **3.** (TEHN.) A efectua o modulație **(2)**.

MODULARE (< *modula*) s. f. **1.** (CONSTR.) Sistem de dimensionare a construcțiilor, folosind *modulul de bază*, care ușurează utilizarea pe scară largă a elementelor de construcții tipizate. **2.** (BIOL.) Rediferențiere a celulelor în procesul lor de formare definitivă. ✦ Modificare produsă în celule de stimulii din mediu, fără a implica însușirile lor esențiale.

MODULATOR, -OARE (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care modulează. **2.** S. n. Circuit electric sau dispozitiv cu ajutorul căruia se realizează modulația în telecomunicații **(2)**. V. și *modem*. **3.** S. n. (FIZIOL.) Unitate fiziologică de

recepționare a culorii. ✦ Component esențial în diferite procese care menține starea lor staționară (ex. cataliza, gena, creierul). ✦ Factorul care selecționează calea cea mai adecvată pentru transmisia unui stimul între receptor și efector.

MODULAȚIE (< fr., it.) s. f. **1.** (MUZ.) Trecere dintr-o tonalitate într-alta în cursul unei lucrări; (sens curent) variație a înălțimii și a intensității în emisiunea unui sunet sau a unui complex de sunete; serie de inflexiuni corespunzătoare unei emisiuni vocale. **2.** (TEHN.) Variația unui parametru (amplitudine, frecvență) al unui semnal purtător, constituit dintr-o oscilație sinusoidală sau dintr-un șir de impulsuri, după o lege corespunzătoare unui mesaj (sonor, luminos etc.). **3.** (ARTE PL.) *Modulația culorii* = procedeu de sugerare a volumelor impus de P. Cézanne.

MOESIA, provincie romană creată, în sec. 1 î.Hr., în regiunea dintre Balcani și Dunăre, populată de triburile moesilor. A fost împărțită în anul 86 d.Hr. în prov. Moesia Superior și Moesia Inferior (din al cărei teritoriu de bază a făcut parte și Dobrogea).

MOESIDAX (MOISIODAX), Iosif (c. 1730—c. 1800, n. probabil Cernavodă), savant iluminist grec. Prof. și director la Academia Domnească din Iași. Scrieri didactice („Geografia teoretică", „Tratat de pedagogie").

MOFEȚĂ (< it., fr.) s. f. Emanații gazoase cu temperatură obișnuită, alcătuite în principal din dioxid de carbon și legate de activitatea postvulcanică. Prin dizolvarea lor în apele subterane, apar apele minerale, folosite în terapeutica bolilor pulmonare.

MOFFO, Anna (n. 1930), soprană americană de origine italiană. A cântat la Scala din Milano și la Metropolitan Opera din New York, a participat la festivaluri (Salzburg), ca și în show-uri de televiziune; a jucat în filme muzicale și artistice. Cunoscută mai ales ca interpretă a operelor lui Verdi și Puccini.

MOFLUZ, -Ă (< tc.) s. m. și f. (Și adj.) Om sărăcit, păgubit; *p. ext.* om supărat, indispus. ✧ Expr. *A ieși* (sau *a rămâne*) *mofluz* = **a)** (înv.) a da faliment; **b)** a rămâne păcălit într-o anumită situație.

MOFT (< tc.) s. n. **1.** Lucru lipsit de importanță, de seriozitate sau de valoare; fleac, bagatelă. **2.** (La pl.) Fandoseli, fasoane, nazuri; capricii.

Aurel Moga

MOFTIN, com. în jud. Satu Mare, situată în Câmpia Someșului, pe râul Crasna; 4 046 loc. (2000). Reședința com. este satul *Moftinu Mic.* Stații de c.f. (în satele Moftinu Mic și Domănești). Creșterea porcinelor și ovinelor. Biserică romano-catolică (1724), în satul Moftinu Mare.

MOFTUL ROMÂN, revistă satirică bisăptămânală, apărută la București, cu intermitențe, în trei serii, între 24 ian. 1893 și 12 mai 1902, sub direcția lui I.L. Caragiale. Colaboratori: Al. Cazaban, I.Al. Brătescu-Voinești, Em. Gârleanu, P. Liciu. Caricaturi: C. Jiquidi. Din 1990 apare, lunar, o serie nouă. Colaboratori: M.H. Simionescu, I. Băiești, Al. Popovici, V. Silvestru, M. Micu, Șt. Cazimir ș.a.

MOFTURÓS, -OÁSĂ (< *moft*) adj. (Și subst.) Care face mofturi **(2)**; capricios, năzuros.

MOGA, Aurel (1903–1977, n. sat Veștem, jud. Sibiu), medic român. Acad. (1955), prof. univ. la Cluj-Napoca și la București. Rector al Institutului de Medicină și Farmacie din Cluj (1950–1966). Ministru al Sănătății (1967–1969). Cercetări în domeniul bolilor cardiovasculare și al reumatismului („Profilaxia și tratamentul medical complex al reumatismului"). Lucrări privitoare la boala coronariană, arterioscleroză, boala hipertonică („Cardiopatiile majore cronice", „Arterioscleroza", „Hipertensiunea arterială esențială și arterioscleroza"). Cercetări epidemiologice privind bolile netransmisibile („Orientări și probleme în studiul și combaterea bolilor cronice netransmisibile").

MOGA, Ioan (1902–1950, n. Sălișteu, jud. Sibiu), istoric român. Prof. univ. la Cluj. Specialist în istoria medie și modernă a Transilvaniei („Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII", „Les roumains de Transylvanie au Moyen Âge").

MOGA, Savu (1816–1899, n. în nordul Transilvaniei), iconar român. A început să lucreze în a doua jumătate a sec. 19, în Țara Oltului. Pictura icoanelor sale se caracterizează prin fast și somptuozitate, amintind de pictura bizantină; desenul este precis, iar coloritul subtil. Cele mai multe compoziții sunt ample, cu multe personaje, pe suprafețe mari, în tonuri de gri.

MOGA, Vasile (1774–1845, n. Sebeș), prelat român. Episcop ortodox al Ardealului (1810–1845). Militant pentru recunoașterea românilor ca a patra națiune în Transilvania și pentru dobândirea de drepturi politico-sociale. A editat cărți religioase și a acordat burse tinerilor teologi pentru a-și continua studiile la Viena. Unul dintre îndrumătorii școlilor poporale și ai cursurilor teologice și pedagogice.

MOGADISHU (MUQDISHO, MOGADISCIO [mogadi*ʃ*o]), capitala Somaliei, port la Oc. Indian; 997 mii loc. (1995). Nod rutier. Aeroport. Pr. centru politic și comercial (piață pentru banane, cereale, bumbac și pește). Rafinărie de

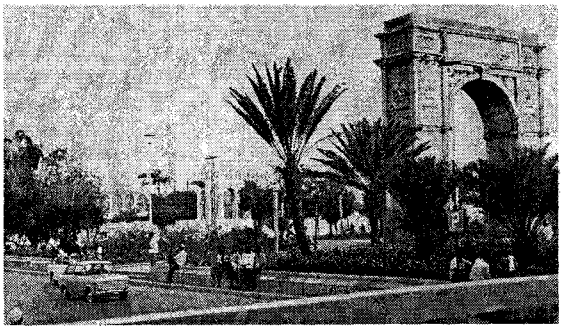

Mogadishu. Arcul de Triumf

petrol. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă), a cimentului, textilă, chimică, a pielăriei și încălțămintei, alim. (zahăr, ulei vegetal). Fabrică de oxigen. Universitate (1954). Moschee (1238), palatul sultanilor din Zanzibar (sec. 19, restaurat în anii 1933–1934), azi Muzeul Național. Fundat în sec. 10. Centrul ad-tiv al coloniei italiene Somalia (din 1906), **M.** a devenit capitala Rep. Somalia (din 1960) și a Rep. Democratice Somalia (din 1969).

MOGHILEV, oraș în Rep. Belarus, pe Nipru; 367 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Ind. chimică (fibre sintetice), constr. de mijloace de transport, de utilaj electrotehnic, textilă, a pielăriei, de prelucr. a lemnului, mat. de constr., alim. Muzeu etnografic. Teatre. Fundat în 1267.

MOGOȘ, com. în jud. Alba, pe cursul superior al râului Geoagiu; 1 205 loc. (2000). Centru tradițional de port popular. Bisericile de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 15, cu modificări și adăugiri din sec. 18 și 20) și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1844, cu picturi interioare din 1846), în satele Cojocani și Bârlești.

MOGOȘANI, com. în jud. Dâmbovița, situată în Câmpia Titu, pe râul Argeș; 4 750 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satul Cojocaru). Bisericile cu același hram — Sf. Nicolae, în satele Cojocaru (1812) și Merii (1884) și biserica Adormirea Maicii Domnului (1840), în satul **M.**

MOGOȘEȘTI, com. în jud. Iași, situată în Pod. Central Moldovenesc; 4 455 loc. (2000). Expl. de gresii, argile și marne. Moară de cereale. Vestigii paleolitice și din epocile bronzului și fierului.

MOGOȘEȘTI-SIRET, com. în jud. Iași, pe râul Siret; 3 972 loc. (2000). Stație de c.f. (Muncelu de Sus) și haltă de c.f. Satul **M.-S.** apare menționat documentar în 1454.

MOGOȘOAIA 1. Lac de origine antropică, pe valea Colentinei; 103 ha, din care 40 ha asanate. Obiectiv turistic. **2.** Com. în jud. Ilfov, în Câmpia Vlăsiei, pe stg. lacului cu același nume și a râului Colentina; 4 827 loc. (2000). Stație de c.f. Iazuri și heleșteie. Menționat documentar în 1598. Aici se află un ansamblu arhitectonic, reprezentativ pentru epoca brâncovenească, format dintr-o biserică-paraclis (1688, cu picturi din 1702), și Palatul domnesc (1702) folosit de Constantin Brâncoveanu ca reședință de vară, restaurat în 1957 și transformat în muzeu de artă feudală.

MOGULI v. **Marii Moguli.**

MOHÁCS [moha:ʧ], oraș în S Ungariei, port la Dunăre, în apropiere de granița cu Iugoslavia; 20,7 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Ind. constr. de mașini agricole, textilă și alim. Fabrică de plăci fibrolemnoase. Piață agricolă (cereale, fructe, animale). Aici s-au desfășurat două importante bătălii: la 29 aug. 1526, armata ungară, condusă de regele Ludovic II, a fost învinsă de armata otomană, comandată de sultanul Soliman Magnificul; în urma acestei bătălii, o parte din Ungaria a căzut în stăpânirea otomanilor; la 12 aug. 1687, armata otomană a fost înfrântă de cea a Ligii Sfinte, condusă de Carol de Lorena.

MOHAIR (< fr.) s. n. Denumire dată părului de capră angora, din care se lucrează lână, stofe, covoare etc.; *p. ext.* stofă țesută din lână amestecată cu păr de capră angora.

MOHAMED, Mahathir bin v. **Mahathir bin Mohamed.**

MOHAMMAD ZAHIR SHAH (n. 1914), rege al Afghanistanului (1933–1973). Înlăturat printr-o lovitură de stat, în urma căreia monarhia a fost abolită.

MOHAMMED I TURE (supranumit *Askia* „Uzurpatorul"), împărat songhai (1493–1528). A cucerit tronul în urma bătăliei de la Angoo (12 apr. 1493), înfrângându-l pe Baru (Bokar Dao) și întemeind o nouă dinastie care a purtat numele de *Askia*. A promovat islamul ca religie de stat, a realizat o reformă în administrație și a mărit imperiul prin cuceriri succesive. Înlăturat în 1528 de fiul său Musa. Mormântul lui a devenit loc de pelerinaj.

MOHAMMED V (pe numele adevărat *Sidi Muhammad Ben Yūsuf*) (1909–1961), sultan (1927–1957) și rege (1957–1961) al Marocului. A condus mișcarea naționalistă pentru independență. Arestat și deportat (1953–1955) de către autoritățile franceze, a fost readus (1955) sub presiunea populară. În 1956, a proclamat independența Marocului.

MOHAMMED VI (n. 1963), rege al Marocului (din 1999).

MOHAMMED HASSANI, Ali Nasser (n. 1939), om politic yemenit. Prim-min. (1971–1985). Membru (1971–1986) și președinte (1980–1986) al Consiliului Suprem al Poporului (șef al statului) al R.D.P. a Yemenului. Răsturnat în urma unei lovituri de stat.

MOHAMMED REZA PAHLAVI v. **Pahlavi.**

MOHAMMEDIA, oraș în NV Marocului, la 23 km N de Casablanca, port pe coasta Oc. Atlantic; 170,1 mii loc (1994). Rafinărie de petrol. Ind. textilă și alim. Pescuit. S-a mai numit *Fédala.*

MOHAVE sau **MOJAVE** [mouhạvi], regiune de deșert în SV S.U.A. (California), incluzând și *Valea Morții*; 64,8 mii km^2. Vegetație predominantă de tufișuri xerofite.

MOHAWK [məuhọ:k] (< fr.; cuv. amerindian) subst. Unul dintre triburile indiene, ramura de Est a Confederației

Mogoșoaia (2). Palatul domesc

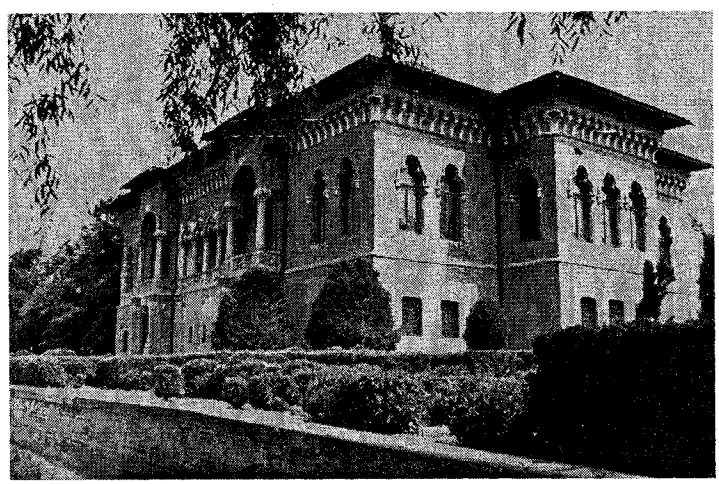

irocheze, din care astăzi, c. 50 000 trăiesc în prov. Québéc şi Ontario din Canada.

MOHENJO-DARO, aşezare preistorică în NV pen. India (Pakistan). Locuită de o populaţie făuritoare a aşa-numitei civilizaţii a Indului (2 500–1 500 î.Hr.). Săpăturile arheologice, întreprinse din 1920, au scos la suprafaţă un oraş construit din cărămidă şi dotat cu un perfecţionat sistem de canalizare. Numeroase elemente (unelte, ceramică, obiecte de artă) atestă o viaţă înfloritoare.

MOHICAN (< fr.) s. m. (La pl.) Indieni (amerindieni) aşezaţi de-a lungul coastei Oc. Atlantic, în S actualei provincii Québec din Canada şi în statele din NE S.U.A.; azi mai trăiesc c. 500 000. ✦ (Şi la sg.) Persoană aparţinând acestui trib de indieni.

MOHL [mo:l], **Hugo von** (1805–1872), botanist german. Prof. la Tübingen. Unul dintre primii cercetători ai structurii şi fiziologiei celulei vegetale. Considerat descoperitorul cloroplastelor.

MOHOLY-NAGY [mǫhoj nodj] **László** (1895–1946), pictor şi sculptor ungur. Stabilit în Germania (1920), apoi în S.U.A. (1937). Unul dintre fondatorii (1919) revistei de avangardă „Ma" („Azi"). În 1939, a pus bazele Noului Bauhaus, devenit mai târziu Institutul de Design, din Chicago. Lucrări abstracte, precursoare ale artei cinetice („Modulator spaţiu-lumină"). A folosit materiale ca plexiglasul şi elemente interschimbabile, numite modulatori spaţiali.

MOHOR (< magh.) s. n. **1.** Denumire dată speciilor de plante erbacee din genul *Setaria*, familia gramineelor, cu frunze liniare şi flori stacojii dispuse în spic cilindric *(S. viridis, S. glauca)*. Unele specii cresc ca buruieni în culturi. **2.** Câmp cultivat cu **m. (1).**

MOHORÎ (< *mohor*) vb. IV **1.** Tranz. şi refl. A (se) colora în roşu-închis. **2.** Refl. A se închide la culoare; a-şi pierde strălucirea; a se întuneca. ✦ Fig. A se întrista, a se posomorî.

MOHOROVIČIĆ [mohǫrovitʃitʃ], **Andrija** (1857–1936), geofizician croat. Director al Observatorului meteorologic din Zagreb (1892–1921). Studiind comportamentul structurii Pământului, ca urmare a variaţiei bruşte a vitezei undelor seismice, a descoperit *discontinuitatea M.*

MÖHRING [mǫ̈riŋ], **Bruno** (1863–1929), arhitect german. Unul dintre

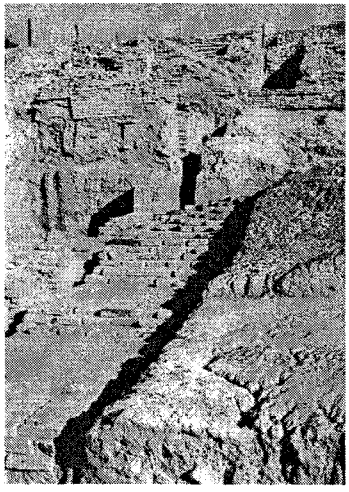

Mohenjo-Daro. Ruinele oraşului antic

promotorii construcţiilor metalice, a creat lucrări de orientare *Secession* (pod de tren aerian şi gară de tren aerian la Berlin, pod peste Rin, cazinou la Bonn, Pavilionul german la Expoziţia universală de la St. Louis — S.U.A., 1904).

MOHS [mo:s], **Friedrich** (1773–1839), mineralog german. A inventat o scală (care îi poartă numele), pentru a clasifica şi ordona elementele nonmetalice şi mineralele, în ordinea crescândă a durităţii: talcul, gipsul, calcitul, fluoritul, apatitul, feldspatul, cuarţul, topazul, corindonul şi diamantul.

MOI, Daniel arap (n. 1924), om politic kenyan. Preşedinte al Partidului Uniunea Naţională Africană a Kenyei (din 1978). Preşedinte al Rep. Kenya (din 1978).

MOIECIU, com. în jud. Braşov, situată în culoarul depresionar Rucăr-Bran, la poalele M-ţilor Piatra Craiului şi Bucegi; 4 864 loc. (2000). Reşed. com. este satul *Moieciu de Jos*. Fabrică de produse lactate (brânzeturi, caşcaval ş.a.). Creşterea bovinelor (Cheia). Bisericile Sf. Nicolae (sec. 18) şi Adormirea Maicii Domnului (1818), în satele Moieciu de Jos şi Cheia.

MOIGRAD-POROLISSUM v. **Mirşid.**

MOINA, Ion (1921–1990, n. Nimigea, jud. Bistriţa-Năsăud), atlet român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Multiplu campion naţional, a stabilit 33 recorduri naţionale în probele de sprint, care s-au înscris printre cele mai valoroase rezultate atletice ale epocii (10,4 sec. la 100 m plat, 1946).

MOINĂ (cf. *moale*) s. f. **1.** Stare a vremii, iarna, caracterizată printr-o temperatură mai ridicată a aerului, urmând unei perioade de temperaturi scăzute; *p. ext.* timp umed şi ceţos. **2.** Teren agricol necultivat câţiva ani, lăsat „să se odihnească"; pârloagă. ✦ (Pop.) Ogor.

MOINEŞTI, oraş în jud. Bacău, în depr. Tazlău, la poalele culmii Berzunţi, pe râul Ormeniş; 25 283 loc. (2000). Expl. şi pelucr. petrolului. Constr. de utilaje pentru foraj. Fabrici de conf., de prelucr. a lemnului şi de produse alim. Muzeu de istorie. Izvoare cu ape minerale sulfuroase, clorurate, bicarbonatate, sodice, calcice, magneziene. Menţionat documentar ca sat în 1478; în perioada 1817–1820 a fost ridicat la rang de târg. Trecut în categoria comunelor în 1864, a fost declarat oraş în 1912. Bisericile Cuvioasa Parascheva (1702, refăcută în 1768 şi în 1927), Sf. Nicolae (c. 1800),

Moineşti. Vedere generală

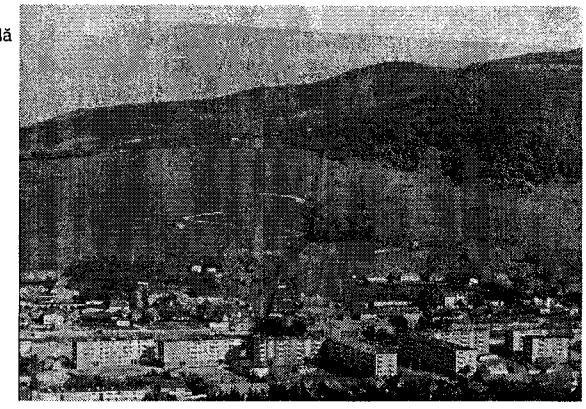

Sf. Ioan (ante 1839) şi Sf. Gheorghe (1856).

MOIRE (în mitologia greacă), nume dat celor trei zeiţe (Clotho, Lachesis şi Atropos), fiicele lui Zeus şi Themis, care personificau destinul. Una torcea, alta depăna, iar a treia curma firul vieţii muritorilor. Identificate la romani cu *Parce*.

MOISE (sec. 13 î.Hr.), conducător şi legislator mitic al poporului evreu. A călăuzit ieşirea poporului lui Israel din Egipt şi l-a condus, în timpul peregrinării prin pustiu, până la sosirea pe pământul făgăduinţei (Canaan) lui Dumnezeu. Fondatorul mozaismului, figura cea mai impunătoare a „Vechiului Testament"; potrivit acestuia, Dumnezeu i-a relevat pe muntele Sinai decalogul („cele zece porunci"). Prin tradiţie, considerat autor al „Pentateuhului".

MOISEEV, Igor Aleksandrovici (n. 1906), dansator şi coregraf ucrainean. Prim-solist (din 1924) la Teatrul Mare din Moscova. Din 1937 a organizat şi condus Ansamblul folcloric de dansuri naţionale al U.R.S.S., încercând să integreze elemente ale folclorului rus, ucrainean sau caucazian. Autor al unor balete („Partizanii", „Viva Cuba"). După 1968, a condus Compania de balet clasic.

MOISEI, com. în jud. Maramureş, în depr. Maramureş, pe Vişeu; 9 138 loc. (2000). Staţie de c.f. Centru pomicol. În satul **M.**, menţionat documentar în 1365, se află o mănăstire de călugări, datând din sec. 14, unde a funcţionat o şcoală de pictură bisericească (în sec. 17–18) şi biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (sfinţită în 1672). La 14 oct. 1944, armatele ungare, în retragere, au ucis 29 de locuitori din **M.** şi au incendiat satul. Muzeu memorial. Ansamblu monumental alcătuit din 12 siluete de bărbaţi

Moise (sculptură de Michelangelo)

(sculptate în lemn) dispuse în cerc, în jurul unei mese din piatră, realizat în 1967 de Vida Gheza.

MOISESCU, Dan (1909–1992, n. Odobeşti), culegător de folclor, cântăreţ şi dirijor român de muzică populară. Autor de prelucrări de folclor şi cântece pentru copii, dirijor al orchestrelor „Brăuleţul" din Constanţa (1963–1965) şi „Mioriţa" din Braşov (1965–1969); unul dintre primii interpreţi ai cântecelor din culegerile lui A. Pann.

MOISESCU, Gheorghe (1906–1974, n. Măneciu-Pământeni, jud. Prahova), prelat şi teolog român. Prof. la Institutul de Teologie din Bucureşti. Preot al parohiei ortodoxe române din Viena (1960–1974). Lucrări de istoria bisericii şi a culturii române („Istoria şcoalelor din Văleni de Munte. 1831–1931", „Catolicismul în Moldova până la sfârşitul sec. al XVI-lea", „Istoria Bisericii Române", în colab., „Mănăstirea Putna. La 500 de ani de la întemeiere, 1466–1966", „Centenarul Societăţii academice «România Jună» din Viena, 1871–1971").

MOISESCU, Valeriu (n. 1932, Bucureşti), regizor român de teatru. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre iniţiatorii mişcării de înnoire din teatrul românesc din anii '60–'70. Predilecţie specială pentru comedie („D-ale carnavalului" şi „Cinci schiţe" de Caragiale, „Vicleniile lui Scapin", „Don Juan" şi „Mizantropul" de Molière, „De pretore Vicenzo" de E. de Filippo şi „Bertoldo la curte" de M. Dursi). Memorii: „Însemnări contradictorii".

MOISIL 1. Constantin I.M. (1876–1958, n. Năsăud), istoric român. M. de onoare al Acad. (1948). Specialist în numismatică şi arhivistică. A organizat cabinetul numismatic al Bibliotecii Acad., pe care l-a condus (1910–1958). Preşedinte al Societăţii Numismatice Române (1933–1958). Studii în domeniul istoriei, numismaticii, sigilografiei şi heraldicii („Monedele dacilor", „Arta noastră medalistică", „O pagină de heraldică românească veche"). **2. Grigore C.M.** (1906–1973, n. Tulcea), matematician român. Fiul lui **M. (1).** Acad. (1948), prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Lucrări în domeniul analizei funcţionale, al algebrei, geometriei diferenţiale, logicii matematice („Încercări vechi şi noi în logica neclasică", „Elemente de logică matematică şi teoria mulţimilor", „Lecţii despre logica raţionamentului nuanţat"). I se datorează extinderea în spaţiul cu mai multe dimensiuni a derivatei areolare a lui D. Pompeiu; a introdus algebrele, denumite de el lukasiewicziene trivalente şi polivalente, pe care le-a folosit în logică şi în studiul circuitelor de comutaţie. A aplicat logica matematică la tehnica automatizărilor („Teoria algebrică a mecanismelor automate", „Circuite cu tranzistori"). Activitate de pionierat în domeniul lingvisticii matematice; s-a ocupat de traducerea automată prin calculator, de modele logice ale limbii etc. Membru al unor academii şi societăţi ştiinţifice străine. **3. George C.M.** (1917–1989, n. Vaslui), fizician român. Fiul lui **M (1).** Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul protecţiei electrice împotriva coroziunii şi al dispersiei

Moisei. Ansamblul monumental

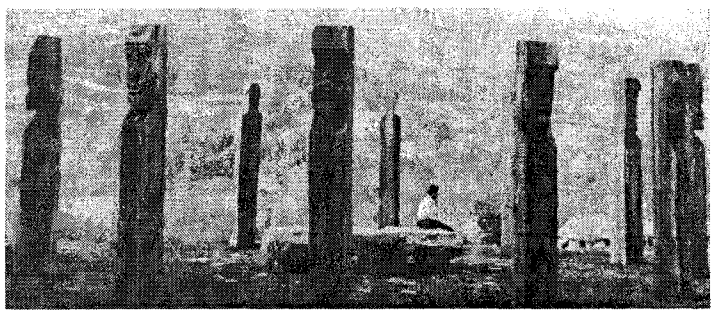

Constantin Moisil

Grigore Moisil

curentului electric („Controlul electric al coroziunii rețelelor subterane"). Lucrări de popularizare a fizicii („Cui i-e frică de fizica modernă?", „Cascada modelelor în fizică") și sinteze („Fizica pentru ingineri", „Termodinamica").

MOISIL, Iuliu (1859–1947, n. Năsăud), publicist român. M. de onoare al Acad. (1943). Ca profesor secundar, a contribuit la modernizarea învățământului; a înființat prima școală de artă a ceramicii din țară. Lucrări: „Manual de igienă. Corpul omenesc. Funcțiunile de viață. Îngrijirea lui", „Arta decorativă în ceramica românească", „Figuri grănicerești năsăudene".

MOISSAN [muasă], **Henri Ferdinand Frédéric** (1852–1907), chimist francez. Prof. univ. la Paris. A obținut pentru prima dată (1886) fluorul în stare liberă prin electroliza acidului fluorhidric. A construit (1892) cuptorul cu arc electric, pe care l-a folosit la prepararea unor carburi, nitruri, siliciuri și a altor compuși greu fuzibili. Studii asupra diamantului și a producerii sale pe cale artificială. Premiul Nobel pentru chimie (1906).

MOISSI, Alexander (1880–1935), actor austriac de origine italiană. Strălucit interpret, sub direcția lui Max Reinhardt, al eroilor lui Shakespeare, Schiller, Ibsen, Shaw, Cehov. Roluri remarcabile prin sensibilitate în „Don Carlos" și „Torquatto Tasso".

Iuliu Moisil

MOISUC, Viorica (n. 1934, București), istoric român. Prof. univ. la Constanța. Studii și cercetări privind istoria relațiilor internaționale și a diplomației („Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1939—mai 1940", „Izolarea politică a României", „România la Conferința de pace de la Paris, 1919–1920").

MOIȘTI s. m. pl. (FILOZ.) Adepții filozofului chinez Mo-țzi, ale căror idei materialiste despre cunoaștere au avut un rol important în istoria filozofiei chineze.

MOIVRE [mua:vrə], **Abraham de** (1667–1754), matematician englez de origine franceză. Contribuții în analiza matematică, teoria probabilităților („Doctrina probabilităților"), teoria numerelor complexe. A introdus calculul trigonometric al numerelor imaginare *(formula lui M.)*.

MOJAISKI, Aleksandr Fiodorovici (1825–1890), contraamiral rus. Unul dintre pionierii aviației. A proiectat un avion monoplan cu trei elice acționate de două motoare cu abur, brevetat în 1881 și construit în 1883.

MOJAR (< magh.) s. n. **1.** Vas de laborator de formă semisferică, cu fundul lat și pereții groși, confecționat din porțelan, sticlă, agat etc., care servește la mărunțirea fină a unor substanțe cu ajutorul unui pistil[1] **(2). 2.** (Reg.) Piuliță (pentru pisat).

MOJAVE v. **Mohave.**

MOJDREAN (< bg.) s. m. Arbore sau arbust, din familia oleaceelor, înalt până la 10–12 m, cu frunze compuse și flori albe dispuse în panicule terminale, dese *(Fraxinus ornus)*. Crește în regiunile sudice ale României. Sin. (reg.) *urm.*

MOJI v. **Kitakyūshū.**

MOJIC, -Ă (< rus.) adj., s. m. și f. (Persoană) lipsită de educație, fără maniere; bădăran, grosolan.

MOJICIE (< *mojic*) s. f. Faptă, atitudine sau vorbă de mojic; grosolănie, bădărănie, mitocănie, obrăznicie.

MOKHA v. **Mocca.**

MOKKA v. **Mocca.**

MOKP'O, oraș în Coreea de Sud, port la Marea Galbenă; 247,5 mii loc. (1995). Ind. chimică, textilă și alim. Pescuit. Export de bumbac și produse din pește.

MOKSHA (în sanscrită „eliberare") subst. Eliberare din ciclul existenței *(samsara)*, identificată și cu o stare de cunoaștere, în care lumea fenomenală și obiectele care aparțin existenței comune sunt date deoparte în favoarea unei comuniuni mistice cu temeiul ultim și absolut al tuturor lucrurilor.

MOL[1] (< fr. (i)) s. m. Moleculă-gram.

MOL[2] (< it., fr.) s. n. Construcție în bazinul unui port, în formă de dig de la țărm spre larg, care mărește suprafața cheiurilor și apără bazinul împotriva acțiunii valurilor sau a depunerii aluviunilor.

MOLA (< tc.) s. m. (Înv.) Judecător turc, superior ierarhic cadiului, în anumite localități.

MOLAN (< *moale*) s. m. (IHT.) Grindel.

MOLAR[1] (< fr.) s. m. Fiecare dintre dinții din partea posterioară a arcadelor dentare superioare și inferioare, cu suprafața lată, cu mai mulți tuberculi și mai multe rădăcini, care servește la sfărâmarea și la măcinarea alimentelor. La om, **m.** sunt în număr de 20. La unele persoane, ultimul **m.** (al treilea) sau „măseaua de minte" lipsește. Sin. *măsea.*

MOLAR[2], **-Ă** (< fr.) adj. Referitor la molecula-gram. ◇ *Soluție m.* = soluție care conține o moleculă-gram de substanță dizolvată într-un litru de soluție.

MOLASĂ (< fr) s. f. Depozite de roci detritice (gresii, conglomerate, marne etc.), argile, uneori cu calcare, de obicei cretacice sau terțiare, depuse în avanfosele geosinclinale și formate prin acumularea materialului provenit din distrugerea catenelor muntoase și, parțial, din materialele de platformă.

MOLATIC, -Ă (< *moale*) adj. **1.** Moale. **2.** Domol, potolit, lin; *fig.* blând, dulce. **3.** (Despre ființe) Lipsit de energie, de vlagă, bleg; leneș, greoi. **4.** (Despre mișcări) Încet, lent.

MOLAY, Jacques de (1243–1314), mare maestru al Ordinului Templierilor (din 1298). Arestat din ordinul regelui francez Filip al IV-lea cel Frumos, a fost judecat, torturat și ars pe rug, cu scopul de a se lua averea Ordinului. Conform tradiției, i-a blestemat pe cei ce l-au supus supliciului, aceștia murind în mai puțin de un an.

MOLĂU, MOLĂIE (< *moale*) adj. (Și subst.) Lipsit de energie, de vlagă, încet, leneș, molatic **(3)**; *p. ext.* apatic, indolent, bleg. ✦ Care denotă lipsă de energie, indolență.

MOLCOM, -Ă (< bg.) adj. (Adesea adv.) Domol, calm, potolit, liniștit; pașnic, blând.

MOLCOMI (< *molcom*) vb. IV (Pop.) **1.** Tranz. și refl. A (se) domoli, a (se) liniști, a (se) potoli. **2.** Tranz. (Pop.) A împăca, a îmbuna.

MOLDAV, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. (Înv. sau poetic) **1.** S. m. și f. Moldovean. **2.** Adj. Moldovenesc.

MOLDAVIA, denumire veche a *Moldovei.*

MOLDAVIT (< n. pr. *Moldavia*) s. n. Ozocherită amestecată cu sticlă verde de origine cosmică. Folosită adeseori pentru podoabe.

MOLDOVA 1. Râu, afl. dr. al Siretului, în aval de Roman; 216 km. Izv. din NE Obcinei Mestecăniș, de la 1 250 m alt., de sub vf. Lucina și străbate Pod. Sucevei. Trece prin Câmpulung Moldovenesc și Gura Humorului. Afl. pr.: Moldovița, Suha, Humor, Neamț (Ozana), Topolița. **2. Câmpia (sau Depresiunea) Moldovei** v. **Jijia (2). 3. Subcarpații Moldovei** v. **Subcarpați. 4. Podișul Moldovei,** mare unitate de podiș în E țării, între Subcarpații Moldovei și Obcinele Bucovinei la V, valea Prutului la E și câmpia Siretului Inferior la S, alcătuită din depozite marine și fluvio-lacustre monoclinale, dispuse transgresiv peste un fundament cristalin. Relief variat, cu altitudini ce trec de 500 m. Alt. max.: 692 m (vf. Ciungi). Alcătuit din trei sectoare: un podiș piemontan în E, dealuri pliocene în S și câmpia deluroasă a Jijiei în NE. Străbătut de Prut și de Bârlad, cu afluenții lor. Climă temperat-continentală. Vegetație de pădure cu trecere, spre S, la silvostepă și stepă.

MOLDOVA, stat feudal românesc, format la jumătatea sec. 14, pe cursul superior al Siretului, la NE Carpaților Orientali, în procesul de eliberare a teritoriilor est-carpatice de sub stăpânirea Hoardei de Aur, prin unirea formațiunilor politice prestatale, dintre care un rol hotărâtor l-a avut cea de pe valea râului **M.**, „descălecată", conform tradiției, de voievodul maramureșean *Dragoș.* Noul stat s-a constituit de sine stătător sub *Bogdan I Întemeietorul* (1359—c. 1365), fost voievod de Maramureș, iar teritoriul său a atins limanul natural al Nistrului, cu excepția zonei sud-estice (Parathalasia, Basarabia, Bugeac), controlată în continuare de tătari. Sub *Petru I* al Mușatei (c. 1375–1391), **M.**, cunoscută și sub denumirea de Valahia Mică (Moldovlahia), se desăvârșește teritorial, până la Dunăre și Marea Neagră, precum și instituțional (organizarea sfatului domnesc, înființarea mitropoliei), dar, ca urmare a exinderii și consolidării Poloniei, a fost nevoită să recunoască suzeranitatea acesteia (1386). În vremea lui *Alexandru I cel Bun* (1400–1432), **M.** înregistrează un puternic avânt economic, mai ales urban, și-și dezvoltă structurile feudale, reprezentând în est-sud-estul continentului european un factor de stabilitate politică. În această perioadă au loc primele bătălii cu turcii otomani (1420). Sub domnia lui *Ștefan cel Mare* (1457–1504), statul feudal moldovenesc atinge apogeul, afirmându-se pe toate planurile vieții materiale și spirituale. În mod deosebit, **M.**, care reușise să dispună de o armată numărând, în momente de maximă primejdie, peste 40 000 de oșteni, susține un război de 13 ani cu Imp. Otoman (1473–1486), care pecetluiește statutul de autonomie a Țărilor Române față de intențiile acaparatoare ale Porții. Epoca ștefaniană, caracterizată prin apărarea independenței *de facto* a țării, prin ocrotirea potențialului demografic (c. 500 000 de locuitori) și stimularea producției materiale, prin menținerea unui echilibru social în cadrul sistemului feudal și prin patronajul domnesc al creației artistice și culturale, se încheie cu domnia lui *Petru Rareș* (1527–1538; 1541–1546), când invazia turco-tătaro-polonă din 1538 a dus la încadrarea **M.** în sistemul politic otoman. În a doua jumătate a sec. 16, pe fondul general al devalorizării monetare și al reorientării schimburilor comerciale spre Imp. Otoman, se produce o lentă decădere economică și militară a țării, regimul domnesc slăbind în favoarea creșterii rolului marii boierimi. Ca urmare, vechile raporturi economice (proprietatea) și sociale (dependența) intră într-un rapid proces de extrapolare, iar dominația Porții se accentuează. Răscoala antiotomană a lui Ioan-Vodă cel Viteaz (1572–1574), nu a putut triumfa, după cum nici adeziunea lui Aron Vodă (1592–1595) și a lui Răzvan Vodă (1595) la războiul antiotoman declanșat de domnul Țării Românești nu a fost îmbrățișată de marea boierime moldoveană. Dimpotrivă, aceasta a preferat înlocuirea vechii dinastii, a Bogdăneștilor, cu cea boierească, a Movileștilor și alianța cu polonii, reușind astfel să anuleze unirea **M.** cu Țara Românească și cu Transilvania, înfăptuită la 1600 de Mihai Viteazul. Instaurarea regimului nobiliar, caracterizat prin legarea țărănimii de glie și perfecționarea funcțiilor interne ale aparatului de stat, a provocat totuși, în prima sa fază, o relativă prosperitate economică, bazată îndeosebi pe comerț și cămătărie, o nouă înflorire culturală rezultând din răspândirea scrisului în limba română și din integrarea în circuitul de valori ale Europei răsăritene, precum și un aparent reviriment al puterii domnești, așa cum atestă tendințele absolutiste ale lui Radu Mihnea (1616–1619; 1623–1626) și Vasile Lupu (1634–1653), încurajate de elementele grecești care se stabilesc acum, în număr din ce în ce mai mare, la nord de Dunăre. În cea de-a doua jumătate a sec. 17, regimul nobiliar degenerază în lupte pentru putere întreținute de grupări boierești potrivnice (Costineștii și Ruseteștii), fapt care a înlesnit spolierea economică a țărănimii, deposedarea de pământ a micii boierimi și sărăcirea orașelor, cu urmări demografice (bejenirea), sociale (răscoala lui Hâncu și Durac, 1671–1672) și politico-militare (slăbirea puterii de rezistență în vremea războaielor turco-polone) agravante. Încercarea de emancipare de sub tutela marii boierimi, ca și de sub dominația otomană, făcută de *Dimitrie Cantemir* cu ajutorul țarului Petru cel Mare, nu a putut avea, de aceea, sorți de izbândă, înăbușind, dimpotrivă, Poarta să introducă regimul fanariot (1711–1821). În vremea acestuia, domnii **M.** au fost numiți, de regulă, din rândurile familiilor grecești din cartierul Fanar al Istanbulului și au respectat cu strictețe instrucțiunile de politică externă ale Porții. Pe plan intern, ei s-au preocupat totuși de modernizarea vieții de stat, precum și

de reglementarea raporturilor sociale, cele mai importante măsuri în acest sens, dar cu urmări reduse, fiind luate de *Constantin Mavrocordat:* desființarea în fapt a veciniei, la 1749. Spre sfârșitul sec. 18 și la începutul sec. 19, a avut loc o treptată înviorare economică prin dezvoltarea vieții orășenești, a meșteșugurilor și comerțului, precum și prin apariția primelor întreprinderi manufacturiere. Concomitent, în viața social-politică a început să se afirme burghezia, iar pe plan ideologic, conștiința națională. Lipsa autonomiei politice a înlesnit însă Rusiei să devină putere protectoare, în urma Păcii de la *Kuciuk Kainargi*, din 1774, iar Porții Otomane, interesată în atragerea Imp. Habsburgic, să-i cedeze acestuia, la 1775, Bucovina. În urma Războiului Ruso-Turc din 1806–1812, pe care l-a pierdut, Poarta a fost nevoită să consimtă și la încorporarea teritoriului moldovenesc dintre Prut și Nistru în Imp. Rus. După răscoala grecilor și a lui Tudor Vladimirescu (1821), regimul fanariot a fost abolit, introducându-se domniile pământene în ambele țări românești, iar ca urmare a Tratatului de la Adrianopol, din 1829, dependența acestora față de Poartă a fost sensibil diminuată și s-a trecut la adoptarea *Regulamentului Organic* (1832, în **M.**) în timpul administrației rusești de ocupație (1828–1834). Domnia regulamentară a lui *Mihai Sturdza* (1834–1849) a favorizat, de aceea, dezvoltarea **M.** în sens capitalist, prin încurajarea apariției unor întreprinderi mici particulare și apariția unor instituții culturale, care au promovat idei progresiste, adoptate de orășenime și de o parte a boierimii. S-a constituit astfel o opoziție politică internă, concretizată, la 1839, în „Conjurația confederativă", iar la 1846 în „Asociația patriotică", pentru ca la 1848 ea să se transforme în mișcare revoluționară. Deși lipsită de aport popular și înăbușită cu ușurință, mișcarea a contribuit totuși la cristalizarea obiectivului politic esențial al perioadei următoare, unirea **M.** cu Țara Românească, înfăptuită la 1859. V. și *România.*

MOLDOVA, Republica ~, stat în SE Europei, la E de râul Prut și la V de fl. Nistru; 33,7 mii km^2; 4,36 mil. loc. (1997). Limba oficială: română. Religia: creștină (ortodocși 90%, catolici 1,8%, protestanți 1,7%), iudaică (0,9%) ș.a. Capitala: *Chișinău.* Orașe pr.: Tiraspol, Bender (Tighina), Bălți, Râbnița, Orhei. Este împărțit în 10 județe, o unitate teritorială autonomă (Găgăuzia), o unitate ad-tiv teritorială în stânga Nistrului și municipiul Chișinău. Relief scund de coline joase și câmpii. Sectoarele mai înalte sunt: Podișul Moldovei de Nord, Colinele Ciulucului, Podișul Nistrului, Podișul Moldovei Centrale (429 m, alt. max. din țară) și Colinele Tigheciului. Sub 200 m alt. sunt Câmpia colinară a Moldovei de Nord, Câmpia colinară a Moldovei de Sud și Câmpia Nistrului Inferior. Pe stânga Nistrului (Transnistria) sunt prelungirile sud-vestice ale Podișului Podoliei. Climă temperat-continentală, cu precipitații medii ce însumează 450–550 mm/an, influențată de masele de aer atlantice (dinspre V), mediteraneene (dinspre SV) și continental-excesive (dinspre NE). Principalele cursuri de apă sunt: Nistrul (cu afl. săi Răut, Bâc, Botna și Răbnița) și Prutul (cu afl. săi Racovăț, Ciuhur și Lăpușna). Pădurile acoperă 9% din supr. țării (mai ales în centru și zona nistreană) și numără c. 100 de specii de arbori și arbuști. Vegetația de stepă a fost înlocuită în majoritate cu plante de cultură. Din totalul faunei, 29 sunt animale rare sau pe cale de dispariție. Economie agrar-industrială, marcată de lipsa resurselor de subsol (cu excepția rocilor de construcție — calcar, nisip cuarțos, gips). Industria contribuie cu 32,3% la PNB, concentrează 13,7% din populația activă și este specializată în prelucrarea produselor agricole (46,2% în 1994). Industria prelucrătoare produce: energie electrică (8,39 md. kWh, 1995), oțel (497 mii t, 1993), tractoare și mașini agricole (6,6 mii bucăți, 1991), remorci auto, produse de mecanică fină, echipament medical, pompe submersibile, frigidere, televizoare color și alte produse electronice, mașini de spălat rufe, motoare electrice, produse chimice, materiale de construcții (ciment, cărămizi), sticlă, cherestea și produse din lemn, textile și confecții, covoare, încălțăminte și numeroase produse alimentare: zahăr (205 mii t, 1996), ulei, unt, produse lactate, conserve de legume și fructe, țigarete (7,1 md. bucăți, 1995), bere (276 mii hl, 1995), vin (1,05 mil. hl, 1996, principal produs de export), carne. Agricultura antrenează 45,1% din forța de muncă, contribuie cu 43,3% la formarea PNB și este specializată în cultura cerealelor, viței de vie, tutunului și pomilor fructiferi. Se cultivă (mii t, 1996): grâu (614), porumb (750), orz (68), cartofi (331), floarea-soarelui (300, locul 10 în Europa), sfeclă de zahăr (1 807), tutun (30, locul 7 în Europa), viță de vie (850, struguri, locul 9 în Europa), fructe

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Județul	Suprafața (km^2)	Populația (2000)	Centrul
Bălți	414,6	505 300	Bălți
Cahul	241,3	190 800	Cahul
Chișinău	339,5	382 300	Chișinău
Edineț	314,6	285 900	Edineț
Lăpușna	347,1	282 200	Hâncești
Orhei	316,3	303 400	Orhei
Soroca	295,3	277 900	Soroca
Taraclia	67,4	46 400	Taraclia
Tighina	227,4	169 300	Căușani
Ungheni	229,0	258 900	Ungheni
Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia	184,8	161 400	Comrat
Unitatea ad-tiv teritorială din stânga Nistrului	350,8	638 000	Tiraspol
Municipiul Chișnău	56,3	780 700	Chișinău

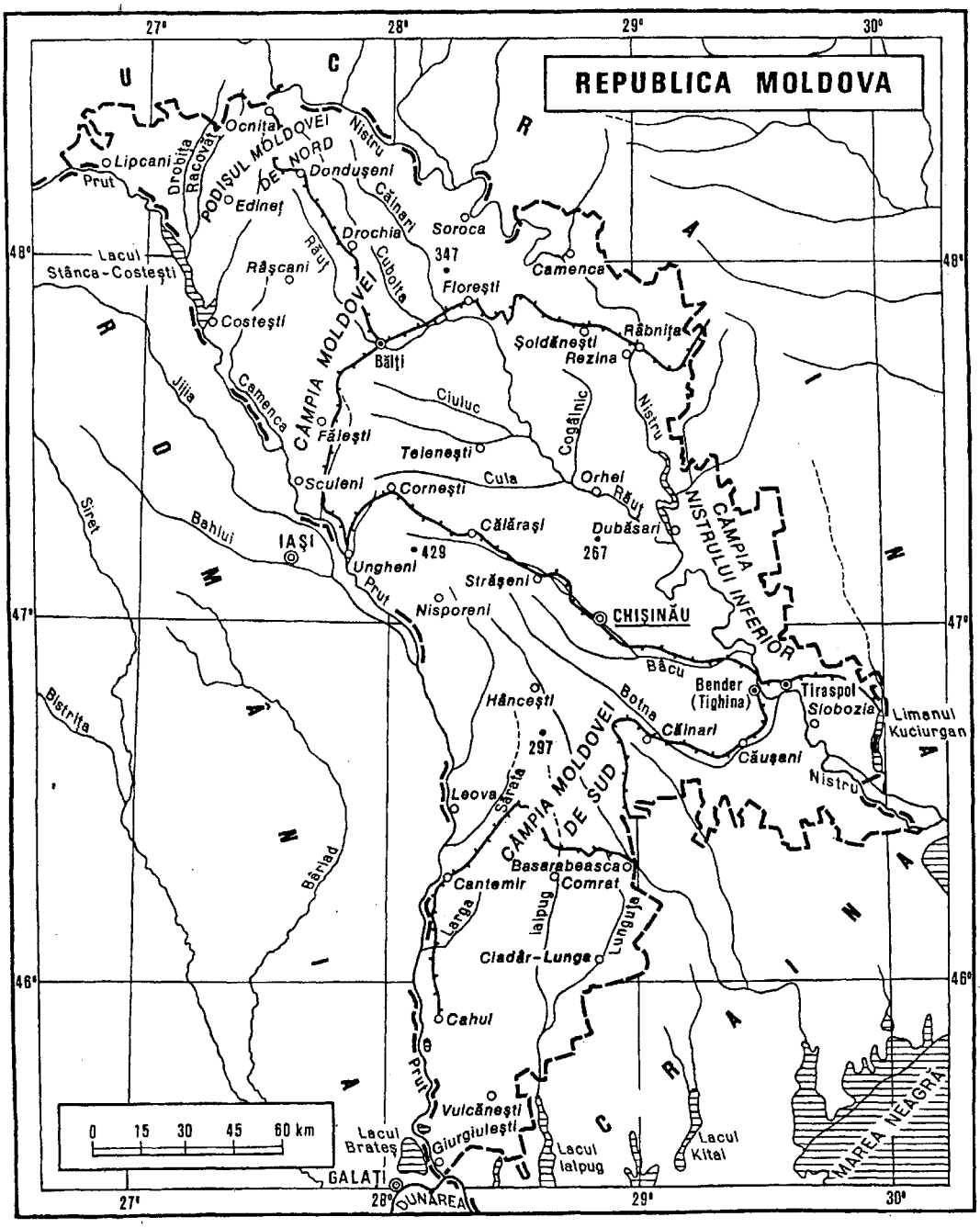

(mere 330), plante aromate pentru parfumuri. Se cresc mai ales (mii capete, 1996): ovine (1 302), porcine (1 015), bovine (726). C.f.: 1 326 km (1995). Căi rutiere: 13,62 mii km (din care 87,2% asfaltate). Căi navigabile interne: 1 173 km (mai ales pe Nistru). Ieşire la Dunăre (500 m) la Giurgiuleşti. Principalele obiective turistice: capitala Chişinău, cu catedralele Naşterea Domnului (1836), Schimbarea la Faţă (1902), Sf. Mucenic Teodor Tiron (1858), bisericile Armenească (1804) şi Sf. Treime (1869), clădirea Primăriei (1817), Parlamentul, Arcul Victoriei (1840), monumentul lui Ştefan cel Mare (1928); oraşele Tiraspol (fondat 1792), Bender/Tighina (monumente,

case memoriale), Bălți (cu catedrală din 1785 și biserici din sec. 16–19), Orhei (statuia lui Vasile Lupu), Soroca (cetate și biserică din sec. 16); mănăstirea Căpriana (ctitorie a lui Ștefan cel Mare), stațiunea de odihnă Vadu lui Vodă; cinci rezervații naturale. Moneda: 1 leu = 100 bani. Export (1995): alimente și produse alimentare (72%), utilaje industriale (8%), produse textile (5%), metale și produse din metal (4%), produse chimice. Principalii parteneri: Rusia (47%), România (14%), Ucraina (8%), Belarus (4%). Import (1995): combustibili și materii prime industriale (46%), utilaje industriale (16%), alimente și produse alimentare (9%), produse chimice (8%) și textile (5%). Principalii parteneri: Rusia (32%), Ucraina (26%), România (7%). — *Istoric.* Parte integrantă a Principatului *Moldovei*, terit. situat între Nistru, Prut, Dunăre și Marea Neagră, a fost anexat (1812) de Rusia până în 1918, când s-a unit cu Țara-mamă, România (1918–1940, 1941–1944). V. *Basarabia.* După reocuparea Basarabiei (aug. 1944), a Bucovinei de Nord și a Ținutului Herței (jud. Dorohoi) de către trupele sovietice, sute de mii de români basarabeni și bucovineni au fost închiși în lagăre, uciși sau deportați în Siberia. În noile condiții istorice create după 1985 de politica de glasnost, se constituie, în 1986, Mișcarea Democratică din Moldova pentru susținerea restructurării, devenită ulterior Frontul Popular din **M.**; acesta organizează la 27 aug. 1989 o mare adunare națională, care impune adoptarea, la 31 aug. 1989, a limbii române ca limbă de stat și revenirea la alfabetul latin. La 23 iun. 1990 Parlamentul de la Chișinău adoptă Declarația suveranității R.S.S. Moldova, iar Mircea Snegur este ales președinte al republicii. La 23 mai 1991 este adoptată noua denumire de Republica **M.**, care își proclamă la 27 aug. 1991 independența de stat, recunoscută în aceeași zi și de România. La 21 dec. 1991, **M.** semnează actul de constituire a Comunității Statelor Independente (CSI). O nouă monedă națională — leul moldovenesc — este introdusă în 1993. Noul parlament ales la 27 febr. 1994 ratifică tratatul din 1991 de aderare la CSI, abolește imnul național „Deșteaptă-te, române" și proclamă „limba moldovenească" limbă de stat (1994). Într-un referendum (6 mart. 1994), boicotat de forțele unioniste, 90% dintre votanți se pronunță pentru o **M.** „independentă, unitară și indivizibilă". În terit. din stânga Nistrului, controlat de elemente rusofone, este proclamată la 16 aug. 1990 Republica Transnistria, care nu recunoaște apartenența la Rep. Moldova. În iarna 1991–1992 au loc confruntări armate între forțele transnistrene, sprijinite de Armata a 14-a rusă, staționată la Tiraspol, și elemente ale poliției din Rep. Moldova. Încetarea ostilităților este mediată de Rusia, Ucraina și România. Acordul ruso-moldovean, semnat în 1994, stipula retragerea trupelor ruse din Transnistria în decurs de trei ani. Prin noua Constituție (1994) și Legea privind organizarea administrativ-teritorială a **M.**, Transnistria și Găgăuzia devin reg. autonome în cadrul Rep. Moldova. La 29 iun. 1995, este admisă în Consiliul Europei. Victorios în alegerile prezidențiale, Petru Lucinschi depune la 15 ian. 1997 jurământul în calitate de cel de-al doilea președinte al Rep. Moldova. La 8 mai 1997 Petru Lucinschi și Igor Smirnov, liderul separatiștilor nistreni, semnează la Moscova un memorandum de normalizare a relațiilor mutuale, având ca garanți Rusia, Ucraina și Organizația de Securitate și Cooperare din Europa. În dec. 2000, Parlamentul a fost dizolvat de președintele țării din cauza incapacității de a desemna un nou președinte. Alegerile parlamentare anticipate (25 febr. 2001) au fost câștigate de Partidul Comuniștilor, condus de Vladimir Voronin. Republică prezidențială conform Constituției din 27 aug. 1994. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral iar cea executivă de președinte, împreună cu un Consiliu de Miniștrii condus de un prim-min.

MOLDOVAN, Angela (n. 1927, Chișinău), cântăreață română. Solistă a Operei Române din Cluj (1949–1953) și a ansamblului „Ciocârlia" (1953—1983). A creat un stil original de concert prin valorificarea cântecului popular românesc. Autoare de cântece în stil popular și de romanțe. Turnee în Europa, Asia, Africa, Japonia, S.U.A., Australia.

MOLDOVAN, Ioan Micu v. **Moldovan-Micu, Ioan.**

MOLDOVAN, Iuliu (1882–1966, n. Bogata de Mureș, jud. Mureș), medic român. M. coresp. al Acad. (1920), prof. univ. la Cluj. Secretar general al resortului Ocrotirii Sociale în Consiliul Dirigent (1918–1920). Unul dintre întemeietorii școlii de igienă și sănătate publică din Cluj („Principii generale pentru organizarea sănătății publice în România", „Tratat de sănătate publică"). Cercetări privind mecanismul de acțiune a preparatelor antiluetice arsenicale, epidemiologia familială a difteriei, fenomenele anafilactice. A descoperit și utilizat în terapeutică reticulina, un principiu seric desensibilizant și antialergic. Organizator al luptei anticanceroase în România.

MOLDOVAN, Mihai (1937–1981, n. Dej), compozitor român. Elev al lui S. Toduță și M. Jora. Creație vocal-simfonică („Bocet", „Rituale", „Cântare omului") și orchestrală („Texturi", „Vitralii", „Cantemiriana") exprimând capacitate de sinteză între tehnici componistice noi (texturi eterofonice, proiecție spectrală, șiruri de numere) și arhetipuri ale spațiului spiritual românesc.

MOLDOVAN, Mircea (n. 1936, Blaj), regizor român. Filme documentare și de ficțiune. Abordează genuri diferite, de la comedie la dramă psihologică și evocare istorică („Viforița", „Toamna bobocilor", „Munți în flăcări", „Pintea").

MOLDOVAN, Ovidiu Iuliu (n. 1942, Sărmaș, jud. Cluj), actor român. Registru amplu (inocent-malefic), joc cerebral și prestanță fizică (în teatru: „Regele Lear" de Shakespeare, „Generoasa fundație" de A. Buero Vallejo, „Caligula" de A. Camus; în film: „Bietul Ioanide", „Dreptate în lanțuri", „Horea", „Craii de Curte Veche").

MOLDOVAN, Roman (1911–1996, n. Daia, jud. Mureș), economist și sociolog român. Acad. (1990), prof. univ.

Angela Moldovan

Iuliu Moldovan

Ioan Moldovan-Micu

Eugenia Moldoveanu

la Bucureşti. Director al Institutului de Cercetări Economice al Acad. Lucrări privind istoria economiei, statistica economică, sociologia şi economia concretă („Planificare şi sociologie", „Studii de istorie economică. Contribuţii la caracterizarea dezvoltării forţelor de producţie în România în perioada dintre cele două războaie mondiale").

MOLDOVAN-MICU, Ioan (1833–1915, n. Varfalău, azi Moldovenești, jud. Cluj), prelat greco-catolic şi om de cultură român. Acad. (1894), profesor la Seminarul teologic şi la Gimnaziul superior din Blaj. Vicar capitular al Arhidiecezei Blajului (1892–1895). Unul dintre autorii Pronunciamentului de la Blaj (1868). Membru fondator al Partidului Naţional al Românilor din Banat şi Ungaria (1869). Membru fondator (1861) şi apoi preşedinte al organizaţiei culturale ASTRA (1893–1901). Studii şi documente privind istoria Bisericii din Transilvania („Acte sinodale ale Bisericii române de Alba Iulia şi Făgăraş"). Manuale şi dicţionare pentru elevi („Dicţionărel latin-român pentru începători"). A alcătuit cea mai mare colecţie de lirică populară din Transilvania, publicată selectiv de A. Bârseanu şi J.U. Jarník sub titlul de „Doine şi strigături din Ardeal".

MOLDOVA NOUĂ, oraş în jud. Caraş-Severin, la poalele M-ţilor Locvei, port pe stg. Dunării; 14 818 loc. (2000). Expl. de calcar, de min. complexe, pirite cuprifere, min. de fier. Prelucr. piritei. Reparaţii de nave fluviale. Centru pomi-viticol. Muzeu cu secţii de istorie, arheologie, etnografie, artă populară şi ştiinţele naturii. Rezervaţia forestieră şi botanică Valea Mare (400 ha). Menţionat documentar ca sat în 1717; declarat oraş în 1968. Biserică romano-catolică (1780).

MOLDOVA-SULIŢA, com. în jud. Suceava, situată la poalele Obcinei Mestecăniş şi a Obcinei Mari, pe cursul superior al râului Moldova; 2 052 loc. (2000). Păstrăvărie. Rezervaţiile botanice Tinovu Găina, cu mesteacăn pitic *(Betula nana)*, relief glaciar, şi Răchitaşu Mare (177,5 ha), cu plante rare (strugurii ursului). Herghelie (rasa Huţul).

MOLDOVEAN, -Ă (< n. pr. *Moldova*) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană din Moldova sau originară de acolo. **2.** Adj. Moldovenesc.

MOLDOVEANCĂ (< *moldovean*) s. f. Femeie din Moldova sau originară de acolo.

MOLDOVEANU, vârf în culmea principală a M-ţilor Făgăraş, alcătuit din şisturi cristaline, cel mai înalt din Carpaţii româneşti. Alt.: 2 544 m. Nod orohidrografic.

MOLDOVEANU, Eugenia (n. 1944, Buşteni), soprană română. Prof. univ. la Bucureşti. Debut la Opera Română din Bucureşti (1968). Carieră internaţională pe marile scene ale lumii, având parteneri celebri (P. Domingo, J. Carreras, N. Ghiaurov ş.a.). Repertoriu larg, cuprinzând opere de Mozart, Verdi, Puccini („Nunta lui Figaro", „Madame Butterfly", „Traviata", „Boema", „Tosca", „Manon Lescaut"); timbru vocal excepţional, voce caldă, amplă şi joc dramatic nuanţat.

MOLDOVEANU, Vasile (n. 1935, Constanţa), tenor francez de origine română. Stabilit la Monte-Carlo (1982). Debutează la Bucureşti în 1966. S-a afirmat în repertoriul italian şi a cântat pe marile scene ale lumii.

MOLDOVENEŞC, -EASCĂ (< *moldovean*) adj. Care aparţine moldovenilor sau Moldovei, privitor la moldoveni sau la Moldova; moldovean, (înv.) moldav **(2).** ✦ (Substantivat, m. art.) Dans popular românesc în măsura 2/4 sau 4/4, cu ritm viu. Se execută în cerc închis, care se desface în cercuri mici, dansatorii schimbându-şi brusc direcţia; melodia corespunzătoare acestui dans.

MOLDOVENISM (< *moldovean*) s. n. Particularitate specifică graiului din Moldova.

Vârful Moldoveanu

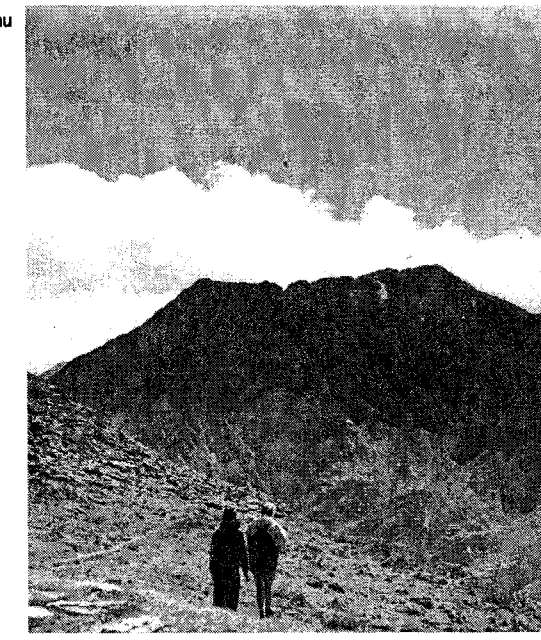

MOLDOVENEȘTI, com. în jud. Cluj, pe Arieș; 3 451 loc. (2000). Stație (în satul Plăiești) și haltă de c.f (în satul **M.**). Pomicultură. În satul **M.**, menționat documentar în 1075 *(castrum)*, se află ruinele uneia dintre cele mai vechi fortificații din Transilvania (sec. 10–13). Biserici unitariene, în satele **M.** (sec. 17–18), Bădeni (sec. 17) și Plăiești (sec. 15–18); biserică reformată (1714), în satul Stejeriș; bisericile din lemn Sf. Nicolae (1765), Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1784), în satele Bădeni și Podeni.

MOLDOVENI, com. în jud. Neamț, situată în Subcarpații Neamțului; 2 403 loc. (2000). Creșterea porcinelor.

MOLDOVIȚA 1. Com. în jud. Suceava, situată la poalele de V ale Obcinei Mari și cele de E ale Obcinei Feredeu, pe cursul superior al râului omonim; 5 235 loc. (2000). Expl. și prelucr. lemnului. Păstrăvărie. **2. Mănăstirea ~** v. **Vatra Moldoviței.**

MOLEBNIC (< sl.) s. n. Carte religioasă cuprinzând slujbe bisericești oficiate în împrejurări solemne.

MOLECULAR, -Ă (< fr.) adj. Care aparține moleculei, privitor la moleculă. ✧ *Masă m.* = număr egal cu suma maselor atomilor care compun o moleculă.

MOLECULĂ (< fr. {i}) s. f. Cea mai mică parte dintr-o substanță care mai păstrează proprietățile chimice și compoziția procentuală a substanței respective. ✧ *M.-gram* = cantitatea în grame dintr-o substanță egală numeric cu masa ei moleculară; mol[1].

MOLES [mol], **Abraham André** (1920–1992), psiholog și estetician francez. Promotor al aplicării teoriei informației la psihologia percepției obiectului estetic („Teoria informației și percepția estetică", „Sociodinamica culturii").

MOLESCHOTT [mo:leʃot], **Jakob** (1822–1893), fiziolog olandez. Prof. univ. la Zürich, Torino, Roma. Cercetările sale au influențat dezvoltarea chimiei fiziologice. Lucrări privind alimentația și metabolismul („Fiziologia alimentelor. Manual de dietetică", „Circuitul vieții", „Fiziologia metabolismului plantelor și animalelor").

MOLESTA (< lat., fr., germ.) vb. I tranz. **1.** (Livr.) A brutaliza, a maltrata. **2.** (Înv.) A provoca (cuiva) neplăceri; a șicana, a necăji.

MOLEȘEALĂ (< *moleși*) s. f. Senzație de pierdere a puterilor; slăbiciune, sfârșeală; toropeală premergătoare somnului; moliciune **(4).**

MOLEȘI (< *moale*) vb. IV refl. și tranz. A-și pierde sau a face să-și piardă puterea, vlaga, energia; a (se) muia, a slăbi; a fi sau a face să fie toropit.

MOLEȚ[1] (< *moale*) s. n. **1.** (MED. VET.) Proces inflamator însoțit de creșterea cantității de lichid articular sau tendinos (sinovie), localizat la nivelul articulației buletului. **2.** (ANAT.) Denumire a mușchilor posteriori ai gambei.

MOLEȚ[2] **(MOLEȚE)** (< bg.) s. m. (ENTOM.) Larva morarului **(2).**

MOLETARE (< *moletă*) s. f. Imprimare a zimților pe o piesă cu ajutorul moletei **(1).** Operația se execută în scopuri decorative și, mai ales, pentru a se obține o suprafață aspră, necesară mânuirii unor piese. Sin. *randalinare.*

MOLEȚĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** (TEHN.) Rotiță cu muchia zimțată, folosită pentru moletare; randalină. **2.** (IND. EXTR.) Roată cu diametrul mare, folosită pentru ghidarea cablului la puțul de extracție al unei mine.

MOLETIERĂ (< fr.) s. f. (Astăzi rar) Fâșie de stofă care se înfășoară pe pulpa piciorului, deasupra pantalonului, mai ales de către militari.

MOLFĂI vb. IV v. **morfoli.**

MOLFETTA, oraș în SE Italiei (Puglia), port la M. Adriatică; 65,7 mii loc. (1997). Șantiere navale. Ind. electrotehnică, a cimentului, textilă, a tananților, ceramicii și alim. Pescuit. Dom (sec. 12–13); biserica San Bernardino (sec. 15); catedrală (sec. 17). Export de cereale. Stațiune balneară.

MOLHAȘ subst. (GEOGR.) Mlaștină oligotrofă; tinov.

MOLIBDAȚI (< fr.) s. m. pl. Săruri ale acidului molibdenic.

MOLIBDEN (< fr. {i}; {s} lat. *molybdaenum* „bucată de plumb") s. n. Element chimic (Mo; nr. at. 42, m. at. 95,94, gr. sp. 10,2, p.t. 2 620°C); metal alb-cenușiu, lucios. Se găsește în natură sub formă de sulfură (molibdenit) și de molibdați. Formează combinații stabile în treapta de valență 6. Se obține în cuptor electric, prin prăjirea sulfurii și reducerea oxidului format. Este întrebuințat la fabricarea unor oțeluri speciale. A fost descoperit (1778) de C.W. Schelle și izolat (1782) de P.J. Hjelm, iar metalul pur a fost obținut de J.J. Berzelius.

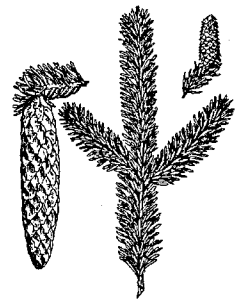

Molid (ramură și con)

MOLIBDENIC (< *molibden*) adj. *Acid ~* = acid oxigenat al molibdenului.

MOLIBDENIT (< fr. {i}) s. n. Sulfură naturală de molibden, cristalizată în sistemul hexagonal. Are culoarea cenușie a plumbului, urma cenușie și luciul metalic; este foarte moale și gras. Reprezintă unica sursă industrială de extragere a molibdenului.

MOLIBDIT (< germ. {i}) s. n. Molibdat natural hidratat de fier, cristalizat în sistemul rombic, pământos sau solzos, cenușiu-gălbui.

MOLICIUNE (< *moale*) s. f. **1.** Însușirea de a fi moale sau flexibil. **2.** Fig. Delicatețe, grație, blândețe. **3.** Lipsă de energie, de voință. **4.** Stare de destindere, de relaxare. ✦ Slăbiciune, sfârșeală, moleșeală.

MOLID (MOLIFT) s. m. Arbore rășinos din familia pinaceelor, înalt până la 50 m, cu coroana piramidală, frunze aciculare și conuri care atârnă *(Picea abies).* Frunzele, mugurii, scoarța și rășina au utilizări terapeutice ca antidiareice, antiinflamatorii, antireumatismale, antitusive etc. Lemnul este utilizat în construcții, la fabricarea celulozei și a unor instrumente muzicale; din scoarță se extrage tanin. Poate fi cultivat și în scop ornamental. În România, există păduri de **m.** în etajul montan și subalpin. Se mai numește *brad roșu.*

MOLIE (< sl.) s. f. Nume dat unor fluturi mici ale căror larve atacă diferite produse vegetale sau animale (făină, mere, viță de vie, grâne, blănuri, lână, pene etc.). ✧ *Molia zidurilor* sau *molia-de-casă* = gen de izopod terestru, lung de c. 5 mm, cu corpul oval-alungit, cenușiu-murdar și cu șapte perechi de picioare *(Oniscus).* Trăiește în locuri umede și întunecoase. *Molia stupilor* = găselniță.

MOLIÈRE [molje:r] (pseud. lui *Jean-Baptiste Poquelin*) (1622–1673),

Molière

dramaturg francez. Actor şi regizor, conducător al unei asociaţii teatrale („Ilustrul teatru"), devenită ulterior „trupă a regelui". Comediograf de geniu, a abordat cu strălucire în piesele sale comicul de limbaj, de situaţie, de caracter. A inaugurat comedia de moravuri, făcând din teatru o şcoală a moravurilor, ridiculizând corupţia, pedantismul şi intransigenţa excesivă („Preţioasele ridicole", „Don Juan", „Mizantropul"), ipocrizia religioasă („Tartuffe"), lăcomia de bani („Avarul"), parvenitismul („Burghezul gentilom"), concepţiile despre căsătorie, familie („Şcoala bărbaţilor", „Şcoala nevestelor"), ignoranţa medicilor („Doctor fără voie", „Bolnavul închipuit"). Prin arta comică, prin problematica abordată, prin interesul acordat individualizării personajelor care au devenit tipuri eterne, prin folosirea vorbirii populare şi prin concepţia regizorală realistă, **M.** s-a impus ca unul dintre cei mai de seamă dramaturgi universali.

MOLIMĂ (< ngr.) s. f. Nume dat bolilor cu caracter epidemic, la oameni şi la animale; epidemie.

MOLIN, Virgil (1898–1968, n. sat Cârnecea, jud. Caraş-Severin), ziarist, editor şi tipograf român. A editat la Craiova „Grafica română" (1923), revistă de poligrafie şi „Almanahul graficei române" (1924–1931). A publicat „Vocabularul tipografului român" şi importante studii despre istoria cărţii şi tiparului.

MOLINA, Luis (1533–1600), iezuit spaniol. Prof. de teologie la Evora (Portugalia). Autorul unui influent tratat *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis,* conţinând teoria sa despre *scientia media,* care a dat naştere doctrinei cunoscute ca *molinism.*

MOLINA, Mario José (n. 1943), chimist american de origine mexicană. Prof. univ. la Berkeley (California). Lucrări de chimie atmosferică; împreună cu F.S. Rowland, a demonstrat rolul clorofluorcarburilor în formarea şi descompunerea ozonului stratosferic. Premiul Nobel pentru chimie (1995), împreună cu F.S. Rowland şi P.J. Crutzen.

MOLINISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Molina*) s. n. Doctrină având la bază teoria lui *L. Molina* despre *scientia media* (1588), care a încercat să pună de acord preştiinţa divină cu liberul arbitru omenesc: Dumnezeu, posedând o cunoaştere aparte (*scientia media,* „cunoaştere mediată") despre evenimentele viitoare, nu predetermină alegerile oamenilor, ci mai curând cooperează, acordându-le, simultan, graţia. **M.** a provocat o aprigă dispută cu continuatorii lui Toma d'Aquino.

MOLINOS, Miguel de (1628–1696), teolog spaniol. Stabilit la Roma. A formulat doctrina quietismului (chietismul), ca o formă de spiritualism şi indiferentism moral în lucrarea „Ghid spiritual", trecută la index de Biserica catolică, dar foarte influentă în protestantism. Condamnat de Inchiziţie pentru erezie (1687).

MOLIPSI (< ngr.) vb. IV tranz. A transmite (cuiva) o boală contagioasă; a contamina (1), a contagia. ✦ Refl. A se îmbolnăvi prin contaminare. ✦ Tranz. şi refl. Fig. (Fam.) A (se) influenţa (în rău); a (se) strica, a (se) vicia.

MOLIPSITOR, -OARE (< *molipsi*) adj. Care molipseşte; contagios, infecţios.

MOLISE, regiune în S Italiei, cu ieşire la M. Adriatică; 4,4 mii km^2; 330,2 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Campobasso.* Expl. gaze naturale. Culturi de cereale şi viţă de vie. Plantaţii de măslini. Creşterea animalelor.

MOLIŢVĂ (MOLIŢFĂ, MOLIŢFĂ) (< sl.) s. f. (În ritualul ortodox) Rugăciune citită de preot sau de episcop pentru iertarea păcatelor, în diferite împrejurări.

MOLITVELNIC (MOLITVENIC, MOLITFELNIC) (< sl.) s. n. (În ritualul ortodox) Carte în care sunt cuprinse rânduielile şi rugăciunile prescrise pentru conferirea sfintelor taine şi a altor rânduieli bisericeşti, de sfinţire şi de binefacere; trebnic. Cel mai vechi **m.** cunoscut în Ţările Române este cel tipărit la Târgovişte în 1545 de Dimitrie Liubcevici. În 1568, Coresi a tipărit „Molitvenicul rumânesc", ca anexă a „Cazaniei".

MOLL (< germ.) adj. (MUZ.) Denumire dată în limba germană modului minor.

MOLLER, Georg (1784–1852), arhitect german. A lucrat pentru ducele de Hessa-Darmstadt (din 1810). Unul dintre reprezentanţii stilului neoclasic. A construit biserici şi clădiri publice în Darmstadt, printre care Teatrul arhiducal (ars în 1870), Palatul arhiducal din Wiesbaden, Cazinoul din Bad Homburg. Scrieri: „Monumente ale arhitecturii germane".

MOLLISOL (< fr.) subst. Strat de sol din regiunile Cercului Polar de Nord (având ca suport *gelisolul*), care se dezgheaţă în timpul verii polare, fiind puternic îmbibat cu apă; merzlotă. V. *îngheţ peren.*

MOLNÁR [molna:r] **Ferenc** (1878–1952), scriitor ungur. Stabilit în S.U.A. (1940). Autor de romane pentru tineret („Băieţii din strada Pál"). Piese de teatru remarcabile prin strălucirea replicilor şi arhitectura compoziţională („Liliom", „Bal la castel").

MOLNÁR [molna:r] **Iosif** (1907–1984, n. Târgu Mureş), grafician maghiar din România. Prof. univ. la Bucureşti. Afişe, ilustraţii de carte şi grafică publicitară, caracterizate prin ineditul metaforelor plastice (afişul „Trebuie să visăm").

MOLNAR-PIUARIU, Ioan v. **Piuariu-Molnar, Ioan.**

MOLOH (în religia fenicienilor), divinitate sângeroasă, care personifica Soarele şi focul. I se aduceau jertfe umane, mai ales copii. Menţionat în „Vechiul Testament". Prin extensie, semnifică o forţă crudă, care cere mereu jertfe.

MOLON (< fr.) s. n. Bloc de piatră naturală pentru ziduri, prelucrat pe faţa vizibilă şi cioplit pe celelalte feţe pentru a putea fi aşezat orizontal.

MOLOPO, râu intermitent în S Africii, afl. dr. al fl. Orange; 960 km. Izv. din N pod. Kaap şi traversează partea de S a pod. Kalahari. Albia râului este acoperită de dune în sezonul secetos, iar în sezonul ploios se umple cu apă. În cursul superior poartă numele *Kuruman.*

MOLOS (< fr.) s. n. Rasă de câini de talie foarte mare, cu părul lung şi mătăsos.

MOLOTOV, Veaceslav Mihailovici (pe numele adevărat *Skriabin*) (1890–1986), om politic sovietic. Colaborator apropiat al lui Stalin, a fost unul dintre

Veaceslav Mihailovici Molotov

principalii organizatori ai represiunilor în masă din anii '30–'50. Președinte al Internaționalei Comuniste (1930–1934). Membru al Biroului Politic (1926–1953) și al Prezidiului (1953–1957) C.C. al P.C.U.S. Președinte al Consiliului Comisarilor Poporului (prim-min. 1930–1941) și ministru al Afacerilor Externe (1939–1949 și 1953–1956), calitate în care a semnat, la 23 aug. 1939, cu Ribbentrop, pactul de neagresiune germano-sovietic pentru împărțirea zonelor de influență. Acuzat de Hrușciov de activitate antipartinică, a fost exclus din C.C. în 1957 și din P.C.U.S. în 1962; reprimit în 1984. — **Cocteil M.** = recipient sau sticlă umplute cu un lichid inflamabil și folosite de ruși ca armă în timpul celui de-al doilea război mondial, ulterior de teroriști, huligani ș.a.

MOLOZ (< tc.) s. n. Material rezultat la dărâmarea unei clădiri (spărturi de cărămidă și mortar).

MOLTKE [moltkə], familie nobiliară germană. Mai importanți: **1. Helmuth Karl Bernhard M., conte von** (1800–1891), feldmareșal. Discipol al lui *Clausewitz*. Autor al unor lucrări de istorie și teorie militară („Instrucțiuni pentru Înaltul comandament"). Ca șef al statului major al armatei prusiene (1857–1888), a reorganizat această armată pe baze moderne, reușind să obțină victoria în războaiele contra Danemarcii (1864), Austriei (1866) și Franței (1870–1871). **2. Helmuth Johannes Ludwig M., conte von** (1848–1916), general. Nepotul lui **M. (1).** Șef al Statului-Major German (1906–1915), a pregătit armata germană pentru primul război mondial. După înfrângerea de la Marna (1914), a fost înlocuit.

MOLTO (cuv. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Mult, foarte. Termenul se folosește pentru definirea indicațiilor dirijorului în nuanțarea unei interpretări muzicale.

MOLTON (< fr.) s. n. Țesătură din fire de lână groasă sau din fire de bumbac; ușoară și moale, scămoșată pe una sau pe ambele părți, este folosită în industria confecțiilor.

MOLUCE (MALUKU, MOLUCCAS) 1. Arhipelag în Indonezia, între ins. Sulawesi (la V) și Noua Guinee (la E); 83,7 mii km^2. Orașe pr.: Ambon, Jailolo, Weda, Namlea. Ins. pr.: Halmahera, Ceram (Seram), Ambon, Buru, Obi, Waigeo, Morotai. Relief muntos cu alt. până la 3 000 m. Cutremure frecvente. Climă ecuatorială. Expl. forestiere. Orez, cocotieri, ananas, arbori de cuișoare și piper. **2.** Mare a Oc. Pacific situată între ins. Sulawesi și ins. Halmahera; 291 mii km^2. Ad. max.: 4 750 m. Salinitate: 34‰. Numeroase insule.

MOLUȘTE (< fr., germ.) s. f. pl. Încrengătură de animale nevertebrate acvatice și de uscat (ex. melcul, scoica de râu, sepia), cu corpul moale, nesegmentat, cuprins la unele într-o cochilie calcaroasă, deplasându-se cel mai adesea cu ajutorul unui picior musculos *(Mollusca)*.

MOMADAY [momdei], **Natachell Scott** (n. 1934), scriitor american de origine indiană (amerindiană). Prof. univ. în Arizona. Considerat pionier al literaturii indiano-americane moderne („Casa din zori", „Drumul spre munții ploioși"). Memorialistică („Numele").

MOMÂIE s. f. Schelet de lemn înfășurat în paie și îmbrăcat în zdrențe, imitând un om, care se așază pe terenurile cultivate pentru a speria păsările și animalele dăunătoare; sperietoare. ✦ Fig. Om de paie, pasiv, lipsit de inițiativă.

MOMBASA, oraș în SE Kenyei, pe insula omonimă, port la Oc. Indian; 600 mii loc. (1991). Nod rutier. Aeroport. Mare rafinărie de petrol. Constr. și reparații navale. Ind. chimică, metalurgică, textilă, a aluminiului, cimentului, hârtiei și alim. Fabrici de sticlă și chibrituri. Prelucr. cafelei. Export de cafea, ceai, sisal, piei, bumbac, lemn. Stațiune balneară. Bisericile anglicană și romano-catolică. Moschee. Fort (1593). Fundat de arabi în sec. 11, vizitat de Ibn Battūtah în 1331 și de Vasco da Gama în 1498.

MOMBERT, Alfred (1872–1942), poet german. Prin lirica sa extatic-vizionară, a premers expresionismul („Ziua și noaptea", „Gânditorul", „Floarea haosului"). Drame (trilogia „Eon").

MOMEALĂ (< fr., it., germ.) s. f. 1. Faptul de a momi; *p. ext.* mijloc folosit pentru a atrage sau a interesa pe cineva într-o acțiune; lucru care ademenește, care ispitește. **2.** Spec. Mâncare (râme, insecte, carne etc.) care se aruncă în apă sau se agață în undiță pentru a ademeni peștii; hrană pe care vânătorul o pune într-un anumit loc pentru a atrage vânatul.

MOMENT (< lat. *momentum*) s. n. 1. Interval scurt de timp (în care se produce sau se consumă un fapt); clipă, secundă, minut. ✧ Loc. *De moment* = **a)** de scurtă durată, vremelnic; **b)** care aparține momentului. *La moment* = pe loc, imediat; *p. ext.* la timp. *Din moment ce...* = de vreme ce..., deoarece. ✧ Expr. *Din moment în moment* sau *dintr-un moment într-altul* = în cel mai apropiat viitor, îndată. *Pentru moment* = provizoriu, deocamdată, pentru scurt timp. *Pe moment* = în pri-

Mombasa.
Vedere generală

ma clipă, în acea clipă. *(Nici) un moment* = nici o clipă, deloc. **2.** Ocazie, prilej. **3.** (LIT.) Specie a genului epic, inițiată în literatura română de I.L. Caragiale, care surprinde un instantaneu semnificativ din viața cotidiană. **4.** Etapă în desfășurarea unui proces. ✧ Expr. *M. de răscruce* = schimbare radicală, cotitură. *Din primul moment* = de la început. *La un moment dat* = **a)** într-un anumit timp (nedeterminat); odată; **b)** deodată. **5.** (FIZ.) Mărime care caracterizează localizarea sau repartiția spațială a unei alte mărimi (forță, masă etc.) în raport cu un punct, o axă sau un plan. ✧ *M. al unei forțe* (în raport cu un punct) = produsul dintre mărimea forței și brațul ei. *M. al unui cuplu de forțe* = produsul dintre mărimea forțelor și distanța dintre ele. *M. cinetic* (în raport cu o axă) = produsul dintre impulsul unui punct material și distanța acestuia până la axa dată. *M. de inerție* = produsul dintre masa unui punct material și pătratul distanței de la acesta până la punctul *(m. de i. polar)* sau axa *(m. de i. axial)* de referință. *M. static* = produsul dintre masa unui punct material și distanța până la punctul, axa sau planul de referință. **6.** (TEHN.) *M. încovoietor* v. *încovoietor. M. de răsucire* = produsul dintre efortul care provoacă solicitarea la răsucire a unui corp și brațul acestuia.

MOMENTAN, -Ă (< lat., it., fr., germ.) adj. **1.** Care durează numai un moment **(1)**; temporar, vremelnic, trecător. ✦ (GRAM.; despre verbe și timpuri verbale) Care exprimă acțiuni de scurtă durată. ✦ (Adverbial) Pe scurt timp, pentru un moment. **2.** Care se referă la momentul de față; actual. ✦ (Adverbial) În momentul de față, în prezent, actualmente; acum.

MOMI (< bg., scr.) vb. IV tranz. **1.** A atrage pe cineva prin promisiuni mincinoase sau prin măguliri, prin daruri etc.; a ademeni; a amăgi, a înșela. ✦ A seduce. **2.** Spec. A ademeni cu momeală **(2)** pești sau alte animale pentru a le prinde. **3.** A liniști, a potoli în mod superficial (foamea, o suferință), a amăgi.

MOMIȚE (< bg.) s. f. pl. Nume dat unor organe glandulare ale vițelului sau ale mielului (pancreasul, timusul, ganglionii etc.) împreună cu o parte din grăsimea înconjurătoare, din care se prepară feluri speciale de mâncare.

MOMMSEN [momzən], **Theodor** (1817–1903), istoric și arheolog german. Prof. univ. la Leipzig, Zürich,

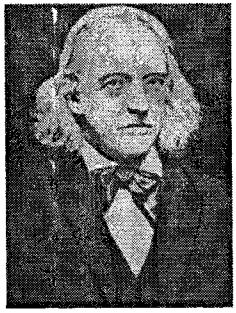

Theodor Mommsen

Breslau și Berlin. Participant la Revoluția de la 1848. Adversar al lui Bismarck în Reichstag. Specialist în istoria Romei antice, pe care a tratat-o sub toate aspectele, pe baza izvoarelor epigrafice și numismatice, a istoriei dreptului și economiei („Istoria Romei", „Manual de antichități", 20 vol., „Istoria monedei romane", „Dreptul public roman"). Sub conducerea lui, au apărut 12 volume din „Corpus inscriptionum latinarum". M. de onoare al Acad. Române (1879). Premiul Nobel pentru literatură (1902).

MOMOTOMBO, vulcan activ în Nicaragua, la NV de lacul Managua. Alt.: 1 280 m. Erupții violente în 1609 și 1905.

MON, stat în partea de S a Uniunii Myanmar, cu ieșire la G. Martaban; 12,3 mii km²; 2,2 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Moulmein (Mawlamyine).* Culturi tropicale și de orez. Plantații cu arbori de cauciuc. Expl. forestiere.

MONACO 1. Principatul ~ (Principauté de Monaco), stat în S Europei (SE Franței) pe un promontoriu (5,16 km lungime) al M. Mediterane, pe Coasta de Azur, la 14 km de orașul Nisa; 1,95 km²; 31,9 mii loc. (1997). Limba oficială: franceza. Religia: creștină (catolici 90%, protestanți 6% ș.a). Capitala: *Monaco.* Localități pr.: Monte-Carlo, La Condamine, Fontvieille. Relieful este reprezentat printr-o fâșie de litoral maritim înalt, dominat de prelungirile calcaroase ale Alpilor Maritimi (alt max.: 161,5 m). Climă subtropicală, mediteraneană cu ierni blânde, un număr mare de zile însorite și o frecvență redusă a vânturilor. Important centru industrial și economie bazată pe turism. Industria prelucrătoare antrenează c. 25% din populația activă și contribuie cu 27% la

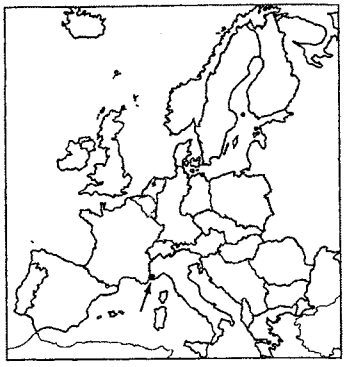

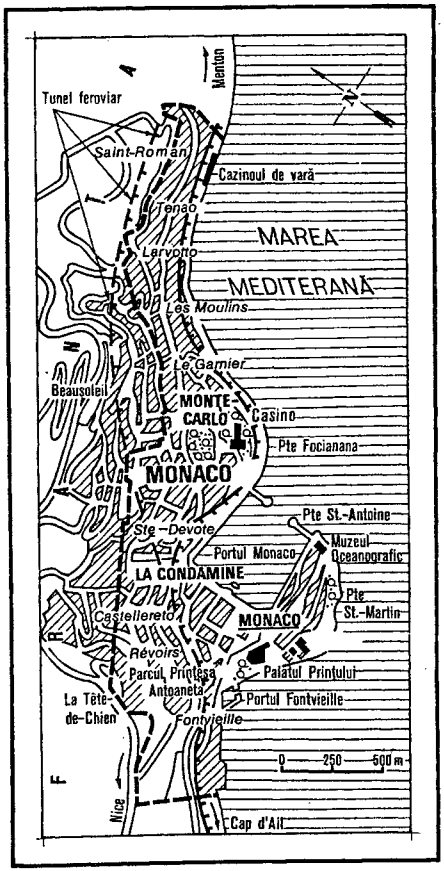

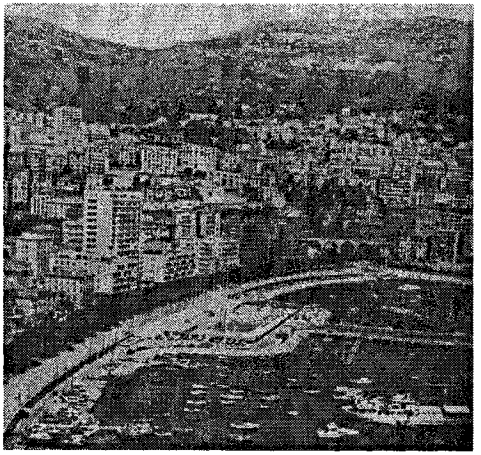

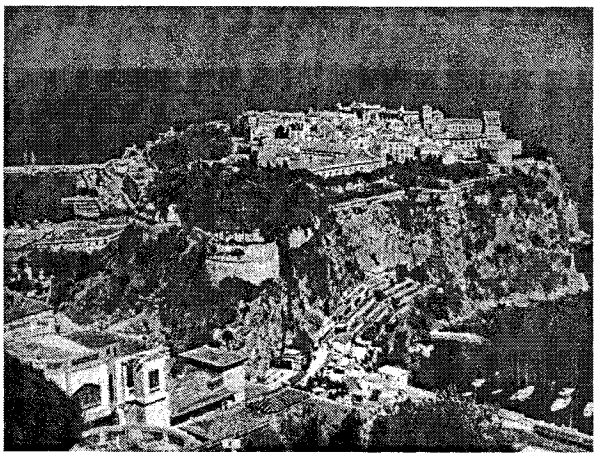

Monaco

Vedere generală

Promontoriul

formarea PNB. Întreprinderi care produc cosmetice, produse farmaceutice, aparatură electronică, produse textile și confecții, prelucrează mase plastice, conserve de pește; poligrafie, produse ceramice, băuturi. Se cultivă măslini, citrice. Floricultură. O mare parte din veniturile țării provin din jocurile de noroc (Cazinoul Monte-Carlo contribuie cu 4% la veniturile statului) și din emisiunile filatelice. Este dezvoltat sectorul bancar și financiar, favorizat de un regim fiscal cu taxe mici. C.f.: 1,7 km. Turismul dispune de o bază materială de calitate și contribuie cu 25% la veniturile statului (1,3 md. dolari S.U.A., 1992). În 1995 au vizitat statul **M.** 232,5 mii turiști străini (fără excursioniști). Principalele obiective turistice: în capitala Monaco, Muzeul oceanografic (1899), Palatul princiar (sec. 13–17), Catedrala (1884–1887); Cazinoul Monte-Carlo (1856); raliul automobilistic de Formula 1 – Monte-Carlo (anual). Uniune vamală cu Franța. Valoric, comerțul exterior al **M.** este inclus în cel al Franței. Moneda: francul francez. Export: parfumuri, medicamente, microelectronică, flori. Import: combustibili, energie electrică, produse alimentare, materii prime. — *Istoric.* Fenicienii întemeiază pe terit. de azi al **M.** o așezare, stăpânită apoi de greci (sec. 8–6 î.Hr.), romani (sec. 2–1 î.Hr.) și arabi. În timpul guvernării familiei genoveze Grimaldi (1297–1731), **M.** s-a constituit (1354) în principat independent, care din 1524 s-a aflat în stăpânirea monarhiei spaniole, iar din 1601, a devenit vasal Franței, anexat de aceasta în 1793. Prin hotărârea Congresului de la Viena (1814–1815), **M.** a trecut sub protectoratul Regatului Sardiniei (1814–1859), iar din 1861, sub cel al Franței, cu care încheie, în 1865, o uniune vamală. Potrivit tratatului din 1918, **M.** este sub „protecția prietenească a Franței". În 1951, **M.** încheie cu Franța o „Convenție de bună vecinătate și administrație comună". La 17 dec. 1962 se adoptă o nouă Constituție (care înlocuiește Constituția din 7 ian. 1911, potrivit căreia **M.** fusese proclamat monarhie constituțională), care lărgește atribuțiile puterilor legislativă și executivă. Monarhie constituțională, principat ereditar, conform Constituției din dec. 1962. Activitatea legislativă este exercitată de prinț, de un parlament unicameral (Consiliul Național), iar cea executivă de un cabinet, sub conducerea prințului, prezidat de un ministru de stat (funcționar public, ales de prinț, dintr-o listă de trei candidați propuși de guvernul francez). **2.** Capitala statului Monaco; 1,2 mii loc. (1990). Ind. chimico-farmaceutică, cosmetică, alim. Centru financiar și turistic. Cazinou. Muzeu oceanografic (fondat în 1899), cu un acvariu ce conține c. 3 000 de pești. Palat princiar (sec. 13–17). Catedrală (1884–1887). Capitală din 1814.

MONADĂ (< fr., germ.; {s} gr. *monad* „unitate") s. f. (FILOZ.) Termen însemnând inițial „unitate", iar la unii scolastici, Dumnezeu ca primă Unitate; ulterior, Leibniz a dezvoltat conceptul de m. în sensul singurei substanțe adevărate, ca entitate spirituală, fără întindere spațială, capabilă de percepții și tendințe, dar fără legătură cu celelalte.

MONADNOCK (< fr. {i}; {s} n. pr. *Monadnock*) subst. (GEOGR.) Denumire a unui munte izolat, aflat în cadrul unui relief mai coborât (peneplenizat) și reprezentând un martor de eroziune, alcătuit din roci mai dure. Termenul a fost introdus, în 1899, de W. Davis după muntele cu același nume din S.U.A.

MONADOLOGIE (< fr.) s. f. Inițial, titlu dat unei lucrări de metafizică a lui Leibniz (*Principia Philosophiae*) de către unul din editori; în prezent, termenul se aplică oricărui sistem metafizic de felul celui leibnizian.

MONAGAS, stat în NE Venezuelei, cu ieșire la G. Paria al Oc. Atlantic; 28,9 mii km^2; 551 mii loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Maturín.* Expl. petroliere. Creșterea bovinelor. Citrice.

MONAGAS, José Gregorio (1795–1858), om politic venezuelan. Președinte al țării (1851–1855). A promulgat legea de abolire a sclaviei (1854).

MONAH (< sl., ngr.) s. m. Călugăr.

MONAHAL, -Ă (< *monah*) adj. Care aparține monahului, specific monahului sau vieții de monah; călugăresc.

MONAHISM (< *monah*) s. n. **1.** Stare, viață, calitate de monah; călugărie. **2.** Instituția călugăriei.

MONANDRU, -Ă (< fr.; {s} gr. *monos* „singur" + *andros* „bărbat") adj. (Despre plante) Cu androceul alcătuit dintr-o singură stamină.

MONARH (< ngr., germ.) s. m. Conducător (rege, împărat etc.) al unei monarhii; suveran.

MONARHIC, -Ă (< fr., germ.) adj. **1.** Care aparţine monarhului sau monarhiei, privitor la monarh sau la monarhie. **2.** (Despre idei, grupări) Care este adept al monarhiei şi o susţine.

MONARHIE (< fr., lat., ngr., germ.; {s} gr. *monos* „singur" + *arche* „conducere") s. f. **1.** Formă de guvernământ în care puterea supremă în stat aparţine monarhului (rege, ţar, împărat, şah, emir etc.) şi se transmite, de obicei, ereditar. Formele istorice ale **m.** sunt: *sclavagistă*, care a cunoscut în special formele *despotismului* şi ale *teocraţiei*; *feudală*, care a căpătat forma caracteristică a *absolutismului*; *modernă*, cu caracter constituţional *(m. constituţională).* ✧ *M. absolută* v. *absolut. M. constituţională* v. *constituţional.* **2.** Stat monarhic.

MONARHISM (< fr.) s. n. Doctrina politică a partizanilor monarhiei.

MONARHIST, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Adept al monarhiei. **2.** Adj. Care aparţine monarhiei, referitor la monarhie; care sprijină monarhia.

MONASTIC, -Ă (< fr.) adj. (Înv.) Mănăstiresc. ✦ De călugăr, propriu călugărilor.

MONASTIR v. **Bitolia.**

MONAZIT (< fr. {i}; {s} gr. *monazo* „a fi singuratic") s. n. Fosfat natural de ceriu (49–74%), toriu, lantan şi alte pământuri rare, cristalizat în sistemul monoclinic şi întâlnit adesea în cristale izolate. Are culoarea galben-brună, roşie sau verde şi luciul sticlos-gras; este adesea radioactiv. Se exploatează din aluviuni, pentru extragerea pământurilor rare şi a toriului.

MÖNCH [mönh], vârf în masivul Aar-Gothard din Alpii Bernezi, pe terit. Elveţiei. Ält.: 4 098 m.

MÖNCHENGLADBACH [mönhənglatbah], oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), la V de Düsseldorf; 266,8 mii loc. (1997). Aeroport. Nod de comunicaţii. Ind. siderurgică, constr. de maşini, electrotehnică, chimico-farmaceutică, a hârtiei, încălţămintei, textilă (bumbac, lână) şi alim. Produse petroliere. Grădină botanică. Muzeu de arte. Sediul NATO pentru Europa de Nord. Mănăstirea Sankt Vitus (1228–1239), Markt-Kirche (1469–1533). Fundat în sec. 10 ca abaţie benedictină.

MONCK (MONK), George, duce de Albemarle (1608–1670), general englez. Fidel forţelor monarhiste la începutul Revoluţiei engleze, a trecut (1646) de partea lui O. Cromwell. În calitate de guvernator militar al Irlandei (1647–1649) şi apoi al Scoţiei (1650–1652), a dus o politică de reprimare a mişcărilor naţionaliste. După moartea lui O. Cromwell (1658), s-a declarat favorabil restaurării puterii monarhice, organizând (1660) o lovitură de stat, în urma căreia Carol II Stuart este readus pe tron.

MOND, Ludwig (1839–1909), chimist şi industriaş britanic de origine germană. Stabilit în Marea Britanie (1867). Autorul unui procedeu de recuperare a sulfului din reziduurile obţinute în procesul Leblanc de producere a sodei. Împreună cu J.T. Brunner, a construit (1872) o fabrică de obţinere a sării. A descoperit oxidul de nichel, pe care l-a folosit la producerea acestui metal în stare pură.

MONDADORI, casă de editură italiană întemeiată de *Arnoldo Mondadori* (1889–1971), în 1907, iniţial cu sediul la Ostiglia, apoi la Verona (1921) şi, din 1923, ia Milano. Publică pentru început colecţii de mare audienţă („La Lampada", „La Scie", „Omnibus", „La Medusa"), producţia editorială îmbogăţindu-se, pe parcurs, cu serii de economie („BMM", „Orar M"), de literatură poliţistă şi de călătorii („Gialli", „Urania"), de antichităţi clasice şi moderne („I Classici", „I Meridiani") şi cu o bogată gamă de periodice („Topolino", „Grazia", „Epoca", „Panorama"). În 1991, trece în proprietatea grupului Fininvest.

MONDE [mõd] **(Le ~),** cotidian francez de orientare moderat-liberală. Apare la Paris din 1944. Publică şi unele suplimente literare, artistice şi sportive.

MONDEN, -Ă (< fr.) adj. Care ţine de viaţa de societate (divertismente, vizite, conversaţie, petreceri), care reflectă sau priveşte o astfel de viaţă.

MONDENITATE (după fr. *mondanité*) s. f. **1.** Înclinare spre preocupări mondene. **2.** (La pl.) Întâmplări, evenimente ale vieţii mondene.

MONDIAL, -Ă (< fr.) adj. Care e răspândit, cunoscut de toată lumea; care aparţine lumii întregi; care interesează sau antrenează întreaga lume. ✦ La care participă întreaga lume (sau majoritatea ţărilor).

MONDIAL, grup românesc pop-rock. Constituit în 1966 (Gabriel Drăgan, Radu Stoica, Filip Merca, Gabriel Litvin, Romeo Vanica, Dragoş Vasiliu, Florin Dumitru), se dizolvă în 1979. Piese celebre pe texte clasice: „Romanţă fără ecou", „Primăvara", „Atât de fragedă" etc. În 1997 ia naştere Fundaţia „Mondial", care organizează festivalul „Iubire, bibelou de porţelan".

MONDIALISM (< fr.) s. n. Doctrină politică care preconizase unitatea politică şi economică a lumii, considerată ca o comunitate umană unică.

MONDOVIZIUNE (< fr.) s. f. Sistem de interconectare a centrelor de televiziune îndepărtate, cu ajutorul sateliţilor artificiali.

MONDRIAN [mondrian], **Piet** (pseud. lui *Pieter Cornelis Mondriaan*) (1872–1944), pictor olandez. Unul dintre întemeietorii şi teoreticienii *neoplasticismului.* A evoluat de la un figurativism cu accente expresioniste spre un abstracţionism geometric, de rigoare absolută a formei, bazat pe o gamă de culori fundamentale („Stăvilarul şi oceanul", „Compoziţie în gri şi albastru", „Compoziţie în roşu, galben şi albastru într-un pătrat", „Compoziţie orală"), care confereau un ritm dinamic şi un anume lirism operelor sale („Broadway Boogie Woogie").

MONEASA, com. în jud. Arad, situată la poalele M-ţilor Codru-Moma, pe râul omonim; 1 200 loc. (2000). Zăcăminte de sulfuri cuprifere (în satul

Piet Mondrian:
„Compoziţie în gri şi albastru"

Rănușa). Expl. de marmură roșie și neagră. Expl. și prelucr. lemnului. Pomicultură. Stațiune balneoclimaterică de interes general, cu izvoare de ape minerale bicarbonatate, calcice, magneziene, sodice, mezotermale (24–32°). Satul **M.** apare menționat documentar în 1597.

MONEDĂ (< ngr.) s. f. **1.** Semn bănesc cu formă, greutate și titlu stabilite, fabricată din metal (aur, argint, aramă, aliaje de metale comune); servește ca mijloc de circulație și de plată. Baterea primelor monede a fost, probabil, realizată independent, înainte de sec. 7 î.Hr., în statul antic Lidia sau în insulele Egee și în China. În Roma antică, **m.** se băteau lângă templul zeiței Iuno Moneta, de unde și denumirea de **m.** Pe teritoriul României, folosirea și circulația **m.** este semnalată încă din sec. 6 î.Hr. Au existat diferite forme ale **m.**, dintre care s-a impus cea rotundă, de disc, cu *avers, revers* și *margine*. V. *numismatică, ban.* ✧ *M. divizionară* (sau *de bilon*) = **m.** confecționată din aliaj monetar format din metale comune, cu valoare proprie redusă sau inferioară valorii ei nominale și care reprezintă o subdiviziune sau un multiplu al unității monetare legale. ✧ Expr. *A bate monedă* = a emite bani de metal. *A plăti (cuiva) cu aceeași monedă* = a se comporta față de cineva așa cum s-a comportat și el într-o situație similară. **2.** P. gener. Ban de metal. **3.** Denumire dată pentru toate semnele bănești, indiferent de forma lor de existență, respectiv pentru **m.** divizionară, **m.** fiduciară sau **m.** de hârtie (bancnotele emise de Banca Centrală) și **m.** scripturală sau **m.** de cont (disponibilitățile din conturile bancare și de la casele de economii).

MONEGASC, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația Principatului Monaco sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Principatului Monaco sau populației lui, privitor la acest principat sau la populația lui.

MONÈRE (< fr. {i}; {s} gr. *moneres* „simplu") s. f. pl. (BIOL.) Protozoare ipotetice fără nucleu, pe care E. Haeckel le considera ca forme de trecere între materia vie și cea nevie.

MONET [monę], **Claude** (1840–1926), pictor francez. Unul dintre promotorii impresionismului, curent al cărui nume a fost sugerat de titlul unui peisaj al său: „Impresie, răsărit de soare". Tablourile lui sunt cel mai adesea studii ale intensității variabile a luminii, formele și contururile dizolvându-se în ceața luminoasă care le învăluie („Dejunul pe iarbă", „Gara Saint Lazare", „Catedrala din Rouen", „Podul din Argenteuil", „Ninsoare la Argenteuil", „Femeia în verde", „14 Iulie", „Londra. Parlamentul", seria de peisaje din Antibes). Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

MONETA, Ernèsto Teodòro (1833–1918), publicist și om politic italian. Voluntar în armata lui Garibaldi (1861–1867). Director (1867–1896) al cotidianului „Il Secolo". A fundat (1890) societatea internațională pentru pace și arbitraj Uniunea Lombardă, precum și alte societăți pacifiste. Premiul Nobel pentru pace (1907), împreună cu L. Renault.

MONETAR, -Ă (< fr.) adj., s. n. 1. Adj. Care aparține monedei **(1)**, privitor la monedă. ✧ *Sistem m.* = **a)** ansamblul reglementărilor legale cu privire la moneda unui stat; **b)** formă timpurie (sec. 15) a *mercantilismului.* ✧ (CONT.) *Active și pasive monetare* = disponibilitățile bănești deținute de o întreprindere, ca și creanțele și datoriile către furnizori și creditori care trebuie să fie încasate și respectiv plătite, cu o sumă de bani fixată sau determinabilă. (FIN.) *Masă m.* = totalitatea activelor care pot fi utilizate ca mijloace de plată pentru cumpărarea de mărfuri și pentru plata datoriilor, pe teritoriul unei țări. Elementele principale ale *m.m.*, incluse în funcție de gradul lor de lichiditate în mai multe componente, numite agregate monetare, sunt: numerar în afara sistemului bancar, disponibilități la vedere, economii ale populației, depozite în lei pe termen și condiționate, depozite în valută ale rezidenților. (FIN.) *Bază m.* = totalitatea activelor cu grad ridicat de lichiditate care constituie o mărime controlabilă, formată din următoarele trei componente: numerar în afara sistemului bancar, rezervele băncilor păstrate la Banca Centrală și numerarul din casieriile băncilor. **2.** S. n. Inventar al banilor, sortați după valoare, pe cupiuri și monede (numărul bucăților din fiecare fel, sume parțiale și totalul sumei).

MONETARISM (< it.) s. n. Teorie economică, al cărei reprezentant de seamă este M. Friedman și care, reluând teoria cantitativă asupra banilor și prețurilor, susține că evoluția economiei unei țări este influențată, în principal, de masa banilor în circulație.

Claude Monet: „Femeia în verde"

Dezvoltarea echilibrată a economiei și controlul asupra evoluției ratei inflației se poate realiza, conform concepției **m.**, prin instituirea controlului asupra banilor în circulație și a creșterii anuale a masei monetare.

MONETĂRIE (< *monedă*) s. f. Întreprindere în care se produc monedele. ✦ (Colectiv) Monede.

MONGE [mõ:ʒ], **Gaspard, conte de Péluse** (1746–1818), matematician francez. Unul dintre apropiații lui Napoleon, pe care l-a însoțit în campaniile din Egipt și Italia. Creatorul geometriei descriptive („Geometria descriptivă"). Contribuții în domeniul geometriei diferențiale și al teoriei ecuațiilor cu derivate parțiale.

MONGE ÁLVÁREZ [monhę ąlvareθ], **Luis Alberto** (n. 1925), om politic costarican. Lider al Partidului Eliberării Naționale. Președinte al Rep. Costa Rica (1982–1990).

MÖNGKE (MENGÙ), han mongol (1251–1259). A consolidat administrația centrală și s-a preocupat de dezvoltarea comerțului și a meșteșugurilor. Și-a găsit sfârșitul în campania împotriva Imp. Chinez.

MONGO BETI (pseud. lui *Alexandre Biyid-Awala*) (n. 1932), scriitor camerunez de limbă franceză. Unul dintre maeștrii romanului modern african. Proză de satirizare a politicii coloniale și a misionarismului („Orașul crud", „Sărmanul Christ din Bomba", „Regele extaziat", „Jos mâna de pe Camerun") și de evocare comică a propriei tinereți („Misiune terminată").

MONEDELE NAȚIONALE ALE TĂRILOR LUMII ȘI SUBDIVIZIUNILE ACESTORA

Afghanistan	1 afghani = 100 puls
Africa de Sud, Republica ~	1 rand = 100 cents
Albania	1 lek = 100 qindarka
Algeria	1 dinar = 100 centimes
Andorra	1 franc francez = 100 centimes; 1 peseta spaniolă = 100 céntimos
Angola	1 kwanza = 100 lwei
Antigua și Barbuda	1 eastern caribbean dollar = 100 cents
Arabia Saudită	1 riyal = 100 halalah
Argentina	1 peso = 100 centavos
Armenia	1 dram = 100 luma
Australia	1 dollar australian = 100 cents
Austria	1 schilling = 100 groschen
Azerbaidjan	1 manat = 100 gopik
Bahamas	1 dollar bahamian = 100 cents
Bahrain	1 dinar Bahrain = 1 000 fils
Bangladesh	1 taka = 100 paisa
Barbados	1 dollar Barbados = 100 cents
Belarus	1 rubel = 100 kopek
Belgia	1 franc belgian = 100 centimes
Belize	1 dollar belizean = 100 cents
Benin	1 franc C.F.A.* = 100 centimes
Bhutan	1 ngultrum = 100 chetrum
Bolivia	1 boliviano = 100 centavos
Bosnia și Hertegovina	1 konvertibilna marka (KM) = 100 pfenning
Botswana	1 pula = 100 thebe
Brazilia	1 real = 100 centavos
Brunei	1 dollar Brunei = 100 cents
Bulgaria	1 lev = 100 stotinki
Burkina Faso	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Burundi	1 franc Burundi = 100 centimes
Cambodgea	1 riel = 100 sen
Camerun	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Canada	1 dollar canadian = 100 cents
Capul Verde	1 escudo Cabo Verde = 100 centavos
Cehia	1 koruna = 100 haléřu
Centraficană, Republica ~	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Chile	1 peso = 100 centavos
China	1 yuan renminbiao (yuan) = 10 jiao = 100 fen
Ciad	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Cipru	1 liră = 1 000 mils
Columbia	1 peso = 100 centavos
Comore	1 franc comorian = 100 centimes
Congo, Republica ~	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Congo, Republica Democratică ~	1 franc Congo = 100 centimes
Coreea, Republica ~	1 won = 100 chŏn
Coreeană, R.P.D. ~	1 won = 100 chŏn
Costa Rica	1 colón = 100 céntimos
Côte d'Ivoire	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Croația	1 kuna = 100 lipa
Cuba	1 peso = 100 centavos
Danemarca	1 krone (coroană) = 100 øre
Djibouti	1 franc Djibouti = 100 centimes
Dominica	1 east caribbean dollar = 100 cents
Dominicană, Republica ~	1 peso = 100 centavos
Ecuador	1 sucre = 100 centavos
Egipt	1 liră egipteană = 100 piastres
El Salvador	1 colón = 100 centavos
Elveția	1 franc (franken) elvețian = 100 centimes (rappen)
Emiratele Arabe Unite	1 dirham (dinar) = 100 fils
Eritreea	1 nafka = 100 cents
Estonia	1 kroon (coroană) = 100 senti
Ethiopia	1 birr = 100 cents
Fiji	1 dollar Fiji = 100 cents
Filipine	1 peso = 100 centavos
Finlanda	1 markka = 100 penniä
Franța	1 franc = 100 centimes
Gabon	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Gambia	1 dalasi = 100 butut
Georgia	1 lari = 100 tetri
Germania	1 Deutsche Mark = 100 pfennige
Ghana	1 cedi = 100 pesewas
Grecia	1 drahma = 100 lepta
Grenada	1 east caribbean dollar = 100 cents
Guatemala	1 quetzal = 100 centavos
Guineea	1 franc Guineea = 100 cauris
Guineea-Bissau	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Guineea Ecuatorială	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Guyana	1 dollar Guyana = 100 cents
Haiti	1 gourde = 100 centimes
Honduras	1 lempira = 100 centavos
India	1 rupee = 100 paise
Indonezia	1 rupiah = 100 sen
Iordania	1 dinar iordanian = 1 000 fils
Iran	1 rial = 100 dinari
Iraq	1 dinar = 1 000 fils
Irlanda	1 irish pound (liră irlandeză) = 100 pence
Islanda	1 króna (coroană) = 100 aurar
Israel	1 shekel = 100 agorot
Italia	1 liră = 100 centèsimi
Iugoslavia	1 dinar = 100 para

* Communauté financière africaine

Jamaica	1 dollar jamaican = 100 cents
Japonia	1 yen = 100 sen
Kazahstan	1 tenge = 100 teini
Kenya	1 shilling Kenya = 100 cents
Kiribati	1 dollar australian = 100 cents
Kîrgîzstan	1 som = 100 tiîni
Kuwait	1 dinar = 10 dirham = 1 000 fils
Laos	1 kip = 100 at
Lesotho	1 loti = 100 lisente
Letonia	1 lats = 100 santimi
Liban	1 liră libaneză = 100 piastres
Liberia	1 dollar liberian = 100 cents
Libia	1 dinar = 1 000 dirhams
Liechtenstein	1 franc (franken) elvețian = 100 centimes (rappen)
Lituania	1 litas = 100 centai
Luxembourg	1 franc luxembourgeois = 100 centimes
Macedonia (Fosta Republică iugoslavă a Macedoniei)	1 denar = 100 deni
Madagascar	1 franc Madagascar = 100 centimes
Malawi	1 kwacha = 100 tambala
Malaysia	1 ringgit = 100 sen
Maldive	1 rufiyaa (rupie) = 100 laari
Mali	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Malta	1 liră Malta = 100 cents
Marea Britanie	1 pound sterling (liră sterlină) = 100 pence (pennies)
Maroc	1 dirham = 100 centimes
Marshall, Insulele ~	1 dollar S.U.A. = 100 cents
Mauritania	1 ouguiya = 5 khoums
Mauritius	1 mauritian rupee = 100 cents
Mexic	1 peso = 100 centavos
Micronezia	1 dollar S.U.A. = 100 cents
Moldova, Republica ~	1 leu moldovenesc = 100 bani
Monaco	1 franc francez = 100 centimes
Mongolia	1 tugrik/tögrög = 100 möngö
Mozambic	1 metical = 100 centavos
Myanmar	1 kyat = 100 pyas
Namibia	1 dollar namibian = 100 cents
Nauru	1 dollar australian = 100 cents
Nepal	1 rupee Nepal = 100 paisa
Nicaragua	1 córdoba oro = 100 centavos
Niger	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Nigeria	1 naira = 100 kobo
Norvegia	1 krone (coroană) = 100 øre
Noua Zeelandă	1 dollar neozeelandez = 100 cents
Olanda	1 gulden = 100 cents
Oman	1 rial Omani = 1 000 baizas
Pakistan	1 rupee pakistaneză = 100 paisa
Palau	1 dollar S.U.A. = 100 cents
Panama	1 balboa = 100 centésimos
Papua-Noua Guinee	1 kina = 100 toea
Paraguay	1 guarani = 100 céntimos
Peru	1 nuevo sol = 100 céntimos
Polonia	1 złoty = 100 groszy
Portugalia	1 escudo = 100 centavos
Qatar	1 riyal Qatar = 100 dirham
România	1 leu = 100 bani
Rusia	1 rublă = 100 kopeici
Rwanda	1 franc Rwanda = 100 centimes
Saint Kitts și Nevis	1 eastern caribbean dollar = 100 cents
Saint Lucia	1 eastern caribbean dollar = 100 cents
Saint Vincent și Grenadine	1 eastern caribbean dollar = 100 cents
Samoa	1 tala = 100 sene
San Marino	1 liră sanmarineză = 100 centesimi
São Tomé și Príncipe	1 dobra = 100 céntimos
Sénégal	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Seychelles	1 rupee Seychelles = 100 cents
Sierra Leone	1 leone = 100 cents
Singapore	1 dollar Singapore = 100 cents
Siria	1 liră siriană = 100 piaștri
Slovacia	1 koruna (coroană) = 100 halierov
Slovenia	1 tolar = 100 stotin
Solomon, Insulele ~	1 Solomon Islands dollar = 100 cents
Somalia	1 shilling Somalia = 100 cents
Spania	1 peseta = 100 céntimos
Sri Lanka	1 rupee Sri Lanka = 100 cents
Statele Unite ale Americii	1 dollar = 100 cents
Sudan	1 dinar sudanez = 10 sudanes
Suedia	1 krona (coroană) = 100 öre
Suriname	1 guilder Suriname = 100 cents
Swaziland	1 lilangeni = 100 cents
Tadjikistan	1 rublă tadjikă = 100 kopeici
Tanzania	1 shilling tanzanian = 100 cents
Thailanda	1 baht = 100 satang
Togo	1 franc C.F.A. = 100 centimes
Tonga	1 pa'anga = 100 seniti
Trinidad și Tobago	1 dollar Trinidad și Tobago = 100 cents
Tunisia	1 dinar = 1 000 millimes
Turcia	1 liră = 100 kuruș
Turkmenistan	1 manat turkmen = 100 tenge
Tuvalu	1 dollar Tuvalu = 100 cents
Ucraina	1 hryvna = 100 kopiykas
Uganda	1 shilling Uganda = 100 cents
Ungaria	1 forint = 100 fillér
Uruguay	1 peso uruguayo = 100 centésimos
Uzbekistan	1 sum = 100 teen
Vanuatu	1 vatu = 100 centimes
Vatican	1 liră = 100 centésimi
Venezuela	1 bolivar = 100 céntimos
Vietnam	1 đồng = 100 xu
Yemen	1 Yemeni riyal = 100 fils
Zambia	1 kwacha = 100 ngwee
Zimbabwe	1 dollar Zimbabwe = 100 cents

MONGOL, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. (La m. pl.) Denumire generală ce desemnează populaţiile aparţinând rasei mongolide, care locuiesc pe un vast teritoriu din Asia Centrală şi septentrională şi care vorbesc limbi mongolice sau turcice. ✦ Persoană care aparţine acestor populaţii sau populaţiei de bază a Mongoliei. **2.** Adj. Care aparţine Mongoliei, populaţiei de bază a acesteia sau mongolilor; referitor la Mongolia, la populaţia ei de bază sau la mongoli; mongolic.

MONGOL ALTAIN NURUU v. **Altaiul Mongol.**

MONGOLIA 1. Regiune naturală în Asia Centrală, cu relief variat, predominând cel muntos (Altaiul Mongol, Hangain Nuruu) sau de podiş. Alt. max.: 4 374 m (vf. Nairamdal Uul). În S se găseşte pod. Gobi. Între culmile muntoase se află depresiuni cu mari suprafeţe deşertice. Climă continentală excesivă. Lacuri în majoritate sărate. Vegetaţie de stepă şi silvostepă. Minereuri polimetalice. **2. Statul Mongoliei (Mongol Uls),** stat în Asia Centrală, limitat de Federaţia Rusă (la N) şi R.P. Chineză (la V, S şi E); 1,57 mil. km²; 2,36 mil. loc. (1997). Limba oficială: mongola. Religia: budistă mahayana de orientare lamaică (96%), islamică (4%). Capitala: *Ulan Bator (Ulaanbaatar).* Oraşe pr.: Darhan, Cioibalsan, Erdenet, Ölghi. Este împărţit în 21 regiuni (ajmag) şi municipalitatea autonomă a capitalei. Relief „înalt", cu alt. între 1 000 şi 2 000 m (alt. medie este de 1 580 m). În N şi V ţării se întinde un podiş înalt străbătut de lanţuri muntoase, între care Altaiul Mongol / Mongol Altain Nuruu (alt. max. vf. Nairamdal Uul, 4 374 m alt.), Hangain Nuruu (alt. max. vf. Otgon Tengher, 4 031 m alt.), despărţite prin văi şi depresiuni. În partea centrală şi sudică se întinde un sector al Deşertului Gobi, în SV cu nisipuri şi în rest pietros, cu alt. medii de 900–1 200 m. Climă continental excesivă, cu ierni severe şi veri moderate şi precipitaţii medii anuale de 50–257 mm. Reţeaua hidrografică este săracă, principalul râu fiind Selenga; peste 1 500 lacuri, în general sărate. Vegetaţia de păduri de conifere (pin, zadă) ocupă 8,8% din terit. ţării. În rest, păşuni şi vegetaţie de stepă în partea centrală şi E. În Deşertul Gobi vegetaţie xerofită. Fauna este reprezentată prin gazele, antilope, cămile, urşi ş.a., unele exemplare ocrotite în parcuri naţionale şi rezervaţii naturale. Variate şi bogate resurse minerale: fluorite (565,1 mii t, 1996, locul 1 pe glob), lignit (3,58 mil. t, 1995), huilă (1,29 mil. t, 1995), aur (4,5 t, 1995), uraniu (120 t, 1993), cupru (351,5 mii t, 1996), molibden (4,7 mii t, 1996), tungsten, zinc, minereu de fier, petrol, alabastru, gips, sare. Industria prelucrătoare şi sectorul minier contribuie cu 27% la formarea PNB şi antrenează 11,7% din populaţia activă. Se produce: energie electrică (2,63 md. kWh, 1995), ciment (109 mii t, 1995), cherestea, lână brută şi spălată, metale neferoase (cupru şi molibden), hârtie, ţesături de lână şi covoare, produse petroliere, piei (23 mii t, 1996) şi încălţăminte (325 mii perechi, 1995), cojoace, lapte, brânzeturi, unt, carne (243 mii t, 1996), bere, conserve, materiale de construcţii. Agricultura reprezintă un sector important al economiei, care contribuie cu 16,1% la formarea PNB şi antrenează 39,8% din forţa de muncă. Se cultivă cereale (grâu, orz, ovăz), nutreţuri, cartofi, legume şi pepeni. Creşterea animalelor este sectorul principal al agriculturii (locul 1 pe glob ca număr de animale ce revin pe

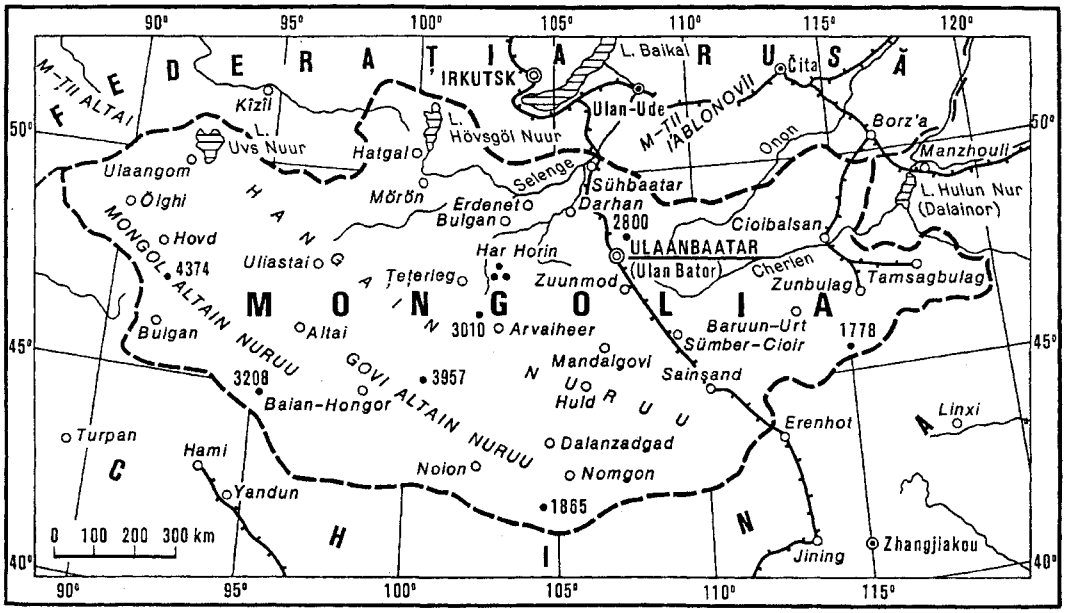

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni (Ajmag)	Suprafața (km^2)	Populația (1997)	Capitala
Arhangai	55 000	105 000	Țeterleg
Baian-Hongor	116 000	91 200	Baian-Hongor
Baian-Ölghi	46 000	92 300	Ölghi
Bulgan	49 000	64 300	Bulgan
Darhan-Uul	200	91 000	Darhan
Dornod	123 500	86 800	Cioibalsan
Dornogovi	111 000	48 900	Sainșand
Dundgovi	78 000*	53 700	Manalgovi
Zavhan	82 000	107 600	Uliastai
Govi-Altai	142 000	75 400	Altai
Govi-Sümber	—	12 600	Cioir
Henti	82 000	76 500	Öndörhaan
Hovd	76 000	92 700	Hovd
Hövsgöl	101. 000	122 000	Mörön
Ömnögovi	165 000	45 800	Dalanzadgad
Orhon	800	66 700	Erdenet
Övörhangai	63 000	115 100	Arvaiheer
Selenge	42 000	104 400	Sühbaatar
Sühbaatar	82 000	60 200	Baruun-Urt
Töv	81 000	112 200	Zuunmod
Uvs	69 000	104 300	Ulaangom
Municipalitatea autonomă (capitala țării)			
Ulaanbaatar (Ulan Bator)	2 000	627 300	Ulaanbaatar (Ulan Bator)

* Include și supr. reg. Govi-Sümber

locuitor), dispunând de o vastă bază furajeră (pășunile reprezintă 74,8% din supr. țării). Se cresc (mil. capete, 1996): bovine (3,48), ovine (13,6), caprine (9,14), cabaline (2,15, locul 9 pe glob), cămile (0,39). C.f.: 2 083 km (1995). Căi rutiere: 50 mii km (dintre care 1,5 mii km asfaltate, 1996). Căi navigabile interne: 397 km (1994). Turism: 152 mii turiști străini (1995). Principalele obiective turistice: capitala Ulaanbaatar cu palatele Nogon-Orgo și Bogdo-Khan (1893–1903, azi muzeu), Marea Pagodă și mănăstirile budiste (Gandan, sec. 19) și lamaiste (Hoijin); în împrejurimi marele altar lamaist Obo; valea râului Selenga, munții Altaiul Mongol și Hangain cu peisaje pitorești și faună variată; parcul național Gobi-Transalai și rezervația naturală Bogdoula. Moneda: 1 tugrik (tögrög) = 100 möngö. Export (1996): materii prime minerale (59,2%), produse textile (23,5%), metale și produse finite (7,3%). Principalii parteneri: Elveția (25,4%), Rusia (20,6%), China (17,7%), Japonia (8,5%), Marea Britanie (4,4%). Import (1996): mașini și produse electronice (22,4%), produse minerale (20%), autovehicule și utilaj de transport (17,2%), alimente, băuturi și tutun (13,1%), metale și produse finite (7,3%). Principalii parteneri: Rusia (34,2%), Japonia (17,5%), Germania (4,7%), Coreea de Sud (4%), Singapore (2,9%), S.U.A. (2,5%). — *Istoric.* Locuit în Antichitate și în Evul Mediu de triburi de păstori de origine prototurcică și protomongolă, terit. **M.** a făcut parte din Regatul hun (din 209 î.Hr.), din Imp. avarilor (407–552), între sec. 6–12 din kaganatele turcice ale uigurilor și kîrgîzilor. Genghis-han și urmașii săi au reușit, până la sfârșitul sec. 13, în urma unor numeroase campanii de cucerire, să creeze un uriaș imperiu, care se întindea de la Oc. Pacific la Est până la Dunărea de Jos la Vest, cu capitala la Karakorum. În condițiile fărâmițării feudale (sec. 14–16), **M.** s-a despărțit în două state: **M.** de Apus și **M.** de Răsărit, care la rându-i, s-a separat în **M.** de Nord și **M.** de Sud. Hanii manciurieni au alipit, în 1636, la posesiunile lor **M.** de Sud (căreia i s-a dat denumirea de **M.** Interioară), iar în 1691 și **M.** de Nord (Halha sau **M.** Exterioară) a intrat în stăpânirea dinastiei manciuriene Qing. Cu sprijinul Rusiei, **M.** Exterioară a devenit, în 1911, stat teocratic autonom, șeful spiritual budist Bogdo-Gegeen, proclamându-se monarh, în timp ce **M.** Interioară a rămas mai departe o provincie a Chinei. În 1918–1921, trupele japoneze au încercat să ocupe **M.** Exterioară, dar au fost respinse de armata mongolă, cu sprijinul Armatei Roșii. La 11 iul. 1921, **M.** Exterioară și-a proclamat independența, iar la 26 nov. 1924 a fost abolită monarhia și proclamată Republica Populară Mongolă, sub conducerea partidului unic, Partidul Popular Mongol (fondat 1921; din 1924, Partidul Popular Revoluționar Mongol — P.P.R.M., condus de Sühbaatar). În 1945, o armată mongolă a luptat alături de sovietici împotriva forțelor japoneze din Manciuria. Timp de aproape o jumătate de secol, R.P. Mongolă, după model sovietic, a trecut la construirea unei societăți socialiste de tip stalinist, consființită prin Constituția din iul. 1960. În 1990, P.P.R.M. renunță la monopolul puterii, iar în 1991 și la ideologia marxist-leninistă, pronunțându-se în favoarea sistemului pluralist și la inițierea procesului de tranziție la o economie de piață. Au loc alegeri parlamentare și locale (1990–1992), câștigate de P.P.R.M., iar cele din 1996 de opoziția anticomunistă grupată în partidul Alianța Democratică. La 12 febr. 1992, intră în vigoare o nouă Constituție, care prevede crearea unui stat de drept, garantarea proprietății private, recunoașterea sistemului pluripartit și economia liberă, iar numele statului este schimbat din Republica Populară Mongolă în Mongolia. În alegerile prezidențiale din 1993, candidatul opoziției Punsalmaagiin Ochirbat obține victoria, iar în cele din 1997, candidatul P.P.R.M., Natsagiin Bagabandi devine noul președinte al statului. Republică parlamentară, conform Constituției din febr. 1992. La nivel central, activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral (Marele Hural), iar cea executivă de un cabinet, condus de un prim-ministru.

MONGOLIA INTERIOARĂ (NEI MENGGU/MONGOL ZIZHIQU), regiune autonomă în China septentrională; 1,2 mil. km^2; 23,1 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Hohhot*. Expl. de cărbuni, min. de fier și mangan, petrol. Creșterea animalelor. Grâu, orez, mei și soia.

MONGOLIC, -Ă (< fr.) adj. Mongol **(2)**. ✧ *Limbi mongolice* = familie de limbi vorbite de mongoli **(1)**, pe un vast teritoriu din Asia Centrală și septentrională.

MONGOLID, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** *Rasă m.* = una dintre cele trei mari rase omenești, răspândită în Asia Centrală, Asia de Est și de Sud-Est. Acestei rase îi aparțin și indienii din America. ✦ (Și subst.) (Persoană) care aparține acestei rase. **2.** Care se referă la rasa **m.**

MONGOLISM (< fr.) s. n. Boală congenitală caracterizată prin deficiență intelectuală cauzată de prezența unui cromozom supranumerar. Riscul apariției este legat de vârsta mamei și sporește mult după 45 de ani. Bolnavii prezintă facies asiatic, talie mică, malformații cardiace etc. A fost descrisă, în 1866, de medicul englez J.H. Down. Sin. *sindromul Down*.

MONGOLOID (< fr. {i}; {s} fr. *mongol* + gr. *eidos* „aspect") s. m. și f., adj. (Impr.) Mongolid. ✦ (Persoană) care, fără să fie mongol, are unele trăsături asemănătoare.

MONICELLI, Mario (n. 1915), regizor italian de film. Unul dintre creatorii comediei în stil italian („Băieții din strada Pál", „Tați și fii", „Marele război", „Roman popular", „Prietenii mei", „Aventurierii", „Să ne jucăm de-a paradisul", „Infidelele", „Viață de câine").

MONILIOZĂ (< fr. {i}) s. f. (FITOPAT.) Boală a pomilor fructiferi, provocată de ciuperci din genul *Monilinia*; se manifestă prin apariția unor cercuri concentrice de mucegai pe fructe, apoi prin mumifierea și putrezirea acestora.

MONISM (< fr. {i}; {s} gr. *monos* „singur") s. n. **1.** Doctrină care nu admite decât un principiu constitutiv al fenomenelor sau reduce totul la acest principiu. Materialismul, idealismul, panteismul, mistica (în care raportul eu-tu este abolit) sunt forme de **m. 2.** *M. neutru* = teorie expusă de W. James, potrivit căreia natura este alcătuită dintr-un fel de substanță care nu este nici spirituală nici corporală, dar este capabilă de atribute atât spirituale, cât și corporale în funcție de modul de dispunere a materialului „neutru".

MONIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Privitor la monism, conform cu monismul. **2.** S. m. și f. Adept al monismului.

MONITOR[1] (< fr.) s. n. Navă de luptă, de tonaj mic (500–600 t), blindată și înarmată cu 3–4 tunuri de calibru 100–200 mm. Este unul dintre primele tipuri de nave militare blindate destinate atacurilor de artilerie în zona litorală. În dotare până la al doilea război mondial.

MONITOR[2]**, -OARE** (< fr., lat.) s. m. și f., s. n. **1.** S. m. și f. (În sistemul *Bell-Lancaster*) Elev foarte bun la învățătură, care ajută pe învățător la predare, instruind o grupă de elevi. ✦ (În trecut) Elev care menținea ordinea și disciplina într-o clasă. ✦ Persoană care învață sau supraveghează pe cei ce doresc să practice schi-ul. **2.** S. n. Aparat de control al unei instalații de telecomunicații, folosit în exploatare (ex. în regia studioului de televiziune, imaginea trimisă de camera de luat vederi este urmărită de regizor pe un **m.** de control). **3.** S. n. Titlu dat unor publicații periodice oficiale. **4.** S. n. Componentă a computerului, reprezentând ecranul acestuia. **5.** S. n. (MED.) Sistem de control și avertizare, ale cărui semnale sunt reproduse pe un ecran pentru supravegherea funcțiilor importante ale corpului (tensiunea, pulsul, respirația, temperatura etc.) în tratamentul intensiv, pe parcursul unei operații sau în terapia Röntgen.

MONITORIZARE (< *monitor*) s. f. **1.** Tehnica de supraveghere cu ajutorul unui monitor[2]. **2.** Supraveghere cu ajutorul unor specialiști sau a unor instituții (internaționale) în diverse domenii (economic, medical, social, politic etc.).

MONITORUL OFICIAL, publicație periodică guvernamentală care cuprinde legi, decrete, acte normative, comunicări și dispoziții oficiale etc. Precursorul **M.O.** a fost „Buletin, gazetă administrativă", apărut la București (8 dec. 1832). De-a lungul anilor, numele publicației a suferit mai multe modificări.

MONIUSZKO [moniuʃko], **Stanisław** (1819–1872), compozitor polonez. Autorul unor opere inspirate din tradiția națională („Halka", „Vilno"); cantate, lucrări simfonice și de cameră, muzică religioasă, melodii de inspirație folclorică.

MONIZ [muniʃ], **Antonio Caetano de Abreu Freire Egas** (1874–1955), medic și diplomat portughez. A făcut parte din delegația pentru Conferința de Pace de la Paris din 1919. Promotor al arteriografiei cerebrale și al metodei chirurgicale de lobectomie (întreruperea căilor de comunicație între lobii frontali cerebrali și centrii cerebrali inferiori). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1949), împreună cu W.R. Hess.

MONK, George v. **Monck.**

MONK [monk], **Thelonious Sphere** (1917–1982), pianist și compozitor de jaz american. A participat la nașterea stilului be-bop. Discografie selectivă: „Monk's Mood", „Thelonious in Action", „Round about Midnight" etc.

MON-KHMERIC, -Ă (< fr. {i}) adj. *Limbi mon-khmerice* = familie de limbi din SE Asiei, vorbite de khmerii din Cambodgea, monii din Vietnam, Laos, Thailanda și Uniunea Myanmar, precum și de senoii și semangii din pen. Malacca.

MONLAU, Pedro Felipe (1808–1871), medic și filolog spaniol. Prof. univ. la Madrid. Contribuții în domeniul igienei și anatomiei clasice. Autor al unui tratat de retorică și poetică, al unui dicționar etimologic și al unui vocabular gramatical ale limbii catalane. Cercetări asupra vocabularului („Despre arhaism și neologism"); printre primii care a studiat și analizat specificul limbii române în contextul limbilor romanice. M. de onoare al Acad. Române (1870).

MONNET [mone], **Jean** (1888–1979), economist și diplomat francez. Secretar general adjunct al Societății Națiunilor (1919–1923). Autor al unui plan de modernizare a economiei franceze. Președinte (1952–1955) al Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (C.E.C.O.). Unul dintre promotorii, alături de R. Schuman, ideii unificării europene.

MONO- (< fr.; {s} gr. *monos* „singur") Element de compunere care înseamnă „unic", „o dată" și care servește la formarea unor substantive și adjective.

MONOATOMIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre molecule) Constituit dintr-un singur atom; (despre substanțe) cu molecula formată dintr-un singur atom.

MONOBAZIC (< fr.) adj. *Acid ~* = acid cu un singur atom de hidrogen în moleculă, care se poate înlocui printr-un metal și care formează numai o singură serie de săruri.

MONOBLOC (< fr. {i}) adj. invar. Constituit dintr-o singură piesă, dintr-o singură bucată nedemontabilă.

MONOCELULAR, -Ă (< *mono-* + *celular*) adj. (ZOOL., HIST.) Constituit dintr-o singură celulă; unicelular.

MONOCILÍNDRIC, -Ă (< fr.) adj. (TEHN.) (Despe motoare, compresoare) Care are un singur cilindru.

MONOCINÉTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (FIZ.; despre fascicule) Alcătuit din particule care au toate aceeași viteză.

MONOCÍT (MONOCÍTĂ s. f.) (< fr. {i}; {s} *mono-* + *cito-*) s. n. Leucocit mare, cu nucleu nesegmentat, care derivă din monoblastul măduvei osoase. Din ele provine un număr mare de macrofage tisulare.

MONOCITÓZĂ (< fr.) Creșterea numărului de monocite (peste 12% din numărul de leucocite din sânge) în diverse stări infecțioase, mai ales în *mononucleoza infecțioasă*. Se mai numește și *mononucleoză*.

MONOCLAMÍDEE (< fr. {i}) s. f. pl. Grup de plante dicotiledonate anemofile, ale căror flori au periantul redus, simplu, adesea sepaloid (ex. fagul, nucul etc.).

MONOCLINÁL, -Ă (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *klino* „a înclina") adj., s. n. **1.** Adj. (Despre structuri geologice cutate) Care aparține unui singur flanc cutat. **2.** S. n. Succesiune de strate care prezintă aceeași înclinare și același sens.

MONOCLÍNIC, -Ă (< fr., engl.) adj. (Despre cristale) În formă de prismă cu două axe perpendiculare între ele, iar a treia axă înclinată față de primele două. ✧ *Sistem m.* = sistem cristalografic cu simetrie inferioară, în care se încadrează cristalele caracterizate mai sus; are ca forme cristalografice simple monoedrul, diedrul, prisma etc.

MONOCLORBENZÉN (< *mono-* + *clor* + *benzen*) s. n. Derivat monoclorurat al benzenului, lichid incolor, cu p.f. 132°C și cu miros specific. Se întrebuințează ca intermediar în sinteza organică.

MONÓCLU (< fr.) s. n. Lentilă care se poartă prinzinită în orbita ochiului pentru a corecta un defect de vedere.

MONOCÓRD -Ă (< fr., lat., germ.) adj., s. n. **1.** Adj. (Despre instrumente) Cu o singură coardă. **2.** S. n. Străvechi instrument muzical cu o singură coardă, care ajută la definirea și la explicarea matematică a raporturilor dintre sunete. **3.** S. n. (LIT.) P. ext. Autor sau creație cu o singură dimensiune tematică.

MONOCOTILEDONÁT, -Ă (< fr. {i}) adj., s. f. **1.** Adj. (Despre plante) Al cărei embrion are un singur cotiledon. **2.** S. f. (La pl.) Clasă de plante superioare erbacee, rar lemnoase, cu rădăcini fasciculate, frunze de regulă cu nervuri paralele, flori cu învelișul floral compus de obicei din trei sau șase piese și cu embrionul dintr-un singur cotiledon (ex. gramineele, liliaceele, orhideele, palmierii etc.).

MONOCRISTÁL (< fr. {i}) s. n. Cristal unic, cu atomii și moleculele dispuse într-o rețea cristalină spațială neîntreruptă.

MONOCRÓM, -Ă (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *khroma* „culoare") adj. **1.** Care are o singură culoare. **2.** (ARTE PL.; despre picturi) Executată în valorile apropiate ale aceluiași ton. V. *camaieu, grisai*. ✦ Fig. Monoton, uniform.

MONOCROMÁTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Cu o singură culoare. ✦ (FIZ.; despre radiații) Alcătuit din componente cu aceeași lungime de undă.

MONOCROMATÓR (< fr. {i}) s. n. (FIZ.) Dispozitiv optic care servește la separarea radiațiilor monocromatice dintr-un fascicul complex. ✦ Dispozitiv electromagnetic care servește la separarea unui fascicul de particule monocinetice dintr-un fascicul neomogen.

MONOCRÓMIE (< fr. {i}) s. f. Calitatea de a fi monocrom.

MONOCULTÚRĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** Sistem de cultivare a aceleiași specii de plantă agricolă mai mulți ani consecutiv, pe același teren. **2.** Predominare a plantațiilor de un anumit fel (ex. de cafea, de cacao, de bananieri, de arbori de cauciuc) într-o țară, regiune etc.

MONOD [monǫ], **Jacques** (1910–1976), microbiolog francez. Prof. la Collège de France și director al Institutului Pasteur (din 1971). Studii despre controlul genetic al enzimelor și virusurilor de sinteză. A propus, împreună cu F. Jacob, conceptul de acid ribonucleic mesager ceea ce a condus la definirea unității genetice numite operon. Lucrări: „Mecanismele de reglare genetică în sinteza proteinelor", în colab., „Hazardul și necesitatea". Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1965), împreună cu F. Jacob și A. Lwoff.

Jacques Monod

MONODACTÍL, -Ă (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *daktylos* „deget") adj. (ZOOL.; și subst.) (Picior) cu un singur deget (ex. la cal); soliped.

MONODÍE (< fr.) s. f. **1.** (MUZ.) Melodie executată de o singură voce sau de un ansamblu la unison. **2.** Tip de muzică bazat pe o singură linie melodică. **3.** (În tragedia greacă) Odă cântată de un singur actor; poem liric elegiac deplângând moartea unui erou. Termenul e folosit și în literatura engleză și americană modernă (ca sinonim) pentru elegii și lamento-uri.

MONODRÁMĂ (< fr.) s. f. Piesă de teatru cu un singur personaj (ex. „Iona" de Marin Sorescu).

MONOFÁG, -Ă (< it. {i}; {s} *mono-* + gr. *phagein* „a mânca") adj., s. m. și f. (Organism) al cărui mod de nutriție este monofagia.

MONOFAGÍE (< fr. {i}) s. f. (BIOL.) Mod de nutriție bazat pe un singur tip de hrană (ex. pe o singură specie de plantă). **M.** este proprie mai ales paraziților (ex. *Puccinia triticina*, care provoacă rugina brună a grâului).

MONOFAZÁT, -Ă (< fr.) adj. (Despre circuitele electrice alternative) Care are o singură fază.

MONOFÁZIC, -Ă (< *monofazat*) adj. (Despre sisteme fizico-chimice) Care cuprinde o singură fază.

MONOFIZÍT, -Ă (< fr. {i}) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de monofizitism, privitor la monofizitism. **2.** S. m. și f. Adept al monofizitismului.

MONOFIZÍTISM (< *monofizit*) s. n. (REL.) Învățătura creștină despre unica natură a lui Iisus Hristos, cea divină, predicată de călugărul bizantin Euthyches și combătută de Sinodul de la Calcedon (451); totuși, **m.** a cucerit câteva grupuri etnice destul de mari constituite în Bisericile orientale (apostolică armeană, etiopiană, coptă, iacobită siriacă și indiană).

MONOFOBÍE (< fr.; {s} *mono-* + gr. *phobos* „frică") s. f. Frica de singurătate.

MONOFONEMÁTIC, -Ă (< fr.) adj. (LINGV.; despre grupuri de sunete) Care are valoarea unui singur fonem.

MONOFOTO (< germ.) s. n. Monotip adaptat pentru fotoculegere.

MONOFTONG (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *photoggos* „format dintr-un singur sunet") s. m. Vocală provenită din reducerea unui diftong.

MONOGAM, -Ă (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *gamos* „căsătorie") adj. **1.** (Și subst.; despre femei sau bărbați) Căsătorit cu o singură persoană. **2.** (Despre familie, căsătorie) Bazat pe monogamie.

MONOGAMIE (< fr., germ.) s. f. Formă de căsătorie în care unui bărbat sau unei femei i se interzice să aibă, în același timp, mai multe soții, respectiv mai mulți soți.

MONOGENETIC, -Ă (< *mono-* + *genetic*) adj. Conform cu monogeneza, de monogeneză.

MONOGENEZĂ (< fr.) s. f. **1.** (BIOL.) Înmulțire directă, fără alternare de generații sexuate și asexuate. **2.** P. ext. Punct unic de plecare a unui lucru, a unui fenomen.

MONOGRAFIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care ține de monografie, privitor la monografie; care are caracter de monografie.

MONOGRAFIE (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *graphe* „descriere") s. f. Studiu științific, detaliat și cvasiexhaustiv, asupra unui subiect din domeniul economic, cultural, artistic etc.

MONOGRAMĂ (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *gramma* „literă") s. f. Semn scris, gravat, brodat etc., format prin alăturarea sau împletirea inițialelor numelui și prenumelui unei persoane. ✧ *M. christică* = formă prescurtată a numelui lui Iisus Hristos, compusă din literele grecești X (ch) și P (r); ulterior, varianta IHS, prescurtare a formulei „Jesus hominum salvator" și alte variante, manifestându-se tendința complicării ei.

MONOGRANULAR, -Ă (< *mono-* + *granuiar*) adj. Compus din granule de aceeași mărime.

MONOIC, -Ă (< fr.; {s} *mono* + gr. *oikos* „locuință") adj. (Despre plante) Care are flori unisexuate, mascule sau femele, dispuse pe același individ (ex. porumbul).

MONOID (< fr.) s. m. (MAT.) Mulțime înzestrată cu o lege de compoziție internă asociativă și care are un element neutru (de ex. mulțimea numerelor naturale N față de adunare).

MONOIDEISM (< fr. {i}) s. n. (FILOZ.) Predominare a unei singure idei în gândire.

MONOKINE (< fr.) s. f. pl. Denumire generală dată unei serii de mediatori solubili de tip hormonal, secretați de macrofage și monocite; stimulează sau inhibă proliferarea și funcțiile unor linii celulare (de ex. intervin în inflamații).

MONOLINGV (< fr.; {s} *mono-* + lat. *lingua* „limbă") adj. (Despre dicționare) Într-o singură limbă; unilingv.

MONOLIT, -Ă (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *lithos* „piatră") adj. Care este executat sau constituit dintr-o singură bucată, dintr-un singur bloc; *fig.* bine închegat, sudat, unitar, monolitic; (substantivat) monument constituit dintr-un singur bloc de piatră.

MONOLITIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Privitor la monolit, de monolit.

MONOLITIZARE (< *monolit*) s. f. (CONSTR.) Operație prin care elemente de construcție din beton, turnate separat, se solidarizează pentru a prelua împreună sarcinile exterioare.

MONOLOG (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *logos* „vorbire") s. n. **1.** Scenă dintr-o lucrare dramatică în care un personaj, fiind singur pe scenă, își exprimă cu glas tare gândurile și sentimentele. În drama sec. 20, **m.** capătă o importanță deosebită sub forma vorbirii „pe lângă", ca expresie a imposibilității dialogului. ✦ Lucrare dramatică de dimensiuni restrânse, destinată să fie rostită de către un singur actor; scheci. ✦ *M. interior* = procedeu specific romanului sau nuvelei de analiză psihologică, prin care este reprodus fluxul gândirii personajului; inițiat de scriitorul francez E. Dujardin în romanul „Laurii au fost tăiați", a fost mult folosit în romanul modern (Joyce, Proust, Faulkner, Camil Petrescu). **2.** Vorbire neîntreruptă a cuiva și care nu dă timp de replică, motivată obiectiv (cunoștințe mai vaste ale vorbitorului) sau psihic (peroratul neîntrerupt); vorbire cu sine însuși; soliloc. ✦ Expunere, conferință, predică.

MONOLOGA (< fr.) vb. I intranz. A vorbi singur, a vorbi cu sine însuși.

MONOM (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *nomos* „împărțire") s. n. Expresie algebrică în care apar doar produse și câturi ale cantităților conținute (ex.: a^2b; $2x3^2/y^5$). ✦ Fig. Șir, succesiune neîntreruptă. ✧ Loc. *În monom* = unul după altul, în rând (câte unul).

MONOMANIE (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *mania* „nebunie") s. f. Stare patologică manifestată prin obsesia unui singur gând; idee fixă.

MONOMER (< {i}; {s} *mono-* + gr. *meros* „parte") s. m. Substanță chimică, de obicei organică, cu masă moleculară mică, compoziție simplă și caracter nesaturat, capabilă să polimerizeze și să dea naștere la macromolecule.

MONOMETALISM (< fr. {i}) s. n. Sistem bănesc bazat pe un singur etalon metalic (aur sau argint); teorie care preconizează acest sistem.

MONOMETRU (< fr.; {s} *mono-* + gr. *metron* „măsură") s. n. **1.** Vers compus dintr-un singur metru, numit în versificația latină *clausul*. **2.** Vers compus din metri de același fel.

MONOMOTAPA, vechi regat în S Africii, întemeiat de populația bantu la începutul milen. 2, cuprinzând terit. dintre fl. Zambezi și Limpopo, în terit. de azi al Rep. Zimbabwe și Mozambic. În timpul regelui Matope (c. 1450—c. 1480) a cunoscut expansiunea teritorială maximă. Populația regatului a fost creștinată (din 1560) de misionari portughezi. La începutul sec. 18 dinastia s-a stins.

MONOMOTOR, -OARE (< fr.) adj. (Despre avioane) Care este prevăzut cu un singur motor.

MONONUCLEOZĂ (< fr.) s. f. ~ *infecțioasă* = boală infecțioasă acută, benignă, provocată probabil de un virus, mai frecventă la copii și la tineri, și care se manifestă prin creșterea în volum a ganglionilor limfatici, febră, angină și creșterea numărului de celule mononucleare (limfocite și monocite, 60–80%) din sânge. Boala durează una sau mai multe săptămâni și se transmite adesea prin salivă.

MONOPARTIT, -Ă (< fr.) adj. (Despre o formă muzicală) Alcătuită dintr-o singură secțiune, unitară din punct de vedere tonal și tematic.

MONOPLAN (< fr.) s. n. Avion cu o singură aripă, dispusă simetric față de axa lui longitudinală, fiind principalul tip de avion modern.

MONOPLEGIE (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *plege* „lovitură") s. f. Paralizie a unui singur membru sau a unei părți din corp.

MONOPODIU (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *pod-* „picior") s. n. (BOT.) Mod de ramificație a tulpinii, în care axul principal crește continuu (ex. la pin, la molid).

MONOPOL (< fr., germ.; {s} *mono-* + gr. *poleo* „a vinde") s. n. **1.** Firmă sau companie care exercită un control exclusiv asupra producției și comercializării unui produs material sau serviciu, pe un anumit teritoriu, astfel încât are posibilitatea să stabilească atât prețul de vânzare unitar, cât și cantitatea de produse/servicii oferite spre vânzare. Pentru eliminarea unor practici monopoliste cu efecte economico-sociale negative, în legislația națională și supranațională (ex. Uniunea Europeană) au fost incluse prevederi (articole de lege) care interzic toate practicile anticoncurențiale, inclusiv cele aferente monopolizării producției, distribuției, dezvoltării tehnologice, investițiilor, fixării prețurilor, tarifelor, rabaturilor etc. ✧ *M. de stat* = dreptul statului de a stabili regimul de acces al agenților economici cu capital de stat și privat, inclusiv producători individuali, la activități economice, ca și condițiile de exercitare a acestora (de ex. în emisiunea de mărci poștale și timbre fiscale, în fabricarea și comercializarea armamentului, a munițiilor, explozibililor, stupefiantelor și medicamentelor care conțin substanțe stupefiante, în organizarea și exploatarea pronosticurilor sportive, fabricarea alcoolului și a băuturilor spirtoase distilate etc.). *M. natural* = situația unui domeniu de activitate (ex. distribuția electricității, a gazelor naturale, căile ferate) în care volumul total al activității eficiente minime a unei companii este mai mare sau egal cu mărimea cererii totale. *M.n.* apare și se manifestă în cazul existenței unor bariere de intrare pe piață a noi concurenți (de ex. din cauza valorii ridicate a investițiilor necesare) sau a reglemetării prin licențe de funcționare emise de o autoritate de stat. **2.** Fig. Drept exclusiv pe care și-l arogă cineva.

MONOPOLIST, -Ă (< fr.) adj. Care deține monopol; care se referă la monopol.

MONOPOLIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A exercita un monopol; a supune unui monopol. **2.** Fig. A-și aroga drepturi exclusive asupra unui domeniu, asupra unor lucruri, privilegii etc.; a reține întreaga atenție sau interesul cuiva.

MONOPOLISM (< fr.) s. n. Tendință de a forma monopoluri.

MONOPROGRAMARE (< fr.) s. f. (INFORM.) Tehnică de organizare a sistemului de utilizare a unui calculator, care constă în refuzul unui nou program până când programul în curs nu a fost derulat în întregime.

MONOPTER (< fr.; {s} *mono-* + gr. *pteron* „aripă") adj. (Mai ales despre edificiile circulare) Cu un singur rând de coloane, pe care se sprijină acoperișul (ex.: templu **m.**).

MONOR, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în SE Dealurilor Bistriței, pe râul Luțu; 1 708 loc. (2000). Stație c.f. Viticultură. Muzeu etnografic. Satul **M.** apare menționat documentar în 1319. Rezervație geologică (vulcani noroioși) extinsă pe 10 ha.

MONORAI (< fr.; {s} *mono-* + fr. *rail* „șină") s. n. Monoșină. ✦ P. ext. Vagon sau vagonet care circulă pe o asemenea șină.

MONORIMĂ (< fr.) s. f. Repetare a aceleiași rime într-o strofă sau într-un întreg poem.

MONOSCHI (< fr.) s. n. **1.** Schi pe care se pun ambele picioare pentru a face schi pe apă sau pe zăpadă. **2.** Sport practicat astfel.

MONOSCOP (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Tub cu fascicul electronic, folosit în televiziune pentru generarea unui semnal de imagine corespunzător unei imagini fixe (mire de televiziune), după care se verifică și se reglează aparatele de televiziune.

MONOSEMANTIC (< fr.) adj. (Despre cuvinte) Care are un singur sens, o singură accepțiune.

MONOSEMIE (< fr.; {s} *mono-* + gr. *séma* „semn") s. f. Caracteristică a unui cuvânt de a avea un singur sens; proprie mai ales termenilor științifici. Este opusă *polisemiei.*

MONOSILAB, -Ă (< fr.) adj. Monosilabic.

MONOSILABIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** (Despre cuvinte) Care are o singură silabă; (despre limbi) care are cuvinte alcătuite mai ales din monosilabe. **2.** (Despre fraze) Reduse la unul sau două cuvinte scurte; (despre un răspuns) scurt, monosilab.

MONOSPERM, -Ă (< fr.; {s} *mono-* + gr. *sperma* „sămânță") adj. (Despre fructe) Cu o singură sămânță (ex. achena).

MONOSTIH (< fr.) s. n. **1.** Poem constând dintr-un singur vers (ex. „Poeme într-un vers" de I. Pillat). **2.** Poem alcătuit din versuri având același metru.

MONOSTROFĂ (< *mono-* + *strofă*) s. f. Poezie formată dintr-o singură strofă.

MONOȘINĂ (< *mono-* + *șină,* după fr. *monorail*) s. f. (TEHN.) Cale de rulare pentru tracțiune terestră sau suspendată care folosește o singură șină; monorai.

MONOTASTER (< *mono-* + *taster*) s. n. (POLIGR.) Ansamblu mecanic al monotipului **(1)** care execută culegerea; mașină de cules.

MONOTEISM (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *theos* „zeu") s. n. (REL.) Credința într-o divinitate unică, excluzând, în opoziție cu politeismul, existența altor divinități, și distinctă de lume, în opoziție cu panteismul. Din iudaism, **m.** a fost preluat de creștinism, iar de la acestea două, de islamism.

MONOTEIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de monoteism, privitor la monoteism. **2.** S. m. și f. Adept al monoteismului.

MONOTELISM (< fr.; {s} gr. *thelêsis* „voință") s. n. Învățătură creștină din sec. 7, care nu admite decât o singură voință în Iisus Hristos, cea divină. Considerată eretică de Conciliul de la Constantinopol (680–681).

MONOTELIȚI (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *thelo* „a vrea") s. m. pl. (REL.) Adepți ai monotelismului.

MONOTIP (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *typos* „caracter") s. n. **1.** Mașină tipografică pentru cules și turnat literele una câte una, inventată (1887) de americanul T. Lanston. Operațiile se execută la două ansambluri mecanice separate: monotaster (mașină de cules) și mașina de turnat. **2.** (ARTE PL.) Procedeu prin care o pictură în ulei, executată pe o placă de metal sau de sticlă, este imprimată pe hârtie într-un singur exemplar, obținându-se efecte specifice de transparență a culorilor. **3.** Lucrare obținută prin **m. (2).**

MONOTON, -Ă (< fr., gr.) adj. **1.** (Despre glas, sunete, melodii; și adv.) Care are sau care păstrează tot timpul același ton. ✦ Fig. Lipsit de variație sau de varietate, uniform; egal **(3)**, *p. ext.* plicticos. **2.** (MAT.; despre șiruri de numere sau despre funcții) Care este fie crescător, fie descrescător.

MONOTONIE (< fr.) s. f. **1.** Însușirea de a fi monoton **(1, 2).** ✦ Fig. Lipsă de variație, de varietate; uniformitate plictisitoare. **2.** (MAT.) *Interval de m.* = interval pe care o funcție este monotonă.

MONOTREME (< fr. {i}; {s} *mono-* + gr. *trema* „orificiu") s. n. pl. Ordin de mamifere primitive care depun ouă și au cloacă *(Monotremata);* mameloanele lipsesc, glandele mamare deschizându-se la suprafața corpului prin orificii (laptele este lins de pui de pe blana

abdominală şi nu supt). Sunt dotate cu marsupiu (ex. echidna) sau îşi depun ouăle într-un cuib pe pământ (ex. ornitorincul). Trăiesc în Australia şi Noua Guinee.

MONOVALENT, -Ă (< fr.) adj. (Despre elemente sau radicali chimici) Care are valenţa unu.

MONOVERB (< it.; {s} *mono-* + lat. *verbum* „cuvânt") s. n. Joc distractiv care constă în a reprezenta un cuvânt prin litere combinate între ele sau prin figuri, sensul acestuia reieşind din poziţia elementelor componente.

MONOVOLTIN, -Ă (< fr.) adj. (Despre specii) Care prezintă o singură generaţie anuală (ex. viermele de mătase).

MONOXILĂ (< fr.; {s} gr. *monoxylos* „făcut dintr-un singur lemn") s. f. Ambarcaţie construită dintr-un trunchi de copac scobit; este cel mai vechi tip de ambarcaţie cunoscut (de la începuturile Mezoliticului).

MONOZAHARIDĂ (< fr. {i}) s. f. Substanţă chimică organică din clasa glucidelor, care, prin hidroliză acidă sau enzimatică, nu se mai poate desface în zaharide mai simple. Conţine în moleculă o grupă carbonil şi una sau mai multe grupe tetroxil. După poziţia grupei carbonil se deosebesc: aldoze şi cetoze, iar după numărul atomilor de carbon: trioze, tetroze, pentoze, hexoze ş.a. (ex. glucoza, fructoza etc.). Intră în componenţa glucidelor complexe (glicozidelor, oligo- şi polizaharidelor ş.a.) care sunt prezente în toate celulele vii.

MONROE [mənrəu], **James** (1758–1831), om politic american. Preşedinte al S.U.A. (1817–1825). — **Doctrina ~,** enunţată prin declaraţia prezentată de James **M.** în faţa Congresului (1823). Urmărea interzicerea amestecului ţărilor europene în teritoriile Americii, S.U.A. declarându-se dezinteresate în chestiunile Europei. A stat la baza politicii izolaţioniste americane şi a fost instrumentul politic pentru consolidarea şi menţinerea influenţei acestora pe continentul american.

MONROE [mənrəu], **Marilyn** (pe numele adevărat *Norma Jean Baker Morteson*) (1926–1962), actriţă americană de film. Sex-simbol al cinematografiei postbelice, a interpretat roluri în care femeia aparent naivă şi neajutorată devine personificarea ispitei („Domnii preferă blondele", „Cum să te măriţi cu un milionar", „Şapte ani de căsnicie", „Staţia de autobuz", „Unora le place jazul", „Inadaptaţii"). Obsesia de a-şi dovedi talentul, precum şi moartea prematură şi misterioasă au făcut din ea unul dintre miturile lumii contemporane.

James Monroe

Marilyn Monroe

MONROVIA, capitala Liberiei, situată în VNV ţării, pe ins. Bushrod şi pe promontoriul Mesurado, port la Oc. Atlantic; 962 mii loc. (1995). Pr. centru politic, financiar şi comercial al ţării. Nod rutier. Aeroportul Robertsfield, situat la 43 km SE de oraş. Ind. de prelucr. a petrolului şi a lemnului (mobilă), textilă, mat. de constr. (ciment), chimico-farmaceutică, a încălţămintei, alim. Reparaţii navale. Universitate (1862). Porto-franco (din 1950), cu export de min. de fier, cauciuc, cafea etc. Capitoliu (1956), copie a celui din Washington. Întemeiată în 1822, **M.** a devenit din 1847 capitala Liberiei.

MONS [mõ:s] (în flamandă: **BERGEN** [bergh]), oraş în SV Belgiei, port fluvial pe canalul Escaut-Sambre; 92,7 mii loc. (1995). Nod feroviar. Expl. cărbunelui. Ind. chimică, a sticlăriei şi faianţei, constr. de utilaj minier, siderurgic şi material rulant, textilă, conf., a pielăriei şi încălţămintei, a hârtiei şi alim. Universitate (1965). Monumente: fortăreaţă (sec. 10), catedrala gotică Sainte-Waudru (1450–1621), biserica Notre Dame de Messine (sec. 13), Primăria (1459–1467). Oraşul, dezvoltat în jurul unei mănăstiri întemeiată în 650, a devenit, ulterior, capitala conţilor de Hainaut.

MONSENIOR (< fr.) s. m. (În Occident) Titlu acordat principilor din familiile domnitoare, cardinalilor şi altor prelaţi.

MONSIGNY [mõsiñi], **Pierre Alexandre** (1729–1817), compozitor francez. Contribuţii la naşterea şi dezvoltarea operei comice („Mărturisiri indiscrete", „Dezertorul", „Frumoasa Arsène", „Félix sau copilul găsit"). Baletul eroic „Aline, regina Golcondei".

MONSTRANŢĂ (< fr., germ., engl.) s. f. Piesă de cult specifică Bisericii catolice, constând dintr-o casetă lenticulară, încadrată într-o montură de argint sau aur, bătută cu pietre preţioase. A fost introdusă în 1264 de papa Urban IV, după instituirea sărbătoririi Sfântului Sacrament.

MONSTRU (< fr., lat.) s. m. **1.** Fiinţă mitologică cu corpul format din părţi ale unor animale diferite (ex. himeră, grifon) sau din unele părţi de om şi altele de animal (ex. sfinx). **2.** Fiinţă cu mari anomalii fizice; pocitanie; *p. ext.* namilă, matahală, dihanie. ✦ Persoană de o urâţenie înspăimântătoare. ✦ Fig. Om cu mari defecte morale, mai ales foarte crud. **3.** *M. sacru* = vedetă, persoană ieşită

Monrovia. Vedere generală

din comun într-un domeniu oarecare. **4.** (Adjectival, f.) De proporții mari, extraordinar, neobișnuit (succes *m.*).

MONSTRUOS, -OASĂ (< fr.) adj. **1.** Ca un monstru; cu mari anomalii; *fig.* urât, oribil. **2.** Exagerat de mare, enorm, colosal.

MONSTRUOZITATE (< fr.) s. f. Ceea ce este ieșit din comun, anormal ca aspect, proporții etc. ✦ Ceea ce produce groază, repulsie; cruzime, grozăvie.

MONT (< *bont*) s. n. Parte care rămâne dintr-un membru amputat; ciot. ✦ Capăt al unui os sau proeminență patologică a unei articulații sau a unui os, în special la degetul mare de la picior.

MONTA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A fixa într-o anumită ordine diferitele piese ale unui sistem tehnic; a îmbina, a asambla. ✦ A potrivi, a amplasa un obiect, un aparat etc. pe locul de funcționare. ✦ A fixa pietre prețioase într-o bijuterie. **2.** A pregăti reprezentarea unui spectacol artistic, a pune în scenă. **3.** Fig. A atâța pe cineva împotriva cuiva; a instiga **(3)**.

MONTADON [mõtadõ], **Arnold L.** (1852–1922), botanist francez. A lucrat la administrația domeniului regal din Bușteni și Sinaia (din 1877); contribuții la cunoașterea florei entomologice din România („Note asupra faunei entomologice din România", „Hemiptere heteroptere din Moldova"). M. coresp. al Acad. Române (1905).

MONTAGNARZI [montañarzi] (< fr.) s. m. pl. (În timpul Revoluției Franceze, 1789–1794) Denumirea dată unui grup de deputați, adversari ai girondinilor, din Adunarea Legislativă (care ocupau locurile cele mai de sus din sala Adunării). În 1793, erau în număr de c. 300, fiind conduși de Danton, Marat și Robespierre. Membri ai cluburilor Cordelierilor și Iacobinilor, adversari ai monarhiei, favorabili unui regim autoritar, au impus o politică a „salvării publice", declanșând Teroarea (până la căderea lor, la 9 thermidor 1794). În timpul celei de-a doua Republici (1848–1852), deputații de extrema stângă au reluat acest nume.

MONTAGNE PELÉE [mõtañ pelę], vulcan activ în N ins. Martinica, în arh. Antilele Mici. Alt.: 1 397 m. În 1902, a avut loc o erupție catastrofală, care a distrus orașul Saint Pierre (fostul centru ad-tiv al insulei) și a ucis c. 30 000 de persoane.

MONTAGNES RUSSES [mõtañ rüs], joc de mare atracție, instalat de obicei în parcuri de distracții, care constă dintr-o succesiune de planuri ce urcă, în alternanță cu planuri care coboară, unele în linie dreaptă, altele cu serpentine strânse, pe care circulă, în mare viteză, mici vehicule.

MONTAGNIER [mõtañję], **Luc** (n. 1932), medic francez. Cercetător în domeniul oncologiei virale la Institutul Pasteur din Paris. A izolat, împreună cu echipa sa (1983), virusul HIV și a contribuit fundamental la cunoașterea mecanismelor de transmitere a acestuia („A învinge SIDA", „Virusuri și oameni", „SIDA și bolile degenerative").

MONTAGUE [mǫntəgju], **William Pepperell** (1873–1953), filozof american. Coautor al „Manifestului neorealist" (1910). Filozofia sa este un „materialism animist" sau „hylopsihism": atât lucrurile corporale cât și conștiința sunt suprapuneri ale unei energii diferențial potențiale („Felul de a fi al lucrurilor", „Iluziile nominalismului").

MONTAIGNE [mõteñ], **Michel de** (pe numele adevărat *Michel Eyquem*) (1533–1592), eseist francez. Primar al orașului Bordeaux (1581–1585). A contribuit la resuscitarea teoriilor sceptice grecești în Renaștere, iar prin filozofia sceptică proprie, la nașterea scepticismului modern. Faima lui **M.** se întemeiază pe „Eseurile" scrise în solitudinea bibliotecii castelului său, începând din 1571, când s-a retras din viața publică, fiind considerat fondator al eseului ca gen filozofico-literar și moralist. Memorialistică („Jurnal de călătorie").

MONTAJ (< fr.) s. n. **1.** Faptul de a monta **(1)**, montare; *concr.* ansamblu, sistem realizat prin montare. **2.** (ELT.) Operație de legare electrică a elementelor componente ale unei instalații sau ale unui circuit electric. **3.** (În pictură, grafică, fotografie) Reunire a unor imagini independente sau care fac parte dintr-o compoziție, cu scopul de a obține un nou ansamblu; *concr.* ansamblu astfel realizat. **4.** (CINEMAT.) Operația finală a realizării unui film, prin care se stabilesc ordinea și lungimea definitivă a secvențelor, mixajul cu acompaniamentul sonor, în conformitate cu succesiunea indicată de scenariu și cu viziunea artistică a regizorului. ✧ *Masă de m.* = aparat cu ajutorul căruia se realizează montajul **(4). 5.** *M. radiofonic* = combinare în ordine logică a momentelor reprezentative care alcătuiesc operele literare sau muzicale, pentru a le putea prezenta în cadrul unei emisiuni radiofonice.

MONTALE, Eugenio (1896–1981), poet italian. Reprezentant al ermetismului. Lirică intelectualistă, antiretorică, în imagini de o deosebită concretețe și sobrietate, pe tema aspirației spre libertate sau cu caracter autobiografic („Oase de sepie", „Ocaziile", „Casa vameșilor"), a deznădejdii provocate de război („Finisterre"). Eseuri („Dante ieri și azi"). Proză („Fluturele din Dinard", „Cronici în doi timpi", „În timpul nostru"). A susținut cronica literară și muzicală în „Corriere della Sera" (din 1948). Traduceri din Shakespeare. Premiul Nobel pentru literatură (1975).

MONTALVO, Juan Maria (1833–1889), scriitor ecuadorian. Polemist, adversar al intoleranței și al tiraniei („Dictatura perpetuă"), a trăit mulți ani în exil. Proză eseistică, de mare rafinament stilistic și precizie a limbajului („Șapte tratate", „Capitole care lipsesc din Cervantes"); pamflete („Catilinarii"). Drame în proză („Cartea pasiunilor").

MONTAN, -Ă (< lat.) adj. (Livr.) De munte.

MONTANA [montænə], stat în NV S.U.A.; 380,8 mii km^2; 878,8 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Helena*. Expl. de min. de cupru, zinc, plumb, crom, fier,

Michel de Montaigne

Eugenio Montale

mangan, fosfaţi şi de petrol şi gaze naturale. Metalurgia neferoaselor; prelucr. lemnului; ind. alim. Grâu, secară, sfeclă de zahăr, porumb. Creşterea animalelor. Zonă turistică.

MONTAND [mõtã], **Yves** (pe numele adevărat *Ivo Livi*) (1921–1991), cântăreţ şi actor francez de origine italiană. Căsătorit cu Simone Signoret. Unul dintre marii şansonetişti şi artişti de music-hall, lansat de Edith Piaf. Voce catifelată, cu un timbru grav, învăluitor. Prezenţă scenică solitară („Montand chante Prevert", „Je sais que vous êtes jolie", „D'hier et d'aujourd' hui"). În cinema, numeroase roluri, în care şi-a pus în valoare eleganţa, şarmul, prestanţa („Salariul groazei", „Vă place Brahms?", „Z", „Legea", „Mărturisirea", „Sălbaticul", „Jean, fiul lui Florette").

MONTANISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Montanus*) s. n. (REL.) Mişcare apocaliptică fundată în anii 160 sau 170 de către teologul grec *Montanus*, care propovăduia ascetismul şi submina ierarhia bisericească. A fost desfiinţată în jurul anului 400.

MONTANT (< fr.) s. m. **1.** (CONSTR.) Bară de lemn sau de metal care se aşază vertical într-o construcţie, servind ca piesă de susţinere. **2.** (NAV.) Profil metalic aşezat vertical pe peretele navei pentru a determina rigidizarea tablelor de înveliş. **3.** (AV.) Bară care leagă între ele aripile unui avion biplan sau aripa cu fuzelajul pentru mărirea rezistenţei de fixare a planurilor. ✦ Element de rigidizare a fuzelajului.

MONTANUS (MONTAN) (?— c. 180 d.Hr.), teolog grec. Convertit la creştinism, la jumătatea sec. 2, a înfiinţat în Frigia o sectă proprie, bazată pe o riguroasă etică, cu tentă escatologică şi martirologică. Numeroşii săi adepţi, răspândiţi şi în V Imp. Roman, au fost combătuţi ca eretici de Biserica creştină până în sec. 9.

MONTAUBAN [mõntobã], oraş în S Franţei (Languedoc), pe râul Tarn, la 50 km N de Toulouse; 53,3 mii loc. (1990). Nod feroviar. Centru comercial (piaţă pentru cereale, fructe, vinuri). Constr. aeronautice şi mecanice. Ind. textilă, a mobilei şi alim. Manufacturi de faianţă (sec. 18). Muzeul memorial Ingres, organizat în casa natală a pictorului. Biserica Saint-Jacques (sec. 14), catedrală (1692–1739), pod de 205 m lungime, construit în anii 1303–1316. Fundat în 1144.

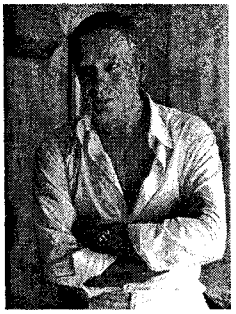

Yves Montand

MONTĂ (< fr.) s. f. (ZOOT.) Împerechere a două animale de sex opus în vederea reproducţiei.

MONT BLANC [mõn blã] **(MONTE BIANCO)**, masiv muntos în Alpii Occidentali (Alpii Savoiei), cel mai înalt din Europa, situat la graniţa dintre Franţa şi Italia. Alcătuit din roci cristaline. Alt. max.: 4 807 m. Gheţari (Mer-de-Glace, Argentière, Brenva ş.a.). Observator astronomic şi meteorologic. Zonă de alpinism. Pe sub **M.B.**, s-a construit (1965) un tunel pentru trafic rutier de 11,6 km, între Franţa şi Italia. Escaladat pentru prima oară de Jacques Balmat şi M.G. Paccard la 8 aug. 1786.

MONTBRIAL [mõbriał], **Thierry de** (n. 1943), economist francez. Prof. univ. la Paris. Director al Institutului Francez de Relaţii Internaţionale (din 1979). Studii în domeniile economiei generale, aplicate şi matematice („Economie teoretică", „Dezordinea economică mondială") şi al relaţiilor internaţionale („Securitatea Occidentului: bilanţ şi orientări", „Memoriile timpului prezent", „Extinderea Uniunii Europene", „Intervenţii internaţionale, suveranitatea statelor şi democraţia"). M. de onoare al Acad. Române (1999).

MONT CENIS [mõ sənis] v. **Cenis.**

MONTCHRÉSTIEN [mõkretiẽ], **Antoine de** (1575–1621), economist şi dramaturg francez. Reprezentant al mercantilismului. Autor al primului „Tratat de economie politică". Tragedii („Scoţiana sau Maria Stuart", „David", „Hector").

MONT-DORE [mõ dor], masiv muntos vulcanic în Masivul Central, în Franţa, între bazinele râurilor Loara şi Garonne, reprezentând restul unui vulcan terţiar, puternic tectonizat. Alt. max.: 1 885 m (vf. Puy de Sancy, cel mai înalt vf. din Masivul Central). Izvoare termale. Păşunat. Turism.

MONTE ALBÁN, sit arheologic în Mexic, la SV de Oaxaca. Între 1932 şi 1947 au fost scoase la lumină ruinele unui mare oraş precolumbian (piramide, palate, sanctuare etc.), fondat în sec. 8 î.Hr. de olmeci. Au fost identificate şi influenţe ale culturii zapotecilor şi mixtecilor.

MONTE BIANCO v. **Mont Blanc.**

Masivul Mont Blanc

MONTE-CARLO, oraş în Principatul Monaco, pe Coasta de Azur, la 15 km NE de Nisa; 14,7 mii loc. (1990). Mare centru turistic, renumit prin cazinoul său şi prin raliul automobilistic de Formula 1. Staţiune balneoclimatică.

MONTECASSINO, colină în N Italiei, în Lazio, în apropiere de oraşul Cassino. Alt.: 516 m. Aici a fost întemeiată, în c. 529, de către Benedict de Nursia, o celebră abaţie cu important rol cultural în Evul Mediu. Distrusă de bombardamentele Aliaţilor în febr.–mai 1944, în timpul celui de-al doilea război mondial.

MONTE CERVINO v. **Cervino.**

MONTE CIMONE, cel mai înalt vârf din Apeninii Toscano-Emiliani. Alt.: 2 165 m.

MONTE CINTO, cel mai înalt vârf din ins. Corsica, situat în N insulei. Alt.: 2 710 m.

MONTECRISTO, insulă italiană în M. Tireniană, la 40 km S de ins. Elba; 10,4 km^2. Fortăreaţă. Rezervaţie de vânătoare. Renumită datorită romanului „Contele de Monte-Cristo", de Alexandre Dumas-tatăl.

MONTECUCCOLI, Raimondo (1609–1680), ofiţer şi teoretician militar italian. Feldmareşal în armata austriacă. A participat la Războiul de 30 de Ani. Comandant al armatei imperiale care a înfrânt, la 1 aug. 1664, la Saint-Gothard pe turci, precum şi al armatei austro-olandeze în războiul împotriva Franţei (1672–1674). Contribuţii la dezvoltarea artei militare şi a armelor de foc. Lucrări: „Tratat despre războaie", „Despre războiul cu turcii din Ungaria".

MONTEFELTRO, familie nobiliară italiană, care a domnit în Urbino (1234–1322, 1375–1508); ghibelini, din sec. 13–14. Mai importanţi: **1. Guido M.** (?–1298), condotier în serviciul lui Conrad II de Suabia şi al Pisei; a luptat împotriva guelfilor toscani; **2. Federico M.** (1422–1482), condotier, duce de Urbino (din 1474) a luptat pentru Ferdinand I de Napoli. În timpul lui ducatul cunoaşte o perioadă de înflorire. Important rol de mecena.

Paul Antoine Montel

Monte-Carlo. Cazinoul

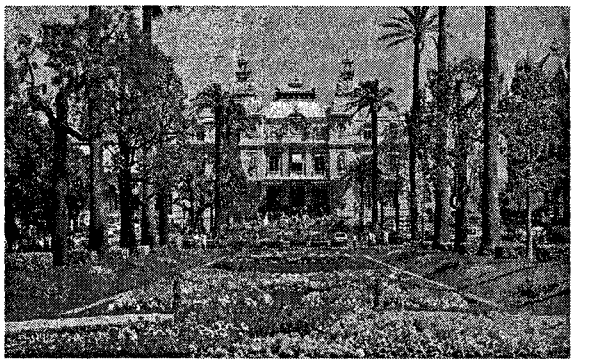

MONTEGO BAY [mantigău bei], oraş în NV Jamaicăi, pe ţărmul golfului cu acelaşi nume al Mării Caraibilor, la 137 km NV de Kingston; 83,4 mii loc. (1991). Aeroport. Staţiune balneară. Fortăreaţă (sec. 18). Biserica St. James (1775); Primăria (1804–1808). Vizitat de Cristofor Columb în 1494.

MONTEL, Paul Antoine (1876–1975), matematician francez. Prof. univ. la Paris. Contribuţii în teoria funcţiilor analitice, ecuaţiilor diferenţiale, mecanicii matematice etc. („Lecţii despre familiile normale de funcţii analitice şi aplicaţiile lor", „Curs de mecanică raţională"). M. de onoare al Acad. Române (1932).

MONTELIUS, Gustav Oskar Augustin (1843–1921), arheolog suedez. Prof. univ. la Stockholm. Director al Muzeului Naţional de Antichităţi (1907–1913). Fondatorul metodei tipologice în cercetarea arheologică („Metoda tipologică"). Autor al „Timpurilor preistorice în Suedia".

MONTEMAYOR, Jorge de (c. 1520–1561), scriitor spaniol de origine portugheză. Autorul celui mai reprezentativ roman pastoral spaniol („Diana"), cu o mare influenţă asupra genului; poeme („Cancioneros").

MONTEORU, cultură din Epoca bronzului (milen. 2 î.Hr.), numită astfel după satul Sărata-Monteoru, com. Merei, jud. Buzău, unde s-a descoperit o aşezare specifică. Răspândită în NE Munteniei, SE Transilvaniei şi în Moldova. Aparţine unei populaţii sedentare formată din cultivatori şi păstori. Bine individualizată din punct de vedere cultural, populaţia purtătoare a culturii M. este rezultatul sintezei petrecute între vechii locuitori ai Neoliticului târziu cu triburi indo-europene.

MONTERÍA, oraş în NV Columbiei, pe cursul inf. al râului Sinú; 327,2 mii loc. (1997). Nod de comunicaţii. Ind. cimentului, textilă, a încălţămintei şi alim. Piaţă agricolă (bumbac, banane, cafea, orez). Universitate (1966). Fundat în 1744 de conchistadorul Juan Torrezar Díaz Pimienta.

MONTE ROSA, masiv muntos în Alpii Pennini (Alpii Occidentali), la graniţa dintre Italia şi Elveţia, format din granite şi gnaisuri. Alt. max.: 4 634 m (vf. Dufourspitze, al doilea vârf al Alpilor). Gheţarul Gorner (67 km^2).

MONTERREY [monterei], oraş în NE Mexicului, în valea Santa Catarina, centru ad-tiv al statului Nuevo León; 1,1 mil. loc. (1995). Important nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. siderurgică, a metalurgiei neferoaselor, constr. de maşini (montaj de automobile), chimică (mase plastice), a cimentului, sticlăriei, ceramicii, textilă (bumbac, lână) şi alim. (tutun, bere). Produse electrotehnice; rafinărie de petrol. Universitate (1933). Catedrală (sec. 16). Arc de tri-

Monterrey. Catedrala

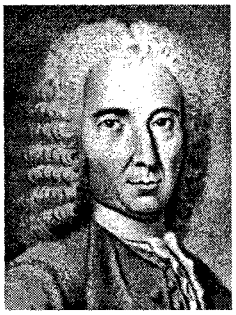

Montesquieu

Maria Montessori

Claudio Monteverdi

umf (Arco de la Independencia). Fundat în 1579.

MONTES CLAROS, oraș în partea de E a Braziliei (Minas Gerais), la 362 km N de Belo Horizonte; 223,1 mii loc. (1991). Aeroport. Ind. textilă. Centrul unei zone agricole (creșterea animalelor, culturi de manioc, bumbac, trestie de zahăr ș.a.).

MONTESPAN [mõtespă], **Françoise-Athénaïs de Rochechouart, marchiză de** (1640–1707), favorită a regelui Ludovic XIV, de la care acesta va avea opt copii. Protectoare a artiștilor și scriitorilor. Înlăturată de marchiza de Maintenon (1679), s-a retras la mănăstire (1691).

MONTESQUIEU [mõteskiö], **Charles de Secondat, baron de la Brède et de** (1689–1755), scriitor, jurist și filozof iluminist francez. Studii științifice consacrate fizicii („Ecoul", „Fluxul și refluxul") și medicinii („Bolile renale"). Colaborator al „Enciclopediei franceze". Proza sa epistolară („Scrisori persane"), prin care realizează o satiră socială, politică și religioasă a Franței, l-a impus ca unul dintre cei mai de seamă scriitori iluminiști. Capodopera sa „Despre spiritul legilor" a introdus o notă pozitivă în discuția asupra formelor de guvernământ; acestea sunt clasificate după principiul „animator" în: despotism, bazat pe teamă; monarhie, bazată pe onoare; republică, bazată pe virtute. Teoria despre separația puterilor i-a influențat pe întemeietorii republicii americane. Unul dintre fondatorii *determinismului geografic*. Memorialistică.

MONTESSORI, Maria (1870–1952), medic și pedagog italian. Prof. univ. la Roma. S-a ocupat de educația preșcolarilor și a școlarilor mici. A creat un sistem propriu de „educație liberă", opus dogmatismului fröbelian („Antropologie pedagogică", „Secretul copilăriei").

MONTET [mõte], **Pierre** (1885–1966), egiptolog francez. Prof. la Collège de France. A condus cercetările de la Byblos (1921–1924) și de la Tanis (1929–1951). Lucrări: „Byblos și Egipt", „Geografia Egiptului antic".

MONTEUX [mõtö], **Pierre** (1875–1964), dirijor francez. Naturalizat american (1942). Carieră dirijorală internațională (Paris, Boston, Amsterdam, San Francisco, Londra ș.a.). Repertoriu amplu, simfonic și de operă. Stil sobru, elegant, de mare precizie, creator de școală. Fervent apărător al muzicii moderne și contemporane. Numeroase prime audiții.

MONTEVERDI, Claudio (1567–1643), compozitor italian. Remarcabil în domeniul compoziției madrigalului, muzicii religioase și operei. Desăvârșind încercările precursorilor săi, marchează primul moment de seamă în istoria operei, prin stabilirea atributelor de fond ale monodiei acompaniate, ale recitativului și ale orchestrei, în pagini de profund dramatism („Orfeu", „Arianna", „Întoarcerea lui Ulise în patrie"); pentru unele dintre ele a scris și libretele. Cu madrigalele sale, încheie marea epocă a polifoniei vocale, prin introducerea unor mijloace specifice operei (cântul solistic, coloratura vocală, acompaniamentul instrumental).

MONTEVIDEO, capitala Uruguayului, port pe țărmul estuarului La Plata; 1,4 mil. loc. (1996). Nod de comunicații. Aeroportul Carrasco. Pr. centru comercial, financiar, industrial, politic și cul-

Montevideo

Vedere generală

Palatul Guvernului

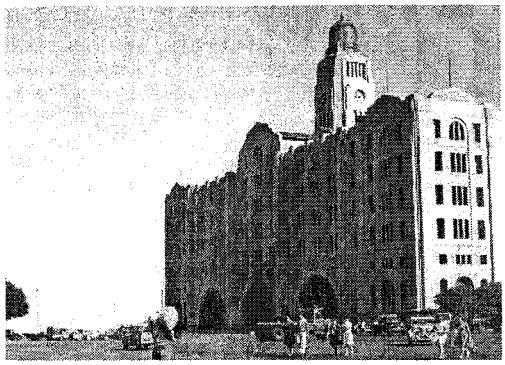

tural al țării. Concentrează 75% din ind. națională (produse de carne, conserve, vinuri, textile, pielărie și încălțăminte, constr. electrotehnice, ciment, produse chimice). Universitate (1849). Catedrală (1790–1804). Palatul Cabildo (1804), în stil neoclasic. Clădiri din sec. 18–19. Muzee. Centru turistic. Întemeiat în 1726 de spanioli, cu numele *Ciudad de Felipe y Santiago de Montevideo*. S-a aflat sub stăpânirea succesivă a spaniolilor, portughezilor, englezilor, iar între 1816 și 1828 a fost inclus în componența Braziliei. Din 1828, capitala Uruguayului. Aici a avut loc (1930) prima ediție a Campionatului mondial de fotbal, la care a participat și echipa națională a României.

MONTE VISO, masiv muntos în NV Italiei, alcătuit din șisturi verzi, cel mai înalt din Alpii Cotici. Alt. max.: 3 841 m. Din ghețarii de pe vârf izvorăște Padul.

MONTEZ (MONTES), Lola (pe numele adevărat *Dolores Eliza Rosanna Gilbert, zisă ~*) (1818–1861), aventurieră irlandeză. L-a sedus pe regele Ludovic I al Bavariei, care a creat pentru ea titlul de baroană de Rosenthal, apoi de contesă de Landsfeld. Amestecul ei în treburile politice a atras abdicarea regelui (1848).

MONTEZUMA (MOCTEZUMA), numele a doi împărați azteci: **M. I.** (1440–1469). **M. II** (1502–1520). A mărit Imp. Aztec prin numeroase expediții militare. Politica sa despotică a provocat răscoale (1516) sau disidența unor triburi, împrejurări care i-au îngăduit lui Hernan Cortés (1519) să-l facă prizonier și să-i cucerească imperiul.

MONTFAUCON [mõfokõ], **Bernard de** (1655–1741), erudit francez. Benedictin. Considerat întemeietorul paleografiei, termen pe care l-a introdus în circuitul științific prin lucrarea *Paleographia graeca*. A tradus în latină operele părinților Bisericii răsăritene. Ediții din *Atanasie* și *Ioan Hrisostom*.

MONTFERRAT, regiune în N Italiei (Piemont). Aici s-a constituit o formațiune statală (marchizat în 967), care, din 1574, a devenit ducat. Capitala, inițial, la Chivasso, apoi (din 1435) la Cassale. S-a aflat sub stăpânirea ducilor de Mantova (1566–1708), a celor de Savoia (1708–1798) și a Franței (1798–1814). Din 1814, a fost inclusă în Regatul Sardiniei.

MONTFORT [mõfo:r], familie nobiliară din Franța și Anglia. Mai importanți: **1. Simon IV (le Fort, sire de M.)** (c. 1150–1218). Participant la cea de-a IV-a cruciadă (1202–1204), apoi la cruciada împotriva albigensilor, în timpul căreia a cucerit Carcassonne, a devastat Béziers și a intrat în Toulouse după bătălia de la Muret (1213), posesiuni recunoscute de papa Inocențiu III. **2. Simon, conte de Leicester** (c. 1208–1265), general. Al treilea fiu al lui **M. (1)**. A încercat să instaureze un regim nobiliar în Anglia. În alianță cu cavalerii și cu orașele, s-a împotrivit politicii arbitrare a lui Henric III, obținând asupra acestuia victoria de la Lewes (1264). A convocat, în 1265, Marele Parlament, prima adunare pe stări a reprezentanților baronilor, cavalerilor și orașelor. Învins și ucis de partizanii regelui, în bătălia de la Evesham (4 aug. 1265), ca urmare a trădării baronilor.

MONTGOLFIER [mõgolfie], frații **Joseph de** (1740–1810) și **Étienne de** (1745–1799), inventatori francezi. Realizatori ai primelor aerostate cu aer cald, pe care le-au prezentat în public la 21 nov. 1783, la Paris.

MONTGOMERY [məntgamri], oraș în SE S.U.A., centru ad-tiv al statului Alabama, port fluvial pe Alabama; 196,4 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. alim. (conserve de carne), textilă (bumbac), de prelucr. a lemnului, chimică (îngrășăminte). Piață agricolă (bumbac). Universitate (1874). Capitoliu în stil arhitectonic georgian (1851). Fundat în 1819. Capitală a sudiștilor la începutul Războiului de Secesiune.

MONTGOMERY [məntgaməri], **Sir Bernard Law, viconte de Alamein** (1887–1976), mareșal britanic. În timpul celui de-al doilea război mondial a comandat armata engleză din Africa de Nord (1942–1943), înfrângând trupele italo-germane la El Alamein (1942). După debarcarea din Normandia (iun. 1944), a comandat un grup de armate pe Frontul de Vest (1944–1945). Comandant al zonei britanice din Germania (1945–1946). Șef al Marelui Stat Major Britanic (1946–1948). Prim-locțiitor al comandantului șef al forțelor armate ale NATO în Europa (1951–1958).

MONTHERLANT [mõterlã], **Henry Marie Joseph Milion de** (1896–1972), scriitor francez. Vastă operă romanescă cu caracter autobiografic și marcată de experiența războiului („Schimbul de dimineață", „Visul"), de cultul vieții eroice, al eului și egocentrismului („Bestiariile", „La fântânile dorinței", „Mica infantă a Castiliei"), făcând apologia

Sir Bernard Law Montgomery

senzualității și a creației artistice (tetralogia „Tinerele fete"). Teatru populat de personaje în căutarea absolutului, a împlinirii de sine („Regina moartă", „Fiul nimănui"), dar și de factură istorică („Malatesta", „Stăpânul din Santiago", „Don Juan", „Cardinalul Spaniei"), exprimând nostalgia față de vremuri eroice. Eseuri („Solstițiul de iunie", „Tragedia fără mască"); memorialistică. S-a sinucis.

MONTI, Vincenzo (1754–1828), poet și dramaturg italian. Prof. univ. la Pavia și la Collège de France. Precursor al romantismului. Tragedii („Aristodemo", „Caius Gracchus") și poeme („La Mascheroniana", „Bardul din Pădurea Neagră") de orientare neoclasică. A tradus „Iliada".

MONTLUÇON [mõlüsõ], oraș în centrul Franței (Bourbonnais); 46,7 mii loc. (1990). Nod feroviar. Siderurgie. Constr. de automobile și de aparataj electrotehnic; anvelope; ind. aluminiului, textilă, a pielăriei, sticlăriei și chimică. Piață agricolă (cereale, animale). Palat (sec. 15–16), azi muzeu, bisericile Saint-Pierre (sec. 12) și Notre Dame (sec. 16).

MONTMARTRE [mõmartr], colină în partea de N a Parisului (128 m alt.), care domină fl. Sena, loc legendar al martiriului Sf. Denis. Așezarea rurală de pe această colină a fost înglobată de Paris în 1860. Aici se află biserica Saint-Pierre (sec. 12) și bazilica Sacré-Cœur (1875). Cartierul tradițional al artiștilor, azi renumit prin cabarete, cafenele, cluburi de noapte etc. Zonă de mare atracție turistică.

MONTMORENCY [mõmoresi], familie nobiliară franceză. La începutul sec. 13, s-a împărțit în două ramuri, una a existat până în sec. 19, a doua s-a stins în 1632, o dată cu execuția lui Henric II. Mai importanți: **1. Mathieu II, baron de M.** (c. 1174–

1230), s-a remarcat în asediul de la Château-Gaillard (1204) și de la Bouvines (1214); conetabil al Franței (1218); **2. Anne, duce de M.** (1493–1567), consilier al regelui Francisc I, conetabil al Franței (1537). Numit duce și pair. Conducător al catolicilor, a luptat împotriva protestanților. A negociat Tratatul de la Cateau-Cambrésis (1559). Sub Carol IX, a luptat împotriva hughenoților; rănit mortal la Saint-Denis; **3. Henric I, conte de Damville, duce de M.** (1534–1614), fiul mai mic al precedentului. Guvernator al Languedoc-ului (din 1563). Aliat cu protestanții. Conetabil al Franței (1593) numit de regele Henri IV; **4. Henric II, duce de M.** (1595–1632), fiul precedentului; mareșal. Guvernator al Languedoc-ului. S-a opus lui Richelieu și, ajutat de Gaston d'Orléans, s-a revoltat împotriva acestuia (1632). Prizonier la Castelnaudary, a fost condamnat la moarte și decapitat.

MONTMORILLONIT (< fr. {i}; {s} localit. *Montmorillon*) s. n. Alumosilicat natural de magneziu, aluminiu și fier din grupa mineralelor argiloase; este alb, moale, gras și puternic absorbant. Se utilizează pentru purificarea diferitelor soluții (apă, vin etc.), în industria petrolului, textilă, a cauciucului, cosmetică, alimentară, farmaceutică etc.

MONTOR (< fr.) s. m. Muncitor specializat în efectuarea operațiilor de montaj **(2)**. ✦ Tehnician care execută montarea unui film.

Montpellier.
Vedere generală

MONTPARNASSE [mõparnas], cartier în partea de S a Parisului (din sec. 14), pe stg. fl. Sena, intersectat de bulevardul cu același nume și de bulevardul Raspail, renumit centru artistic (din sec. 19) și al vieții boeme. Numeroase cafenele. Cimitir (din 1824) în care se află mormintele unor celebrități (César Franck, Camille Saint-Saëns, Charles Baudelaire, Guy de Maupassant).

MONTPELIER [montpi:ljər], oraș în NE S.U.A., centru ad-tiv al statului Vermont; 8,2 mii loc. (1990). Aeroport. Expl. de fosfați și granit. Produse lactate. Centru turistic. Capitoliu (1859). Fundat în 1781.

MONTPELLIER [mõpelie], oraș în S Franței (Languedoc), la 124 km VNV de Marsilia; 210,9 mii loc. (1990). Nod feroviar. Aeroport. Ind. electronică, chimică, alim., textilă, constr. de mașini-unelte și de aparataj electrotehnic. Fabrică de tractoare. Renumit centru pentru faianță (sec. 16–18). Centru viticol și piață de vinuri. Universitate (1289). Grădină botanică (1593, cea mai veche din Franța). Monumente: catedrala Saint-Pierre (1364), case din sec. 15, 16 și 18. Muzee. Centru turistic. Fundat în sec. 8.

MONT PERDU [mõ perdü], denumirea franceză a masivului Monte *Perdido*.

MONTRÉAL [mõreal], oraș în SE Canadei (Québec), extins în cea mai mare parte pe ins. omonimă, situată între fl. Sf. Laurențiu (S și E) și brațul Rivière Prairies (V), port pe fl. Sf. Laurențiu; 3,3 mii. loc. (1996). Nod de

Montréal

Sun Life și Catedrala St. James

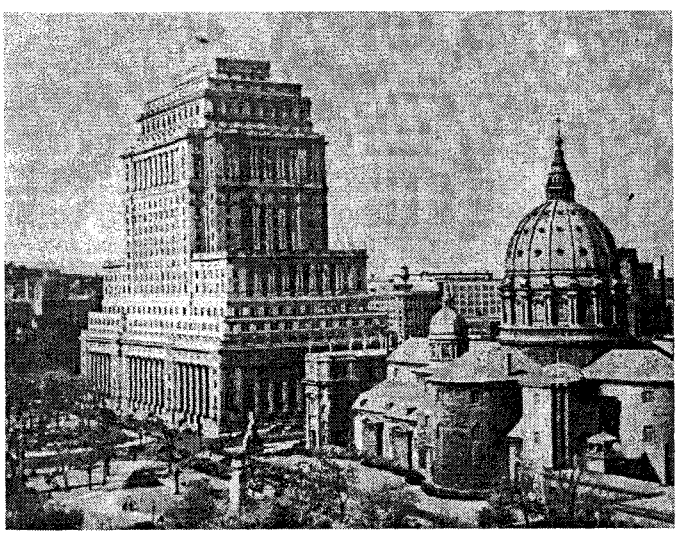

Vedere generală

comunicații. Aeroporturi: Dorval, Mirabel. Important centru industrial și financiar-bancar. Ind. de prelucr. și chimizare a petrolului, electrotehnică, constr. de mașini (locomotive Diesel și vagoane de c.f.), constr. de nave și avioane, chimică, textilă, a conf. și alim. Fabrici de mobilă, hârtie, încălțăminte și de țigarete. Patru universități (1821, 1876, 1896, 1969). Muzee. Teatre. Parcuri și grădini publice. Catedrala St. James sau Marie Reine du Monde (1657), castelul Ramezay (1705), biserica Notre-Dame (1824–1829), în stil neogotic. Întemeiat în 1642 de un grup de coloniști francezi, condus de Paul de Chomedey, sub numele de Ville-Marie de **M.** Capitala Canadei în anii 1844–1849. La **M.** s-au desfășurat Jocurile Olimpice de vară din 1976, la care Nadia Comăneci a obținut, pentru prima oară în istoria gimnasticii, nota 10 la bârnă și paralele.

MONTREUIL [mõtrœj], **Pierre de Montereau** (c. 1200–1266), arhitect francez. A realizat unele din cele mai însemnate monumente ale goticului francez (capela din Vincennes, La Sainte Chapelle din Paris). A participat la construcția catedralei Notre-Dame din Paris.

MONTREUX [mõtrö], oraș în Elveția (Vaud), pe țărmul de E al L. Geneva; 20,1 mii loc. (1990). Fabrici de ceasuri și de ciocolată. Celebră stațiune balneară și turistică. Festival internațional al filmului de televiziune. — **Conferința internațională din 22 iun.–21 iul. 1936** cu participarea U.R.S.S., Marii Britanii (cu dominioanele, inclusiv Australia), Franței, Turciei, Bulgariei, Greciei, României, Iugoslaviei, Japoniei. A hotărât libertatea de navigație prin strâmtorile Bosfor și Dardanele pentru navele comerciale și, cu unele restricții, pentru cele de război. Tot aici, au avut loc, în iul. 1936, tratativele dintre N. Titulescu și M.M. Litvinov, miniștri de Externe ai României și, respectiv, U.R.S.S., la care s-a discutat și semnat un protocol privind acordul de principiu asupra textului unui tratat de asistență mutuală între România și U.R.S.S.

MONT-SAINT-MICHEL [mõ-sẽ-miʃel], mică insulă în NV Franței, pe coasta normandă, cu alt. de 90 m și un perimetru de 900 m, legată de țărm printr-un dig. Locuită încă din sec. 6 de călugări. La începutul sec. 8, episcopul Aubert de Avranches a construit aici capela Saint-Michel, care s-a dezvoltat, ulterior, într-un monument de arhitectură medievală, devenind unul dintre cele mai frecventate locuri turistice din Franța. Abație benedictină (966), biserica Notre-Dame-sous-Terre.

MONTSERRAT [montseræt], insulă britanică în M. Caraibilor, în Insulele de sub Vânt din Antilele Mici; 104 km^2. Centrul ad-tiv: *Plymouth*. Trestie de zahăr, banane, cafea, cacao, bumbac. Descoperită de Cristofor Columb (1493) și colonizată de englezi (1632). Devastată de un puternic uragan (1989).

MONTT, Manuel (1809–1880), om politic chilian. Ca președinte al țării (1851–1861), a instituit un regim autoritar conservator. A promovat numeroase reforme economice, sociale și educaționale. Fondatorul Universității Naționale (1843).

Montreux. Vedere generală

MONTURĂ (< fr., germ.) s. f. Piesă sau parte a unui aparat, a unui sistem tehnic (mașină, aparat, mecanism) în care se montează o altă piesă (ex. **m.** unei lentile într-un aparat optic). ✦ Piesă de metal care fixează pietrele prețioase într-o bijuterie.

MONȚIA, Emil (1882–1965, n. Șicula, jud. Arad), compozitor și folclorist român. Opere („Fata de la Cozia"), suite pentru orchestră („Dor și jale"), muzică de cameră, corală, vocală.

MONȚIAN, primul etaj al Eocenului inferior (Paleocen), caracterizat prin faună de gasteropode, lamelibranhiate și foraminifere.

MONUMÉNT (< fr., lat.) s. n. **1.** Operă de arhitectură sau de sculptură destinată să perpetueze amintirea unui eveniment sau a unei personalități remarcabile; *p. ext.* construcție de o deosebită valoare istorică (**m.** istoric) sau arhitectonică (**m.** de arhitectură) ori care evocă mari personalități (**m.** de cultură). ✦ Fig. Operă, document istoric sau creație culturală de însemnătate națională sau internațională. **2.** *M. al naturii* = nume dat plantelor, animalelor, formațiilor naturale, teritoriilor de mare însemnătate științifică sau estetică, considerate bunuri naționale, ocrotite prin lege și conservate pentru posteritate. În România, au fost declarate monumente ale naturii: călifarii, lopătarul, garofița Pietrei Craiului, floarea de colț, Parcul național Retezat, Pietrosu Rodnei, Dealu cu Melci din jud. Alba, Muntele de Sare de la Slănic, Babele, Sfinxul etc.

MONUMENTÁL, -Ă (< fr., lat., it.) adj. Grandios, măreț, impunător (prin proporțiile sale).

MONUMENTALITÁTE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi monumental; calitatea a ceea ce este monumental; grandoare, măreție.

MONZA [mǫntsa], oraș în N Italiei (Lombardia), la N de Milano; 119,2 loc. (1997). Nod feroviar. Constr. de automobile și de utilaj electrotehnic, textil și alim. Ind. de prelucr. a petrolului, a maselor plastice, textilă, a mobilei, sticlăriei și alim. Fabrici de instrumente muzicale și de pălării. Covoare. Pinacotecă. Castel al familiei Visconti

Monza. Catedrala (1324–1325). Catedrală (sec. 13–14), în stil gotic. Biserica Santa Maria in Strada (sec. 14). Pistă celebră pentru cursele de automobile de Formula 1. Oraş de origine celtică, cucerit de longobarzi (sec. 6), a intrat în posesia familiei Visconti (1324).

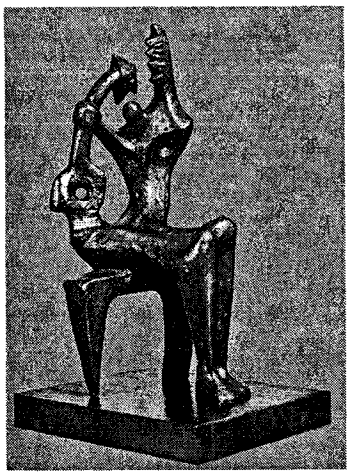

„Mama cu copilul"
Henry Moore
„Regele şi regina"

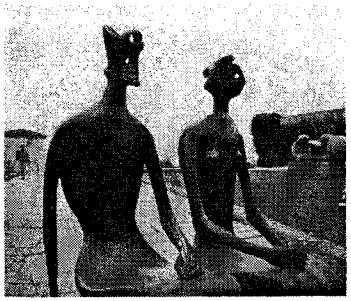

MONZÓN, Carlos (1942–1995), boxer argentinian. Campion al lumii (1970–1977) la categoria mijlocie.

MOORCOCK [mʊəkok], **Michael** (n. 1939), scriitor englez. Cel mai important reprezentant al „noului val" din genul literar „science-fiction", pe care l-a îmbogăţit prin preluarea manierei avangardiste de povestire şi legarea fantasticului de o dimensiune socială şi psihologică („Călătorie cu maşina timpului", „Stăpânii timpului", trilogia „Dansatorii de la sfârşitul timpurilor").

MOORE [muər], **Demi** (pe numele adevărat *Demi Guynes*) (n. 1962), actriţă americană de film. Interpretă iniţial a unor personaje nesofisticate, ulterior îşi afişează ostentativ senzualitatea („Fantoma mea iubită", „Propunere indecentă", „Hărţuire sexuală").

MOORE [muə], **George Augustus** (1852–1933), scriitor irlandez. Unul dintre fondatorii literaturii naţionale moderne. Admirator al lui Baudelaire, a publicat poeme în maniera acestuia („Florile pasiunii", „Poeme păgâne"). Romane influenţate de naturalism, cu remarcabile descrieri ale peisajului natal, dezbătând destinul trist al femeii („Soţia unui cabotin", „O dramă în muselină", „Esther Waters"). Proză psihologică pe teme religioase („Sora Tereza", „Pârâul lui Kerith, o poveste siriană"). Memorialistică („Confesiunile unui tânăr").

MOORE [muə], **George Edward** (1873–1958), filozof britanic. Prof. univ. la Cambridge. Editor al revistei „Mind" (1921–1947). Prin revolta declanşată de scrierile sale contra idealismului în favoarea realismului, a început, în Marea Britanie, filozofia analitică. **M.** însuşi a practicat o variantă de realism, „filozofia simţului comun": problema realităţii este abordată apelând la argumentele simţului comun, în sensul că drept bază a edificării imaginii despre lume sunt luate semnificaţiile atribuite termenilor în limbajul curent („Respingerea idealismului", „Principia ethica", „Apărarea bunului simţ", „Câteva probleme importante de filozofie").

MOORE [muə], **Henry** (1898–1986), sculptor britanic. Iniţial, a realizat sculpturi monumentale (intrarea în staţia de metrou Saint-James). La Paris, a luat lecţii de la Brâncuşi şi a fost atras de arta lui Picasso. Prin tendinţa de esenţializare şi prin deformările expresive, stilul său evocă forţele primitive, elementare ale naturii şi ale vieţii, căutând raporturi de echilibru între materie şi vid („Regele şi regina", „Mama cu copilul", „Grup de familie", „Figură culcată"). Creator al unor sculpturi nonfigurative. A exercitat o mare influenţă asupra sculpturii contemporane.

MOORE [muər], **Marianne Craig** (1887–1972), poetă americană. Lirică de atitudine etică şi meditaţie filozofică, într-o expresie lapidară, metaforică, uneori ironică („Poeme", „Observaţii", „Furnicarul şi alte poezii", „Ce sunt anii?", „Culegere de poeme", „Ca un bastion").

MOORE [muə], **Roger** (n. 1928), actor britanic de film. Cunoscut iniţial ca star de televiziune. Interpret al unor

Roger Moore

personaje cu calităţi de supereroi în filme de factură poliţistă (Simon Templar zis „Sfântul", James Bond, zis „Agentul 007").

MOORE [muər], **Stanford** (1913–1982), biochimist american. Prof. univ. la New York. Cercetări în domeniul enzimologiei. A studiat, cu ajutorul cromatografiei cu schimb de ioni, structura moleculară a proteinelor şi a stabilit, împreună cu W.H. Stein, secvenţa aminoacizilor în macromolecula de ribonuclează. A construit analizorul pentru aminoacizi. Premiul Nobel pentru chimie (1972), împreună cu W.H. Stein şi C.B. Anfinsen.

MOORE [muə], **Thomas** (1779–1852), scriitor irlandez. Versurile de inspiraţie romantică „Melodii irlandeze", puse pe muzică, l-au consacrat drept bard naţional. Poeme satirice şi de moravuri („Sacul de poştă de doi bani", „Familia Fudge la Paris", „Fabule pentru Sfânta Alianţă"), biblice („Iubirile îngerilor"), orientale („Lalla Rookh"); romanul „Epicureanul". A alcătuit o biografie a lui Byron şi i-a editat opera.

MOPS (< germ.) s. m., s. n. **1.** S. m. (ZOOT.) Buldog. **2.** S. n. (TEHN.) Cleşte cu fălci curbate folosit la strângerea ţevilor **(2)**, a barelor cilindrice etc. în cadrul operaţiilor de montare.

MOR (MOOR) [mo:r], **Sir Anthonis** (cunoscut şi sub numele de *Antonio Moro*) (1519–1576), pictor olandez. Portretist al curţilor princiare din Spania, Portugalia şi Anglia. Opera sa, remarcabilă prin expresivitate, sobrietate şi caracterizarea viguroasă a modelelor, a influenţat arta portretului oficial din sec. 16 („Maria Tudor", „Filip al Spaniei", „Sir Thomas Gresham").

Sir Anthonis Mor: „Autoportret"

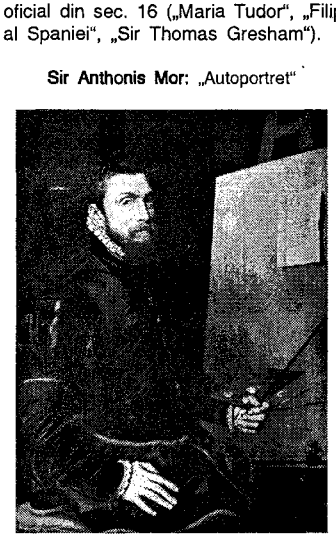

Stanford Moore

Thomas Moore

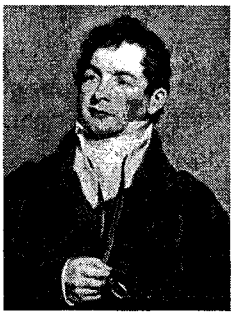

MORACEE (< fr.; {s} lat. *morus* „dud") s. f. pl. Familie de plante lemnoase, rareori erbacee, în general tropicale şi subtropicale, cu frunze alterne, întregi sau lobate, flori unisexuate dispuse în inflorescenţe şi fructe nucule, achene sau drupe, reunite într-un fruct compus (ex. dudul, smochinul etc.); unele specii secretă latex *(Moraceae)*.

MORĂDĂBĂD, oraş în N Indiei (Uttar Pradesh), situat pe râul Rămganga, la 162 km ENE de Delhi; 429,2 mii loc. (1991). Nod feroviar şi rutier. Centru industrial-agrar. Ind. de prelucrare a metalelor, textilă şi alim. Moschea Djămi Madjid (sec. 17). Fundat în 1625 de Rustam Khăn care a construit aici un fort.

MORAIS [mu:rais], **Francisco de** (c. 1500–1572), scriitor portughez. Autor al renumitului roman cavaleresc „Palmerin d'Inghiltera", care s-a bucurat de un mare succes în epocă.

MORAL, -Ă (< lat. *moralis*) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care aparţine domeniului moralei, privitor la morală; etic **(1)**. ✦ Care este conform cu normele moralei, cinstit, bun. ✧ (DR.) *Daune morale* = sume de bani acordate victimei pentru compensarea suferinţelor fizice, psihice, estetice etc. ce i-au fost cauzate printr-o faptă ilicită. ✦ Care conţine o învăţătură; moralizator. **2.** Care ţine de spirit sau de intelect; spiritual, intelectual. **II.** S. n. Ansamblul facultăţilor sufleteşti; *p. ext.* stare, dispoziţie sufletească. ✦ Curaj, tărie sufletească. ✧ Expr. *A ridica moralul (cuiva)* = a îmbărbăta (pe cineva).

MORALĂ (< lat., fr.) s. f. **1.** Ansamblul convingerilor, atitudinilor, deprinderilor, sentimentelor reflectate şi fixate în principii, norme, reguli, determinate istoric şi social, care reglementează comportarea şi raporturile indivizilor între ei, precum şi dintre aceştia şi colectivitate (familie, grup, clasă, naţiune, patrie, popor, societate), în funcţie de categoriile bine, rău, datorie, dreptate, nedreptate şi a căror respectare se întemeiază pe conştiinţă şi pe opinia publică. În sens mai larg, **m.** cuprinde şi fenomenele care ţin de conştiinţa morală individuală, calităţile şi defectele morale, judecăţile şi sentimentele morale, moravurile, valorile morale etc. Sin. *etică* **(3)**. **2.** Etică **(2)**, doctrină morală (ex. **m.** stoică) aparţinând, de regulă, genului didactic. **3.** Învăţătură, concluzie moralizatoare desprinsă dintr-o scriere literară. ✦ (Fam.) Mustrare, dojană.

MORALES, Cristóbal de (c. 1500–1553), compozitor spaniol. Şef al şcolii andaluze, umanist distins şi cel mai important compozitor de muzică sacră din epocă. Scriitură polifonică bogată, spirit profund religios, autor a numeroase mese, motete etc. Carieră internaţională (capela pontificală din Roma, capelmaistru în Spania), faima sa extinzându-se până în Lumea Nouă.

MORALES, Luis de (supranumit *Divinul*) (c. 1515–1586), pictor spaniol. Influenţat de pictura flamandă şi de manierismul italian („Pietà", „Mater dolorosa", „Ecce Homo"), a reliefat un sentimentalism religios, care i-a adus supranumele.

MORALIST, -Ă (< fr.) s. m. şi f. **1.** S. m. Filozof şi scriitor care se exprimă, îndeosebi aforistic, asupra problemelor morale, a moravurilor şi a condiţiei umane în genere (Montaigne, La Bruyère, Pascal, La Rochefoucauld). **2.** S. m. şi f. (Fam.) Persoană căreia îi place să facă morală, să dojenească.

MORALITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Natura, caracterul, valoarea (pozitivă sau negativă) a unui fapt, a conduitei unei persoane sau a unei colectivităţi considerate din punct de vedere moral; moravurile, conduita morală a unei persoane sau a unei colectivităţi. **2.** Conformitate cu normele morale. **3.** La pl.

Paul Morand

Tiberiu Morariu

(În Evul Mediu occidental târziu) Gen literar de factură alegorică şi cu finalitate moralizatoare. Personajele întruchipau, de obicei, virtuţi sau vicii umane (prietenia, trufia, zgârcenia, prostia etc.).

MORALIZATOR, -OARE (< fr.) adj. Care contribuie la răspândirea moralei; care dă învăţături morale; educativ.

MORAND [morã], **Paul** (1888–1976), diplomat şi scriitor francez. Bogată carieră diplomatică la Londra, Berna, Roma; ambasador al Franţei la Bucureşti (1943). Romane („Lewis şi Irène", „Buddha în viaţă") şi nuvele („Deschis noaptea", „Închis noaptea", „Magie neagră") de mare subtilitate psihologică, evocând mediile cosmopolite. Reportaje de călătorie („Aer indian", „Bucureşti"). Eseuri; memorialistică.

MORANDI, Gianni (pe numele adevărat *Gian Luigi M.*) (n. 1944), cântăreţ italian. Voce vibrantă; repertoriu de mare popularitate („Parla mi d'amore", „Un mondo d'amore", „Il mondo cambiera"). Roluri în filme („Provincialul", „Himera").

MORANDI, Giorgio (1890–1964), pictor şi gravor italian. Iniţial influenţat de futuriştі şi cubişti, s-a dedicat

Giorgio Morandi:
„Natură moartă"

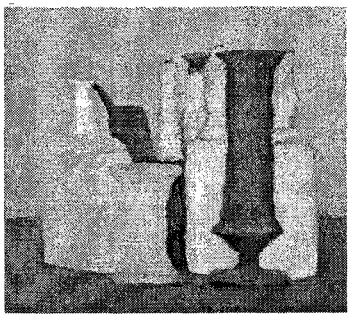

ulterior peisajului şi, în special, naturii moarte în care a redat obiecte de uz cotidian, privite în perspectivă, cu un colorit sobru („Natură moartă", „Peisaj", „Satul").

MORANE [moran], familie de industriaşi şi aviatori francezi: **Leon M.** (1885–1918). A studiat, împreună cu fratele său **Robert** (1886–1968), fineţea aerodinamicii, maniabilitatea şi stabilitatea formelor naturale şi a efectuat cercetări legate de aparatele de zbor destinate formării şi perfecţionării piloţilor. Primul care a depăşit viteza de 100 km/h şi altitudinea de 2 500 m. Împreună cu R. Saulnier, a fondat (1911) firma **M.**–Saulnier.

MORANTE, Elsa (1912–1985), scriitoare italiană. Una dintre figurile cele mai reprezentative ale prozei naţionale postbelice. Povestiri şi nuvele marcate de o atmosferă plină de tristeţe („Joc secret", „Satul andaluz"). Romane de largă respiraţie, evocând un univers crud, asupra căruia violenţa îşi pune apăsat amprenta („Minciună şi vrăjitorii", „Insula lui Arthur", „Istoria").

MORĂR (< *moară*) s. m. **1.** Proprietar sau administrator al unei mori. ✦ Muncitor într-o întreprindere de morărit. **2.** (ENTOM.) Gândac brun, lung de 12–18 mm, cu larvă gălbuie de 3–3,5 cm *(Tenebrio molitor)*. Trăieşte atât ca adult, cât şi ca larvă, în lemn putred, în gunoaie, în făină etc.

MORĂRIU, Constantin (1854–1927, n. Mitocu Dragomirnei, jud. Suceava), prelat şi scriitor român. Membru al Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina. S-a opus încercărilor de slavizare a poporului şi a Bisericii româneşti, fiind unul dintre fruntaşii luptei de eliberare naţională a românilor din Bucovina. Lucrări: „Istoricul şcoalei reale greco-ortodoxe din Cernăuţi", „Kulturhistorische und etnographische Skizzen über die Rumänen der Bukowina", „Părţi din istoria românilor bucovineni", „Moşia şi limba noastră. Scriere poporală", „Versuri originale şi traduceri".

MORARIU, Modest (1929–1987), poet, eseist, traducător şi editor român. Redactor-şef (1968–1987) la Editura Meridiane. Lirică lucidă, concentrată, de mare rafinament intelectual („Povestea cu fantome", „Ovăzul sălbatic"). Eseuri pe teme de artă şi literatură universală. Traduceri din E. Cioran, J. Green, A. Malraux.

MORARIU, Tiberiu (1905–1982, n. Salva, jud. Bistriţa-Năsăud), geograf român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la Cluj-Napoca. Studii de etnografie şi geografia populaţiei; contribuţii la studiul Periglaciarului din România, la alunecările de teren din Pod. Transilvaniei şi la studiul reţelei hidrografice. Lucrări: „Distribuirea geografică a populaţiei Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului", „Viaţa pastorală în M-ţii Rodnei", „Maramureşul", „Hidrologie generală".

MORARIU-ANDRIEVICI, Silvestru (nume de botez **Samuil**) (1818–1895, n. Mitocu Dragomirnei, jud. Suceava), prelat şi teolog român. Prof. de muzică la Seminarul diecezan din Cernăuţi. Arhiepiscop al Cernăuţilor şi mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei (1880–1895). A luptat pentru păstrarea autonomiei bisericeşti şi a drepturilor româneşti în Bucovina. Manuale pentru şcolile elementare şi pentru seminarele din Bucovina. Lucrări teologice, predici („Cuvântări bisericeşti pe toate duminicile şi sărbătorile de peste an...", „Psaltichia bisericească aşezată în note muzicale", „Tipiconul Bisericii Ortodoxe orientale pentru rânduielile liturgice în toate zilele anului pascal bisericesc").

MORARU, Alexandru (n. 1948, Poiana Ilvei, jud. Bistriţa-Năsăud), teolog şi istoric al bisericii român. Prof. la Facultatea de Teologie din Cluj-Napoca. Lucrări privind istoria bisericii şi ecumenismul („Biserica Angliei şi ecumenismul. Legăturile ei cu Biserica Ortodoxă Română", „La răscruce de vremi, o viaţă de om: Nicolae Colan, episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului [1936–1957]").

MORARU, Ioan (1927–1989, n. Dârlos, jud. Sibiu), medic român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Cercetări şi studii în domeniul anatomiei patologice, al geneticii, imunopatologiei etc. („Tratat de anatomie patologică", „Introducere în genetica moleculară"). M. titular post-mortem al Acad. (1990).

Marin Moraru

MORARU, Marin (n. 1937, Bucureşti), actor român. Joc ce se distinge printr-o mare mobilitate interioară, inteligenţă şi candoare (în teatru: „Troilus şi Cresida", „Nepotul lui Rameau", „Elisabeta I", „În aşteptarea lui Godot", „Gaiţele"; în filme: „Maiorul şi moartea", „Toamna bobocilor", „Operaţiunea Monstrul", „Ringul" ş.a.).

MORARU, Viorel (n. 1931, sat Cuciulata, jud. Braşov), rugbist român. De peste 30 de ori în echipa naţională (şi mulţi ani căpitan al acesteia), unul dintre cei mai valoroşi jucători din linia a treia.

MORATÍN 1. Nicolás Fernández de M. (1737–1780), dramaturg şi poet spaniol. Tragedii de inspiraţie naţională construite în spiritul clasicismului francez („Hormesinda", „Guzmán cel Bun"). Versuri lirice remarcabile prin culoare şi naivitate („Diana", „Lupta cu taurii la Madrid"). **2. Leandro Fernández de M.** (1760–1828), dramaturg spaniol. Fiul lui **M. (1)**. Comedii de moravuri caracterizate prin satira usturătoare, echilibrul şi simplitatea stilului („Bătrânul şi tânăra fată", „Comedia nouă", „Da-ul tinerelor fete"), zarzuele, versuri. Traduceri din Shakespeare şi Molière.

MORATORIU, -IE (< it., lat., germ.) s. n., adj. **1.** S. n. Amânare pe o anumită perioadă a plăţii datoriilor unui debitor după declararea lui în stare de faliment; amânare cu caracter general a plăţii unor datorii publice sau particulare, acordată prin lege, pe un anumit timp sau pe întreaga perioadă în care există împrejurări speciale (război, calamităţi naturale, criză etc.). **2.** Adj. Care ţine de moratoriu **(1)**, privitor la moratoriu; care acordă un termen de plată (amânat). ✧ *Dobânzi moratorii* = dobânzi asupra datoriilor socotite pentru perioada de la data acordării moratoriului şi până la data achitării lor. *Daune moratorii* = despăgubiri care se acordă unui creditor în caz de întârziere a executării de către debitor a unei obligaţii; se calculează din momentul primirii somaţiei.

MORATUWA, oraş în SV Rep. Sri Lanka, la 19 km S de Colombo, port la Oc. Indian; 170 mii loc. (1990). Piaţă agricolă. Centru turistic. Pescuit.

MORAVA 1. Râu, afl. stg. al Dunării în amonte de Bratislava; 358 km. Izv. din M-ţii Sudeţi, străbate partea de E a Cehiei, de la N la S şi formează în cursul inferior, pe o porţiune, graniţa între Cehia şi Slovacia şi între Slovacia şi Austria. Navigabil (125 km). Denumirea germană: *March*. **2.** V. **Velika Morava.**

MORAVIA, regiune naturală la E de Boemia, între Cehia şi Slovacia, traversată de Morava. Oraşe pr.: Brno, Ostrava, Olomouc. Agricultură intensivă (cereale, cartofi, sfeclă de zahăr).

MORAVIA, Alberto (pseud. lui *Alberto Pincherle*) (1907–1990), scriitor italian. Opera sa — nuvele („Povestiri romane") şi romane („Indiferenţii", „Agostino, „Ciociara", „Dragoste conjugală", „Plictisul", „Eu şi eu", „Omul care priveşte") —, îmbrăcând diverse registre şi aflată într-o permanentă căutare a autenticului, surprinde criza valorilor lumii burgheze. Reflexia existenţială se concretizează într-un lucid realism narativ, autorul exprimând conştiinţa intelectualului confruntat cu multiple probleme morale şi etice. Bogată activitate de ziarist şi critic de cinema.

MORAVIŢA, com. în jud. Timiş, situată în Câmpia Bârzavei, pe râul Moraviţa, la graniţa cu Iugoslavia; 2 472 loc. (2000). Staţie de c.f. (în satul Stamora Germană). Punct de frontieră (vamă). Creşterea bovinelor. Satul **M.** apare menţionat documentar în 1333.

MORAVURI (< *năravuri*, refăcut după lat. *mos, moris*) s. n. pl. Totalitatea

Alberto Moravia

obiceiurilor unei colectivităţi (popor, clasă sau pătură socială) ori ale unei persoane, constituind o componentă a modului de viaţă; (în sens mai restrâns) totalitatea obiceiurilor şi deprinderilor care au o semnificaţie morală; conduită morală, moralitate **(1)**. ✧ (DR). Expr. *Contrar bunelor moravuri* = (despre cauza obligaţiei, de pildă) imorală.

MORAZÁN, Francisco (1792–1842), om politic din Honduras. Unul dintre liderii mişcării de independenţă din America Centrală (Honduras — 1821; El Salvador — 1828; Guatemala — 1829). Preşedinte al confederaţiei Provinciilor Unite din America Centrală (1830–1840). Răsturnat de la putere în urma unei lovituri militare, a emigrat în Perú. Încercând să restabilească Confederaţia, a fost prins şi împuşcat.

MORĂREŞTI, com. în jud. Argeş, situată în Piemontul Cotmeana, în zona de izvoare a râurilor Cotmeana şi Vedea; 2 102 loc. (2000). Pomicultură. Biserica Cuvioasa Parascheva (1780–1783), în satul Luminile şi biserica de lemn Sf. Treime (sec. 19), în satul **M.**

MORĂRIT (< *morări*) s. n. Ramură industrială care se ocupă cu prelucrarea prin măcinare a semincelor de cereale, producând diferite făinuri de consum, crupe, grişuri, orez decorticat etc.; (pop.) meseria morarului.

MORĂRIŢĂ (< *morar*) s. f. Soţie de morar; stăpână a unei mori.

MORB (< lat.) s. n. (Livr.) Nume generic dat unor procese patologice ale organismului; boală. ✧ *Morbul lui Pott* = tuberculoză osoasă localizată la coloana vertebrală.

MORBID, -Ă (< fr., lat.) adj. Care indică o stare bolnăvicioasă sau rezultă dintr-o astfel de stare; nesănătos (fiziceşte sau moralicește).

MORBIDEŢE (< it.) s. f. (Livr.) Moliciune, delicateţe; *p. ext.* rafinament, sensibilitate bolnăvicioasă.

MORBIDITATE (< fr.) s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este morbid; predispoziţie la îmbolnăvire. **2.** Faptul de a fi bolnav. **3.** (STATIST.) Proporţia cazurilor de îmbolnăvire în cadrul unei anumite populaţii la un moment dat sau într-o anumită perioadă de timp.

MORCOV (< bg.) s. m. Gen de plante erbacee, anuale, bienale, perene din familia umbeliferelor, cu rădăcina îngroşată, de culoare galbenă-roşcată, suculentă, bogată în vitamina A, folosită în alimentaţie *(Daucus carota)*.

Se cunosc peste 60 de specii, răspândite în S Europei, Africa, Australia, America. **M.** de cultură este o plantă legumicolă, ai cărei rizocarpi conțin zaharuri, vitaminele B, PP și caroten. Întreaga plantă are proprietăți de tonic, remineralizant, întărește imunitatea, stimulează creșterea, reglează funcția intestinală etc.

MORDANSARE (după fr. *mordançage*) s. f. Tratament cu mordanți aplicat fibrelor textile, în scopul fixării pe ele a unor coloranți fără afinitate sau cu afinitate foarte mică pentru fibra respectivă.

MORDANT (< fr.) s. m. Substanță cu afinitate atât pentru fibra textilă, cât și pentru un anumit colorant, folosită la mordansare.

MORDENT (< fr.) s. m. (MUZ.) Ornament care constă în succesiunea rapidă a notei reale din melodie cu nota alăturată (superioară sau inferioară) și revenirea la aceeași notă reală *(m. superior* sau *inferior, m. simplu* sau *dublu)*.

MORDOVIA, republică în Federația Rusă; 26,2 mii km^2; 956 mii loc. (1996). Capitala: *Saransk*. Culturi de grâu, secară, porumb, cartofi, tutun, cânepă, sfeclă de zahăr. Pomicultură și legumicultură. Creșterea animalelor.

MORDVINOV, Nikolai Dmitrievici (1901–1966), actor rus. Interpret a numeroase roluri din dramaturgia universală, mai ales shakespeariană (Othello, Lear ș.a.) și rusă (Arbenin din piesa „Mascarada" de Lermontov).

MORE [mo:], **Henry** (1614–1687), filozof și teolog englez. Unul din liderii „platonicienilor de la Cambridge". Inițial, receptiv la filozofia lui Descartes, a combătut totuși, în spiritul platonismului creștin al Renașterii, noua viziune științifică asupra lumii („Antidot împotriva ateismului", „Echiridion Ethicum", „Dialoguri divine").

MORE, Sir Thomas v. **Morus**.

MOREA 1. Despotatul de ~, denumire a teritoriului din Pelopones, stăpânit de bizantini în perioada 1343–1460. Primul despot a fost Manuel Cantacuzino (1348–1380), fiul împăratului bizantian Ioan VI Cantacuzino. Cucerit de turci (1460), care l-au înfrânt pe Toma Paleolog, ultimul despot. S-a mai numit și *Despotatul de Mistra*. **2.** V. **Pelopones**.

MORÉAS [moreə:s], **Jean** (pseud. lui *Iannis Papadhiamantopoulos*) (1856–1910), poet francez de origine greacă. Promotor și teoretician al simbolismului („Sirtele", „Cantilenele"), căruia i-a dat denumirea și i-a lansat manifestul în 1886. Ulterior, poeme de ținută neoclasică, într-un stil de o rară simplitate a expresiei („Pelerinul pasionat", „Silvele", „Stanțe"). Eseuri critice.

MOREAU [moro], **Gustave** (1826–1898), pictor și desenator francez. Prof. la Școala de Arte Frumoase din Paris. Operă plină de sensuri simbolice, adesea literaturizantă, tinzând spre feerie și fantastic („Orfeu", „Tânărul și moartea", „Salomeea"). Printre elevii săi: H. Matisse, Th. Pallady, G. Rouault.

MOREAU [moro], **Jean Victor** (1763–1813), general francez. S-a remarcat în războaiele Franței revoluționare și în campania din 1800 împotriva Austriei, obținând victoria de la Hohenlinden. Adversar politic al lui Napoleon, a fost compromis în complotul lui Cadoudal, arestat și apoi exilat (1804); a murit în bătălia de la Dresda (1813), luptând alături de armatele Coaliției a VII-a în rândurile armatei ruse.

MOREAU [moro], **Jeanne** (n. 1928), actriță franceză. S-a lansat cu filmele „noului val", aducând pe ecran un stil de joc modern, nonșalant, inteligent („Ascensor pentru eșafod", „Amanții", „Moderato cantabile", „Golful îngerilor", „Jurnalul unei cameriste", „Falsul miracol", „Bătrâna și marea", „Ecaterina cea Mare", „Dragoste de vrăjitoare").

MORELIA, oraș în partea de S a Mexicului, centrul ad-tiv al statului Michoácan, situat pe valea Guayangares din Meseta de Anâhuac, la 1 941 m alt., pe șoseaua panamericană; 578,1 mii loc. (1995). Aeroport. Ind. alim., textilă și de prelucr. a lemnului, a pielăriei și încălțămintei. Piață agricolă (tutun, bumbac). Universitate (1939). Centru turistic. Catedrală (sec. 17–18), apeduct (sec. 18). Fundat în 1541.

Jeanne Moreau

MORELLI, Giovanni (1816–1891), critic și istoric de artă italian. Autor al unei metode originale de analiză a operei de artă, pe baza trăsăturilor specifice și a detaliilor semnificative („Operele maeștrilor italieni în galeriile din München, Dresda și Berlin", „Studii de critică de artă populară asupra picturii italiene"). A inițiat o lege a apărării și conservării monumentelor, care îi poartă numele.

MORELOS, stat în partea de S a Mexicului; 4,9 mii km^2; 1,4 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Cuernavaca*. Expl. forestiere. Citrice. Orez, trestie de zahăr. Creșterea animalelor. Turism.

MORELOS Y PAVÓN, José María (1765–1815), om politic mexican. Preot. Unul dintre conducătorii răscoalei populare din Mexic (1810–1815) împotriva dominației spaniole. A abolit sclavia (1813). Înfrânt de trupele spaniole și de cele ale loialiștilor creoli, conduși de Iturbide, a fost luat prizonier și executat.

MORENĂ (< fr.) s. f. (GEOMORF.) **1.** Formă acumulativă de relief, alcătuită din materialul detritic transportat de ghețari și depus în locul de topire a gheții. După poziția în cadrul ghețarului se disting: *m. laterale, m. mediane* (apărute prin unirea a două **m.** laterale, când limbile de gheață confluează), *m. interne* (care s-au afundat în masa ghețarului) și *m. de fund*; materialul acumulat în fața limbii ghețarului formează *m. frontală*. După repartiția **m.**, se apreciază extinderea pe care a avut-o glaciația. **2.** Depozit format prin transportul și depunerea materialului de către ghețari.

MORENDO (cuv. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Cu intensitate din ce în ce mai slabă, până la stingere.

MORENI, oraș în jud. Dâmbovița, situat în zona de contact a Subcarpaților Ialomiței cu Câmpia Cricovului, pe cursul superior al râului Cricovu Dulce; 22 705 loc. (2000). Centru de expl. a petrolului (din 1903). Constr. și reparații de utilaje petroliere și chimice, de rezervoare, cisterne și containere metalice. Fabrică de conf. Centru pomicol. Muzeu de istorie. Menționat documentar ca sat în 1584. Declarat oraș la 15 sept. 1917. Biserica Schimbarea la Față (1868) și biserica având dublu hram Adormirea Maicii Domnului și Sf. Dimitrie (1891–1895).

MORENO, Jacob Levy (1892–1974, n. București), sociolog și psihiatru

american originar din România. Creatorul psihoterapiei de grup, sub formele axiodramei, psihodramei, sociodramei și al sociometriei. A experimentat modalități de eliberare a spontaneității și a creativității de sine a individului, tehnici de grup aplicabile atât în domeniul clinic-terapeutic, cât și în cel educativ formativ („Cine va supraviețui?", „Sociometria și cunoașterea omului", „Psihodrama").

MORENO, Mariano (1778–1811), jurist și om politic argentinian. Liberal. Unul dintre conducătorii juntei care urmărea dobândirea independenței țării pe cale revoluționară. Obligat să demisioneze de către membrii conservatori. Fondator al Bibliotecii Naționale.

MORESBY [mo:erzbi], insulă canadiană în arh. Queen Charlotte, în NE Oc. Pacific, în apropierea țărmului de V a prov. British Columbia; 2 567 km². Localit. pr.: *Sandspit*.

MOREȘTI, sat în com. Ungheni, jud. Mureș, pe teritoriul căruia s-a descoperit o succesiune de așezări omenești datând din Neolitic și până în epoca feudală timpurie (milen. 3 î.Hr.—sec. 10–11).

MORETO Y CABAÑA, Agustín de (1618–1669), scriitor spaniol. Comedii remarcabile prin finețea caracterizării psihologice și spiritualitatea dialogului („Dispreț pentru dispreț", „Frumosul don Diego", „Onoarea înainte de toate"), unele servind drept model lui Molière.

MORETTI, Marino (1885–1979), scriitor italian. Lirică de esență sentimental umanitară („Fraternitatea", „Poezii scrise cu condeiul", „Poezii de toate zilele"). Romane prezentând viața provincială, cu implicații autobiografice, sau psihologia femeii în căutarea fericirii („Soarele de sâmbătă", „Nici frumoasă, nici urâtă", „Romanul mamei", „Ana elefanților", „Văduva Fioravanti"). Povestiri („Escrocii", „Oameni simpli").

MORFEM (< fr. {i}; {s} gr. *morphe* „formă") s. n. (LINGV.) Element morfologic (prefix, sufix, desinență, accent, alternanță fonetică, cuvânt auxiliar etc.) cu ajutorul căruia se formează de la o rădăcină cuvinte sau forme flexionare noi; (în concepția modernă) cea mai mică unitate din structura morfologică a cuvântului, având un sens determinat (lexical sau gramatical).

MORFEU (în mitologia greacă), zeul înaripat al somnului și al viselor. Unul dintre cei o mie de fii ai lui Hypnos.

MORFINĂ (< fr., {i}; {s} n. pr. *Morfeu*) s. f. Alcaloid extras din opiu, cu acțiune puternic narcotică și analgezică; este un praf alb, cristalin, greu solubil în apă. Utilizată cronic și în cantități mari, produce intoxicații grave.

MORFINOMANIE (< fr.; {s} fr. *morphine* „morfină" + gr. *mania* „nebunie") s. f. Toxicomanie care constă din introducerea repetată în organism, prin injecții, a unor doze progresive de morfină. **M.** are consecințe grave, determinând dependență și o degradare progresivă psihică și fizică.

MORFISM (< fr.) s. m. Homomorfism **(1)**.

MORFO- (< fr.; {s} gr. *morphe* „formă") Element de compunere cu sensul „formă", „configurație" cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

MORFOFIZIOLOGIC, -Ă (< fr.) adj. (BIOL.) Care se referă la structura și la funcțiunea unui organism sau a unui organ.

MORFOGENEZĂ (< fr. {i}; {s} *morfo-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. (EMBRIOL.) Proces de formare a structurilor morfologice ale organismelor.

MORFOGENIE (< fr.; {s} *morfo-* + gr. *genos* „origine") s. f. Ramură a geomorfologiei care se ocupă cu studiul originii formelor de relief.

MORFOLOGIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** (BIOL.) Referitor la forma organismelor. **2.** (LINGV.) Referitor la studiul părților de vorbire și la flexiunea lor; de morfologie **(2)**.

MORFOLOGIE (< fr. {i}; {s} *morfo-* + gr. *logos* „studiu") s. f. **1.** (BIOL.) Știință care studiază forma și structura organismelor la nivel macroscopic sau microscopic. Cuprinde **m.** plantelor sau fitomorfologia și **m.** animalelor și a omului sau zoomorfologia. Disciplinele **m.** sunt: anatomia, histologia, citologia, embriologia, osteologia, antropometria ș.a. Se mai numește *organografie*. **2.** (LINGV.) Parte a structurii gramaticale constituită din totalitatea regulilor privitoare la formarea cuvintelor, la structura lor internă și la modificările lor formale în diferitele lor întrebuințări; parte a gramaticii care se ocupă cu studierea acestor reguli.

MORFONOLOGIE (< fr. {i}; {s} fr. *morpho[logie]* + *phonologie*) s. f. Disciplină lingvistică având ca obiect studierea utilizării în morfologie a mijloacelor fonologice ale unei limbi.

MORFOPATOLOGIE (< fr. {i}; {s} *morfo-* + fr. *pathologie*) s. f. Ramură a morfologiei **(1)** care studiază forma și structurile diferitelor organe în condiții patologice.

MORFOSCULPTURĂ (< fr.) s. f. Totalitatea proceselor externe care creează relief prin eroziune (sculptare).

MORFOZĂ (< fr., it.) s. f. Modificare a formei unui organism provocată de factorii mediului ambiant; apare ca rezultat al dereglării acțiunii genelor.

MORGAGNI [morgañi], **Giambattista** (1682–1771), medic și anatomist italian. Fondatorul anatomiei patologice („De Sedibus et Causis Morborum per Anatomen Indagatis"). A susținut importanța raportului direct dintre modificările anatomice și simptomatologie.

MORGAN [mo:gən], **Charles Langbridge** (1894–1958), scriitor englez. Romane psihologice pe tema conflictelor spirituale, a dragostei, a morții și a artei („Portret în oglindă", „Fântâna", „Sparkenbroke", „Călătoria", „Istoria judecătorului"). Piese de teatru („Fluviul scânteietor", „Sticla arzătoare"). Eseuri („Reflecții în oglindă", „Libertățile spiritului").

MORGAN [mo:gən], **Conway Lloyd** (1852–1936), psiholog și zoolog britanic. Prof. univ. la Bristol. Unul dintre primii reprezentanți ai psihologiei comparate („Introducere în psihologia comparată"). A aplicat teoria evoluționistă la problemele comportamentului animal („Comportamentul animalelor", „Viața animală și inteligența", „Gândirea la animale"). A elaborat teoria „evoluției întâmplătoare", potrivit căreia gradele succesive de evoluție nu sunt un rezultat natural și cauzal, ci un lucru nou și irepetabil („Instinct și experiență", „Obișnuință și instinct").

MORGAN [mo:gən], **Sir Henry** (1635–1688), corsar englez. Răpit de copil și vândut ca sclav în America. Amiral al corsarilor din Jamaica (1666); a condus mai multe expediții împotriva coloniilor spaniole din America Centrală. Prins și închis în Turnul Londrei, a fost reabilitat de Carol II, care, în 1674, l-a numit guvernator în Jamaica. Figură devenită populară datorită romanelor de aventuri.

MORGAN [morgən], **John Pierpont** (1837–1913), finanțist american. Fondator (1871), împreună cu J. Spencer și A. Drexel, al Băncii **M.** A obținut controlul unor mari companii feroviare, iar la începutul sec. 20, după ce a fondat United States Steel Corporation,

a deținut monopolul asupra producției de oțel în S.U.A. Colecționar de artă și cărți rare. Important rol de mecena.

MORGAN [mɔrgən], **Lewis Henry** (1818–1881), etnograf și antropolog american. A studiat organizarea socială a indienilor (*amerindieni*), introducând ideea de evoluție în cercetarea etnografică și sociologică („Liga irochezilor", „Sisteme de rudenie și afinitate", „Societatea primitivă").

MORGAN [morgă], **Michèle** (pseud. *Simonei Roussel*) (n. 1920), actriță franceză de teatru și film. Joc expresiv, plin de distincție și eleganță („Suflete în ceață", „Simfonia pastorală", „Un minut de adevăr", „Marile manevre", „Remorchere", „Oglinda cu două fețe", „Maria Antoaneta").

MORGAN [mɔrgən], **Thomas Hunt** (1866–1945), biolog american. Prof. la Univ. Columbia. Director al Laboratoarelor de Științe Biologice Kerckoff de la Institutul de Științe Tehnologice, California. Unul dintre fondatorii geneticii. Primul care a folosit în mod sistematic musculița de oțet ca material de studiu pentru experiențe de genetică, formulând, pe baza cercetărilor făcute între 1909 și 1915, teoria cromozomială a eredității (v. *morganism*). A descoperit rolul mecanismului cromozomial de transmitere ereditară și mecanismul determinării sexului. Studii de importanță fundamentală pentru cunoașterea materialului genetic. Lucrări: „Bazele fizice ale eredității", „Genetica drosofilei", „Teoria genelor", „Embriologie și genetică". Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1933).

MORGANATICĂ (< fr., lat.) adj. f. *Căsătorie* ~ = căsătorie între un bărbat *dintr-o familie* domnitoare și o femeie de rang social inferior. Copiii rezultați sunt excluși de la orice drept de succesiune.

MORGANISM (< germ.; n. pr. *Morgan*) s. n. Concepție despre ereditate, potrivit căreia substratul material al acesteia este cromozomul, în care genele sunt dispuse liniar, în puncte precise, denumite *locus*. **M.** este o sinteză a ideilor, cercetărilor și experimentelor lui Weismann, Mendel, de Vries, concretizată de Th.H. Morgan în teoria cromozomială a eredității.

MORGĂ[1] (< fr.) (Livr.) s. f. Aroganță, trufie, orgoliu.

MORGĂ[2] (< fr.) s. f. **1.** Institut medico-legal. **2.** Sală specială într-un spital în care se depun morții pentru constatarea cauzei decesului; prosectură.

MORGENSTERN [mɔrgənʃtern], **Christian** (1871–1914), poet german. Influențat inițial de Nietzsche, apoi de budism și de antropozofia lui R. Steiner. Pasteluri neoromantice („O vară"), poeme cu caracter grotesc-umoristic, de accentuată inventivitate verbală („Cântece de spânzurătoare", „Palmström"), versuri de sensibilitate mistică influențate de filozofia indiană („Reculegere", „Am găsit o cale") și erotice („Eu și tu"). Epigrame, aforisme; corespondență.

MORGENSTERN, Maia (n. 1962), actriță română. Interpretă de mare rafinament a unor roluri diverse: tragedie, comedie, music-hall, atât în teatru cât și în film („Cei care plătesc cu viața", „Casa din vis", „Lola cea albastră"). Premiul „Felix" de interpretare feminină (Berlin, 1993, pentru rolul din filmul „Balanța").

MORGENSTERN [mɔrgənʃtern], **Oskar** (1922–1977), economist și matematician american de origine austriacă. Stabilit în S.U.A. (1938). Prof. univ. la Viena, Princeton și New York. Contribuții privind analiza statistică a problemelor economice și ale comerțului internațional („Acuratețea observațiilor economice", „Prolegomene privind teoria organizării", „Analiza activității economice"). Împreună cu J. von Neumann, a elaborat teoria jocurilor (1944).

MORGENTHAU [mɔrgəntau], **Planul** ~ elaborat în 1944 de secretarul de stat american al Trezoreriei, Henry **M.** (1891–1967), care prevedea, în principal, demilitarizarea și împărțirea Germaniei, internaționalizarea regiunii Ruhr și a căilor navigabile germane, demontarea instalațiilor industriale și închiderea minelor, Germania urmând să fie redusă la statutul de țară agrară. Concepția acestui plan a influențat politica de ocupație americană în Germania.

MORIA (< ngr.; {s} gr. *moria* „nebunie") s. f. Tulburare psihică manifestată printr-o bună-dispoziție exagerată (euforie), cu înclinare marcată spre glume. Apare mai ales la bolnavii cu leziuni ale lobului frontal al creierului.

MÓRICZ [mo:rits] **Zsigmond** (1879–1942), scriitor și publicist ungur. Romane cu caracter realist, evocând lumea satului („Aur brut", „Un târg uitat de Dumnezeu", „Haiducii", „Chef boieresc") sau aspecte din trecutul istoric (trilogia „Grădina zânelor", „Marele principe", „Umbra soarelui"). Teatru.

MÖRIKE, Eduard (1804–1875), scriitor german. Lirică de factură romantică („Poezii"); romanul „Pictorul Nolten" urmărește procesul de formare a unei personalități și drama inadaptabilității; nuvela de atmosferă „Mozart în drum spre Praga".

MORIN [morę], **Edgar** (n. 1921), sociolog francez. A studiat raportul dintre imaginar și real în cadrul culturii

Michèle Morgan în filmul „Remorchere"

Thomas Hunt Morgan

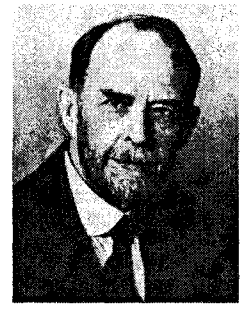

Maia Morgenstern

de masă, apărută o dată cu dezvoltarea noilor mijloace mass-media („Cinematograful sau omul imaginar", „Spiritul timpului", „Știință cu conștiință").

MORIN [morẽ], **Paul d'Equilly** (1889–1963), poet canadian de limbă franceză. Lirică parnasiană, de inspirație exotică („Păunul de email", „Poeme de cenușă și aur", „Géronte și oglinda sa").

MORI ŌGAI (pseud. lui *Rintarō Mori*) (1862–1922), prozator japonez. Personalitate cu o vastă cultură occidentală, a avut o mare influență asupra literaturii japoneze. A evoluat de la romantism („Dansatoarea", „Spuma", „Mesagerul") la scrieri cu predilecție pentru observația psihologică („Gâsca sălbatică", romanul istoric „Declinul casei Abe", „Viața sexuală"). Traduceri din literatura germană, franceză și engleză.

MORIOKA, oraș în Japonia (Honshū), pe râul Kitakami; 286,5 mii loc. (1995). Nod feroviar. Siderurgie. Ind. cimentului, a hârtiei, textilă, constr. de mașini, de prelucr. a lemnului și alim. Important centru comercial, cultural și de artizanat. Două universități (1949, 1952). Castel (sec. 17).

MORIȘ (< fr.) s. n. **1.** Coif metalic specific sec. 16, cu marginea răsfrântă și cu o creastă înălțată pe calotă. **2.** Varietate neagră de cuarț, utilizată uneori ca piatră semiprețioasă.

MORISCI (< sp., fr.) s. m. pl. Mauri iberici convertiți cu forța la catolicism după căderea Granadei (1492), persecutați și după creștinare și expulzați din Spania (1609).

MORISENA v. **Cenad**.

MORISOT [morizo], **Berthe** (1841–1895), pictoriță franceză. Elevă a lui Corot și Manet. Înzestrată acuarelistă, a realizat peisaje, portrete și scene de gen („În balcon", „Portul L'Orient", „Pe lac", „Cele două surori", „Vânătoare de fluturi").

MORIȘCĂ (< *moară*) s. f. **1.** (Pop.) Mașină agricolă pentru vânturat cerealele. **2.** (Pop.) Râșniță (pentru cafea, piper etc.). **3.** Jucărie care se învârtește cu mâna, producând un zbârnâit caracteristic; jucărie care imită roata de moară și care poate fi pusă în mișcare de o apă curgătoare. ✦ *M. de vânt* = obiect ornamental pus pe acoperișul caselor pentru a fi rotit de vânt. 4. *M. hidrometrică (hidraulică)* = aparat format dintr-un rotor cu una sau mai multe palete, care se rotește sub acțiunea curentului de apă, fiind folosit pentru măsurarea vitezei acestuia.

Moroeni. Sanatoriul

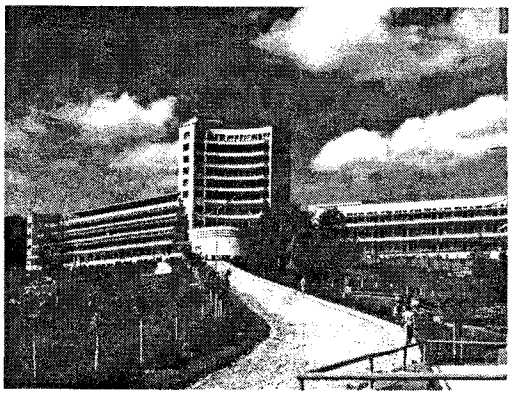

MORMĂN (probabil cuv. autohton) s. n. Cantitate mare de obiecte îngrămădite unele peste altele; grămadă, maldăr.

MORMĂI (onomat.) vb. IV intranz. **1.** (Despre urși) A scoate sunete caracteristice speciei; *p. ext.* (despre alte animale) a scoate sunete caracteristice asemănătoare cu ale ursului. **2.** Fig. (Despre oameni) A vorbi nedeslușit, pe un ton coborât, de obicei pentru a-și manifesta nemulțumirea; a bombăni, a mârâi.

MORMĂIT (< *mormăi*) s. n. Faptul de a mormăi; *concr.* sunetele caracteristice pe care le scoate ursul. ✦ Pronunțare a cuvintelor în mod nedeslușit și pe ton coborât, de obicei arătând nemulțumire.

MORMÂNT (lat. *monumentum*) s. n. Groapă săpată în pământ pentru înhumarea celor decedați; *p. ext.* loc unde este înmormântat cineva. ✦ Monument funerar; cavou.

MORMOLOC (< scr.) s. m. (ZOOL.) Larvă de batracieni; este acvatică și are branhii.

MORMONI (< fr. {i}; {s} n. pr. *Mormon*) s. m. pl. (REL.) Membrii unei secte creștine întemeiate (1830) în S.U.A. de Joseph Smith (1805–1844), care, potrivit „Cărții lui Mormon", profet biblic imaginar, propovăduiau întoarcerea apropiată a lui Hristos. În 1847, au întemeiat orașul Salt Lake City, care a devenit sediul sectei. Au practicat inițial poligamia, abolită în 1890. Azi în lume există c. 4 500 000 de **m**.

MORNE LA SELLE, masiv muntos în SE Rep. Haiti, la granița cu Rep. Dominicană. Alt. max.: 2 674 m (vârful omonim).

MORO, Aldo (1916–1978), om politic italian. Președinte al Consiliului Național al Partidului Democrat Creștin (1976–1978; în 1959–1963, secretar politic al partidului). De mai multe ori ministru și prim-min. (1963–1968 și 1974–1976). Asasinat de membri ai grupării teroriste „Brigăzile roșii".

MOROCĂNOS, -OASĂ (< *morocăni*, reg. „a mustra, a cicăli") adj. Prost dispus, posomorât, ursuz, posac.

MOROENI, com. în jud. Dâmbovița, situată la poalele de S ale M-ților Bucegi, pe cursul superior al râului Ialomița; 5 065 loc. (2000). Expl. de gresii. Hidrocentralele Dobrești (16 MW, dată în folosință în 1929) și **M.** (15,3 MW, 1953). Centru pomicol. Sanatoriu T.B.C. (1938). Muzeu cu colecții de istorie și etnografie. Biserică cu dublu hram — Intrarea în Biserică a Maicii Domnului și Sf. Ioan Botezătorul (1825–1827).

MORON, Guillermo (n. 1926), istoric și scriitor venezuelan. Prof. univ. la Caracas. Contribuții la istoriografia latino-americană („Istoria Venezuelei", „Istoria contemporană a Americii Latine"). Coordonatorul monumentalei „Istorii generale a Americii". Romane, povestiri, eseuri, lucrări de istorie literară („Scriitori latino-americani contemporani").

MORONI, capitala statului Comore (din 1962), situată în SV ins. Ngazidja; 30 mii loc. (1991). Aeroportul Hahaya. Centru comercial pentru vanilie, cafea și cacao. Moschea Chiounda. Loc de pelerinaj.

MORONOBU Hishikawa (c. 1618–c. 1694), grafician şi pictor japonez. Unul dintre fondatorii şcolii *Ukiyo-e*. Maestru al subiectelor tratate cu tentă umoristică; a excelat în tehnica gravurii în lemn („100 de imagini ale femeilor acestei lumi trecătoare"). A ilustrat peste 150 de lucrări.

MOROSINI, familie patriciană din Veneţia, cu însemnat rol politic în sec. 12–17. Mai important: **Francesco M.** (1619–1694), amiral şi doge (1688–1694). A înfrânt pe turci în lupta de la Naxos (1650), a participat la cucerirea Peloponesului şi Atenei, aflate în stăpânirea turcilor şi la apărarea Candiei asediate de turci (1667–1669).

MOROZEWICZ [morozevitʃ], **Józef** (1865–1941), mineralog şi petrograf polonez. Prof. univ. la Cracovia şi Varşovia. Studii despre masivele de roci granitice şi alcaline („Sinteză asupra rocilor şi mineralelor"). M. de onoare al Acad. Române (1928).

MOROZOV, Boris Ivanovici (1590–1661), om politic rus. Educatorul ţarului Aleksei Mihailovici şi, *de facto*, şef al guvernului, în timpul domniei acestuia. A dus o politică de spoliere, care a provocat răscoala din Moscova (1648). Exilat formal, peste patru luni, s-a reîntors la Moscova, conducând din umbră afacerile de stat.

Hishikawa Moronobu:
„Femeie frumoasă privind înapoi"

Toni Morrison

MORRICONE, Ennio (n. 1928), compozitor italian. A compus muzica unor filme celebre „Pentru un pumn de dolari", „Pentru câţiva dolari în plus", „Bătălie pentru Alger").

MORRIS [moris], **Charles William** (1901–1979), filozof american. Unul dintre fondatorii *semioticii* („Fundamentele teoriei semnelor", „Semne, limbaj şi comportament"), pe care a interpretat-o de pe poziţii pragmatice.

MORRIS [moris], **William** (1834–1896), desenator, decorator, poet, scriitor şi critic de artă englez. Creaţie de factură prerafaelită. A ridicat prestigiul artelor decorative, creând modele inspirate din artizanatul medieval. Xilogravuri în spirit medieval. Versuri neoromantice („Apărarea Gueneverei şi alte poeme", „Raiul pământesc"), ulterior poezie revoluţionară („Imnuri pentru socialişti"); proză socialist-utopică (nuvela „Visul lui John Bull", „Veşti de Nicăieri").

MORRIS JESUP [moris dʒesəp], cap în ins. Groenlanda, situat în extremitatea nordică a acesteia, în Ţara Peary, la M. Lincoln, la 83°38' lat. N şi 33°52' long. V.

MORRISON [morisən], **Toni** (pe numele adevărat *Chloe Anthony Wofford*) (n. 1931), scriitoare americană. Romane realiste prezentând cu sinceritate situaţia femeilor de culoare din societatea americană, în care cultura albilor este dominantă („Ochiul cel mai albastru", „Cântecul lui Solomon", „Copilul de păcură", „Amatissima", „Jazz"). Opera sa constituie o reconstrucţie mitică a memoriei culturale afro-americane. Premiul Nobel pentru literatură (1993).

Samuel Finley Bresse Morse

MORRISON [morisən], **Van** (pe numele adevărat *George Ivan M.*) (n. 1945), chitarist şi cântăreţ irlandez. Personalitate cu o mare influenţă asupra muzicii rock. Oscilează între rhythm şi blues zen, folk religios, gospel simfonic, îmbinând rădăcinile sale celtice cu dorinţa sa de absolut. Discografie selectivă: „Astral Weeks", „Moondance", „St. Dominic's Preview", „Beautiful Vision", „Irish Heartbeat".

MORSĂ (< fr.) s. f. Mamifer acvatic carnivor, din ordinul pinipedelor, cu membrele transformate în lopeţi, de c. 3–4 m lungime şi cu greutate putând atinge o tonă, cu caninii superiori puternici şi foarte lungi *(Odobaenus rosmarus)*. Trăieşte în zonele litorale nordice ale Oc. Atlantic şi Pacific.

MORSE (< fr. {i}; {s} n. pr. *Morse*) subst. (Şi în sintagma *alfabet* ~) v. *alfabet*.

MORSE [mo:s], **Samuel Finley Bresse** (1791–1872), pictor şi inventator american. A realizat (1837) un aparat electromagnetic pentru telegrafie (brevetat în 1840) şi a inventat (1838) alfabetul care-i poartă numele, folosit şi în prezent.

MORT, MOARTĂ (lat. *mortuus*) adj., s. m. şi f. I. Adj. **1.** Care nu mai este

Morsă

viu, ale cărui funcțiuni vitale au încetat. Expr. ✧ *Nici mort* = (în construcții negative) cu nici un preț, sub nici un motiv. *Mort-copt* = cu orice preț, neapărat. ✦ *Limbă m.* v. *limbă*. ✧ *Linie m.* = linie de cale ferată care servește la garare. *Unghi m.* = unghi care nu poate fi atins de un proiectil lansat dintr-o gură de foc întrucât nu se poate realiza o traiectorie corespunzătoare sau din cauza interpunerii unor obstacole pe traiectorie. (TEHN.) *Punct m.* = poziție a unui mecanism bielă-manivelă în care axele bielei și manivelei se suprapun sau vin în prelungire. *Fier-mort* = fier de calitate inferioară. **2.** Fig. (Despre obiecte) Fără viață, neînsuflețit; inanimat. ✧ *Natură m.* v. *natură*. ✦ (Despre orașe, străzi) Lipsit de viață, de activitate. ✦ (Despre culori, nuanțe) Lipsit de strălucire, de viață; șters. **II.** S. n. și f. Persoană care a murit; defunct, decedat. ✧ *Apa morților* = fata morgana.

MORTAL, -Ă (< lat., it.) adj. Care provoacă moartea, aducător de moarte. ✧ *Salt m.* = figură acrobatică care constă în rotirea liberă a corpului în aer.

MORTALITATE (< fr., lat.) s. f. Frecvență a cazurilor de deces, exprimată prin raportarea numărului decedaților dintr-o populație, într-o anumită perioadă, la totalul populației respective. ✦ *M. generală* = frecvență a deceselor dintr-un anumit teritoriu, într-o anumită perioadă, raportată la numărul populației teritoriului respectiv. *M. infantilă* = frecvența deceselor în primul an de viață la o mie de născuți vii. *M. naturală* = frecvența deceselor organismelor vârstnice dintr-o populație, ca rezultat natural al uzurii și epuizării.

MORTAR (< lat.) s. n. Material de construcție constituit dintr-un amestec de var, nisip, apă, ciment sau ipsos etc., care cu timpul se pietrifică, folosit ca element de legătură între cărămizi, plăci și blocuri.

MORTĂCIUNE (lat. *morticina*) s. f. Cadavru de animal; stârv, hoit, leș.

MORTENI, com. în jud. Dâmbovița, situată în NV Câmpiei Titu, pe râul Neajlov; 3 104 loc. (2000). Biserica Adormirea Maicii Domnului (1870–1872), în satul **M.** și biserica având dublu hram — Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Ecaterina (1837), în satul Neajlovu.

MORTEZA (< fr.) vb. I tranz. A executa operația de mortezare.

MORTEZARE (< *morteza*) s. f. Operație de prelucrare prin așchiere a suprafețelor metalice cu profil complex (canale de pană, dantura roților dințate etc.), executată la mașini de mortezat cu ajutorul unor cuțite de forme corespunzătoare, care efectuează o mișcare rectilinie alternativă în direcție verticală sau înclinată.

MORTEZĂ (< fr.) s. f. **1.** Mașină de mortezat. **2.** Unealtă folosită la mortezare.

MORTIER (< fr.) s. n. Gură de foc fără recul, de calibru mijlociu sau mare și cu țeavă scurtă, care trage cu un unghi mai mare de 45° față de orizontală.

MORTIFICA (după fr. *mortifier*) vb. I tranz. și refl. A (se) distruge, a (se) cangrena ca urmare a acțiunii unor agenți fizici, chimici sau prin lipsă de irigare (în cazul țesuturilor).

MORTIFICAT, -Ă (< *mortifica*) adj. (Despre țesuturi organice) Mort, distrus; cangrenat.

MORTILLET [mortiję], **Gabriel de** (1821–1898), arheolog francez. Întemeietorul școlii de antropologie din Franța. Contribuții în domeniul arheologiei Paleoliticului („Preistoria, Antichitatea omului", „Materiale pentru istoria pozitivă și filozofică a omului").

MORTINATALITATE (< fr.) s. f. Frecvența în procente a născuților morți în raport cu numărul copiilor născuți vii, într-o anumită perioadă, pe un anumit teritoriu.

MORTON [mo:tn], **Ferdinand Joseph La Menthe** (zis *Jelly Roll*) (1885–1941), pianist, compozitor și șef de orchestră de jaz american. Autor al multor șlagăre („Jelly Roll Blues", „Dead Man Blues", „Black Bottom Stamp").

MORTUAR, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la mort sau la înmormântare; privitor la mort, la moarte sau la înmormântare; funerar.

MORȚIȘ (< *moarte*) adv. Cu orice preț, negreșit; în mod stăruitor, cu încăpățânare.

MORȚUN, Ion (1877–1940, n. Huși), actor român. Roluri de factură dramatică variată pe scena Teatrului Național din București (Pristanda din „O scrisoare pierdută" de I.L. Caragiale, Chirică din „Omul cu mârțoaga" de Gh. Ciprian, Edgel din „Rața sălbatică" de Ibsen, Actorul din „Azilul de noapte" de Gorki).

MORȚUN, Vasile G. (1860–1919, n. Roman), ziarist și om politic român. Unul dintre fondatorii revistei „Dacia viitoare" (1883). A făcut parte din conducerea unor gazete și reviste socialiste. Primul deputat socialist în Parlament (1888). Membru în conducerea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.). În 1899, a trecut cu „generoșii" în Partidul Liberal. Ministru al Lucrărilor Publice (1907–1910) și al Internelor (1914–1916).

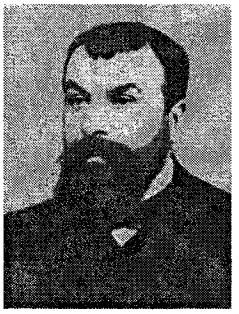

Vasile Morțun

MORUA (< fr.) s. f. (IHT.) Cod^2.

MORULĂ (< fr.) s. f. Primul stadiu de dezvoltare embrionară la animale. Este alcătuită din numeroase celule și are aspect de mură; precede stadiul de blastulă.

MORUN (< bg., scr., ngr.) s. m. Pește din familia acipenseridelor, având lungimea de 1,5–4 m, cu greutatea până la o tonă, de culoare cenușie-închisă, fără solzi, cu corpul masiv, gros, cap relativ mic și bot triunghiular *(Huso huso)*. Trăiește în M. Neagră, M. Adriatică și M. Caspică și migrează în fluvii pentru reproducere. Este pescuit pentru carne și icrele negre. Trăiește până la 100 de ani.

MORUNAȘ (< *morun*) s. m. Pește teleostean ciprinid, dulcicol, de c. 24–30 cm lungime, de culoare cenușie-albăstrie, cu botul prelung și gura ventrală *(Vimba vimba)*. În România, se pescuiește în Dunăre și în delta ei.

MORUNGLAV, com. în jud. Olt, situată în SE Piemontului Oltețului, pe stg. văii Oltețului; 3 056 loc. (2000). Viticultură. Biserica Cuvioasa Parascheva (1833), în satul Poiana Mare.

Morun

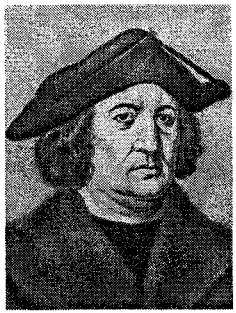

Sir Thomas Morus

MORUS (MORE [mo:]**), Sir Thomas** (1478–1535), gânditor umanist şi om politic englez. Unul dintre întemeietorii socialismului utopic. Lord-cancelar (1529–1532). Fiind catolic, a refuzat să depună jurământ de credinţă regelui ca „şef suprem" al bisericii anglicane. Arestat, judecat şi decapitat din ordinul lui Henric VIII, pentru că s-a împotrivit reformelor bisericeşti promovate de acesta. În lucrarea sa, „Utopia" (1516), a descris, în opoziţie cu societatea engleză contemporană lui, o lume ideală, bazată pe toleranţă şi egalitate între toţi membrii ei. Alte lucrări: „Viaţa lui Pico della Mirandola", „Răspuns către Luther". Canonizat (1935). Sărbătorit la 22 iun.

MORUŞCA, Policarp (numele de botez **Pompei**) (1883–1958, n. Cristeşti–Dealul Geoagiului, jud. Alba), prelat român. Stareţ al mănăstirilor Hodoş-Bodrog (1925–1935) şi Sf. Ioan Botezătorul din Alba Iulia (1955–1958). Episcop misionar pentru românii ortodocşi din America (1935–1939, la Detroit), calitate în care a organizat eparhia. Lucrări cu conţinut moralizator şi istoric („Feminism şi feminitate în lumina Evangheliei", „Ce trebuie să ştie mirii", „Misiuni religioase pentru popor, cu material de predici, cuvântări şi alocuţiuni").

MORUZI, familie fanariotă. Mai important: **Alexandru M.,** domn al Ţării Româneşti (1793–1796, 1799–1801) şi al Moldovei (mart.–dec. 1792, 1802–1806, 1806–1807). A dus o politică fiscală excesivă, provocând revolta ţăranilor. Prin hrisovul din 1805, a restrâns drepturile de folosire asupra terenurilor necultivate şi a încurajat mărirea rezervei feudale.

MORUZOV, Mihail (1887–1940, n. sat Zebil, jud. Tulcea), agent român de informaţii şi contrainformaţii. Şef (1917–1919) al Serviciului de Informaţii şi Siguranţă al Dobrogei. A fondat, organizat şi condus Serviciul Secret de Informaţii (S.S.I.) al armatei române (1924–1940), care prin informaţiile obţinute şi transmise factorilor de decizie din stat, a avut un rol important în fundamentarea strategiei şi politicii de apărare privind siguranţa naţională. A întreţinut relaţii şi a conlucrat cu Intelligence Service, Abwehrul şi N.K.V.D. numai atunci când interesele statului român o cereau. Împreună cu alţi 64 de foşti demnitari, **M.** a fost asasinat de legionari (nov. 1940) în închisoarea Jilava.

MORUZZI, Giuseppe (1910–1986), neurofiziolog italian. Studii asupra motricităţii şi formaţiunii reticulate, prin care a dovedit, alături de H. W. Magoun, existenţa formaţiunii reticulate activatoare a trunchiului cerebral.

MORVĂ (< fr.) s. f. Boală contagioasă a calului şi a altor solipede, cu evoluţie lentă, manifestată prin noduli şi ulceraţii ale foselor nazale, pe piele şi pe alte organe. Este provocată de *Actinobacillus mallei.* Se poate transmite şi la om, fiind, de regulă, mortală. Sin. *răpciugă.*

MOSAD (în ebr. „instituţie"), organism israelian de securitate, înfiinţat în 1951, sub denumirea de *Ha-mosad ha-merkazi le-modin u le-vitahon* (Instituţia centrală pentru informaţii şi securitate). Acţionează mai ales în străinătate, în timp ce *Şin Bet* răspunde de securitatea internă a ţării.

MOSADDEQ (MOSSADEGH, MUSADDAQ) Muhammad Hidāyat, zis ~ (1881–1967), om politic iranian. De mai multe ori ministru şi prim-min. (1951–1953). Fondator al Frontului Naţional (1949) care a militat pentru naţionalizarea companiei anglo-iraniene de petrol (realizată în 1951). Divergenţele cu şahul Mohammed Reza Pahlavi şi tulburările interne declanşate de oponenţii lui, sprijiniţi de S.U.A., au dus la răsturnarea guvernului său, arestarea şi condamnarea sa la moarte; graţiat şi eliberat în 1956.

MOSC (< ngr.) s. m., s. n. **1.** S. m. Mamifer de mărimea unei căprioare, fără coarne, cu caninii superiori foarte lungi *(Moschus moschiferus).* Trăieşte în Asia. Dintr-o glandă, situată la masculi pe abdomen, se extrage **m. (2),** o substanţă frumos mirositoare. **2.** S. n. Substanţă cu miros caracteristic, secretată de masculul moscului **(1).** Principiul odorant al **m.** este *muscona,* pe care o conţine într-o proporţie de 2%. Se utilizează ca fixator în industria de parfumuri. ✧ ***M. sintetic*** = substanţă chimică sintetică, cu miros similar substanţei naturale.

MOSCA [moska], **Gaetano** (1858–1941), jurist, sociolog şi politolog italian. Autor al unei concepţii despre „clasa politică sau conducătoare", variantă a teoriei elitelor („Elemente de ştiinţă politică", „Istoria doctrinelor politice").

MOSCAL s. m. v. **muscal.**

MOSCAT, -Ă (< *mosc*) adj. Cu miros de mosc. ✧ *Bou m.* = gen de mamifer nordic, intermediar ca aspect între oi şi vitele cornute, cu corpul lung de c. 2,5 m şi înalt de 1,5 m, acoperit cu păr des, cu fire lungi până la 70 cm *(Ovibos).* Trăieşte în regiunile arctice ale Americii de Nord şi în Groenlanda.

MOSCHEE (< fr.) s. f. Edificiu în care se oficiază serviciul religios la mahomedani. În interiorul ei se află o nişă orientată spre Mecca; geamie. Primele **m.** au fost construite în sec. 7 la Medina, Ierusalim, Damasc şi al-Kufa.

MOSCHELES [moʃəles], **Ignaz** (1794–1870), pianist, compozitor şi dirijor german. Unul dintre ultimii reprezentanţi ai virtuozităţii pianistice de tip vechi, marcând începutul unei noi epoci. Vast catalog creator (150 de numere de opus), dominat de lucrările pentru pian.

MOSCHEROSCH [moʃeroʃ], **Johann Michael** (1601–1669), scriitor german de origine spaniolă. Proză satirică de factură barocă, cu elemente autobiografice, inspirată din Războiul de 30 de Ani („Ciudatele şi adevăratele viziuni ale lui Philander von Sittewald").

MOŠCICKI [moʃtʃitski], **Ignacy** (1867–1946), fizician şi om politic polonez. Între 1892 şi 1897, din motive politice, a trăit în Marea Britanie. Prof. univ. la Freiburg şi Lwow. Lucrări în domeniul electrochimiei; a inventat condensatorul electric („Condensatorii de

Ignacy Mościcki

înaltă tensiune"). Participant la lovitura de stat din mai 1926, organizată de Piłsudski. Președinte al Poloniei (1926–1939). Din 1939, din nou în emigrație. M. de onoare al Acad. Române (1937).

MOSCOFOR (< fr.; {s} gr. *moskhos* „viței" + *phoros* „purtător") s. m. (În iconografia antică greco-romană) Imagine reprezentând un personaj care poartă pe umeri un viței destinat sacrificiului.

MOSCOPOL, Jean (1903–c. 1975, n. Brăila), cântăreț român. Stabilit la New York (1945). Repertoriu cuprinzând numeroase șlagăre, cu mare succes în epocă, ale compozitorilor I. Fernic, I. Vasilescu ș.a. („Îți mai aduci aminte, doamnă", „Te-aștept diseară-n Cișmigiu", „Balada fumului de țigară", „Sub balcon eu ți-am cântat o serenadă"). Interpret de cuplete politice.

MOSCOPOLE, oraș în Albania, în apropiere de Korçë. În Evul Mediu, important centru economic și cultural al aromânilor, a cunoscut maxima înflorire în sec. 18. A decăzut în urma atacurilor și jafurilor turcești.

MOSCOVA (MOSKVA) 1. Râu navigabil în partea europeană a Rusiei, afl. stg. al râului Oka, la Kolomna; 473 km. Izv. din zona Podișului Central Rusesc și trece prin **M.**, Voskresensk ș.a. Legat de fl. Volga prin canalul Moscova. Hidrocentrale. **2.** Capitala Federației Ruse, situată în centrul Câmpiei Ruse, port pe râul cu aceiași nume; 8,4 mil. loc. (împreună cu suburbiile Mîtișci, Liuberți, Himki, Reutov ș.a., 1996). Mare nod de comunicații. Aeroporturile Șeremetievo, Vnukovo, Domodedovo, Bîkovo. Metrou (1935). Mare centru ind.: constr. de automobile, avioane, material feroviar, nave fluviale, aparataj electrotehnic, mașini-unelte, mecanică fină; ind. chimico-farmaceutică, electronică, poligrafică; fabrici de mobilă, de instrumente muzicale, de ceasuri, textile, confecții, alim., pielărie și încălțăminte etc. Important centru comercial și cultural: Academia de Științe a Rusiei (1724), 13 universități, între care se remarcă Universitatea „Lomonosov" (1755), 81 de institute de învățământ superior, 60 de teatre (Teatrul Mare fundat 1776, Teatrul Mic fundat sec. 18 etc.), 74 de muzee (galeriile „Tretiakov", muzeul „Pușkin" etc.), biblioteci. Centru al prod. cinematografice (studioul „Mosfilm"). Festival internațional al filmului.

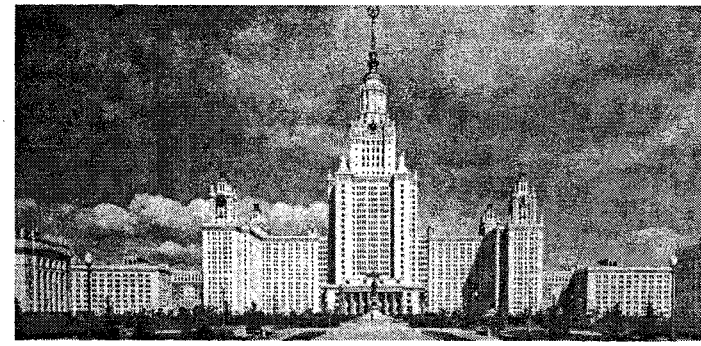

Universitatea „Lomonosov"

Moscova (2)

Piața Roșie și Kremlinul

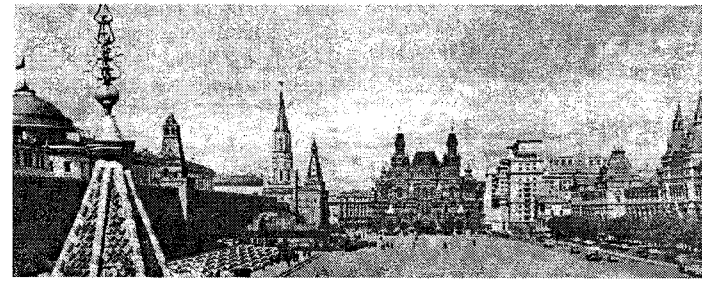

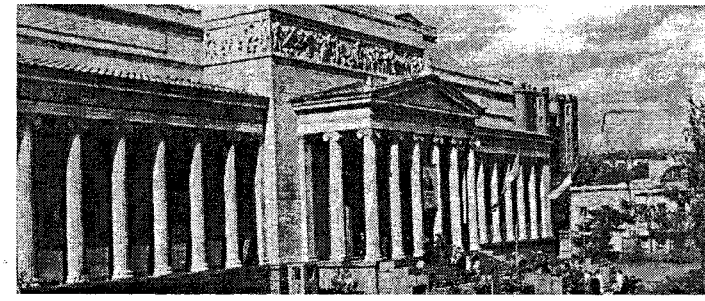

Muzeul „Pușkin"

Moscova (2)

Biserica Vasili Blajennîi

Monumente: *Kremlinul*, catedralele Spaskii (1420–1427), Buna Vestire (1484–1489) şi Iisus Hristos Mântuitorul (reconstruită în anii 1996–2000, sfinţită la 19 aug. 2000, pe locul vechii catedrale, demolată din ordinul lui Stalin în 1931), bisericile Înălţarea Domnului (Vosnesenia, 1532) şi Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (1547), din cartierul Kolomensk, Vasili Blajennîi (1555–1560) şi Naşterea Maicii Domnului (1649–1652); mănăstirile Novodevici (de maici, 1524) şi Donskoi (de călugări, 1591), palatele Ostankino, Kuzminki, Kuskovo, Ekaterinsk ş.a. Construcţii moderne (Hotelul „Rossia", Turnul Televiziunii de 533 m, Monumentul Eroilor Cosmosului, 107 m înălţime). Mausoleul V.I. Lenin. Turism. La **M.** s-a desfăşurat (1980) cea de-a 22-a ediţie a Jocurilor Olimpice de Vară. Menţionat într-un izvor narativ la 1147, dar cu o existenţă anterioară. Reconstruit probabil în c. 1156 de cneazul Iuri Dolgoruki, **M.** a devenit, începând din sec. 13, nucleul cnezatului moscovit pe cale de constituire, iar din 1328, centrul Marelui cnezat al Moscovei, care a avut un rol important în lupta pentru crearea statului centralizat rus, a cărui capitală devine în a doua jumătate a sec. 15. În Evul Mediu la **M.** au izbucnit numeroase răscoale (1382, 1547, 1648, 1662 ş.a.). Cotropită în 1610 de armata panilor poloni, a fost eliberată în 1612 de miliţia populară, condusă de K.M. Minin şi D.M. Pojarski. După mutarea capitalei la Sankt-Petersburg (1712), **M.** a continuat să aibă un rol important în viaţa economică şi culturală a ţării. În timpul Revoluţiei din Rusia (1905–1907), la **M.** a avut loc insurecţia armată din 9–18 dec. 1905. La 2/15 nov. 1917, în **M.** a fost instaurată puterea sovietică. În mart. 1918, **M.** a devenit capitala R.S.F.S. Ruse, în dec. 1922, a U.R.S.S., iar din iun. 1991 a Rusiei. Aici s-a desfăşurat în timpul celui de-al doilea război mondial o mare bătălie (sept. 1941–apr. 1942) în care armatele germane au suferit prima mare înfrângere. La **M.** şi-au desfăşurat lucrările numeroase conferinţe internaţionale, cele mai importante fiind: **Conferinţa din 19–30 oct. 1943** a miniştrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii, la care a fost adoptată o declaraţie asupra securităţii generale; **Conferinţa din 16–20 dec. 1945** a miniştrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii privind organizarea lumii postbelice în Europa şi în Extremul Orient; la rezoluţie a aderat şi China; **Conferinţa din 15 iul.–5 aug. 1963** a miniştrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii, la care s-a elaborat „Tratatul pentru interzicerea experienţelor cu arma nucleară în atmosferă, spaţiu cosmic şi sub apă" ş.a. Tot la **M.** au avut loc, în 1954, 1957, 1960 şi 1969, consfătuiri ale reprezentanţilor unor partide comuniste şi muncitoreşti.

Moscova (2). Turnul Televiziunii

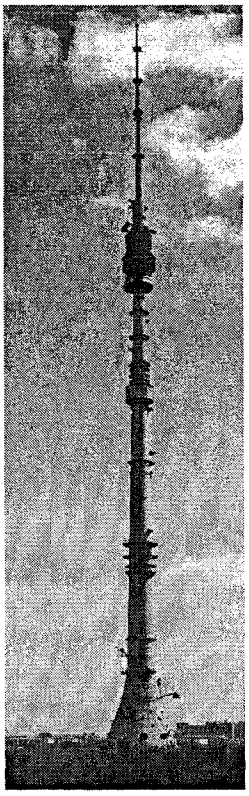

MOSCOVICI, Serge (n. 1925, Brăila), psiholog francez originar din România. Creatorul teoriei despre reprezentările sociale; preocupat de viziunea specifică despre lume a diferiţilor actori sociali („Psihanaliza, imaginea şi publicul său", „Reprezentările sociale", „Maşina de fabricat zei", „Psihologie socială"). Lucrări autobiografice („Cronica anilor risipiţi").

MOSCU, Ion (n. 1921, Buzău), arhitect român. Lucrări de orientare funcţionalistă. Construcţii sociale (Spitalul şi Policlinica Uzinelor „Faur", Complexul comercial Baba Novac, Hotelul Intercontinental, în colab., Liceul german) şi locuinţe (în cartierul Titan, ansamblu în Pantelimon, Blocul Scala — după cutremurul din 1977) în Bucureşti.

MOSELEY [moʊzli], **Henry Gwyn-Jeffreys** (1887–1915), fizician britanic. A descoperit dependenţa dintre numărul atomic al elementelor chimice şi spectrele caracteristice de radiaţii X ale acestora *(legea lui M.)*, justificând ordinea din tabelul periodic al lui Mendeleev şi stabilind o nouă metodă de investigare a structurii atomului.

MOSELLE [moseł] **(MOSEL),** râu în V Europei (Franţa, Luxemburg, Germania), afl. stg. al Rinului la Koblenz; 545 km. Izv. din M-ţii Vosgi, curge prin Lorena şi străbate Masivul Şistos Renan. Legat prin canale cu Marna şi Rin; este navigabil în aval de Nancy. Lucrări de canalizare (14 ecluze). Trece prin Épinal, Nancy, Metz, Thionville şi Trier.

MOSER [mǫ:zər], **Hans Joachim** (1889–1967), muzicolog german. Prof. univ. la Jena. Director al Conservatorului din Berlin (din 1950). Lucrări de teorie şi istorie a muzicii („Istoria muzicii germane", „Lexicon muzical", „Liedul german de la Mozart până azi"), biografii (Bach, Händel); a editat operele complete ale lui Weber.

MOSER, Ion (n. 1937, Timişoara), handbalist român. Stabilit în Germania. Component al echipei României de handbal *(în 7)*, campioană mondială (1961 şi 1964). Unul dintre cei mai prolifici interi ai vremii sale.

MOSER-PRÖLL [mǫ:zər pröl], **Anne Marie** (n. 1953), schioare austriacă. De cinci ori consecutiv câştigătoare a Cupei mondiale (1971–1975). Campioană olimpică la combinata alpină (1972).

MOSES de Khoren (în armeană *Movses Korenatzi*) (c. sec. 5), scriitor armean. Considerat părintele literaturii armene. Autor al lucrării „Istoria Armeniei", cea mai importantă sursă despre *civilizaţia armeană precreştină*.

MOSHOESHOE II [moʃuʃu], **Motlotlehi (Constantine Bereng Seeiso)** (1938–1996), rege al statului Lesotho (1966–1990 şi 1995–1996).

MOSKVA v. **Moscova**.

MOSOR (< scr., tc.) s. n. Piesă cilindrică de lemn sau de metal, cu capetele în formă de discuri, pe care se înfăşoară fibrele textile, aţa, firele de mătase etc.; *p. ext.* piesa împreună cu firele înfăşurate pe ea.

MOSSI (< fr.) s. m. pl. Populaţie africană (sec. 11–15) care a creat două regate (Yatenga şi Wagadugu) pe actualul terit. al statului Burkina Faso. S-a opus expansiunii Imp. Songhai. Azi mai trăiesc c. 4,7 mil. oameni.

MÖSSBAUER [mösbauər], **Rudolf Ludwig** (n. 1929), fizician german. Contribuţii în domeniul fizicii corpului solid şi a temperaturilor joase; a investigat (1958) emisia şi absorbţia nucleară de radiaţii gamma (γ) cu lărgime spectrală extrem de mică *(efectul M.)*, care a permis rezolvarea unor probleme ca măsurarea radiaţiilor electromagnetice în câmp gravitaţional, determinarea câmpurilor interne la nivelul nucleelor în tipuri de cristale, măsurarea momentelor nucleare cvadrupolare. Premiul Nobel pentru fizică (1961), împreună cu R. Hofstadter.

MOST, oraş în NV Cehiei, la 77 km NV de Praga, pe râul Bilina; 70,8 mii loc. (1996). Nod feroviar. Expl. de cărbuni. Mare combinat carbochimic. Constr. de utilaj minier şi de aparataj electrotehnic. Ceramică. Electrometalurgie. Menţionat documentar în sec. 11.

MOSTAGANEM (MESTGHANEM), oraş în NV Algeriei, port la M. Mediterană; 114,1 mii loc. (1997). Nod rutier. Aeroport. Ind. cimentului, constr. de aparataj electrotehnic, a hârtiei, chimică, de prelucr. a tutunului şi alim. Piaţă agricolă. Însemnat centru viticol. Export de vinuri, fructe şi cereale. Pescuit. Fundat în sec. 11 în jurul unei fortăreţe.

MOSTAR, oraş în Bosnia şi Herţegovina, pe Neretva, la 80 km SV de Sarajevo; 126,1 mii loc. (1991). Expl. de bauxită. Ind. aluminiului, de prelucr. a lemnului, alim., textilă, a tutunului. Vechi centru comercial (piaţă de fructe şi vinuri). Monumente: pod (sec. 16), moschee (1566). Centru turistic. Menţionat documentar în 1452.

Rudolf Ludwig Mössbauer

Mostar. Partea veche a oraşului

MOSTIŞTEA 1. Râu, afl. stg. al Dunării, în aval de Oltenita. Izv. din Câmpia Vlăsiei, străbate câmpia cu acelaşi nume şi trece prin lacul omonim; 74 km. Formează un tip hidrologic aparte, care seacă în timpul secetelor prelungite, rămânând în albia minoră unele lacuri ce reprezintă adevărate „oaze" ale Bărăganului, folosite pentru irigaţii (Lilieci, Hagieşti, Plumbuita, Pârlita, Siliştea ş.a.). **2. Iezerul Mostiştei,** liman fluviatil situat pe cursul inf. al râului **M.** Supr.: 18,6 km^2. Folosit pentru piscicultură şi irigaţii. **3. Câmpia Mostiştei,** subunitate a Câmpiei Române, situată de o parte şi de alta a văii **M.**, între aliniamentul râurilor Vânăta şi Argova (la E) şi Dâmboviţa şi Argeş (la V). Acoperită cu depozite loessoide cu grosimi până la 20 m. Alt.: sub 100 m. Vegetaţie de stepă şi soluri cernoziomice.

MOSTOWSKI [moştovski], **Andrzej** (n. 1913), logician şi matematician polonez. Prof. univ. la Varşovia. Contribuţii în logica matematică, fundamentele logice ale teoriei mulţimilor, topologie şi algebră („Propoziţii nedecidabile în aritmetica formalizată", „Logica, metodologia şi filozofia ştiinţei").

MOSTRĂ (< ngr., it.) s. f. **1.** Exemplar luat dintr-o mulţime de obiecte sau parte dintr-o cantitate de material, folosite pentru a constata sau a stabili anumite caracteristici ale obiectelor sau ale materialelor respective; eşantion. ✦ Model. ✧ *Târg de mostre* = târg la care se expun **m.** pentru informarea cumpărătorilor. *Vânzare pe m.* = varietate a contractului de vânzare-cumpărare în care cumpărătorul a examinat şi primit, la încheierea contractului, o **m.** a produsului, iar pe parcursul executării contractului, toate bunurile livrate succesiv trebuie să corespundă acestei **m.**, în caz contrar cumpărătorul putând cere înlocuirea lor sau rezilierea contractului, cu daune-interese. **2.** Fig. Exemplu, pildă.

MOSUL (AL-MAWŞIL [mausil]), oraş în N Iraqului, port pe Tigru; 664,2 mii loc. (1987). Nod de comunicaţii. Aeroport. Expl. de petrol. Rafinărie de petrol. Ind. cimentului, textilă (în special

Mosul. Moscheea Jāmi' al Kabīr

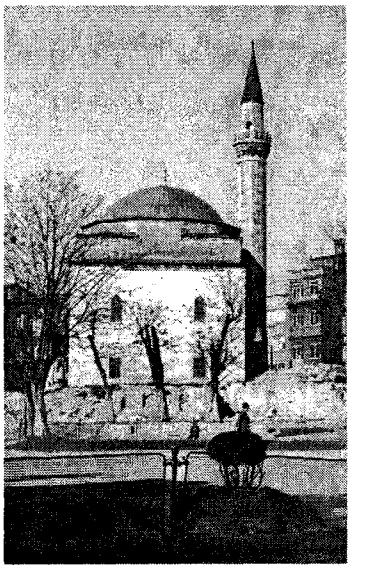

covoare din lână de oaie, pe fond albastru, cu elemente persane și caucaziene), alim., a pielăriei și încălțămintei. Piață pentru cereale, fructe, animale. Monumente: marea moschee Jămi' al Kabîr (sec. 13), palat (sec. 13). Muzeu. Universitate (1967). Întemeiat în apropierea ruinelor orașului *Ninive*, a fost cucerit de la persani, în 641, de către arabi, devenind un important centru comercial și meșteșugăresc. Cucerit și jefuit de mongoli în 1261. În 1638, a fost cucerit de la persani de Imp. Otoman. Ocupat în 1918 de trupele engleze, **M.** a intrat în componența Iraqului (1923).

MOȘ (cuv. autohton) s. m. **1.** Bărbat în vârstă; bătrân, moșneag; apelativ pentru un bărbat în vârstă. **2.** (Înv. și reg.) Bunic; (mai ales la pl.) ascendent (mai îndepărtat), înaintaș, strămoș. ✧ Expr. *Din* (sau *de la*) *moși strămoși* = păstrat din generație în generație, din vremuri străvechi. ✦ (Pop., la pl.) Ființe imaginare despre care se crede că ar alunga iarna; fiecare dintre cele nouă zile din luna martie care urmează după cele nouă zile ale babelor. ✦ (Reg.) Personaj mascat care însoțește brezaia; moșneag **(2). 3.** (În vechile tradiții populare; la pl.) Nume dat unor zile, considerate sărbători, în care se fac slujbe și pomeni pentru morți. ✦ Bâlci tradițional organizat în sâmbăta de dinaintea Rusaliilor; *p. ext.* târg, loc unde sunt organizate distracții publice. ✧ Expr. *A se strânge* (sau a *se aduna*) *ca la moși* = a se strânge în număr mare pentru a vedea ceva curios.

MOȘANU, Alexandru (n. 1932, Brânișteni, jud. Bălți, Basarabia), istoric și om politic român. M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la Chișinău. Președinte al Parlamentului Rep. Moldova (1990–1993). Cercetări privind istoria modernă și contemporană a României („Mișcarea socialistă din România, anii '70–'90 ai sec. XIX").

MOȘI (< *moașă*) vb. IV **1.** Tranz. A da unei femei ajutorul necesar la naștere; a da primele îngrijiri unui nou născut. **2.** Intranz. și refl. (Fam.) A lucra încet, fără spor, a se trudi, a se căzni fără succes; a se mocăi.

MOȘIE (< *moș*) s. f. **1.** Mare proprietate funciară, aflată în stăpânirea, de obicei ereditară, a unui moșier. **2.** (Înv. și arh.) Pământ strămoșesc; patrie.

MOȘIER (< *moșie*) s. m. Proprietar al unei moșii.

MOȘIERIME (< *moșier*) s. f. Categorie socială formată din mari proprietari funciari; în feudalism, clasa dominantă a societății, deținătoarea unor mari întinderi de pământ lucrate de țărani dependenți. A persistat în majoritatea țărilor și în capitalism, în condițiile în care transformarea moșiilor de tip feudal în întreprinderi capitaliste s-a făcut în mod lent și treptat, pe calea reformelor.

MOȘMOANĂ (< tc.) s. f. Fruct al moșmonului, drupă falsă, globuloasă sau piriformă, aromată, comestibilă, suculentă, dulce-acrișoară.

MOȘMON (< *moșmoană*) s. m. Arbust sau arbore fructifer din familia rozaceelor, înalt până la 5 m, cu frunze eliptice mari și fructe drupe false, originar din SE Europei și din Persia *(Mespilus germanica)*. În România este sălbatic sau se cultivă pe suprafețe restrânse, fiind folosit ca portaltoi pentru gutui.

MOȘMONDI (MOȘMOLI, MOȘMONI) vb. IV **1.** Intranz. și refl. A se mișca încet și stângaci; a lucra neîndemânatic, fără spor; a se mocăi. **2.** Intranz. A căuta, a dibui; a adulmeca.

MOȘNA 1. Com. în jud. Iași, situată în partea de E a Pod. Central Moldovenesc; 1 885 loc. (2000). Cărămidărie. Ateliere de dogărie și tâmplărie. Pomicultură. Biserica Sf. Voievozi (sec. 18, renovată în 1859), în satul **M. 2.** Com. în jud. Sibiu, în Pod. Târnavelor; 3 057 loc. (2000). Creșterea bovinelor (în satul Nemșa). Viticultură. Vechi centru săsesc de ceramică populară (Nemșa). În satul **M.**, menționat documentar în 1280, se află o biserică (azi evanghelică) zidită în anii 1480–1486, în stil gotic, înconjurată de ziduri, străjuite cu turnuri de apărare (sec. 18) și o biserică ortodoxă (1841).

MOȘNEAG (< *moș*) s. m. **1.** Moș. **2.** Bărbat mascat care însoțește brezaia; moș **(2)**.

MOȘNENI (MOȘTENI) s. m. pl. (În Evul Mediu în Țara Românească) Țărani liberi, stăpâni devălmași ai pământului moștenit de la un străbun comun.

MOȘNIȚA NOUĂ, com. în jud. Timiș, situată în Câmpia Timișului, pe dr. râului Timiș; 3 840 loc. (2000). Haltă de c.f. (Urseni).

MOȘOAIA, com. în jud. Argeș, situată în SE Piemontul Cotmeana, pe cursul superior al râului Teleorman; 3 817 loc. (2000). Expl. de petrol. Bisericile cu hramurile Sf. Nicolae (1840) și Cuvioasa Parascheva (1806), în satele Ciocănăi și **M.**

MOȘ TEACĂ, revistă satirică săptămânală, cu subtitlul „Jurnal țivil și cazon". A apărut la București (1895–1901), sub direcția lui A. Bacalbașa și apoi a lui G. Ranetti.

MOȘTENI, com. în jud. Teleorman, situată în câmpia Gătanu-Burdea, pe stg. râului Călnișteа; 1 798 loc. (2000). Expl. de petrol. Creșterea bovinelor.

MOȘTENI (< *moștean*, înv., „moșnean") vb. IV tranz. A dobândi un patrimoniu, o avere etc. sau o parte ori anumite bunuri din acesta prin moștenire. ✦ A deveni moștenitorul, succesorul cuiva.

MOȘTENIRE (< *moșteni*) s. f. **1.** Transmitere a patrimoniului unei persoane decedate către una sau mai

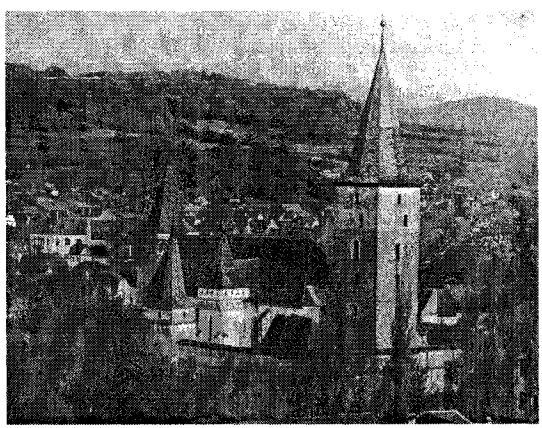

Moșna (2). Biserica evanghelică

multe persoane în viață, în temeiul legii *(m. legală)*, al unui testament *(m. testamentară)* sau al unui contract de donație de bunuri viitoare *(m. contractuală)*. **2.** Valori morale, idei, fenomene culturale etc., transmise de înaintași.

MOȘTENITOR, -OARE (< *moșteni*) s. m. și f. Persoană care moștenește, care are drept de succesiune legală sau testamentară; urmaș. ✧ *Prinț-m.* sau *moștenitorul tronului* = persoană care urmează la tron după moartea unui suveran. ✦ Copil, fiu.

MOTAGUA, fluviu în partea central-estică a Guatemalei; 547 km. Izv. din Sierra Madre de Chiapas, curge pe direcția SV–NE, trecând prin Los Amates și Morales și se varsă în G. Honduras, formând în cursul inferior, pe o mică porțiune, granița între Guatemala și Honduras. Navigabil pe c. 200 km.

MOTAN s. m. **1.** Masculul pisicii; cotoi. **2.** Fig. Om tăcut, ascuns, care nu-și exteriorizează sentimentele sau gândurile.

MOTAȘ, Constantin (1891–1980, n. Vaslui), zoolog român. Acad. (1948), prof. univ. la Iași și București. Cercetări de hidrobiologie („Punerea în valoare a apelor de munte") și de faună cavernicolă. Contribuții la cunoașterea hidracarienilor din România. Lucrări de pionierat în domeniul zoogeografiei („Biogeografia Mării Negre", „Repartiția vieții pe pământ"). A introdus termenul de *freatobiologie* („Cercetări asupra biologiei izvoarelor și apelor freatice în partea centrală a Câmpiei Române").

MOTEL (< fr.; engl. *moto*[*car*] „automobil" + *hotel*) s. n. Unitate hotelieră de dimensiune mică sau medie, amplasată de obicei pe marginea șoselelor intens circulate, inclusiv lângă stațiile de carburant și service, având ca scop satisfacerea cererilor de cazare și de masă ale automobiliștilor și persoanelor însoțitoare, inclusiv a turiștilor, ca și parcarea în condiții de siguranță a autovehiculelor.

Constantin Motaș

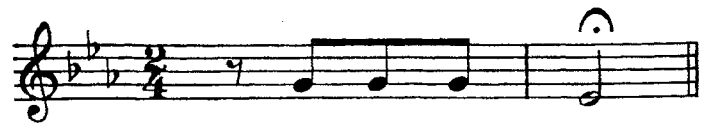

Motiv (II 1)

MOTEȚ (< fr.) s. n. Gen de muzică vocală religioasă polifonică, cu sau fără acompaniament muzical, bazat adesea pe *cantus firmus*, în care fiecărei strofe sau fiecărui verset din text îi corespunde o melodică și o ritmică proprie. Răspândit în sec. 12–13 în Franța. J.S. Bach a compus remarcabile **m.**

MOTHERWELL [mąðərwel], **Robert** (1915–1991), pictor american. Reprezentant de seamă al expresionismului abstract, a folosit în special tehnica colajului (seria de „Elegii", dedicate Republicii spaniole).

MOTILITATE (< fr. {i}; {s} lat. *motus* „mișcat") s. f. (FIZIOL.) Proprietate a unor organe cu musculatura netedă de a efectua mișcări de contracție și de relaxare (ex. **m.** intestinală); motricitate.

MOTIV (< fr., it., germ.) s. n. **I.** Cauza, rațiunea, temeiul subiectiv al unei acțiuni; imboldul care împinge la o acțiune; mobil. ✦ Pretext, prilej. ✧ Loc. *Pe motiv că...* = pretextând că... **II. 1.** (MUZ.) Cel mai mic element constitutiv al unei compoziții muzicale cu un profil și un sens propriu (**m.** ritmic, melodic, armonic). **2.** Element pictural, sculptural sau de broderie folosit într-o compoziție decorativă ori arhitecturală. **3.** (În literatură) La nivelul unui text, unitate minimală de semnificație; cuvânt-cheie. După unele teorii, mai multe **m.** formează o temă; după altele, cei doi termeni sunt identici. La nivelul mai multor texte, al unei literaturi naționale sau al celei universale, în funcție de recurența lor, **m.** pot fi abordate sub raport evolutiv-comparativ (de ex. motivul „dublului"). Când **m.** are o puternică iradiere culturală, de durată și pe arii largi, se vorbește de *topos* (de ex. toposul „lumii pe dos", toposul „labirintului"). În folclor, studiul **m.** narative a dus la inventarierea motivelor-tip din basme și a variantelor acestora (celebrul catalog întocmit de A. Aarne și S. Thompson).

MOTIVA (< fr.) vb. I tranz. A expune cauzele unei acțiuni, ale unei stări sufletești etc.; a justifica; a arăta temeiurile de fapt și de drept ale unei hotărâri judecătorești. ✦ A îndreptăți, a susține, a sprijini pe un motiv întemeiat, serios; *spec.* (despre elevi și studenți) a justifica absențele de la cursuri; (despre profesori) a accepta justificarea absențelor de la cursuri ale elevilor sau studenților.

MOTIVAȚIE (< fr.) s. f. **1.** (PSIH.) Totalitatea motivelor sau mobilurilor (conștientizate sau nu), care determină o persoană să îndeplinească o anumită acțiune sau să tindă spre anumite scopuri. **2.** (LIT.) Ansamblul mobilurilor psihice care determină acțiunile și comportamentul unui personaj, declanșarea și evoluția conflictului.

MOTO- (< fr.; {s} fr. *moteur* „motor") Element de compunere care înseamnă „pus în mișcare cu ajutorul unui motor", „prevăzut cu un motor", și care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

MOTO (< it., germ.) s. n. Citat luat, de obicei, dintr-o operă consacrată și așezat la începutul unei lucrări sau al unuia dintre capitolele ei, în scopul de a releva ideea fundamentală a lucrării; epigraf **(2)**.

MOTOBAL (< fr.; {s} fr. *moto*[*cyclette*] „motocicletă" + engl. *ball* „minge") s. n. Joc sportiv pe echipe, în care mingea este lovită de sportivi de pe motocicletă sau cu motocicleta, pentru a fi introdusă în poarta adversarului.

MOTOBLINDAT (< *moto-* + *blindat*) s. n. Autovehicul blindat, dotat cu armament, folosit pe câmpul de luptă. Se deosebesc **m.** care se mișcă pe pneuri și altele care folosesc șenile.

MOTOCEL (< *motoc*, rar „caier") s. m. Ghemuleț; ciucure, canaf.

MOTOCICLETĂ (< fr.) s. f. Autovehicul pe două roți pentru una sau două persoane, echipat cu un motor cu ardere internă și aprindere prin

scânteie electrică, cu răcire cu aer, având cilindreea de 250–1 000 cm^3. Pentru transportul celei de-a treia persoane **m.** pot fi prevăzute cu ataș. Se construiesc și **m.** cu trei roți special pentru invalizi.

MOTOCICLISM (< fr.) s. n. Sport care se practică pe motociclete (simple sau cu ataș), împărțite în clase după capacitatea cilindrică. Există curse de **m.** de regularitate și rezistență, de viteză (în circuit), de *motocros* și de *dirt-track*.

MOTOCICLIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care conduce o motocicletă; sportiv care practică motociclismul.

MOTOCOMPRESOR (< fr., rus.) s. n. Agregat format dintr-un motor cu ardere internă sau electric și un compresor, folosit pentru producerea pe șantiere a aerului comprimat.

MOTOCOSITOARE (< *moto-* + *cositoare*) s. f. Cositoare prevăzută cu motor care acționează atât aparatul de tăiere cât și roțile de deplasare.

MOTOCROS (< fr.; {s} fr. *moto-* [*cyclette*] „motocicletă" + engl. *cross-* [*country*] „cros") s. n. Cursă de motociclism care se desfășoară pe teren accidentat, în care plecările se dau în grup, pe clase. ✧ *M. nautic* = cursă care se desfășoară cu ambarcații speciale pe apă, denumite papuci, pe trasee în circuit sau în linie dreaptă; motonautică.

MOTOCULTOR (< fr.) s. n. Agregat format dintr-un tractor, de mică putere, cu una sau două roți motoare și uneltele sau mașinile agricole corespunzătoare lucrărilor pe care le efectuează (plug, freză, semănătoare etc.). Este folosit la lucrări pe suprafețe mici și în sere.

MOTODROM (< *moto-* + *(aero) drom*) s. n. Autodrom.

MOTOI, George (n. 1936, Arman, Caliacra), actor român. Roluri complexe, în registre diferite, de la tragedie și dramă la comedie (în teatru: „Visul unei nopți de vară" de Shakespeare, „Caligula" de A. Camus, „Vlaicu Vodă" de Al. Davila; în film: „Întoarcerea lui Vodă Lăpușneanul", „Trecătoarele iubiri", „Adela", „Marele singuratic").

MOTOMITRALIERĂ (< *moto-* + *mitralieră*) s. f. Mitralieră montată pe o motocicletă.

MOTONAUTICĂ (< it., fr.) s. f. Motocros nautic.

MOTONAVĂ (< *moto-* + *navă* sau it.) s. f. Navă a cărei propulsie se realizează cu ajutorul unei elice, al unei roți cu zbaturi etc., angrenate de unul sau mai multe motoare cu ardere internă.

MOTOORI Norinaga (1730–1801), erudit și scriitor japonez. Operă vastă cuprinzând polemici filozofice, studii de critică literară, manuale de gramatică. Lucrarea sa „Kojikiden" (Note despre fapte din trecut) este un vast comentariu despre natura sacră a șintoismului, demonstrând descendența divină imperială.

MOTOPOMPĂ (< fr., rus.) s. f. Agregat compus dintr-un motor (cu ardere internă sau electric) și o pompă, montate pe un șasiu comun.

MOTOPROPULSOR (< fr.) s. n. Agregat al avioanelor sau al elicopterelor compus, în general, dintr-un motor cu ardere internă sau turbină cu gaz, cuplat cu o elice propulsoare sau portantă.

MOTOR, -OARE (< fr., lat., germ.) s. n., adj. **1.** S. n. Mașină de forță care transformă o formă oarecare de energie (eoliană, hidraulică, termică etc.) în energie mecanică convertibilă în lucru mecanic. **M.** se pot divide în primare și secundare; primele transformă energia provenită din surse naturale (apa, vântul, combustibilii fosili etc.) în energie mecanică, iar cele secundare transformă, în energie mecanică, energia provenită fie de la un generator (electric, sonic etc.), fie de la un acumulator de energie (ex. **m.** electric, **m.** hidraulic, **m.** pneumatic, **m.** sonic etc.). Dintre **m.** primare, cele mai răspândite în prezent sunt **m.** termice, iar dintre cele secundare, **m.** electrice. ✧ *M. termic* = **m.** care transformă energia termică a unui combustibil în energie mecanică. Pot fi: *m.t.* cu ardere externă și *m.t.* cu ardere internă. La cele cu ardere externă, arderea combustibilului are loc într-un generator independent, în care se formează agentul motor (de obicei aburul) sau în care agentul (de obicei aerul) este adus, prin încălzire, la temperatură și presiune înaltă. **M.** cu ardere externă pot fi cu piston (*m. cu abur* folosite în trecut la locomobile și locomotive) sau cu rotor (turbina cu abur). La **m.** cu ardere internă, arderea combustibilului are loc în interiorul m. (în cilindru la **m.** cu piston sau în camera de combustie la **m.** cu rotor; v. *turbină*). **M.** cu piston pot fi cu aprindere prin scânteie electrică, cu cap incandescent (semidiesel, pe cale de dispariție) și cu aprindere prin compresiune (diesel). După felul în care se desfășoară ciclul energetic, **m.** cu piston pot fi: în doi timpi și în patru timpi. *M. cu reacție* v. *reactor*. *M. eolian* = **m.** care transformă energia vântului în energie mecanică. Este format dintr-o elice cu 2–4 pale sau un rotor cu un număr mare de pale, fixate pe un arbore cu axa orizontală, ori dintr-un rotor cu palete cu axa verticală. *M. hidraulic* = **m.** care transformă energia hidraulică (a unei mase de apă în mișcare sau a unui fluid sub presiune) în energie mecanică. Energia produsă de *m.h.* depinde de debitul și înălțimea de cădere a curentului de apă sau de debitul și presiunea fluidului (de obicei ulei mineral), în cazul acționării hidraulice. *M.h.* pot fi cu rotor (roată de apă, turbină hidraulică) sau cu piston. *M. pneumatic* v. *mașină pneumatică*. *M. electric* = **m.** care transformă energia electrică în energie mecanică. După felul curentului electric folosit, *m.e.* pot fi: de curent continuu și de curent alternativ (sincrone sau asincrone). *M.e.* de curent continuu, datorită posibilității simple de reglare a turației, se folosesc la tracțiune (tramvaie, locomotive, nave etc.). *M.e.* de curent alternativ sincrone au turația constantă, în funcție de frecvența tensiunii de alimentare. *M.e.* asincrone pot fi fără colector (cele mai răspândite) și cu colector (la care turația se poate regla). *M. Wankel* = **m.** cu ardere internă în patru timpi, cu piston rotativ, realizat în 1959 de inginerul german Felix Wankel. **2.** Adj. Care pune în mișcare, care mișcă (ex. nerv. **m.**, forță **m.**).

MOTOREACTOR (< fr.) s. n. Agregat (ansamblu) folosit pentru propulsia avioanelor, format dintr-un motor cu ardere internă și un compresor.

MOTORETĂ (< fr.) s. f. Motocicletă cu capacitate cilindrică mică (sub 100 cm^3).

MOTORINĂ (< germ.) s. f. Produs lichid constituit dintr-un amestec de hidrocarburi C_{15}–C_{21}, cu p.f. 300–370°C, obținut prin distilarea țițeiului sau a unor produse sintetice. Se folosește drept combustibil în motoarele cu autoaprindere, ca materie primă pentru cracarea catalitică etc.

MOTORIZÁ (< fr.) vb. I tranz. A înlocui tracțiunea animală prin tracțiune mecanică. ✦ A înzestra un vehicul cu motor.

MOTORIZÁT, -Ă (< *motoriza*) adj. Cu tracțiune mecanică. ✦ (Despre trupe; și subst., n. pl.) Care sunt transportate cu autovehicule.

MOTOȘENI, com. în jud. Bacău, situată în zona Colinelor Tutovei, pe râul Zeletin; 3 724 loc. (2000). Centru de prelucr. artistică a lemnului. Până la 17 febr. 1968, satul și com. **M.** s-au numit *Ursa Motoșeni.* Bisericile cu hramurile Sf. Nicolae (1809, reclădită în 1866), Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1840, restaurată în 1887), Buna Vestire (1830–1843, restaurată în 1920), Sf. Nicolae (1853) și Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1865), în satele Chetreni, Chicerea, Țepoaia, Poiana și Motoșeni.

MOTOTOLI (onomat.) vb. IV tranz. și refl. A (se) face mototol; a (se) cocoloși, a (se) face ghem[1] **(1)**; a se șifona.

MOTOTRICICLÉTĂ (< *moto-* + *tricicletă*) s. f. Vehicul folosit mai ales pentru transportul mărfurilor în orașe, având roata din față directoare și cele două roți din spate motoare.

MOTRÍCE (< fr.) adj. *Forță ~* = forță care produce o mișcare.

MOTRICITÁTE (< fr.) s. f. Motilitate.

MOTRU 1. Piemontul Motrului (sau **Dealurile Piemontane ale Motrului),** unitate de relief în NV Piemontului Getic, constituită dintr-o succesiune de culmi deluroase, cu aspect de platouri suspendate față de văile râurilor Motru, Coșuștea, Hușnița ș.a., cu alt. ce descresc de la 400 m în NV la 250 m în SV. Versanții văilor au forma unor fruntii de cuestă și sunt afectați de puternice ravenări și surpări. Cuprinde două subunități: *Piemontul Coșuștei* și *Piemontul Bălăciței.* **2.** Râu, afl. dr. al Jiului la Filiași; 120 km. Izv. din M-ții Vâlcan, de sub vf. Oslea, de la 1 230 m alt. și colectează apele din M-ții și Pod. Mehedinți. Trece prin orașele Motru și Strehaia. **3.** Lac de acumulare construit pe cursul superior al râului Motru (înălțimea barajului: 49 m), la c. 15 km amonte de confl. râului Motru Sec cu Motru. Supr.: c. 2 km^2; vol.: 3 mil. m^3. Face parte din complexul hidrotehnic și energetic Cerna—Motru—Tismana. **4.** Municipiu în jud. Gorj, situat în vecinătatea Dealurilor Ploștina și Prigor, pe stg. râului Motru; 25 369 loc. (2000). Stație de c.f. Centru carbonifer (expl. de lignit, prin decopertare, în localitățile Motru, Horăști, Leurda, Ploștina). Centrală de termoficare. Reparații de utilaje miniere. Fabrici de conf. și tricotaje. Oraș nou, declarat ca atare la 27 mai 1966 și municipiu la 18 oct. 2000.

Sir Neville Francis Mott

MOTT, John Raleigh (1865–1955), lider protestant american. Fondator al Federației Universale a Studenților Creștini, al cărui secretar general (1895–1920) și președinte (1920–1928) a fost. Președinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (din 1921; președinte de onoare din 1942). Premiul Nobel pentru pace (1946), împreună cu Emily G. Balch.

MOTT, Sir Neville Francis (1905–1996), fizician britanic. Prof. univ. la Cambridge. A condus Laboratorul Cavendish (1954–1971). Cercetări privind ciocnirile dintre electroni și atomi, stabilitatea organizării solidului, natura defectelor în solid („Acțiunea radiațiilor de mare energie asupra solidelor"); studii în domeniul al cărui principal creator este: fizica metalelor (îngrămădiri de atomi, dislocații, mișcarea electronilor). Descoperitor al efectului cunoscut sub denumirea de „tranziție **M.**". M. de onoare al Acad. Române (1992). Premiul Nobel pentru fizică (1977), împreună cu P. Anderson și J.H. van Vleck.

MOTTELSON, Benjamin Roy (n. 1926), fizician danez. Prof. univ. la Copenhaga. Contribuții teoretice în fizica nucleară și fizica particulelor elementare. Împreună cu A. Bohr, a investigat structura nucleului atomic și a stabilit relațiile dintre mișcarea de ansamblu și mișcarea particulelor în nucleu. Premiul Nobel pentru fizică (1975), împreună cu A. Bohr și J. Rainwater.

MOȚ s. n. **1.** Șuviță de păr pe frunte sau în creștetul capului (legată cu o fundă). **2.** Smoc de pene de pe capul unor păsări. **3.** Formațiune cărnoasă roșie-albăstrie de pe capul curcanului. ✧ Compus: *moțul-curcanului* = plantă erbacee ornamentală, originară din India, înaltă de 1–2,5 m, cu frunze mari, ovale, ascuțite, și flori mici purpurii care atârnă *(Polygonum orientale)*; busuioc-roșu. **4.** Ciucure confecționat din diferite materiale care se atârnă la fes, la scufie etc. **5.** Partea proeminentă, bombată a unor lucruri. **6.** Bucată de cârpă sau de hârtie pe care se înfășoară părul pentru a-l încreți; bigudiu.

MOȚA 1. Ioan M. (1868–1940, n. sat Nojag, jud. Hunedoara), ziarist român. Preot-paroh în Orăștie (1899–1940). Întemeietor și director al gazetei populare „Libertatea" (1902–1915; 1919–1933), cu suplimentul ilustrat „Foaia interesantă". A redactat „Calendarul național" (15 vol.). Aceste publicații au avut un rol însemnat în ridicarea culturală a țărănimii și în întărirea conștiinței naționale, fapt pentru care **M.** a fost condamnat la închisoare în mai multe rânduri de către autoritățile maghiare. S-a pronunțat pentru intrarea României în primul război mondial alături de Antantă și pentru unirea Transilvaniei și a Basarabiei cu țara mamă. Schițe, povestiri, versuri; traduceri. **2. Ion I.M.** (1902–1937, n. Orăștie), avocat și om politic român. Fiul lui **M. (1).** Cumnat cu C.Z. Codreanu. Unul dintre fruntașii Mișcării legionare, **M.** a luat parte la înființarea

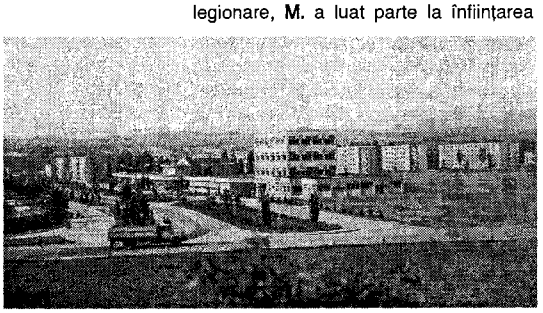

Motru (4). Vedere generală

Legiunii Arhanghelul Mihail (1927); comandant al organizației Buna Vestire. Vicepreședinte de la fondare (1937) al partidului Totul pentru Țară. Voluntar în Războiul Civil din Spania (1936–1939) de partea forțelor naționaliste ale generalului Franco, a căzut în luptă, alături de Vasile Marin, în bătălia de la Majadahonda (ian. 1937). Decorat post-mortem cu Crucea de Război spaniolă (febr. 1937). În 1970, autoritățile spaniole au ridicat, la Majadahonda, un monument în memoria lui **M.** și Marin. Lucrări: „Liga Națiunilor", „Cranii de lemn".

MOȚAT, -Ă (< *moț*) adj. **1.** Care poartă moț **(1)**, cu moț. ✦ (Despre păsări) Cu smoc de pene în creștetul capului. **2.** Cu vârf ascuțit, țuguiat.

MOȚĂI (< *moț*) vb. IV intranz. A fi cuprins de somn, a dormi ușor și intermitent; a picoti, a dormita.

MOȚĂIENI, com. în jud. Dâmbovița, situată în Subcarpații Ialomiței, pe cursul superior al râului Ialomița; 2 288 loc. (2000). Stație de c.f. Pomicultură. Muzeu cu colecții de istorie și etnografie. Biserică cu dublu hram — Sf. Nicolae și Cuvioasa Parascheva (1830–1835), în satul Cucuteni.

MOȚĂȚEI, com. în jud. Dolj, situată în Câmpia Desnățuiului, pe cursul superior al râului Sărăceaua; 8 352 loc. (2000). Stație de c.f. Vestigii ale unui castru roman (sec. 2–3). Biserica Sf. Nicolae (1802–1804, refăcută în 1914–1916), în satul **M.**

MOȚCA, com. în jud. Iași, situată în SE Pod. Sucevei, pe stg. râului Moldova; 5 162 loc. (2000). Mănăstirea Boureni, cu biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1657), în satul Boureni.

MOȚI (< *moț*) s. m. pl. Denumire dată locuitorilor din jurul Abrudului și Câmpenilor; *p. ext.* locuitorii autohtoni ai Munților Apuseni.

MOȚIONAL (< *moțiune*[2]) adj. (GRAM.) *Sufix m.* = sufix care servește la moțiune[2].

MOȚIUNE[1] (< fr., lat.) s. f. (DR.). Document adoptat prin vot sau aclamații de membrii unei adunări în probleme de ordin general (politic, economic, social, cultural).

MOȚIUNE[2] (< fr., lat.) s. f. (LINGV.) Formare a substantivelor feminine de la masculine și a celor masculine de la feminine, cu ajutorul anumitor sufixe, pentru a exprima deosebirea de sex (ex. actor — actriță; vulpe — vulpoi).

MOȚOC, Ion (?–1564), boier moldovean. Mare vornic. L-a ajutat pe Alexandru Lăpușneanu să obțină scaunul Moldovei în 1552, dar l-a trădat, în 1561, trecând de partea lui Despot-Vodă, pe care însă l-a părăsit în favoarea lui Ștefan Tomșa. În 1564, la revenirea lui Alexandru Lăpușneanu, a fugit în Polonia, unde a fost executat din ordinul turcilor.

MOȚOC, Mircea D. (n. 1916, Dăești, jud. Vâlcea), agronom român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Lucrări privind relațiile dintre eroziune și factorii care o provoacă; cercetări privind metodele de conservare a solului („Contribuții la stabilirea epocii critice de eroziune pentru Câmpia Transilvaniei", „Eroziunea solurilor și problemele privind combaterea ei").

Mircea Moțoc

MOȚOI, Petrică (1897–1946, n. București), violonist, concertist și lăutar român. Întemeietorul orchestrei care i-a purtat numele și la conducerea căreia a concertat permanent la postul Radio-București (1930–1946).

MO-ȚZÎ (MO ZI, MO-DI) [mo-tsi] (c. 479–c. 381 î.Hr.), filozof chinez. Concepțiile sale și ale discipolilor săi sunt expuse în cartea „Mo-zî" în care propăvăduiește „iubirea reciprocă", cerând realizarea valorii de „venerație pentru cei aleși" și propunând metode pentru judecățile corect–incorect, autentic–fals. Introduce în logică noțiunile de categorie și cauză. Adepții săi se numeau *moiști* existând și un canon numit *mojing*.

MOULIN [mulẽ], **Jean** (1899–1943), om politic francez. Unul dintre conducătorii Rezistenței împotriva ocupației germane. Cel dintâi președinte al Consiliului Național al Rezistenței (1943). Capturat de Gestapo, a refuzat să vorbească; în urma torturilor din timpul anchetei, a murit în drum spre un lagăr de concentrare. Reînhumat în Panthéon (1964).

MOULIN-ROUGE [mulẽ ruʒ], local de noapte din Paris, inaugurat în 1889, celebru prin spectacolele de french-cancan și prin afișele create de Toulouse-Lautrec. Azi, unul dintre cele

Moulin Rouge

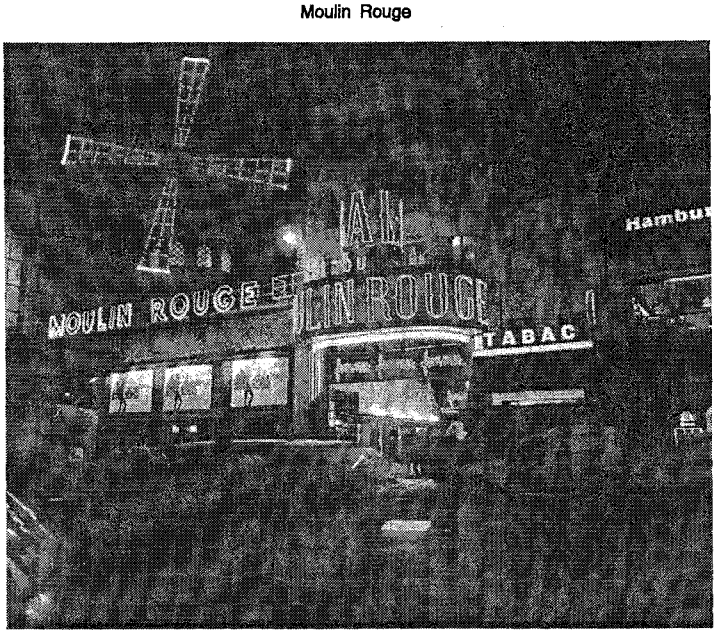

mai cunoscute săli pentru spectacole de varietăți, de renume internațional.

MOULMEIN [mulmain] **(MAWLAMYINE),** oraș în partea de S a Uniunii Myanmar, centru ad-tiv al statului Mon, port la gura de vărsare a fl. Salween în G. Martaban; 220 mii loc. (1991). Aeroport. Constr. navale. Produse alim. și textile; prelucr. lemnului. Porțelanuri. Piață de orez. Export de orez, ceai și lemn de teck. Pagode (Kyaik Thanlen și Uzina).

MOULOUYA [mulụja], fluviu în NE Marocului; 595 km. Izv. din zona situată între culmile Atlasului Mijlociu și Înalt, curge pe direcție SV–NE și se varsă în M. Mediterană. Irigații.

MOUNET-SULLY [munę-sülị], **Jean** (1841–1916), actor francez. Unul dintre marii interpreți ai tragediilor clasice, într-un stil de eroică exaltare (Sofocle, Shakespeare, Racine). Memorii („Amintirile unui tragedian").

MOUNIER [muñje], **Emmanuel** (1905–1950), filozof francez. Întemeietor al școlii *personalismului.* Concepția sa se bazează pe recunoașterea valorii absolute a persoanei („Ce este personalismul?", „Revoluția personalizată și comunitară").

MOUNTBATTEN [mąuntbætn], familie nobiliară engleză de origine germană. Mai importanți: **1. Louis, duce de M. of Burma** (pe numele adevărat *Louis Francis Albert Victor Nicholas*, prinț de **M.**) (1900–1979), om politic și amiral. Comandant al portavionului Illustrious (1941) și șef al operațiunilor navale combinate ale Forțelor Aliate în Asia de SE. S-a remarcat în luptele împotriva japonezilor în Oc. Indian (1943–1945). Guvernator general al Indiei (1947–1948). Comandant al Flotei britanice din Mediterana (1952–1954); prim-Lord al Amiralității (1955–1959). A murit într-un atentat organizat de I.R.A. **2. Philip M., duce de Edinburgh** (n. 1921). Nepotul lui **M (1).** Soțul reginei Elisabeta II a Marii Britanii.

MOUREAU [muro], **Charles** (1863–1929), chimist francez. Prof. la Collège de France. Lucrări de chimie organică („Noțiuni fundamentale de chimie organică"), cercetări asupra apelor minerale („Chimie și fizică a apelor minerale"). S-a pronunțat împotriva folosirii gazelor asfixiante („Chimie și război"). M. de onoare al Acad. Române (1925).

MOUSE [maus] (cuv. engl. „șoarece") subst. Dispozitiv de intrare atașat unui calculator, prevăzut cu butoane și cu o bilă a cărei rotire determină, pe ecranul monitorului, mișcarea unui cursor, care fixează locul pe care operatorul vrea să execute o comandă.

MOUSKOURI [muskuri], **Nana** (n. 1936), cântăreață greacă. Voce cristalină. Cântă în greacă, germană, engleză, franceză. Carieră internațională. Specializată în balade folk și arii tradiționale. Discografie selectivă: „Je chante avec toi, liberté", „Nana Mouskouri, tout simplement".

MOUSTAKI [mustaki], **George** (pe numele adevărat *Joseph Mustacchi*) (n. 1934), compozitor și cântăreț francez. A scris piese pentru cei mai importanți cântăreți francezi („Mylord" pentru Edith Piaf). Vocea și muzica sa („Le Métèque", „Le temps de vivre") au o caldă coloratură mediteraneană, integrând multiple culturi, de la cântecul francez la ritmurile afro-cubane sau latino-americane („Tout reste à dire", „Ballades en balade").

MOV (< fr.) adj. Care are culoarea violet deschis a florilor de stânjenel.

MOVILA, com. în jud. Ialomița, situată în Câmpia Bărăganului; 2 258 loc. (2000). Stație de c.f. Până în 1948, s-a numit *Ferdinand I,* iar între 1948 și 1965, *Vasile Roaită.*

Lord Louis Mountbatten

Nana Mouskouri

MOVILA BANULUI, com. în jud. Buzău, situată în Câmpia Săratei, pe râul Sărata; 2 719 loc. (2000).

MOVILA MIRESII 1. Lac clastocarstic (de crov), situat în Câmpia Brăilei, în arealul com. cu același nume; 1,8 km^2; ad. max.: 11 m. Conține apă sărată, sulfatată, sodică și nămol sapropelic pe fund, cu calități terapeutice. **2.** Com. în jud. Brăila, situată în Câmpia Brăilei; 4 241 loc. (2000). Produse alim. (brânzeturi). Localitate cu potențial balneoclimateric, pe terit. căreia se află mai multe lacuri clastocarstice (Movila Miresii, Seaca, Esna, Lutu Alb ș.a.) cu ape sărate, sulfatate, sodice, cu nămol sapropelic pe fund, cu calități terapeutice.

MOVILĂ (< sl., ucr.) s. f. **1.** Formă pozitivă de relief, de origine antropică, de mică înălțime, cu aspect conic, de obicei în regiunile de câmpie și de podiș. ✧ *M. de alunecare* = **m.** care rezultă din deplasări de terenuri, localizate pe versanți; se mai numesc *grueți* sau *țiglăi.* **2.** Mică ridicătură de pământ, făcută cu scopul de a servi ca semn de hotar. **3.** Morman, grămadă de obiecte.

MOVILĂ, familie de boieri moldoveni cu important rol politic în sec. 17, întemeiată de Cozma **M.** (Moghilă), dregător în sfatul domnesc (1490–1513). Ctitori ai mănăstirii Sucevița (1583–1586). Mai importanți: **1. Ieremia M.,** domn al Moldovei (1595–1600, 1600–1606). A obținut tronul cu ajutor polon, iar după ce a fost alungat de Mihai Viteazul, a revenit la domnie tot cu sprijinul Poloniei. În 1606, a înăbușit, cu ajutorul lui Ștefan Bocskai, o mare răscoală țărănească. **2. Simion M.,** domn al Țării Românești (1600–1601, 1601–1602) și al Moldovei (1606–1607). Frate cu **M. (1).** A obținut tronul după ce Mihai Viteazul a fost învins de oastea lui Jan Zamoyski. În vara lui 1601, alungat de pe tron de către frații Buzești. **3. Gheorghe M.** (1540–1605), mitropolit al Moldovei (1588–1591, 1595–1605). Frate cu **M. (1** și **2).** Episcop de Rădăuți (1577–1588). A întreținut legături și corespondență cu înalți prelați ortodocși și catolici din străinătate. **4. Constantin M.,** domn al Moldovei (oct. 1607, 1607–1611). Fiul lui **M. (1).** Învins în lupta de la Cornul lui Sas (1612) de către Ștefan Tomșa II. A căzut prizonier la tătari și a murit înecat la trecerea Nistrului. **5. Alexandru M.,** domn al Moldovei (1615–1616). Fiul lui **M. (1).** Agravarea tensiunilor sociale în

Petru Movilă

timpul domniei sale au provoacat răscoale țărănești. Înfrânt de turci la Drăcșani (1616), a căzut prizonier. **6. Petru M.** (1596–1646, n. Suceava), arhiepiscop și mitropolit al Kievului, Haliciului și a toată Rusia (din 1633). Fiul lui **M. (2)**. A întemeiat Academia Kievo-Movileană, cu limba de predare latină, cea mai veche instituție de învățământ superior la slavii ortodocși. Cu sprijinul său a fost adusă o tipografie în Țara Românească, la Câmpulung (1635), alta la Govora (1637); a trimis în Moldova meșteri tipografi care au pus la punct prima tipografie a Moldovei (1642, anul primei tipărituri); a trimis profesori la Academia Vasiliană. Adversar al unirii cu Biserica catolică („Mărturisirea ortodoxă", ediția română, Buzău, 1691; ediția greacă, Snagov, 1699).

MOVILENI 1. Com. în jud. Galați, situată în Câmpia Siretului Inferior, pe stg. râului Siret; 3 290 loc. (2000). Expl. de balast. Creșterea bovinelor și porcinelor. Biserica Sfinții Voievozi (1862). **2.** Com. în jud. Iași, situată în Câmpia Jijiei Inferioare; 2 965 loc. (2000). Stație (Larga-Jijia) și halte de c.f. (în satele **M.** și Potângeni). Creșterea ovinelor. Satul **M.** apare menționat documentar în 1587. Aici a avut loc (25 mai 1455) o bătălie între oastea lui Petru Aron și cea a lui Alexăndrel, din care primul a ieșit învingător, redobândindu-și scaunul Moldovei. **3.** Com. în jud. Olt, situată în Câmpia Boian; 3 931 loc. (2000). Expl. de petrol și gaze naturale. Biserica Sf. Nicolae (sec. 19), în satul Bacea.

MOVILIȚA 1. Com. în jud. Ialomița, situată în câmpia cu același nume, pe valea râului Colceag; 4 546 loc. (2000). **2.** Com. în jud. Vrancea, situată la Poalele de SE ale Piem. Zăbrăuți, pe stg. râului Zăbrăuți; 4 189 loc. (2000). Viticultură. Biserica Sfinții Voievozi (ante 1809, reclădită în anii 1907–1916), în satul **M.** și mănăstire de maici (întemeiată în 1990), cu biserica Sf. Nicolae (1808–1809, refăcută în 1858 și restaurată în 1931), în satul Trotușanu.

MOVIOLĂ (< fr. (i)) s. f. (CINEMAT.) Aparat de proiecție pentru montajul filmului sonor.

MOXA (MOXALIE), Mihail (c. 1585/1590—c. 1650), cronicar român. Călugăr la mănăstirea Bistrița (Vâlcea). A scris un cronograf de la „facerea lumii" până la 1489 („De-nceputul lumei dentâi", 1620), prima istorie universală în limba română, prelucrată după Manasses și istoriografia sud-slavă; a tradus (1640) din slavonă „Pravila de la Govora".

MOZAIC[1] (< fr., it.) s. n. **1.** Tehnică folosită în artele plastice, care constă din asamblarea unor bucăți mici, colorate, de marmură, de sticlă, de ceramică etc. și fixarea lor pe un suport (de obicei ciment), formând diferite figuri. De origine orientală (Egipt, Persia), arta **m.** a fost preluată de Antichitatea greco-romană și a înflorit în perioada Imp. Bizantin. **M.** este folosit la decorarea pereților, bolților, pardoselilor etc. ✦ Lucrare executată în această tehnică. **2.** Fig. Amestec eterogen de oameni sau de diferite obiecte. **3.** (FITOPAT.) Viroză a plantelor, mani-

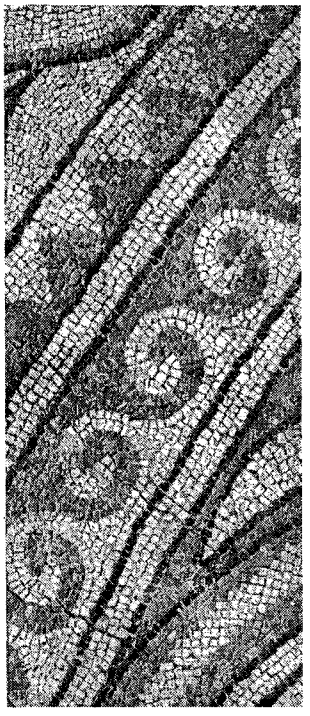

Mozaic (1).
Detaliu de paviment (Edificiul roman cu mozaic,Constanța, sec. 4)

Mozaic (1). Icoană reprezentând pe Sfântul Ioan Hrisostom (Constantinopol, mijlocul sec. 14)

festată prin apariția unor pete decolorate pe frunze și fructe alternând cu porțiuni colorate normal și având aspectul de **m. (1)** (ex. **m.** tutunului). ✧ (BOT.) *M. foliar* = suprafață asimilatoare alcătuită din frunze de mărimi diferite dispuse în același plan (ex. la iederă). **4.** (BIOL.) Himeră **(3). 5.** Hibrid ale cărui caractere parentale alelomorfe sunt evidente.

MOZAIC[2], **-Ă** (< fr.) adj. Care ține de mozaism, privitor la mozaism. ✦ (Substantivat) Adept al mozaismului.

MOZAICAR (< *mozaic*[1]) s. m. Persoană specializată în lucrări de mozaic[1] **(1)**.

MOZAISM (< fr., it.) s. n. Religia monoteistă a evreilor, fundată, potrivit legendei, de *Moise*, la sfârșitul sec. 13 î.Hr. Cartea sacră a **m.** este „Vechiul Testament", completat de Talmud; iudaism.

MOZAMBIC 1. Republica ~ (Republica de Moçambique), stat în SE Africii, cu largă ieșire la Oc. Indian (Canalul Mozambic); 812,4 mii km^2; 18,2 mil. loc. (1997). Limba oficială: portugheza. Religia: animistă (44%), islamică (28,2%), creștină (catolici 11,6%, protestanți 9,2%). Capitala: *Maputo*. Orașe pr.: Beira, Nampula, Quelimane, Tete, Chimoio. **M.** este împărțit în 10 provincii și districtul capitalei. Relieful cuprinde câmpii extinse (400 km în S) și platouri joase sub 600 m alt., dominate la V de M-ții Inyanga (2 600 m) și Lebombo. La N de Zambezi sunt platouri înalte de peste 1 200 m alt. și M-ții Namuli (2 419 m alt.), traversați de văi adânci. Principalele ape curgătoare sunt fl. Zambezi (2 660 km), Limpopo (1 600 km), Rovuma și Maputo. Țărm lagunar și mlăștinos cu o câmpie litorală joasă. În V țării, L. Nyasa. Vegetație de savană și stepă. Pădurile cu esențe prețioase (cedru, mahon, abanos, arborele de fier) ocupă 22,1% din supr. țării. Faună bogată și variată (parcul național Gorongosa). Economia, bazată pe agricultură, cu unul dintre PNB/loc. printre cele mai mici din lume (80$ S.U.A., 1995), are mari resurse de subsol, un potențial hidroenergetic ridicat și o poziție geografică de tranzit pentru țările din interior. Industria extractivă și prelucrătoare asigură 17,2% din PNB și concentrează abia 6,1% din forța de muncă. Zăcăminte de min. de fier, aur, pietre prețioase, uraniu, staniu, tantalit (2/3 din rezervele mondiale), beriliu (locul 2 pe glob) și mici exploatări de cărbune (38 mii t, 1995), gaze naturale, fluorină, turmalină, grafit, cupru, bauxită, columbit, azbest, sare, mică, bentonită, marmură. Exploatări forestiere (18,4 mil. m^3 lemn, 1995). Industria prelucrătoare produce: energie electrică (563 mil. kWh, 1995, marea hidrocentrală Cabora Bassa de pe Zambezi), produse petroliere, laminate, vagoane, biciclete, montaj de autovehicule, gaze naturale lichefiate, produse chimice (acid sulfuric, îngrășăminte azotoase și fosfatice), cherestea și hârtie, ciment, piei brute, fire și țesături de bumbac, fire de iută, țigarete (106 mil. bucăți 1995), bere (244 mii hl, 1995), zahăr,

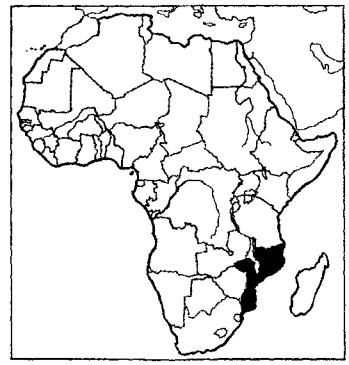

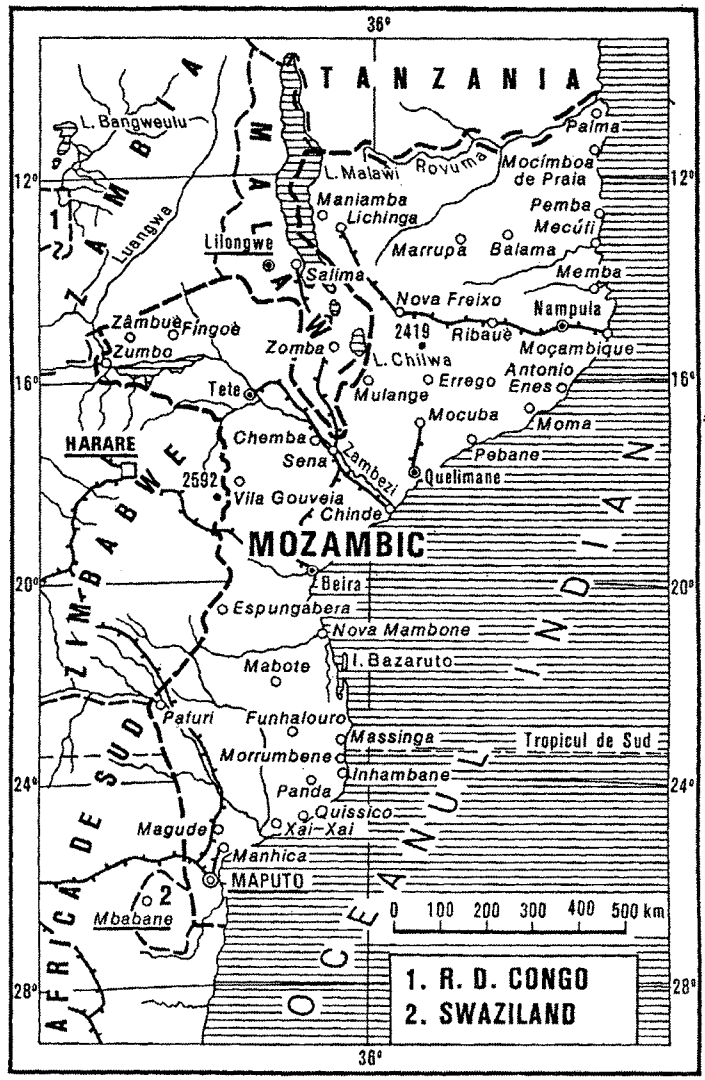

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincii	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1997)	Capitala
Cabo Delgado	82 625	1 284 000	Pemba
Gaza	75 709	1 034 000	Xai-Xai
Inhambane	68 615	1 112 000	Inhambane
Manico	61 661	975 000	Chimoio
Maputo	25 756	809 000	Maputo
Nampula	81 606	3 065 000	Nampula
Niassa	129 055	764 000	Lichinga
Sofala	68 018	1 380 000	Beira
Tete	100 724	1 149 000	Tete
Zambézia	105 008	3 202 000	Quelimane
Maputo (capitala)	602	966 000	Maputo

lapte, carne, margarină, prelucrarea nucilor de acajú, copra (74 mii t, 1996). Pe doar 4% din supr. ţării se cultivă (mii t, 1997): porumb (1 153), cassava-manioc (5 342), sorg (263), orez (139), batate (58), cartofi (73), floarea-soarelui, sisal, mei, legume — toate pentru consumul intern. Există plantaţii de nuci de acajú (32 mii t, 1996, locul 2 pe glob, asigură 41% din necesarul mondial), palmieri de cocos (440 mii t, 1997), trestie de zahăr (500 mii t, 1997), arahide (127 mii t, 1997), bananieri (86 mii t, 1997), mango, citrice, ceai, ananas (11 mii t, 1996), fibre şi seminţe din bumbac, tutun, kenaf. 56,1% din supr. ţării este acoperită cu păşuni şi fâneţe. Se cresc extensiv (mii capete, 1996): bovine (1 290), caprine (386), ovine (122), porcine (175). Pescuit (26,9 mii t peşte, 1995). C.f.: 3 123 km (1995). Căi rutiere: 29,81 mii km (din care 5 500 km asfaltate). Căi navigabile interne: 3 750 km (1994). Flotă comercială maritimă: 109 nave cu 38,4 mii t.d.w. (1995). Porturi pr.: Maputo, Matola, Beira, Nacala, Pemba, Xai-Xai. Principalele obiective turistice: capitala Maputo cu catedrala, clădirile Primăriei, Muzeul Militar (1872), dotări turistice şi o plajă cu nisip fin; parcul naţional Gorongosa (lângă Beira), rezervaţiile parţiale şi speciale de faună. Export (1995): creveţi (43,3%), bumbac (11,7%), nuci de acajú (5,6%), zahăr (4,3%), copra (3,6%), ceai, lemn, arahide, nuci de cocos. Principalii parteneri: Africa de Sud (21,6%), Spania (21,6%), Japonia (13%), Portugalia (10,4%). Import (1995): produse alimentare (18,9%), maşini şi echipament de transport (22,9%), ţiţei şi produse petroliere (10,9%), maşini şi utilaje (9,5%). Principalii parteneri: Africa de Sud (37,6%), S.U.A. (6,7%), Japonia (6,2%), Portugalia (6%). — *Istoric.* Pe terit. **M.**, locuit din timpuri străvechi, s-au constituit, în sec. 15–16 câteva state africane, dintre care cel mai puternic a fost *Monomotapa*. În sec. 10–15, litoralul **M.** a fost cucerit de arabi. La începutul sec. 16, portughezii au ocupat ţărmul **M.**, organizând un intens comerţ cu sclavi şi cu aur. Înfrângând rezistenţa populaţiei băştinaşe, portughezii au reuşit, în a doua jumătate a sec. 19 să cucerească **M.** în întregime şi să-l transforme în colonie, declarată în 1951, „provincie de peste mări". După înfiinţarea (1962) Frontului de Eliberare din Mozambic — FRELIMO, în frunte cu Eduardo Mondlane (asasinat în 1969), a fost declanşată (1964) lupta armată (cu baze în Tanzania şi Zambia) împotriva autorităţilor coloniale portugheze, condusă, din 1969, de Samora Moïses Machel. Prin Acordul de la Lusaka (sept. 1974), care prevedea acordarea independenţei **M.**, la 25 iun. 1975 a fost proclamată Republica Populară **M.**, Samora Moïses Machel fiind ales preşedinte al statului. Adeptă a marxismului, noua putere promovează un larg program de naţionalizări şi de instituire a controlului statului asupra celor mai diverse activităţi economice, sociale şi politice. Organizarea (1976) şi finanţarea de către regimurile rasiste din Africa de Sud şi Rhodesia de Sud (Zimbabwe) a formaţiunii de opoziţie Rezistenţa Naţională — RENAMO a declanşat în 1978, acţiuni militare împotriva regimului de la Maputo, **M.** devenind, până în 1992, scena unui sângeros război civil soldat cu un milion de victime şi refugierea în ţările vecine a c. 1,7 milioane de locuitori. După semnarea (oct. 1992), sub egida O.N.U., a unui acord de încetare a focului cu RENAMO, au loc alegeri (oct. 1994) parlamentare şi prezidenţiale libere; Joaquin Alberto Chissano (care-i succedase în 1986 lui Samora Moïses Machel ca şef de stat şi secretar general al partidului) este reales preşedinte. **M.**, fără să fi fost colonie britanică, devine (nov. 1995) al 53-lea stat membru al Commonwealth-ului. Republică prezidenţială, conform Constituţiei din nov. 1990. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral (Adunarea Republicii), iar cea executivă de preşedinte, asistat de un Consiliu de Miniştri, condus de un prim-min. **2. Canalul ~**, strâmtoare între Africa şi ins. Madagascar; lungime: c. 1 670 km; lăţime max.: 1 000 km. Adâncimi în jur de 3 000 m (în N şi S), iar în V de 2 000 m. Străbătut de curentul cu acelaşi nume. **3.** Curent cald în str. Mozambic şi V Oc. Indian, care se îndreaptă spre S, de-a lungul ţărmului african. Viteză: 1,8–2,8 km/h. Temperatura apei: 22–28°C.

MOZAMBICAN, -Ă (< n. pr. *Mozambic*) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Locuitor al Mozambicului. **2.** Adj. Care aparţine Mozambicului sau populaţiei lui, care se referă la Mozambic sau la populaţia acestuia.

MOZARAB, -Ă (< fr., sp.) s. m. şi f. (În Spania) Creştin care şi-a păstrat religia sub dominaţia islamică. ✧ (Adjectival) *Artă m.* = artă care s-a dezvoltat pe terit. Spaniei, în sec. 9–11. De inspiraţie religioasă creştină, *a. m.* a fost influenţată formal de arta islamică.

MOZART [mo:tsart], **Wolfgang Amadeus** (1756–1791), compozitor austriac. Născut într-o familie de muzicieni, a fost un copil minune ca instrumentist (pianist, violonist) şi dirijor. Format sub îndrumarea lui J.Chr. Bach şi G. Martini. Reprezentant al clasicismului vienez, alături de Haydn şi Beethoven. Cu o inepuizabilă inventivitate melodică, îmbinând elemente de stil rococo cu arhitectonica echilibrată a clasicismului şi cu grandoarea formelor polifonice de tip baroc (pe care le reactualizează într-o manieră proprie), a compus o vastă operă, cuprinzând capodopere în aproape toate genurile. Opere („Răpirea din Serai", „Nunta lui Figaro", „Don Giovanni", „Don Juan", „Directorul de teatru", „Cosi fan tutte",

Wolfgang Amadeus Mozart

„Flautul fermecat" etc.), 41 de simfonii („Jupiter"), concerte (şapte pentru vioară, 21 pentru pian), 26 de cvartete de coarde, sonate pentru pian şi vioară, sute de lucrări instrumentale şi camerale, lucrări vocal-simfonice, un „Recviem". Creaţia sa, de o mare perfecţiune a scriiturii, de o profundă originalitate şi de o acută sensibilitate are o semnificaţie unică în istoria muzicii.

MOZARTEUM, institut pentru studierea şi cultivarea muzicii lui Mozart, creat la Salzburg în 1841. Din 1880, a devenit fundaţie internaţională cu o Şcoală Superioară de Studii Mozartiene.

MOZĂCENI, com. în jud. Argeş, situată în Câmpia Găvanu-Burdea, în zona de confl. a râului Mozacu cu Dâmbovnic; 2 733 loc. (2000). Expl. de petrol.

MO ZI v. **Mo ţzi.**

MOZOLI (< magh.) vb. IV **1.** Tranz. A frământa ceva în gură fără a rupe cu dinţii, a morfoli. **2.** Tranz. şi refl. A (se) murdări, a (se) mânji.

MPHAHLELE, Es'kia (Ezekiel) (n. 1919), scriitor şi critic literar sud-african. Promotor al noii literaturi africane. Romane („Pe Second Avenue", „Peregrinii", „Tata vine acasă") şi povestiri („Omul trebuie să trăiască şi alte povestiri", „În ţinutul B") prezentând lupta împotriva discriminării rasiale. Studii de istorie şi critică literară („Caracterul noneuropean în ficţiunea engleză", „Imaginea africană", „Povestea literaturii africane").

MRANIŢĂ (< sl.) s. f. Îngrăşământ agricol obţinut din gunoi de grajd bine fermentat sau din descompunerea altor materiale organice, în special frunze.

MRAVINSKI, Evgheni Aleksandrovici (1903–1988), dirijor rus. Prof. univ. la Conservatorul din Leningrad. Dirijor al Teatrului de Operă şi Balet din Leningrad (1932–1938). Dirijor principal şi directorul artistic al Orchestrei Simfonice din Leningrad (din 1938). Repertoriu din muzica lui Ceaikovski şi a marilor clasici ai sec. 20. Prime audiţii cu lucrări de Prokofiev, Şostakovici, Haciaturian ş.a. Stil caracterizat prin precizie, suplete şi expresivitate.

MRAZEC, Ludovic (1867–1944, n. Craiova), geolog şi petrograf român. Acad. (1905), prof. univ. la Bucureşti. Preşedinte al Acad. (1932–1935). Întemeietor şi director al Institutului Geologic al României (1906–1928). Lucrări privind petrografia şi mineralogia, geologia zăcămintelor de petrol şi tectonica („Distribuirea geologică a zonelor petrolifere din România", „L'industrie du pétrole en Roumanie", „Originea reliefului tectonic major al globului terestru"). A descoperit fenomenul de *diapirism* şi a elaborat o teorie asupra originii zăcămintelor de petrol („Problema geologică a petrolului în România"). Membru a numeroase societăţi ştiinţifice străine.

MREAJĂ (< sl.) s. f. **1.** Unealtă de pescuit de forma unei plase simple şi uşoare, cu ochiuri relativ mari şi împletită din aţă subţire, cu ajutorul căreia se pescuieşte în porţiunile liniştite ale apelor curgătoare sau în bălţi. **2.** Fig. Procedeu abil de a ademeni sau de a înşela pe cineva.

MREANĂ (< sl., bg.) s. f. Peşte teleostean, ciprinid, dulcicol, lung de c. 25–50 cm, cu spatele brun-verzui, botul alungit şi cu două perechi de mustăţi groase *(Barbus barbus).* Trăieşte în regiunea submontană a râurilor. Icrele sunt toxice.

MROZEK, Sławomir (n. 1930), scriitor şi dramaturg polonez. Comediile sale, de o ironie corosivă şi grotescă, prezintă cu mijloacele teatrului absurd situaţii-limită în care se găseşte individul în sistemele totalitare („Tango", „Emigranţii", „Ambasadorul"). Povestiri („Elefantul", „Ploaia").

MTI *(Magyar Távirati Iroda),* agenţie de presă a Ungariei. Înfiinţată în 1880, cu sediul la Budapesta.

MUAWIYAH ibn Abī-Sufyān v. **Moavia.**

MUBARAK, Mohammed Hosni (n. 1928), general şi om politic egiptean. Preşedinte (din 1981; în 1975–1981, vicepreşedinte) şi prim-min. (1981–1982) al Republicii Arabe Egipt. Vicepreşedinte (1976–1981), secretar general (1981–1982) şi preşedinte (din 1982) al Partidului Naţional Democrat.

MUC (lat. *muccus*) s. m., s. n. **1.** S. m. Secreţie produsă de glandele mucoasei nazale şi eliminată prin nări. **2.** S. n. Vârful (înnegrit prin ardere) al unui fitil de lampă, de lumânare sau de candelă. ✦ Bucăţică rămasă dintr-o ţigară fumată sau dintr-o lumânare consumată.

MUCALIT, -Ă (< tc.) adj. (Şi subst., despre persoane) Care, sub aparenţă serioasă, e plin de haz; poznaş, ghiduş.

MUCARER (< tc.) (În Evul Mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) **1.** Firman de reînnoire a domniei sau de confirmare a domnilor, dat de sultan. **2.** Sumă de bani plătită Porţii Otomane de către domni, începând din sec. 17, pentru a obţine reînnoirea domniei; se plătea la trei ani (m. mare) şi la un an (m. mic).

MUCAVA (< tc.) s. f. Produs industrial de papetărie, realizat din diferite semifabricate fibroase, ca paste mecanice de lemn, paste de paie sau de stuf, maculatură, paste de cârpe etc., şi folosit la lucrările de legătorie, pentru confecţionarea cutiilor şi ambalajelor etc.

MUCED, -Ă (lat. *mucidus*) adj. Care este acoperit, pătruns de mucegai; mucegăit.

Ludovic Mrazec

Hosni Mohammed Mubarak

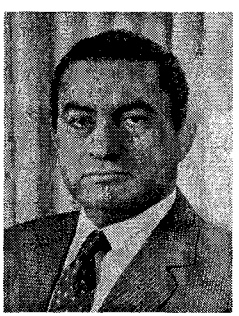

MUCEGAI (< *muced*) s. n. Nume dat ciupercilor saprofite sau parazite ale căror micelii și fructificații formează o masă filamentoasă, pâsloasă, albă, cenușie sau verde și care provoacă degradarea mediului pe care se dezvoltă. Unele specii de **m.** provoacă boli la plante (ex. *m. cenușiu* la vița de vie), iar din altele se extrag antibiotice (ex. penicilina din *Penicillium*).

MUCEGĂI (< *mucegai*) vb. IV intranz. și refl. A (se) acoperi de mucegai; a mucezi.

MUCENIC, -Ă (< sl., scr., rus.) s. m. și f. **1.** Martir creștin din primele secole după Hristos; *fig.* persoană care suferă pentru o idee, o convingere etc. **2.** (La m. pl.) Sărbătoare creștină pentru pomenirea celor 40 de martiri din Sevastia (9 martie). ✦ Covrigei de forma numărului 8, înșiropați și unși cu miere, presărați cu nucă, preparați cu ocazia acestei sărbători; în unele zone, acești covrigei se fierb.

MUCENICIE (< *mucenic*) s. f. Suferință extremă, martiriu, chin.

MUCENIȚĂ (< *mucenic*) s. f. Mucenică.

MUCEZEALĂ (< *mucezi*) s. f. Faptul de a (se) mucezi; mucezire; *concr.* mucegai.

MUCEZI (< *muced*) vb. IV intranz. și refl. A prinde mucegai, a (se) mucegăi. ✦ Fig. (Despre persoane) A duce o viață inactivă, monotonă.

MUCHIE (lat. *mutila*) s. f. **1.** Linie după care se întretaie două fețe ale unui corp geometric. **2.** Margine, dungă a unui lucru. ✧ Expr. *Bani bătuți pe muchie* = bani numerar. **3.** (La unele unelte) Partea opusă tăișului. ✧ Expr. (*A fi* sau *a sta*) *pe muchie de cuțit* = (a fi) într-o situație primejdioasă, critică. **4.** Creastă, coamă, culme.

MUCILAGINOS, -OASĂ (< fr., lat., it.) adj. Asemănător mucilagiului; vâscos.

MUCILAGIU (< fr., lat.) s. n. **1.** Substanță cleioasă extrasă din semințele de in, de cereale ș.a., asemănătoare cu gumele vegetale. În medicină, **m.** este utilizat ca regulator al tranzitului intestinal. **2.** Material cleios, rezultat din măcinarea și din hidratarea înaintată a pastelor fibroase celulozice sau din degradarea pastelor fibroase, în industria hârtiei, datorită acțiunii unor ciuperci și a unor bacterii dezvoltate mai ales pe pereții conductelor și ai rezervoarelor de pastă.

MUCINĂ (< fr. {i}) s. f. Mucopolizaharid, component principal al mucusului, prezent în mucoasa gastrică și folosit ca substanță protectoare locală în tratamentul ulcerului peptic.

MUCIUS SCAEVOLA, Caius, plebeu roman. Potrivit legendei, a încercat, în timpul asedierii Romei de către etrusci (508 î.Hr.), să-l ucidă pe regele acestora, Porsenna; neizbutind, și-a ars pe rug mâna dreaptă pentru a-i dovedi inamicului că nici o durere nu-i poate înfrânge dragostea de patrie. Actul său de bravură l-ar fi convins pe regele etrusc să încheie pace.

MUCOAȘĂ (< fr., lat.) s. f. Strat de țesut caracteristic (0,5–4 mm) care căptușește organele cavitare și canalele ce se deschid la exterior sau în altă cavitate. Este constituită dintr-un epiteliu uni- sau pluristratificat, bogat în glande sau celule glandulare, care secretă mucus și protejează suprafața interioară a organelor contra uscării (ex. **m.** căilor respiratorii, **m.** aparatului digestiv etc.); pieliță **(2)**.

MUCOCEL (< fr.) s. n. Formațiune cu aspect de pungă chistică ce ia naștere datorită acumulării de mucus într-o cavitate cu orificiul obstruat (ex. **m.** lacrimal, al sinusurilor feței, apendicular etc.). ✧ *M. bronșic* = afecțiune congenitală caracterizată prin prezența unei dilatații pline cu mucozități la nivelul bronhiilor.

MUCOPOLIZAHARIDE (< fr.) s. f. pl. Compuși chimici care conțin polizaharide și hexozamină, prezenți în organism în stare liberă și sub formă de glucoproteine (mai ales constituente ale substanței fundamentale din țesutul conjunctiv).

MUCOPROTEIDE (< fr.) s. f. pl. Proteine conjugate care conțin în molecula lor hidrați de carbon de tipul condroitinei. V. *condroide*.

MUCOR (< fr., lat.) s. m. Gen de ciuperci din familia mucoraceelor. Specia cea mai răspândită este *Mucor mucedo*, întâlnită frecvent pe resturi de plante, dejecții etc.

MUCORACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de ciuperci saprofite care produc mucegaiuri pe substraturile pe care se dezvoltă. Unele **m.** produc micoze la om, altele produc fermentații alcoolice.

MUCOZITATE (< fr., it.; {s} lat. *mucus*) s. f. Produs de secreție, cu aspect mucilaginos, existent într-un organ cavitar sau eliminat din acesta, format, în special, din mucus, dar putând conține și alte elemente, ca sânge, puroi etc.

MUCUS (cuv. lat.) s. n. Secreție clară, vâscoasă a mucoaselor, compusă din mucină, celule epiteliale, leucocite și diferite săruri anorganice, suspendate în apă. Are un rol protector pentru mucoasele pe care le acoperă.

MUDANJIANG [mudandʒian], oraș în NE Chinei (Heilongjiang), pe râul Mudan, la 260 km SE de Harbin; 571,7 mii loc. (1995). Ind. aluminiului, constr. de mașini, a cauciucului (anvelope), de prelucr. a lemnului, textilă și alim.

MUDEJAR [mudeḫar] (cuv. sp.; {s} arab *mudayyan* „practicant") s. m. (În Castilia) Musulman care și-a păstrat religia sub dominația creștină. ✧ (Adjectival) *Artă m.* = artă musulmană, dezvoltată în Spania (Castilia, Andaluzia și Aragón), după Reconquista, adaptată și integrată artei occidentale.

MUDRA (cuv. sanscrit „pecete") subst. Gest cu semnificații simbolice, caracterizat printr-o anumită poziție a degetelor. Apare în budism, hinduism și jainism.

MUEREASCA, com. în jud. Vâlcea, situată în Subcarpații Olteniei, pe râul omonim; 2 653 loc. (2000). În satul Șuta se află mănăstirea Frăsinei (de călugări), cu două biserici: biserica veche, cu hramul Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, construită în anii 1762–1763 pe locul uneia de lemn din 1710, pictată de Teodor Zugravul și biserica mare, cu hramul Adormirea Maicii Domnului (1860–1863), iar în satul **M.** există biserica Sf. Nicolae (1782, cu fresce originare).

MUEZIN (< tc.; cuv. arab) s. m. Musulman însărcinat să anunțe din minaret ora fiecăreia dintre cele cinci rugăciuni rituale zilnice.

MUFĂ (< germ.) s. f. Manșon **(2)**.

MUFLĂ (< fr.) s. f. **1.** Asamblaj de scripeți, folosit la ridicarea de greutăți mari. **2.** Cameră a unui cuptor industrial sau de laborator, cu pereți refractari, în care se introduce materialul de încălzit pentru ca să nu vină în contact cu sursa de căldură sau cu mediul ambiant.

MUFLON (< fr., it.) s. m. Denumire *generică* a ovinelor sălbatice, cu talia de c. 70 cm, culoare brun-roșcată și coarne groase în spirală *(Ovis)*. Cele mai apropiate de oile domestice sunt: *m. european (O. musimon)* răspândit în insulele M. Mediterane și *m. asiatic*

(O. orientalis) din partea sudică a Asiei Mici. **M.** este considerat strămoşul raselor de oi cu coada scurtă din nordul Europei. În România există câteva exemplare în Parcul de vânătoare Scroviştea.

MUFTIU (< tc.; {s} arab *mufti*) s. m. (REL.) Şef al unei comunităţi musulmane, având competenţa de a da sfaturi în probleme de respectare a cultului islamic. ✧ *Marele m.* = conducătorul cultului islamic dintr-o ţară, având şi atribuţii judecătoreşti.

MUFULIRA, oraş în partea de N a Zambiei, pe cursul superior al râului Kafue, la graniţa cu R.D. Congo; 152,9 mii loc. (1990). Expl. şi prelucr. cuprului şi a zincului. Fabrică de biciclete.

MUGABE, Robert Gabriel (n. 1924), om politic din Zimbabwe. Cofondator (1963), secretar general (1963–1964) şi preşedinte (din 1977) al partidului Uniunea Naţională Africană Zimbabwe (Z.A.N.U.; din 1979, Z.A.N.U. — Frontul Patriotic). În detenţie în Rhodesia (1964–1974). Copreşedinte al Frontului Patriotic Zimbabwe (1976–1980), unul dintre liderii luptei pentru independenţă naţională. Prim-min. (din 1980). Preşedinte al ţării (din 1987).

MUGENI, com. în jud. Harghita, pe Târnava Mare; 5 994 loc. (2000). Haltă de c.f. (în satele Dobeni, Porumbenii Mari şi Porumbenii Mici). Centru de împletituri din paie şi pănuşi de porumb (pălării, poşete, papuci etc.). În satul **M.**, menţionat documentar în 1333, se află o biserică în stil gotic (sec. 14–15). Conac (sec. 19), în satul Beteşti.

MUGET (< *mugi*) s. n. **1.** Strigăt caracteristic al unor animale cornute; răget. **2.** P. analog. Zgomot puternic produs de furtună, de ape etc.

MUGI (lat. *mugire*) vb. IV intranz. **1.** (Despre unele animale cornute) A scoate sunete prelungi, caracteristice; (despre animale sălbatice) a rage, a urla. ✦ (Rar, despre persoane) A geme, a scoate strigăte de durere, de desperare. **2.** P. analog. (Despre elementele naturii) A vui, a urla. ✦ (Despre arme de foc) A bubui puternic şi prelung.

MUGILIDE (< fr.; {s} lat. *mugil* „chefal" + gr. *eidos* „aspect") s. n. pl. Familie de peşti teleosteeni marini (ex. chefalul, labanul) care au solzi şi pe cap *(Mugilidae).*

MUGUR (cuv. autohton) s. m. **1.** (BOT.) Organ al plantelor superioare, embrion al lăstarului, constituit dintr-un ax care se termină cu un vârf vegetativ şi din frunze reduse, încovoiate peste acesta. După locul unde se dezvoltă, există **m.** apicali sau terminali (în vârful tulpinii sau al lăstarilor), axilari (la subsuara frunzelor), adventivi (dezvoltaţi din nodurile şi internodurile tulpinii), radiali (pe rădăcini), iar după conţinutul lor, **m.** foliari şi florali. **2.** (ANAT.) Formaţiune primitivă din care se diferenţiază o formaţiune mai evoluată.

MUGUR, Vlad (n. 1927, Bucureşti), regizor român de teatru. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre promotorii mişcării de modernizare a teatrului românesc din anii '60–'70. Spectacole de rezonanţă europeană („Visul unei nopţi de vară", „Hamlet" de Shakespeare, „Mincinosul", „Slugă la doi stăpâni" de Goldoni, „Caligula" de A. Camus, „Aşa este (dacă vi se pare)" de L. Pirandello). Repertoriul clasic în viziuni scenice moderne, rafinamentul imagistic, performanţele actoriceşti, predilecţia pentru mască şi „teatru în teatru" sunt elemente de coeziune ale stilului ce-i poartă numele. În 1971 emigrează în străinătate, unde îşi continuă activitatea (a condus Teatrul din München, 1982–1987).

MUHAMMAD Ali (pe adevăratul nume *Cassius Clay*) (n. 1942), boxer american. Campion olimpic la categoria semigrea (Roma, 1960). Campion mondial la categoria grea—profesionism (1964–1967, 1974–1978 şi 1978–1979).

MUHAMMAD AHMAD ibn as Sayyid 'Abd Allāh (supranumit *al-Mahdi*) (1844–1885), lider religios şi naţionalist sudanez. În 1881, s-a proclamat *mahdi* şi a condus o răscoală împotriva englezilor şi turco-egiptenilor, în cursul căreia a pus bazele statului mahdist. A înfrânt pe generalii W. Hicks (1883) şi G. Gordon (1885), pătrunzând în Khartoum; a murit după câteva luni de tifos, statul mahdist supravieţuindu-i până în 1895.

MUHINA, Vera Ignatievna (1889–1953), sculptoriţă rusă. Elevă a lui A. Bourdelle. Lucrări monumentale caracterizate prin avântul retoric, plasticitatea formelor şi dinamismul atitudinilor („Pâine", „Muncitorul şi colhoznica"). Portrete („Ceaikovski", „M. Gorki").

MÜHLHAUSEN [mülhauzən], oraş în centrul Germaniei (Thüringen), la 45 km NV de Erfurt; 44 mii loc. (1996). Nod feroviar. Ind. de prelucr. a metalelor, constr. de maşini textile şi de autovehicule, textilă, de prelucr. a

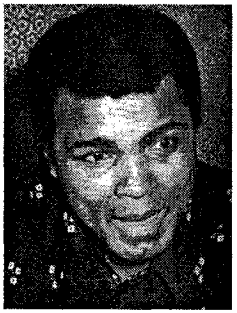

Muhammad Ali

lemnului, a pielăriei şi alim. Fabrică de ceasuri electrice. Monumente: Zidul oraşului cu turnuri şi porţi (sec. 13), Bisericile Sankt Blasius (sec. 13–14), Sankt Marien (sec. 14), Sankt Stephan (1866), în stil neogotic, Primăria (1552). Menţionat în 803 şi declarat oraş imperial liber (1308).

MUIA (< *moale*) vb. I **1.** Tranz. A introduce un corp într-un lichid; a înmuia. ✦ A întinge o bucată de pâine sau de mămăligă în sos, grăsime etc. ✦ A uda; a stropi. **2.** Tranz. şi refl. A deveni sau a face să devină mai puţin consistent, mai moale. **3.** Tranz. şi refl. A (se) potoli, a (se) linişti. ✦ A (se) înduioşa, a (se) îmblânzi. ✦ Tranz. A îndupleca. **4.** Refl. A slăbi, a-şi pierde puterile, a se moleşi. ✦ (Despre ger) A scădea în intensitate. **5.** Tranz. şi refl. (LINGV.) A (se) palataliza.

MUIANT (< *muia*) s. m. (IND. TEXT.) Produs chimic auxiliar, component al soluţiei de înmuiere a produselor textile, folosit la operaţia premergătoare vopsirii sau albirii, care înlătură cerurile şi grăsimile de pe fibre.

MUIAT, -Ă (< *muia*) adj. **1.** Introdus într-un lichid; îmbibat cu un lichid. ✦ Stropit; udat. **2.** Fără vlagă, fără energie, moleşit. **3.** (LINGV.; despre consoane) Palatalizat.

MUIERE (lat. *mulierum*) (Înv. şi pop.) **1.** Femeie. **2.** Femeie căsătorită; soţie.

MUIR, gheţar în partea de S a pen. Alaska, în M-ţii Saint Elias, extins pe 1 200 km^2 şi 30 km lungime. Explorat în 1880 de englezul John Muir.

MUIR [mjuə], **Edwin** (1887–1959), poet şi critic literar britanic. Lirică vizionară de mare rafinament („Un picior în Paradis", „Labirintul", „Marioneta", „Bietul Tom"). Critică literară, remarcabilă prin discernământ şi inteligenţă analitică („Noi modernii", „Tradiţie",

„Structura romanului", „Eseuri despre literatură și societate"). O autobiografie; memorialistică („Jurnal scoțian").

MUJAHEDÍN (în arabă „luptător în războiul sfânt") s. m. Denumire dată combatanților încadrați în unități paramilitare care luptă împotriva dușmanilor islamului. Au luptat în Afghanistan împotriva trupelor sovietice.

MUJDEI (< *must* + *de* + *ai* „usturoi") s. n. Amestec de usturoi pisat, sare și apă (sau oțet), care se servește ca adaos la unele mâncăruri.

MUJIBUR, Rahman (1920–1975), om politic bengalez. Lider al mișcării naționale în Pakistanul de Est, care a condus la formarea Bangladesh-ului. Secretar general (1962–1966) și președinte (1966–1975) al partidului Liga Awami; președinte al partidului unic, de guvernământ — Liga Populară a Țăranilor și Muncitorilor (ian.–aug. 1975). Prim-min. (1972–1975) și președinte (ian.–aug. 1975) al Republicii Populare Bangladesh. Asasinat în urma unei lovituri de stat militare.

MUJIC, -Ă (< rus.) adj., s. m. și f. Denumire dată în trecut țăranilor ruși.

MUKAŘOVSKÝ, Jan (1891–1975), lingvist și estetician ceh. Unul dintre fondatorii Cercului lingvistic de la Praga. Autor al unui „structuralism estetic", potrivit căruia opera de artă este considerată un sistem de semne („Funcția, norma și valoarea estetică ca fapte sociale", „Semnificația esteticii", „Căile poeticii și ale esteticii").

MUKDEN [mukdən], vechea denumire (engleză) a orașului Shenyang. Capitala dinastiei Quing (Manciuriană) între 1625 și 1644. Aici s-a desfășurat (19 febr.–10 mart. 1905) cea mai importantă bătălie din Războiul Ruso-Japonez (1904–1905), încheiată cu victoria japonezilor.

MUKHÁ, Al- ~ v. **Mocca.**

MUL (< fr., germ.) s. n. (PEDOL.) Humus pământos, fin, slab acid, afânat, brun-închis sau negru, format din substanțe complet humificate, organice, în amestec cu componente minerale.

MULÁ (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A efectua operația de mulare. **2.** Tranz. și refl. (Despre haine sau țesături) A contura forma corpului.

MULÁJ (< fr.) s. n. **1.** (ARTE PL.) Reproducere în ipsos sau în alt material plastic a unui obiect, mai ales a unei sculpturi, cu ajutorul unei matrițe *(m. negativ)*, în care se toarnă pasta de material plastic *(m. pozitiv)*. **2.** Model sau tipar după care se croiește un obiect de îmbrăcăminte.

MULÁRD (< fr.) s. m. (ZOOT.) Hibrid obținut din rasa de rațe leșească cu femela din rasele comună, peking etc. Se caracterizează prin calitatea superioară a cărnii.

MULÁRE (< *mula*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) mula. **2.** Operație de scoatere a unui tipar după un obiect cu ajutorul unui material plastic. **3.** Formare prin presare a unor materiale plastice, urmată apoi de întărirea acestora. **4.** Turnare în forme a metalului topit.

MULÁTRU, -Ă (< fr., sp.) s. m. și f. Descendent al unui bărbat alb și o negresă sau dintr-o femeie albă și un negru; metis.

MULDE, râu în Europa Centrală (Germania), afl. stg. al Elbei, în aval de Dessau; 124 km. Izv. din M-ții Metalici (Cehia) prin două izvoare: Zwickauer **M.** și Freiberger **M.** Trece prin Zwickau, Wurzen, Eilenburg și Dessau. Plutărit. Hidrocentrală.

MULDOON [məldu:n], **Robert David** (1921–1992), om politic neozeelandez. Președinte al Partidului Național (conservator); prim-min. (1975–1984).

MULGE (lat. *mulgere*) vb. III tranz. **1.** A extrage manual sau mecanic laptele din mamelele sau din ugerul femelelor unor animale domestice. **2.** (ZOOL.) *Mulge-capre* = lipitoare **(2).**

MULHACÉN [mulaθen], cel mai înalt vârf al masivului Sierra Nevada, în S Spaniei, alcătuit din șisturi cristaline. Alt.: 3 478 m (cea mai mare alt. din Spania). Zăpezi persistente.

MÜLHEIM AN DER RUHR [mü:lhaim an dər ru:r], oraș în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), port pe râul Ruhr; 176,5 mii loc. (1996). Institutul Max Planck pentru cercetări carbonifere. Expl. de cărbune. Ind. cocsochimică, siderurgică, constr. de utilaj minier și utilaj electrotehnic (turbine, generatoare, cabluri). Biserica Sankt Petrik (sec. 11). Menționat documentar în 1093. Declarat oraș în 1808.

MULHOUSE [mülu:z], oraș în NE Franței (Alsacia), port pe canalul Rin-Ron; 109,9 mii loc. (1990). Nod feroviar. Ind. textilă (bumbac, lână), constr. de utilaj textil, alim., chimică (îngrășăminte, coloranți), a hârtiei. Expl. de potasiu. Ruinele unui castel (sec. 13), biserica Saint-Étienne (sec. 19). Primăria (1551). Muzeul de Arte Frumoase, Muzeul Național al Automobilului, Muzeul Căilor Ferate Franceze. Menționat documentar (sec. 8), a primit statut de oraș imperial (1273). Din 1515, s-a alăturat Confederației helvetice, statut consfințit prin Pacea Westfalică (1648). S-a unit cu Franța (1798). În componența Germaniei (1871–1918 și 1940–1944).

MULINÁRE (< *mulina*, rar, „a se efectua o mulinare") s. f. Răsucire a două sau a mai multor fibre de mătase naturală pentru obținerea firelor industriale cu proprietăți fizico-mecanice și estetice îmbunătățite.

MULINÉTĂ (< fr.) s. f. (În pescuitul sportiv) Dispozitiv fixat pe vergeaua lansetei, pe a cărui bobină se înfășoară firul.

MULINÉU (MULINÉ) (< fr.) s. n. Fir de mătase, de bumbac sau de lână, constituit din mai multe fire răsucite în sens contrar răsuciturilor firelor componente individuale, folosit la cusături artistice, la broderii etc.

MULLAH (MOLLAH) (< fr.; {s} arab *mawlā* „stăpân") s. m. Titlu sacerdotal; doctor în drept religios în islamul șiit. Prerogativele **m.** sunt legate de educația religioasă și de practicile rituale (rugăciune, căsătorie, înmormântare etc.).

MÜLLER, Friedrich (zis *Maler*) (1749–1825), pictor și scriitor german. A debutat ca pictor de Curte. Inițial adept al curentului Sturm und Drang, se orientează apoi spre stilul realist. Poeme pastorale și cu teme mitologice („Tunsul oilor", Dezghiocatul nucilor"), drame dominate de caractere pasionale („Faust", „Golo și Genoveva", „Niobe").

MÜLLER, Friedrich Max (pe numele adevărat *Friedrich Maximilian M.*) (1823–1900), lingvist și orientalist britanic de origine germană. Prof. univ. la Oxford. Specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene și în lingvistica generală („Lecții despre

Friedrich Max Müller

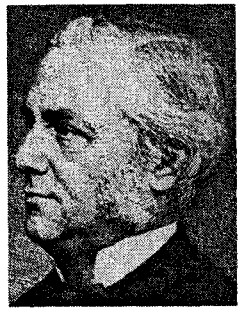

știința limbii", ediția critică a „Rig-Vedei-Samhită"). Studii de religie comparată („Introducere în știința comparată a religiilor") și de mitologie („Tratat de mitologie comparată", „Cele șase sisteme ale filozofiei indiene"). M. de onoare al Acad. Române (1875).

MÜLLER, Fritz (1821–1897), zoolog german. Adept al teoriei lui Darwin, a argumentat legea biogenetică fundamentală a ontogenezei, care îi poartă numele (1866). Lucrări de embriologie și ecologie a animalelor nevertebrate („Despre Darwin").

MÜLLER, Georg Elias (1850–1934), psiholog german. Prof. univ. la Göttingen. Unul dintre întemeietorii psihologiei experimentale. Adept al paralelismului psihofizic. Cercetări în domeniul percepțiilor vizuale, atenției, reprezentărilor memoriei („Contribuții la analiza activității de memorare a procesului de reprezentare", „Puncte de vedere și fapte în metodica psihofizică").

MULLER [mąlər], **Hermann Joseph** (1890–1967), genetician american. Prof. univ. la Edinburgh (Texas) și Indianapolis. Unul dintre fondatorii radiobiologiei. Colaborator al lui T.H. Morgan. Studii asupra linkage-ului, crossing-over-lui și a genelor letale. A descoperit proprietatea radiațiilor ionizate de a produce mutații (1927). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1946).

MÜLLER, Herta (n. 1953, sat Nițchidorf, jud. Timiș), scriitoare germană originară din România. Proză prezentând viața enclavelor de limbă germană din România, având ca teme dictatura, decăderea individului, sistemul supravegheat („Depresiuni", „Tango apăsător"). Volumele publicate în Germania („Mare fazan e omul pe lume", „Diavolul stă în oglindă", „Într-un coc trăiește o doamnă") reiau aceleași teme.

MÜLLER, Johannes Peter (1801–1858), fiziolog german. Prof. univ. la Bonn și Berlin. Cercetări de fiziologie a sistemului nervos („Manual de fiziologie a omului"). A formulat teoria energiei specifice a organelor de simț, care a constituit punctul de plecare al „idealismului fiziologic".

MÜLLER, Karl Alexander (n. 1927), fizician elvețian. Împreună cu J.G. Bednorz, a sintetizat noi compuși chimici (oxizi de cupru și lantan) care prezentau proprietăți supraconductoare la temperaturi înalte. Premiul Nobel pentru fizică (1987), cu J.G. Bednorz.

MÜLLER, Karl Otfried (1797–1840), filolog și arheolog german. A studiat civilizațiile etruscă și greacă („Etruscii", „Istoria literaturii grecești antice").

MÜLLER, Paul Hermann (1899–1965), biochimist elvețian. Studii asupra coloranților sintetici; a preparat insecticidul cunoscut sub numele de DDT și diverse alte insecticide. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1948).

MÜLLER-FREIENFELS [mülər-frajənfels], **Richard** (1882–1949), psiholog german. Unul dintre întemeietorii psihologiei artei („Psihologia artei"). Preocupat de probleme ale creației și receptării, a relevat tipologii, moduri de a produce și de a trăi arta, acordând o atenție specială analizei sentimentului estetic („Filozofia individualității", „Psihologia muzicii").

MÜLLER-GUTTENBRUNN [mülər gutənbrun] (pseud. *Ignotus*), **Adam** (1852–1923), scriitor austriac originar din România. Director la mai multe teatre vieneze („Raimund", „Kaiser Jubiliarum"). S-a ridicat împotriva maghiarizării și a militat pentru înfrățirea minorității germane cu poporul român. Autorul unei trilogii biografice despre Lenau. Romane („Doamna în alb", „Clopotele patriei", „Amurgul idolilor"). Lucrarea autobiografică „Romanul vieții mele".

MULLIGAN [mąligən], **Gerald Joseph** (zis *Gerry*) (1927–1996), saxofonist american. Reprezentant de seamă al jaz-ului modern. A cântat în orchestra lui Miles Davis, iar în 1952, a fondat, la San Francisco, propriul cvartet, fără pian. Stilul său de interpretare se distinge printr-o deosebită cantabilitate și prin finețea intrărilor contrapunctice.

MULLIKEN [mąlikən], **Robert Sanderson** (1896–1986), fizician și chimist american. Prof. univ. la Chicago. Lucrări în domeniul chimiei cuantice. A dezvoltat teoria orbitalilor atomici și moleculari, a explicat fenomenul de hiperconjugare. Premiul Nobel pentru chimie (1966).

MULLIS [mąlis], **Kary B.** (n. 1944), biochimist american. A descoperit și pus la punct, între 1983 și 1985, o tehnică de amplificare a ADN-ului, numită *reacția de polimerizare în lanț*, care permite reproducerea în cantități mari a unui fragment de ADN, pornind inițial chiar de la cantități infime; în prezent este o tehnică fundamentală în studiile de genetică sau în aplicațiile medicale și industriale ale acesteia. Premiul Nobel pentru chimie (1993).

MULRONEY [mąlrəuni], **(Martin) Brian** (n. 1939), jurist și om politic canadian. Șef al Partidului Progresist Conservator (1983–1993). Prim-min. (1984–1993).

MULS (< *mulge*) s. n. Acțiunea de a mulge. ✧ *Aparat de m.* = aparat destinat mulgerii mecanice; se compune dintr-o instalație de vid, un pulsator și conducte flexibile legate cu cupele de mulgere.

MULSOARE (< *mulge*) s. f. Muls.

MULT (lat. *multus*) adj., adv. **I.** Adj. **1.** (Determină subst. la pl.) În număr mare, numeros, divers. ✦ (Substantivat, n.) Lucruri, fapte numeroase și felurite. ✧ Expr. *Multe toate* sau *multe (și) de toate* = lucruri de tot felul, probleme diverse. *A nu (prea) ști multe* = a se supăra ușor. **2.** (Determină nume de materii, subst. la sg., abstracte sau subst. cu sens colectiv) În cantitate mare, de mari proporții; cu forță, cu intensitate mare; de lungă durată. **II.** Adv. În cantitate considerabilă, cu valoare mare; în mod deosebit, în mare măsură; (într-un) timp îndelungat;

Karl Alexander Müller

Gerry Mulligan

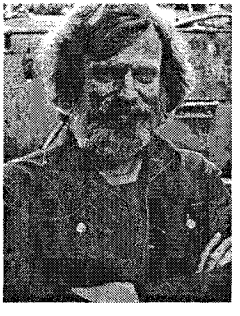

pe o distanță lungă; de repetate ori. ✧ Loc. *De mult* = de o bucată de vreme. *Cel mult* = maximum; în cel mai bun caz. *De mult ce* = din cauza (duratei îndelungate, a cantității, a intensității). ✧ Expr. *E mult de când...* (sau *de-atunci*) = a trecut vreme îndelungată de când... (sau de-atunci). *Cu atât* (sau *atâta*) *mai mult* = într-o măsură și mai mare. *(Și) nimic mai mult* = numai atât, nimic în plus. (Fam.) *Asta-i prea mult!* = asta întrece măsura! *Mult și bine* = vreme îndelungată. *Mult-puțin* = în oarecare măsură, cam... ✦ În legătură cu numerale cardinale, exprimă o durată sau o cantitate (mare), dincolo de care nu se poate trece; *scriu o pagină, cel mult două.* ✦ (La comparativ, al doilea termen al comparației fiind neexprimat) În (mai) mare măsură, în plus, în special. *Ce pot spune mai mult?* ✧ (Înaintea unei construcții comparative căreia îi intensifică sensul) *Mult mai bun.*

MULTĂN, oraș în E Pakistanului, pe stg. râului Trinab, la 322 km SV de Lahore; 730,1 mii loc. (1981). Nod de comunicații. Aeroport. Metalurgie. Rafinărie de petrol. Ind. bumbacului, a pielăriei și încălțămintei, a sticlăriei, chimică (îngrășăminte) și alim. Ceramică. Vechi centru comercial și nod al drumurilor care legau India de Persia. Artizanat. Numeroase mausolee și moschei (Shāh Rukn-e 'Alam, Pahlādpuri, 1735; Walī Muhammad, 1758. Cucerit de arabi (713), iar între 1527 și 1752 a intrat în componența Imperiului Marilor Moguli. Oraș din 1867. Muzeu.

MULTATULI (pe numele adevărat *Edward Douwes Dekker*) (1820–1887), scriitor olandez. Cel mai reprezentativ prozator olandez al sec. 19, s-a impus prin stilul natural, oralitatea și vioiciunea expunerii, dinamismul și forța evocării. Romanul cu caracter autobiografic, satiric și pamfletar „Max Havellar"; literatură cu substrat paremiologic („Idei"). Proză epistolară („Scrisori de dragoste").

MULTI- (< fr.; {s} lat. *multum* „mult") Element de compunere care exprimă ideea de pluralitate, servind la formarea unor substantive și a unor adjective.

MULTICOLOR, -Ă (< fr., lat.) adj. Colorat în culori variate; policrom.

MULTILATERAL, -Ă (< fr.) adj. Care cuprinde mai multe aspecte ale realității, care este orientat în mai multe sensuri sau se desfășoară pe mai multe planuri.

MULTIMEDIA (< lat.) s. n. Ansamblu de tehnici (texte, imagini fixe sau animate, sunete, grafică) care permit recepționarea, depozitarea, prezentarea și prelucrarea informațiilor simultan și interactiv.

MULTIMETRU (< fr.; {s} *multi-* + gr. *mettron* „măsură") s. n. (ELT.) Aparat electric pentru măsurarea tensiunilor, curenților și uneori a rezistențelor electrice.

MULTIMILENAR, -Ă (< *multi-* + *milenar*) adj. Care durează de multe milenii; *p. ext.* foarte vechi.

MULTINAȚIONAL, -Ă (< *multi* + *național*) adj. (Despre state) În care trăiesc mai multe națiuni. ✧ (EC.) *Firmă m.* = firmă care își desfășoară activitatea în mai multe țări, prin filiale de producție și/sau de comercializare, pentru a beneficia de avantaje economice rezultate din asigurarea cu resurse de materii prime, utilizarea forței de muncă locale, evitarea unor bariere protecționiste.

MULTIPAR, -Ă (< fr.; {s} *multi-* + lat. *pario* „a naște") adj., s. f. **1.** Adj. (Despre animale) Care face mai mulți pui o dată. **2.** S. f. Femeie care a avut mai multe nașteri, mai mulți copii.

MULTIPLET (< fr. {i}) s. m. (FIZ.) Grup de linii spectrale cu frecvențe foarte apropiate.

MULTIPLEX (cuv. lat. „multiplu") adj. *Sistem ~* = procedeu folosit în telecomunicații pentru transmiterea simultană a mai multor mesaje pe același circuit al unei linii electrice sau prin intermediul aceleiași unde electromagnetice.

MULTIPLICA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A înmulți. **2.** A reproduce ceva în mai multe exemplare.

MULTIPLICARE (< *multiplica*) s. f. **1.** Acțiunea de a multiplica; înmulțire. **2.** Reproducerea unui original în mai multe copii pe cale mecanică, grafică sau fotografică.

MULTIPLICATIV, -Ă (< fr.) adj. Care multiplică. ✧ (LINGV.) *Numeral m.* = numeral care indică în ce proporție crește o cantitate.

MULTIPLICATOR (< fr., lat.) s. m., s. n. **1.** S. m. (MAT.) Factor al unui produs; număr sau expresie cu care se înmulțește o altă expresie matematică. **2.** S. n. *M. electronic* = tub electronic cu vid care folosește fenomenul de emisie secundară. Astfel, electronii emiși de catod lovesc succesiv mai mulți electrozi, care emit la rândul lor electroni, obținându-se creșterea accentuată a numărului de electroni în mișcare echivalentă cu un factor de mare amplificare. *M. fotoelectric* = amplificator de fotocurenți slabi, al cărui principiu de funcționare se bazează pe emisia electronică secundară; este folosit la tuburile analizatoare de imagine, la aparatele facsimile etc. *M. de frecvență* = dispozitiv radioelectronic care mărește de un număr întreg de ori frecvența oscilațiilor electrice periodice aplicate la intrare; folosit pentru mărirea frecvenței oscilațiilor stabile la aparatele de radioemisie, radiolocație etc. **3.** S. n. Dispozitiv pentru mărirea turației arborelui prizei de forță al unei mașini. ✦ Dispozitiv pentru mărirea presiunii unui lichid (de ex. la pompe). **4.** S. n. Aparat cu ajutorul căruia se obțin mai multe exemplare ale unui document.

MULTIPLICITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a fi în număr mare; mulțime; pluralitate, diversitate. **2.** (MAT.) Faptul că o soluție a unei ecuații este multiplă. ✧ *Ordin de m.* = număr natural care arată de câte ori o soluție satisface o anumită ecuație.

MULTIPLU, -Ă (< fr., lat.) adj., s. m. **1.** Adj. Care este compus din mai multe unități; numeros; care este de mai multe feluri; felurit. **2.** Adj. (Despre soluții ale ecuațiilor de gradul doi sau mai mare) Care se repetă. **3.** S. m. (MAT.) *M. al unui număr sau polinom* = număr sau polinom divizibil prin numărul sau polinomul dat.

MULTIPOL (< *multi-* + *pol*) s. m. (ELT.) **1.** Sistem de perechi de sarcini electrice, una pozitivă și una negativă, egale ca mărime: *dipol* (o pereche de sarcini), *cvadripol* (două perechi de sarcini) etc. **2.** Rețea electrică cu mai multe borne de acces.

MULTIPOLAR, -Ă (< fr.) adj. (Despre mașini electrice) Care are mai multe perechi de poli magnetici sau mai multe borne electrice de acces.

MULTISECULAR, -Ă (< fr.) adj. (Livr.) Care durează sau care există de mai multe secole.

MULTITUDINE (< fr., lat.) s. f. (Livr.) Număr mare, mulțime (de lucruri).

MULTIVIBRATOR (< fr.) s. n. (TELEC.) Circuit electronic generator de oscilații de relaxare, format din rezistoare, condensatoare și elemente neliniare de circuit; folosit ca divizor de frecvență, generator de impulsuri etc.

MULȚIME (< *mult*) s. f. **1.** Faptul de a fi numeros, mult; număr mare, can-

titate mare, noian **(1). 2.** Grup numeros de persoane. ✦ Colectivitate, masă. **3.** (MAT.) Noțiune primară a matematicii denumind un ansamblu de obiecte (numite *elemente*), dat fie prin indicarea tuturor elementelor, fie prin formularea unei proprietăți caracteristice lor și numai lor (ex. **m.** numerelor naturale, **m.** triunghiurilor etc.).

MULȚUMI (< [*la*] *mulți ani!*) vb. IV **1.** Intranz. (La prez. ind. pers. 1 sg. sau 1 pl. cu valoare de interj.) A exprima (cuiva) recunoștința (pentru un dar, un serviciu etc.). **2.** Tranz. A răsplăti, a recompensa pe cineva. **3.** Tranz. A fi pe placul cuiva, a satisface pe cineva. **4.** Refl. A fi satisfăcut, a nu dori mai mult.

MULȚUMIRE (< *mulțumi*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) mulțumi; *p. ext.* cuvânt, gest etc. prin care se mulțumește **(1)** cuiva pentru ceva; mulțumită **(1). 2.** Stare a celui mulțumit; satisfacție, plăcere.

MULȚUMIT, -Ă (< *mulțumi*) adj. Satisfăcut (cu ceva sau de ceva).

MULȚUMITĂ (< *mulțumi*) s. f., prep. **1.** S. f. Mulțumire **(1)**. ✦ Răsplată, recompensă. **2.** Prep. Cu ajutorul..., datorită..., grație.

MULȚUMITOR, -OARE (< *mulțumi*) adj. Care corespunde așteptărilor, cerințelor, care dă satisfacție, produce mulțumire; satisfăcător.

MULURĂ (< fr.) s. f. Profil arhitectonic în relief cu funcție ornamentală. În arhitectura clasică tipurile obișnuite de m. erau: baghetele, platbandele, tocurile, listelurile etc.

MUMA-PĂDURII, personaj din basmele populare românești. Simbol al forțelor negative ale naturii, este dușmana eroilor pozitivi. Trăiește singuratică în inima pădurii, are o înfățișare grotescă, este plină de răutate și mărginită. Totdeauna este învinsă de forțele binelui.

MUMBAȘIR (< tc.) s. m. (La sfârșitul Evului Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Slujbaș însărcinat cu încasări și execuții fiscale.

MUMFORD [mąmfərd], **David Bryant** (n. 1937), matematician american. Lucrări de geometrie algebrică („Teoria invariantei geometrice", „Geometria algebrică"). Medalia Fields (1974).

MUMFORD [mąmfərd], **Lewis** (1895–1990), sociolog, arhitect și urbanist american. Cercetând rolul tehnicii, a raportat starea tehnologiei la tipul de organizare socială („Tehnică și civilizație"), căreia i-a atribuit un caracter ciclic („Transformarea omului", „Mitul mașinii"). Lucrări de urbanistică („Orașul de-a lungul istoriei").

MUMIE (< ngr., it., germ.) s. f. Cadavru conservat prin îmbălsămare (mai ales de către vechii egipteni). ✦ Fig. (Deprec.) Om foarte slab sau lipsit de vlagă.

MUMIFIA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) mumifica.

MUMIFICA (< it., fr.) vb. I **1.** Tranz. A transforma în mumie, a îmbălsăma. **2.** Refl. (Despre fructe) A suferi procesul de mumifiere **(2)**.

MUMIFIERE (< *mumifia*) s. f. **1.** Faptul da a (se) mumifica **(1). 2.** (FITOPAT.) Proces de uscare, de zbârcire și de întărire a fructelor atacate de unele ciuperci din genul *Monilinia*. V. *monilioză*.

MUMULEANU, Barbu Paris (1794–1837, n. Slatina), poet român. Lirică neoanacreontică, erotică și elegiacă („Rost de poezie, adică stihuri"); versuri satirice la adresa unor vicii ca parvenitismul, lingușirea, zgârcenia, pedanteria, înfumurarea („Caracteruri") sau de inspirație preromantică („Poezii").

MUNCĂ (< sl.) s. f. **1.** Desfășurare a unei activități fizice sau intelectuale îndreptată spre un anumit scop; activitate în procesul căreia omul modifică și adaptează lucrurile din natură pentru satisfacerea trebuințelor sale. **2.** Lucru, treabă. ✦ Efort, osteneală, strădanie. ✦ (La pl.) Lucru la câmp, lucrul câmpului. ✦ Ocupație, îndeletnicire. **3.** Bun (material) realizat prin eforturile, prin strădania cuiva; agoniseală. **4.** (Înv. și pop.; la pl.) Tortură, caznă; *p. ext.* chin, suferință.

MUNCEL (lat. *monticellus*) s. n. Munte mic, sub limita de altitudine a munților, cu structură cutată, alcătuit din roci dure.

MÜNCH [münʃ], **Charles** (1891–1968), dirijor francez. Prof. univ. la Strasbourg și Leipzig. A dirijat Societatea de Concerte a Conservatorului din Paris (1936–1964), Orchestra Simfonică din Boston (1949–1964) și Orchestra din Paris (1967). Manieră originală și inimitabilă de a dirija: magnetism asupra orchestrei, rafinament, simț deosebit al arhitecturii sonore (Berlioz, Ravel, Honegger). Memorialistică („Sunt dirijor").

MUNCH [muŋk], **Edvard** (1863–1944), pictor și gravor norvegian. Influențat de impresioniști (Van Gogh, Gauguin, Toulouse-Loutrec). Tematica lucrărilor sale este dominată de sentimentul morții, al durerii și al dificultăților traiului zilnic. Arta lui, în care se îmbină ecouri ale simbolismului literar norvegian și german cu elemente ale graficii Jugendstil-ului, a constituit unul dintre izvoarele expresionismului european („Tipătul", „Anxietate", „Vampirul", „Fete pe pod").

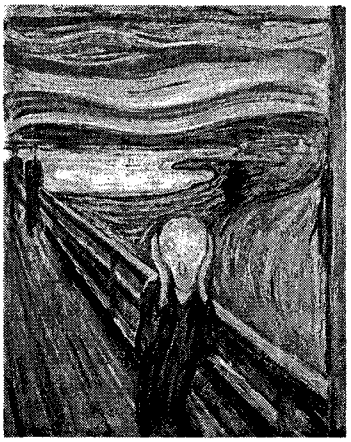

Edvard Munch: „Țipătul"

MÜNCHEN [münhən], oraș în SE Germaniei, centru ad-tiv al landului Bavaria, pe râul Isar; 1,2 mil. loc. (1997). Important nod de comunicații. Aeroport. Ind. constr. de avioane, de automobile (uzinele firmei „B.M.W."), de aparataj electrotehnic (uzinele firmei „Siemens & Halske A.G."), optică (fabrica firmei „A.G.F.A."), textilă, chimico-farmaceutică, a hârtiei, pielăriei și încălțămintei, mobilei, alim. (bere). Tipografii. Centru comercial și financiar important. Metrou. Universitate (1826). Institut politehnic (1868). Institutele „Max Planck" (de sociologie) și „Goethe" (pentru cultură), orchestră simfonică, studiouri cinematografice. Teatrul Național, unul dintre cele mai importante din Germania. Muzee: Vechea Pinacotecă (1843–1853), Noua Pinacotecă, Gliptoteca (1826–1836), Noua Galerie de stat. Locul de desfășurare a Jocurilor Olimpice de vară din 1972. Monumente: Domul/Frauenkirche (1468–1488), 109 m lungime, construit în stil gotic, după planurile arhitectului Jörg Ganghofer, distrus aproape în întregime în timpul celui de-al doilea război mondial și reconstruit ulterior; bisericile Sankt Peter (1294–1368, cu modificări baroce din anii 1630–1631 și 1753–1756), Sankt Michael (1572–

Primăria veche

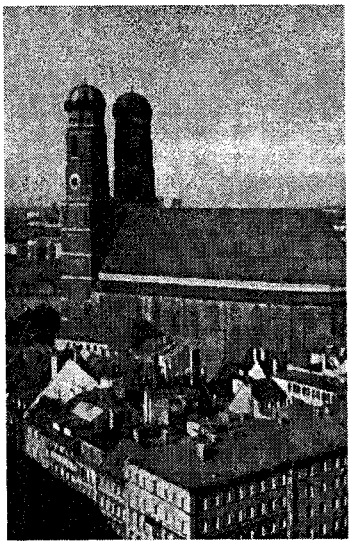

Domul/Frauenkirche

München

Palatul de Justiție

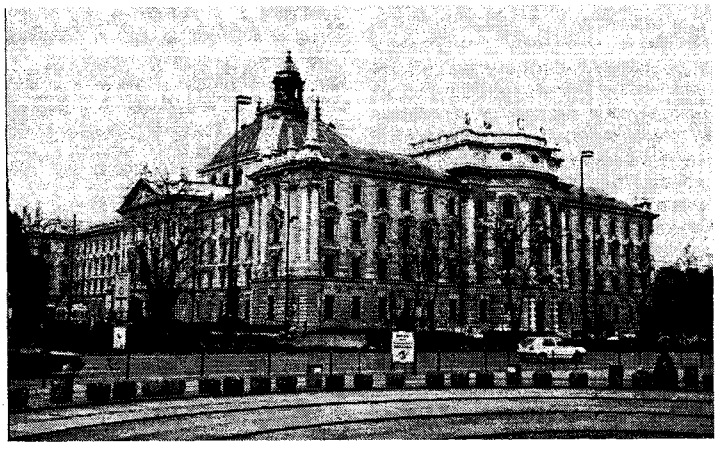

1592), Sankt Kajetan (1663–1675), Sankt Johann Nepomuk (1733–1746); Antiquarium (1569–1571); Residenztheater (1751–1753), în stil rococo; Primăria veche (1470), Primăria nouă (1867–1908). Întemeiat la c. 1158 de Henric Leul, a fost în Evul Mediu un important centru meșteșugăresc. Din 1255 reședință a ducilor de Wittelsbach și apoi a regilor Bavariei (1806). A fost sediul guvernului Republicii Sovietice din Bavaria (13 apr.–1 mai 1919). La **M.**, în 1923, naziști conduși de Hitler și Ludendorff au încercat, printr-un puci nereușit („puciul de berărie"), să pună mâna pe putere. Bombardat de aviația aliată în al doilea război mondial — **Acordul de la M.**, hotărâre impusă Cehoslovaciei de către Conferința de la **M.** (29–30 sept. 1938) la care au participat: A. Hitler, E. Daladier, B. Mussolini și N. Chamberlain. Dictatul prevedea dezmembrarea Cehoslovaciei; regiunea sudetă era cedată Germaniei. Politica de „conciliere" a democrațiilor apusene față de Germania la **M.** l-a încurajat pe Hitler în tendințele lui expansioniste.

MÜNCHHAUSEN [mün̦hauzən], **Karl Friederich Hieronymus, baron von Freiherr** (1720–1797), ofițer german. Devenit personaj literar, simbol al lăudăroșeniei și mistificării, prin povestirile sale de aventuri publicate, inițial, în engleză de R.E. Raspe și apoi reluate și amplificate în germană de G.A. Bürger și K.L. Immermann sub titlul „Minciunile baronului Münchhausen".

MUNCI (< sl.) vb. IV **1.** Intranz. A depune un efort fizic sau intelectual într-un anumit scop, a face o muncă **(1)**; a avea o ocupație; a lucra. ✦ Tranz. A lucra pământul, câmpul. **2.** Tranz. și refl. A (se) supune la torturi; a (se) chinui, a (se) tortura. ✦ Refl. A se căzni, a se strădui, a se osteni. ✧ Expr. *A se munci cu gândul* = a fi preocupat intens de un gând, a se frământa.

MUNCIT, -Ă (< *munci*) adj. **1.** Ostenit, chinuit, trudit. **2.** (Despre terenuri) Cultivat, lucrat. **3.** Câștigat, agonisit cu osteneală, cu muncă.

MUNCITOR, -OARE (< *munci*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care muncește; *p. ext.* harnic, activ. **2.** S. m. și f. Persoană (angajat, salariat) care lucrează nemijlocit pentru obținerea unor bunuri sau în activitatea de întreținere și reparare a acestora.

MUNCITORESC, -EASCĂ (< *muncitor*) adj. Care aparține muncitorilor **(2)**, referitor la muncitori.

MÜNEĞĞIMBAȘÎ, Ahmed Dede (1631–1702), istoric turc. Astrolog (c. 1667–1687) la Curtea sultanului Mehmed IV. Autor al unei istorii universale („Totalitatea statelor") scrisă în arabă și tradusă în limba turcă, care cuprinde prețioase date despre istoria romanilor.

MUNI [mju:ni], **Paul** (pe numele adevărat *Friederich Meyer Weisenfreund*) (1895–1967), actor de film american de origine germană. S-a distins mai ales în filme biografice, printr-un stil în care a predominat gestica și mimica („Scarface", „Povestea lui Louis Pasteur", „Juárez", „Povestea unei vieți"). Premiul Oscar: 1937 („Viața lui Émile Zola").

MUNICIPAL, -Ă (< fr.) adj. Privitor la municipiu; care aparține municipiului.

MUNICIPALITATE (< fr.) s. f. Totalitatea organelor care administrează un municipiu.

MUNICIPIU (< it., lat.) s. n. **1.** (În Roma antică) Oraș supus autorității centrale, având organizare administrativă autonomă. **2.** Oraș cu un mare

număr de locuitori și cu un rol însemnat în viața economică, politică, socială și cultural-științifică a unei țări.

MUNIȚIE (< fr., lat., germ.) s. f. Denumire generică dată cartușelor pentru armamentul de infanterie, proiectilelor de artilerie, bombelor de avion, grenadelor de tot felul etc.

MUNK [muŋk], **Andrzej** (1921–1961), cineast polonez. Unul dintre regizorii reprezentativi ai Poloniei postbelice. Filmele sale, bazate pe o viziune ironică și sceptică asupra realității și pe o concepție antieroică a istoriei, critică stalinismul și războiul („Duminică dimineața", „Jertfa supremă", „Eroica", „Pasagera").

MUNK [muŋg], **Kaj** (pseud. lui *K. Harald Leininger Peterson*) (1898–1944), scriitor danez. Martir al Rezistenței antifasciste. Drame de idei exprimând conflictul dintre rațiune și credință sau atitudinea ostilă față de dictatură („Idealistul", „Cuvântul", „Iubire", „Alexii", „Înainte de Cannae"). Versuri împotriva ocupației naziste („Jurați, băieți!", „Departe de noi acest destin"). Memorialistică („Primăvara vine atât de încet").

MUNKÁCSY [muŋka:tʃ] **Mihály** (pe numele adevărat *Michael Leo Lieb*) (1844–1900), pictor ungur. Stabilit la Paris (1872). Tablouri realiste cu temă istorică, scene de gen, portrete („Liszt"), peisaje („Furtună în stepă") și compoziții („Ultima zi a unui condamnat la moarte", „Femeia cu vreascuri", „Christ în fața lui Pilat"). Reprezentat cu portrete și scene de gen în muzeele de artă din România.

MUNRO [mənrəu], **Thomas** (1897–1974), estetician american. Analizează fenomenul artistic în lumina filozofiei și sociologiei culturii, într-o perspectivă umanistă („Educația estetică; filozofia și psihologia ei", „Evoluția în arte și unele teorii despre teoria culturii").

MÜNSTER, oraș în NV Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), port pe canalul Dortmund-Ems; 265,7 mii loc. (1997). Important nod de comunicații. Aeroport. Constr. de mașini agricole și textile, de aparataj electrotehnic; metalurgia neferoaselor. Ind. de prelucr. a lemnului, mat. de constr., a hârtiei, pielăriei, textilă și alim. Fabrică de instrumente muzicale. Tipografii. Universitate (1780). Monumente: Domul (1225–1263), în stil gotic primitiv, distrus în mare parte în timpul celui de-al doilea război mondial, refăcut în anii 1946–1956; bisericile Sankt Ludgeri (1180, cu unele modificări din 1383 și sec. 15), Liebfrau/Maica Domnului (1340–1346), Sankt Lamberti (1375–1450), Sankt-Clemens (1745–1753), Primăria în stil gotic (1767–1787); palat episcopal (sec. 18). Muzee. Veche reședință episcopală (din 804), aici a fost constituită (febr. 1534–iul. 1535) o comună anabaptistă condusă de Jan van Leyden.

MÜNSTERBERG [mʊnstərbərg], **Hugo** (1863–1916), psiholog și filozof american de origine germană. Prof. univ. la Leipzig, Freiburg și Harvard. A încercat construirea unui sistem filozofic având la bază conceptul de voință individuală, manifestată în „valori" apriorice („Știință și idealism"). Unul dintre fondatorii psihologiei aplicate („Psihologia și viața economică", „Caracteristicile psihotehnicii").

MUNTE (lat. *montem*) s. m. **1.** Formă pozitivă și complexă de relief, cu înălțime care depășește 800 m. După origine pot fi: *m. de cutare și înălțare* (sau de *geosinclinal*), formați prin cutarea și înălțarea unor geosinclinale; *m. de eroziune,* care au luat naștere în urma acțiunii agenților geografici modelatori externi (ploi, vânturi, zăpezi, îngheț-dezgheț etc.) asupra unei regiuni de podiș înalt sau asupra unei zone afectate de mișcări de ridicare; *m. vulcanici,* rezultați în urma acumulării la suprafața scoarței a materialelor provenite din erupții vulcanice (masive izolate sau lanțuri de conuri); *m. vechi,* constituiți din roci cristaline vechi, reprezentând fragmente sau blocuri de platforme reînălțate până la c. 800–2 000 m alt., având aspect de *horst* sau *munți bloc; m. reziduali,* de fapt resturi ale unor munți vechi, neerodați, cu aspect de *inselberg* sau munți insulari; *m. tectonici,* cuprind toate categoriile de munți, cu excepția celor vulcanici și insulari. Din asocierea mai multor masive muntoase rezultă grupe, ramuri, lanțuri muntoase etc. ✧ *M.-bloc* = munți formați într-o regiune cu structură tabulară, ridicată de mișcări pe verticală, de-a lungul unor linii de falie. ✧ *M. submarin* = ridicare a fundului oceanelor și mărilor, izolată sau în lanțuri, cu înălțimi ce rar depășesc 1 000 m. **2.** Fig. Grămadă, morman (de ceva).

MUNTEAN, -Ă (< *munte*) s. m. și rar, f. **1.** Persoană din Muntenia sau originară de acolo. ✦ (Adjectival) Muntenesc. **2.** Persoană care locuiește la munte. ✦ (Adjectival) De la munte.

MUNTEAN, Drăgan (n. 1955, sat Poienița Voinii, jud. Hunedoara), cântăreț român de muzică populară. Repertoriu și stil tradițional, reprezentativ pentru Ținutul Pădurenilor, Hunedoara.

MUNTEANCĂ (< *muntean*) s. f. **1.** Femeie din Muntenia. **2.** Femeie de la munte, care locuiește la munte.

MUNTEANU, Aurel (1902–1962), actor român. Joc subtil, în care îmbină luciditatea cu emotivitatea, pe scena teatrelor naționale din Iași și București (Zefir din „Trandafirii roșii" de Z. Bârsan, Romeo din „Romeo și Julieta" de Shakespeare, Lelio din „Mincinosul" de Goldoni, Hlestakov din „Revizorul" de Gogol și Sotul din „Orfeu în infern" de T. Williams).

MUNTEANU, Basil (1897–1972, n. Brăila), istoric literar român. Stabilit în Franța (1946). M. coresp. al Acad. (1939), prof. univ. la București. Studii privind literatura franceză („Permanențe franceze. De la Descartes la Giraudoux"). Intensă activitate pentru cunoașterea literaturii române în străinătate și pentru afirmarea originalității ei

Münster. Biserica Sankt Lamberti

(„Literatura românească în perspectivă europeană", „La littérature roumaine de l'Europe", „Panorama de la littérature roumaine contemporaine").

MUNTEANU, Francisc (1924–1993, n. Vetel, jud. Hunedoara), scriitor, scenarist și regizor român de film. Povestiri exploatând senzaționalul și pitorescul („Cerul începe la etajul 3"); romane evocând mediul muncitoresc postbelic („În orașul de pe Mureș", „Statuile nu râd niciodată"). Filme („Soldați fără uniformă", „La patru pași de infinit", „Detașamentul Concordia").

MUNTEANU, Gavril (1812–1869, n. sat Vingard, jud. Alba), cărturar român. Acad. (1866). Participant la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. Manuale școlare („Gramatica română pentru clasele gimnaziale", „Gramatica latină"), un dicționar german-român; traduceri din literatura latină și germană.

MUNTEANU, George (n. 1924, Bravicea, jud. Orhei), critic și istoric literar român. Cronici („Atitudini", „Sub semnul lui Aristarc"), studii de referință în eminescologie („Hyperion I. Viața lui Eminescu", „Eminescu și antinomiile posterității", „Eminescu și eminescianismul"); sinteze („Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici").

MUNTEANU, Liviu Galaction (1898–1961, n. Cristian, jud. Brașov), teolog român. Prof. la Academia Teologică din Cluj, al cărei rector a fost (1940–1945). Lucrări asupra „Vechiului" și „Noului Testament" și a vieților sfinților („Istoria creațiunii în lumina cercetărilor științifice", „Vechiul Testament și creștinismul", „Viața Mântuitorului nostru Iisus Hristos", „Viața Sfântului Apostol Pavel", „Viața Sfinților Apostoli"). Închis de autoritățile comuniste și deținut la Aiud (din 1959), a murit în închisoare.

MUNTEANU, Nicolae (n. 1941, Brașov), arhitect român. Prof. univ. la Iași. Lucrări de orientare funcționalistă, în special construcții sociale (hotel, muzeu și sistematizarea verticală a întregului ansamblu central în Vaslui; Facultatea de Științe Economice și Centrul de Calcul al Universității Al.I. Cuza din Iași). A proiectat locuințe-tip pe noi sisteme constructive și din cadre prefabricate de tip portal (Iași, Vaslui, Buzău, Odobești).

MUNTEANU, Radu (sec. 18–19, n. sat Ungureni, Maramureș), zugrav român. Autor a numeroase ansambluri pictate pe pereții bisericilor de lemn din Maramureș și Țara Lăpușului (Săliștea de Sus, Deseşti, Șurdești, Dobric, Rogoz ș.a.). Compozițiile sale se îndepărtează de tradiția postbizantină, apropiindu-se de arta populară prin desenul plin de vervă, naiv și sincer, prin coloritul armonios.

MUNTEANU, Romul (n. 1926, sat Călanu Mic, jud. Hunedoara), istoric, critic literar și editor român. Prof. univ. la București. Director al Editurii Univers (1971–1990). Studii de literatură universală („Metamorfozele criticii europene moderne", „Noul roman francez", „Farsa tragică", „Literatura europeană în epoca luminilor", „Clasicism și baroc în literatura europeană din sec. al XVII-lea").

MUNTEANU, Stelian (1918–1990, n. Sânpetru, jud. Brașov), silvicultor român. M. coresp. al Acad. (1974), prof. univ. la București și Brașov. A introdus în literatura de specialitate termenul de torențialitate, elaborând lucrări privind corectarea torenților și ameliorarea terenurilor degradate („Amenajarea bazinelor hidrografice torențiale", „Corectarea torenților").

MUNTEANU MURGOCI, Gheorghe v. **Murgoci Munteanu, Gheorghe**.

MUNTELE MARE, masiv muntos în E M-ților Apuseni, situat între Someșu Rece (la N), aliniamentul văilor Feneș-Iara (la E), Arieș (la S) și văile superioare ale râurilor Bistra (afl. stg. al Arieșului) și Someșu Rece (la V). Alcătuit din șisturi cristaline. Alt. max.: 1 826 m (vf. Muntele Mare). Expl. forestiere. Obiective turistice. Împreună cu M-ții Gilău, formează o unitate distinctă, cunoscută sub numele de *Gilău-Muntele Mare*.

MUNTELE MIC 1. Masiv muntos în Carpații Meridionali, în NV M-ților Țarcului, alcătuit din șisturi cristaline, străpunse de granite. Alt. max.: 1 802 m, în vf. omonim. **2.** Stațiune climaterică și de odihnă, cu funcționare permanentă, situată pe versantul de S al masivului cu același nume, la 1 525 m alt., la 74 km ENE de municipiul Reșița. Climat montan, tonic, cu aer curat, puternic ozonat. Numeroase pârtii de schi. Telescaun (3 500 m lungime) construit în 1976. Stațiunea este indicată atât pentru odihnă și recreere, cât și pentru tratarea nevrozelor astenice, a stărilor de debilitate, surmenaj fizic și intelectual, anemii secundare etc.

Stelian Munteanu

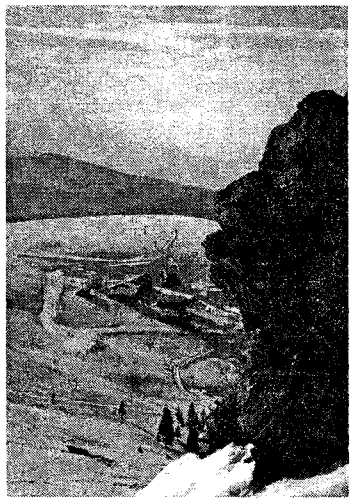

Muntele Mic (2). Vedere generală

MUNTELE ROȘU, masiv muntos în M-ții Ciucaș, alcătuit din depozite calcaroase cretacice. Alt. max.: 1 761 m (vf. Muntele Roșu). Forme carstice. Important obiectiv turistic. Stațiune seismică.

MUNTELE ȘES v. **Plopiș, M-ții Plopișului**.

MUNTENEGRU (CRNA GORA), republică în SV Iugoslaviei; 13,8 mii km^2; 640 mii loc. (1996). Capitala: *Podgorica*. Orașe pr.: Nikšić, Cetinje. Relief muntos predominant, cu alt. max. în vf. Bobotov (2 522 m) din masivul Durmitor. Climă mediteraneană. Expl. de cupru, bauxită și plumb. Uzine siderurgice; ind. alim. și textilă. Creșterea ovinelor și caprinelor. Se cultivă tutun, măslini și citrice. Viticultură. Turism dezvoltat pe litoralul M. Adriatice. *Istoric:* Terit. **M.** a făcut parte, în Antichitate, din provincia romană *Iliria*. În sec. 7 a fost populat de triburile slave ale duklianilor; în sec. 9 s-a constituit cnezatul Duklja, cunoscut mai târziu sub numele de Zeta (denumirea **M.** din sec. 15). La sfârșitul sec. 12 a făcut parte din statul sârb, iar din 1366, **M.** a devenit independent. Cucerit și inclus în Imp. Otoman (1499). În 1697, mitropolitul Danilo Petrović Njegoš a întemeiat dinastia *Njegoš*, care a condus lupta de eliberare națională, culminând cu victoria asupra turcilor (1797) și proclamarea independenței de fapt a

M., recunoscută de Tratatul de Pace Ruso-Turc de la San Stefano (1878). Din 1918 a intrat în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (din 1929, Iugoslavia), iar din 1945 a devenit republică în cadrul R.S.F. Iugoslavia; după destrămarea (1991) acesteia, **M.** împreună cu Serbia a constituit Republica Federală Iugoslavia.

MUNTENI, com în jud. Galați, situată în Câmpia Tecuciului, pe râul Bârlad; 9 416 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul Frunzeasca) și haltă de c.f. (în satul **M.**). Viticultură. Popas turistic. În satul **M.**, menționat documentar în 1430, se află biserica Buna Vestire (1829).

MUNTENIA, denumirea convențională a părții de E a Țării Românești, situată între Carpați (N) și Dunăre (S), la E de Olt până la râul Milcov. V. și *Țara Românească*.

MUNTENI-BUZĂU, com. în jud. Ialomița, situată în Câmpia Bărăganului, pe stg. râului Ialomița; 3 907 loc. (2000). Stație de c.f.

MUNTENII DE JOS, com. în jud. Vaslui, situată în partea de E a Colinelor Tutovei, pe râul Bârlad; 3 700 loc. (2000). Stație de c.f. în satul **M. de J.** (care apare menționat documentar în 1491). Biserica Sf. Nicolae (ante 1809, refăcută în 1866), în satul Mânjești.

MUNTENISM (< n. pr. *Muntenia*) s. n. Particularitate specifică graiului din Muntenia.

MUNTHE [mʊntə], **Axel** (1857–1949), scriitor și medic suedez. Elev al lui Charcot. Celebru prin romanul autobiografic „Cartea de la San Michele". Proză de condamnare a ororilor primului război mondial („Crucea Roșie și Crucea de Fier").

MUNȚOS, -OASĂ (< *munte*) adj. Cu munți; format din munți; de munte, al muntelui.

Thomas Müntzer

MÜNTZER (MÜNZER) [müntsər], **Thomas** (c. 1490–1525), teolog și reformator religios german. A predicat (1521–1523) în Cehia și Germania, răspândind luteranismul. În timpul Războiului țărănesc (1524–1525) a fost conducătorul țăranilor și sărăcimii orășenești din Turingia. După înfrângerea de la Frankenhausen, a fost prins și decapitat (27 mai).

MUNȚII DOBROGEI v. **Măcin (1)**.

MUNȚII MARII CUMPENE DE APE (GREAT DIVIDING RANGE [greit dəvaidiŋ reindʒ]), catenă muntoasă în E și SE Australiei (Queensland, New South Wales și Victoria), în lungul coastei orientale, cu lățimi cuprinse între 161 și 322 km, parte componentă a Alpilor Australieni. Alt. max.: 2 228 m (vf. Kościusko). Expl. forestiere. Turism.

MUNȚII ORĂȘTIEI, denumirea sub care este cunoscută (mai ales în literatura istoriografică) zona muntoasă situată la S de cursul mijlociu al Mureșului și la E de valea Streiului, parte componentă a M-ților Șureanu, unde, în Antichitate, a fost centrul statului dac în epoca cuprinsă între domniile lui Burebista și Decebal (c. 82 î.Hr.–106 d.Hr.). Principalele cetăți și așezări: *Costești, Blidaru, Piatra Roșie, Sarmizegetusa Regia*.

MUPPETS [mʌpets], marionete create în S.U.A. (1955) de J. Henson, devenite celebre și în Europa din 1976, după ce, prin intermediul televiziunii, a fost transmis „The Muppets Show". Prima figură realizată a fost Kermit (broscoiul).

MUQDISHO v. **Mogadishu**.

MUR[1] (lat. *morus*) s. m. Arbust din genul *Rubus*, familia rozaceelor, cu tulpina spinoasă (rug), frunze palmat-compuse, flori albe sau roz și fructe comestibile *(Rubus fructicosus)*. Frunzele, mugurii și rădăcinile au proprietăți astringente, antidiareice, dezinfectante, spasmolitice etc.

MUR[2] (< lat.) s. m. (Livr.) Zid.

MUR (MURA), râu în Europa Centrală (Austria, Slovenia și Croația), afl. dr. al Dravei; 449 km. Izv. din M-ții Tauern Înalți, trece prin Leoben și Graz, iar în cursul inf., pe o mică porțiune, formează granița între Croația și Slovenia. Hidrocentrale.

MURA (< *moare*, reg. „saramură") vb. I tranz. **1.** A ține la acrit în saramură sau într-o soluție de oțet varză, castraveți etc. ✦ Refl. (Despre legume ținute în oțet sau saramură) A se acri. **2.** A pune la topit în apă plantele textile (în cursul procesului de prelucrare). **3.** Fig. A uda. *M-a murat ploaia*.

MURABIȚ (< fr.) s. m. Marabu **I (1)**.

MURAD, numele a cinci sultani otomani. Mai importanți: 1. **M. I.** (1360–1389). A cucerit orașul Adrianopol (c. 1362), pe care l-a numit *Edirne*, mutându-și aici reședința. Zdrobind coaliția sârbilor (1371) la Cirnomen, a cucerit orașele Sofia (1385) și Niš (1386), consolidându-și stăpânirea în Rumelia. A impus un regim de vasalitate împăratului bizantin Ioan al V-lea Paleologul. Învingător în lupta de la Kossovopolje (iun. 1389), a fost ucis de Miloš Obilić. **2. M. II** (1421–1444, 1444, 1446–1451). A purtat războaie împotriva Veneției (1425–1430), apoi a albanezilor conduși de Skanderbeg și a ungurilor, conduși de Iancu de Hunedoara, regentul Ungariei (pe care i-a învins la Varna în 1444 și la Kossovopolje în 1448). **3. M. III** (1574–1595). A dus un război victorios împotriva persanilor (1578–1590), anexând importante teritorii. **4. M. IV** (1623–1640). A luat măsuri pentru reorganizarea internă și a luptat, între 1623 și 1639, împotriva persanilor conduși de Abbas I, pierzând însemnate teritorii.

MURAIL [mu:rel], **Tristan** (n. 1947), compozitor francez. Elev al lui Messiaen. Se opune radical serialismului postwebernian, afirmând o concepție unitară și continuă asupra fenomenului sonor. Lucrări camerale, orchestrale și electroacustice.

MURAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Aflat pe un zid; destinat să stea pe un perete. ✧ *Pictură m.* = pictură executată pe un perete și care, datorită tehnicii folosite (frescă, tempera, encaustică etc.), aderă perfect la zidul pe care este executată.

MURANO, localitate suburbană a Veneției, situată pe cinci insulițe din laguna Veneției; c. 7,8 mii loc. Fabrică de sticlă. Celebră din sec. 13 pentru fabricarea sticlăriei fine (cristaluri) de artă și a mozaicurilor. Muzeul de Artă a Sticlei. Bazilica Santa Maria e Donato (sec. 12), biserica San Pietro Martire (sec. 14–15), palatul Da Mula (sec. 15), în stil gotic.

MURANO Tōgo (1891–1984), arhitect japonez. Influențat de avangarda europeană a anilor '20, a construit la Ōsaka magazinul „Sogo", primul imobil de tip funcționalist european proiectat de un japonez. Alte lucrări: Catedrala romano-catolică din Hiroshima (în colab.), hotelul „Miyako" din Kyōto.

MURASAKI Shikibu (c. 978–c. 1026), prozatoare japoneză. Baroneasă. Doamnă de onoare la Curtea împărătesei Shōshi. Cartea sa, „Povestea lui Genji", este o capodoperă a literaturii clasice japoneze și a literaturii universale. Memorialistică, constituind un valoros document despre viața cotidiană de la Curte.

MURAT sau **MURAT NEHRI,** râu în extremitatea de E a Turciei, unul dintre izvoarele fl. Eufrat; 611 km. Izvorăște din Pod. Armeniei, din M-ții Ararat, curge pe direcție NE–SV, trece prin L. Keban și apoi se unește cu râul Karasu formând fl. Eufrat. În Antichitate s-a numit *Arsanias.*

MURAT [müra], **Joachim** (1767–1815), mareșal francez. A participat la războaiele napoleoneene, remarcându-se în luptele de la Austerlitz (1805), Jena (1806) și Eylau (1807). Căsătorit cu sora lui Napoleon, Caroline Bonaparte, a primit din partea împăratului titlul de rege al Neapolelui, sub numele de Joachim Napoleon (1808–1815). După înfrângerea împăratului, a semnat un tratat cu aliații, raliindu-se lui Napoleon după revenirea din ins. Elba. Capturat în Calabria, a fost împușcat (13 oct.) de autoritățile regale.

MURATORI, Ludovico Antonio (1672–1750), scriitor și istoric italian. Preot, custode al Bibliotecii Ambrosiana. Fondatorul istoriografiei medievale italiene (*Rerum italicarum scriptores,* 28 vol.). A susținut necesitatea reînnoirii culturale a Italiei conform raționalismului, contribuind la formarea gustului artistic și a poeticii pe baza măsurii și a echilibrului („Despre poezia italiană perfectă", „Reflexii despre bunul gust"). A descoperit și publicat „Canonul lui Muratori", cea mai veche listă de cărți acceptate drept canonice de Biserica Romei.

MURAYAMA Tomiichi (n. 1924), om politic japonez. Președinte al Partidului Social-Dmocrat (din 1993). Prim-min. (1994–1996).

MURĂ[1] (lat. *mora*) s. f. Fructul murului[1] (alcătuit din mici bobițe negre, lucioase), comestibil, cu gust dulce-acrișor. Este consumat în stare proaspătă sau prelucrat sub formă de sucuri, siropuri, gemuri, dulcețuri, lichioruri etc. Conține zaharuri, acizi organici, vitamine. ✧ Expr. *Mură-n gură* = fără muncă, fără osteneală, de-a gata.

MURĂ[2] (< it.) s. f. Parâmă folosită pentru a trage spre proră colțurile inferioare ale velelor pătrate.

MURĂRAȘU, Dumitru (1898–1984, n. Botoșani), istoric literar român. Prof. univ. la București. Studii („Naționalismul lui Eminescu", „Comentarii eminesciene") și ediții critice din opera lui M. Eminescu. Sinteze („Istoria literaturii române").

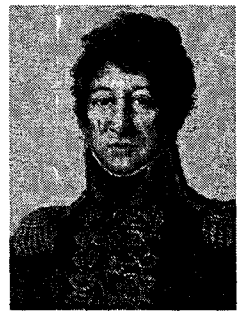

Joachim Murat

MURĂTURĂ (< *mura*) s. f. Legumă sau fruct conservat în oțet sau în saramură.

MURCHISON [mə:rtʃisn], fluviu în partea de V a Australiei; 708 km. Izv. din M-ții Robinson, curge pe direcție NE–SV și se varsă în G. Gantheaume al Oc. Indian. Explorat pentru prima oară, în 1839, de Sir George Grey.

MURCIA [murθia] **1.** Oraș în SE Spaniei (Murcia), pe fl. Segura, centru ad-tiv al comunității autonome cu același nume; 344,9 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. aluminiului, a pielăriei, textilă (mătase, bumbac), de prelucr. a lemnului, a hârtiei, alim. (vinuri, conserve), chimică și de sticlărie. Fabrică de motociclete. Mare piață agricolă. Universitate (1915). Muzeu. Monumente: Catedrala Santa Maria (1394–1465), în stil gotic, restaurată în 1737–1790; bisericile Santa Clara (1284), San Sebastian (1561), San Andrea (1630–1762); Palatul episcopal (1748). Fundat de arabi (831), sub numele de *Medinat Mursiya.* Din 1224, capitala unui regat independent, a fost anexat (1269) la Castilia. **2.** Comunitate autonomă în SE Spaniei, la M. Mediterană; 11,3 mii km^2; 1,1 mii. loc. (1996). Expl. de zinc, plumb, cositor, sulf și cupru. Viticultură; legumicultură; pomicultură; măslini, citrice. Orez (pe terenuri irigate). Pescuit.

Murcia. Catedrala Santa Maria

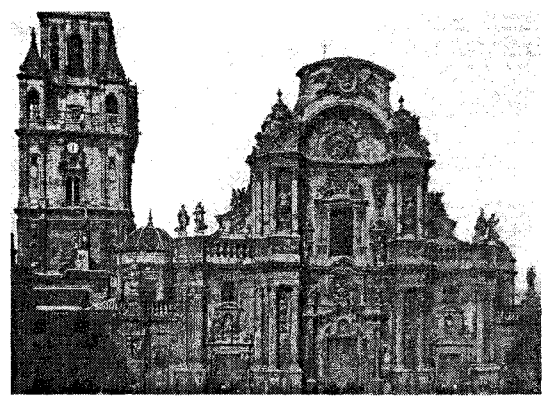

MURDĂR, -Ă (< tc.) adj. **1.** Plin de murdărie, de pete, acoperit, îmbâcsit de necurățenie; nespălat. ✦ (Despre ființe) Care nu se spală, nu respectă curățenia. ✦ (Despre apă, lumină etc.) Lipsit de claritate, tulbure. **2.** Fig. Mârșav, ticălos, josnic. ✦ (Despre cuvinte) Obscen, trivial; necuviincios.

MURDĂRI (< *murdar*) vb. IV tranz. și refl. A (se) umple de murdărie; a (se) păta, a (se) mânji. ✦ Fig. A (se) înjosi, a (se) compromite, a (se) degrada.

MURDĂRIE (< *murdar*) s. f. **1.** Strat de necurățenie care îmbâcsește sau acoperă ceva; *concr.* gunoi, resturi; obiect murdar. **2.** Excremente. **3.** Fig. Faptă josnică, mârșavă, degradantă. ✦ Cuvânt necuviincios, obscen, trivial.

MURDOCH [mə:dok], **Dame Iris** (1919–1999), scriitoare engleză. Prof. univ. de filozofie la Oxford. Influențată de existențialismul lui Sartre. Romane psihologice și alegorice într-o tehnică narativă polițistă („Castelul de nisip", „Clopotul", „Timpul îngerilor", „Oaspete neașteptat", „O înfrângere de-a dreptul onorabilă", „Marea", „Discipolul"). În scrierile filosofice explorează în principal locul ocupat de gândirea și morala religioasă („Suveranitatea binelui", „Metafizică și moralitate").

MURDOCH [mə:rdok], **Rupert K.** (n. 1931), om de afaceri american de origine australiană. Magnat al presei. Prin holdingul de familie Cruden Investment Trust, controlează importante cotidiene, reviste și edituri din Aus-

Rupert Murdoch

tralia, Marea Britanie („The Times", „Sunday Times", „The Sun", „Collins", ca și societăți de televiziune și televiziune prin satelit), S.U.A. („Boston Herald", „Harper & Row", deține 50% din societatea de film „20th Century Fox" și „Metromidia"), precum și acțiuni la două ziare ungare. În 1990, a încheiat un joint adventure cu Burda GmbH din Germania.

MURDOCK [mə:rdok], **George Peter** (1897–1985), antropolog american. Fondator al antropologiei comparative pe baze statistice. Cercetări asupra structurilor sociale și de afinități între popoarele din afara spațiului european („Structura socială", „Contemporanii noștri primitivi", „Africa. Popoarele ei și istoria ei culturală").

MURDOCK ['mə:dok], **William** (1754–1839), inginer și inventator britanic. A descoperit (1792) posibilitatea folosirii pentru iluminat a gazului aprins prin încălzirea cocsului în vase închise și a inventat o valvă (1799) cu ajutorul căreia se distribuie aburul comprimat pe cele două părți ale pistonului.

MUREȘ 1. Dealurile Mureșului, zonă deluroasă în E Pod. Transilvaniei, de o parte și de alta a cursului superior al râului Mureș, suprapusă pe regiunea cutelor diapire. Este alcătuită dintr-o alternanță de dealuri înalte (Sinioara 756 m, Lapoșu 628 m, Teleac, Osoiu ș.a.) și depresiuni dezvoltate, uneori, pe axul unor anticlinale diapire (Deleni, Idicel, Nădașa-Chiheru, Glăjărie ș.a.). **2. Câmpia Mureșului,** câmpie înaltă (80–120 m alt.), parte componentă a Câmpiei de Vest, situată între valea Crișului Alb (la N), M-ții Zarand (NE), Câmpia Vingăi (E), Câmpia Timișului (SE și S) și granița cu Ungaria și Iugoslavia (V). Este, în mare parte, o câmpie de divagare în cadrul căreia pot fi identificate conul de dejecție și fostele meandre ale râului Mureș. Unii geografi presupun că această câmpie corespunde unei străvechi „delte uscate". **3. Culoarul Mureșului,** culoar depresionar intramontan, de origine tectonică, situat de-a lungul văii Mureșului, între municipiul Alba Iulia (ENE) și com. Zam (VSV), delimitat de M-ții Metaliferi și Trascău (N și NE) și prelungirile M-ților Cindrel, Șureanu și Poiana Ruscăi (S); c. 1 300 km^2; lungime: 110 km; lățime: 8–15 km. Cuprinde trei subdiviziuni: *Culoarul Orăștiei,* cu caracter predominant de dealuri în S și de lunci și terase în N; Depr. *Simeria-Deva,* reprezintă un culoar de vale, mult lărgit, cu lunci și terase bine dezvoltate; Depr. *Ilia,* cu sectoare de vale îngustă (îngustările de la Brănișca și de la Burjuc-Zam), alternând cu cele de vale largă (bazinetul Ilia-Gurasada). **4.** Râu, afl. stg. al Tisei; 803 km (din care 761 km pe terit. României); supr. bazinului: 29 289 km^2, din care 27 890 km^2 în România. Izv. din masivul Hășmașu Mare, drenează depr. Giurgeu pe c. 75 km, traversează apoi lanțul vulcanic al M-ților Căliman-Gurghiu, pe care-i separă prin defileul Toplița-Deda (50 km), străbate în continuare Pod. Transilvaniei și, după ce desparte M-ții Metaliferi de M-ții Poiana Ruscăi printr-un culoar (între Deva și Radna), cu mai multe strangulări și defilee, intră în C. Aradului, face pe o mică porțiune granița României cu Ungaria și se varsă în Tisa, în apropiere de Szeged. Afl. pr.: Comlod, Iernut, Luduș, Târnava, Arieș, Ampoi, Sebeș, Strei. Trece prin Toplița, Reghin, Târgu Mureș, Luduș, Aiud, Alba Iulia, Simeria, Deva, Ilia, Lipova, Arad, Nădlac. În Antichitate s-a numit *Maris* sau *Marisia.* **5.** Județ în partea central-nordică a României, în Pod. Transilvaniei, în bazinul superior al râului Mureș; 6 714 km^2 (2,82% din supr. țării); 601 558 loc. (2000), din care 51,5% în mediul urban; densitatea: 89,6 loc./km^2. Reședința: municipiul *Târgu Mureș.* Orașe: Iernut, Luduș, Reghin (municipiu), Sighișoara (municipiu), Sovata, Târnăveni (municipiu). Comune. 90. *Relief* predominant de dealuri, coline și podișuri, cu forme domoale, versanți asimetrici și alt. de 400–600 m, care aparțin marii unități a Pod. Transilvaniei (Pod. Târnavelor, mici porțiuni din Pod. Hârtibaciului, Câmpia Transilvaniei și Subcarpații Transilvaniei, aceștia din urmă includ dealurile Sinioara, Lapoșu, Teleac, Osoiu, Becheci ș.a., care alternează cu depresiunile Deleni, Idicel, Glăjărie, Eremitu, Chibed, Sovata ș.a.). Partea de NE a jud. **M.** este ocupată de prelungirile M-ților Căliman și Gurghiu. *Climă* temperat-continentală, cu ierni reci, umede și de lungă durată și veri răcoroase. Temp. max. absolută (40,6°C) a fost înregistrată la Săbed (16 aug. 1952), iar minima absolută (–32,8°C) la Târgu Mureș (25 ian. 1942 și 23 ian. 1963). Precipitațiile însumează 580 mm anual în partea de V a jud. **M.**, 700–800 mm în partea centrală și de NE și 1 400 mm anual pe crestele munților. Vânturile bat predominant dinspre NV. *Rețeaua hidrografică* este reprezentată în principal de cursul superior și mijlociu al râului Mureș care colectează numeroși afl. de pe dr. (Ilva Mare, Răstolița, Bistra, Lechința ș.a.) și de pe stg. (Sălard, Gurghiu, Niraj, Târnava Mică, Târnava Mare ș.a.). *Resurse naturale*: zăcăminte de gaze naturale (Sărmășel, Zau de Câmpie, Șincai, Ulieș, Teleac, Bogata, Delenii, Nadeș ș.a.), roci de construcție (andezite la Stânceni, Ilișeni, Ibănești ș.a.), păduri (216 176 ha, 1998), ape minerale (Sovata, Sângeorgiu de Mureș ș.a.). *Industria,* principala componentă a activității economice, realizează o gamă variată de produse: energie electrică și termică (termocentralele de la Cuci, Fântânele, Târgu Mureș), mașini și utilaje pentru industriile ușoară, a mat. de constr. și de prelucr. a lemnului (Târgu Mureș, Reghin), utilaje agricole (Reghin), aparatură electrotehnică și tehnico-medicală, piese de schimb pentru autovehicule și tractoare (Târgu Mureș, Reghin), îngrășăminte și produse chimice diverse (Târnăveni, Târgu Mureș), mat. de constr. (Târgu Mureș, Reghin, Târnăveni, Sighișoara, Luduș), anvelope și camere de aer (Luduș), mobilă, rechizite școlare, articole de sport, instrumente muzicale ș.a. (Târgu Mureș, Reghin, Sighișoara, Luduș, Lunca Bradului), ceramică fină și articole pentru menaj (Sighișoara, Târnăveni), încălțăminte și articole de marochinărie (Târgu Mureș, Reghin), produse alim. *Agricultura,* cu vechi tradiții și cu un profil structural mixt (vegetal și animal), beneficiază de condiții pedo-climatice favorabile practicării unor culturi intensive și de creștere a tuturor categoriilor de animale. La sfârșitul anului 1997, jud. **M.** dispunea de 409 789 ha terenuri agricole (din care 317 244 ha în sectorul privat), 216 176 ha suprafețe acoperite cu păduri, 6 334 ha cu ape și bălți și 39 089 ha alte suprafețe. Din totalul terenurilor agricole, 222 517 ha sunt arabile, 113 989 ha cu pășuni, 64 239 ha cu fânețe, 3 432 ha vii și pepiniere viticole și 5 612 ha livezi și pepiniere pomicole. În 1997, terenurile arabile erau cultivate cu porumb (72 729 ha),

grâu şi secară (44 746 ha), plante pentru nutreţ (32 300 ha), orz şi orzoaică (26 358 ha), ovăz (10 660 ha), sfeclă de zahăr (9 002 ha, locul 2 pe ţară, după jud. Botoşani), cartofi, legume, hamei, plante textile, tutun etc. Pomicultura, concentrată în arealele localităţilor Reghin, Sighişoara, cele de pe valea Târnavei Mici ş.a., furnizează cantităţi însemnate de fructe, în special de mere (40 474 t, 1997, locul 3 pe ţară, după jud. Argeş şi Suceava), prune (7 209 t), pere, cireşe şi vişine, nuci ş.a. Viticultura are condiţii favorabile de dezvoltare în Pod. Târnavelor, unde se află podgoria Târnavelor, cu centre viticole la Zagăr, Băgaciu, Filitelnic, Târnăveni, Nadeş ş.a. La începutul anului 1998, zootehnia, privatizată în proporţie de peste 95%, cuprindea 93 mii bovine, 282 mii porcine, 327 mii ovine, 10 mii caprine, 19 mii cabaline; avicultură (1 476 mii capete păsări); apicultură (22 mii familii de

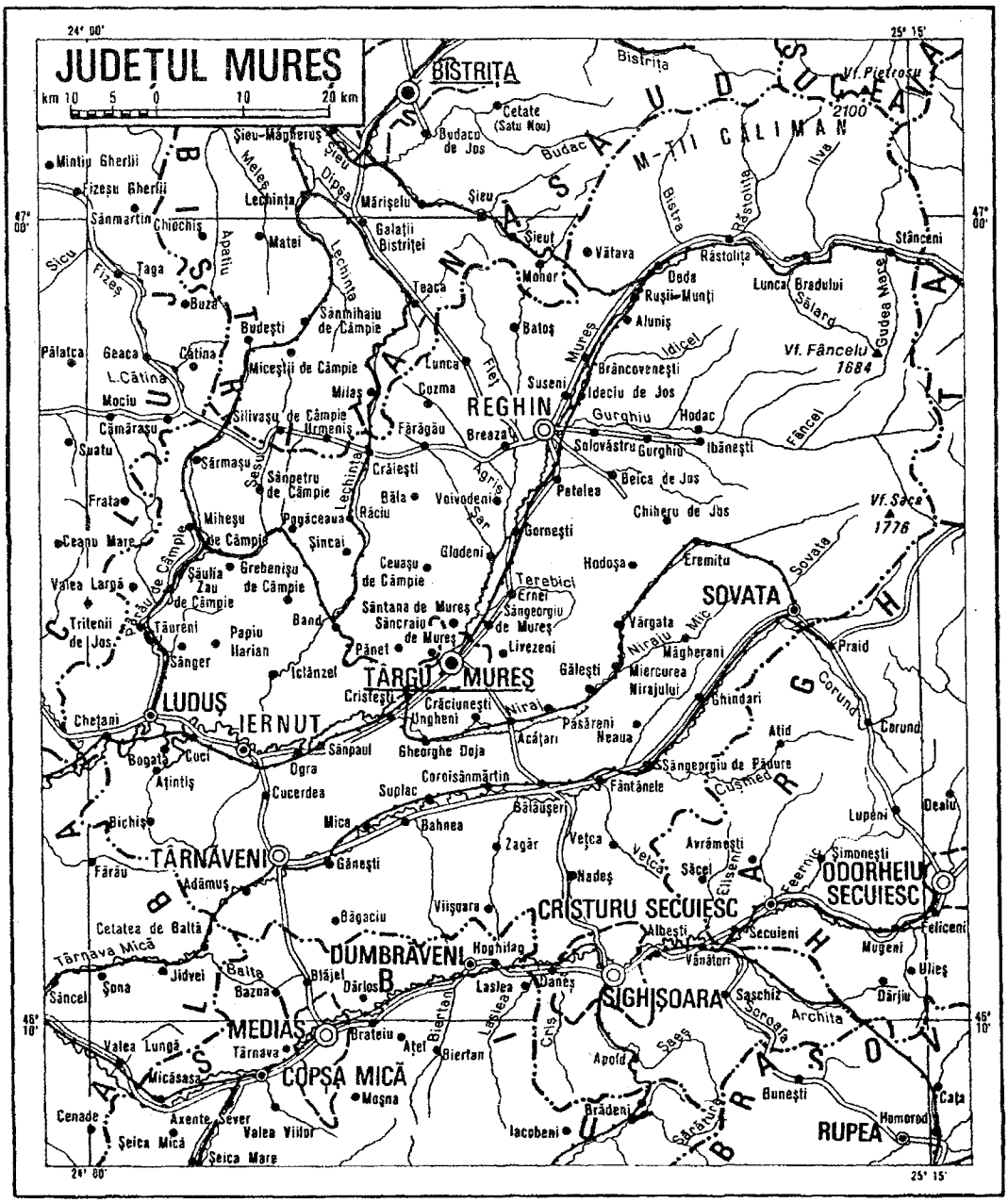

albine). *Căi de comunicaţie* (1998): 477 km lungimea căilor ferate (din care 86 km electrificate), cu o densitate de 71 km/1 000 km^2; 1 845 km lungimea drumurilor publice (din care 410 km drumuri modernizate), cu o densitate de 27,5 km/100 km^2. Transporturile de mărfuri şi călători se realizează prin intermediul aeroportului Recea, situat la 13,5 km SV de Târgu Mureş. *Unităţi de învăţământ, cultură şi artă* (1997/1998): 412 grădiniţe de copii, 457 şcoli generale, 36 licee, 26 şcoli profesionale, trei instituţii de învăţământ superior (Universitatea de Medicină şi Farmacie, Universitatea Tehnică „Petru Maior", Academia de Artă Teatrală), cu 14 facultăţi, 5 303 studenţi şi 490 cadre didactice, 459 biblioteci, cu 4 596 000 volume, 10 cinematografe, o filială a Academiei Române, un Teatru Naţional (cu secţii în limbile română şi maghiară), un Teatru de păpuşi, o Filarmonică de stat, filiale ale Uniunii Artiştilor Plastici şi ale Uniunii Compozitorilor din România, un ansamblu folcloric („Mureşul"), un post local de radio-emisie (din 2 mart. 1958), care emite în limbile română şi maghiară (din 1990 şi în limba germană), numeroase muzee, case memoriale, cămine culturale, case de cultură etc. *Turism* dezvoltat, determinat de prezenţa obiectivelor istorice, arhitectonice şi de artă din Târgu Mureş, Sighişoara, Reghin, Gorneşti, Iernut, Saschiz, Oarba de Mureş ş.a., de regiunile pitoreşti din M-ţii Călimani şi Gurghiu, de pe văile Mureşului (defileul Topliţa-Deda) şi Târnavelor, de rezervaţiile naturale şi parcurile dendrologice (rezervaţia botanică de la Zau de Câmpie, unde creşte bujorul/*Paeonia tenuifolia*, rezervaţia forestieră, cu stejari seculari, de la Mociar ş.a.), de originalitatea tezaurului etnografic şi folcloric, de produsele de artă populară (ţesături, cusături, sculpturi, piese de port popular, ceramică ş.a.), de turismul balnear şi de odihnă etc. Indicativ auto: *MS*.

MUREŞAN, Gheorghe (n. 1971, Tritenii de Jos, jud. Cluj), baschetbalist român. Măsoară 2,30 m. Singurul jucător român care a activat în liga profesionistă a S.U.A. (N.B.A., la echipele Washington Bullets şi New Jersey Nets). Din 1999, la echipa franceză Pau Orthéz. Declarat cel mai valoros debutant al N.B.A. în sezonul 1994–1995.

MUREŞAN, Lucian (n. 1931, Ferneziu, azi înglobat în municipiul Baia Mare), prelat unit român. Episcop de Maramureş (din 1990), arhiepiscop al Diocezei de Alba Iulia şi Făgăraş (din iul. 1994) şi mitropolit al Blajului (din aug. 1994). Preşedinte al Conferinţei Episcopale Catolice din România (din mai 1998).

MUREŞAN, Mircea (n. 1928, Sibiu), regizor român de film. Pelicule de un larg suflu epic inspirate din literatura clasică („Baltagul", „Ion", „Toate pânzele sus"). Alte filme: „Asediul", „Horea", „A doua cădere a Constantinopolului". Premiul pentru regie la Festivalul de la Cannes (1965, „Răscoala").

MUREŞAN, Tiberiu (n. 1923, Călăraşi, jud. Cluj), inginer agronom, genetician şi fitotehnician român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii şi cercetări privind ameliorarea porumbului, sorgului, grâului şi soiei.

MUREŞANU, Andrei (1816–1863, n. Bistriţa), poet român. Autor al poeziei „Un răsunet" (cunoscută sub titlul „Deşteaptă-te, române"), marş al revoluţionarilor de la 1848 şi imnul de stat al României, din 1990. Lirică romantică („Din poesiele lui Andrei Murăşanu"); articole („Câteva reflexii asupra poeziei noastre").

MUREŞANU, Camil Bujor (n. 1927, Turda), istoric român. Acad. (2000), prof. univ. la Cluj. Director al Institutului de Istorie din Cluj-Napoca (din 1995). Lucrări privind istoria medievală a României („Iancu de Hunedoara şi vremea sa"), istoria modernă universală („Imperiul britanic. Scurtă istorie", „Preşedinţii Franţei").

MUREŞANU, Florea (1907–1961, n. sat Ciubanca, jud. Cluj), teolog român. Prof. la Academia Teologică din Cluj. Protopop al Clujului (1946–1952). Autor de manuale de religie („Întâia carte de învăţătură") şi al unor lucrări de istorie bisericească („Biserica «din deal» şi vechea biserică ortodoxă română din Cluj şi slujitorii ei", „Cazania lui Varlaam, 1643–1943. Prezentare în imagini"). Deţinut în închisorile comuniste (1952–1953, 1958–1961), a murit la Aiud.

MUREŞIANU, Aurel (1847–1909, n. Braşov), jurist, publicist şi om politic român. A apărat pe conducătorii luptei de emancipare a românilor transilvăneni implicaţi în procesul „Memorandului" (1894). Director şi proprietar al „Gazetei Transilvaniei" (1878–1903).

MUREŞIANU 1. Iacob M. (1812–1887, n. Rebrişoara, jud. Bistriţa-Năsăud), publicist şi om politic român. M. de onoare al Acad. (1877). Activitate politică susţinută pentru emanciparea românilor transilvăneni. Colaborator al lui G. Bariţiu la editarea „Gazetei de Transilvania" (1838–1850) pe care, ulterior, o va conduce singur (1850–1878). Ca membru al organizaţiei culturale ASTRA a încurajat activitatea Reuniunii Femeilor Române. **2. Iacob M.** (1857–1917, n. Braşov), compozitor şi pedagog român. Fiul lui **M. (1)**. Muzică simfonică (uvertura „Ştefan cel Mare", vocal-simfonică („Mănăstirea Argeşului", „Erculeanul", „Constantin

Andrei Mureşanu

Camil Bujor Mureşanu

Iacob Mureşianu

Brâncoveanu"), piese instrumentale, opereta „Millo-director", pe text de V. Alecsandri. A fundat și a condus revista „Musa Română" de la Blaj (1888–1907).

MUREȘIANU, Ion B. (n. 1914, sat Sinteşti, jud. Timiş), preot român. Lucrări privind istoria şi cultura Banatului („Colecţia de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului", „Mănăstiri din Banat", „Cartea veche bisericească din Banat").

MUREX (cuv. lat.) s. m. Denumire generică dată gasteropodelor cu cochilie conică, spiralată, ornamentată cu ţepi şi prelungită cu un tub lung *(Murex)*. Din unele specii mediteraneene se extrăgea în Antichitate purpura.

MURFATLAR 1. Denumirea până la 7 nov. 1975 a oraşului Basarabi. **2.** Renumită podgorie în SE României (Dobrogea), întemeiată în 1907 şi extinsă treptat (plantaţiile masive de viţă de vie s-au făcut în anii 1952–1955), azi existând c. 6 500 ha. Staţiune de cercetări viticole (din 1942). Vestită cramă.

MURG, -Ă (cuv. autohton) adj. (Despre unele animale, mai ales despre cai) Care are părul de pe corp de culoare castanie, iar părul de pe extremităţi, din coamă şi din coadă, de culoare neagră. ✦ (Substantivat, m.) Cal cu părul de această culoare; *p. ext.* orice cal.

MURGAB, râu în Asia Centrală (Afghanistan şi Turkmenistan); 978 km. Izv. din M-ţii Paropamiz (NV Afghanistanului), străbate Afghanistanul, intră în Turkmenistan şi se pierde în deşertul Karakum. Irigaţii. Legat printr-un canal de Amu-Daria şi Tedjen.

MURGAȘI, com. în jud. Dolj, situată în partea de S a Dealurilor Amaradiei; 2 742 loc. (2000). Reşed. com. este satul *Balota de Jos*. Centru de artă populară (satul Rupturile). Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1786), Sf. Dumitru (1790) şi Adormirea Maicii Domnului (1807–1811), în satele Velești, Rupturile şi Murgaşi.

MURGEANU, Gheorghe (1901–1984, n. Bucureşti), geolog român. Acad. (1955), prof. univ. la Bucureşti. Cercetări geologice şi tectonice asupra flişului Carpaţilor Orientali („Sur une cordillière anté-sénonienne dans le géosinclinal du Flysch carpatique") şi în legătură cu diferite amenajări hidroenergetice (a acordat consultanţă de specialitate proiectelor hidrotehnice de la Bulboci, Zănoaga, Porţile de Fier); a condus lucrările pentru întocmirea de hărţi geologice şi tectonice ale României.

MURGENI, com. în jud. Vaslui, situată în depr. Elan, pe râul Elan şi pe dr. Prutului; 7 701 loc. (2000). Staţie de c.f. Filatură de bumbac; fabrică de caşcaval. Spital. Centru viticol şi de vinificaţie. Legumicultură. Rezervaţie de animale şi de păsări, ocrotite de lege (cerbul lopătar, pelicanul alb, lebăda mută ş.a.). Bisericile Sf. Nicolae (1771, restaurată în 1897 şi 1932) şi Sfinţii Voievozi (sec. 18, refăcută în 1815–1821) în satele Schiueni şi **M.**; bisericile de lemn Sf. Nicolae (1672, restaurată în 1837) şi Adormirea Maicii Domnului (ante 1748), în satele Cârja şi Lăţeşti.

MURGER [mürʒe:r], **Henri** (1822–1861), scriitor francez. Evocator al boemei pariziene în romanul plin de umor şi de fantezie lirică „Scene din viaţa boemă"; cartea a stat la baza libretului operei „Boema" de G. Puccini. Versuri influenţate de Musset („Balade şi fantezii", „Nopţile de iarnă").

MURGESCU, Costin (1919–1989, n. Râmnicu Sărat), economist şi publicist român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la Bucureşti. Director al Institutului de Economie Mondială (din 1970). Lucrări privind istoria economiei naţionale, a gândirii economice universale şi româneşti, a relaţiilor economice internaţionale („Reforma agrară din 1945", „Japonia în economia mondială", „Criza economică mondială", „Mersul ideilor economice la români", „Drumurile unităţii româneşti").

MURGESCU, Ioan (1846–1913), contraamiral român. În Războiul de Independenţă (1877–1878), a acţionat pe Dunăre împotriva flotei turceşti, contribuind efectiv la cucerirea Rahovei. Comandant al flotilei de război (1888–1898) şi apoi al marinei militare (din 1898).

MURGEȘTI, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpaţii Buzăului, pe râurile Câlnău şi Hârboca; 1 053 loc. (2000). Pomicultură.

MURGOCI MUNTEANU, Gheorghe (1872–1925, n. Măcin), geolog, geograf şi pedolog român. M. coresp. al Acad. (1923), prof. la Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele şi la Şcoala Politehnică din Bucureşti. Preşedinte al Comisiei Internaţionale de Cartografiere a Solului (1923). Contribuţii la dezvoltarea geologiei („Sinteza geologică a Carpaţilor Sudici"), a pedologiei („Zonele naturale de soluri din România", „Études sur les sols arables de la Roumanie") şi geografiei româneşti („Câmpia Română şi Balta Dunării"). Cercetări de geomorfologie, stratigrafie şi tectonică colinară a regiunilor colinare ale Olteniei („Terţiarul din Oltenia cu privire la sare, petrol şi ape minerale"). A descoperit noi minerale şi zăcăminte de substanţe minerale utile

Gheorghe Murgeanu

Costin Murgescu

Gheorghe Murgoci Munteanu

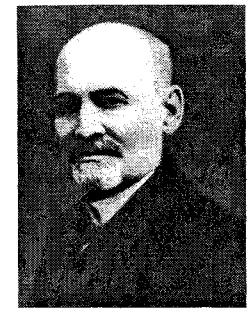

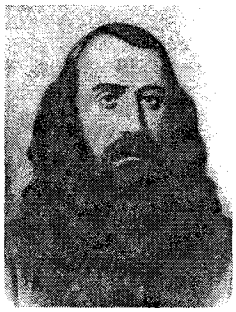

Eftimie Murgu

Ilie Murgulescu

și a elaborat teorii intrate în patrimoniul științei mondiale.

MURGU, Eftimie (1805–1870, n. Rudăria, azi Eftimie Murgu, jud. Caraș-Severin), revoluționar român. Prof. la Iași și București. A ținut în Moldova primul curs de filozofie în limba română (1834). Participant la mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească. Conducătorul Revoluției de la 1848–1849 din Banat. Deputat în Parlamentul de la Budapesta, a făcut parte din aripa radicală a Revoluției; a militat pentru unirea revoluționarilor români cu cei maghiari pe baza recunoașterii drepturilor naționale ale românilor.

MURGULESCU, Ilie G. (1902–1991, n. sat Cornu, jud. Dolj), chimist român. Acad. (1952), prof. univ. la Timișoara și București. Rector al Institutului Politehnic din Timișoara (1947–1949) și al Universității din București (1949–1950). Ministru al Învățământului Superior (1953–1956), al Învățământului și Culturii (1960–1961) și al Învățământului (1962–1963). Lucrări fundamentale în domeniul chimiei fizice (structura moleculelor, cinetica termică și fotochimică, termodinamica chimică a gazelor, a lichidelor moleculare și ionice), al chimiei analitice și al analizelor fizico-chimice („Introducere în chimia fizică", „Studiul cinetic al reacțiilor eterogene cu ajutorul datelor termogravimetrice", „Forțe și potențiale intermoleculare"). A inventat procedeul de polimerizare a acrilnitrilului. Membru al mai multor academii și societăți științifice străine.

MURI (lat. *morire*) vb. IV intranz. **1.** A înceta de a mai trăi, de a mai exista; a deceda, a sucomba, a răposa. ✧ Expr. *A muri cu zile* = a muri (încă tânăr) din cauza unei boli neglijate sau în mod neașteptat. ✦ (Despre plante) A se veșteji, a se usca. **2.** (Prin exagerare) A suferi foarte mult, a fi covârșit de un sentiment puternic, de o senzație dureroasă etc. *A muri de frică, de ciudă.* ✦ (Urmat de prep., „după") A ține mult la cineva sau la ceva, a iubi cu pasiune; a-i plăcea foarte mult. **3.** Fig. A înceta să mai fie auzit sau văzut, a se stinge, a se pierde treptat.

MURIBUND, -Ă (< fr., lat.) adj. (Și subst.) Care se află pe punctul de a muri, în ultimele clipe ale vieții; agonizant. ✦ Fig. Care este pe cale de a dispărea, de a pieri, de a se stinge; *p. ext.* lipsit de putere, epuizat.

MURIDE (< fr.; lat. *mur-* „șoarece") s. n. pl. Familie de mamifere din ordinul rozătoarelor (ex. șoarecii, șobolanii, lemingii) de talie mică, cu coadă lungă și bot ascuțit. Unele specii sunt purtătoare de agenți patogeni ai pestei, tularemiei ș.a.

MURIGHIOL, com. în jud. Tulcea, situată pe țărmul de E al lacului Razim și pe dr. brațului Sfântu Gheorghe al Dunării; 3 632 loc. (2000). Expl. de calcar (Sarinasuf). Pepinieră piscicolă (Sarinasuf). Complex turistic (din iun. 1993), în satul **M.** Între 13 oct. 1983 și 20 mai 1996, satul și com. **M.** s-au numit *Independența.* Rezervație zoologică. Centru de artă populară (Dunavățu de Jos). Vestigii geto-dacice (datând din perioada 350–250 î.Hr.) și ale unei cetăți romano-bizantine (sec. 4–6). În Antichitate, aici a existat așezarea *Halmyris,* menționată în unele izvoare ale vremii și cu denumirea de *Salmorus.*

MURILLO [muriλo], **Bartolomé Esteban** (1618–1682), pictor spaniol. Tablouri de inspirație religioasă („Viziunea Sf. Anton", „Imaculata Concepțiune", „Fuga în Egipt"); portrete („Un canonic") și figuri de copii („Copilul cu ciorchinele de struguri", „Mâncătorii de plăcintă", „Băieții jucând zaruri"), cultivând pitorescul și atitudinea sentimentală. Reprezentant în Muzeul Național de Artă al României („Originea desenului").

MURMANSK, oraș în NV Federației Ruse, în pen. Kola, port la G. Kola al M. Barents; 407 mii loc. (1995). Aeroport. Ind. chimică. Fabrici de frigidere, utilaje de pescuit, mobilă și produse alim. Șantiere navale. Pescuit. Întemeiat în 1916 cu numele de *Roma-*

Murillo: „Copilul cu ciorchinele de struguri"

nov-na-Murmane; din apr. 1917 poartă numele actual.

MURMUR (< lat., fr.) s. n. **1.** Zgomot surd și confuz de glasuri; rumoare. ✦ Exprimare a unei nemulțumiri, a unei dezaprobări prin cuvinte rostite cu jumătate de glas; protest, cârteală, murmurare. **2.** Fig. Zgomot lin, monoton și prelung produs de apele curgătoare, de vânt etc.; *p. ext.* zgomot slab și înfundat.

MURMURĂ (< lat., fr.) vb. I **1.** Tranz. și intranz. A rosti cuvinte sau a intona o melodie cu jumătate de glas, nedeslușit, șoptit. ✦ Intranz. A protesta cu glas scăzut; a cârti, a bombăni. **2.** Intranz. (Fig.; despre elemente ale naturii) A produce un zgomot slab, continuu și monoton; a susura; a fremăta.

MURN-ALEKSANDROV, Josip (1879–1901), poet sloven. Lirică simbolistă străbătută de melancolie și sentimentul sfârșitului apropiat („Poezii vechi și noi", „Poezii și romanțe").

MURNAU, Friedrich Wilhelm (pe numele adevărat *Friedrich Wilhelm Plumpe*) (1889–1931), cineast german. Stabilit în S.U.A. (1927). Unul din marii maeștri ai cinematografului, a realizat filme de viziune expresionistă („Nosferatu, simfonia groazei", „Faust"), de analiză psihologică și de critică socială („Cel din urmă om", „Aurora", „Pâinea noastră cea de toate zilele", „Tabu").

MURNER, Thomas (1475–c. 1537), teolog și poet german. Franciscan. Poeme satirice, morale și religioase îndreptate împotriva viciilor vremii și a Reformei („Exorcizarea nebunilor", „Breasla potlogarilor", „Pajiștea nerozilor", „Despre marele nebun luteran"). Scrieri didactice și teologice.

MURNU 1. George M. (1868–1957, n. Veria, Grecia), scriitor și istoric român. Acad. (1923), prof. univ. la București. A condus șantierul arheologic de la Adamclisi, publicând o serie de studii referitoare la acesta („Cronica săpăturilor arheologice de la cetatea Tropaeum Adamclisi", „Cetatea Tropaeum. Considerații istorice"). Lucrări privind arheologia clasică și aspecte ale originii românilor și aromânilor („Arheologia clasică și rostul ei la noi", „Istoria românilor din Pind: Vlahia Mare, 980–1259", „Când și unde se ivesc românii întâia dată în istorie?"). Manuale universitare. Versuri clasicizante („Gânduri și vise", „Alme Sol", „Altare", „Tropare"); cercetări lingvistice. Remarcabile traduceri ale „Iliadei" (în hexametri) și „Odiseii" (în endecasilabi). **2. Ary M.** (1881–1971, n. Veria, Grecia), pictor și grafician român. Frate cu **M. (1)**. Peisaje și compoziții inspirate din universul rural; caricaturi politice și de moravuri, grafică de carte (ilustrații la Creangă, Sadoveanu, Eminescu). **3. Lucian M.** (c. 1911–1984), sculptor și pictor român. Fiul lui **M. (2)**. Prof. ia Institutul „N. Grigorescu". Proiecte monumentale („Horia, Cloșca și Crișan"). Portrete („M. Eminescu"). Pictură influențată de austeritatea imaginii bizantine.

George Murnu

MURORAN, oraș în Japonia (Hokkaidō), port (din 1872) la G. Uchiura al Oc. Pacific; 109,8 mii loc. (1995). Aeroport. Șantiere navale. Ind. siderurgică, constr. de vagoane, chimică, a cimentului, celulozei, de prelucr. a petrolului și a lemnului, alim. (conserve de pește). Export de cărbuni, lemn, min. de fier. Bază de pescuit.

MURPHY [mə:rfi], **Eddie** (pe numele adevărat *Edward Regan*) (n. 1961), actor american. Interpret principal în filme de acțiune și în comedii („Alte 48 de ore", „Vampirul din Brooklyn", „Profesorul trăsnit"). S-a impus cu personajul lui Axel Foly în serialul „Polițistul din Beverly Hills".

MURPHY, Legile lui ~, enunțuri referitoare la unele fapte și întâmplări reale ale activității umane care afirmă, în termeni neștiințifici, că acestea se petrec (imprevizibil și cu mare probabilitate) în sens negativ (ex. în marea majoritate a cazurilor, o felie de pâine unsă cu unt cade cu partea acoperită cu unt în jos etc.). Aceste postulate, atribuite inginerului american Ed. Murphy, au fost culese și publicate (1977) de către A. Bloch în lucrarea „Legile lui Murphy și alte motive pentru care lucrurile merg rău".

MURPHY [mə:rfi], **William Parry** (1892–1978), medic american. Descoperiri în tratamentul anemiei pernicioase (tratamentul *cu* vitamina B_{12}). A pus la punct o metodă de diagnostic a calculilor vezicii biliare și alta pentru tratamentul peritonitei purulente generalizate. Lucrări privind tratamentul diabetului zaharat. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1934), împreună cu G. Minot și G.H. Whipple.

MURRAY [mări], cel mai mare fluviu al Australiei; 2 570 km. Supr. bazinului: 1,16 mil. km^2. Izv. din S Alpilor Australieni, din masivul Snowy Mountains, traversează o zonă de câmpie și se varsă în Oc. Indian (laguna Alexandrina). Navigabil pe 1 700 km. Afl. pr.: Darling și Murrumbidgee. Hidrocentrale (lacul de acumulare Hume). Irigații.

MURRAY [mări], **Ann** (n. 1949), mezzosoprană irlandeză. Se lansează la Opera Scoției, apoi la Londra. Carieră internațională. Voce de mezzo clară și suplă. Repertoriu cuprinzător de operă (Mozart, Glück, Ravel, Pergolesi, Händel ș.a.) și de concert.

MURRAY [mări], **Joseph Edward** (n. 1919), medic american. Specialist în grefele de organe, a efectuat primele grefe între gemeni homozigoți (1954) și între gemeni heterozigoți (1959). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1990), împreună cu E.D. Thomas.

MURRUMBIDGEE [marəmbidʒi], râu în SE Australiei, afl. dr. al fl. Murray; 1 581 km. Izv. din Munții Marii Cumpene de Ape (Great Dividing Range), curge pe direcția E–V, trece prin apropiere de Canberra, în aval de care a fost construit lacul de acumulare Burrinjuck. Navigabil pentru vase mici pe c. 800 km lungime. Irigații în cursul inf.

MURRY [mări], **John Middleton** [midltən] (1889–1957), critic literar și scriitor englez. Soțul Katherinei Mansfield. Studii critice de erudiție clasică și filozofică („Dostoevski", „Aspecte ale literaturii", „Problema stilului", „Keats și Shakespeare"). Romane („Natură moartă", „Lucrurile umile care suntem"); poezii; memorialistică.

MURUI (cf. ucr. *murovati*) vb. IV tranz. (Pop.) **1.** A întinde netezind un strat de lut muiat cu apă și frământat pe pereții unei case; a lipi. ✦ A astupa cu un material argilos crăpăturile din pereții lucrărilor subterane. **2.** A unge un aluat (înainte de a-l pune la cuptor) cu apă, ulei, ou etc. **3.** A mânji.

MURUIALĂ (< *murui*) s. f. (Pop.) Faptul de a murui. ✦ (Concr.) Lut cu

care se muruieşte. ✦ Amestec de făină cu apă, ulei, ou etc. cu care se unge aluatul.

MURUROA, atol în arh. Tuamotu (Polinezia franceză), în S Oc. Pacific, la 1 500 km ESE de ins. Tahiti. Poligon pentru teste nucleare în aer liber (1960–1974) şi subterane (din 1975), efectuate de Franţa. Reluarea testelor (1995), după o perioadă de întreruperi, a provocat tensiuni cu ţările din S Pacificului şi cu organizaţiile ecologiste, fapt ce a dus la închiderea bazei (1996).

MUS (< fr.) s. m. Elev marinar.

MUSACA (< tc.) s. f. Mâncare preparată din carne tocată, cu felii de cartofi, vinete sau dovlecei.

MUSAFIR, -Ă (< tc.) s. m. şi f. Persoană căreia i se oferă vremelnic ospitalitate, care vizitează pe cineva; invitat, oaspete.

MUSAI (< magh.) adv. (Reg.) În mod imperios, negreşit, neapărat; cu orice preţ, morţiş.

MŪSA IBN NUSAYR (c. 640–718), general arab. Numit de califul al-Walīd I guvernator (708) al Ifrikiyei (Tunisia de azi). A cucerit Maghrebul până la Maroc (708) şi a supus (711–713) o parte din Pen. Iberică (Mérida, Toledo, Saragosa) cu ajutorul generalului Tariq ibn Ziyad.

MUSCAL (MOSCAL) (< rus., ucr., pol.) s. m. **1.** (Înv.) Rus. **2.** (Înv. şi reg.) Birjar.

MUSCAR (< *muscă*) s. m. Pasăre insectivoră migratoare, care trăieşte în Europa, Africa şi Asia; are irisul cafeniu, ciocul şi picioarele negre, iar penajul cenuşiu cu galben-ruginiu *(Muscicapa striata).*

MUSCARDINĂ s. f. Boală a viermilor de mătase provocată de o ciupercă din genul *Beauveria,* manifestată prin apariţia unor pete de culoare închisă pe corpul acestora. Larvele sau viermii morţi sunt acoperiţi cu un praf alb, uneori cu o nuanţă roşiatică.

MUSCARINĂ (< fr.) s. f. Alcaloid foarte toxic, puternic inhibitor cardiac, prezent în diverse ciuperci otrăvitoare şi în proteine degradate.

MUSCARIŢĂ (< *muscar*) s. f. (BOT.) Pălăria-şarpelui.

MUSCAT v. **Mascat.**

MUSCAT (< fr., pol.) s. n. Nume dat unei varietăţi de soiuri de viţă de vie, dintre care mai răspândite sunt *m. hamburg,* cu struguri de masă şi *m. otonel,* din care se obţin vinuri tămâioase de calitate superioară.

MUŞCĂ (lat. *musca*) s. f. **I. 1.** Denumire generică dată unor insecte din ordinul dipterelor, cu morfologie externă variată, cu aparatul bucal adaptat pentru supt şi înţepat; *p. ext.* (pop.) orice fel de insectă mică, zburătoare (căreia nu i se cunoaşte numele). ✧ *M. de casă* = insectă de 6–8 mm lungime, de culoare cenuşie-închisă, care transmite boli infecţioase şi parazitare *(Musca domestica). M.-ţeţe* = insectă hematofagă din Africa Ecuatorială, care transmite la om agentul patogen al bolii somnului *(Glossina palpalis). M. columbacă* = insectă de c. 5 mm lungime, hematofagă; inoculează la vite şi la oameni o substanţă foarte toxică *(Simulium columbaczensis). M. verde* = insectă de c. 10 mm, de culoare verde cu reflexe metalice; îşi depune ouăle pe cadavre, pe alimente etc. *(Lucilia caesar). M. albastră* = insectă de c. 14 mm, de culoare albastră metalică; îşi depune ouăle pe cadavre, pe alimente etc. *(Calliphora vomitoria). M. cenuşie de carne* = insectă de c. 14 mm, de culoare cenuşie, vivipară; depune larvele pe alimente, pe carne etc. *(Sarcophaga carnaria). M. de cal* = insectă de 7–9 mm lungime, de culoare brună-roşcată, ectoparazită *(Hippobosca equina). Musca cireşelor* = insectă de c. 4 mm, de culoare neagră; depune ouăle în cireşele care se coc *(Rhagoletis cerasi). M. de varză* = insectă de 4–6 mm lungime, ale cărei larve atacă varza şi alte crucifere *(Chortophila brassicae). M. suedeză (m. neagră a cerealelor)* = insectă de c. 2 mm, ale cărei larve atacă cerealele tinere şi boabele necoapte ale acestora *(Oscinella frit). M. de Hessa* = insectă de c. 3 mm lungime, de culoare cenuşie-neagră, ale cărei larve atacă plantulele tinere de cereale *(Mayetiola destrictor).* ✧ Expr. *Ca musca-n lapte* = într-un moment sau în chip nepotrivit, nedorit. *Ca muştele la miere* = în număr mare, buluc. *A muri ca muştele* = a muri în număr foarte mare. ✦ *M. artificială* = imitaţie de insectă sau de larvă, montată direct pe cârligul de pescuit şi folosită ca momeală. **2.** (Pop.) Albină. **II.** (P. analog.) **1.** Scobitură înnegrită în dinţii calului, după care i se poate aprecia vârsta. ✦ Mustaţă foarte mică. **2.** (SPORT) Categorie de greutate în care sunt încadraţi sportivii între 49 şi 51 kg la box amator, iar în boxul profesionist între 50,802 şi 52,163 kg; la lupte, juniorii până la 48 kg şi seniorii până la 52 kg. **3.** Orificiul lăsat de glonţ la trecerea acestuia exact prin centrul ţintei de tir (cercul notat cu 10 puncte).

MUSCEL s. n. Culme deluroasă prelungă, în zonele subcarpatice, cu structura monoclinală, a cărei altitudine se apropie de aceea a munţilor; are povârnişuri domoale şi este de obicei despădurită, acoperită de păşuni, fâneţe şi livezi.

MUSCELEANU, Cristea (1886–1941, n. Bucureşti), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre fondatorii Academiei de Ştiinţe din Bucureşti (1935). Lucrări de termodinamică, radioactivitate şi popularizare a ştiinţelor („Generatorii de energie în România", „Asupra structurilor fine").

MUSCELEANU, Grigore (c. 1820/1825–1886, n. probabil la Bucureşti), preot român. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească, a fost surghiunit la mănăstirea Cernica. Adept al unirii Principatelor şi al reformelor lui Al.I. Cuza, a făcut parte din Comisia pentru secularizarea averilor mănăstireşti. Lucrări privind istoria vechilor biserici şi mănăstiri româneşti.

MUSCELEANU, Ion (1903–1998, n. Caracal), pictor român. Peisaje, naturi moarte şi portrete de tradiţie impresionistă, învăluite într-o caldă şi discretă poezie („Peisaj din Tulcea", „Portret de studentă").

MUSCELELE ARGEŞULUI (MUSCELELE GETICE sau **SUBCARPAŢII ARGEŞULUI) 1.** Unitate de relief bine individualizată, formată dintr-o asociaţie de culmi înalte şi prelungi, cu alt. între 600 şi 1 000 m, separate de depresiuni, situată între lanţul M-ţilor Cozia, Ghiţu, Frunţi şi Iezer (la N), valea superioară a Dâmboviţei (la E), Piemontul Cândeşti, Dealurile Argeşului şi Piemontul Cotmeana (la S) şi valea Oltului (la V). Denumirea de muscele a fost atribuită acestei zone de către Ion Popescu-Voiteşti în 1908. În şirul masivelor deluroase se evidenţiază, de la E la V, Mătău (1 017 m), Ciocanu (886 m), Chicera sau Chiciura (1 218 m; după alte surse, 1 227 m), Tămaşu (1 104 m) ş.a., separate de culoare de vale (Topolog, Argeş, Vâlsan, Râu Târgului, Argeşel ş.a.), masive care domină către N o serie de depresiuni tectonice de contact (Sălătrucu pe râul Topolog, Arefu pe Argeş, Brădetu pe Vâlsan, Nucşoara pe Râu Doamnei, Câmpulung pe Bughea şi Râu Târgului ş.a.). Întinse zone de fâneţe şi livezi. **2. Muscelele Năsăudului** v. **Năsăud (1).**

MUSCHETAR (MUȘCHETAR) (< fr.) s. m. (În sec. 17–19) Soldat infanterist, înarmat cu muschetă. ✦ Nobil care făcea parte dintr-o unitate de călăreți în serviciu la Curtea regilor Franței.

MUSCHETĂ (< fr.) s. f. (În Evul Mediu) Armă de foc cu fitil, portativă, folosită la începutul sec. 16 de infanteria spaniolă și preluată de francezi după bătălia de la Pavia (1525).

Muschetă cu fitil

MUSCONĂ (< fr.) s. f. (CHIM.) Cetonă ciclică derivată de la o ciclo-parafină cu un inel mare. Se extrage din mosc, dar se obține și sintetic; se utilizează în parfumerie ca fixator și agent odorant.

MUSCOVIT (< fr., rus.; n. pr. *Moscovia*) s. n. Silicat natural de aluminiu și potasiu din grupa micelor. Se găsește în roci metamorfice (în special în micașisturi), în pegmatite și în unele roci magmatice acide (granite) sub formă de foițe transparente sau de culoare albă, verzuie, gălbuie. Se utilizează în industrie ca izolator electric și termic, precum și la zugrăveli.

MUSCULAR (< fr.) adj. Privitor la mușchi, propriu mușchilor (ex. contracție m., forță m. etc.). ✧ *Sistem m.* = totalitatea mușchilor din organism (la om aproximativ 400), care, împreună cu sistemul osteoarticular, formează aparatul locomotor; musculatură.

MUSCULATURĂ (< fr.) s. f. Sistemul muscular al corpului.

MUSCULIȚĂ (< *muscă*) s. f. Diminutiv al lui muscă; muscă mică. ✧ *M. de brânză* = muscă mică, neagră-lucioasă, ale cărei larve trăiesc pe alimente, alterându-le *(Piophila casei)*; când sunt înghițite o dată cu alimentele, provoacă grave tulburări gastro-intestinale, iar pe corpul animalelor produc plăgi. *M. de oțet* (sau *bețivă*) = gen de insectă din ordinul dipterelor, lungă de 3–4 mm, ale cărei larve trăiesc în materii care fermentează sau putrezesc *(Drosophila)*; constituie obiectul a numeroase cercetări de genetică. Sin. *drosofilă*.

MUSCULOS, -OASĂ (MUȘCHIULOS, -OASĂ) (< fr., lat.) adj. **1.** Care este de natura mușchilor, care conține țesut muscular. **2.** Care are mușchi puternici; *p. ext.* viguros.

Gavril Musicescu

MUSELINĂ (< fr., pol., tc.; n. pr. *Mosul*, oraș în Iraq) s. f. Țesătură subțire, de obicei de bumbac, mătase sau lână, din care se confecționează îmbrăcăminte ușoară (bluze, rochii) și lenjerie.

MUSHANOKŌJI [muʃanokoʒi] **Saneatsu** (1885–1976), scriitor japonez. Admirator al lui L. Tolstoi, a întemeiat o colonie de tip tolstoian. Romane („Yoshiko") și drame („O afacere de familie", „Sora sa", „Pasiunea") influențate de creștinism, într-o viziune idealistă, străbătute de umanitarism.

MUSIĆ, Anton Zoran (n. 1909), pictor și gravor sloven. Stabilit la Veneția (1940–1943) și apoi la Paris (din 1953). A promovat o artă abstractă, figurativă, sintetizând din memorie locuri și realități trăite (peisaje dalmate, impresii din lagărul de la Dachau, unde a fost deținut între 1943 și 1945).

MUSICAL (< engl.) s. n. Reprezentație bazată pe o acțiune dramatică unitară, care se desfășoară alternând scenele vorbite cu numere muzicale și coregrafice. Termen apărut în S.U.A., inițial ca sinonim al comediei muzicale.

MUSICESCU 1. Gavril M. (1847–1903, n. Ismail, azi în Ucraina), compozitor, dirijor de cor și pedagog român. Prof. la Conservatorul din Iași. Elev al lui T. Burada. Lucrări corale laice și liturgice. Primul compozitor român care a folosit elemente specifice de structură modală, proprii cântecului popular românesc, în armonizare adecvată („7 melodii armonizate pentru pian"). **2. Florica M.** (1887–1969, n. Iași), profesoară română de pian. Fiica lui **M. (1)**. Printre elevii săi, Dinu Lipatti, Maria Fotino, Dan Grigore.

Florica Musicescu

MUSIC-HALL [mjuzik-ho:l] (cuv. engl.) s. n. Spectacol de varietăți (muzică, dans, acrobații, numere comice etc.); devenit gen cu largă răspândire în sec. 20, realizat prin îmbinarea unor tradiții ale operetei, revistei etc.; local destinat acestui gen de spectacol.

MUSIL [musil], **Robert** (1880–1942), scriitor austriac. Ostil nazismului, s-a refugiat în Elveția (1938). Proză de investigare psihologică (romanul „Rătăcirile elevului Törless"); povestiri prezentând tipologii diverse în situații extreme („Trei femei"). Capodopera sa, romanul „Omul fără însușiri", realizează un vast tablou satiric al societății austro-ungare de la începutul sec. 20. Profunzimea reflecțiilor, rigoarea analitică, perfecțiunea stilului fac din **M.** unul dintre cei mai de seamă inovatori ai genului. Piese de teatru, publicistică.

Mushanokōji Saneatsu

Robert Musil

MUSON (< fr.) s. m. Vânt periodic, caracteristic regiunilor tropicale, mai ales în bazinul Oc. Indian, care își inversează direcția dominantă de la un sezon la altul, în funcție de încălzirea sau de răcirea mai puternică a continentului față de ocean. După repartiția în timp a sistemelor barice, se deosebesc: *m. de vară* (cald și umed, care bate dinspre S spre V în perioada apr.–sept. în Asia meridională) și *m. de iarnă* (rece și uscat, care bate dinspre N spre V sau E în perioada oct.–mart. în Asia meridională). Schimbarea **m.** este însoțită de furtuni (numite și *taifunuri* în Marea Chinei de Sud și în Japonia). Cea mai tipică regiune musonică este Asia de S (India) și de SE (Indochina).

MUSORGSKI, Modest Petrovici (1839–1881), compozitor rus. Membru al „Grupului celor cinci". Format sub îndrumarea lui Balakirev, Dargomîjski și Stasov. În opere („Boris Godunov", „Hovanșcina", „Târgul din Sorocinsk"), folosește mijloace realiste puternice, subliniind psihologia maselor. Muzică de scenă, piese vocale și corale, lucrări pentru orchestră („O noapte pe Muntele pleșuv") și pentru pian (suita „Tablouri dintr-o expoziție", orchestrată de Ravel), lieduri („Colțul copiilor", „Fără soare", „Cântecele și dansurile morții") ș.a. A influențat prin stil și limbaj pe mulți din compozitorii sec. 20.

MUSSET [müsę], **Alfred de** (1810–1857), scriitor francez. Reprezentant al romantismului. Poeme exaltând dragostea („Rolla", „Nopțile"), drame („Lorenzaccio"), comedii și „proverbe dramatice" spumoase, pline de grație și de fantezie („Fantazio", „Capriciile Marianei", „Cu dragostea nu-i de glumit", „Să nu spui vorbă mare"); romanul autobiografic „Confesiunea unui copil al secolului" este inspirat de dragostea pentru George Sand; povestiri și nuvele („Mimi Pinson").

MUSSOLINI, Benito (1883–1945), om politic italian. Dictator fascist (1925–1943). Și-a început activitatea politică ca membru al Partidului Socialist (1901–1914), fiind director al cotidianului „Avanti" (1912–1914). A întemeiat în 1919, la Milano, primele „fascii de luptă", organizând (1921) Partidul Național Fascist, al cărui conducător *(duce)* a devenit. Inițiator al marșului asupra Romei, care a provocat demisia cabinetului L. Facta (1922) și instituirea dictaturii fasciste. În 1929, a semnat Concordatul cu Vaticanul, iar în 1930, a denunțat prevederile Tratatului de la Versailles. A purtat un război (1935–1936) împotriva Ethiopiei, soldat cu anexarea acesteia. Alături de Germania, l-a sprijinit pe F. Franco, în *Războiul Civil* din Spania și a intrat în al doilea război mondial (iun. 1940). Răsturnat de la putere și arestat din ordinul regelui (25 iul. 1943). Revenit cu ajutorul trupelor germane, a înființat „Republica Socială Italiană de la Salo", din N Italiei (1943–1945). Capturat de partizani (apr. 1945), a fost executat împreună cu amanta sa, Clara Petacci.

MUST (lat. *mustum*) s. n. Suc dulce, care nu a început încă să fermenteze, obținut prin zdrobirea și presarea boabelor de struguri sau, *p. ext.*, a altor fructe ori plante.

MUSTAFA, numele a patru sultani otomani. Mai importanți: **1. M. II** (1695–1703). A luptat împotriva Ligii Sfinte, fiind înfrânt de austrieci la Zenta și forțat să semneze tratatul de la *Karlowitz*, prin care Imp. Otoman pierdea însemnate teritorii. A fost înlăturat de o răscoală a ienicerilor. **2. M. III** (1757–1774). Autorul unor importante reforme administrative și fiscale. În timpul domniei lui, a avut loc Războiul Turco-Rus (1768–1774), încheiat defavorabil pentru Imp. Otoman, prin pacea de la *Kuciuk-Kainargi.*

MUSTANG (cuv. sp. „fără stăpân") s. m. Cal semisălbatic, având ca ascendent calul spaniol. Trăiește în stare liberă în preriile Americii de Nord. Capturat pentru rodeo, este pe cale de dispariție. Animal protejat.

MUSTAȚĂ (lat. **mustacea*) s. f. **1.** Părul care crește deasupra buzei superioare, în special la bărbați. **2.** (Mai ales la pl.) Fire (lungi) de păr care cresc la unele animale în jurul botului. ✦ Antenele insectelor. **3.** (La pl.) Fire subțiri și lungi care cresc pe spicul cerealelor. **4.** Rădăcinile adventive ale unor plante. **5.** (TEHN.; la pl.) Capete ale armăturii de oțel dintr-un element de construcție de beton armat, lăsate intenționat la exterior pentru a ușura montarea unor piese prefabricate sau pentru o continuare ulterioară a armăturii.

MUSTĂCI (< *mustață*) vb. IV intranz. 1. A râde pe ascuns (și cu ironie), a zâmbi pe sub mustață. **2.** A fi nemulțumit de ceva, a strâmba din nas.

MUSTĂRIE (< *must*) s. f. Loc unde se face sau se vinde must.

MUSTELIDE (< fr.; {s} lat. *mustela* „nevăstuică" + gr. *eidos* „aspect") s. n. pl. Familie de mamifere carnivore, cu 67 de specii (ex. jderul, viezurele, dihorul, hermina, vidra), de talie mică sau mijlocie, cu corp suplu, picioare scurte cu gheare neretractile și coadă lungă; majoritatea au glande anale urât mirositoare *(Mustelidae).* Trăiesc pe toate continentele, cu excepția Australiei.

MUSTI (< *must*) vb. IV intranz. 1. (Despre lichide) A se ivi, a ieși la suprafață peste tot îmbibând. **2.** A fi îmbibat, plin de sevă, de sânge sau de alt lichid.

Modest Petrovici Musorgski

Alfred de Musset

Benito Mussolini

MUSTOMĚTRU (< fr.; {s} *must* + gr. *metron* „măsură") s. n. Aparat pentru determinarea densității și procentului de zahăr din must.

MUSTOS, -OASĂ (< *must*) adj. Cu mult must, zemos, suculent.

MUSTRA (lat. *monstrare*) vb. I tranz. A face observații aspre; a reproșa, a dojeni. ✧ Expr. *A-l mustra (pe cineva) cugetul* (sau *conștiința*) = a se căi, a avea remușcări.

MUSTRARE (< *mustra*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) mustra; ceartă, dojană. ✦ Remușcare, căință. **2.** (DR.) Sancțiune disciplinară care constă într-o notificare făcută unui angajat care nu și-a îndeplinit obligațiile de serviciu și căruia i se recomandă să se corijeze.

MUSTRĂTOR, -OARE (< *mustra*) adj. (Și adv.) Care mustră; dojenitor; plin de reproșuri.

MUSTUI (< *must*) vb. IV tranz. A zdrobi și a presa strugurii pentru a obține mustul.

MUSTUITOR (< *mustui*) s. n. Unealtă de lemn formată dintr-un băț ramificat la unul din capete, care servește la zdrobirea strugurilor.

MUSULMAN, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. Mahomedan; *p. restr.* turc. ✧ *Artă m.* v. *arab, artă* ~.

MUȘAMA (< tc.) s. f. **1.** Țesătură din bumbac, în sau vâscoză, acoperită pe una din fețe cu o peliculă impermeabilă și lucioasă din uleiuri vegetale sau dintr-un agent peliculogen sintetic (ex. clorură de polivinil). Este folosită pentru acoperirea meselor, capitonarea ușilor etc. **2.** (Art.) Dans popular românesc, jucat de perechi în cerc, cu mișcare vioaie și ritm binar; figurile sunt dictate de comenzi. Se mai numește *mânioasa, spic de grâu* etc.

MUȘAMALIZA (< *mușama*) vb. I tranz. A ascunde, a acoperi o greșeală, o faptă reprobabilă etc.; a cocoloși.

MUȘAT, Gheorghe (?–1917), caporal de grăniceri. A căzut eroic în luptele de la Oituz.

MUȘATESCU, Tudor (1903–1970, n. Câmpulung), scriitor român. Versuri elegiace și decorative („Vitrinele toamnei"). Proză umoristică („Mică publicitate", „Nudul lui Gogu"). Comedii de moravuri („Titanic-vals", „...escu", „Ale vieții valuri", „Visul unei nopți de iarnă"), remarcabile prin verva replicilor, intrigă și varietate tipologică.

Tudor Mușatescu

MUȘATINII, denumire generică, introdusă de istoriografia modernă (datorită echivalării cuvântului „Mușatin", din vechile anale slavone, cu „al lui Mușat" în loc de „al Mușatei") pentru a desemna fie prima generație de urmași ai presupusului eponim, domnii Moldovei: Petru (c. 1375–c. 1391), Roman (c. 1391–c. 1394) și, cu ascendență nesigură, Ștefan (c. 1394–1399), fie principala familie domnitoare a țării, de la Bogdan Întemeietorul (1359–c. 1365) până la Aron Tiranul (1591–1592; 1592–1595) — în succesiune masculină directă și relativ continuă la tron (Bogdănești), sau Iliaș Alexandru (1666–1668) — numai în succesiune masculină directă. Înrudiri frecvente cu Basarabii din Țara Românească și, incidental, cu dinastiile din Polonia, Rusia și Serbia. Prin reprezentanții săi cei mai de seamă: Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș ș.a., s-a identificat cu aspirațiile de progres și de libertate națională ale poporului.

MUȘĂTEȘTI, com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a Munților Argeșului cu Dealurile Argeșului, pe râul Vâlsan; 4 156 loc. (2000). Reședința com. este satul *Vâlsănești*. Centru de olărit (Stroești). Muzeu etnografic (fondat în 1969), în satul M. Pomicultură. În satul Robaia se află mănăstirea cu același nume (de maici), cu o biserică construită inițial din lemn (sec. 14) și reconstruită din zid în anii 1642–1644. Biserica mănăstirii, cu hramul Sf. Gheorghe, a suferit mai multe refaceri în sec. 19 (repictată în 1848) și renovări în anii 1971–1974, 1983. Aici a trăit, în ultimii ani de viață, pictorul bisericesc Pârvu Mutu.

MUȘCA (probabil cuv. autohton) vb. I **1.** Tranz. A înfige dinții, a apuca și a roade cu dinții (provocând durere, sfâșiind). ✧ Expr. *A-și mușca mâinile* (sau *degetele*) = a regreta, a se căi foarte tare. *A-și mușca limba* (sau *buzele*) = a-și ascunde un sentiment puternic, a se stăpâni. ✦ (Despre insecte) A pișca, a înțepa. **2.** Tranz. și intranz. A roade cu dinții o bucată dintr-un aliment (pentru a mânca). **3.** Tranz. Fig. A ataca pe cineva cu cuvinte sarcastice, usturătoare.

MUȘCATĂ (< bg., magh.) s. f. Nume dat unor specii de plante decorative foarte răspândite (sau unor hibrizi ai acestora) din genul *Pelargonium*, familia geraniaceelor, înalte de 20–40 cm, cu frunze reniforme, palmat-lobate, lung pețiolate și flori roșii, roz sau albe, plăcut mirositoare, dispuse în umbele *(P. grandiflorum, P. peltatum, P. radula, P. zonale)*.

MUȘCĂTOR, -OARE (< *mușca*) adj. Care mușcă; *p. ext.* care provoacă o senzație neplăcută de usturime, de arsură, de durere. ✦ Fig. (Despre persoane; *p. ext.* despre vorbele lor) Înțepător, caustic.

MUȘCĂTURĂ (< *mușca*) s. f. **1.** Faptul de a mușca. ✦ Senzație dureroasă produsă de ger, de vânt rece etc. ✦ Modul în care cineva apropie dinții pentru a mușca. **2.** Rană, semn provocat prin mușcare, cu strivire și smulgere tisulară și cu aspect caracteristic, păstrând urma dinților. **3.** Bucată mușcată dintr-un aliment.

MUȘCHETAR s. m. v. **muschetar**.

MUȘCHI[1] (lat. *musculus*) s. m. Țesut caracteristic contractil al vertebratelor și al majorității nevertebratelor care servește la mișcarea diverselor părți și organe ale corpului. După structură, se disting *m. netezi* (sau *involuntari*), care intră în structura organelor interne, și *m. striați* (sau *scheletici*), supuși voinței. Proprietățile fundamentale ale **m.** sunt contractilitatea și elasticitatea. **M.** se disting după formă (lungi, lați, scurți etc.), după funcțiune (flexor, extensor etc.), după poziția pe care o ocupă în organism (pectoral, temporal etc.), după dimensiuni (marele și micul fesier etc.), după numărul de tendoane (biceps, triceps etc.) etc. ✦ Bucată de carne de animal din regiunea coloanei vertebrale, folosită în alimentație.

MUȘCHI[2] (lat. *musculus*) s. m. pl. Clasă de plante (briofite) cu rizoizi, cu corpul vegetativ rudimentar (alcătuit din tulpini și frunze cu structuri simple), având ca organe de reproducere, ante-

ridii și arhegoane. Cresc pe soluri umede, în păduri, pe scoarța copacilor, pe stânci, în mlaștini; sunt răspândiți pe tot globul, atât la șes cât și la munte (ex. **m.** de pământ, **m.** de acoperiș, **m.** de turbării etc.).

MUȘCHIULOS, -OASĂ adj. v. **musculos, -oasă.**

MUȘENIȚA, com. în jud. Suceava, situată în Pod. Sucevei, pe râul Ruda, la granița cu Ucraina; 2 312 loc. (2000). Reședința com. este satul *Baineț.* Stație de c.f. și punct de frontieră (satul Vicșani).

MUȘETEȘTI, com. în jud. Gorj, situată în Depresiunea Subcarpatică Olteană, la poalele dealului Săcelu; 2 446 loc. (2000). Bisericile de lemn cu hramurile Sfinții Îngeri (1720), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1730) și Sfinții Îngeri (1751), în satele Stăncești, Stăncești-Larga și **M.**

MUȘEȚEL (< *mușat,* reg. „frumos") s. m. Plantă erbacee medicinală din familia compozitelor, înaltă de 10–60 cm, cu frunze divizate și flori aromate, grupate în capitule terminale *(Matricaria chamomilla);* romaniță. Florile de **m.** sunt folosite în farmacie pentru uleiul lor eteric, care conține principii cu acțiune spasmolitică, antiinfecțioasă, antiinflamatorie, analgezică, emolientă, sudorifică, cicatrizantă etc.; de asemenea, acest ulei este utilizat la fabricarea unor lichioruri, în parfumerie și cosmetică.

MUȘIȚĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Nume dat roiului de insecte care se adună în jurul butoaielor cu vin, al vaselor cu oțet și al fructelor în fermentație. **2.** Denumire dată larvelor care se dezvoltă, pe carne sau pe cadavre, din ouăle depuse de unele muște. ✦ Mulțime de mici insecte care atacă rădăcinile și frunzele unor plante.

MUȘLEA, Ion (1899–1966, n. Brașov), folclorist și bibliograf român. M. coresp. al Acad. (1947). Conducător al Arhivei de Folclor din Cluj (din 1930). Studii și cercetări privind folclorul românesc („La mort-mariage: particularité du folklore balkanique", „Obiceiul junilor brașoveni", „Contribuții la studiul Mioriței", „Cercetări folcloristice din Țara Oașului"); bibliografii („Bibliografia folclorului românesc").

MUȘOIU, Panait (1864–1944, n. Roman), publicist român. A răspândit ideile socialiste în România, prin activitatea sa de editor și traducător. A tradus și tipărit, în 1892, pentru prima dată în România, „Manifestul Partidului Comunist", precum și „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință" de F. Engels. A fundat și condus „Revista ideii".

MUȘTAR (< magh.) s. m., s. n. **1.** S. m. Numele a două specii de plante anuale din familia cruciferelor; **a)** plantă anuală cu semințe albe-gălbui; muștar alb *(Sinapis alba);* **b)** plantă anuală cu semințe brun-roșietice; muștar negru *(Brassica nigra).* Semințele conțin circa 30% ulei gras, folosit în industria alimentară. Semințele mai sunt folosite în tratarea constipațiilor și contra anorexiei, ca revulsiv și diuretic. **2.** S. n. Semințele muștarului alb, folosite la prepararea unui condiment sau la cataplasme. ✦ Condiment picant sub formă de pastă moale, galben-verzuie, obținută prin prelucrarea semințelor descrise mai sus, cu adaos de zahăr, sare, acid acetic, cimbru etc.

MUȘTERIU (< tc.) s. m. Cumpărător, client.

MUȘTIUC (< germ.) s. n. **1.** Piesă (de ebonit, os, cristal sau metal) prin care se suflă la instrumentele muzicale de suflat. **2.** Capăt metalic pentru dirijarea șuvoiului de lichid la un furtun. **3.** Piesă de oțel sau de lemn, căptușită cu tablă și montată la capul de presare al preselor cu melc, folosite la fasonarea argilei.

MUȘTRULUI (< *muștru,* înv. „a instrui") vb. IV tranz. **1.** A struni pe cineva, a ține în frâu. **2.** A dojeni, a certa; *p. ext.* a bate.

MUȘTRULUIALĂ (< *muștrului*) s. f. Acțiunea de a muștrului; mustrare, dojană; *p. ext.* bătaie.

MUȘUROI[1] (lat. *mus araneus*) s. n. **1.** Movilită formată din țărâna scoasă la suprafața solului de către furnici, cârtițe etc., când acestea își sapă galeriile subterane; *p. ext.* cuib de furnici; totalitatea furnicilor care trăiesc într-un furnicar. **2.** Mică grămadă de pământ adunată la rădăcina unor plante pentru a le ocroti sau a le favoriza dezvoltarea.

Ion Mușlea

MUȘUROI[2] (< *mușuroi*[1]) vb. IV tranz. și intranz. A îngrămădi pământ la rădăcina unei plante pentru a o ocroti sau a o face să se dezvolte mai bine.

MUT, -Ă (lat. *mutus*) adj. **1.** (Și subst.; despre persoane) Care este lipsit de facultatea vorbirii, care nu poate vorbi. **2.** Care, la un moment dat, nu vrea sau nu poate vorbi; *p. ext.* tăcut. ✦ Care nu se exprimă prin cuvinte (ex. suferință mută). ✧ *Cor m.* = ansamblu vocal care execută o melodie fără cuvinte. *Film m.* = film cinematografic fără coloană sonoră. *Scenă m.* = scenă (într-o piesă de teatru) în care personajele nu vorbesc, ci se exteriorizează prin gesturi, mimică, atitudini etc. ✦ (Adverbial) Fără zgomot. **3.** Fig. Liniștit, tăcut. **4.** (Pop., substantivat) Slut; nătâng, prost.

MUTA (lat. *mutare*) vb. I **1.** Tranz. A mișca, a deplasa un lucru dintr-un loc într-altul. ✦ A schimba, a înlocui. **2.** Refl. A-și schimba domiciliul, a se așeza cu locuința în alt loc. ✦ A se schimba dintr-un loc în altul; a se mișca. ✦ Tranz. și refl. A (se) transfera dintr-un serviciu în altul.

MUTAGEN, -Ă (< fr.) adj. (Despre factori biologici, fizici sau chimici) Care este capabil să producă modificări în structura genetică a organismelor la nivel de genă, cromozom, genom (ex. razele ultraviolete, radiațiile ionizante, azotații, hidrocarburile aromatice policiclice).

MUTAGENEZĂ (< fr.) s. f. (GENET.) Proces de schimbare a informației genetice indusă de un agent mutagen; duce la modificări asupra expresiei fenotipice.

MUTAKALLIMI (cuv. arab) s. m. pl. (REL.) Teologi musulmani medievali, adepți ai *kalamului.*

MU'TAMID, al- (Muhammad II ben Abha al-Mu'tamid), cârmuitor musulman al Sevillei (1069–1090) din dinastia Abbasizilor. A cucerit și anexat Córdoba (1071–1075). Înfrânt de forțele creștine (1086) a fost silit de conducătorul almoravid Yūsuf ibn Tāshufīn să renunțe la domnie, fiind luat prizonier în Maroc (1090).

MUTANABBI (AL-MUTANABBI), Abu at-Tayyib Ahmad ibn Husayn (915–965), poet arab. A trăit în Iraq și apoi în Egipt. Panegirist al suveranilor. Reprezentant al genului literar *madh*. Versuri aforistice, notabile prin plasticitatea imaginilor („Saifiyāt"). Poezia sa a influențat considerabil dezvoltarea literaturii arabe.

MUTANT (< fr.) s. m. **1.** Individ cu caractere transmisibile, diferite de cele ale formei parentale. **2.** (MITOL.) Personaj fabulos (zeu, vrăjitor, animal etc.) care avea capacitatea de a se metamorfoza într-o altă ființă, plantă, fenomen al naturii etc.

MUTATOR (< fr.) s. n. **1.** (TEHN.) Aparat sau instalație statică ce transformă curentul electric alternativ în curent continuu sau cel continuu în alternativ și care permite variația amplitudinii, a frecvenței și a fazei curentului alternativ. **2.** (GENET.) Genă care mărește rata generală a mutațiilor **(2)**.

MUTAȚIE (< fr. lat.) s. f. **1.** Schimbare, modificare radicală **2.** (GENET.) Modificare a însușirilor ereditare ale organismului apărută în urma restructurărilor și schimbărilor materialului genetic (cromozomi și gene). Constituie una din sursele de variabilitate în natură și unul dintre mecanismele procesului de evoluție a speciilor. **M.** sunt: *naturale*, când apar spontan; *artificiale*, provocate experimental; *genice*, care afectează genele; *cromozomiale*, care afectează cromozomii; *genomice*, care modifică întreg genomul; *autozomale*, plasate pe autozomi; *heterozomale*, plasate pe heterozomi; *progresive* și *regresive*, după sensul (direcția) **m.** apărute; *macro-* și *micromutații*, conform gradului de manifestare fenotipică a unei însușiri; *dominante*, *semidominante* și *recesive*, după felul apariției în fenotip; *letale*, *semiletale* și *neletale*, după cum influențează sau nu viabilitatea organismului; *gametice*, dacă apar în celulele sexuale; *somatice*, în celulele corpului; *citoplasmatice*, în citoplasma celulară etc. **3.** Modificare fundamentală de structură în domeniul economic, social, tehnic. **4.** (LINGV.) *M. consonantică* = transformare sistematică în unele limbi, a unei serii de sunete în alte sunete. **5.** Mutare a unei persoane de la o adresă la alta, dintr-o organizație în alta etc. **6.** (LIT.) *Mutația valorilor estetice*, termen propus de E. Lovinescu spre a desemna „dislocările de sensibilitate", petrecute în receptarea unei opere de-a lungul timpului și datorită cărora valorile estetice ale acesteia se istoricizează și se deplasează către documentar.

MUTAȚIONISM (< fr., rus.) s. n. (BIOL.) Teorie formulată de botanistul olandez H. de Vries în 1901, după care speciile noi ar fi produsul mutațiilor fără intervenția selecției. H. de Vries numea mutație o transformare profundă și amplă a caracterelor de specie.

MUTAZĂ (‹s› lat. *muto* „a schimba") s. f. Enzimă care grăbește reacțiile de oxidoreducere, prin producerea lor simultană în același substrat organic.

MUTAZILIȚI (< fr.) s. m. pl. (REL.) Membri ai unei secte musulmane, fondată de Wasi ibn Ata în sec. 8 la Basra, care refuzau interpretarea antropomorfică a lui Allah, respingeau dogma condamnării la chinuri veșnice, recunoscând ideea liberului arbitru în acțiunile umane și încercând să dea explicații raționale ale dogmelor.

MUTĂTOARE (< *muta*) s. f. Numele a două plante erbacee agățătoare, toxice, din genul *Bryonia*, familia cucurbitaceelor, cu frunze lobate, flori albe-verzui sau albe-gălbui și fructe bace roșii *(B. dioica)* sau negre *(B. alba)*.

MUTI, Ornela (pe numele adevărat *Francesca Roman Rivelli*) (n. 1955), actriță italiană. Roluri care îi pun în valoare frumusețea, în ipostaze de o lascivitate tulburătoare („Ultima romanță de dragoste", „Povestea unei nebunii obișnuite", „Dragostea lui Swann", „Doar în glumă").

MUTI, Riccardo (n. 1941), dirijor italian. Repertoriu amplu, de operă, de la Meyerbeer la Ligeti (cu precădere Verdi) și simfonic. Director muzical al festivalului „Mai-ul muzical florentin" (1969–1980) și al Orchestrei New Philharmonia (1973–1982). Director muzical al Orchestrei din Philadelphia (1980–1992), iar din 1986, al operei Scala din Milano. Atenție acordată operelor necunoscute. Intuiție creatoare și simț dramatic. Numeroase înregistrări.

Anne-Sophie Mutter

MUTILA (< fr., lat.) vb. I tranz. A tăia, a amputa, a ciunti, a schilodi; *p. ext.* a deforma, a desfigura, a sluți.

MUȚISM (< fr.) s. n. Mutenie; *p. ext.* tăcere încăpățânată.

MUTON (< fr.) s. m. (GENET.) Cea mai mică unitate din interiorul unei gene care, dacă e schimbată, poate provoca o mutație **(2)**.

MUTRĂ (< ngr.) s. f. (Fam.) Față, chip, figură, obraz; *p. ext.* înfățișare, fizionomie. ✧ Expr. *A face mutre* = a face mofturi, nazuri, a nu fi de acord.

MUTSU-HITO v. **Meiji**.

MUTTER [mutər], **Anne-Sophie** (n. 1963), violonistă germană. Prof. la Academia Regală de Muzică din Londra. Remarcată de Karajan, este angajată ca solistă a Filarmonicii din Berlin, la 14 ani. A cântat în întreaga lume, cu cei mai mari dirijori. În 1985, constituie un trio împreună cu Bruno Giuranna și Mstislav Rostropovici. Cântă pe două viori Stradivarius (din 1703 și 1719).

MUTUAL, -Ă (< fr.) adj. Reciproc.

MUTUALISM (< *mutual*) s. n. (ECOL.) Tip de reacție interspecifică, în cadrul căreia ambele specii sunt afectate pozitiv (ex. bacteriile fixatoare de azot și plantele leguminoase).

MUTULI (< fr., lat.) s. m. pl. (ARHIT.) Ornamente ale antablamentului ordinului doric, constând din plăci înclinate, corespunzătoare ca lățime triglifelor. Situate sub lăcrimar, amintesc de extremitatea unui căprior.

MUTULICĂ (< *mut*) s. m. Gen de plante erbacee perene din familia solanaceelor *(Scopolia)*. Se cunosc câteva specii; cresc prin locuri umbroase. Rizomul conține atropină și scopolamină.

MÜTZNER [mütsnər], **Samuel** (1884–1959, n. București), pictor și grafician român. Postimpresionist, se afirmă prin peisaje de factură contemplativă tratate cu mijloace pointiliste („Piața din Tulcea", „Biserica din Giverny"). Imagini evocatoare din țară (Sighișoara, Dobrogea) și de un pitoresc exotic (Venezuela, Spania, Japonia).

MUȚENIE (< *mut*) s. f. **1.** Starea celui mut. **2.** Tăcere, liniște totală.

MUȚUNACHE (MUȚUNACHI) (< ngr.) s. m. Păpușă (în teatrul de

marionete) care înfăţişează un personaj amuzant sau grotesc; maimuţoi.

MUYBRIDGE [maibridʒ], **Eadweard** (pe numele adevărat *Edward Muggeridge*) (1830–1904), fotograf american de origine britanică. Pionier al fotografiei animate, care a precedat cinematograful. În 1878, a înregistrat pe fotografii toate fazele diverselor aluri ale calului în cursă. A scris „Mişcarea animală". Fotografiile sale l-au influenţat pe Degas.

MUZĂ (< lat., it., fr., ngr., germ.) s. f. (În mitologia greacă) Fiecare dintre divinităţile alegorice, ocrotitoare şi inspiratoare ale artelor şi ştiinţelor, considerate fiice ale lui Zeus şi ale Mnemosinei: Caliope, **m.** poeziei epice şi a elocinţei; Clio, **m.** istoriei; Erato, **m.** poeziei erotice; Euterpe, **m.** poeziei lirice şi a muzicii; Melpomene, **m.** tragediei; Polimnia, **m.** imnurilor; Talia, **m.** comediei; Terpsihora, **m.** dansului; Urania, **m.** astronomiei. ✦ P. ext. Izvor de inspiraţie poetică; inspiraţia însăşi.

MUZEAL, -Ă (< *muzeu* sau germ. *museal*) adj. Care se referă la muzeu; de muzeu.

MUZEOGRAF (< fr.) s. m. Specialist în muzeografie.

MUZEOGRAFIE (< fr., germ.; {s} fr. *musée* „muzeu" + gr. *graphe* „descriere") s. f. Disciplină care se ocupă cu clasarea, inventarierea şi descrierea obiectelor din patrimoniu, realizarea concretă a muzeelor, valorificarea colecţiilor unui muzeu.

MUZEOLOG (< *muzeologie*) s. m. Specialist în muzeologie.

MUZEOLOGIE (< fr.; {s} fr. *musée* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ştiinţă care elaborează principiile de organizare şi funcţionare a muzeelor, având ca obiect principal cercetarea şi conservarea patrimoniului.

MUZEU (< fr., lat., germ.; {s} gr. *mouseion* „templul muzelor") s. n. Instituţie permanentă, creată pentru conservarea, cercetarea, punerea în valoare prin diferite mijloace şi, mai ales, expunerea pentru instruirea şi educarea publicului, a colecţiilor de obiecte de interes artistic, istoric, ştiinţific şi tehnic. Primul muzeu a fost constituit, probabil, de colecţia de picturi expuse într-o aripă a *Propileelor Atenei* (sec. 5 î.Hr.).

MUZICA, revistă a Uniunii Compozitorilor din România şi a Ministerului Culturii. Înfiinţată în 1950. Din 1954, apare lunar, la Bucureşti, până în 1990, când devine trimestrială.

MUZICAL, -Ă (< fr.) adj. 1. Care aparţine muzicii, privitor la muzică. ✦ Cu aptitudini pentru muzică. 2. (Despre sunete) Care este obţinut prin vibraţie regulată a unui corp sonor.

MUZICALITATE (< fr.) s. f. Caracter muzical; însuşirea de a fi muzical; *fig.* sonoritate armonioasă. ✦ Particularitate, îndeosebi a poeziei, rezultată din aliteraţiile, ritmul, cadenţa şi intonaţia versurilor.

MUZICANT, -Ă (< it., germ.) s. m. şi f. Persoană a cărei profesiune este practicarea muzicii, câştigându-şi astfel existenţa; lăutar.

MUZICĂ (< lat., it., fr., germ.) s. f. 1. Artă ale cărei mijloace de exprimare sunt sunetele. 2. Ştiinţa sunetelor şi a organizării acestora conform unor sisteme (privind modul, tonalitatea, ritmul) şi unor norme de compoziţie (privind melodia, armonia, polifonia, forma). 3. Operă muzicală, producţie aparţinând muzicii. ✧ *M. vocală* = **m.** concepută pentru voce. *M. instrumentală* = **m.** destinată unui instrument sau unui ansamblu instrumental. *M. de cameră* = **m.** destinată unui grup restrâns de interpreţi. *M. simfonică* = **m.** concepută pentru orchestra simfonică. *M. vocal-simfonică* = **m.** concepută pentru un ansamblu mare, compus din orchestră şi cor. *M. programatică* v. *programatic*. *M. religioasă* = **m.** vocală sau vocal-instrumentală compusă pe texte de rugăciuni, cântată în timpul serviciului divin. *M. concretă* = lucrare muzicală realizată prin înregistrarea pe bandă de magnetofon a unor sunete din natură sau produse artificial, care apoi sunt transformate sau montate; inventatorul ei este inginerul şi muzicianul francez P. Schaeffer, care a realizat primele experienţe în 1948. *M. serială* v. *dodecafonism*. *M. uşoară* = **m.** de largă accesibilitate, bazându-se pe intonaţii de cântec, pe ritmuri de dans sau de marş. *M. populară* = **m.** de largă circulaţie, caracterizată prin faptul că este o creaţie colectivă şi anonimă. *M. de teatru* = **m.** originală, concepută pentru a acompania desfăşurarea unei reprezentaţii teatrale. *M. de film* = **m.** înregistrată, ce constituie coloana sonoră a unei pelicule cinematografice. Mai există *m. de dans, m. corală, m. pop, m. rock, m. folk, m. de jaz, m. electronică* etc. 4. Formaţie instrumentală. ✧ *M. militară* = fanfară.

MUZICIAN, -Ă (< fr.) s. m. şi f. Persoană care are cunoştinţe superioare în arta muzicii.

MUZICOLOG (< fr.) s. m. Specialist în muzicologie.

MUZICOLOGIE (< it., fr. {i}; {s} fr. *musique* „muzică" + gr. *logos* „studiu") s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul muzicii sub toate formele ei de manifestare (istoria muzicii, teoria muzicală, acustica muzicală, estetica muzicală, folclorul muzical, integritatea muzicală etc.).

MUZICOTERAPIE (< fr.; {s} fr. *musique* „muzică" + gr. *therapeia* „tratament") s. f. Tratament al anumitor boli nervoase cu ajutorul muzicii.

MUZICUŢĂ (< *muzică*) s. f. Mic instrument de suflat la care sunetele se produc prin expiraţia şi inspiraţia aerului, ce pune în vibraţie lamele flexibile din alamă; armonică de gură.

MUZTAG sau **ULUG MUZTAGH,** vârf în M-ţii Kunlun, în partea de V a Chinei. Alt.: 7 723 m (cel mai înalt din M-ţii Kunlun). Escaladat pentru prima oară la 6 iul. 1956, de o expediţie britanică sub conducerea lui J. Hartog.

MWANZA, oraş şi port în partea de NNV a Tanzaniei, pe ţărmul de SSE al L. Victoria; 223 mii loc. (1988). Aeroport. Centrul unei zone aurifere şi diamantifere. Ind. mat. de constr., textilă (prelucr. bumbacului), a pielăriei, sticlăriei, de prelucr. a lemnului, alim. Pescuit.

MWERU [mueru], lac în Africa Centrală, la graniţa dintre R.D. Congo şi Zambia, situat în M-ţii Mitumba, la 917 m alt.; 4 920 km^2. Ad. max.: 26 m; lungime max.: 130 km; lăţime max.: 40 km. În el se varsă râul Luapula şi din el izv. râul Luvua (afl. al fl. Congo). În S, mlaştini. Numeroase insule (cea mai mare: Kilwa). Descoperit în 1867 de Livingstone.

MYANMAR, Uniunea ~ (Ryidaungzu Myanma Naingngandaw), stat federal în Asia de Sud-Est, pe coasta de V a pen. Indochina, cu largă ieşire la G. Bengal; 676,58 mii km^2; 46,82 mii. loc. (1997). Limba oficială: birmana. Religia: budistă (89,1%), creştină (catolici 4,9%), islamică (3,8%). Capitala: *Yangôn* (fost Rangoon). Oraşe pr.: Mandalay, Mawlamyine (Moulmein), Pegu (Bago), Pathein (Bassein), Taunggyi, Sitwe (Akyab). Este împărţit în şapte „state naţionale" şi şapte provincii. Relief constituit din două ansambluri muntoase care pornesc în N din M-ţii Himalaya şi se termină la M-ţii Andaman (alt. max. din ţară vf. Hkakabo Razi 5 881 m), închi-

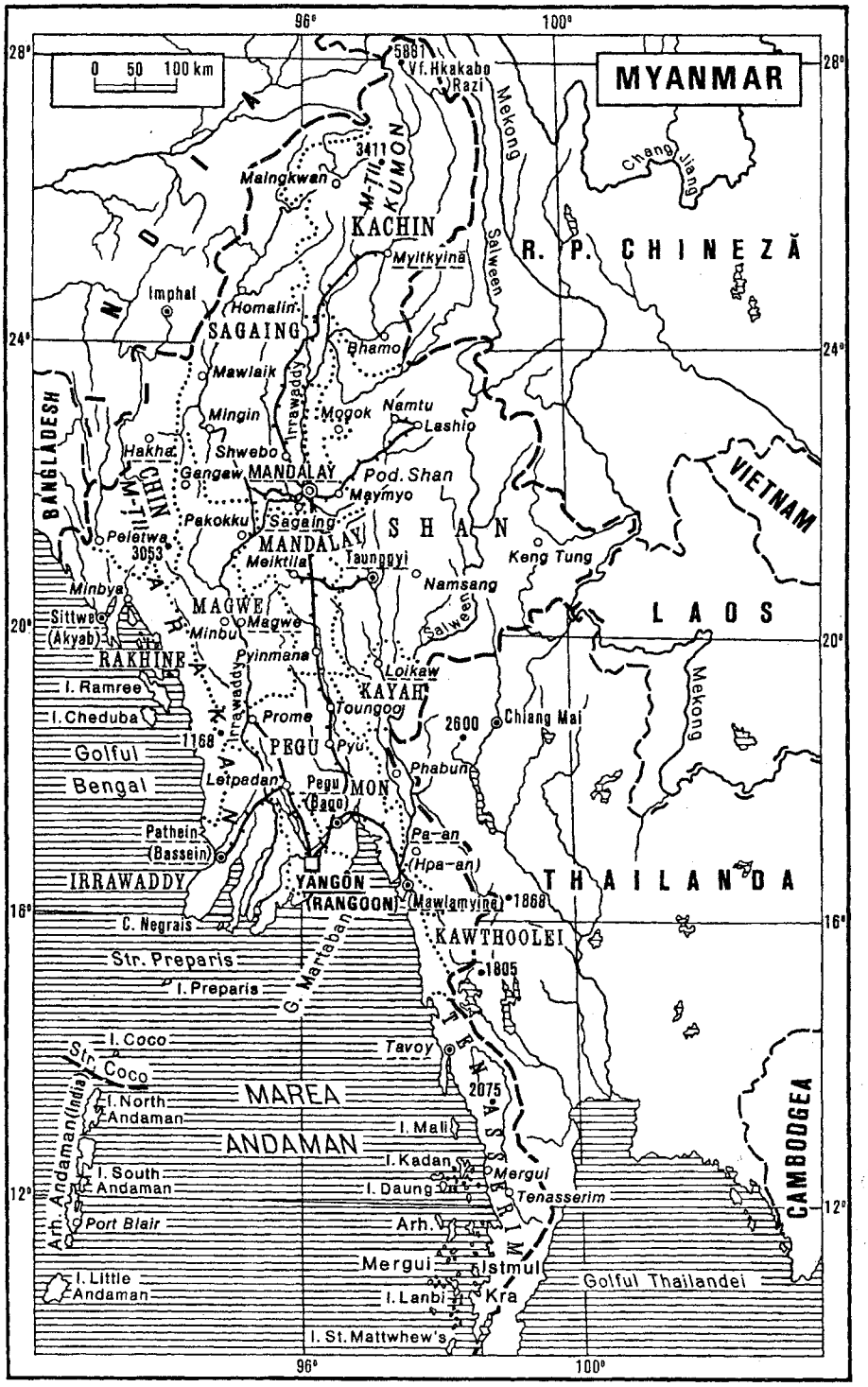
MYANMAR
0 50 100 km
96°
100°
28°
24°
20°
16°
12°
5881
Vf. Hkakabo Razi
3411
Maingkwan
KACHIN
Myitkyina
Mekong
Salween
Chang Jiang
R. P. CHINEZĂ
Imphal
Homalin
SAGAING
Bhamo
Mawlaik
Mingin
Mogok
Namtu
Lashio
Hakha
Shwebo
Gangaw
MANDALAY
Pod. Shan
Maymyo
VIETNAM
Pakokku
Sagaing
S H A N
Peletwa
3053
MANDALAY
Meiktila
Taunggyi
Keng Tung
Namsang
Minbya
Sittwe (Akyab)
MAGWE
Magwe
Minbu
LAOS
Pyinmana
Loikaw
RAKHINE
KAYAH
I. Ramree
I. Cheduba
Prome
Toungoo
2600
Chiang Mai
1168
Golful Bengal
PEGU
Pyu
Phabun
Leipadan
Pegu (Pegu)
MON
Pathein (Bassein)
Pa-an (Hpa-an)
IRRAWADDY
YANGON (RANGOON)
Mawlamyine
1868
THAILANDA
C. Negrais
KAWTHOOLEI
Str. Preparis
1805
I. Preparis
G. Martaban
I. Coco
Tavoy
Str. Coco
MAREA
2075
I. North Andaman
ANDAMAN
I. Mali
I. Kadan
I. South Andaman
I. Daung
Mergui
Tenasserim
Arh. Andaman (India)
Port Blair
Arh.
CAMBODGEA
Mergui Istmul
Golful Thailandei
I. Little Andaman
I. Lanbi
Kra
I. St. Mattwhew's

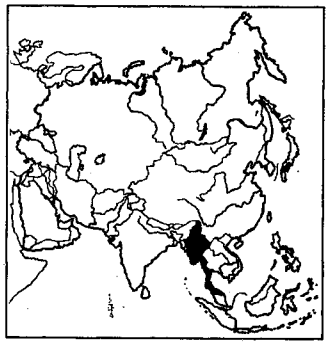

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

State şi Provincii	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1994)	Capitala
	STATE		
Chin	36 019	438 000	Hakha
Kachin	89 041	1 135 000	Myitkyinā
Kawthoolei (Kawthule, fost Karen)	30 383	1 323 000	Pa-an (Hpa-an)
Kayah	11 733	228 000	Loikaw
Mon	12 297	2 183 000	Mawlamyine (Moulmein)
Rakhine (Arakan)	36 778	2 482 000	Sittwe (Akyab)
Shan	155 801	4 416 000	Taunggyi
	PROVINCII		
Irrawaddy (Ayeyarwady)	35 138	6 107 000	Pathein (Bassein)
Magwe (Magway)	44 820	4 067 000	Magwe (Magway)
Mandalay	37 024	5 823 000	Mandalay
Pegu (Bago)	39 404	4 607 000	Pegu (Bago)
Sagaing	94 625	4 889 000	Sagaing
Tenasserim (Tanintharyi)	43 343	1 187 000	Tavoy (Dawei)
Yangôn (Rangoon)	10 171	5 037 000	Yangôn (Rangoon)

zând Marea Depresiune Centrală, pe alocuri accidentată şi drenată de fl. Irrawaddy şi afl. săi; un alt fluviu important, Salween udă E ţării. În N, se desfăşoară M-ţii Kumon, în V M-ţii Arakan, în E pod. Shan (1 000–2 000 m alt.), iar în S lanţul muntos Tenasserim. Climă tropicală, puternic influenţată de musonul de vară, cu precipitaţii bogate (până la 5 000 mm/an în V ţării şi 2 700 mm în delta fl. Irrawaddy), care scad în interiorul ţării. Pădurea tropicală cu arbori cu lemn preţios (teck, bambus, pyinkado) ocupă 49,3% din supr. ţării. În rest, este caracteristică savana, iar pe ţărmuri vegetaţia de mangrove. Faună foarte bogată. Variate resurse minerale, puţin valorificate: petrol (473 mii t, 1995), gaze naturale (1,43 md. m^3, 1995), huilă şi lignit, plumb, cupru, tungsten (531 t, 1995), zinc, argint, staniu (200 t, 1995), stibiu, nichel, pietre preţioase (1,05 mil. carate, 1992), baritā, bentonită, gips, sare. Industria prelucrătoare, concentrată în marile oraşe, destul de diversificată, concentrează 10,4% din forţa de muncă (împreună cu construcţiile) şi contribuie cu 9,9% la formarea PNB. Produce: energie electrică (3,78 md. kWh, 1995), plumb şi staniu metalic, produse petroliere, montaj de automobile şi tractoare, biciclete, aparate de radio, îngrăşăminte azotoase, uree, sticlă, cherestea, ciment (525 mii t, 1995), lână brută şi spălată, fire şi ţesături de bumbac, hârtie, zahăr (309 mii t, 1996), bere (13 mil. hl, 1994), săpun, ţigarete (752 mii. bucăţi, 1995), lapte, brânzeturi, carne (341 mii t, 1996), uleiuri vegetale, orez decorticat. Agricultura, practicată pe 15,3% din supr. ţării, rămâne principala activitate economică; ea contribuie cu 62,2% la formarea PNB şi concentrează 67,4% din populaţia ţării, asigurând peste 50% din exporturi. Predomină cultura orezului (c. 50% din supr. cultivată, 20,86 mil. t, 1996, locul 7 pe glob, locul 2 pe glob la producţia pe locuitor). Se mai cultivă (mii t, 1996): cereale (grâu 109, porumb 247, mei 145), cartofi (191), batate, manioc, soia, seminţe şi fibre de bumbac, ceai (16), tutun (45), susan (351), legume (fasole 935, mazăre, ceapă 187), arahide (568, locul 8 pe glob), floareasoarelui (161), năut, iută. Plantaţii de bananieri, cafea, trestie de zahăr (3 132), palmieri de cocos (210, nuci de cocos), cauciuc natural (28), mac pentru opium. Creşterea animalelor este dezvoltată (mil. capete, 1996): bovine (10,12, locul 7 în Asia), bubaline (2,27), porcine (3,23), ovine (0,33), caprine (1,16), cabaline (0,12). Pescuit important (832,47 mii t, 1995). Mari exploatări forestiere, în special de arbori de lemn preţios (23,28 mii. m^3 lemn, 1995). C.f.: 5 060 km (1996). Căi rutiere: 27,6 mii km (dintre care asfaltate 3,34 mii km, 1995). Căi navigabile interne: 12,8 mii km (1994). Flota comercială maritimă: 124 nave cu 522,7 mii t.d.w. Principalul port: Yangôn. Turism: 110 mii turişti străini (1995). Principalele obiective turistice: capitala Yangôn, cu numeroase temple, palate şi pagode, între care Shwe Dagon (Pagoda de Aur 585 î.Hr., refăcută în sec. 15 şi 18, cea mai vestită din lume), Sule, Pagoda păcii în toată lumea (1956), Monumentul Independenţei, Palatul guvernamental; zona Mandalay-Pagan (cu nu mai puţin de 5 000 de monumente) cu pagode, temple şi palate; vestigiile vechilor oraşe-state (Tagaung, Vishnu, Hanlin, Setse, Suvanabhumi); festivalurile de la Thingyan, Kason, Wazo ş.a., lacul Inn din bazinul fl. Salween, cu peisaje şi sate pitoreşti, pagode; staţiunile balneoclimaterice de la G. Bengal (Sandoway, Ngapali, Setse, Inlay, Maungmagan); cele 11 rezervaţii de vânătoare şi sanctuarul de vânătoare Pidaung. Moneda: 1 kyat = 100 pyas. Export (1995): produse agricole şi animale vii (50,6%), materii prime neprelucrate (28,2%), produse manufacturate de bază (4,6%), Principalii parteneri: Singapore (16,4%), Indonezia (15,6%), India (12,9%), Thailanda (10%), China (5,1%). Import (1995): maşini şi echipamente de transport (31,8%), bunuri industriale de larg consum (17,5%), produse chimice (7,3%), uleiuri vegetale şi animale (9,7%), alimente şi

animale vii (5,6%). Principalii parteneri: Japonia (23,6%), Singapore (14,6%), China (12,2%), Thailanda (10%), Malaysia (9,4%), Coreea de Sud (4,7%) ș.a. — *Istoric.* Pe terit. **M.**, populat de triburi negro-australoide și tibetano-birmane, s-au constituit, la începutul milen. 1 d.Hr., mici principate (ale populației pyn, cu reședința la Pagan și ale celei mon, cu centrul la Pegu), unificate, în sec. 11, în jurul regatului Pagan, care, în 1287, s-a destrămat în urma invaziei mongole; în acest răstimp pe terit. **M.** s-a impus budismul. Secolele următoare au fost marcate de existența unor mici regate (Pegu, Ava, Arakan și Toungoo), unificate, temporar, în a doua jumătate a sec. 16 în jurul Regatului Toungoo. În sec. 17–18, în condițiile unor permanente conflicte dintre formațiunile statale locale, Portugalia, Olanda, Franța și Anglia au înființat pe litoral primele factorii. La mijlocul sec. al 18, în **M.** s-au pus bazele unui nou regat centralizat, care, la începutul sec. 19, a devenit unul dintre cele mai puternice state din SE Asiei. În urma războaielor cu Marea Britanie (1824–1826, 1852, 1885), **M.** a fost inclus în componența Indiilor Britanice (1886–1937), având apoi un statut de colonie de sine stătătoare. După eliberarea terit. **M.** de sub ocupația trupelor japoneze (1941–1945), mișcarea de rezistență opunându-se revenirii administrației coloniale engleze, se constituie un guvern al Ligii Antifasciste și Libertății Poporului, în frunte cu generalul Aung San „părintele independenței birmane" (asasinat în iul. 1947). În aceste condiții, se formează un nou guvern (1948–1956, 1957–1958, 1960–1962) prezidat de U Nu, care proclamă (4 ian. 1948), independența Uniunii Birmane, și încearcă constituirea societății socialiste pe baza budismului (declarat în 1961 religie de stat). În urma loviturii de stat militare (mai 1962), puterea este preluată de generalul Ne Win, care optează pentru sistemul partidului unic, promovează o politică economică dirijistă, de persecutare a opoziției și de izolare internațională. La 18 sept. 1988 are loc o lovitură de stat militară, conducerea fiind preluată de o juntă, în frunte cu generalul Saw Maung, care adoptă (27 mai 1989) noua denumire a statului — Uniunea Republicană Myanmar. Alegerile parlamentare din 1990 au fost câștigate de partidul de opoziție, Liga Națională pentru Democrație (creată în 1988), condusă de fiica generalului Aung San, Aung San Suu Kyi (laureată a Premiului Nobel pentru pace, 1991), care formează un contraguvern, în condițiile existenței guvernului militar. Junta militară intensifică represiunea împotriva opoziției democrate (Aung San Suu Kyi este arestată la domiciliu, 1989–1995) și continuă lupta împotriva minorităților din zona de frontieră. **M.** devine membru al ASEAN (iul. 1997). Puterea legislativă și executivă este asigurată (din 15 nov. 1997) de Consiliul pentru Pacea și Dezvoltarea Statului, condus de un președinte.

MYCALE, promontoriu în Asia Mică, între orașele Efes și Milet, unde în 479 î.Hr., flota grecească, de sub comanda regelui spartan Leontychides și a strategului atenian Xantip, a nimicit flota persană.

MYKERINOS (MENKAURA), faraon egiptean din dinastia a IV-a (2723–2563 î.Hr.). De numele său este legată construirea celei mai mici dintre cele trei piramide de la Giseh.

MYLLER 1. Alexandru M. (1879–1965, n. București), matematician român. Acad. (1948), prof. univ. la București și Iași. Creator al școlii matematice ieșene, a adus contribuții în domeniul analizei matematice, în special în cel al geometriei diferențiale („Sur la théorie des équations différentielles linéares", „Modele și aparate matematice", „Despre o curbă specială", „Scrieri matematice"). Lucrări de istorie a matematicii. **2. Vera M.-Lebedev** (1880–1970, n. Novgorod), matematiciană română. Soția lui **M. (1).** Prof. univ. la Iași. Lucrări de teoria numerelor, algebră și analiză matematică.

Alexandru Myller

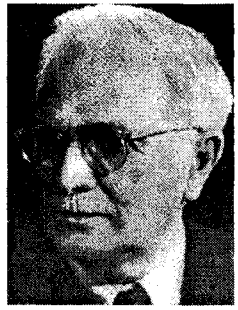

Karl Gunnar Myrdal

MYRDAL [mürda:l] **1. Karl Gunnar M.** (1898–1987), economist suedez. Prof. univ. la Stockholm. Secretar al Comisiei economice pentru Europa a O.N.U. (1947–1957). Studii în domeniul teoriei economice și al relațiilor economice internaționale, asupra crizelor economice și a echilibrului monetar („Elementul politic în dezvoltarea teoriei economice", „Echilibrul monetar"). Lucrări privind economia țărilor în curs de dezvoltare („Teoria economică și regiunile subdezvoltate"). Premiul Nobel pentru economie, împreună cu F.A. von Hayek (1974). **2. Alva M.** (1902–1986), diplomat și om politic suedez. Soția lui **M. (1).** Prima suedeză ambasador (India, 1954). A condus delegația suedeză la Conferința pentru Dezarmare de la Geneva (1961–1973). Militantă pentru pace, dezarmare și pentru soluționarea problemelor lumii a treia. Premiul Nobel pentru pace (1982), împreună cu A. Garciá Robles.

MYRON v. **Miron.**

MYSLBEK, Josef Vaclav (1848–1922), sculptor ceh. Opera sa, inspirată din trecutul național, se distinge prin monumentalitate, echilibru compo-

Alva Myrdal

ziţional şi tratarea amplă a volumelor (Statuia ecvestră a regelui Vâclav din Praga, „Muzica"). Portretist („Portretul lui B. Smetana").

MYSORE sau **MAISŪR 1.** Oraş în S Indiei (Karnātaka), pe râul Kāveri, la 137 km S de Bangalore; 480,7 mii loc. (1991). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. textilă, a pielăriei, alim. (cafea, orez, ţigarete) şi chimică. Universitate (1916). Muzeu. Palatul maharajahilor (1897). Loc de pelerinaj. Fundat în sec. 16. **2.** Denumirea până în 1973 a statului indian *Karnātaka*.

MYTILENE v. **Lesbos**.

MZALI, Mohammed (n. 1925), om politic tunisian. Secretar general al Partidului Socialist Desturian (din 1980). Prim-min. (1980–1986). A promovat o politică de liberalism în economie.

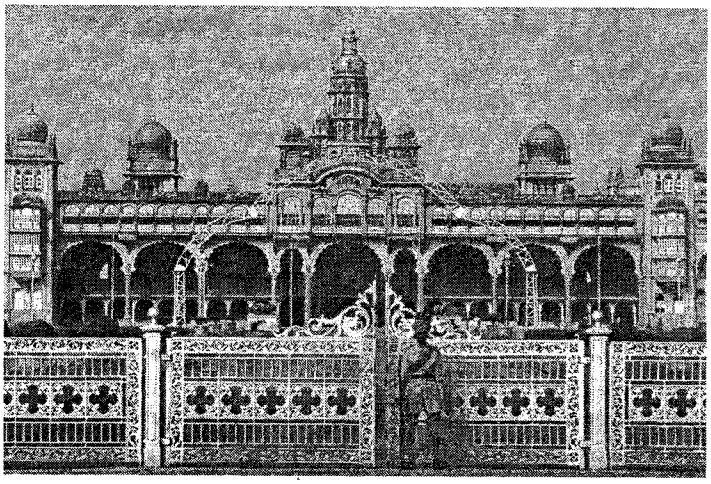

Mysore (1). Palatul maharajahilor

N

N[1] s. m. invar. A şaptesprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană sonantă, oclusivă, nazală, dentală).

N[2] **1.** (METR.) Simbol pentru *newton*. **2.** Simbol chimic pentru *azot (nitrogen)*. **3.** (MAT.) Simbol pentru mulţimea numerelor naturale.

N[3], abreviere pentru nord.

n (METR.), simbol pentru prefixul *nano-*.

Na, simbol chimic pentru *sodiu (natriu)*.

NABAB (< fr.; cuv. hindi) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în India şi în alte ţări din Orient) Titlu purtat de guvernatorii regiunilor desprinse din Imp. Marilor Moguli; persoană având acest titlu. **2.** Om foarte bogat, care trăieşte într-un lux ostentativ.

NABAŢEI ({s} gr. *Nabataioi,* lat. *nabataei*), populaţie arabă stabilită în sec. 4 î.Hr. în NV Pen. Arabia, pe actualul teritoriu al Iordaniei (Nabathaea). Au întemeiat un regat cu capitala în oraşul Petra (din sec. 2 î.Hr.), care va cunoaşte apogeul dezvoltării în timpul domniei lui Aretas II (87–62 î.Hr.). În 105 d.Hr., regatul a fost ocupat de guvernatorul roman al Siriei, A. Cornelius Palmea, cea mai mare parte a lui fiind transformată în prov. romană Arabia. Arta şi cultura lor au fost puternic influenţate de elenism. Au folosit o variantă a scrierii consonantice arameice.

NABEREJNÎE CELNÎ, oraş (din 1930) în Federaţia Rusă, în Rep. Tătară, pe stg. râului Kama; 526 mii loc. (1995). Aeroport. Hidrocentrală. Constr. de automobile, camioane şi motoare Diesel. Ind. uşoară şi de prelucr. a lemnului. Teatru. În perioada 1982–1988 s-a numit *Brejnev*.

NABI, Yusuf (1642–1712), poet turc. Poeme didactico-filozofice în genul „masnavi" („Hayriyye", „Hayrabad"). Autor al unei lucrări cu caracter geografic „Călătorie în cele două oraşe sfinte".

NĂBIGHAH, an (an-Nabighah adh-Dhubyānī) (? – c. 600), poet arab. Poeme care respectă stilul liricii de Curte, dar ating tonalităţi tragice, înfăţişând luptele dintre emiratele Hira (vasal persanilor) şi Ghassan (vasal bizantinilor).

NABIS, tiran al Spartei (206–192 î.Hr.). Iniţiator al unor reforme sociale îndreptate împotriva aristocraţiei; asasinat în timpul războiului împotriva Ligii aheene, aliată cu romanii. Moartea sa a marcat sfârşitul independenţei Spartei.

NAB|(S) (< fr.; {s} ebr. *nabi* „profet") s. m. pl. Denumire dată unui grup de artişti plastici francezi postimpresionişti (P. Sérusier, M. Denis, P. Bonnard, Ed. Vuillard, G. Lacombe, P. Ranson, K.X. Roussel ş.a.), care, în perioada 1888–1899, au cultivat simbolismul, exprimarea sintetică, decorativismul şi au practicat, un colorit intens, încercând să valorifice bidimensionalitatea şi simplificarea formelor.

NABL, Franz (1883–1947), prozator austriac. Reprezentant al direcţiei antiromantice. Romane de analiză psihologică, cu ample caracterizări ale personajelor („Un om al trecutului", „Johannes Krantz", „A doua toamnă").

NABLUS (NĂBULUS), oraş în NV Iordaniei, în Palestina (Cisiordania), la 90 km NV de Ammān; 106,9 mii loc. (1987). Nod rutier. Centru comercial. Ind. chimică, textilă, de prelucr. a tutunului şi alim. (ulei de măsline). Menţionat în *Biblie* cu numele de Şechem (Shechem). Fundat de Titus (70) sub numele de *Flavia Neapolis*. Ocupat de Israel în 1967, a trecut în 1995 sub administraţia Autorităţii palestiniene.

NABOKOV [nəbokəf], **Vladimir Vladimirovici** (1899–1977), scriitor american de origine rusă. Emigrant din Rusia (1919) în Europa occidentală până în 1940, când s-a stabilit în S.U.A. A scris în limbile rusă, engleză şi franceză. Operă de formulă dostoevskiană şi kafkiană, prin care a adus o remarcabilă contribuţie la modernizarea naraţiunii în limba engleză, datorită construcţiei romaneşti, rafinamentului stilistic şi tehnicii frazei concentrate. Romane de interogare satirică şi ironică asupra destinului uman şi a civilizaţiei moderne, de evocare a copilăriei sau de investigare a straturilor obscure ale subconştientului („Invitaţie la decapitare", „Camera obscură" sau „Râs în întuneric", „Adevărata viaţă a lui Sebastian Knight", „Lolita" — capo-

Vladimir Vladimirovici Nabokov

dopera sa, ecranizată, „Foc palid", „Evidență definitivă"). Povestiri („Mașenka", „Priviți-i pe arlechini", „Vorbește, memorie").

NABONID, ultimul rege al Regatului Noului Babilon (556–539 î.Hr.). După ce a fost înfrânt, în 539 î.Hr., de Cirus II, regele Persiei, Babilonul a devenit o satrapie a Imp. Persan.

NABOPOLASSAR (NABU-APLA-USUR, NABU-POLASSAROS), suveran caldeu, întemeietor al Regatului Noului Babilon (625–605 î.Hr.). Profitând de criza din Imp. Asirian, după moartea lui Assurbanipal, s-a proclamat rege. În alianță cu Cyaxares, regele Mediei, a înfrânt Asiria și a anexat Elamul și Siria de Nord.

NABUCODONOSOR II, rege al Regatului Noului Babilon (605–562 î.Hr.). Fiul lui Nabopolassar. L-a învins pe faraonul Nechao II în bătălia de la *Karkemiș* (605 î.Hr.), a cucerit Regatul Iudeii, Siria și Fenicia. În timpul său, Regatul Caldeo-Babilonean a cunoscut maxima expansiune teritorială. A sprijinit construirea unor palate și temple, făcând din Babilon cel mai strălucit oraș al Orientului (ziguratul Entemenaki, prototipul legendarului „Turn Babel").

NĂBULIS v. **Nablus.**

NACELĂ (fr.; {s} lat. *navicella*) s. f. **1.** Cabină suspendată de un balon și destinată adăpostirii echipajului (aeronauților), aparaturii de cercetare, instrumentelor de bord și lestului. Este construită din materiale ușoare și poate fi deschisă sau închisă și etanșă (la baloanele de mare altitudine). ✦ Cabină metalică închisă atașată unui dirijabil, destinată amplasării motoarelor; gondolă de dirijabil. **2.** Mic vas de formă alungită, confecționat din ceramică, platină sau cuarț și folosit în anumite operații de laborator.

NACHI, cascadă pe râul Nachigawa, situată în SV ins. Honshū, la SE de Ōsaka; 133 m înălțime (cea mai mare din Japonia).

NACHTIGAL [nahtigal], **Gustav** (1834–1885), medic și explorator german. Pornind (ian. 1869) din Tripoli, prin Fezzan, a traversat Sahara prin Tibesti (1870) până la Darfur (1874), de unde se reîntoarce, prin Egipt, în Germania (1875). Autor al lucrării „Sahara și Sudan". În 1884, a condus, din însărcinarea lui Bismarck, protectoratul Reichului în Togo și Camerun.

NACRIT (< fr., germ. {i}) s. n. Silicat natural hidratat de aluminiu, asemănător caolinitului, sub formă de cristale lamelare sau agregate solzoase, compacte etc., folosit în industria ceramicii.

NACRU (< fr., it.) s. n. (Rar) Sidef.

NACU, Constantin (1844–1920, n. București), jurist și om politic român. Prof. univ. la București. De mai multe ori ministru. Autor al primului comentariu sistematic al codului civil român din 1864 („Drept civil român", „Principii elementare de drept privat român").

NADAR (pe numele adev. *Félix Tournachon*) (1820–1910), fotograf, aeronaut, desenator, caricaturist și scriitor francez. A efectuat primele fotografii aeriene ale Parisului din balon (1858) și a folosit pentru prima oară lumina artificială pentru realizarea fotografiilor (Catacombele Parisului). Portrete ale unor celebrități ale epocii (Baudelaire, Delacroix, George Sand, Sarah Bernhardt ș.a.). În 1874, a organizat în atelierul său prima expoziție a impresioniștilor. Memorii („Când eram fotograf").

NADĂ (< bg.) s. f. **1.** Hrană folosită pentru atragerea peștelui sau a vânatului. ✦ Fig. Ispită, tentație; cursă. **2.** Înnăditură.

NADEL [nadəl], **Siegfried Frederick** (1903–1956), antropolog austriac. Prof. univ. la Durham (Marea Britanie) și Canberra (Australia). Cercetări de antropologie teoretică și asupra culturii unor vechi popoare africane („Un Bizanț negru", „Nuba", „Bazele antropologiei sociale").

NADEȘ, com. în jud. Mureș, situată în Pod. Târnavelor, pe râul omonim; 2 420 loc. (2000). Expl. de gaze naturale. Viticultură. Pomicultură. În satul **N.**, menționat documentar în 1301, se află o biserică din sec. 14–15 (renovată în 1851–1853), situată în interiorul unei cetăți din sec. 15–16.

NADIR (< fr. {i}; din arab. *nâdir* „opus") s. n. Punct de pe bolta cerească, opus zenitului, situat la intersecția verticalei locului cu emisfera cerească inferioară.

NADIR ȘAH (1688–1747), comandant militar, șah al Persiei (1736–1747). S-a remarcat în campaniile șahului Tahmasp II împotriva afganilor care au invadat Persia (1722) și a turcilor. În 1736 a uzurpat domnia lui Abbas III și și-a luat titlul de șah creând un imperiu efemer. A stăpânit vaste teritorii. În 1737–1738 a început campania împotriva Indiei de N cucerind, în 1739, orașul Delhi, capitala Marilor Moguli. Asasinat.

NADIR ȘAH, Mohammed (1880–1933), rege al Afghanistanului (1929–1933). Rol important în războiul împotriva Marii Britanii, pentru obținerea independenței țării (1919); în 1929, a condus lupta împotriva emirului uzurpator Bacca-i Sakaw. Asasinat.

NADOLSKI, Victor (n. 1911, Chișinău), astronom român. Lucrări de mecanică analitică, geometrie și cercetări de fizica Soarelui.

NAEVIUS, Cnaeus (c. 265–c. 200 î.Hr.), scriitor latin. Autor al primului poem epic „Războiul punic". Creatorul tragediei latine („Clastidium", „Romulus"). Comedii satirice („Florăreasa", „Ghicitorul", „Lingușitorul").

NAFTA (*N*orth *A*merican *F*ree *T*rade *A*greement), acord de liber schimb încheiat, pe baza tratatului dintre S.U.A. și Canada de la 1 ian. 1988, între Canada, Mexic și S.U.A. (17 dec. 1992) ce prevedea eliminarea treptată, în decurs de 15 ani, a restricțiilor privind comerțul și investițiile dintre cele trei țări.

NAFTALEN (< fr.) s. n. Naftalină.

NAFTALINĂ (< fr., germ. {i}; {s} lat. *naphta* „specie de catran") s. f. Hidrocarbură aromatică, cristalină, albă, cu miros specific, obținută din gudroanele de la distilarea uscată a cărbunilor de pământ. Sublimează la temperatura obișnuită (p.t. 80,3° C., p.f. 218°C). Se întrebuințează atât ca insecticid, cât și ca materie primă în industria coloranților etc. Sin. *naftalen.*

NAFTĂ (< fr.) s. f. (CHIM.) Amestec de hidrocarburi produse prin distilarea petrolului la temperaturi de 60–120°C (*n. ușoară,* folosită ca solvent) sau 120–150°C *(n. grea,* combustibil utilizat pentru încălzire, iluminare ș.a.). V. și *gazolină.*

NAFTENAȚI (< fr.) s. m. pl. Săruri ale acidului naftenic. Se întrebuințează în industria peliculogenelor, a săpunurilor, ca sicativi etc.

NAFTENE (< fr. {i}) s. f. pl. Ciclani.

NAFTENIC (< fr., engl.) adj. *Acid ~* = acid organic, cu miros pătrunzător, care se extrage din produsele petroliere.

NAFT-E-SHAH, câmp petrolifer în partea de V a Iranului, la granița cu Iraqul.

NAFTIL (< fr. {i}) s. m. Radical organic monovalent ($-C_{10}H_2$), derivat din molecula naftalinei prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

NAFTILAMINĂ (< fr.) s. f. Amină derivată din naftalină. Se utilizează ca intermediar în industria chimică de sinteză etc.

NAFT KHANEH, câmp petrolifer în partea de E a Iraqului, la graniţa cu Iranul.

NAFTOL (< fr.) s. m. Compus organic derivat din naftalină, în care unul sau mai mulţi atomi de hidrogen au fost înlocuiţi cu grupări de hidroxil. Se întrebuinţează ca intermediar în industria coloranţilor, farmaceutică etc.

NAFTOLAŢI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri ale naftolilor.

NAFŪD, an- ~ sau **NEFUD,** deşert cu nisip roşcat, situat în partea de NNE a Pen. Arabia, în NNE Arabiei Saudite, la 700–1 200 m alt., extins pe 600 km lungime şi 225 km lăţime max. Climă tropicală. Mari suprafeţe cu dune. Slab populat de păstori nomazi.

NAGAI Kafū (1879–1959), scriitor japonez. Operă complexă, abordând toate genurile literare. Stil plin de melancolie, uneori cu nuanţe naturiste, dar şi de acidă ironie faţă de ipocrizia şi corupţia societăţii contemporane („Florile iadului", „Flori în întuneric", „Femeia visului"). Poeme („Corale"). Piese de teatru în maniera „noul kabuki". Jurnal de impresii.

NĀGĀLAND, stat în extremitatea de NE a Indiei, la graniţa cu Uniunea Myanmar; 16,6 mii km^2; 1,4 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv.: *Kohīma.* Expl. forestiere. Orez, porumb, mei, bumbac; creşterea animalelor. Vânat şi pescuit. Creat în 1963, este populat majoritar de magaşi, triburi de origine tibetano-birmaneză.

NAGANO [naŋano], oraş în Japonia (Honshū), situat la 160 km NV de Tōkyō; 358,5 mii loc. (1995). Nod de comunicaţii. Centru comercial. Constr. de maşini-unelte, de utilaje ind. şi de instrumente muzicale. Ind. mătăsii, de prelucr. a lemnului şi alim. Chimizarea petrolului. Tipografii. Universitate (1949). Templul budist Zenkōji (sec. 7). Aici s-a desfăşurat cea de-a 18-a ediţie a Jocurilor Olimpice de iarnă (1998).

NAGANO [naŋano] **Kent** (n. 1951), dirijor american, de origine japoneză. Asistentul lui Seiji Ozawa. Carieră de dirijor de operă (Boston, San Francisco, Lyon) şi de muzică simfonică (Berkeley Symphony, Ansamblul Inter-Contemporain). Integrala simfonică a creaţiei lui Messiaen.

NAGANO [naŋano] **Osami** (1880–1947), amiral japonez. Ca şef al Statului Major al marinei japoneze în timpul celui de-al doilea război mondial, a condus operaţiunile din Pacific. A planificat şi condus atacul de la *Pearl Harbor.* Condamnat (1945) pentru crime de război, a murit în închisoare.

Nagano.
Templul Zenkōji

NAGAOKA, oraş în Japonia, în NV ins. Honshū, pe fl. Shinano, la 15 km de ţărmul Mării Japoniei şi la 56 km SSE de oraşul Niigata; 190,5 mii loc. (1995). Nod de comunicaţii. Expl. de petrol. Ind. constr. de maşini, chimică şi alim. Castel (1600).

NAGAOKA Hantaro (1865–1950), fizician japonez. Promotor al studiilor de fizică în Japonia. A formulat (1903) un model atomic, asemănător celui elaborat ulterior de E. Rutherford, potrivit căruia atomul era format dintr-o sarcină centrală pozitivă, înconjurată de sarcini negative.

NAGARE Masayuki (n. 1923), sculptor japonez. Lucrări abstracte, cu suprafeţe şlefuite, construite frecvent în funcţie de spaţiul peisagistic al grădinilor japoneze.

NĀGĀRJUNA (c. sec. 2), reformator religios indian. Fondator al Şcolii madhyamika („calea de mijloc"), a cărei învăţătură pleacă de la ideea vacuităţii universale sau a unei lumi caracterizată în întregime negativ. I se atribuie: „Madhyamika Karika", „Vigra-havyāvartanī". Venerat în lumea budistă.

NAGASAKI [naŋasaki], oraş în Japonia, situat în partea de V a ins. Kyūshū, port la Marea Chinei de Est; 438,7 mii loc. (1995). Constr. navale (şantierele firmei „Mitsubishi"). Metalurgie, constr. de maşini şi aparataj electrotehnic, produse alim. şi textile; prelucr. lemnului şi a petrolului. Import de petrol. Universitate (1949). Centrul catolicismului japonez. Biserica catolică Ōura (1864–1865), în stil gotic; Monumentul (statuie din bronz) închinat victimelor bombardamentului atomic, ridicat în 1955 în Parcul Păcii. Menţionat la sfârşitul sec. 12. La 9 aug. 1945 aviaţia S.U.A. a lansat o bombă atomică asupra oraşului, care a fost distrus aproape în întregime, provocând moartea imediată a c. 40 000 de oameni. Oraşul a fost reconstruit.

NAGÂŢ (probabil formaţie onomatopeică) s. m. Pasăre migratoare din ordinul caradriiformelor, de c. 40 cm,

Nagasaki.
Vedere generală

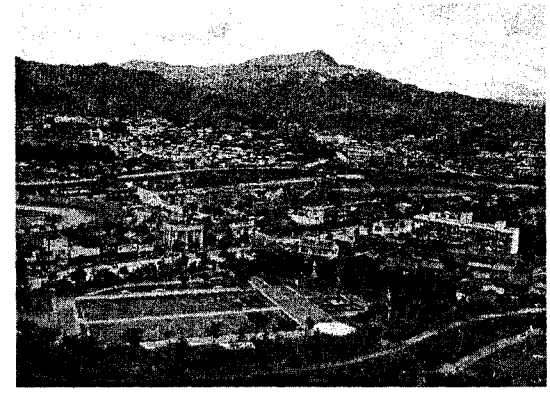

cu penajul negru-verzui cu luciu purpuriu şi cu un moţ de pene lungi pe cap *(Vanellus vanellus)*; bibic. Trăieşte în fâneţe umede, cuibărind pe lângă aproape toate bălţile din România; iarna, majoritatea se îndreaptă către ţările din jurul M. Mediterane şi S Asiei.

NĂGELI [nę:gəli], **Karl Wilhelm von** (1817–1891), botanist elveţian. Prof. univ. la Freiburg, Zürich şi München. Contribuţii la dezvoltarea teoriei membranei protoplasmatice. Lucrări privind istoricul evoluţiei fiinţelor vii şi a variabilităţii şi ereditătii speciilor. În 1844, a descoperit anteridia şi spermatozoizii ferigilor.

NAG HAMADI, localitate în Egipt, pe Nil. Aici au fost descoperite (1945–1946) manuscrise copte de o importanţă fundamentală, ce cuprind, în special, scrieri gnostice cu referiri la raportul dintre gnosticism şi creştinism.

NAGHIU, Iosif (n. 1932, Bucureşti), dramaturg român. Cultivă ludicul şi paradoxul spiritual exprimat metamorfic şi ironic în drame realist-psihologice („Într-o singură seară", „Valiza cu fluturi", „Absenţa") şi parabole mitologice („Misterul Agamemnon", „A treia caravelă", „Execuţia va fi amânată"). Autor de scenarii de film de televiziune („Luchian", „Capul de zimbru").

NAGORNÎ KARABAH, regiune autonomă în Azerbaidjan constituită în iul. 1923; 4,4 mii km^2; 193,3 mii loc. (1991), în majoritate armeni (peste 80%). Centrul ad-tiv: *Xankändi (Stepanakert)*. Expl. forestiere. Ind. de prelucr. a lemnului şi bumbacului; mat. de constr. Creşterea animalelor. Grâu, orez, tutun, bumbac. Viticultură. În 1988 a izbucnit un conflict armat între Armenia şi Azerbaidjan privind statutul zonei **N.K.**. În dec. 1991, **N.K**. şi-a proclamat, printr-un referendum, independenţa faţă de Azerbaidjan, deschizându-şi un cordon de legătură cu Armenia, fapt care a marcat escaladarea conflictului armat. În mai 1994, ciocnirile armate au fost oprite graţie acordului mediat între părţile beligerante de către Rusia, Turcia, S.U.A., O.N.U. şi interpunerii unei forţe de menţinere a păcii a C.S.I. sub egida O.S.C.E. La 12 mart. 1997 se încheie un acord între Armenia şi Azerbaidjan, prin care se prevede autonomia enclavei **N.K.**, dar relaţiile armeno-azere rămân tensionate.

NAGOYA, oraş în Japonia (Honshū), situat la 120 km ENE de Kyōto, port la G. Ise al Oc. Pacific; 2,2 mil. loc. (1995). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. constr. de material feroviar, de automobile, avioane, utilaj textil, maşini poligrafice, maşini-unelte, biciclete ş.a.; ind. electrotehnică, metalurgică, chimică, textilă, alim. Prelucr. lemnului. Mari şantiere navale. Export de produse ceramice şi de maşini textile. Universitate (1939). Institut politehnic (1949). Templul budist Nanatsu (1611) şi templul şintoist Atsuta. Castel (1610–1614), renovat în 1959.

Nagoya. Castelul

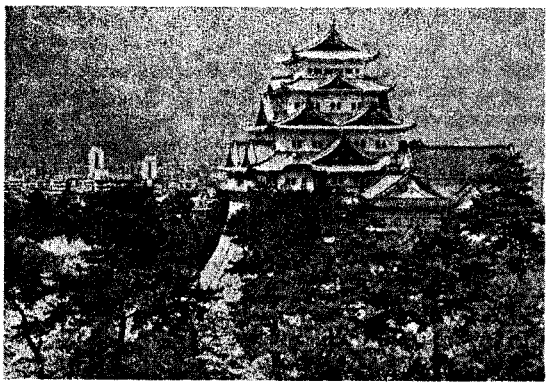

NĂGPUR, oraş în centrul Indiei (Mahārāshtra); 1,6 mil. loc. (1991). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. metalurgică, chimico-farmaceutică, a pielăriei, textilă, a sticlăriei, poligrafică şi alim. Artizanat. Centru comercial. Universitate (1923). Fortăreaţă (sec. 18). Fundat în sec. 18.

NAGY [nɔdi] **Imre** (1896–1958), om politic ungur. Membru al guvernului Béla Kun (1919), s-a refugiat, până în 1944, în U.R.S.S. Ca prim-min. (1953–1955), a încercat să promoveze o politică liberală, dar a fost exclus din C.C. (1955) şi din rândurile partidului comunist (1956). În timpul revoluţiei anticomuniste din oct. 1956, rechemat în funcţie, a încercat să impună neutralitatea ţării, dar a fost înlăturat de la putere de intervenţia trupelor sovietice. Arestat (nov. 1956), a fost condamnat la moarte şi executat. Reabilitat (1989).

NAGY, Irina (n. 1937, Telechia, jud. Covasna), handbalistă română. Portăriţă a echipei naţionale campioană mondială la handbal în 11 (1956, 1960) şi la handbal în 7 (1962).

Nagy Imre

NAGYAG|T (< magh. *{i}*; n. pr. *Nagyag* [denumirea magh. a localit. *Săcărâmb*]) s. n. (MINERAL.) Telurură naturală de aur şi de plumb, cristalizată în sistemul rombic. Are culoare plumburie, luciu metalic şi este folosită la extragerea aurului; săcărâmbit.

NAHA, oraş în Japonia, în partea de S a ins. Okinawa (arh. Ryukyu), port la Marea Chinei de Est; 301,9 mii loc. (1995). Centru comercial. Produse textile şi alim. Pescuit. Aeroport. Două universităţi. Turism. Produse de artizanat (porţelanuri, ţesături). Poarta Shurei, distrusă în timpul celui de-al doilea război mondial, reconstruită în 1958. Oraşul a fost sub administraţia S.U.A. până în 1972.

NAHHĂS PAŞA, Mustafă an (1876–1965), jurist şi om politic egiptean. Unul dintre organizatorii partidului naţionalist Wafd. Prim-min. (mart.–iun. 1928, ian.–iun. 1930; 1936–1937; 1942–1944; 1950–1952). Cunoscut pentru iniţiativele sale de a limita puterile monarhului.

NAHICEVAN (NAXÇIVAN) 1. Oraş în Azerbaidjan, pe râul Araks, capitala rep. autonome cu acelaşi nume; 61,7 mii loc. (1991). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. alim. (vinuri), a mobilei, electrotehnică, a tutunului, mat. de constr. Unul dintre cele mai vechi oraşe din reg. Caucazului (peste 3000 de ani). În sec. 8–10 a fost un puternic centru comercial; din 1828 a trecut de la Persia la Imp. Rus **2.** Republică autonomă în Azerbaidjan, la graniţa cu Turcia; 5,5 mii km^2; 305,7 mii loc. (1991). Capitala: *Nahicevan*. Expl. forestiere şi de sare, zinc, plumb, molibden, sulf etc. Prelucr. mătăsii. Bumbac, tutun şi grâu. Viticultură. Pomicultură. Ovine şi bovine; sericicultură.

Pavel Stepanovici Nahimov

Nairobi.
Vedere generală

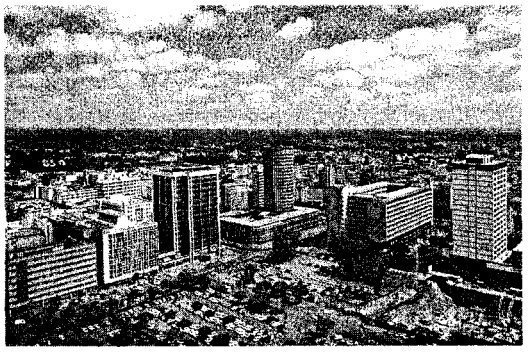

NAHIMOV [nahimɔf], **Pavel Stepanovici** (1802–1855), amiral rus. S-a remarcat în bătăliile de la *Navarino* (1827) și *Sinope* (1853). În timpul Războiului Crimeii (1853–1856), a condus luptele pentru apărarea Sevastopolului, fiind rănit mortal.

NAHODKA, oraș în Federația Rusă, în Extremul Orient, la 169 km ESE de Vladivostok, port la golful cu același nume al Mării Japoniei; 163 mii loc. (1995). Reparații navale. Pescuit și prelucr. peștelui.

NAHUA (NAHOA) (cuv. amerindian) s. f. **1.** Cel mai mare grup de indieni mexicani care vorbesc limba *nahua*. **2.** Limbă amerindiană din familia uto-aztecan, grupul aztecan. Vorbită și scrisă azi în Mexic de c. un milion de oameni (mai ales din mediile intelectuale). Principala limbă a Imp. Aztec, reprezenta un fel de limbă generală (de civilizație și comerț). După venirea conchistadorilor spanioli a fost adoptat alfabetul latin.

NAHUM (sec. 7 î.Hr.), profet iudeu. A vestit căderea cetății Ninive, capitala Imp. Asirian. Profeția sa este pomenită în „Vechiul Testament", în cartea cu același nume.

NAHYAN, Zayed bin Sultan an- ~ (n. 1923), emir al emiratului Abu Dhabi (din 1966). Președinte al Emiratelor Arabe Unite (din 1971).

NAI (< tc.) s. n. **1.** Vechi instrument muzical popular de suflat, solistic și de orchestră, alcătuit dintr-un sistem de fluiere de diferite dimensiuni, care sunt lipite în ordinea mărimii. În România, existența lui este atestată din sec. 17; la început, instrument neprofesional, a devenit apoi instrument popular lăutăresc. În România, a existat și există o școală de nai, care și-a câștigat un mare prestigiu în lume. Unul dintre cei mai cunoscuți profesori de nai a fost Fănică Luca; elevii săi i-au continuat opera, formând generații de naiști, care au dus interpretarea la înalte cote valorice. Cel mai cunoscut naist din lume este maestrul *Gh. Zamfir*, care a dat noi valențe stilului și interpretării tradiționale. **2.** Fluier de trestie cu șapte găuri.

NAIADE (< fr.) s. f. pl. (MITOL.) Nimfe ale izvoarelor, râurilor și lacurilor.

NAIADE, al șaselea satelit al planetei Neptun, cel mai apropiat de aceasta, descoperit în 1989 de sonda spațială americană „Voyager 2". Are semiaxa orbitei egală cu 48 000 km; perioada de revoluție siderală de 6h57' și diametrul de 50 km.

NAIDĂȘ, com. în jud. Caraș-Severin, situată în zona de contact a Dealurilor Oraviței cu M-ții Locvei și M-ții Aninei, pe râul Nera, la granița cu Iugoslavia; 1 313 loc. (2000). Pomicultură. Satul **N.** apare menționat documentar în 1378.

NAILON (NYLON) (< engl.) s. n. Fibră textilă poliamidică, utilizată la fabricarea țesăturilor subțiri și a unor produse tehnice.

NAIMA, Mustafa (1655–1716), istoric turc. Cronicarul oficial al marelui vizir Silâhdar Ali Paşa (1709). Autor al cronicii „Tarih", cuprinzând perioada 1591–1659.

NAIMA s. f. v. **năiamă.**

Nai (1)

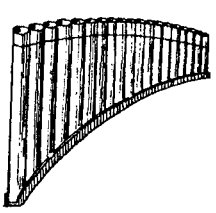

NAIPAUL, Vidiadhar Surajprasad (n. 1932), scriitor indian de limbă engleză, născut în Trinidad. Stabilit în Marea Britanie (1950). Romane de largă respirație, abordând cu precădere subiecte privind marile incertitudini ale sec. 20 și, mai ales, efectele tragice ale colonialismului în lumea a treia („Dl. Stone și cavalerii", „Un ținut de întuneric", „Întoarcerea Evei Perón", „India. Un milion de revolte").

NAIRA, unitate monetară în Nigeria.

NAIROBI, capitala Kenyei, situată în centrul țării, pe platoul Athi, la 1 675 m alt.; 1,5 mil. loc. (1990). Pr. centru economic și politic al țării. Nod de comunicații. Aeroportul Jomo Kenyatta. Ind. metalurgică, a aluminiului, pielăriei și încălțămintei, a sticlei, ceramicii, alim., a cimentului, chimică (mase plastice), de prelucr. a lemnului (mobilă), a tutunului și textilă. Reparații de material rulant feroviar. Prelucr. cafelei. Universitate (1956). Muzeu. Catedrală (1963). Aici se află sediul Organizației Unității Africane. Întemeiat în 1899, **N.** a devenit capitala Rep. Kenya din 1964.

NAISMITH [neismiθ], **James A.** (1861–1939), profesor american de sport. A elaborat regulile jocului de baschet modern (1891).

NAISSUS, oraș antic în Moesia Superior. În anul 268 d.Hr., împăratul roman Claudius II a obținut aici o victorie strălucită asupra goților. Azi *Niš* (Iugoslavia).

NAIV, -Ă (< fr.; {s} lat. *nativus*) adj. (Adesea adv. și subst.) **1.** Natural, ingenuu, neprefăcut, sincer. **2.** Fără experiență, credul, inocent. **3.** Bleg, prostuț. **4.** *Pictori naivi* = pictori, mai ales amatori sau autodidacți, uneori din mediul rural, care creează, ignorând perspectiva, anatomia și legile proporțiilor, inspirându-se adesea din viziunea picturii

populare; se caracterizează prin tratarea narativă a subiectelor şi prin minuţia detaliilor (H. Rousseau, L. Vivin, C. Bombois, I. Generalić, Niko Pirosmanaşvili). Cunoscuţi şi sub numele de „primitivii sec. 20".

NAIVĂ ŞI SENTIMENTALĂ, sintagmă prin care Fr. Schiller (în eseul „Despre poezia naivă şi sentimentală") a distins poezia clasică, definită prin unitatea organică cu natura (Homer, Shakespeare, Goethe), de cea romantică (modernă), care exprimă ruptura dramatică de natură.

NAIVITATE (< *naiv*, după fr. *naiveté*) s. f. **1.** Însuşirea de a fi naiv, comportare, faptă naivă. ✦ Simplitate, inocenţă, credulitate. **2.** Lipsă de judecată matură.

NAJAF, An ~ [a nadʒaf], oraş în partea central-sudică a Iraqului, pe dr. fl. Eufrat, la 150 km SSE de Bagdad; 309 mii loc. (1987). Centru comercial.

NAJD v. **Nejd.**

NAJIBULLAH, Mohammad (1947–1996), medic şi om politic afgan. Şeful serviciilor secrete (1978–1979), membru al Biroului Politic şi secretar general al Partidului Democrat Popular. Preşedinte al Afghanistanului (1987–1992).

NAKADAI Tatsuya (pe numele adevărat *N. Motohisa*) (n. 1932), actor japonez. Roluri celebre în filme ca: „Harakiri", „Condiţia umană", „Ultimul samurai", „Kagemusha", „Amurg îndepărtat" sau în piese clasice: „Hamlet", „Othello", „Richard al III-lea". A fundat (1979), împreună cu soţia sa, o şcoală pentru tinerii actori.

NAKASONE Yasuhiro (n. 1917), om politic japonez. Preşedinte al Consiliului Executiv al Partidului Liberal-Democrat (1977–1980 şi din 1982; în 1974–1976, secretar general). Prim-min. (1982–1987).

NAKHON PATHOM, oraş în partea central-sudică a Thailandei, pe dr. fl. Chao Phraya la 60 km VNV de Bangkok; 90,2 mii loc. (1993). Nod de c.f. Ind. alim. Vechi centru religios, vizitat de misionari din sec. 2 î.Hr. Templul lui Buddha (125 m înălţime). Festival anual religios (nov.).

NAKHON RATCHASIMA, oraş în partea de S a Thailandei, pe râul Mun; 188,2 mii loc. (1993). Nod rutier şi feroviar. Centru comercial. Ind. de prelucrare a mătăsii şi a tutunului. Expl. de min. de cupru. Fundat în sec. 17. Vechea denumire: *Khorat* sau *Korat.*

NAKTONG, fluviu în partea de SV a Coreei de Sud; 525 km. Izv. din M-ţii Coreii de Est şi se varsă în str. Coreei. Navigabil pe 344 km.

NAKURU, oraş în partea de V a Kenyei, situat în zona Marelui Graben Est-African (Rift Valley), la 1 860 m. alt., la 153 km NV de Nairobi; 124,2 mii loc. (1991). Centru comercial şi de transport. Ind. chimică (îngrăşăminte), textilă şi alim. Vestigii neolitice. Parc naţional (lac cu apă sărată), din 1967, extins pe 5 763 ha, cu colonii de flamingo. Turism.

NALBANT, com. în jud. Tulcea, situată în depresiunea cu acelaşi nume, pe râul Taiţa; 2 756 loc. (2000). Expl. de gresii şi calcar. Viticultură. În satul **N.** a fost descoperită (1962–1964) o necropolă birituală (cu morminte de înhumaţie şi de incineraţie), din sec. 7–10, care aparţine culturii Dridu.

NALBAR s. m. v. **nălbar.**

NALBĂ (lat. *malva*) s. f. Denumire dată unor specii de plante erbacee din familia malvaceelor, anuale, bienale sau vivace, care se înmulţesc prin seminţe sau butaşi. Genul *Malva,* originar din Asia şi Africa, are c. 32 de specii; cultivat ca plantă decorativă în parcuri şi grădini; unele specii, cu calităţi nutritive superioare, sunt folosite la hrănirea vacilor, deoarece stimulează secreţia de lapte. Frunzele şi rădăcinile unor specii au utilizări în medicina tradiţională, ca emolient şi expectorant. ✧ *N. de grădină* = plantă de cultură, originară din Asia Mică, adusă în Europa de cruciaţi; are flori albe, roşii, roz, galbene simple, învoalte *(Althaea).* Cuprinde peste 25 de specii şi creşte în parcuri şi grădini.

NALCIK, capitala Republicii Kabardino-Balkaria, situată pe râul omonim; 239 mii loc. (1995). Ind. metalurgică, constr. de maşini, electrotehnică, chimică, de prelucr. a lemnului (mobilă), a încălţămintei, conf., textilă, alim., mat. de constr. Universitate. Important centru turistic. Muzee. Teatre. Fundat în 1817. Turism.

Nalbă

NAŁKOWSKA [naukofska], **Zofia** (1884–1954), scriitoare poloneză. Analistă a sufletului feminin, a fost o fină observatoare a caracterelor şi destinelor umane („Femei", „Prinţul", „Romanul Teresei Hennert", „Graniţa"). Proză de atitudine antifascistă („Medalioane", „Legăturile vieţii"). Memorialistică („Casa de pe pajişte"); piese de teatru („Renata").

NAMANGAN, oraş în Uzbekistan, în N Depr. Fergana; 362 mii loc. (1993). Ind. constr. de maşini (montaj de automobile), chimică, mat. de constr., textilă (bumbac, fibre artificiale, mătase) şi alim. Mausoleu (sec. 18). Întemeiat la sfârşitul sec. 15.

NAMATIANUS, Rutilius Claudius (sec. 4–5), poet latin. Distihuri elegiace închinate Romei. Poemul în versuri „De reditu suo", în două părţi, remarcabil prin sinceritatea sentimentelor şi simplitatea expresiei, redă admiraţia sa statornică pentru măreţia „cetăţii eterne".

NAMCHA BARWA [namʧa barua] sau **NAMJAGBARWA,** masiv muntos în SV Chinei, în Transhimalaya, în cotul Brahmaputrei. Alt. max.: 7 756 m. Ghețari.

NAM CO [namtso], lac tectonic cu apă sărată situat în SE Pod. Tibet (China), la 4 718 m alt., la N de Lhasa; 1 940 km^2. Lungime: 80 km; lăţime max.: 40 km. Îngheaţă în perioada nov.–mai. Vechea denumire: *Tengri Nur.*

NAMEN, denumirea flamandă a oraşului *Namur.*

NAMIAZĂ (NĂMIAZĂ, NĂMIEZI) (< *în + amiază*) s. f. (Pop.) Amiază.

NAMIB, deşert pe coasta de SV a Africii, în Angola, Namibia şi Rep. Africa de Sud, care se întinde pe c. 1 900 km lungime, între oraşul Moçâmedes şi gurile râului Olifants. Lăţime: 50–160 km. Regiune aridă, cu precipitaţii ce însumează mai puţin de 100 mm pe an. Zăcăminte de diamante.

NAMIBIA, Republica ~ (Republic of Namibia), stat în SV Africii, cu largă ieşire la Oc. Atlantic; 824,3 mii km^2; 1,73 mil. loc. (1997). Limba oficială: engleza; limbi vorbite: bantu şi afrikaans. Populaţia majoritară: bantu (78,5%). Religia: creştină (luterani 51,4%, catolici 16,6%, creştini afri-

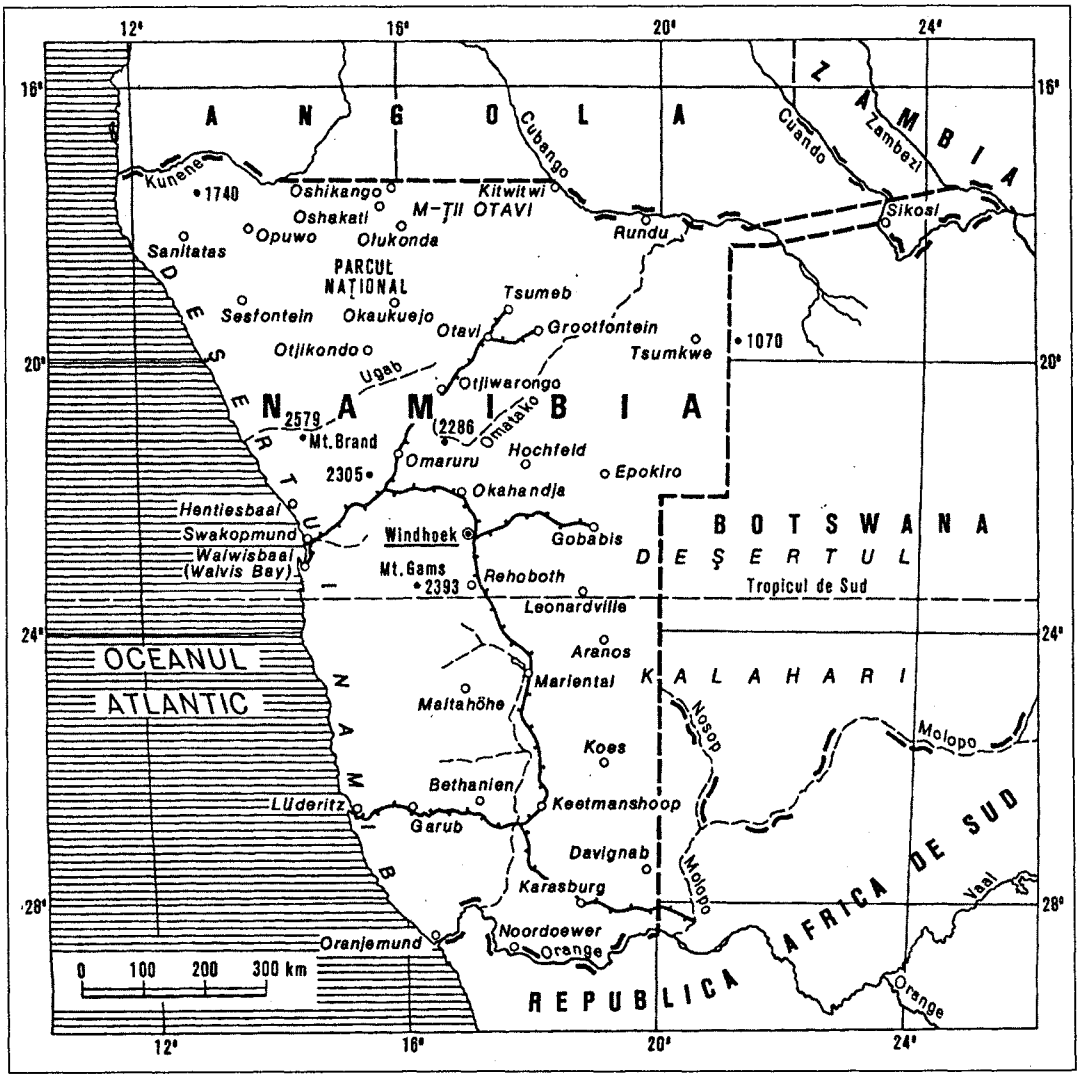

cani 7%, anglicani 5,6%), animistă. Capitala: *Windhoek*. Oraşe pr.: Swakopmund, Rundu, Rehoboth, Keetmanshoop. Este împărţită în 13 regiuni. Relieful se distinge prin trei regiuni naturale. În V Deşertul Namib (pe 1 200 km în lungul litoralului Oc. Atlantic), cu zone de dune şi ueduri adânci, o zonă centrală cu platouri înalte (1 000–1 500 m) şi întinse (50% din terit.) dominate de munţi izolaţi (Mt. Brand 2 579 m, alt. max. a ţării; Mt. Gams 2 393 m), iar în E Deşertul Kalahari. Climă tropicală aridă, cu precipitaţi mai bogate în regiunea înaltă (400 mm/an) şi moderată de altitudine. Apele curgătoare permanente sunt puţine (Kunene, Okavango şi Orange), majoritatea fiind temporare. Vegetaţie predominant ierboasă cu savane (în N), stepe şi scrub în platoul Damaraland. Păduri restrânse (15,2% din terit. ţării). Faună diversă şi foarte bogată. Ţara dispune de însemnate resurse minerale, mineritul contribuind cu 11,2% la formarea PNB şi folosind 3% din forţa de muncă. Se extrag: uraniu (2 886 t, 1995, locul 6 pe glob), diamante (1,42 mii. carate, 1995, locul 6 pe glob), plumb (18,84 mii t, 1995), cupru (20,7 mii t, 1995), zinc (69,7 mii t, 1995), argint (64 mii t, 1994), aur (2 mii t, 1995), staniu, pirite

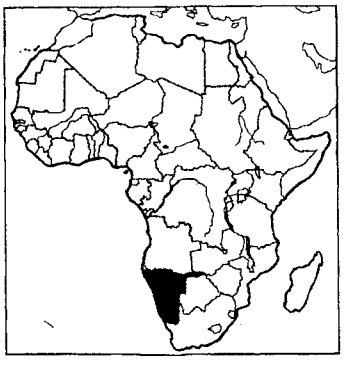

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1992)	Capitala
Erongo	63 719	98 500	Omaruru
Hardap	109 888	80 000	Mariental
Karas	161 324	73 000	Keetmanshoop
Khomas	36 804	161 000	Windhoek
Kunene	144 254	58 500	Opuwo
Liambezi	19 532	92 000	Katima Mulilo
Ohangwena	10 582	178 000	Oshikango
Okavango	43 417	136 000	Rundu
Omaheke	84 731	55 600	Gobabis
Omusati	13 637	158 000	Ongandjera
Oshana	5 290	159 000	Oshakati
Oshikoto	26 607	176 000	Tsumeb
Otjozondjupa	105 327	85 000	Grootfontein

feroase, mangan, tungsten, vanadiu, cadmiu, beriliu, germaniu (50% din rezervele mondiale), litiu, azbest, sare (427 mii t, 1995), arsen, fluorite, fosfaţi (guano), marmură (15 mil. m^3, 1994), grafit, ametist. Industria prelucrătoare produce: energie electrică (1,7 md. kWh, 1992), metale neferoase (plumb 23,8 mii t, 1994, cupru 29,8 mii t, 1995, cadmiu 23 mii t, 1994), produse alimentare (brânzeturi, unt, carne), piei brute, lână, pielicele karakul (770 mii bucăţi 1987), produse din lemn, produse textile, conserve de peşte, bere. Agricultura este principala ramură economică a ţării, antrenând 38,5% din forţa de muncă şi contribuind cu 15,4% la formarea PNB. Se cultivă doar 0,8% din terit. ţării cu: grâu, porumb, ulei, sorg, fructe, legume şi pepeni, bumbac, tutun. Principalul sector al agriculturii este creşterea animalelor în ferme mari (mil. capete, 1996): bovine (2,1), ovine (2,14), caprine (1,67), cabaline. Pescuit foarte intens, cu resurse piscicole având un potenţial de 2 mil. t/an: 286 mii t, peşte, 1995. C.f.: 2 382 km (1995). Căi rutiere: 42,6 mii km (din care 5 mii km asfaltate, 1994). Flota comercială maritimă: 99 nave cu 51,8 mii t.d.w. (1995). Porturi pr.: Swakopmund, Lüderitz. Turism: 399 mii turişti străini (1995). Pr. obiective turistice: capitala Windhoek, parcurile naţionale Namib Desert, Naukluffberge, Skeleton Coast şi Etosha Pan şi rezervaţia naturală Daan Viljoen. Moneda: 1 dollar namibian = 100 cents. Export (1994): minerale (50,1%), din care diamante (31,4%), alimente şi animale vii (47%), din care peşte şi produse din peşte (28,6%), vite şi produse din carne (12,6%), pielicele karakul, lână. Principalii parteneri: Marea Britanie (34%), Africa de Sud (27%), Japonia (10%), Spania (6%). Import (1994): maşini şi echipament de transport (27,1%), alimente şi animale vii (22,3%), minerale şi combustibili (11,4%), produse chimice (8,1%). Principalii parteneri: Africa de Sud (87%), Germania (3%), Franţa (2%), Japonia (2%). — *Istoric.* Locuită iniţial de triburile boşimanilor, de la care s-au păstrat picturi rupestre (c. 1500 î.Hr.); aceştia au fost alungaţi (c. 1000 d.Hr.) de triburile bantu–ovambo şi herero. Primii europeni veniţi aici au fost germanii, care, în 1884, au înfiinţat o colonie sub numele de Africa Germană de Sud-Vest. În timpul primului război mondial, trupele aliate (sud-africane) au ocupat colonia (1915). **N.** a devenit (1920) teritoriu sub mandat al Societăţii Naţiunilor, încredinţat spre administrare Uniunii Sud-Africane. După al doilea război mondial, Africa de Sud introduce aici sistemul de apartheid, provocând o mişcare de protest, sub conducerea Organizaţiei Poporului din Africa de Sud-Vest (SWAPO). Din 1960, la intervenţia O.N.U., Africii de Sud i se cere să-şi retragă trupele. În contextul intensificării mişcării de gherilă, la 27 oct. 1966, Adunarea Generală a O.N.U. decide să preia direct administrarea **N.** (care, din 12 iun. 1968, îşi luase actualul nume). După un deceniu de lupte violente, în care mişcarea de eliberare naţională este sprijinită de Zambia şi Angola, sunt iniţiate, sub egida O.N.U., negocieri între părţile implicate, pe baza cărora, după alegeri libere (6 nov. 1989), **N.** şi-a proclamat independenţa (21 mart. 1990). S. Nujoma, liderul SWAPO (din 1984), aflat în exil (din 1960), este ales preşedinte (reales în 1994) al Republicii **N.** şi se formează un guvern de uniune naţională. În 1994, Africa de Sud retrocedează baza militară de la Walvis Bay. Printr-o politică de reconciliere naţională, preşedintele a asigurat pe plan intern o oarecare stabilitate politică şi economică. Republică prezidenţială, conform Constituţiei intrate în vigoare la 21 mart. 1990, membră în Commonwealth. Activitatea legislativă este exercitată de Adunarea Naţională, aleasă prin vot direct pentru un mandat de 5 ani şi de Consiliul Naţional (câte doi reprezentanţi pentru fiecare din cele 13 Consilii regionale), iar cea executivă de preşedinte şi un cabinet numit de acesta.

NAMIBIAN, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Locuitor al Namibiei. **2.** Adj. Care aparţine Namibiei sau populaţiei ei, referitor la Namibia sau la populaţia ei.

NAMÎK, Kemal Mehmet (1840–1888), scriitor turc. A făcut parte din organizaţia „Junilor turci"; a întemeiat, împreună cu Ziya Paşa, ziarul „Hürriyet" („Libertatea"), publicat la Londra (1868–1870). Unul dintre reprezentanţii importanţi ai romantismului turc. Drame sociale şi patriotice („Patria sau Silistra", „Sărmana copilă"). Romanul de analiză psihologică „Deşteptarea sau Aventurile lui Ali Bey" este considerat primul roman modern turc. Versuri polemice; eseuri literare.

NAMILĂ s. f. Fiinţă sau lucru de proporţii foarte mari; colos, matahală.

NAMJAGBARWA v. **Namcha Barwa.**

NAMOI, râu în ESE Australiei, afl. stg. al râului Darling; 846 km. Izv. din M-ţii Marii Cumpene de Ape (Great Dividing Range).

NAMORA, Fernando Gonçalves (1919–1989), scriitor portughez. Unul dintre fondatorii neorealismului în literatura ţării sale. Romane („Duminică după-amiază", „Fluviu trist").

NAMP'O, oraş în V R.P.D. Coreene, avanport (40 km SV) al Phenianului la Marea Galbenă; 370 mii loc. (1987). Nod de comunicaţii. Metalurgie neferoasă (zinc, plumb), constr. navale, ind. chimică, a sticlăriei, textilă (măta-

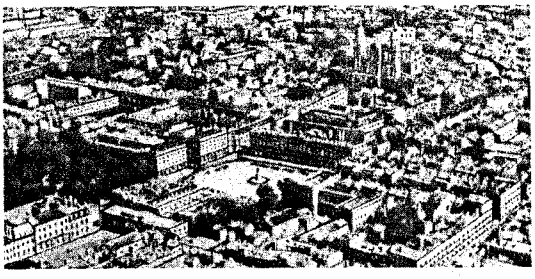

Vedere generală

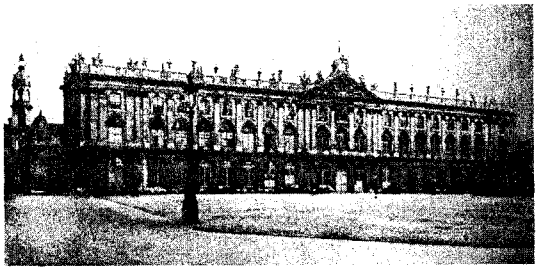

Piața Stanislas

Nancy

se) și alim. Centru comercial. Pescuit. Vechea denumire: *Chinnampo.*

NAMPULA, oraș în ENE Mozambicului; 250,2 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Centru comercial. Ind. cimentului, textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă) și a tutunului și alim.

NAMUR [namȕr] (în flamandă **NAMEN** [na:mə]), oraș în partea central-sudică a Belgiei, în zona de confl. a râului Sambre cu Meuse; 105,1 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Constr. de mașini; ind. cimentului, a pielăriei, sticlei, porțelanului, chimică, textilă, a hârtiei și alim. Universitate (1831). Turism. Monumente: fortăreață (sec. 17), biserica Saint-Loup (1621—1645), catedrala Saint-Aubain (1751—1767), palat (1726–1740). Muzeu arheologic.

NAMURIAN, subetaj al Carboniferului în care sunt cuprinse primele intercalații de cărbuni ale acestei perioade. Termen introdus în 1883, de Perves, după numele localității stratotipice Namur.

NANA, com. în jud. Călărași; 2 710 loc. (2000).

NĂNAK (numit și *Guru N.*) (1469—1539), reformator religios și mentor spiritual indian. Fondator și guru al comunității religioase sikh. Doctrina sa monoteistă încearcă să îmbine hinduismul cu islamismul. A scris imnurile devoționale din „Ādi Granth" și culegerea de rugăciuni „Japji".

NĂNĂ SĂHIB (pseud. lui *Dhondu Pant*) (c. 1820–c. 1859), principe indian. Fiu adoptiv (din 1827) al lui Bājī Rāo II, ultimul prinț aflat la conducerea maraților. În 1857 și-a asumat conducerea șipailor din Kānpur și împrejurimi, răsculându-se împotriva englezilor (1857–1859); înfrânt, a fugit în Nepal, unde a murit în împrejurări obscure.

NANĂ (cf. bg., scr. *nana*, alb. *nanë*) s. f. Termen respectuos de adresare, la țară, către o femeie mai în vârstă; lele, țață.

NANCHANG [nanʧaŋ], oraș în E Chinei, centru ad-tiv al prov. Jiangxi; 1,4 mil. loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Oțel. Constr. de material feroviar, de utilaje, aparataj electrotehnic, autoturisme, tractoare, motoare Diesel și mașini agricole; produse textile, alim. și chimice; celuloză și hârtie, prelucr. lemnului. Centru comercial (orez, ceai, bumbac). Universitate. Atestat documentar în 201 î.Hr.; oraș din 1926.

NANCHIN [nanʧin] **(NANGHIN)** (< fr.; de la *Nanking,* oraș în China) s. n. Țesătură de bumbac deasă și rezistentă, folosită pentru confecționarea dosurilor de pernă.

NANCHING v. **Nanjing.**

NANCY [năsi], oraș în NE Franței (Lorena), port pe canalul Marna-Rin; 102,4 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Metalurgie, constr. de mașini, produse chimice, textile și alim. Ind. electrotehnică, a mobilei, conf., sticlăriei, tutunului și poligrafică. Universitate (1768). Monumente: biserică (sec. 15), catedrală (1703–1742), fortificații (sec. 16), Palatul ducal (sec. 16), azi Muzeul de istorie al Lorenei, Piața Stanislas (sec. 18). În sec. 19, important centru de artă decorativă (Școala de la **N.**), al cărui principal reprezentant a fost E. Gallé. Menționat pentru prima oară în 947. Din sec. 13, reședința ducilor de Lorena. În apropiere de zidurile orașului **N.,** Carol Temerarul, ducele Burgundiei, a fost înfrânt și ucis (ian. 1477) de ducele Lorenei, René II. A intrat în componența Regatului francez centralizat (27 nov. 1766).

NANDA DEVI, vârf în M-ții Himalaya, în India (Uttar Pradesh); 7 817 m. Cucerit pentru prima oară în 1936 de N.E. Odell și H.W. Tilman, membri ai unei expediții anglo-americane.

NANDRIȘ-CUDLA, Anița (1904—1986, n. sat Mahala, jud. Cernăuți), țărancă română din Bucovina. Ridicată de K.G.B. (13 iun. 1941), în miez de noapte, împreună cu cei trei copii (Mitruță, Vasile și Toader), separată de soțul său, Chirică Cudla, a fost deportată în Siberia, dincolo de Cercul Polar. Revenită acasă (1959), după aproape 20 de ani de surghiun, **N.** și-a scris povestea luptei pentru supraviețuire („20 de ani în Siberia. Destin bucovinean"), mărturie zguduitoare a cumplitelor suferințe fizice și morale îndurate nu numai de ea și familia ei, dar și de cei c. 40 000 de români bucovineni deportați în „marea închisoare a poporului" — gulagul sovietic.

NANDU (< fr. (ñ) s. m. Gen de păsări alergătoare (nezburătoare), din grupul ratitelor, asemănătoare cu struțul african și australian, înalte de c. 150 cm, cu picioare lungi cu trei degete și aripi relativ mici, care trăiesc în America de Sud; masculii poligami clocesc ouăle mai multor femele și îngrijesc puii *(Rhea americano).*

NĂNGA PARBAT, vârf în extremitatea vestică a M-ților Himalaya, la S de Indus (8 126 m), în N Pakistanului. Ghețari. Escaladat la 3 iul. 1953 într-o

Anița Nandriș-Cudla

ascensiune solitară de austriacul Hermann Buhl. Cunoscut şi sub numele de *Diamir* („regele munţilor").

NANIESCU, Iosif v. **Iosif Naniescu.**

NANISM (< fr. {i}; {s} lat. *nanus,* gr. *nanos* „pitic") s. n. **1.** (MED.) Anomalie caracterizată prin creşterea insuficientă în înălţime în raport cu media vârstei şi a speciei sau rasei respective. Poate fi urmarea unor tulburări endocrine, nervoase, cardiace, renale, digestive, osoase, a unor carenţe alimentare etc. **2.** (FITOPAT.) Încetinire sau oprire a procesului de creştere a anumitor plante, ca efect al unor agenţi patogeni sau al necesităţii adaptării la unele condiţii nefavorabile, cum sunt solurile acide, temperatura scăzută etc. (ex. salcia pitică, mesteacănul pitic).

NANJING [nandʒiŋ], **NANCHING** sau **NANKING,** oraş în E Chinei, port pe Chang Jiang, centru ad-tiv al prov. Jiangsu; 2,5 mii. loc. (1991). Nod de comunicaţii. Aeroport. Siderurgie. Constr. de maşini-unelte, de aparataj electrotehnic, de autocamioane, tractoare şi maşini agricole; produse chimice (îngrăşăminte), textile şi alim.; instrumente optice; prelucr. petrolului. Fabrică de ciment. Universitate (1802). Observator astronomic. Monumentul împăratului Zhu Yuanzhang (1381); Templul Linngu (514), lung de 53 m, lat de 38 m şi înalt de 22 m; Mausoleul lui Sun Zhongshan (Sun Yat-sen). Muzee. Întemeiat în 472 î.Hr., **N.** a fost capitala unor state feudale chineze (sec. 3 d.Hr.–1421, cu întreruperi). Aici s-a semnat între China şi Anglia, după încheierea primului război al opiului (1840–1842), un tratat (29 aug. 1842) prin care Anglia obţinea importante privilegii în China şi transforma ins. Hong Kong în terit. dependent. Între 1853 şi 1864, **N.,** sub denumirea de Tianjing (Capitala Cerească), a fost capitala statului taipinilor, iar între 1928 şi 1937 şi 1945–1949, capitala Chinei. Ocupat de japonezi (1937–1945), **N.** a fost eliberat în 1949 de sub gomindanişti de Armata Populară de Eliberare. Vechi denumiri: *Jianye, Jiankang, Zixia, Shangyuan, Tianjing, Jiqing.*

NANKING v. **Nanjing.**

NAN LING, lanţ muntos în SE Chinei, extins pe 1 400 km lungime, cu alt. medii de 1 000–1 500 m; alt. max.: 2 123 m. Zăcăminte de argint, zinc, cupru, wolfram, antimoniu, fier ş.a. Acoperit cu păduri tropicale şi subtropicale veşnic verzi.

NANNI DI BANCO (pe numele adevărat *Giovanni di Antonio di* ~) (1384–1421), sculptor italian. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai sculpturii toscane din sec. 15. Opera sa marchează trecerea de la gotic la Renaştere („Isaia", „Sfântul Luca", „Cei patru Sfinţi încoronaţi").

NANNI DI BARTOLO (zis *il Rosso*) (1419–1451), sculptor italian. Colaborator al lui Donatello la Florenţa. Opere influenţate de motive veneţiene şi lombarde („Monumentul funerar al lui Niccolò Brenzoni" la Verona).

NANNING, oraş în partea de S a Chinei, pe râul Yong Jiang, centru ad-tiv al reg. autonome Guangxi Zhuang; 1,1 mil. loc. (1991). Nod de comunicaţii. ind. metalurgică, de prelucr. a petrolului, chimică, textilă, poligrafică şi alim. (zahăr). Fabrici de maşini unelte, de hârtie. Piaţă pentru orez, arahide, soia şi animale. Universitate.

NANO- (< fr.; {s} gr. *nanos* „pitic") Element de compunere folosit pentru formarea cuvintelor care denumesc submultiplii unităţilor de măsură şi care înseamnă „o miliardime de" (10^{-9}); are simbolul „n", care se scrie înaintea simbolului unităţii de măsură (ex. *nanosecundă*: ns).

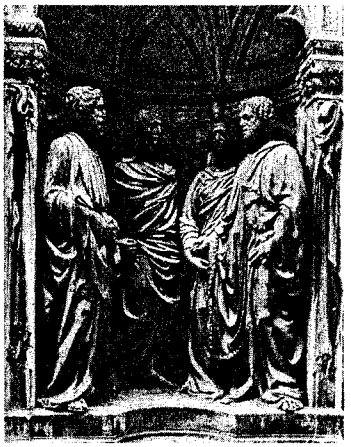

Nanni di Banco:
„Cei patru Sfinţi încoronaţi"

NANOCEFAL, -Ă (< fr.; {s} *nano-* + gr. *kephale* „cap") adj., s. m. şi f. (Persoană) cu capul foarte mic.

NANOMETRU (< *nano-* + *metru*) s. n. Unitate de măsură pentru lungimi (reprezentând 10^9 dintr-un metru) folosită pentru lungimile de undă ale radiaţiilor electromagnetice.

NANOTEHNOLOGIE (< *nano-* + *tehnologie*) s. f. Tehnică modernă care permite fabricarea de dispozitive, de talie moleculară, capabile să manipuleze materia atom cu atom. Termenul a fost introdus (1959) de fizicianul englez Richard Feynman.

NANOV, com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Boian, pe râul Vedea; 3 705 loc. (2000). Muzeu sătesc. Biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1830, restaurată în 1892).

NANSEI v. **Ryukyu.**

NANSEN [nansən] **1. Fridtjof N.** (1861–1930), explorator polar, naturalist

Nanjing

Observatorul astronomic

Podul peste Chang Jiang

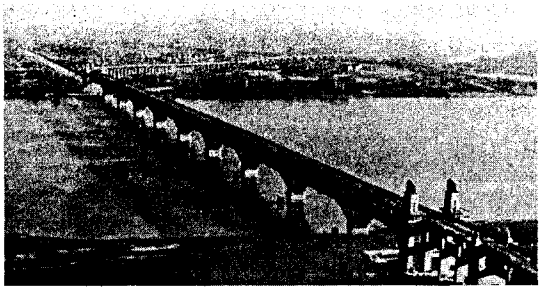

Fridtjof Nansen

și om politic norvegian. A condus expediția pe schiuri, care a traversat partea de S a Ins. Groenlanda de la E la V (15 aug.—26 sept. 1888), a organizat o expediție în Arctica (1893—1896) pe vasul „Fram", folosind deriva ghețurilor pentru a se apropia cât mai mult de Polul Nord, apoi a pornit spre Pol, pe o banchiză (1895), atingând 86°41' lat. N. Între 1900 și 1914 întreprinde studii oceanografice în N Oc. Atlantic. Adept al separării Norvegiei de Suedia. După 1918, reprezentant al Norvegiei la Societatea Națiunilor. Fondatorul unei organizații pentru acordarea asistenței prizonierilor din primul război mondial și a refugiaților ruși persecutați de regimul sovietic. Lucrări: „Expediția norvegiană în Groenlanda", „Printre ghețuri și tundre". Premiul Nobel pentru pace (1922). **2.** Vârf în Antarctica, în M-tii Regina Maud, în apropierea Polului Sud. Alt.: 4 068 m.

NANSHAN [nanʃan], sistem muntos în partea centrală a Asiei (China), care

Nantes. Catedrala Saint-Pierre

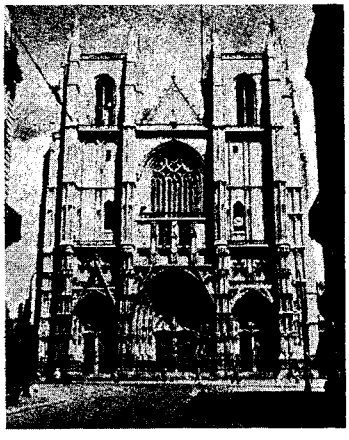

închide în NV depr. Qaidam. Lungime: c. 1 000 km; lățime: 250–400 km; alt. max.: 6 346 m. Zăpezi perene. Numeroase depr. tectonice cu unele lacuri sărate (Qinghai/Kukunor). Zăcăminte de crom, aur, polimetale, fier.

NANSUC (< fr.; cuv. hindi *nansuk*) s. n. Țesătură fină și ușoară din bumbac sau de mătase, folosită în lenjerie și broderie.

NANTES [nâ:t], oraș în V Franței (Bretagne), port fluvio-maritim pe Loara, situat la 383 km SV de Paris și 54 km de țărmul Oc. Atlantic; 252 mii loc. (1990). Nod de comunicații. Aeroport. Șantiere navale. Ind. metalurgică; constr. aeronautice, de automobile, de mașini-unelte și de aparate de uz casnic; ind. chimică (îngrășăminte, vopsele), mat. de constr., de prelucr. a petrolului, electrotehnică și alim. Fabrici de mobilă și încălțăminte. Universitate (1962). Catedrala Saint-Pierre (1434—1508, restaurată în 1972), Castelul ducilor de Bretania (1466, extins în sec. 17 și 18), Prefectura (1763—1777), case din sec. 16–17. Muzeul de Arte Frumoase; Muzeul de Artă Populară Regională. Cunoscut în Antichitate sub numele *Namnètes*. Reședința ducilor de Bretania (1213–1499); în componența Franței (1524). — **Edictul din ~,** edict emis la 13 apr. 1598 în orașul **N.** de regele Franței, Henric IV. Cuprindea clauze cu caracter religios și politic, libertatea cultului protestant, garantarea de drepturi juridice, politice și militare pentru calvini (hughenoți) ș.a. Prin **E. din N.** se urmărea reinstaurarea păcii în regat, după îndelungate războaie religioase; revocat în 1685.

NANTEUIL [nătǫi], **Célestin François** (1813–1873), pictor, desenator și litograf francez. A ilustrat operele lui V. Hugo, T. Gautier, Dumas tatăl.

NANTEUIL [nătǫi], **Robert** (c. 1623—1678), gravor și pictor francez. A lucrat după natură sau în maniera lui Champaigne, Le Brun, Mignard. Cel mai bun gravor portretist al timpului său (cardinalul Mazarin, Ludovic XIV, Colbert).

NANTONG, oraș în China (Jiangsu), port pe Chang Jiang; 343,3 mii loc. (1990). Ind. chimică, electronică, constr. de mașini, textilă (bumbac) și alim. Centru comercial.

NANU-MUSCEL, Ioan (1862–1938, n. Câmpulung), medic român. Prof.

Robert Nanteuil: „Colbert"

univ. la București. Contribuții în domeniile semiologiei, holerei, pneumoniei, febrei recurente („Clinici medicale", în colab.).

NAOROJI, Dadabhai (1825–1917), publicist și om politic indian. Unul dintre fondatorii partidului Congresul Național Indian. Primul indian ales (1892) în Camera Comunelor din partea Partidului Liberal. Situându-se pe pozițiile naționalismului liberal, a luat atitudine față de politica economică promovată de autoritățile coloniale engleze.

NAOS (< ngr.) s. n. (În Antichitate) Încăpere principală într-un templu; cella. ✦ (Într-o biserică ortodoxă) Încăpere principală, aflată între pronaos și altar; navă **(3)**.

NAP (lat. *napus*) s. m. **1.** Plantă bienală din familia cruciferelor, cu rădăcina cărnoasă și cu frunze în rozetă, cultivată ca legumă încă din Antichitate, unele varietăți fiind furajere *(Brassica napus* var. *napobrassica)*. Rădăcinile și frunzele sunt folosite în medicină ca diuretic, antiscorbutic, emolient pectoral, revitalizant etc. **2.** *Nap porcesc* = plantă furajeră, perenă din familia compozitelor, înaltă de c. 50–100 cm, ramificată și cu

Nap (1)

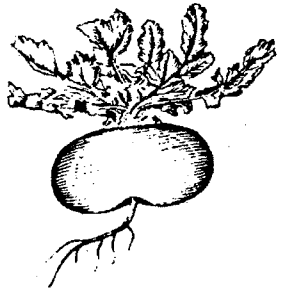

tuberculi bogaţi în insulină *(Helianthus tuberosus)*; topinambur.

NAPALM (< fr., engl. {i}; {s} fr. *na[trium]* „sodiu" + *palm[itate]* „palmitat") s. n. Produs incendiar gelatinos (palmitat de sodiu, săpun de aluminiu al acizilor naftenici şi al acizilor graşi din uleiul de palm), care, în amestec cu benzina, se foloseşte la bombele incendiare.

NAPARIS, denumirea antică a râului *Ialomiţa*.

NAPIER [neipjə] **1. Sir Charles James N.** (1782–1853), general britanic. S-a distins în Pen. Iberică în lupta împotriva francezilor. Guvernator al Cefaloniei (1822–1833). A comandat trupele care au înăbuşit mişcarea chartistă (1839–1841). Numit guvernator în India (Sind, 1843–1847); prin victoria de la Gujarat (1849), a încheiat cucerirea malului drept al râului Indus. **2. Sir Charles N.** (1786–1860), amiral britanic. Văr cu **N. (1).** În serviciul reginei Portugaliei, a distrus flota pretendentului Dom Migue (5 iul. 1833) şi a comandat (1854–1856) flota Baltică în Războiul Crimeii.

NAPIER [neipjə] sau **NEPER** [ni:pə], **John** (1550–1617), matematician scoţian. Creatorul logaritmilor neperieni (numiţi şi naturali) şi al tabelelor de logaritmi neperieni („Mirifici Logarithmorum canonis constructio").

NAPOCA, oraş în Dacia romană, dezvoltat pe locul unei vechi aşezări dacice, situată pe terit. de azi al municipiului Cluj-Napoca. Ridicat la rangul de municipiu în vremea lui Adrian (117–138 d.Hr.) şi apoi de colonie sub Marc Aureliu (161–180 d.Hr.), a servit ca reşedinţă procuratorului Daciei Porolissensis.

NAPOLEON (< fr.) s. m. Monedă franceză de aur cu efigia lui Napoleon I sau a lui Napoleon III, având valoarea de 20 franci; a circulat şi în Ţările Române.

NAPOLEON I BONAPARTE (1769–1821), împărat al Franţei (1804–1814 şi 1815). Unul dintre cei mai străluciţi comandanţi militari din istorie. Ca general, s-a remarcat în campaniile din Italia (1796–1797), Egipt (1798–1799), Prusia (1806), Austria (1809), câştigând bătălii rămase celebre, ca acelea de la Arcole (1796), Marengo (1800), Austerlitz (1805), Jena (1806), Wagram (1809) etc. După lovitura de stat de la „18 brumar" (9 nov.) 1799, a instaurat un nou regim politic, întâi sub forma Consulatului, iar din 1804, sub forma Imperiului. Prin politica sa internă a

Napoleon I

Napoleon III

contribuit la consolidarea şi dezvoltarea statului modern în Franţa, de numele lui fiind legate codurile civil (1804), comercial (1808) şi penal (1810), baza noilor relaţii juridice. Politica sa externă se caracterizează printr-un şir aproape neîntrerupt de războaie *(Războaiele napoleoneene)* pentru hegemonie în Europa, împotriva coaliţiilor statelor europene, războaie care au provocat mari pierderi materiale şi de vieţi omeneşti atât Franţei, cât şi adversarilor săi, fără precedent în istoria europeană modernă. În 1806, a instituit *Blocada continentală*, îndreptată împotriva Angliei, principal adversar al Franţei. După campania dezastruoasă din Rusia (1812), înfrângerea de la Leipzig (Bătălia naţiunilor, 1813) şi invadarea Franţei de către armatele Coaliţiei VII (Rusia, Austria, Prusia, Anglia), a abdicat şi a fost exilat pe ins. Elba (1814). Revenit în Franţa la 1 mart. 1815 („Cele 100 de zile"), a fost înfrânt la Waterloo de armata anglo-prusiană şi silit din nou să abdice. A fost exilat pe ins. Sfânta Elena din Oc. Atlantic, unde a şi murit. Personalitatea sa a fost apreciată diferit în epocă, cât şi după aceea. — **Codul ~,** codul civil francez din 1804, în vigoare şi astăzi. A servit drept model codurilor elaborate de numeroase ţări, inclusiv codului civil român din 1864.

NAPOLEON II (François Charles Joseph Bonaparte) (1811–1832), fiul lui Napoleon I şi al Mariei-Luisa de Habsburg; a primit la naştere titlul de „rege al Romei". Recunoscut de bonapartişti ca succesor al lui Napoleon I, sub numele de Napoleon II. La sugestia lui Metternich, a fost dus de mama sa la Viena (1814), fiind educat la Curtea austriacă. În 1818 i s-a conferit titlul de duce de Reichstadt. A murit precoce de tuberculoză. I-a inspirat lui E. Rostand drama „L'Aiglon" (Vulturaşul). Cenuşa lui a fost adusă în Franţa în 1940.

NAPOLEON III (Charles Louis Napoleon Bonaparte) (1808–1873), împărat al Franţei (1852–1870). Nepot de frate al lui Napoleon I. Preşedinte al Republicii (1848–1852). La 2 dec. 1851 a înfăptuit o lovitură de stat, iar la 2 dec. 1852 s-a proclamat împărat. În prima parte a domniei sale a promovat o politică autoritară, favorabilă unei dezvoltări economice notabile şi a promovat o reformă urbanistică. După 1860, a acordat unele libertăţi democratice. În timpul lui, Franţa a participat la Războiul Crimeii (1853–1856), la războiul împotriva Austriei (1859), la intervenţiile în China (1857–1860), Indochina (1859–1862), Mexic (1862–1867). În Războiul Franco-Prusian (1870–1871), a capitulat cu o parte a forţelor armate la Sedan (sept. 1870). Detronat, s-a exilat în Marea Britanie, unde a şi murit.

NAPOLEONIAN, Ă (< fr.) adj. Care aparţine lui Napoleon I sau epocii sale, privitor la Napoleon I sau la epoca sa.

NAPOLI 1. Golf al M. Tireniene (limitat în larg de ins. Ischia şi Capri), care pătrunde adânc în interiorul uscatului. Lungimea: 35 km; lăţimea la intrare: 30 km; ad. max.: 300 m. **2.** Oraş în S Italiei, centru ad-tiv al reg. Campania, port la golful cu acelaşi nume; 1,1 mil. loc. (1997). Nod de comunicaţii. Aeroportul Capodichino. Metrou. Metalurgie; constr. navale, de locomotive, aeronautice, de maşini-unelte, utilaje, maşini de transport şi aparataj electrotehnic; produse textile, chimice şi alim.; prelucr. petrolului. Fabrică de ciment. Universitate (1224). Centru turistic (Vezuviu, Herculanum, Pompei, ins. Capri şi Ischia). Monumente: Domul San Gennaro (sec. 13–14), Castel Nuovo (sec. 13–15), Castel dell'Ovo (sec. 11–17), mănăstirea San Martino (sec. 14–17, azi mu-

Vedere generală

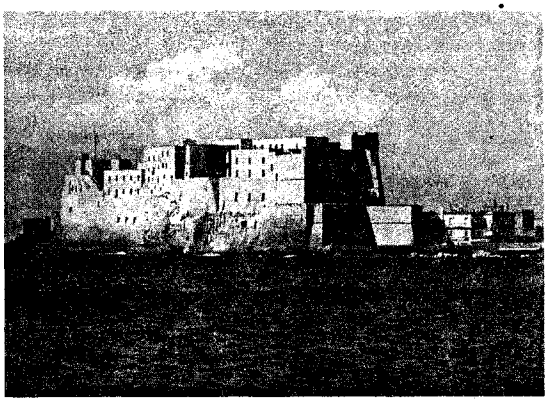

Castel dell'Ovo

Napoli (2)

zeu), bisericile Santa Maria Donnaregina (1307–1316), San Giovanni (1343–1400), San Ferdinando (1628–1660), bazilicile San Domenico Maggiore (1283–1324) şi Santa Chiara (1310–1328), Palatul Cellamare (sec. 16, cu transformări din 1722), Galeria Umberto (1887–1890), teatrul liric San Carlo (1737, reconstruit în 1810–1812). Muzee (Muzeul Naţional, renumit prin colecţia de antichităţi şi Galleria nazionale di Capodimonte, renumită prin colecţiile de pictură şi obiecte de artă). Întemeiat de coloniştii greci din Kyme, probabil în c. 600 î.Hr., sub numele de Neapolis; a fost cucerit de romani în 327–326 î.Hr. După luptele dintre ostrogoţi şi bizantini (sec. 5–6), **N.** a intrat în stăpânirea Imp. Bizantin. Centrul unui ducat independent, în 1139 a fost cucerit de către regele normand Roger II. În anii 1282–1442 şi 1501–1504 a fost capitala Regatului Neapolelui. În 1504, prin intrarea Regatului napolitan în stăpânirea Spaniei, **N.** a devenit posesiune spaniolă. Aici a avut loc (1647–1648) puternica răscoală antifeudală şi antispaniolă condusă de *Masaniello*. În ian. 1799, la **N.** a fost proclamată Republica Partheopeană; între 1806 şi 1815 a fost capitala Regatului Neapolelui, dependent de Franţa, iar în 1815 a reintrat în stăpânirea Bourbonilor spanioli. Capitala Regatului Celor Două Sicilii (1815–1860). Eliberat de Garibaldi în 1860, a intrat în componenţa Italiei unificate. În 28 sept.–1 oct. 1943, aici a avut loc o puternică revoltă antihitleristă („Cele patru zile ale oraşului **N.**").

NAPOLITANĂ (< fr.) s. f. Produs de cofetărie preparat din straturi de foi crocante cu umplutură de diverse creme.

NÁPRAVNÍK, Eduard Francevič (1839–1916), pianist, compozitor şi dirijor ceh. Din 1861 a profesat în Rusia. Dirijor al Operei din Sankt-Petersburg (din 1869). Opere („Furtuna", „Francesca da Rimini", „Harold"), sonate, cvartete, trio-uri.

NARĂ (< fr., it., lat.) vb. I tranz. A povesti **(1)**, a istorisi.

NARA, oraş în Japonia (Honshū), la 42 km E de Ōsaka; 359,2 mii loc. (1995). Ind. constr. de maşini-unelte, electrotehnică, de prelucr. a lemnului, textilă şi alim. Centru de producţie artizanală. Centru turistic. Universitate (1949). Parc (528 ha), cel mai mare din Japonia, cu peste 200 sanctuare şi temple, pagode şi mănăstiri budiste şi şintoiste (Kōfukuji, Tōdaiji, Yakushiji), din perioada de maximă înflorire a civilizaţiei japoneze, denumită şi perioada **N.** (710–784). Grădină botanică. Fostă capitală a Japoniei (710–784).

NĂRA, canal în SE Pakistanului, amenajat în anii 1858–1859, pe cursul râului cu acelaşi nume (considerat un vechi braţ al fl. Ind), la S de oraşul Sukkur; lungime: 400 km. Folosit pentru irigarea a c. 600 000 ha de terenuri, printr-o reţea de canale secundare, ce depăşesc 1 000 km lungime.

NARAM-SIN, rege al Akkadului (2272–2235 î.Hr.). Cel mai important urmaş al lui *Sargon I.* A purtat numeroase războaie cu elamiţii şi cu

Nara
Pagoda Yakushiji

Stela funerară a lui Naram-Sin, descoperită la Susa

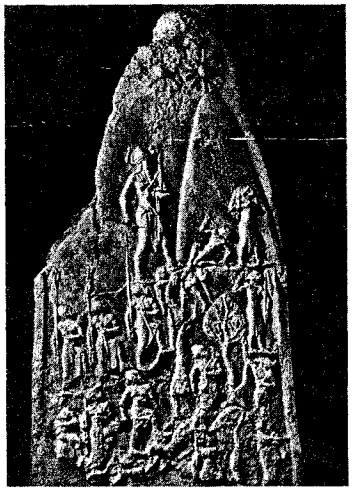

gutii, extinzând granițele statului de la Golful Persic până în Asia Mică.

NARAȚIV, -Ă (< fr., lat.) adj. Care ține de narațiune, propriu narațiunii.

NARATOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură modernă a teoriei literare, inițiată de școala formală rusă și continuată de structuralism și poststructuralism, care studiază gramaticile și lumile ficționale ale textelor narative.

NARATOR (< fr., lat.) s. m. Persoană care narează, autorul unei narațiuni; povestitor.

NARAȚIUNE (NARAȚIE) (< fr., lat.) s. f. Relatare, expunere în formă literară a unei întâmplări, a unui eveniment etc., specifică genului epic.

NARAYAN [narajan], **Rasipuram Krishnaswami** (n. 1906), romancier indian de expresie engleză. Reprezentant important al literaturii indiene moderne. Proză de o simplitate derutantă, într-un stil umorist-ironic, prezentând conflicte tragicomice („Expertul financiar", „Pictorul de firme", „Așteptându-l pe Mahatma").

NĂRĂYANA (cuv. sanscr. „fiul omului primordial") (în India), ipostază a lui *Brahma* sau *Vișnu,* considerat zeul suprem al creației.

NARAYANAN [narajanan], **Kocheril Ramon** (n. 1921), diplomat și om politic indian. De mai multe ori ministru; președinte al Indiei (din 1997).

NĂRĂYNGANJ [narajəngandʒ], oraș în SE Bangladeshului, în delta fl. Gange, pe brațul Meghna, la 19 km E de Dhaka; 288 mii loc. (1991). Constr. și reparații navale. Ind. chimică, textilă (bumbac, iută), a pielăriei, sticlăriei și alim. Mausoleul lui Kadam Rasul (1801); fortul Bhaiyash (sec. 16); templul lui Lakșmi-Nărăyaua.

NARĂ (lat. *naris*) s. f. **1.** (ANAT.) Fiecare dintre cele două orificii exterioare ale cavității nazale la om și la unele animale. **N.** au rol în respirație și în perceperea mirosurilor. **2.** (NAV.) Piesă de fontă sau de oțel fixată pe puntea sau pe bordajul unei nave, prin care lanțul ancorei iese în afara bordului.

NARBADA v. **Narmada.**

NARBONNE [narbon], oraș în S Franței (Vaud), la 50 km E de Carcassone și 15 km de țărmul M. Mediterane; 47,1 mii loc. (1990). Ind. chimică și alim. Prelucr. uraniului și a sulfului. Piață pentru vinuri și cereale. Stațiune balneară. Muzeu de artă, ceramică și arheologie. Catedrala Saint-Just (sec. 13–14), biserica Saint-Paul-Serge (sec. 12). Prima colonie romană fundată în Galia (118), sub numele *Narbo Martius.* Ocupat de vizigoți (462–719) și de franci (759). A intrat în componența Regatului Franței în 1507. Concilii ecleziastice în anii 589, 1227, 1551.

NARCIS (în mitologia greacă), tânăr de o rară frumusețe, fiul zeului fluviu Cefiso și al nimfei Liriope. Refuzând iubirea multor tinere fete și nimfe, printre care Echo, a fost pedepsit de Nemesis, care l-a îndemnat să se privească în fântână. Îndrăgostindu-se de propria imagine, oglindită în apă, a murit tânjind după chipul său de neatins. Un pseudomit alegoric, de origine literară, afirmă că pe locul morții sale au răsărit florile care-i poartă numele.

NARCISĂ (< fr., lat.) s. f. Denumire dată speciilor de plante perene din genul *Narcissus,* familia amarilidaceelor, cu bulb ovoid, frunze lungi și flori albe sau galbene, solitare, fin parfumate. Originară din N Africii, regiunea mediteraneană și Europa Centrală; în România, unele specii cresc spontan, prin pajiști umede din regiunea de deal și montană, iar *Narcissus pseudonarcissus, Narcissus tazzeta, Narcissus poëticus* ș.a. se cultivă în grădini ca plante decorative. Se înmulțește prin bulbi.

NARCISISM (< fr.; de la n. pr. *Narcis*) s. n. **1.** (În limbaj curent) Atenție excesivă acordată propriei persoane, propriului corp. **2.** Dragoste de sine, opusă dragostei față de ceilalți.

Narcise

Există un *n. primar* (al copilului care nu se diferențiază pe sine de ceilalți) și un *n. secundar,* care poate lua forme normale ale dragostei de sine (cum ar fi respectul de sine, centrarea pe sine a adolescenților în perioada identificării cu modelele) ori forme exagerate (supraestimarea de sine, **n.** părinților posesivi care se iubesc pe ei înșiși în copii, **n.** artiștilor), culminând cu centrarea pe sine patologică a bolnavilor psihici (în psihanaliză).

NARCO- (< fr.; {s} gr. *narke* „toropeală") Element de compunere având sensul „în relație cu somnul", cu ajutorul căruia se formează substantive.

NARCOANALIZĂ (< fr.) s. f. Metodă de investigare a psihicului prin injectare intravenoasă a unui narcotic. Controlul conștient fiind astfel parțial abolit, pot fi aduse la lumină conținuturi refulate și se pot produce descărcări ale emoțiilor acumulate în inconștient, ca urmare a unor evenimente traumatice. Utilizarea **n.** se face doar cu acordul pacientului.

NARCOLEPSIE (< fr. {i}; {s} *narco-* + gr. *lepsis* „acces") s. f. Acces brusc, manifestat printr-o nevoie irezistibilă de somn. Poate apărea în diverse boli (epilepsie, tumori cerebrale etc.), dar și, uneori, la persoane sănătoase.

NARCOMANIE (< fr.; {s} *narco-* + gr. *mania* „nebunie") s. f. Boală provocată de folosirea abuzivă a narcoticelor și caracterizată printr-o pasiune patologică pentru aceste substanțe; **n.** conduce la lezarea organelor interne, tulburări neurologice și psihice, la degradare socială.

NARCOTERAPIE (< fr.; {s} *narco-* + gr. *therapia* „tratament") s. f. Terapie prin somn provocat cu medicamente.

NARCOTIC, -Ă (< fr., germ.) adj., s. n. **1.** Adj. Care provoacă narcoză. **2.** S. n. Substanță cu ajutorul căreia se poate provoca somnul; somnifer, soporific, drog.

NARCOTINĂ (< fr.) s. f. Alcaloid extras din opiu, fără acțiune narcotică, folosit ca antipiretic și ca tonic general. Are acțiune calmantă asupra tusei, fără a afecta centrul respirator.

NARCOTIZA (< fr. {i}) vb. I tranz. A administra cuiva un narcotic provocându-i starea de narcoză.

NARCOZĂ (< fr., germ. {i}; {s} gr. *narkosis* „amorțire") s. f. Stare de suspendare temporară a sensibilității, mobilității și cunoștinței, provocată artificial

prin acțiunea narcoticelor asupra centrilor nervoși. **N.** se folosește în special ca metodă de anestezie generală în chirurgie. ✧ *N. hiperbarică* = sindrom întâlnit, mai ales, la scafandri, manifestat printr-o stare de excitație și euforie, dar și prin tulburări senzoriale, cauzat de timpul prea îndelungat petrecut în adânc.

NARDINI, Pietro (1722–1793), violonist și compozitor preclasic italian. Elev al lui G. Tartini. Prim-solist la Curtea ducală din Stuttgart (1753–1767) și director muzical la Curtea Marelui Ducat al Toscanei din Florența (1770–1793). Împreună cu F. Manfredi, G.C. Combini și L. Boccherini au format „Cvartetul toscan". Stilul său se caracterizează prin mișcările lente, expresive, prin puritatea și grația frazării. Concerte și sonate pentru vioară.

NARESUAN CEL MARE (pe numele adevărat *Phra Naret*), rege al Siamului (1590–1605). În 1584, ca guvernator al unei provincii, a condus o răscoală populară împotriva dominației birmane, obținând mai multe victorii (1584, 1586, 1587). A dobândit independența statului thailandez (1592), extinzându-și stăpânirea asupra Cambodgiei și a unor teritorii din Birmania. Erou național.

NAREW [narev], râu în NE Poloniei, afl. dr. al Bugului; 484 km. Izv. din partea de V a Republicii Belarus și trece prin S Depr. Mazuriei. Navigabil; legat de Neman prin canalul Augustòw.

NARGHILEA (< tc.) s. f. Lulea orientală, prevăzută cu o țeavă lungă și flexibilă, fixată la capătul de jos într-un vas cu apă parfumată prin care trece fumul înainte de a fi inspirat.

NARÎN, râu în Kîrgîzstan și Uzbekistan; 807 km. Izv. din ghețarii din M-ții Tian-Shan Central și se varsă în fl. Sîrdaria. Drenează Depr. Fergana. Hidrocentrale. Irigații.

NARÎȘKINA, Natalia Kirilovna (1651–1694), soția țarului *Aleksei Mihailovici* și mama lui Petru cel Mare. După moartea soțului a controlat politica țării, ca regentă, reușind să-l impună pe fiul său, Petru, ca singur conducător al țării (1689).

NARMADA (NARBADA sau NERBUDDA), fluviu în partea centrală vestică a Indiei, situat la limita de N a pen. Hindustan; 1 289 km. Izv. din M-ții Maikala, curge pe direcția predominantă ENE–VSV, trece prin Jabalpur și se varsă în G. Khambhāt al Mării Arabiei. Irigații. Navigabil pe cursul inferior. Considerat fluviu sacru.

NARODNAIA, cel mai înalt vârf din M-ții Ural, situat în N masivului, alcătuit din cuarțite. Alt.: 1 895 m.

NARODNICISM (< *narodnic*) s. n. Mișcare social-politică a intelectualității în Rusia, din a doua jumătate a sec. 19, care socotea țărănimea ca fiind forța socială capabilă să răstoarne țarismul și să instaureze socialismul, pe calea dezvoltării obștii țărănești; n. acorda personalităților, eroilor, rolul de creatori ai istoriei și preconiza tactica terorii individuale. Fondatorii mișcării: A.I. Herzen și N.G. Cernîșevski. Ideologi: M.A. Bakunin, P.R. Lavrov.

NARSEH/NARSES, rege persan (293–302). Victorios împotriva armatei romane a lui Galeriu (297), a fost învins de Dioclețian, căruia a trebuit să-i cedeze Armenia și V Mesopotamiei.

NARSES (c. 478–574), general bizantin de origine armeană. A participat la înăbușirea răscoalei *Nika* (532), împreună cu *Belizarie*. Trimis de Iustinian în Italia, l-a înlocuit pe Belizarie la comanda războiului împotriva ultimilor regi ostrogoți, Totila și Teia și i-a învins pe franci și alamani care pătrunseseră în sudul Italiei. Primul guvernator (exarh) al teritoriilor anexate din Pen. Italică (555–567).

NART (< tc.) s. n. **1.** (În Evul Mediu în Moldova și în Țara Românească) Preț maximal fixat de autorități pentru vânzarea anumitor mărfuri. **2.** Normă zilnică de muncă, introdusă în sec. 18, pe care țăranii clăcași erau obligați să o presteze pe moșia boierului. **3.** (În trecut) Limita maximă a impozitului fixată de autorități.

NARTEX (< fr.) s. n. Încăpere la intrarea într-o biserică, care precede naosul; pronaos.

NARTI, Ana Maria (n. 1936, București), critic de artă, ziaristă și om politic suedez, de origine română. Stabilită în Suedia (1970). Colaboratoare la prestigiosul cotidian „Dagens Nyheter". Deputat în Riksdag. Eseuri despre teatru și film, precum și lucrări privind România („Țară furată", „România în viața mea").

NARVA, oraș în NE Estoniei, port pe stg. fl. cu același nume, la 11 km de vărsarea în G. Finic; 77,8 mii loc. (1995). Ind. bumbacului, lânei, iutei, inului și mobilei. Mat. de constr. Conserve de pește. Stațiune balneară. Monumente: castelul Cavalerilor teutoni (sec. 14), biserică gotică (sec. 14–15), palat al lui Petru cel Mare, azi primărie (sec. 17). Fundat în 1223. A cunoscut, pe rând, stăpânirea daneză (1256–1346), a Ordinului livonian (1347–1558), a Suediei (1581–1704); cucerit de trupele rușești (9 aug. 1704). În componența Estoniei din 1919. — **Lupta de la ~,** bătălie din timpul *Războiului Nordului,* în care armata rusă a fost înfrântă de cea suedeză (30 nov. 1700).

NARVÁEZ [narvaeθ], **Pánfilo de ~** (c. 1470–1528), conchistador spaniol. Împreună cu Diego de Velâsquez a cucerit Cuba (1511). A explorat Florida (1528) și G. Mexic, fiind primul european care a ajuns la gura de vărsare a fl. Mississippi.

NARVÁEZ [narvaeθ], **Ramón María, duce de Valencia** (1800–1868), general și om politic spaniol. Prim-min. (1844–1868, cu întreruperi). I-a înfrânt pe carliști la Los Arcos (1836), l-a alungat de pe tron pe Espartero (1843) și a rechemat-o pe Maria-Christina, care i-a acordat titlul de duce de Valencia. A impus Constituția din 1845.

NARVAL (< fr.) s. m. Mamifer cetaceu marin, lung de c. 6 m, care trăiește în cârduri *(Monodon monoceros).* În jumătatea stângă a fălcii superioare, masculii au un canin de c. 3 m lungime, cu aspect de lance, pe care, în perioada de împerechere, îl folosesc în lupta pentru cucerirea femelelor. Trăiește în Oceanul Arctic, hrănindu-se cu pești, crustacee, moluște. În Evul Mediu, lancea (fildeșul) de **n.**, foarte căutată, era plătită cu greutatea sa în aur.

NARVIK, oraș în N Norvegiei, port la M. Norvegiei; 18,7 mii loc. (1992). Șantiere navale. Prelucr. lemnului. Pescuit. Export de min. de fier (de la Kiruna și Gällivare din Suedia) și de celuloză (din Finlanda de N). În apr.–mai 1940, aici au avut loc mai multe bătălii între trupele germane și cele anglo-franceze, soldate cu înfrângerea acestora din urmă.

NAS (lat. *nasus*) s. n. **1.** Proeminență mediană a feței, situată între frunte și gură. **N.** este format din oase și cartilaje acoperite la exterior de piele și căptușite la interior cu o mucoa-

Narval

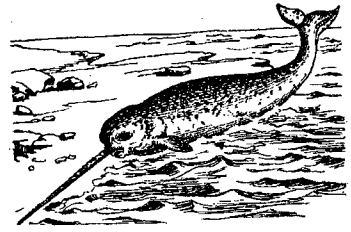

să. Este împărțit printr-un sept median în două cavități care se deschid la exterior prin nări, iar la interior prin coane. În porțiunea superioară a cavității nazale se găsesc localizați receptorii olfactivi (organul mirosului), în timp ce porțiunea inferioară a acestor cavități reprezintă segmentul inițial al aparatului respirator, având rolul de a filtra și de a încălzi aerul inspirat. ✧ Loc. (Despre felul de a vorbi, de a pronunța cuvintele, sunetele) *Pe nas* = cu timbru nazal. ✧ Expr. *A strâmba din nas* = a-și manifesta disprețul, dezaprobarea etc.; a face moțuri. *A-și lua nasul la purtare* = a se obrăznici. *A nu-i ajunge* (cuiva) *cu prăjina la nas*, se zice despre un îngâmfat. *A-i râde* (cuiva) *în nas* = a-și bate joc de cineva. *A duce* (sau *a purta*) *de nas* = **a)** a determina (pe cineva) să facă tot ce voim; **b)** a purta pe cineva cu vorba, a-l înșela. ✦ Fig. Miroș dezvoltat, fin; simț de intuire a unei situații, de orientare (într-o împrejurare dificilă). **2.** (TEHN.) Proeminență pe o piesă sau pe un organ de mașină, având rolul fie de a distanța periodic o altă piesă, fie de a o fixa într-o anumită poziție; pinten. ✦ (CONSTR.) Proeminență pe fața inferioară a unei țigle, care ajută la fixarea acesteia. **3.** (AV., NAV.) Partea anterioară a fuzelajului unui avion sau al unei nave.

N.A.S.A. (engl. *N*ational *A*eronautics and *S*pace *A*dministration), organism guvernamental creat în S.U.A., în 1958, din inițiativa lui D. Eisenhower, pentru coordonarea cercetărilor aeronautice și spațiale civile; elaborează programul de zboruri cosmice. Sediul administrativ este la Washington, bazele sale de lansare se află la Cap Canaveral („J.F. Kennedy") și Vandenberg, iar centrele de cercetări la Pasadena, Houston („L. Johnson") și Huntsville („Marshall").

NASCA v. **Nazca.**

NASCIMENTO [nəʃsimẹntu], **Francisco Manoel do** (cu pseud. *Filinto Elísio*) (1734–1819), poet portughez. Preot, urmărit de Inchiziție, a fugit în Franța. Reprezentant al formalismului arcadian; lirică de factură clasică, în special ode, epistole, epigrame și satire. Ca teoretician literar, a fost precursor al romantismului („Despre arta poetică portugheză").

NASCIMENTO [nəʃsimẹntu], **Milton** (n. 1942), cântăreț și chitarist brazilian. Voce amplă. Interpret de cântece braziliene, dar și de muzică de jaz sau pop-rock. Discografie selectivă: „Clube de esquina", „Txai" etc.

John Nash. Pavilionul regal de la Brighton

NASEBY [nẹizbi], localitate în centrul Marii Britanii (Anglia), la E de Coventry. În timpul Revoluției engleze, în apropiere de **N.**, la 14 iun. 1645, armata reorganizată a Parlamentului, condusă de Thomas Fairfax, a obținut o victorie decisivă asupra armatei regale condusă de prințul Rupert.

NASH [næʃ], **Graham** (n. 1942), interpret britanic de rock. A cântat cu mai multe trupe britanice (Hollies). În 1968 se stabilește în S.U.A., unde constituie, împreună cu alți trei muzicieni, grupul „Crosby, Nash and Young". Mai cântă solistic și în duet cu D. Crosby. Discografie selectivă: „Songs for Beginners", „Wind on the Water", „Innocent Eyes".

NASH [næʃ], **John** (1752–1835), arhitect și antreprenor englez. Cel mai important urbanist britanic al timpului său. Promotor al construcțiilor metalice. A aderat fie la tendințele clasice neopalladine, fie la cele legate de experiențele primului eclectism stilistic (Biserica All Souls, la Londra, pavilionul regal de la Brighton — capodopera sa). Rol esențial în sistematizarea urbanistică a vastei arii a Capitalei engleze: a trasat Regent's Street și a construit terase în Regent's Park.

NASH [næʃ], **John F.** (n. 1928), matematician american. Prof. la Univ. Princeton. Studii asupra aplicării teoriei jocurilor la analizele interacțiunilor economice, cu numeroase aplicații în analiza microeconomică. Premiul Nobel pentru economie (1994), împreună cu J. Harsanyi și R. Selten.

NASH [næʃ], **Johnny** (pe numele adevărat *John Lester N.*) (n. 1940), cântăreț american. Evoluează ca actor, cântăreț și chitarist. Contribuie la popularizarea în Europa a muzicii reggae („I Can See Clearly Now", „Stir it Up").

NASHE [næʃ], **Thomas** (1567–1601), scriitor englez. Stil prin excelență satiric, în comedii („Insula câinilor") și pamflete îndreptate împotriva claselor mijlocii și sus-puse ale epocii sale („Anatomia absurdității"). Pionierul romanului picaresc englez („Călătorul nefericit").

NASHVILLE [næʃvil], oraș în S.U.A., pe râul Cumberland, centru ad-tiv al statului Tennessee; 511,3 mii loc. (1996, împreună cu Davidson). Nod de comunicații. Aeroport. Laminate; constr.

John F. Nash

Nashville. Vedere generală

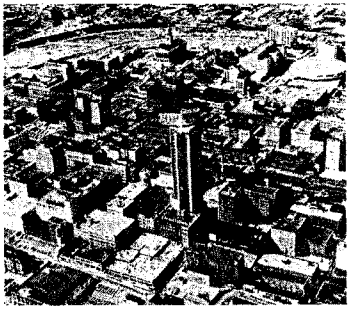

de avioane. Ind. chimică (îngrăşăminte, cauciuc), textilă, a pielăriei şi încălţămintei, poligrafică, a sticlăriei, mat. de constr. şi alim. Două universităţi (1866, 1872). Principal centru muzical al S.U.A., cu o abundentă producţie discografică. Festival anual (din 1979) de muzică country şi western. Fundat în 1779 cu numele de Nashborough (din 1789, N.). În timpul Războiului de Secesiune, forţele unioniste le-au învins pe cele sudiste (15–16 dec. 1864).

NASICORN (< fr.; {s} lat. *nasicornis*) s. m. Insectă coleopteră mare (22–36 mm), de culoare brun-roşcată şi cu perişori roşcaţi pe picioare, masculul având pe cap un corn curbat înapoi *(Oryctes nasicornis)*; caraban.

NĂSIK, oraş în V Indiei (Mahărăshtra), pe fl. Godăvari, la 161 km NE de Bombay; 656,9 mii loc. (1991). Ind. textilă (mătase, bumbac) şi alim. (zahăr, ulei). Artizanat. Centru religios hindus cu numeroase temple. Pelerinaj.

NASION (< fr.) s. n. (ANTROP.) Reper cranian situat în punctul median al suturii frontonazale şi folosit la determinarea diametrelor craniului; (pop.) rădăcina nasului.

NASIR ad-Din Şah (1831–1896), rege al Iranului (1848–1896). Politică economică în favoarea pătrunderii capitalului străin, mai ales britanic. Asasinat.

NĂŞÎRA, An- ~ v. **Nazareth.**

NASIR AL-DIN AL-TUSI, Muhammad (1201–1274), matematician şi astronom persan. A condus Observatorul de la Marăgheh. Autor al „Tabelelor astronomice" pentru calcularea mişcării planetelor şi prezentarea stelelor pe care le-a observat. Este primul care a avut preocupări de trigonometrie sferică.

NASRIZI, dinastie musulmană care a condus un stat în S Pen. Iberice cu capitala la Granada; întemeiată de Muhammad ibn Iusuf ibn Nasr (iul. 1232), care s-a proclamat emir de Al-Andaius. În 1492, în urma negocierilor de pace spaniolo-nasride, Granada s-a predat Regilor Catolici, ceea ce a însemnat sfârşitul dinastiei N. şi încheierea Reconquistei.

NASSAU [na:sau], dinastie de duci, principi şi regi originară din Germania. Din ramura *Nassau Orania* a acestei dinastii mai importanţi au fost: **1. Wilhelm I, Taciturnul,** unul dintre conducătorii Revoluţiei din Ţările de Jos împotriva dominaţiei spaniole, stathuder al Provinciilor Unite (din 1572). **2. Mauriciu de N.,** fiul precedentului V. *Mauriciu.* **3. Wilhelm II de N.,** stathuder (din 1647). A negociat pacea cu Spania (1648), prin care era recunoscută independenţa Provinciilor Unite. **4. Wilhelm III,** fiul postum al precedentului; stathuder (1672–1702) şi rege, sub numele de **William III,** al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1689–1702).

NASSAU [næso:], capitala (din 1973) a statului Bahamas, port la Oc. Atlantic, situată în NE ins. New Providence; 172,2 mii loc. (1990). Aeroportul Windsor. Constr. de ambarcaţiuni nautice; fabrici de zahăr, rom şi conserve. Staţiune balneară. Centru turistic şi financiar internaţional. Forturile Nassau (1697), Charlotte (1787–1794) şi Fincastle (1793). Fundat de englezi la mijlocul sec. 17. Declarat oraş în 1729.

NASSER [nasər], **Gamal Abdel** (1918–1970), ofiţer şi om politic egiptean. A condus lovitura de stat care l-a detronat pe regele Faruk I (1952). Preşedinte al Uniunii Naţionale (1957–1963) şi al Uniunii Socialiste Arabe (1965–1970). Prim-min. (apr. 1954–ian. 1958) şi preşedinte (nov. 1954–ian. 1958) al Republicii Egipt. Preşedinte (febr. 1958–1970) şi prim-min. (febr. 1958–1962 şi 1967–1970) al Republicii Arabe Unite (care până în 1961 a cuprins şi Siria). Pe plan intern a promovat o reformă agrară (a eliminat latifundiile de peste 40 ha) şi bancară şi a naţionalizat Canalul Suez

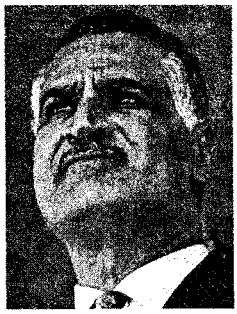

Gamal Abdel Nasser

(26 iul. 1956), fapt ce a provocat intervenţia armatelor franco-anglo-israeliene. În urma Războiului de 6 zile (1967), armata egipteană a fost înfrântă, iar o parte a teritoriului (pen. Sinai) a fost ocupată de Israel.

NASSER sau **NUBIA,** lac de acumulare în partea de SSE a Egiptului, la graniţa cu Sudan, rezultat în urma construirii pe cursul inf. al Nilului (în anii 1960–1971) a barajului (110 m înălţime şi 4 km lungime) de la Assuan (Aswān). Supr.: 60 mii km^2; lungimea: 483 km; vol.: 127,4 md. m^3. Pentru salvarea monumentelor arheologice de la Abu-Simbel (azi submers), în anii 1963–1968 au fost decupate din stâncă templele rupestre (din iniţiativa şi cu sprijinul UNESCO), transportate şi reamplasate la 65 m distanţă faţă de ţărmul lacului.

NASTA, Dan (n. 1919, Bucureşti), actor şi regizor român. A făcut parte din trupa „Odeon", care a marcat un moment de modernitate în teatrul românesc interbelic. Regizor şi interpret al rolurilor titulare din „Despot Vodă" de V. Alecsandri, „Egmont" de Goethe, „Hamlet" şi „Richard al III-lea" de Shakespeare.

NASTA, Marius (1890–1965, n. Bucureşti), medic român. Acad. (1955), prof. univ. la Bucureşti. Director al Institutului de Ftiziologie (1949–1962).

Nasicorn

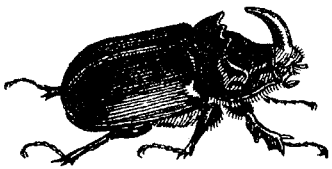

Nassau. Vedere generală

Marius Nasta

Unul dintre fondatorii ftiziologiei românești, a întreprins cercetări fundamentale în domeniul microbiologiei, imunologiei, morfopatologiei tuberculozei, urmărind depistarea, profilaxia și tratamentul acestei boli („Chimioterapia în tratamentul tuberculozei", „Tuberculoza copilului", „Morfologia tuberculozei", „Tumorile bronhopulmonare"). Organizatorul primelor centre de depistare a bolii prin microfotografie; a elaborat lucrări privind relațiile dintre condițiile de viață și apariția tuberculozei („Alimentația ca problemă fundamentală a sănătății publice și a prosperității naționale").

NASTA, Traian (1882–1958, n. Craiova), chirurg român. Prof. univ. la București. Unul dintre creatorii școlii de chirurgie românească. Contribuții la chirurgia stomacului, rectului ș.a. („Limfogranulomatoza rectală").

NASTII (< fr.) s. f. pl. Mișcări ale organelor plantelor, provocate în condiții naturale sau de laborator de diferiți factori (variația intensității luminii, a temperaturii, un șoc sau alternanța zilei cu noaptea).

NASTRATIN HOGEA, personaj legendar, erou a numeroase povestiri populare și anecdote, de sursă arabă și persană, de unde a trecut în folclorul balcanic. Mesager al unei înțelepciuni milenare, înzestrat cu un acut simț al umorului, a ridiculizat avariția, lăcomia, mărginimea spiritului etc. În literatura română, povestirile și anecdotele despre **N.H.** au fost culese și versificate de Anton Pann în culegerea „Năzdrăvăniile lui **N.H.**".

NASTURAN subst. Mineral, varietate de uraninit, care formează agregate masive reniforme și stalactitice.

NĂSTURE s. m. Piesă mică din sidef, metal, material plastic, lemn etc., folosită pentru prinderea, demontabilă, a două margini de îmbrăcăminte sau pentru ornamentare (la fețe de pernă sau de plapumă, la anumite tipuri de încălțăminte etc.); (pop.) bumb **(1)**.

NAȘ, -Ă (< *nănaș*, înv. „naș") s. m. și f. **1.** Persoană care ține în brațe pruncul în timpul oficierii botezului și îndeplinește un anume ritual cerut de biserica creștină, devenind astfel părintele lui spiritual, cu obligații și în același grad de rudenie cu părinții trupești. Rol asemănător îl au și nașii care îi asistă pe miri la logodnă și la cununie. ✧ Expr. *A-și găsi nașul* = a da de omul care să-l pună la punct, să-l stăpânească. **2.** Nun. **3.** (Arg.) Șef al unui clan mafiot.

NAȘTE (lat. *nascere*) vb. III tranz. **1.** A da viață unui copil, unei ființe. ✦ Refl. (Despre oameni) A lua ființă, a căpăta viață, a veni pe lume. **2.** Fig. A crea, a plăsmui, a produce; a scoate la iveală, a face să apară; a stârni, a provoca. ✦ Refl. A se forma, a se ivi, a apărea, a se isca.

NAȘTERE (< *naște*) s. f. **1.** Acțiunea de a naște **(1)**; totalitatea fenomenelor mecanice și fiziologice prin care fătul (viabil) este expulzat sau extras prin căile naturale din cavitatea uterină. **N.** poate fi la termen (38–42 de săptămâni) sau prematură (între 28 și 37 de săptămâni), spontană sau provocată, normală (eutocică) sau anormală (distocică). Sin. *parturiție*. ✧ Loc. *Din naștere* = **a)** din momentul în care s-a născut; **b)** potrivit unor predispoziții naturale, din vocație. **2.** Origine **(2)**, obârșie **(2)**, proveniență, geneză. **3.** Fig. Apariție, ivire, început. ✧ Expr. *A da naștere* = a crea, a produce, a provoca. *A lua naștere* = a apărea, a se forma, a se produce.

NAT, Yves (1890–1956), pianist și compozitor francez. Carieră de concertist, cu o tehnică inovatoare, apoi de pedagog. Interpretare respectând autenticitatea expresivă. Înregistrări (integrala sonatelor de Beethoven, lucrări de Schumann, Chopin, Brahms și Schubert). Creație dedicată pianului și vocii.

NATAL, oraș în extremitatea de NE a Braziliei, centru ad-tiv al statului Rio Grande do Norte, port la Oc. Atlantic; 656 mii loc. (1996). Aeroport. Ind. chimică, textilă, a pielăriei și încălțămintei, alim. Prelucr. cafelei. Export de zahăr, bumbac etc. Universitate (1958). Fundat de portughezi în 1597.

NATAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Relativ la locul în care s-a născut cineva; de naștere, de baștină.

NATALITATE (< fr., engl.) s. f. Frecvența nașterilor de copii vii în cadrul unei populații, exprimată prin raportul dintre numărul de nașteri dintr-un an și efectivul populației. ✧ *N. absolută* = numărul de indivizi care pot fi produși de o populație în condiții optime de existență.

NATAN (NATHAN) (în „Vechiul Testament"), profet contemporan cu David. Adept al simplității cultice, îl sfătuiește pe David să nu construiască Templul. **N.** apare și ca apărător al moralității, mustrându-l pe David pentru adulterul său cu Batșeba.

NATANT, -Ă (< lat.) adj (Despre frunzele, tulpina sau fructele plantelor acvatice) Care plutesc la suprafața apei (ex. tulpina de mătasea broaștei, frunzele nufărului).

NATANYA v. **Netanya.**

NATAȚIE (< fr., lat.) s. f. Grupă de sporturi ce se practică în apă și în care se includ următoarele ramuri: *înot, polo, sărituri* și *înot artistic.*

NATHANAEL, discipol al lui Iisus Hristos. Mai târziu, identificat cu Bartolomeu.

NATHANS [neiθəns], **Daniel** (n. 1928), biolog și genetician american. Prof. univ. la Baltimore. Studii asupra aplicațiilor enzimelor de restricție în genetică cu care a obținut prima reprezentare a unui cromozom viral (virusul SV40). Lucrările sale au contribuit la dezvoltarea metodelor de inginerie genetică. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1978), împreună cu W. Arber și H. Smith.

NATIONAL GALLERY [næʃənl gæləri], muzeu național britanic cu sediul la Londra, fundat în 1824 și instalat, din 1838, într-o clădire din Trafalgar Square. Conține una dintre cele mai importante colecții de pictură occidentală, de la primitivi la impresioniști. Într-o clădire alăturată se găsește *National Portrait Gallery,* care include portretele principalelor personalități ale istoriei Angliei.

NATIONAL GALLERY OF ART [næʃənl gæləri əv a:rt], muzeu înființat de Andrew W. Mellon și deschis în 1941, la Washington. Cuprinde colecții bogate de pictură și sculptură medievală, renascentistă și modernă europeană, modernă americană și artă decorativă extrem-orientală.

NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY [næʃənl ʤiəgræfik səsaiəti], societate științifică fondată în 1888, la

Washington, cu scopul răspândirii cunoștințelor geografice, care în prezent numără peste 5,5 mil. de membri din toate țările lumii. Societatea finanțează expediții științifice, explorări de noi teritorii, studii arheologice, publicarea de cărți și atlase geografice etc. De la întemeiere, publică lunar revista „National Geographic Magazine".

NAȚIV, -Ă (< fr., lat., germ.) adj. **1.** (Despre însușiri și instincte) Din naștere; înnăscut. **2.** (Despre minerale) Care apare în natură sub formă de element chimic (ex. sulful, carbonul, aurul, argintul, cuprul, platina, fierul etc.).

N.A.T.O. (*North Atlantic Treaty Organization*) v. **Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.**

NATORP [na:torp], **Paul** (1854–1924), filozof și pedagog german. Prof. univ. la Marburg. Unul dintre fondatorii *Școlii de la Marburg*. Întemeietor al „pedagogiei-sociale" („Pedagogie socială", „Religia în limitele umanității"). Alte lucrări: „Bazele logice ale științelor exacte".

NĂTRĂ (< bg., scr.) s. f. Parte a urzelii dintre ițe și sulul de dinapoi al războiului de țesut.

NATREMIE (< fr.) s. f. Prezența sau concentrația de sodiu din sânge. Valorile ei normale sunt între 320 și 340 mg%.

NATRIU (< fr., germ.) s. n. (CHIM.) Sodiu.

NATROLIT (< fr. {i}; {s} *natron* „carbonat de sodiu" + gr. *lithos* „piatră") s. n. Alumosilicat natural hidratat de sodiu din grupa zeoliților, care cristalizează în sistemul rombic. Este transparent, incolor sau alb, galben, roșu, cu luciu sticlos, casant.

NATSUME Sōseki (pe numele adevărat *Kinnosuke Natsume*) (1867–1916), scriitor japonez. Adversar al naturalismului. Prozator clasic prin limpezimea și concizia stilului, a exercitat o mare influență asupra dezvoltării literaturii naționale. Romane umoristice („Motanul are cuvântul"), de factură romantică („Poarta"), poematică („Perna de iarbă") sau de introspecție („Băiatul cel viteaz", „Macii câmpului", „Călătoria", „Trecătorii", „Lumină și întuneric"). Eseuri („Zile lungi, eseuri scurte", „Societatea și eu").

NATTA, Giulio (1903–1979), chimist italian. Prof. univ. la Milano. Contribuții fundamentale în domeniul structurii și tehnologiei polimerilor. A descoperit

Giulio Natta

procedeul de polimerizare stereospecifică, obținând pe această cale cauciucul sintetic polibutadienic, etilenpropilenic. Premiul Nobel pentru chimie (1963), împreună cu K.W. Ziegler.

NATTIER [natje], **Jean Marc** (1685–1766), pictor francez. Cunoscut mai ales prin tablourile sale, reprezentând de obicei personaje feminine, care se disting prin finețea și delicatețea trăsăturilor și prin prospețimea culorilor („Domnișoara de la Lambec cu fratele ei", „Doamna de Pompadour"). Între 1715 și 1720 s-a aflat la Curtea lui Petru cel Mare unde a pictat-o pe împărăteasa Ekaterina, precum și „Bătălia de la Poltava".

NATURA, revistă înființată la București în 1949. Organ al Societății de științe biologice (din 1969).

NATURAL, -Ă (< lat., it., fr., germ.) adj., adv. **I.** Adj. **1.** Conform cu natura **(3)** cuiva, înnăscut, nativ **(1). 2.** Generat, produs, creat de natură **(1)**, fără intervenția omului; *p. ext.* veritabil, pur. ✦ Primitiv, rudimentar; simplu, necultivat. **3.** Lipsit de artificiu, de rafinament, simplu, nestudiat; spontan, degajat. **4.** (Și adv.) Care se potrivește cu faptele din realitatea obiectivă, cu ordinea firească a lucrurilor; normal, firesc. ✧ *Mărime n.* = (în artele plastice și în fotografie) reproducere în mărime reală a modelului. **5.** Care aparține naturii **(1)**, care se referă la natură, care se găsește în natură. ✧ *Lumină n.* v. *lumină* **(1).** *Științele naturale* = ansamblu de științe care studiază în conexiunea și complexitatea lor fenomenele biotice și abiotice din cadrul învelișurilor Pământului. **6.** (DR.) *Copil n.* = copil născut în afara căsătoriei; bastard. **7.** (MAT.) *Logaritm n.* v. *logaritm* neperian. *Număr n.* v. *număr*. **II.** Adv. Desigur, firește, bineînțeles.

NATURALEȚE (< it.) s. f. Atitudine lipsită de afectare, de prefăcătorie; comportare naturală, firească.

NATURALISM (< fr. {i}; {s} lat. *naturalis* „natural") s. n. **1.** (FILOZ.) Punct de vedere conform căruia nu există nimic în afara lucrurilor pe care le studiază științele naturii și cele umane, nefiind necesară căutarea de explicații prin factori supranaturali. ✧ *N. etic* = tendința de a localiza gândirea etică în lumea naturală, pornind de la indicațiile naturale ale ființelor umane (ex. plăcerea) fără a apela la conștiință sau divinitate. **2.** (În artele plastice) Tendința de a reproduce realitatea în chip descriptiv, cu toate detaliile adesea neesențiale. Influența **n.** se resimte în cadrul unor curente moderne (suprarealismul, pictura naivă). **3.** Curent literar constituit în Franța între 1860 și 1880 sub influența realismului lui Flaubert și a pozitivismului lui Taine și răspândit apoi în aproape toate țările lumii. Anunțat de romanele fraților Goncourt, teoretizat de E. Zola („Romanul experimental", 1880), **n.** adopta în literatură metodele de investigație proprii științelor exacte (observația minuțioasă, reproducerea cu obiectivitate „totală" a realității în toate aspectele sale, oricât de sordide), personajul literar fiind urmărit ca un produs strict determinat al eredității și mediului. În afara „grupului de la Médan", constituit în jurul lui Zola (Maupassant, L. Hennique, P. Alexis, H. Céard, J.K. Huysmans), s-au apropiat de **n.** A. Daudet, J. Renard, R. Martin du Gard ș.a. în Franța, G. Hauptmann în Germania, A.I. Kuprin, V.G. Korolenko, Saltîkov-Scedrin în Rusia, Th. Dreiser în America, B. Delavrancea în România ș.a. V. *verism*. În teatru, principiile **n.** au fost ilustrate de spectacolele lui André Antoine.

NATURALIST, -Ă (< fr., germ.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care se ocupă cu studiul științelor naturii. **2.** Adj. Care aparține naturalismului **(2, 3)**, care reflectă naturalismul, privitor la naturalism.

NATURALIZA (< fr., germ.) vb. I tranz. **1.** (DR.) A acorda unui străin cetățenia. **2.** (BIOL.) A efectua operația de naturalizare **(3)**.

NATURALIZARE (< *naturaliza*) s. f. **1.** Acțiunea de a naturaliza **(1). 2.** (DR.) Act emis de un organ competent prin care o persoană se naturalizează. **3.** (BIOL.) Adaptare specifică, ereditară, fără intervenția omului, la

noile condiții de viață, la o nouă arie de răspândire, care afectează întreaga specie sau populație, acestea devenind componente constante ale florei sau faunei respective, reproducându-se și lăsând urmași. **4.** (BIOL.) Taxidermie.

NATURĂ (< fr., lat., it., germ.) s. f. **1.** Lumea spațio-temporală care constituie obiectul de studiu al științelor naturii; conținutul termenului **n.** se modifică o dată cu concepția noastră științifică despre lume. ✦ Ansamblul caracteristicilor care fac ca un lucru sau o ființă să aparțină unei categorii determinate. ✧ *N. umană* = ceea ce este constant în om, în spatele diferențelor datorate culturii și societății. **2.** Lumea anorganică și organică (regnul animal, vegetal, mineral). ✧ *N. moartă* = gen al picturii și graficii care înfățișează subiecte neînsuflețite (fructe, flori, obiecte ceramice, vânat etc.) grupate sau aranjate într-un anumit decor; natură statică. S-a dezvoltat începând de la sfârșitul sec. 16 (Italia) și mai ales în sec. 17 (Țările de Jos) și în sec. 18 (Franța). ✧ Loc. *După natură* = având ca model obiecte din realitate. *În natură* = în obiecte, în produse. **3.** Caracter specific, esență, fel de a fi; structură; *p. ext.* fel, soi, gen. ✧ Loc. *De natură să...* = capabil să..., apt să...

NATURISM (< fr.) s. n. **1.** Cult al naturii. ✦ Teorie potrivit căreia adorația forțelor naturii stă la originea religiei. **2.** Sistem terapeutic preconizând eliminarea medicamentelor și folosirea exclusivă a unei medicații naturale (băi de aer, apă și soare, masaje, exerciții fizice, alimentație naturală).

NAȚAGDORJ, Daşdrojiin (1906–1937), scriitor mongol. Întemeietor al literaturii mongole moderne. Versuri („Patria mea"), povestiri („Fiul vechii lumi", „Lacrimile unui Lama").

NAȚIONAL, -Ă (< fr. {i}) adj. Care aparține sau este propriu unei națiuni (1), unui stat; care se referă la o națiune, la un stat sau care reprezintă o națiune, un stat.

NAȚIONALISM (< fr. {i}) s. n. Ideologie și politică derivate din conceptul de națiune, cu diferite accepțiuni, în funcție de condițiile istorice și de obiectivele forțelor politice. În sec. 18–20, **n.** a contribuit la cristalizarea conștiinței naționale și la formarea națiunilor și statelor naționale, mai întâi în Europa, iar apoi în Africa, Asia și America Centrală. În cursul dezvoltării sociale, **n.** s-a manifestat și se manifestă ca exaltare excesivă a superiorității unei națiuni față de altele și sub forma exclusivismului național în raport cu alte naționalități, îmbrăcând adesea forme de șovinism, rasism și hegemonism, care au condus la crearea premiselor izbucnirii unor conflicte interne și interstatale.

NAȚIONALIST, -Ă (< fr., lat., it., germ. {i}) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care propagă sau susține naționalismul, caracterizat prin naționalism, privitor la naționalism. **2.** S. m. și f. Adept al naționalismului.

NAȚIONALITATE (< fr., germ.) s. f. **1.** Apartenență a unei persoane fizice la o anumită națiune; cetățenie. **2.** Apartenență a unei persoane juridice ori a unei nave sau aeronave la un anumit stat.

NAȚIONALIZA (< fr.) vb. I tranz. A trece, cu sau fără plată (de obicei, active imobilizate), din proprietatea particulară în proprietatea statului.

NAȚIONALIZARE (< *naționaliza*) s. f. Acțiunea de a naționaliza. ✦ Procesul de preluare în proprietatea statului a activelor unei companii sau ale unui domeniu de activitate. **N.** este justificată prin argumente politice și economice. Un argument economic este monopolul național din unele domenii (ex.: electricitate, gaze naturale, căi ferate), caracterizat prin faptul că cererea de piață are un astfel de volum încât permite funcționarea doar a unei singure companii care să producă sau să distribuie produsele/serviciile la nivelul rentabilității sale minime. În acest fel, proprietatea statului este un instrument pentru instituirea controlului asupra producției și distribuției unor bunuri economice. Alt argument al **n.** este importanța strategică națională deosebită a unei companii sau domeniu de activitate, care nu pot fi lăsate să funcționeze numai în interes particular.

NAȚIONAL-SOCIALISM (< germ., fr.) s. n. Doctrină politică inițiată de A. Hitler imediat după primul război mondial. Doctrina **n.-s.**, expusă în „Mein Kampf" (1925–1927), a devenit ideologia Partidului Național-Socialist al Muncitorilor Germani, iar din 1933 ideologia oficială a Germaniei naziste. Bazată pe teoria superiorității rasei ariene, al cărei reprezentant „pur" ar fi poporul german, doctrina **n.-s.** a fost rasistă și naționalistă, încercând să justifice violența, genocidul, războaiele de cotropire. Sin. *nazism.*

NAȚIUNE (< lat., it., fr., rus.) s. f. Comunitate stabilă de oameni, istorește constituită și care a luat naștere pe baza comunității de limbă, de teritoriu, religie, de viață economică și de factură psihică, ce se manifestă în comunitatea culturii naționale și în conștiința originii comune. **N.** au apărut în perioada capitalismului ascendent, deși unele trăsături ale sale (limba, comunitatea culturii) s-au format încă în perioada precapitalistă.

NAUCRATIS, colonie greacă întemeiată de milesieni în sec. 7 î.Hr. în V Deltei Nilului. Centru comercial și meșteșugăresc înfloritor, s-a bucurat de privilegii din partea faraonilor egipteni. În perioada elenismului, după fondarea Alexandriei (331 î.Hr.), își pierde treptat din importanță. Azi *Kōm al-Gief* (Egipt).

NAUDIN [nodẽ], **Charles Victor** (1815–1899), botanist francez. Considerat precursor al lui Mendel. Lucrările sale și cele ale lui Mendel stau la baza geneticii moderne. A descris separarea caracterelor la hibrizi („Hibrizii regnului vegetal").

NAUFRAGIA (< *naufragiu*) vb. I intranz. A suferi un naufragiu. ✦ (Fig.) A suferi un eșec.

NAUFRAGIU (< lat., it.) s. n. Avariere prin accident a unei nave, care poate provoca scufundarea sau punerea ei în imposibilitate de a-și continua drumul.

NAULT [nolt] (pe numele adevărat *Fernand Noël Boissonneault,* zis *Fernand*) (n. 1921), dansator și coregraf canadian. Prof. la Teatrul de Balet din Montreal (1956–1965), prof. și codirector artistic la Marile Balete canadiene (1965–1974), apoi, din 1974, coregraf permanent. A realizat „Carmina Burana", „Pas frânt" (pas de deux), „Tommy" (operă-rock), „Ceremonie".

NAUM, Anton (1829–1917, n. Iași), poet român. Acad. (1893), prof. univ. la Iași. Membru al „Junimii"; colaborator al „Convorbirilor literare". Poeme

Anton Naum

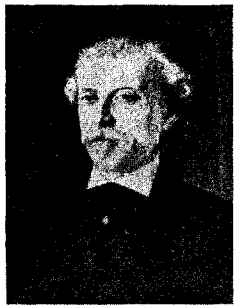

lirice clasicizante („Versuri"); epopeea eroi-comică „Povestea vulpei". Manuale universitare („Istoria limbii și literaturii franceze"), traduceri din literatura franceză.

NAUM, Gellu (n. 1915, București), poet român. Este considerat cel mai reprezentativ suprarealist român și unul dintre cei mai de seamă suprarealiști europeni. Versuri („Athanor", „Copacul animal", „Tatăl meu obosit", „Descrierea turnului", „Partea cealaltă", „Malul albastru", „Fața și suprafața") și proză („Poetizați, poetizați...", „Zenobia") de o mare pregnanță a viziunilor onirice și a atitudinilor nonconformiste. Teatru („Insula..."). Numeroase volume au fost traduse în străinătate. Traduceri din Diderot, Prévost, R. Char, Kafka, Beckett ș.a. Premiul european de poezie, Münster, 1999.

NAUMANN, Friedrich Joseph (1860–1919), cleric, publicist și om politic german. Unul dintre fondatorii și primul președinte (1896) al Uniunii Național Sociale. Cofondator și lider (1918) al Partidului Democratic German. A editat „Die zeit" (1896–1897, 1901–1903). Lucrări: „Europa Centrală".

NAUMANN 1. Johann Gottlieb N. (1741–1801), compozitor german. Capelmaistru la Dresda (1776–1777, 1786). Chemat de Gustav II la Stockholm a compus pentru el opera „Gustav Wasa". Alte opere: „Soliman, Orfeu și Euridice", „Drama soldatului"; muzică religioasă. **2. Karl Friedrich N.** (1797–1873), mineralog și geolog german. Fiul lui **N. (1)**. Prof. la Freiburg și Leipzig. Cercetări prin care a identificat o serie de cristale monoclinice („Bazele cristalografiei", „Elemente de mineralogie").

NAUPLIA (NAUPLION sau NÁVPLION), oraș în S Greciei, în NE pen. Peloponez, port la G. Argolikós, la 40 km S de Kórinthos; 11,5 mii loc. (1991). Important centru comercial în Evul Mediu. Posesiune bizantină, a fost cucerită de cruciații din Imp. Latin de Constantinopol (1210), a intrat în stăpânirea veneților (în 1377 și în perioada 1686–1715), apoi în cea a turcilor (1540–1686 și 1715–1822). A fost prima capitală a Greciei independente (1829–1834).

NAUPLIUS (< fr. {i}; {s} gr. *nauplios* „specie de pește") s. m. Prima formă larvară, acvatică, a crustaceelor; are un ochi și trei perechi de apendice.

NAURU, Republica ~ (Republic of Nauru, Naoero), stat insular în partea

Gellu Naum

de V a Oc. Pacific (Micronezia), la 40 km S de Ecuator și la NE de Australia; 21,3 km²; 10,6 mii loc. (1996). Limbi oficiale: engleza și nauruana. Populat de polinezieni, chinezi și europeni. Religia: creștină (protestanți 51%, catolici 28%). Capitala: *Yaren.* Localități pr.: Meneng, Yangor, Makwa. Este împărțit în 14 districte. Cuprinde o ins. coraligenă ovală, cu circumferința de 20 km. În centru, un platou cu alt. max. de 65 m, alcătuit din rocă fosfatică, înconjurat de o plajă nisipoasă. Lipsesc cursurile de apă permanente. Există un singur lac — Buada. Climă ecuatorială cu temperaturi ridicate și precipitații bogate (2 500 mm/an), moderată de brize. Vegetație de cocotieri, pandanus și tufișuri. Faună (păsări). Economie bazată exclusiv pe valorificarea resurselor de fosfați naturali (613 mii t, 1994, locul 18 în lume) care asigură 50% din PNB și antrenează 57% din populația activă. Sumele realizate din vânzarea lor au fost investite în Australia, India și ins. Mariane, ca și în întreprinderi navale și aeriene (Air Nauru). Energie electrică și copra; culturi de legume, bananieri și palmieri de cocos; porcine. Pescuitul este o activitate principală. C.f.: 5,2 km. Căi rutiere: 28 km (1995). Legături aeriene cu Japonia, Australia, Noua Zeelandă și pr. insule din Pacific. Pr. obiective turistice: clădirea Parlamentului din capitala Yaren și plajele cu nisip fin, umbrite de cocotieri. Moneda: 1 australian dollar = 100 cents. Export: fosfați naturali. Principalii parteneri: Australia 50%, Noua Zeelandă 40%, Japonia, Coreea de Sud. Import: apă potabilă, produse alim., utilaje și mijloace de transport. Principalii parteneri: Australia, Olanda. — *Istoric.* Locuită din cele mai vechi timpuri de metiși, vorbitori ai limbii nauruana, **N.** a fost descoperită în 1798 de britanicul John Fearn. Colonie germană din 1888, împreună cu ins. Marshall (Noua Guinee Germană), a fost ocupată în 1914 de trupele australiene. Între 1920 și 1947, a fost teritoriu sub mandat, încredințat spre administrare Australiei, Noii Zeelande și Marii Britanii. Ocupată în al doilea război mondial de japonezi, a fost încredințată de O.N.U., în 1947, ca teritoriu sub tutelă, acelorași state. În 1966 obține autonomie internă, iar la 31 ian. 1968 își proclamă independența ca republică cu statut special în cadrul Commonwealth-ului (Australia girează relațiile externe și apărarea). După 1976, se înregistrează o perioadă de instabilitate internă, manifestată prin numeroase schimbări ale executivului. Experiențele nucleare franceze din atolul Mururoa au provocat o încordare a relațiilor diplomatice cu Franța. Republică prezidențială, conform Constituției din 31 ian. 1968, membră în Commonwealth (cu statut special până în 1998, ulterior cu drepturi depline). Activitatea legislativă este exercitată de un Parlament unicameral, iar cea executivă de un Cabinet, format din președinte și din câțiva miniștri numiți de acesta.

NAURUAN, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1. S.** m. și f. Locuitor al statului Nauru. **2.** Adj. Care aparține statului Nauru sau populației lui, referitor la Nauru sau la populația lui.

NAUSICA (în „Odiseea"), fiica regelui Alcinos al feacienilor. L-a trezit pe *Ulise*, aruncat de furtună pe țărm, în urma naufragiului și l-a condus la palatul tatălui ei.

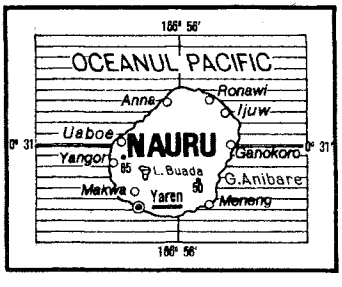

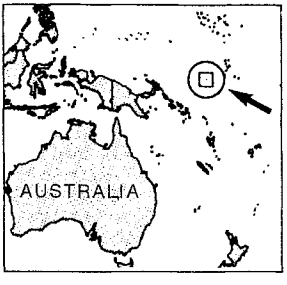

NAUTIC, -Ă (< lat., it.) adj. Care se referă la navigație. ✦ (SPORT) Care se practică pe apă.

NAUTIL (< fr., lat.) s. m. **1.** Cefalopod din ordinul nautiloidelor, cu patru branhii, cu cochilia spiralată și împărțită în interior în loje, cu 70–90 de tentacule; apărut în Triasic, astăzi există numai *Nautilus pompilius* în Oc. Indian și Oc. Pacific. **2.** (În Antichitate) Lampă în formă de nautil **(1)**. **3.** (În sec. 16–17) Piesă de orfevrărie compusă dintr-o cochilie de nautil **(1)**, montată în metal.

NAUTILOIDE (< fr. {i}; {s} lat. *nautilus* „nautil" + gr. *eidos* „aspect") s. n. pl. Ordin de cefalopode (ex. *nautilul*) fosile și actuale *(Nautiloidea)*.

NAVAHO (NAVAJO) subst. Grup etnic al amerindienilor care locuia în sec. 13 pe teritorii din SV S.U.A. Vânători iscusiți, o parte dintre ei au devenit, la contactul cu cultura *pueblo*, agricultori. În sec. 19 au opus o dârză rezistență colonizării. Supuși definitiv în 1868, au fost trimiși în rezervațiile speciale din Arizona și New Mexico. Și-au păstrat și unele ocupații tradiționale, cum sunt cele de țesători și argintari.

NAVAL, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la nave **(1)** sau la navigație, care aparține navigației.

NAVANAGAR v. **Jămnagar.**

NAVARINO, port pe coasta de SV a Peloponesului, fundat de venețieni (sec. 15). În timpul Războiului de Eliberare a poporului grec (1821–1829), în rada portului **N.** a avut loc o mare bătălie navală (20 oct. 1827), în care flotele aliate ale Marii Britanii, Franței și Rusiei au zdrobit flota turco-egipteană. Azi *Pílos* (Grecia).

NAVARRA 1. Comunitate autonomă în N Spaniei, pe versantul de S al M-ților Pirinei; 10,4 mii km^2; 520,6 mii loc. (1996). Centrul ad-tiv: *Pamplona*. Expl. forestiere. Cereale. Creșterea animalelor. **2.** Regiune istorică în NE Spaniei și SV Franței, cuprinzând teritorii din **N. (1)** și partea de V a departamentului francez Pyrénées-Atlantiques. Locuită de basci, a fost sediul unui regat omonim, fondat în sec. 9, cu capitala la Pamplona (905–1512); centru al rezistenței în fața expansiunii musulmane, dar și a francilor. La moartea lui Sancho III cel Mare (1035), regatul său cuprindea întreaga Spanie creștină. După dominația aragoneză (1076–1134), **N.** redevine independentă în timpul regelui García Ramírez V (1134–1150). Între 1234 și 1285 s-a aflat sub cârmuirea conților de Champagne, apoi a regilor Franței (1285–1328). În 1512, **N.** spaniolă a fost cucerită de Ferdinand Catolicul; **N.** franceză, rămasă autonomă, a fost încorporată în Regatul francez de regele Henric IV (1607).

NAVARRA [navara], **André** (n. 1911), violoncelist francez. Prof. la Conservatorul din Paris. Concerte și înregistrări alături de cei mai mari dirijori. Repertoriu clasic și romantic. Prime audiții absolute (concerte de Jolivet, Tomasi). Arta și pedagogia lui au în comun o concepție ce pune în prim plan căldura interpretării, vizând realizarea unor sonorități ideale și emoționante.

NAVARRO [nəvarəu], **Fats** (pe numele adevărat *Theodore N.*) (1923–1950), trompetist de jaz american. Poreclit *Fat Girl, Fat Boy*. Reprezentativ pentru epoca *be-bop*. Discografie selectivă: „Fats Navarro with the Tadd Dameron Band", „Fat Girl – The Savoy Sessions".

NAVASART, Nicolae (1929–1984, n. Bazargic, Caliacra), canotor și antrenor român. Multiplu campion al României la iahting și caiac (între 1948 și 1965). Împreună cu soția sa, Mona **N.**, a antrenat câteva generații de caiaciști, deveniți sportivi de talie internațională.

NAVAS DE TOLOSA v. **Las Navas de Tolosa.**

NAVASSA, insulă nelocuită în M. Caraibilor (arh. Antilele Mari), între ins. Jamaica și Haiti; 5 km^2. Far și stațiune radiotelegrafică. Anexată de S.U.A. în 1867 și administrată de baza militară navală de la Guantanamo.

NAVAȘIN, Serghei Gavrilovici (1857–1930), botanist rus. A descoperit fenomenul dublei fecundații la angiosperme (1898).

NAVĂ (< fr., it., lat.) s. f. **1.** (NAV.) Vehicul construit, amenajat și echipat pentru a pluti și a se deplasa pe apă (sau sub apă), în scopul efectuării transporturilor de mărfuri sau de oameni, executării unor lucrări tehnice sau cu destinații speciale. Propulsia **n.** se poate realiza mecanic (în prezent, cu precădere, cu motoare cu ardere internă sau în cazul unor **n.** speciale, ca spărgătoare de gheață sau **n.** de război, cu reactoare nucleare) sau cu vele (în trecut și cu vâsle). După destinație pot fi: **n.** de transport mărfuri (cargouri, tancuri petroliere, mineraliere etc.), **n.** pentru călători (pacheboturi, iahturi etc.), **n.** tehnice (drage, docuri, plutitoare etc.), **n.** cu destinații speciale (de pescuit, sanitare, de cercetare etc.), **n.** militare. ✧ *N. de război* = **n.** care aparține forțelor maritime militare. Pot fi: **n.** de luptă (portavioane, **n.** de linie, crucișătoare, distrugătoare, submarine etc.), **n.** auxiliare etc. **2.** (ASTR.) *N. spațială* = vehicul destinat zborurilor extraterestre, propulsat de motoare-rachetă și dotat cu sisteme tehnice necesare realizării misiunilor în spațiu interplanetar sau în afara acestuia. Pot fi fără sau cu echipaj uman. *N. s.* cu echipaj uman sunt prevăzute cu sisteme speciale destinate asigurării existenței și activității astronauților pe o anumită perioadă de timp, revenirii acestora pe pământ, precum și comunicării cu baza de lansare terestră. Sin. *astronavă*. **3.** (ARHIT.) Partea centrală a unei bazilici sau biserici, cuprinsă între nartex și cor. Unele bazilici au trei sau cinci **n.** despărțite între ele prin șiruri de puncte de sprijin (coloane, stâlpi), cea din mijloc numindu-se **n.** principală, iar celelalte **n.** colaterale.

NAVEȚĂ (< fr.) s. f. **1.** (TEXT.) Suveică **(1)**. **2.** Instrument de lemn sau de oțel, de formă alungită, cu care se lucrează plase, fileuri; igliță **(2)**. **3.** (TRANSP.) Vehicul care asigură legătura între puncte relativ apropiate, efectuând periodic, pe un anumit traseu, drumuri dus și întors (pentru transportul de persoane, transportul de materiale, alimente). ✧ *N. spațială* = vehicul spațial cu echipaj uman, conceput astfel încât să poată fi reutilizat. Este lansat în spațiu cu ajutoul unei rachete puternice și revine pe pământ cu mijloacele proprii de bord. Prevăzut cu motare-rachetă și destinat asigurării legăturilor cu laboratoarele sau stațiile spațiale, pentru plasarea pe orbită a unor sateliți artificiali, aducerea pe pământ a acestora, efectuarea de reparații în spațiu etc. **4.** Parcurgerea de către o persoană (într-un anumit scop) a unui drum dus și întors, cu regularitate, de obicei între două localități. **5.** Lădiță specială (din lemn sau plastic) în care se transportă sticle, borcane, alimente etc.

NAVETIST, -Ă (< *navetă* **(3)**) s. m. și f. Persoană care face naveta **(4)** cu un mijloc de transport.

NAVIER [navie], **Henri** (1785–1836), inginer francez. A stabilit ecuația axei deformate a barelor solicitate la încovoiere (1819), ecuațiile de echilibru ale corpurilor elastice (1821), ecuațiile de mișcare a fluidelor vâscoase necompresibile (1822, cunoscute sub numele de *ecuațiile N.-Stokes*).

NAVIGA (< it., lat., fr.) vb. I intranz. **1.** A călători cu o navă sau cu o aeronavă; a conduce o navă sau o aeronavă. **2.** (Despre nave) A merge pe apă; a pluti. ✦ (Despre aeronave) A pluti în aer; a zbura **(1). 3.** (INFORM.) A trece de la o informație la alta într-un document hipertext sau hipermedia.

NAVIGABIL, -Ă (< fr., it.) adj. (Despre ape) Pe care se navighează, care poate fi folosit pentru navigație **(1).**

NAVIGANT, -Ă (< fr.) adj. Care navighează. ✧ *Personal n.* = persoanele care fac parte din echipajul unui avion sau al unei nave.

NAVIGATOR, -OARE (< fr., it.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care întreprinde călătorii lungi pe mare în scopuri științifice, comerciale etc.; persoană care conduce o navă **(1)** sau care face parte din personalul ei. ✦ Membru al echipajului unei aeronave (care dirijează efectiv navigația ei). **2.** Adj. (Despre oameni) Care navighează **(1).**

NAVIGAȚIE (< fr., it., lat.) s. f. **1.** Faptul de a naviga; drum parcurs de un vehicul maritim, fluvial, aerian sau spațial, călătorie făcută cu o navă. ✦ Transport organizat de mărfuri sau de persoane, pe un itinerar determinat, cu o navă **(1).** ✦ Călătorie sau transport cu o aeronavă. **2.** Știința și tehnica conducerii unei nave sau aeronave, având ca obiect stabilirea drumului ce trebuie să-l parcurgă și determinarea poziției în mers. ✧ *N. marină* = știința și tehnica de a conduce o navă pe mare și de a-i stabili poziția la un moment dat. Pentru stabilirea acestei poziții se pot folosi mai multe procedee din care rezultă felul navigației; astfel se deosebesc: **n.** astronomică, **n.** costieră, **n.** cu sondă meteorologică etc. *N. aeriană* = știința și tehnica de a conduce o aeronavă, cu referire la alegerea drumului de parcurs și la stabilirea, în momentul dorit, a poziției aeronavei prin folosirea radiolocației, radiogoniometriei etc.

NAVIGRAF (< fr.; {s} lat. *navis* „navă" + gr. *grapho* „a scrie") s. n. Instalație de bord care, pe baza unor elemente introduse sau determinate automat în timpul zborului, permite controlul și corectarea navigației, trasând totodată pe hartă drumul parcurs.

NAVILLE [navil], **Edouard Henri** (1844–1926), egiptolog elvețian. Prof. univ. la Geneva. A efectuat cercetări arheologice în Egipt (1883–1913), descoperind mormântul reginei Hatshepsut. Lucrări privind istoria Egiptului antic („Religia vechilor egipteni", „Legea lui Moise"). Președinte al Crucii Roșii Internaționale (1916–1919).

NAVILLE [navil], **Pierre** (1904–1993), sociolog francez. Unul dintre fondatorii sociologiei muncii. Studii privind formarea profesională și consecințele automatizării („Automatizarea și munca umană", „Noul Leviathan", „Tratat de sociologia muncii", în colab.).

NAVISFERĂ (< fr.; {s} lat. *navis* „navă" + gr. *sphaira* „sferă") s. f. Instrument pentru identificarea aștrilor, constituit dintr-o sferă pe care sunt însemnate stelele folosite pentru orientare în navigație.

NAVLON (< ngr.) s. m. v. **navlu.**

NAVLOSI (< ngr.) vb. IV tranz. A închiria un vas de transport; a afreta.

NAVLOSITOR (< *navlosi*) s. m. Persoană sau întreprindere care închiriază de la un armator un vas pentru transport.

NAVLU (NAVLON) (< ngr.) s. n. Chirie, plată pentru transportul mărfurilor cu vaporul; prețul transportului pe apă al mărfurilor și persoanelor. ✦ (În sec.17–18, în Țările Române; în forma *navlon*) Taxă percepută pentru transportul pe Dunăre.

NAVOI, oraș în SE Uzbekistanului, situat pe râul Zeravșan, la 170 km NV de Samarkand; 115 mii loc. (1993). Hidrocentrală. Ind. cimentului, electrotehnică, alim. Mausoleu (sec. 10–11). Vechea denumire: *Kermine.*

NAVOI, Nizamaddin Mir Alişer (1441–1501), poet, gânditor și om de stat uzbek. Vizir al sultanului Husein Baikara al Khorăsănului. La început și-a redactat opera în limba persană, apoi în turca ceagatai. Scrieri filozofice și poematice de factură umanistă („Khamsa"); poezii lirice („Ciar-divan"); lucrări cu caracter etic („Favoritul inimilor") și de poetică („Balanța prozodiei").

NAVOMODEL (< *navă* + *model*) s. n. Navă în miniatură care are calități hidrodinamice și este înzestrată cu sisteme speciale de propulsie și de comandă.

NAVOMODELISM (< *navomodel*) s. n. Ramură sportivă tehnică-aplicativă având ca obiect tehnica construirii navomodelelor și organizarea concursurilor de navomodele.

NAVOMODELIST, -Ă (< *navomodel*) s. m. și f. Persoană care se ocupă cu construcția navomodelelor.

NÁVPAKTOS v. **Lepanto.**

NAVRAP (NĂVRAP) (< sl.) s. m. Pedestraș din armata neregulată a Imp. Otoman; *p. ext.* năvălitor, jefuitor.

NAVRATILOVA, Martina (n. 1956), jucătoare de tenis americană de origine cehă. Câștigătoare a turneelor de la Wimbledon (1978, 1979, 1982–1987, 1990), Roland Garros (1982, 1984), Flushing Meadow (1983, 1984, 1986, 1987), a Internaționalelor Australiei (1981, 1983, 1984) și a multor altor turnee importante.

NAXÇIVAN v. **Nahicevan.**

NÁXOS, insulă grecească în Marea Egee (cea mai mare din arh. Ciclade); 428 km^2. Localit. pr.: *Náxos.* Alt. max.: 1 003 m. Climat și vegetație tipic mediteraneene; măslini, citrice, viticultură. Creșterea ovinelor. Pescuit. Locuită de traci, apoi de carieni și ioninieni. A făcut parte (sec. 6 î.Hr.) din Confederația ateniană. Ducat venețian (1207–1566); ocupată de turci (1566–1570, 1774–1830), între 1770–1774 a fost cucerită de ruși. În urma Războiului de Independență (1821–1829), **N.** a revenit Greciei (1830).

NAYARIT, stat în V Mexicului; 26,9 mii km^2; 896,7 mii loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Tepic.* Expl. forestiere. Creșterea animalelor. Cereale și citrice.

NAZAL, -Ă (< fr., germ.; lat. *nasus* „nas") adj. **1.** Care se referă la nas **(1),** privitor la nas, al nasului (ex. arteră **n.,** nerv. **n.**). **2.** (LINGV., despre sunete, voce) Care are un timbru specific, rezultat din faptul că, în timpul emiterii, aerul este expirat pe nas; *p. ext.* (despre timbru, rezonanțe) caracteristic pentru vocea sau sunetele emise pe nas. ✦ (Substantivat, f.) Sunet nazal **(2);** *spec.* consoană nazală.

NAZALITATE (< fr., germ.) s. f. (LINGV.) Particularitate a unui sunet de a fi pronunțat cu timbru nazal.

NAZALIZA (< fr.) vb. I tranz. (LINGV.) A pronunța nazal un sunet; a transforma în sunet nazal.

NAZARBAIEV, Nursultan (n. 1940), om politic kazah. Președintele Kazahstanului (din 1991).

NAZAREENI (NAZARINENI) (< fr.) s. m. pl. **1.** (REL.) Denumire dată de evrei primilor creștini pe care îi numeau ucenicii lui Iisus Nazarineanul. **2.** (REL.) Adepți ai unei secte creștine, apărută la începutul sec. 19 în Elveția,

răspândită ulterior în Ungaria, şi caracterizată prin fanatism. **3.** (ARTE PL.) Grupare de pictori germani constituită la Roma (1810–1812), conduşi de J.Fr. Overbeck, care opuneau neoclasicismului o artă inspirată de tradiţia medievală şi de cea a Renaşterii timpurii, consacrându-se temelor religioase.

NAZARETH (în ebraică: **NAZERAT**; în arabă: **An-NĂŞIRA),** oraş în partea de N a Israelului, în Galileea, la 30 km ESE de Haifa; 49,8 mii loc. (1992). Ind. textilă. Plantaţii de măslini, mandarini ş.a. Centru comercial, turistic şi de pelerinaj. Menţionat în „Vechiul" şi „Noul Testament". Biserica Buna-Vestire (1730, cu adăugiri din 1966). Aici, Arhanghelul Gavriil i s-a arătat Fecioarei Maria, înştiinţând-o (Buna-Vestire) că va naşte un prunc, pe care îl va numi Iisus. La 6 km NE de **N.** se află Cana Galileii, unde Iisus Hristos a săvârşit primul său miracol, schimbând apa în vin, în timpul unui ospăţ de nuntă.

NAZARINEAN, -Ă (< n. pr. *Nazareth*) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care făcea parte din populaţia oraşului Nazareth sau era originară de aici. **2.** Adj. Care aparţine Nazarethului sau locuitorilor lui; din Nazareth.

NAZCA sau **NASCA,** oraş în SV statului Perú, situat pe valea râului Nazca, la 620 m alt., pe şoseaua Panamericană, la 200 km SE de Lima; c. 21 mii loc. Important sit arheologic aparţinând culturii precolumbiene (200 î.Hr.–600 d.Hr.), celebru prin vasele ceramice de forme variate, pictate policrom (gri, albastru, verde, alb, negru ş.a.), precum şi prin liniile geometrice (drepte, zig-zag, spirale), modele antropomorfe şi zoomorfe stilizate (păsări, peşti, reptile, animale fantastice etc.), de lungimi diferite (500–8 000 m), scrijelite pe scoarţa Pământului şi descoperite cu ajutorul aerofotogramelor. Interpretarea ştiinţifică a acestor desene liniare de pe suprafaţa Pământului este controversată, unii cercetători susţinând că reprezintă un uriaş calendar astronomic, alţii avansând ipoteza prezenţei civilizaţiilor extraterestre.

Nazca. Vas ceramic sub formă de figură umană

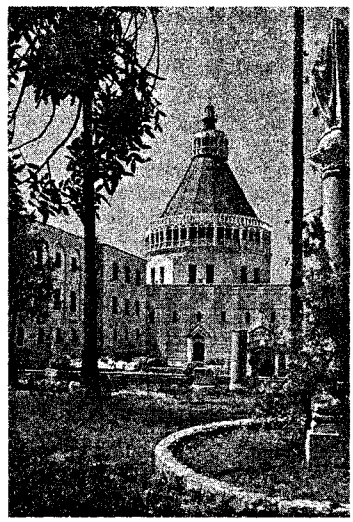

Nazareth. Biserica Buna-Vestire

NAZIM HIKMET v. **Hikmet, Nazim.**

NAZISM (< fr.; germ. *nazi* = *Na[tional-so]zi[alismus]*) s. n. Naţional-socialism.

NAZIST, -Ă (< *nazism*), adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care aparţine nazismului, privitor la nazism. **2.** S. m. şi f. Adept al nazismului sau membru al Partidului Naţional-Socialist al Muncitorilor Germani.

NAZÂR (NAZIR) (< tc.) s. m. **1.** (În Imp. Otoman) Înalt funcţionar, şeful unui departament. **2.** Comandant sau administrator al unor cetăţi de pe malul Dunării (ex. **n.** de Brăila, de Giurgiu etc.).

NAZOR, Vladimir (1876–1949), scriitor croat. Lirică simbolistă pe teme istorice sau bazate pe miturile autohtone („Regii croaţi", „Legende slave", „Poezii lirice"), romane („Păstorul Loda"); eseuri, traduceri.

NĂZURI (< tc.) s. n. pl. Capricii **(1),** toane[1] **(1),** moşturi **(2).** ✧ Expr. *A face nazuri* = a se comporta ca un om răsfăţat, afectat, capricios; a se fandosi.

NAZZARI [natsari], **Amedeo** (1907–1979), actor italian de film. Roluri de seducător în melodrame, comedii sau filme de război, interpretate cu dezinvoltură şi expresivitate („Cavalleria", „Femeia îndărătnică", „Ospăţul nebunilor", „Fedora", „Nopţile Cabiriei", „Ana Zaccheo", „Clanul sicilienilor", „Columna").

NĂBUC (< germ.) s. f. Piele de viţel cu faţa velurată, de obicei de culoare albă, imitând pielea de antilopă; folosită foarte mult în legătoria de carte şi pentru încălţăminte.

NĂBUŞI (< scr.) vb. IV tranz. v. **înăbuşi.**

NĂCLĂI (< bg.) vb. IV tranz. şi refl. A (se) îmbiba cu substanţe cleioase, unsuroase, care murdăresc; a (se) murdări.

NĂDĂJDUI (< *nădejde*) vb. IV **1.** Tranz. şi intranz. A trage nădejde, a spera. **2.** Intranz. A se încrede în..., a se bizui pe...

NĂDĂŞAN, Ştefan (1901–1967, n. Timişoara), inginer român. Acad. (1963), prof. univ. la Timişoara. Contribuţii în domeniul rezistenţei şi încercărilor de metale, studii şi cercetări privind proprietăţile îmbinărilor sudate; a fundamentat introducerea sudării prin topirea intermediară la barele de oţel-beton şi la şinele de cale ferată („Rezistenţa metalelor", „Oboseala materialelor", „Încercări şi analize de metale").

NĂDEJDE (< sl.) s. f. Încredere în realizarea unei dorinţe, a unei acţiuni; speranţă. ✧ Loc. *De nădejde* = în care poţi avea toată încrederea. *De* (sau *cu*) *nădejde* = puternic; solid, temeinic.

Ştefan Nădăşan

NĂDEJDE 1. Ioan N. (1854–1928, n. Tecuci), publicist, sociolog și om politic român. A aderat la mișcarea socialistă, militând pentru revendicări general-democratice. Membru al Consiliului general al P.S.D.M.R. Principalul lider al „generoșilor", care au părăsit în 1899 P.S.D.M.R., trecând în Partidul Național-Liberal. A condus revistele „Contemporanul", „Revista socială", „Lumea nouă" și „Voința națională". Autor al unei „Istorii a limbii și literaturii române" și a unui „Dicționar latin-român". **2. Sofia N.** (1856–1946, n. Botoșani), scriitoare și publicistă română. Sora pictorului Octav Băncilă și soția lui **N. (1).** A colaborat la revista „Contemporanul" și la alte publicații socialiste. Autoare de nuvele („Din chinurile vieții"), romane („Robia banului") și piese de teatru („O iubire la țară"), dezbătând probleme sociale și umanitare. Publicistica ei pledează cauza emancipării femeii.

NĂDEJDE, Iosif (1879–1930, n. Pătulele, jud. Mehedinți), publicist și om politic român. A colaborat la „Lumea nouă", „România muncitoare", militând pentru refacerea P.S.D.M.R. Din 1906 a lucrat în redacția ziarului „Adevărul". Traduceri.

NĂDLAC, oraș în jud. Arad, în Câmpia de Vest, pe dr. râului Mureș, la granița cu Ungaria; 8 415 loc. (2000). Stație finală de c.f. Punct de vamă. Fabrică de mobilă. Topitorie de in și cânepă; prelucr. produselor agricole. Ferme de creștere a bovinelor și porcinelor. Menționat documentar ca sat la 11 mart. 1313. În 1802–1803, aici au fost colonizați cehi și slovaci. Castel (sec. 15); biserica ortodoxă Sf. Nicolae (1822–1829) și biserică evanghelică de confesiune augustană (1821–1822). Declarat oraș la 17 febr. 1968.

NĂDRAG, com. în jud. Timiș, situată în partea de NV a M-ților Poiana Ruscă, pe râul omonim; 3 540 loc. (2000). Uzină metalurgică în care se produc sobe de încălzit, mașini de gătit, găleți, tablă subțire etc. Satul **N.** apare menționat documentar în 1364; în 1845, aici au fost colonizați cehi și slovaci.

NĂDUF (< sl.) s. n. (Pop.) **1.** Dispnee. **2.** Căldură mare, arșiță, zăpușeală, caniculă. **3.** Supărare, necaz **(3),** ciudă, enervare.

NĂDUȘEALĂ (< *năduși*) s. f. **1.** Faptul de a năduși; *concr.* transpirație, sudoare. **2.** Arșiță, căldură mare, zăpușeală.

NĂDUȘI (< bg.) vb. IV **1.** Intranz. A transpira, a asuda. **2.** Tranz. și refl. A (se) înăbuși, a (se) sufoca.

NĂENI, com. în jud. Buzău, situată la poalele de S ale Dealului Istrița; 1 931 loc. (2000). Centru de prelucr. artistică a pietrei. Viticultură.

NĂFRAMĂ (< tc.) s. f. Bucată de pânză sau de borangic tivită pe margini și folosită pentru acoperirea capului sau ca batistă, purtată la brâu în zilele de sărbătoare sau la ceremonii.

NĂFURICĂ (< *natură,* înv. „anafură") s. f. Plantă erbacee anuală din familia compozitelor, înaltă de 50–150 cm, cu frunze penate și cu flori gălbui dispuse în mici capitule, cu miros aromatic puternic, folosită ca insectifug *(Artemisia annua).*

NĂGARĂ (NEGARĂ) s. f. (BOT.) Colilie.

NĂGLAG s. n. Pământ argilos, uneori cu adaos de paie, frământat cu apă, folosit la construcția pereților caselor țărănești.

NĂIAMĂ (NĂIEM, NAIMĂ) (< sl.) s. f. (*În* sec. 17–18, în Țara Românească și în Moldova) Obligația orășenilor de a da diferite obiecte pentru cererile solilor străini și ale trimișilor Porții.

NĂIMI (< *năiem,* înv., „chirie") vb. IV (înv. și pop.) **1.** Tranz și refl. A (se) angaja, a (se) tocmi pentru o muncă plătită. **2.** Tranz. A închiria; a arenda.

NĂIMIT, -Ă (< *năimi*) s. m. și f., adj. (înv. și pop.) (Angajat) care primea plată pentru a efectua o muncă (temporară).

NĂLBAR (NALBĂR) (< *alb*) s. m. Fluture mare (65–75 mm), cu aripile albe cu nervuri negre, cu corpul negru și antene măciucate, ale cărui larve se hrănesc cu frunzele pomilor fructiferi *(Aporia crataegi).*

NĂLUCĂ (< *năluci*) s. f. **1.** Apariție fantastică, imaginară; arătare **(2),** fantomă; nălucire **(1). 2.** Imagine fugară și înșelătoare, închipuire deșartă; iluzie, himeră, nălucire **(2). 3.** (PESC.) Obiect de formă și de mărime variată (uneori în formă de peștișor), prevăzut cu cârlige, folosit în pescuitul sportiv pentru a prinde peștii răpitori; momeală artificială.

NĂLUCI (cf. *luci*) vb. IV (Înv. și pop.) **1.** Refl. A i se părea cuiva că vede ceva, a i se năzări; *p. ext.* a-și închipui, a-și imagina. **2.** Intranz. A se înfățișa, a se arăta vederii neclar sau în treacăt, a se zări; *fig.* a-i apărea cuiva în gând, a-i trece prin minte.

NĂLUCIRE (< *năluci*) s. f. **1.** Nălucă **(1).** ✦ Halucinație. **2.** Iluzie, închipuire, himeră, nălucă **(2).**

NĂMEȚE (< bg.) s. m. (Mai ales la pl.) Cantitate mare de zăpadă adunată de vânt; troian **(1).**

NĂMIAZĂ s. f. v. **namiază.**

NĂMIEZI s. f. v. **namiază.**

NĂMOL (< ucr.) s. n. **1.** Mâl. **2.** Substanță naturală de origine variată, care se depune pe fundul apelor stătătoare; conține numeroase elemente organice. Unele **n.** au proprietăți terapeutice, fiind utilizate în tratamentul reumatismului, al polinevritei etc. **3.** (TEHN.) Suspensie de concentrație relativ mare într-un lichid (de obicei apă) a unor particule cu dimensiuni mici (sub 0,5 mm), fie ca urmare a unor decantări, fie prin precipitarea unor substanțe produse în urma anumitor reacții chimice.

NĂMOLOASA, com. în jud. Galați, pe Siret, situată într-o zonă de mare subsidență, suprapusă sectorului de afundare și fracturare a platformei epihercinice (linia de fractură Focșani–**N.**); 2 293 loc. (2000). Centru viticol și de vinificație. Biserica Sf. Dumitru (ante 1809). În această zonă, în preajma primului război mondial, a fost realizat un sistem de fortificații (Focșani–**N.**). În primul război mondial, la 10/23–12/25 iul. 1917, aici a avut loc o puternică bătălie de artilerie între armata română și cea germană.

NĂMOLOS, -OASĂ (< *nămol*) adj. Plin de nămol **(1);** mocirlos, mâlos.

NĂNEȘTI, com. în jud. Vrancea, pe dr. Siretului; 2 675 loc. (2000). Biserica Sf. Gheorghe (ante 1809), în satul Călienii Noi.

NĂPASTĂ (< sl.) s. f. **1.** Nenorocire mare, pacoste **(1),** belea. **2.** Acuzație nedreaptă, învinuire neîntemeiată, calomnie. ✦ Nedreptate, urgie, prigoană. **3.** (În Evul Mediu, în Țara Românească) Denumire a birului plătit de locuitorii unui sat în locul celor fugiți sau amendă plătită de un țăran pe pământul căruia s-a săvârșit un omor în împrejurări rămase necunoscute. **4.** Unealtă de pescuit, alcătuită dintr-o plasă rotundă, de 4–5 m în diametru, dintr-un inel metalic central și o frânghie circulară la periferie, de care sunt atârnate greutăți de plumb. Când e scoasă afară, plasa se strânge ca un sac; prostovol.

NĂPĂDI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A învălui din toate părțile, a împresura; a cotropi, a invada. ✦ Fig. A pune stăpânire, a copleși. ✦ (Despre sânge, lacrimi) A țâșni cu putere și a umple, a acoperi pe cineva sau ceva. **2.** Intranz. A se năpusti, a năvăli, a se repezi.

NĂPĂRUȘ, Georgeta (1930–1997, n. Comarnic), pictoriță română. Viziune descinzând din frescele medievale, în care construcția bidimensională capătă o grandoare și o simplitate pline de forță. Imaginea este, de obicei, o proiecție a memoriei și a fanteziei. Cromatică rafinată, densă, de o mare autenticitate a transcrierii senzațiilor.

NĂPĂSTUI (cf. *năpastă*) vb. IV tranz. A oropsi, a asupri, a împila. ✦ A învinui pe nedrept; a ponegri, a defăima.

NĂPÂRCĂ (cuv. autohton) s. f. **1.** Specie de șopârlă din familia anguidelor, întâlnită mai ales la munte, ovovivipară, inofensivă, adulții având spatele cenușiu sau cafeniu, cu părțile laterale mai deschise, până la gălbui *(Anguis fragilis)*. Se acomodează ușor în captivitate; în România trăiește, mai ales, în pădurile de foioase. **2.** Specia cea mai mare dintre vipere, ajungând până la 58 cm, care trăiește pe grindurile din Delta Dunării, Fânațele Clujului și în apropiere de Iași *(Vipera ursini)*; viperă de stepă. **3.** (Fig.) Epitet pentru o persoană rea, primejdioasă.

NĂPÂRLI (< bg.) vb. IV intranz. (Despre animale) A-și schimba părul, penele sau pielea; (despre păr, pene, piele) a cădea de pe corp.

NĂPÂRLIRE (< *năpârli*) s. f. Faptul de a năpârli; schimbare, cu caracter periodic și condiționat de factori endocrini, a învelișului corpului la unele animale. Insectele năpârlesc în cursul metamorfozei.

NĂPRADEA, com. în jud. Sălaj, situată la poalele Culmii Prisnel, pe dr. Someșului; 2 963 loc. (2000). Pomicultură. Centru de prelucr. a lemnului (în satul Vădurele). Satul **N.** apare menționat documentar în 1383. Ruinele unei cetăți (sec. 14), în satul Cheud.

NĂPRASNIC, -Ă (< sl.) adj., s. f. **I.** Adj. **1.** (Și adv.) Neașteptat, subit, fulgerător. ✦ Nestăpânit, năvalnic, furtunos; (despre oameni) impulsiv, violent. **2.** (Și adv.) Grozav, teribil; îngrozitor, înfricoșător; nemilos, necruțător. **3.** Care depășește limitele obișnuite; extraordinar. **II.** S. f. (BOT.) Plantă erbacee din familia geraniaceelor, caracteristică pădurilor de molid

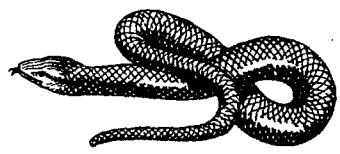

Năpârcă (1)

și fag, înaltă de 25–40 cm, cu miros neplăcut, cu frunze opuse, palmat divizate, lung pețiolate, și cu flori roz-violacee *(Geranium robertianum)*. Părțile aeriene au utilizări terapeutice ca: hipotensiv, antihemoragic, diuretic, depurativ, antiseptic etc.

NĂPUSTI (< sl.) vb. IV refl. A se repezi, a se arunca cu îndrăzneală și furie; a da buzna, a tăbărî, a năpădi **(2)**.

NĂRAV (< sl.) s. n. **1.** Deprindere rea, cusur, viciu **(1)**; nărăvire; apucătură. **2.** Obicei, fel de a fi; temperament, fire.

NĂRĂVAȘ, -Ă (< *năravi*) adj. (Despre cai) Cu nărav **(1)**, cu obiceiul de a se opri din mers, de a nu voi să mai meargă, să mai tragă; (despre oameni, și subst.) cu apucături rele; neascultător, îndărătnic.

NĂRĂVI (< *năravi*) vb IV refl. A-și însuși o deprindere rea, un nărav **(1)**.

NĂRUI vb. IV **1.** Refl. și tranz. A (se) dărâma, a (se) prăbuși, a (se) surpa, a (se) ruina. **2.** (Despre ființe) A cădea inert, a muri.

NĂRUJA, com. în jud. Vrancea, situată în depresiunea cu același nume, la confl. râului **N.** cu Zăbala; 1 876 loc. (2000). Expl. de gips. Prelucr. lemnului (cherestea). Pomicultură. Biserica Cuvioasa Parascheva (1788–1789).

NĂSĂDI (< sl.) vb. IV tranz. A aduce și a clădi snopii pe arie, pentru a fi treierați cu vitele.

NĂSĂLIE (< sl.) s. f. Pat sau targă pe care se așază și se transportă coșciugul cu mortul (la biserică și la cimitir).

NĂSĂUD 1. Dealurile sau **Muscelele Năsăudului,** dealuri piemontane înalte (400–1 100 m alt.), situate pe marginea NE a Pod. Transilvaniei, la poalele M-ților Rodnei și Bârgăului, între văile râurilor Sălăuța (V), Cormaia (E) și Someșu Mare (S). Sunt alcătuite din conglomerate, argile marnoase, gresii și nisipuri, au structură monoclinală, sunt faliate și puternic fragmentate de ape. Prezintă un relief specific de cueste. Alt. max.: 1 112 m (vf. Măgura). Acoperite cu păduri de fag. **2.** Oraș în jud. Bistrița-Năsăud, la poalele dealurilor cu același nume, la 330 m alt., pe Someșu Mare; 11 302 loc. (2000). Fabrici de mobilă, cherestea, de prelucr. a maselor plastice și de țesături extralate. Filatură de bumbac. Produse alim. (panificație, băuturi alcoolice, bere, sucuri). Centru pomicol. Centru etnografic și de artă populară (broderii fine aplicate pe bluzele femeilor și pe pieptarele bărbaților). Muzeu cu secții de istorie, etnografie, artă, științele naturii. Muzeul memorial „Liviu Rebreanu", inaugurat la 2 iun. 1957, în localit. componentă Liviu Rebreanu. Menționat documentar ca sat în 1264 și ridicat la rang de târg în 1765. În 1766 a fost înființată prima școală cu limba de predare română, în 1784 s-a inaugurat un institut militar pentru pregătirea ofițerilor și subofițerilor, în 1858 a luat ființă Preparandia, iar la 4 oct. 1863, Gimnaziul (predare în limba română). Biserică ortodoxă (1880–1884).

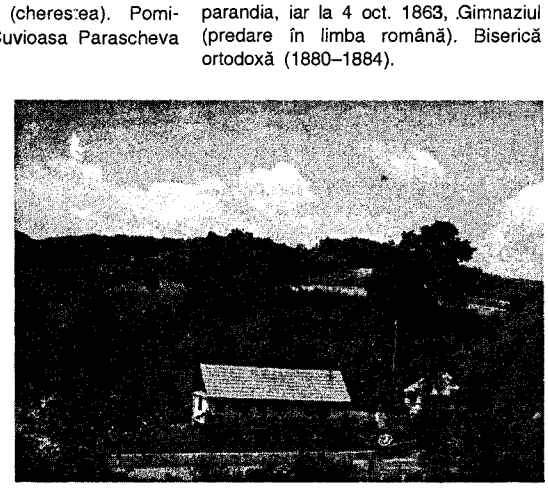

Năsăud. Muzeul memorial „Liviu Rebreanu"

NĂSCĂTOR, -OARE (< *naște*) adj. **1.** (Și subst.) (Femeie) Care naște. **2.** (Substantivat, f., în Biserica creștină, cu valoare de nume propriu) Fecioara Maria, cea care l-a născut pe Iisus Hristos.

NĂSCOCEALĂ (< *născoci*) s. f. Născocire, scornire de lucruri închipuite; ficțiune; minciună.

NĂSCOCI vb. IV tranz. **1.** A inventa **(1)**, a crea **(1)**. **2.** A plăsmui **(2)**, a scorni, a ticlui; *p. ext.* a minți.

NĂSCOCITOR, -OARE (< *născoci*) adj. (Și subst.) **1.** (Pop.) Care inventează ceva; inventiv. **2.** Care scornește neadevăruri; mincinos.

NĂSCUT, -Ă (< *naște*) s. m. și f. Cel care a căpătat viață; fiu, progenitură. ✧ *Nou-născut* = denumire a fătului născut viu, în primele 30 de zile: *n.-n. distrofic* = făt care are lungimea corespunzătoare, dar este sub greutatea normală și deci este subdezvoltat, subnutrit; *n.-n. eutrofic* (format normal) = făt născut la termen, cântărind în medie 3,250 gr. și având 50 cm lungime, conformație normală; *n.-n. patologic* = făt viu, născut la termen, care prezintă diferite malformații (defecte congenitale), unele fiind incompatibile cu supraviețuirea. *Întâiul* (sau *cel dintâi*) *născut* = cel mai vârstnic dintre copiii unei familii.

NĂSTASE, Adrian (n. 1950, București), jurist, sociolog și om politic român. Prof. univ. la București. Prim.-min. (din 2000) și ministru al Afacerilor Externe (1990–1992). Președinte (1992–1996) și vicepreședinte (1996–1999) al Camerei Deputaților. Președinte (din 2001) al Partidului Democrației Sociale din România (președinte executiv, 1993–1997 și prim-vicepreședinte, 1997–2001, al partidului). Contribuții în domeniul dreptului internațional public („Drepturile omului – religia sfârșitului de secol", „Dreptul internațional contemporan", „Drept economic internațional", „Tratatele României – un deceniu de acte internaționale 1990–1999", „Bătălia pentru viitor").

NĂSTASE, Ilie (n. 1946, București), jucător român de tenis. Câștigător a numeroase mari turnee internaționale (Forest Hills, 1972; Roland Garros, 1973 și la dublu, 1970, cu Ion Țiriac; Wimbledon, dublu mixt, 1970, 1971 cu Rosemary Casals și la dublu masculin, 1975, cu Jimmy Connors). Învingător la Marele Premiu FILT (1972 și 1973), multiplu câștigător al Turneului Campionilor. De trei ori finalist în Cupa Davis, jucând 130 meciuri pentru echipa României. Declarat cel mai bun sportiv român al anului (1969–1971, 1973). Unul dintre cei mai talentați tenismani ai generației sale, a impus un stil de joc tehnic, variat, plin de fantezie.

NĂSTĂSEANU (ANASTASEANU, ANASTASIU), Gheorghe (1812–1864, n. Iași), pictor român. A studiat la Roma și la Paris. Atras de arta dinamică a lui Michelangelo și de efectele de lumină din pictura lui Caravaggio, a încercat să se rupă de arta academistă convențională („Portret de bărbat", „Cavalerul în armură").

NĂSTĂSESCU, Constantin (n. 1943, localit. componentă Diaconești, orașul Pucioasa), matematician român. M. coresp. al Acad. (1993), prof. univ. la București. Cercetări în domeniul categoriilor abeliene („Sur la structure des objets des certaines catégories abéliens"), al teoriei de torsiune, al teoriei inelelor generalizate, al teoriei mulțimilor („Introducere în teoria mulțimilor", „Teoria della torsione", „Inele. Module. Categorii", „Teoria dimensiunilor în algebra necomutativă").

NĂSTRUȘNIC, -Ă (< sl.) adj. (Și subst.) Extraordinar, strașnic; ciudat, bizar.

NĂSTRUȘNICIE (< *năstrușnic*) s. f. Lucru neobișnuit, nemaiîntâlnit; ciudățenie, bizarerie.

NĂSTUREL (< *nasture*) s. m. **1.** Diminutiv al lui nasture. **2.** Mică plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina târâtoare, ramificată, cu frunze alterne penate și cu flori mici, albe, dispuse în raceme *(Nasturtium officinale)*. Cunoscută din Antichitate ca plantă medicinală și condiment, crește în locuri cu exces de umiditate. Și astăzi este întrebuințată ca salată și ca plantă medicinală (are acțiune diuretică, depurativă, expectorantă, afrodisiacă etc.). Sin. *cardamă, măcriș, măcriș de baltă, iarba voinicului* ș.a.

NĂSTUREL (-HERESCU), familie de boieri români din Țara Românească. Mai important: **Udriște N.** (c. 1596—c. 1658, n. sat Herăști, jud. Giurgiu), boier cărturar, cumnatul domnului Matei Basarab. Însemnat rol cultural și politic în timpul domniei acestuia, a îndeplinit și unele misiuni diplomatice. A tradus din slavonește în limba română romanul popular „Varlaam și Ioasaf" și din latină în slavonă, cartea lui Thomas a Kempis, *De imitatione Christi.* Posesorul unei valoroase biblioteci.

NĂSTUREL, Petre Ș. (n. 1923, Paris), istoric român. Stabilit la Paris în 1975. Contribuții în bizantinologie, în domeniul istoriei ecleziastice și a Evului Mediu românesc. („Le Mont Athos et les Roumains.Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe siècle à 1654", „Considerations sur l'idée impériale chez les Roumains", „Le christianisme roumain à l'époque des invasions barbares. Considerations et faits nouveaux").

NĂSTURELU, com. în jud. Teleorman, în Câmpia Boian, pe stg. Dunării; 3 063 loc. (2000).

NĂȚÂNG (< sl.) Mărginit la minte, neghiob; neîndemânatic. ✦ (Despre acțiuni, sentimente) Fără rațiune, prostesc.

NĂUC, -Ă (< sl.) adj. Buimac, aiurit, zăpăcit.

Adrian Năstase

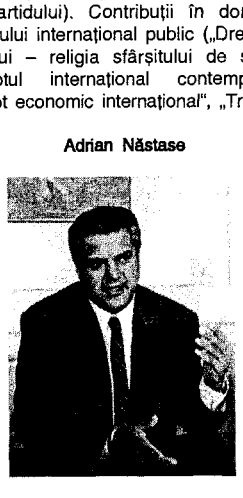

Ilie Năstase

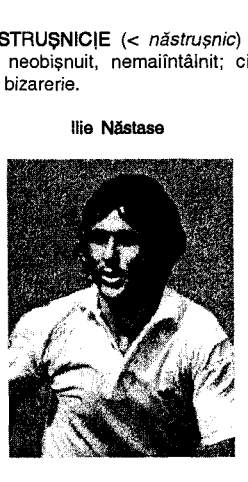

Constantin Năstăsescu

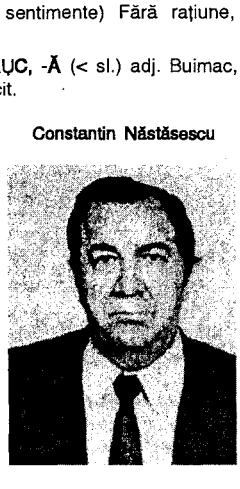

NĂUȚ (< tc., bg.) s. m. Plantă alimentară anuală din familia leguminoaselor, originară din bazinul mediteranean, cu tulpina înaltă de 26—60 cm, cu frunze compuse din 4–6 perechi de foliole laterale și una terminală, cu flori liliachii sau albe, ale cărei semințe sunt folosite ca atare sau ca înlocuitor de cafea *(Cicer arietinum)*. În medicină, tot semințele sunt folosite ca diuretic, antiseptic urinar, vermifug etc. Se cultivă pe o mare suprafață a globului (c. 7 mil. ha, din care China deține 3 mil. ha). În România se cultivă pe suprafețe restrânse, în Transilvania și în N Moldovei.

NĂVĂLĂ (< *năvăli*) s. f. **1.** Faptul de a năvăli **(1)**; *spec.* atac, cotropire, invazie; *concr.* mulțime de oameni care năvălesc; îngrămădire, îmbulzeală. ✦ Goană impetuoasă, fugă. **2.** Fig. Năpădire, revărsare copleșitoare care nu poate fi stăvilită.

NĂVĂLNIC, -Ă (< *năvală*) adj., s. m. 1. Adj. (Și adv.) Impetuos, furtunos **(2)**, violent **(1)**, aprig. ✦ (Despre ape curgătoare) Care curge repede și cu forță. **2.** S. m. (BOT.) Specie de ferigă cu frunze mari, lucioase, dispuse în tufă *(Phyllitis scolopendrium)*; crește pe locuri stâncoase și calcaroase din regiunea montană. Părțile aeriene au utilizări în medicina tradițională ca diuretic, calmant, cicatrizant.

NĂVĂDI (< sl.) vb. IV tranz. A repartiza urzeala pe mai multe ițe, într-o anumită ordine, pentru a determina legătura țesăturii.

NĂVĂDIT (< *năvădi*) s. n. Sistem de ornamentare a țesăturilor, diferit de alesătură, executat pe un număr mare de ițe (3–32). Această tehnică, foarte răspândită în Moldova, a fost folosită mai ales la realizarea ștergarelor și zăbranicelor de valoare artistică deosebită.

NĂVĂLI (< sl.) vb. IV intranz. **1.** A tăbărî asupra cuiva sau undeva cu intenții agresive; *spec.* a cotropi, a invada. **2.** A se repezi într-o anumită direcție, a da buzna. ✦ A pătrunde tumultuos. ✦ A se îngrămădi, a se îmbulzi. ✦ (Despre lichide) A irupe, a se revărsa în cantitate mare, cu forță și cu repeziciune.

NĂVOD (< sl.) s. n. Plasă de pescuit de dimensiuni mari (100 până la 1 500 m lungime și 2 la 20 m lățime), confecționată din fire de cânepă, bumbac sau mase plastice. E compusă din două aripi între care se fixează matița. Se folosește la pescuitul în ape stătătoare (lacuri, bălți, eleștee, iazuri), în mare sau în râuri.

NĂVODAR (< *năvod*) s. m. **1.** Pescar care pescuiește cu năvodul. **2.** Lucrător care face sfori, frânghii, plase de pescuit.

NĂVODARI, oraș în jud. Constanța, situat pe țărmul Mării Negre, pe canalul Poarta Albă–Năvodari–Midia; 35 594 loc. (2000). Port fluvio-maritim. Centrală electrică și de termoficare. Reparații navale. Combinat petrochimic. Fabrică de zahăr. Stațiune balneoclimaterică estivală destinată în special copiilor (anual, aici sunt organizate tabere pentru copii). Menționat documentar ca sat în 1412 și declarat oraș la 17 febr. 1968.

NĂVRAP s. n. v. **navrap**.

NĂZĂRÎ (< sl.) vb. IV **1.** Refl. A i se părea, a-și închipui, a i se năluci. ✦ A-i veni cuiva o idee (ciudată), un capriciu. **2.** Intranz. și refl. A se arăta vederii pentru timp scurt; a se ivi, a se zări.

NĂZBÂTIE (< sl., ucr.) s. f. Poznă **(1)**, glumă, ghidușie, strengărie; bazaconie.

NĂZDRĂVAN, -Ă (< *zdravăn*) adj. (Și subst.) **1.** (În basme) Înzestrat cu puteri miraculoase. ✦ Neobișnuit, extraordinar, minunat; iscusit, dibaci. **2.** Poznaș, glumeț, ghiduș.

NĂZDRĂVĂNIE (< *năzdrăvan*) s. f. **1.** (În basme) Ispravă, faptă a unei ființe năzdrăvane; minunăție. **2.** Năzbâtie; glumă, poznă **(1)**. ✦ Șiretlic, vicleșug.

NĂZUI (cf. magh. *néz*) vb. IV intranz. A tinde, a aspira, a ținti **(3)**, a dori **(1)**, a râvni.

NĂZUINȚĂ (< *năzui*) s. f. Aspirație spre ceva, dorință vie.

Nb, simbol chimic pentru *niobiu*.

Nd, simbol chimic pentru *neodim*.

N'DJAMENA [ndʒamina], capitala Rep. Ciad, port pe râul Chari, la confl. cu Logone; 531 mii loc. (1993). Nod rutier. Aeroport. Pr. centru politic, adtiv, comercial și ind. al țării. Ind. mat. de constr., încălțămintei și alim. (abatoare și antrepozite frigorifice). Egrenarea bumbacului; decorticarea orezului. Export de carne. Universitate (1971). Muzeu național, cu colecția de paleontologie, preistorie și etnografie. Catedrală catolică; Marea moschee. Fundat în 1900 de francezi, a devenit centrul ad-tiv al coloniei franceze Ciad (1920), iar din 1960 capitala statului independent Ciad. Până la 28 nov. 1973 s-a numit *Fort-Lamy*.

NDOLA, oraș în N Zambiei, la 275 km N de Lusaka; 376,3 mii loc. (1990). Nod de comunicații. Aeroport. Metalurgia cuprului. Ind. chimică, a cimentului, de prelucr. a petrolului și alim. (zahăr). Piață agricolă.

N'DOUR, Youssou (n. 1959), cântăreț senegalez. Voce nazală și înaltă. Cântă mbalax, cu influențe de soul, rock sau muzică afro-cubaneză, îmbinând un amestec între muzicile locale și aranjamentele occidentale, dar păstrând autenticitatea. Discografie selectivă: „Immigrés", „Set", „Eyes Open, 40 Acres and Mule".

Ne, simbol chimic pentru *neon*.

NE- (< sl.) Element de derivare cu sens negativ și privativ, care servește: **a)** la formarea unor derivate de la substantive *(neastâmpăr, neînfricare)*, de la adjective *(neastâmpărat, necondiționat)*, de la pronume *(necine)*, de la verbe *(nesocoti, nemulțumi)*, de la adverbe *(necum)*. ✦ Cu intercalarea lui „mai": *nemaiîntâlnit*; **b)** pentru a construi forma negativă a verbului la gerunziu *(nesuportând zgomotul, a plecat)*, la supin *(zgomot de nesuportat)*. ✦ Pe lângă cuvinte din orice categorie gramaticală formează derivate nestabile, care, în corelație cu pozitivul alcătuiesc construcții expresive; *lesne, nelesne*.

NEA[1] (lat. *nix, nivis*) s. f. (Pop.) Zăpadă **(1)**.

NEA[2] s. m. v. **nene**.

NEABĂTUT, -Ă (< *abate*) adj. Care nu se abate de la un principiu ferm, neclintit **(2)**, consecvent, dârz.

NEADECVAT, -Ă (< *adecvat*) adj. Inadecvat.

NEADEVĂR (< *adevăr*) s. n. Lipsă de conformitate cu realitatea; afirmație inexactă; injustețe; minciună.

NEADORMIT, -Ă (< *adormit*) adj. Care nu doarme, care este treaz; *fig.* care veghează, atent, vigilent.

NEAGH [nei], lac de origine glaciară situat în partea central-estică a Irlandei de Nord (Ulster), la 20 km V de Belfast; 396 km^2. Lungimea: 29 km; lățimea max.: 24 km; ad. max.: 31 m. În el se varsă râul Blackwater și izv. fl. Bann care se varsă în Oc. Atlantic.

NEAGOE BASARAB, domn al Țării Românești (1512–1521). Descendent din boierii Craiovești, domnia sa a marcat apogeul puterii acestei familii.

Pe plan intern, a dus o politică de întărire a autorității centrale. S-a aflat în bune relații cu Ungaria, Polonia și Veneția, bucurându-se în același timp de încrederea turcilor. Preocupat de dezvoltarea culturii, în timpul lui s-a tipărit la Târgoviște „Evangheliarul" (1512), au fost reconstruite mănăstirile Snagov, Tismana, Cozia, biserica vechii mitropolii din Târgoviște și s-a construit biserica din Șcheii Brașovului și biserica mănăstirii Curtea de Argeș. Autor al *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, operă de mare valoare literară și istorică, reprezentativă pentru umanismul sud-est european.

NEAGRESIUNE (< *agresiune*, după fr.) s. f. (DR.) *Principiul neagresiunii* = principiu al dreptului internațional, care condamnă utilizarea forței în relațiile dintre state. Include respingerea războiului ca mijloc de soluționare a problemelor litigioase. ✧ *Pact de n.* = convenție între state care se angajează reciproc să nu utilizeze agresiunea în relațiile dintre ele.

NEAGU, Fănuș (n. 1932, Grădiștea de Sus, azi Grădiștea, jud. Brăila), scriitor român. M. coresp. al Acad (1993). Director al Teatrului Național „I.L. Caragiale" din București (1993–1996). Proză cu virtuți metaforice (volumele de povestiri „Somnul de la amiază", „Dincolo de nisipuri", „Vară buimacă" și romanele „Îngerul a strigat", „Frumoșii nebuni ai marilor orașe"), cultivând pitorescul, întâmplarea extraordinară, observația socială. Teatru („Echipa de zgomote", „Scoica de lemn"). Publicistică („Cronici de carnaval", „Cartea cu prieteni"). Scenarist și cronicar sportiv.

NEAGU, Theodor Anton (n. 1932, Giurgiu), paleontolog român. M. coresp. al Acad. (1993), prof. univ. la București. Organizator (din 1962) al

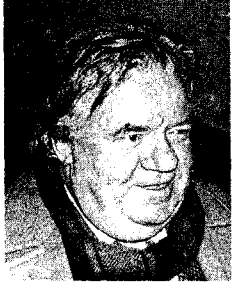

Fănuș Neagu

Neagoe Basarab

primei colecții de micropaleontologie din România. A descris cristalinidele — o nouă familie de foraminifere și alte genuri și specii noi de moluște, brahiopode și foraminifere. Manuale („Micropaleontologie", „Protozoare", „Metazoare").

NEAJLOV, râu, afl. dr. al Argeșului la Gostinari; 150 km. Izv. din Câmpia Piteștiului. Iazuri în cursul superior și irigații pentru legumicultură în cursul inferior. Afl. pr.: Călnișteа, Dâmbovnic, Ilfovăț, Holboca. Între 16/29 nov. și 20 nov./3 dec. 1916 aici s-a desfășurat bătălia de pe **N.** și Argeș, ultima încercare a armatei române de a apăra Bucureștii în fața ofensivei germane.

NEAJUNS (< *ajuns*) s. n. **1.** Lipsă, scădere **(3),** cusur. **2.** Greutate **(7),** dificultate; nemulțumire, neplăcere.

NEAJUTORAT, -Ă (< *ajutora*) adj. Lipsit de mijloace materiale; sărac. ✦ Care nu este în stare să se descurce singur; nepriceput, stângaci **(2),** neîndemânatic.

NEALINIERE (< *aliniere*) s. f. *Politică de n.* = politică de neutralitate față de cele două blocuri antagoniste (occidental și comunist) practicată în timpul războiului rece de statele din lumea a treia. După dezmembrarea blocului comunist, țările nealiniate și-au redefinit rolul și orientările politice, declarându-și ca principale obiective apărarea păcii, dezvoltarea economică a Sudului, rămas în urmă față de Nordul industrializat.

NEAM (< magh., II magh., bg.) s. n., adv. **I.** S. n. **1.** Popor, națiune. ✦ *Neamul omenesc* = speță umană, omenirea. **2.** (IST.) Termen care denumește uniunile de ginți și de triburi din Comuna primitivă; *p. ext.* semințe, trib, populație. **3.** Totalitatea celor înrudiți prin sânge sau prin alianță, familie; rudă. ✧ Expr. *Din neam în neam*, exprimă continuitatea în timp. *Neam de neamul meu* (sau *tău, lui* etc.); **a)** toți ascendenții sau (rar) descendenții din familia mea (sau a ta, a sa etc.); **b)** nici unul dintre ascendenții sau (rar) descendenții din familia mea (sau a ta, a sa etc.). **4.** (La pl.; în sec. 18–19, în Țara Românească și în Moldova) Denumire a urmașilor boierilor mari sau veliți, care ocupau dregătoriile importante. **5.** (Înv. și reg.) Origine, obârșie. ✧ Expr. *A fi de neam de...* sau *a-și trage neamul din...* = a fi de origine, a se trage din... **6.** Soi, fel, gen, specie. ✦ Expr. *De tot neamul* sau *de toate neamurile* = felurit, variat. **II.** Adv. (Reg., fam.) Deloc, de fel, câtuși de puțin, nimic.

NEAMȘESTEC (< *amestec*) s. n. Intervenție.

NEAMȚZU-OTTONEL, Nicolae (1885–1982, n. București), actor român. Împreună cu Z. Bârsan, a pus bazele Teatrului Național din Cluj (1919). Activitate îndelungată pe scena Teatrului din Craiova. Roluri variate, de la vodevil la dramă și tragedie („O scrisoare pierdută" de Caragiale, „Vicleniile lui Scapin" de Molière, „Regele Lear" de Shakespeare). Roluri secundare în filme („Telegrame", „Amor fatal").

Theodor Anton Neagu

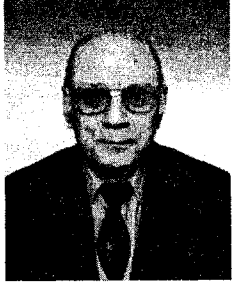

NEAMȚ (< sl.) s. m. (Pop.) German.

NEAMȚ 1. Subcarpații Neamțului, mare unitate de relief subcarpatic, parte componentă a Subcarpaților Moldovei, extinsă la E de Carpații Orientali, pe direcția NV–SE, pe c. 100 km lungime și c. 15 km lățime max., între M-ții Stânișoara și Goșmanu (la V),

culoarele văilor Moldova (ENE) şi Siret (ESE) şi Subcarpaţii Trotuşului (SSE). Sunt formaţi dintr-un şir de depresiuni de contact (Neamţ, Cracău-Bistriţa), închis la E de un lanţ de dealuri subcarpatice (Pleşu–Corni–Mărgineni–Runcu), alcătuite predominant din gresii, marne, argile marnoase, nisipuri. Este o regiune intens populată (peste 80 loc./km^2), cu aşezări vechi şi multe obiective de interes turistic. **2.** Depresiune de contact situată în partea de N a Subcarpaţilor Neamţului, la 380–460 m alt., dominată de înălţimile M-ţilor Stânişoara (la V) şi cele ale dealurilor subcarpatice Pleşu, 915 m (la NNE), Boiştea, 401 m (la E), Ţibucani, 463 m (la SE) şi Corni, 536 m (S), drenată de râul cu acelaşi nume. Supr.: c. 190 km^2; lungimea: 28 km; lăţimea max.: 14 km. Relieful depresionar este reprezentat printr-un glacis piemontan, continuat cu un şes aluvial format din terase şi lunci. Numeroase obiective turistice: mănăstirile Neamţ, Agapia, Varatec, Cetatea Neamţului, casa memorială „Ion Creangă" din Humuleşti ş.a. Depr. **N.** mai este cunoscută şi sub numele de *Ozana-Topoliţa* sau *Nemţişor*. **3.** Râu, afl. dr. al Moldovei la Timişeşti; 54 km. Izv. din M-ţii Stânişoara, de sub vf. Bivolu, de la 1 100 m alt., şi trece prin Târgu-Neamţ. Cunoscut şi sub denumirea de *Ozana*. **4. Cetatea Neamţului,** cetate situată pe terit. oraşului Târgu-Neamţ, pe o stâncă din sudul culmii Pleşu, ridicată în timpul domniei lui Petru I Muşat (c. 1375–c. 1391), refăcută şi amplificată de Ştefan cel Mare (1475–1476). Importantă fortăreaţă în sistemul de apărare a Moldovei în Evul Mediu. Asediată fără succes de unguri (1395) şi de turci (1476), cetatea a fost transformată din nou de Vasile Lupu (1645–1646). Atacată în 1691 de oştile polone, conduse de regele Ioan Sobieski, cetatea a fost apărată eroic de un număr restrâns de „vânători", dar cu toate acestea a fost cucerită după patru zile. Se presupune că a fost aruncată în aer (1718) de domnul Mihai Racoviţă la cererea turcilor. A căzut în ruină în sec. 18. Consolidată şi restaurată după 1960. **5. Mănăstirea ~,** mănăstire de călugări situată în satul Mănăstirea Neamţ, com. Vânători-Neamţ, jud. Neamţ, ctitorie din sec. 14 a domnului Petru I Muşat. Distrusă de un incendiu în 1467, biserica mănăstirii a fost refăcută de Ştefan cel Mare, dar cutremurul din 1471 i-a provocat mari stricăciuni. Pe locul bisericii vechi, Ştefan cel Mare a construit o biserică nouă, cu hramul Înălţarea Domnului, sfinţită la 14 nov. 1497. Picturile murale interioare originare au avut de suferit după frecvente incendii, fiind refăcute în anii 1671, 1696, 1862, fragmente de fresce originare păstrându-se în altar, în naos şi camera mormintelor. Ansamblul monahal a fost restaurat în anii 1954–1961. În incinta complexului monastic se mai află trei paraclise cu hramurile Buna Vestire (sec. 16), Sf. Gheorghe (1796, refăcută în 1826) şi Adormirea Maicii Domnului (sec. 18, cu transformări din 1843), un turn-clopotniţă (1497), numeroase chilii şi turnuri de apărare. În Evul Mediu, la Mănăstirea **N.** a funcţionat o şcoală de caligrafi şi miniaturişti (întemeiată la începutul sec. 15 de Gavriil Uric), iar în 1808, Veniamin Costache a înfiinţat o tipografie şi un atelier de xilogravură. În prezent, aici funcţionează o tipografie mitropolitană, ateliere de tâmplărie, fierărie ş.a., un seminar teologic al Arhiepiscopiei Iaşului, o bibliotecă şi un muzeu de artă religioasă. **6.** Judeţ în NE României, în partea central-nordică a Moldovei, în bazinele râurilor Bistriţa, Siret şi Moldova; 5 896 km^2 (2,47% din supr. ţării); 585 746 loc. (1999), din care 40,6% în mediul urban; densitatea: 99,3 loc./km^2. Reşed.: municipiul *Piatra-Neamţ*. Oraşe: Bicaz, Roman (municipiu), Târgu-Neamţ. Comune: 70. *Relief* variat, reprezentat prin unităţi montane, subcarpatice şi de podiş care coboară în trepte de la V la E. Zona

Neamţ (5). Biserica Înălţarea Domnului a mănăstirii Neamţ

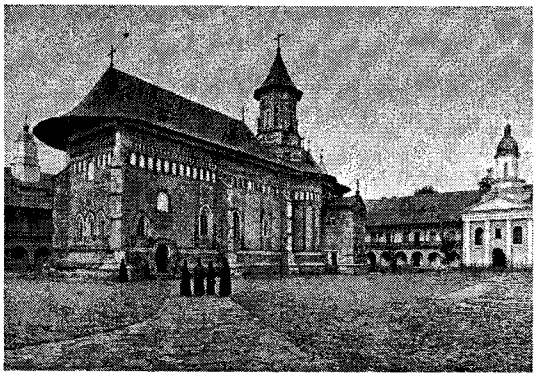

Neamţ (4). Ruinele cetăţii Neamţului

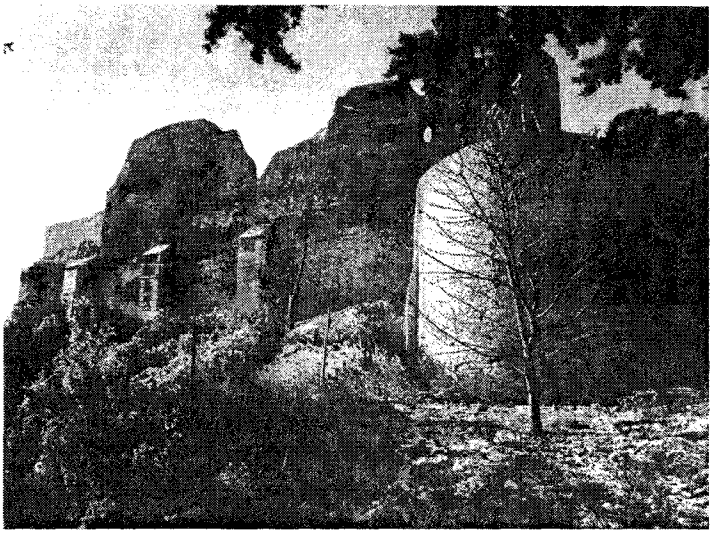

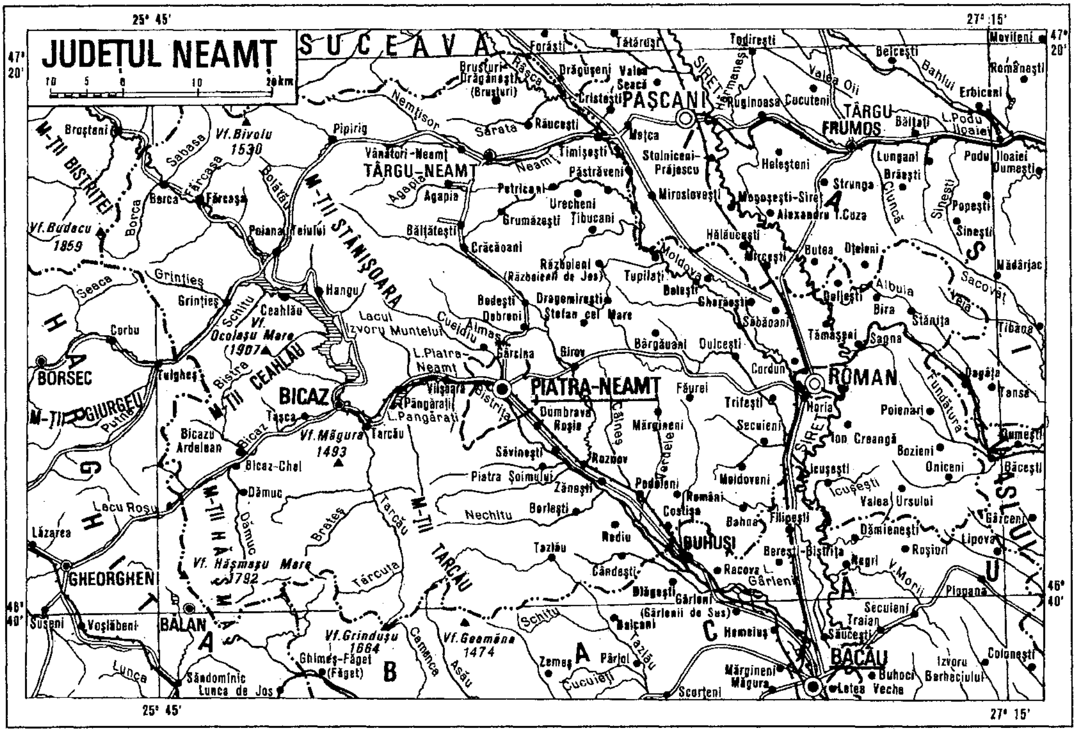

montană, amplasată, aproximativ, în jumătatea de V a jud. **N.**, puternic fragmentată de văi adânci, aparține compartimentului central-estic al Carpaților Orientali, cuprinzând M-ții Stânișoarei (cu vf. Bivolu de 1 530 m alt.), partea de SE a M-ților Bistriței (cu vf. Budacu de 1 859 m și vf. Grinţieș, 1 758 m), masivul Ceahlău (vf. Ocolașu Mare, 1 907 m, constituie alt. max. de pe terit. jud. **N.**), M-ții Tarcău (vf. Glodu, 1 439 m), M-ții Goșmanu și prelungirile de E ale M-ților Hășmaș (vf. Hășmașu Mare, 1 792 m). La E de reg. montană se desfășoară Subcarpații Moldovei, alcătuiți dintr-un șir de depresiuni (Neamț, Cracău-Bistrița și o mare parte a Depr. Tazlău) și un lanț de masive deluroase (Pleșu, Boiștea, Țibucani, Corni, Șerbești, Mărgineni, Runcu ș.a.). Extremitatea de E a jud. **N.**, la E de valea Siretului, este ocupată de o mică porțiune a Pod. Central Moldovenesc. *Climă* temperat-continentală, cu variații locale în funcție de treptele de relief. Temp. medie anuală variază între 2°C pe culmile montane înalte, 6,5–8,5°C în Subcarpați și 9°C în zonele mai joase. Temp. max. absolută a atins valoarea de 39,6°C (17 aug. 1952, stația meteorologică Doljești), iar temp. minimă absolută a coborât până la –33,2°C (20 febr. 1954, Roman). Cantitatea precipitațiilor anuale înregistrează o creștere de la E la V, respectiv de la 500 mm în Pod. Central Moldovenesc, la 800–1 000 mm în Subcarpați și peste 1 200 mm pe culmile montane înalte. Vânturi predominante dinspre V și NV. *Rețeaua hidrografică* este reprezentată prin trei râuri mari alohtone (Siret, Moldova, Bistrița), care colectează o importantă rețea de râuri autohtone. Peisajul hidrografic al jud. **N.** este întregit de mai multe lacuri antropice, printre care se remarcă Izvoru Muntelui, Pângărați, Bâtca Doamnei ș.a. *Resurse naturale:* săruri de potasiu (Grumăzești, Roznov, Tazlău, Bălțătești), șisturi bituminoase (pe văile Nechit, Calu, Iapa), gaze naturale (Tazlău, Roman), petrol (Tazlău), calcar (Bicaz-Chei), gresie de Kliwa (pe văile Iapa, Calu, Doamna), argile, balast, izvoare cu ape minerale (Bălțătești, Oglinzi, Borca), păduri (260 314 ha, 1998). *Industria* jud. **N.** realizează o gamă variată de produse: energie electrică și termică (hidrocentralele de la Bicaz, Pângărați, Roznov I și II, Costișa, Piatra-Neamț), repere metalurgice (fontă, țevi sudate din oțel, prăjini pentru foraj petrolier ș.a., la Roman), utilaj greu, utilaje și piese de schimb pentru agricultură, utilaje pentru ind. firelor și fibrelor sintetice, pentru ind. forestieră și pentru transporturile feroviare și rutiere, *mașini-uneite*, rulmenți ș.a. (Piatra-Neamț, Roman), fire și fibre sintetice (Săvinești), îngrășăminte chimice, acid sulfuric, produse azotoase etc. (Roznov, Săvinești), celuloză și hârtie (Piatra-Neamț), ciment și azbociment (Bicaz), mobilă, cherestea, parchet, butoaie, ambalaje (Piatra-Neamț, Roman, Târgu-Neamț, Viișoara, Vânători-Neamț ș.a.), confecții, tricotaje, covoare (Piatra-Neamț, Roman, Târgu-Neamț, Bicaz, Roznov), produse alim. Meșteșugurile populare tradiționale se remarcă prin frumoasele cojoace și bundițe (Târgu-Neamț, Ghindăoani, Gârcina, Girov), covoare manuale (Humulești, Bahna, Grumăzești), măști (Târpești), vase ceramice (Sagna, Poeni, Vulpășești, Dobreni). *Agricultura*, cu un grad ridicat de privatizare (80% din supr. agricolă aparține sectorului privat), dispunea (la începutul anului 1998) de 284 184 ha terenuri agricole, din care 170 304 ha suprafețe arabile, 69 601 ha pășuni, 40 082 ha fânețe,

1 076 ha vii și pepiniere viticole și 3 121 ha livezi și pepiniere pomicole. În 1997, terenurile arabile erau cultivate cu porumb (57 730 ha), grâu și secară (33 609 ha), plante de nutreț (33 384 ha), orz și orzoaică, ovăz, sfeclă de zahăr, cartofi ș.a. Pomicultura, în structura căreia predomină merii și prunii, este dezvoltată în zonele dealurilor subcarpatice, ocupând suprafețe compacte în arealele localit. Târgu-Neamț, Ștefan cel Mare, Păstrăveni ș.a. În 1997, producția totală de fructe a fost de 42 527 tone, din care 22 782 tone mere, 8 985 tone prune, 5 452 tone pere ș.a. La începutul anului 1998, sectorul zootehnic, privatizat în proporție de peste 64%, cuprindea 100 mii bovine, 121 mii porcine, 230 mii ovine, 19 mii cabaline; avicultură (1,1 mil. capete păsări); apicultură (14 mii familii de albine). *Căi de comunicație* (1998): 134 km linii de cale ferată (din care 46 km electrificate), cu o densitate de 22,7 km/1 000 km^2; rețeaua drumurilor publice însumează 1 809 km, din care 457 km modernizate. *Unitățile de învățământ, cultură și artă* (1997/1998): 301 grădinițe de copii, 391 școli generale, 28 licee, 20 școli profesionale, 368 biblioteci, cu 3 019 000 volume, 12 cinematografe, 156 cămine culturale, patru case de cultură, 14 muzee, un teatru de stat (la Piatra-Neamț) ș.a. *Turism* dezvoltat, bazat pe varietatea peisajului geografic, pe patrimoniul monumentelor istorice și de artă, pe originalitatea elementelor etnografice și folclorice, pe prezența stațiunilor climaterice și balneoclimaterice (Durău, Bălțătești) ș.a. Jud. **N.**, situat în tradiționala zonă turistică Moldova centrală, prezintă ca obiectiv principal regiunea Bicaz–Ceahlău, marcată de prezența Cheilor Bicazului de un neasemuit pitoresc, a lacului de acumulare Izvoru Muntelui, cât mai ales de existența masivului Ceahlău, cel mai falnic munte al Moldovei și unul dintre cele mai importante obiective turistice ale țării. Arealul turistic din preajma orașului Târgu-Neamț și de pe valea Bistriței, cu unele monumente istorice și de arhitectură (Cetatea Neamțului, mănăstirile Bistrița, Secu, Sihăstria, Agapia, Varatec, casa memorială „Ion Creangă" din Humulești ș.a.) sau renumite rezervații forestiere (Codrii de Aramă, Pădurea de Argint etc.) reprezintă un alt pol de atracție turistică. Indicativ auto: *NT.*

NEAMȚU, vârf în M-ții Baiului (Carpații Orientali), constituind alt. max. a acestora (1 926 m).

NEAMȚU, Octavian (1910–1976, n. Caransebeș), sociolog român. Membru al Școlii sociologice de la București. Studii („Sociologia culturii poporului"); monografii („Dimitrie Gusti. Viață și personalitate", în colab.).

NEAMȚULUI, Cetatea ~ v. **Neamț (4).**

NEAMUL ROMÂNESC, ziar editat la București (1906–1940, cu unele întreruperi) de N. Iorga. A militat pentru desăvârșirea unității politice a poporului român; în ultimii ani a avut o pronunțată atitudine antifascistă. Ziarul a editat și un supliment, „Neamul românesc literar", condus tot de N. Iorga, care a apărut la Vălenii de Munte, în două serii (1908–1912 și 1925–1926). Printre colaboratori: G. Topîrceanu, A. Cotruș, Elena Farago, V. Bogrea, I. Ciorănescu, I.E. Torouțiu, N. Cartojan.

NEANDERTHAL, vale în Germania (Renania de Nord-Westfalia), în bazinul râului Düssel, afl. al Rinului. — **Omul de ~,** tip uman fosil, denumit astfel după craniul descoperit (1856) în valea **N.,** resturilor fosile găsite în Europa, Africa de Nord și Asia (Palestina). Anatomistul englez W. King, bazat pe descoperirile lui T.H. Huxley, introduce (1864) denumirea de *Homo neanderthalensis.* Omul de **N.** a fost contemporan cu *Homo sapiens sapiens* din Orientul Apropiat și *Homo sapiens* din Africa de Sud și China. În România au fost descoperite resturi fosile în peștera de la *Ohaba-Ponor.*

NEANT (< fr.) s. n. Neființă; nonexistență; nimic.

NEANTROP (< fr., it.) s. m. Denumire generică dată hominizilor în forma actuală *(Homo sapiens sapiens),* vii și fosili.

NEAOȘ, -Ă adj. (Și adv.) **1.** Autentic, adevărat **(2),** veritabil. **2.** Autohton **(1),** băștinaș, get-beget.

NEAPĂRAT, -Ă (< *ne- + apărat*) adv., adj. **1.** Adv. Cu orice preț; negreșit. **2.** Adj. Absolut trebuincios, indispensabil. ✧ Expr. *A fi de* (sau *a avea*) *neapărată nevoie* (sau *trebuință*) = a fi foarte necesar, absolut indispensabil. **3.** Adj. Lipsit de apărare.

NEARCHOS (NEARKHOS) din Amfipolis (c. 360–c. 312 î.Hr.), general grec. Satrap al Liciei și Pamfiliei (334–333 î.Hr.). A participat la luptele din Bactria și la campania din India. Amiral în flota lui Alexandru Macedon (din 326 î.Hr.). În anii 327–326 î.Hr. a parcurs drumul de la Marea Roșie la gurile Indusului și înapoi, periplu pe care l-a descris într-o lucrare, ce conține bogate observații geografice și etnografice, folosită de Arian și de Strabon.

NEARTICULAT, -Ă (< *articulat*) adj. **1.** (Despre sunete) Emis fără participarea organelor vorbirii; *p. ext.* (despre cuvinte) pronunțat nedeslușit, îngăimat, bolborosit. **2.** (GRAM.) Care nu este însoțit de articol.

NEASCULTĂTOR, -OARE (< *ascultător*) adj. (Și subst.) Care nu ascultă, nu este disciplinat; nesupus.

NEASEMUIT, -Ă (< *asemuit*) adj. Care nu poate fi asemănat cu nimic; extraordinar, incomparabil, inegalabil, unic.

NEASTÂMPĂR (< *astâmpăr*) s. n. Neliniște, agitație, nerăbdare.

NEASTÂMPĂRAT, -Ă (< *astâmpărat*) adj. Care nu are astâmpăr; neliniștit, agitat, nepotolit. ✦ Zburdalnic.

NEAȘTEPTAT, -Ă (< *așteptat*) adj., s. n. **1.** Adj. (Și adv.) La care nu te aștepți; neprevăzut, subit, brusc **(1). 2.** S. n. (În locuțiuni adverbiale) *Pe neașteptate* = fără să te aștepți, deodată, inopinat.

NEATÂRNARE (< *atârnare*) s. f. Independență **(1).**

NEATÂRNAT, -Ă (< *atârnat*) adj. Independent.

NEATINS, -Ă (< *atins*) adj. Care nu este atins de nimic; *p. ext.* întreg, intact. ✦ Fig. Imaculat. ✦ Inaccesibil.

NEAUA, com. în jud. Mureș, situată în Pod. Târnavelor, pe râul Gherghești; 1 523 loc. (2000). Biserică reformată (1667, restaurată în 1880), în satul Rigmani.

NEAVENIT, -Ă (după fr. *non avenu*) adj. *Nul și ~* = lipsit de valabilitate, considerat ca inexistent.

NEBEL [ne:bəl], **Antoine** (1860–1957), medic elvețian. Fondatorul homeopatiei moderne. A evidențiat rolul constituției trupului omenesc în stabilirea tratamentelor homeopatice.

NEBKA (cuv. arab) subst. (GEOGR.) Dună elementară de forma unei movile, caracteristică Saharei.

NEBO (în mitologia egipteană), zeu babilonean al caligrafiei și înțelepciunii; autorul și posesorul tăbliței destinului.

NEBRASKA [nəbræskə], stat în partea central-nordică a S.U.A.; 200,4 mii km^2; 1,7 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Lincoln*. Expl. de petrol. Ind. constr. de mașini și prelucr. metalelor. Cereale, sfeclă de zahăr. Creșterea intensivă a animalelor.

NEBULAR, -Ă (< fr.; {s} lat. *nebula* „ceață, nor") adj. Referitor la nebuloasă; ca o nebuloasă.

NEBULIU (< fr.) s. n. (ASTR.) Gaz ipotetic din nebuloasele gazoase, căruia i se atribuiau, în trecut, liniile intense prezente în spectrul acestora. În 1928, astrofizicianul american I.S. Bowen a arătat că acele linii spectrale aparțin atomilor unor elemente cunoscute, aflați în stadii înalte de ionizare.

NEBULOASĂ (< fr.; {s} lat. *nebulosus* „cețoasă") s. f. Obiect ceresc cu aspect difuz și strălucire slabă format din gaze și pulberi aflate în spațiul interstelar. Până la invenția telescopului denumirea de **n.** era dată și obiectelor cerești cunoscute azi ca roiuri de stele sau galaxii. **N.** pot fi: *n. planetare*, denumite astfel din cauza asemănării cu planetele; au forme circulare, eliptice sau inelare și sunt rezultatul expulzării păturilor de gaze din unele stele aflate în stadii finale ale evoluției lor (ex. **n.** inelară din constelația Lira). În cazul exploziilor de supernove, avem **n.** luminoase precum **n.** Crab din constelația Taurul; *n. difuze* sunt structuri de mari dimensiuni (adesea de mulți ani-lumină), cu forme nedefinite și aspect de nor; lumina lor provine de la stelele vecine; ex. **n.** M 42 din constelația Orion (în „spada" lui Orion); tot în aceeași constelație se găsește **n.** obscură „Capul de cal" (în apropierea stelei zeta din „centura" lui Orion). Un număr mare de **n.** obscure se observă pe plăcile fotografice ale Căii lactee (Galaxiei).

NEBULOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Fig. **1.** Neguros, sumbru. **2.** Neclar, confuz.

NEBULOZITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Stare a cerului acoperit cu nori, întunecare ușoară; *concr.* ceață, lumină difuză. ✦ (METEOR.) Grad de acoperire cu nori a bolții cerești, exprimat în zecimi (care desemnează numărul de sectoare de pe bolta cerească acoperită de nori). **2.** Fig. Lipsă de claritate, confuzie, obscuritate.

NEBUN, -Ă (< *bun*) adj., s. m. **I.** Adj. (Și subst). **1.** Care suferă de o boală mintală; dement **(1)**, alienat mintal, descreierat. **2.** Lipsit de judecată, nesocotit, nechibzuit; (despre gândire, manifestări) nebunesc. ✦ Ieșit din comun, extraordinar; fără măsură, enorm. **3.** Vioi, zburdalnic, zvăpăiat, nebunatic; nestăpânit, trăsnit. **4.** (Pop.) Rău; vătămător. **II.** S. m. **1.** Piesă la jocul de șah. **2.** Personaj comic de la Curtea seniorilor feudali sau de la curțile regale care provoca râsul prin glume, gesturi etc.

Nebuloasă

NEBUNĂRIȚĂ (< *nebun*) s. f. (BOT.) Măselariță.

NEBUNATIC, -Ă (< *nebun*) adj. Neastâmpărat, zglobiu, zburdalnic.

NEBUNESC, -EASCĂ (< *nebun*) adj. (Ca) de nebun **(I 1)**, propriu nebunului. ✦ Nechibzuit, nesocotit, nebun **(I 2)**. ✦ Lipsit de măsură, exagerat, excesiv.

NEBUNEȘTE (< *nebun*) adv. Ca nebunii **(I 1)**, în felul nebunilor; fără logică, irațional, orbește. ✦ În mod exagerat; peste măsură.

NEBUNIE (< *nebun*) s. f. **1.** Boală mintală; demență, alienare mintală; *p. ext.* lipsă de judecată, de chibzuială; nesocotință. ✧ Loc. *La nebunie* = foarte mult, peste măsură. **2.** Faptă de om nebun **(I 2)**; nechibzuință, prostie; extravaganță. **3.** Neastâmpăr, zburdălnicie. ✦ Poznă, strengărie, năzdrăvănie.

NECAZ (< sl.) s. n. **1.** Neajuns **(2)**, neplăcere, nemulțumire, impas; amărăciune; (la pl.) încercări, greutăți **(7)**. ✦ Trudă, efort, chin (pentru realizarea unui lucru). **2.** Supărare, suferință, mâhnire. **3.** Mânie, ciudă, pică[1], furie (împotriva cuiva).

NECĂJI (< *necaz*) vb. IV. **1.** Tranz. A pricinui cuiva un necaz **(1)**, o nemulțumire; a supăra, a nemulțumi; a deranja **(2)**, a incomoda. ✦ A sâcâi, a plictisi. ✦ Refl. A se enerva, a se mânia. **2.** Refl. A se strădui, a se căzni.

NECĂJIT, -Ă (< *necăji*) adj. **1.** Care are un necaz **(1)**; supărat, amărât. ✦ Care exprimă supărare, nemulțumire. ✦ (Despre viață, trai) Plin de lipsuri, de greutăți. **2.** Care duce o viață grea; sărac, sărman.

NECEAEV, Serghei Ghenadievici (1847–1882), anarhist rus. În 1869, a publicat, la Geneva (unde emigrase din cauza asasinării unui student suspectat de trădare), împreună cu M.A. Bakunin, „Catehismul revoluționarului", document programatic al anarhismului. Întors în Rusia, a fondat organizația secretă „Voința poporului". Constrâns din nou să emigreze (1872), a fost extrădat de poliția elvețiană, autoritățile rusești condamnându-l la 20 de ani de închisoare.

NECESAR, -Ă (< fr., lat., it.) adj., s. n. **1.** Adj. De care este nevoie, care

nu poate lipsi; trebuincios; indispensabil **(1).** ✧ *Strictul n.* = cantitate minimă (din ceva) indispensabilă pentru un anumit scop. **2.** Adj. (Şi subst.) Care, în condiţii date, nu poate să nu fie sau să nu se întâmple. ✧ (DR.) *Depozit n.* = (contract de) depozit încheiat sub imperiul unei necesităţi stringente (în caz de incendiu, cutremur, accident etc.); poate fi dovedit prin orice mijloc de probă, indiferent de valoarea bunului depozitat. **3.** S. n. sg. Ceea ce este absolut trebuincios pentru ceva.

NECESARIENI (< fr.) s. m. pl. Membri ai unei secte religioase din Marea Britanie, care consideră că oamenii acţionează conform unei predestinări, negând întru totul libertatea voinţei proprii.

NECESITA (< fr.) vb. I tranz. A cere, a impune ca absolut necesar **(1);** a reclama, a pretinde.

NECESITĂTE (< lat., fr.) s. f. **1.** Trebuinţă, nevoie, lipsă. ✧ Loc. *De primă necesitate* = absolut trebuitor, indispensabil traiului. **2.** (FILOZ.) *N. categorică* sau *necondiţionată* ori *de drept* (logică, metafizică) = **n.** care presupune contradictoriul ca imposibil şi de neconceput în sine; **n.** determinată *a priori* prin analiza noţiunilor sau prin deducţie. *N. ipotetică* sau *de fapt* (fizică) = **n.** care nu presupune contradictoriul ca imposibil şi de neconceput în sine, ci ca o consecinţă a ipotezei formulate sau a condiţiilor de fapt (de ex.: concluzia decurgând din premisele unui silogism formal valabil; efectul unei cauze date). *N. relativă* (morală) = **n.** care presupune contradictoriul ca foarte puţin probabil, deşi nu imposibil nici de drept, nici de fapt. ✧ Loc. *Cu necesitate* = în mod necesar **(2),** în mod imperios, obligatoriu. **3.** *Stare de n.* v. *stare.* **4.** Utilitate, oportunitate.

NECHAO, numele a doi faraoni egipteni. Mai important: **N.II** (609–594 î.Hr.), din dinastia XXVI, fiul şi succesorul lui *Psametic I.* Iniţiatorul unei politici de expansiune în Palestina şi Siria. L-a înfrânt în bătălia de la Megiddo (600 î.Hr.) pe regele Iosia al Iudeii, dar a fost învins în bătălia de la *Karkemiş* (605 î.Hr.) de Nabucodonosor II, fiind obligat să renunţe la cuceririle sale. A început construcţia unui canal între Nil şi Marea Roşie. Potrivit relatărilor lui Herodot, fenicienii ar fi făcut, din ordinul lui, o călătorie pe mare în jurul Africii.

NECHEMAT, -Ă (< *chemat*) adj. (Şi subst.) **1.** Care nu a fost poftit, chemat, dorit (undeva). **2.** Incompetent, ignorant, nepriceput.

NECHIBZUIT, -Ă (< *chibzuit*) adj. Lipsit de chibzuinţă, nesocotit; necugetat, necumpănit.

NECINSTE (< *cinste*) s. f. **1.** Lipsă de cinste; ruşine, dezonoare. ✦ Insultă, ocară, ofensă. **2.** Lipsă de corectitudine, de probitate.

NECINSTI (< *cinsti*) vb. IV **1.** Tranz. şi refl. A (se) dezonora, a (se) compromite. **2.** Tranz. A profana, a pângări. ✦ A batjocori, a viola o femeie.

NECINSTIT, -Ă (< *cinstit*) adj. Lipsit de cinste, de probitate, de onestitate; incorect; nedrept, înşelător.

NECIOPLIT, -Ă (< *cioplit*) adj. Care nu este cioplit; *fig.* lipsit de educaţie, de cultură; fără maniere, grosolan, mojic, mitocan.

NECITEŢ, -EAŢĂ (< *citeţ*) adj. Care se citeşte cu greu sau care nu se poate citi; ilizibil, indescifrabil.

NECK (cuv. engl. „gât") s. n. Corp de roci efuzive sub formă de stâlp vulcanic, care reprezintă umplutura cu lavă a coşului vulcanic; prin eroziunea rocilor înconjurătoare, n. iese adesea în relief.

NECKAR, râu în SV Germaniei, afl. dr. al Rinului în aval de Mannheim; 371 km. Izv. din M-ţii Pădurea Neagră şi trece prin Tübingen, Esslingen, Stuttgart, Heilbronn şi Heidelberg. Hidrocentrale. Canalizat (203 km) şi navigabil până aproape de Stuttgart.

NECKER [neke:r], **Jacques** (1732–1804), financiar şi om politic francez de origine germană. Director general al finanţelor (1777–1781 şi 1788–1790, cu o întrerupere) în timpul regelui Ludovic XVI. A efectuat unele reforme, cu scopul redresării situaţiei financiare. Rol hotărâtor în convocarea Statelor Generale (1789) şi în adoptarea hotărârii prin care se dubla numărul deputaţilor stării a treia. Autor al lucrării „Administrarea finanţelor".

Neck

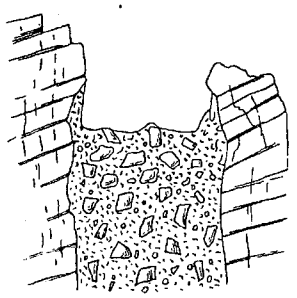

NECKERMANN [nekərmən], **Josef** (1912–1992), om de afaceri german. A fondat (1948) Casa de Comenzi AG, din Frankfurt am Main, de renume internaţional. Preşedinte (1967–1989) al Fundaţiei Deutsche Spolthiefe.

NECLINTIT, -Ă (< *clintit*) adj. **1.** Care nu se clinteşte din loc; nemişcat, imobil, fix. **2.** Fig. Neschimbător, statornic; constant. ✧ (Şi adv.) Hotărât, ferm.

NECOMBATANT, -Ă (< *combatant*) adj., s. m. (Persoană, militar) care în vreme de război nu participă efectiv la lupte, ci îndeplineşte misiuni auxiliare în spatele frontului.

NECOMESTIBIL, -Ă (< *comestibil*) adj. Care nu este bun sau nu poate fi mâncat. ✦ Otrăvitor, toxic.

NECONDIŢIONAT, -Ă (< *condiţionat*) adj. Care nu depinde de condiţii, care are loc sau există în orice condiţii. ✦ Fără condiţii, fără rezerve.

NECONSOLAT, -Ă (< *consolat*) adj. Care nu găseşte consolare; nemângâiat.

NECONTENCIOS, -OASĂ (< *contencios*) adj. (DR.) *Procedură necontencioasă* = procedură graţioasă (v. *graţios*).

NECONTENIT, -Ă (< *conteni*) adj. (Şi adv.) Fără oprire, fără întrerupere, neîncetat, necurmat, continuu.

NECONTESTAT, -Ă (< *contestat*) adj. Care nu este sau nu poate fi contestat; netăgăduit, incontestabil.

NECONTRACTIBILIZARE (< *contractibil*) s. f. *Necontractibilizarea ţesăturilor* = operaţie de finisare prin metode chimice sau fizico-chimice a ţesăturilor, pentru stabilizarea dimensiunilor acestora.

NECONVENŢIONAL, -Ă (< *convenţional*) adj. 1. (Despre artă) Care nu se supune canoanelor. ✦ (Despre firea, caracterul oamenilor) Spontan, natural. **2.** (Despre surse de energie, materiale de construcţie) Care nu este impus prin folosire îndelungată.

NECOPT, NECOAPTĂ (< *copt*) adj. Care nu este (bine) copt; crud **(II).** ✦ Fig. Nevârstnic, fără experienţă.

NECRASOV, Olga (1910–2000, n. Sankt-Petersburg), zoolog şi antropolog român de origine rusă. Acad. (1990). Cercetări de anatomie comparată a sistemului nervos la peşti, paleoantropologie, antropologie contemporană

Olga Necrasov

(„Contribution à l'étude du sac vasculaire des poissons osseaux", „Contribution à l'antropologie de la Bucovine", „The fossil man in Romania").

NECREDINCIOS, -OASĂ (< *credincios*) adj. **1.** Lipsit de loialitate; infidel. **2.** (Și subst.) Care nu are nici o credință religioasă; ateu. **3.** (Și subst.) Neîncrezător, sceptic.

NECREDINȚĂ (< *credință*) s. f. **1.** Infidelitate. **2.** Lipsă de credință religioasă. ✦ Credință greșită, erezie.

NECREZUT, -Ă (< *crezut*) adj. Care nu este de crezut, de neînchipuit; incredibil. ✦ Extraordinar, fantastic **(2).**

NECRO- (< fr.; {s} gr. *nekros* „mort") Element de compunere cu sensul „mort"; formează substantive și adjective.

NECROBIOZĂ (< fr.) s. f. **1.** Moarte a celulelor într-un țesut viu. **2.** Zonă de necroză existentă într-un țesut, ca rezultat al unei leziuni distrofice anterioare.

NECROCITOZĂ (< fr.) s. f. (BIOL.) Moarte celulară.

NECROFAG (< fr.; {s} *necro-* + gr. *phagein-* „a mânca") adj. (ZOOL.) (Despre unele animale; și subst.) Care se hrănește cu cadavre (ex. larvele unor muște, hiena, vulturul pleșuv).

NECROFAGIE (< *necrofag*) s. f. Faptul de a se hrăni cu cadavre.

NECROFILIE (< fr.; {s} *necro-* + gr. *phílein* „a iubi") s. f. Atracție sexuală morbidă pentru cadavre.

NECROFOBIE (< fr.; {s} *necro-* + gr. *phobos* „frică") s. f. **1.** Stare patologică manifestată prin frica de morți. **2.** Teamă patologică de moarte.

NECROFOR (< fr.; {s} gr. *nekrophoros* „care transportă cadavre") s. m. (ENTOM.) Gropar **(2).**

NECROHORMONI (< *necro-* + *hormoni*) s. m. pl. (BIOL.) Substanțe extrase din țesuturi și celule moarte care pot fie să omoare celule vii, fie să inducă în ele mitoze.

NECROLOG (< fr.; {s} *necro-* + gr. *logos* „vorbire") s. n. **1.** Discurs sau articol prin care se relevă calitățile morale, meritele, valoarea unei personalități cu ocazia funeraliilor acesteia. **2.** Anunț prin care se face cunoscut decesul cuiva.

NECROLOGIE (< fr.) s. f. Listă de oameni de seamă morți într-o anumită perioadă de timp.

NECROMANIE (< fr.; {s} *necro-* + gr. *mania* „nebunie") s. f. Preocupare patologică pentru moarte sau pentru persoanele decedate.

NECROMANȚIE (< fr., it., lat.) s. f. Practică magică constând în invocarea morților în vederea aflării viitorului.

NECROPOLĂ (< fr.; {s} gr. *nekropolis* „cetatea morților") s. f. Cimitir (de înhumație sau de incinerație) la diferite popoare din Preistorie și Antichitate; locul (într-un lăcaș de cult) unde se află mormintele unei familii princiare sau regale; *p. gener.* mare cimitir într-un oraș modern. ✦ Criptă **(2);** cavou.

NECROPSIE (< fr.; {i}; {s} *necro-* + gr. *opsis* „privire") s. f. (Rar) Autopsie.

NECROTOMIE (< fr.; *necro-* + gr. *tome* „tăiere") s. f. Disecție a cadavrelor.

NECROZA (< fr.) vb. I refl. (Despre țesuturi sau organe) A fi atins de necroză.

NECROZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *nekrôsis* „mortificare") s. f. **1.** Moarte (mortificare) a unei porțiuni de țesut sau de organ, cauzată de întreruperea circulației sangvine, de infecții, coroziuni, arsuri etc. **2.** (FITOPAT.) Simptom la plantele atacate de unii agenți patogeni, caracterizat prin înnegrirea țesuturilor din cauza mortificării lor.

NECRUȚĂTOR, -OARE (< *cruțător*) adj. Care nu cruță, nu are milă; neîndurător, neînduplecat, implacabil; *p. ext.* aspru **(2),** înverșunat, acerb.

NECȘEȘTI, com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Găvanu-Burdea, pe Râu Câinelui; 1 571 loc. (2000).

NECȘULEA, Anton Alexandru (1908–1993, n. Râmnicu Vâlcea), inginer român. M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la București. Director tehnic (1935–1973) al Radiodifuziunii Române. Specialist în electroacustică („Bazele acusticii clădirilor", „Electroacustica în sonorizare"); a condus lucrările de proiectare a instalațiilor electroacustice ale Sălii de concerte Radio, ale studiourilor cinematografice Buftea, ale Televiziunii Române etc.

NECTANEBO (NEKHTNEBEF), numele a doi faraoni egipteni din dinastia XXX: **N. I** (380–362 î.Hr.), fondatorul dinastiei. L-a înfrânt pe regele persan Artaxerxe II (373 î.Hr.). A construit numeroase temple (Edfu, Hermopolis Magua ș.a.). **N. II** (360–343), ultimul suveran al dinastiei și cel din urmă faraon al Egiptului independent. Înfrânt de regele Artaxerxe III (343 î.Hr.) și obligat să se refugieze în Nubia, Egiptul fiind transformat în satrapie a Imperiului Persan.

NECTAR (< ngr., lat., fr., germ.) s. n. **1.** (În mitologia greacă) Băutură a zeilor, care îi făcea nemuritori pe cei ce o sorbeau. ✦ Fig. Băutură foarte gustoasă; *spec.* vin foarte bun. **2.** Lichid secretat de glandele nectarifere ale plantelor angiosperme, colectat de albine și transformat în miere. Conține 30–90% apă și 10–70% zaharuri. **3.** Băutură preparată din sucuri naturale de fructe.

NECTARIFER, -Ă (< fr.; {s} gr. *nektar* + lat. *fero* „a purta") adj. (Despre plante sau părți ale lor) Care secretă nectar **(2).**

NECTARII (după fr. *nectaires;* {s} lat. *nectareus* „de nectar") s. n. pl. Glande producătoare de nectar **(2),** aflate pe receptaculul floral sau la baza unor piese florale caracteristice plantelor melifere; glande nectarifere.

NECTARINĂ (< fr.) s. f. Varietate de piersici mari și zemoase, cu pielița netedă, fără puf.

NECTARINIDE (< fr.) s. f. pl. Familie de păsări din ordinul paseriformelor, care se hrănesc cu nectar și polen, cuprinzând aproape 200 de specii, din care jumătate sunt răspândite în Africa, iar restul în Asia și Australia. Ca adaptare la tipul de hrană, au limba protractilă, tubuloasă, despicată la vârf, talia mică sau foarte mică, fiind considerate printre cele mai mici paseriforme; colorit viu, metalic (ex. *Nectarinia famosa*).

NECTARIVOR, -Ă (< fr.) adj. Care se hrănește cu nectarul florilor (ex. albinele, bondarii, unele specii de lilieci, pasărea colibri).

NECTON (< it.; {s} gr. *nektos* „înotător") s. n. (BIOL.) Biocenoza or-

ganismelor care înoată activ în masa apei prin mișcări proprii (ex. cetacee, pești, cefalopode).

NECUGETAT, -Ă (< *cugetat*) adj. Nechibzuit, nesocotit. ✦ (Adverbial) Fără a cugeta, inconștient; orbește.

NECULCE, Ion (c. 1672–1745, n. sat Prigorenii Mici, azi Ion Neculce, jud. Iași), cronicar și dregător român. Și-a început cariera în 1693, ajungând cu timpul să dețină importante dregătorii (mare agă, mare sluger și mare spătar). În timpul celei de a doua domnii a lui Dimitrie Cantemir, a devenit cel mai apropiat sfetnic al învățatului domn, iar în lupta de la Stănilești (1711) a condus oastea Moldovei. După o pribegie de nouă ani în Rusia și Polonia, a revenit în Moldova. Scrierea sa „Leatopisițul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la domnia lui Ioan Vodă Mavrocordat" reia firul cronicii lui Miron Costin, relatând evenimente petrecute între 1662 și 1743, cu o privire specială asupra domniei lui Dimitrie Cantemir. Împreună cu cele 42 de legende istorice care o precedă, culese de autor din tradiția orală („O samă de cuvinte"), cronica, afirmând remarcabile calități narative și portretistice, a constituit un prețios izvor de inspirație pentru scriitorii de mai târziu.

NECULTIVAT, -Ă (< *cultivat*) adj. **1.** (Despre plante) Care nu se cultivă; care crește spontan. **2.** (Despre oameni) Neinstruit, needucat.

NECUM (< *cum*) adv., conj. **1.** Adv. (Înv. și pop.) Nicidecum, defel, deloc. **2.** Conj. (Și) cu atât mai puțin, darămite. ✦ (În construcții afirmative) Cu atât mai mult, dar încă.

NECUMPĂNIT, -Ă (< *cumpănit*) adj. Care nu este cumpănit; nechibzuit; imprudent; pripit.

NECUMPĂTAT, -Ă (< *cumpătat*) adj. Lipsit de cumpătare; nechibzuit.

NECUNOSCUT, -Ă (< *cunoscut*) adj., subst. **1.** Adj. Care nu este cunoscut, știut; *p. ext.* ascuns. ✦ (Despre persoane; și subst.) Care nu face parte dintre cunoștințele cuiva; străin. ✦ (Și subst.) Anonim; fără renume; *fig.* obscur. **2.** S. n. Ceea ce nu este (încă) cunoscut. **3.** S. f. (MAT.) Mărime care apare într-o problemă sau într-o ecuație și care se cere determinată.

NECUPRINS, -Ă (< *cuprins*) adj., s. n. **1.** Adj. Imens, infinit, nemărginit. **2.** S. n. Spațiu, întindere nelimitată; nemărginit. **3.** Adj. Neînțeles, nepătruns cu mintea.

NECURAT, -Ă (< *curat*) adj., s. m. art. **1.** Adj. (Fig.) Necinstit, dubios, murdar. **2.** Adj. *Duh necurat* = spirit rău, diavol. **3.** S. m. art. (Pop.) Dracul.

NECUVÂNTĂTOR, -OARE (< *cuvântător*) adj. Care nu vorbește. ✦ (Substantivat, n.) Animal.

NECUVIINCIOS, -OASĂ (< *cuviincios*) adj. Lipsit de cuviință; nerespectuos, obraznic, indecent.

NECUVIINȚĂ (< *cuviință*) s. f. Lipsă de cuviință; *p. ext.* faptă, vorbă necuviincioasă; obrăznicie, mojicie, impertinență; indecență, obscenitate.

NEDAO, râu în Câmpia Panonică. Aici, în anul 454 d.Hr., hunii au suferit o gravă înfrângere din partea unei coaliții conduse de gepizi. Înfrângerea de la **N.** a declanșat destrămarea puterii hunilor.

NEDBAL, Oskar (1874–1930), compozitor, dirijor și violist ceh. Elev al lui Dvořák. Dirijor al Orchestrelor Filarmonice din Praga (1896–1906), Viena (1906–1919) și Bratislava (din 1923). Opere („Țăranul lacub"), operete („Sânge polonez"), balete, lucrări simfonice și de cameră. Unul dintre fondatorii „Cvartetului ceh".

NEDEF 1. Nicolae N. (n. 1928, București), antrenor român de handbal. Jucător de baschet și handbal în prima divizie a țării. Între 1956 și 1986 a fost la conducerea tehnică a echipelor naționale de hanbal, contribuind la cucerirea a șapte titluri mondiale (la masculin: 1961, 1964, 1970, 1974; la feminin: 1956, 1960, 1962). **2. Mihai N.** (n. 1932, București), baschetbalist român. Frate cu **N. (1)**. Component al echipei C.C.A. (1956–1967), cu care a cucerit 10 titluri naționale. Selecționat în echipa Europei. Antrenor al echipei Steaua între 1979 și 1986, cu care a câștigat șase titluri.

NEDEFINIT, -Ă (< *definit*) adj. **1.** Care nu este definit; *p. ext.* vag. ✦ Nehotărât. **2.** (MAT.) *Integrală n. (a unei funcții)* = funcție a cărei derivată este funcția dată; permite calcularea integralelor pe diferite domenii ale funcției inițiale. Sin. *primitivă (a unei funcții)*.

Nicolae Nedef

NEDEIE (< sl. *nedelia* „duminică", „săptămână") s. f. **1.** Petrecere câmpenească populară, la origine un vechi obicei pastoral specific unor regiuni montane, prilej de întâlnire și de a ține târg la date fixe, legate de calendarul vieții păstorești. **2.** Loc plan pe vârful unui munte.

NEDEL, Aurel (n. 1930, sat Vaidei, jud. Hunedoara), pictor român. Preferință pentru peisaj și portret, pe care le realizează în tonalități calde și o tratare lapidară a formelor.

NEDELCIU, Mircea (1950–1999, n. Fundulea), scriitor român. Unul dintre liderii generației '80. Promotor al textualismului. Proză scurtă („Amendament la instinctul proprietății", „Și ieri va fi o zi") și romane („Zmeura de câmpie", „Tratament fabulatoriu"). Membru fondator al Asociației Scriitorilor Profesioniști din România (1994).

NEDELCOVICI, Bujor (n. 1936, Bârlad), scriitor român. Stabilit în Franța (1986). Redactor la revista „Esprit" (din 1987). Folosind mijloace moderne de analiză, romanele sale, dintre care unele au apărut și în franceză, au ca obiect conștiințele problematice, interogative (trilogia „Somnul vameșului", „Zile de nisip" ș.a.) sau se constituie în radiografii ale totalitarismului („Al doilea mesager", o utopie negativă) și al condiției imigrantului („Îmblânzitorul de lupi"). Memorialistică de exil (Jurnalul infidel").

NEDELICATEȚE (< *delicatețe*) s. f. Lipsă de delicatețe; *p. ext.* faptă, vorbă lipsite de delicatețe; impolitețe, grosolănie.

NEDEMN, -Ă (< *demn*) adj. Care nu este la înălțimea așteptărilor; nevrednic.

NEDEMNITATE (< *nedemn*) s. f. (DR.) *N. succesorală* = sancțiune civilă constând în decăderea unui moștenitor legal din dreptul de a moșteni o persoană față de care s-a făcut vinovat de atentat la viața sa, ori de nedenunțarea omorului căruia i-a căzut victimă defunctul, sau (când încă nu era abolită pedeapsa cu moartea) de acuzație capitală calomnioasă împotriva acestuia.

NEDESLUȘIT, -Ă (< *deslușit*) adj. (Și adv.) Care nu este deslușit; cu vagi contururi; neclar, nelămurit, confuz.

NEDESPĂRȚIT, -Ă (< *despărțit*) adj. (Despre prieteni, tovarăși etc.) Foarte apropiat; inseparabil, nedezlipit.

NEDETERMINARE (< *determinare*) s. f. **1.** (MAT.) Imposibilitate de a determina în mod univoc valorile necunoscutelor unei probleme. ✦ Incertitudine, imprecizie. ✧ (FIZ.) *Relații de*

n. = relații de *imprecizie*. **2.** Lipsă de motivație. ✦ Situație neclară, incertă.

NEDEZLIPIT, -Ă (< *dezlipit*) adj. Care nu este sau nu poate fi despărțit; nelipsit din preajma cuiva, inseparabil.

NEDEZMINȚIT, -Ă (< *dezmințit*) adj. Care nu se dezminte; consecvent, statornic.

NEDIM, Ahmet (1681–1730), poet turc. Lucrările sale, adunate într-un „Divan", sunt kaside și gazeluri pe teme tradiționale. Cântecele (șarki), formă poetică pe care a inventat-o, pentru a fi acompaniată de muzică, dau expresie bucuriei de a trăi.

NEDISEMINARE (< *diseminare*) s. f. Nerăspândire, neîmprăștiere. ✦ (Despre armele nucleare) Neproliferare.

NEDISIMULAT, -Ă (< *disimulat*) adj. Lipsit de ipocrizie.

NEDOMOLIT, -Ă (< *domolit*) adj. Care nu este sau nu poate fi domolit; aprig, nepotolit.

NEDORIT, -Ă (< *dorit*) adj. Care nu este dorit; indezirabil.

NEDREPT, -EAPTĂ (< *drept*) adj. **1.** (Și adv.) Care nu este conform cu dreptatea; inechitabil; incorect, injust; ilegal. ✧ (DR.) *Nedreaptă luare* = infracțiune care constă în folosirea de către un funcționar, în exercițiul funcțiunii, a oricăror mijloace pentru a determina o persoană să-i dea o sumă de bani sau un alt lucru, pretinzând că-i este datorată. ✧ (Substantivat, n.) *Pe nedrept(ul)* = fără nici un drept, în mod samavolnic, abuziv. **2.** (GRAM.; despre complemente și propoziții completive) Indirect.

NEDREPTATE (< *dreptate*) s. f. Lipsă de dreptate; injustiție; *p. ext.* faptă nedreaptă; samavolnicie.

NEDUMERI (NEDUMIRI) (< *dumeri*) vb. IV tranz. A pune pe cineva în încurcătură, a uimi.

NEDUMERIRE (< *nedumeri*) s. f Faptul de a fi nedumerit; mirare, uimire; nelămurire.

NEDUMERIT, -Ă (< *dumerit*) adj. Care nu s-a dumerit; nelămurit, încurcat.

NEECHILIBRAT, -Ă (< *echilibrat*) adj. **1.** Care nu este în stare de echilibru. ✦ (Despre prețuri, bugete etc.) Care nu este bine proporționat. **2.** Fig. (Despre oameni) Nechibzuit.

NEEDHAM [ni:dəm], **Joseph** (1900–1995), orientalist britanic. Capodopera sa „Știință și civilizație în China" evidențiază rolul Chinei în evoluția științei și culturii universale (până în sec. 15).

NEEFE, Christian Gottlob (1748–1798), compozitor german. Organist al

Louis Néel

Curții la Bonn (din 1782). Profesorul lui Beethoven. Lieduri (pe versuri de Klopstock), singspiel-uri („Die Apotheke", „Adelheit von Vertheim").

NÉEL [neel], **Louis** (n. 1904), fizician francez. Prof. univ. la Strasbourg și Grenoble. Studii și cercetări în domeniul feromagnetismului; a descoperit că peste o anumită valoare a temperaturii *(punctul N.)*, corpurile antiferomagnetice devin paramagnetice. Lucrări: „Calculul statistic al mișcării remanente", „Câmpul molecular al aliajelor", „Studiu asupra momentului și câmpului molecular feromagnetic". M. de onoare al Acad. Române (1965). Premiul Nobel pentru fizică (1970), împreună cu H. Alfvén.

NEELIGIBIL, -Ă (< *eligibil*) adj. Care nu are calitățile necesare pentru a fi ales.

NEEMIA (NEHEMIAH) (sec. 5 î.Hr), paharnic evreu la Curtea regelui Artaxerxe. Împreună cu preotul Ezdra, a restaurat Ierusalimul și a reformat iudaismul, după întoarcerea din exilul babilonean. A avut un rol fundamental în restabilirea vechilor rânduieli ale legii mozaice. Reformele sale sunt relatate în cartea cu același nume a „Vechiului Testament".

NEERLANDEZ, -Ă (< fr.) adj. Olandez. ✦ (Substantivat, f.) Limbă vorbită de olandezi și flamanzi.

NEESENȚIAL, -Ă (< *esențial*) adj. Care nu este esențial; care nu ține de esență.

NEEUCLIDIAN, -Ă (< *euclidian*) adj. *Geometrie ~* = geometrie în care postulatul lui Euclid, potrivit căruia, într-un plan, printr-un punct exterior unei drepte se poate duce o singură paralelă la acea dreaptă, nu este valabil.

NEFALISM (< fr.) s. n. Abstinență de la orice fel de băutură alcoolică.

NEFAMILIST, -Ă (< *familist*) adj. Care nu s-a căsătorit; care nu și-a întemeiat o familie.

NEFAST, -Ă (< fr.) Care aduce nenorocire; fatal **(1)**, funest.

NEFAVORABIL, -Ă (< *favorabil*) adj. Care nu este favorabil; neprielnic, defavorabil; *spec.* (despre vreme) cu condiții neprielnice de temperatură, umiditate etc.

NEFELIN (< fr. {i}) s. n. Alumosilicat natural de sodiu din grupa feldspatoizilor, cristalizat în sistemul hexagonal; are culoarea alb-cenușie și luciu sticlos gras. Este un mineral component al unor roci eruptive alcaline și se utilizează în industria ceramică și a sticlei; reprezintă o sursă potențială pentru extragerea în viitor a aluminiului.

NEFELOMETRIE (< fr. {i}) s. f. Metodă de determinare a concentrației soluțiilor sau a gradului de dispersie a suspensiilor prin măsurarea intensității luminii împrăștiate de acestea.

NEFELOMETRU (< fr. {i}; {s} gr. *nephele* „nor" + *metron* „măsură") s. n. Aparat optic pentru măsurarea gradului de turbiditate al lichidelor și gazelor utilizat în nefelometrie.

NEFER (< tc.) s. m. (Înv.) **1.** Soldat din armata turcă. **2.** Soldat din corpul arnăuților; poteraș.

NEFERICI (< *nefericit*) vb. IV tranz. A face pe cineva nefericit, a nenoroci.

NEFERICIRE (< *fericire*) s. f. Stare a celui nefericit; întâmplare care face pe cineva nefericit; nenorocire. ✧ Loc. *Din nefericire* = din păcate.

NEFERICIT, -Ă (< *fericit*) adj. (Și subst.) Care nu este fericit; nenorocit. ✦ Nefast; neoportun (*idee n.*). ✦ (Fam.; despre lucruri) În stare proastă; mizerabil.

NEFEROS, -OASĂ (< *feros*) adj. Care nu conține fier sau aliaje ale acestuia. ✦ Care prelucrează materiale ce nu conțin fier.

NEFERTITI (NOFRETETE) (sec. 14 î.Hr.), soția faraonului Amenhotep IV (c. 1379–1362 î.Hr.) și mama lui

Nefertiti

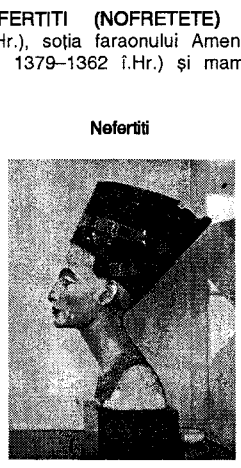

Tutankhamon. A luat parte la înfăptuirea reformei religioase inițiată de soțul ei, care a abolit cultul lui Amon, înlocuindu-l cu cel al lui Aton. Renumită pentru frumusețea și influența deținută la Curte. Numeroase reprezentări (muzeele din Cairo, Paris, Berlin).

NEF'I (pseud. lui *Ömer N.* sau *N. din Erzurum*) (c. 1572–1635), poet turc. Divanuri compuse din kaside și gazeluri, poezii satirice scrise cu virtuozitate și reflectând viața de curte și războaiele epocii sale („Săgeata destinului").

NEFIINȚĂ (< *ființă*) s. f. Inexistență; *p. ext.* ceea ce nu există, neant. ✦ (Înv.) Absență, lipsă.

NEFIREȘC, -EASCĂ (< *firesc*) adj. (Și adv.) Care nu e în firea lucrurilor; anormal.

NEFLĂ (< fr.) s. f. (La jocuri de cărți) Carte cu valoare mică sau fără valoare.

NEFOSCOP (< fr.) s. n. (METEOR.) Instrument pentru determinarea vitezei și direcției de deplasare a norilor.

NEFRALGIE (< fr.) s. f. (MED.) Durere de rinichi.

NEFRECTOMIE (< fr.; {s} gr. *nephros* „rinichi" + *ektome* „amputare") s. f. Extirpare chirurgicală a unui rinichi.

NEFRIDIE (< fr.; {s} gr. *nephridios* „de rinichi") s. f. (ZOOL.) Organ de excreție, de formă tubulară, la nevertebrate.

NEFRIT (< fr., germ. {i}) s. n. Agregat compact de amfiboli metamorfici (actinot sau tremolit), de culoare verde, utilizat în vechime la fabricarea unor unelte, iar astăzi a unor obiecte de ornamentație. Este o piatră semiprețioasă. Sin. *jad.*

NEFRITĂ (< fr. {i}; {s} gr. *nephros* „rinichi") s. f. Afecțiune inflamatorie, acută sau cronică, a glomerulilor renali *(glomerulonefrită)* sau a țesutului interstițial renal *(n. interstițială).*

NEFRITIC, -Ă (< fr., ngr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care se referă la nefrită. ✧ *Colică n.* = durere provocată de spasmele ureterelor sau de migrarea unui calcul renal de-a lungul ureterelor. ✦ (Despre medicamente; și subst., n.) Care este folosit în tratamentul bolilor renale. **2.** S. m. și f. Persoană care suferă de nefrită.

NEFR(O)- (< fr.; {s} gr. *nephros* „rinichi") Element de compunere cu sensul „referitor la rinichi", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

NEFROGRAFIE (< fr.) s. f. Examen radiologic al rinichiului după opacifierea parenchimului renal prin urografie intravenoasă sau arteriografie renală.

NEFROLOGIE (< fr.; {s} *nefro-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a medicinii care are ca obiect studiul rinichiului și tratarea bolilor renale. V. și *urologie.*

NEFRON (< fr. {i}; {s} *nefro-*) s. m. Unitate morfofuncțională a rinichiului, compusă din glomerul, tuburile urinifere și formațiile vasculare adiacente. Ambii rinichi conțin c. 2 mii. de **n.**

NEFROPATIE (< fr. {i}; {s} *nefro-* + gr. *pathos* „suferință") s. f. Termen generic pentru bolile de rinichi.

NEFROPEXIE (< fr. {i}; {s} *nefro-* + gr. *peks-* „a fixa") s. f. Fixare chirurgicală a rinichilor în caz de ptoză renală.

NEFROPTOZĂ (< fr.; {s} *nefro-* + gr. *ptosis* „cădere") s. f. Motilitate anormală și coborârea rinichiului cauzată de relaxarea mijloacelor sale de susținere; este asociată uneori cu ptoza altor organe. Sin. *ptoză renală.*

NEFROSCLEROZĂ (< fr. {i}; {s} *nefro-* + fr. *sclerose* „scleroză") s. f. Boală renală cauzată de scleroza arterelor renale mici și mijlocii; evoluează spre insuficiență renală.

NEFROZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *nephros* „rinichi") s. f. Boală renală provocată de cauze diverse, cu evoluție de obicei cronică, caracterizată prin leziuni ale membranei bazale a glomerulului și prin degenerarea tunicii epiteliale a tubilor renali.

NEFUD v. **Năfud an- ~.**

NEFUNCȚIONAL, -Ă (< *funcțional*) adj. **1.** Care nu este funcțional. **2.** Care nu îndeplinește condițiile de funcționare. ✦ Nefolositor.

NEG (lat. *naevus*) s. m. Excrescență mică, rotundă și nedureroasă, uneori pigmentată, care apare pe piele; verucă, papilom.

NEGA (< lat.) vb. I tranz. A contesta, a nu recunoaște, a nu admite; a tăgădui, a dezminți.

NEGARĂ s. f. v. **năgară.**

NEGARE (< *nega*) s. f. **1.** Acțiunea de *a nega* și rezultatul ei; contestare, tăgăduire. **2.** (PSIH.) Proces prin care un conținut inconștient este adus în conștiință într-o formă negativă. Despre o imagine care i-a apărut în vis, cineva poate spune: „În nici un caz *nu* era mama". În concepția lui Freud, **n.** reprezintă o refulare de ordin superior. Ideea că acea persoană ar putea fi mama a apărut fulgurant, la marginea conștiinței și a fost negată ulterior, astfel n-ar fi avut cum să apară în focarul conștiinței sub masca negației. **3.** (REL.) Formă a discursului despre divinitate accentuând caracterul suprarațional al acesteia, îndeosebi în mistică. Sin. *teologie apofatică* sau *negativă.*

NEGATIV, -Ă (< it., fr., lat., germ.) adj., s. n. **1.** Adj. Care exprimă o negație, care neagă ceva. **2.** Adj. Rău **(I 1),** dăunător; distructiv; demobilizator. **3.** Adj. (Despre numere sau despre mărimi scalare ca temperatura, potențialul etc.) A cărui valoare este mai mică decât zero. **4.** Adj. (Despre sarcini electrice; în opoziție cu *pozitiv*) De același fel cu sarcina electronului sau cu sarcina dobândită de un baston de ebonită prin frecarea cu un postav. ✦ (Despre unul dintre polii unei surse electrice) Prin care intră curentul electric. ✦ (Despre electrozii sau despre bornele receptoarelor electrice) Care se leagă la polul negativ al sursei. **5.** Adj., s. n. (Imagine fotografică) la care distribuția luminii și a umbrei este inversată în raport cu cea reală, părțile de culoare deschisă ale obiectului apărând întunecate, iar cele de culoare închisă apărând luminoase. **N.** color conține culorile complementare ale originalului și cu densități proporționale strălucirilor. V. *fotografie în culori.* ✧ *N. cu sită* (sau *cu raster*) = negativ fotografic în puncte, obținut după un original prin folosirea la fotografiere a unei site (raster). **6.** S. n. (CINEMAT.) Ansamblul imaginilor fotografice negative **(5),** montate în ordinea fixată de realizatorul filmului.

NEGATIVARE (< *negativ*) s. f. Polarizarea negativă a grilei de comandă a unui tub electronic, care stabilește punctul de funcționare (mediu) al tubului; negativizare.

NEGATIVISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Atitudine de respingere intenționată a elementelor pozitive pe care le prezintă cineva sau ceva. **2.** (MED.) Rezistență pasivă sau activă a bolnavului psihic, necontrolabilă voluntar (simptom central în schizofrenie, în afecțiuni neurologice ca demența, confuzia mentală). ✦ Opoziția la solicitări manifestată de copii, la 2 respectiv 4 ani (în criza de opoziție, ca moment al dezvoltării personalității); opoziția parțială a copilului la solicitările persoanelor necunoscute sau neagreate. ✦ (PSIH.) Refuzul contactului cu celălalt sau cu lumea exterioară manifestat de adolescent sau adult.

NEGATIVIST, -Ă (< *negativism*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține sau este caracteristic negativismului **(1). 2.** S. m. și f. Persoană care dă dovadă de negativism.

NEGATOSCOP (< fr. {i}; {s} fr. *négativ* „negativ" + gr. *scopein* „a examina") s. n. Ecran luminos pentru examinarea, prin transparență, a negativelor fotografice, îndeosebi a radiografiilor.

NEGATRON (< fr.) s. m. Denumire dată electronului, indicând încărcătura electrică negativă a acestuia și care exprimă legătura dintre el și pozitron.

NEGAȚIE (< fr., lat.) s. f. Negare. ✦ (LOG.) *Functor* (operator) pe baza căruia se respinge o expresie, adică se contestă valoarea de adevăr susținută în ea. ✦ Cuvânt care dă sens negativ **(1)** unei propoziții.

NEGÂNDIT (< *gândit*) s. n. (În loc. adverbială) *Pe negândite* = spontan; prin surprindere.

NEGELARIȚĂ (< *negel*, reg. „neg mic") s. f. (BOT.) Rostopască.

NEGERI SEMBILAN, stat în Malaysia, în SV pen. Malacca; 6,6 mii km^2; 692 mii loc. (1991). Centrul ad-tiv: *Seremban*. Expl. de min. de cositor, aur, wolfram. Arbori de cauciuc; cocotieri; ananas; orez. Zootehnie.

NEGEV [negev] sau **HA-NEGEV,** regiune deșertică în treimea de S a Israelului, între Marea Moartă (la NE) și G. 'Aqaba (la S). Supr.: c. 12,2 mii km^2; alt. max.: 1 035 m. Mari suprafețe irigate, cultivate cu cereale și arbori fructiferi. Zăcăminte de cupru, petrol, fosfați și mangan.

NEGHINĂ s. f. Buruiană anuală din familia cariofilaceelor, înaltă de 40—70 cm, cu tulpina și cu frunzele păroase, răspândită în culturile de cereale *(Agrostemma githago)*; *p. restr.* sămânța acestei plante, care, măcinată împreună cu grâul, dă făinii gust neplăcut și proprietăți toxice. ✦ (Fig.) Ceea ce este vătămător și trebuie înlăturat.

NEGHIOB, -OABĂ adj. **1.** (Și subst.) Prost **(1),** nătărău, nerod; nepriceput, neîndemânatic. **2.** (Despre vorbe, fapte etc.) Prostesc, stupid.

NEGHIOBIE (< *neghiob*) s. f. Însușirea celui neghiob **(1)**; *p. ext.* faptă, vorbă de neghiob; prostie, nerozie, gogomănie, idiotenie.

NEGLIJA (< fr.) vb. I tranz. A nu avea atenția, grija cuvenită față de cineva sau de ceva; a lăsa la o parte, a omite. ✦ Refl. A nu avea grijă de propria persoană; a se delăsa.

NEGLIJABIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi trecut cu vederea, lăsat la o parte; *p. ext.* fără importanță, neînsemnat.

NEGLIJENT, -Ă (< fr.) adj. Neîngrijit, dezordonat (în ținută); indolent, nepăsător, delăsător. ✦ (Despre acțiuni, atitudini) Care denotă lipsă de atenție, de grijă, de interes.

NEGLIJENȚĂ (< fr.) s. f. Faptul de a fi neglijent; neîngrijire; nepăsare, delăsare. ✦ Atitudine, faptă care denotă lipsa de grijă, de preocupare. ✦ (DR.) Formă a culpei constând în atitudinea psihică a unei persoane care nu prevede consecințele păgubitoare ale faptei sale ilicite, deși trebuia și putea să le prevadă. ✧ *N. în serviciu* = infracțiune care aduce atingere unor activități de interes public, constând în încălcarea din culpă, de către un funcționar public, a unei îndatoriri de serviciu, prin neîndeplinirea ei sau îndeplinirea defectuoasă, ceea ce aduce o tulburare a bunului mers al unei instituții (de stat), o pagubă patrimonială ori o vătămare a intereselor unei persoane.

NEGLIJEU (< fr.) s. n. (Rar) Îmbrăcăminte ușoară de casă, purtată de femei. ✧ Expr. *A fi în neglijeu* = a fi sumar îmbrăcată.

NEGOCIA (< fr.) vb. I tranz., intr. **1.** A duce tratative pentru încheierea de convenții economice, politice, culturale etc. **2.** A vinde și a cumpăra efecte publice; a converti o hârtie de valoare în bani.

NEGOCIATOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. Persoană care negociază (în numele său sau din însărcinarea alteia).

NEGOCIERE (< *negocia*) s. f. **1.** Acțiunea de a negocia; (la pl.) tratative. ✧ *Negocieri diplomatice* = tratative duse în vederea încheierii unor convenții internaționale. **2.** Cumpărare, vânzare.

NEGOI, com. în jud. Dolj, situată în Câmpia Desnățui, pe stg. Dunării; 3 943 loc. (2000). Biserica Sf. Nicolae (1842–1843, restaurată în 1905) și biserica de lemn Sf. Nicolae (1914–1916), în satele Catane și Negoi.

NEGOIȚĂ, Atanasie (1903–1994, n. Seaca, jud. Teleorman), teolog și orientalist român; preot. Prof. la Institutul Teologic Universitar din București. Lucrări despre Biblie, de filologie și orientalistică („Limba aramaică în Noul Testament", „Psaltirea în cultul Bisericii Ortodoxe", „Elemente de gramatică ebraică", „Gândirea feniciană în texte", „Gândirea hitită în texte", „Teologia biblică a Vechiului Testament", în colab.).

NEGOIȚĂ, Teodor Gheorghe (n. 1946, Sascut, jud. Bacău), explorator și cercetător polar român. Fondator și director al primului Institut Român de Cercetări Polare (1994) și al Fundației antarctice române (1996) din București. Primul român care a cucerit Polul Nord (21 apr. 1995), România devenind în acest fel a zecea țară care atinge „vârful" Planetei. A participat la zece expediții de cercetări polare în Arctica și Antarctica (1990–1998). Studii asupra cromatografiei pe vegetația arctică, asupra poluării, solurilor reci și biochimiei („Radionuclides Contamination in the Arctic Areas", „Arctic and Antarctic Researche", în colab.).

NEGOIȚESCU, Ion (1921–1993, n. Cluj), critic și istoric literar român. Stabilit în Germania (1980). Continuator al criticii estetice lovinesciene, s-a remarcat prin originalitatea adesea insolită a judecăților și prin pregnanța metaforică a caracterizărilor („Scriitori români moderni", „Lampa lui Aladin", „Engrame", „Analize și sinteze"). Eseul „Poezia lui Eminescu" marchează un moment de referință în exegeza eminesciană. O „Istorie a literaturii române" subîntinde perioada 1800–1944.

Teodor Negoiță

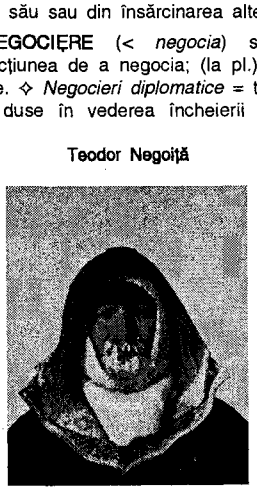

Ion Negoițescu

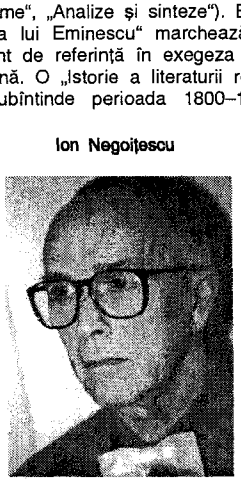

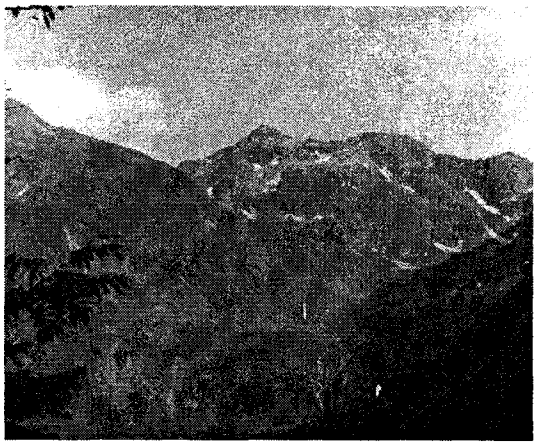

Vârful Negoiu

Lirică onirică („Sabasios", „Moartea unui contabil"). Memorii („Straja dragonilor"), traduceri. Deținut politic în timpul regimului comunist (1961–1964).

NEGOIU, vârf în M-ții Făgărașului, situat pe creasta principală, între obârșia Topologului (la V) și cea a râului Capra (la E), alcătuit din șisturi cristaline. Alt.: 2 535 m (al doilea vârf ca altitudine din Carpații Românești).

NEGOMIR, com. în jud. Gorj, situată în zona Dealurilor Jiului, pe cursul superior al râului Valea Racilor; 4 080 loc. (2000). Bisericile de lemn Sf. Ioan Botezătorul (1768) și Sf. Nicolae (1813), în satele Artanu și **N.**

NEGOȚ (lat. *negotium*) s. n. Comerț, negustorie **(2).**

NEGRAICĂ (< *negru*) s. f. Denumire populară pentru ciocănitoarea neagră *(Dryocopus martius)*, sedentară în România, în pădurile de conifere.

NEGRAȘI, com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a Câmpiei Găvanu-Burdea cu Câmpia Piteștiului, pe râul Dâmbovnic; 2 598 loc. (2000). Biserica Cuvioasa Parascheva (1815, cu picturi murale interioare originare), în satul Bârlogu. Rezervație floristică (poiană cu narcise), extinsă pe 4,6 ha, din 1966.

NEGRĂIT, -Ă (< *grăit*) adj. Care nu poate fi exprimat în cuvinte; nespus; extraordinar, excepțional.

NEGREA, Marțian (1893–1973, n. Vorumloc, azi com. Valea Viilor jud. Sibiu), compozitor român. Prof. univ. la Cluj și București. A contribuit la făurirea școlii naționale muzicale românești contemporane. Creația sa îmbină trăsăturile de inspirație populară cu o armonie bogată de esență postromantică. Muzică simfonică („Prin Munții Apuseni", „Povești din Grui", „Simfonia primăverii", „Concert pentru orchestră"), de cameră, instrumentală și vocală, de film, opera „Marin Pescarul", un recviem. Lucrări didactice (tratate de forme, contrapunct și fugă, armonie) și de muzicologie.

NEGREALĂ (< *negru*) s. f. Însușirea de a fi negru; culoarea neagră sau închisă; negreață. ✦ (Concr.) Materie (colorantă) de culoare neagră; vopsea neagră.

NEGREAN-BRUDAȘCU, Sava (n. 1947, Buciumi, jud. Sălaj), interpretă română de muzică populară. Repertoriu variat, abordând în special genurile rituale, ale cântecului de leagăn. Solistă și colaboratoare a ansamblului „Mărțișorul" din Cluj-Napoca și a Orchestrei „Miorița" a Filarmonicii de Stat din Brașov. Turnee în străinătate.

NEGREANU, Dimitrie (1858–1908, n. Botoșani), fizician român. M. coresp. al Acad. (1893), prof. univ. la București. Primul român doctor în fizică. Lucrări de electricitate, magnetism, mineralogie („Lucrări practice de gravitate, căldură și electricitate", „Elemente magnetice terestre ale României", „Cercetări electrice asupra flacării", „Studii electrice asupra apelor minerale"). Manuale și cursuri de fizică pentru elevi și studenți.

NEGREAȚĂ (lat. *nigritia*) s. f. Culoare neagră; negreală. ✦ (Concr.) Pată neagră.

NEGREȘĂ (< fr.) s. f. Femeie care aparține rasei negride.

NEGRESCU, Traian (1900–1960, n. Craiova), inginer român. Acad. (1955), prof. univ. la București. Lucrări de analiză spectrografică cantitativă a aliajelor; a stabilit compoziția și structura carburilor de crom din oțeluri aliate („Fonte speciale", „Puterea desulfurată a zgurelor de furnal înalt", „Fundamentele structurale ale activității termodinamice și ale reacțiunilor diferiților acizi în zgurile metalurgice").

NEGREȘIT (< *greșit*) adv. Fără nici o îndoială, cu siguranță, neapărat.

NEGREȘTI, oraș în jud. Vaslui, situat în Pod. Central Moldovenesc, pe stg. râului Bârlad; 10 608 loc. (2000). Constr. de utilaje pentru mine. Fabrici de mobilă, de bere, de prelucr. a căr-

Marțian Negrea

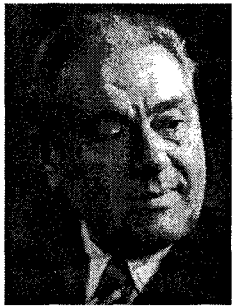

Dimitrie Negreanu

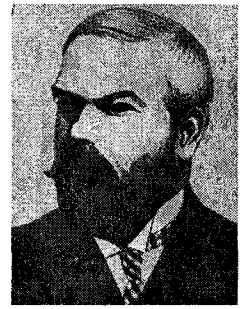

Traian Negrescu

nii, laptelui şi legumelor. Filatură de bumbac; covoare. Centru pomicol şi viticol. Fermă de creştere a bovinelor. Menţionat documentar ca aşezare rurală în perioada 1590–1591, iar ca târg în 1845. Declarat oraş la 17 febr. 1968.

NEGREŞTI-OAŞ, oraş în jud. Satu Mare, în partea de E a Depr. Oaş, pe râul Tur; 16 302 loc. (2000). Expl. de lignit, criolit, andezit şi pământuri colorate. Constr. de utilaje tehnologice şi miniere. Fabrici de piese de schimb pentru utilajele miniere, de mobilă, conf., tricotaje, ţesături şi alim. Centru pomicol. Muzeu etnografic în aer liber (din 1964). Izvoare cu ape minerale clorurate, bicarbonatate, carbogazoase, sodice, slab sulfuroase în localit. componentă Luna. Centrul zonei etnografice şi folclorice Oaş. Menţionat documentar ca aşezare rurală în 1270. Declarat oraş la 1 ian. 1965.

NEGRI, com. în jud. Bacău, pe stg. văii Siretului; 2 999 loc. (2000). Expoziţie foto-documentară „Ion Ionescu de la Brad" în satul Brad. În satul Brad au fost descoperite vestigiile unei aşezări dacice, datând din sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr., identificată ipotetic cu *Zargidava*. Bisericile Sf. Nicolae (1772, renovată în 1890, 1931, 1957), Sfinţii Voievozi (ante 1809) şi Învierea lui Lazăr (ante 1809), în satele **N.**, Poiana şi Ursoaia.

NEGRI, Ada (1870–1945), scriitoare italiană. Reprezentantă a verismului. Poezie de mare sensibilitate, pe teme sociale şi civice („Fatalitate", „Furtuni"); lirică meditativă („Maternitate", „Din adânc", „Cartea Marei", „Fons amoris"). Romane („Steaua de dimineaţă") şi povestiri („Solitarele") autobiografice. Traduceri din Al. Vlahuţă şi O. Goga.

NEGRI, Cesare (c. 1536–1604), maestru italian de balet. Unul dintre primii

Costache Negri

teoreticieni, a menţionat în lucrarea sa „Noi invenţii ale dansurilor" cele „cinci poziţii" de bază ale dansului academic.

NEGRI, Costache (1812–1876, n. Iaşi), om politic, diplomat şi scriitor român. Participant la mişcarea revoluţionară de la 1848 din Moldova şi militant pentru unirea Principatelor. Agent diplomatic al Moldovei (1855–1856), apoi al Principatelor Române (1859–1862) şi al României (1862–1866) la Constantinopol. Apropiat al lui Al. I. Cuza, a susţinut politica reformatoare a acestuia. Lirică de factură folclorică. Corespondenţă cu valoare documentară şi literară. Traduceri.

NEGRI, Pola (1897–1987), actriţă americană de origine poloneză. Divă a filmului mut, s-a remarcat ca sensibilă interpretă a unor eroine senzuale, scoase în afara legii („Carmen", „Văpaia", „Un ultim rămas bun", „Ţarina", „Mazurka").

NEGRICI, Eugen (n. 1941, Râmnicu Vâlcea), teoretician şi critic literar român. Prof. univ. la Bucureşti. A introdus conceptul de „expresivitate involuntară", prin care a recitit creator literatura română veche, şi a propus o tipologie structurală a poeziei actuale („Expresivitatea involuntară", „Figura spiritului creator", „Sistematica poeziei"); lucrări despre Grigore Ureche, Miron Costin, Antim Ivireanul ş.a.

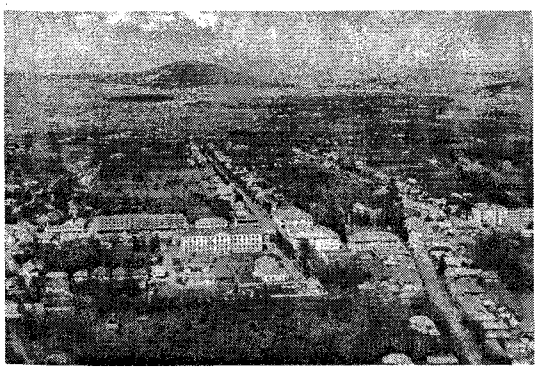

Negreşti-Oaş. Vedere generală

NEGRICIOS, -OASĂ (< *negru*[2]) adj. Care are o culoare apropiată de negru. ✦ (Despre oameni) Brunet, oacheş; smead.

NEGRID, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** *Rasa n.* = una dintre cele trei mari rase omeneşti, răspândită în Africa de S, în Sahara, în Melanezia, Noua Guinee şi America. Se mai numeşte *negrid-australidă*. ✦ (Şi subst.) (Persoană) care aparţine acestei rase. **2.** Care se referă la rasa negridă.

NEGRILICĂ (< *negreală*) s. f. Mică plantă erbacee (c. 40 cm), meliferă, din familia ranunculaceelor, cu frunze penate, cu flori albe şi cu fructe capsule păroase, cu seminţe negre, aromatice, folosite drept condiment *(Nigella sativa)*; cernuşcă **(1).** Varietăţile horticole sunt cultivate în parcuri, în platbande, ronduri, borduri şi ca flori tăiate (ex. *N. damascena* = chica voinicului).

NEGRÍN, Juan López (1887–1956), om politic socialist spaniol. Ministru de Finanţe (1936–1937) şi prim-min. (1937–1939) în timpul Războiului Civil din Spania. Între 1939 şi 1945 a condus guvernul republican în emigraţie.

NEGRITO (cuv. sp. „negru mic") subst. Denumire dată de spanioli grupurilor etnice de statură scundă, cu pielea neagră şi părul des şi creţ, din SE Asiei, aparţinând rasei negrid-australidă.

NEGRITUDINE (< fr.) s. f. Ansamblu de valori culturale şi spirituale ale negrilor; afirmare a conştiinţei apartenenţei la această cultură specifică. Termenul, apărut înainte de 1935, a fost folosit de intelectuali negri, care atunci erau studenţi la Paris (L.S. Senghor şi A. Diop din Senegal, A. Césaire din Martinica). J.P. Sartre l-a folosit (1948) în prefaţa la „Antologia noii poezii negre şi malgaşe", îngrijită de L.S. Senghor.

NEGRO v. **Rio Negro.**

NEGRO-AFRICAN (< fr.) adj. **1.** Relativ la populaţia neagră a Africii. **2.** Referitor la limbile vorbite în Africa neagră.

NEGRO-AMERICAN (< fr.) adj. Referitor la negrii din America de Nord.

NEGROID, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. Denumire improprie pentru *negrid*.

NEGROS, insulă în arh. Filipine, la NV de ins. Mindanao; 12,7 mii km^2;

lungime: 216 km. Orașe pr.: Bacolod, San Carlos, Cadiz, Sagay. Alt. max.: 2 465 m (vulcanul Canlaon). Agricultură în zona litorală (trestie de zahăr, orez, tutun, porumb).

NEGRO-SPIRITUALS (sau **SPIRITUALS**) [ni:grou spiritʃuels] (< fr. *spiritual* sau *spirituel* din engleza americană *negro* „negru" și *spiritual* (cântec) „religios") s. n. Cântec religios creștin afro-american. Apărut în sec. 18 prin fuziunea unor elemente din tradiția muzicală africană, cu elemente preluate din cântările occidentale. Creat colectiv sau individual, era transmis pe cale orală. La sfârșitul sec. 19, tradiția spiritual-ului savant se va substitui celei populare, rezultând o piesă corală pe mai multe voci, cu formă standard, responsorială. Din acest gen se va desprinde *gospel-ul* (1930), ca un tip de cântec religios modern, ce se întâlnește cu jaz-ul.

NEGRU[1] (< fr.) s. m. Bărbat care aparține rasei negride.

NEGRU[2], **NEAGRĂ** (lat. *niger, nigra*) s. n., adj. **I.** S. n. 1. Culoare a corpurilor care nu reflectă deloc lumina incidentă, absorbind-o în întregime; este culoarea funinginii, a cărbunilor. ✧ (FIZ.) *Corp n.* v. *corp.* ✧ Loc. *În negru* = în haine negre **(1)**; în doliu. ✧ Expr. *Negru pe alb* = în scris; în mod evident, convingător. *A vedea (totul) în negru* = a fi pesimist. ✦ Îmbrăcăminte de culoare neagră; *p. ext.* doliu; *fig.* întristare, jale, mâhnire. **2.** (Rar; *p. ext.*) Murdărie. ✧ Expr. *Nici cât negru sub unghie* = deloc. **3.** Materie de culoare neagră (care înnegrește); vopsea neagră. ✧ *N. de anilină* = colorant de culoare neagră, obținut direct pe fibrele de bumbac prin oxidarea catalitică a anilinei. *N. de fum* = pulbere neagră, fină, obținută prin arderea cu cantități insuficiente de aer a unor substanțe organice (metan, produse petroliere grele, fracțiuni din gudroanele de la distilarea cărbunilor de pământ etc.). Se întrebuințează ca material de umplutură în industria de prelucrare a cauciucului (anvelope auto, încălțăminte de cauciuc), la prepararea vopselelor etc. *N. animal* = cărbune obținut prin calcinarea oaselor și a altor substanțe de origine animală, folosit ca absorbant pentru gaze și pentru substanțe colorante. **4.** (VITICULT.) *N. moale* = soi românesc de viță de vie cu bobul negru-violet, rotund, brumat; mustul este incolor. *N. vârtos* = soi românesc de viță de vie cu ciorchini mărunți, boabe mici negre-violacee. Ambele soiuri în amestec, produc vinuri roșii de mare consum. **II.** Adj. 1. Care are culoarea descrisă mai sus; (despre culori) ca funinginea, ca pana corbului. *Artă n.* v. *african, artă ~.* ✦ (Despre oameni) Brunet, oacheș; pârlit de soare, bronzat. **2.** (Pop.) Murdar, nespălat. **3.** Lipsit de lumină, cufundat în întuneric; *fig.* trist, mohorât. **4.** Ilegal. ✧ *Muncă la n.* = muncă în condiții ilegale, evitându-se astfel plata impozitelor către autoritățile de resort. *Preț n.* = preț de speculă. (Substantivat) *La negru* = cu preț de speculă. ✧ Expr. *A avea* (sau *a-i fi cuiva*) *inima neagră* = a fi foarte supărat. *A face cuiva zile negre* = a supăra, a chinui, a persecuta pe cineva. **5.** Fig. Rău, crud, hain (*N. în cerul gurii*). **6.** *Post negru* = post total.

NEGRU, Dimitrie (1883–1955, n. Buciumeni, Galați), medic român. Prof. univ. la Cluj. Cercetări asupra fizicii și tehnicii razelor X și a anatomiei radiologice („Studiu asupra observației razelor röntgen", „Radiologia medicală").

NEGRUȘCĂ (< *negru*[2]) s. f. Plantă erbacee meliferă din familia ranunculaceelor, înaltă de 7–40 cm, cu frunze penate, flori albastre, fructe capsule și semințe negre *(Nigella arvensis)*; cernușcă **(2)**.

NEGRUȚIU, Emil Alexandru (1911–1988, n. Petrisat, jud. Alba), agrozootehnician român. M. coresp. al Acad. (1974), prof. univ. la Cluj-Napoca și Timișoara. Lucrări de genetică și ameliorare a animalelor domestice, în special a raselor de taurine din Transilvania („Genetica și ameliorarea animalelor" în colab., „Genetica animală", „Ameliorarea raselor domestice", în colab.). În 1965 a înființat, la Cluj, primul laborator de cercetare pentru genetica cantitativă și a populațiilor de animale din România.

NEGRU VODĂ v. **Radu Negru.**

NEGRU VODĂ 1. Podișul ~, regiune de podiș în Dobrogea de Sud, parte componentă a Pod. Cobadin, dezvoltată pe calcare sarmațiene. Alt. max.: 200 m. Regiune endoreică tipică (scurgere subterană). Numeroase doline, peșteri și polii (**N.V.** și Amzacea-Mereni). Climă temperat-continentală. Vegetație de stepă. **2.** Oraș în jud. Constanța, situat în podișul cu același nume; 5 526 loc. (2000). Punct de vamă (rutier și feroviar) la granița cu Bulgaria. Fabrică de nutreturi combinate; produse alim. Ferme de creștere a bovinelor și porcinelor. Întemeiat în 1715 ca așezare rurală cu numele *Cara Omer*, în timpul dominației otomane asupra Dobrogei. În 1926 i s-a atribuit denumirea actuală, iar la 18 apr. 1989 a fost declarat oraș.

NEGRUZZI 1. Costache (Constantin) **N.** (1808–1868, n. Trifești, jud. Iași), scriitor român. Acad. (1867). A susținut promovarea unei limbi literare întemeiate pe resurse populare, fiind printre primii români care au relevat importanța și valoarea folclorului. Prezident (primar) al Eforiei Iașilor (1840–1843) și director (1840–1842), împreună cu Alecsandri și Kogălniceanu, al Teatrului Național din Iași. Nuvele melodramatice înfățișând pitorescul epocii („Zoe", „O alergare de cai"); proză epistolară („Negru pe alb"), folosind tiparul „fiziologiei" („Fiziologia provincialului", „Lumânărica") și al anecdotei („Istoria unei plăcinte") sau valorizând proverbul („Păcală și Tândală"), creionând cu umor tipologii morale. Capodoperă a genului, nuvela sa istorică „Alexandru Lăpușneanul" evocă în atitudini romantice, dar cu rigoare clasică și cu o exactă intuiție psihologică și socială, conflictul dintre boieri și domn. Versuri de factură eroică („Aprodul Purice"), adaptări dramatice („Muza de la Burdujăni", „Doi țărani și cinci cârlani"). Traduceri din V. Hugo și Pușkin. **2. Iacob N.** (1842–1932, n. Iași), scriitor român. Fiul lui **N. (1).** Acad. (1881), prof. univ. la Iași. Președinte al Acad. Române (1910–1913 și 1923–1926). Deputat (1870–1910). Unul din-

Costache Negruzzi

Iacob Negruzzi

tre întemeietorii „Junimii", redactor (din 1867) și director (1885–1895) la „Convorbiri literare". A abordat majoritatea genurilor literare remarcându-se prin schița de moravuri („Cópii de pe natură"). Cunoscut mai ales prin memorialistică („Amintiri din «Junimea»"). Traduceri din Schiller.

NEGULESCO, Jean (1900–1993, n. Craiova), regizor american de origine română. Stabilit în S.U.A. (1927). M. de onoare al Acad. (1992). De formație pictor, a lucrat la Paris (1918–1929) pe lângă Modigliani, Picasso, Giacometti ș.a., devenind apoi în America (din 1929) un celebru colecționar de artă. La Hollywood a realizat numeroase filme, în special melodrame răscolitoare și comedii sentimentale („Femeia din Singapore", „Johnny Belinda", „Cum să te măriți cu un milionar", „Masca lui Dimitrios", „Trei bănuți în fântână", „Tătucu picioare lungi", „Căutătorii de plăceri", „Cei șase invincibili", „Hello-Good Bye"). Memorii („Drum printre stele").

NEGULESCU, Paul (1874–1946, n. București), jurist român. M. de onoare al Acad. (1936), prof. univ. la București. Lucrări de istoria dreptului românesc, de drept constituțional și de drept administrativ („Tratat de drept administrativ", „Principes de droit international administratif", „Les contentieux des actes administratifs en Roumanie"). Manuale universitare.

NEGULESCU, Petre P. (1872–1951, n. Ploiești), filozof și om politic român. Acad. (1936), prof. univ. la Iași și București. Autorul unor voluminoase lucrări de filozofie sistematică pe teme generale („Problema cunoașterii, „Problema ontologică", „Problema cosmologică", „Geneza formelor culturii", „Destinul omenirii") și de istoria filozofiei, în formulă narativă („Filozofia Renașterii", „Istoria filozofiei contemporane"). Ministru al Cultelor și Instrucțiunii (mart.–iun. 1920) și al Instrucțiunii (1920–1921, mart.–iul. 1926).

NEGULICI, Ion (1812–1851, n. Câmpulung), pictor și publicist român. Participant la Revoluția din 1848 din Țara Românească. Unul dintre primii mari portretiști români. Lucrări în ulei („Autoportret", „Aga Iancu Manu", „Cezar Bolliac", „Peisaj la Câmpulung"), acuarele („Femeia în albastru"), desene și litografii. A publicat în „Curierul românesc" traduceri, nuvele, piese de teatru, pe care le-a ilustrat cu gravuri. Autorul unui „Vocabular român" pentru explicarea neologismelor (1848). A murit în exil la Istanbul.

NEGURĂ (lat. *nebula* sau probabil cuv. autohton) s. f. Ceață deasă, care reduce vizibilitatea și se formează îndeosebi dimineața și seara.

NEGUROS, -OASĂ (< *negură*) adj. Acoperit de negură; cețos, pâclos; *p. ext.* întunecos. ✦ Fig. Neclar, confuz, nebulos. ✦ Fig. Posomorât, mohorât.

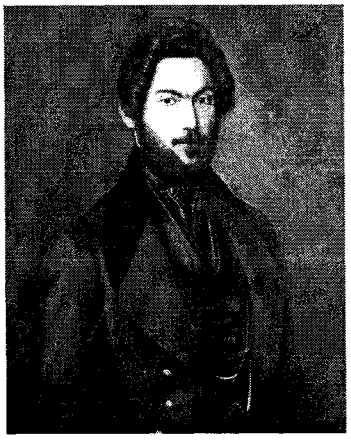

Ion Negulici: „Autoportret"

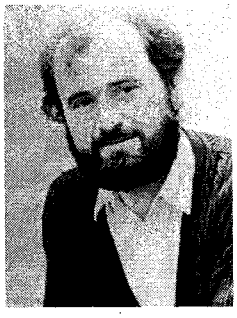

Erwin Neher

NEGUS (< fr., germ.) s. m. Titlu acordat suveranului Ethiopiei; persoană care purta acest titlu.

NEGUSTOR (lat. *negotiatorius*) s. m. Persoană care se ocupă cu negoțul.

NEGUSTORIE (< *negustor*) s. f. **1.** Ocupația negustorului. **2.** Negoț, comerț. ✦ Afacere.

NEHEMIAH v. **Neemia.**

NEHER [neer], **André** (1913–1988), filozof și teolog francez. În 1967 s-a stabilit în Israel. Prof. univ. la Strasbourg. Cercetări asupra epocii biblice, privită prin prisma gândirii istorice și teologice evreiești contemporane („Exilul cuvântului", „Chei pentru iudaism").

NEHER [neər], **Erwin** (n. 1944), biofizician german. Cercetător la Institutul Max Planck din Göttingen. Contribuții fundamentale în biologia celulară. A descoperit mecanismul celular de transfer iconic, care a deschis noi perspective în acest domeniu. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1991), împreună cu B. Sakmann.

Jean Negulesco

Paul Negulescu

Petre P. Negulescu

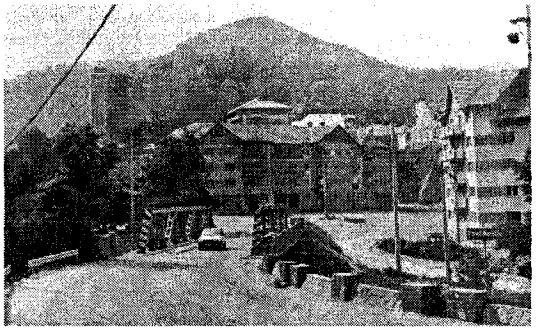

Nehoiu. Vedere generală

NEHOIU, oraş în jud. Buzău, situat în depresiunea cu acelaşi nume, la poalele M-ţilor Siriu şi Podu Calului şi a Culmii Ivăneţu, pe valea superioară a Buzăului; 12 618 loc. (2000). Hidrocentrală (42 MW) în localitatea componentă Nehoiaşu. Expl. şi prelucr. lemnului (cherestea, mobilă). Fabrici de conf., tricotaje, marochinărie, încălţăminte, alim. Oraş cu statut de staţiune climaterică. Menţionat documentar ca aşezare rurală în 1549 şi declarat oraş la 18 apr. 1989. Biserică de lemn (1770), în localitatea componentă Nehoiaşu.

NEHOTĂRÂRE (< *hotărâre*) s. f. Lipsă de hotărâre; ezitare, şovăială; îndoială.

NEHOTĂRÂT, -Ă (< *hotărât*) adj. **1.** (Şi adv.) Care nu este hotărât; şovăitor; care denotă nehotărâre; neprecis, nesigur, confuz. **2.** (GRAM.) *Adjectiv n.* = adjectiv pronominal care însoţeşte un substantiv fără să individualizeze obiectul denumit de acesta. *Pronume n.* = pronume care nu dă indicaţii precise asupra obiectului al cărui nume îl înlocuieşte. *Articol n.* = articol care indică obiectul desemnat de substantiv drept reprezentant al speciei. *Numeral n.* = numeral care exprimă un număr nedeterminat de obiecte.

NEHRU [ne:hru:] **1. Motilal (Pandit Motilal) N.** (1861–1931), om politic indian. Alături de *M. Gandhi,* unul dintre conducătorii luptei de eliberare naţională (din 1919). Preşedinte al partidului Congresul Naţional Indian (1920). Fondator al ziarului „Independentul". **2. Jawaharlal N.** (1889–1964), om politic indian. Fiul lui **N. (1).** Preşedinte al partidului Congresul Naţional Indian (1929). Adept al lui Mahatma Ghandi. Luptător pentru independenţa statului indian. Prim-min. şi ministru al Afacerilor Externe (1947–1964). Pe plan intern, adept al unei „a treia căi", între comunism şi capitalism. Unul dintre artizanii politicii de neutralitate şi nealiniere şi unul dintre iniţiatorii Conferinţei de la *Bandung* (1955). Adept al relaţiilor de pace şi colaborare cu China şi Pakistan. Lucrări social-politice („Descoperirea Indiei", „Autobiografie").

NEICĂ (< *nene*) s. m. Termen de adresare la ţară către un bărbat mai în vârstă sau către un frate mai mare; bade. ✦ Termen afectiv pe care o fată de la ţară îl foloseşte pentru a se adresa iubitului.

NEIERTĂTOR, -OARE (< *iertător*) adj. Care nu iartă, nu cruţă; aspru[2] **(2),** neînduplecat, nemilos.

NEIJIANG [neidzjaŋ], oraş în centrul Chinei (Sichuan); 256 mii loc. (1990). Nod de comunicaţii. Ind. constr. de maşini agricole, textilă; fabrici de îngrăşăminte chimice, hârtie şi zahăr.

NEI MONGOL ZIZHIQU (NEI MENGGU ZIZHIQU), denumirea oficială a regiunii autonome chineze *Mongolia Interioară.*

NEIMPOZABIL, -Ă (< *impozabil*) adj. Asupra căruia, prin lege, nu se percepe impozit.

NEINERŢIAL, -Ă (< *inerţie*) adj. (FIZ.; despre un sistem de referinţă) Aflat în mişcare accelerată; în raport cu care nu se verifică principiul inerţiei **(1).**

Jawaharlal Nehru

NEINFORMAT, -Ă (< *informat*) adj. Care nu are informaţii; care nu s-a documentat.

NEINSTRUIT, -Ă (< *instruit*) adj. **1.** Care nu s-a instruit într-o şcoală; care nu are cunoştinţe elementare. **2.** (Despre ostaşi) Care nu şi-a îndeplinit stagiul militar.

NEINTERESANT, -Ă (< *interesant*) adj. Obişnuit, banal. ✦ Care nu e demn de interes.

NEINTERVENŢIE (< *intervenţie,* după fr. *non-intervention*) s. f. Lipsă de intervenţie; neamestec.

NEIPPERG [neipərk], **Adam Adalbert, conte von** (1775–1829), general şi diplomat austriac. Ambasador în Elveţia (1811–1813). Amantul Mariei Luiza de Habsburg, cu care s-a căsătorit după moartea lui Napoleon.

NEIRIGAT, -Ă (< *irigat*) adj. **1.** (Despre terenuri agricole) Care nu este irigat. **2.** (Med.; despre organe sau ţesuturi) Prin care nu (mai) circulă sângele.

NEISPRĂVIT, -Ă (< *isprăvit*) adj. **1.** Care a rămas neterminat; care nu se mai termină, care nu are sfârşit. **2.** (Despre oameni; şi subst.) Lipsit de valoare, incapabil, fără căpătâi.

NEISSE [nais] **(în cehă LUŽICKÁ NISA;** în polonă **NYSA ŁUŻYCKA),** râu, afl. stg. al Odrei în amonte de Eisenhüttenstadt; 256 km. Izv. din M-ţii Jizera (Cehia), formând pe o porţiune graniţa dintre Polonia şi Germania. Navigabil în cursul inferior. Trece prin Liberec, Zittau, Görlitz, Guben.

NEISSER [naisər], **Albert Ludwig Siegmund** (1855–1916), medic german. Prof. univ. la Breslau. Specialist în dermatologie şi boli venerice, a descoperit (1879) gonococii care produceau gonoreea; în acelaşi an, a demonstrat existenţa bacilului leprei.

NEITH (în mitologia egipteană), zeiţă a războiului. Considerată mama zeului Soare şi una dintre cele patru zeiţe protectoare ale morţilor. Simbolul ei erau două săgeţi pe un scut. Identificată la greci cu *Atena.*

NEIVA, oraş în SV Columbiei, port pe fl. Magdalena, la 240 km SV de Bogotá; 305,6 mii loc. (1997). Aeroport. Prelucrarea cafelei, ind. mat. de constr., textilă şi alim. Fabrică de pălării de Panamá. Centru comercial. Fundat în 1612.

NEIZVESTNÎI, Ernst Iosifovici (n. 1925), sculptor şi grafician rus. A emigrat în Elveţia (1976). Reprezentant al avangardei artistice „neoficiale" din

U.R.S.S. Influențat de H. Moore. A creat cicluri de grafică (Dante, „Divina Commedia"), mici sculpturi de bronz („Golgota"), monumentul funerar al lui N. Hrușciov, în cimitirul Novodevice din Moscova.

NEÎMBLÂNZIT, -Ă (< *îmblânzit*) adj. Care nu este sau nu poate fi împăcat, mulțumit; neînduplecat. ✦ (Despre animale) Care nu este domesticit; sălbatic.

NEÎMPLINIT, -Ă (< *împlinit*) adj. Care nu a ajuns la deplina dezvoltare sau care s-a dezvoltat defectuos; care nu s-a realizat, nu s-a îndeplinit.

NEÎNCEPUT, -Ă (< *început*) adj. Care nu este (încă) început; intact, întreg **(1).** ✧ *Apă n.* = apă luată dimineața din fântână sau izvor, înainte de a mai fi luat și alți oameni; i se atribuie puteri miraculoase în basme și descântece.

NEÎNCETAT, -Ă (< *încetat*) adj. (Și adv.) Care nu încetează, nu se întrerupe; continuu, neîntrerupt, necontenit.

NEÎNCHIPUIT, -Ă (< *închipui*) adj. Care nu se poate imagina, care depășește puterea de închipuire. ✦ (Adverbial) Inimaginabil, fantastic de..., extrem de...

NEÎNCREDERE (< *încredere*) s. f. Lipsă de încredere; suspiciune.

NEÎNCREZĂTOR, -OARE (< *încrezător*) adj. Care nu se încrede (lesne); bănuitor, suspicios.

NEÎNDEMÂNARE (< *îndemânare*) s. f. Lipsă de îndemânare; stângăcie, nepricepere **(1).**

NEÎNDEMÂNATIC, -Ă (< *îndemânatic*) adj. (Și adv.) Lipsit de îndemânare; stângaci **(2),** nepriceput **(1).**

NEÎNDOIELNIC, -Ă (< *îndoielnic*) adj. (Și adverbial) Sigur, hotărât, cert.

NEÎNDUPLECAT, -Ă (< *înduplecat*) adj. Care nu poate fi înduplecat, inflexibil; neiertător, crud **(II 1).**

NEÎNDURĂTOR, -OARE (< *îndurător*) adj. Care nu se îndură, nu iartă; nemilos, nemilostiv; necruțător, implacabil.

NEÎNFRÂNT, -Ă (< *înfrânt*) adj. Care nu este sau nu poate fi înfrânt; invincibil, imbatabil.

NEÎNFRICAT, -Ă (< *înfricat*, reg., „înfricoșat") adv. Care nu se înfricoșează; curajos, temerar, îndrăznet; viteaz.

NEÎNGRIJIT, -Ă (< *îngrijit*) adj. **1.** Care nu-și îngrijește ținuta, dezordonat, neglijent. **2.** Care nu este întreținut cum trebuie.

NEÎNSEMNAT, -Ă (< *însemnat*) adj. Lipsit de importanță; neglijabil, insignifiant, mărunt.

NEÎNSUFLEȚIT, -Ă (< *însuflețit*) adj. Mort; inanimat.

NEÎNTÂRZIAT, -Ă (< *întârziat*) adj. (Și adv.) Care nu a întârziat. ✦ Care trebuie executat imediat; urgent, presant.

NEÎNTEMEIAT, -Ă (< *întemeiat*) adj. Neargumentat, nejustificat; lipsit de temei.

NEÎNTRECUT, -Ă (< *întrecut*) adj. Care nu este sau nu poate fi întrecut; inegalabil, fără seamăn.

NEÎNTRERUPT, -Ă (< *întrerupt*) adj. (Și adv.) Care se face fără întrerupere; continuu, necurmat, neîncetat.

NEÎNȚELEGERE (< *înțelegere*) s. f. Lipsă de înțelegere, dezbinare, discordie, dezacord. ✦ P. ext. Ceartă, gâlceavă, diferend. ✦ Confuzie creată de înțelegerea greșită a unei situații, a unei fapte etc.

NEÎNȚELEȘ, -EASĂ (< *înțeles*) adj. Care nu este sau nu poate fi înțeles; neclar, confuz. ✦ Tainic, ascuns; enigmatic, misterios.

NEJD [nædʒd] sau **NAJD,** regiune geografică (podiș cu structură cristalină) și istorică în partea centrală a Pen. Arabia, în Arabia Saudită, cu alt. max. de 1 800 m, presărată cu ueduri, înconjurată de munți scunzi (Schammar, Hima Dariyah, Al Armah, Tuwayq ș.a.); c. 1,4 mil. km^2. Creșterea ovinelor, caprinelor. În oaze, culturi de grâu, porumb, orez, plantații de curmali și bananieri. Centru al mișcării islamice wahhăbite (sec. 18). Cucerită (din 1905) de saudiți, care au acceptat protectoratul britanic (1915), s-a unit cu *Hijazul,* formând un regat (1926), a cărui independență, sub numele de Arabia Saudită, a fost recunoscută de Marea Britanie în 1932.

NEKRASOV [njikrasəf], **Nikolai Alekseevici** (1821–1877/1878), poet rus. Supranumit „poet al țărănimii". Împreună cu Belinski, s-a aflat la conducerea revistei „Sovremennik", având un rol important în promovarea unor idei liberale. Lirică de generoasă inspirație, dedicată vieții celor umili și năzuințelor de libertate („Poet și cetățean", „Femeile ruse", „Satul uitat", „Muza", amplul poem „Cine trăiește bine în Rusia?"). Poezie magico-fantastică („Gerilă, Nas-Roșu"); nuvele în versuri („Orina, mama soldaților").

NEKRASOV [njikrasəf], **Viktor Platonovici** (1911–1987), scriitor rus. Stabilit în Franța (1974). Povestiri inspirate de ororile războiului sau de realitatea vieții de zi cu zi („Cei de pe front", „Kira Gheorghievna"). Eseuri de critică la adresa regimului comunist.

NÉLATON [nelatõ], **Auguste** (1807–1873), chirurg francez. Medicul personal al lui Garibaldi și Napoleon III. A introdus metode noi în chirurgia gastrică și urologică *(sonda lui N.).*

NELĂMURIRE (< *lămurire*) s. f. Nedumerire; *p. ext.* chestiune neclară, confuză.

NELĂMURIT, -Ă (< *lămurit*) adj. Care nu este lămurit, deslușit; neclar, confuz; (despre persoane) nedumerit. ✦ Greu de clarificat, de explicat.

NELEGAL, -Ă (< *legal*) adj. Care nu este prevăzut de lege; ilicit.

NELEGITIM, -Ă (< *legitim*) adj. Care nu este legitim; (despre copii) născut în afara căsătoriei.

NELEGIUIRE (< *nelegiuit*) s. f. Faptă rea, fărădelege; păcat, crimă, infamie.

NELEGIUIT, -Ă (< *legiuit*) adj. (Și subst.) Ticălos, mârșav, infam, criminal.

NELIMITAT, -Ă (< *limitat*) adj. Care nu are limite, margini; nemărginit **(1),** imens, infinit.

NELINIȘTE (< *liniște*) s. f. Lipsă de liniște (sufletească); agitație, neastâmpăr, frământare, zbucium; îngrijorare, anxietate.

NELINIȘTI (< *liniști*) vb. IV refl. și tranz. A (se) îngrijora, a (se) alarma, a (se) tulbura.

NELINIȘTIT, -Ă (< *liniștit*) adj. Agitat, neastâmpărat; îngrijorat, alarmat; zbuciumat, frământat, anxios.

Nikolai Alekseevici Nekrasov

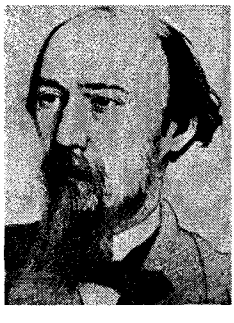

NELIPSIT, -Ă (< *lipsi*) adj. Care nu lipseşte niciodată, care e totdeauna prezent (undeva sau lângă cineva).

NELLIGAN [neligă], **Émile** (1879–1941), poet canadian de limbă franceză. Admirator al „poeţilor blestemaţi", a fost cel mai talentat simbolist al epocii sale. Versuri cu un deosebit simţ al ritmului şi imagisticii, exprimând iubirea pentru frumos şi sfâşierea în faţa contradicţiei dintre idealuri şi realitate („Poezii complete", postum).

NELLORE [nelor], oraş în SE Indiei (Andhra Pradesh), situat pe coasta Coromandel, pe dr. fl. Penneru, la 153 km N de Madras; 361,4 mii loc. (1991). Port fluvial. Ind. ceramicii şi alim. Culturi de orez, bumbac ş.a.

NELSON [nelsn], fluviu în Canada centrală; 644 km. Izv. din L. Winnipeg, străbate o serie de lacuri (Cross, Sipiwesk, Split, Stephens) şi se varsă în G. Hudson la Port Nelson. Navigabil 100 km. Hidrocentrale.

NELSON [nelsn], **Horatio, viconte, duce de Bronte** (1758–1805), amiral britanic. Participant la războaiele napoleoneene. Rol decisiv în victoria asupra flotei spaniole la Cabo San Vicente şi în aceea de la Santa Cruz de Tenerife (1797), unde şi-a pierdut braţul drept. A obţinut o victorie strălucită în bătălia navală de la *Abukir* (1798), asupra flotei franceze. În 1801, a participat la războiul împotriva Ligii neutrilor, distrugând flota daneză la Copenhaga. Comandant al flotei din Marea Mediterană (din 1803), a asediat Toulonul, alungând escadra amiralului francez Villeneuve; a distrus definitiv flota franceză în bătălia de la Trafalgar (21 oct. 1805), dar a fost ucis în luptă. Un rol important în viaţa sa l-a jucat Emma Hamilton.

NELSON [nelsn], **Ricky** (pe numele adevărat *Eric Hiliard N.*) (1940–1985), cântăreţ american de rock şi country. Îşi începe cariera ca actor. Înregistrări de succes în anii '50–'60 („Poor Little Fool", „Hello Mary Lou"), amestec de country, rock'n'roll şi muzică tradiţională. Discografie selectivă: „Live at The Alladin", „Magnum/Night and Day", „The Very Best of Ricky Nelson". Mort în accident de avion.

NELSON [nelsn], **Willie** (n. 1922), cântăreţ american de country. Considerat „ultimul rebel" al muzicii country. Voce uşor nazală. Compozitor ştiind să capteze aerul epocii, adept al celor mai diverse experienţe muzicale. Discografie selectivă: „Shotgun Willie", „Phases and Stages", „I Love Country", „Across the Borderline".

NEMAIAUZIT, -Ă (< *mai*[1] + *auzit*) adj. Cum nu s-a mai auzit; nemaipomenit, extraordinar.

NEMAÎNTÂLNIT, -Ă (< *mai* + *întâlnit*) adj. Care nu a mai fost întâlnit, cunoscut sau auzit de nimeni niciodată; *p. ext.* extraordinar.

NEMAIPOMENIT, -Ă (< *mai*[1] + *pomenit*) adj. Cum nu s-a mai pomenit. ✦ (Adverbial) Extrem de..., extraordinar de..., foarte.

NEMAIVĂZUT, -Ă (< *mai*[1] + *văzut*) adj. Cum nu s-a mai văzut, extraordinar.

NEMAN [njemən] (în lb. lituaniană: **NEMUNAS**), râu navigabil în Belarus şi Lituania; 937 km. Izv. din împrejurimile deluroase ale Minskului, trece prin Kaunas şi se varsă, printr-o deltă, în G. Kursk al M. Baltice. Legat prin canale de Nipru, Vistula şi Pripeat. Hidrocentrală. Denumirea polonă: *Niemen*.

NEMANIA (NEMANJA), dinastie de mari jupani, regi şi împăraţi (c. 1170–1371) ai Serbiei, întemeiată de marele jupan al Rasciei, Ştefan Nemania. Mai important: Ştefan Dušan *(Ştefan Uroš IV)* (1331–1355). Ultimul suveran Ştefan Uroš V (1355–1371).

Horatio Nelson

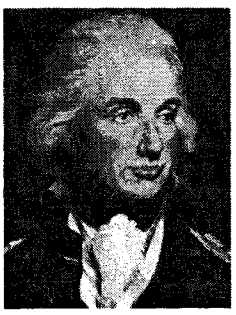

Willie Nelson

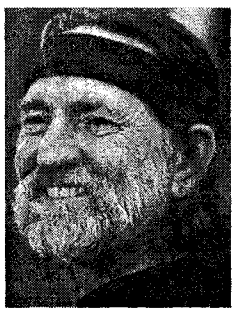

NEMATELMINŢI (< fr. {i}; {s} gr. *nemat-* „fir" + *helminth-* „vierme") s. m. pl. (ZOOL.) Încrengătură de viermi de formă cilindric-alungită, nesegmentaţi *(Nemathelmintes)*. Trăiesc în ape, în pământ sau ca paraziţi.

NEMATODE (< fr.; {s} gr. *nematodes* „ca un fir") s. n. pl. (ZOOL.) Clasă de viermi *(Nematoda)* cu corpul subţire şi cilindric cu lungimea între 8 şi 80 mm. Se cunosc c. 20 de mii de specii (ex. limbricul, trichina, filaria, oxiurul).

NEMATODOZĂ (< fr.) s. f. Maladie parazitară la om şi la animale provocată de *nematode*.

NEMATOMORFE (< fr.; {s} gr. *nematodes* „ca un fir") s. f. pl. (ZOOL.) Clasă de viermi *(Nematoda)* cu corpul subţire (0,5–2 mm) şi lung de 1,5 m. Numără peste 300 de specii.

NEMĂRGINIRE (< *mărginire*) s. f. Spaţiu, întindere fără limite; infinit. ✦ Cantitate, mulţime mare; infinitate.

NEMĂRGINIT, -Ă (*mărginit*) adj. **1.** Fără margini, nelimitat, infinit, imens, neţărmurit. **2.** (MAT.) Care poate depăşi orice număr finit dat; nelimitat, infinit.

NEMĂSURAT, -Ă (< *măsurat*) adj. Care nu poate fi măsurat, calculat; imens, nelimitat, enorm. ✦ (Despre stări sufleteşti) Foarte puternic, intens.

NEMÂNCAT[1] (< *mâncat*) s. n. *Pe nemâncate* = pe stomacul gol; înainte de a mânca ceva.

NEMÂNCAT[2]**, -Ă** (< *mâncat*) adj. Flămând.

NEMÂNGÂIAT, -Ă (< *mângâiat*) adj. Care nu-şi poate găsi mângâiere, consolare; neconsolat.

NEMCINOV [njemtʃinəf], **Vasili Sergheevici** (1894–1964), economist şi statistician rus. Contribuţii în domeniile teoriei şi practicii statisticii, al aplicării metodelor matematice în economie („Metode şi modele economice matematice").

NĚMCOVÁ [njemtsova:], **Božena** (1820–1862), scriitoare cehă. Culegeri şi prelucrări de basme şi legende populare („Poveşti cu zâne şi legende populare") cehe şi slovace. Operă clasică a literaturii cehe, romanul de observaţie socială şi etnografică „Bunicuţa" a avut un rol important în reînnoirea prozei cehesti. Una dintre pionierele luptei pentru emanciparea femeii.

NEMEEA, Leul din ~ (în mitologia greacă), monstru fabulos ucis de Herakles, într-o vale din Argolida (Peloponeș). Aici au fost inaugurate, în 573 î.Hr., *Jocurile nemeene,* în cinstea lui Zeus, care se țineau la doi ani și constau din alergări, lupte, întreceri de care etc. Au avut loc până în sec. 4 d.Hr.

NEMEEAN, -Ă (după fr. *jeux Néméens;* {s} n. pr. *Nemeea,* oraș grec din Argolida) adj. *Jocuri nemeene* v. *Nemeea.*

NEMȚERNIC, -Ă (< sl.) adj. (Și subst.) **1.** Ticălos, infam, mișel, mizerabil. ✦ De nimic, insignifiant, fără valoare. **2.** Vrednic de plâns, de milă; nefericit, sărman.

NEMERNICIE (< *nemernic*) s. f. **1.** Faptă mârșavă; ticăloșie, infamie. ✦ Lipsă de valoare, de importanță. **2.** Sărăcie, mizerie; neputință.

NEMESCU, Octavian (n. 1940, Pașcani), compozitor român. Prof. univ. la București. Creație cu deschideri universale, de vocație arhetipală; atracție pentru muzica electroacustică. Lucrări: „Combinații în cercuri", „Metabizantinikon", „Finalis-septima", „Finalpha", „Cvartetul pentru miezul nopții". Lucrări de muzicologie.

NEMESIS (în mitologia greacă), zeiță a răzbunării și justiției divine, fiică a Nopții. Veghind asupra echilibrului și ordinii din Univers, ea pedepsea mai ales excesele, depășirea măsurii.

NEMEȘ (< magh.) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Moldova) Stăpân de pământ fără titluri nobiliare, provenit din rândul vitejilor boieriți de domn. **2.** (În Evul Mediu, în Transilvania) Nobil mic sau mijlociu; *p. ext.* denumire dată membrilor clasei stăpânitoare.

NEMETAL (< *metal*) s. n. Element chimic fără luciu metalic, rău conducător de căldură și electricitate, de obicei solubil în dizolvanți organici. **N.** formează ioni negativi prin acceptare de electroni, iar oxizii lor formează cu apa acizi. În condiții normale, **n.** pot fi gazoase (ex. hidrogenul, oxigenul, azotul, clorul etc.), lichide (ex. bromul) și solide (ex. sulful, fosforul, carbonul etc.). Sin. *metaloid.*

NEMETALIFER, -Ă (< *metalifer*) adj. *Substanțe sau zăcăminte nemetalifere* = minerale sau roci care au o utilizare practică, folosindu-se ca atare sau după o prealabilă preparare (ex.: argilă refractară, azbest, bentonită, caolin, cuarț, fosfați, gips, grafit, nisip cuarțos, sare, sulf etc.).

NÉMETH [ne:met], **Gyula** (1890–1976), lingvist ungur. Specialist în limbile turcice („Clasificarea dialectelor turcești din Bulgaria").

NÉMETH [ne:met], **László** (1901–1975), scriitor ungur. Romane („Doliu", „Păcat", „Repulsia") cu problematică socială. Piese de teatru pe teme etice contemporane („Călătoria", „Livada cu cireși"); drame istorice („Galilei", „Capcana").

NEMIJLOCIT, -Ă (< *mijlocit*) adj. (Și adv.) Direct, fără mijlocitor. ✧ *Cunoștință n.* = cunoștință obținută pe calea contemplării sau considerării directe, fără ajutorul argumentării, al fundamentării prin demonstrație.

NEMILOS, -OASĂ (< *milos*) adj. Care este fără milă; aspru[2] **(2),** crud **(II, 2),** necruțător, neîndurător.

NEMILUITA (cf. *milă*) s. f. *Cu nemiluita* = din belșug; fără măsură.

NEMIRA, masiv muntos în Carpații Orientali, la SE de M-ții Ciuc, între văile Uzului (la N) și Oituzului (la S), alcătuit din fliș cretacic, grezos și șisto-calcaros. Alt. max.: 1 649 m (vf. Nemira Mare). De aici izv. Dofteana, Râu Negru, Slănic și Cașin.

NEMIROVICI-DANCENKO [njimjirəvitʃ dantʃenkə], **Vladimir Ivanovici** (1858–1943), regizor și critic rus de teatru. Adept al esteticii lui Stanislavski. Împreună cu acesta creează Teatrul de artă din Moscova (1898). A adaptat pentru scenă operele clasice ale literaturii ruse („Frații Karamazov" de F.M. Dostoevski, „Anna Karenina" de L.N. Tolstoi, „Dușmanii" de M. Gorki, „Trei surori" de A.P. Cehov).

NEMIȘCARE (< *mișcare*) s. f. Imobilitate.

NEMIȘCĂTOR, -OARE (< *mișcător*) adj. Care nu se mișcă; stabil, fix, imobil. ✧ (DR.) *Lucru n.* v. *lucru.*

NEMOIANU, Virgil (n. 1940, București), istoric și teoretician literar, eseist și filozof român. Stabilit în S.U.A. (1979). Prof. univ. la Londra, Cambridge, Berkeley, Cincinnati, Amsterdam, Washington. Secretar-general (1994–2000) și vicepreședinte (din 2000) al Asociației Internaționale de Literatură Comparată. Studii de teoria și istoria unor curente și paradigme literare („Microarmonia", „Îmblânzirea romantismului", „O teorie a secundarului") și politice („România și liberalismele ei").

NEMȚEANU, Barbu (1887–1919, n. Galați), poet român. Versuri de orientare simbolistă, cântând orașul provincial, cheiurile porturilor și priveliștile dunărene („Stropi de soare"). Traduceri din Heine, Andersen, Tolstoi ș.a.

NEMȚESC, -EASCĂ (< *neamț*) adj. Care aparține nemților, care se referă la nemți, care provine de la nemți; german. ✧ (Pop.) *Haine* (sau *straie*) *n.* = haine orășenești, după moda apuseană.

NEMȚEȘTE (< *neamț*) adv. Ca nemții; *spec.* în limba germană.

NEMȚIȘOR (< *neamț*) s. m. Plantă decorativă, anuală sau perenă, din genul *Delphinium,* familia ranunculaceelor, cu frunze divizate, flori cu pinten, de obicei albastre, cu nectarii și fructe folicule. ✧ *N. de câmp* = plantă din genul *Delphinium,* înaltă de 60–80 cm, cu flori violet-albastre, rar roz sau albe, întâlnită în zona de câmpie și de deal *(Consolida regalis).* Florile (și uneori frunzele) conțin alcaloizi cu acțiune hipotensivă, hemostatică, analgezică.

NEMȚOAICĂ (< *neamț*) s. f. **1.** (Pop.) Germană. **2.** (Înv., rar) Guvernantă (de origine germană).

NEMULȚUMI (< *mulțumi*) vb. IV tranz. A pricinui cuiva o nemulțumire; a supăra **(1).**

NEMULȚUMIRE (< *mulțumire*) s. f. Faptul de a fi nemulțumit; supărare, întristare, mâhnire. ✦ Neajuns[1] **(2),** neplăcere, necaz **(1).**

NEMULȚUMITOR, -OARE (< *nemulțumi*) adj. Care nu satisface, nu mulțumește.

NEMUNAS v. **Neman.**

NEMURIRE (< *nemuritor*) s. f. Faptul de a nu fi supus morții; stare a celui ce este nemuritor; (în limbaj bisericesc) viață veșnică. ✦ Fig. Amintire nepieritoare, glorie veșnică. ✧ *Nemurirea sufletului* = teză, în tradiția platoniciană, în creștinism, conform căreia sufletul supraviețuiește morții corpului uman, argumentele decisive fiind revelația și credința religioasă.

NEMURITOR, -OARE, (< *muritor*) adj. (În unele credințe religioase, în mitologie și în basme) Care nu este supus morții, care trăiește veșnic. ✦ Fig. Care rămâne veșnic în amintirea oamenilor; nepieritor, etern.

NENADOVIĆ [nena:dovitʃ], **Mateja** (1777–1854), poet și om politic sârb. Participant la răscoala antiotomană din 1804–1813. Primul președinte al Consiliului guvernamental al Serbiei (1805–1807). A reprezentat Serbia la Congresul de la Viena (1814–1815).

NENE (NEA) (cf. bg. *nenja*, srb. *nena*) s. m. **1.** (Pop. și fam.) Termen respectuos de adresare către un bărbat mai în vârstă sau frate mai mare. **2.** (Fam.) Termen folosit în cursul unei relatări, care, fără a fi adresat cuiva, exprimă mirare, satisfacție etc.

NENIȚESCU, Costin D. (1902–1970, n. București), chimist român. Acad. (1955), prof. univ. la București. Cercetări asupra reacțiilor de tip Friedel-Crafts, mecanismului izomerizării cicloalcanilor, migrării halogenilor în cicluri și catenă, reacțiilor decurgând prin ioni de carboniu; a izolat din petrolul românesc o serie de acizi naftenici. Contribuții la chimia ciclobutadienei; a descoperit o nouă metodă de polimerizare a etenei etc. Împreună cu soția sa, Ecaterina *Ciorănescu* **N.**, a elaborat numeroase procedee tehnologice de preparare a medicamentelor, antidăunătorilor, a compușilor macromoleculari, a intermediarilor pentru industria chimică organică („Contribuții experimentale la cunoașterea compușilor organici și arsenului folosiți ca gaze de luptă", „Constituția chimică a uleiurilor", „Manualul inginerului chimist"). Tratate („Chimie organică", „Chimie generală"). Coordonator al unui „Dicționar poliglot de industrie și tehnologie chimică". Membru și m. coresp. al mai multor academii străine.

NENIȚESCU, Ioan S. (1854–1901, n. Galați), poet român. M. coresp. al Acad. (1896). Pasteluri, poezii erotice, lirică patriotică („Flori de primăvară", „Șoimii de la Războieni", „Pui de lei"); piese de teatru (drama istorică „Radu de la Afumați", comedia „Un singur amor"). A elaborat și un studiu etnografic despre aromâni („De la românii din Turcia europeană...").

NENIȚESCU, Ștefan I. (1897–1979, n. București), poet și estetician român. Prof. univ. la București. Lirică evoluând de la adorația mistică („Denii") la meditația metafizică abstractă și ermetică („Geluituri", „Exerciții de tăcere"). Un proiectat sistem estetic, pe care l-a realizat doar parțial, afirmă capacitatea istoriei artei de a integra umanul în întreaga sa complexitate („Istoria artei ca filozofie a istoriei"). Traduceri din B. Croce.

NENNI, Pietro Sandro (1891–1980), om politic italian. Secretar general (1931–1939, 1943–1944 și 1949–1963) și președinte (1965–1966) al Partidului Socialist Italian. Președinte al Partidului Socialist Unificat Italian (1966–1969). Viceprim-min. (1945–1947, 1963–1968), ministru de Externe (1946, 1968–1969). Participant la Războiul Civil din Spania (1936–1939). Refugiat în Franța (1926), a fost arestat de Gestapo și deținut în Germania (1940–1943) și Italia (1943). Numit senator pe viață (1970). Director ai ziarului „Avanti".

NENNIUS (NEMNIUS, NYNNIAW) (sec. 8–9), istoric velș. A trăit în regatul anglo-saxon Mercia. În 826 a compus *Historia Britonum*, preluată dintr-un original din 672, cuprinzând informații istorice, geografice și genealogice, în care se află izvoarele legendei regelui Artus (Arthur) și ale cavalerilor Mesei Rotunde.

NENOROC (< *noroc*) s. n. Lipsă de noroc; ghinion, neșansă; nefericire.

NENOROCI (< *nenoroc*) vb. IV tranz. și refl. A face pe cineva să fie nenorocit sau a deveni nenorocit; a-(și) pricinui un rău ireparabil; *p. ext.* a (se) distruge.

NENOROCIRE (< *nenoroci*) s. f. Stare a celui nenorocit; nefericire, durere, suferință mare; *p. ext.* întâmplare care nenorocește; necaz mare. ✧ Loc. *Din nenorocire* = din cauza unui concurs de împrejurări nefavorabile; din nefericire, din păcate.

Costin Nenițescu

Ioan S. Nenițescu

NENOROCIT, -Ă (< *nenoroci*) adj. **1.** (Și subst.) Lipsit de fericire, de noroc; vrednic de plâns, sărman; mizer. ✦ Ticălos, detestabil. **2.** Care inspiră milă[1]; jalnic.

NENOROCOS, -OASĂ (< *norocos*) adj. Lipsit de noroc; ghinionist; care aduce nenorocire.

NENUFAR (< fr.; cuv. arab) s. m. (BOT.; livr.) Nufăr.

NENUMĂRAT, -Ă (< *numărat*) adj. Care nu poate fi măsurat, socotit; foarte numeros, fără număr.

NENUMIT, -Ă (< *numit*) adj. Fără nume. ✧ (DR.) *Contract n.* = contract nereglementat în Codul civil (ex. contractul de întreținere).

NEO- (< fr., it.; {s} gr. *neos* „nou") Element de compunere cu sensul „nou", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

NEOANTROP (< fr.; {s} *neo-* + gr. *anthropos* „om") s. m. (ANTROP.) Denumire dată omului fosil asemănător celui de tip actual *(Homo sapiens sapiens)*.

NEOARISTOTELISM (< fr.) s. n. Denumire dată aristotelismului Renașterii, opus celui scolastic; centrul cel mai important: Universitatea din Padova (P. Pomponazzi). A influențat învățământul din Țările Române, în sec. 17–18, în versiunea pe care i-a dat-o T. *Coridaleu*.

NEOBIȘNUIT, -Ă (< *obișnuit*) adj. Care iese din comun; deosebit, special; rar **(2),** excepțional **(1).** ✦ Straniu, bizar, curios, ciudat, insolit.

NEOBOSIT, -Ă (< *obosit*) adj. Care nu simte oboseala, care nu obosește (niciodată), care este mereu activ. ✦ Continuu, susținut. ✦ Perseverent.

NEOBRĂZARE (< *neobrăzat*) s. f. Însușire a celui neobrăzat; *p. ext.* atitudine, vorbă obraznică; nerușinare, impertinență, necuviință.

NEOBRĂZAT, -Ă (< *obrăzat*, reg., „rușinos") adj. Obraznic, nerușinat, impertinent, insolent.

NEOBUDISM (< *neo* + *budism*) s. n. Budismul în modalitatea în care a fost preluat de culturile neasiatice. Contactul budismului cu Occidentul s-a realizat prin acțiuni misionare, traduceri ale unor importante scrieri budiste, înființarea de mănăstiri și ordine monahale.

NEOCEREBEL (< fr.; {s} *neo-* + lat. *cerebellum* „creier mic") s. m. (ANAT.) Ansamblu funcțional cuprinzând lobul

posterior, cea mai mare parte din lobii laterali și nucleii dințați, având rolul de a controla motricitatea voluntară și mișcările automate. Din punct de vedere filogenetic, este partea cea mai recent dezvoltată a cerebelului.

NEOCLASIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține neoclasicismului, privitor la neoclasicism; care își ia ca model arta clasică. ✧ *Curentul n.* = curent în gândirea economică de la sfârșitul sec. 19, caracterizat prin respingerea teoriei valorii bazată pe muncă și prin înlocuirea acesteia cu explicarea procesului de formare a prețurilor, într-o economie liberală, prin factori subiectivi, respectiv prin satisfacția resimțită în urma consumului sau a utilizării bunurilor economice cumpărate. Curentul **n.** a introdus în știința economică teoria utilității marginale și calculul marginal. Principalii reprezentanți: Carl Menger, Léon Walras, Vilfredo Pareto, Alfred Marshall.

NEOCLASICISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Mișcare artistică-literară din a doua jumătate a sec. 19 și din sec. 20 bazată pe tradițiile artei antice, ale Renașterii și ale clasicismului. În *literatură*, printre reprezentanții **n.** se numără: Voltaire, A. Chénier, A. Pope, V. Alfieri, G. Parini, Lessing ș.a. În *arhitectură* și *artele plastice*, revenirea la clasicism, stimulată de descoperirile arheologice (Pompei și Herculaneum), apare ca o reacție împotriva barocului și rococoului. Teoreticienii **n.**: J. J. Winckelmann, A. R. Mengs, contele de Caylus. Reprezentanți ai **n.** în *arhitectură*: P. Fontaine, J. Chalgrin, B. Poyet, R. Adam, K. Fr. Schinkel, L. von Klenze, G. Quarenghi, A. N. Voronin, A. D. Zaharov; în *sculptură*: B. Thorvaldsen, A. Canova, A. Pajou, J. F. Schadow; în *pictură*: J. L. David, J. D. Ingres, Fr. A. Tischbein, K. P. Briullov. În arta românească, **n.** se manifestă în arhitectură până la sfârșitul sec. 19 (biserica mănăstirii Frumoasa și casa Balș din Iași, Universitatea din București, palatele Ghika-Tei și cel al Ateneului din București ș.a.), printre reprezentanți numărându-se A. Orăscu, A. Săvulescu. **2.** Orientare muzicală al cărei prim val a apărut în sec. 19, în paralel cu romantismul (J. Brahms, M. Reger, concepțiile antiwagneriene ale criticului Hanslick). Al doilea val s-a afirmat la începutul sec. 20, ca o reacție la expresionism și impresionism, reprezentanți fiind P. Hindemith în Germania, Grupul celor șase în Franța, apoi I. Stravinsky ș.a. Revine după 1950. A reprezentat o tentație estetică a epocilor tulburi; considerat de avangardiști ca fiind o fugă în fața necesității de a „reinventa" muzica. **3.** Termen denumind epocile de resurecție a idealurilor estetice ale clasicismului.

NEOCOLONIALISM (< fr.) s. m. Politică dusă de unele state dezvoltate care are drept obiectiv continuarea dominației (economice) a fostelor colonii, devenite state suverane, prin mijloace moderne: valutar-financiare, tehnologice, informaționale. Printre principalii reprezentanți doctrinari ai **n.** se numără: R. Nurkse, W. Galonson, H. Leibenstein, R. N. Rosenstein-Rodan, J. Viner.

NEOCOLONIALIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care promovează neocolonialismul, care aparține neocolonialismului, privitor la neocolonialism. **2.** S. m. și f. Adept al neocolonialismului.

NEOCOMIAN, supraetaj al Cretacicului inferior care cuprinde etajele

1

2

3

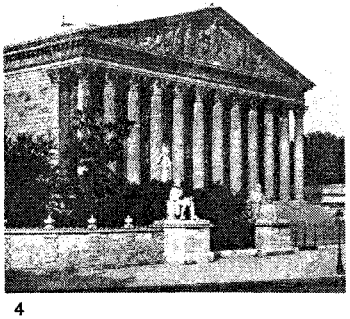

4

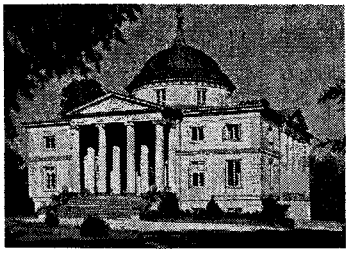

5

Neoclasicism

1. J. CHALGRIN: Arcul de Triumf „de l'Etoile"; 2. Biserica mănăstirii Frumoasa din Iași cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil; 3. A. PAJOU: „Psyche abandonată"; 4. B. POYET: Camera deputaților (Paris); 5. S. ZAWADZKI: Palatul Skórzewski, Lubostron, lângă Poznań, Polonia.

Berriasian, Valanginian şi Hautervian. Termenul a fost introdus de Thurmann în 1835 şi derivă de la Neocomium, numele latinesc al localit. Neuchâtel (Elveţia).

NEOCONFUCIANISM (< fr.) s. n. Sistem eclectic, continuator al tradiţiei confucianiste, cu influenţe budiste şi taoiste, începând cu perioada dinastiei Song (960–1279), când eticii confucianiste clasice i se adaugă o nouă metafizică centrată pe termenii chinezi *li* (principiu, structură) şi *qi* (materie-energie); cercetătorii disting Şcoala raţionalistă (Cheng Yi şi Zhu Xi) şi Şcoala spiritualistă (Cheng Hao, Lu Xiangshan, Wang Yangming).

NEOCORTEX (< fr., engl.; {s} *neo-* + lat. *cortex* „scoarţă") s. n. (ANAT.) Regiune a scoarţei cerebrale cuprinzând cea mai mare parte a suprafeţei emisferelor cerebrale şi constituind locul de plecare al tuturor căilor motorii voluntare şi al unei părţi a căilor motorii semiautomate, precum şi locul de sosire a majorităţii căilor senzitive şi senzoriale. Este partea cea mai recent dezvoltată în cursul evoluţiei filogenetice a scoarţei creierului. Sin. *neopallium*.

NEODARVINISM (< fr.) s. n. Teorie în biologie care considera drept factori fundamentali ai evoluţiei mutaţiile, migraţiile populaţiilor, procesele genetice întâmplătoare şi selecţia naturală. Enunţată de biologul german August F.L. Weismann, n. s-a bazat pe ipoteza despre selecţia germenilor — factori ereditari („determinanţi"), localizaţi în cromozomi.

NEODIHNIT, -Ă (< *odihnit*) adj. Care este obosit, care nu s-a odihnit; *p. ext.* care este permanent gata de a face ceva. ✦ Neliniştit, agitat.

NEODIM (< fr. {i}; {s} *neo-* + gr. *[di]dymos* „geamăn") s. n. Element chimic (*Nd*; nr. at. 60, m. at. 144,24) din grupa lantanidelor. A fost descoperit de chimistul austriac C. Auer von Welsbach în 1885. Component al aliajelor pentru construcţia de avioane şi rachete, precum şi al materialelor pentru lasere.

NEOFALINĂ (< fr. {i}) s. f. Denumire comercială a benzinei de extracţie, folosită pentru curăţirea materialelor textile şi a parchetului.

NEOFASCISM (< fr.) s. n. Curent politic de extrema dreaptă, apărut după al doilea război mondial, având drept scop reconsiderarea fascismului; n. este platforma ideologică şi politică a unor partide în diferite ţări din Europa, Africa, America.

NEOFICIAL, -Ă (< *oficial*) adj. Care nu este oficial, care nu emană de la o autoritate, care are un caracter particular.

NEOFIT, -Ă (< fr.) s. m. şi f. (REL.) Persoană nou convertită ✦ Creştin care a primit de curând botezul; *p. ext.* adept recent al unei doctrine, al unui partid etc.; începător (într-un domeniu).

NEOFIT (1787–1850, n. Bucureşti), mitropolit al Ţării Româneşti (1840–1849). Preocupat de probleme şcolare, a înfiinţat mai multe seminarii teologice. Ca preşedinte al Guvernului Provizoriu din 1848 a promovat o politică conservatoare, urmărind o înţelegere cu puterea suzerană.

NEOFITE (< fr.; {s} *neo-* + *phyton* „plantă") s. f. pl. Plante care au fost recent răspândite de om, putându-se stabili chiar anul apariţiei într-o anumită regiune.

NEOFOBIE (< fr.; {s} *neo-* + *phobos* „frică") s. f. Teama de schimbare şi de tot ceea ce este nou.

NEOFORMAŢIE (< fr. {i}) s. f. (MED.) Tumoră.

NEOFREUDISM (< *neo-* + *freudism*) s. n. Ansamblu de orientări teoretice şi terapeutice derivate din *freudism*. Reprezentanţi de seamă: W. Reich, J.M. Lacan, Karen Horney, E. Fromm, A. Kardiner, Mélanie Klein, D. Lagache, J. Laplanche.

NEOGEN, perioada terminală a erei terţiare, cuprinzând Miocenul şi Pliocenul şi caracterizată prin ridicarea lanţurilor muntoase şi importante manifestări vulcanice, care au determinat formarea principalelor zăcăminte de minereuri auro-argentifere şi de sulfuri polimetatice (ex. M-ţii Metaliferi, Oaş, Gutâi, Ţibleş).

NEOGOTIC (< fr.) s. n. (Şi adj.) Stil în arhitectura şi în artele decorative europene, iniţial în Marea Britanie (H. Walpole, J. Wyatt, A.W.N. Pugin, Th. Rickman), în Franţa (E.E. Viollet-le-Duc), şi în Italia (P. Selvatico, C. Boito), de la sfârşitul sec. 18 şi din sec. 19, care constă în reevaluarea goticului şi în prelucrarea formală a elementelor lui de decoraţie.

NEOGRAMATIC, -Ă (< *neo-* + *gramatic*, după germ., fr.) adj., s. m. 1. Adj. *Şcoala n.* = curent lingvistic apărut în a doua jumătate a sec. 19, la Leipzig, printre elevii lui Georg Curtius. A încercat să introducă în lingvistică şi istorie supremaţia unor legi asemănătoare celor din natură, fizică, biologie; susţinea principiul regularităţii schimbărilor fonetice şi analogia ca factor principal în crearea formelor noi. A promovat studiul limbilor moderne şi al dialectelor lor. Reprezentanţi: K. Brugmann, H. Osthoff, H. Paul — în Germania; K. Verner — în Danemarca, M. Bréal şi G. Paris — în Franţa, W.D. Whitney în S.U.A. În România, B.P. Hasdeu, Al. Lambrior, H. Tiktin, L. Şăineanu, Al. Philippide, O. Densusianu şi S. Puşcariu au elaborat lucrări importante bazate pe aceste principii. 2. S. m. Adept al principiilor şcolii neogramatice.

NEOGREC, NEOGREACĂ (< fr.) adj. Referitor la Grecia şi la poporul grec în perioada modernă. ✧ *Limba n.* (şi subst., f.) = limba greacă modernă (din sec. 16).

NEOHEGELIANISM (< fr. {i}) s. n. Curent filozofic contemporan apărut în Marea Britanie (F.H. Bradley, B. Borsanquet) şi în S.U.A. (J. Royce ş.a.) în a doua jumătate a sec. 19, răspândit ulterior în Italia (B. Croce, G. Gentile), Olanda, Germania (H. Glockner) şi Franţa (I. Hyppolite). Curentul a stimulat studiul filozofiei lui Hegel, interpretând-o însă în spirit subiectivist. V. *hegelianism*.

NEOIMPRESIONISM (< fr. {i}) s. n. Curent artistic apărut în Franţa la sfârşitul sec. 19 ca o reacţie la postimpresionism şi promovat de G. Seurat, P. Signac şi de un grup de pictori care au aderat la principiile acestora. Neoimpresioniştii au aplicat sistematic legea contrastului simultan, pe baza studiului ştiinţific al culorii, practicând divizionismul (o pictură în tuşe mici şi juxtapuse de culori pure), dând o deosebită atenţie structurii compoziţionale a imaginii şi a construcţiei formelor în lumină, obţinând forme statice şi distinct geometrizate. V. şi *poantilism*.

NEOIOBĂGIE (< *neo-* + *iobăgie*) s. f. Concepţie social-politică elaborată de C. Dobrogeanu-Gherea în scopul definirii tipului specific de dezvoltare istorică a României în a doua jumătate a sec. 19 şi începutul sec. 20, a particularităţilor sistemului ei agrar în perioada respectivă, potrivit căreia caracteristic pentru acesta este prezenţa rămăşiţelor feudale (ex. dijma). Deşi a supraapreciat ponderea lor în agricultură, a surprins unele caractere distinctive ale capitalismului din România şi a subliniat, în acelaşi timp, necesitatea industrializării ţării şi promovarea unor reforme politice şi economice.

NEOKANTIANISM (< *kantianism*, după fr. *néokantisme*) s. n. Orice doctrină filozofică inspirată din *Kant*, şi, în particular, mai multe orientări filozofice din Germania din perioada 1870–1920 inspirate, de asemenea, din Kant şi constituite, în parte, ca reacţie la naturalism şi la etica evoluţionistă. Se disting, de obicei, şase şcoli diferite: Şcoala de la Marburg, care-i şi cea mai influentă (H. Cohen, P. Natorp, E. Cassirer); Şcoala de la Heidelberg sau Baden (W. Windelband, H. Rickert); Şcoala de la Göttingen (L. Nelson); Şcoala fiziologică (H. von Helmholtz, Fr. A. Lange); Şcoala realistă (A. Riehl); Şcoala sociologică sau relativistă (G. Simmel). V. şi *kantianism*.

NEOKEYNESISM (< fr.) s. n. Ansamblu de teorii economice care se inspiră din doctrina lui *J. M. Keynes*, pe care o dezvoltă, o adaptează sau o corectează, în funcţie de condiţiile economice şi politice generale, ale economiei postbelice. **N.** realizează o abordare preponderent dinamică şi pe termen lung a produselor economice ca şi îmbinarea analizei microeconomice cu analiza macroeconomică. Principala contribuţie a **n.** o constituie elaborarea unor instrumente moderne de analiză a dinamicii macroeconomice concretizată în formularea de teorii şi modele ale creşterii economice. Prin aceste instrumente, reprezentanţii **n.** încearcă o cuantificare a relaţiilor funcţionale dintre proporţia combinării unor variabile economice endogene (capitalul acumulat, investiţii, venitul net, coeficientul capitalului şi productivitatea investiţiilor), în condiţiile unei stări de fapt a variabilelor exogene (creşterea populaţiei, progresul tehnic, productivitatea muncii), pe de o parte, şi rata anuală de creştere economică, pe de altă parte. Ca urmare, **n.** susţine necesitatea perfecţionării intervenţiei statului în economie în vederea stimulării creşterii economice. Reprezentanţi principali: P.A. Samuelson, R.F. Harrod, E.D. Domar, F. Machlup, J.V. Robinson.

NEOLAMARCKISM (< fr. {i}) s. n. Totalitatea curentelor din teoria evoluţionistă care dezvoltă diferite laturi ale *lamarkismului*; **n.** recunoaşte moştenirea caracterelor dobândite şi neagă rolul morfogenetic al selecţiei naturale. În biologie, orientarea a fost iniţiată la sfârşitul sec. 19, de *E.D. Cope*, care considera că evoluţia se desfăşoară în conformitate cu o finalitate iniţială a organismelor şi prin ereditatea caracterelor dobândite, fără intervenţia selecţiei naturale. **N.** a constituit obiectul unor exagerări idealiste, mecaniciste sau vitaliste (de ex. experimentele lui Miciurin şi Lîsenko).

NEOLATIN, -Ă (< fr.) adj. (Despre limbi) Care au la bază limba latină; (despre popoare) de origine latină.

NEOLIBERALISM (< fr.) s. n. Doctrină economică contemporană, născută ca urmare a rejudecării principiilor liberalismului prin prisma realităţilor economice interbelice şi de la începutul perioadei postbelice. **N.** susţine intervenţia statului în economie nu pentru a dirija viaţa economică, ci pentru a stabili cadrul juridic care să permită organizarea concurenţei, funcţionarea armonioasă a mecanismului preţurilor şi stăvilirea abuzurilor monopolurilor. Dintre elementele fundamentale ale **n.** face parte teoria „tipurilor economice ideale". Principalii susţinători: W. Eucken, W. Röpke, J. Rueff, L. von Mises, F. A. von Hayek, G. Becker.

NEOLITIC, a treia perioadă a culturii preistorice situată între Mezolitic şi Epoca metalelor, corespunzătoare intervalului 7000–2500 î.Hr. Se caracterizează prin unelte de silex, în special microlite şlefuite. Se dezvoltă olăritul, agricultura, domesticirea şi creşterea animalelor. Pe terit. României, culturile reprezentative pentru **N.** timpuriu sunt Schela Cladovei (7000–5800 î.Hr.) şi Stračevo-Criş (5800–5200 î.Hr.), pentru cel mijlociu este cultura *Boian*, iar pentru Eneolitic, culturile *Cucuteni* şi *Gumelniţa*.

NEOLOGIC, -Ă (< fr.) adj. Care reprezintă un neologism, care se referă la neologisme.

NEOLOGISM (< fr. {i}; {s} *neo-* + gr. *logos* „cuvânt") s. n. Cuvânt împrumutat de curând din altă limbă sau creat recent prin mijloacele proprii limbii respective. ✦ Sens nou al unui cuvânt.

NEOM (< *om*) Persoană lipsită de însuşirile omului normal; persoană lipsită de omenie. ✧ Loc. adv. *Ca neoamenii* = altfel decât normal. ✧ Expr. *A face din om neom* = a nenoroci, a distruge pe cineva (fizic sau moral).

NEOMALTHUSIANISM (< fr. {i}) s. n. Doctrină contemporană care reia tezele lui *Malthus*. Teoria suprapopulării globului formulată de neomalthusianişti e folosită pentru a promova necesitatea limitării naşterilor prin metode contraceptive. N. preconizează soluţionarea problemelor ţărilor în curs de dezvoltare prin importul de capital. Reprezentanţi principali: W. Vogt, F.A. Pearson, F.A. Harper, R.C. Cook, J. Huxley, P. Reboux. V. *malthusianism*.

NEOMENESC, -EASCĂ (< *omenesc*) adj. Care nu este caracteristic omului; inuman **(1)**, sălbatic **(3)**, crud **(II, 1)**.

NEOMENIE (< *omenie*) s. f. Lipsă de omenie, cruzime, sălbăticie **(1)**; *p. ext.* faptă sălbatică; barbarie **(2)**.

NEOMENOS, -OASĂ (< *omenos*) adj. Lipsit de omenie; crud **(II 1)**, feroce, inuman **(1)**.

NEOMERCANTILISM (< fr.) s. n. Doctrină vizând un mercantilism modernizat, care presupune un oarecare protecţionism şi anumite intervenţii ale statului pentru a veni în sprijinul economiei naţionale.

NEOMICINĂ (< fr.) Antibiotic cu spectru larg, extras din *Streptomyces fradiae*, activ asupra germenilor gram-pozitivi şi gram-negativi. Este folosit *per os* în gastroenterite şi local (sub formă de pomadă, pulbere sau soluţie) în tratamentul plăgilor infectate.

NEON (< fr. {i}; {s} gr. *neos* „nou") s. n. Element chimic (Ne; nr. at. 10, m. at. 20,179); gaz nobil, monoatomic, incolor. Se găseşte în aerul atmosferic în proporţie de $1{,}8 \cdot 10^{-3}$% volume. Se obţine prin distilarea fracţionată a aerului lichid. Lămpile cu descărcări electrice în gaze (utilizate pentru reclame luminoase), umplute cu **n.**, dau o lumină roşie caracteristică. A fost descoperit de oamenii de ştiinţă englezi Sir W. Ramsay şi M.W. Travers în 1898.

NEONAZISM (< *neo-* + *nazism*) s. n. Curent revanşard, şovinist, de reînviere a nazismului. V. *neofascism*.

NEOPALLIUM (cuv. lat.) s. n. Neocortex.

NEOPITAGORISM (< it., fr.) s. n. Mişcare filozofico-religioasă iniţiată în sec. 1 î.Hr., reactualizând mistica şi numerologia lui Pitagora îmbinate cu elemente platoniciene, peripatetice şi stoice şi din religiile orientale (Nigidius Figulus, Numenius din Apamea, Apollonius din Tyana).

NEOPLASM (< fr. {i}; {s} *neo-* + gr. *plasma* „figură") s. n. (MED.) Cancer **(1)**.

NEOPLASTICISM (< fr.) s. n. Teorie estetică abstracţionistă apărută, începând din 1917, în Olanda, promovată de *P. Mondrian* sub influenţa cubismului, dezvoltată şi aplicată de grupul *De Stijl*. Constă în folosirea exclusivă

a unghiului drept, creat prin întretăierea de linii orizontale și verticale și a unei game cromatice reduse (cele trei culori primare: negrul, griul și albul). A avut o influență deosebită asupra noii generații de pictori și sculptori abstracționiști.

NEOPLATONIC, -Ă (< *neoplatonism*) adj., s. m. **1.** Adj. Care se referă la neoplatonism, care aparține neoplatonismului. **2.** S. m. Adept al neoplatonismului.

NEOPLATONISM (< fr. {i}) s. n. Reformulare a filozofiei lui *Platon* prin introducerea unor elemente din aristotelism, stoicism și neopitagorism și în strânsă legătură cu preocupările religioase ale vremii; inițiat de Plotin în termenii emanației, continuat de Iamblichos, cu accentul pe teurgie și magia rituală, **n.** a fost dezvoltat apoi, pe de o parte, în direcție teologică, dar nu creștină, prin Școala din Atena, îndeosebi în opera lui Proclos, iar pe de altă parte, în formă creștină, prin Școala din Alexandria, cel mai evident de Boethius; combinarea fermă cu creștinismul au realizat-o Augustin, el însuși neoplatonician înainte de convertire, și Dionisie Pseudo-Areopagitul. Până în 1250, **n.** a constituit filozofia dominantă în Europa, influența sa prelungindu-se apoi până în sec. 19 inclusiv.

NEOPLAZIE (< fr.; {s} *neo-* + gr. *plasis* „formare") s. f. Proces patologic de formare a unui țesut nou, tumoral, printr-o înmulțire celulară exagerată care alterează structura normală a țesutului originar. Poate fi benignă sau malignă (canceroasă). În mod curent, prin **n.** se înțelege *cancer (neoplasm)*.

NEOPREN (< engl.) s. n. Cauciuc sintetic obținut prin polimerizarea cloroprenului; sovpren.

NEORÂNDUIALĂ (< *orânduială*) s. f. Dezordine, harababură.

NEOREALISM (< fr., it.) s. n. **1.** (CINEMAT.) Mișcare artistică dezvoltată în cinematografia italiană după cel de-al doilea război mondial. Apărută ca o reacție față de cinematograful comercial și aducând în prim plan viața oamenilor obișnuiți, tragismul cotidian, respingând emfaza și reliefând detaliul real semnificativ, creația regizorilor G. De Santis, R. Rossellini, V. De Sica, P. Germi, C. Zavattini, L. Visconti ș.a. presupune o atitudine angajată față de evenimentele sociale și valorile umane. Unele dintre filmele neorealiste au marcat culmi ale cinematografiei și au influențat mișcări artistice ulterioare din domeniul filmului („Roma, oraș deschis", 1945, regizor R. Rossellini). **2.** Mișcare în literatura italiană de la sfârșitul perioadei interbelice, manifestată mai ales în roman și situată în descendența *verismului* de la sfârșitul sec. 19. Reprezentanți: Elio Vittorini, Cesare Pavese, Italo Calvino, Vasco Pratolini, Carlo Levi, Eduardo de Filippo ș.a.

NEOREALIST (< *neorealism*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care se referă la neorealism, care aparține neorealismului. **2.** S. m. și f. Adept al neorealismului.

NEORGANIC, -Ă (< *organic*) adj. (CHIM.) Anorganic.

NEOROMANTIC, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține neoromantismului, care se referă la neoromantism. **2.** S. m. și f. Adept al neoromantismului.

NEOROMANTISM (< fr.) s. n. Curent literar apărut în unele țări europene (în special în Germania) la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20, ca o reacție împotriva pozitivismului în ideologie și a naturalismului în artă, reluând idealurile estetice ale romantismului (H. Hesse, Th. Däubler). În **n.** sunt incluse simbolismul francez, postimpresionismul etc. ✦ În sens restrâns, curent al literaturii engleze din aceeași perioadă (R. Kipling). ✦ P. ext. Termen generic denumind tendințele de resurecție ale romantismului.

NEOSTOIT, -Ă (< *ostoit*, înv., „potolit") adj. (Și adv.) Neobosit; nepotolit; neîntrerupt, continuu.

NEOTECTONIC, -Ă (< *neo-* + *tectonic*) s. f., adj. 1. S. f. Parte a geotectonicii care studiază mișcările tectonice ale structurilor geologice recente (cuaternare). Printre manifestările neotectonice reprezentative se remarcă prăbușirea (5130 î.Hr.) pragului Bosfor (c. 70 m diferență de nivel) și formarea strâmtorii omonime, care a permis pătrunderea apelor M. Mediterane în zona Mării Negre, precum și formarea Deltei Dunării. **2.** Adj. Care se referă la mișcările tectonice recente.

NEOTENIE (< fr. {i}) s. f. (BIOL.) Capacitatea unor organisme de a se reproduce la stadiul de plantulă sau de larvă (ex. unii batracieni).

NEOTERICI (< fr.; {s} gr. *neoteroi* „înnoitori") s. m. pl. Nume dat de Cicero unui grup de poeți latini, conduși de V. Cato, care s-au inspirat din scriitorii alexandrini greci, impunând idealul alexandrin de artă, acela al „poetului învățat" (*poeta doctus*). Cei mai cunoscut dintre aceștia este Catullus.

NEOTOMISM (< fr. {i}) s. n. Mișcare teologică și filozofică din sec. 19 și 20, încurajată de enciclica papei Leon XIII, *Aeterni Patris* (1879), promovând continuarea și înnoirea tradiției tomiste medievale în Biserica catolică (Et. Gilson, J. Maritain).

NEOZEELANDEZ, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe teritoriul Noii Zeelande. De religie creștină (anglicani, catolici etc.). ✦ Persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține Noii Zeelande sau neozeelandezilor **(1)**, privitor la Noua Zeelandă sau la neozeelandezi.

NEOZOIC, ultima eră (grupă) geologică, care continuă de la sfârșitul Mezozoicului până astăzi; cuprinde perioadele (sistemele) paleogenă, neogenă și cuaternară.

N.E.P. (< *N*ovaia *E*konomiceskaia *P*olitica), politică economică a statului sovietic promovată în perioada de tranziție de la capitalism la socialism. Adoptată, în 1921, de Congresul X al partidului comunist, **N.E.P.**-ul a înlocuit politica „comunismului de război" cu impozitul în natură și a permis crearea de mici întreprinderi, privatizarea comerțului interior, arendarea micilor întreprinderi industriale, atragerea capitalului străin, înfăptuirea reformei monetare (1922–1924), transformarea rublei în monedă convertibilă etc. La un an de la introducerea **N.E.P.**-ului, autoritățile au început lupta împotriva capitalismului privat, trecându-se la industrializarea socialistă a țării și la colectivizarea forțată a agriculturii. La începutul anilor '30 Stalin a trecut la introducerea primului plan cincinal.

NEPAL, Regatul Nepalului (Nepāl Adhirājya), stat în S Asiei, în inima Munților Himalaya; 147,2 mii km^2; 21,42 mii. loc. (1997). Limba oficială: nepaleza. Religia: hinduistă (86,5%), budistă (7,8%), islamică (3,5%). Capitala: *Kāthmāndu*. Orașe pr.: Lalitpur, Birātnagar, Bhaktapur. Este împărțit în 5 „regiuni de dezvoltare" cu 14 zone administrative. Relief predominant muntos, care coboară în trepte de la N la S. Spre granița cu China se întind Munții Himalaya înaltă (cu 23 de vârfuri ce trec de 7 600 m, din care șase depășesc 8 000 m, între ele Chomolungma/Everest, 8 848 m, alt. max. de pe Terra). În partea centrală munții (Siwalik, Mahabharat, Himalaya Joasă) nu

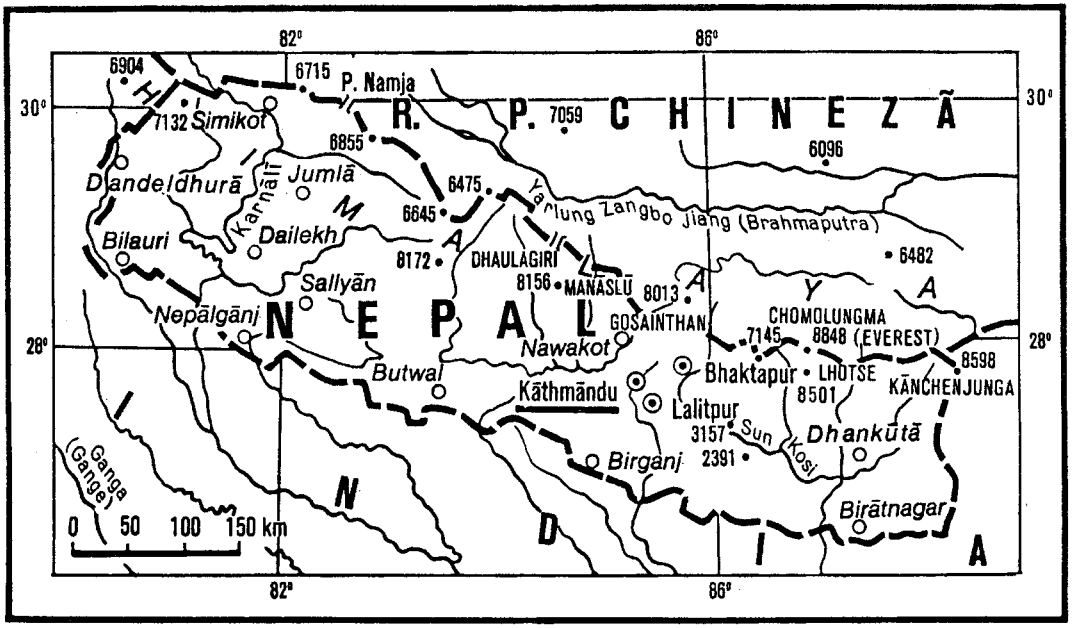

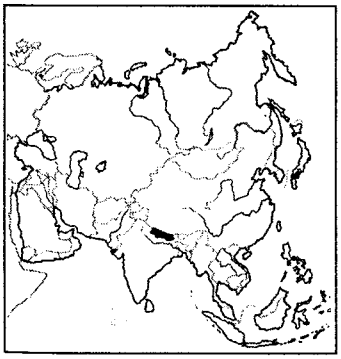

depăşesc 3 000 m alt. şi cuprind numeroase depresiuni bine populate (Kāthmāndu). În S, Piemontul Terai, un sector al Marii Câmpii a Gangelui, la poalele M-ţilor Siwalik. Climă influenţată de altitudine, tropical-musonică în Terai, subtropicală în zona centrală, temperată şi rece în Himalaya Înaltă. Ape curgătoare ce aparţin bazinului Gange, cu un ridicat potenţial hidroenergetic. Vegetaţie cu formaţiuni variate: junglă şi mlaştini tropicale, păduri de pin şi stejar, păduri de conifere cu brad argintiu şi pin albastru şi pajişti alpine. Faună variată, ocrotită în două rezervaţii naturale. Resurse de subsol nesemnificative ca importanţă: mici exploatări de cărbuni, cupru, zinc, cobalt, minereu de fier, mică, talc şi roci de construcţie. Importante resurse forestie-

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni de dezvoltare şi zone administrative	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1991)	Capitala
REGIUNI DE DEZVOLTARE			
zone administrative			
ORIENTALĂ	28 456	4 446 749	Dhankūtā
Koshī	9 669	1 728 247	Dharān
Mechī	8 196	1 118 210	Ilam
Sāgarmāthā	10 591	1 600 292	Rājbiraj
CENTRALĂ	27 410	6 183 955	Kāthmāndu
Bāgmatī	9 428	2 250 805	Bhaktapur
Janakpur	9 669	2 061 816	Sindhulimādī
Nārāyanī	8 313	1 871 334	Hetaudā
OCCIDENTALĂ	29 398	3 770 678	Pokharā
Dhawalāgiri	8 148	490 877	Bagluri
Gandakī	12 275	1 266 128	Chāme
Lumbinī	8 975	2 013 673	Butawal
CENTRAL-OCCIDENTALĂ	42 378	2 410 414	Surkhet
Bherī	10 545	1 103 043	Nepālgānj
Karnālī	21 351	260 529	Mānma
Rāptī	10 482	1 046 842	Tulsipur
NORD-OCCIDENTALĂ (sau VESTUL ÎNDEPĂRTAT)	19 539	1 679 301	Dipāyal
Mahākālī	6 989	664 952	Dandeldhurā
Setī	12 550	1 014 349	Silgadhī

re (42% din supr. țării), cu mare producție de lemn (20,8 mil. m^3, 1995). Industria prelucrătoare (împreună cu mineritul și construcțiile) participă cu 21,3% la formarea PNB, antrenând doar 2,5% din populația activă. Există mici întreprinderi producătoare de: energie electrică (un md. kWh, 1995), ciment (220 mii t, 1995), cherestea și hârtie, prelucrarea iutei, covoare industriale și artizanale, țesături de bumbac, lână brută și prelucrată, zahăr, țigarete (7,7 md. buc., 1993), lapte, unt, brânzeturi, carne, bere și piei brute (37 mii t, 1996), chibrituri, uleiuri vegetale, ceramică. Agricultura, principala activitate economică, contribuie cu 41,9% la formarea PNB și antrenează 81,2% din forța de muncă. Se cultivă 17,2% din supr. țării cu (mii t, 1996): grâu (1 013), porumb (1 331), mei (282), orez (3 579), orz, cartofi (898), linte (110), soia, in, iută (15), trestie de zahăr (1 569), tutun. Pășunile și fânețele ocupă 14,6% din supr. țării. Se practică și păstoritul transhumant. Șeptel important (mii. capete, 1996): bovine (7), bubaline (3,3), porcine (0,67), ovine (0,86), caprine (5,78). C.f.: 101 km (1996). Căi rutiere: 9,6 mii km (din care 3,43 mii km asfaltate, 1994). Turism important: 363,4 mii turiști străini (1995). Principalele obiective turistice: capitala Kāthmāndu cu palatul regilor Malla (templul Taleju, 1549, cel mai mare din țară), palatul Singha, templele Swayambounath (sec. 1 î.Hr.), Kastamandap (1596), Bodnath (300 î.Hr.); valea Kāthmāndu cu peste 2 700 sanctuare și temple din care 800 în evidența UNESCO; zona montană din N cu trasee alpine; rezervațiile naturale Chitawan și Sukla. Moneda: 1 rupee nepaleză = 100 paisa (pice). Export (1995): produse manufacturate de bază (51,6%), alte produse industriale (32,7%), alimente (orez, tutun) și animale vii (9,1%), materii prime (2,9%), produse chimice și medicamente (1,7%). Principalii parteneri: Germania (45,8%), S.U.A. (36%), India (13,3%), Elveția (3,3%). Import (1995): produse manufacturate de bază (38,7%), mașini și utilaj de transport (19,7%), produse chimice (11,6%), alimente și animale vii (7,9%), combustibili minerali și uleiuri (7,2%). Principalii parteneri: țări din Asia (70,3%), Uniunea Europeană (15,3%), Oceania (5,3%). — *Istoric.* Istoria veche a **N.** se confundă cu legenda. Primele mențiuni documentare datează din sec. 3–4 d.Hr., când **N.** a devenit o zonă de tranzit între China și India. În Antichitate și în Evul Mediu pe terit. **N.** au existat mai multe state. În sec. 14–18, **N.** devine principala sursă a conflictelor dintre diverși prinți locali din N Indiei. Principele Gurkha Prithivi Narayan Shah (1742–1771) realizează (1768–1769) unitatea **N.**, prin cucerirea regatelor Kāthmāndu, Pātān, Bhādgāon și Chambis Raj, stabilindu-și capitala la Khātmāndu și adoptând hinduismul ca religie oficială. În 1791, **N.** a semnat tratate comerciale cu Marea Britanie. În 1814–1816, în urma luptelor anglo-indiene, soldate cu pacea de la Segaul (2 dec. 1816), **N.** acceptă protectoratul Marii Britanii. În 1846 puterea este acaparată de familia nobiliară Rana, care se va menține ereditar la conducerea țării chiar și după proclamarea independenței țării (1923), până în 1951, când este răsturnată printr-o lovitură de stat, **N.** proclamându-se monarhie constituțională (12 febr. 1959). Este instaurat un regim absolutist bazat pe „consilii ale notabilităților", iar partidele politice sunt interzise (5 ian. 1961). După ascensiunea la tron a regelui Birendra bir Bikhram Shah Dev (1972), criza economică și absolutismul au generat mari tensiuni. Ca urmare a revoltelor sângeroase din 1985 și 1990, s-a înregistrat o deschidere spre democrație, prin abolirea privilegiilor nobiliare și reintroducerea partidelor politice. Alegerile parlamentare (1991, 1994 și 1997) marchează confruntarea dintre monarhie și forul legislativ, ceea ce provoacă convulsii susținute de Partidul Comunist, care se impune ca a doua forță politică. Alegerile parlamentare din 1999 au fost câștigate de Partidul Congresului, care introduce un început de democratizare în țară. Monarhie parlamentară, conform Constituției promulgate la 9 nov. 1990. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament bicameral, alcătuit din Consiliul Național și Camera Reprezentanților, iar cea executivă aparține regelui și Consiliului de Miniștri, numit de acesta.

NEPALEZ -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune în Nepal. De religie hinduistă. ✦ Persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține Nepalului sau nepalezilor **(1)**, referitor la Nepal sau la nepalezi.

NEPĂMÂNTEAN, -Ă (< *pământean*) adj. Care nu este de pe pământ; *fig.* care pare din altă lume, neobișnuit, nefiresc.

NEPĂRTINIRE (< *părtinire*) s. f. Imparțialitate, obiectivitate, dreptate.

NEPĂRTINITOR, -OARE (< *părtinitor*) adj. Imparțial, obiectiv **(II, 2)**, drept, echitabil.

NEPĂSARE (< *păsare*, pop., „îngrijorare") s. f. Lipsă de grijă și de interes; indiferență, indolență.

NEPĂSĂTOR, -OARE (< *păsător*, înv. „grijuliu") adj. Indiferent față de cele ce se întâmplă în jurul său, fără grijă; indolent, insensibil.

NEPĂTAT, -Ă (< *pătat*) adj. Fără pată, curat; *fig.* neprihănit, imaculat, pur.

NEPĂTRUNS, -Ă (< *pătruns*) adj. Care nu este sau nu poate fi pătruns, străbătut; impenetrabil; des, compact **(1)**. ✦ Fig. Greu de înțeles; ascuns, tainic, misterios.

NEPENTES (< fr.) subst. **1.** (În mitologia greacă) Băutură magică prin care se înlătura tristețea și durerile fizice. **2.** Plantă carnivoră, originară din Asia tropicală și din ins. Madagascar, cu frunzele răsucite, terminate cu o mică pungă membranoasă în care sunt digerate insecte sau reptile mici.

NEPER (< fr. {i}; {s} n. pr. *Neper*) s. m. (METR.) Unitate de măsură folosită în telecomunicații pentru a determina atenuarea (sau amplificarea) unui semnal (electric, acustic etc.) și care reprezintă logaritmul natural (neperian) al raportului dintre valoarea inițială și cea finală a mărimii considerate (sau invers, în cazul amplificării). Un **n.** = 8,686 decibeli. Simbol: Np.

NEPER, John v. **Napier.**

NEPEREȚE (< *pereche*) adj. Care nu formează pereche. ✦ (Despre numere întregi) Fără soț, impar.

NEPERIAN (< fr. {i}; {s} n. pr. Neper) adj. *Logaritm ~* v. *logaritm.*

NEPERMETRU (< fr. {i}) s. n. Instrument de măsură a atenuării (slăbirii) intensității unei mărimi, gradat în neperi.

NEPHTALI, personaj biblic, fiul lui Iacob și al lui Bilhah, servitoarea Rachelei. Numele său a fost preluat de un trib din Israel, care locuia pe un teritoriu la N de lacul Tiberiada.

NEPIERITOR, -OARE (< *pieritor*) adj. Care dăinuiește veșnic, etern, nemuritor; *p. ext.* care durează vreme îndelungată.

NEPLATĂ (< *plată*) s. f. Faptul de a nu achita o obligație bănească (în termen).

NEPLĂCERE (< *plăcere*) s. f. Sentiment sau senzație produsă de ceva neplăcut; silă **(1),** dezgust. ✦ Supărare, necaz **(1),** neajuns[1] **(2).**

NEPLĂCUT, -Ă (< *plăcut*) adj. Care nu este pe placul sau pe gustul cuiva; care cauzează o neplăcere; *p. ext.* penibil, supărător.

NEPOFTIT, -Ă (< *poftit*) adj. Care nu a fost poftit, chemat (undeva); *p. ext.* a cărui prezență nu este dorită (undeva), inoportun.

NEPOLAR, -Ă (< *polar*) adj. (Despre molecule sau grupări de atomi) Care nu are moment electric permanent.

NEPOMUK [nepomuk], **Johann** (pe numele adevărat *Johannes Wölflin*) (c. 1345–1393), martir ceh de origine germană. Vicar general al arhiepiscopului de Praga. Intrând în conflict cu regele Václav IV (Wenzel), a fost torturat și, apoi, aruncat în Vltava. Canonizat (1729). Protector al podarilor și patron al Cehiei (din 1729).

NEPOS, Cornelius (c. 100–c. 24 î.Hr.), scriitor latin. A scris biografiile unor oameni de seamă din Antichitate (*De viris illustribus*, din care s-au păstrat doar 22 de biografii), prin care a impus biografia și rezumatul istoric ca specii literare autonome.

NEPOS, Iulius, penultimul împărat al Imp. Roman de Apus (474–475). Înlăturat de comandantul militar Oreste, s-a refugiat în Dalmația, unde a fost asasinat.

NEPOT, -OATĂ (lat. *nepos, -tis*) s. m. și f. **1.** Persoană considerată în raport cu bunicii săi ori cu unchii și mătușile sale. ✦ Descendent, urmaș. **2.** Termen de adresare folosit de o persoană mai în vârstă către un tânăr sau un copil.

NEPOTISM (< fr., germ.) s. n. **1.** Politică adoptată de unii papi, care consta în favorizarea sistematică a membrilor familiei. **2.** Acordare abuzivă de favoruri rudelor sau prietenilor, prin numirea lor în diverse funcții sau prin crearea altor avantaje.

NEPOTOLIT, -Ă (< *potolit*) adj. Care nu este sau nu poate fi potolit; neostoit; fără astâmpăr, nestăpânit; aprig; vajnic, neobosit.

NEPOTRIVIRE (< *potrivire*) s. f. Lipsă de potrivire, de concordanță; dezacord, discordanță, incongruență.

NEPOTRIVIT, -Ă (< *potrivit*) adj. Care nu se potrivește, care nu e la locul lui; deplasat, neadecvat, inoportun.

NEPRECUPEȚIT, -Ă (< *precupeți*) adj. (Despre sprijin, ajutor) Fără rezerve; necondiționat.

NEPREDICATIV, -Ă (< *predicativ*) adj. (Despre verbe) Care nu pot forma singure predicatul.

NEPRETENȚIOS, -OASĂ (< *pretențios*) adj. Fără pretenții, modest **(1),** simplu.

NEPREȚUIT, -Ă (< *prețuit*) adj. Care nu poate fi prețuit, evaluat, apreciat; *p. ext.* foarte prețios, de mare valoare. ✦ Fig. Scump, drag, iubit.

NEPREVĂZUT, -Ă (< *prevăzut*) adj. (Și subst., n.) Care nu a fost sau nu poate fi prevăzut; care vine pe neașteptate, subit.

NEPRICEPERE (< *pricepere*) s. f. **1.** Lipsă de pricepere, de iscusință, de îndemânare. **2.** Faptul de a nu înțelege un lucru.

NEPRICEPUT, -Ă (< *priceput*) adj. (Și subst.) **1.** Neîndemânatic, stângaci. **2.** Neînțeles, enigmatic, misterios **(2).**

NEPRICOPSIT, -Ă (< *pricopsit*) adj. (Și subst.) Care nu și-a făcut o situație, nu s-a căpătuit; *p. ext.* care nu e bun de nimic.

NEPRIELNIC, -Ă (< *prielnic*) adj. Care nu este prielnic, potrivit; nefavorabil, nepotrivit.

NEPRIETENOS, -OASĂ (< *prietenos*) adj. **1.** Care nu dă dovadă de prietenie, de bunăvoință, ostil, dușmănos. **2.** (Despre mediul ambiental) Lipsit de confort, de intimitate.

NEPRIHĂNIRE (< *prihănire,* înv., „păcat, necinste") s. f. Puritate (morală), castitate.

NEPRIHĂNIT, -Ă (< *prihănit,* înv. „păcătos, vinovat") adj. Nepătat (din punct de vedere moral), imaculat; curat **(3),** pur, cast.

NEPRINCIPIAL, -Ă (< *principial*) adj. Care este lipsit de principialitate; subiectiv.

NEPRODUCTIV, -Ă (< *productiv*) adj. (Mai ales despre terenuri, soluri) Care nu produce roade, neroditor; care rodește puțin.

NEPROLIFERARE (< *proliferare*) s. f. Faptul de a nu mai răspândi ceva, de a nu mai crea. ✧ *Neproliferarea armelor atomice* = promovarea unor acțiuni internaționale menite să împiedice creșterea numărului statelor posesoare de arme atomice, precum și să determine pe cele care dispun de asemenea arme să oprească producerea lor, pentru înlăturarea pericolului unui război nuclear.

NEPTUN 1. (În mitologia romană) Zeul tuturor apelor; unul dintre cei mai vechi zei ai acestei mitologii. Identificat la greci cu *Poseidon,* are aceleași caracteristici și atribuții cu acesta. Sărbătorile consacrate lui **N.** *(Neptunaliile)* erau oficiate vara (23 iul.), în scopul alungării secetei. **2.** Cea de-a 8-a planetă a sistemului solar, situată la o distanță medie de 4,4967 miliarde km de Soare și c. 4,347 miliarde km de Pământ (datorită excentricității planetei Pluton, între 1979 și 1999, acesta a fost mai aproape de soare decât **N.**). Are un diametru de 49 528 km, masa de 1,024 x 10^{26} kg și densitatea de 1,64 g/cm^3. Perioada de revoluție (anul neptunian) 164,8 ani, iar perioada de rotație (ziua neptuniană) 16,11 ore. **N.,** la fel ca și Jupiter, Saturn și Uranus, este o planetă gigantică gazoasă. Este invizibilă cu ochiul liber, având mărimea stelară 7,8. A fost descoperită la 23 sept. 1846 de către astronomul german J.G. Galle, pe baza datelor transmise de către astronomul francez U.J. Le Verrier (acesta din urmă, precum și astronomul englez J.C. Adams, studiind abaterile de la traiectoria prevăzută prin calcul a planetei Uranus au preconizat existența unei alte planete precizând, cu aproximație, și poziția pe cer a acesteia). Sonda spațială americană Voyager-2, lansată la 20 aug. 1977, s-a apropiat, la 24 aug. 1989, până la c. 5 000 km de **N.,**

Neptun (1)

transmițând o serie de informații de o deosebită importanță, printre care existența a încă șase sateliți, cu diametre cuprinse între 30 și 200 km, pe lângă cei doi cunoscuți (Nereida și Triton), existența în jurul planetei a patru inele formate din pulberi, care în unele zone sunt destul de dense pentru a oculta lumina stelelor. Câmpul magnetic al planetei **N.** are dipolul înclinat cu c. 47 față de axa ei de rotație și e deplasat cu c. 14 000 km față de centrul planetei. Temperatura medie la suprafața planetei este de –214°C. Au fost observate furtuni ale gazelor cu viteze de 2 500 km/oră. În centrul planetei se presupune a fi un nucleu solid înconjurat de un strat de apă, puternic comprimată, urmat de un strat de hidrogen și heliu lichid. Atmosfera, compusă în cea mai mare parte din hidrogen și heliu, conține până la 3% metan, care dă planetei culoarea albăstră. **3.** Stațiune balneoclimaterică cu activitate permanentă (mai intensă în sezonul estival), intrată în circuitul turistic și balnear la începutul anilor '70 ai sec. 20, situată pe țărmul Mării Negre, la 6 km N de municipiul Mangalia (jud. Constanța), de care aparține administrativ. Climat de litoral maritim, cu veri călduroase și mai mult senine (durata de strălucire a Soarelui este de 10–12 ore pe zi) și ierni blânde, cu zăpadă puțină (în ian. temp. medie este de 0°C). Factorii naturali de cură sunt climatul maritim, bogat în aerosoli salini, apa Mării Negre (clorurată, sulfatată, sodică, magneziană), izvoarele minerale cu ape sulfuroase, mezotermale (22–27°C) și nămolul sapropelic. Plaje cu nisip fin, amenajate pentru aerohelioterapie, talazoterapie și oncțiuni cu nămol rece. Stațiunea este indicată atât pentru cură heliomarină în timpul vacanțelor de vară, cât și pentru tratarea afecțiunilor reumatismale, post-traumatice, ginecologice, endocrine, dermatologice, respiratorii etc. Policlinică balneară cu funcționare permanentă. Parc dendrologic (cedri, stejari, tei, chiparoși, pini, mesteceni etc.).

NEPTUNIAN, -Ă (< fr.; {s} lat. *Neptunus*) adj. (GEOL.) Neptunic.

NEPTUNIC, -Ă (< germ.; {s} lat. *Neptunus*) adj. (Despre formațiuni geologice, roci etc.) Format prin sedimentare sub acțiunea apei. Sin. *neptunian.*

NEPTUNISM (< fr. {i}) s. n. Curent în geologie de la sfârșitul sec. 18 și începutul sec. 19, care, exagerând rolul agenților externi în formarea rocilor, susține originea exclusiv sedimentară a acestora. Neagă existența oricărei energii în interiorul Pământului, considerând erupțiile vulcanice drept rezultat al incendiilor subterane. **N.** a fost reprezentat de geologul german A. Werner (1750–1817) și elevii săi. A fost combătut de teoria plutonismului.

NEPTUNIUM (< fr. {i}; {s} n. pr. Neptun) s. n. Element chimic transuranic din seria actinoide (Np.; nr. at. 93, m. at. 237,048), metal de culoare alb-argintie, obținut pe cale artificială de fizicienii E.M. McMillan și P.H. Abelson în 1940, la Universitatea din California.

NEPUTINCIOS, -OASĂ (< *putincios*, rar „cu putere") adj. Lipsit de putere, de forță; neajutorat, incapabil, nevolnic, becisnic **(1).** ✦ (Și subst.) Debil, slăbit, fără vlagă; *p. ext.* bolnav, infirm.

NEPUTINȚĂ (< *putință*) s. f. **1.** Lipsă de putere de acțiune; incapacitate. ✦ Slăbiciune fizică, debilitate, nevolnicie; *p. ext.* boală, infirmitate. **2.** Imposibilitate. ✧ Loc. *Cu neputință* = imposibil; în nici un caz.

NERA, râu, afl. stg. al Dunării; 125 km. Izv. din M-ții Semenicului și drenează depr. Bozovici (Almăjului); la ieșirea din depresiune, formează chei epigenetice (18 km lungime) în depozitele calcaroase ale M-ților Locvei și Semenicului pe care-i separă. Afl. pr.: Prigor, Rudăria, Miniș, Beiu. În zona cheilor **N.** se află rezervația complexă Cheile Nerei-Beușnița (3 368 ha), în cadrul căreia se dezvoltă numeroase specii de plante termofile ca liliacul sălbatic *(Syringa vulgaris),* laleaua pestriță *(Fritillaria montana),* scumpia *(Cotinus coggygria),* ghimpele *(Ruscus aculeatus),* precum și unele plante endemice *(Dianthus giganteus* var. *banaticus, Ranunculus flabellifolius, Sorbus borbasii)* și rarități faunistice (*Limax tigrrenius, Vitrea diaphana, Euscorpius carpathicus* ș.a.).

NERAMBURSABIL, -Ă (< *rambursabil*) adj. Care nu mai trebuie restituit sau înapoiat.

NERĂBDARE (< *răbdare*) s. f. Lipsă de răbdare; impacientă; dorință arzătoare de a face ceva; *p. ext.* iritare, nervozitate. ✧ Loc. *Cu nerăbdare* = fără calm, nerăbdător; nervos, agitat.

NERĂBDĂTOR, -OARE (< *răbdător*) adj. Care nu are răbdare, neliniștit, neastâmpărat, agitat; *p. ext.* iritat, nervos.

NERBUDDA v. **Narmada.**

NERECUNOSCĂTOR, -OARE (< *recunoscător*) adj. (Și subst.) Care nu arată recunoștință pentru binele ce i s-a făcut; ingrat.

NERECUNOȘTINȚĂ (< *recunoștință*) s. f. Lipsă de recunoștință; ingratitudine.

NEREGULARITATE (< *regularitate*) s. f. Abatere de la forma obișnuită, de la normă; deviere **(1);** *concr.* lucru neregulat sau parte neregulată a unui lucru.

NEREGULAT, -Ă (< *regulat*) adj. **1.** Care nu este simetric, uniform; care nu este conform cu o normă, cu o reglementare. ✧ (GRAM.) *Verb n.* = verb care se abate de la flexiunea obișnuită, având forme proprii. ✦ (Despre drumuri, terenuri) Accidentat. ✦ (Despre armate, trupe) Alcătuit din ostași care nu au o pregătire sistematică, formând unități de luptă ocazionale. ✦ (Despre factori de climă) Instabil, variabil. **2.** (DR.) *Depozit n.* = depozit având ca obiect bunuri generice și compatibile; acestea trec în proprietatea depozitarului care, la scadență, va restitui deponentului alte bunuri de același fel (ex. depunerile de bani la C.E.C. sau la o bancă).

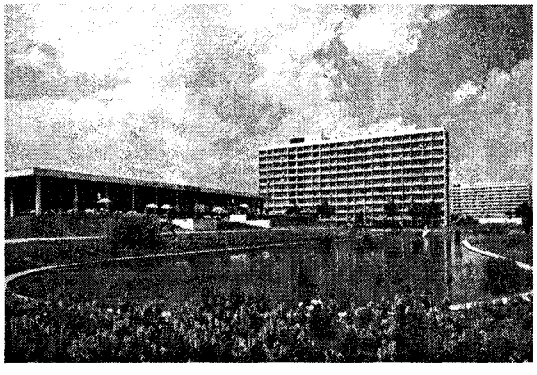

Neptun (3).
Hotel Doina

NEREGULĂ (< *regulă*) s. f. **1.** Dezordine, neorânduială, învălmășeală. **2.** Lipsă de exactitate sau de conformitate cu situația reală; incorectitudine, abatere.

NEREIDA, satelit al planetei Neptun; c. 300 km diametru. Descoperit de G. P. Kuiper în 1949.

NEREIDE (fr.; {s} gr. *Nereis, -idos* „nimfele mării") s. f. pl. Familie de anelide marine din clasa polichete; servesc drept hrană pentru pești.

NEREIDE (în mitologia greacă), divinități marine, personificând valurile mării. Cele 50 de fiice ale zeului Nereu. Protectoarele marinarilor, se iveau la chemarea corăbierilor aflați în primejdie, pentru a le veni în ajutor. Erau imaginate foarte frumoase, uneori jumătate femei, jumătate pești înotând printre tritoni și delfini. Cele mai cunoscute sunt: *Amfitrite, Galateea, Thetis.*

NEREJU, com. în jud. Vrancea, situată în depresiunea cu același nume, pe râul Zăbala; 4 196 loc. (2000). Expl. de gresii. Prelucr. artistică a lemnului. Centru de cusături și țesături populare. Pomicultură. Biserica Sfinții Voievozi (ante 1809, reparată în 1888 și 1934), în satul **N.**

NERETROACTIVITATE (< *retroactivitate*) s. f. (DR.) *Principiul neretroactivității* = principiu constituțional potrivit căruia o lege nu poate produce efecte și pentru trecut, neaplicându-se faptelor săvârșite și efectelor produse ale actelor încheiate înainte de data intrării ei în vigoare.

NERETVA, râu în partea de S a Rep. Bosnia-Herțegovina și în SE Croației; 218 km. Izv. din Alpii Dinarici, trece prin Mostar și se varsă în M. Adriatică. În cursul superior au fost construite lacul de acumulare Jablaničko Jezero și hidrocentrala Jablanica.

NEREU (în mitologia greacă), divinitate marină. Protector al marinarilor. Personificare a mării pașnice, favorabile navigatorilor.

NEREUS și **ACHILLEUS** (c. sec. 4), martiri romani. Soldați care, convertiți la creștinism, au părăsit armata. Condamnați la moarte, probabil, în timpul lui Dioclețian. La mormântul lor de pe Via Ardeatina a fost înălțată o bazilică. Canonizați. Comemorați la 12 mai.

NERI, Fiiippo *(Sfântul Filip)* (1515–1595), călugăr și mistic italian. A fondat (1575) Congregația Oratoriană, cu un rol important în susținerea contrareformei. Canonizat în 1622. Comemorat la 26 mai.

NERINEA (cf. *neritic*) s. f. Gen fosil de gasteropode, caracterizat prin cochilie înaltă și răsucită; a trăit în Jurasic și în Cretacic.

NERITIC, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *nerites* „cochilie marină") **1.** Diviziune ecologică a mediului marin, cu o bogată floră și faună, corespunzătoare apelor puțin adânci (0–200 m) de pe platforma continentală (șelf). **2.** Domeniu de sedimentare marină din zona șelfului în care se acumulează cu precădere sedimente clastice și calcare organogene.

NERNST, Walther Hermann (1864–1941), chimist și fizician german. Unul dintre fondatorii chimiei fizice moderne. Prof. univ. la Göttingen și succesorul (1924–1933) lui M. Planck la Institutul de Fizică și Chimie din Berlin. A enunțat principiul al treilea al termodinamicii (1906). Contribuții la fizica aplicată *(lampa N.),* termochimie, teoria osmotică a pilelor electrice și studiul soluțiilor diluate. Lucrări referitoare la echilibrele chimice și asupra proprietăților corpurilor cu temperaturi joase („Chimie teoretică"). Premiul Nobel pentru chimie (1920). — *Efectul N.* (sau efectul galvanotermomagnetic longitudinal) = fenomen prin care, atunci când un curent trece longitudinal printr-un conductor, iar câmpul magnetic este orientat transversal, se poate verifica o diferență de temperatură în sensul curentului. Se mai numește și efectul *N.–Ettingshausen. Lampa lui N.* = lampă ajunsă la incandescență, cu filament din zirconiu și ytriu, care, atunci când este traversată de un curent continuu (1–2A), produce o lumină albă; utilizată ca sursă pentru radiațiile infraroșii.

NERO (Tiberius Claudius Drusus Germanicus) (pe numele adevărat *Lucius Domitius Claudius N.*), împărat roman (54–68 d.Hr.), ultimul din dinastia iulio-claudică. A instituit o guvernare autoritară și crudă, soldată cu asasinate, printre care cel al mamei sale Agrippina, al fratelui său Britannicus, al soției sale Octavia și al lui Seneca, profesorul și mentorul său. În ultimii ani ai domniei a avut numeroase apariții grotești în public în calitate de conducător de care de curse, cântăreț și actor, impunând adulația, prin teroare, din partea apropiaților săi și neglijând problemele statului. În timpul său, un uriaș incendiu a mistuit Roma (64 d.Hr.); bănuit de acest fapt, **N.** a dat vina pe primii creștini, începând persecuțiile împotriva lor. S-a sinucis după izbucnirea răscoalei legiunilor din Spania și Africa.

NERO, Franco (n. 1941), actor italian de film. Cu un fizic atrăgător, s-a impus în roluri de seducător, dar și în roluri de personaj pozitiv din filme gen western sau thriller, care presupun forță și pasiune pentru acțiune („Când se arată cucuveaua", „Tristana", „De ce este ucis un magistrat", „Salamandra", „Frați și surori", „Vin italienii").

NEROD, -OADĂ (< bg.) adj. (Și subst.) Neghiob, prost. ✦ Care denotă lipsă de chibzuință, prostie; *p. ext.* lipsit de rațiune.

NEROTUNJIT, -Ă (< *rotunjit*) adj. **1.** Care nu este rotunjit; cu asperități, colțuros. **2.** (LINGV.; despre sunete) Care nu are caracter labial, care se pronunță fără participarea buzelor.

NEROZIE (< *nerod*) s. f. Prostie, neghiobie; *p. ext.* nebunie; *concr.* vorbă, faptă lipsită de chibzuință. ✦ Poznă, năzdrăvănie.

NERSES IV Klayetsi sau **Chnorhali** (1102–1173), teolog armean. Catolicos (din 1166). Poet și muzician. Biserica armenească îl consideră sfânt.

NERUDA [neruda], **Jan-Nepomuk** (1834–1891), scriitor și ziarist ceh. Poeme de inspirație naturistă și patriotică („Motive simple", „Cântece de

Nero

Walther Hermann Nernst

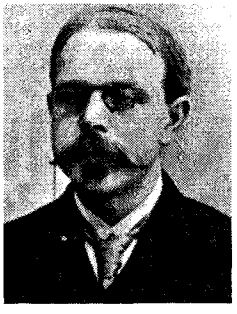

Pablo Neruda

Vinerea Mare") sau de meditație filozofică („Cântece cosmice", „Simple motive"); proză de observație realistă („Povestiri din Malá Strána"); foiletoane („Imagini din Paris").

NERUDA [neruða], **Pablo** (pseud. lui *Neftalí Ricardo Reyes Basoalto*) (1904–1973), poet chilian. Diplomat. Poezie modernistă („Crepuscular"), violent senzuală, utilizând ritmul popular („20 de poeme de dragoste și un cântec disperat"), suprarealistă („Tentativa omului infinit") sau ermetică („Reședință pe pământ"). Războiul Civil din Spania a determinat orientarea sa spre temele sociale, politice, antifasciste („Spania în inimă", „A treia reședință", „Cântecul general", „Strugurii și vântul"). Abordează, în ultimele sale volume („Ode elementare"), o poezie a esențelor. Eseuri („Poezia politică"), memorialistică („Mărturisesc că am trăit"). Creația sa exprimă o capacitate extraordinară a invenției tehnice. Premiul Nobel pentru literatură (1971).

NERUȘINARE (< *nerușinat*) s. f. Impertinență; *p. ext.* comportare lipsită de bună-cuviință; necuviință, obrăznicie, neobrăzare.

NERUȘINAT, -Ă (< *rușinat*) adj. (Și subst.) Lipsit de rușine, de bună-cuviință; impudic; impertinent, obraznic, neobrăzat.

NERV (< lat., it.) s. m. **1.** Formațiune anatomică de aspect filar, albicios, care se ramifică spre periferia și interiorul diferitelor organe externe și interne, realizând legătura între sistemul nervos central și restul organismului. **N.** pot fi motori sau senzitivi și, după localizare și funcțiunea specifică, olfactivi, optici, trigemeni, faciali, acustici, pneumogastrici sau vagi, spinali etc. ✧ *N. aferent* = **n.** format numai din fibre senzitive care transmit impulsuri nervoase de la organele de simț spre centrii nervoși. *N. eferent* = **n.** format numai din fibre motorii și secretorii, care transmit comenzile de la centrii nervoși la periferie. *N. mixt* = **n.** care conține atât fibre senzitive, cât și fibre motorii și secretorii; majoritatea **n.** sunt micști. *N. cranian* = **n.** care își are originea în encefal; sunt în număr de 12 perechi (ex. **n.** acustic). *N. rahidian* = **n.** care își are originea în măduva spinării (ex. **n.** sciatic, **n.** crural). *N. vasomotor* = **n.** a cărui excitare produce dilatarea sau îngustarea lumenului vaselor sangvine. *N. vegetativ* = **n.** care aparține sistemului nervos vegetativ. *N. mielinic* și *amielinic* = **n.** ale căror fibre sunt înconjurate sau, respectiv, lipsite de o teacă de mielină. *Nervul lui Hering* v. *cardioinhibitor. Nervul lui Ludwig* v. *cardioaccelerator.* **2.** (La pl.) Enervare, surescitare. **3.** Fig. (La sg.) Energie, vigoare; vioiciune, neastâmpăr.

NERVA (Marcus Cocceius), împărat roman (96–98 d.Hr.). L-a adoptat, ca fiu, pe Traian, guvernatorul provinciei Germania Superioară, pe care, în anul 97 d.Hr., l-a desemnat ca succesor, devenind astfel întemeietorul dinastiei *Antoninilor.*

NERVAL [nervál], **Gérard de** (pseud. lui *G. Labrunie*) (1808–1855), scriitor francez. Creație romantică, de la proza explorând straniul, magicul și misticul („Fiicele focului", „Aurélia") la poemele de factură onirică („Iluminații", „Himerele"), care anunță simbolismul și suprarealismul, distingându-se prin bogăția imaginației, sugestivitatea limbajului și perfecțiunea formei. Memorialistică („Călătorie în Orient"); traduceri („Faust" de Goethe).

NERVAȚIUNE (< fr.) s. f. Mod în care sunt dispuse nervurile pe o frunză sau pe aripile insectelor.

NERVI, Pier Luigi (1891–1979), inginer și arhitect italian. Prof. univ. la Roma. Adept al unei arhitecturi funcționale, a conceput o mare varietate de structuri din beton armat realizate cu elemente prefabricate (Palatul Expozițiilor din Torino, Marele palat al sporturilor din Roma, în colab. cu M. Piacentini, Palatul muncii din Torino, sala audiențelor de la Vatican, Palatul UNESCO din Paris în colab. cu M. Breuer și B. Zehrfuss, Australia Square din Sydney, catedrala din San Francisco). Lucrări teoretice („Arta sau știința de a construi?", „Structuri noi").

NERVISM (< fr. {i}; {s} lat. *nervus* „nerv") s. n. Orientare în fiziologie (dezvoltată și fundamentată de D.M. Secenov și I.P. Pavlov) după care creierul are rolul de substrat material al activității psihice, de coordonator în reglarea tuturor funcțiilor organismului; sistemul nervos asigură unitatea funcțională a organismului și adaptarea la mediu.

NERVIST, -Ă (< *nervism*) adj. (FIZIOL.) Care aparține nervismului, privitor la nervism.

NERVO, Amado (pe numele adevărat *Juan Crisóstomo Ruiz de Nervo*) (1870–1919), scriitor și diplomat mexican. Exponent al modernismului. Fondator al „Revistei moderne". Lirică de inspirație religioasă, de un estetism rafinat („Perle negre", „Grădinile interioare") și povestiri („Povestiri misterioase").

NERVOS, -OASĂ (< lat., fr., it.) adj. **1.** Care ține de nervi **(1),** privitor la nervi. ✧ *Sistem n.* = ansamblul organelor și al elementelor țesutului nervos care comandă, coordonează funcțiile de sensibilitate, mișcare, nutriție ale organismului, iar la vertebratele superioare și facultățile intelectuale și afective. În ceea ce privește structura, în evoluția pe scara animală, s. *n.* este *difuz* la celenterate, *ganglionar* la moluște, *scalariform* la viermi și artropode, alcătuit dintr-o parte difuză și una centralizată la stomocordate, dintr-un ganglion dorsal și nervi anteriori și posteriori la urocordate, măduvă, veziculă frontală, canal ependimar și nervi rahidieni la cefalocordate, *s. n. central* (creier, cerebel, bulb și măduva spinării) și *s. n. neurovegetativ* (nervi rahidieni, cranieni, *s. n.* simpatic și parasimpatic) la vertebrate. **2.** (Și adv.) Irascibil; iritat, enervat, înfuriat.

NERVOZITATE (< fr., lat.) s. f. Stare emotivă de enervare, de neliniște și tensiune interioară; *p. ext.* nerăbdare, neastâmpăr.

NERVURĂ (< fr.) s. f. **1.** (BOT.) Fascicul conducător libero-lemnos din frunze. **2.** (ZOOL.) Fiecare dintre fibrele cornoase și ramificate care împart aripa unei insecte în mai multe părți, dându-i flexibilitate și întărind-o. **3.** Dungă **(1),** vână, striație. **4.** (TEHN.) Proeminență alungită pe suprafața unei piese sau a unui organ de mașină care servește ca element de rigidizare sau de ghidare și uneori pentru a mări posibilitatea de răcire a piesei respective. **5.** (ARHIT.) Element de structură mai mult sau mai puțin reliefat (mulură), care formează osatura unei bolți. Întrebuințat mult în stilul gotic, **n.** a căpătat cu timpul o funcție exclusiv decorativă; folosit și în stilul romanic. **6.** Grindă de beton armat turnată o dată cu planșeul, constituind un element de întărire a acestuia. **7.** (AV.) Element

transversal de construcție al aripii de avion, care împreună cu lonjeronul asigură rigiditatea acesteia; este format de obicei din două tălpi legate de o inimă și executat din duraluminiu sau din oțel.

NES (< *nes[cafe]*) s. n. Nescafe.

NESATISFĂCĂTOR, -OARE (< *satisfăcător*) adj. Care nu satisface; care nu corespunde unor norme, exigențe, criterii. ✦ (Cu valoare de substantiv) Calificativ (pentru elevi, studenți etc.) care nu asigură promovarea.

NESATURAT, -Ă (< *saturat*) adj. (Despre sisteme fizico-chimice) Care conține o cantitate din unul dintre constituenții săi mai mică decât cantitatea corespunzătoare stării de saturație. ✦ (Despre unele combinații chimice organice) Care conține duble sau triple legături în molecula.

NESAȚ (< *sat*) s. n. Poftă, dorință (exagerată și) nepotolită (de mâncare, de băutură, de bogăție etc.); *p. ext.* aviditate, lăcomie. ✧ Loc. *Cu nesaț* = lacom; *p. ext.* cu plăcere (mare), cu încântare.

NESĂBUINȚĂ (< *nesăbuit*) s. f. Nesăbuire.

NESĂBUIRE (< *nesăbuit*) s. f. Lipsă de chibzuială, nesocotință; *concr.* faptă nechibzuită, nebunească, nesăbuință.

NESĂBUIT, -Ă adj. Lipsit de chibzuință, de măsură; exagerat, necalculat; nebunesc, prostesc.

NESĂNĂTOS, -OASĂ (< *sănătos*) adj. **1.** Care dăunează sănătății; insalubru. **2.** Care trădează o stare maladivă. **3.** Fig. Care dovedește o orientare sau o atitudine greșită.

NESĂRAT, -Ă (< *sărat*) adj. **1.** Care nu conține sare (îndeajuns). **2.** Fig. (Despre vorbe, glume etc.) Fără haz, fără spirit; insipid **(2)**, searbăd **(1)**, plicticos **(1)**.

NESĂTUL, -Ă (< *sătul*) adj. (Și subst.) Care nu s-a săturat, flămând, înfometat; care se satură greu, mâncăcios. ✦ Fig. Lacom, avid.

NESĂȚIOS, -OASĂ (< *sățios*) adj. (Și subst.) Care nu se (mai) satură; lacom, avid; *spec.* ahtiat de bogății, de plăceri. ✦ (Despre mâncăruri) Care nu satură, care nu este consistentă.

NESCAFE (cuv. fr.) s. n. Cafea solubilă sau granule instant, care se prepară prin dizolvarea în apă caldă sau rece; băutură preparată cu o asemenea cafea.

NESCHIMBAT, -Ă (< *schimbat*) adj. Care nu se schimbă; care nu este supus schimbărilor, care a rămas așa cum era; neschimbător; invariabil.

NESCHIMBĂTOR, -OARE (< *schimbător*) adj. Neschimbat; *p. ext.* imuabil.

NESECAT, -Ă (< *secat*) adj. Care nu seacă, nu se termină niciodată; inepuizabil.

NESFÂRȘIT[1] (< *sfârșit*) s. n. Întindere vastă; nemărginire, infinit. ✧ Loc. *La nesfârșit* = mereu, întruna, necontenit. ✦ Veșnicie, eternitate.

NESFÂRȘIT[2], **-Ă** (< *sfârșit*) adj. Care nu se (mai) sfârșește; fără sfârșit, interminabil; etern, veșnic. ✦ (Și adv.) Extrem de... foarte.

NESFIE (< tc.) s. f. Monedă de aur turcească; a circulat în Țara Românească și în Moldova în sec. 17–19.

NESIGUR, -Ă (< *sigur*) adj. **1.** Fără siguranță, dezorientat, nehotărât; care nu prezintă siguranță, incert, îndoielnic. ✦ Imprecis. ✦ Lipsit de stabilitate, de rezistență. **2.** (Despre oameni și manifestările lor) Șovăielnic, nehotărât; care trădează timiditate, stângăcie. **3.** Care nu se distinge bine; neclar, confuz.

NESIGURANȚĂ (< *siguranță*) s. f. Lipsă de siguranță; incertitudine, îndoială. ✦ Șovăială, ezitare; *p. ext.* neliniște, frământare.

NESÎMÎ, Seyid (pseud. lui *Imăd ed-Din*) (?–1418), mistic și poet turc. Discipol al lui Fadl Allăh, fondatorul sectei eretice a Hurufizilor; misionar. Autor al unor *divane* în lb. persană și turcă și de poeme în arabă. A scris peste 250 de *gazeluri*. Executat pentru erezie.

NESIMȚIRE (< *simțire*) s. f. **1.** Pierdere a cunoștinței; inconștiență, leșin. **2.** Lipsă de bun-simț; indolență, insolență.

NESIMȚIT, -Ă (< *simțit*) adj., s. n. **1.** Adj. Care nu este perceput prin simțuri, care scapă neobservat; *p. ext.* imperceptibil. **2.** Adj. (Și subst.) Lipsit de bun-simț, de sensibilitate, de delicatețe; nesimțitor **(2)**, insolent. **3.** S. n. (În loc. adverbială) *Pe nesimțite* = fără să se simtă, să se observe; pe furiș.

NESIMȚITOR, -OARE (< *simțitor*) adj. **1.** Care nu are facultatea de a simți; insensibil. **2.** (Și subst.) Nesimțit **(2)**.

NESIN, Nusret Aziz (1915–1995), scriitor turc. Prozator și dramaturg cu mare succes de public. Lucrările sale au un caracter satiric, reprezentând o aspră critică a regimului, ceea ce i-a adus de mai multe ori arestarea („Coadă de câine", „Cum se pregătește o răsturnare de regim", „Trăim în secolul XX", „Copiii de astăzi sunt genii"). Autobiografia „Așa nu mai merge".

NESINGULAR, -Ă (< *singular*), adj. (MAT.) *Matrice n.* = matrice pătrată pentru care determinantul asociat este diferit de zero.

NESMEIANOV [njismijanef], **Aleksandr Nikolaevici** (1899–1980), chimist rus. Prof. univ. la Moscova. Fondator și director (din 1954) al unui institut de specialitate din Moscova. Cercetări în domeniul combinațiilor organometalice prin care a realizat o serie de sinteze de combinații (ale taliului, staniului, plumbului, germaniului, stibiului etc.), al combinațiilor organice ale elementelor nemetalice și al chimiei organice („Metode sintetice în domeniul compușilor metaloorganici", „Chimia ferocenului", „Cercetări în domeniul chimiei organice"). M. de onoare al Acad. Române (1957).

NESOCIABIL, -Ă (< *sociabil*) adj. Care leagă greu relații cu oamenii, care își face greu prieteni.

NESOCOTI (< *socoti*) vb. IV tranz. A nu ține seama de..., a trece peste...; a ignora; a desconsidera, a disprețui.

NESOCOTINȚĂ (< *socotință*) s. f. Lipsă de chibzuială; superficialitate în a judeca lucrurile; imprudență; *concr.* faptă, vorbă nechibzuită, nebunească; nesăbuință, nesăbuire.

NESOCOTIT, -Ă (< *socotit*) adj. Care este lipsit de chibzuială, de prudență. ✦ Ignorat, desconsiderat.

NESOMN (< *somn*) s. n. Stare de veghe. ✦ Insomnie.

NESPERAT, -Ă (< *sperat*) adj. (Despre un eveniment) La care nu ai sperat (dar s-a produs, s-a realizat); *p. ext.* care a întrecut așteptările.

Aleksandr Nikolaevici Nesmeianov

NESPORTIV, -Ă (< *sportiv*) adj. Care nu este conform cu normele de comportare sportivă; care încalcă sportivitatea.

NESPUS, -Ă (< *spus*) adj. Greu de exprimat prin cuvinte; *p. ext.* peste măsură de..., extraordinar; imens.

NESS, Loch [lok] ~, lac tectonoglaciar în N Scoției, în depr. Glen More, legat prin râul cu același nume de G. Moray Firth (în NE), iar spre SV comunică cu *Canalul Caledonian;* 56,4 km^2. Lungime: 36 km; ad. max.: 230 m. Potrivit legendelor, aici s-ar adăposti un monstru acvatic cu apariții scurte și intermitente la suprafață.

NESSELRODE [neselro:də], **Karl Vasilievici, conte von** (1780–1862), diplomat rus de origine germană. A participat la Congresul de la Viena și la congresele „Sfintei Alianțe", fiind unul dintre promotorii politicii de intervenție împotriva mișcărilor democratice din unele state europene. Ministru de Externe al Rusiei (1816–1856); scos din funcție în urma înfrângerii Rusiei în Războiul Crimeii (1853–1856).

NESSUS (NESSOS) (în mitologia greacă), unul dintre centauri, care îi ajuta pe călători să treacă fluviul Evenos. Ucis de Herakles în momentul când încerca s-o răpească pe Deianeira soția acestuia. Pentru a se răzbuna, înainte de a muri, i-a dăruit Deianeirei o cămașă otrăvită cu sângele său, care avea să pricinuiască moartea lui Herakles.

NESTABIL, -Ă (< *stabil*) adj. Care nu are stabilitate; instabil. ✦ (Despre corpuri chimice) Care se descompune sau se transformă cu ușurință.

NESTATORNIC, -Ă (< *statornic*) adj. Schimbător (II), variabil, inconsecvent.

NESTATORNICIE (< *statornicie*) s. f. Lipsă de statornicie, de fermitate, de hotărâre.

NESTĂPÂNIT, -Ă (< *stăpânit*) adj. Care nu poate fi stăpânit, oprit; nepotolit, nestăvilit, năvalnic. ✦ (Despre oameni) Care nu se poate reține, înfrâna; fără stăpânire de sine, impulsiv.

NESTĂVILIT, -Ă (< *stăvilit*) adj. Care nu este sau nu poate fi (ușor) oprit, stăvilit; năvalnic, tumultuos, nestăpânit.

NESTEMATĂ (cf. lat. *aestimata*) adj. f. *Piatră* ~ (și subst., f.) = piatră prețioasă; *fig.* lucru de valoare, prețios, scump.

NESTERENKO [njestirenko], **Evgheni Evghenievici** (n. 1938), bas rus. Prof. la Conservatorul din Moscova. Calități actoricești deosebite. Repertoriu de operă rusă (Prokofiev, Ceaikovski, Mussorgski, Rimski-Korsakov, Borodin), pe scenele naționale și în întreaga lume, dar și repertoriu internațional (Gounod, Rossini). Concerte și recitaluri (melodii de Șostakovici).

NESTERIHIN [njestirihin], **Iuri Efremovici** (n. 1930), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. Lucrări privind fizica plasmei și problema sintezei termonucleare controlate.

NESTINS, -Ă (< *stins*) adj. **1.** Care nu se (poate) stinge niciodată; *p. ext.* veșnic viu (de ex. *dor n.*). **2.** *Var nestins* = var.

NESTLÉ [nestlę], grup industrial elvețian, alcătuit în 1905 prin unirea dintre societățile de lapte condensat anglo-elvețiană (1866) și cea de produse alimentare pentru copii, fundată (1867) de chimistul Henri Nestlé (1814–1890). Unul dintre marile grupuri alimentare mondiale (excelează în produse de ciocolată și dulciuri pentru copii).

NESTOR (în „Iliada"), rege al Pilosului. A participat la expediția Argonauților, la vânarea mistrețului din Calydon, la lupta lapiților împotriva centaurilor și chiar la Războiul troian, fiind cel mai bătrân și mai înțelept dintre căpetenile aheilor, respectat de aceștia; a încercat să aplaneze conflictul dintre Ahile și Agamemnon.

NESTOR (sec. 11–12), călugăr rus din Kiev. I se atribuie vechea cronică rusă „Povestea vremurilor de demult" (cunoscută și sub numele de „Cronica lui Nestor"), care cuprinde și informații privitoare la români.

NESTOR, Iacob-Marius (1901–1989, n. Focșani), psiholog român. Cercetări și lucrări de psihologie experimentală, școlară, industrială, de orientare profesională („Orientare profesională", „Profesiograme psihologice", „Probleme de psihologie școlară", „Psihologie industrială").

NESTOR, Ion (1905–1974, n. Focșani), istoric și arheolog român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la București. Contribuții privind istoria Comunei primitive și epoca migrației popoarelor („Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien", „Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain"). A efectuat săpături arheologice la Sărata-Monteoru, Brateiu, Dridu și Suceava care au scos la iveală materiale importante pentru istoria poporului român.

NESTORESCU, Nicolae (1901–1969, n Buzău), medic român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. În 1942, a înființat, la București, primul centru de transfuzie și sânge conservat din România. Cercetări în domeniul microbiologiei (bacteriofagului, poliomelitei etc.), al imunofluorescenței, al bolilor de mare pericolozitate (holera), al imunității naturale și dobândite („Elemente de bacteriologie medicală aplicată", „Toxiinfecțiile alimentare", „Biologia arsurilor").

NESTORIANISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Nestorie*) s. n. Doctrină religioasă opusă *arianismului,* fundată de *Nestorie* și condamnată ca erezie de sinodul din Efes (431); susținea că în Iisus Hristos trebuie să distingem două persoane, două individualități, așa cum se disting două naturi — umană și divină —, opuse una celeilalte. Persecutați, adepții lui Nestorie s-au refugiat în Persia și de acolo mai departe, până în Imp. Chinez; astăzi se mai află în Iran, Iraq și Siria.

NESTORIE (NESTORIUS) (c. 380–c. 451 d.Hr.), teolog creștin. Patriarh de Constantinopol (428–431 d.Hr.). Fondatorul *nestorianismului.*

Ion Nestor

Nicolae Nestorescu

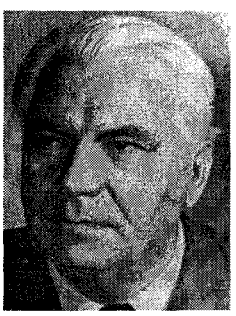

NESTOR VORNICESCU (numele de botez *Nicolae*) (1927–2000, n. Lozova-Vorniceni, jud. Lăpuşna, Basarabia), mitropolit şi teolog român. M. de onoare al Acad. (1992). Arhiepiscop al Craiovei şi mitropolit al Olteniei (din 1978). Lucrări de patristică şi de istorie a bisericii româneşti („Primele scrieri patristice în literatura noastră sec. IV–XVII", „Biruit-au gândul. Studii de teologie istorică românească").

NESTRĂMUTAT, -Ă (< *strămutat*) adj. **1.** Care nu se clinteşte din loc; nemişcat; fix; *p. ext.* trainic, durabil. **2.** Fig. Ferm, statornic, neschimbat.

NESTROY [nestroi], **Johann Nepomuk** (1801–1862), actor şi dramaturg austriac. Supranumit „Aristofanul vienez". Feerii, parodii, farse, vodeviluri şi comedii satirice în tradiţia teatrului vienez („Spiritul rău Lumpazivagabundus", „La parter şi la primul etaj", „Libertate la Târgul-Cucului", „Talismanul", „Iudita şi Olofern"), cultivând poanta, calamburul şi echivocul.

NESUFERIT, -Ă (< *suferi*) adj. Care displace, greu de suportat, intolerabil; plictisitor **(2)**, enervant, antipatic.

NESUPUNERE (< *supunere*) s. f. Împotrivire, opoziţie; răzvrătire.

NESUPUS, -Ă (< *supus*) adj. Care dă dovadă de nesupunere; neascultător; răzvrătit.

NEŞANSĂ (< *şansă*) s. f. Întâmplare nefavorabilă; ghinion, nenoroc.

NEŞIFONABIL, -Ă (< *şifonabil*) adj. (Despre materiale textile) Care nu se şifonează.

NEŞRI, Mehmed (Hüseyin ibn Eyne Beg) (?–c. 1520), cronicar turc. Autor al unei istorii universale („Djihannuma"), din care s-a păstrat numai partea referitoare la istoria otomanilor; cuprinde şi informaţii privitoare la români.

NEŞTERS, -EARSĂ (< *şters*) adj. Care nu este şters; *fig.* care nu se poate şterge din minte, care nu poate fi uitat, memorabil.

NEŞTIINŢĂ (< *ştiinţă*) s. f. **1.** Lipsă de învăţătură; incultură, ignoranţă. **2.** Necunoaştere, necunoştinţă.

NEŞTIRBIT, -Ă (< *ştirbit*) adj. Intact, neatins; întreg.

NEŞTIRE (< *ştire*) s. f. *În ~* = fără a-şi da seama; necugetat, la întâmplare; fără măsură.

NEŞTIUT, -Ă (< *ştiut*) adj., s. n. **1.** Adj. Care nu este ştiut; anonim, necunoscut; tainic. **2.** S. n. (În loc. adverbială) *Pe neştiute* = fără să se ştie, în taină, pe furiş.

NEŞTIUTOR, -OARE (< *ştiutor*) adj. Care nu ştie, care nu este informat; *p. ext.* naiv; profan. ✦ (Substantivat) *N. de carte* = analfabet.

NET, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Şi adv.) Clar, precis, limpede; categoric. **2.** (Despre o încasare, plată, venit, greutate etc.) Care rămâne după ce au fost efectuate deducerile aferente (de ex. salariul net este salariul brut minus impozitul pe salariu şi alte deduceri legale).

NETANYA sau **NATANYA,** oraş în NV Israelului, situat pe ţărmul M. Mediterane, la 30 km N de Tel Aviv-Yafo; 148,4 mii loc. (1997). Port. Staţiune balneară. Prelucr. diamantelor; ind. textilă, chimico-farmaceutică, a cauciucului, articolelor din material plastic şi alim. Plantaţii de citrice în împrejurimi. Întemeiat în 1928.

NETANYAHU, Benjamin (n. 1949), om politic israelian. Preşedinte al Partidului Likud (1993–1999); prim-min. (1996–1999) al unui guvern având sprijinul partidelor religioase, adversare ale dialogului cu palestinienii. Linia sa politică a oscilat între dorinţa de a nu întrerupe procesul de pace şi cea de a se face interpretul forţelor radicale, care au înfăptuit noi implatări evreieşti în Ierusalimul de Est şi în Cisiordania.

NETĂGĂDUIT, -Ă (< *tăgăduit*) adj. Care nu se poate tăgădui sau pune la îndoială; indiscutabil, sigur, cert. ✧ Loc. *De netăgăduit* = incontestabil.

NEŢED, -Ă (lat. *nitidus*) adj. **1.** Cu suprafaţa dreaptă, fără asperităţi sau neregularităţi; *p. ext.* întins, plan **(I, 1)**; lucios, alunecos. **2.** Fig. Fără încurcături, clar, precis, limpede.

NETEMEINICIE (< *temeinicie*) s. f. Lipsă de temeinicie, de siguranţă. ✦ (DR.) Deficienţă a hotărârii unui organ de jurisdicţie, care constă în greşita sau incompleta stabilire a faptelor ori în caracterul incomplet sau contradictoriu al motivării.

NETEZI (< *neted*) vb. IV tranz. **1.** A face neted; a nivela. ✧ Expr. *A(-i) netezi cuiva calea* = a crea condiţii favorabile, a înlesni, a uşura cuiva ceva. **2.** A călca (uşor) haine, rufe etc. **3.** A aranja, a îndrepta părul, penele; *p. ext.* a mângâia, a dezmierda.

NETEZIME (< *neted*) s. f. Însuşirea de a fi neted **(1)**; *concr.* suprafaţă netedă, plană.

NETEZIRE (< *netezi*) s. f. Acţiunea de a netezi. ✦ (TEHN.) Operaţie de finisare a unei piese, constând în realizarea unor suprafeţe netede, fără defecte, efectuată cu instrumente de mână sau cu ajutorul maşinilor-unelte. **N.** se execută prin aşchiere, deformare plastică etc.

NETEZITOARE (< *netezi*) s. f. **1.** Unealtă agricolă folosită la netezirea solului după arat, formată dintr-o serie de bare de lemn sau de metal legate între ele cu lanţuri sau cu tije metalice; târşitoare. **2.** Mistrie specială folosită pentru a îndrepta tencuiala la unghiul format între ziduri.

NETEZITOR (< *netezi*) s. n. Unealtă de mână formată dintr-o placă metalică (plană sau curbă) şi un mâner, folosită pentru îndreptarea şi netezirea muchiilor la formele de turnătorie.

NETINDAVA, davă geto-dacică situată, potrivit izvoarelor antice, în Muntenia subcarpatică. Neidentificată.

NEŢO (< it., germ. *netto* „curat") adv. Net **(2)**; fără dara.

NETO [nętu], **António Agostinho** (1922–1979), om politic şi poet angolez. Preşedinte al M.P.L.A. — Partidul Muncii (1977–1979; în 1962–1977, al Mişcării Populare pentru Eliberarea Angolei). A luptat împotriva dominaţiei coloniale portugheze. Preşedinte (1975–1979) şi prim-min. (1978–1979) al Rep. Populare Angola. Poezie închinată idealurilor şi aspiraţiilor naţionale („Culegere de poezii", „Foc şi ritm").

NETO [nętu], **Henrique Maximiliano Coelho** (1864–1934), scriitor brazilian. Vastă operă literară în proză (piese de teatru, romane, povestiri, eseuri) prezentând evenimente istorice sau realităţi contemporane ale ţării sale, într-un limbaj de o mare bogăţie novatoare („Iarnă în floare", „Sfinxul", „Cetatea minunată").

NETO [nętu], **João Cabral de Melo** (n. 1920), poet brazilian. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai poeziei braziliene contemporane cu accentuată notă socială („Râul", „Două ape", „Moartea şi viaţa lui Severin").

NEŢOT, -OATĂ (< *ne* + *tot*) adj., s. m. şi f. (Persoană) mărginită, care pricepe greu; prost, nătărău.

NETREBNIC, -Ă (< sl.) adj. **1.** (Şi subst.) Mizerabil, păcătos, ticălos. **2.** Inutil, nefolositor.

NETREBNICIE (< *netrebnic*) s. f. Ticăloşie; *concr.* faptă rea, netrebnică **(1)**.

NETSUCKE (cuv. japonez) s. n. Mic breloc sculptat în fildeş, lemn, metal

etc., şi purtat la capătul unui şnur cu care se încinge chimonoul.

NETTILING sau **NETTILLING,** lac în partea de SSE a ins. Baffin, în N Canadei; 5 066 km^2. Lungime: 108 km; lăţime max.: 100 km.

NETZAHUALCÓYOTL sau **NEZAHUALCÓYOTL,** oraş rezidenţial în partea central-sudică a Mexicului, pe ţărmul lacului Texcoco, suburbie estică a capitalei Ciudad de Mexico; 1,2 mii. loc. (1995). Întemeiat în 1964, poartă numele unui suveran aztec.

NEŢ (< germ., engl.) s. n. (La tenis) Serviciu care atinge marginea de sus a plasei înainte de a trece în terenul advers.

NEŢĂRMURIT, -Ă (< *ţărmurit*) adj. Fără margini, fără limite; nemărginit, imens; vast.

NEUBERG [nɔiberk], **Carl** (1877–1956), biochimist german. Prof. univ. la Berlin, Ierusalim şi New York. Director (1920–1938) al Institutului „Kaiser-Wilhelm" de biochimie. A descoperit (1911) carboxilaza drojdiei. Contribuţii privind procesele de fermentaţie.

NEUBRANDENBURG [nɔibrandənburk], oraş în NE Germaniei, pe râul Tollense şi pe ţărmul lacului Tollense, la 115 km N de Berlin; 90,1 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Ind. metalurgică, chimică, textilă, a hârtiei, a mat. de constr., constr. de maşini agricole, alim. Centru turistic. Monumente: Marienkirche (sec. 13–14), Johanniskirche (sec. 13–14), clădirea Primăriei (1585), castel (1785, refăcut în 1945). Fundat în 1248.

NEUBURGER (cuv. germ.) [nɔiburgər] s. m. Soi german de viţă de vie cu ciorchini mici, cilindrici, care au boabe verzi-gălbui şi must nearomat.

NEUBURGER [nɔiburgər], **Max** (1868–1955), medic austriac. Prof. univ. la Viena. Fondator şi director (1917–1939) al primului Institut de istorie a medicinii. Lucrări: „Compediu de istorie a medicinii" (în colab.) şi „Istoria medicinii".

NEUCHÂTEL [nöʃatel] **(NEUENBURG) 1.** Lac tectono-glaciar, navigabil, în V Elveţiei, la poalele M-ţilor Jura, la 429 m alt., străbătut de râul Aare; 218 km^2. Lungime: 38 km; lăţime max.: 8 km; ad. max.: 153 m. **2.** Oraş în V Elveţiei, pe ţărmul nordic al lacului cu acelaşi nume, centru ad-tiv al cantonului omonim; 31,8 mii loc. (1997). Constr. de aparataj electrotehnic; mecanică de precizie (ceasornice), produse alim. Orfevrărie. Universitate (1838). Castel (sec. 12–16), clădirea Halelor, edificiu în stil renascentist din 1570, biserică (sec. 12, cu adăugiri în sec. 13–15), primărie (sec. 18). Muzeu de artă. Centru turistic. Menţionat documentar din 1011, s-a dezvoltat rapid ca centru comercial primind statut de oraş (1214). **3.** Canton în Elveţia; 803 km^2; 165,3 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Neuchâtel.* Expl. forestiere. Cereale. Creşterea intensivă a bovinelor. Zonă turistică. **4. Principatul ~,** formaţiune statală, vasală ducatului Burgundiei (sec. 11); a încheiat o alianţă perpetuă cu cantonul Berna (1406). Principat suveran (1648), a trecut cu titlu personal în stăpânirea regilor Prusiei (1707), rămânând asociat Confederaţiei Helvetice. Canton helvetic (1815), regele Prusiei păstrând titlul de prinţ de **N.** şi renunţând să-şi exercite autoritatea efectivă (din 1857).

NEUE LITERATUR [nɔjə literatur], organ al Uniunii Scriitorilor din România, care apare la Timişoara (sept. 1956–dec. 1967) şi apoi la Bucureşti (ian. 1968–dec. 1992). Din 1993, este editat sub egida Fundaţiei pentru promovarea literaturii germane în România. Printre colaboratori: Franz Liebhard, Alfred Margul Sperber, Dan Mușatescu, Hedi Hauser, Richard Adolf ş.a.

NEUER WEG [nɔjər vek], cotidian de limbă germană din România; iniţial ca organ al Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste. Apare la Bucureşti (mart. 1949–dec. 1992). Din ian. 1993 este continuat de cotidianul „Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien", editat de Fundaţia pentru promovarea literaturii germane în România.

Neuchâtel (2). Biserica

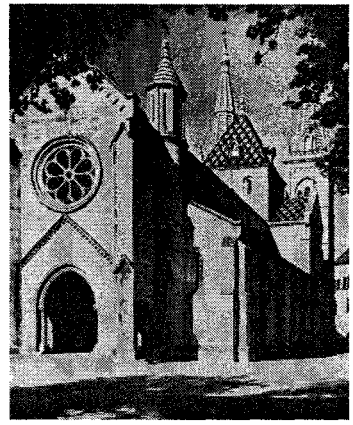

NEUE ZÜRICHER ZEITUNG [nɔiə tsürhər tsaitur], ziar elveţian de orientare conservatoare, cu preocupări financiare. Apare la Zürich, din 1780 (până în 1821, sub titlul de „Züricher Zeitung"); din 1843 cotidian.

NEUHAUS (NEIGAUS), Henric Gustavovici (1888–1964), pianist şi pedagog rus. Prof. univ. la Moscova şi Kiev. Creator de şcoală; printre elevii săi: S.T. Richter, E. Ghilels, R. Lupu. Ca interpret, a marcat evoluţia pianisticii prin sonorităţi. Lucrări teoretice („Despre arta pianistică").

NEUHAUSER [nɔihauzər], familie de pictori germani din Transilvania. Mai importanţi: **1. Franz Adam N. cel Bătrân** (1734–1785, n. Viena). Stabilit la Sibiu. A lucrat portrete şi miniaturi. **2. Franz N. cel Tânăr** (1763–1836, n. Viena). Fiul lui **N. (1).** Peisagist, portretist şi litograf, preocupat de redarea amănuntului şi înclinat spre prezentarea idilică a naturii. **3. Joseph N.** (1765–1815, n. Viena). Fiul lui **N. (1).** Scene de gen înfăţişând petreceri la curţile nobiliare. **4. Gottfried N.** (1772–1836). Fiul lui **N. (1).** Desene de arhitectură. **5. Johann N.** (1774–1815). Fiul lui **N. (1).** Peisagist. Gravuri.

NEUILLY-SUR-SEINE [nöj sür sen] oraş în Franţa (Île-de-France), în conurbaţia Parisului, situat la NV de acesta, pe dr. fl. Sena, la marginea de N a pădurii Bois de Boulogne, în prelungirea de NV a bulevardului Champs Élysées; 66,1 mii loc. (1991). Ind. metalurgică, constr. de automobile, electronică şi electrotehnică, chimică, a parfumeriei; centru cinematografic. — **Tratatul de la ~,** unul dintre tratatele sistemului de la Versailles, semnat la 27 nov. 1919 între puterile Antantei şi Bulgaria, prin care se reconfirmă frontiera româno-bulgară stabilită prin Tratatul de Pace de la Bucureşti, din 10 aug. 1913 şi se sancţionează unele schimbări teritoriale în favoarea Iugoslaviei şi Greciei. A stabilit cuantumul reparaţiilor de război datorate de Bulgaria.

NEUITAT, -Ă (< *uitat*) adj. Care nu poate fi uitat; vrednic de ţinut minte, memorabil.

NEUKOMM [nɔikom], **Sigismund von RITTER** (1778–1858), compozitor şi pianist austriac. Elev al lui Haydn. Capelmaistru al Teatrului German din Sankt-Petersburg (1804–1808). Stabilit la Paris (1809), unde a compus un

recviem în onoarea lui Ludovic XVI. Capelmaistru la Rio de Janeiro (1816–1821). Autor de muzică instrumentală, vocală și religioasă.

NEUMANN [noiman] **1. Franz Ernst N.** (1798–1895), fizician, matematician și mineralog german. Prof. univ. la Königsberg. Contribuții în fizica matematică. Lucrări de optică (polarizarea și refracția luminii), fizica cristalelor (teoria elasticității), electrodinamică (legile inducției electrice) și termodinamică (călduri specifice), elaborând teoria *Faraday–N.–Lenz*. **2. Carl Gottfried N.** (1832–1925), matematician german. Fiul lui **N. (1)**. Prof. univ. la Halle, Basel, Tübingen și Leipzig. Studii privind ecuațiile diferențiale ale derivatelor parțiale și funcțiile abeliene.

NEUMANN [noiman], **Johann Balthasar** (1687–1753), arhitect german. Reprezentant al barocului târziu (reședința episcopală de la Würzburg, castelul din Brühl, castelul Werneck, biserica din Vierzehnheiligen — capodoperă a barocului european, biserica abației din Neresheim ș.a.).

NEUMANN [noiman], **Johann von** (1903–1957), matematician american originar din Ungaria. Prof. univ. la Hamburg și la Univ. Princeton. Lucrări de mecanică cuantică. Contribuții în analiza funcțională, teoria matematică a jocurilor („Teoria jocurilor și comportamentul economic"), teoria mulțimilor, algebră, teoria grupurilor; rol de seamă la conceperea bombei cu hidrogen, la analiza structurii calculatoarelor și a înregistrării de programe în memoria ordinatoarelor.

NEUMANN [noimən], **John Nepomucene** (1811–1860), prelat american originar din Cehia. Fondator al Ordinului redemptoriștilor (1842). Episcop de Philadelphia (1852); a construit numeroase biserici, aziluri și școli, organizând primul sistem școlar parohial din S.U.A. Canonizat (1977).

NEUMANN [noiman], **Stanislav Kostka** (1875–1947), poet și editor ceh. Lirică romantică, abordând tema socială, umanitară („Sunt apostolul noii vieți", „Visul mulțimii disperaților", „Cântece cehe") și antifascistă („Anul fără sfârșit"). Versuri erotice („Iubire"). Lucrări de critică literară, eseuri politice, impresii de călătorie.

NEUMANN [noiman], **Václav** (n. 1920), dirijor ceh. Promovează muzica cehă, interpretând și înregistrând creații naționale (operele lui Janâcek, toate simfoniile lui Dvorák și Martinu), dar și muzica lui Mahler. A dirijat la operele din Berlin, Leipzig și Stuttgart, la Filarmonica și Orchestra simfonică din Praga, la orchestra Gewandhaus.

NEUMĂ (< fr.; lat. m. *neuma*, din gr. *pneuma* „suflu, emisiune a vocii") s. f. (MUZ.) **1.** Semn de notație muzicală compus, grupând un ansamblu de note cântate pe aceeași silabă; *p. ext.* toate semnele notației muzicale gregoriene, chiar și cele necompuse și, respectiv, ale muzicii bizantine. **2.** (În muzica religioasă) Grup melodic vocal cântat într-o singură respirație. ✦ (În muzica bisericească) Parte dintr-o frază muzicală, care constă în prelungirea melodiei pe ultima silabă a unui cuvânt sau care se execută fără cuvinte, prin vocalizare.

NEUMBLAT, -Ă (< *umblat*) adj. **1.** (Despre drumuri, locuri) Care este puțin sau deloc circulat; pe care se trece rareori sau nu se trece niciodată. **2.** (Despre oameni) Care a călătorit puțin sau deloc.

NEUMÜNSTER [noimünstər], oraș în N Germaniei (Schleswig-Holstein), la 50 km SSV de Kiel; 81,2 mii loc. (1992). Nod de c.f. Metalurgia aluminiului; constr. de mașini și aparate electrice; ind. textilă, a hârtiei, pielăriei și chimică. Muzeu textil. Grădină zoologică și grădină botanică. Biserica Sankt Vicelin (1828–1834). Fundat în 1127 în jurul unei mănăstiri; oraș din 1870.

NEURAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține sistemului nervos. ✧ *Canal n.* = canal embrionar din care ia naștere sistemul nervos. *Tub n.* = sistem nervos în formă de tub.

NEURASTENIC, -Ă (< fr.; {i}) adj. Care se referă la neurastenie, specific neurasteniei. ✦ (Substantivat) Persoană care suferă de neurastenie.

NEURASTENIE (< fr. {i}; {s} *neuro-* + fr. *asthénie* „astenie") s. f. Una dintre formele clinice de nevroză, manifestată prin oboseală, dureri de cap, insomnie, la care se adaugă uneori neliniște, depresiune și labilitate psihică, palpitații, sufocări. În cazul **n.** excitabilitatea sporită se asociază cu iritabilitatea; este însoțită de dereglări ale funcției sistemului nervos vegetativ.

NEURATH [noirat], **Konstantin, baron von** (1873–1956), om politic german. Ministru de Externe (1932–1938). „Protector" al Boemiei și Moraviei (1939–1941). Judecat pentru crime de război în procesul de la Nürnberg, a fost condamnat la 15 ani închisoare.

NEURATH [noirat], **Otto** (1882–1945), filozof și sociolog austriac. Membru al Cercului de la Viena. Unul dintre principalii promotori ai fizicalismului. Lucrări: „Unitatea științei și a psihologiei", „Omul în formare", „Bazele științei sociale".

NEURINĂ (< fr. {i}; {s} *neuro-*) s. f. Amină toxică de tipul ptomainelor, prezentă în substanțele proteice în descompunere și în unele țesuturi normale (ex. în creier).

NEURINOM (< fr.) s. n. Tumoră a nervilor, de obicei benignă, cu dezvoltare lentă, localizată pe traiectul nervilor intracranieni (în special pe nervul auditiv) sau pe nervii periferici.

NEURIT (< fr. {i}; {s} *neuro-*) s. m. (ANAT.) Axon.

NEUR[O]-(NEVR[O]-) ({s} gr. *neuron* „nerv") Element de compunere cu sensul „referitor la nervi", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

NEUROBLAST (< fr.) s. n. Celulă nervoasă embrionară din care ia naștere celula nervoasă.

NEUROBLASTOM (< fr.) s. n. Tumoră malignă formată din neuroblaste nediferențiate, care apare mai ales la copiii mici.

NEUROCHIRURGIE (< fr. {i}; {s} *neuro-* + fr. *chirurgie*) s. f. Ramură a chirurgiei care are ca obiect bolile sistemului nervos ce necesită o intervenție chirurgicală. Fondatorul **n.** românești a fost D. Bagdasar.

NEUROCIBERNETICĂ (< fr.) s. f. Disciplină care își propune să cerceteze activitatea creierului ca organ al gândirii, cu ajutorul mijloacelor cibernetice.

NEUROCIT (< fr.; {s} *neuro-* + *cito-*) s. n. (ANAT.) Neuron.

NEUROCRANIU (< *neuro-* + *craniu*) s. n. (ANAT.) Parte a craniului care adăpostește encefalul; cutie craniană.

NEURODERMATOZĂ (< fr.; {s} *neuro-* + gr. *derma* „piele") s. f. Termen generic pentru o categorie de dermatoze în care mecanismul nervos are un rol important și care are ca simptom fundamental pruritul.

NEUROENDOCRIN, -Ă (< *neuro-* + *endocrin*) adj. Care se referă la efectele pe care le exercită asupra organismului sistemul nervos și glandele endocrine în relațiile anatomice sau funcționale.

NEUROFIBRILE (< fr.) s. f. pl. (HIST.) Microstructuri cu aspect filamentos prezente în citoplasma celulei nervoase și în prelungirile ei; au rol în transmiterea influxului nervos.

NEUROFIBROMATOZĂ (< fr.) s. f. Boală caracterizată prin tumori benigne dezvoltate din țesutul fibros al tecilor nervilor, asociate cu pete pigmentare ale pielii; boala Recklinghausen.

NEUROFIZIOLOGIE (< *neuro-* + *fiziologie*) s. f. Parte a fiziologiei care se ocupă cu studiul metabolismului și mecanismelor de funcționare a sistemului și țesuturilor nervoase.

NEUROHORMON (< *neuro-* + *hormon*) s. m. Substanță biologică activă elaborată de impulsul nervos (adrenalina) sau de celulele nervoase (hormonii retrohipofizari), acționând local sau de la distanță ca un mediator chimic.

NEUROLEPTIC (< fr.) s. n. (MED.) Neuroplegic.

NEUROLIMFĂ (< fr.) s. f. (MED.) Lichid cefalorahidian.

NEUROLINGVISTICĂ (< fr.) s. f. Ramură a neuropsihologiei care studiază raporturile dintre limbaj și structurile cerebrale. A luat naștere din studiul *afaziei* și al dereglărilor pe care le provoacă asupra vorbirii.

NEUROLOG (< fr. {i}) s. m. Medic specialist în bolile sistemului nervos.

NEUROLOGIE (< fr. {i}; {s} *neuro-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul sistemului nervos. Cuprinde anatomia, fiziologia, chimia și patologia sistemului nervos. Fondatorul școlii neurologice românești a fost Gh. Marinescu.

NEURON (< fr. {i}; {s} gr. *neuron* „nerv") s. m. (HIST.) Celulă nervoasă (element de bază al sistemului nervos) specializată în conducerea impulsurilor nervoase, compusă dintr-un corp celular numit perikarion și din prelungiri protoplasmatice de două tipuri: axon sau cilindru-ax unic, de obicei lung, și dendrite, de obicei multiple și scurte; neurocit. La naștere, omul are între 10 și 100 de miliarde de **n.**

NEURONOFAGIE (< fr.; {s} gr. *neuro-* + gr. *phag-* „a mânca") s. f. Proces de fagocitare a celulelor nervoase alterate de către celulele nevrogliei din jur. Termenul a fost introdus în știință de medicul român Gh. Marinescu.

NEUROPATOLOGIE (< fr. {i}; {s} *neuro-* + fr. *pathologie* „patologie") s. f. Ramură a neurologiei care se ocupă cu studiul bolilor sistemului nervos.

NEUROPLEGIC (< fr.) s. n. Substanță cu acțiune deconectantă asupra sistemului nervos central. Determină o reducere a stării de tensiune psihică, fiind folosită în neurologie, endocrinologie, chirurgie (ex. clorpromazina, rezerpina etc.). Sin. *neuroleptic*.

NEUROPLEGIE (< fr.; {s} *neuro-* + gr. *plege* „rană") s. f. Stare patologică manifestată prin scăderea sau dispariția tonusului sistemului nervos; poate fi obținută și artificial cu ajutorul unor medicamente.

NEUROPSIHIATRIE (< fr., engl.) s. f. Ramură a medicinii consacrată studiului tuturor afecțiunilor nervoase și maladiilor mentale.

NEUROPSIHOLOGIE (< fr., engl.) s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul funcțiilor mentale superioare în raport cu structurile cerebrale.

NEUROPTERE (< lat.) s. f. pl. Ordin de insecte, răspândit în regiunile calde și umede, cu patru aripi membranoase, care au o rețea deasă de nervuri, ce ating la deschidere c. 12 cm lungime *(Neuroptera)*. Există peste 3 500 de specii în lume.

NEUROSIFILIS (< fr.) s. n. Sifilis al sistemului nervos.

NEUROSIMPATIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la sistemul nervos simpatic.

NEUROȘTIINȚE (după fr. *neurasciences*) s. f. pl. Termen apărut la începutul anului 1970, care definește ansamblul științelor creierului (neurobiologia, psihofiziologia, psihobiologia, neuroetologia, neuropsihologia, neurofilozofia etc.). Termenul relevă tendința de integrare a demersurilor din domeniu, mai pronunțată în S.U.A. decât în Europa. Este în curs de dezvoltare curentul *n. cognitive,* care încearcă să coordoneze ori să integreze psihofiziologia, psihobiologia și neurobiologia cu psihologia cognitivă.

NEUROTOXINĂ (< fr.) s. f. Toxină care se fixează pe sistemul nervos central, exercitând asupra acestuia o acțiune toxică, ce duce la paralizii sau contracturi (ex. toxinele difterică, tetanică, botulinică etc.).

NEUROTROP, -Ă (< fr. {i}; {s} *neuro-* + gr. *trope* „întoarcere, evoluție") adj. (Despre unele microorganisme) Care prezintă o afinitate specială pentru țesutul nervos, fixându-se pe acesta (ex. virusul turbării, al poliomielitei etc.).

NEUROVEGETATIV, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la sistemul autonom (ex. tulburări **n.**). ✧ *Sistem n.* sau *sistem nervos autonom* = parte a sistemului nervos care asigură funcțiile vegetative ale organismului (funcțiile circulatorie, respiratorie, digestivă, metabolică, reproductivă, endocrină).

NEUROVIROZĂ (< *neuro-* + *virozã*) s. f. Boală infecțioasă, de origine virală, cu localizare și simptomatologie predominant nervoasă.

NEURULARE (< fr.) s. f. Proces embrionar de formare a plăcii neurale și de transformare a acesteia în tubul neural, din care se dezvoltă ulterior sistemul nervos la animalele cordate și la om. În cursul **n.**, la embrionul constituit din trei foițe embrionare, apar rudimentele diverselor sisteme de organe.

NEURULĂ (< fr.; {s} *neuro-*) s. f. (EMBRIOL.) Stadiu în dezvoltarea embrionară a cordatelor, următor celui de gastrulă, în care se formează tubul neural.

NEUSIEDLER [noizidlər] **(FERTÖ),** lac tectonic în Europa Centrală, la frontiera Austriei cu Ungaria, la S de M-ții Leitha la 115 m alt.; 319–356 km^2 (în funcție de anotimp). Lungime: 37 km; ad. max.: 4 m. Legat printr-un canal de râul Raab, construit în anii 1873–1895. 80% acoperit cu vegetație acvatică. Turism. Pescuit. Rezervație naturală pentru păsări migratoare.

NEUSS [nois], oraș în partea de V a Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), pe stg. fl. Rin, la confl. cu Erft, la 8 km V de Düsseldorf; 148,8 mii loc. (1996). Port fluvial. Nod de c.f. Constr. de mașini agricole; produse chimice, alim. și textile; hârtie. Monumente: fragmente de fortificații; biserica Sankt Quirin (1209); dom în stil baroc (1741); primărie (1634–1638). Fundat în sec. 12.

NEUSTON (< fr. {i}; {s} gr. *neustos* „care înoată") s. m. (BIOL.) Biocenoză alcătuită din organisme care populează pelicula superficială a apei (bacterii, alge, protozoare, unele insecte acvatice).

NEUSTRIA, unul dintre regatele francilor, format în 561, al cărui teritoriu, situat în NV Galiei, era cuprins între fl. Escaut (Schelde) și Loara (Loire), având ca principale orașe Parisul și Soissons. Rival cu Austrasia, a fost cucerit (687) de Pepin de

Heristal, care a început procesul de unificare a teritoriilor ocupate de franci.

NEUTRA [noitra], **Richard Joseph** (1892–1970), arhitect și urbanist american de origine austriacă. Elev și discipol al lui Fr. L. Wright. Unul dintre exponenții mișcării moderne și a stilului internațional preconizând armonia între formele pure ale arhitecturii și peisaj. Specializat în construirea de centre comerciale (Haifa, în colab. cu E. Mendelsohn), sanatorii și vile particulare (Casa numită „a deșertului", Palm Springs, California), școli. Ca urbanist a proiectat un oraș pentru un milion de locuitori și planurile de expansiune ale orașului Los Angeles.

NEUTRAL, -Ă (< lat., it.) adj. (Rar) Neutru **(I)**.

NEUTRALISM (< fr., it.) s. n. **1.** Tendință de menținere în stare de neutralitate în cazul unui conflict. **2.** Politică de neangajare militară în conflicte internaționale.

NEUTRALITATE (< fr.) s. f. **1.** Faptul de a fi neutru; caracterul a ceea ce este neutru. ✦ (DR.) Situație politică și juridică a unui stat care nu se amestecă în conflictul dintre alte state, nu acordă sprijin statelor beligerante, iar în timp de pace nu ia parte la încheierea de alianțe și de pacte militare. Fondatorii dreptului internațional modern, Hugo Grotius și Emmerich von Vattel, au formulat pentru prima oară acest concept. Primele reglementări ale **n.** au fost stabilite la Conferința de la Haga (18 oct. 1907); unele state, ca Elveția, Austria, Finlanda, Suedia ș.a., promovează o politică de permanentă **n.** armată sau **n.** permanentă prin lipsa forțelor armate, ca în Costa Rica (din 1948). **2.** *N. axiologică* = deziderat, în metodologia științelor sociale, de a oferi descrieri ale fenomenelor și instituțiilor sociale în termeni care nu exprimă valorile împărtășite de autor.

NEUTRALIZA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A face ca ceva să devină neutru, inofensiv; a anihila, a zădărnici. **2.** Tranz. A înlătura sau a compensa sarcina electrică a unui corp încărcat. **3.** Tranz. și refl. (CHIM.) A face să devină sau a deveni neutru **(I 3 a)**.

NEUTRALIZANT, -Ă (< fr.) adj. Care neutralizează.

NEUTRALIZARE (< *neutraliza*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) neutraliza. **2.** (DR.) Hotărâre luată de mai multe state, printr-o convenție internațională, de a nu transforma un anumit teritoriu în teatru de război sau în bază militară. **3.** (CHIM.) Reacția dintre un acid și o bază, care decurge (în general cu formare de sare și apă) până la atingerea punctului de echivalență (*p*H = 7), la care soluția rezultată nu mai prezintă nici proprietăți de acid și nici proprietăți de bază. **4.** (LINGV.) Fenomen care constă în suprimarea, în anumite condiții, a unei opoziții existente între două unități lingvistice.

NEUTRIN (NEUTRINO) (< fr., engl., germ.) s. m. (FIZ.) Particulă elementară din clasa leptonilor, neutră din punct de vedere electric, stabilă, cu masa neglijabilă (aproape nulă) și spinul 1/2. Interacționează foarte slab cu alte particule, având o mare putere de pătrundere. Se cunosc trei tipuri de **n.**: electronic (ν_e), miuonic (ν_μ) și tau **n.** (ν_τ), având fiecare antiparticula respectivă (ν_e, ν_μ, ν_τ). Fizicianul W. Pauli a emis (1931) ipoteza existenței **n.**, iar E. Fermi a introdus (1933) denumirea de **n.** pentru particula descoperită experimental între 1953 și 1956 de către fizicienii F. Reines și K. Kohen. În prezent se fac cercetări intense în S.U.A., Europa și Japonia pentru determinarea proprietăților, inclusiv a masei **n.**

NEUTRINIC, -Ă (< *neutrin*) adj. (FIZ.) Referitor la neutrini, alcătuit din neutrini (ex. flux **n.**).

NEUTRODINARE (< fr.) s. f. (TELEC.) Acțiune de micșorare a cuplajului capacitiv dintre circuitul de grilă și cel anodic într-un tub electronic (sau dintre circuitul colectorului și cel al bazei unui tranzistor), pentru a evita intrarea în regimul de oscilație la un etaj de amplificare cu tubul electronic sau cu tranzistorul respectiv.

NEUTROFILIE (< fr.) s. f. **1.** Afinitate a unei celule sau țesut pentru coloranți neutri. **2.** Creșterea numărului de granulocite neutrofile din sânge; apare în diverse infecții bacteriene, intoxicații, după o hemoragie sau șoc (traumatic sau chirurgical).

NEUTRON (< fr. {i}; {s} engl. *neutral* „neutru" + *[elec]tron*) s. m. (FIZ.) Particulă elementară din clasa barionilor, neutră din punct de vedere electric, cu spinul 1/2 și cu masa mai mare decât a protonului, alături de care intră în alcătuirea nucleelor atomilor (cu excepția hidrogenului). Preconizat, în 1920, de către E. Rutherford a fost identificat de către J. Chadwick, în 1932, pe baza experiențelor fizicienilor francezi Irène și Frédéric Joliot-Curie și ale fizicienilor germani W. Bothe și G. Becker. **N.** este stabil în nucleele atomilor, dar în stare liberă se dezintegrează într-un proton, un electron și un antineutrino, având o durată medie de viață de 15,3 minute. **N.** și protonul au proprietăți asemănătoare și se consideră a fi două stări diferite ale aceleiași particule *nucleonul*. **N.** este singura particulă elementară care interacționează cu câmpul gravitațional.

NEUTRONIC, -Ă (< fr.) adj. (FIZ.) Referitor la neutroni, alcătuit din neutroni (ex. fascicul **n.**).

NEUTRONOGRAFIE (< fr.) s. f. Radiografie efectuată cu ajutorul unui fascicul de neutroni.

NEUTRU, -Ă (< fr., lat., it.) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care nu este de partea nimănui. ✦ (Despre state) Care se află în stare de neutralitate. **2.** (LINGV.; despre genul unor părți de vorbire) Care are forma atribuită în gramatică numelor de lucruri (inanimate). ✦ (Substantivat, n.) Genul care, în limba română, are la singular formă masculină și la plural formă feminină. **3.** (CHIM.) **a)** (Despre soluții) Care nu are nici caracter acid, nici caracter bazic. **b)** (Despre săruri) În care toți ionii de hidrogen ai acidului au fost înlocuiți cu metale. **4.** (FIZ.; despre corpuri) Care nu este sau nu apare încărcat cu electricitate; care posedă sarcină electrică pozitivă și negativă în cantități egale. **5.** (MAT.) *Element n. (al unei mulțimi)* v. *element*. **II.** (ELT.) S. n. Punct comun tuturor fazelor într-o rețea electrică conectată în stea sau în zig-zag și care poate fi legat la pământ. Conductorul legat la punctul comun al rețelei se numește *fir* sau *conductor neutru*.

NEV (< lat.) s. m. Malformație congenitală a pielii, de forma unei pete sau tumori. Există două tipuri principale de **n.**: *pigmentar* (sau *melanic*), ce apare ca o pată brună cu suprafața netedă sau ușor proeminentă (lentigo) și *vascular*, format din proliferarea vaselor sangvine (angiom).

NEVA, fluviu navigabil în NV părții europene a Federației Ruse. Izv. din L. Ladoga și se varsă în G. Finic al M. Baltice printr-o deltă unde se află orașul Sankt-Petersburg; 74 km. Legat prin canale cu M. Albă spre N și cu Volga și M. Caspică spre SE.

NEVADA [nəvædə], stat în V S.U.A.; 286,4 mii km^2; 1,7 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Carson City*. Expl. de min. auroargentifere, cupru, plumb, zinc, mangan, wolfram, mercur etc. Ind. metalurgiei neferoase, chimică și de prelucr. a lemnului. Creșterea bo-

vinelor şi ovinelor. Plante furajere şi cereale; legumicultură. Turism. Una dintre principalele surse de venit ale statului **N.** o constituie cazinourile (Las Vegas, Reno ş.a.).

NEVADA, Sierra ~ v. **Sierra Nevada.**

NEVADA FALL [nəvædə fo:l], cascadă în partea de V a S.U.A., pe cursul superior al râului Merced, în partea central-estică a Californiei, în cadrul Parcului Naţional Yosemite; 181 m.

NEVASCULAR, -Ă (< *vascular*) adj. *Plantă ~* = plantă lipsită de vase conducătoare (talofitele şi briofitele).

NEVASTĂ (< sl.) s. f. Femeie măritată, soţie; *p. ext.* (pop). femeie.

NEVĂSTUICĂ (< *nevastă*) s. f. (ZOOL.) Mamifer carnivor, mustelid, cu botul ascuţit şi picioare scurte, cu corpul suplu, a cărui lungime variază între 11 şi 26 cm şi coada de 5 cm, cu blană brună vara şi alburie iarna *(Mustela nivalis)*. Este un animal vioi şi ager; trăieşte în America de Nord, N Africii, Asia şi Europa.

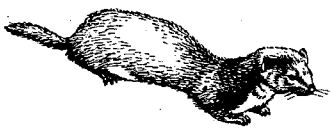

Nevăstuică

NEVĂTĂMAT, -Ă (< *vătămat*) adj. Care nu este rănit, lovit; teafăr, sănătos; (despre obiecte) intact, fără nici o stricăciune.

NEVĂZĂTOR (< *văzător*), adj., s. n. (Persoană) lipsită de vedere, care nu vede; *sin.* orb.

NEVĂZUT, -Ă (< *văzut*) adj., s. n. **1.** Adj. Care nu se vede sau nu se poate vedea. ✧ Expr. *A se face nevăzut* = a dispărea. **2.** S. n. (În loc. adverbială) *Pe nevăzute* = fără a vedea, fără a controla, fără a verifica.

NEVÉ (cuv. fr.) subst. (GEOGR.) Firn.

NEVEDIT s. n. v. **nevăzut.**

NEVELSON [nevelsən], **Louise** (1899–1988), pictoriţă şi sculptoriţă americană de origine ucraineană. Influenţată de arta primitivă, în special mexicană şi de suprarealism, s-a dedicat artei abstracţioniste, creând ansambluri în manieră cubistă (seriile „Sky presence", „Open Zag").

NEVEROSIMIL, -Ă (< *verosimil*) adj. Care nu pare adevărat; de necrezut.

NEVERS [neve:r], oraş în centrul Franţei (Nivernais), port pe Loara; 43,9 mii loc. (1990). Nod de comunicaţii. Aeroport. Constr. de maşini agricole, piese pentru avioane, aparate electrice şi de material feroviar. Porţelanuri. Catedrala Saint-Cyr-et-Sainte-Juliette (sec. 11, reconstruită în sec. 13–16), biserica Saint-Étienne (1097), Palatul ducal, azi Palat de justiţie (sec. 15–16). Manufacturi de faianţă din sec. 16. Muzee. A primit statut de oraş în 1231. Între 1538 şi 1789 sediul ducilor de **N.**

NEVERTEBRAT, -Ă (< *vertebrat*) adj., s. m. şi f. (Animal) lipsit de coloana vertebrală şi de schelet osos intern şi fără autoreglare termică (ex. protozoarele, spongierii, celenteratele, viermii, moluştele, artropodele şi echinodermele). **N.** reprezintă c. 95% din speciile regnului animal.

NEVEU [nevǫ], **Ginette** (1919–1949), violonistă franceză. Copil minune. Turnee în Europa, America de Sud, Canada şi S.U.A. Prezicie uimitoare, expresie căutată, sensibilitate, tensiune constantă între respectul pentru stilul lucrărilor şi sinceritate interpretativă. Repertoriu concertant clasic şi romantic. A murit într-un accident de avion.

NEVILLE [nevil], familie nobiliară engleză. Mai important: **Richard N., conte de Warwick** şi de **Salisbury** (1428–1471). Fratele lui Richard de York. Supranumit „făcătorul de regi". A participat la *Războiul celor Două Roze*, împotriva familiei de Lancaster. L-a înfrânt pe Henric VI în bătălia de la St. Albans (1455) şi, mai târziu, la Northampton (1460), făcându-l prizonier. L-a proclamat rege pe Eduard de York, nepotul său, ca Eduard IV. Mai târziu, în 1470, a susţinut reinstalarea pe tron a lui Henric VI. Înfrânt de forţele conduse de Eduard IV în bătălia de la Barnet, în care a şi murit.

NEVILLE BROTHERS [nevil braðerz], cvartet american de soul şi rhythm'n'blues, constituit la sfârşitul anilor '70, la New Orleans, de fraţii Art (voce, claviaturi). Charles (saxofon, flaut), Aaron (voce, claviaturi) şi Cyril (voce) **N.** Muzică inspirată de sonorităţile tipice pentru stilul New Orleans. Discografie selectivă: „Legacy a History of The Nevilles", „Yeliow Moon", „Brother's Keeper".

NEVINDECĂBIL, -Ă (< *vindecabil*) adj. Care nu poate fi vindecat; incurabil.

NEVINOVAT, -Ă (< *vinovat*) adj. **1.** Care nu este vinovat, fără culpă. **2.** Curat la suflet; inocent, candid; pur, cast.

NEVINOVĂŢIE (< *vinovăţie*) s. f. **1.** Lipsă de vinovăţie; calitatea celui nevinovat. **2.** Inocenţă, candoare; naivitate; castitate.

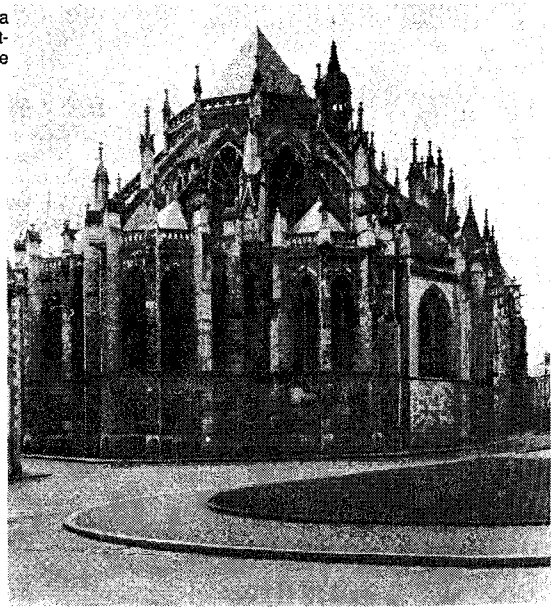

Nevers. Catedrala Saint-Cyr-et-Sainte-Juliette

NEVIS, insulă în Antilele Mici; 93,2 km^2. Localit. pr.: *Charlestown.* Zahăr, bere, copra, bumbac. Descoperită de Columb în 1493, colonie engleză din 1628. **N.** a format (1967), împreună cu ins. St. Kitts şi Anguilla, o federaţie care a obţinut statutul de stat-asociat cu Marea Britanie. Azi, parte componentă a statului Saint Christopher şi **N.**

NEVOCARCINOM (< fr.; {s} lat. *naevus* „neg" + fr. *carcinome* „carcinom") s. n. Tumoră melanică malignă a pielii, cu punct de plecare în celulele pigmentare ale unui nev.

NEVOI (< *nevoie*) v. IV **1.** Tranz. (Numai la pasiv) A fi silit, obligat, constrâns să... **2.** (Înv. şi pop.) Refl. A face eforturi, a se strădui.

NEVOIAŞ, -Ă (< *nevoie*) adj. **1.** (Şi subst.) Sărac. **2.** Modest. **(2),** sărăcăcios.

NEVOIE (< sl.) s. f. **1.** Trebuinţă, preferinţă. ✦ (EC. POL.; la pl.) Dorinţe, preferinţe, aşteptări care dobândesc un caracter obiectiv prin conştientizarea şi includerea lor în obiceiurile de consum ale unor popoare. **N.** umane au un caracter nelimitat, sunt într-o continuă diversificare, iar satisfacerea lor reprezintă mobilul activităţii economice. ✧ Loc. *La nevoie* = când trebuie, când este necesar. ✧ Expr. *De voie, de nevoie* = silit, constrâns, vrând-nevrând. **2.** Grijă, necaz, neajuns, chin; *p. ext.* lipsă, sărăcie. **3.** Situaţie grea; dificultate; încurcătură. ✧ Expr. *La (vreme de) nevoie* = în împrejurări grele, la necaz. *Cu vai-nevoie* = cu greutate, cu mare efort. *Zor-nevoie* = cu orice preţ, numaidecât. *De nevoie* = silit de împrejurări. (Pop.) *Nevoie-mare* = straşnic, grozav.

NEVOLNIC, -Ă (< sl.) adj. (Şi subst.) Lipsit de puteri, incapabil, neputincios, neajutorat.

NEVOLNICIE (< *nevolnic*) s. f. Starea celui nevolnic; incapacitate, neputinţă **(1).**

NEVRALGIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la nevralgie, determinat de nevralgie (ex. durere **n.**). ✦ *Centru* (sau *punct*) *n.* = punct sensibil.

NEVRALGIE (< fr.; {s} *nevr-* + gr. *algos* „durere") s. f. Durere localizată de-a lungul unui nerv senzitiv sau al ramificaţiilor sale. După nervul respectiv, **n.** poate fi sciatică, intercostală, trigeminală etc.

NEVRAX (< fr.; {s} *nevr-* + gr. *axon* „axă") s. n. (ANAT.) Ax nervos format din creier şi din măduva spinării; sistem nervos cerebrospinal; sistem nervos central.

NEVRICALE (< ngr.) s. f. pl. (Fam., peior.) Criză de nervi; istericale.

NEVRICOS, -OASĂ (< ngr.) adj. (Fam., peior.) Iritabil, nervos.

NEVRITĂ (< fr.) s. f. Leziune inflamatorie a unui nerv; poate fi infecţioasă, toxică, alergică, carenţială, traumatică etc.

NEVR[O]- v. **neur[o].**

NEVROGLIE (< fr. {s} *nevro-* + gr. *glia* „clei") s. f. (HIST.) Ţesut de tip conjunctiv care intră în constituţia sistemului nervos şi ale cărui celule, intercalate printre neuroni, au rol de susţinere mecanică, de nutriţie, de izolare şi de apărare a acestora, precum şi de înlăturare a celulelor nervoase moarte; glie^2.

NEVROM (< fr.; {s} *nevro-*) s. n. Tumoră benignă, foarte dureroasă, care ia naştere prin proliferarea fibrelor nervoase periferice; cel mai adesea este congenitală.

NEVROPAT, -Ă (< fr.) adj., s. m. şi f. (Persoană) care suferă de nevropatie **(2).**

NEVROPATIE (< fr.; {s} *nevro-* + gr. *pathos* „suferinţă") s. f. **1.** Denumire pentru bolile sistemului nervos. **2.** Nevroză.

NEVROZĂ (< fr.) s. f. Tulburare mentală fără substrat organic (cerebral), cauzată de traume psihice, surmenaj intelectual, în care pacientul păstrează contactul cu realitatea exterioară. Debutează într-un moment distinct al vârstei adulte. Ea nu afectează funcţiile esenţiale ale personalităţii, iar subiectul o trăieşte conştient şi dureros, neputând-o depăşi voluntar. Principalele forme clinice de **n.** sunt isteria, **n.** fobică, **n.** obsesională. Sin. *nevropatie* **(2).**

NEW AGE [nju: eidʒ] **1.** Nume sub care sunt cunoscute mai multe mişcări religioase, apărute, în anii '70 ai sec. 20, în S.U.A., caracterizate prin convingerea că omenirea este pe punctul de a intra într-o nouă eră, de armonie şi lumină, marcată de mutaţii psihice profunde. Doctrina lor este sincretistă, milenaristă, ţinând de tradiţia ezoterico-ocultă, cu trăsături gnostice. Obiectivele lor: realizarea spirituală personală şi trezirea la o conştiinţă planetară. **2.** Curent muzical apărut în California. Versiune a mişcării „hippie", după 20 de ani, punând în prim plan clasa medie şi înalta tehnologie. Influenţat de Biblie şi de filozofiile orientale. Face apel la sintetizatoare, sonorităţi orientale, africane sau din folclorul european, interpretate prin voci calme şi limpezi. Stilurile variază, însă scopul este unul singur: a oferi ascultătorului un sentiment de calm şi de destindere (Tangenne Dream, Vangelis, Brian Eno). Discografie selectivă: Tony Scott: „Music for Zen Meditation"; Ryuichi Sakamoto: „Neo Geo".

NEW AMSTERDAM v. **New York (1).**

NEWARK [nju:ərk], oraş în NE S.U.A. (New Jersey), în conurbaţia New York, port la G. Newark al Oc. Atlantic, la gura de vărsare a fl. Passaic; 268,5 mii loc. (1996). Aeroport. Centru economic, financiar şi cultural. Constr. de maşini electrice; ind. poligrafică, chimică, textilă şi alim. Catedrala Trinităţii (1743); biserică presbiteriană (1791). Fundat în 1666.

NEW BRITAIN [nju: britn] **(NOUA BRITANIE),** insulă în arh. Bismarck (Melanezia), în componenţa statului Papua-Noua Guinee; 36,7 mii km^2. Oraş pr.: *Rabaul.* Relief vulcanic. Alt. max.: 2 334 m (vf. Ulawun). Climă ecuatorială umedă. Ţărm cu bariere de corali. Fluturi uriaşi. Palmieri de cocos, cacao, cafea. Păduri virgine.

NEW BRUNSWICK [nju: brənzuik], provincie în SE Canadei, cu ieşire la Oc. Atlantic; 73,4 mii km^2; 762 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Fredericton.* Expl. de cărbune, gips, cupru, nichel, plumb, zinc, argint şi forestiere. Cartofi, fructe. Pescuit.

NEWCASTLE [nju:ka:sl], oraş în SE Australiei (New South Wales), port la Oc. Pacific, la 161 km NNE de Sydney; 466 mii loc. (1995). Siderurgie; constr. navale şi de automobile; produse chimice (fibre sintetice, îngrăşăminte) şi textile (bumbac); sticlărie. Universitate (1965). Export de cărbuni. Întemeiat în 1801. Vechea denumire: *King's Town.*

NEWCASTLE UPON TYNE [nju:-ka:sl əpɔn tain], oraş (din 1882) în E Marii Britanii (Anglia), port fluvio-maritim la estuarul fl. Tyne; 266,8 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru carbonifer (bazinul Northumberland). Cocserie; siderurgie. Şantiere navale. Constr. de vagoane, cazane, turbine, utilaj minier şi aparataj electrotehnic; produse chimice; sticlărie. Export de cărbune şi produse ind. Universitate (1937). Monumente: biserica

Saint Andrew (sec. 11), catedrala gotică Saint Nicolas (sec. 13–15). Muzee.

NEWCOMB [nju:kəm], **Simon** (1835–1909), astronom american. Prof. la Univ. Johns Hopkins din Baltimore. Fondator şi prim preşedinte (1899–1905) al Societăţii Americane de Astronomie. Studii asupra sistemului solar („Astronomie populară", „Stelele").

NEWCOMBE [nju:kəm], **John David** (n. 1944), tenisman australian. Câştigător al Wimbledon-ului (1967, 1970, 1971), al internaţionalelor S.U.A. (1967, 1973) şi Australiei (1973, 1975).

NEWCOMEN [nju:kɑmən], **Thomas** (1663–1729), inventator englez. A construit în 1705, pe baza lucrărilor lui D. Papin şi Th. Savery, una dintre primele maşini cu abur cu piston pentru antrenarea pompelor de mină (1711).

NEW DEAL [nju: di:l] („noul curs"), nume dat noii politici reformatoare a administraţiei S.U.A. în perioada 1933–1941, când preşedintele F.D. Roosvelt a iniţiat programe economice şi sociale în spiritul teoriilor lui *Keynes*, pentru combaterea recesiunii şi şomajului generate de marea criză (1929–1933). A avut un puternic impact asupra societăţii americane care va cunoaşte o perioadă de avânt economic.

NEW DELHI [nju: deli], capitala federală a Indiei, în conurbaţia *Delhi*, pe dr. râului Yamuna; 301,3 mii loc. (1991). Pr. centru politic al ţării. Constr. de maşini; produse chimico-farmaceutice şi textile (conf. şi tricotaje de bumbac); sticlărie. Observatorul astronomic Jantar Mantar. Muzeu etnografic. Palatul prezidenţial / Rashtrapati Bhavan (1920). Oraş nou, construit în anii 1911–1929 şi inaugurat în 1931.

NEWFOUNDLAND [nju:fəndlænd] **(TERRA NOVA) 1.** Insulă canadiană în Oc. Atlantic, la E de pen. Labrador, la intrarea în G. Sf. Laurenţiu; 112,3 mii km^2. Oraşe pr.: Saint John's, Gander, Buchans. Relief de podiş, modelat de eroziunea glaciară, cu numeroase lacuri. Ţărmuri puternic crestate. Păduri de conifere, iar în N vegetaţie de tundră. Expl. min. de fier, cupru şi zinc. Expl. forestiere. Hidroenergie. Pescuit intens în apele înconjurătoare. Vânătoare de animale cu blănuri scumpe. Descoperită în jurul anului 1000 de vikingi, proclamată, în 1713, colonie britanică, **N.** devine în 1949 o provincie a statului canadian. **2.** Provincie în E Canadei, formată din insula cu acelaşi nume şi partea de NE a pen. Labrador; 405,7 mii km^2; 563,6 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Saint John's*. Expl. de plumb, zinc şi min. de fier. Constr. de maşini de transport; prelucr. petrolului şi a lemnului. Pescuit.

NEW HAMPSHIRE [nju: hæmpʃər], stat în NE S.U.A., cu ieşire la Oc. Atlantic; 24 mii km^2; 1,2 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv.: *Concord*. Expl. forestiere şi de mică. Ind. electronică, a pielăriei şi a hârtiei. Creşterea intensivă a animalelor; avicultură. Plante furajere, cartofi, fructe. Turism.

NEW HAVEN [nju: heivən], oraş în NE S.U.A. (Connecticut), port la Oc. Atlantic; 124,7 mii loc (1996). Aeroport. Laminate. Constr. aeronautice, navale, de maşini-unelte şi de aparataj electrotehnic; ind. cauciucului, a hârtiei şi textilă (confecţii). Fabrică de ceasuri. Universitatea Yale (1701). Colonizat (1638) de englezi sub numele de Quinnipiac.

NE WIN [ne uin] (pseud. lui *Maung Shù Maung*, zis *Bo*) (n. 1911), general şi om politic birman. Prim-min. (1958–1960). Preşedinte al Consiliului Revoluţionar (şef al statului) şi prim-min. al Uniunii Birmane (1962–1974), în urma unei lovituri de stat. Preşedinte al Consiliului de Stat (şef al statului) al Republicii Socialiste a Uniunii Birmane (1974–1981). Preşedinte al Partidului Programului Socialist Birman (1971–1988).

NEW IRELAND [nju: ajələnd] **(NOUA IRLANDĂ)**, insulă vulcanică în arh. Bismarck (Melanezia), în NE ins. New Britain, în componenţa statului Papua-Noua Guinee; 9,6 mii km^2; lungime: 320 km. Oraşe pr.: Kavieng, Logia, Lambu, Taron. Relief muntos, cu alt. max. de 2 399 m (M-ţii Hans Meyer). Climă ecuatorială. Ţărm mărginit de corali. Pescuit. Cacao. Descoperită (1616) de navigatorii olandezi Jakob le Maire şi Willem Schouten; protectorat german (1884–1918), teritoriu sub mandat acordat Australiei (1919–1946) a intrat în componenţa statului Papua-Noua Guinee (din 1975).

NEW JERSEY [nju: dʒə:rzi], stat în NE S.U.A.; 20,2 mii km^2; 8,1 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Trenton*. Unul dintre cele mai urbanizate şi industrializate state americane; are o mare densitate a populaţiei: 375 loc./km^2. Expl. de min. de fier şi zinc. Ind. puternic dezvoltată (metalurgie, constr. de automobile şi aparataj electrotehnic, prelucr. petrolului, produse chimice). Agricultură intensivă (porumb). Legumicultură. Pomicultură. Creşterea intensivă a bovinelor şi porcinelor.

NEW KIDS ON THE BLOCK [nju: kids on ðə blok], grup american de pop şi rap. Constituit în 1985 de Maurice Starr şi Mary Alford. Grupul se destramă în 1994. Discografie selectivă: „Step by Step", „No More Games".

NEWMAN [nju:mən], **Barnett** (1905–1970), pictor american de origine polonezâ. Unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai expresionismului abstract american şi precursor al artei minimale. Lucrări caracterizate prin culori contrastante (aşezare în straturi) şi forme severe reprezentate prin striuri şi benzi verticale („Acum Eu").

NEWMAN [nju:mən], **John Henry** (1801–1890), teolog britanic. Iniţial pastor anglican, s-a convertit ulterior la catolicism (1845), devenind preot (1847). Rector al Univ. catolice din Dublin (1851–1858); cardinal (1879). Lucrări: „Eseu asupra dezvoltării doctrinei creştine", „Încercare pentru o gramatică a consimţământului".

New Delhi. Clădirea Secretariatului General al Consiliului Naţional indian

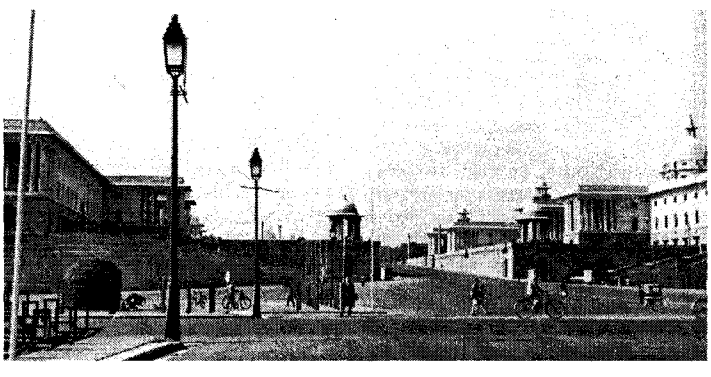

NEWMAN [nju:mən], **Paul** (n. 1925), actor și regizor american de film. Profesionist desăvârșit, a dominat ecranul anilor '50–'80, prin inteligență dramatică, bogate resurse de expresie, prestanță și frumusețe fizică în roluri variate („Cineva acolo sus mă iubește", „Lunga vară fierbinte", „Dulcea pasăre a tinereții", „Pisica pe acoperișul fierbinte", „Butch Cassidy și Sundance Kid", „Cacialmaua", „Fără răutate", „Culoarea banilor", „W.U.S.A.", „Verdictul" etc.). Ca regizor, a realizat filme de un puternic dramatism („Rachel, Rachel", „Efectul razelor gama asupra crăițelor", „Menajeria de sticlă"). Premiul Oscar: 1986 (onorific).

NEW MEXICO [nju: mẹksikou], stat în SV S.U.A.; 314,9 mii km^2; 1,8 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Santa Fe*. Expl. de min. radioactive, petrol, gaze naturale, de min. auroargentifere, plumb, cupru, potasiu, zinc. Prelucr. petrolului; produse chimice și alim. Creșterea intensivă a animalelor. Culturi de grâu, porumb, sorg, bumbac. Turism dezvoltat.

NEW ORLEANS [nju: o:lịnz], oraș în SSE S.U.A. (Louisiana), situat între L. Pontchartrain și fl. Mississippi; 476,6 mii loc. (1996). Port fluvial. Nod de comunicații. Aeroport. Ind. alim. (zahăr), textilă, a hârtiei, de prelucr. a lemnului și a petrolului; constr. aeronautice și de motoare navale; metalurgia aluminiului și plumbului. Șantiere navale. Centru comercial. Șase universități (cea mai veche din 1834). Turism. Catedrala St. Louis (1812, cea mai veche din S.U.A.). Fundat în 1718 de coloniștii francezi.

NEW ORLEANS [nju: o:lịnz] subst. Primul stil al jaz-ului, cristalizat la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20, având ca rădăcini blues-ul, tradiția afro-americană și armonia specifică vechilor brass-band. Caracterizat de preponderența improvizației colective, de instrumentul vedetă trompeta (sau cornetul) și de ritmica binară, punând în valoare așa-numitul „afterbeat". Nu s-a conservat în înregistrări. În anii '40 s-a impus mișcarea *new orleans revival*, care a încercat să oprească afirmarea bop-ului, propunând o întoarcere către surse.

New Orleans. Catedrala St. Louis

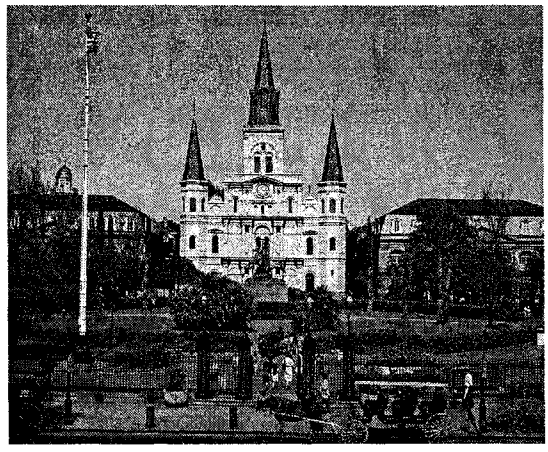

NEWPORT [nju:po:t], oraș în SV Marii Britanii (Țara Galilor), port la estuarul fl. Severn; 137,4 mii loc. (1994). Metalurgie; constr. de mașini; ind. aluminiului, electrotehnică, chimică, a pielăriei și a cauciucului. Export de cărbuni. Festival anual de jaz. Muzeu. Ruinele unui castel din 1126.

NEWPORT NEWS [nju:po:t nju:z], oraș în E S.U.A. (Virginia), port la G. Chesapeake al Oc. Atlantic, în complexul portuar *Hampton Roads*; 176,2 mii loc. (1996). Șantiere navale; siderurgie; echipament electronic. Ind. hârtiei, de prelucr. a petrolului și alim. Pescuit.

NEW PROVIDENCE [nju: prọvidəns], insulă în V Oc. Atlantic, în arh. Bahamas, între ins. Andros la V și ins. Eleuthera la E; 207 km^2. Aici se află capitala statului Bahamas, Nassau.

NEW SOUTH WALES [nju: sauθ uẹilz], stat în SE Australiei; 801,6 mii km^2; 6,1 mil. loc. (1996). Centrul ad-tiv: *Sydney*. Expl. de cărbuni, min. de zinc, plumb și argint; expl. forestiere. Ind. realizează 50% din prod. întregii țări: metalurgie; produse chimice, textile și alim. Grâu, porumb, orez, plante furajere. Creșterea ovinelor și a bovinelor.

NEWSWEEK [nju:zui:k], săptămânal american de politică și actualități, fondat la New York, în 1933. Este publicat de grupul editorial „Washington Post" în două ediții (una pentru Asia și Pacific și cealaltă pentru Europa).

NEWTON [nju:tn] (< fr., germ. {i}; {s} n. pr. *Newton*) s. m. Unitate de măsură a forței (simbol: N), egală cu forța care imprimă unui corp cu masa de 1 kg o accelerație de 1 m/s^2.

NEWTON [nju:tn], **Alfred** (1829–1907), zoolog britanic. Primul profesor de zoologie și anatomie comparată de la Cambridge (din 1866). Autorul unui „Dicționar al păsărilor".

NEWTON [nju:tn], **Sir Charles Thomas** (1816–1894), arheolog britanic. Prof. univ. la Londra. Săpături la Bodrum, unde a descoperit (1856–1858) ruinele anticului Halicarnas. Curator al antichităților grecești și romane la British Museum (1861–1885).

NEWTON [nju:tn], **Sir Isaac** (1642–1727), fizician, matematician și astronom englez. Prov. univ. la Cambridge. Președinte al Societății Regale din Londra (din 1703). A fundamentat mecanica clasică (newtoniană), definindu-i noțiunile de bază și enunțând cele trei

Paul Newman

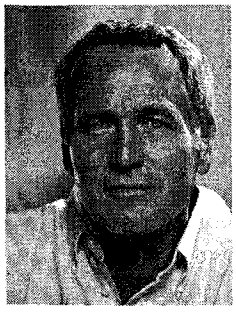

Sir Isaac Newton

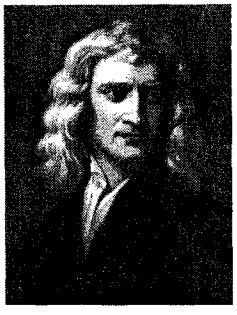

principii aie dinamicii, precum şi mecanica cerească prin descoperirea legii atracţiei universale (1687). A inventat telescopul (1668). Contribuţii importante în optică („Optica"), în studiul fenomenelor de dispersie şi interferenţă; a emis teoria corpusculară a luminii. În matematică a pus bazele calculului infinitezimal, în acelaşi timp cu Leibniz şi a dat formula binomului care-i poartă numele („Principiile matematice ale filozofiei naturale"). Deşi a inaugurat o nouă paradigmă a metodei ştiinţei, a fost interesat şi de alchimie, profeţie, înţelepciune gnostică şi teologie, dezvoltând o concepţie voluntaristă despre Dumnezeu (ştiinţa trebuie folosită pentru a demonstra prezenţa continuă a Creatorului în natură). Amplă corespondenţă, datorată, în parte, controverselor în care a fost angajat.

NEWTONIAN, -Ă [niu-] (< fr.) adj. Referitor la descoperirile lui Newton, la formulele care îi poartă numele (ex. mecanica **n.**, forţe **n.** etc.).

NEWTON-JOHN [nju:tn dʒon], **Olivia** (n. 1948), cântăreaţă şi actriţă britanică, de origine australiană. Se impune în comedia muzicală „Grease" şi apoi în filmul „Xanadu" (piesele „Magic" şi „Physical" intră în topuri). Discuri pentru copii. Din 1992 prezintă documentare pentru canalul TV Animal Planet.

NEW YORK [nju: jork] **1.** Oraş în NE S.U.A. (în statele New York şi New Jersey), situat pe ţărmul Oc. Atlantic, la gura de vărsare a fl. Hudson, extins atât pe continent, cât şi pe insulele Long Island şi Staten Island; 7,4 mii. loc. (1996). Oraşul propriu-zis cuprinde cartierele Manhattan, Bronx, Queens, Brooklyn, Richmond, Harlem. Important nod de comunicaţii. Metrou. Aeroporturi („J.F. Kennedy", „La Guardia", „Newark"). Unul dintre cele mai mari complexe portuare ale lumii (10,2 mii km^2) şi una dintre cele mai mari conurbaţii mondiale (peste 17,9 mii. loc.). Cel mai mare centru financiar („Wall-Street"), bancar, bursier şi comercial al ţării. Important centru industrial: constr. navale, aeronautice, de rachete, automobile, maşini-unelte, utilaje, motoare, aparataj electrotehnic; mari uzine metalurgice, chimice şi de prelucr. a petrolului. Ind. poligrafică, textilă, de confecţii, a pielăriei, alim. Centru cultural cu numeroase instituţii de învăţământ superior („Columbia", „CUNY"/City University of New York), operă („Metropolitan Opera"), muzee („Metropolitan", „Guggenheim", Muzeul de Artă Modernă, „Whitney"), săli mu-

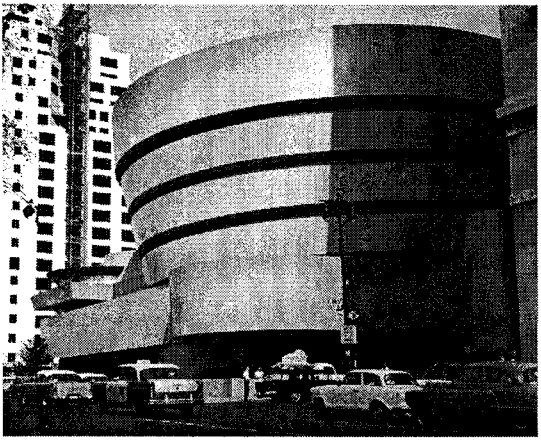

New York. Muzeul „Guggenheim"

New York. „Metropolitan Opera"

New York. „Columbia" University

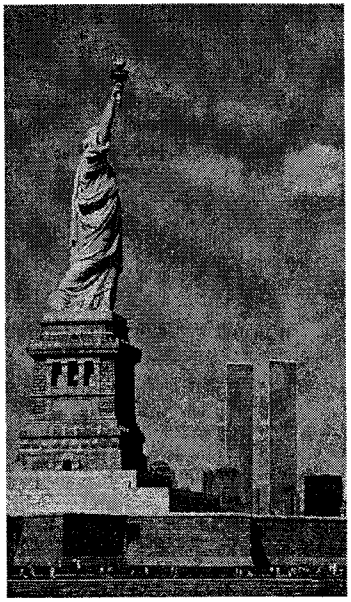

New York

Statuia Libertății și World Trade Center

zicale (Carnegie Hali), edificii monumentale („World Trade Center", 1974, cu 110 etaje și 411 m înălțime, „Empire State Building" cu 102 etaje, înalt de 449 m — inclusiv antena TV —, „Statuia Libertății" de pe Liberty Island, 93 m înălțime, realizată în 1874–1886 de sculptorul francez Frédéric Auguste Bartholdi, simbol al orașului, „Madison Square Garden", „Rockefeller Center", 1926, podul Brooklin, construit în 1883, Lincoln Center, inaugurat în 1969, Primăria municipală, 1812, restaurată în 1956). Alte monumente: capela St. Paul (1764–1766), catedrala romano-catolică St. Patrick (1858, unul dintre cele mai celebre monumente neogotice), biserica Trinității (1846–1847), biserica protestantă St. Thomas (1961). Central Park (340 ha). Întemeiat în 1626 de olandezul Peter Minuit, sub numele de *New Amsterdam/Noul Amsterdam*, a fost capitala coloniei Noua Olandă. Cucerit de englezi (aug. 1664), care-i schimbă numele în **N.Y.**, în onoarea ducelui de York, viitorul rege *Iacob II*. Între 1785 și 1790 a fost capitala S.U.A. Aici își are sediul O.N.U. (din 1946). **2.** Stat în NE S.U.A.; 137,3 mii km^2; 18,2 mii. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Albany*. Expl. de petrol, min. de fier, zinc, plumb, sare, gips. Ind. electrotehnică, conf., poligrafică, siderurgică, chimică, a cimentului, textilă și alim. Creșterea intensivă a animalelor. Cartofi și cereale. Legumicultură. Pomicultură și viticultură.

NEW YORK CITY BALLET [nju: jork siti bælei], una dintre cele mai importante companii de balet din S.U.A., fondată în 1948 (având ca punct de plecare School of American Ballet, 1934), pe baza a trei structuri diferite: „American Ballet" (1935), „Ballet Caravan" (1936), „Ballet Society" (1946); director artistic: *G. Balanchine*. A organizat festivaluri (Stravinski, Ravel și Ceaikovski).

NEW YORK HERALD TRIBUNE [nju: jork herəld tribju:n], cotidian american, fondat la New York, în 1835, de J.G. Bennett. De orientare republicană. În 1966 și-a încetat apariția.

NEW YORK TIMES [nju: jork taimz] **(„The ~")**, cotidian din S.U.A., de orientare moderat-conservatoare. Fondat la New York, în 1851, de Henry J. Raymond, George Jones și Edward B. Wesley. Este unul dintre primele patru ziare mai importante din S.U.A., cu ediții și peste hotare.

NEX (< lat.) s. n. (Livr.) Legătură, înlănțuire; relație, raport.

NEY [ne], **Michel, duce de Elchingen, prinț de Moscova** (1769–1815), mareșal francez. Colaborator apropiat al lui Napoleon I. S-a remarcat în luptele de la Hohenlinden (1800), Elchingen (1805), Jena (1806), Friedland (1807) și în campania împotriva Rusiei (1812). În 1814, **N.** a trecut de partea Bourbonilor, dar a revenit de partea lui Napoleon în timpul celor „100 de zile". Executat de *Bourboni*.

NEZĀMĪ, Elyās Yusof Ganjavī (1141–1209), poet persan. Fondatorul eposului romantic persan. Creația sa, cunoscută sub numele de „Khamsa" (Cele cinci comori) este alcătuită din poeme de inspirație etico-religioasă și erotică, multe brodate în jurul vieții lui Alexandru Macedon.

NEZDRUNCINAT, -Ă (< *zdruncina*) adj. Care nu poate fi zdruncinat, clintit. ✦ Fig. Statornic, ferm, hotărât.

NEZOSILICAȚI s. m. pl. (MIN.) Clasă structurală în care sunt incluși silicații cu grupări tetraedrice SiO_4 (silicați insulari). Ex.: granați, zircon, olivină.

NEZVAL [nezval], **Vitězslav** (1900–1958), poet ceh. Versuri remarcabile prin forța suflului liric și virtuozitatea verbală, în spiritul poeziei pure („Pantomimă", „Poemele nopții"), apoi suprarealiste („Marele orologiu"), cu accente militante („Cântecul păcii"). Proză poetică și autobiografică, teatru („Îndrăgostiții din chioșc"), eseuri.

NGATA [ŋata], **Sir Apirana Turupa** (1874–1950), lider maori. Primul absolvent aborigen al unei universități (1897) din Noua Zeelandă. Activ în parlament și în guvern pentru respectarea drepturilor maorilor. Autor al unei antologii de poeme și cântece maore.

NGO DINH DIEM [ŋo din deem] (1901–1963), om politic vietnamez. Chemat în fruntea guvernului (1954) de împăratul *Bao Dai* I-a depus pe acesta, proclamând republica. Președinte al Vietnamului de Sud (1955–1963), a instaurat un regim politic dictatorial corupt și antibudist. Asasinat.

NGO QUYEN, suveran al regatului Nam-Viet (939–944). A proclamat independența statului cu capitala la Co-Loa (939), fiind întemeietorul dinastiei Ngo, care a domnit până în 968.

N'GOUABI [ŋguabi], **Marien** (1938–1977), ofițer și om politic congolez. Președinte al Partidului Congolez al Muncii (1969–1977). Președinte al Consiliului de Stat (șeful statului) al Republicii Populare Congo (1969–1977). Asasinat.

NGUEMA MBASOGO, Teodoro Obiang (n. 1942), ofițer și om politic din Guineea Ecuatorială. Președintele țării (din 1982); a instaurat un regim dictatorial.

NGUGI [ŋgu:gi] **WA THIONG'O (James)** (n. 1938), scriitor kenyan. Adept al luptei anticoloniale. Admirator al tradițiilor și mitologiei Africii Orientale, susține continuitatea culturală kikuyu în romanele, nuvelele și eseurile sale („Un bob de grâu", „Petale de sânge", „Diavolul pe cruce", „Împotriva neocolonialismului").

NGUYÊN [ŋjən], familie de demnitari vietnamezi (1558–1802), fondatoare prin **N. Huang** (1558–1613) a dinastiei omonime (1802–1945), cu reședința inițial la Hue și apoi la Quang-Tri. **N. Phuc Anh** (1778–1802) a unificat Vietnamul și s-a proclamat împărat sub numele de Gia Long (1802). Ultimul împărat al dinastiei **N.**, a fost *Bao Dai*.

NGUYEN BINH KHIEM [ŋjənbiŋ], (cunoscut și sub numele de *Trang Trinh*) (1491–1585), scriitor vietnamez. Poeme celebrând farmecul vieții rustice („Poezia norilor albi"); versuri de meditație filozofică.

Cascada Niagara americană

NGUYÊN DU [ŋiən zu:] (1765–1820), scriitor vietnamez. Versuri de ţinută umanistă („Kim, Van şi Kieu").

NGUYÊN TRI PHUONG (1806–1873), general vietnamez. Comandant şef al Armatei şi vicerege al Cochinchinei inferioare (1841). A respins atacul naval francez de la Da Nang (1859). Înfrânt în luptă şi capturat la Hanoi de trupele franceze (1873).

NGUYÊN VAN THIEU [tjö] (n. 1923), general şi om politic vietnamez. Unul dintre conducătorii loviturii de stat împotriva lui Ngo Dinh Diem (1963). Preşedinte al Republicii Vietnamului de Sud (din 1967, reales în 1971). În 1973, semnează acordurile de la Paris, dar va demisiona în 1975, neputându-se opune ofensivei militare comuniste. S-a exilat în Marea Britanie.

NHA TRANG, oraş în SE R.S. Vietnam, pe ţărmul Mării Chinei de Sud, la 412 km NE de Ho Şi Min; 221,3 mii loc. (1992). Port. Ind. textilă şi alim. Rafinărie de petrol. Pescuit. Institutul Pasteur (1895).

NHÂT LINH (zis **Nguyén Tuong Tam**) (1906–1963), scriitor şi om politic vietnamez. Creatorul şi animatorul grupului literar „Prin propriile forţe", novator al revistei „Moravuri". Autor de nuvele şi romane pe teme sociale („Ruptura", „O pereche de prieteni"). A contribuit la modernizarea şi dezvoltarea noii literaturi vietnameze.

Ni, simbol chimic pentru *nichel.*

NIAGARA [najægrə], râu în partea de E a Americii de Nord, care uneşte lacurile Erie şi Ontario, formând graniţa între S.U.A. (statul New York) şi Canada (prov. Ontario); 56 km. Hidrocentrale. Renumit pentru cele două cascade *(Niagara Falls)* de pe cursul său mijlociu, zonă în care se află ins. Caprei (Goat Island), de 1,2 km lungime, care separă cascada americană de cascada canadiană (Horseshoe). În aval de cascade, râul are aspect de canion.

NIAGARA FALLS [najægrə fɔ:lz] **1.** Cascade formate de râul Niagara în calcarele siluriene de pe cursul mijlociu al acestuia, la graniţa între S.U.A. (statul New York) şi Canada (prov. Ontario). La 30 km aval de izv. râului Niagara (respectiv de extremitatea de E a L. Erie) se află ins. Caprei (Goat Island), care împarte râul în două braţe, unul pe terit. american şi altul pe terit. canadian, fiecare braţ formând câte o cascadă: *cascada Niagara americană* (51 m înălţime şi 300 m lăţime) şi *cascada Niagara canadiană* sau *Horseshoe,* sub formă de potcoavă (49 m înălţime şi 800 m lăţime). Eroziunea puternică, provocată de căderea apei, determină retragerea cascadei canadiene către amonte, în medie, cu c. 36 cm pe an. Turism dezvoltat (curse regulate de vaporaşe transportă turiştii până aproape de căderile de apă ale celor două cascade). **2.** Oraş în NE S.U.A. (New York), situat pe malul dr. al râului Niagara, lângă cascada Niagara americană, la 27 km NNE de Buffalo; 61,8 mii loc. (1990). Hidrocentrală. Metalurgia aluminiului; produse chimice (sodă caustică); celuloză şi hârtie. Prelucr. lemnului. Universitate (1856). Unit printr-un pod rutier şi pietonal cu oraşul canadian cu acelaşi nume, construit în anii 1940–1941, lung de 286 m. Turism dezvoltat. Întemeiat în 1805. **3.** Oraş în SE Canadei (Ontario), pe malul stg. al râului Niagara, lângă cascada Niagara canadiană (Horseshoe); 75,4 mii loc. (1991). Electrometalurgie, constr. de maşini, produse chimice (îngrăşăminte) şi textile. Articole sportive. Centru turistic. Parcul Regina Victoria (622 ha), Turnul Skylon (236 m înălţime), Parcul de distracţii „Marinland" etc. Fundat în 1853. Vechiul nume: *Clifton* (1856–1881).

NIAMEY [njamę], capitala statului Niger, situată în SV ţării, port pe fl. Niger; 420 mii loc. (1994). Pr. centru politic şi economic al ţării. Nod rutier. Aeroport. Centru comercial. Ind. mat. de constr., mobilei, textilă (egrenarea bumbacului), chimică (mase plastice), piei. şi alim. Universitate (1971). Muzeu naţional (1962), catedrală, moschee. Centru ad-tiv al coloniei franceze Niger (din 1925), N. a devenit cap. Rep. Niger (1960).

NIAZOV, Saparmurad Ataevici (n. 1940), general şi om politic turkmen. Preşedinte şi prim-min. al Turkmenistanului (din 1992). Preşedinte al Partidului Democratic (din 1991).

NIBELUNGI, Cântecul Nibelungilor (Nibelungenlied), poem epic german (inspirat din mitologia germană, scandinavă şi islandeză), compus în sec. 13 în Austria sau Bavaria, de un autor necunoscut. Format din 39 de cânturi, structurat în două părţi, poemul reia teme şi legende nordice antice: viaţa şi moartea principelui Siegfried şi răzbunarea soţiei acestuia, Krimhilde. Subiectul a fost reluat de R. Wagner în tetralogia sa, „Inelul Nibelungului".

NICA, Achim (n. 1930, Obreja, jud. Caraş-Severin), interpret şi creator român de muzică populară. Supranumit „doinitorul" Banatului, a impus un repertoriu bogat.

NICA, Antim (numele de botez **Alexandru)** (1908–1994, n. Bogzeşti-Orhei), prelat român. Prof. la facultăţile de teologie din Chişinău şi Bucureşti. Episcop al Dunării de Jos (1973–1975), apoi arhiepiscop al Tomisului şi Dunării de Jos (din 1975). Lucrări: „Misionarismul creştin între mahomedani şi Orientul Apropiat", „Ortodoxia în Siria şi la Locurile Sfinte".

NICA, Teodor (n. 1917, sat Poiana, jud. Iaşi), olar român. Realizator al unor vase din ceramică neagră lustruită cu piatra, păstrând formele tradiţionale. Creaţiile sale se disting prin frumuseţea formei, fineţea pastei şi discreţia ornamentaţiei.

NICARAGUA, Republica ~ (República de Nicaragua), stat în America Centrală istmică, cu ieşire largă la M. Caraibilor (în E) şi Oc. Pacific (VSV); 131,8 mii km^2; 4,63 mil. loc. (1997). Limba oficială: spaniola. Religia: creştină (catolici 73%, protestanţi 16,5%). Capitala: *Managua.* Oraşe pr.: León, Chinandega, Masaya, Granada, Estelí. Este împărţit în 15 departamente şi două regiuni autonome. Relief accidentat, cu trei regiuni naturale: în V, o îngustă câmpie litorală pacifică dominată de un şir de munţi vulcanici (alt. max. vf. Mogotón 2 107 m), cu 12 vulcani activi (Momotombo, San Cristóbal, Cerro Negro), între care se desfăşoară o zonă de scufundare ce adă-

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Departamente şi Regiuni autonome	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1995)	Capitala
Boaco	4 244	136 949	Boaco
Carazo	1 050	149 407	Jinotepe
Chinandega	4 926	350 212	Chinandega
Chontales	6 378	144 635	Juigalpa
Estelí	2 335	174 894	Estelí
Granada	929	155 683	Granada
Jinotega	9 755	257 933	Jinotega
León	5 107	336 894	León
Madrîz	1 602	107 567	Somoto
Managua	3 672	1 093 760	Managua
Masaya	590	241 354	Masaya
Matagalpa	8 523	383 776	Matagalpa
Nueva Segovia	3 123	148 492	Ocotal
Río San Juan	7 473	70 143	San Carlos
Rivas	2 155	140 432	Rivas
Regiuni autonome			
Atlantic de Nord	32 159	192 716	—
Atlantic de Sud	27 407	272 252	Bluefields

postește două mari lacuri (Managua şi Nicaragua); o regiune muntoasă ce scade în altitudine de la N la S; în E o câmpie largă, joasă, terminată spre M. Caraibilor printr-un ţărm lagunar. Climă tropicală, nuanţată de relief în N, şi subtropicală în S. Precipitaţiile medii anuale însumează între 1 000 şi 6 500 mm. Seismicitate ridicată (cutremure puternice care au distrus capitala în 1931 şi 1972). Vegetaţie tropicală şi faună variată. Rezerve modeste de metale neferoase şi preţioase (cupru, zinc, aur, argint), de sare şi gips. Semnificative resurse geotermale utilizate în producţia de energie electrică. Industria prelucrătoare variată participă cu 15,6% la formarea PNB, antrenează 11% din forţa de muncă şi produce: energie electrică (1,71 md. kWh, 1995), aparate de radio, televizoare, acumulatoare auto, produse petroliere şi gaze naturale lichefiate, mase plastice şi răşini sintetice, produse din cauciuc, ciment (350 mii t, 1995), cherestea, încălţăminte, ţesături de bumbac, ţigarete (2,4 md. bucăţi, 1992), zahăr (341 mii t, 1996), lapte, unt, brânzeturi, carne, bere şi băuturi nealcolice, conserve, uleiuri vegetale. Agricultura, practicată pe 10,5% din supr. ţării, participă cu 34,9% la formarea PNB, antrenează 29,5% din populaţia activă şi este specializată în culturi de trestie de zahăr, cafea, bumbac, bananieri. Se produce (mii t, 1996): porumb (333), orez (219), sorg (127), manioc, legume (tomate, fasole), bumbac (seminţe şi fibre), tutun, arahide, cafea (55), trestie de zahăr (2 948), cacao, nuci de cocos, banane (88), susan, palmist, ananas, citrice. Pădurile ocupă 26,3% din terit. ţării şi conţin arbori cu lemn preţios (cedru, mahon, palisandru): 3,8 mil. m^3 lemn, 1995. Creşterea animalelor se practică pe păşuni şi fâneţe naturale care ocupă 45,3% din supr. ţării (mii capete, 1996): bovine (1 807), porcine (410), cabaline (300), ovine şi caprine. Pescuit (13,5 mii

t peşte, 1995). C.f.: 300 km (1991). Căi rutiere: 17,1 mii km (din care 1 700 km asfaltate, 1994 şi Autostrada panamericană, 383 km). Căi navigabile interne: 2,22 mii km (1994). Pr. porturi: Bluefields, San Juan del Sur, Puerto Cabezas. Principalele obiective turistice: capitala Managua cu Palacio Nacional, Primăria, Catedrala şi împrejurimile (Tipitapa, Huellas de Acahualinca); zona munţilor vulcanici şi litoralul Oc. Pacific; parcul naţional Las Piedrecitas. Moneda: 1 córdoba = 100 centavos. Export (1996): produse industriale (24,4%), cafea (17,5%), crustacee (10,9%), carne (6,9%), zahăr (6%), bumbac, lemn, banane. Principalii parteneri: S.U.A. (38,1%), ţări ale Americii Centrale (15,1%), Germania (10,4%), Spania (7,2%), Olanda (5,9%). Import (1996): materii prime minerale (24,9%), bunuri de larg consum (24,7%), petrol (14,1%). Principalii parteneri: S.U.A. (31,2%), ţări ale Americii Centrale (23,9%), Venezuela (11,6%), Japonia (5,2%). — *Istoric.* Populată în epoca precolumbiană de triburi amerindiene (chorotegi, nicaraguani). Coasta de est a **N.** a fost atinsă de C. Columb în 12 nov. 1502, în timpul celei de-a patra expediţii. Teritoriul **N.** este explorat din ordinul lui Gil Gonzales (care descoperă Lacul Nicaragua) şi este colonizat în 1524 de Francisco Hérnandez de Córdoba; acesta fundează aici oraşul Granada e Léon. Între 1524 şi 1822, **N.** a făcut parte din Căpităniа Generală Guatemala, care este inclusă in Imperiul Mexican. Spaniolii au adus în **N.** sclavi negri din Africa (sclavia a fost abolită în 1824). În 1823 este inclusă în federaţia Provinciilor Unite ale Americii Centrale, până în 30 apr. 1838, când se proclamă stat de sine stătător. Către mijlocul sec. 19, a devenit obiectul disputelor dintre Marea Britanie şi S.U.A. Între 1895 şi 1898, împreună cu Honduras şi El Salvador, creează Republica Americii Centrale. Între 1912 şi 1933, sub pretextul de a pune capăt disputelor interne, ţara a fost ocupată militar de S.U.A. (întreruptă pentru scurt timp în 1925), până în momentul în care o revoluţie naţionalistă, condusă de A.C. Sandino, a constrâns armata ocupantă să se retragă. De la 1 ian. 1937, deoarece Sandino este asasinat, puterea trece în mâinile lui Anastasio Somoza, care promovează o dictatură familială coruptă, sprijinită de S.U.A.; aceasta va fi înlăturată abia în 1979, în urma unei insurecţii populare, condusă de Frontul Sandinist de Eliberare Naţională (F.S.L.N.). Guvernul sandinist, condus de D. Ortega (1979–1990), promovează un program de reforme, cu un pronunţat caracter de extremă stângă, inspirat de U.R.S.S. şi Cuba, care urmăreau ca **N.** să devină un cap de pod în America Centrală, împotriva intereselor americane. Sunt luate măsuri de naţionalizare a băncilor, a companiilor de asigurare şi trecerea sub controlul statului a celor mai importante companii miniere şi agricole. Administraţia americană sprijină elementele antisandiniste din Honduras şi Costa Rica, sperând să creeze o contrapondere a situaţiei create. Starea de instabilitate internă ia sfârşit în 1989, când se ajunge la un acord pentru desfăşurarea unor alegeri libere, care au loc în febr. 1990 şi sunt câştigate de cartelul antisandinist, condus de Violeta Barrios de Chamorro. Este promovat un program de reconstruire a unei ţări secătuite de corupţie şi de război civil, prin încercări timide de introducere a democraţiei. Republică prezidenţială, potrivit Constituţiei promulgate la 9 ian. 1987. Puterea legislativă este exercitată de un parlament unicameral, ales pe şase ani, iar puterea executivă aparţine preşedintelui şi unui cabinet numit de acesta. **2.** Cel mai mare lac din America Centrală, situat într-o depr. tectonică, la alt. de 32 m; 8,3 mii km^2. Lungime: 164 km; ad. max.: 70 m. Din el izv. râul San Juan şi este legat de L. Managua prin râul Tipitapa. În arealul lacului se află ins. vulcanică Ometepe.

NICARAGUAN, -Ă (< n. pr. *Nicaragua*) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Locuitor al statului Nicaragua. **2.** Adj. Care aparţine statului Nicaragua sau populaţiei lui, care se referă la statul Nicaragua sau la populaţia acestuia.

NICĂIERI (NICĂIEREA) (lat. *nec aliubi*) adv. În nici un loc, în nici o parte, niciunde.

NICCOLINI, Antonio (1772–1850), arhitect şi pictor italian. Reprezentant al neoclasicismului napolitan. Preocupări în domeniul scenografiei şi regiei teatrale („Unele idei privind rezonanţa teatrului"). Lucrări: scara monumentală a Palatului regal din Capodimonte, clădirea restaurată a Teatrului San Carlo din Napoli, Teatrul Piccinni din Bari.

NICCOLINI, Giovanni Battista (1782–1861), dramaturg italian. Teatru clasic, influenţat de romantism. Tragedii de inspiraţie istorică şi mitologică („Polissena", „Antonio Foscarini", „Arnaldo da Brescia", „Ludovico Sforza", „Nabucco", „Medeea"). Versuri patriotice; eseuri.

NICCOLÓ (sec. 12), sculptor italian. Şi-a desfăşurat activitatea între 1120 şi 1150. Exponent al reliefului în arta romanică. Lucrări: „Istoria lui Hristos" pentru Catedrala din Piacenza, Domul din Ferrara şi „Istoria Genezei" pentru portalul bisericii San Zeno din Verona, una dintre cele mai expresive realizări ale şcolii italiene din epocă.

NICE v. **Nisa**.

NICEEA (NICAEA), oraş în Asia Mică, în Bitinia, întemeiat în 316 î.Hr. de Antigonos I, pe locul anticului *Ankore*, ulterior *Antigoneia* (311 î.Hr.). Reşedinţa suveranilor Bitiniei elenistice (din 280 î.Hr.). În 74 î.Hr. a fost cucerit de romani. Important centru economic şi cultural al Imp. Bizantin. Cucerit de turcii selgiucizi (c. 1081), a fost capitala sultanatului acestora, până când a fost cucerit de cruciaţi (1097), care l-au redat bizantinilor. În 1204, când Constantinopolul a intrat în stăpânirea cruciaţilor, *Theodor Lascaris* s-a retras, împreună cu o parte din aristocraţi, la **N.**, întemeind Imperiul de la **N.** (1204–1261). În iul. 1261, Alexios Strategopulos, general al împăratului Mihail VIII Paleolog, a recucerit Constantinopolul, Curtea de la **N.** mutându-se în vechea capitală. La **N.** au avut loc, în 325 şi 787, două sinoade ecumenice, primul împotriva arianismului şi al doilea împotriva iconoclaştilor. Azi *Iznik* (Turcia).

NICEFOR (NICEPHORUS CALLISTUS XANTHOPOULOS) (c. 1256–c. 1335), istoric bizantin. Călugăr. Autor al *Ecclesiasticae historiae* în care relatează evenimente din istoria Imp. Bizantin (începând din 912).

NICEFOR (NIKEPHOROS), numele a trei împăraţi bizantini. Mai importanţi: **1. N. I Logotetul** (802–811). Urcat pe tron în urma unei revolte care a înlăturat-o pe *Irina*. A luptat împotriva arabilor, dar a fost înfrânt de Hărun ar-Raşid şi i s-a impus o pace umilitoare (806). Ucis în lupta împotriva bulgarilor conduşi de Krum. **2. N. II Focas** (963–969). Unul dintre cei mai de seamă împăraţi militari din istoria Bizanţului. Fiul generalului Bardas Focas, i-a succedat acestuia la comanda forţelor bizantine din Orient (954–955), în rândurile cărora a introdus un riguros spirit de disciplină. Înainte de a dobândi tronul, a fost general al împăraţilor Constantin VII şi Roman II. A cucerit de la arabi Creta (961), N Siriei şi Cilicia (964–966), Antiohia şi Alepul (969). Asasinat de conjuraţia condusă de Ioan Tzimiskes şi soţia sa, Teofano.

NICEFOR (NIKEPHOROS), numele mai multor patriarhi ai Constantinopolului. Mai important: **N.** *(Sfântul)* (758–829). Patriarh (806–815). Inițial, în conflict cu Teodor Studitul. După moartea împăratului Nicefor I (811), a strâns legăturile cu Roma și s-a împăcat cu studiții. A luat măsuri împotriva ereticilor, dar și a evreilor. Din cauza opoziției sale față de iconoclaști, a fost constrâns să abdice, retrăgându-se la mănăstire (815), unde a scris *Breviarium Nicephori* — istorie a Imp. Bizantin în anii 602–769 și o „Cronografie" — prezentare cronologică a istoriei universale de la „facerea lumii" și până în zilele sale. Canonizat. Comemorat la 2 iun. și 13 mai.

NICEFOR (NIKEPHOROS), Gregoras (c. 1295–c.1360), învățat umanist bizantin. A propus o reformă a calendarului iulian. Autor al unei „Istorii bizantine" în 37 de cărți, cuprinzând perioada anilor 1204–1359.

NICETA (REMESIANUL) (c. 335–c. 420), scriitor latin creștin. Episcop de Remesiana (azi Bela Palanka, Serbia) în Dacia Mediterranea. Activitate misionară pe ambele țărmuri ale Dunării. Cunoscut, în special, datorită poemului „Carmen 17" al lui Paulinus de Nola. I se atribuie numeroase lucrări liturgice și catehetice. A colaborat la elaborarea versiunii definitive a imnului *Te Deum* („Pe Tine, Dumnezeule, Te lăudăm"). Canonizat. Comemorat la 22 iun. și 7 ian.

NICETA (NICETAS) STETHATOS (c. 1000–c. 1080), mistic și teolog bizantin. Călugăr. Adept al ascetismului isihastic. A intrat în polemică cu patriarhul Mihail Cherularie în problema schismei din 1054.

NICHEL (< fr., germ. {i}) s. n. Element chimic (Ni; nr. at. 28, m. at. 58,71, p.t. 1 452°C, p.f. 2 840°C, gr. sp. 8,90), metal alb-cenușiu, lucios, maleabil și ductil, feromagnetic. Se găsește în natură sub formă de sulfuri, de arseniuri etc. Se extrage prin reducerea cu cărbune a oxidului obținut prin prăjirea minereului. Formează combinații stabile în starea de valență 2; este rezistent la acțiunea agenților chimici; se folosește la obținerea unor oțeluri speciale, a unor aliaje (argentan, alpaca, constantan, nichelină etc.) și la nichelare. Fin divizat, piroforic, este utilizat drept catalizator în reacțiile de hidrogenare. A fost descoperit (1751) de chimistul și mineralogul suedez Axel F. Cronstedt.

NICHELA (< fr.) vb. I tranz. A acoperi o piesă metalică cu un strat subțire de nichel în scopul protecției anticorosive, pentru îmbunătățirea aspectului exterior etc.

NICHELINĂ (< fr. {s}) s. f. **1.** Aliaj de 55% cupru și 45% nichel, uneori cu adaos de zinc, folosit la fabricarea rezistențelor electrice. **2.** (MINER.) Arseniură de nichel, cristalizată în sistemul hexagonal; are culoare roșie-arămie, urma brună-neagră și luciul metalic. Poate servi la extragerea nichelului.

NICHIFOR (c. 1680–1751, n. Morea, Grecia), mitropolit al Moldovei (1739 sau 1740–1750). Dascăl al viitorului domn Grigore II Ghica. A inițiat tipărirea a numeroase cărți religioase („Evangheliarul", „Octoihul", „Psaltirea cu tâlc", „Liturghierul", „Triodul" etc.) și a sprijinit înființarea câtorva școli noi pentru pregătirea preoților.

NICHIPERCEA s. m. art. Una dintre denumirile populare ale diavolului.

NICHIREN (pe numele religios *Zeshōbō Renchō*) (1222–1282), călugăr, misionar și reformator budist japonez. Fondator (1253) al sectei care-i poartă numele, cunoscută și sub numele de *Hokke* sau **N.**, care considera că în sūtra lotus se află întregul adevăr. Persecutat și exilat în insula Sado, și-a fundamentat doctrina, care a dus la o înflorire a budismului în Japonia.

NICHOLS [nikəls], **Ernst Fox** (1869–1924), fizician american. Prof. la Univ. Yale și Columbia. A studiat radiațiile infraroșii și a măsurat, cu un radimetru conceput de el, radiațiile unor stele. A demonstrat existența presiunii luminii și a reprodus experimental anumite fenomene analoge cu cele care produc cozile cometelor.

NICHOLS [nikəlz], **Mike** (n. 1931), regizor american de teatru și film. Producții pentru televiziune. Se impune criticii și publicului prin filme ce relevă realitatea contemporană într-o viziune critică, uneori caustic-comică („Cui i-e frică de Virginia Woolf", „Ziua delfinului", „Doi bărbați și o moștenitoare", „Salutări din Hollywood", „Cabaret în familie"). Premiul Oscar: 1970 („Absolventul").

NICHOLSON [nikəlsn], **Ben** (1894–1982), pictor britanic. Sub influența lui Mondrian, evoluează de la realism la abstracția pură. Contribuții importante la dezvoltarea artei moderne prin seria de naturi statice, caracterizate prin finețea și transparența coloritului rece,

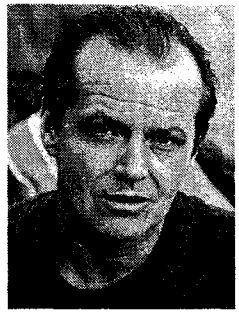

Jack Nicholson

prin forme geometrizate („Relief alb", „Iarna, noiembrie 1950", „Mai 1957", „Micene 3 — verde și albastru").

NICHOLSON [nikəlsn], **Jack** (n. 1937), actor american de film. Unul dintre cei mai talentați actori contemporani, capabil să interpreteze orice partitură, de la comedie la tragedie („Easy Rider", „Cinci piese ușoare", „Ultimul detaliu", „Chinatown", „Profesiunea: reporter", „Poștașul sună întotdeauna de două ori", „Iarba dracului"). Premiul Oscar: 1975 („Zbor deasupra unui cuib de cuci"), 1983 („Vorbe de alint"), 1998 („Mai bine nu se poate").

NICHOLSON [nikəlsn], **William** (1753–1815), chimist și fizician britanic. Fondator al unei școli la Londra (1775) și al primului ziar științific din Anglia (1797). Împreună cu G. Carlisle a realizat electroliza apei (1800). I se datorează invenția areometrului (1790) pentru măsurarea densității volumelor. A perfecționat pila lui Volta.

NICI (lat. *neque*) adv., conj. **I.** Adv. **1.** Cuvânt folosit în propoziții negative cu valoare de negație sau pentru a întări negația: *nici vorbă despre așa ceva.* **2.** Împreună cu pron. nehot. „unul", „una" formează pronume negative: *nici unul n-a mai rămas.* ✦ Urmat de art. nehot. „un", „o", are valoare adjectivală: *nici un glas nu se auzea.* **II.** Conj. Urmat de „nu", leagă două sau mai multe propoziții, stabilind un raport de coordonare copulativă; *nici nu pleacă, nici nu stă.* ✦ Leagă două sau mai multe părți ale unei propoziții cu predicatul negativ; *nu avea nici casă, nici masă.* ✧ Expr. *Nici una, nici alta* sau *nici una, nici două* = îndată, numaidecât.

NICIAS (470–413 î.Hr.), general și om politic atenian. După moartea lui Pericle (430) s-a impus ca unul dintre fruntașii democrației ateniene, rival po-

litic al lui Cleon şi Alcibiade. Iniţiatorul aşa-zisei „păci a lui Nicias", din timpul Războiului Peloponesiac (421 î.Hr.). Unul dintre cei trei comandanţi ai expediţiei ateniene în Sicilia (415–413 î.Hr.), unde a fost înfrânt şi executat de siracuzani.

NICIDECUM (< *nici* + *de* + *cum*) adv. Deloc, câtuşi de puţin; în nici un chip; nicicum.

NICIODATĂ (< *nici* + *o* + *dată*) adv. În nici un moment, în nici o împrejurare; nicicând. ✧ Expr. *Ca niciodată* = cum nu este de obicei, cum nu s-a mai întâmplat.

NICOARĂ, Moise (1785–1862, n. Gyula, Ungaria), profesor român. Întemeietorul uneia dintre primele şcoli pentru învăţătorii din Transilvania („Schola preparanda sau pedagoghiceascâ a naţiei româneşti"), la Arad (1812). A militat pentru despărţirea ierarhică de Biserica sârbă şi reînfiinţarea Mitropoliei româneşti. În conflict cu autorităţile, a fost nevoit să treacă în Ţara Românească, unde a funcţionat ca profesor la Bucureşti.

NICOBAR, Insulele ~, arhipelag indian în partea de S a G. Bengal şi în SV M. Andaman, format din 19 insule; 1,6 mii km^2. Ins. pr.: Great Nicobar, Little Nicobar, Camorta, Car Nicobar, Katchall. Relief vulcanic (642 m alt.). Climă tropicală umedă. Orez, cocotieri, trestie de zahăr. Pescuit. Împreună cu arh. Andaman formează un teritoriu unional al Indiei.

NICODEMUS (supranumit *Hagioritul*) (1748–1809), cleric grec. Călugăr la Muntele Athos. Adept al isihasmului. Autor al unei cărţi de drept religios şi al unei filocalii. Sanctificat (1955).

NICODIM (în „Noul Testament"), fariseu iudeu. Unul dintre ucenicii lui Iisus Hristos, i-a luat apărarea acestuia în faţa Sinedriului. Împreună cu Iosif din Arimateea, a coborât trupul lui Iisus de pe cruce şi l-au înmormântat.

NICODIM (de la Tismana) (c. 1340–1406, n. Prilep, Macedonia), călugăr de la Muntele Athos. Stabilit în Ţara Românească (în timpul domniei lui Vladislav I Vlaicu). A întemeiat, cu ajutorul voievodului Vladislav I, mănăstirea Vodiţa (1370–1375) şi apoi, sprijinit de Radu I, mănăstirea Tismana (1377–1378). La mănăstirea Prisłop, a cărei ctitorie i se atribuie, a copiat (1404–1405) un „Tetraevanghel" slavon miniat (cel mai vechi manuscris din Ţara Românească cu dată sigură ce ni s-a păstrat, operă reprezentativă pentru arta manuscrisului medieval). I s-a scris *Viaţa* abia în 1767, când a fost canonizat. Comemorat la 26 dec.

NICODIM, Ion (n. 1932, Constanţa), pictor şi decorator român. Peisaje („Punct pescăresc", „Lacul"), portrete, lucrări decorative în mozaic („Şcoala") şi tapiserii („Cântare omului", azi la sediul UNESCO, „Ziua şi noaptea"), vădind efortul permanent de înnoire şi modernizare a limbajului plastic şi de conservare a elementelor tradiţionale.

NICODIM MUNTEANU (pe numele de botez **Nicolae**) (1864–1948, n. Pipirig, jud. Neamţ), patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1939–1948). M. de onoare al Acad. (1918). Mitropolit al Moldovei (1935–1939). Scrieri liturgice pastorale, sfaturi pentru credincioşi („Cuvântări liturgice", „Cuvântări pastorale şi îndemnuri", „Cuvântul bisericii pentru războiul sfânt"). Traducător al „Bibliei".

NICODIN, Dinu (1886–1948), scriitor român. Proză deopotrivă frustă şi rafinat erudită, solemn lirică şi ironic demistificatoare, de un mare pitoresc lingvistic, în linia balcanismului literar („Lupii", „Pravoslavnica ocrotire"), tinzând către construcţia monumentală (romanul „Revoluţia").

NICOL [nikəl], **William** (1768–1851), om de ştiinţă scoţian. A inventat (1828) un dispozitiv optic paralelipipedic (care-i poartă numele), alcătuit din două prisme de spat de Islanda lipite cu balsam de Canada, care polarizează lumina prin birefringenţă şi care a putut fi folosit ca polarizator sau ca analizor.

NICOLAE (c. 270–c. 352 d.Hr.), prelat creştin. Arhiepiscop de Myra (Asia Mică). Adversar al arianismului. Persecutat în vremea lui Diocleţian. A participat la sinodul de la Niceea (325). Potrivit numeroaselor legende despre viaţa sa, a fost autorul unor binefaceri, vindecări, învieri, minuni etc. Moaştele sale au fost aduse la Bari (Italia) în 1087. Un deget de la mâna dreaptă a fost adus la Bucureşti (biserica Sfântu Gheorghe-Nou) în sec. 19. S-a încetăţenit obiceiul, ca de ziua lui, copiii să primească cadouri. Canonizat. Sfântul patron al Greciei şi Rusiei, precum şi al marinarilor, fetelor nemăritate şi al copiilor. Prăznuit la 6 dec.

NICOLAE, numele a cinci papi şi a unui antipapă. Mai importanţi: **1. N. I** (supranumit *cel Mare*), papă (858–867). A consolidat autoritatea Bisericii catolice asupra autorităţilor laice şi în special asupra regilor franci. A intervenit în schisma apărută între patriarhii Bisericii ortodoxe, l-a sprijinit pe Ignatius, excomunicându-l pe Fotie, care a replicat acuzând de erezie Biserica romană. Sanctificat. **2. N. II** (pe numele laic *Gerhard de Burgundia*), papă (1059–1061). A stabilit în Conciliul de la Lateran (1059) ca alegerea suveranului pontif să fie făcută de cardinali, fapt ce a dus la o ruptură cu împăratul şi episcopii germani. **3. N. V** (pe numele laic *Tommaso Parentucelli*), papă (1447–1455). Patron al artelor. A reconstruit Vaticanul, Catedrala Sf. Petru, a ridicat Palatul de pe Colina Capitolină şi a pus bazele Bibliotecii Vaticanului. A intervenit în luptele interne din Italia, impunând Pacea de la *Lodi* (1454).

NICOLAE, numele mai multor patriarhi de Constantinopol. Mai importanţi: **1. N. I** (supranumit *cel Mistic*), patriarh (901–907; 912–925). A susţinut ideea de reunire a celor două biserici. În conflict cu împăratul Leon VI, în privinţa legalităţii şi a recunoaşterii celei de-a patra căsătorii a acestuia, a fost înlăturat în 907. Rechemat, a fost numit regent al lui Constantin VII, în timpul minoratului său. **2. N. III,** patriarh (1084–1111). Mediator al disputei dintre cler şi împăratul Alexios I Comnen. A condamnat secta bogomililor. A în-

Sfântul Nicolae

Nicodim Munteanu

Principele Nicolae

cercat să stabilească contacte cu Biserica catolică, dar a refuzat orice compromis în probleme de doctrină. Autor al unor texte liturgice.

NICOLAE (NIKOLAI), numele a doi împărați ruși din dinastia Romanov: **N. I** (1825–1855). Fiul lui *Pavel I.* Domnie caracterizată prin întărirea autocrației în Rusia. A înăbușit în sânge răscoala decembriștilor (1825), răscoala din Polonia (1830–1831) și a participat la înăbușirea revoluțiilor de la 1848–1849 din Ungaria, Transilvania și Țara Românească, din care cauză a fost denumit „Jandarmul Europei"; de asemenea, a lichidat elementele de autonomie limitată în conducerea Basarabiei (1828). Politica sa externă s-a caracterizat prin revenirea la principiile *Sfintei Alianțe* și prin extinderea influenței Rusiei în Orient (războaiele din Caucaz, 1817–1864, ruso-persan, 1826–1828 și ruso-turc, 1828–1829). În timpul său a început Războiul Crimeii (1853–1856). **N. II** (1894–1917). Fiul lui Aleksandru III. A dus o politică internă de menținere a sistemului autocratic, opunându-se oricăror tentative de reformă; pe plan extern a promovat un sistem de alianțe cu puterile occidentale în vederea expansiunii în Extremul Orient, unde ocupă Manciuria (1900). În confruntarea cu Japonia (1904–1905) a suferit o gravă înfrângere. S-a alăturat (1907) Antantei, cu care a participat la primul război mondial. Constrâns să abdice, este arestat la domiciliu (mart. 1917) și deportat la Ekaterinburg, unde va fi asasinat împreună cu întreaga familie (17 iul. 1918). Sanctificat, împreună cu cinci membri ai familiei sale, de către Biserica rusă.

NICOLAE (numele laic *Ivan Dmitrievici Kasatkin*) (1836–1912), arhiepiscop ortodox al Japoniei. A construit, la Tōkyō, Catedrala Reînvierii, cu fonduri colectate din Rusia. Traduceri ale unor lucrări religioase; a răspândit reproduceri după icoane. Sanctificat. Prăznuit la 3 febr.

NICOLAE (1903–1977, n. Sinaia), principe al României, fiu al regelui Ferdinand și al reginei Maria și frate al lui Carol II. M. de onoare al Acad. (1929). Membru al Regenței (ales la 4 ian. 1926) în timpul minoratului regelui Mihai (1927–1930). Unul dintre principalii susținători ai readucerii pe tron a fratelui său, principele Carol. În 1937, în urma unei căsătorii morganatice (nov. 1931) cu Ioana Săveanu, a fost silit să renunțe la drepturile și prerogativele regale (recâștigate la 10 iul. 1942); a locuit în străinătate (Franța) sub numele de Nicolae Brana.

NICOLAE ALEXANDRU, domn al Țării Românești (1352–1364), asociat tatălui său Basarab I (din 1340). A continuat politica de consolidare a țării și a înființat Mitropolia Țării Românești, cu sediul la Curtea de Argeș (1359). Pe plan extern, a luptat împotriva tătarilor.

NICOLAE BĂLAN (1882–1955, n. sat Blăjenii de Sus, jud. Bistrița-Năsăud), mitropolit român. M. de onoare al Acad. (1920), prof. la Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu. Luptător pentru Marea Unire (1918), membru al organizației culturale ASTRA. Mitropolit al Ardealului (1920–1955). A apărat autonomia Bisericii Ortodoxe Române, militând pentru acceptarea principiilor Statutului Organic șagunian în organizarea acesteia. Îndrumător al școlilor secundare (până în 1948), a înființat unele noi; a construit numeroase biserici și case parohiale (paraclisul și biblioteca Academiei Teologice din Sibiu). Unul dintre marii ecumeniști ai perioadei interbelice. Lucrări: „Chestiunea bisericească din România și autonomia bisericii noastre", „Evanghelia și democrația", „Ortodoxia în mijlocul frământărilor de azi", „Biserica și viața".

NICOLAE BĂLCESCU 1. Com. în jud. Bacău, situată pe dr. văii Siretului, la confl. cu Bistrița; 10 591 loc. (2000). Stație de c.f. (în satul Valea Seacă). Hidrocentrală (29,15 MW), în satul Galbeni. Izvoare cu ape minerale sulfuroase, sulfatate, bicarbonatate, calcice, clorurate, sodice (în satul Sărata). Biserica Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul (ante 1809, reparată în 1896 și 1921), în satul Valea Seacă. **2.** Vechea denumire (până la 24 mart. 1981) a com. Alexandru Odobescu, jud. Călărași. **3.** Com. în jud. Călărași, situată în Câmpia Bărăganului; 1 617 loc. (2000). Stație de c.f. Produse chimice. **4.** Com. în jud. Constanța, în zona de contact a pod. Casimcea cu pod. Carasu; 4 910 loc. (2000). Stație de c.f. Fermă de creștere a bovinelor. **5.** Com. în jud. Vâlcea, în V Piem. Cotmeana, pe râul Topolog; 3 974 loc. (2000). Reșed. com. este satul *Rotărești.* Pomicultură. Casa memorială „Nicolae Bălcescu". Bisericile Sf. Dumitru (sec. 18), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1832, cu picturi murale interioare originare) și Adormirea Maicii Domnului (1888), în satele Predești, Schitu și Mângureni.

NICOLAE COLAN (1893–1967, n. sat Araci, fost Arpătac, jud. Covasna), mitropolit român. Acad. (1942), prof. la Academia Teologică „Andre-

Nicolae I

Nicolae Bălan

Nicoale Colan

iană" din Sibiu, rector al acesteia (1928–1936). Membru al organizației culturale ASTRA. Ministru al Cultelor și Artelor (1938–1939). Arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului (1957–1967). Lucrări cu caracter teologic, pastorale, sfaturi pentru credincioși și preoți („Biblia și intelectualii", „La luptă dreaptă. Un capitol de strategie misionară", „Medalioane", „Eroi și mucenici ai dreptei credințe"). Traduceri.

NICOLAE CORNEANU (n. 1923, Caransebeș), mitropolit român. M. de onoare al Acad. (1992), prof. la Seminarul Teologic din Caransebeș și la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. Episcop de Arad (1960–1962), arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și mitropolit al Banatului (din 1962). Preocupat de restaurarea monumentelor istorice-bisericești, de organizarea unor colecții muzeale, de ridicarea a noi lăcașuri de cult. Unul dintre ecumeniștii importanți. Lucrări de patristică („Temeiurile învățăturii ortodoxe", „Studii patristice. Aspecte din vechea literatură creștină", „Quo vadis? Studii, note și comentarii teologice"). Traduceri.

NICOLAE CRETANUL (sec. 16–17), zugrav român. Artist la Curtea lui Mihai Viteazul, care i-a încredințat și unele misiuni diplomatice. I se atribuie pictura unor biserici din Transilvania (capelele unor biserici din Alba Iulia și Târgu Mureș).

NICOLAESCU, Sergiu (n. 1930, Târgu Jiu), regizor, actor de film și om politic român. Abordează documentarul experimental („Memoria trandafirului"), filmul istoric de mare montare („Dacii", „Mihai Viteazul"), de război („Atunci i-am condamnat pe toți la moarte", „Triunghiul morții"), polițist și de aventuri („Cu mâinile curate", „Capcana mercenarilor"), comedia („Nea Mărin miliardar"), precum și pe cel de actualitate („Zile fierbinți"). Ecranizări („Ultima noapte de dragoste").

NICOLAE TITULESCU, com. în jud. Olt, situată în Câmpia Boian, pe râul Vedea; 3 034 loc. (2000). Casa memorială „Nicolae Titulescu". Conac (sec. 19) și biserica Sf. Gheorghe (1897), în satul **N.T.**; biserica Cuvioasa Parascheva (1863–1864), în satul Ghimpețeni. Rezervație de dropii. Până la 17 febr. 1968 s-a numit *Tituleşti.*

NICOLAI [nikolai], **Christoph Friedrich** (1733–1811), scriitor și editor german. A condus (din 1758) librăria înființată de tatăl său la Frankfurt pe Oder, unde a organizat un puternic centru cultural. Fondator al unor reviste importante, ca „Biblioteca universală germană" (1765–1806). Lucrările sale se caracterizează printr-un pătrunzător spirit satiric („Bucuriile tânărului Werther", parodie după Goethe).

NICOLAI [nikolai], **Carl Otto Ehrenfried** (1810–1849), compozitor și dirijor german. Prim-dirijor al Operei imperiale din Viena, fondatorul concertelor filarmonice. Opera comică „Nevestele vesele din Windsor" este singura sa creație care a dăinuit timpului. Muzică religioasă, de cameră, coruri, lieduri, două simfonii.

NICOLAIER [nikolaer], **Arthur** (1862–1945), medic german. Prof. univ. la Göttingen și Berlin. A descris (1894) bacilul tetanosului și toxinele pe care le secretă *(bacilul lui N.).*

NICOLAI NICOLAEVICI (Nikolai Nikolaevici) (1831–1891), general rus; mare duce. Al treilea fiu al țarului Nicolae I. Comandant al armatei ruse în Războiul Ruso-Româno-Turc (1877–1878). A cerut insistent, printr-o telegramă, principelui Carol al României ca armata română să treacă Dunărea pentru a-i veni în ajutor.

NICOLAIȚI (< n. pr. *Nicolae*) s. m. pl. Adepți ai unei secte creștine apărute în sec. 1 d.Hr. în Pergam și Efes; nu recunoșteau divinitatea lui Iisus Hristos și se considerau urmașii lui Nicolae, unul dintre cei șapte diaconi.

Constantin Nicolau

NICOLA PISANO v. **Pisano.**

NICOLAS de Verdun (c. 1140–c. 1205), sculptor și orfevru din Lorena. Lucrări suple, caracterizate printr-o deosebită expresivitate (amvonul de la Klosterneuburg — lângă Viena, casa-relicvar a Regilor-magi din Köln, relicvariul de la Notre-Dame de lângă Tournai).

NICOLAU, Constantin (1897–1974, n. Bârlad), medic român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Director al Centrului de Hematologie și Transfuzie din București (1951–1967). A realizat prima punctie sternală din România. Lucrări în domeniul bolilor de sânge și al imunității dobândite („Hematologie", „Progrese în tehnicile hematologice uzuale").

NICOLAU, Edmond (1922–1996, n. Brăila), inginer român. Prof. univ. la București. Lucrări în domeniul cibernetici („Introducere în cibernetică"), în teoria câmpului electromagnetic („Introducere în electromagnetismul teoretic modern") și în domeniul antenelor.

Nicolae Corneanu

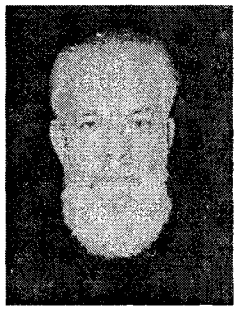

Sergiu Nicolaescu

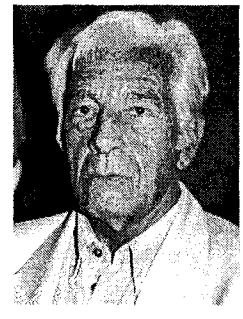

Edmond Nicolau

Gheorghe Nicolau

Ştefan Gh. Nicolau

Constantin Nicolăescu-Plopşor

NICOLAU, Gheorghe (1886–1950, n. Pufeşti, jud. Vrancea), inginer român. Acad. (1948), prof. univ. la Bucureşti. Ministru al Asigurărilor Sociale (1944–1946). Studii în domeniul teoriei motoarelor cu ardere internă, lucrări de modernizare a unor unităţi energetice, a drumurilor („Valoarea teoriei ciclice clasice a motoarelor cu ardere internă", „Problema energiei", „Evacuarea apei din mine. Călăuză pentru mineri").

NICOLAU, Ion (1885–1963, n. Bucureşti), medic român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Specialist în pediatrie, a efectuat importante cercetări privitoare la tuberculoză, reumatism, meningită cerebro-spinală, malnutriţie şi inaniţie, bolile sanguine infantile („Reumatismul infantil", „Tuberculoza infantilă", „Anemiile hemolitice la copii").

NICOLAU, Ştefan Gh. (1874–1970, n. Ploieşti), medic român. Acad. (1948), prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Fondator al şcolii române moderne de dermato-venerologie. Contribuţii importante la studiul unui mare număr de dermatoze (care-i poartă numele), al tuberculozei pielii, al leprei, micozelor, sifilisului. Lucrări: „Consideraţiuni asupra imunităţii sifilisului", „Profilaxia şi tratamentul sifilisului", „Bolile de piele datorate ciupercilor (mucigaiurilor)", „Precancerul pielii", „Elemente de dermatologie fiziopatologică".

NICOLAU, Ştefan S. (1896–1967, n. Bucureşti), medic român. Acad. (1948), prof. univ. la Cluj, Iaşi şi Bucureşti. Fondatorul şi directorul Institutului de Inframicrobiologie din Bucureşti (1950–1967). Creatorul şcolii româneşti de inframicrobiologie („Elemente de inframicrobiologie generală"). Contribuţii fundamentale în studiul a numeroase boli virotice: herpes, turbare, febră aftoasă, zona zoster („Turbarea", „Herpesul", „Virusuri şi tumori"). A introdus noţiuni noi, ca: *paraimunitate, septinevrită*. Cercetările sale referitoare la hepatita epidemică au dus la izolarea virusului hepatitei epidemice sclerogene („Hepatitele infecţioase inframicrobiene"). A studiat problema legăturii dintre cancer şi virusuri („Cancer şi virusuri"). Membru a numeroase academii şi societăţi ştiinţifice din străinătate.

NICOLĂESCU-PLOPŞOR, Constantin (1900–1968, n. sat Plopşor, jud. Dolj), arheolog, etnograf şi folclorist român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la Craiova. Director al Muzeului de Istorie al Olteniei (1927–1952), în cadrul căruia a înfiinţat şi condus Institutul de Arheologie Olteană (1920–1930). Specialist în arheologia Comunei primitive („Prepaleoliticul în România", „Paleoliticul în România"). A efectuat cercetări arheologice la Porţile de Fier, Ohaba-Ponor, Mitoc, Ripiceni, Bugiuleşti ş.a.

NICOLESCO, Mariana (n. 1948, Găujani, jud. Giurgiu), soprană română. Stabilită în Italia (1968). M. de onoare a Acad. (1993). Carieră internaţională pe marile scene ale lumii (Scala din Milano, Metropolitan Opera din New York ş.a.). Repertoriu divers clasic, romantic şi contemporan, de operă (Verdi, Puccini, Donizetti, Mozart, Bellini, Leoncavallo, Mascagni) şi vocal-simfonic. Preşedintă fondatoare a Fundaţiei internaţionale „Ateneul Român" din Bucureşti şi a instituţiei similare din New York. Iniţiatoarea Festivalului „Hariclea Darclée" de la Brăila.

NICOLESCU, Alexandru (1882–1941, n. Tulgheş, jud. Harghita), cleric şi teolog român greco-catolic. Prof. la Seminarul Teologic din Blaj. Episcop de Lugoj (1922–1935). Mitropolit de Blaj (1935–1941). Lucrări de morală şi apologetică („Adevăruri eterne. Meditaţii, predici, conferinţe, cuvântări ocazionale", „Teologia morală. Principii", vol. I, „Stropi de rouă. Poveţe sufleteşti..."). Traduceri.

Ştefan S. Nicolau

Mariana Nicolesco

Alexandru Nicolescu

NICOLESCU, Basarab (n. 1942, Ploiești), fizician român. Stabilit în Franța. Contribuții în domeniul teoriei și fenomenologiei interacției hadronice la energii înalte și în bootstrapul topologic („Nous, la particule et le monde", „Elastic and Diffractive Scattering", în colab.). Un studiu despre implicațiile matematice ale poeziei ermetice barbiene („Ion Barbu — cosmologia «Jocului Secund»").

NICOLESCU, Corina (1922–1977, n. București), istoric de artă român. Studii de artă veche („Argintăria veche românească", „Costumul medieval românesc").

NICOLESCU, George (n. 1950, Ploiești), solist vocal și compozitor român de muzică ușoară. Carieră ca interpret în concerte, la radio și televiziune. Turnee peste hotare. Discuri („Ordinea de zi"). Creații interpretate de alți soliști („Eternitate").

NICOLESCU, Miron (1903–1975, n. Giurgiu), matematician român. Acad. (1955), prof. univ. la Cernăuți și București. Președinte al Acad. Române (1966–1975), director al Institutului de Matematică al Acad. din București (1963–1973). Creator al școlii românești de analiză matematică, a diversificat și amplificat cercetările în domeniu („Analiza matematică"). Lucrări privind funcțiile complexe și funcțiile armonice. A introdus noțiunile de „funcție poliarmonică" și „funcție policaloric㔠; contribuții la teoria derivatei alveolare, la teoria măsurii Jordan, la analiza hiperbolică și algebre normate („Sur une classe d'équations fonctionnelles", „Les fonctions polyarmoniques", „Funcții reale și elemente de topologie"). Membru a numeroase academii și societăți științifice din străinătate.

NICOLESCU, Simeon (1888–1941, n. București), dirijor și compozitor român. Muzică simfonică, corală („Cântările Sfintei liturghii", „Ad majorem Dei gloria") și vocal-simfonică.

NICOLESCU, Vasile (1929–1990, n. Podenii Vechi, jud. Prahova), poet român. Lirică meditativă caracterizată prin rafinamentul baroc al formei („Lumea diafană", „Întâlnire în oglindă", „Salon olandez"). Eseuri („Starea lirică"). Traduceri.

NICOLLE [nikol], **Charles** (1866–1936), microbiolog și parazitolog francez. Prof. la Collège de France. Director al Institutului Pasteur din Tunis (1902–1936). Cercetări asupra tifosului, febrei de Malta. A dovedit experimental transmiterea prin păduchi a tifosului exantematic. Lucrări: „Experimentarea în medicină", „Destinul bolilor infecțioase". Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1928).

NICOLLIER [nikolie], **Claude** (n. 1944), astronom și astronaut elvețian. Selecționat ca astronaut al Agenției Spațiale Europene (1978), a efectuat două zboruri (1992, 1993) la bordul navetei spațiale „Atlantis". A avut un important rol la repararea telescopului spațial Hubble.

NICOMACHUS de Gerasa (sec. 2 d.Hr.), filozof și matematician grec. Autor al unor lucrări de aritmetică și de geometrie („Introducere în arta numerelor", „Introducere în aritmetică"). Ca filozof a sistematizat doctrina pitagoreică prin contribuții originale („Manual de armonie").

NICOMEDE (NIKOMEDES), numele a patru suverani ai Bitiniei elenistice. Mai importanți: **1. N I,** rege (279–250 î.Hr.). Întemeietorul Regatului Bitiniei, ca urmare a respingerii ofensivei Seleucizilor. A dus o politică de elenizare a statului și a fondat orașul *Nicomedia* (264 î.Hr.). **2. N. IV Philopator,** rege (94–74 î.Hr.). Izgonit de pe tron de Mitridate VI Eupator, regele Pontului, și reinstalat de romani (92 î.Hr.). În semn de recunoștință, 'a moarte a lăsat moștenire Romei regatul său, transformat în 63 î.Hr. în prov. romană.

NICOMEDIA v. **Izmit.**

NICOPOLE, oraș în N Bulgariei, pe dr. Dunării; 16,9 mii loc. (1990). Centru comercial. Oraș roman în Moesia Inferior, fundat de Traian (102). Distrus de goți (250), este reconstruit în 629 de împăratul bizantin Heraclios. Aici, la 25 sept. 1396, armata cruciată condusă de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, a fost înfrântă de armata turcă condusă de sultanul Baiazid I Trăsnetul; la această luptă a participat alături de cruciați și un corp de oaste român. Azi *Nikopol.*

NICOREȘTI, com. în jud. Galați, situată în zona de contact a Colinelor Tutovei cu Câmpia Tecuciului, pe stg. văii Siretului; 5 920 loc. (2000). Centru viticol și de vinificație. Pomicultură. Fermă de creștere a bovinelor. În satul Poiana au fost descoperite urmele unei așezări geto-dacice de tip *dava,* identificată cu cetatea *Piroboridava.* În satul **N.,** menționat documentar în 1437, se află bisericile Nașterea Maicii Domnului (1728, refăcută în 1851), Adormirea Maicii Domnului (1780, refăcută în 1928), Sf. Nicolae (1807, restaurată în 1892) și Sf. Gheorghe (1820, renovată în 1884).

NICOREȚE s. m. (BOT.) Nume dat mai multor specii de bureți comestibili din genul *Agaricus;* cresc în pajiști, tufărișuri, în păduri de foioase luminoase și la marginea pădurilor. Au o importantă valoare alimentară.

NICOSIA [nikosja] **(LEVKOSÍA** în lb. greacă; **LEFKOŞA** în lb. turcă**),** capitala statului Cipru, situată în partea de **N** a ins. Cipru, în Câmpia Mesaoria, la 150 m alt., pe râul Pediaios; 181,2 mii loc. (1992). Pr. centru politic, economic, comercial și cultural al țării. Nod de comunicații. Aeroport. Constr. de mașini-unelte. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului, tutunului, cimentului, pielăriei și încălțămintei, ceramicii, alim.; covoare. Muzeu de artă bizantină. Turism. Monumente: Mănăstirea augustinilor (sec. 12–14), Catedrala Sf. Sofia (1209–1325), transformată în moschee în 1571, Palatul arhiepiscopal (sec. 13–14), vestigii ale unor fortificații venețiene datând din 1567, cu 11 bastioane și trei porți. Fundat în sec. 7 î.Hr., intră în componența Imp. Bizantin (330–1191), apoi sub cârmuirea dinastiei Lusignan (1192–1489), trece sub stăpânire venețiană (1489–1571), turcă (1571–1878) și britanică (1878–1960). Centru ad-tiv al coloniei

Miron Nicolescu

Nicosia. Palatul arhiepiscopal

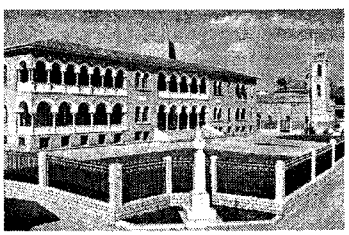

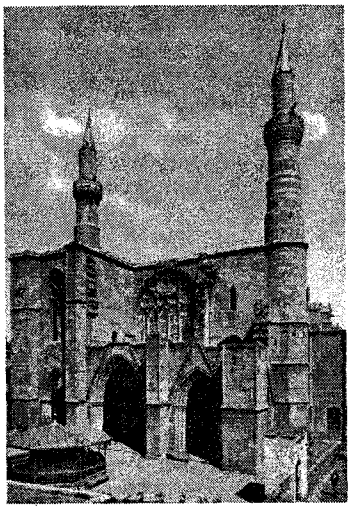

Nicosia. Catedrala Sf. Sofia (azi moschee)

britanice Cipru (din 1925), **N.** a devenit capitala Rep. Cipru (din 1960).

NICOTINAMIDĂ s. f. Vitamina PP.

NICOTINĂ (< fr., germ. {i}; de la n. pr. *J. Nicot*, diplomat francez din sec. 16, care a adus tutunul din Portugalia în Franța) s. f. Alcaloid care se găsește în tutun (până la 2%) și în alte plante; lichid toxic, incolor, cu p.f. 246°C. În doze mici constituie un excitant al sistemului nervos, în doze mari însă produce intoxicații grave. Se întrebuințează în medicină și ca insecticid.

NICOTINIC (< fr., engl.) adj. *Acid ~* = compus organic cristalin, incolor, obținut sintetic prin oxidarea chinolinei. Se întrebuințează ca intermediar în sinteza nicotinamidei (vitamina PP).

NICOTINISM (< fr. {i}) s. n. (MED.) Tabagism.

NICOVALĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** (METAL.) Unealtă de oțel folosită în atelierele de forjare pentru sprijinirea pieselor care se prelucrează prin baterea cu ciocanul. **2.** (ANAT.) Unul dintre oasele mici care formează urechea medie.

NICROM (< fr. {i}; {s} fr. *ni[ckel]* „nichel" + *chrome* „crom") s. n. Aliaj pe bază de nichel cu crom (15–30%), siliciu (până la 1,5%), aluminiu (până la 3,5%), microadaosuri de pământuri rare, rezistent la temperaturi înalte (1 000–1 250°C). Se folosește la confecționarea rezistențelor electrice, a elementelor de cupluri termoelectrice etc.

NICROTERM (< fr.; {s} fr. *ni[ckel]* „nichel" + *chro[me]* „crom" + gr. *thermos* „cald") s. n. Aliaj de 60% nichel și 15–25% crom, cu adaos de carbon, fier, siliciu etc., rezistent la temperaturi înalte (1 050°C) și la medii corosive; se folosește la confecționarea unor vase, cutii etc. pentru industria alimentară, chimică etc.

NICȘENI, com. în jud. Botoșani, situată în Câmpia Jijiei, pe cursul superior al râului Siliștea; 2 739 loc. (2000). Biserică (1879), în satul **N.**

NICTAGINACEE (< fr., lat.; {s} din gr. *nyx* „noapte") s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, uneori liane, cu frunze simple, alterne sau opuse, nedivizate, cu flori actinomorfe și cu fructe nuculiforme cu o singură sămânță (ex. barba împăratului), originare din America de Nord și din America de Sud.

NICTALOP, -Ă (< fr.; {s} gr. *nyctalops*, din *nyx* „noapte" și *ops* „vedere") adj., s. m. și f. (Persoană sau animal) care prezintă nictalopie.

NICTALOPIE (< fr.) s. f. Capacitatea de a vedea noaptea sau de a distinge mai bine obiectele slab luminate decât pe cele în plină lumină. Proprie unor animale (ex. pisica, cucuveaua, bufnița). La oameni, **n.** constituie o anomalie a vederii.

NICTEMER (< fr.; {s} gr. *nykt-* „noapte" + *hemera* „zi") s. n. Interval de timp de 24 de ore (o zi și o noapte). Termenul este folosit pentru a desemna variațiile ciclice ale unor funcțiuni biologice în decursul a 24 de ore.

NICTOFOBIE (< fr.) s. f. Frica patologică de întuneric în general și de întunericul nocturn în special.

NICTURIE (< fr.) s. f. Eliminare de urină mai frecventă sau mai abundentă noaptea decât ziua; constituie un semn de insuficiență renală.

NICULA, sat în com. Fizeșu Gherlii, jud. Cluj, menționat documentar în 1326. Aici se află mănăstirea (de călugări) cu același nume, întemeiată în 1552 (data este incertă). Biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului, datând din 1650, a fost mistuită de incendiul din 24 apr. 1973, în locul ei fiind adusă o altă biserică de lemn din satul Fânațe (jud. Bistrița-Năsăud). Biserica de zid, cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, construită în anii 1875–1879, păstrează picturi murale originare, de factură bizantină. Loc de pelerinaj (15 aug.); icoană făcătoare de minuni. Muzeu cu icoane pe sticlă, cărți vechi de cult etc. În sec. 18, la mănăstirea **N.** s-a constituit un centru de realizare a icoanelor pe sticlă, devenit, cu timpul, celebru prin compozițiile simple, cu desen naiv, de o mare expresivitate, viu colorate, mai ales în roșu, răspândite ulterior în toată Transilvania.

NICULESCU 1. Alexandru N. (n. 1928, Craiova), lingvist român. Prof. univ. la București, Viena, Padova, Paris. Studii în domeniul lingvisticii românești, al italienisticii și romanisticii („Individualitatea limbii române între limbile romanice", „Strutture allocutive pronominali reverenziali in italiano", „Structura morfologică a limbii române", în colab.). **2. Florica Dimitrescu-N.** (n. 1928, București), lingvistă română. Soția lui **N. (1).** Prof. univ. la București. Studii privind fonetica, lexicul și gramatica limbii române („Locuțiunile verbale în limba română", „Introducere în fonetica istorică a limbii române"). Cercetări asupra textelor românești vechi („Testi rumeni antichi", în colab.); lucrări enciclopedice („Dicționar de cuvinte noi").

NICULESCU, Angelo (n. 1921, Craiova), antrenor român de fotbal. A debutat ca fotbalist la Unirea Tricolor (1937), fiind jucător activ până în 1949. Ca antrenor, a reușit să califice echipa națională a României (după 32 de ani) la turneul final al Campio-

Nicula. Maica Domnului cu Pruncul

natului Mondial din Mexic (1970) şi în sferturile de finală ale Campionatului European din R.F.G. (1972).

NICULESCU, Gheorghe (1923–1995, n. Craiova), medic militar român. General-locotenent. M. de onoare al Acad. (1992), prof. univ. la Bucureşti. Inventator a numeroase aparaturi de chirurgie traumatologică şi ortopedică. A introdus tehnici chirurgicale noi în tratamentele luxaţiilor; pentru prima dată în România, a introdus tratamentul cu laser de slabă putere, bisturiul cu laser de 100 W şi artroscopia în scop explorator şi terapeutic. Lucrări: „Chirurgia în campanie", „Probleme de medicină militară", „Traumatismele membrelor — atlas schematic de tehnici operatorii", „Transplanturi de grefe osoase şi cartilaginoase".

NICULESCU, Ioan (Iancu) (1863–1917, n. Bucureşti), actor român. Continuator al lui Millo în rolurile de travesti, a rămas în istoria teatrului românesc ca un mare interpret al comediilor lui Caragiale şi Molière. A jucat în premieră rolul lui Caţavencu din „O scrisoare pierdută", creaţie apreciată de contemporani ca „monumentală".

NICULESCU, Ion T. (1895–1957, n. Focşani), medic român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii la studiul substratului anatomic al bolii lui Parkinson; a descris un nucleu din mezencefal *(nucleul lui Foix şi Niculescu)* şi a iniţiat procedee de colorare prin impregnare a nevrogliei. Tratate („Morfopatologia sistemului nervos"). Lucrarea „Anatomie cérébrale. Les noyaux gris centraux et la région mésencéphalo-sous-optique", elaborată împreună cu medicul francez Ch. Foix, este considerată clasică în domeniul histologiei sistemului nervos.

NICULESCU 1. Margareta N. (n. 1923, Bucureşti), regizoare română. Stabilită în Franţa (1984). A condus Teatrul Ţăndărică (1949–1984), Institutul Mondial al Marionetei de la Charleville-Mézières, Franţa (din 1984), Şcoala Superioară Naţională de Arte ale Marionetei (1987–1998), Centrul Naţional Român UNIMA şi Comisia UNIMA de formare profesională a păpuşarilor. Spectacolele sale, numeroasele iniţiative (festivaluri, congrese, publicaţii ca revista „Puck", înfiinţări de companii şi şcoli de teatru) au avut un rol deosebit la dezvoltarea teatrului de păpuşi şi marionete în România şi pe plan internaţional. **2. Irina N.** (n. 1950, Bucureşti), regizoare română. Fiica Margaretei **N.** Stabilită în Franţa (1984). Prof. la Şcoala Superioară Naţională de Arte ale Marionetei de la Charleville-Mézières din Franţa. A montat spectacole la Teatrul Ţăndărică din Bucureşti, în Belgia, Canada, Elveţia, S.U.A. („Anotimpurile mânzului", „Pasărea de foc").

NICULESCU, Marin (n. 1923, Bucureşti), ciclist român. Câştigător al Turneului României (1951), participant la această competiţie în cinci ediţii. La Jocurile Balcanice şi ale Europei Centrale din 1948, de la Sofia, a câştigat cursa cu un avans de 17 minute şi 6 secunde.

NICULESCU, Nifon (pe numele de botez *Nicolae*) (1858–1923, n. Bucureşti), prelat român. Prof. de religie la Bucureşti. Călugărit la Cernica sub numele de Nifon. Episcop al Dunării de Jos (1909–1922). Lucrări de muzică psaltică („Carte de muzică bisericească pe psaltichie şi pe note liniare pentru trei voci"). Editor de cărţi cu caracter didactic moralizator, printre care „Vieţile sfinţilor" şi „Catehismul ortodox".

Ştefan Niculescu

NICULESCU, Oscar (1860–1939, n. Bucureşti), jurist român. M. de onoare al Acad. (1934), prof. la Şcoala Superioară de Război din Bucureşti. Prim-preşedinte al Curţii de Apel (din 1920), prim-preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie (1927). Senator de drept.

NICULESCU, Ştefan (n. 1927, Moreni), compozitor şi muzicolog român. Acad. (1996), prof. univ. la Bucureşti. Iniţial integrează gândirea serială într-o entitate de tip modal, ulterior se preocupă de studiul muzicilor arhaice europene şi extra-europene. Rol esenţial în impunerea eterofoniei ca sintaxă muzicală. Creaţie diversă: muzică simfonică („Eteromorfie", „Formanţi", „Aforisme de Heraclit", „Ison I şi II", „Sincronie I şi II", trei simfonii), muzică de cameră, vocal-simfonică, de scenă, de film, o operă pentru copii („Cartea cu Apolodor"). Lucrări de muzicologie („L'Hétérophonie"), studii despre creaţia lui G. Enescu („Aspecte ale folclorului în opera lui G. Enescu"), eseuri („Reflecţii despre muzică"). Premiul „Herder" (1944).

NICULESCU-BASU, George (1882–1964, n. Brăila), bas român. S-a afirmat şi pe scenele din străinătate (Mi-

Gheorghe Niculescu

Ion T. Niculescu

Oscar Niculescu

George Niculescu-Basu

lano, Parma). Dotat cu o voce caldă, puternică şi cu un excelent simţ al jocului scenic, a deţinut roluri titulare în „Boris Godunov" de Musorgski, „Mefistofele" de A. Boito, „Cavalerul rozelor" de R. Strauss etc. Memorii („Amintirile unui cântăreţ de operă").

NICULEŞTI, com. în jud. Dâmboviţa, situată în Câmpia Titu; 4 410 loc. (2000).

NICULIŢEL 1. Podişul ~, asociere de culmi deluroase şi platouri în N Dobrogei, cu orientare NV-SE, delimitate la V şi S de râul Taiţa, la E de Telita şi la N de Dunăre. Reprezintă un rest din masivul hercinic nord-dobrogean, fiind un podiş de eroziune, sculptat în depozite triasice, străbătute de diabaze şi porfire. Face trecerea între M-ţii Măcin şi Dealurile Tulcei. Alt. max.: 411 m (Dealul Izvoare). Viticultură. În partea centrală a Pod. **N.** se află rezervaţia forestieră Valea Fagilor (154,2 ha), cu exemplare impunătoare de *Fagus orientalis*. **2.** Com. în jud. Tulcea, situată în ENE podişului cu acelaşi nume, la poalele dealului Sarica, în zona de izvor a râului Telita; 5 099 loc. (2000). Expl. forestiere şi de calcar. Important centru viticol şi de vinificaţie. Pomicultură. Pe teritoriul satului **N.** au fost descoperite vestigii geto-dacice (ceramică) din sec. 4–3 î.Hr. şi vestigii romane (altar ridicat lui Iupiter Dolichenus, o stelă funerară, ceramică romană, ruinele unui apeduct şi ale unor edificii etc.). În jurul com. **N.** au fost identificate urmele unui val de pământ (27 km lungime), datat ipotetic în sec. 8. În 1971, au fost descoperite ruinele unei bazilici creştine (sfârşitul sec. 4), cu trei nave şi o absidă semicirculară. În altar a fost găsită o criptă, ce adăpostea moaştele martirilor Zotikos, Attalos, Kanasis şi Philippos, persecutaţi în anii 369–372 de regele vizigot Atanaric. În Evul Mediu, com. **N.** s-a numit *Mănăstirişte.* În arealul com. **N.** se află biserica Sf. Atanasie (sec. 13, cu transformări din sec. 19 şi repictată în 1990), mănăstirea Cocoş (de călugări), ctitorie din 1833 a monahilor Visarion, Gherontie şi Isaia, cu biserica Pogorârea Duhului Sfânt, construită în anii 1910–1913 pe locul uneia din 1853 (aici se află moaştele celor patru martiri creştini), precum şi mănăstirea Saon (de maici), ctitorie călugărească din 1846, cu o biserică veche (1881) şi o biserică nouă (Înălţarea Domnului, 1912).

NICULIU, Florin (1928–1994, n. Hudeşti, jud. Botoşani), pictor român. Reprezentant al suprarealismului, căruia îi conferă o interpretare gravă şi, în acelaşi timp, de vibrant lirism.

NIDAŢIE (< fr.; {s} lat. *nidus* „cuib") s. f. (La mamifere) Fixare a oului fecundat pe organul în care se va dezvolta în perioada gestaţiei. În mod normal, **n.** se face în mucoasa uterină; excepţional, se poate produce şi în afara ei, sarcina fiind extrauterină.

NIDICOL, -Ă (< fr.; {s} lat. *nidus* „cuib" + *colo* „a locui") adj. (Despre puii unor păsări) Care este golaş şi orb la ieşirea din ou, neputând părăsi imediat cuibul (ex. puii de cotofană, de şoim).

NIDIFUG, -Ă (< fr.; {s} lat. *nidus* „cuib" + *fugio* „a fugi") adj. (Despre puii unor păsări) Care, la ieşirea din ou, este bine dezvoltat, putând părăsi imediat cuibul (ex. bobocii de raţă).

NIDWALDEN [ni:tvaldən], semicanton în centrul Elveţiei; 275,8 km²; 36,5 mii loc. (1996). Centrul ad-tiv: *Stans.* Hidrocentrale. Expl. forestiere şi de roci de constr. Creşterea intensivă a animalelor. Turism.

NIEBELUNGENLIED [ni:bəluŋənli:d] v. **Nibelungi, Cântecul Nibelungilor.**

NIEBUHR [ni:bu:r], **Barthold Georg** (1776–1831), istoric german. Prof. univ. la Berlin şi Bonn. Specialist în istorie veche. Adversar al tradiţiei analitice, a promovat o viziune critică asupra istoriei, exercitând o puternică influenţă asupra evoluţiei ulterioare a acestei ştiinţe („Istoria Romei", „Lecţii de istorie antică").

NIEDERLE [ni:dərle], **Lubor** (1865–1944), istoric şi antropolog ceh. Prof. univ. la Praga. Specialist în arheologie şi istorie veche slavă („Omenirea în timpurile preistorice", „Originile poporului cehoslovac", „Manual de antichitate slavă").

NIEDERMEYER [nidərmajer], **Louis** (1802–1861), compozitor şi pedagog francez de origine elveţiană. Opere, muzică religioasă, melodii (pe versuri de Hugo şi Lamartine). Revitalizează Institutul de Muzică Religioasă din Paris, dându-i numele de Şcoala Niedermeyer, unde va preda C. Saint-Saëns şi vor învăţa E. Gigout, G. Fauré şi A. Messager.

NIEDERMAIER [nidərmajer], **Paul** (n. 1937, Sibiu), istoric şi arhitect sas din România. Contribuţii privind istoria urbanismului („Oraşe transilvănene. Cercetări privind dezvoltarea urbanistică şi arhitectonică a centrelor meşteşugăreşti între secolele XII–XVI", „Urbanismul medieval în Transilvania, Banat şi Crişana").

NIELARE (< *nielă*) s. f. Tehnică de decorare a obiectelor de metal prin gravarea unor ornamente şi imagini cu dăltiţa şi umplerea adâncimilor formate cu email negru. Folosită în Italia în a doua jumătate a sec. 15 şi la începutul sec. 16.

NIELAT, -Ă (< fr.) adj. Decorat cu nieluri.

NIELĂ (< fr.; {s} lat. *nigellus* „negricios") s. f. (În orfevrărie) Incrustaţie cu email negru pe un fond alb.

NIELSEN [nelsən], **Asta** (1883–1972), actriţă daneză de teatru şi film. Una dintre cele mai cunoscute staruri ale filmului mut. Roluri de mare tragedianâ, în care se remarcă prin expresivitate deosebită („Dansul morţii", „Domnişoara Julia", „Romanul unei femei decăzute", „Hedda Gabler", „Ulita durerii").

NIELSEN [nelsən], **Carl August** (1865–1931), compozitor danez. Creaţie originală, care respinge decadenţa postromantică, aducând o reînnoire a limbajului, într-o epocă în care Danemarca era sufocată de conservatorismul lui N. Gade. Şase simfonii, concerte, muzică de cameră, opere („Mascarada", „Saul şi David"), cantate, muzică de scenă, corală.

NIELURĂ (< fr.) s. f. **1.** Piesă de orfevrărie ornamentală cu incrustaţii de email negru. **2.** P. analog. Denumire dată probelor grafice imprimate după plăci de metal al căror desen gravat este umplut cu cerneală. **N.** este considerată strămoşul gravurii pe metal.

NIEMCEWICZ [njemtsevitʃ], **Julian Ursyn** (1757 sau 1758–1841), scriitor şi om politic polonez. Participant la răscoala lui *Kościuszko* şi la cea din 1830. A trăit în emigraţie în Franţa

(după 1831). Autor al primei comedii politice în Polonia („Întoarcerea deputatului"). Poeme patriotice, balade („Cântece istorice"), romane de reconstituire istorică („Ian din Tęczyn"). Lucrări istorice („Colecția memoriilor istorice asupra vechii Polonii", „Istoria domniei iui Sigismund").

NIEMEN v. **Neman.**

NIEMEYER [ni:majər], **Oscar** (pseud. lui *O.N. Soares Fieho*) (n. 1907), arhitect și urbanist brazilian. Principalul reprezentant al arhitecturii moderne în Brazilia. Influențat de Le Corbusier, ale cărui principii le adaptează condițiilor locale, creația sa se caracterizează prin plasticitatea și varietatea formelor simple (Yacht club la Pampulha, Clinica Sul America la Río de Janeiro). Împreună cu Lúcio Costa a elaborat (1956) planul construcției orașului Brasilia. A colaborat la construcția clădirii O.N.U. din New York.

NIEMÖLLER [ni:mölər], **Martin** (1892–1984), teolog protestant german. Comandant de submarin în primul război mondial. Ca pastor la Berlin-Dahlem (1931–1937), a luat poziție împotriva ideologiei naziste, opunându-i „creștinismul pozitiv". Arestat și internat în lagărele de concentrare de la Dachau și Sachsenhausen (1937–1945). După război, militant al mișcării pentru pace și pentru renașterea Germaniei. Președinte al Consiliului Mondial al Bisericilor (1961–1968).

NIEPCE [njeps], **Joseph-Nicéphore** (1765–1833), fizician francez. În 1826 a inventat *heliografia*, iar în 1829 s-a asociat cu Daguerre, realizând primele *dagherotipii*; a utilizat emulsii depuse pe suport metalic.

NIETZSCHE [ni:tʃə], **Friedrich [Wilhelm]** (1844–1900), scriitor și filozof german. Prof. la univ. din Basel. Unul dintre cei mai mari stiliști din epoca

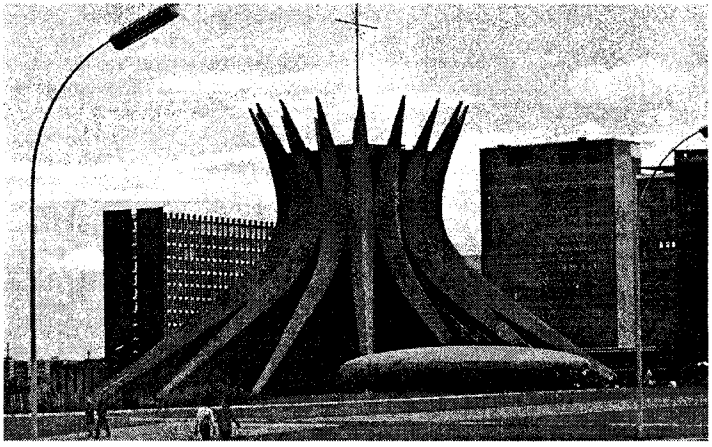

Oscar Niemeyer: Catedrala din Brasilia

modernă și cel mai aprig critic al credințelor tradiționale din sec. 19. Cele mai multe scrieri ale sale au formă aforistică sau de eseu. Epistemologic, el împărtășește, în multe dintre lucrări și, în special legat de analiza adevărului, o concepție perspectivistă ce avea să influențeze multe școli filozofice din sec. 20 (ex. Școala de la Frankfurt). În domeniul metafizicii, **N.** evidențiază, în „Știința voioasă", „Amurgul idolilor", că în spatele oricărei filozofări, care este, de fapt, o aspirație, stă, ca impuls fundamental, voința de putere, iar apelurile la rațiune și adevăr nu sunt decât mijloace prin care o voință poate să-și afirme puterea asupra alteia. Elemente din gândirea sa, ca respingerea democrației în favoarea idealului aristocratic de „supraom", ateismul („Anticristul"), critica eticilor creștină și utiiitaristă („Dincolo de bine și de rău", „Genealogia moralei"), supralicitarea laturii „dionisiace" (inconștiente) a naturii umane în dauna celei „apolinice" (conștiente) („Nașterea tragediei"), i-au adus o reputație ambiguă; de asemenea, deformarea de către ideologii fascismului a unora dintre teoriile sale (voluntarismul, individualismul etc.). Astăzi, ideile lui **N.** se regăsesc în diferite teorii privind raționalitatea și adevărul, raportul gândire-iimbaj și îndeosebi în postmodernism. Alte lucrări: „Așa grăit-a Zarathustra", „Ecce homo", „Voința de putere".

Martin Niemöller

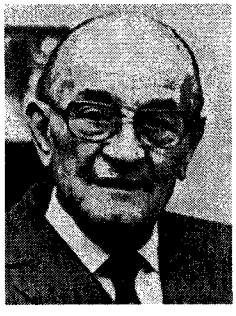

Friedrich Nietzsche

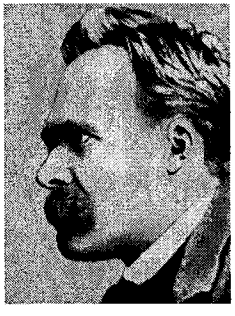

NIEVO, Ippolito (1831–1861), scriitor italian. Participant la Revoluția de la 1848 și la campaniile lui Garibaldi. Versuri lirice („Licuricii", „Iubiri garibaldiene"), drame („Capuanii", „Spartacus"), nuvele de inspirație rurală („Familia noastră de la țară"). Romanul autobiografic „Confesiunile unui octogenar" reconstituie, pe fundalul evenimentelor istorice, atmosfera societății italiene a vremii.

NIFE (< fr. {i}; {s} germ. *Ni[ckel]* + lat. *fe[rum]* „fier") subst. (GEOL., înv.) Nucleul Pământului; centrosferă.

NIFFER v. **Nippur.**

NIFON, patriarh de Constantinopol ca Nifon II (1486–1488, 1497–c. 1498 și 1502) și mitropolit al Țării Românești (c. 1503–1505). Încercând să afirme primatul autorității ecleziastice asupra puterii domnești, a fost înlăturat de Radu cel Mare.

NIFON (pe numele său *Nicolae Rusailă*) (1789–1875, n. București), mitropolit primat al Ungrovlahiei (1850–1875). A înființat o tipografie (1852), unde a tipărit aproape toate cărțile pentru slujbă. Președinte al Divanului ad-hoc din București (1857) și al Adunării Elective care l-a ales domn pe Cuza (1859). În 1872 a fondat din ba-

nii săi un al doilea Seminar teologic la Bucureşti, care a fiinţat până în 1948.

NIFON CRIVEANUL (pe numele de botez *Grigorie*) (1889–1970, n. Slătioara, jud. Olt), primul mitropolit al Olteniei (1939–1945). Episcop de Huşi (1934–1939). Lucrări cu caracter moralizator şi predici („Spre fericire. Studiu moral", „Cugetări şi maxime", „Pe drumul datoriei. Cuvântări ocazionale", „Pace pre pământ. Meditaţii religioase").

NIGA, Tiberiu (1906–1979, n. Arad), arhitect român. Lucrări variate, urmărind consecvent relaţia funcţie-tehnologie-formă (ansamblul de locuinţe din Piaţa Sălii Palatului şi Ministerul Muncii, Bucureşti; Casa de cultură şi Teatrul din Reşiţa; Sediul politico-administrativ din Zalău).

NIGER 1. Republica ~ (République du Niger), stat în partea NNV a Africii, pe cursul superior al fl. Niger, fără ieşire la mare; 1,26 mil. km^2; 9,39 mil. loc. (1997). Limba oficială: franceza. Religia: islamică (sunniţi 88,7%), animistă (11%), creştină (catolici 0,3%). Capitala: *Niamey*. Oraşe pr.: Zinder, Maradi, Tahoua, Agadez. Este împărţit în şapte departamente şi, separat, capitala Niamey. Situat în partea sudică a Saharei, **N.** are un relief monoton, dat de un podiş semideşertic cu alt. medie de 200–500 m, care cuprinde şi Marele Erg Ténéré. Singurele sectoare mai înalte sunt prelungirile M-ţilor Tibesti (în NE) şi M-ţii Aïr (Mt. Bagzane, 2 022 m) în centrul ţării. Climă tropical-deşertică în jumătatea nordică (25–75 mm/an), mai puţin aridă în Sahel (100–200 mm/an) şi cu nuanţe subtropicale în SV, de-a lungul fl. Niger, care este şi singurul curs permanent de apă al ţării. Vegetaţie predominant ierboasă de savană (în S), de stepă în Sahel şi discontinuă în Sahara. Pădurile ocupă 2% din terit. ţării. Importante resurse minerale de subsol: uraniu (3 326 t, 1996, locul 2 pe glob, exploatat la Arlit şi Akouta, asigură 53% din exportul ţării), min. de fier, staniu, wolfram, cupru, casiterit, fosfaţi, sare, cărbuni, columbito-tantalit (30 t, 1995), insuficient valorificate. Principala ramură a economiei este agricultura, care contribuie cu 42,9% la formarea PNB şi antrenează 76,2% din populaţia activă a ţării. Cultura plantelor are un rol secundar (se cultivă doar 2,9% din teritoriu): mei (1,83 mil. t, 1996, locul 4 pe glob), sorg (425 mii t, 1996), manioc (225 mii t, 1996), porumb, grâu, orez, batate, susan, dar şi arahide (mai ales în S), trestie de zahăr, legume, tutun, curmale. Agricultura este specializată în creşterea nomadă a animalelor (mil. capete, 1996): caprine (5,87), ovine (3,85), bovine (1,99), asini (0,45), cămile (0,38). Pescuit fluvial. Exploatări forestiere (5,87 mil. m^3 lemn, 1995). Industrie prelucrătoare slab dezvoltată. Mici întreprinderi care produc: energie electrică (175 mil. kWh, 1995), ciment, cărămizi, zahăr, produse chimice, bere, produse lactate (lapte, unt, brânzeturi), băuturi nealcoolice, uleiuri comestibile, produse textile, piei brute. Artizanat dezvoltat. Nu are c.f. Căi rutiere: 13,8 mii km (din care 4 mii km asfaltate, 1993). Căi navigabile interne: 300 km (1994). Principalele obiective turistice: capitala Niamey, cu podul peste fl. Niger (716 m), zona fl. Niger cu parcul naţional „W" şi patru rezervaţii naturale, zona L. Ciad (pescuit). Moneda: 1 franc C.F.A. = 100 centimes. Export (1995): uraniu (52,9%), animale vii (13,9%), arahide, uleiuri vegetale, peşte. Principalii parteneri: Franţa (66%), Côte d'Ivoire (8%), Marea Britanie (5%). Import (1995): bunuri de larg consum (72,3%), din care cereale (10,8%), produse petroliere (7,7%), maşini şi autovehicule, ţesături de bumbac. Principalii parteneri: Franţa (20%), Côte d'Ivoire (11%), China (4%), Belgia (4%). — *Istoric.* Pe terit. **N.** s-au păstrat vestigii din epoca neolitică. În sec. 7, Regatul Gao şi-a extins influenţa în estul fluviului Niger, iar în sec. 9, Regatul Kanem-Bornu s-a dezvoltat în regiunea actuală din nord-estul **N.**, devastată de invazia songhailor şi a sultanatului Sokoto. Populaţia hausa, venită aici în sec. 12, a fost cucerită de triburi fulbe. Primul european care a explorat teritoriul **N.** a fost scoţianul Mungo

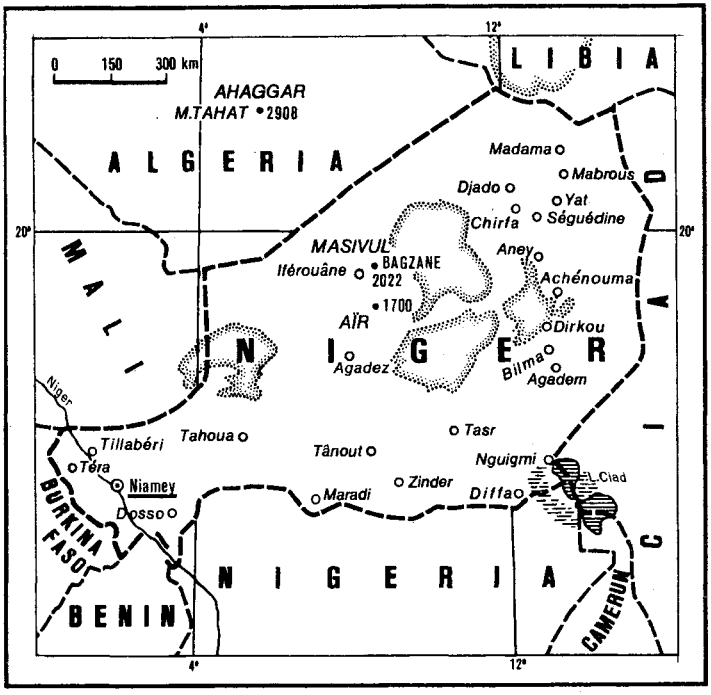

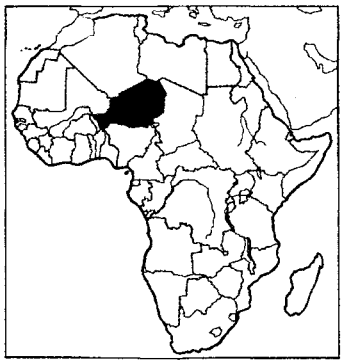

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Departamente	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1990)	Capitala
Agadez	634 209	189 000	Agadez
Diffa	140 216	227 000	Diffa
Dosso	31 002	982 000	Dosso
Maradi	38 581	1 415 000	Maradi
Tahoua	106 677	1 373 000	Tahoua
Tillabéri*	90 293	1 818 000	Tillabéri
Zinder	145 430	1 467 000	Zinder

* În acest departament este inclus şi teritoiul capitalei ţării, Niamey.

Park (1771–1806). După 1850 a fost vizitată de francezi, care au cucerit-o până la sfârşitul sec. 19 şi au inclus-o în Africa Occidentală Franceză (1922). În 1958, **N.** dobândeşte autonomie internă, iar la 1 oct. 1960 îşi proclamă independenţa sub guvernul filofrancez condus de Diori Hamani. Pe fondul corupţiei şi al unei stări economice precare, are loc lovitura de stat din 1974, condusă de locotenent-colonelul Seyni Kountché, care a devenit şef al statului şi preşedinte al Consiliului Militar Suprem; în 1987, acesta l-a desemnat preşedinte pe Ali Saïbou, care promovează islamul ca factor unificator. Din cauza secetelor dezastruoase din zona subsahariană, a scăderii veniturilor provenite de pe urma uraniului, a intensei contrabande cu Nigeria, precum şi a marii datorii externe şi a devalorizării monedei naţionale, nivelul de trai a scăzut dramatic, iar ţara a ajuns aproape în pragul colapsului economic. În 1991, o conferinţă naţională suspendă Constituţia, instaurează multipartidismul şi îl sileşte pe Aii Saïbou să demisioneze (iul.); în oct. 1992 este promulgată o constituţie democratică, în virtutea căreia alegerile din 26 mart. 1993 sunt câştigate de M. Ousmane; acesta este înlăturat însă de o nouă lovitură de stat, la 27 ian. 1996, puterea fiind preluată de colonelul Ibrahim Baré Maïnassara. În nov. 1997, Ibrahim Hassane Maiyaki a fost numit prim-min. Republică prezidenţială conform Constituţiei promulgate la 25 mai 1996. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral — Adunarea Naţională, iar cea executivă aparţine preşedintelui, care numeşte un cabinet, cu un prim-ministru. **2.** Fluviu în Africa Occidentală; 4 183 km. Izv. din masivul Fouta Djallon, curge spre NE, desfăcându-se în numeroase braţe şi formând o adevărată deltă interioară în amonte de Tombouctou; în aval de acesta se arcuieşte sub forma unei bucle uriaşe, îndreptându-şi cursul spre SE. Trece prin Bamako, Tombouctou, Gao, Niamey şi se varsă, printr-o mare deltă (36 mii km^2), în G. Guineii. Străbate statele: Guineea, Mali, Niger (formând pe o porţiune graniţa dintre Niger şi Benin) şi Nigeria. Din cauza pragurilor, este navigabil numai pe 750 km. În cursul inf., pe terit. Nigeriei a fost construit (1969–1974) barajul Kainji (446 m lungime, 72 m înălţime), în urma căruia s-a format lacul de acumulare cu acelaşi nume (1 300 km^2), ale cărui ape pun în mişcare turbinele hidrocentralei omonime. Pescuit. Irigaţii. Afluent pr.: Benue. **3.** Stat în Nigeria central-vestică, la N de fl. Niger; 76,4 mii km^2; 2,8 mii. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Minna*. Culturi tropicale (manioc, bumbac, cacao, arahide). Hidrocentrala Kainji.

NIGERIA, Republica Federală a Nigeriei (Federal Republic of Nigeria), stat federal în partea central-vestică a Africii, cu largă ieşire la Oc. Atlantic (G. Guineii); 923,8 mii km^2; 103,46 mil. loc. (1977, cel mai populat stat african). Limba oficială: engleza. Religia: islamică (43%), creştină (protestanţi 20%, catolici 8,2%), animistă (19%). Capitala: *Abuja*. Oraşe pr.: Lagos, Ibadan, Kano, Ogbomosho, Oshogbo, Ilorin. Este împărţit în 36 state federale şi teritoriul federal al capitalei. Relieful cuprinde o câmpie litorală, parţial mlăştinoasă (lăţime c. 100 km), ce cuprinde şi delta fl. Niger. În partea centrală podişuri dispuse în trepte, cu alt. de 1 800 m în Platoul Jos, iar la graniţa cu Camerun, în E, 2 042 m (Shebishi Mountains, vf. Fogel). În N, un podiş uşor vălurit cu alt. sub 1 000 m. Climă tropicală cu nuanţe subtropicale în N, cu precipitaţii bogate în S (2 000–2 500 mm/an) şi mai scăzute în extremitatea nordică (sub 500 mm/an). Reţea hidrografică dominată de fl. Niger şi afl. săi Benue, Sokoto, Kaduna. Vegetaţie de mangrove şi palmieri în câmpia litorală, în centru, păduri tropicale şi savane, iar în N stepă cu pâlcuri de arbuşti. Faună extrem de variată, ocrotită în opt rezervaţii. Ţara dispune de importante resurse: petrol (92,13 mil. t, 1995, locul 1 în Africa şi 12 pe glob, cu rezerve de 2,4 md. t, 1994 şi care asigură 95% din exporturile ţării), gaze naturale (4,13 md. m^3, 1995), staniu (300 t, 1995), columbit (65 t, 1995), tantalit, cărbune, plumb, zinc, caolin, minereu de fier, aur, marmură şi roci de construcţie. În general, sectorul minier contribuie cu 40,5% la formarea PNB. Industria prelucrătoare produce: energie electrică (14,81 md. kWh, 1995, 40% în marea hidrocentrală Kainji de pe fl. Niger), oţel, plumb şi staniu, aluminiu, montaj de autovehicule, remorci şi semiremorci auto, aparate de radio şi televizoare, produse petroliere, gaze naturale lichefiate, anvelope, amoniac (350 mii t, 1995), îngrăşăminte azotoase şi fosfatice (295 mii t, 1994), fire şi fibre sintetice, ciment (1,57 mii. t, 1995), cărămizi, ţigle şi olane, cherestea, fire şi ţesături de bumbac (113 mil. m^2, 1995), piei brute, încălţăminte, hârtie, conserve, ţigarete (256 mil. buc., 1995), zahăr, bere (14,6 mil. hl., 1995), băuturi nealcolice, uleiuri comestibile, carne (1 mil. t, 1996). Agricultura este diversificată, asigură necesarul intern de produse, contribuie cu 31,6% la formarea PNB şi antrenează 41,3% din populaţia activă a ţării. Se practică pe 35,9% din supr. ţării şi produce (mii t, 1996): orez (3 122), grâu, porumb (5 667), mei (5 681, locul 2 pe glob), sorg (7 084, locul 3 pe glob), manioc (31 500), batate, taro (1 182, locul 1 pe glob), arahide (1 723, locul 3 pe glob), susan,

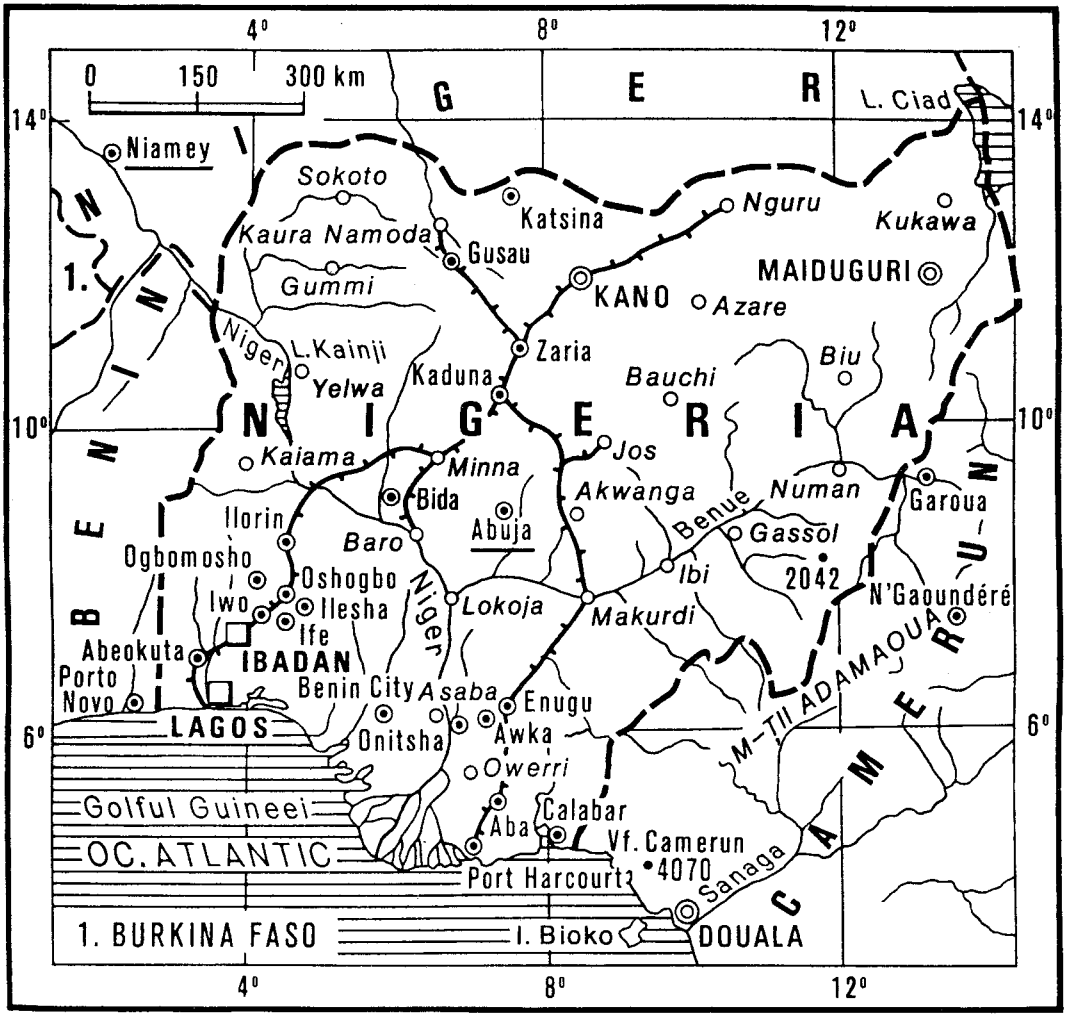

bumbac (fibre 116, semințe 225), nuci de cocos (150), ulei de palmier (776, locul 3 pe glob), cacao (145, locul 5 pe glob), cafea, soia (211), nuci de acajú, nuci de palmist (548, locul 2 pe glob), copra, trestie de zahăr, cauciuc natural (90, locul 10 pe glob), citrice (2 200, locul 10 pe glob), ananas (800), mango (500), banane, legume (tomate 509, ardei iute 970, locul 2 pe glob). Pădurile ocupă 15,7% din terit. țării (111,1 mil. m^3 lemn, locul 7 pe glob). Creșterea animalelor este extinsă în regiunile de savană și stepă (mil. capete, 1996): bovine (18,12), porcine (6,93), ovine (14), caprine (24,5, locul 6 pe glob), cabaline (1,2), cămile. Pescuit (302 mii t, pește, 1995). C.f.: 3 505 km (1995). Căi rutiere: 193,2 mii km (din care 37 mii km asfaltate, 1996). Căi navigabile interne: 6,4 mii km (1994). Flota comercială maritimă: 291 nave cu 478,7 mii t.d.w. (1995). Pr. porturi: Lagos, Calabar, Port Harcourt. Pipe-line-uri: 1,1 mii km. Turism: 327,2 mii turiști străini (1994). Principalele obiective turistice: capitala Abuja cu Palatul prezidențial, clădiri ministeriale și aeroport internațional, orașul Lagos cu monumentul Iga Idungaran (1705), „Palatul apei" Ilojo (sec. 19), Teatrul Național, Independence Building (25 niveluri), complexul de autostrăzi și poduri Eko; zona litorală cu plaje și peisaje deosebite; marile centre urbane Ibadan, Kano

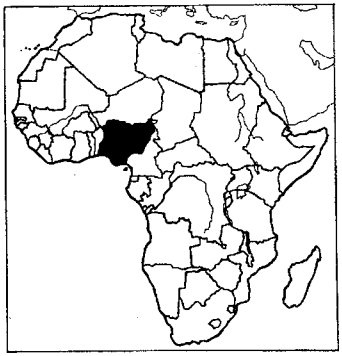

și Ogbomosho; zona de nord a țării cu artă populară de o excepțională bogăție și diversitate; festivalul nigerian al

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

State şi Teritoriul federal	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1995)	Capitala
Abia	6 320	2 569 362	Umuahia
Adamawa	36 917	2 374 892	Yola
Akwa Ibom	7 081	2 638 413	Uyo
Anambra	4 844	3 094 783	Awka
Bauchi	64 605	4 801 569	Bauchi
Bayelsa supr. şi populaţia sunt incluse în statul Rivers			Yenagoa
Benue	34 059	3 108 754	Makurdi
Borno	70 898	2 903 238	Maiduguri
Cross River	20 156	2 085 926	Calabar
Delta	17 698	2 973 711	Asaba
Ebonyi supr. şi populaţia sunt incluse în statele Abia şi Enugu			Abakaliki
Edo	17 802	2 414 919	Benin City
Ekiti supr. şi populaţia sunt incluse în statul Ondo			Ado-Ekiti
Enugu	12 831	3 534 633	Enugu
Gombe supr. şi populaţia sunt incluse în statul Bauchi			Gombe
Imo	5 530	2 779 028	Owerri
Jigawa	23 154	3 164 134	Dutse
Kaduna	46 053	4 438 007	Kaduna
Kano	20 131	6 297 165	Kano
Katsina	24 192	4 336 363	Katsina
Kebbi	36 800	2 305 768	Birnin-Kebbi
Kogi	29 833	2 346 936	Lokoja
Kwara	36 825	1 751 464	Ilorin
Lagos	3 345	6 357 253	Ikeja
Nassarawa supr. şi populaţia sunt incluse în statul Plateau			Lafia
Niger	76 363	2 775 526	Minna
Ogun	16 762	2 614 747	Abeokuta
Ondo	20 959	4 343 230	Akure
Osun	9 251	2 463 185	Oshogbo
Oyo	28 454	3 900 803	Ibadan
Plateau	58 030	3 671 498	Jos
Rivers	21 850	4 454 337	Port Harcourt
Sokoto	65 735	4 911 118	Sokoto
Taraba	54 473	1 655 443	Jalingo
Yobe	45 502	1 578 172	Damaturu
Zamfara supr. şi populaţia sunt incluse în statul Sokoto			Gusau
Teritoriul federal al capitalei	7 315	423 391	Abuja

artei şi culturii; cele două rezervaţii de vânătoare (Yankari şi Borgu) şi cele şase rezervaţii naturale. Moneda: 1 naira nigeriană = 100 kobo. Export (1995): petrol brut (94,8%), cacao boabe (0,7%), cauciuc natural (0,3%), arahide, cositor, columbit, ulei de palmier, bumbac. Principalii parteneri: S.U.A. (48,1%), Spania (16,6%), Italia (7,4%), Germania (7,2%), Franţa (3,8%). Import (1995): maşini şi echipament de transport (42%), bunuri manufacturate (24%), mai ales produse metalurgice, produse textile şi hârtie; produse chimice (17%) şi alim. (8,4%). Principalii parteneri: Germania (18,9%), Marea Britanie (17,8%), Belgia şi Luxemburg (9,5%), S.U.A. (9,2%), Franţa (7,4%). — *Istoric.* Pe terit. **N.** au fost găsite numeroase vestigii preistorice. Puternicile civilizaţii yoruba şi hausa şi-au pus amprenta asupra acestei regiuni cu mult înainte de era creştină, până în sec. 9, supunând populaţia ibo. În sec. 11–16, în partea de N se răspândeşte islamismul. În 1472, europenii (în special portughezii, iar apoi englezii) au venit în contact cu regatele Kanem-Bornu şi Benin şi fac un intens comerţ cu sclavi, intensificat în sec. 16. Epoca colonială este inaugurată în 1861, prin transformarea oraşului Lagos în posesiune britanică. În a doua jumătate a sec. 19, trupele britanice ocupă statele populaţiilor yoruba (1861) şi hausa (1865), iar în 1902–1903, statul Sokoto. În 1914 s-a constituit colonia şi protectoratul britanic din **N.**, dar fără să existe o reală integrare etnică (opoziţia yoruba-ibo şi hausa-fulbe continuând). Din punct de vedere religios, se creează o discrepanţă între nordul islamic şi sudul animist şi creştin. În 1947, guvernul britanic acordă o oarecare autonomie internă, întărită în deceniul 6. La 1 oct. 1960, **N.** îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului şi se proclamă republică federală (1 oct. 1963). Ca urmare a tulburărilor etnice şi religioase, care culminează cu două lovituri de stat (mai–iul. 1966 şi 30 mai 1967), populaţia creştină ibo din est se separă, formând Republica Biafra. Sângerosul război civil care urmează între Nord şi Republica Biafra (1967–1970) are drept consecinţe moartea a c. un milion de locuitori, mari distrugeri materiale şi capitularea necondiţionată a Biafrei. Urmează o perioadă de profundă instabilitate internă (1975–1994), marcată de scurte perioade de guvernare civilă, întrerupte de lovituri militare de stat, care au dus la sărăcirea ţării, corupţie, clientelism şi repetate crize economice. Cu toate eforturile de democratizare (Constituţia din 1979, permisiunea constituirii de partide politice — din 1989 —, alegerile legislative din 1989 şi prezidenţiale din 1993), ţara are în continuare un regim de dictatură militară. **N.** ilustrează situaţia ţărilor care, deşi posedă mari resurse naturale, nu reuşesc să depăşească stadiul de ţară subdezvoltată, din cauza repetatelor lovituri militare. Activitatea executivă şi legislativă este deţinută de Consiliul Provizoriu de Conducere

(C.P.C.), compus în principiu din militari. Șeful statului este șeful C.P.C.

NIGERIAN, -Ă (< n. pr. *Nigeria*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La pl.) Popor care s-a format și locuiește pe teritoriul Nigeriei; persoană care face parte din populația Nigeriei sau este originară din Nigeria. **2.** Adj. Care aparține Nigeriei sau nigerienilor, privitor la Nigeria sau la nigerieni.

NIGG, Serge (n. 1924), compozitor francez. A repus în drepturi formalismul, dar, ulterior, se înscrie într-un stil neoromantic, expresionist („Concert pentru vioară și orchestră", „Simfonia Hieronymus Bosch", „Fețele lui Axel").

NIGGLI, Paul (1888–1953), mineralog și petrograf elvețian. Prof. univ. la Leipzig, Tübingen și Zürich. Cercetări în domeniul mineralogiei și al petrografiei rocilor eruptive și metamorfice din zona Alpilor și M. Mediterane (aplicarea tehnologiilor cu raze x în analizele cristalografice). A elaborat o clasificare genetică a mineralelor din rocile magmatice („Manual de mineralogie și cristalochimie"). M. de onoare al Acad. Române (1937).

NIGRANILINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *niger* „negru" + fr. *aniline* „anilină") s. f. Substanță intermediară obținută prin oxidarea anilinei în procesul de preparare a negrului de anilină.

NIGROZINĂ (< fr. {i}) s. f. Produs colorant negru obținut prin încălzirea anilinei cu nitrobenzen în prezența clorurii feroase. Servește la fabricarea cremei de ghete, la îmbibarea panglicilor pentru mașinile de scris etc.

NIHILISM (< fr. {i}; {s} lat. *nihil* „nimic") s. n. **1.** (FILOZ.) Modalitate de gândire specifică oricărei doctrine filozofice care își propune negarea radicală a unui sistem de valori. Termenul, introdus la sfârșitul sec. 18, cu ocazia polemicilor îndreptate împotriva criticismului kantian și a idealismului, a fost extins pentru a denumi orice filozofie care tinde să nege posibilitatea cunoașterii realității și să susțină caracterul nefondat al eticii tradiționale; atitudine de negare absolută. **2.** Concepție care neagă rânduielile, instituțiile, morala, tradițiile culturale existente într-o societate dată. Termenul s-a răspândit în Rusia după apariția romanului „Părinți și copii" de I.S. Turgheniev. **3.** (În psihiatrie) Formă a delirului în care persoana neagă realitatea, o parte

Paul Niggli

din sau tot ce-l înconjoară, câteodată chiar propria ființă.

NIHILIST, -Ă (< fr. {i}) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Adept al nihilismului. **2.** Adj. Care aparține nihilismului sau nihiliștilor **(1)**, privitor la nihilism sau la nihiliști.

NIIGATA, oraș în Japonia (Honshū), port la Marea Japoniei, situat la gura de vărsare a fl. Shinano, la 257 km NV de Tōkyō; 494,8 mii loc. (1995). Aeroport. Rafinarea petrolului. Constr. navale și de mașini. Ind. siderurgică, a aluminiului, cimentului, hârtiei, chimică, textilă și de prelucr. a lemnului. Universitate (1949). Prin tratatele încheiate, în 1854–1855, de Japonia cu Occidentul, **N.** a fost declarat port deschis pentru comerț.

NIJINSKI, familie de balerini și coregrafi ruși, de origine poloneză: **1. Vațlav Fomici N.** (1890–1950). Vedetă a Baletelor ruse (1908–1913 și 1916–1917), a fost unul dintre cei mai mari dansatori ai epocii sale. A revoluționat formele baletului clasic prin mijloace de expresie neconvenționale. Creații remarcabile prin tehnica săriturilor și forța expresivă („Silfidele", „Spectrul trandafirului", „Cleopatra", „Petrușca", „Șeherazada", „După-amiaza unui faun"). S-a retras în 1919 din motive de sănătate. **2. Bronislava N.** (1891–1972). Sora lui **N. (1).** Balerină în ansamblul Baletelor ruse (1909–1914). În 1932, a fondat la Paris o companie de dans. S-a stabilit în S.U.A. (1937), unde și-a desfășurat activitatea didactică la propria școală din Los Angeles.

NIJMEGEN [neime:hə], oraș în partea de E a Olandei (Gelderland), în apropiere de granița cu Germania, port fluvial pe brațul Waal al Rinului; 147,6 mii loc. (1996). Șantiere navale. Constr. de aparataj electrotehnic; ind. hârtiei, chimică (fibre sintetice), încălțămintei, cauciucului, textilă și alim. Monumente: biserica Sint-Stevens (1272–1554, restaurată în 1945), clădirea Primăriei (1553, renovată în 1951–1953) în stil renascentist, castel (reconstruit în 1155), biserica Sint-Peter Canisius (1960). Muzee. Universitate (1923). În franceză *Nimègue;* în germ. *Nimwegen.* — **Tratatele de pace de la ~** au pus capăt războiului început în 1672 între Franța și Olanda, provocat de rivalitatea comercială și colonială. În acest război, Franța a fost aliată cu Anglia, Suedia, Köln și Münster, iar Olanda a primit sprijinul Imp. German, Spaniei, Brandenburgului și Danemarcii. Aceste tratate încheiate între Franța și Olanda (10 aug. 1678), Franța și Spania (17 sept. 1678), Franța și Imp. German (5 febr. 1679), Suedia și Olanda (12 oct. 1679), au marcat apogeul puterii Franței în Europa sec. 17. Primul tratat internațional în limba franceză.

NIJNI NOVGOROD, oraș în Federația Rusă, situat la confl. râului Oka cu fl. Volga, la 439 km ENE de Moscova; 1,4 mii. loc. (1996). Mare port fluvial și nod de comunicații. Ind. constr. de mașini (nave fluviale, auto-

Nijni Novgorod. Kremlinul

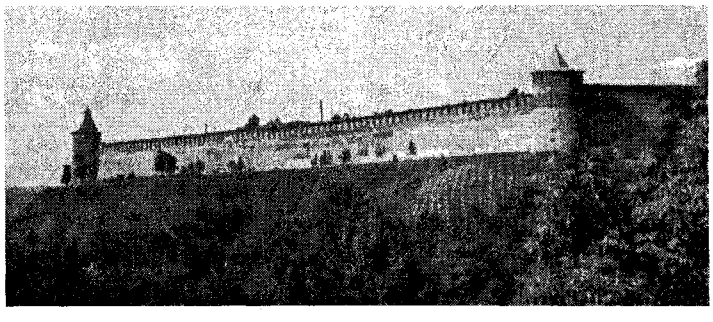

mobile, avioane, maşini agricole, maşini-unelte), electrotehnică, metalurgică, de prelucr. a petrolului şi a lemnului (mobilă), a maselor plastice, textilă (confecţii, tricotaje, ţesături), a pielăriei şi a încălţămintei, alim. Hidrocentrală. Muzeul „Gorki"; teatre. Două universităţi. Kremlin (sec. 14–16). Bisericile cu hramurile Sf. Mihail Arhanghelul (1631), Înălţarea Domnului (1632), Adormirea Maicii Domnului (1648), mănăstirea Buna Vestire (sec. 13). Fundat în 1221. Între 1932 şi 1991 s-a numit *Gorki.*

NIJNI TAGHIL, oraş în Federaţia Rusă, în S M-ţilor Ural; 409 mii loc. (1995). Expl. de huilă, min. de fier, cupru şi auroargentifere. Ind. siderurgică (cu vechi tradiţii), constr. de mat. feroviar, utilaje ind., mase plastice, mat. de constr. şi alim. Muzee. Fundat în 1721 şi declarat oraş în 1917.

NIKA, nume sub care este cunoscută răscoala populară din Constantinopol (11–17 ian. 532), înăbuşită de către generalul Belizarie prin masacrarea în Hipodrom a c. 35 000 de răsculaţi.

NIKE (în mitologia greacă), zeiţa biruinţei. Fiică a gigantului Pallas şi a fluviului *Styx.* Este prietena şi însoţitoarea zeiţei Atena. Reprezentată ca o fecioară înaripată, cu o coroană de lauri în mână. La romani a fost identificată cu *Victoria.*

NIKISCH [nikiʃ], **Arthúr** (1855–1922), dirijor austriac de origine ungară. Prof. univ. la Leipzig. A condus Orchestra simfonică din Boston (1889–1893), Orchestra Operei din Budapesta (1893–1895), iar din 1895 Orchestra Gewandhaus din Leipzig. Stil caracterizat prin economie de gesturi, serenitate şi o aprofundată cunoaştere a partiturilor. Interpret al muzicii lui Ceaikovski, Mahler, R. Strauss, Wagner ş.a. Autor de cantate, sonate, muzică instrumentală, de cameră ş.a.

NIKITIN, Afanasi (?–1474/1475), negustor şi călător rus din Tver. Între 1466 şi 1472, a călătorit pe Volga şi M. Caspică până în Persia şi apoi pe M. Arabiei în India. La întoarcere, a vizitat ţărmul african (Somalia) şi Imp. Otoman. A descris regiunile vizitate în lucrarea „Călătorie peste trei mări. 1466–1472".

NIKITIN, Ivan Savici (1824–1861), poet rus. Versuri cu caracter epic, de inspiraţie socială („Comisionarul", „Soţia vizitiului") sau de contemplare a naturii („Rusia", „Furtuna", „Dimineaţa pe malul lacului"), scrise în ritmuri melodice variate. Proză anticlericală („Jurnalul unui seminarist").

NIKITINO v. **Nikopol.**

NIKKEI (*Nik*on *Kei*zai Shimbun) s. m. Indice bursier din Japonia creat în 1949, care, iniţial, stabilea cotaţia la 225 de societăţi. În prezent, indice de preţuri referitor la valorile reprezentative de la Bursa din Tōkyō.

NIKKŌ 1. Oraş în Japonia (Honshū), situat în arealul parcului naţional cu acelaşi nume, la 610 m alt., la 145 km NNV de Tōkyō; 20,1 mii *loc.* (1990). Prelucr. lemnului şi a metalelor. Staţiune climaterică. Mănăstirea budistă Rinno-ji (începutul sec. 8). Mausoleele lui Ieyasu (fondatorul şogunatului Tokugawa) şi Iemitsu (al treilea şogun al dinastiei de Tokugawa), datând din sec. 17. Centru turistic şi de pelerinaj. **2.** Parc naţional în Japonia, în centrul ins. Honshū; 1 402 km^2. Inaugurat în 1934. Include o arie de munţi vulcanici, între care se remarcă Shirane (2 578 m), cu numeroase cascade, râuri, lacuri, păduri de cedru, izvoare cu ape minerale, precum şi o faună bogată şi diversă (urşi, macac ş.a.). Turism.

NIKOLAEV v. **Mikolaiv.**

NIKOLAEVA, Tatiana (n. 1924), pianistă rusă. Prof. la Conservatorul din Moscova. Repertoriu bogat şi divers (de la Bach la Şostakovici, trecând prin sonatele de Beethoven şi „Clavecinul bine temperat" de Bach). A semnat prima audiţie cu „24 de preludii şi fugi" de Şostakovici. Compoziţii pentru pian, voce şi muzică de cameră.

Nike. Ruinele templului zeiţei Nike din Atena

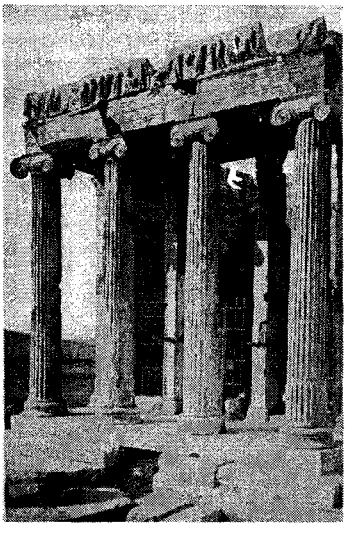

NIKOLAIS [nikələæs], **Alwin** (1912–1993), coregraf şi compozitor american. Unul dintre protagoniştii teatrului de dans; a creat spectacole originale de „teatru total" („Măşti, recuzite şi mobile"). Fondator (1956) al propriei companii de dans, unde a pus în scenă numeroase spectacole („Totem", „Imago", „Structuri", „Capriciu încrucişat").

NIKOPOL [njikəpəλ] **1.** Oraş în SE Ucrainei, port pe ţărmul lacului de acumulare Kahovka de pe Nipru; 157 mii loc. (1996). Expl. de min. de mangan. Metalurgie (laminate). Constr. de maşini (macarale electrice); mat. de constr. Produse textile şi alim. Fundat în 1630. Până în 1782 s-a numit *Nikitino.* **2.** V. **Nicopole.**

NIL, fluviu în partea de E şi NE a Africii, cel mai lung din lume, care curge pe direcţia S–N, străbătând cinci ţări (Rwanda, Tanzania, Uganda, Sudan şi Egipt); 6 671 km; supr. bazinului: 2,87 mii. km^2. Izvorăşte din partea de N a Rwandei, din M-ţii Virunga, sub numele de *Kagera,* traversează L. Victoria, din care iese în aval de Jinja cu numele *Victoria Nil,* trece apoi prin lacurile Kyogo şi Albert (fost Mobutu Sésé Séko), în aval de care poartă denumirea *Albert Nil;* de la graniţa Ugandei cu Sudanul şi până la confl. cu Râul Gazelelor (Bahr el-Ghazal) se numeşte *Bahr el-Jabal,* de aici şi până la confl. cu Nilul Albastru este numit *Nilul Alb (Bahr el-Abiad),* iar apoi, până la vărsarea în M. Mediterană este cunoscut cu denumirea de **N.** În cursul superior străbate o regiune muntoasă, în cadrul căreia formează mai multe cascade (Kabalega, fostă Murchison, 40 m înălţime, Owen Falls, 20 m ş.a.) şi repezişuri, iar după ce străbate succesiv lacurile Victoria, Kyoga şi Albert pătrunde într-o câmpie joasă, mlăştinoasă, numită Sudd, unde se desparte în mai multe braţe, iar, ulterior, traversează deşerturile Nubiei şi Sahara, fără ca să primească vreun afluent. În cursul mijlociu şi inferior formează şase cataracte (patru pe terit. Sudanului şi două pe cel al Egiptului), numerotate de la 1 la 6, începând de la Assuan/Aswān spre amonte. În zona de vărsare în M. Mediterană, **N.** for-

mează o deltă, extinsă pe 24 mii km², cuprinsă între nouă braţe, din care doar Damietta şi Rosetta sunt navigabile. În perioada iun.–oct. nivelul apei N. este crescut, iar în nov.–mai, apele scad continuu. Variaţiile de nivel ale N. ating 6–7 m, provocând în zona egipteană revărsări şi mari inundaţii. De-a lungul N. au fost construite mai multe baraje pentru crearea unor lacuri folosite la irigaţii, precum şi un baraj hidroenergetic (la graniţa dintre Sudan şi Egipt), creându-se lacul de acumulare *Nasser*. N. este navigabil pe porţiuni din cauza cataractelor. De-a lungul văii N. se află *majoritatea* oraşelor egiptene, în bazinul său inferior fiind realizate primele lucrări de irigaţie din lume (mileniul 4 î.Hr.) şi primele măsurători organizate ale nivelului apelor. Pe sub N. curge cel mai lung râu subteran din lume, cu un debit mediu anual de şase ori mai mare decât al N., descoperit în 1958.

NILGĂU (< fr.) s. m. (ZOOL.) Antilopă de c. 1,50 m înălţime şi 2,50 m lungime, cu coarnele scurte şi corp robust, care trăieşte în S Asiei *(Boselaphus tragocamelus)*. Vânată pentru carne şi piele.

NÎLGIRI, lanţ muntos în India meridională, unind Gaţii de Vest cu Gaţii de Est. Alt. max.: 2 636 m (vf. Doda Betta).

NILOŢI (< fr.) s. m. pl. Populaţie care trăieşte în partea de S a Sudanului, în Uganda, R.D. Congo, Tanzania, Kenya ş.a.

NILSON, Lars Frederik (1840–1899), fizician suedez. Prof. univ. la Uppsala şi Stockholm. În 1879, a descoperit scandiul.

NILSSON [nilson], **Birgit** (n. 1918), soprană suedeză. Carieră în Europa şi S.U.A. Voce de o mare opulenţă şi omogenitate, cu un acut strălucitor. Roluri în opere de Verdi, dar mai ales de Wagner şi R. Strauss, interpretate cu deosebită forţă actoricească.

NILUL ALB (BAHR EL-ABIAD sau **BAHR AL-ABYAD),** denumirea cursului mijlociu al Nilului, pe terit. Sudanului, în porţiunea cuprinsă în aval de confl. acestuia cu Râul Gazelelor (Bahr el-Ghazal) şi până la confl. cu Nilul Albastru.

NILUL ALBASTRU (BAHR AL-AZRAQ), râu în Ethiopia şi Sudan, afl. dr. al Nilului la Khartoum; 1 368 km. Izv. din L. Tana (NV Ethiopiei), străbate

Nilgau

Pod. Ethiopiei, mai întâi pe direcţia N–S (unde formează cascada Tisisat), apoi E–V, iar de la graniţa Ethiopiei cu Sudanul curge pe direcţia SE–NV, traversând o câmpie joasă, trecând prin oraşul Wad Madanî (Sudan). În cursul superior poartă numele *Abay*. Navigabil pe 500 km.

NIMB (< fr.; lat. *nimbus* „nor") s. n. **1.** Disc (luminos) convenţional cu care sunt înconjurate în pictura cu tematică religioasă capetele personajelor sanctificate. ✦ Aureolă. ✦ Fig. Prestigiu, glorie, slavă. **2.** Nor (de praf).

NIMBOSTRATUS (< fr. {i}; {s} lat. *nimbus* „nor gros" + *stratus* „culcat, la pământ") subst. Formaţie de nori inferiori (în medie la 800 m alt.), de culoare cenuşie-închisă, care produce precipitaţii de lungă durată.

NIMÈGUE v. **Nijmegen.**

NIMENI (NIMENEA) (lat. *nemo, neminem*) pron. neg. Nici un om.

NIMEREALĂ (< *nimeri*) s. f. Faptul de a nimeri. ✧ Loc. *La nimereală* = la întâmplare, fără discernământ, după cum se nimereşte.

NIMERI (< bg.) vb. IV **1.** Tranz. A atinge pe cineva sau ceva cu un obiect aruncat. ✦ A lovi în ţintă. ✦ Intranz. A izbuti să atingă scopul urmărit; a reuşi. **2.** Tranz. A găsi, a descoperi din întâmplare, a da peste... ✦ A ghici. ✦ Intranz. A brodi, a potrivi. **3.** Refl. A se găsi, a fi de faţă (în mod incidental). ✦ Intranz. A sosi undeva (pe negândite, din întâmplare); a veni, a ajunge. **4.** Refl. A se întâmpla să fie (într-un anumit fel); a se potrivi. **5.** Refl. unipers. A se întâmpla, a surveni.

NIMERIT, -Ă (< *nimeri*) adj., s. n. **1.** Adj. Bine găsit, bine ales; adecvat situaţiei; indicat, potrivit, reuşit. **2.** S. n. (În loc. adverbială) *Pe nimerite* = la întâmplare, pe dibuite, la nimereală.

NÎMES [nim], oraş în S Franţei (Languedoc), la 103 km NV de Marsilia; 133,6 mii loc. (1990). Nod de comunicaţii. Aeroport. Bază aeriană (centru de instrucţie militară). Constr. de maşini agricole; pielărie şi încălţăminte; produse chimice, textile şi alim. (coniac). Monumente arhitectonice romane (turnul „Magne", arenele, templul cunoscut sub numele de „Maison Carrée", restaurat în 1789, „Pont du Gard"). Catedrală (sec. 11). Muzee. Cunoscut *în* Antichitate sub numele de *Nemarsus*, a devenit, sub denumirea de *Narbona*, capitala provinciei romane Galia Narbonensis. Sediul unui episco-

Nîmes. Templul „Maison Carée"

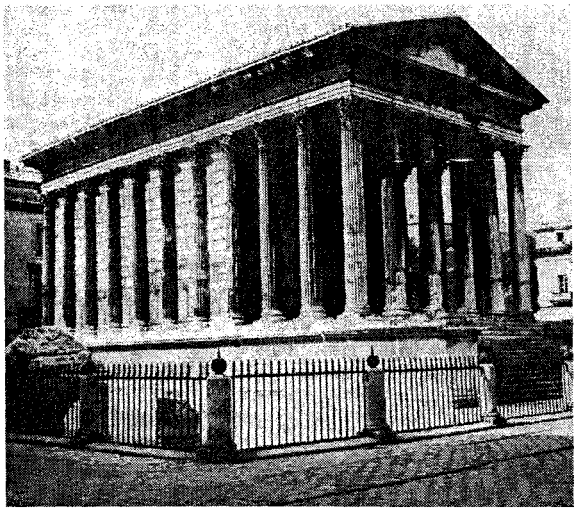

pat (sec. 6), inclus în comitatul Toulouse (1185). Centru al răscoalei *albigenzilor,* a intrat sub stăpânirea regatului centralizat francez (1229). Unul din centrele calvinismului (sec. 16–17).

NIMFĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** (La pl.; în mitologia greacă) Divinități minore ale naturii (ale pădurilor, apelor, munților etc.) socotite fiice ale lui Zeus și reprezentate ca niște femei tinere, grațioase. Dintre **n.** fac parte naiadele, nereidele, oceanidele, oreadele, driadele, hemadriadele. ✦ Fig. Fată tânără și frumoasă, plină de grație. **2.** (ENTOM.) Stadiu intermediar între larvă și adult la insectele holometabole. Este imobilă și de obicei învelită în cocon. Sin. *pupă*[2]. **3.** (ANAT.) Labia mică, vulvară.

NIMFEACEE (< fr. {i}; {s} lat. *nymphaea* „nufăr") s. f. pl. Familie de plante erbacee acvatice, cu rizom, cu frunze cordiforme lung pețiolate, plutitoare, cu stomate numai pe fața superioară, cu flori mari, solitare, hermafrodite și cu fructe nucule, bace sau capsule (ex. nufărul alb, nufărul galben).

NIMFOMANĂ (< fr.) s. f. Persoană care suferă de nimfomanie.

NIMFOMANIE (< fr. {i}; {s} gr. *nympha* „labie mică vulvară" + *mania* „nebunie") s. f. Stare patologică la femei, manifestată printr-un libido exagerat, supraexcitare continuă, dorința de acte sexuale repetate, însoțite de insatisfacție parțială. Poate însoți tulburări hormonale sau reprezintă o manifestare psihopatică.

NIMIC (NIMICA) (lat. *nemica*) pron. neg., s. n., s. f. **1.** Pron. neg. Nici un lucru. ✧ Loc. *De nimic* = fără valoare, fără importanță, mărunt; (despre oameni) lipsit de merite; ticălos, mizerabil, secătură. **2.** S. n., s. f. Lucru sau vorbă fără valoare, fără importanță; fleac. ✦ Expr. *Nimica toată* = ceva de mică importanță, fără valoare. **3.** S. f. Nulitate. **4.** S. n. Fig. Neant, neființă.

NIMICI (< *nimic*) vb. IV tranz. A desființa; a distruge, a extermina. ✦ Fig. A înjosi, a umili.

NIMICITOR, -OARE (< *nimici*) adj. Care nimicește; distrugător **(1),** ucigător. ✦ Fig. Zdrobitor, copleșitor, înjositor, umilitor.

NIMICNICIE (< *nimicnici*) s. f. 1. Deșertăciune, zădărnicie. **2.** Lipsă de valoare, de importanță; meschinărie, micime.

NIMIGEA, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în zona de contact a Dealurilor Suplaiului și Dealurile Bistriței,

Chester Nimitz

pe Someșu Mare; 5 751 loc. (2000). Stație de c.f. Pomicultură. Reședința com. este satul *Nimigea de Jos,* menționat documentar în 1367. Biserică de lemn (sec. 18).

NIMITZ [nimets], **Chester William** (1885–1966), amiral american. Comandant-șef al flotei americane din Pacific (1941–1945). Alături de D. MacArthur, a semnat în numele S.U.A. actul de capitulare a Japoniei (2 sept. 1945).

NIMROD (În „Vechiul Testament"), urmașul lui Noe (după Potop). Considerat întemeietor de orașe și vânător iscusit.

NIMRUD, sit arheologic în Iraq, situat pe fl. Tigru, la 32 km SSE de Mosul. Săpăturile arheologice, începute în sec. 19, au scos la iveală vestigii de temple și palate ale fostei capitale a Asiriei din timpul lui Assurbanipal II (sec. 9 î.Hr.). Amintit în Biblie cu numele Calah sau *Kalhu.*

NIMWEGEN v. **Nijmegen.**

NIN, Anaïs (1903–1977), scriitoare americană. Opera sa, axată pe tema dezrădăcinării, se configurează ca o observație lucidă și atentă a sensibilității și senzualității feminine. Romane („O spioană în casa iubirii", „Seducția minotaurului", „Romanul viitorului"); poemul în proză „Casa incestului". Memorii.

NINGBO, oraș în E Chinei (Zhejiang), port pe fl. Yongjiang, la 25 km de vărsarea acestuia în G. Hangzhou; 1,1 mil. loc. (1996). Constr. de motoare Diesel, de mașini-unelte și generatoare electrice; produse chimice, textile și alim. Hârtie. Pescuit. Vechea denumire *Luzhi.*

NINGE (lat. *ningere*) vb. III **1.** Intranz. impers. A cădea zăpada. ✧ Expr. *Parcă-i* (tot) *ninge și-i plouă,* se zice despre cineva care este mereu supărat, posomorât, posac. ✦ Tranz. A acoperi cu zăpadă. **2.** Tranz. și intranz. Fig. A cădea ca fulgii de zăpadă; a cerne.

NINGXIA HUI (sau **NING XIA HUIZU ZIZHIQU)** [niŋsja], regiune autonomă în partea de N a Chinei; 66,4 mii km^2; 5,2 mil. loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Yinchuan.* Expl. de petrol, de cărbune și sare. Cereale; orez. Creșterea ovinelor.

NINIVE (NINEVEH, NINUS sau **NINUWA),** oraș antic în Mesopotamia, situat pe cursul *mijlociu* al fl. Tigru, la NE de actualul oraș Mosul. Menționat ca oraș-stat în a doua jumătate a milen. 3 î.Hr. Capitala Asiriei (sec. 8–7 î.Hr.). A atins apogeul dezvoltării sale pe vremea regelui *Sennaherib,* care stabilește aici (701 î.Hr.) capitala Imp. Asirian. Cucerit și incendiat (612 î.Hr.) de oștile regelui med Cyaxare. Săpăturile arheologice începute de Sir Austen Henry Layard în 1845, au scos la iveală ruine palatelor lui *Sennaherib* și *Assurbanipal,* ale templelor închinate lui Nabu și Ișter, numeroase basoreliefuri, tăblițe de lut cu scriere cuneiformă ș.a.

NINJA (< n. pr. *Ninja,* numele unor broaște țestoase din filmele de desen animat; cuv. japonez „mercenar în serviciul împăratului Japoniei") adj., subst. **1.** Adj., subst. (Luptător) agresiv. **2.** Adj. (Despre arme albe) Care are o formă specifică (inițial de pumnal, apoi o sabie ușor curbată) și este folosită de luptătorii **n.**

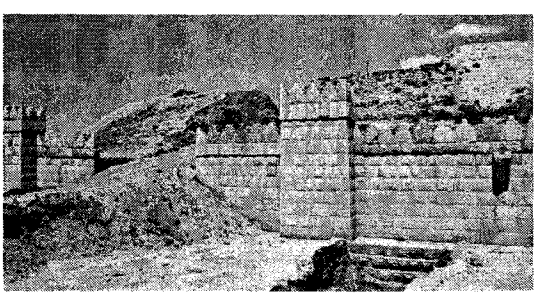

Ninive. Ruinele orașului antic

NIÑO, El ~, *fenomen natural (curent* cald), cu apariţie ciclică (c. 3–4 ani), manifestat în partea central-sudică a Oc. Pacific, legat de prezenţa unor curenţi calzi ecuatoriali care determină persistenţa (până la 12–18 luni) unor temperaturi ridicate, cu un maxim în perioada Crăciunului. Încălzirea apei oceanului determină o diminuare a intensităţii alizeelor şi, ca urmare, apa caldă nu mai este transportată spre partea de V a Oc. Pacific, iar cea rece din adânc nu se mai ridică la suprafaţă; această omogenizare a temperaturii apei determină încetarea aproape completă a vânturilor, iar masele de aer cald şi umed provoacă averse violente pe ţărmul de V al Americii de Sud. **N.** degajă o energie uriaşă (comparativ cu cea a 3 000 de centrale atomice), cu consecinţe catastrofale pentru emisfera sudică şi cu repercusiuni asupra climei întregului Glob. În 1997 s-a manifestat cel mai puternic **N.**, care a provocat pagube incalculabile Mexicului (în oct. 1997, viteza uraganului Pauline a depăşit 350 km/h), iar statele Chile şi Perú au fost afectate de inundaţii devastatoare (nov.— dec. 1997). Europa a resimţit efectele sale printr-o iarnă caldă (la Bucureşti, la 26 febr. 1998, s-au înregistrat 22°C, cea mai ridicată temp. a lunii febr. din ultimul secol), iar în deşertul Atacama din Chile a plouat abundent, ceea ce a înlesnit încolţirea şi dezvoltarea a c. 200 de specii de plante ale căror *seminţe fuseseră* îngropate în nisip de sute de ani. Se apreciază că efectul de seră, care în sec. 21 se va amplifica din cauza poluării excesive a atmosferei, va duce la o manifestare permanentă a **N.**

NINS, -Ă (< *ninge*) adj. Pe care s-a depus zăpada, acoperit de zăpadă. ✦ Fig. Cărunt.

NINSOARE (< *nins*) s. f. **1.** Faptul de a ninge; cădere a zăpezii. **2.** (Concr.) Zăpadă **(1)**.

NINUS v. **Ninive.**

NINUWA v. **Ninive.**

NIN Y CASTELLANO [kastejano], **Joaquín** (1879–1949), compozitor, pianist şi muzicolog cubanez de origine spaniolă. Animator al vieţii muzicale la Havana. Balete, muzică de cameră. Culegeri de cântece populare spaniole. Transcrieri şi editări de muzică spaniolă veche pentru pian („Cântece populare spaniole", „33 sonate la pian ale unor vechi compozitori spanioli").

NIOBE (În *mitologia* greacă) **1.** Fiică a lui Foroneus, primul om. Prima muritoare iubită de Zeus. **2.** Regină legendară a Frigiei, fiică a lui Tantal şi soţia lui Amfion. A insultat-o pe Leto, spunând că nu merită să fie cinstită o zeiţă care are doar doi copii. Artemis şi Apolo, drept pedeapsă pentru jignirea adusă mamei lor, Leto, au ucis cu săgeţile pe toţi cei 12 (după o altă tradiţie, 12 din cei 14) copii ai ei. În cele din urmă, disperata mamă a fost transformată de Zeus într-o stâncă. **N.** a devenit personificarea mamei îndurerate.

NIOBIT (< fr.) s. n. Mineral natural de fier şi mangan; este un mineral de niobiu. Sin *columbit.*

NIOBIU (< fr. {i}; {s} n. pr. gr. *Niobe*) s. n. Element chimic (Nb; nr. at. 41, m. at. 92,906, p.t. 2 470°C, p.f.c. 3 300°C, gr. sp. 8,6), metal rar, cenuşiu-alb, lucios, foarte rezistent la aer şi la acţiunea agenţilor chimici. Formează combinaţii în stările de valenţă 3, 4 şi 5. În natură se găseşte asociat tantalului în diferite minerale (piroclor, loparit ş.a.). Se utilizează la fabricarea oţelurilor speciale, inoxidabile şi anticorosive. A fost descoperit (1801) de britanicul *C. Hatchett* şi redescoperit (1844) de chimistul german *H. Rose.* Din 1950, poartă numele actual. Sin. (înv.) *columbiu.*

NIPIGON, lac în SSE Canadei (prov. Ontario) situat la 56 km N de Lacul Superior, de care este legat prin râul omonim (64 km lungime); 4 843 km^2; lungime: 116 km; lăţime max.: 80 km; ad. max.: 165 m.

NIPKOW [nipko], **Paul Gottlieb** (1860–1940), inginer german. Inventatorul dispozitivului optico-mecanic (*discul N.*) pentru analiza şi scanarea imaginii de televiziune (1884).

NIPLU (< germ., engl.) s. n. Piesă de legătură, în formă de tub cu sau fără filet, folosită pentru îmbinarea a două conducte, ţevi sau cabluri.

NIPON, -Ă (< fr.) s. m. şi f. Japonez.

NIPPON STEEL [nipən sti:l], societate siderurgică japoneză, înfiinţată în 1970 prin fuziunea companiilor Yawata Iron & Steel şi Fuji Iron & Steel. Ocupă primul loc în producţia mondială de oţel.

NIPPUR, oraş străvechi din Mesopotamia, în N Sumerului, situat pe ambele maluri ale Eufratului. Important centru religios şi cultural al Sumerului.

Niobe (2)

Săpăturile arheologice au scos la suprafaţă vestigii, printre care biblioteca cu texte de o mare valoare prin informaţiile referitoare la viaţa economică, civilă şi religioasă a vechilor caldeeni. Azi *Niffer* sau *Nuffar,* Iraq.

NIPRALĂ s. f. Plantă furajeră, folosită şi ca îngrăşământ verde, din familia leguminoaselor, înaltă de 80–120 cm, cu frunze palmat-compuse şi cu flori galbene *(Lupinus luteus);* are fructe păstăi, cu seminţe turtite, pestriţe, cu pete purpurii-negricioase.

NIPRU (DNEPR [dñepr]), fluviu în Federaţia Rusă, Belarus şi Ucraina. Izv. din Pod. Valdai, de la 253 m alt.; 2 201 km (al treilea, ca lungime, în Europa, după Volga şi Dunăre); supr. bazinului: 504 mii km^2. După ce trece prin Smolensk, Moghilev, Kiev, Dnepropetrovsk, Zaporojie, Nikopol, se varsă în Marea Neagră, printr-un liman, în aval de oraşul Herson. Afl. pr.: Pripeat şi Berezina. Hidrocentrale cu mari lacuri de reţenţie (Dneproghes, Kremenciug şi Kahovka). Legat prin canale cu Dvina de Vest, Neman şi Bugul de Vest. Navigabil de la Dorogobuj, pe 1 677 km.

NIRAJ 1. Râu, afl. stg. al Mureşului, în aval de Târgu Mureş; 79 km. Izv. din M-ţii Gurghiu şi trece prin com. Miercurea Nirajului, Acăţari ş.a. În cursul mijlociu şi inf., între satele Veţa (com. Miercurea Nirajului) şi Cinta (com. Crăciuneşti), a fost construit canalul Veţa (25 km lungime), paralel cu valea Nirajului, pentru a feri lunca de inundaţii. Afl. pr.: Niraju Mic, Hodoş. **2.** V. **Bega Veche.**

NIRENBERG [nirənberg], **Marshall Warren** (n. 1927), biochimist american. Cercetări fundamentale în descifrarea codului genetic care intervine în sinteza proteinelor. A propus, în 1953,

Marshall Warren Nirenberg

modelul structural al acidului dezoxiribonucleic. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1968), împreună cu R. Holley și H. G. Khorana.

NIRVANA (< fr.; în sanscrită „lasă să plece suflarea, stinsă în liniște") subst. Noțiune care desemnează, în *budism* și în *jainism*, precum și în filozofia indiană *sankhya*, „repaosul absolut" (încetarea ciclului reîncarnărilor și eliberarea definitivă de suferințe), dobândit cu ajutorul contemplației și al ascezei.

NIRVANA, grup american de rock. Constituit în 1987 de Kurt Cobain (voce, chitară), Chad Channing, apoi Dave Grohl (baterie). Concerte incendiare, forță a scriiturii și inteligență a melodiilor. Voce plină de emoție, având capacitatea de a exprima durerea exacerbată, Kurt Cobain a devenit un mit al muzicii rock (s-a sinucis în 1994). Discografie selectivă: „Bleach", „Nevermind", „In Utero", „Unplugged in New York".

NIŠ [niʃ], oraș în SE Iugoslaviei (Serbia) pe Nišava; 175,4 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Constr. de mașini (echipament electronic, reparații de material rulant), metalurgie, produse chimice, textile și alim.; pielărie și încălțăminte. Izvoare minerale termale. Universitate (1965). Ruine ale incintei romane. Monumente bizantine din sec. 4–5, decorate cu fresce. Fortăreață (1690–1720). În Antichitate s-a numit *Naissus*. Între 1386 și 1878 s-a aflat sub stăpânire otomană, apoi a intrat în componența Serbiei.

NISA (NICE) [nis], oraș în SE Franței, port la M. Mediterană, la 32 km V de granița cu Italia; 345,7 mii loc. (1990). Aeroport. Ind. constr. de mașini, a cauciucului sintetic, electronică, alim., cosmetică (parfumuri), textilă. Universitate (1965). Observator astronomic. Catedrală (sec. 17), biserica Saint-Jacques (sec. 17). Muzee (de arte frumoase, de artă naivă, de artă modernă și contemporană). Renumită stațiune balneoclimatericâ și turistică pe Coasta de Azur. Fundat de massalieni (sec. 5 î.Hr.) cu numele *Nikaia*, a fost inclus de romani în prov. Galia (27 d.Hr.). În 1388, comitatul de **N.** a devenit posesiune a Casei de Savoia și a fost alipit Franței în 1793–1814 și, definitiv, în 1860.

NIȘCAI (lat. *nescio qualis*) adj. nehot. invar. (Pop.) Niște.

NISETRU (bg.) s. m. Pește din familia acipenseridelor, lung de c. 1–3 m, cu o greutate de până la 200 kg, cu plăci osoase pe spate și pe laturile corpului și cu botul scurt și rotunjit; trăiește în **M.** Neagră și **M.** Caspică și migrează primăvara în fluvii pentru reproducere *(Acipenser güldenstaedti)*. Apreciat pentru carnea și icrele lui (icre negre).

NISHIJIMA [niʃiʒima] **Katsuhiko** (n. 1926), fizician japonez. Prof. univ. la Ōsaka și Tōkyō. Lucrări privitoare la fizica particulelor elementare și la teoria cuantică a câmpului. A introdus (1953), independent de M. Gell-Mann, noțiunea de stranietate și a descoperit legea de conservare a ei. A presupus (1957) existența a două tipuri de neutrin.

NISHINOMIYA [niʃinomija], oraș în Japonia (Honshū), în conurbația Ōsaka; 390,4 mii loc. (1995). Prelucr. metalelor; ind. cauciucului; produse chimice, cosmetice, textile și alim. (băuturi alcoolice).

NISIP (< bg.) s. n. **1.** (PETROGR.) Rocă sedimentară neconsolidată, formată prin dezagregarea, transportul și acumularea în condiții subaeriene (*n. eoliene*) sau subacvatice (*n. fluviale, n. marine* etc.) a fragmentelor mărunte de minerale, roci sau organisme, cu dimensiuni cuprinse între 0,2 și 2 mm. În componența lui predomină în special cuarțul, uneori și mice, granați, zircon, apatit, magnetit, aur, diamante etc. Este utilizat ca material de construcție, în industria sticlei sau pentru extragerea unor componenți utili. Prin consolidare, **n.** se transformă în gresie. ✧ Expr. *A clădi pe nisip* = a întreprinde ceva sortit pieirii, pentru că nu are o bază solidă. **2.** (MED.) Depunere patologică de granule fine de oxalați, urați etc. în rinichi, în vezica urinară sau în vezicula biliară.

NISIPARIȚĂ (< *nisip*) s. f. Pește teleostean dulcicol asemănător cu zvârluga *(Cobitis caspia romanica)*.

NISIPARNIȚĂ (NISIPERNIȚĂ) (< *nisip*) s. f. (Înv.) Vas mic umplut cu nisip fin, care se presăra peste scrisul proaspăt, pentru a usca cerneala.

NISIPOS, -OASĂ (< *nisip*) adj. Care conține mult nisip; plin de nisip sau acoperit de nisip.

NISQUALLY [niskuọli], cel mai mare ghețar de vale din lume, situat în M-tii Coastei (NV S.U.A.); 90 km lungime; 103 km^2.

NISSAN MOTOR COMPANY [nisan mọutə kampəni], grup industrial japonez, fondat în 1933, specializat în producția de nave, mașini unelte și, mai ales, automobile, fiind, în această direcție, unul dintre cele mai mari producătoare pe plan mondial.

NISTAGMUS (< fr.; {s} gr. *nystagmos* „ațipire") s. n. Stare patologică manifestată prin mișcări oscilatorii, ritmice, în special laterale, ale globilor oculari, cauzată de contracțiile spastice ale mușchilor ochilor; este simptomul unei afecțiuni a centrilor nervoși.

NISTOR, Ion (1876–1962, n. Vicovu de Sus, jud. Suceava), istoric și om politic român. Acad. (1915), prof. univ. la Viena, Cernăuți și București. Luptător pentru emanciparea culturală și na-

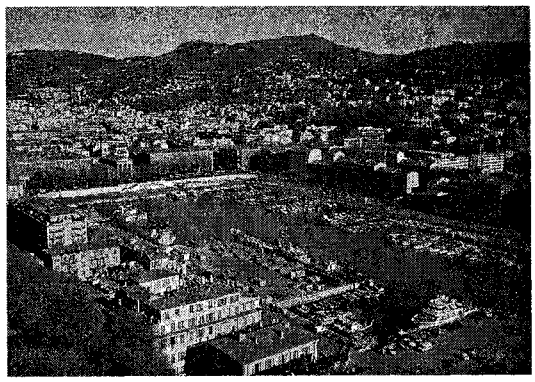

Nisa.
Vedere generală

Ion Nistor

ţională a românilor bucovineni. Membru şi preşedinte al Societăţii academice studenţeşti „Junimea", preşedinte al Comitetului refugiaţilor români din Bucovina. A redactat şi citit în faţa deputaţilor Actul Unirii (1918). Ministru al Lucrărilor Publice (1927–1928), al Muncii (1934–1937), al Cultelor şi Artelor (1939–1940). Cercetări referitoare la istoria Moldovei şi mai ales a Bucovinei („Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert", „Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts", „Bucovina sub raport politic şi administrativ", „Istoria Basarabiei", „Locul lui Alexandru cel Bun în istoria civilizaţiei creştine"). Arestat şi întemniţat la Sighet (1950–1955).

NISTOREŞTI, com. în jud. Vrancea, situată în Depr. Vrancea, la poalele M-ţilor Vrancei, pe râul Năruja; 2 375 loc. (2000). Rezervaţie forestieră (Izvoarele Nărujei, 78 ha). Bisericile de lemn cu hramurile Sf. Nicolae (sec. 18), Sfinţii Voievozi (1830, renovată în 1877, 1899 şi 1928), în satele N. şi Vetreşti-Herăstrău. În satul Valea Neagră se află mănăstirea (de maici) cu acelaşi nume, cu biserica Adormirea Maicii Domnului (1755–1757).

NISTRU (DNESTR), fluviu în Ucraina şi Rep. Moldova; 1 352 km. Izv. din N Carpaţilor, formează pe o porţiune graniţa între Ucraina şi Rep. Moldova, trece prin Hotin, Moghilev-Podolski, Soroca, Bender şi Tiraspol şi se varsă printr-un liman în Marea Neagră. Navigabil. Hidrocentrale (Dubăsari). Apele sale sunt folosite pentru irigaţii şi pentru alimentarea populaţiei şi a întreprinderilor.

NIŞĂ (< fr.) s. f. **1.** Intrând de formă rectangulară sau rotundă, închis cu o şarpantă, o boltă, un sfert de sferă sau o scoică, amenajat într-un perete unde se poate adăposti o statuie, o piesă de mobilier etc. **2.** (HIDROTEHN.) Adâncitură făcută în pereţii unei ecluze pentru a apăra porţile când ecluzele sunt deschise. **3.** (CONSTR.) *N. de tunel* = locaş amenajat în peretele unui tunel ca loc de adăpostire a lucrătorilor (de ex. la trecerea trenului) sau pentru depozitarea materialelor de întreţinere. **4.** (GEOMORF.) *N. de abraziune* = adâncitură prelungă, formată la baza unei faleze alcătuite din roci de rezistenţe diferite, în urma acţiunii valurilor care se sparg cu violenţă în lungul ţărmurilor înalte. *N. nivală* = nişă care ia naştere în zonele munţilor înalţi, sub limita zăpezilor eterne, prin rămânerea zăpezii până vara; are forme asemănătoare circurilor glaciare, dar de dimensiuni mai mici. **5.** (CHIM.) Dulap cu pereţii de sticlă, legat de un coş de evacuare şi folosit în laboratoare pentru lucrul cu substanţe care dezvoltă gaze vătămătoare. **6.** (BIOL.) *N. ecologică* = spaţiu de răspândire, creştere, dezvoltare şi reproducere a fiecărei specii, bine stabilit în cadrul nivelelor (lanţurilor) trofice, ca urmare a relaţiilor intra- şi interspecifice. Noţiunea a fost introdusă, în 1910, pentru a indica unitatea de distribuţie a unor specii, determinată de resursele de hrană şi factorii externi. **7.** (MED.) Imagine radiologică asemănătoare unui mulaj opac al unui viscer cavitar (în special a tubului digestiv), la nivelul unei ulceraţii (ulcer stomacal sau duodenal, cancer gastric).

NIŞTE (lat. *nescio quid*) art. nehot. Cuvânt întrebuinţat înaintea substantivelor la plural sau înaintea unor substantive nume de materie la singular ori a unor substantive cu sens colectiv, pentru a arăta o cantitate oarecare (ex. *nişte cărţi, nişte nisip*).

NIT (< germ.) s. n. **1.** (TEHN.) Organ de maşină în formă de tijă cu cap semisferic, tronconic etc.; se foloseşte la executarea îmbinărilor nedemontabile ale tablelor, barelor profilate etc. prin răsfrângerea capătului tijei şi formarea capului de închidere. **2.** (FIZ.) Unitate de măsură a strălucirii (simbol: nt), egală cu strălucirea uniformă a unei suprafeţe de 1 m^2 a cărei intensitate luminoasă este de 1 cd.

NITERÓI, oraş în SE Braziliei (Rio de Janeiro), port la G. Guanabara, vizavi de Rio de Janeiro; 450,4 mii loc. (1996). Metalurgie, constr. navale, produse chimico-farmaceutice, textile şi alim. Fabrici de mobilă, ciment şi sticlă. Universitate (1960). Staţiune balneară. Fundat în 1671; oraş din 1836. Capitala statului brazilian Rio de Janeiro în perioada 1835–1975 (cu excepţia anilor 1894–1903, când capitala s-a aflat la Petropolis).

NITRA 1. Râu în Slovacia, afl. stg. al râului Vâh în amonte de Komarno; 242 km. Izv. din masivul Tatra Mică şi trece prin Nitra şi Nove Zâmky. **2.** Oraş în Slovacia, pe râul cu acelaşi nume; 87,6 mii loc. (1996). Ind. constr. de maşini de transport, textilă, chimico-farmaceutică, poligrafică, a pielăriei, hârtiei şi alim. Catedrală (sec. 13–17). Important centru religios al Evului Mediu, unde au propovăduit Chiril şi Metodiu.

NITRAGIN (< fr. (i)) s. n. Îngrăşământ compus din bacterii care trăiesc în simbioză, selecţionate, caracteristice fiecărei specii de leguminoase. Folosit în agricultură pentru fixarea unei cantităţi mai mari de azot atmosferic.

NITRARE (< *nitra,* după fr. *nitration*) s. f. Operaţie de introducere a grupei nitro ($-NO_2$) în molecula substanţelor organice. Se realizează cu ajutorul acidului azotic, cu un amestec de acid azotic şi acid sulfuric *(n. directă)* etc.

NITRAŢI (< fr. (i)) s. m. pl. Azotaţi. ✧ *Nitrat de argint* = azotat de argint. ✧ *Nitrat de celuloză* = nitroceluloză.

NITRATBACTERII (< *nitrat* + *bacterii*) s. f. pl. (MICROBIOL.) Bacterii

Nitra. Catedrala

care asimilează dioxidul de carbon din atmosferă și din carbonați cu ajutorul energiei eliberate prin oxidarea acidului azotos în acid azotic. Au mare importanță pentru agricultură; nitrobacterii.

NITRIC (< fr.) adj. *Acid ~* = acid *azotic.*

NITRIFICA (< fr.) vb. I tranz. A produce o nitrificare.

NITRIFICARE (< *nitrifica,* după fr. *nitrification*) s. f. Proces chimic oxidativ din sol, realizat de bacteriile nitrificante, care asigură astfel circuitul azotului în natură, prin încorporarea azotaților în substanța organică a plantelor.

NITRIL (< fr., germ. {i}; {s} lat. *nitrum* „salpetru") s. m. Substanță organică ce conține în moleculă gruparea –C ≡N. ✧ *N. acrilic* = lichid cu p.f. 78°C, solubil în apă. Se folosește la obținerea poliacrilonitrilului, a cauciucului sintetic prin copolimerizare cu butadiena etc.; acrilonitril. *N. poliacrilic* = produs macromolecular obținut prin poiimerizarea nitrilului acrilic, întrebuințat la fabricarea fibrelor sintetice; poliacrilonitril.

NITRITBACTERII (< *nitrit* + *bacterii*) s. f. pl. (MICROBIOL.) Microorganisme care intervin în prima etapă a nitrificării, cu producerea de nitriți din substanțele azotoase din sol.

NITRIȚI (< fr. {i}) s. m. Azotiți. ✧ *Nitrit de amil* = substanță chimică cu acțiune vasodilatatoare imediată, utilizată în tratamentul crizelor de angină pectorală.

NITRO- (< fr.; {s} lat. *nitrum* „salpetru") subst. **1.** Grupare funcțională monovalentă $-NO_2$. **2.** Element de compunere care intră în denumirea substanțelor ce conțin în moleculă nitro **(1)**.

NITROALCAN (< *nitro-* + *alcan*) s. m. Nitroparafină.

NITROBACTERII (< fr. {i}) s. f. pl. Nitratbacterii.

NITROBENZEN (< fr., engl.) s. m. Mononitroderivat al benzenului, obținut prin nitrare directă. Lichid uleios, gălbui, cu miros de migdale amare; p.f. 210°C. Se întrebuințează la fabricarea anilinei, ca intermediar în industria coloranților și ca substanță parfumată sub numele de esență de *Mirban.*

NITROCELULOZĂ (< fr. {i}) s. f. Produs obținut prin tratarea celulozei cu un amestec de acid azotic și acid sulfuric. **N.** puternic nitrată se întrebuințează ca exploziv (fulmicoton), iar cea mai slab nitrată la fabricarea unor lacuri, a colodiului și a celuloidului. Sin. *nitrat de celuloză.* V. și *fulmicoton.*

NITRODERIVAT (< germ.) s. m. Substanță organică care conține în moleculă gruparea nitro ($-NO_2$) legată direct de atomul de carbon. Nitroderivații pot fi, după natura atomului de carbon de care este legată gruparea nitro, *primari, secundari* și *terțiari*; după numărul grupărilor nitro conținute în moleculă, *mononitroderivați, dinitroderivați, polinitroderivați,* iar după natura hidrocarburii de care este legată gruparea nitro, *n. aromatici* și *n. alifatici.*

NITROFIL, -Ă (< fr.; {s} *nitro-* + gr. *phílos* „iubitor") adj. (Despre specii) Care se dezvoltă pe soluri bogate în azot (ex. urzica).

NITROFOSKA (< germ.) s. f. Îngrășământ agricol complex conținând cele trei elemente principale: azotul, fosforul și potasiul.

NITROGEN (< fr. {i}; {s} lat. *nitrum* „salpetru" + gr. *gennao* „a produce") s. n. Azot.

NITROGLICERINĂ (< fr. {i}) s. f. Ester al acidului azotic cu glicerina. Lichid uleios, incolor sau gălbui, toxic, obținut prin tratarea glicerinei cu un amestec de acid azotic și acid sulfuric. Este un exploziv care intră în compoziția dinamitei. În doze mici (0,0005 g) se întrebuințează ca medicament în unele boli de inimă, fiind un vasodilatator puternic, cu acțiune rapidă și de scurtă durată (ex. în accesele de anghină pectorală). Sin. *trinitrat de glicerină.*

NITROGUANIDINĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță explozivă obținută prin tratarea azotatului de guanidină cu acid sulfuric. Se întrebuințează în amestecurile explozive antigrizutoase, pentru a le coborî temperatura de explozie.

NITROMETAN (< fr. {i}) s. m. Nitroderivat al metanului folosit ca solvent pentru nitroceluloză și în sinteza organică.

NITROPARAFINĂ (< fr.) s. f. Nitroderivat al unei hidrocarburi parafinice. Se obține prin nitrarea parafinelor fie în stare lichidă, fie în stare de vapori. **N.** se folosesc ca dizolvanți la diferite sinteze organice etc. (ex. nitrometan). Sin. *nitroalcan.*

NITROS (< fr., it., germ.) adj. *Acid ~* = acid *azotos.*

NITROTOLUEN (< fr. {i}) s. n. Mononitroderivat al toluenului, întrebuințat în special pentru obținerea toluidinei.

NITROZARE (după fr. *nitrosation*) s. f. Reacție de introducere a unei grupări nitrozo (–NO) în molecula unui compus organic, în urma căreia se obțin nitrozoderivați.

NITROZO- (< fr. {i}) subst. **1.** Grupare funcțională monovalentă (–NO), care se găsește în molecula nitrozoderivaților. **2.** Element de compunere pentru denumirea substanțelor care conțin în moleculă nitrozo **(1)**.

NITROZODERIVAT (< *nitrozo-* + *derivat*) s. m. Compus organic caracterizat prin prezența în moleculă a grupării nitrozo (–NO), legată de un radical organic.

NITRURA (< fr.) vb. I tranz. A efectua o nitrurare.

NITRURARE (< *nitrura*) s. f. (METAL.) Tratament de întărire a stratului superficial al unor oțeluri, prin încălzirea acestora într-o atmosferă de amoniac. Azotul care se degajă formează cu oțelul compuși de mare duritate.

NITRURI (< fr.) s. f. pl. Azoturi.

NITTI, Francesco Saverio (1868–1953), economist și om politic italian. Prim-min. (1919–1920), a fost unul dintre artizanii sistemului tratatelor de pace postbelice, precum și organizatorul cadrului juridico-administrativ al Italiei. Adversar al lui Mussolini, a plecat în exil (1924–1946). Arestat în Franța de Gestapo a fost deținut într-o închisoare din Tirol (1943–1945). Ca economist, a promovat ideea industrializării sudului țării („Nord și Sud", „Bilanțul statului 1862–1896", „Dezintegrarea Europei").

NITUI (< *nit*) vb. IV tranz. A îmbina două sau mai multe piese cu ajutorul niturilor.

NITUIT (< *nitui*) s. n. *Mașină de ~* = mașină-unealtă destinată efectuării niturilor.

NITZULESCU, Nicolae (1837–1904, n. Bordușani, jud. Ialomița), teolog român. Prof. la Facultatea de Teologie din București. Cercetări privind limba ebraică, istoria dogmelor, arheologia biblică. Lucrări: „Compendiu de Istoria Bisericii (până la 1453)", „Elemente de gramatică a limbii ebraice", „Prescurtare de geografie". A tradus din greacă „Noul Așezământ" și o ediție integrală a Bibliei.

NIȚCHIDORF, com. în jud. Timiș, situată în Câmpia Bârzavei, pe râul Pogăniș; 1 641 loc. (2000). Satul **N.** apare menționat documentar în 1370. Rezervație floristică în care este ocrotită laleaua pestriță *(Fritilaria meleagris),* în satul Duboz.

Iuliu Nițulescu

NIȚULESCU, Iuliu (1895–1975, n. Piatra-Neamț), medic român. Acad. (1955), prof. univ. la Iași. Director al Institutului de Cercetări Medicale din Iași (1950–1963). Contribuții însemnate la etiopatogenia pelagrei („Cercetări asupra pelagrei", „La thérapeutique de la pellagre"); studii asupra nevrozelor experimentale, a dezechilibrelor alimentare și endocrine, a acțiunii stresului, a vitaminelor etc. („Reflexele condiționate", „Cercetări de fiziopatologie", „Problèmes actuels dans l'étude des vitamines"). Manuale didactice de patologie și fiziologie.

NIȚULESCU, Vasile (1925–1991, n. București), actor român. Roluri de compoziție, tulburătoare prin trăirile interioare și neliniștea misterioasă (în teatru: „Matca" de M. Sorescu, „Rața sălbatică" de Ibsen", „Azilul de noapte" de M. Gorki, „Îngrijitorul" de H. Pinter; în film „Viața nu iartă", „Filip cel Bun", „Întoarcerea din iad", „Tănase Scatiu", „Iarba verde de acasă", „Noiembrie, ultimul bal").

NIUE [niu:e:] **(SAVAGE** [sævidʒ]), insulă coraligenă în Oc. Pacific (Polinezia), în NE arh. Tonga; 259 km^2. Centrul ad-tiv: *Alofi*. Pescuitul scoicilor pentru sidef. Banane, copra, batate. Aparține Noii Zeelande (din 1901); în oct. 1974 obține autonomie internă. Descoperită în 1774 de James Cook.

NIVAȚIE (< fr.; {s} lat. *niv-* „zăpadă") s. f. (GEOGR.) Acțiune specifică de modelare a reliefului, exercitată de masele de zăpadă acumulate în timpul iernii în zona înaltă a munților, unde se produc numeroase cicluri de înghеț-dezgheț.

NIVEL (<*nivela*) s. n. **I. 1.** Altitudinea unui punct față de un plan orizontal dat. ✦ Cotă a suprafeței libere a unei ape curgătoare sau stătătoare, măsurată față de un plan orizontal convențional sau față de nivelul mării. În cazul unei ape curgătoare, **n.**, în raport cu fundul albiei, se numește **n.** navigabil. ✧ *N. de bază* = limita sub care o apă curgătoare nu se mai poate adânci. Există *n. de b.* general (care coincide cu nivelul mării) și *n. de b.* local. **2.** *N. de eroziune* sau *denudație* = complex de forme de relief nivelate, cu aspect de platou, în masivele muntoase, rezultat sub acțiunea schimbărilor climatice în perioada trecerii de la un sistem morfoclimatic la altul; suprafață de netezire. **3.** (ECOL.) *N. de organizare a materiei vii* = ansamblu de sisteme biologice echivalente, cu caracter de universalitate. Sunt stabilite patru asemenea **n.** principale: *individual, populațional* sau *al speciei, biocenotic* și *al biosferei*. Mărime fizică scalară, a cărei valoare se stabilește printr-o convenție asupra originii sale (numită și *n. zero* sau *n. de referință*), convenție care nu afectează esența mărimii respective (ex. *n. de energie, n. de intensitate sonoră* etc.). ✦ (TELEC.) *N. de transmisiune* = puterea într-un circuit de transmisiune, considerată în comparație cu o putere ce constituie un nivel de referință socotit nivel zero și exprimată în decibeli sau neperi. **4.** (ARHIT.) Cat. **5.** (PSIH.) *N. de aspirație* = **n.** de performanță spre care tinde explicit un subiect, cunoscându-și realizările anterioare într-o sarcină similară. Un *n. de a.* optim pentru dezvoltarea persoanei este cel situat deasupra posibilităților sale actuale, dar nu la o distanță foarte mare. **6.** Fig. Stadiu, grad, treaptă (de pregătire, de dezvoltare etc.); situație, etapă. ✧ *N. de trai* = cantitatea bunurilor materiale și serviciilor aflate la dispoziția unor persoane, gospodării, grup social sau a populației unei țări, pe parcursul unei perioade de timp. Indicatorii care exprimă gradul de satisfacere a nevoilor nemijlocite de trai ale indivizilor sunt indicatorii consumului de bunuri materiale (alimentare și nealimentare) și de servicii (achiziționate de pe piață sau obținute în mod gratuit). Indicatorul sintetic uzual pentru măsurarea *n. de t.* al populației unei țări este produsul intern brut pe locuitor. **II.** (TOPOGR.) Instrument cu ajutorul căruia se măsoară direct pe teren diferențele de înălțime dintre două sau mai multe puncte. După modul de construcție se deosebesc: **n.** cu lunetă (optice) și **n.** fără lunetă. Sin. *nivelmetru*.

NIVELA (< fr.) vb. tranz. A realiza o suprafață plană (a unui teren, a unui zid etc.), a îndrepta, a netezi. ✦ Fig. A face o egalizare, a pune pe același plan.

NIVELĂ (< *nivela*) s. f. Instrument cu ajutorul căruia se verifică (prin intermediul unei bule de aer care se mișcă într-un fluid) poziția orizontală, verticală ori înclinată a unui obiect, a unei mașini, construcții etc.

NIVELLE [nivel], **Robert Georges** (1856–1924), general francez. Ca ofițer de artilerie, a participat la expediția din China (1900), apoi a servit în Africa de Nord. În 1915 a devenit comandant al Diviziei a 3-a, apoi al Armatei a II-a (1916), contribuind decisiv la contraofensiva împotriva forțelor germane la Verdun (1916). A fost înfrânt la Chemin des Dames (apr. 1917).

NIVELMÉNT (< fr.) s. n. (TOPOGR.) Ansamblu de metode, procedee și operații geodezice care se folosesc pentru determinarea înălțimii diverselor puncte de pe suprafața terestră, în scopul reprezentării reliefului regiunii respective pe o hartă sau pe un plan. ✧ *N. fotogrammetric* = **n.** *prin care se* trasează curbele de nivel și se stabilesc punctele cotate pe fotograme prin metode fotogrammetrice (prin stereorestituție). *N. trigonometric* = **n.** prin care diferențele de nivel se stabilesc pe căi trigonometrice. *N. barometric* = **n.** prin care se determină adâncimea râurilor sau a lacurilor în scopul reprezentării reliefului sau profilului acestora.

NIVEN [nivən], **David** (1909–1983), actor britanic de film. Roluri de gentleman elegant, inteligent și plin de ironie fină, în comedii sau filme de acțiune, interpretate cu multă acuratețe („Ocolul pământului în 80 de zile", „Tunurile din Navarone", „Pantera roz", „Creierul", „Moarte pe Nil", „Pe urmele panterei roz"). Premiul Oscar: 1958 („Mese separate").

David Niven

NIVERNAIS [nivernę], provincie istorică în centrul Franței. Oraș pr.: *Nevers*. Expl. forestiere. Creșterea intensivă a animalelor.

NIVICOL, -Ă (< fr.; {s} lat. *niv-* „zăpadă" + *colere* „a locui") adj. (Despre unele specii) Ai căror indivizi se adună și trăiesc împreună pe gheață sau pe zăpadă (ex. pinguinii).

NIVOMETRU (< fr. {i}; {s} lat. *niv-* „zăpadă" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea cantității de zăpadă căzută.

NIVOPLUVIAL, -Ă (< fr.) adj. *Regim n.* = regim al cursurilor de apă alimentate de ploi și zăpezi.

NIXON [niksən], **Richard Milhous** (1913–1994), om politic american. Membru al Partidului Republican. Vicepreședinte (1953–1961) și președinte (1969–1974) al S.U.A. Deși atitudinea sa era manifest anticomunistă, prin secretarul de stat, H. Kissinger, a promovat o politică de destindere și normalizare a relațiilor cu statele comuniste (vizite în România, U.R.S.S., China, semnarea tratatului de dezarmare SALT I și recunoașterea R. P. Chineze în 1972, încheierea războiului din Vietnam în 1973 etc.). După realegerea din 1972, a fost nevoit să facă față unor grave dificultăți economice, determinate de devalorizarea dolarului. Implicat în „afacerea Watergate", a demisionat în favoarea vicepreședintelui G. Ford.

NIZA, Marcos de ~ (c. 1495–1558), (supranumit *Fratele Marcos*), călugăr și explorator franciscan, originar din Savoia. Misionar în Perú (1531–1535), Guatemala (1535–1536) și Mexic (din 1537). A descoperit (1539) Arizona și New Mexico. Susținea că ar fi văzut „Cele șapte orașe ale Cibolei", dar, F.V. de Coronado a demonstrat că acestea erau simple așezări indiene, pe care le-a vizitat în timpul expediției sale din 1540.

Richard Nixon

NIZAMI din Gandja v. **Nezami**.

NI ZAN (NI TSAN) (1301–1374), pictor, caligraf și poet chinez. Unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai picturii chineze din sec. 14. Creator de peisaje realizate într-o manieră austeră, de o mare limpezime și esențializare sugestivă („Peisaj de toamnă"). A combinat, în creație, cele trei arte (caligrafia, poezia și pictura figurativă).

NIZZOLI [nitsoli], **Marcello** (1887–1969), pictor, designer și arhitect italian. Inițial, exponent al grupului de pictori milanezi „Noi tendințe", s-a dedicat, pentru o perioadă, graficii publicitare. A realizat design industrial pentru societățile Olivetti, Ronson, Necchi. Ca arhitect, a colaborat la construcția sediului firmei Olivetti din Milano și, în colab. cu M. Olivieri, a realizat complexul ENI din Santo Donato Milanese și satul rezidențial din Gela.

NJEGOŠ [niegoʃ], dinastie din Muntenegru (1697–1918), întemeiată de mitropolitul (vlădica) **Danilo Petrović**. Mai importanți: **1. Petar I Petrović**, domnitor și vlădică (1782–1830). Conducător al luptei de eliberare națională. Victoria din 1796 asupra turcilor a conferit Muntenegrului independența de fapt. **2. Petar II Petrović**, domnitor și vlădică (1830–1851). Cărturar și poet. Poeme filozofice („Lumina microcosmică") sau epico-dramatice („Cununa munților"). Culegeri de folclor. **3. Nikola I Petrović**, cneaz (1860–1910), apoi rege (1910–1918). În timpul său (în urma Congresului de la Berlin, 1878), țara și-a dobândit independența. În politica externă, a luat parte la războaiele balcanice și s-a alăturat Antantei în primul război mondial. Politică de modernizare a țării; a urmărit, după destrămarea Alianței Balcanice, unirea, sub conducerea sa, a slavilor de sud. Opunându-se creării statului iugoslav unitar, a fost detronat (1918).

NKONGSAMBA, oraș în V Camerunului, situat la 214 km NV de Yaounde, la 900 m alt.; 71,3 mii loc. (1976). Punct terminus de c.f. Centru comercial pentru cafea.

NKRUMAH [ŋkruma], **Kwame** (1909–1972), om politic ghanez. Conducător al luptei de eliberare națională și al unității africane. Fondator al Partidului Popular al Convenției (1949). Prim-min. (1952–1957) al *Coastei de Aur* și al Ghanei (1957–1960). Primul președinte al Ghanei (1960–1966). Înlăturat de la putere printr-o lovitură de stat militară, a plecat în exil în Guineea, unde a devenit copreședinte al statului (1966–1972).

N.K.V.D. (prescurtare de la *Narodnîi Komisariat Vnutrenih Del:* Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne), inițialele poliției politice a U.R.S.S., între anii 1934 și 1941, folosită ca instrument al represiunii staliniste împotriva adversarilor politici. În 1941, atribuțiile sale au fost preluate de N.K.G.B. (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului); în 1946 s-a împărțit în M.V.D. (vechiul N.K.V.D.) și M.G.B. (vechiul N.K.G.B.). În 1954, a devenit K.G.B. (Comitetul Securității Statului).

No, simbol chimic pentru *nobeliu*.

NO (cuv. japonez) subst. Veche formă de artă teatrală lirică japoneză, de factură simbolică. Se caracterizează printr-un conținut filozofic (budist), exprimat într-un spectacol complex care cuprinde dansul plastic, recitarea, pantomima, folosirea largă a măștilor, muzica instrumentală.

NOAILLES [noai], **Anne-Elisabeth, contesă Mathieu de** (născută **Brâncoveanu**) (1876–1933, n. Paris), scriitoare franceză de origine română. Salonul ei literar a fost frecventat de mari personalități culturale ale epocii: Proust, Collette, P. Valéry, Cocteau. Poeme simboliste dominate de bucuria dragostei, cultul pentru natură și de obsesia morții („Inimă nemărginită", „Viii și morții", „Umbra zilelor", „Forțele eterne"). Romane („Noua speranță", „Chipul transfigurat", „Dominația"); eseuri. Memorialistică („Cartea vieții mele"). M. de onoare a Acad. Române (1925).

NOAPTE (lat. *noctem*) s. f. Interval de timp cuprins între apusul și răsăritul Soarelui; *p. ext.* timp cât Soarele nu luminează. V. *echinocțiu, solstițiu.* ✧ *N. polară* v. *polar. N. albă* v. *alb. Prost ca noaptea* = foarte prost. ✦ Întuneric, întunecime. ✦ (Adverbial, art.) În timpul nopții; în fiecare noapte.

NOAPTEA CUȚITELOR LUNGI, denumire codificată a ordinului prin care Hitler a declanșat (29/30 iun. 1934)

Anne-Elisabeth de Noailles

acțiunea de eliminare fizică a lui E. Röhm și a principalilor comandanți din S.A. (trupe de asalt), care deveniseră un pericol în calea obținerii puterii depline în stat.

NOAPTEA DE CRISTAL, denumire codificată a operațiunii (9–10 nov. 1938) de persecutare sistematică a evreilor din Germania, prin devastarea proprietăților și a sinagogilor, cu scopul de a-i determina să emigreze.

NOAPTEA SFÂNTULUI BARTOLOMEU, nume dat evenimentului sângeros petrecut la Paris în noaptea de 23 spre 24 aug. 1572, în care au fost masacrați peste 2 000 de hughenoți. Moment principal al războaielor religioase din Franța (1562–1598). Masacrul a fost pus la cale de Caterina de Medici, mama regelui Carol IX.

NOAȚEN (lat. *annotinus*) s. m. Miel de la înțărcare până la vârsta de doi ani. ✦ (Reg.) Mânz de la 6 luni până la 2–3 ani.

NOBEL [nobel], **Alfred Bernhard** (1833–1896), chimist și industriaș suedez. Cercetări în domeniul explozivilor. A inventat dinamita (1875) și balistita (1889). — **Premiul ~,** fiecare dintre cele cinci premii anuale, cele mai prestigioase pe plan internațional, de valoare egală, instituite ca urmare a testamentului lăsat de Alfred Nobel și decernate, începând din 1901, pentru cele mai însemnate *lucrări din domeniile*: fizicii, chimiei, fiziologiei și medicinii, literaturii și pentru activitatea de promovare a păcii în lume (care este acordat de parlamentul norvegian). În 1969, Banca Națională a Suediei a instituit, *în memoria lui* **N.,** un premiu pentru științele economice, de valoare egală cu celelalte.

NOBEȚIU (< fr. {i}; {s} n. pr. *A. Nobel*) s. n. Element chimic transuranic (No; nr. at. 102, m. at. 254), obținut pe cale artificială în 1957.

NOBIL, -Ă (< lat., germ., it., fr.) adj., s. m. și f. I. Adj. **1.** Cinstit, generos; ales; bun. ✦ Care denotă mărinimie. **2.** Care are sau care exprimă eleganță, distincție. II. S. m. și f., adj. (Persoană) care face parte din nobilime.

NOBILE, Umberto (1885–1978), aviator, constructor de dirijabile și explorator polar italian. În 1926 a participat la zborul dirijabilului „Norge" peste Polul Nord (într-o expediție organizată de R. Amundsen), iar în 1928 a condus o expediție polară la bordul dirijabilului „Italia", soldată cu prăbușirea dirijabilului, moartea a 17 oameni din echipaj și a lui R. Amundsen. Lucrări:

Alfred Nobel

„Italienii la Polul Nord", „Zborurile mele polare".

NOBILI, Leopoldo (1787–1835), fizician italian. Inventator (1826) al unui galvanometru cu sistem magnet (astatic) și al primei pile termoelectrice destinate *studiului razelor infraroșii*.

NOBILIME (< *nobil*) s. f. (În Evul Mediu, iar în unele țări și în epoca modernă) Categorie socială privilegiată, constituită din posesorii de feude și de titluri de noblețe.

NOBLEȚE (< fr.) s. f. **1.** Calitatea de nobil, rangul de nobil. **2.** Distincție **(2),** eleganță. **3.** Atitudine care denotă un caracter nobil, mărinimos.

NOCARD [nocăr], **Edmond Isidore Étienne** (1850–1903), veterinar și biolog francez. A descoperit identitatea dintre bacilul tuberculos al păsărilor și cel al mamiferelor. A demonstrat că tuberculoza se transmite la om prin laptele și carnea vitelor infectate.

NOCIV, -Ă (< fr., lat.) adj. Dăunător, vătămător, distrugător (pentru sănătate).

NOCRICH, com. în jud. Sibiu, situată în Pod. Hârtibaciului, pe dr. râului Hârtibaci; 2 453 loc. (2000). Halte de c.f. (în satele Nocrich și Țichindeal). Expl. de gaze naturale (Ghijasa de Jos) și de balast. În satul Nocrich, menționat documentar în 1263, se află o cetate (sec. 16–18), cu biserică evanghelică de incintă (1802), o biserică ortodoxă (1832) și casa baronului Samuel Brukenthal (sec. 18). În satul Țichindeal există biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1789), iar în satul Fofeldea, biserica Sf. Vasile (1804–1810).

NOCTAMBUL, -Ă (< fr.; lat. m. *noctambulus,* din *nox, noctis* „noapte" și *ambulare* „a merge") s. m. și f. Somnambul.

NOCTILUCA (< fr. {i}; {s} lat. *noctiluca* „care luminează noaptea") s. f. Specie de flagelat marin, fosforescent, cu corpul sferic, de c. 2 mm în diametru, prevăzut cu un flagel și cu un tentacul *(Noctiluca miliaris).* În cantități mari provoacă fosforescența apei de mare. Trăiește și în Marea Neagră.

NOCTURN, -Ă (< fr., lat.) adj., s. f. **1.** Adj. Care se petrece noaptea; de noapte. ✧ Loc. *În nocturnă* = (despre unele manifestări sportive) (care au loc) seara sau în timpul nopții. ✧ (ECOL.; despre specii) Care sunt active noaptea (ex. buha, huhurezul, striga). **2.** S. f. Compoziție muzicală, asemănătoare suitei, frecventă în sec. 18, destinată a fi cântată noaptea, în aer liber. Au compus astfel de **n.** Mozart și Haydn. În sec. 19, a devenit **n.** orice piesă, vocală sau instrumentală, cu caracter visător și melancolic. Creatorul genului este considerat pianistul și compozitorul irlandez John Field, dar impunerea acestuia i se datorează lui Chopin. Au mai scris **n.** G. Fauré, Schubert, Brahms, Liszt, Schumann, A. Skriabin, F. Poulenc ș.a.

NOD (lat. *nodus*) s. n. **1.** Punct în care sunt legate strâns două capete pentru a forma un singur fir, o singură fâșie etc.; loc de-a lungul sau la capătul unui fir, al unei fâșii etc. unde s-a făcut un ochi prin care s-a petrecut unul dintre capete și apoi s-a strâns; legătură obținută astfel. **2.** *Nod de cale ferată* = punct de intersecție a cel puțin trei linii principale de cale ferată, prevăzut cu instalații speciale de tranzit, de desfacere sau de cuplare a unor vagoane, de încărcare a mărfurilor. *Nod rutier* = loc de întâlnire a mai multor șosele importante. *Nod hidroenergetic* = ansamblu format de o centrală hidroelectrică și construcțiile legate de aceasta (baraj, lac de acumulare etc.). *Nod hidrotehnic* = ansamblu de construcții în vederea folosirii unui curs de apă în mod multiplu (captare de apă pentru irigație, regularizarea debitului, ameliorarea condițiilor de navigație, amenajări pentru obținerea energiei electrice). **3.** (CONSTR.) Loc de întâlnire a mai multor bare, aparținând unei grinzi cu zăbrele, unei ferme sau unui cadru. După materialul de confecționare a barelor, se deosebesc: *n. metalice,* realizate prin nituire, sudură sau cu șuruburi; *n. de beton armat,* realizate prin legarea armăturilor din bare înainte de turnarea betonului; *n. ale grinzilor de lemn,* la care piesele respective sunt fixate cu ajutorul șuruburilor. **4.** (BOT.) Porțiune mai umflată

LAUREAȚII PREMIULUI NOBEL

Anii	Fizică	Chimie	Medicină-Fiziologie	Literatură	Pace
1901	W.K. Röntgen	J.H. Van't Hoff	E. von Behring	R.-F.-A. Sully Prudhomme	J.-H. Dunant, F. Passy
1902	H.A. Lorentz, P. Zeeman	E. Fischer	R. Ross	Th. Mommsen	E. Ducommun, C.A. Gobat
1903	H. Becquerel, P. și M. Curie	S.A. Arrhenius	N.R. Finsen	B. Bjørnson	W.R. Cremer
1904	J.W. Strutt, lord Rayleigh	W. Ramsay	I.P. Pavlov	F. Mistral, J. Echegaray y Eizaguirre	Institutul de Drept Internațional din Gent
1905	Ph. von Lenard	J.A. von Baeyer	R. Koch	H. Sienkiewicz	B. von Suttner
1906	J.J. Thomson	H. Moissan	C. Colgi, S. Ramón y Cajal	G. Carducci	Th. Roosevelt
1907	A.A. Michelson	E. Buchner	Ch.-L.-A. Laveran	R. Kipling	E.T. Moneta, L. Renault
1908	G. Lippmann	E. Rutherford	I.I. Mecinikov, P. Ehrlich	R.Ch. Eucken	F. Bajer, K.P. Arnoldson
1909	G. Marconi, K.F. Braun	W. Ostwald	E.Th. Kocher	S. Lagerlöf	A. Beernaert, P.H.B. d'Estournelles de Constant
1910	J.D. Van der Waals	O. Wallach	A. Kossel	P. von Heyse	Biroul Internațional pentru Pace (Berna)
1911	W. Wien	M. Curie	A. Gullstrand	M. Maeterlinck	T.M.C. Asser, A.H. Fried
1912	N.G. Dalén	V. Grignard, P. Sabatier	A. Carrel	G. Hauptmann	E. Root
1913	H. Kamerlingh Onnes	A. Werner	Ch.R. Richet	R. Tagore	H. La Fontaine
1914	M. von Laue	Th.W. Richards	R. Bárány	—	—
1915	W.H. Bragg, W.L. Bragg	R.M. Willstätter	—	R. Rolland	—
1916	—	—	—	C.G.V. von Heidenstam	—
1917	C.G. Barkla	—	—	K.A. Gjellerup, H. Pontoppidan	Comitetul Internațional al Crucii Roșii(Geneva)
1918	M. Planck	F. Haber	—	—	—
1919	J. Stark	—	J.-J. Bordet	C. Spitteler	Th.W. Wilson
1920	Ch.É. Guillaume	W.H. Nernst	A. Krogh	K. Hamsun	L. Bourgeois
1921	A. Einstein	F. Soddy	—	A. France	K.H. Branting, C.L. Lange
1922	N. Bohr	F.W. Aston	A.V. Hill, O. Meyerhof	J. y Martinez Benavente	F. Nansen
1923	R.A. Millikan	F. Pregl	F.G. Banting, J.J.R. Macleod	W.B. Yeats	—
1924	K.M.G. Siegbahn	—	W. Einthoven	W.S. Reymont	—
1925	J. Franck, G. Hertz	R.A. Zsigmondy	—	G.B. Shaw	J.A. Chamberlain, Ch.G. Dawes
1926	J.-B. Perrin	Th. Svedberg	J.A.G. Fibiger	Grazia Deledda	A. Briand, G. Stresemann
1927	A.H. Compton, Ch.T.R. Wilson	H.O. Wieland	J. Wagner-Jauregg	H. Bergson	F. Buisson, L. Quidde
1928	O.W. Richardson	A. Windaus	Ch.J. H. Nicolle	S. Undset	—
1929	L.-V. de Broglie	A. Harden, H.K. von Euler-Chelpin	Ch. Eijkman, F.G. Hopkins	Th. Mann	F.B. Kellogg
1930	Ch.V. Raman	H. Fischer	K. Landsteiner	S. Lewis	L.O.N. Söderblom
1931	—	F. Bergius, C. Bosch	O.H. Warburg	E.A. Karlfeldt	J. Addams, N.M. Butler
1932	W. Heisenberg	I. Langmuir	Ch.S. Sherrington, E.D. Adrian	J. Galsworthy	—
1933	P.A.M. Dirac, E. Schrödinger	—	Th.H. Morgan	I.A. Bunin	N.R. Angell
1934	—	H.C. Urey	G.H. Whipple, G.R. Minot, W.P. Murphy	L. Pirandello	A. Henderson

1935	J. Chadwick	F. Joliot-Curie, I. Joliot-Curie	Hans Spemann	—	C. von Ossietzky
1936	V.F. Hess, C.D. Anderson	P.J. Debye	H.H. Dale, O. Loewi	E. O'Neill	C. Saavedra Lamas
1937	C.J. Davisson, G.P. Thomson	W.N. Haworth, P. Karrer	A. Szent-Györgyi von Nagyrapolt	R. Martin du Gard	E.A.R. Cecil of Chelwood
1938	E. Fermi	R. Kuhn	C.J.F. Heymans	P.S. Buck	Oficiul Internațional Nansen pentru refugiați (Geneva)
1939	E.O. Lawrence	A.F.J. Butenandt, L. Ružička	G. Domagk	Fr.E. Sillanpää	—
1940	—	—	—	—	—
1941	—	—	—	—	—
1942	—	—	—	—	—
1943	O. Stern	G. von Hevesy	H. Dam, E.A. Doisy	—	—
1944	I.I. Rabi	O. Hahn	J. Erlanger, H.S. Gasser	J.V. Jensen	Comitetul Internațional al Crucii Roșii (Geneva)
1945	W. Pauli	A.I. Virtanen	A. Fleming, E.B. Chain, H.W. Florey	G. Mistral	C. Hull
1946	P.W. Bridgman	J.B. Sumner, J.H. Northrop, W.M. Stanley	H.J. Müller	H. Hesse	E.G. Balch, J.R. Mott
1947	E.V. Appleton	R. Robinson	C.F. Cori, G.T. Cori, B.A. Houssay	A. Gide	Serviciul prietenilor (Marea Britanie și S.U.A.)
1948	P.M.S. Blackett	A.W.K. Tiselius	P.H. Müller	Th.S. Eliot	—
1949	H. Yukawa	W.F. Giauque	W.R. Hess, A.E. Moniz	W. Faulkner	J. Boyd Orr
1950	C.F. Powell	O. Diels, K. Alder	E.C. Kendall, T. Reichstein, Ph.S. Hench	R. Russell	R.J. Bunche
1951	J.D. Cockcroft, E.Th.S. Walton	E.M. McMillan, G.Th. Seaborg	M. Theiler	P. Lagerkvist	L. Jouhaux
1952	F. Bloch, E.M. Purcell	A.J.P. Martin, R.L.M. Synge	S.A. Waksman	F. Mauriac	A. Schweitzer
1953	F. Zernike	H. Staudinger	H.A. Krebs, F.A. Lipmann	W.L.S. Churchill	G.C. Marshall
1954	M. Born, W. Bothe	L.C. Pauling	J.F. Enders, Th.H. Weller, F.Ch. Robbins	E. Hemingway	Înaltul Comisariat ONU pentru refugiați (Geneva)
1955	W.E. Lamb, P.Kusch	V. du Vigneaud	A.H.Th. Theorell	H.K. Laxness	—
1956	W. Shockley, J. Bardeen, W.H. Brattain	C.N. Hinshelwood, N.N. Semionov	A.F. Cournand, W. Forssmann, D.W. Richards jr.	J.R. Jiménez	—
1957	T.-D. Lee, C.N. Yang	A.R. Todd	D. Bovet	A. Camus	L.B. Pearson
1958	P.A. Cerenkov, I.M. Frank, I.E. Tamm,	F. Sanger	G.W. Beadle J. Lederberg, E.L. Tatum	B.L. Pasternak (a refuzat să ridice premiul)	D.G. Pire
1959	E. Segrè, O. Chamberlain	J. Heyrovský	S. Ochoa, A. Kornberg	S. Quasimodo	Ph.J. Noel-Baker
1960	D.A. Glaser	W.F. Libby	F.M. Burnet, P.B. Medawar	Saint-John Perse	A.J. Luthuli
1961	R. Hofstadter, R.L. Mössbauer	M. Calvin	G. von Békésy	I. Andrić	D. Hammarskjöld
1962	L.D. Landau	J.C. Kendrew, M.F. Perutz	F.H.C. Crick, M.H.F. Wilkins, J.D. Watson	J.E. Steinbeck	L.C. Pauling

1963	M. Goeppert-Mayer H.D. Jensen, E.P. Wigner	G. Natta, K. Ziegler	J.C. Eccles, A.L. Hodgkin, A.F. Huxley	G. Séféris	Comitetul Internațional al Crucii Roșii și Liga Internațională a Societăților de Cruce Roșie (Geneva)
1964	N.G. Basov, A.M. Prohorov, C.H. Townes	D.M.C. Hodgkin	K. Bloch, F. Lynen	J.-P. Sartre (a refuzat să ridice premiul)	M.L. King jr.
1965	R.P. Feynman, J. Schwinger, S. Tomonaga	R.B. Woodward	F. Jacob, A. Lwoff, J. Monod	M.A. Șolohov	UNICEF
1966	A. Kastler	R.S. Mulliken	Ch.B. Huggins, F.P. Rous	S.J. Agnon, N. Sachs	—
1967	H.A. Bethe	M. Eigen, R.G.W. Norrish, G. Porter	R.A. Granit, H.K. Hartline, G. Wald	M.A. Asturias	—
1968	L.W. Alvarez	L. Onsager	R.W. Holley, G.H. Khorana, M.W. Nirenberg	Y. Kawabata	R. Cassin
1969	M. Gell-Mann	D.H.R. Barton, O. Hassel	M. Delbrück, A.D. Hershey, S.E. Luria	S. Beckett	Organizația Internațională a Muncii
1970	H. Alfvén, L. Néel	L.F. Leloir	U. von Euler, B. Katz, J. Axelrod	A.I. Soljenițîn	N.E. Borlaug
1971	D. Gabor	G. Herzberg	E.W. Sutherland	P. Neruda	W. Brandt
1972	J. Bardeen, L. Cooper, J.R. Schrieffer	Ch.B. Anfinsen, St. Moore, W.H. Stein	R.R. Porter, G. Edelman	H. Böll	—
1973	L. Esaki, I. Giaever, B.D. Josephson	G. Wilkinson, E.O. Fischer	K. von Frisch, K.Z. Lorenz, N. Tinbergen	P. White	H. Kissinger, Lê Duc Tho (a refuzat ridicarea premiului)
1974	M. Ryle, A. Hewish	P.J. Flory	A. Claude Ch. De Duve, G.E. Palade	E. Johnson, H. Martinson	E. Sato, S. McBride
1975	A. Bohr, B. Mottelson, J. Rainwater	J.W. Cornforth, V. Prelog	D. Baltimore, R. Dulbecco, H.M. Temin	E. Montale	A.D. Saharov
1976	B. Richter, S.C. Ting	W.N. Lipscomb	B.S. Blumberg, D.C. Gajdusek	S. Bellow	M. Corrigan, B. Williams
1977	P.W. Anderson, N.F. Mott, J.H. Van Vleck	I. Prigogine	A.V. Schally, R. Yalow, R. Guillemin	V. Aleixandre y Merlo	Amnesty International
1978	P.L. Kapita, A. Penzias, R. Wilson	P. Mitchell	W. Arber, D. Nathans H. Smith	I.B. Singer	M. Begin, A. el-Sadat
1979	S. Glashow, A. Salam, S. Weinberg	G. Wittig, H.C. Brown	A.M.L. Cormack, G.N. Hounsfield	O. Elytis	Maica Tereza
1980	J.W. Cronin, V.L. Fitch	F. Sanger, P. Berg, W. Gilbert	J. Dausset, G.D. Snell, B. Benacerraf	C. Miłosz	A. Pérez Esquivel
1981	A. Schawlow, N. Bloembergen, K.M. Siegbahn	Kenichi Fukui, R. Hoffmann	R.W. Sperry, D.H. Hubel, T.N. Wiesel	E. Canetti	Înaltul Comisariat ONU pentru refugiați
1982	K.G. Wilson	A. Klug	S.K. Bergström, B.I. Samuelsson, J.R. Vane	G. García-Márquez	A. Myrdal, A. García Robles
1983	S. Chandrasekhar, W.A. Fowler	H. Taube	B. McClintock	W. Golding	L. Wałesa
1984	C. Rubbia, S. Van der Meer	B. Merrifield	N.K. Jerne, G. Köhler, C. Milstein	J. Seifert	D. Tutu

1985	K. von Klitzing	H.A. Hauptman, J. Karle	M. Brown, J.L. Goldstein	C. Simon	Internaţionala medicilor pentru prevenirea unui război nuclear
1986	E. Ruska, G. Binnig, H. Rohrer	D.R. Herschbach, Y.T. Lee, J.C. Polanyi	R. Levi-Montalcini, S. Cohen	W. Soyinka	E. Wiesel
1987	K.A. Müller, J.G. Bednorz	Ch.J. Pedersen, J.-M. Lehn, D.J. Cram	Tonegawa Susumu	I.A. Brodski	O. Arias Sánchez
1988	L.M. Lederman, M. Schwartz, J. Steinberger	J. Deisenhofer, R. Huber, H. Michel	J. Black, G.B. Elion, G.H. Hitchings	N. Mahfuz	„Căştile albastre“ (ONU)
1989	N.F. Ramsey, H.G. Dehmelt, W. Paul	S. Altman, T. Cech	J.M. Bishop, H.E. Varmus	C.J. Cela	Dalai Lama: Tenzin Gyatso
1990	R.E. Taylor, J.I. Friedman, H.W. Kendall	E.J. Corey	J.E. Murray, E.D. Thomas	O. Paz	M.S. Gorbaciov
1991	P.-G. de Gennes	R.R. Ernst	E. Neher, B. Sakmann	N. Gordimer	Aung San Suu Kyi
1992	G. Charpak	R.A. Marcus	E.H. Fisher, E.G. Krebs	D. Walcott	R. Menchu
1993	R.A. Hulse, J.H. Taylor jr.	K.B. Mullis, M. Smith	R.J. Roberts, P.A. Sharp	T. Morrison	N. Mandela, F.W. De Klerk
1994	C.G. Shull, B.N. Brockhouse	G.A. Olah	M. Rodbell, A.G. Gilman	K. Oe	S. Peres, Y. Rabin, Y. Arafat
1995	M.L. Perl, Fr. Reines	M.J. Molina, F.Sh. Rowland, P. Crutzen	Ch. Nüsslein-Volhard, E.F. Wieschaus, E. Lewis	S. Heaney	J. Rotblat, Mişcarea pacifistă internaţională Pugwash
1996	D.M. Lee, D. Osheroff, R.C. Richardson	R.F. Curl jr. H. Kroto, R. Smalley	P. Doherty, R. Zinkernagel	W. Szymborska	C.F.X. Belo, J. Ramos-Horta
1997	S. Chu, W.D. Phillips, C. Cohen-Tannoudji	P.D. Boyer, J.E. Walker, J.C. Skou	S.B. Prusiner	Dario Fo	J. Williams
1998	N.L. Strömer, D.C. Tsui, R.B. La	W. Kohn, J.A. Pople	R.F. Furchgott, L.J. Ignarro, F. Murad	J.Saramagu	J. Hume D. Trimble
1999	G.T. Hooft, M.J.G. Veltmon	A.N. Zewail	G. Blobel	G. Grass	Medici fără frontiere
2000	J. Kilby, Z.I. Alferov, H. Kroemer	H. Shirakawa, A.G. MacDiarmid, A.J. Heeger	A. Carlsson P. Greengard E.R. Kandel	Gao Xingjian	Kim Dae Jung

Anii	Economie	Anii	Economie
1969	J. Tinbergen, R. Frisch	1985	F. Modigliani
1970	P.A. Samuelson	1986	J.M. Buchanan
1971	S. Kuznets	1987	R.M. Solow
1972	J.R. Hicks, K.J. Arrow	1988	M. Allais
1973	W.W. Leontief	1989	T. Haavelmo
1974	K.G. Myrdal, F.A. von Hayek	1990	H. Markowitz, M. Miller, W.F. Sharpe
1975	L.V. Kantorovici, T. Koopmans	1991	R.H. Coase
1976	M. Friedman	1992	G.S. Becker
1977	J.E. Meade, B.G. Ohlin	1993	R.W. Fogel, D.C. North
1978	H.A. Simon	1994	J.F. Nash, J.C. Harsanyi, R. Selten
1979	T.W. Schultz, A. Lewis	1995	R.E. Lucas jr.
1980	L.R. Klein	1996	J.A. Mirrlees, W. Vickrey
1981	J. Tobin	1997	R.C. Merton, M.S. Scholes
1982	G.J. Stigler	1998	A.K. Sen
1983	G. Debreu	1999	R.A. Mundell
1984	R. Stone	2000	J.J. Heckman, D.L. McFadden

a tulpinii, de care sunt fixate frunzele și mugurii. ✧ Expr. *A căuta* (sau *a găsi*) *nod în papură* = a căuta (sau a găsi) cu orice preț cusururi acolo unde nu sunt; a învinovăți pe nedrept. ✦ Porțiune mică, rotundă, dură într-o scândură, reprezentând locul de ramificație a crengilor pe trunchi. ✦ Aglomerare locală de material în masa unui corp, cu o structură mai compactă sau de culoare diferită. **5.** Articulație (a degetelor). **6.** (MED.; pop.) *Nodul gâtului* (sau *al gâtlejului, al beregatei*) = cartilajul traheal situat la nivelul porțiunii anterioare a laringelui. *Nod vital* = centrul mișcărilor respiratorii, situat în bulbul cerebral, a cărui lezare produce moartea prin oprirea respirației. *Nod cardiac* = grup de celule diferențiate, având proprietatea de a elabora spontan stimuli și de a întreține astfel automatismul cardiac (ex. **n.** Keith-Flack, **n.** Aschoff-Tawara). **7.** (FIZ.) Fiecare dintre punctele în care sunt dispuși atomii, ionii sau moleculele unei rețele cristaline. Punct al unei unde staționare, în care amplitudinea oscilației este permanent nulă. V. *ventru*. **8.** (ASTR.) Fiecare dintre cele două puncte de intersecție ale orbitei unui corp ceresc cu un plan de referință; în cazul sistemului nostru solar, acesta este planul eclipticii. ✧ *N. ascendent*, punct în care corpul ceresc trece din emisfera sudică în cea nordică. *N. descendent*, punct în care corpul ceresc trece din emisfera nordică în cea sudică. **9.** Senzație de înecăciune, de sufocare pe care o are cineva (din cauza unor emoții, a unor enervări etc.). **10.** Fig. Punct de importanță capitală, de care depinde rezolvarea unor probleme. ✧ *N. gordian* v. *gordian*. **11.** Unitate de măsură pentru viteză folosită în navigația maritimă, egală cu viteza unui vas care parcurge o milă marină într-o oră, adică 1 852 m.

NODAL, -Ă (< fr.) adj. Crucial; fundamental, esențial.

NODIER [nodiẹ], **Charles-Emmanuel** (1780–1844), scriitor francez. Proză fantastică anticipând creația onirică a lui Nerval, Lautréamont și a suprarealiștilor („Smarra sau Duhurile nopții", „Trilby sau Spiridușul din Argail"). Eseul „Despre fantastic în literatură".

NODOS (<*nod*) adj. *Eritem* ~ = erupție pe pielea corpului a unor băsicuțe seroase sau a unor noduli; apare în unele boli contagioase.

NODOZITĂȚE (< fr., lat.) s. f. **1.** Mică ridicătură pe suprafața unor obiecte **2.** (BOT.) Formație secundară, rezultată din înmulțirea celulelor rădăcinilor de leguminoase în urma infectării cu bacterii din genul *Rhizobium*. Bacteriile din **n.** fixează azotul liber din atmosferă. **3.** (MED.) Proeminență pe articulațiile corpului.

NODUL (< fr.; lat. *nodulus* „nod mic") s. m. Umflătură de dimensiuni mici care poate apărea în unele boli cronice (ex. în tuberculoză).

NODULEȚ (< *nod*) s. n. **1.** Diminutiv al lui nod **(1). 2.** (La pl.) Defecte ale fibrelor textile, care provin din încâlcirea materiei prime, dând un aspect neuniform firului; se înlătură prin pieptănarea materialului fibros.

NODUROS, -OASĂ (< *nod*) adj. **1.** Cu noduri. **2.** Cu articulațiile proeminente; ciolănos.

NOE (în „Vechiul Testament"), patriarh, considerat reîntemeietorul neamului omenesc în urma potopului. Fiul lui Lameh. La îndemnul lui Dumnezeu, a construit o arcă, în care a urcat familia sa și perechi ale tuturor viețuitoarelor de pe Pământ, precum și hrană pentru toți, pentru a fi salvate de la potop. După încetarea ploii, care a durat 150 de zile, arca lui s-a oprit pe muntele Ararat. **N.** este considerat garantul înțelegerii dintre Dumnezeu și omenirea reînnoită prin fiii săi, Sem, Ham și Iafet, strămoșii semiților, hamiților și iafetizilor. Pentru creștini, **N.** este o prefigurare a lui Iisus Hristos, care va învinge apele morții, mântuindu-i pe oameni.

NOEL-BAKER [nouəl bẹikə], **Philip John** (1889–1982), om politic britanic. Laburist. Reprezentant al Marii Britanii la Conferința de pace din Paris în 1919 și la Conferința pentru dezarmare de la Geneva (1932–1933). De mai multe ori ministru (1945–1951). Premiul Nobel pentru pace (1959).

NOEMĂ (< fr.; gr. *noema, noematos*, „idee"; cf. *noologic*) s. f. (FILOZ.) Idee **(1)**.

NOETHER [nȯtər] **1. Max N.** (1844–1921), matematician german. Studii fundamentale în domeniul algebrei, înscriindu-se printre fondatorii geometriei algebrice. A elaborat teorema care-i poartă numele, cu ajutorul căreia se poate determina ecuația unei curbe algebrice care trece prin intersecția a două curbe date. **2. Emmy Amalie N.** (1882–1935), matematiciană germană. Fiica lui **N. (1).** Prof. univ. la Göttingen. În 1933 emigrează în S.U.A. Lucrări fundamentale de algebră (teoria corpurilor ideale, algebră liniară). Se numără printre întemeietorii algebrei moderne. A formulat (1918) *teorema N.*, care leagă simetriile unui sistem fizic de legile de conservare.

NOGAI (NOGHAY) (?–1299), conducător militar mongolo-tătar. Sub cârmuirea lui s-a aflat un terit. care cuprindea Crimeea și un terit. situat la V de Nipru până la Dunărea de Jos. — **Hoarda lui ~,** denumire a statului tătar, creat la sfârșitul sec. 14 și începutul sec. 15, ca urmare a destrămării Hoardei de Aur; cuprindea teritoriul dintre Volga și Irtîș, cu centrul în orașul Sarajčik (Saraidjuk). La mijlocul sec. 16 s-a destrămat în mai multe formațiuni (ex. Marea și Mica Hoardă).

NOGARA, Bartolomeo (1868–1954), arheolog și istoric de artă italian. Studii referitoare la cercetări muzeale, la istoria etruscilor („Monumente, muzee și galerii pontificale", „Despre etrusci și civilizația lor"). A publicat catalogul *Codici Vaticani Latini*. A sprijinit activitatea Școlii Române de la Roma. M. de onoare al Acad. Române (1943).

NOGARET [nogarẹ], **Guillaume de** (c. 1260/1270–1313), jurist francez în serviciul regelui Filip IV cel Frumos. I-a acordat acestuia sprijin în lupta împotriva Ordinului Templierilor și a papei Bonifaciu VIII.

NOGUCHI [noguʧi] **Hideyo (Seisaku)** (1876–1928), bacteriolog american de origine japoneză. Stabilit în S.U.A. (1900). Prof. univ. la New York. A dovedit (1913), în același timp cu Gh. Marinescu și I. Minea, prezența spirochetei sifilisului *(Treponema pallidum)* în creier și în măduva spinării bolnavilor de paralizie generală și tabes („Diagnosticul de laborator al sifilisului", „Cercetări experimentale asupra febrei galbene").

NOGUCHI [noguʧi] **Isamu** (1904–1988), sculptor și peisagist american de origine japoneză. Asistent la Paris (1927–1928) al lui Brâncuși. Cunoscut

Hideyo Noguchi

pentru sculpturile sale abstracte. A realizat grădina de pietre japoneze a Palatului UNESCO din Paris.

NOGUÈS [nogüe], **Maurice** (1889–1934), aviator francez. În timpul primului război mondial a luptat într-o escadrilă de bombardament. În 1922 a inaugurat prima linie comercială București–Istanbul–Ankara, iar în 1931 primul serviciu poștal Franța–Indochina. A murit în timpul unui zbor Paris–Saigon–Paris.

NOI (lat. *nos*) pron. pers. 1 pl. **1.** La nominativ, ca subiect desemnează pe cei care vorbește și persoana sau persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire; *noi plecăm în excursie.* ✧ Loc. *La noi* = acasă; în țara de baștină. **2.** În dativ, în formele „ne", „ni" cu valoare posesivă sau de dativ etc.; *să ne apreciați munca.* **3.** În dativ sau acuzativ în forma „ne", cu valoare de pronume reflexiv; *ne mulțumim și cu atât.* 4. În stilul oficial administrativ sau ca plural al modestiei, cu valoare de sg.: *noi, primarul orașului...*

NOIAN (cuv. autohton) s. n. **1.** Cantitate, volum mare. ✦ Număr mare de ființe sau de lucruri strânse la un loc; mulțime. **2.** Haos, hău, abis, genune.

NOICA, Constantin (1907–1987, n. Vitănești, jud. Teleorman), filozof român. Format sub influența spirituală a lui Nae Ionescu; unul dintre editorii cursurilor universitare ale acestuia și ai anuarului „Izvoare de filosofie". Cercetător la Centrul de Logică al Academiei Române (1965–1975). Veritabil mentor spiritual în cadrul așa-numitei „Școli de la Păltiniș". În scrierile sale, care reflectă preocupări din întregul câmp al filozofiei, cu predilecție totuși pentru fenomenologia culturii și a limbii și pentru metafizică, **N.** a exersat o hermeneutică liberă, nedelimitând o anumită metodă, aplicată experiențelor filozofice esențiale și într-un limbaj nemodificat de epistemologie („Devenirea întru ființă", „Scrisori despre logica lui Hermes", „Rostirea filozofică românească", „Creație și frumos în rostirea românească", „Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești", „Sentimentul românesc al ființei", „Șase maladii ale spiritului contemporan", „Despărțirea de Goethe", „De *dignitate* Europae"). Lucrări de istorie a filozofiei („Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant", „Schiță pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou", „Povestiri despre om", „Douăzeci și șapte de trepte ale realului"). Traduceri însoțite de comentarii din presocratici,

Constantin Noica

Platon, Aristotel, comentatori aristotelici, Descartes, Kant ș.a. Domiciliu forțat (1949–1958); deținut politic (1958–1964). Premiul Herder (1988). M. postmortem al Acad. (1990).

NOIEMBRIE (NOIEMVRIE) (< sl., ngr.) s. m. A unsprezecea lună a anului, de 30 de zile; (pop.) brumar **(1)**.

NOILE HEBRIDE (NEW HEBRIDES [nju: hębridi:z] sau **NOUVELLES HEBRIDES** [nuvęl ebrid]), arhipelag vulcanic în Oc. Pacific (Melanezia), între Noua Caledonie și Fiji, parte componentă a statului Vanuatu; 14,8 mii km^2. Ins. pr.: Espíritu Santo, Malekula, Efate, Erromango, Ambrim. Oraș pr.: *Port Vila.* Relief muntos (1 888 m alt.) cu vulcani activi. Climă tropicală umedă. Cafea, cacao, bumbac, trestie de zahăr, nuci de cocos. Descoperite în 1606 de navigatorul portughez Pedro Fernandes de Queirós, **N.H.** devin în 1906 condominium anglo-francez; în 1977 dobândesc autonomie internă și își proclamă (iul. 1980) independența de stat sub numele de *Vanuatu.*

NOIMĂ (< ngr.) s. f. **1.** Sens (al unui cuvânt), înțeles, semnificație. **2.** Justificare, țel, scop, menire.

NOIME (< *nouă*) s. f. Parte obținută dintr-un întreg prin divizarea lui în nouă părți egale.

NOIRET [noarę], **Philippe** (n. 1931), actor francez de film. Carieră impresionantă prin diversitatea și numărul rolurilor interpretate; a creat un tip de personaj nonșalant, bonom, credibil oriunde și în orice circumstanță („Zazie în metrou", „Viața la castel", „Pușca veche", „Curățenie la sânge", „Cinema Paradiso", „Viața și nimic altceva", „Fantomă cu șofer", „Poștașul").

NOIȚĂ (< *nou*) s. f. Pată mică albă, adesea ca o dungă, care apare pe unghiile degetelor de la mână.

NOJIȚĂ (< bg.) s. f. **1.** Curelușă sau șiret cu care se leagă opincile de picior. **2.** Fiecare dintre găurile opincii prin care se trece nojița **(1)**.

NOJORID, com. în jud. Bihor, situată în Câmpia Miersigului; 4 357 loc. (2000). Halte de c.f. (în satele **N.** și Leș). Fazanerie (în satul Păușa). Satul **N.** apare menționat documentar în 1229. Biserica de lemn Sf. Dumitru (1710, cu picturi interioare din sec. 19), în satul Păușa.

NOLAND [nǫlənd], **Kenneth** (n. 1924), pictor american. Inițial, puternic influențat de expresionismul abstract. Urmărind găsirea unui raport optim al formelor, structurilor și suprafețelor, se apropie de arta minimală. Folosește interacțiunea culorilor suprapuse și adecvarea imaginii la forma pânzei („Cântec").

NOLDE [nǫldə], **Emil** (pe numele adevărat *E. Hansen*) (1867–1956), pictor și grafician german. Unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai expresionismului german. Peisaje și compoziții bazate pe simplificări, ce aduc în atenție esențele, într-o viziune dramatică, accentuată de stridențele cromatice („Viața lui Iisus", „Vagabonzii", „Peisaj cu mlaștini", „Dansatoare la lumina lumânărilor", „Natură moartă cu balerine").

NÖLDEKE, Theodor (1836–1930), orientalist german. Prof. univ. la Kiel și Strasbourg. Studii privind limbile semitice și istoria islamului („Istoria Coranului", „Istoria perșilor și arabilor în epoca sasanidă", „Viața lui Mahomed", „Gramatica limbii neosiriene").

NOLI, Fan Stylian (1882–1965), scriitor, prelat și om politic albanez. Mitropolit ortodox al albanezilor din Boston (1908). Fondatorul Bisericii autocefale albaneze. Unul dintre conducătorii răscoalei armate împotriva gu-

Emil Nolde:
„Natură moartă cu balerine"

vernului (mai–iun. 1924). Prim-min. al Albaniei (iun.–dec. 1924). În 1925 s-a întors în S.U.A. Studii („Istoria lui Skanderbeg"). Traduceri.

NOLLET [nolę], **Jean Antoine** (1700–1770), fizician francez. Abate. A descoperit fenomenul de osmoză a lichidelor, a observat (1740) transmiterea sunetului în lichide şi a inventat (1747) primul electroscop. A observat cel dintâi fenomenul fiziologic al persistenţei imaginilor luminoase pe retină. Autor al lucrării „Lecţii de fizică experimentală".

NOLTE [nolt], **Nick** (n. 1941), actor american de film. Cunoscut la început datorită serialului T.V. „Om bogat, om sărac". Roluri în filme de acţiune, în care se impune prin forţă fizică şi calm disimulat („48 de ore", „La ananghie în Beverly Hills", „Investigaţie periculoasă", „Promontoriul groazei", „Prinţul mareelor").

NOMAD, -Ă (< fr., lat.; gr. *nomas, nomados* „care rătăceşte") adj., s. m. (Persoană, colectivitate) care nu are aşezare statornică, care nu are stabilitate, care rătăceşte, se mută dintr-un loc în altul.

NOMADISM (< fr) s. n. Mod de viaţă al unei colectivităţi umane (trib, uniune de triburi, popor), caracterizat prin lipsa unei aşezări stabile.

NO MAN'S LAND [nəu mæns lænd] (loc. engl.) Zonă care separă liniile dintre două fronturi armate inamice. ✦ Fig. Teren neutru; ţara nimănui.

NOMARH (< fr.) s. m. (În Egiptul antic) Conducătorul unei nome[2] **(1)**.

NOMĂ[1] (< fr.; gr. *nome* „devorare") s. f. (MED.) Stomatită gangrenoasă, care începe de obicei în membrana mucoasă de la colţul gurii şi apoi cuprinde rapid întreaga grosime a buzelor şi a feţei, ducând la necroze tisulare. Se observă de obicei la copiii subnutriţi şi la adulţii debilitaţi.

NOMĂ[2] (< fr.) s. f. **1.** (În Egiptul antic) Diviziune administrativă. **2.** Diviziune administrativă în Grecia contemporană.

NOMENCLATOR (< fr., lat.) s. n. Carte, broşură sau listă care conţine nomenclatura (oficială) dintr-un domeniu sau din mai multe domenii ale ştiinţei, ale tehnicii, ale economiei etc.

NOMENCLATURĂ[1] (< fr., lat., germ.) s. f. **1.** Totalitatea termenilor întrebuinţaţi sistematic într-o anumită specialitate sau într-un anumit domeniu de activitate. **2.** Enumerare (sub formă de listă, de catalog etc.) a termenilor, a numelor proprii, a titlurilor de lucrări (opere), a numirilor obiectelor etc. dintr-un domeniu. ✧ (EC.) *Nomenclatura producţiei* = **n.** care cuprinde enumerarea sortimentelor sau grupurilor de produse care constituie obiectul producţiei într-o perioadă dată, într-o anumită unitate de producţie. (CONT.) *Nomenclatura conturilor* = **n.** care cuprinde enumerarea conturilor, cu denumirile şi simbolurile lor oficiale. **3.** *N. binominală* = sistem iniţiat de Plinius cel Bătrân, perfecţionat şi generalizat de C. Linné (în 1753), care constă în atribuirea a două denumiri în limba latină, atât pentru animale, cât şi pentru plante şi microorganisme: o denumire defineşte genul (de ex. *Felis*) şi cealaltă specia (de ex. *leo*).

NOMENCLATURĂ[2] (< rus; cf. şi fr., it.) s. f. **1.** (În U.R.S.S.) Totalitatea posturilor de conducere în organele de partid şi de stat. ✦ Grup social având prerogative excepţionale, alcătuit din demnitarii sovietici. Termenul s-a răspândit prin anii '80, după apariţia cărţii lui N. S. Voslensky „Nomenklatura". **2.** Grup social alcătuit din persoane ce ocupau funcţii de partid şi de stat în fostele ţări comuniste şi care beneficiau de mari privilegii.

NOMINAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care se referă la nume, pe nume, după nume; care conţine nume; pe care se indică numele titularului (ex. libretele de economii nominale au înscrise numele titularilor); nominativ. ✧ (FIN.) *Valoare n.* = valoare înscrisă pe un bilet de bancă, pe o monedă pe o acţiune sau pe o obligaţiune. **2.** (GRAM.) Care face parte din categoria numelui, care ţine de categoria numelui, de nume. ✧ *Flexiune n.* = flexiunea părţilor de vorbire declinabile. *Predicat n.* = predicat alcătuit dintr-un verb copulativ şi un nume predicativ.

NOMINALISM (< fr. {i}) s. n. **1.** (În scolastica medievală) Doctrină după care numai lucrurile individuale există cu adevărat, noţiunile generale (universalele) nefiind decât simple cuvinte, nume ale lucrurilor. Reprezentanţi principali: Roscelin din Compiègne, Duns Scot, W. Occam. **2.** (EC. POL.). Denumire *a teoriei nominaliste a banilor.* V. *ban*[1].

NOMINALIST, -Ă (< fr. {i}) s. m. şi f. Adept al nominalismului.

NOMINALIZA (< *nominal*) vb. I tranz. A indica, a specifica pe nume. ✦ A face o propunere pentru un premiu.

NOMINATIV, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** S. n. Caz al flexiunii nominale a cărui funcţiune specifică este aceea de subiect. **2.** Adj. Nominal **(1)**. ✧ (FIN.) *Acţiune n.* = acţiune care are înscris numele deţinătorului şi al cărui drept de proprietate se transmite prin declaraţia făcută în registrul acţionarului emitentului, subscrisă de cedent şi de cesionar sau de mandatarii lor, şi prin menţiunea făcută pe acţiune.

NOMOCANON (< ngr.) s. n. Denumirea unor colecţii de legi ale dreptului bizantin; cuprinde legiuiri ale împăraţilor bizantini — *nome (nomoi)* şi norme bisericeşti — *canoane (canones).* Au început să fie alcătuite începând din sec. 6–7.

NOMOGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Capitol al matematicii care se ocupă cu întocmirea nomogramelor.

NOMOGRAMĂ (< fr. {i}; {s} gr. *nomos* „lege" + *gramma* „însemnare") s. f. (MAT.) Reprezentare grafică în plan, cu ajutorul liniilor gradate, a relaţiei de dependenţă dintre două sau mai multe mărimi variabile; serveşte la determinarea rapidă, fără calcule, a valorilor unor mărimi, funcţii de alte mărimi, când sunt date valorile acestora din urmă. Sin. *abac* **(2)**.

NON- (< lat., fr.) Element de compunere având sensul „nu", cu ajutorul căruia se formează substantive şi adjective.

NONA (< lat.) s. f. (În Evul Mediu) Denumire a prestaţiei faţă de stăpânul feudal, care reprezenta a noua parte din semănături şi din vin.

NONAGENAR, -Ă (< fr., lat.) s. m. şi f. Persoană care a atins vârsta de nouăzeci de ani.

NONĂ (< it. {i}; {s} lat. *nona* „a noua") s. f. (MUZ.) Interval compus, produs între extremele unui grup de nouă note consecutive într-o gamă diatonică, incluzând nota de bază şi pe cea din vârf. Poate fi mare, mică sau mărită.

NONCONFORMISM (< fr.) s. n. Atitudine de respingere a normelor de comportament, a tradiţiilor existente într-o societate, a modelelor de activitate şi gândire proprii unui grup social sau unei societăţi.

NONCONTRADICŢIE (< fr.) s. f. *Principiul noncontradicţiei* = principiu fundamental al gândirii, enunţat de Aristotel, potrivit căruia despre un subiect este imposibil a afirma şi a nega acelaşi predicat în acelaşi timp şi sub acelaşi raport. Acest principiu fundamentează raportul de *contrarietate.*

NONET (< it.) s. n. (MUZ.) Piesă muzicală pentru nouă instrumente sau formaţia reunită pentru interpretarea

acestei piese. Asemenea lucrări au fost compuse destul de rar (L. Spohr, Naumann B. Martinu, A. Haba, C. Marina).

NONFIGURATIV, -Ă (< *non-* + *figurativ*) adj. *Artă n.* v. *artă* abstractă.

NONIUS (< magh.) s. m. Rasă de cai crescută în România, îndeosebi în Banat și în Transilvania. Are talie mare (1,50–1,70 m), o bună dezvoltare corporală (c. 600 kg) și culoare dominant neagră.

NONIUS v. **Nunes, Pedro**.

NONO, Luigi (1924–1990), compozitor italian. Interes deosebit pentru vocea umană. Respingând elitismul, a încercat să-și impună muzica în spații neobișnuite pentru noțiunea de concert-spectacol. A folosit sistemul serial într-o manieră proprie; a scris o serie de piese de mare anvergură. Lucrări electroacustice, baletul „Mantaua roșie", cantata „Cântec întrerupt", opera „Intolleranza", lucrări instrumentale („Epitaf pentru Garcia Lorca", „Victoria de la Guernica").

NONPAREIL (NONPAREILLE) [nõparei] (cuv. fr.) s. n. Cel mai mic corp de literă tipografică, având mărimea de șase puncte tipografice (c. 2,25 mm), folosit pentru tabele, adnotări etc.

NONSENS (< fr.) s. n. Ceea ce este lipsit de sens, fără noimă; absurditate. ✧ *N. poetic* = procedeu cu efecte umoristice, obținute prin încălcarea regulilor verosimilului și ale comprehensiunii, mascată de corectitudinea logică formală și gramaticală.

NONSTOP (< engl., fr.) adj. invar., adv. (Care este) fără întrerupere; continuu; care este deschis, care funcționează zi și noapte.

NONȘALANT, -Ă (< fr.) adj. (Livr.) Indiferent, nepăsător; degajat.

NONȘALANȚĂ (< fr.) s. f. (Livr.) Indiferență, degajare (ostentativă).

NONTRONIT (< fr. {i}; {s} n. pr. *Nontron,* oraș în Franța, Dordogne) s. n. Mineral argilos conținând fier și aluminiu, galben-verzui sau verde-brun, pământos, mat. Când conține nichel este utilizat pentru extragerea acestuia.

NON TROPPO (loc. it.) loc. adv. (MUZ.; în legătură cu modul de execuție al unei compoziții) Nu prea mult.

NONVIOLENȚĂ (< fr.) s. f. Abținerea de la orice act de violență. ✧ *Teoria nonviolenței* = termen generic pentru doctrinele social-politice și religioase (ex. budismul) care interzic folosirea violenței, preconizând realizarea revendicărilor lor pe cale pașnică. Reprezentanți: L. Tolstoi, M. Gandhi, M.L. King.

NOOCRAȚIE (< fr.; {s} gr. *nous* „spirit" + *kratos* „putere") s. f. Termen introdus de Camil Petrescu („Doctrina substanței"), vizând promovarea valorilor substanțiale în istorie.

NOOLEPTIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre medicamente) Care acționează ca depresor al stării de veghe. În grupul medicamentelor **n.** sunt cuprinse toate hinopticele (barbiturice și nonbarbiturice).

NOOLOGIC, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *nous* „spirit") adj. *Științe noologice* = termen creat de A. Ampère (1834) pentru a desemna ansamblul științelor care se referă la spirit, în opoziție cu așa-numitele științe cosmologice.

NOOSFERĂ (< fr., gr. *nous* „spirit" + *sphaira* „sferă") s.f. Termen creat de Teillard de Chardin pentru a desemna (prin analogie cu litosfera, biosfera etc.) învelișul spiritual al Pământului, reprezentat de omenire.

NOPTICOASĂ (< *noapte*) s. f. Plantă ornamentală și meliferă din familia cruciferelor, cu frunze dințate, ovatlanceolate și flori roșii sau albe, odorante *(Hesperis matinnalis).*

NOPTIERĂ (< *noapte*) s. f. Dulăpior sau măsuță așezată lângă pat, la nivelul acestuia; măsuță de noapte.

NOPTIȚĂ (< *noapte*) s. f. (BOT.) *Barba* împăratului; norea.

NOR (lat. *nubilum*) s. m. **1.** (METEOR.) Masă de vapori, picături de apă sau cristale de gheață, aflate în suspensie în atmosferă. Se formează mai ales în troposferă. Se disting: **n.** superiori, formați la înălțimi de peste 6 000 m (*cirrus, cirrostratus, cirrocumulus*), constituiți din cristale de gheață; **n.** mijlocii, la înălțimi de 2 000–6 000 m (*altostratus, altocumulus*), alcătuiți din picături și cristale mici de gheață; **n.** inferiori, la 2 000 m înălțime (*cumulus, cumulonimbus*), constituiți preponderent din picături. ✧ *N. arzător* = masă de gaze și de cenușă vulcanică supraîncălzită (c. 700°C), expulzată în atmosferă în timpul unei erupții vulcanice; apariția ei provoacă puternice descărcări electrice. (ASTR.) *N. de stele* = grupare de stele, cu limite neregulate, mai mică decât o galaxie. (FIZ.) *N. electronic* = zonă de distribuție probabilistică a electronului în anumite domenii ale spațiului înconjurător nucleului atomic. **2.** Masă densă (și mobilă) de praf, de fum etc.

NORADRENALINĂ (< fr.) s. f. Hormon al glandei medulo-suprarenale, cu o structură apropiată de cea a adrenalinei, mediator chimic al sinapselor sistemului nervos vegetativ simpatic. Este un vasoconstrictor mai puternic decât adrenalina; se administrează intravenos sau intracardiac în stări de șoc.

NORĂ (lat. *nurus*) s. f. Soția fiului considerată în raport cu părinții acestuia.

NORD (< fr., engl., germ.) s. n. **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, aflat în direcția stelei polare; miazănoapte **(1).** ✦ Nume dat polului magnetului care, atunci când magnetul este liber, se îndreaptă către polul nord geografic. **2.** Ținut, regiune etc. de la **n. (1).**

NORD-AFRICAN, -Ă (< *nord* + *african*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La pl.) Popoare care locuiesc în Africa de Nord, în Maghreb; persoană care locuiește sau este originară dintr-o țară a Maghrebului. **2.** Adj. Care aparține Africii de Nord, privitor la Africa de Nord.

NORD-AMERICAN, -Ă (< *nord* + *american*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La pl.) Popoare care locuiesc în America de Nord, *p. restr.* în S.U.A.; persoană care locuiește sau este originară dintr-o țară a Americii de Nord; *p. restr.* din S.U.A. **2.** Care aparține Americii de Nord, *p. restr.* S.U.A.; privitor la America de Nord, *p. restr.* la S.U.A. V. și *american.*

NORD-COREEAN, -Ă (< *nord* + *corean*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La pl.) Popor care locuiește în Rep. Populară Democrată Coreeană; persoană care face parte din populația acestei republici sau este originară de acolo. **2.** Care aparține nord-coreenilor și statului lor, privitor la nord-coreeni sau la statul lor.

NORDENSKJÖLD sau **NORDENSKIÖLD** [nurdənʃöld] **1. Adolf Erik N., baron** (1832–1901), explorator arctic și geolog suedez de origine finlandeză. A

Adolf Erik Nordenskjöld

întreprins câteva expediții în arh. Spitsbergen (1858); a atins 81°42' lat. N și a explorat Groenlanda (1870 și 1883). În anii 1878–1879 a străbătut Oc. Arctic pe vasul „Vega", realizând prima trecere, prin Pasajul de Nord-Est, din Oc. Atlantic în Oc. Pacific. **2. Otto N.** (1869–1928), explorator polar, geograf și geolog suedez. Nepotul lui **N. (1).** Între 1901 și 1902 a condus o expediție antarctică suedeză în Țara lui Graham, iar între 1920 și 1921 a participat la o expediție în Anzii peruvieni și chilieni.

NORD-DUNĂREAN, -Ă (< *nord* + *dunărean*) adj. Care aparține teritoriului situat în nordul Dunării sau popoarelor de aici, privitor la acest teritoriu sau la popoarele care locuiesc aici; originar din nordul Dunării.

NORD-ȘEST (< fr.) s. n. Punct intercardinal situat pe direcția bisectoarei unghiului format de direcțiile nord și est.

NORD-ȘESTIC, -Ă (< *nord-est*) adj. De (la) nord-est, spre nord-est; referitor la partea unui continent, a unei țări, a unui teritoriu așezat către nord-est.

NORDHAUSEN [northauzən], oraș în centrul Germaniei (Turingia), situat la poalele M-ților Harz, pe râul Helme, la 58 km NNV de Erfurt; 45,8 mii loc. (1992). Siderurgie. Constr. de utilaj minier, de tractoare și aparataj electrotehnic; produse chimice, textile și alim. (ulei, tutun). Prelucr. lemnului și tutunului. Teatru. Muzeu. Monumente: catedrală gotică (sec. 14), biserica protestantă Sankt Blasius (sec. 15), Primăria (sec. 17). Menționat documentar în 927.

NORDIC, -Ă (< fr., it., germ.) adj. **1.** (Și subst.) (Persoană) de (la) nord; *spec.* din nordul Europei. **2.** Așezat spre nord față de un punct de referință.

NORDIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. Susținător sau component al armatei federale (statele din nord) în timpul Războiului de Secesiune (1861–1865) din S.U.A.

NORDKAPP v. **Capul Nord.**

NORDKINN [nu:rhün] sau **NORDKYN,** cap pe țărmul de N al Pen. Scandinave (Norvegia), punctul cel mai nordic al Europei continentale la 71°08'01" lat. N și 27°45' long. E.

NORD-OSTSEE-KANAL [nort ostze: kana:l] **(CANALUL KIEL),** canal navigabil în partea de N a Germaniei (Schleswig-Holstein), care unește M. Baltică cu M. Nordului, între G. Kiel și G. Helgoland. Lungime: 98,7 km; lățime: 102,5 m; ad. min.: 11,3 m. A fost construit între 1887 și 1895 și are două ecluze.

NORDRAAK [nu:rdro:k], **Rikard** (1842–1866), compozitor norvegian. Autor al imnului național, pe versurile lui B. Bjørnson.

NORDRHEIN-WESTFALEN v. **Renania de Nord-Westfalia.**

NORDSTRÖM [nu:rdström], **Ludvig Anshelm** (1882–1942), scriitor suedez. Eseuri preconizând soluții sociale utopice („Noi ceruri și o nouă lume"). Maestru al povestirii umoristice („Pescarii", „Cele 12 duminici", „Orășenii", „Gentilomii"), romane („Istoria lui Peter Suedezul"), versuri.

NORD-VEST (< germ.) s. n. Punct intercardinal situat pe direcția bisectoarei unghiului format de direcțiile nord și vest.

NORDVESTFJORD, fiord situat pe țărmul de E al Groenlandei, la S de paralela de 72° lat. N; 313 km lungime (cel mai lung din lume).

NORD-VESTIC, -Ă, (< *nord-vest*) adj. De (la) nord-vest, spre nord-vest; referitor la partea unui continent, a unei țări, a unui teritoriu așezată către nord-vest.

NOREA (< *nor*) s. f. (BOT.) Noptiță, *barba*-împăratului.

NOREEN [nure:n], **Adolf** (1854–1925), lingvist suedez. Prof. univ. la Uppsala. Specialist în limbile scandinave („Istoria limbilor nordice", „Limba noastră").

NORFOLK [no:fək] **1.** Insulă vulcanică în Oc. Pacific, între Noua Caledonie și Noua Zeelandă, la 1 496 km NE de Sydney; 34 km^2. Centrul ad-tiv: *Kingston.* Citrice, cafea. Pescuit. Aparține Australiei (din 1914). **2.** Oraș în S.U.A. (Virginia), port la Oc. Atlantic; 233,4 mii loc. (1996). Șantiere navale. Montaj de automobile. Ind. chimică, textilă și alim. Export de cărbuni, tutun, bumbac. Universitate (1935). Fundat în 1682.

NØRGARD [nørgord], **Per** (n. 1932), compozitor danez. Reprezentant al componisticii „nordice". Densitate a scriiturii și ritmului și forță expresivă. Tendință dublă către esența spirituală și către realitățile matematice. Lucrări: „Fragment VI", oratoriul „Dommen", trilogia orchestrală „Iris", „Luna" și „Călătorie prin ecranul de aur", operă-epopee „Ghilgameș".

NORIAN, etaj al Triasicului superior din regiunile alpine, caracterizat prin ceratiți, lamelibranhiate, gasteropode, brahiopode, alge calcaroase etc. Termenul a fost introdus de Mojsisovics în 1869 și derivă de la numele Alpilor Norici (Austria).

NORICUM, provincie romană, organizată pe teritoriul de astăzi al Austriei în timpul lui August (27 î.Hr.–14 d.Hr.).

NORIEGA, Manuel Antonio (n. 1940), general panamez. În calitate de comandant al Gărzii Naționale (1983–1989), a preluat puterea în stat. A favorizat corupția, întreținând legături cu cartelul drogurilor de la Medelín (Columbia), fapt care a tensionat relațiile cu S.U.A. În urma intervenției militare americane, a fost capturat și judecat în S.U.A. (1992) pentru trafic de droguri și condamnat la 40 de ani închisoare.

NORII LUI MAGELLAN, numele a două galaxii mici cu forme neregulate, sateliți ai *Galaxiei*, care împreună cu aceasta și alte sisteme stelare formează așa-numitul *Grup local.* Au fost observați de Fernando de Magellan în 1519. Norul mare, la o distanță de 180 000 ani lumină, se observă în constelația Dorado, iar cel mic, la o distanță de 205 000 ani lumină, în constelația Tucana, ambele în emisfera australă. În norul mare a fost observată, la 23 febr. 1987, explozia unei supernove, care de fapt a avut loc în urmă cu 180 000 ani (supernova 1987 A).

NORILSK, oraș în Federația Rusă, situat la 70° lat. N, în apropiere de vărsarea fl. Enisei; 159 mii loc. (1995). Expl. de nichel, cupru, cobalt și cărbuni. Metalurgia cobaltului, cuprului, nichelului; mat. de constr. Teatru.

NORIT (< fr. {i}; {s} engl. *Nor{way}* „Norvegia") s. n. Rocă magmatică intrusivă din familia gabbrourilor, alcătuită preponderent din piroxen rombic și plagioclaz bazic. Folosit ca piatră de construcție.

NORIȚĂ (< *nor*) s. f. (ZOOL.) Nurcă **(1).**

NORMA (< *normă*) vb. I tranz. A stabili o normă (pentru o lucrare, pentru un sector de activitate etc.). ✦ A asocia o normă unei mărimi matematice.

NORMAL, -Ă (< fr., lat., it.) adj., s. f. **1.** Adj. (Și adv.) Firesc, comun, obișnuit. ✦ (Despre oameni) Sănătos (fizic și psihic). **2.** Adj. Care este în conformitate cu normele. **3.** S. f. (MAT.) Dreaptă perpendiculară pe tan-

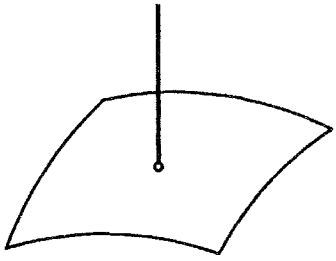

Normală la o suprafață (3)

Normală la o curbă (3)

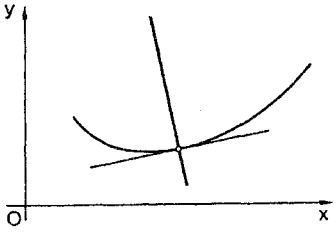

gentă la o curbă în punctul de contact. ✦ Dreaptă perpendiculară pe planul tangent la o suprafață în punctul de contact. **4.** Adj. *Școală n.* = **a)** școală primară; **b)** școală pentru pregătirea învățătorilor.

NORMALITATE (< *normal*) s. f. (PSIH.) Stare a unei persoane care se poate aprecia prin raportarea simultană atât la o performanță medie, cât și la absența manifestărilor patologice. **N.** are limite largi, de o parte și de alta a mediei, ceea ce fundamentează acceptarea diferențelor interumane. Aceste limite largi ale normalului sunt condiționate în același timp de cultura, vârsta, sexul cărora le aparține individul evaluat.

NORMALIZA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni normal. **2.** Tranz. (EC.) A elabora norme interne. ✦ A standardiza.

NORMALIZARE (< *normaliza*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) normaliza și rezultatul ei. **2.** (EC.) Elaborarea și aplicarea în cadrul unei unități economice a unor prescripții tehnice interne (norme interne) cu privire la calitate, la tipuri și la dimensiuni (obligatorii numai în cadrul unității respective). ✦ Standardizare. **3.** (METAL.) Tratament termic aplicat pieselor de oțel cu scopul de a obține o structură de granulație fină, prin încălzire și răcire lentă în aer.

NORMAN [no:mən], **Jessye** (n. 1945), soprană americană. Carieră de operă (Wagner, Mozart, Meyerbeer, Berlioz), de lied și concert. Voce bogată în culori, rafinament, registre mediu și grav generoase. Expresivitate deosebită în interpretarea liedurilor și melodiilor franceze.

NORMANDE, Insulele ~ (CHANNEL ISLANDS [ʧænəl ailəndz], arhipelag format din patru insule (Jersey, Guernsey, Alderney și Sark) și mai multe insulițe, situat în S Mării Mânecii, în largul pen. Cotentin, cu autonomie internă în cadrul Marii Britanii; 194 km^2. Centrul ad-tiv: *Saint Helier* (în ins. Jersey). Relief colinar; climat oceanic umed. Culturi legumicole, de flori, cereale. Creșterea animalelor. Pescuit. Turism. Se mai numesc și ins. *Anglo-Normande.*

NORMANDIA (NORMANDIE [normãdi]**),** provincie istorică în NV Franței. Oraș pr.: *Rouen.* Expl. de min. de fier. Metalurgie. Șantiere navale. Grâu și porumb. Pomicultură. Creșterea intensivă a animalelor. Veche provincie în Franța, care constituie azi două regiuni: Basse-**N.** și Haute-**N.** Populată de liguri, iberi, celți și belgi, regiunea normandă a fost cucerită de romani (56 î.Hr.) și inclusă în Lyonnaise de August. Cucerită de Clovis, înglobată mai târziu în Neustria, a fost un centru al monahismului benedictin (Jumièges, Fécamp ș.a.). Invadată de normanzi la începutul sec. 9, ea le-a fost cedată parțial (Haute **N.**) de Carol cel Simplu prin Tratatul de la St. Claire-sur-Epte (911) și în totalitate de Ludovic IV în 933. Fief englez după cucerirea Angliei, în 1066, de ducele William Cuceritorul, **N.** a fost luată de la Plantageneți (1204) de către Filip II August; ocupată de englezi (1419–1450) în timpul Războiului de 100 de Ani, **N.** a fost inclusă (1468) de Ludovic XI în domeniul regal. — **Debarcarea din N.** (cunoscută sub numele codificat „Operațiunea Overlod") = debarcarea trupelor aliate în timpul celui de-al doilea război mondial, la 6 iun. 1944, între Calais și Cherbourg, care a deschis cel de-al doilea front în Europa. A constituit cea mai mare operație de desant aerian și naval din timpul războiului, condusă de D. Eisenhower.

NORMANZI (< fr.; cuv. franc **nortman* „om din Nord") s. m. pl. Nume sub care erau cunoscute neamurile germanice din Pen. Scandinavă, din iutlanda și din insulele vecine. Ei au făcut în sec. 8–12 numeroase expediții militare și comerciale în Imp. Bizantin, Irlanda, Scoția, Germania, Anglia, Franța, Spania, Sicilia, S Italiei și Rusia, întemeind colonii și formațiuni politice. Se mai numeau *vikingi, varegi.*

NORMATIV, -Ă (< fr., rus.) adj. și s. n. **1.** Adj. Care are caracter de normă, care stabilește o normă, care servește ca normă sau la stabilirea normei. **2.** S. n. Prescripție, instrucțiune cu caracter (obligatoriu) de normă (*ex. ansamblu de tabele de valori,* de grafice, nomograme, de formule și de instrucțiuni, elaborate pe bază de date culese și prelucrate, care servesc la aplicarea normării). ✧ *Normative de muncă* = **n.** care servesc la determinarea sarcinilor de muncă. *N. al mijloacelor circulante* = volumul valoric al mijloacelor circulante stabilit a fi (strict) necesar pentru a se putea asigura activitatea neîntreruptă în realizarea unei sarcini de plan, în condiții tehnice și organizatorice date.

NORMATIVISM (< germ.) s. n. Variantă a *pozitivismului juridic* care definește dreptul ca o totalitate de norme independente (neinfluențate) de condițiile sociale.

NORMATOR, -OARE (< *normă*) s. m. și f. (Înv.) Persoană calificată în stabilirea și calculul normelor.

NORMĂ (< fr., lat., rus.) s. f. **1.** Regulă (obligatorie) fixată prin lege sau prin uz. ✧ *N. juridică* = regulă de conduită cu caracter general și impersonal *stabilită de organele competente, a* cărei aplicare poate fi asigurată cu ajutorul constrângerii de stat și prin intermediul căreia relațiile sociale sunt convertite în raporturi juridice. *N.j.* poate fi *imperativă* (fie *onerativă,* când impune săvârșirea unei acțiuni — de ex. obligația de a plăti impozite — fie *prohibitivă,* când interzice săvârșirea unei acțiuni — de ex. să nu ucizi) sau *dispozitivă* (fie *permisivă,* când îngăduie săvârșirea unei acțiuni — de ex. oricine se poate adresa justiției — fie *supletivă,* când lasă părților contractante libertatea de a alege conduita pe care înțeleg să o convină). **2.** Tip sau formulă de realizare a valorilor (adevăr, frumos, bine etc.); principiu de conduită. ✧ *N. morală* = model sau recomandare privind înfăptuirea principiilor, îndeplinirea datoriilor și regulilor morale, și a căror respectare este impusă individului de opinia publică sau de conștiința morală proprie. **3.** (SPORT) Totalitatea condițiilor pe

care trebuie să le îndeplinească un sportiv pentru a se califica într-o competiție, pentru a obține un anumit titlu etc. **4.** Criteriu de reglementare, de apreciere, de comensurare; condiție-limită sau totalitate de condiții-limită, exprimate de obicei numeric, adoptate într-un anumit domeniu, pentru a servi la reglementare, la apreciere sau la comensurare. ✧ *N. de muncă* = **n.** care stabilește cuantumul maxim de muncă necesar pentru efectuarea unei lucrări sau îndeplinirea unei funcții în anumite condiții de calificare și tehnico-organizatorice date. *N. de timp* = **n.** care exprimă timpul necesar pentru efectuarea rațională a unei lucrări, în anumite condiții tehnice și organizatorice ale locului de muncă, de către un executant — individual sau colectiv — care are calificarea corespunzătoare. *N. de producție* = **n.** care stabilește cantitatea minimă de produse sau lucrări, care poate fi realizată într-o unitate de timp, în anumite condiții tehnice și de organizare ale locului de muncă, de către un executant — individual sau colectiv — având calificarea corespunzătoare. *N. de consum* = **n.** care exprimă cantitatea maximă dintr-o materie primă, dintr-un material etc. considerată a fi necesară pentru producerea unei unități de produs finit sau pentru executarea unei unități de lucrări de prestații. ✦ Standard cu obligativitate internă în cadrul unei unități economice *(n. internă).* **5.** (ZOOT.) *N. de hrană* = necesarul de substanțe nutritive al unui animal pe timp de 24 de ore. Este condiționată de specie, rasă, vârstă, greutate, stare fiziologică și nivel de producție. Se exprimă prin unități nutritive, calorii, grame de proteine etc. **6.** (HIDROTEHN.) *N. de irigare* = cantitatea de apă necesară irigării unui hectar de teren cultivat. *N. de udare* = cantitatea de apă necesară solului în cursul unei udări pentru obținerea unei umidități optime. **7.** (MAT.) Număr pozitiv care se asociază anumitor mărimi matematice și care generalizează proprietățile valorii absolute a numerelor reale și ale modulului numerelor complexe.

NORMOBLAST (< fr. {i}; {s} lat. *norma* „regulă" + gr. *blastos* „mugure") s. n. Globulă roșie imatură, nucleată, care se găsește în mod normal în măduva hematopoetică, fiind precursoarea imediată a eritrocitului la om. În unele cazuri patologice (ex. anemii hemolitice), **n.** poate ajunge în sângele circulant.

NOROC (< sl.) s. n. **1.** Concurs de împrejurări favorabile care asigură reușita unei acțiuni, împlinirea unei dorințe etc.; șansă. ✧ *Joc de n.* v. *joc.* ✦ Soartă, ursită, destin. ✧ Loc. *La* (sau *într-un*) *noroc* = la întâmplare. **2.** Stare sufletească în care omul este fericit; fericire, bine **(IV 2).**

NOROCOS, -OASĂ (< *noroc*) adj. Care are noroc, căruia îi reușește tot. ✦ Care aduce noroc; care se sfârșește favorabil.

NOROD (< sl.) s. n. (Înv.) **1.** Popor. **2.** Mulțime de oameni strânși la un loc; gloată. **3.** Grosul populației; *spec.* țărănimea.

NORODOM SIHANOUK [sianuk] (prințul **Samdech Preah**) (n. 1922), om politic cambodgean. Rege al Cambodgei (1941–1955). Prim-min. (1955–1957, cu întreruperi, 1958–1960, 1961–1962 și 1967–1968). Șef al statului Cambodgea (1960–1973, cu întreruperi). Președinte al partidului Frontul Unit Național din Cambodgea/Kampuchia (din 1970). Președinte al Cambodgei/Kampuchiei Democrate (1982–1993) și rege din sept. 1993.

NOROI[1] (< bg.) s. n. **1.** Pământ amestecat cu apă; (reg.) tină, glod. **2.** *N. de foraj* = amestec complex cu caracteristici de gel, format pe bază de apă cu humă și cu diferiți aditivi și utilizat ca fluid de circulație în procesul de forare a găurii de sondă; fluid de foraj.

NOROI[2] (< *noroi*[1]) vb. IV tranz. și refl. (Reg.) A (se) cufunda în noroi, a (se) împotmoli; a (se) murdări de noroi.

NOROIOS, -OASĂ (< *noroi*[1]) adj. Plin de noroi, cu noroi; mocirlos.

NOROS, -OASĂ (NOUROS, -OASĂ) (< *nor*) adj. (Despre cer, *p. ext.* despre zile, vreme etc.) Cu nori, înnorat. ✦ Fig. Posomorât, trist, întunecat. ✦ Neclar, confuz.

NORRIS [noris], **Frank** (1870–1902), jurnalist și scriitor american. Corespondent de război în Africa de Sud (1895–1896) și Cuba (1898–1899). Operă influențată de E. Zola. Precursor al romanului naturalist american („McTeague", „Vandover și bruta", „Caracatița", „Groapa"). Romane de aventuri („Moran și Lady Letty"); poeme romantice.

NORRISH [noriʃ], **Ronald George Wreyford** (1897–1978), chimist englez. Prof. univ. la Cambridge. Lucrări privind cinetica proceselor chimice rapide

Ronald George Wreyford Norrish

în faza gazoasă (arderea, detonația) și în special fotochimia. Împreună cu G. Porter, a pus la punct o metodă de studiu a reacțiilor chimice ultrarapide și a elaborat metodele de fotoliză prin impulsuri. Premiul Nobel pentru chimie (1967), împreună cu G. Porter și M. Eigen.

NORRKÖPING [northöpiŋ], oraș în SE Suediei, port la fiordul Bravik al M. Baltice; 123,5 mii loc. (1997). Aeroport. Constr. navale. Ind. electrotehnică, textilă, chimică, constr. de mașini și alim. Muzeu. Bisericile Sankt Olai (1765–1767) și Sankt Johannes (1787). Gravuri rupestre din Epoca bronzului. Fundat în 1284 și menționat documentar în 1384.

NORTH [no:θ], **Douglas Cecil** (n. 1920), economist american. Prof. univ. la Seattle și Saint Louis. Contribuție importantă la înnoirea cercetării în istoria economiei, prin aplicarea teoriei economice și a metodelor cantitative în explicarea transformărilor economice și instituționale („Structură și transformare în istoria economiei", „Instituții, transformare instituțională și performanță economică"). Premiul Nobel pentru economie (1993), împreună cu R. Fogel.

NORTHAMPTON [no:θæmptən], oraș în Marea Britanie (Anglia), situat la 97 km NV de Londra; 187,6 mii loc. (1994). Nod de comunicații. Constr. de mașini (piese pentru avioane; automobile; utilaj de constr.), de aparate radio și de componente electronice. Muzeu. Monumente: bisericile Saint Sepulchre (c. 1110), Saint Peter (sec. 12), Saint Matthew (sec. 19), catedrală catolică (1864, cu adăugiri în 1960), Palatul municipal (1864, în stil neogotic).

NORTH CAROLINA v. **Carolina de Nord.**

NORTH CHANNEL [no:θ ʧænl], strâmtoare între Scoția și Irlanda, care

unește Oc. Atlantic cu Marea Irlandei. Lungime: 170 km; lățime: 20–40 km; ad. max.: 272 m. Curenți puternici.

NORTHCLIFFE [nɔ:θklif], **Alfred Harmsworth** (1865–1922), ziarist și editor britanic. A fondat (1896) ziarul „Daily Mail", iar în 1903, „Daily Mirror". În 1908 a cumpărat ziarul „Times".

NORTH DAKOTA v. **Dakota de Nord**.

NORTH DEVON v. **Devon**.

NORTH PLATTE [nɔ:θ pleit], râu în partea central-vestică a S.U.A., în statele Colorado, Wyoming și Nebraska; 1 094 km. Izv. din M-ții Stâncoși, curge pe direcția NV–SE și se unește cu râul South Platte (în dreptul localității North Platte), formând râul Platte. În cursul superior au fost construite mai multe baraje, datorită cărora s-au format tot atâtea lacuri de acumulare: Pathfinder (1909), Guernsey (1927), Alcova (1938), Seminoie (1939), Kingsley (1941), Kortes (1951) și Glendo (1958).

NORTHROP [nɔrθrəp], **John Howard** (1891–1987), biochimist american. Prof. la Univ. Berkeley din California. A izolat și cristalizat o serie de enzime (pepsina — 1930, tripsina — 1931), dovedind natura lor proteică, precum și natura nucleoproteică a virusurilor. Studii asupra aglutinării bacteriilor. Premiul Nobel pentru chimie (1946), *împreună cu* W.M. Stanley și J.B. Sumner.

NORTHUMBERLAND [nɔ:θəmbə:lənd], strâmtoare în SE Canadei, situată în partea de S a G. Sf. Laurențiu, care separă zona continentală și pen. Noua Scoție de ins. Prince Edward; 322 km lungime; lățime: 19–48 km.

NORTHUMBRIA [nɔ:θəmbriə], unul dintre cele mai importante regate saxone (655–955), format prin unirea regatelor Bernicia și Deira, cu reședința regală la York, întemeiat de Oswiu, rege al Berniciei. În perioada de maximă expansiune a cuprins terit. dintre Marea Irlandei și Marea Nordului.

NORTHWEST TERRITORIES [nɔ:θuest teritəriz], teritoriu federal în NNV Canadei, cuprinzând și insulele din mările înconjurătoare; 3,4 mil. km²; 67,5 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Yellowknife*. Numeroase lacuri, râuri și fluvii. Expl. de min. de fier, plumb, zinc, aur, cadmiu, cupru, nichel. Pescuit.

NORTH YORK [nɔ:θ iɔ:k], oraș în SE Canadei (Ontario), înglobat în conurbația Toronto în ian. 1967; 562,6 mii loc. (1991). Universitate (1959). Biserica Saint John's (1816—1844).

NORVALINĂ (< fr.) s. f. Aminoacid neesențial pentru organism, constituent normal al proteinelor animale.

NORVEGIA, Regatul Norvegiei (Kongeriket Norge) 1. Stat în Europa septentrională, ocupând partea occidentală a Pen. Scandinave, cu largă ieșire la Oc. Atlantic; 323,76 mii km²; 4,392 mil. loc. (1997). Limba oficială: norvegiana. Religia: creștină (protestanți 88%, catolici). Capitala: *Oslo*. Orașe pr.: Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Drammen, Tromsø. Este împărțit în 19 districte. Țară muntoasă străbătută pe direcția SSV–NNE de lanțul Alpilor Scandinavici, care coboară abrupt spre ocean. **N.** septentrională este ocupată de platourile Finnmark, cu alt. în general sub 700 m străbătute de M-ții Kjølen și masive izolate, iar cea meridională de podișuri înalte și de munți ce culminează în vf. Galdhøpiggen (2 469 m, alt. max. din țară). Câmpiile litorale sunt foarte restrânse. În N se află cea mai întinsă supr. ocupată de ghețari din Europa. Țărmuri înalte, crestate de fiorduri adânci spre Oc. Atlantic. Climă influențată de latitudine și relief (temperat-oceanică, iar în N subpolară), moderată de apele calde ale Curentului Norvegiei (parte a sistemului Golfstrom). Numeroase râuri scurte, cu cascade, și lacuri. Vegetația variază în funcție de altitudine și latitudine și este aproape absentă pe o mare întindere. Pădurile, în principal de conifere, ocupă 27,2% din supr. țării, fiind prezente mai ales în podișurile și câmpiile sudice. Faună specifică Pen. Scandinave. Numeroase zone ocrotite (rezervații naturale și parcuri naționale). Resurse minerale variate: petrol (156,8 mil. t, 1996, locul 8 pe glob și locul 2 în Europa, rezerve 1,3 md. t, 1994), gaze naturale (41,3 md. m³, 1996, locul 12 pe glob și locul 4 în Europa, rezerve cca 2 400 md. m³), minereu de fier (1,57 mil. t,

John Howard Northrop

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Districte	Suprafața (km²)	Populația (1997)	Capitala
Akershus	4 917	446 385	—
Aust-Agder	9 212	100 602	Arendai
Buskerud	14 927	230 763	Drammen
Finnmark	48 637	75 643	Vadsø
Hedmark	27 388	186 021	Hamar
Hordaland	15 634	426 896	Bergen
Møre og Romsdal	15 104	241 493	Molde
Nordland	38 327	240 304	Bodø
Nord-Trøndelag	22 396	127 236	Steinkjer
Oppland	25 191	182 443	Lillehammer
Oslo	454	493 973	Oslo
Østfold	4 183	241 206	Moss
Rogaland	9 141	360 380	Stavanger
Søgn og Fjordane	18 620	108 032	Leikanger
Sør-Trøndelag	18 838	258 246	Trondheim
Telemark	15 315	163 467	Skien
Troms	25 984	151 191	Tromsø
Vest-Agder	7 281	151 577	Kristiansand
Vestfold	2 216	206 108	Tønsberg

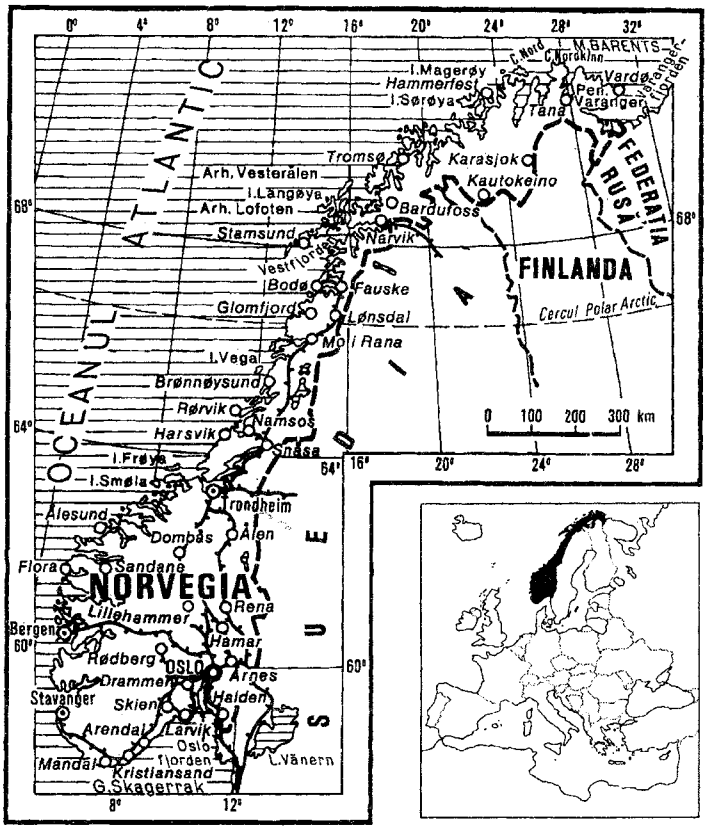

1996), cărbune (281 mii t, 1996), ilmenit (812,4 mii t, 1995), nichel (3,6 mii t, 1995), plumb (1,7 mii t, 1995), zinc (10,8 mii t, 1995), cupru (7,2 mii t, 1995), sulf, titan, molibden, argint, talc (50 mii t, 1995). Petrolul, exploatat în exclusivitate din platforma submarină, şi gazele naturale asigură 20% din PNB şi 54,4% din exporturi. Ţară cu o economie dezvoltată, bazată pe o industrie diversificată şi servicii (mai ales transporturi şi comerţ). Bogat potenţial hidroenergetic bine valorificat, aproape întreaga producţie de energie electrică este obţinută în hidrocentrale (104,8 md. kWh, 1996, inclusiv energie geotermică, locul 1 pe glob la producţia de energie electrică/loc.). Pe baza energiei electrice s-a dezvoltat electrometalurgia (aluminiu 863,3 mii t, 1996, locul 5 pe glob, zinc 125,6 mii t, 1996, nichel 61,6 mii t, 1996, cupru 28,4 mii t, 1996, magneziu 35 mii t, 1995). Industria prelucrătoare produce (1995): oţel (511 mii t, 1996), fontă, feroaliaje, aparataj electric, utilaj energetic, aparate de radio şi televizoare, nave (146,8 mii t.r.b.), ciment (1,61 mil. t), produse petroliere (15,3 mil. t capacitate de rafinare), acid sulfuric (615 mii t, 1992), amoniac (300 mii t), clor (185 mii t, 1992), îngrăşăminte azotoase (491 mii t, 1993) şi fosfatice (210 mii t), sodă caustică (202 mii t, 1993), celuloză (858 mii t) şi hârtie (1,29 mii. t), hârtie de ziar (973 mii t, locul 8 pe glob şi locul 5 în Europa), cherestea, fire (1,3 mii t) şi ţesături de lână (1,8 mii. m^2), ţesături de bumbac, bere (2,26 mil. hl), margarină (65 mii t), ţigarete (1,83 md. bucăţi), conserve de carne şi peşte. Mari exploatări forestiere (9,04 mil. m^3, 1995). Agricultura este orientată spre creşterea animalelor. Se cultivă numai 2,8% din terit. ţării mai ales cu (1996): ovăz (380 mii t), grâu (65 mii t), orz (175 mii t), secară, cartofi (400 mii t), cânepă, sfeclă de zahăr, plante furajere, fructe (mere, pere, prune). Creşterea intensivă a animalelor (mii capete, 1996): bovine (998), porcine (768), ovine (2 400), caprine (89), reni. Vânat de animale cu blană preţioasă. Pescuit foarte dezvoltat (2,81 mil. t, 1995, locul 10 pe glob). Vânătoare de balene (273 buc., 1994). Importante producţii animaliere (1996): lapte (1,85 mil. t), unt (16 mii t), brânzeturi (85 mii t). C.f.: 4,02 mii km (din care 2,4 mii km electrificate, 1995). Flota comercială maritimă: 2 215 nave (1995) cu 21,55 mil. t.d.w. (locul 6 pe glob). Căi navigabile interne: 1,58 mii km. Porturi pr.: Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim. Autovehicule în circulaţie: 2,07 mil. (1995). Turism dezvoltat (2,88 mil. vizitatori anual). Principalele obiective turistice: capitala Oslo cu cetatea Akershus (sec. 14–15), Palatul Regal (1825– 1848), Primăria (1931–1950), Catedrala oraşului, Domkirke (sfârşitul sec. 17), o biserică din sec. 12, case vechi, statui; împrejurimile capitalei (fiordul Oslo, Holmenkollen — centru internaţional de ski); fiordurile Hardanger (cel mai vizitat din ţară), Sognefjord (cel mai renumit din ţară), Geirangerfjord, Ryfylke etc.; cele mai nordice puncte europene: Nordkinn — al masei continentale şi Nordkapp = Capul Nord pe ins. Magerøy — al Europei; parcuri naţionale şi rezervaţii naturale (totalul ariilor protejate ocupă 17,09% din supr. ţării, 1996). Moneda: 1 krone (coroană) = 100 øre. Balanţa comercială net excedentară. Mare putere financiară cu rezerve naturale de 27,09 md. $ (1997, locul 7 în Europa) şi un PNB/loc. de 26,4 mii $ (locul 6 pe glob). Export (1996): combustibili şi produse petroliere (54,4%), maşini şi echipament de transport (11,1%), metale şi produse din metal (10,7%), produse alim. (7,6%) din care peşte (6,7%), hârtie, pastă de celuloză, nave maritime, produse textile etc. Principalii parteneri: Marea Britanie (20,3%), Germania (12,2%), Suedia (9,9%), Olanda (9,6%). Import (1996): maşini şi echipament de transport (37,8%), din care autovehicule (10%) şi nave maritime (2,6%), metale şi produse de metal (10,8%), din care oţel (4,4%), produse alimentare (6,1%), produse petroliere (4,5%). Principalii parteneri: Suedia (15,5%), Germania (14%), Marea Britanie (9,8%), Danemarca (7,6%). — *Istoric.* Terit. N. a fost locuit din timpuri străvechi de laponi şi de triburi de origine germanică (normanzi), care în sec. 8–11 au întreprins expediţii pe coastele Angliei, Franţei, Islandei, Groenlandei şi chiar în America de Nord şi M. Mediterană, îmbinând pirateria cu negoţul. În sec. 9 au luat fiinţă mici regate, unificate, în c. 872, de regele Harald I Haarfager şi de Olav I (995–1000). La începutul sec. 11, în timpul domniei lui Olav cel Sfânt este adoptat creştinismul; în

1153 este înființat primul episcopat la Trondheim, iar în prima jumătate a sec. 16 este introdusă Reforma. Sub domnia regilor Haakon IV (1217–1263) și Magnus VI (1263–1280), **N.** își extinde autoritatea asupra Groenlandei (1261) și Islandei (1262). Prin stingerea dinastiei norvegiene, întemeiată de Harald I, regele Suediei, Magnus II Eriksson, ocupă și tronul **N.** (sub numele de Magnus VII Eriksson, 1319–1355). Între 1319 și 1363, **N.** este legată de Suedia printr-o uniune personală, iar din 1380 până în 1814 de Danemarca. **N.** împreună cu Danemarca, Islanda, Suedia și Finlanda face parte din Uniunea de la *Kalmar* (1397–1523), al cărei hegemon este Danemarca. Ca urmare a Tratatului de Pace Anglo-Danez de la Kiel (1814), uniunea personală danezo-norvegiană este dizolvată, iar Danemarca este nevoită să cedeze **N.** Suediei. Respingând prevederile Tratatului de la Kiel, Adunarea nobililor norvegieni proclamă (17 iun. 1814) independența **N.**, iar în urma războiului suedezo-norvegian (iul.–aug. 1814) Suedia învingătoare impune **N.** o uniune personală, denunțată de **N.** în 1905. La 18 nov. 1905 Stortigul norvegian îl alege pe Carol din dinastia Glücksburg ca rege al **N.**, încoronat sub numele de Haakon VII. Ocupată de trupele germane (apr. 1940), regele și guvernul s-au refugiat la Londra. Descoperirea și exploatarea uriașelor zăcăminte de țiței din Marea Nordului (deceniul 8) asigură o prosperitate deosebită țării care respinge în 1972 și 1994 (prin referendum) aderarea la U.E. În ian. 1991, regele Harald V i-a succedat la tron tatălui său, Olav V. În urma alegerilor parlamentare din sept. 1997, creștin-democratul Kjell Magne Bondevik, a format un guvern de coaliție minoritar de centru-dreapta. Monarhie constituțională ereditară conform Constituției din 17 mai 1814. Puterea legislativă este exercitată de un parlament unicameral (Storting). Puterea executivă, nominal deținută de rege, este exercitată de Consiliul de Miniștri condus de un prim.-min. numit de rege. **2. Marea Norvegiei,** mare în bazinul Oc. Înghețat, cuprinsă între Pen. Scandinavă și ins. Shetland, Feroe, Islanda și Jan Mayen; 1,4 mil. km^2; ad. medie: 1 742 m; ad. max.: 3 970 m. Comunică cu M. Barents, M. Groenlandei și Oc. Atlantic. Străbătută de curentul Norvegiei.

NORVEGIAN, -Ă (< fr.; cf. germ. *Norwegen* „drumul Nordului") s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune în Norvegia. De religie creștină (protestanți-luterani). ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Norvegia. **2.** Adj. Care aparține Norvegiei sau norvegienilor, privitor la Norvegia sau la norvegieni. ✦ (Substantivat, f.) Limbă germanică vorbită de norvegieni **(1)**.

NORWICH [nöriʧ], oraș în SE Marii Britanii (Anglia), situat pe fl. Yare, la 156 km NE de Londra; 127,8 mii loc. (1994). Constr. de mașini, motoare electrice, cabluri; pielărie și încălțăminte. Universitate (1961). Muzee. Monumente: catedrală (1096, restaurată în sec. 15), castel (1120–1130), palat municipal (1407–1417), biserica Saint Peter Mancroft (1430–1455), în stil gotic. Menționat documentar în 1158. — **Școala de la N.** = grupare regională de pictură având o coeziune interioară comparabilă cu cea a grupurilor italiene. Sub conducerea lui J.S. Cotman și J. Crome, membri ei au constituit, în febr. 1803, „Societatea de la **N.**" pentru cercetarea apariției, dezvoltării și stării actuale a picturii, arhitecturii și sculpturii, în vederea aflării celor mai bune metode de studiu pentru a dobândi desăvârșirea. Din 1805, au organizat expoziții periodice, contribuind decisiv la modernizarea viziunii artelor engleze. Reprezentanți: R. Ladbrooke, R. Dixon, J. Thirtle, J. Stark, G. Vincent, J. Stannard.

NORWID [nɔrvit], **Cyprian Kamil** (1821–1883), scriitor și pictor polonez. A trăit în exil la Paris (1849–1852, 1855–1883) și în S.U.A. (1852–1854). Poeme romantice, vizionare, în care își expune ideile despre artă, ca singurul mijloc de a percepe realitatea („Promethidion", „Vademecum"). Poeme dramatice („Quidam") și tragedii („Cleopatra"). Eseuri („Despre artă, pentru polonezi").

NOSEAN (< fr.) s. n. Tectosilicat de sodiu din grupul feldspatoizilor. Cristalizează cubic. Apare în roci magnetice alcaline și nesaturate.

NOSKE [nɔske], **Gustav** (1868–1946), om politic german. Lider social-democrat. Ministru de Război (1919–1920), calitate în care a organizat represiunile împotriva mișcării social-democraților de stânga (spartachiștii), restabilind ordinea în țară.

NOSOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *nosos* „boală" + *logos* „studiu") s. f. Ramură a științei medicale care studiază bolile în general, ocupându-se de definirea, clasificarea și delimitarea lor după anumite criterii.

NOSSACK, Hans Erich (1901–1977), scriitor german. Romanele sale, realizate într-o notă sarcastică, descriu drama războiului și a supraviețuitorilor lui („Fratele cel mic", „După ultima revoltă", „Întâlnire cu moartea").

NOSTALGIC, -Ă (< fr.) adj. Plin de nostalgie; care predispune la nostalgie.

NOSTALGIE (< fr. {i}; {s} gr. *nostos* „întoarcere" + *algos* „durere") s. f. Sentiment de melancolie provocat de dorința de a revedea persoane sau locuri dragi, de a retrăi un episod din trecut; dorință pentru ceva greu de îndeplinit; dor, (pop.) alean.

NOSTIM, -Ă (< ngr.) adj. **1.** Plin de haz, amuzant, spiritual. ✦ Caraghios, ridicol. **2.** Atrăgător, plăcut, grațios, simpatic.

NOSTIMADĂ (< ngr.) s. f. Lucru, întâmplare sau glumă nostimă. ✧ Loc. *De toată nostimada* = foarte nostim; plin de haz, amuzant.

NOSTRADAMUS (pe numele adevărat *Michel de Nostre-Dame*) (1503–1566), astrolog și medic francez. Autor al unei culegeri de profeții celebre exprimate în catrene („Centuries").

NOSTROM (< it.) s. m. (NAV.) Botman.

NOSTRU, NOASTRĂ (lat. *noster, nostra*) pron. pos., adj. pos. I. Pron. pos. (Precedat de art. „al", „a", „ai", „ale"). Înlocuiește numele obiectului posedat de vorbitor și de un grup din care vorbitorul face parte, precum și numele acestora: *un oraș la fel cu al nostru.* ✦ La m. pl. indică familia, prietenii etc. vorbitorului și ai persoanelor din același grup cu el: *ai noștri sunt acasă.* ✦ La f. pl. indică lucrurile, preocupările, părerile etc. vorbitorului și ale grupului din care face parte acesta: *noi cu ale noastre.* II. Adj. pos. **1.** Care se găsește în proprietatea vorbitorului și a unui grup din care face parte acesta: *locuința noastră.* **2.** Care se află cu vorbitorul și cu grupul din care face parte acesta în relații de rudenie, de prietenie: *un prieten al nostru.* **3.** (Cu valoare afectivă) Despre care a fost vorba mai înainte, cunoscut: *atunci omul nostru pleacă liniștit.* **4.** În stilul oficial și solemn, cu valoare de sg.: *părerea noastră este...*

NOȘLAC, com. în jud. Alba, pe Mureș, situată pe stânga văii Mureșului; 2 011 loc. (2000). Pe terit. satului **N.**, menționat documentar în 1288, a fost identificată o necropolă din sec. 4–7 în care s-au găsit vase din ceramică daco-romane, fibule, aplice ș.a. În satele **N.**, Copand și Gâbud se află câte o biserică de lemn cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și

Gavriil, datând din 1803 (cu picturi interioare din 1822), 1803 (cu picturi interioare din 1856) și 1776 (pictată în 1777).

NOTĂ (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A însemna, a înregistra, a înscrie, a consemna în scris. ✦ A semnala; a observa, a reține. **2.** A aprecia prin note cunoștințele unui elev sau ale unui candidat la examen. **3.** A marca prin simboluri, valori numerice, elemente etc. **4.** (MUZ.) A transcrie un text muzical prin folosirea unor semne convenționale (note).

NOTA BENE (loc. lat.) Formulă prin care se atrage atenția asupra unui pasaj, a unei idei într-un text ori asupra corecturilor deosebite de tipar. Prescurtat: N.B.

NOTABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Vrednic de a fi luat în seamă; remarcabil, însemnat, important. ✦ (Substantivat, m. pl.) Notabilități.

NOTABILITATE (< fr.) s. f. (Mai ales la pl.) Personaje de seamă, personalități cu situație socială importantă, cu prestigiu, cu vază; notabili.

NOTAR (< fr., germ.; lat. *notarius* „secretar") s. m. **1.** *N. public* = funcționar public învestit cu atribuția de a redacta și legaliza acte juridice și semnături, de a elibera copii legalizate, certificate de moștenitor etc. V. și *notariat*. **2.** (În vechea organizare administrativ-teritorială a României) Reprezentant al puterii centrale în comune, exercitând de obicei atribuții de șef al poliției și secretar comunal.

NOTARA, Hrisant (?–1731), astronom și ecleziast român de origine greacă. Ulterior, patriarh al Ierusalimului (1707–1731). Lucrarea sa, „Introducere în geografie și astronomie" (în lb. greacă), conține primele determinări de coordonate geografice făcute pe terit. țării noastre.

Hrisant Notara

NOTARE (< *nota*) s. f. (DR.) Înscriere în cartea funciară (cu efect de informare pentru terțele persoane) a unor drepturi personale, fapte sau situații care au legătură cu drepturile reale intabulate în acea carte.

NOTARIAT (< fr., germ.) s. n. instituție publică având competența de a întocmi, autentifica și legaliza anumite acte, de a da dată certă, de a învesti cu formula executorie înscrisurile autentice, de a elibera certificate de moștenitor și de a face anumite constatări sau de a săvârși alte acte de natură a înlesni cetățenilor dovedirea și valorificarea drepturilor lor civile; funcția și activitatea notarului public; *concr.* birou notarial; cabinetul sau locul de muncă al unui notar public.

NOTĂTIȚĂ (< [*i*]*nota*) s. f. Gen de păsări din ordinul caradriiformelor, din regiunile nordice, în trecere prin România, cu aspectul unor rățuște, de mărimea unui graur, având membrane interdigitale și colorit deschis, cu o dungă neagră de la ochi până la urechi *(Phalaropus)*.

NOTAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însemnare, consemnare, notă **(1). 2.** Reprezentare prin semne convenționale, simboluri etc. ✧ *N. muzicală* = sistem de reprezentare grafică a sunetelor muzicale și a diferitelor raporturi dintre ele.

NOTĂ (< fr., lat., it.) s. f. **1.** Însemnare scrisă referitoare la o anumită chestiune. ✧ Expr. *A lua notă* (de ceva) = a lua cunoștință; a reține, a înregistra. ✦ (La pl.) Notițe. ✧ *A lua note* = a face însemnări rezumative (la un curs, la o ședință etc.) **2.** (La pl.) Însemnări sau reflecții literare asupra unui eveniment istoric, unei călătorii, unei opere etc. ✦ (La pl.) Adnotări la un text literar sau științific, cuprinzând informații suplimentare de amănunt, referințe bibliografice etc., trecute de obicei în subsolul paginii sau la sfârșitul lucrării. **3.** *N. diplomatică* = informare oficială asupra punctului de vedere al unui stat într-o anumită problemă (de politică externă), transmisă altui stat prin șeful reprezentanței diplomatice sau prin Ministerul Afacerilor Externe. **4.** Material gazetăresc cu caracter informativ, cuprinzând și elemente de comentare. **5.** Document prin care se cere, se dispune, se explică, se justifică, se consemnează operații, fapte etc. ✧ (EC.) *N. de plată* = document prin care se dispune plata unei sume. *N. de comandă* = document prin care se cere livrarea unei anumite mărfi, prestarea unui anumit serviciu sau executarea unei lucrări determinate. (CONT.) *N. de contabilitate* = document prin care se arată conținutul unei operații economice sau financiare și se indică, după modelul formulei contabile, conturile în care urmează a se înregistra. **6.** Calificativ încadrat într-o scară cifrică (la noi 1–10) prin care se apreciază cunoștințele elevilor, ale studenților, precum și ale candidaților la examene. **7.** Semn convențional pentru reprezentarea grafică a înălțimii și duratei unui sunet muzical. ✧ Expr. *Notă discordantă* (sau *falsă*) = vorbă, comportare care distonează într-o anumită împrejurare. *A fi în notă* = a se afla în deplină concordanță cu situația. ✦ (La pl.) Caiet care cuprinde piese muzicale. **8.** Caracter, atribut, însușire etc. prin care obiectele și fenomenele se deosebesc sau se aseamănă și în funcție de care ele pot fi recunoscute, definite sau descrise. ✧ (LOG.) *Nota noțiunii* = nota obiectului sau fenomenului reflectată în conștiința omului; caracteristic pentru noțiune este ansamblul **n.** esențiale. ✦ Nuanță, trăsătură, element component.

NOTĂTOARE (< [*i*]*nota*) s. f. (BOT.) Broscariță, limba-apei.

NOTEĆ [notețʃ], râu în partea central-vestică a Poloniei, afl. dr. al râului Warta la 10 km E de orașul Gorzów Wielkopolski; 370 km. Izv. dintr-un mic lac situat la ESE de Gniezno. În cursul superior este legat de Vistula printr-un canal care trece prin Bydgoszcz.

NOTES (< fr.) s. n. Carnet pentru însemnări.

NOTIFICA (< fr., lat.) vb. I tranz. A înștiința, a anunța; a face o notificare.

NOTIFICARE (< *notifica*) s. f. (DR.) **1.** Act de procedură prin care se comunică unei persoane, printr-un agent judecătoresc, că un anumit act juridic a fost îndeplinit sau urmează să fie îndeplinit. **2.** (În dreptul internațional) Comunicare făcută printr-o notă diplomatică de către un stat altui stat cu privire la punctul de vedere adoptat într-o anumită problemă.

NOTIȚĂ (< *notă*) s. f. Însemnare. ✦ (La pl.) Însemnări rezumative după un curs, o lecție etc.; note.

Bernt Notke:
„Sf. Gheorghe omorând balaurul"

NOTKE, Bernt (1436–1509), pictor și sculptor german. Cel mai important reprezentant al goticului târziu german. Operă caracterizată printr-un viguros și expresiv realism („Crucea triumfală", „Sf. Gheorghe omorând balaurul").

NOTOCORD (< fr.; {s} gr. *notos* „spate" + *khorde* „coardă") s. n. (ZOOL.) Scheletul axial primitiv al embrionului animalelor cordate. Se menține la amfioxus și la ciclostomi; la vertebrate, n. este înlocuit de coloana vertebrală. Sin. coardă *dorsală*.

NOTORIETATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi notoriu, faptul de a avea faimă; renume.

NOTORIU, -IE (< fr.; lat. *notorius* „care face cunoscut") adj. Cunoscut de toată lumea, știut de toți; *p. ext.* renumit, celebru.

NOTRE-DAME [notr-dam], catedrală (biserică mitropolitană cu hramul Sfânta Fecioară) situată pe Île de la Cité din centrul Parisului, construită în anii 1177–1250, pe locul unui sanctuar ridicat de arhiepiscopul Maurice de Sully în perioada 1160–1163. A suferit deteriorări în timpul Revoluției Franceze, fiind restaurată în 1845–1864 de Viollet-le-Duc. Este un monument reprezentativ pentru arhitectura gotică medievală franceză, cu splendide decorațiuni sculptate pe fațade și cu vitralii din sec. 13. Restaurată de mai multe ori de-a lungul secolelor.

NOTRE-DAME școala de la ~, nume dat ansamblului de compozitori care, între 1160 și 1270, au ilustrat dominanța Parisului în domeniul polifoniei și al liricii latine cântate. Reprezentanți: Leonin și Perotin. Repertoriu: *organa, conduit,* motete etc.

NOTTARA 1. Constantin N. (1859–1935, n. București), actor român. Prof. la Conservatorul din București, unde a format actori de renume (T. Bulandra, V. Maximilian, Maria Ventura, Maria Filotti ș.a.). Personalitate de seamă a teatrului românesc, s-a afirmat pe scena Teatrului Național din București, printr-un stil la început romantic, apoi realist, profund emoționant pus în valoare de vocea caracteristică și frazarea expresivă. Roluri din repertoriul universal și național (Sofocle, Shakespeare, Hugo, Caragiale, Delavrancea). **2. Constantin C.N.** (1890–1951, n. București), compozitor, violonist și critic muzical român. Fiul lui **N. (1).** Prof. univ. la București. Fondator al cvartetului care i-a purtat numele (1914);

Constantin N. Nottara

inițiator și dirijor al orchestrei Bucureștiului (1929). În creația sa a apelat la melosul bizantin și folcloric, oscilând între un stil de influență franceză și un folclorism academic. Opere („La drumul mare", „Se face ziuă", „Ovidiu") și balete („Iris"), muzică simfonică și de cameră; cronici muzicale.

NOTTINGHAM [notiŋəm], oraș în Marea Britanie (Anglia), pe râul Trent, la 175 km NNV de Londra; 284 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Constr. de mașini de transport și utilaje; ind. textilă (tricotaje și conf.), chimico-farmaceutică și alim.; fabrici de mobilă, încălțăminte și țigarete. Universitate (1881). Muzeu de artă. Royal Theatre (1865) și teatrul Playhouse (1963). Monumente: castel (1130, reconstruit în sec. 17), biserica St. Mary (sec. 15). Fundat de danezi în a doua jumătate a sec. 9 și menționat documentar în 1155.

NOȚIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Formă logică fundamentală care reflectă însu-

Catedrala Notre-Dame din Paris

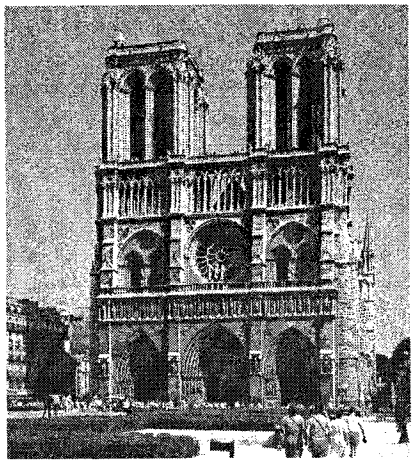

Nottingham. Teatrul Playhouse

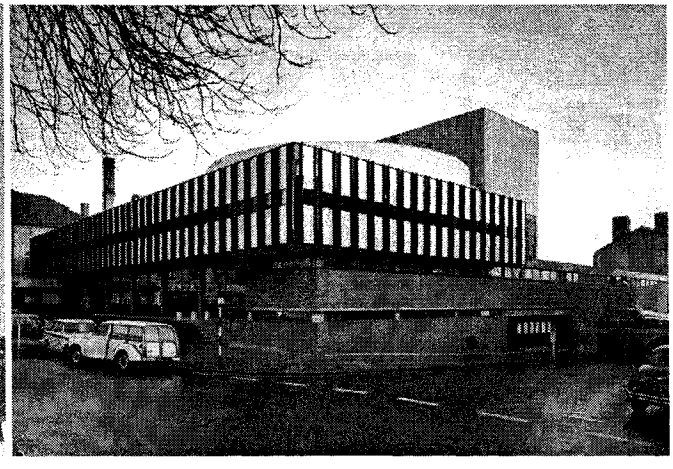

şirile esenţiale, necesare şi generale ale unei clase de obiecte. Se compune din conţinut şi sferă şi se exprimă prin cuvânt, concluzie a cunoaşterii istorice a obiectului, fenomenului, rezultat în care sunt generalizate datele experienţei. **2.** Cunoştinţă generală despre valoarea, sensul, însemnătatea unui lucru. **3.** (La pl.) Principii generale de bază, elementare dintr-un domeniu oarecare; cunoştinţe.

NOU, NOUĂ (lat. *novus, nova*) adj. **I. 1.** Care a fost făcut, creat, descoperit de curând, care apare pentru prima dată; recent. ✧ (MED.) *Nou-născut* v. *născut*. ✧ Loc. *Din nou* = încă o dată, iarăşi, iar. ✦ (Despre produse agricole, viticole etc.) Din recolta anului în curs. **2.** Care vine să înlocuiască un lucru mai vechi; actual, contemporan. ✦ (Substantivat, n., art.) Element care apare la un moment dat în procesul dezvoltării unui fenomen şi care, în luptă cu elementul vechi, iese întotdeauna învingător. **3.** Cu aspect şi conţinut schimbat; transformat. **4.** Recent. ✧ *Lumea Nouă* = America. ✧ Expr. *Lume nouă!* = exclamaţie cu care sunt întâmpinaţi oaspeţii rari. **II.** Care a fost executat sau cumpărat de curând; care a fost puţin sau deloc folosit; în stare bună, neuzat. ✧ Expr. *Nou-nouţ* = foarte nou. ✦ Proaspăt, curat, neviciat. **III.** Lipsit de experienţă, neexperimentat.

NOUA, cultură de la sfârşitul Epocii bronzului (sec. 14–sec. 12 î.Hr.), răspândită în Moldova, Transilvania, Muntenia de est şi Dobrogea. Numită astfel după o suburbie a Braşovului, unde au fost descoperite primele urme caracteristice acestei culturi.

NOUA BRITANIE v. **New Britain.**

NOUA CALEDONIE (NOUVELLE-CALÉDONIE [nuvel kaledoni]), arhipelag în SV Oc. Pacific (Melanezia), situat la c. 1 500 km NE de ţărmul Australiei; 19,1 mii km^2. Format din insula cu acelaşi nume (16,7 mii km^2), cu relief muntos (alt. max.: 1 628 m, vf. Mont Panié) şi alte insule mici (Bélep, Île des Pins, Walpole, Lifou, Maré, Ouvéa — ultimele trei făcând parte din arh. Loyauté). Centrul ad-tiv: *Nouméa*. Climă subecuatorială. Populat de melanezieni, polinezieni, indonezieni, europeni ş.a. Expl. de nichel (25% din rezervele mondiale, locul 4 în lume), crom, fier, mangan şi cobalt. Culturi de bumbac, trestie de zahăr, orez, cafea. Creşterea animalelor. Pescuit. Întreprinderi alimentare, de ciment, metalurgie neferoasă. Descoperită, în 1774, de James Cook, devine posesiune franceză în 1853. Colonie penitenciară (1864–1896), unde au fost trimişi, ca deportaţi politici, militanţi ai Comunei din Paris. Din 1958, „teritoriu de peste mări" al Franţei. În urma unui referendum naţional (1998), întărit printr-un acord între populaţia melaneziană şi cea de origine europeană, s-a stabilit o perioadă de tranziţie de 20 de ani, care va fi urmată de un vot pentru independenţă.

NOUA CRITICĂ 1. Orientare în critica anglo-americană interbelică („New criticism") caracterizată printr-o mare atenţie acordată analizei de text („close reading"), îndeosebi sub raport semantic. Reprezentanţi: I.A. Richards, T.S. Eliot, W. Empson, Y. Winters ş.a. **2.** Mişcare din literatura franceză de după al doilea război mondial („Nouvelle critique"), orientată spre valorizarea literaturii ca fapt de limbaj şi de comunicare, spre abordarea ei structurală, semiotică, fenomenologică, tematică, sociologică etc. Reprezentanţi: M. Foucault, R. Barthes, J. Derrida, Tv. Todorov, J. Kristeva, Ph. Sollers, G. Genette, G. Poulet, J.-P. Richard ş.a. A fost contestată de susţinătorii criticii universitare, lansoniene (R. Picard).

NOUADHIBOU [nuadibu:], oraş în partea de VNV a Mauritaniei, pe ţărmul Oc. Atlantic; 72,3 mii loc. (1992). Aeroport. Port pentru exportul min. de fier. Ind. metalurgică (oţeluri, laminate), de prelucr. a petrolului şi alim. (zahăr, conserve). Pescuit. Vechea denumire: *Port-Étienne*.

NOUA GUINEE (IRIAN), insulă în V Oc. Pacific, la N de Australia, de care este separată prin str. Torres, a doua din lume ca supr., după Groenlanda; 884,8 mii km^2. Străbătută pe direcţia NV-SE de culmi muntoase înalte, dispuse în două şiruri principale, despărţite de depr. alungite. Alt. max.: 5 030 m (Puncak Jaya). În S, o câmpie mlăştinoasă drenată de numeroase râuri şi fluvii (Fly, Digul, Pulau ş.a.); climă ecuatorială în N şi subecuatorială în S. Păduri ecuatoriale, iar la peste 2 300 m alt., savane. Faună variată, cu numeroase endemisme. Expl. de petrol, cărbune, minereuri auroargentifere şi cuprifere. Zona interioară este greu accesibilă. Partea occidentală a insulei aparţine Indoneziei (Irian Jaya), iar în E se află statul *Papua–Noua Guinee*. Oraşe pr.: Jayapura (Indonezia), Port Moresby, Lae, Madang, Wewak (Papua–Noua Guinee).

NOUA IRLANDĂ v. **New Ireland.**

NOUAKCHOTT [nuakʃot], capitala Mauritaniei, situată la 8 km de ţărmul Oc. Atlantic; 735 mii loc. (1995). Nod rutier. Aeroport (1963). Pr. centru politic, financiar şi cultural al ţării. Ind. de prelucr. a metalelor, a lemnului, chimică (insecticide) şi alim. Uzine de desalinizare a apei de mare (1969). Piaţă agricolă. Întemeiată în 1903 de un grup de colonişti francezi, pe o rută caravanieră, care au construit aici o aşezare fortificată. Distrus complet de inundaţii în 1950, oraşul a fost reconstruit în perioada 1957–1960. Palat prezidenţial. Centrul ad-tiv al coloniei franceze Mauritania (din 1957), **N.** a

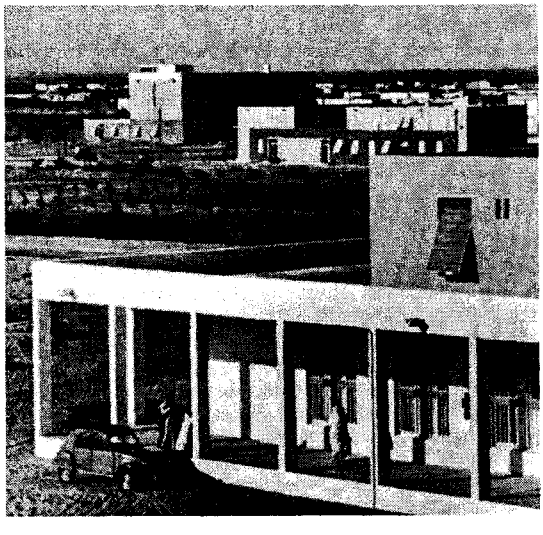

Nouakchott. Vedere generală

devenit capitala Rep. Islamice Mauritania (din 1960).

NOUA OBIECTIVITATE (germ. *Neue Sachlichkeit*), termen creat în jurul anului 1920 pentru a desemna reacția împotriva expresionismului și interesul acordat reprezentării realiste a subiectului. Cei mai proeminenți reprezentanți ai ei au fost O. Dix și G. Grosz.

NOUA SCOȚIE (NOVA SCOTIA [nouvə skouʃə]) **1.** Peninsulă în SE Canadei, între G. Fundy, Oc. Atlantic, str. Northumberland și G. Sf. Laurențiu, legată de continent prin istmul Chignecto; 44 mii km^2; lungime: 605 km; lățime: 80–160 km. Relief colinar cu alt. medie 200 m. Climat temperat-oceanic. Păduri. Hidroenergie. Pescuit. **2.** Provincie în SE Canadei, în peninsula omonimă; 55,5 mii km^2; 947,9 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv: *Halifax*. Expl. de min. de fier, de cărbuni, plumb, argint, zinc, baritină, gips. Expl. și prelucr. lemnului. Culturi de cartofi; pomicultură. Creșterea intensivă a ovinelor și bovinelor. Pescuit.

NOUA ZEELANDĂ (New Zealand, Aotearoa), stat insular în Oceania, în SV Oc. Pacific, separat de Australia prin M. Tasman; 270,53 mii km^2; 3,8 mii. loc. (1997). Limbi oficiale: engleza și maori. Religia: creștină 60,8% (protestanți 39,4%, catolici 13,1%), fără religie 24,7%, culte locale. Capitala: *Wellington*. Orașe pr.: Auckland, Christchurch, Manukau, Napier, Hastings. Este împărțit în 16 consilii regionale (nouă în North Island și șapte în South Island). Relief muntos (mai puțin de 25% din supr. țării se află sub 200 m alt.). Statul este format din două insule mai mari (North Island și South Island), separate prin str. Cook și dezvoltate pe c. 1 600 km și mai multe ins. mici (Stewart, Chatham, Kermadec ș.a.). South Island este dominată de lanțul muntos Southern Alps (alt. max. 3 764 m Mount Cook /Aorangi) cu forme glaciare și peisaje de tip alpin, care se desfășoară pe direcția N-S pe coasta vestică și care domină spre V îngusta câmpie litorală Westland și spre E câmpia mai largă Canterbury. North Island mai puțin înaltă, în parte de origine vulcanică (Volcanic Plateau, unul dintre cele mai active complexe vulcanice din lume — vulcanii Ruapehu 2 797 m, Mt. Egmont/Taranaki 2 578 m, numeroase lacuri vulcanice, gheizere, peșteri și mici ghețari). Climă temperat-oceanică, blândă și umedă, moderată de altitudine, mai rece în extremitatea sudică și cu nuanțe subtropicale în cea nordică (pen. Auckland). Precipitațiile variază între 6 000 mm/an în Fiordland (în SV Insulei de Sud) și sub 600 mm/an în Canterbury Plain. Rețea hidrografică bogată, cu râuri scurte și repezi, având debite bogate; numeroase lacuri glaciare și vulcanice. Vegetația caracteristică o reprezintă pășunile și fânețele (50,4% din supr. țării) și pădurile de conifere și foioase (27,9% din supr. țării) — cu fagul austral *(Northofagus)*. Există specii subtropicale, chiar formațiuni de mangrove (în extremitatea nordică) și numeroase specii endemice. Faună relativ săracă în specii, cu o serie de endemisme. Bogată rețea de zone ocrotite (10 parcuri naționale și peste 1 000 de rezervații peisagistice). Teritorii dependente: ins. Cook, ins. Niue, ins. Tokelau (Oc. Pacific) și Ross Dependency (Antarctica). Țară cu economie industrial-agrară dezvoltată, în care sectorul terțiar (comerț, finanțe, transporturi) concentrează 25,9% din populația activă și contribuie cu 46% la formarea PNB. Resurse minerale modeste (mii t, 1995): huilă (3 267), lignit (250), petrol (1 475), gaze naturale (4 763 mil. m^3), aur (13), argint, minereu de fier, zinc, tungsten, magneziu, serpentinit, bentonită, sare. Industria prelucrătoare, foarte diversificată, participă cu 19,3% la formarea PNB, antrenează 15,8% din populația activă și produce (1995): energie electrică (34,37 md. kWh, din care hidroenergie și energie geotermală c. 80%), oțel (842), aluminiu, montaj

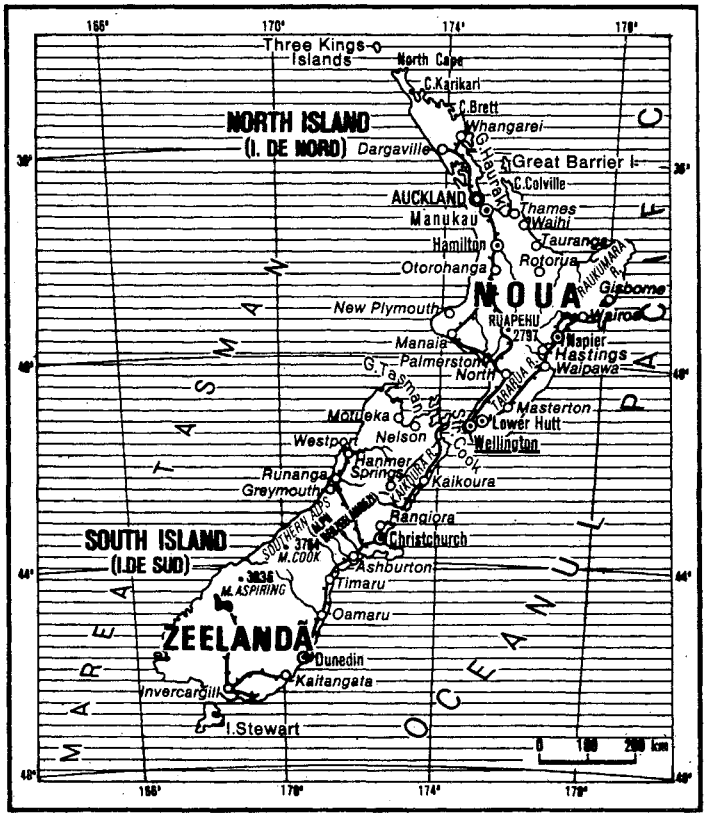

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Insule şi Consilii regionale	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1996)	Capitala
NORTH ISLAND	115 777	2 749 788	—
Auckland	5 201	1 077 205	Auckland
Bay of Plenty	9 126	230 465	Tauranga
Gisborne	11 461	46 089	Gisborne
Hawke's Bay	13 790	144 292	Napier
Manawatu-Wanganui	17 454	229 989	Palmerston North
Northland	12 604	141 865	Whangarei
Taranaki	7 876	106 570	New Plymouth
Waikato	29 992	357 294	Hamilton
Wellington	8 273	416 019	Wellington
SOUTH ISLAND	151 215	930 824	—
Canterbury	37 955	478 912	Christchurch
Marlborough	—	40 242	—
Nelson	—	42 073	Nelson
Otago	39 572	193 132	Dunedin
Southland	27 716	100 758	Invercargill
Tasman	—	40 036	—
West Coast	22 893	35 671	Greymouth
ALTE INSULE	3 542	934	—

de autovehicule (autoturisme: 31 mii bucăţi, vehicule comerciale: 10,2 mii bucăţi), aparate de radio, televizoare, frigidere, maşini de spălat rufe, maşini agricole, produse petroliere, amoniac, îngrăşăminte azotoase şi fosfatice (total 1,56 mil. t), anvelope (1,5 mil. bucăţi 1990), lemn, cherestea, hârtie (903), celuloză (1,41 mil. t), ciment (700), lână brută (196, locul 3 pe glob) şi spălată (47, 1996, locul 6 pe glob), fire şi ţesături de lână, fire şi fibre artificiale, încălţăminte, tutun şi ţigarete (3,4 md. bucăţi, 1996), lapte şi lapte condensat (unul dintre marii producători de lactate de pe glob), unt (287, locul 7 pe glob), brânzeturi (236), carne (1395, 1996), zahăr, vin (560 mii hl, 1996), bere (3,55 mil. hl, 1994). Exploatări forestiere intense: 17,16 mil. m^3 lemn (1995). Puternic sector agricol dominat de creşterea animalelor; agricultura contribuie cu 8,3% la formarea PNB şi antrenează 8,3% din forţa de muncă. Se cultivă (mii t, 1996): grâu (261), porumb (160), orz (385), ovăz, tutun, in şi cânepă, cartofi (275), legume (tomate 85, mazăre 62, ceapă, castraveţi), batate, fructe (mere 480, piersici, pere), citrice, fructe de pădure, struguri (75). Sector zootehnic foarte dezvoltat, care dă 90% din valoarea producţiei agricole (mil. capete, 1996): bovine (9,2), porcine (0,43), ovine (48,8, locul 4 pe glob), caprine (0,34). Mare exportator mondial de produse animaliere (lână, produse lactate, carne congelată, piei). Pescuit (612,24 mii t peşte, 1995). C.f.: 3 915 km (din care 524 km electrificate, 1995). Căi rutiere: 91,87 mii km (din care asfaltate 73%). Căi navigabile interne: 1 609 km (1994). Flota comercială maritimă: 164 nave cu 307,3 mii t.d.w. (1995). Principalele porturi: Whangarei, Auckland, Wellington, Tauranga, Otago. Turism dezvoltat: 1,41 mil. turişti străini (1995). Principalele obiective turistice: capitala Wellington cu Catedrala anglicană, sediile Parlamentului (1865, 1912) şi Guvernului (1876, cel mai mare edificiu de lemn din emisfera australă), Primăria, Universitatea Victoria; Auckland (principalul port pentru vapoare şi ambarcaţiuni de agrement); oraşul Christchurch cu Catedrala anglicană; parcurile naţionale Fiordland, Tongariro, Westland ş.a. şi cele două parcuri maritime (Hauraki Gulf şi Marlborough Sounds); aria vulcanică şi termală din partea centrală a Insulei de Nord, cu staţiuni şi zone de sporturi de iarnă; ariile de drumeţie, de pescuit şi vânătoare. Moneda: 1 dollar neo-zeelandez = 100 cents. Export (1996): produse agricole şi alimentare (45,9%), din care produse lactate (16,8%), carne (13,2%), lână (6,3%), produse industriale de bază (25,4%), chimice (10,2%), metalurgice (7%). Principalii parteneri: Australia (20,3%), Japonia (14,9%), S.U.A. (9,9%), Marea Britanie (6,4%), Coreea de Sud (4,6%). Import (1996): utilaje şi echipamente industriale (26%), semifabricate industriale (21,7%), mijloace de transport (13,6%), produse alimentare (7,1%), petrol şi produse petroliere (6,6%), produse metalurgice (6,1%), textile, încălţăminte (5,2%). Principalii parteneri: Australia (24,1%), S.U.A. (17%), Japonia (13,1%), Marea Britanie (5,3%), Germania (4,5%). — *Istoric.* Teritoriul **N.Z.** a fost cunoscut probabil încă din sec. 10 de navigatorii polinezieni, maorii colonizând insula către 1350 şi introducând aici agricultura şi un sistem social bazat pe caste. Primul navigator european care atinge coasta de V a **N.Z.** (1642) este olandezul Abel Tasman, care îi dă numele de *Staaten Landt,* modificat ulterior în *Nieuw Zeeland.* Explorarea propriu-zisă a insulei este începută de J. Cook (1769–1770), europenii revenind în 1773, 1774 şi 1777. Primii colonişti europeni, vânători de balene şi de foci, veniţi din Australia, sunt urmaţi de negustori şi misionari, cărora li se datorează (1814) o tentativă de evanghelizare a populaţiei băştinaşe. La 6 febr. 1840, căpeteniile maore recunosc suveranitatea britanică prin Tratatul Waitangi, în schimbul garantării stăpânirilor lor de pământ. Nerespectarea acestei dispoziţii a atras după sine numeroase războaie între maori şi europeni (1840–1847, 1860–1870). Insula a fost proclamată colonie dependentă administrativ de New South Wales (Australia). La 3 mai 1841 devine colonie britanică de sine stătătoare, beneficiind de o largă autonomie internă (din 1852 — constituţie şi parlament bicameral). Ca urmare a decimării populaţiei maore în urma războaielor, a început o masivă imigrare a crescătorilor de vite şi a căutătorilor de aur europeni (1861). **N.Z.** a anexat insulele Auckland (1847), Kermadec (1887), Cook şi Niue (1901) şi Tokelau (1925). Reformele administrative şi economice au asigurat ţării o legislaţie avansată (primul stat din lume care acordă drept de vot femeilor — 1893). La 26 sept. 1907, **N.Z.** obţine statutul de dominion, iar în dec. 1931, prin statutul Westminster, independenţa în cadrul Commonwealth-ului. **N.Z.** participă la cele două războaie mondiale alături de Marea Britanie, precum şi la războaiele din Coreea (1950–1953) şi Vietnam (1965–1973). Alternanţa la putere a celor două mari partide — Laburist şi Naţional — conferă ţării un standard înalt de democraţie internă şi prosperitate economică, **N.Z.** devenind unul dintre cele mai stabile şi prospere state din emisfera sudică. Angajată în campania pentru denuclearizarea Pacificului, **N.Z.** s-a situat pe o poziţie tranşantă împotriva experienţelor nucleare franceze din atolul Mururoa, fiind

principalul susținător al unei politici ecologice de apărare a mediului. Pe plan intern, după 1897, autoritățile neozeelandeze au fost confruntate cu cererile populației indigene maore, care solicită compensații pentru nedreptățile și deposedarea de pământ, suferite. Monarhie constituțională în cadrul Commonwealth-ului. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral — Camera Reprezentanților, iar cea executivă de regina Marii Britanii, printr-un guvernator general, asistat de un Consiliu Executiv, care numește un cabinet ministerial.

NOUĂ (lat. *novem*) num. card. Număr natural mai mare decât opt cu o unitate și care se indică prin cifra 9. ✧ Adjectival: *nouă zile.* ✧ (Substantivat) *Scrie un nouă.* ✦ (Cu valoare de num. ord.) *volumul nouă.*

NOUĂLEA, NOUĂ (< *nouă*) num. ord. (Precedat de „al", „a"). Care urmează după al optulea.

NOUĂSPREZECE *(nouă + spre + zece)* num. card. Număr natural mai mare cu o unitate decât optsprezece. ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Locul nouăsprezece.*

NOUĂSPREZECELEA, -CEA (< *nouăsprezece*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a"). Care urmează după al optsprezecelea.

NOUĂZECI (< *nouă + zeci*) num. card. Număr natural mai mare de nouă ori decât zece. ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Rândul nouăzeci.*

NOUĂZECILEA, -CEA (< *nouăzeci*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al optzeci și nouălea.

NOUGARO [nugaro], **Claude** (n. 1929), cântăreț și compozitor francez. Formație clasică. Începe ca șansonetist, apoi este influențat de jaz și ulterior de tango. Numeroase turnee. Discografie selectivă: „Grand Angle", „Nougayork", „Dansez sur moi", „Tu verras".

NOUL AMSTERDAM v. **New York (1).**

NOUL ROMAN (în fr. „nouveau roman"), mișcare literară (deceniile 6–7 ale sec. 20) care reunește scriitori ce refuză romanul tradițional. Termen introdus de scriitorul francez Alain Robbe-Grillet („Pentru un nou roman"), pentru a denumi un model de roman diferit de cel tradițional și în special de cel psihologic, datorită renunțării la conflict și la personaje (caractere), cărora le ia locul descrierea obiectuală. A mai fost denumit *roman al privirii* și *antiroman.* Reprezentanți: A. Robbe-Grillet, M. Butor, Natalie Sarraute, Cl. Simon ș.a.

NOUL TESTAMENT, a doua parte a „Bibliei", având 27 de cărți, elaborată în sec. 1–4 d.Hr. și recunoscută numai de creștini. Cuprinde texte ce grupează mărturii cu privire la Iisus Hristos (cele patru evanghelii canonice, epistole atribuite apostolilor, „Faptele apostolilor" și „Apocalipsa evanghelistului Ioan"), considerate de toate bisericile creștine ca fiind de inspirație divină.

NOUL TESTAMENT SAU ÎMPĂCAREA AU LEAGEA NOAO A LUI IISUS HRISTOS DOMNULUI NOSTRU, titlul primei traduceri integrale în limba română a „Noului Testament", apărută în 1648, la Alba Iulia, sub îngrijirea mitropolitului Simion Ștefan. Cunoscută sub denumirea „Noul Testament de la Bălgrad".

NOUL VAL, termen introdus de câțiva regizori francezi, grupați în jurul revistei „Cahier du cinéma", care, polemizând cu cinematograful tradițional, cereau o reînnoire a tematicii, a limbajului și independență față de cinematograful industrial. Printre cei mai de seamă reprezentanți: M. Camus, C. Chabrol, J.L. Godard, J. Rivette, F. Truffaut ș.a.

NOUMÉA [numea], oraș în SV ins. Noua Caledonie, centru ad-tiv al posesiunii franceze Noua Caledonie; 65,1 mii loc. (1990). Port la Oc. Pacific. Aeroport. Expl. de min. de nichel. Metalurgia nichelului; produse chimice și alim. Centru comercial pentru copra și cafea. Fundat în 1854 cu numele *Port-de-France.*

NOUMEN s. n. v. **numen.**

NOURRIT [nuri], **Adolphe** (1802–1839), tenor francez. De formație italiană, a impus însă un stil de cânt specific francez, care atinge apogeul la mijlocul sec. 19, caracterizat printr-o declamație lirică foarte nuanțată, vizând o exprimare a sentimentelor în profunzime. Roluri în premieră: „Robert Diavolul" și „Hughenoții" de Meyerbeer, „Wilhelm Tell" de Rossini, „Evreica" de Halévy, „Muta din Portici" de Auber. S-a sinucis.

NOUS (cuv. gr. „idee, gândire") subst. (În filozofia greacă) Rațiune, spirit.

NOUTĂTE (< lat., fr.) s. f. **1.** Însușirea de a fi nou. **2.** Lucru nou făcut sau descoperit de curând. **3.** Veste, știre recentă (și interesantă).

NOUVELLE-CALÉDONIE v. **Noua Caledonie.**

NOUVELLES HÉBRIDES v. **Noile Hebride.**

NOUVEL [nuvel], **Jean** (n. 1945), arhitect și designer francez. Lucrări de orientare avangardistă, dar păstrând elemente tradiționale (Institutul Lumii Arabe, Teatrul Operei din Paris, Galeriile Lafayette din Berlin).

NOVAC, personaj al baladelor populare românești (ciclul epic al Novăceștilor). Glorificat, împreună cu fiul său Gruia, ca erou al luptelor antiotomane. Este întâlnit și în folclorul sârb, croat și bulgar.

NOVACI, oraș în jud. Gorj, situat în zona de contact a M-ților Parâng cu Subcarpații Olteniei, în depresiunea cu același nume, pe râul Gilort; 6 079 loc. (2000). Microhidrocentrală. Expl. și prelucr. lemnului (cherestea, uși etc.). Confecții de covoare oltenești; produse alim. Muzeu. Oraș cu potențial balneoclimateric, cu climat submontan și izv. cu ape minerale eficace în tratamentul gastritelor cronice, colecistitelor, sechelelor hepatice etc. Localitatea apare menționată documentar în 1502; declarată oraș la 17 febr. 1968. Biserica de lemn Sf. Dumitru (sec. 18). Centru turistic.

NOVACU, Valeriu (1909–1992, n. Pecica, jud. Arad), fizician român. M. coresp. al Acad. (1948), prof. univ. la București. Contribuții teoretice în fizica particulelor elementare („Teoria particulelor elementare", „Teoria cuantică a câmpurilor", „Bazele teoretice ale fizicii"). Tratate („Electrodinamica").

NOVAE, oraș și castru roman, situat pe malul drept al Dunării, reședință a Legiunii I Italica. Sediul unei episcopii

Valeriu Novacu

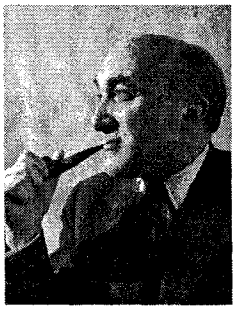

creştine în Evul Mediu timpuriu. Azi *Şistov* (Bulgaria).

NOVAIA ZEMLEA [novəjə zimlja], arhipelag aparţinând Federaţiei Ruse, situat în Oc. Îngheţat, între M. Kara şi M. Barents, despărţit de continent prin str. Kara; 82,2 mii km^2. Cuprinde două insule principale (Ins. de Nord, 48,9 mii km^2 şi Ins. de Sud, 33,3 mii km^2) şi câteva insuliţe, despărţite prin str. Matocikin Şar. Relief muntos (alt. max.: 1 547 m). Climă aspră şi vegetaţie de tundră. Acoperit cu gheţuri 25%.

NOVA IGUAÇU [iguasu], oraş în SE Braziliei (Rio de Janeiro), la c. 50 km NV de Rio de Janeiro; 826,2 mii loc. (1996). Ind. metalurgică (metalurgia zincului), chimico-farmaceutică, de prelucr. a petrolului şi alim. (dulceţuri, băuturi, conserve). Centru comercial.

NOVÁK, Arne (1880–1939), critic şi istoric literar ceh. Lucrări de analiză („Jan Neruda") sau de sinteză literară („Istoria literaturii cehe din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre").

NOVAK [nouvæk], **Kim** (n. 1933), actriţă americană de film. Roluri de mare supleţe dramatică, întrupare desăvârşită a feminităţii blonde („Ameţeala", „La miezul nopţii", „Robii", „Marele atac al băncii").

NOVÁK, Vítězslav (1870–1949), compozitor ceh. Prof. univ. la Praga. Elev ai lui Dvořák. Adaptează inovaţiile impresionismului în domeniul armoniei la spiritul muzicii cehe. Opere („Karlštejn"), cantate, pantomime, lucrări simfonice şi vocal-simfonice, muzică de cameră, prelucrări de cântece populare.

NOVAK, Vjenceslav (1859–1905), scriitor croat. Nuvele („Povestiri din Podgorje", „Sub Nehaj") şi romane („Ultimii Stipančić", „Două lumi") evocând drame umane, într-o naraţiune de largă respiraţie.

NOVALIS (pseud. lui *Friedrich Leopold von Hardenberg*) (1772–1801), scriitor şi filozof german. Unul dintre cei mai de seamă romantici. Elev al lui Fichte, a cultivat „idealismul magic" şi extazul mistic. Poeme exaltând nocturnul ca moment al marilor revelaţii („Imnuri către noapte"), remarcabile prin muzicalitatea şi farmecul evocator al limbii; proză exprimând prin simbolul florii albastre setea umană de originar şi infinit (romanul „Heinrich von Ofterdingen"); eseuri în formă de fragmente („Creştinătatea sau Europa"), nuvele alegorice („Discipolii la Sais").

NOVA LISBOA v. **Huambo.**

Novalis

NOVARA, oraş în N Italiei (Piemonte), la 50 km V de Milano; 102,5 mii loc. (1997). Nod de comunicaţii. Ind. electrotehnică, textilă (confecţii şi tricotaje), constr. de maşini, poligrafică; produse chimice şi alim. Centru cultural („Istituto Geografico de Agostini"). Primărie (sec. 13), palat (sec. 15), catedrală (1865–1869), cu baptisteriu din sec. 10 şi campanilă din sec. 11. Bisericile San Nazaro (sec. 15), San Martino (1475), San Marco (1607), bazilica San Gaudenzio (1577–1650).

NOVARA, Domenico Maria (1454–1504), astronom şi matematician italian. Profesor la Bologna, unde îl are elev pe N. Copernic. A determinat înclinaţia eclipticii şi a observat deplasarea axei polare.

NOVARRO, Ramon (1899–1968), actor american de film de origine mexicană. Chipul expresiv, bărbătesc, l-a impus ca june-prim romantic în melodrame şi filme de aventuri („Prizonierul din Zenda", „Scaramouche", „Ben-Hur", „Mata Hari").

NOVARSENOBENZOL (< fr.) s. n. Medicament cu acţiune antisifilitică.

NOVA SCOTIA v. **Noua Scoţie.**

NOVATOR, -OARE (< fr., lat.) s. m. şi f. Persoană cu idei şi concepţii noi; persoană care introduce o noutate într-un domeniu oarecare. ✦ (Adjectival) Care aduce, care cuprinde idei noi; înnoitor.

NOVAŢIE (< fr., lat.) s. f. (DR.) Stingere a unei obligaţii vechi şi înlocuirea ei cu alta nouă, care are un alt obiect ori un alt debitor sau creditor.

NOVĂ (< fr. {i}; {s} lat. *nova* [*stella*] „[stea] nouă") s. f. Stea variabilă explozivă, a cărei strălucire creşte puternic, relativ brusc (în câteva ore sau câteva zile), după care revine treptat la strălucirea iniţială (într-un interval de timp care poate ajunge până la câţiva ani). Până în prezent au fost observate câteva sute de **n.**

NOVELLI, Ermete (1851–1919), actor italian. A excelat în roluri comice ca şi în cele tragice din Shakespeare, Molière, Goldoni. A creat o adevărată şcoală de actori. În 1900, a fondat, la Roma, un teatru „La Casa di Goldoni".

NOVERRE [nove:r], **Jean Georges** (1727–1810), balerin şi coregraf francez. Întemeietorul baletului clasic ca gen artistic independent. A realizat spectacole pe muzică de Gluck („Medeea şi Iason"), Mozart („Mici nimicuri") ş.a. Scrieri estetice („Scrisori despre dans şi despre balet").

NOVGOROD, oraş în Federaţia Rusă, pe râul Volhov, la 6 km N de L. Ilmen; 235,2 mii loc. (1995). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. chimică, alim. şi de prelucr. a lemnului (mobilă). Fabrică de aparate de radio. Monumente: Catedrala Sf. Sofia (1045–1050, restaurată în 1893–1900), biserica mănăstirii Iuriev (sec. 12), bisericile Sf. Nicolae (1113), Sf. Gheorghe (1119–1130), Fiodor Stratilat (1360–1361), Kremlin (1302, amplificat în sec. 15). Teatru. Filarmonică. Muzeu. Unul dintre cele mai vechi oraşe din Rusia, menţionat pentru prima oară în 859. Însemnat centru comercial şi meşteşugăresc, era situat la o încrucişare a „drumului de la varegi la

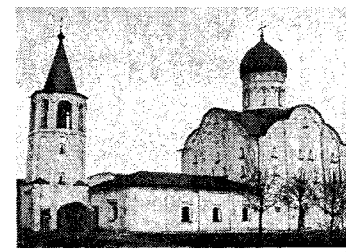

Biserica Fiodor Stratilat
Novgorod
Catedrala Sfânta Sofia

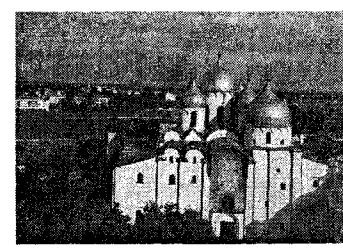

greci". Capitală a republicii omonime (1136–1478), constituită în urma fărâmiţării Rusiei kieviene, a intrat în 1478 în componenţa statului centralizat rus.

NOVICE (< fr., lat.) s. m. şi f. Persoană care se pregăteşte într-o mănăstire în vederea călugăririi; *p. ext.* începător într-un domeniu oarecare. ✦ (Adjectival) Nevinovat, inocent.

NOVIKOV [novikəf], **Nikolai Ivanovici** (1744–1818), publicist, editor şi filantrop rus. Figură reprezentativă a iluminismului rus. Rol important în lupta împotriva şerbiei, în dezvoltarea culturii şi în răspândirea ideilor înaintate, fapt pentru care a fost întemniţat (1792–1796) de Ecaterina a II-a. A editat scriitori clasici şi cărţi din domenii diverse, reviste cu caracter satiric. În 1772, a editat primul dicţionar enciclopedic al literaturii ruse.

NOVIKOV [novikəf] **1. Piotr Sergheevici N.** (1901–1975), matematician rus. Fondatorul şcolii ştiinţifice de logică matematică. Lucrări de teoria funcţiilor, ecuaţiile fizicii matematice, logică matematică, teoria mulţimilor, geometrie şi topologie algebrică. **2. Serghei Petrovici N.** (n. 1938), matematician rus. Fiul lui **N. (1)**. Lucrări privind geometria, topologia şi teoria relativităţii. Medalia Fields (1970).

NOVIODUNUM v. **Isaccea.**

NOVI PAZAR, oraş în partea de S a lugoslaviei (Serbia), pe râul Ibar; 85,6 mii loc. (1991). Centru comercial. Biserica Sf. Petru (sec. 8), mănăstirea Sopocani (1260). Centrul unui sangeac turcesc (sec. 15).

NOVI SAD, oraş în partea de N a lugoslaviei (Serbia), port pe Dunăre, centrul ad-tiv al reg. autonome Vojvodina; 179,6 mii loc. (1991). Nod de comunicaţii. Constr. de nave fluviale, avioane, aparataj electrotehnic şi maşini agricole; ind. pielăriei şi încălţămintei, textilă, chimico-farmaceutică şi alim.; porţelanuri. Universitate (1960). Muzee. Menţionat documentar în 1526. Fortăreaţa Petrovaradin (sec. 13–17).

Novi Sad.
Vedere generală

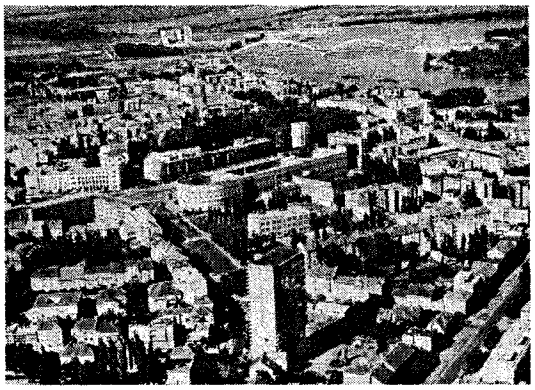

NOVOCAINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *novus* „nou" + fr. [*co*]*caine* „cocaină") s. f. Clorhidrat de para-aminobenzoildietilaminoetanol; substanţă chimică cu acţiune anestezică locală. Sin. *procaină, sincaină.*

NOVOCERKASSK, oraş în Federaţia Rusă, în Delta Donului, la E de Rostov pe Don; 190 mii loc. (1995). Metalurgie. Constr. de locomotive electrice, de utilaj petrolier şi minier şi de maşini-unelte; produse chimice şi alim. Centru cultural (teatru, muzeu de istorie). Catedrala Învierii (1805–1905). Fundat în 1805.

NOVOKUZNEŢK, oraş în Federaţia Rusă, în bazinul Kuznеţk; 572 mii loc. (1995). Nod de comunicaţii. Expl. de cărbune. Siderurgie şi metalurgia aluminiului; constr. de utilaj minier; ind. chimică şi a mat. de constr. Centru cultural (muzee, teatre). Fundat în 1618. În perioada 1622–1931 s-a numit *Kuznеţk-Sibirsk,* iar între 1932 şi 1961, *Stalinsk.* Numele de azi l-a avut şi în anii 1931–1932.

NOVOLAC (< fr.) s. n. Răşină sintetică obţinută prin condensarea fenolului cu formaldehidă în mediu acid. Se întrebuinţează la fabricarea lacurilor.

NOVOMOSKOVSK, oraş în Federaţia Rusă, la 231 km SE de Moscova; 144 mii loc. (1995). Expl. de cărbune. Ind. chimică, a mat. de constr. şi alim. Centru cultural. Fundat în 1929 pe locul unei aşezări cu numele *Bobriki* şi declarat oraş în 1930. Între 1934 şi 1961 s-a numit *Stalinogorsk.*

NOVOROSSIISK 1. Oraş în Federaţia Rusă, port la Marea Neagră; 202 mii loc. (1995). Aeroport. Constr. navale, de maşini agricole şi material rulant; prelucr. petrolului; ind. cimentului, a mobilei şi alim. Muzeu de istorie. Fundat în 1838. **2.** V. **Ekaterinoslav.**

NOVOSIBIRSK 1. Arhipelag aparţinând Federaţiei Ruse, situat între M. Laptev (la V) şi M. Siberiei Orientale (la E); 38 mii km^2. Cuprinde trei grupuri de insule: *Liahovskie* (în S), *Novosibirsk* (în centru, cu insulele: Kotelnîi, Novaia Sibir, Belkovski ş.a.) şi *De Longa* (în NE). Alt. max.: 374 m (în ins. Kotelnîi). Climă arctică. Vegetaţie de tundră. Faună polară (vulpi albe ş.a.). Staţie ştiinţifică de cercetări (din 1927). **2.** Oraş în Federaţia Rusă, port pe Obi; 1,4 mil. loc. (1995). Nod de comunicaţii. Metrou. Hidrocentrală. Siderurgie şi metalurgia cositorului; constr. de maşini-unelte, de utilaj minier, prese hidraulice şi maşini agricole; ind. chimică, textilă, alim., a pielăriei şi încălţămintei. Centru cultural şi ştiinţific. Universitate (1959). Muzee. Teatre. Fundat în 1893 cu numele *Gusevska.* Între 1903 şi 1925, s-a numit *Novonikolaevsk.*

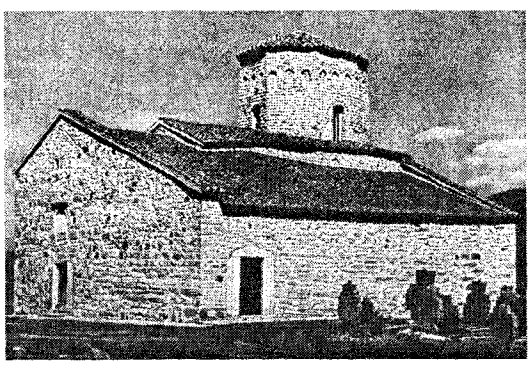

Novi Pazar.
Biserica Sf. Petru

NOVOTNÝ, Antonín (1904–1975), om politic cehoslovac. Prim-secretar al C.C. al Partidului Comunist din Cehoslovacia (1953–1968); președintele statului (1957–1968). Constrâns să se retragă din toate funcțiile de către gruparea reformatoare din partid, care a inițiat „Primăvara de la Praga" (1968).

NOWA HUTA, oraș în partea de S a Poloniei, pe fl. Vistula, la 9 km E de Cracovia (suburbie a acestuia); c. 200 mii loc. Pr. centru siderurgic al țării (din 1949). Fabrici de ciment, țigarete, alim.

NOWICKI [novițski], **Jan** (n. 1939), actor polonez de film. Creator al unor personaje dominate de neliniști, patimi și vicii în filme de mare diversitate tematică („Cenușa", „Clepsidra", „Marele trișor", „Jurnal pentru iubirile mele", „A șaptea cameră").

NOXĂ (< fr. {i}; {s} lat. *noxa* „boală") s. f. Agent cu acțiune dăunătoare asupra organismului (ex. substanțele toxice), care se răspândește în atmosferă, mai ales în timpul unor procese tehnologice.

NOXEMOZĂ (< fr.; {s} gr. *nosema* „boală") s. f. Boală contagioasă a albinelor adulte, provocată de parazitul *Nosema apis.*

NOZICK [nęuzik], **Robert** (n. 1938), filozof american. Prof. univ. la Harvard. Cunoscut mai ales pentru filozofia sa politică „libertariană" susținută în „Anarhie, stat și utopie". Alte lucrări: „Explicații filozofice", „Natura raționalității".

Np, simbol chimic pentru *neptuniu.*

NU (lat. *non*) adv. **1.** Dă valoare negativă unei fraze, unei propoziții, unei părți din propoziție sau cuvintelor pe care le precedă: *nu merg cu tine; venea nu prea repede.* ✦ Fără valoare negativă: *mă tem să nu plece.* **2.** Formează expresii, locuțiuni: *nu (care) cumva, nu tocmai, nu prea.* **3.** Folosit singur, înlocuiește predicatul unei propoziții, o propoziție sau o frază: *Mergi? — Nu.* ✦ Adesea repetat, anticipează pentru intensificare conținutul propoziției negative următoare: *nu, nu voi pleca.*

NUANȚA (< fr.) vb. I Tranz. A îmbina culorile în așa fel încât trecerea de la una la alta să se observe foarte puțin; a armoniza. ✦ Fig. A da o notă expresivă; a colora.

NUANȚAT, -Ă (< *nuanța*) adj. Cu varietăți de culori. ✦ (Despre stil, limbă) Bogat în nuanțe, în posibilități de exprimare; expresiv.

NUANȚĂ (< fr.) s. f. **1.** (FIZ.) Fiecare dintre varietățile unei culori, determinată de compoziția sa cromatică, adică de suma culorilor spectrale care o alcătuiesc și de proporțiile în care acestea apar. ✦ Fig. Diferență foarte mică între lucruri de același fel. ✦ Spec. Valoare semantică a unui cuvânt puțin deosebită de sensul de bază al acestuia. ✦ Ceea ce se adaugă esențialului, modificându-l ușor; caracter, notă particulară. **2.** (MUZ.) Gradul de intensitate a unui sunet, care corespunde în muzică noțiunii de amplitudine a vibrației din fizică. V. *dinamică.*

NUBIA 1. Deșert în NE Africii (NE Sudanului și S Egiptului) cu aspect de podiș, fragmentat de ueduri. Alt. 350–1 000 m. Precipitații: c. 25 mm/an. Agricultură irigată în valea Nilului și creșterea animalelor. **2.** V. **Nasser** *(lacul de acumulare ~).* **3.** Regiune istorică în NE Africii, între prima și cea de-a șasea cataractă a Nilului, pe teritoriul de astăzi al Egiptului și Sudanului, stăpânită temporar în milen. 2 î.Hr. de Egipt. Slăbirea Egiptului în sec. 12 î.Hr., face ca **N.** să-și redobândească independența; la sfârșitul sec. 10 î.Hr. se constituie un regat nubian, cu reședința la Napata, pe Nil. Piankhi, suveran al Regatului Nubian (750–716 î.Hr.), este recunoscut ca faraon la Teba (c. 742 î.Hr.), fondând dinastia a 25-a egipteană (dinastia nubiană sau etiopiană, 745–650 î.Hr.). Treptat, **N.** pierde contactul cu lumea mediteraneană, africanizându-se; în sec. 4 d.Hr., statul nubian este cucerit de Regatul Aksum.

NUBIL, -Ă (< fr.; lat. *nubilis* din *nubere* „a se mărita") adj. (Livr.) Care este la vârsta când se poate căsători.

NUC (< *nucă*) s. m. Arbore din familia juglandaceelor, înalt de 18–20 m, cu frunze penat-compuse cu 5–9 foliole late, eliptice, și fructul o drupă cu sămânța comestibilă *(Juglans regia).* Frunzele și cojile de nuci au variate întrebuințări în medicina tradițională (în diabet, ca tonic, pentru combaterea sudorației și a diareii etc.). Cojile verzi și frunzele sunt folosite la vopsirea fibrelor naturale într-o gamă foarte largă de nuanțe. Lemnul de **n.** este folosit în ind. mobilei.

NUCĂ (lat. *nux, nucis*) s. f. **1.** Fructul nucului, uscat, indehiscent, monosperm, cu pericarpul tare, bogat în grăsimi (52–77%), proteine (12–25%) și vitamine. ✧ *N. de cocos* = cocos. *N. vomică* = nume dat semințelor mature ale unui arbust tropical *(Strychnos nux-vomica)* care conțin stricnină. Tinctura este folosită ca aperitiv amar, excitant al secreției gastrice și stimulent al secrețiilor gastrointestinale. **2.** (TEHN.) Organ de mașină format dintr-o tijă și un cap sferic, folosit pentru realizarea articulațiilor sferice (mecanismul de direcție la autovehicule).

NUCELĂ (< fr.; {s} lat. *nucella* „nucă mică") s. f. Partea centrală din ovulul unei plante fanerogame, formată din țesut parenchimatos, în care se află sacul embrionar.

NUCEȚ (lat. *nucetum*) s. n. Teren pe care sunt plantați nuci; livadă de nuci.

NUCET 1. Oraș în jud. Bihor, la poalele M-ților Bihor, în SE depr. Beiuș; 2 877 loc. (2000). Expl. de marmură, molibden, bismut (Băița). Confecții. Produse refractare și alim. (Băița). Declarat oraș în 1956. **2.** Com. în jud. Dâmbovița, pe râul Dâmbovița; 4 199 loc. (2000). Stație de c.f. Expl. de gaze naturale. Creșterea bovinelor. În satul **N.** se află mănăstirea cu același nume, cu biserica Sf. Gheorghe (sec. 15, cu refaceri din 1746 și reconstruită în anii 1840–1849).

NUCI, com. în jud. Ilfov, situată în Câmpia Vlăsiei, pe râul Ialomița; 2 901 loc. (2000). Expl. de balast. Schitul Balamuci (sec. 17), cu biserică refăcută în 1752 (în satul Balta Neagră). Biserica Sf. Alexandru (1780–1783), în satul **N.**; conac (sec. 17), în satul Micșunești Mari.

NUCLEAR, -Ă (< fr.; {s} lat. *nucleus* „sâmbure") adj. **1.** Referitor la nucleu. ✧ *Energie n.* = energie care determină legătura puternică dintre protonii și neutronii unui nucleu atomic și care, în anumite împrejurări (radioactivitate, fisiune, fuziune), poate fi eliberată și utilizată; energie atomică. *Reacție n.* v. *reacție.* **(3).** *Reactor n.* v. *reactor.* **2.** (HIST.) Care se referă la nucleul celulei sau la un nucleu anatomic (în special nucleii cenușii centrali).

NUCLEAȚIE (< *nucleu*) s. f. (FIZ.) Provocare sau dezvoltare a unei condensări ori a unei cristalizări în gaze sau lichide cu ajutorul nucleelor de condensare, respectiv de cristalizare.

NUCLEAZE (< fr. {i}) s. f. pl. Grup de enzime care catalizează scindarea acizilor nucleici în oligonucleotide și mononucleotide; după natura acizilor nucleici respectivi, se numesc ribonucleaze și deoxiribonucleaze.

NUCLEIC (< fr., engl.) adj. *Acizi nucleici* = compuși organici de natură polinucleotidică, alcătuiți din baze azotate purinice sau pirimidinice, acid fosforic și pentoze (riboză sau deoxiriboză), deținători ai informației genetice, pe care o transmit de la părinți la descendenți (rol în ereditate); au și rolul de a dirija sinteza proteinelor în organism.

NUCLEINĂ (< fr. {i}) s. f. Produs intermediar de descompunere a nucleoproteinelor.

NUCLEO- (< fr.; {s} lat. *nucleus* „sâmbure") Element de compunere care înseamnă „nucleu", „cu referire la nucleu"; formează adjective și substantive.

NUCLEOFOSFATAZE (< *nucleo- + fosfataze*) s. f. pl. (BIOCHIM.) Enzime din grupul hidrolazelor, care, împreună cu nucleotidazele și nucleozidazele, formează subgrupul nucleazelor. **N.** acționează asupra acizilor nucleici, scindându-i în *nucleotide*. Sin. *polinucleotidaze*.

NUCLEOL (< fr. {i}; {s} lat. *nucleolus* „sâmburaș") s. m. Corpuscul sferic din interiorul nucleului, constituit din proteine, enzime și acizi ribonucleici. Are un rol esențial în sinteza acizilor ribonucleici.

NUCLEON (< fr. {i}) s. m. Denumire generică dată celor două tipuri de particule elementare (protonul și neutronul) care alcătuiesc nucleul atomic.

NUCLEONICĂ (< fr. {i}) s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul și utilizarea energiei nucleare în știință și în industrie.

NUCLEOPLASMĂ (< *nucleo- + plasmă*) s. f. Substanță cu consistență omogenă care ocupă în totalitate spațiile din jurul constituenților nucleului.

NUCLEOPROTEINE (< fr., engl. {i}) s. f. pl. Substanțe compuse din acizi nucleici și proteine bazice, de tipul histonelor și al protaminelor, constituenți *fundamentali ai nucleului celular*.

NUCLEOSINTEZĂ (< *nucleo- + sinteză*) s. f. Reacție nucleară în lanț care conduce la formarea nucleelor grele ale atomilor din cele ușoare. Pe baza **n.** se explică geneza, proprietățile și distribuția elementelor chimice și ale izotopilor acestora în natură (așa-numita abundență cosmică). În primele momente ale Marii explozii (Big Bang) s-au sintetizat hidrogenul și heliul (care reprezintă 99,9% din materia Universului). Procesul de **n.** a elementelor mai grele (inclusiv a heliului) a avut și are loc în interiorul stelelor, unde, la temperaturi și presiuni extrem de ridicate, se desfășoară reacții termonucleare care conduc la formarea majorității elementelor chimice. Nucleele atomilor foarte grei se formează prin captarea rapidă a neutronilor, care are loc în expolozia supernovelor. Procesul de **n.** a elementelor ușoare, ca litiul, beriliul, borul, are loc fie în atmosfera unor stele, fie în spațiul interstelar sub acțiunea razelor cosmice.

NUCLEOTIDE (sau **NUCLEOPROTEIDE**) (< fr.) s. f. pl. (BIOCHIM.) Componenți esențiali ai tuturor celulelor vii, sub formă de acizi nucleici sau de fosfați ai acestor acizi. **N.** sunt constituite dintr-o moleculă de bază purinică sau pirimidinică, o moleculă de pentoză și una de acid fosforic. Se obțin prin hidroliza parțială a acizilor nucleici. Unele **n.** acționează ca transportori de energie în diverse reacții enzimatice.

NUCLEOZIDE (< fr.) s. f. pl. Componenți ai acizilor nucleici. Se obțin prin hidroliza nucleotidelor care pierd restul de acid fosforic.

NUCLEU (< fr.; lat. *nucleus* „sâmbure") s. n. **1.** Parte centrală, esențială a unui lucru, în jurul căreia este alcătuit acesta; miez **(2).** ✧ *N. atomic* = partea centrală a atomului, alcătuită din protoni și neutroni, în jurul căreia gravitează electronii; dimensiunile *n.a.* sunt de ordinul a 10^{-12} cm, masa lui reprezintă mai mult de 99,9% din masa atomului, iar densitatea este de ordinul a 10^{14} g/cm^3. V. *atom. N. de condensare* (sau *de cristalizare*) = grup de molecule sau de ioni, pulberi, particule de praf etc. pe care se produce condensarea vaporilor suprasaturați, respectiv cristalizarea unei soluții suprasaturate sau a unei topituri. ✧ *Nucleul Pământului* v. *Pământ*. ✦ (HIST.) Organit celular sferic sau ovoid, cu dimensiuni ce variază între un micron și un *milimetru, constituit din nucleoproteine*, cromatină și unul sau mai mulți nucleoli. Ia parte la procesele metabolice fundamentale și deține un rol esențial în ereditate. ✦ Masă de materie cenușie din sistemul nervos central. ✦ Centru de origine sau hilul grăunciorului de polen. **2.** Fig. Germen, sâmbure al unei acțiuni. **3.** (MAT.) Imaginea inversă, printr-un homomorfism φ de la grupul G la grupul G', a elementului unitate din G'. Notație: φ^{-1} (e') = Kerφ, care este subgrup al lui G.

NUCLID ({s} lat. *nucleus* „sâmbure") s. m. Nucleu atomic caracterizat prin numărul de protoni, prin numărul de neutroni și prin energia de legătură a acestora.

NUCȘOARA, com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a M-ților lezer cu Muscelele Argeșului, pe cursul superior al Râului Doamnei; 1 721 loc. (2000). Localitate cu potențial balneoclimateric (climat submontan și cu izv. de ape minerale sulfatate, calcice, sodice, sulfuroase). Biserica Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1880–1890), în satul **N.**

NUCȘOARĂ (< *nucă*) s. f. **1.** Diminutiv al lui nucă **(1). 2.** Nume dat semințelor arborelui tropical *Myristica fragans*, folosite drept condiment.

NUCULĂ (< fr.; {s} lat. *nucula* „nucă mică") s. f. Achenă mică, formată dintr-o singură carpelă (ex. la urzică) sau provenită din desfacerea la maturitate a unui fruct pluricarpelar (ex. la nalbă).

NUD (< it., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Fără veșminte; neîmbrăcat, gol[1] **(I 1.).** ✦ Fig. Fără artificii, simplu; clar. **2.** S. n. Corp omenesc complet dezbrăcat. ✦ (În artele plastice) Reprezentarea unui corp omenesc gol. Folosit ca model de numeroși artiști (în special în Renaștere). **3.** Adj. (DR.) *Nud proprietar* = proprietarul care și-a dezmembrat dreptul său de proprietate asupra unui bun, cedând altuia prerogativele dreptului de posesie și de folosință, păstrându-și pentru sine doar prerogativa dreptului de dispoziție juridică. *Nudă proprietate* = proprietatea (redusă la dreptul de dispoziție juridică) rămasă nudului proprietar după dezmembrare.

NUDISM (< fr.; {s} lat. *nudus* „gol") s. n. Expunere la Soare a corpului gol.

NUDITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Starea sau înfățișarea unei persoane nude; goliciune. **2.** Ceea ce apare fără ascunzișuri, direct.

NUEVA ESPARTA, stat în N Venezuelei cuprinzând o mică parte din țărmul continental, precum și ins. Margarita și insulele înconjurătoare; 1,2 mii km^2; 325,9 mii loc. (1995). Centrul ad-tiv: *La Asunción*. Culturi tropicale. Creșterea animalelor.

NUEVA SAN SALVADOR, oraș în partea de SV a statului El Salvador, la 13 km VSV de San Salvador; 116,6 mii loc. (1992). Centru comercial pentru cafea. Fundat în 1854 cu numele *Nueva Ciudad de San Salvador*. S-a mai numit *Santa Tecla*.

NUEVO LEÓN, stat în NE Mexicului; 64,9 mii km^2; 3,6 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Monterrey*. Expl. forestiere. Grâu, porumb. Creşterea intensivă a animalelor. Plantaţii de citrice.

NUFĂR (< ngr.) s. m. Nume dat unor specii de plante acvatice din familia nimfaceelor, cu frunze mari plutitoare şi flori de diferite culori. ✧ *N. alb* = plantă cu flori mari, albe, întâlnită curent în bălţile din Delta Dunării *(Nymphaea alba);* florile şi rizomii au proprietăţi sedativ-nervoase, tonic-nutritive, astringente. *N. galben* = plantă asemănătoare cu **n.** alb, dar cu flori galbene *(Nuphar luteum);* florile şi rizomii au proprietăţi sedative, astringente, antibiotice, emoliente.

NUFĂRU, com. în jud. Tulcea, situată în partea de V a Deltei Dunării, pe braţul Sfântu Gheorghe; 2 288 loc. (2000). Pescuit. Până la 1 ian. 1965, satul şi com. **N.** s-au numit *Ada Marinescu.*

NUFFAR v. **Nippur.**

NUGA (< fr.; lat. **nucatum,* din *nux* „nucă") s. f. Produs de cofetărie făcut din albuş de ou, zahăr şi nuci (sau alune, stafide), care formează o pastă foarte consistentă.

NUIA (lat. *novella*) s. f. Ramură de copac lungă şi subţire; vargă **(1).**

NU JIANG [nudʒian], denumirea chineză a cursului superior al fl. *Salween.*

NUJOMA [nujo:ma], **Sam Daniel** (n. 1929), om politic namibian. Lider al luptei de eliberare naţională a Namibiei. Preşedinte (din 1959) al Organizaţiei Poporului din Africa de Sud-Vest (SWAPO). Primul preşedinte al Namibiei independente (din 1990).

NUKU'ALOFA [nukualo:fa], capitala statului Tonga, situat în ins. Tongatapu; 34 mii loc. (1990). Centru cultural şi comercial. Aeroport (Fua'amotu). Port pentru exportul de copra, vanilie şi banane. Prelucr. coprei. Localitatea datează din sec. 18, devenind reşed. regală (1862–1900), apoi centru ad-tiv al guvernatorului britanic (1900–1970) şi capitala statului Tonga (din 4 iun. 1970). Palat regal (1865–1867).

NUKU HIVA [nu:kuhiva], insulă vulcanică în arh. Marchize (Polinezia franceză); 482 km^2. Oraş pr.: *Taiohae.* Relief muntos vulcanic (1 185 m alt. max.). Păduri tropicale. Arbori de pâine, ananas, trestie de zahăr, bumbac.

NUKUS, oraş în Uzbekistan, capitala Republicii Autonome Karakalpakstan, pe dr. Amu-Dariei; 185 mii loc. (1993). Aparataj ind. Produse alim., confecţii, mobilă, mat. de constr. Centru cultural.

NUL, -Ă (< fr., germ.) adj. **1.** Care se reduce la nimic; care nu valorează nimic; *p. ext.* care nu se manifestă în nici un fel; ✦ (MAT.) De valoare egală cu zero. **2.** (DR.) (Despre un act juridic) Sancţionat cu nulitate **(2). 3.** (Despre oameni) Lipsit de valoare, fără merit. ✧ Loc. vb. *A declara nul* = a anula. *Nul şi neavenit* = fără nici o valoare, total nepotrivit.

NULĂ (< ngr., lat., germ.) s. f. Zero.

NULIGEŞTĂ (< fr. {i}; {s} lat. *nullus* „nici un" + *gesto* „a purta") s. f. (MED.) Femeie care n-a fost niciodată gravidă.

NULIPARĂ (< fr. {i}; {s} lat. *nullus* „nici un" + *pario* „a naşte") s. f. (MED.) Femeie care nu a născut niciodată un făt la termen.

NULITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Lipsă de valoare, de merit; incapacitate, incompetenţă. ✦ Persoană lipsită de merite, necompetentă. **2.** (DR.) Sancţiune a unui act juridic încheiat cu încălcarea dispoziţiilor legale imperative privind condiţiile sale de validitate, constând în desfiinţarea (în principiu retroactivă) a actului *(n. totală)* sau înlăturarea efectelor sale potrivnice legii sau bunelor moravuri *(n. parţială).* **N.** poate fi *absolută* când sancţionează încălcări ale unor dispoziţii care urmăresc ocrotirea interesului general, sau poate fi *relativă (anulare)* când sancţionează încălcări ale normelor de ocrotire a unor interese personale. **N.** mai poate fi *expresă* (prevăzută într-un text de lege) sau *virtuală,* când necesitatea aplicării sancţiunii rezultă din caracterul imperativ al normei încălcate.

NUMAI (lat. *non magis*) adv. (Exprimă restricţia sau exclusivitatea) **1.** Nu mai mult de(cât)...; nimeni altcineva sau nimic altceva decât...; doar; exclusiv: *numai el ştie.* ✦ Nu (şi) altfel decât; nimic altceva decât...; afară de...; pe lângă... ✧ *Numai aşa* = de formă, fără fost. ✦ Tocmai, chiar: *haina e numai bună pentru el.* **2.** Dar, însă, totuşi. ✧ Loc. *Numai că* = atâta doar (că); însă, dar. **3.** *Numai să...* sau *numai de (ori dacă)...* = (doar) dacă, cu condiţia (ca)... *Numai cât* (sau *ce*) = abia, doar.

NUMAIDECÂT (< *numai* + *de* + *cât*) adv. **1.** Fără întârziere, îndată, imediat; *p. ext.* cu uşurinţă. **2.** (Pop.) Neapărat, negreşit; indiscutabil.

NUMANTIA, oraş antic în Spania, important centru al celtiberilor. Cucerirea lui de către Publius Cornelius Scipio în 133 î.Hr. a marcat sfârşitul răscoalei antiromane a populaţiilor iberice.

NUMA POMPILIUS, al doilea rege legendar al Romei, de origine sabină (715–673 î.Hr.). I se atribuie organizarea religioasă a Romei, înfiinţarea colegiilor de preoţi şi instituirea calendarului sacru.

NUMAZU, oraş în Japonia (Honshū), port la G. Suruga; 212,2 mii loc. (1995). Ind. constr. de maşini agricole, textilă, de prelucr. a lemnului şi a petrolului. Staţiune de iarnă. Centru turistic în apropiere de Fuji Yama.

NUMĂR (lat. *numerus*) s. n. I **1.** Concept fundamental din matematică; se notează de obicei prin cifre. ✧ *N. natural* = fiecare dintre numerele 0, 1, 2, 3,... *N. întreg* = fiecare dintre numerele –2, –1, 0, +1,... *N. raţional* = număr care poate fi pus sub forma câtului a două numere întregi (ex. 5 = 5/1; 0,333... = 1/3). *N. iraţional* v. *iraţional. N. real* = v. *real. N. imaginar* v. *imaginar. N. complex* v. *complex. Teoria numerelor* = ramură a matematicii care studiază proprietăţile aritmetice ale numerelor. ✧ Loc. *Fără (de) număr* = nelimitat, imens. *Cu număr* =

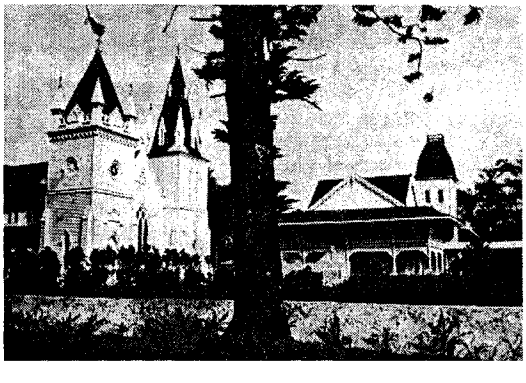

Nuku'alofa. Palatul regal

numărat, socotit; *p. ext.* limitat. *La număr* sau *în număr de...* = în total. ✦ Cantitate mare de..., mulțime. **2.** (FIZ.) *N. atomic* v. *atom. N cuantic* = fiecare dintre numerele ce caracterizează stările staționare ale unui atom, ale unei molecule etc. *N. cuantic magnetic, m* = număr cuantic care determină starea electronului când atomul se găsește într-un câmp magnetic exterior. Poate lua 21 *l* + 1 valori întregi, în care *l* este numărul cuantic secundar. *N. cuantic principal, n* = număr cuantic care caracterizează stratul din care face parte electronul. Poate lua valorile 1, 2, 3, 4, 5,... care corespund reprezentării simbolice K, L, M, N, O,... *Număr cuantic secundar, l* = număr cuantic ce caracterizează un substrat electronic. Poate lua valorile 0, 1, 2, 3,..., n–1 corespunzătoare reprezentării simbolice *s, p. d, g. N. cuantic de spin, s* = număr cuantic care definește sensul de rotație al electronului în jurul propriei sale axe; poate lua valorile –1/2 sau +1/2. **3.** Categorie gramaticală prin care este exprimată diferența dintre un singur exemplar și două sau mai multe exemplare ale aceluiași obiect. **II. 1.** Număr **(I 1)** folosit pentru identificarea unei mulțimi de obiecte sau clase de obiecte, clasificate după o anumită regulă. ✦ (GENET.) *N. somatic* = numărul de bază al cromozomilor din celulele somatice. ✦ Cifră sau grup de cifre corespunzând unui anumit post telefonic, unui post militar etc.; *p. ext.* postul respectiv. ✦ Cifră sau succesiune de cifre folosite ca indice de mărime, de calitate etc.; *p. ext.* unitate de măsură pentru îmbrăcăminte, încălțăminte. ✦ Cifră matricolă; bucată de material pe care este cusută, gravată etc. această cifră. **2.** Fiecare dintre exemplarele unei publicații periodice, ale unui ziar etc., care face parte din același tiraj sau serie. **3.** Bucată sau parte din programul unui concert, al unui spectacol de estradă etc. ✦ Secțiune a unei opere sau lucrări muzical-dramatice (ex. arie, recitativ, duet, cvintet, cor). **4.** (REL.) *Numere sacre* = (în magie, mituri, religie, superstiții), diferite numere care sunt sacralizate și capătă conținut mitic și funcție magică, ele constituind un tip de limbaj magic sacru, un cod magic pentru descrierea ezoterică a Universului și a omului; sacralitatea variază de la un sistem religios la altul. În mistica *n.s.* au excelat mesopotamienii, musulmanii arabii, cabbaliștii evrei, astrologii medievali, pitagoreicii ș.a.

NUMĂRA (lat. *numerare*) vb. I tranz. **1.** A socoti, a stabili câte elemente conține o mulțime. ✦ A spune numerele la rând în ordinea lor crescândă sau descrescândă. **2.** A plăti, a achita (socotind banii). **3.** A reuni, a îngloba un anumit număr de...; a se compune din...; a dispune de un număr de... ✦ Refl. A se cifra la... **4.** A socoti printre, a cuprinde... ✦ Refl. A face parte din..., a se socoti printre.

NUMĂRABIL, -Ă (< *număra*) adj. Care poate fi numărat. ✧ (MAT.) *Mulțime n.* = mulțime H pentru care există o aplicație bijectivă de la mulțimea numerelor naturale N la H, deci mulțimea ale cărei elemente pot fi puse într-un șir. *Mulțime cel mult n.* = mulțime finită sau numărabilă.

NUMĂRĂTOARE (< *număra*) s. f. **1.** Operația de a număra; socoteală, calcul. ✧ *N. inversă* = operație care se desfășoară în intervalul care desparte momentul curent de momentul lansării unei nave spațiale sau de demararea unei activități (foarte importante). **2.** Abac.

NUMĂRĂTOR (< *număra*, **1** după fr.) s. m. **1.** Termen al unei fracții, scris deasupra liniei de fracție, arătând numărul de părți egale (indicate de numitor) conținute de fracție. **2.** Aparat folosit la numărare.

NU-MĂ-UITA (< *nu* + *mă* + *uita*, după germ. *Vergissmeinnicht*) s. f. Plantă erbacee din genul *Myosotis*, familia boraginaceelor, cu frunze eliptice sau lanceolate și flori albastre, roz sau albe, dispuse în inflorescențe. Răspândită în regiunile temperate și cultivată ca plantă decorativă. Se mai numește *miozotis*.

NUME (lat. *nomen*) s. n. **1.** Cuvânt (sau grup de cuvinte) prin care se arată cum se cheamă o ființă sau un lucru, o acțiune, o noțiune etc. și care servește pentru a le individualiza; denumire. ✦ *N. de botez* sau *n. mic* = prenume. *N. de familie* = **n.** pe care îl poartă toți membri unei familii, transmițându-se de la părinți la copii. ✧ Loc. *În numele cuiva* (sau *a ceva*) = **a)** în locul cuiva, din partea cuiva (sau a ceva); **b)** invocând puterea, autoritatea cuiva. **2.** Titlu, atribut, calificativ pe care îl are sau îl dobândește cineva sau care i se atribuie cuiva. ✧ Expr. *A lua* (sau *a avea*) *pe cineva în nume de bine* (sau *de rău*) = a agrea (sau a nu agrea) pe cineva, a fi mulțumit (sau nemulțumit) de cineva sau de ceva. *(Numai) cu numele* = numai de formă, în aparență. **3.** Faimă, reputație. ✧ Expr. *A-i merge numele că...* = a i se duce vestea că... **4.** Termen generic pentru părțile de vorbire flexibile; *p. restr.* substantiv.

NUMEN (NOUMEN) (< germ., fr.; {s} gr. *noumenon* „lucru cunoscut prin rațiune") s. n. **1.** Noțiune fundamentală în religia romană. Asociat numelui unei divinități, desemnează voința divină care se transpune în acțiune eficientă. **2.** (În filozofia lui Kant) „Lucru în sine", opus aparenței sau fenomenului, sursă a experienței, dar incognoscibil.

NUMERAL, -Ă (< fr., lat.) s. n. (GRAM.) Parte de vorbire flexibilă care exprimă noțiunea de număr, determinarea numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare.

NUMERAR (< fr., lat.) s. n. Semne bănești efective, sub formă de bancnote și monede, care pot servi direct ca mijloace de plată. ✧ *În numerar* = bancnote și monede.

NUMERAȚIE (< fr., lat.) s. f. (MAT.) *Sistem de ~* = ansamblu de reguli folosite pentru exprimarea verbală și în scris a numerelor (ex. *s. de n.* zecimal, binar etc.).

NUMERI, cartea a patra a *Pentateuhului,* cuprinzând recensământul poporului evreu după ieșirea din Egipt și istoria peregrinării sale în deșertul Arabiei, până la intrarea în teritoriul de la est de Iordan.

NUMERIANUS (Marcus Aurelius Numerius), împărat roman (283–284). A participat la campania întreprinsă de tatăl său, Carus, împotriva perșilor (283). Asasinat de Aper, prefectul pretoriului și socrul său, care va oferi tronul lui Dioclețian.

NUMERIC, -Ă (< fr., it.; {s} lat. *numerus* „număr") adj. Referitor la numere, exprimat cu ajutorul numerelor (ex. valoare n.). ✧ (MAT.) *Funcție n.* = funcție definită pe o mulțime de numere reale sau complexe, având valori într-o mulțime de aceeași natură. *Valoare n. a unei expresii algebrice* = valoare obținută prin înlocuirea variabilelor literale cu numere. (DR.) *Cod numeric personal* = element suplimentar de identificare a persoanei fizice prin cifre care reprezintă sexul, data nașterii (zi, lună, an); se înscrie obligatoriu în actul de identitate

NUMERICEȘTE (< *numeric*) adv. În privința numărului **(I, 1),** din punctul de vedere al numărului pe care îl reprezintă.

NUMEROS, -OASĂ (< it., lat.) adj. În număr sau în cantitate mare; mult.

NUMEROTA (< fr.) vb. I tranz. A însemna o mulțime de obiecte cu numere în ordine succesivă.

NUMEROTAȚIE (< fr.) s. f. Acțiunea de a numerota și rezultatul ei.

NUMI (< *nume*) vb. IV tranz. **1.** A da un nume cuiva sau la ceva; a denumi. ✦ Refl. A purta numele de...; a se chema. **2.** A da în locul numelui sau pe lângă nume un calificativ, un epitet, o poreclă. ✦ Refl. A fi supranumit sau poreclit; a avea sau a-și da un titlu sau un calificativ. **3.** A rosti, a menționa numele cuiva sau a ceva. **4.** A face o numire într-o funcție; a angaja. ✦ A conferi un titlu, un grad.

NUMIDIA, regat berber în Africa de N, cu capitala la Cirta (azi Constantine), pe terit. de E al Algeriei și pe cel de V al Tunisiei de azi. Populat de triburi berbere nomade și seminomade (milen. 1 î.Hr.), gravitează în sec. 5–3 î.Hr. în sfera de influență politică a Cartaginei. În al doilea război punic (218–201 î.Hr.) se impun două căpetenii numide rivale, *Masinissa* și *Sifax*. Recunoscut de romani la sfârșitul războiului (201 î.Hr.) ca rege clientelar al **N.**, Masinissa desfășoară o activitate energică de consolidare a noului stat; luptele dintre acesta și cartaginezi oferă Romei pretextul declanșării celui de-al treilea război punic (149–146 î.Hr.). Urmașul lui Masinissa, *Iugurta*, declanșează un război împotriva Romei (111–105 î.Hr.) încheiat cu înfrângerea sa și cu pierderi teritoriale. Pompeius transformă **N.** în prov. romană în 46 î.Hr. (Africa Nova). În sec. 4–5, devine un bastion al ereziei donatiste. Ocupată de vandali (429), este cucerită de bizantini (553). La sfârșitul sec. 7 intră în stăpânire arabă.

NUMISMAT (< fr.) s. m. Specialist în numismatică; colecționar de monede și medalii.

NUMISMATIC, -Ă (< fr. {i}) Adj. Care aparține numismaticii, privitor la numismatică.

NUMISMATICĂ (< fr. {i}; {s} gr. *nomisma* „monedă") s. f. Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul istoriei monedelor și al medaliilor, al tehnicii baterii acestora, al circulației monetare.

NUMIT, -Ă (*numi*) adj. Care poartă numele de... ✦ Al cărui nume a fost amintit, citat mai înainte.

NUMITOR (< *numi*) s. m. Termen al unei fracții, diferit de zero, scris sub linia de fracție, care arată în câte părți a fost împărțit întregul. ✧ *N. comun* = **n.** care aparține mai multor factori. ✧ Expr. *A aduce la același numitor* = a face ca două sau mai multe fracții ordinare să aibă același numitor; *fig.* a pune de acord puncte de vedere deosebite.

NUMITOR, rege legendar în cetatea italică Alba Longa, urmaș al lui Enea. Ar fi fost detronat de fratele său Amulius, care, pentru a înlătura pe eventualii pretendenți legitimi la tron, i-a ucis fiul, a făcut-o vestală pe fiica sa, Rheea Silva, și a poruncit ca fiii acesteia, Remus și Romulus, să fie aruncați în Tibru.

NUMULIT (< fr. {i}; {s} lat. *numulus* „bănuț") s. m. Gen fosil de foraminifere perforate, cu testul calcaros în formă de bănuț, cu diametrul frecvent de 6–16 mm, putând ajunge până la 12 cm; a trăit din Senonian până în Oligocen, fiind caracteristic mai ales Eocenului.

NUMULITIC, -Ă (< fr.) s. n. adj. **1.** S. n (Înv.) Paleogen. **2.** Adj. Care conține numuliți. ✦ Care se referă la perioada sau la sistemul paleogen, care datează din epoca paleogenă.

NUN (în mitologia egipteană), zeu, personificare a apelor primordiale, supranumit „tatăl zeilor".

NUN, -Ă (lat. *nonnus*) s. m. și f. Persoană care asistă pe miri la căsătoria religioasă, îndeplinind un anumit ritual cerut de biserica creștină; (la pl.) bărbatul și femeia care îndeplinesc aceste forme; naș **(2)**.

NUNATAK (< fr.; cuv. eschimos) subst. Stânci golașe și piscuri care domină *firnul* din jur și care, deși sunt situate în zona zăpezilor permanente, nu localizează ghețari.

NUNCEAK (< fr.; cuv. japonez) subst. Armă de origine japoneză, formată din două bastoane legate printr-un lanț sau o coardă prinsă de extremitățile lor.

NUNEASCA (< *nun*) s. f. art. Dans popular românesc de tipul horei, jucat la nuntă, cu ritm binar și mișcare moderată, răspândit în Muntenia; melodia corespunzătoare acestui dans; hora miresei.

NUNES [nuniʃ], **Emmanuel** (n. 1941), compozitor portughez. Lucrări exprimând o disciplină strictă la nivelul formei („Omens", „Călătoria corpurilor", „Ruf", „Nachtmusik I și II").

NUNES [nuniʃ], **Pedro** (zis *Nonius*) (1492–1577), astronom și matematician portughez. I se datorează introducerea conceptului de *loxodromă*. A inventat un instrument pentru măsurarea unghiurilor mici, denumit *noniu* (după numele său).

NÚÑEZ [nuñes], **Rafael** (1825–1894), om politic columbian. Președintele țării (1880–1882, 1884–1886, 1887–1894), a guvernat cu metode autoritare.

NÚÑEZ [nuñeθ] **CABEZA DE VACA, Álvaro** (c. 1490–c. 1557), cronicar spaniol. L-a însoțit pe Pánfilo Narváez în expediția din Florida (1527–1528), unde a fost prizonier la indigeni timp de șase ani, aventură pe care a povestit-o în lucrarea sa „Naufragii". Întors în Spania (1537), a condus expediția către reg. Río de la Plata, traversând partea de S a Braziliei și Paraguayul (1541–1542). Guvernator în Paraguay (1542–1544).

NÚÑEZ DE ARCE [nuñeθ de arθe], **Gaspar** (1834–1903), scriitor și om politic spaniol. De mai multe ori ministru. Poezie romantică însuflețită de idei politice și civice („Strigătele luptei", „Ultima lamentare a lordului Byron", „Viziunea călugărului Martin"). Drame istorice („Un braț de lemn").

NUÑEZ DE BALBOA, Vasco v. **BALBOA, Vasco Nuñez.**

NUNTAȘ, -Ă (< *nuntă*) s. m. și f. Persoană care participă la o nuntă, care face parte din alaiul unei nunți.

NUNTĂ (< pluralul *nunți*, din lat. *nuptiae*) s. f. Ceremonie și petrecere organizată cu prilejul unei căsătorii. ✧ *N. de argint* (sau *de aur*) = aniversarea a 25 (respectiv a 50) de ani de la căsătorie. ✦ Totalitatea persoanelor care participă la această ceremonie; alai **(1)**, cortegiu.

NUNTI (< *nuntă*) vb. IV (Pop.) **1.** Tranz. și intranz. A (se) căsători, a (se) cununa. **2.** Intranz. A participa, a petrece la o nuntă.

NUNȚIATURĂ (NUNCIATURĂ) (< it.) s. f. Reprezentanță diplomatică a Vaticanului într-o țară străină. ✦ Funcția nunțiului.

NUNȚIU (NUNCIU) (< it., lat.) s. m. Reprezentant diplomatic al Vaticanului într-o țară străină.

NUOVINA, Zina (pe numele adevărat *Margareta Iamandi*) (1865–1936), mezzo-soprană română. A cântat la operele din Paris și Berlin. Succese în rolurile principale din „Armida" de

Gluck, „Lohengrin" de Wagner, „Cavaleria rusticană" de Mascagni. La București, a cântat în spectacolele lui G. Stephănescu, ce aveau ca scop colectarea de fonduri pentru înființarea Operei Române.

NUPȚIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la nuntă, de nuntă.

NUPȚIALITATE (< fr.) s. f. Indice care reprezintă numărul de căsătorii realizate la 1 000 de locuitori.

NUR (< tc.) s. m. (Mai ales la pl.) Aspect atrăgător al unei femei, farmec, drăgălășenie, grație.

NURCĂ (< pol., ucr.) s. f. **1.** Mamifer carnivor mustelid semiacvatic, de c. 35 cm lungime, cu blana prețioasă, castanie *(Lutreola lutreola)*; noriță. **2.** Blana nurcii **(1)**.

NUREDDIN (Nūr ad-Dīn Abū al-Qāsim Mahmud Ibn 'Imād ad-Dīn Zangī), emir de Alep (1146–1174) și de Damasc (din 1154). A cucerit Egiptul (1163–1169) și a fost înfrânt de oștile creștine în timpul *Cruciadei a II-a.*

NUREIEV, Rudolf Hametovici (1938–1993), balerin și coregraf rus. Naturalizat britanic, apoi austriac. A dansat pe scenele Teatrului „Kirov" din Sankt-Petersburg, în Baletul Regal al Marii Britanii și la Opera din Paris. Director de balet al Operei din Paris (1983–1989). S-a remarcat printr-o excepțională virtuozitate tehnică și plasticitate a mișcării („Lacul lebedelor", „Baiadera", „După-amiaza unui faun", „Margareta și Armand", „Romeo și Julieta").

NUREK, oraș în partea de S a Rep. Tadjikistan, situat pe cursul inf. al râului Vahș (afl. dr. al râului Amu-Daria), la 68 km S de Dușanbe, în apropiere de granița cu Afghanistan. Aici se află

Rudolf Nureiev

barajul hidrocentralei cu același nume (317 m înălțime, cel mai mare din lume), construit în anii 1970–1980 din materiale locale (anrocamente), care au însumat un volum de 56 mii. m^3. În spatele barajului a fost creat lacul de acumulare de 70 km lungime, cu un volum de 10,5 md. m^3 și o supr. de 98 km^2, ale cărui ape pun în mișcare nouă turbine a câte 300 MW fiecare.

NURHACHI (Tian Ming) (1559–1626), căpetenie manciuriană. A unit triburile manciuriene și s-a proclamat (1616) împărat cu numele de Tai Zu, întemeind dinastia manciuriană Hou Jin (1616–1636).

NURI AL SAID (1888–1958), general și om politic irakian. De mai multe ori prim-min. (între 1930 și 1958). Înlăturat de revoluția din iul. 1958 și executat.

NURISTAN (KAFIRISTAN), regiune muntoasă împădurită în NE Afghanistanului, încadrată de râurile Kabul în V, Kunar în E și de M-ții Hindukush în N, cu altitudini care depășesc 5 000 m; climă aspră. Creșterea animalelor.

NURMI, Paavo (1897–1973), atlet finlandez. În perioada 1920–1928 a dominat cu autoritate cursele de fond și semifond, realizând 22 de recorduri mondiale și câștigând șapte medalii de aur și trei de argint la Jocurile Olimpice de la Anvers, Paris și Amsterdam.

NÜRNBERG [nürnberk], oraș în S Germaniei (Bavaria), pe râul Pegnitz; 492,4 mii loc. (1996). Nod de comunicații. Aeroport. Constr. de mașini-unelte, motoare navale, autocamioane (uzinele firmei „M.A.N.") și de aparataj electrotehnic (uzinele firmei „Siemens"); produse chimico-farmaceutice (fabrici ale firmei „Bayer"), textile și alim.; producție de creioane (fabrica firmei „Faber-Castell") și de jucării mecanice. Universitate, institute de cercetări științifice, pinacotecă. Monumente: Castelul (sec. 11–15), Kaiserburg (sec. 12–16), Frauenkirche (sec. 14), Sebalduskirche (sec. 13–14) și Lorenzikirche (sec. 13–14, restaurat în sec. 19 și după 1945), Primăria (1332–1340). Casa memorială „Albrecht Dürer". Oraș liber imperial (din 1219), în sec. 15–16 a fost un important centru al umanismului și Renașterii germane; a adoptat Reforma (1525). După Războiul de 30 Ani (1618–1648) a decăzut, cunoscând o nouă dezvoltare industrială în sec. 19. Începând cu 1933, aici s-au ținut congresele anuale ale partidului nazist,

Sebalduskirche

Nürnberg

Casa memorială „Albrecht Dürer"

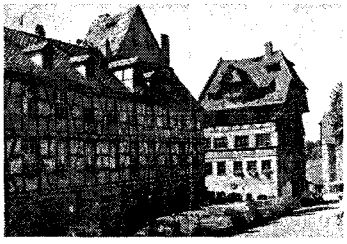

iar în 1935 s-au promulgat legile de la **N.**, care lipseau de drepturi cetățenești populația evreiască. Bombardat masiv în al doilea război mondial. — **Dieta de la ~,** dietă la care a fost adoptată *Bula de aur* (1355–1356), sancționată de împăratul Carol IV de Luxemburg; fixa criteriile pentru alegerea împăraților. În vigoare până în 1806, când a fost abolită de Napoleon I.— **Procesul de la ~,** proces intentat principalilor criminali de război naziști, judecat între 20 nov. 1945 și 1 oct. 1946 de către Tribunalul Militar Internațional, înființat în 1945 prin acordul de la Londra dintre U.R.S.S., Franța, Marea Britanie și S.U.A. Prin sentința din 30 iun. 1946 au fost condamnați la moarte 12 mari criminali de război (H. Göring, care s-a sinucis în închisoare, H. Frank, W. Frick, A. Jodl, E. Kaltenbrunner, W. Keitel, J. von Ribbentrop, A. Rosenberg, F. Sauckel, A. Seyss-Inquart, J. Streicher și M. Bormann — în contumacie).

NURSĂ (< fr., engl.) s. f. (Rar) Femeie angajată să îngrijească un copil mic; dădacă, doică.

NURSING [nə:siŋ] (cuv. engl.) subst. Asistență medicală. Termenul este consacrat internațional și folosit de Organizația Mondială a Sănătății pentru funcția specifică sorei diplomate, care ajută indivizii bolnavi sau sănătoși să îndeplinească acele activități care contribuie la menținerea sau la recuperarea sănătății lor.

NUSIĆ [nuʃiʧ], **Branislav** (1864–1938), scriitor sârb. Cunoscut îndeosebi prin comediile sale de moravuri („Deputatul poporului", „Protecția", „Doamna Ministru", „O familie îndoliată", „Doctor în filozofie") în care satirizează parvenitismul, birocrația și regimul polițienesc; versuri, nuvele, romane umoristice („Copilul comunei"), memorialistică („Autobiografia"). Drame istorice și patriotice.

NUSSELT [nuselt], **Ernst Kraft** (1882–1957), fizician german. Studii asupra dinamicii fluidelor și în special a fluxurilor termice și a generatoarelor de vapori. ✧ *Numărul lui N.* = valoare adimensională care caracterizează schimbul între un fluid și un perete, în funcție de coeficientul de aducțiune, de conductibilitatea internă și de o dimensiune caracteristică sistemului (de ex. diametrul conductei).

NÜSSLEIN-VOLHARD [nüslain-folhart], **Christiane** (n. 1942), geneticiană germană. A identificat anumite structuri de cromozomi care duc la dezvoltarea embrionului. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1995), împreună cu E.B. Lewis și E.F. Wieschaus.

NUȘENI, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în zona Dealurilor Lechinței, pe râul Meleș; 3 326 loc. (2000). Muzeu etnografic. Satul **N.** apare menționat documentar în 1305.

Christiane Nüsslein-Volhard

NUȘFALĂU, com. în jud. Sălaj, situată în zona Dealurilor Crasnei, pe cursul superior al râului Barcău; 5 570 loc. (2000) Stație de c.f. Expl. de argilă. Fabrică de cărămidă și țiglă. Distilerie de băuturi alcoolice. Pomicultură. Creșterea bovinelor. Stațiune balneoclimaterică sezonieră, de interes local (în satul Boghiș), cu izvoare de ape minerale sulfuroase, bicarbonatate, sodice, termale (43°C), indicate în tratamentul afecțiunilor ginecologice și ale aparatului locomotor. În satul **N.**, menționat documentar în 1213, a fost descoperită (1958) o necropolă tumulară de incinerație (sec. 8–9) și se află o biserică zidită în anii 1450–1480 (azi biserică reformată), cu un turn din 1783 și castelul Bánffy (sec. 16), situat în mijlocul unui parc. Pădurea Lapiș (980 ha), rest al codrilor Silvaniei, declarată rezervație naturală complexă.

NUT (< germ.) s. n. **1.** (IND. LEMN.) Uluc **(4)** făcut de-a lungul unei piese de lemn sau a unei scânduri, pentru a o putea îmbina cu alta. **2.** (TEHN.) Canelură **(1). 3.** Crestătură aflată pe rotorul mașinii electrice. **4.** (POLIGR.) Adâncitură în formă de șanț făcută în mucava sau în carton gros.

NUT (în mitologia egipteană), zeiță a cerului. Fiică a lui Shu, zeul aerului, soția lui Geb (Pământul) și mama lui Osiris și Isis.

NUTAȚIE (< fr., it. {i}; {s} lat. *nutatio* „clătinare a capului") s. f. **1.** (FIZ.) Oscilație a axei proprii de rotație a unui corp, care se suprapune peste mișcarea de precesie, apropiind și depărtând corpul de axa conului de precesie. ✦ (ASTR.) Oscilare lentă a axei polilor Pământului în jurul poziției sale medii, cauzată de variația atracției exercitată de Lună și de Soare asupra umflăturii ecuatoriale a Pământului și asupra neomogenităților structurii sale interne; perioada **n.** este de 18 ani și 8 luni. **2.** (BOT.) Mișcare a unor organe ale plantelor, constând în rotiri ale vârfului organului respectiv în jurul axei sale și în oscilații laterale.

NUTREȚ (lat. *nutricium*) s. n. (AGR.) Furaj.

NUTRI (< lat. *nutrire*) vb. IV tranz. și refl. A da de mâncare sau a mânca; a (se) hrăni, a (se) alimenta. ✦ Tranz. Fig. A cultiva, a întreține un sentiment, o idee etc.

NUTRIA (< fr., germ.) s. f. Mamifer rozător acvatic, asemănător castorului, de c. 60 cm lungime și o coadă de 30 cm, cu blană prețioasă, cenușie-brună, originar din zona temperată a Americii de Sud și crescut și în Europa pentru blană *(Myocastor coypus)*. Între 1935 și 1940 a fost semnalată și în fauna României.

NUTRIȚ (< *nutria*) s. n. (ZOOL.) Blăniță de miel prelucrată printr-un procedeu special de tundere și de vopsire, astfel încât să imite blana de nutria. La noi se obține din blănițele de rasă spancă și țigaie.

NUTRITIV, -Ă (< fr., lat.) adj. Bogat în substanțe hrănitoare; hrănitor. ✦ Care aparține nutriției, privitor la nutriție, de nutriție.

NUTRIȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Ansamblul proceselor de îngerare, transformare și utilizare a hranei (alimentație, digestie, absorbție, respirație, circulație, metabolism etc.) necesare creșterii, dezvoltării și activității organismelor vii. După modul de **n.**, organismele sunt *autotrofe* sau *heterotrofe*. **2.** Știință care se ocupă cu studiul alimentelor și al alimentației sub toate aspectele: utilizarea și transformarea alimentelor, producerea și repartiția lor, malnutriția, problemele psiho-sociologice ale acesteia etc.

NUTTALL [nəto:l], **George Henry Falkiner** (1862–1937), biolog britanic. Prof. univ. la Cambridge. Fondator și redactor al unor publicații medicale. În 1892, a descoperit bacilul aerogen. Lucrări de parazitologie, fiziologie și bacteriologie („Bacteriologia difteriei", în colab.).

NUTTALL [nəto:l], **Thomas** (1786–1859), botanist și ornitolog american de origine britanică. Stabilit în S.U.A. (1808). Custode al Grădinii botanice de la Harvard (1822–1832). Descoperitor al unor noi specii de plante („Genurile de plante nord-americane"). A încercat să atragă atenția asupra studiului păsărilor prin lucrarea „Manual de ornitologie pentru Statele Unite și Canada".

NUTUI (< *nut*) vb. IV tranz. A efectua operația de nutuire.

NUTUIRE (< *nutui*) s. f. **1.** (TEHN.) Operația de executare a canelurilor în piese metalice sau a ulucelor în piese de lemn. Se poate efectua cu mașini (freze, raboteze, ferăstrău cu lanț) sau manual (cu daltă, pilă, rindea). **2.** (POLIGR.) Operația de scobire în foile de mucava sau de carton gros ale unui nut **(4)**, care ușurează îndoirea în lucrările de legătorie și de cartonare.

NUȚU, Dan (n. 1944, București), actor român. Stabilit în S.U.A. (1979). Prin jocul său, un amestec de forță și fragilitate, a impus figura rebelului, a revoltatului solitar (în teatru: „Azilul de noapte" de M. Gorki, „Menajeria de sticlă" de T. Williams, „Îngrijitorul" de H. Pinter; în film: „Duminica la ora 6", „Dimineţile unui băiat cuminte", „Meandre", „Printre colinele verzi", „Tănase Scatiu").

NUUK, oraș, centru ad-tiv al ins. Groenlanda, situat în fiordul Davis de pe țărmul de SV al insulei; 12,9 mii loc. (1996). Port de pescuit. Prelucr. peștelui. Stațiune de cercetare științifică. Fundat în 1721. Până în 1979 s-a numit *Godthåb*.

NUVELĂ (< fr., it.) s. f. Specie epică, cultivată îndeosebi în literatura modernă, înfățișând, într-un cadru mai restrâns în raport cu romanul, un episod semnificativ din viața unuia sau a mai multor personaje. A apărut în Evul Mediu, în literatura italiană, căpătând strălucire prin creația lui Boccaccio. Din sec. 19, specia s-a dezvoltat, în special prin adâncirea observației și a analizei psihologice, dar și prin varietatea tematică. Au scris *n.* scriitori ca P. Merimée, G. de Maupassant, Cehov, Turgheniev, M. Twain, Th. Mann, St. Zweig, G. Grass, iar în literatura română, C. Negruzzi, Al. Odobescu, I. Slavici, I.L. Caragiale, L. Rebreanu, M. Eliade, M. Preda, D.R. Popescu, Șt. Bănulescu, F. Neagu ș.a.

NUVELISTICĂ (< *nuvelist*) s. f. Totalitatea nuvelelor aparținând unui autor, unei epoci, unei literaturi.

NUVOLARI, Tazio Giorgio (1892–1953), automobilist italian. A câștigat numeroase curse: Mille Miglia (1930), Le Mans (1933), Ulster Tourist Trophy (1933), Cupa Vanderbilt (1936). Campion al Italiei (1932, 1935–1936).

NYÁRÁDY [ñja:ra:di] **Erasmus Iuliu** (1881–1966, n. Ungheni, jud. Mureș), botanist maghiar din România. Acad. (1948). Contribuții la cunoașterea florei României, a M-ților Tatra și a litoralului M. Adriatice. Coordonator al monumentalei lucrări „Flora Republicii Socialiste România".

NYASA sau **NYASSA** [njæsə] **(MALAWI** [məlaui]), lac tectonic navigabil, situat în SE Africii, în cadrul Marelui Graben Est-African, la 472 m alt., între statele Malawi, Tanzania și Mozambic; 29,6 mii km^2. Ad. max.: 704 m; lungime: 580 km; lățime max.: 80 km. De aici izv. râul Shire, afl. al fl. Zambezi. Pescuit. Turism.

Erasmus Iuliu Nyárády

NYASSALAND, denumirea statului Malawi până la dobândirea independenței (1964).

NYĀYA (cuv. sanscrit „temei, concluzie, metodă") subst. Școală filozofică indiană antică, întemeiată (c. sec. 4 î.Hr.) de *Gautama*. Se caracterizează prin atomism și empirism. A formulat silogismul indian cu cinci termeni.

NYERERE [ñerere], **Julius Kambarage** (1922–1999), om politic tanzanian. Președinte-fondator al partidului Uniunea Națională Africană din Tanganyika (1954–1977) și al Partidului Revoluționar din Tanzania (din 1977). Prim-min. (1961–1962) și președinte (1962–1964), al Rep. Tanganyika, apoi al Rep. Unite Tanzania (1964–1985).

NYIRAGONGO [nirəgoŋo], vulcan activ în E Africii (R.D. Congo), la N de L. Kivu, cu un crater de 2 km lățime și 430 m ad.; alt.: 3 470 m. Descoperit în 1948 de vulcanologul Haroun Tazieff și explorat în 1958 și 1959 de specialiști belgieni și japonezi. Erupții în anii 1954 și 1977. Lacul de lavă de pe fundul craterului, format din masă de bazalt lichid, este în continuă fierbere, iar din când în când lava este aruncată în sus (sub forma unor „fântâni de lavă"), de presiunea gazelor care ies prin masa de lavă. Rezervație naturală.

NYÍREGYHÁZA [ñi:regina:zo], oraș în NE Ungariei, la 48 km N de Debrețin; 113 mii loc. (1997). Ind. electrotehnică, textilă, mat de constr., a tutunului și alim. Piață agricolă (tutun, cartofi, legume, fructe, vin). Izvoare cu ape termale.

NYKÖPING [nü:ʧöpiŋ], oraș în SE Suediei, port la M. Baltică; 48,1 mii loc. (1993). Siderurgie. Constr. navale, de automobile (firma Saab) și de instrumente de precizie. Fabrici de becuri, de mobilă și cherestea, de textile și mase platice. Export de min. de fier. Castel (c. 1260). Biserica Sankt Nicolai (1803). Menționat documentar în 1250.

NYLON s. n. v. **nailon.**

NYROP [nürob] **1. Martin N.** (1849–1921), arhitect danez. Prof. univ. la Copenhaga. Lucrări de orientare secesionistă, în care a valorificat formele tradiționale ale arhitecturii daneze (Primăria din Copenhaga, cu o campanilă de 102 m, capodopera sa). **2. Kristoffer N.** (1858–1931), lingvist și filolog danez. Văr cu **N. (1).** Prof. univ. la Copenhaga. Specialist în romanistică („Gramatica istorică a limbii franceze") și lingvistică generală („Lingvistica și istoria moravurilor"). M. de onoare al Acad. Române (1926).

NYSA ŁUŻYCKA [nîsa uʒîtska], denumirea poloneză a râului *Neisse*.

NYSTAD [nü:sta], denumirea suedeză a orașului finlandez *Uusikaupunki*. — **Tratatul de pace de la ~,** tratat încheiat între Rusia și Suedia la 30 aug. 1721. Punea capăt *Războiului Nordului* (1700–1721) și consfințea victoria Rusiei, căreia îi era recunoscută stăpânirea asupra Livoniei (cu Riga), Estoniei (cu Reval și Narva), asupra unei părți din Karelia, obținând astfel ieșirea la M. Baltică. Suedia primea o mare parte din Finlanda și o însemnată despăgubire bănească.

NYX (în mitologia greacă), zeiță a nopții. În „Theogonia" lui Hesiod, este una dintre primele divinități, fiică a Haosului primordial. A zămislit Ziua (Hemera), Lumina veșnică (Aither) și alte divinități alegorice: Moartea, Somnul, Bătrânețea ș.a.

NZÍNGA MBÁNDI NGÓLA, Anna (1582–1663), eroină națională a poporului angolez, cârmuitoare a statelor Ndongo (din 1624) și Matamba (din anii '30 ai sec. 17). Timp de 30 de ani a condus lupta împotriva colonizatorilor portughezi.